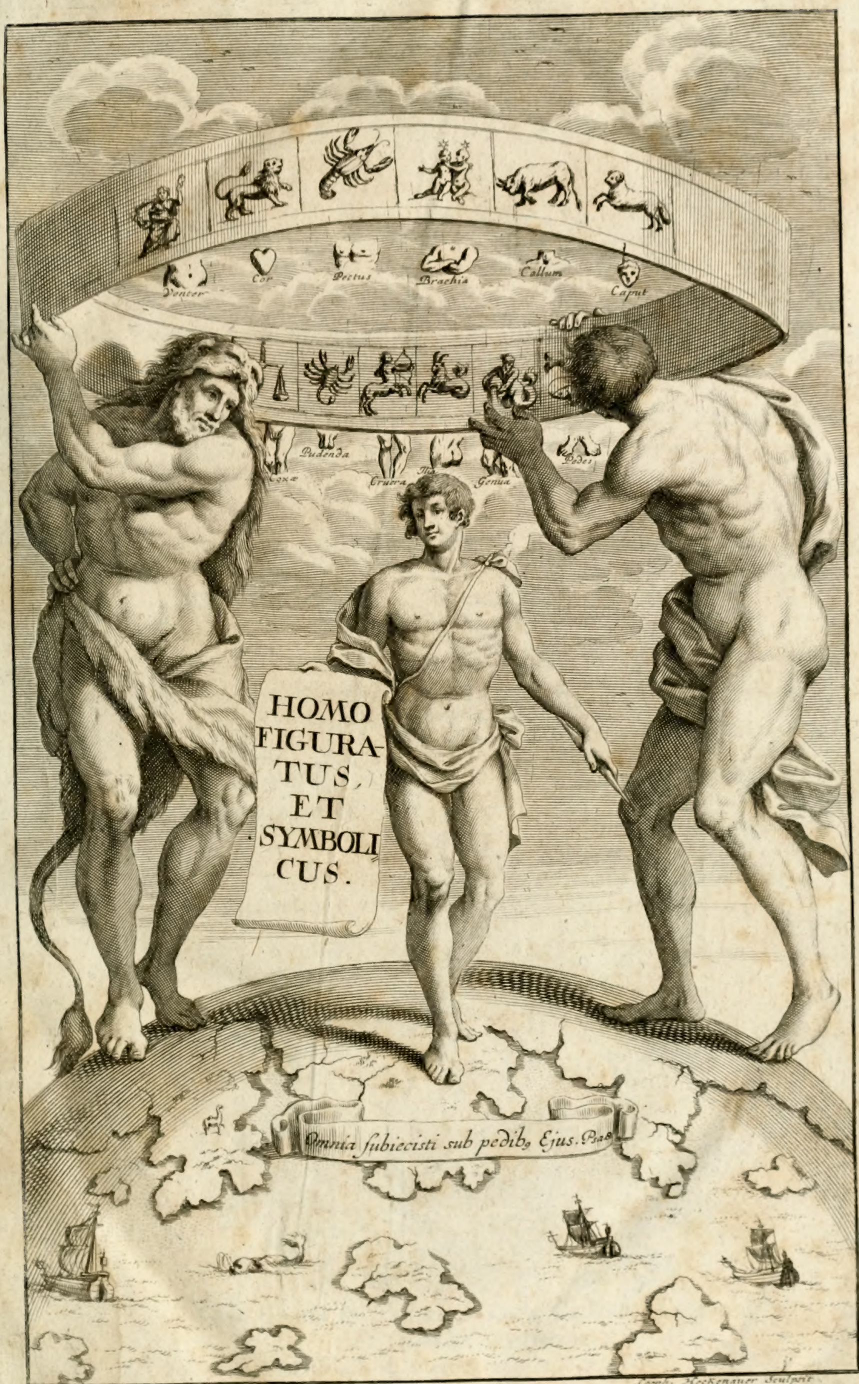
HOMO SYMBOLICUS

R.D. OCTAVII SCARLATINI.

Venter
Cor
Pectus
Brachia
Collum
Caput
Coxæ
Pudenda
Crura
Genua
Pedes
HOMO
FIGURA-
TUS,
ET
SYMBOLI-
CUS.
Omnia subiecisti sub pedib9 Ejus. Psa8
Leonh. Heckenauer Sculpsit

HOMO

ET EJUS PARTES

FIGURATUS & SYMBOLICUS,

ANATOMICUS, RATIONALIS, MORALIS, MYSTICUS, POLITICUS, & LEGALIS,

COLLECTUS ET EXPLICATUS

CUM FIGURIS, SYMBOLIS, ANATOMIIS,

Factis, Emblematibus, Moralibus, Mysticis, Proverbiis, Hieroglyphicis, Prodigiis, Simulacris, Statuis, Historiis, Ritibus, Observationibus, Moribus, Numismatibus, Dedicationibus, Signaturis, Significationibus Literarum, Epithetis, Fabulis, Miris, Physiognomicis, & Somniis;

REFLEXIONIBUS ET DECLARATIONIBUS tam ex Sacris, quàm profanis Auctoribus desumptis,

OPERA & STUDIO

R. D. OCTAVII SCARLATINI

OLIM EX NOBILISSIMO CANONICORUM REGULARIUM Lateranensium Ordine, SS. Theologiæ Doctoris, Prædicatoris, & Scripturæ Sacræ Lectoris, & nunc Archipresbyteri Ecclesiæ Majoris Castelli S. Petri.

OPUS

UTILE PRÆDICATORIBUS, ORATORIBUS, POETIS, ANATOMICIS, Philosophis, Academicis, Sculptoribus, Pictoribus, Emblematum, ac Inscriptionum Inventoribus, &c.

TOMUS PRIMUS.

CUM ADDITIONIBUS & INDICIBUS COPIOSISSIMIS;

Nunc primùm ex Italico Idiomate Latinitati datum

à R. D. MATTHIA HONCAMP

Canonico Capitulari ad Gradus B. M. V. Moguntiæ, Directore Congregationis, & Prædicatore Ecclesiæ ejusdem B. M. V. Ordinario.

Cum Gratia & Privilegio Sacræ Cæsareæ Majestatis, Et facultate Superiorum.

AUGUSTÆ Vindelicorum, & DILINGÆ,

Sumptibus JOANNIS CASPARI BENCARD, Bibliopolæ.

ANNO M DC XC V.

AD

LECTOREM,

Intentio & Proœmium.

VSque adeo mens humana ſe in altum ſæpe elevat, & propriæ temeritatis ſuæ alis in ſublime fertur, ut ea, quæ conditionem & capacitatem ſuam tranſcendunt, audere & tentare non vereatur: nihili faciens, ſi, cum pugillus terræ ſit, cæleſtibus ſe negociis cum Jove ingerat (non ſecus ac Phlegræi Gigantes olim) dum ſe montibus cogitationum male ordinatarum & confundit, & extollit, & quamvis ad ſtaturam ſuam cubitum nullum poſſit adjungere, cum Atlante nihilominus & Hercule, imponere dorſo ſuo Sphæras, & Olimpum ipſum prætendit;

Non conoſce ſtanchezza
Petto di gloria ardente, e ben ſi vide
Atlante vacilar, ma non Alcide.

Sic de Panario ſuo hic cygnus intonavit. Videtur in aſtuti Archiomedis Operibus Altitonans deteſtari hujusmodi jactantias, quando illic de cælo, quemadmodum apud Claudianum, quaſi provocatus ad iram dixit,

Huccine mortalis progreſſa potentia curæ?
Jam meus in fragili luditur orbe labor.

Laborioſior eſſe nequit virtutis collis: *Laboribus Dii cuncta protinus nobis vendunt bona.* Erat hæc Epicarmi viri docti apud Xenophontem ſententia: Semitæ virtutis diſtortæ ſunt, opacæ, confuſæ, vepribus & ſpinis coopertæ, faſtigio illius inconſcenſa ſunt, incerta Oracula, illic manibus rependum eſt, illic dumeta & tribuli de fronte ſudores exprimunt, de faucibus anhelitum, de venis ſanguinem: ſapiens nihilominus, & vir fortis his non obſtantibus etiam naturæ ſuæ & virium oblitus, ſolo magnanimitatis thorace munitus, cum Liſimacho leonibus objicit, & de faucibus eorum lingvas evellit; cum Regulo ſufferre gladios novit:

pectus ſuum tanquam vallum, inundationi exercituum opponit, ut Cocles: in flammarum ſe torrentes præcipitat ut Curtius: nec vero in ſolis virorum militarium pectoribus hæc flamma vigoris ſuccenditur: etiam in imbelli ſexu hæc ſcintilla fovetur & ignem concipit, flagrat, & fulgurat. Non tam procul à memoria hominum abſunt præclarè geſta & Rhodopum, & Camillarum, & Marpeſiarum, & Cloeliarum, & Orynthiarum & tot inſuper aliarum, quæ palam fecerunt in ſphæra activitatis ſuæ, non ſolum ſe cum Venere, & Gratiis, & Amoribus blandimenta ſua diſpertiri poſſe, ſed etiam (ſicut Venus) illa comitari Martem; ut in theatro gloriæ, numiſma Nominis ſui futuris ſæculis ſuſpiciendum darent. Supponunt cadentibus rupibus dorſum ſuum Polydamantes, Milones cum Orſis ſylveſtribus,& cum Tauris indomitis & hirtis luctaturi accinguntur; Eumeni, Phociones, & Socratici viri, & agminibus hoſtium, & cicutis, & venenis ex adverſo ſtant. Atque ita verum eſt, quod ſcripſit is, qui Martem Romanorum (hoc eſt inclyti Scipionis acta) tam concinne ſtylo ſuo conſecutus eſt: Langueſcunt in Heroum fronte coronæ laureæ, ſi ſudore irrigatæ non fuerint: nec virtutis merces in capitali ſuo integra permanſura eſt, niſi negotiatio ſine intermiſſione acceſſerit unde agitari eam, & undequaque concuti oportet, prout Muſa illa præfata canit.

Gaudentius Bronacoi.

Rio, che ſtagna in Palude
Tra fetid' herbe, & putrefatte Zolle,
Torbido imbruna l'aque, & le corrompe.

Teſt.

Et hæc cauſa eſt, quod vir fortis, ſupra ſemetipſum dominium ſuum exercens, usqueadeo fortitudinem fragilis alioquin compoſiti ſui adauget, ut ſe ultrò periculis opponat, fortunam utramque ſuſtineat, & ſub baſe animi intrepidi, regendo Granatum cum Crotoniata ſpei vivæ, tandem coronam adipiſcatur, quam ei nemo de manu poſthac extorqueat: & his fundamentis niſus ad immortalitatem tendit, ipſis adeo dentibus cum Athenienſe Cynegyro (poſtquam manus jam amiſſæ ſunt) Navem hoſtilem mordicus retinens: actione omnino heroica, ad quam accingebatur, nihili faciens dummodo ſibi honor ſuus eſſet in integro, faciens immolare vitam & caput ſuum.

Sed abſit ut vir ſtrenuus, ſapiens, & virtuti deditus ſibi hominum memoriam, aut nominis ſui famam actionum ſuarum illuſtrium finem ſtatuat, ſufficit ei conſcientia recte facti, ſufficit in officio & actionibus ſuis glorioſe ſe & laudabiliter geſſiſſe. Verus enim applauſus (ſicut memoriæ noſtræ ſcripto reliquit ille qui tam eleganter inter virtutes diſtinxit) is eſt, qui ex ſemetipſo naſcitur: ſtatuendo enim apud ſe, ſe benè egiſſe, etiam ſi ſecus fuerit, terminum nihilominus ſuum, & metam conſecutus eſt. Plus valet honeſta actio unius adeo momenti, quam mille ſæcula vitæ: Et hæc vera gloria eſt, quâ ſtimulari ad laborem oportet viros generoſos, non ad laudem ſui, ſed ad proximi utilitatem. Vita ſua indignus eſt, qui exponere eam ei dubitaverit, qui eam dedit; ſic enim omnem actionem noſtram

Co. Theſaurus Philoſoph. Moral.

noſtram fieri & inſtitui oportet, ut pro DEO primum, pro patria deinceps, pro virtute denique, & pro domeſticis ſuis agatur. Nec ipſe Jupiter ægre tulerit ſibi caput ſecuri findi, dummodo inde Minerva in mundum prodeat: Etiam poſt fata Romuli, haſta ejus in arborem converſa, cum umbra ſua heroes fortiſſimos, cives nobiliſſimos, & populos ferociſſimos recreabat. De ultimo Amphionis & Orphei Cytharæ concentu, ipſæ adeo rupes aſperæ, & ſaxa inhoſpita, harmoniam ſuam edere, reſpondente Echo, didicerunt. Et poſtquam tot palmas Alcidi ſuo, clava illa inclyta produxit, in oleam transformata eſt, ut Heroi ſuo & novæ vitæ balſamum miniſtraret, & frontem Pacis illius glorioſæ redimeret, quæ ei, qui in vitæ ſuæ decurſu plurimum deſudavit, tanto expeditius, & cum majori decore, quietem ſuam parat. Hinc moraliſſimus Alciates in Emblematum ſuorum triceſimo ſexto adoleſcentulum figuravit, qui quanto fortius Palmæ proceræ ramos deprimebat, tantò ſublimius illa levabatur, cum hac videlicet Epigraphe; *obdurandum adverſus urgentia*. Quamvis illic facies & periculum mortis ſit: ſicut inter alios Epaminondas nos docuit, qui cum aliter Pelopidam amicum ſuum ſalvare, nec ultra niti pedibus ſuis poſſet, innixus genubus occubuit, valorem & virtutem genuflexus adorans. Hæc viri fortis & generoſi eſſentia eſt. Scriptum nobis Magnus ille Stagirenſis Philoſophus reliquit: *Fortitudo eſt, inconcuſſum à mortis metu, conſtantem in malis, intrepidum ad pericula eſſe, & malle honeſtè mori, quàm turpiter ſervari.* *De virtute & vitio.*

Jam verò hæ, aliæque inſuper doctrinæ, & pauca ex empla hic adducta, inter tot alia quæ adduci poterant, in hac profeſſione mea, & quantum mihi in exercitiis meis vacat, me pepulerunt, animumque addiderunt, ut & ego cum ſollicitudine, hoc tibi Opus, benevole Lector, pro utilitate & beneficio univerſitatis, hominem, inquam hunc Symbolicum & Figuratum præſentarem. Fateor me in propoſito argumento meo plurimum, imò verò jam nimium proceſſiſſe, cum oportuerit me (prout tibi ſequens declarabit Oratio) adorare potius, & non inſcribere magnifici Templi hujus liminaria, & portas. Sed dum mecum ipſe perpendo, & de eodem compoſito me quoque fabricatum, de eadem maſſa me quoque concretum aliquod eſſe: cur mihi vetitum ſit de ſubſtantia mea propria dividere, & actiones meas proprias emetiri; imò & in eſſentiam meam totum immergi, & dum mihimetipſi præcepta vitæ expromo, etiam mundo proficuum eſſe? De cætu viventium tolli meretur, qui cum habeat unde eis prodeſſe poſſit, idipſum negligenter & otioſus omittit, ait modernorum quiſpiam. Non nego me Lactantii Firmiani calamum non habere: non ego lepores & candores lactis conſimiles illi, qui de lacte ethymologiam nominis habet, in chartis meis diſtendo: palam nihilominus facio me de penu ejus tale argumentum, talem etiam apologiam, talem intentionem traxiſſe. Videor mihi jure id repetere, quod ille in eximio illo opere ſuo *de Opificio Dei* (quod etiam, ſicut in ſecundi libri fine videre tibi licet, totum traduxi) ad Demetriadem ſuum ajebat. *Bartoli homo litera-tus.*

Tentabo, quoniam corporis & animæ facta eſt mentio, utriusq; rationem quantum puſilitas intelligentiæ meæ prævidet, explicare, quod officium hac de cauſa maximè ſuſcipiendum puto, quod Marcus Tullius, vir ingenii ſingu-

 laris

laris in quarto de Rep. libro cum id facere tentasset, nihil prorsus effecit, nam & materiam late patentem angustis finibus terminavit, leviter summa quæque decerpens; at, ne ulla esset excusatio, cur eum locum non fuerit executus ipse testatus est, nec voluntatem sibi defuisse, nec curam. In libro enim de legibus primo, cum ad summum hoc idem summatim stringeret, sic ait, hunc locum satis (ut mihi videtur) in iis libris, quos legistis, expressit Scipio: postea tamen in libro de Natura deorum, secundò, hoc idem laxius exequi conatus est, sed quoniam nec ibi quidem satis expressit, aggrediar hoc munus, & sumam mihi audacter explicandum, quod homo disertissimus penè omisit intactum.

Hic ergo operationis meæ finis est, ut videlicet & ego mihimetipsi prosim, me acuam, & exerceam, usque ad separationem spiritus; cum enim anima constemus & corpore, utriusque ratio ad salutem obtinendam habenda est. Nollem vero mihi in hoc loco venire in mentem id quod de Chrysippo refert Laërtius, qui non aliter nec scholas suas, nec commercia hominum frequentabat, quàm oneratus tot libris, quibus ferendis & bajulo labor esset, idque egit ut literatus homo appareret, propter quod & Bibliolatæ ei nomen per illusionem inditum: sic eum Persius deridet; *Satyr. 6.*

Despunge ubi sistam
Inventus Chrysippe tui finitor acervi.

Dixerim nihilominus, me de pluribus voluminibus unum solum, sicut de multis filis telam unam contexuisse, ut nimirum omne id, quod alibi per diversos de homine tractatus dispersum est, hic majori ex parte recollectum invenias, quod boni utique consules, eo quod tui ipsius discussio fiat. De cætero nulla me prurigo tangit, de qua Juvenalis *Satyr. 7.*

Laqueo tenet ambitiosi
Consuetudo mali, tenet insanabile multos
Dicendi, Caccoethes, & ægro corde senescit.

Sed cum præfato Lactantio concludo,

Loco citato. *Ego autem, ut nos ipsos simul, & cæteros instruam, nullum laborem recuso.*

Scio quanto in his argumentis mihi opus sit subsidio, sum enim languidus in periodis meis, in materiis nimium aliò distractus, in applicationibus meis longe projectus, in allusionibus forte deceptus, in significatione frigidus, in Metaphoris egenus, in Authoritatibus citandis vel nimium quandoque copiosus, quandoque sterilis (congeries, & farrago errorum) nonnunquam igitur mihi illud Ovidii in mentem venit:

Tristium. 2. *Sæpe manus demens studiis, irataque sibi*
Misit in arsuros carmina nostra rogos.

Sed

Sed nihilominus ſuſpenſus, dixi apud memetipſum, quæ unquam chymica ars tam perfecta, ipſum adeo aurum ſic elevare poſſit, ut ab omni terreſtri fæculentia purum ſit? ubi inter Philoſophos tam peritus eſt, qui ultimas rerum differentias, diſcutiat, & rimetur? Quamvis cum Adamo poculum, mali, bonique potaſſemus ſub arbore vitæ, omne Pelagus ventos habet, omnis mons declive ſuum, & Perſii dictum verum eſt:

Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor uſus,
Velle ſuum cuique eſt, nec voto vivitur uno.

Scio quantum mihi in his imperfectionibus meis, & in hac ſubjecti mei ſublimitate, ſi diligenter expuncta fuerint improperare apud Virgilium Menalcas poſſit: *Eleg. 3.*

Cantando tu illum? haud unquam tibi fiſtula cera
Juncta fuit? non tu in triviis indocte ſolebas
Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen?

Sed Poëtæ cum Poëta reſpondeo, cum Martiale inquam:

Majores majora canant, mihi parva locuto
Sufficit in veſtras ſæpe redire manus,

Vive feliciter.

INVI-

INVITATIO
LECTORIS

Ad legendum ea, quæ volumine hoc continentur, quæ videlicet ad eum ipſum pertinent.

A Te, del gran Fattore alta ſtruttura,
Ch' ogni Elemento ubbidiente cole,
Soura cui veglia la ſtellata mole,
Et fan pompe di pregi Arte, & natura;

A te, di cui l' ingegno ſol miſura
Del Cielo i moti, & l' alte vie del ſole,
Che de gli Abisſi in le piu cupe ſcuole
Tutto indagar, tutto ſaper procura

A te, mentre di te ſcrivo, e ragiono,
Invio i mei fogli, & tu del tuo Protratto
Sdegnar non dei, benche negletto, il dono,

Se l'huomo incontro al Cielo e un punto aſtratto,
Ed Jo, ſe pur fra l' huomo un punto ſono,
Coſi di linie, & punt il libro e fatto.

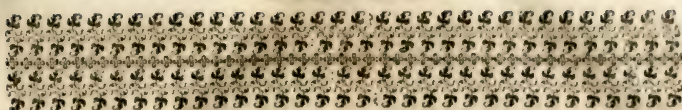

LIBER AD LECTOREM.

SI nimius videor, ſeraque coronide longus
Eſſe liber: legito pauca, libellus ero.

Martial. Ep. 10.

ILLU-

ILLUSTRISSIMO DOMINO OCTAVIO SCARLATINO

In Ecclesia Sanctæ Mariæ Majoris Consecrata, Archipresbytero meritissimo constituto.

AUCTORE IOANNE POASONE FRANCISCO.

OBtinet illustris meritis
Cælestia dona;
Tonat veram gloriam.
Amica veritas elucet tota.
Vide qui sydera petit.
In libris hodie at nomen Jama legit,
Virtutibus omnibus verè est imbutus,
Solia meritissimo parantur in altis.

SOlo vincit amore populos,
Clarissimo legite flores.
At dotibus ornatus, coronatur in omni.
Respice, in isto summo, leguntur merita magna
Lautè vasta, enarrat laudes.
Amabilissimis civibus Musa sonat eloquia
Tibi Viro Doctori, præconia sono
Ipsaque tua magna, & sancta Minerva docet
Numina, præclaro disponunt coronas,
Viro Domino Archipresbytero meritissimo,
Sidera tuis, terraque meritis.

AD EUNDEM AUCTORIS EJUSDEM.

PRæclari cives nunc cunctis gloria præbet
  Laute tonans populis, dicere ſancta viri.
Quæ ſapit in cælis, rerum moderamine ſummo,
  In terris hodie diligit ipſa virum.
At facunda docens, non ceſſat ſcribere laudes
  Enarrans dotes, Carmina Muſa canit.
Diſcite nunc cives, factorum ſancta ſuorum
  At meritis impar ſydera noſtra petit.
Debentur palmæ, flores, debentur honores
  Debetur ſummo gloria tota viro.
Lilia numinibus noſtris, ſunt certa ſecundo
  Sydera Paſtori, Numina noſtra dabunt,
Nunc tua ſervantur, populis præconia dotes,
  Religio cunctis prædicat eſſe decus.

Vidit D. Hyacinthus Cantinus Rector Pœnitentiariæ, ex Clericis Regularibus S. Pauli, pro Eminentissimo & Reverendissimo D. D. Cardinali Bon-Compagno Bononiæ Archi-Episcopo & Principe.

Si compiaccia il Sig. Dottore Bartholomeo Cesi di rivedere per la stampa il libro *Dell' huomo, e sue parti* Opera del Sig. Scarlatino 30. Maggio. 1679. Fra Tomaso Mazza, Inquisitore di Bologna.

Del' huomo e sue parti &c. Bipertitum Opus Authore Nobili Viro D. Octavio Scarlatino, ex Commissione Reverendissimi P. Inquisitoris Bononiæ, attentè perlegi; & cum Sanctæ Matri Ecclesiæ, Principibus, bonisve moribus adversans ne hilum quidem repererim: quin potius ad homines recte instituendos apprime congestum censuerim, prælo dignum attestor. In quorum &c. ex ædibus propriis, sexto Idus Aprilis 1680.

Ego BARTHOLOMÆUS CÆSIUS J. U. D.

Stante supradicta attestatione
Imprimatur.

Fra. Thomas Mazza,
Inquisitor Bononiæ.

TRANSLATOR
AD
LECTOREM,

BENEVOLE LECTOR.

Uemadmodum olim Sapientissimus virorum Salomon, ad erigendam Templi Jerosolomytani tam magnificam, totoque Orbe inclytam structuram, non solum omnem, qua divinitus pollebat, animi sui prudentiam, non solum omnem solertiam, & industriam adhibuit, quin & è longinquo subsidium sibi accivit, è finibus Tyri & Sidonis, materiam tanto operi dignam advehendo: Sic Scarlatinus, quem præ manibus, latinitati datum habes, ad structuram tam admirabilem hominis symbolici, non solum sagacitate ingenii sui plurimum contulit, sed in omnium penè artium scrinia penetrans, illic operi suo tam magnifico, quæ conducerent, bono publico produxit. Quid enim homo in hac amplissima rerum Universitate dignius, quo mentem suam occupet, quid nobilius, quid utilius inveniat, quàm suimetipsius tam admirabilem, tam eximiam structuram, in quam summus Architectus imaginem divinitatis suæ impressit? Quod si poëticum illud verum est:

Os homini sublime dedit, cœlumque videre
Jussit, & erectos ad sydera tollere vultus:

Nec cuiquam vitio vertendum, si ab his terrenis, ad cælestium considerationem oculos simul ac animum erexerit, quantò magis laude dignissimum est, contemplationi humanæ Creaturæ immorari, propter quam reliqua universa, cœlum terræque omnes procreatæ sunt? Nec verò quisquam admiretur in unius hominis descriptione tot paginas, tot volumina adimpleta esse, tam diffusum tam laboriosum opus excrevisse: non enim ignorare oportet, Microcosmum hunc compendium esse majoris Mundi, ut si in immensitate illius mirum non sit calamos scribentium fatigari, non minus quoque & illud omni admiratione careat, si immensa volumina, inexhaustis studiis Authorum, in humanæ structuræ expositione adimpleantur. Ut cætera omnia silentio prætereantur, si Anatomen corporis humani solam intueri libeat, tantæ vastitatis est, ut si profundiori disquisitione tractata fuerit, hæc unica suffecerit, ad plures adeo Tomos pro dignitate rei perficiendos.

SCARLA-

SCARLATINUS noſter, prout debebat, diligentiorem humani corporis indaginem, Medicæ Artis Profeſſoribus reliquit, quorum officii eſt minutiſſima quæque ſcrutinio ſuo ſubijcere: hic non niſi potiora in medium afferenda erant, quæ Lectori majeſtatem tanti ædificii, tanquam in brevi tabula depingerent. Ad alia ei gradiendum fuit, quæ univerſalitate ſua plurium neceſſitati, utilitati, vel etiam, ſi ſic placet, ſanctæ curioſitati inſervient. Illic Symbolorum, & Emblematum, & Hieroglyphicorum varietas delectat: illic myſtica & moralia è fontibus Sanctorum Patrum hauſta, chriſtianam mentem ædificant: Illic Proverbiorum copioſa fertilitas, amplam eruditionis meſſem lectori ſpondet. Prodigia quoque paſſim raritate ſua mentem transportant: Simulacrorum antiquus uſus in ſcenam prodit: nec de ſtatuis tacetur, quarum introductio non minus opus illud condecorat, quàm olim tabernaculum fœderis, jubente Moyſe, opere plumario & polymito exornatum fuit. Non minus hic hiſtoriarum fœcunditas excellentiam Operis commendat: antiquorum ritus & conſuetudines, & obſervationes non modicæ occurrunt. Ut nil meminerim de Numismatibus, Dedicationibus, literarum Notis, atque Epithetis, nonnullibi aptiſſima connexione fabulæ quoque locum ſuum obtinent. De Portentis hic non inamœna fit mentio: in Phyſiognomiis diſcretio oſervatur; dumque ea, quæ ſuperſtitioſa credulitate quorundam vanitas, ad deceptionem hominum inventavit, exploduntur, non in eundem ordinem rediguntur, quæ radicem quandam ex natura rerum traxerunt: par ſomniorum ratio eſt, ex quorum diverſis generibus diverſitas complexionum non inutili argumento deſumi poſſit: quamvis ridendi ſint Harioli, aut ſomniorum Conjectores, & omne id genus veterum Aſtrologorum, qui futura contingentia, & incertas hominum ſortes, ex neſcio quibus fundamentis præſagire necquicquam voluerunt. Quaſi verò fortunæ hominum, & ſeri poſterorum eventus artificio naturali, aut rationibus phyſicis prænotari poſſint, cum ſoli Deo, vitæ & mortis noſtræ Auctori, hæc ſolum conſtent, & ſoli reſervata ſint.

Diximus humani corporis admirabilem ſtructuram eſſe, digniſſimam quæ ſublimitate ingeniorum, ſpacio vitæ noſtræ examinetur, & circa quam doctiſſimorum virorum ſtudia verſentur: Quid verò hæc, ſi animæ noſtræ comparata fuerit? Quis enimverò condigne abditos humanarum mentium receſſus introëat? Atque adeo ſupremus ille rerum omnium opifex mirum in nobismetipſis prodigium fecit, quod nil tam nobis familiare, tam nobis quotidianum, tam eſt proprium, quàm anima, quæ tamen oculos noſtros, & intelligentias maximè omnium lateat. Facilius eſt emetiri immenſitatem Zodiaci, & inter ſpacia illa tam infinita, curſus ſiderum, eorumque varios aſpectus, aut analogias, vel influxus, vel ſedes, vel circumgyrationem explorare, multo expeditius eſt geographicis ſtudiis ſphæram terræ, ejusque zonas, & ſub illis tot regiones, tot urbes & caſtella pervagari, imò & vaſtiſſimum Pelagus enavigare, quàm profunditates humanæ animæ, ejusque myſterioſos ſinus, & penetralia rimari.

Miraculum omnium maximum homo, Idea ſupremæ illius & increatæ mentis, artificium æternum, imago divinitatis. Nemo ergo ſe tempus ſuum collocaſſe in vanum crediderit, quisquis tam illuſtre opus, tam

elegantem, tamque nobilem fabricam contemplandam proposuerit. Legat hæc, quæ Scarlatini prodeunt industria, sed si legerit, & intellexerit, incomparabiliter plura, & potiora superesse noverit, quæ non solum nostram qualemcunque, sed aciem quoque Angelorum fortassis effugiunt. Sola illa beata Mens, & summum illud Bonum, cujus miserante omnipotentia sumus, quidquid sumus, creaturam suam perfectissime novit, renes ejus scrutatur, omneque artificium ejus comprehendit. Nostræ vilitati, & ignorantiæ satis fuerit, si ad arcanum illud cum tremore & humilitate, de longe accedere licitum fuerit: Nos, inquam, qui de promiscua plebe sumus, qui jumentis insipientibus comparamur, vereamur ad montem tam sanctum accedere: liceat nobis velum sanctuarii cum admiratione foris spectare, solus enim Pontifex maximus Dei Filius, æterna Dei sapientia, semel & semper in sanctum illud Sanctorum introire potuit: qui solus humani pectoris abditos Thesauros, qui latibula potētiarum nostrarum examinat, & sublime illud opus pro merito suo ponderat, & emetitur. Hæc in universum de toto opere dicta sint, cujus dignitatem benevolus Lector lectione ipsa per semetipsum potius, meliusque, quàm qualicunque præliminari panegyri mea dijudicabit: Nunc etiam aliquid de genere translationis meæ dicendum. In quo illud admonitum velim, me non anxie de Authoris ipsius verbis laborasse, ut quàm maximè possem, mentem scriptionis assequerer. Nec enim eorum diligentia approbanda, qui in librorum versione, dum in exprimendis iisdem verbis, nimium scrupulosè, & curiosè fatigantur, aut dictionis claritatem obscurant, aut elegantiam latinitatis corrumpunt: ita quidem, ut sæpius quod Italica phrasis eleganter exposuit, hoc indiscretus Translator, irridenda potius, & præpostera elocutionis forma distorqueat. Habet nationis cujusque vernacula lingva certa quædam Idiomata, quæ si violenter in alienum transsumta fuerint, absonum quid, & Ludimagistris convenientius, quàm viris eruditis, ingerunt. Quare si quid sanæ versioni indulgendum (sicut nemo non videt indulgendum esse) id potissimum in iis libris faciendum, ubi perinde est, quibus verbis sententia prodeat, dummodo nil supprimatur, quo nervus orationis debilitetur. Non eadem in sacris paginis libertas est, ubi nunquam cavillanda diligentia, quin potius qualiscunque audacia refrænanda, quantum quisque religiosissime originali cohæserit, tantò prudentius, & laudabilius egerit. Nulla illic verborum, aut periodorum, nulla dispositionis prætereunda, vel vilipendenda observantia: cum nefas sit temeraria manu audere aliquid in iis, quæ Spiritu Sancto dictante conscripta sunt, ne forte dum studiosus lector in iis literis, quæ mysteriis, & sacramentis profundissimis refertæ sunt, sensum divinum indagat, frustra laboret, non nisi in versoris explanatione humana desudans. Sic nuper admodum non immerito versio quædam totius Scripturæ Gallico Idiomate typis data, censuram gravissimorum virorum incurrit, eo quod nimia libertate genuinum sensum eo transtulit, quo Translatoris interpretatio paraphrastica voluit. Hi fontes sacri varios utique, & à se diversos interpretationum rivulos admittunt, sic tamen, ut nemini liceat, quod suum est, Scriptutæ Sanctæ affigere, quæ in arctum cogenda non est, sed legenti liberum relinquendum in quo quidque sensu accipiat; dummodo ab Ecclesiæ universalis sensu non recedat.

cedat. Simplicissima itaque litera, quantum fieri potest in Sacro Codice exprimenda est, si quid obscurius occurrerit, quod explanatione indigeat, in notas, vel paraphrases rejiciendum.

Sed hæc hujus loci non sunt: illud solum hic memorandum est, non eandem in Authoribus aliis exactitudinem observandam esse: quamvis aliquid sanctorum Patrum monumentis tribuendum sit, quorum vitæ sanctimonia, & excellens in divinis rebus intelligentia, venerationem non promiscuam sibi vendicat: itaque & in his vertendis sanctior observantia verborum retinenda est.

Scarlatinus noster non eandem punctualitatem in operis sui versione exiget, & satis illi fuerit, si versor mentem ejus probè tetigerit, in dictionis forma, siquidem clara, & bonæ latinitati data fuerit, non usqueadeo in jus eum idcirco provocandum arbitror: Nec enim dubito ipsum adeo operis hujus Authorem, si latinè dicturus fuisset (prout facere à primordio statuerat) non eandem dicendi methodum adhibiturum fuisse. Id solum superest mihi, ut benevolum Lectorem obsecrem, id quocunque ei studio meo offertur, æqui bonique consulat. Si quid feliciter pro bono publico translatum est, Authori omnium bonorum id in acceptis referat: sin aliter, infirmitati humanæ, non voluntati adscriptum esse velit. Porro & illud, velim, consideret, Typographi contigisse incuria, ut innumeris mendis editio ejus squaleret: ita ut versori penè factu impossibile fuerit cuncta restituere. Id quod potissimum in citationibus latinis occurrit, communi Italorum Typographorum vitio (pace illorum dixerim) qui cum optime vernaculum Idioma suum calleant, potissima pars in Latinitate peregrina est. Hinc ineluctabili labore centena loca corrigenda erant: imo sæpius Virgilius, aut Horatius, & similes antiquorum libri integri percurrendi erant, ad locum unicum corrigendum. Quod quanto tempore steterit judicabunt facilè qui Italicum Opus, & rem ipsam sano judicio ponderaverint. Nec verò quisquam dixerit remedium in citationibus inveniri potuisse: non diffiteor, siquidem ipsa capita, & numeri felicius prælo dati essent: nullibi namque tanta confusio, tot errores irrepserunt, quam illic: ubi partim numerus pro numero collocatus, partim capita falsò allegata, partim omissa partim aliò trajecta, partim in se invicem farrago citationum confunditur: sic, ut quæ cuique citationi sententia, & quis numerus conveniat, non nisi Oedipus divinare, aut conjecturare possit. In quo profecto deploranda est eorum inscitia, aut negligentia, qui prælo præsident: Cum enim potissima libri hujus pars, authoritatibus constet, & sententiis aut proverbiis aliundè sumptis, & in iis ipsis tanta, & tam fœda corruptio appareat, ipsum opus penè legentibus videatur inutile. Quotus enim quisque est, qui omnium Authorum scripta recenti memoria retineat, atque ita sine labore, quod male positum est, corrigat: Quis verò corrigenda protinus in fonte ipso inquirat? Quàm pauci tot libros, & amplissimas Bibliothecas possident? Quis verò etiam in legendis libris tantam operam impendat? Itaque, si exiguitati meæ vitio non vertitur temeritas, ausim adhortari eos, quicunque in Republica Christiana in componendis libris laborant, ut partus suos non negligant, sed talibus Typographis committant, quorum vigilantia sani & integri in scenam mundi, & non sic,

laceri,

laceri, claudi, & misere elumbes prodeant. Quamvis enim decor naturalis è laciniis his corruptis elucescat, nescio tamen, quam id à natura comparatum habeamus, quidquid incomposité & indecore offertur dimidiam pretii sui partem amittat. Obsecro Superos, ut ne idem fatum, quod in aliis conqueror, huic versioni meæ eveniat: quod ne verear, præclarissimi Viri Domini Johannis Caspari Bencard, Bibliopolæ Augustani & Academici Dilingensis vigilantia vetat, cujus sumptibus Opus hoc excudendum traditur, qui eam sibi laudem hactenus promeruit, ut quidquid sub eo Orbis literatus vidit (vidit autem quamplurima) talia sint, quæ & Viro, & ingenio, & sumptibus, & Lectore non indigna sint. Prospiciet itaque, ut SCARLATINUS noster in secunda editione sua non solum latina veste, sed cum tali castitate indutus prodeat, quæ legentium oculos non offendat.

Pro conclusione & illud dicendum, quod ea quæ Italicis versibus comprehensa sunt, Latinitati dare nec consultum, nec verò etiam factu expeditum judicavi. Præterquam enim, quod metra Latinorum Italicis non correspondent, atque ideo, quæ Italus in alio, rursum translator in alio carminis genere exposuisset (Nemo autem non videt, quàm procul hæc ab origine recessura sint) quis adeò felix est, ut eundem Authoris sensum rythmicè datum, sine rythmis eadem elegantia proferat? Aut si rythmum imitari velit, non potius insulsum genus carminis, ne dicam inusitatum, producturus sit? Itaque primævæ formæ suæ versus relinquuntur, qui plerumque ita collocati sunt, ut ad intelligenda quæ præcesserunt, aut sequuntur, necessarius eorum intellectus non sit, quippe quod tantam connexionem non habeant. Fruere mi Lector his locubrationibus meis pro gloria DEI, & salute animæ tuæ, & si quid beneficii hac versione mea in te contulisse tibi videor, versoris salutem, pro tessera gratitudinis, in orationibus tuis commendatam habe. Et Vale.

TEM-

TEMPLUM ANIMATUM,
SIVE DE
DIGNITATE HOMINIS
Discursus Procemialis Libri,

Habitus ab Authore in una Aularum Palatii Emientissimi Legati Bononiensis, nono die Martii ad vesperam Anno 1679. præsentibus Eminentissimis, Guastaldo Legato, Bon-Compagno Archi-Episcopo, & Protocarrero Hispaniensi.

Idque inter Dominos Academicos dictos Inhabiles.

Rgo mihi in hoc loco, ubi tot & tanta gloriæ lumina scintillant, & ubi purpuræ hæ Eminentissimæ, quæ triplicatæ assistunt, instar radiorum solarium adunantur, mihi inquam, omnis imperfectionis composito hac vespera dicendum est? In facie Eminentiarum tam sublimium, cæcutiens ego, inter tot splendores portenta Phaëtontis renovaturus sum? Inter hos Dædalos rursum ego Icarum imitaturus sum, inter Apollines Marsiam, inter Joves Tiresiam? Sed quid despero? quid verear? Jovialitates, & non rigorem ab his expectare oportet aspectibus, qui cum serenissimi sint, felicitatis augurium præferunt. Sed novus timor, Domini Coaccademici, in proposito subjecto meo me occupat. Adeone ego de sublimissimo opere, quod unquam de opifice Dei dextera, etiam ad creati mundi hujus complementum prodiit, hoc est, de dignitate hominis, peroraturus sum? Hæc igitur dies est, in qua, sicut ille quondam, qui de Sphæris ratiocinari non erubuit, cum nec semicirculo delineando par esset, vereor illud mihi Sinopensis Latrantis objectum iri: *Quàm nuper è cælo venisti.* Non sum Macedo ille, cui datum fuit ligamenta Gordii nodi resolvere; nec filum Ariadnæ dirigo, ut à labyrintho hoc me expediam. Ego inquam de metro tam eminenti, qui in dictione mea tam intricatus sum? Ego de harmonia tam composita, qui ordinem non novi? Ego de formis tam elegantibus, qui inter Dominos inhabiles sum informis? Possent Cecopres, & Demarati exponere id, quod magnus Aristoteles per politicum suum Animal voluit intelligi. Posset Apelles quispiam, vel Zeuxis artifici tractu penicilli adumbrare id, de quo Magnus Augustinus: *Homo est omnis creatura:* nec vero nisi lingva Angelica describendus esset Homo, ad cujus tutelam intelligentiæ purissimæ cæli Empyrei assignatæ sunt: Non nisi Praxiteles abbreviare novit Colossos. Siquidem preces meæ ullum apud vos N. locum obtinent, de tam difficili arena me solvite, absolvite me de tam arduo & rigoroso imperio. Soli Moyses & Eliæ per inhospita & inculta montium Horeb, & Sina ambulare nôrunt: ipsi etiam Polydamantes, & Enceladi sub Atho, & Caucaso succumbunt.

Spero ego in humanitate judicii vestri, futurum, ut ad evitandum periculum incepti hujus, me illuc unde profectus sum, patiamini revocare gressum. Altaria Sacra nunquam non loca libertatis & asyli fuerunt. Sed quid audio, quid sentio, quid in auribus meis de tot pennis mihi resonat? Descendit Electionis illud vas eximium ad explicandam dignitatem hominis, qui ad Corinthios sic ait: *Nescitis quia templum Dei estis vos, & spiritus Dei habitat in vobis:* & paulò inferius eandem dictionem reduplicat: *Templum Dei sanctum estis vos:* qui paulò ante declaraverat, & se quoque ad Architecturam tantam contribuisse: *Sapiens Architectus fundamentum posui, alius autem superædificat.* Hanc eandem similitudinem incarnata sapientia expressit: *Possum destruere templum hoc: & dicebat de templo corporis sui:*

 prout

prout Sacri Evangelistæ meminerunt. O quale templum, Domini mei, quod ita formatum
Cap. 7. est, ut dignum fiat habitaculum Altissimi. De quo Acta Apostolica referunt: *Excelsissimus in templis non manufactis habitat Deus.* Sic verò decentissimè, prout magnus ille Commentator
In Isai. c. 60. Isidorus Clarus inquit: *Volo habitare in cordibus humilium magis, quàm in templo manufacto, quoniam me creastis de cordibus vestris, neque in templo vestro habitabo.* Illic divini quidam radii emicant, hinc Laurentius optimè id expressit: *Hominem,* inquit, *ob naturæ majestatem miraculum*
In Anatom. *miraculorum, ac venerandum à Sapientissimis Ægyptiorum Sacerdotibus appellatum fuisse constat.* Hæc humana natura nostra de prima illa sumptuosissima mole in campo Damasceno fundata est, cum admirabili facie exterioris præsentiæ, qua universas orbis regiones, tanquam omnium Domina intuetur, quippe quod & nomen Adam, sicut literatissimi harum rerum observatores de hoc testificantur, quatuor majores in se horizontes complectitur. Templum est homo, quod non secus ac illud Salomonis olim in se tabulata cedrina admittit, cum sit immortalitate quadam divina singulariter dotatus, ubi oculi in vicem fenestrarum luminosarum sunt, ubi per cogitationum gradus ad Sancta Sanctorum conscenditur, interpositis muris, qui partem inferiorem, à superiori disterminant: ante illud se atrium intellectionis pandit: illic mare fusile est, variis affectuum figuris inundans: illic Cherubim sunt, & bases, & capitella, & columnæ, variarum, & solidarum contemplationum, quæ se Seraphicè ad sustinendum auratum tectum stabiliunt: Ipse etiam tres petrarum, columnarum, lectorum, fenestrarum, portarum ordines cum potentiis suis intellectivis repræsentat. Templum inquam, ubi talenta sunt auri, & argenti diversarum virtutum, quo adornatur, ubi victimæ & Hecatombe tantarum precum, ubi Portici, propitiatoria, candelabra, thuribula, & thymiamata orationum non intermittentium, ubi labra ærea cognitionum rationabilium, ubi tot objecta, in aquis illis formando speculum tersissimum, per reminiscentiam reflectuntur. Supra hæc virescunt, luxuriantibus foliis & ostro suo decorantur Smaragdi, & rubini, & palmæ, nec non poma granata Spei & amoris, quæ mensâ panum propositionis; legalis inquam, justitiæ, sacræ, & distributivæ ditantur: ubi decora partium symmetria harmoniam illam optimè ordinatam, quæ intra hos parietes sacros audiebatur, æmulari non desinit. Templum omninò admirabile, idque maxime in Propitiatorio suo, in tabernaculo, & aurato Sanctuario animæ, quæ verus halitus, flatus, & Spiritus Altissimi est: *spiravit in faciem ejus spiraculum vitæ.* Hæc Mythologicorum scintilla est quam Prometheus de magno illo orbis luminari furto surripuit: hæc oculus mentis est,
In soliloq. secundum Augustinum, decus massæ mortalis: hæc ille Deus, si cum Ovidio nobis loquen-
In Joan. dum est, *quo agitante calescimus,* hæc sola quæ audit, & quæ sentit, & sine qua potentiæ nostræ sopitæ sunt, prout Plutarchus, de qua etiam Manlius:

An dubium est habitare Deum sub pectore nostro,
In cælum redire animas, cæloque venire?

Magna radix in arbore corporis nostri, *quod tanquam lignum plantatum est secus decursus aquarum:* magnus Archinauta in navi mentis nostræ, quam per mare cogitationum ad Portum deducit; magna fax, quæ nos mortales à tenebrosis sæculi erroribus tuetur. O quale templum, quàm excelsum, quàm elevatum est homo: *Templum Dei estis vos*: ad cujus structuram inclytam cuncta divinæ omnipotentiæ attributa concurrerunt, quando ad creationem ejus divinum illud verbum protulit: *faciamus:* ubi ad reliqua ejusdem opera solum illud, *fiat,* sufficerat. Adeoque ego dum in templum me recepturus eram, in hominem templum animatum incurri, non inveniens nec similitudinem magis adæquatam, nec symbolum magis proprium. Cum ergò mihi licitum non sit hujus evitare occursum, deprecabor vos, Domini mei, ut infirmitatem conclusionum mearum æquanimiter toleretis, siquidem & ego sub his portis Mendicus, sicut ille quondam, *qui sedebat ad portam, quæ dicitur speciosa,* auxilium vestrum imploravero, ut cum longanimitate benevolentiæ vestræ succurratis, & si sacrum est argumentum, materia, & subjectum, non videantur vobis indebita & præpostera, si conformia his argumenta adduxero, quamvis extra templum hæc nostra ratiocinatio fiat. Sed quid extra templum dixi, si nostrum quisque templum est animatum? Cum tot igitur templis, quot sunt hic qui me auscultant, non sine ratione me sermocinari gloriabor: *Templum Dei estis vos:* Ubi verò locorum magnificentius humana dignitas exponatur, quam in consessu dignitatum tam sublimium, quæ tanquam Soles in ipsa adeo marmora insensata possunt influere, sicut in illa Mennonis: *vox mihi dum aderis.* Interim dum ad probationes meas accingor, attentionem mihi vestram uniuscujusque, quotqot hic præsentes sunt, repromitto, quippe qui meministis, in Templo, sicut omnem aliam virtutem, sic quoque silentium semper venerabile fuisse.

Della struttura mia celeste, e santa
Adamantino il fondamento io voglio,
Che' l peso appoggi de l' immobil pianta
Soura ben saldo, e non caduco scoglio,
Si che le lin ee sue vadan per entro,
L' ultime punte a terminar nel centro.

Hos

Hos versus de Oceano valoris sui inaccessi, Nobilis Vir Marini, tanquam de gurgite quodam undoso emanare fecit, in Applausu suo erga Majestatem Christianissimam Mariam de Medicis, Reginam Franciæ & Navarræ. Hac, & non alia methodo, in hoc templo meo me usurum confido, ubi nulla sit nec Periodi, nec digressionum linea quæ in Sacrario Animæ non terminetur. Erunt hæ, sicut illæ Cylindri quæ *omnes in unum* tendunt.

Ad clarissimum olim fulgur decem millium candelabrorum aureorum, quæ facile meridiem ipsam extinxissent, ad odorem thimiamatis: quod de viginti millibus fumabat thuribulis, ad concentum quadraginta amplius millium Instrumentorum Musicalium, quibus quasi per Echo ducentena millia tubarum correspondebant (si expositoribus prudentissimis fides habenda) in præfato Salomonis magno illo Templo, vestiti Dalmaticis auro textis apparebant Levitæ, & Sacerdotes, in mytris suis gemmatis, & in rationalibus suis pomposis adornati: tum cum pene, innumerabilis esset cadentium victimarum numerus. Ubi ex improviso, *majestas Domini implevit templum Domini:* In abysso luminum, in Oceano gratiarum, in aurifodina gloriæ inexhausta, divina illic magnificentia se palam fecit. Valeat hoc ad exponendum, quanta illic sublimitas, quam incomprehensa, quam immensa fuerit, dum se cælestis illa gloria in templum illud Deificatum insinuavit, quod videlicet usqueadeo luminosum fuit, ut reverberationem ejus non solum ferre plebs promiscua non posset, sed nec ipsi adeo Sacerdotes. Hic ergò & ego pronus descendo, oculo meo ad splendores tantos caligante: dum nihilominus eos qui in vultum meum intentos habent oculos, considero, præsertim hos dignitate præcellentes, partem aliquam majestatis, & magnificentiæ templi mei animati jam videre mihi videor. Rememoramini, si sic placet, ingentem illam suppellectilem, quam æternus Opifex, huic suo Homini subito post creationem reliquit: *Dominamini piscibus maris, volatilibus cæli, & bestiis universæ terræ:* & cum nec in illo templo figuræ & leonum & serpentium defuerint: & de creatione animalium, quæ in operibus diei sextæ inclusa sunt, mihi quoque dicendum esset, hæc pauca quæ diximus locum eorum, quæ dicenda essent supplere debebunt: tam enim elevatum, tam grande, & portentosum dignitatis nostræ simulacrum est, ut ad considerationem non solum totius, sed etiam partis unius, nec ipsa Steficratis in Alexandro valere possit, hyperbolica temeritas, cum in vastitate montis Atho, figuram ejus & altitudinem figurare prætenderet. *Majestas Domini, implevit Templum Domini.* Quam attonitæ ad intuitum hominis steterunt feræ reliquæ, quæ tubæ in ejusdem voce, quæ lumina & splendores in oculis, quæ gravitas in erecto corpore, quanta sublimitas in vultu, quantus decor apparuit? Confirmant id non solum sacri, & prophani Scriptores, inter quos Metamorphoseos author:

Azzor. t. 1. c. 14.

Metamorphos.

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælumque videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Dominamini: vestri sint pisces maris, venationes sylvarum, aucupia aëris. *Dominamini:* Extendite retia vestra ad capturam piscium, fila vestra ad avium, funes ad leonum. *Dominamini:* vestra sollicitudo sit eorum qualitates indagare, ad reparanda damna vestra. *Dominamini:* suggerant mensis vestris de carne sua epulas, de pennis vestimenta, de squammis thoraces. De qualitatibus eorum internis documenta moralitatis assumite, pro Herili vestra, familiari, & monastica vita. Unde vobis periclitantibus exemplo sit generositas leonis, fidelitas canum, prudentia serpentum, robur Elephantis, velocitas Pardi, providentia formicæ. *Dominamini:* frenum equis injicite, jugum jumentis, inhibete volucribus alas & volatum, de reconditissimis terræ specubus monstra sylvestria producite: denique in terris quæcunque serpunt, quidquid in dumetis nidificat, in aëre quidquid volat, quidquid natat in mari, voluntati vestræ subditum sit, imperiis vestris obtemperet, sit præda appetitui vestro, possessio manuum vestrarum, supra hæc universa imperiosam frontem vestram, & vocem, & jussionem vestram levate; de pilis & pellibus, de jubis, velleribus, & squammis, decorate sceptra vestra, & pallia, & diademata. O quàm augustus, quàm Imperiosus Monarcha, quam fastuosus Imperator! *Os homini sublime dedit*: *dominamini*: *majestas Domini implevit templum.*

Non solum autem, hac majestate vultus sui, qua super reliquas feras sublimiori principatu insignitur, hic homo noster conspicuus est, Domini mei: nam divinus ille Opifex, ut creaturæ suæ pompam excellentiæ magis extolleret, naturam ei abundantem, & usqueadeo fertilem indidit, ut non tantum sibi necessaria sua, sed & insuper quæ decorem adderent, subministrare posset. Vix illud: *Dominamini* ex ore altissimi prodierat cum verbum Domini superaddit: *Ecce dedi vobis omnem herbam facientem fructum juxta germen suum, & lignum pomiferum.* Hoc verbum non fabulosa sed verax est Rumina, quæ tota uberibus plena est, ut quidquid in mundo nascitur lactare possit. Hæc illa sublimis virago est, quæ à Cælio Augustino describitur, sublevans in spaciosissimis

 campis

Ex Pieri. Valer. Hieglyph. Campis aëris manus suas, aperto ore, præter usum communem, erectis in cælum capillis, & totis viribus, ad subveniendum mortalibus, infatigabiliter ingrediens: idque universum ad hunc finem, ut grande illud ædificium hominis exaltetur. Hoc verbum officium industrii Agricultoris adimplet, dum de inculta terra fœcundam messem producit: hortulana admirabilis est, de vepribus spinosis & acutis odoriferas, in tempore suo rosas proferens, in vitibus botros suos abundanter pullulare faciens, unde mustum svavissimum exprimatur: Hoc verbum unico de semine mortuo numerosam familiam, centum sæpe granorum germinare facit: stipulam educit, & invisibili artificio rudem & informem alioqui calamum tornatili structura elaborat, spicas proinde granis lacteis onerat, folliculis suis vestit, & pungentibus aristis, non secus ac lanceis defendit; hoc per canales occultos, & aquæductus absconditos humores terræ derivat, & de cælo ad irrigandas, & fœcundandas herbas, plantas, & vineas profundit: & amore hominis portenta Canæ Galilææ quotidianis vicibus renovare non cessat, dum chrystallinos aquæ liquores, in dulcissima, & pretiosa vina convertit. Hoc verbum inscrutabili penicillo, mala granata colorare, deaurare mala punica, & ipsa poma speciose novit depingere, unde palatum titillari potest, ita ut mens & capacitas nostra ad intelligenda illa sufficere non possit; hoc denique verbum ad beneficium hominis de visceribus terræ focum producit, unde se nocturnis obscuritatibus opponat: hoc de cavernis Eoli ventorum rapiditatem velocibus alis instruit, ut & naves ad portum suum propellant, & aërem nostrum eventilent, ne respirationi nostræ, dum sine motu torpescit, contaminatus se ingereret. Hoc desuper illi cælum vigilare facit, cum stellifero mundo, qui ad commoda nostra multo ditius de sinu suo quam thesauris argenti & auri nos profusionibus & influxionibus suis beatificat: ad quod mentem suam dirigens Lactantius Firmianus, hominem, *De opif. Dei.* inquam, templum intuens, & custodem templi, sic ajebat: *Sicuti mundum propter hominem machinatus est Deus, ita ipsum propter se, tanquam divini templi* (advertite Domini mei) *Antistitem, Spectatorem operum, rerumque cælestium.* Hæc maturius ruminate, & concludite si majestas structuræ hujus, cum templo illo mihi præscripto æquiparanda est, ubi David magnus ille Monarcha centum millia talenta auri, millena millia talenta argenti, quæ ad monetam nostram reducta, quadringentos milliones auri, & duplicatum numerum argenti constituunt, reliquisse traditur; nec tamen ad sublimitatem structuræ humanæ hæc pertingunt, quippe quod homo in ditione sua habet, Aurifodinas Gangis, gemmas Erythræi, adamantes Cypri, thesauros, inquam, orbis terrarum, atque ita: *Mundum propter ipsum machinatus est, hominem propter se.*

Sed ne forte extra centrum meum, descripsisse lineas, nec in dictione mea hyperbolicus videri possim, ut proportionem adæquatam in proposito argumento meo hic explicare non intermittam, officii mei esse arbitror, proportionem inter orbem elementarem & humanum aliquatenus exponere. Vivum mihi super hoc testimonium reddunt, inter alios Philo, & *De unitate Dei, & duplici Templ. Lect. antiq. l. 2. c. 22.* Coelius, quorum primus sic ait: *Mundus verè templum est Dei, cujus sacrarium est cælum, in tota rerum natura præstantissimum, cujus donaria sunt sydera, Sacerdotes, Æditui, Potestates Angelicæ:* ad confirmationem opinionis hujus adducit alter Ginesium, & Tullium, hujus autem ultimi sequens est sententia: *Mundus Dei templum vocatur, propter eos qui existimant nihil esse Deum, quàm cælum ipsum, ideo ut summam potentiam Deus ostenderet Mundum Templum vocavit.* Templum igitur hic mundus ingens est, in quo & hic quoque, magnificentia & sublimitas Creatoris adoratur: qui pro lampadibus suis, duo habet luminaria magna & splendentia, in quo stellæ, vicem Angelorum obeuntes, ad custodiam mortalium accurrunt, cum somnolentia & lethargo quodam sopiuntur: ibi cum elemento suo proprio sacri ignes admittuntur, animas justorum symbolo suo præfigurantes, dum tanquam innocentes flammæ fugientes de terra, in Cælo sibi subterfugium suum quærunt. Aër in quo verba formantur non sine ratione Prophetarum similitudinem denotat, qui in divino templo vitam novam fomentare populis satagunt: habet templum hoc aquam Sanctorum Apostolorum, Evangelistarum, & Prædicatorum, de quibus scriptum est; *effundam super vos aquam mundam, & mundabimini:* terram habet sparsam floribus sanctitatis, qui eam tanquam gemmis ubicunque condecorant, de quibus illud pronuntiatum est: *Salvete flores martyrum: florebunt justi sicut lilium:* Templum, in quo Verbum Dei *tonitrui vocem* imitatur, *præparantis cervos.* Ubi gratia divina dum quandoque terrenæ felicitatis sole in aprico urimur, tanquam nubes gratissima est, quæ rore sanctarum inspirationum nos tingit: In quo mundo denique mors grandinem figurat, tum cum nos tanquam flores eradicat, tanquam herbas truncat, & tanquam minutas stipulas nos colligit: Mundus, inquam, Dei templum vocatur.

Si ergò mundanum hoc ædificium, majestate sua sublimitatem Factoris sui repræsentans, velut Templum sacrum se elevat, sit mihi licitum non iniqua comparatione, reliquas quoque inter Macrocosmum & Microcosmum æqualitates statuere. Quisque nostrum, Domini mei, mundus est, in quo primùm quidem cum ipso spiritu quatuor humores elementares occurrunt, qui essentiam nostram nobis conservant:

Spiritus

Spiritus noſter, tanquam perfectiſſima quinta eſſentia, ætherea qualitate ſua ſtellato elemento reſpondet: hic humores ſenſibilia appellari elementa poſſunt, dum ignem gerit in bile, aërem in ſangvine, in pituita aquam, in craſſiori, & ponderoſiori humore terram. Mundus quisque noſtrum eſt, dum ibi, non minus quàm in illo altero metheorologicæ impreſſiones animadvertuntur. O quantum in excandeſcentia, & ardenti oculorum ſuffuſione, terror ſe fulgurum exprimit: illic eructantes de nubibus ignes, & fulminum ſplendor, cruditatibus ſtomachi, & tinnitu aurium figurantur: illic flatuum quoque, & ventorum ſæva tempeſtas, o quàm metuendo experimento ſe produnt! non illis nec pluviæ, nec pruinæ deſunt, frigeſcente pituita, quæ de capite in fauces, laryngem, & thoracem deſcendit, unde & ſputa craſſa, & rotunda typum habent glacialis grandinis. Æmulantur lacrymæ rorem, nam & hic auroræ planctus nominatur. Terræ motus ſat imitantur palpitantes, tremuli, & convulſivi ægrotantium motus. Hic quoque fodinæ inveniuntur, unde metalla, & lapides eruuntur, non ad conſtruendam, ſed ad deſtruendam domum, & templum; hinc veſicarum, & renum calculi fodinas mineralium in typo referunt: hinc brevi ductu calami id totum Laurentius ſic concluſit: *Igitur homo parvus mundus, miraculum magnum, ejusque ſtructura mirabilis:* non immerito itaque: *Mundus Dei templum: Templum Dei eſtis vos.* Sed quid hic agitur, quid tractatur, quid cogitatur, inter hos, & ab his Dominis? Nondum à temeritate narrationis meæ diſcedo, quamvis tam vaſtarum ſimilitudinum ſulcare velle Euripum, aliud non ſit, quàm cum Icaro emendicare præcipitium ſuum: ſed dum brevitati ſuccinctiori, quantum poſſibile eſt, me aſtringo, litoribus tantum radendis immorabor: ubi primo loco id mihi occurrit, quod ſicut Philoſophicæ, Mathematicæ, & Aſtronomicæ Scholæ docent, in univerſali videlicet compoſitione Cæli duos, & in Mundi pariter duos dari globos, vel horizontes, ſic in uno ſolum Hemiſphærio duos comparere mundos, magnum, inquam, & parvum, quorum hic neceſſe habeat diſpoſitionem ſuam ſecundum illum alterum accommodare & dirigere, non ſecus ac Pater ad filium: unde quidquid in hoc forinſecus ſe ſpectandum præbet, exterior quædam & theorica alterius anatomia eſt, ſpeculum terſiſſimum, in quo homo ad vivum ſimilitudinem ſuam poſſit deſumere. Formas & eſſentias easdem utrique circumferunt; interim dum proportione quadam analoga, id quod inviſibiliter latet in homine, viſibili ſe modo repræſentat in Mundo. Quis non novit Elementum omne in qualitate ſua ad perfectionem concurrere, atque ideo ſi in uno hæ qualitates apprimè cognoſcantur, alterius quoque notionem in promptu eſſe? Similia omninò dicenda ſunt, & Anatomiis, & eſſentiis, & metheoris, nulla invicem diſſimilitudine alia intercedente, quam formâ, atque ideo dum hæ qualitates, ſe in his illisque miſcendo confundunt, ubique dominantur: & ſicut in Macrocoſmo radices dantur Mercuriales, Metallicæ, & Mineralogicæ, ſecundum qualitatum diverſitatem, ſic & in microcoſmo variorum habituum, affectuum, & diſpotionum cauſæ ſunt. Ad Influxionum Luminarium & ſtellarum (unde ab Oeconomo noſtro famoſo in villa de Luna dictum eſt: *Quod non informat*) progerminant ſemina, excreſcunt plantæ, intumeſcunt aquæ. Ad operationem hominis influit, & concurrit Spiritus aſtralis, ei proprius, qui virtus informans eſt, dum cum hoc ab imaginatione, ad Realitatem pregreditur, non aliter ac de maſſa ferri, & ligni ſtipite informi, ſculptor, vel faber formam trahit & viſibilem, & realem. De hoc inferri debet, eſſe hominem non omne aſtrum, ſed unicum ſolum, quod cum ſpiritu Mundi analogiam ſuam habet, & omne id quod ſubtus terram magna illa mater, natura univerſitatis includit, ſpiritu ſidereo dotatum eſſe, qui aſtrum, aut cælum nominatur. Id quod hominem quendam literatum in hæc verba impulit: *Quodlibet creſcens, & vivens fert ſuum proprium Cælum.* Hinc patet utrumque Mundum ſubſtantia ſpirituali & corporea ſtabilitum eſſe & compoſitum. Theophraſtus magnus ſic ſcripſit: *Curſus externi firmamenti cum ſuis conſtellationibus liber eſt:* ſic libertas iſta ampliſſimè homini erogatur & conceditur. De quo facile diſcitur, quales utrobique tam internæ quàm externæ qualitates inveniantur. Hæc eſt illa tot encomiis decantata Homerica catena, quæ homines ſimul & Deos ligat: hoc illud ſolemne matrimonium, quo Dea Opis cum cælo copulatur. Hi ſunt annuli myſterioſi Platonis, & Gygis, quibus inveſtigandis accurrerunt Gymnoſophiſtæ Ægypti, cum ſe magis in his ſylvarum obſcuritatibus intricârunt, tanquam in penetralia ſacra Philoſophiæ intruſi, peregrinantes ad Columnas Herculis usque; inter quos Hermes erat, & Brachmanni, & Pythagoras, & Plato, & Apollonius, & tot inſuper alii. Porrò hæ proportiones manifeſtius patebunt, ſiquidem placuerit Macrocoſmi tria conſiderare principia univerſalia, quæ ſunt, materia, forma, & privatio: quorum intelligentiam ſagaciſſima Philochymica diligenter conſequitur, in Sale ſuo, Sulphure, & Mercurio, quod idem eſt, ac Spiritus, corpus, & anima: omnia autem hæc tribus potentiis animæ vitalibus correſpondent, & ſicut hæ, ita & illæ unico corpori includuntur. Cognata vero ſibi ſunt, tanquam activitates ſibi invicem correſpondentes Sal terræ, Sulphur igni, aqua Mercurcurio, Spiritus aëri. Et non niſi univocæ dici poſſunt proportiones ſe invicem conſequentes, hoc eſt: in homine aſſimiliatur anima elemento ignis, utpote quæ

Crol. Præfat. Admonitor.

Parom. lib. 2. de Orig. mundi.

cæleſtis & activa eſt: partes ſolidæ & ſpermaticæ terram referunt: humores fluidi aquam: & ubi vacuum apparet & ſubſtantia deeſt, aërem: atque ita omne ſemen Oeconomiam Mundi æmulatur, adumbratam demonſtrando analogiam elementorum, dum hæc in omni re potentia, & actu concurrunt. Ex his deducitur dictum illud: ſemen eſſe Aſtrum Informans; nec unum ſine altero, tanquam extra centrum ſuum nativum, ad operationem validum eſſe: Portentoſæ in utrisque virtutes ſunt magneticæ, in quibus admirabiles illæ & exoticæ attractiones advertuntur, Magnetis in ferro, Remoræ ad navem, ſic dictæ *Uſneæ* ad conſolidanda vulnera, olivæ, & quercûs ad fodinas auri, ſalamandræ ad focum, hederæ & lauri, quæ contritæ ignem accendunt, & his ſimilia: quæ virtutes in homine quoque ſe notabiliter produnt, interim dum Spiritus ad ſtudium diſciplinæ, & hujusmodi res alias ſe impendit; elementares verò qualitates circa materialia verſantur, idque mediante appetitu corporeo. Spiritus ſuperior hominis, tanquam ſydereus, ad artes, & ſcientias, & facultates ſpirituales ſe extendit, ad quarum adeptionem toto cordis deſiderio fertur. Admittit Aſteriſmus hic ſpiritualis ſympaticus qualitatem elementarem in cælo, quemadmodum & ſtellæ: & ſicut illæ, ita & hæ Quintæ eſſentiæ appellari poſſunt.

Sed quis unquam, Domini mei, quis de Hybla & Hymetto favos omnes, quis de Pæſto roſas, de Pancaro flores omnes collegerit? numerentur, ſi ſic fieri poteſt, & notentur lynceis adeo oculis in hoc Mundo quot ſint montes, & valles, & fluminum lapſus vel cataclyſmi: quot rurſum urbes, caſtella, prædia, quot arbores, plantæ, ſtirpes, virgulta, quæ diverſis in locis vel plantata ſunt, aut in altum conſurgunt, aut delabuntur, aut dilatantur, aut ſerpunt, aut vadunt, aut revertuntur. Exponat nobis quicunque volet, etiam inter Anatomicos perfectiſſimus, quomodo in mundo noſtro, Domini mei, quomodo ſe invicem ligent, extendant, & reſtringant quadringenti & amplius muſculi, membrorum motui deſtinati, pari ratione quomodo triginta ſeptem nervorum paria ſibi invicem cohæreant, quorum ſeptem de cerebro, triginta de medulla ſpinæ dorſi eadem omnino conditione derivantur, dumque ſe diſtendunt in infinitos ſurculos & ramos ſcinduntur, qui per univerſam corporis maſſam proſerpunt. Quis vero & venarum, & arteriarum unamquamque, quæ ſe invicem fidiſſime & inſeparabilirer undequaque comitantur, diſtingvat? Quis tam feliciter vela ſua expandat, ut non in ſcopulum quendam erroris impingat, dum duo ſangvinis maria ſulcare voluerit, quæ per hunc microcoſmum decurrunt, ita ut jure merito comparari poſſint mari fuſili, quod in Templo olim Salomon expoſuit: de utroque autem ſangvine, quoniam hic quidem craſſior, alter ſpirituoſior eſt, qualiter hic ad animales operationes exequendas proclivis ſit, ille ad nutrimentum ſimplex. Quis innumerabiles rivos, & exigua flumina, quis canales, qui quaquaverſum diſperguntur, & humanum corpus transſudationibus ſuis adimplent, exequi digne valeat? Percurramus, ſi ſic nobis videtur, cartilagines omnes, quæ tanquam oſſa mollia ſunt, & flexibilia, tenacia itidem ligamenta, quæ juncturas membrorum copulant, tum vero & tendines, & membranas, & pelliculas, fortiſſimas proinde, quantumvis ſubtiliſſimas fibras, unde ſpiritus, & attrahitur, & retinetur, & relaxatur: tot porro carnium maſſas quarum parenchymata & ſubſtantiæ tam diſſimiles, contrariæ, & diverſæ, & tam varia ſunt cujusque eorum officia. Scrutemur varietatem medullarum & pingvedinem, quibus uncta membra & mobiliora, & læviora fiunt, & in operatione ſua promptiora: Indagemus, ſi nobis liberum eſt, humores terreos, denſos, igneos, ſubtiles, aqueos, aëreos, transparentes, opacos, qui in vaſis ſuis includuntur, & diſperſi ſunt. Numeremus, & quantum placet ſolidiores penetremus materias, earumque & ſtructuram, & ſitum diſcutiamus. Ducenta & amplius oſſa ſunt, quæ tanquam Architrabes & Cornices ſuſtentant & fulciunt ſtructuram noſtram, non ſecus ac in Templo illo ſuperiores fornices columnis ſuis innixi erant, ita & corporis noſtri machina fulcimentum ſuum habet. Plus quam humanam intelligentiam eſſe dixerim, quæ penetrare noverit poſituram ſtipitum, & transverſarum vel clavicularum inarcaturam; jacentium vel erectarum ſitus; qualiter ſe cranium in ſphæram ſuam extollat, qua ratione ſe vertebræ vel ſpondyli innodent: quæ buſti totius inarcatura ſit, quantum neceſſitati congruum eſt; porro oſſium, quænam indurata ſint, & ut ita dixerim, ſaxatica, quænam rara, quæ lævia, quæ ſpongioſa, quæ terebrata foraminibus, quomodo ſe ſuturæ committant, non ſolum invicem junctæ, ſed altera in alteram inſerta, ſe invicem finibus ſuis & extremitatibus innectant. Quis oculis ſuis etiam aquilinis cavitates univerſas humani corporis, templi hujus, penetravit, cum tot numerentur, quot ſunt per conſtitutionem membrorum & conchæ, & canales, & ut ita dixerim imbrices, & conductus, partim perforati, partim cæci: hinc antra, & cavernæ, quarum una alteram ingreditur, & in interiora protenduntur, ut inde ſuperfluitates percolatas transmittant, & expurgent: illinc cavernæ maximæ, ubi ſonitus reverberatur, & auditus formatur. Quis mente concipiat, qualiter infixi ſint oculi, plantati dentes, committantur maxillæ, nares protuberent? Si vero ab internis hiſce conſiderationibus, ad extrinſecam templi hujus apparentiam declinare mentem noſtram placuerit, cum coronato Cythariſta fatendum nobis erit: *Filiæ eorum compoſitæ, &*

circum

circumornatæ ut similitudo templi. Extra comparationem omnem est, quidquid comparatur si cum illa, symmetria, & corporis humani partis ad partem æquabili proportione conferatur: ubi tanta aptitudo, tanta venustas, tanta congruitas, gratia, & decor, aliæque insuper dotes, quæ machinam istam condecorant, & exornant, ut apud nosmetipsos non immeritò statuamus, Altissimum Deum nil tam illic sibi proposuisse, quam ut fabricam elegantissimam, & pulcherrimam redderet. De his ponderato judicio sententiam suam Tertullianus dedit, dum ait: *Recogita Deum totum in illo occupatum, ac deditum manu, ope, consilio, sapientia, & ipsum in prima effictione, quæ lineamenta ducebat:* & posthæc admirabili consequentia periodum suam concludit: *quandocunque limus exprimebatur, Christus cogitabatur homo faciendus.* Cum ergò nos divina dextera tam provida, tam sagax, cum tanto consilio, & industria formaverit, non mirandum hanc prærogativam & dignitatem nostram, etiam à Paganis intellectam fuisse: Unde Pythagoras hominem, magnam nominavit mensuram rerum omnium: Plato & Theophrastus exemplare Universitatis: Sinesius corporeum, & incorporeum horizontem: Tullius facturam divinam consilio & ratione præditam: Plinius Epitome naturæ, illiusque delitias: & versatissimus Laurentius. *Alii,* inquit, *Augustum Dei templum, & simulacrum dicunt, ut enim in numismate charasma Cæsaris, sic in homine Dei imago conspicitur.*

Sed ecce sensim sine sensu, de materialibus ad sacra transferor, de atrio ad medium, & de hoc ad Sacrarium, Propitiatorium, & Tabernaculum templi mei animati, in cujus penetralibus Deus ipse adoratur. Verum hic ego tot splendoribus victus, & inaccessibili luce imaginis Dei caligantes habens oculos, non secus ac Agenor olim aut Harpocrates, imposito ori digito, adorare Deam istam debueram: aut in morem supplicis publicani prona in terram facie prosterni. Quem verò latet usqueadeo copioso lumine ex alloquio divino inclaruisse vultum Moysis: *ut non possent intendere filii Israël in faciem ejus propter emicantem inde fulgorem.* Hæc ergo dignitas hominis cum maxime suspicienda sit, & quamvis cum Romano Oratore ipsa me argumentorum gravitas, & abundantia pauperem faciat, nonnihil tamen etiam de hac mihi dicendum est. Levabatur illic in templo jam descripto altitudine & longitudine viginti cubitorum murus, qui ex una parte exquisitissimis saxis compositus, & quantum quidem ars & natura poterant, elaboratus, reliquum omne lucidissimo auro coopertum erat, quod radios Solis æmulabatur: illic penes duos Cherubim de oliva sculptos altitudinis decem cubitorum dominabatur altare, & ipsum totum deauratum, coopertum propitiatorio, vel sacrario, in quo cum solemni pompa locanda erant & arca & manna; super his duo Cherubim erant, quibus vestimenta quasi per commotum aërem fluctuare dixisses, quæ & ipsa quoque deaurata reverberato lumine splendoribus suis præstringebant intuentium oculos; interim dum palmarum variæ figuræ, & secundum debitam proportionem flores in parietibus his, & ipsi auro radiantes germinare, & virescere spectabantur: nec verò infecundi, dici poterant, aut steriles, quibus in aurato Solo radix figebatur. Hîc potissimum divina emicabat, & fulgebat majestas. Huc precantium verti oculos, hic feriri oportebat. Hic igitur & ego, Domini mei, pedem tantisper figo, & non secus ac Oraculum & Sacrarium dignissimum famosissimi Templi mei, humanam animam admiror, quæ à Sacris Theologis viris Compendium universæ creaturæ nominatur, omnium rerum totum aliquod, non secundum materiam, prout volebat Empedocles, sed ab ipsis Platonicis Androgyna dicta, propter quod omnium specierum receptaculum sit, oraculum elevatissimum, quod supra omne mundanum objectum extollitur, ab omni mixtione, & corporea forma purum: quæ tanquàm apodes hirundinum genus, supra nubes volando, ad illam regionem, unde genus suum traxit, aspirat: Hæc generationem nullam admittit, & quamvis ad productionem aliquam in subjectis concurrat, de potentia tamen sua nunquam extrahitur, quippe quæ perfectionem impertit subjecto, ipsa individua in semet permanens; ubi aliæ formæ vel crescunt vel diminuuntur, aut cum objectis suis dividuntur, ipsa tota in toto est, & tota in qualibet sui parte. Essentia ipsius immaterialis est, cum materia aliud non admittens, nisi quod se illarum specierum capacem reddit: Ærarium grande, quod omnium Idearum, quæ se ei præsentant, in se numerum continet: ab omni contagione mortali libera; nec ipsum adeo contrarium rejiciens: ipsa sola de Incorporeitate gloriatur, quæ idcirco locus amplissimus, & promptuarium omnium objectorum appellari potest: in summa prout magnus ille Peripateticus sentit: *Anima est quodammodo omnia.* Hoc ergo Propitiatorium majestate plenum, hic 30. *De*
cælestis character, hæc scintilla Solis, à divino Prometheo in pectus Adami protrusa: quæ *Anima.*
secundum Platonicos in meditullio est rerum omnium, habens supra se Deum, & intelligentias cælestes, subtus se qualitates corporum, cum utrorumque particeps sit; & intellectu, & origine, & æternitate, & cognitione & imaginatione sua, & beatitudine, aliisque ejusmodi sibi cognatis attributis naturæ Angelorum vicina est: in qua verificatur illud Davidicum jam præfatum: *Minorasti eum paulò minus ab Angelis.* Tollitur verò in altum hoc sublime ærarium in mente nostra, & in corde hominis hoc propitiatorium sacrum supra alas Cherubim, nam & hæc utraque seraphico ardore ab operatione sua nunquam desistunt: natura videlicet,

& Tempus, unum successione tempestiva, & instantanea, prout postulaverit occasio, alterum in perpetuo motu dorsum semper alatum gerens, nisi quod imperio hujus remorantur cursum suum, volatum suum retardant, & pennas suas restringunt. Sedet ipsa Monarcha excelsissima, & absoluta Dominatrix supra colles honoris, & immortalitatis elevatos, & pedibus ejus substernuntur peripetia fortunæ, & casûs; vicissitudines humanas ridet, & ludibrio habet, sceptra confringit, conculcat regna, projicit coronas, imperia nationum terræ deludit: si infremiscunt austri non tristatur, si aquilonesférociunt non angitur, in hoc mari terrenarum amaritudinum læta velificat, & secura paradisi portum ingreditur: de hac immunitate & libertate animæ Panarii musa lyrica, svaviter canebat:

Innocente di Cor, di colpe scarco,
E non impallidisce, e non paventa
Se tuona Gioue, e se saëtte aventa
Del giusto Ciel inevitabil arco.

eatitu- B. Pa- Hunc sensum plus ad vivum Nyssænus ille magnus expressit, cum ait: *Excedit homo suam ipsius naturam, immortalis ex mortali, ex fragili atque caduco, integer, incorporeus ex Diario, atque temporario sempiternus, in summa Deus ex homine evadens:* faciens id, quod Alexander: qui cum totius Asiæ imperium sibi acquisisset, idipsum optimatibus suis sine discrimine dispertiit: interrogatus, quid sibi reservaret, *spem, meam*, inquit: totum hoc eloquenter Tirius Maximus: *Philosophi spectaculum*, ait, *ad insomnii similitudinem, similis est homini, cujus integro corpore manente, animus tamen extra terram effertur in cælum: terram ambit cum sole, cæterorum astrorum jungitur choro, minimumq; abest, quin unà cum Iove cuncta gubernet, atque ordinet; ò beatam peregrinationem! ò spectacula pulchra! ò insomnia dignissima!* non aliter ac ille magnus morum magister in infelici regione Corsicæ, animam inter stellas habens, ajebat: *ad cognitarum rerum conspectum, tendentem in sublime cum semper habeam animum, quantum refert mea, quid calcem?* Anima qua se taliter ab terrenis vilitatibus in altum levat, non eam dixerim & naturam, & tempus supplantare pedibus suis? Confundantur invicem, quantum volent tempestates anni, intorqueant se flumina, ipsi adeo montes per mare ad portum ferantur, *non commovebit justum quidquid acciderit ei:* ait Spiritus Sanctus. His speculationibus immorati Græciæ Sapientes, Sacerdotes Ægypti, & antiquissimi populorum Caschi, prout refert Romanorum Orator, & Laërtius, mirum non est, si & ipsi, quantumvis scientiarum nostrarum adhuc incapaces, animas nostras immortales esse dixerunt? quocirca tam Pythagorici, quàm Platonici eas postquam corpus suum abjecissent, ad universalem mundi animam, in qua Deum denotabant, reverti docebant; prout id Virgilius insinuat:

De consol. ad Helued.

In Tuscul.

4. Georg.

- - - *resoluta referri*
Omnia, nec morti esse locum, sed viva volare
Sideris in numerum, atque alto succedere cælo.

Affirmabat Empedocles vitam hanc exilium esse, de quo soluta anima, ad sphæram suam naturalem reversura sit: Docebat Plato, animam cum à vinculis hisce corporeis expedita fuerit, & in campos Elisios pervenerit, oblivionis calicem haurire, nec deinceps miseriarum mortalis incolatus sui meminisse: quod cum illo concordat: *securos latices, & longa oblivia potant.* Asserebant Stoici hanc particulam flammæ esse, quam de proprio suo pectore, tanquam de grandi foco mundi, & de cælo, supremus Numinum Jupiter dispenset: hac spe semetipsum palpans Amorum scriptor ajebat:

In fine Metamorph.

Ore legar populi, perque omnia sæcula fama,
Si quid habent veri Vatum præsagia, vivam.

Hæc veterum commenta cum allegoricis intelligentiis suis, quamvis fabulosa, non omnino rejicienda sunt. Et dum in eodem intellectu Amator Lauræ sic de illa cantabat: *dolce mia fiamma tra le belle, bella*, nonne Anima nostra hujus Templi Sanctuarium est, quæ plus quam illud, quod manna virgamque includebat, in se continet: dum tribus vitalibus potentiis prædita est, & cum sit sola & unica in uno corpore, non obscuram, sed manifestam, & adæquatam præsefert similitudinem Trishagii illius sanctissimi, ubi in personarum Trinitate, una Deitatis adoratur essentia? Præterire velle, Domini mei, subjectum tale, non aliud esset, quàm defraudare animam præcipuo charactere, dignitate, & officio suo, nec minus etiam esset principali argumento, discursum suum sequentem minorem reddere. Medemini obsecro vos, cum sublimitate subjecti hujus, tædio prolixitatis meæ: non possum inprimis cum doctissimo Laurentio, quin ad iter me accingam, dicendo: *Lucet in eo imago Trinitatis: sed cur animæ essentiam describere audeo, cum planè divina sit, de divinis autem dicebat Simonides possumus tantum dicere quid non sint.* De his nihilominus amplissimis fontibus ut stillam aliquam, Domini mei, in doctissimas mentes vestras derivem, id solum repræsento: quod si divina mens semetipsum necessario cognoscens, conceptum suum imprimit, verbum inquam,

De Anatom. ut sup.

inquam, intellectus quoque de cognitione sua, quam de objectis haurit, expressionem verbi sui format; si præterea in intrinseco suo se Pater & verbum diligunt, producunt, & spirant personam tertiam, spiritum videlicet, vel divinissimum amorem suum, qui ab utroque procedit: hic quoque concurrente intellectu, & voluntate tertium quoddam egreditur, ab utroque derivatum, quæ reminiscentia, vel memoria nominatur. Hæ accidentales inhærentiæ correspondere nihilominus dici possent subsistentiæ essentiali Amoris & Verbi divini, quæ jure merito hypostases appellantur: Et quomodo istæ soli substantiæ uniuntur, ita & hæ in accidentali relatione impartibili colligantur. Illic verbum per viam intellectus producitur, spiritus per viam voluntatis, in tribus tamen personis unus solusque intellectus est, una voluntas: pari modi & hic beneplacitum intellectionis, quod ab intellectu derivatur, attrahit voluntatem, ut se comitetur, & in uno solo composito hæ potentiæ inveniuntur. Et quanquam in divinis actus voluntatis & intellectus, ad personas distinctas terminentur, unum nihilominus sunt, dum una cum alterius intellectu intelligit, & hæc cum illius voluntate velit, sic & hic, quamvis vicibus suis disponant intellectus, memoria, & voluntas, dum in composito uno inveniuntur, tres nihilominus distinctas sortiuntur potentias. In divino illo Triumviratu, quamvis harmonia oppositionibus relativis exurgat, de paternitate, spiratione, & filiatione, non secus ac organica harmonia de oppositione vocum, altæ, profundæ, & mediocris; ita & hic reminiscendo relationem habent invicem intellectus, & voluntas. Si in Deo Pater propter dignitatem priorem sibi locum vindicare videtur, inter se nihilominus, nec majorem nec minorem gradum admittunt: ita & hic quamvis intellectus priorem sibi officii locum adsciscere videatur, nihilominus in essentia sua majores vel memoriæ, vel voluntatis actus non excitat, juxta illud Aristotelis axioma: *quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se.* Hoc igitur stabiliatur, lucere in anima imaginem Sacro-Sanctæ Trinitatis.

Hæ proportiones, Domini mei, ab intro sunt, & in formalitatibus suis intrinsecis: quod si verò etiam ab externis objectis similitudinem aliquam deducere placuerit, Aristotelico fundamento nixi, unà cum doctissimis observatoribus, hanc rerum Trinitatem, in una essentia sola deprehendemus; atque ut earum unam tanquam in transitu tangamus: Anima est, quæ cum homine ratiocinatur, sentit cum animalibus, vegetatur cum plantis, & nihilominus non nisi una est anima, quæ naturæ & Angelicæ, & corporeæ particeps est, & cum identitate sua Trinum compositum quoddam constituit, cumque ipsa habitaculum Dei facta sit, non potest, quin etiam, dum ad ejus similitudinem fabricata est, attributorum ejus omnium particeps sit. Cum tribus illa mundis communicat, Archetypo, Angelico, & elementari: sic cum primo conjungitur, facta ad imaginem ejus, particula animæ divinæ, dum in nobis Deus semen aliquod de effigie sua expressit: quemadmodum Echo, quod de longinquo repercussam per aëra vocem reportat: unde & magnus ille Osvvaldi Expositor concludit: *Mens elevata in Deum altissimum, cum ipsa unita conversatur cum Deo, & eadem opera efficit, nec reperitur in homine ulla dispositio in qua non fulgeat aliquid divinitatis.* Symbolicam paritatem habet cum Angelis, & hic ratione corporis invisibilis: tum etiam ratione amicitiæ & conversationis cum iisdem: utpote sapientiæ illorum compos, unde cum firmamento, & stellis convenientiam habet, & hæreditatem quandam, de quibus corpus sidereum, astrale & spiritale consequitur, in quod caro & sangvis non ingreditur. *Et sicut astra* (discurrendo prosequitur supra citatus) *regunt hominem in spiritu, ita spiritus hominis regit corpus in carne, & sangvine.* Denique de elementis quoque participat, dum ab eorum qualitatibus corpus physicum, terrestre, & mortale recipit, in se, prout grandis Paracelsus notat, peregrinas quatuor habens, præfatas, inquam, qualitates: sic cum catenis his colligantur quinque sensus, qui cum imaginatione quietantur. In summa demum communicat cum animante elementari, cum vegetabilibus, & mineralibus cunctis, quorum naturæ bene possessæ, & notæ sunt. *Ergo homo* (sic memoratus ille ex his definit) *ultima creatura præstantissima, & nobilissima, quia totius mundi partes habet, & nihil est in hoc majori mundo, quod in homine realiter non reperiatur.* Filius Patri quam simillimus, miraculum naturæ, nucleus elementorum quatuor, summa Dei cognitio, consummatissimm exemplum muundi, templum animatum in hac mortali carne, *quod neque angelis, neque mundo neque cuique creaturæ datum est, nisi soli homini, posse S. Filium Dei fieri, & uniri Deo,* concludit magnus Crollius: & sicut Altissimus unus in essentia est, Trinus in personis, sic unitatem corporis admittit homo, sed in potentiis tribus distinctus est, de corpore inquam terreno, & spiritu æthereo, & anima vivificante. Hunc ergò hominem tripodem aureum dixerimus, quem Idololatræ & Soli & Herculi contrastare tradiderunt: homo trigonum, vel pentagonum illud est, quod ubicunque, & quocunque ceciderit in pedes suos erectum est: hic Mercurius in trivio positus est, qui rectum iter demonstrat: hic Deus Phidius est, qui à Samnitibus olim cum tanta veneratione colebatur: Compositum in quo jure merito *lucet Imago Trinitatis*, Propitiatorium, & oraculum de auro purissimo.

Ex Croll. Basilica chymica.

Hic

Hic ego, Domini mei, pedem figo, dum profundius in abyssum meritorum; & valoris tanti penetrare nequeo: & nunquid non jam ante præfatus sum, futurum ut sub onere tanti Argumenti fatiscerem, obcæcatos habens de tot splendoribus oculos? Restat ut ob oculos quoque vestros statuam, quantum supra omne sublime ædificium terrestre simulacrum hoc elevetur, quod eousque superat, quantum meridiana lux Cymmerias tenebras. Omitto quia tempus me deficit Vaticanam molem, cujus pondere opprimor, & quam moderni omnes admirantur, unde & Concivica musa mea canebat:

Achillini. *Che il gran Tempio, ove Pietro oggi si cole*
Tant' alto s'erge ad ecclisar quel sole,
Che spira in mezo alla pieta spaventi.

Non hic pietatis Christianæ opera commemorabo, quæ ad gloriam Dei Thesauros suos profudit, & fodinas montium metallis suis depauperavit, & supradictas magnificentias, & sublimitates æmulata est: potius hodie in considerandis iis constringor, quæ de longinqua memoria ad nos usque derivata sunt, atque idcirco plus curiositatis habent, intuendo quantum pietas Paganorum potuerit. (*lib.3.cap.25.*) Æthiopia mihi, & Græciæ Plinius apud fontem Cyzicum Templum demonstrant, ubi industriosus Artifex inter politissimas petras filum auri conduxit, idque ut coronaretur, in purissimo marmore sculptus Apollo de ultimo harum petrarum sinu elevabatur. Semiramis animum & virtutem virilem potius quàm femineam pectore gerens, in medio Cyrci Babylonici erexit Belo vastissimam molem, cui tres in fastigio maximas imposuit auri statuas, Jovis nimirum, & Junonis, & Opis, hæcque posterior sede insuper aureæ insidebat, (*Diodor. l.1. c.4.*) ad cujus genua pronum contortumque spectabatur par leonum, & par serpentum de argento: hic prout Diodorus refert, recensitis simul calicibus, & lancibus valor septingentorum auri talentorum Gelo Syracusanus Cereri & Proserpinæ molem dedicavit, valoris innumeri: (*Idem lib.22. cap.1.*) cum tamen victus diurnus tanto pretio compararetur. Roma mihi in solis adeo fundamentis Templi Jovis Capitolini Tarquinium superbum demonstrat, qui ad eadem ipsa collocanda quadraginta millia argenti talenta erogavit: quod opus postea à Domitiano consummatum fuit, ubi in sola parietum deauratione decem millia impensa sunt. Exponi condignè nequeunt thesauri immensi quos Nero in obelisco illo grandi exhausit, (*Plutarch. in vita Publicolæ.*) qui domus auri appellatus fuit, hic enim lucidissimis, & tersissimis petris constructus, divinas quodammodo divitias fulgurabat. De universis terræ partibus confluebant populi, visuri cum stupore sumptuosam illam machinam à Vespasiano erectam Paci post victoriam, (*Plinius l.36. cap.2.*) cum tanta celeritate obtentam, ut omnem cogitationem humanam transcenderet. Tot historiarum volumina nobis miraculorum omnium maximum, celebratissimum illud Dianæ Templum describunt & depredicant, ad quod construendum per annos ducentos & viginti quidquid pretiosum & rarum in Asiæ portus tam celebres invehebatur, pro impensis consumptum fuit: ubi in longitudinem, & latitudinem immensam erant centum & viginti columnæ, de totidem fortissimis regibus erectæ; præter hæc & portis omnibus, de cedro, & cypresso fabricatis gloriabatur: & simulacrum Deæ Tutelaris illic ex purissimo ebore elaboratum apparebat. Dagobortus Rex Franciæ piissimus Templum S. Dionysii totum argento texit, ibique feretrum totum ex auro collocavit, (*Volum.2. num.7.*) si Nauclero fides adhibenda est. De antiquiori memoria Josephus nos docet, profudisse Israëlitas ad Templum Moysis, bis mille, & quadringentas phialas auri, sedecim lances de eodem flavo metallo hoc, & consimilia vasa ad centum viginti. Video denique, qualiter piissimi Imperatores ad Templorum tributa contulerint thesauros valoris immensi, Justiniani, inquam, Faustini, Childeberthi, Michaëles, Bonifacii, Caroli, & Manni, & magni, Anastasii, Aureliani, & Titi, & intra gentiles Darii, Alexandri, Cyri, Antiochi, Xerxes, Agrippæ, & alii, his contestantes, in quanta sibi veneratione religionis cultus esset, exotico & stupendo testimonio liberalitatis, quæ de his Potestatibus monarchicis processit. Hæ nihilominus pompæ universæ simul junctæ, & collectæ, sublime illud & plenum majestate Templum humanum non transcendunt, ubi Anima residet, quæ valorem auri tantum exuperat, quantum stellæ nocturnam facem splendoribus suis excedunt. Hæc, sicut supra memoratum est, universa illa superiora simul ligat, amplectitur, in compendium redigit, & constringit, cum sit *quodammodo omnia & Deus ipse*, repræsentans Deum trinum & unum, cujus cum coronatus meus Cantor meminisset, ajebat: *Mirabilis facta est scientia tua ex me.*

Sed aliquando tandem, Domini mei, cum ultra in hoc mari immenso velificare nequeam, ne forte cum Democrito cadam in indagine tantæ veritatis obcæcatus, aut cum Palinuro in undis, qui ad navigationis perfectionem Argum quærebat, & Jasone magis expertum, hic ad litus aliquod appellere cogor. Hic ergo anchoram jacio, hic vela colligo, & hic opportune se mihi quadrata petra offert, cui rudentem, non ultra hoc mare magnum navigaturus, astringo. Non miramini, obsecro Domini mei, siquidem in hoc ultimo loco mihi de quadrato sermo est, hic enim mihi & Domus & Templum Salomonis occurrit. De hoc (*3. Reg. 6.*) sic dicitur: *fecit in introitu Templi postes de lignis olivarum quadrangulatos*: de domo autem, in

quo

quo tamen etiam Templum comprehensum est, sic ait Scriptura: *omnes ista domus ex lapidibus pretiosis erant facta, & erant lapides ad eorum mensuram quadrati.* Ejusdem formæ Templum erat, quod illic in Babylonia superstitioso cultui & Idolo Belis constructum fuit, de quo Herodotus: *duorum undecunque stadiorum amplitudinis, formâ quadratâ.* Hæc mihi figura ad propositum meum serviet, ut de situatione Templi mei animati nonnihil afferam, quod utique ad complementum orationis hujus me facere oportet, nisi totam imperfectam voluero. Scio non defuisse inter Sapientes qui compositum humanum circularis figuræ descripserunt, in hac enim forma circumagi ignem, imo & cælos intorqueri: idque ut Sinesius exprimeret: hominem horizontem magnum appellavit: præsertim quod secundum Mathematicos, figura rotunda perfectissima sit: sicut & cylinder, qui lineas *in unum omnes* conducit. Gloriabatur de hoc Virgilius dum ajebat: *Securus mundi instar habens, teres atque rotundus.* Et Alexander scriptum reliquit, solem in figura rotundæ petræ adoratum fuisse, quæ supra lignum collocata erat. Sic in Platone suo Marsilius Ficinus: *Circulus quidam,* inquit, *in se ipsum animadvertendo reflectit.* Hoc idem fortasse per allegoriam in Saturno & Jano figuratum fuit, dum serpentem manu tenebant, qui extremitatem utramque uniebat, unde circulus perfectus exprimebatur. Sic de ipsa adeo positura nostra corporea magnus Laurentius inquit: *quin etsi inter expansos pedes mensum concipias, itemque inter manum & pedem, utrinque perfectum habes circulum, inscriptum quadrato.* Et ecce præterire non potui, quin, cum pace vestra Domini mei, ad figuram quadratam transirem, de qua primo loco Simonides sic ait: *Bonum virum esse difficilem, manibus pedibusque quadratum.* Obsecro vos Domini sit mihi per vos licitum de circulari ad quadratum me vertere, si & ipse oculus, prout expertissimi & doctissimi Optices magistri docent, in circulo æqualis distantiæ angulos obtusos denotat, tanquam quadratum esset: dixit illud Lucretius:

lib. 1. *Cartari.* *In anatom. ut supra.*

Quadratas procul hinc turres cum cernimus Urbis,
Propterea fit uti videantur sæpè rotundæ.

Sub hac igitur base se erigunt & Mundo dominantur Natura, & tempus, omnes creaturæ visibiles, & hoc elevatissimum templum: pro tali illud professus est Plato in Protagora suo, præcepit illud in Rhetorica sua Aristoteles, in Ethica approbavit: Julius Cæsar hoc titulo Marcum Antonium decoravit, idque jure merito, quadratum enim quocunque projectum fuerit in pedes suos erigitur; ita & homo rectus ad omnem fortunæ adversantis eventum in firmitate sua persistit. Pythagoras magnus ille Philosophus appellari hominem *Quaterna* voluit, eum non nisi quaternario numero compositum dicens, idque propter quaternorum elementarium humorum qualitatem, ex quibus organizatus est. Consimile Quaternarium, secundum Plutarchi sententiam, in anima est hominis, quod in mente, in scientia, in speculatione, & in sensu consistit. Sic Lumen illud scientiæ hanc propositionem discipulis suis inculcavit, ut numerum hunc inter Deitates recensuerint, & in tantam venerationem transierit, ut per hunc jurare in more positum habuerint. Vixit, & vivet semper gloriosissime augustissima illa Regina, & Mundi Metropolis Roma: quia secundum mentem Plutarchi, Solini, & Taciti, in forma quadrangulari à Romulo primitùs constructa fuit: unde famosus est ille versus ab Ennio adductus, & à Scaligero *Equis exter erat Romæ regnare quadrate?* Hæc lumina de grandi illa lampade literarii Maris Augustino Mascardi mutuatus sum, qui rationem adducit, cur in tabula Cebetis Sapientia supra quadratam petram collocata sit: adjungit in tali forma Templum meum situatum esse, cum enim imago sit Altissimi, sic stabiliendum erat, ut in compositione sua simile esset Civitati illi Sanctæ, & triumphanti Templo, Deo inquam, à quo creatum est. Cum hanc dilectus discipulus virga aurea mensurâsset, dixit: *Civitas in quadro posita erat, & longitudo ejus, quanta latitudo.*

de Philosophando. *Tabula Cebetis.*

Quantumvis ergo staturâ suâ sit homo exiguus, excelsissimis nihilominus molibus supereminet, & pinnacula elevatissima transcendit. Resolvant mors, & Tempus ipsa adeo marmora, & sæcula dente ferreo triturent: homo nihilominus his superstes ad immortalitem contendit: volent pennis suis Phœnices, & aquilæ supra montium fastigia excelsissima, homo pernicitate cogitationum suarum velocius illuc incredibili agilitate pervenit; ita providus, ut de ipsis adeo mixtis opportuna vitæ suæ composita discooperiat: Dominentur quantum volunt, & fortuna, & fatum, & casus fortuiti, & ipsum Tempus, homo supra hæc omnia, tanquam supra basibus firmissimis solidatus se regit, & eum acumine intellectus sui (imitando propemodum Creatorem suum) gloriatur in intima cogitationum humanarum penetrare se posse: novit oculo suo (mediante Telescopio) etiam in sole ipso annotare maculas, quid his majus dici potest? Sint quantum volunt, humanæ cogitationes elevatæ dixerim, an profundæ (unde & numinibus Templa, & obelisci, & moles erectæ sunt) homo tamen hæc omnia essentiâ suâ superat, & excedit: Et ut tandem aliquando hac ultima probatione mea concluserim, novi à Marco Manlio in Civitate Quirinali templum famosissimum Virtuti & honori erectum esse, quod à Marcello generoso posthæc adauctum fuit, cujus inscriptio erat: *Patet aditus,* vel, *Virtute prævia.*

Sed quisnam harum virtutum, & dotium particeps est, & possessor, nisi homo? Scio Pom-

Pompejum, etiam in ſiniſtra fortuna generoſum, Minervæ Templum fundaſſe, cujus effigiem illic expreſſerat fortiſſima ægide ſua defenſam, & eandem loricatam: erat autem ſimulachrum totum ex auro fuſum, & formatum, unà cum haſta ſua, quæ de eodem metallo erat: forte per hoc volens intelligi, ſe quoque pectus invicibile ad omnem inimicam potentiam geſſiſſe, ſicut optime demonſtravit, tot domitarum gentium ſpoliis illuſtribus in illo templo ſuo glorioſo anathemate ſuſpenſis. Hæc eſt illa Minerva, quæ viri fortis & ſapientis pectus inhabitat, quæ inſeparabilem & individuam à ſemet fortitudinem habet. Scio Julium Cæſarem, poſt Pharſalicum prælium Genitrici Veneri ſumptuoſum erexiſſe Mauſoleum. Homo ſubjectus eſt influctionibus Deæ hujus, Deæ inquam amorum, quas ita corde fomentat, ut per oculos ſe prodant. Templum habuit operoſiſſimum Juno Lucinia, columnis altiſſimis fulcitum, intrinſecus candidiſſimo, & nitidiſſimo marmore veſtitum: ſed ubi melius candor honeſtatis, ſinceritatis, & integritatis, quàm in homine apparent? Statuit Numa Pompilius, ut inter ſumptuoſiſſimos muros Deæ Veſtæ dicatos, perpetui nutrirentur ignes; ardent in nobis potentiæ noſtræ, & triplici flamma de unico foco exurgente, ab Anima noſtra, ad illuminandum corporeum compoſitum noſtrum, ſuccenduntur. Glorioſum per ſæcula plura duravit Templum Solis ab Aureliano magno erectum ſupra collem Quirinalem, ubi inter cætera ornamenta ſimulachrum Planetæ hujus, ex auro ſolido formatum apparuit, junctum ſignis zodiaci, atque anni totius temporibus, quæ ſingula auro fulgurabant. Solis hujus beneficio, & temporum anni circulatione naſcitur homo, & augmentum & nutrimentum ſuum habet, & conſervatur. Scio denique illam molem Templi, quod Titus ſecus viam ſacram in illa Roma (quæ hac ætate noſtra nullibi prophanum ædificium habet) Paci erexit, admirabile fuiſſe tam magnitudine, quam ſumptuoſitate & artificio: hanc ego pacem in templo meo animato reſidentem invenio, concordiâ potentiarum, ordinatione membrorum, harmoniâ partium, qualitatum elementarium ſymmetria, aliiſque inſuper auguſtisſimis proportionibus. O templum de pluribus templis formatum! quod pro ſacrario ſuo virtutum compendium habet in anima: pro parietibus Cardinalium virtutum quaternarium, pro columnis virtutes Theologicas unà cum earum appendicibus, pro ornamento magnificentiam, prudentiam pro tecto pro fundamento æternitatem: quod undequaque reverentiam inſpirat, & pompam, & majeſtatem, & decorem, *ſed & majeſtas Domini implevit Templum: Templum Dei eſtis vos*: ad cujus immortalitatem inſcribi poterit Epigraphe illa Junonis Luciniæ Templo data: *flatus irritus omnis*: idque ob qualitatem ejus, ex omni enim parte ſua ventis pervium erat, nec tamen ab eorum violentia & furore elevari cineres victimarum poterant, qui ſupra altare jacebant: Templum eſt homo, quod ſicut illud Jani ſemper apertum eſt *Virtutis imperio*: aut ſicut illud Proſerpinæ, quamvis muri corporalis habitationis ſuæ in terram proſtrati fuerint, anima nihilominus in cælum levata *ſeipſam tuetur*, dumque etiam terræ adæquatum, & omninò funditus everſum fuerit, illam tamen ſententiam Templi Dianæ ſibi uſurpabit, quod cum in cineres redactum, & diſperſum eſſet, de eo pronuntiatum eſt: *nondum nomen ejus*, unde & mirificè Auſonius:

Sola poteſt homines felices reddere virtus,
Hinc ſoli è cunctis non Libitina nocet.

In hoc ego Templo, Domini mei, poſthæc commorari non dedignabor ſtatua immobilis, totus ſtupore in ſaxum converſus, intuens in excelſas dotes, quæ de hoc templo prodeunt: per ſilentium obmuteſco, & in tanta majeſtate me metipſum confundo, ad portentoſum lumen illud caligat oculus: retrorſum pellor veneratione, & cum canoro Compatriota meo

Rivolgendo nel Cor fatto ſi raro,
Piu d'ammirar, che di cantarlo imparo.

Itaque orandi finem facio, ut ſcriptioni finem non faciam, ceſſo lingva, non manu: orationem hanc concludo, ut voluminibus titulum imponam, interim dum in pœnam temeritatis meæ, vocem meam ſilentio magis proficuo conſecrabo, cum qua hactenus ſat rauca, & inſipida

DIXI.

Ad concluſionem Diſcurſus hujus Univocus hic verſus erit.

Fra piu excelſi prodigi, oue il gran Dio
Volle a ſue glorie eſercitar la mente,
Se i gran portenti a contemplar ſouente
Nutro nel Cor un ſourum an deſio:
Mi rivolgo al mirar de l'eſſer mio,
De l'ſublime lavor l'opra excellente,
Ne ſtupiſco ſe il verbo omnipotente
Spoglia mortal con la celeſte unio:

Degno ſi l'Huom compoſe il Creatore,
Et l'imagine ſua dentro v'impreſſe,
Acciò foſſe ſimile al ſuo Fattore:

Animato coſi Tempio lo ereſſe
D'immortale virtu, d'eterno honore,
Che per ſacrario ſuo l'Anima haueſſe.

COMPEN-

COMPENDIUM SYMBOLORUM,

DE CAPITE.

CAput armatum cassidae, cujus summitati corvus insidet, adjuncta Epigraphe: *Insperatum auxilium:* Ideam repræsentat auxilii opportuni. *fol.* 9.

Manus armata pugione, stans in actu feriendi caput quoddam collocatum super altare, cum inscriptione: *Vel in ara*; exprimit vindictam Omnipotentis, quæ ubivis locorum reos castigat. 9.

Calvaria hominis posita in medio sceptri & ligonis, juncto lemmate: *Mors sceptra ligonibus æquat:* demonstrat, quod mors regalia fastigia vilitati promiscuæ plebis æquiparet. 10.

Adolescens, caput resciſſum fortunæ offert, cum sequenti sententia: *Bellua fit, cacè statuit, qui credit se forti:* quo palam datur stultitia ejus, qui se fortunæ donat. 10.

DE FRONTE.

Manus Indice digito frontem tangens, adjunctis verbis: *Frons hominem præfert*: sinceritatem animi figurat. 43.

DE AURE.

Auris subulâ perforata, cum his verbis: *Servitus libera:* alludit ad ritum illum, quo servi olim manumittebantur. 83.

DE BRACHIO, & MANU.

Manus regens columnam, quæ coronata sit, de cujus corona rursum alia manus prodeat, gerens ficam, adjuncto lemmate: *Non sine causa*: Justitiam divinam, eamque vindicem figurat. 176.

Binæ manus, colligentes manna de cælo, cum Inscriptione: *Non quæ super terram:* alludunt ad receptionem Sacro-Sanctæ Eucharistiæ. 186.

Manus, quæ in summitate hastæ cujusdam in terram fixæ spectatur, cum Epigraphe: *Fiducia concors:* Bonum Concordiæ indicat. 177.

Manus, in pugno gerens saxum, quod jacere videtur, super addito lemmate: *Si sciens fallo:* Idea hominis est, qui ad hostilem exercitum transfugit. 186.

Duæ manus deponentes diadema, cum hac Inscriptione: *Ecquis emat tanti sese demittere:* Allusio sunt ad pondus grave eorum, qui regimini, & gubernaculo populorum præsunt. *ibidem.*

Brachium manusque armata, evaginans gladium, stans in actu feriendi, cum Epigraphe: *Non fallax*: integritatem mentis figurat. 187.

Binæ manus apprehendentes remum cum his verbis: *Non alteri*: typum habent vigilantiæ. *ibid.*

Manus supina, habens digitos canna perforatos, adjunctâ sententiâ: *Heu cadit in quenquam tantum scelus*! crudelitatem tyrannidis demonstrat. *ibid.*

Manus dilacerans chartam conscriptam, subtus quam dependeant sigilla aquilina, cum lemmate: *Præstò est insignis gloria facti:* insinuat actum Christianæ generositatis. *ibid.*

Duæ manus pendentes de manicis, adjuncta. Epigraphe: *Nec fas est, nec posse reor*: indicant, non ipsa supplicia, sed opera perversa, reum constituere, vel arguere. *ibid.*

Manus item sustinens hastam, in cujus apice stuppa ardens apparet, cum lemmate: *Nil solidum*: vanitatem mundanæ gloriæ repræsentat. 188.

Scyphus supra mensam apparens, plenus aqua, supra quem manus extenditur, infundens aliquantum farinæ, adjuncta Epigraphe: *Satis*: auream in quaque re mediocritatem subindicat. *ibid.*

Manus gestans virgam, qua videtur capita pauperum detruncare, quæ sublimius se cæteris elevaverant, cum inscriptione: *Æquari pavet altera minor*: docet in Imperio æqualitatem observandam esse. *ibid.*

Manus fortis, & constans, pugno tenens lingvam, cum lemmate: *Tu decus omne tuis*: intrepiditatem animi designat. *ibid.*

Manus vicina calamo aptato ad scribendum, qui tamen atramento plenus characteres non format, cum lemmate: *Ulterius ne tende odiis*: tentamina humanarum virium repræsentat, quæ sine adjumento divino irrita sunt. 189.

Manus habens in Indice annulum visibilem, quæ inter digitos suos monetam auream gerat, cum Epigraphe: *Sic spectanda fides*: robur Amicitiæ indicat, quæ in camino persecutionum probatur. *ibid.*

Quatuor manus, quæ una cum brachiis suis

baculum tenent, eumque diversimode, hoc est quæque manus, tam in hanc, quàm illam partem trahat, cum lemmate: *hic, & ille:* insinuant beatitudinem in terris non esse, quæ secura sit. *ibid.*

Manus, à serpente inter flammas mors vulnerata, cum Epigraphe: *Quis contra nos?* subindicat, quantopere divina supra nos tutela invigilet. 190.

Serpens, manu sustentatus, qui caudam capiti in circulo jungat (non adjuncta sententia) cursum anni demonstrat, gubernatum à Domino. *ibid.*

Manus armata gladio, & nodos quosdam dissecans, cum inscriptione: *Nodos virtute resolvo:* fortitudinem virtutis denotat, quæ omnia componit, & sedat. *ibid.*

Manus, demonstrans ensem, circumdatum lilio, cum subscriptione sequenti: *Etiam fortunam:* declarat, quantum valeat patrocinium Principum. *ibid.*

Manus gestans ventilabrum compositum de plumis pavonum, quod muscæ circumvolent, superadditis verbis: *Tolle voluptatum stimulos:* docet, incentiva libidinis tollenda esse. *ibid.*

Manus vas quoddam portans, ex quo dimidium sceleti prodeat, imposito lemmate: *In hoc intuens:* Instruit nos, etiam inter convivantes memoriam mortis recolendam esse. *ibid.*

Cornu copiæ, quod binæ manus amplexentur, cum inscriptione: *Ditat servata fides:* Exponit remunerationem fidelitatis. *ibid.*

Manus super cassidem multitudinem monetarum effundens, cum hac Epigraphe: *Expetendæ opes, ut dignis largiamur:* indicat fortunæ bona benè expendenda esse. 191.

Binæ manus invicem junctæ, cum duabus sententiis, quarum superior sit: *Felicitas temporum:* altera subtus: *Rerum concordia:* utilitatem, & commoda Concordiæ insinuant. 192.

Duæ manus supinæ, quæ videantur versus cælum directæ, cum hac voce: *Tutissimus:* demonstrant, omne bonum illac provenire. *ibid.*

COMPENDIUM FACTORUM,

DE CAPITE.

Caput faciem habens subridentem, & venustam, sine rugis, cum lemmate: *Rarò fallit:* denotat, rectitudinem animi ex vultu cognosci. 11.

Tres facies, quibus illa verba sint juncta: *Mens unica:* insinuant bonum Concordiæ. *ibid.*

DE MANU.

Manus pulsans ad portam, cum inscriptione: *Non semel sufficit:* docet in oratione perseverandum esse. 181.

Manus in palma sua gerens oculum, cum Epigraphe: *fide, & vide:* insinuat prius rem tangendam manu esse, antequam inde ratiocinemur. 182.

Duæ manus, quarum una sine oculis, altera aurita sit, cum hac elucidatione: *fide, & diffide:* indicant, fidendum esse, quin imò, sed vigilantiam non omittendam. *ibidem.*

Manus sustinens scorpionem, cum lemmate: *Procul ab ictu:* exprimit integritatem Prælatorum. *ibid.*

Subtus digitos, quidam inscripsit: *Disparitate pulchrior:* intelligens, quàm accepta sit unio in diversitate officiorum. *ibid.*

Manus blandiens serpenti, cum Epigraphe sequenti: *Propriæ blanditur neci:* periculum indicat, quod incurrit, qui carni nimiùm blanditur. *ibid.*

Manus aperta, cum hoc lemmate: *Opere, non verbo:* insinuat operum virtutem. 183.

Manus premens spongiam, cum lemmate: *Premit, ut exprimat;* virtutem & robur laborantium indicat. *ibid.*

Manus inter flammas, cum Cartello: *His graviora:* meritum denotat eorum, qui heroico pectore dura tolerant. *ibid.*

Manus, quæ de agro spicas colligit cum sequentibus verbis: *Bella messe dispeme jo sceglio intanto:* Hoc est: *Præclaram spei messem interim ego colligo:* spem insinuat, qua de campo virtutis se utilitatem in tempore suo recollecturum quis sperat. *ibid.*

DE CORDE.

Cor circumdatum à serpente, quod flammis impositum non uritur, cum Epigraphe: *Non comburetur:* demonstrat, quod qui veneno culpæ infectus est, ardores Sancti Spiritus concipere nequeat. 272.

Quantum valeat concordia, & mutuus affectus populi, hac significatione denotabatur. Multa corda in scuto quodam depicta erant, cum sequenti sententia: *Hic murus aheneus esto.* *ibid.*

Huic ipsi Emblemati alius titulus adjunctus erat: *Benevolentia optima custodia est.* *ibid.*

Militaris

Militaris magnanimitas repræsentata fuit in gladio, qui gestabatur à brachio, supra quem cor hominis apparebat, adjuncta dictione: *Ne fidas, si corde deficis.* *ibid.*

Cum consideratione hac philosophica, qua creditur anima, præcipuam in corde sedem tenere, cor apparet, de cujus medio flammæ exurgebant, cum Epigraphe: *Mundi melioris origo.* 335.

DE HEPATE.

Fingatur, & figuretur armatura superbissima, & omni ornamento condecorata, & illic sequens sententia collocetur: *Utilitati, & decori.* Ad demonstrandum in corpore humano beneficium illius. 289.

Pes conterens serpentem, cum sententia: *Premat, ne perimat*: Idea hominis est, qui viriliter noverit, tentamenta superare, de hoc ratiocinatio ampla est. *fol.* 317.

Pes in radice montis collocatus, qui scandere videatur, cum Epigraphe: *Per ardua virtus*: possessionem virtutis difficilem esse arguit. 318

COMPENDIUM PRODIGIORUM.

DE CAPITE.

CUm primum Romanæ Urbis fundamenta jacerentur, inter ruinas tam profundas Caput inventum fuit, quod conspersum sangvine, guttasque destillans videbatur à busto noviter resciffum, de quo uberius tractatur. *fol.* 15.

Ante mortem Barnabæ Vice Comitis, postquam flamma palatium ejus invasisset, apparuit inter ignium volumina caput, quod urere videbatur, quæ visio spacioso tempore duravit. *ibid.*

Accidit item, cum Henricus Dux Brunsvicensis cum Duce Saxoniæ prælium committeret, ut gravissima grando in Urbe Argeliensi decideret. Inter grana autem cadentia similitudo capitis observata fuit, repræsentans effigiem Ducis Saxonici, qui deinceps Brunsvicensem captivum fecit. Vide alia quoque spectra, quæ vel permittente Deo, vel opera Dæmoniorum apparuerunt. *ibid.*

Cum Galba Provinciam Tarraconensem intrasset, atque illic juvenculum in fano publico sacrificaret, repente puer senilem canitiem contraxit. In hoc loco plura de monstris referuntur, quid sint, & unde oriantur. 16.

DE CAPILLIS.

Inventus fuit aliquando piscis, qui naturale caput hominis repræsentabat, ab oculis ad usque corporis partes reliquas quatuordecim pinnas vel alas protendens, dotatus longissimo, & spississimo capillitio, quod vel intortum, vel sparsum elegantissimum spectaculum præbebat: sed cum animal monstruosum esset, propediem expiravit. Legantur super hoc doctrinæ salutares. 35.

Prodigiosæ semper habitæ sunt, & nunc habentur comatæ stellæ, vel barbatæ, vel crinitæ, ignitæ trabes, capræ saltantes, & similia, de quibus ad longum habetur. *ibid.*

Qualiter hæc metheora formentur, & imprimantur, & de eorum variis apparitionibus vide *fol.* 36.

Eorum effectus, vel influctiones. *ibidem.*

DE MANIBUS, ET BRACHIIS.

Prodigiosa fuit Caji Mutii Scævolæ intrepiditas, qui potius sibi manum amburendam prælegit, ante Regem Porsenam, quàm ut à proposito ejusdem occidendi resiliret. 209.

Stupenda est castigatio divina, qua bubulcum quendam, festivo die arantem sic punivit, ut manus ejus aratro affigeretur. *ibid.*

Nec huic dissimile est, quod de avaro quodam recensetur, qui cum bipennem festo die attrectasset, manus ita manubrio cohæsit, ut divelli non posset, acerbissimosque dolores pateretur. *ibid.*

Idem evenit feminæ, quæ dum festivo die panem coqueret, repentina flammæ invasione dexteram manum amisit. *ibid.*

Miseram quoque pœnam incurrit molitor, cujus irreligiosa manus ferro, quod in lapide molari erat, adhæsit, eo quod molam suam die non feriato componeret. *ibid.*

Sic infestum fulgur manum mulieris cujusdam ambussit, quæ in sacro Joannis Præcursoris die ad laborandum agrum suum exierat. *ibid.*

Item luxavit alius & manum & brachium, qui contra vetitum Ecclesiæ die non feriali laboraverat. *ibid.*

Lignator, spreto timore Domini, quamvis eum cæteri dehortati essent, lignatum exiit festivo die, sed instrumentum, quo id facturus erat, ferientis manui inhæsit, & brachium levatum retrahere nequiit, inauditis convulsionibus tormentatus. 210.

Mulier item, quæ in partus sui doloribus exaudita fuerat à S. Francisco Patriarcha, anniversarium festivitatis sancti hujus celebrare contempsit, & continuò brachium ei aridum remansit, & stupefactum cum tormentis asperrimis. *ibid.*

DE CORDE.

Recensent historiæ, post decessum Innocentissimæ Claræ de Montefalco, sculptum in corde illius inventum fuisse nomen sacratissimum Jesu: sicut illic quoque apparent tres lapilli, & globi æqualis invicem ponderis, tantundem autem duo habent in pondere, quantum unus. Idem recensetur de Martyre S. Ignatio, sicut & de alio Martyre, cui tyrannus vivo adhuc, evelli cor præcepit, post quæ tyrannus conversus est. 271.

Legitur item de Priori quodam Ordinis Prædicatorum, cui post mortem os pectoris præfixum cordi, cum signo crucis signatum apparuit. 272.

Pari modo stigmatizata fuerunt corda & S. Francisci Seraphici, & S. Augustini. *ibid.*

COMPENDIUM SACRIFICIORUM, *ET* DEDICATIONUM.

DE CAPITE.

CUm religione barbarica olim Larundæ Deæ, vel Maniæ, humana capita devovebant: super hæc instructiones quære. *fol.* 16.

Celtæ, populi gentiles, de occisi inimici busto caput truncabant, cujus calvariem siccabant, ac deinceps deaurabant, quo per modum poculi in conviviis utebantur. Super hoc præcepta vide. *fol. ibid.*

Arieti olim, primo nimirum Zodiaci signo Astronomi caput assignabant, vide super hoc materias morales. *fol.* 17.

Religio, quantum in omni hominum ætate, & natione semper in veneratione sit habita. 20.

Jovi, cælorum primario Numini à veteribus æstimato, caput dedicatum fuit, vide super hoc materias morales. *ibid.*

Prima adolescentulorum lanugo, dedicata fuit Apollini, & Nero eandem in urnam auream collocavit, & propriis eam manibus in fanum portavit. *fol.* 38.

Cogitata igitur nostra Deo dedicanda sunt, sicut lex Levitica ordinavit capillos dedicandos. *ibid.*

Nec soli Proserpinæ, aut Apollini dedicabantur comæ, sed & aliis Deitatibus Germani olim super altare devictorum hostium sectas comas comburebant; quas item fluminibus consecrabant, cur hoc factum, vide *fol. ibid.*

Erat Romæ arbor procera, cui olim Juvenculi cincinnos capitis sui rasos consecrabant, vide de his plura. *fol.* 39.

Hippolyto item capilli noviter nuptorum offerebantur. *ibid.*

DE OCULO.

Oculi Minervæ dedicati erant: rursum alii dextrum oculum Soli, sinistrum Lunæ devoverunt. Junonem ciliorum patronam crediderunt, sicut & palpebrarum: ideóque hæc Dea Lucina appellata fuit: vide ob quam causam: ubi optimæ allegoriæ occurrunt. 72.

DE AURE.

Auris dextra, Saturno dedicata erat, sinistra Jovi: sacrabantur item Memoriæ, vide rationem *fol.* 94.

DE LINGUA.

Hæc Mercurio dedicata fuit, tanquam Caduceatori, & Legato Jovis: legatur causa. Item Herculi votata fuit. Hermes itidem Trismegistus cultui suo sacram habuit. *fol.* 189. applicationes de his devotæ sunt. *fol.* 148.

DE BARBA.

Præter dedicationes de capillis jam allatas, Macrobius meminit, quibusdam in locis Venerem depictam, vel sculptam fuisse barbatam, curiosum & utile est nosse, cur hoc factum. *fol.* 157.

Minervæ item Deæ sapientiæ barbæ dedicatæ sunt, videatur causa. *ibid.*

DE PECTORE, THORACE, ET SINU.

Pectus dedicatum fuit Cancro, sicut & Neptuno, videatur quam ob rem: pari modo cur sinus sapientiæ dedicatus sit: Porriguntur de his salutaria præcepta. *fol.* 169. 170.

DE BRACHIIS, & MANIBUS.

Numa Pompilius, summus Romanorum Rex, manum *fidei* dedicavit.

Manus itidem dextra fortitudini dedicata erat.

Dixe-

Dixerunt Astronomi signum Geminorum prædominium gerere supra brachia & manus, unde & eisdem dedicata sunt: significat autem brachia geminorum fidelium sibi invicem adjumento esse oportere. *fol.* 213.

DE DIGITIS.

Assignati erant Deæ Minervæ, aut ad usum Lanificii, aut vero quod iis libri volvantur, Dea autem hæc Dea sapientiæ est. *fol.* 230.

DE STOMACHO.

Cur dedicatus Lunæ, vide *fol.* 382.

DE JECORE.

Dedicatur Jovi: sicut enim illud universæ corporis moli sangvinem elargitur, sic Principem decet populo suo universum victum subministrare. *fol.* 290.

DE FELLE.

Dedicatur Marti, tanquam Numini furoris: de felle enim ira succenditur. 394.

DE LIENE.

Hic olim Saturno dedicatus fuit, idque pluribus de causis: præcipuè vero, ex eo quod planeta glacialis sit, indicans humores frigidos, & crassos, qui in eo continentur, unde & prædominium supra eosdem habet. 295.

DE RENIBUS, & LUMBIS.

Convenit universitas Scriptorum illustrium, renes, lumbosque dedicatos Veneri, de iis enim humor salax emanat, quo desideria lasciviæ succenduntur. Hinc Redemptor noster, eos succinctos esse oportere præcipit iis, quicunque sibi regnorum cælestium possessionem repromittunt. 301.

DE FEMORE, & PEDE.

Physiognomi, & Astronomi inquiunt, femora inter signa Zodiaci assignata esse Sagittario, & inter Planetas Marti, idque ob velocitatem, & robur eorum in cursu, & ob sustentaculum quo hominem sustinent: qua ratione etiam ossibus, musculis, ligamentis, & nervis composita sint, vide *fol.* 338.

Porrò dedicati fuerunt pedes Mercurio, Libræ, & Piscibus, idque ob velocitatem quâ prædìti sunt & pisces, & præfatus Planeta. Piscis signum Jovis est: Libra signum justitiæ. Ad cultum Jovis commovendi pedes sunt: non minus promptos nos esse oportet ad conservandas virtutes universas, mediante Justitia. *ibid.*

COMPENDIUM NUMISMATUM.

DE CAPITE.

USus Heroicus est partes humanas Monetis imprimere. 18.

Moneta ærea, ubi Cæsaris caput, redimitum corona civica apparet, clementiam ejus indicat. *ibid.*

Caput hominis, lauro coronatum, quod in occipitio suo pharetram, & sagittas portet, & quod fronte stellam contingat, beneficia & influxiones Solis figurat. Sic humanum caput opertum pelle caprina, cum flumine versus gulam, & arcu in occipitio, ab altera autem parte Imago Pegasi, & sagittæ alatæ, velocissimum hominis cursum indicat. *ibid.*

Doctissimus Erizzus in Monetis Antonini Pii observavit figuram capitis coronati, idque corona majestate plena. Corona composita erat è multis turribus, figurabat autem fortitudinem Urbis Laodicæensis. *ibid.*

Caput quod in occipite caduceum demonstrabat Mercurii, promptam repræsentabat obedientiam, sicut & pacem, qua præfata Civitas obediebat, & submittebatur supremo Principi suo. *ibid.*

Caput arietinis cornibus armatum simulacrum Jovis erat, propter abundantiam, & fortitudinem. *ibid.*

Caput hominis venustum, ætatis mediæ inter juvenem, & virum, olim corona decoratum imprimebatur, de qua ramus laureæ prodibat. Portendebat autem Dominium Solis supra reliquos Planetas. *fol.* 19.

Idem figurabatur per imaginem capitis coronati radiis in medio templi quadrati. *ibid.*

Caput Claudii Cæsaris victoriam Romanorum expressit, quam contra barbaros obtinuerunt. Sic ad demonstrandos triumphos Valerianus caput mulieris expressit alatum, capillis retortis. Caput item feminæ armatum casside pro imagine Romanæ Urbis usurpatum fuit, quippe quæ vi armorum caput orbis facta est. *ibid.*

Imago Martis æri insculpta, potentiam Julii Cæsaris demonstravit. *ibid.*

Apparuerunt olim monetæ, quæ ex una quidem parte binas facies monstrabant, uni cervici adhærentes, ex altera figuram Navis, Æneas Vicus diligens observator inquit, in bina facie intelligendos honores, qui Saturno dantur: sicut & legislatorem sapientem. *ibid.*

Numa comparens in Tenedo, qui ab uno latere duo capita monstrabat, ab altero securim, cum lemmate: *securis Tenedia:* rigoro-

rigorosissimam legem indicabat, contra adulteros. *ibid.*

DE FACIE.

Figura Jani composita duplici facie, semper cautelam, & prudentiam figuravit, qua oportet hominem in omni vitæ suæ instituto gubernari, significavit item quod opportunum tempus à personis sagacibus eligendum sit. 112.

DE MANIBUS.

Duæ manus, tenentes monetam fractam, cum Epigraphe: *Fortuna fidem mutata novavit*, erectæ fuerunt pro memoria ejus, quod Childerico quarto Regi Franciæ contigit: Indicant autem fidem, & dominium. 210.

Nummus item repræsentatus fuit sub Claudio Cæsare, qui ab una parte pileum habebat, ab altera hominem manu omninò disjuncta, & transforata, superadditis verbis: *Libertas Augusta.* *ibid.*

Imperatrix Julia Pia, ut felicitatem mulieribus parturientibus imploraret, sculpi monetam fecit, ubi Venus apparebat, sinistra manu hastam gerens, stans erecta, cum inscriptione: *Venus Genitrix.* *ibid.*

Simulachrum Deæ Opis repræsentabatur demonstrans manus extensas, adjuncta sententia: *Opem ferre.* *ibid.*

Pietas tantopere in Principe observanda, in moneta quadam ab Antonino Pio repræsentabatur, ubi virtus hæc apparebat, quæ dextram demonstrabat extensam, sinistrâ verò videbatur donum sibi datum super aram collocare. Videantur de hoc plura *fol.* 211.

Marcus Cato Proprætor cudi numisma fecit, imaginem habens Victoriæ, quæ manus ambas pandebat, pollice nihilominus submisso. Videantur aliæ insuper figuræ. *fol. ibid.*

Sapientes antiqui, in monetis quibusdam duas manus imprimebant invicem junctas, cum Inscriptione: *Fides exercituum*, vel, *Fides Romanorum*: sic alias quoque imagines, & inscriptiones vide, *fol. ibid.*

COMPENDIUM PROVERBIORUM.

DE CAPITE.

PRoverbium ab Experientia originem suam desumpsit: de usu ejusdem, & similibus vide *fol.* 12.

Caput scabere: dictum fuit de homine absorpto in cogitationibus suis. *ibid.*

Correctio clanculum, & in secreto facta his verbis exprimebatur: *Capite admoto. ibid.*

Caput vacuum cerebro: de iis dictum, qui sub eleganti apparentia exteriori, mediocritatem ingenii tegunt. 13.

Demonstratio, & affectus veri Amici, hoc Laconismo exprimebatur: *Capite gestare. ibid.*

Homo, qui plurimis negotiis distentus erat, exprimebatur per Gerionem Regem, cum inscriptione: *Tertium Caput.* *ibid.*

Ad figurandum hominem sic negotiis implicitum, ut difficulter extricari possit, adagium illud invaluerat: *Nec caput, nec pedes.* *ibid.*

A capite, usque ad calcem. Cognitionem rei cujusdam indicat perfectam. *ibid.*

Stupiditas, procedens de ignorantia crassa, qua quis laudat, aut vituperat juxta intentionem & voluntatem loquentis, hoc dicto declarabatur: *Caput sine lingva. ibid.*

Ebrietas vitium abominabile, hoc Laconismo condemnabatur: *Capita quatuor habens*: Ebrio enim objecta duplicia apparent. *ibid.*

DE CAPILLIS.

Ad demonstrandum, quod adjumentum quamvis minimum, in occasionibus nihilominus quandoque summi momenti sit, hoc proverbium inventum fuit: *Capillus etiam unus*: Remora exiguum animal est, Navem nihilominus fixam tenet. 31.

Capillus servilis: animum abjectum in proverbio indicat, hominem nauci, & de fæce populi. *ibid.*

Quod de consvetudine illa emanavit, qua servi ad cutem usque radebantur. *ibid.*

Cum quis ad negotium quoddam vi traheretur, ad illud vel occipiendum, vel terminandum hoc proverbio dicebatur: *Capillis trahi.* 32.

Ad significandum, quod occasio aucupanda sit, & magnæ sit imprudentiæ, eandem negligere, sic dictum fuit: *Capillis capere. ibid.*

Ad monstrandam vilitatem hominis gregarii, & nihili, sic ajebant: *Homo pilo dignus. ibid.*

Modus ille quo quis alterum irridet, & subsannat, dicari hoc proverbio describebatur: *Caput tondere*: Stolidis enim omnibus capilli tondebantur. *ibid.*

Vacare rebus inutilibus & vanis, declarabatur his verbis: *Calvum hominem vellis:*

vellis: à quo nihilominus capillus trahi nequit. 33.

Usus capillorum, qui fictitii sunt, etiam in antiquis scenis cavillatus fuit, & hoc dicto expressus: *Homo calvus comatus.* ibid.

DE FRONTE.

Prima facies, vel primus incursus in qualicunque negotio, brevi hoc Laconismo exprimebatur: *Prima fronte.* 49.

Ad insinuandum, quantopere in perficiendis actionibus, ex quibus commodum, & utilitas provenit, præsentia agentis proficua sit, antiqui dixerunt: *Frons occipitio prior.ib.*

Homo summi ingenii, & capacitatis promptissimæ, proverbio hoc sensato exprimebatur: *A fronte simul, & occipitio*: per quod sublimitas judicii insinuatur. 50.

Indicat item intellectum illum, qui in ratiocinando sine mora temporis finem suum consequitur. ibid.

Fronte sua: de eo dictum, qui liberè, & non clanculum, aut in abscondito de actione quadam ratiocinatur, aut mentem suam exponit. ibid.

Impudentia, aut inverecundia, quam prudentes viri evitant, hoc adagio declaratur: *Frontem perfricare.* ibid.

Indicium animi læti, est serenare, & dilatare frontem: sicut viciſſim signum mœstitiæ est, eam rugare. Qui actus sequentibus verbis olim exponebantur: *Frontem exporrigere, Frontem contrahere.ib.*

DE OCULIS, & CILIIS.

Oculus vicini invidus: turpiſſimo invidiæ vitio aſſignatum fuit. 66.

Oculus mulieris: Prodiit proverbium hoc, ad significandum, quod cavere nos oporteat ab iis rebus videndis, quæ detrimentum adferunt, sicut est visio mulieris, quæ flammis, & incendio replet. ibid.

Homo astutus, & fictus, qui pro communi methodo loquendi, os in humeros transmutat, hoc proverbio exprimebatur: *Oculos in occipitio gerit.* ibid.

Ad demonstrandum, quod plus oculis credatur, quàm auribus, sic in adagio dicebatur: *Oculis magis habenda fides, quàm auribus.* 67

Oculis fixis intueri: expreſſum fuit de aſſidua rei cujusdam applicatione. ibid.

Neceſſitas, qua nonnunquam occultare quippiam tenemur, quantumvis manifestum sit, his verbis expreſſum fuit: *Oculis pulverem offundere.* ibid.

Oculis, ac manibus: de eo dictum fuit, qui ad perfectam rei cognitionem pervenit. Animus collocatus in vera tranquilitate, & pace interna, hoc dicto exprimebatur: *In utrumque oculum dormire.* ibid.

Oculus dexter mihi salit: tum dicebatur, cum quis de re quapiam audire novi aliquid gestiebat. 68.

Videre res deliciosas, sed non multum proficuas, hoc sensu exprimebatur: *Ad oculos magis, quàm ad vesicam pertinet*: ubi vesica intelligenda, in quam olim argentum reponebatur. ibid.

Cor tyrannorum inflexibile, & severum, his duobus verbis palam dabatur: *Oculi Atrei*: Scenæ etenim Atrei, furioſiſſimæ erant. *ib.*

Virtus, qua promiſſa effectibus correspondent, hac sententia exprimebatur: *Oculata manus.* ibid.

Cæca dies, & oculatæ manus: de servis & mercenariis olim dicebatur, qui perfecto opere, & die solutionis illucescente, remunerationem nullam, nec mercedem videbant. De hoc ad longum vide ibid.

Aperta negatio, vel impoſſibilitas habendi rem quampiam, his verbis dicebatur: *Oculum excludito.* ibid.

Homo incorruptus, animi justi, & recti, qui nulla partialitate frangatur, hoc sensu describebatur: *Oculus Iustitiæ*: hic plura alia discutiuntur ibid.

Econtra cum quis incautus ambularet, non considerans obvia, nec rationem habens eorum, quæ momentum adferunt, sic olim declarabatur: *Oculis clausis agere*: quod Itali sic exprimunt: *Caminare cich' Occhi.* 69.

Quantum valeat præsentia in negotiis, his verbis sæpè dicebatur: *Oculus Domini saginat equum*: quod quamvis vulgare sit, ad rem exprimendam aptiſſimum est. *ibid.*

Si quis emendatione non solum in actionibus suis, sed & in verbis indigeret, & ei quod imperfectum est, substituere melius aliquid vellet, hac significatione olim efferebatur: *Homo est oculatus.* ibid.

Si quid præter mentem, & inexspectato accideret, hac sententia dicebatur: *Oculum excludere*: de quo notatu digna vide ibid.

Hominis cæci præscriptio: de re quadam absurda, inconveniente, & impropria divulgatum fuit. ibid.

Homo cæcus auribus, & mente: de omnino stolido viro dicitur, reprobato tam ab hominibus, quàm à Deo. ibid.

Oculus ligius non fert radios solis: quod cum superiori aliquantum correspondet: nihilominus non tantam vilitatem subindicat: indicat enim mentem quamvis obtusam, nonnulla tamen intelligentiâ dotatam. *ib.*

Supercilium attollere: de hominibus nimium arrogantibus & superbis dictum fuit: *Et supercilium ponere*: de humilibus, & demiſſis, vide illic curiosa, & eruditione plena, ibid.

Tetrica Censorum severitas hac sententia brevi, sed nervosa exponebatur: *Supercilium Censorium*: Hic Cato percellitur. Condemnantur Critici. *ibid.*

DE AURE.

Proverbium res plausibilis est, quippe quod in scenis natum: item de consvetudine, & derivatione ejusdem. fol. 87.

Proverbium illud olim usurpatum fuit: *Ad deorum aures pervenit*: in quo factum aliquod figurabatur, quod non solùm jam privatim notum esset, sed in publicum evasiſſet: Materia utilis, & neceſſaria. *ib.*

Tacta aure. Hoc de reo expreſſum fuit, qui in forum deducendus erat, & examini earum rerum

rerum subjiciendus, quorum ei memoria recens adhuc, & de quibus interrogari eum oportebat. Antequam ergo in judicium traheretur, aures ei fricabantur. De his curiosa vide *ibid.*

Cultura animi, tantopere in quocunque homine necessaria, his verbis olim figurabatur: *Aurem culturæ accommodare:* necessitas actionis hujus describitur *ibid.*

Actio intrepidatis, & constantiæ, in generoso Ulysse intelligebatur, cum ad Sirenarum concentum sibi aures cera obturavit: dans locum adagio: *Auribus ceram obdis:* quod item de iis dictum, qui voluntariam surditatem sibi affingunt, id quod necessarium quandoque est in vita hominum. 88.

Auscultare, sed non nisi leviter, & per accidens, hoc sensu olim dicebatur: *Summis auribus insidet.* *ibid.*

Consvetudo, qua secretis auribus quædam committimus, quamvis in publico id fiat, hanc proverbialem sententiam introduxit: *In aurem dicere.* *ibid.*

Homo negotiis suis ita immersus, ut nemini aurem præbeat, hoc adagio indicatur: *Ne ad aures quidem scalpendas otium est.* Vide illic curiosa. *ibid.*

Rebus justis intendere, & intelligere sincere quod dictum est, his verbis proferebatur: *Purgatis auribus*: id quod cuivis necessarium est. *ibid.*

Ad ambas usque aures: De ebriosis dictum, & parasitis, qui nunquam saturi sunt, nisi ad utramque aurem repleantur. Contra quod vitium illic invectivæ sunt. *ibid.*

Cum auris pars infima maximè tenera sit, & mollis, veteres volentes hominem signare indolis flexibilis, sic ajebant: *Auricula infimâ mollior.* 89.

Laudatur illic mansvetudo. *ibid.*

Fastidium quod parit sermocinatio inepta, & vaniloqua, his verbis significabatur: *In aurem oleum inferre.* Cujus sententiæ expositio in loco suo quærenda, ubi rursum copiosa materia de adulatione occurrit. *ibid.*

Severitas, & asperitas Socratica, vel Catonica, hoc dicto explicabatur: *Auris Battava*: cujus sententiæ explanatio itidem prolixa occurrit; svadetur autem severitas mixta mansvetudini. *ibid.*

Eo quod Principum aures ubivis penè locorum sint, hinc proverbium natum: *Multæ regum aures, & manus*: quod tantundem est, ac Principes ubique esse. Narratur hic factum curiosum. *ibid.*

Cum quis ad negotium quoddam accingitur, de quo emolumentum nullum habiturus sit, adagio locum dedit: *Homini surdo fabulam narrare.* *ibid.*

De iis qui continua loquacitate semetipsis sensum aurium obstruunt, illud dictum fuit: *Homo surdior turdo:* per quod garrulitas animalis hujus condemnatur. Inventurus est lector plura illic utilia. *fol.* 90.

Prosequitur hoc genus surditatis Manutius, dicendo: *Surdior Toroneo Portu*: cùm explicatio hujus dicti prolixitate indigeat, eadem in fonte suo quærenda est. *ibid.*

Adagium illud: *fractis auribus*: in eos inventatum est, qui præsumptuosi sunt: Reprehenditur illic vitium arrogantiæ. *ibid.*

Stupiditas insensata, & aperta fatuitas, cum applausu sic enunciata fuit: *Cæcus auribus, & mente:* multa super hæc quære *ibid.*

Negotium quod difficile sit deserere, periculosum item expedire, admirabili sententia exprimitur: *Auribus lupum teneo*: Expositio vivax est, & curiosa, sed prolixa, hinc in fonte suo quærenda, unà cum eruditionibus aliis. *ibid.*

Audire multa à multis, præsertim à senibus, hanc sententiam introduxit: *Eum auscultare cui quatuor sunt aures*: In quo necessitas intelligentiæ indicatur. *ibid.*

Securum esse, & in alterius fiducia requiescere, hanc significationem induxit: *In aurem dextram dormire*: quæ materia plausibilis est. *fol.*

Tranquilitas, sine perturbatione animi (quam quisque desiderat) hoc adagio declaratur: *Procul auribus nuncius veniat.* 91.

Actio quædam cum non solùm ad notitiam aliquam pervenerit, sed in publicum jam prodierit, pro sua declaratione hunc Laconismum sortita est: *Nec aures habeo, nec tango*: Unde hoc adagium ortum sit, vide *ibid.*

Cum inferre vellent, cor in auribus habitare, olim sic ajebant: *Animus habitat in auribus.* Materia hæc utilis est, & necessaria: necessitas auditus illic quoque demonstratur. *ibid.*

DE NASO.

Naso suspendere: Hoc adagio uti consveverunt, cum alter alterum subsannaret, sed cum deceptione quadam versuta. Argumentum curiosum, & salubre. 100.

Quod verò fames retardationem non admittat, ita exponebatur: *Fames, & mora bilem in nasum conjiciunt.* Quod est: *Iejunus venter non audit verba libenter.* *ibid.*

Traducitur & hoc proverbium ad bonum aliquod, quod præstolamur, de quo discurritur. *ibid.*

Crabrones irritare, idem est, quod tentare Magnates, & Potentes: exprimitur autem adagio sequenti: *Fumantem nasum ursi ne tentaveris.* ubi plura præcepta idonea, & & proficua suggeruntur. *ibid.*

DE FACIE.

Cum quis indicare intendit, ab externo de internis judicandum esse, sequens signifi-

gnificatio proverbialis exorta est: *Ex facie bonum virum præfefert*: *fol.* 143.

In eos, qui modicam famæ suæ curam habent, illud usurpatum fuit: *Faciem perfricare: frontis perfrictæ*: Quod vitium detestabile est. 109.

DE DENTIBUS.

De proprietate dentium, quâ lacerare & corrodere solent, Proverbium de sugillatione famæ exortum est: *Theonino dente rodi.* Cujus explicatio cum admodum prolixa sit, ad fontem recurrendum est, ubi ad longum de hoc ipso discurritur. 117.

Supra id, quod nemini invidendæ sint res, quas habere non possumus proverbium illud enatum est: *Edentulus vescentium dentibus invidet*: Quod multis præterea argumentis deducitur. *ibid.*

Irridere eum, & ludificare, qui, cum plenus minarum sit, non habebat unde detrimentum inferat, duobus verbis, sed iisdem nervosis exprimitur: *Edentulæ maxillæ:* Ubi actio hæc omninò imprudens describitur. 118.

DE ORE, & LABIIS.

Proprio statu suo contentum esse, & semetipsum mensurare, hoc adagio expressum fuit: *A cauda ad os transferre*: hoc est: A principio ad finem. Quod præceptum admodum salubre. 130.

Facundia boni oratoris in fonte quodam figuratur, qui duodecim rivis, vel profluviis se effundit: adjuncta hac declaratione: *os duodecim salientium*: In quo loco plura recensentur. *ibid.*

Loqui cum energia, & emphasi, his binis verbis declaratur: *Os Curetum*: Cum hujus explicatio prolixa sit, ad fontem recurrere oportebit, ubi plura alia exponuntur. 131.

Præmansum in os inserere: de Præceptoribus dicitur, qui cum omni assiduitate, & industria discipulos suos instruunt: tracta similitudine à nutricibus. *ibid.*

Poterit idem applicari ad eos, qui in recensendo, etiam quæ minutissima sunt, non negligunt. *ibid.*

Invenisse rem deperditam, hoc proverbio declarabatur: *Ex ore Lupi.* Etiam hic expositio in fonte suo quærenda est. 132.

Spes rei venturæ hoc adagio significabatur: *Magnum os anni*: Declarationem ejusdem curiosam vide *ibid.*

Loqui fortuito casu, hoc usitato proverbio dicebatur: *quidquid in buccam venit*: reprobatur. *ibid.*

Loqui quæ decent, agere malè, hac sententia percellebatur: *Os sublimare*: ejus detestationem vide *ibid.*

Os expuens, de iis dictum, qui vel non consentiunt dictis vel factis, vel qui eadem retractant. *ibid.*

DE LABIIS.

Felicitas hujus Mundi, plena turbulentiis hoc dicto proverbiali demonstrabatur: *Multa cadunt inter calicem, supremaque labra.* Argumentum utilissimum. 133.

Si quis olim in negotium quoddam se superficie tenus ingereret, sic enuntiabatur: *Primoribus labiis degustare.* *ibid.*

Summis labiis. De iis exprimebatur, qui esse id simulant, quod non sunt, aut se habere gloriabantur, quod non habebant, quæ utraque detestanda. *ibid.*

Si cui res quædam displiceat, & ejusdem eum pœniteat, vindictamque insuper minitetur, hac sententia indicatur: *Mordere labrum.* Quod vitium & usitatum, & detestabile est. *ibid.*

DE LINGVA.

Amicus palpans, & non nisi externo cortice sincerus, sequentibus verbis declaratur: *Lingvâ Amicus.* Qui nil non spondet, sed promissis suis non stat. In hoc loco plura utilia observantur. 142.

Lingvâ bellare: Proverbium hoc in eos adinventum est, qui Thrasonica jactatione se efferunt, sed cum data occasio est, tergum vertunt: Incurrit hæc magniloquentia in detestationem debitam. 143.

De his, qui multiloquio in prandiis gaudent, & exhinc pabulum suum negligunt, illud inventum fuit: *Aliis lingva, aliis dentes*: Hic modus periculo suo non carens, repudiatur. *ibid.*

Non stare promissis suis, quod semper in opprobrium cadit, duobus verbis sed ponderosis exprimitur: *Lingvâ juravit*: Quod & inter Italos valet, qui sic ajunt: *Amico di lingva.* *ibid.*

Si quis casu verum dixerit, hunc sensum proverbialem habet: *Lingvâ prolapsâ verum dicere.* Quæ virtus tantò magis laudabilis, quantò magis inexpectata. *ibid.*

Qui in loquendo timidus est, tracta similitudine à bove timido, hoc proverbium olim meruit: *Bos in lingva.* 144.

Videat hic Lector, curiosa de iis, quibus largi-

largitione pecuniæ os ad tacendum obseratum fuit. *ibid.*

Obſtinatio aperta, quæ plus animum indurat, his verbis exponitur: *Lingva non redarguta:* cujus inventio Lectorem ad fontem remittit. *ibid.*

Conſvetudo eorum, qui quemvis laceſſunt injuriis, ad vivum hoc adagio palam datur: *Impetere lingva:* unde dicitur: *Non impetam lingvâ:* res fugienda. *ibid.*

Proverbio illi, quo dicitur: *quidquid in buccam venit:* illud alterum confine eſt: *Quidquid in lingvam venit:* Quod tantundem eſt, ac caſu loqui: Quod nemo non improbat. *ibid.*

Lingva ſeorſim indicitur: & lingva præconi: geminum hoc proverbium, quod in eundem ſenſum coincidit, eo ſpectat, quod plerumque nuntiis lætis munera dari ſolent. Ubi concluditur remunerandos, qui noſtri cauſa laborarunt. *ibid.*

Lingva quò vadis? bona ſimul, & mala lingvæ indicat. Ubi plura in hunc locum invenies. *fol.* 145.

Accingi ad actionem quandam, de qua difficilis, imo impoſſibilis ſit exitus ſine detrimento, ſignificationem ſuam his verbis habuit: *Senis mutare lingvam:* ſicut ſententiæ hujus origo copioſè exponitur, ſic & reliqua huic materiæ congrua. *ibid.*

Eo quod in tempore ſuo tacuiſſe, ejusdem gloriæ eſt, ac locutum eſſe, ſequens adagium invaluit: *Clavis in lingva.* *ibid.*

DE MENTO ET BARBA.

Inter lepóres, & veneres locutionis maximè elegantes proverbium ſemper annumeratum fuit.

Barbam vellere: pro eo ſumitur ſi quis alterum injuria affecerit. Actio ſemper periculoſa, & idcircò ſemper improbata: poterit item applicari ad detractionem mortuorum, unde ad longum vide folium *ibid.*

De perſona ſycophantarum, mimorum, & hiſtrionum dictum eſt: *Simia barbata, ſeu caudata.* Hæc enim verum eſt talium hominum prototypon. Vide ſententiæ hujus originem *ibid.*

Qui nutrire comam, & barbam geſtiunt, illud adagium induxerunt: *Pronomi barba:* Quis hic Pronomus fuerit, vide *ibid.*

Eo quod indomita juventus inter luxus, & mollities effæminatas peſſum eat, hoc proverbium breve, ſed nervoſum uſurpatum fuit: *Binis tondere forpicibus:* Hic invectivæ ſunt in luxum. 154.

Ratiocinatio, vel actio quæpiam, quæ æſtimationem nullam nanciſcitur, his verbis expreſſa eſt: *Pili non facio.* *ibid.*

Ad demonſtrandum quantæ vanitatis ſit, ingerere ſe negotio, à quo pedem difficile ſit retrahere, illud inventum fuit: *Barbam à genis puerorum vellere.* Inventio admodum curioſa eſt. *ibid.*

Ubicunque juniores ſeniorum inſtructioni vacant, & juvenculi, ætate jam maturos docent, illud valet: *Hi ante barbam docent ſenes.* *ibid.*

Barbâ tenus ſapientes: de iis dictum, qui præter barbam, & mentum, nil philoſopho dignum habent, ſicut ſupra dictum eſt, quibus omne bonum in cortice ſitum eſt. *ibid.*

DE PECTORE, ET THORACE.

De homine, qui judicio & ratiocinatione ſana deſtitutus ſit, illud uſitatum fuit: *Corpus ſine pectore:* vide ſuper hoc plura. 168.

Qui in negotio totus occupatus eſt, nil concludens, nec perficiens, hoc adagium promeruit: *Pulmo prius veniſſet:* Inventio hujus adagii, eo quod prolixam explanationem habeat, loco ſuo inquirenda eſt. *ibid.*

Diſcurritur hic de temperantia. *ibid.*

Tarditas in largiendo expreſſionem horum verborum habuit: *In ſinu manum habere:* Quod rem optimè exprimit. Utilia lectu hic occurrunt; ubi mediocritas laudatur. 169.

Criticus reprehenſus, hoc mordaci dicto percellitur: *In tuum ipſius ſinum inſpue.* Videatur ad longum *ibid.*

DE DORSO, ET HUMERIS.

Reprehenduntur defectus eorum, qui aliorum errores cenſurant, ſuorum obliviſcuntur, hoc adagio: *Non videmus manticæ, quod in tergo eſt:* materia utilis, & neceſſaria. 176.

Sollicitum eſſe ob malum aliquod imminens, ſignificationem ſuam in ſequentibus verbis habuit: *Mens in tergoribus eſt.* Accommodari hoc itidem poterit iis, qui verbera timent. Lectio utilis *ibid.*

Perſiſtere in duritie, & in ſtatione ſua ſe pertinaciter tenere, hoc dicto declaratum fuit: *Humeris ſuſtinere:* Hic plura reprobatione digna adducuntur. *ibid.*

Labor

Labor irritus hanc expressionem in proverbio habuit: *Humeros licet perdas, aquam incernendo.* Origo adagii hujus expositionem prolixam habet. *fol.*177.

DE RISU.

Hortamentum utile ad conservandam honestatem pudicitiæ, & refrænandam libidinem erat in his verbis: *Risus Ionius.* Cur hoc dictum sit, vide *fol.*135.

Reprehendere quempiam, vel irridere extra tempus, hoc adagio expressum fuit: *Risus Megaricus.* Origo curiosa est. *fol.* 136.

Risus Sardonicus: Quid sit, & cur in proverbium transierit. *ibid.*

DE BRACHIIS, ET MANIBUS.

Proverbium quàm proficuum sit ei, qui hoc ipsum recte usurpaverit, vide *fol.* 200.

Ne cujus dexteram injeceris: Hortamentum est, ut in electione Amicorum perspicaces simus. Id quod observatione dignum. *ibid.*

Si quis de beneficio præstito, talionis vices expectet, hoc proverbio innuebatur: *Manus manum scalpit*: Id quod plurimum confert, imo necessarium est ad vitam humanam rite degendam. *ibid.*

Potentia Principum pro adagio induxit: *Longæ Regum manus*: De quibus caveant subditi. *ibid.*

Actioni cuidam ultimum dare complementum, his verbis expressum fuit: *summam manum addere*: Vide de his plura *ibid.*

In opere quodam sponte remissum esse, vel levi brachio illud peragere, sic explicatum fuit: *Manum non verterem: digitum non apponerem.* Id quod quandoque prodesse, quandoque nocere poterit. *ibid.*

Ad corripiendum eum, qui vel præmaturè, vel econtra tardius se ab opere suo levat, illud dictum fuit: *Manum de tabula*: Ejus derivationem curiosam, vide *fol.* 201.

Si quis ultimas vires impendisset, hac sententia proferebatur: *Manibus, pedibusque*: Quod dictum optime rem exprimit: & simul aliis confrontatur. *fol. ibid.*

Si quis facta alterius subsannaret, his duobus verbis expressionem suam olim obtinuit: *Addere manum*: Id quod honestis personis inconveniens est. *ibid.*

Cum Minerva manum quoque move: Declaratur hoc adagio, in omni adeo opere divinum subsidium implorandum esse. Materia utilis, & necessaria. *ibid.*

A promissis ad executionem operis progredi, significationem suam hac sententia habuit: *oculatæ manus*: In hoc vera amicitia est: vide illic curiosa, & utilia. *ibid.*

Ausus, ubi maximo labore opus sit, hoc dicto declarabatur: *Ambabus manibus haurire*: Prudens vir à tali abstinendum novit. *ibid.*

Sapientes olim dum rem irreverenter actam denotare vellent: *Illotis*, ajebant, *manibus.* Videatur originis declaratio. *ibid.*

Servitium plenum, & copiosum his verbis dicebatur: *Plena manu*: Expositio illius curiosa, & aperta. *ibid.*

Ut item nossemus in omni negotio nostro divinum auxilium invocandum esse, sic dicebatur: *Manum admoventi fortuna est imploranda.* Videatur in hoc loco, qua ratione insensati homines huic Deitati cæcæ, & stultæ se crediderint. 202.

Adjumentum reciprocum his verbis exprimebatur: *Multæ manus onus levius reddunt*: Actio necessaria, & conveniens, digna exercitio, digna etiam lectu ejus ulterior explicatio. *ibid.*

Immergi otio his verbis declaratum fuit: *Manum habere sub pallio*; copiosæ hic eruditiones occurrunt. *ibid.*

Actiones tyrannorum, sicut & eorum opera hanc olim detestationem habebant: *Lemnia manu.* Insinuentur per hoc exercitia, quæ in Lemno Insula fiebant, & huc referuntur. *ibid.*

Homo bilingvis, & fallax hoc improperium sortitur: *Altera manu fert aquam, altera ignem.* Verba admodum nervosa, & consideratione digna. *ibid.*

Affectus paupertatis, quæ calamitosa, & plurimum afflicta est, his verbis declaratur: *Macilenta manu, brevem pedem*: videatur hujus origo sat curiosa *fol.* 203.

Per manus tradere: De redditibus dictum est, qui vicissitudinem suam habent. Quæ sententia tantundem expressiva, quantum effectus quotidianus est. *ibid.*

Res, quæ acquisitu difficilis sit, his verbis explanatur: *Una manu capere.* Qui sensu, & prudentia præditus est, ab hoc abstineat. *ibid.*

Manuari, vel lisbiari, vel manticulari, vel vaticinari, olim idem erat ac furto surripere, aut deceptorem esse. *ibid.*

Actio quædam per semetipsam clara & manifesta, brevissimo hoc dicto comprehenditur: *oculis, ac manibus*: De hac recte quis ratiocinari poterit, de occultis non item. *ibid.*

Qui honestate contentus est, hoc adagium habuit: *Da panem, & pugnum.* Quod obscurum videtur, idcirco expositio ejus quærenda. *ibid.*

Ad demonstrandum, quàm necesse sit dicta factis conjungere, sic dicebatur: *Manu ignavus, mente præsens*: Materia admodum fertilis, opportuna, & necessaria. *ibid.*

Ignorantia affectata, atque idcirco detestabilis,

lis, significata fuit hoc adagio : *Manum peteris, & pedem porrigis*: ubi digna lectu inventurus es. *ibid.*

De re quapiam evidenti, & clara sic dicebatur: *Pugno tenere.* 253.

Breve temporis spatium hoc eleganti dicto exprimebatur: *Inter manum, & mentem*: curiosa lectu, quære *fol.* 204.

Legem sibi pro libitu fabricare, hoc Laconismo dicebatur: *Lex in manibus*: Quod vitium fugiendum. *ibid.*

Modus in rebus agendis, sic declarabatur: *Manu serendum, non sacco*: dictum admodum sagax, & proprium. *ibid.*

Da lapidi volam: Exhortatio est, ne minemur iis, quos offendere non possumus. Admonitio necessaria, magnique momenti. *ibid.*

Violentiæ extorsionesque tyrannicæ, hanc sententiam sortitæ sunt: *Manus Briaræi injuriæ*: qui mores fugiendi sunt. *ibid.*

Si quis in Professione sua jam perfectionem consecutus esset, sic dicebatur: *Manum ferulæ subduximus*: comparatione ducta à scholis. *ibid.*

Actio magni momenti feliciter ad finem suum perducta, sententiam illam in proverbio tenet, quam antiquitas de heroico Mutii Scævolæ facinore deduxit: *Manum prudens in flammam mitto*: Vide hic digna lectu. *fol. ibid.*

Desiderium habendi, & tenacitas avaritiæ his verbis exponitur: *Manus in Ætholis habet*: Id quod obscurum est, sed explicationem non obscuram vide. *fol.* 205.

DE DIGITIS.

De iis, qui de eminenti fortuna in præcipitio magnæ ruinæ consistunt, sic dictum est: *Computatorum digiti*: Causam hujus sententiæ quære *fol.* 225.

Brevitas vitæ humanæ hoc Laconismo exprimebatur: *Dies digitus.* Quid brevius digito? *ibid.*

Damnum quod ex paupertate emergit, item honoris dispendium, hanc significationem recepit: *Digitum quò proferat.* Videatur causa *fol.* 226.

Damnum quod ex paupertate emergit, item honoris dispendium, hanc significationem recepit: *Digitum quò proferat.* Videatur causa *fol.* 226.

Moderatio in omni vitæ genere tam necessaria, sic proferebatur: *Duobus digitis primoribus*: Multum ad rem accommodate. Vide sequentia. *ibid.*

Metiri digitis: Nimium rigorem denotabat, qui in negotiis semper detrimentum adfert. Admonitio necessaria. *ibid.*

Securitas in negotiis, pro significatione hoc dictum habuit: *Uno digitulo.* *ibid.*

Cælum digito tangere quid sibi velit. *ibid.*

Dare se victum in negotio quopiam hanc sententiam habet: *Tolle digitum.* Quod idem est, ac levare manum. *ibid.*

Ad digituli crepitum: eos tangit, qui cum nimio fastu, & tumiditate imperant. 227.

Premere pollicem: *convertere pollicem*: Expressum fuit de laudatione, vel vituperatione, prout videlicet digitus ille formabatur. *ibid.*

Summo digito caput scalpere: de his inferebatur, qui animum mollitiæ, & effeminatis actionibus tradebant. Quod vitium semper detestabile est, & correctione sua indiget. *ibid.*

DE UNGVIBUS.

Ungvium, criniumque præsegmina ne commingito: de iis dictum fuit, qui cum cognatos, vel consangvineos habeant depauperatos, aut dispersos, eos vilipendunt. Etiam iis applicari poterit, qui rerum minutarum curam non agunt, quæ tamen rejiciendæ non sunt. 254.

Consortium malorum detestabile est, & abhorrendum: id quod sequenti Proverbio indicatur: *Quæ uncis sunt ungvibus, non nutrienda.* Hic rapinæ intelligendæ sunt, & ministri non nisi quæstui intenti, & divitiarum avidi. *ibid.*

Res qualiscunque, aut verò narratio non accepta, hoc dicto exponitur: *Notari ungve.* Quod originem suam ab eo sumpsit dum ungvibus notanda signamus: intelligendæ etiam correctiones, quibus proprias compositiones nostras notamus. 255.

Actio perfecta his verbis explicatur: *Ad ungvem*: videatur hujus sententiæ origo, digna lectu. *ibid.*

De consvetudine inveterata, quam cum lacte imbibimus, sic dicebatur: *A teneris ungviculis*: hoc est ab incunabilis. *ibid.*

Si quis de paucis plura colligat, sic dicitur: *Ex ungve leonem.* Curiosum est, nosse hujus rei originem. *ibid.*

Ad monstrandum quod res frivolæ, quæ proposito non congruunt, relinquendæ sint, sic effertur: *Ab ungvibus incipere.* *ibid.*

DE CORDE.

Veteres dum actum mœstitiæ, & exulcerati animi, curisque & sollicitudinibus discerpti repræsentare vellent, sic ajebant: *Cor ne edito*: In quo plura consideratu digna quære folio. 269.

Cor calidum in re frigida: denotat, quod negotia factu impossibilia, & nullius momenti rejicienda sint. Materia lectu digna. *ibid.*

Quod

Quod nonnunquam soleat homo in successu quodam inexpectato in jubilum & hilaritatem prorumpere, his verbis declaratum fuit: *Cor facit histrioniam.* Plura de hoc lege *ibid.*

DE STOMACHO.

Cum quanta moderatione proverbiis utendum sit. 281.

Elevatis proverbiis in oratione, familiaribus verò in Epistolis utendum esse. *Venter auribus caret:* significat, famem aures obstruere, hinc famelici longas ratiocinationes illibenter ferre solent. *ibid.*

Venter molestus interpellator: indicat, necessitatem ad quidvis audendum instigare. *ibid.*

Qui ventri deditus, ad contemplandum ineptus est, hinc illud: *Venter non gignit sensum tenuem*: Multa hic lectu utilia occurrunt. *ibid.*

Quod venter, quantò magis repletus est, tantò majorem levitatem corpori procuret, hoc modo significabatur: *Ventrem mihi objicis.* Hic consideratione digna de ebrietate occurrunt. Legatur folium. 282.

DE UMBILICO.

Laus Proverbiorum, de quibus plura volumina impressa sunt, quæ ad longum videantur. 306.

Ad umbilicum ducere: significat rei finem imponere. *ibid.*

DE GENIBUS.

Usus Proverbiorum antiquissimus, atque idcirco nemini non incumbit ut ad eadem studium suum impendat, propter utilitatem, quam adferunt. Brevi enim Laconismo multa significant: sicut gemmæ quamvis exiguæ, quodvis aliud metallum pretio suo exuperant. 311.

Genu sura propius. Dictum in eo sensu, quod cura adhibenda sit semper, ut quæ majoris momenti sunt, tueamur, & defendamus. Probatur hoc multis eruditionibus, non minus curiosis, quàm utilibus. *ibid.*

Veteres volendo demonstrare hominem, qui in nihilo, ne minimo quidem alteri cedat, nec verò actum humiliationis minimum exhibebat, personam repræsentabant in pedes erectam, nec ullo modo inclinatam. Adjungebant verba, quæ sequuntur: *Ne genu quidem flexo.* Plura de hoc inventurus est Lector. *fol. eodem.*

Ad significandum, quod oporteat data opportunitate uti, ventum videlicet in puppim recipere, cudere ferrum dum candet, hic verborum usus in proverbio receptus fuit: *Dum virent genua.* Lectio proficua. *ibid.*

DE PEDIBUS.

Justitia divina, quæ cum rigore majori vindictam exequitur, cum tardius ad puniendum processerit, expressa fuit in figura Saturni, quam in persona humana repræsentabant, cui pedes in fascia lanea involuti erant, adjuncta Epigraphe: *Dii laneos habent pedes.* 326.

Ad demonstrandum, quantum nos oporteat procul à periculis remotos esse, dicere solitum erat: *Procul à pedibus equinis.* Nec enim gravi periculo vacat, equinis posterioribus calcibus propinquum esse. *ibid.*

Homo pauper, & infortunatus, quamtumvis mundum universum pro patria habere videatur, non habet nihilominus ubi requiescat, sic expressus fuit: *Pedem ubi ponat, non habet.* *ibid.*

Negotium momenti magni, quod urgeat, his verbis explicatum fuit: *Duobus pedibus currere*, aliter, *fugere.* Explicatur hoc historia quadam convenienti. *ibid.*

Tuo te pede metire: contra eos dictum, qui status sui finibus contineri nequeunt. Optima doctrina. *fol.* 327.

De homine repleto consolatione, cui nil desit, sic dictum est: *Porrectis dormire pedibus:* Origo dicti hujus, ejusque proprietates habentur. *ibid.*

Contrarium superioribus est, homo qui in negotio quodam spem omnem amiserit, quem sic describebant: *Animus ad pedes decidit.* *ibid.*

Ingerere se actioni sine notitia, & practica sufficiente sic expressum fuit: *Illotis pedibus ingredi.* Quod magnæ imprudentiæ est, & simplicitatis. *ibid.*

Obstinatio in opinione sua, & mentis inflexibilitas hoc dicto significata fuit: *Ne altero quidem pede.* 328.

Operari clanculum, & in abscondito hanc sententiam habuit: *Tacito pede:* Deducta metaphora ab eo, qui pede elevato incedit, ne audiri possit. 400.

Ultima hominis ætas, & sepulchro jam proxima his verbis indicatur: *Alterum pedem in cymba Charontis habere*: Justissima, & adæquata significatione. *ibid.*

Distineri in rebus minimis, cum majorum nulla cognitio, nec usus sit, (id quod

summæ prudentiæ est) hac significatione verborum exprimitur: *Pedibus ingrediar, natare non didici.* *ibid.*

Propriis invigilare commodis, & utilitati nemo melius poterit, quàm qui status sui limites novit, nec eos transgreditur (optimo videlicet consilio) id quod sententia sequenti, sed in contrario sensu exhibetur: monstrat enim hominem, introeuntem quo vocatus non sit: *In alieno choro pedem ponere.* Lectio elegans, & fructifera. *ibid.*

Pedibus in sententiam ducere: vel: *pedaria sententia*: de consvetudine antiqua originem suam sumit, qua olim in sententiis dicendis, ii qui sedebant pede & oculo se consentire annuebant, aut vero etiam ex una in alteram partem transibant. Videatur de his diffusè. *ibid.*

Prudentia, qua quis novit se occasionibus accommodare, & tempori servire, hoc dicto insinuatur: *Ad pedem*: Tracta similitudine à calceo, qui se pedi coaptat. Vide super hoc plura *fol.* 329.

Is qui neglectis magni ponderis negotiis domesticis, imprudenter se minutiis alienis ingerit, & in supervacuis distenditur, hanc sententiam meretur: *Omissa hippagine, pedem insequeris.* *ibid.*

Sexdecim pedibus superavit: usurpatur in iis personis, quæ in omni adeo re sodales suos exuperare contendunt. Quod proverbium è re nautica tractum est. *ibid.*

Si quod objectum vicinum, & præ manibus esset, vel quod sine difficultate haberi poterat, sic olim dicebatur: *Ante pedem.* Quod dictum maximè ad rem accommodatum est. *ibid.*

De paupertate, quod non solum in bursa sua deficiat, sed insuper ipsum pauperem affligat, sic significatum fuit: *Macilenta manu, pingvem pedem:* Pedes enim hujuscemodi hominibus frigore intumescunt, optimè dictum. *ibid.*

Huic sententiæ illa sequens affinis est: *suum rodit pedem.* Allusio ad polypum marinum, qui inedia correptus, si aliud alimentum defuerit, proprios sibi pedes consumit. *ibid.*

Si quis in negotiis suis, ubi commoda propria versantur, se pedibus præsentem attulerit, illud proverbium enatum est: *Pecuniæ pedibus compensantur.* Quo quid aptius quid melius dici poterit? 330.

In hoc calceamento pedem habet: de iis dicitur qui quæ accepta, & grata sunt audierunt: similitudo autem à pede sumpta est, dum se commodè calceamento suo adaptat. *ibid.*

De negotio quodam difficilis eventus, expeditionis, vel exitus illud usurpatum fuit: *Nec caput, nec pedes.* Ubi multa eruditione plena inveniuntur. *ibid.*

Ultimas in negotio quodam adhibere vires, sic dictum fuit: *manibus, pedibusque*: id quod aliter exprimitur. *ibid.*

Moderationem excedere, nec propriis status & elevationis suæ finibus contineri posse hanc significationem habuit: *Ultra pedem*: Quod tamen magis propriè ad eos refertur, qui nimio se luxui dedicant. *ibid.*

COMPENDIUM HIEROGLYPHICORUM.

DE CAPITE.

PER caput ab Antecessoribus nostris, viris judiciosissimis, principium cujuscunque rei intellectum fuit.

Item per caput, id quod præcipuum erat intelligebatur, vel in negotio quopiam, aut quavis alia re. Omne libri principium caput nominabatur.

Caput Dei, principia significabat incomprehensibilia, item Religionem. Schola Platonica asseruit caput humanum compositum esse ad similitudinem Mundi.

Caput super altare, dignitatem hominis indicat.

Caput cinctum fascia Regia, diademate, vel *Camauro*, Conjectatores Dominium portendere dixerunt.

Per caput intelligitur Princeps, & maximè in populo spectabilis.

Imago Numinis Serapidis, quæ pro capite cælum ferebat, rerum terrenarum dependentiam cum cælestibus indicat.

Per Palladem, quæ de capite Jovis egressa est, rerum cælestium contemplatio denotatur. Omnia hæc superiora quære *fol.* 13. 14.

Ex eo, quod plerumque ingruente timore manum capiti applicamus, hunc eundem actum Ægyptii in simulacro exprimebant, cui simulacro venerationem, tanquam signo salutis exhibebant. 14.

Bina capita simul juncta, pro signo prosperitatis & imperii sumpta sunt; vide causam *ibid.*

Impul-

DE CAPILLIS.

DE FRONTE.

DE OCULO.

DE AURE.

præbere videbatur, eum repræſentabat, qui ad actionem quampiam accingebatur. 85.

Per tauri auriculam promptitudo ſignificabatur auditus, eſt enim hoc animal acutiſſimi auditus. *ibid.*

DE NASO.

Hæc pars hominis pro indicio ſagacitatis erat, & prudentiæ. Unde proverbium *Naſuti* exortum eſt. 100.

DE DENTIBUS.

Antiqui in univerſa dentium compage, habitatores civitatis unius intellexerunt: Cum autem dentes in inferiores, & ſuperiores dividantur, qui poſtremi immoti ſunt, in his urbis incolas vel concives in illis vero peregrinos, & extraneos expreſſerunt. 115.

Cum præterea dentes copioſius nutrimentum non ſumant, quàm quod conducit, præceptum illud deductum eſt, cives quoque non ultra ſpem ſuam porrigere oportere, quàm ſtatus illorum exigat. 116.

De proprietate dentium, quod nimirum incidant, frangant, & comminuant ſignificatio deducta eſt, detrimenti, quod à qualicunque re provenit. Indicabatur item detractio. *ibid.*

DE ORE & LABIIS.

Ad figurandum hominem inverecundum, & effrontem, vultum olim repræſentabant, dotatum omnibus partibus ſuis, ſed deſtitutum ore. 122.

Homo ſtans in actu ſpuendi, eum ſignificabat, qui rem quampiam vilipendit, & contemptui habet. 123.

Os cui adjunctus ſit faſciculus, in quo collectæ appareant & roſæ, & ſpicæ, & pomum, hominem indicat, in omni vitæ ſuæ genere compoſitum, & qui ſibi ſpatia horarum ſuarum metiatur. *ibid.*

Imago hominis qui manu dextra cor ſibi in os ingerat, integritatem hominis boni, & incorrupti figurabat, qui facta verbis copulet. 124.

DE LINGVA.

Exactitudo in loquendo, & robur eloquentiæ tribus rebus repræſentabatur, lingva, oculo, & manu. 138.

Facundia item figurabatur per lingvam perforatam, à qua catenæ aureæ dependeant. *ibid.*

Lingva poſita ſuper altare, quæ ſeipſam comburat, figura ſomni erat. *ibid.*

Complures lingvæ reſciſſæ, & truncatæ, indicium ſilentii ſunt. 139.

Fortitudo eloquentiæ in lingvis ardentibus exprimitur. *ibid.*

Lingva ferrea collocata ſupra incudem inflexibilitatem, & firmitatem veritatis exprimit. 140.

Lingvá apparens ſenſum guſtûs figurat, hæc enim eſt quæ guſtat. *ibid.*

DE MENTO, & BARBA.

Vultus barbâ longâ conſpicuus valoris, prudentiæ, & ingenii ſignum. 151.

Imagines hæ duæ paradoxo ſimiles, Pater nimirum ſemper juvenis, & Filius coopertus barba hiſpida, & ſpiſſa, ab antiquis formatæ ſunt: quarum prima Apollinem Patrem præ ſe fert, altera Æſculapium filium: ad inſinuandum, quod quidquid ſub ſole eſt, corruptibile ſit, ſed Apollo, ſumptus pro ſole, incorruptibilis, ideoque ſemper juvenis eſt, & imberbis. 152.

DE COLLO, & CERVICE.

Tumida & elevata cervix, typus erat animi arrogantis, & inflati. 160.

Eadem cervix ſic elevata idea erat hominis ferocis, inexorabilis, & inhumani. 161.

Erat item figura imperterriti animi, & ſignum audaciæ. *ibid.*

Bos tam pacificè collum jugo ſubmittens, à ſenſatis viris pro indicio humilitatis, & ſui ipſius contemptus fuit. *ibid.*

DE PECTORE,
ET THORACE.

Pectus vaſi comparatur, quod theſaurum continet. 167.

Appellatur item domus ſapientiæ. *ibid.*

DE DORSO, & HUMERIS.

Per dorſum incurvatum, & quaſi elevatum, intelligebatur homo vitioſus, & ſceleſtus. 173.

Per humeros item fuga exprimebatur, unde in proverbium tranſiit humeros inimico obvertit. 174.

Dorſum Hieroglyphicum maxime proprium eſt fortitudinis, & vigoris unde etiam imagines Herculis, & Atlantis in humeris ſuis fortes, & dilatatæ apparuerunt. *ibid.*

DE BRACHIIS,
ET MANIBUS.

Manus indicium operationis, & Hieroglyphicum ejusdem ſemper fuit. 192.

Manus lavare pro ſigno innocentiæ, & integritatis acceptatum fuit. *ibid.*

Manus elevata, poteſtatem, & authoritatem portendebat. *ibid.*

Manus ſiniſtra pro indicio furacitatis acceptata fuit. *ibid.*

Manibus plaudere figura erat lætitiæ, & hilaritatis. *ibid.*

Manus complicatæ apud Ægyptios impedimentum matrimonii figurabant. 193.

Lingva & manus unitæ, dictum factumque exprimebant. *ibid.*

Manus aperta pro actu liberalitatis, & donationis ſumebatur. *ibid.*

Simulacra Oſiridis, Gygis, & Briaræi, qui Centomani erant, fortitudinem radiorum

ſolarium

Quina-

Quinarius ab Horo Apolline pro Hieroglyphico Dominii universalis, tam cælestis, quàm terrestris sumitur; quinque etenim stellis gubernaculum omnium hominum assignabat. *ibid.*

Quinarius item indicium quinque sensuum erat. *ibid.*

Senarius, de quo sexcentesimus exoritur, indicium immensitatis, & multitudinis erat. 239.

Numerus septenarius signum erat Centurionis: cujus numeri prærogativæ assignantur à Deo. In eodem loco de ejusdem dignitate plura habentur. Attribuitur Deæ Palladi: Hieroglyphicum est Sapientiæ: septem dona sunt Spiritus Sancti. *ibid.*

Numerus octavus pro typo perfectionis habitus est: octavus apud Philosophos gradus summus est. *ibid.*

Nonus multitudinem denotat: novem Musæ sunt, generatæ à Memnosine. *ibid.*

Numerus Denarius conductor reliquorum nominatus fuit: hunc numerum litera X expressit, de significatis ejusdem vide *ibid.*

Proceditur ab hoc ad millenos, qui primam sui originem de spica grani sumpsit: ex hac insuper uncia, & reliqua pondera processerunt. 240.

Diversa hominis ætas, quomodo ex numeris deducatur, & significetur. *ibid.*

Literæ supra monetas signatæ, sicut & arcus triumphales Hieroglyphici, & ænigmatici declarantur. *ibid.*

Numerus vicesimus, numerus perfectionis est. Hinc sine expositione numeri hujus, dies olim festivus factus non esset. *ibid.*

Qui olim viginti siclos Sacerdoti portabat, ab omni reatu absolvebatur. 241.

Per numerum quinquagenarium intelligebatur remissio. Corpus putredine infectum cur hac litera L. quæ quinquagesimum exprimit, signatum fuerit. *ibid.*

In sexagesimo viduitas expressa, & quare vide *fol.* 242.

In Octuagesimo Hieroglyphicum, & norma adorationis erat, causam quære. *ibid.*

In millesimo figurabatur Taciturnitas. *ibid.*

Omnes hi numeri complura de ætate hominis considератu digna subministrant. *ibid.*

Aliæ item considerationes supra numeros.

Primam sui originem numeri à lineis, & punctis deduxerunt, prout illud fusius quærendum. *fol.* 243.

In unitate perfectio notabatur, pariter in ternario. Numerus autem binarius, quia medium non admittit, imperfectionem exprimit. 244.

Perfectionem itidem & complementum indicat senarius: est enim compositus è ternario, binario, & unitate: videantur de hoc plura. *ibid.*

In septenario, tanquam nodo, & ligatura mundi, Hieroglyphicum erat virtutis divinæ. Numerus hic virgineus est, dedicatus Palladi. Plurimæ supra hoc observationes sunt. Deus expositus in septenario literarum numero. Mensura dein temporis, ordinis, & quietis. *fol.* 246. 247.

In hoc numero numerantur dona Paracliti, considerata in pluribus personis particulatim. Videantur de hoc plura ex Cypriano. *fol.* 248.

Octavus numerus perfectionis est, Hieroglyphicum habebatur salutis, de ejusdem literis sacratissimum Nomen JESUS constituitur: aliæ item considerationes illic inveniuntur. Plato in hoc numero sympoſia sua constituit, sicut & Heliogabalus. Octo beatitudines sunt Evangelicæ. *ibid.*

Nonarius plurium rerum Hieroglyphicum est. Videantur illic novem Musæ, novem Hierarchiæ, Novendialis Romanorum, hora nona in qua Christus expiravit, novem item septimanæ Mundi. *ibid.*

Denarius numerus circularis, & qua de causa: Convivium in hoc numero personarum institutum: scientiæ totidem: præcepta decalogi decem, aliæ item considerationes. *ibid.*

Undenarius, expressus in sacro Evangelio, numerus imperfectus est, idea sæculi præsentis, significat Anti-christum: transgressionem item legis, & alia. 249.

In duodenario continentur, & unio Apostolorum, & portæ paradisi, & fontes palmarum, menses anni, petræ collocatæ in rationali, vel pectorali Aaronis, duodecim item domus vel mansiones planetarum, ab Astronimis assignatæ, aliæ item res consideratu dignæ. *ibid.*

Quinquagesimus numerus, jubilæum indicat, remissionem, & plenitudinem gratiarum, aliaque item non minus lectu digna. 250.

Centesimus figura vitæ cælestis est, cujus symbolum atrium tabernaculi erat: tempus item, vel spacium fabricatæ arcæ per patriarcham Noë: Tempus præterea quo in terram promissionis filii Israël introierunt: Promissio Christi in hoc numero est, qui pactor centum ovium est, aliæque insuper ponderationes. *ibid.*

Quadringentesimus, in æstimatione est, propter quod scriptura sacra plura in hoc numero personarum contigisse meminit, quæ videlicet actionibus inclytis se signârunt: Illuc Lector curiosus recurrat. *fol.* 250.

HIEROGLYPHICA DE UNGVIBUS.

Figura hominis, qui videatur sibi ungves mordicus

mordicus tollere, Hieroglyphicum est meditantis, aut spirantis vindictam de illata injuria. 252.

Ungvula bifida imago erat fallaciæ, sophismatum, & mendaciorum. Videatur illic quantopere olim pseudophilosophi in odio fuerint. *ibid.*

Supra ungvulam observationes suas formant Hesychius, & S. Irenæus, ad quos lectorem scientificum remittimus. 253.

HIEROGLYPHICA DE CORDE.

Integritas, & sinceritas animi significata fuit per figuram personæ ex medietate sua nudæ, ætatis maturæ, cui in catena circa pectus imago cordis dependeat. Exprimebant per hoc, hujuscemodi hominem, & intus & foris eundem esse, cum hac sententia: *Intus & extra idem.* 263.

Hæc nomina invicem semper alternativa fuerunt, cor & vita, vita & cor. Unde cum imaginem vitæ repræsentare vellent, cor repræsentabant. 264.

Ægyptii qui flumen Nilum in veneratione habebant (ab eo enim fœcunditatem agrorum suorum consequebantur) figuram ejus in imagine cordis exprimebant, quod in meditullio sui lingvam gerebat, in qua pluviarum abundantiam, de cælo descendentem intellectam voluerunt, adjuncto verbo, *Nilus.* *ibid.*

Rursus eundem Nilum per figuram cordis exponebant, quod supra carbones accensos collocatum erat, in medio videlicet flammarum ardentium, de corde autem tanquam de thuribulo fumus evaporabat. *ibid.*

Cor præmemotato modo locatum à Plutarcho pro cæli symbolo sumptum fuit. Valerianus de hoc similitudinem totius Mundi deducit. 265.

Cor idem adhuc in eadem dispositione sumptum, apud Pierium rationem habet conscientiæ, quæ perfectissimè se mundat.

Quia verò clibanus subtus collocatus immurmurat, pro Hieroglyphico hominis sumptus est, qui in cognitione arcanorum divinorum immoratur. Videatur de hoc ad longum *fol.* 266.

De hoc clibano Hesychius devotam considerationem de sacratissima Virgine Maria format, cum verbum divinum paritura esset. *ibid.*

Per hoc cor fumigans item homo figuratur iracundus. *ibid.*

Craticula supra quam cor torretur, imago pœnitentiæ semper habita est. 267.

Scrinium quoddam, aut capsula, aut repertorium, etiam Hieroglyphicè pro corde nominata sunt. *ibid.*

Quia vero cor celatur, intelligendum est, res magni momenti diligenter celandas esse. *ibid.*

Cor item à sacris Doctoribus pro sepulchro intellectum fuit. *ibid.*

Duo corda simul juncta, & colligata idea animorum concordium habita sunt. *ibid.*

DE STOMACHO.

Digitus medius olim pro Hieroglyphico stomachi sumebatur, tùm quod mediante hoc digito exonerari stomachus solet, tam aliis de causis. 278.

Demonstrat item stomachus notitiam principiorum, & cognitionem rerum longe dissitarum. *ibid.*

Idea quoque Maris est, videantur utriusque proportiones. *fol. ibid.*

DE LUMBIS.

Victima sine lumbis sacrificata idolis, olim Hieroglyphicum erat temperantiæ. 300.

DE UMBILICO.

Quàm verum est, quod littera occidat, spiritus autem vivificet! videtur enim inconveniens & improprium esse, quod antiqui, dum providentiam divinam indicare vellent, umbilicum depinxerint, per hunc intelligendo Numen supremum, Jovem videlicet. Sed non sine ratione id factum. Sicut enim umbilicus centrum est hominis, sic providentiam divinam in medio collocari oportuit, ut videat cuncta, cunctisque provideat: *Iovis omnia plena*: proverbium tritum erat. *Sedebam in medio domus meæ*, inquit Rex David. 304.

Eo quod umbilicus in medio corporis situs est, idcirco pro meditullio mundi majoris sumptus est. In hoc loco sat amplè de amore Patriæ discurritur. *ibid.*

Finis item rerum umbilicus olim nominabatur, sicut palam datur. *ibid.*

Quidam lapillos quosdam lotos, & mundatos umbilicos appellabant: alii limaces, vel buccinas concharum genus sic nominarunt: Item sic appellari consveverant ligna cedri, vel buxi, vel cypressi, aut alia, quibus olim bibliopegæ libros ornabant. Annumeranda huc papyrus est, quæ de alga sumebatur, supra quàm olim scribebatur. 305.

DE GENITALIBUS.

Tractari de hac parte corporis nequit, quin de concupiscentiæ fomite nonnulla quoque mentio fiat: sobrie tamen, ob materiæ lubricitatem, inde discurritur. Sufficiat, ex rationibus adductis, hanc partem hujus vitii Hieroglyphicum esse. Hinc etiam factum, quod hæc pars à victimis aufferebatur, ut significaretur non nisi cum puritate Altissimo Deo sacrificandum esse. *ibid.*

DE GENIBUS.

Genua pro Hieroglyphico misericordiæ stabilita sunt, unde hominem expresserunt tangentem genua alterius. Videatur de hoc copia eruditionis. 308.

Ad indicandum impedimentum quod in negotiis magni ponderis quandoque interponi solet, Ægyptii figuram hominis jam maturi collocarunt, cum hoc signo: inter genua pollicem pedis continebat, sedens supra truncum arboris resciffæ, juncta Epigraphe: *Impedimentum.* 309.

Homo prostratis in terram genibus, & brachiis expansis, pro idea animi resignati, & humiliter de se sentientis sumebatur. *ibid.*

Hoc ipsum (inquit Valerianus) propter terræ viciniam, proclivitatem ad vitia significare poterit: de terra enim maligni vapores ascendunt. *ibid.*

Quædam statuæ, erectæ in Capitolio ante altare Minervæ, quæ in genua lapsæ supplicantibus similes videbantur, Nisiades appellatæ sunt, hoc est Levatrices dolorum in parturientibus: nomine derivato à *Nisu*: credebantur autem accurrere ad labores earum, quæ partui propinquæ erant. 310.

DE FEMORE, & PEDE.

Pes, qui vestigium aquæ fluminis imprimere videtur, cum Epigraphe, *Initium*, principium negotii cujusdam significat, sicut & vanum tentamentum, quære plura *fol.*318.

Significat item vacillationem, aut timorem. Qui timor quandoque laudabilis est, quandoque in vitium cadit. 319.

Pedes super terram collocati, Hieroglyphicum erant fundamenti, vel stabilimenti cujusdam rei. *ibid.*

Purificatio animi, tantopere necessaria cuique hominum, per pedem figurabatur positum in medio aquæ. Plura vide *ibid.*

Figura Tantali, in medio aquarum immersi, idea erat hominis avari, & divitis. *ibid.*

Fastus & gloria triumphantium significabatur pede calcante caput humanum, cum lemmate: *Triumphator.* 320.

Pes supra viam consistens, hominem indicabat alteri viam demonstrantem. 321.

Solstitium hyemale per duos pedes figurabatur, quibus tibiæ connexæ erant, & inclusæ compedibus, & catena. Videatur de hoc sensus moralis. *ibid.*

Os calcanei ob viciniam quam mediantibus ligamentis habet cum osse tali, apud veteres fomitem sensualis concupiscentiæ figurabat, quæ omni cura & sollicitudine fugienda est. *ibid.*

Cum pes in ultima corporis parte situs sit, figurabat, finem cujusque rei attendendum esse. 322.

Figura gigantis, cum pedibus serpentinis, & contortis tibiis, pro indicanda monstruosa iniquitate usurpabatur. *ibid.*

Figura item gigantis, quæ pedes repræsentabat distentos in forma angvium qui relaxati erant, iniquitatem & omne crimen indicabant. Vide de hoc plura *fol. eodem.*

Quæcunque simulachra pedem sinistrum foras porrigebant, indicium erant assilientis inimici: sicut item quæ pedem dextrum sic collocabant, hominem retrocedentem figurabant. 323.

Pes supra pedem collocatus, indicium erat otiosorum & ignavorum. *ibid.*

Calcaneus item symbolum erat hominum se mendaci ratione excusantium, qui vitium suum palliare & defendere contendunt. *ibid.*

Intelligitur per eundem calcaneum debilitas mentis, quæ facile seducitur, & deceptioni subjecta est. *ibid.*

Deniq; calcaneus finem & terminum cujusque rei denotat. Plura invenies. *fol. eodem.*

HOMI-

HOMINIS SYMBOLICI
TOMUS PRIMUS.

CAPUT.

Anatomia.

Cripturus ego de Capite, composito hominis principali, cui meritò reliqua corporis membra universa obtemperant, & subduntur, fateor sufficientia mihi vela non esse, ad sulcandum immensum hoc pelagus doctrinarum, quas de cognitione interiorum tot Authores copiose sparserunt, & effuderunt. Nimium elevatus mons est, ad quem pertingere pes debilitatus nequit: nec volucrium in palustribus locis immorantium alæ volatum aquilarum audacium & generosarum exuperare possunt: suffecerit mihi si procul Cælum hoc contemplatus fuero, si radices montis hujus circumire, si fragili scapha maris hujus immensi rivos aliquos mihi findere licuerit: ut ne videlicet in hoc volatu cum Jcaro submergi, in hac visione cum Philippo excæcari & de speciosis hujus montis ruinis cum Polidamente opprimi mihi contingat.

De osse nil referam, sicut & pauca de ossibus in sequenti Anatomia tractaturus sum, tanquam iis, quæ nec doctrinas hieroglyphicas, nec symbolicas, Emblematicas, Proverbiales, nec historias, nec ritus, observationes, consuetudines, nec alia admittunt (si inde Anatomicas, & mysticas detraxeris) de quibus non solum, sed & de universitate partium humanarum ratiocinari constitui. Discurrant pro libitu suo Authores de osse cranii, & commissuris ejus, cur compositio ejus & crassa & rara sit: & ut totius sit corporis quasi caminus aliquis, de duplici tubulato Cranii, usum præfatarum commissurarum, Lambdoides, rectæ, sagittalis, & coronalis exponant: discooperiant frontispicium cum Occipite, denudent Calvariam totam, ut visui repræsentent quæ Commissuræ veræ sint, quæ impropriæ: cur hæ in modum squammarum sint: recenseant & explicent usum primum, & secundum: numerent in ordine unumquodque ossium cranii, describendo ad punctum usque, figuram illorum, & substantiam, & fossas, & foramina, & sinus; examinent cujusque horum separatim, & formas, & situs, & essentias, & dispositiones ossium, Occipitis & Sincipitis, & temporum: horum disparitatem, inæqualitatem, similitudinem, proportiones, & qualitates: examinent porro horum eminentias & processus, notent inter calvariam & maxillas distantiam: ubi os sphenoides situm sit, & cum occipite connectatur, & posthæc prolixa structura sua ossibus temporum conjungatur, quod habitu & consistentia sua totum inæquale est. Dicant quod eorum quædam poros suos habeant, à Galeno observatos, per quos propagines nervorum & arteriarum ferantur; Descendant hinc ad os Ethmoides, idque exponant perforatum, non secus ac cribrum, ejusdemque rationem adducant; cur proinde ex parte una sit tanquam christa galli gallinacei, ex altera rarum, laxatum, fungosum, spongiosum, in modum pumicis, quod cavitatem narium adimplet, unde attrahantur odores, quod loco suo memorabitur: Denique perscrutentur si Cranium figuram det cerebro, aut cerebrum Cranio; has aliasque quæstiones, non mediocres, has indagines, has facultates, in quibus tam præteriti quàm præsentis sæculi celeberrima ingenia desudarunt, interim prætereo, tanquam partes inanimas privatas rationali anima, & ad consideranda pretiosa earum contenta accingor.

Facturus nihilominus idipsum cum omi brevitate possibili, imitando viam & methodum Andreæ Laurentii Inclyti Viri, qui nomen suum per Illustriores Mundi scholas insignivit, qui ampliari, & dilatari Lauros suas in quadam prima Regiarum totius Universitatis fecit, Franciæ nimirum, ubi inter lilia copiosius viridescere edoctus est, & famam suam, & æstimationem, & authoritatem adaugens, utpote qui eousque clarus sit, brevis, succosus, exactus, ut nulla sit nec minutissima partium, nullus ibi musculus, fibra nulla, quantumvis abditissima, & remotissima, quam non in lucem produxerit. Hic metam, normam, & lumen scriptioni meæ suggesturus erit.

Hic ergo cum tanto authore Os Cranii apertum intueor, ubi duæ se mihi membranæ offerunt ab Arabibus antiquitus piæ Matres appellatæ, quæ videlicet non secus ac fideles genitrices tenerrimum cerebrum, aliaque his contigua tanquam filios cum cautela & sedulitate magna complectuntur & tuentur. De his refert Hippocrates, eas temporis successu converti in tunicas, earumque discrepantiam, in tenuiori & crassiori esse materia: continent hæ & subtus & supra, cerebrum: quarum exterior dura est, crassa, & cuticularis, correspondens figura sua, & magnitudine proportioni Ossis Calvariæ: dum cranium nec sinum, nec cavitatem habet, quæ hac ipsa non repleantur; In suprema regione duræ Meningis nomen habet, quæ durities correspondet pleuræ, & peritonæo: in regionibus vitalibus, & naturalibus, ex omni parte Duplex est, unde & Moderni unam earum internam stabiliunt, candidam, & humore aqueo aspersam, quæ tunicam tenuem respicit, alteram externam Ossi Calvariæ contiguam. Versatissimus Laurentius non nisi unam solam agnoscit, & ait, duram hanc Meningem firmiter adhærere basi Calvariæ, de superiori nihilominus parte Cranii eatenus latam, quate-

nus dilatando, vel constringendo cerebro necesse est; colligatur autem Cranio, mediantibus villis, qui per commissuras crescendo, ipsum propemodum pericranium constituunt: connectitur membranæ tenui mediantibus venis, quarum operâ cerebrum firmum redditur.

Hæc membrana multis foraminibus pervia est, per quæ se nervi, arteriæ & venæ, tanquam per infundibulum suum in medullam dorsalem effundunt: In summitate capitis reduplicatur, & dextram à sinistra cerebri parte discriminat; nec tamen ad basin pertingit, sed ad cerebi medium usque, ubi duplicatione sua falcem messorum repræsentat, unde & à peritis Anatomicis tali nomine appellari consuevit; In posteriori vero parte quadruplex est, & illic cerebrum à cerebello, non totum sed ex parte distinguit. Inter has plicaturas & duplicitates quatuor sinus conspicui reperiuntur qui tanquam abundantes rivi, & vasorum majorum vicarii undequaque per substantiam cerebri sanguinem diffundunt.

Intrant in hos sinus venæ internæ jugulares: cumque cerebrum amplissimum sit, nec trunci venarum ad illud usque pertingere possint, hos Rivos natura fabricavit, tanquam aquæductus, in quos venæ copiosissimum sanguinem effundant, ad nutrimentum cerebri, & generationem spirituum animalium. Horum sinuum primi duo laterales sunt, & eorum exitus primus grande foramen, vicinum occipiti, format; per quod jugulares venæ ingrediuntur, quæ ad principium Suturæ Lambdoidis terminantur, ubi utræque uniuntur.

Nascitur de his sinus tertius, qui per longitudinem commissuræ sagittalis discurrens, ad ossa narium conducitur: de his verò vagando multæ venulæ, ex omni parte per membranam tenuem dispersæ procedunt: extenditur sinus hic ad extremitatem frontis, unde nõ immerito docet Hippocrates, percussa fronte, caput universum inflammari. Quartus sinus cæteris brevior inter cerebrum, & cerebellum vadens, in extremitatibus convexis cerebri terminatur, nates cerebri ab Anatomicis appellatæ: harum usus admirabilis est, sicut & venarum ab eo sinu, tanquam à perenni fonte, divaricatio.

In aliis corporis partibus venæ in tantum arteriis vicinæ sunt, ut se invicem tangant, & venæ arterias sibi socias semper habent: in cerebro autem, varia & dissimilis hæc distributio est, dum orificia venarum deorsum versa sunt, arteriarum verò sursum spectant.

Irrigant laudabili succo cerebrum venæ, arteriæ verò spiritum continent, qui per levitatem suam facile ascendit: Cum ergo venæ orificia sua deorsum spectantia habeant, primò illis ascendendum erat, quod nec per cutem externam poterant, nec per ossa, nec per medullam interiorem cerebri, itaque id fit per duplicaturam duræ meningis.

Multiplex usus est Membranæ duræ: primus est cooperire cerebrum, & medullam spinalem, atque eandem contra injurias quasvis tueri: secundus est, disterminare cerebrum in latus dextrum, & sinistrum, in anticum & posticum: Tertius ad recipiendum venas omnes, quæ calvariam nutriunt, sitque tanquam caldarium cerebro, & membranæ tenui, quæ continet: de qua etiam partes sanguinem suum pro necessitate recipiunt. Detracta nihilominus & rupta membrana crassa, conspicuam se & visibilem reddit Pia mater, propter tenuitatem & mollitiem suam sic nominata: quæ talem seu compositionem habet, ut in omnem cerebri sinum se insinuare facile possit, ita ut per gravitatem suam onerosa cerebro non sit, simul ut per totum corpus illius portare vasa possit, ideo & Secundinæ nomenclaturam adepta est. Hæc proprium velum, & operimentum est cerebri, quippe quæ non solum superficiem externam operit, sed ultra tendit, inque occulta penetralia & recessus ingreditur: extendit se, & prolongat in ventriculos usque, non à parte superiori, ut vulgus opinatur, sed inferiori: in his partibus ascendit, ubi velut catinum quoddam est, per quam portantur arteriæ quædam exiguæ de iis venis quæ carotides, & cervicales nominantur per latera sphenoidis.

Admirabilis hic providentia naturæ est in harum membranarum situ, sicut enim Creator, focum tenuissimum, levissimum & rarissimum separavit à terra, crassa, densa, gravissima, & opaca, idque per aëris spatia, & aquarum divortium: ita & Natura imitatrix & æmula divinorum operum, durissimam calvariam à mollissimo cerebro per interpositionem geminæ membranæ distinxit: quam tristis, quam injucunda futura fuisset vita nostra, si tenera & dura se invicem semper sine medio ullo collliderent, & concuterent?

Hac porro meninge pia remotâ, Cerebrum ipsum prodit. Hoc illud est, quod junctum cordi essentiam homini ministrat, de quo videlicet formatur ratio, intelligentia, & ratiocinatio, unde formantur nutrimenta, & spirituum universorum generatio: animalium præsertim: à quo, & per quod formatum caput est; contentum continente suo multò nobilius, quamvis & hoc quaquaversum spectabile sit, cum caput in omni natione terrarum tanquam sacrum aliquid semper sit in veneratione sua habitum, & observatum, per quod Ægyptii Sacerdotes jurabant: quod secum radios majestatis portat, in quo etiam splendores divini perlucent, tanquam opus, & sublime artificium altissimi Dei.

Hæc pars excelsior cæteris, & vicinior cœlo est: hæc fidissima petra sensuum est: altissimum mentis culmen: hæc Regimen & gubernaculum totius obtinet: cerebrum non tantum sedes est sensuum & motuum: sed Artifex vastissimam molem membrorum dirigens, sicut & prætumida corpora nervorum, idque per fibras, non secus ac per musculos; ad eorum, qui constructionem istam diligentius, & solertius pervestigaverint, stuporem & miraculum:

Hoc domicilium sapientiæ est, & memoriæ, & judicii: audacis naturæ prodigium. Hoc in formam orbicularem compositum est, tum ut capacitas ei major esset, tum ut securius adversitati omni, quæcunq; eventura sit, obsistere valeat, nec quovis modo ab eadem offensionem ullam patiatur. Accedat ad hæc, quod huic parti propemodum divinæ, figura quoque omnium perfectissima, non promiscua conveniebat: cujus præterea magnitudo, quodvis animalium cæterorum cerebrum facile vincit: ita quidem ut hominis unius cerebrum duorum boum cerebro æquivaleat, & mole, & quantitate. Hoc ita per ingeniosam naturæ providentiam dispositum fuit ad varietatem functionum animalium exercendam, imo perfectionandam. Sentiunt quidem & bruta, sed eorum sensus totus in gratiam est appetitus animalis: quæ etiam naturali quadam intelligentia conducta, à noxiis abhorrescunt, & per insitam inclinationem ad sibi profutura feruntur

Substantia cerebri mollis est, candida, & medullaris, de purissima seminis & spirituum portione fabricata, ita sibimetipsi propria, ut in composito alio nunquam eadem ipsa inveniatur: nec enim medulla quæ in cæteris ossium cavernis est, huic par est, illa enim non colliquatur, nec verò inediâ, aut febrili calore diminuitur: continetur autem calvariâ suâ, ut cranium nutriat: cranium nutritur, ut continere medullam

1. de motu musc. dullam hanc possit. Ait Galenus fluidam esse medullam ossium, similemque pinguedini, nec tunica coopertam, nec intersecatam arteriis, aut venis, nec participationem ullam habere cum musculis, aut nervis, prout facit medulla cerebri, quæ glutinosa magis *libello de glandulis.* quam pinguis est: quam Hippocrates idcircò partem glandulosam appellavit, cum sit candida, & friabilis. Hæc capiti has commoditates subministrat.

Sedet in similitudinem ventosæ, atque ideo inferiorum partium respirationes omnes absorbet, quarum exhalationibus si calvaria oscitatione sua, ut ita dixerim, meatum non daret, & nisi tantisper hiatu se quodam aperiret, nimio se calore cerebrum repleret. Quare substantia cerebri mollis sit. Substantia cerebri mollis est, tum ut tanto facilius imaginationes rerum visarum se imprimant, tum ut nervi tanto tractabiliores sint, tum denique ut ponderosa duritie sua non gravet. Candida est, quia spermatica: idque ratione finis, ut videlicet animales spiritus limpidissimi sint, & non obscuri, vel tenebrosi: quales melancholicorum sunt.

De hac etiam medullari substantia, temperamentum frigidum & humidum colligitur: his qualitatibus excedit, ne forte cogitationum continuatione succendatur, cum sit pars hominis hisce functionibus destinata; tum vero etiam quod spiritus animales facillime dissipari & evanescere possent. In cerebro calido, motus furibundi essent, & temerarii, & delirantes sensationes, sicut phreneticorum sunt. Junguntur his somnia inquieta, quæ si modum suum teneant, facultatibus animalibus quietem indulgent: & quæ si calidum cerebrum esset, de limpiditate sua descîscerent, cum sit proprium caloris, sublevare & perturbare rerum consequentiâ.

Cerebro refrigeratur cor. Cognovit Peripateticus officium principale in cerebro, nempe ut inde cor refrigeretur: Galenus nihilominus ad hunc solum usum constitutum esse intelligi *8. de usu partium.* non vult, quin potius ut facultatibus sensuum & horum principiorum exitum præbeat: tum ut generationi Spirituum animalium inserviat.

Motus cerebri. Habet motum suum non animalem, aut voluntarium, nec violentum, sed naturalem, & hic proprius & peculiaris est generationi spirituum animalium, temperamento, & purgamento aliarum præterea rerum, non secus ac arteriarum. A semetipso se dilatat & contrahit: in diastole sua cum admirabili plicatura spiritum & aërem narium trahit: in systole, interiores sinus contrahit, & profundit spiritum animalem in ventriculos superiores, in tertium, & quartum, sicut & sensum in organa. Sentit cerebrum, cum sit sensuum author, ipsum tamen sine sensu est, cùm communis sensûs sedes sit, omnium enim horum Judex est: sicut ergo nec audit, nec videt, sic nec tactum ad sensibilia sentienda possidet.

Structura cerebri. Quemadmodum præcipuum membrum hoc diversarum facultatum matricium sensificarum faber est, ita & mirabiliter cum diversarum partium stru- *8. c. 9. de usu partium. Anatom. 7.* ctura fabricatum est. Præfatas partes copiosissime descripserunt, primum Galenus, tum & Vesalius exactissimus observator: dictas partes cum claritate limpidissima exponit author meus: quæ singulæ à me (qui brevitati, quantũ possibile est, consulo) an exactè repræsentari possint, nescio. Dicam inprimis omnem eam partem, quæ à nobis calvaria nominatur, cerebrum appellari solitum esse: duo ejus extrema sunt, anterius nimirum, & posterius: quorum illud primum retinet totius nomenclaturam, pars posterior cerebellum appellatur: hæ autem partes invicem dividuntur de medulla quadam crassa, per duplicaturam quandam, non ex omni parte tamen, sed ex superiori solum, namq; in media & inferiori unum alteri vicinum & contiguum est.

Rursum anterius cerebrum mediante proprio diaphragmate in dextram & sinistram partem describitur, intercedit autem portio quædam duræ meningis, quæ à figurâ suâ, prout memoratum est, falx nominatur: idque ob faciliorem motum, & levitatem, & nutritionem medullæ interioris. Hujus superficies exterior subcinericia potius, quam candida apparet, multos habens anfractus & circumvolutiones, quarum non paucæ substantiã ipsam cerebri introgrediuntur & penetrant, unde & substantia talis varicosa nominata est.

Ridendi sunt, qui cum Erasistrato hos sinus formatos idcirco credunt, ut per eos intelligentia formetur, quia tali modo & ipsi asini (ait Laurentius) intelligẽrent utique. Vult hic cum Galeno, tali ratione & cum tot meandris, & intorsionibus cerebrum formatum esse, ut habere nutrimentum suum, & sustinere tot vasa ad se spectantia possit: cum enim illic moles ejus vastissima sit, quî fieri potest, ut venæ & arteriæ, quæ per superficiem solam discurrunt, sufficientes sint, ad nativum calorem illi subministrandum? Quidam arbitrantur hos gyros fabricatos esse, propter levitatem, ut nimirum tanto promptius moveri possit: alii rursum ut medulla ejus tanto fortior & robustior sit, ita ut molle humidumque, ab hac & illa parte discurreret: dixerunt nonnulli idcirco factum, ut spiritus & sanguis levamentum suum habere, & recreari possint, ne videlicet dictum cerebrum in diastole sua, tempore plenilunii excessivo calore suffocetur. Concludunt alii propterea factum, ne continuo motu suo vasa disrumpantur aut relaxentur.

Qui, prout debet, externam hanc superficiem contemplatus fuerit, siquidem duobus tribusve digitis hæc medulla cerebri in profundum secata fuerit, continuò pars altera candida, & durior, cum venulis quibusdam, & arteriis parvis, quæ aciem oculorum prope subterfugiunt, apparent: connexam habet membranam quandam tenuem, quæ corpus callosum appellatur, hujus interventu eæ partes, quæ prius discretæ fuerant, in dextra, & sinistra continuantur.

Est corpus callosum hoc in ipso propemodum cerebri medio (hocque inter supremum & imum intelligendum est) apparet autem duobus ventriculis cavatum, dextro, inquam, & sinistro. Hi primi sinus cerebri sunt, qui à Galeno anteriores nominantur; melius à nobis superiores dicantur, figurâ amplissimi, sicut & situ, & magnitudine & usu, reliquis omninò similes, portant figuram semicirculi, aut falcis, aut Lunæ falcatæ: in medio cerebri situantur, eodem enim intervallo à fronte, quanto ab occipitio distant, tanto à base, quanto à summitate: propter quod non rectè anteriores dicuntur: sed potius primi vel superiores dicendi sunt. Magnitudinem æquivalentem habent, cùm secundum proportionem aliarum partium amplissimi sint: nam tales esse oportet, ut spiritum crassiorem continere valeant. Duo sunt, ut impedito altero, hæ functiones interceptæ non sint, alterque alterius vicem suppleat.

Multiplex horum vasorum, vel ventriculorum usus est: inprimis ad præparationem spirituum animalium, unde & *inchoatio spiritûs* appellantur: deinceps ad inspirationem & respirationem cerebri: tertiò ad recipiendum, & attrahendum odorem.

Sunt illic quasi labyrinthi quidam exigui, qui per particulam unam membranæ tenuis, quæ ascendit, discurrunt: in quorum medio spiritus animalis coquitur, attenuatur, & præparatur: duo illic processus, vel tubercula protenduntur simillima papillis mamillarum, parti inferiori horum sinuum

ſinuum, aut vero oſſibus narium propinqua, in modum cribri perforata, cooperta membrana tenui, quæ tamen inter nervos non numerantur, cum de cranio non cadant. Per hæc ad cerebrum aër portatur, & ad idipſum ſpecies odorum conducuntur: unde & organa odoratus nominantur: id quod Hippocrates dixit: *Olfacit cerebrum humidum exiſtens aridorum odorem, unà cum aëre per corpuſcula ipſum trahens.*

In libello.

Diſtinguit hos ſuperiores ventriculos, certa quædam cerebri particula, quæ ſeptum lucidum, aut petra ſpecularis nominatur. Sub hoc illud eſt, quod Arantius à figura vermiculari, & bombicina nominavit.

Tertio loco ſe corpus calloſum offert, compoſitum per modum cameræ vel fornicis, idcirco & camerale dictum, quaſi tribus quibuſdam columnis ſuſtentatum & erectum: repræſentat autem compoſitione ſua figuram triangularem, conſtantem lateribus inæqualibus, à parte poſteriori quaſi duplici arcu, ab anteriori uno ſolo. Uſus corporis hujus, idem qui in fabricis fornicum vel architrabium eſt, quod & teſtudo nominatur, quæ ſicut alter Atlas ampliſſimam molem cerebri totius ſuſtentat, ne ventriculum tertium comprimat.

Apparet ſub camerato hoc, ſinus tertius, qui aliud non eſt, quàm cavitas communis (& concurſus duo, qui ſe in cavitate prædicta explicant) quæ cum humillima ſede ſua quodammodo cedit. Hic ſinus à Galeno ventriculus medius appellatur, vel quod intra duos ſuperiores, & quartum inferiorem ſitus eſt, vel quod quaſi centrum cerebri occupet, dum tantundem diſtat ab occipite, quantum ab oſſe frontis. In eo obſervantur meatus vel canales duo, quorum unus ad baſem cerebri deſcendit, alter in quartum ſinum dirigitur: unus eorum & ſtatu, & poſitione humiliori ultra tendit, in cujus extremitate oſtium quoddam parvum eſt membranæ tenuis, primùm quidem dilatatum, & apertum, poſthæc anguſtius in ſimilitudinem infundibuli, unde & nomen illius, ſicut & catini mutuatur; per hoc tanquam per manicam Hippocratis, percolatur pituita cerebri.

Sub hoc catino extenditur glandula pituitaria dicta, quæ tanquam ſpongia, aut caro vaporoſa, & bibula, attrahit, & imbibit excrementa ſuperflua cerebri, & ea ſenſim per cunei foramen diſtillat. Apparent hic à lateribus plexus duo, qui à Galeno rete nominantur: Tres hæ particulæ, nempe Infundibulum, glans pituitaria, & rete monſtrari non poſſunt, niſi detracta, nudata, & levata medulla cerebri univerſa.

Meatus alter aut canalis ventriculi tertii, amplior primo ad quartum ſinum dirigitur, de hocq; ad illum via eſt, in qua particulæ quædam exiguæ ſe offerunt, & primum quidem glandula turbinatæ figuræ, non diſſimilis nuci pineali; dicunt eam pro fundamento, & firmamento venis eſſe, & arteriis in cerebro ſparſis, ſicut & aliis glandulis puris, ut libera via pateat omni animali ſpiritui, ad tertium & quartum ventriculum.

A tergo canarii corpuſcula quædam rotunda ſunt, & duriora, quæ quaſi nates formant, ſub quibus tubercula quædam apparent, per modum teſtium: quorum uſus eſt, ut canalem forment, qui de tertio ad quartum ventriculum deſcendat, & (ut dici ſolet) ſalvum conductum ſpiritui animali præbeat.

Denique ſinus quartus occurrit, communis cerebello, & medullæ ſpinali: minimus omnium parvitate ſua, ſed ſolidior cæteris; Hic à principio ſuo dilatatus, ſenſim reſtringitur, donec in acumen terminetur, in modum pennæ ſcriptoriæ, unde & hoc nomine à verſatiſſimis Anatomicis appellatur, inter quos Hierophylus eſt. Errant autem qui opinantur, membranam eſſe tenuem & plenam rugis: neceſſarium autem erat hunc in dilatatione cerebri diſtendi, & in ejuſdem contractione complicari. Brevis & ſuccida eſt hæc deſcriptio cerebri anterioris, & partium ejus.

Succedit huic cerebrum poſterius, appellatum Cerebellum, quod à natura ad beneficium, & levamentum prioris formatum videtur: idque ut ſpiritus animalis de ſinubus cerebri tranſmiſſus, hujus ope conſervetur, aptetur, & ad medullam ſpinalem ablegetur. Figura ſua largius eſt, quàm longum ſit aut profundum, exprimens formam ſphæræ, vel globi compreſſi, & dilatati: quod ipſum quoque membrana tenui & dura opertum eſt, non ex omni parte nihilominus: ab inferiori parte enim viciniori cerebro contiguum eſt, & color ejus ſubcinericius, ſubſtantiæ craſſioris & durioris anfractus ejus exteriores ſunt, & ad interiorem uſque medullam pertingunt: decuplò minus eſt cerebro.

In illa parte calvariæ ſitum eſt, quæ duabus foſſis occipitis circumſcribitur: totum ex quatuor partibus formatur, quarum duæ laterales ſunt, & quaſi binos globos ſibi invicem oppoſitos conſtituunt; duæ reliquæ in medio conſiſtunt, & quaſi proceſſus quidam ſunt, qui vermium figuram referunt, unde & proceſſus vermiformes vocantur: quarum unus anterior, meatum apertum tenet de tertio ad quartum ſinum: alter ad partem poſteriorem medullæ ſpinali incumbit, & ad quartum ſinum reflectitur, quem apertum ad motus neceſſarios tenet.

Interim de ſubſtantia unius alteriuſque cerebri tanquam de radicibus ſuis propriis egreditur ramus, ſpinalis, inquam, medulla, à quibuſdam cerebrum longum appellata. Spiritus Sanctus in Eccleſiaſte, cum eleganti, quamvis obſcura allegoria hanc medullam funem argenteum nominat, ſic & receptaculum ejus fiſtula ſacra dicitur: appendix autem & vicaria cerebri reputatur: nec enim hujus dignitas & officium inferiora ſunt dignitati cerebri, ſic nimirum hujus & illius natura ſe providam conſervatricem præbet: & quemadmodum cerebrum oſſibus calvariæ munitum, & circumvallatum, duabuſq; tunicis opertum eſt, ſic altera, circumdata eſt & munita vertebris ſuis, tanquam ſepimento ſuo, tecta etiam dura & tenui meninge, diuturnam oppreſſionem non ſuffert.

Sed veteres opinati ſunt integra defluctione quadam, aut vero etiam luxatione ſola vertebrarum ſubitaneam evenire poſſe mortem. Neceſſaria fuit creatio hujus: ſine concurſu etenim ejus per univerſum corpus derivari nervi non poterant: præſertim qui ſextæ conjugationis eſt, tam minutus, ut ad plantas uſque prolongari non potuiſſet: nec vero etiam prædicti nervi vaſtiſſimam membrorum molem commovere. Idcirco altiſſimus Deus medullam creavit, cui fecunditatem generandi nervos contribuit.

Naſcitur hæc de utroque cerebro, non de inferiore aut cerebello ſolo (prout minus experti judicant) cum mediante illo, tanquam de communi officina & aquæductu ſpiritus animales diffundere ſe in nervos debeant, tanquam in rivos, atque inde in totum corpus deſcendere: qui ſpiritus perfectionem ſuam in ſinubus cerebri naciſcuntur. Conveniens itaque erat locare & ſtabilire principium illius prope illorum ſpirituum officinam: qui etiam in tertio & quarto ventriculo continentur: & hi puriſſimi ſunt, omnimodo ab omni impuritate defæcati, & mundi.

Spinalis medulla ergo de quatuor quaſi magnis formatur radicibus, quarum duæ majores de una alteraque cerebri parte naſcuntur: alteræ duæ minores de cerebello. De his quatuor ſimul junctis medullæ ſpinalis corpus compingitur. De hoc autem deinceps quaſi infiniti quidam ſurculi oriuntur, & in plures

plures ramos fructificant, qui in partes corporis universas propagantur: & qui à veteribus Anatomicis olim in varias conjugationes distincti fuerunt.

De Modernis nostris sic medulla hæc dividitur: pars ejus, inquiunt, calvariæ includitur, & illic obseratur, altera foris est. De illa quæ ab intro est, septem nervorum paria nascuntur: hinc processus mamillares sunt, & principalia odoratûs organa. Altera medullæ pars, munita & circumvallata vertebris, motum systoles, aut diastoles non habet, ut nimirum substantia se cerebri includeret ossibus, quæ motum habent: unde hic apparebit, qualiter nervi per brachia, per femora, perque alias principales partes, & inferiores divaricentur.

Hic caudex, aut ramus cerebri coopertus membrana tenui, aliquantum distat à dura: per teneram autem venulæ quædam discurrunt, & arteriæ minutæ, diversimode implicatæ, quæ medullam nutriunt, & per eandem vitales spiritus diffundunt.

Egreditur medulla hæc per foramen amplum, & rotundum è calvaria: primùm amplissima, & crassissima, quæ paulatim attenuatur, dum de substantia ejus deperit aliquid, nil tamen de corporea mole, quam ubique eandem retinet: pertingens denique ad dorsi finem in varios ramos consumitur, qui omninò caudam equi figurant: atque hic terminum suum consequitur.

Quasi infinitus nervorum numerus est, qui ab eadem derivantur: hi vero, dum illi, qui quasi infiniti sunt, egrediuntur, se uniendo tanquam corpus unum formant; volueruntque Anatomici tot nervorum esse paria, quot sunt vertebrarum foramina. Omnis interim nervus à principio ortus sui multas habet fibras conflatas, & productas de substantia medullari, & membrana tenui: & hæ fibræ descendendo paulatim de medulla separantur, & dum foraminibus vertebrarum appropiant, crassa quadam membrana, tanquam tunica induuntur, & in unum se reducendo nervum constituunt, qui dum per foramen suum egressus est, in iisdem foribus rursum divellitur.

Interim quanto longius spinalis medulla descendit, tanto altius nervorum fibræ nascuntur, & longinqua habent principia: sicut nervi dorsales, & lumbares, si attentius observati fuerint, de cervicali medulla descendunt. Ab initio lumborum usque ad extremum Ossis Sacri multi funiculi crassiores inveniuntur, qui tamen invicem uniuntur ea ratione, quâ pori vertebrarum, ut dum in anteriora, & posteriora spinalis medulla incurvatur, non nimium violenter agitata, aut premeretur, aut rumperetur, necessarium itaque erat eam in instrumenta capillaria terminari. De his autem hactenus rationatum sit: quandoquidem definire singula cum circumstantiis & conditionibus suis, idem esset, ac numerare velle arenas maris, & stellas firmamenti.

Cum autem calamus mihi sit in prædictis & brevis, & imperfectus (præsertim quod hæc professionis meæ non sint, quâ mihi cura animarum non corporum incumbit) multò potius talem illum esse confiteor, in discutiendis quæstionibus illis arduis Galenistarum, contra Peripateticos, Hippocratis, Avicennæ, Rasis, & intra modernos Vesalii: videlicet an cerebrum principium sit facultatum: quomodo facultas sensitiva duplex sit, interna, & externa: qua ratione fiant imaginatio, & intelligentia: de quali temperie cerebri, sedes memoriæ fiat: de loco majori, & situ principali animæ rationalis: cum Hierophylus eam in vase cerebri collocet, Xenocratres in vertice capitis, Erasistratus in membranis cerebri, Empedocles, Epicurei, & Ægyptii in thorace pectoris, Morchius in universo corpore, Heraclitus in agitatione extrinseca, Herodotus in auditu, Blemor Arabicus, & Sinensis Medicus Cyprius in oculis, Strato Physicus in superciliis, Peripatetici & Stoici facultatem hanc omnem in corde collocent. Concludam ego cum Vetulo famoso Coi: *Cerebro*, ait, *intelligimus, deliramus, insanimus, cum aut calidius fuerit, aut siccius, aut frigidius*; idipsum & Galenus sentit. Hisce auream Philonis sententiam adjungo, qui ait: *ubicunque satellitium regium est, & Rex à satellitio stipatus sedem habet; sed totum animæ satellitium, sensuum quippe organa in capite sita sunt, ibi ergo sedes animæ præcipua.* *de morbo Sac.* *de Placitis c. 4. l. 3.* *de locis affectis.*

Nec vero etiam mentis oculum usque adeo perspicacem esse reor, ut ad unam omnes sedes, & residentias facultatum dignoscere valeat: id solum referam quod Galenus sentit, qui arbitratur, earum omnium originem in cerebro esse, non in cæteris organis, prout facultas motus est, & sensus. Arabum universa Schola harum diversas mansiones partita est in cerebro, & cuique facultatum suam propriam sedem destinavit: idipsum etiam Avicenna & Averroës voluerunt. Hæ opiniones validioribus argumentis stabiliri possent: sed iis ea remitto, qui hæc fusius aut tractare, aut indagare studendo satagunt. Porro nec modica nec brevis quæstio est, si nimirum facultates præcipuæ à temperie cerebri dependeant, aut de conformatione ejus: hoc est, utrum actiones similares sint, aut organicæ. Obscurissima quæstio, in quâ se plura etiam illuminata ingenia intricarunt. Ad hanc nihilominus obscuritatem magnam attulit elucidationem Plato, tum cum nos monet: *Non rectè se habet anima, in denso, aut lutulento, molli nimis, aut duro cerebro: molle enim celeres quidem ad percipiendum efficit, sed eosdem obliviosos; durum diu memores, sed ineptos ad percipiendum efficit: densum simulacra obscura continet.* Et Galenus: *Melius foret existimare Intellectum sequi non varietatem compositionis, sed corporis, quod cogitat, laudabilem temperiem; neque enim perfectio intellectus quantitati spiritus tam attribuenda est, quàm qualitati.* Unde ad superiora quæ à præfatis allata sunt, concludit Laurentius. *Ex his satis patere arbitrantur quidam facultates Animæ non à conformatione, sed à temperie cerebri exerceri.* *de Placitis.* *Fen. 1. Doctrin. 6. c. 5. in Canticis. lib. de memoria.* *in Theeteto:* *8. de usu partium* *de usu c. 7. l. 2. de Animalibus.*

De usu cerebri Aristoteles sentit, idipsum solùm ad refrigerandum cor formatum esse, itaque compositionem ejus humidam esse & frigidam: quam sententiam Galenus refutat. *Cum cerebrum*, inquit, *actu, quovis ambiente aëre, etiam æstivo calidum sit, quomodo refrigerabit cor? an non ab aëris inspiratu hauritur? temperabitur potius? si dicam Peripateticis non sufficere aerem externum refrigerando cordi, sed requiri aliquod viscus internum: hoc eis obtrudam, cerebrum longissimo intervallo à corde dissitum esse, & ossibus calvariæ undique obvallatum: debuisset, mehercule, aut in thorace locari cerebrum, aut saltem interjecta cervice oblongiore non distingui.* Hæc Quæstio non de simplici pennæ tractu est, dum per has undas expertissima etiam navigia naufragârunt: cumque se in portum evadere posse desperarent, prout non raro accidit iis, qui margaritas piscantur, cessare ab indagando coacti sunt: unde & ego, dum tales video illuc non potuisse pertingere, iter tam laboriosum, & prædictas syrtes evito: videlicet qualis sit spirituum natura, modus, & locus generationis: erronea de hoc opinio Argenterii, admirabiliter à diligentissimo Authore meo confutata: utrum præterea se cerebrum moveat violenter, & vigore connaturali, aut vero per motum arteriarum: *de usu partium. 8.*

ardua, longa, & difficilis omninò quæstio, si ulla alia, an nimirum sentiat cerebrum, & quomodo: in quo loco rursum diversæ sunt Galeni, Hippocratis, & Peripatetici sententiæ. Prætereo hasce doctrinas, tum quod obscuræ sunt & difficiles, tum quod non tam ad Anatomicum hæ spectent, quantum illa quæ superius jam relata, & adhuc referenda sunt; potius ad philosophiam naturalem pertinent.

Quapropter in ultimo loco se mihi offert de qualitatibus sicut & de cerebri temperamento ratiocinatio: ubi denuo non paucæ sunt à multis partibus introductæ opiniones, quas ego tamē quā possum brevitate perstringam. Consentiunt interim hic & Peripatetici, & Medici, cerebrum in qualitatibus suis activis frigidum esse, in passivis humidum: dissentiunt nihilominus Medici ab eo, quod Peripateticus retulit, dum cerebrum frigidum id circo statuit, ut refrigerando cordi serviret: Medici non minus calidum volunt: dum illud Galenus quovis æstivo aëre calidius esse docuit.

De partibus Animal. c. 7. t. 5.

Sunt nonnulli, qui Galenum, & Aristotelem conciliant, duplex temperamentum cerebri admittendo, insitum unum, alterum influens. Frigidissima est compositio medullaris substantiæ illius, sed de influente substantia calefit, dum circumdatum & perfusum est à spiritibus multis, multisque Arteriolis interceptum. Si innatam temperiem ejus intuemur eadem est, quæ spinalis medullæ, dum substantiam cum eadem communem habet: si ad temperiem influentem reflectimus, unum altero calidius dicitur, idque ob arteriarum copiam, quæ se vaporosis suis & fumidis exhalationibus sublevant.

Quidam sustinent cerebrum absolutè, & simpliciter calidum esse, sed solâ comparatione frigidum: & Galenus: *Cerebrum quamvis calidum, frigidissimo corde est frigidius:* propter quod Hippocrates sedem illud frigoris appellat: hanc tamen Laurentius non approbat, dicendo: siquidem illud frigidius est cute, quæ videlicet extremitatum medietatem tenet, potius frigidum quam calidum esse debebit: illud verò cute frigidius esse Galenus docet. Contrà quidam argumentantur, qui dicunt, nudato cerebro, continuo ab aëre refrigerari, quod ab ambiente non evenit. Respondetur alterari cerebrum, dum aëris assuetum non est, prout cutis: sic & dentes, non assueti aëris continuo ab ipso lividi fiunt; ipsum etiam cerebrum calidius cute, dum calvaria cooperitur, de arteria etiam & membrana multos plexus habet. Concluditur ex his: Cerebrum de temperie sua innata frigidius esse, & de temperie influente, calidius: atque ejusmodi illud esse oportuit, ne portio dedicata continuis meditationibus accenderetur, ne evanescerent spiritus animales, qui tenuissimi sunt, ne motus temerarii essent, & sentationes deliræ, quales phreneticorum sunt.

C. 9. lib. 21. de Temper. pertinentibus.

2. de temperament. c. 7.

Adversarii hic novis argumentis insurgunt, dum ajunt: si temperamenti frigidi est cerebrum, qua ratione spiritus animales progignit, & vitales attenuat, qui effectus vehementissimi caloris sunt? Respondetur attenuari spiritum in plexibus parvarum arteriarum, in illis viarum angustiis: non minus etiam spiritum animalem fieri, non tam per manifestam qualitatem, quàm per insitam quandam & abditam proprietatem: cùm enim spiritus cordis, quamvis calidissimi, crassiores fiant, quam illi cerebri, qui frigidissimi sunt, evenit hoc imbecillitate caloris agentis; sed de dispositione materiæ patientis generat cor spiritus vitales de sanguine per venam cavam portato. Fabricat animales spiritus cerebrum de spiritu vitali tenuissimo; ita & calor modicus alimentum debile concoquit, validus id quod crassius est.

Sit itaque in activa quantitate sua frigidissimum cerebrum, in passivis non est qui ambigat illud humidum esse, non minus & insita sua, influenteque temperatura. Cum hac videlicet temperie creatum à Natura est, propter perfectionem qualitatis sensibilis, sensatio autem hæc à passione fit, & id quod humidum est, facilius spectra & imagines recipit: pari ratione ad ortum & propagationem nervorum, qui si de duriori substantia essent, ægrius utique flecterentur, tum proinde ne duritie sua & pondere aggravarent: denique ne membrum illud ad perpetuum motum, sensationes, & cogitationes destinatum in flammaretur: Sic enimverò qualitate qualitati unitâ cerebrum humidum potius quam frigidum est, & inter partes humidas tertium ordinem, & inter frigidas quasi postremum obtinet.

Occurrit hic alia insuper non modica, & necessaria admodum quæstio, quanta sint & qualia cerebri excrementa, per quos etiam canales & conductus expurgetur. Cerebrum ergo cum temperamenti medullaris, frigidi sit, & humidi, nutritum sanguine pituitoso, per virtutem sibi innatam, & naturæ suæ propriam de superfluitatibus alimentorum copiam grandem excrementorum generat: sed cum sit totius corporis caminus, in similitudinem cucurbitæ parvæ, aut cujusdam ventosæ, cujus figura ab amplitudine in angustum aut acutum terminatur, insidet trunco corporis, & à partibus inferioribus, omnium generum respirationes attrahit & absorbet; teste Hippocrate.

Inde dubitandum non est, quin vaporibus his impletum, & sine intermissione imbutum, & quasi inebriatum, in semet multa superflua & superabundantia contineat, ita quidem, ut cum humidum sit, & frigidum, ratione manifestissimi situs, excrementis multis, & materia crassiori abundet. Hæc autem, si Hippocrati & Galeno fides habetur, duorum generum est: altera enim tenuis, altera crassa est: quarum illa vapori, aut fuligini non dispar, per conductus insensibiles transpirat: altera autem per meatus conspicuos, & ex inferiori parte apertos purgatur, sicut illa superior per partem superiorem.

Libello de glandulis.

Excremento tenui & vaporoso redundat cerebrum ratione situationis; halitus enim ad partem superiorem ascendunt, & vasa in capite terminantur: in partes vero inferiores quod crassum est propter frigidam & humidam temperiem facilius descendit, unde plus reliquis visceribus omnibus hoc humore abundat. Hujus excrementi crassi pars pituitosa, aquea, & serosa est, pars biliosa, pars melancholica: quorum illud quod aqueum est, de reliquiis sanguinis pituitosi & crudioris producitur: biliosum verò de portione melancholica, terrena, assata, & torrida, propter caloris excessum, portio videlicet alimenti illius, propter quod & facile amarescit.

Arbitratur Argenterius aqueum illum & mucosum humorem qui per nares & palatum separatur & emungitur, proprium cerebri excrementum non esse: cum multi nec spuant, nec emungant hanc pituitam: sed humorem quendam esse generatum in hepate, mistum sanguine in venis detento, qui generationem suam in cerebro non habeat, sed illuc portari, quando per imbecillitatem facultatis concoctricis, aut verò per intemperiem frigidam assimilari cerebro nequeat, ita verò tanquam superfluum per nares & palatum emitti. Hoc si verum est, ad quem usum in sede sphenoidis extenditur glandula carnis porosæ, & bibulæ, prout dictum est? hæc ergo ad hoc destinata non est, ut hanc eluviem recipiat, & expurget? si humor hic pituitosus in cerebro male temperato generatur, quis glandulæ usus erit, quæ in cerebro quamvis temperato reperitur? Natura sagax & pru-

prudens nil frustra operatur: quod si vero doctrina Argentarii valida est, supervacaneum erit infundibulum, & glandula pituitaria: præter hæc præfatus author inquit, bene temperatos nunquam pituitam hanc sputo ejicere, contrarium tenet Galenus, itaque excrementa pituitosa & mucosa propria sunt cerebri, & proprios canales suos habent, ad hoc fabricatos, ut inde expurgentur.

His stabilitis & in ordinem redactis, superest, quibus itineribus hæc expurgatio fiat, discutere. Excrementum quod tenue est, & fuliginosum, cum ex sui levitate superiora petat, per Meningem evaporatur, per cranium deinceps, & per cutem, idque insensibili transpiratione, dum corpus humanum per modum spongiæ, foramina multa in se continet. Inde est, quod cum per ossa penetrare hæc fuligo nequeat, provida natura commissuras in cranio, plur esque cavitates ejus distinxit, & collocavit.

Excrementa verò crassiora, cum ex sui dispositione naturali ad partes inferiores ferantur, canales habent conspicuos, nondum à Medicis stabilitos. Hippocrates septem conductus agnoscit, per quos de cerebro humor hic defluat; per aures nimirum, per nares, per oculos, per palatum, per partes gutturales, per gulam, per venas, & medullam spinalem in sanguine. Galenus eorum quatuor assignat, hoc est: palatum, nares, aures, & oculos: idipsum etiam alibi sentit, & confirmat: quamvis in Commentariis non nisi nares, & palatum enumeret, dum ait: *declives cerebri meatus tum per palatum in os, tum per corpus narium, conspicuis ac magnis orificiis crassa eructant excrementa.* In primo symptomatum solum ad id vult idonem esse palatum, dum opportune concoquitur, & nares pro odoribus solis compositæ sint, & pro respiratione; sic in variis locis diversimode hic Medicorum Antesignianus discurrit.

Libello de glandulis. C. 13. Artis parvæ. C. 2. lib. 2. de locis affectis Aphor. 21. Sect. 1. c. 8.

Hinc est, quod doctissimus Author meus, ad conciliandа loca tam diversa, primo sui intuitu sibi admodum dissentientia, per varios conductus varia cerebri excrementa, pituitosa nimirum, biliosa, & melancholica expurgari credit: Horum conductuum alios naturæ ordinarios esse, multum familiares, & consuetos: alios extraordinarios, nec usque adeo congruos. Ordinarii ad expurgandam pituitam dedicati sunt, ut palatum, & nares; plus tamen illud, quam hæ, cum potissimum pro odoratu fabrefactæ sint. Ipsa adeo Anatomia docet, conductum visibilem, & conspicuum de tertio cerebri sinu formari, qui ad anteriorem ejusdem basem extendatur, in cujus extremitate tenuis quædam membranæ particula, primum larga, & patula, deinceps angustior, & strictior appareat, per modum infundibuli, quod sensim in palatum, & in os destillat: & hic est, ubi tanquam per Hippocratis manicam (prout alibi relatum est) humor percolatur, & à glandula pituitaria posthæc recipitur. Quod si superiores cerebri ventriculi quandoque abundent, & eluviem mucosam distillent, hanc per tubercula simillima papillis & per os Ethmoides vel cribriforme emittunt: ex hinc subtus materiæ biliosæ continuò per nares expurgantur.

Quidam sic philosophantur materias hasce biliosas ad aures rejici, ut earum ossa calore & siccitate sua defendant: pituitosas verò per os & nares evacuari, ut videlicet hi meatus aperti humiditate prædicta à siccitate prohibeantur. Hi canales ordinarii sunt, per quos consueto naturæ ordine cerebrum purgatur. Illic rursum alii sunt, extraordinarii, per quos cerebrum, humorum copia prægravatum se nonnunquam exonerat. Sunt autem oculi, Medulla spinalis, & Nervi, unde paralysis oritur: quandoque & per venas, & per arterias id contingit, dum humorum decubitus in parotides contrahitur. Hæc autem excrementa particularia cerebri non sunt, hoc est, medullaris substantiæ, aut de ventriculis ejusdem, sed potius de his vasis, de venis & arteriis videlicet, ex quibus tumores glandularum, opthalmiæ, & aurium inflammationes sequuntur.

Hæc excrementa interim cerebri temperati, in substantia sua nihilominus, & quantitate qualitate intemperata sunt. Tempora quo excernuntur fluida sunt substantiâ suâ, quæ non nimium crassa est, nec humida: taliter in quantitate sua sunt, nec enim copia abundanti luxuriant: in qualitate verò nec acria sunt, nec salsa: præsertim si successu temporis à facultate sua concoquantur, & separentur.

Restat breviter videre per quos conductus excrementa quarti sinus, & de cerebello purgentur. Non abs re erit nosse, hæc excrementa pauca admodum esse, tam propter cerebelli duritiem, quam quod hujus sinus tenuissimi spiritus sint, & sinceri, jam omnimodo expurgati, ita ut id quod illic facile colligitur, facile etiam dissipetur: id quod in cerebro non evenit, cum sit humidum, continens superfluitates non modicas, atque ideo copiosa expurgatione necesse habet.

Grandis, laboriosa, & non minus superioribus difficilis indagatio est, nosse numerum, usum, & præstantiam ventriculorum cerebri. Ego verò intuens me occursum discussionis hujus declinare non posse: ut inde aliquid etiam adducam, cum Authore meo, dicendum qualiter ventriculos quatuor Galenus stabiliat, superiores duos, quos anteriores vocat, unum in medio, quem communem nominat, ultimum deinceps, qui cavitas est. Avicenna non nisi tres assignat: supremum, medium, & postremum. Verum quidem est sub titulo unius priores duos ab eo intelligi, cum unius adeo figuræ sint, & situs, & magnitudinis, & structuræ. Versatissimus alioqui Vesalius reprehendit in hoc loco Galenum de usu ventriculorum superiorum, idcircò quod hos sinus organa odoratus esse voluit, & eosdem etiam pituitam in os cribriforme percolare. Author meus in defensam Galeni ait, sinus anteriores in tantum organa odoratus appellari, quod ad eos odores ferantur, de quibus eligunt, rejiciunt, vel judicant, nec tamen propterea obstare quicquam, quin si cerebrum eluvie mucosa refertum sit, in eos sinus se fundat: cum pituita non raro quoquo versum in cerebri corpus se dispergat, prout sæpe in Apoplexia contingit, se diffundendo in nervos, & in spinalem medullam: unde paralysis.

Argumentantur in contrarium alii, dicendo: extingui utique odoratus sensum, si per hunc pituitosa transcolatur materia, prout experientia docet. Respondetur ad hæc, hoc de fluxione continua & magna humorum abundantia provenire, qui tum obstructionum in processibus causa sunt: non secus ac in perpetua occlusione pororum qui in ossibus sunt. Quidam Modernorum sustinent anteriores ventriculos non ad præparandos spiritus factos esse, cum sint excrementorum receptacula, spiritum verò animalem cavitate sensibili non indigere. His Galenus respondet, ventriculos superiores ad purgationem spirituum ministerium suum exhibere, & ad expurgationem materiæ superfluæ. Ita per Ethmoidem odores ascendunt, & non minus superflua evacuantur. Sic enimverò de excrementis cerebri dicendum, quæ per palatum & nares sine intermissione excernuntur, quod nullum omnino nocumentum nec odoratui, nec gustui adferant, siquidem cum moderamine defluxerint.

Quod

Quod præstantiam & dignitatem horum ventriculorum, qui superiores sunt, attinet, ambigendum non est, quin cæteris ex omni ratione postponendi sint, non quod cæteri principalis facultatum sedes sint, sed quod in iis generatio spirituum animalium fiat. Totum hoc Galenus docet. Cum interim quatuor ventriculi sint, quæritur quis eorum potior sit, & nobilior: vult Galenus sinus superiores cæteris esse ignobiliores, idque exemplo adolescentis cujusdam demonstrat, qui Jonii in Civitate Smyrnensi recepto vulnere in his sinubus superioribus, vitæ & sanitati restitutus est. Non cum tanta elevatione loquitur de his citatus Galenus, dum de tertio & quarto tractat; in quinto enim capite ad tertium *de locis affectis* primatum posteriori donat: hæc verba ejus sunt: *Spiritus animalis in cerebri ventriculis, maximè in posteriori continetur: quamvis non contemnendus sit medius.* Ipse etiam Hippocrates: *postremi quidem ventriculi vulneratio maximè omnium animal lædit, secundo loco medii, minima ex anterioribus utrisque noxa contrahitur. Hoc idem quod sectiones, collisiones quoque faciunt.*

C. 3. l. 7.

8. de usu partium C. 10. 7. de placitis.

C. 3. lib. 7.

His omnibus ratio suffragatur, dum ventriculi ignobiliores apparent, qui majorem habent amplitudinem; Quartus sinus omniũ angustissimus est, & minimus, spiritumque animalem sincerum, defæcatum, & omnimodo expurgatum continet. Reliqui duo præparando solum spiritui serviunt: itaque omnium nobilissimus est quem dixi.

Videtur Galenus his contrarium sentire, illic ubi ait: *Si aliquando tota anterior cerebri pars afficiatur, ea quæ sunt circa supremum ventrem* (supremum autem eo loco medium intelligit, nescio ob quam rationem) *ei consentire necesse est discursivas omnes actiones vitiari.* Si discursus in medio sinu, ergò nobilior. Hîc ergo prærogativam sinui tertio assignare videtur. Sic in capite ultimo fabulam Vulcani exponens, cum caput Jovis bipenni conquassasset, eum inde Minervam Deam Sapientiæ traxisse ait: per quod videtur non minus ventriculo tertio prærogativam hanc donare. Hanc dignitatem structura memorati ventriculi admirabilis indicat, dum vulnera occipitis minus periculosa sunt, quàm quæ in syncipite fiunt: ita sentit Hippocrates: *Plures ex his, qui posteriori capitis parte sunt vulnerati, mortem effugiunt, quàm qui anteriore.*

3. de locis affectis C. 2. & 4. de locis C. 2.

Conciliabitur itaque Galenus, si dixerimus: quod dum sinum quartum præstantiorem esse inquit, & digniorem, hoc eum suo arbitratu dicere, dum autem de tertio ratiocinatur, eum sententias aliorum sequi, & in particulari Nicrophyli, præsertim quod facultatibus præcipuis suas sedes proprias non adscripsit, sicut alibi memoratum est. In vulneribus occipitii raro admodum ventriculus quartus offenditur, dum caro, sicut & crassities, & durities ossis vehementer resistunt: sed in syncipite, hoc est in ventriculo tertio ossa tenuiora sunt: Hinc Author meus ait: non errasse Galenum in historia præsente cerebri totius, nisi in mirabilibus ejusdem plexibus. Hoc os in homine usque adeo breve & parvum est, ut pene oculorum aciem effugiat. Hunc plexum coronalem qui in ventriculis Cerebri superior est, cum Modernis quampluribus Rete mirabile nominat; dum in eo Spiritus vitalis attenuatur, & animalis certum quoddam rudimentum & præceptum consequitur.

Ex tot igitur operationibus, quæ de interioribus Capitis proveniunt, nobile, singulare, & elevatum hoc Compositum, plus adeo quàm quodvis aliud in humano corpore dicendum est: Altissima rupes, in qua præcipua vicinæ civitatis constructa sunt propugnacula: nisi malumus cum majori proprietate illud nominare, Metropolim famosam subjectarum sibi Regionum: vel Primum Mobile, sub quo reliquæ sphætæ inferiores moveantur; vel luminosum Solem, qui partes omnes, tam vicinas, quam longe dissitas, illuminet & perlustret; vel Officinam ubi pungentissima tela, acutissimarum cogitationum fabricentur: vel Ditissimum Aerarium, de quo tot potentiarum & effectuum thesauri depromantur; vel Compendium, in quo Universitatis totius negotia restringantur, & epilogentur. Vel fontem perennem de quo copiosissimi rivi profluant, ad inundanda & fœcundanda prata membrorum tam quæ propiora, quàm quæ longius collocata sunt; Vel Principem absolutum, qui de partibus sibi subditis homagium fidelitatis exigat; Caput, inquam, quod jure merito Principium, Dominatorem, Patronum, Antesignanum, Ducem, & Magistrum dixeris omnium eorum, quæ humano corpore continentur: Mundus est, propter quem Mundus creatus est, & quidquid in his sphæris mortalibus & immortalibus concluditur: vivum simulacrum, & Imago Altissimi, qui in hac prodigium admirabile Omnipotentiæ suæ manifestare voluit.

Sed si tot, tamque inexplicabiles dotes in hoc contento includuntur: si divina manus in interioribus tot mirabilia & stupenda operata est, unde ad dignitatem tantam profecit; non dissimili gloria scintillare. Video Continens, hoc est Faciem, illam dico, in quam Creator Deus, *spiravit spiraculum vitæ, & factus est Homo in animam viventem.* Facies quæ tali nomine insignita est, quod universa operetur & *faciat*, prout jam supra determinatum est; Facies sine qua imperfecta, in anima sine vitalitate, sine spiritu reliqua membra postrata jacerent: sine qua tanquã truncus monstruosus, inutilis, & abominabilis, reliquũ corpus omne decumberet; Facies quæ imprimit, & exprimit objecta tam interna, quàm externa, per quam Homo ab Irrationalibus distinguitur: quæ sola radium circumfert Majestatis, typum & copiam Originalis illius supremi, quod beatitudinis nostræ objectum in cœlis est: per quam solam cogitata interna producuntur: sola pulchritudo, & complementum corporis, per quam solam, & non per aliud, læti, tristes, supplices, erecti, aut submissi sumus: Hæc prima est quæ placet, quæ attrahit, quæ commovet, quæ amplectitur, quæ repudiat. Indicat hæc sexum, ætatem, decorem, & stirpem: in qua manifestissima mortis & vitæ indicia designantur.

Jam vero quod partes ejus Anatomicas concernit, de his in tractatu de maxillis abunde ratiocinabimur. Superest hic videre paucis, ad Encomium potius, quam Anatomicam ejusdem expositionem, cur in eadem Facie omnes adeo sensus collocati, cur eorum quinque sint, & non plures: de quibus illud inprimis dicendum est, quod cum anima Hominis formarum omnium prima sit, quotquot earum sub concavo Lunæ reperiuntur, eaque nobilissima, quantumvis individa, posita in hoc Corporis Ergastulo, eam nihilominus sine sensuum adjumento intelligere non posse. Cum his ratiocinatur, discurrit, & speculatur: inter phantasmata & opiniones versatur: unde non immerito Philosophus dixit: *Nihil est in Intellectu, quin prius fuerit in sensu.*

Cum igitur Caput sedes sit facultatum animalium, tum vero etiam domicilium Rationis, congruum erat, ut sensus omnes velut satellitium sibi subditum, & tanquam aulæ suæ ministros principales imperio suo obtemperantes, & in Regia cerebri sibi assidentes haberet. Sensuum verò numerus quinarius est, qui

numero

numero aliorum tot simplicium in mundo corporum correspondet, cæli, videlicet, & quatuor Elementorum. Potentia visus juxta Platonicos elemento stellari correspondet, quæ stellæ non minus oculi cælorum nominantur: hæ inquam faculæ quarum objectum corpus splendidum & flammigerum est, quamvis non urens. Odoratûs objectum igneum est, omnia siquidem aromata calida sunt: Auditûs quidquid aëreum est, Gustûs composita aquea, Tactûs terrena.

Facies comparata stellis.

In universitate autem quidquid continetur, in quinque objecta distingui poterit, in colores, in sonos, odores, sapores, & qualitates omnes tractabiles tam primarias, quàm secundarias. Arrogant autem sibi quod Peripateticus dixit: *Media quibus sentimus quinque tantum modis alterari possunt*. Inde prosequitur: Medium esse sensum vel internum, vel externum: Externum aërem, vel aquam: Internum membranam & carnem: quorum illa prima alterentur rebus externis, veluti iis quæ luminosa sunt, tunc enimverò objecta sunt visûs; aut vero iis quæ rara sunt, & mobilia, & tunc auditui serviunt: aut verò iis quæ humiditatem cum siccitate permiscent, & ad odoratum pertinent, subjiciendo sibi carnem, & membranam; aut verò temperiem qualitatum primariarum sequuntur, aut mixtionem sicci, & humidi: & tali modo illa quidem objecta tactûs dicuntur, hæc objecta gustûs.

3. de Anima.

Denique quinque solæ sensationes sunt: tot enim earum necessariæ erant, non plures: aliæ quidem simpliciter & absolutè, aliæ ad jucunditatem & dulcedinem vitæ: absolute necessarii sunt tactus, & gustus: Tactus fundamentum animalitatis est (ita sentit Philosophus) gustus vicissim fundamentum est nutritionis, sine qua absolute vivere nemo mortalium potest: Visus, Odoratus, & Auditus idcirco data sunt, ut vitam beatiorem, & magis tranquillam degeremus.

Tactus & gustus simpliciter necessarii ad vitam.

Hi ergò quinque, ut ita dixerim, Favoriti sunt magnæ illius Reginæ, animæ nimirum: inter quos visus, sapientium omnium judicio, propter eximias ejusdem utilitates & commoda, priorem sibi locum & prærogativam vendicat. Præstantiam illius & dignitatem quatuor res potissimum indicant. Primùm varietas rerum, quæ repræsentantur: tum deinde modus actionis inter omnes alias nobilissimus; porro convenientia & proprietas cujusq; objecti particularis, quæ quasi lux divina actionum omnium est: denique horum omnium certitudo.

Omnium rerum visibilium differentias visus demonstrat, cum omne propemodum objectum coloratum sit, & visibile: hinc oculus, præter ipsum objectum multa sibi insuper adsciscit, hoc est, figuram, magnitudinem, numerum, motum, statum, situm, & distantiam: unde aptissimus dicitur ad inventionem disciplinarum. Intellectus ideas recipit, ab omni imperfectione materiæ omninò liberas; oculos itidem species incorporeas, quæ per barbarismum *Intentionales* vocantur. Intellectus uno eodemque tempore binas res invicem contrarias comprehendit, tum potissimum, cum à falso verum discernit: sic potentia visus inter nigrum & album dijudicat. Intellectus liberum mentis suæ vigorem & fortitudinem conservat, ità ut nulla ei vis hanc libertatem adimat: eandem quoque oculus præsefert in videndo, quæ libertas nihilominus cæteris sensibus negata est: nares enim, & aures nunquam non apertæ sunt, nec aliter possunt; non sic oculi qui ad libitum clauduntur, & aperiuntur (sicut in eorum anatomia dicendum est) in nostro siquidem beneplacito est, videre, vel non videre. Nobilissimum denique objectum oculorum est, lux nimirum, præstantissima, communissima, & notissima qualitatum omnium; Hac ratione motus Theophrastus formam hominis ex visu definiri ajebat: Anaxagoras ad hoc dixit natum hominem, ut videat. Multò plura his in Anatomia particulari oculorum dicentur.

Dignitas & præstantia visus.

Debilem nihilominus in his & imperfectam perspicacitatem meam recognosco, unde ne à tanta luce excæcari mihi contingat, ab ulteriori Capitis indagine me retraho, qui optimè novi cum aquilis nec noctuas nec talpas proportionem ullam habere. Tu qui magis oculatus es, conjice visum tuum in Anatomicorum lucem, qui tibi lectionibus disertioribus, & clarioribus in hisce fibras profundius abstrusas, & repositas eruent, ego interim accingor ad contemplanda

SYMBOLA.

Paradinus doctissimus ut indicaret quantum supra nos divina tutela vigilet (tum præsertim ad succurrendum nobis promptissimam) cum ab omni humano auxilio destituti sumus, supra id quod antiquitus

In symbol.

tus Marco Valerio Corvino accidit, cum in singulari certamine cum hoste confligeret: caput armatum casside depinxit, cui corvus insidebat, adjungendo Epigraphen: *Insperatum auxilium.* Generosus miles, & intrepidus dimicabat viriliter, sed fortasse superatus esset, nisi corvus inop no adventu, & rostro, & unguibus adversarium lædendo perterruisset, ut tandem succubuerit. Hoc divinum subsidium à S. Augustino supra id quod in nuptiis Canæ Galilææ factum est, insinuatur, dum redemptor noster divinissimæ matris suæ precibus quæ commensalium curam agebat (vinum, inquit, non habent) annuit, vocans eam mulierem: & quia in hydriis residuum aliquid remanserat, evacuantur vasa, & rursum aqua adimplentur, exhinc admirabilis illa & prodigiosa transmutatio apparuit. Hæc autem ejus propria sunt verba: *Propter hoc properante Maria ad admirabile vini signum, ante tempus volente participare compendii poculum, repellit dicens: Nondum venit hora mea: expectans eam, quæ à patre fuit in opportunum auxilium præcognita.* Fortificabat his se suosque Philo Hebræus: *bono*, inquit, *animo estote fratres, ubi enim humanum cessat auxilium, divina non destituemur ope: neminem dereliquit Deus.* Elevatissimâ Musâ sua Joannes Ciampolus in amaritudine sinistræ fortunæ solabatur animam suam, in paraphrasi super psalmum: *Qui habitat:* de versu illo: *quoniam in me speravit liberabo eum,* sic scriptum relinquens:

Fiduccia consolata Io pur son certo,
Se la Reggia m'è chiusa,
Che sta tra sacre mura il Cielo aperto
E che star sordo a i voti il Ciel non s'usa.

lib. 3. ad vers. Hæres.

Argumentum opportunum.

apud aras de Tribulatione lecti. 5.

Inevitabilis Ira Dei.

Idem Paradinus, manum armatam sicâ repræsentat, qua jamjam caput quoddam percussura est: inscripsit autem hanc sententiam: *Vel in ara.* Volens indicare, vindictam divinam ubivis locorum paratam ad castigandos protervos esse; ubivis etiam locorum, quantumvis privilegiata sint, crimina sontium punienda. Id quod inter alios filio Francisci Sforzæ, nomine Galeazzo contigit, qui etiam ante ipsam aram sacram ab Andrea Lampuniano interfectus est. Hanc inamissibilem vindictam verebatur propheta Regius, dum inquiebat: *Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum tu illic es*, & ea quæ sequuntur. Magister ille morum Gabriel Simeon volens inferre sublimitates Regales, & eminentias per mortem adæquari vilitati plebejorum (unde & purpura Agesilai cum cineribus Ergasti Pastoris in una eadem sociatur) Calvariam hominis figuravit inter sceptrum, & Ligonem positam, cum hac declaratione: *Mors sceptra ligonibus æquat:* quod omne ab Horatio mutuatus est, qui ait: *Mors æquo pulsat pede pauperum tabernas, regumque turres:* alius in eodem sensu scripsit: *Mors nullo parcit honori:* Sententia quæ similiter à philosopho Phoclide considerabatur dum ajebat: *Communis omnes locus manet, tum pauperes tum Reges.*

Mors omnia adæquat.

Horat. 1. Carmin.

Si quis se fortunæ totum dedicasset, sperans ab eadem sibi bonum omne eventurum, sic ab authore quodam repræsentabatur: Juvenem figurabat, rescissum caput suum fortunæ immolantem: hæc vero adolescentis collo Leonis caput inserebat, tum etiam caput serpentis, & monstruosi præterea animalis cujusdam; mentem suam his verbis, exponens: *Bellua fit, cæcè statuit, qui credit se forti.* Hæc quatuor Capita in quatuor cyathis à Plutarcho expressa sunt: *Fortuna*, inquit, *nobis cyathos exsiccantibus præbet: si unum bonum infundat, tria mala ministrat.* His subscripsit Quintilianus cum ait: *Cum fortuna ruere dementia est.* Et Seneca: *Suis contenta viribus invenit pericula sine Authore; Nullum tempus ei certum est: in ipsis voluptatibus causæ doloris oriuntur.*

Fortuna inconstans.

De tranquilitate animæ.

Decla. 4.

Ep. 91.

FACI-

FACINORA.

Sinceritas cordis.

SInceritas & rectitudo animi potissimum ex tranquilitate, & hilaritate vultus cognoscitur. Qua de causa Joannes Ferrus faciem repræsentavit ridentem & venustam, absque omni ruga, significationem apponens cum hac Epigraphe: *Raro fallit*. Hoc ipsum Cleantes indicare voluit, dum ait: *Ex specie comprehenduntur mores.* Et Euripides: *Ad vultum boni viri aspicere dulce est.* Et Tullius: *Vultus, ac frons animi est janua, quæ significant voluptatem abditam, & occultam.* Quamvis Juvenalis nos aliter doceat: *Fronti nulla fides*, inquit. Utique enim verificatur non raro: in vultu rosas apparere, tegi spinas in corde.

Apud Diogen. lib. 7.

In Ion. de petit. Conjulat.

Satira II.

Arma gentilia & antiqua excellentissimæ Domus Trivultii, quæ è tribus vultibus composita sunt, indicando quantum ad felicitatem vitæ, & ad omnem inimicam potestatem profligandam valeat concordia, ansam dederunt Antonio Trivultio, qui Atavus fuit Magni illius Joannis Jacobi, ut in vexillis militaribus tres facies has repræsentaret: adjuncto lemmate: *Mens unica.* Et hæc est laurea illa tantopere celebratæ sententiæ Salustianæ: *Concordia res parvæ crescunt, discordia ruunt.* Zelantissimus Cassiodorus inter suos vel minimum indignationis susurrum ferre non poterat, unde & cuique suorum ajebat: *Summopere jurgia fuge, nam contra parem contendere anceps est; cum superiore furiosum, cum inferiore sordidum, maxime autem contra fatuum contentionem inire.* Sanctus Gregorius Papa omne tanquam sordidum explodebat, quodcunque manu datur, vel recipitur, ubi cor maculatum est rixis & dissensionibus: *Munus*, inquit, *non recipiatur, nisi prius discordia repellatur ab animo.* Vere illud Davidicum experimento certissimum est: *Ecce quàm bonum, & quam jucundum habitare fratres in unum.* Hoc ipsum S. Augustinus innuit, qui tam fratribus Religiosis regulas, quàm & universo Mundo præscripsit, dum ait: *Lites nullas habeatis, aut quàm celerrime finiatis, ne ira crescat in odium, & trabem faciat de festuca.*

Concordia quam sit utilis.

EMBLEMATA.

POtentissimum frænum ad retinendum hominem à fossa præcipitii, & peccati ruina, memoria est fossæ sepulchralis. Veritas non solum quotidie in rostris sacris declamata, sed à Reusnero quoque intellecta, qui depingi puerum fecit, incumbentem cranio humano: adjungendo significationem cum hac Epigraphe: *Vive memor Lethi.* In eundem sensum verba S. Gregorii incidunt, ubi inquit: *Qui considerat qualis erit in morte, semper pavidus erit in operatione, atque inde in oculis sui Conditoris vivit.* Magnus ille Mediolanensis Ecclesiæ Archi-Episcopus S. Ambrosius sic illud expressit: *Mors pro remedio nobis data est.* Si primi nostri parentes divinum illud vetitum observassent: *quacunque hora comederitis, morte moriemini*, successores suos in tantum miseriarum barathrum non præcipitassent: sed tentator spiritus cum suo: *nequaquam moriemini*, promittens ejus vitam, ad excidium conduxit, ex quo proinde origo decidii subsecuta est: sic Basilius Seleuciensis meditatur: *Quærens Sathan Protoplastorum perniciem, conatur ab eis memoriam mortis eripere, nequaquam*, inquit, *moriemini.*

Mors & memoria ejusdem. 12. Mor.

De vita Resur.

Lib. 4. Hexaemeron.

MORALIA.

Rectitudo & Sinceritas.

JUxta commune Axioma: *Cum caput dolet, cætera membra languent*, quod quidam sapienter dixit: Et ego convenienter dico sic mentem humanam esse oportere: defæcatam nimirum, & ab omni tenebroso vapore partialitatis, & proprii commodi separatam, ut sane & prudenter actiones inferiores gubernare & dirigere possit: sicut caput cùm sanum est, & purgatum, vitalitatem æqualiter in reliqua membra partitur; hoc ipsum Plutarchus intendit, cum ait: *Mens cernit, mens audit, reliqua surda, cæcaque sunt, & rationis indiga.* Pulcherrimum, arbitratu meo, quamvis compendiosum id, quod Euripides affert, dum Helenam formosissimam describeret: *Mens optima vates est, ac bonum consilium:* Hoc idem encomio singulari Seneca deprædicavit, dum ait: *Cogita in te præter animum nihil esse mirabile; cui magno nihil est magnum.*

De Alexand. fortitudine.

In Helena.

Ep. 8.

Caput jure merito Caminus totius corporis appellandum est, ad quod exhalationes omnes, & flumina commestibilium ascendunt: dumque his præter modum gravatur, recidunt cum damno, & totius corporis incommodo. Quis non ex hoc dignitatem Personæ Principis figuratam videat, qui per modum capitis tanquam verus caminus, quidquid exhalationis de suorum subditorum motu extollitur, in se recipit? Jam vero si Princeps male ordinatus est, nimisque fumis & caliginibus repletus, non nisi popularis perturbatio in membris ejus, in statu, & corpore politico expectanda est. Inculcat Socrates hoc Principi suo, ut mentem ab omni fæcum illuvie puram teneat, dum ait: *Verissimos esse honores Princeps existimet, non qui in propatulo cum timore fiunt, sed quando subditi apud se soli mentem principis potius, quàm fortunam admirantur.* Et magnus Pythagoras prævidens nocumenta, quæ ex hac vaporum attractione secutura essent, sic scripsit: *Princeps non ideo creatus est, ut læderet, sed ut juvaret.* Ut hæc flumina reprimeret, Claudianus Honorium suum sic hortabatur:

Recta Principis operatio.

de Principe.

ex Laertio.

. . . . *Tunc omnia jura tenebis,*
Cum poteris Rex esse tui proclivior usus;
In pejora datur, suadetq; licentia luxum,
. . . . *Sed comprime motus.*

Post Cordis generationem, prout universa Medicorum schola docet, in capite cerebrum generatur, quod ex sui natura frigidum & humidum excessivo cordis calori opponitur. Proferam ego id, quod jam ante me alius, intelligens nimirum in hoc loco Mariam Virginem gloriosissimam; quæ in mystico Ecclesiæ Corpore, post Christum, quem in corde figuramus, primum sibi locum vendicat: hæc enim ardores cordis in justitia æstuantes contemperat. Conflagrare magnitudine criminum suorum jam Mundum oportuerat: hoc expressit S. Anselmus: *Dudum cælum & terra ruissent, nisi Maria precibus sustentasset.* Quod S. Bernardus mellifluus sic exposuit: *ut sole sublato nihil lucescit; sic sublata Maria, nihil nisi densissimæ tenebræ relinquuntur.* S. Augustinus cum dulciloquio suo hunc sensum ita dedit: *Auctrix peccati Eva, Auctrix meriti Maria; Eva occidendo obfuit, Maria vivificando profuit; illa percussit, ista sanavit.*

Protectio Mariæ Virginis.

Serm. de Nativ.

Serm. de Assumptione.

De humiditate cerebri canities nascitur: hæc vero Sapientum judicio prudentiam indicat, juxta oraculum divinum: *Cani sunt sensus hominis:* de calore calvities oritur: Symbolum illud est, prout suo loco demonstrabitur, Eleemosynæ: unde optimum erit, ut homo ad hanc partem reflectendo, in frigiditate *Timorem Domini* contempletur, in humiditate *Pietatem.* His virtutibus armatur homo rationalis, tanquam telo pungentissimo, cum quo & tempus, & oblivionem, & peccatum ferit. Hoc omne de ratione

Pietas eleemosyna, timor.

tione provenit, quæ è cerebro elicitur, & in eodem fundatur; unde & Ingenium derivatur. Totum illud Phoclides Philosophus explicit. *Ratio*, inquit, *hominis telum est acutius ferro.*

apud Stobeum L.C.

In Hermath. Diligens observator Goropius scriptum reliquit, in primitiva lingua pronuntiationem, & denominationem *Capitis* sonum edidisse similem huic: *Heet*, quod imperium, & dominationem indicat: idque non immeritò, dum caput cæteras corporis partes gubernat, & ditioni suæ subjicit, prout opportunitas, & necessitas exigit in unoquoque suorum sensuum se exercens. Præterea caput quoque cum hoc Nomine *Huet* expressum fuit, quod Tutela, & Custodia interpretatur, non abs re, dum sine illius subsidio, cætera membra non secus ac militaris phalanx interrupto ordine hac illacque palantes habens milites, sine Duce, manifestum incurrit periculum.

Imperium.

Custodia.

Cum tot ergò tantisque prærogativis decoratum sit, mirandum non est, si hoc Nomen Altissimo Deo adscribitur, prout legitur in Daniele, qui sub figura capitum divinam texit essentiam, nec ea videre detecta dilectus Apostolus potuit, per hoc significans quantum inaccessibilis sit vel minima cognitio mysteriorum ejus, quæ tantopere elevata sunt. Hoc inferre propheta Regius voluit, dum ait: *Obumbrasti caput ejus in die belli*: alludens mysterium passionis, quod omnem intellectum humanum transscendit.

C. 7.

Divina mysteria.

Psal. 130.

In scripturis sacris per nomen *Caput* Christus Redemptor noster sæpius significatur. S. Paulus hoc inquit: *Primum nostrum Caput est Christus, nosque membra de membro*: Sic Eucherius & Ambrosius, prout S. Bernardus sentit, divinam essentiam indicant. Vult S. Augustinus, cum Maria Magdalena caput Christi inungere, idem esse, ac eum cum fructu bonæ operationis laudare. Origines considerando Joannem Baptistam decapitatum, vult in metaphora Christum intelligi à Judaismo derelictum, & à lege Judæorum sublatum. Hieronymus & Hilarius idipsum referunt ad Judæos gloriantes & prætendentes Christum à Prophetis separatum: super hæc, gloriam Legis ab iisdem levatam esse. Caput aureum in Sacro Cantico memoratum, juxta Richardum de S. Victore, perfectum statum charitatis, intentionem devotam, & fervidum Cæli desiderium indicat. Supra id, quod in Levitico ordinatum est. *Caput Sacerdotis non radendum*, Philo Hebræus in sæculares illos invehitur, qui se negotiis ingerere ecclesiasticis non erubescunt. Id quod in Genesi de capite Jacob scriptum reperitur, quod lapidibus capite suo dormiturus incubuerit, subjungit Beda, intelligi posse hic principatum Christianismi fundatum & stabilitum supra Petram Christum; cum & ipse Apostolus dicat: *Petra autem erat Christus.*

Christus.

ad Coloss. 1.

Serm. de Elia.

Ep. 58.

in Matth. c. 40.

Super Marc. 6. 5.

Ps. 59.

Fervor devotionis.

Cap. 21.

De somn. Nabuch.

c. 28.

de profugis.

De Capitibus decalvatis filiarum Sion, quorum mentio fit in Isaia, Jeremia & Ezechiele, Sancti Hilarius & Ambrosius errores Oratorum & Rabularum intelligunt, quorum infidelis dicacitas decalvatur, & denudatur, nihil habens de ornamentis Christianæ veritatis & eloquentiæ. Per caput opertum, sicut in locis pluribus Regum, Esther & Job legitur, Liranus fraudulentiam intelligit, & dolum larvatum, quandoque velo pietatis & religionis involutum.

c. 15. 48. 7.

Errores.

Tristitia.

Magnus Mediolanensis Ecclesiæ Archi-Episcopus Ambrosius, de intrepiditate animi, qua mulier illa Apocalyptica continuit caput serpentis, hanc moralitatem eruit, dum ait: sic omninò caput nascentis suggestionis conterendum esse, ne in cor nostrum ulterius serpendo irrepat. Applauserunt Augustinus & Gregorius actioni Davidis, dum jactantiam illam Goliath gigantis truncato capite repressit, ubi dicunt: intelligi posse per Goliath Luciferum, *cui caput ablatum est; ut Christus esset caput gentium.* Sed ne ultra de ariditate rivorum meorum guttas quasdam distillem, sufficit in materiis hisce me de plurimis, quæ dici possent, dixisse pauca: Liberum relinquens Lectori sedulo restinguere sitim suam, si sic placuerit, in amœnissimis versionum sacrarum, & Glossatorum fontibus, de quibus sine intermissione doctrinæ perennes scaturiunt.

Super Ps. 18.

Suggestiones.

S. Psal. 103.

1. Reg. 5.

PROVERBIA.

Proverbia originem suam vel ab experientia, vel ab usu, vel etiam abusu, aut de partibus aut de proprietatibus humanis, vel de dictis sapientibus aut vulgaribus traxerunt. *Caput scabere*, ab inferioribus multis ad eos refertur, qui fixam mentem, multumque in cogitationibus suis absorptam tenent: per quod tanquam per clarissimum radium oculus mentis illustratur, ut homo videre bonum suum possit, & malum evitare. Inter alios id Quintilianus innuit: *Cogitatio*, inquit, *paucis admodum horis causas etiam magnas complectitur.* Et Marcus Tullius: *In omnibus negotiis, priusquam aggrediare, adhibenda est præparatio diligens.* Et Euripides: *Et quæ longè absunt, & quæ prope sunt, considerari debent.*

Cogitabundus.

lib. 10. in Hippol.

Optimum documentum ad monendum, & corrigendum Amicum cum trito illo adagio insinuatum fuit: *Capite admoto*: hoc est, in absentia Arbitrûm, Judicum, & extra publicum, imò cum suavitate verborum, sine omni asperitate. Juxta divinum magisterium: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te, & ipsum solum.* Quæ veritas & gentilibus non ignota fuit, inter alios Euripides ait: *Amor simpliciter objurgans magis premit.* Propter quod Diogenes canis appellatus est, qui cum nimia libertate etiam in publico importuna reprehensione mordebat. Pro verborum dulci moderamine saluberrima doctrina Chrysostomi est: *Circa vitam tuam esto, austerus, circa alienam benignus: audiant te homines parva mandantem, & gravia facientem.*

Correctio remota, privata.

apud Platonem de Amic. Adulator.

Venusta facies, & aspectus comis, cui nihilominus dictamen rationis desit, & qui judicio privatus sit, hoc dicto figurabatur: *Caput vacuum cerebro.* Et hæc est Æsopicæ vulpis significatio, quæ statuarii officinam ingressa, atque illic formatum caput inveniens, sed vacuum videns, à se projecit, dicendo: *O quale caput: sed cerebrum non habet.* His objectis, eorumque blandimentis fallacibus fidem non habere admonet Lucilium suum Seneca: *Erras*, inquit, *si istorum, qui tibi occurrunt vultibus credis: hominis effigies habent, mores autem ferarum.* Quasi diceret: Attende tibi, serpens enim in viridi prato absconditur, illic potissimum, ubi te amœnitas florum arridebit. Quis credidisset unquam Alcibiadem sub cælesti vultus decore, nutrivisse mores inferni? Amarus pavonum cibus est, cum tantus nihilominus viventium sit fastus, & decor.

Facies abo-
pere diversa.

Ep. 203.

Per Nutrices, quæ quandoque cunas in caput levant, ubi infantulus quiescit, & de loco in locum transferunt, inferre Plato voluit, cum quanto affectu amicus amici sui commodis, & utilitatibus servire debeat: unde & vulgare illud axioma ortum est: *Capite gestare*, hoc est: omnem ad id cogitatum suum applicare. Exactissimum præceptum divinus Aristoteles nos docet: dictamque legem cum omni perfectione observare vult: *Amicus se debet habere ad amicum tanquam ad seipsum, quia amicus est alter ipse.* Et S. Augustinus, amicum *dimidium animæ*, *& medicamentum vitæ* appellabat.

Cap. 10. de Republ.

Vera amicitia.

4. Ethic.

3. Confess.

Gerion olim, sive propter compositionem insolitam

Lib. 6. de Civ. Dei.

tam membrorum, in specie trium corporum figurabatur, sive id factum alia de causa, ut videlicet hominem pluribus negotiis distractum repræsentarent; occasionem autem proverbio dedit: *Tertium caput.* Similitudine insper à bajulis sumpta, qui sæpius onera

Distractio in negotiis.

sua ab humeris ad caput transferunt. Vitium hoc evagationis tantundem perniciosum est, quantum est utilis recollectio, & tot curarum depositio. S. Au-

In Psal. 85.

gustinus commentando supra versum psalmi: *Quoniam tu Domine suavis ac mitis*, ita eum dilucidat: *Nil stultius, quam si seipsum quisquam seducat: attendat ergò, & videat quanta, & qualia aguntur.* Consimilis huic aphorismus est: *Age quod agis.*

Sur. in Vit. 23. April.

Inimicus noster communis, ut nos à recto virtutis tramite aberrare faciat, non aliis potentioribus armis contra nos militat, quàm distractione mentis. Dixit hoc B. Ægydius in vita S. Francisci: *Litem oranti intendit dæmon, tanquam animatus prædo.*

Difficultas negotiorum.

Ad indicandum hominem sic negociis suis implicitum, & immersum, ut non nisi ægre se inde eripere & extricare possit, ita ut in Labyrintho Dædaleo, vel in Ergastulo, vel in compedibus & manicis se esse credat, fuerunt qui adagium illud effinxerunt: *nec caput, nec pedes.* Innuentes usque adeo negocium hoc intricatum esse, ut principio & fine careat. Non est vermis tantopere mordax ad consumenda & rodenda corpora, quantum animabus affligendis, & mortificandis ejusmodi sunt intricata negocia: Ita sentit Ovidius:

Attenuant vigiles corpus miserabile curæ.

3. Metamorph.

Ad hos laqueos dissolvendos, & tales occupationes assumendas, quibus successus non difficilis sit, hoc consilium Aristoteles suggerit: *In negotiis oportet unum negociari ad unum opus, quia melior est cura intenta in unum, quàm circa plura.*

Perfecta rei cujusdam notitia sic exprimebatur olim: *à capite usque ad calcem:* quod his quoque verbis dici poterit: *à capite ad pedes, ab ingressu ad coronidem, à vertice ad talos.* Quemadmodum autem,

Cognitio matura.

prout supra relatum est, negotiorum incomposita turba, in iis, qui veram eorum praxin ignorant, perturbationem animi adducit, ita & matura præmeditatio tantundem expeditum iter habet ad eadem feliciter terminanda, & in securitatem collocanda, ex quibus optimum judicium, & rerum quantumvis involutarum discriminatio oritur. Magnus Peripateticus noster sic ait: *unusquisque bene judicat, quod cognoscit.* In eundem sensum Seneca, iracundum hominem vult prius de re quaque diligenter inquirere, qum in iram erumpat: *totum inspice mentis tuæ adytum: etiamsi nihil mali facti possit facere.* Et Quintilianus: *Noscat se quisque non tam ex communibus præceptis, quam ex natura sua capiat consilium formandæ actionis.*

Ethicorum.

De ira lib. II.

Stupiditas quædam, aut mentis insensata durities, de ignorantia crassa exordium suum sumens, in iis, qui pro cujusque ratiocinantis arbitrio & voluntate, vituperium & laudem sine discrimine cuique rei attribuunt, hoc adagio figurabatur: *Caput sine lingua.*

Sententia pedaria.

Hoc idem *Sententiâ Pedariâ* insinuatur, qua olim Senatores determinationes suas, pede significabant, & concludebant: unde & *Senatores pedarii* appellati sunt, qui sapientiorum se judicio conformabant. Talis erat Marci Tullii filius, qui nunquam os suum aperire ad sententiam dandam, vel mutire noverat, procul degenerando ab intelligentia patris sui. Horum calamitatem deplorabat Demosthenes, illic nimirum in Olyntho, ubi in ejusmodi plures invehens, declamabat: *Homines socordes præsentia negligunt, futura benè successura putant.* His adjungatur illud Juvenalis.

Inguinis & capitis, quæ sint discrimina nescit. Quod idem est, ac si dixerim: nescire eum inter turpe & honestum, inter nigrum & album discrimen. Similium conversationem hominum ne in somnio quidem, ne dixerim in scholis suis Plato perferre poterat, quos tanquam infideles rejiciebat: *Nescienti quid laudet, aut quid vituperet, non est adhibenda fides.*

de Scientiâ.

De mensa Athenæi, quæ sapientia & sobrietate instructa erat, contra eos qui his finibus non tenebantur, sed de vitio nefando ebrietatis sacrificabant, musto domiti, Proverbium illud vibratum fuit: *Capita quatuor habens:* utpote quibus unicum objectum, in varia multiplicatum apparet. Nec mirum eos tanta videre, qui tot vitis oculos epotârunt: Hi fumo vini vaporoso tantopere sui compotes non sunt, ut nil eis subsistere, sed cuncta vacillare videantur. Enormitatem vitii hujus aureum Chrysostomi os sic detestabatur: *Ebrietas excæcat sensus; voluntarius est dæmon: Ebrioso Asinus melior: Ebrietas quædam Ira, Mater est Scortationis; tempestas tam in animo, quàm in corpore.* Natus est inter fulmina Bacchus (sic fabulæ tradunt) hac prudenti mythologia docendo, de abundantia vini fulgura procedere, quæ facile eidem deditos in cineres redigant.

Super Gen. hom. 29.

Super Matth. hom. 59.

Super Ioan. hom. 26.

HIEROGLYPHICA.

JAm à Primordio Mundi Hieroglyphica nata sunt, in ea videlicet hominum ætate, quæ adhuc ballutiens dici poterat, nondum habens characteres alios, quibus mentem suam, aut sensuum animi exprimeret: itaque necessarium eis erat, communibus instrumentis, & rebus ad usum, & utilitatem hominum factis cogitata sua exponere. Inter alias autem harum inventionum maxime ferax, populatissima Ægyptiorum Regio fuit, ubi in parietibus interiora animi prodebant. Hæ verò observationes à viris sapientibus, tanquam mysterio plenæ collectæ sunt, quas ego quoque prout rerum materies aut occasio exegerit, in medium adducam, ut figuratus homo meus ex omni adeo parte observata utilitate, curiosorum oculis legendus proponatur.

Igitur per *Caput* judiciosi progenitores nostri principium cujusque rei significabant, prout Caput verum hominis principium est. Sic Varro docet: *Caput corporis est initium, eo quod ab ipso capiant principium sensus, & nervi.* Sic adagium sonat: *piscem à capite primum putére.* Caput itaque benè collocatum, bonam membrorum constitutionem, & complexionem denotat; sic prout quæque res bonum habet principium, ita finem quoque suum felicius consequitur: *Dimidium finis, qui bene cœpit habet.* Sic Musa poëtæ Venusini sonat. Quam id studiosè observandum, & sedulo huic invigilandum sit, Peripateticus innuit: *Principium quantitate est minimum, potestate maximum, & hoc invento facile est augere.* Volebat Tullius initia à superis sumenda esse: *A Diis inquit immortalibus sunt nobis capienda initia.*

Ex Valeriano de Capite.

Bonum principium.

Elench. 2.

lib. 2. de legib.

Per *Caput* itidem res principalis figurabatur: unde Marcus Tullius ad Appium scribendo, sic ajebat: *An tibi obviam non prodirem? Primum Appio Claudio, deinde Imperatori, deinde more majorum; deinde (quod Caput est) amico?* Omne libri principium Caput vocatur, sic nomen illud Beresith in scripturis idem est, quod vulgariter *Caput*, aut verò *in principio.* Quidam sacrorum interpretum per nomen Capitis filium Dei intellexerunt, quandoquidem per verbum ejus divinissimum mundus productus est. Et Adamantius, per Seraphim, qui binis alis Caput Dei velabant, incomprehensibilia esse inquit,

Res principalis.

Divina principia incomprehensibilia.

Divina essentia. inquit, nec detegi posse divina principia. Et cum sit essentia divina omnium rerum tam cælestium, quàm terrestrium perfectissima, sic ab Eucherio nomine capitis appellatur. Quod tantopere inter Ægyptios venerationem & reverentiam auxit (juxta id quod Hieronymus refert) ut injuriam Divinitati crederent fieri, siquidem qualecunque caput aut male cibatum, aut male tractatum fuisset, mortuum æque ac vivum. Usque adeo Religio ab iis, qui non nisi in obscuro eam noverant, observata fuit: secundum quod Plinius senior scripsit: *Religione vita constat:* & in eundem sensum Livius: *Omnia prospera sequentibus Deos eveniunt, adversa spernentibus.*

Religio. lib. 14.

Schola Platonica nobis scripto reliquit, Caput nostrum ad similitudinem Mundi compositum esse, atq; idcirco Microcosmum appellatum. Quis vero est, qui hoc non fateatur? dum illic & impressiones, & Planetæ, & tot negotia exercentur, & generantur? Illic animæ nostræ, tanquam spiritui informanti, duos dederunt circuitus: atque ideo membrum hoc partem divinissimam, & principium reliquarum partium appellarunt, utpote quæ huic in servitium datæ sunt. Et quemadmodum Deus ipse per potentiam suam, & præsentiam mundum replet universum, ita & delitiæ illius sunt conversari in orbe terrarum, prout liber sapientiæ testificatur. Quantumvis autem hæc probatione non indigeant, audiatur nihilominus inter tantos Manlius:

Parvus mundus.

lib. 4.

An dubium est habitare Deum sub pectore nostro?
In cœlumque redire animam, cæloque venire?

Caput supra altare. Ad hanc capitis sublimem dignitatem magnam authoritatem tribuit Hesichius Hierosolymitanus: observans ritum sacrum, in lege veteri celebrem, per quem caput victimæ supra altare collocabatur, nobilius corde æstimatum, cor enim irascibilis, & concupiscibilis fons est, itaque non immerito se caput à corde separavit: posthæc subjungit: *Non decet autem mentem solum dividi, sed esse veluti vinculum, quod affectus nostros ad sanam rationem adjungat, atq; devinciat.*

Dignitas terrena. Dum de cælesti ad principatum terrestrem descenditur, hunc Ægyptii adumbrare volendo, caput proponebant vel fascia regia vel diademate, vel *camauro* cinctum: Porro Artemidori sequaces, & sodales, quamvis vana superstitione, siquidem ejusmodi caput in somno cuidam appareret, futurum Dominium & Principatum portendere crediderunt.

Principi reverentia debetur. Cum quanta igitur reverentia caput nostrum considerandum & honorandum est, cum tanta quoque revereri, metuere, & honorare Principes oportet, tanquam eos qui luminaria sunt mundi: lucernæ positæ supra candelabrum, civitates sanctæ supra montes collocatæ. Imo & ipsa omnipotentia divina Principibus prophetas suos viros sapientissimos ablegavit, iisdemque ipsis, per figuras & ænigmata locuta est. Curtius etiam, qui tanta de principatu scripsit, hoc præceptum dedit: *Obsequio mitigantur imperia.*

lib. 8.

Longe quidem à proportione Architectonica, vicinam nihilominus in contemplatione, à cœlestibus rebus dependentiam rerum terrenarum esse, ut antiqui ob oculos ponerent, Imaginem Serapidis Dei repræsentarunt, per quam moles mundi intelligebatur, sed quæ loco *capitis* ingentem cælo vastitatem portabat. In gratiam quoque Nicocreontis, Regis Cypri sequentes versus addiderunt:

Sum Deus, ut discas, talis, qualem ipse docebo.
Cælestis Mundus Caput est, Mare venter opacum,
Terra pedes, aures versantur in æthere summo,
Lux oculi, quam Solis habet splendentis Imago.

Hinc Palladem de Capite Jovis prodeuntem de cælo descendisse fabulati sunt: prudenter nos instruendo, cogitationes nostras ad cælum semper directas esse oportere, sicut directum est caput nostrum. Ad hoc S. Ignatius Loyola respiciens exclamabat: *Quàm sordet mihi tellus, dum cælum aspicio!* & S. Zenon Episcopus Veronensis: *Quamdiu,* inquit, *tectorum umbræ præsumunt, quamdiu fumosarum urbium nos carcer includit?* Et S. Cyprianus: *festinemus ingredi in illam beatam requiem.* Aliaque insuper centum millia fidelium. Propter quod & infideles, illi sumptuosissimis delubris præfati Serapidis imaginem decorârunt: Et in Alexandria visum fuit ejusdem simulacrum tam proceræ magnitudinis, ut ambabus manibus duos ponderosos sustineret parietes de ligno & metallo constructos: *Ut nihil non complecteretur*; subjunxit Valerianus, *quod terra vel proferat, vel intra viscera abditum occultârit.*

Contemplatio Paradisi.

Ser de Martyrib.

Salus vitæ. Actus naturalis, quo quisque mortalium, dum ei periculum læsionis imminet, objecta manu caput tuetur, à celebrioribus, & notioribus terræ Nationibus pro Hieroglyphico *Salutis* receptus fuit: unde & Ægiptiis solemne erat in quocunque luctu, vel inopino casu se capiti devovere, per illud jurare, eidemq; se commendare. Hinc Tiberius Gracchus olim salutem populo devovere volens, hoc fidissimo signo in Capitolio comparuit. Sic Aristophanes ab Anacarnanis postulabat: *Etsi justa non profatus fuero, manu supra caput imposita, quæque universus approbet populus.* Ipsa adèo portenta cæli his suffragari videntur; quandoquidem Cæsaris statuæ in templo omnes fulmine de cælo misso in caput percussæ, præsagium destructionis & ruinæ principatus hujus fuerunt, quæ etiam post Neronis mortem evenit.

Prosperitas Imperii. Usque adeo Romani olim prudentissimum Alexandri Severi, & Antonini pii filii ejus regimen acceptum & gratum habuerunt, ut simulacra & pictas cum bino capite, simul invicem juncto repræsentaverint. Hæc in annulis, & monilibus portabantur, hæc auro & argento imprimebantur: prout Græci & Macedones in figura Alexandri fecerunt: ita ut matronæ illustres pro ornamento, & mundo muliebri his figuris, & monilibus uterentur. Hæc superstitio à Chrysostomo Magno reprobatur, invehente in illam cum prophetico dicto: *Mendaces filii hominum in stateris.* Hæc bina capita dixerim ego esse oportere, providentiam in bono, & præcautionem in malo, cum axiomate philosophiæ naturalis: *Bonum ex integra causa, malum ex quocunque defectu.* Diodorus volens Musarum significare impulsum, quæ videlicet cum suavi quadam violentia ad se Genium attrahunt, Caput Fæminæ repræsentavit, quæ capillos in fronte contortos, vel involutos, aut quasi per humeros expansos monstrabat. De his Sulmonensis ajebat:

Poëtæ.

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo:
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Et elevatissima penna Commendatoris Testi sic exprimebat:

A me di quei lumi
L'Influence cortesi
Genii instillaro à Caste museamico:
Si lungo i duo gran fiumi
Aufido, & Imeno appresi
Trattar con Tosca man plettro pudico,
Lungi da rei costumi
Volsi il pie vergognoso, & dove sforsi
Regnar virtude, inamorato jo corsi,

In ultimis, vel primis Corinthi viciniis inveniebatur olim

olim caput mulieris usque adeo deforme, & horridum, ut ipse terror, si ad sui expressionem, simulachrum ei vel imago eligenda fuisset, invenire aliud monstruosius illo non potuisset. Pausanias vir literatus, & Legislator ibidem nominatissimus legem promulgavit, per figuram hanc, intelligi oportere imaginem, terroris. Quidam illud imaginem esse Capitis Medusæ voluerunt; Domitianus ex hinc volens quandoque iis, qui se non alio oculo, quàm exterioris apparentiæ intuebantur, terrorem incutere, & se formidabilem reddere, caput hoc in pectore portabat. Hoc eorum obversandum esset oculis, qui dum male operantur, divinam justitiam post tergum suum collocant. Sed nimium, prô dolor! verificatur illud, quod S. Bernardus ait: *Cor durum est, quod nec compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec movetur precibus, nec minis cedit, exemplis non inducitur, beneficiis induratur, flagellis non eruditur, & ut in brevi cuncti horribilis mali mala complectar, ipsum est quod nec Deum timet, nec homines reveretur.*

Lib. 1. de Considerat. ad Eugenium.

Obstinatio in peccato, absque pavore peccati.

Observârunt Astronomi intra decem gradus Scorpionis ascendentis supra Horizontem Caput quoddam omnino deforme, & cum prominentiis suis tortuosum; super hæc cavitates usque adeo male compositas & inamvenas, ut, si fieri posset, hæc portentosa deformitas ipsi adeo cœlo terrorem incuteret. Considerando pessimam signi hujus qualitatem, & aspectum ejus horrificum, dixerunt præfati Astronomi, ab hoc instructionem moralem nos deducere posse, ut nimirum noverimus ab assaltu inimicorum præcavere, qui non secus ac signum illud in medio blanditiarum, & amplexuum, eludunt, decipiunt, & opprimunt. Præceptum politicum est Principi contra hujusmodi occultos hostes, non minus, quàm contra inimicos exercitus præmunitum esse oportere, si vel minimum prudentiæ sensum possideat. Sanctus Chrysostomus etiam minimos horum adversariorum observare motus, eloquentia sua docet: ubi tam in campo versare gladium, quàm in templo pastorali pedum posse videtur. *Nihil*, inquit, *perniciosius est, quam hostem, quamvis imbecillum contemnere.* Et Vegetius nos instruit: *quod adversarius reconciliatus etiam vehementer cavendus sit.* Universum hoc etiam de invisibili inimico intelligi poterit, qui, juxta Apostolum, tanquam Leo vorax, *circuit quærens, quem devoret.*

Occultare se ad assaltum inimici.

In Ep.

In historia Saxonum.

Cum per naturæ legem, ad sui tutelam quisque se præservare, & defendere possit, idipsum Ægyptii indicârunt, cum bina aut depicta aut sculpta *capita* exposuerunt, virile alterum, quod introrsum spectabat, alterum muliebre, quod circa exteriora objecta pupillam oculorum circumgyrabat. Horus Appollo figuras & significationes consimiles, usque adeo perspicuas esse dixit, ut ulteriori expositione, aut externa inscriptione non indigeant. His imaginibus, cum superstitiosa, dixerim, Religione, prophani idolorum cultores Diis infernalibus defunctorum animas commendabant, adjunctis literis duabus D. & M. Si cum hac cautela incederent hi, qui passionibus suis in transversum rapiuntur, & seducuntur, non tam incaute sæpius aperto pectore in tela hostium, in globos lethales, in gladios & insidias incurrerent. Per commune proverbium S. Bernardus nos, quantum doctrina hæc cuique hominum proficua sit, instruit dum ait: *Solet dici, bonum castellum custodit, qui seipsum servat, & observat.* Dumque nos amare docet Ponti Incola, sic ait:

Sui ipsius custodia.

In quodam Serm.

De arte amandi.

Non minus est Virtus, quàm quærere, parta tueri:
Casus inest illic: hic erit Artis opus.

Corroborat quæ dicta sunt Hieroglyphicum prudentiæ, quod à sapientibus Romanis in simulacro Jani bicipitis figuratum fuit: cujus finis erat ut repræsentaretur memoriam fidelem conservandam præteritorum, & futurorum eventum cum sagacitate prævidendum. Unde justissima est, & non abs re, de eodem subjecto Persii exclamatio:

Janus.

Prudentia.

O Janne à tergo quem nulla ciconia pinxit.

Inde templum quod Antevorta, & Postevorta appellatum, & à Romanis cum singulari judicio apertum fuit. Sed de his figuris maturius in secunda parte integri hominis ratiocinabimur: quod præsens attinet adhuc illud referendum est, quod Demosthenes in Olyntho ait: *Non tam videndum quid in præsentia blandiatur, quàm quid deinceps sit è re futurum.* Et Plutarchus: *Prudentia non corporum sed rerum est inspectio.* Sed hic lectorem meum primitus ad vivum fontem Ethicæ Aristotelicæ transmitto: imò verò ad venas perennes gloriosissimi Doctoris Angelici Divi Thomæ de Aquino; denique ad id quodcunque posteritati impressum, & latiori descriptione diffusum reliquit Comes Emanuel Thesaurus in Philosophia sua morali.

Apud Stobæum.

Porro ut antiquitus, in uno simul omne tempus colligatum repræsentarent, præteritum, præsens, & futurum, in uno busto terna capita figurârunt. Sic Hesiodi interpres ratiocinatur. Inventio hæc, prout refert Pausanias, Alcamenis est: Et de Luna Virgilius:

Tempora.

Luna.

Tergeminamque Hecatera, & Virginis ora Diana.

Ut hæc tempora sedulò dispiciamus, & prævideamus, Sapiens nos exhortatur dicendo: *Omnia tempus habent:* Et hinc: *Tempus plantandi, & tempus evellendi quod plantatum est.* Hic Cardo major est, ut in Mundo vivere bene noverimus: *Tempori parcere, id est, opportunitatis locum expectare, optimi, & prudentis est*, sic Marcus Tullius inquit. Et Ovid. *Dum licet, & flant venti navis eat.* Sic vulgò dicitur: *Dum ferrum candet, cudendum est.* Sed nimium vera sunt quæ S. Bernardus inquit: *Nihil pretiosius tempore, sed heu! nihil vilius hodie invenitur.*

PRODIGIA.

Quamvis jam & vulgo notissimum sit, nihilominus ego, ne ab ordine mihi præscripto, in Principio Ostentuum & Prodigiorum discedam, non possum quin illud tantopere decantatum commemorem, de quo inprimis mentionem Plinius habet: videlicet tum cum prima Romanæ Urbis fundamenta jacerentur, in ruinis hisce profundis inventum fuisse caput, recenti sanguine tinctum, conspersum, & quasi distillans, ita ut à busto noviter avulsum credi potuerit: quod futuræ felicitatis huic urbi omen fuerit, præsagiens eam non tantum Romani Imperii, sed totius insuper orbis Caput futuram. Sic enimverò pluries, quæ nobis contigisse fortuito casu videri possunt, divina præordinatione diriguntur, ut Mundus his moneatur, & in futurum sibi prospiciat. Variis adeo Altissimus uti mediis consuevit, quibus hominem ad se vocet. Non casu quodam, sed ad instructionem & disciplinam conversionis olim in Ægypto plagæ Pharaonis contigerunt: in Rubo flamma, Columna nubis, & ignis, Virga prodigiosa, manus repente leprosæ, Mons fumigans, & horum similia. Sed cum ejusmodi portentis non corrigerentur, ecce illud Salomonis experientia comprobatum est: *Viro qui corripientem dura cervice contemnit, repentinus ei superveniet interitus, & eum sanitas non sequetur.* Propter quo sagacitate opus est, ut hæc præsagia possint intelligi: sicut nec illud Amalecitæ fortuitum fuit, cum sceptrum, & Regalem Saulis paludem

Lib. 28. c. 2.

Fundamenta Romæ.

Vocativo divina.

Proverb. c. 29.

Regi

Regi David, tum quidem adhuc Duci turmæ militaris, ad pedes projecit, ſed hic rurſum Lectorem meum, ſi de hac materia ei viſum fuerit ampliora noſſe, ad *Davidem meum muſicum armatum* ablego.

Præſagia. Bugattus ſcripto reliquit: ante mortem Barnabæ Viſcontis, quæ paucis poſthæc ſubſecuta eſt: in palatio ejusdem incendium occepiſſe, atque inter atra flammarum volumina comparuiſſe Caput, quod ipſum quoque ardere viſum ſit, idque multo temporis ſpatio non diſparuiſſe. Sic *lib. 2. Hiſt.* Anno Domini noſtri milleſimo quingenteſimo quadrageſimo quinto, tum cum Henricus Dux Brunſvicenſis cum Duce Saxonico belligeraret, in civitate Argelia exoticæ magnitudinis grando delapſa eſt, inter hos autem glaciales globos, caput quoddam referens imaginem Saxonici Ducis inventum eſt, à quo poſtea Brunſuicum urbs & Regio debellata fuit. Caput in tempeſtate delapſum. Seductor ſpiritus, ut animos ad cultum ſui quamtumvis prophanum alliceret, decidentibus cælo ſaxis, jumentis humana voce loquentibus, cumque aliis diverſorum generum monſtris, porro & in victimis ſuis, quas quandoque omninò inter manus Sacrificantium disparentes repræſentabat, non ſolum militares viros, ſed ipſas adeo matronas ad ſacrificia, ad Lupercalia, ad Lectiſternia, ad Saturnalia, & ad innumeros ejusmodi ritûs gentiles currere, & properare fecit. Unde & in pluribus locis Livius refert, quod *majoribus hoſtiis placata ſint Numina.* De tonitru autem & fulminibus, quæ quaſi quotidiano eventu decidebant Poëta inquit:

Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere divos.

Ipſa quoque omnipotentia Divina, quamvis inter candelabra aurea, ſacerdotali indumento vel podêre veſtita, in labiis ſuis nihilominus gladium utraque parte acutum portat: & hic ille eſt de quo propheta meminit: *Si acuero ut fulgur gladium meum, & arripuerit judicium manus mea.* Utque hunc gladium metuamus Regius Propheta inquit: *Niſi converſi fueritis gladium ſuum vibravit, arcum tetendit, & paravit.* Felix qui ex ejusmodi magiſterio novit emolumentum ſuum capere.

Dum Galba Provinciam Tarraconenſem introiret, & in vicinia publici fani caput infantis immolaret, idipſum continuò & ex improviſo in ſenilem canitiem transmutatum fuit, cum inſolito circumſtantium ſtupore, unde & Haruſpices de hoc ipſo præſagierunt, futuram propediem ſtatus & regiminis mutationem; id quod etiam ſubſecutum eſt. Mutatio Regiminis. Non minus prodigioſum fuit Caput illud, quod pontificia tiara redimitum comparuit non modico tempore in aëre, circa annum Chriſti quingenteſimum octavum. *Ep. ad Bovillum.* Relationes Cracovienſes recenſent, in Sarmatia Anno Domini milleſimo ſexcenteſimo viceſimo tertio è flumine Viſtula cœpiſſe piſcatores piſcem humano capite ſpectabilem.

Sagaciſſima inventio, quæ de manu ingenioſiſſima Creatoris procedit! verum enim eſt, quod poëta inquit:

Ludit in humanis divina potentia rebus.

Sic delectatur Deus operibus ſuis nobiliſſimis, & pulcherrimis, contraria omninò producere. Eveniunt monſtra vel exceſſu, vel defectu naturæ: dum vel nimium eſt quod operatur, vel dum in toto, aut parte quadam totius deficit; hinc eadem pulchritudo, juxta ſententiam ejus, qui Amator Lauræ fuit, eo quod videatur terminos concinnitatis Unde monſtra. excedere, intuendo & membrorum proportionem monſtruoſa appellata fuit.

Oh delle Donne altero, e raro moſtro!

Hinc cum in domum Xanthi introduceretur, atque in ingreſſu ſuo Æſopus, hic Carbo animatus, è Phrygia usque adeo difformis, & tam prodigioſæ turpitudinis appareret, univerſa familia conturbata obſtupuit, & materfamilias ingenti vociferatione virum ſuum inclamat: *Unde hoc mihi monſtrum attuliſti?* Monſtruoſum appellari conſueverat ingenium D. Thomæ Aquinatis, tanquam quod communes intelligentiæ humanæ limites tranſiret, & omnino etiam optimis præſtaret: vera aquila, quæ fixis oculorum pupillis intendere poterat in ſolem illum, quem tam condignè portabat in pectore. Nero monſtrum crudelitatis nominatus fuit. Hoc etiam nomine transmutationes vel Metamorphoſes nominantur: unde Ovidius de ſororibus Phaëtontis in populos arbores transmutatis inquit:

Affuit huic monſtro proles ſtheneleïa Cygnus.

Sic Gygantes, & Pygmæi, ſic quæ præcocia & præmatura ſunt in homine, vel mixtis, vel animalibus, vel plantis, vel petris, vel in lignis, quidquid aut excedit, aut deficit in communi naturæ curſu, monſtrum, aut monſtruoſum dicitur: hæc præterea nomina ſortiens: Oſtentum, Portentum, Prodigium, Miraculum. Inde iis inhærendo, & concludendo quæ ſupra jam relata ſunt, pro coronide hujus capitis vel capituli referam id quod Iſidorus ſcripſit: *Monſtrum ita nuncupatur,* *Lib. 2. orig.* *quia aliquid futurum monſtrando homines moneat; quapropter nonnulli hac ratione ducti monſtrum quaſi moneſtrum appellarunt, vel quia monendo aliquod myſterium divinæ ultionis præmonſtret, vel quia aliquid ſingulare à ſingulis obſervetur, & propter admirationem digito monſtretur.* Ipſa adeo Iris in pulchritudine ſua prodigioſa nos exhortatur ut Factori ſuo debitas referre gratias de tot benefactis erga nos non deſinamus: quod ſi minus factum fuerit, intuendo eam ut arcum incurvatam, utique de iraſcente Deo habemus, quod vereamur, cui nunquam deerunt ſagittæ, ad feriendos impios, qui vitam ſuam male degunt.

SACRIFICIA.

PAgani olim barbaro omnino, ſuperſtitioſo, imo & nefando ritu Larundæ Deæ, vel Maniæ, quæ Deos Lares genuit, humanum Caput litârunt, opinati hoc ſacrificio nefando penates ſuos ab omni invaſione hoſtili ſecuros fore: quæ impietas è medio ſublata, & penitus à Junio Bruto Conſule abolita fuit, qui ſtatuit ut in vicem Capitum humanorum capita papaverum immolarentur & dedicarentur. Hoc cruentum nihilominus idololatrarum ſacrificium inſtructionem præſefert maxime utilem & moralem patribus familias & quibuscunque aliis, quibus domus cura concredita eſt, ut videlicet ſe laribus ſuis dedicent, mentem ſuam & cogitata ſua ad domeſticorum & domus totius ædificationem & gubernaculum dirigant, ſui & ſuorum indefeſſam ſollicitudinem gerant, expenſas cum receptibus ſuis ponderando: tantopere morigerati, & diſciplinati ſint, ut nemo habeat, quod de præpoſtero agendi modo conqueratur. Ad hunc ſcopum collimant Doctrinæ Peripatetici noſtri, in Ethica: ubi œconomica, herilis, familiaris, & monaſtica vita & regimen deſcribuntur. Imo & Apoſtolus Pau-

Regimen domus. Epist. ad Tim. c. 3. Paulus definiens Episcopi boni munera, inter alias virtutes eidem necessarias requirit: *ut suæ domui benè præpositus sit*, justa illatione inferendo, *si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* Sic Prienensis Bias inquit: *Apud. Plutar.* *Optima illa domus est, in qua talem se præstat Dominus, qualem foris leges cogunt.* Et Cleobolus apud Diogenem: *Priusquam domo quis exeat, quid acturus sit apud se pertractet: rursus cum redierit, quid egerit recogitet.* Et Pythocles: *Optimè constituta domus, in qua superfluum nihil abundet, & necessarium nihil desit.*

In more positum Celtæ antiquitus barbara gens habuit, de hostium occisorum corporibus amputare capita, atque eadem evacuata, & exiccata, tum deinde auro tecta in conviviis & solennitatibus proponere, iisdemque pro poculis, & patinis uti. Si tantundem, quantum cum suorum hostium calvariis agebant hi barbari, Christiani quoque in universum mortuorum suorum capita in conviviis exponerent, si, inquam in his lautis epularum solemnitatibus defunctorum memoria sæpius reviviscere, & tanquam speculum convivantium oculis proponeretur, fortassis eorum mensæ frugalius planctu, quàm ebrietate aliisque insuper indecentiis, rixis, discordiis, & perturbationibus inordinatis, quæ ex ebrietatis vitio derivant replerentur. Sic Moralista eos, qui talibus mensis absque omni metu assident, cum stent in ipso limine sepulchri, vellicat? *Quia incertum est, quo loco te mors expectet, tu omni loco illam expecta.* Et S. Gregorius: *Qui considerat qualis erit in morte, semper pavidus erit in operatione.*

Memoria mortis in conviviis. — *Ep. 24.* — *12. Moral.*

Arieti, utpote primo Zodiaci signo, & quod ejusdem caput sit, & omnem in eo potentiam, fortitudinem, & vigorem possideat, antiquiores Astronomi *Caput* assignârunt, dicendo: Eos qui sub hac constitutione in trino, aut sextili nati fuerint, optimè situatum caput, bene sanum, sine doloribus, sine fluxionibus habituros. Sed ego potius hoc *Caput* optimè stabilitum dixerim, quod plenum generositate, & virili fortitudine, sinistris fortunæ casibus, vel passionum violentiis contrastare noverit. *Obdurandum adversus urgentia*, in suis Emblematibus exclamat moralissimus Alciatus. Dicebat Diogenes ad magistrum suum se percutientem: Non tantum tibi virium erit ad me feriendum, quantum roboris est dorso meo ad sustinendum. Et hoc est illud unde Æneam suum animabat Sibylla apud Mantuanum.

Fortitudo contra adversitates, & passiones.

4. Æneid. *Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.* Quod verò attinet passionum victoriam, & clavæ Herculis, & scuta Atlantis, & ægides Palladis, Ancilia Numæ, specula Ubaldi, annuli Melissi, convenientes ad hoc allegoriæ sunt. De his etiam S. Bernardus ait: *Major est victoria hominum, quàm Angelorum: Angeli sine carne vivunt; homines in carne triumphant.* Portentosum erat videre Senecam (prout ipse de seipso refert, dum de victoria sensus, & de hominis irascibili loquitur) suspensa in aëre manu, quæ flagellum tenebat, castigaturum servum immorigerum, dumque in hoc actu deprehensus, interrogaretur, quid hoc rei? respondit: *Exigo pœnas ab Iracundo.* *De irac. 3.*

SIMULACRA.

Ut intentiones, & affectus, & passiones humanæ exprimerentur, à sapientibus statuarum, & simulacrorum usus, una cum variis corporis & membrorum dispositionibus inventus fuit, quibus vel stuporem, vel confidentiam, vel amorem, vel odium, aliasque in homine prædominantes qualitates figurabant. Statuariorum, & symbolicæ artis peritorum hæc gloria est, è pictis telis suis, & lapidibus sculptis etiam sine voce humana loqui potuisse. Cum ergo affectus, & commotiones animi ad hominem spectent, non sine singulari defectu, & imperfectione propositi operis hujus foret, de his nil meminisse, sed cum silentio præteriisse.

Dolor, lætitia. — *In libr. de Fort. lit. notis.*

Ut cum facilitate & delectatione duarum nobis humanarum qualitatum notitia daretur, quarum una non nego, mœsta est, odiosa, & noxia, duo *Capita* Joannes Baptista Porta, nobis videnda dedit, quorum alterum fixis oculis, & melancholico intuitu terram spectabat, alterum hilare & jucundum cælos intuebatur: in horum uno dejectionem animi notabat, tum cum curarum anxietate deprimitur, & languentibus oculis in terram fixus, se in hasce tenebras præcipitare velle, alterum ad tranquillitatem illam gloriæ aspirare & approximare videtur, quæ est finis & meta humanæ vitæ nostræ. In altero horum Synteresis culpæ recognoscitur, quæ tanquam gladius supra caput Demadis Rei suspensa minitatur: alterum per modum Apodis ultra nubes se volatu suo levans, inscriptionem illam judiciosam consecutum est: *Despicit ima.* Alterum non sine ratione dici poterit Cain aliquis fratricida, impius, perfrictæ frontis, & inhumanus, alter econtra mansuetus Abel, plenus tranquilitate, & amœnitate vultus. Hic velut Democritus semper ridens, prout eum Poëta loquentem introducit:

Synteresis in Innocentia.

E vanita, o Mortali
Nelle miserie vostre,
Dalle afflite pupille
Con insano dolor grondare il pianto. *Bruson.*

Alter velut Heraclitus semper plorans, in antro Trophonii sepultus, quem nec mensæ Luculli, nec Panchaiæ amœnitas, nec Tempe consolari possent. De uno eorum ajebat Marcus Tullius: *Ego semper hac opinione tractus fui, ut eum, qui nihil commiserit, sibi nullam pœnam timere existimârim:* de Altero sapiens ait: *fugit impius nemine persequente:* Quibus S. Bernardus adjungit: *Infernus quidam, & carcer animæ est, rea conscientia.*

In Vatin. — *Prov. 28.* — *Serm. de Assumpt.*

Porro ad eorum frangendam & terrendam impietatem, qui non verentur detecto sarcophago, & lapide sepulchrali amoto, defunctorum famam sub terra dilacerare, insculpi talibus saxis Medusæ caput antiqui voluerunt, cujus capilli degenerabant in colubros. Prudens enimvero inventum, ex eo quod infamis carnificina est sævire in corpora mortuorum, quorum animæ quotidianum implorare subsidium non cessant. *Cum Larvis non luctandum,* ait Moralista Alciatus. Vilissimum pecus leporum est, qui pedes Leoni mortuo vellicant, sic recenset Homerus: *Non sanctum est viris interfectis insultare.* Ad hujus vitii deformitatem luculentius demonstrandam, ejusmodi homines Plato canibus æquiparat, qui jactum in se lapidem mordent, cujus hæc verba sunt: *Quid putas eos, qui ita se gerunt, differre à canibus, in jactos lapides sævientibus, eo qui jecerit prætermisso?*

Iacobon. in Apolog. de pris gentibus. — Non murmurandum de mortuis. — *Lib. 5. de Repub.*

Intellexit Manasses Rex, cur sibi videntium nomen prophetæ adsciscant: Hic enim Isaiam prophetam è medio sustulit, conscindens vivi corpus serra, &

& posthæc se in forma quinque capitum depingi, & sculpi fecit: stultè ratus, se totum Mentem esse, non prævisо præcipitio suo, & infelicissima morte, & condemnatione sua. Solet hoc evenire temerarie præsumentibus, qui cum se omnia nosse arbitrantur, nil omninò nôrunt. Id palam expresserunt Mythologi in fabulis Icari, & Phaëtontis. Etiam infimæ sortis hominum hæc sententia est: *eos qui alta contemplantur, cadere.* Inæqualitatem tam Architectonicam, quam moralem & numericam inter homines sustulit S. Augustinus his verbis pulcherrimis: *Jactantiam tollas, & erimus pares.* Hugo Cardinalis ejusmodi progeniem hominum sequentibus verbis explodit: *Insipens, quid tibi prodest vanæ gloriæ memoria, si ubi es, torqueris, ubi non es, laudaris?*

De Civit. Dei cap. 11.

Lib. de Anima.

In gratiam vulgi (quamvis id à multo tempore jam periti viri, & sapientes noverint) id quod sequitur apponam: nempe Calvariæ montem (sic Nauclerus opinatur) idcircò appellatum esse, quod in ea fossa, in quam crux Christi collocata, & in qua cruce Redemptor mundi affixus fuit, calvaria vel caput hominis inventum fuerit, idque volunt protoparentis nostri Adam fuisse. Voluit per hoc sapientia divina & infallibilis indicare, quod illic ubi caput hoc condemnationis nostræ origo fuit, ibi per merita tam excelsi sacrificii posteritati salus exoriretur; & ubi per lignum mors victoriosa intravit, per lignum destrueretur. De primo S. Paulus inquit: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo vivificabuntur:* De secundo sic Ecclesia canit: *qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur:* quod mysterium præfatus Apostolus Paulus optimè concludit: *factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem.* Et paulò infra: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis.* Supra quod Isidorus Clarus: *Ut cum audimus Adam illum priorem factum in animam viventem, id est, ut sit corpus animale, quod nunc circumferimus, consideremus posteriorem Adam præstantiora allaturum, quæ spiritus appellatione vocanda sint.*

Caput Adami in monte Calvariæ.

Vita & Salus per Christum.

1. Cor. 15.

Super hunc locum.

NUMISMATA, ET MONETÆ.

Heroicus non minus, quàm utilis & decorosus semper æstimatus fuit usus humanas partes monetis imprimendi, ut per orbem universum magnanima gesta, & heroicæ actiones transcurrerent, & æternitatem quandam consequerentur: stimulus proinde generosis pectoribus daretur ejuscemodi illustribus factis, unde fama nominis nunquam intermoritura nascatur, devovere animum. Præcipuè tamen hæc gloriosa memoria Principibus reservata est. Sic videlicet excellentia figurati magnificatur, & in hujusmodi symbolis virtus simul & actio connectuntur, ejus, qui in utroque horum vel tanquam literatus, vel tanquam Heros desudavit. In moneta quadam ærea Caput Julii Cæsaris corona civica decoratum cernitur, quod clementiam ejus figurat: Principibus enim quam maximè convenit tales erga cives suos se exhibere. Hanc clementiam, tanquam præclarissimam Principum dotem iisdem Vopiscus assignavit: *Prima*, inquit, *Dos Imperatorum Clementia.* Et Diogenes scriptum reliquit: *Contubernales justitiæ sunt pietas, & clementia.* His potissima olim sacrificia Athenis, in altari eisdem destinato, mactabantur.

Clementia Principis.

In quibusdam præterea nummis humanum caput monstrabatur lauro redimitum, quod pharetram, aut telum in occipitio suo portabat, fronte stellam contingens. Per hæc intelligi conservatoris Apollinis beneficium influxum volebant, (prout Valerianus sentit) stella autem virtutem radiorum ejus denotabat. Porro & caput aliud spectabatur pelle caprina coopertum, habens in faucibus suis fulmen, & in occipite arcum: ex altera monetæ facie imago Pegasi apparebat, & sagitta alata: quæ simulacra mentibus hominum repræsentabant, non solum Principis, sed omnium etiam eorum, qui regimini populorum præstituti sunt, in rebus agendis, & ad sublevandos subditos indefessam celeritatem, & promptitudinem. Septem petræ quas Altissimus Zachariæ Prophetæ monstravit, septem principatus figurabant: hæ insuper septem oculis dotatæ erant, sicut & virga quæ Jeremiæ prophetæ monstrata fuit. Non usque adeo in exercitiis navigationis suæ intentus esse potuit Palinurus, tum cum infortunia calamitosa temporis imminerent, ut non in unico oculi nictu in naufragium inopinum incurreret, qui tamen juxta Virgilium:

Pier. lib. 23. Hieroglyph.

Vigilantia.

. . . . *Clavumque adfixus, & hærus*
Nunquam amittebat, oculosque sub astra tenebat.

Doctissimus Erizzus observavit in monetis Antonini Pii caput matronæ plenum majestatis idque coronatum, quæ corona è multis turribus composita erat, in similitudinem Deæ Opis, quam fabulæ docent. Hac figura fortitudo, & propugnacula Laodiceæ civitatis repræsentabantur, quæ tot annis impavide hostibus suis restitit. Ex altera parte caput hominis erat, quod in occipite caduceum Mercurii monstrabat, per quæ promptitudinem obedientiæ suæ, tum & pacem, & erga principem suum submissionem denotabat. Talem esse oportet Vasallum, juxta mentem Pythagoræ: *Subditi non tantum morigeri sint, sed amantes etiam suorum magistratuum.* Hæc & subditi in se invicem correlativa sunt patris ad filium, imò *capitis* ad membra: atque idcircò (prout Cassiodorus meminit) *Membrum sequi debet caput.*

Laodicea.

Principes, & subditi.

Caput arietinis cornibus insigne, per supra memoratum observatorem Jovis signum erat apud Amonitas Gentem ferocem: cum aries apud veteres instrumentum bellicum, & fortitudinis symbolum fuerit. Imò verò cornu insigne honoris erat: non uno id loco Propheta Regius inquit: *Exaltabuntur cornua Justi. Exaltetur Deus cornu salutis meæ.* Sic cum fabulæ referunt Jovem Nutricis Amalthææ Cornucopiæ, omnigenis bonis adimplesse, Mythologis campus apertus est dicendi: abundantiam provenire, siquidem civitates, & regionum limites cum summa vigilantia muniantur, & custodiantur. Hoc ipsum per Numina tutelaria intelligitur.

Cornua insigne honoris.

Abundantia de Urbium fortificatione provenit.

Natal. Comit. Mythol.

Caput hominis venustum, & juvenile, mediam inter virilitatem & adolescentiam præseferens ætatem, in numismate expressum, idque coronâ cinctum, unde ramus lauri egrediebatur, Solem denotabat, qui solus inter planetas coronam portat, cui etiam Laurus dedicata est, quod in amoribus Daphnes, quæ in Laurum conversa est, veteres indicare voluerunt. Idem ipse Sol per caput radiatum in medio templi quadrati exprimebatur; quasi lucidissimum simulacrum hoc, per mundi ambitum idcirco volvatur, ut in gratiarum actionem sibi debitam, sacrificia ab hominibus, per hoc mundi templum ornatissimum exigat. Eadem imago Solis per faciem juvenilem, cui nulla in mento barba erat, figurabatur, tum vero etiam

sparsos

ſparſos habens capillos, duos ab auribus ſuis ſerpentes pendulos repræſentans, prout jam memoratus Author annotavit: exponens nil eſſe in terrarum orbe tam remotum, quo radii ſolis, (quos diſperſi crines referunt) non pertingant: & quia Sol ætatis detrimentum & caducitatem nullam novit, Adoleſcentulum eum, & imberbem eſſe voluerunt.

Refert itidem Valerianus vidiſſe ſe in numiſmate, veteri ſculptam faciem, coronatam radiis, & alatam inſuper manum, quæ in aërem levabatur, indicans prima orientis ſolis itinera. Tanta erat huic Datori luminum & obſervatio, & miniſtratio, & adoratio. Interim gratiarum actio, ſpecioſiſſima & acceptiſſima eſt monetarum omnium, quæ donari poſſunt; atque ideo Marcus Tullius ajebat: *Cui gratia referri non poteſt, quanta debetur, habenda tamen eſt quantam maximam animi noſtri capere poſſint.*

De Sole Hieroglyph.

Gratiarum actio.

Philip. 2.

Quandoque Capita monetis impreſſa, caſus militares cum felici ſucceſſu terminatos figurabant. Sic in numismate quodam Imago Claudii Cæſaris, juxta mentem præfati Erizzi, victoriam illam quam Romani adverſus Barbaros impetrârunt, ſignificavit. Ad victoriam hanc exprimendam, Valerianus vir doctiſſimus, caput mulieris alatum, cum capillitio retorto demonſtrabat, aſſerens ſe idipſum in quam plurimis monetarum inſculptum obſervâſſe. In his ipſis idem Caput muliebre, ſed coopertum caſſide apparebat: de quo non pauci dixerunt, eſſe illud effigiem vel imaginem Urbis Romæ, quæ virtute armorum ſuorum Caput Orbis effecta eſt: ex altera parte vultum ſuum inſculpſit Julius Cæſar, ſed in figura Martis: alludere volens, debere originem ſuam Romanos huic numini belligero. Quidam etiam non irrita cogitatione præſagierunt, Romam Caput fidei Chriſtianæ futuram, ubi Caput Apoſtolorum Petrus primariam pontificiam ſedem ſuam collocavit, ubi hæc eadem fides gigantea, & glorioſa membra ſua extendit, & non ſecus ac Davidica illa vitis, potius quàm illa fabuloſa Aſtyagis *à mari usque ad mare extendit propagines ſuas*: atque adeo Petrus Petra nominatus eſt, immobile Capitolii ſaxum reſpiciente Redemptore noſtro.

Victoriæ obtentæ.

Lib. 3. Hierogl.

Roma Caput Mundi.

Inventæ ſunt monetæ quædam, quæ ex una parte duplicem faciem in cervice una monſtrabant: dum ex altera figura navis cerneretur. Æneas Vicus diligens horum inſignium obſervator, per binam faciem hanc, honores, & ſacrificia dedicata Saturno vult intelligi, qui videlicet mortalibus uſum tam agriculturæ, quam plantandi, putandi, & conſervandi vites edocuit. Rurſum alii per hoc intelligi volunt ſapientem Legiſlatorem, ante cujus conſpectum ſtare, inquiunt, oportet faciem boni & mali, ad reprimenda damna unius, & ad commoda alterius procuranda. Commentati ſunt alii per hoc utriusque fortunæ, tam proſperæ, quam adverſantis tanquam fluminis decurſum figurari, ut quisque noverit, tam per citatos vortices, quam per placatas undas felici navigatione ad portum ſuum appellere.

Lib. 40. Hieroglyph.

Saturnus Agriculturæ Inventor.

Lib. 1 num. cap. 3.

Bonum & malum.

De Tenedo Nummus comparuit, qui ex uno latere duo capita monſtravit, ex altero ſecurim, cum hac circulari inſcriptione: *ſecuris Tenedia*: explicatio lemmatis hujus, vel proverbii inde derivavit. Rex Provinciæ illius ſeveriſſimis legibus, & pœna capitis mulctabat adulteros; factum eſt autem ut genuinus ejusdem filius hujus criminis reus deprehenderetur: quidquid pro eo plebs intercederet, ut in viſceribus ſuis propriis pœnam hanc moderari dignaretur, inflexibilis ad hæc pater, coram omnium oculis palam eum plecti capite imperavit: & ut hæc actio ſeveritatis retinaculum eſſet effrænatæ liventiæ in populo, præfatas monetas elaborari juſſit, cum præmemorata inſcriptione: Verum enim eſt, quod literatiſſimus Vir Camerarius ait:

Lex contra Adulteros.

Lib. 5.

. . . . amor urit adulter
Relliquias Dominæ, relliquiasque domus.

Et juxta ſententiam Ambroſii: *Adulterium naturæ injuria eſt: Hoc enim etiam feris, ac barbaris deteſtabile.* Huic legi ſimilis illa fuit, quam Seleucus promulgavit: ut adulteris excavarentur oculi: deprehenditur filius ejus, ne utrumque oculum amitteret, Pater pro filio unum perdere maluit.

Lib. 1. de Abram.

SIGNATURÆ.

CUm quanta devotione proſtratum humi non oporteret eſſe hominem, ad referendas Creatori ſuo grates, qui non ſolum ei divinum ſpiritum ſuum inſpiravit, dum animam dedit, non ſolum eum de peccati ſervitute, fundendo ſanguinem ſuum, redemit: propter quem ſolum cæli fabricati ſunt, qui in hunc mundum tot bonorum feracem locatus, divitiis elementorum gaudet, equorum qualitatibus compoſitus eſt: in hunc mundum, inquam, in tot mixtis fœcundum: præter hæc nihilominus etiam in herbis, in arboribus, in fructibus, in foliis, & in floribus, quaſi in tot voluminibus conſtitutionem humanam, conditionem ſuam, & ſtatum, & actiones, & motus, & imaginem ſuam cognoſcit. Propter quod & ſagaciſſimi indagatores, medicinas, ad reprimenda mala ſua, congrua invenerunt. Ditiſſima Natura, & provida omnino, quæ ſignaturis etiam externis eos, qui horum ſcientiam habent admonet, ut in tempore ſuo Alexipharmaca & Repercuſſiva remedia adhibere malis ſuis non negligant, quibus utique propter Protoplaſti peccatum ſat abundanter ſubjicimur. Quot folia, tot linguæ ſunt, quæ cum eloquentia non verborum ſed factorum, nobis utile noſtrum inſinuant, imò bonum noſtrum, felicitatem, & commoda noſtra, & experientia nos docent, ſe oratores eſſe non verbis, ſed factis fœcundos. Benefica Creatoris noſtri manus, cuique plantarum, & herbarum virtutem ſuam indidit: & in ipſo cortice ſignaturâ ſuâ nobis expreſſit ea, quæ ſub eodem continentur. Dixerim ergò ſtudium hoc non minus cæteris inperfecto. Botanico utilitate plenum eſſe, ut videlicet in cognitione ſignaturarum, de quibus dictum eſt, virtutes herbarum noſſe elaboret, & ab externis ad interna penetrare ſatagat. Hic ergò, ubi de Capite mihi ſermo eſt, de harum virtutum nonnullis ſuccinctam mentionem facturus ſum: ut videlicet nec Lectori meo, nec libro copia rerum earum deſit, quas hic deducere præſumpſi.

Eloquentia Arborum.

Primum ſibi locum vendicat *Nux* juxta eorum, qui maxime ſenſati ſunt, opinionem. Nux arbor fortunæ eſt, quæ quandoque inveteratum illiud axioma falſum reddit: *Nux quaſi nex, & nux à nocendo*: utpote quæ cortice ſuo utilitatem ſuam adfert. Hæc integram humani capitis figuram hæreditavit. In exteriori & herboſo nucis cortice, tota pericranii forma apparet; in cortice duro, parte videlicet ejusdem ſolidiore cranium figuratur. In pellicula interiore quæ nucleum ambit, quis non meningem, aut piam matrem ut cum vulgo loquar, circumdantem cerebrum, quod in nucleo repræſentatur, cognoſcat? Non igitur mirum, ſi decoctio corticis, aut externi involucri aptiſſima tingendis capillis eſt. Et quod his potius eſt, ſal inde extractus potentiſſimum remedium eſt, pro pericranii vulneribus.

Nux ſignatura Capitis.

Prout etiam Physici docent, siquidem nucleus contusus fuerit, & pulsui applicitus, Alexipharmacum esse adversum venena, & cephalalgiis mederi. Nux Indica etiam cum magnitudine sua similitudinem capitis refert, atque ipsum pene caput adæquat, unde etiam si oleum ex eadem extraxeris, corrigendis capitis vitiis & defectibus, potens medicina est. Flos pœoniæ collectus, & intra folia ejusdem admodum grandia restrictus, non solum præfatam similitudinem gerit, sed etiam in fissuris suis, nisi melius dixerim juncturis, quæ eundem restringunt, vera quædam effigies Commissurarum Lambdoidum, & rectarum, vel sagittalium repræsentatur: Hinc etiam pro infirmitatibus cerebri, & radices ejus, & semina, & flores, & folia cum utilitate adhibentur. Serpit & in altum levatur Betonica, & Stoechades, quasi cum rotunditate foliorum, & floris: diceres per lusum quendam imitari velle figuram supra memoratam: unde nec à medicamentis excluduntur, quæ caput concernunt. Capitatum papaver, tum & poma cydonea, sicut & cucurbitæ & melopepones eandem portare videntur capitis imaginem: unde & à Medicorum Schola, inter præservativa, & lenientia adhibentur, ad capitis dolores mitigandos. Inter alias Antirrhinon sylvestre, & quod flore suo, & semine calvariam humanam præsefert, præstantissimum propulsandis capitis doloribus medicamen esse compertum est. Sic verum illud, quod censet Osvaldus Crollius, Magnam illam Matrem Naturam, semper ad servitium nostrum applicatam, semper beneficam esse. *Omne, quod occultum est, inquit, & intrinsecum, fert illius extrinsecam figuram, tam in sensibilibus quàm insensibilibus creaturis: tacentibus nobis loquitur veluti quibusdam natura, ac ingenium cujusque & mores revelat.* Quas igitur gratiarum actiones, quam gratitudinem referet homo huic dexteræ Dei altissimæ, *quæ terram dedit filiis hominum,* prout Regius psalmista canit?

De signaturis præfat.

DEDICATIONES, ET OBLATA.

Sublimissimus, utilissimus, & generosissimus scopus, ad quem mortalium genus in omni tempore & in omni ætate potissimum collimavit Religio est. Sapienter enim de cœlo cuncta nobis provenire apud se statuerunt, propter quod & vota diis suis voverunt, victimas immolârunt, & sacrificia obtulerunt. In ipsis adeo primordiis seculi hoc Reges Phari demonstrârunt, qui pyramidibus erectis, in quibus Hieroglyphica sculpta erant, numinibus suis memoriam beneficiorum acceptorum inscripserunt: & quamvis illis supremi Entis, hoc est DEI, notitia nulla esset, in immolandis nihilominus victimis suis veraci pietate quadam non caruerunt, & compositione precum suarum usi sunt. Elevatissima hæc virtus est, si enim à fine suo specificantur actiones nostræ, hæc pro scopo suo cultum habet altissimi Dei: *Magnificæ sunt, sicut & honorabiles, quæ deorum causa fiunt dedicationes,* scribebat Philosophus. De honore illis debito, ipsam penè elevatissimam sapientiam æmulando, doctissimè scripserunt, non inter ultimos, sed primos numerandi philosophi, Linus, Orpheus, Tales, Musæus, quos Zoroaster stellarum omnium indagator inter Deos adorabiles annumeravit.

Religio in quanta æstimatione sit habita.

Etich. 4

Sic Ægyptii, prout Plutarchus & Diodorus volunt, res eximias, & negocia ponderis magni, monumenta templorum, scripturarum interpretationes, præmia, & mulctas, adscribi sacerdotibus, per eosdem gubernari, tractari, dividi, & concludi voluerunt: Denique, prout M. Tullius inquit, *omnes religione moventur, & deos patrios, quos à majoribus acceperunt, colendos sibi diligenter, & retinendos arbitrantur.* Unde & ego in horum consideratione, opus hoc meum, & obtusum, & lumine suo destitutum arbitrarer, nisi de sacrificiis quoque, & dedicationibus, (quamvis eorum mihi pauca admodum occurrant) nonnihil etiam afferam, de iis videlicet, quæ pro cultu numinum de partibus humani corporis facta sunt.

De Iside & Osiride.

6. Act. in Verrem.

Jovi itaque, tanquam Cælorum Capiti, quidam antiquitus Caput obtulerunt: arbitrantes, quod sicut sub illo (de quo Lucretius inquit: *Jupiter est quodcumque vides, quocunque moveris*) cætera Deorum turba versatur, sic à Capite cætera quoque membra dependere: opinio, quam ita fixam esse oportet in iis, qui Deum adorant, sicut ei substantiale est, rationalem esse. *Qua Dii vocant, eundem,* sic vociferantur non Christianorum, sed paganorum scholæ. Ita vero & verba Senecæ in hunc sensum mordacia & pungentia sunt, quæ præterire nequeo, dum de penna gentili volatum Christiani adverto. *Prope Deus est: tecum est, intus est: Ita dico Lucili: sacer inter nos spiritus sedet, bonorum, malorumque nostrorum observator, & custos: hic prout à nobis tractatus est, ita nos ipse tractat. Bonus vero vir sine Deo nemo est.*

Caput dedicatum Jovi.

Seneca ad Lucilium.

Quidam intuendo in circulum solis, dum nubibus suis cinctus, sese hominum aspectui videndum præbet, & in eodem similitudinem capitis figurantes (à quo etiam, tanquam à capite, fonte, & origine quadam omne bonum nostrum derivare non cesset) habere eum itidem in generatione hominum partem principalem, juxta illud: *Sol & homo generant hominem:* illi vota sua solverunt, & præfatam majorem partem caput nimirum sub dominio ipsius collocarunt. Quanto potius igitur, & quanto utilius Anima Christiana se Redemptori suo devovet: *qui Solem suum oriri facit super bonos & malos:* prout inquit Apostolus? Hic verus sol est, de quo propheta Malachias inquit: *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ:* Atque idcirco huic supremo soli nostro plus quàm Achæi, plus quam habitatores Heliopoleos, plus quàm Arcades (de quibus Pomponius, & Melas, & Suidas, Lactantius, & Macrobius & alii meminerunt) oportet ut Christiani sacrificemus, dedicemus non tantum caput, sed & corda nostra. In hunc modum Gloriosissimus inter Sanctos Antonius Pataviensis scripto reliquit: *Sol est Christus, qui lucem inhabitat inaccessibilem: cujus claritas omnium Sanctorum radiolos, si ei comparentur, obfuscat, & denigrat. Quia non est Sanctus, ut est Dominus.*

Caput dedicatum Soli.

Christus Sol.

Malachias.

S. Antonius Pataviensis.

In Apocal. cap. 16.

Considerando virtutem & potentiam *Arietis,* quippe quæ in ejusdem capite sita est; (Etenim si hanc partem exceperis, non habet unde se defendat, vel offendere possit) Cum præterea signorum Zodiaci caput sit: ubi sol, pro communi Mathematicorum & Astronomorum sententia, cursum anni novi orditur: sapienter statuerunt hunc parti illi hominum, capiti nimirum patrocinari. Propter quod sub felici hujus constellatione natos, immunes à fluxionibus, abscessibus, catharris, epilepsiis, & horum similibus futuros ominantur: sicut contrarium evenire iis, qui eam male positam & situatam, sub orientis porta invenerint. Hic ego dixerim imitandum nobis hoc animal esse, ut videlicet oppressionibus, & infortuniis fortiter resistamus. Melius enim Naucleri peritia patet, ubi fluctus, & ferocitas tempestatis desæviunt. *Spectaculum Jove dignum,* inquit Seneca, *videre hominem in afflictionibus positum.* Restitit magnanimiter his fortunæ sinistræ casibus

Caput arietis.

Resistendum Infortuniis

Seneca.

ſibus Propheta Regius, dum inquiebat: *Impulſus, everſus ſum ut caderem: Dominus autem ſuſcepit me.* Memoriam immortalem nominis ſui poſteritati transmiſerunt, ambuſta manu, Scævola, Cocles ſupra pontem, Curtius in voragine, Gracchi, Meſſallæ, & Corvini cum hoſtibus conflictati: & Anaxarcus, contuſus & contritus ab Anacreonte Tyranno, tum cum ajebat: *tundite Anaxarcum ſidera celſa petit.* Bonum eſt ſimilem eſſe Lunæ, de qua ſcriptum: *Oppoſita Clarior:* aut verò flumini, de quo illud refertur: *Quanto piu ſi rattien, vie piu s'ingroſſa.* Ita lilium inter ſpinas: *magis redolet:* & roſa odorem ſuum ſpargit: *Oppoſitis fragrantior.* Non minus quoque Palma de ſeipſa loquens introducitur: *adverſum pondera ſurgo.* Sub his oppreſſionibus vegetiores & firmiores in perſecutione Ægyptiaca apparebant Hebræi: unde in ſcripturis divinis relatum eſt: *Quanto opprimebat eos, tantò magis multiplicabantur, & creſcebant.* Ita Seneca in Hercule ſuo furente ait:

Seneca.

Nunquam ſtygias fertur ad undas
Inclita virtus. Vivite fortes.
Hæc Lethæos ſæva per amnes
Vos Fata trahent. Sed cum ſummas
Exiget auras conſumpta dies,
Iter ad ſuperos gloria pandet.

HISTORIÆ.

AD conſcendendum decoroſum gloriæ clivum, & victorem ſeſe demonſtrandum, & ad jubilandum in excelſis honorum faſtigiis, in quibus ſolis æternitatem famæ adipiſcitur homo, ſeveriſſimi Duces fuerunt ſemper viri illuſtres heroicis actionibus ſuis inclyti, qui virtutum, & meritorum ſuorum alis innixi, illuc nobis iter ſtraverunt, & callas applanârunt: Qui plus quam Atlantis ſcutum, de nebuloſis ignorantiæ tenebris nos expediendo, ſicut Dii Terminii in triviis difficillimarum ambagum rectum nobis tramitem demonſtrârunt. Fuerunt hi veraces Ariadnæ, qui Theſeis in labyrintho dubioſo difficultatum intricatis felicem exitum edocuerunt. Hoc ipſum Imperator Leo, tanquam ſeveriſſimum præceptum dedit filio ſuo. *Tu per hiſtorias veteres ire ne recuſa; ibi reperies ſine labore, quæ alii cum labore collegerunt.* Magna utilitas, magna ſecuritas, noſſe viam ingredi, cujus terminus glorioſus ſit, quæ nullis ſit prædonibus infeſta, nullis occupata monſtris, non anceps, non periculoſa, ſed directa, amœnitate, & ſecuritate plena.

Hiſtoriæ.

Apud Beierlinch. lit. H. Hiſtor.

Inter Heroës ſapientiſſimi, dum non ignorarent, non minus Mundo profuturas eſſe hiſtorias, quam ipſa armorum geſta, è Belliducibus facti Hiſtoriographi, depoſito gladio, pennam arripuerunt, & chartas atramento tinxerunt: atque illic certo quodam modo torrentibus ſanguinis inundare campos fecerunt. Sic victorias ſuas deſcripſerunt Moyſes, Joſue, Gedeon, Neemias, David, Salomon, Job. Ipſa adeo divina omnipotentia in habitu ſcribæ apparuiſſe videtur, tum, cum eum Ezechiel propheta ſibi viſum eſſe teſtatus eſt: *Veſtitum lineis, & atramentarium ad renes ejus.* Tentet quantum volet nos in pulverem redigere edax rerum tempus, conſumat ipſa marmora, & celſiſſimas rupes cum profundiſſimis vallibus adæquet, & in nihilum deducat: Hiſtoria nihilominus has moles renovatura eſt, & rurſum humi ſtrata ſublimabit: redintegrabit in memoriis geſtorum hominem, quamvis jam corruptum, quamvis corroſum, & abolitum. Idcirco & ego non poſſum quin hic reiterem verba Tullii, jam alibi memorata: nimirum quod: *Hiſtoria eſt teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ.* Hoc ipſum ego mecum ponderans, ubicunque ratio poſtulaverit, tam in partium hominis, quam in tótius deſcriptione capitulum facturus ſum proprium: non tamen eousque in longum evagabor, ut quæ potiora ſunt ſilentio prætereantur.

Deus in habitu ſcribæ.

De Orat.

Fuit inter Scythas olim gens, quæ ſicut à communi hominum genere & climate ſuo, & vivendi methodo, & moribus diſtabat, ita & ſingulare delectamentum habebat, ipſa quoque membrorum conſtitutione & figura corporis diſcrepare. Ob quod etiam cùm inter eos infans natus eſſet, prehendebat utraq; manu nutrix tenelli caput, idque fortiter premendo in longitudinem ſurſum figurabat; & ne in priſtinum ſtatum ſuum ſenſim delaberetur, & rurſum ſe contraheret, linteaminibus, & faſcibus in eadem forma conſtrictum conſervabat. Hic uſus poſthæc, & hoc artificium, beneficio temporum, & ætatum in naturam degeneravit: ex hinc proverbium quoddam exortum eſt, ut ſi quando in ejusmodi formato oblongo capite compareret homo, continuò reperiebantur qui dicerent: oportet hunc *Macrocephalum Scytham* eſſe. Sic enimvero apud hanc gentem, qui produceret, prolongaretque frontem ſuam, & majoris animi, & generoſioris, tum etiam majoris virtutis credebatur. Subjungit igitur Author ille: *Nunc non tam longis amplius capitibus naſcuntur, quemadmodum prius, lege per incuriam hominum non amplius durante.*

Caput longum.

Hipp. de Aere Aqu. Loc.

Pericles grandis ille Orator, & Miles, qui virtute armorum ſuorum, & literarum, tam vicinas quam longe diſſitas ſibi ſubjugavit provincias: qui vibrante gladio ſuo ejaculari fulmina videbatur, ſed non minus etiam perorando, fulgur jaciebat ex oculis. De hoc memoria eſt, eum usqueadeo oblongum habuiſſe caput, ut intuitu reliquarum corporis partium ſymmetriam omnes excederet, & deformitatem incurreret: unde etiam factum, ut ubicunque ſtatuæ ejus erectæ eſſent, aut pileo quodam, aut caſſidæ tectæ viderentur, ne vitium illud capitis (ſic ajunt) ſpectantium oculis pateſceret. Hæc igitur corporis forma, otioſis & malevolis garriendi cauſam ſuggeſſit: unde & Poetæ Athenienſes, & reliqui contra eum ſiniſtre affecti, propter eandem capitis amplitudinem per detractionem ſatyricam eum Schinocephalum appellabant. Teleclides item faceta quadam ironia illudendo ei (in quo nihilominus à vero non aberrabat) eum capite gravatum ſedere dixit, cum tot negotiis prægravatum ſupportare vix poſſet. Detractor ille interim hoc aliò referens, eum in opem conſilii, & parcum ſagacitate intelligi voluit.

Plutarch. in Pericl.

Sic enimvero in omni ætate critica vafrities ſagittas ſuas vibravit: in hoc loco autem pro ſcopo ſuo ſibi elegit virum inter heroës, non tantum ſui, ſed & ſeculorum præteritorum, æque ac venturorum præſtantiſſimum. Videant igitur, qui regimini Reipublicæ præſunt cum quanta ſibi cautela agendum ſit, ſi & vitia corporis & naturæ in cenſuram cadunt, ubi nullum nec meritum nec demeritum eſt: quid cum iis futurum erit, qui aut ſpontanea mente, aut incuria quadam, in damnum plebis peccaverint? Lucernæ, quæ ad illuſtrandum expoſitæ ſunt, ventorum flatu agitantur: ipſe adeo ſol in curſu obſervatores habet; Phenomena, quæ vitia naturæ ſunt, curioſius examinantur. Quin & arundines Midam habere aures aſininas loquuntur. Progreditur hæc cenſura critica ad colum usque, & ad ſputa decrepitarum vetularum, dum fila ſua de fuſo trahunt. Sonat ſchola Magni Stagyritæ, quod: *parvus*

Detractio.

Cautela pro miniſtris publicis.

Arist. 1. de Cœlo & Mundo. *parvus error in principio, fit maximus. Insita oblectatio mulieribus est præsentia mala in lingua habere,* sic de cythara sua nos Euripides docet. Non est aura pestilentior alia, quæ totius amicitiæ campum infe- *In Alces.* ctat, & venustissimos spei flores marcidos reddit, pro- *De Amicitia c. 13.* ut S. Augustinus ait. *Detractio est venenum amicitiæ.* Dicebat Teleclides memoratus de citato Heroë: de hoc capite *endecalino*, hoc est sesquipedali, magnum oriturum esse tumultum.

Refert Suidas de Philocle, Nepote Æschyli (hic autem nescio, si textus mendosus non est, *Inimicum* ponens, pro *Comico*) qui caput oblongum habebat, Caput upupæ. & cristatum in similitudinem upupæ: unde *Halmion*, quasi salinator, vel acrimonia dictus fuit: deducta fortasse comparatione & Metaphora ab ave illa solitaria & fœtente. Annales Sarracenorum recensent, Mahomethum Legislatorem, & primum Turcarum Imperatorem, Caput habuisse enormiter magnum, & faciem intermixtam colore rufo, & albo. Indecens tinctura, ubi anima tantopere nigra erat, quæ tot animarum ruina & jam antehac fuit, & est hodiedum, & deinceps futura erit: & in hoc cranio tam spatioso, tanquam in aula vacua liberum fuit spiritui rebelli pro voluntate sua incedere, quippe qui illic habitaculum suum fixerat: poterat illic pro libitu suo extendere figuras, & formas iniquissimarum legum suarum, quas ad Catholicæ veritatis exterminium excudere, & promulgare ausus est. Verus Goliath corde non corpore, qui ab innocente pastorculo humi prostratus est. Ubi virtus Altissimi opifex est, illic è formicibus prodeunt veri Myrmidones, qui metuendos alioquin orbis domitores de sede sua deturbare nôrunt.

Theatr. vitæ hum. Berlinchius vir doctissimus refert: non paucis abhinc annis in Belgiæ urbibus, ostentui publico circumlatum fuisse infantem, gracili omnino, & subtilissimo corpore, sed capite usque adeo insigniter magno, ut amplitudinem vasis, ad mensuram modii usque capacis, adæquaret, & vix puer ille ætatis suæ annum unum expleverat. Illud ipsum caput ad similitudinem fluxus & refluxus maris, jam intumescebat, jam rursus comprimebatur: dum ab intro subtus membranas humor aqueus discurrere, inflari, & elevari videbatur. Monstrum prodigiosum: & quia à consueto naturæ cursu exorbitavit, in defectu suo Spes vana. propediem collapsum est. Sic & vitam ephemerem habent spes capitis nostri, quæ inconstanti vicissitudine, non secus ac decrescens ac succrescens Oceanus, periodis suis nunc extollitur, nunc procidit. Alludebat ad spes Capitis nostri eloquentissima musa Commendatoris Testii:

Vagabondo pensiero
Dove vai, & d'onde torni, e che pretendi?
Tu su l'ale leggiero
Ora parti, ora torni, or poggi, or scendi:
Et nel tuo moto eterno
Sei l'issïon de l'amoroso inferno.

Apud Stobeum ibi. Sic illud verificatur, quod: *Spes temeraria plerumque homines fallit.* Sicut Euripides ajebat. Pindarus *vigilantium somnia* hæc nominabat. Etiam vicinus est naufragio, qui navem suam ad *Caput bonæ spei* dirigit.

Non minus curiosa, quam faceta erat inter antiquos consuetudo, qua Atheniensium quæque domus utebatur: quæ de Græcia etiam successu temporum Romam usque migravit: videlicet tum cum ad patronos suos primum ingrederentur mancipia, servitu- Caput servorum oneratum. ra. Ut enim eos vel ad servitutem animarent, vel ut subjectionis, & onerum quæ portanda essent, meminissent, eorum capita diversi generis & sarmentis, & fructibus, & nucibus, & beta, & castaneis, & leguminibus aliisque insuper rebus onerabant: quos cum postea sic oneratos per universam domum traduxissent, & in cubile eorum pervenissent, onus illud in pavimentum cadere sinebant; idque catachysmum nominabant, hoc est effusionem, profundendo id quod in capite gesserant, hocque illis postea pro mercede erat, quamdiu in eadem domo morabantur. Unde Demas cum Siro suo rursum reconciliatus illic in Terentio ajebat.

Huc ad me Sire, ut tibi caput demulceam:
Perfundere unguento fructibus.

Hæc ceremonia pro signo abundantiæ annualis habebatur. Hujus consuetudinis Theopompus taliter *Cel. lib. 6. c. 6. antiq. lection. ex Suida.* meminit: Versificatores, vel poëtæ præmiabantur, imo vero delibuti & uncti unguentis variis: sic & matronæ civitatis Segestæ, tum cum Dianæ simulachrum pro more portaretur, redimire caput suum corona de diversis floribus contexta, variisque un- *Cicero in Varrone.* guentis delibuta consueverant, atque ita exornatæ vicos & compita transibant, idolum suum prosequentes. Hinc Themistii pater ut Epicurum, quamvis falsò, percelleret, incusans eum sensuali voluptati datum esse (de quo ne somniare quidem ei in mentem venit, qui voluptatem nullam stabilem nisi intellectus, & animi agnovit) vas ei unguentarium supra caput effudit, fragrantia odoris eum tingens: volens per hæc mollitiem ejus vellicare, qui tamen semper durum & inflexibilem, adversus delectamenta sensuum se præbuit.

De hoc usu fortasse Novendiales cæremoniæ derivatæ sunt, in quibus, prout Athenæus recenset ex Gellio, novem continuatis diebus, patresfamilias succincti mantilibus, manicisque replicatis, accumbere servos suos faciebant, illisque servitium præbebant, illorum se imperio subjicientes. Quid plura? Spes præmii. Spes præmii vigorosissimum calcar est ad quodvis subjugale animal, etiam tardissimum incitandum. Id quod ipse quoque Altissimus sæpe in electis suis præstitit, dum iis gloriæ suæ portas reseravit: prout patriarchæ Jacob, & S. Stephano contigit. Propheta regius vir optimus, per hoc se singulariter ad bene operandum pellectum esse fatetur: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas propter retributionem.* Veritatem hanc inter alios Marcus Tullius agnovit, dum ajebat: *Nec domus, nec resp. stare* *De natura Deorum.* *possunt, si in ea nec recte factis præmia extent ulla, nec supplicia peccatis.* Nec tantum in uis satyris Juvenalis absorptus fuit, ut non remunerationi locum suum tribueret. *Quis enim*, inquit, *virtutem am-* Satyr. 10. *plectitur, ipsa præmia si tollas?* Non veretur carduelis quamvis subtilissimo pede suo hirsutas cardui spinas calcare & premere, cum speret ex ejusdem semine se cibandum.

Exponebant se olim durissimis & periculosissimis conflictibus viri bellatores, dum ob oculos sibi ponerent, simplices lauros, & quercuum frondes: certam enim nominis sui sibi immortalitatem ex viridantibus his, & perennibus foliis spondebant. Incertis fluctibus maris, & infestationibus piratarum se committit de litore suo procul navigans ratis, quia portum suum sibi promittit. Cum sudore vultus sui, infatigabilis arator glebas scindit, eo quod in tempore fœcundam messem sibi de labore suo futuram augurat: denique sic ait Ponti infelix in- *Lib. 5. de Tristibus Eleg. 13.* cola:

.... *Non parvas animo dat gloria vires:*
Et facunda facit pectora laudis Amor.

Hac spe allectus Pallas Spartanus (referente Pau- *In Phocicis.* sania) ferociter dimicabat, & jam corde fixum tenebat,

nebat, Tarentum urbem tum quidem ditissimam, omnique genere abundantiæ, si ullla alia illustrem expugnare: sed spe sua delusus est, dum non minori valore & animositate exercitus ejus à loci incolis propulsatus & prostratus est. Hic aliquando mœstitia & dolore plenus, in sinus uxoris suæ (cui nomen Æthra) caput inclinaverat, quod illa pectine mundabat, tum cum ille amarissime fleret, memoria repetens quæ perdidisset: junxit illa lacrymas suas, quas calidas destillabat incumbentis caput. Tum enimvero in memoriam ei rediit, quod ab oraculo quondam audierat, futurum ut civitatis & campestrium, potiretur, siquidem ei ab Æthra super caput pluvia decidisset: suscepit augurium, collectisque rursum ordinibus, nova vi aggressus, & extrema ausus, muros & urbem usque adeo in angustias compulit, ut paucis eam diebus ditioni suæ subjecerit.

Civitas augurio capta.

O si Christiani nostri & mentem, & aures ad oraculum suum adverterent, dum ad corda eorum pulsat, plantarent utique victoriosum vexillum suum in civitate illa sancta, quæ utique & ipsa *vim patitur, & quam violenti rapiunt.* Hoc punctum tale est, ut concionem integram mereretur: sed cum id jam instituti mei non sit, nec hic sit scopus meus præcipuus, ad paucas admodum, & succinctas me reflexiones restringo. Id solum referam, quod de Dilecto in Cantico Canticorum recensetur, qui ad portam animæ sanctæ pulsando stabat, dum illa pigritando vestimenta sua inquirebat: cum vera jam composita esset, prompta voluntate exiit, sed: *ille declinaverat.* Ruina totius Hierosolymæ, quæ Salvatori nostro lacrymas extorsit, aliunde non contigit, testante ipso Redemptore, quàm: *quod non cognoverit tempus visitationis suæ.* Homo nonnunquam ipsis insensibilibus rebus insensibilior est. De rosa scribitur: *Destasi allospuntar del, primo raggio:* hoc est: ad primum Solis radium excitatur: & Claudianus de magnete ait:

Inspiratio divina.

Claud.

Arcanis trahitur gemma de conjuge nodis.

De magnete. Ad primum Austri flatum Laurus germinat: ipsa astra influentiis suis loquuntur. Unde laudabiliter ab homine fieret, si quandoque internis commotionibus, quibus ad bonum incitatur, locum daret: hæ enim sunt illæ memoratæ pluviæ Æthræ. Loquebatur ut Poëta, nihilominus ut Christianus Commendator Testius, quando Matthæum Sacchettum sic affari voluit:

Quelle, Matteo, che miri
Entro al opaco velo
Dela notte brillar faci superne,
E che in perpetui giri
Parte stampan nel Cielo
Con luminoso pie strade eterne,
Parte a li altri Zaffiri
Del firmamento immobilmente inserte,
Han piu stabile ardor, sedi piu certe:
Otiose pitture,
Stampe in utili d'oro
Non son, qual se le crede il volgo insano,
Piove da raggi loro
Qua giu l'Influssi omnipotente mano.

Denique quàm bonum est imitari exemplum Apostolorum Andreæ & Petri, qui unica hac Redemptoris & simplici voce: *Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum, relictis retibus secuti sunt Dominum.* Supra quod S. Gregorius inquit: *nulla eum fecisse miracula viderant, nihil ab eo de præmio æternæ retributionis audierant, & tamen ad unum Domini præceptum secuti sunt eum.*

S. Gregorius.

Salutatio vitæ civilis & politicæ fundamentum est: hæc omnium negociorum, hæc commerciorum & tractatuum posta est. Hæc vitam socialem instituit, & solidat. Cum hoc signo cor loquitur, æque facunde, ac maximè elaborata eloquentia. Hæc tam sæculorum præteritorum, quàm modernorum consuetudo est: unde & ad omnem occursum, & caput suum discooperiebant, & levabant. Quidam manu, quidam nutu se explicabant: potissima tamen pars detecto capite: per quod secreta intima suorum cordium se palam facere credebant; sic nos Varro apud Plinium docet. Quandoque etiam id sanitatis intuitu fiebat. Multi enim in juvenili ætate adhuc vegeta, detectum caput contra frigus, & calorem, conducere sanitati arbitrabantur: Ego idipsum Medicorum scholæ discutiendum relinquo. De Ægyptiis refertur, eos semper nudato incessisse capite, & robustioris sanitatis fuisse, cum è contra Persiani operto capite semper imbecilliores, & infirmiores corpore visi sint. Illud certum est de Hannibale, & de Julio Cæsare singulariter id recenseri, ut aliorum Heroum non meminerim (quod infatigabiles ad ardores solis, ad ventos, ad grandines, ad gelu, ad pluvias, ad omnem temporis injuriam invicti detecto semper capite in militaribus expeditionibus suis comparuerint: demonstrando, se sine casside ferreum caput, & adamantinum in castris suis & inter arma animum gestare.

Salutatio detecto capite.

lib. 28. cap. 6.

Imperatores & Belli duces capite detecto.

De Massinissa Numidarum Rege, qui Romanorum potentiam fregit, & ad præcipitium ruinæ suæ penè propulisset; recenset Alexander, nec eum æstu, nec frigoribus, nec temporum vicissitudine, nec cæli inclementia adduci unquam potuisse, ut caput suum operiret. Idem de Adriano refertur, & Severo, principibus tanti vigoris, ut in gravissimis hyemis tempestatibus nunquam caput vel pileo, vel alio tegumento operuerint. Sed quod salutationem attinet, recenset Egnatius, Petrum Laurentii Celsi, Ducis Veneti Patrem eousque obstinatum fuisse, ut nunquam persuaderi potuerit ad occursum filii sui discooperire caput suum: unde ut hic error publicus tolleretur, crucem auream in capitis sui tegmine affigi jussit, ut Patri occasio esset, se detegendi occurrente filio Duce, respiciendo ad signum hoc redemptionis nostræ. Itaque omninò utilissima salutatio est, & necessaria, quippe quæ conservat, imò & instituit, familiaritates, amicitias, societates, affinitates, contubernia: efficitque ut homo per hæc ad cognitionem, & consortium sui similis perducatur. S. Paulus eos Romanos, qui nunc in arte magistri sunt, de hoc vehementer admonitos esse voluit dum ait: *honore invicem prævenientes: sollicitudine non pigri.* Bonum enim esse censuit, imo & ad salutem animarum proficuum, per hujusmodi reverentiam inclinationem animi benevolam demonstrare adversus proximum suum; procul ab asperitate & duritie morum, & gestuum, quæ quandoque rixarum, & querelarum incentivum esse solent. A Philosophis moralibus hæc reciproca reverentia definitur: quod sit: *honor exhibitus in testimonium virtutis.* Et S. Thomas Aquinensis inquit: *Revereri est actus timoris, & ut debetur Deo, est actus latriæ.* Ipsa adeo irrationabilia animantia hujus rei nobis præbent exemplum. Admirabile in hoc examen apum est: de quibus libri memorant, quod in veneratione & submissione erga Duces suos se *æmulentur obsequiis*: quod cum illo superiori convenit: *honore prævenientes.* Eximia est Elephanti proprietas, qui ad primum Lunæ ortum se tanquam luminis hujus Adorator prosternit.

Genial. dierum l. 7. c. 19.

lib. 9. c. 12.

Cap. 12.

2. qu. 81. art. 1.

PHYSI-

PHYSIOGNOMIÆ, ET SOMNIA.

GLoriatio vana, ut non dixerim, temeritas est, æquiparanda iis, quæ maxime vetantur, de exterioribus signis hominis, interna ejus penetrare velle. Qui id præsumpserit, ad hoc se præparet, ut in Vesuvii luminosis vorticibus mortem nanciscatur: & naufragus in abyssum maris demergatur, & rursum dictum illud redintegret: *O Abysse tu me cape, quia teipsam non capio.* Sapientia Salomonis insinuat: *Sicut aquæ profundæ, sic cogitationes in corde viri.* Prov. 7.

Quis est qui fundum fluminis non transuadere solum, sed & prospicere possit, cum turbidum est, & inundatione intumescens? Quis credidisset in corpore tam exiguo Alexandri Magni domicilium suum collocasse animum, qui capacitate sua mundum universum possideret? Sub insulsis & turpibus membris Faunorum & Sylvanorum, præstantissimæ quandoque virtutum Ideæ deprehensæ sunt, & cultum venerationis debitæ obtinuerunt? Quoties sub cælesti forma corporis infernale monstrum vitiorum latuit? Fatui sunt, qui de cortice externo se profunda qualitatum internarum rimari posse gloriantur. Siquidem ars talis dari posset, frustra Momus in pectoribus hominum fenestrellam desiderasset, ut & cogitata & corda hominum videri possent. Hinc & Trina illa, & Sextilia ab Astronomis præsignata, sæpius in momento temporis in quadratum, & oppositiones notivas convertuntur. Cum eadem facilitate, qua se sudum cælum in obnubilum commutat, etiam mens hominum involvitur, & obnubilatur. Magna voce nos Apostolus Joannes exhortatur, ejusmodi signa corporis forinsecus spectabilia ad formandas genituras similes non trahere, nec præscriptiones inde, aut asserta producere: *Nolite*, inquit, *judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.*

De externa hominis constitutione judicari interna nequeunt.

Cap. 7.

Hæc mihi adversum eos scribere occurrerunt, qui per Physionomias & somnia ratiocinari præsumunt de internis hominum, atque inde significata quædam benè solidata deducere. Negari interim nequit, accidentali quadam dispositione de statu, infirmitate, vel sanitate hominis indicia sumi posse. *Vultus ac frons, animæ janua, quæ significat voluntatem abditam*, sic Marcus Tullius scripto reliquit, Motus enim Iræ, & similia externa quæ accidunt, antequam foris promineant, prius sedem fixerant in corde. Dabimus itaque signa physionomica, & somniorum, quæ & ante me ab aliis annotata & figurata sunt.

In petit. Consul.

Dixerunt itaque, qui antiquitus jam talibus corporis indiciis se applicarunt: Caput grande, excedens cæteram membrorum proportionem, indicare hominem pigrum, & mente stupidum: sicut & exiguum nimis & gracile fatuitatem & stultitiam notare: idque non sine ratione, illic enim vapores nimii levantur; hic vero exiguitas Organi, & Receptaculi, nutrimentum debitum impedit, ut cognitionis perfectionem maturare non queat. Scripserunt quidam; si vertex capitis promineat, ita ut in similitudinem pini terminari videatur, taliter natum, inverecundum sine fræno, & sine pudore passionum suarum futurum esse: & ut verum fateamur, cum ibidem magna fiat spirituum attractio, qui in summitate illa nimium acuta restringuntur, & uniuntur, fieri non potest, ut temeritatem, & inconsideratam proterviam non eliciant.

Caput crassum, & in superficie sua planum, & adæquatum, omnem morum pravitatem & licentiam portendit: tanquam illic in spatioso campo, audacia, arrogantia, & affectuum inæqualitas vagari, & dilatari liberius possint. Concavum in anteriore parte fraudulentiam, dolum, & effrontem excandescentiam notat. Dixerim id rationem quandam habere physicam: Ira enim in hoc ventriculo compressa, sicut ignis subtus terram, aut in tormento bellico conclusus, quantò plus obstaculi invenit, tanto vehementius exploditur, & viam sibi aperit, feriendo.

Caput bonam humorum temperiem & constitutionem indicans tale est: proportionatum videlicet cum reliquo corpore: quamvis sint, qui asserant, si in longum protendatur, maturitatem & prudentiam designare. Talis erat Pericles, homo sagacissimus: tales & Scythæ, & Parthi, prout supra memoratum est. Hæc sunt quæ cum vanitate observantur in homine, cum experientia quotidiana in contrarium militet: cogitata enim mortalium, non secus ac Maris undæ sunt, inquit S. Gregorius, quarum nec origo, nec medium, nec finis reperitur. *Mare mens hominis, & quasi fluctus maris cogitationes mentis:* jungatur his educatio, quæ plerumque ordinem naturæ interturbat, & pervertit: adjungantur & fines, qui actiones hominum specificant, & tanquam scopi sunt, ad quos humanæ cogitationes collimant: quamvis Ovidius dicat: *Heu quam difficile est crimen non prodere vultu!* In vultu enim & ego non negaverim tanquam in Tribunali accusationes Synteresεos apparere: unde & Cleanthes illic apud Diogenem ait: *Ex specie comprehenduntur mores.* 11. Moral. 2. Metam.

Bonus & malus ex vultu cognoscuntur. Cleanthes.

Quod somnia attinet, cum quanta de his vanitate Cardanus in Interpretationibus suis scripsit, tantumdem à veritate nullatenus aberravit, cum ait; eos qui alioquin somniandi consuetudinem non habent, siquidem repentè somniare cœperint, aut morti, aut saltem longiturnæ infirmitati vicinos esse. Id reor sensit, ob abundantiam humorum, qui heterogenei aut inconcocti, in tali corpore detinentur, somniarunt itaque, aut in vanum observarunt, qui dicunt: somniare de *capite*, Principatus eventuri indicium esse, aut Dominii, Honoris, Ingenii, Gubernaculi, & Regiminis domestici. Huic sententiæ & ego subscripserim: siquidem per hæc dici volunt: omnes hos Principatus, & Celsitudines terrestres oriri & evanescere ut somnium, vel phantasma. Dixit hoc Psalmista Regius: *Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.* Et paulo infra de eadem materia: *Velut somnium Domine in civitate tua imaginem illorum ad nihilum rediges.* Psal. 72. Ibidem.

Caput vissum per somnium indicans Principatum.

De hac negociorum turba, de his dignitatum humanarum fastigiis, de hoc ambitu gloriæ, qui terminum non invenit, S. Basilius Seleuciensis Episcopus sic inquit: *Mox una febris, aut certe pleuritis abreptum hunc è medio hominum cœtu rapuit, & splendor ille majestatis & gloriæ, ad insomnii similitudinem momento disparuit.* Et S. Chrysostomus. *Fabula quædam est vita nostra. In scena aulæo sublato varietates dissolvuntur, & omnia coruscante luce avolant somnia.* Interrogatus Diogenes tum, cum in agone vitæ suæ constitutus esset, & quasi somnolentus indormisceret, à Medico suo, qualiter haberet, respondit: *Nullam sentio molestiam, nam frater sororem anticipat, somnus mortem:* Recordor & me quoque in florenti adhuc ætate mea sic cecinisse: lib. 4. Hexameron. Ex Patre Martineng. Homil. 55. ad populum. Plutarchus in Consolatione ad Apollon.

Vita nostra somnus est.

Giaccion Tebe, Numantio, Ilio, è sagunto,
E le moli ch' alzò Memfi superba:
Fatte spoglie del tempo, or copre l' Erba
Nea le grandezze lor resta un sol punto.

Tal

Tal di chi dorme a le pupille a punto
Il ſonno luſinghier pompe riſerba:
Ma tolto al dolce Inganno, oh come acerba
Sparve la gloria, ando l'honor conſunto!
Dorme il regnante, e d'alta vite intanto
Un ramo a quel potente il crin circonda,
Che piu al figlio portende auguſto il manto.
Si del faſto mondan ſotto ala fronda
Chi ſi adagia, rimira il legno, oh quanto
Di morte al fine al Aquilon ſi sfronda.

NOTA LITERÆ C.

INgenioſiſſima (ſi ulla unquàm inter homines facta eſt) inventio characterum fuit, tam neceſſaria (ut reliquorum non meminerim) potiſſimum Principibus, utpote quibus negotiorum ſumma & eſſentia conficitur literis: dum ubi ſua intereſſe viderint, celant quæ volunt, promiſcuam plebem; rurſum autem quibus volunt, eadem propalant. His nil tam pernitioſum eſt, quam ſi de pectore ſuo ſacrato exeuntes, prophanæ plebi ſe divulgaverint, atque ita ſe malevolorum oculis expoſuerint, ſapientiſſima, inquam, inventio, manifeſtare ſeipſum, nec tamen cognoſci, ſicut Ulyſſes nube tectus. Sic ſapienter Demaratus cum Lacedæmoniis uſus eſt, Senatus Spartiatarum cum Belliducibus ſuis, Hiſtieus cum mancipiis, Beda cum Principibus, Trithemius cum focis aëreis: Harpago in ventre timidi leporis conſilia magnanimitatis abſcondit. Denique his ad compoſitionem Veteris Teſtamenti, per quod novum figuraretur, ipſe altiſſimus uti voluit.

His à me ritè ponderatis, qui univerſitatis utilitati ſervire intendo, & qui à Phyſionomicis inſtructus ſum, & præſertim ab ingenioſiſſimo viro Joanne Baptiſta Porta, qualiter ſagaces quidam & acuti, ſe in variis corporis membris contingendo majores & principaliores Alphabeti literas expreſſerint: unde etiam quæ volebant integra dicta concinnare poterant, atque ita hac quaſi muta eloquentia invicem fabulabantur: Ego, inquam, non ad horum intelligentiam, ſed qualiter antiqui notas ſuas deſignaverint, expoſiturus ſum: ne ſi quando in lapidis cujuſdam aut monumenti inſcriptionem quis inciderit, nec propter ſenſus combinationem, & interpretationem, prima fronte involutam & confuſam ſe expedire poſſit, vehementius in duritiem obſcuritatis offendat, quàm in ſaxum ipſum. Propterquod, cum contingendo Caput C. literam ſignificare voluerint: Quid hæc litera ſola, quid conjuncta cum aliis indicaverit, paucis expediam.

Quantæ utilitatis ſint characterum notæ.

C. itaque ſolum ſine copula alterius literæ ſequentia verba denotat: *Comitia, centum, Cajus, cauſa, condemno. CA. AM. Cauſa amabilis. C. B. Civis bonus: Civis Coryntbius. C. C. Calumniæ cauſa. C. C. E. Cauſa conventa eſt. CC. Circum. CCC. DP. Tercentũ, Duplex. CCC. TP. Tercentum Terræ pedes. C. C. F. Cajus, Caji filius. CS. Cauſa. CA, vel CAM. Camillus. CAE. Cæſar. CÆ. AV. GG. Cæſareæ Auguſtæ. CAR. COJU. Cariſſimæ Conjugi. CARIS. C.triſſimus. CB. Commune bonum, Civis bonus. CC. Ducenti. CCLR. Cauſam claram Regi. CR. Contrarius. CC. conſilium capit: Ceſſit calumnia: Cauſa contractus. CS. Cujus. CDC. Quadringenta condemnatur. CD. Condignum: Quadringentum. CEL. Celeres. CEN. PP. vel CENS. PP. Cenſor perpetuus. CEN. A. Cenſoris arbitratu. C. E. N. T. Centuria: Centurio. C. E. N. T. V. Centuriones. C. F. Caji filius. CFR. Cauſa filiæ Regis. CH. Cuſtos hortorum: Cuſtos Hæredum. C M. Centum millia. C I C. Cicero C. I. C. Cajus Julius Cæſar. C. T. IN. Cubitos tres invenies. C J. vel C. I. P. P. Cippius ſeu terminus, ut, ad tertium Cippium, ſeu lapidem. CIV. Civitas, Civis. C I V. Cauſa Juſtitiæ. CCI. P. Cubitos duos invenies plumbum. C. C. Cajus Claudius. C L. V. Clariſſimus Vir. CL. F. Clariſſima fœmina vel familia. CL. Claudius. C. L. D. B. L. Cauſam Laudabilem. C. L. Caji Libertus, vel Liberorum. CLBCL. Conlibertæ Clariſſimæ. C. MAR. P. Caput margine pleno C. M. Comus. CML. Centum millia. CMS. Comis. CM. Civis malus. CM. vel CA. M. Cauſa mortis. COM. Comitia. CMS. Cauſa mali ſui. CML. Crementum multum. CME. XII. Camelos duodecim. CN. Cneus. C. N. Cajus noſter. CN. L. Cnei Libertus. CO. Conjugi. C. O. Civitas omnis: Controverſia. COM. OB. Comitia obdurata. CON. Conſularis. CON. SEN. E. OR. P. Q. R. Conſenſu Senatus, equeſtris ordinis, populique Romani. CONS. vel CS. Conſiliarius. COL. vel CL. Colonia: Coloni. COLL. Collegæ: Collegia. COL. Collega: Colonia: Columen. COLL. FABR. Collegium Fabrûm. C. O. H. Cohors. CONJV. Conjunxit. CONJV. O. Conjugi obſequentiſſimæ. CONJUG. M. Conjugii Mercurii CONX. Conjux. CONLIB. Conlibertus: Conliberta. CONTUB. Contubernalis. COR. Cornelius. COR. Corpus. CORN. R. F. Corneliæ Regis filiæ. CORN. AVRS. Coronas aureas. COS. Conſul. COS. QVAR. vel IIII. Conſul quarto. COSS. DESSIG. Conſules deſignati. CSS. Conſulis. Conſularis. COS. DES. Conſul Deſignatus. CP. Civis Publicus, C. P. Caſſa publica. CPS. Capſa. CP. Cauſa petitionis: Cauſa poſuit. CPRSS. Cupreſſi. C. R. Civis Romanus. CR. Creticus: Criſpus: Contractus. C. R. C. Cujus Rei Cauſa. C. R. C. P. Cujus rei cauſa promiſit. CS. Communis. CS. A. Cæſar Auguſtus. CS. IP. Cæſar Imperator. C. S. S. Cum ſuis ſervis. C. S. FL. Cum ſuis filiis. C. S. H. Cum ſuis Hæredibus. C. S. P. E. Cum ſua pecunia eſt. CTS. Controverſia. CT. V. O. A. B. Civitas vitæ omnia auffert bona. C. V. Centum viri: Clariſſimus vir: Caſa Virginum. CIV. Civis: Civitas. Civitas. CVL. Cultores. CVR. Curionum: Curiarum. Curſor. C. X. IN. AR. Cubitos decem invenies argentum. C. XX. IN. AUR. M. Cubitos viginti invenies aurum mirabile.* Quot myſteria diſcooperit, quot theſauros effodit, quæ abſcondita revelata hæc admirabilis characterum inventio, quorum indagatio nec pauca eſt, nec brevis, nec expedita? Scio apud Authores antiquos, te his plura inventurum eſſe. Nihilominus hæc quæ præſento, parca non ſunt, quippe quæ plurium Authorum lecturam, & fatigationem tibi in compendium redigunt. Sequuntur.

EPITHETA.

IN materia Adjunctorum vel Epithetorum, documenta multa & præſcriptiones, per occaſionem partium, & membrorum humanorum tibi occurrent, ex quibus facile videre tibi liceat, quam neceſſaria ſint, quantæque virtutis præfata Epitheta, tam in arte poëtica, quam oratoria: cum ex his decor, & pulchritudo omnis formetur. Epithetum enim eſt, quod proprietates ſignificat, interiora exponit. Illud denique eſt, quod unit, dividit, ſeparat, incorporat, declarat, & implet dictionem, & periodum omnem. In Hypotypoſi potiſſimum, aut deſcriptionibus, pars eſſentialis nominari poterit: per hanc enim objecta quaſi ante oculos ſtatuuntur. Epithetum eſt, quod qualitates, conditiones, & eſſentias rerum repræſentat. Sicut in

Neceſſitas, uſus, & qualitates Epithetorum.

in Terentio, quem citat famosissimus Co. Emanuel Thesaurus (cujus diffusiori lecturæ te remitto) qui Phormionem introducit hæc dicentem: *Non novi hominem*: cui Pamphilius respondet: *Faciam ut noscas: Magnus, rubicundus, crispus, crassus, cæsius.* Quæ circumstantiæ, in descriptionibus evidentiam adjungunt objectis, dulcedinem orationi, cognitionem partis de toto.

Ut ergo hunc Tractatum tam copiosum cum omnibus circumstantiis suis, & per attestationem authorum maximè illustrium concludam, primus mihi obviam procedit Martinus Capella qui *caput rutilans* apellat. *Quod rutilum circum caput gestabat.* Pontanus illud Auricomum vocat: *Præradiat caput Auricomum, roseusque per auras, it decor.* Strozzius illud honestum appellat: *At procera caput cervix fulcibat honestum.* Tibullus nitidum: *Nec nitidum tarda compserit arte caput.* Purum Ovidius: *Longa probat facies capitis discrimina puri.* Flavum Virgilius: *Summa flavum caput extulit unda.* Roseum Textor: *Et roseum pubens oculis, herba caput.* Venale Juvenalis. *Et præbere caput domine venale sub hasta.* Idem ipse vacuum appellat: *Vacuumque cerebro jam pridem caput.* Invisum denuò Ovidius. *Protinus invisum nec petet astra caput.* *Indeploratum* idem. *Indeploratum Procere caput.* Horatius illud perfidum vocat. *Obligasti perfidum votis caput.* Ab eodem insanabile vocatur. *Si tribus Antyciris caput insanabile nunquam Tonsori Lycino commiserit.* Laurigerum à Politiano: *Laurigerum morti subjicere caput.* Manto impavidum vocat. *Impavidumque ultro caput ad tormenta reportat.* Ruinosum ab eadem nominatur: *Tecta ruinorum caput inclinare videbat.* Ab eadem funestum: *Funestum dirumque caput.* Adhuc ab eadem implume: *Implume caput.* Grande à Prudentio: *Grande per infirmos caput excisura ministros.* Eximium ab eodem: *Servasset caput eximium, sublime, beatum.* Hostile à Statio. *Spectat atrox, hostile caput.* Furiale ab eodem. *Obnubit furiale caput.* Ab eodem adhuc venerabile. *Meritaque caput venerabile quercu.* Si hæc tibi forte non suffecerint, copiosius Authores evolvere placeat, ex quibus tibi major suppellex suppeditabitur.

Lib. 1. De Art. Amandi. Lib. 3. Lib. 3. Georgicorum. Satyr. 3. Satyr. 14. In Ibin ibidem. Carm. 2. in Arte. In Psych. 8. 11.

Solet Convivalis Mensa, post cibos, necessarios, & macteas succosas, ut commensalium palatus indulcoretur, inter bellaria, saporosissimos, & exquisitissimos fructus proponere. Ego itaque pariter in hoc Tractatu meo, in hac mensa, non Lotophagorum, aut Læstrygonum, quamvis humanis membris instructa, in apparatu bellariorum, si non prout oportet, saltem in essentia, hoc est, ad manum semper habens Authores quibuscum loquor, tibi satisfacere satagam. Et hi ipsi Coci Athenienses sunt, quos omni scientia ad certum quendam terminum instructos volunt, si fides habenda Magno Mascardio, qui Authores nominat, Athenæum & Plutarchum.

Tabula Cebetis.

Itaque ut ego te non sine fructu quodam dimittam, in cujusque Tractatus fine pro conclusione tibi Oden quandam poëticam offeram, quæ si aliunde, & non de calamo meo prodierit, scio te spiritum aut dulcedinem in ea desideraturum non esse. Sed si paupercula Musa mea tibi donum hoc dederit, precabor te, ut cum eam incultam, & insulsam adverteris, infirmitati compatiaris: siquidem etiam in habitu quandoque veteri, aut nimium prolixo, aut in lacerna vili comparuerit, nosse oportet me Protheum non esse, qui versicolorem me præbeam, semper idem sum. Nec in diebus meis histrionem unquam egisse memini, ut quotidie glorier, me indumenta mea, & personam transmutare. Invidus sum iis, qui imitantur funambulones, tam perite supra funes choreas ducentes. In tanta autem vivacitate, cogitationum in tot quorundam conceptibus, & influentiis, quisque quantum potest, bilancem in æquipondio teneat: si autem in unam vel alteram partem inclinaverit, videat ne impingat, & se contubernalium risioni exponat. Non ignoro & hic ollam mihi sat bullientem non esse. Ad omnem nihilominus gressum pedum meorum intentus sum, ne forte procidam; cum noverim in terram hic cecidisse, mortale esse, sicut jam videre licuit. Libet mihi pedibus potius incedere, quàm equo effræni, aut refractario me committere: qui me de sella excutiat, cum sciam Hippogryphos Atlantis, & Chymæras Bellerophontis fabulosas esse. Pauci & rari sunt, qui supra dorsum Pegasi saltare noverint: & siquidem ille cum ungvula sua effodere Castalium fontem potuit, quem lateat cuique saltem licitum esse fontem hunc attingere? Hic cum perennis sit, pauperi æque ac diviti potum ministrat: qui etiam dum equi ungvula tactus fuerit, tam pauca, quam multa suggerit: tam cui datum est solis ungvulis intrâsse, quam totum se immersisse. Fateor parsimoniam pedis mei, qui non nisi intingere ungues potuit. Id totum retuli, ut benigne lector occasio tibi detur, qua mihi compati velis, siquidem tibi de deliciosis Pindi convallibus meliores fructus non attulero, quam quos tibi in hoc loco obtulisse me vides: Argumentum tale est.

Laus Capitis.

Supra sententiam Philonis, ubi ait:

Ubicunque satellitium Regium est, ibi Rex satellitio stipatus sedem habet. Sed totum animæ satellitium, sensuum nempe organa in capite sita sunt.

Del medemo suo Autore eccelsa Imago,
A cui pur volle il Creator Sourano,
Nella grand opra esercitar la mano,
Se stesso in lei d' effigiarsi vago.
Sfavilli il Sole, è folgoreggi il Tago,
Tutto è creato al beneficio humano:
Infuse l' Alma in lui: celeste arcano:
Onde fosse di glorie altero, e pago.
Come qualòs di chi mirar s' avenne
Sotto al suo Re di purpurati Eroi,
Glorioso Senato in Di solenne,
In simil guisa à ministri suoi
Principi numerar subditi ottenne,
Se potenze vitali il capo in noi.

CAPIL-

CAPILLI.

Anatomia.

Quandoquidem humano capiti Capilli connexi sunt, de iisdem ratiocinandi hic mihi locus non incongruus videtur: cum præterea scopus mihi non sit, de una sola professione sermocinari, sed de multis pauca delibare (ut videlicet ex hac varietate lectori utilitas cum delectamento eveniat) cum Andrea Laurentio breviter dico: Capillos ab Altissimo Conditore homini ad tutelam, & ornamentum datos, unde & pro qualitate & pro conditione varia nomina consecuti sunt. Doctissimus Aldrovandus sic eos nominat: *capillus, quasi capitis pilus.* Peripateticus eos *congenitos* vocat. A Persio *cyrrhi* vocantur. Tota capillorum congeries *Coma* appellata est, quod sæpius radantur. A Latinis *Cesaries* à *cedendo*: à dictis Latinis etiam *juba*, & *crines.* In primo suo exortu lanuginis nomen habent. Ad generationem eorum universæ causæ quatuor concurrunt: Materialis, efficiens, formalis, & finalis. Materia illorum duplex est, quæ ab optimis Physicis, *ex qua & in qua* appellatur. Illa excrementum tertiæ concoctionis est, fuliginosum, dum videlicet vapor per spiracula cutis rariora evagatur. Hæc autem cutis est moderate sicca, & rara, ad differentiam locorum paluſtrium & uliginosorum, ubi nil generari solet. Quam necessaria sit ad generationem capillorum, raritas cutis, his verbis Hippocrates docet: *Plurimi, & maximi enascuntur pili, qua corporis parte cutis rarissima est, & ubi posterius rarescit cutis, ibi posterius nascuntur pili, ut in mento, & pube.* Causa efficiens, ex qua pili nascuntur, moderatus calor est, qui vapores fuliginosos per spiracula cutis propellit, & eatenus exiccat, ut formam talem adipiscantur. Hi diversos sortiuntur colores, ex accidentibus, complexionibus, & temporum diversitate, unde consimiles qualitates derivant, cum color ab humore prædominante non disjungatur, & omne excrementum humoris sui ideam referat. Sic in affectu, & complexione biliosa flavi erunt capilli: in pituitosa albi: in melancholica nigri. Hi aut crispi sunt, aut prolixi, aut obliqui, pro cujusque complexione aut sicca, aut humida, aut debili, aut vegetiori, quæ de materia calida, aut frigida originem ducit: De quibus copiosissime Galenus. Causa denique finalis triplex est: Defensio partium, quas diximus: Ornamentum capitis, & faciei: tum deinde exhalationum humidarum, & recrementorum fuliginosorum emissio. Hinc & eæ capitis partes quæ *tempora* nominantur, ex eo dicta sunt, quod illic in provectiore ætate canities primum se prodit, tempus, & ætatem hominis annuntians.

Lib. 9. c. 3. De monstris pag. 75. — Varia Capillorum nomina. — Causæ concurrentes ad generationem capillorum. — Color similis humori prædominanti. — *2. De Temperament.*

HIEROGLYPHICA.

Aggreditur, & ferit, sensata doctrina Valeriani homines atheos: qui abutentes eo, quod propheta regius contra hujuscemodi olim scripsit: *non est scientia Dei in excelso*: cum summa impietate omnipotenti Deo oculum divinitatis & providentiæ, quocum omnia videt, tollere non verentur. Hic author itaque refert: Ægyptios, ut quantum supra nos divinus oculus vigilet, demonstrarent, qui non solum externa nostra, sed & abdita cordis cogitata cernat, & cognoscat: depinxisse (sic ille ait) aut sculpsisse figuram venerabili vultu, quæ à capite ad calcem usque longissimos capillos protendebat: in hoc significare volentes, Deo, tanquam Creatori, & Autori nostro omnes cogitationes nostras dedicandas esse. His enim anima nostra adornatur, mens tegitur; hæc mens cogitationes producit, non secus ac a capite capilli generantur, secundum expositionem etiam Virorum doctissimorum, cum Redemptor ait: *omnes capilli capitis vestri numerati sunt*, numeratas esse cogitationes nostras intelligi voluit. Quod porro capillos tondemus, indicat, de mente nostra curam omnem superfluam & vanam tollendam esse: hæc enim excæcat animum, sicut pili oculos, nisi radantur. Eucherius hoc de iis cogitationibus intellectum voluit, quæ de rebus jam præteritis sunt. Nazaræi autem, qui nunquam tondebantur, se omnimodo mente in Deum absorptos, & dedicatos esse indicarunt. Propter quod de Præcursore Domini Joanne Baptista dictum fuit: *novacula non ascendet super caput ejus*: subscribit huic S. Gregorius in quarta, & in vigesima prima epistola, libri primi, his pulcherrimis verbis: *Capilli in capite exteriores cogitationes indicant, & præsentis vitæ curas exprimunt, quæ quidem ex negligenti, atq; torpescenti sensu coortæ quia minus opportune prodeunt, nobis quasi non sentientibus pullulant, igitur aliis qui præficitur Sacerdos, neque prorsus debet sollicitudines exteriores à se projicere, neque illis multum inhærere.*

Hieroglyph. Lib. 32. — Divina providentia. — Videt profunda cordis cogitata: Quæ Deo dedicanda sunt: — Cogitationes autem vanæ removendæ: — *Eucherius.* — *S. Gregorius.*

Vana quoq; superstitio, à spiritu maligno & infestatore hominum suggesta, sub religionis specie, antiquitus vovere, & dedicare capillos dæmoni consueverat. Unde Virgilius de Didone moribunda hæc referebat.

Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, stygioque caput damnaverat orco.

De hoc diffuse ratiocinantur Morettus, Pontanus, & Cerdas. Turnebus refert, ab omni victima in facie altaris primum rescindi pilos solitos esse: pari modo & ab hominibus, vel morituris, vel supplicio damnandis. Prima cæremoniarum erat, eos ad radices usq; tondere, & Diis Infernalibus consecrare. Hinc Cerdas de Ænea sacrificante concludit: *& summas carpens media inter cornua setas.* In duodecimo Æneidum: *& tempora ferro summa notant pecudum.* Cantabrus hoc originem suam inde traxisse opinatur, quod in crinibus summa sit hominis fortitudo, prout de Samsone notum est: sacrificia autem hæc Proserpinæ vovebantur, juxta Horatium:

Jam complexa manu crinem tenet infera Juno. Videatur de his Adrianus diffusius.

Lib. 4. Æneid. — *Lib. 4. c. 16.* — *Lib. 9. Advers. cap. 17.* — *Lib. 6.* — *Cantabrus. Sil. 1. de Glancia moribundo. Lib. de Como c. 2.*

Signum, vel Hieroglyphicum summæ servitutis, etiam ad nostram ætatem usque conservatum fuit: siquidem homo miser & deploratus, mento, & capite raso, & ad cutem usque nudato appareret. Hinc Tacitus refert: servum quendam Agrippæ Posthumi, nomine Clementem, ut generosam occisi domini sui vindictam exerceret, cum ei omnino in cætero corporis habitu & constitutione similis esset: excepto capillitio, quod rasum habuit: *ignotis se abdidisse locis, donec crinem barbamque promitteret: nam servi caput rasitabant:* Sic apud Aristophanem Comicum certus quidam Aulius Pistotherus Poëtam quendam mirabatur comatum esse, cum se Musarum servum esse profiteretur. Nec tamen his solis capilli rescindebantur, sed hic mos etiam ad captivos, & bello captos pertransiit. Hinc Claudianus sic habet:

Tuque simul ferri religata catenis
Tonsa comas, imo barathri claudere recessu.

Servi incedebant rasi. — Tacit. — Captivi. — Claudianus.

De his prolixius videatur Scholiastes. Hoc modo mutilati & deformes victi ad pedes statuæ victoris sui & Numinum sternebantur: Imo & non raro pedibus victorum deprimebantur, & calcabantur: De his primis S. Gregorius Nazianzenus inquit: *Barbarorum Domitorum, atque ad pedes jacentium multiplices figuras*: De secundis Statius captivum Rhenum poëtice describendo, ad pedes statuæ ipsius rescissam projecisse comam inquit:

Lib. 1. contra Rufinum.

Orat. 3.

Lib. 1. Sil. 1.

. . . . *Vacuæ pro cespite terræ*
Ænea captivi crinem tegit ungula Rheni.

Alludit hic Poëta ad usum Romanorum, qui flavos captivorum Germanorum capillos abscindendo, eos juvenculis puellis dono dabant, ut inde (prout hodie quoque in more positum habent, adjungendo mundum muliebrem) ut inquam, caput suum inde ornarent. Incedebant tum, sicut hodie quoque pomposi capillis suis Germani. Unde Tacitus: *Habitus quoque corporum, quanquam in tanto hominum numero idem omnibus: truces & cæsii oculi, rutilæ comæ.* Nec contenti capillo naturali, etiam ad pompam artificium & compositionem addunt: Sic ait Amianus Marcellinus: *videbat quosdam habentes comas rutilantes ex more.* Idem Lipsius confirmat, magnus ille Taciti commentator: fortassis & inde ad Corinnam Ovidius:

Germani flavis comis.

De moribus Germanorum.

Germani flavos capillos effingunt.

Ovidius.

Jam tibi captivos mittit germania crines:
Culta triumphatæ munere gentis eris.

Hic ornandi modus inter veteres pretio magno parabatur: hinc etiam Absalonis capilli quotannis semel tonsi ducentis siclis vendebantur: de quo scriptura: *gravabat eum cæsaries.* Exponit hunc locum admirabiliter Petrus Chrysologus his dictis: *In impii capite non aliquam virtutum, sed tantum vitiorum sarcinam scriptura designat, ponderabat, inquit, capillos capitis sui.* Infelicissimum pondus, quod ei postea pro fune fuit, tum cum in quercu, tanquam in patibulo pependit: in quo ei tribus lanceis transfossum pectus est: factus vulturum & corvorum esca.

Absalon 2. Reg. 14.

Sed ut ad servitutem, & captivitatem revertar, quæ per caput mentumque rasum demonstrabatur, hoc pro instructione nostra dixerim, eos qui à Mundo, vel Dæmone, vel Carne captivi facti fuerint, quamvis nullam foris comam prolixam nutriant, eam nihilominus interiorem habere amplissimam: magna enim cogitationum abundantia necesse est, ut cor pilosum habeat, prout de Alexandro Magno refertur: quandoquidem ut Redemptor inquit: *Ex corde exeunt fornicationes, adulteria, homicidia.* Et id quod deterius æstimari potest, hæc veritas nec philosophos paganos latuit, idcirco Peripateticus ait; *In pravis ac male dispositis corpus dominatur animæ.* Et Seneca ad Lucilium suum: *Quantum potes circumscribe corpus tuum, & locum animo laxa. Multa sequuntur incommoda huic deditos curæ.* O crines, ô laquei, imo retia, quibuscum insidiator animarum nostrarum piscari easdem studet, & in captivitatem infelicissimam, & in profundum barathrum perditionis detrudere.

Arist. Polit.

Indicium animi mollis & effæminati fuit semper, nimius capillorum cultus, vel eorundem unitio: unde & Græci cum juvenem usque adeo comptum intuerentur, eum enervem, & imbellem, colo potius, quam hastæ idoneum nominabant. Hinc Cicero quoque sæpius in Consule capillum nimium elegantem, & redolentem, jam calamistratum, jam in cincinnos contortum repræhendebat, & sugillabat. Idipsum fit à Virgilio. Refert Alexander in Genialibus suis, Cajum Cæsarem eatenus habuisse in odio hos comptulos, & delicatos Ganymedes, ut omnibus, in quoscunque offenderet, forfice, quem idcirco secum ferre solitus erat, ejusmodi opacum capillitium abscinderet: demonstrans convenire hæc ornamenta mulierculis otiosis, & molliculis. De Salmace sua cantabat dulcissima & nunquam sat laudata Musa compatriotæ mei Hieronymi Petri:

Cicero.

Virgilius.

Capilli ab Imperatore

Juvenibus abscissi.

Gendier. l. 8.

Poesia Idil. Salmac.

Or con la man di neve
Tratta eburneo stromento,
Quasi di mille denti aratro acuto:
Con cui per seminar l'esca d'amori
Ara del biondo crine il campo incolto.

Comatas Veneres non immerito dixeris, quæ cum ejusmodi filis irretire incautos volunt. De his modernus, & eloquentissimus Author meminit: *Nequid desit crispando, ornantur capilli croco, & pulveris aspergine, & lixivorum genere omni: multicolori nectuntur fidicula, ne fugiat quod radicibus infixum est capiti.* Infelicissimæ nihilominus, si his ligulis suis & fasciis diversicoloribus crediderint se retinere sensum mentis & judicium posse; tanto enim velocius avolat. Inter Poëtas celebriores, quibus mentem suam exhilarare, his undantibus comis, & pennas suas explicare inter hos nodos libuit, afferam Oden quandam, ut mihi quidem videtur, elegantem admodum, Domini Marchionis Ludovici Malvezzi: cujus enthusiasmus si ad maturam ætatem reductus fuisset, dubitandum non est, quin famosissimi Avunculi sui, nomine Virgilii, glorias æquiparasset. Itaque in deliriis solitudinis suæ oculos formosæ cujusdam describens, supra quos auratæ comæ depluebant, sic inquit:

Scriban. Philos. Christ.

Se'l gran carro del Sole havea gia sciolto,
Se di lucido vampo arsi gli Empiri,
Di clue puri alabastri in brecci giri
Il Fetonte de gli occhi è qui sepolto
Fatto nova Fetusa il crin disciolto
Va rotando se stesso in bei deliri;
Erra d'intorno ai languidi Zaffiri
E vi piove in elettro in su quel volto:
Stassi a formar de pretiosi avelli
Su mausolei, su gli obelischi intento
Il bel ciglio funebre Archi gemelli:
Fomentati, agitati, indi dal vento
A caratteri d'oro ibei capelli
Delineando van l'urna d'argento.

Ut varietatem opinionum, & affectuum demonstrarent Ægyptii, prout quemque corporis motum magis varium, aut exoticum figurabant, tanto eum sibi ad mysteria indicanda magis proprium, tanto magis se quoque admiratione & observatione dignos arbitrabantur: Inde etiam quæ inter nos præpostera viderentur, ab illis mysteriosa vocabantur. Quam monstruosum inter nos esset, videre caput ex una sui parte rasum, & discoopertum, ubi se calvities prodat: ex altera vero capillorum tanta sit prolixitas, ut sum, per corpus universum descendat? Nihilominus Xenophon, ut figuram Osiridis Dei exprimeret, ejusdemque contra Titanes victoriam, (quod in sensu literali proinde est, ac si dixerim, solem dissipare exortu suo vapores) eum contortis supra frontem crinibus figurabat, usque adeo densis, ut personam ejus integram occuparent: Partem vero capitis posteriorem omnino calvam, & denudatam. Ajebat eum in decennio, quo per mundum vagatus est, à cælo suo exul, & ab eodem infestatus, hanc capillorum prolixitatem nutrivisse. Propter quod & peregrinis, nutrire comam, permissum erat. Et Valerianus recenset, pauco annorum spatio, antequam opus suum in lucem daret, Viterbii se subtus terram eruisse petram quandam, quæ caput demonstrabat à dextra parte

Caput ex parte radum, ex parte capillatum.

Osiris.

parte pilosum, à sinistra omnino calvum & denudatum.

Quid de his inferendum est? nisi quod hominem in peregrinatione mortalitatis hujus, ubi esse non potest, quin varietate cogitationum involvatur, quod veram dixeris capillorum esse intricatorum congeriem, deceat nihilominus meliori animi sui parte ab his turbinibus liberum elevari ad illud cœlum, unde descendit, & ad quod ei redeundum est, negandum non est nos peregrinos esse: *Si peregrinamur a Domino.* Sententia Apostoli est: sed & hic in terris corpore positus, animâ in cœlis, gerebat, & intonabat: *cupio dissolvi & esse cum Christo.* Peregrinatio de qua David: *multum incola fuit anima mea:* loquens de incolatu mundi; sed alas columbarum desiderabat, ut inde se volatu eriperet: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam.* De his capillis, qui ligatos nos in vita detinent, tum cum animus tamen in libertatem suam vendicatus in cœlum evolat, S. Epiphanius, de Martyribus verba faciens, sic cum emphasi inquit: *O pedes feliciter vincti, qui itinere salutari adparadisum diriguntur! O pedes ad præsens in sæculo ligati, ut sint semper in cœlis apud DEUM liberi.* Hanc veritatem in similitudine somnii Maximus Tyrius descripsit, dicens, animum sapientis *in somnio similem esse hominis, qui integro corpore manente, terram ambit cum sole, cæterorum astrorum jungitur choro: minimumque abest, quin unà cum Jove cuncta gubernet, atque ordinet.*

Quamvis in Mundo constitutis de cœlo cogitandum esse.

2. Cor. 5.

Ad Philip. 1.

Ps. 119.

Ps. 54.

Ep. 77. ad Hun.

Per has quoque partes, tum rasas, tum comatas, cursus solis, & viæ ejus intellectæ sunt: prudenter innuendo, ut mihi quidem videtur, cum per medium anni spatium beneficio radiorum suorum terras illustrat, vestiri campos, coma sua ornari plantas, cuncta ridere, viridescere, jucundari, & exornari: contrarium evenit, cum à nobis recedit, & calorum suum subtrahit, tum enimvero ingruit sæva hyems, hirsuta, squalida, obscura, inamœna, & inculta. Totum hoc Origines, ni fallor, intelligi voluit, cum inquit: *Sicut Sol, nisi vibraverit super faciem terræ, nullus ex fructibus ejus crescit, neque adolescit, neque maturescit; similiter nisi per fidem veritas refulserit in animabus hominum, nunquam erunt acceptabiles coram DEO.* De absentia Dei sub symbolo solis S. Augustinus supra id quod Cantor coronatus in Psalterio suo cecinit: Ad *vesperam demorabitur fletus:* eleganter inquit: *Vesper fit, quando sol occidit: occidit autem sol ab homine, quando fugit à facie DEI.* Itidem Augustinus: *Domine*, inquit, *quis similis tibi? Si ipse est beatitudo nostra, quid erit recedenti, nisi miseria?* Per occipitium rasum & decalvatum, afflicta senectutis ætas figurabatur, cum deficiente calore naturali, hæc pars impotens generandi capillos, ætatem hanc adesse arguit, & manifestat: sic cantabat Commendator Testius Pandoram de vase suo infelici effudisse:

Cursus solir.

Præsentia Dei.

Absentia Dei.

In Iob.

Ps. 29. S. Aug. in Psalm. 70.

Senectus.

L' Afflitta pouerta, l' egra vecchiezza
E' l vestito di brun, lutto funebre.

Ætatem hanc senilem inter alios deplorando, annosque jam transactos detestabatur Euripides, dicendo: *Nos Senes aliud nihil, quam turba sumus, & figura tantum; somniorumque simulachra serpimus, mens autem non est amplius; putamus verò nos rectè sapere. Quisquis mortalium cupit infaustam assequi senectutem, non benè rem secum æstimat: nam ætas longa parit ægritudines infinitas.* Hinc Sophron poëta: *Odiosa senecta*, inquit, *corpus paulatim tabescens macerat.* Perfectissima similitudo illa fuit, quam, secundum Favorinum, dedit Eratisthenes, *qui vigentem ætatem veri comparabat: declinantem æstati & autumno, senectam hyemi.*

Ex Eolo in Oenomao.

Ex Stobeo.

Ut rem magni pretii amissam indicarent antiqui, caput depingebant denudatum, & calvum, præcipue si quod perditum erat, ad vestimentorum ornamentum pertinebat: propter quod & vetitum erat, quiscunque demum is esset, tondere totum caput, nisi solis sacerdotibus, aut iis forte, quorum infirmitas id exigeret, idque tum cum periculum extremum vicinum esse videretur. Militi etiam, qui in more positum haberet radi frequenter, in acie victum iri, naviganti autem naufragium passurum esse, præsagiebant.

Inter perdita autem maxime calamitosum est, perdidisse DEUM: Audiamus eum id ore suo proprio docentem: *Sine me nihil potestis facere.* Verum non minus est, quod prædilectus Redemptoris discipulus inquit. *Sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Veritas à Gregorio Nicephora explicata: *Ubi divina providentia non commilitat consiliis, & actionibus hominum, tunc neq; consultus, nec fortis fortis: sed sapientissima consilia insipienter desinunt.* Eadem voce nobis per Malachiam Prophetam insonat: *Ipsi ædificabunt, & ego destruam.* Quale ædificium sibi visus est erigere velle Henricus Octavus, dum explosa Religione Catholica, & Catharinam Arragonensem legitimam conjugem suam repudiando, Annam Bolenam sibi copulavit, ptopter quam miserandum in modum ardoribus inhonestis ebulliens, in universum regnum tam floridum pernitiosam hæreseos luem invexit, in eodem innumeros excitando motus, & subversionem deplorandam, unde miser fateri compulsus est, se nunquam placidam, & sine pavore noctem ullam transegisse.

Ioan. 15.

Ioan. 1.

Deus anima rerum.

Lib. 7. c. 1.

Henricus VIII. Angliæ Rex.

Anna Bolena Hæresia.

Non est beatitudo, quæ consolationem illam æquiparet, qua fruitur homo contentus sorte sua: ut hoc consequatur, abscindendæ sunt non tam res materiales, quam ipsum etiam desiderium ad res superfluas. Hoc figuris suis docuerunt Ægyptii, & Græci, demonstrando caput calvum, & omnino mundum: per hoc indicando Sacerdotes Ægyptii nullum in corpore nostro relinquendum vestigium superfluitatis Hunc ritum legitimasse videtur ipse altissimus, cum hanc Deuteronomii legem promulgavit: *Si videris in numero captivorum mulierem pulchram, & adamaveris eam, volueris que habere in uxorem, introduces in domum tuam: quæ radet cæsariem, circumcidet ungues: deponet vestimenta.* Cui Isidorus Clarus adjungit: *ne forte ornatus vestium impulerit te in amorem ejus:* & S. Cyrillus interpretatur: *Si quid in prophanis disciplinis deprehenderimus quod approbemus, idque in usum nostrum transferre cupiamus, danda est opera, ut ex his, quæ superflua sunt amputentur.* Hanc tranquillitatem animi Commendator Testius his elegantibus verbis descripsit:

Res superfluæ.

Caput rasum.

Cap. 21.

S. Cyrillus Alexand.

Beato e quei, che in liberta sicura,
Pouero, ma contento i giorni mena,
E che fuor di speranza, & fuor di pena
Pompe non cerca, e dignita non cura.

Poësia Testi

Tale lumen, talemque notitiam nobis suggerit Amator Lauræ in fortunæ adversitate: *Pauca & modica, & ad victum necessaria: quidquid accesserit, illud grave erit; nec jam divitiæ, sed & compedes, sed & vincula: nec jam corporis ornamenta, sed impedimenta animi.*

De remediis.

In omni ætate & in omni gente consuetudo vetus invaluit (quæ de temporibus primis ad nostram usque generationem derivata est) ut in Trishagio sanctissimo, prima Deitatis Persona Pater æternus, qui in cælis moderatur, & gubernat omnia, sub specie

viri ſenis exponeretur; qui canitiem in capillis capitis, & barbæ gerat: non ut decrementum ætatis in hac ſuprema mente admittatur, in quem defectus, vel diminutio nulla cadit: ſed ut eſſentia Patris indicaretur, cui, ſymbolum prudentiæ Canities pro captu noſtro maxime convenit. In hac igitur figura ab Ægyptiis Græcisque Sapientibus mundo demonſtratus eſt: Sicut etiam in eadem forma, compoſitione, & ſtatura ſe æternus Pater in magno Daniele propheta videndum dedit: cum inquit: *Antiquus dierum ſedit, veſtimentum ejus candidum quaſi nix, & capilli capitis ejus, quaſi lana munda.* Hinc Eucherius Angelos appellabat: *Albatorum multitudinem.* Imo vero in hoc ipſo, antiquitas demonſtratur altiſſimi, cum nil tam ſit reconditum, quàm ille.

Pater æternus.

Daniel. 7.

Hæc Canities olim pro Hieroglyphico bene ordinatæ ſenectutis ſerviebat: quam probare neceſſe non eſt, cum ex ætatis provectu quotidiana experientia incrementum ſumet: prout gens illa antiquitus docebat, quæ videlicet de ſignis exterioribus his, quid de quoque homine ſibi ſentiendum eſſet, decernebat. Ut verum fateamur, abſit ut hæc ætas infelix ſit, ſi honoris ſui & authoritatis augmentum, tum vero etiam maturiatem prudentiæ adeptæ, intelligentiam animi, cum ſanitate corporis conjunctam habuerit. Intellexerunt bona ſenectutis & Plato, & Pytagoras, ſicut Favorinus philoſophus refert, cum ait: *Senectutem non tam eſſe juxta finem vitæ, quàm juxta principium bene beateque vivendi.* De his diſcipulus Democriti inquiebat: *Robur & forma juventutis bona ſunt: ſenectus vero flos eſt temperantiæ, & prudentiæ.* Recenſet memoratus Favorinus de Boëcio Vetulus quodam, viro provectæ ætatis, qui theſaurum invenerat, quem calce projiciens, ajebat: nil ſibi jam his opus eſſe, cum in limine vitæ ſit; ex his proinde non ineleganter infert: *Ita ſenectus animum tranquillum reddit: & multæ pecuniæ ſtudium, & impenſas adimit.* De his concludi poterit, etiam in media ſenectutis hyeme, non deeſſe vernum tempus tranquilitatis internæ, & ſatisfactionis.

Bona Senectutis.

Vetulus theſaurum repudiat.

Favor. 83.

Celius Auguſtus, ut nobiliorem hominis partem, animam videlicet (de qua alibi diffuſius mihi tractandum) repræſentaret, expoſuit Virginem ambulantem, expanſis brachiis, & capillis in aëre ſparſis.

Stobeus.

Celius Hieroglyp.

Ad id fortaſſe antiquorum philoſophorum authoritate motus. Plato præſertim, inverſæ arbori hominem comparat, cui crines pro radicibus ſerviunt: qui ad cælum ſublati, ſemper ad ſolum ſuum genuinum, & nativum unde illis origo prima eſt, contendunt. Ita vera radix noſtra, hoc eſt Anima, ex qua vivimus, & ſpiramus, cum ſpiritus ſit à Deo infuſus, de cœlo ortum habet: per hanc fructus operationum producimus, optimos, ſi prout debemus: peſſimos ſi ſecus. Hic locus mirifice in Cantico Canticorum exponitur: ubi de dilecta ſua ſponſus ait: *Comæ capitis tui vinctæ canalibus*: intelliguntur per canales hos ſcaturigines paradiſi, de quibus virtus ad nos efficax deſcendit. Sic exponunt Origines, & Hieronymus, & alii.

Anima hominis.

Homo arbor inverſa.

Cap. 4.

Si vero hominem ſecundum partem ejus corpoream dixerimus arbori ſimilem, alludere ad id æterna quoque ſapientia tum voluit, cum ſanato cæco (prout illic in S. Marco narratur) eodemque interrogato quid videret, reſpondit cæcus: *Video homines veluti arbores ambulantes.* Exotica omnino curatio, dixerit nonnullus: ſic enim non videre eum, ſed cæcutire fecit: Non ita eſt, inquit Petrus Chryſologus: *bene vidit, eò quod homines ut arbores ambularent, neque in hoc ſæculo permanerent.* Propter quod & animarum noſtrarum Redemptor, hac allegoria

Cæcus videt homines ut arbores ambulantes.

Marci 8.

Super hunc locum.

Matt. 14. 3. 7. goria sæpius uti voluit: *Ab arbore fici discite parabolam: securis ad radicem posita est. Non potest arbor bona malos fructus facere. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur & in ignem mittetur.*

Huic assimilatur grandis illa prophetæ Danielis Dan. 4. 7. visio, qua Regis Nabuchodonosor potentia exprimebatur: erat autem similitudo *magnæ arboris, & fortis*: sed propediem truncata fuit: *succidite*, inquit, *arborem*, & quæ sequuntur. Quod ad animam spectat, hanc quoque nobilissimam partem inter poëtas gentiles descripsit Ovidius, cum de creatione mundi tractaret.

Metamorph.

Sanctius his animal mentisque capacius altæ
Deerat adhuc; & quod dominari cætera posset,
Natus homo est, sive hunc divino semine fecit
Ille Opifex rerum, mundi melioris origo:
Sive recens tellus, seductaque nuper ab alto
Æthere cognati retinebat semina cæli.

Capilli symbolum fortitudinis

Prout veteres eximiam crediderunt partem fortitudinis & vigoris occupare in homine capillos (sicut in Samsone apparuit sic ut virtutem infirmatam demonstrarent, virginis figuram exprimebant, cui caput omninò tonsum esset. Hinc forte fabulam suam mutuatus est Euripides, Alcestem mori non potuisse, si Mercurius ad hoc missus de cælo, non ei pilum unum truncasset. Sic Nisus à Minoë occidi non potuisset, si una filiarum suarum non ei pariter comam totondisset. Sic & in Virgilio recensitum est, Didonem, quamvis lethali vulnere jam saucia extremam traheret animam, vitam suam terminare non potuisse, si Juno miserata vices illius, flavum crinem ei non amputasset, qui in comis ejus reliquis reconditus latebat. His inventionibus usi sunt moderni *Romanzi* nostri, ut magnanimitatem Heroibus, & Heroinis suis affingerent.

Samson. Alcestes. Nisus. Dido.

Ex re tam vili, tamque minuta, prout jam relatum est, hi præfati nihilominus magnam vim fictionibus suis addiderunt: non minus itaque, quantum quidem evolare ingenium Christianum potest, ad contemplandum elevetur, quantum valeat ad nostri fortificationem, & consolationem, quantum ad refocillandos animos nostros vel unica mica gratiæ divinæ. Hujuscemodi particula sola adimplere nos potest. Super hoc Richardus à S. Victore solidissime meditatur, dum illius sententiæ de Cantico Canticorum, ad 30. meminit: *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israël, tenentes gladios ad bella doctissimi:* Advertatur hic, inquit, ad diminutivum illud, *lectulum*, & posthæc sexaginta ex perfectissimis, & maxime provectis militibus, qua ratione omnes è loco tam exiguo, tam angusto, vigorem & fortitudinem, & valorem attrahant, ad ferrum arripiendum, & ad expeditiones militares cum provectu exequendas; mirabiliter proinde concludit: *quia minimum est, quod de illa quiete cognoscere possunt, per diminutivum exprimitur, nam lectulus nominatur:* erat radius vel scintilla quædam minutissima quietis, & pacis beatorum, unde & his sexaginta fortibus hoc allevamentum præstabat. Intelligebat particulam hanc Cananæa mulier armata fide viva, dum ajebat: *Nam & catelli edunt de micis:* Sic illud optimè comprehendit, ut filiæ suæ sanitatem corporis, sibi ipsi sanitatem impetraverit animæ. Unde Victor Antiochenus dignissime expressit: *Minimam virtutis ejus partem (hoc enim micæ nomine significabatur) præstandam filiæ sanctitatem arbitrata est.* Ultimi divini Solis radii, qui de pedibus Seraphim, assistentium Deo, lumen suum emittunt, templum infinita claritate adimplent; *& ea quæ sub ipso erant replebant Templum*, inquit Isaias propheta.

Unica divinæ gratiæ particula nosmetipsos totos adimplet. Part. 2. c. 10.

Ex Baeza lib. 1. cap. 8. §§. 18.

Victor Antiochenus.

Isai. 6.

PROVERBIA.

Adjumentum nullum est, quamvis modicum, & non magni admodum pretii, quod in tempore opportuno, & data occasione adhibitum, non possit tum utilissimum, & maximi ponderis esse: unde & proverbium natum: *Capillus etiam unus:* hoc est, secundum glossam meliorem, *habet suam umbram:* Sic & ea quæ mala sunt, quamvis modica, ex vicinitate sua damnum semper inferunt. Parvus piscis est Remora & nihilominus ingens navigium retinendi vim habet. Sæpe immensa mole, unico lapillo sustentatur, quæ dudum subversa, & collapsa fuisset nisi hoc exiguo fulcimento retineretur. Sic & lex ad cujusq; utilitatem definire novit, dum ait: *Interest nobis bonum habere vicinum:* sicut è contrario inquiebat Hesiodus: *Detrimentum est malus vicinus.*

Modicum adjumentum tempestive datum, maximum fit.

§. Fin. de contrah. empt. Hesiodus.

Leo apud Æsopum, ex rumore, quamvis minimo, qui de caverna montis audiebatur, suspicionem mali concipit, arrectisque auribus intendit, nec prius desistit, donec ranam foras prodeuntem cernit, eandemque conculcat. Sicut & capra alibi contra lupum erigitur, tum cum in eminenti quadam fenestra securitatis locum invenit, quamvis de cratibus & viminibus maceria structa esset. Unicum napelli, herbæ venenosæ, dragma (quid minus dici potest) mortem infert: Epilepticus siquidem ungue alcis contactus fuerit, vitam sæpe recuperat, unde & lemma ei vel inscriptio addita: *& minima prosunt.* Huic sensui allusit S. Isidorus: *sicut paulatim*, inquit, *homo à minimis vitiis in maxima proruit, ita a modicis virtutibus, gradatim ad ea, quæ sunt excelsa, contendit.* In scribendo, titulus unicus, una litera, virgula & punctum unum dirimit, & penitus in confusionem redigit, & pervertit sensum. Unde & dæmoniorum oracula plerumque his fallaciis referta, & confuta erant. In arte musices nota unica, *croma*, vel *semicroma* non positum loco suo harmoniam omnem confundit.

Dragma napelli mortem infert.

In 2. sent. c. 36. nu. 3.

Capillus servilis: adagium erat olim deductum ab eo, quod mancipia ad cutem capitis usque radebantur (sicut supra meminimus) per quod gregarius & de plebe vilis homo, & morum pessimorum intelligebatur: de quibus cavendum esse sapienti innuebant. Similitudo hæc adæquatissima est: servi enim per emptionem comparati, & mille modis ludibrio habiti, catenisque suis vincti, quantumcunque abnuerent, etiam vi ad serviendum adigebantur: sicque non immerito præsumebatur, eos cuncta cum livore, & indignatione agere, atque idcirco corde infideles fugam semper meditari. Affectus qui plerumque in nihili homines, & in animos abjectos cadit. Sic magnus Peripateticus noster inquit: *servos negantes, ac contradicentes magis flagellamus.* Et Juvenalis, qui ubique satyris suis refertus est, de lingua quoque mancipiorum non tacuit, dum ait:

Capillus servilis de homine vili dicebatur.

Lingua mali pars pessima servi.

Cum vicissim servi, qui nulla coactione, sed spontaneo amore Patronis suis famulantur, juxta mentem Menandri, jucundissimus ususfructus, & pretiosissima sint possessio, quam consequi quis possit: *non est ulla*, inquit, *possessio in vita jucundior, quam benevolum sibi servum adipisci.* Ita & Seneca: *servi sunt, homines sunt, imò contubernales, imò amici, imò conservi, si cogitaveris in utrosque tantundem licere fortunæ.*

apud Stob. Ep. 47.

Porrò si quis forte vi quadam, aut per violentiam, aut per imperium ad agendum impulsus fuerit, ad quod prius nunquam animum applicuerat, nec genio suo correspondeat, nec ad id respectu aliquo inductus, etiam nostro Italico loquendi modo, dicitur: *Viè stato*

Capillis trahi.

ſtato tirato per i capelli: quod ex latino illo, ni fallor, mutuum accepimus: *capillis trahere.* Unde Homerus recenſet, Palladem aperta vi traxiſſe Achillem comis ſuis, atque eum à prælio ſevocaſſe. Sed violentia hæc ſemper erit incaſſum: quamdiu genius hominis repugnat. Flumina ſuapte natura in oceanum ferri non deſiſtunt. Planetæ, qui retrogradu curſu labuntur, tardiſſime pertingunt, pauciſſimumque iter perficiunt. Qui contra torrentem natando nititur, periculo ſe ſubmerſionis exponit.

Fruſtranea vis eſt, quæ contra genium pugnat.

Inter ea, quæ à Romanis olim ſapienter inſtituta ſunt, ſchola illa fuit, quæ univerſitatem quandam rerum in ſe habuit, ex quibus infantilis ætas, etiam ſine ſenſu, id quod maxime conveniret indoli ſuæ, amplectĕretur, videlicet ad quod eam genius ſuus ſponte ſua, & violentia quadam dulci impelleret. Quantumcunque Achilles in muliebri veſtimento lateat, cum ferrum apparuerit, neceſſe erit ut ſe prodat. Expreſſit illud Satyricus.

Naturam expellas furcâ, tamen usque manebit.

Deſcripſit antiquitas geniorum multitudinem: intellexit enim varias eſſe humanorum cordium inclinationes. Et hoc fortaſſe fatum illud eſt, de quo Seneca, poëticè loquendo, ait.

Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

Et Ariſtoteles: *facilius eſt*, inquit, *conſuetudinem mutare, quàm naturam.* Cicero quoque, dum Catonis dictum deduxit, ſic inquit: *Nihil eſt aliud naturæ repugnari, quàm gigantum more pugnare cum Diis.* Itaque & eos qui certare cum violentia genii ſui auſi fuerint, & *capillis ſuis* ſe *trahi* permiſerint, eadem ruina, idem præcipitium manet.

Ethicor. Cicero.

De antiquo illo Hieroglyphico, quo ad demonſtrandam *occaſionem*, figura apparebat in fronte capillos gerens antrorſum involutos, cum hac Epigraphe:

Fronte capillata, poſt eſt occaſio calva.

Tum vero etiam quod quandoque rei per capillos comprehendebantur, didicit Plautus (cujus comica dicta, cum tanto judicio, & ſale prolata fuerunt, ut in legem poſtea tranſierint) didicit, inquam, adagium illud, *crines capere:* intelligi volens hoc ipſum, occaſionem nempe negligendam non eſſe, cùm ſe obtulerit. In hunc ſenſum ego quoque, dum mihi occaſio quædam proſperè eveniſſet, forte aliquando deſcripſiſſe memini in *Sapientibus Pindi*, vel in poëſi mea, quæ prælo tradetur, cujus principium, ne tibi tædio ſim, & ut majores tibi authoritates afferam, hic ſolum allaturus ſum. Tale igitur exordium eſt Pindaricæ cujusdam odæ, quæ triginta propemodum ſtrophis compoſita eſt.

Quantum intereſt occaſione uti in tempore ſuo.

D' inconſumabil filo
Con falce armato il volatore edace,
Miete le vite, e dal funereo lampo
Non ſia ſchermo, od aſilo;
Pure al balen della notturna face,
Ponte il mortal delle vicende in campo
Dare il piede a lo ſcampo,
E a l' apparir di folgorante albore
Render ſi curo, & ſerenarſi il Core.

Itaque in hac præſentis vitæ noſtræ navigatione hæ Tyndareæ ſtellæ nobis obſervandæ ſunt: quæ ſi obſervationem noſtram fugerint, cum tranquilitate noſtra, non ſolum omnem nobis certitudinem, ſed pene dixerim, omnem ſpem boni nobis auferent. Sic ſenſit magnus ille Moraliſta Plutarchus: *Opportunitas non obſervata cum in omnibus quidem rebus ingens affert malum, tum maximè in admonendo detrahit virtutem.* Declamabat Orator Demoſthenes ad Olynthios tam improvidos, & incautos: *Graviſſimæ ſunt*, inquiebat, *& ſapientiſſimæ occaſionum conciones, eademque perſpicuæ: nec ſine pernicie negliguntur.* Et paulo infra, ut reor, admirabiliter. *Occaſionis vox nihil aliud eſt, quàm diligens temporis, & cæterarum circumſtantiarum conſideratio.*

De amicis & adulatoribus. *Demoſth.*

Cum præterea capillus res tam minuta, tamque levis ſit, ut detonſus ad quemvis etiam minimum auræ motum, avolet, & diſpareat, adagium illud reſultavit: *Homo pilo dignus*; per quod indicari hominem de plebe, & humili loco natum, infimæ ſortis, voluerunt, quem nos Itali diximus: *un huomo che non vale un capello.* Tantum ergo homini intereſt, ut nullam æſtimationis ſuæ jacturam patiatur, & in ſtatione ſua immotum ſe conſervet, ne à quopiam deturbetur.

Homines viles & plebei.

Ut quisque & ſtatus, & conditionis ſuæ memor ſit, & ne forte in promiſcua turba & fæce hominum deliteſcat, Marcus Tullius admonuit: *Si conſiderare volumus quæ ſit hominis excellentia, natura, dignitas; intelligemus quàm ſit turpe diffluere luxuria, & delicatè, ac molliter vivere: quàm honeſtum, parce, continenter, ſeverè, ſobrie.* Ad hoc ipſum Paulus Apoſtolus Galatas ſuos adhortabatur: *Qui ſtat, videat ne cadat.* Et S. Bernardus, alludendo ad animam, ita ſe expreſſit: *Nobilem hoſpitem habet corpus, quem honorare debet.* Vitium eſt quod deturpat, & abjectum reddit hominem, imò verò dignitatem illius tantopere in nihilum redigit, ut ipſo luto deterius, omni vilipendio dignum efficiat, prout Moraliſta inquit: *Serpunt vitia, & contactu nocent, & in proximum quemque tranſiliunt:* Et Gregorius M. *Sicut bonus odor ex virtute, ita malus ex vitio.* Propter quod ex Suetonio Tiberius nominatus eſt: *Senex hircinus*, propter odioſiſſimas & nequiſſimas libidines ejus.

Serm. de adventu Dom. *De tranquil. animi.*

Ad irridendum, traducendum, & cavillandum hominem, hoc proverbiali dicterio uti ſolebant: *Caput tondere.* Sicut morionibus, & ſtolidis capilli omnes tonderi ſolent. Unde & is, qui in illuſores hujusmodi inciderat, & in promptu habebat, unde talionem redderet, ſic ajebat: *ne me tondeas.* Hic ſe acuunt Diogenis dentes, Juvenalis Satyræ, Archilochi Jambi: Hic metaphoris, ſimilitudini, attributioni, hypotypoſi, hyperbolis, æquivocis, deceptionibus, & horum ſimilibus locus eſt: Hic non ſolum parvis, ſed ingentibus opus eſt forficibus, quas in cote ſua Ariſtarchus acuerit. Ironiæ figura hoc ferrum portare in manibus ſuis pro more ſolet. Sed negari nequit exhinc plerumque violentas mortes oriri. Et quàm ſæpe qui per jocum irriſor eſt, ſine joco occiditur. Et repercuſſio illa: *ne me tondeas*, ſæpe eousque tonſuram violentam habet, ut ſub ferro ipſa pellis patiatur: Unde pro cautela & moderamine alterum quoque vulgare axioma increvit: *Non motteggiar che doglia, non ſcherzar ſul vero.* Hoc eſt: *Noli quemquam irridere ut doleat, nec ſit tibi jocus in iis, quæ vera ſunt.* Hoc ipſum magnus Ethicus Plutarchus ad vivum expreſſit, dum ait: *Nihil eſt pejus convicio, quod in Authorem recidit.* Hæ irriſiones, cum in perſonam, dignitate quadam eminentem inciderint, etiam ipſi plurimum nocuæ ſunt Reipublicæ. Hoc ſenſit Demoſthenes: *Bonorum virorum*, inquit, *contemptus periculoſus eſt Reipublicæ.* Ejusmodi jocoſa improperia à ſapientibus magnopere vitio dantur, quippe quæ nimium acerba ſint, & ſugillent. Hoc inter alios maxime Tullius exaggeravit, qui à Catilina, Verre, & aliis farinæ ejusdem hominibus ſic impetitus fuit: *Habet*, inquit, *in ſe aculeum contumeliæ, quem pati prudentes ac boni viri difficillime poſſunt.*

Deludere quempiam. Deluſi reſponſio.

Irriſiones periculoſæ ſunt.

De utilitate cap. ab Inimicis. *Actio. in Venem.*

Inter alia, quæ hominem nauci, & absque ratione

inſipidum

insipidum demonstrent, non minimum illud est, iis se rebus & actionibus impendere, quæ cum vanæ sint, & ponderis nullius, nullum etiam terrarum orbi emolumentum, & commodum afferunt; unde & proverbium natum est: *calvum hominem vellis.* Insudes quantum volueris, ut de calvi capite capillum evellas, operam perdis nec obtinebis id, quod ibi non est. Convenit hoc, cum altero illo: lavare *Æthiopem*: quod vulgo inter Italos dicitur: *lavar la testa al asino: caput asini lavare.*

Tentare id quod factu impossibile, quàm vanum sit.

An quisquam, cui sensus integer est, & cerebri drachmam unam possidet, tam vecors sit, ut credat, infelices habitatores terræ Sennaar inter sulphures, & bitumina fabricare potuisse turrim, quæ culmine suo ipsum cœlum penetraret: opus erat hoc volentibus etiam fundamentum in inferno usque collocare. Sed utrumque vanum erat, & factu impossibile: idcirco etiam in stultorum numero reputati sunt: hæc vanitas in impossibilitate nixa à Mythologicis demonstrata fuit, dum fabulas de Icaro & Phaëtonte confinxerunt. Grandis ille orator Tertullianus de hac stolida temeritate nos avertere allaborat dum ait: *Non tentanda, quæ effici omnino non possunt:* Ulpianus celeber ille JurisConsultus super hanc impossibilitatis materiam diligentissimum format aphorismum: *Mancipia quæ rudia sunt, præsumuntur esse simpliciora, & ad ministeria multo aptiora: trita vero & veteriora difficile est reformare.* Verum enim est, quod S. Hieronymus inquit: *corpus assuetum tunicis, loricæ onus non fert: caput opertum linteo, galeam recusat: mollem otio manum durus exasperat campus.* Hæc etiam referri ad ingenium obtusum & pinguis Minervæ potest, cui characterem scientiæ quis imprimere satagat: quod idem est ac velle asinum adigere, ut generosissimo equo in cursu suo par sit: Idem erit si præfatum ingenium ad impetrandam tàm beatam scientiarum possessionem stimulaveris. Totum hoc ab Annulo Poëta refertur, cujus sensus in hoc potissimum cardine versatur:

Lib. 4.

§. de ædil. edict.

Ad Heliod. de laude vitæ solitaria.

Ingenium obtusum.

Annulus Poeta.

Indocile ingenium si pergas velle docere,
Infelix operam perdas, ut si quis asellum
In campum doceat parentem currere fræno.

Impossibilitas ut detur capacitas ingenio duro.

Seneca hoc confirmat: *Nullâ sapientiâ naturalia corporis aut animi ponuntur vitia. Quidquid infixum & insitum est leviter, arte non fingitur.*

Epist. 11.

De consuetudine illa, alienis se comare capillis, aut ficto capillitio caput suum operire, aut suppositiis se cincinnis ornare, juxta mentem Doctorum, non inelegans ortum est proverbium: *Homo calvus, comatus.* Quod de iis intelligendum, qui dissipata jam substantia sua propria, alienis vivere expensis gratissimum habent, aut mercedem & stipendium vitæ aliunde emendicare. Quod etiam de iis dici poterit, qui cum nullam scientiarum possessionem habeant, nec de proprio penu quid proferre possint, aliorum doctrina, tanquam sua propria gloriari contendunt.

Falsa capillitia.

Prodigus, qui propria sua dissipando, nunc alienis expensis vivit.

Idiota, qui alienos labores furatur.

Quod fictitios hos capillos, eorumq; abusum concernit, memini me in Ode quadam, ad quadraginta usque strophas extensa, precatum fuisse admodum reverendum Patrem Josephum Conturlam, Prædicatorem exquisitissimum inter Patres Societatis JESU, ut videlicet hoc furtivum vitium de pulpito detestari vellet. Ne tædium tibi parem mi Lector, & ut te authoritatibus majoris ponderis conservem, hic principium solum apponam. Reliquum tibi legere in promptu erit ex *manipulo meo poetico*, qui propediem, si Deo placitum fuerit, in lucem proditurus est.

Ne de i Genii inquieti
Mai deporrà l' ambitione il fasto:
Onde l' Angel dibrama inalza il volo?
Tratti i coturni al suolo
Del senso lusinghier vinta al contrasto
In Lete mergerà Ragion gli Abeti,
E sempre volgerà torbido influsso,
Per cui triomfi a nostra etade il lusso?

Quantum ad eos, qui in alienis literis, ut ita dixerim, commeatum eunt, atque inde ex melioribus scriptoribus furto abripiunt, quæ posthæc sibimetipsis approprient, sensata maxime reprehensio est Senecæ contra Lucilium, qui centonem quendam coacervare & componere mente versabat, quem sic alloquitur: *Viro capture flosculos turpe est, & fulciri notissimis, & paucissimis vocibus. Turpe est seni ex commentario sapere. Hoc Zeno dixit, hoc Cleanthes. Tu quid? quousque sub alio moveris?* & paulò infra: *præterea qui alium sequitur nihil invenit, imò nec quærit.* Sic reprehendebatur Chrysippus, qui secum semper bajulum librorum habebat, prout refert Laërtius, quem nemo nec verbum dicere, nisi aliunde ex textu quodam mutuatum credidit, unde & *Bibliotheca* titulari meruit. Sed quid obsecro de me, mi Lector, dicturus es hic, quod in hunc modum ratiocinari volui? Ad tuum ego tribunal hic, non ad aliud, recurro, te judicem statuens, an alia loquendi forma vel uti possim, vel me uti oporteat, cum mihi propositum sit formare & instituere dogmaticum hominem? Non est hic mihi argumentis Metaphysicis, aut verbalibus sed præceptis, de thesauro meliorum Authorum desumptis utendum: unde dixerim adagium contra eos loqui, qui sicut Corvus Æsopi se alienis vestire plumis non erubescunt: dixerim inquam id, quod alibi jam memoravi.

Epist. 33.

Che sè languido, e imbelle il volo sia,
Pur mi inalza dal suol la penna mia.

Maximè interim detestabile est, dissipare patrimonium suum proprium, ut deinceps necesse sit se aliena sustentare substantia. *Sumptuositas incontinentiæ pars est,* inquit Stobeus. Cadunt hi in condemnationem vel censuram infelicissimam Plutarchi: *Qui quod habebat consumpsit in quæ non oportebat, quæ non possidet si contingat, non utetur in quæ oportebat.* Vitium ex diametro contrarium nimiæ tenacitati: quæ utraq;, alterum quidem prodigalitate, alterum nimio habendi desiderio, ad utrumque finem tendentia, cum violenta sint, diuturna esse non possunt.

Prodigalitas vitiosa.

MORALIA.

ORnamentum cincinnorum, qui in fronte terminum suum habent, aut per utraq; capitis tempora, quasi quoddam pluviale stillicidium defluūt, & cirris suis sese invicem tanquam annullis innectendo, crispata forma secus maxillas, per devexa colli dilabuntur, ut deformitatem illam, quam occipitio natura dispertiit, emendare possint: Hi itaq; cincinni quantum quidem coronam majestate plenam repræsentant, in fronte crispi, juventutem significant: quantum autem de cervice descendunt & per collum labuntur, senectutem indicant: & quod fiducia nostra nobis nec in robore virium, nec in ætatis vigore collacanda sit: & sic nec à sinistro quopiam rerum eventu, nec à morte improvisa omnino præoccupari possimus. Hi flores vitam habent ephemerem, nec diei unius spatium duratione sua excedunt. Sic magnus ille Hypponensis Episcopus Augustinus sensit: *Hodie videas adolescentē pubescentis ætatis nitore florentem, crastina die occurret tibi totus facie & ore mutatus.* Et de flore Isaias propheta: *Et erit flos decidens gloriæ ejus, qui erat in vertice collis pinguium.*

Decora erat utique planta vel arbor à Rege Nabuchodonosor per somnium visa, truncus ejus robustissimus, fastigium sublime, frondosi rami luxurians pampinis suis: & ecce per solam cœlestis agricolæ vocem: *succidite illam, ut quid terram occupat;* evellitur, eradicatur, ad pedem usque amputatur,

Arbor Nabuchod.

Dan. 7.

E &

& esca datur infernalibus flammis. Sic non raro etiam inter plausus, & jocosa mundi, imo & Cypriæ Veneris gaudia & voluptates, honor Veneris Libitinæ ingruit, & finem locat deliciis? Marcus Tullius hoc declamat: *Quis est, quamvis sit adolescens, qui exploratum habeat se victurum ad vesperam?* Et Venusina Lyra ut nunquam non alias bene, sic optime hic:

Philip. 1. *3. Carm.*

Singula de nobis anni prædantur euntes,
Eripuere jocos, venerem, convivia, ludos.
Diversos diversa juvant.

Capilli de exhalationibus fumosis producuntur.

Capilli qui frontem occupant, non procul sunt ab occipitio. Observandum est, capillos ab exhalationibus fumosis produci, unde & quantum exhalatio hæc copiosior erit, tanto major quoque capillorum erit productio; deficientibus illis, deficient hi. Sic & capiti humano attribuitur animus, qui cogitata nostra producit; prout ille constitutus fuerit, sic & cogitationum, tanquam crinium constitutio erit, (in crinibus virtutis opera intellige:) Prout igitur vanum & vitiosum est, comam vanitatis nutrire, ita necessarium est, & consultum, hos virtutum, & bonorum operum capillos alere, utpote sine quibus animus noster tanquam calvus, & destitutus omni ornamento actionum laudabilium, & rectitudine affectuum erit. Ut hos crines alamus, & has cogitationes nutriamus, Magnus Moralista nos docet, dum ait: *aliquid quotidie adversus paupertatem, aliquid adversus mortem auxilii compara, nec minus adversus cæteras pestes: & cum multa percurreris, unum excerpe quod in illo die concoquas.* Hi capilli, hæ videlicet cogitationes nostræ, purgatissimum Divinitatis oculum non latent, itaque & ore suo proprio Salvator, prout supra memoratum est, inquit: *Vestri capilli capitis omnes numerati sunt.*

Cogitationes bonas nutrire oportet. *Ep. 2.*

Sicut de humoris alimentalis frigiditate canities producitur, quæ facultatem concoctricem jam infirmatam esse demonstrat, unde & senectus ingravescit: sic & illa ætas nos sensim instruit, compositum nostrum exuere & spoliare affectibus terrenis, & cogitata nostra ad patriam illam, unde orti sumus, elevare. Quem sensum Salomon elegantissimè prosecutus est dum ait: *Cani sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata.* Et quia frigus contrahit spiritus, dicendum erit, tum cum divini timoris gelu in nobis dominatur, nos comam candidam portare, hoc est candorem intemeratum bonorum morum, & puritatem vitæ. Felix frigus, beatus timor, per quem anima decoro, & candido innocentiæ vestimento ornata incedit, candidissimos gerens illibatorum affectuum capillos. Et Plato hoc noverat, qui ait: *Ubi timor, ibi pudor:* sed ad rem magis accommodè S. Gregorius: *Qui timere se Deum cognoscit, se sapientiam Dei habere intelligit.* Idem alibi: *Timendum est judicium divinum, ne timeatur.* Propter quod propheta regius: *Beatus vir, qui timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis.* S. Bernardus, etiam si hic timor servilis sit, non eum rejiciendum esse docet, eo quod quasi viam sternat ad salutem: unde ajebat: *Timor servilis bonus est, & utilis, licet imperfectus, & insufficiens.* Hinc & Senatores cælestes, cum primum agnus ille sacrosanctus apparet, ex debito respectu & reverentia, prout S. Joannes ait: *Mittebant coronas suas ante thronum Dei.* Prosternuntur, & in faciem procidunt, & Moyses, & Daniel, & Prophetæ omnes ante conspectum Altissimi: & cum magnificentia ejus adimplevit templum, Sacerdotes Dei pavefacti intra hujuscemodi sacra penetralia comparere non audebant. *Sed & majestas Domini implevit templum, ita ut non possent Sacerdotes ingredi templum Domini.* O si saperent & intelligerent hi, qui cum tanta irreverentia etiam intra domesticos parietes divinam majestatem offendunt! Bona frigiditas: optima canities, candor innocentiæ, crines nivei, reverentia, & timor filialis erga Altissimum.

Senectus plena sensu. Timor Dei quantum prosit. *De Sanct. 19. Mor.* *Homil. 16. in Evang.* *Serm. 7.* *Apocalyps. 5.* *Paralipom. 7.*

MYSTICA.

Richardus de S. Victore vult per capillos significari Christum posse, tanquam verbum à patre procedens, sicut comæ derivantur à capite. Sicut capilli Samsonis, in quibus nervum fortitudinis suæ positum habebat, juxta mentem S. Ambrosii, virtutem diviniatis Christi prænotabant, aut verò Spiritus Sancti: aut vero sacrum velum templi à Judæis vilipensum, sicut in libro Judicum, Ezechiele, Daniele, & S. Matthæo. Vult S. Augustinus, & Rupertus Abbas, capillos lanæ candidissimæ à propheta Daniele visos, prout supra memoravimus figuram Angelorum esse, & virtutum, quæ ab illis proveniunt. Porro cum in variis Sacri Cantici locis capillorum mentio fiat, juxta Ambrosium & Gregorium, in mystico intellectu aut Doctores sacri significantur, aut vero populi, qui pro ornamento Ecclesiæ serviunt, sicut crines capiti. Cumque hi in canitiem degeneraverint, his Catechumenos intelligi posse, & Neophytos, qui de baptismo candidi & puri revertuntur. Quomodo cincinni tepidos in servitio divino, laxosque fideles. Unus autem ille inter capillos sponsæ, de quo sponsus in Cantico meminit, se amore illius captum esse, juxta mentem Origenis, humilitatem gloriosissime Virginis figurat, quæ semper subdita, nec unquam ad nutum divinæ voluntatis exequendum vel minimum fecit obstaculum.

De securitate conscientiæ. *De Spiritu Sanct. Proloq.* Virtus Spiritus Sancti in Christo. *16. 8. 14. 5.* Angeli. *De essentia divin. in Apocalyp.* *In psal. 18.* *In Cant. 4.* Doctores Populi. Neophyti, Fideles, Humilitas Mariæ. *In num. hom. 1. 10. 12.*

Per capillos numeratos (de quibus, prout supra jam dictum est, in S. Luca, & Matthæo sit mentio) secundum sententiam Hilarii virtutes animæ exprimuntur, omniaque ea, quæ servare præcipimur. Comæ tinctæ, quas sponsæ adjungit Scriptura in Cantico, Eucherius, & Augustinus docent, quod Martyres denotent, aspersos & intinctos sanguine. Porro quod capilli guttis nocturnis humidi recensentur, secundum præfatorum authorum sententiam peccatores indicantur, qui forinsecus rore Sacramentorum, & sanguinis Christi asperguntur, sed qui intro non pertingit. Juxta S. Hieronymum, & Rupertum, prolixæ comæ, quæ deorsum versus per humeros copiosè sparguntur, significare poterunt, continuas, longas, & indefessas orationes, quæ ad Deum ascendunt, sicut in Isaiæ capite tertio. Ordinaria glossa inquit, comam arborum significare multitudinem operum, vel bonorum, vel è contra malorum: & (sicut in Historia Job narratur) aspectum quendam multitudinis fidelium præsefert qui in Christum, post gloriosam resurrectionem ejus crediderunt.

5. Matth. Res, quas conservare præcipimur. *For. Spirit. In Ioan. Tract. 57.* Peccatores. Orationes. *In Isai. 3.* *In Cant. hom. 5.* *In Iob. 14.*

Capilli aut crispi, aut longi, qui intorti descendunt (ad similitudinem decoræ cornicis, in pulchro Quadro) per genas, & per totam vultus superficiem, optimum juventutis, & robustæ virilitatis indicium præbent: prout etiam pulchritudini & venustati, quæ radius quidam divinitatis esse videtur, complementum & ornamentum suum addunt: siquidem hi rasi & detonsi fuerint, nuditatem quandam infelicem & deformem discooperiunt, qua fit ut quæque capitis pars decore suo destituta, quasi extenuata, & mortua appareat. De hoc materiali S. Hieronymus statum Hierosolymæ tam felicem quàm infelicem exponit, tum cum ei gratia divina præsto esset, eam decoratam comis suis, cùm recessisset calvam appellans. Mira res, quod ad populi hujus tutelam non solum quæ magna sunt, sed etiam minima militarunt, imo minora his, culices, & muscæ, & ranæ. Pugnarunt pro his elementa, aquæ maris divisæ sunt, arida

Capilli indicium roboris, & ornamentum pulchritudinis. Pars rasa quasi destituta & mortua. *In Ezech.* Gratiæ facta Israëliticæ genti.

arida saxa profluviis aquarum humectata sunt, illuxerunt rubeta incendio flammarum incombusta: cælum pyramide ignita, & columna nubis succurrit: firmamentum illis cæleste manna irroravit: stetit sol in cursu suo: stellæ retrorsum abierunt: & ipsa Majestas & omnipotentia divina ad eos sæpe descendit: nunc autem gens illa profligata, exul, egens, calamitosa, pannosa, lucris suis inhians, non nisi mendaciis, fraude & dolo vitam suam sustentat. Gens semimortua, dum à vita sua, à Deo suo aliena est: Et hæc ejus dispersio (sic præfatus author commentando prosequitur) in ea capillorum parte exprimitur, quæ in summitate pallii ligatur (prout in Ezechiele quinto capite habetur) supra quam vastatrix flamma, & ignis omnia devorans casurus sit.

Miseriæ præfatæ nationis.

Levit. 14. serm. 65. pro SS.

Docent Hesychius, S. Ambrosius, S. Hieronymus, pilis qui in superciliis sunt, figurari posse contemplationes Prælatorum, & magnorum Dei ministrorum, qui in sublimitate meritorum, & gratiarum divinarum consistunt, & radicantur: figurant etiam cogitationes elevatas, & divinas. Quandoquidem etiam capilli pro ornamento faciei sunt, sed de utraque vultus parte dependent, novas rursum expositiones Hesychius, & Gregorius formant, dum per hos intelligi volunt certamina doctrinæ sacræ, & moralitatis. Quamvis S. Gregorius, intendens ad hoc, quod facili negotio capilli de capite decidant, in his ea cogitata intelligat, quæ facile dissipantur & dispereunt: propter quod & illic in Ezechiele præceptum est ne radantur, nec tondeantur de Sacerdotum capite: indicando cum quanto zelo, cum quanta cautela iis memoria & cogitatio rerum sacrarum observanda sit.

Levit. 13. 2. Moral.

5. Cantic. de contemptu mundi.

Proinde cum capilli totius corporis pars essentialis nominari non possint, sed pars integrans hominis (superfluitas enim sunt, quæ de corporum humoribus evaporat) Augustinus & Rupertus in iis bona hæc terrestria & transitoria intelligunt: atque idcirco quod comæ capitis nostri, quasi nobis connaturales non sunt, ita & illa bona in eodem gradu statuenda sint: nihilominus sicut pili non omninò radendi, sed quod supervacaneum tollendum est, ita & de possessionibus terrenis quod superabundat abscindendum, ne sicut crines prælongi impedimento esse possint. Id quod S. Augustinus tum potissimum, cum de S. Magdalena, & ejusdem actione scriptura meminit, sic exponit: dicitur autem de ea: *capillis pedes Domini tergebat*, unde ille: *Capillis terge: si habes superflua, da pauperibus, & Domini pedes tersisti.* Et S. Gregorius in eundem sensum: *Capillis ergo pedes Domini tergimus, quando sanctis ejus, quibus ex charitate compatimur, etiam ex his, quæ nobis superfluunt, misereamur.* His etiam dignitates, & honores temporales præsignantur, sicut recensetur in Esdra, Judith, S. Joanne, Luca, ad Corinthios. Capilli prolixi, sicut in Daniele habetur, secundum quod ait Richardus à S. Victore, & Clemens Alexandrinus, profunda & acuta consilia in typo ferunt. Considerando deinde Mariam Magdalenam, perfusam lacrymis, & dissolutis crinibus, & incultis se ad pedes Domini prosternentem, dum per humeros ei comæ defluunt, dixerunt præfati, signum esse, quantocyus hanc formosam pœnitentem laqueis, & nodis peccati solutam iri, omniq; illo superfluo fastu spoliandam, non minus & ab omni errore, & contractis maculis solvendam.

Capilli denotant bona temporalia.

Tract. 50. in Joan. Hom. 33. in Evang.

Cappilli dignitates temporales. 9. 13. 2. 7. 1. 1. De securit. Conscient. 2. Pæda. 8. Capilli sparsi absolutio peccatorum.

Per oblationem pilorum, quæ per mandatum Domini in libro Levitici, supra altare fiebat, Origines & Hesychius peccatum jam mortificatum, & ab anima jam separatum figurarunt, dum illa priori sedi salutis suæ restituitur: sacrificium hoc altissimo acceptabile est. Per pilosum Esau, & hirsutum, nec illa divinæ gratiæ abundantia dotatum, qua fuit Jacob frater illius, S. Gregorius hominem impium & bonis temporalibus superabundantem, & qui quotidie ditari satagat, significari posse scripsit.

Lev. 14. Lev. 8.

5. Exod. hom. 13. Esau pilosus divitiarum cupidus.

Capilli qui nimia sui copia frontem occupant, prout sentit S. Clemens Alexandrinus, ignorantiam denotant, quæ rationem obfuscat, & quasi velo quodam operit, ut rerum veritatem discernere, & sano judicio ponderare nequeat. Usus, in lege Mosaica, inter Israëlitas viguit, mulieribus captis in prælio in testimonium captivitatis, & servitutis, omne capillitium tondere: commentantur Origenes & Hieronymus, id significare, viros doctos & novitatis industrios, non tam facile gentilium doctrinis persuaderi, & allectari debere, ut non ea, quæ superflua illic repererint, & inutilia, vel vana rescindant: non secus ac in oratione, & concionibus, omni ornamento, & luxurie verborum ad rem non faciente abstinendum.

Frons capillis tecta ignorantiam notat.

In Ezech. 24. 5 In Apocal.

Inutilia resecanda.

Prudenter admodum ponderat glossa colores capillorum, docens flavos denotare omne id, quod ad ritus, & consuetudines infidelium pertinet, & à vero sanæ fidei colore abscedit, & alienat. De tali colore mentio fit in Levitici 13. capite. Nigri verò fumum idololatriæ repræsentant, qui per caminum inferni levatur: itaque & horum in memorato loco scriptura meminit: idem dicitur de coma rasa, & in formam coronæ tonsa, de qua in Levitico cap. 19. Per varietatem capillorum, quam alii ascendere, alii de fronte descendere demonstrant, variæ hæresum species intelliguntur: hinc etiam resipiscentia, & lapsorum restauratio colligitur. Per occipitium rasum, scapulas denudatas, & pilis suis orbatas, occasionem nos Hieronymus sumere docet, ut Babyloniorum exercitum inde concipiamus, qui victus, & in obsidione Tyri depressus, necesse habebat in dorso suo & saxa, & ligna, & ejusmodi onera portare, unde in signum mancipatus, hac tonsuræ forma incedebant.

Capillorum colores significant infidelitatem & idololatriam.

PRODIGIA.

OLaus magnus tabulis suis piscem annumerat, qui cuique observatori perfectissimam humani capitis formam repræsentabat: nisi quod ab oculis sumendo initium, per omnes corporis partes quatuordecim pinnas, vel radios mobiles protendebat, quibus mergebatur in mare, & rursum emergebat: &, (id quod observatu dignissimum) prælonga & spississima coma dotatus, imò & decoratus erat: quæ itidem sparsa nonnunquam, nonnunquam verò collecta, pulcherrimum spectaculum cernentibus præbebat. Monstruosa omninò, & præter ordinem naturæ hæc figura fuit, cumque talis esset subito disperiit, & disparuit.

Piscis cum humano capite capillato.

Admonemur his ut in iis rebus, quæ durationem subitaneam habent, quæ brevi temporis intervallo accedunt, & rursum recedunt fiduciam nullam collocemus: hoc ipsum etiam, veraci plectro suo cecinit, posthæc experientia sua propria edoctus Commendator Testius:

Poesiæ.

Equanto fu presta al venir, cotanto
Sollecita al partir sara fortuna:
Seren di corte in un momento imbruna:
E chi ride il matin, la sera e in pianto.

Incautum est magnas res, eisdem casibus, eisdem tempestatibus subdere, dicebat Plinius junior. Sub ipsa præcipitii extremitate sumus, & idcirco: *nemo tutus est, qui periculo se subdid*, inquit S. Cyprianus. Cum mare tranquillum est, abiit ut infido huic elemento quis se, sine necessariis ad sustinendam tempestatem instrumentis & utensilibus committat.

Præsumptio nimia est iis rebus fidere, quæ incertæ sunt in iisque spem suam collocare.

Lib. 3.

Cometæ comatæ vel crinitæ stellæ.

Ut porro fructus campo meo non desint, & ex omni adeo mundi parte nobis non deesse possit occasio, qua necessitati internæ vitæ nostræ succurratur, hic ubi prodigiorum, & comarum fit mentio, errorem utique me commissurum arbitrarer, siquidem materiem Stellarum quas Cometas dicimus, & quæ nomen Comatarum, vel crinitarum sibi adsciverunt, silentio præterierim. Sed hic nihilominus mihi scopum non statuero, de hac materia cum rationibus philosophicis & Meteorologicis perquirere, in quibus expertissimi philosophorum jam ante me profundissime desudarunt: Id solum dixero, quod hæc meteora humano generi infausta quævis, & male prospera præsagiunt, & virgæ sint in manu Dei ad nos castigandos extentæ: unde nos ad emendandum stimulari oporteat: ejus inquam, rei particularitatibus tantisper immorabor. Itaque naturales philosophi, & inter eos præsertim Stagirita noster memoriæ prodiderunt, de his terris nostris, de substantia nimirum terrestri & aquatica, nasci, elevari, & nutriri binos halitus: quorum alter, quem vaporem nominant, de humidis terræ partibus emergit: alter, qui exhalatio dicitur, & levior subtiliorque priori est, de aridis terræ partibus ortum sumit, & in altum exurgit: Ille in regione aëris, utpote qui gravior, & humidior est, serpendo, inferiora loca possidet: alter verò constans ex partibus calidioribus, & subtilioribus, plenus activitate, & spiritualitate, non solum regionem aëris secundam, sed & tertiam evadit, & super eam extollitur, & elevatur. Atque hic est, qui nomen foci adeptus est, & primum locum subtus sphæras omnes occupat. Pars quæ se infra hanc ignitam recipit, de ejusdem quidem natura participat, sed quandoquidem humiditati nonnulli colligatur, activitatem tantam non habet, nec cum tanta celeritate extollitur, Elementumque aëreum appellatur. Hæc igitur, cum materia ad combustionem sit disposita, ad quemvis levem motum, ad omnem favillam salientem, tanquam Salnitrum præparatum, vel pulvis pyreus, ignem momento concipit, & in flammam convertitur: sicut fieri in face videmus, quæ quamvis extincta, sed fumigans adhuc fuerit, siquidem fumus ille ad lucernam quandam accesserit, continuo reaccenditur. Non secus & spiritus ille calidus à terra, ejusdemque aridis partibus elevatus, cum ad sphæram illi destinatam ascenderit, incalescit, inflammatur, & in focum succenditur.

In meteor.

Hæc igitur chasmata, aut Hypocaumata cum motu circulari accenduntur, has varias formant figuras: trabes nimirum ignitas, Dracones volantes, Capras salientes, Cometas & comatos, & crinitos, & cornutos, & barbatos, qui vel in formam gladii, vel umbonis figurantur. Hinc etiam aves, quadrupedia, pisces stellati, homines, aliaque insuper signa quotidianis propemodum vicissitudinibus apparuerunt, de quibus etiam Poetæ, & Astronomi libros impleverunt, & divisiones plurimas fecerunt. Hinc Lucanus.

1. Pharsal.

Ignota obscuræ viderunt sidera noctes,
Ardentemque polum flammis, cæloque volantes
Obliquas per inane faces, crinemque timendi
Sideris, & terris mutantem regna Cometen.

Nascitur varietas hæc de vapore inflammato, qui pro situs diversitate vel longitudinem, vel largitatem majorem recipit: Quod si flamma in latitudinem distenditur, Campus appellatur: Si in modum fumi collecta, Ara nominatur, in hac etenim figura antiquitus in altaribus foci fiebant. Cum in longitudinem porrecta fuerit, majorem latitudine trabis similitudinem habet. Si in subtile erecta, & in acumen terminata fuerit, hastæ ardentis nomen sortitur. Cum verò accensiones hæ concatenatæ non sunt, sed disparatæ videntur, præter quod radiatæ linguæ nominantur, etiam caprarum saltantium nomen habent. Cometæ nihilominus siccioris, & calidioris naturæ sunt: & hinc eandem aeris temperiem denotant. Componuntur de exhalatione, aut Hypocaumate agitato in aëre cum motu circulari, & hinc nón omni ex parte accenso, sed in illa jam disposita & consueta ad recipiendum focum, vicinas partes paulatim ad hoc ipsum disponente.

Campus, Ara, Trabs. Hasta.

His rebus tali modo dispositis, quidam Cometarum originem ad cæli vim quandam ignitam referunt: quos etiam nobilis Bonardus Commentator supra Adriaticum cæcum, influxus ferales Saturni, vel Martis nominat: unde de his stellis prædictæ exhalationes procedunt. Quod autem tempore tanto perdurant, id fieri ajunt ob vaporum abundantiam, qui quotidie ad nutrimentum illius, vel pabulum conscendunt: hancque causam materialem vocant: propter quod Cometa dici debet, non aliud esse quàm exhalatio successive inflammata, & accensa. Hinc fit, quod cum talis exhalatio crinibus, & cincinnis stellam quandam circumdederit, comata, vel barbata appellatur. Democritus & Anaxagoras opinati sunt, quinque cæteros planetas, dempto Sole, & Luna, eos esse, qui Cometas generent, & producant, hosque variis invicem dispositionibus, varioque occursu sibi conformi accendi, & contingi, atque ita crines, comasque formare. De his fusius videantur, Cornelius Gemma, & Albertus Magnus.

Quod præsagia concernit, doctissimi viri hactenus indagarunt, nec videre potuerunt, cur hæc phenomena maleficis influxionibus suis non æque promiscuam plebem, quem Principes populi tangant: nisi forte, quod hi complexione quadam teneriori, & subtiliori dotati, atque ideo huic Asterismo, vel influxui infortunato magis subjecti sint. Si defectus hic (inquiunt) vel causa de exhalationibus primordium sumtenet, cum hæ quaqua versum de vaporibus terræ in universum leventur, quid vetat, quin universaliter quoque, & æqualiter terram feriant? Si ex stellarum concursu Cometarum gyrus formatur, æque supra quodque tugurium, quam supra Regum palatia resplendent, & influxionem suam conducunt: cum hæc mundi inferioris facies, secundum mentem Aristotelis, faciei superiori cælorum subjecta sit. Proinde si de causis naturalibus (inquiunt alii) dependere dixerimus, cur locum habeant in iis influxionibus, quæ supernaturales sunt, & proinde futura præsagiant, mortes, bella, caritatem, famem, & ejusmodi alia. Nec enim causa esse possunt, nec effectus, nec signum: non operantur ut causa efficiens: nec formam, nec finem habent: nequeunt considerari ut signa, nec enim proportio signi ulla est, ad id quod signatur. Si præfatos influxus à memoratis stellis provenire dixerimus, à Jove, inquam, & Venere, planetis omninò beneficis, utquid sinistra & adversa influunt? Demus autem id fieri, cùm oppositionibus tamen, & quadratis, etiam trina, & sextilia portant. Albumazar scriptum reliquit, dictos cometas nullatenus dependere à stellis aut astris, nec iisdem colligari, cum etiam in signa terrea & aërea sint.

Influxus Cometarum promiscue super omnes fieri.

Non influunt ullo modo.

In libro de Conjunctionibus.

Restat ut dicamus, huic præcedenti doctrinæ, esse qui se opponant, referendo inprimis: quod non negent cometam super omnes omnino in universum influere: mortem nihilominus personarum illustrium, & potentium, utpote quæ plurium in se intentos habent oculos, distinctius, & cum majori admiratione

tione considerari. Verum est dependere Cometas à causis naturalibus, absque ulla relatione, & causa mortis: cum nihilominus potissimum in signo Martis & Saturni situati sint, in signis inquam, utroque violento, non possunt nisi cum prædictionibus consimilibus influere: Stellæ enim prædictæ ejusmodi commotionibus dominium suum exercent; & cometæ, si non causæ signa nihilo secius dixerimus: his enim maleficis correlativa sunt, pestilentiæ, bella, fames, hostilitas, dissensiones, & hujusmodi alia, quæ de siccitate & calore proveniunt. Hæc igitur gentium animos ferocire faciunt, & pectoribus præliandi ardorem suggerunt. Hinc inter alios Carolus Magnus de sua morte metuisse legitur, tum, cum apparuit cometes: quem tamen Eginardus Philosophus, quasi reprehendit, & correxit, illud Jeremiæ citans: *Nolite timere à signis cæli, quæ timent gentes:* Sed sapientissimus ille monarcha dictum hoc responso prudenti retudit: *Non metuo,* inquit, *signa, sed signorum opificem Deum, eumque ob id veneror, quod lacessitus hominum sceleribus Reges & populos hac ratione præmonet, priusquam feriat, ut ad pœnitentiam eos provocet.* Sic in loco quodam Pontanus ait:

Ex theatro vitæ humanæ. I.C. pag. 309.

. . . *dirum mortalibus omen*
Spargens sanguineos, flammato vertice, crines;
Ille quidem morbosque ferens, inopinaque bella.

Et alibi.

De meteor.

Illi etiam bellique motus, feraque arma minantur
Magnorum, & clades populorum, & funera Regum;
Et dirus quatit in terras jacula aspra cometes.

Et ante hunc Virgilius:

Æneid. 10.

Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut syrius ardor;
Illa sitim, morbosque ferunt mortalibus ægris,
Nascitur, & lævo contristat lumine cælum.

Nec minus his eleganter Sillius Italus.

Crine ut flammifero terret fera regna cometes,
Sanguineum spargens ignem: vomit atra rubente
Fax cælo radios; & sæva luce coruscum
Scintillat sidus, terrasque extrema minatur.

Fateor hic benevole lector, me in comparatione materiarum, quas jam tractavimus, plus æquo fortasse in hac prolixum fuisse: Sed ipse videris, o amicissime, si Laconica brevitate quadam, aut simplici narratione possibile est in scholas Philosophorum introire, quibus mos est in altercationibus suis finem nullum invenire: unde & in campos, & in stoas, & in longissimas deambulationes, quæ in porticis fiebant, & in Peripatum ducebantur. Imo verò convenientius erit te precari, ut siquidem minus dixerim, quam res postulabat, conniventer indulgeas, id factum ratus, ne te longius distinerem. Ut igitur ratiocinationem hanc de prodigiis ad finem suum perducam: cum ipsorum adeo gentilium exhortamento concludam: quod sicut altissimus in signum pacis per firmamentum cæli expandere solet, diversitate colorum suorum decoratam, & insignitam Iridem suam, sic in signum iræ DEI, prout Imperator supra memoratus sentiebat, apparere Cometas. Obstinata durities, & arrogantia hominum est, quod his signis nec intendant, nec commoveantur: quæ cum spreta fuerint, culpam adaugent, & castigationem divinam ultrò provocant. Magna DEI miseratio, inquit S. Chrysostomus: *Minatur sæpè Dominus, non ut opere compleat minas, sed ut caveatis vobis, ne ad opus perducat.*

Quod divinis admonitionibus auris præbenda sit.

Loquitur Deus ad Regem Jeroboam scisso altari: ad Regem Baltasar cum inscriptione characterum super parietem: ad Saulem cum scissione pallii: ad Nabuchodonosor, in similitudine petræ de monte scissæ, & statuam illam eximiam conterentis: quid ultra? Ad Pharaonem, non rebus talibus, quæ magnificentiam habent, sed lingua culicum, muscarum, & ranarum. Ah perditio infelix! Ploravit super duritiem hanc, quod videlicet emendationem vitæ suæ ad salutem recuperandam non instituerêt, ploravit, inquam, salvator animarum nostrarum supra Jerusalem, devastandam ferro & igne, & desolandam prædicens: *Eo quod non cognoverit tempus visitationis suæ.* Amantissimus ille Pater sic inquiebat: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallinæ congregant pullos suos sub alas, & noluisti?* Hanc quoque proterviam arrogantiæ nostræ deploravit, sanctus Valentiæ Archi-Episcopus Thomas de Villa nova his verbis: *Quot bella! quot flagella! quot infortunia! Non est qui redeat, non est qui pœniteat. Insensibiles sumus: & quò amplius percutimur, amplius desipimus.* Ut (?) caput nostrum insaniat, capilli crinitarum stellarum nos docent.

Luc. 19.

Serm. 4. de Dom. advent.

SIGNATURÆ.

NAtura, utpote mater universitatis, amicissima homini, tanquam principali composito suo, in similitudinem periti pictoris, in tabula vel tela, aëris, terræ, arborum, & plantarum, depingere facturam hominis eandemque ad vivum exprimere cum compositionibus & figuris ejus gaudet. Hinc tam longos, tam crispos, subtiles & varios dependere videmus musci odoratissimi crines, qui inviscerantur, & suspensi sunt in magnis arborum truncis, & pini, & populi, & cedri, & ulmi: quos novo quodam apparatu vestimenti alioquin neglectos, discissos, ex omni parte nodosos, & deformes, adornant. Ipsa adeo arbusta, quæ in medio rapidorum fluminum prodeunt, videntur delectari capillitio suo. Quin & alga ipsa in arenis sterilibus orta, & aquis ut plurimum deficiens, videtur Najadum aliquam ad se vestiendam habere, quæ videlicet eam comis talibus induat, ut defectus nodosus, & nuditas abortus ejus tegatur. Secum fert odorem tanto magis pretiosum & æstimabilem, quanto magis ei naturalis est, ad differentiam capillorum humanorum, quorum suaveolentia tanto magis vilipendenda, quod emendicatis odoribus delibuti & unguentati sunt. Unde & muscus de Regionibus Tumbasci & Sinæ ad nos translatus est, aut de vesicis animalium sectus, quæ nardo, aliisque odoriferis herbis pascuntur. Cum nomine musci, etiam qualitates quasdam, odoriferas, & salubres nobis subministrat. Sic herbæ quædam comatæ, in paludstribus & aquaticis locis nascentes, cum symbolicam quandam paritatem cum musco habere videantur, qualitates ejusdem sibi assumunt, adjuvando capillos, ut producantur, excrescant, decoctis nimirum, & oleis suis, & extractis. Tapsia quæ nomen ab Insula Tapso mutuata est, ubi primum inventa, & cognita fuit, in fronde sua humanorum capillorum æmulatrix est. Propter quod & Medici, & Simplicistæ omnes concludunt, eam in Alopexia potentissimum remedium esse, ad hoc, ut rursum novi producantur capilli, qui defluxerant, & novis augmentis redintegrentur. Eundem effectum producunt, juxta mentem Apuleji, adiantum, tricomane, & polytricum, quæ tamen omnia sub specie Capilli Veneris a Dioscoride memorati comprehenduntur; & sicut diversimode operantur, ita etiam varia sortiuntur nomina, de quibus tamen muscus supradictus non excluditur, qui generaliter Italico Idiomate *Brio* vocatur: quod Brio unde nomen fortasse propter diversitatem, qua aut crispantur, aut depluunt, aut saliunt, aut ascendunt, crini-

Natura in similitudinem Pictoris constitutionem humani corporis depingit.

Muscus.

Brio unde derivetur.

bus humanis assignantur. Sic enim verò inanimatum extractum quoddam, rejectamentum quandoque algæ, legem dat, & nomenclaturam hominis composito: præter hæc & Sphagnum, & Splachnum, & & Hypnum appellatur. In quibusdam sylvis, eousque arbores onerat, ut plus umbræ jaciat, quàm arbor foliis & frondibus suis.

Osvvaldus Crollius non indocte autumat lanuginem cydoneorum, quasi crinem quendam capitis, & vultus hujus inæqualis, in decoctionem reductam, potentissimam esse, ad restaurandum caput decalvatum per morbum meretricium, & venereum, dicamus verius, quàm Gallicum. Præter jam memorata, correctiva efficacia sunt oleum Abrotoni, & succus anethi. Ad quod etiam plurimum opitulatur lacerta viridis, in oleo olivarum suffocata, & ad solem exposita; hoc oleo deinceps calvities loci inungenda, ut crinem provocet. Totum hoc intelligendum, ubi debita adhuc corporis dispositio est. Sic ergo natura provida signaturis suis, & figuris præservativa nobis indigitat, & remedium defectibus, & necessitatibus nostris.

Hæc dona naturæ sunt, ad hoc intentæ, ut perfectioni corporis humani splendorem & decorem adjungat: sed multò eloquentius, & cum majori facundia, ad ornamenta virtutis divina gratia invitat intellectum nostrum. Hæc in universum omnibus se communicat, hæc fons & scaturigo est nunquam
Ioan. 7. deficiens: si quis veniat, & bibat, *flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*: Sic illa Præconis voce clamat, non solum in privatis laribus, sed in foris publicis:
Prov. 1. *Sapientia clamat in plateis.* Pulsat malleis Steropis
Prov. 9. & Brontis: *Sto ad ostium & pulso.* Vocat milites suos ad rupes, & propugnacula: *misit ancillas suas ut vocarent ad arcem, & ad mœnia civitatis.* Gratia est, quia *gratis data*, & *gratum faciens*, & ab illo Deo provenit, *qui dat omnibus affluenter.* Hæc for-
In Cantic. Serm. 3. tificat animas. *Quantum quis crescit in gratia*: ait S. Bernardus, *tantum in fiducia dilatatur.* Absque hac impossibile est invenire Deum: *Quærere Deum non potest anima, nisi præveniatur, ut quærat*: verba sunt S. Bernardi. Hæc *murus inexpugnabilis est*: adhuc verba sunt Bernardi. Hæc ornamentum est, decor, & complementum spiritualis structuræ: *Gratia Dei salvat, & laborum dat retributionem.* Beatus qui hanc vocem intelligit, qui sub hac securitatem suam nanciscitur, qui his Comis adornatur.

SACRIFICIA, ET HISTORIÆ.

IN transitu, quem juventus ab ætate puerili, ad pubertatem faciebat, hoc est ad annos juventutis & robustiores, & magis stabiles, Idololatrarum olim mos erat, capillitium tonsum, primamque menti lanuginem dedicare Apollini. Cujus origo hæc fuit: Arbitrabantur augmentum, & incrementum animalium, & mixtorum in terris, ab humido & calido derivare. In quo hallucinati non sunt, si naturam rerum spectemus. Numen enim hoc, tanquam Pater Caloris, ad se humidos vapores attrahit: itaque illud implorabant, ut eis ætas hæc feliciter eveniret, ergò de bono in melius unà cum capillis præcipuæ & firmiores corporis humani partes augescerent, ad sacrificium hoc faciendum stimulabantur. Et quia simulacrum hoc depictum cernebant, & sculptum in hac florenti ætate cum capillis, & cincinnis suis deauratis, & crispis, pro iisdem Apollinem Antesignanum, Custodem, & Promotorem statuerunt. (Comæ dedicatæ Soli.)

Jam supra vidimus hæc sacrificia cum majori utilitate, & cum vera religione ordinata ab altissimo in libro Levitici: Hic enim verus Sol est, & lucidissimus, ad cujus intuitum etiam ipsi naturalis Solis radii impallescunt. Quis est, qui nesciat huic non solum opera, sed & cogitata nostra, tanquam authori, & Creatori dedicanda esse? Propositio hæc argumentis non indiget: sufficiunt quæ dicta sunt; juxta auream præsertim Senecæ sententiam: *Deus ipse quemadmodum nos tractat, ita à nobis vult tractari.* Ad hunc scopum collimant verba doctissimi Lipomanni: *Solus vult Dominus amari, & ut solus* *In c. 17. Gen.*
dominus est, nos exigit esse suos. Solent poëtæ, metaphorica quadam elegantia capillos nominare, *flammam serpentem*: Unde & ego me quoque, aliorum instinctu de obscurissimo plectro meo insonuisse memini: (Capilli flammæ appellantur.)

Di quel Ciel di bellezze auree fiammelle,

Has flammas igitur in altari Domini ardere oportet, prout lex Levitici mandavit: *Ignis in altari meo semper ardebit*, loquor de cogitationibus nostris. De quo S. Gregorius: *Altare Dei est Cor nostrum, in quo jubetur ignis semper ardere, quia necesse est ex illo ad Dominum flammam charitatis ascendere.* (Capilli, hoc est cogitata nostra semper ardeant in altari Domini.)

Nec vero soli Proserpinæ aut Apollini dedicatæ *25. Moral. cap. 7.*
Comæ erant, sed aliis quoque numinibus vovebantur. Refert Tacitus: Germanos, antequam in prælium cum inimico descenderent, vovere Marti solitos, non prius se caput suum nec rasuros mentum, quam debellassent adversarium: posthæc manipulum de capillis ligando, eum supra altare comburebant: sunt autem Taciti verba quæ sequuntur: *Quod* *De moribus Germ.*
aliis Germanorum populis usurpatum: rara & privata cujusque audentia crinem barbamque summittere: nec nisi hoste cæso exuere votivum, obligatumque virtuti oris habitum. Sillius Italicus hunc morem quoque Gallis fuisse ait, hinc ita concludit: (Capilli dedicantur olim Marti, cum bellum esset.)

Occumbit Sarmeus flavam qui ponere victor
Cæsariem, crinemque tibi Gradive vovebat,

Et ut demonstraret, quanti præfatus Gallus hanc suam Cæsariem æstimârit, subjungitur:

Auro certantem, & rutilo sub vertice nodum.
Sed Parca intonsâ (non exaudita voventem,)
Ad Manes traxêre comâ.

Hunc ritum etiam aliis nationibus consuetum, sic eleganter Statius refert: *Theb. 6.*

Flavus ab intonso vertebat vertice crinis
Arcados, hoc primis Triviæ pascebat ab annis
Munus, & Ogygio victor cum Marte redisset,

Videantur de his fusius Dempsterus, & Turnebus. *In Paralip. ad Ros. lib. 10. c. 29.*

Adhuc in veterum more positum fuit fluminibus dedicare crines: dum arbitrabantur, eo quod fluviorum ripæ & lecti diversimode & sarmentis, & subtilibus filamentis, & arbustis tanquam barba quædam vestiebantur, hoc donum illis acceptum fore. Imò verò Iconologici non alia re quam spississimis comis figuras suas vestiunt. Unde & Achilles stans secus Patrocli corpus (prout Homerus meminit) ad ripam fluminis Sperchii sic fatur: (Crines dedicati fluminibus.)

. . . . Sic quoque gemiscit:
Sperchie, nec quicquam Genitor tibi Peleus olim
Oravit Patriam dulcem, te dante, viderem,
Tonderemque tibi Crines, facerem que Hecatomben.

Hoc à Statio confirmatur:

Huic & purpurei cedat coma saucia Nisi,
Et quam Sperchio tumidus servabat Achilles.

Erat Romæ antiquitus magnifica & frondosa arbor, ad quam juvenculi exorta prima lanugine ducebantur, atque ibi tonso capillitio votum solvebant, unde & planta capillaris nominata est. Videatur de his ad longum Pomponius. Ad hoc alludit Petronius (Arbor capillaris Romæ.)

Arbiter,

Arbiter, cum de adolescentulo in hac forma composito ita loquitur: *Cui DEO crinem vovisti?* Hoc loco Alexander in diebus genialibus prolixus est. Hoc factum Tertullianus eloquentissimus improperat, dum inquit: *Quis non exinde aut totum filii caput reatui vovet: aliquid excipit crinem, aut tota novacula proferat, aut sacrificio obligat, aut sacro signat, publica & privata devotione.*

Lib. 3. c. 22. In lib. de Anima.

Hi superstitiosi ritus, & vani, per consvetudinem ab Altissimo sanctè ordinatam aboliti sunt, prout in libro Numeri legitur. Sic animarum nostrarum destructor sub religionis specie sibi venerationem & cultum extorsit. Hujus meminit Guevartius, qui Statium confutando sic ait: *Ritus (Diabolo, uti solet, divinum cultum æmulante) à Nazaræis Judæorum desumptus: quibus solemne fuisse comam radere, in templo offerre, & cum sacrificio cremare, ex sacra historia docemur.* Contrarium nihilominus sustinent authores sensati quamplures; inter quos Pintus eruditissimus vir, inquit: Consvetudinem hanc à DEO introductam fuisse, ut cultus paganorum impius aboliretur, hancque sententiam suam S. Athanasii testimonio solidat, qui supra illud Levitici: *Non facietis scissionem in coma capitis vestri*, ritu planè à præfatis diverso, sic inquit: *Scissionem quidem aliter interpretati sunt. Ego verò sentio prohiberi hac lege capillorum tonsuram: Consuevère namque Græci puerorum verticem tondere, & lanuginem abradere, eamque postmodum Dæmonibus dedicare.* Legantur sacri Interpretes, supra decimum nonum Levitici caput, non minus & supra vigesimum primum, ubi concluditur: *Non radent caput, nec barbam, nec in carnibus suis facient incisuras.*

Cap. 6. Ex Pinto Ramirez. Spic. Sacr. Tract. 1. c. 33. Detestatio cultus superstitiosi.

Hic usus nihilominus non omnino in omni natione abolitus fuit. Recenset enim Pausanias, apud Trezzenios noviter desponsatos reciprocè sibi invicem unum alteri floccos capillorum scidisse, atque eos Hippolyto, jam ab Equis Neptuni discerpto, sed ab Æsculapio vitæ rursum restituto, in sacrificium obtulisse: quem Hippolytum Antesignanum nuptiarum habuerunt. Authoris verba hæc sunt: *Apud Trezzenios Hippolyto omni vitæ tempore sacerdos consecratur, eique sacrificia persolvuntur annua: præterea & tale quippiam faciunt cuilibet puellæ: Coma ante nuptias detondebatur, temploque illatam ipsa detonsa dedicat.* Hoc à Luciano confirmatur: *Trezzenii virginibus, & adolescentibus leges statuerunt, ne quis ipsorum conjugio se alligaret, priusquam Hippolyto comas totondisset.* Censorinus in medium affert, Diis dedicatas comas esse, ut salutem ab iis impetrarent: *quidam pro certa corporis valetudine crinem Deo pascebant sacrum.* Totum hoc evidentius confirmatur à Diodoro, qui de infante ægroto inquit: *Si sanitatem recuperet, dissectus illorum capillus diis dicabitur.* Hi ritus usque adeo invaluerant, ut eo die quo Princeps sibi caput lavabat, in tribunalibus feriæ intimarentur, & per urbem dies festivus esset. Ita Alexander in diebus genialibus scripto reliquit; *Idus Augusti servi, & mancipia, atque omnis famulatus festos observârunt: quod Servius Tullus ancilla genitus in lucem tunc editus fuisset, quo tempore uxoribus caput lavare felix faustumque precabantur. Sicut apud Indos cum Rex capillos abluit, festum celebrant diem, deinde invicem mussitant, & divitias ostentant.*

Lib 2. de Hippol. Comæ dedicatæ Hippolyto. De Dea Syria. De die Nat. c. 1. Dies festus tum, cum Princeps tondebatur. Lib. 3. cap. 18.

Hucusque de cæremoniis & sacrificiis capillorum, quæ à vivis fieri consueverant, dictum sit: restat, quæ intuitu mortuorum, & in luctu eorum instituta fuerint, videre, quæ videlicet non minus quam illa superiora, narratione digna sunt. Doloris interni signum erat, siquidem mulieres apparebant capillis sparsis, & per humeros fluentibus, ad finem usque. Unde Pedus Aldinovanus in Epicedio formosissimi Germanici, qui magna Imperii spes fuerat, sic ait:

Capilli sparsi signum doloris.

Vidimus attonitum fraterna morte Neronem,
Pallida projectâ flere per ora Coma.

Discimus per hæc, non solis id mulieribus, sed & viris in usu positum fuisse. Simili modo Plutarchus refert, filias defuncti Patris cadaver ad sepulchrum conduxisse passis crinibus, sicut & uxores mariti. Unde Livius exactus rerum observator inquit: *Solvit crines, & flebiliter nomine sponsum mortuum appellat.* Et Ovidius de Lucretia.

Filiæ passis capillis defuncti patris cadaver ad sepulchrum conducunt. In problem.

. . . passis sedet illa capillis,
Ut solet ad nati mater itura rogum.

Mulieres mariti.

Et de Philomena:

Mox ubi mens rediit passos laniata capillos
Lugenti similis.

Libr. de sorore Horatiorum. Lib. 11. Fast. Lib. 6. Metam.

Et de Ariadne à Theseo.

Aspice demissos lugenti more capillos.

In Epist.

Sic etiam Tibullus:

Tu Manes ne læde meos, sed parce solutis
Crinibus, & madidis Delia parce genis.

Lib. 1. Elegi.

Petronius in Satyra quadam de Matrona Ephesina per dolorem tanquam infatuata, ait: *Non contenta vulgari more funus passis prosequi crinibus, aut nudatum pectus in conspectu frequentiæ plangere.* De fœminis Gallicis vide commentarium Cæsaris, ubi de his amplissime tractatur, quæ videlicet parum ducebant promittere solutam comam, nisi & eandem evellerent, & eradicarent. Curtius libro decimo refert, Darii matrem cum mortem ejus ab Alexandro intellexisset, laceratis crinibus se humi mirum in modum stravisse. Etiam prudentibus viris nonnunquam eadem deliria contigerunt, prout Cicero meminit, dum ait: *Ex hac opinione sunt illa varia, & detestabilia genera lugendi, pedores muliebres, lacerationes genarum, pectoris, capitis percussiones. Hinc ille Agamemnon Homericus, & idem Accianus.* Et paulò post: *Scindens dolore identidem intensam comam. In quo facetum illud Bionis, perinde stultissimum Regem, in luctu capillum sibi evellere: quasi calvitio mœror solveretur.* Quid aliud hoc, quam dolorem dolori adjungere? nec enim evelli sine pœna possunt. Præter hæc & consvetudo illis erat fœdare & deturpare capillos, aspergendo illos pulvere, & cineribus: Sicut de Ninivitis legitur, cum eis repentinus nunciaretur à Propheta Jona interitus: magis autem in pluribus locis de Rege Davide. Hoc ipsum de Achille memoratur in morte Patrocli, quod Homerus posteritati tradidit. Priamus pari modo sordidatus mortem Hectoris filii sui planxit: Ita Virgilius de Rege latino refert.

Petronius. Lib. 6. de bello Gallico. Lib. 10. 3. Tuscul. Capilli aspersi cinere. Iliad. 22. Æneid. 12.

Demittunt mentes: it scissa veste Latinus
Conjugis attonitus fatis, urbisque ruina
Canitiem immundo perfusam pulvere portans.

Idem ipse alibi:

Canitiem multo deformat pulvere.

10. Æneid.

Et in morte Cyri.

- - - clade exterrita tristi;
Intonsos multo deturpat pulvere crines.

Sillius Italicus non minus eleganter:

Spectabantque viros, & læta & tristia ferre
Indociles, nunc propexis in pectora barbis
Verrere humum, nunc fœdantes in pulvere crines.

Sic Ovidius:

- - - lugent juvenesque senesque.
Plangunt ora simul matres Calydonides, Oeneus
Pulvere canitiem genitor, vultusque seniles
Fœdat humi fusus.

Metamorph. 8.

Nec

Nec tamen ulla Natio in hoc uſu tantùm occupata fuit, quantum Hebræa, prout in plurimis Scripturæ ſacræ locis evidenter patet. Proinde prout tempora variabant, ſic & hominum mentes, & juxta has, ritus quoque & cæremoniæ. Unde & in contrarium ei, quod jam retulimus, nunc videndum erit, quomodo in teſtimonium luctus & mœroris muliebris ſexus, per tempus aliquod conſueverit tondere ſe: quanquam plures authores ſint hunc ritum modico temporis ſpatio viguiſſe. Ego atteſtari ipſemet poſſum, vidiſſe Zigaros, vel, ut quidam, Ægyptios, gentem vagam, & alioquin barbaram & incultam, nihilominus cum ex illis quiſpiam morte deceſſerat, quantocyus fœminas ad forfices & cultellos, me ſpectante, properaſſe, ſibique comam ſcidiſſe. De Græcis recenſet Plutarchus quod in funeralibus ſuis viri quidem comam nutrierint, fœminæ abſciderint. Accius poëta inquit:

In Kircman. funeribus. l. 13.

In Amphitrion.

Sed quænam hæc eſt
Mulier funeſta veſte, tonſu lugubri?

Apud Calabrum de Briſeide narratur, quod *tonſis crinibus Herum ſuum luget.* Dicit itidem quod *Græcia crine tonſa luxit obitum Alcæi Poetæ.* Hoc confirmatur ab Antipatro, qui concludit:

In quodam Epigrammate.

Attonſo, impexo vertice ad usque cutem.

Sic Svetonius de Caligula refert: *Quosdam Regulos audita Germanici morte uxorum ſuarum capita raſiſſe ad indicium maximi luctus.* De viris autem, qui in deceſſu chariſſimorum ungebant & nutriebant capillos, atteſtatur M. Tullius: *Sordidati maximâ barbâ, & capillo Romæ biennium propè fuerunt.* Livius de Legatis Alexandrinenſibus, qui Romam ſupplicatum venerant, ait: *Sordidati barba, capillo promiſſo cum ramis oleæ ingreſſi Curiam procubuerunt, & oratio, quam habitus fuit miſerabilior.* Memoriæ dedit Svetonius de Julio Cæſare: *eum audita clade Turriana, barbam capillumque ſubmiſiſſe, nec ante demiſiſſe, quàm vindicaſſet.* Sic & Auguſtus (prout idem refert) in clade Varriana fecit. Ita quoque Caligula mortua Druſilla impatiens, & ex dolore quaſi mente captus: *cum Campaniam tranſcurriſſet* (verba ſunt ejuſdem Authoris) *noctu ab urbe profugus Syracuſas petiit, nec rurſus inde rediit, niſi barba, & capillo promiſſo.* Populus Syracuſanus hunc morem habuit, prout docet Lycophron, quod videlicet in ſuorum funere

Viri in luctu nutriebant comam.

4. Verr.

Lib. 44.

In ejus Vito c. 68.

In eodem. c. 23.

Intonſa per tergum fluet capitis coma,
Doloris antiqui memoriam refricans.

Tempora mutantur, & nos mutamur in illis. Unde & in contrarium Nationes cultum ſuum variando, viri quoque, conſvetudinem mulierum æmulati ſunt, dum non ſolum ſibi comam, & barbam radere, ſed ipſa adeo ſupercilia voluerunt. Quid plura? Ipſis etiam equis ſuis pilos raſerunt, ſic in funeralibus publicis comparendo. Magnam authoritatem huic loco adfert Seneca, cum ait: *Dum decerpitur, ſi quid in proxima nocte ſuccreverit, dum de ſingulis capillis in conſilium itur: dum aut disjecta coma reſtituitur, aut deficiens hinc inde in frontem compellitur.* Neſcio quo fundamento nixus Fridericus Morellus Profeſſor Regius, hoc axioma format, dum ait:

Viri & in ſuperciliis raſi.

Equi raſi in funeralibus.

Tonſi capillo, damna rerum detegunt.

Sed hic apertiſſimè Herodotus: *Apud cæteros homines more receptum eſt, ut in luctu ſtatim capita radantur, & eorum potiſſimum ad quos jure luctus provenit:* Sic Athenæus infert: *Quamobrem in luctu nos contrà, tanquam eodem dolore tangamur, ac qui affligitur, decurtamus nos, & detonſo capillo, & detractis coronis.* Mortuo Attila univerſus Exercitus tonſo capillo comparuit, plangendo, cùm potius ridere oportuiſſet, eo quod monſtrum crudelitatis interierat. Sic Priamus in Iliade malorum ſuorum, prout authores plurimi fidem faciunt, in ſignum mœroris capillos ſibi ad cutem usque raſit. Explodit hanc ineptiam, conſvetam Ægyptiis, Julius Firmicus, dum ait: *In aditu habent Oſiridis ſepultum Idolum: hoc annuis luctibus plangunt, radunt capita, ut miſerandum caſum Regis ſui, turpitudine & dehoneſtate defleant capitis.* In his Plutarchus copioſus eſt per multa capita. Diodorus adjungit, quod: *non caput ſolum, ſed & genæ, & ſupercilia radebantur.* Et Artemidorus id clariſſimè expreſſit: *Vetus mos*, inquit, *in luctu ſupercilia nudari.* S. Ambroſius hos abuſus deteſtatur, ridens vanitatem Ægyptiorum, unde concludit: *Et cùm ipſa capita & ſupercilia radant, ſi quando Iſidis ſuſcipiunt Sacra.* Id quod ſpectat ad tonſuram capillorum, quæ in equis fiebat, copioſæ atteſtationes præſtò ſunt, & Herodoti in morte Mardonii, & Plutarchi in morte Epheſtionis, & Thebanorum erga fortiſſimum Bellíducem ſuum Pelopidam. Sic Euripides narrat factum à Rege Admeto in luctu uxoris ſuæ Alceſtidis. Sic Perſæ intellecto fato Maſiſtii Ducis eorum, ſeipſos, & equos ſuos totonderunt.

Lib. 11.

Lib. 15. de Coron.

Ieſnand. in rebus Goticis.

De Iſide & Oſiride.

In libr. propheticæ Relig.

De Iſid. & Oſiride.

Lib. 1.

Lib. 1. Cap. 27.

Hi crines pari modo reſciſſi & tonſi cum pietate (Chriſtianorum more loquòr de ritu infidelium) conſecrabantur, & dedicabantur defunctis, credebant enim in hoc omnem ſe poſſeſſionem donare. Et profectò ſi rerum æſtimatio non ab eo quod verè ſunt, ſed ab eo dependeat prout in veneratione & pretio ſunt, pauca non dabant; In tanta enim æſtimatione capillos habebant, ut Abſalonis cincinni detonſi, magno auri pretio venditi fuerint. In hac igitur forma oblationes fiebant: Quidam populi eos ſupra defuncti pectus jaciebant: alii verò ſupra ſepulchrum: alii proinde in veſtibulo & portis domorum eos ſuſpendebant. De hoc, quod ſupra pectus jaciebantur Maximus Tyrius diſcurſum copioſum habet, unde concludit: *Ultimum quod jam ſepulto donari poteſt, munus.* Sæpe de hoc ritu meminit Dionyſius Halicarnaſſæus, ubi ait: filias Virginii in ſignum doloris projeciſſe ſupra lectum: *Vittas virginalis comæ, & detonſos crinium tortorum cincinnos.* Hinc Propertius:

Crines ſparſi ſupra pectus defuncti, aut ſupra ſepulchrum, aut affixi in introitu ædium.

Orat. 8.

Lib. 11.

Eleg. 17.

Illa meo caros donaſſet funere crines
Molliter, & tenera poneret oſſa roſâ.

Hinc etiam Petronius, non ſatyrizando, ſed potius laudando Matronam quandam Epheſinam, concludit: *At illa ignota conſternatione perculſa laceravit vehementius pectus, ruptosque crines ſuper pectus jacentis poſuit.* Ovidius pariter deſcribendo mortem Narciſſi hanc narrationem inſtituit:

Metamorph. Lib. 3.

- - - - - planxere ſorores
Najades, & ſectos fratri impoſuere capillos.

Sic Statius:

- - - tergoque & pectore fuſam
Cæſariem ferro minuit, ſectisque jacentis
Obnubit tenuia ora comis.

Rurſum Ovidius:

De Faſtis.

Mixta bibunt molles lacrymis unguenta favillæ,
Vertice libatas accipiuntque comas.

Idem:

Epiſt. ad Can. ad Macarium.

Non mihi te licuit lacrymis perfundere juſtis
In tua non tonſas ferre ſepulchra comas.

Sic Anna ſoror Didonis evulſis de capite ſuo capillis eos ſupra rogum illius, dum arderet, projeciſſe fertur. Sic de Cariclea pro conſorte ſuo Caliſyro recenſet Heliodorus: Helena, ſecundum Euripidem, *Crinium ſummitates truncavit, &. ad Clytemneſtræ*

urnam

urnam offerre ſe dictitavit. Sic Teucer filio ſuo imperat, ut præfato modo matri ſuæ votum ſolvat. Refert Plato, Socratem jam jam moriturum fuiſſe: *Itaque inquit Phædon contrectans poſteriores capitis mei capillos, quibuscum ſæpiſſime ludere ſolebat, cras dixit ò Phædon, hanc pulchram comam reſecabis.* Seneca in Tragœdiis ſuis Phædrum introducit ſic loquentem:

In Phædro Act. 1. Scen. 1.

Placemus umbras: capitis exuvias cape,
Laceræque frontis accipe abſciſſam comam.

In hunc modum & de Achille apud Homerum, dum tracta manu crines ut inde Patroclo ſacrificium redderet, ſic refertur:

Ante pyram aſſiſtens rutilantem præſecat ultro
Cæſariem, quam Sperchicio nutriverat amni.

Hoc idem feciſſe Antoninum Imperatorem in morte Liberti ſui Feſti, Herodianus memorat, ſic concludens: *cumque eſſet raro capillitio, & crinem quæreret, ut imponeret ignibus, ridiculus fuit omnibus. Nihilominus tamen quos habuit capillos totondit.* Suſpenſio capillorum defuncti, & parentum ſuorum ad portas ædium cum hoc præterea uſu fiebat: Inter alios Scaliger id recenſet, ad liminare domus ingens vas luſtrali aqua plenum ſtetiſſe, acceptum de domo quadam, in qua eodem Anno nil ſiniſtri accidiſſet: hac qui ad funus proſequendum incedebant, aſpergebantur: ſic Pollux memoriæ tradidit: & Suidas ſimiliter, vas de terra coctum erat, inquit Heſychius. Portæ autem affixi erant capilli defuncti, unde pars una apud Euripidem in Alceſte conqueritur, dicendo: *Non video ante portam, ut lex eſt, lavacra pro mortuis: nulla coma præciſa eſt in veſtibulo, quæ accidunt in luctu mortuorum.* Totum hoc obſervatum fuit ab eruditiſſimo viro Caſaubono in Commentario ſupra Theophraſtum.

Crines portæ affixi.
Aqua luſtralis.
Lib. 3.

Fateor me hic aliquantum prolixius diſtentum fuiſſe, mi Lector, ſed unde melius ad ſolamen animarum, & ad piam defunctorum memoriam (negotium tam utile, tamque expeditum) animari fideles poſſunt, quàm cum paganorum erga defunctos ſuos tam eximiam viderint pietatem? ad verecundiam & ruborem faciei eorum, qui cum tot bona à prædeceſſoribus ſuis acceperint, forte, ſi ſuperis placet, in tot annorum decurſu, nec unicam eorum memoriam habent, aut ſuffragium præbent. Atque hæc eſt illa crudelitas, quam S. Auguſtinus ſanguineis lacrymis deplorat, dum ait: *O mira inhumanitas, cadit aſinus, & omnes eum ſublevare feſtinant: clamat fidelis in tormentis potius, & non eſt, qui reſpondeat.* Ne forte igitur, quod pudendum ſit, à pietate gentilium vincamur, idem ipſe nobis, cum certa retributionis ſpe inſinuat: *Ora pro defunctis, ut dum fuerint in æterna vita, pro te orare non negligant: Expectant enim nos, ut juventur per nos.* Dici nequit, quantum valeat, vel unicum ſuſpirium à fideli Chriſtiano de imo pectore prolatum.

Adjutorium animabus in Purgatorio præbendum.
Serm. 44. ad fratres in Eremo.
ibidem.

PHYSIOGNOMIÆ, ET SOMNIA.

Capillus criſpus,

QUi corporum colores obſervant, ſicut & eorum complexiones, referunt, capillum criſpum magnanimitatem cordis arguere, caloris enim illic abundantiam eſſe, qui partes illas arefaciat, & comburat, unde tanquam ſemiuſti ſeſe retrahunt, prout in ſarmentis, & virgis igni traditis apparet: quamvis & de his dici poſſit, evaporationem ardentem eſſe, quæ in illas partes elata, ejusmodi arſos, & ſemiambuſtos crines poſt ſe relinquat. Dicunt præterea prolixum, & rectum denotare ruſticam complexionem, & mores incompoſitos & plebejos. Eum verò qui mediocriter cincinnatus, & mediocriter prolixus compoſitione moderata de utraque qualitate participet, arguere complexionem, & compoſitionem moderatam, ſuccum bonum, & calorem debitum, & qui juſtam proportionem non excedat. Capillus durus, in ſimilitudinem ferarum, hominem aſperum, durum & intractabilem portendit, ſicut animalia ſunt ſylveſtria, & nemoribus aſſueta. Mollis, copioſus, delicatam & muliebrem complexionem indicat: unde etiam in hoc moderatio præfertur. Comæ nigræ duplicitatem animi, & vafritiem morum ſignificant. Subalbæ & rufæ, ſicut ſunt Scytharum, ruſticitatem & ignorantiam. Quæ leviter coloratæ in ſubobſcurum colorem more caſtanearum vergunt, docilitatem notant, & proſperitatem infantis. De his coloribus nonnihil etiam Martialis attulit, cum de Zoilo ſic ait:

longus
Mediocris,
Durus,
Mollis;
Comæ nigræ.

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine luſcus,
Rem magnam præſtas Zoile ſi bonus es.

Nolim ego interim omninò prognoſtica hæc rejicere: ſi enim à mediocritate judicium ſumatur, quantum extremitates elongentur, facile patet: quæ ſi violenta ſunt, ſubſiſtere nequeunt. In hac grandi bilance Aſtræa regnum ſuum fundavit: ſub hoc grandi æquatore Sol rationis curſum ſuum tenet. Si Phaëton, ſi Icarus his viis incedere noviſſent, eorum alter Icariis aquis nomen ſuum non dediſſet, nec alter contra ſe infeſta fulmina patris ſui, in medio honorum ſuorum curſu provocaſſet. *Meum* enim ac *tuum* ab hac ſemita declinant, propter quod etiam *frigidum verbum* appellantur, eo quod omnium malorum origo ſint. Per hanc ſemitam feliciter decurrunt Eutrapelia, & Epicheia, quippe quæ utraque nimiam legis aſperitatem moderando ſplendorem & decorem throno Juſtitiæ addunt. Si quisque in negotiationibus & contractibus ſuis tam ſeverum Pythagoricæ ſcholæ præceptum obſervaret: *nec ultra, nec citra*: utique cum maturiori judicio nonnulli viverent, & tractabiliores ſe præberent. *Modiocritate ſecluſa, ubique malum eſt*: ajebat Chryſoſtomus: quod punctum optime etiam à M. Tullio expreſſum fuit, dum inquit: *Mediocritas ad omnem cultum usque vitæ referenda eſt: in omnibus rebus mediocritas eſt optima.* Et Ovidius præcepta Solis, quæ filio ſuo Phaëtonti dabat, ſic concludit:

Æquitas.
In Act. Apoſt. hom. 16.
1. Officior.
1. Metam.

Inter utrumque tene: medio tutiſſimus ibis.

Sed quid placuit Artemidoro, homini deliro, ſertatis oculis, videre velle, imò & prævidere? Nihilominus ſcripto reliquit, ei qui ſe tonſum eſſe ſomniaverit, id felicitatis, & lætitiæ præſagium eſſe: poſthæc verò in alio quodam loco, ſuimetipſius immemor, ex diametro huic contrarium docet: *Capillitio, inquit, privari caput, mortem ſignat amicorum,* hinc iis quæ ſupra dixerat, confeſtim adjungit, ſibi ipſi alapam infligens: *Si quis ſeipſum tondeat, luctum ſubitaneum, aut calamitatem malis magnis refertam ſignificat: qui enim in talibus verſantur, neceſſario ſeipſos circumtondent.* Vult ergo hic Author, quod conſuetudo captivorum phantaſiam dormientium adeat per noctem, ut illi hæc eventura infortunia ſuggerat. De hoc Poëta Aſtrampſicus non diſſentit, in Senariis ſuis Onirocriticis, qui ab Adriano Julio in latinum tranſlati, ſic habent:

Lib. 1. c. 23.

Damnum in negotiis coma abraſa indicat,
Diſcrimen ingens, ſi cadant crines notat.

Ita etiam his veſtigiis incedens Fridericus Morellus ſcribit:

Tonſi capilli damna rerum detegunt:
Fluxus capillorum, periculum edocet.

Satyr. 12. De hoc quod Juvenalis inquit:

Tunc stagnante sinu gaudent ibi vertice raso
Garrula securi narrare pericula Nautæ:

De hoc, inquam, occasionem sumit præfatus Artemidorus, curam injiciendo Nautis, qui mare navigant, ut videlicet præter innumera pericula, quæ passim incurrunt, etiam hunc illis metum imprimat, siquidem somniaverint capillos sibi recissos, & decalvatos esse, certum illis hoc prognosticon imminentis esse naufragii. Si idem contigerit infirmis, ultimum illis instare vitæ periculum: quasivero & salus, & mors hominis dependere possit à crinibus. Ex Aldronan. Hist. monstrorum fig. 150. Cardanus itidem refert, se per capillos intelligere domorum tegulas, earumque ornamenta, & decorem: sic qui se crinibus suis privatum somniaverit, id ei adversitatem & afflictionem præsagire. Ita enimvero scriptores hi imaginationes varias & phantasmata nobis exponunt, dum tamen dormientibus oculus clausus nil videat, sopiti sensus nil audiant: nil sentiant aggravati vaporibus: immò & tot plumis circumdati, careant volatu omni: sed distenti jaceant, immobiles, pigri, somno capti, & misere inter laqueos, quos eis frater mortis tetendit, sopiti recumbant. In speculo. Unde & Cato ajebat: *Nihil est tam simile morti, quàm somnus:* & hinc S. Augustinus docet: *somnia non esse observanda.*

Sic ergo hucusque Capillis immoratus sum: & te, benevole lector precatum velim, ut non mihi improperes, quasi qui levitate adductus id fecerim, imitando capillorum vanitatem: sed occurrat tibi ornamentum eos capitis esse; & quamvis leves sint, ponderosa nihilominus, prout audisti, documenta inde afferri posse. Ornamentum, inquam, & decor, si verum diffiteri nolumus, de quo S. Ambrosius, tum cum de rebus altissimis tractaret, non verecundatus Lib. 6. Hexaem. est meminisse, dum ait: *Comam esse reverendam in senibus, venerandam in sacerdotibus, terribilem in bellatoribus, decoram adolescentibus, comptam in mulieribus, dulcem in pueris. Tolle arboris comam, arbor ingrata est. Tolle humani capitis capillum, tota pulchritudo flaccescit.* De hoc etiam cantare Ovidius gestiit, quem Sanctus ille citat, prout sequitur: *præsto Ovidiana id comprobans sententia:*

Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus,
Et sine fronde frutex, & sine crine caput.

Ex theat. vita human. Capilli. p. qu. 74. Non videntur mihi Encomia capillorum omittenda, quæ illis porrigit Apulejus: *Mulier venustissima, si capillitio nudetur, licet illa cælo dejecta, Mari edita, fluctibus educata, licet, inquam, Venus ipsa fuerit, licet omni gratiarum choro stipata, & toto cupidinum populo comitata, & baltheo suo cincta, cinnamomo fragrans, & balsamo rorans, si calva processerit, placere non poterit nec Vulcano quidem suo.* Gloria jam olim, & præcipua Hispanorum jactantia erat in prolixitate capillorum: unde Martialis:

Hispanis ego contumax capillis.

Lib. 1. c. 18. Alexander scripto reliquit, Reges Indiæ cum maxime capillos suos compsissent, & discriminassent, tum eos leges, & solemnia decreta Regni promulgasse. Spartani non prius se ad expeditionem militarem, contra inimicos suos parabant, aut in prælium exibant, quàm cùm plus solliciti de capillatura sua unguentata & delibuta, quàm de scuto & missili suo fuissent. Apud nobiles Gallos usu receptum fuit, ut à primis juvenilibus annis, colerent & nutrirent comam suam: eamque filis sericis colligarent, & innodarent, auroque suaveolenti, & decoro intertexerent. Ioan. Till. l. 1. de rebus Gall. Tillius rerum Gallicarum scriptor recenset, ex hoc comarum apparatu Burgundos in campo filium Clodovæi Regis agnovisse, & occidisse. Verè castra locus deliciarum, aut luxûs non sunt, sed illic valor Martialis, & pugna imperterrita vigere debent: ubi miles, sub ferro indurandus, non verò ei his munditiis lasciviendum. Interim tamen manet illud sine contestatione, ornamentum vultus capillos esse.

EPITHETA.

Quemadmodum per denominationem quandam, aut proprietatem ipsa rerum quandoque etiam non nominatarum notitia patefit (sic in exemplo, de risibilitate à Philosophis ratiocinatio hominis, sicut & virtus ejus discursiva definitur) pari modo non rarò per Epithetum, vel adjunctum ad dignoscendam objecti de quo mentio fit, aut quod nominatur, proprietatem pertingimus: sive illa sit accidens, sive causa. Epitheta significant, & patefaciunt rerum ordinem. Hinc Mantuanus, cum capilli potissimum genarum & vultus ornamentum sint, formosos eos appellat: *Formosos circum Virgo removere capillos.* De munditie vero Horatius eos lucidos nominat: *Quem tenues docuere togæ, nitidique capilli.* In Cyro Lib. 1 Episto. Eo quod quandoque unguentis delibuti sunt, supramemoratus eos molles nominat: *Et molles imitabitur ære capillos.* In arte. Sic Ovidius odoratos dicit: *Ibat odoratis humeros perfusa capillis.* Eosdem flavos dixit: *Forma placet, niveusque color, flaviq; capilli.* Idem cum eos humectatos videret, hunc versum elegantem dedit: *Littore siccabant rorantes rore capillos.* Martialis eos dulces vocat, non quod tales in effectu sint, sed quod austeritatem, & rusticitatem vultus ad humanitatem componunt: *Consilium formæ speculum, dulcesque capillos.* Lib. 9. Propter eandem rationem à Sidonio teneri appellantur: *Lambebant teneros incendia blanda capillos.* Pontanus propter nitiditatem pexos appellat: *Hinc choreæ, cantusque placent, pexusque capillus.* Ab eodem ob fulgorem quem habent, fulgidi nominantur: *Ipsa refulgentes auro interplexa capillos.* Eo quod se diversimode distendunt, sic se exprimebat Manilius: *Effusi scapulis hæsere capilli.* Lib. 5. Titulum conspicui, ob pulchritudinem adepti sunt: *Cælia conspicuos ornarat flore capillos.* Mordax Satyricus, pro solito suo, propter levitatem puellares vocat: *Ora puellares faciunt incerta capilli.* Satyra 15. Eo quod insignes essent candore suo, à Politiano nivei appellati sunt: *Atque oculos canis, atque manus, niveosque capillos.* Capilli longiores prolixitatis nomen ab Ovidio mutuati sunt: *Squalida prolixis, qui tegit ora comis.* lib. 4. trist. Decori nominantur à Statio: *Mollisque decoræ, margo comæ.* lib. 2. 5. Splendidi à Seneca: *Per has Senectæ splendidas supplex comas.* Ab eodem teneri: *Teneram eruente falce deposuit comam.* Severi à Statio: *Divesque severas fronde ligare comas.* In Achil. Deaurati à Pontano: *Quæ nitet aurata cythria sylva coma.* Ab Augurello floridi: *Ut vi nitente florida jocus coma.* A Tibullo insignes: *Et gerit insigni myrthea serta coma.* Propertius eos laudatos nominat: *Gaudet laudatis ire superba comis.* Polus pendentes: *Comas decenter pendulas.* Seneca lib. 1. breves: *Te brevior coma, nulla lege jacens.* Statius virginales: *Virgineas libare comas, primosque solebant, excusare thoros.* lib. 2. Versicolores Polus: *Versicoloribus ardet terra comis.* Sed de tot proprietatibus, causis, accidentibus, substantiis. & coloribus, ne pars quidem adduci potest, quæ mensuram debitam adimpleat, & rei magnitudini correspondeat: nihilominus, qui plura desiderant, ad manum eis est Authorum numerus infinitus, qui curiositatem satiare possit.

Sed

Sed hic non ſine altiſſima conſideratione prætereundem eſt, quod cum tam inſigni pietate Magdalena quondam egit, dum ſacratiſſimos Redemptoris noſtri pedes capillis ſuis terſit, quos lacrymis rigaverat: factum, in quo devotiſſimi & ſanctiſſimi ſcriptores eruditas pennas ſuas exercuerunt.

Itaque cum hoc actu tam religioſo tam pio hunc tractatum meum concludo, ubi dum imaginem præfatæ Sanctæ ex ambra elaboratam intuitus ſum, reflectendo ad hanc peccatricis actionem, hoc infra poſito verſu poëtico finire volui, qui cum capillorum mentionem faciat, non eum huic loco incongruum, aut ſyncathegorematicum ratus ſum. Sic enimvero Muſa mea imbecilla, innixa merito tam ſublimi tam ſancti fervoris, & tam generoſi, ſpacium habebit, ubi imperfectionem ſuam occulere aliquantum poſſit: Imo verò pro communi axiomate: *Oppoſita juxta ſe poſita magis eluceſcunt*, ſplendor tam magnanimæ actionis in tam excelſa Heroina tanto magis promovebitur. Subjectum autem tale eſt.

Sancta Maria Magdalena d'Ambra.

Maddalena è d'Elettro? oh come ardente
Scender qui veggio il ſuo divino amore:
Se con moto leggier l'Ambra al colore
Mobil a ſe lo ſtel trae di repente
Di tal luce ſi ſgombra al ſole ardente
Qui del peccato il piu funeſto errore;
E di tal gemma il raggio al Redentore
Cinger le tempie auguſte anco è poſſente.
Se compoſto di pianto è un ſi bel miſto
Qui di ſalute al'Ame in argomento
Piange la Maddalena a i piè di Chriſto.
E ſe d'argento, e d'oro è il bel portento,
Piouon qui a far del Paradiſo acquiſto
O ro le chiome & le pupille argento.

FRONS.

ECce pertigimus hic ad faciei ſpeculum, indicium affectuum, & paſſionum cordis: unde ſi ſerena & tranquilla frons eſt, eandem internorum cordis motuum compoſitionem: ſi vero rugoſa, & nubibus ſuis involuta, nimbum rancoris, amaritudinis, & doloris in corde demonſtrat. Tabula eſt frons, in qua imagines diverſæ notantur: Teleſcopium, per quod non rarò etiam affectuum, & cogitatuum maculæ deteguntur. Frons potiſſimum eſt, per quam ab irrationalibus brutis diſcernitur homo. Hoc ipſum Sulmonenſis poëta voluit, dum inquit:

Metamorph. Fab. 1.

Os homini ſublime dedit, cælumque videre
Juſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus.

Quæ ſententia à Ludovico Dulci ſic Italicè redditur:

L'Huom ſi come piu nobile, e gentile
Volſe, che dritto al cielo alzaſſe il volto,
Accio che luy mirando comprendeſſe
Che qual ſuo albergho, & patria eſſer doueſſe.

ANATOMIA.

OCto ſunt cranii oſſa: duo ſincipitis, duo temporum, os Sphenoides, ac Ethmoides, oſſa occipitis, & os frontis. Hoc poſtremum à Græcis & barbaris coronale, & à multis obſervatoribus, inverecundum nominatur: cum juxta mentem Ariſtotelis frons indicium pudoris ſit: unde & vetus adagium fuit: perfrictæ frontis eſſe, quod de iis dicitur, qui pudorem omnem, in genis alioquin apparere ſolitum, exuerunt. Hæc frons, ſuperiorem faciei partem conſtituit, & interiorem calvariæ. In quibusdam os unicum eſt, in quibuſdam duplex, quibus nimirum commiſſura ſagittalis ad intercilia usque & radicem narium derivat. Falopius vult in infantibus duplex eſſe, Ariſtoteles non niſi unicum: ſed prout potiſſima Doctorum pars ſentit, uterque hallucinatus eſt. Hoc os ſemicirculare eſt, & ſecundum externam faciem læve, & politum, ſecundum internam inæquale: In ſuperiori parte elevatum eſt, & prominentiam habet, in inferiore, cavum, & profundum eſt intuentibus, fulcimentum & tutela oculorum. Subſtantiam admodum craſſam habet, tenuiorem nihilominus occipitio: nec tamen ejuſdem ubique craſſitiei eſt, in ſuperiori enim rotunditate oculorum ubi ſupercilia terminantur, & ubi ampliores ſinus, & capaciores ſunt, à veteribus ignorati, magis tenue, & rarum eſt. Os hoc in parte ſuperiori à commiſſura coronali circumſcribitur, & hoc pacto ſincipiti jungitur. Ab inferiori parte ſextæ & ſeptimæ commiſſuræ copulatur, quibus nempe à Sphenoide ac Ethmoide diſtinguitur. Hic multa obſervanda ſunt: primùm foſſa duplex (non aliter ac ſi ſupra caput hominis natura collocare ſepulchrum voluerit, ut frequens ei mortis non deſiſtat occurſare memoria) hæ cavitates per modum valli ſuperiorem capitis rotunditatem conſtituunt. Hinc foramina bina ad ſedem usque ſuperciliorum egrediuntur. Pariter & interius binas foſſas præter ſupradictas continet, quibus cerebrum, una cum amfractibus, & prominentiis ſuis includitur, ad quem uſum etiam fabricatæ ſunt. Denique rurſum duo ampliſſimi ſinus illic ſunt, poſiti infra ſquammas vel laminas duas ſuperciliorum. Hi diſcreti & compoſiti ſunt, inter fibras, oſſa, & ſquammas minuſculas: ubi corpuſculum molle & medulloſum continetur, viridi membrana inductum. Quidam hos ſinus ita formatos opinantur, ut inde vox humana diſtinctior, & magis ſonora egrediatur. Alii autumant hic elaborari, & diſtineri vehiculum odorum: & ſic fieri generationem, & expurgationem ſpirituum animalium. Hæc ſufficiant, ad hoc, ne univerſæ deſcriptioni pars aliqua deeſſe videatur. Qui verò cum majori exactitudine elaborare frontem nititur, & profundius in ſpeculativam, & eruditam praxin penetrare, campus ei tot voluminum apertus eſt, quæ ad beneficium noſtrum quotidie in lucem prodeunt, & de prælo producuntur, ut ſatisfieri ſtudio ejus, & applicationi & genio abunde poſſit.

SYMBOLA.

ALdrovandus vir doctiſſimus recenſet, vidiſſe ſe tabulam, in qua manus picta apparebat, frontem capitis cujuſdam indice digito demonſtrans, cum ſequenti Epigraphe: *Frons hominem præfert.* Atque hoc eſt illud quod jam dictum, & dicendum eſt. Frons enim decorum frontiſpicium eſt characteris ejus, qui in corde celatur: lingua cogitationum, idea Sinceritas internorum, & ſi verum fateri volumus, genuina animi, procordis ſinceritas, quæ cum externis actibus conficua eſt, & jungitur, & unitur ſplendidiſſima, & tutiſſima mo- multum neneta, quæ cum fœnore multo diſpendi ad utilitatem ceſſaria. poteſt, hominemque opulentum, poſſeſſione ditisſima reddit. Quisque ſine metu, & ſecuris pedibus flumen

flumen transvadare potest, cujus limpidæ, & chrystallinæ aquæ, pellucida claritate fundum demonstrant, & vadum, lectumque non abscondunt. Huic fronti, imo vero toti faciei Joannes Ferri hoc lemma subscripsit: *Raro fallit.* Hanc frontis cordisq; concordiam quidam modernorum celebrando, sic ajebat:

Nempe micat rosea Sapientis fronte coruscus
Splendor.

Mutuatus, ni fallor, sensum hunc à Claudiano poëta, qui ait:

Frons expirantis præportat pectoris ignes.

His rationibus ductus S. Bernardus, perfectæ prudentiæ regulas, quibus mores, & Institutum Christianæ conversationis, tanquam ad normam veram componantur, sorori suæ dictavit, ei suggerens: *quod facies hominis, speculum est cordis.* Non ignoravit hoc M. Tullius, dum inquit: *Vultus, ac frons animi est janua, quæ significat voluntatem abditam, ac reclusam.* (*In petit. Consul.*) Bonum est si sicut cucurbita fuerit, de qua dici poterit: *absque notis, & rugis.* Distillatorium, cui hæc verba subscripta sunt: *Clara quæcunque profert*: Speculum quod gloriatur: *cunctis æque fidem*: Horologium cum hoc lemmate: *Cio che cela nel sen, scopre nel volto*: Hoc est: *Id quod in sinu celat, in vultu profert*: Inventio dulcissimi compatriotæ mei, & poëtæ Hieronymi Preti. (*Centuria sing. ad Germanos.*) Hæc præclarados animi si defuerit, aut docenti, aut scribenti, aut ratiocinanti, aut contractus ineunti profundioribus se tenebris involvit, & spissiori vapori, quam si antro Trophonii vel stygi inclusus fuerit: Sententia Justi Lipsii est: *Candor si abest à scriptis, nebulæ & livor sunt, nec illustrabit ea diuturnior lux famæ.* (*Epist. 49.*) Sic ad Encomium sincerissimæ venustatis, & Eloquentiæ, de Angelo Scholarum inquit Ecclesia: *Scripta ejus, & multitudine, & varietate, & facilitate explicandi res difficiles adeo excellunt, ut ob eam causam etiam nomen Angelici sit adeptus.* (*Brev. Roman.*) De his hactenus: fortassis alibi copiosior, & diffusior futurus sum.

NOTÆ ANTIQUORUM SUPRA LITERAM F.

Cum antiqui hanc literam sine voce denotare vellent, prout Joannes Baptista Porta refert, manu frontem tangebant. Sic litera hæc observata fuit, tanquam semivocalis, quæ multum ad significationem, & complementum dictionum, & vocabulorum contribuit, sic à veteribus multum annotata fuit, quippe qui paucis junctam literis, significare multum volebant. Ego verò (sicut mihi constitutum est, de materiis hisce, non cum omni omnino exactitudine ratiocinari, sed quasi ansam præbere, ut postea in significationibus me distendere latius valeam) unam hic & alteram notam allaturus sum, per quam pateat, in quanta æstimatione, in quanto pretio antiquitas characterem hunc habuerit, is videlicet, qui ex partibus corporis humani nobilissimam hæreditavit. (Notæ antiquorum supra literam F.) Igitur FR. significabat: *fratres*, vel *Forum Romanorum*, Eædem literæ conjunctæ his P O M. *Forum Pompeji* denotabant, F. E. D. significabat *Factum Eventu Dubio.* FR. F. *Fratris Filius.* FR. J. *Forum Julii.* FR. L. *Forum Liviæ.* F. S. *Forum Sempronii.* FS. E. *Factus est.* F. T. C. *Familia*, vel, *Famula Testimonii Causâ.* F. J. *Fieri Jussit.* F. B. *Fraude Bona.* F J C. *Fiscum* vel *FIdei-Commissum.* F I D. *Fides.* FIC. RP. C. *Fiscum Reip. Causa.* FID. D. *Fide Dignus.* FID. IMP. *Fides Imperatoria.* FOR. RED. *Fortunæ Reduci.* F. H. *Filius Hæres.* F F. *Fecerunt*, *Fabricaverunt*, *Fefellerunt*, *Fabrefactum.* Hæc ergò aut brevitatis affectatæ gratia, aut vocabulorum parsimonia, obscurâ in significatione sua, aut alio quodam mysterio recondito sic notabantur: atque ut sensum mentis absconditum, idonea significatione exteriori exprimerent, alienis quandoque literis per compendium ampliores sensus, & copiosiora verba delineabant.

HIEROGLYPHICA.

Ab antiquis Idolorum cultoribus usque adeo Janus Rex in veneratione habitus est, ut pro more temporum illorum, ad cœlos usque elevatum, divino cultu latriæ adorarent; nec contenti mensem ei Gamelionem, qui apud nos Januarius dicitur consecrare filium Saturni eum esse rati sunt: utque in eo perfectam rerum cognitionem, & subsidium in omni mundi eventu denotarent, non eis suffecit frons unica, sed quaternam ei affinxerunt indicando per hoc (prout optime in hunc locum scripsit Observator Valerianus) quatuor anni qualitates, & tempora. (Rex Janus. Lib. 32.) Hunc etiam promotorem faustum principiorum omnium coluerunt, hinc & mediatorem rebus jam cœptis, tum & finiendis, & complendis Patronum, qui quaquaversum oculos vertat, invigilet & succurrat. Hinc etiam fana in honorem illius erecta, structuræ quadrangularis erant, in quæ pretiosissimæ merces locabantur, venum etiam dari solebant: In his ditissimæ & splendidissimæ nummulariorum mensæ pandebantur: & circum circa capacia domicilia erant, in eorum usum de quibus supra meminimus. Ab hoc simulacro salutaria, & illustria documenta opinati sunt prodire. Hinc Horatius:

Hæc Janus summus ab imo perdocet.

In hac omnino forma depingi, & repræsentari figuram boni Principis posse arbitror, aut vero Ministri, aut Belli ducis: quorum officium est, ad providenda damna imminentia, & procuranda reipublicæ commoda, ubique frontem & oculos obvertere. (Princeps: Belli dux: minister vigilans.) Salustius Crispus, prout refert Tacitus, volens de lethargo turpissimo infamium concupiscentiarum, exuscitare Tiberium, eum monuit: non tantam Senatui authoritatem indulgendam, tempore quo eum absoluto gubernare oportebat imperio: sed nescio si exhortamentum illud locum invenit, in viro tot libidinibus fœdis immerso, & languescente. (*Lib. 1. Annal.*) Grande præceptum, quod Plutarchus de Persarum Regibus refert, quibus id consuetum erat, cubiculariis suis imperare, ut ad solis ortum, fenestra patefacta, in aurem illud insonarent: *Surge Rex, eaque cura negotia, quæ te curare præcepit Mesoromasdes*, qui Fundator Regni fuerat.

Canis humi cubans, leporem non venabitur, nec custos pede dolens ad metam pertinget. Per universa mundi sæcula nominatissimus erit Vespasianus Imperator ille magnanimus, propter eximias virtutes, quibus decoratus fuit, præcipue autem ob hanc, quam affert Suetonius: quod videlicet: *Calceabat se, & amiciebat, postquam decisa, quæcunque obvenissent negotia.* Non dormit aquila, tum cum filios suos legitimos à spuriis distinctura, prima omnium suspensa in aëre fixis oculis lumen solis intuetur, unde etiam hæc Epigraphe subjungitur: *provocat exemplo.* Sic Xenophon Cyrum suum instruebat: *Atque in rebus gerendis, si quid in æstate fecerit debet Imperator tolerare plus Solis, & id quidem non occulte: in hyeme vero plus frigoris: in laborando plus laboris.* (*Cyropedia.*) *Hæc nomina conducunt ad amorem subditorum.*

Hæ frontes Jani, repræsentare divinam quoq; providentiam possunt, quæ cum tota mens sit, quoquoversum videt, cognoscit, operatur, invigilat, assistit: (Providentia divina.)

Hoc

Cap. 6. Hoc ipsum Redemptor noster ore suo protulit illic apud S. Matthæum: *Considerate lilia agri, quomodo crescunt, non laborant, neque nent: dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut unum ex istis.* Sic nec in omni serico suo, nec in omnibus Erithræi Maris gemmis, nec in omni argento, & auro Indico unquam Rex ille inclytus tantopere gloriosus apparuit, quantum in agro flosculus unus est, qui tanto magis coopertus, tanto felicius vestitus est, quanto magis derelictus, & solitarius videtur. Intellexerunt hoc non solum sapientes credentium & fidelium, sed & paganorum: *Divina* Ex Stobeo. *providentia,* inquit Xenophon, *communiter omnibus ad utilitatem providet: quæ autem rebus accidunt noxia, & interitum afferunt, materiæ infirmitatem sequuntur.* His subjungebat Didymus: *Omnium cogitationum absconditа cognoscens opifex, omnibus providet, non solum ex his, quæ cogitantur, & aguntur, sed etiam ex iis, quæ ipse prænoscit, & meliora quævis, & auctiora reddens.* Acutissimus Galilæus, cum ingeniosissimo Telescopio prudentiæ suæ, nondum penetrare potuit, qua ratione Deus, etiam remotissimos cogitationum nostrarum recessus divinitatis oculo perlustret, ut in tempore opportuno remedium indigentiis, & necessitatibus nostris afferre possit.

Quatuor Jani filiæ semetipsas laqueo suspendunt. Critolaus magnus & Philosophus & historicus, & naturæ rerum scrutator dixit, idcirco etiam Regem Janum frontem quaternam consecutum, quod videlicet à quatuor filiabus suis quæsitus, nec inventus, cum tandem perlatum ad eas esset, illum ab Agricolis lapidatum esse, voluntario se suspendio, dederunt. Causa propter quam Rex ille taliter necatus est, si Pierio Lib. 32. narranti fidem damus, hæc erat: Docuerat gentem hanc simplicem, hosque idiotas vini usum, iisque calices epotandos ministraverat, quibus capti sese somno gravi dederunt, cumque evigilando sibi pocula venenata illum præbuisse rati essent, ut talionem & vindictam veneficio redderent, è vivis eum sustulerunt. Quid non mali operatur simplicitas cæca, ignorantia rustica, & infelix mentis imbecilitas? quæ album à nigro non discriminat, nec lepram à lepra discernit. Quot domus ab hoc monstro desolantur? Quod tum pejus sævit, cum quietum est, & majorum ruinarum fomes est tum, cum maxime latuerit. Quot palatia subversa sunt, quot utilissimi Tractatus dissoluti, & discissi? Sed stultitiæ argumentum maxime illustre est, id quod Inventor Idearum Plato ait: *Argumentum inscitiæ est à sapientibus dissentire.* Et Peripateticus noster: *Turpe est ignorare, quæ omnibus scire convenit.* Nec tamen eandem censuram meretur cujus ignorantia invincibilis est, quantam is, qui hanc maculam eluere in potestate habet, & hoc monstrum fugare, & id facere turpiter negligit: Sic S. Augustinus inquit: *Non omnis ignorans immunis est: sed is solum, qui non habuit unde disceret.* Fugiatur ergo hic error.

Vino ebrii, cujus virtutem ignorabant Agricolæ, ejusdem inventorem occidunt.

Perturbationem generat ignorantia.

De mendacio Ex quæst. ex utroq. Testam. quæst. 67.

Libertas. Frons aperta, & speciosa, supra quam nec minimus quidem capillorum dependeat, apud Græcos, Ægyptios, & Romanos pro Hieroglyphico libertatis observata est. Unde & Spartiatæ, cum in prælium egrediendum esset, crines capitis retrorsum intorquebant, ne forte inimicis suis, sic inquiebant, ad capturam suam laqueum præberent.

Dixerim hoc ipsum veri servi DEI typum esse posse, qui relictis post tergum inordinatis affectibus, & humana, propriaque voluntate, fronte serena, & Servi DEI. corde tranquillo se Altissimo totum consecrat. Ad hanc mentis tranquilitatem, & serenitatem frontis nos propellebat psalmatista, dum ait: *Jubilate DEO omnis terra, servite Domino in lætitia.* Interrogata, imo verò cum improperio censurata intrepidissima Virgo S. Agatha à Quintiano Præfecto his verbis: *Nonne te pudet nobili genere natam servilem Christianorum agere vitam,* respondit: *Melior est Christianorum servitus, Regum opibus, ac superbia.* Hoc etiam titulo gloriabatur Paulus, qui Epistolam nullam dictavit, nisi hoc insignitam frontispicio: *Paulus servus JESU Christi.* Supra quod erudite commentatus est Faustinus Presbyter: *Nonne DEO subdita est anima mea? Hujus servum fieri summi decoris est, & quasi quædam supereminens mundo nobilitas. Ideo & Apostolus gloriam suam scribit: Paulus servus JESU Christi.*

Ex Brevi. Rom.

Contra Anian. c. 5.

MORALIA.

FRons magnificum illud theatrum est, in quo, tanquam in proscenio optime ordinato personas suas agunt, verecundia, honor, constantia, intrepiditas animi. In hac fronte, quidquid in volumine cordis abditum est, tanquam in proemio colligitur. Tabula vel index est, vastissimi libri, in quam, tanquam in compendium, (sic dici potest,) quodcunque latius est in paginis, materiæ universæ rediguntur. Cœlum hæc rationis est, in quo varii solis, hoc est rationis motus deprehenduntur. Pars hæc corporis dura est, & solida, unde & injurias aëris non metuit, quantumvis tempestate agitatus fuerit. Hæc in corpore mystico Ecclesiæ per Apostolos & martyres repræsentatur, qui constantiori animo magisque imperterrito, quam Epaminondas aliquis, aut Ajax, contra fulmina, & sævitiem tyrannorum frontem obduraverunt. Nec enim tyrannorum fremitus terrorem eis injecit: atque ut omnibus in propatulo esset, quàm prompto desiderio ad cœlestium hæreditatem adipiscendam vitam hanc temporalem vilipenderent, spontanea alacritate ad manicas, ad pedicas, equuleos, & rotas properarunt: ferebantur hilari promptitudine ad præcipitia murorum, ut inde dejecti in lanceas inciderent, aquis immergerentur, in rogos & ignes rotarentur: ut feris denique discerperentur, & in earum escam cederent; ubi nullum erat tormentum, cui se spontanea voluntate, propter amorem DEI sui, non submitterent. De hac fronte, duritie tali divinitus dotatâ admirabiliter Doctor gentium prophetizavit, cum inconcussum valorem Ducum, de ætatibus jam transactis memoraret, in his pugiles Christianæ militiæ figurando. Sic enim Hebræos alloquendo perorat: *Deficiet me tempus enarrantem de Gedeon, Barach, Samson, Jephte, David, Samuel, & Prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugierunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos.* His ac similibus spaciosius immorando, illorum Christianam virtutem, & inauditam fortitudinem nominatim recenset, sic terminando: *experti insuper vincula, & carceres: Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt, circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus.* Retineri in hoc loco S. Cyprianus nequit, quin cum prolixa, eaque facundissima oratione, ad horum encomia prorumpat: *Quibus ego vos laudibus, inquit, prædicem fortissimi martyres: robur pectoris vestri, & perseverantiam fidei quo præconio vocis exornem? tolerastis usque ad consummationem gloriæ durissimam quæstionem, nec cessistis suppliciis, sed vobis supplicia*

Frons Apostolos & Martyres denotat.

Cap. 11.

Ad Martyres & Confessores.

plicia cesserunt: finem doloribus, quem tormenta non dabant, coronæ dederunt; laniena gravior ad hoc diu perseveravit, non ut stantem fidem dejiceret, sed ut homines Dei ad Deum velocius mitteret. Sic sanctus ille cum pari eloquentia prosequitur, convenienter intrepidissimæ fronti horum pugilum, & gloriæ illorum stylum suum elevans, quippe qui tanquam munimenta & propugnacula fidei, statum Ecclesiæ sacrosanctæ confirmarunt, & roborarunt.

MYSTICA.

INter augustas maxime, & pomposas domus DEI structuras, mensuratas à magno illo Sacerdote, quem gravissimi Expositores sacri Christum figurasse docent, inter quos Isidorus Clarus est, præcipua narratio in Ezechiele de porta quadam est, quæ aperta & octo cubitorum erat, & frons ejus duorum cubitorum. Verba autem Prophetæ & Chronistæ hæc sunt: *& mensus est vestibulum portæ octo cubitorum, & frontem ejus duobus cubitis.* Per hanc frontem Isidorus jam memoratus ornamenta & postes subintelligit: *Per frontem intelliguntur postes, qui more arborum rotundantur: quæ figura operi decorem reddit.* S. Hieronymus refert, quod his frontibus utriusque testamenti præsignetur notitia, aut vero cognitio spiritus, & literæ, vel prout sentit Gregorius Papa, totum hoc præsentis vitæ meritum figurat, quod in bina charitate, DEI nimirum & proximi, completur. Frontes thalamorum, juxta mentem Isidori præfati, pulcherrimæ porticus sunt, ante hos thalamos collocati, quæ, secundum Gregorium Magnum jam allatum, miracula Sanctorum tam novi, quàm veteris testamenti in typo referunt: non aliter enim ac humana frons, indicium est cordis, ita & illa lumen sunt, & facula, & Pharus peregrinantibus & navigantibus ad patriam cœlestem. Porro, juxta sententiam dicti Patris, repræsentantur his externa opera, quæ hominum oculis tanquam vestibula domus exposita sunt: Sicut est prædicatio verbi, & eleemosyna, quæ exercitium suum in exteriori habent. Per frontes portarum Gazophylacii, prout rursum in Ezechiele habetur, juxta Commentarium Gregorii, verba & opera Prædicatorum intelligenda sunt, cum per eorum doctrinam de foris pateat, quale interius vitæ institutum sequantur. Optima merx Ecclesiæ, sicut & in Gazophylaceis antiquitus mercimoniis intendebatur.

Cap. 40.

In hunc locum in Ezechiel. 46.

In Ezechiel. hom. 16.

Loco citato.

In Ezechi. 41. Vult S. Hieronymus frontem templi sex cubitis altam, creaturarum significare notitiam, per quam ad omnipotentis DEI cognitionem assequendam elevemur. Sacri Doctores in fronte Sacerdotis, de qua liber Exodi, & Levitici meminerunt, quam insigniri lamina quadam gestante nomen DEI, lex præcepit, tanquam in abysso quadam profundius scrutati sunt, & in his intelligi volunt, Sacerdotum esse, id quod corde claudunt, etiam palam manifestare, & exprimere. Nec ab hoc dissentit, quod judicant his intelligi oportere, sinceram operum cum dictis, actionum cum verbis concordantiam, in iis qui Christiani nominis professione censentur: quod mysterium etiam in Apocalypsi capite septimo expressum est. Per capillos, qui de fronte cadunt, prout in Levitico habetur, sic sentiente S. Ambrosio, excellentiæ, & gloriæ & prodigia virtutum omnium significantur. Idem ipse in fronte Gygantis Gethei, in quam petra Hebræi Pastoris jaculata & infixa fuerat, quæ ei mortem intulit, ponderando mysterium, docet Christianos in eundem modum ab invisibili hoste castigandos, siquidem in periculis, & tentaminibus salutifero crucis signo munire & fortificare frontem suam neglexerint: Sic nobis dehinc insinuans: *Ubi frons mentem significare potest, ibi fit signum in bonum, & in malum.* Horum exempla in primo Regum, in Esaia, in Ezechiele, in Apocalypsi reperiuntur. Hæc Oziæ Regis frons est, quam plaga lepræ percussit, sicut in Paralypomenon libro fit mentio. Glossa interlinearis, & Rupertus Abbas supra frontem æream commentando, de qua in Isaia memoratur, sicut & in libro Apocalypsis, in hac rebelles illos, & obstinatos intelligunt, qui dura fronte, & contumaci ad divinum imperium erubescere nesciunt, imo vero ad minas DEI & increpationes plus indurescunt. Hæc meretricia frons est, hæreticorum nimirum tum & sceleratorum, quibus constitutum est à erroribus non abstinere, imo vero his ipsis sibi gloriam aucupari, & inflari. In his copiosus est Jeremias, Ezechiel, & liber Apocalypsis. Per frontem exercitus Josue, & Judæ, scriptores omnes concordant, principium exercitus juxta literam intelligi oportere.

Cap. 28. 8.

Glossa ordinaria, in Exod. 28.

C. 3. F. Serm. 88.

17. 13. 7. 17. 22.

36.

48. Isa. 1. Apoc.

3. 3. 17. 1. Iud. 3.

DEDICATIONES.

PLurimi Authorum conveniunt, inter quos Cælius Rhodiginus copiosior est, frontem inscriptam, & dedicatam fuisse Genio, idque fortasse, ut ad libertatem cordis alluderent, eandemque per hoc intellectam voluerint. Quæ libertas cordis, ubicunque visum fuerit, sese vertendo, & revolvendo, frontem sibi tanquam obsequiosam habet pedissequam, & ministram, quæ ad omnem Dominæ suæ motum & ipsa sine mora sequitur. Varro vetustissimus Scriptor, prout S. Augustinus, & Maximus Tyrius referunt, numerum Deorum ad centum usque millia statuit: quorum non modicam turbam, utpote electorum nominibus suis propriis insignivit: Inter quos & Genium collocavit, eum Apollini, & Marti, & Jovi, & his maxime illustribus in mundo annumeravit. Complures sunt, inter quos est Festus Pompejus, qui opinantur per Deos Genios quatuor elementa intelligi, adjungendo his, Datores lucis, Solem, Lunamque, qui omnium quoque generationum authores & promotores sunt.

Lib. 4. lecti. antiq. c. 23.

Frons dedicata genio.

Ex Alexandro Genial. dier. lib. 6. c. 4.

De Civit. Dei lib. 4. c. 23.

Maxim. Tyr. Sen. 1.

Quatuor elementa, sic Luna quoque & Sol pro Geniis coluntur.

Quidam opinati sunt Genium cœlestium numinum prolem esse; forte per hoc unanimitatem quæ in cœlis regnat indicando. Quæ concordia posthæc Paternitatem quandam in mundo adipiscatur, dum in terris eandem quoque regnare concordiam oportere intimatur: Sicque à nomine Genii verbum generationis derivari. Hinc S. Augustinus, Valerium Soranum interrogans, aut ab eodem potius interrogatus: *Quid est Genius?* Respondit: *DEUS, qui præpositus est, vim habet omnium rerum gignendarum.* Ex his & similibus attributis, non pauci per hæc nomina: *Magnus Jupiter, Omnipotens Progenitor, Genitrixque*, nil intelligi aliud, quam unicam illam perfectissimam Creatoris essentiam volunt. Præfatus Augustinus alibi per nomen Genii rationalem cujusque hominis animum intelligit, qui videlicet inclinatione sua ad hanc potius, quàm ad illam rem propendeat. Hoc cuique singulariter ingenitum est: Deum proinde animam & Genium mundi esse. Idololatræ nihilominus ignorantes quibus victimis, & oblatis placetur Deus, ei fercula pretiosissima & vina odorosissima libabant: non secus ac si hominibus istis cordi fuisset opiparis conviviis Deum sibi fautorem consciscere, & præcipuè ad hoc invigilare ut sibi commensalem facerent. Sic enimvero cum parca & frugalis mensa esset, fraudare se, & percutere Genium ajebant. Sic elegans illa Commendatoris Testii Musa, loquens de Epicuro Metrodori filio (non vero de Epicuro illo Gargetico, vero sobrietatis & parsimoniæ

Lib. 7. de Civ. Dei.

Jupiter pro Genio ponitur, qui nil aliud quam ipse DEUS.

Animus rationalis.

moniæ exemplari) dum libertatem illam effrenatam, & dissolutam condemnat, sic ait:

Poësia.

Chi del sozzo Epicuro
Spensierato, e seguace
In prodighi conviti i di dispensa;
Le ricchezze che furo
Di genitor tenace
Faticoso sudor, strugge una mensa;
E de Lieo, che oscuro
Per tropp' anni ha il Natal, le tazze gravi
Di lor frugalita Schernifcon li Avi.

Hi sunt, de quibus illud S. Pauli verificatur: *Esca ventri, & venter escis: quorum Deus venter est.* Empedocles cuique mortalium, & Genium bonum, & genium malum datum esse censuit. Idipsum etiam Euclides Socraticus, & Lucillus apud Censorinum senserunt. Dixerunt alii, quemque hominum in vita sua comitem habere Junonem, & Genium: inter alios Plutarchus, & Lactantius: Unde & Virgilius dixit: *Quisque suos patitur manes.* Refert Alexander, olim Geniis pretiosissimos lectos, intertextos auro, & serico, stratos fuisse ad quos cum quinque limpidissimis facibus, compositis ex terebintho, & pinis suaveolentibus conducebantur novi Nupti: & cum ab Ædilibus accenderentur, optimum rebantur augurium esse: pinis enim succensis Romani olim Sabinarum raptum patrarunt: per quem primum fortunæ incrementum, & urbis Romanæ, tanquam universalis mundi matris augmentum subsecutum est. Sic primitivi illi idolorum cultores delirárunt, tum potissimum, cum se maxime sapientes esse opinabantur, dum nimirum sub tot formis difformibus sese mendaciorum patri pronos substernebant, & devotis pectoribus adorabant.

Apud Plutar. de tranquil. Animi. Satyr. 9. Lib. 2. De placitis Philosophorum. Lib. C. 15. Æneid. 6.

Sponsi cum lectis Genialibus.

Quam ergo mentis gratitudinem, & quantam cordis intimi devotionem Redemptori nostro non debemus Christiani, qui tot falsis numinibus caput contrivit, tot Dagones in terram profligavit? Sic enim verò tandem prophetia Isaiæ eventum suum habuit: *Ingrediente Domino in Ægyptum, commovebuntur simulacra à facie ejus.* Hic verus Genius est; qui justis, piisque desideriis se insinuat, & eorum se participem reddit, quem fideles veraciter ut Genium suum amant, & adorant. Sic doctè & erudite concludit præfatus Alexander: *Quantum debemus Christo Domino, Regi, & Doctori nostro, quem verum Deum veneramur, & scimus, quo præmonstrante explosa ferarum gentium doctrina, rituque immani, & barbaro, veram religionem edocti, humanitatem, & verum Deum colimus, evictisque erroribus, & infandis ineptiis, quæ prisci coluere, quid quemque deceat, & quibus sacris, quaque mente Deum colere oporteat noscitamus.* Huic Genio corda nostra, simul & frons consecranda sunt: intellige: non opera solum, sed & cogitata nostra.

Isai. 19.

Genial. dier. lib. 6. c. 26.

Christus verus Genius.

METOPOSCOPIÆ
ET SOMNIA.

IIs quibus studium fuit exterioribus signis in interiora penetrare, & motus sensusque animorum dignoscere, & quasi in futurum prospicere, tabulam ad hoc apertissimam, speculum lucidissimum, frontem humanam habuerunt: hoc folium usque adeo manifestum & clarum esse voluerunt, ut quot ibi rugæ, tot eis lineæ, tot characteres visi fuerint, è quibus per significationem Planetariam dijudicare se posse opinati sunt, non solum cordium affectus, sed futura etiam prædicere. Ad hæc ego, quantum quidem ad corporum temperamenta, & constitutionem eorundem attinet, de quibus & morborum, & morum deduci possit diversitas, non diffiteor me quoque ejusdem propemodum sententiæ & mentis esse. Sed ex his præterea tam futura quam præterita prognosticare velle tempora (nisi forte longinqua, eademque incerta quædam conjectura, ratione plerumque fallaci nixa permittatur) profiteor me ejusmodi præsagæ arti adhærere non posse. Et quamvis mihi in medium proferantur argumenta quæpiam, nimium evidens est increatæ sapientiæ in Christo Redemptore nostro testimonium, qui discipulos suos, in hisque universum orbem alloquens, sic ajebat: *Non est vestrum nosse tempora, & momenta quæ Pater posuit in sua potestate.*

Morbi & mores.

Conjecturæ fallaces.

Itaque Metoposcopi à summo ad imum usque, de uno latere ad alterum mensurando frontem dixerunt: eam, si ad vultus totius proportionem angusta admodum fuerit, indicare animum omnino stolidum, & indocilem; eundem etiam datum crapulis, & abundantiæ poculorum: siquidem illa plus æquo lata, & spaciosa, nec reliquæ corporis symmetriæ conveniens, & inconcinna fuerit, prout frons est boum, illam & obtusum & desidiosum denotare ingenium. Hanc sententiam, si secundum Physicam ratiocinandum est, condemnare nolim. Tanta enim angustia, vel è contra tam exotica dilatatio vasorum, dum in ventriculis cerebri, prout oportebat, fieri nutritio convenienter nequit, obtundit phantasiam, consequens est, ut in memoratos defectus dilabatur. Frons demissa, & plus debito descendens, eundem animum qui supra, simul etiam prostratam fortitudinem notat: demissa rursum, & rotunda, inconstantiam demonstrat & ineptiam, idque ob rationes adductas. Sic frons quadrata, & proportione debita formata, indicium erit magnanimitatis, prudentiæ, probitatis, & judicii: Multum extensa, & lucida, adulationem & duplicitatem præsagire volunt: Sic è contra quæ nebulosa, ut ita dixerim, fuerit, & obscura, signum esse temeritatis, & audaciæ: tanquam illa sit nubes quædam unde fulmina metuenda sint, tanto periculosiora, quanto è sublimioribus locis emissa fuerint. Frons elevata, & prominens, hominem arguit liberalem, amicum, & sincerum, non secus ac si detam patulo vase angustiæ tenacis avaritiæ relegatæ sint: Cum verò aspera fuerit, & inæqualitate quadam, & collibus hiulca, hominem indicare malitiose, & subdole, morionem vel fatuum, qui exotica quadam appetentia commoditatem & divitias sectetur: sicut enim aurum de montibus effoditur, sic æstuans horum hominum desiderium inter hos sinus reconditur: & ab his eminentiis, & convallibus fucatam hanc & artificiosam fatuitatem effingunt.

Ignorantia, & indocilitas. Obtusio, & pigritia.

Inconstantia & ineptia.

Prudentia.

Adulatio.

Audacia.

Liberalitas.

Stultitia ficta.

Cupida divitiarum.

Qui verò à principiis sublimioribus cognitionem indagare ampliorem satagunt, reponunt, imò vero componunt in rugis frontis Planetas septem firmamenti, quarum quæ prima, & superior est linea, frontem secans, illic ubi capilli sunt, Saturno attribuitur: & sic deinceps reliquæ pro ordine suo. Unde linea Solis, qui Pater, & Dator est vitæ, & Conservator ejusdem, medium inter has locum obtinet, nobilissimum, inquam, & maximè conspicuum: Venerem & Mercurium inter cilia nasumque collocant, tanquam luminaria, quæ illis superemineant. Hi etiam colores observant, si rubicundus fuerit, aut pallidus, aut aliter: Item & figuras, si rectæ, si tortuosæ, si in modum ramorum hac illac disjectæ, si continuæ, si obliquæ, vel introrsum versæ. Ad situm etiam reflectunt, & positionem, si ascendant, aut descendant, ad dextram aut sinistram, si supra, si subtus, si in medio.

Etiam

Etiam per minutias quæque accidentia explorant, quæ non solum his lineis, sed toti fronti eveniunt: prout sunt: figuræ diversæ, pontes, colliculi, fossulæ, pori, nævi, maculæ, panniculi, & hujusmodi alia. Volunt hi, à commensuratione rerum memoratarum describi posse tempora, & effectus his correspondentes: hinc etiam de linearum commutatione incrementa, & augmenta rerum prognosticant. Sic de illarum unione, aut conjunctione, aut si intersecatæ fuerint, præsumunt pari modo & Planetas influere, ex his idcirco, sicut è figuris Astronomicis colligi, si fortuna prospere successura sit, item si econtra eventus infausti, si oppressiones, si pericula, si infortunia secutura sint. Hinc si linea Jovis male collocata fuerit, dissipationem bonorum præsagiunt, calamitates insolitas, paupertatem, Ecclesiasticorum, & Jurisprudentium persecutiones, & hujusmodi alia. Si linea Martis ritè, & in ordine suo sita fuerit, bonos Medicos, Anatomistas, & Chyrurgos futuros: si undosa fuerit, minari suffocationem in aquis.

Etiam in linearum usque concursum (nonnihil enim & de his dicendum) argumentando procedunt: Si linea Saturnina alias lineas intersecaverit, idque in descensu, pericula gravissima portendere, ob qualitates pessimas Planetæ hujus prædominantes. Siquidem linea Jovis idem fecerit, & in locum Mercurii usque derivaverit: hominem, ajunt, perfecti indicat ingenii, sed sinistræ fortunæ in bonis temporalibus, ob velocitatem & inconstantiam memorati planetæ. Si linea Jovis, lineam Martis secaverit, penuriam imminentem indicare, amissionem substantiæ, hominem injustum, obstinatum, & litigiosum; Mars enim constellatio mala est. Si linea Solaris in Mercurium inciderit, omen hoc esse hominis justi, nobilis, gloriosi, elevati, intenti ad literarum studia, multum religiosi, idque ob bonam Solis qualitatem: Si econtra male collocata hæc linea fuerit, hominem superbum, ambitiosum, intractabilem, & arrogantem. Venus locum occupans Mercurii, hominem annunciat ingeniosum, in arte potissimum poëtica: hæc enim Venus est, ornamentum inquam rei literariæ: Item hominem deliciosum, voluptatibus deditum, & jocis, iis nimirum qualitatibus, quæ huic Planetæ conveniunt. Dicunt præterea, si Lunaris in Mercurii situm propendeat, signum esse ingenii elevati, sed instabilis, vagabundi, negociationi, & peregrinationibus dediti, propter instabilitatem Planetæ hujus errabundi. Sic enimvero Planetas hos sibi invicem jungendo, aut disparando, quasi cœlum quoddam in fronte describunt: sed faxint superi, ut bonam vivendi normam hi sibi pro horizonte suo collocent.

Ad hæc deliria insana detestanda, Isocrates, non tanquam gentilis, sed Christianorum more loquens, ait: *Futuros eventus prædicere, nostræ non est naturæ.* Diogenes, totus contemplationi dicatus, vitam, actiones, & mores Philosophorum, Medicorum, Politicorum aliorumque studiosorum contemplatus, nil his dixit in mundo inveniri posse sapientius, nec magis absolutum, meliusque redactum in ordinem: Sed cum mentem suam ad considerationem Astrologorum, Metoposcoporum, & Chyromanticorum, & ejusmodi Impostorum, & Divinorum applicuit, evidenter & palam dixit, nil esse his stolidius, & detestabilius; unde contigit, ut quandoque audiendo horum quempiam de Astrorum influxu garrientem, eum dicacitate mordaci sugillando, interrogat: *Quàm nuper è cœlo venisti.* Ad vivum usque gentem hanc explodit Aulus Gellius, & cum eo simul, Philosophus illius Favorinus: Si tibi tales (sic præfati Authores philosophantur) aut prospera nunciant, aut ambigua, jam ipsa futuri præstolatio tormentum est: miser es, ante diem etiam vana metuendo: & siquidem res infeliciter eventuræ sunt, præoccupant tempora infortunii tui, dum ante tempus torqueris, & inquietus es: Si tibi felicitatem spondent, quæ etiam eventura sit; etiam hinc nihilominus duo te incommoda sequuntur. Primùm enim expectatis futurorum te suspensum cum labore tenebit, & proinde jam potissima pars floris boni hujus disperibit, qui hac eadem procrastinata expectatione, præcoci maturitate flaccescit.

Apud Alciat. ex Comment. Tul. in Astrolog.

Astrologia condemnatur.

Lib. 14. Cap. 1.

Arcet de habitatione sua hos homines M. Tullius, dum ait: *Nunc illa contestor, me non sortilegos, neque eos, qui quæstus causa hariolantur, neque psychomantiam quidem agnoscere.* Ennius poëta in his fusius detinetur, & hoc genus hominum culpat: quoddam hic verborum ejus fragmentum adjungo: *Non habeo denique nauci Marcum augurem, non vicanos Haruspices, non de Circo Astrologos, non Isiacos conjectores, non interpretes somniorum: Non enim ii sunt aut scientia, aut arte divini, sed superstitiosi vates, impudentesque harioli, aut inertes, aut insani; aut quibus egestas imperat: qui sibi semitam non sapiunt alteri monstrant viam, quibus divitias pollicentur, ab iis drachmam ipsi petunt.*

1. De Divinat.

His itaque sic constitutis concludendum ejusmodi homines procul esse à cœlo, quippe qui cum tanta temeritate in fronte cœlum collocant, sedem, inquam, planetarum. Sed adhuc deterius hallucinando delirant, qui de vaporosis insomniis futurorum eventus conjecturare præsumunt.

Videlicet si se nocturnæ phantasiæ nostræ frons polita, & munda, ab omni penitus vel minutissimo pilo purgata obtulerit, nos ab omni molestia liberos futuros, ab omni impedimento, & labore. E contra si frons turbata apparuerit, vel crinibus suis confusæ, indicium esse periculorum, condemnationis, & mortis. Totum illud fundamentum suum à ritu Lacedæmoniorum desumpsit, de quibus jam relatum, quod pugnaturi cum hoste, sibi crines suos innodare & involvere assueverant, ne forte inimicis suis captivitatis propriæ vincula offerrent. Paupercula gens, quæ non vidit, dum in fronte & parte anteriori sibi consulebant, pars posterior hostili manui patebat: Sic enimvero turpiores apparuerunt, tum cum frontem suam tranquillam maxime & securam arbitrabantur, cum enim illis aliter in bello accidisset, quàm præmeditati essent, in tam aperta & serena fronte, tanto magis rubor, & pudor, & obnubilatio rugosa apparuit.

HISTORIÆ.

CUm frons hominis tam nobilem, tamque elevatam sedem teneat, sic olim Judices, & Patroni res ferro hanc eandem deturpando & maculando in iis, quos candente maculatos criminibus convicerant, tam inter servos, insuper in quam reliquam populi fæcem, satis id credebant efficax esse, ad eorum nequitiam, & turpitudinem propalandam. Mos autem talis erat: certa quædam ferramenta, in quibus characteres, aut figuræ pro more patriæ, aut loci, proque eorum intentione insculptæ erant, focis imposita, & jam igne candentia potissimum fronti reorum inurebant: tum & reliquo, horum miserorum corpori, quibus nempe infortunium tale eveniebat. Hi à Seneca & Plinio inscripti vultus nominabantur. Per Thraciam universam hic mos longo tempore invaluit, ita ut à primis adeo cunabilis jam infantes discerent inscripti-

Characteres frontem delinquentium, & sceleratorum.

Vultus inscripti.

ones

ones has ridere, & vilipendere. Quamvis Herodotus sentiat, in vicem literarum puncta potius stilo candenti impressa fuisse, quæ proinde similitudinem characterum habuissent. Aliis præterea nominibus insigniebantur juxta quod docet Nonius, videlicet *Literatorum*, vel prout Celius vult, *Sculptorum*, & *Isthrianorum*, in hac enim provincia maximè hæc consvetudo viguit. Per Babyloniam universam, juxta Aristophanem, hoc nomine literatorum appellabantur Samii, quos in hunc modum Athenienses inusserant: unde & proverbium Ironicum inolevit: *Samiis nullum esse literatiorem.* Scribit Aristoteles de Samo habitatores Athenas translatos fuisse, partim quod hæc urbs incolarum penuria laboraret, partim etiam quod Samii à se quinque & viginti Alphabeti literas inventas esse gloriabantur, hinc sibi honori duxisse, inventionem suam portare in fronte.

Apud Beierlinch. theatr. vit. hum. Tom 3.
Ex Beierlinch. supra.
Sami literati.
Signum navis impressum in fronte servorum.

Referunt alii, non eos literas, sed figuram navis, *Samenem* dictam, gessisse in fronte, idque ut optatam sibi in mari velificationem impetrarent. Hujus rei inventor fuit primus Sami Tyrannus Polycrates, prout Celius, & Plutarchus volunt. Quidam rursum sentiunt *Samenam* hanc figuram fuisse monetæ, quam Syracusanus populus, velut ignominiæ notam, quibusdam captivorum Atheniensium impresserit. Eâdem omninò formâ à Tyrannis olim S. Martyres in fronte notis ignominiæ signabantur, ad irrisionem videlicet & despectum. Sic recenset Zonara, quod sub tyrannide Imperatoris Theophili, *viros sanctos, ac confessores Theophanem, ac Theodorum germanos fratres verberatos nigris notis in faciem notavit, ac frontibus eorum carmina jambica inscripsit.*

Sed si hæ frontium notæ barbarico hominum, aut vero etiam legitimo imperio inustæ, ignominiæ, & despectui fuerunt: in sacris literis vice versa, ad honorem, & tutelam, & electionem & pro signo salutis fuisse animadvertuntur, atque ita frontem potius his insigniis condecoratam, ornatam, & venerabilem fuisse. De ingenti illa hominum turba, quam dilectus Domini discipulus vidit, sic dictum est: *habebant nomen ejus scriptum in frontibus eorum.* Hoc insigne vel hunc characterem, aliud quàm Thau literam non fuisse Authores unanimiter, non sine ratione consentiunt: illud inquam Thau, per Ezechielem prophetam intimatum, cum ei altissimus imperat: *Transi per mediam civitatem in medio Jerusalem, & signa Thau super frontes virorum gementium, & dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio ejus,* tum vero etiam ordine dato ad desolationem universalem, sic concludit: *Super quem videritis Thau, ne occidatis.* Supra hanc inscriptionem S. Hieronymus inquit: *Hebræi autumant quia lex apud eos Thau litera in principio nominis sui scribitur, illos hoc accepisse signaculum, quia legis præcepta compleverant: antiquis autem hebræorum literis, quibus usque hodie utuntur Samaritani extrema Thau litera crucis habet similitudinem.*

Electi DEI in frontibus signati.
Apocal. 7.
C. 9.
Ex Isidor. Clar. in hunc locum.

Sancta crux.

Ecce descendimus, & necessitate quadam ad sacrosanctum crucis signum pertigimus, quæ omnium fortissima & tutissima ægis est, temperatissimum omnium ancile, vel scutum: hasta potentior illa, quam Achilles unquam, vel Ajax aliquis vibrare gloriatus sit. *Thau litera crucis habet similitudinem.* Hæc lamina aurea est, quæ per mandatum Domini in fronte Sacerdotis ordinatur, quam condecoret, & præmuniat: hoc unicornu est, quod in fronte invictum illud propugnaculum portat. Hac armati, & fortes facti contra inimicorum insultus, divinam vocem audituri sumus per Jeremiam: *Dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum.* Ut hoc signo muniamus frontem nostram, nos exhortatur S. Chrysostomus: *Si crucem infixeris vultui tuo, nullus dæmonum nocere poterit, videns arma in quibus DEUS vicit, videns ensem quo Christus caput ejus abscidit.* De hoc sacro Thau in figura meminit Propheta coronatus: *Fac mecum signum in bonum, ut videant, qui oderunt me, & confundantur.* Supra quod S. Hieronymus: *muniar crucis tuæ signo, quod videntes potestates adversæ fugiant, & confusæ recedant.* Signum regium, splendidissimus decor frontis ipsius, de quo S. Ambrosius inquit, quod Christus relictis sceptris & Regali diademate, *Crucem sibi reservavit:* Atque idcirco hanc nobis hæreditatem reliquit: *qui non tollit crucem suam, & venit post me, non est me dignus.*

C. 1.
Serm. de Cruce.

PROVERBIA.

NOn secus ac flumina, quamvis non raro ambagibus obliquis, & retrorsum contortis, ab incepto cursu suo deviare videantur, non idcirco tributum suum Oceano dare desistunt: Sic mihi quoque in tractatibus his, non sic ad unguem usque uni adhærere ordini licuit: aut enim materiæ sterilitate, aut ad rei majus complementum, aut necessitate, aut occasione, aut intuitu ornamenti, aut verò alia quadam utilitate urgente, mutare, postponere, aliud pro alio collocare, similique methodo sæpe admodum uti compellor. Interim tamen non reor hæc à scopo meo aberrare, quin potius singula ad magnum illud mare, & miraculum hominis, humanæque structuræ contribuere. Hæc dicta sint, ne (sapiens Lector) à tramite præfixo aberrare tibi videar. Hinc inter Proverbia primum se mihi offert, quod supra thema assumptum inquit: *Prima fronte:* hoc de primo cujuscunque negotii aspectu, de prima facie, & intuitu dicitur.

Primâ cujusque negotii facies.

Hanc primam faciem, hanc frontem, inquam, rectitudinem animi & bonitatem esse oportere dixerim. Hoc præstantissimum figuræ humanæ signum horoscopum est: optimus index hujus horologii: aurora maximè rutilans, & transparens diei hujus. *Probitas ad omnia disciplinarum genera viam aperit,* ajebat Augustinus: Qui in semita sua cum hoc lumine procedit, pedem non offendit. *Homo virtutis providebit semper bona, non solùm coram DEO, sed etiam coram hominibus,* referebat S. Bernardus: *Magnus Artifex infelicitatis, est ipsa perversitas.* Quantum illa ministra est tranquilitatis, securitatis, & honoris: tantundem altera prænuncia est, tristitiæ, infelicitatis, & infortunii: una Epithalamiis canendis, altera canendis næniis, lamentationibus, & tragœdiis apta est.

Rectitudo & bonitas.
De curiositate.

Porrò ut insinuaretur quantum ad perficienda negotia & propriam utilitatem procurandam, proficua sit operanti propria persona & præsentia, hoc proverbium ortum est: *Frons occipitio prior:* ubi nomen illud *prior*, pro *potiori*, & *meliori* sumendum est, cum frontem occipitio capitis priorem esse nemo non noverit. Natum est adagium hoc, juxta mentem Manutii, inter primos agricultores de situatione partium humanarum desumptum; atque ita postmodum in communem usum acceptatum, & non secus ac oraculum quoddam

Negotia præsente Domino acta.
Adagium.

observatum est: sic & Silenorum responsa venerationem magnam obtinuêre. Cato hoc proverbio usus est, cum ad bona operanda nos sic incitat: *Si bene ædificaveris, libentius & sæpius venies, fundus melior erit, meliusque operabitur, fructus plus capies: frons occipitio prior.* Approbat hujusmodi sententiam Plinius, dum ait: *Eumque qui bene habitet, sæpius ventitare in agrum: frontemque domini plus prodesse, quàm occipitium, non mentiuntur.*

De re Rustica cap. 4.

Hist. mundi, lib. 18. c. 5.

De his omnibus facile est videre, quanti intersit in quocunque negotio præsentem esse. Hinc Columella interrogatus, quid maxime agris nocuum sit, respondit, hoc inprimis si sæpè elocati fuerint, & proinde si per alios, quàm per temetipsum colantur. *Putat rem malam esse*, inquit Manutius, *frequentem fundi locationem, pejorem tamen urbanum colonum, qui per familiam mavult agrum, quam per seipsum colere.* Recenset Gellius de homine quodam corpulento, & pingui, qui equum insidebat macilentum, exiccatum, vix ossibus suis hærentem, interrogatus de hoc, respondit: *Mirum non debere haberi, quandoquidem ipse se pasceret: Equum curaret servus.* Hinc & illud dictum, de quo paulò infra memorabimus, enatum est: *Oculus domini impinguat equum.* Super hæc proverbia prolixior aliquantum est Plutarchus: sic & Æschylus ait: *Domus oculum esse domini judico præsentiam.* Hoc verum esse inquit Terentius Comicus: *Ita ut sit domini ubi absunt:* (adjungit Commentator) *significans, absentibus heris, ministros omnia facere indiligentius, & peccare licentius:* & deinceps concludit, *id nulli magis observandum, quam Principi, si modo Principis animum gerat, hoc est, si publici commodum cordi habeat.* Aphorismum consimilem propheta coronatus his verbis intendebat: *Sedebam in medio domus meæ.*

L. C.

Oculus domini pascit equum.

De educandis liberis.

In Eunucho.

Psal. 100.

Siquidem esset olim, qui insolita quadam capacitate, & talentis suis cæteros antecelleret, quippe qui sine difficultate rem quamvis comprehendere, medullamque rei, & essentiam penetrare consueverit, hoc proverbio monstrabatur: *A fronte simul & occipitio:* per hoc palam dabant, eum memoria simul & intellectu plurimum valere, cum in utrisque harum partium ventriculis hæ binæ potentiæ abscondantur: hinc etiam rerum præsentium scientia provenit, memoria præteritarum, providentia, & præcautio futurarum. Qui hoc signum tetigerit, gloriari poterit se rotam fortunæ clavo fixam tenere: velificet hic talis sine metu ad portum felicitatis, & navigium suum expansis velis illuc appellat. Sed hic non immeritò Sibylla dixerit, quam rari inter homines sunt, quibus contingit de hoc trunco ramum aureum avellere: quem cum negaverit dare, *nec duro poteris convellere ferro:* prout idem author ait. His concordat proverbium quod sequitur: *Ex fronte prospicere*, quod de iis dictum, qui Metoscopi appellantur, & qui de frontium lineis se præsagire posse futura gloriantur.

Homo magni ingenii.

Hoc nihilominus in strictiori intellectu de iis dici solet, qui promptitudine ingenii, sine mora id quod proponitur, intelligunt, & ad fundum usque penetrant. Quod à Marco Tullio in consimili occasione exprimitur, dum ad Antonium inquit: *Non enim solum ex oratione, sed ex vultu, ex oculis, ex fronte, ut ajunt, meum erga te amorem prospicere potuisses.* Hæc eadem frons à præfato authore cordis janua nominatur: unde ad fratrem suum scribens, dum consilia ei porrigit, sic ait: *Cura, ut aditus ad te diurni atque nocturni pateant: neque foribus solum ædium tuarum, sed etiam vultu, ac fronte, quæ est animi janua.* Pari modo Aristophanes Poëta inquit:

Homo prompti ingenii.

Nobis ut ipsis frontibus faciant palam,
An nostra dicta, & facta læti comprobent.

Fronte sua, de iis dicebatur, qui non clanculum, vel in abscondito, aut de re quapiam consultabant, aut propositionem in medium afferebant. Si hoc ubivis locorum fieret, non utique tot intestinæ dissensiones, imò nec tot clandestinæ mortes, per occulta & subdola itinera, & machinationes acciderent: profligaretur è finibus omnis duplicitas: homines vafri, & vagabundi non tot retia honestati, & saluti, & vitæ tenderent. De homicidis ajebat David: *paraverunt arcum, ut sagittent in occultis immaculatum.* Intra muros, & columnas se abdunt, & tutantur, sed cum majori oppressione his ipsis receptaculis suis obruuntur. Intelligunt hæc ii, qui sicariis, vel patrocinio, vel auro subterfugium, & asylum præbent: quos tamen in sinu suo nutriunt, non alia conditione, quàm ut in se experimento discant, quod quidam ait: *Ut lapsu graviore ruant.* Quod ipsam duplicitatem attinet, hoc vitium inter alios, severissime in exordio orationum suarum Demosthenes percellit, dum ait: *nequior est, qui decipit, quàm qui decipitur.* Non est aliud veneficium usque adeo lethale in mundo, quam præfatum illud, inquit Cicero: *Nulla pernicies vitæ inveniri major potest, quàm cum in vita inest simulatio.* Hanc sceleratam consvetudinem S. Joa. Chrysostomus sanguineis deplorabat lacrymis: *Nulla res sic exterminat bonum, sicut simulatio, nam malum sub specie boni celatum, dum non cognoscitur, non cavetur.* Ita frons aperta sit, hoc est cum sinceritate, & rectitudine cordis sit sermo noster.

Apertè operari.

Ps. 36.

Sicarii & fautores illorum condemnantur.

Corripitur duplicitas.

Exord. 54.

3. Officior.

5. Matth. 7.

Ne silentio vulgatissimum proverbium prætereatur, quod ab antiquis acceptatum, & usu frequenti tritum est, ad principium tractatus hujus retrogredi cogor, & illud, mi Lector, replicare tibi, quod cum frons virginitati, & pudori sacra sit, effrontes dicti sint, quibus verecundia deperiit, & qui omnem honorem post tergum projecerunt: idcirco de his dictum eos *perfricatæ frontis* esse. Cum hoc Adagio Martialis perfrictæ frontis hominem, impudentiamque ejus percelluit, dum ait: *aut tum perfricuit frontem, posuit pudorem.* Et M. Tullius in loco quodam: *nulla perturbatio animi, nulla corporis frons, non percussum femur.* Hic gestus asperè à Quintiliano corripitur, cum ait: *Vitiosa enim sunt illa intueri lacunaria, & perfricare frontem.* Fabius Maximus Tullii Calvi audaciam detestatus est, qui cum Catone consulatum petere non erubuit, quippe qui illo tum temporis tantò inferior erat: qui & in usu habuit in primordio orationum suarum fricare frontem. Verba ejus hæc sunt: *perfrica frontem, & dic te digniorem, qui prætor fieres, quàm Catonem.* Seneca pari modo infatigabilis in instruendo Lucilio suo, sic ait: *perfrices frontem oportet, & ipse te non audias*, sic eum Manutius citat. Omne hoc ad inverecundos pertinet, quos *effrontes* nominamus, unde dicitur: *Ex qua fronte hæc facies.* Itaque prout *Pudor* inter præcipuas virtutes, quæ animum humanum condecorant, censetur, sic insolentia, & proterva temeritas è contrario, cum sine fronte sit, non solum pro vitio, sed ab iis, quibus sensus integer, & vera prudentia inest, non immeritò defectus abominabilis reputatur.

Fricare frontem, quid sibi velit.

In Bruto.

De vitio pronunciationis. lib. 11.

Lib. 9. ex Calv.

Lib. 5. Ep. 40.

Indicium

Hilaritas & mœstitia. Indicium animi læti & hilaris est, serenare & dilatare frontem: sicut in opposito signum mœstitiæ est, eandem obnubilare, & rugis obducere, unde & proverbia, vel axiomata prodierunt: *frontem exporrigere, frontem contrahere.* De hoc toto sapienter Plinius: *frons* & aliis, *sed hominum tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, securitatis index.* Hinc Terentius: *Exporrige frontem.* Et Horatius: *Sollicitam explicuere frontem.* Plautus alludendo ad jucundum colloquium, sic ait: *Porrectiore fronte mecum loquaris, oportet.* Et alibi: *obducta fronte, contracta, caperata.* Et hoc nomen *Caperata* severitatem indicat, deducta similitudine aut translatione à capro, qui frontem cornutam & capitis superficiem armatam habet: semper ad offensionem præparatam, & promptam. Exinde nubila dicitur frons, & serena, & explicata, de iis, qui clari & dilucidi in verbis sunt. Extat locus admodum eximius poëtæ Venusini in Lyricis suis:

Lib. 11.

In Casina.

Lib. 3. Carm. Ode 29.

Mundæque parvo, & sub Lare pauperum
Cœnæ sine aulæis, & ostro
Sollicitam explicuere frontem.

De hoc quod rugosa quandoque & nebulosa monstratur Cicero inquit: *Hic ille improbissimus quæstu judiciario pastus, contrahit frontem:* Rursum Plautus. *Spectatores ronchos cient, consulcant frontem, & ore concrepante frequenter fremunt, & male mussitant.*

In Cluent.
Bacch.

EPITHETA.

Epitheta qualitates occultas exprimunt. EPitheta non minus & ipsa, quam figuræ reliquæ orationis, lumen & claritatem significationi rerum præbent, & non raro adjectivum quoddam essentiæ substantivi umbram essentialem administrat, dum videlicet per hoc ipsum occulta quædam objecti quod præ manibus est, in lucem panditur proprietas. Sic in Exemplo *aureus sol* dicitur, non solum propter radios, quos jacit, qui auri similitudinem referunt, sed etiam quod in montium fodinis ad compositionem auri concurrit. Unde etiam, cum passiones, quæ celantur in corde patefiant in fronte, hæc ab Horatio proterva nominatur: *Jam proterva fronte petet Lalage maritum.* Eadem ab eodem sollicita vocatur: *Solicitam explicuere frontem.* Hirta dicitur à Seneca: *Te frons hirta decet:* Supina à Juvenali: *Totiesque supinam attolit frontem.* Ab eodem mobilis dicitur: *Non mobilis illi frons erat.* Obscæna ab eodem: *Metuant obscœnam attollere frontem.* Ferruginea à Statio: *Et ferrugineam frontem discriminet anguis.* A Quinto Sereno appellatur severa: *Perpetuoque ævo frontem præstare severam.* Capillata à Catone dicitur: *Fronte capillata post hæc occasio calva.* Tenera à Martiali: *Et frontis teneræ cupis videri.* Decora à Manilio: *Illis cura sui vultus, frontisque decoræ.* Honesta à Pontano: *Decusque egregium formæ, & tot honestæ frontis honores:* Ab eodem lucida: *Lucida frons, caput auricomum, roseique capilli.* A Conrado læta: *Lætaque frons, longe niveos anteibat olores.* Pura à Propertio: *Sive vagi crines puris in frontibus errent.* Manto venustam: *Frontemque venustam movit:* Eadem sideream vocat: *Sideream circa, pulchro certamine frontem:* A Baptista Pio punicea dicitur: *Quamvis punicea sudor de fronte cadebat.* Berenicea ab eodem: *Et Berenicea ludentes fronte capilli.* Sic cum variis procis significationum, & nominum hic Protheus deambulat, & hic Chamæleon, Epithetum inquam, quod complementum, gratiam, & venustatem præbet objecto quocum se alligat, & quod amplectitur.

Carm. 28. 3.

In Hyppol.
Sartyr. 19.
In Theb.
Lib. 4.

Nolim hic, Benevole Lector, ut me effrontem arbitreris, si te ad audiendam & legendam subjunctam Oden, sat debilem & languidam invitavero. Partus & productiones Musarum, non secus ac apum, non omnes ejusdem saporis sunt, sed pro diversitate florum, quos sugunt, & aëris quem respirant, diversi sunt. Cum enim videam me ad Aganippæi fontis, originem sublimem pertingere non posse, in quo sitim suam olores, canora voce dotati restinguunt, sufficit paupertati meæ, in inferiori Pimpla mea commorari. Sol in ortu suo tam benevole canentes luscinias, quam stridentem passerum vocem recipit. Itaque mi Lector, vices meas dole, & quæ hic tibi offero benignus lege, condonans desiderio, quod ad servitium tuum hactenus exardescit.

Pro Argumento erit jam supra memoratum proverbium:

Frons hominem præfert.

Cum diversitate æquivocorum, allusionum, & proprietatum.

Campo tu di certami, ove garreggia
Con lo sdegno l' Amor, l' odio, e la pace;
D' infiniti pensier vaso capace,
D' ogni affeto vital theatro, & Reggia.
Se il duol n' assal, se la letitia ondeggia,
Scuopre il tutto; del cuor nuncio verace,
Specchio de l' Alma, in cio che approua, ò spiace,
Onde o s' attriota, o spera, odia, o carreggia
Varie linee dimostri, oue di vita
Volubile talhor corso si conte,
E ogni' una il tempo a misurar ne invita.
Generosa ti scorgo, allor, ch' al' onte
Forte t' opponi, e resoluta, e ardita
De perigli maggior resisti a Fronte.

OCULI, ET PALPEBRÆ.

Anatomia.

Poësiæ.

Spiraculi de l' Alma
Finestre del desio, porte del cuore,
Del senso interior nuncii lucenti,
Chiare stelle, onde ha calma
Il tempestoso pelago d' Amore;
Del Ciel de la Bellezza astri viventi.

SIc nobilis Vir Fr. Joa. Baptista Theodori, dum cæcitatis encomium deprædicat, subterfugere non potuit, quin pari modo applausum debitum daret oculis, qui pars sunt hominis, ut de externis loquar, maxime spectabilis, & æstimabilis, pars maximè pretiosa, propter quam ab ipso adeo omnipotente Deo colorum producta est variegatio, & omne subjectum visibile creatum. Et sicut videndi actus in operatione sua prodigiosæ & admirandæ extensionis est, sic & organum de quo potentia prædicta elicitur, omnem admirationem, & stuporem transcendit. Mare illud aqueum, & crystallinum sulcare cum lacera veli parte, si audere voluero, si cum obtusa penna rimari & nervulos oculi, & pelliculas, & membranas, & tunicas, aliaque hujusmodi, hoc est, si super his Anatomicum tractatum in perfectione sua, à me postulaveris, idem erit ac si me sponte in Anti-Cyram transtulero, ubi arrogans jactantia mea, Hellebori potu indigeat. Nec possum nec debeo distendi ultra, ut ex his mihi liber integer formetur, sed non secus ac Canis ille Niliacus lambendo minutatim, ad moralia tandem me convertam, ubi materia & copiosissima, & superabundans est.

Natura magna. Hoc Organum itaque de tot particulis, & cum tali compositum est industria, ut veraciter cum Plautino & Sinesio, nec abs re, aut non inconvenienter appellari illud Natura magna possit: dum videlicet in tam exiguo corpusculo apparent & concluduntur tot particulæ, tot tunicæ, musculi, humores, nervi, venæ, & arteriæ, tam inter se invicem divisæ, & disparatæ, & nihilominus hic in unum coacervatæ, & restrictæ. Oculus quasi ab occulendo dictus est, tanquam qui sub valle ciliorum sinuosa inclusus, & absconditus sit. Hebræi illum *Oogen* appellant, quod altitudinem denotat, ut nimirum succurrat homini, sibi non quæ humi delitescunt, sed sublimia contemplanda esse. — Nomen oculi unde.

Figura eorum rotunda est, & quanquam in longitudinem aliquantum protendantur, situationem talem adepti sunt, quæ capacitati, & agilitati, & robori eorum conveniat. Professores Opticæ volunt, oculum objecti magnitudinem recipere non potuisse, nisi rotundum, & quod solum res sibi æquales intueatur, & distinguat: cum autem ille orbicularis sit, radios qui hic ex omni parte perpendiculariter concurrunt, frangi, hoc est, ad centrum pupillæ dirigi. Adhuc ratio alia de rotunditate eorum affertur, ut tanto videlicet expeditius, & copiosius videre possint: sicut in rebus rotundis promptitudo est volubilitatis, revolutionis, & celeritatis.

Cooperiuntur palpebris suis tanquam sepimentis, & circumvallationibus securitatis. Admirabilis eorum sympathia est, dum unus læsionem alterius facile sentit: siquidem contigerit elevari unum, altero depresso, objectum bipartitum & duplex videtur: idcirco quod nervus secundæ conjugationis, qui oculos movet, continuus est: id quod à paucis observatum. Oculorum magnitudo tanta est, quanta ad objectorum recipiendam imaginem sufficit. Natura eorum propemodum universa aquea est, mollis, lubrica, splendida, translucens, ut tanto promptius & spectra, & imagines, & colores recipiat. In solo homine virgati, vel radiati sunt oculi, diversorumque colorum: in animalibus quodque speciem suam observat. Connectuntur autem nervo optico: delicatissimi, & vivacissimi sensus sunt, unde facile offenduntur, & depravantur. Totum eorum corpus sex musculis constat, totidemque tunicis, humoribus tribus, nervis duobus. Circumdantur venis & arteriis quamplurimis iisdemque exiguis, multaque pinguedine obsepti sunt. Quatuor musculos rectos habent, ut quæ recta sunt videre possint: duos autem obliquos, ad videnda obliqua; De rectis unus sursum levatur, alter deorsum, tertius ad dextram, ad sinistram quartus. Eandem omninò structuram habent, de eodem principio progressi. Fallopius eruditè observat, nervum obliquum, qui angulum oculi majorem ferit, colligari cum funiculo quodam subtili admodum, & ab antiquis à multo tempore non observato: hic porro cum trochlea quadam vel rotula unitur, qui à memorato parvo fune involvitur. Hæc rotula, vel trochlea cartilago est, continens in se canalem, per quem funiculus ille transit, & cum membraneo ligamento pendet ab angulo: ita ut præfata rotula musculum repræsentet: hinc si introrsum ab hoc fune trahitur, motu circulari oculus, versus angulum majorem torquetur. Posterior, hoc est angulus, qui & interior est, de fissura illa natus, quæ ossa maxillaria sibi invicem jungit, in angulum exteriorem, ex transverso inseritur, atque ita oculum quasi amplexu quodam circumdat. Itaque sex solùm musculi sunt, quibus periti, pro cujusque conditione nomina sua imposuerunt: primus appellatur elevatus, vel superbus. secundus humilis, vel deprimens: tertius adducens, vel bibitorius: quartus indignato-

Natura oculorum. — Nomina musculorum.

gnatorius: duo reliqui, qui oculum circumagunt, circulares vel amatorii nominantur, eo quod horum motus, non nisi per affectus fiat.

Tunicarum officia.

Posthæc sequuntur tunicæ oculorum, in hunc finem compositæ, ut circumdent & ambiant humores aqueos, crystallinos, & vitreos: quædam earum oculum capiti annectunt, quædam cum splendore suo & luciditate rerum visibilium species admittunt, quædam præterea calefaciendo & conservando spiritui, quædam refractioni externi luminis deserviunt: quædam denique alimentum suggerunt. Quod earum numerum attinet, ut controversiis nullis me hic ingeram, cum moderniori schola, earum sex esse statuo, juxta numerum musculorum. Prima à latinis conjunctiva nominatur, sed & alios titulos sortitur, nam & nata, & inhærens, & candida, & pinguis, & consolidativa dicitur: cujus ope & interventu oculi à se invicem vicini, consistunt, ne quovis modo exorbitent. Hinc & Conjunctiva nominatur, eo quod oculos connectat, & invicem ad sibi contiguas partes liget. Hæc tunica ab extimis pericranii partibus nascitur, nec vero integrum oculum cooperit, sed ad circulum usque, qui linea orbicularis appellatur, pertingit.

Prima Tunica conjunctiva.

Triplex ejusdem usus est: primus, ne videlicet oculus duritie ossis offendi possit; secundus, ut capiti oculus connexus sit & ne vagabundus hac illacque motibus externis & exorbitantiis suis circumferatur: sed ut in sedibus suis musculos (qui tertius usus est) solidatos virtute sua contineat. Altera tunica Corneæ nomen habet, quippe quæ duritie sua, & nitiditate, & claritate, pellucidum tersumque cornu imitatur. Nascitur autem de cerebri membrana crassiori, inde medullam nervi optici ambit, atque ita integrum oculum vestit. Substantia ejus duriuscula est, & densior, ut sic fortitudine sua, & tenacitate objectis exterioribus resistat, ne inde læsionem patiatur. Admodum crassa non est, ut tanto commodius visibilium species admittat, & ut lumen externum expeditius ad humorem crystallinum ferat. Ex omni parte lævis est, polita, lucida, ut lumen sine impedimento emittat. Nec venas, nec nervos, nec arterias habet, obstaculum enim perfectæ visionis potentiæ fuissent. Alimentum suum ab uvea tunica, sibi propinqua nanciscitur. Usus illius duplex est: primus ut humori crystallino tanquam propugnaculum & custodia sit, eundem ab externis frigoribus conservans, æque ac de nimiis æstuationibus caloris: alter usus est, ut tenuiores tunicas amplectatur, & sic easdem tueatur, & defendat.

Tunica secunda cornea.

Officium Tunicæ corneæ.

His succedit Tunica tertia, quæ non alia de causa, dicitur uvea, quàm quod uvæ acinum, aut ejusdem folium repræsentet, de cujus medio pediculus quidam levatus, vel tractus esse videtur, hinc ejusdem figuram, colorem, tenuitatem, & levitatem externam præsefert: & hæc per modum corii recolligit, & fortificat vasa reliqua tunicarum: & de membranâ quadam tenui, & lævi derivatur: talis est substantia illius, quamvis hic aliquantum crassior sit, quàm in cerebro, ut nimirum crystallinum humorem, & reliquas partes sibi subjectas tueri possit. Originem suam à membrana quadam tenui habet, quæ nervum opticum investit; dilatata vero in circulum, totum oculum circumdat, excepta anteriori parte, in qua aliquantisper comprimitur, & viam parat foramini rotundo, & sat minuto: & aliud non est, quam pupilla vel pupula nigra oculi, ejusdemque fenestra. Posthæc in parte posteriori se binis nervis optico, & reticulari connectit, & cum involucro quodam fibrarum Tunicæ corneæ cohæret ad Iridem usque: ab anteriori parte nihilominus absque vinculo, & libera est, ut in affluentia vel spirituum, vel luminis dilatari possit. Hæc sola inter cæteras tunicas hoc privilegio gaudet: quod colorata est, nec tamen ubivis eodem colore. Pars anterior, quæ humorem aqueum & crystallinum respicit, nigrescens est, & obfusca: Exterior quæ Iridem constituit, jam cærulea, jam nigra est, pro diversitate temperamenti, quod in oculo est. Pars posterior, quæ ab intro quasi virgulis & lineis variegata est, primum subalba apparet, deinceps viridis, hinc cærulea est: quamvis forinsecus ubi corneam versus respicit, fusca & nigricans esse videatur.

Tunica uvea.

Varius ejusdem usus est: primo loco, humorem crystallinum defendit, ne à duritie corneæ offendi possit: secundò, ut alimentum tunicæ reticulari præbeat: præterea ut colore suo & nigro, & cæruleo dissipatos spiritus in unum colligat, luminisque externi splendorem refringat: atque idcirco in hac crystallinus humor, tanquam in speculo recreatur, & vigorem assumit, unde etiam attributa, mollis, variatæ, perforatæ, & venosæ adepta est.

Usus uveæ.

Succedit huic quarta tunica, aranea dicta, tenuitate enim, & subtilitate telam aranearum æmulatur. Hæc humorem crystallinum ambit, & eundem à tergo circumdat, & involvit, atque ideo tenuem eam, lucidamque esse oportuit, ne videlicet ulla crassitudine sensum visus offendere possit, proprium illa tutamen, & quasi tegimen crystallini humoris est: per interstitium ciliare partibus vicinioribus connectitur: alias venas, quàm ciliares, vel palpebrales non admittit.

Tunica aranea.

Hic rursum quinta tunica profertur, quæ reticularis dicitur, eo quod in compositione sua reti non dispar sit. Hæc de substantia medullari nervi optici nascitur, dilatatâ & extensâ: atque idcirco mollis esse, & candida animadvertitur: cerebroque absterso & loto non absimilis. Hæc spiritus visioni famulantes diffundit per humorem crystallinum, & oculum universum, ejusdemque illic alterationem recipit, portans spectra, & imagines rerum visarum ad cerebrum tanquam Judicem.

Tunica reticularis.

Ultima tunicarum, & ipsa longo tempore etiam eruditis viris incognita, nomen vitreæ consecuta est eo quod humorem vitreum ambiat, & circumdet in cujus medio interstitium ciliare comparet, similem figuram repræsentans: est autem prolongatio quædam quæ tenaciter choroidem humoris crystallini, cum uveo colligat; appellatur autem à Fallopio ligamentum, vel nodus: separat & distinguit humorem aqueum à vitreo, ne invicem commisceantur. Quidam tunicam septimam adjungunt, de tendinibus musculorum compositam.

Tunica vitrea.

Itaque cum jam tunicæ expositæ sint, scaturiunt posthæc humores, aqueus, crystallinus, & vitreus: inter quos supremum locum & præcipuum obtinet crystallinus, omni adamante pretiosior, & omni gemma illustrior: unde & anima oculi, & centrum ejusdem, & speculum internum titulatur. Hic solus est, qui colore alteratur, qui spectra & imagines rerum visibilium recipit. Hic nihilominus per guttam caliginosam offenditur, quæ suffusio nominatur; unde ei videndi actus interdicitur, tanquam lumine extincto. Hæc si sedem stabilem fixerit, omnis etiam videndi potentia, & facultas supprimitur. Omnes reliquæ partes conservant, magisque habilem, & acutam hanc potentiam reddunt: his autem tanquam præcipuis partes inferiores, tanquam ministræ deserviunt.

Humores.

Humor crystallinus cæteris pretiosior.

Hic humor tunica cornea instrumento utitur, non

ſecus ac vitro quodam, ut tanto perfectius lumen ſuum de uveo emittat: per modum amœniſſimi horti, ubi colorum omnigena diverſitas in plantis cernitur. Pupilla illic feneſtra oculi facta eſt: tunica aranea varias ſpecies retinet, ne effugiant. Humor aqueus, velut propugnaculum, ſplendorem luminis externi reverberat, factus mediator ad portandas imagines. Vitreus in ſimilitudinem coci, alimenta ſuggerit. Nervus opticus ad portandum ſpiritus rei viſæ ad humorem cryſtallinum ſervit, traducens eos ad cerebrum usque, tanquam harum ſpecierum judicem & arbitrum. Humor aqueus albuminoſus eſt, & tenuis, non abſimilem habens ab ovi albumine conſiſtentiam. Avicenna hunc humorem glaciale excrementum vocat, quamvis id, pro plurium Doctorum ſententia, immeritò. Hic in anteriori parte fixus, & locatus eſt, ut humori cryſtallino pro tutela ſit: medium etiam eſt, quo imagines perferantur. Hic humiditate ſua ſine intermiſſione partes tunicæ uveæ interiores irrigat, ne ex perpetuo motu exareſcat. Uveam à cryſtallina disjungit: corneam tunicam perpetuò diſtentam tenet, quæ ſi ex incurſu alterius cum altera corrugetur, continuo videndi actus intercluditur. Pars autem eſt oculi viventis, & ſpermatica, & nullatenus excrementum.

Humor aqueus.

Secundus humor, ſicut Galenus interpretatur, cryſtallinus & glacialis dicitur, quaſi qui concretam glaciem repræſentet, & quia per modum cryſtalli lucidus eſt. Avicenna eum guttam, vel grandinem appellat. Actius à figura lentis, quam præſefert, eum lenticularem nominat. Hujus integra ſubſtantia non niſi aqua eſt, quæ tamen non diffluit, ſed ſicut albumen, aut vitrum, denſa eſt, & conſiſtens, ut cryſtallus: idque ut illic ſimulacra figi poſſint: lucida eſt, non opaca: tenuis non craſſa, ne tam facile lumen amittat: alieni coloris expers eſt, ut omnium colorum receptaculum eſſe poſſit. Figura ejus rotunda eſt, quamvis non in globum perfectum compoſita. In medio propemodum oculi hic humor ſitus eſt, tanquam in centro, ut lumen tam externum, quam internum admittat. Connectitur anteriori parte ſua humori albuminoſo, poſteriori parte humori vitreo: quibus utrisque mediante tunica ciliari conjunctus eſt.

Cryſtallinus glacialis.

Tertius humor vitreus dicitur: certa enim craſſitie ſua, & conſiſtentia, vitro non abſimilis eſt; Hic nihilominus in colore ſuo, & luciditate condenſatus, & conſtrictus eſt. In parte poſteriori ſitus eſt, ut cryſtallinum admittat: ſed in medio concavitatem habet. Subſtantia ejus mollior eſt humore aqueo, quantumvis fluidiore. Alimentum præbet cryſtallino, eundemque conſervat ne à duritie membranarum infeſtetur: continet ſpiritus viſioni ſervientes, ut inde ſe ad illuſtrandum humorem glacialem transferant. Sed cum hic liber ex profeſſo pro Anatomica ſcientia inſtitutus non ſit, video me ultra debitum limites meos exceſſiſſe, quamvis in tanta dicendorum abundantia videor non immerito dicere, me nihil hactenus dixiſſe. Itaque aliis hanc provinciam relinquo, ut tibi amice lector diffuſſiorem, copioſioremque ſuppeditent materiem, de nervis nimirum oculorum, de quibus, ſicut & de ſuperioribus omnibus volumina integra repleta ſunt. In his doceri poteris, quisnam inter illos ad viſionem, quis ad motum pertineat, eidemque miniſterium præbeat. Quomodo primus eorum, qui calvaria continentur, opticus vocetur, nobiliſſimus & ampliſſimus, in ortu ſuo ſeparatus à reliquis: hinc vero introrſum obliquè diſtentus ſit. Cernere tibi inpromptu erit, qualiter hi nervi æqualem planitiem obſervent in pupilla: ſine hac enim conjunctione & amplexu mutuo, deluſus oculus, unum pro duobus objectis ſumeret. Hierophylus meatus viſorios nominat. Hos reperies in nativitate ſua continuum poſſidere motum, unde non immeritò funem quendam conſtituere videri poſſint: proinde accidit, ut ad unius oculi commotionem, neceſſario ſecundus quoque ſine interpoſitione temporis moveatur.

Humor vitreus.

Illic inventurus es, cum quanta omnipotentis Dei manus largitate, quæ hæc eadem produxit, per nervos, venas, & arterias, ſpiritus viſibiles ad oculum usque deducantur, idque cum abundantia admirabili, & cum quantitate ſufficienti, qui ſpiritus & naturales, & vitales ſunt. Hinc evenit ut pro eorum quantitate majori vel minori, in oculis non eadem ſemper magnitudo cernatur, nec idem ſplendor; Sed hi aut plus aut minus languidi, & obſcuri ſunt, ut in iis accidit, qui rebus venereis cum immoderatione dediti, aut qui morti proximi ſunt. Obſervare tibi licebit quam verum ſit illud, quod uno oculo clauſo, pupilla alterius ſine mora dilatetur, propter ſpirituum copiam, qui in tunicam uveam deſcendunt.

Oculus copioſa pinguedine circumdatus eſt, hocque ut in motu continuo, nec nimium calefiat, nec verò etiam ſiccetur, ſicut ab eadem à frigore nimio conſervatur. Denique illic paucæ quoque carunculæ ſunt, aut glandulæ vicinæ, & continuæ oculo: quæ impedimento ſunt, ne lacrymæ, aut verò alius humor nocivus plus debito genas infeſtet: angulum etiam ab omni ſorde purgatum & ab omni acrimonia liberum tenent: Hinc eſt quod hæ glandulæ humorem omnem de cerebro venientem abſorbent: eodemque oculum irrigant, & ad commotionem magis idoneum reddunt: per has humorum copia effunditur, dum lacrymæ deſtillant.

Maxima documenta, problemata, quæſtiones, & præcepta de his tibi ſumere licebit: ſed prius mihi de palpebris cum omni brevitate dicendum, tum & de ciliis. Dixerim itaque hæc duo, per Architectum naturæ fabricata ut parti tam eximiæ corporis humani, & quam cuſtodiri tantum intereſt, pro tutela eſſent & munimento: id quod juſtiſſimum erat, quamvis enim oculus tenerrimus ſit, & delicatiſſimus, vento nihilominus, & fumo, & animalculis, aliisque corpuſculis expoſitus eſt: atque ideo ne ab his repentino damno affici poſſet, his cuſtodiis & munitionibus circumſeptus eſt.

Cur palpebræ creatæ ſint.

Adjungitur oculo potentia negativa: ut videlicet ei liberum ſit, ſi ſic voluerit, non videre quod ei diſpliceat. Aures enim & nares nunquam non patent, ſed oculi pro libitu reſerantur. Nomen ſuum palpebræ à palpando traxerunt, eo quod ſine intermiſſione moveantur, & ſe invicem contingant. Earum compoſitio de ſubſtantia cutis eſt, cartilaginea, & muſculoſa: ejusdem cutis laxa admodum eſt, ut corrugari, & contrahi ſine mora poſſit. Cartilago neceſſaria fuit, primum ut motus expeditior eſſet, eundem enim adjuvat, æqualiter aperiendo, & claudendo oculos, ut tanto facilius objectis exterioribus reſiſtant: deinde ut in hac duritie tanto firmius & ſtabilius plantarentur pili, qui omne objectum foris imminens ab offenſa oculi arcerent, hæ cartilagines ab omni etiam minimo oſſe exemptæ ſunt, figuramque ſemicircularem habent: Introrſum membranulis qibusdam veſtiuntur, forinſecus cute. Ad earum etiam ſtructuram muſculi nonnulli concurrunt, qui ad oculos aperiendos, & claudendos neceſſarii erant. Binæ ſunt hæ palpebræ, ſuperior, & inferior: quarum illa in homine major eſt inferiore: ſicut & in animalibus, quibus inferior ſine motu eſt. Superior igitur

&

& ſurſum & deorſum movetur: ſurſum trahitur à muſculo, qui ab interiori rotunditate, & quaſi ab eodem principio, quo oculus derivatur: dum hæc levatur oculus patefit: clauduntur ambæ per muſculos itidem binos, quorum extremitates ſe invicem dormiente homine conjungunt, & de rubedine ſua ungulæ nominantur. Pars ſuperior cava, pars inferior ſubcava nominatur. Tranſeamus nunc de palpebris ad

CILIA.

Pili, qui in palpebrarum ſummitatibus enaſcuntur ab Ariſtotele & Nicandro cilia, & gazæ appellantur. Celſus eos polluces appellat, eo quod eleganti ordine compoſiti, ornamentum vultui præbent. Polluces, inquam, qui lucem Tyndaridam promittunt, cum tranquilitate aſpectuum. Hi pili per modum valli ſpiritus viſibiles dirigunt, ſicut & radios, qui ab oculis egrediuntur: & palpebris ſimul juncti ad tutelam oculi concurrunt, adverſum noxia, quæ eidem imminent: prout eſt pulvis, inſecta, fumus, & hujusmodi alia: hinc ille motus eorum tam frequens viſum recreat & facilem reddit, eundemque defendit, ne improviſo quodam rei incurſu moleſtetur. Superioris partis pili aliquantum ſurſum verſus curvantur, idque per ſingularem artificis Dei providentiam: ſi enim ſecus fieret, & deorſum verſus ferrentur, umbram oculo crearent, & obſtaculo eſſent, ne libero intuitu cælum intueri liceret, ad quod tamen nati ſumus. Pili inferiores deorſum incurvati ſunt. Partes palbebrarum, quæ ad latera ſimul ſe tangunt, anguli à latinis vocantur: qui duo ſunt: unus eorum naribus confinis, alter temporibus: ille, utpote grandior, internus major, & domeſticus vocatur: Pollux ab Heſychio: de quo etiam lacrymæ prodeunt. Alter verò *minoris* nomen ſortitus eſt, & per barbariſmum *Salvatici*.

Supercilia. Superſunt examini noſtro ſupercilia. Quæ & ipſa non minus ad tutelam oculorum ordinata & compoſita ſunt. Hoc nomen eis inditum, quia ciliis ſuperpoſita. Hirſutæ frontis extremitates ſunt, aut vero pili ſupra oculum enati. Horum pars vicina naribus, caput, pars temporibus propinqua, cauda vel finis appellatur. Spatium illud quod in ortu naſi, intra hos pilos patet, Intermedium dicitur. Hippocrates illud Intercilium vocat. Strato illic animæ ſedem præcipuam ſtatuit, prout in libris ſuis memoriæ reliquit. Eo quod ſæpe in arcum eleventur, ſæpe deprimantur, jactantiæ illic ſedem, & arrogantiæ deſtinarunt Poëtæ, prout loco ſuo palam dabitur.

Illorum officium eſt, inquit Galenus, ut ſe molibus opponant, aut easdem recipiant in ſeſe, utpote quibus aut ferendis oculus par non eſt, aut quæ oculum offenſuræ erant. Hæc ſupercilia ex cute compoſita ſunt, intertextâ plurimis fibris carnoſis, quæ de muſculo frontis oriuntur, & de pinguedine duriori & craſſiori. Hæc igitur cutis cum reliquo apparatu ſuo per modum propugnaculi ad munimen oculorum locata eſt. Dura eſt, ut in æquali numero ſe pili coacervent, nec inæqualiter diffluant: & quemadmodum in paluſtribus locis iisdemque macris non niſi ægrè admodum vegetabilium proventus expectandus eſt, ita & in corpore humano, ubi nimia ſiccitas eſt, aut nimius humor, pili nulli naſcuntur. Hæc cutis præterea & muſculoſa eſt, & laxa, ut tanto promptius, prout experientia nos docet ſusque deque moveri poſſit. Pili ejus æqualis longitudinis ſunt, numeri, & ſpiſſitudinis: ſi ſecus eſſet, non tam facili negotio ſeſe objectis exterioribus opponerent: longiores enim & denſiores pupillam oculi tegerent, & viſui impedimento futuri fuiſſent. Itaque illorum inſertio obliqua eſt, non recta, ut quidquid illuc inciderit, tanto facilius ab oculis avertatur. De hoc magno fonte igitur, ad ſatiandam Lectoris curioſitatem, ſufficiat me hos quatuor rivulos delibaſſe. Interim præſto ſunt, cuique id volenti, volumina diligentius à Protophyſicis & Medicis, tum & acutius elaborata: ubi hæc potiſſimum quæſtio agitatur, an viſio per transmiſſionem, vel receptionem formetur, ubi natura viſionis dilucidius exponitur: cum verò inſtituti mei non ſit ſolis philoſophicis immorari, ſed univerſalibus, hic pedem figo, & ad hoc accingor, ut nonnihil etiam conſideretur oculorum

DIGNITAS.

Adorabant Ægyptii Solem, eundemque Mundi oculum appellabant, credentes filium hunc viſibilem inviſibilis eſſe DEI. Oculi humani duo itidem ſunt microcoſmi, aut parvi mundi lumina: hi oculi dum ſpectra, univerſarumque rerum imagines repræſentant, in iisdem delectantur, omnemque in ſe formam, magnitudinem, qualitatem, & diſtantiam recipiunt: id quod ſingulare eorum privilegium eſt, nulli reliquorum ſenſuum indultum. Plato *diviniſſimam partem* appellat oculum: *ſunt*, inquit, *oculi participes ignis cæleſtis, qui non urit, ſed illuminando ſuaviter diem invehit mundo.* Orpheus oculos naturæ ſpeculum nominat: Heſychius partum Solis: Alexander Peripateticus, feneſtras animæ. Imo vero negari nequit eos animæ indicium eſſe, ſicut vultus animæ imago eſt, ubi illa præcipuam ſedem fixit, in vultu audiens & videns. Intuentur oculi, amant, & deſiderant: iram monſtrant, & furorem, & miſericordiam, & vindictam: audacium oculi prominent, reverentia eos coërcet, amor blandos, odium feros reddit, læti ſubrident, mœſti languent, irritati exaſperantur: dum curis homo & cogitationibus agitatur, & ipſi quoque menti ſollicitæ acquieſcunt, ejusdemque intricatis meditationibus & ipſi quoque intricati videntur: unde etiam à tot commotionibus, varia inſuper Epitheta ſortiuntur, prout infra palam fiet.

In hunc modum compoſiti ſunt, ut motus animorum exprimant, ita quidem, ut nulla videri poſſit inter animam oculosque diſparitas. Ad quod reflectens Blemor Arabicus, & Sineſius Medicus Cyprius, ſedem animæ in his ſtatuerunt. Galenus vir alioquin tam excelſæ doctrinæ, ab hac nihilominus oculorum inenarrabili ſymmetria convictus, eos organum lucidum appellat, tum deinde alibi ſolarem animantis particulam, alibi membrum divinum, quos tantopere æſtimat, ut dicere non vereatur in eorum gratiam, & conſervationem univerſum cerebrum conſtitutum eſſe.

De his, tanquam de terſiſſimis ſpeculis indicia mortis & vitæ enuntiantur, & deducuntur. Cumque lucidiſſimi ſint, & pretioſiſſimi, minimo etiam nævo offenduntur, non ſecus ac in ſpeculo clariſſimo fit, & in veſte auro intertexta, & opere plumario depicta. Conſtans & perpetuus eorum ſplendor, proſperitatem ſecuturæ vitæ promittit. Magnus Peripateticus noſter, de eorum conſtitutione bona, ſigna vivida fecunditatis exoptatæ deduxit. Oculi (inquit vir hic doctiſſimus,) pleni ſpiritu ſunt, turgidi virtute ſeminali: idcircò noviter nuptis concidunt, & rugantur. In loco nobiliſſimo, & elevatiſſimo corporis humani ſituati ſunt, tanquam nocturni, diurnique exploratores negotiorum noſtrorum, de longinquo noxia, & profutura proſpicientes. Defenduntur à naribus, quæ tanquam murus ad eorum 20. *De Genit.*

cuſtodiam

custodiam eriguntur. Ut paucis complectar, non immerito Orator Demosthenes, *Oculi*, inquit, *morum indices* sunt, & S. Augustinus: *Oculi ad cognoscendum inter sensus principes sunt.* Et Quintilianus, si quid homini contingere in vita deplorabile possit, hoc esse sensit, si lumen oculorum amiserit: *Totius*, ait, *hominis debilitas est, oculos perdidisse.* Horum gratiâ potissimum omnipotens Architectus structuram terrenæ molis hujus efformasse: horum gratia distinxisse colores, stabilisse elementa, & mixta: id quod natat in mari, volat in aëre, in terra currit, id quod extenditur, quod movetur horum gratiâ productum videtur.

In Orat. Amat. L.b 10. Confess. c.35.

Lux ipsa, corpus hoc diaphanum, vel transparens, imago & figura splendoris æterni, si ab oculo cerni non posset, nonne vana & frustratoria futura fuisset? Exuberent campi, pingantur prata floribus suis, scaturiant fontes, cuncta hæc oculorum gratiâ fiunt. Paupercula mens hominis, & infelix intellectus, siquidem ei solo auditus instrumento utendum esset; sed cum quanta facilitate, & felicitate corporeus oculus mentali oculo cognitionem impertit? Hic in causa est, quod facilior nobis scientiarum, & doctrinarum conquisitio est: Hic solus varietates corporum animadvertit, sicut & magnitudines, figuras, numeros, proportiones, situm, motum, & quietem. Hinc Plato in Timeo suo virtute oculorum suorum se protestatur in possessionem philosophicæ cognitionis pervenisse. Et Philo admirabiliter dixit: *Defluxit philosophia de cœlo in hominum animos, sed oculis sequestris deducta est in hospitium.* Idem alibi: *quod mens in animo est, id est oculus in corpore; videt uterque altera intelligibiles, alter res sensibiles; visus mentis ad noscenda incorporea: oculi ad contemplationem corporum.* De his omnibus, iis etiam, quæ sequentibus capitulis tractabuntur, facile apparebit, quanta sit magnitudo, & dignitas, quantus honor oculi, Solis inquam hujus corporei.

Lib. de special. legibus.

HIEROGLYPHICA.

Nisi quis tam vecors est, qui negare ausit, cum tamen periculo animæ suæ persuasum ei esse oporteat, officii nostri esse ut contemplatione intellectum ad cælestia erigamus, unde ortum suum traxit, & ad quæ deinceps cursu vitæ nostræ tendimus: nemo vitio mihi vertet, si in consideratione Hieroglyphicorum, exordium meum à Principe altissimo & Creatore oculorum, hoc est Deo, in explicatione mea sumpsero.

Ægyptiaca itaq; sapientia volens nobis subsidium, vigilantiam, & providentiam Creatoris Dei, ponere ob oculos, quibus nimirum gubernacula mundi tenet, sceptrum figurabat, cujus apici patens apertusq; oculus superimpositus erat: intelligendo per hoc,

Oculus in apice sceptri.

quod sicut oculi in minori mundo supra articulos reliquos, & humani corporis membra & musculos principatum tenent, moderatores & rectores omnium actionum nostrarum, omnisque boni nostri, dotati pulchritudine & decore, atque idcirco singulariter præ membris reliquis, privilegiis suis præcellentes: sic Deum mundi magnum oculum (sicut à prophetis nominatur) & pulchritudine, & venustate, & omnipotentia sua, & virtute transcendere universa entia rationalia, & creata (plus quàm vivacissimam aquilam) de summo cæli vertice recondita quævis penetrare, non solum occulta vallium, sed intima quoque cordium penetralia. Ita enimverò cum scripturæ sacræ de oculo ratiocinantur, id de Deo interpretandum inquit Eucherius, cujus purissimæ, & fœcundissimæ intelligentiæ nil non opertum est.

S. Cyril-

Lib. 9. Apolog. S. Cyrillus condemnat, & explodit cavillationem, & mordacitatem Juliani Apostatæ, qui oracula viri sancti Moyses reprehendit, eo quod verbis non claris nec manifestis, sed occultis nos erudire voluerit, supra quod etiam his verbis contra eum garrit: *Hi omnes qui antiquitus habiti sunt sapientes, hujusmodi institutionis genere usi sunt.*

Sic per sceptrum regalis dignitas intelligitur. Etiam quædam altissimi Dei præter hæc, in oculo similitudo deprehenditur: dicitur enim oculus habere in semet radium quendam, vel Ideam lucis, quæ paradisum condecorat, & ornat: Magnum lumen, magna Pharos civitatis illius immensæ: de hac inter homines, quidam parcius, quidam liberius participant. Sic de Tiberio Tacitus Suetonius recensent, quod nocturno ei tempore æquè ac diurno visio oculorum clara & distincta fuerit: idem de Antonio Sabellico narratur. Sic altissimus Deus Lux rerum omnium, splendor mundi, & oculus universitatis non immerito appellatur, & creditur. In hac se figuræ prophetæ Jeremiæ videndum dedit, cum in visione vocatum eum interrogat, quid rei videat, qui ei respondit: *Virgam vigilantem ego video,* unde rursum Deus: *bene vidisti, quia ego vigilabo super verbum meum, ut faciam illud.* *Cap. 2.* Hæc Idea est, vigilantiæ, quam habere Principem oportet, de quo sufficienter mihi dixisse videor in *Davide meo musico armato.*

Idea exacti Judicis, qui somnolentus non est, sed vigilans, causæque suæ intentus, repræsentabatur in oculo aperto: atque ideo Plato libro nono legum justitiam speculatricem nominavit, & vindicem: Chrysippus ait: *Oculos justitiæ esse rectos, acres, atque immotos: & qui rectè judicaturus est, non oportet huc illuc que ab honesto deflectere.* Idem ipsum ob oculos ponitur in Scena Diphyli Comici: *Est qui tuetur cuncta justitiæ oculus:* & de antiquis Epigrammatibus habetur: *Cernunt omnia quæ fiunt lumina justitiæ.* Arianus tradit populos Bithyniæ tribunale suum contra faciem solis erexisse, atque illic causas egisse; credebant enim in causarum elucidatione sat luminis non habere, nisi hic Planeta luminosis radiis suis opem ferret. Si hæc lux esset eis in mente, non esse purpuram rebantur usque adeo pretiosam, & copiosam, quæ huic pallio comparari possent. *Tribunale justitiæ erectum contra faciem solis.*

Inter varias rationes propter quas congruum visum fuit Solem Mundi oculum appellare, hæc non inter postremas est, quia in similitudinem est oculi, qui illuminat, lucernaque est microcosmi. Sic & sidus Solis mundum majorem clarificat. Itaque & ab Ægyptiis Osiris appellatus fuit, sive id factum sit ad exaltationem summi status, & divitiarum ditissimi Regis, aut quia nomen hoc è binis significationibus compositum est, hoc est de *Os* & *Iris.* Prius illud significat tantundem ac *multùm*, secundum autem significationem *oculi* habet, insinuando tot eum oculos habere quot radios: itaq; & in forma sceptri ramosi, vel frondosi repræsentabatur, in cujusque rami apice oculus erat. Vestiebatur hic Sol, aut vero Rex vestimento aureo, sed transparente & lucido, ut vigor & valor ejus indicaretur: hinc Mantuanus noster Homeri sensum mutuatus inquit:

Sol qui terrarum flammis opera omnia lustrans. *Ex Pierio de Sole.*

M. Tullius hæc pulcherrima verba in scriptis suis dedit, *Solem*, inquiens, *mundi mentem esse, & temperationem.* Quod universum, ni fallor, de observatione sacerdotum paganorum desumptum est, qui cum judicem & hominem moderatum indicare vellent, figuram supramemoratam, oculi sceptro superimpositi monstrabant, de quo sceptro tamen rami multi egrediebantur qui invicem implicati, & compositi figuram præfatam exponebant.

Hinc apparet, & facile deducitur, quanta sagacitate, consideratione & prudentia indigeant, qui præsunt, & qui clavum gubernaculi tenent, & sceptrum in manibus gestant. *Maturandum* esse clamat alta voce Alciatus? Hoc punctum M. T. Cicero admirabiliter in loco quodam tangit: *Docto homini atque erudito cogitare est vivere:* Item alibi: *In omnibus quid tempora petant, aut personis dignum sit, semper considerandum est.* Celeritas nimium immatura Marcelli Consulis parum abfuit, quin Imperium Romanum Universum in periculum ruinæ traheret, & versuti Hannibalis insultui exponeret: Interim cunctatio Fabii Maximi rem Romanam, restituit, urbemque illam & muros inclytos conservavit: *Temeritas enim impetus est sine ratione,* inquit Demosthenes. *Considerare, & ponderare res suas.* *4. Acad.* *2. de Invent.* *Apud Stobeum.*

Ab exactitudine oculorum, eorumque promptitudine ad corpus humanum inspiciendum, & eidem in quavis necessitate subsidium opportunum præbendum, penè universa sapientium schola hominis similitudinem traxit, qui rei cujuspiam fidelis custos est. Unde sæpe duo oculi supra humanum caput depicti apparuerunt cum sequenti Epigraphe: *Dis Manibus.* Capita enim apud Ægyptios pro his Diis accepta-bantur: sicut oculi divinitatem repræsentant. *Oculi supra caput hominis.*

Ineffabilis & admiranda est vigilantia, qua custodiunt & qua custodiuntur oculi: quocirca & observator Euthimius, supra id quod inquit David: *Custodi me Domine ut pupillam oculi*, hæc sequentia refert: *Tunica super tunicam, & alia quædam integumenta eam muniunt, quorum alia tenuia, & translucida sunt, ne ullam pupillæ, quæ suapte natura humida est, ac perinde mollis, inferant asperitatem: alia verò exterius crassiora, ut palpebrarum tunica, quæ duobus est semicirculis distincta, ut pulveris aut aëris incursum, & parvula quoque animalia in oculos involare solita repellat. Quin pilis etiam vallatæ sunt, ut sudorem prope fluentem alio avertant, neque in oculum influere permittant: acutum enim & salsum sudorem esse, ac perinde molestum, & cruciabilem, si oculum attigerit, futurum.* De his omnibus facile patet cum quanta exactitudine, & diligentia custodienda sint, & conservanda, quæ custodiæ nostræ consignantur. *Qui custodiæ præest, debet custodiæ observantissimus esse*, ait Plutarchus. Sic etiam Ponti incola nos monet.

Rerum custodia.

Ps. 17.

Dec. 1. Probl. 2. de arte amandi. lib. 1.

Non minus est virtus, quàm quærere, parta tueri,
Casus inest illic, hic erit artis opus.

Et Lucanus:

O faciles dare summa deos, eademque tueri
Difficile.

Porro dici nequit oculus humanus sufficiens esse ad hoc, ut activitate sua propria, & suo arbitrio, libituque vices suas, & functiones obire possit, quamvis luce sua propria & splendore dotatus sit, si alio præterea lumine confortatus non fuerit, ut potentiam suam reducere in actum possit. Hoc perpendendo prudentiores & sapientiores viri, in hac similitudine adjutorium divinum, vel Geniorum expectandum esse, intellexerunt, in quo nihilominus, Geniorum loco, si pro Christiana pietate loquendum est, Angeli sancti subintelligi debebunt. Hæ purissimæ substantiæ, rivi Lucis, scaturientes de abysso illa radiorum indeficientium Deo nimirum, ad custodiam nostram assignatæ, confortant mentis oculos, & eis lumen illud suggerunt, & subministrant, quo deficimus, ut videlicet in itinere pedem nullum offendamus, nec male collocemus: *Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis*, inquit Coronatus ille Cantor. *Ecce ego mitto angelum qui præcedat te & custodiat in via - - - Observa eum, & audi vocem ejus, nec contemnendum putes, quia non dimittet cum peccaveris, & est nomen meum in illo*, dixit Deus ad Moysen. Sanctus Berbardus nos extimulat, ut fidei & tutelæ eorum nos committamus, his verbis: *Quid sub tantis custodibus timeamus, nec superari, nec seduci possunt; fideles sunt, prudentes sunt, potentes sunt, quid trepidamus?* Constant hi potentia & actu: qualiter id fiat quæstionibus, & argumentis Theologiæ speculativæ discutiendum relinquamus: non enim his, quæ propositi mei non sunt, me libenter ingesserim: tantum cum S. Gregorio Papa concluserim: *Angeli nos à Diabolo defendunt*, item: *Angelo nostro debemus reverentiam pro præsentia, devotionem pro benevolentia, fiduciam pro custodia.* Quamvis lingua vera idea, & typus sit, ad significandam eloquentiam, prout loco suo palam fiet, nihilominus hi, qui artem eloquentiæ tradiderunt, & facundiæ experientiam habuerunt (quam facundiæ facultatem natura homini gratuito dono subministravit) hi, inquam volendo insinuare facilitatem, qua cujusque linguæ idioma discimus, aut vero in eodem exercemur, vel elegantiam, & fluiditatem in perorando, linguam monstrabant depictam & supra eam oculum, sanguine aliquantum perfusum. Per hoc indicare volentes, vigorem, & principatum animæ, quæ corpori præsidet, eodem omnino modo, quo oculus reliquis membris: hæc autem in sanguine sedem habet. Sic enimvero eloquentiæ perfectionem in similitudine oculi, tam elegantis, tam nobilis, tam perfecti, tam venusti, designare voluerunt, oculi inquam, qui lucidissimus partus est humani corporis. Itaque ut oratio perfecta sit, multa dona gratuita, & naturalia, & acquisita in homine eloquente requiruntur: prout est in primis compositio oris debita, pectus sonorum, promptitudo linguæ, actio purgata, fæcunda memoria, & ejusmodi alia naturæ & artis bona.

Exod. 32.

In Psal. Qui habitat.

In Pastoral.
In Ezech. hom. 7.

Oculus, lingua, Et discursus

Hæ sunt igitur catenulæ aureæ, quas Galli de ore Herculis sui prodire dixerunt, quibuscum multitudinem populorum post se multo fortius adegit, & domuit, quàm cum clava sua. Fateamur enim quod verum est, juxta M. Tullii Oratoris sententiam: *Ut hominis decus est ingenium, sic ingenii lumen est eloquentia:* & in alio loco: *Nihil est tam incredibile, quod in dicendo non fiat probabile, nihil tam horridum, tam incultum, quod non splendescat in oratione.*

de Claris Oratoribus.

Quàm

Quàm accurati, & quam exacti fuerunt olim Ægyptii in demonſtrandis figuris, quibus cultum divinum venerabilem, & religionem honorandam eſſe declararent? Itaque ut contemptores religionis caſtigandos, & quaſi pede conculcandos denotarent, ſigna quædam, & imagines expoſuerunt: Et quidquid alii obſervatores in diverſum ſentiant, Valerianus ſcriptum reliquit, tum cum Veteres ſoleam calcei, in eademque depictum oculum figurarent (illam quidem rem viliſſimam, & conculcationi deſtinatam, hunc nobiliſſimum) per hoc indicare voluiſſe, temeritate omnino plenum eſſe, ſi quis auſus fuerit vilipendere Deum ſuum, quippe quod ejusmodi homines in reprobum ſenſum dati ſint, & jam pede ſuo ſacrilego inferni portas pulſare cœperint. De his enim dicendum eſt, quod pedibus ſuis pretioſiſſimam gemmam ſubjecerint, Deum inquam, & religionem ejus. Sic etiam Virgilius:

De oculis Lib. 33.

Spreta Religio.

Atque metus omnes, ſtrepitumque Acherontis avari
Subjecit pedibus

Hæc Religio diademate luminoſiſſimo, plus adeo quam humana ratio concipere poſſit, inſignita eſt. Non eſt ſceptrum principis, quod huic æquiparari valeat. Non eſt paludamentum auro diſtinctum, quamvis ab arrogantia ipſa inventum, quod ditius & auguſtius eſſe poſſit hoc ipſo. Absque hac imperfecta & manca ſunt omnia, inquit Auguſtinus: *Religio ubi nulla eſt, nec cæteræ virtutes eſſe poſſunt.* Quam veritatem & Livius intellexit, dum alicubi ſcriptum reliquit: *Omnia proſpera eveniunt ſequentibus Deos, adverſa ſpernentibus.* Et alibi: *Religiones piè & magnificè coli debent.* Hæc eſt illa regina inclyta, quæ ad dexteram Dei ſedet, prout David Rex in pſalmis meminit: *In veſtitu deaurato, circumdata varietate.* Dathan, Abiron, Pharao, Ozias, Ochozias, Jeroboam, Heliodorus, Oza, Aman, Sennacherib, Baltaſſar, Darius, Nabuchodonoſor, Saphira, & tot alii in ſcripturis ſacris nominati, proprio experimento, quamvis ſero, edocti ſunt, quantis ſe miſeriis involverint, dum ſuperbo pede hunc oculum conculcare auſi ſunt.

1. Dec. l. 5.

1. Dec. l. 2.

Beneficentia & favor.

Sicut oculus luſcus, & torvus terret, & humi ſternit intuentem, ſic placidus & tranquillus erigit animos, & ſpem refocillat, & conſolatur: quare etiam antiqui obſervatores Hieroglyphicum beneficentiæ, & favoris de hoc ipſo benigno oculorum aſpectu traxerunt. Sic in ſacris bibliis, cum coronatus Pſaltes dixiſſet: *Oculi Domini ſuper juſtos:* ſubjungit confeſtim: *& aures ejus in preces eorum:* inde paulo infra: *cuſtodit Dominus omnia oſſa eorum, unum ex his non conteretur.* Econtra de viſu ejusdem iracundo ſic ait: *Vultus Domini ſuper facientes mala:* ſed heu mihi, quid ſequitur? *Ut perdat de terra memoriam eorum.* Quia *mors peccatorum peſſima.* Psal. 33. Et in alio loco: *Proſpexit Dominus de excelſo ſancto ſuo:* Psal. 22. ſequitur beneficentia & favor: *Ut audiat gemitus compeditorum, & ſolvat filios interemptorum.* Diviniſſima viſio Domini, quæ paradiſum intuitu ſuo nobis donat! Intuentur oculi Dei Magdalenam, & ecce eam à mundo avellunt: intuentur Matthæum, & officinam uſurarum deſerit: Zachæum, & fit commenſalis Dei, de fœneratore injuſto pœnitens & contritus: intuentur Petrum & in mari errorum, felici naufragio in abyſſum doloris, compunctionis, & pœnitudinis demergitur. Hinc non immerito Valerianus inquit: *in ſacris verbum aſpicere,* ſignificat ſe propitium, & benignum oſtendere.

Oculi Dei.

Loco citato.

Hoc ipſum in numinibus ſuis olim Idololatræ obſervarunt: Virgilius enim recenſet, Trojanos benevole in iis regionibus ſuſceptos fuiſſe: *ubi Jupiter Lybiæ defixit lumina regnis.* Econtra quo Pallas infortunatos

oculos suos verterat, signum calamitatis fuerunt, prout idem author refert:

Diva solo fixos oculos aversa tenebat.

Palpebræ alloquium Dei indicant. Et quod satis constat, & apparet, nictum palpebrarum Haruspices & divini olim, plebem persuadebant, & docebant, alloquium Dei esse: id quod non procul à Davidica sententia est: *Et palpebræ ejus interrogant filios hominum, ut videant si est intelligens aut requirens Deum:* Ps. 10. supra quod inquit S. Hieronymus; *In hunc locum.* palpebras incomprehensibilia Dei judicia esse.

Porro ut eos, qui effrænata libidine nimiam sensibus suis libertatem dabant, Libidinosi. etiam in prophanis scholis suis antiqui sapientes percellerent, hanc eis notam inurebant: huic enim vitio deditos paucos in palpebris suis & ciliis pilos habere per ignominiam dicebant: ut ergo hujusmodi corruptos hominum mores significarent, oculos depinxerunt, sed in præfatis locis glabros. Jerem. 9. Cum sapientia divina dicebat: *Mors intrat per fenestras:* de nulla re alia, quàm de concupiscentia id intelligi voluit, prout omnes penè Expositores sacri autumant. Ut has valvas discipuli sui obseratas tenerent, S. Augustinus diligentissima cura, & fervidissimo zelo procuravit, identidem illud repetendo: *Impudicus oculus, impudici cordis est nuntius.* Oculi officina amorum. Oculi nostri officina sunt ignium, per quos tota structura nostra sæpe accenditur, & inflammatur: de hoc eloquenter Propertius: *Si nescis oculi sunt in Amore Duces.* Quamvis diversum ab hoc sentiat doctissimus vir Camerarius, dum ait: *Embl. 13.*

Fallitur heu oculos quicunque in amore canebat
Esse Duces: oculi sunt in amore cruces.

Hinc Virgilius Pastorem suum sic loquentem introducit:

Eclog. 8. *Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.*

In Epi. Ovidius quoque:

Tunc ego te vidi, tunc cœpi scire quis esses,
Illa fuit mentis prima ruina meæ.
Et vidi, & perii, nec notis ignibus arsi.

3. Amorum. Et in præceptis amoris, hoc modo conqueritur:

Perque tuos oculos magni mihi numinis instar,
Perque tuos oculos, qui rapuere meos.

Pari modo Commendator Testius dolorem suum exaggerabat dicendo:

Poesia. *Quel di Cinthia, quel di ch' io ti mirai*
Fu il primo di mia morte
L' ultimo di mia vita, e pur l' adoro.

Ex Alciat. Emblem. 116. Plato sic dicere solitus erat: *Amoris vulnera radios esse quosdam tenuissimos, qui ex intimo cordis expirant, ubi vitalis sanguis dulcissimus, & calidissimus sedem habet: viaque sibi per oculos patefacta, per amantis oculos elapsi ad intima cordis penetrant.* Sympathiæ & antipathiæ. Hinc sympathiæ, & Antipathiæ nascuntur, transmissione quadam spirituum, sicut alibi fusius à me explicitum est. Totum hoc itidem Propertius confirmat, dum inquit:

De amore. *Cynthia prima suis me in cautum cœpit ocellis,*
Contactum nullis ante cupidinibus.
Assidue crescit spectando cura puellæ:
Ipse alimenta sibi maxima præbet amor.

De remediis fortunæ. Seneca dum encomia cæcitati attribuit, sic ait: *Non intelligis partem innocentiæ esse cæcitatem; hinc oculi sunt irritamenta vitiorum, Ducesque scelerum.* Laus Cæcitatis. Sapiens itaque consilium fuisse æstimatum est, quod Hecuba Menelao suggessit contra Helenam, prout Euripides voluit: *Cernere hanc fuge, ne trahat sui desiderio: capit enim oculos virorum, delet civitates, accendit ædes.* Vult Philostratus lascivum cupidinem in his oculis, tanquam in secura latebra occultari: denique hi Veneris officina sunt: unde compatriota meus suavissimus, Hieronymus Preti sic concludebat:

Nel mirar la bella fera
Simulai languir per lei,
Ma rivolse lusinghiera
Gli occhi belli à gli occhi miei,
Fece amor colpo gagliardo
Vera piaga à finto sguardo.

Fugiatur itaque. Experientia enim docuit verum esse quod idem author inquit: *Non si vince amor se non fuggendo.* Et S. Basilius de Seleucia: *Fuge spectare, ut salveris.* 4. Hexaem.

Oculi qui cum primum homo in mundum & in vitam hanc ingressus fuerit, reserantur, & qui in morte primi inter sensus deficiunt, idcirco inter veteres vitæ & mortis significationem habuerunt. Vita & mors. Unde ut vitam repræsentarent, juvenculi vel adolescentis Iconem figurabant, qui solem intuebatur, tracta fortasse observatione à verbis præfati Homeri: *Homo vivens intuetur Solem.* Ex his adverti potest, quantum vita hæc mortalis in comparatione æternæ vitæ fugax sit & caduca, quæ videlicet, ut ita dixerim, eadem celeritate transit, qua palpebrarum occlusio fit, vel reseratio. Brevitas vitæ. Quæ veritas non tantum à sacris sed & à prophanis authoribus intellecta fuit: propter quod Seneca, me quidem judice, apte ad rem nostram inquit: *Quotidie morimur, & tunc quidem cum crescimus, vita decrescit, infantiam amisimus, deinde pueritiam, adolescentiam, & quidquid transit corporis, perit: & hunc ipsum diem quem agimus cum morte dividimus:* De brevitate vitæ. Hinc Coronatus Psaltes: *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna quæ præteriit.* Ps. 89. In Isaia vita nostra periodo diei unius æquiparatur: *de mane usque ad vesperam finies me.* Isai. 38. Eandem somnio comparat David: *Velut somnium surgentium Domine in civitate tua, imaginem illorum ad nihilum rediges.* Ps. 72. Job illam vento assimilat: *Memento quia ventus est vita mea.* Cap. 10. S. Jacobus vaporem nominat: *Vapor ad modicum parens:* c. 2. sic & ego memini me calamum meum in hac aura fugitiva exercuisse:

Di vasto Egeo sù le procelle infide
Pur sulchiamo infelici onde rivali,
E dove tempo, e sorte a nostri mali
Portan ruote fugaci, ali homicide:
Ma in periglio mortale ancor si ride,
E fra ruote crediam farci immortali;
Porti il tempo a sua voglia i di sù l'ali,
Che pur bramiamo eternita d' Alcide.
A che fine aggruppasti Atropo al fuso
Debile stame di mio viver corto,
Se poi troncar lo ha tua sorella in uso?
Chi vidde mai cosi deforme aborto,
Di vasto mar ne l'onde al fin deluso
Legno scherzar, che in su le cal me e absorto?

In Cantico sponsa, vix dixerat tempus florum apparuisse, Cantic. 2. cum jam tempus putationis appropinquasse ait: *Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit.* Imo huic flori vita nostra in Isaia Cap. 38. propheta comparatur: *Et erit flos decidens gloriæ exultationis ejus, qui est super verticem vallis pinguium.* Vix hi oculi aperiuntur, cum rursum occluduntur.

Polyphemi & Cyclopes olim figurabantur, sed non nisi Monoculi, dotati nihilominus insolita fortitudine, & statura gigantæa; sic enimvero in hac parte multum præcellebant cum in altera deprimerentur, & deficerent. Hos viros antiqui crediderunt metheorologicis studiis & meditationibus datos fuisse, atque inde profundius scrutatos unde tonitrua, & fulgura, & fulmina, & id genus metheora, quæ in

aëre

Obſervatores Meteorum. aëre fabricantur, originem ſuam trahant. Ratio autem, cur in tali apparere forma hos fecerint obſervatores, hæc fuit: cùm aër in mundi medio collocatus ſit, tanquam oculus ejuſdem, æſtimarunt in frontis medio, ſed interius organum ſimile nobis datum eſſe, cujus virtute figuras hujuſcemodi, & phenomena contemplari poſſimus: In hoc ſenſu ſtudioſi Theogoniam Heſiodi interpretati ſunt. Verè ſtudium Gigantæum ejuſmodi profeſſio eſt: in harum enim rerum inveſtigatione laborantibus Athletico, hoc eſt gigantæo non ſolum robore complexionis, ſed & ingenii acumine opus eſt. Nobiliſſimum & elevatiſſimum ſtudium. Unde M. Tullius (quod de Cleante ſumpſit) principalium, inquit, cauſarum unam, per quas humana mens notionibus divinis informata eſt, provenire de prodigiis cæli, quæ quandoque futuri infortunii prænuntii ferales ſunt. Et Damaſcenus his ſequentibus verbis ſe explicat: *Loquitur cum hominibus Deus non modo humana lingua per ſacros vates, ut à peccatis avocentur, & reſipiſcant ſed nonnunquam ipſis elementis in formas & imagines diverſas ad eorundem terrorem compoſitis.* Studium enimvero omnium ſtudiorum ſubli miſſimum, cum pro ſcopo ſuo, & recto itinere cælum petat, & contempletur. Ad hoc fortaſſe Coronatus Pſaltes alluſit, dum ajebat: *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum*, ſupra quod hanc ſuaviſſimam paraphraſin dedit Joan. Ciampoli:

De natura Deorum.

Medication. 2. lib. ſeu Laraneſ. c. 1.

Poëſia.

Sono eloquenti i cieli,
E con voci di rai ſempre novelle
Han per lingua le ſtelle.

Recenſet Pauſanias, qualiter à Stenelo Capanei filio de rivis Argi altare Athenas translatum & omnium oculis expoſitum fuerit, ad quod, tanquam ad aſylum, & præſidium ſe Rex Priamus poſt incendium & deſolationem Trojanam contulerit. Supra altare hoc expoſitum erat ſimulachrum Jovis ſedentis, cum paludamento regio, manibus demiſſis, ſed quod in fronte tres oculos ferebat: Id quod ſine difficultate acceptum, & intellectum fuit de providentia divina; quemque enim oculorum iſtorum uni Regnorum trium deſtinatum eſſe ad cuſtodiam, & conſervationem, cæli nimirum, & terræ, & inferni. De his memini me alibi ratiocinatum eſſe: ſed ut tantiſper nihilominus in conſideratione hujus oculi triplicis commorer, id ſolum dixero, Damaſcenum, Theodoretum, Theophylactum, aliosque Patres, ut aliquid de eſſentia divina exprimeretur, his tribus potiſſimum nominibus uſos eſſe: *Deus, Tetragrammaton, Jaeoa.* Quorum unum ſignificationem *curſus* habet: ut enim neceſſitatibus noſtris accurrat Deus, velocitatem caprearum, & cervorum ſibi aſſumpſit. Innuit hoc ſponſa in Cantico: *fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnuloque cervorum ſuper montes aromatum.* Alterum bina hæc indicat, *qui es, & qui erit:* quod ipſe de ſemetipſo ait: *Ego ſum alpha, & omega, principium & finis, qui & loquor vobis.* In tertio denique, tantundem quod, *proſpicere*, indicatur: nec enim aquila aut lynx eſſe poterit, tam acuti ſenſus oculorum, quæ divinam mentem exuperet, quippe quæ intima etiam cordium penetralia rimatur. His tribus itaque oculis ad prævidendas indigentias noſtras, & neceſſitates accurrit. Hunc ſenſum S. Auguſtinus diſtinctiſſime dedit, dum ait: *Deus totus oculus eſt, qui omnia videt, totus manus eſt quia omnia operatur, totus pes eſt, qui ubique eſt:* Ecce verum Jovem cum tribus oculis in ara ſedentem.

Providentia divina.

Ex catena SS. Patrum.

Cap. 4.

Ep. 36.

Ut verò ab oculis ad palpebras & cilia progrediamur, hoc dixerim inter veteres obſervatum fuiſſe. Cilia in decrepitis hirſutiora, & hiſpidiora deveniunt, copioſiorique pilo tanquam inculta, quod ex relaxatione oſſis ciliaris provenit, dum in vetulis majorem humorum copiam tranſmittit, unde etiam usque adeo corrugatur, & aggravatur præfatum cilium. Hac igitur aſperitate ciliorum, quæ in ſenibus apparet, veteres ſapientum inducti, figuram de illa & præſagium ſtatuerunt auſteritatis Stoicæ, quanta maxima eſſe poteſt. Hæc auſteritas flagellum duriſſimum eſt, quod Dea Nemeſis in manu ſua geſtat, ut delicta mortalium caſtigare poſſit, usque adeo ad populorum & ſtatuum regimina & gubernacula neceſſarium: ſine hoc enim ſæva iniquitatum graſſatio Principibus & Regibus adimeret ſupplicantium turbas, & gladius juſtitiæ, ſine filo acuminis obtuſus, imò dextera Jovis triſulco fulmine ſuo privata eſſet, ad percutiendos Encelades, expugnatores cælorum. Magna nihilominus præcautione utendum in adoperatione flagelli hujus, ajebat Seneca, dum nullum intervenire oportet paſſionis impetum, ſed æquum rationis moderamen. *Nihil minus quam iraſci punientem decet.* Et M. Tullius: *Omnis caſtigatio*, inquit, *& animadverſio contumelia vacare debet. Prohibenda enim eſt maximè ira in puniendo. Nunquam iratus, qui ad talia accedit, mediocritatem ſervabit, quæ eſt inter nimium & parum.*

Auſteritas.

De Ira lib. 2.

1. Officior.

Hactenus de viſione diximus: ſupereſt, & convenit, ut mihi quidem videtur, de cæcitate, quæ contraria eſt viſui, propter luminis privationem, nonnulla quoque in medium proferre. Inprimis igitur hanc pro Hieroglyphico ignorantiæ, qua Deus neſcitur, ſumptam invenio. Tales enim interno oculo deficiunt, quo levato, lucem illam immenſæ veritatis dignoſcere, ejuſdemque mandata comprehendere non valeant. Hoc ipſum de Phariſæis increata Redemptoris noſtri ſapientia olim dixit: *Sinite illos, cæci ſunt. Si cæcus cæco ducatum præſtet, nonne ambo in foveam cadunt?* His nihilominus, qui in ſolo literæ cortice hærent, videri potuit Redemptor noſter perſuaſiſſe etiam corpoream cæcitatem, tum cum apud Marcum dixit: *Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum, & projice abs te: bonum eſt tibi cum uno oculo in cælum intrare, quàm duos oculos habentem mitti in ignem æternum.* Confutat non immerito hos Valerianus ſequentibus verbis: *Ineptè quidam, imò impie atque Judaicè carneum oculum reipſa effodiendum, abjiciendumque intelligunt: unde nonnulli nacti hinc calumniandi anſam in Chriſtiani jugi ſuavitatem, onerisque levitatem dura nimis præcepta vocaverunt.*

Ignoratio Dei.

Matt. 15.

Marc. 9.

De oculo.

Volunt itidem Patres Sancti, Cyprianus, Chryſoſtomus, & Hilarius per oculum læſum, & infirmum, aut amicum infidelem, aut depravatam ſocietatem intelligi oportere, quæ nobis evitanda ſit. Plutarchus hanc ſummam veritatem ſtabilit: *Fœdera injuſtè frangere impium eſt: ſed hoſtes fallere non juſtum eſt modo, ſed honeſtum, verum, & lucroſum.* Amicitia ficta venenum eſt, quod de poculo in labris ſuis indulcorato propinatur, ſed væ cordi, in quod immiſſum fuerit. Malum hoc duplicitatis agnovit Heliogabalus Rex, quamvis & ipſe lethargo tot vitiorum ſopitus: dum de eorum miris intorſionibus & gyris, quibus ſe inſinuant, & rurſum retrocedunt, nunquam ſtabiles & fidi, edoctus novo ſupplicio eos rotæ imponi, & circum circa rotari fecit, nominando eos: *Amicos Ixionicos.* Adverſum hos ajebat Tullius: *vigilandum eſt ſemper, multæ enim inſidiæ ſunt.* Livius etiam, quanti periculi ſit, cum hujuſcemodi familiaritem inire, docuit, dum ait: *major dimicatio eſt cum perfidia, & proditione ſociorum, quàm cum hoſtibus.*

Amici ficti.

In Apophteg.

Alciat. Emblem. 54.

pro Planco.

Lib. 1. Dec. 1.

Cum autem de cæcitate nobis sermo sit, non extra propositum erit meminisse, qua ratione doctissimus vir Camerarius in binis Emblematibus, causas adduxerit, quibus mota antiquitas, amorem cæcum pinxerit. In quorum uno ei fortunam sociam dedit, inscribens hoc lemma: *Sapiens contemnit utrumq;*: quod totum sequenti inscriptione animavit:

En puer imbellis fugitivo lubricat orbe,
Fortunæ cœco fœdere junctus Amor.
Pacatos meritò paveas, spernasq; minaces.
Non potis est vinci; lumina quisquis habet.

In altero idem Amor vel Cupido inter tres thalamos nuptiales collocatus apparet, tribus filiabus nuptui dandis præparatos, sicque introducitur loquens: *Sum cæcus, ne cadar:* cum infra scripto Epigrammate.

An quæris castam? tibi sors obtrudet egentem.
An pulchram? pulchris non solet esse fides.
An ditem? Niobem potius, vel Amazona ducas.
Harpyas potius Thesiphonemque feras.
Non servire sat est, notas & ferre catenas,
Servitium fas est dissimulare tuum.
Unde fit ut cæcos inducat fascia vultus,
Serius ut jugulum comprimat illa meum.

Dissimulatio. Documentum maximè Ethicum: hoc est tale, quod simul nos videre & non videre docet, sicut in proverbiis dehinc demonstrabimus. Hæc virtus, eorum potissimum est, qui regimini populorum præsunt: qui si fumum passionum sese elevare ad fastigium mentis siverint, excæcatio subsequetur necessaria, prout inquit Petrus Chrysologus (*Serm. 19.*): *Quod vult, non quod est, audit semper, qui decrevit errare.* Et Terentius ait (*in Heaut.*): *Ubi animus se devinxit cupiditate mala, necesse est consilia consequi consimilia.* Et Sinesius ad Arcadium (*Orat. de Regno.*): *Istud primarium, ac summè Regium est, sui ipsius regem mentemque, domesticæ belluæ quasi moderatricem præficere.*

Sed ne te, mi Lector, cum cæcitate relinquam, revertor ad oculos. Dum proprietates struthionis, & testudinis considero, qui juxta mentem Plinii (*Plin. l. 9. c. 10.*), solo visu ova sua fomentant, & partum suum in lucem edunt: Doctissimus vir Causinus, in hoc intelligi posse dixit subsidium amici, qui videlicet, & vigilantia sua, & assiduitate inspectionis amicum suum defendit: contrarium ei, quod de struthio camelo refertur, qui in desertis arenarum ova sua sine ulteriori cura exponit, unde etiam (quod non sit, qui iis incubet) misere pereunt. De priori inquit Cicero:

Amicitia vera. *Qui amicum intuetur, tanquam oculum, & exemplar sui intuetur, quocirca absentes præsentes sunt, & egentes abundant, & imbecilles valent, & quod difficilius, mortui vivunt.* De altero genere amicorum, qui in rem suam solum intenti, cum maximè succurrendum amico est, eum turpiter deserunt, recordor me in transacta jam florenti ætate mea Oden quandam è multis strophis compositam contexuisse, supra id quod ait Ovidius:

Horrea formicæ tendunt ad inania nunquam,
Nullus ad amissas ibit amicus opes.

Unde in ultima stropharum sic conclusi:

Ma stupor non m'arreca
Eter nato veder l'infando abuso,
Che se cader minaccia alta una pietra,
Fugge ogniuno, e s'arretra.
Et oso dir se il Genitor racchiuso
Del' Erebo n' andasse in carcer cieca,
Il figlio d' Enea indevoto
Il ramo d'or piu non sciorrebbe in voto.

MORALIA.

Ab oculis, qui in omni adeo actione tantopere uniti sunt, tantopere concordes, ut si eorum alteruter contusus fuerit, fieri nequeat ut alter simul non offendatur; sicut etiam parem ortum habuerunt, & siquidem aliud impedimentum non intercesserit, pariter deficiunt: ab hac itaque insigni amicitia, & Charitas. reciproca correspondentia, S. Gregorius virtutem charitatis intellexit, quæ inter duos maxime manifestatur. Hæc amicitia, inquit sanctus, tum potissimum nectitur, *cum duo viri justi non voluptatibus non conviviis, sed communi utilitati esse se natos arbitrantur.* (*Ex Aldrov. de monstris f. 241.*) Quis verò nesciat virtutem hanc reginam cæterarum esse? *Tria manent*, inquit vas electionis, *fides, spes, charitas, major autem horum est charitas.* Charitas major est omni virtute. Absque hac exhæredatus, & depauperatus sociabus suis thronus est: quantumvis mente ad penetranda paradisi arcana elever, juxta mentem ejusdem Apostoli: *Si charitatem non habuero, nihil sum.* Hæc purpurâ suâ vestitur, ut se non sine ratione reginam demonstret, hæc de cella vinaria pretiosissimum mustum expromit. *Introduxit me Rex in cellariam suam, & ordinavit in me charitatem*: his verbis dilecta in Cantico gloriatur. Deus totus in illa est, & illa tota in Deo. *Deus charitas est*, subjungit Apostolus. Denique, juxta mentem Ambrosii, hoc nomine appellatur, *eò quod illa charius inveniri, & excogitari* nil possit. (*L. b. 2. Hexaem*)

Oculi profundius in capite collocati efficiunt, ut visiva potentia unita & recollecta, cum majori vigore radios suos pyramidales foras jaciat, quocirca etiam pupilla oculi in his aptior est, ad ea quæ procul sunt, discernenda: cum è contra oculi, qui prominent, & foras protenduntur, quippe quod eorum potentia disparata est, & disgregata, languidiores sint, & facilius retundantur, ipsaque pupilla, nisi forte perspiciliis reuniatur, fracta & deficiens, dispergatur. (Oculi prominentes & oculi profundius locati.) De his omnibus fuerunt, qui in oculis profundis, hominem perfectum intellexerunt, & justum, qui totus in semetipsum concentratus, & à mundo abstractus, pupillis elevatæ intelligentiæ suæ ad contemplanda arcana paradisi, cum Apostolo Paulo pertingit. (Vita solitaria.) Attende, inquit S. Ambrosius, quibus esca divina communicetur: *non otiosis, aut in civitate degentibus, sed intra deserta quærentibus Christum.* (*Homil. super misereor super turbam.*) Sacer rubus inter vepreta accensus monstratur, & gloria Domini apparet: *super montem excelsum seorsum.* (Ambitiosus.) Tabulæ legis in montibus, & medio fumi ministrantur.

Itaque in prominentibus oculis, tumorem arrogantiæ, & fastum intellexerunt antiquitus: qui nil aliud, quam semetipsos, & emolumenta sua considerant, quamvis semper id malo suo faciant. *Superbia est vitiorum regina*, dicebat S. Gregorius. Hæc ad gubernaculum omnium criminum sedet. Væ nobis si capite dotata esset. Hæc nihilominus tantopere pedibus suis valet, ut si quando intromissa fuerit, difficulter expelli possit. *Non veniat mihi pes superbiæ* (*Ps. 35.*), exclamat lacrymantibus oculis propheta David. *Quia superbia non habet caput* subjungit S. Ambrosius, atque idcirco: *superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam.* (*Ps. 100.*) Impossibile esse inquit Cassiodorus, ut cor ambitiosum divinorum munerum particeps reddatur: *Tunc incipit adesse virtus divina, quando incipit deficere præsumptio humana.* (*Super miserere.*)

Oculi id sibi proprium habent, quod alter alterum videre nequeat, quamvis omne id videant, quod penes ipsum positum est, & omne adeo objectum discer- (Oculi alter alterum videre nequeunt.)

diſcernant. Aptiſſima ſimilitudo eorum, qui cum actiones proximorum ſuorum ſedulo diſcutere delectentur, in ſuorummetipſorum oblivionem incurrunt: ſic obſervator quidam inter modernos ratiocinatur. *Quid vides feſtucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non conſideras?* exclamat increata Redemptoris ſapientia. Defectibus veſtris propriis intendite, exhortatur S. Chryſoſtomus, *vos qui ad condemnandos cæteros vitæ veſtræ abſumitis tempus*, & nihilominus, *ab hoc vitio*, inquit, *neque ſæculi homines, neque monachorum unum invenies liberum.* Deus qui nil niſi ſumma perfectio eſt, in perſona ſua ſupra turrim Nemroth apparet, & ſupra civitates contaminatas: unde in quodam loco refertur: *Deſcendit Dominus, ut videret civitatem, & turrim:* & in altero: *deſcendam, & videbo.* Obſervat hic S. Gregorius Papa, id quod ſequitur: *Ut nobis exemplum proponeret, ne ante præſumamus credere, quàm probare.* Concludatur cum S. Bernardo: *multi multa ſciunt, & ſeipſos neſciunt.*

Alienarum actionum obſervatores.
Matt. 7.
De Compunct. Cordis lib. 1.
Gen. 11.
Gen. 18.

Munivit natura, & circumſepſit oculum duplicatâ palpebrâ, ut pro libitu ſuo foras evagari poſſit, nec à rebus exterioribus offendatur. Ideam hanc eſſe dixerim miniſtri boni, quem ad mandata Domini ſui munitum, omnique virtute proviſum, & omni talento dotatum eſſe oportet, ut ſi forte in ſiniſtrum quippiam inciderit, non deſpondeat animum, nec expaveſcat, ſed illud cordi ſuo inſcriptum teneat, quod Æneæ quondam Sibylla ſuggeſſit:

Palpebræ boni miniſtri ideam habent.
Æneid. 11.

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito.

Perſuadet hic Heroi ſuo figuram Regis Aſſueri, qui dextram multo longiorem ſiniſtra habuiſſe legitur. Jeremias propheta conſtituitur, *in murum æreum, in columnam ferream, in adamantem, & ſilicem, ut evellat, & diſſipet, & ædificet, & plantet.* Conditionem perſonæ hujuſcemodi, cum omni exactitudine Caſſiodorus deſcribit, cum Regis Alarici verba de Tolonio Miniſtro Regis Theodorici refert: *Amaſti in audiendo patientiam, in ſuggeſtione veritatem: ſæpe quæ ad eum pervenirent, recto ſtudio corrigebas, & quod rarum confidentiæ genus eſt, interdum reſiſtebas contra vota Principis, ſed pro opinione Rectoris.*

MYSTICA.

De doctrina S. Auguſtini, Caſſiodori & Eucherii habetur, quod oculi per metaphoram Deo attribuuntur, ejuſque fortitudini, qui nimirum cuncta penetrat, qui à fine uſque ad finem pertingit, ut nil eum latere poteſt. Sic in Jeremia, Zacharia, & ad Hebræos legitur. In hac ingenti terrarum mole non eſt angulus uſque adeo remotus, nec receſſus uſque adeo abſtruſus quo diviniſſimus ille oculus, Deitatis ſuæ radios non emittat, bonitatem inquam, & miſericordiam, & authoritatem: ſic Origenes, Baſilius, & Hilarius ſentiunt, idque de Pſalmo trigeſimo ſecundo deducunt: *Oculi Domini ſuper juſtos.* Item de primo Regum capite decimo quinto, de Jeremiæ capite decimo ſexto. Pari modo ſiniſtrum oculum in argumentum vel figuram Juſtitiæ Divinæ trahunt, qua reos caſtigat, inhærendo citati Pſalmi verſiculo ſequenti: *vultus autem Domini ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.* Sic commentatur Georgius Venetus. S. Auguſtinus, & S. Hieronymus conſiderando dictum illud Pſalmiſtæ: *præceptum Domini lucidum illuminans oculos*, & id quod S. Joannes Evangeliſta in Apocalypſi ait: *oculi ejus tanquam flamma ignis:* referunt hæc in myſtico ſenſu ad cognitionem, & obſervantiam divinorum præceptorum: & ſicut oculi totius corporis lumen ſunt, ut idipſum ab omni ſiniſtro incurſu tueantur, & præſervent, ſic oculus mentis lex divina eſt, retinens mentem ne malè evagetur, & intueri ea geſtiat, quæ obſcuritatem & tenebras pariunt, quibus non ſolum divina majeſtas offendatur, ſed ipſe adeo homo ſibimetipſi damnum inferat.

DEUS.
83. q. 52. de verb. Domi. Serm. 18.
Lib 8. cap. 4.
For. Spirit. 1.
32- 8. 4.
5. Hierom. hom. 12.
In Pſ. 655.
Juſtitia & miſericordia.
Cant. 1.
Cant. 1. T. 6. c. 54.
In Apoc. hom. 1.
In Amos. 9.
Præcepta divina.

De hoc, quod cap. tertio Iſaias ſcriptum reliquit: *Ruit Jeruſalem, & Judas concidit, quia lingua eorum, & adinventiones eorum contra Dominum, ut provocarent oculos majeſtatis ejus:* Et de ſimili ſenſu qui in Deuteronomio reperitur, & in libro Job: denique & de eo quod in Amos propheta cap. 9. legitur: *Ecce oculi Domini ſuper regnum peccans:* dicunt S. Gregorius, & Baſilius, judicium & iram Dei argumentandam eſſe, tum videlicet, cum ignitis oculis intuebitur peccatores, & cum vultu indignabundo, & ſupercilio adirato eos pœnis ſempiternis addicet: referunt autem præfati ſancti, de hac Dei iraſcentis viſione plus damnandos habituros eſſe ſupplicii, quàm de ipſis tormentis. S. Hieronymus elevatiori mente ponderans id quod pſalmiſta inquit: *Oculi Domini ſuper juſtos*, inſinuat de hoc poſſe vigilantiam & cuſtodiam angelorum inferri, ſicut omnium etiam poteſtatum, & virtutum aliarum, ſicut ſunt Prophetæ, & ſancti omnes. Sic de cuſtodia & defenſione, quam Deus electo populo ſuo ſpondet, in Zacharia dicitur: *non tranſibit ſuper eos ultra exactor, quia nunc vidi in oculis meis:* quod convenit cum ſententia Iſaiæ: *Glorificatus ſum in oculis Domini, & Dominus factus eſt fortitudo mea.* S. Hieronymus & Origenes aſſerunt, alluſionem hic fieri ad glorificationem & pretium Redemptoris, quando ſtabilita & firmata jam diviniſſima fide ad amplectendam eam concurrerunt gentes, ut videlicet nomina ſua huic ſanctæ militiæ ſub vexillo crucis darent. Sic de oculis Joſeph patriarchæ in Geneſi dicitur: *Attollens Joſeph oculos, vidit Benjamin.* Vult S. Ambroſius hic benignitatem Salvatoris noſtri ſignificari, qui nos oculo bonitatis ſuæ intuetur, ſicut quondam Joſeph, tum cum ſecundus à Rege in Ægypto conſtitutus erat, fratres ſuos intuebatur.

Judicium & ira Dei.
Moral. 13.
Pſal. 33.
Cuſtodia Angelorum, Prophetarum, & Sanctorum.
cap. 9.
Sup. Iſai. 19.
In Geneſ. hom. 17.
Glorificatio Chriſti.
Cap. 49.
De bon. Patriarch.
Benignitas Chriſti.

Supra id rurſum, quod de Geneſi legitur: *Iſaac elevans oculos vidit camelos venientes ad ſe*, commentantur Hieronymus, & Gregorius, ſubſidium hic intelligi Salvatoris noſtri, quo ad animarum noſtrarum ſalutem indeficienti ſollicitudine vigilat, & ſuccurrit. Juxta mentem Bedæ, & S. Auguſtini in oculis Chriſti repræſentantur Apoſtoli, Evangeliſtæ, Prophetæ, & Doctores. Supra dictum Apocalypſis jam ſupra memoratum: *Oculi ejus ut flamma ignis:* rurſum S. Hilarius, & Rupertus Abbas omnimodam illuſtrationem, & ſplendorem Jeſu Chriſti intellexerunt, tum videlicet cum in ligno Crucis de inimicis ſuis triumphavit, & impleta ſunt verba Davidica: *Super inimicos meos deſpexit oculus meus.*

Gen. 14.
In Pſ. 15.
1. Paſto. 1.
In Gen. 49.
In Pſ. 87.
Divinitas Chriſti agnita.
In Pſ. 53.
1. In Apoc.
Pſal. 53.

Per oculos vulturis, quorum Job mentionem habet, qui acumine aquilino circumſpectant, nec tamen *intuitus eſt eam oculus vulturis:* docet nos Gregorius Papa, intentionem Redemptoris, ejuſque ſanguinem ſparſum intelligendum, quæ operationes nihilominus Hebræorum populum ingratum non juverunt. Per oculos columbarum, de quibus in Cantico Canticorum mentio fit ſecundum S. Hieronymum, dona Spiritus Sancti indicantur, quæ juxta fluenta pleniſſima fontis, & fluminis inexhauſti Sacroſanctæ Triadis diſpertiuntur, & in mundum emittuntur. Hæc eadem in Chriſto figurantur, illic ubi Zacharias propheta ſuper lapidem unum ſeptem oculos vidit, ſicut & diſcipulus dilectus in Apocalypſi. De his oculis inquit David: *imperfectum meum viderunt oculi tui:* Idem ſenſus etiam de Cantico Canticorum dedu-

cap. 28.
18. Moral.
Cap. 1.
In Iſai. & ſuper Zachar.
Dona Spiritus Sancti.
cap. 3. v. 9.
Cap. 1.
Pſal. 138.

Cant. c. 4. v. 1. Doctores, Sacerdotes, & Prælati. 29 Moral. 1. Cant. hom. 2. Matt. 6.

deducitur, & de S. Matthæo: Per hos oculos autem figurantur in Ecclesia viri docti, & literati, acuti ad intelligendum divina mysteria, sicut sunt Prælati, & Sacerdotes Ita sentiunt Gregorius, & Origines. Pari modo de hoc, quod præfatus Evangelista inquit: *si oculus tuus fuerit simplex totum corpus lucidum erit.* Iidem Patres Prælatum perfectum, & judicem æquũ intelligi posse censent, qui videlicet universæ plebi non secus ac candelæ & lumina prælucent. Job etiam de se inquit: *oculus fui cæco, & pes claudo:* Cum autem oculus totum corpus dirigat & illuminet: præfati authores Prædicatorem eximium in hoc oculo intelligi volunt, cujus acuta pupilla, sensûs spiritualis intelligentia dici possit. His pupillis fumus molestus est, hoc est, nefaria hæreseos corruptela, quæ sine intermissione candorem, & lumen Christianæ veritatis obscurare & denigrare satagit: de his Proverbium illud Salomonis intelligendum: *sicut acetum dentibus, & fumus oculis.* Et hi sunt oculi columbæ, superius jam memoratæ (secundum Basilii & Ambrosii mentem) qui puritatem, & decorem suum, & integritatem castimoniæ conservant: nec minus etiam in morem columbarum, dum vitam in terris degunt, ad cælestia sine interruptione temporis suspirant, & ingemiscunt.

Prælatus & judex. Homil. 5. 5. Rom. Iob. cap. 29. Prædicator. Prov. 10. 26. De Regul. f. 14. In Psal. 118. Serm. 105. de dignit. Sacerd.

Virtus intellectiva.

Per oculos generaliter virtus intellectiva figuratur, & cognitio animæ, prout benevolus Lector diffusius invenire poterit, in pluribus locis Exodi, Levitici, Psalmorum, Proverbiorum, Cantici, Isaiæ, Matthæi, Lucæ, Epistolæ ad Romanos. Sic commentantur S. Hieronymus, Beda, & Origenes: Et in oculis Samuelis, illic ubi dicitur: *Displicuit sermo in oculis Samuelis:* In libro Regum primo, præmemorati authores, intellectum sanctorum figurari volunt, & hominum justorum, quibus oculi principali privilegio referantur. Hinc per oculos columbæ intelligi, & explicari poterit is intellectus, qui non solum ad sacras literas comprehendendas se idoneum præbet, sed cum singulari acumine mentis profundius sese ingerit, & cum subtilitate sua altissimas intelligentias consequitur; columba enim symbolum, & figura Spiritus Sancti est, & ad donum tam eminens nemo eluctatur nisi divina opitulatione præventus. Sensus S. Ambrosii est, cum sæpe plangere columbarum sit, hos oculos ideam animæ referre posse, quæ dolorosam Christi passionem ob oculos sæpe verset, in eaque meditanda distineatur.

In Psal. 16. 5. Proverb. 10. 5. Isai. hom. 7 Cap. 8. Mens aucta & penetrans. Columba Symbolum Spiritus Sancti. In Ps. 118. Serm. 5. Passio Domini.

Proprietas Columbæ. In Ioan. tr. 13. 5. Lev. 26.

Notant S. Augustinus, & Hesychius proprietatem quandam columbæ admodum insignem, quod cum vulturi inimicissima sit, & ejusdem insidias vereatur, sæpe soleat circa fluminum fluenta commorari, ut illic, tanquam in speculo, umbram, & figuram vulturis intueri, & sic antequam rapaci ungue deprehendatur, avolare in libertatem possit. Pari modo & anima justa secus torrentem sinceritatis & rectitudinis, & in conscientia inviolata inambulans, spacium habet, unde se à Sathanæ unguibus defendat; Hic enim Angelus tenebrarum rapacissimus est, inter volucria, quæ amplissima aëris spacia pervagantur.

Porro sicut oculi corporis bini sunt, in pari numero sunt oculi mentis: quorum alter moralis est, alter mysticus, sic exponunt SS. Bernardus, Ambrosius, & Gregorius. Oculus qui fidem repræsentat, sponsum in Cantico decore suo cœpit, sic enim illic habetur: *vulnerasti me in uno oculorum tuorum.* Alter de quo idem ipse sponsus vulneratus est, oculus est virginitatis, & integritas vitæ immaculatæ: iidem authores volunt, cum uterque oculus conjunctus sit, unitatem cogitationum piarum indicari.

In Cant. Serm. 45. De Isaac. 7. Canti. 1. Cap. 4. Fides, & virginitas.

Volunt S. Hieronymus, & S. Gregorius, quod oculus sapientis, qui in pluribus historiæ sacræ locis in capite ejusdem fixus refertur, perspicaciam providentiæ, & maturitatem prudentiæ denotare possit, quæ utraque in mente sapientis fixa esse oportet. Hic enim, utpote fidelis, cujus capitis membrum sit considerare non negligens, profundiori meditatione in vitam & actiones Redemptoris sui penetrat, & omnem adeo illuc cogitatum suum refert, & in illo solidatur. His oculis privati sunt & Judæi, & infideles omnes, qui tanto bono mentem non applicant: prout cæcitas hæc, miserandum in modum ab Isaia Propheta repræsentatur. Longe aliam methodum sequuntur sancti, & reverentes Deum suum. Hi enim tanquam aquila, prout de eadem patientiæ speculum testificatur: *Escam de longè oculi ejus aspiciunt,* etiam in hoc rerum terrestrium vapore ad lucem illam inaccessibilem divinæ claritatis & solis æterni pertingunt. Richardus de Sto. Victore, ex eo quod quæque res objectum oculorum esse possit, symbolum judicii naturalis tam ad bona, quàm mala distinguenda formari posse inquit. Quantumvis autem his luminibus tam pretiosis nonnulli hominum ditati & dotati sint, nonnulli tamen, prout inquit S. Gregorius, hæc cum singulari quadam fatuitate habere dedignantur, & insanè rejiciunt. Hanc cæcitatem sanguineis lachrymis deplorant, Jeremias, & propheta Job; quorum ille quidem de anima meretricia sic loquitur: *Cum pinxeris stibio oculos tuos, frustra componeris,* & alter: *Quid te elevat cor tuum, & annuunt oculi tui?* Pari modo per oculorum elevationem (sicut studiosus Lector pro capacitate sua id in Genesi, Exodo, Josue, & Jeremia inventurus est) intelligi poterit anima, se à sæculo in sublimem abstractæ vitæ contemplationem recipiens, ubi elevato corde Divinorum mysteriorum arcanis immoretur.

Advers. Iovin. 17. Moral. Cap. 59. Sancti aquilis similes. Iob. c. 39. De somno Nabuch. 38. 1. Reg. 16. Cap. 4. 15. Contemplatio.

Exponit pro more suo doctissimè Augustinus, oculum corporeum significare intentionem, cum qua quisque operatur: oculus verò infatuatus, obliquus, & corruptus, voluntatem perversam denotat & passionibus suis turbidam. Quod universum cum illis præfati Patientis verbis convenit: *Oculi impiorum deficient, & effugium peribit ab eis, & spes illorum cruciatus animæ.* De eadem re & capite decimo septimo habetur: ubi simul eorum scelerata propensio ad omne genus vitiorum advertitur, quibus immersi actiones vitæ suæ peragunt. Supra id quod in Salomonis proverbiis habetur: *Oculi stultorum in finibus terræ:* Sancti Gregorius & Hieronymus eos intelligunt, qui cæca quadam avaritia, & immoderato habendi desiderio linceis oculis ad capturam lucri invigilant, nec prius saturitatem nanciscuntur, quam ad fines usque & terminos terræ pertigerint. In hoc solo fixæ firmæque eorum pupillæ sunt, & in his finibus metam cupiditatum suarum collocant. Quandoque oculus voluntatem & affectum significat, inquit S. Bernardus, supra id quod habetur in Genesi, Exodo, Psalmis, & Job. *Oculus,* inquit *scandalizat dum voluntas nostra aliquam minus castam, & importunè ingerit intentionem.* S. Ambrosius in oculo etiam ideam consiliarii prudentis cognovit, fundatus supra id, quod in proverbiis legitur: *Oculi tui recta videant.* Adjungit Origines per oculum dextrum significari posse eum, qui bonum consulit, per sinistrum is qui malum suadet; non enim desunt in utramque partem & Doctores & seductores. S. Hieronymus itidem hanc eruditam reflectionem inde colligit: *Quidquid nobis charum est, potest dici oculus scandalizans, aliquando potest intelligi uxor.*

Intentio recta. De serm. Dom. in monte. Intentio mala Cap. 11. Cap. 17. 10. 14. 17. 28. Moral. Homil. in Principio pro Hie. Ep. Homo avarus. 18. 33. 15. 17. Serm. de Angelis. Consiliarius bonus, & malus. Cap. 4. In Ps. 118. Serm. 16. Matt. hom. 5.

De

De hac negatione, & defectu facile est nosse, quantis opus sit ad mulierem bonam constituendam.

Super Matt. 18. Contemplatio gloriæ. Affectus sensuum. 1. Reg 11. 2. Moral. 26. Gratia, & supplicium. Loc. cit.

Per oculum dextrum intelligimus, inquit S. Augustinus, visionem, & intuitionem gloriæ, & claritatis æternæ: sed oculus sinister concupiscentias nostras figurat, & effrænata desideria sensuum nostrorum. Adjungit S. Gregorius: oculum dextrum, oculum gratiæ esse, oculus sinister figuram, aut demonstrationem supplicii, & pœnarum portat: primus signatur in Aino, secundus in Ennone, sicut in primo Regum capite undecimo (ita prosequitur Gregorius) in dextro symbolum vitæ contemplativæ, vitæ activæ habemus in sinistro. Scandalizat oculus dexter, cum quis contemplationi non idoneus, se in eam nihilominus ingerit, unde postea terram sumens pro auro, deceptioni necessariò subjicitur, & casum suum fabricat. Sic ratiocinari liceat de activa vita in sinistro: erit enim qui se Hectorem opinetur, sed parvus adhuc Astyanax esse deprehenditur: unde consultum est ut potentiæ juxta activitatem, & dispositionem suam operentur.

Operentur potentiæ juxta dispositionem suam. Misericordia. In Matth. hom. 13. sup. Isai. 29. super Iob. 29. 1. Reg. 2. 3. & 7. Pastoral. super Gen. hom. 7. 15. Gen. 21. Synagoga deficiens. Principes, Prophetæ. Cæcitas Pontificum. 73. 14. 20. Paganismus conversus. Sup. Isaiam hom. sup. Isai. 29.

Oculus item misericordiæ typum præsefert, juxta dictum Deuteronomii: *Neque parcat ei oculus tuus.* Dicunt Sancti Hieronymus, & Gregorius, unà cum Origene, in oculis Jacob (sicut in libro Genesis cap. 48. invenitur) qui prius obfuscati, postea primitivam lucem & claritatem adepti sunt, intelligi oculos Israëliticæ gentis prius obcæcatos, & vanis idololatriis corruptos, sed per adventum Christi rursum illuminatos. Sic per oculos Agar à Deo apertos, unde etiam, quem desiderabat, fontem protinus invenit, illud significatur, quod in Judæis adimpletum est, tum cum abolita idolorum superstitione & cultu ad verum Deum conversi, de morte peccati, ad vitam cognitionis spiritualis resurrexerunt. Per oculos Lyæ lippientes, & distortes, de quibus in Genesi capite 29. refertur, debilitas, & defectio synagogæ præsignabatur. Sic in oculis Judaicæ gentis, (de quibus Isaias cap. 29.) Principes, & Prophetæ intelligendi sunt. In oculis Eliæ, de quibus in lib. 1. Regum sic habetur: *Caligaverunt oculi ejus,* cæcitas Pontificum, & Scribarum inter Judæos exprimitur; id quod etiam in Psalmis, in Zacharia, in S. Matthæo manifestū fit. Gentilismus primum quidem obcæcatus perversitate peccatorum suorū, & deinceps illuminatus, & splendore divinæ gratiæ illustratus, præsignatus fuit in cæco nato (prout illud Origenes, Hieronymus, & Gregorius exposuerunt) qui à benignissimo Redemptore nostro lumen oculorum accepit.

f. 1. Reg. 25. 1. Reg. 15. Cognitio sui ipsius.

Cognitionem sui ipsius his duobus verbis, jussu Dei Saulem Samuel alloquens, expressit: sic enim ait: *Nonne cùm esses parvulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es?* Hic enim Saul antequam ad fastigium tam sublime hoc est Regale pertingeret se parvulum agnoscebat. Talem decet esse sui notitiam ei, qui ad dignitates sublimiores aspirat.

Oculi aperti experimentum malorum. f. Num. hom. 16. Defectus fidei. Contemptus religionis. Prælati decepti.

Oculi progenitorum nostrorum aperti ad dignoscendum bonum & malum, quibus serpens illud, è sacra Genesi insufflavit: *In quacunque hora comederitis, aperientur oculi vestri, scientes bonum & malum,* idcirco aperti sunt, inquit Origenes, ut experimentum mali haberent, quod prius non habuerant. Per oculos Isaac, de quibus in Genesi dicitur: *Caligaverunt oculi Isaac, nec videre poterat,* significatur & exprimitur defectus fidei, unde oculus mentis obtenebratur, & confunditur, ex quo proinde contemptus & vilipendiū religionis consequitur: nonminus illic quoq; Prælati figurātur, à deceptione adulationis distorti, & corrupti.

Curiosa, & majori reflexione digna sunt, quæ S. Hieronymus super caput nonum Zachariæ prophetæ commentatur, ubi sic habetur: *Omnis verbi Domini in terra Adrach: & Damasci requies ejus, quia ad Dominum erit oculus hominis,* subjungit Hieronymus: *Oculus hominis, & omnium tribuum Israel dicitur esse Domini: qui Domini est, quicunque & de gentibus respicit Deum, & sperat in eo, & de cunctis tribubus Israel: vel quia Dominus æqualiter cunctos respicit sine exceptione personarum.* Nequit verecundia meliori & aptiori figura exprimi, quam oculo pudibundo, & humi demisso: hic enim motus naturalis pudicæ virginis est, & ubicunque singulariter in observatione habitus. Idcirco Doctores omnes in hoc conveniunt: idq; maximè ex eo, quod Rex Achimelech cum Sara & fecisse, & dixisse legitur, deducunt: *Ecce* (inquit Rex mulierem hanc Abrahami) *mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit in velamen oculorum tuorum.* Velum enim quod ad oculos tegendos adhiberi solitum erat, indicium eorum est, quæ supra memoravimus.

Cap. 20.

Petulantia & lascivia. Cap. 39. Cap. 34. Cap. 52. Salus per Christum operata in mundo. 1. 4. Sup. Ezech. hom. 6. sup. Apocal. hom. 3. In Ezech. hom. 5. & 19. Moral. 10. Lux Evangelii.

Audacia rursum, & proterva libertas, quæ petulanti vagabundo & arroganti oculo, omnium circumstantium in se provocat, quippe quæ flammas scintillantibus oculis fulgurare videtur, cor indicat impudicis ignibus succensum, propter quod & prava concupiscentia nominatur. Talis erat in uxore Putipharis adversus continentiam Patriarchæ Joseph, de quo in sacra Genesi refertur: *post multos itaque dies injecit domina oculos in Joseph, & ait: dormi mecum.* Sic & Job propheta inquit: *quasi impios percussit eos dominus in loco videntium.* Et in prophetia Isaiæ: *Nudavit Dominus brachium suum in oculis gentium:* quod per interlinealem expositionem sic elucidatur: *quia Dominus proposuit salutem omnibus per Christum acquirendam.* In mysteriosis visionibus, quas habuisse leguntur prophetæ Ezechiel, & S. Joannes in Apocalypsi, ubi sic habetur: *omnia plena erant oculis ante, & retro:* dicunt Sancti Hieronymus, Augustinus, & Gregorius his figurari lucem Evangelicam quæ tanquam lucidissima Pharos, cælestis splendoris radios emittit, quibus orbis universus illuminatur, & succenditur. Præfigurant itidem, juxta eorundem Patrum mentem, cognitionem rerum præteritarum, & futurarum, in iisque exactissimam providentiam. Oculi verò, qui præterea illic ab intro in visione illa, versabantur, secundum id, quod præfati authores meminerunt, animas justorum in typo referunt, quæ in semetipsas introrsum conversæ Deo soli placere quærunt, sic tamen ut extendere lumen ædificationis suæ de foris ad salutem, & solamen proximorum non negligant. Per oculos Balaam qui ad videnda castra & tentoria populi Israelitici aperiuntur, dum contra eos clamorem suum extollit, indicatur (prout id Origeni visum fuit) Diabolicum ingeniū, & perspicax Sathanæ sensus, qui ad hoc intentus est, ut à recto tramite nos seducat. Oculus vulturis, prout exponit S. Hieronymus, idem ipsum significat. Oculi Leviathan serpentis, juxta eundem, cum astutissimum animal sit, de quo in libro Job legimus, idem concludunt: imò verò cum præfatus serpens quasi Rex sit omnium serpentium, visuque acerrimo dotatus, per hunc significari poterunt (sequitur in paraphrasi sua Hieronymus) consiliarii Sathanæ, qui vivacissima pupilla sua, prævidere cum possint secutura, omni machinamento consiliorum suorum, & suggestionum indirectam, laqueos pedibus nostris tendunt, ut videlicet ab itinere nostro, vel deflectamus, vel omnino ab eodem cessemus: hæ pupillæ insidiantium nihilominus apud Job spondere nobis audent, pupillas se & radios auroræ esse, dum promittunt fugare se à cordibus nostris posse tenebras illas, quibus tamen fœdum in modum obnubilatæ sunt: & quarum lux æquiparanda est fulguri, quod prænuntium est & tonitruum, & tempestatum.

Sathanæ ingenium. In Num. hom. 7. In Iob. 28. 40. In Iob. 41.

Arrogantia. *In proverb.30.* Per hos oculos itidem Beda intelligi vult, protervam arrogantiam, & inflatam magniloquio suo pseudoprophetarum & hæreticorum inanem jactanctiam. Sed quæ propediem tanto majori lapsu casura est, juxta illud Isaiæ: *Claudet oculos vestros.* *Cap. 19.* Ad significandum filium vilipendentem patrem suum, in proverbiis sensus quidam habetur, qui, meo quidem judicio, id quod præ manibus est, optimè exprimit, & est is, qui sequitur: *Proverb. 30.* *Oculus subsannans Patrem:* Hic auctores pene omnes conveniunt posse insinuari hæreticos, qui Ecclesiam matrem suam tam benignam, & omnibus communem, imò verò & Christum Redemptorem Patrem suum subsannant, & irrident.

AntiChristus. *Cap. 11.* Minatur apud Zachariam prophetam Deus, se Pastorem stultum castigaturum esse, qui relicto grege in prædam idololatriæ destinat, & ait: *Gladius super brachium ejus, & super oculum ejus dextrum brachium ariditate siccabitur, & oculus tenebrescens obscurabitur.* *Super L. C.* Hic Pastor stultus (sensus est S. Hieronymi) alius non erit, quàm AntiChristus, oculus ejusdem scientia ejus falsa erit, quam infatuato lumine suo disseminabit, & disperget. Per oculum, qui datur pro oculo, sicut in Levitico diffusius exponitur, juxta interpretationem Hesychii, *Super Levit. c. 24.* homo denotatur, qui cum aliis causa sit, ut in viam erroris incurrant, & ipse denique hoc eodem errore, corrumpitur & occæcatur. Vidit propheta Zacharias, foras exeuntem mensuram, & audivit intonantem Angelum: *hic est oculus eorum in universa terra.* Explicat Hesychius vel de iniquitate propalata hoc accipiendum esse, vel in avaris (inquit ille) Avari. mentem obtusam ad divina contemplanda indicare, oculi enim horum ad nil aliud invigilant, quàm ut thesauros accumulent, & argenti massam coacervent. Psalmista David cum humili opinione de *Ps. 130.* semetipso inquit: *Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.* *In Levit. c. 24.* De talibus oculis inquit S. Superbia. Hieronymus, quod homines indicent ambulantes in *Cap. 37.* *Cap. 16.* sublimibus, & mirabilibus super se, cum petulantia, & mentis elevatione. De his latius in Isaia propheta, sicut & in libro Job invenitur: *ubi oculi terribiles*, de quibus præfatus Job meminit, crudelitatem exprimunt, & barbariem Judaismi, contra Salvatorem *Super Isai. 2.* Deum: sic commentatur S. Hieronymus. In afflictionibus & necessitatibus nostris, eum oculo intuemur attento, de quo beneficium, & adjumentum speramus; *Ps. 144.* Preces & adjutorium. hinc Psalmista inquit: *Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das illis escam in tempore opportuno.* Glossa hic preces, & supplicationẽ, tum deinde adjutorium præstitum intelligit, quod sit orationis præcedentis effectus: sic ergo memoratus psalmista concludit: *sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum*, ab his enim illi, vel castigationem prævaricationibus suis debitam verentur, vel præmia meritis suis danda expectant.

Mancipia peccati carnalis. Hi oculi servorum in manu dominorum, servos quoque peccati in manu passionum indicare poterunt. & vicissim id quod propheta regius inquit: *sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ:* intelligi possunt hi, qui libidinibus & sensualitatibus vincti, nisi melius dixero dissoluti sunt, in quo loco *Domina* humanam carnem figurat. In libro Job habetur textus quidam obscurus admodum: nec facilis ejus expositio esset nisi *Cap. 40. 33.* *Moral. 8.* *S. Ioan. 40.* Sancti Gregorius, & Hieronymus necessarium nobis lumen suggessissent: ait Job: *In oculis suis tollit eum in offendiculis:* Dæmon timens, & sperans. hi verò sic legunt: *in oculis suis hamo captus est.* In quo dæmon intelligendus, qui postquam Christum cognovit, ringebatur: cognovit enim eum, à quo sibi timendum erat: post hæc nihilominus nova spe allectus fuit, fore ut mediante vetito, & prævaricatione legis tam divinæ, rursum tot populi æternæ damnationi destinandi essent.

In talione, de quo oculus datur pro oculo (sicut in *Exod. 20.* libro Exodi reperitur) sumi potest, sic Isidorus Clarus inquit, simplex & literalis sensus: vel potius hoc secundum Origenem & Cassiodorum exponendum est, *In hunc locum Exod.* qui illic subjectionem, vel captivitatem intellectus figurari asserunt. Dictum hoc Psalmistæ: *Qui eripuit* *hom. 19.* *animam meam de morte, pedes meos à lapsu:* *Ps. 114.* ad id referunt præfati, quando Altissimus transportaturus electos suos ad Paradisum æternitatis, levat obstaculum, Visio beatifica. quo præpediebantur, ne serenam illam & æternam visionem intuerentur: sic enimvero id quod dicitur videre oculo ad oculum, idem est quod videre facie ad Oculus ad oculum. faciem, hoc est, prout memorati authores inquiunt, gaudere visione intuitiva: de qua propheta Isaias meminit. Oculi item qui in apice cornuum in ingenti illa bestia apparuerunt, quam Danieli prophetæ mon- *Cap. 51.* stravit Dominus: AntiChristum repræsentant futurum quidem verum hominem, sed idcirco Dæmoni assimilandum, quod ab eodem inhabitandus sit, prout *Cap. 7.* sanctus Hieronymus in præscripto loco, glossatur.

PROVERBIA.

Oculus vicini invidus. Fatendum est proverbium Invidia vicini. hoc fundamentum habere antiquissimum: quippe quod jam tum à primordio sæculorum fratri- *Gen. 4.* cida Cain, invidebat fratri suo sacrificia: sicut & fratres Joseph eandem invidiam nutrierunt, de quibus scriptura: invidebant ei, *nec poterant ei quidquam pa- Gen. 37. cificè loqui.* Hoc vitium deinceps, quo quis in prosperitate vicini sui marcescit, per longam posteritatem serpendo, & novis semper viribus auctum ad nos usq; pervenit: cujus ampla descriptio, inter alia à Poëta Ovidio in Metamorphosi sua legitur. De præfato proverbio Alippus in Manutio inquit: *Inimicus, &* *In Epod. Enyon.* *invidus vicinorum oculus, ut dictum est in proverbio.* Et Aristoteles: *Vicinus invidet vicino, juxta Hesiodi* *2. Rhetoric.* *sententiam:* hoc est, fortassis absque authore, & in hanc rem Ovidius.

Fertilior seges est alienis semper in arvis,
Vicinumque pecus grandius uber habet.

Et alibi:

Invidus alterius rebus marcessit opimis.

Pari modo Sanazarus:

L'invidia figlivol mio se stesso lacera,
E si dilegue come agnel per fascino.

Oculus mulieris. Hoc proverbium enatum est, si- Res perniciosæ. gnificans res omnes, quæ cum fuerint ab oculo nostro notatæ, damnum nobis inferre possunt: sicut de vultu mulieris flammæ ad incendium excitandum prodeunt, quæ usque adeo violentæ nonnullibi fuerunt, ut domos, & familias, civitates & regna subverterint. Unde nunquam intermoriturum erit excidiũ calamitosæ Trojæ, cui focos hos exitiales oculi Helenæ intulerunt. Sed de hoc jam mihi sufficienter dixisse videor in Hieroglyphicis: hic solum cum Virgilio concludo, qui de muliere inquit:

Uritque videndo Fæmina. *Ex Aldiman. p. 221.*

Nec hoc mirum esse Terentius inquit: *Novi ingenium mulierum, nolunt ubi velis, ubi nolis cupiunt ultro.* Quidam etiam philosophorum usque adeo male de mulieribus sentiebant, præsertim de Stoicorum secta, ut si quem denotare vellent hominẽ in otio enervatum, mulieris eum (ut cum venia loquar) podicem appellarent. Hinc Hesiodus: *Amat otium fæmina, & fucorum in morem, virorum laboribus quæsita, sibi insumit.* Sed de his alibi fusius.

Oculos in occipitio gerit. Cum hoc proverbio Proverbiũ Italicum. exprimebatur homo vafer, & astatus, imo verò fi-

ctus,

far di bocca spalle. ctus, & dissimulator, de quo Itali nostri in proverbio inquiunt: *far di bocca spalle*: hi enim oculos sibi in tergo collocant vitium omninò monstruosum, quod quantum in ipso est, ipsum adeo Deum hypocrisi sua fallere intendit: unde S. Gregorius ait: *Mens hypocritæ semper præparat dolos*: Et S. Augustinus accommodate in rem nostram, *simulata æquitas*, inquit, *non æquitas est, sed duplex iniquitas*. Ejusmodi homines scorpionum similes sunt, quibus hæc Epigraphe convenit: *Amplexantur ut perdant*. Si verò jam memoratum proverbium in alio sensu acceptum fuerit, usque adeo naturam mutat, ut ex pessimo in optimum degeneret, dum videlicet, juxta virum doctissimum Aldrovandum Commentatorem ejusdem, non solum in principe vigilantiam, sed in omni adeo gubernatore denotat, quem oportet non solum sicut Argum oculis multis provisum esse, sed in adversa quoque corporis parte: volens eum totum oculum, plenum perspicacitate, & mente esse. Persius hunc Janum nominat: Homerus eum principem ubique oculatum appellat. Talem assistentiam M. Tullius recommendat illic, ubi ait: *Est boni magistratus, non solum videre, quid agatur, verum etiam prævidere quid futurum sit.* Sol Mundi Princeps idea eorum qui regnant, cursu infatigabili, & cum oculo inflammato iter diurnum perficit, relinquens vices suas Lunæ nocturno tempore. *Non oportet*, inquiebat Homerus, *noctem integram dormire consiliarium virum, cui commissi populi, & tantæ curæ res sunt.*

1 Moral. *In Psal 65.* *Monstror. hist. p. 7. c. 96.* Vigilantia. *Pro Murena.* *Iliad. 6.*

Facilius creditur quod oculo videmus quam quod auribus audimus.

Oculis magis habenda fides, quàm auribus. Nunquam fuit, & nunquam, opinor, futura est natio, quæ proverbium hoc non acceptaverit, aut posthæc acceptatura non sit, cùm ejusdem experientia quotidiana nunquam defutura sit. *Quæ cernuntur certiora sunt, quàm quæ audiuntur*, ait Manutius. Hinc in loco quodam Horatius:

In hunc locum de arte.

Nec retinent patulæ commissa fidelius aures.

Et alibi:

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.

Ex Ald.

Hinc Plautus: *Manus lenes voco oculatas, non auritas, quæ demum credunt, quæ vident.* Admirabiliter hæc Virgilius, & ad longum exprimit in portis illis, quas Æneæ Sibylla in inferno monstravit: quarum una de ebore erat, quo somnia, & phantasmata introëunt, sed confestim inde rursum prolabuntur, & evanescunt: altera de cornu erat, ubi visus figurabatur, ad corneam illam oculi tunicam respiciendo poëta, quæ ejusdem pars præcipua est: tum verò etiam ad nigrum illud, nigrum inquam pupillæ. *In summa*, concludit Manutius, *ad cognitionem magis faciunt aures: ad fidem faciendam certiores sunt oculi.* Hinc evenit, ut si quis, quod mirum nobis & exoticum videatur, recensuerit, interrogare consueverimus, num hæc oculis vidisti?

De Epistola quadam Juliani ad Leontinum deductum est proverbium, ubi sic habetur: *Sermo quidam Thurius dixit: aures hominibus minus esse fideles, quàm oculos: Thurium appellavit, indicans Herodotum, dicti Authorem, vel ob impetum divinum, vel quod is scriptor apud Thurios vixit, & mortuus est.*

Sedula in rem quandam applicatio.

Oculis fixis intueri. Hoc de iis dictum, qui in operatione sua fixi sunt, & omni modo intenti: impossibile autem est eum, qui mente incerta huc illuc evagatur, operationem suam perfectam reddere, quam nihilominus perficiendam occepit: *Age quod agis*, tota Socratis schola inclamat. Proverbium autem hoc exinde deductum est, quod rem quandoque cum tanta applicatione intuemur, ut illuc fixo oculo toti in eandem absorpti videamur.

Pluribus intentus minor est ad singula sensus: proverbium Aristotelicum est, & jam vulgo notum; de quo Manutius: *sumptum est ab amantibus, qui stupentibus, nec unquam dimotis oculis inspiciunt id, quo delectantur.* Primus qui authoritatem adagio huic præstitit Dionegianus quidam fuit, juxta mentem Plutarchi: subjungit inde: *gravis Author & molestus, qui ad singula stupet, & defixis est oculis*: Concludit M. Tullius: *Ut totam causam, quam maxime intentis, ut ajunt, oculis acerrime contemplemini.*

In Comment. de Audiendo. *Pro Lucio Flacco.*

Condemnat quantum potest vehementissime, in agendo incuriam, & supinam negligentiam Petrus Chrysologus, in iis præsertim, qui gubernaculis populorum præsident, dum ex his pullulantes abusus, inevitabiles casus, ruinas, & præcipitia ob oculos ponit: *Hæc est illa remissio*, inquit, *per quam unus ædificat parietem, & alius linit: per quam laudatur peccator in desideriis animæ suæ. Imo per hanc canes muti, non valentes latrare, per consensus uniformitatem, faciem & similitudinem peccatorum assumunt, sicut scriptum est: Usquequò judicatis iniquitatem, & faciem peccatorum sumitis?* Clamat Deus illic apud Joannem, de quodam eorum: *Utinam aut frigidus, aut calidus esses, sed quia tepidus es, incipiam te evomere.*

Ruinæ, quæ negligentiam in agendo consequuntur. *In Epist.* *Cap. 4. Apocalyp.*

Oculis pulverem offundere. De iis dicitur, qui rem manifestam occulere quærunt, eo quod ad commodum eorum non vertat, quam etiam abolire satagunt, & rationes infringunt eorum qui contra sentiunt. Quod adagium perinde jam tantopere tritum est, ut etiam per ora turbæ promiscuæ transeat: dicunt enim: *Costui ci vorrebbe far travedere, e gettar la polve ne gli occhi.* Videtur autem traxisse primitivam originem suam à castris militaribus; antiquitus enim consuetudo inoleverat, ut ad principium pugnæ hostis hosti pulverem jaceret in oculos, ut cum manus conferenda esset, percussoris ictus tanto magis lateret, & minus evitari posset. Hac arte & hoc stratagemate militari quondam usus est magnus ille Bellidux Sertorius, qui à tergo montis pleni pulveribus eousque latuit, donec secundo vento propinquanti inimico omnem adeo arenam illam in aërem levatam, in oculos impulit, atque ita malo hoc involutum hostem, & ferienti milite adortum, ad internecionem usq; delevit. Materia hæc Prædicatoribus non inutilis: quamvis enim antiqua, moralitati tamen aptissima est, Quadragesimæ primo die in usum jam deducta, ubi ad memoriam terrenæ, & pulverulentæ constitutionis nostræ quotannis repetitur: *Memento homo, quia pulvis es.* Siquidem pulvis hic in oculos inimicorum nostrorum, mundi, carnis, & Diaboli injectus fuerit, excæcantur, ita ut à nobis victi recedant. Hinc S. Anselmus inquit: *facilè contemnit omnia, qui cogitat quotidie se moriturum.* Hoc proverbio, prout refert Manutius, S. Hieronymus in pluribus locis usus est: idem Manutius ait: *Marcus Tullius gloriatur se in actione quadam judicibus tenebras offudisse.* Hoc idem quoque, juxta mentem doctissimi Aldrovandi, usurpari in eum sensum poterit, cum quis rem non minimi momenti vili pretio comparaverit: unde dici solet: *Pulverem ei in oculos injeci.*

Res manifestas occultare velle. Pulverem in oculos injicere. Memento homo. *De monstris f. 169.* Res cara, vili pretio empta.

Oculis ac manibus: tum in usu est, cum quis ad perfectam cujusque rei notitiam pervenit: unde etiam consuetudo habet, ut his verbis utamur: *hismet oculis meis vidi, & manu propria palpavi.* Quod tum vere dici potuit cum gloriosissimus Apostolus Thomas manu sua Redemptoris nostri sacratissimas plagas contrectavit, dum prius dixisset: *nisi videro & tetigero non credam.* Supra quod admirabiliter Petrus Chrysologus ait: *immisit manus, injecit digitos, patefecit vulnera,* &

Rei cujus piam.

& ut Christum crederet, iterum pati compulit Christum. M. Tullius scripto reliquit: *Cum manifestè venenum deprehendisset, quod vir Matris Opianicus ei paravisset, res non conjectura, sed oculis, ac manibus teneretur, neque in causa ulla dubitatio posset esse, accusavit*: subjungit Manutius: *Quidam porro adeo sunt increduli, ut nisi manibus contrectent, non credant.* *In utrumque oculum dormire:* Eorum paradigma proprium est, qui abdicatis omnibus sæculi negotiis, soli tranquilitati, & paci internæ vacant: quod à nostris hoc modo exprimitur: *Vivere è lasciar vivere.* De quo Plautus: *De isthac re in oculum utrumvis conquiescito.* Prodiit de scena proverbium hoc. *Captatus est à Comico ex novatione verborum*, inquit Manutius: tum videlicet adagium valebit, cum homo virtutis, qui annos vitæ suæ optimos jam in commodum & beneficium Reipublicæ expendit, annorum deinceps gravitate oppressus se in tutum solitudinis & quietis procul à tumultu receperit: non illic est, quod eum negligentiæ arguamus, & quod vitio illi hæc solitudo ejus verti possit; sic Tyberius Imperator egit: sic Marius, & Scipio cum Linternis: sic Severus Septimius, qui postquam sibimetipsi aliquantum temporis vixit, & se in libertatem suam recepisset, quamvis septuagenarius occumbens, inscribi nihilominus sepulchro suo voluit: *Hic jacet Septimius annorum septem.* De hac tranquilitate animi copiosa volumina posteritati dederunt Seneca, & Plutarchus.

Pro Cluent. / Tranquilitas & pax. / *In Pseudolo.*

Ego quoque in florescenre ætate mea libellum de hac ipsa publico dedi, inscriptum: *Il solitario felice*: aut verò: *Stoico Christiano.* Hæc solitudo in homine justo veram consolationem, & vitam plenam serena fiduciâ operatur: unde & Propheta regius inquit: *Jubilate DEO omnis terra, servite Domino in lætitia.* Hanc doctrinam Philosophorum schola edocta fuit: Euripidis præsertim, qui ait: *quisquis multa agit, ubi cessare liceret, stultus est, cum jucundè possit tranquilius vivere.*

In Antiope.

Oculus dexter mihi salit. Solet his verbis figurari desiderium ejus, qui videre, aut nosse rem quandam cupidissimè quærit, quam sibi gratam, & acceptam futuram sperat. Proverbium hoc exinde natum est, quod vanæ & superstitiosæ mulierculæ, de diverso tinnitu vel sonitu partium corporis in futurum prospicere, & argumentari soleant: unde inter sapientes quoque in jocosum proverbium transiit, ut cum primum bona aut mala de nobis dicta esse, relatum nobis fuerit, respondere soleamus: quin & aures mihi idcirco tinniebant. Ad confirmationem etiam ejus, quod de mulierculis jam retulimus, locum Plauti conspicuum adfert Manutius: *Prurit mihi tergum, pruriunt dentes, pruriunt pugni: Et utrum dentes tibi pruriunt an malæ?* Theocritus in eundem sensum: *En oculus dexter salit mihi, illamne videbo?* Rursum Plautus: *supercilium salit.*

Desiderium quo nosse rem jucundam nobis desideramus.

Ad oculos magis, quàm ad vesicam pertinet. De ea re dicitur, quæ oculis visa, plus valet ad eorundem delectationem, quàm ad lucrum & utilitatem hominis: ubi continens pro contento sumitur: vesica enim pro lucro usurpatur, eo quod antiquitus loco bursæ, (prout vir doctus quidam observavit) argentum in vesicis collocabatur, quod quò copiosius erat, eò majores utique vesicæ erant. Id ipsum sequentibus verbis famosissimus observator Aldrovandus expressit: *Hoc in loco vesica pro lucro usurpatur, cum olim prisci vesicis porcinis, & bubulis pro loculis, & receptaculis pecuniarum uterentur.* Hinc colligitur, quàm in omni hominum ætate pecuniarum aviditas, & aurifames invaluerit: quamvis dixerim, id moderatius factum inter antiquos, præ modernis temporibus: quid enim vilius quam crumenæ loco, vesicis uti?

Rès jucundæ, sed non utiles. / Argentum repositum in vesicis. / *L. C.*

Oculi Atrei. Significatio hæc hominis severi est, qui aspectu suo terrorem injicit. Sicut olim in theatris, ubi res terrore & horrore plena repræsentanda erat, in Tragœdiarum lugubri spectaculo in scenam producebatur Atreus. Quod verò oculi cum superciliis in arcum elevati severitatis symbolum sint, jam in præcedentibus declaratum est. Hinc & M. Tullius ajebat: *Acerba audire tolerabilius est, quàm videre.* Et S. Joannes describendo in Apocalypsi visionem Salvatoris Judicis, ait: *Oculi ejus, ut flamma ignis.* Et David: *Vultus Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum:* quod tamen jam supra meminimus.

Severitas. / *Ad Curionem* / *Apocal. 1.*

Oculata manus. Hoc de iis dicitur, qui effectum promissis suis adjungunt: ut non in solis verbis liberalitas sit: sicut hodierna sunt tempora, ubi verba in promptu sunt, factis non subsequentibus. Oculi symbolum hic verborum sunt, manus operum: propter hoc propheta regius nonnullibi ait: *Omnes gentes plaudite manibus.* Et alibi: *Extollite manus vestras in sancta.* Utque ad genuinam horum verborum intelligentiam pertingamus Plautus præ manibus est, qui ait: *Oculatæ manus, quæ promissa velint exhiberi re, non oratione promitti.* Ita Lena quædam in Asinaria adolescenti montes aureos pollicenti, cùm illa nihil commoveretur promissis, semper inquit: *oculatæ nostræ sunt manus, credunt, quod vident.* In eadem erat sententia Leno ille Terentianus Sanio: *nunquam inquit ego adeo astutus, quin quid possem mallem auferre in præsentia potius.* Huc allusit Cheræa in Eunucho, *fac nunc promissa, ut appareant.* His probationibus reflectio debita defutura non esset, sed cum copiosus numerus adagiorum in materie hac nobis præsto sit, ne ulterius distinear, ad aliud rursum progredior.

Verbis facta conjugenda. / *Ps. 46.* / *Ps. 17.*

Cæca dies, & oculata dies. Curiosum, si ullum aliud, proverbium hoc est: dum prima adeo fronte in se contradictorium involvat: nihilominus cum sale, & facete admodum, & familiariter à Plauto exponitur. *Dies cæca* tum dicebatur, cum merces servis debebatur, aut cum terminus jam adesset, ut æs alienum solvendum mercatoribus, & fœneratoribus esset, & tamen nulla adhuc solutio sequeretur: *Oculata dies* post hæc erat, cum aurum & argentum in monetis exhibitum universam domum ipsas adeo personas illuminabat: cum aurum splenderet in oculis, & ut ita dixerim, diei lucem adderet. Sic apud Plautum quidam hæc verba profert: *Eme cæca die: Hercle oleum id vendito. Oculata die jam Hercule vel ducentæ fieri possunt præsentes minæ. Hoc est, Eme non præsente pecunia, sed in diem pacta revende, pecunia præsente.* Juris consulti etiam scripturam cæcam appellant, quæ testimonia non admittit, aut verò eam, quæ datur, & pronunciatur in eum qui longinquius abest, & præsens non est.

Denarii non soluti aut verò exactè dati. / *In Pseud.*

Oculum excludito. Hæc figura est, apertæ negativæ, vel impossibilitatis obtinendi quippiam ab eo, à quo quid postulamus. *Hac figura*, inquit Manutius, *vulgus adimit omnem spem petenti, ut dicat, si hoc impetràris, oculum mihi excludito.* In confirmationem hujus Plautina vetula inquit: *Excludite mihi oculum si dedero.* Sensus qui ad nostra usq; tempora transportatus esse videtur dum simplices mulierculæ, id non advertendo, sibimetipsis hujusmodi imprecationes inaugurant: familiare enim habent dicere: *mi cadino gli occhi*, hoc est, cadant mihi oculi, si dedero quod postulas.

Impossibilitas habendi aliquid. / *In Pseudo.*

las. Aliam quoque significationem adagium hoc apud Terentium habet, ubi Phormio ait: *Vel oculos excludito: est ubi ulciscar locus.* Quod nostro loquendi modo hunc sensum habet: vindicabor etiam cum dispendio oculorum meorum: hac duritie & severitate vindictam spirant, etiam si periculum immineat, se omnium detestationem, & odium incursuros.

Judex incorruptus. *Oculus justitiæ.* Per hæc verba sincerus & incorruptus Judex figuratur, qui non oculo lusco, nec mente deturpata, sed veraci lumine, & puro, & integro cernat, uniuscujusque causam ponderet, & juxta normam æquitatis dijudicet, & componat. Suidas Proverbii hujus mentionem frequentem diversis in locis habet. Cujus veram Ideam in descriptione sua nobis subministrat Chrysippus, quem ci- *Lib. 14. cap. 4.* tat Aulus Gellius, ubi oculos justitiæ rectos, acutos, & immotos repræsentat, talem volens judicem esse. Antiquitus etiam hoc dictum, sæpe repetitum, scriptum, sculptum, & depictum fuit: *Est oculus æquitatis omnia intuens.* Hæc prima in Principe virtutum est. Absque hac necesse est, ut de throno suo deturbetur: & qui hanc virtutis semitam negligunt de Regia Solis, & de Palatiis regalibus cum majori præcipitatione, quàm quondam ille Phaëton lapsuri sunt. *Desine ab homine faciente injustitias*: Clamat pro- *Ethicor. 3. Polit. 5.* pheta regius. *Præclarissima virtutum est justitia:* sic habet Aristoteles vir tantarum scientiarum, & adjungit: *neque civitates habitari possunt sine justitia*: Hujus gladius fulgurare debet, & in utraque lance, æquum pondus appendendum est.

Homo incurius. *Oculis clausis agere.* Ita clarum est, & evidens, ut ulteriori expositione egere non videatur: quod tantundem est dicere, quantum qui inter nos Italos dixerit *caminar con la testa nel sacco.* Punctum hoc ad *Ex Mauritio.* vivum expressit Augustinus, dum ait: *Quæ tandem vis, nisi cæcitas, & vanitas animi, cogit hominem clausis, ut dicitur, oculis tanquam in alterum jacere, quod cùm in eum jecerit continuò redeat.* Eos percellit qui sine omni sensu judicii, sine distinctione rerum, sine fundamento stolide operantur, & sicut dici solet: *oculis clausis. Maximum omnium vi-* *In Medea.* *tiorum, quæ inter homines sunt, impudentia est*: sic Euripides scriptum reliquit. Naufragio suo proxima est navis, quæ hujusmodi nauclerum habet: In præceps agetur equus, qui tali sessore regitur.

Præsentia quantum adjuvet. *Oculus Domini saginat equum:* Hic ego te benignissime Lector, rursum ad Proverbium illud ablego, quod jam supra de fronte relatum est: *frons occipitio prior.* Præsentia hominis, quamcunque rem promovet, & animat, totumque negotium feliciter terminat: *ire oportet, & imperatoriam gerere majestatem:* sic Julius Cæsar perorabat. *Urget præsentia Turni*: inquit Mantuanus noster: & Sillius Italicus: *Lib. 5.* *præsentia sævi exstimulat Ducis.* Scribit Josephus Author Hebræus, Romanos acerrime dimicasse *Inspectore Tito.* Ipsa adeo increata Sapienta Redemptoris nostri dum à Patre & matre quæreretur, ajebat: *Luc. 8.* *nesciebatis, quia in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse?* Ipsa cæcitas, quamvis pœna, & morbus, & privatio oculorum sit, nec proverbiis suis, nec sale, nec satyris exempta est. Unde imprimis hoc Verborum correctio. adagium enatum: *Homo est oculatus.* Hoc tum in usum venit, cum emendando sensum, aut verbum aliquod, in locum ejus substituitur alterum, quod Thesaurus linguæ latinæ, Nizolius, Crusca, & Perganinus tantundem valeat: de hoc amplissime tractat Thesaurus linguæ latinæ in Ciceroniano Marii Nizolii. Et in vulgaribus: Academia Cruscæ, vocabularium Pergamini, & alii: Magnum oratori adjumentum, quem necesse est synonymis multis, & significationibus, & translationibus provisum esse.

Oculum excludere: usurpatur illic, ubi res quædam inopino casu acciderit, quam eventuram nunquam crediderimus: sicut nemo futurum metuit, ut à capite excludatur oculus. Occasionem proverbio dedit, id quod paulo ante de Plautino illo relatum est, ubi dictum fuit: *excludite oculum si dedero.* Res inopinatæ si acciderint, eo quod consuetum naturæ cursum transcendant, admirationem excitant: am- Fortuna. bigendum tamen non est, præordinatione divina, occultis quibusdam, nobisque incognitis causis, etiam ea, quæ inter homines, fortunæ, vel casus, vel infortunii nomine censentur, contingere.

Hominis cæci præscriptio: Proverbium est rei absurdæ, & præposteræ, & impropriæ: sicut cæco fines & termini nequeunt præscribi. Per hoc iter incedere, aliud non est, quàm manu palpando ambulare. Hinc consultum est, oculato capite ambulare, prout nos Redemptor noster instruit: *ambulate dum lu-* *Ioan. 12.* *cem habetis, ut tenebræ vos non comprehendant*: cui Sapientia in proverbiis concordat: *Oculi tui recta videant, & palpebræ præcedant gressus tuos.* Hinc pau- *Prov. 4.* lò infra: *ne declines ad dextram, neque ad sinistram: averte pedem tuum à malo.* Qui taliter ambulant, offendiculum non incurrent, & feliciter ad præfixum sibi terminum pertingent.

Homo cæcus auribus, & mente: quod de homine omninò stolido dictum est, de quo non incongrue, illud Poëtæ repetendum: *Gente a cui si fa notte avanti sera.* Hoc est: gens, quibus nox est, antequam advesperascat. Et hi sunt *sal infatuatum*, de quo Redemptor noster ait: *quod ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.* De his inquit Stobeus: *Quid cæco cum speculo?* quibus doctè Adrovandus, vir inclytus, adjungit: *quid opus est libris indocto?* Exiguum inter hos, & bruta animantia discrimen est, quippe qui cum vegetabilibus potius, & irrationabilibus participant, quàm cum rationis, & discursus capacibus. *Turpe est nescire,* *De legibus.* *quæ necessaria sunt*, ait Plato. Et Aristoteles: *Turpe est ignorare, quæ omnibus scire convenit.* Hoc vitium plus Medusæ capite fugiendum est.

Oculus lippus non fert radios Solis: Hoc analogiam quandam cum superiori habet: nihilominus non tantam vilitatem indicat: mentem exiguæ intelligentiæ referens, quæ videlicet ad penetranda sublimiora mysteria inhabilis sit: Quod vulgari lingua nostra, sic dicitur: *gl' iscorci non fanno peri vasari.* Etiam contra eos dictum esse poterit, qui nimia di- Astrologi cendi libertate, etiam futurorum prædictionibus se sugillati. ingerunt, quorum tamen nec notionem, nec præscientiam ullam habent. Horum uni, qui coram Diogene, numerare pro libitu se stellas fixas æque, ac errantes posse gloriabatur, respondit Diogenes: (prout supra jam relatum) *quam nuper è cælo venisti?* Itaque huic vaniloquo inflixit alapam tunc, cum maxime se sublimem, & elevatum crederet. *Qui alta contemplantur, eos cadere*, jam vulgò notum proverbium est. Hæ allegoriæ de præcipitio & ruina Icarorum & Phaëtontium sunt. Sapiens antiquitas, semper provida, & exacta quæ in omnem rem etiam minutissimam invigilavit, non præteriit, quin & oculorum supercilia in considerationem traheret: unde de his dixit: *supercilium attollere, & supercilium ponere.* Nam & hæc, (ait prudentissime Plinius) non usque adeo incallum sunt, ut non & partem animorum nostrorum internam prodant: *Et in his*, inquit, *pars animi: negamus per hæc, & annui-* *Ex Manutio* *mus.* Eadem supercilia elevare cum fastu, demon- *pag. 348.* stratio jactantiæ, & vanæ gloriæ est: Vitium abomi- Superbia & nabile, si ullum aliud: sicut eadem rursum demittere, humilitas.

signum animi compositi est, & demissi, & placati, *superbia alibi conceptaculum, sed hic sedem habet*, inquit citatus Author: *nihil altius, simulque abruptius invenit in corpore, ubi solitaria esset*. Lucianus derivationem rei, ad personas applicans, eorum quempiam in discursu suo: *arrogantem & superciliosum appellabat. Elatio profectus impedimentum est*, dicebat Laërtius. Et Quintilianus: *omnis sui jactatio vitiosa est*.

Lib. 4. Lib. 11.

Porro demittere supercilium, & serenam præbere frontem, signum benignitatis, comitatis, & benevolentiæ est: sicut Homerus de illo superiori in persona Jovis ajebat: *sic ait, atque superciliis pater annuit atris*. Quod Virgilius æmulari voluit, his verbis: *sic ait, & totum nutu tremefecit olympum*: De posteriori Philippus Rex Macedoniæ ajebat: *malo dici benignus, quam brevi tempore dominus appellari*. Et Plato: *Humanitas est morum habitus, ad hominum amicitiam valde propensus, habitus in omnes beneficia conferens*.

Apud Plutarch. in Apopht. de finibus.

Censores.

Supercilium censorium. Hoc proverbium originem suam Senecæ debet: alludenti, ni dixerim illudenti, gravitati, & tetricæ severitati censorum. Horum inter antiquos tribunale erat Romæ, quinquennio durans: tantaque eorum erat authoritas, ut pro arbitrio suo excludere à senatu senatores, diminuere nobilitatem, & omni infamiæ nota castigare plebem possent. Siquidem talis authoritas ad hæc nostra tempora perduraret, absque ratione sæpius, & sine causa, domorum & familiarum sequeretur subversio, depopularentur fora publica: imò vero & palatia funditus diruerentur: quandoquidem nemo est, qui non censorem agat; & ii, quorum vita moresque potissimum censurandæ essent, primi sunt, qui in vitam consodalium suorum inquirunt. Super hunc abusum deplorabilem modernorum quispiam faceto quidem, sed arguto carmine lamentatur:

Mida ha d' asin l' orecchie, e da qual pianta
Spuntò la nuova, da una canna, or come
Potra bocca tacer se canna canta?

Antonio Abbati frasche-rie.

Et paulò infra:

Per publicar gli stupratori orgogli
Di terreo infame a muta philomela,
E pennu un ago, e son le tele i fogli.

Hæc scabies quædam est, quæ quamvis pruritu suo ad sanguinis usque fusionem provocaverit fricantem, ad eadem continuanda nihilominus sollicitat, & malo suo delectatur; unde Cicero inquit: *Nihil tam est volucre, quàm maledictum, nil tam facilè emittitur, nil latius dissipatur*. Itaque hoc vitium fugiatur, demittatur supercilium.

OBSERVATIONES, HISTORIÆ & RITUS.

Prov. 6.

Annuere oculis.

Sapientia divina hominem protervum, sceleratum, & vitiosum describendo, sic ait: *Homo apostata, vir inutilis, graditur ore perverso, annuit oculis, terit pede, digito loquitur*. Cum locus hic scripturæ plures hominis partes concernat, necessarium est ut eodem pluribus in locis utar, quod benignus Lector mihi vitio proinde non vertat.

In his verbis: *annuere oculis*: doctissimus vir Pinto Ramirez observat, ea ex, *innuere*, græco derivata esse, quod vulgari idiomate nostro sic diceretur, *far l' occhietto*, vel *far d' occhi*. Leontinus saltatricem describens, eam his verbis alloquitur: *Oculi tibi, & pedes instar venti*. Totum hoc Nanus poëta confirmat, qui chorum tripudiantium describens, sic concludit: *Exhibens manum sermone, ingeniosam figuram sapienti silentio, oculos convolvens*. Et de Marone saltatore: *Oculos vibravit vagos instar verborum*. Ut verum enim fateamur: *Oculi morum sunt indices*, sicut inquit Demosthenes: & Quintilianus: *Vitiis nostris in animum per oculos via est*. Vatablus in pluribus locis Isaiæ, filiarum Jerusalem, petulantiam quæ juventutem dissolutam ad peccatum hujusmodi formis provocabant, observat: *Quandoquidem fastuosæ sunt filiæ Sion, & porrecto collo incedunt, ac fallaci oculorum nutu incedendo molliter ac fractè eunt*. Convenit hoc cum eo, quod Euripides de Regia quadam filia refert, quæ per cubicula obambulando: *relicto throno surgens perambulat ædes molliter, incedens pede candido, donis exultans multum, & sæpè erecto collo oculis circumspiciens*. Inde Petronius Satyricus: *quò enim spectant flexa pectine comæ? quò facies medicamine attrita? oculorum quoque mobilis petulantia?*

Spicileg. Sacram. c. 12. num. 10.

Nanus lib. 7.

Demosth. in Orat. Amet.

Vatablus Declam. 1. Isai.

Motus inhonestus in oculis.

Euripides in Medea.

Magistratus contra ebrietatem.

In Persia ad Principum mensas erectum tribunale fuit, quod: *Oenopotum*, vel *oculi* nominabatur. constabat censoribus tribus, qui vigilem oculum in commensales habebant, ut ne fines modestiæ transgrederentur, nec ultra quam vires ferrent, se vino onerarent. De quo Athenæus: *Erant hujusmodi antiquorum deliciæ circa magnificentiam, ut non pincernas solum, sed œnopotas etiam haberent: sunt autem apud Athenienses magistratus quidam (œnopotæ) ut testatur his verbis Eupolis in Civitatibus: quos non vel œnopotas capere vos hactenus dignum putatis?* Subjungit Plinius Rhetor: *Erat frugalis hic Magistratus, in Crocanidarum judicio quoque tres erant Oenopotæ, qui lychnos funaliaque dabant cœnantibus, nec desunt, qui oculos hos dixerint*: Usus oculorum in his censoribus optimus fuit, dum videlicet vitium hoc reprimebant, quod hominem extra semetipsum rapiens, & ratione privans, brutis, & immundis animantibus pejorem reddit. *Ebrietas voluntarius est dæmon, excæcat sensus. Ebrioso asinus est melior*: inquit in diversis locis S. Chrysostomus. Et Plato hominem ebrium bis puerum nominat. Anacarsis philosophus, in vitibus tres uvas vel fructus considerat, quorum unus solummodo utilis sit: *Vitis*, inquit, *tres uvas fert, primum voluptatis, secundum ebrietatis, tertium mœroris*: idque cum ratione, de hac enim præpostera lætitia nil remanet, quam synteresis animi.

Athenæus. Cœn. Sapientum l. 10. c. 7.

Plinius.

Ebrietas vitium detestabile.

Hom. 29. in Matth. hom. 59. Plato de legibus Anacarsis cap. 4.

Supra omne id quod illic ad Zachariam prophetam Angelus dixit, quando raptus in extasin septem lucernas vidit, quam visionem ei Angelus postea explicuit dicendo: *Septem isti oculi sunt domini, qui discurrunt in universam terram*: observat doctè Sanctius, quod in eo loco Angelus consuetudinem assumpserit loquendi, qua Persarum Reges uti solebant, cum vel ministros suos præcipuos, vel senatores, vel belliduces, vel judices *Regis oculos* appellabant. De his longius tractat Brissonius, & Joannes Tzeitz: *Antiqui quidem oculos vocabant Regum circumspectos viros, primos ex senatu. Sic Æschylus oculum dixit Xerxis esse Batanochi filium Alpistum. Et Pindarus: desidero Amphiaraum, desidero Oeoclidum oculum exercitus, cui ego præsum. Quasi vates essent oculus, & miles strenuus. Sic vocabant oculos, circumspectos viros beneficosque omnes Regum Persæ, vates scilicet, medicos, musicos, sed præcipuè illos per quos pericula vitarent*. Citatio hæc paulò prolixior est, sed ad propositum nostrum nil superflui habet. Hinc patet, qua ratione Mardochæus Oculus Assueri appellatus sit, quia nimirum à conjuratione sceleratorum eum eripuit, sicut in libro Esther legitur. Sic & Æschylus canit de rebus Persiæ, alludendo fortasse

Zach. 4. c. 4. Sanctius ad illud Tob. 12.

Oculi Principum.

Chilia 10. hist. 350. Tzeitz.

ad

In Anacarſ. ad ea quæ ſupra meminimus: *O tuum Perſarum Oculum millia mille numerantem Batanochi filium.* Et Ariſtophanes de quodam Perſarum Principe: *& nunc nobiſcum adducimus Pſeudotarbam, qui oculus Regis eſt:* Et paulò infra idem ipſe de præfato Pſeudotarba: *Regis oculum Senatus vocat in Curiam.* Recenſet Herodotus de Cyro adhuc Juvenculo, quod jocando diverſis nominibus conſodales ſuos appellabat: *alius ut oculus Regis, alius ut mandatorum renunciator, ſuum ſingulis honorem, munuſque aſſignans.* Epithetum hoc tanquam ſurculus de Perſarum radice in ipſam adeo Chriſtianitatem plantatum eſt, cum Epiſcoporum & Prælatorum ſacri miniſtri *oculorum* nomenclaturam obtinuerunt. Argumentum hujus rei, prout mihi quidem videtur, ſat evidens præbet Petrus Damaſcenus, qui in Epiſtola quadam, quam ad Pontificem tum temporis viventem direxerat, de eminentiſſimis Cardinalibus ſic ſcripſit: *qui videlicet veſtri acutiſſimi, & perſpicaces ſunt oculi.* Æquiſſima, elevatiſſima, & maxime congrua ſimilitudine: Miniſter enim fidelis, in modum oculi, acumen ejuſdem, & perſpicaciam luminoſam hæreditare debet, & non ſecus ac ſerenus oculus nullam vitioſitatis maculam admittere.

Herodot. in Clio.

Oculi Pontificis, Cardinales ſunt.

Lib. 1. Ep. 6. ex Pinto Ramir. Sp. Sacr. cap. 36.

4 Reg. 9. In ſacris literis ornati, tincti, & ſtibio depicti oculi ingenioſis vituperiis cenſurantur: ſic de Jezabel inter alia pretioſiora capitis ornamenta ſic habetur: *depinxit oculos ſuos ſtibio.* Et apud Jeremiam fæmina illa peccatrix & vana condemnatur, quæ omnem curam ſuam ad oculos ſuos poliendos, & exornandos adhibebat: *cum pinxeris oculos tuos ſtibio, maculata es coram me.* Erat autem ſtibium fumus quidam, quo cum oculos ſuos denigrabant, ſicut & ſupercilia, ut tanto magis reliqua faciei pars candida appareret, & præſertim candor dentium, in quibus ſingularem admodum elegantiam ambiebant. Quamvis hæc materia venenata eſſet: ſtibium enim idem eſt cum antimonio, terra venenoſa, & prohibita: quæ per halitum ſolum attracta, inficit, prout Chymici norunt, ſupra quam etiam ſe prono capite inclinare periculoſum eſt. Unde niſi tum vitaliter correcta fuiſſet, imò verò omnimodo præcipitata, ad deformitatem mortis potius, quam ad decorem vitæ perduxiſſet: quanto propius tamen oculus admovebatur, tanto vicinius periculum erat.

Ornamentum ſtibii.

Jerem. 4.

Pinto Ramir. Sp. Sacrum. c. 49. num. 5. Supra conſuetudinem hanc erudite Pintus ratiocinatur: *Synecdochice explicant nonnulli, quaſi ideo picti dicantur oculi, quia in eorum gratiam ſupercilia fuligine nigrabantur, in lunas obumbraturas gratius arcuabantur.* Exiſtimabant enim & ſibi forte perſuaſerant, ſe intuitu pulchritudinis hujus, Solis titulum mereri poſſe, atque idcirco ſibi pingi oculos volebant, ut illic Lunæ ſimilitudo eſſet. Hanc veritatem Tiraquellus in Perictonio Pythagorico confirmat, qui de certa quadam inquit: *denigrans ſupercilia, ſimul & oculos.* Artemidorus hunc fumum conciliatorem, & compoſitorem pulchritudinis nominat. Ariſtonettus ſic appellat: *fuliginatum ſupercilium.* Plinius inquit præparari medicamenta quædam, *quibus denigrantur ſupercilia.*

Leg. 3. Connub. gloſſ. p. 2. Artemid. l. 2. cap. 27. Ariſtonet. l. 1. Plin. l. 3. c. 13.

Nec id ſolum in ſuperciliis fieri conſuetum erat, ſed in ciliis etiam. Unde & Cerda comentando, prout refert Tertullianus, de habitu vano ſuorum temporum, ſcripto reliquit: *ipſum nigrum pulverem, quo exordia oculorum producuntur.* Idipſum notat Athenæus: *cilia pingere.* De ſolis nihilominus ſuperciliis ſcripſerunt Martialis, Arnobius, & Petronius. Sic commentantur, & ſic explicandi ſunt Cyprianus, Ambroſius, Clemens Alexandrinus, Baſilius, Athenæus, Plinius, Pollux. Cerda ſupracitatus, juxta Tertullianum, hæc adjungit: *Oculos fuligine colliniunt.* Hic uſus hodiedum per univerſam Peloponneſum, per Africam, & per Hiſpanias invaluit, ut his fucis, & pigmentis intuitu candoris dentium ſupramemorati, utantur. Imò verò Pintus replicat, hoc in Portugalliæ provincia uſitatiſſimum eſſe: & Oliſipone in patria ſua Æthiopiſſas illic commorantes frequentiſſime hoc uti ſolitas. Hinc Aldemus ſcriptum reliquit: *ſtibio genas, & mandibula fucari ſatagit.* Per Italiam loco ſtibii, ſic dicto Zollimato, & Zinabaro utuntur, ut candorem illum, & colores, quo indigent, emendicare poſſint: contingit autem ut præcocem hiſce delinimentis ſibi ſenectam vel deformitatem attrahant, quippe quod materiæ illæ non minus præfatis, & nocuæ, & virulentæ ſint.

Cap. 2.

Ex Pinto ubi ſupra.

De cultu fam. cap. 5.

Mos Hiſpanorum, & Africanorum.

Aldem. de Virgin.

Deteſtatur hunc uſum, vel abuſum S. Cyprianus dicendo: *Infandum eſt, & dolendum prorſus, oculos circumducto nigrore fucare.* Ait Herodianus Heliogabalum virum maxime enervem, fractum, & muliebrem, & ipſum adeo ſe adornaſſe *ſubtus pingentem oculos.* Hæc univerſa confirmat Pollux, verbis utens in hanc rem maxime convenientibus: *Oculos ſubtus inficit, ſupercilia denigrat.* Sed validiſſima Prophetæ Ezechielis authoritas eſt, laviſti inquit, *& circumliniſti ſtibio oculos tuos.* Hinc S. Hieronymus deſcribendo Magdalenam pœnitentem, cum prona ad Redemptoris pedes provoluta, in lacrymarum ſuarum fontibus delicta ſua & culpas ſubmergeret, ſic ait: *Non habuit criſpantes mytras, nec tridentes aluculos, nec orbes ſtibio fuliginatos: quantò fœdior, tanto pulchrior.* Alluſit ad conſuetudinem hanc S. Cyprianus: *Quæ nigri pulveris ductu oculorum lineamenta depingis, vel nunc lacrymis oculos tuos ablue.*

S. Cyprianus.

Herodianus lib. Herodiam.

Pollux lib. 5. cap. 16.

Ezech. c. 23.

S. Hieron. Ep. 10. ad Sur.

S. Cyprian. lib. de lapſis.

Etiam populi Japonenſes jam huic ſe conſuetudini dederunt: unde & matronæ illorum pro ſingulari pompa, & paradigmate magnificentiæ reputant, ſiquidem in tali forma turpitudinis ſe ſpectandas præbeant, & turpitudine ipſa ſibi plauſum pulchritudinis procuraverint. Luculentum igitur eſt, quem focum voluptatis pectore ſuo conceperint, vel potius ad quas flammas infernales pertineant, ſi tantopere fumum portare amant in oculis ſuis. Non ſuffecit Herodiano dixiſſe de Heliogabalo, nam & in has invehitur: *Notant corpora pictura variata, & omnifariàm formis animalium: quæ ſcilicet nec induuntur quidem, videlicet picturam corporis ne adoperiant.*

Herodian. l. 3.

Viguit tempore longo & per Græciam univerſam, & Romæ mos, ut moribundis & mortuis oculi clauderentur, æſtimabatur enim officii pars eſſe, ut teſtimoniis manifeſtis, etiam in horrore mortis, exhibitio pietatis & affectionis, & conſanguinitatis ſplendeſceret. Sic enimvero conjuges conjugibus ſuis, filii patribus, & hi viciſſim illis, amici amicis vel jam ad finem vitæ ſuæ propinquis, vel jam vita ſua functis, oculos concluderent. Hinc axioma illud enatum eſt: *Condere, formare, operire, premere, comprimere oculos, vel lumina,* prout refert Kirchmannus. Homerus Agamemnonem introducit conquerentem de Clitemneſtra uxore ſua, quod hoc ſibi obſequium non præſtiterit: *neque mihi eunti ad Plutonis domos voluit manibus oculos comprimere, neque os componere.* Ovidius pari modo de uxore ſua in eundem ſenſum ait:

Mos claudendi oculos moribundis & mortuis.

De funeribus Rom. Lib. 1. Kirchm. in Hecy.

Ovid. triſt. 4.

Supremoque die notum ſpectantia cælum
Traxiſſent digiti lumina noſtra tui.

Idem ipſe Adrianam introducit lamentantem, quod non habeat, qui eo tempore hoc ſibi pietatis officium exhibebat, nec ſe idem exhibere poſſe chariſſimæ matri ſuæ:

Ergò

In Epad. Thosc. *Ergò nec lacrymas Matris moritura videbo?*
Nec mea qui digitis lumina condat erit?

Da hac cæremonia, qua pater erga filium utatur, Homerus Ulyssem occidentem filium suum Sigeum sic loquentem introducit: *Ah miser non quidem tibi Pater, & honoranda Mater oculos claudent mortuo?* [Homer. in Iliad.] Sic Polynices, juxta Euripidem, Matrem precatur: [Euripid. in Phœnic.]

Jam claude Mater oculos mihi manu tua
Simul oculis & ipsis imponit manum.

Lucanus cum non minori energia de Argo, vicino jam morti suæ, loquitur: [Luc. lib. 3.]

Ille caput lubens, & jam languentia colla
Viso patre levat: vox fauces nulla solutas
Prosequitur, tacito tantum petit oscula vultu,
Invitatque Patris claudendi ad lumina dextram.

Totum confirmat jam citatus Ovidius. [Ovid. lib. 3. Amor. Eleg. 8.]

Hic certè manibus fugientes pressit ocellos
Mater, & in cineres ultima dona dedit.

Mater Euriali illic apud Virgilium morte illius intellecta, sic conqueritur: [Virg. 9. Æneid.]

Heu terrâ ignotâ canibus data præda latinis
Alitibusque jaces, nec te tua funera mater
Produxi, pressique oculos, nec vulnera lavi,

Clauserunt itidem filii oculos Patribus suis, hinc etiam illic apud Ovidium Ulysses filium suum Telemachum sibi id officii præstantem exoptat: [Ovid. in Epist. Penelopes ad Ulyssem.]

Di precor hoc jubeant, ut eventibus ordine fatis
Ille meos oculos comprimat, illa tuos.

Hoc ipsum Livia, apud Albinovanum, à filio suo Nerone postulat & desiderat: [Albinovanus.]

Sospite te solum moriar Nero, tu mea condas
Lumina, & excipias hanc animam ore pio.
Atque utinam Drusi manus, altera, & altera fratris
Formarent oculos, comprimerentque meos.

Hoc desiderium illic apud Senecam Mento habebat: *Ita oculos meos*, inquit *filii manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior fleti.* [Lib. 9. Controv. cap. 4. Senec.] Idipsum confirmat Valerius Maximus de matrona quadam Asiatica: *Cum jam visceribus eum rigorem & cordi imminere esset locuta, filiarum manus ad supremum opprimendorum oculorum officium advocavit.* [Val. Max. lib. 2. c. 1.] Tantundem Penelope quoque ad Ulyssem, prout Ponti Incola recensuit, declamando exaggeravit: [Ovid. Ep. 1.]

Respice Laërtem, ut jam sua lumina condas,
Extremum fati sustinet ille diem.

De hoc ritu apud Euripidem Polyxena meminit, quæ matrem solatur, plus debito de salute filii sui Polydori anxiam. [Euripid. in Hecub.]

[Lex quæ vetat filios occludere Parentibus oculos.] Hic opportune nobis ad manum est lex Menia, quæ filios vetabat huic pietatis officio se immiscere. Hæc lex apud Varronem divulgatur: *contra lex Menia est in pietate, ne filii Patribus luce clara sigillent oculos.* Non eis hoc omnimodo vetitum erat, sed imperatum, ut clausis foribus & fenestris id fieret, aut verò ut velato capite facerent, ne forte, (sic enim verebantur) in præsentia eorum pars ista nobilissima corporis deficeret. Interim fratri injunctum munus erat, mortuo fratri suo concludere oculos, prout in Pedonis Epicedio legimus: [Varro in Geminis.]

Lumina cærulea jamjam natantia morte:
Lumina fraternas jam subitura manus.

Ad hunc ritum respexit Bio apud Laërtium. *Quando facilem esse dicebam* (verba sunt Authoris) *ad inferos viam, clausis enim oculis illuc ire.* &c. [Diogen. Laërtius lib. 4.] Itaque ex his manifestè patet, mortuis tunc claudi oculos solitum fuisse. Hæc promissio quondam Patriarchæ Jacob facta fuit in Genesi: *Joseph quoque ponet manus super oculos tuos:* [Cap. 46. Gen.] & de Tobia cum soceris suis manifestum est: *Et ipse clausit oculos eorum.* [Tob. 14.] Sic apud Propertium legitur: *Condita sunt vestro lumina nostra sinu.* [Proper. l. 4.] Sic interpretes Statii: *& charâ pressit sua lumina dextrâ,* [Eleg. ulti. Lib. 6. Sil.] Atque ita hæc paganorum pietas in genere suo, cùm superstitiosa religione effecisse credidit, ut anima jam desertura corpus suum, dolorem non augeret, intuendo oculos suos, in quibus hactenus principalem sedem tenuerat. Hinc Plinius: *Profectò in oculis animus inhabitat: ardent, intenduntur, humectant, connivent. Hinc illa misericordia lacrymæ. Hos cum osculamur, animum ipsum videmur attingere.* [Plin. Ex Pinto Ramirez. Spicileg. Sac. Cap. 44.] Porro & illud inter Veteres usu receptum erat, ut posthæc impositi rogo corporibus rursum oculos patefacerent: æstimantes sic revocari animam, ut hos cineres denuo inhabitet, & introitum suum sibi per patentes oculos faciat, utpote qui potissimum animæ receptaculum sunt. Hoc officium ajebant Mercurio commissum esse: sic in Commentariis suis supra Virgilium docet Scholiastes:

Dat somnos, adimitque, & lumina morte resignat. [Lib. 3. Æneid.]

[Oculi rursum aperti in Rogo.] Præfatis authoritatem præbet supramemoratus Plinius, dum ait: *Morientibus illos operire, rursumque in Rogo illos patefacere, Quiritum magno in ritu sacrum est, ita more condito, ut neque ab homine supremum eos spectari fas sit, & cælo non ostendi nefas.* [Plinius l. 11. cap. 17.] Volebant his indicare, vel quod mors somno quàm simillima sit: aut vero his cæremoniis se à rebus terribilibus avertebant: aut forte benefieri per hæc mortuis in compositione tali corporum arbitrabantur. Sic enimverò Julius Cæsar, eo die quo defecit (prout refert Suetonius) *petito speculo capillum sibi comi, ac malas labentes corrigi præcepit.* [Suetonius in ejus vita.] Albinovanus rursum hæc refert: *formare oculos.* [Albinovanus.] Hæc nihilominus cæremonia in funeribus Senatorum, & spectatæ dignitatis viris usurpabatur. In hac igitur oculorum conclusione manifestum fit, quantum etiam in tam impiis sæculis floruerit paganorum devotio, misericordia, & affectus: quantum etiam æstimationis consanguinitas, & cognatio haberent. Hoc in correptionem quorundam ingratorum dictum sit, qui audita infirmitate conjunctorum suorum, quamvis Christiani sint, cum majori tamen barbarie quam antiquitus pagani, protinus discedunt, nec prius pedem referunt, quam vel sæculo defunctus sit, vel pristinæ valetudini restitutus.

DEDICATIONES.

Dubium non est, in omni retro ætate, & tempore cultum Dei, & Religionem à viris frugi, & sapientibus observatam fuisse: Religio etenim verissimum Cornucopiæ est, quod de Amalthæa tam sublimis patrocinii proveniens, eum supra quem ceciderit, omni genere abundantiæ adimplet. [Religio semper in æstimatione habita.] Hoc ore suo proprio protulit infallibilis Redemptoris nostri sapientia: *quærite primum regnum Dei, & justitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis.* [Matt. 15.] Et Titus Livius scriptò dedit: *omnia prospera eveniunt colentibus Deum, adversa spernentibus.* [Titus Livius.] Hinc antiqui quamvis veræ religionis cognitionem non haberent, sategerunt nihilominus, ut ejusdem vestigia quædam invenirent. Itaque Minervæ, Deæ virtutum, & scientiarum oculos dedicârunt. [Ex Aldrovando de monstris.] Nonnulli eorum dixerunt Solem Antesignanum, & Defensorem oculi dextri, Lunam esse sinistri. Voluerunt hi Junonem præsidere superciliis, & palpebris: cum enim hæc Datrix sit Luminis, prout Idololatræ rebantur, præsertim quod à mythologicis pro aëre sumpta fuerit, pari modo & Oculos palpebræ custodiunt, occludunt, & aperiunt lucem nostros oculorum: & ob hanc rationem Junoni nomen Lucinæ impositum.

[Oculos oportet semper ad bonum dirigentes rectos esse.] Hæc allegoriæ optimæ sunt, quæ etiam è medio gentilitatis sinu sapienter nos docent, non convertere

oculos

oculos nostros, nisi ad dictamen virtutum: Dea Minerva enim studiorum Præses habetur; sic & oculi cordis nostri, non nisi lucem afferant oportet, seque à tenebris earum rerum, quæ animæ nostræ damnum & confusionem inferunt, subducant. Et superciliorum palpebrarumque officium est, ut eosdem oculos evagari non permittant, nisi ad pulcherrimam illam lucem præceptorum divinorum, eorundemque notitiam; hæc enim veracissima Lucina est, quæ ad partum laudabilium cogitationum assistit, quippe quæ æternum illud Bonum respiciunt. Horum nimiam evagationem improperat S. Bernardus: *Oculo pravo, inquit, vitiatoque mala sunt etiam, quæ optima.* Et S. Gregorius ad præfatas propositiones nos extimulat, dum ait: *Oculi corporis ad corporalia, oculi verò cordis ad spiritualia sunt dirigendi.* Hanc veritatem Cicero intellexit, dum inquit: *Si sapientiæ oculis videri posset, omnes in amorem sui compelleret.* His testimonia & argumenta sua non deessent: sed illa inprimis, quæ à Commendatore Testio adferuntur, optimè quod volumus, prout opinor, exprimunt, illic ubi tam eleganter semitam virtutis sequendam esse decantat:

S. Bernardus. — *Gregor. in Ezechiel.* — *Testi Poesia.*

A me di que bei lumi
L' influenze cortesi
Genio instillaro a caste Muse amico,
Si lungo i due gran fiumi
Aufido, e Imeno appresi
Trattar con Tosca man plettro pudico.
Lungi da rei costumi
Volsi il pie vergognoso, & doue scorsi
Regnar virtude inamarato i corsi.

Hæc minerva vera est, Lucina, Sol, & Luna.

DEFINITIO, ETYMOLOGIA, ET ASPECTUS.

Oculus ab oculendo demonstrationem suam mutuatus est, oculitur enim in cavitatibus suis, sicut etiam palpebris ciliisque contegitur. In hebraico, secundum Varronem, Hain nominatur, quod Lucem, vel splendorem indicat, vel etiam fontem, de quo tanquam de scaturigine quadam, scintillæ lucis derivantur. A Poëtis oculi Theæ filii dicuntur: hæc vero, juxta Hesiodum, Nympha Oceani est, filia Thetis, quæ Dea Maris est, fortasse ad significandum humorem aqueum, qui includitur oculo, & quorum interventu generatur visio, & multiplicatur. Non defuerunt inter Physicos qui oculum naturæ igneæ dixerunt, quorum ex numero Empedocles & Timæus sunt, qui viri nihilominus alibi tam exculto magisterio nos instruunt. His contrarium sentit Stagirita, qui oculos naturæ aqueæ attribuit, idque cum majori ratione, prout cum illo potior sapientum numerus censet; dominatur enim in illis frigidum & humidum, componunturque musculis, membranis, & hujuscemodi qualitatis humoribus. Nobilissimus est, quia omnimodo lucidus, & splendidus eorum aspectus. Recipit colores omnes, omneque objectum: Discernit quæ vicina, & quæ remota sunt, non mutatus, nec minor factus, nec ipse se elongans, nec perdens. Reliquæ sensuum operationes universæ tempore indigent: soli oculi sine spatio temporis vices suas obeunt: contingunt objecta sua in ictu momenti, quorum etiam distinctionem comprehendunt, quamvis longius remoti: & horum gratia æternus mundanæ fabricæ nostræ Architectus, hæc quæ visibilia sunt creasse & produxisse videtur.

Nomen hebraicum. — *Varro ex theatr. vitæ human. oculus Hesiod. Theogonia.* — Oculi naturæ igneæ. — *Empedocles & Timæus. Lib. de Sensu & sensibus Arist.*

In his ultra non immorabor, quippe quæ jam supra prolixius tractata sunt, cum de dignitate hominis mentio facta esset. Quàm verum autem sit, quod *impudicus oculus impudici cordis sit nuncius*, Sanctus Augustinus deprædicat: idcirco S. Basilius adjungit: *fuge spectare, ut salveris.* Rigorosissime in scripturis sacris hæc oculorum cautela, & aversio nobis intimatur. Adducam super hæc exempla quædam, quæ præ manibus sunt. David de re alia non oravit Dominum illic, ubi precatur, ne ab his decipula sibi paretur: & ait: *Averte oculos meos, ne videant vanitatem.* Jeremias inquit: *Oculus meus deprædatus est animam meam.* Et Salomon his congruenter: *Oculi tui recta videant*, inquit, *& palpebræ præcedant gressus tuos.*

In Regula, Hexaemeron. — Cautela, & aversio oculorum. — *Psal. 118.* — *Ierem. Thren. 3.* — *Prov. 14.*

Quantum hæc custodia oculorum necessaria sit, exemplum inprimis sit Eva: quæ si curiosa nimium & vana concupiscentia contemplata pomum vetitum non fuisset, nobis posteris suis dentes inde non obstupescerent. Pulchritudo filiarum hominum, quam viderunt filii Dei, sicut in sacra Genesi reperitur, in causa fuit, ut à Deo suo prævaricarentur. Postquam Cham curiosius nudatum patrem intueri veritus non est, cum omni posteritate sua perpetuam infelicitatem incurrit. De propria vita sua periclitari se credidit Abraham Patriarcha, cum Saræ Uxori suæ inquit, futurum ut Ægyptii decorem ejus intuerentur: propter quod & transfiguratione opus fuit, & mutatione nominis. Per nimiam oculorum libertatem, Dina honoris sui jacturam fecit. Si Judas in bivio quodam Thamar contemplatus non esset, in delictum incontinentiæ lapsus non esset, sicut nec Putipharis Uxor, cum castissimo Joseph. Severissime Moysi præcipit Dominus: *Contestare populum, ne forte velint transcendere terminos ad videndum Dominum.* Ingreditur Judith in conspectum Holofernis, & *statim* ait oraculum divinum, *captus est in suis oculis*, & adhuc: *Sandalia ejus rapuerunt oculos ejus, pulchritudo ejus captivam fecit animam ejus.* Vetuli illi Susannam aspiciendo incestuoso stupro cor dederunt, qui tamen populo ut Judices præstituti erant: & quia frænum oculis relaxârunt, in reprobum sensum delapsi sunt. Herodes impius exardescens concupiscentia in Herodiadem, in abomnibale illud parricidium sese projecit, dando saltatrici caput Joannis Baptistæ. Tentavit Sathanas oblectamento oculorum sapientiam Redemptoris, quæ tamen periculo nullo exposita erat, tentavit, inquam, ut eum provocaret ad lapsum, tum cùm juxta Evangelistas *ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum.* Sed ille oculos humi fixos tenuit, & tentatorem confudit. Jacere oculorum pupillas, in res ad acquirendam virtutem non idoneas, etiam in earum rerum numerum recensuit M. T. Cicero, quæ dolorem excitant: *Oculi*, inquit, *augent dolorem, quia quæ cæteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere à miseriis sinunt.* In hoc casu cæcitatem Democriti nolim sugillare, cum sibi oculos spontaneo ausu expunxit, ne forte in Philosophiæ suæ studio, per objecta externa turbaretur: *A consuetudine enim oculorum animum abducere difficillimum*, idem ipse scriptò reliquit.

Gen. 3. Gen. 6. Gen. 9. Gen. 12. Gen. 34. Gen. 38. Gen. 39. Exod. 19. Iudith. c. 10. Iudith. c. 16. Dan. 13. Matth. 14. Matth. 4. Cicero ad Torquat. De natura Deorum.

STATUÆ.

Ut Judicem incorruptum indicarent, pingendo, & sculpendo Antenati nostri judiciosissimè statuas exposuerunt, luscis oculis in transversum respicientes, quandoque etiam omninò cæcas. Tales sunt oculi eorum Senatorum, quos magnus ille Moralista Alciatus demonstravit, adjungendo sententiam:

Aldrovan. Alciat. Embl. c. 14. Theulius.

Cæcus at est Princeps, quod Solis auribus absque
Affectu, constans, jussa senatus agit.

Tali modo repræsentantur, ne videlicet plus uni, quam alteri faveant, sed quæ justa sunt decernant, & exequantur. Oculus in Hieroglyphicis pro significatione gratiæ aut favoris accipitur, quod in Principem cadere nefas est: Eruditè Commentator: *Non est,* inquit, *quod suspicionibus aut conjecturis aliquid uspiam tribuat Judex, nec litigantium verbis hæreat, sed probationibus manifestis veritatem investiget.* Et longius oratione sua progrediens concludit: *quocirca non oculis utatur, sed auribus.*

SIGNATURÆ.

MAgna universitatis Mater Natura, cum pro objecto principali hominem habeat, per divinam præordinationem, in iis rebus, quæ emolumentum illi adferunt, similitudinem quandam in plantis & herbis præsignat. In Heliotropio oculum Solis sequacem esse oportere indicat. Idque in tantum, ut quamvis Sol sit nubibus suis occultatus, quamvis radios suos illustres accendat, quamvis lineas breviores vernali tempore decurrat, quamvis Eclypses suas Lunares patiatur, hic flos nec vicissitudine ulla, nec temporis, nec anni tempestatum ulla volubilitate divertitur, quin fervidissimo amore ignitum Amantem suum prosequatur: unde in figuram rotundam compositus, cum pupilla eum dixeris deaurata infatigabiliter ad Solem verti, eundemque contemplari: cui etiam, tanquam Ideæ hominis omnimodo in Deum suum conversi, hoc lemma inscriptum fuit: *Non so volgermi altrove*: id est, *alio verti nequeo.*

Caltha itidem, Anthemus, Buphtalmus, Abrotonus fœmina, Aconitum Bardaliancum, Helenium, Astrum, Atticum, Argemon, Hieracium, quibus vultur, quamvis acutissimis oculis præditus sit, oculos suos obtusos discutit, & serenat: Hæc aliaque insuper germina juxta mentem præclarissimorum Botanicorum, & floribus suis, & foliis, figuram, & imaginem oculorum exprimunt: unde & decoctiones, & conservæ, & linimenta ex his confecta omnibus oculorum affectionibus medentur. Eutagia, prout ipse sæpius adverti, in flosculo suo candido quasi pupillam oculi repræsentat, quæ de calamo tenero & subtili egreditur, sicut & de minusculis foliis ejus, tanquam de delicato tuberculo quodam. Electuarium ex his compositum validissimum est.

Ludovicus Dulcis. Plinius & Ludovicus Dulcis referunt, eandem qualitatem habere Chelidoniam? imò verò potentiorem, quam illa superior: unde & hirundines, quæ quandoque pullos suos oculis clausis pariunt, fricando eorum oculos præfato germine, eosdem aperiunt. Sempervivum majus, oculorum similitudinem omnimodam præsefert, ab aliis Zoophtalmum appellatum, à Romanis nostris: *Ochio di Gioue*: hoc est: *Oculus Jovis.* In omni oculorum inflammatione remedium utilissimum est. Sic granum nigrum, herba Paridis, quæ signaturam pupillæ habet, prout doctissimi viri Aldrovandus, & Osvvaldus Crollius sentiunt, incredibilem in se virtutem habent. De pomis ejusdem sapienter chymici efficacissimum oleum exprimunt, quod etiam idcirco anima oculorum appellatur. Eandem figuram refert flos potentillæ, unde & iisdem effectibus assignatur.

Aldrovand. de monstris. Signatura partium. Crollius de Signaturis rerum.

Summopere igitur Benefactori suo Deo in beneficiis acceptum referre debet homo, quod sibi & in plantis, & in herbis vulgaribus, & minutissimis depingit, suggerit, & quasi typo exprimit anthidota morborum, sine quibus in cursu annorum suorum deficeret, & post gravissimos labores, morti nihilominus violentæ miser tradendus esset. Impii qui ad hæc mentem non applicant, nec horum reminiscuntur. Interim scopus meus non est, hic herbarum unamquamque discutere, cum in his observationes Mathioli supra Dioscoridem, & alii ad manum sint.

NOTÆ ANTIQUORUM
SUPRA LITERAM O.

QUi Zifris delectantur, ita ut solis nutibus loqui velint, verba sua partibus humani corporis componendo, dum literam O repræsentare volunt, oculum demonstrant, prout eruditissimus vir Porta docet. Hæc quasi præcipua inter vocales, quæ rotunditatem, & harmoniam verbis donat (pauca enim sunt, in quibus illa locum non habeat) maximas habet observationes. Quod me concernit, nolim de diligentia mea, & exacta observatione gloriari, nihilominus principaliores hic apponam. O: verum symbolum & figura æternitatis est, quæ nec principium, nec finem habet: Perfectio accuratissimæ Matheseos Euclidis: signum sphærarum perfectissimarum, quæ in firmamento sunt. Itaque illud ipsum O cum his characteribus invenitur O. A. C. O. N. T. I. significat: *Ob Augusti Cæsaris obitum nos timor invasit.* O. AQ. *Omnes aliquos.* O B. *Obriacum, orbem, orbiter.* OB. CS. *Ob Cives Servatos.* OB. M. E. *Ob merita ejus.* O.D.M. *Opera Domus Munus.* O. E.R. *Ob eam rem.* O. F. B. *Oportebit Fide Bona.* OFF. *Officium.* O. H. S. *Ossa hic sita sunt.* O.M. *Optimus Maximus.* O M. *Omnium.* O M A. *Omnia.* O MIS. *Omnis.* OM. V. F. *Omnibus Vivis Fecit.* O N. *Omninò.* ONA. *Omnia.* ONT. IMP. *Ornamentum Imperiale.* OO. *Oportuit. omninò. omnes.* OO. TS. *Ornamentis omnibus textus.* OP. *Optimo. Opiter. Oportere.* OP. ET, S. P. *Optimo & Sancto Patrono.* O, P. F. *Optimè Principali fecit.* OPP. *Oppidum.* OP, PRI. *Optimo Principi.* OPT, P. *Optimo Principi.* OR. *Ornatus, ordo.* ORB, PAR. *Orbati Parentes.* OR, M. *Ordo militum.* ORN. IMP. *Ornatus Imperialis.* OS. *Omnes.* OS, C. *Omnes conciliant.* OT, FN. *Ostium fenestræ.* O.V.D. *Omni virtuti dedito.* O. V.F. *Optimo viventi fuit. Omnis vivis fecit.* Unde apparet, quàm omnis hominum ætas compendiosæ scriptioni addicta fuerit. Hi characteres nihilominus meo arbitratu tales sunt, qui non facile absque explicatione enodari possint. Verum nihilominus est, quod hic loci non incongruè illud applicari possit, quod in lyricis suis Venusinus Poëta noster inquit: *Obscurus fio, dum brevis esse laboro.* Unde & hanc explicationem non minus reliquis ejuscemodi materiis necessariam arbitror. *Horatius in arte poëtica.*

ARGUS FABULOSUS,
ET MYTHOLOGICUS.

INcontestatum est, Doctrinas morales, Philosophiæ Fabularum maxime reconditæ, & sublimissimæ Ethices sub utilitas cortice fabularum ab antiquis reconditas & involutas fuisse. Unde Illustrissimus Dominus Augustinus Mascardi non abs re, illic ubi ex professo hanc materiem pertractat, illud Plutarchi usurpat: *Che temprano queste le severita della philosophia: onde al palato anche de piu delicati rincresceuole non riesca.* Hoc est: *Quod fabularum proprium sit severitatem Philosophiæ moderari: ita ut nec palato quidem maximè delicatorum displicere possit.* Et Natalis Comitis opus, his propriis verbis exordium suum sumit: *Tanta est sanè utilitas, quam ex fabularum cognitione percipimus, quanta nullis verbis explicari possit.* Hinc

Illustriss. Dni. Mascar. Tabula Cebetis Theb. discip. 3.

Natal. Comit. Init. Operis Mytholog.

Hinc cum de oculo mihi tractandũ sit, non minimum errorem fecisse viderer, siquidem fabulosum illum, & proinde Mythologicum Argum Pastorem Centoculum subterfugere calamum meum permitterem. Itaque necesse non est me latius in enarratione fabulæ hujus evagari, cum neminem nec idiotam lateat ejusdem eventus; ut tanto expeditius allegorico sensui immorer. Non ignota loquor: omnibus enim constat, qua ratione Jupiter, ut furtum suum amorosum cum Iside Junonis Rivali occultaret, eam in Juvencam converterit, quam Juno Argo Pastori in custodiam dedit, prout Ovidius refert:

Diva metum: timuitque Jovem: & fuit anxia furti,
Donec Aristoridi servandam tradidit Argo.

Unde posthæc restitui sibi eandem volens Altitonans, Mercurio imperat, ut eam à pastore tollat. Hic oculatissimus, siquidem oculorum suorum una parte dormiret, reliquis vigilando, nunquam à custodia depositi vel momento temporis avertebatur: unde cum Mercurius intricatum se difficultate concepti furti sui videret, vafritie consueta hanc fraudem adinvenit: dulcissimo enim instrumento musico arrepto, cum tanta suavitate harmoniæ insufflavit, ut miser ille sensim omnes oculos concluserit, & in soporem delapsus sit: sed his non obstantibus eum Nicraçes adolescentulus expergefacit. Quod videns Mercurius, nec aliud rei remedium inveniens, saxo hominem occidit, & juvencam surripuit. Juno huic misero condolens, eum protinus in pavonem transfiguravit, in plumis ejus oculos depingens, harumque volucrum servitio ad vehendum currum suum utitur. Quæ reliqua sunt de fabula hac Isidis prætermitto, tanquam huc non pertinentia: & solum ea paucis expediam, quæ ad mythologicum sensum meum expediunt.

Hæc Isis interim nunc Lunæ, nunc Terræ typum portat: idque pro explicatione physica tum, cum dicitur à Jove intra nubem compressa, & cum per æthereum calorem sol ad se inferos vapores attrahit, qui de terra exorti sunt. In fabulam translatum est, eam in juvencam conversam esse, dum illud animal in colenda terra utilitatem suam, & servitium homini præbet. Datur centoculo Argo custodienda: intelligitur per hæc firmamentum, astris suis tanquam oculis subjectos sibi agros sine intermissione contemplans: hoc autem ipsum infatigabili cursu suo, variando tempestates anni, fructificanti terræ collaborat, & ut ita dixerim ad fœcunditatem ejus irremisso studio invigilat. Ex his stellis pars quædam indormiscit, pars vigilat, Hemisphærium enim nunquam non à Sole illustratur, cumque diurno, & excessivo splendore stellæ contegantur, & dispareant, dormire dicuntur. Exoticum nihilominus videtur, quod Jupiter Mercurio imperasse legitur, ut Argum occideret. Sed minus mirum videbitur, si quis perpenderit prudentiam solertis agricolæ in hoc sitam, ut non tam influxionibus cæli, quam labori suo, & indefesso agri colendi studio confidat. Hinc fabula refert, Isidem amplissimas terræ partes perambulasse, vidisse regiones vastissimas: ut hinc patefieret, agricolæ seduli munus esse, ut cum exactitudine fertilitatem terrarum examinet, æque ac sterilitatem. Pervenit tandem in Ægyptum: hæc enim ubertate sua, & fertilitate, virtutem & bonitatem terræ suæ demonstrat. Rursum alia causa literalis, & historica subjungitur, quæ est, quod Mercurius cum Argum occidisset potentissimum Argivorum Regem, thronum illius proditor usurpavit.

Natalis Comes prudentissimus Mythologicus, à quo universam hanc expositionem mutuatus sum, sapienter hanc fabulam omnem ad cursum Lunæ applicat. Isis filia Inachi & Neptuni æstimatur esse. Sic Luna nocturno lumine suo, campos, & omne quod vivit, humectat (sicut Ptolomæus in Almagesto suo sentit) Dicitur Io à Jove in nube compressa, & violata, nonnunquam enim Jupiter pro Sole sumitur, qui cum Luna conjunctus, efficit ut nubes, & pluviæ sequantur. Per congressum Solis vel Jovis in juvencam transmutatur: Luna enim post triduum novilunii cornuta apparet, & Argó custodienda traditur, inferior enim omnibus stellis est, à quibus videtur nullo in pretio habita derelinqui. Occiditur Argus, & juvenca Junoni redditur: subministrans enim Sol lumen suum Lunæ, ipsa splendore suo omne firmamenti astrum exuperat: atque idcircò majorem virtutem subjacentibus campis, & mixtis, & viventibus communicat. Dicitur itidem sulcasse maria, & vagata Isis per campos & regiones Scythiæ, & Ægypti, per quod infatigabilis cursus, & motus Lunæ denotatur. *Natal. Com. Mythol. de Isid.*

Alii rursum fabulam hanc ad exprimendam humanam vitam, mortaliumque mores transferunt. Per Io animas vitiosorum hominum intellexerunt, deditos sceleribus & fraudi: qui per Jovem ultorem deprehensi, tanquam in carcerem & tenebrosas nubes ignorantiæ projecti, in terramque proni brutis animantibus similes fiunt, nullam habendo securaturæ immortalitatis rationem, & nullam cognitionis divinæ studium præseferendo. In hac metamorphosi sua propediem Junoni traduntur, ex eo, quod avaritia, & libidinum cumulus ejuscemodi homines totos occupat; plus enim in iis vitia grassantur, & multiplici numero augentur, quam oculi in pastore Argo. Cumque ætas jam increverit Mercurio imperatur, ut Argum interficiat: ratio enim libidini frænum injicit; & omnium desideriorum, & voluptatum sua est satietas. Isis itaque œstro furoris percellitur, à Junone immisso, quod conscientiæ stimulum, vel sinteresin indicat peccati, & mœstam vitæ jam transactæ recordationem. Sic enim cælum eos exstimulat admonendo, quod à vero tramite aberraverint, & colluvie peccatorum, de rationalibus hominibus in bruta animantia degeneraverint: suggerendo interim, ut posthæc frugalius & prudentius vitæ methodum instituendo pristinæ formæ suæ reddantur, per sanctitatem vitæ, per innocentiam & correctionem morum digni habiti, qui ab altissimo Domino novis gratiis cumulentur. Atque ita verum fit, quod doctrinæ saluberrimæ, & præcepta utilissima philosophiæ moralis, sub velo fabularum tegantur, & in voluta sint. Sed de his hactenus. *Sinteresis conscientiæ, & præteritorum memoria.*

EPITHETA.

Cum oculus hominis singularissima, & maximè spectabilis pars sit humani corporis, etiam ditissimos inde nasciturus effectus facile concludendum. Non defuerunt nec Oratores maximè illustres, nec facundissimi Poëtæ qui adjunctis copiosissimis, imo cum tanta varietate, quanta est pratorum quæ omnigenis floribus luxuriant, hanc materiam prosecuti sunt. Quod me attinet, non ausim brevi gyro calami mei, tanquam apis ingeniosa volando delibare, & quolibet Authore mel illud componere: sufficerit pauca gustasse, quæ mihi maximè selecta, & ad rem nostram accommoda videbuntur. Itaque à Mantuano nostro, oculi ob vivacitatem igniti nominati sunt: *Ignivomusq; oculis:* Ab Ovidio fortunati: *Fortunati oculi, felicia tempora nostros, quæ videre atavis:* Fideles ab Horatio: *Quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus.* *Par. 2. Fastor. 2. In arte.*

10 Æneid. Graves à Virgilio: *Illa graves oculos conata attollere, rursus deficit.* ibid. Ab eodem maligni: *Oculisque malignis ambiguæ spectare rates*: Statius 7. A Statio truces: *Ecce truces oculos.* ibidem. Ab eodem cadentes: *aspexi, tenuique oculos jam morte cadentes.* Prudent. Severi à Prudentio: *Nec fronte severos connivente oculos prædatum ad gaudia flectit*: Pontan. Turgidi à Pontano: *Turgidulosque oculos, turgidulasque genas.* Lib. 4. Humentes à Lucano: *Ante Ducis voces oculis humentibus omnes, aspicerent*: 5. Tuscul. Quæst. lib. 3. Venusti à Cicerone: *Candiduli dentes, venusti oculi, color suavis.* Elegiar. Teneri ab Ovidio: *Quid fles, & lacrymis teneros corrumpis ocellos?* Boetius. Boëtius eis titulum vagabundorum dedit: *& hoc vagis oculis, & arente lingua, vultu incomposito.* Martial. Rosei nominantur à Martiali: *Aurora exoriens roseis spectabat ocellis.* Apuleius. In Ep. Helen. Splendidi ab Apuleio: *Sic tuis istis micantibus oculis*: Proterui ab Ovidio: *Tu modo me spectas oculis lascive protervis*: Lib. 3. Eleg. Arguti ab eodem: *Risit, & argutis quiddam promisit ocellis.* ibidem. Rursum ab eodem tumidi: *& vestem tumidis prætendit ocellis.* Iuven. Juvenalis nitidos vocat: *Turbavit nitidos extinctus passer ocellos.* Catullus. Melitos Catullus: *Mellitos oculos tuos juventi.* Lib. 1. Compositos Propertius: *Compositos levibus radiis patefecit ocellos*: Valer. Flaccus. Valerius Flaccus ardentes: *Persequitur, lustransque oculis ardentibus hæret*: Manilius. Avari hoc est advidendum propensi vocantur à Manilio: *Verticibus mediis oculos emittet avaros.* Martialis. Decori à Martiale: *Oculos delectat decoros.* Sidonius. Protuberantes à Sidonio: *Lucida cutis, oculi protuberantes.* Pontanus. Placidi à Pontano: *Torpescunt placidos flectis cum lenis ocellos*: Petulci ab eodem: *nigra & lumina, petulcos oculos*: Item Lascivi: *Lascivos cohibe Focilla oculos.* Item Procaces: *Exercere oculos simul procaces.* Politianus in Epigram. Siderei à Politiano: *Aspice sidereis ut blandum arridet ocellis.* Acuti ab eodem: *Æstuat atque aliena oculis bona limat acutis.* Marullus. Marullus fulgidos nominat: *Morem ocellis insidentem fulgidis.* Lactantius. Curiosos Lactantius: *In secreta cælestis illius providentiæ curiosos oculos voluerunt immittere.* Idalios prudentissimus compatriota meus Achilles Bocchius: *Illa Illa Idaliis potens ocellis*, Baptista Pius. quod idem est ac *venereis.* Lubricos Baptista Pius: *Non modo me Dominæ male lubricus angit ocellus*: Idem ipse cælestes: *Quàm mihi cælestes illi videantur ocelli.* Augurellus, in Elegia. Ridentes Augurellus: *Quæ mihi me nutu solo ridentis ocelli.* Lucentes idem: *humentemque oculis desine turbidam nubem tendere lucidis.* Per mortem graves ab eodem dicuntur: *Caligant oculi mihi morte graves.* Petrus Crinitus. Tremuli à Petro Crinito: *Quum tremuli sese oculi exerunt.* Amœni à Mantuano: *Amœnis subridens oculis, & mente arcana volutans.* In Aul. Emissitii à Plauto, eo quod lucem emittant: *Circumspectrix, cum oculis emissitiis*: Flammiferi à Mantuano: *Flammiferis oculis sylvas, & retia rumpens.* Eousque vasta sunt denique & copiosa oculorum Epitheta, quanta pene dixerim sunt objecta, quæ oculorum obtutui patent. Paginæ eorum, qui de his volumina integra contexuerunt, satisfacient utique, mi Lector, desiderio tuo, hæc sola ego præ infinitis elegi, ut siquidem tibi non displiceant, cum omnium rerum in se significationem contineant, utilitati tuæ servire sine ulteriori incommodo possint.

PHYSIOGNOMIÆ, ET SOMNIA.

NOn minor tamen mihi labor hic occurreret, si omnem oculorum motum, qui quandam animi affectionem & expressionem habet, (quibus forte nec numero superiores erunt, quas Euclides sphæras minores descripsit) si inquam, eorum quemque tangere, & his foliis committere voluerim. Interim tamen mediante Authorum illustrium authoritate non deero, quin ea proferam, quæ potissima, & maxime necessaria videbuntur. Atque idcirco condemnanda non sunt, quæ à Phisiognomicis de hac parte corporis humani adferuntur, de quibus inprimis non immerito doctissimus Beierlinch sic ait: Beierlinch. Theat. Vitæ human. *quemadmodum cauda leonibus, aures, & nares equis, sic ex oculis hominum mentis imago apparet.* Hinc Levinus Lemnius hac in parte diffusior: *Medicos inquit in morbis studiose oculorum constitutiones contemplari*: De vitiatis oculis hæc porro concludit: *Lusci vero, pæti, strabones, & qui obliquo sidere, limisque obtuentur: præter contortos, atque in diversum convulsos musculos, hujus naturæ errorem consecuti sunt, quod vitium quoniam circa cerebrum, mentes, domicilium, vel potius regiam consistit, ut foris nonnihil oculos deformat, ita animum quoque quibusdam vitiosis affectibus imbuit.* Totum hoc confirmatur ex eo, quod Martialis de Zoilo refert, qui inter alios vultus sui defectus, hunc gerebat:

- - - - lumine luscus:
Rem magnam præstas Zoile si bonus es.

Lia nunquam mulier bona fuit, erat autem, lippientibus oculis. Oculi ardentes, & scintillantes animum parem significant: unde Livius ait: *Oculi Romanorum visi sunt ardere in prælio Samnitibus.* Liv. lib. 2. Referunt Callimachus, & Nicolaus Olaus, Callimachus & Olaus. quod Aquilejenses cum Attila præliantes fusi sint, & dissipati, dicendo se plus pavefactos fulgure vultus eorum, quam fulmine gladiorum: unde non sine ratione inquit Tacitus: *Primi in omnibus præliis oculi vincuntur.* Aristoteles & Adamantius scriptum reliquerunt, & plures insuper alii, oculos sanguine repletos, cum sanguinis abundantiam significent, homines portendere effrontes, protervos, iracundos, & audaces: Qui humiditatem gerunt, eamque foris demonstrant, homines ut plurimum vino deditos, & ebriosos. Qui verò colore mortuo & subrufo apparent, intemperantiam oris, homines effæminatos, stolidos & lusores indicare. Si subflavi & rubicundi, caliditatis exuperantiam, & audaciam furori non absimilem. Achilles apud Homerum Agamemnoni improperat, & de imprudentia eum inculpat, quod & Agacaninos oculos haberet, cum hi sint maculis, & colore sanguineo tincti. De Achille & Agamemnone ex Homero.

Dysonophisti apud Athenæum oculos omnium rerum opifices appellant; cum ex eorum indiciis de moribus, & qualitatibus personarum judicari possit: ex his deducunt, hominem, qui oculos in similitudinem capræ formatos habeat, morigeræ naturæ esse. Oculos qui foras prominent, aut verò econtra introrsum retrocedunt, aut mediocriter collocati sunt, hos quidem perspicacissimos esse, ingenium autem tractabile, & mansuetum: econtra illos qui foras eminent hominem significare criticum, levem, & inconstantem. Unde non immeritò M. Tullius (nescio Cicero. non alibi jam citatus, hoc novi, quod hic maxime ad rem nostram serviat) sic ait: *Animi est omnis actio: & imago animi vultus est, indices oculi: nam hæc est una pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes, & commutationes possit efficere.* Sic Hippocrates quoque famosissimus inquit: *oculi ut valent, ita & totum corpus.* Id quod oculos colore sanguineo repletos concernit, sic de iis Cicero contra Verrem loquitur: *Ipse inflammatus scelere, ac furore* Declam. 5. *in forum venit: ardebant oculi, toto ex corpore crudelitas emicabat.* Oculi in rem unam defixi stupiditatem 1. Æneid. mentis demonstrant: unde Virgilius: *Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno.* Et in septimo Æneidos: Æneid. 7.

Talibus Ilionæi dictis defixa Latinus
Obtutu tenet ora.

Quo-

Quoniam vero hic nobis oculorum mentio est, non abs re videtur nonnulla etiam de lacrymis adduxisse. Hæ non semper prænunciæ, & præsagia doloris sunt: quandoque enim & hilaritatem, & læta nuncia significare solent: sic Terentius quempiam Comicorum suorum loquentem adducit: *Oh lacrumo gaudio!* & alibi: *mulier telam deserit continuo, & lacrymis opplet os totum sibi, ut facile scires desiderio id fieri tui.* Virgilius itidem de Anchise suo sic loquitur:

Terent. in Adelph. in Heautont.

Æneidos 6.

Alacres palmas utrasque tetendit
Effusæque genis lacrymæ.

Cæsar: Comment. de bello Gall.

Communius tamen lacrymantes oculi mœstitiam & dolorem denotant: hinc Julius Cæsar in commentariis suis ait: *Divitiacus multis cum lacrymis Cæsarem amplexus obsecrare cœpit, ne quid gravius in fratrem statueret.* Menelaus apud Euripidem Helenam consolatur, dum ait: *Viri esse generosi lacrymas in adversis rebus fundere.* Etiam lacrymæ per iracundiam funduntur: unde Horatius:

Euripides.

Quid causæ merito quin illo Jupiter ambas
Iratus buccas inflet?

Aldrovand. hist. monstrorum.

Ut ad oculos revertamur, scribit doctissimus vir Aldrovandus hos, si concavi fuerint, hominem demonstrare maleficum, & invidiosum: Quod si modicè subsederint, animum Herilem, & magnanimum: Qui in longum distenduntur, fucatum indicant & impostorem, hoc est in verbis duplicem, & subdole blandientem: minuti oculi, iidemque tremuli, proprii amantum sunt: obliqui proclivem animum ad iracundiam: qui celeres in motu sunt, idque multifariam, aliquoties tamen quiescentes, signum temeritatis & audaciæ præseferunt: qui velociter & cum acumine moventur fraudulentiam & infidelitatem portendunt. Cum oculi naribus uniti apparent, hominem præsignant, omni sorde, & vitiorum turpitudine contaminatum. Non modice etiam (prout idem Author refert) ad præsagiendum confert colorum indicium, sicut jam de sanguinolento diximus: qui ad nigrum tendunt, timidum, & suspiciosum arguunt: nigri itidem, de sanguineis virgulis vel lineis secti, complexionem temperatam humorum, sicut & morum bonitatem. Si oculus fulvus fuerit, sicut sunt jubæ Leonum, magnanimitatem indicat, & sublimitatem spiritus: igneus, iracundiam & proterviam: si lucidum quid in oculis deprehenditur, quale in oculis gallorum est, mollitiem denotat, & animi dissolutionem: hominem item luxuriæ deditum. Sed de his abunde dictum sit.

Ut vero etiam tanto magis Artemidori, & asseclarum ejus ridenda vanitas deludatur: cum experientia sat luculenter contrarium evenire doceat his, quæ à falsis impostoribus istis cum propositionibus vanis disseminata sunt, (ne tractatui huic defuisse videar) recolligam id, quod ab aliis, me in parte hac doctioribus & magis eruditis scriptum fuit: idque paucis expediam, quod pace tua futurum spero, mi Lector. Dixerunt itaque, & propositionem istam stabilire voluerunt, quæ fundamento, si superis placet, non carent, supra quod deinceps omnem machinam suam vanam fabricati sunt: oculos, inquiunt, filiorum, fratrum, & propinquorum, tum verò etiam gemmarum augurium esse: idque non ambigunt convenientissimum rationi dicere, præfatæ enim res non minus ipsis adeo oculorum pupillis charæ sunt, & acceptæ: atque ideo, si quis sibi tres habere oculos per somnium visus fuerit, id sibi prolium fœcunditatem præsagire, dummodo hoc ei somnium in nuptiarum suarum primordiis evenerit: mira stoliditas! Ut quid enim illud in conjugii exordio, & non potius in ejusdem annis sequentibus, tum præsertim cum per maturitatem affectuum, defervescente passione, major solet esse ad propagationem fœcunditas? Dixerunt itidem, si quis oculis se privatum ambobus somniaverit, propediem futurum, ut vel filiorum orbitate, vel genitorum suorum, vel propinquorum angatur: totum hoc trahendo ab intima affectione, qua in tutelam oculorum nostrorum propendemus: oculorum enim & sanguine propinquorum salutem, æque chara esse utraque oportere.

Pariter si quis somniando prævidere sibi visus fuerit calamitates suas secuturas, felicitatem & eventum inde prosperum coarguunt: morem cancri imitando; dum retrorsum repunt, promovere iter suum stolide opinantur: quod universum nihilominus ita spargunt, ut commenta sua idiotis prodigiosa apparere faciant. Docebant igitur, si cui per somnium evenisse cæcitas oculorum visa fuerit, id sibi persuadeat, nil infausti, nil sinistri quod perturbare requiem, aut pacem possit, sibi eventurum esse. Quamvis Artemidorus sentiat, somnianti, qui oculos suos se in auribus habere visus fuerit, imminere cæcitatem: uterque enim sensus sibi invicem maxime colligatus est. Vanitatem hanc vanitate alia non minori copulant, dum ajunt: si quis in extremo digitorum suorum habere oculos somniaverit, idem cæcitatis ei eventurum infortunium: rationem etiam afferunt: Cæci, inquiunt, vice oculorum, manu palpant eundo: Palmaris insania, quippe, quæ jam in summitate digitorum est. Sic enimvero insipientes commenta sua supra digitos collocant, prout iis placuerit, non advertendo se contradictionem stultos incurrere: dum enim oculos supra digitos statuunt: non solum ex his nullam augurare oculorum diminutionem debebant, sed potius juxta numerum digitorum, eorundem secuturam multiplicationem. Post oculorum scrutinium, etiam ad supercilia transeunt, ut videlicet se miro stupore elevent, ad tam arduum, & sublime vanitatis hujus magisterium.

Per cilia inprimis significare Pædagogos, Custodes, & Gubernatores juventutis volunt, sicut illa pupillam oculi tuentur, ita & hos in tutelam pupillorum datos: solida, prô superi! fundamenta, de quibus consequentias posthæc inanissimas, falsissimasque producunt. Per supercilia volunt dignitates, ornamenta, porro & mulieres intelligi: hæc enim pro decore vultus sunt, & personarum formositati contribuunt: hinc supercilium spissum, & optimè coloratum in somnio præsentatum, indicium volunt libertatis esse: è contra quod glabrum sit, & pilis suis orbum, signum ajunt secuturi luctus, & doloris: quam propositionem ex eo utique hauserunt, quod lugentium proprium sit sibi supercilia fricare, & vellicare pilos ejusdem. Sed de horum vanitate hactenus dixisse suffecerit, qui eo minus vidisse dici debent, quanto plus cum oculis conversati fuerint. Ita ut non videatur illud dici posse incongruè de iisdem, quod de pulchra quadam sutrice, vel veteramentaria sua, quam deperibat, Heroico-Comicâ musa sua Hieronymus Porti canere voluit:

Cieco dallo splendor del suo bel lampo
Vuol che almeno oculato il piede io porte,
Pur nel laccio d'amor, strana mia sorte,
Con gli occhi nelle scarpe ancora inciampo.

DESCRIPTIONES ET POESIÆ.

Pater Emanuel Orchus Capucinorum Prædicator (cujus dulcissima eloquentia etymologyiæ nominis convenit) in discursu quem de discipula Do-

P. Emmanuel Orchi.

Domini Maria Magdalena format, nimiam evagationem & licentiam oculorum percellit, & quantorum malorum, quamque abominabilium causa esse consueverint, admirabiliter paraphrasticando, duas sententias S. Basilii, simul & S. Petri Chrysologi, cum allegoria Solis, & ruina Phaëtontis in medium profert, atque ita descriptionem, & orationem suam orditur. Quod est Sol in hoc mundo, hoc oculus in corpore est, inquit S. Basilius, quem obsecro intuemini: clara enim lampas terræ est, fenestra aperta ad sphæras, Illuminator aëris, Progenitor viventium, ornamentum, simul & gaudium universitatis: oculus denique, qui in fronte firmamenti circumagitur & gyratur: Intuemini nunc oculum humanum: qui clara lampas est corporis: fenestra nobis aditum patefaciens ad mentem: illustrator sensuum, communis phantasmatum interiorum progenitor, ornamentum & jucunditas totius hominis: sol denique qui in cælo frontis convolvitur, & rotatur. Idcirco cum Sol sub palpebris suis, splendorē suum abscondit, ne ab oculo humano videri possit, metuens zelosus, ne forte oculus hominis omnem adeo similitudinem suam exhauriat, atque in solem verum in terris convertatur: oculus viceversa etiam sese sub obscuritatibus suis celat subtus palpebras suas, nec vult à sole rectos in se radios dirigi, metuens, ne & ipse plenam sui similitudinem attrahat, fiatque in cælo firmamenti oculus. Sed quantopere expertum & sollicitum esse oportet aurigam, & conductorem solis in cursu diurno, miserabilis ruina Phaëtontis, de qua fabula meminit, sat manifestum reddit. Hic adolescens itaque, prout vetus commentum est, inexpertus adhuc ad primum diluculum oriebatur cum sole suo, temerarius ductor globi favillantis: vix etiam per subjectam universitatem lucis suæ radios effuderat, cum omnis jamjam fons solari luce fulget, omne germen exhilaratur: de vita sua rursum gloriantur viventes, qui prius dormiendo mortuos fingebant: & quamvis vitra vel crystalla & marmora careant animâ, nihilominus umbram quandam vitæ imitantur, dum radios à sese emittunt. Sed heu temerarius auriga noster & inexpertus, ab uno furentium equorum suorum, se in transversum rapi patitur, ab itinere communi deflectens, & propius terram curru suo descendente accedens. Et ecce globus terræ accenditur, siccantur fontes, in cineres rediguntur germina, viventium universitas veram vitam suffocata amittit ipsa adeo saxa & rupes, quæ inanimata sunt, dum fumantibus flammis denigrantur, pullo vestitu lugere fatum mortalium videntur, qui prius vixerant, nunc autem improvisa morte defuncti jacebant. Denique globus terræ usquequaque in incendio est, cælum fumosa caligine squalet: dixisses universitatem rerum infernum esse, propter solem male gubernatum, solem inquam, qui si rite cursum suum perfecerit facile splendoribus suis in universitate Paradysum pingere & efformare poterit Fabulam vobis attuli, non diffiteor, sed fabulam, quæ non raro in hoc animo nostro mystico, calamitoso scilicet Phaëtonte verificabitur: & forte allusit ad hoc S. Petrus Ravennas dum dixit: *Vagus oculus, lascivus intuitus, improbus aspectus, suas non respicit ad ruinas, totus cupiditatis, incendio velocius per aliena percurrit, quàm currit ignis arida terrena per gramina.*

Evagatio oculorum.

S. Basil. Seleuc. orat. 36.

Chrysolog. serm. 139.

Exoritur, exoritur inquam de somno suo animus noster, temerarius auriga favillantis globi, hoc est oculi nostri: vix ille per naturam corpoream visiva lumina sua expandit, cum jam omnis fons internæ potentiæ cognoscitivæ illustratur, omne germen interni intellectus intuitivi exhilaratur, & pomposo fastu species mentales impressæ motum suum ordiuntur: manus etiam, pedesque, qui cæci nati sunt, dum conductorem refugiunt, videri possint & ipsi de visione gloriari posse: sed eheu, inexpertus auriga multoties per curiositatem à recto tramite declinat: inter jumenta sua, & indomitos equos passionis, est, qui carnali oculorum intuitu plus quàm oportet, deorsum vergit, & ecce sine morâ parvus mundus, vel microcosmus homo, concupiscentiis ardentibus totus succenditur, in cæcitate spiritus exsiccatur fontes cognoscitivæ potentiæ: redigitur in cineres errorum germen omne intuitivi intellectus interni, species animæ, passionibus suis jam correptæ, motum illum, qui ad judicium rectum nos deducere consueverat, amittit: manus etiam pedesque inordinato cursu in transversum rapti, non solum se cæcos natos, sed furentibus, & mente captis se similes factos demonstrant. Denique non nisi rogum accensum carnem illam dixeris, animam illam non nisi caliginem, hominem illum in Dæmonium transformatum propter solius oculi gubernaculum & regimen amissum: qui si fines suos non egreditur, intuitu suo modesto, atque ordinato Angelicæ formæ decorem adumbrare poterit. Heu me quanat strages, quanta ruina, oculi incorrecti: *Vagus oculus, lascivus intuitus.* Sic ille. Qui verò præter hæc ulterius Oratorum paginas transcurrere satageret, non ei similes aliæ descriptiones defuturæ essent: sed ego, qui moderata sobrietate, Lectori meo consulere decrevi, hanc solam, quam nervosam admodum arbitratus sum, hic in medium proferre volui. Idem facturus ero in poësia, ubi, te mi Lector, unicâ odâ quæ immortalis excellentiæ laudem meretur, gratificare volo, quæ ejus est, cujus corpus jam defunctum jacet, Hieronymi, inquam, Porti: qui mihimetipsi per occasionem odæ hujus retulit, de poëticis sudoribus suis, se præmium aliud non tulisse (communi poëtarum fato) quam illud Serenissimi Mantuani. Ego eam hic propositurus sum, condignam videlicet elevatissimo calamo illius, quo tam doctè, tamque sapienter uti consveverat: atque ut volatus ejus æternus esset, inventus est finisse vitam suam habendo calamum in manu:

OCCHI AZURRI
di bella Donna.

V' inchino occhi di Cielo
Voi che ognos mi mostrate
In due azzurre pupille i di sereni,
Occhi della beltate
Sono raggi di Ciel vostri baleni,
Faccian pompa superba altri de l'ombre,
Non sia che voi torbida Ecclissi ingombre.

Siansi pur gli occhi bruni
Luminoso occidente
Habbia l'espero in lor fulgida sede,
Che in voi l'alba ridente
Non ben sorta dal mar splender si vede,
E giusto e ben che di splendori adorno
Ceda la notte i privilegi al giorno.

Voi non Larue di morte
Siate lumi vitali,
Che dan spirto e vigore à un cuor che langue;
Voi con lustri immortali
Ravivate ad un sol sguardo anima e sangue,
Luminari maggior del Ciel sereno,
A cui non copre obscuro nembo il seno.

Occhi azzurri, e lucenti,
Conceda pure a voi

Nero

Nero lume i suoi vanti, e le sue glorie,
Portan quelli fra noi
Di funeste sembianze alte memorie,
Voi colori celesti ogni hor scoprite,
Mostran essi fra lampi orme di Dite.
Nelle vostre palpebre
Ogni viola agara
Fuor de l'uso nativo, e del costume,
Amantenersi impara
Di due viri Epicicli incontro al lume
Dentro di cui ben può mirar chi vuole
Col suo Giacinto a starsi unito il sole.
Di Giove & di Nettuno
Gli alti pregi spandete,
Poiche un Cielo, e un Mar nel chiaro giro
Delle pupille havete,
Dove corre a bearsi omni sospino,
Dove spunta l'aurora, e dove al fine
Di zaffiri sibei s'ingemma il crine.
Si, si ch' onde voi sete
Congelate in quei Cieli
Cadute allor, che sorge il sol dal mare,
Quando fra azzurri veli
Col giorno in fronte, un voi belli occhi appare,
Cerulei fior d'un Paradiso in terra,
Cerchi ove pur gemma del Ciel si serra.
Giurerei occhi cari
Allor quando natura
Il vostro azurro a fabricar si pose,
Che con provida cura
Tolse un pezzo di Cielo, e vi compose,
Quindi e, che in voi si scorge, o Luci belle!
In perpetuo seren brillar le stelle.
Cieli in piu Cieli uniti,
Si che il biondo Pianeta
A riflessi di voi si fa piu chiaro,
E mentre i lumi acqueta
Nel vostro oltra marin divien piu avaro,
Occhi d'estivi ardor solstitii eterni
Stanno i tropici in voi lungi da i verni.
Ne vostri azzurri giri
Costringete i Destini
Dare alla Ruota di Fortuna i moti,
Par ch' ogni astro v'inchini,
E che sparga i suoi lampa a voi per Voti,
A voi che gia squarciato ogn' altro velo
Mostrate haver fra labirinti il Cielo.
Son raggi i vostri influssi
Belli occhi, e tutta luce
Sono passi di sole i corsi vostri;
Voi Castore e Polluce
Tranquillate co rai gli affanni nostri,
E sete a sguardi altrui meta, e orizonte
L'Eclitica solar portate in fronte.
Serenissimi Lumi
Luminose pupille
Sete a voi stessi intelligenze, e sfere,
Voi con chiare faville
Somministrate al di faci e lumiere,
Onde alle vostre glorie, o azzurri Poli!
Giunger non pon della mia penna i voli.

Pari ratione, inter omnes odas, quæ hic apponi possent, hanc infra scriptam Domini Martini Longi piæ memoriæ, omni laude dignissimam judico:

Vaghi abissi di Luce ardenti sfere,
Oue l' ampie sue gioie il ciel ripose,
E forse in terra il Creator dispose
L'opre uguagliar delle stellanti schiere.
Cieca e notte per voi luce guerriere,
Cieco e amore per voi luce amorose,
Di sourana Belta norme famose,
Del gran lume di Dio sembianze altere.
Se mesti Tebe gia, lieti in voi miri
Duo soli il mondo, ch' abellirsi intornio
A gli archi vostri ambitiosa e l'Iri.
E se mancasse a Febo il raggio adorno
E la face d'Amor; da vestri giri
L'un trarebbe le fiamme, e l'altro il giorno.

Periculosa semper in Appolline concertatio fuit Marsiæ, unde & vetuli Sileni conductor factus est. Magnum & insolitum sibi pepererunt infortunium Picæ, ubi cum Camœnis decertare ausæ sunt: etenim si non lingua, saltem loquela privatæ, siquidem cum ingenti labore nunc proferre quippiam tentaverint, nec sincerum est, nec ab illis intellectum. Idem ipsum de me quoque, benevole Lector, dicturus es, dum strophis meis infra positis, non erubesco me æquiparare velle supramemoraris, qui tantam eloquentiæ laudem nacti sunt? Sed quid non audeat pruritus? Omnium volucrum est, solem salutare velle: umbræ adeo ipsæ picturarum colores tanto melius apparere faciunt. Non enim ut me summis viris ad latus collocem, sed ut talenti mei quoque tam mediocris tibi experimentum quoddam præbeam, tractatum hunc singularem (prout facio) hoc sequenti quaterno & deno versu terminare volui: tu illum lege & boni consule; si recusaveris infirmitati condole.

Gloria de l'occhio, con chiusione Morale.

Pretioso composto, a cui pur gli ori
Han per pompa d'onor cedere i vanti,
A cui le perle, e i lucidi adamanti
Vengono a tributar lumi, e splendori.
Per te del Cielo i mobili tesori
Muovon danze ad ognor d'orbi stellanti,
Per te natura in varii misti, e tanti
Sparge dal ricco sen tinte, e colori.
Esce dal Carro di Lucente Aurora
L'occhio del Cielo, e con splendor piu puro
A pro del occhio l'universo indora.
Ma se Sol della mente esser misuro
L'occhio pur anco; Io fra me dico allora,
Macchia ritrar non dee di sguardo impuro.

AURIS.

AURIS.

Anatomia.

Quantum quidem humanus oculus ad fruendum universitate rerum omnium in hoc Mundo, quantum etiam ad vitæ nostræ dulcedinem necessarius est, tantundem quoque ad cunctarum rerum cognitionem, ad artes, disciplinas, & scientias comprehendendas necessarius est auditus noster: ita ut non facile distinxeris cujus amissio ex horũ uno maxime deploranda sit. Hæc enim pars jam singularis est in homine, ut in regeneratione nostra, quam ex aquis baptismalibus adipiscimur, experiamur per sacerdotis ministerium, divinam manum, quæ nobis sensum hunc adaperit. Ingemuit Redemptor animarum super amissionem sensus hujus, tum, cum restituere surdo illo auditum suum accingeretur. Philosophus noster humanam aurem sensum disciplinæ appellavit, oculum inventionis. Hunc vero ad communicationem magis aptum esse experimur. Difficile omnino, & quasi creditu impossibile est, quantopere animus noster per auditum agitari, & commoveri soleat. Ob quod Herodotus dixit iracundiam in auribus fixisse sedem suam. Organum visus, tot particulis, musculis, tunicis, humoribus, nervis, arteriis, & venis, supra quam natura comprehendere possit, compositum est: sed non minus mirabiliter sedem suam fixit auditus noster in tot labyrinthis, cochleis, fenestrellis, tympanis, aquæductibus, & ossiculis in quibus cum artificio stupendo fabricatus est. Vocatur autem latinè *auris, eo quod voces hauriat*, prout Laurentius, & insuper alii sentiunt.

Auris sensus Disciplinarum.

Hæ aures itaque cum ad hoc destinatæ sint, ut sonum in se recipiant, qui ex sui natura sursum fertur, in sublimi collocatæ sunt: idque à latere oculorum, cum quibus in eadem linea correspondent. Nunquam non apertæ sunt: quòd ad nostri defensionem factum, ut videlicet, si necessitas postulaverit, à somno excitari valeamus: bipartitæ sunt, propter sensus hujus necessitatem. Hæ aures apud famosissimum Hippocratem dividuntur in aurem exteriorem, & internam: quarum illa proprie auricula nominatur, hoc est auris frigida, lucida, inversa, & mortifera. Substantia illius dici poterit media esse inter ossa, & carnem; hoc est cartilaginea, pauco sanguine irrigata. Quod si omnino ossea esset, facili occasione quassaretur, & dormientibus impedimento esset. Si vicissim omninò mollis esset, & carnea, figuram conchæ, vel concavi non haberet, nec verò aëri recipiendo qui se illic intromittit, esset idonea: id enim quod carneum est, facile flaccescit, decidit, & contunditur, fugando & repellendo sonitum.

Substantia auris.

Nec tamen omne animal simili extuberantia aurium præditum est. Homo ad ornamentum sui & breviores habet, & minores cæteris quadrupedibus. Ea insuper animalia quæ à natura pennis, vel corticibus, vel squammis provisa sunt, aure exteriori carent, habent enim pro his durum corticem: nec tamen meatu auditorio privata sunt, quem penetrando, squammas illas commotus aër transgreditur. Figura earum semicircularis est, incavata in interna regione, ad similitudinem quandam antri, ut videlicet recipere sonantem aërem possit: siquidem etiam aër, prout solet, hunc meatum subterfugerit, ex quo oritur, ut discernere confusum sonitum nequeamus, reverberatur non raro aliunde in aurem, auditumque faciliorem & distinctiorem reddit: Hinc nonnulli ut hic aër recollectus tanto melius concavum illud subeat, manu cavam auri applicant. Et Imperator Adrianus, qui gravioris auditus erat, sæpe observatus fuit, concavam manum applicasse auribus, ut tanto copiosius auram conciperet, & foris antrum formaret, correspondens interiori. Refert Galenus eis, quibus aures detruncatæ sunt, verba loquentium non secus ac aquarum præterlabentium susurrum audiri, aut verò cicadarum strepentium.

Aves & serpentes auricula carent.

Variæ partes aurium sunt: pars superior alæ nomen sortita est, aut pennæ: extremus auriculæ ambitus, ab interiore reserratus, qui gibbositatem quandam & graviditatem præsefert, cubiforme nominatur, concavum, inquam, illud interius, quod pari modo conchæ nomen habet. Cavitas vicina meatui auditûs, ubi partes excrementitiæ sedem suam figunt, alvearium dicitur: nec sine providentia divina, inquit M. Tullius hoc factum est, ut videlicet cum subtile quoddam animalculum volatu suo se illic intromittere tentaverit, viscositati illi continuo inhæreat. Pars inferior, quæ carnosa magis, & pinguis est, & quæ ab ala dependet, à Latinis *Lobus* appellatur, quod juxta mentem doctissimorum interpretum, non aliud quàm recordationem significat, unde ab antiquis memoriæ consecratus fuit.

2. de natura Deorum.

Auris interior, aut vero organum auditus, positum & fundatum in osse petroso, iis ossibus appropinquat, quæ in similitudinem mamellarum eriguntur: os autem hoc portionem ossis jugalis format. Quatuor meatus sunt qui auri huic internæ essentiam præbent: quos cum omni brevitate describemus. Primus eorum palam deprehenditur expositus, qui neminem latere potest, semper apertus, & patens, tortuosus, & quasi obliquus, rotundus, angustus. Tortuosus, ne aër cum violentia immissus, recto tramite meatum auditorium feriendo offendat: obliquus, ut sonus vehemens, nimiusque his anfractibus dirumpatur, atque ita repercussus aër facilius in unum colligatur: Rotundus, ut commodius quantitatem aëris contineat: angustus ut ingressus animalculis vetetur, iisque corpusculis quæ si liber ingressus esset, grave damnum sensui offerrent. Hic meatus per obliquas vias tendit, nec tamen deorsum versus, sed sursum, ut si quid foris inciderit, continuo delabatur. In extremitate cavitatis hujus sepimentum quoddam est, quod primam à secunda cavitate discriminat, & distinguit: hoc sepimentum, vel hoc tutamentum osseum non est, obstaculum enim foret, ingredienti aëri: nec tamen carneum, nimis enim debile & rarum esset, sed membranosum est; hæcque membrana tympanum vocatur, cum similitudinem instrumenti hujus tensum & expansum sit. Tenue est, densum, siccum, lucidum, & exquisitissimi sensus. Tenue ut sonum admittat, aëremque externum: densum est, ut injuriis externis resistat: siccum ideo,

ideo, ut ſonitum reddat magis clarum & perfectum. Situm habet obliquum, ob cauſas ſupra memoratas.

Naſcitur non de pia matre, aut meninge, prout quidam opinati ſunt, nec verò etiam de nervo conjugationis quintæ, ſed de particula quadam duræ meningis, cujus naturam etiam conſervare deprehenditur. Hic verò obſervatu dignum eſt, quod membrana hæc,, ſi in prima conformatione craſſior evaſerit, & denſior, cauſa ſit ſurditatis inſanabilis: ſiquidem etiam ſymptomate quodam per humores illuc effuſos humectata fuerit, gravem parit & difficilem auditum.

Meatus alter, quem Limacem vel Catinum appellat Ariſtoteles.

Poſt membranam hanc, conſpicuus fit, & palam cernitur meatus alter, aut via, quæ Limacis, aut Catini nomine appellatur ab Ariſtotele: hic verò familiaris aër quidam continetur, qui cum ambiente copulatur, & immobilis nomen adeptus eſt. In hoc ſecundo meatu vel canali plura obſervatione non indigna occurrunt, quæ à priſcis Anatomicis omiſſa, à modernis autem inventa ſunt, præſertim ab Euſtachio, & Volchero eleganter & deſcripta & probata. Referunt hi in primo aëris ingreſſu, ambientem aërem à familiari rejici quamprimùm, ut inde fiat refractio, atque exinde repercuſſus aër imaginem ſonitus ad nervum referat, atque ita in puritate ſua conſervetur: hisque de cauſis familiarem illum creatum & productum eſſe.

Ad pulſationem hanc formandam, miniſterium ſuum præbent oſſa terna jam ſupra memorata, & una cum his cordæ quædam, & muſculi: defertur autem ſonitus per feneſtrellas binas: ad expurgandum etiam meatus illic eſt, qui in palato terminatur. Præfata tria oſſa à figura ſua potius, quam ab officio denominata ſunt: quorum primum malleolus dicitur, ſecundum incus, tertium triangulum: ejusdem adeo magnitudinis tam in pueris, quàm in ſenibus ſunt: fortes adeo, & duri, ut ſonum repercutere receptum valeant. Reponuntur in membrana una, ſed ſic invicem articulata, ut malleolus membrana ſua mediante, in cavitate ejusdem uniatur incudi: Hæc verò, cum molarem dentem repræſentet, duobus, ut ita dixerim, ſtipitibus, aut ſtilis innititur. Hæc terna oſſa implicantur tympano per tenuiſſimam & ſubtiliſſimam chordam, quæ univerſæ membranæ copulatur, eadem penè figura, & methodo, qua tympaniſta uti ſolet in caſtris, dum tympanum ſuum percuſſerit: tantæ verò ſubtilitatis & tenuitatis eſt, ut difficile dictu ſit, nervus, an vena, an arteria ſit.

Malleolus, Incus, & Triangulum.

Officium horum oſſium eſt, ut ſonum uſui aurium accommodent, eundemque poſt hæc itinere ſuo ad auris intima ablegent: ut verò etiam præfatus ſonus penetrare poſſit, duo oſtia parva, aut feneſtrellæ patent: quarum quæ major, vel ſuperior eſt ovalis dicitur: inferior anonyma eſt. Inter has collis parvus eſt, vel tuberculum: illic ad purgandum aërem quem ſupra diximus familiarem, natura parvum fabricata eſt canalem, qui terminum ſuum in palato habet. Hic totus è cartilagine compoſitus eſt, & neſcio quam pelliculam habet, quæ ſinum formans, aperitur ſimul & clauditur, purgantis excrementis deſtinatam: ne forte, cum generata illic fuerint, recidant in aurem. Hæ particulæ ſecundæ cavitatis ſunt, quæ difficulter monſtrari poſſunt ad oculum niſi manus artifex & ſecura periti Anatomici acceſſerit.

Succedit tertia cavitas, labyrinthus dicta: quæ furtim circumacta, & in circulis ſuis & ſinubus gyrata, facile docet propter ſonum ſe ſic eſſe formatam, ut videlicet per has fauces anguſtas, & intortas recollectus, non diſſipetur, & evaneſcat. Ultima cavitas, referente Fallopio, cochlea nominatur, aut limax, huic etenim quàm ſimillima eſt: ſunt, qui foramen cæcum appellant. Denique nervus etiam auditorius apparet de quinta conjugatione natus, qui ad ſenſum communem, tanquam ad judicem, omnem ſonus imaginem portat, & conducit. Compendioſa hæc internæ auris deſcriptio eſt, ſimul & externæ. Subtus hanc, glandulæ ſunt, parotides dictæ, per quas gravatum excrementis ſuis cerebrum exoneratur, & alleviatur, unde etiam vulgo emunctoriæ illius nominantur: eſt autem Hippocrates, qui tumores eos parotides vocat.

Non minus curioſum, & neceſſarium ſuperioribus eſt noſſe, qua ratione auditus, vel auſcultatio formetur, cum in hoc diverſimodè Philoſophi ſentiant, & opinentur. Alemon ſic ſenſit, auditum inde provenire, quod aures noſtræ cavæ ſunt: omne cavum autem reſonare. Diogenes ait contineri aërem in cerebro, atque hunc feriri voce. Sunt qui dixerunt ipſum adeo cerebrum de concavitatibus ſuis ſonum repercutere: quod tamen eſſentiæ ejus repugnare videtur, cum cerebrum naturæ humidæ ſit, humida verò ſonum non edant. Plato dixit formari auditum ex eo, quod internus aër ſeſe invicem collidat. Moderni ajunt antiquos organum auditus ignoràſſe, inter quos & ipſum adeo Hippocratem & Galenum numerant; de eorum enim ſcriptis documenta vera, doctrinamque ſuper hoc exactam trahi non poſſe.

Ut itaque expeditior ſit rei hujus expoſitio, neceſſarium nobis erit ad libros divini Ariſtotelis recurſum habere, ubi in ſecundo de anima, tria dixit ad operationem ſenſus & ſenſibilis concurrere oportere: objectum, medium, & inſtrumentum. Objectum in auditu ſonus eſt, quemadmodum color eſt in viſione. Longum eſſet hic de natura ſonitûs prolixius ratiocinari velle: hoc ſolum ſuffecerit, qualitatem ſoni de refractione aëris originem ſuam ducere: quod fit cum corpora dura & ſolida in ſe invicem incurrunt: ea enim quæ mollia ſunt locum cedunt, nec impellentium violentiæ reſiſtunt. Medium auditûs, aër eſt exterior, id quod Ariſtotelem fecit ambigere an vox in aquis audiri poſſit: quamvis jam experientia dederit audire diſtinctiſſime piſces: prout mihi quoque identidem evenit, cum ſupra piſcinas in ſilentio evagari, & enatare piſces adverti, quos continuo per emiſſam altiorem vocem in profunda ſua, & receptacula timor pepulit. Inſtrumentum auditûs auris eſt interior potius, quàm exterior, quæ in quaternis cavitatibus, aliisque inſuper particulis, inter antiquos ignoratis conſiſtit.

Objectum auditus.

Itaque auditus hoc modo formatur: Exterior aër per dura corpora & ſolida percuſſus (diſtinguendo nihilominus qualitatem ſonitûs) vicinum ſibi aërem afficit, hic rurſum ſibi proximiorem, idque eodem ordine, donec ad auriculam pervenerit. Non ſecus ac in puteo videre licet, quò injectus lapis circulum ſuper circulum excitat, usque dum ad terminum ſuum pertigerit: pari modo & illa aëris fit communicatio, donec aurem, hoſt eſt finem ſuum pertigerit. Avicenna hanc ipſam aëris continuatam percuſſionem undam vocalem appellat: ſed hic actus non uno fit momento, ſed ſuccedente temporis ſpatio, ſicut

ſicut dum longinquitas ſecuta fuerit percuſſio quædam, quæ ſonet, prius ipſa cernitur percuſſio, ſonus autem tardius auditur. Aër qualitate ſonitus illius jam imbutus per meatum auditorium, ſemper patulum, & apertum cum membrana illa ſicciſſima, & ſonora colliditur (quæ idcirco etiam nomen tympani ſortita eſt) meningis autem hæc perculſa, præfata oſſa tria commovet, & in momento temporis, characterem moti ſonitus hujus imprimit. Sonus hic deinceps, à familiari, & congenito aëre recipitur, & mediantibus feneſtrellis ſupra memoratis, in anfractus illos, & cavitates tortuoſas portatur, inde in labyrinthum & cochleam: hæc vero eum ad auditorium nervum transmittit, atque inde ad communem ſenſum tanquam judicem, & cenſorem fertur. An verò auditus organum aëreum ſit, an aqueum, an terrenum, non eſt propoſiti mei hic ultra diſcutere: pari modo & illam quæſtionem magnam intactam relinquo: an aër ille familiaris, an verò adventitius præcipua auditus cauſa ſit.

Sympathia auris cum palato, & lingua & aſpera arteria.

Progredior nunc, ad hoc, ut pauca etiam de ſympathia illa omnimoda & admirabili referam, quæ inter aurem & palatum, & linguam, & arteriam aſperam, & laringem intercedit. Virtutis hujus genialis optima explicatrix, & magiſtra experientia eſt; dum enim ad audiendum aliquid ferventius attenti ſumus, quo prius quidem detinere ſpiritum videbamur, ſiquidem auris tympanum auris calpio vellicatum fuerit, ſubito tuſſis ſicca excitatur. Surdaſtri plerumque ad loquendum ignavi ſunt, & inculti quandoque etiam vocem per nares emittunt. Qui de prima nativitate ſua ad ſurditatem proclives ſunt, pedetentim etiam obmuteſcunt. Hinc etiam fit, quod qui cytharam pulſaverit, aures ſibi obturando, audiet nihilominus ſat acute, ſiquidem dente lignum cytharæ momorderit, eodemque tempore fides pulſaverit.

Hæc præfatorum viva argumenta ſunt. Ratio autem amicitiæ hujus & congruentiæ non omnibus perinde conſtat. Quidam rati ſunt, nervum conjugationis quintæ, & ſeptimæ, qui linguam movet, eadem veſtiri tunica qua tympanum, atque exinde iſtam affectionem ſymbolicam, & communem oriri. Doctiſſimus Laurentius, à quo omne id quod refero mutuatus ſum, duplicem participationis hujus cauſam adfert, quarum unam auditorio nervo attribuit, alteram canali cuidam parvulo ab antiquis non obſervato. Nervus quintæ conjugationis, inquit, varios ſurculos extendit, aut canaliculos; quorum qui major eſt, in aure dilatatur, & in membrana, quæ exquiſitiſſimi ſenſus eſt, portando omnis ſonitus ſpeciem ad cerebrum: minor ſurculus ad linguam, & laryngem diſcurrit. Ex hac ratione Hippocrates & Galenus inquiunt, cum affectibus linguæ etiam affectus auris communicantur: unde etiam vellicata aure, tuſſis excitatur: quæ de faucibus provenit: inde compertum eſt, quod omnis pene ſurdus, ſimul mutus eſt.

Et inſuper alia ſympathiæ & communicationis hujus cauſa: quæ fit mediante cartilaginoſo canali illo, quaſi per aquæductum, qui per ſecundum meatum auris ad os defertur, & ad palatum: idcirco fabrefactus, & conductus, non ſolum ut vernaculum familiaremque aërem illum vellicet, ſed ut etiam recrementa aurium expurget: ad hoc etiam ſingulariter, ut aëre novo repletus, qui per os ingreditur, tàm ſemetipſum quàm etiam organum totum refocillare & recreare poſſit: denique ut externo aëri aditum pandat, qui noviter per foramen auris ingeritur, ſicut in bombardarum exploſione fieri ſolet. Itaque ab aure ad os transcurrit, & ab hoc ad illam, eundo & redeundo. Hinc infertur præceptum eſſe, ut ſi quis acutius & diſtinctius audire quippiam voluerit, ei halitus retinendus ſit, ſic videlicet effici, ut ſpirato aëre copioſiſſimo adimpleatur cochlea, tympanumque diſtendatur. Apparet hinc quod oſcitantes, ſonum non acute audiant, tantopere enim oſcitatione illa tympanum diſtenditur & inflatur, ut ſonus recipi nequeat; hinc item cum fricatur auris, ſaliva excitatur, cujus compreſſione humores craſſiuſculi, & ſordidi in conductum cartilaginoſum decidunt, & proinde in linguam. Atque ita expurgatio aurium fit. Uſque huc prudentiſſimus vir ille; cujus ductu hæc abunde mihi videor, ſcripſiſſe, & deſcripſiſſe; non enim librum his implere, ſed quod maxime ſuccoſum, & ſubſtantiale eſſet, afferre ſtatui.

SYMBOLA.

Non minus præpoſterum videri poterit, oculum cernere in planta pedis inverſa, cum hæc infirmum ſit veſtimentum pedis, oculus verò nobiliſſimus: quàm cernere aurem ſubula perforatam ſutoria. Atque ideo hic aphoriſmus famoſiſſimi Apellis exceptionem ſuam habet: *ne ſutor ultra crepidam*: dum viliſſimo inſtrumento, tam ſingularis pars humani capitis transfigitur. Hoc ipſum nihilominus, quod indoctioribus tam præpoſterum videri poſſit, iis qui in literis verſati ſunt, admirationem non affert.

Auris ſubula perforata.

Anti-

Antiquitus enim receptum erat usu, id quod etiam lege divina sancitum legitur in Exodo, & in Deuteronomio quoque stabilitum, ut postquam servi servitutis suæ tempus absolvissent, liberum eis esset ad statum independentiæ & libertatis transire, ita ut juris sui, nulliusque dominatui mancipati essent: aut verò, si id nollent, servitutem pristinam præeligerent: cumque hoc posterius destinassent, Patronus, cujus subdabantur imperio, subula aurem eis perforabat: atque inde servitutis liberæ nomen enatum est. Per hoc symbolum, juxta doctissimum Paradinum, non incongrue beata, liberaque servitus Christiani describitur: qui cum libere se servitio Dei sui devoverit, in eodem omne animi sui desiderium & tranquilitatem, & vincula sua suavitate plena invenit: nodos amoris sui diligit, quibus quanto fortius vincitur, tanto magis vinciri desiderat. Hoc ipsum S. Augustinus, magnus ille Doctor explicuit, dum ait: *Amor meus, pondus meum; illo feror, quocunque feror.* Hi sunt funes Adam, quibus ligamur prout sacer textus inquit: *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis:* & alibi: *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Denique auris nobis perforanda est: hoc est præcepta Dei nobis auscultanda, & attendenda sunt: Ad vivum etiam Propheta Regius hunc sensum exposuit, cum in Redemptoris nostri figura, omnimodo ad præcepta cælestis patris sui intenti, sic ait: *Corpus & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi:* in quo loco Paradinus supramemoratus sic legit: *aures perforasti mihi.* De foraminibus his ô quæ margaritæ, qui adamantes, quæ gemmæ observantiæ divinorum præceptorum dependent!

c. 21.
c. 15.
Servitus libera.
Servitus Christianorum.
S. Augustinus.
Ps. 39.

HIEROGLYPHICA.

GRæcia Mater propemodum & origo scientiarum, & documentorum maxime illustrium, & nervosorum: in explicandis animorum nostrorum sensibus, Ægyptiorum doctrinam æmulari voluit, quippe eorum, à quibus rudimenta sua prima hausisse non abnuit: hæc ergo volens nobis ob oculos nostros ponere, quantum abhorrere Principem ab omni partialitate, personarumque acceptione oporteat, in Creta statuam Jovis exhibuit, insidentem throno, vestitam imperiali chlamyde, sceptrumque manu gestantem, sed carentem auribus. Nec immeritò inquit Valerianus: *Ut cæteris jura daturus, neminem nullum privatum audire debeat, sed omnibus publicè consulere.* Hic cardo felicitatis est, & securitas Principum. Parum abfuit, quin Absolon hoc munimento usus, patrem suum proprium de throno suo dejecisset: saltem exulem domo suo profligavit. Inter prima præcepta hoc Pontanus Alphonso suo dedit: *Inprimis studere te oportet, ut qui te adeunt, facilem te intelligant, nihil enim tam alienum est à Principe, nec quod aliorum in se odium tantopere concitet, quàm asperitas, & ea quæ morositas dicitur.* Ego hic non præpostere aperuerim id quod mente verso: dixerim enim intueri subditos suos foribus patefactis, idem esse ac corda eorum introspicere. Coronata capita illa, quæ nonnullibi, dum id daret occasio, in aprico, & in mediis adeo campis tentoria sua fixerunt, ut se populo spectanda darent, ejusmodi progressus olim fecisse, ut quos hodiedum orbis admiretur: imo verò ut currentis fortunæ rotam clavo sibi affinxerint. Laudabat Plinius Trajanum suum: *apud quem nulla mora, nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo morositas: audiuntur subditi statim, statim dimittuntur.* Princeps, qui magnam cum Sole similitudinem gerit, eundem æmulari debebit: Hoc est, sicut ille in firmamento cæli, ita & hic in

Princeps omnibus idem.
Statua Jovis sine auribus.
Petr. Hierogl. l. 23.
Pontanus de Princip.
Plinius in Panegy.

in terris se exponat, & omnibus æqualem' sui splendorem impertiat: atque inde pro cujusque regionis qualitate, & natura locorum, & maturet, & promoveat germinationem, & incrementa præbeat. Alexandri Magni exemplum ad persuadendum suffecerit, qui in usu positum habuit, præbere aurem unam accusatori, alteram reo.

Præsentia Dei quantopere formidanda est Reis.

Imago Apollinis quatuor habens aures & manus Sapientia divina.

Lacedæmones figuram item Apollinis sed omnimodo priori contrariam statuerunt, quippe qui non solum genere & natione, sed moribus quoque à Græcia reliqua discrepabant; eandem quoque in cultu religionis, & sacris suis discrepantiam quærebant. Statua hæc quaternis auribus, totidemque instructa erat manibus. Per hoc autem divinam sapientiam in hoc numine effigiatam esse voluerunt. In harum partium

multiplicitate vastitatem auditûs denotabant, & operationis divinæ, quæ de quatuor mundi superioris regionibus, sicut & inferioribus, de cælo & terra, hoc est, ubivis locorum aurem auscultantem habet, & ubivis operatur. Si harum aurium & manuum ubicunque præsentium meminisse vellent scelerati, non sic proclives essent & præcipites ad iniquitatem & scelus operandum: cogitarent enim aurem illam habere sibi comitem manum, quæ castigare delinquentes possit. Hæc veritas etiam inter paganos innotuit: unde Tales ajebat: *Non latet Deos homo malè agens, nec cogitans quidem.* Et Seneca, Ecclesiastici viri more, sic ait: *Propè est Deus, tecum est, intus est; ita dico Lucili: sacer intra nos spiritus sedet, bonorum malorumque nostrorum observator, & custos, hic prout à nobis tractatur, ita nos tractat.* Sed rem ipsam S. Augustinus distinctissimè: *Deum semper credamus esse præsentem, cujus divinitati secreta mentis patent: ita vivamus, ut propitium semper habeamus, nunquam vereamur iratum.* Verba dignissima, quæ semper ante oculos nostros versentur, & inscripta sint cordibus eorum, quicunque ad salutem sempiternam aspirant.

Tales apud Diogen. Senec. in Epist.

August. de quinque hæresibus.

Auris sanguine aspersa.

Porrò si de ritibus, si de consuetudinibus prophanis monumenta, & Hieroglyphica stabilita sunt, multo potius necesse fuit, magisque rationi consentaneum, ut à sacris quoque authoribus hæc scientia non ignorata, & in usum deducta fuerit: Hinc præfatus Pierius considerando cæremoniam, imò verò præceptum Moysi à Deo injunctum, ut videlicet sacrificato agno legali, assumeretur de sanguine ejusdem, atque inde auricula dextra Aaronis ungeretur, & tingeretur: quod pari modo omnibus fiebat, qui sacerdotio initiandi erant, prout illud in libro Exodi continetur: quod etiam septuaginta interpretum authoritate munitum est: Pierius ergò figurari per hoc vult, exactam illam submissionem, qua præceptis divinis observandis inclinamur: de quibus nec ausu aliquo, nec suggestione recedendum nobis sit: memoria repetendo pœnam illam qua Deus Adamum prævaricatorem castigavit. Ejusmodi observantiam Venusinus Poëta respiciebat, dum sic ait:

Cap. 29.

Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem accommodet aurem.

Idem alibi:

Demitto auriculas, ut iniquæ mentis asellus.

Obedientia, & resignatio, sacrificiis omnibus, & victimis quantumcunque abundantibus & pretiosis æquivalet, imò dixerim præponderat, veritatis hujus non ignarus erat is, qui quamvis prophanus, nil non noverat, de omnibus scribens: Aristoteles, inquam, Peripateticus: *Quanto quis diligentius,* inquit, *obsequi-*

Obedientia quam Deo accepta sit.

Aristot. Oeconom.

obsequitur, tanto majorem gratiam obtinebit: E contra verò tantopere inobedientia Altissimo displicet, ut non solum parentes nostros protoplastos è Paradiso ejecerit, omnemque posteritatem ad perennes calamitates condemnaverit: sed hæc ipsa est, quæ de capite regum coronas regales deturbat: cujus vivacissimum exemplum in Saule Rege præbetur, dum divinum imperium negligendo Amalecitas internecione non delevit. Quantumcunque res difficilis esse videatur, sic jubente divino mandato, *erunt prava in directa* (prout Deus ipse nos docuit) *& aspera in vias planas: propter quod non attendit* (inquit S. Bernardus) *verus obediens quale sit quod præcipitur, hoc solum contentus quod præcipitur:* hinc non sine ratione virtus hæc depingitur tanquam oculis destituta.

S. Bernardus.

Auris clausa inobedientiam figurat.

Quemadmodum autem aperta auris virtutem hanc figurat: sic obserata & clausa, obstinationem, & duritiem in obediendo, & auscultando. Vilipendit Deum, auremque sibi homo peccator sua sponte obturat, nolens cognoscere, aspidi surdæ non absimilis. Hoc ipsum etiam literaliter Regalis Propheta expressit, dum ait: *Sicut aspidis surdæ obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter.* Quod pariter de ore suo proprio Redemptor noster ad pharisaicam turbam quondam protulit: *Qui ex Deo est, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex DEO non estis:* & ideo alibi: *beati qui audiunt verbum Dei.* Quid plura? Hæc inobedientia Circæum poculum est, quod eum sensum nobis auffert, quo in rationalium hominum, & intellectu præditorum numero constituimur, juxta id quod Peripateticus noster præfatus inquit: *Auditus in homine est via ad disciplinam.*

Ps. 57. *Ioan. 8.* *Luc. 11.* *Aristot. de sensu, & sensatione.*

Siquidem ergò verum est, quod per aurem ratiocinatio intrat, & per eam sapimus: ejusdem mutilatio quid aliud, quàm summam imperfectionem, & defectum significat? Itaque inter Mythologicos antiquos hoc prudenter inventum fuit, ut per aurem à capite truncatam vitiosus homo denotaretur: quippe qui solis detractionibus, & calumniis pascatur, qui solis inverecundis & salacibus dicteriis se inclinet. In hujuscemodi figura fortasse increata Dei sapientia idcirco spectari voluit Malchum, quamvis eum posthæc bonitate sua sanitati pristinæ restituisset: homo perfidus, qui tanti beneficii immemor, Benefactori suo Jesu deinceps alapam inflixit. Pari modo impiorum & sceleratorum est, ad vitium & detractiones aurem patulam gerere: Qui ad impudica colloquia, digniora canibus, & serpentibus, quam homini, durissimis, immotisque auribus sunt. Carpocrates ex horum numero sceleratissimus hæreticorum, ut sequaces suos ab aliis distingueret (disseminaverat autem perfidus hic, prospera & adversa nec præordinatione divinâ, nec verò etiam ex sui natura profluere, sed potius ex cujusque hominis opinione) extremitates auricularum iis combustione quadam signari voluit. Homo impiissimus, dignus omninò, qui plagis multo evidentioribus in cæteris doctrinis & opinionibus suis notaretur.

Homo vitiosus per mutilatam aurem significatur.

Homo arrectis auribus significat hominem aliquid jam accinctum.

Ægyptii olim ut ideam viri ad quantumvis actionem jam accincti, & parati exhiberent, hominem figurabant arrectis auribus auscultantem: id volentes: neminem operi se qualicunque dare, nisi prius rem, ad faciendũ quam facturus est, diligenter penetrando discusserit: Hinc Valerianus inquit: *Auscultatio initium est, & imago quadam operis, quod aggressuri sumus.* Prudens consilium: ne videlicet præcipiti voluntate ad exequenda opera nostra feramur, sed potius arrecta aure intendamus, causas, finesque actionum ponderando. Sapienter Mythologici: qui Deos suos tradiderunt filo laneo ligatos pedes habere, non quod cum inde ineptiam eorum vel negligentiam arguerent, sed quod tardi sint ad pœnam, & præmia. *Mensuram serva, modus in re optimus est,* inquit Hesiodus. Celeritas Marcelli Reipub. Romanæ evidentissimum nocumentum intulit: dum è contra auctores de cunctatione Fabii referunt: *Hic est qui cunctando nobis restituit rem. Priusquam inceperis consulito, & ubi consulueris maturè facto opus est:* sic Sallustius ait. Denique: *Ipsa etiam audire scientibus prodest,* S. Chrysostomus inquit.

Actiones maturitate ponderandas esse.

Serm. 1. super Epist. ad Hebræos.

Promptitudo auditus, in Tauri auricula figurabatur olim, hic enim in hoc sensu acutissimus est: vigilantissime enim & acerrimè observat auram, unde à juvenca mugiente vocatur. Hoc animal unum est è quatuor signis, quæ Ezechieli Prophetæ in figura magni Dei apparuerunt: in quo nimirum Apostolorum typus exprimitur, qui cum tanta promptitudine divinæ legi obaudiendo, se jugo Domini subdiderunt. Per hunc Taurum jam cicuratum S. Gregorius Ecclesiæ pastores intelligit, qui campum suum industrioso labore excultum, & fructificantem demonstrant, non secus ac boum propriũ est cultura sua fecundare agros, qui etiam in laborem suum sine remissione intenti sunt. Sic enimvero & nostri officii est (cum, quid faciendum nobis sit, jam noverimus) ad executionem operis sine mora progrediamur. *Auris ad audiendum præparari debet:* Doctrina S. Bernardi est. Et S. Chrysostomus: *Auditor in deliciis oscitans est.* Simili quoque auditus acrimonia & cervi, & capreæ præditæ sunt: atque ideo in eadem significatione Hieroglyphicum acuti sensus hujus fuerunt. De his itaque ut reor, id quod in Cantico, & Psalmis paulo obscurius propositum est, expositione evidentiori deduci, & enodari poterit. In Psalmis sic habet: *Qui perfecit pedes meos tanquam cervorum,* hoc illic; alibi rursum: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum,* cum eo quod sequitur. Et in Cantico: *Similis est dilectus meus capreæ hinnuloque cervorum:* & similiter illic: *Adjuro vos filiæ Jerusalem per capreas cervosque camporum, ne suscitetis.* Scriptura his docens, cum quanta promptitudine, siquidem vocem Domini audierimus, more Cervorum & Caprearum nobis accurrendum sit: *Audire non solum debemus,* inquit S. Chrysostomus, *sed imitari.*

Taurus acerrimi auditus est.

Hieroglyph. Pierii de Tauro.

In Cantic. Serm. 22.

Cervi & capreæ.

Ps. 17. & 44.

Cap. 2. & 3.

In Epist. ad Hebr. hom. 6.

MORALIA.

Geminas nobis aures ex utraque capitis parte natura provida collocavit: medium inter eas caput statuens: Arbitrum dixeris utriusque: ut quemadmodum audita re quadam judicium deinceps formari solet, ita quoque aptissima inde figura trahitur Judicis æqui & recti, quem oportet in propatulo esse non latere unquam, sed ubique præsto esse, & illic ubi res exegerit, tanquam circinus, pedem unum collocare in circumferentia circuli, alterum figere in centro, ut defectus auscultare possit, omniumque querimonias audire. Dicebat vas Electionis tam intuitu affectus, & charitatis, quàm ut rationis ductum sequeretur, *se omnibus omnia factum esse:* atq; ideo subjunxit: *quis infirmatur, & ego non infirmor.* Ecce hic pietatis norma est: succedit his justitia: *Quis scandalizatur, & ego non uror?* Constituitur in medio caput, nec ad unam, nec ad alteram partem se inclinans, defectus eorum Judicum proprius, qui partialitate quadam in transversum trahunt. In hunc

Aures cur ex parte capitis utraq; collocatæ.

Judex æquus.

Rhetoricorum. hunc sensum magnus Politicus, & Orator Aristoteles inquit: *Amor, & odium, & proprium commodum faciunt judicem non agnoscere veritatem:* Porro si veritas de throno deciderit, inevitabilem Judicis ruinam maturat: atque ita Astrææ gladius obtunditur, & rubigine inficitur, ut nullius posthæc utilitatis sit. Incedendum est Judici, & comparendum inter ambas auriculas, clementiæ simul & severitatis, & pro data opportunitate personarum meritis condescendendum, & consentiendum. Quod præceptum de aureo ore toties jam citati, & deinceps citandi S. Chrysostomi est: *Justitia sine misericordia*, inquit, *non est justitia, sed crudelitas: sicut & misericordia sine justitia non est misericordia, sed fatuitas.* Hæc materia amplissime descripta est per capita multa, in ***Davide meo musico armato***, hinc, Lectorem curiosum, illuc satiandum transmitto. Nunc concludo sententia huic proposito nostro, ut mihi quidem videtur, aptissima, Regalis inquam Prophetæ ubi ait:
Psal. 48. *Auribus percipite, qui judicatis orbem*: sat enimverò apparet hunc ipsum armatum cantorem, desiderando divinam omnipotentiam, tanquam Arbitrum & Judicem sibi assidere in causa propia, aures ejusdem
Psal. 16. sibi patulas optare: *Inclina*, inquit, *Domine aurem tuam ad precem meam, auribus percipe orationem*
Psalm. 38. *meam.* Item: *Auribus percipe lacrymas meas.* Et: *quia inclinavit aurem suam mihi:* & his similia: In descriptione item falsorum Numinum, tanquam otiosorum & inutilium ad ferendum judicium, sic
Psal. 134. ajebat: *Aures habent, & non audient.*

MYSTICA.

Auris interna & externa. QUi vel dragmam unicam sani sensus possident, negare nec debebunt, nec poterunt in auribus auditus sensum formari, easque proprium actionis hujus instrumentum esse. Hoc ad differentiam auriculæ exterioris dictum sit, quæ foris prominens, & aurem circumsepiens, eam tanquam custos fidelis & zelosa defendit: quamvis tam in sacris, quàm prophanis literis promiscuè, unum usurpetur pro altero.
Intellectus per aures figuratur. Nonnunquam per nomen aurium intellectus significatur, & exprimitur, sicut quinto capite Judicum habetur, *Auribus percipite principes.* Intelligentiam
Cap. 13. quoque spiritualem denotat, juxta illud Matthæi: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Obedientiam quandoque innuit, prout in secundo Regum habe-
Cap. 22. tur: *auditu auris obedivit mihi.* Proinde similitudo instrumenti hujus, & actionis illic à Davide refertur
Psal. 113. In Psal. 114. ubi ait: *Aures habent, & non audient.*
83. quæst. 52. S. Basilius & Augustinus in auribus potentiam divinam intelligi volunt, cujus vigore altissimus rem omnem comprehendat: unde nec latere eum quicquam possit. In hac meta sententiæ Davidicæ, & bibliorum omnes terminantur, quæcunque ad implorandam clementiam divinam, precibus & clamoribus nostris aurem divinam inclinari exorant; universæ sacræ paginæ hujuscemodi suspiriis refertæ
Fer. Spirit. 1. sunt. Huic opinioni suffragantur Eucherius & Cy-
Contra Iuli. 5. rillus. Loqui in aurem Dei, juxta mentem S Gre-
In 1. Reg. 8. gorii, & Origenis familiaritatem electorum, & beatorum cum Deo, denotat: sic jam communis dicen-
In Cant. hom. 4. di usus invaluit: Hic aurem Principis habet, quod idem est ac familiarem & intimum ejus esse. Proinde orare Deum in secreto, eundemque laudare, & fidem suam profiteri: sicut in primo Regum capite octavo,
In Psal. 33. & in Cantici secundo capite habetur. Itidem per Dei
In Psal. 129. aures (sicut docent S. Basilius, & Hilarius) intelliguntur Angeli, qui orationes nostras suscipiunt, &
Cælest. Hierarchiæ. 15. easdem Altissimo præsentant. Dionysius per aures, Angelorum potentiam intelligit, qua rerum supernaturalium & divinarum particicipes fiunt, easdemque intelligunt: cui sententiæ etiam S. Augustinus In Psal. 39.
subscribit.

In dicto illo Davidico jam supramemorato: *Aures autem perfecisti mihi*, septuaginta interpretes loco *aurium Corpus* legunt: In quo dispositio membrorum nostrorum intelligitur, sicut illa Christo in victimam perfectionis & oblationem Deo Patri devoventur. Aures cordis, quarum ipse Redemptor noster in S. Luca meminit: *Qui habet aures audiendi* Cap. 8.
audiat: promptitudinem doctrinæ indicant, sicut & obedientiam, & inclinationem ad præcepta divina adimplenda. De his copia locorum est in Psalmis, in 29. 44. 48. 17.
Exodo, in Job, in Proverbiis, in Ecclesiastico, in Pro- 21. 6. 33. 15.
phetis, Baruch, Ezechiele, Michæa, in Apocalypsi. 20. 25. 28. 3. 1. 16. 22.
Hæ aures item juxta præmemoratos Authores explicare, & denotare fidem poterunt. Auris perforata, prout Liranus commentatur, mentem indicare poterit compunctione tactam: aut vero obedientiam promptam: sicut de his loci insignes sunt in Exodo, In Exod. 21.
& Deuteronomio. Quandoque item contrarium Deut. 15.
omninò denotat, sicut Hieronymus, & Hesychius 2. de Advent. Iudicis
referunt: inobedientiam nimirum, & contumaciam In Levit. 22.
peccatoris, æternis ignibus castigandam.

Ubicunque in scripturis sacris, & aurium, & auditus mentio fit, sicut illic in Psalmo 49. *Exaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ:* Expo- In Iud. hom. 6.
nunt Hieronymus, & Origenes non solam auditus In Isa. 1. &
vocem attendendam esse, sed abditam maxime, & Proph. Ioel.
abstrusam divinorum mysteriorum intelligentiam, quæ in sacris paginis continentur. Plures horum locorum sparsim inveniuntur in libris Judicum, Eccle- 5. 33. 1. 11. 28.
siastici, Isaiæ, & in Actibus Apostolicis. Hinc Hie- 18.
ronymus jam citatus inquit: *Auribus percipere, est ad exteriorem auditum pertinere, audire autem ad interiorem auditum.* In hoc clarissimi duo loci sunt singulares, quorum unus de Isaia est: *Audi Israel* Cap. 45.
verba vitæ, & auribus percipe terra: alter de Apoca- Cap. 1.
lypsi: *Qui habet aures audiendi, audiat quid spiri-* 1. Reg. 3.
tus dicat Ecclesiis. Dicunt S. Hieronymus & Grego- In Iob. 29.
rius, & præ his Origenes: cum sæpe in Ecclesia Dei, In Cant. hom. 2.
aut in sacris commentariis commemoratio fit aurium, id intelligi oportere de iis, qui cum interna compunctione, & inflammata charitate, verbum Dei percipiunt, eum quem decet fructum inde reportantes: de eo autem quod in Job propheta legitur, *Auris* Cap. 29.
audiens beatificabat me, intelligi volunt gentilem populum ad fidem Redemptoris nostri conversum.

Intentio nostra, qua Paradisum respicimus, & quam habere quemque nostrum oportet, quicunque illuc aspiramus, juxta opinionem Laureti, in aure dextra significatur: sicut in sinistra operatio ad hanc intentionem directa, eidemque conveniens. Per tinnitum, vel susurrum utriusque auris (præterquam quod ruinam Magnatûm denotant) etiam perturbatio intentionis electorum figuratur: ita quidem, ut si corde pavido ad contemplationem rerum æternarum eleventur, non nisi cum altissimo fastidio terrenis rursum negotiis applicantur. Richardus de S. Victore & Origenes, considerando particulariter Davidicum dictum illud, prolatum ad falsorum Numinum subsannationem: *Aures habent & non audient*, ex uno De somno
ore sic ajunt: *Aures habet & non audit, qui novit* Nabuchod.
quæ sit virtus obedientiæ, & qualis debeat esse, nec ta- In Esai.
men vult obedire. Temeritas & arrogantia semper hom. 6.
abominabilis hominum peccatorum.

Curiosissimæ lectu sunt scripturæ in Ecclesiastico, & Isaia, quorum ille sic habet: *Sepi aures tuas spinis*: Cap. 28.
Hic autem: *Qui obturat aures suas, ne audiat san-* Cap. 33.
guinem: præposterum enim videtur, quod eum ad

man data

mandata divina aures deceat esse patentes, hic contrarium ejusdem imperetur, & clausæ jubeantur esse. Sed non ita sumendum est, prout S. Gregorius inquit, quin potius aditum obturandum esse peccato, ad quod faciendum magnam præbet auris occasionem: ubi obturatio aliud non est, quàm ejusdem peccati fuga. Non minima divini interminii & vindictæ causa est peccatori, quod videlicet non intenderit ad vocem imperantis, sed aggravaverit aures suas: unde & Propheta Isaias inquit: *Excæca cor populi hujus, & aures ejus aggrava:* Hinc in eundem quoque sensum coincidit Zacharias Propheta, sic habens: *Et noluerunt attendere, & aures suas aggravaverunt ne audirent, & cor suum posuerunt ut adamantem.* Et S. Paulus ad Romanos: *Propter incredulitatem fracti sunt:* Ex his per præfatos Sanctos durities cordis, & obstinata incredulitas repræsentantur. Auris itidem Samuelis, omnimodo inclinata, flexibilis, & morigera, ut in primo Regum habetur, in Paralipomenon, & in Job, citati authores ajunt, humilem demonstrari obedientiam & submissionem Dissemi-natoris Evangelicæ Doctrinæ. Commentatur S. Hieronymus locum Prophetæ Amos, sat obscurum & involutum primo intuitu: *Quomodo si eruat Pastor,* inquit, *de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ:* Hic sacramentum & mysterium divinum latere ait, quod nimirum infernalis leo in hoc potissimum nobis insidietur, ut auditum, & attentionem à nobis aufferat.

In 1. Reg. 9. *Isai. cap. 6.* *Zach. cap. 6.* *Cap. 11.* *Cap. 9. 1.* *In hunc loc. Cap. 3.*

Per aurem dextram Aaronis, sicut legitur in Exodo, & Levitico, Commentatores Origenes, Philo, & Hesychius exponunt, obedientiam significari, qua divinis præceptis subdimur, quam semper obsequiosam & mollem, sicut etiam unctam & delibutam esse oporteat: prout illud est, quod extremum auriculæ tinctum sit sanguine (de quo tamen jam abunde supra retulimus) in quo denotari loquelam Sacerdotis purgatam esse debere, sicut etiam perfectam obedientiam Christi, & Discipulorum ejus.

Hom. 29. 8. hom. 8. de Ver. Moysis. In Lev. 8.

Auris mala, & sinistra in iis est, qui credere, vel obedire detrectant. Hæc auris in figura Malchi, à Judaismo detruncata est, tanquam à populo refractario, contumace, & à mandatis divinis averso: prout illud legimus in Matthæo, S. Marco, S. Luca, S. Joanne, & in Ezechiele ex ore proprio Redemptoris: Sic commentantur Origenes, S. Hilarius, & S. Ambrosius. Adjungit his S. Augustinus, & Hesychius dicendo: *Dextram auriculam perdidit Malchus, hoc est Judæus, ut totam literæ utilitatem audiat in sinistra. Sed Dominus in iis, qui credere voluerunt, reddidit aurem dextram, & servorum genus fecit Regale, & Sacerdotale.* Magnus ille Belli Dux Banajas, qui cum tanta generositate animi, etiam cum dispendio vitæ suæ, sitienti Regi David Bethleemiticam aquam portasse legitur, & exinde Secretarius Principis intimus, vel auricularius declaratus fuit, juxta mentem plurimorum interpretum, significare poterit personam Christi, qui & ipse æterno Patri suo à secretis fuit: aut verò hominem justum, & prudentem, Prælato vel Principi suo conjunctum, vel ut ita dixerim annexum. Hæc sunt quæ de mysteriis aurium delibare potui. Quod vero auditus potentiam concernit, sacramenta ejus tam vasta, tamque copiosa sunt, ut ad eadem congreganda mihi vires non suppetant: unde poterit, siquidem ei sic libuerit, benevolus Lector, hæc in SS. Patribus fusissimè ubicunque sparsa invenire.

26. 14. 22. 18. 23. *In Matth. hom. 25. In Matt. Can. 32. Luc. 22.* Banajas. *2. Reg. 23.*

PROVERBIA.

Usus, & æstimatio Proverbiorum.

PRoverbium ego non minori plausu & æstimatione dignum arbitror, quàm materiæ jam supra tractatæ, & quæ porro tractari possint: cum enatum sit vel è rerum derivatione, vel de consuetudine, vel de communi usu, aut de sapientum dictis: deinceps vero ad promiscuæ plebis intelligentiam & usum transiit, & acceptatum est. Atque idcirco illud tibi, amice Lector, tanquam id quod sui copia, & moralitate prodesse possit, non ingratum futurum auguro. Cum præterea juxta Peripatetici nostri mentem, *semper à nobilioribus incipiendum sit*, optimum mihi videtur à Numinibus primordium sumere. Itaque cum res quædam in abscondito facta, posthæc palam emanâsset in vulgus, omnium oculis exposita, proverbium illud olim universaliter usurpatum fuit: *Ad Deorum aures pervenit.* Fortassis illud innuendo, quod cum Deus non solum iis quæ in abscondito, sed & iis quæ palam fiunt assideat, id quod illi notum est, etiam Mundo jam innotuisse. Aut verò potius usque adeo hanc rem jam propalatam esse, & fama sua increvisse, ut ad cæli usque regionem pertigerit. Cùm denique eorum delicta & actiones patefiunt, quorum officium est eadem castigare, aut præmiare, Mythologice tradiderunt Poëtæ, Mercurium Jovis Legatum esse, qui Majestati ejus, quidquid inter mortales agatur, deferat, quippe qui omnium rerum exactissimus sit indagator, & qui levitate, & activitate sua, quocunque vellet, penetraret. Adhuc Principum, & Pontificum usus viget, ut in principio literarum suarum vel Diplomatum, ubi vel pœnæ, vel remunerationum mentio fit, sic exordiantur: *Ad nostras aures pervenit.* In eundem penè sensum Pastor ille Virgilii ajebat:

Res secreta posthæc evulgata.

Et quoties, & quæ nobis Galathæa locuta est:
Partem aliquam venti Divûm referatis ad aures.

Ex Aldimanut.

Sic de egregiis factis, dignisque ut ad Jovis pervenirent notitiàm, Horatius inquit: *Et Jovis auribus ista, Servas.* Pari modo si quod opus excellens, & Heroicum patratum erat, dignum famâ publica, *auribus Deorum illud servandum* esse antiqui dicere consueverant. Hæc adagia nos monere debent, ut in omni actione nostra oculatissimi simus & cum omni circumspectione conversemur, illud Evangelicum memoria identidem recolendo: *Nihil opertum, quod non reveletur, & occultum, quod non sciatur.* Considerando, quod non solum omnia opera, sed ipsa etiam cogitata aurem illam divinam latere nequeant, qui in ictu oculi cognoscit universa, & penetrat.

Consuetudo antiquorum erat, à sapientibus viris introducta, & acceptata: ut si quis in forum publicum ad judicium conducendus esset, illic vadem acturus vel testem aut juridica functione alia impendendus, ei auris vellicaretur, vel fricaretur: sic enimvero auditum commonebant, ut attentè, id quod rectum esset, & quod justum deponeret, affirmaret, aut negaret, secundum quod in eo spes reponebatur. Inde vetus resultavit proverbium: *Tacta aure:* hoc est fidâ memoriâ earum rerum de quibus testificandum erat. Nec enim minus abominabilem dixerim fraudem auris, quàm cordis, dum videlicet diversum aliquid ab eo, quod verè audiit, linguæ suggesserit. Huc, nî fallor, præceptum illud Plutarchi pertinet, non minus hoc, quàm cætera mala vetans, dum ait: *Auris à turpitudine cohibenda.* Et si S. Augustinus ait: *Sensu tanquam navi utimur:* doceamur hinc quantæ deformitatis sit, & quanti erroris hanc navem aurium in scopulum fraudulentiæ, & duplicitatis illidere. Illam aurem bonam ait S. Bernardus: *Quæ libenter audit utilia, prudenter discernit, obedienter operatur intellecta.*

Fraus aurium. *De audiend. Poetis. Lib. 1. Sibil. cap. 4. In quod Ep.*

Siquidem solus oculus cerneret, auris vero malefacta

Cultura animæ.

facta nulla audiret, non usqueadeo prompte ab animo nostro rescinderemus defectuum nostrorum, errorumque tribulos, qui tam facile sterilem eum, & incultum, tanquam desertum aliquod, reddunt, ubi monstra iniquitatum & vitiorum nidificant. Unde rursum proverbium illud vetus enatum est: *Aurem culturæ accommodare.* Res propè nulla est, quæ tanti momenti, tantæque necessitatis sit, sicut hæc: prout ille ajebat: *Corrumpunt bonos mores, colloquia prava.* In hunc sensum inquit Horatius:

Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem accommodet aurem.

Quantumvis maxime ferus sit, agrestis, & rusticus animus, ita ut Leoni æquiparandus sit, si per viri sapientis colloquium, in tempore opportuno moderatus fuerit, plus quam ille Androdi Leo cicurabitur, & mitescet.

In Mythologicis. Actio intrepiditatis, & constantiæ magnanimæ, cujus meminerunt poëtæ (sive fabulosum illud sit sive veraciter contigerit) dum Ulysses (Natale attestante) ut pernitiosos & lethales Syrenarum cantus effugeret, *Auribus cera oblitis, se ad malum navis alligari jussit*, observatoribus ansam præbuit sensum his omninò contrarium eruendi. Hominem enim, qui suæ libertati datus ad procurandam incolumitatem & salutem suam consilia sapientum salutariter suggesta vilipendit, & explodit, his verbis vellicabant: *Auribus ceram obdis:* quod idem est, ac ipsi sibi in damnum aurem obstruere & surdescere. Malum hoc esse: clamat S. Gregorius: *Boni auditores verba non impugnant audita, sed credunt,* inquit. Et Quintilianus, qui tantopere pro auribus laboravit, & declamavit, sic ait: *Qui libenter audiunt magis attendunt, & facilius credunt.* Hoc eorum proprium non est, de quibus jam omninò desperatum, & quorum Job illic meminit, ubi ajunt: *Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus.* His etiam convenit versus Davidicus jam memoratus: *secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis surdæ obturantis aures suas.* Æquè clarus, & apertus est Zacharias: *Cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem Domini, facta est indignatio magna à Domino Deo exercituum.* Hac infirmitate inter alios aggravati Ægyptii, in mari rubro submersi, & præcipitati sunt.

Aures cera oblitæ.

Surditas voluntaria.

28. Moral. l. 8.

Iob 21.

Ps. 51.

Cap. 7.

Auscultare in transitu.

Auscultare rem aliquam, sed sic tanquam in transitu, & ut ajunt, perfunctoriè, aut verò etiam illibenter, adagium illud productum est: *Summis auribus insidet:* tum videlicet, cum ratiocinationem illam non ponderamus, nec in interiora nostra intromittimus. Sic Philo Judæus, de auscultatione attenta inquit: *Quæ non primoribus auribus insidet, sed per aures in animum penetrat, & firmiter immoratur.* Et Seneca: *Summo animo inhærere,* inquit, quod idē est ac inhærere leviter, prout vult Manutius. Grandis imago cordis, & animi nostri sunt aures: quod in hoc facile discernitur: auris enim id quod vult amplectitur, quod non vult è contra detestatur, non audiendo: hæc ratiocinationis, & discursus in homine essentia est.

In aurem loqui.

Consuetudo, qua de rebus momenti magni in aurem cujuspiam loqui solemus, significationi huic proverbiali causam dedit: *In aurem dicere.* In omni hominum ætate, & tempore hic usus viguit, unde Homerus ait: *Admoto capite reliqui ne audire valerent.* Horatius: *In aurem dicerem nescio quid puero.* Euripides itidem: *Accede, in aurem ut quod volo tibi eloquar.* Pariter Lucianus: *Ad aurem cum Siracusanis quibusdam communicans.* Usum hunc ego maxime dixerim in omni tempore laudabilem, qui ad errores corrigendos plurimum valet, multasque necessitates prævidet. Auris etenim nostra fidelis Secretarius est, qui relata conservat, & custodit, atque inde ad communem sensum ablegat, quo fit, ut posthæc manus, provida curatrix, ad opera utilitatis, & necessitatis impendatur.

In serm. Euripidis.

Hyperbole quædam proverbialis hæc est: *Ne ad aures quidem scalpendas otium est.* Quod de iis dictum, qui usque adeo se negotiis & curis implicant, ut ne fricandis quidem digito auribus, sibi temporis spatium satis amplum indulgeant, prout facere consuevimus tum cum otium nobis est, & cum commoda nostra promoventur. Super hoc Lactantius ajebat: *Ne tantisper otiosus, ut aurem (sic ajunt) scalpere vacet.* Extremitas hæc curæ & sollicitudinis nimiæ, omnimodo opposita est extremitati otiosorum, ita ut utriusque par vitium sit, Patres, & ministræ errorum, & prævaricationum insignium. Temperantia virtutum omnium gubernaculum est: unde ad portum felicitatis securè navem traducit: dixit hoc Euripides: *Summo jure utere moderate. Navis enim tensa vi summa rudentibus mergitur, erigitur autem si laxaveris rudentes.* Et Democritus: *Temperantia, quæ jucunda sunt, auget, & voluptatem majorem facit.* Idem Plato: *Temperantia custos vitæ est hominum.*

Homo negotiis nimiū implicitus.

Apud Manut.

In extremitatę vitiosi.

Temperantia.

Euripid. in Ores.

Apud Stobeum.

In Charil.

Rebus, prout oportet sese applicare, & cum sinceritate intendere, atque easdem ducente ratione modo debito perficere, ad quod etiam materialis sensus adhibeatur, sic tamen ut ab omni immunditie, & fece naturali purgatus sit, locum præbuit sequenti adagio, quod cum adjectivo illo conjungitur: *Purgatis auribus.* Hinc Plautus retulit: *Perpurgatis tibi ambo damus operam auribus.* Et Horatius: *Est mihi purgatam cerebro qui personet aurem.* Persius itidem maximè succosus iis, qui eum rectè intelligunt: sic ait: *Stoicus hic aurem mordaci lotus aceto.* Inter præcipua capita propter quod hic sensus creatus est, hoc referendum est; & sicut liber Sapientiæ inquit: *Oculi tui recta videant:* sic non immeritò illud optimè consequitur: *aures recta intelligant.* Siquidem oculus in transversum contortus fuerit, distinguere objecta sua nequit: idem etiam de aure dici poterit, si per obliquum audierit. Parallelum hoc, en tibi ex Bernardo Sancto: *Auris ad meritum, visus ad præmium parari debent.* Demosthenes item, ut omne impedimentum ab auribus nostris, quo maculari possint, amoveret, sic ait: *Audiendum sine ira.* His itaque, prout decet, stabilitam arbitror aurem esse: quod totum à Plauto confirmatur, dum ait: *Purgatis ambo damus tibi operam auribus.*

Auris purgata.

In milit.

In sermon.

Satyr. 5.

Prov. 2.

In Canti. Serm. 22.

Ad ambas usque aures: De famelicis dictum, de parasitis, & epulonibus, quos nemo unquam satiatos videt, nisi de aure una ad alteram usque infarciti fuerint: prout bibuli sunt, & ebriosi, qui non solum madido ore, sed auribus quoque mustum evomunt. Duo pessima vitia, & maxime nefanda inter omnia, quæ cogitari possunt, quippe quæ hominem extra arbitrium suum, & sanam mentem abripiunt, eumque in belluinam, irrationalem, & deformem creaturam transmutant. Panduntur illic universa cordis ostia: & maxime tacenda, & celanda publicantur, & manifestantur, ad familiæ totius pœnitudinem, cum dispendio famæ, & periculo animæ. Intellectus incompositos corporis titubantis motus insequendo, vertigine circumrotatur, procidit, & impingit: non ibi sensus ullus in potestate est: sed universi sub regimine liberi patris, indomita libidine ad præcipitium vergunt. Dixit hoc magnus Stagyrita noster apud Moralem Plutarchum: *Vinum ubi hominem subierit quem conturbat, illicò prodit latentia in*

1 Olint.

Parasiti, & ebriosi.

Problem. 11.

in mentis recessu, animumque universum concutit. Seneca item cum eorum deformitatem ob oculos ponit, concludit: *Ebrietas nihil aliud est, quam insania voluntaria.* Memini me de isthoc alibi tractasse, atque idcirco hic pedem figo.

Ep. 84.

Indoles mitis, & placabilis.

Indoli omnino miti, placabili, ab omni morositate, & rusticitate alienæ, hoc proverbium assignatur: *Auricula infima mollior*: hæc enim pars auris tota mollis est, absque omni duritie, sed facile in quamcumque partem volueris, contorqueri, & plicari potest. Confirmat id, vel potius usurpat M. Tullius, dum ad fratrem suum scribendo sic ait: *Tu, inquiens, quemadmodum me censes oportere esse in Repub. & in nostris inimicitiis, ita esse, & fore auricula infima scito molliorem:* fortificat hanc assumptionem nostram Amianus, dum ait: *In aliis nimium severus: in hoc titulo imâ, ut ajunt, auriculâ mollior.* In universo composito humano hac particulâ nil mollius, nil tenerius, nil tam flexibile, dum non admittit nec ossium rigorem, nec cartilaginis duritiem, nec tensionem nervorum.

Lib. 2.

Lib. 19.

Mansuetudo in quanto pretio apud Deum sit.

Hanc virtutem mansuetudinis in tanto pretio habet Redemptor noster, ut eam solam quasi terminum & scopum imitationis suæ, discipulis suis præfigat: *Discite à me*, inquit, *quia mitis sum, & humilis corde:* supra quod S. Bernardus commentatur: *non mundum fabricare, non visibilia, & invisibilia facere, non mortuos suscitare, sed quia mitis sum, & humilis corde.*

Sermo ineptus.

Fastidium, quod ex sermone inepto, & incomposito pariter, aut ex eo, qui tempore & loco indebito profertur, aut verò etiam dum aurem aliò vertimus, hoc proverbio insinuatur: *In aurem oleum inferre.* Similitudo hæc à natantibus mutuò sumpta est, hi enim oleo sibi aures inungunt, ut dum subtus aquas merguntur, nil in aurem influat. Et sicut oleum ingredientem aquam cohibet, sic auris quoque jam repleta, & satiata sermone, sine nausea ulterius progredi non poterit. Alludit ad hoc Martialis, cum ejusmodi hominem alloquitur:

Narratur quidam bellè dixisse Marulle,
Qui te ferre oleum dixit in auriculâ.

Adulatores.

Poterit hoc proverbium, in sensu nihilominus contrario, adaptari Adulatoribus, qui videlicet loquelæ suæ blandimentis tanquam oleo aurem patronorum, vel potentium, vel amicorum illiniunt. Cognovit duplicitatem, & unctionem hanc Propheta regius, unde & nonnullibi sic ait: *Molliti sunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula:* Item alibi: *Oleum peccatoris non impinguet caput meum.* Sic de meretricibus inquit Spiritus Sanctus: *nitidius oleo guttur ejus, novissima autem ejus, quasi absynthium.* Hoc vitium maxime abominandum, & detestabile Bias philosophus tyrannidi æquiparat, dum ait: *Animal inter omnia maxime noxium est inter immitia tyrannus, inter mitia adulator.* Possem hic malorum longam seriem proferre, quæ ex hoc vitio progerminârunt, sed potius Lectorem meum ad eorum fœcundiam remitto, qui in hoc genere fusius scripserunt.

Psal. 54.
Psal. 14.
Prov. 5.
Bias ex Plutar. de amic. Adulato.

Severitas vel Austeritas.

Porro cum antiqui, vel Stoicorum asperitatem exoticam, vel severitatem Catonis cujuspiam, aut Socratici viri morositatem denotare vellent, in usu positum habebant illud, *Auris Batava.* Desumptum fuit axioma à Batavis, natione Germana, quæ intestinis & civilibus bellis à sedibus suis ejecta, ad incolendas quasdam Franciæ Insulas, indigenis vacuas, profecti sunt, Hollandiam præsertim, prout vir doctissimus Aldrovandus refert. Hi nunquam os formare ad cachinnum visi sunt, sed minaci vultu, aut ferientibus similes, more animalium sylvestrium vivebant, donec necessitate tandem, & consuetudine temporum mansuefacti, in hanc præsentem civilitatem, & morum compositionem feliciter degenerârunt. Cæteroquin qualitas hæc usque adeo hominem abominabilem reddit, ut irrationalibus bestiis eum comparet, quæ societatem omnem, & communionem refugiunt.

Primi Hollandiæ Incolæ.
Monstror. hist.

Severitas moderata.

Moderata tamen severitas frænum est, & camus, quo à vitiis retinemur. De hac scribit S. Gregorius: *Sit amor, sed non emolliens, sit rigor, sed non exasperans.* Imò vero Marcion in reliquis omnibus abominabilis, excepto hoc solo, sic ait: *In gravioribus pœnis judices severitatem legum, cum aliquo temperamento benignitatis subsequantur.* His polis cælum familiarum sustinetur, aut fastigium Regiminis cujuspiam, laudabiliter ordinati. Pax nunquam à Justitia separata ingreditur: & misericordia veritati obviam procedit (sic de aurato psalterio suo nobis concinit *David musicus & armatus*) Ephori & censores nonnunquam vilipenduntur, & in contemptum eunt, potius enim cum Theodata incedere homines quàm illorum tetricam sibi associare rusticitatem malunt.

Vigilantia Principis.

Auris Principum, ubique intenta, exprimebatur verbis sequentibus: *Multæ Regum aures, & manus.* (de manu alibi dicetur) Totum nihilominus de vigilantia Principum intelligendum. Hæc vigilantia lumen est, quo omne quod in subditorum gubernaculo tenebrosum & obscurum est, aut correctione indigens, patescit. Figuram falcis præsefert auris: hæc ergo detruncanda sunt gramina, quæ incrementis suis fœcundam operum bonorum messem, & camporum felicem proventum suffocare possunt. Hæ aures in exploratoribus potissimum eriguntur, & extenduntur, qui providenter cuncta rimando fideliter eadem referunt, & advertunt. Hac loquendi methodo uti solet Lucianus, & Aristoteles: Adjungit his Aldimanutius oculos, pedesque, & qui (dum figuram tyrannorum describit) opportunissimè in hunc locum, ut mihi quidem videtur, ratiocinatur: *Vide*, inquit, *cujusmodi portentum sit tyrannus, quàm formidandum! tot oculis, iisque emissitiis, tot auribus, iisque asininis, ac longis, tot manibus, tot pedibus, tot ventribus, ne reliqua parum honesta commemorem, instructum.* Ipsi adeo anseres venerationem suam apud Romanos habuerunt, quippe qui nocturnis excubiis suis clangore Gallos à Capitolii invasione prohibuerunt. Ipsi adeo Senatores olim sibi gloriæ ducebant reorum delationes ad forum portare: sic Tacitus recenset: *Primores senatus infimas etiam delationes exercebant, alii propalam, multi per occultum, neque discernentes alienos à conjunctis, ab infimis amicos.* Sic enimvero gradus consanguinitatis abolebantur, ubi ratio Juris & Justitiæ, vel oppugnanda, vel defendenda erat.

In libello de meced. Serv. Politic. c. 3.

Annal. 6.
Senatores ipsi olim delationes reorum in forum portabant.

Ad actionem quandam accingi, unde fructus nullus sperari possit, aut utilitas (quod non præposterè quispiam dixerit esse *lavare Æthyopem*) his sequentibus verbis exprimebatur: *Homini surdo fabulam narrare.* Dilapidat tempus suum, & inutiliter semetipsum consumit, qui rebus frivolis recensendis occupatur, & posthæc surdo fabulam refert, qui aurem non applicat, dum narrata non intelligit. Homo sapiens, & prudens hujuscemodi actionibus se non ingeret, sed illud Venusini sequetur: *Sumite materiam vestris qui scribitis æquam Carminibus, &c. Et cogitate diu, quid valeant humeri.* Deridentur Astianactes, cum se Hectoribus æquiparant. Recusavit vulpecula Æsopi conviva leonis esse, optime noscens, ad tutelam sui sibi arma deesse, & se potius cibum vel prædam quàm comensalem futuram. *Quis potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?*

In Arte.

Sic ſapientia infallibilis Phariſaicam temulentiam & præſumptionem inculpabat. Ovidius itidem inquit: *Quid juvat ad ſurdas ſi cantet Phœbius aures?*

Quandoquidem vero ſurditatis mentio jam facta eſt, cum alio item laconiſmo proſequar: *Homo ſurdior turdo.* Quod ad eos pertinet, qui ſine intermiſſione garriendo, & fabulando (prout illud Itali in vulgata ſua exprimunt: *Da per tutto il becco*) aliorum verbis & ſermoni aurem non præbent: ſicut ſupra memoratum volatile, quod nimia loquacitate ſua (ſic Phyſiologi memorant) ſe ſurdum reddit. Hæc actio, inter alias ſiniſtre cœptas, & ipſa vituperabilis eſt: dum è tali homine verba prodeunt, tanquam è fæculenta palude, cujus agger interruptus ſit, tantoque plus fœtoris ejiciat, quantò abundantiùs effluxerit. Unde factum, ut homo dicax turdo aſſimulatus ſit. Socrates cum non minus eleganti paritate eos hirundinibus comparat, dicendo: *Si continue, & multa celeriter loqui ſignum eſſet prudentiæ, hirundines dicerentur multò ſapientiores nobis.* Ornamentum nobiliſſimum hominis eſt, tacere poſſe: hoc idem ſupramemoratus author confirmat, nimiamque dicacitatem, cenſurat: *Deorum ſilentium,* inquit, *corona eſt viri, loquacitas autem, nec jucundum aliquid habet, & inutilis eſt civitati.* In hoc genere ſurditatis proſequitur Manutius, aliud nobis ſalutare præceptum ſuggerens: dum enim verè ſurdum, aut talem ſe ſimulantem indicare vult, eum *ſurdiorem Toronæo portu*, inquit, Torone civitas in confinibus olim Thraciæ ſita erat, portum habens, qui duobus fortiſſimis, in longumque diſtentis canalibus ſe in mare extendebat, unde fiebat, ut nunquam illuc fragor undarum illidentium pertingeret, nec ullum adeo æſtuantis maris murmur audiebatur, (non deſunt authores, qui urbem hanc in Macedonia ſitam velint.) Sunt qui titulum ſurditatis tempeſtuoſo mari adaptant, propter quod continuis in ſe motibus concuſſum, & perpetuo fluctuum ſævientium fragore turbulentum, aurem nullam habet, qua vota precesque miſerorum naufragantium ſuſcipiat. Eſt ſurditas nihilominus voluntaria quædam, quam damnare nolim: tum videlicet cum aurem malis irruentibus obſtruimus: Quod judicium meum cum doctrina S. Hieronymi conſolido, qui ſic habet: *Cave ne ipſe detrahas aliis, aut alios audias detrahentes: non minus auribus, quàm lingua fugias detractionem, nam detractor dum te videt non libenter audire, non facile poteſt detrahere.*

Condemnatur loquacitas. — *Garruli ſimiles hirundinibus.* — *Surdus naturaliter vel ſimulatè.* — *Auris detractionibus occludenda eſt.* — *In Epod. Hip.*

Dum itidem antiqui hominem denotare vellent, multum de ſapientia ſuà præſumentem, cujus inſcitia nihilominus in reipſa ſe propalam producat, ſic ajebant: *Fractis auribus.* Quod de Martiale forte mutuatum eſt. Qui enim auribus laborat, eas porrigit quidem ad audiendum, ſperans ſe auditurum, ſed nil audit. Totum hoc Galenus expreſſit, qui ſui temporis Medicos quoſdam, quorum mentum prima adhuc conſitum lanugine erat, facete irridet, ex eo videlicet, quod inſipidos, nulliusque valoris libros edebant, atque interim ſe Magiſtrum ſuum æmulari poſſe rebantur, cujus verba hæc ſunt: *Quorum ſunt admirandi iſti libri, qui circumferuntur, ab his fractas gerunt aures:* Adjungit Manutius: *intelligitur etiam de libris imperitorum medicorum, qui leguntur à pugilibus, qui ſolent habere laceras aures, more ſuum, oculos ſugillatos, totam faciem tuberibus notatam, ex arte quam exercent.* De hujuſmodi præſumptione jam abunde ſupra memoravimus. Proverbium hoc in eos itidem valet, qui cum fortes prius eſſent, & animoſi, mercede aut vero caſu quodam inopino corrupti & enervati ſunt. Solebat Socrates referre, Periclem conjeciſſe milites ſuos in vilitatem, & mores effæminatos, tum cum eis ſtipendia aſſignaſſet. Hanc conſiderationem Manutius interim tanquam conjecturam ſuam in medium profert, donec melior alia adinventa fuerit.

Præſumptio. — *Contra Thraſibulum.* — *Ex eodem Manutio.*

Ut itidem inſenſata deſcriberetur ſtupiditas, & ingenii manifeſta tarditas, adagium illud inventatum eſt: *Cæcus auribus ac mente.* Quantumvis autem hoc nomen cæcitatis improprium videatur auribus eſſe, cum nihilominus, notabilioris ſenſus privatio in cæcitate ſit, dixerim adæquatiſſimum illud eſſe, in expreſſione metaphoræ hujus efformanda. Manutius verſum integrum è græco tranſumptum affert qui latine ſic ſonat: *Tu ſimul & aure, & mente, & oculis cæcus es.* Talis erat Cneus Metellus, qui nunquam nec retinendis duabus lineis ſat memoriæ habuit: ita ſtolidus, ut à Scipione apud Naumantiam cum titulo aſini percelleretur. Ejusdem farinæ Philonides Cretenſis erat, qui non ſecus ac mulus aliquis,, aut jumentum hebes, in toto vitæ ſuæ decurſu tantundem animo ſuo imperare non potuit, ut vel characterem doceretur, quantumcunque juvenculus ad ludum literarium miſſus eſſet: ita quidem ut hic ipſe præmemorato Manutio occaſionem dederit formandi proverbium, quod ſequitur: *Indoctior Philonide.* Sed de hujuſmodi aliis alibi non minus ad rem accommodate & oportunè locuturus ſum.

Stupiditas. — *Cneus Metellus.* — *Probus Æmilius.*

Item ſi quis forte in negotium quoddam inciderit, unde ſe eximere ſine evidenti periculo non poſſit, cujus tamen executio non minus periculoſa ſit, utrobique anguſtiatus, hoc eleganti dicto exprimebatur: *Auribus lupum teneo.* Sicut enim aure lupum tenere (quam breviſſimam habet) res omnino ſcabioſa & difficilis eſt, ſed non minus anceps & periculo plena, animal tam ferox, tamque mordax dimittere: Adagium tale Terentius refert, & forte ex eodem ortum ſuum traxit. Conduxerat ſibi Antiphon uxorem adoleſcentulam, quam tamen pater nullo pacto domi ſuæ volebat. Dimittere eam aut ejicere, idque ſine cauſa non poterat, præterquam quod à Judice & Magiſtratu hoc ei vetabatur: cum autem aliquando à cognata quadam blandiente, ei congratulatum eſſet, quod videlicet jam ad ejus jucundam poſſeſſionem pertigiſſet, quam tantopere ante deſideraverat, domi ſuæ eam tenendo, reſpondit: *Auribus teneo lupum, nam neque quomodo amittam à me invenio, neque uti retineam ſcio.* Sic leno quiſpiam ſibi evenire quoddam conſimile querebatur in Phædria, dum ex una parte inſupportabilis erat, ex altera montes aureos ſpondebat. Suetonius de Tyberio recenſet: *Cunctandi cauſa erat metus undequaque imminentium diſcriminum, ut ſæpe lupum tenere ſe auribus diceret.* Plutarchus dictum hoc fortificat: *Ajunt lupum non poſſe teneri auribus, cum homines hac parte maxime ducantur perſuaſione.* Cælius apud Aulum Gellium proverbium hoc ad illam difficultatem traducit, qua amicum fictum dimittimus: præſertim ſi in re momenti magni cum eo jam impliciti fuerimus, ita ut diſcindere cum illo negotium ſit omnino nocuum, proſequi vero penè impoſſibile. Ejus verba hæc ſunt: *Nam hi ſunt amici peſſimi, fronte hilari, corde triſti, quos neque ut apprehendas, neque ut amittas, ſcias.* Ad ſimilem caſum Philoſophus Theognides alludebat: *Pectora,* inquit, *noſtra, quàm mere amor afficit, ut quem non odiſſe queam, ſed nec amare valeam.* Cui illud convenit: *Nec tecum poſſum vivere, nec ſine te.* Marcus Varro dum adagiorum meminit, hoc ipſum pro exemplo adfert; *Auribus lupum teneo.*

Negotium utrobique periculoſum, tam in executione, quam intermiſſione ſua. — *In Phormion.* — *In ejus vita.* — *In præcept. civilibus.* — *Lib. 15. cap. 9.*

Sic

Sic fabula glyrem in cavea, vicino fele, loquentem introducit: *Malum me premit, sed pejora superventura me terrent.* Pericula hæc, fateor, difficultate, & incertitudine plena sunt, quæ evitari vix possint, nisi aut filio Ariadnæ, aut intellectu Oedipi.

Multa à multis audire oportet præsertem à sanibus.

Natura universitatis provida mater, hominem auditûs sensu dotavit idcirco, ut hoc instrumento ad sensum communem omnia ablegando, eas res sequi discat, quæ salutem, & utilitatem suam concernunt; tum vero etiam ea vitare noverit, quæ damnum inferunt, aut verò inutilia sunt. Hac ratione illud usurpandum est; multa audienda esse ab iis, qui jam in rebus versati sunt: In quo maxime consulendi senes, qui beneficio ætatis, & experientiæ, multarum rerum notitiam adepti sunt. Totum hoc antiquitas sequenti adagio exponit: *Eum ausculta, cui quatuor sunt aures.* Hoc originem suam ab eo sumpsit, quod in Collectanea Proverbiorum Græcorum recensetur, Authore Zenodoto: Entimus Cretensis ad oraculum se contulerat, nosse volens, vitæ & fortunarum suarum sortem: pro responso præfatum Laconismum obtinuit. Ille vero in cachinnum imprudens solvitur: sed non longo ab hinc spatio temporum, eum inscitiæ suæ pœnituit. Erat autem, de quo dixerat oraculum, quaternis auribus auritum esse, homo pirata famosus jam, & viis publicis insidians, de Phœnicia civitate oriundus: Hic enimvero quatuor sibi aurium famam ex eo concivit, quod quatuor utens sibi fidis sociis, iisdemque audacibus, explorabat omnia, eorumque utebatur subsidio, quibus fretus nulli non fortunæ, & periculo se committebat. Nomen illi Antiphemus Rhodiensis: in hunc ille miser incidit, una cum suis, cum quibus etiam apprehensus & necatus fuit.

Apollo cum quatuor auribus.

Proverbio huic promovendo multum addidit, sculpta in Corintho statua Apollinis, quatuor auribus insignita; cum totidem enim visus fuit in Amicla dimicare, teste Sosybia, habens numerum parem pedum, atque manuum. Quia vero tanquam veridica, certa, & secura, si res ulla alia, hæc oracula acceptata sunt, & veneratione sua non caruerunt, sic concludit Manutius: *Ita monet proverbium audiendos esse illos, qui diuturno plurium rerum usu præ cæteris sapiunt, ita ut ferè faciunt senes.* Sic videlicet apud Homerum, supra cæteras oratio senioris Nestoris laudata fuit: ab eodem etiam encomium suum habet Heros quidam Ægyptius, quippe quod ætate jam processerat, sapiens, & prudens: *qui jam incurvus erat senio, sed plurima norat.* (*Odyss. 10.*) Huc spectavit Euripides, & Jocasta mater, quæ Etheoclem filium suum instruebat: *O Gnate Etheocles cuncta nequaquam mala adjunt senectæ, nam per experientiam usumque rerum didicêre.* (*In Phœnis.*) Aliud præterea adagium in eundem sensum referebat: *Prospectandum vetulo cane latrante*, hi enim non ad quævis obvia latrant: pari modo veteli non sine experimento, & ratione nos admonent.

Sub alterius fide dormire.

Proverbii illius significatio, quo vulgariter sub alterius oculis dormire dicitur is, qui alterius curæ & fidei se committit, eleganti translatione ab oculo ad aures derivatur: unde adagium illud adinventum est: *In utramque aurem dormire: in aurem dextram dormire.* Quod tamen etiam adaptari poterit homini otioso & nihili, qui nulli se deinceps rei applicare velit. De priori sensu Terentius sic habet: *Ademptum tibi jam faxo omnem metum, in aurem utramvis otiose ut dormias.* (*In Heauton.*) Sic Menander Poëta apud Gellium inquit: *In aurem utramque dotata est, cubet.* (*In Pletro.*) Sic Plinius de Trajano suo, principe optimo refert: *Nihil quod in dextram aurem fiducia mei dormias: non impunè oessatur.* Hic Manutius commentatur: *Nihil est quod sis securus.* Persuadent nobis Medicinæ periti, ad conservandam sanitatem nostram, primum nobis in aure dextra capiendum esse somnum, posthæc in sinistra: ad quod suapte natura, qui sani sunt, inclinari solent. Sed ut de fide rursum vel fiducia loquar, hæc præstantissimum pignus est, quod in mentem nostram cadere possit. Hæc illa petra Lydia est, quæ aurum à plumbo discernit, hoc est amicum verum, à simulato: hoc magnete in mari negotiorum etiam maxime difficilium & arduorum, navem nostram feliciter ad optatum portum appellimus.

Nemo est, qui infausta nuntia, tristesque rerum audire eventus desideret, à natura sic comparati sumus, ut quisque aveat lætos dies suos transigere, & jucunde vivere. Hinc proverbium illud productum est: *Procul auribus nuntius veniat.* (*Ex Calim.*) Hunc sensum Suidas paulo dedit apertius: *Procul absit nuntius aure: sermo deprecantis nuntium male auspicatum.* Et Homerus: *Ista velim mihi sint procul auribus.* (*Illyad. 7.*) Sic Commendator Testius in pluribus poësiæ suæ locis, ab omni curarum perturbatione liberum, in tranquilla requie sua se protestatur dies suos transacturum esse (quod tamen illi secus, quàm statuerat, evenit) in Ode autem illa quam singularem Ascanio Pio Sabaudiensi dedicavit, id potissimum hac stropha expressit:

In si funesta arsura
Ascanio il nostro rischio, e l' altrui danno
Ben egro il mio pensier medita, e piange:
Ma curiosa cura
Non mi tormenta, o partiale affanno
L' indifferente cor punto non tange:
Quelle e miglior falange
Per me ch' e piu lontana, e chi men odo:
Segnalarsi in quest' arme, assai piu lodo.

Felix, qui ad tanti boni possessionem pertigerit, sed hæc beneficia cæli non nisi parca manu distribui solent.

Actio, quæ jam in publicum prodiit, non solum in viciniis, sed ubique jam propalata, cum hoc Laconismo significatur: *Nec aures habeo, nec tango.* Quod Actio jam publicata tantundem est, ac si diceretur: *Eousque mihi aures jam percussæ, laceratæ, & tormentatæ sunt, ut deinceps nec invenire illas, nec tangere videar posse.* Sanctus Hieronymus in præfatione orationis cujuspiam, ubi mater cum filia reconcilianda erat, sic ait: *Posteaquam arguendo crimina factus sum criminosus, & juxta tritum vulgi sermonem, vel proverbium: jurgantibus, & negantibus cunctis, nec aures me credo habere, nec tango.* Adjungit huc majoris evidentiæ gratia Manutius: *Taceam necesse est. Quod audio, tangoque est.* Dictum hoc in scena Aristophanis Comici inventum est. (*Thesmophoria Leusis.*) Vox populi maxima Adrastia est, quæ delinquentes ad supplicium & castigationem trahit: cum famâ publicâ jam notati sumus, factum nostrum jam divulgatum, & sententia infamiæ appellationi ultra locum non præbet: propter quod, si nulla re alia, saltem hac à malo abstinere sceleratos oporteret.

Memini me jam supra in tractatu oculorum, cum diversorum authorum attestatione, & pluries alibi humanum oculum dixisse indicem, & speculum esse animæ, dum videlicet objectorum diversitate vel alteratur, vel deprimitur, vel attristatur, vel animum exhilarare solet. Sed harum alterationum affectuum, & passionum præcipua causa non minus est auris nostra: dum cor nostrum pari modo per easdem commovetur, sinistris vel prosperis nuntiis nobis allatis. Hinc axioma illud productum est: *Animus habitat in auribus.* Docet hoc inter alios præcipue Herodotus, dum sic inquit: *Nunc illud sane disce,* (*In Polymnia.*)

quod in auribus hominum habitet animus, qui cum bona audierit, voluptate corpus implet: cùm his diversa, molestia afficit. Adjungit Manutius: *Opinamur hunc esse sensum adagii, quod ex his quæ audimus, maximè placatur, aut irritatur animus.* Unde etiam dictante spiritu sancto sic scriptura ait: *Sermo mollis frangit iram.* Aurem itaque comparaverim auræ vel vento, qui si suaviter spiraverit, & secundè, per mare delitiarum navem cordis nostri fluctuare facit; quod si impetuosus & furens fuerit, eandem infeliciter in miseriarum, desperationisque scopulos impellit. Itaque officium Ulyssis providi erit, gubernante ratione eum ventum qui maximè opportunus fuerit, non negligere: *Alia sunt quæ jacentes, alia quæ stantes audire debemus*, inquit S. Gregorius. Per auditionem rerum promovetur earundem notitia, ex notitia nascitur intelligentia; atque hæc proprium est intellectus nostri nutrimentum.

S. Gregor. In Ezech. hom. 9.

Debetur ergo sensui huic par cæteris gloria: qui tantopere à Redemptore nostro æstimabatur, ut mysterium sacro-sanctæ passionis suæ adimplere non vellet, nisi prius auriculam Malcho redintegrasset (quamvis nequam ille posthæc ad credendum aurem non admoverit) non alia de causa inquit S. Chrysostomus, quàm ut aures haberet promptiores ad audiendum verbum divinum. Hoc sensu viam certam, & infallibilem ad salutem nostram sempiternam instruimur.

hom. 66.

OBSERVATIONES, RITUS, CONSUETUDINES, & HISTORIÆ.

Spicile. Sacr. Tract. 1. c. 11. num. 24.
Obstinatio.

Eruditissimus Pintus Raminez ait: quod antiqui dum hominem obstinatum, pervicacem, & animo contumacem & refractarium figurare vellent, qui nimirum applicare aurem suam refugit ad ea, quæ salutem animæ concernunt, Prosopopœam invenerint, & inventionem illam, qua mutas insensatasque creaturas, alloquimur, tanquam illæ, quantumvis irrationabiles, & sine sensu, docilitate hominem exuperent. Hinc Chronistæ Sancti Moyses, & Isaias Propheta, prophetiam suam & canticum suum consimili modo exordiuntur: *Audite cæli, & auribus percipe terra.* Observatu digna est historia, & exactius ponderanda, quæ in tertio Regum libro ad hoc propositum recensetur, ubi ad convincendam Regis Jeroboam duritem, sic imperante Domino, Propheta Semei altare alloquitur: *Altare hæc dicit Dominus*: Et paulò infra: *Ecce altare scindetur, & effundetur cinis, qui in eo est. Et scissum est, & effusus est cinis de altari, juxta signum, quod prædixerat ei vir Dei.* In hunc etiam sensum Philo hebræus inquit: *Lapis audivit, & homo ille non exaudivit.* Hac loquendi forma Stratonicus quoque, inter græcos antiquiores, referente Athenæo, usus est: *Cum Mylasam peragrasset, multaque templa, & paucos homines reperisset, in medio foro consistens dixit: Audite Templa.* Hujusmodi corda silice duriora, quanto magis contusa fuerint, more incudum, magis solidantur, & illud insonant: *Durabo.* Ex quo divina quoque Sapientia illic apud Ezechielem inquit: *Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum:* Eadem Sapientia de Judaismo obstinato sic vociferatur: *Simeon & Levi vasa iniquitatis bellantia, maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum quia dura.* Verissimum itaque est, quod idem Spiritus Sanctus confirmat: *Cor durum habebit male in novissimo.* De hoc jam supra tractatum est, & deinceps tractabitur.

Cap. 1. Obstinatio cordis. *Cap. 13.* *In hunc locum.* *Athe. lib. 8. cap. 7.* *Cap. 36.* *Eccl. 31.*

Delatio rei gratæ, & acceptæ in tempore opportuno facta, imo vero consuetudo aulicorum adulantium, antiquitus *Regis auricula* nominabatur: Unde Xenophon ait: *Multæ Regum aures, multique oculi putabantur inesse.* De nuntio autem fortunato, quod latum fuerit, Ecclesiastes inquit: *In cogitatione tua Regi ne detrahas, & in secreto cubiculi tui ne detrahas diviti: quia & aures cæli portabunt vocem tuam, & qui habet pennas annuntiabit sententiam.* Pintus jam supra memoratus commentatur: *ubique aures multas habet Rex. Adulatores, qui adulationi servientes, mira velocitate quævis audierint Regi nuntiant.* De his præposteris modis, eosdem vituperando Lorinus diffusius ratiocinatur: & de his adagium illud prodiit: *pennâ fricare aures*: ad cujus explicationem citatus author sic habet: *Quasi reges sic avide delationes audiant, ut delator his, tanquam pennis aures ejus titillet.* Hinc septuaginta interpretes de hebraico textu sic traducunt: *habens pennas annuntiabit verbum tuum.* S. Clemens Alexandrinus usum hunc in publico sibi calamo fricandi aures condemnat: *Porro autem aurium quoque fricationes & sternutamentorum irritationes, sunt suilli pruritus, & confricationes, quæ intemperantem meditantur fornicationem.* Ab hac titillatione & pruritu Lucianus ingeniose gustum illum & jucunditatem deducit, quam habent, qui idcirco libentissime relata audiunt, ut ea perinde Principum auribus intromittant: *Novi quosdam*; inquit, *auditis calumniis, adeo jucundè auriculas titillare, tanquam illi qui pennis confricantur*: Et paulo infra: *Idem sentiens atque illi, quibus aures penna confricantur.* Nec sine mysterio S. Clemens Alexandrinus hunc abusum fricandarum in publico aurium reprehendit, tanquam prævium sit ad secuturam intemperantiam sensualem; etenim juxta mentem Juvenalis aurium titillatio, cum Venerea illa sympaticam habet analogiam, unde sic ait: *vexatasque comas, & mentum auremque calentem.* Et Suetonius in vita Augusti recenset, qualiter *Marcus Antonius festinatas Liviæ nuptias objecit, & fœminam consularem, è triclinio viri coram in cubiculum abductam, & rursum in convivium rubentibus auriculis incomptiori capillo reductam.* Hinc illæ quæ ad osculum matrimoniale admittebantur, per aures olim cum humanitate quadam trahebantur. Unde Plautus: *Prehende auriculas, compara cum labellis labella.* Et paulo modestius Tibullus:

Et fœtus Matrona dabit, gnatusque Parenti
Oscula comprensis auribus eripiet.

Regis auricula. *Cyropedia, cap. 8.* *Cap. 10.* *Loco citato.* Adulatio. *S. Clem. Alex. libro Pædag. cap. 7.* Pruritus ad peccandum est, fricare sibi aures, & sternutare. *Lucianus de Saltationibus.* *Iuvenal. Satyr. 11.* *Sueton, c. 19.* *Plautus in Asinaria.* *Tibul. lib. 1. Eleg. 5.*

His vitiis, & erroribus Spiritus Sanctus vallum opposuit, cum ait: *Sepi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire*: Qui scripturæ locus admodum obscurus esset & involutus, nisi docti eum dilucidassent. Significatio autem à Metaphora mutuata est, ex eo quod sepere hortos soleamus, ne in eos, animalia tam grandiora, quam minora furtim irrepant, atque illic, fructus, floresque deprædentur, & universa consumant. Sic nobis quoque aurem custodiendam esse, ne ferum animal, lingua maledica, fructus nostros avellat, & flores virtutum nostrarum excutiat, quod tantundem est, ac detractationem non secus ac serpentem fugiendam esse. Sic Plutarchus inquit: *Xenocrates pueris potius, quàm Athletis addi jubebat amphotidas, quod horum aures ictibus, sermonibus illorum mores pervertantur.* Amphotides certa quædam munimenta sunt, quæ pugillatorum auribus circumsepiebantur, tum cum cesto suo luderent, ne forte percussione pugnorum læderentur. Nec tamen etiam sine observatione antiquæ consuetudinis, & iis temporibus sat usitatæ Spiritus Sanctus hanc Metaphoram sepiendi aures spinis applicuit, in more enim olim habebatur, fenestras suas, in solemnitatibus publicis coronare floribus, sicut & portas. Unde

Eccl. 28. *De audiendis poetis.*

Unde Claudianus: *Hi nostra nitidos postes obducere myrto contendant.* Ubi portam cordis in aure subintelligi voluit. Nam & usu jam receptum est, ut juventus paulo liberior, & dissoluta sibi aures floribus adornet, unde de hoc usu quoque inter anti-
l. 12. c. 30. quos Athenæus refert: Cratinus in Chironibus, priscorum delitias describens subdit: *Molle sisymbrium, aut rosa, aut lilium auri insidebat:* Commentatur autem super hæc Pintus jam supra citatus:
Tract. 1. cap. 12. num. 2. *Nec insulsa dicitur explicatio, quasi dicat sapiens: si aures instar portarum compta floribus colloquentes videantur invitare, quasi pateant cujusvis verbis benevole excipiendis, tu e contra spinis quodammodo aurium tuarum fores sepi, quibus nequam linguæ verba ab ingressu prohibeantur.* Optimum hoc judicium, optimum consilium est.

Itaque metaphora portæ & aurium multum quidem accommode, & ad rem aptissime ab ipso Spiritu
Eccle. 28. Sancto introducitur, dum ait: *Et ori tuo facito ostia*
Iob c. 33. *& feras auribus tuis:* Hinc etiam Job: *Aperi au-*
Isai. 48. *res*, inquit: & Isaias: *Aperta est auris:* Sic Jona-
4. Reg. 20. thas ad dilectum Davidem suum: *revelabo*, inquit, *aurem tuam.* Et in aliis locis, ubi portæ similitudo adducitur. Nec de sacris solum Authoribus hæc testimonia proferuntur, sed de prophanis quoque:
Lucianus de non temerè credendo. Lucianus enim de non temerè, nec leviter credendo sic habet: *Quid faciet vir prudens in re ambigua? Sanè, opinor, quod Homerus in Sirenum fabula docet: pernitiosas talium sermonum delitias navigio prætereat, obturet aures suas, nec aperiat affectui alicui obnoxiis: sed janitore sedulo, ac fido adhibito, ratione videlicet, ac judicio animi, recta dicentis reclusis foribus excipiat; inutiles nugas obdito passulo arceat; ridiculum namque est domi janitores constituere, aures vero & mentem patentes ex-*
Ioan. Teretzes Chil. Christ. 21. *hibere.* His subscribit Joannes Teretzes: *Bene foratas*, inquit, *adhibens aures tuas, audi sermones meos.* Claudantur ergo, & aperiantur in tempore suo hæ portæ, & sicut illæ domesticæ cum cura magna & solicitudine, sic & illæ corporis eadem diligentia custodiantur.

Plures olim ex idolorum cultoribus, dum vota sua idolis facturi accederent, ad eorum aures propinquabant: E quorum numero, qui acceptiores tum religione, tum dignitate æstimabantur meliores, his eximio honori dabatur, ut supra basim ascenderent, & in postes, ubi hæc simulachra posita erant, levarentur, atq; illic in eorum aures susurrarent: arbitrabantur enim sic velocius, ab aure Numinis petitionem suam ad auditum quoque penetrare mentalem, ejus
Ep. 41. inquam numinis quod in cælis habitare credebant, ac illic exaudire postulantium necessitates. Sic Seneca ad Lucilium suum inquit: *facis rem optimam, & tibi salutarem, si, ut scribis, perseveres ire ad bonam mentem. Quàm stultum est optare, cùm possis à te impetrare? Non sunt ad cælum elevandæ manus, nec exorandus æditus, ut nos ad aures simulacri, quasi magis exaudiri possimus, admittat.* Hinc in Luciano legitur: populos Syriæ prophano & sacrilego ritu sacerdotem fæminam nutriisse, quæ per gradus vel schalam ad hoc fabrefactam ad altare Bacchi conscendebat, atque illic vota gentis deitati huic falsæ exponebat: rationem etiam adducit cur hâc ceremonia usi fuerint, dicendo: *Ascensionis istius causa talis refertur: complures quidem putant, quod in sublimi cum diis sermones conferat, & toti Syriæ bona ab illis postulet: nam illos ex propinquo preces facilius exaudire.*

Exhinc etiam causa eruitur, cur hebræa gens, & plures aliæ, tantopere templa, fanaque sua ambiebant in sublimibus montium fastigiis, & in omni colle altaria sua erigere (quamvis & ipsum Templum Domini, & Urbs sancta in sublimitate montis Sion exstructa fuerint, unde Isaias: *Mons domus domini* Isai. 2.
in vertice montium) Præsumebant per hoc Dei auribus se viciniores futuros esse. Deridebat hanc insaniam Elias propheta, dum sacrificulis Baal ab idolo suo delusis improperabat: *Clamate voce ma-* 3. Reg. 18.
jore: Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diversorio est, aut in itinere aut certe dormit, ut excitetur. Clamabant ergo voce magna. Talem somnolentiam in Diis suis esse Athenienses credebant: unde cum exotica, apertissimaque adulatione, prout recenset Athenæus, ad Demetrium regem suum ajebant: *Salve, o fili Veneris, potentissimique Nep-* lib. 6. c. 6.
tuni. Reliqui Dii vel longè sunt, vel aures non habent, vel non sunt omninò, vel nullo pacto rebus nostris mentem adhibent: te autem præsentem non ligneum, & lapideum sed verum intuemur. Allusit ad hoc ipsum Horatius, dum ait: *Cælo tonantem* lib. 2. Oda. 1.
credimus Jovem regnare, præsens divus habetur Augustus, adjectis Britannis Imperio, gravibusque Persis. Sic Statius cum non inferiore hyperbolica laude Domitiani ait: *Notat ista Deus, qui flectit habenas* lib. 5. Syl. 1.
orbis, & humanos propior Jove dirigit actus: Quasi verò tale Numen aptissimum sit, ex eo quod præsens videre cuncta, & audire possit. In hunc errorem etiam Valerius Maximus delabitur dum de Tyberio sic ait: *Te igitur huic cœpto, penes quem hominum, deorumque consensus maris ac terræ regimen esse voluit certissima salus patriæ Cæsar invoco: & eò justius ad favorem tuum decurro, quod cætera divinitas opinione colligitur, tua, præsente fide avita, paternoque sideri par videtur.* Sed in quo fabulosi idololatriæ somniis suis hallucinati sunt, hoc verè sapientes de aure & attentione, & vigilantia, tanquam de divina aure intellexerunt. Unde etiam de promptitudine illa, quâ aures Dei ad necessitates nostras audiendas inclinantur Chronista Moyses inquit: *Non est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appro-* Deuternom. 4.
pinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Et magnus ille coronatus propheta, etiam materialiter, spiritali intelligentia, hanc divinam attentionem implorat, dum in pluribus locis ita se exprimit: *Inclina ad me aurem tuam,* Psal. 5. 16. 33.
& exaudi verba mea: Auribus percipe orationem 38. 114. 129.
meam: Aures ejus in preces eorum: auribus percipe lacrymas meas: Quia inclinavit aurem suam mihi: Fiant aures tuæ intendentes: & his similia. Sancta etiam Ecclesia diversimode sic intonat: *Aurem tuam precibus nostris accommoda:* à literali, ad spiritalem attentionem respiciens.

Alexander Guagnus in historica Tartaricarum rerum relatione refert Circassianos montium incolas in morte amicorum suorum consuetudinem habere, ut alterutram sibi aurem abscindant: cujus rei rationem cum nullam Author adjungat, crediderim ego idcirco fieri, quod cum corde deficiant in defunctorum memoria recolenda, ita aurem & auditum adimant ne plorantium gemitus & clamores percipiant. Nisi forte id significare voluerint, se videlicet tam amico familiaris sui contubernio, & colloquiis privatos ultra habere aurem nolle, ad quemvis alium audiendum. Idem ipse recenset, apud quasdam nationes in more positum esse, ut si fur in certa quadam summa furti deprehensus & convictus fuerit, ambis auribus mutiletur. Viderentur autem mihi, id cum potiori ratione de manibus (tanquam reis, & in hoc delicti genere actricibus & instrumentis) facturi fuisse.

Auricula quadam, vel auscultatorium in carcere Syracusano.

In hodiernum usque diem adhuc Syracusis monumenta restant subterranei loci illius, ubi quondam Dionysius tyrannus, postquam illuc ad supplicium mortis condemnatos collocasset, gaudebat per sic dictam auriculam quandam, fabrefactam artificio singulari, voces lamentantium miserorum in connexitate fornicis lævigati colligere. Sed quam barbaram, quàm belluinam illam aurem esse oportuit, quæ nec ad lacrymas horum gemiscentium emolliri, nec ad voces tam lugubres tot innocentium atque infelicium flecti ad teneritudinem ullam potuerunt? Sed hic quanto plures defalcantur aristæ, tanto magis messor reficitur. Atque hoc est inter Principem, & Tyrannum discrimen, quod alter quidem de clementia compositus, alter autem à dæmonio crudelitatis possessus est; gaudet ille benigno subditorum suorum, se amantium, oculo prospectari: alter verò supra montes ultionum, stragum, & pœnarum ambulat: qui nunquam non in promptu tenet, & secures, & patibula, & compedes: alter sceptrum gerit, sicut illud erat Apollinis, ubi Gratiæ resident.

lib. 10. c. 15.

Unde Flacci dicti sint, & quare.

Recenset Plinius, eos quibus à natura, velut hæreditario jure quodam, aures pendulæ fuerint & majusculæ flaccos appellatos fuisse: Hinc Horatius Venusinus de familia hujuscemodi traxit originem: unde nec videri mirum debet si primam laudeam lyra ejus consecuta est inter Latinos, cum tantum ei tamque eximium auris instrumentum dispartiverit natura, per quod, tanquam per capacius organum, major etiam numerus metrorum reciperetur. Sic ubi eadem natura se in uno sensuum locupletem reddit, in reliquo quoque proportionem huic debitam suggerit, & subministrat.

Romani olim in more positum habebant, juxta quod Solinus memorat, ut plebem infimam à reliquis quantumcumque etiam popularibus distinguerent, quippe quos nihilominus nonnulla merita à fæce populi separarent: itaque eos, quibus aures mobiliores, & magis sinuosæ essent permissum erat vestiri calceis, cùm præfatis de sorte ultima non nisi nudis pedibus incedere daretur, idque in signum conditionis eorum vilissimæ. Videtur usus hic ad nostra quoque tempora propagatus esse, cum nonnulli de hac sorte hominum (præterquam quod non raro aliter fieri vetat penuria) à natura ad id facti videantur, ut egeni sint, nudipedesque incedant. *Viro egeno verecundia non conducit, ait Plato.* Et Philemon: *Inopia*, inquit, *prompta est in perpetrandis malis.*

De fortitudine.

Non solum sexus fœminini inventum est, ad sui ornamentum, cum martyrio quodam perforare aures, ut inde postmodum pretiosæ gemmæ, aurum, atque adamantes dependeant: præcipui enim inter nobiles Regni Peru, quod in Indiis occidentis habetur, cum ad summum Regis sui favorem & gratiam pertigerint, dignitatibus, authoritate, dominio, & divitiis prævalidi, in signum eminentiæ suæ, aures suas gemmis atque auro decoratas monstrant, iis rebus, quas natura vel de mari, vel de terris pretiosissimas parturit, aut in sensum cadere possunt. Hi nobiles & sic dicto nomen suum ab auribus habent, & à jugo. Epitheta & nomina, quæ maximè mihi ad rem propria, & accommodata videntur, cum dici possit homines ejusmodi & Magnates jugum regni portare: aut verò ornamento illo aurium indicare velle, se suorum Principum aures ad arbitrium suum præparatos habere, in quo gratiarum summum esse reputatur fastigium. Sic in Regum libro altero legitur, Benaiam Ducem magnum, eo quod cum vitæ suæ dispendio vel periculo de Bethlehemitico fonte aquam hauserit, & Davidi suo attulerit, *inter triginta honorabiliorem fuisse; fecitque eum David auricularium à secretis.* Sic Hieronymus Romanus refert (qui eorum etiam, quæ supra diximus, author est) Hispanorum quoque Magnates præcipuos id consuesse, utrosque autem, tam hos, quam illos, post hæc vulnera aurium, etiam nomina sua commutare.

De auribus & sic dicto jugo nobilium in Indiis.

2. Reg. 23.

In Reip. mun. Ex theatro. V. Equites.

Quantopere autem apud nationes has, aurium puncturæ & ornamenta honorifica sunt habita, tantopere apud Romanos, & alibi effæminati, mollisque animi, enervati, & remissi signum erat. Unde refert Plutarchus: Marcum Tullium in oratione, quam pleno spiritu contra Octavium Augustum habuit (credo tum, cum nondum Imperator esset) dixisse, se nec gratiam ei facturum esse, nec auditurum esse, eo quod se natum esse atque oriundum diceret ex Africa: eumque sugillavit & enervem esse, nihilique hominem, dum ait: *atqui aurem habes perforatam:* tanquam diceret: vade ad Poppeam potius & Octaviam lascivire, cum jam auris tibi perforata sit non minus, quam femellis istis.

Quæst. Conviv. lib. 2. 1.

DEDICATIONES.

Auris dextra Saturno, sinistra Jovi sacra.

Nescio quo fundamento nixi aurem olim dextram consecrare soliti sint Saturno, sinistram Jovi, cum vice versa id faciundum fuisse censuerim; Saturnus enim inter Planetas maleficos est, qui non nisi sinistra influit, propter quod & partem ei dari oportebat sinistram, cum è contra Jupiter ad opitulandum semper dispositus sit. Hæc assertio doctissimi Aldrovandi est, ejusdemque ille authorem Julium Firmicum adducit, hac ratione antiquos indicare forsitan voluisse, cum planeta Saturni tardissimus sit, si quid audierimus, necessarium esse cum maturitate, & tarditate quadam responsum suum ponderare. Docet hoc Jacobus Apostolus: *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum, & tardus ad iram.* Sic Diogenes quoque discipulos suos instruebat: *Audiendi magis, quàm loquendi studiosos esse oportet:* Et Demosthenes ad Olinthienses: *Audiamus duplo, quàm loquamur.*

Aldrov. de monstris pag. 140. Iulius Firmicus.

In Epist. c. 1.

Cleo apud Diog.

Præter has Deitates aures etiam memoriæ dedicatæ fuerunt. Vir magnus Mendoza de hoc meminit, ejusdemque testimonium de Alexandro in Genialibus adducit, ubi ait: *In ima verò aure memoriæ sedes locabatur; ideo si quem facti alicujus admonebant, aut attestari in judicio volebant, imam aurem veteres tangebant.* Et paulo infra: *Si quem memorem significabant, leporem aut vulpem, quod summi essent auditûs, & memoriæ, affigebant.* Prout etiam Commentator Tiraquel memoriæ tradidit, hæc eadem animalia, cum eadem significatione Hieroglyphicum Apollinis fuisse. Allusit ad hunc ritum, & consuetudinem Virgilius in Pastoralibus, dum ait:

Apud Stob. Virid. Sacr. lib. 8. lib. 2. cap. 19.

loc. c.

Cùm canerem reges, & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Pastorem Tytire pingues
Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.

Hæc dedicatio aptissimè mihi instituta esse videtur, dum in omni adeo re, quam auscultamus, fida custodia, memoriâ nimirum, indigemus: optimè tritum illud suffragatur adagium: *In tantum scimus, in quantum memoriæ mandamus.* Tertullianus item doctissime: *Omnis disciplina memoriâ constat, frustraque docemur, si quod audimus præterfluat.* Refert Pierius se in gemma quadam auriculam vidisse sculptam, quæ leviter per indicem, pollicemque digitorum prehendebatur, junctis characteribus quibusdam, qui mysterium Hierogliphici hujus declarabant. De quo Ovidius etiam:

Ex Pier. Valer. lib. 33.

Si

Si quid erit de me tacita quod voce loquaris,
Pendeat extrema mollis ab aure manus.

Indicare volebant, dum extremitatem tangerent auriculæ, exercere se memoriam, & eorum recordari, quæ testanda, aut dicenda essent.

SIGNATURÆ.

Nihil est in rerum natura, quantumvis sylvestre, remotum, & vile, quod suprema Creatoris manus, non singulari quadam virtute, dono, vel prærogativa signârit. Principia rerum universalia, juxta quod Philosophi naturales, & Chymici nos docent, in minutiis infimis consistunt, & abjectis: Utque ab universitate ad partem transeant, Botanici omnes asserunt, Azarum, nardum sylvaticum, cujus folium omnimodam habet cum hedera similitudinem: nisi quod paulo brevius est, & ramosius, præseferens auriculæ figuram. Nascitur inter rupes & petrosa, in desertis & remotis locis: hoc genus germinis cum flore suo ad unguentum, aut succum, aut consimilem formam aliam reductum, potentissimum remedium est, ad medendum quibuscunque aurium affectibus. Oswaldus Crollius vir ille intelligentissimus, qui mundum nova praxi sua Jaterica illuminavit similitudinem omnimodam, & proportionem germinis hujus cum auribus considerans (dum videlicet etiam hæ, in interiori suo cochleæ nominantur) medicamentum præparat de cochleis, præfatis symptomatibus aurium maxime conducens. Unde ut tibi, amicissime Lector, siquidem te oppressum hujuscemodi malis esse contigerit, ad ferendam opem servire possit, ecce authoris verba adjungo: *Notandum hic cochleas auriculis prælongis signatas coqui in aqua, & sale, & despumari: post exiccationem macerantur in oleo succini, & deinde destillatio instituitur: promanans inde oleum mirificum est ad recuperandum auditum. Reptile est acutissimi sensus.*

Azarus validum ad curandas aures remedium.

ANTIQUORUM NOTÆ SUPRA LITERAM A.

Cum hæc omnium literarum caput sit, ex occasione, quod antiqui ad eandem tacitè exprimendam, sibi aurem tangebant (nomen enim hoc in fronte sua hanc literam gerit) tantopere apud omnes gentes in æstimatione, tamque illustris fuit, ut variæ ejusdem fuerint, nisi dixerim infinitæ notæ. Ego vero ut à brevitate, quam proposui non recedam, nec librum re unica & sola infarciam, nonnihil de eadem afferam: Lectorem meum, qui diffusiora quærit ad libros alios his refertos ablegans.

Littera A. simpliciter posita, *Augustum* significabat, & *Avium, & Argum, Annum, Absolutionem, & absolvere.* AA. *Augustum*, vel *Augustam*, vel *augustale.* Duo AA, juncta campo cuidam, *aurum & argentum* notant. A. A. C. *Ante auditam causam.* AAA. *Augusti.* A. A. A. F. F. *ære, argento, auro flato, vel flando, ferendo.* A. A. A. F. F. QU. TY. *Auri, argenti, æris, flator fabricæ Quirinalis, Tyberini.* A. A. S. L. M. *Apud agrum sibi locum monumenti.* A. AT. *Ante audita.* A. B. *Alio bona.* ABN. *Abnepos.* ABS. *Absolutus.* A. B. V. *A bono viro.* AB. V. C. *Ab urbe condita.* A. C. *Alius civis.* AC. *Actio.* ACC, *Acceperat, accepta.* ACIN. *Actionem.* ACON. *Actionum.* A. C. V. *A claro viro.* A. CUB. AUGG. *A cubiculis Augustorum.* A. CLS. *A Consulibus.* A. C. S. LE. E. C. *A consiliis suæ legationis, & civitatis.* AC. MR. *Ancus Martius.* AC. D. N. *Actione Domini nostri.* A. COSS. CI. *A Consulibus, vel Consiliariis civitatis.* AC. L. AQ. *Actione legis Aquilæ.* A. C. P. VI. *Ad caput pedes sex.* AD. *Auditor.* AD. E. *Ad Exactorem, Effectorem.* AD. F. *Ad finem.* AD. L. *Ad locum.* ADJ. *Adjutor.* ADJ. P. *Adjutor provinciæ, patriæ.* ADP. *Adoptivus,* A. QSR. *Ad Quæstorem.* A. D. P. *Ad diem pridie.* AD. *Adest.* AD. F. *Ad frontem.* ADLR. *Adulteravit.* AD. P. XII. *Ad pedes duodecim.* ÆDIL. *Ædilis.* ÆDIL. C. *Ædilis curulis.* AER. P. *Ære publico.* Æ. D. *Ædem dicavit.* ÆD. S. *Ædem sacravit.* A. F. *Alio facto.* A. F. P. R. *Ante factum, post relatum*: vel: *Auctum fide publica Rutilii.* vel: *Æmilius fecit, plectitur Rutilius.* AG. *Agit, agil, agrippa, agro, agitur.* AGO. *Agor.* A. G. *Aulus Gellius.* A. J. *A Judice.* ACT. MT. *Actionem mandati.* A. H. *Alius homo.* A. L. *Alia Lege.* A. L. Æ. *Arbitrium litis æstimandæ.* AM. *Amicus.* AM. N. *Amicus noster.* AM. P. *Amabilis persona.* AMS. *Amicus.* AUR. *Aurum, aureum.* AMN. *Amantissimus.* AM. NT. AMAN. *Amicus noster amantissimus.* AN. *Anius.* AN. N. *Ante noctem.* AN. M. *Actionem mandati.* ANN. *Annis.* ANT. *Antea.* ANG. P. *Angelus percussit.* ANM. *Anima.* ANN. SEN. *Annæus Seneca.* A. O. *Alii omnes.* A O. P. *Auro purissimo, posito.* AP. *Apud.* AP. JUD. *Apud Judicem.* AP. *Appius, appellat.* A. P. Q. *Aulus Publius Quintius.* A. P. R. C. *Anno post Romam conditam.* AP. N. *Apud nos.* APPN. *Appellantur.* APPS. CLU. *Appius Claudius.* A. P. CLN. *Ad pedes columnæ.* ARM. P. *Arma publica.* ARM. E. *Arma ejus.* ARC. *Arca.* ARG. *Argentum.* ARR. *Arrius.* A. S. TT. *A supra tectis.* A. S. *A suis.* A. S. L. F. *A sua lege fecit.* AT. *Autem.* A. TE. *A tergo.* A. T. M. D. O. *Ajo te mihi dare oportere.* ATQ. *Atqui.* ATR. *Authoritas, Author.* A. TP. *Annuo Tempore.* A. TT. *Ante titulum.* A. TR. TP. *Ad turrem Tarpeiam.* AUG. *Augustus.* AUG. N. *Augustus noster.* AUR. *Aurelius* AUT. vel AUTS. vel AUC. *Auctoritas, auctoratus, author.* AUT. P. R. *Auctor Provinciæ Romanorum.* AUGG. *Augusti.* A. U. C. *Ab urbe Condita.* A. X. *Annis decem.*

EPITHETA.

Epithetum vel adjunctum non immeritò dixerit quispiam animam esse periodi: cum oratio sine hoc videatur spiritu suo destituta esse: cum illud adjunxeris, reviviscit, & illustratur: ut itaque intentioni ejus, qui supra aures orationem texere voluerit, nil derogetur, conveniens & opportunum mihi videtur ponere, & traducere huc, quod ab aliis tam perite in hanc rem allatum est: idque potissimum ne plenitudini operis hujus pars ulla desideretur. Horatius itaque inter cæteros, aures *obseratas* appellat. *Quid obseratis auribus fundis preces?* Columella flaccidas appellavit: *Auresque flaccidæ, & cervix cum capite aggravatò.* Idem ipse remosas vocat: *Et quæ remosa bene deponunt in aure.* Apertas itidem: *nec retinent patulæ commissa fideliter aures.* Cavas asserit Ovidius: *penetratque cavas vox omnis ad aures.* Idem ipse avidas: *Nos ea vix avidam vulgi captata per aurem, vidimus.* Sidonius curvatas: *Sensibus, auribusque curvatis ambiebamus.* Acutas Politianus: *Demirans aures tacitus tendebat acutas.* Vigiles Statius: *Aspicit intentum, vigilique hac aure trahentem.* Politianus eas pronas nuncupat: *Doctores pleraque pronis auribus acceperunt.* Manto doctas: *Sacrorum, & templi doctas Antistitis aures.* Ab eadem innocentes vocantur. *Innocuas infusa per aures, sancta fides auget.* A Juvenali faciles: *facilem si præbeat aurem.* Obstinatæ ab Horatio: *Obstinatas* appli-

In Epod. lib. 2. Serm.

Lib. 1. Ep. lib. 12.

Lib. 3. Fast.

Satyra 1.

Carm. 3.

Georg. 3. *applicet aures.* Hirtæ à Virgilio: *Et Camuris hirtæ sub cornicibus aures.* Fideles ab eodem: *Et fidam* Æneid. 5. *sic fatur ad aurem.* Tacitæ à Statio: 1. Theb. *Tacitaque immurmurat aure.* Ab eodem attonitæ: Ibid. *Hic vero attonitas, ut nuncius aures, matris adit.* A Sereno Lib. 2. Serm. incautæ: *Si vero incautas animal penetraverit aures.* Infima pars auris, quæ auricula nominatur, etiam ab Horatio mollis dicitur: *gaudent prænomine molles auriculæ.* Strozzius teneras vocat: *& lana teneris mollior auriculis.* Bibulæ à Persio nominantur: *Nec quicquam populo bibulas donaveris aures.* Qui plura his desiderat, Authores legat super hæc diffusius tractantes: nec enim in campis talibus abundantia aristarum deerit.

PHYSIOGNOMIÆ, & SOMNIA.

FAteor me vereri, ne forte doctiorum aures offensurus sim, siquidem cum Physiognomiæ, & somniorum interpretibus, & ejusmodi vaniloquentiæ sectatoribus capita libri hujus adimplere constringor. Dixi constringor: nec enim vel ignorans hac in parte videri volo, vel non evolvisse authores tot & tantos, qui de his abunde tractant, non tanquam de certissimis rebus, sed per modum narrationis simplicis: demonstrant enim qualitates hominum, & eorum vitia conspicua, quæ sub signis phisiognomiæ indicantur. His adjungo somnia, ut rerum exitum, & diversis à præsagiis eventus intuens Lector, ampliorem campum obtineat ad has nugas & phantasmata tanto magis explodenda.

In primo itaque loco authoritatem Peripatetici nostri collocemus, qui ait: *Aures magnæ, & erectæ ultra modum sunt indices stultitiæ ac loquacitatis.* Id quod in Capitulo Midæ manifestius patebit. Magni hujus viri ductum sequens (ni fallor) doctissimus Aldrovandus, auriculas inquit parvas (sicut sunt simiarum) denotare scurrilitatem, & levitatem sensus; dum in rei veritate deprehendimus animal hoc nil habere in se utile, nisi quod ad risum provocet. Aures longiusculæ, de quibus supra dictum est stoliditatem jam præfatam indicant. Inferre ajunt indocilitatem atque ignorantiam voluntariam aures rotundas, quasi quæ semper volutentur in circulo, & effugiant, nec solidari unquam ad discendum, aut percipiendum possint. Qui easdem longas, sed angustas portant, se invidiæ focum in penetralibus cordis sui accensum gerere denotant. Et (si verum valet) animus liber, & apertus, eandem libertatem in structura sua corporali quoque, & membrorum suorum dispositione figurat. Aures capiti propius annexæ & constrictæ malevolentiam arguunt, & duplicitatem: quales sunt vulpium & luporum: sicut autem vafrities velocissima est in motu & plicatura sua, sic hæ quoque aures capiti tam propinquæ promptitudinem auditus inferunt. Quæ vero pilis cooperiuntur bonam complexionem indicant, & argutiam auditus; sed his melius, quæ moderamen habent, quippe quæ ad optimum sensum vergunt. Observatum fuit inde à temporibus priscis, & ab ipso S. Augustino, fuisse nonnullos, qui aures ad arbitrium suum commovere possent: quod quandoque in earum una, quandoque in ambabus faciebant, signumque erat extremæ fortitudinis. Sic Vesalius, & Cardanus se Patavii hominem vidisse ajunt, Juris-peritum, nomine Claudium de Simeoni, qui doctrinam suam mirabiliter sale & facetiis condibat; Petrum itidem Ravacherium Genuensem, utrosque viros fortissimos, & invictos, qui ipsi quoque pro libitu suo aures movebant. Nec ergo mirum, quod Physici volunt, omne animal, auritum adeo, singulari robore dotatum esse.

De Animal. 1.

In niso monstrerum Physiognom.

lib. 14. de Civit. Dei c. 23.

Fortitudo in auribus figuratur.

De rerum varietate lib. 8. c. 401

¶ Sed ut his veritatibus, quæ utcunque præsagiri possunt, somniorum vanitas opponatur, conjectatorum talium non minus condemnandas quam ridendas propositiones adferam. Volunt hi de symbolo alioquin ignorantiæ crassissimæ, & palmaris, præsagium maximè maturæ, & elaboratæ trahi posse prudentiæ: ajunt enim homines doctos, cum se aures somniarint asininas habere, signum esse prosperitatis, & majoris intelligentiæ, propter tarditatem motus, quo hoc animal commovere aures suas solitum est: non minus tardum, inquiunt hominis sapientis oportet esse consilium. Poterant hi, si superis placet, similitudine magis propria, & aptiori symbolo, magisque conveniente elevatam prænotare sapientiam, quàm hoc asinino, quod extremæ stupiditatis argumentum est. In aliis porrò, qui de doctorum numero non sunt, si eadem somnia contigerint, dolores, & labores, & longam servitutem prognosticant, eo quod hoc miserabile jumentum his subjectum est. Ecce quomodo in ipsis adeo subjectis suis diversimode somniant. Idem ipsum alibi multipliciter intelligunt: excipiunt enim Patremfamilias, volunt hunc colligere exinde & deducere debere augmentum, & amplitudinem familiæ suæ propriæ: tum proinde in filiis, & servis eadem variant. Concludant potius, his nugis, tam servos, quam filios sine distinctione posse devenire asinos.

Porro operariis, siquidem se plures aures gerere somniaverint, spem non vacuam spondent, fore ut à plurimis vocibus ad labores, & lucrandos nummos vocentur, atque inde eis abundantiam & divitias proventuras. Sed quæ causa est, quod ex his concludi nequeat, eos & dicteria multa, & lamentationes, gemitus, & suspiria audituros esse, unde domus, & familia eorum pessumdentur, & depereant? reprehenduntur hi à doctissimo Valeriano his verbis: *Verum hæc, & hujusmodi, ut ingenue fatear, quid ego sentiam, ingenii humani argutias potius ostendunt, quàm solidiorem ullam sapientiam.* Hieroglyph. lib. 33.

APOPHTEGMATA.

ARistippus Philosophus magnus, nobilis, divesque Atheniensis erat, qui non tantum in urbe patria, sed magnum quoque nomen sibi per universam Græciam comparaverat, ubique locorum propter hujuscemodi prærogativas in honore summo habitus. De hoc Laërtius refert, quod cum intellexisset amicorum suorum quempiam infelici casu in rapacissimos ungues gryphi inexorabilis, Dionysii, inquam tyranni Syracusani incidisse, qui nunquam nisi laceram à se, & discerptam prædam dimittebat: confestim se ad belluam illam inflexibilem contulerit, & flumina eloquentiæ suæ, quanta maximè potuit, effuderit: omnem præter hæc substantiam suam, pro salute amici sui obtulerit, omnesque cordis sui intimos recessus ad exprimendum affectum commoverit, sperans saxum illud ad preces motum iri. Orat, implorat, conjurat, sed ab immiti, & insensibili viro nil impetrat, qui non secus ac undosum mare quoddam clamantium voces non audiebat. Ultimas denique vires adhibet: nec ignorans ferocissimum leonem prostratis ante se vindictam, sævitiemque remittere, & ipse procumbit humi, supplexque ad pedes quoque osculandos delabitur: atque illic amarè plangens, tam largo lacrymarum profluvio avehere in libertatem suam, quem diligebat, non desperavit: lib. 2. c. 18.

ita

ita demum, quod postulavit, obtinuit. Quantopere nihilominus de hac fide sua apud sapientes sibi laudem peperit, tantopere modus, quo hanc gratiam aucupaverat, sugillatus est: ajebant enim hominem tam illustri genere natum, in literis tam conspicuum, tamque inclytum, tantique nominis virum non debuisse pronum pectore ad pedes Regis impii, cum tanta vilitate animi procumbere. Intelligens hæc vir spectatus, modestissime cavillantibus responsum se dignissimum dedit: *Non ego*, inquit, *in culpa sum, sed is, qui aures habet in pedibus.* Tyrannus non nisi surdum se exhibuit hactenus, auriculas suas gerens in calceis: si audiri volebam, sic mihi loquendum erat. Percelluit verbis his tyrannum, ejusque similes, qui data opera surditatem effingunt, & à rebus, quas audire dedignantur, ferocem aurem avertunt. Quod vitium tanto magis damnatione dignum est, ex eo quod cum ingratitudine quadam proterva, ipsa adeo benefactoris sui dona, & gratiam repellit. Contra hos enim inquit S. Bernardus: *Auditu, non visu pervenitur ad notitiam veritatis*: adversum hoc Marcus Tullius quoque, de Principe bono loquens, sic ait: *Nihil est tam regium, tam liberale, tamque munificum, quàm opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare à periculis homines.* Qualitates, quæ nec in Dionysio, nec in ullo tyrannorum uspiam locum habent.

In Cant. Ser. 23.

2. de Orat.

Improperatio. Facilitas audiendi subditos.

Procedebat quondam cum fastuoso comitatu, inflatus pectore Macedoniæ Rex Philippus, neminem ad se nisi de Magnatibus suis, & quos intimos habebat, admittens: nec tamen usque adeo in tumore suo, & pomposa magnificentia elevare se potuit, ut non ad latus ejus pannosa & annosa vetula prodiret, voce supplici se audiri postulans: transit eam cum vituperio Rex, indignum ratus ab hoc silicernio majestatem suam distineri; sed non sic effugit improperium femellæ, quod ad cordis Regalis usque penetrale transiens, ait: *Qui audire non vis, nec regnare velis.* Dictum usque adeo sagax, & mordax, ut mirum sit ex ore fæminæ tam insulsæ, tam abjectæ id prodiisse. Quo audito, prout ait Plutarchus, Rex non secus ac oraculo quodam suscitatus, demissa omni petulantia, ambitione & fastu, se deinceps omnibus affabilem, facilem, & humanum exhibuit. Hoc idem factum Demetrio Poliorceti contigisse quidam asserunt, sicut & Adriano Imperatori. Quod facilitatem accessus, & audientiæ attinet, cum jam alibi de hoc ipso ratiocinatum sit, & adhuc si se occasio dederit mentionem fieri oportebat deinceps, id solum hoc loco dixerim, fideli memoriâ præceptum illud magnum principi retinendum esse, quod Gubernatoribus suis dabat Constantinus Magnus, cum volebat eos, *aut faciles esse aut liberos: ut ad se omni turpi lucro sublato, omnibus vera petentibus aditus pateant.*

In Apophteg. Reg.

Sabellicus l. 7.

Constant. in lege ejusdem.

MIDAS FABULOSUS, ET MORALIS.

Mida ha d'asin l'orecchio, e da qual pianta
Spuntò la nuova? da una canna hor come
Potrà bocca cantar, se canna canta?

Antonii Abbatis Frascheriæ.

Sic modernorum Satyricus quispiam ajebat, qui de Asiaticorum consuetudinibus multa ad usum proprium mutuatus est. Commentum hoc historicum duobus versibus comprehendit Ovidius:

Cætera sunt hominis, partem damnatur in unam,
Induciturque auris tardè gradientis aselli.

Scarlattini Hominis Symbolici Tom. I.

Midas enim dum experimentum sapientiæ suæ, & si unquam alias tum potissimum eruditionis documentum dare vellet, judicium de arte musices insulsè interposuit: propter quod ab Apolline, hujus artis Antesignano, aures ei in asininas transmutatæ sunt, quod jumentum in mense Majo tam eleganter decantare amores suos solet. Volunt nonnulli hoc ei contigisse, quod Bacchum liberum Patrem fefellerit, qui semper una cum jumentis istis, imo tanquam sessor eorundem depingitur. Diversi alii id rursum aliter referunt, eum scilicet hæc jumenta habuisse in odio, atque ideo percussionibus eos quotidianis, & injuriis vexasse, cum autem horum animantium Apollo præses sit, non eum numinis hujus potuisse evitare castigationem in auribus. Occultabat interim Midas (sic Poëtæ inquiunt) quantum poterat defectum suum, tegens illum capillorum spissitudine: nec ulli alii nisi forte tonsori suo id innotuit: hic verò incredibili pruritu quodam hæc in nota fieri volens, ne tamen per se proderentur in publico, scrobem fodit in terra, vocemque immisit: *Midas auriculas habet Asini.* Posthæc terram prius effossam rursum loco suo reddidit: de quo nihilominus cannæ quædam succreverunt, quæ proinde vento insufflante stridula voce (sic Apologus docet) verba eadem sibilarunt, ex quo vulgus occasionem primam nactus, huic satyræ incrementum dedit, & usum. Fingunt itidem Midam Regem fuisse (prout jam promiscue cuivis notum est) qui omne quod manu contigerit, in aurum transmutarit: atque ita optimè de felici calamo Commendatoris Testii hi versus prodierunt:

Tocco ruvido sasso, oro divenne:
Tocco rosa vermiglia
Porpo reggio fu la nativa spina.

Poësiæ Testi.

Sed de fabula, ad moralitatem Mythologicis conducentibus, pro Lectoris mei utilitate transeo. Dives erat Midas, & potens; sed cum simul etiam in omni vitæ suæ genere incultus & agrestis esset, locum fictioni dedit, ut talis figura ejus in principali quadam corporis sui parte, ministrâ intelligentiæ, exprimeretur, qualis est in tardo illo stolido, & pigro jumento. Dicunt alii idcirco fabulam inventam, quod exploratores multos alebat Rex ille, qui ei, quæ vel clam, vel procul etiam fierent, cuncta referrent, atque ideo animalis hujus auriculas, quæ acutissimi sensus sint, eidem affictas esse. Rex erat Phrygiæ, cumque imprudentissimus, & crudelissimus esset, nec cujusquam precibus aurem daret; hoc ei insigne (sic rursum alii volunt) attributum est. Quod præterea tactus ejus converteret universa in aurum, idcirco fabula confinxit, ut deceret Regem hunc cupidissimum lucri, controversias omnes & lites terminasse accepto auro; in hoc finem suum ultimum collocaret, in hoc omnium actionum suarum, & intentionum cardo versabatur. Calisthenes in navigatione sua, & Hecatæus ajunt, colles quosdam esse in Phrygia, qui agnomine suo aures asininæ vocentur, supra quos fundata & erecta erant castella, & turres opulentissimæ, & refertæ thesauris: quas proinde Midas Rex sibi subjugaverit, & evicerit. Percellit itaque (prout censet Mythologicus Natalis Conti) commentum illud aurium asininarum arrogantes & præsumptuosos homines, qui nil non nosse volunt, nil non sapere, cum stupidissimi sint: unde non immerito in bestiarum transisse naturam, & compositionem exhibentur, tum potissimũ, cum maxime de sapientia sua sibi palam applaudunt. Docemur item hac fabula, quemq; virium suarũ mensurare oportere extensionẽ, nec

Natal. Comic. lib. 9.

unquam committendum, ut plus debito sibi quis arroget, sed in eo quiescendum, quod à majestate divina ei dispartitum est. Denique quod ipsæ adeo arundines harum aurium turpitudinem prodiderunt, indicatur nullum scelus, nec defectum longo tempore occultari posse: sicut nec tonsori profuit scrobem à se factam rursum terra coopertam fuisse. Sed de his hactenus.

AURICULARUM OFFENSA, LÆSIO, vel MUTILATIO aut SURDITAS.

Egesipp. l. 1. PRæter id quod de Malcho jam cuivis Christiano notum est, qualiter ei Petrus aurem absciderit, Christus resanârit: Egesippus in excidio Judæorum recenset, idipsum contigisse Hircano Regi, & Pontifici Hebræorum: in hac præterea figura eum ab inimicis suis circumductum fuisse: dignissimus castigatione tali vir scelestus, quippe qui crudeles aures suas quærimoniis intimorum occluserat, quos manicis, pedicisque vinciendos dederat, gladioque trucidandos: prout Josephus in historia sua, sicut & eruditus vir Causinus referunt. *De bello Iuda. In aula sancta.* Post excidium Trojæ, historiæ meminerunt Menelaum comprehenso Deiphobo, qui se Helenæ maritum jactaverat, ferocitate & inclementia tyrannica, & barbara, recidisse nates, à scapulis truncasse brachia, & mutilasse inhumaniter auriculas, atque ita hominem deformem, ludibrium populo exposuisse, cum infelicibus reliquiis vitæ miserabilis, quam propediem expiravit. *Dyctus. l. 5.*

Herodot. l. 3. Herodotus Author est, Cyrum Regem Persiæ, ut Smerdum Magum impium castigaret, ambas ei rescidisse aures, & hac infamiæ nota insignire hominem voluisse, quem quisque nosset fugiendum. Ille vero emendicato nomine se Regis fratrem simulans, inque Regnum intrudens à meretrice Phædina agnitus fuit, unde etiam ut proditor deprehensus, & occisus, dignam factis suis mercedem tulit. *lib. 2.* Idem Herodotus de Apria Rege Ægyptiorum narrat, ablegasse eum Patarbemen, ut Amasim comprehenderet (qui ab eo defecerat) eumque sibi captivum adduceret; cumque eum ille pro voluntate Regis capere nequisset, ei nares ab irato Rege abscissas esse, sicut & auriculas, ex quo factum ut universa castra concirentur in Regem, Amasumque sibi Ducem, Regemque conclamarent, & contra voluntatem Amasæ ad strangulandum Apriam concurrerent. Ita verò cuique actioni indebitæ abominatio non injusta apud omnes deo nationes pro fine semper fuit.

Cuspinus. Cuspinus item de Illo quodam Imperatoris Zenonis officii Magistro refert, quod cum ad dictum Imperatorem sinistram relationem de crimine quodam, eodemque falso contra Ariadnam Imperatricem tulisset, eamque ex hac causa tollere de vita Imperator statuisset: illa hunc ictum evitando (jam reconciliata demum viro suo, Episcopi Acacii interventu) memor accusatoris sui, decrevit perdere si posset; occisor jam in promptu erat, sed alter percussionem declinans, sic effugit, ut ei tamen auris ab acinace feriente dissecata sit. Sic enimvero Patroni sui aures infecerat, non injustum tulit, earundem mutilatarum supplicium. *Cromer. lib. 8.* Cromerus item scripto dedit, Anno salutis nostræ millesimo, ducentesimo, & quadragesimo, tam atrocem fuisse, tamque cruentam Polonorum stragem ab hoste Tartaro, ut novem adeo saccos solis occisorum auriculis adimplerint, adimplendo insuper adagium tritum: *Nulla salus pietasque viris, qui castra sequuntur.*

Succedit his auditus surditate læsus, unde acutissimum Epigramma Nicarchi habetur, quod Thomas Morus latine dedit:

Lis agitur, surdusque reus, surdus fuit Actor:
Ipse tamen judex surdus utroque magis.
Pro ædibus is petit æs, quinto jam mense peracto,
Ille infert tota hac nocte mihi acta mola est.
Aspicit hoc Judex: & quid contenditis inquit?
An non utrique est mater? utrique alite.

Marco Crasso, & Hadriano, qui in Consulari dignitate tam provide Reipublicæ utilitatibus invigilarunt, Marcus Tullius, & Cælius surditatem tanquam comitem inseparabilem dederunt: unde etiam eorum hic posterior cavam manum admovere auri solitus est, ut faciliùs qui surdaster erat, quæ dicerentur exciperet: quod exemplum Galenus quoque attulit. *Quæstion. Tuscul. lib. 3. cap. 29.* Adjuvit surditas hæc Fabium Sabinum Jurisconsultum imperante Heliogabalo ad mortem condemnatum: Centurio enim, cui causa commissa fuit, quippe qui gravioris auditus erat, decretum regale male intelligendo, in exilium ejecit hominem. *De usu partium.* De hoc morbo sanatus fuit ille, qui adjunctum insuper habuit impedimentum linguæ, & cujus auribus Salvator noster benedictus in sæcula, salivam intromisit dicendo: Ephata, quod est, adaperire, de quo Evangelista Matthæus, & Marcus. Sic Ferentarius Franciæ Regis Syus aggravatas surditate gerens aures, dum cum S. Gregorio Turonensi (prout refert Vincentius Bellovacensis) sermocinaretur, recuperavit auditum. Singulari hoc sanctitati viri assignandum, quæ ubicunque terrarum fuerit, intermittere nequit, quin manifesta virtutis suæ indicia palam proferat. Sic de S. Bernardo memoria est, quod cum forte domum reversurus, in adolescentulum surdum mutumque incidisset, aures eum, & linguam laborantis contigisse digito sacrato, & confestim priori eum sanitati restitutum.

Hæc & plura insuper prodigia alia per manum altissimi, & per servorum ejus ministeria contigerunt, ex quibus ilud Echo applaudentis populi, & hoc Panegyricum plebis insonuit: *Et surdos fecit audire, & mutos loqui.* In his vero mirabilibus, & in hac eloquentia subministrata à Redemptore nostro, justum est, desistere calamos, tacere linguas hominum, inter quas & meam maxime infirmam profiteor. Claudo itaque ratiocinationem hanc sequenti poësia mea, constante decem & quaternis versibus, benevolum & discretum lectorem supplicans, ut bonam voluntatem meam, pro exhibitione operis, quod debebam, æqui bonique consulat.

Applausus factus Auribus:

Parti nimirum corporis humani nobilissimæ, præsagium item pro salute earundem.

De l'armonia del Ciel tu sola ascendi
A misurar i più sonori accenti,
Di melodia terrena infra i concenti
Fai ch' ogni senso a dilettarsi apprendi.
Per te l' huom sol fia ch' ogni cosa intendi,
E le occulte virtù sueli a le menti,
Quanti vantan gli oggetti alti portenti
L' intelleto mortal fia che comprendi.
Secretaria fedel de l' Alme apporti
Di ciò che ascolti il veritiero aviso
Onde oue imperi, à tuo piacer si an scorti.
Oh udir potiam, poi ch' aura morte anciso
Questo frale composto, indi resorti,
Il più dolce tenor del paradiso.

NASUS.

NASUS.

Anatomia.

Nasus in medio faciei, & quare. Signum Dominii.

NOn minus cæteris humani corporis partibus jam supra memoratis, principalem locum nasus quoque obtinuit: quippe qui medius vultui, per modum Principis insidere throno suo videtur: sic non præpostere Hieroglyphicum Principatus olim figuralle legitur, prout infra docebimus. Deorum membrum est, & herile: universam faciei compositionem ad perfectionem suam perducens: sicut è contrario, quibus nares mutilatæ sunt, deformitate sua hoc palam faciunt. Collocatur autem in alto, ut odores tanto expeditius, quippe qui sursum vergunt, recipiat: De sublimi enim loco & audiuntur, & videntur commodius objecta: pariter odores quoque in sublime latos narium sensus tanto promptius excipit. Has autem nares faciei nostræ complementum esse, tantundem, quantum cæteras partes; elegantem Andreæ Laurentii authoritatem subjicere nequeo, qui ait: *Inest naso venustas, & quid regium, quasi peculiaris quædam in eo dexteritas niteat.* Festus Author, cujus memoria inter eruditos admodum celebris est, sagaces omnes nasutorum titulo appellavit, quod deinceps suo loco manifestius patebit.

Andr. Laurent. lib. 11. Festus.

Nasus sedes odorum.

Usus membri hujus non unus est, sed multiplex. Instrumentum primitus est, per quod odores omnes, sicut & fœtores cum speciebus suis ad cerebrum usque pertingunt. Sic Hippocrates inquit: *Olfacit cerebrum, humidum existens, aridorum odorem, una cum aëre per corpuscula cartilaginosa ipsum trahens.* Per has nares ad pulmones deducitur aër, sic ut ad cerebrum, unde generatio spirituum animalium formari possit: per has deinceps mucosa cerebri eluvies descendit, & expurgatur. Distinguendæ itidem voci non modicum contribuunt: hoc in iis animadvertitur, quibus hæ partes defectuosæ, aut distortæ sunt, sicut & cilia, & oculi, & aures: atque ita natura tanquam provida mater proportionum, hanc quoque partem bipartiri voluit, proximam, & pene his superioribus annexam. Nec vero cum hoc nomine nasi externa solum & visibilis illa comprehenditur particula, sed interior quoque. Constat variis partibus, ossibus, cartilaginibus, musculis, venis, arteriis, nervis, membranis, & cute. Tria sunt ossa ab ethmoide enascentia; tertium nihilominus, tanquam murus bina reliqua disterminat, & secernit: extenduntur ad medium usque nasus forinsecus, quod reliquum, cartilaginosum est: nec enim osseum totum esse oportuit, ne forte vel percussione, vel incursu quodam conquassaretur, sic fabrefactus est ut sine effractione facile sustinere contusionem, vel offensionem posit. Basis oculi ad formandam cavitatem narium inservit: extremitas ejus cartilaginosa est, ut commodius emungi posit: alæ itidem ob facilem motum sine difficultate aërem intromittunt, facileque in respiratione dilatantur, & rursum occluduntur, ut odores fœtidos abarceant.

Per hunc aër ad pulmones fertur.

Quinus cartilaginum numerus est, duæ superiores, ab asperioribus ossibus derivatæ, tres inferiores, quarum binæ quæ ad latera sunt, per modum tuberculi, propter respirationem mobiles fabricatæ sunt, pennarum, vel alarum nomine nuncupatæ. Tertia interfinis, vel media vocatur, propter quod præfatas binas intersecat. Fores item, quæ illic patent, cavernæ nominantur, excernendo mucori, & respirationi destinatæ, moventur autem pro libitu, per musculos quosdam, quorum duo se dilatant. Hæ partes principium suum acutum & carnosum à fronte habent: reliquæ duæ ad viciniam se labrorum restringunt: ex quo perinde fit, ut cum per nares quid attrahimus, simul etiam superius labrum restringatur. Venæ narium pleræque à singulari derivantur: arterias suas recipit ab iis, quæ carotides nominantur; nervos autem à tertia conjugatione. Omnis illa pars, quæ cartilaginibus constat, duabus membranis cingitur, una externa, altera interna: quarum illa absque pinguedine est, ne in molem immensam increscat: interna pinguis est, ut nares semper pateant: & ne caro succrescens easdem angustiet & concludat. Summitas nasi ob rotunditatem suam globus, vel orbiculus appellatur.

Hucusque exteriora nasi descripsimus, interna ejus, odoratus organum, duabus partibus constant: hoc est: osse ethmoyde, & protuberantiis quibusdam, quæ per modum mamillarum prominent. Os ethmoides tanquam in base sua situatum, in medio frontis, ad summas usque nasi radices porrigitur, quod omnem pene cavitatem narium adimplet. Partes plurimas heterogeneas habet, quæ pro qualitate & conditione sua diversa nomina sortiuntur. Earum prima, simili vallo, cum interius perforata sit, à peritioribus cribrum appellatur: altera vero de calvaria foras transit, humida & spongiosa, ob quam causam spongiæ nomen habet. Superest tertia, quæ tenuis, & solida est, & hæc à Fallopio plana vocatur. Pars cribrosa multis foraminibus patet, iisdemque exiguis, & obliquis: Exiguis, ne forte corpus grande, aut inconveniens inde transferatur ad cerebrum: obliquis, ne impurior aër recto tramite ad offendendos cerebri ventriculos feratur. Usus hujus secundarius est, purgatio cerebri: quod per has partes, non secus ac per manicam Hyppocratis percolatur, dum per glandem bibulam pituita transmittitur: quamvis crassa illa, & mucosa eluvies per tubercula mammiformia descendat. Pars altera, os inquam ethmoides, rarum est, laxum, fungosum ut spongiæ, unde ei par nomen inditum: implet autem utramque narium cavitatem. Hic verisimile est, inspiratum aërem cum odoribus alterari, sicut aër quoque, qui in Labyrinthum ingreditur, & in aurium cochlea auditum præparat. Itaque aër in his reconditis anfractibus alteratus, cum odorum speciebus in sinus mamillares conducitur: Hi verò tenerrimi nervi sunt, qui

qui de membranis cerebri egrediuntur, dura scilicet, & tenui. Hi sinus cum naturam particularem habeant, similem quoque compositionem & figuram sortiuntur. Sic ossa quoque, & cartilagines, & membranæ simillimæ sunt undequaque, unde etiam odoratus organa præcipua æstimantur. Hinc manifestum sit, hanc potissimum partem plus quam reliquas ab odoribus alterari: hæc tubercula nihilominus, eo quod sint spiritu plena, & vaporosa, promptius odores recipiunt, cumque sui naturâ nervosa sint, qualitates præfatas distingvunt. Itaque quod nasus ossibus constet, & cartilaginibus, & musculis, & nervulis membranis, & sinibus mamillaribus, magna inter Anatomistas controversia vertitur, sicut & inter Physicos, cuinam partium harum præcipuè actio odoratus assignanda sit. Ego interim hoc scrutinium Anatomicis indagatoribus relinquo, præsertim in his partibus: nec enim scopi mei est ulterius hæc penetrare, & illa præterire, quæ eruditionem simul, & moralitatem necessariam secum ferunt.

HIEROGLYPHICA.

Nasuti hoc est sagaces.

ID quod supra in Anatomia sua Laurentius recenset, cum attestatione Festii, nasum sagacitatis indicium esse, concordat cum Valeriani Hieroglyphicis, qui ait: hanc observationem antiquam Antecessorum nostrorum esse, unde etiam nasutorum adagium prodiisse (sicut infra patebit) quod tantundem est, ac hominem sagacem dicere. Quemadmodum illud jam obtinuit usus, ut hominem bonorum morum, cordatum appellemus: hominem magnarum aurium, eum qui acutè audiat: qui res bene discernat, bonum oculum habere. Inde etiam Lex Levitica ab altari removebat, eos, quibus nasus vel contritus, vel distortus erat, aut quovis alio modo compositus & deformis: per quod divina sapientia denotare similes in animabus nostris defectus voluit, aut vero illos, qui sinistre vel distorte actiones vitæ suæ instituunt. Nostro quoque loquendi modo odoratus in Deo intelligendus est, sicut illud palam dabitur in mysticis. Propter quod de Noë sacrificio inquit sacer textus: *Odoratus est Dominus odorem suavitatis*: Et propheta Regius in oratione thuribulum adhibet, unde sacrum thymiama ad nares divinas conscendat: *Dirigatur Domine oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Sic in Apocalypsi dilectus orationes sanctorum in tot phialis, repletis odore videt: *habentes singuli phialas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum.*

Distortus nasus ab altari removetur.

Apoc. 3.

PROVERBIA.

NAso suspendere: Cum his verbis olim notabatur, subsannatio subdola. Hinc Plinius refert ab idololatris sui temporis nasum simulacro irrisionis fictitiæ dedicatum fuisse: verba ejus sic habent: *Et altior homini tantum (quem novi mores subdolæ irrisioni dicavere) nasus.* Hinc etiam Horatius: *Naso suspendis adunco.* Et alibi: *balato suspendens omnia naso.* Persius item satyrizando contra hunc ipsum Horatium, quod nunc hunc, nunc rursum alium taliter subsannaret, inquit:

Subsannatio cum simulatione.

l. 2. c. 37.

In Sermonibus.

Ex Manut. p. 337. mihi.

lib. 4.

Callidus extorso populum suspendere naso.

Et alibi:

Disce, sed ira cadat naso, rugosaque sanna,

Unde Nasuti vocantur, qui docte alios irridere norunt.

Huc referenda sunt verba acutissimi, & dicacissimi Martialis in loco quodam.

lib. 1

Nasutus sis usque licet: sis denique nasus.

Alibi:

Et pueri nasum rhinocerotis habent.

Supra quod Commentator ait: *Hoc est, producunt mentum, & rostrum in tantam longitudinem, ac si essent cornei rhinocerotes.* Et noviter Persius:

Rides, ait, & nimis uncis naribus indiges.

Allusit ad hoc factum Cassius apud Marcum Tullium, cum ajebat: *Quos ubi dicterio scomatico læseris, velint rustice gladio*: Id est: *vicissim naso suspendere.* Hic agendi modus communi Italorum proverbio rejicitur: *Non mottegiar che doglia, e non scherzar sul vero.* Id est: *Noli ludere & simul lædere, nec jocari in iis quæ vera sunt.* Hæc enim detractio tanto magis pervicax, & maligna est, quanto magis pallio facetiarum, & Epicheïæ involvitur, & vestitur: tales inter cygnos numerandi sunt, qui sub candore pennarum nigredinem & ariditatem pellis suæ tegunt. Sub religionis specie introeunt, sicut Trojanus equus aliquis, ut omnia deprædentur, & stragibus adimpleant. Hæc inter Syrenes maxime perfida est, unde dignissimum est, ut cum dicacitate sua spernatur, & explodatur.

Cassius. *lib. 15. Epist. famil.*

Fames, & mora bilem in nasum conciunt. Hæc sententia de ille non discrepat, quam usus jam obtinuit: *Jejunus venter non audit verba libenter.* Quod tantundem est, ac dicere: Ventriculus evacuatus bilem commovet, & non secus ac caminus aliquis fuliginem ad nares usque evaporat. Totum hoc Plautus exponit: *Latrante stomacho, omnis mora bilem movet.* Theocritus item hanc mentem nostram ad unguem usque expressit: *Est enim acerbus, atque illi semper sedet in nare aspera bilis.* Traducta hæc Metaphora est, ab iis animalibus, quæ per nasum bilem suam rejiciunt: sicut sunt canes, & insuper alia, unde natum est illud: *corrugare nares,* quod de iis rebus dicitur quæ offendunt. Ex quo sibi occasionem sumpsit Horatius, dicendo: *Ne sordida mappa corruget nares.* Idem Persius: *Sed ira cadat naso rugosaque sanna.* Prædictum nihilominus proverbium multò evidentius traduci poterit, ad hoc videlicet, quod cum rem nonnullam vehementi desiderio præstolamur, aut possidere speramus, omne nobis momentum longissimum videtur, ad quod illud Lyrici poëtæ tendit:

Fames dilationem non vult.

Plautus in Amphytrione.

Theocritus in Therifte.

Ex Manut. In Satyr. 5.

Ut nox longa quibus mentitur, noxque diesque
Longa videtur opus debentibus: ut piger annus
Pupillis quos dura parit custodia matrum.

Spes boni obtinendi.

Hoc ipsum Sapientia divina expressit, dum ait: *Spes quæ differtur affligit animam.* Hic affectus ergo taliter constitutus est, ut moderamine indigeat, ne navi par sit sine gubernaculo, sine gubernatore fluctuanti, quæ naufragio evidenti appropinquat: Plutarchi hæc sententia est: *Nec navis unâ anchorâ, nec vita una spe firmanda est.* Hinc illud apud Stobeum: *Neque nimis confidere, neque nimis desperare debemus: illud enim animum dissolvit, hoc verò evertit.*

Fumantem nasum ursi ne tentaveris. Hoc proverbium manifeste quemcunque nostrum exhortatur, ne, sicut in proverbio dicitur: *Irritare crabrones*, audeamus *canem dormientem vellicare.* Imo evitandum esse, & occasionem non dandam iis, qui cum potentiores nobis sint, facile nos in damnum aliquod conjicere possint. Hic maxime ad rem accommodè nobis præfatus Manutius ex Martiali illud adfert:

Stuzzicare il vespaia, vel crabrones irritare. Relinquendos eos esse, qui fortiores & potentiores nobis sunt, & qui nocere possint.

- - - *Rabido nec perditus ore*
Fumantem nasum vivi tentaveris ursi,
Sit placidus licet, & lambat, digitosq; manusq;
Si dolor & bilis; si justa coegerit ira.
Ursus erit, vacua dentes in pelle fatigans.

Simili

Sines. in Encom. Calvitii. Simili modo Sinesius ait: *Canem naribus prendere: id est provocare mordacem, & nociturum.* Docent Physici: quod canes æque ac ursi, siquidem hac in parte læsi fuerint, ad iracundiam maxime accendantur; unde & proverbium traxisse originem suam opinandum est. Memini me jam illud supra retulisse, hic autem denuo referendum est, quippe in loco suo & occasione congrua, quod vulpecula Æsopi amicitiam Leonis recusavit, ajebat enim ungues ejus nimium prolixos esse. Principes, & quicunque alii, quibus authoritas in manu est, venerationem exigunt, & timorem. Hoc sapientia quoque in diversis
Eccl. 8. v. 18. locis nobis ingerit, in hoc præsertim: *Longe abesto*
Prov. 16. *ab homine potestatem habente:* & alibi: *Indignatio Regis nuntii mortis... in hilaritate vultus regis vita.* In introitu palatiorum regalium catenæ sunt, quæ primum nobis occurrent sicut, & canes.

MYSTICA.

Postquam magnus ille propheta Regius victorias suas connumerasset, prostratus ante altare Domini, cum summo animi & cordis affectu gratias illi, quantum maximæ & fideli corde procedere unquam possunt, rependisse in secundo Regum libro legitur:
Cap. 22. ubi hæc habentur verba: *Ascendit fumus in naribus*
De essentia Divina. *ejus.* In his, secundum S. Augustinum divinæ inspirationes intelligendæ, quibus excitate mentes nostras
Fortitudo Spiritual. 1. c. 2. altissimus solet. Eucherius inquit, hic insuper subintelligi posse compunctionem lacrymosam, & pœnitentiam, quæ per præfatam inspirationem suscitatur. Sic de Isaia propheta illud est: *Quiescite ab ho-*
31. Moralium 21. 28. *mine, cujus spiritus est in naribus ejus.* Asserit Gregorius Magnus posse hic divinam præscientiam intelligi, sicut per odoratum plura adhuc procul sita nosci possunt, antequam sub oculum cadant, quippe quæ qualitatibus suis etiam longius remota se produnt: sic odoratus divinæ præscientiæ ea quæ futura sunt, tanquam sibi jam præsentia intuetur, cum hæc, juxta mentem Theologorum maxime prudentium *objectivè in mente Dei sint.* S. Hieronymus supra illud pro-
Iob. c. 39. phetæ Job: *Gloria narium ejus terror*: adjungit: timorem illum intelligendum esse, quo peccator in judicii supremo die concutietur: aut verò etiam cum prædicationis comminatoriæ metu commovetur. Per hoc item spes futuræ gloriæ, quam in vita hac odoramur, non impropriè figuratur, sicut idem Author exponit.

2. De Sp. S. 59. & in Psal. 118. ser. 5. Per nares etiam, referente S. Ambrosio, vivissimi sensus animæ concipiuntur, quibus res divinas eruimus: & quæ per spiracula fidei non minus cognitionem & intelligentiam ministrant. Nasus elevatus sicut turris in Libano (de quo Canticum meminit) judicium promptum & vivax coarguit. Nasus mu-
In Ezechiel. 23. lieris fornicariæ rescissus) de quo Ezechiel propheta)
31. Moral. 30. juxta mentem Hieronymi, & Gregorii, significationem sequentem habere poterit: fœminam hanc suavitatem odoris, ex cultu bonorum operum procedentem, commutasse in fœtorem libidinis, eluviem vitiorum, & scelerum abominationem. Hanc faciei
1. Pastor. 1. in Cant. 7. Eucherius fort. spirit. partem, æquiparatam Turri in Libano (prout supra relatum est) S. Gregorius & Eucherius, discretionem figurare volunt, & providentiam, qua videlicet, non secus ac de specula, quæ à nobis remota sunt, providere & prospicere oporteat.

Nares exiguæ mensuram indicant, qua discretio hæc observanda est: sicut quæ tortæ sunt, & obliquæ,
De somn. Nabuchod. 38. immoderatam discretionis subtilitatem: ita Richardus de S. Victore. S. Hieronymus ea quæ sequuntur,
In Iob 40. Psal. 113. dignissima tanto viro, adjungit: *Nares habet, & non odorat, qui scientiæ discernendi nullum studium impendit.* Sic Propheta Regius, de simulachris paganorum inquit: *Nares habent, & non odorabunt, non* 31. Moral. 21.
clamabunt in gutture suo. Nares item, juxta S. Gre- 33. Moral. 11. 12.
gorium, perspicatiam Sathanæ nonnullibi figurant, sicut & insidias, quæ de iisdem ad perniciem humani generis evaporant; quibus naribus veterator etiam profunda pectoris, & abditos cordium nostrorum penetrare recessus satagit, ut instinctu suo pestifero bonorum operum nostrorum plenitudinem aufferat, & à cursu suo disturbet. Hinc propheta Job, de naso 39. & 40.
Behemot fumum egredi docet, quo divinitatem Jesu indagare, vel subsannare tentabat. Idem S. Gregorius supra illud proverbiorum: *Circulus aureus in nasi-* Cap. 11.
bus proa mulier pulchra, & fatua, fatuitatem omnium maximè stolidam intelligit: verba autem jamdum citata, elegans esse Hieroglyphicum humanæ vitæ asserit, hanc enim etiam, dum in vivis degimus, respirando ducimus. S. Hieronymus adagium illud, quod jam supra memoratum est, confirmat: Nasum, inquam, irrisionis & subsannationis signum esse, ad hoc prophetæ Ezechielis verba referens: *Ecce applicant ramum ad nares suas:* Qui locus & à Simaco sic exponitur: *Quasi emittentes sonitum in similitudinem cantici per nares suas, quod dici potest de hæreticis, irridentibus cultum Dei, qui est in Ecclesia.*

Quia vero objectum nasi odoratus est, cum quo relatio ei est indivisibilis, requirit hic occasio ut, quid in sacris literis & in mystico sensu per hunc SS. Patres intellexerint paucis demonstrem. Ubi igitur sponsa in sacro cantico inquit: *In odorem unguentorum tuo-* In Cantic. hom. 12.
rum currimus, excellentiam humanitatis Christi declarari docet Origenes, tum vero etiam dona illius, Cantic. 1.
per quæ universa domus Ecclesiæ adimpletur: per idem etiam, secundum S. Ambrosium, justitiæ, & De Virgin. 3.
misericordiæ divinæ fama denotatur. S. Bernardus in In Cantic. Serm. 22.
eodem textu simul & in illo: *Nardus mea dedit odorem suavitatis*, doctrinam Christi, & divinitatis illius manifestationem intelligit, porro & famam sapientiæ, & justitiæ, & sanctificationis, & redemptionis illius. Perfragrantiam odoris campestris, qui super vestimenta Jacob sparsus erat, & propter quam moriens Isaac ajebat: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri* Gen. 27.
pleni, cui benedixit Dominus: (prout verba sunt Geneseos,) præfati auctores manifestationem divinitatis in Christo Jesu, & virtutem resurrectionis illius propalari volunt.

In pluribus scripturæ locis, sicut in Genesi, Exodo, 8. 25. 29. 30.
Levitico, Isaia, & ad Corinthios, illic præsertim ubi 1. 3. 3. 5.
Paulus inquit: *Christi bonus odor sumus:* commen- Ad Demetr. quæst. 3. in Ezechiel.
tantur S. Hieronymus, Gregorius, & Beda, sub hac odorum suavitate bonorum operum fragrantiam in- Hom. 6. in Genes. 27. in Exod. hom. 3. & in Cant. hom. 4.
telligi, quippe quæ Deo accepta sunt, tantoque magis, quanto purior est offerentis animus, sub quibus item vera mentis denotatur devotio. Commentatur Origenes: *Odor, inquit, unguenti implet domum, cum sanctæ vitæ opera, fides, & charitas abundant in Ecclesia:* Idem ipse de odore nardi jam supra memorato exponit, humilitatem sponsæ in hoc figuari, quippe quæ non secus ac humi nascentes violæ, naribus Dei jucundissima sit. Ex eo item, quod toties incensi mentio fiat, Chrysostomus in hoc orationis fortitudinem coram throno Altissimi expressam esse docet. In eodem Cantico vinearum odor habetur: *Vineæ* Cant. 4.
florentes dederunt odorem suum: denotat autem, se- In Genes. hom. 23. 2. in Lucam. In Cantic.
cundum mentem Ambrosii, & Gregor i suavitatem bonorum operum, doctrinam, & institutionem Angelorum, sanctitatem religionis, & exempla sanctorum, quæ famam à se suaveolentem non secus ac odorem evaporent.

Poma illa punica, quæ tantopere se foliis, & Cant. 7.

In Cant. Serm. 42. fructibus & fragrantiâ odoris distendunt, non inconguè, juxta mentem S. Bernardi, cum purpureis granis suis, vel rubinis, in torculari expressis, martyrum sanguinem, pro Christo effusum, sparsumque, præfigurant, quippe qui gratiorem de se odorem spirat, quàm omnis Pæsti, & Sabbææ fragrantia. His item pomis juxta eundem authorem figuræ prophetarum, & omne quod in iis abditum est, denotatur. *Exod. 30. v. 35.* Huc referatur odor thymiamatis in Exodo memoratus. Per aromata, quæ Chaldæorum legatis demonstravit Ezechias Rex (*39. 6.* sicut in Isaia legimus) justorum opera intelligantur; sic commentatur Georgius *In Cant, 2. Tom. 3. c. 15.* Venetus. Hæ suavitates in naribus Pharaonis fœtent, opera siquidem bona dæmonibus inamœna sunt: de *Cap. 5.* quo in Exodo figuratum mysterium est.

Aries de se svavem præbens odorem (cujus mentio in præfato Exodo est) juxta memoratos authores, quàm sit Altissimo Deo martyrium gratum & acceptum præfigurat: plus adeo quam pretiosa composita thuriferæ Panchaiæ, & unguentatæ faces ex Arabiæ felicis lignis suaviter fumigantibus compactæ. Talem enim de se svaveolentia, spirat fama nominis bona, & bona vulgi opinio. Atque hic odor Libani *In Osee. 14. In Exod 29. In Levit. 2.* est, de quo in Osee propheta S. Hieronymus meminit, sicut & glossa ordinaria. Hoc odore, prout docet Hesychius pascuntur justi: & deficiunt impii. *35. Moral. In Cantic. Serm. 4.* Hic fuit odor primitivæ Ecclesiæ; sic Gregorius & Bernardus inquiunt, tum cùm ad dexteram Patris Rex sedit, & universa multitudo fidelium, in oratione sua perseverabat. Hinc etiam post Spiritus Sancti missionem hic odor prædicatione dilatatus est, & doctrina sacra per mundum divulgata.

Cap. 22. Huc respiciunt mysteria Spiritus Sancti in proverbiis: *Unguento & variis odoribus delectatur cor.* Per incensum, quod Deus filiis Aaron præbendum *Levit. 2.* ordinat, & id quod Apostolus ait: *odorem notitiæ suæ* *2. Corint. 2.* *manifestat per nos in omni loco*: Sanctus Ambrosius *Loc. cit. 2.* cognitionem intelligit, & scientiam quam de Deo mediante revelatione, vel Evangelio, vel assiduitate studiorum acquirimus. Hæc cognitio, & scientia Dei dicitur: quamvis enim per semetipsum videri Deus corporali oculo nequeat, per ea nihilominus noscitur, quæ visibiliter operatur, unde etiam doctrinæ suæ veritas manifestatur. Sic in universum doctrina bona per odorem bonum, huic contraria per odorem malum intelligenda est.

In Ezech. hom. 6. Eleganti proportione has odorum varietates S. Gregorius distinguit, cum ait: *Odor vitæ est in Prædicatoribus, odor olivæ in operibus misericordiæ. Odor rosæ in martyrio, odor lilii in virginitate, odor violæ in humilitate, odor spicæ maturæ in operum perfectione.* S. Dionysius in cælesti Hierarchia sua, mysticè hunc odorem collocat in Angelis, capacitatem intelligentiæ illorum adstruens, virtutemque illorum in quacumque re dijudicanda, per quæ nimirum fragrantiam vivam, & suavem admittunt: unde etiam inter odores & odores norunt distinguere, rejiciendo quod putridum est, & quod procul fugiendo ab iis rebus, quæ penetratione, aut indagatione digna non *Iob. 14. 9.* sunt. In odore aquæ, de quo legitur in Job: *Arbor ad odorem aquæ faciet comam, quasi cùm primùm plantata est*, S. Gregorius Papa exponit, subintelligi doctrinæ bonæ vel malæ auditum: aut vero sicut aqua inundare solet, sic flatum quoque Spiritus San- *In Isaac. 300.* cti in corda electorum derivari. Rursùm in vesti- *20. de Iacob.* mentis Jacob S. Ambrosius mysteria legis exponit: *Ad milites Templi 7.* In uberibus sponsæ de sacro Cantico manifestatur *De Glossa Trinitatis. 8.* doctrina Christi per orbem universum dilatata, sic S. Bernardus, & Rupertus Abbas commentantur.

In Iob. 39. S. Gregorius & Hieronymus docent, expressisse optimè intrepiditatem & valorem Prædicatoris bo- *31. Moralium.* ni, aut Evangelicum missionarium verba illa patientis Job, tum videlicet cum jam procul persecutiones suas & martyria, & passionem suam prævident: *Odoratur equus bellum*: Hi enim tales cum animositate Christiana ad prælium accinguntur, & ad infidelium tormenta. Incensa & thymiamata, prout *In Ezech. hom. 7.* S. Hieronymus, & Origenes ajunt, quæ olim litabantur Idolis (de quo meminit Ezechiel) & tamen *In Ezech. hom. 9. 6. 16.* soli cultui divino dedicata & instituta erant, eas res denotant, quæ cum sui naturâ bonæ sint, vitio nostro in malum vertuntur: sicut inter alia scripturæ sacræ sunt, siquidem in sinistram partem contortæ, & interpretatæ fuerint. Denotant item vitiosos animi sensus. Cunctæ præterea res, quæcunque ad cultum veri Dei, ad virtutes, ad bonos animi motus pertinent, odores appellari possunt, sic S. Hieronymus *In Isai. 3.* inquit. Atque hic Capitulum istud terminetur.

HISTORIÆ, OBSERVATIONES, RITUS, & CONSUETUDINES.

Reverentur, & amant Persæ, quibus nasus aduncus est, quos etiam Gryphos nominant, similitudine sumpta ab animali hoc; arbitrantur enim insigne pulchritudinis esse, quod cætera longè antecellet. Cyrus Rex eorum potentissimus (prout Author est Plutarchus, & Rodiginus) tam cæteris, quàm hac potissimum de causa genti suæ acceptissimus erat. Physiognomici duo genera Gryphorum esse docent, id est hominum eorum, quibus nasus aduncus est: primis, ubi frons terminatur, in prima nasi radice gibbus est, vel aduncitas, quod signum extremæ stupiditatis esse docet Aristoteles, similitudinem verò psittacorum habent, & corvorum. Alterum genus hominum aduncitatem hanc separatam gerit à fronte & in medio nasi collocatam, repræsentans formam unci: opinatur autem prædictus author, in his, quia similitudinem rostri aquilini exprimunt, signum esse magnanimitatis, & excelsi animi. Adhærent huic sententiæ, Plutarchus & Cælius. Refert Jovius Ma- *In Politia. lib. 8. c. 2. Antiq. Lect. In ejus vita.* hometum secundum Regem Turcarum usque adeo in hac parte aduncum fuisse, & prominentem, ut in medio, non secus ac proboscidem quandam protenderet, quæ in fine suo ipsa propemodum labia contingeret. De Carolo Quinto idem ipse refert, quod nasum mediocriter aquilinum habuert. Cuspinus de *Dictum facetum Morionis cujusdam ad Imperatorem ejusque responsum.* Rudolpho Imperatore meminit, quod natura eum quoddam naribus tam elevatis dotaverit, ut aliquando cum Morioni cuidam præcepisset, per angustum iter transire ad milites, facete & dicaciter ille responderit, impediri se naso Imperatoris: Ille vero manu nasum prehendens, ait: transi, impedimentum sublatum est. Hæc earum historiarum una est, quæ palam faciunt morionibus, quæcunque velint garrire permissum esse.

Non absimile mihi illud videtur, quod Plutarchus, *In Sympo. lib. 5. cap. 3.* & Laërtius de Theophrasto Eressio commemorant, qui amicum Regis Cassandri intuens, naribus contortis & simis, sic eum alloquebatur: mirum quod oculi tui non canunt, eo quod fistulam, vel cytharam sibi tam propinquam habent. Hac conformatione insignis erat Horatius Cocles, generosus ille; quippe cui nullum erat inter supercilia interstitium, sed illa naso sibi contiguo insidebant; sic Valerius, Livius, & *Lib. 3. c. 2.* Florus recensent. Narrat Alexander fuisse Regem Æthiopiæ, qui delicta punierit, non supplicio mortis, sed mutilatione narium; videbantur enim illi sat *Delicta per mutilationem narium castigata.* castigati hac faciei deformitate, ut cæteri deinceps tanto cautius sibi ab ejusmodi criminibus, hoc exemplo

Lib. 3. c. 2. exemplo absterriti, præcaverent. Sic Persarum Rex quidam (juxta eundem) seditione civili graviter irritatus, & ad iram incitatus, sedato, vel composito tumultu, quoscunque reos deprehendit, vel contumaces, naribus mutilavit. Inter Ægyptios lege sancitum erat, ut omnes adulteri hanc eandem pœnam incurrerent: hæc si temporibus nostris vigeret, quot & quanti sine naso futuri essent!

SIGNATURÆ PARTIUM.

QUam difficile sit odoratum semel amissum recuperare, ex eo patet, quod natura tantopere in suggerendis simplicibus parca fuerit & avara, ad vitium narium, & odoratus pravitatem corrigendam. Apud Botanicos aliud simplex hactenus non invenio, nisi Mentham aquaticam: hæc videlicet, acutissimo & maxime penetrativo odore dotata, virtutem habet, ut extinctum odoratus sensum exsuscitare, & renovare valeat. A natura sua ad hoc destinata videtur, dum in foliis suis figuram exprimit nasi, quæ folia ei & arcta, & hirsuta sunt: flos puniceus est, vergens aliquantum ad candorem. Extractum hujus genuminis, sicut ajunt Osvualdus Crollius, & doctissimus Aldrovandus, ad medendum præmemorato defectui potentissimum, & admirabile medicamentum est.

Mentha aquatica odoratum revivificat.

DEDICATIONES.

CUm per iram vehementem inflammentur oculi pariter ac nasus, atque iidem rubescant, idque vi sanguinis, qui à bile, & corde illuc mandatur, cum præterea iracundum esse, martialis animi proprium sit, antiqui nasum (sicut docent observatorum doctissimi) dedicavere Marti: Cumque hic socius sit Veneris, Metoposcopi dixerunt, hominem cui plurimæ frontis summitati lineæ insideant, dissolutum in libidinosis actionibus, & salacem esse; quod tamen (cum nulla ratio nec fundamentum suffragari videatur) nullam omnino fidem meretur. Ambo hi affectus, ira videlicet & libido, tanta sollicitudine refrænandi sunt, quàm est noxium impendisse quadrigas, quæ soluto fræno ad præcipitium feruntur. Dixit hoc Plato: *Currus efferatis equis, & præcipiti cursu nimis ad præcipitium properans.* De iracundia Basilius inquit: *Ira hominem prorsus efferat; ac ne hominem quidem esse finit.* De concupiscibili inter tantos Ovidius decantato illo, sed sensatissimo disticho inquit:

Aldrovand. de monstris. Cyrus Spuntonus.

De Repub. Lib. 4. Hexa.

Qui facies facies Veneris cum veneris ante,
Ne sedeas, sed eas, ne pereas per eas,

Difficultas, quam qui noverit exuperare, ad hoc facile pertinget, ut gloriam honoris, ut præmia, & securitatem assequatur. Hæc porro difficultas per concivem meum tam canorum arguitur, dum ait:

Malagevole impresa e auer l' impero
De gl' indomiti affetti, e ribellanti,
E non errar, oue dal buon sentiero
Gli allettamenti al traviar son tanti.

Unde & hortamentum illud sapientis cujusdam maxime usu veniet:

Extra undam, & fumum longe compelle carinam.

ANTIQUORUM NOTÆ SUPRA LITERAM N.

VIdebit Benevolus Lector, in his partibus, quas describendas assumpsi, indigitari in structura hominis Alphabeti literas omnes, quæ tamen jam ante me à Physiognomicis productæ sunt, præcipue autem ab doctissimo, & studiosissimo viro Porta: unde & inter tot singulares qualitates externas partium humanarum, hæc quoque in Alphabeto animato numeranda est, nec enim solum os ad formandam loquelam impenditur, nam & reliquæ omnes has quoque vices obeunt, ut præfatos characteres exprimant, & muta quadam eloquentia ratiocinentur: hic conceptus quamvis hyperbolicus, nihilominus verissimus est. Dum ergo olim significanda esset hæc litera N. nasus tangebatur, ab hac enim nomen illud initium sumum capit. Simplex vero N. hæc sequentia figurabat: *Non, Nomen, Nonius, Noster, Numisma, Numerator.* Hæ literæ NAV. *Naves, navicula.* NBL. *Nobilis.* NC. *Nunc.* N.C. *Non certe.* *Nero Cæsar, Nero Claudius.* N.C. SN. CO. S.D.E. *Notis Civibus Senatus Consulti suffragium datum est.* N.C. N.P. *Non clam, neque precario.* N.C.C. *Non calumniæ causa.* N.E.D. *Notus & dives.* NEG. *Negotiator.* NEPT. *Neptunalia.* NEP.RED. *Neptuno Reduci.* NEP. S. *Neptuno Sacellum.* N.F.C. *Nostræ fidei commissum.* N.F.N. *Nobili Familia Natus.* N.H. *Natus homo.* N.C.C. *Non Calumniæ Causa.* N.L. *Non liquet, Nominis Latini, Non licet, Non longe.* N.M. *Nonius Macrinus, Non malum, Non minus.* NN. *Nostri.* N.NQ.N. *Numerat, neque numerum.* NO. *Nobis.* NO. *Nostrum.* NOB. *Nobilibus.* NOB. G. *Nobis generatus, Nobili genere.* NOB.G.N. *Nobili genere natus.* NOB. F.N. *Nobili familia natus.* NON, N.P. *Nonnihil potest.* NQ. *Nusquam, Nunquam.* N.Q. AN. *Numerat: qui annumerat.* NQ. N. *Nunquid non.* NR. *Nostrorum, Nostrum.* N.R. *Non restiterunt.* NR. *Nero.* N.R. *Nobis Ravennas.* N.S.E. *Non sic est.* NT. *Nominatis.* N.T. *Nostri Temporis.* N.V. *Non vis, non vocat, non valet.* N.V. N.D. N.P.O. *Neque vendetur, neque donabitur, neque pignori obligabitur.* NUP. *Nuptiæ.* NUS. E.P. *Natus est puer.* N. VV. *Non vult.* Fortasse his copiosiora in Authoribus inventurus es, quæ me præterire potuerunt: Hæc idcirco porrexi, ut inde delibes: nec enim tanta mihi plenitudo in promptu est, ut te plenis buccis exsatiem.

EPITHETA.

EPitheta cæteris materiis non inferioris momenti sunt, siquidem rei cujuscunque qualitates vivaciter exprimunt, conditionemque significationis exponunt, non secus ac pictor sagax ab originali copiam suam mutuatur. Ita Horatius nonnullibi nasum pravum nominavit. *Pravo vivere naso.* Alibi aduncum: *Naso suspendis adunco, ignotum.* Catullus turpem appellat: *ista turpiculo puella naso.* Rorantem Martialis: *Exprimeret quoties rorantem frigore nasum.* Humidum Juvenalis: *Et jam lene caput, madidique infantia nasi.* Idem ipse siccum: *Sicco venit altera naso.* Isiem Vigilantem: *Doctus & ad calicem vigilanti stertere naso.* De naribus quoque, inprimis sic dixit Santo: *Stillat ab immundis naribus Hippomanes.* Aduncas nominat Lucanus: *Spiramina naris adunca.* Adamantinas Ovidius: *Ecce adamanteis Vulcanum naribus efflant.* Balbas Persius: *Rancidulum quiddam balba de nare locutus.* Apertas Virgilius: *Suscipiens patulis captavit naribus auras.* Acres Lucretius: *Ubi acres nidore offendit aures.* Cavas Ovidius: *Perque cavas nares, oculos, auresque cerebrum molle fluit.* Teneras Sidonius: *Obtrudit teneras circumdata fascia nares.* Idem Sagaces: *Quis nare sagaci monstrat odor pinguem clausis ab ovilibus auram.* Mucidas Conradus: *Nec nares sibi mucidas detergit.* Idem Imbriferas: *Barba madet pluit imbriferis de naribus humor.* Pilosas Juvenalis: *Naresque pilosas annotat.* His mi Lector alia insuper pro voluntate pro solido judicio, pro studio, & instinctu tuo adjungito.

In arte Sc. *Satyr. 6.* *Lucan. l. 2.* *5. Metamor.* *Satyr. 1.* *Lucret. l. 6.* *Satyr. 14.*

PHYSIO-

PHYSIOGNOMIÆ, & SOMNIA.

PHYsiognomi arbitrantur, nares plenas, & crassas, abundantiam sangvinis, massamque humorum copiosam arguere, atque ideo hujuscemodi homines concupiscentiis maxime deditos esse; Quæ observatio omnimodo vana est, nec enim defuerunt homines continentissimi, & sanctitate vitæ illustres, quibus hæc pars vultus prominens fuit, & elevata. Non sine veri quadam similitudine asserunt, siquidem alæ narium crassæ fuerint, & convolutæ, segnitiem indicare, & torporem, morumque, & motuum tarditatem, ac propterea ignorantiam crassam, juxta partis hujus qualitatem. Annuntiat item, juxta mentem præfatorum, siquidem dicta pars prominentior fuerit, & acuta, iram subitam, motumque velocem: propter quod indicium bilis fit, quæ subtilitate sua superiora semper petat: quod item patentes, vel hiantes nares indicant. Rotunditatem narium, quarum nihilominus extremitas gracilitatem habeat, asserunt inconstantiam,& levitatem portendere, quippe quod hæc pars inæqualis sit, & incomposita. Nasus ad summitatem frontis recurvus idem quod supra, prout illi censent, præsagit: tum præterea & inverecundiam apertam: sicut rursum, quibus nasus vel simus vel planus est, ad omnem adeo concupiscentiam pronos esse: porrò oblongum (sicut jam alibi meminimus) probitatem, magnanimitatem, & audaciam significare.

Prolabuntur de his Onirocriti, & somniorum conjectatores vani, & argumentum suum inde sumunt, ut si quis somniaverit se ingenti naso dotatum, futurum esse, ut in hominem sagacem, docilisque ingenii evadat: quasi verò hæc moles, & non potius bonarum artium studium prudentiæ & sapientiæ possessionem acquirat: nec enim credo fatuitatem hac majorem vel in sensum nostrum cadere, quàm opinari, dormiendo nos sapientes fieri. Dicunt item, eum, qui oppressus morbo, se sine naso esse somniaverit, vicinam inde sibi mortem esse ominari posse. Manifesta stoliditas! quasi vero sine naso vivere non liceat. Atque ita quanto plus dormiunt, tanto se majora sapere opinantur: tantoque magis apertos oculos se habere gloriantur, quantò maxime conclusi sunt: centrum suum in semetipsis quærunt, & foras feruntur: tanto magis sine naso, quanto magis nasuti.

Fasciculum Tractatus hujus exigui, eleganti ligula sequentium versuum constringam, quos Vincentius Maria Mareschalchus ex Senatoribus vir nobilissimus, compatriota, & collega meus, concepit: cujus viri erudita Musa, mundum universum applausibus suis, & harmonia eloquentiæ adimplet. Legat hæc Lector, & ex ungue leonem, ex hoc signo sublimitatem & valorem pennæ illius dijudicet, quæ ad gloriæ cælum magnis viribus evolat:

Naso di bella Dama.

Oh, prodotta a gl' incensi unica parte,
Arta, oue il bello e quasi Nume assiso,
Trono, onde mai la maesta non parte
Per regolar la monarchia d' un viso.
Per te manriensi in amoroso Marte
Fra la Gota rival l' ostro diviso,
E con giusto cador s' alza, e comparte,
Trinciera al pianto, e Padiglione al riso.
Tu l' obilisco sei, oue sospese
Il triomfante hmor l' Arco, e le faci
Del curvo ciglio, e dello luci accese.
Tu piramide sei sacra alle paci,
A pie di cui per sepelir l' offese
S' apre in vivo coral l' urna de baci.

MAXILLÆ, GENÆ, ET FACIES.

Anatomia.

AMice Lector, noli obsecro mirari, si in hoc capitulo tibi ordo perturbatus esse videbitur, de toto simul, & de parte tractatum vides, materia siquidem mandibularum & maxillarum sterilis est, sicut genæ quoq; complementum faciei sunt. Quamvis igitur hæc in secundo libro hominis universalis collocare poteram, cum tamen pars integrans sint, bonum esse arbitratus sum horum sensum & expositionem hic connectere, ut hic tractatus tibi non minus superioribus copiosus offeratur, & repletus. Si in capitulis numerosus non ero,& diffusus, in his tamen paucis quæ allaturus sum, sat fusus ero. Talem autem esse me oportuit, cum in Authoribus distinctiones adæquatas non invenerim. Absolves itaque & hanc lectionem, cæteris non minus utilem, & fructuosam, ut spero.

Originem ergo, prout jam consuevimus, fundemus ex Anatomicis. Binas esse maxillas, superiorem & inferiorem cuique notum est: quarum illa, si psittacum, & crocodilum exceperis, in homine, & reliquis animalibus immobilis est. Hæc immobilitas ornamentum vultui præbet. Nimium siquidem indecorum esset, si facies tota vel moveretur, vel rugis ductis deformaretur. Inferior autem motum suum habet, eumque liberum; non secus ac in mola lapidum molarium unus quietus, alter mobilis est: sic & hæ maxillæ non immerito molares lapides vultus nominari possunt, quippe quæ eandem formam præseferunt. Ecce quam studiose ars naturæ vices imitatur. Prima earum rotunda est, nec vero sicut brutorum animantium prostat, & extenditur, sed pro decore & compositione meliori applanatur: Hæc verò aliquanto longior fecernitur. Prior illa è pluribus ossibus harmonicè articulatis componitur, secunda item juncturis duabus, quæ sychondrosis, ab Anatomicis appellatur, provisa est. Tres interim commissuræ maxillam superiorem ab ossibus capitis distterminant, & disjungunt: duæ inquam communes, notæ Medicis, & altera quæ in osse jugali observatur.

Ejus

Ejus figura varia admodum est; dum apertam eam in superiori parte cernimus, inferior recollecta, & constrictior est: de hac procedit conformatio nasi, ubi maxime protuberat, & elevatur: quod tamen soli homini particulare est. In maxilla superiore canales dentium, tanquam sedes ad hoc destinatæ (quæ se abdunt, & concentrantur, tanquam antra, sinusque amplissimi, in similitudinem imaginum è cera compositarum vel fusarum, ne forte pondere suo aggravare possint) nec ibi desunt foramina, arteriis, venisque pervia.

Andreas Laurentius, quem directorem hic sequor, ossa superioris maxillæ undecim esse statuit (relinquendo, prout inquit, opinionum tanquam fluctuum varietatem lubricam) quinque cujusque partis propria, unum sine pari. Ego vero Anatomicis curiosioribus, & interna penetrantibus discutiendum relinquo, quibus quodque usibus deserviat. Hoc solum dixero, qualiter prima duo minorem angulum constituant, portionem orbitæ oculorum partem item Rigomatis, vel ossium auricularium. Connectitur ossi frontis, commissura illa, quæ de cavis temporum finibus decurrens, per medium orbitæ ad medium nasi defertur. Altera bina ossa, quantumvis reliquis minora majorem tamen angulum formant, ubi foramen est ad nares usque protensum, quibus quædam supereminet caruncula ad similitudinem glandulæ, quæ pituitam exprimit, de cerebro ad nares destillantem. Hæc admodum tenuia sunt in similitudinem squammarum, quæ se largius committunt.

Cætera duo, quæ in ordine tertio sunt, reliquis grandiora sunt, dum dentes quoque incisorios continent. Hæc sinus habent amplissimos, tria insuper foramina, per quæ venulas, & arterias transmittunt. Rursum altera bina, in ordine quarto, in extremitate palati collocantur, foramina enim narium ad hunc pertingunt: separantur autem ab osse maximo, mediante commissura, quæ sphœnoidi ex adverso cum linea quadam transit, & quæ per dentes extremos ad partes illas fertur ab anatomicis miro nominum involucro appellatas. Ultima duo, quæ in quinto sunt ordine, ossa nasi tenuis, solidi, duri, & quadrangularis efformant. Restat undecimum os, quod supra medium, & ad intima palati destinatum est, cujus forma figuram aratri imitatur, partemque inferiorem separat & dividit à naribus. Hoc dixisse de superiori maxillarum parte suffecerit.

Inferior ab intrò item cava est, & medullosa, ad nutrimentum, & incrementum, imo verò & productionem dentium. Foris solida est, & durissima, ut in masticatione valeat; quæ in homine tamen elegantiorem habet, quam in quovis animalium compositionem: Per motionem hujus prima fit ciborum concoctio, juxta Aphorismum illum medicum: *Prima digestio fit in ore.* Hìc cibus mollitur, & manditur: imo ut cum omni circumspectione loquamur, hìc dilatatur, & egreditur. Hæc maxilla, ex communi Protomedicorum Hippocratis & Galeni sententia duobis ossibus constat, quæ invicem in menti medio uniuntur, intercedente vel interserta cartilagine quadam: quæ apud infantes usque ad septimum ætatis annum mollis perseverat, sed apud adultos in naturam osseam degenerat, quæ nec coctura, nec putredine dividitur, aut separatur; usqueadeo inviscerata ut ab osse non differat.

Cuncta hæc pars inæqualis est, & multis propemodum monticellis exasperatur, ut insertio musculorum fiat, qui ibidem nascuntur. Tam in superiori quam inferiori parte in duos sinus, vel processus terminatur, quorum primus in acumen desinit, cui tendo inseritur, qui de musculo temporum procedit: hic si forte relaxatus fuerit, aut labi videatur, signum lethale est, ait Hippocrates, idque ob distentionem, vel relaxationem musculi nobilissimi, & omnium maximè præcipui. Cum altero processu fit articulatio cum ossibus temporum maxillæ inferioris. Adjuvat articulationem hanc cartilago quædam mollis, quæ officium ligamenti præbet, motum facilem reddit, efficitque ne ossa continuis agitationibus & collisionibus quassata confringantur, & conterantur. Admittit hæc quoque pars sinus quosdam, qui medullam continent, sicut & cavitates, quæ radices dentium recipiunt, & quæ latinè præsepiola, locelli, aluearia, fossulæ, mortariola nominantur. Duos poros in eorum uno habet, qui nervo conjugationis tertiæ uniuntur, atque hic ramos quosdam minutos ad radices dentium spargit, aditumque venis & arteriis subministrat. Hæc autem ossa exigua, siquidem disruperis, non nisi unum esse videbuntur.

Interim facies homini solum propria est; tanquam pars externa maxime visibilis, & observationi exposita, sensus continens præcipuos, quibus videt, audit, fabulatur, odorem, & intellectum exercet. Hæc sola, etiam si ratio absit & intellectus, hominem ab animalibus cæteris distinguit, & huc spectant Ovidii versus jam alibi memorati:

Os homini sublime dedit, cælumque videre
Jussit, & erectos ad sidera tollere vultus. Metamorph.

Hac parte hominis terrefiunt, & expavescunt bruta animantia inferiora homini, unde etiam timore quodam insito ab eodem fugiunt. Hoc insuper admirabile in illius structura est, quod cum in eadem nonnisi decem membra collocata sint, in tot millenis nihilominus difficulter duæ inveniantur facies sibi invicem similes: cumque sit sensibus abundans, & lineamentis suis animi motus exprimat, imago animæ, à potiori Doctorum numero appellatur: Idque non sine ratione, in superciliis enim ambitio, in genis, de quibus nunc ratiocinamur, verecundia, in mento majestas, in fronte sapientia, in omnibus sui partibus, honestas, authoritas, pulchritudo hominis describitur. Hæc unica est, quæ omnium in se oculos provocat; & totius personæ suæ ideam præbet: Hæc nos supplices, lætos, melancholicos, erectos, & demissos: Hæc sola sexum, ætatem, stirpemque denotat, index verax boni aut sinistri corporis temperamenti: In hac apertissima vitæ & mortis indicia sunt; unde doctissimus Protophysicus Hippocrates tantoperè Medicis imperat, ut ante omnem actionem ægrotantis vultum sedulo contemplentur.

Pars ejusdem superior, locum frontis obtinet priorem ad supercilia usque, inferior à superciliis ad mentum. Cutis ejus hoc singulare habet, quod quantumvis perforata sit, damnum inde non habet, sed utile, pompam, & decorem: sicut eleganter doctissimus vir Laurentius vates imitando inquit: *In sacra septem sint Palladis arce fenestra.* Membrana, quamvis in universo corpore nervosa sit, hic veraciter carnosa est, & musculosa, tamque tenaciter carni adhæret, ut vix fortiter tracta separari possit, unde provenit, ut sola hæc faciei cutis pro libitu nostro moveri possit. Partes propriæ musculi sunt, qui faciem, & ossa commovent. Quidam opinati sunt, vultum totum panniculo solo carnoso commoveri, unde eam musculum largum, apertum, & cuticularem nominarunt: sed fibrarum diversitas, & motuum

motuum varietas docent, particularem cuique parti musculum assignandum esse. Unde illic reperias musculos fronti, palpebris, naribus, & labris destinatos, quos in universum doctissimus Laurentius, sicut & alii descripserunt. Partes primæ, & nobilissimæ quæ in facie continentur sensuum externorum sunt, organa visus, auditus, odoratus, & gustus; oculi nimirum, & aures, nares, & lingua, de quibus affatim supra jam meminimus, & deinceps mentio futura erit.

MYSTICA IN MAXILLIS.

15. GRandem illam in libro Judicum memoratam asini mandibulam, qua fortissimus virorum
De Sp. S. Prol. Samson magnam hostium tam ferocium stragem per-
in Matth. hom. 14. egit, S. Ambrosius, & Origenes patientiam significare posse inquiunt, qua inimicos Infernales debellamus, & vincimus: similitudine mutuata, ni fallor, à submissione ministerii, qua hoc animal cuicunque oneri portando dorsum suum præbet. Ad prædictam patientiam allusit increata Redemptoris nostri
Matt. 5. sapientia, tum cum in S. Matthæo, & S. Luca ajebat:
Luc. 6. *Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.* Per fontem qui exinde scaturivit, expressus fuit (sicut sentiunt S. Hieronymus,
In Iud. 19. & Rupertus Abbas) fons vitæ Christus, pro salute mundi expositus: flumen item fecundum eloquii divini, ejusque virtus, qua infinitas hostium turmas prostravit. Porro quod Samson populi Judex erat, significatur Christus universitatis Judex: Hanc ma-
In Mich. l. 5. xillam percusserunt Judæi, prout in Michææ prophetia habetur, supra quem doctissime S. Hieronymus commentatur.

De eo, quod in lamentationibus Jeremiæ legitur,
1. Moral. 7. 8. planctum referens Ecclesiæ, *& lacrymæ ejus in maxillis ejus.* S. Gregorius ait Sacerdotes maxillas esse Ecclesiæ, aut vero prædicatores, qui peccatores ad pœnitentiam provocant, eorumque interitum deplorant. Per has maxillas Ecclesia conterit, & confringit iniquos: tum verò etiam in ministris suis devotis, cibum masticat, & præmandit infantibus, & lactentibus suis: Concludit Sanctus: *Patriarchæ etiam fuerunt maxillæ Ecclesiæ.* Maxillæ, & tempora Sisaræ Ducis transfixa clavo denotant eos, qui res prophanus, & indebitas hactenus protulerunt, quibus posthæc crucis passio annuntianda sit: Sic Ori-
Iud. hom. 5. genes docet. Adjungit ad dictum illud Job: *Nun-*
cap. 40. *quid spina perforabis maxillam ejus*, & ad illud Ezechielis: *Ponam hamum in maxillis tuis:* S. Grego-
13. Moral. 14. 17. rius Papa, & ait, fortitudinem significari diaboli, in tentationibus, quibus nos triturare, & cribrare satagit: De hoc enim meminit scriptura cum Leviathan serpentem nominat.

MYSTICA GENARUM.

PArallelum aliud hoc elegantius dari non potuit Sponsi ad Dilectam suam in Cantico, quam cum
Cap. 5. de ea inquit: *Genæ tuæ sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentariis:* In quo, sicut S. Gregorius & Rupertus Abbas commentantur, Sancti Martyres intelligendi sunt, qui non verentur pro fide Jesu sanguinem profundere: Quemadmodum etiam genæ sua purpura tinguntur, & ostro luminosissimo, per has pulchritudo fidei publicatur: unde in his quoque
50. Redemptor noster cædi voluit. De hoc tanto mysterio Isaias typice loquitur: *Genas meas dedi vellentibus.* Hic item indicari poterit, prout refert Origenes, habitus ejus externus, quo vestiti, & *In Cantic.*
sub quo absconditi Electi salvantur. Juxta eundem *hom. 2.*
Patrem, in hoc loco virgines quoque non improprie subintelligi poterunt, quæ toto corde se pudicitiæ devoverunt, sicut in genis potissimum pudoris sedes est. Arbitratur S. Ambrosius per genas indi- *De Ob. Valent.*
cari posse Sacerdotes & prædicatores, qui populo præpositi sunt, quorum prædicatione si profectum fecerit plebs, non secus ac prominentes in Ecclesiæ facie maxillæ erunt: quibus S. Gregorius addit, quod per hoc ipsum Sancti Patres, miraculorum, & prodigiorum patratores, possint intelligi. Ejusdem mentis S. Gregorius est, S. Bernardus, & Origenes, quod *In Cant. hom. 1. super idem.*
videlicet genæ sponsæ internum animæ aspectum *In Cant.*
figurare possint: & si vultus index est cordis, genæ *Serm. 40.*
itidem indicium erunt ejus, quod intus tegimus: cum præterea in Sacro Cantico comparentur turturi, juxta mentem præfatorum, pudorem castitatis cum planctu designant.

MYSTICA FACIEI.

COmmentator Laurentius hic inprimis ait, per faciem significari furorem, unde illud est Gene-
seos: *A facie Sarai Dominæ meæ ego fugio:* Judici- *Cap. 16.*
um item tremendum, juxta illud Isaiæ: *Quomodo Cap. 30.*
sustinebis faciem Judicis? significat præter hæc superficiem rerum: *In quo erat mel super faciem agri:* *1. Reg. 14.*
Item vindictam, sicut in Levitico: *ponam faciem meam super hominem illum.* *Cap. 20.* Convenit facies Deo, tanquam attributum aliquod per Metaphoram. De hoc
ait S. Hieronymus: *Dicitur facies Dei verbum, quod In Psal. 79.*
est figura substantiæ ejus. Vult S. Augustinus per Angelum præcursorem Altissimi vaticinatum à Malachia propheta, & à psalmista intelligi S. Joannem
Baptistam. In postulatione illa Moseos: *Domine Exod. 33.*
ostende mihi faciem tuam: & in repulsa Dei: *posterio-*
ra mea videbis: S. Cyrillus præconizari Judæos ait, *In Ps. 138.*
quippe qui priora Jesu Christi non viderunt, hoc est divinitatem ejus, sed in sola posteriora videlicet in humanitatem ejus intenderunt. Patriarcha Jacob item,
qui vidit Deum facie ad faciem, prout liber Genesis *32.*
recenset, eum vidit in humana similitudine, luctan- *Lib. 3. c. 12.*
do cum eodem. Galatinus item author est, illic ubi *Num. 14.*
liber Numerorum à populo visum esse Deum facie ad faciem describit, miracula, quæ patrabantur, tum verò etiam legum Mosaicarum traditionem posse intelligi. S. Augustinus in facie Dei supra memorata *De Trinit. 17.*
divinitatem ejus sine velamine consideratam intelli- *& 83. q. 1.*
git. De his figuræ copiosæ sunt in Exodo, & Psalmis. *Exod. 33. Ps. 41. 50. 67. 79. 138.*

Illic porro ubi Moyses ad contemplandam, & è vicino intuendam faciem Altissimi elevatur, intelligi *Fortitud.*
poterit, inquit Eucherius, & Sanctus Gregorius, lux *Spirit. in 1.*
& revelatio divina, quæ tanquam speculum fulgu- *Reg. 10.*
rans scintillat. Hæc illa facies serena est gratiarum, *Moral. 23.*
& misericordiæ divinæ, de qua impii exulant, & eji- *9. 30. 1. 13. 29.*
ciuntur: prout illud habetur in libris Judicum, Para- *30. 50.*
lipomenon, Job, & in Psalmis aliisque insuper locis, *In Isa. 8.*
(sic sentiunt Sancti Hieronymus, Basilius, & Hila- *In Psal. 29.*
rius) his adjungit S. Augustinus, per hanc faciem, *In Psal. 66. 67. 104.*
manifestationem, intelligentiam, & præsentiam *In Levit. 16.*
Salvatoris nostri figurari, mediante Dei Ecclesiæ, prout invenire licet in psalmis. Quæcunque igitur contra Dei Ecclesiam perpretrantur, vultui Redemptoris præsentia sunt, sic commentatur Hesychius.

Toties jam citatus, pluriesque adhuc citandus S.
Augustinus, dum dictum illud Davidicum considerat: *21. De Civit.*
Ne projicias me à facie tua, sic ait: *fugiunt inimici à Dei.*
facie Dei, qui timent præsentiam ejus, & Ecclesiæ.
Quod-

Osee. 7. In Isai. hom. 14. Isai. 6. In Ep. & factum est. Quodcunque præterea ante constitutionem mundi factum est S. Hieronymus, & Origenes, inquiunt appellari posse faciem Dei: Hæc juxta Isaiam Prophetam à Seraphim contegitur, per quod demonstratur, quantopere à nobis abdita sit. Meditatur S. Hieronymus per hanc divinam faciem Spiritum Sanctum posse intelligi, per quem Altissimus semetipsum manifestat; Psal. 138. sic psalmista inquit: *Quo ibo à Spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam?* In præfato 13. Thesaur. scripturæ loco S. Cyrillus Alexandrinus iram Dei repræsentat, qua peccatores castigat, sicut & justitiam divinam. In pluribus scripturæ sacræ locis, præ- 17. 23. 20. 67. 8. 4. 13. 1. 1. sertim in Levitico, in Psalmis, in Ecclesiastico, in In Psal. 138. Threnio, in Jeremia, Ezechiele, Joele, Aggæo, Moral. 4. Sancti Hilarius, Gregorius, & Origenes, ubi facies In Psal. 37. divina repræsentatur in significatione manûs, percussionem illam justissimam intelligunt, qua de Paradiso parentes nostros protoplastas, propter inobedienriæ, & prævaricationis delictum ejecit, & in exilium pepulit. Huc spectare poterit illud psalmistæ 59. dictum: *ut fugiant à facie arcus:* Adjungunt his præ- In Ezech. 13. In Ezech. hom. 2. In Matth. hom. 3. fati Sancti, supra illud Jeremiæ: *facies ollæ succensæ à facie aquilonis:* indicari hic manifestè vindictam Dei, quæ quasi olla succensa in peccatores ebulliat.

Ierem. Cap. 1. In hom. 2. Reg. 16. de essentia divin. Psal. 131. In facie Christi tota splendida, prout illa in monte Thabor visa fuit, attestantibus Evangelistis, Sancti Gregorius, Augustinus, & Hilarius manifestationem secretorum divinorum figurari inquiunt, sicut & sanctitatem Salvatoris nostri: unde & sancti in superna paradisi gloria hac facie fruuntur per cognitionem intuitivam quam possident. Hæc illa Davi- 1. Reg. 16. dis facies decora, de qua in libro primo Regum habetur, hic ille beatissimus vultus, de quo psalmista: Psal. 44. In Psal. 94. *speciosus formâ præ filiis hominum.* Refert Rupertus Abbas, posse per hoc item adventum Domini secundum figurari, cum quisque alterum in vultu cogniturus erit.

Per faciem Dei velatam, & obscuram, de qua in In Psal. 79. psalmo septuagesimo nono: *ostende nobis faciem tuam, & salvi erimus:* Arnoldus Carnotensis humanitatem Christi, & carnis infirmitatem demonstrat: hæc facies confusione adimpleta fuit, prout ait psal- Psal. 59. mista: *operuit confusio faciem meam:* Hoc in dolorosa passione ejus, cum Judæorum subsannatione factum est. Ad quam tamen ille faciem suam non contorsit, sed impavidus restitit, tanquam petra du- Isa. 50. rissima, ut verificarentur quæ dicta sunt per Isaiam Ezech. 3. prophetam, & per Ezechielem: *dedi faciem tuam* In Iob. 24. Ierem. 21. *ut silicem, ut petram durissimam.* S. Hieronymus supra dictum illud Jeremiæ: *posui faciem meam super civitatem hanc:* in his insinuari prophetas posse inquit, qui futurorum præsagi & prænuncii fuerunt: ipsa adeo prophetia sæpè facies appellatur.

In jussione illa, qua Deus Pater Eliphaz Thematiti, & Baldad, & sociis ejus imperat, ut ad Job patientem se conferant, qui divinam pro iis iram placa- Iob. 42. re possit, cum hac videlicet conclusione: *faciem ejus suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia,* sic S. Hie- In Iob. 16. ronymus commentatur: *facies Job designat faciem Christi, quam suscepit Dominus, cum orationem audivit.*

Hom. 4. in Ezech. 3. In Matth. Prolog. in Matth. in Ezech. 1. In Ezech. hom. 3. Diversimode Sancti Gregorius, Hieronymus, & Rupertus Abbas facies illas quatuor animalium distinguunt, quas Ezechiel propheta vidit. In nativitate Christi faciem hominis intelligunt: in ejusdem morte, faciem vituli: in resurrectione faciem leonis; in mysterio Ascensionis faciem aquilæ: exprimunt itidem: divinitatem, humanitatem, Regale imperium, & Sacerdotium. Per has item Evangelistarum numerus quaternus indicatur, sicut est communior interpretatio: porro & principia Evangeliorum facies nominari possunt. Georgius Venetus Cant. 1. Tom. 7. Cap. 22. 29. considerationem suam ad quatuor elementa levat, unde vitam nostram trahimus, per quæ has quaternas facies, eorum quodque explicari posse tradit: aquila notat aërem: in vitulo nascente aquam, qui de humore aqueo componitur; in leone focum, in homine terram: Et sicut hæc universa simul juncta formam unam assumunt, sic omnis adeo virtus in unitatem transit.

De sensu anagogico, ad tropologicum hominis descendunt Sancti Ambrosius, Hieronymus, & Gre- De Virg. 20. de Abraham. In Ezech. 41. In Ezech. hom. 4. gorius. & ajunt quaternam hanc faciem diversitatem denotare virtutum in homine, & in anima rationali. In figura hominis intelligi volunt quod in nobis rationale est, consistens in cerebro: In leone fortitudinem intelligunt, non illam quæ rationis regimen evertit, quam ratio vitiosam esse condemnat, sed quæ mentem roborat, & consolidat, ne forte per infirmitatem, & mollitiem suam, hac illacque diffluat; ut animum militarem Christiani hominis ad belligerandum exerceat. Consistit robur hoc in bile. Facies vituli, motum concupiscibilem designat, qui in hepate sedem habet. Per aquilam Nemesin illam, & Sinteresin intelligunt, quæ vindex errorum est, & correctrix prævaricationum. S. Clemens Alexandrinus rursum aliter interpreta- 5. Stromat. tur, sicut & Rupertus Abbas: Qui in facie hominis, 3. In Apoc. hominem justum figurari volunt. Dum se mortificando in Deo resignat, vitulum exprimere. Hunc Leonem esse securitate sua, & fortitudine, qua resistere impugnationibus, & assultibus possit. Aquila est per contemplationem, qua se, sicut ille alatus Rex & propheta, in cælum levare possit.

Sentiunt Philo & Origines faciem hominis tan- 1. Alleg. Cant. hom. 4. quam partem nobilissimam, maximeque spectabilem indicare posse mentem pretiosam, & sapientem, quæ magnæ æstimationis & virtutis est: aut verò conscientiam rectam, & in rebus eligendis discretionem boni. Inspiravit Deus, inquiunt hi, in faciem illam Spiritum suum Sanctum, quò videlicet contra mundi corruptelas, & insanias falsas muniretur. Hic vultus decorus est sponsæ in Cantico, de quo Dilectus: *Vox tua dulcis, & facies tua decora:* Cant. 2. mens enim benè ordinata, omni virtutum genere ornata est. Haurit exinde S. Ambrosius elegantissimam proportionem & similitudinem, dum ait: *Et ut cor lætum, reddit lætam faciem, ita charitas mentem. Hæc facies non erubescit, neque confunditur cum audacter prædicat Christum.* Cum ex facie cognoscatur homo: sic nullus hominum, ajunt Sancti Basilius & Hilarius, in conspectu Domini, In Ps. 33. apparere justus poterit, nisi faciem hanc internam In Matth. cum perfecto lumine & splendore charitatis illustra- Cant. 5. verit, & decoram fecerit: Atque hæc illa Davidica facies est, decora, & amabilis, de qua supra meminimus.

Sancti Chrysostomus & Gregorius supra decre- 12. Moral. 8. tum illud divinum datum Adamo: *In sudore vultus* Reg. 14. *tui vesceris pane tuo:* has considerationes efformant: *Vultus, & intellectus, & voluntas dici possunt, quam in sudore vultus sui, hoc est labore intellectus & voluntatis vescitur homo pane suo, hoc est acquirit scientias, & virtutes.* Dictum illud Davidi- Psal. 103. cum: *Ut exhilarem faciem ejus in oleo:* S. Cyrillus 7. In Ioan. 21. sic exponit: intelligi videlicet in hoc imaginem Dei. S. Bernardus item dum mœstitiam mentis obtenebratæ, & obnubilatæ dolo malo, ob oculos nostros ponit, eam

Ioan. 11. eam Lazaro similem inquit, *cujus facies sudario erat ligata:* facies autem Cherubim introrsum versus propitiatorium spectantes, prout legitur in Exodo, *25. 1.* & Malachia propheta, idem Author significare inquit mentem rectam: cujus intentionem recta ad Redemptorem Deum suum dirigi oportet.

Actione illa humilitatis, qua se Moyses dejecit, dum à Domino ad se videndum vocaretur, sicut libro Exodi habetur, exprimitur, juxta Tertullianum *3. Adversus Marc.* humiliatio mentis: pariter & illa facies Moysis velata, quam adpertam videre Judices non poterant, velamen ignorantiæ denotabat: unde lumen legis intueri non poterant, nec divinitatem Christi, sic Ori- *In Exod. hom. 12.* genes docet: Idem indicare poterit facies Ezechielis velata, sicut & illa defuncti Patriarchæ Jacob, & *Gen. 50. Gen. 38.* facies Thomæ cooperta.

Glossa ordin. Per faciem Joseph, quam post fletum lavit & rursum coram fratribus suis comparuit, glossa ordinaria demonstrari posse inquit prædicationem Pauli Apostoli, qua Salvatorem annunciavit, quæ à Christo lota est, cum vas illud electionis baptizatum fuit. *In Gen. 42. hom. cum jejunatis.* Hinc Origenes ait: *facies aliquando significat Ecclesiam, quam lavat aliquis, cum à membris ejus sordes peccatorum abluere conatur.* S. Gregorius Papa supra *1. Reg. 1. Psal. 44.* illud psalmistæ: *Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis:* nos instruit, intelligi posse faciem, & pulchritudinem internam æque, ac externam, quam principes plebis, & maxime spectabiles in populo desideraturi, & suspiriis suis præstolaturi sint. *In Ps. 44.* Declarat S. Basilius faciem Ecclesiæ Rectores esse, & Præsides illius, de quorum aspectu honor porrigitur fideli populo. S. Bernardus supra dictum il- *Serm. 1. in Capit. Iejun. Cap. 16.* lud Matthæi: *faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans,* exponit illud, de conversatione proximi: quam faciem lavant, qui in omni locutione sua vigilantissimi sunt, ne vel minimo nævo scandali quenquam offendant. Vultus item Eliab primogeniti Isai in familia Davidica, qui ad mensam reliquis fratribus speciosior & venustior apparuit, *Cap. 16.* prout liber primus Regum docet, significare poterit conversationem externam, qua in plebe innotuit: *1. Reg. 16.* sic commentantur Gregorius Papa, & Beda. Huc respiciunt verba illa Spiritus Sancti in Proverbiis: *In Prov. 27.* *In facie prudentis lucet sapientia;* supra quod Isidorus Clarus sic habet: *Homo prudens semper in facie sua habet, unde discas sapientiam.*

Per faciem sponsæ jam supra memoratam, com- *In Cant. 2.* mentatur Gregorius Papa, intelligi posse pulchritudinem illam, quam habet anima quæ à Deo per fidei & virtutis sibi invicem copulatæ, decorem, adamatur. In vultu Davidis coram Abimelech immutato, de quo est argumentum psalmi tertii & trigesimi, re- *Super Ps. 33.* cognoscit Arnoldus transitum ad virtutem de vitiis, qui homini bono faciendus est. Conveniunt expositores sacri & meliores, quod sicut facies pars est corporis maxime spectabilis, sic eam symbolum & figuram esse posse dignitatis, & potentiæ: unde & prophetæ hujuscemodi potentium minas non vereri se testificantur: *ne formides vultus eorum.* Legitur *Cap. 2. Cap. 1.* hoc in Ezechiele: *Nec timere te faciam vultum eorum:* Item in Jeremia.

Facies illæ Ezechielis, quas supra jam meminimus, in quadriga quatuor rotarum conductæ, juxta S. *In Ezech. hom. 6.* Gregorium, prædicationem denotant Evangelii, in quatuor orbis partes disseminandi: aut vero quatuor partes Bibliorum: hoc est: in Veteri Testamento legem & prophetas: In novo Evangelia, & Actus apostolicos, quibus junctæ sint Epistolæ apostolicæ. De *Gen. 1.* dicto illo Sacræ Geneseos: *tenebræ autem erant super faciem abyssi,* venerabilis Beda: multitudinem hominum denotari posse inquit. In facie Lazari, de qua S. Joannes, *quod sudario ligata fuerit* S. Am- *Cap. 11.* brosius impedimentum cognoscendi veritatem in- *2. De pœnitent.* telligit, sicut & pudorem peccati: porro & cognitionis virtutem, qua secundum Paulum Apostolum consideramus, nunc *per speculum in ænigmate,* facies Laban, & facies Esau, juxta Arnoldum, & *Gen. 31. 33.* S. Augustinum favorem mundanum denotant: uter- *2. De pœnitent.* que enim horum aliud demonstrabant in vultu, aliud concludebant in corde. Sic facies Pharaonis, & facies Saulis, quam fugiebat David, concupiscen- *Exod. 10.* tiam mundi figurant (ita S. Gregorius) & aspectum *1. Reg. 7.* illum, quo ad sequendum quæ injusta sunt, allectamur, sicut supra memorati faciebant. Atque hæ facies sunt de quibus Isaias & Nahum: hic quidem: *facies eorum sicut nigredo ollæ:* ille: *facies combustæ* *Nah. 2.* *vultus eorum.* *Isa. 13.*

De facie campi, quæ tota melle respersa erat, sicut in Regum libro habetur, S. Gregorius supradictus *Cap. 14. in* suavitatem & dulcedinem doctrinæ Evangelicæ in- *eundem loc.* telligit, sicut & Oratorum maxime disertorum: In facie terræ item, aut campi, viam apertam, & spaciosam quæ ducit ad interitum: in qua perditum eunt oves illæ, ait S. Hieronymus, quæ ad terrena sola respiciunt. In his debacchati sunt Chaldæorum exercitus: in hac via Lucifer in præcipitium cadit, deturbatus *16. 29. 34. 39.* è cælo, prout habet Ezechiel. Porrò Judæi Christo rebelles, qui pro eo quod cognoscere redemptorem, suum ex mirabilibus ejus debebant, se se Sathanæ *Super hunc* tradiderunt, juxta S. Gregorium, in olla illa figuran- *locum.* tur, quæ ad faciem aquilonis spectabat, sicut in Jeremia habetur.

Habebant Philisthæi Idolum suum Dagon, quod vero aspectu carebat, quippe qui fictitius & simulatus erat: in hoc intelligunt Sancti Gregorius & Ba- *Cap. 1. in* silius, sicut & Origenes, dissimulationem mentis, *Ezech. hom. 2. in 1. Reg. 5.* dum foris ingenii & judicii magni pompa protendi- *de Iejun.* tur, atque interim eventus contrarium docet. Hunc *In Matth.* sensum evidentius manifestat id quod de hypocritis *hom. 22.* Christus Redemptor noster inquit apud Matthæum: *Exterminant facies suas, ut appareant hominibus jejunantes.*

In multis Scripturæ sacræ locis invenitur: *procidisse in faciem:* sicut in Genesi, Levitico, Numeris, in S. Matthæo & Luca. In hunc modum procidit *17. 9. 16. 26. 17.* amantissimus Redemptor noster, ad apparitionem calicis, supra quod Hieronymus & Gregorius refe- *In Isai. 49.* runt: signum hoc esse genuinæ humiliationis, & re- *In 1. Reg. 2.* verentiæ, quam iis exhibemus, quos majores nobis recognoscimus: Hinc S. Hieronymus: *Et vultu demisso adorabunt Reges Sion, qui venerabuntur in Ecclesia ipsum Christum:* id quod clare admodum Isaias habet, & Ezechiel, & Psalmista: *Et adorabunt eum* *49. 2.* *omnes Reges terræ, & omnes gentes servient ei.* Re- *71.* præsentatur hujus prophetiæ veritas in mysterio Epiphaniæ Domini. Hoc portentum itidem in ministerio juvenculi Samuelis prophetatum fuit, tam, cum vetulo Heli fideliter famulatum suum præstitit: sicut *Cap. 2.* libro primo Regum legitur. Isaias hoc ipsum evi- *Cap. 11.* denter exposuit, *Erit radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Hoc ministerium quoque palam dabatur, cum Apostoli doctrinam prædicationis suæ authoritate antiquorum Patrum stabiliebant. Ad hoc servitium quoque destinantur, juxta præmemoratos authores, quicunque ad spirituales dignitates, & functiones Ecclesiasticas elevantur, non proprio cujusque arbitratu, sed juxta ordinantis intentionem.

In actu illo verecundiæ, & modestiæ, quo bini fratres Sem & Japhet, vultu suo aliorsum verso nuditatem

Genes. 9. tatem patris videre reverebantur (ſicut liber Geneſis
10. Moral. 17. recenſet) juxta mentem S. Gregorii honor ille exprimitur, quem quisque fidelium ignominiæ & paſſioni amantiſſimi Patris ſui Jeſu Chriſti exhibet.

In Ierem. 5. Perpendit S. Hieronymus principium correctionis, quam impio Cain poſt fratricidium commiſſum
Gen. 4. Deus inflixit: *Cur concidit facies tua:* & ait: *Confuſio faciei eſt pudor, & erubeſcentia peccatorum:*
Ezech. 2. Eundem in modum faciem illam Ezechielis duriorem petra, duritiem inquit eſſe, & pervicaciam & impudentiam in peccando. Talis eſt meretricia illa facies,
Ierem. 2. à Jeremia deſcripta. Porro ſupra illud, quod
Cap. 9. in libro Eſther invenitur idem author inquit: *Elevat faciem ſuam absque macula in oratione, qui prius ſe præparans abjicit à ſe, quidquid oratione poteſt reprobari.* Confirmat roboratque hanc ſenten-
Cap. 11. tiam liber Job, ubi ait: *Et facies bonorum non confunduntur.*

Pſ. 37. Reflectit Origenes ſupra pſalmiſtæ verba: *Et fa-*
Pſ. 50. *cies peccatorum ſumitis*; & alibi: *peccatum meum contra me eſt ſemper:* idque de doloroſa peccato-
In Pſalm. eundem. rum noſtrorum reminiſcentia vult intelligi. Recognovit S. Hieronymus in faciebus combuſtis, jam ſupra memoratis, peccatores culparum ſuarum incendio, tanquam jam in cineres redactos, quod incendium nihilominus ipſi ſibimetipſis excitarunt.

Vafrities ſerpentis Leviathan, qui ſibi faciem An-
Iob. 41. geli affinxit, (prout liber Job meminit) pravis Sathanæ ſuggeſtionibus convenientiſſima eſt: ſic ha-
33. Moral. bet S. Gregorius Papa: veterator enim ille ſe in Angelum lucis ſæpe transformat. Hic vultus Sathanæ ſemper contra mare ſpectat, potiſſima enim maligni-
Ioel. 2. tas ejus contra baptizatos eſt, ſicut in Joële legimus. In hunc ſenſum illud ab Hieronymo & Ruperto Abbate accipitur. Ad præfatum illud Davidicum: *facies peccatorum ſumitis:* S. Hieronymus hunc aſpectum aſſumere eos inquit, qui rebelles peccatores de-
In Iob. 41. fendunt, & tuentur: aut verò eos, qui in pravis actionibus ſuis ſibi peſſimum quemque imitandum
In Pſal. 81. 13. proponunt. Supra dictum Jeremiæ: *Statuam con-*
3. *tra faciem tuam*, & illud prophetæ Nahum: *Revelabo pudenda tua in facie tua:* Gloſſa ordinaria ſic habet: *Contra faciem ponit Deus poſteriora, cum vitia, quæ negligebantur proponit nobis ad confeſſionem.* Gloſſa interlinealis illic in Levitico, ubi ſat obſcure illud legitur: *facies priſtinæ veſtis*, ſtatum pœnitentiæ intermortuæ intelligit, quæ tanquam veſtimentum ſemel dejectum ſed *omnibus obvium* reaſſumi poteſt. Grandis eſt ſententia illa prophetæ
Hab. 1. Habacuc: *facies equitum ut ventus urens:* quæ tamen obſcura & tenebroſa eſſet, niſi illam Nicolaus de Lyra expoſuiſſet: intelligi in hoc volens ſuperbiam & arrogantiam impiorum, qui tanquam incendium aliquod devorans, abſorbere, & in cineres redigere ſimplicium animos quærunt.

16. 12. Facies cæli in Evangeliis Matthæi, & Lucæ ſæpius memorata, aſpectum cæli denotat vel clarum, vel nubilum, vel rubicundum. Rupertus Abbas, ſicut
9. In ipſum locum. & gloſſa ordinaria de ſententia illa Apocalyptica: *facies locuſtarum, tanquam facies hominum:* ſic ajunt: figurari per hanc Antichriſti diſcipulos, qui ſpeciem devotionis ſibi aſſument, re autem vera locuſtis vaſtatricibus ſimiles erunt, quippe qui juſtorum meſſem fertiliſſimam conſument. Hæc itaque de ſenſibus myſticis ſuffecerint: ſupereſſent nobis ampliſſima ſupra nomen illud *vultus:* ſed ego Lectorem meum, ſiquidem curioſus fuerit, ad aliorum lucubrationes lectu digniores transmitto: præſertim quod inſtituti mei hic non ſit quaquaverſum abundare & diffundi. Id ſolum propoſiti mei eſt, de quaque convenienti materie tantundem colligere, quantum ad paſturam neceſſarium, maximeque ſucco ſum eſt.

PROVERBIA DE FACIE.

Dum aſpectus nobis bene ordinatus & compoſitus occurrit, conſuevimus argumentum inde ſumere ad dijudicandos hominis mores: ubi enim natura provida mater noſtra in his partibus proportionem, & decorem obſervavit, interna quoque ſic obſervata fuiſſe concludimus. Hæc ſententia per adagium vetus confirmatur: *Ex facie bonum vicum præſefert.* Totum hoc vivaciter à Cleanthe expreſſum fuit, cui plus ſudoris ad acquirendam ſapientiam de fronte promanavit, quàm non in humeris bajulaſſe ſitulas ad vitæ ſuæ ſuſtentaculum legitur: ajebat hic apud Diogenem: *Ex ſpecie comprehenduntur mores.* Et S. Gregorius: *facies notat converſationem.* De aſpectu truci quid aliud, quàm livor, fellis amaritudo, & fera barbaries expectanda ſunt? ſic viciſſim à ſerena facie, quid aliud, quàm levamen, conſolatio, & tranquilitas? faciem igitur dixeris optimum eſſe animi horizontem, qui vel nubilus vel ſerenus, quale cælum ſit demonſtrare poſſit.

De externo argumentum ſumitur ad interna.

In 2. Reg.

De iis, qui majora viribus ſuis tentare audent, vel de ſemetipſis multum præſumunt, id occipientes, quod facilem exitum habere aut ſine periculo non poſſit, hoc proverbium expreſſum eſt: *Facies tua computat annos:* originem ſuam Juvenali debet, qui vetulam quandam cavillavit, quæ quamvis numero annorum gravata, capillatura tamen florida, & calamiſtris circinata, amores ſibi conciliando, laſcivis oculis ſeſe ſpectaculum exhibebat, dulciloquio, & blandimentis fallacibus incautam juventutem allectans. Huc Apologus Æſopi ſpectat: ubi crocodilus de claritate natalium, & illuſtri proſopia ſua multū ſe elevans, improperium habuit argutum vulpeculæ, quæ ait: Tace: nam pellis tua te manifeſtam reddit: credo ego te Martialem eſſe & Heroëm inclytum, hoc enim cortice tuo ſcutato tectus, contra hoſtium tuorum inſultus armatus es. Reprehendit Martialis in eundem ſenſum hominem quendam jam ad annos virilitatis provectum, qui impuberem ſe videri voluit: atque eum ſic alloquitur: deſine fari, nam barba tua te condemnat.

Actio perverſa eſt: de ſemetipſo majora viribus præſumere.

In te, inquit, clamat ſed tua barba, vir es.

Eos qui æſtimationem honoris, & reputationis parvi faciunt, proverbium illud tangit: *faciem perfricare: vel frontis perfrictæ.* De hoc ratiocinati ſumus in tractatu de fronte: adjungam nihilominus id à ruſticis mutuatum eſſe, qui cum ad peragendum aliquid vel loquendum accinguntur, prius faciem fricare manu conſueverunt. Confirmat hoc Quintilianus, dum ait: *vitioſa ſunt illa, intueri lacunaria, perfricare faciem.* De hoc actu item, in quo honor perditus intelligitur, ſic Manutius loquitur: *faciem perfricuiſſe dicuntur, qui pudorem omnem dedidicerunt, velut abſterſo manu à vultu pudore.* Quod vitium omnium vitiorum maxime deteſtabile, & horrendum eſt, omnique cautela fugiendum ab iis, quibus unicum dragma honoris ſupereſt; honor enim excepta anima pretioſiſſimus inter omnia theſaurus eſt, quem etiam idcirco omni cura, & vigilantia obſervare oportet. *Honorem omnes appetunt* (ſic in Pantheone ſuo nos Stagirita docet) *quia præmium virtutis eſt.* Idipſum inculcabat Philoſophus Pyſtanes: *Inprimis,* inquit, *reverere teipſum.* Speculum enim hoc terſiſſimum eſt, quod omni minimo flatu obfuſcatur: unde incredibili diligentia & ſolicitudine cuſtodiendum.

Honor vilipenſus.

In Ethic. 6.

HISTORIÆ, RITUS, OBSERVATIONES, CONSUETUDINES, DESCRIPTIONES.

Ex theatro vitæ humanæ litera F. 5.

VIr quidam doctissimus considerando, & exponendo etymologiam, & denominationem *faciei*, sic ait: *facies à faciendo dicta, quod qui aliquid facit, rei faciendæ faciem, & imaginem deducit.* Singularia signa sunt & notæ, per quæ cognosci homo, & distingui ab reliquis animantibus ratione destitutis potest: in his enim nec genæ, nec frons, nec mentum, nec symmetria, nec proportio decoris apparet: imò nec in oculis quidem. In homine vero varietas colorum, nigri & candidi, viridis, & cærulei, crystallini & rubri, proportione elegantissima sibi invicem copulantur: Hic enim duplicati sensus sibi correspondent, tamque accommode in uniformitatem coëunt, ut magnitudine convenienti, oculi cum ore, atque utraque fronti symmetra sint: ab hac cum longitudine apta descendit nasus ad labra, & ad mentum; quod opus adeo exquisitum & perfectum est, ut ei simile invenire non sit: cujus variegatio tantopere utilis est, ut sine ea distinctio facierum nulla fieri posset, ex quo mira personarum, nominum, & actionum confusio sequeretur: regnarent autem pleno imperio duplicitas, & omnia fraudum genera: & à radicibus suis genus humanum exstirparetur: irreperet pro consanguineo extraneus, inimicus pro confœderato & omnimoda sequeretur rerum omnium confusio, & perturbatio.

Admirabile naturæ artificium, quæ in faciem nescio quod arcanum majestatis mysterium inclusit, ita ut nunquam inventa sit, quæ nullum sui amatorem habuerit. Honorabilis est, & speciosa in rotunditate & forma sua sublimi, erecta, nuda, aperta, sicut in Epithetis ejus patebit. Hæc cordium anceps est, hæc affectus allectat, attrahit voluntates, thronus amorum, sedes osculorum, & risus. Hæc scena est, ubi tanta est varietas mutationum externarum, quanta est internarum animi passionum. Hic vices suas obeunt: jucunditas, tristitia, odium, & livor, malitia, amor, verecundia, ira, zelotypia, & his consimilia. Hæc temporum, tanquam in horologio quodam index est, denotans annos ætatis, eorumque intervalla: cujus rotæ, non secus ac horologii introrsum moventur. Aërem dixeris, in quo mira est colorum metamorphosis: denique exemplar est, in quo tota hominis descriptio est.

Indianorum species.

Apud Indos tinctæ genæ collore pallido, & succenso, sicut mustelarum: labia prominentia, & crassa: nasus multum erectus, sed suaviter per modum ripæ: dentes nigri, vel rubicundi: aures patulæ, & oblongæ: in sexu muliebri frons brevis & pilosa; mamillæ grandes & monstruosæ, quas extendere ultra humeros possint, ad lactandos infantes: hæc universa inter eas gentes inter signa extremæ pulchritudinis censentur. Hispani decorum arbitrantur & gloriosum faciem gerere macilentam: Italis carnosæ maxillæ placent: rursum alii teneritudinem faciei excolunt: alii econtra rigidam, setosam, & quasi pilis hastatam amant. Refert Petrus Varro Socratem confessum esse, se multa corporis vitia cum deformitate faciei detexisse, quæ nihilominus consilio philosophiæ emendare satageret. Quod humana facies vivum sit internarum virtutum testimonium, vivum inter alios testimonium reddit S. Gregorius Nazianzenus: qui sine mora temporis, cum primum Juliani Apostatæ illius perfidissimi vultum vidisset, continuo de quàm pestifera massa esset, dijudicavit. Ejus verba sic se habent: *Fecit me vatem gestuum ipsius deformitas, & ingens admiratio. Siquidem optimus est vates, qui ex gestibus ipsis ratiocinatur. Nequaquam vero mihi hæc boni hominis signa esse videbantur: colli crebræ conversiones, humeri alternis subsultantes, oculi torvi, vagabundi, & furiosum quoddam contuentes; pedes instabiles, crebræ geniculationes. Nasus contumeliam & contemptum spirans: figura vultus derisionem significans: quomodo variabatur. Risus crebri altum crepantes. Nutus, renutus sine sermone. Sermo interruptus, non complens sententiam. Interrogationes crebræ & stultæ. Responsiones inconcinnæ, & coacervatæ, inter se dissidentes, sine ordine. Quis singula describat? Talem vidi ante facta, qualem postea ipsa facta ostenderunt. Utinam adessent, qui tunc mecum fuerant, & eadem viderunt! Testes sunt hujus meæ narrationis; qui meminerint etiam me edidisse hanc vocem: Quantam pestem Romana monarchia nunc alit!* Hunc locum narrationis integrum huc collocavi, ut videre tibi liceat, mi lector, etiam Sanctos ipsos phisiognomiæ rationem habuisse.

Petrus Varro de hominis opificio c. 14. 2. Part. Sect. 5.

Orat 2. contra Gentiles.

De generoso Ulysse Mythologiæ omnes recensent, eum fortuna, vel infortunio potius per mare jactatum ad litora Phæaciæ appulisse, nudum, inermem, ignotum, tanquam rejectamentum inutile undarum tam crudelium, ab incolis provinciæ nihilominus Principem declaratum fuisse, & pro tali agnitum, non alia de causa, quàm quod majestate vultus sui venerationem, & reverentiam spirare videbatur. De venerabili, & gravi Imperatoris Trajani vultu refert Dion, quod in obsidione urbis Agarenorum, ut in persona propria præliari posset, nec tamen dignosci, promiscuo peditis habitu plebejis intermixtus militibus fuerit: sed stare illic longo tempore in obscuro non potuit, inquit author: *Canities enim, & oris majestas Principem prodidit. In eum igitur hostes, quem regem suspicati erant, sagittas frequenter conjecêre, quarum tanta vis fuit, ut qui ponè Cæsarem sequebatur transfixus fuerit.* De Vespasiano Imperatore scribit Suetonius: *In puero statum corporis animiq; dotes explenduerunt magis, ac magis deinceps per ætatis gradus, forma egregia, cui non minus authoritatis esset, quàm gratiæ.* Dixit idem Historicus: *Priami species digna Imperio.* Imperator Constantinus eandem intuens singularitatem vultuum, & venustatem, & præstantiam, de pretiosissimo throno suo hanc pulcherrimam legem sanxit: *Si quis in metallum fuerit pro criminum deprehensorum qualitate damnatus, minime in ejus faciem scribatur, cum in manibus & in suris possit pœna damnationis una inscriptione comprehendi: quà facies, quæ ad similitudinem imaginis cælestis figurata, minime maculetur.* Petrus verè Christianum, quod pro objecto suo imaginem Paradisi habebat repræsentatam in vultu humano: quam legem tamen posthæc Constantinus alius pervertit: Paulus enim Diaconus memoriæ dedit, cum exercitus Romanus ad Herennium Imperatorem tumultuasset, Patrem ipsius exhæredem eum à throno fecisse, atque alterum filium Alexium Constantinum Imperatorem proclamâsse, qui postea seditione jam quietata, ex rebellibus præcipuos, mille numero, certis quibusdam notis in facie insigniri jusserit, postquam plurimos eorum ante occidisset. Refert idem Paulus Diaconus Habdallam Ducem Sarracenorum impressisse vultui, Judæorum, simul & Christianorum qui tum temporis Hierosolymam incolebant notas, & characteres quosdam Mahometanos. Impiissimi homines, qui animam suam carbone peccatorum denigratam portantes, faciem deturpare justo-

In ejus vita.

l. Si qui in Metallum, 17. de pœnis. L. 9. C. Titul. 47.

Leg. 22. rerum Rom.

justorum studebant, fortassis decore & amœnitate ejus confusi.

Transeamus nunc à deturpata facie, ad eam poliendam, & ornandam: ubi se castissimæ fæminæ, Judith, atque Esther nobis inter primas offerunt, quæ nulla vanitate, nec fuco, sed altissimis misteriis inductæ, aspectu ornatissimo, & fucata facie, omnique mundo muliebri, vestimentorumque pompa comparere voluerunt. Idipsum de Thamar, & de Jezabel historiæ referunt: sed omnino dispari animo, hæ quidem perverso, & culpabili: illæ autem animo sancto, & devoto. De Democrito Polyorcete Arconte Rege Atheniensium recenset Ælianus, quod post obtentas plures ab hostibus victorias, reliquum vitæ suæ tempus, colendis & nutriendis comis impenderit, sicut & pingendis, fucandisque genis. Osorius de Brasiliensibus commemorat, viros illic medietatem capitis rasam gerere: quibus verò studium est præ aliis decoros apparere, hos sibi faciem, aures, naresque perforare, in hisque foraminibus conchiliarum fragmenta appendere, quæ summum apud eam gentem pretium habent. Contra hæc facierum fucata pigmenta, non solum Sancti Patres, sed ipsi adeo pagani declamarunt. Ego pro more meo pauca huc referam, ampliora his relinquens, qui in hanc materie tantopere jam antiquitus censuratam, ex professo tractare aut eam condemnare student: in quo genere maxime abundavit plurimum Reverendus Pater Franciscus Maria Capellus, Prædicator Capucinus, vir tanti meriti, quanti se mundo jam exhibuit. Forte etiam ego, siquidem vita mihi superstes fuerit, de hoc ipso latius alibi occasione data ratiocinabor. Tertulianus in damnum illud intuens, quod exinde publico provenit, sic admirabiliter loquitur: *Expingamus nos, ut alteri pereant: ubi est ergò: Diliges proximum tuum sicut teipsum: &: nolite curare vestra, sed alterius.* Item paulo inferius non minus eleganter: *In Deum delinquunt, qui cutem medicaminibus ungunt, genas rubore commaculant, oculos fuligine collinunt. Plasticam Dei ipsius redarguunt, reprehendunt artificem omnium: reprehendunt enim cum emendant, cum adjiciunt. Utique ab adversario artifice sumentes additamenta Diabolo. Nam quis corpus monstraret mutare, nisi qui & hominis spiritum malitia transfiguravit? Ille indubitate hujusmodi ingenia concitavit, ut in nobis quodammodo manus Deo inferrent.* Has fucatas larvas doctissime detestati sunt Sancti: Clemens Alexandrinus, Gregorius Tolosanus, Cyprianus, Ambrosius & Augustinus: inter quos illud memorabile videtur, quod S. Hieronymus ait: *Erubescat mulier christiana, si naturam cogit indecoram, & carnis curam facit in concupiscentiis.* Decantat, imò deplorat abusum hunc nefandum eruditissime Scaliger: qui sic habet:

Ornamentum faciei.

Gen. 38.

4. Reg. 19.

Lib. 2. rerum Em.

Tertullian. de cultu feminarum C. 2. e. 6.

Lib. 3. Pædag. de Rep. lib. 4. de Gab. Virg. In opere Hexaem. Descr. Dom. in monte. Ep. 98.

Venale donis pectus improba mœcha
Mœchos vel ultro prodigis, emens donis
Quæcunque fuco, lacteove lemento
Mutat colorem, se & ipsa mentitur.
Annos curvos sæculum dirugat,
Inertiam auget, exprobratque naturæ.

Non cooperiunt se, sed inhoneste denudant, non ornant, sed deturpant pudorem, & continentiam. Dixit hoc inter alias observationes suas Ovidius:

Casta quidem, sed non est credita, rumor iniquus
Læserat, & falsi crimini acta rea est.
Cultus, & ornatos verè fudisse capillos
Obfuit, ad rigidos linguaque prompta sonos.

Condemnat Deus fatuitatem hanc, dum illic apud Isaiam minitatur: *Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, & erit pro suavi odore fœtor, pro fascia pectorali cilicium.* Deridet per antitheses argutè has larvatas apparentias Plautus Comicus:

In mostellaria.

Mulier rectè olet, ubi nihil olet:
Nam isthæc veteres, quæ se unguentis unctitant, interpoles,
Vetulæ edentulæ, quæ vitia corporis fuco occulunt,
Ubi sese sudor cum unguentis consociavit, illico
Itidem olent, quasi cum unà multa jura confundit cocus.

Nicostrates Philosophus hoc præceptum sapiens dedit: *Sana mulier non illinatur fuco, nec utatur cerussa, neque oculorum pictura, vel alio pigmento.* Generosa in hoc ipso Phryne erat, quæ sponte sua ad exemplum exornata, & fucata coram judicibus sese in aquæ catino lavans, pigmentatas & fucatas omnes condemnavit, discooperiens pulchritudines istas vanas, & mendaces. Chio Lacedæmonius, hominem politicum, & prudentem sese jactans, totum adeo diem in ornanda & fucanda facie sua, sicut & in crinibus tingendis consumebat: contigit autem ut aliquando in senatum homo propter crimen morte dignum compareret, cujus defensionem Archidamus Rex Reipub. illius suscipiens, inter alia, reum suum defendendo hæc accusatori Chio objectat: *Quid hic sani diceret, cujus non solum animus, verum etiam caput fucis contaminatum est?* Argutum in hoc genere Epigramma Martialis est, contra delicatulum quendam calamistratum & depictum:

Ælian. l. 8. Var. hist.

Epigr. l. 2. 43.

Mentiris juvenem tinctis Lentine capillis:
Tam subito corvus, qui modo Cygnus eras.
Non omnes fallis, scit te Proserpina canum:
Personam capiti detrahet illa tuo.

Contra consuetudinem hanc detestabilem, eloquentia sua vehementi & florida invehitur S. Chrysostomus, dicendo: *Purpurisso vultum intingere, stibio oculos pingere: lascivus obtutus, superflua pallii, ac tunicæ jactatio, cingulum exquisita arte studioque confectum, & cætera incitamenta lasciviæ à verecundia remotissima sunt, & plena dedecoris, turpitudinisque censentur.* In multis quoque locis rithmorum suorum, cum elegantissimo metro, hanc facierum pigmentationem condemnavit Josephus Baptista, Cygnus eximius, inter eos, qui hoc seculo maxime nominati sunt. Ego inter alia hoc præsens argumentum, hic collocare volui, id tibi Lector benevole, acceptum futurum esse ratus.

Homil. 8. in Epist. ad Timotheum.

Per donna a cui sudando si stemprano i lisci della facia.

Poesia part. 4.

Sudava Nice, e nel sudor cadente
I colori non suoi cadean dal volto,
Difusa in pochi solchi onda corrente
Tutto il bello ch' havea porto disciolto.
Tosto il giorno che in faccia hauea nascente
Videsi in tetra notte esser sepolto:
In due guancie mirai verno piangente,
Se rideva in due guancie Aprile accolto.
Sembrar buggie distese in poca pelle
Della pictura sua le vaghe forme
Da gli ardori del Sol sciolti in procelle.
Sciocche da suoi pensieri hebbe le norme,
Che se fati can l' altre ad esser belle,
Ella sudo per devenir deforme.

Quantò magis hæ mulierculæ placere mundo studuerint, tanto magis Deo suo displicent: & hi fuci, hæc linimenta & pigmenta, in totidem carbones inferni convertuntur, quibus facies talium animarum denigratur, *ut nigredo ollæ,* sic propheta inquit.

Vera

Vera pulchritudo in decoratione animarum consistit, prout jam dictum est, & deinceps data occasione dicendum erit.

Consuetudo lavandi faciem, & quam ob causam.

Antiqui in superstitioso more positum habuerunt lavandi faciem in quibuscunque angustiis, sperando per hoc sese liberari posse & eximi à persecutione ista, vel oppressione: dixit hoc Persius:

Satyra. 2.

Frontem atque uda labella,
Infami digito, & lustralibus ante salivis
Expiat.

Cœnæ Sapientum lib. 1.

Confirmat hoc Athenæus cum versu Cirenæi
Ter vero absterſis melius bona numina donant.

Virgines sine velo incedunt, maritatæ econtra, & cur hoc.

Apud Spartanos consuetudo fuit, à nostratium omninò diversa: illic enim conjugatas per plateas incedere velatas oportebat, virgines autem discoopertas. Indicabant per hoc causam, ut mihi quidem videtur, non præposteram; his videlicet, utpote, matrimonio in futurum destinatis, rapiendos esse intuentium oculos, & mutuam affectionem impetrandam, unde prolium generatio futura erat. Conjugatas autem non decuit aliis, nisi maritis suis demonstrari, & discooperiri, quibus alia cura nō incumberet, quippe quæ finem suum jam consecutæ essent. Ratio quæ cum sit in lege naturali solidata infirmari mihi non videtur posse: quamvis posthæc vetitum honestatis multo his temporibus nostris præclarius & æquius judicaverit: ita ut hic mos nostrorum & hic ritus pluris, quam antiquorum faciendus sit, & æstimandus.

Cælius lib. 33. antiq. Lectionum. Cap. 6. Salutare quempiam denudata maxilla.

Docet nos Plutarchus Chalcedonensium eximiam consuetudinem, qui cum obviam personæ cuidam spectabili, & in dignitate constitutæ fierent, discooperiebant, vel exhibebant maxillarum alteram, atque hic salutationis modus erat. Causa hujus ceremoniæ erat, quod belligerando contra Bithynios, eorum Bellidux Ziberus infesto exercitu per eorum turmas discurrerit, rumpendo ordines, magnaque strage patrata, in gratiam Bizanthinorum reliquis pepercerit, ita ut ad internecionem delere noluerit: sed cum regio illa depopulata esset, & incolis suis destituta, mulieres loci sese alienigenis, & libertinis conjugio dederunt. Quæcunque autem hæc connubia dedignarentur, in forum publicum procedentes, illic judicibus unam ex genis suis discooperiebant, idque in signum & testificationem propositi sui. Elegans Hieroglyphicum honestatis: in genis enim potissimum tanquam in magnifico throno suo majestas est pudoris, pulchritudinis, & veræ animi perfectionis: unde Plato non immerito ait: *quod inter prudentes versatur.* Et mellisluus Bernardus: *Verecundia est soror continentiæ.* Et S. Augustinus: *mitigat judicem pudor reorum, excitat autem pertinacia negantium.*

De scientia. In Cant. ser. 6. Ap. Eborens.

Sicut facies aperta indicium est optimæ mentis, & sinceri animi, sic quæ velata est, & contecta, non nisi turbulentiam, & obscuritatem ejusdem indicat. Qui notitiam hominum fugiunt, palam dant se ausuros aliquid, quod in scelus incurrat, aut actionem quandam indebitam. Hac methodo usi sunt, juxta Plutarchum, Damoclidas, Palopias, Theopompus, & alii: Hi enim de Thebanis in exilium ejecti, clanculum aliquando circa crepusculum in civitatem irrependo, cum occasio daret, ut vultus suos tegerent, sine periculo progredientes, & per sibi notas plateas ad palatium usque promoventes, tyrannum Archiam occiderunt: qui casus idcirco minus lamentabilis fuit, eo quod pestiferum serpentem sustulit è mundo.

De Socratis Dæmon. Occisiones factæ velata facie.

Poppea Sabina nunquam visa in facie.

De Sabbina Poppea Neronis uxore recenset Tacitus, eam usque adeo fastuosam & arrogantem fuisse, ut, ne quisquam decore suo frueretur, nunquam aperto vultu in publicum processerit.

SIMULACRA.

Divina bonitas non contenta, quod mysteria sua, sanctissimamque legem per tot figuras, & præcognitiones, per prophetas suos manifestaverit: in ritibus quoque paganorum, & consuetudinibus, vanis & sacrilegis, eadem ipsa imprimere nobis & significare voluit. In veneratione maxime Deum Fidium habuit Sabinorum gens. Hoc Sanctum Numen suum, Deum semipatrem appellabant: usque huc autem veneratio & cultus ejus processerat, ut quicunque in ejus nomine jurâsset, id inter maxime sacras, & inviolabiles actiones reputaret. Itaque simulacrum ejus in pluribus civitatis locis depictum erat, & facie triplici exsculptum. In quo mysterium SStæ. Triados expressum videtur: sic recenset doctissimus vir Aldrovandus, quod ille de imaginibus falsorum Deorum à Cartaro mutuatus est.

Deus Fidius.

Recenset item apud Romanos hoc Dei Fidii simulacrum imberbe inventum esse, sed in matura nihilominus ætate, cum hac Epigraphe: *HONOR.* Hæc imago manum porrigebat alteri statuæ, quæ Veritatis erat, in quorum medio Amor apparebat: quæ denuo vivacissimum simulacrum præmemorati sacrosancti mysterii fuisse dixerimus: honor enim cæli & terræ, totiusque mundi Deus Pater est: summa Veritas filius est, Amor Spiritus Sanctus. Hieroglyphicum itidem fidei esse poterit, quæ tutrix est Veritatis, & Amoris.

NUMISMATA.

Jam in tractatu de Capite ratiocinati sumus de securibus, & manicis Tenedi, ubi cum tanta severitate ubivis locorum adulteri capite plectebantur. Hæc ipsa igitur natio, ut in rebus agendis solertiam & sagacitatem suam demonstraret, in uno monetæ latere binas præsentabat facies, quæ de una sola cervice prodibant. Concordat hoc cum figura Jani, de qua supra jam meminimus, eam symbolum & ideam personæ prudentis esse, qui rerum præteritarum experientia, de futuris prospicere novit. Ad hanc providentiam futurorum (quippe quam oporteat pretiosiorem omni thesauro æstimare) nos Spiritus Sanctus in singulari quodam scripturarum capitulo exhortatur, ad eam inquam virtutem, quæ parem sibi non admittit: *Omnia tempus habent.* Et Seneca inquit: *Omnia aliena sunt, tempus tantum nostrum est:* Et Epicurus, præceptor morum, quo familiariter utor, sic habet: *Nullum tempus est intempestivum ad animæ sanitatem.* Hi sunt venti non fabulosi Ulyssis, qui in tempore debito spirantes, navem nostram, sine tempestate, sine naufragio ad optatum, tranquillumque portum deducunt.

Ep. 1. Apud Laërtium lib. 1.

EPITHETA GENARUM.

Melius utique maxillarum & faciei decor immortali tinctura Epithetorum depingitur, quam supramemoratis fucis & pigmentis: Poëtarum enim, & Oratorum inventionibus hîc materies suggeritur, ut ad vivum sensus suos per adjuncta exprimant: Imo vero hæc Epitheta vera balsama sunt, quæ à verme oblivionis, & temporum corruptione conservant. Itaque Lucanus genas humidas appellat: *Humentes mirata genas:* Pulchras Horatius: *Pulchris excubat in genis.* Purpureas Ovidius: *Purpureas tenero pollice tange genas.* Molles Baptista Pius: *Cur lacrymis molles immaduere genæ?* Teneras Pontanus: *Occupat & teneras purpura grata genas.*

Lucan. Lib. 5. lib. 4. lib. 2.

Con-

Conspicuas Claudianus: *Conspicuas flore genas.* Nitidas vocat Pontanus jam supra citatus: *Si nitidis nocturna genis, si fronte serena.* Idem eburnas: *It decoremque genis ros fusus eburnis.* Niveas præfatus Baptista Pius: *Et tantus niveis stat decor in genis.* Idem irriguas: *Irriguis parce puella genis.* Candidas idem: *Irrigat albentes humida gutta genas.* Decoras Pamphilius: *Claris luminibus: genis decoris.* Blandidulas Glareanus: *Virgineis manibus, blandi-*
2. Fastor. *dulisque genis.* Matronales Ovidius: *Et matrona-*
In Epist. *les erubuere genæ.* Idem eas madidas nominat: *Et*
Lenon. *secui madidas ungue rigente genas.* Siccas idem:
10. Metamorph. *Spectaret siccis vulnera nostra genis.* Impubes item:
1. Theb. 2. *Impubesque genæ.* Putres Statius: *Lacera ora pu-*
Theb. 7. *tresque sanguineo videt imbre genas.* Idem pallidas: *Pallentes erecta genas.* Idem exangues: *Exangues Jocasta genas.* Ingenuas rursum Baptista Pius: *Quæ regis ingenuas Chlori decora genas.* Idem Sidereas: *Sidereos oculos, sidereasque genas.* Nemesianus eas læves appellat: *Ambo genas læves, intonsis crinibus ambo.* Dulces Claudianus: *Ante genas dulces quam flos juvenilis in umbret.* Erasas Propertius: *Vincet ubi erasas barba pudenda genas.* Nivosas Musæus: *Rubra nivosarum referens extrema genarum.*

EPITHETA FACIEI.

HÆC tantopere faciei proprietates, attributa, qualitates, & essentiam exprimunt, & colorant, ut necessarium arbitrer & hanc materiem jam adductam, & adhuc ulterius adducendam in medium proferre: Exordium sumens à maxime facundo, quem Permessus unquam admisit: ab Ovidio, in-
In Ep. Saph. quam, qui faciem insidiosam nominat: *O facies oculis insidiosa meis!* Tremandam Manto: *Hi nec dum faciem videre tremendam Regis Olympiaci.*
Parth. 1. Idem dignissimam: *O facies dignissima cælo!* Idem Amicleam: *faciem sub rustico amictu videt Ami-*
Satyr. 8. *cleam.* Olidam Juvenalis: *Et facies olidas ad præsepia pingit.* Torvam Virgilius: *Alecto torvam faciem, & furialia membra exuit.* Terribilem
1. Theb. Statius: *Terribilem dictu faciem lacera ora, putresq; imbre genas.* Multicolorem Manto: *Multicolor facies, agri sylvæque comantes.* Speciosam Strozzius: *Quid speciosa Dei facies prodesset Ephebis?* Pulchram Seneca: *Animisque pulchram turbidis faciem induis.* Idem nitidam: *Hæc ne illa facies igne sidereo nitens?* Decoram Politianus: *Nimirum ingenio faciem facit esse decoram.* Candidam appellat præfatus Strozzius: *Candida sic etiam facies abeuntibus annis.* Egregiam idem: *Si dedit egregiam faciem natura puellis.* Idem honestam: *Cujus Hamadriades faciem mirentur honestam.* Idem ipse adhuc serenam: *Qua benè compositos artus, faciemque serenam.* Conspicuam Mirandolanus: *Conspicua facies detersa renident.* Coruscam Conradus: *Quæ Divum facies levas coruscas?* Amœnam Manto: *Faciemque decorat amœnam.* Venustam Baptista Pius: *Traxit & attonitos forma venusta viros.* Bellam idem: *Quodque simul bellam faciem sale conficis atro.* Insignem idem ipse: *An juvat insigni facie crudeliter uti?* Idem propter pilos sylvosam: *facies tum dumescit, quando barba tegitur.* Protervam Politianus: *Crispiculus vertex illi est faciesque proterva.* Serosam Manto: *Cur serosa genis facies squalentibus horret?* Vellem mihi ad manum essent elegantiores versus, ut tractatum tam nobilem coronare possem, sed tu, ô benevole Lector, qui boni consulis etiam quæ imperfecta sunt, clementi oculo hanc subjectam recipe

Laudem faciei.

Oh di mano sublime opra vitale
In cui spirando il suo Fattore Iddio,
Diffuse il moto, e a quelle membra unio,
Berche l'opre intraprenda alma immortale.
De gli alti pregi tuoi la gloria uguale.
Fra viventi non anco ul Mondo uscio;
Di sirare virtudi ah, la mia Clio
Toccar plettro sonante unqua non vale.
Orizonte tu sei che al vivo sueli,
Se tranquilla e lamente, o se minaccia:
E gli arcani piu cupi a noi riveli.
Perche il tutto Tu sai, sei detta faccia,
E tai vantano aspetti, e ssere, e cieli,
Onde ogni merto il tuo composte abbraccia.

DENTES.

Anatomia.

STant in ordine, in cancellis, & canalibus suis dentes, non secus ac fortissimi clavi. A Latinis *dentes quasi edentes* nuncupati sunt, masticant enim, extenuant, & emolliunt cibos. Definiuntur autem sic: ossa nimirum esse durissima, intrinsecus aliquantum cava. Dotati sunt nervulis, venulisque, & parvis arteriis, colligatis connexisque affectu quodam tenacissimo, qui ab Anatomicis nomine Gomphoseos appellatur.

Curiosum admodum est nosse, quomodo siccissima illorum temperies, eos degenerare faciat in ossa: & cum qualitatis frigidissimæ sint, idcirco duri sunt, solidi, læves, & candidi. Quæ conditiones iis cum reliquis ossibus communes sunt, similes, & adæquatæ. Durissimi sunt, resistuntque foco ex parte: dum enim totum corpus comburitur hi reservantur: & in sepulchro ubi reliqua membra putredine solvuntur, dentium durities perdurat, atque à corruptione vendicatur. Durissimi item, nam ferro resistunt; cumque frangibiles sint, incisionem excludunt, nec insculpi possunt; hujuscemodi eos esse congruum fuit, ne forte rerum exteriorum quæ in masticationem incidunt vi aut duritie, solvi aut confringi possent. Cavi sunt non ubique, sed ad solas radices nec par cavitas est, apud adultos, & infantes: his enim amplior est, ad septimum annum usque, squamma quadam tenui circumsepta, simili apicularum favo: quæ etiam humore quodam mucoso, & candido circumdatur: hoc humore præfata cavitas adimpleta est: ibique exiguus sinus remanet, qui vix partem illam contingit, quæ ultra gingivas porrigitur, & quæ masticandis, & contundendis cibis destinata est, quæ tamen indies soliditatem majorem adipiscitur.

In hanc cavitatem nervuli tertiæ conjugationis derivant: sicut illic quoque cum artificio admirabili cer-

certæ quædam venulæ, & arteriæ parvæ divaricantur, in interna dentium parte invicem complicatæ: unde etiam contingit, ut perforato dente sanguis emanet, & dolor pulsativus sentiatur. Hinc evenit, ut non sine ratione dicatur: sentire dentes, & spiritu eos animali illustratos esse, idque melius quàm cætera ossa: admittunt enim in cavitates suas nervos molles, & membranam tenuissimam. Sic ab intro acutior iis sensus est, ob nervorum vel membranæ vicinitatem, minor foris, jam ob sensorii nervi distantiam, quàm quod circumfuso aëre alternantur. Sentiunt itaque magis qualitates primarias, quàm secundas: affliguntur enim frigore, sed non molestantur gravibus, aut duris, aut asperis. Secantur quandoque, & scinduntur, & raduntur absque sensu: qualitas enim dura & mollis membrorum exteriorum non tam facile participatur, & in interiora penetrat; cum econtra frigus, quod penetrativum est, sese ingerat. Sunt dentibus sua vasa & venæ, & arteriæ sat conspicuæ: unde contingit ut hi soli ad ultimam usque senectam promoveantur, & crescant; quandoque etiam dum excavati sunt, rursum novi succrescunt: eo quod alimentum illis pingue & copiosum superabundet (prout mirabiliter scripto dedit Hippocrates)

Refert Mutianus sibi Samothracem notum fuisse, cui dentes ætatis anno centesimo & quarto enati sint: sic Aristoteles quoque se vidisse testatur in vetulis octogenariis, quibus adeo molares quidam prodierunt. Incrementum illis necessarium est, continua enim collisione alioquin brevi spatio temporis consumerentur. Solvuntur & excidunt cum gingiva, vel compage relaxatur, quod totum à pennuria alimentorum principium suum nanciscitur. Nervus in cavitatem insertus firmitatem dentium procurat: hinc etiam filamenta membranarum, quæ fortissime radicibus eorum cohærent, gingivis eos copulant, harum etiam caro eos circumdat, & tanquam vallo vel septimento confirmat. Cum hæc caro consumpta, aut quoque modo corrupta fuerit, vacillant, & excidunt.

Admirabilis & singularis admodum est symmetria dentium, qui de gingivis suis non secus ac de Cythara clavi exeunt: superiores item cum inferioribus, & magnitudines, & numero, & ordine sic sibi invicem correspondent, & coaptantur, sic se invicem connectunt, ut per viciniam se contingant, opus masticationis perficiant, cibosque in frusta nondum conscisos, conterant, corrodant, & consumant.

Generatio dentium non peræque omnibus nota est: vulgus enim tum eos nasci arbitratur, cum foras prodeunt: sed qui melius nôrunt, eos sicut reliqua ossa delineari à primordio ajunt, eosque sub gingivis abscondi, nec prodire simul omnes: eorum enim quidam de locis suis quamprimum eminent, gingivasque perfodiunt: sicut sunt anteriores, utpote magis acuti, tum vero etiam quod ea pars oris sit tenerior, sicut item quod formandæ voci inserviunt.

Visi sunt cum dentibus nati, sicut Marcus Curius, qui ob hoc dentatus appellatus est: & Cneus Papirius Carbo, uterque homo inclytus, magnique nominis. Idem ajunt de Rege Franciæ Ludovico XIV. nunc regnante. Triplex autem est, juxta Hippocratem, generatio dentium: prima in utero de nutrimento communi: altera fit de lacte: tertia de alimentis solidioribus: hinc secundum alimentorũ qualitatem materia eorum conformatur. Infantibus tenera est, rebus enim mollibus nutriuntur: hinc iis dentium facilis mutatio est, facile incrementũ. Qui cibis solidioribus pascuntur iis indurescunt, idque ætatis anno septimo, ad decimum quandoque, & quartum usque.

Si quis vero Anatomicorum curiosius hanc doctrinam prosequi voluerit, discooperiat inquit doctissimus Laurentius, utramque noviter nati, mortuique infantis maxillam: deprehendet illic inclusos à generatione sua prima dentes molares, incisorios, & caninos: latent enim in cavernis suis, pars mucosa, pars ossea, ibi potissimum, ubi proximus illis erat de gingivis exitus: nec tamen, ut Neoterici quidam hallucinati sunt, à gingivis disjuncti sunt, nec linea illic ossea & separata est, sed pars cum parte jungitur & colligatur ad centrum maxillæ usque.

Varius dentium usus est: primus ut masticatione cibos præparent ventriculo. Nec enim errare debet, aut poterit Aphorismus medicus: *Prima digestio fit in ore.* Deinde ad complementum, & distinctionem vocis: hi enim, dixerim, rectores locutionis & vocis sunt. Recipiunt percussionem linguæ, & certum quendam concentum efformant, sicut solet esse sonitus sub fornice, vel testudine. Porrò & ornamentum faciei conferunt: Turpissimi enim sunt edentuli, sicut legitur fuisse Pherecrates poëta. Homerus inquit eos ad reprimendam garrulitatem assignatos esse: tanquam muri enim linguæ oppositi sunt. Videntur item indicium pugnæ: prout patet in canibus, qui cum ringuntur, dentes commonstrant: complures etiam inter homines sunt, qui per iracundiam, stridere dentibus consueverunt.

Numerus dentium non in omnibus uniformis est, major præfertur minori: observat enim Hippocrates vir doctissimus, homines diuturnæ vitæ numero dentium prævalere: cum econtra qui raros habent brevioris vitæ sint: raritas enim illa, & dentium diminutio, signum simul, & causa compendiosæ vitæ sunt. Signum idcirco, quod inopiam spermaticæ materiæ arguit, debilitatemque facultatis formatricis: causa, eo quod quibus est minutus dentium numerus, non peræque ut oportet masticant, nec prout necessarium est, ventriculo cibos præparant, unde chylificatio vitiosa provenit, & nutrimentum omninò imperfectum. *6. Sect. lib. 2.*

Dentium numerus ad trigesimum plerumque pertingit, aut trigesimum secundum: aliis tamen nonnunquam numerus major, aliis minor contingit. Legitur de Euripheo, de Cyrene, de Euriptolemo Cyprio, de Pyrrho Rege Epirotarum, quod non nisi unicum dentem in superiori maxillæ parte habuerint. De Prusia filia Regis Bithyniorum apud Festum legitur, non nisi duos eum dentes habuisse, unum desuper, inferiorem alterum, qui utramque gingivam adimplebant. Idem de Direptina filia Mitridatis, sicut & de Timarcho filio Nicoclis legimus. Assignant itidem historici, eximium fortitudinis signum, triplicem dentium ordinem Herculi. Sic Columbus perfectissimus Anatomicus de filio suo Phœbo idem retulit.

De iis qui unicum solùm dentem habuisse leguntur.

Sedecim igitur dentes cuique maxillarum sunt, qui invicem copulantur, sicut sunt pectinum dentes; in hac similitudine producuntur, non sicut sunt serpentium, & piscium. Non eos in longitudinem porrigunt, ut canes, Hypopotami, Crocodili, & Elephantes: sed utrobique æquales sunt. Quorum quidam triplicato ordine vocantur incisores, alii canini, alii molares. Incisores primi sunt, non ordine naturæ, sed situ, cum anteriores sint, collocati in facie. Vocantur à Celso primores, & quod facultatẽ habeant secandi & incidendi morsu suo: eorum quatuor in quavis maxilla sunt; superficies illorum externa cava est ab intro, foris aliquantum curva; introrsum in acumen desinunt. Canini, hoc nomen sortiti sunt,

quod

quod more canum acuminantur: crassiores tamen & obtusiores quam illi canum, tàm figura, quàm duritie ab his differunt: bini numero, infra supraque: sic nimirum decuit: homo enim mansuetior & magis compositus est, quàm canes. Horum usus est, ut si quando per incisores id quod ingestum est, frangi non possit, hi subveniant. Oculares item vulgò nominantur, eo quod subtus oculos sunt: his etiam pars nervi conjungitur, qui oculos movet: hinc illorum evulsio periculosa est. Ultimi decem sunt, molares appellati, quod per modum lapidum molarium, aut ipsius molæ, contundunt & molunt alimenta: ideoque superficies illorum aspera & inæqualis est: largique & patentes sunt. Ultimi duo, sapientiæ dentes nominantur: Anno enim trigesimo plerumque exeunt, tum videlicet cum verè sapere homo incipit. Avicenna dentes, sensum vocat, & intellectum, prout alibi in tractatu hoc diffusius dicetur.

Dedit natura molarium plures, quàm incisorum homini: feris autem horum plures, quàm molarium: masticat enim homo plus feris, hæ autem sæpius bella gerunt. Quisque dentium radicem suam habet, incisorii & canini unam solam, reliqui duas, tresve admittunt. Hæ radices & breviores, & minutiores sunt in maxilla inferiore, quàm in superiore, quamvis melius superioribus radicatæ sint: eo quod maxilla superior tenerioris substantiæ sit, & rarioris. Adjungatur ad hæc, quod qui infra sunt ipsa gravitate sua fortius radici suæ se uniunt: superiores econtra penduli sunt.

Non est interim propositi mei dilatari fusius, & cum Anatomicis in certamen descendere, discutiendo si sit dentibus sensus; si in horum dolore, universum corpus doleat: cur plus intemperie, quam solutione continui dolere soleant dentes, & horum similia. Quin potius evagabor latius aliquantum, examinando & indagando materiem, per quam sine intermissione crescant: conveniunt siquidem omnes, primùm quidem, omne os de pinguiori, crassiorique parte virtutis seminalis, formari: de parte quoque spermatica & ossea compositos esse dentes nemo non novit: unde necessarium erit dicere, prima eorm stammina, & rudimenta de his delineata, & compacta esse. Quamvis Hippocrates contrarium sustinere videatur; opinatur enim dentes ab alimento maxillarum generari. Ejus verba hæc sunt: *Dentes ideo posterius generantur, quia ex ossibus maxillarum incrementum fit glutinosum: & quod ex pingui inest à calido exuritur: & fiunt dentes reliquis ossibus duriores:* Hæc, & horum similia plura illic inventurus es. Sed opinio ista à compluribus reprobatur; dicunt enim: Ut quid gingivis, & maxillis solis hæc singularis virtus assignatur, quæ reliquis ossibus denegetur? Doctissimus vir Laurentius generationem eorum hac forma fieri docet. Generatur, inquit, pars primaria dentium in utero de portione crassioris & pinguioris materiæ, quæ propediem calore exiccatur, hæcque particula mucosa fit, seque per gingivas & maxillas dilatans, illicque latens, earum alimentis incalescit, incrementa sua sumit, & nutritur. Hoc alimentum in genis copiosius est, quam in reliquis ossibus: sunt enim illic vasa magis conspicua, & sinus medullosiores: hinc contingit ut maxillæ aptiores sint ad novam dentium generationem, quàm universa ossium reliquorum compages: major enim in illis virtus ossifica est, & promptius per easdem, fortiusque alimenta discurrunt. Itaque principium dentium semini debetur, & alimento fœtus: in utero nutriuntur, & crescunt: hinc nutritio, & augmentatio sæpius à Medicis solo nomine nutritionis vocatur. Secunda generatio fit mediante lacte: quod item secundum alimentum est. Tertia, prout dictum est, de solidioribus cibis efficitur.

In libro de Cornibus.

Observatione dignum est, quod omnia ossa de prima radice sua cartilaginosa sunt, exceptis dentibus, hi enim confestim excitato humore mucoso in ossa transmutantur. Porro quæque ossium pars reliquorum ad certum quoddam limitatum tempus increscunt, dentes econtrario ad extremam usque senectutem. Huc duplicata causa adscribitur, materialis, inquam, & finalis: incrementum continuum illis necessarium est, ne, prout supra jam memoravimus, perpetua collisione consumantur, & deficiant. Quocirca materies illis abundanter, & quanta generationi novæ, novisque indies augmentis sufficit, de maxilla medullosa, venisque pluribus dotata suggeritur, & in promptu est. Rursum scitu dignum est, cur dentes corrosi curam non admittant, qui fracti fuerint, uniri nequeant: qui rupti sunt callum nullum obducant, sicut cætera solent ossa, quæ rursum crescunt, renascuntur & redintegrantur: evenit hoc fortasse, quod nudi dentes sunt, aëri expositi; per ambiens etenim frigus generatio calli cohibetur: & cum ex iis ne gutta quidem humoris exprimi possit: callus etiam non tam de osse, quam de parte viciniori mediante ejusdem incremento generatur: dentibus autem, utpote nudis, durisque nil vicinia partium contribuit. Prætermitto hic, ne plus debito diffusus sim, quorundam Sophistarum rationes, qui nescio qua subtilitate, contra omnem adeo experientiam visibilem probare contendunt, dentes ossa non esse. Suffecerit nobis ad hujus rei experimentum ad sepulchrum flectere oculos, ubi ad quadragesimum circiter diem cadaver humanum computrescendo dissolvitur exceptis dentibus. Hæc de anatomicis qualitatibus, & doctrinis hucusque dicta sint.

HIEROGLYPHICA.

Pauca, sed ingeniosa, & considerationis elevatæ apud antiquos supra dentes Hieroglyphica reperio: forte quod pars corporis minuta sint, & ex parte abscondita. Intelligit itaque antiquitas mysteriosa per dentium compagem, juxta Aristandrum, & Telmesium, habitatores civitatis, quam civitatem os humanum figurat. Et sicut Incolæ Urbium in peregrinos dividuntur & loci indigenas; in parte superiori, quæ nunquam commovetur, loci habitatores, civesque, illic natos, & domorum possessores intelligunt: in maxilla inferiori, quæ semper mobilis est, alienigenæ repræsentantur, qui huc illucque commeant. Hoc modo adventitias res explicuère: civitatem in ore intellexerunt, ut diximus, sed hoc alibi suo loco latius discutiendum relinquo. Interim ordo inter cives, maximum decorem habet, magnam securitatem ubi invicem perfecta pace stabiliti, quisque quod suum est sine contestatione possidet, quisque sorte sua contentus, nulli inæqualitati insidiosus est, nec limites sibi præscriptos transgreditur: allogenos benigno oculo intuens, nullam illis infert calumniam, non violando sacras hospitalitatis leges: imò vero reciproca benevolentia commoda sua ei partitur, & non nisi vicissitudinem retributionis æqualem desiderat. Dicebat super hæc divinus Aristoteles: *Civitas non est una propter eosdem muros, sed propter eandem politiam:* Et in altero item Politicorum libro id manifestius dedit:

Habitatores Civitatis.

Ex Pierio.

Incolæ locorum & peregrini.

Politic. 3.

Bona, inquit, *fortuna est cives mediocrem substantiam habere, tanquam sufficientem eis, quia per tales bene regitur Civitas.*

Quemadmodum vero dentes, non ultra debitum suum, sibi nutrimentum suum assumunt, sic & cives oportet, non ultra spem suam protendere, quam illorum statui conveniens est. De peregrinis, & advenis legem admodum exactam statuit Menander: *Peregrinus*, inquit, *accommodet se civitati.* Inde illud, ut reor, adagium exortum est: *Cum fueris Romæ, Romano vivito more.* Væ Christianis inter Turcas viventibus, si cæremonias illorum explodere, aut subsannare ausi fuerint! memini quod à senioribus audierim, eximium Prædicatorem quendam, eo quod Palermi dixerit, se meliores Christianos Messinæ invenisse, à Palermitanis male habitum. Vicissim, inquit S. Augustinus: *Peregrini hospitio sunt recipiendi.* Atque hic odor vasi est, qui diffunditur: bonum, inquam, nomen, quod pretiosius unguento est, dum non solum in vicinia, sed procul adeo suavitatem suam emanare facit, pertingens ad nares Dei. *Qui vos* enim *recipit in nomine meo, me recipit:* ille ipse ore suo Apostolis, tanquam peregrinis testificatur. Hinc verum est, quod præfatus Menander concludit: *Peregrini Deo curæ sunt.*

Apud Stobeum.

Luc. 9.

Porrò quod dentes incidunt, frangunt, conterunt, & masticant, plures inter scientificos inventi sunt, qui dum detrimentum, aut damnum aliquod de re qualicunque emergens descripturi essent, dentium quosdam figurarunt; quia item his & vox & lingua conjungitur, ad ea potissimum damna alluserunt, quæ de sinistris sermonibus proveniunt. Unde adhuc hodiedum in more positum habemus dicere: lacerari famam calumniis detractorum: sicut item Oratorum, Poëtarumque consuetudo est his verbis uti: *mordere, carpere, rodere:* & similibus aliis, quæ per metaphoram ad rem accommodatissime efferuntur. Satiricis autem ad expressionem omnimodam maxime usu veniunt, eò quod dentibus caninis illic locus suus est. Quis autem nesciat feritatem, & mordacitatem horum animalium? Jam alibi vitium hoc summopere detestandum, coloribus suis depingemus, ubi se occasio propria datura erit, itaque hic diffusius tractare supersedebimus. Interim hoc noverimus cum S. Augustino, nullum esse venenum perinde noxium, & exitiale amicitiæ, ut est illud: *Detractio venenum est amicitiæ.* Habet autem pro augmento malitiæ, quod quanto est persona dignior, majorisque æstimationis quæ detrahit, tanto pejor est detractio, quippe quæ vires sibi ab authoritate mutuatur: dixit hoc idem author: *Pejor est detractio in magni nominis viris, quàm in plebeis.* Homines palmares, inquit idem, cum Deo ipso se mensurare audent, dum secreta cordium penetrare volunt: *murmurantes dicuntur intrare in judicium cum Deo.* Considera nunc quale eos posthæc judicium mansurum sit.

Detractio lacerat famam.

De Amicit. cap. 13.

In psal. 49.

MORALIA.

De proprietate, qualitate, & conditione Dentium moralitatibus suis doctissimi virorum materiem traxerunt. Considerarunt itaque dentes, qua ratione adornent, & condecorent faciem hominis: quod candidi sint, quod duri, & aucti, quod in ordinem suum dispositi, quod septi & circumdati labris; qui ad vocem efformandam, & ad nutrimentum corporis necessarii sunt. Per hos itaque Prædicatores verbi intelliguntur, quippe qui tanquam Christi dentes peccatores comandunt, & ad se trahunt. Unde apud Joannem ipse Christus inquit: *Ego habeo cibum manducare, quem vos nescitis.* Hi dentes candidi sunt propter castimoniam, acuti propter severitatem, duri propter firmitatem mentis, in ordinem directi, propter unanimitatem & concordiam, circumsepti labiis propter humilitatem, & suiipsius demissionem. Necessarii denique sunt ad corpus mysticum œcumenicæ Ecclesiæ varietate doctrinarum enutriendum. Dentes item comparantur iis, quos paulo supra diximus famam proximi lacerare. Docent Physici, siquidem dentes recti fuerint & spissi longiturnitatem vitæ, si breves, & in minuto numero, compendiosam vitam portendere.

Ex Aldrovando Hist. monst.

Prædicatores dentibus Christi comparantur.

Hoc dictum sit, ut inde comparatio transeat ad familiares Principum, & ad judices, hi enim si sibi invicem bonis moribus conjuncti fuerint, recti per justitiam, haud dubie status ille sibi durationem longam promittet: si verò fuerint econtra rari & disparati dissidiis, nulla salus speranda, nec duratio temporum. Adjunguntur dentibus duris, gingivæ molles, quibus dentes, radicibus suis profundis inhærent: hæ autem cum teneræ sint & flexibiles, virtutem benignitatis repræsentant, & clementiæ, quam ex ore decet prodire (sicut loco suo fusius exponetur) in hac dentes, hoc est placida mansuetaque verba collocata sunt & radicata, juxta illud sapientis: *Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos.*

Eccle. 6.

MYSTICA.

Dentes Judæ Leonis, de quibus Sacra Genesis memorat, repræsentant, juxta S. Joannem Chrysostomum, Judicium Christi in fine sæculorum, quod candidius lacte futurum erit: de his enim dicitur: *Rubicundiores sunt oculi ejus vino, candidiores dentes ejus lacte.* Mystici dentes Angelorum (sic docet Dionysius Areopagita) significare poterunt perfectionem eorum, qui custodiæ hominum prærordinati sunt, ut eos spiritualiter nutriant, eisque nutrimenta præmasticent.

Cap. 49.

In Gen. hom. 67.

De Calesti Hierarchia.

Volunt Sancti, Ambrosius, Gregorius, & Origenes, juxta id quod supra in moralibus memoratum est, in dentibus Prædicatores figurari, sicut & Apostolos, qui cibum porrigant præmansum, & præmasticatum: quem auribus auditorum suorum ingerant: dumque minoribus, ac imperitis sacras literas exponunt, quasi panem divinorum verborum frangunt. De his figuræ uberrimæ sunt in Genesi, Job, & Cantico. Hoc alimento ex debilitate roborantur, & ad præliandum instituuntur, nec idcirco Jeremiæ prophetæ improperio tanguntur: *Parvuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.* S. Augustinus supra dictum illud Proverbiorum: *Sicut acetum dentibus, & fumus oculis molestus est,* doctissimè commentatur: *His dentibus molestum est acetum, hoc est hæreticis.*

De bono Patriarch.

4. moral. 24.

In Genes. hom. 37.

49. 19. 4.

Cap. 10.

De Doctrin. Christian. 6.

Considerat S. Bernardus, dentes candidos esse, & fortes, carere eos carne, nec facile in offensam incurrere, siquidem sibi invicem juncti fuerint: dolorem dentium similem sibi non habere: reclusos esse labris, hinc visum etiam fugere. Hæ conditiones Monachorum contubernium in Ecclesia figurare poterunt, qui in Cœnobiis suis ab omni mundanarum rerum commercio liberi, fortes in doctrinis evadunt, fortes in opere: sic in Sacro Cantico exprimitur: *Dentes tui sicut greges caprarum, fortes,* inquit in hunc locum Isidorus Clarus, *sunt milites tui, omnes integri, & malus non est inter eos.* Plures dentium expressivæ sunt figuræ tam

Par. 36.

Cap. 4.

In hunc locum.

21. tam in Exodo, quam Levitico, Deuteronomio, Job,
24.19.13. Psalmis, Cantico, Threnis, & in S. Matthæo. Hi
3.4.35. si animæ attribuantur, sicut illi materiales robur habent ad digerendum, fortitudinem non minus ad meditandum in lege Domini, vigorem in cognoscendo, in discernendo bonum à malo; sic exponunt Origenes, & S. Ambrosius: hæc fortitudo meliori nomine sensus appellatur interior. Supra dictum illud Levitici: *qui irrogaverit maculam civium suorum*, cum hoc quod sequitur: *Oculum pro oculo, dentem pro dente reddet*, commentatur S. Gregorius: *Dentem pro dente reddit, qui alium in verbis decipiens, ejus sermones infructuosos habebit coram judice.*

In Exodum hom. 10. *In Psal. 118.* *Cap. 24.* *11. Moral.*

Dentes candidi elephantorum, quos tertius Regum liber Regi Salomoni apportatos refert, juxta mentem Hesychii, discursus mortuos, vanos, & infructiferos denotant. Sentiunt Hilarius, & Gregorius, dentes impiorum, de quibus singulariter meminerunt & Psalmi in locis pluribus, & Proverbia, & Threni, & Matthæus, & Zacharias, arma indicare, & sagittas, quæ consumunt crudelitate, eum qui male operatur: & cum jaculis detractionum lethaliter vulnerant. In ingentibus saxis illis, quæ scopuli dentati appellantur, & per quorum medium vir bonus ille Jonathas ad penetrandum in Philistæorum castra sibi viam indagabat, notat S. Augustinus, intelligi posse peccatores, qui cùm exhortationibus locum nullum nec aurem præbeant, insuper & exhortantium vitam livido detractionis dente corrodunt.

3. Reg. 10. *In Levit. 24.* *In Psal. 56.* *1. Reg. c. 14.* 3.34.56. 111.30.2.3.9. *In Psal. 3.56.*

Dentes bestiarum, de quibus mentio fit in libro Deuteronomii: sicut & in Job, significant, juxta S. Gregorium persecutiones aut dæmoniorum contra bonos, aut vero hominum perversorum contra eosdem. Dividit autem hos sensus S. Pontifex, & ait, Dentes qui videntur, indicare persecutionem manifestam, & apertam: Molares vero eandem insidiosam, & latentem. Sicut illud de libro Job in iis intelligendum, quorum culpæ, & quorum crimina detecta sunt: *Conterebam molas iniqui, & de dentibus ejus auferebam prædam.*

Cap. 32. *Iob. 4.* *5. Moral. 15. & 13. Moral. 6. & 19. Moral. 24.* *Cap. 29.*

In dentibus Serpentis Leviathan, item memoratis, & descriptis à propheta Job, docet P. Richardus de S. Victore Dæmonem signari, aut Prædicatores perversos. Per dentes bestiæ quartæ, cujus mentio in Daniele est, recognoscit S. Hieronymus gravem potestatem, & imprudentiam hominum crudelissimorum. Per dentes Locustarum quarum meminit Apocalypsis, qui leonum stragem perpetrabant, declarat Rupertus Abbas, intelligi debere ferocitatem hostium. Singulare est quod S. Augustinus de eo, quod psalmista forte clanculum expressit, sic eruit: *Dentes*, inquit, *peccatorum, de quo in psalmo tertio, sunt principes peccatorum, quorum authoritate quisque de recte viventium societate præscinditur, & quasi incorporatur male vieventibus.* Possunt item in his, juxta eundem Augustinum, significari affectus animi, qui tamen virtute Altissimi franguntur, secundum prophetiam Davidicam: *Molas Leonum, & catulorum leonum confringet Dominus.* Vult S. Gregorius, posse huc referri verba deceptoria, & clamores Judæorum in morte Salvatoris. Cumque dentium proprium sit conterere, contundere, & in frusta discindere, quidquid immissum fuerit, hos S. Hieronymus, tanquam instrumenta rapacitatis, & numerum vitiorum intelligit. De hoc copiosi loci sunt Numerorum, Psalterii, Danielis, & Zachariæ.

Iob. 41. *De vitio mutabili.* *Cap. 7.* *In Ioel.* *In 5. Apocal.* *In Psal. 3.* *Psal. 57.* *1. Reg. 1.* *In Ps. 123.* *Psal 123.* *Dan. 7.* *Zach. 9.*

Miserabiles illi, de quibus Evangelistæ Matthæus,
8.13.22.23. Marcus, & Lucas in pluribus locis meminerant, vi-
24.25. delicet qui in calamitatum barathrum præcipitantur,
9.13. ubi juxta Salvatorem *erit fletus & stridor dentium*, rigorem divinæ castigationis acerbitatemque supplicii sempiterni demonstrant. Adæquata denique, multumque mihi propria videtur reflexio, quam Commentator Lauretus, supra illud format, quod habetur in Proverbiis: *Dens putridus, & pes lassus, qui sperat super infideli in die angustiæ*, ubi sic exponit: *Denti putrido comparatur, qui sperat in homine fragili.* Atque hic ego quoque cum fragili calamo meo finem facio, in tam vasto mari, ubi siquis thesaurizare desideraverit, expandat retia sua per immensum pelagus Sanctorum Patrum.

PROVERBIA.

Inter ea quæ lectu digna sunt, lectionem proverbiorum elegantissimam reputaverim, tum propter varietatem materiarum, tum propter præceptorum sagacem doctrinam; unde tanta illis est, tamque plausibilis acceptatio; tum quod tam sæpe sunt insoliti, inexspectatique eorum exitus. Invenio itaque inprimis (cum de dentibus nobis sermo sit, quorum proprium est mordere, & lacerare) *Dente Theonino* Lacerari *rodi*, quod tantumdem est ac famam lacerari, quam in fama sua materiam jam supra tetigimus. Desumptum fuit hoc adagium, ait Manutius, à Poëta Theone, *rabiosæ loquacitatis, & petulantissimæ maledicentiæ.* Ausonius hinc in Endecasyllabo quodam de hujus mordacitate sic inquit: *Nec posthac metues ubique dictum, hic est ille Poëta salsus, bonorum mala carminum laceràa.* Et Horatius, *Dente Theonino qui circumroditur:* Nec dissimili figura utitur dum ad Julium Florum scribit: *Hic delectatur Jambis, ille Bioneis sermonibus.* Bion hic in obscuritate sua delitesceret, nisi Acron Commentator eum de obscuritate sua vindicasset: Dicit igitur hunc Poëtam fuisse maledicum, qui reliquorum poëtarum scripta lacerabat; opinatur autem Porphyrius hunc fuisse Patrem Aristophanis Comici, unde non immerito genuinum eum filium consimilis sibi patris appellaveris, qui à patre suo non degeneraverit; nisi forte quod scripta ejus patre deteriorem fuisse testantur. Ad hunc jungit Horatius mordacitatem Zoili, quem alius quoque Satyricus, nempe Martialis tantopere detestatur. Sic se invicem limæ corrodunt, & invicem se collidendo dentes consumunt. Appellavit Horatius, & ipse Satyrarum Author, hunc improperandi modum, *succum lolliginis, & sal nigrum*, qui morsu, & acrimonia sua maculas infligunt, læsionemque nominis, & bonæ famæ inducunt.

Ausonius. *In Epi*

Qui vero bonitatis & innocentiæ scuto teguntur, has stridulas detractionum cicadas vilipendunt: Qui Palladis ægide muniuntur, non timent hos fulgurantium radios, sicut serenissimus Olympus, qui sine sui offensione tonitruorum in se furorem recipit. Expressum fuit hoc sequenti Proverbio: *Dentem dente rodi.* Significationis hujus Author est Martialis, juxta mentem Manutii, cum dixit: *Quid dentem dente juvabit rodere? Carne opus est, si satur esse velis.* Dentes quantum etiam sese invicem corrodant, consumere nihilominus nequeunt, quod huic alteri proverbio convenit: *Noli verberare lapidem.* Quia vero poësia per modum salis est, qui intermixtus dulcedini condire solet: non abs re videtur mihi, si hoc dictum cum eo quod eloquentissimus, doctissimusque Testius produxit, confirmavero.

Innocentia detractionum contemptrix est. *lib. 13.*

Come muro talhor, qual hora il tenta
Destra armata ferire, il ferro stesso
Violento ritorce, e in suo riflesso
Contro l' Author del colpo, il colpo auenta. *Persia.*

Memini me quoque in eodem argumento olim sic in oda quadam cecinisse:

Che l' innocenza illesa
Rilancierà nel offensor l' offesa.

Porro cùm invidiæ crimen tam sit frequens, tamque usitatum in orbe: ita ut difficile sit viciniam invenire aut familiam domumque, in quam feralis furia hæc serpentium suorum aliquem non injiciat: unde & Ovidius ajebat:

Fertilior seges est alienis semper in agris,
Vicinumque pecus grandius uber habet.

Non portemus invidiam erga res quas habere nequeamus.

Cum eruditissimis lucubrationibus suis vir solitarius S. Hieronymus hoc vitium extirpare de Mundo allaboravit, æternæ posterorum memoriæ hoc quod sequitur proverbium relinquens: *Edentulus vescentium dentibus invidet.* Quibus verbis id intelligi voluit, invidiam nullam erga eas res portandam, quas nulla nostra industria consequi possimus. Fortificat hunc sensum cum fecundissima Epistola, ad oratorem quendam virum eximium exaratam, eamque præfatis verbis terminat: *Cui, quæso ut suadeas, ne vescentium dentibus edentulus invideat, & oculos caprearum talpa convincat.* Ad quod totum admirabiliter adjungit Aldus: *Sic enim est ferme hominum quorundam ingenium, ut quisque laudet, quantum se speret assequi posse: si quid ultra vires suas esse senserint, id negant disci oportere. Breviter: paucos invenias, qui quod in se desperent in aliis probent, idque non in alia re magis, quàm in literarum studiis.* Hæc litigia, & hæ literatorum altercationes impulerunt Alciatum ad hæc verba: *Doctos doctis obloqui nefas*, & S. Hieronymum ad hanc conclusionem: *Ne pauper ipse iis invide, quæ possident.*

Embl. 19.

Sunt res quædam, inquit Manutius, quæ sæpius volitant per ora hominum, quæ tamen à proverbiis excludi non debent, prout illud est: non examinandum esse, nec accuratius inspiciendum omne quod dono nobis datur: jam communiter dictum illud vetus receptum est: *Equi donati dentes aspicere nolito:* quod etiam vulgò sic Italice dicitur: *à Caval donato non si guarda in bocca.* Signum maximè evidens equi boni est, dentes habere recentissimos, qui juventam arguunt, propter quod labori aptum judicant, & ad quod vigilanter solet oculum adhibere emptor: si vero dono venerit, nil ejusmodi inspiciendum. Hoc proverbio usus est Hieronymus, dum ait: *Parum eloquens sum, quid ad te? disertiorem lege. Non dignè græca in latinum transfero: aut græcos lege, si ejus linguæ habes scientiam, aut si tantum latinus es, noli de gratuito munere judicare, ut vulgare proverbium est: Equi dentes inspicere donati.* Ad examen revocare donum, injuria est donatoris, atque ita per consequens ingrati animi res est: rejectare item gratiam, corque offerentis, in injustitiæ censuram incurrir, inquit Stobeus: *Quantò quisque majoribus beneficiis acceptis non reddit gratias, eò injustior est.*

In præfat. Comment. Ep. D. Pauli ad Ephes.

Vanæ sine viribus iræ.

Irridere & subsannare hominem, qui multa minitans, non habet unde noceat, duobus verbis expressum fuit, quæ idcirco majorem sui observationem merentur, quod laconismo brevitatis suæ se commendant; dicit autem adagium: *Edentulæ maxillæ:* quæ tamen similitudinem hominis dentati referunt: masticare eas dixeris, cum id non possint: sic in vanum muro gladium suum infligit, qui ferire in inimicum suum nequit, quod aliter quoque nostro loquendi modo profertur: *Il Cane latra alla Luna, e il corvo gracchia: Canis allatrans lunam, & corvus crocitans.* Hoc adagium integrum Gregorius Thessalonicensis recollegit, dum ait: *Sunt scipio seni, maxillæ edentulæ.* Actio hæc, cum in effectu suo deficiat, extremæ imprudentiæ est, gravissimum damnum inferens authori suo, parum differens à cane rabido, qui petram mordet, quam confringere nequit: ubi aliud non proficitur, quam quod animi talis malignitas, & sinistræ passiones palam fiunt: siquidem lusor ad chartam expositam respondere charta consimili nequit, fatuitatis est, eam quam manibus tenet indignando projicere: In ejusmodi occasionibus dissimulatio unicum velum erit, quo etiam in media tempestate ad portum desideratum intentionum suarum appellere quis navem suam possit. Sic docuit Seneca: *Non tantum patienter, sed etiam cum hilari vultu patiendæ sunt injuriæ.* Hac arte sagacissime usus est Tiberius, vulpes illa, antequam ad imperium eveheretur. Comparatio illa navis supra memoratæ, magni viri Ciceronis est: *Ut in navigando tempestati obsequi artis opus est, sic in administranda Repub. prudentibus viris propositum debet esse otium cum dignitate.* Ut quid seniculus cum adolescentulis in certamen masticationis se dabit? *Edentulæ maxillæ.*

Greg. Thess.

Actus summæ imprudentiæ.

Lib. 2. de Ira.

Apud Alciat. T. 120.

HISTORIÆ, RITUS, OBSERVATIONES, CONSUETUDINES.

Palladius, Columella, Augustinus Gallus, aliique insuper peritissimi viri, qui in agriculturæ studio, quod vitam homini subministrat se delectârunt: quæ professio tamen non minus ac quævis alia, elevata est, quamvis hodie propemodum omnis transierit ad rusticos, exculta nihilominus, & instituta in primoribus sæculi temporibus, per primogenitores nostros Adamum, derivata per Abraham, Jacob, reliquosque primævos heroës: præfati itaque Authores, qui cuique ruralium instrumentorum nomen suum indiderunt, considerando lignum principale aratri, quod vomerem recipit, factum ad similitudinem dentis, dentale appellarunt: sic ars à partibus humani corporis ad operationem suam lumen mutuata est.

Agricultura nobilissima.

De agricultura ad historias transeo, & ajo, ultra eos, qui jam supra descripti sunt, in lucem prodiisse armatum dentibus (sic referente Antigono) Arsamenem Persianum, qui cum dentibus natus est. Sic memoriæ tradit Plinius. Valeria Romana grandis heroina, quæ valore suo non dissimilis fuit nec Camillis suis, nec Cleliis, quippe quæ turmis suis fortissimis Sinuessam Pomeriam assaliit, & depopulavit: civitas quæ tum temporis, nec flore civium, nec robore virorum militarium, Urbi Romæ concessit: Hanc quoque Valerius Maximus multiplicatis copiosisque dentibus natam esse refert: ubi autem hæc seminalis virtus tam præcox in natalitiis primis sui dat experimentum, nil mirum est si animus pariter, & cor præmature virilem, & Martialem vigorem imbibunt. Sic præfatus Author de Drepetina Laodicææ Regina recenset, eam ordinem dentium duplicatum habuisse.

De mirabil.

Valer. Max. Lib. 7. c. 16.

Lib. 1. c. 8.

Hinc Albertus Magnus author est, vidisse se hominem octogenarium, cui dentes adhuc in ætate illa increverint, novique prodierint. Refert Saxo Grammaticus VVessetum Regem Scaniæ, ab Haraldo Rege Danorum oppressum, ex causa vulneris duos amisisse dentes, quos pauco dein tempore rursum acquisierit, novis, iisque molaribus binis, ex utraque maxillæ parte prodeuntibus: unde & nomen Hildetæ sibi assumpsit, quod in idiomate nationis hujus idem ac dentatum significat. Plinius Timarchi Nicoclis meminit (filii, inquam, Paphii) hunc ordines quoque duos maxillarum fortium fuisse. Herodotus ait post Platæensem pugnam inter cadavera Persarum, quorum innumerabilis multitudo fuit, maxillam militis inventam fuisse, quæ quamvis dentium quemque distingueret, in unum tamen os omnes coaluisse: quod

Lib. 8. c. 48.

Lib. 7.

Lib. 12. c. 7.

Lib. 9.

ipsum de Prusio filio Regis ejusdem nominis Valerius Maximus memoriæ tradidit. Quod colorem dentium attinet refert Petrarcha, attestante & suffragante eidem Trebellio, Zenobiam Palmirenorum Reginam dentibus eousque candidis dotatam fuisse, ut unionibus pares essent. Divinus Aristoteles rationem indagat cur Æthiopes, cum tanta carnis nigredine dentes habeant tantopere candidos: supra quod concludit: pari ratione qua cera, calori Solis radiisque solaribus exposita candescit; sic per vehementem calorem & vigorem digestivum maxillarum inalbescere dentes, dum ab omni muco & ab omni humore excrementitio defæcantur. De Thaide & Lecania, quarum una supposititios, altera genuinos dentes gerebat, pro more suo erudite, & pungenter, in disticho quodam ait Martialis.

De histor. animal. c. 9. Et in Problem. Sect. 10. q. 65. & 66.

Ratio cur.

Thais habet nigros, niveos Lecania dentes:
Quæ ratio est? emptos hæc habet, illa suos.

De nova dentium productione, & acquisitione justum est, ut ad eorum quoque amissionem transeamus, aut æqualis fiat similium, ut contrariorum divisio. Recenset itaque Herodotus de Hippia tyranno, quod exotica quadam sternutatione sibi tussim vehementissimam excitârit, qua gingivæ omnes commotæ fuerint, atque ita una cum sputo dentem unum ejecerit: idque ei, inquit, author, præsagium prælii fuit infelicis. Argutum Epigramma Martialis est, de Picente quodam, qui dentem sibi ad sepulchrum suum elapsum elevavit, quod huc referre non improprium videbitur:

Lib. 6.

Epigram. l. 8.

Tres habuit dentes pariter quos expuit omnes
Ad tumulum Picens dum sedet ipse suum,
Collegitque sinu fragmenta novissima fracti
Oris, & aggesta contumulavit humo;
Ossa licet quondam defuncti non legat hæres,
Hoc sibi jam Picens præstitit officium.

Per tussim unam alteramque consimilem illi, quam de tyranno retulimus, Ælia vetula, quaternos simul dentes, quos solos habuit, ejecit super quod itidem Martialis jocando satyrizat:

Lib. 1.

Si memini fuerant tibi quatuor Ælia dentes
Expuit una duos tussis, & una duos.
Jam secura potes totis tussire diebus,
Nil istic quod agat tertia tussis habet.

Hoc in loco facundiori calamo, quam ille meus sit, encomia debita intrepidissimæ constantiæ S. Apolloniæ virginis describenda relinquo, quæ virtute fidei armata cruenti carnificis forcipibus maxillas suas imperterrita dedit, omnibus adeo dentibus suis orbata: nil metuens dare se doloribus inferni, dummodo Paradisi consolationibus bearetur. Refert Æneas Sylvius Pragæ incolas ab Imperatore Sigismundo obsessos, cum ille stragem magnam balistis suis exequeretur, tantum inde excrevisse fœtorem, ut omnium penè dentes aut loco suo moverentur, aut vacillarent: sed cum fortiter id per hyemem totam sustinuissent, adhibito medicamento à Doctore quodam suggesto, priori sanitati restitutos esse. Olaus Magnus item author est, non procul ab Urbe Regia Holm, aut Stocholm in Suecia locum esse nominatum: *quatuor dentes:* situ suo montosum, & elevatum, ubi Christiernus Daniæ Rex infelici prælio commisso, ictu bombardæ totidem dentes amisit. Scribit Cranzius de Henrico Bremensi Proto Cancellar. Christiani Archi-Episcopi Moguntini, homine bellicosissimo, quod proprio pugno suo, decem atque novem viris nobilibus, inimicis suis, quos in ditione sua habebat, saxo dentes excusserit. Discutiendum relinquo eruditis Medicorum Scholis, si cum veritate stare possit id, quod Ambrosius Pareus recenset. Homo, inquit, fide dignus ad me retulit, vidisse se matronam nobilem, quæ cum dentem sibi excavari fecisset, eam in locum vacuum, sine mora temperis dentem alium à pedissequarum suarum una evulsum restituisse, qui posthæc actis radicibus tantopere firmè sese solidaverit, ut non minus illo, ac cæteris genuinis masticando uteretur, isque se in reliquorum dentium ordinem sine differentia innexuerit. Sed hæc hactenus.

Cap. 44. hist. Bohemic.

Lib. 7. c. 15.

Lib. 6. Metrop. Cap. ult.

Lib. 16. c. 26.

SIGNATURÆ.

QUemadmodum natura rerum huic parti, tam necessariæ in humano corpore, præcipuam elargita est, maximeque uberem primævi spermatis sui materiem, prouit patuit in Anatomica indagine, sic nec parca fuit eadem ipsa in subministrandis cum liberalitate correctivis, & lixivis remediis, ut inde malis dentium, quæ modum omnem excedunt, succurratur. Ego vero, cui institutum non est, volumen integrum de una sola professione compingere, de his non nisi pauca contingam. Erunt tibi, non ambigo in promptu, quos utique etiam, benigne Lector, intellecturus es opuscula, quæ abunde in hoc genere se diffundunt, singulariter autem Cardani opus, qui qualis cura dentibus adhibenda sit jam cum offensi fuerint, aut debiles, aut signum offensionis apparuerit, pluribus docet: si videlicet in masticando vigorem debitum retineant; si scabri sint, aut cavi, si pleni ærugine: si calorem aut frigus non tolerant; si aliquantum doleant: si corrosi appareant: si situ, aut loco mutantur: si à colore candido defecerint, aut, quod pejus est, nigrescant: si putredinem aut corruptionem demonstrant, atque horum similia: præfatus author pro his Alexipharmaca componit præstantissima contra dentium debilitatem, stuporem, dolorem, deformitatem, nigredinem: ad quem authorem prudentissimum, medicinæ studiosum transmitto, ejus enim libri lectio ex diametro ad eum directa est.

Docent viri maxime singulares, idque cum lucubratione, & eruditione insigni Aldrovandus, & Crollius, qualiter pomi granati acini figura sua dentium similitudinem referant: ob quod etiam ad vitia dentium corrigenda, dococtum eorum antidotum validissimum, &c. sic omnem violam dentariam, aliasque insuper species ejusdem summopere prodesse. Dens caballinus, aut Hyoscyamus, ubi semen continet, similitudinem ossis maxillaris habet: Ego ipse experimento proprio didici, potentissimum pro dolore dentium hanc herbam remedium esse: quibus adjungunt præmemorati, oleum radicis illius, aut decoctionem ejusdem, aut seminis ejus in aceto cum herba persicaria præparati, in affectu dentium insignis virtutis esse. Nucleus pini dentes incisorios, sicut radix pseudohermodactili dentes caninos æmulantur, unde prioris illius folia bullientia in aceto, multum utilitatis in odontalgia ferunt, sicut hujus posterioris radices stuporem dentibus inferunt. Idem operantur radices scrophulariæ, vulvariæ, & cervicariæ, quæ effigiem gulæ præferunt, nec minus emolumenti ad medendum strumis conferunt, prout postea docebitur. Efficacissima inter omnes herba dentaria est; hæc si in decoctum reducta, aut aliter pro libitu operantis aut patientis præparata fuerit, virtutem habet in his dentium affectibus, eximiam.

SIGNIFICATIO LITERÆ D.

HÆc litera tam inter antiquos excellentem sui habuit existimationem, ut majorem observationem quam ipsum A, quod tamen Alphabeti caput est, obtinuerit: idque non immeritò, quandoquidem hac littera

littera nomen magni Dei nostri exorditur. Dum igitur dentes tangimus litera hæc exprimitur.

Itaque. D. simpliciter positum, ea quæ sequuntur indicabat: *Decius, Divus, Devotus, Dicavit, Diebus.* D. A. *Divus Augustus.* DA. *Dona.* D. AE. *De ærario.* D.C.D.C.D.E. *Diebus Cæsaris dictatoris causa dicta est.* D.B.D. V.D. *De bonis dixerunt, vel dederunt.* D. B. S. F. *De bonis suis fecit.* D. B. N. *De bonis nostris, de bonis notatis.* D. B. MB. *De benè merentibus.* D. B. C. *De benè consulentibus. Vel de bono communi.* D. B. J. *Diis bene juvantibus: De bono judicio.* D. B. IN. *De bonis incertis.* D.B. *Decius Brutus.* D. C. N. N. B. D. *De cæsare nemo non benè dicat.* D. C. CÆS. *Divus Cajus Cæsar.* D. C. A. *Divus Cæsar Augustus.* D. C. S. *De Consulum sententia, vel de consulis, vel de consilii sententia.* DCT. *Detractum.* D. S. D. *De suo deferebatur.* D. M. *Dedimus mercedem.* D. D. *Dandas dedicaverunt.* D. D. D. A. A. A. *Dedicaverunt, dederunt dono, aureo, argenteo, æreo.* DD. M. V. *Dies mali venerunt.* D.D. *Deo dicavit.* D. D. N. M. P. *Dare de nuti mihi parat.* D. B. V. *De bonis Virginis.* D.D. *Dotis datio. Dono dedit. Dedicavit. Damnum dedit. Dies dedit.* DD. E. H. L. JO. LIB. PRI. DN. MAR. PU. ET LI. P. *Dedicatus est hic locus Jovi Liberatori: deinde Marti pugnatori, & Libero Patri.* D. DQ. O. H. L. S. E. V. *Diis, deabusque omnibus hunc locum Sacrum esse voluerunt.* D. *Decus.* D.D. *Donum dedit. Dotis dotatio. Deus dedit.* D.D.D. *Datus decreto decurionum. Dono dedit dicavit. Dono dederunt.* D.D.D.D. *Dignum Deo donum dicavit.* D. D. L. M. *Deus dedit libero munere.* DD. NN. *Domini nostri.* D. DQ. *Dedit, donavitque.* D. DQ. S. *Diis deabusque sacrum.* D. M. S. *Diis Manibus sacrum. Dormiunt mortui securi.* D. F. *Dotem fecit.* D. F. *Decii filius.* D. G. *Dedit gratias.* DICT. *Dictator.* DIG. M. *Dignus memoria.* DIEB. *Diebus.* DIL. *Dilectus.* D. I. L. I. A. *De isto lapide invenies aurum.* D. IN. M. S. *De infernis malè sacrum.* DD. IMM. S. *Diis immortalibus sacrum.* D. IPS. *De ipsis.* D. V. BB. *Dilectum vinum bibebant.* D. L. D. P. *Diis locum dedit publicè.* D. L. *Donavit locum. Dono legavit, dedit legem.* D. L. *Do Lego.* D. L. *De loco.* D. C. D. P. *Dies cum dedit publice.* D. L. S. *Diis Laribus sacrum.* D. M. *Diis Manibus. Domus mortis. Divus Maximus. Diis maximis. Dolum malum. Donavit monumentum.* D. M. Æ. *Deo magno æterno.* D. M. B. M. F. *Diis Manibus bene merentibus fecit.* D. M. F. V. C. *Dolo malo, fraudisve causa.* D. M. L. *De male loquentibus.* D. M. M. *Diis Manibus Mœniorum.* D. N. G. *Diutius non gaudebis.* D. M. S. C. S. RPP. T. DEI. C. C. *Dies malus sequitur, cras si rupens tonitrua, dein cineres, carbones.* D. N. MQ. *Devotus numini majestatique.* D. M. S. C. P. *Dies malus sequitur, cras pejus.* D. N. *Dominus noster. Dominus.* DN. P. F. S. *Denumerata pecunia facies sacrum.* DNN. *Domini.* D. O. *Deo optimo. Diis omnibus.* DOMS. COS. XIII. LUD. SEC. F. C. *Dominus Consul tredecim ludos sæculares faciendos curavit.* DOT. *Dotem.* DOT. R. *Dotem recuperavit.* D. P. *Diis Penatibus. Dotis promissio. Dotem petit. Devota persona.* D. PEC. R. *De pecuniis repetundis.* D. P. F. *Denunciandi potestatem fecit.* D. PP. *Deo perpetuo.* DPO. *Depositio.* D. PF. *De præfecto.* D. P. ORT. *De parte Orientis.* D. PS. *De Principibus.* D. P. OCC. *De parte occidentali.* DPS. *Discipulus.* D. Q. *Diis Quirinalibus. Diisque.* D. Q. R. *De qua re.* D. Q. S. *De quo supra. Die quo supra.* DR. *Drusus.* DR. P. *Dare promittit.* D. RS. *De Regibus.* D. RN. *De Romanis.* D. RP. *De Republica.* D. T. S. P. *Diem tertium sive perendie.* DS. *Deus, Diis.* D. S. P. O. *De sua pecunia obiit.* D. S. SP. P. *De sua sapientia perfecit.* D. SUP. P. *De supina pila.* D. S. *Dato solo.* D. SP. *De sapientibus.* DT. *Duntaxat. Durat.* D. TB. *De Tribubus.* D. TRIB. TL. S. *De tribunali tulit sententiam.* D. T. G. Q. S. *De tuo genio quid sentis?* D. T. S. P. *Diem tertium sive perendinum.* D. V. *Devotus vir. Diis volentibus. Devotus veste. Dies quintus.* DUC. DUC. *Ducum Ductor. Ductorum, Ductor.* DUL. vel DOL vel DULCISS. *Dulcissimus.* D. IX. *Diebus novem.* DU. I. S. *Devotus istorum servator.* DU. vel DUS. *Devotus.* DUL. *Dulcis.* DULMS. *Dulcissimus.* D. U. M. T. *Dolo vel malo tuo.* D. VS. *Deæ Virginis. De virtutibus. De verbis.* His observationes alias adjunges, siquidem placitum tibi fuerit antiquorum monumenta evolvere.

EPITHETA.

Ut tanto promptius, tanto facundius supra dentes formare discursus suos quis possit, non defuerunt eloquentissimi tam Poëtarum, quàm Oratorum, qui ob oculos Epithetis suis collocarunt, & qualitates & conditiones dentium, cum tanta emphasi, & energia, ut illic ubi posita sunt & lumen, & claritatem, & vitam, & penè essentiam periodis contribuant. Igitur Horatius invidos eos appellavit. *Et jam dente minus mordeor invido.* **Carm. 4.** Idem ibidem luridos: *Luridi dentes te quia ruge turpant.* Idem adhuc, nigros: *Si quis atro dente me petierit.* **In Epod.** In sequentibus superbos nominat. *Vincere tangentem mala singula dente superbo.* **Serm. 2.** **Ep. 2.** Rursum alibi Theoninos: *Dente Theonino cum circumroditur.* **Lib. 2.** Item jejunos: *Jejunis dentibus acer dejecit.* **In Epigr.** Politianus rubiginosos appellavit: *Rodit statim rubiginosis dentibus.* Ovidius Indios: *Et dentibus Indis.* **2. Metam.** Idem niveos: *Rumpere dum niveo vincula dente volet.* **In Ep. Leand.** Idem avidos: *Sive dapes avido convellere dente parabat.* Rabiosos Lucanus: *Et frangit rabidos præmorso carcere dentes.* **Lib. 11.** Duros Lucretius: *Mollia tecta fremunt duros nudantia dentes.* **Lib. 10.** Idem validos: *Et validis socios cædebant dentibus apri.* **Lib. 5.** Candidos Strozzius: *Quos jam exarmârant dentibus albis.* **Ibid.** Spinosos Martianus Capellus: *Spinosorum dentium acumine venenato.* Pontanus vulnificos: *Vulnificos spinæ referunt in cortice dentes.* Spinosos Thomas Radinus: *Et spumosis dentibus corrodente hastas.* Minaces Strozzius jam memoratus: *Immensumque caput, & dentes utrimque minaces.* Indicos Martialis: *Et aurum vetus indicosque dentes.* **Lib. 11.** Calceatos Plautus; *Cum calceatis dentibus veniam tamen.* Candidos Pontanus: *Dentesque flavent candidi.* Præduros Martialis: *Ne violes teneras præduro dente columbas.* **Lib. 13.** Præcandidos Politianus: *Quid margaritas dentium præcandidorum proloquar.* Candidulos Marcus Tullius: *Candiduli dentes: venusti oculi, color suavis.* Copiosa Poëtarum, Oratorumque lectio, indicem tibi interim, mi Lector, copiosiorem, quem hic sterilis meus sit, suppeditabit.

FABULOSA & MYTHOLOGICA.

Æterna memoria dignissima semper erit sententia Maximi Tyrii, citata à viro eximio Mascardio, in sua tabula Cebetis: *Eorum,* inquit, *quæ ob imbecilitatem suam humana intueri perspicuè nequit natura, speciosior interpres est fabula.* Quasi diceret: Sphyngem esse naturam, cujus Oedipus sit fabula. Illa puteus profundissimus est, hæc situla, & funis unde ad aquam usque pertingamus. Illa oraculum est, hæc ejus interpres. Mirum non est si maxime abdita Philosophiæ mysteria per fabulas pandun-

panduntur, & revelantur: hæc enim utilitas est, quam à fabula capimus, & quæ exinde scaturire potest. Itaque dum de dentibus nobis tractatus est, non abs re futurum erit, siquidem de Cadmæis dentbius seminatis, huc fabulam attulero, tum proinde etiam id, quod Mythologici inde deduxerunt. Priores ergò nos docent, Cadmum filium Agenoris sibi socios adjunxisse Thasum, & Europam. Dum autem prima jacerentur Thebarum Urbis Bœotiæ fundamenta, eum ad fontem quendam misisse socios suos, ut inde aquam haurirent, occurrisse autem illis Draconem horrendum, qui non procul à fonte in caverna quadam latitabat, quem quidam filium fuisse Martis Venerisque commentantur (inter quos Appollodorus Cyrenensis, & Lisymachus sunt) præstolabatur Cadmus ad reditum sociorum, sed in vanum: ambos enim Draco devoraverat. Denique moræ hujus impatiens, qua cum amaritudine distinebatur, ipse quoque in locum se confert, atque ibi belluam invenit, adhuc sanguinolentis ossibus & membris palpitantibus incubantem, & devorantem. Ille vero, tanquam pugil imperterritus, arrepto manu gladio, & occiso Dracone gloriosam dedit amicis suis vindictam. Subsidium illi ad victoriam suggesserunt, Mars, & Pallas, hoc tamen paciscentes, ut Cadmus partem dentium, quos de faucibus occisi animalis extraxerat, seminaret: quod cum factum esset, fingunt Poëtæ, armatos inde homines increvisse: qui mutuis confestim in se cædibus sævirent, seque invicem mutuis vulneribus conficerent: idque opera & artificio Cadmi (sicut Pherecydes meminit) quorum turba illa conflictavit, & quam ille omnem extinxit. Arduum enimvero opus, nisi Pallas, utpote Dea Sapientiæ, viam indicasset & ordinem; qua ratione videlicet arrepta petra, eorum unum clanculo feriret: qui injuriam non ferens, credens id sibi à sodalibus suis contigisse, percutere vicinos cœpit, sicque alter in alterum irritati, mutua nece se interimerunt, ita ut de tanto præliantium numero non nisi quinque superstites manerunt, quibuscum Cadmus reconciliatus, eorum posthæc opera multipliciter usus est. Mythologia eruditè super hæc declarationem suam adjungit: Exponit enim Cadmum potentissimum Phœnicum Regem fuisse, qui ferocissimum prædonem, terras longe & late infestantem, & sub nomine Draconis significatum, occidit. Seminasse dentes illius fabula refert, socii enim ejus disseminati, & dissipati sunt absciso capite. Universum hoc Minervæ consilio factum, & Martis, cùm rerum militarium executio, æquè ac aliarum à prudentia dependeat. Allegoria autem, quod petram inter armatos reliquerit, quâ factum sit, ut dissidiis inter sese commoti, promiscue cæde interirent, eò spectat, quod Thebe regionis Metropoli ædificata, prælia multa, conflictationesque intestinæ exortæ sunt, dum quisque inter Heroës, & Belliduces sibi urbis imperium vendicaret.

Draco filius Martis & Veneris.

Lib. 4. Rer. Theb.

Lib. 5. Histor.

Rursum alii sunt, qui in dentium semine non homines, sed Alphabetica elementa intelligunt. Stupenda, & prodigiosa enimverò messis, quâ fecundior, quâ feracior alia inveniri non poterit. Originem suam fabula exinde sumpsit, quod hic Rex, magnus naturalium rerum indagator, de Phœnicia in Græciam transportatus, his plures literas monstravit, hactenus incognitas. Primus item fuit, qui soluta oratione historicam scribendi methodum edocuit: ante hunc enim & Linus, & Thales, & Musæus metro hæc dabant. Petrâm inter milites jecisse dicitur, qui se mutuis cædibus obtruncârint: A Cadmo enim terra Cadmia inventa fuit, cujus operâ perfectissimè concoqueretur æs, & omnis scoria ad purum usque defæcaretur, ita ut opificum manus cum omni facilitate ad tractandum illud accederet. Hic sensus allegoricus dentium est, quomodo posthæc cum Europa sorore sua investigarit: civitatem Theben construxerit: pro conjuge Harmoniam filiam Veneris habuerit, aliaque insuper, cum non sit fori nostri, benevolum Lectorem ad sensatam Mythologiam Natalis Comitis ablego, quod autem fabulam ipsam concernit, ad doctissimi, & limpidissimi poëtæ Ovidii Metamorphosin.

Pro more meo hunc tractatum, imperfectissima compositione mea termino: suppliciter te, amice lector, supplicando, ut voluntatem bonam æqui ducas, hac enim totus in servitium tuum ardeo.

Laus dentium.

Alludendo ad id, quod horum beneficio sermo humanus perfectionem suam consequatur; sine dentibus enim id fieri non posset.

Bella siepe voi sete, il cui Ricinto
Custodisce un tesor non menzogniero,
Custodisce la lingua, al cui Impero
Cede i raggi ben anche il Dio di Cinto.
Ha ciascun tra di voi luogo distinto,
Si le perle in sua conca han pregio altero
A benche poi con alto magistero
In reciproco nodo ogni un sia accinto:
O se là in Pimple mai trarmi la sete
Potessi, e al pletro agevolar il nerbo,
Qual di voi cantarei memorie liete.
Pur tra vostri stupori a dir mi serbo
Che tra pompe maggiori in terra havete
Voi pur virtu, ch' esca perfetto un Verbo.

OS, ET LABRA.

Anatomia.

QUis nostrum est, cui acceptum non sit, auscultare, legere, videre, ratiocinari, de ore, per quod respiramus, vivimus, fabulamur, & tot insuper alia tam ad usum vitæ necessaria, & opportuna peragimus? Os spiraculum pulmonum, & cordis est, ex quo fit, ut possit appellari porta vitæ, explicatrix, & nuncia affectuum, & passionum animi. Duplex hujus usus est (prout Anatomici docent) unus primarius, secundarius alter. Primus rursum duplex est: unus, ut alimenta per hoc ad ventriculum deferantur, in quo chylificatio fiat, & digestio perfecta: alter, ut in regiones pulmonum demittatur aër, qui per hoc respirationem perfectam habeant, non minus vocem quoque producant, & foras emittant. Denique idcirco datum est, ut nutrimentum habeat homo, ut temperamentum, ut expurgationem spirituum vitalium.

Usus secundarius oris est, ut per vomitum, perque sputa purgari possimus, thoracisque excrementa rejiciantur. In ore patulo manifestantur gingivæ, dentes, palatum, uvula, & fauces. Gingivæ carnes immobiles sunt, ab opifice natura formatæ, ut dentes stabiliantur in cancellis suis, de quo in superiori tractatu abunde dictum est. Palatum cælum oris nominatur, ab aliis testudo, & solum illius. Latini palatum appellarunt, quasi palis dentium circumdatum. In fine hujus foramina duo spectantur, quorum intervento magna fit narium & oris communicatio.

Uvula fungosa caruncula est, quæ de palato ad meatus narium usque discurrens, in ore denique terminatur. Hæc dum sana est, gurgulio dicitur, item alio nomine, plectrum, per hanc enim, ab arteria aspera & faucibus vox, emissa dirumpitur: sita est in parte inferiore per modum uvæ dependens, unde & uvulæ nomen consecuta est. Hujus usus, secundum mentem Anatomicorum omnium, hic est, ut aëris frigidi frangat impetum, ne confestim in pulmones incidat: Hinc evenit, ut quandocunque hæc vel offensa, vel deperdita fuerit, vox una deficiat, aut diminuatur.

Alexander Afrodosius. Alexander Afrodosius rationem indagat, cur qui hac Epiglottide privantur, continuo in phtysin incidant, quamvis posthæc sanitatem uvulæ recuperent. Respondet ille ab aëre frigido id provenire, qui celerius debito prolabitur ad pulmones, cujus frigiditate incrassatur, spissaturque sanguis, & ad motum tardiores redduntur pulmones: ita ut de hinc per commotionis validæ vehementiam relaxentur imo & dirumpantur vasa.

Fauces præterea cavitatem omnem denotant, quæ per os apertum conspicitur; binæ item glandulæ, quæ ad Isthmum collocantur, tonsillarum nomen habent, quarum officium est, continua irrigatione humectare linguam, unde saliva est, sine qua nullus linguæ gustus esset, sicut nulla in ventriculo concoctio, si nulla humoris esset lixatio. Labra posthæc oris sunt extremitas, unde & pro libitu clauditur, & aperitur. Cum verò necesse fuerit constringi labia, aut eadem relaxari, contrahi, distendi, torqueri, & mutari denique ad omne id quod usus manducantium, aut bibentium, aut loquentium, aut aliud quid operantium requirit: provida sagaxque natura substantiam eorum musculis simul & cute ita affabrè construxit, taliterque invicem commiscuit, ut structura ejus admirabilis tam cutis musculosa, quàm musculi cutanei appellari possit. Quidam antiquorum, non minus modernorum sustinuerunt moveri labia per musculum largum, cujus fibræ cum diversimodè implicatæ sint, varios quoque motus operentur: sed peritiores Anatomici observant, plures ibi musculos esse, qui diversorum motuum causa sint.

Doctissimus vir Laurentius docet, labium superius à duobus musculis moveri, qui cum principio carneo ab maxilla superiore nascantur, qui proinde per obliquum descendendo, lateribus labri superioris inserantur. Eadem ratio inferioris labri est, duorum pariter musculorum interventu, qui à mento derivantur. In his ergo octo musculis duo genera fibrarum observanda sunt, externæ alteræ, alteræ internæ: hæ posteriores ab intro labia contrahunt: priores illæ foras didicunt. Inter hæc denique rursum musculus quidam apparet in similitudinem sphyncteris, qui fibras omnes, & musculos virtute constrictiva comprimit, & restringit, Buccinator appellatus. Nascitur hic à summitate gingivarum, cumque his terminatur: qui per modum circuli intersecti fabricatus, & è fibris pluribus contextus est. Hic musculus tunica quadam leviter tangitur, quæ universam circumferentiam oris ambit, usque adeo illi ex illa parte connexâ, ut nulla unquam laceratione divelli, aut dissociari possit. Hujus ministerium est, ut nunc in unam nun in alteram partem cibos trajiciat, qui hoc modo dentium ope masticentur, & conterantur: Item ut inflandæ buccinæ distensione sua inservia. Hæc sunt quæ præsenti capitulo meminisse sufficiant.

HIEROGLYPHICA.

PArciora nobis hic, quàm alibi occurrunt, sive id factum sit, quod hanc corporis partem progenitores nostri tam providi ad usum particularem trahere noluerunt, cum per os reliqua cuncta exprimantur: aut vero quia os per semet solum figuratum aut depictum, formam admodum obscuram parumque cognoscibilem habeat; evenit itaque, ut insignem observationem in hac parte nullam statuere allaborarint. Dum nihilominus inverecundum hominem, & effrontem significare vellent, faciem repræsentabant cum partibus suis integram, sed privatam ore: quippe quod verecundia sedem figat in ore. Unde & apud Latinos, de impudentibus, & protervis dicitur: *Os non habet*: Quod vulgo inter Italos *Sboccato* dicitur. Inverecundia.

Hinc

Ex Pier. de Ore. Hinc Cato major, dum Lentulo improperaret, quod in faciem sibi spuisset: *Affirmabo omnibus inquit Lentule, falli eos qui te negant os habere.* Sic argute vulgatam hominis impudentiam percelluit, quamvis videretur id ad sputi copiam direxisse. De inverecundia, & impudentia memini jam me alibi ratiocinatum fuisse, nec ignoro rursum alibi occasionem inde ratiocinandi occursuram. Interim cum De viri verecund. Euripide hoc breviter dixero: *Maximum omnium vitiorum, quæ inter homines sunt, est impudentia.* Alludit ad hoc proverbium vetus: *Chi non ha vergogna, tutto il mondo ha in pugno:* Hoc est: *quisquis pudore vacat* (inquit Plutarchus) *omnium digito monstratur.* Verecundia luminosissima purpura est, & maxime decora quæ tingi in Vaticano possit, aut murice colorari; sed minimus impudentiæ nævus tantopere maculare eam potest, & deturpare, ut omnem adeo splendorem, omnemque genuinum decorem amittat; expressit hoc Antonius Abbas in Satyris suis:

Frascherie. *Come stilla caduta in veste rossa*
D' ebalio sangue, e piu difforme assai
Che su rozzo gaban macchia piu grossa.

In Bacchid. Hoc ipsum punctum Plautus tetigit dum ait: *Illum ego periisse dico, cui quidem perit pudor.* Et Euripi- In Supp. des: *Vir turpis verecundia moveri non potest.* S. Am- 1. De officiis. brosius item pro defensione virginis pudicæ, sic ajebat: *Est verecundia pudicitiæ comes, cujus societate castitas ipsa tutior.*

Porro cum de ore mihi sermo sit, ex quo saliva foras ejicitur, peropportunum videtur de hoc nonnulla meminisse. Invenio itaque significatum in his antiquitus esse, si quæ res aut improperio, aut omnino abjectione digna videretur, quod latini *amolitionem* nominare consueverunt. Veteres enim pru- Rejicere rem quandam. dentissimi viri cum hunc gestum expressuri essent, hominem pingebant, qui in actu erat ut spueret: Sic affirmat Theocritus: *Quæ maximè abhorrebant, quæque opprobrio habebant, eâ ignominiâ designabant.* Theocr. Adjungatur his primorum Christianorum quemque devotum, in more habuisse, ut audiendo turpiloquium aliquod, continuò expueret: Quod si hodie fieret, plura vasa sputis & salivis adimplenda essent: eousque hæc immundities increvit, mixtâ blasphemiis. Credebant illi expurgationem quandam & mundationem hoc genere agendi se assecutos. Hinc Tertulianus ajebat: *Cùm aliquid immundum flatu expuis.* Lib. ad Uxor. Qui sæpius attonito similis videbatur, eo quòd altissimus per divinam justitiam suam hujusmodi sacrilegos, qui fora publica, qui mercatorum fornices, qui domos his obscœnitatibus adimplent, non severè castiget, & in cineres redigat; quæ turpitudines nihilominus non solum ad perterrendos bonos, sed ad perfectos quoque scandalizandos valentissimæ sunt. Theophylus accommodate in rem Theoph. apud. Diogon. hanc ait: *Citius credendum est equo infreni, quam verbo incomposito.* Et Euripides: *Incontinens lingua* Euripid. in Ores. *turpissimus morbus est.*

Quamvis dentium principale munus sit masticare cibos pro nutritione & alimento humano: magnam nihilominus partem in hoc opere os nostrum sibi vendicat, quod receptos à dentibus, tanquam à manibus quibusdam masticandos tradit: occluso enim ore, frustra dentium structura est: cibatio igitur ad utrumque pertinet. Dicebat isthinc cum ænigmate doctissimo Heliacus apud Horum Appollinem: ab homine horas devorari: per quod ad hominis os locabat fasciculum, colligatum de rosis, spicis, & pomis.

Ingeniose admodum doctissimus vir Valeria- Pier. Hieroglyph. l. 33. nus ænigma hoc à prima fronte sua obscurissimum exponit, dicendo: Non sic intelligendum esse, ut

Quid per hoc intelligendum: quod homo horas devoret.

ut credatur homo materialiter devorare horas, cum hoc factu impossibile sit, nec enim corpus, nec figuram habent: sed si temperanter & ordinate vivendo, horis debitis cibetur homo. Utque demonstretur de tempore anni in tempus rationem & mutationem victûs instituendam, ad labia collocatur fasciculus, de quo supra memoratum est, ubi vernum tempus per rosas expressum est, æstivum per spicas, autumnale in pomis. Sic videlicet quatuor anni tempora, prout Horus Apollo scriptum reliquit, horæ nuncupabantur: Ita Persæ, & Assyrii nomine Horarum annales suos intitulant: A græcis item scriptores annalium Horographi appellantur. Hinc quoque Apollo, qui cum sole idem est, cum horarum conductor sit, earum Pater, & Horus appellatus est.

Dii ovo Horomazeni inclusi.

De quatuor & viginti horis diei, hanc fabulam Homerus recenset: Horomazenum, hoc est, solem, cum jam universitatis molem fabricasset, & in ordinem suum digessisset, viginti quatuor Deos ovo inclusisse: quod cum posthæc filii sui jocando perforassent, bonos inde malosque genios prodiisse sine discrimine: unde factum ut bona malis intermixta, orbem universum confusione, & omnium rerum perturbatione adimpleverint. Hic Pierius moralitatem (*L. C.*) singularem constituit, dum ait: *Ita quantacunque fruamur jocunditate, quocunque simus gaudio exhilarati, serus quid vesper vehat nescimus.* Hoc ipsum Euripidem persvasit, ut Mundum Lyræ compararerit, ubi sonus sit acutus, simul & gravis: ubi congeminentur vicissitudine perpetua Democritus semper ridens, & Heraclitus semper plorans. Ab eodem Horizonte proveniunt nubes, & serenitas: Atque ita dicitur homo manducare horas, dum easdem novit pro commodo, & utilitatibus suis impendere: quod jam supra tractatum est.

Cor ori immissum.

Rursum apud Horum Apollinem (sic Causinus refert) figura sequens exprimitur: homo, inquam, qui manu dextra cor humanum in os suum immittit. Per hoc indicari, citatus Author inquit, hominem integritate, & sinceritate comendabilem, qui verbo, facta conjungat: non nisi ea loquens, quæ in corde gerit: nec Pharisæis illis se similem reddens, de quibus increata Dei sapientia Redemptor noster Discipulos suos præcavere docuit, dum ait: *Omnia quæcunque dixerint vobis, servate, & facite, secundum opera vero eorum nolite facere, dicunt enim & non faciunt.* Prudentius ad hoc allusisse videtur, dum ajebat: *Cor, septum animæ.* Marcus Varro in octo partes humanam animam, Metaphysicâ distinctione divisit: ex his verò partem suam sensibus dedit, quorum numerus quinarius sit: sextam cogitationi: septimam parti generativæ, octavam dedit potentiæ loquendi. Hinc etiam anima nostra tanquam vitis frugifera propagines suas discriminatim huc illucque distendit, & subjecto corpori dispartitur. Sic quamvis multis sese verbis diversimode exprimat, internus animæ sensus unus nihilominus & idem est. S. Dionysius inquit: *Sentio mentem respondere capiti, opinionem cervici, pectori animum, cupiditatem ventri.* De materia hac, in tractatu de Corde abundantius & diffusius loquemur.

Hierogly. 7. Lib. 1. — *Matt. 23.* — *Ex Causino ut supra.* — *Lib. de Divin. Nom. cap. 19.*

MYSTICA ORIS.

PER Metaphoricam translationem os Deo attribuitur, prout in sequentibus patebit: ut enim humanus intellectus hæc mysteria comprehendat, nec improprium, nec vero absimile videri debet, siquidem sua membra altissimo Deo adscribantur, quibus membris verbum ipsum in cælis vestitum vivit. Sentiunt itaque Origenes, S Basilius, & Simon Cassiensis, quandoque per os divinum, intelligi virtutem posse generativam, & spirativam Dei. Per os autem sponsæ, virtus Dei, inquiunt, intelligatur, quæ omnem mentem illuminat: sicut & collocutiones Dei, quæ in penetralia animæ nostræ infundi solent: aut vero etiam, quia se prophetis olim quasi per humanum os explicuit: sicut illud de iisdem dictum est: *Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis,* & ea quæ sequuntur. Similes sensus occurrunt in Psalmis, Cantico Canticorum, in Ecclesiastico, & Threnis. Sic secundum supramemoratos, ex eodem ore divino egredi dicuntur, quæ certissima sunt; prout legitur in Deuteronomio: *In omni verbo, quod egreditur de ore Domini:* id quod Isaias confirmat.

Cant. hom. 1. Psalm. 32. Lib. 8. c. 4. — *Hebræor. 1.* — *31. 137. 124. 45. 1. 3.*

Ubicunque in sacris literis mentio fit oris Domini (de quo loci copiosissimi sunt in Deuteronomio, in Psalmis, in Proverbiis, in Isaia, prout illud Davidis est: *Os meum loquetur sapientiam: inclinabo in parabolis, &c.* & similia) per concomitantiam os Christi intelligendum est, lex quoque Dei, & lex Christi: sic commentantur Sanctus Ambrosius, Augustinus, & Gregorius. Per os Patriarchæ Joseph quo fratres suos osculatus est, tum cum se cognoscendum dedit, sicut in libro Genesis habetur, figuratur, juxta mentem Eucherii os Redemptoris, quo præcepta nobis suggerit, electosque suos osculatur. Sic per verba Job, quibus se ad benedicendum Domino elevavit, & in binis libri ejus locis sic habetur: *Aperiens Job os suum;* tum præterea cum vir hic patientissimus servum suum precatur, intelligitur, inquit Beda, Christus factus homo, qui Judæos deprecando instruebat. Per os sponsi, in Cantico, cujus desiderata oscula anima sancta diligit, dum ait: *Osculetur me osculo oris sui.* inspiratio divina figuratur; juxta mentem S. Hieronymi. Et juxta Sanctum Augustinum, & Gregorium, eloquia Domini, ejusdemque præcepta, potissimum charitatis, de quibus locus est eximius in lib. 1. Reg. cap. duodecimo, & in Isaia per capita complura. Eucherius supra id quod poëta coronatus inquit: *Os meum aperui, & attraxi spiritum.* Sicut in Proverbia quoque, insinuari Prophetas inquit, quorum ministerio Altissimus veritatem nobis aperit sempiternam. In eo quod ad prophetam Moysen dixit Dominus (ut videlicet eum ad opus illud magnum, ad quod accinctus jam erat, animaret) *Perge, & ego ero in ore tuo, doceboque te, quid loquaris:* exponit S. Ambrosius: *In ore Moysi dicitur esse Deus, quando legis mysteria aperit.* Hoc os, juxta testimonium ejusdem, in prophetis aperitur, (sicut in superiori psalmo) cum prophetiæ eorum adimplentur: sicut in Ezechielem idem ipse commentatur. Per os Dei: de quo Matthæus Evangelista meminit, ubi ait: *Ascendit in montem, & cum sedisset, aperiens os suum, docebat* (sic inquit Rupertus Abbas) Doctrina ejus sancta intelligenda est.

48. 55. 1. 188. 2. 3. 62. — *In Psal 108. De essent. Divin. 4. Mor.* — *Gen. c. 45.* — *Fortitud. Spirit.* — *Iob. 3.* — *Iob. c. 19.* — *Beda in Prov.* — *cap. 1.* — *In Isai. 54.* — *De essent div.* — *12. 30. 40. 58.* — *Psal. 118.* — *Euch. fort. spirit. 1.* — *Exod. 4.* — *In Psal. 118.* — *De Abrah. 10.* — *Matth. c. 5.* — *In Matthæum.*

Supra id, quod altissimus Dominus Moysi servo suo magnoque prophetæ promissionem illam ingentem dedit, se ore ad os cum eo locuturum esse, sicut illic in libro Numerorum: *Ore ad os loquar ei palam,* Isidorus Clarus commentatur: *Ubi Moyses accepit Æthiopissam (Christus Ecclesiam) locutus est ei ore ad os, hoc est revelavit arcana, & non in ænigmate, seu velamine literæ.* Huic sensui Tertullianus item se subscribit, & adjungit, intelligi insuper incarnationem verbi, ejusdemque in mundo manifestationem. Ejusdem omninò sententiæ sunt Sancti Basilius, & Augustinus, quod ubi in sacris literis fit oris mentio, illic mentem, vel cogitationes posse intelligi, ubi laus

Cap. 12. — *In hunc locum adversus Marcionem.* — *In Psal. 108.* — *De mendacio. 1.*

laus divina celebratur, quam in labiis nostris versari semper oportet. Idcirco mysteriosa semper, semper provida Ecclesia in officii divini exordio sic intonat: *Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.* Dictum Davidicum est: eadem autem significatio in libro Job diversimode reperitur. Et hoc est os cordis de quo Redemptor ipse per S. Matthæum inquit: *Quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Hinc propheta Regius inquit: *Pone Domine custodiam ori meo.* In mandato illo, quod fit ad Ezechielem prophetam: *Aperi os tuum, & comede quacunque ego do tibi:* sic Sanctus Gregorius commentatur: aperiendum esse os cordis, ut verbum divinum, divinaque recipi possint mandata.

Psal. 50. Ps. 80. ps. 118. & 137. Job. 3. Matth. c. 15. Cap. 2. 1. Reg. & 2. Moral.

Per os Annæ Prophetissæ, quæ Deum sic alloquebatur: *Dilatatum est os meum super inimicos meos, quia lætata sum in salutari tuo*, citatus S. Gregorius insinuari rationem mentis, intelligit, cujus virtute lingva solvitur in verba, & ratiocinatur: pari actione, ubi David ait: *Os meum repleatur laude*, Sanctus Basilius sic habet: *Os repletur gaudio, cum ex mentis affectu laudat Deum.* S. Ambrosius cum ingeniosa consideratione nomen oris ad rostra avium traducit, quæ idem ministerium adimplent, & ait: in homine religioso ramum olivæ esse in ore, cum in eo laus divinæ misericordiæ versatur, & cum splendor divinæ sapientiæ annuntiatur. Venerabilis Beda, supra promissionem illam præfatam, qua Deus Moysi spopondit, se aperturum os ejus, & labia ejus redditurum fecunda in conspectu Regum, prout liber Exodi continet, hanc reflectionem format: aperiri hoc os, cum & divinissima Dei gratia infunditur.

1. Reg. 2. Ps. 125. De abditis rerum. 5. Exod. 4.

Duo loci ejusdem sententiæ in literis sacris inveniuntur, quorum alter de Ezechiele est, alter de Apocalypsi Joannis, ubi Deus ad prophetas hos volumen manducandum porrigit, quorum uterque sic ait, ille quidem: *Et aperui os meum, & cibavit me volumine illo*, alter verò: *Et factum est in ore meo tanquam mel dulce:* super hæc S. Hieronymus refert: *aperto ore largitus est mihi cibos, ut initia voluntatis in nobis sint, & perfectionem beatitudinis à Domino consequamur.* S. Augustinus aliter super hæc ipsa sententiam suam declarat, dum ait, in his intelligendam esse animam spiritualem, cui miræ dulcedinis sit liber divinorum præceptorum. Vult S. Basilius, quod ubi regius cantor ait: *Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam*, rectam illic fidei confessionem intelligendam esse.

Ezech. 3. Apocalyp. 10. In hunc locum. In hunc locum. Psalm. 48.

Per id quod Petrus jubente Redemptore nostro ad mare se contulit, illicque piscem deprehendit, habentem in ore suo monetam quæ statera nominabatur, sicut in Matthæo invenitur: S. Ambrosius docet, comprehendi hoc loco integritatem fidei, quam decet in ore fidelium semper versari: hanc non habent, ait Richardus de S. Victore, qui quamvis virtutem confessionis agnoscant, nihilominus admonitionem omnem respuunt: unde illud eis psalmistæ convenit: *Os habent, & non loquentur:* cum eo quod deinceps de humanis sensibus reliquis subjungitur. Os sacci, quod olim Benjamin fratri suo minimo, repleri thesauro regio Joseph præceperat, ut eum posthæc furti insimulare posset, sicut legitur in Genesi, figura erat prædicatoris boni, sicut Pauli Apostoli; sententia est Ambrosii, Gregorii, & Origenis. Idem protendit os Annæ, quod per totum Ecclesiæ corpus dilatatur, dum Ecclesia augetur: ubi Evangelica doctrina per orbem universum dilatata intelligitur. Confirmantur hæc per verba Ecclesiastæ: *Omnis labor hominis in ore ejus.*

Matth. 17. In Lucam. 7. Psal. 113. 134. De somn. Nabuch. 42. 44. De Ioseph. 11. 1. Reg. 12. 1. Reg. hom. 6. Eccle. 6.

Ubi gloriosi illi labores intelligendi sunt, quos verbi prædicatores in functione sua exantlare solent. Quod ipsum in Cantico exprimitur, ubi ait: *Guttur tuum, sicut vinum optimum.*

Cap. 7.

Locus Genesis est ubi Patriarchæ Jacob de clauso putei ore aperiendo præcipitur: per quod S. Ambrosius obscuritatem literalis intelligentiæ figurari inquit. Dictum illud prophetæ Regii: *Cujus maledictione os plenum est, & amaritudine, & dolo: sub lingua ejus labor, & dolor:* qui sensus pariter in psalmo primo & vigesimo occurrit: Arnoldus Carnotensis, Origenes, & S. Hilarius docent, de maledicentia Judæorum in passione Christi intelligendum esse. Os item peccatoris dolosum (de quo idem David) de scelerato & infideli Juda sumendum est. Monstruosa bellua illa, de qua in Daniele memoratur, *quæ habebat os loquens grandia:* juxta mentem superiorum, Anti-Christi denotat adventum, qui ore dæmonis locuturus sit. Per mel item, quod pauper ille Jonathas se fassus est in summitate virgæ suæ gustasse, S Gregorius inquit, complacentiam & satisfactionem laudis posse intelligi. Leprosus, qui in signum infectionis præcipitur vestimento suo os operire, juxta mentem S. Gregorii, Hieronymi, & Origenis, os hæreticorum denotat, hominumque sceleratorum, quibus prædicatio interdicenda ne auditores suos corrumpant. De quibus optime propheta regius: *Quorum os locutum est vanitatem, dextera eorum repleta est muneribus.*

Gen. 29. 2. Corinth. Psal. 9. In Psal. 21. 5. Rom. 3. Part. 5. 144. Psal. 108. Dan. 7. In 1. Reg. 14. Levit. 13. In Reg 14. in Zachar. In Lev. hom. 8. Ps. 143.

Ad id quod prædictus propheta inquit: *Salva me ex ore leonis*, adjungit S. Gregorius, hic potestatem hominum perfidorum, intelligi: os autem serpentis Leviathan (de quo liber Job) juxta S. Hieronymum, suggestiones, tentationes, & blasphemias Dæmonis indicat; idem Author per os Dæmonis prædicatores, & Anti-Christum intelligit. De loco Isaiæ, ubi ait: *Dilatavit infernum os suum*, deducunt Sancti Hilarius, Hieronymus, & Gregorius: desiderium illud figurari, quo Diabolus deglutire Christianos exoptat. Id quod in Job legitur: *Condemnabit te os tuum, & non ego, & labia tua respondebunt tibi*, de hæresi S. Basilius, Beda, & Origenes intelligunt. De eo quod coronatus propheta inquit: *Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant* primus ex illis ait: *Ore benedicere, & vitia virtutum nomine palliare, aut prætextu boni, ad malum inducere.* Usque adeo copiosæ sunt expositiones supra hanc corporis partem, sanctorumque Patrum sententiæ, prout tibi superiora satis demonstrant: quare ne volumen integrum de materie hac sola inferciam, spero tibi suffecisse quæ dicta sunt, ut nonnihil etiam afferam

Psalm. 21. In Iob. 41. In Psal. 68. In Isai. 5. 20. Moral. Iob. Cap. 15. In Psal. 61. In Ierem. 8. In Prov. 30. Psalm. 16.

DE MYSTICIS LABIORUM.

MAgna illa fiducia, quam demonstravit in Deo se collocasse, venerandus mihi semper & adorabilis vir David, cujus gloriosa gesta & à me jam alibi descripta sunt: hæc inquam fiducia, qua sic ait: *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras*, Sanctis Augustino, & Gregorio ansam dederunt hæc sequentia commentandi: his verbis exprimi ajunt tam novum, quàm antiquum testamentum, quæ sibi invicem consonant, & mentem nobis divinam exponunt. Atque hoc est, quod Sapientia in Proverbiis ait: *Voluntas Regum labia justa: qui recta loquitur, diligetur.* In imprecatione illa, quam Sophar Naamathites supra Job format: *Utinam Deus loqueretur tecum, & aperiret labia* sua

Psalm. 16. De essent. Divin. Moral. 10. Prov. 16. Iob. c. 11.

fortitud. Spirit. *sua tibi*: Eucherius judicium divinum intelligit, quod tum aperietur, cum voluntatem suam per judicia manifesta semoto omni velamine hominibus declarabit. Hæc labia tum plena indignationis erunt, & furoris, cum Christus Judex contra impios sententiam fulminaturus est: clarissima in hunc locum sententia est
Cap. 30. Isaiæ: *Labia ejus repleta sunt indignatione, & lingua ejus, quasi ignis devorans.* Gratia illa, de qua *Musicus meus armatus* loquitur, quæ in labiis Sunamitidis
Ps. 44. dispergitur: *Diffusa est gratia in labiis tuis*, & illa in
Iud. c. 9. Judith viduæ labiis, cujus meminit historia ejus sa-
In Ps. 44. cra juxta S. Hieronymum & Bedam prædicatio Christi tam speciosa, sicut ipse est, & ardentissima ejusdem charitas intelligitur, qua immolari vitam suam pro humano genere voluit. Id quod sapientia inquit:
Prov. 8. *Labia mea detestabuntur impium*, utrumque testamentum in his labiis Beda intelligit: in attestatione veritatis, & detestatione malorum. In altarium, & mensarum, labiis quæ non nisi palmi unius erant, &
Cap. 40. quæ holocausta sustinebant, de quibus in Ezechiele
In Ezech. hom. 2. fusius legitur, S. Gregorius Prædicatores designatos ait, qui populum docent ut res & magnas & exiguas in unitate fidei unius operentur: hoc idem in labiis Annæ Prophetissæ figuratur, sicut jam supra relatum est.

In vita illa decora & coccinea, cui sacrum canti-
Cant. c. 4. cum sponsæ labia comparat: *sicut vitta coccinea labia tua*: S. Ambrosius eundem sensum deducit, ad-
In ps. 18. jungendo quod hæc sanctissima functio coccineo Jesu Christi sanguine, & sanctorum martyrum, post passionem purpurata fuerit: idem sustinent Sancti
In ps. 44. Basilius, & Hieronymus. Labium electum de quo
In Sophon. 31. Deus apud Sophoniam ait: *Reddam populis labium*
Sophon. 3. *electum, ut invocent omnes in nomine Domini.* Beda,
Prov. 12. & Rupertus Abbas, ad sinceram confessionem applicant: & hoc est labium veritatis firmum, ac per-
In Exod. 7. petuum, de quo in proverbiis fit mentio. Eandem
Exod. 30. significationem habet labrum æneum, (sic Grego-
hom. 7. rius & Hesychius autumant) de quo Exodus memo-
Levit. 8. rat, & in quo Sacerdotes lavabantur: his addunt, significari itidem lavacrum baptismi, & compunctionem peccatorum, junctam lacrymis, & desideriis. Labrum hoc inter altare, & tabernaculum, collocatum erat, mediante enim passione Christi (inquiunt præmemorati) in qua solum hæc superiora virtutem suam nanciscuntur, ad paradisi tabernaculum contendimus. Compositio labri hujus ænei descripta
30. 35. 38. 40. 8. est in Exodo, & Levitico. Rupertus Abbas per mare illud conflatum & fabricatum per modum lilii,
In 2. Levitic. quod in Templo collocatum erat, figurari censet passionem Christi, cujus merito baptizamur, & salvamur: quia verò totum è speculis contextum erat, exempla nobis Scripturæ Sacræ, sanctorumque Patrum manifestantur. De beato illo sæculo, quo inter filios Noë, & generationes illius, sacer textus, &
Gen. 10. historia inquit: *Erat terra, labii unius, & sermonum eorundem*, has considerationes præclaras Isi-
In hunc locum. dorus Clarus deducit: *Videtur linguam illam hebræam fuisse, cui omnes orientales linguæ magna ex parte consentiunt; conservata autem fuit in Abraham, & Dei cultoribus.* Hic modus singularis quo
In Ps. 62. labio uno plures loquuntur, ab Hilario, Augustino,
In Ps. 7. & Gregorio ad unitatem charitatis refertur, & ad
8. Moral. sensus concordantes rationi: iidem sentiunt, quod labia cordis in Isaia exposita, figurare possint fortitudinem producendi cogitata, quæ non nisi perfecta esse, & munda oportet: alioquin hæc eadem labia maculata, & polluta essent, sicut idem propheta meminit: *Vir pollutus labiis ego sum.*

Hoc quod David inquit: *Exultabunt labia mea cum cantavero tibi*: Origenes sic exponit: intelli- *In Isai. hom. 5.*
gendum esse de mente, cum grata & accepta est Al- *In Ep. Et renatum est.*
tissimo. Sic ait Hieronymus: *Et labia cordis implebuntur jubilo, & felicitate, quando plus videbunt, quàm explicare possint.* Labia polluta, juxta præmemoratos itidem in hoc sensu accipi poterunt, ut mentem denotent junctam ignorantiæ, sic illud supra de Isaia relatum est.

Per labia habitatorum Sennaar, de quibus dicitur: *Erat vox sermonum, & labii unius*, qui communi consilio stellis ipsis bellum indixerant: *faciamus turrim cujus culmen pertingat ad cælum*: potentia magnatorum intelligenda est, qui in malo sibi uniuntur, sic Philo hebræus commentatur. Inter maximos dolores suos positus Job, ajebat: *Derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos.* Supra hoc ejusdem mentis sunt Gregorius & Hieronymus: posse hic fi- *De confusion. linguarum c. 19.*
gurari sermones, & colloquia, quos cum dilecto Magistro suo redivivo post mortem ejus Apostolica turba tenuit, quibus videlicet tum virtus omnis bonorum operum omnisque stimulus correctionis, emarcuisse videbatur. In versiculo illo psalmi undecimi:
Labia nostra à nobis sunt: Sanctus Cyrillus Græco- *Cap. 12.*
rum facundiam intelligit, qua inflati, & præfidentes incedebant, hæc corde & ore jactando, se inventores & principes eloquentiæ.

Id quod liber Job ait: *Commutans labium veracium, & doctrinam senum auferens*: Isidorus Cla- *In hunc locum.*
rus de his intelligi vult, qui magna authoritate præditi, & quibus magna concredita sunt: S. Grego- *11. Moral. 10.*
rius item affirmat, hæc intelligi de Judæis ante Redemptoris adventum iis prædicatum. Maximè mihi propria videtur expositio, quam dant Origenes, &
Ambrosius, ad illud nimirum Psalmistæ mei corona- *De Am. 11.*
ti dictum: *Venenum aspidum sub labiis eorum.* Item *In Matth. Cant. 15.*
alibi: *Molliti sunt sermones ejus super oleum, & ipsi* *De Virgin. 3.*
sunt jacula: dicunt enim in his intelligenda esse labia *Ps. 13.*
Scribarum, Sacerdotum & Pharisæorum contra Chri- *Ps. 54.*
stum, sub quibus fel gerebant, & venenum aspidum.
Hoc ipsum illis Redemptor in Matthæo impropera- *Matth. c. 26.*
bat: *Populus iste labiis me honorat, conantem eorum longe est à me.* Hæ duplicitates, & fraudulentiæ in 29. 15. 7. 58.
Isaia, Sancto Matthæo, & in psalmis condemnantur. 139.

Dictum illud Davidis, viri nunquam sat laudandi *Psalm. 119.*
nec sat laudati: *Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa*, Sanctum Ambrosium *In Ps eundem.*
& Origenem inducit, ut his credant intelligi oportere *In Ezechiel. hom. 8.*
suggestionem dæmoniorum, hominumque perversorum, qui aperte ad malum instigant, & ad perseverandum in peccato. Idem ipsum significatum volunt illic ubi Spiritus Sanctus de Meretrice illa impudenti loquitur: *Favus distillans labia meretricis: ni-* *Prov. 5.*
tidius oleo guttur ejus, novissima autem illius quasi absynthium, cum iis quæ sequuntur: quibus adjungunt, non minus in his hæreticorum prædicationes figurari tum & voluptatis lenocinia.

Locus ille Ezechielis obscurior esset, ubi ait: *Ascen-* *Ezech. 36.*
distis super labium linguæ, & opprobrium populi, nisi *In hunc locum.*
eum Isidorus Clarus his verbis explicuisset, hoc est: *Estis fabula omnibus*: Quamvis S. Hieronymus sic dicat: *Labium linguæ dicuntur ascendisse montes Israël, quando tempore persecutionum Ecclesiæ, infideles Proceribus Ecclesiæ, &c.* De labiis Moysis, quæ post collocutionem Dei incircumcisa fatetur, glossa commentatur, hic literam legis Mosaicæ intelligendam: cujus observantia post adventum Chri- *In Exod.*
sti inutilis, & muta facta est, siquidem ei frater Aaron non jungatur, hoc est, sensus spiritualis. Et hic ego quoque, dum linguæ mutæ mentionem agimus, obmutesco, & finem facio, ad sequentia testi-

festinando: sensus autem magis elucubrati, & fusius dilatati, in Sanctorum Patrum voluminibus & doctrinis inveniri poterunt.

HISTORIÆ, RITUS, OBSERVATIONES, & CONSUETUDINES de OSCULO.

Usque adeo sibi invicem correlativa sunt os, & osculum, ut fieri de alterutro horum mentio non videatur posse, nisi invicem & correlativi sui mentio fiat. Sed hoc ipsum osculum siquidem limites honestatis & pudicitiæ excesserit, turpissimam honori maculam infligit, & pro omni adeo conditione & statu famæ derogat: in hoc ego Capitulo coram omnibus contestatum volo Satyricum illud: *Matrona, pueri, virginesque vobis, pagina nostra dicatur*, & alibi: *Nuda recede Venus, non est tuus, iste libellus:* De tribus illis nominibus in quæ osculum dividitur, in *basium* videlicet, *osculum*, *& suavium*, Theologi sic loquuntur, tripliciter illud imprimi posse, primo in signum urbanitatis, amicitiæ, vol cognationis, & hoc *osculum* appellatur: secundum fit causa matrimonii, & *basium* nominatur: ultimum quod nomen *suavii* obtinet ex libidinosa, & carnali concupiscentia provenit. Rursum aliud est osculum sanctum, de quo anima sancta: *Osculetur me osculo oris sui:* & Apostolus Paulus: *Os nostrum patet ad vos ô Corinthii.*

Martial. lib. 5. lib. 8. Ex theatr. Vit hum. Lit. O. P. 136. Differentia osculorum. Pint. Ramis. Spicil. Sacr. Cap. 25. n. 9.

Invenitur consvetudo erudita apud Antiquos, ubi paterfamilias, aut qui ad convivium invitaverat, portari sibi poculum plenum jubebat, cumque illud delibâsset, & osculatus esset, ferri in gyrum præcipiebat, ut omnes simul convocati, aut filii familias in signum reciproci affectus, & benevolentiæ gustarent & osculentur, quod tantundem erat, ac si se invicem osculati essent. Abydeni itidem, prout Petrus Crinitus refert, confecto prandio super disco quodam infantem nudum portabant, cujus pectus & genas assidentium quisque pro more patriæ osculabatur. Utque ad poculum revertar, eruditi locum quendam Philostrati notant ubi sic habet: *Labris attingens, imple pocalum oculis, & præbe rogantibus:* Quod hunc sensum continet: cum osculatus fueris, & degustaveris, aliis quoque ad eadem facienda præbeto. Eundem in cælis usum esse Lucianus Fabulosus asserit, dum de Junone & Jove sic loquitur: *Quando bibens poculum pincernæ tradebam, petebat ille statim ibidem bibere, acceptumque poculum osculabatur, & oculis admovebat.* Allusit ad hoc Juvenalis, dicendo:

Infans in gyrum portatus ad oscula. In Epist. In Dialog.

> *Quando propinat*
> *Virgo tibi, sumitq; tuis contacta labellis,*
> *Pocula.*

Satyr. 5.

Sed de fabulis ad Evangelium progrediamur. Actum amoris exercuit Redemptor noster cùm in sacra cœna pretiosissimum poculum divinissimi sangvinis sui ore ad os discipulis suis tradidit, dicendo: *bibite ex hoc omnes.*

Rursum consvetudo fuit antiquitus non solum pedem ipsum, sed & vestigia illius, in contestationem venerationis, osculari: sic Mardochæus ut omnem à se odii, aut rancoris adversus Aman, suspicionem amoveret, ajebat: *Libenter pro salue Israël etiam vestigia pedum ejus deosculari paratus sum* Hunc morem item, ait Sanchez, apud Persas usitatum fuisse olim, ut Regibus suis plantas pedum oscularentur; prout hodie quoque cum sanctiori veneratione, & obsequiosa reverentia erga summum Pontificem fieri consvetum est. Ad hoc allusit Martialis, dum ait:

Esther. 13. Osculari pedes. lib. 10.

> *Ad Parthos procul ite pileatos,*
> *Et turpes, humilesque supplicesque*
> *Pictorum solia basiate Regum.*

Unde patet quod non solum pedes, sed terram illam, ubi pes vestigium suum fixerat, oscularentur. Scaliger cum expositione sua locum quendam sat obscurum Marci Varronis illustrat, dum ait: *Quæ solo teri possint sola terræ.* Huc referenda Isaiæ verba; cum ad eum Deus sic fatur: *Humiliaberis, de terra loqueris, & de humo audietur eloquium tuum:* & alibi: *Vultu in terra demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum tingent.*

Cap. 29. Cap. 49.

Hunc morem plures Romanorum Imperatorum æmulati sunt, cum in tyrannidem degenerarunt: unde Lampridius de Severo Imperatore refert: *Ipse adorari se vetuit, cùm jam cœpisset Heliogabalus adorari Regum more Persarum.* Hæc monstruosa consvetudo primordium suum ab Caligula Imperatore impio sumpsit, cujus nomen à caligis derivatur, quod pro calceis nonnunquam usurpatur. In his diffusior est Seneca: quem hic in compendio referam, quantum scilicet materia hujus loci exigerit. Ait itaque hic Magister morum: *Cæsar dat vitam Pompejo, Penno deinde absoluto, & agenti gratias, porrexit osculandum sinistrum pedem.* Et paulò infra: *Quid hoc contumeliosius, si vir consularis aurum, & margaritas in calceis osculatus est: & alioqui nullam partem in corpore ejus electurus, quam purius oscularetur. Homo natus in hoc, ut mores liberæ civitatis Persica servitute mutaret: Parum judicavit si senator senex, summis usus honoribus, in conspectu Principum supplex sibi eo more jacuisset, quo victi hostes victoribus jacuere. Invenit aliquid infra genua, quò libertatem detruderet: non est hoc rempublicam calcare? Et quidem, dicet aliquis (nam potest ad rem pertinere) sinistro pede.* Hunc morem antiquum fuisse, authoritate sua corroborat Xenophon de Cyro Monarcha, dicendo: *Deosculabantur Cyro manus, pedesque.* Idem apud alias gentes confirmat Nonius *Electræ osculatur manum, oculos pedesque summos.* Et Silius Italicus patrem inducit, qui impietatem filii detestatur, ut sequitur:

Lamprid. in Alexandr. Sever. lib. 2. de Beneficiis. c. 7. Xenophon. Nonius lib. 4.

> *Cum senior tanti pondus conaminis ægra*
> *Jam dudum vix aure ferens, tremebundus ibidem*
> *Sternitur, & pedibus nati prava oscula figens.*

Dionys. 5. l. 11.

Capitolinus de fastuosa Maximini ambitione sic loquitur: *In salutationibus superbissimus erat, & manum porrigebat, & genua osculari sibi patiebatur, nonnunquam etiam pedes, quod nunquam passus est senior Maximus, qui dicebat: Dii prohibeant, ut quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat.* Solebant autem tyranni tum pedem porrigere cum lutulentus esset, ut tanto deformiorem & duriorem hunc actum prostratis facerent; unde Valerius Maximus de Pisone inquit: *Per id tempus quo tristes de eo sententiæ ferebantur, repentina vis nimbi incidit, cumque prostratus humi pedes Judicum oscularetur, os suum cœno replevit, quo conspectu totam quæstionem à severitate ad clementiam & mansvetudinem transtulit.* S. Chrysostomus, Augustinus, & Hieronymus scribunt in primitiva Ecclesia morem viguisse, ut boni Christiani Sanctorum, præcipuè martyrum pedes deosculárentur.

Iulius Capitol. lib. 8. c. 1. Homil. ad popul. Antioch. Serm. 22. de verb. Apost. in Ep. ad Pammachium.

Nec solum taliter plantis pedum dabantur oscula, sed insuper, illic ubi pedum erant vestigia, prono pectore se humi sternebant, usque adeo se vilipendentes, ut saxa etiam & arenas, ubi fixa fuerant, osculari non dedignarentur: Hac occasione Pater Sanchez locum illum Isaiæ, supra jam citatum exponit: *Et erunt Reges nutritii tui, & Reginæ nutritiæ tuæ: vultu in*

Osculari pedes sanctorum. Usus osculandi eorum vestigia. Cap. 49.

in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent. Hoc ipsum in eodem adhuc capite reiteratur. Quod Persarum consuetudini congruit. Adhoc Armatus Cantor meus alludit: *Adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus.* Huic conforme est illud Nonii, cùm ait: *Et osculatus est innumeris osculis, occultè repens, locum, ubi pedem poneret, & quem calcavit pulverem.* Inter latinos Silius Italicus inquit:

Ps. 131.
lib. 42. Dionys.
lib. ult. ad suam Thebaid.

Vive precor nec tu divinam Æneida tenta,
Sed longè sequere, & vestigia semper adora.

Plinius item ad Trajanum suum, cum prius ei multa millia felicitatis præsagia devovisset, sic denique ait: *Veniet tempus, quo templum magnus hospes impleveris, ut tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia eisdem in locis monstrabuntur.* Eidem omnino simile exprimit Claudianus, ubi de volucribus tractans, quæ Phœnicem sequuntur, ita concludit:

In Panegyr.

Nec quis tantis è millibus obvius audet
Ire Duci, sed Regis iter flagrantis adorat.

In quo loco *adorare iter*, idem est ac osculari, & adorare vestigia. Hic mos originem suam ab Hebræis traxit, qui terram osculabantur, ubi Deum habitasse opinati essent. Quæ consuetudo quam diu his limitibus coërcetur, me judice, laudabilis est, & sancta: cujus exemplar nobis hodiedum è Cœnobitis quidam eximiæ religionis & observantiæ, adversum superiores suos exhibent: sed exceptis his, excepto item Pontifice maximo, quod his amplius est, affectatum, vanum, & irrisione dignum est. Hinc, ut ad Hebræos denuo revertamur, S. Isidorus supra id quod dicebatur ad Josue: *Solve calceamenta de pedibus tuis, locus in quo stas, sanctus est*, sic ait: *Quomodo Jericho terra sancta est, quæ ab hostibus detinetur? sed forte quocunque venerit Princeps, virtus Domini sanctificat locum.* Unde Plinius ipse quoque vestigia primorum Ducum sacra nominat, & Silius Italicus:

Iosue. c. 5.
S. Isidorus in hunc locum. lib. 5.

Has umbras nemorum, & convexa cacumina cæli,
Calcatosque Jovi lucos, prece Bostar adora.

De pedibus, qui si ordo observetur, ultimum sibi locum vendicant, sed propter eruditionis copiam, & narrationis contextum hic in primo sunt, ad os rursum transimus: de osculo itaque officioso & civili apud Herodotum invenio, Persas, cum obviam sibi invicem venissent, loco salutationis, reciproce sibi faciem osculari solitos: quique inter eos dignitate videbatur inferior, osculum quoque paulo inferius figebat: qui autem multis gradibus major erat adorabatur. Recenset Plutarchus, & Geraldus, quod adolescentes semet osculando, sibi invicem ambas prehendebant auriculas. Cujus rationem hic posterior adducit: *Eo quod puerorum* inquit *aures bonis moribus sint imbuendæ.* Alexander scriptum reliquit, milites Romanos dexteram victricem Imperatorum triumphantium solitos osculari: hinc Sophocles Oedipum suum sic loquentem inducit:

Herodotus l. 1.
Dialog. 6.
Hist. Poetic.

Et mihi dextram Rex præbe, ut
Tangam, & osculabor, si fas, tuum caput.

lib. 4. Dionys.

Nonius item: *Electræ osculare & manum, & caput, & pectus frontemque Hemationis.* Sic inter nos Italos mos durat, ut magnatibus manus osculemur: hinc Polydorus Virgilius ait: *Religionem aliquam esse in dextera, quæ in fide porrigitur, quæ osculis aversa appetitur.* Idem confirmat Apulejus. Refert Plutarchus, morem Romanorum fuisse, ut fæminarum, quibus cognatione vel consangvinitate conjuncti fuissent, faciem oscularentur: rationem insuper adjungit: id factum, ut occasio esset, olfaciendi si vinum redolerent, quorum usus eis interdictus erat, ne lubricitate peccarent: qui ritus in vituperium non caderet, si non itidem per hunc ipsum infelices paleæ, succedente libidine in cineres redigerentur: itaque salutare est monitum Sulmonensis:

Polydor. Virgil.
Plin. l. 1.
L. Asini sui. 2.
In Problem.
de Claris mulieribus.
Osculari in facie.

Nec vini, nec tu Veneris capiaris amore:
Uno namq; modo vina Venusq; nocent.

Matronæ Anglicæ, liberiores Romanis, prout Polydorus jam citatus docet, in more habent, quemque obvium, non solum cognatos suos, sed quoscunque salutare volunt, osculari in facie: qui mos proinde Galliam universam pervagatus est, ad Allobroges vel in Sabaudiam usque penetrans: sed osculum sine mora temporis est, & extremis tantum labiis, cum omni decentia, & honestate. Fæminæ Principes nihilominus, & claro sangvine natæ, in locum faciei manum osculandam præbent: sicut invicem viri faciunt, præbendo dextram.

Lib. 4. c. 15. de Invent.

Recenset Plutarchus, quod Principibus quoque osculum dabatur: Hinc Chares Mitylenius benignitatem Alexandri M. deprædicat, qui cum potionem vini in vase quodam delibasset, vicino suo gustandum dabat & hic rursum viciniori sibi, dum in circulum transisset: posthæc quisque eorum se levans Regem suum osculabatur, & excepto Clitone, qui Regem fortasse jam offenderat, quam offensam etiam cum dispendio vitæ suæ eluit. Cælius item scribit Imperatores Romanos cum iter facturi essent, convocato senatu quemque senatorum in facie osculatos fuisse: illi vicissim Imperatoris dextram osculabantur: quæ consvetudo idcirco laudabilis erat, quod amorem, reverentiam, & concordiam demonstrabat: idem confirmat Alexander.

Osculari Reges.

Legati insuper à Principibus urbium, ad quos legabantur, cum osculo salutabantur. Hinc Sabellicus de Severo commemorat, (qui posthæc Imperator fuit) quod cum quidam de vili famulitio suo, post longum temporis spacium, quo Dominum suum non viderat, eidem occurrens osculo salutare ausus fuisset, is malè ferens temeritatem, eum fuste exceperit, juxta legem antiquam: *Legatum populi Romani plebejus homo non amplexaberis.*

Alex. l. 2. c. 9.
Osculum dabatur olim Legatis.
Sabellicus l. 5. En. 7.

Olim item filiis à patre osculum dabatur. Unde Isaac, antequam Jacob filio suo benedictionem impertiretur, osculo & amplexu eum suscepit: *Accede huc fili mi, ut deosculer te*: sic in sacra Genesi legitur. Quod David item cum Absalone fecit, cum ab exilio revenisset: prout Regum liber secundus habet. Eodem modo prodigum suum excepit amantissimus pater, sicut Evangelium docet. Nullo sibi pudori reputabant olim, nec verò indecorum rebantur antiqui, siquidem in foro publico etiam vir uxorem suam oscularetur. Unde Alexander tradit, Marcum Catonem Censorium à senatu remotum fuisse per Manlium, quod quandoque non sat honeste, spectante filia uxorem oscularetur, dicentem se non nisi cælo tonante id facere. De Amalezunte Regina Longobardorum historia continet, quod cum sponsalitia sua cum Theodato viro summæ virtutis contraxisset, eumque sibi obvium habuisset, ille vero desiliens equo, & inclinatus manum ejus deosculatus esset, illa subridendo respondit: *Non manum tantum, sed faciem osculari oportet, ut ita non subditũ amplius, sed Maritum se agnoscere declararet.* Consvetudo osculandi inter Matronas Romanas ab Trojanis initiũ sumpsit. (sic Plutarchus ait) Dum enim hæ tempestate in has partes conjectæ essent, ut sibi populũ conciliarent, obviũ quemq; osculo salutabant: qui mos, usque adeo inter latinos acceptus fuit, ut inde matrimonia contracta, gentisque associatæ fuerint: qui mos postea tempore multo invaluit. Hæc consuetudo item inter fratres viguit: unde illud est Gene-

Osculum datur filiis.
Cap. 27.
Cap. 14.
Mulieres in publico.
l. 2. c. 5.
Beierlin. Theat. vit. human. lit. O. part. 136.
De virtute mulieris.

Geneseos, quod cum Jacob sibi Esau fratrem obviam haberet, mutuis sese osculis exceperint, ambo lacrymantes. Idem inter hospites observabatur & peregrinos, qui primus alterum agnovisset primus osculum offerebat. Id quod familiare Hebræis fuit, genti tum quidem temporis electæ: cum etiam à se invicem discederent, idem fiebat. Hunc item morem inter Græcos fuisse legimus: Unde Eumeus, dum Telemachum recipit, obviam ei progreditur, & amplexando osculatur.

Parentes à filiis suis osculum accipiunt.

In Epidio.

Filii proinde Patres Matresque salutare olim osculo tenebantur, tum videlicet, cum spacioso tempore absentes, domum rediissent: (sic Plutarchus recenset,) qui in hunc modum dialogizat: *Quid est Pater, quod me excivisti ante ædes?* Cui Pater respondet: *Tuam ut matrem videas, adeas, ut advenienti des salutem, atque osculum.* Idem fieri solebat inter eos, qui ejusdem professionis erant, consvetudinis, aut Religionis. Non possum quin primorum Christianorum usum è S. Cyrillo huc collocem, qui sic habebat: *In Ecclesia primitiva Christiani dum conveniebant mutuis osculis charitatem, & animorum in eadem religione consensum testabantur, quod osculum vocabant sanctum. Ita Paulus monet Corinthios, ut invicem salutarent in osculo sancto. Mos quippe erat, idque valde solemne primis Christianis, ut tum alias, tum maxime cum conveniebant in Ecclesia, sive ad sacram Synaxim, sive osculo, sive amico complexu salutarent dicentes: Pax tecum.* Latius hic sanctus diffunditur dum devotionem, unionem, & perseverantiam in bono primitivæ hujus Ecclesiæ deprædicat: quorum similitudinem, faxint superi, ut hodierni nostri imitentur! Adjungit his, quod item ostia templorum osculari consvevissent. Refert Cornelius à Lapide, in quibusdam locis introductam fuisse consvetudinem, ut in testimonium confœderationis & pacis, se ante sacram synaxim osculárentur fideles: sed cum fœminæ viris essent intermixtæ, usus alius substitutus est, tabula nimirum pacis à sacerdote præsentata: In hoc sensu sumendum est, quod in Missarum solemniis sese invicem sacerdos & ministri amplexantur. Stucchius item de eodem usu mentionem habet, eumque ex eo, quo se invicem sacerdotes & ministri osculabantur, in illum alterum commutatum ait, quo vel crucem sanctam, vel altare, vel reliquias sacras offerebant: quod osculum tamen pacificale nominabatur. De osculo, incitamento charitatis, Sanctus Chrysostomus sic habet: *Ob id nobis datum est osculum, ut charitatis igniculus ac fomes sit: ut affectum inflammet, ut hac ratione nos ipsos mutuo amemus, velut fratres invicem se amant, patresque vicissim filios, imò etiam multò vehementius:* copiosissimus in hoc est. Ego vero ne in uno solo genere longius debito distendar, quæ sequuntur prætermitto.

Catechis. myst.

Primi Christiani se osculantur.

In Cap. 23. Ep. 2. ad Cor.

lib. 2. Antiquit. Conviv. val.

Hom. 30. ad Corinth.

Amicorum oscula.

Cyropedia. Clio.

Senes salutantur osculo.

Cal. lib. 15. c. 9. Lib. 1. Lectionum. c. 17.

Osculum ollæ osculo filiorum comparatū.

lib. 10.

Salutabant se olim osculo dato amici: quam materiam Xenophon tractat, & Herodotus. Quod genus salutationis, etiam ad osculandos senes tendebat: Unde Lacedæmonii, prout Cælius refert, ludos instituerant, & præmia insuper proponebant iis, qui cum majori observantia, & veneratione doctissimos nollent osculari, sicut & senes. Citatus Author inquit, hanc consvetudinem à Megarentibus derivasse, in honorem Dityli. Observant Canterius, & doctissimus vir Novarinius, modum & intentionem, qua olim pueris prendebantur in osculando auriculæ, osculum ollæ appellatum fuisse, ollæ siquidem non nisi auribus tenentur. Confirmat hoc Julius Pollux, qui de Græco in Latinum traductus, sic ait: *Ollam prehensis osculator auribus.* Clemens Alexandrinus consvetudinis hujus meminit: sicut & Plautus inquit: *Sive te exorem, sive te prendam auriculis, sive dem suavium.* Sic Tibullus: *Et fœtus matrona dabit, natus parenti oscula compressis auribus eripiet.*

5. Stromat.

In Penulo.

Osculum datum in signum congratulationis.

Multis de causis osculum dabatur. Inprimis signum erat congratulationis, unde in Curtio & Plutarcho legimus, postquam Alexander Magnus domasset Bucephalum, eumque conscendisset Pater eum descendentem osculatus est, dicens: *Vade fili, alia tibi quære Regna, quia te Macedonia non capit.* Post insignem illam victoriam, quam Marcus Livius Salinator, & Claudius Nero de Hasdrubale ad Metaurum flumen obtinuerat, utroque Romam per Decretum Patrum appellato, recenset Sabellicus, *quod circumfusa multitudo non solum salutavit, sed dexteras victrices, quæ Romano populo salutem peperissent, certatim sint osculati cives.* Postquam Marcus Cato minor Legationem suam in Macedonia ad flumen Rubrium terminasset, rursumque reversurus esset, & valedicturus, milites eum cum amplexu, & osculis dimiserunt, (sic Plutarchus meminit) quorum quidam vestimenta sua substraverunt, ubicunque ei incedendum esset. Imperator Constantinus in sacra Synodo Nicæna, si quem Episcoporum offensum, aut quassatum inveniebat, eum manibus propriis tractabat, curabat, ligaminibus fulciebat, & vulnera sancta osculabatur: sic Eusebius memoriæ tradidit. Osculum præterea signum discessus vel peregrinationis esse, inter alia jam adducta exemplum nobis præbet Laban, qui postquam cum genero suo conventiones & pacta promiscua propter Rachel filiam suam stabilisset, historia sacra inquit: *Nepotes & filias suas deosculatus mane abiit.*

Lib. 5. En. 3.

In ejus vita.

Genes. 31.

Discessus Pauli Apostoli ab Ephesiis amarissimus fuit populo illi: itaque procidentes in collum Pauli, satiari osculis nequierunt, prout acta Apostolica testificantur. Elisæus ab optimo patre suo Elia sibi ad osculandum patrem & matrem dari veniam postulat, quod & consequitur. Cum Orpha discessura esset (sicut nobis Ruth historia exponit) socerum suum cum teneritudine osculata, ac sic iter suum prosecuta est. Rex David vetulum illum Galaaditem non prius à se dimisit, quàm cùm mille eum osculis in maxilla datis amplexus esset: idem fecit Raguel in filia sua Sara. Porro Romani, cum à se invicem discederent, mutua osculatione manuum id faciebant.

Cap. 20. l. b. 1. Ruth. lib. 2. Reg. cap. 19. Tob. 10.

Signum Religionis.

lib. 1. Cap. 1.

Haymo in hunc locum.

Osculum item signum Religionis erat: sic Sabellius & Haimo docent. Primitivi etenim Christiani, qui cæremoniis sacris assistebant, & ad sacerdotum ministerium se promptos exhibebant, in eorum sacrificiis, cum osculo pacis perpetuam, & indissolubilem charitatem suam consolidabant. Erat itidem osculum in demonstrationem reconciliationis mutuæ: totum hoc exemplo Caligulæ supra memorato confirmatur.

Signum traditorum.

Deniq; signum erat olim, & pignus traditionis, & perduellionis: sed in eum modum scorpiones amplexando vulnerant, & infectant: hæ vespæ insidiatrices una se cum apiculis associant, sed inter fava mellis liquorem, & amaritudinem mortis instillant. Primum hujus exemplum nobis manifestè collocat ob oculos Traditor Judas Iscariotes, qui cum osculo mortis, vitā ipsam infecit. Proposuerat forte sibi ad imitatione suam impiissimam artem & inventione parricidæ Absalonis, qui patrem suum tradere volens, quemcunq; sibi

sibi obviū osculabatur, & blandimentis insolitis palpabat eos, qui aulam Regiam frequentabant, ut exinde sibi animos captivaret, & contra patrem suum ad rebellionē sollicitaret. Idem egit Joab cum Duce Amasa, qui cum his verbis, *salve mi frater*, osculoque in genas dato, latenti sica ei altera manu ventrem transfodit, ex quo vulnere repente mortuus concidit.

2. Reg. c. 25. *Ibid. c. 20.*

Osculari genua. *S. Ephrem Edissenus.* Invenio præter hæc in more positum fuisse non solum osculandi faciem manusque, sed & genua: in quo præ manibus S. Ephrem Edissenus est, qui in vita Patriarchæ Joseph de minori fratre ejusdem Benjamin, ita loquitur: *Sic videam Patris Jacob sanctam, venerandamque canitiem, ut cum gaudio sancta illius osculer genua, ut scyphum istum furatus non sum.* Et paulò post: *Accedens autem Benjamin, deosculatus est illius genua, & mentum.*

De osculis amatoriis, aut Venereis, non est quod has chartas eorundem eruditione maculemus, siquidem nec sacra, nec moralis est. His nihilominus infarcita sunt dissolutorum hominum poëmata, authorumq; prophanorum monumenta, ad quos, si sic videtur, se Lector conferat.

Oscula data moribundis. Transeamus de his, ad usum antiquorum quo moribundos, vel jam mortuos osculari solebant. Arbitrabantur enim, & id quidem, ut mihi videtur, non abs re, animam nostram quasi aërem esse, vel ventum: unde apud Latinos proverbium illud semper viguit: *efflare Animam*: quod idem est ac expirare. Idque non improprie à Sacra Genesi tractum est, ubi dicitur, quod Creator Deus: *Inspiravit in hominem spiraculum vitæ.* Supra hunc sensum copiosius ratiocinantur Macrobius, & Cerda, qui commentando Virgilium, ubi de Manticis loquitur, sic habet: *Quantum ignes, animæque valent.* Virgilius item, dum de quatuor elementis sermonem habet, sic de Anima fatur:

Anima spiritus est. *lib. 1. Somnii cap. 14.* *In lib. 8. Virg.* *In Eclog. 6.*

Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumq;, animæq;, marisq; fuissent
Et liquidi simul ignis.

Sic Statius quoque:

Ille tamen fragiles parvis urgentibus annis
Te vultu moriente videt, lingvaque cadente
Murmurat, in te omnes vacui jam pectoris efflat
Reliquias.

Dialog. 1. Hoc factum Lucianus in Promethei, & Minervæ fabula expressit ubi cum ille Epimethum de saxo sculptum expoliisset, Minerva in vultum inspirans, animam dedit: *Et spirans Minerva in tutum, opus illud reddidit animatum.* Hunc sensum vivacissime exprimit Spiritus Sanctus, qui in libro Sapientiæ sic ait: *Sapientia filiis suis vitam inspirat.* Hinc in reprehendendis vitiis ajebat Horatius:

Sapient. 15. *lib. 2. Satyr. 2.*

- - - *Corpus onustum*
Hesternis vitiis, animum quoque prægravat unà
Atque affigit humo, divinæ particulam auræ.

Hanc igitur animam, à Deo inspiratam, nemo est, qui non divinitatis particulam esse sentiat. Itaque parentes & amici moribundorum, arbitrabantur, quamvis delusi, se attrahere auram istam posse, atque ideo hac insuper anima informari. Unde ajebat Virgilius:

4. Æneid.

Et extremus si quis super halitus errat
Ore legam.

De brevitate vitæ. Consuetudinis hujus mentionem habet Seneca dum ait: *Cæsar patruus meus Drusum intima Germaniæ recludentem, & gentes ferocissimas Romano Imperio subjicientem in complexu & osculis suis amisit.* Poëta Ausonius item:

Carm. Parental.

Ille manus inter Genitricis, & oscula Patris
Occidet, Hispana tum regione procul.

In ejus vita. Sic de Augusto Cæsare, quod inter oscula Liviæ expiraverit, recenset Suetonius. Sic Cicero de matribus damnatorum inquit: *Matres miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberûm exclusæ: quæ nihil aliud orabant, nisi ut filiorum extremum halitum excipere sibi liceret.* Ita Albinovanus: *In Epicedio de Lytur.*

Sospite te saltem moriar Nero, tu mea condas
Lumina, & excipias hanc animam ore pio.

Rebantur antiqui exire animam per labra: unde Seneca: *Non dubitare autem se, quin similis anima in primis labiis esset, nec magna vi abstraheretur à corpore.* *Ep. 30.* Sic Antigona ad Herculem ajebat, prout Seneca vult: *13. 10.*

Hanc animam levem
Fessamque senio, nec minus quassam malis
In ore primo teneo.

Super hoc ipsum S. Cyprianus sententiam protulit, magna moralitate plenam, dignissimam quæ omnium cordibus imprimatur: quæ quamvis paulò sit prolixior, necessarium tamen hunc sibi locum vendicat: *Sed in eodem*, inquit, *articulo temporis cum jam anima festinet ad exitum egrediens, ad labia expirantis emerserit, pœnitentiam clementissimi Dei benignitas non aspernatur: nec serum est, quod verum: nec irremissibile quod voluntarium: & quacunque necessitas cogat ad pœnitudinem, nec quantitas criminis, nec brevitas temporis, nec horæ extremitas, nec vitæ enormitas, si vera contritio, si pura fuerit voluptatum mutatio, excludit à venia: sed in amplitudine sinus sui mater charitas, prodigos suscipit revertentes: & velit, nolit Novatus hæreticus, omni tempore Dei gratia recipit pœnitentem.* Nec solum oscula moribundis imprimebantur, sed mortui quoque, qui jam rogo imponendi erant, unde Propertius ait:

Mortuis oscula dantur. *Lib. 2. Eleg.*

Oscula quæ gelidis pones suprema labellis,
Cum dabitur Syrio munere plenus Onyx.

Tibullus itidem:

Flebis, & arsuro positum me Delia lecto
Tristibus & lacrymis oscula mixta dabis.

Hic usus in Genuensi territorio hodie adhuc viget, ut consangvinei defunctorum Ecclesiasticis functionibus jam terminatis, ad feretrum accedant, ibique genas eorum osculentur.

In hoc amplissimo osculorum campo non defuturi essent ad colligendum flores, præsertim in expositione sacrarum literarum, sed cum hic ultra distendi, propositum mihi non sit, ad præfata te volumina ablego prudentissime Lector, interim ego hinc convertor ad exponenda.

PROVERBIA.

CUM res quæpiam ibi exorditur, ubi eam terminari oportebat, ita ut retrogado ordine incedat, sequenti adagio exprimebatur: *A cauda ad os transferre.* Os enim principium est, cauda finis: inter alios proverbium hoc Plutarchus usurpat. Quod simul in eos dicitur, quibus nonnisi ultimus debetur locus, sed qui fastu, & arrogantia in transversum rapti, superiora ambiunt. Itaque præfatus Philosophus ordinem in mensis observandum præscribit, dicendo: *Postremas nominamus mensas: à cauda ad os translatæ: quando primi postremum locum obtinent.* De his ipse Redemptor noster proprio ore suo nos instruit: *Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit invitatus ab illo, & veniens is, qui te, & illum vocavit, dicat tibi: da huic locum: & tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere.* Sic verum est, quod S. Bernardus inquit: *humilitas casum nescit, scit ascensum.* Et Augustinus: *Qui in terra est, non habet unde cadat.* Si rota horologii, quæ inferior est, obtinere superiorem partem vellet, universa machina disturbaretur.

In simposio. Sua sorte contentum esse. *Luca. 14.* *Serm. de Annunciat.*

Fons perennis per duodecim canalia quasi totidem

Facundia. dem ora, indeficienter aquam emittens, occasionem dedit, ad eloquentiam vel facundiam oratoris exprimendam, hoc Lemmate superinscripto: *Os duodecim salientium.* Hæc facundia optimum animæ,

Emblem. 181. quo decorari possit ornamentum est unde doctissimus quoque Ethicus Alciatus inquit: *Facundia insuperabilis.* Atque hæ sunt catenæ aureæ, quæ ex ore Herculis gallici prodeunt, & post se populum trahunt, sic idem author inquit.

Huncsensum præcipue expressit Joannes Zezeus, illic ubi de ore tractat, de quo scaturire lacteum eloquentiæ fontem ait: quod tamen à Græcis mutuatus est. Hoc totum de Livio magno illo viro Sanctus Hieronymus deprædicavit: *Neq; vero est nobis duodecim salientium os, uti Cratinus inquit.* Quo Adagio Philostratus uti voluit, illic ubi de Dionysio Milesio sic ait: *Ipsum nonnulli laudantes duodecim scatebrarum os nominabant.* Cratinus Comicus qui magnam huic dicto authoritatem dedit, ajebat: *Apollo: fontes verborum puri licet salientibus bis sex os occupent, & illius impleant fauces, quid eloquar?* Fons Atheniensis appelabatur Callirhoë. Dignum scitu est, qualiter in hoc fonte noviter conjugati lavari consveverint: opinati fortasse, quod sicut idem ipse credebatur intellectui suppeditare facundiam, sic futurum, ut etiam ventri daret fœcunditatem: sic Julius Pollux meminit, ductus auctoritate Philostephani, & Harpocrationis. De memorato fonte copiose quoque memorat Vitruvius, dicendo: *Athenis fons est, ex quo ad portum pyræum ducti sunt salientes, è quibus bibit nemo, sed lavationibus, & reliquis rebus utuntur; unde Ilissus in faucibus, proverbii vicem obtinet, de quo locuples rerum ac verborum scatebra effluit.* Ad ripas vel labia fontis hujus poëtarum commentatum est à Borea pulchram illam Orythyiam raptam esse. Hic fons itidem prima origo est Ilissi fluminis tam inter veteres incluti: cumque à Musis habitetur, sacer nominatus est: sic Pausanias & Stephanus meminerunt.

[Margin: lib. 1. — lib. 8. cap. 3. Vitruvius. — Pausanias & Stephanus.]

Cum quis olim exotico loquendi modo in Enthusiasmum degenerare videretur, aut fervore phanatico rapi, ita ut consvetudinem humanam excederet, sicut est illud, quod Ovidius poëta famosissimus de vatibus intellexit:

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo,
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

[Margin: Sermo phanaticus.]

Hæc divinatio, & hic sermo emphaticus *Os Curetum,* nominabatur. De hoc inquit Manutius: *Curetum os dici solitum, si quando quis numine afflatus loqui videretur, propterea quod Curetes Cybeles comites furore quodam sacro perciti divinare viderentur.* De hac consvetudine mentionē habent Hesychius, & Zenodotus. Copiosius de more Curetarum, quod idem est ac Corybantum, recensent authores apud Cartarum Rhegianum. Hi itaque ut sibi in vanitatibus suis Enthusiasticis fidem conciliarent, cultellis, & lancis se perforabant, sese percutiebant, & sexcentis insuper generibus tormentorum se affligebant; idque in honorem saxi unius. Quod si Christiani vel in minima parte tantundem pro Deo suo operari vellent, Paradisum utique lucrarentur; interim illi cum omni hac pœnarum & cruciatuum pressura in infernum demersi sunt: nec immerito dixi demersos, quos videlicet præmemoratum saxum aggravavit. *Præmansum in os inserere:* hoc de præceptoribus dictum, qui cum tanta sedulitate, claritate, & facilitate discipulis suis doctrinam ingerunt, ut nil non elucidatum relinquant. Metaphora proverbii à nutricibus & infantibus mutuo venit, quibus illæ non solum pultem ingerunt, sed quasi præmandunt, & prægustant, ita ut infantibus adhuc edentalis aliud necesse non sit agere, quam deglutire. Hoc adagium item pondus authoritatis suæ augmentavit per Ciceronem, qui ait:

[Margin: Hesychius, Zenodotus. — Cartarus in Imag. fals. Deorum. — Instruere cum diligentia. — lib. 2. de oratore.]

Ego autem si quem nunc plane rudem instituì ad dicendum velim, his potius tradam assiduis uno opere eandem incudem die noctuque tundentibus, qui omnes tenuissimas particulas, atque omnia minima mansa ut ajunt tanquam nutrices infantibus pueris in os inserant. Concordat cum M. Tullio Aulus Gellius, dum asserit: *Pervulgata omnis definitio ex genere, & differentia consistit: sed si item præmandi, quod ajunt, postulas, faciam sanè, id quoque honoris tui gratia.* Prædictum proverbium applicari quoque poterit ad id, cum quis sodali suo non fidens, ne quid eum fugiat, minutim omnia recenset: unde etiam hic loquendi modus invaluit: *An non sat tibi data occasio est? Num postulas ut tibi præmandatur etiam?* Quod cum nostro loquendi modo vulgari congruit, cum dicimus: *Costui e tanto goffo, e duro, che non basta farle la pappa, ma masti cargliela ancor bisogna.*

lib. 4. cap. 1.

Recensere minutim.

Cum res quædam amissa, inopinato casu reinventa fuisset, de qua recuperanda spes omnis jam interciderat, hoc dictum usurpabatur: *Ex ore Lupi.* Principium vel fundamentum suum hoc adagium sumpsit ab Apologo quodam Æsopi prudentissimo. Grus (inquit ille) mercedem à Lupo postulavit, eo quod rostri sui longitudine, os faucibus lupi ex transverso hærens extraxisset: respondit ei lupus: *abunde magnum est præmium persolutum, quod ex ore lupi caput incolume retuleris.* Sic ajebat Horatius: *vel hœdus ereptus à Lupo.* Hoc adagium à Dionysiano veteri authore evulgatum est. Hujus generis argentum esset, si quod à sicariis, & prædonibus ereptum extorqueri posset: sic repetundæ tyrannorum essent, siquidem ab iis impetrarentur: quæ tanto chariora essent, quanto minor spes effulgebat recuperationis. Non exigui præmii loco erat, quod grus è faucibus lupi sanum & illæsum caput extraxisset. Quid facto opus, siquidem ovicula in potestatem lupi pervenerit? Si tyrannus absorbuerit, & barbarico agendi modo alienarum possessionum raptor fuerit? Nec damno damnum accumuletur, & vita in discrimen vocetur, pro lucro reputandum est, si quis procul ab eorum consortio degat. Inter cibos qui maxime nutriunt, & qui facile se palato nostro accommodant, spes est. Unde in una quamvis imperfectissima Odarum mearum sic dixi:

Res perdita & jam desperata rursum inventa.

In Odyss.

Dionysianus.

Latte d'amore infante
Che l'alme nutro, e fa il desio gigante.

Hac spe illecti, magnarum rerum sponsores sumus: hac pascitur colonus, qui futuræ messis augurio, magnarum rerum expectatione facile repletur. Totum hoc proverbio sequenti exprimitur: *Magnum os anni:* magnum os habent prata fœno consita, campi spicis luxuriantes, arbores fructibus gravidæ, & vineæ uvis suis abundantes. Sic concludit Manutius: *Solent rustici magnificentius loqui, largiusque polliceri spe proventus uberioris.* Adagium hoc à Svida provenisse quidam autumant; convenit autem cum illo tertio: *Argenti fontes loquuntur.* Allusit ad hoc dictum (quod videlicet spes maximum conferat animæ nutrimentum S. Augustinus itidem, dum ait: *Spei certitudine futura tanquam jam facta cognoscimus:* His concordat Tibullus, qui mihi quidem in hoc singularis admodum & elevatus videtur:

Spes venturorum.

lib. 11 contra Iaustin.

Spes etiam valida solatur compede vinctum:
Crura sonant ferro, sed canit inter opus.

Non tam vetus illud est, ut non modernum dici possit: *Quidquid in buccam venit.* Alluditur ad eos, qui casu quodam loquuntur mala bonis immiscendo, sine discrimine, sine sensu, prudentia, consilio, aut circumspectione, sicut sunt familiares & diurnæ conversationes, quæ clanculum, & ex intimo cordis cum amicis fiunt. M. Tullius hoc proverbio uti voluit, dum ad Atticum ajebat: *aut si nihil erit, quod in buccam venerit, scribes:* & alibi: *Quid cum coram sumus, & garrimus quidquid in buccam venit?* Qui actus imprudentis & malesani hominis est, sicut Manutius ajebat: *Perinde quasi sermo illis non in pectore nascatur, sed in faucibus.* Dicebat super propositionem hanc Bias: *Noli cito loqui, est enim insaniæ indicium.* Et Socrates: *Peculiare ingenii est elicere ex rebus sermones accommodatos.*

lib. 14. lib. 12.

Casu loqui.

Apud Diogenem, ibidem.

Proverbium illud quod apud Italos nostros usu communi tritum est. *Buone parole, e cattivi fatti, ingannano i savii, e i metti.* Hoc est: Bona verba, mala facta, sapientes simul & insipientes decipiunt: hæc inquam sententia antiquitus sic exprimebatur: *Os sublimare.* Unde Manutius ait: *pro eo, quod est dare verba, & arte quadam illudere.*

Verba bona mala facta.

Tractum proverbium est de illa consvetudine, qua ad risum excitandum dormienti labia à sodalibus suis depingebantur colore quodam prout Nonius vult. Plautus hoc factm sic profert:

Dormienti labia depingere.

Nonius.

Fidei censebam maxumam multo fidem
Esse. Ea sublevit os mihi pœnissuma.

Plautus in Aulul.

Et item alibi: *Os mihi probè sublitum est.* Sic Marcus quoque Varro inquit: *Æs fraudasse cauponem, bucam luto oblivisse, cum portitores æra induxere.* Et Sophocles: *Vident hi, oculos sibi subliniunt.* Virgilius insuper in Bucolicis pastores inducit, qui vetulo Sileno & faciem & os depingunt & inungunt. Unde Ælius Donatus Commentator inquit; *Sileni faciem mori succo oblinentes.* Versus autem Mantuani, sequentes sunt:

In Epid.

In Misceniis.

Ap. Nonium.

---- *Jamque videnti*
Sangvineis frontem moris, & tempora pingit.
Ille dolum redens: quo vincula nectitis inquit?

Itaque os diversimoda loquela coloratum gerere, cum verba cordi dissentiunt, pro fraudulentia semper, & duplicitate habitum est: de hoc plura jam dicta sunt, & plura dicenda. Sed hic ego cum S. Bernardo concludo, qui ait: *Da voci tuæ vocem virtutis, consonet vita cum verbis, & statim erit in ore tuo vivus & efficax sermo Dei, penetrabilior omni gladio ancipiti.* Et S. Hieronymus: *Non confundant opera sermonem tuum, ut cum in Ecclesia loquaris, tacitus quisq; respondeat: cur hæc quæ dicis, ipse non facis? Sacerdotis vox cum mente concordet.*

De Pastore in Synod. Congregat.

In Reg. Monach. Tom. 9.

Os expuens: de iis dictum, qui vel dictum, vel factum quoddam rejiciunt, nec consentiunt, sicut supra jam relatum est: quod ab eo usu derivatur, quo expuimus, in id à quo animus abhorret. Pariter & illud in more habebatur: *Inter os, & offam:* quod de cibis intelligendũ, qui gustui nostro arrident, & accepti sunt: originem autem suam à Romanis sumpsit, qui pane vesci consveverunt facto per modum (ut ita dixerim) placentæ. Hoc proverbium Valerius Maximus, & Aulus Gellius authenticant: quorum hic ita loquitur: *Nunc ita ajunt in segetibus, & in herbis bona frumenta esse: noli ibi bonam spem habere: sæpe audivi inter os & offam multa intervenire posse.* Festus inquit, adagium hoc conformari cum illo: *Inter manum, & mentum.* Ex his facile est videre, quantæ frugalitatis primævi habitatores mundi fuerint: propter quod mirandum non est, si vitam in longum extraxerint: nec enim res est, quæ sanitati tantum officiat, quàm ciborum tanta varietas. Hinc Sophocles accommode ad rem inquit: *Quicunq; necdum imperare ventri novit, hic plura mala malis coacervat.*

Res quas abhorremus.

Cibi qui placent.

De orat. Caton.

De ædilib. vit. Creat.

Apud Stobeum.

PRO-

PROVERBIA
de LABIIS.

IN hoc Mundo felicitas nulla est usque adeo tranquilla, & serena, ut non improviso, sinistroque casu, tanquam tempestate quadam obnubiletur. Hoc ipsum sequenti adagio declaratur:

Multa cadunt inter calicem, supremaque labra.

Sic videlicet inter se vicina sunt, bona simul & mala, sicut calix à labiis est. Quod proverbium Aulo Gellio tribuitur, sicut Apollinaris Grammaticus docet: qui memoratum versum adducit: *Noctium Atticar. l. 13. cap. 17.*

Multa cadunt inter calicem, supremaque labra.

Enimvero curiosum est, quamvis tragicum, originem adagii hujus nosse, ita ut tibi non injucundum esse debeat, mi Lector; hæc legisse: prosunt enim ad instituendam vitam, & formandos mores, etiam ea quæ fabulosa sunt, dummodo moralia. Inventus est nescio quis, nomine Ancæus Neptuni filius & Astypaleæ Phemeræ. Hic se totum ad culturam vineæ suæ dederat: cumque operariis vehementius ad maturandum opus instaret, respondit unus: Dii norunt si de vino vineæ hujus biniturus est Patronus noster: is vero inurbanum hominis rustici dictum æquo animo tulit. Cumque matura uva, jamque expressa, in scypho esset, præsentem augurem suum ridens Patronus bibiturus erat, admoto calice: Rusticus verò nil motus opinione sua, *multa* dixit *inter calicem ac summa labia intervenire posse*: nec eventus fefellit: eodem enim momento necdum vino gustato adest, qui nunciet, immanem aprum devastare vineam: continuo anxius Dominus seposito poculo invasurus belluam accurrit: sed miser dente apri laceratus interiit. De hoc Lycophron in Jambicis suis inquit, introducens Ancæum ita loquentem: *Miser, ast ego meo dicta cognoscens malo, ut plurima inter poculum, ac labrum solet vertisse fatum, res agens mortalium.* Interpres Aristotelem fabulæ hujus Autorem allegat. Imo verò ex commodo nostro est, ut ad hujuscemodi inopinos casus instituamur. Factum hoc non immerito & ad Julium Cæsarem applicari poterit: qui funestum Auguris irridens indicium, sero experimento misere impegit: sic omninò verum est: *extrema gaudii luctus occupat*, quod spiritu sancto dictante didicimus. Quæ materia vastissima est ad moralitatem, sed ne te ultra distineam, aliorsum vertor.

Non seriò rem agere. Cum quis negotium quoddam non omni conatu, sed tantum in superficie aggreditur: *primoribus labiis degustare* dicitur: proverbium per metaphoram ab eo deductum est, qui cibum ore tantum degustat, sed in ventriculum non demittit. Hoc dictum M. Tullius authoritate sua sancivit dum ait: *Equidem multos vidi in hac civitate, & audivi non modo qui primoribus labiis degustassent genus hoc vitæ.* Quod idem alibi rursum inquit: *Is eum dixit fore sempiternum. Hunc censes primis, ut ajunt labiis degustasse Physiologiam in naturæ ratione.* Quintilianus in eundem sensum concurrit, ubi ait: *sed hoc transeo, de quo neminem qui literas vel primis, ut ajunt, labiis, degustârit, dubitaturum puto.* Procopius Sophista idem usurpat, quamvis non iisdem terminis: *Rursum stomachabar in hanc, si cum tantam rem summo, ut ajunt, digito degustandam præbuisset, deinde voluptate spoliaret.* *Pro Cælio. De natura Deorum lib. 2. Lib. 12.*

Velle videri quod quis non est. *Summis labiis*: De iis exprimebatur, qui apparere id præsumunt, quod non sunt, aut se habere quod non habent, gloriantur. Lucianus in Apologia quadam ajebat: *A summis labiis Philosophum agens*: & idem Author alibi: *Summis in labiis jusjurandum habentibus.* Loquitur de Amantibus qui cor & animam oppignorant, & tamen post hæc juramenta sua non adimplent. Optime in hunc locum Seneca: *Non à summis labiis ista venerunt, habent hæ voces fundamentum.* Denique S. Hieronymus id confirmat dum ait: *Ut non levi citatoque sermone, & ut ita loquar summis labiis hospites invitemus*: Negotium enim hoc hypocritarum, simulatorum, & hominum duplicium est, de quibus Diogenes aliquis non incongrue dixerit, eos libris æquiparandos, *quorum aurei quidem umbilici, verum intus aut Thyestes occidens liberos, aut Oedipus Matris Maritus.* De his inquit S. Gregorius: *Quorum facies rationalis, sed corpus bestiarum.* Et alibi: *Mens hypocritæ semper præparat dolos.* Atque hi sunt inquit Sapientia increata: *qui veniunt in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* A fructibus nihilominus arbor cognoscitur. *Lucianus. In Dialog. Amat. Lib. 1. c. 16. Ad Rusticum Monach. Ex Laertio. 33. Moral. 12. Moral.*

Mordere labra. Cum quid displicuerit, & in malam partem acceptum sit, ita ut vindicta spiretur, *mordere labrum*, dicebatur is, qui læsus fuerat. Lege Manutium: *Comedere labra.* Huic sensui attestationem subministrat Aristophanes Comicus, dum ait: *Comedens labia præ iracundia*: res quæ & foris & ab intro pessimi exempli est: signum etenim præsefert animi iracundi, proni ad vindictam, & obstinati, quod vitium singulariter mulierum est. Hoc idem vitium (ipsis paganis testibus) quo urbes & regna eversa sunt. *Crudelitas gentes, & civitates perdidit semper*, inquit Euripides. Hunc affectum Chilo procul esse ait ab homine sapiente: *Nemini intendendæ minæ, muliebre enim est.* Et S. Chrysostomus: *Vindicta in corde posita nocentior est viperâ.* De vastissima materia vitii hujus, quod tantopere animarum nostrarum magister de mundo extirpare allaboravit, fusiores tractatus apud authores dogmaticos, & sacros benevolus Lector inventurus est. *In Orest. Apud Diog. In Act. Apost. hom. 41.*

RISUS.

RIsus ori tam univocus est, tam homini proprius, ut cum sit inseparabilis proprietas, dici poterit constitutivum ejus esse: cumque risus indicium cordis sit, & affectuum ejus, arbitratus sum non immerito, siquidem nulla hujus mentio facta esset, tractatum hunc ex parte illa mutilum futurum, in qua parte nihilominus serenum cæli, id est mentis nostræ horizontem Altissimus collocavit. Non est tamen, quod hic scopum meum fixerim, ut quidquid in hunc locum Authores diversimode ratiocinati sunt, secundum omnem adeo dimensionem & divisionem huc adferam: suffecerit mihi si lectori pauca admodum degustanda obtulero. Hic autem primitus risum illum omnem detestor, qui non solum de obscœnitatibus enascitur, sed omnem insuper, qui vel indecentior, vel incompositus, & inhonestus est. Ut autem methodo procedens, definiendo exordiar: Risus est (prout latini docent) *concitatior quidam animi ex re jocunda motus ad conceptum intus gaudium explicandum, quo thoracis & oris musculi impetu quodam moventur.* Objecta risus, secundum Fracastorii mentem, res novæ, & exoticæ, & repentinæ, leves, ludicræ, argutæ, & facetæ sunt: quas potissimum Mimi, & Comœdi exercere & exhibere consveverunt: multum etiam ad hoc conferunt accidentia improvisa, & in qualitatibus suis inexpectata, cum conditionibus jam adductis: sicut si quis casu in cœnum quoddam lapsus fuerit, præsertim is, qui, ut dici solet, summis pedum digitis inambulat, super quod commune est mulierum, puerorum, & promiscuæ plebis, cachinari: Non sic viri morigerati, rideant pruden- *In Lib. de Sympath. cap. 20. Qui facile rideant.*

prudentes, & senio spectabiles: Ridebit item sanguineæ complexionis nonnullus, non item melancholici, & biliosi.

Problem. 1. Test. 136. Alexander Aphrodisæus refert, quosdam opinari, provenire risum à liene: idque ex eo augurant, quod qui hoc viscus tumore quodam obstructum & aggravatum, aut vero scyrro infestum habent, ab risu remoti sint, & mœstitiæ dediti. Lien non per semetipsum, sed ex accidenti risum excitare dicendus est: Cum enim homo in hac parte sanus est, splen ab hepate quod fæculentum & impurum est, excolat, itaque fit ut natura spiritus jam puriores ad cerebrum sursum transferat, atque hi ad objecta risibilia promptius movent: pari modo ac palatum ad vini gustum confortatur, & delectamentum suum nanciscitur. Scripsit Dissertationem, vel disputationem saturnalem de Risu Ericcius Putaneus, Professor Historiarum, & Rhetorices, Lovaniensis Academiæ, in cujus operis prologo, eas res recensens, quæ vel metaphorice, vel naturaliter ridere solitæ sunt, sic habet: *In meliori vultu nisi risus est, venustas velut nube obsidetur: cum suavissima ætas est, ridet: cum pulcherrimus annus, ridet: cum sine fæce cælum, ridet: ubique humanum hunc affectum natura usurpat, ut decorem augeat: Aut certè facit homo, quod natura tanquam rideat, cum serenus est, & à curis rerum atque tempestatibus animum separavit.*

In Agide & Cleomene. Homerus ad ipsos adeo Deos suos risum transtulit, dicendo: *Difficilique deis extingui risus inerrat.* Plutarchus de Lycurgo recenset, quantumvis verum esset severitatis prototypon, & tetricum maximæ austeritatis exemplar, voluerit nihilominus cachinno templum erigi. Sosibius item memorat, quod imaginem vel Idolum risus formari vel sculpi fecerit, in medioque Spartæ collocârit, tanquam victus condimentum tempestivum, & alleviamentum maxime jucundum post curarum longa fastidia. *Atque ita Lacedæmonii* (doctè Plutarchus infert) *digni tali Legislatore & simulacro, fuère tam amœnè serii, ut austeritatem effugerent. Tam seriè amœni, ne qua ineptiorum lascivia solverentur. Risu consecuti sunt, ut & bello fortes, pace boni essent, utrobique Spartani.* In Gymnasiis itaque & Lycæis, in Stoa & Peripato, inter viros rigidos & austeros animus nihilominus risu relaxari consveverat, sic Plutarchus prosequitur.

Sosibius.

Apulejus. Apulejus docet Thessaliæ populos singularem admodum habuisse erga Risum venerationem: unde & in more positum habebant, ut fraudem quandam machinarentur, quâ si factum erat, ut spectatores, vel interrogati ridendo discederent, arbitrabantur, neminem horum in vita sua tristitia, aut casu quodam mœsto oppressum iri. Vanitas enimvero, præsertim cum de risu nobis sermo fit, maximè risu digna. Non minus illo ridendum, quod de Parmenisco Metapontino Athenæus commemorat. De hoc fabula refert, qualiter in Trophonii antro risum amisisset, atque inde se ad oraculum Apollinis ad eundem recuperandum transtulerit: respondit oraculum, se risum à matre sua rursum obtenturum, atque ideo in honore eam habendam esse & reverentia: Domum subinde rediens, quo poterat obsequio devincire matrem, qua submissione possibili non negligebat, sed impetrare id, quod ei eousque cordi erat, nequiebat: unde illusum sibi ab oraculo rebatur. Elapso deinceps tempore, casu quodam rursus in Delum se contulit, ubi non jam item Apollini, sed Latonæ Matri redintegrare vota sua & reduplicare preces, constituerat: Id quod adimplevit propediem: itaque in templum introgressus, vidensque simulacrum Deæ incompositum, deforme, & mille locis restauratum, corrosum à vermibus, ita ut Anchisæ potius antiquati simulacro simile esset, in immoderatum risum continuò prorupit. Unde contigit, ut nihilominus verum esset, intuitu matris cujusdam, recuperasse id quod amiserat, & esse quod fuerat, id quod tantis ei sudoribus ante steterat. Igitur ex hoc patet, quantum ipsa adeo idola magnifecerint, siquidem honor esset & reverentia parentibus debita.

Lib. 14. Cap. 11.

Sicut autem nimium dissoluta in cachinnis libertas, sic non minus immoderata & nimium tetrica agendi severitas censuram merentur: quorum illud quidem dissolutionis, alterum rigoris vituperium incurrit: Proinde non abs re nec verò inutile erit, unum hic alterumve exemplum ad documentum eruditionemque nostram adducere. Antesignanus, Ductorque eorum, qui in risum nunquam soluti sunt, Heraclitus est, qui plorare non destitit. Admirabile est, qua ratione huic viro nunquam lacrymarum humor defuerit, nisi forte eum ab intercutanea aqua deduxisse dicendus est, unde etiam hydropicus interiisse legitur, morbo tali, qui abunde aquam semper lacrymanti suggesserit. Refert Theophrastus sapientem hunc ultra modum bile atra prægravatum fuisse, unde odio erga humanum genus concepto, sylvestris omnino factus, procul ab eorum commercio in præruptis montibus habitare constituit: parum sapienter id faciens, eo quod dulcedine omni & svavitate abdicata, ambitiosa opinione sapientiæ stimulatus, idem genus vitæ doctrina sua imitabile fecit: sed talem eum esse oportuit, qui non nisi flendo vitam transegit, nec unquam ridere visus est. Hujus temperaturæ Anaxagoras inter Clazomenios fuit, prout Ælianus recenset, non solum enim risisse nunquam, sed nec os quidem unquam ad ridendum conformasse dicitur. Idem ipsum ille de Aristoxeno refert: Qui author etiam inter alia hæc memorat, Dionysium tyrannum Syracusanum nil tam habuisse in deliciis suis, quam audire, & exhibere tragicos ludos, amasse eum coturnum, sed procul fuisse à comœdiarum soccis. Idem referunt de Marco Livio Crasso Avo ejus, qui in conflictu Parthico occubuit. Rursum Plinius de Proavo suo Crasso idem ipsum commemorat: itaque hæc asperitas morum & non ridendi consvetudo hæreditario jure inter eos propagata est. Philippus junior Philippi Imperatoris, & Severæ Imperatricis filius, ita procul erat, tamque à risu alienus, ut quæcunque ei Pater objecta risui maxime obnoxia exhiberi faceret, quantumcunque etiam ipse in jocis sæcularibus aperte rideret, recenset nihilominus Cuspinus, nunquam adduci potuisse filium, ut vel os ad risum componeret. Plura olim loca destinata erant, ubi risu interdictum erat, sicut Atheniensis Academia: Patribus enim cordi fuit, ut hic locus purus esset, & inaccessus ab invidia, & hominibus criticis: itaque vetitus tantopere risus erat, ut qui secus faceret, omninò excluderetur. Severiori adhuc lege inhibitum erat, in præsentia virorum gravium ridere; unde Sigonius refert, Æschinem philosophum reprehendisse plebem, quod ante Areopagum in apertam cachinnationem dissoluta fuerit: simile ajunt de Timarcho.

Ælianus l. 8. var. hist. c. 13.

Lib. 3. c. 18.

Lib. 7. c. 19.

Ælianus de nar. hist. l. 3.

Lib. 3. de Republ. Athen.

De ridentibus. His contrarii ex diametro sunt, qui sine moderamine, vel cum dissolutione incomposita cachinnantur, inter quos Dux & Primipilarius est Democritus, qui res mortalium irridebat, arbitratus casibus fortuitis universa subjecta esse: itaque vetuit mundum mœstitiæ anxietatibus de futuro torqueri, vanum inquiens præoccupare tempora, vitam suam prodigere, aut miserum ante diem esse. Curam futurorum Numini supremo relinquendam, quod oculo indefesso supra

ſupra mundi fabricam vigilet, vitæque in longinquum proſpiciat.

Lampridius.

Hunc conſequitur Heliogabalus, qui tantopere cum clangore & crepita in riſum prorumpebat, ut Lampridius memoret, eum ſolum in theatro, in tanto populi confluxu auditum fuiſſe. Philemon Syracuſanus communem ridendi modum exceſſit (prout

Val. Max. lib. 9.

Valerius Maximus author eſt) hic enim cum aliquando in atrio ſuo otioſus conſiſteret, vidit aſellum venientem, qui cum inſolita dexteritate quadam ficum unam poſt alteram, de arbore humiliori deglutiret, & conſumeret: intuitus ille fixiſſimo oculo lepiditatem animalis tam diſcreti, mirum in modum riſu comotus: tandem puerum familias, ut abigeret inclamat, ne forte damnum majus eveniret: ille verò jam comeſtis omnibus intervenit, Philemon itaque, vade, inquit, & merum generoſius de cella huic ficuum comeſtori propina: hanc dicti urbanitatem crebro anhelitu cachinnorum proſecutus, animam ſenilem exſpiravit.

De officina Aſtolf.

Non diſſimile quod pictori Zeuxi eveniſſe dicitur, ſic memorante Pomponio Mela: Hic enim vetulam ad vivum ſic coloribus expreſſerat, ejusdem lineamenta turpitudinis tam perite exponens, ut idem ipſe ſuimet operis ſtultus admirator, riſu nimio ſibi vitam abſtulerit. Recenſet Gellius Philippidem Comicum cum in comœdiali certamine victor evaſiſſet, nimia hilaritate & gaudio correptum, immodico item riſu, diem obiiſſe. Ex his videre licet, mortem quoque, ut dicitur, per riſum poſſe obtingere.

Lib. 21. de Civit. Dei. c. 14.

Riſit in nativitate ſua Zoroaſter Rex Perſarum, ſed riſus hic, ut inquit S. Auguſtinus, fatalem habuit ſequentis vitæ eventum: Rex enim ille profligatæ & maxime abominabilis magiæ author fuit, qui in prælio tandem ſuperatus à Nino Bactrianorum Rege miſerrimè obiit. Ridebant moriendo Sardonici, de quo fuſius paulo infra memorabimus.

Lib. 21.

Plinius ait: ſervum quendam barbarum, qui Hasdrubalem occiderat, datum inter hoſtium manus, ſic nihilominus hac victoria inter pœnas & tormenta lætum fuiſſe, ut non niſi ridens animam efflaverit.

De conſtantia, & intrepido corde Martyrum, quibus ſe ad quodvis genus ſupplicii imperterriti dabant, hic dicendi locus non eſt; cum pro fidei noſtræ gloria ſcriptorum chartæ his repletæ ſint, ego quoque librum hinc compegerim integrum. Ipſi adeo Idololatræ ne in ſacrificiis ſuis rideant, religioſum habent,

In Ode.

& ſanctum: unde narrat Euſtahtius, qui de Athenæo id mutuatus eſt, Tyrintium populum vicinis ſuis ſibi inſultantibus & infeſtis, tranſtuliſſe ſe ad Delphicum oraculum, reſponſo obtento, ut Neptuno Taurum offerrent, & in mare jacerent. Itaque ut hoc ſacrificium ſine turba, ſine riſu, aut vilipendio tranſigeretur, infantes quotquot erant, tum & juniores pueros excluſerunt. Sed cum illuc puer caſu quodam introiſſet, modeſtiam circumſtantium admiratus, compoſuit & ipſe os ſuum & vultum ad inſvetam gravitatem, hanc proſopopœam, & exoticam figuram intuendo adſtantes, poſſibile non fuit abſtinere riſum aperto ore. Hinc deduci poterit, quàm dæmonio cultus Religionis, ejusdemque obſervantia invidioſa ſint, cum in ipſis adeo prophanis ſacrificiis mentis evagationem, perturbationemque procurârit.

Juſtinus ex Trogo.

Curioſiſſima, lectuque eſt omnino digniſſima hiſtoria, quam nobis, ut ab hoſtium præcavere doceamur inſidiis, Juſtinus apud Trogum recenſet; Darium videlicet contra Sacos belligeraſſe, hos vero gentem bellicoſam, & martialem fortiter egiſſe: cum econtra illi non niſi armis & pompoſo ornatu ſpectabiles eſſent. Fuiſſe autem Riſacem quendam, qui, ut Perſis internecionis cauſa eſſet, naribus ſimul & auribus truncatis, ſeſe obvium hoſtibus dedit, fingens ſe à commilitonibus ſuis ita male habitum: igitur ſiquidem eis victoria curæ eſſet, ſe ductorem ſequerentur. Perſæ facilem homini perfugo aurem præbent, eum Ducem eligunt itineris, per loca inculta, & ſolitudines abſtruſas ſequendo, unde difficillimus iis exitus eſſet; In his anguſtiis poſitus Ranosbates errabundi hujus populi Dux, perfugam infidelem rogat, cur ad invia hæc, unde exitus nobis nullus, conducere nos voluiſti? Hic in riſum ingentem effuſus, inquit: cum gentem meam vos exterminare intendatis, ut eam de veſtris manibus liberem, exercitum veſtrum fame ſitique perire volui. Sed non ſine vindicta deceptoris fallacia fuit, præfatus enim dux furibundo mucrone ridentis caput abſtulit, & fletum riſui immiſcuit. Grave exemplum: quod nos doceat à traditoribus cavere, qui nihili ducunt, cum vitæ ſuæ diſpendio mercari ſcelus ſuum. Riſum item movit Mimus Thorſires, qui cum eſſet enormiter turpis, objurgare Ulyſſem auſus eſt, à quo miſere vapulans, non injuſtam fatuitatis ſuæ arrham pependit.

Riſus per modum torrentis ſuper labia inundat. Svetonius.

Riſus ſimilitudinem habet torrentis, qui niſi inundatio tempeſtatis ceſſaverit, à curſu ſuo non deſiſtet. Recenſet Svetonius: In numeroſo quodam auditorio olim Julium Cæſarem, hiſtoriam Commentarii ſui recitaſſe: interim caſu contigiſſe, ut plura ſedilia vel ſcamna ſimul rumperentur, ubi ingens erat ſedentium multitudo: exortam illico tantam fuiſſe cachinnationem, & riſum tam inſolitum, ut multoties ei à legendo ceſſandum fuerit.

APOPHTEGMATA
de RISU.

Plutar. in Apophteg.

PÆdaretus Spartanus, videns ſe à viris civitatis fortioribus, quorum numero tercentum erant, excluſum: qui gradus nimirum maxime honorificus & decorus erat, cæpit buccis crepitantibus ridere: revocatus itaque ab Ephoris in judicium, & quamobrem ſic ridere auſus ſit, interrogatus: *Congratulanter* (inquit) *rideo civitati meæ, quæ cives me habet trecentos meliores.*

Ex Laertiò lib. 5. c. 15.

Diogenem olim admonebant nonnulli, quod opprobrio habitus eſſet, his dicacibus verbis: *Hi te riſu proſequuntur:* ſed ille extemplo reſponſum eis rependit: *& ego minime ridiculus ſum.*

Bruſon. l. 5. cap. 17.

Recenſet Bruſonius, de neſcio quo Miſone, quod inſolitos Heracliti mores æmulatus, & ipſe quoque per avia montium erraverit plangendo: inventus autem fuit à Lacedæmone quodam, qui econtra non niſi riſu efferebatur: interrogatus à ſolitario cur id faceret: reſpondit: *propter teipſum rideo*: Exploſit enim hominis exotici præpoſteram vivendi normam.

Plutarch.

Phyliſtarchus philoſophus ad cauſidicum quendam, qui non niſi faceta in judicio proponebat ait: *Non ceſſabis à ridiculis continuè dicendis, ne ridiculus fias? ut qui aſſidue luctantur, luctatores.* Cato Uticenſis verus mœſtitiæ & rigoris typus, ſemel nihilominus in riſum ſolutus dicitur, ſed riſus artificioſus & ſatyricus erat: Defendebat Marcus Tullius, tum cum Conſul eſſet, reum quendam, qui Stoicos philoſophos, cujus ſectæ caput erat Cato, conſcidiſſe conviciis, eorumque laceraſſe famam convincebatur; ſed defenſionem ejus Cicero tot argumentis ridiculis, inſtituit, ut judicibus riſum moverit, unde Cato Conſul, & primarius inter Judices, & ipſe ſubridens, indefinita cauſa ſic Collegam ſuum alloquitur: *Dii boni quam ridiculum habemus Conſulem!* mordax dictum, ſiquidem recte penetratum fuerit.

Livius.

Hannibal item intellecto Hasdrubalis fratris

teritu, totiusque exercitus strage, & fuga, vultu omnino pacifico, & composito ridere visus est, idque propter humanarum rerum inconstantem vicissitudinem: idipsum fecit ad propositas sibi à Romanis conditiones durissimas pacis, tum cum Carthaginenses non nisi ingemiscerent, & plorarent. Livius.

PROVERBIA DE RISU.

PErsonæ quibus honestas, & integritas morum cordi est, ut sibi præcavendum à dissoluta libertate impudicitiæ noverint, his verbis admonentur: *à Risu Jonio* abstinendum esse. (Sensuales.) Indicantur enim per hunc risum molles & voluptuosi: quod totum de Sybaritis sumptum: Jonii enim inter Græcos, Sybarites inter barbaros salacissimi erant. (lib. 12.) Athenæus in cœna sapientum, de luxu Jonum sic ait: *Extat parœmia aurea, quæ mores illius gentis testificatur.* (lib. 14.) Idem author alibi de choreis illorum petulantibus & lascivis memorat. (lib. rerum memorab.) Valerius Maximus inquit: *Jonici primo ungventi, coronarumque dandarum in convivio, & secundæ mensæ consvetudine, haud parva luxuriæ irritamenta reperierunt.* (In lib. quis sit Philosophiæ finis.) Maximus Tyrius accuratissimus Author, & morum consvetudinumque indagator acerrimus sic ait: *Crotoniates Olympicum oleastrum adamat: Spartiates armaturam & venationes: Cretenses luxum: Sybarites Jonchotos.* Hinc Horatius quoque: *Motus doceri gaudet Jonicos, matura virgo.* Intelligens illud de tripudiis vel choreis inhonestis, actibusque indecoris, qui à virginibus Christianis non secus ac pestis aliqua improbandi, & abolendi sunt: non enim macula est, quæ tantopere infamet, & deturpet honestatem, quantum lascivia. (lib. 2. Ethic.) Hinc Stagirita inquit: *Ira, & concupiscentia Venereorum transmutant corpus, & quibusdam insanias faciunt.*

(Ridere, & Satyricum agere non in tempore suo.) Cum quis non in tempore & loco debito verbis alium mordacibus, aut facetis perculeret, aut irrideret, hoc dicto exprimebatur: *Risus Megaricus.* Reprehendit hanc ridendi, & sugillandi formam Quintilianus dum ait: *Malunt amicum aliquoties, quàm dictum perdere.* (Apud Manut.) Quod vetulos illos non minus tangit inquit Manutius qui extra tempus, motus juvenum, & jocos, consvetudinesque eorum præpostero agendi modo imitantur: sicut Astyanactibus indecens est, Agamemnones agere. Sic senes quoque oportet, cum eos morum gravitas & prudentia deceat, à scurrilitatibus, & nugis juvenum abstinere: *Potentia in juvenibus, prudentia in senibus requiritur,* ait Aristoteles (Politic. 7.) & Plutarchus: (De lib. Educan.) *Ubi impudens est senectus, ibi inverecundos esse juvenes necesse est.* Cum risu Jonico concordat risus Chius, ejusdem enim nationis sunt, iisdemque moribus imbuti.

RISUS SARDONICUS.

(In collectaneis in opere de Paramiis.) ZEnodotus memoriæ tradidit, citans dicti sui authorem Æschilum, fuisse inter Carthaginenses coloniam, Sardos nominatam, quæ in regionibus illis sedem fixerat. Hi in more positum habebant, ut vetulos omnes, quotquot septuagesimum annum excederent, & infirmi facti, de morbo suo non morerentur Saturno immolarent. (Senes ridentes sacrificantur.) Fiebat hoc cum risu, & mutuo amplexu, rebantur enim homines vani, se liberatos iri ab afflictionibus suis, quas ætas illa inferre solet: turpe item arbitrabantur, & abominabile omnino, demonstrare dolorem, aut excitare planctum in qualicunque demum sacrificio, nec enim Diis apportandam esse, inquiebant, mœstitiam. (Ap. eundem Zenodot.) Hinc proverbiū de simulato risu exortum est: Risus Sardonius. Tantopere autem in operis hujus executione feroces erant, & obstinati, ut, referente Timio, incubuerit filiis fossam parare patribus suis, nodosoque fuste eosdem propellere: his non obstantibus seniculi illi dum tolli è miseriis se morte sua sperabant, ridebant ad occisionem suam.

Homerus in quinta Iliadis Ajaci hunc risum attribuit, dum cum Telamone certamen iniit, de quo Erasmus inquit:

Sic ingens Ajax surgebat murus Achivum,
Terribilis ridens vultu.

Unde apparet hunc risum fictitium fuisse: vitium ex omni parte detestandum, prout jam dictum est, & deinceps dicendum erit. Copiosos de hoc tractatus, mi Lector, apud authores classicos inventurus eris: interim mihi hæc tantum delibasse sufficiet, unde rursum ad universalem oris materiem progredior.

EPITHETA.

DEcorum videtur esse os, quod ridet: secum enim lampadem, & radium Jovialem portat, indicem internæ lætitiæ, & jubili cordis; sed non minus per Epitheta id contingit, quæ ubiq; non secus ac Apelles aliquis, vel Zeuxis internos, externosque affectus depingunt. Scio partium mearum esse, hic, in capitulorum fine, etiam de risu & osculis Epitheta adferre, sed quia hæ significationes etiam in descriptione oris producuntur, in hoc quoque loco consvetam brevitatem meam imitabor.

Inprimis itaque Virgilium adduco, qui os roseum appellavit: (lib. 2. Æneid.) *Continuit roseoque hæc insuper addidit ore.* (lib. 4.) Lucanus clamosum: *Venator tonet ora levis clamosa molossi.* (In Ep. st.) Ovidius niveum: *Quique subest niveo lenis in ore rubor.* (Acont. Auson.) Ab Ausonio loquax nominatur. *Atque in verba refert modulata lege loquax os.* Pulchrum à Seneca: *Et ora durus pulchra populatur lapis.* Ambrosium à Pontano: *Concessum ambrosio semel ore loqui.* Cultum ab eodem: *permanet & decor, atque oris præstantia culti.* Argutum ab eodem: *Arguto simul ore svavientur.* Itidem ab eodem canorum: *Plaudit Heroum: & genus canoro consonat ore.* Sidereum à Politiano: *Sidereo quamvis spargit ab ore jubar.* Melleum ab eodem: *Quæ ore pulchro mella fundis.* Purpureum à Marullo: *Oris purpurei, & pectora eburnea.* Formosum à Pamphilo: *Ore formoso puerum decorem.* Dulciloquum ab eodem: *Quàm pia dulciloquo facundia promitur ore.* Facundum ab eodem: *Componis, dictas, facundo differis ore.* Disertum à Conrado: *Oris diserti ô quanta potentia est.* Jucundum à Ludovico Bigattio: *Impleat, & nobis jucundo rideat ore.* Dulcisonum à Politiano: *atque dulcisono falleret ore diem.* Lepidum à Crinito: *Quid Bembus lepido disertus ore?* Svaviloquum à Mantone: *Et ore svaviloquo visus cunctos præcellere Patres.* (In Pseud.) Rubicundum à Plauto: *Magno capite, acutis oculis, ore rubicundo admodum.* Flexanime à Baptista Pio: *flexanimoque sedet multus in ore lepor.* Serenum ab eodem: *Pulchra serenato facies dum præferat ore.* Ab eodem dicitur querulum, rutilum, cygneum, dulce, & harmonicum: *Nec querulo desit murmur in ore loquax: hoc color, hoc rutilo splendet in ore nitor: Qualia cygneo fundit pia Chloris ab ore verba. Laudat, & harmonico concinit ore diem.* A Georgio Veneto Idalium nominatur: *Gratia, & Idalio fulgor in ore probat.* Egregium vocat Manto: *Fulgeat egregio decor insuperabilis ore.* Avidum Strozzius. *Porrectas avido nunc capit ore dapes.* Superbum Claudianus: *Ille superbi flammeus oris honos.* Molle Tibullus: *Carior est auro Juvenis cui mollia fulgent ora.* Decorum Manto: *Avis ore decoro ut paucis respon-*

responsa dedit. Mellifluum Boëtius: *Mellifluí canit oris Homerus.* Venustum Musæus: *Orisque micant splendore venusti.* Fulmineum Ovidius: *Fulmineo rabidos dum rotat ore canes.* Imperturbatum idem: *Imperturbato quod bibit ore reus.* Muliebre Manto: *Muliebria pingit ora color.* Senile eadem: *Deposuit canos, atque ora senilia Mundus.* Peregrinum eadem: *Peregrina tuentur ora.* Trilingve Horatius: *Trilingvi ore pedes.* Altisonum Badius: *Audiat altisono quæ canit ore Maro:* Idem aliud sanctum vocat: *Osque viri sanctum.* Adhuc idem præsagum nominat. *Paucaque præsago memorans sic incipit ore.* Item liberum: *Christumque extollere ore libero & audaci.* Lucretius illud veridicum ait: *Omnia veridico quæ quondam ex ore profudit.* Anhelum Statius: *Anhelo ore bibat fontes.* Horrendum idem: *Fusoque supinant horrenda ora mero.* Bilingve Manilius: *Crimina per populum, populi fert ore bilingvi.* Elingve Nannius: *Os elingve tacet.* Baptista Pius illud Apollineum vocat: *Cedit Apollinei vates Colophonius oris.* Manto illud mordax dixit: *Os minime mordax Gengiva edentula prædam.* Ab eadem Auroreum exangve dicitur: *Cælituum pulchro quibus ora auroreæ vultu: Ore cibum exangui medicatura subibat.*

Lib. 1. — 2. De Arte. — In Ibin. — 2. Carm. Ode 19. — In Ascens. — In Psal. 113.

Copiosiora in lectione librorum illustrium, mi Lector, reperturus es, siquidem studioso labore, tanquam canis venaticus eorum odorem per poëticos campos insecutus fueris: sicut ego de eodem campo poëtico hanc oden quatuor denis versibus compactam, collegi.

Oh cli gratia vitale Albergo, e sede,
Se ti differi esercitata al bene:
Ma theatro d' angoscie, orror di pene,
Quando d' aspri rancor sèi fatta herede.
Per te in trono di riso Amor sen ride
E passeggia a piacer labra serene,
Apre per te un' oresto infacisse scene
Quando dal duol traffitto il cor ti fiede.
Di falso e ver tusci ricouro, e nido,
Onde Proteo novelle ogni un t' additta
Perche muti a piacer sembianza, e grido.
Tu aperta o chiusa, o timorosa, o ardita
Condanni, e assolui, onde qui dir mi assodo,
Ch' arbitra ancor ti fai di morte, e vita.

LINGVA.

Anatomia.

UNiversæ corporis partes prognostica sunt, sed non nisi conjecturis de longinquo prænuncia: Lingva vero propinquius, & palam pro libitu suo cordis sensus explanat: quamvis simul arbitra sit eosdem occultandi. Hæc omnium actionum, negotiorum, & commodorum temporalium (prout in ejusdem descriptione patebit) norma est, & regula, & secura Moderatrix: Organum gustus, & loquelæ. Varro lingvam idcirco appellatam inquit, quod liget: vel potius quod circa se numeroso dentium ordine quasi circumvallata & ligata sit. Hoc parvum corpusculum, ligat simul, & exprimit conceptus animi. Tot sepimentis concluditur, ligatur tot nervulis, & musculis, ut menti vacet antequam lingva dissolvatur ad loquendum, præmeditari quæ loquenda sint.

Nobilissimus interim, & pene dixerim divinus ejusdem usus est, idcirco etiam Organum Dialecticum, & nuncia voluntatis nominatur. Justissimam autem figuram consecuta est, ita ut sine incommodo intra labra contineatur, nec cibis item impedimento sit, cum à dentibus masticantur. Ut vero ad sermocinandum prompta esse possit, in acumen per modum gladii terminatur: cujus basis largior est, finis autem in acutum desinens. Pars superior palato vicina aspera est, cavitatibus parvis sulcata. Situs ejus cuivis visibilis est, substantia tota carnea. Hinc omnis structura ejus variis partibus coagmentatur. Constat autem carnea substantia sibi propria & singulari, cum membranis suis, tribus nervis: venis & arteriis multis. Denique decem musculi ligamentum ejus validissimum sunt. Caro mollis, rera, laxa est per modum spongiæ; atque idcirco distinguendis saporibus aptissima. Nec fibræ eam deficiunt, quarum tot sunt, ut musculosa dici nequeat.

Cooperitur caro hæc membrana tenuissima, quam communem habet cum ore & palato: & supra quam nervi tertiæ conjugationis distenduntur: atque hi omnium qualitatum, saporum, & comestibilium judices sunt. Cum vero humore quodam impediuntur, ut in ictericis, & febricitantibus contingit, causa sunt sensus depravati & corrupti. Tres secum nervos portat, quorum duo priores per tunicam dispergunter, posterior eorum divaricat musculos, ad loquelam & gustum deserviens.

Corpus lingvæ continuum est, nec sepimento aliquo separatur, prout quidam opinati sunt, quantumcunque pro arbitrio suo dextrorsum, & sinistrorsum flectatur per lineam quandam, quam Hippocrates mediam nominat. Sub illa duæ venæ conspicuæ sunt, quæ de vena externa jugulari nascuntur, quas vulgus raninas nominat: hæ venæ totidem arteriis conjunguntur, quæ de iis ordiuntur, quas carotides vocamus. Firmatur autem, & in situ suo consolidatur lingva ligamento quodam validissimo, quod à medio versus interiora collocatum, quamvis

vis molle ſit, & flaccidum, non procidit nihilominus, aut defectum patitur, ſed promptiſſimum eſt ad vibrationem, & facillime ſe producit. Ad ultimam lingvæ radicem funiculus quidam naſcitur, qui frænum lingvæ appellatur. Denique decem illic muſculi ſe offerunt, quorum opera, ſurſum & deorſum, & ad latera commovetur. Primi duo, qui ab Anſtiloide ortum trahunt, quaſi ad lingvæ medium uſque protenduntur, quam ſurſum tollunt: ſicut eam trahunt deorſum alteri duo, nati à maxilla inferiori, ubi dentes molares ſunt: rurſum à duobus aliis ad latera, introrſum & extrorſum conducitur, qui ab oſſe Hyoide originem ſumunt, cujus oſſis muſculi, non modicum huic adjumentum adferunt.

Non omnium tamen viventium eadem eſt lingvæ figura & modus. Serpentes eam tenuiſſimam habent, triſulcam, & vibrantem: Lacerta longam, & vibrantem: vituli marini bipartitam & piloſam habent: duplicatam piſces, & omnimodo adhærentem: Leones & Pardi aſperam, & ravidam per modum limæ: Homo inter animalia hanc partem liberam gerit, & mollem, ut commode deguſtare, & delibare ſapores poſſit, literas diſtincte enunciet, vocemque articulare poſſit: quæ videlicet ita conſtructa eſt, ut ſe contrahere, & producere, & dilatare valeat. Manifeſtum hoc eſt in balbis, & blæſis, qui lingvam impeditam gerunt. Hucusque de hac parte dixiſſe ſufficiat: cum immergi me oporteat in vaſtiſſimum pelagus tractatus hujus; lingva enim mundanarum rerum omnium univerſitatem in ſe concludit.

HIEROGLYPHICA.

NEc magis proprie, nec cum meliori judicio, ut reor, ſermocinationis rectitudo, & exactæ eloquentiæ fortitudo, deſignari poterat, quàm uniendo tres partes illas corporis maxime conſpicuas, ſicut & præripuas ſtructuræ humanæ: lingvæ nimirum, & manus, & oculi. Prout illud ſequenti Hieroglyphico demonſtratur: Sic Urbanus lingvam figurat, Lingva, manus, oculi.

cui oculus ſubjiciatur, & per hæc utraque ſic præſentata dilucidam diſcurſûs perfectionem intelligit. Sicut enim oculus videt objecta, vetat noxia, inſequitur bona, ſic mens quoque oculo internæ conſiderationis prævidere debet quodcunque occurrit, & ſenſum ſuum adæquatum inde depromere: Cum itidem verba per ſemetipſa exigui valoris futura ſint, adjungitur manus, operationem denotans, quam pediſſequam verborum eſſe oportet; quæ proinde robur & vigorem illis tribuit; unde hinc eloquentiæ virtutem figurare ſtatuerunt; ac ſic manus lingvam premit, & conſtringit.

Hebræi lingvam *Laſon* vocant: Græci in vicem L. à principio litera D. utuntur, & *Dingvam* appellant. Hinc Grammatici veteres aſſerunt, Pompeum Magnum hoc loquendi & ſcribendi genere uſum fuiſſe. Lingva autem ope manus indiget, per quam opera intelliguntur, unde Pierius inquit: *Quidquid in judicando vel demonſtrando vel in deliberando contingit, nequaquam ſolo cogitationis termino continetur, ſed actione ipſa perficitur.* Hieroglyph. lib. 33. De lingva eloquente Virgilius ajebat, quod facta ſit, ut

Regat dictis animos, & temperet iras.

In quibuſdam obeliſcis hujuſcemodi figuræ videntur, ſicut Romæ Foſcus Hiſpani Vivis frater. Medicus Pontificius, ſe in muſæo ſuo vidiſſe aſſeverat.

Hæc eadem eloquentiæ virtus per lingvam perforatam exprimebatur, de qua catenæ quædam aureæ dependebant, quæ ſe auribus deinceps auditorũ ſuorum alligabant: Sic Hercules depingebatur apud Gallos, Lingva de qua catenæ dependet.

Armatus

Armatus clava, vestitus pelle Leonis Nemei, cum catenulis, quæ ex ore ei prodibant: qua figura Alciatus usus est ad formandum nobilissimum Emblema, cum subscriptione sequenti: *Eloquentia fortitudine præstantior,* (sicut in præsenti imagine patet,) vultus illius serenus erat, nec arcu destitutus: catenæ autem populos deducebant, & post se trahebant. Fabula autem à Luciano describitur, cum fundamento adæquato: indicat enim Herculem tam arti oratoriæ, quàm militari intentum fuisse: id quod Cornelius Tacitus confirmat. Enimvero quid non efficit, quid non operatur eloquentia perfecti Oratoris, in animo morigerato, & flexibili? Sic memoratus Alciatus Emblema suum eruditissimum concludit: *Emblem. 81.*

Cedunt arma togæ, & quamvis durissima corda
Eloquio pellens ad sua vota trahit.

Ad Quint. Fratr. De hac Marcus Tullius ajebat: *Quantum in campo ferrum pollet, tantum in Rep. oratio: illic enim res agitur viribus, hic persuasione.* Et Poëta Verrinus:

Nil tam difficile est, quod non persvadeat, & non
Efficiat docti lingua diserta senis.

Introducit Ovidius eloquentiam Ulyssis positam in parallelo & comparatione fortitudinis, quæ erat in Ajace, & sic concludit: *Metam. 13.*

Mota manus Procerum, & quid facundia possit
Tunc patuit, fortisque viri tulit arma disertus.

In arte Carm. Lib. 1. In Append. De hoc ampliora videantur in poëtis, Horatio & Virgilio, & in philosopho Xenophonte.

Lib. 2. de factis & dictis Socrat. Ægyptiaca non minus, quàm Græca Sapientia, cum denotare somnum statueret, linguam in altari exponebat quæ igne comburebatur, idque ante Mercurii statuam, cui semper dedicata fuit, prout deinceps patebit: unde Homerus è Græco in latinum translatus de Mercurio sic ait: *Lingvas imponit in ignem.* Somnus.

Scarlatini Hominis Symbolici Tom. I.

Fabularum Scriptores rem ab altiori trahunt principio. Recenset, (inquiunt) Direchidas in Actis Megaræ, quod Alcantus filius Pelopis, ab civitate illa proscriptus, postquam Chrysippum occidisset, dum exul peregrinaretur, obvium sibi ferocissimum leonem habuerit, qui Urbis incolas unà cum circumjacentibus campis vastabat. Rex vero ad hanc belluam interimendam copiosam militum multitudinem mandat: sed Alcantus hos præveniens, in occursum feræ progreditur, & primo eam impetu evulsa lingva occidit. His actis præfati milites adsunt, & sibi gloriam jugulati animalis attribuunt: Alcantus jactantiam eorum contundit, convincens se authorem facti, & in veritatis testimonium jubet intueri fauces cæsæ belluæ elingves, protinus vero de pera sua extractam lingvam supra Mercurii Altare sacrificando exurit, & in præmium fortitudinis suæ sese ab exilio vindicavit. Quandoquidem vero inhabitatores loci quietem, una cum somno pristino (qui metu & vigiliis jam effugerat) recuperasse se cernebant, factum est, ut cum beneficii hujus posthæc recordari vellent, comburere lingvas cœperint.

Somnus verum mortis simulacrum est, & nihilominus principium quietis tantopere necessarium ad humanæ vitæ conservationem. Unde Stagirita ajebat: *Necesse est quod vigilat, dormire, est enim requies data animalibus propter salutem eorum.* Et Quintilianus: *Somnus ipse est pars vitæ.* Statius Musas repræsentat associatas somno, cum hac Epigraphe: *Major post otia virtus.* Somnus moderatus in vituperium non cadit, quin potius conducens, utilis, imò necessarius est. *De somno & vigilia. Declam. 2.*

Lingvæ item recisæ indicium silentii sunt; quod Hieroglyphic. ab Homero desumptum est, ubi ait: *Vestras incidite lingvas.* Supra quod expositores comentantur. Silentium. *Ex Pierio ut supra.*

 Id

Id est: Silentium capessite. Optimum semper, nisi opportunitas, aut necessitas aliter exegerit, idque in rebus summi momenti, silentium est: Unde Aristoteles: *Semper locutum fuisse me pœnitet, tacuisse nunquam.* Supra Stoicorum & Pythagoricorum Scholas magnis characteribus expressum legebatur: *Silentium.* Hoc ipsum fida anchora est, quæ navim negotiorum nostrorum, inter turbidas fortunæ sinistræ tempestates securam reddit. Sensit hoc Plutarchus, vir ille expertissimus rerum mundanarum: *Magnæ est sapientiæ tempestivum silentium, & omni certe est sermone præstantius.* Ad curanda animæ mala antidotum nullum est, quod huic æquiparari possit. Sic idem Author ait: *Multis hominibus,* inquit, *pharmacum malorum est taciturnitas.* Qui tacere nequit, nec loqui poterit ubi decet, subjungit Pittacus, idcirco laudabiliter Magnus Alexander, qui cum secretum quoddam Ephestioni credidisset, extracto annulo, ori ejus impressit, idipsum se sigillare dicens.

Polit. 1.

De educandis liberis.

Apud Auson.

Ignominia aperta.

Quantum porro boni de silentio provenire veteres dixerunt, tum cum lingvam evulsam ex ore figurabant, tantundem mali expressum esse volebant, cum ad describendam ignominiam turpissimam, impuritatemque apertam, hominem exponebant ejusmodi signo notatum: sic enimvero per recisam lingvam scelestum hominem significabant à consortio bonorum separatum, & disunitum. Allusit ad hoc Propheta Regius, cum ex parte DEI sic ajebat: *Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum.* Hoc vitium tale est, quod omnia reliqua in se complectitur, unde & condemnationem omnem promeretur, universalem reprehensionem admittit, omne delictum constringit & epilogat.

Porro sicut olim prophani literati in expositione rerum sensualium, præfata methodo utebantur, sic in eorum imitationem Expositores Ecclesiastici Hieroglyphicis sacris & moralibus delectati sunt: quocirca memoratus Pierius inquit: eos de lingvis ignitis (quod huic loco ubi de ustione lingvarum mentio facta, non incongruum est) de his itaque lingvis quæ supra caput Apostolorum in die sacratissimæ Pentecostes descenderunt, Hieroglyphicum fortitudinis, sicut & orationis formasse: veraciter enim Apostoli deposito frigore timoris, quem post Ascensionem Divinissimi Magistri sui contraxerant, hoc cælesti foco succensi sese levaverunt, & sicut veri Alcides cum his lingvis, vel potius cum his facibus ad incendendam hæresiam omnem & in cineres redigendam progressi sunt. Hinc citatus Author ait: *Hujusmodi enim lingvæ splendore tanto conspicuæ omnino significarunt eam orationis vehementiam, ut quæ à divino magistro præcepta acceperant, per universum mox terrarum orbem persvasibili (penetrat enim ignis) sermone disseminarent.* Hoc argumentum ulteriori probatione non indiget: experientia enim quotidiana per gratias cælestes, quas à divino Benefactore nostro sine intermissione recipimus, id palam docemur: cum autem jam in lucem volumina integra prodierint, quæ hujus rei veritatem manifestant, hic ego cum S. Bernardo finem impono, qui sic habet: *Humilis oratio, tua est potentia, tuum est cælum. Tu sola tribunal judicis ascendere non vereris: tu vincis invincibilem, tu ligas omnipotentem.*

Loco citato.

Fortitudo orationis.

Sermon. de Magdal.

Ad demonstrandam firmitatem & inflexibilitatem veritatis, Pindarus magnus ille Lyræ Græcæ Princeps, supra incudem lingvam ferream repræsentat, cum qua lingva ajebat Apollinem Pythium semper inconcussum, semper inflexibilem, & stabilem loqui. Sicut in subjecta tabula patet.

Lingva ferrea sub incude.

Vivissi-

Viviſſimum animæ hæc ornamentum eſt. Virtus enim veritatis eouſque obſervata fuit ſemper, ut non minus, quam de auro vel argento, hæc de ea dici ſoleant: *Queſta verita non ita à martello*, hoc eſt: *hæc veritas malleum non ſuſtinet*. Cum res quædam in narrationem adductæ non bene invicem convenirent, ſicut id quoque quod latini inquiunt: *revocare ad malleum*: Poëta his verbis *ſub incudem*, expreſſit.

Veritas è metallo duro componitur, ex diametro oppoſita mendacio, quod molle eſt, & lubricum, & fugitivum: quarum hanc conſumit ætas, veritas autem longitudine temporum ſolidatur. Hæc dici poterit ſol, mendacium econtra vapor. Splendor ſolis perennis eſt, & indeficiens, vapor autem radiis ejus diſſolvitur & diſſipatur. Qui impius non eſt, ſolem amat, tenebras & caliginem fugit. Sentit Ariſtoteles propter amorem veritatis opiniones deteſtandas eſſe: nil etiam refugere ſapientem quin ſibimetipſi contradicat: *Propter veritatem debent philoſophi ſibi contradicere*. Veritas eſt, quæ rerum maximè abditarum, & abſtruſarum principia detegit, & revelat: de qua Pindarus ſupramemoratus inquit: *Veritas Principem magnæ virtutis promovet*. Mendacium ſordidum eſt: cum econtra veritas bellicoſa Amazon ſit, palmam victoriæ belligerando reportans. Hoc Apollonius intendit, dum ſic habet: *Mendacium illiberale eſt veritas generoſa*.

Apud Stobeum. — *Ibidem.*

Guſtus.

Proinde cum guſtus linguæ affinis ſit, eidemque proprius, non immerito Hieroglyphicorum Authores, hunc ſenſum per oſtenſionem linguæ, tanquam ejus, quæ cauſa inſtrumentalis ſit, & efficiens, exprimere voluerunt: Itaque ut ejuſdem guſtus principium, hominemque figurarent delibantem ſolummodo, nec tamen ſe profundius in hunc ſenſum immergentem, linguam demonſtrabant, quæ aliquantum foras, & extra priores dentes protendebatur.

Cum verò plenitudinem, majoremque in hoc ſenſu ſatisfactionem demonſtrare vellent, primas faucium partes exponebant, quibus gula connexa eſt, dicendo (ſicut & potiſſima modernorum medicorum pars) in his locis, nempe in radice linguæ exquiſitiſſimum eſſe ſenſum guſtus: quamvis etiam palato hanc prærogativam multi attribuant. Aſſerit Diogenes ſaporem linguæ provenire ex hinc, quod ſubſtantia ejuſdem mollis, ſit, & fungoſa, & quod illuc venæ corporis quamplures terminentur. Hæc vicem ſpongiæ obtinet, quæ ad ſe ſapores attrahit, eoſdemque ebibit, tum cum ab iis impingvatur & & aſpergitur. Alcmeon tradit ſapores ab humore, & tepore, & mollitie linguæ dijudicari: his adjungunt palatum Ægyptii, qui pro Hieroglyphico guſtûs, piſcem repræſentant, exigui ventris, & palati magni.

Plures aſſerunt negandum non eſſe ſentire lingvam, & judicare eandem de ſaporibus, ſed ſvavitatem eorum, aut amaritudinem diſtinctius percipi à palato. Hinc Phyloxenus, fortaſſis & ipſe plus ventri, quam philoſophiæ deditus, Gruem ſe optavit, ut palatum ei, in modum roſtri illius, longum eſſet, ex quo ſvavitas guſtus, diuturniori ſenſu perciperetur. Formavit ſuper hoc non inelegans Apophtegma Cato, tale reſponſum dans ei, qui in numerum familiarium ſuorum adoptari quærebat: *Non poſſe ſe eum eo vivere, qui plus palato, quàm corde ſaperet*.

Ariſtoteles in hoc alterius mentis eſt, qui in ſummitate linguæ ſubtiliſſimum guſtus ſenſum eſſe determinat: In teſtimonium ſententiæ ſuæ experientiam appellans, qua potiſſimum hæc pars linguæ acrimoniam medicamenti ſentit, à qua multum offenditur: ſed cum hauſtum jam interius palautm penetraverit, pene ſine ſenſu translabitur. Cum tamen prout dictum eſt, vix tolerabile fuerit linguæ prælibanti in apice. Quod vero etiam quandoque linguæ radix majorem videatur guſtum percipere, fieri idipſum affluentia, & majori ciborum copia aſſerit, qui illuc mandantur: ſicut item, quod longiori illic tempore commorantur, ita ut ſenſum illum imitari videantur, quem dixerat exquiſitiſſimum eſſe in linguæ ſummitate. Hæc de guſtu dixiſſe ſufficiat, quem non minus cæteris ſenſibus moderari neceſſarium, & generoſi animi eſt, unde inquit Chryſoſtomus: *Saturitas morborum fons, caſtitati inimica*.

Homil. 33. Ad pop. Antioch. Serm. 17. de tempore.

MYSTICA
ET MORALIA.

Ecce rurſum in acie *Armatus Cantor meus*, tantundem calamo facundus, & pſalterio ſuo muſicus, quantum gladio Martialis: qui cum verbis illis pſalmi ſui: *Lingva mea calamus ſcribæ*, campum ſanctis Patribus pandit, ad reflexiones doctiſſimas inde eruendas. Sentit S. Auguſtinus in his virtutem generativam æterni Patris poſſe intelligi, qui verbum ſuum producit, atque hac ratione penna dicitur ſcriptoris, aut Secretarii, cum de throno illo ſacratiſſimæ Triadis verbum illud divinum, & ſemper permanens producatur. Id quod alterationem nullam admittit, nec diverſitatem ſtatus. S. Ambroſius inquit, de hoc deduci poſſe Spiritum Sanctum, per quem Altiſſimus Deus hominibus arcana ſua manifeſtat. S. Hieronymus & Eucherius ajunt, his verbis cognitionem ſacratiſſimi corporis Chriſti ſignificari poſſe, per quod videlicet venena ſerpentis infernalis diſſipantur: aut verò penna ſcribæ eſt lingva, cum per eam laus altiſſimi exprimitur, quâ maxime delectatur.

Pſal. 44. In Pſalm. eundem & de eſſentia divina. In Apolog. David. Ad princip. fortit. ſpirit. 1.

Supra hunc paſſum Iſaiæ: *Lingva Dei, quaſi ignis devorans*, gloſſa interlinealis commentatur, quod exinde tanquam in luce, admodum evidenter intueri liceat, quantopere in extremitate ſupremi judicii in peccatores Altiſſimus Deus iracundia ſua exarſurus ſit, cum ſententia illa ardoribus plena proferetur: *Ite maledicti in ignem æternum*. S. Bernardus & Hieronymus referunt, lingvam ſponſi, quæ ſæpius in Cantico nominata eſt, ſignificare effluentiam divinæ beneficentiæ. Vult itidem S. Auguſtinus per hanc Prophetas quoque & Prædicatores figuratos: atque hæc lingva faucibus adhæſit (ſicut pſalmus inquit: *Adhæreat lingva mea faucibus meis, ſi non meminero tui*) inquit S. Hilarius, cum Apoſtoli in paſſione Domini obmutuerunt: Iidem ſancti inquiunt lingvam eruditam cujus Propheta Iſaias meminit, lingvam Chriſti, & prædicatorum ejus denotare, ad confortandos nimirum & animandos qui laſſi ſunt. Atque hæc eſt, inquiunt S. Gregorius & Auguſtinus de qua Regius Propheta teſtificatur, *qui non egit dolum in lingva ſua*. Meminit rurſum S. Auguſtinus vir nunquam ſat laudatus, nec citatus: ſupra textum illum pſalmiſtæ: *lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo*, intelligendum hoc de judicibus, qui & ipſi Redemptoris ſui prædicatores facti ſunt. Hinc erudite Origenes inquit: per milites illos, qui incurvati, ſicut in libro Judicum legitur, aquam lingva ſua lambebant, perfectam intelligi, & ſtabilitam verbi Dei prædicationem.

Iſai. 30. In Cantic. Serm. 45. In Pſal. 21. Pſal. 21. Ep. 110. In Pſal. 138. Cap. 50. 8. Moral. In Ep. 59. Pſal. 14. Pſal. 67. In eandem locum hom. 9. Iudic. 7.

Ad dictum illud Cantici: *Mel & lac ſub lingua tua ſponſa*: adjungit S. Bernardus, hanc linguam Eccleſiæ eſſe, aſperam in primordio dum circa correctionem peccatorum occupata eſt, ſed quæ internam quoque dulcedinem ſibi adjunctam habeat, unde triſtes refocillari poſſint, & exhilarari benignitate, & miſeri-

Cant. 4. Serm. 45. in Cant.

misericordia altissimi: aut verò per hoc prædicator
Evangelicus designatur, qui res sublimes tractans,
moralia nihilominus exercet: sic Gregorius refert.
15. Moral. Quod Moyses magnus ille vir, respondit Deo, qui
In Cant. 4. eum instituere prophetam decreverat, *tardioris & *
Exod. 4. *impeditioris sum linguæ*, subjungit Arnoldus Car-
Arnold. in Ps. 67. notensis, obscuritatem legis inde colligi posse. Supra
locum illum psalmistæ memoratum: *lingva canum*:
In ps. 54. S. Hilarius & Hieronymus commentantur id intel-
Isai. 31. ligi posse de barbarica Judæorum voce, tum cum ple-
nis buccis contra Redemptorem, & Magistrum suum
vociferati sunt: *crucifige, crucifige.* De his Psal-
56. 63. 67. mista in quam plurimis locis mentionem habet: *lin-
gva eorum gladius acutus* &c. Hæ lingvæ dispersæ
Hom. 30. & dissipatæ sunt, inquit S. Gregorius, & scripturæ per
hoc è psalmis & Isaia adimpletæ sunt.

Actor. c. 2. Forma lingvæ super capita Apostolorum, in quo-
rum summitate columba illa divina candidissimas
pennas suas explicuit (juxta mentem præfati au-
Loc. cit. thoris) donum illud lingvarum, & idiomatum ma-
nifestat, quo collegium Apostolicum dotandum
erat: quod eis adimpletum est juxta verbum Do-
Cap. 32. mini jam olim per prophetam Isaiam in promissione
futurorum prolatum: *Lingva balborum velociter lo-
Cap. 35. quetur & plane*, & alibi: *Aperta erit lingva mu-
1. Corinth. 14. torum.* Idem sensus in Jeremia reperitur. Supra
In Isai. 35. id quod Corinthii ad Evangelium Christi corda sua
aperiebant: commentatur S. Hieronymus: *Erat
lingva gentilium, qui conversi sunt ad fidei confessio-
nem, & laudis Dei.* Sæpe etiam, pro laude Dei
usurpatur lingva, sicut idem author supra psal-
mum quinquagesimum primum inquit, ubi mirabi-
liter *Armatus musicus* meus ait: *Exultavit lingva
mea cum cantavero tibi.*

Quandoque lingva pro locutione ipsa sumitur, &
pro idiomate gentilitio: sic glossa ordinaria com-
In Gen. 11. mentatur illic, ubi inter incolas Sennaar in constru-
ctione monstruosæ turris, lingvarum tanta discordia,
enata est, ut alter alterum non caperet: adjungit
his & animorum opinionumque diversitatem &
conflictationem S. Hieronymus, nempe quod inter
illos rationis imperium sensus rebellantes sequi no-
luerint.

Fervor charitatis qua vas electionis in hæc verba
1. Cor. 13. prorupit: *si lingvis hominum loquar & Angelorum*,
occasionem suggessit S. Hieronymo ut diceret: in
his verbis exactam divinorum mysteriorum manife-
stationem & cognitionem palam dari. Hæ verò
Cap. 66. Super quib. S. Hieron. lingvæ tam hominum, quàm Angelorum in supre-
mo illo judicio, sat manifestè se prodent, sicut inquit
Isaias. Anima autem, quæ desideriis ardet ad my-
steria divina comprehendenda, per illam lingvam
poterit intelligi (sicut glossa ordinaria commentatur)
quæ secundum Isaiam prophetam ardere siti indu-
Cap. 41. citur. Per lingvam itidem Chananæam, mediam in-
ter Ægyptiacam, & hebræam, designari poterunt,
In Isa. 91. juxta mentem Hieronymi, præsentis vitæ opera bo-
na, quæ media sunt inter opera mala, & ea quæ in
Cap. 19. cælis fiunt: sic Isaias inquit: *In illa die erunt quinq;
civitates in terra Ægypti, loquentes lingva Chanaan.*

Iosue 7. Per linguam illam, vel potius regulam auream
quam de anathemate Jericho contra vetitum impius
Achan furto abstulerat, sicut liber Josue meminit,
In hunc locum. Origenes declarat, falsa sapientiæ dogmata indicari,
quæ pomposo eloquentiæ apparatu fulciuntur. Ob-
scuros & involutos vortices verborum Isaiæ, & pro-
phetæ Job explanant sancti Hieronymus & Grego-
In Isa. 11. rius, Isaiæ quidem, ubi sic habet: *Et desolabit
33. Moral. Dominus lingvam maris Ægypti:* alterius: *Imitaris
Isai c. 11. v. 15. Iob. 15. lingvam versutorum;* in his enim verbis intelligi vo-
lunt blasphemias, & idolomanias Ægyptiorum, sicut
item scientiam obfuscatam, & erroneam sæcularis
doctrinæ: & hæc lingva serpentis Leviathan est, quam
Altissimus fune alligavit, sicut Job commemorat. Cap. 40.
Per lac & mel sub lingva sponsæ (de quo supra) Ru- In Cant. 3.
pertus Abbas, & S. Gregorius, Christum Redempto- 15. Moral. 5.
rem exprimi volunt, totum in gloriosissimæ Vir-
ginis corde habitantem. Præfati authores dictum Iob. cap. 20.
illud Job: *Occidet eum lingva viperæ*, sicut illud v. 16.
quoque psalmistæ: *Sub lingva ejus labor & dolor:* Ps. 2.
in hunc sensum exponunt, quod hi sub lingva sua ma-
lum tegant, quicunque illud confiteri refugiunt, his
verbis: *Hypocrita abscondit malum sub lingva, quan-
do asperitatem malitiæ, quæ latet in mente, sub tegmi-
ne blandæ locutionis operit:* deducendo ex hoc: ma-
lum *supra* lingvam futurum, non *subtus* illam, si
hypocrita malitiam iniquitatis suæ palam fecerit. Id
quod regius psaltes ait: *Vir lingvosus non dirigetur* Ps. 139.
in terra: S. Hilarius de Juda intelligit, tanquam vi- In eundem locum.
rorum omnium pessimo. *Lingvam magniloquam*,
de qua idem psalmista loquitur, Origenes ad magni- Psalm. 11.
loquentiam ambitionis refert. Sic lingva deceptrix In 1. Reg.
& dolosa (de qua idem Sanctus) juxta mentem hom. 1.
Arnoldi, & S. Hilarii, suggestiones & persvasiones Psalm. 9.
Sathanæ, & Hæreticorum figurat, qui perseverantiam In eundem locum.
in peccato inspirant, & qui in interioribus omni bo-
no contradicunt. Supra memoratum locum S. Ba- In ps. 14.
silius in eos refert, qui dulciloquio suo dolos machi- Iob 20.
nantur, quique res prophanas, rebus sacris immi-
scent. Per lingvam viperæ jam ante memoratam,
secundum S. Gregorium, violentia diabolicæ tenta- 15. Moral.
tionis insinuatur.

Porrò quod patientissimus Job acerba suorum im-
properia primum sustinuit, postea superavit, ubi illud
inprimis dictum est: *Lingua eorum gutturi suo ad-* Iob. c. 29.
hærebat: S. Hieronymus ad Hæreticos illud appli- v. 10
candum esse docet, quippe qui clanculum perversita- In Zachar. 14.
tes suas tegunt, quamvis palam illa loqui non au-
deant, quibus fidei integritatem comaculare conten-
dunt. De his inquit Zacharias: *Lingva persecuto-
rum Jerusalem contabescet in ore eorum.* Cum turri
Babylonica hic finem facio, ubi se universitas lingva- De Confus.
rum omnium counivit, ad fabricandam illam machi- lingvar.
nam temeritatis: intelligit per hæc Philo Hebræus
potentias sæculares cum ad malum operandum con-
spirant. Sed de his hactenus.

PROVERBIA.

Usqueadeo vivaciter affectus, mores, & actiones
hominum proverbiis exprimuntur, ut non so-
lum curiosa sit eorundem lectio, sed si quæ alia, hæc
tanquã dogmatica dignissima lectu videantur. Si tam
prompta manus, tam velox pes est ad accumulandas
divitias, & bonorũ temporalium possessionem acqui-
rendam, ut quid non pari animositate ad acquisitio-
nem virtutis succendimur, quippe quæ verus thesau-
rus est, & vera interni habitûs possessio? Itaque pru-
dentissima simul, & probatissima est proverbiorum
cognitio, quæ nobis ad honestæ & beatæ vitæ conse-
cutionem, familiari quadam methodo utilissima præ-
cepta suggerit.

Quod porrò in particulari lingvam concernit, pri-
mum nobis illud occurrit: *Linguâ Amicus.* His Amici in faciem.
verbis Idea amicorum exprimitur, qui ficto blandi-
loquio, non nisi solo cortice commendabiles sunt:
qui magna pollicentur, & cum pomis Pentapoleos,
fucato colore, & decore foris luxuriant, siquidem in-
teriora excluseris, in cineres solvuntur. Hunc
sensum Manutius adfert, cum ait: *Qui non amat ex
animo, sed benevolentiam ex ore præfert.* Quod etiam
vulgo

vulgo inter Italos jam inolevit: *Buone parole, e cattivi fatti ingannano i sagi e i matti.* Simili modo conqueruntur, & Candidus apud Martialem, & Homerus in Odyssea: quorum ille sic habet: *Qui recte dicunt, à tergo prava volutant:* Homerus autem ita: *Sic facito ut lingva cunctis videaris amicus: at factis cuiquam cave te miscueris.* Condemnat hoc genus hominum Theognides dum ait: *Nec me diligito verbis, cùm mens alibi sit.* Et rursum: *Nec lingva mihi quis sit amicus, sed magis facto. Res perdifficilis quidem Amicus: sunt quia multi, atque adeo cuncti salute tenus.* Hæc materia illud, quod tam sæpè memoratum est, potissimum concernit, ut dicta factis correspondeant: si enim verba indicia ejus sunt, quod corde conditur, ut quid in hisce duobus diversificatio locum invenit, & confusio inducitur? Doceamur hoc (inquit Poëta compatriota meus) in horologii indice, cui illud à memorato viro ingenioso subscriptum est: *Cio che cela nel sen, scopre nel volto*, hoc est: *Quod sinu celat, aperit in vultu.*

Homerus. *Theognides.* *Hieronymus Preti.*

Lingva bellare. Proverbium de iis est, qui Thrasonica jactatione, se supra cæteros extollunt, dum ad pericula, & fortunæ experimenta perventum fuerit, in pedibus salutem quærunt: cumque se in tutum receperint, omne improperium in hostes suos evomunt. Hic modus agendi in scena convenit Thrasonibus, qui ad solum oculi nutum, aut cum viderint nauci hominem vel evaginasse gladium, cum trepidatione pedem referunt. Sic Menelaus mollitiem Græcorum incusat, dum ait: *Huc Graiæ, jam Graii, tantumque minaces.* Allusit ad hoc Virgilius his verbis:

Thrasones. *In Æneid.*

- - - *An tibi Mauros,*
Ventosa in lingva, pedibusque fugacibus istis,
Semper erit? - - -

Sic Turnus Drancem garrulum explodebat, virum qui cæteroquin in rebus gerendis omnino inutilis & ineptus & sine consilio erat. Sic contra Rutilos maledicos, melius lingva, quàm gladio concertantes, ait:
O verè Phrygiæ, neque enim Phryges.
Et tunicæ manicas, & habent redimicula miræ.
Sic apud Homerum Hector ajebat:
Sane ego vel Divis possem contendere lingva:
Verùm hasta durum multum quia viribus illi,
Præcellunt.
Comicus Aristophanes hunc locum tangit, dum ait:
Poscens, consultans, & lingva prælia miscens.

Eleganter hoc Livius descripsit, sequentibus verbis: *In castris feroces, in acie pavidi.* Apulejus super his verbum novum invenit: dum hos blaterones, & magniloquos Thrasones, quos Itali *Cospettoni*, & *Mangiacatenacci* appellare solent) *verbigeros* nuncupat, & ex hinc verbum *verbigerare idem est quod verbis digladiari.* Heraclitus item: *In lingvis habentes arma, postquam abstulistis pecunias.* His armis tractandis assveverunt causidici in foro, sicut & Rhetores occasione data, & tempore opportuno. Actio detestabilis & quæ valori ex diametro contraria est, qui enim genuinum se Martis filium profitetur, robustum stare, & invictum oportet, non lingva & voce sola, sed corde & manu validum. Vera fortitudo, & generositas, nullam novit jactantiam. Hinc Diogenes: *Fortem mansvetum esse oportet, ut proximi non tam metuant, quàm revereantur.*

lib. 7. *Ad Hermodotum.* *Diogenes ex Laertio.*

Ex eo quod quorundam mos est in conviviis plus occupari confabulatione quàm comestione, proverbium illud enatum est: *Aliis lingva, aliis dentes.* Innuitur hoc: masticare quosdam, quosdam ratiocinari: quorum illud primum præferendum: hic loci enim potius dente, quàm lingva laborandum. Nonnunquam enim in detrimentum sanitatis fit, si inter nidores mactearum, & poculorum sermocinatio seria, & omnibus numeris suis absoluta teneatur. Inde illud quoque adagium emanavit: *Plures occidit gula, quam gladius.* Alexander Magnus fulgorem gloriæ suæ turpiter obscuravit, cum Clitum manu sua interemit: surgens enim de mensa, vino plenus, sangvinem fudit: ad hunc furorem iracundiæ non erupisset, nisi Bacchus eum ignibus suis stimulasset. Hoc adagium Manutius in alium sensum transfert: *Venustius*, inquit, *erit si longiuscule detorqueatur, veluti si quis minetur se facto nociturum ei, qui verbis duntaxat læserit.* Utque hujus rei argumentum præbeat, sic ait: *Poetis est lingva qua, invehantur, ac Principibus sunt molares quibus eos conficiant.* Quoadusque malum non nisi in lingva est, tolerabile est: sed dentium est frangere, commolere; unde non immeritò quis dixerit, Principes non solum manus, sed & dentes longos habere.

In conviviis quidam edunt quidam fabulantur.

Damnabilis ille error quorundam, qui pessundata jam salute animæ suæ, insuper & dispendium famæ suæ patiuntur, de quo commune illud proverbium inolevit: *Lingva juravit.* Id est: promissis suis non stetit: nec juramentum ad cor usque penetravit: interim simplices hac decipula capti sunt, hoc perjurio fides profligata. Omnes adeo ætates vitium hoc jam pervagatum est: unde Euripides in Hyppolito suo coronato ajebat: *Jurata lingva est, animus injuratus est.* Comœdorum proprium est hoc dicto semetipsos incusare, quoties id eis usu venerit. Hinc Aristophanes his verbis utitur: *Aut mentem quæ nolit per sacra jurare: lingvam autem juratam seorsum ab animo.* Hinc Æschylus sic scriptò dedit: *Jurata lingva est: Æschylum autem præferam.* Pindarus hominem laudans sinceri cordis, & integri, sic ait: *Lingva verò non extra mentem.*

Non stare promissis. *Euripides.* *Aristophanes.*

Major ignominiæ macula infligi nequit, quàm cum homini improperatur, eum sine fide esse, propter quod M. Tullius ajebat: *Perditissimi hominis est, amicitiam dissolvere, & fallere illum, qui læsus non esset, nisi credidisset.* Hinc Vegetius confirmabat: *Fides maximum vinculum bonis amicis: & habita fides, fidem obligat.* Pondereturigitur quale eos ruina maneat qui fidem frangunt juratam, quique aliter in ore, aliter sunt in corde.

Pro Roscio. *lib. 4. Decad.*

Communiter dici solet: pueri, & fatui verum dicunt, & præsagiunt: hoc dictum veteri illo proverbio observatum, & consolidatum fuit. *Lingva prolapsa verum dicere.* Sic verum est, ex turbulentia rerum, sæpe tranquilitatem ortam esse: sæpe ex lubricitate lingvæ, ex incauto & quasi fortuito sermone veritas prodiit: quæ fortè multorum annorum indagine eguisset. Adjungatur his tertium, vinum videlicet: quod cum immoderate sumptum fuerit, sublato rationis usu, promiscue bona & mala emanant, inde proverbium resultavit: *In vino veritas.* Sic Horatius ajebat: *Tu lene tormentum ingenio admoves plerumque duro: tu sapientium curas, & arcanum jocoso consilium retegis Lyæo.* Et ut totum simul comprehendam: interrogatus aliquando M. Tullius, quænam res sint quæ fidem faciant, respondit: *Imprudentia, temulentia: pueritia & insania fidem adstruunt.*

Veritas domi nata. *In Odyss.* *In Topicis.*

Sic misera veritas talibus personis indiget, ut in publicum prodere audeat: quæ cæteroquin toties in puteo Democriti sepelitur, propter filiorum suorum opprobrium, quos parturire solet: verum nihilominus est quod Pindarus ait: *Veritas principia magnæ virtu-*

Ap. Stobeum.

apud eundem. *virtutis promovet.* Et Pytagoras: *Tunc rem similem Deo faciunt homines, cum veritatem exercent.*

Ex qualitate & constitutione Bovis, qui os largum habet, & lingvam grandem, sed accentum nullum profert, hæc sententia nata est: *Bos in lingva*: quibus verbis ii potissimum, juxta mentem virorum maxime eruditorum, indicantur, qui palam loqui de rebus iis, quas corde tegunt, verentur: sicut bos, aperto ore mugit, ruminat, sed nec ei potentia, nec articulata lingva ad loquendum est. Id quod non raro utilitatem suam habet, quandoque etiam damno est: allusit, ni fallor, ad hoc Spiritus Sanctus, ubi ait: *Tempus loquendi, & tempus tacendi*: adjungit S. Gregorius: *Recte scit dicere, qui scit ordinate tacere.* Manutius tamen proverbium hoc, solidis rationibus & argumentis nixus, alio refert, ait enim: hoc *Bos in lingva* iis applicandum, qui auro corrupti obmutescunt: sic sigillo hac Causidicorum, & Judicum ora venalia clauduntur. Adagium autem illud à consvetudine Atheniensium translatum est, qui bovem in monetis suis sculpebant. Plinius meminit Servium Regem Romanorum in numismatibus suis hoc genus quadrupedum impressisse: qui deinde mos ad Græcos transierit. Refert Plutarchus primorum hominum divitias fuisse in pecoribus, & armentis, unde nomen peculii: sicut pecunia de pecoribus nomen suum consecutum est. Sic à temporibus Abraham, adusque tempora Job opulentiæ magnæ nomen, non nisi abundantia gregum metiebatur. Ita vero vel metu muletæ, vel pecuniæ largitione corrupti, os suum comprimebant, de quibus dicebatur, quod bove, vel moneta illâ, occlusa eis labra sint. Hanc veritatem Julius Pollux elucidat, dum ait: ipsam adeo monetam bovem vocatam fuisse: Hinc si quis stipendium, vel remunerationem, propter operam exhibitam, aut propter venditionem meruisset, lex scripta erat: *Tot boves illi dabuntur.* Valebat autem moneta hæc dragmas Athenienses duas. Adjungit præmemoraus Pollux inter Leges Draconis Legislatoris inveniri memoriam hanc: *De pendendis decem bobus. Id est nummis decem.* Atque hæc ratio est, quod bos tantopere ab antiquis æstimatus & in pretio habitus est, ita ut simulacra ei erecta fuerint, & Apollini bos dedicatus. In una monetæ parte bos sculptus erat, in altera facies Regis.

Timor in loquendo.

3. Moral.

De iis, qui muneribus corrupti tacent.

Bos monetis impressus.

lib 18. cap. 3.

In Problem.

Moneta bos vocata.

In Dilac. Spectac.

Theognides ait: *In lingva mihi bos.* Phylostratus in vita Apollonii de Pythagora inventore silentii loquens sic inquit: *Lingvam primus hominum coercuit: bovem in illa, silentii inveniens decretum.* Ita Scopelianus Sophista: *Neque mirandum est si quidam lingvam habentes vinctam, bove silentii jam occupante.* Totum hoc confirmat Æschylus: *Taceo cætera: lingvam occupavit bos quidem ingens.* Hoc genus boum macello infernali destinatum est.

Scopelianus.

Obstinatio aperta, quæ quamvis sana ratione & argumentis convicta fuerit, cedere nihilominus recusat, & per modum incudis percussione malleorum magis induratur, quæ non secus ac maritimus scopulus quidam omnem illidentem undam salutaris & paternæ admonitionis repercutit, his tribus verbis exprimitur: *Lingva non redarguta.* Ad hoc dictum nobis lumen subministrat, & fundamentum Plato dum ait: *Ut si videtur posse, responderis: Euripideum nobis quoddam accidet, lingva quidem nobis erit irredarguta, mens autem non erit irredarguta.* Quanto magis hi obstinati redarguuntur, tanto magis obstrepunt, & importuna dicacitate offendunt. Hunc serpentem S. Ambrosius de pectoribus omnium profugare satagit, dum sic ait: *Absit pertinax contentio in sermone familiari.* Et S. Bernardus: *Obstinati in suo sensu, sunt pessimi.* Et Augustinus: *Pertinacia non sinit homines corrigi.* Vitium inter homines insupportabile, Creatori abominabile, quod hominem ad interitum ducit, & ruinam, quia: *Cor durum male habebit in novissimo*, Spiritus Sanctus inquit.

Obstinatio aperta.

In Theat.

De Resurrect. Domini ser. 3.

Epist. 20.

Eccl. 3.

Nemo est, etiam inter homines sortis infimæ, cui non injuriæ displiceant: cum honor cuique mortalium innatus sit, & una cum spiritu vitæ simul insertus. Dixit hoc Stagirita: *Unusquisque graviter fert, honore privari.*

Si cui mens autem adhoc destinata sit, nunquam hominem, qualiscunque ille demum fuerit injuriis lacessere, hac proverbiali sententia indicabatur: *Non impetam lingva.* Hujus Proverbii author æstimatur apud Manutium, Dionysianus, & Aristophanes: *At lingva Athenas nunquam incessam mea.* Hoc adagium nihilominus cum majori proprietate ad eos spectat, qui male ominantur. Manutius sic habet: *Rapiuntur dicta in omen, velut in augurium venturi mali, vel boni.* Pindarus in hinnitibus suis, inter alia præcipuis laudibus lingvam effert, quæ à sinistris imprecationibus abstinere novit: *privans malam lingvam voce dilucida.* Huc referendus Hesiodi versus: *Haud solitum sociis certare bonisve, malisve.* In hunc abusum, augurandi maledictiones, potissimum fæminæ dilabuntur, & de fæce populi homines: qui cum negotia non pro beneplacito suo successerint, plerumque libertate lingvæ in dissolutionem solvuntur, & videnter ipsi Deo contestationem indicere: unde etiam siquidem in omne genus infortunii inciderint, semetipsos malorum suorum fabros fuisse intelligant, cum quotidie hæc sibi mala provocaverint.

Injuriam facere.

Pindar. hin. 4.

Imprecatio.

Hesiod.

Quidquid in lingvam venerit proverbium est affine illi quod pari modo dicitur: *quiquid in buccam venerit.* Hoc de iis sumendum, qui sine retinaculo, casu quodam quidvis proloquuntur, nulla habita ratione circumstantiarum, nec quod inde non raro ingens ruina consequatur, non solum in quos dictum illud vibratum fuerit, sed etiam iis, qui sic incaute garriunt. Lucianus hunc loquendi morem sugillat dum ait: *Commiscentes, affingentesque, quidquid verbi temere, ut ajunt, in lingvam venerit.* Isocrates grandis orator inter antiquos, se cum consimili dicto excusat, dum ait: *Similis videbor iis, qui temere & arroganter, ac futiliter, quidquid in mentem venerit, loquuntur.* Condemnat Gellius hos inordinatos affectus, dum sic habet: *Malim indiscretam prudentiam, quàm stultam loquacitatem.* Et Hugo Cardinalis Claustrales admonens, ut ne lingva diffluant, sic ait: *Est tempus quando nihil, est tempus quando aliquid, nullum autem tempus est, in quo dicenda sint omnia.* Hæc lingva in similitudinem aquarum est, quæ nisi vallo & aggeribus prudentiæ coercitæ fuerint, facile campum sanæ rationis inundant, & submergunt. Itaque *Armatus Cantor meus* adhoc sibi Dei implorabat tutelam, dicendo: *Pone Domine custodiam ori meo.*

Sermocinari prout casus tulerit.

De ratione conscribendi historiam.

lib. 1.

De Disciplina monastica.

Lingva seorsum inciditur, & lingva præconi. Geminatum proverbium hoc, quod in eundem sensum coincidit, de mercede vel retributione intelligendum est, quod iis dari consvetum est, qui nuncium lætum apportant. Sicut lingva victimæ dabatur olim auguri, vel nuncio præsagii fausti, & prosperi: hinc ei hæc particula seorsim seponebatur, unde dictum: *Lingva seorsum inciditur.* Hoc adagium ab Homero in odyssea usurpatur, ubi ait: *Eja age, jam lingvas incidite.* Citatur Author sententiæ hujus Cali-

Merces data nuncio læto.

Calistratus:hic memoriam consvetudinis hujus,de inscidenda lingva victimæ, & danola nuncio, posteritati reliquit. Docemur itidem his, non sine remuneratione relinquendos eos, quorum opera in negociis nostri usi sumus. Quod totum ad doctrinam gratitudinis spectat. Hæc virtus inter præcipuas est, quæ animum condecorare possit, sicut è contrario vitium ingratitudinis maxime abominabile. Dicebat in hunc sensum Menander Poëta: *Acceptum beneficium remunerare, & iterum accipies: gratiarum actio, est gratiæ remuneratio.*

Remunerandi sunt, quorum operæ usi sumus.

Cum præterea innumeræ sint utilitates & commoda, quæ per lingvam progerminantur: infinita penè dixerim damna itidem sunt, quæ per lingvam proveniunt. Insinuatur hoc interrogatione quadam, quam Suidas ad lingvam, quasi cum admiratione format: *Lingva quo vadis?* quasi diceret, inquit interpres, quod lingva potens sit ad urbes fabricandas, & rursum evertendas, & dissipandas: Sic de Biante (quidam illud Pittaco Atheniensi attributum volunt) recenset Plutarchus, quod cum à Rege Amasi victimam dono accepisset, hoc insuper mandato addito, partem illi & meliorem, & pejorem remitteret, ille evaginato cultro, & lingva excisa, eam Latori dedit, his verbis: *Hanc affer Regi, ipsa enim de se loquitur.* Hæc enim nuncia bonorum & malorum dici poterat: in hujus potestate positum est exaltare quod vult, & rursum deprimere: hæc verus Protheus est, quæ in omnes formas transfiguratur: Verus Chamæleon, quæ omnigenum colorum genus recipit: hæc in campum profert falsa simul & vera, prout ei libuerit: hæc revelat, hæc celat pro libitu suo affectus: Et si verum fatemur S. Jacobus inquit: *Mors & vita in manu lingvæ ipsa modicum quidem membrum est, & inflammat rotam nativitatis nostræ: lingvam hominum nullus frænare potuit.*

Mala & bona lingvæ.

De audiendo & de loquacitate.

Si quis forte ad operandum & exequendum aliquid accingatur, unde ei difficilis sit, vel omnino impossibilis exitus cum utilitate, & fructu, his verbis insinuari solebat: *Senis mutare lingvam.* Faciant senes quod voluerint, ut lingvam à consveta forma locutionis suæ, quam à teneris contraxerint, desvescant, operam perdent, idque ob habitum longævum, & musculos, nervulosque induratos, usumque jam inveteratum. Sic vanum est spem sibi facere, fore ut à negotio feliciter nos expediamus, ad quod nulla nobis habitudo est: intempestivum semper, & frustraneum erit cœpisse. S. Hieronymus hanc sententiam tuetur, dum ait: *Pius labor, sed periculosa præsumptio, judicare de cæteris, ipsum ab omnibus judicandum: senis mutare lingvam & canescentem mundum ad initia retrahere parvulorum.* Hoc proverbium in lingva nostra sic sonaret: *E impossibile à navigar contr' aqua. Impossibile est contra torrentem niti.* Spiritus Sanctus sic habet: *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.* Arbor in eam partem, inclinari nequit, in quam à prima plantatione & incremento suo inclinata non est: sic Ovidius inquit:

Lingva senum mutari nequit.

Vanum est à consvetudine inveterata desvescere velle.

In præfat. in Evang.

Quæ præbet latas arbor spatiantibus umbras,
Quo posita est primum tempore, virga fuit.
Tunc poterat manibus summa tellure revelli,
Nunc stat in immensum viribus aucta suis.

Hinc apparet, cum quanta cura & sollicitudine tenera juventus instituenda & in moribus informanda sit. Amplissimus in hoc genere quæstionis mihi campus pateret, sed ne in uno solum documento distinear, præfatum proverbium, proverbio altero confirmabo. *Senex psittacus negligit ferulam.* Instruere psittacum jam ætate maturum, est laborem suum perdere. Hic sensus ab Apulejo authoritatem sumit, qui de hoc volatili sic habet: *Quæ rusticum sermonem nostrum cogitur æmulari, ferrea clavicula caput tunditur, imperium Magistri ut persentiscat; hæc ferula discenti est. Discit autem pullus usque ad duos ætatis annos, dum facile os, uti conformetur, dum tenera lingva, uti convibretur: senex autem captus indocilis est, & obliviosus.* Confrontatur dictum hoc, cum illo altero: *Serum esse canes vetulos loris assvefacere.* Et illud Juvenalis:

In lib. Florid.

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.

Idcirco Aristoteles scriptum reliquit: *Non solum pueri erudiendi sunt in arte utili, & necessaria: sed etiam in artibus liberalibus, & honestis.* Et Agesilaus Rex ille magnus scribebat: *Et pueri discant, quibus sunt senes usuri.* In navigatione vitæ hujus, non est alia dos, non aliud stipendium quod educationi bonæ prævaleat.

Politic. 8.

Sed sicut qui probè loquitur laudem suam consequitur, sic non minus qui tacere novit: quod universum hoc adagio demonstratur: *Clavis in lingva.* Clavis ad claudendum, & tempore suo aperiendum facta est. Hoc proverbium ab Æschylo desumptum est, ubi sic habet: *Et nostra profert lingva custodem clavem, quoties fidam silentii spem pollicemur.* Hic locus à Clemente Alexandrino in doctissimo libro Stromatum citatur: quem etiam Sophocles authenticat: *Quorum aurea clavis inquit lingvam coercet initiatorum: quod dixit, quod lingva veluti clave obserata sit, ne revelet mysteria.* Huc referendum Luciani carmen:

Taciturnitas laudabilis.

lib. 50. in Oedipo.

Arcanum ut celet, claudenda est lingva sigillo.

Præceptum illud Pythagoras suggessit: *Lingvam ante omnia contine Dei exemplo.* Quandoquidem vero de his supra jam abunde ratiocinati sumus, in hoc dicto punctum facio, sicut & præsenti capitulo, procendo ad

HISTORIAS, RITUS, OBSERVATIONES, & CONSUETUDINES.

OBservat doctissime Marcus Varro (qui de perfectione veri latinismi scripsit) quod lingva dicitur à lingendo: hæc enim figuræ rotundæ, id quod ori ingestum est, deprimit, atque ita componit, ut à faucibus ad stomachum feratur. Non possum autem quin paulo sim prolixior hic in sententia quadam Hugonis de S. Victore: qui effectus lingvæ mirabiliter describens, sic habet: *Lingva dicitur quia lingit adulando, mordet detrahendo, attrahit mentiendo, ligat, & ligari non potest: labilis, & teneri non valet, sed labitur, & fallitur: labitur ut angvilla, penetrat, ut sagitta: tollit amicos, multiplicat inimicos, movet rixas, seminat discordias: uno ictu multos percutit, & interficit: Blanda est, & subdola: lata, & parata ad exhaurienda bona, & miscenda mala: qui custodit lingvam, custodit animam.*

lib. 1. de Anima.

Hæc instrumentum est ad loquelam: unde refert Diodorus: in certa quadam Oceani Insula, versus meridiem, inveniri genus hominum, qui lingvam sic divisam habeant, & separatam, ut non unam sed duas esse dixeris, quæ ab una tamen radice prodeant, Hi respondere, clamare, affirmare & negare simul unico flatu possunt: variarum etiam avium diversos cantus æmulantur.

lib. 2. Cult.

Lingva bipartita.

S. Gregorius Nazianzenus longissimam Elegiam de lingva format: quam cum æstimem huic loco nimium prolixam, suffecerit finem ejus huc collocare:

Carm. 54. de Silent. jejunii tempore.

Lectori meo liberum relinquens, si sic visum fuerit, ex ipso fonte restingvere sitim suam. Itaque conclusio sic sonat:

Illa malum insontem reddit, justumque nocentem:
Rursus adinvertit. Quis rogo tanta potest?
Lingva quidem parva est: at viribus omnia vincit.
O utinam illa malis protinus occideret!
Porrò cum stultis fraudem ferat omnibus illa,
Est mage sacrificis exitiosa tamen.

Lingvæ olim diis sacræ comburebantur.

Hæc lingva ab antiquis tantam habuit & venerationem, & pretium, ut Diis eam dedicârint, prout in Capitulo Dedicationum luculentus patebit: quibus sacrum institutum erat, lingvas comburere, ne forte (sic ajebant) tam nobilis pars, putredini & corruptioni daretur: quod in Hieroglyphicis jam vidimus. De quo item Eusthatius copiose tractat. *In 3. Odyssea.*

Primus lingvæ inventor.

Primus Adam locutionis inventor fuit, tum cum omnibus creatis nomen suum imposuit, quod postea copiosa synonimorum ferocitate dilatatum est. Disturrebant olim distinctè homines illic, ubi Turrim Nemrod fabricasse leguntur, sed hæ lingvæ invicem confusæ, ab unione ædificantes separarunt, ex quo factum, ut posthæc in lingva genti suæ vernacula quisque se, mentemque suam exponeret, unde Gentium nata est diversitas. Genebraidus antiquus observator (prout vult Cornelius à Lapide) in expositione septuaginta duorum interpretum, Hebraicam lingvam matricem reliquarum omnium esse inquit, & ex hac Syriacam generatam esse: quidquid contra sentiant, Plutarchus, M. Tullius, Laërtius, & alii, qui Chaldaicam primam fuisse censent, & Chaldæos primos verba subministrasse Hebræis. *Ex Diogene Laertio.* A Syriaca deinceps propagata est Arabica: Latini Italis Authores lingvæ sunt: Valachicæ lingvæ, Hispani, simul & Galli originem suam debent. De Græca Doricam natam ajunt, sicut & Jonicam, Æolicam, Atticam, Sclavonicam, Polonicam, Bohemicam, Moscovicam, & alias. Authumant item à Germanica ortam esse Helveticam, Anglicam, Flandricam, Tartaricam, ejusdemque proles Thracicam, & Sarmaticam. De lingva Abyssinorum inquiunt ortam Æthiopicam, & Sabæam. Admirabile enimvero, sic inquit præfatus Author, quod in tam exiguæ terræ spacio tanta nihilominus sit lingvarum multitudo: ita ut non solum paucorum dierum itinere, sed sæpe etiam Leucarum vel milliarum paucorum intercapedine jam accentuum se diversitas prodat, sicut & expressio non uniformis, nec pronunciatio.

Exhinc nihilominus elevari mens humana poterit ad omnipotentiam summi Creatoris considerandam, qui tantam in orbe idiomatum varietatem plantavit, unde non minus etiam sua homini utilitas enascitur, & commodum. Sic enim ait S. Prosper: *Diversitas lingvarum utilis fuit humano generi, ut habitando orbi terrarum darentur Incolæ, malique disspergerentur.* *lib. 2. de vocat. Gentium.*

Usqueadeo peregrinantibus utile est, magnique momenti diversitatem lingvarum nosse, ut ex hoc Dietarum stabiliri possint conventus, & promoveri commercia: hæc scientia polyglottorum necessaria est ad ulteriores scientias acquirendas: doctos reddit, & in diversarum nationum ritibus, & consvetudine versatos. Gerion Rex à Mythologicis terni corporis figura fingitur: erat enim disputator eximius, & sophista, tres insuper callebat lingvas: victus autem dicitur ab Hercule non lingvarum copia, sed cognitione rerum, & fundamento sapientiæ. Sic de Erichtonio fabula exprimit, quod Vulcani filius biformis fuerit: à pectore deorsum, quod reliquum corporis erat Draconis fuisse, partem superiorem hominis: idque ob utriusque lingvæ Græcæ & Ægyptiacæ peritiam. *Natal. Com.* Referunt Aulus Gellius, & Valerius Maximus de Mithridate Rege Ponti, & Bithyniæ, quod viginti & duarum lingvarum notitiam habuerit, unde nunquam indiguerit interprete: magnum enimvero in Principibus emolumentum, nunquam in relationibus deceptioni subjectos esse. *lib. 9. c. 17. lib. 17. c. 17. lib. 8. c. 7. lib. 17. c. 17.* Citatus Gellius de Quinto Ennio poëta meminit, quod se tria possidere corda dixerit, ob trium videlicet lingvarum cognitionem, Latinæ, Oscæ, & Græcæ.

Cleopatra magna illa Ægypti Regina (quæ magnum nominis splendorem meruisset, nisi famam suam incendio impudico flammarum, & amoribus M. Antonii obscurâsset) usque adeo lingvarum studiosa fuit, ut posthæc varia Legatorum dubia, Æthiopum, Troglotitarum, Hebræorum, Arabum, Syrorum, Medorum, Parthorum, aliarumque alienigenarum nationum, cuique in lingva sua solveret: sic Plutarchus de ea testificatur. *Plutarchus in Antonio.* S. Hieronymus de S. Epiphanio Salaminæ Episcopo commemorat, eum quinque lingvis condemnationem scripsisse Origenis. *In Apol. adver. Rufinum.* Ita ut non immerito dici possit, hanc viri sacram eloquentiam tantundem ad nationes emanasse, quantum sacer ille calamus fluviditate sua celeber erat, gloria fidei nostræ, & sacrosancti Codicis dilucidus explanator.

Sabellicus, & Platina Reginam Amalezunthem filiam Theodorici Regis Ostrogothorum, summis laudibus & encomiis ad cælum usque extollunt, quæ videlicet lingvarum illarum, quæcunque à partibus istis, ad ultimos usque tam vastos sacri Imperii fines extenduntur, nullam ignoraverit: quod privilegium alioquin soli Mithridati & Cleopatræ hactenus attributum fuerat. *lib. 2.* Hoc lingvarum dono, juxta Crespinum, Carolus Magnus ornatus erat, unde & Aquisgrani Michaëlis Rancabis Imperatoris Græci Legatos in vernacula lingva sua loquentes audivit. Ejusdem doni participatione inclytus erat Fridericus ejus nominis secundus Imperator, prout Leander compatriota meus sentit. Non sine ratione magnus ille Tassius de Godefrido pio inquit: *Molto egli opero col senno, & con la mano.* Hoc est: *Multum ille ingenio, manibusque operatus:* quemadmodum enim Æmilius refert, lingvarum illarum peritia, eum ex diversis partibus dispersos coadunasse Principes Christianos, ad acquirendum sacrum illud depositum & ad laudtbile illud & sacrum facinus recuperandi sepulchri Dominici exequendum. *In Italia lib. 4.* Ejusdem peritiæ erat Carolus Imperator ejus nominis Quartus, sicut Cuspinus author est. Sic Matthias Corvinus Rex Hungariæ (referente Bonfinio) omnes Europæ lingvas noverat, præter Turciam, & Græcam. Idem Author de Maximiliano ejus nominis primo commemorat, eum ab infantia ad annum usque ætatis suæ nonum quasi elingvem, mutumque fuisse: incremento autem vitæ, usqueadeo feliciter illi lingvam solutam, ut expeditissime, & cum stupore audientium Græcum simul, & Latinum, & Italicum proloqueretur. De ejusmodi portentis, quæ propemodum indies audiuntur, hæc tibi pauca retulisse, benevole Lector, suffecerit.

Inventæ sunt econtra nationes aliæ, quæ sicut illi Varietas superiores omnigenam lingvarum notitiam, & literaturam tam eximiam in deliciis posuerunt; ita hæ omnem adeo lingvam, exceptâ patriâ, à finibus suis arcebant, & explodebant. *Varietas lingvarum rejecta.* De Carthaginensibus Cælius & Alexander referunt, quod in bello contra *lib. 21. c. 17.*

Dio-

lib. 2. c. 30. Dionysium Regem Siculum gesto, videntes se ab Græcis traditos, stabiliverint unanimi senatus consensu, ne posthæc cuiquam liberum esset Græcorum studiis vacare, aut eorum lingvam addiscere. De Cajo Mario strenuo milite, qui septies consularem lauream capite suo gestavit, recenset Plutarchus, eum nunquam Græcam lingvam, etiam dum res seriæ agerentur, vel degustare voluisse: Et post alterum triumphum suum, cum casu quodam in domum pervenisset, ubi pro nationis Græcæ consvetudine spectacula exhibebantur, & ejusdem gentis idiomate sermo fieret ipse vixdum consederat, cum repente se levat, & discedit.

In Mario.

In Verr. M. Tullius de semetipso recenset, se in senatu graviter accusatum, quod Syracusæ Magnates idiomate græco allocutus fuerit. Tyberius Imperator lege sancivit, ne causa ulla nec forensis nec civilis græco sermone ageretur: cumque Centurio quidam testimonium in senatu hac lingva dare contenderet, eum à senatu & gradu suo removit. M. Cato Censorius (prout Plinius & Plutarchus meminerunt) sicut erat Romanæ disciplinæ observator ridigissimus, sic eloquentiæ ventosæ græcorum, & fucatæ dicacitatis infensissimus hostis erat: hanc enim lenocinium esse ajebat, quod captivatos animos, à studio bonorum averteret.

Lib. 29. cap. 1. In Cat.

Carneades Academicus, & Diogenes Stoicus comparuerant aliquando, tanquam Græciæ Legati in Romanorum Senatu: ad quos audiendos confertim advolabat juventus, allectata venustate, & dulcedine eloquentiæ, quam in Carneade noverat. Cato super hæc stomachatus dixit: frangi hac mollitie dictionis adolescentum pectora, ut deinceps loricam & cassidem odissent: cumque Oratores hi prolixius fabulati remunerationem studiorum suorum requirerent: consilium suggessit Cato, idemque persvasit, ut sub specie honestatis apparentis hi viri dimitterentur à se, ne forte siquidem illic eos commorari longius contingeret, flos juventutis corrumperetur. Hinc Isocratem ille & loquacem, & seditiosum nuncupavit, qui sub frontispicio quidem se institutorum antiquorum observatorem videri vellet, cæterum tyrannidem spectaret. Sic discipulos Isocratis irridebat, dicendo: inveterascere illos in hac lingva velle, ut deinceps causam agerent in Erebo. Revocavit autem filium suum sine mora ab hujus lingvæ studio: non immerito vaticinans fore, ut Romanum Imperium, Græcorum tyrannide occupatum, corrueret: quamvis postea lapsu temporum, contrarium huic vaticinio evenerit. Ita vero vir hic Græcum studium omne repudiavit, quod tamen elegantissimum omnique laude dignum est. Sic denique verum est, quod cum quisque genium suum amet, opinionem suam propriam tuetur, amat pariter, & amplectitur lingvam & idioma patrium.

APOPHTEGMATA ET SENTENTIÆ.

Usque huc in formali locutionis potius, quàm in materiali lingvæ consideratione versati sumus: quæ materia nihilominus ad lingvam referenda est, quippe quæ instrumentum, & organum locutionis est. Prosequar nunc in lectione tam utili, tanquam dogmatica, in Apophthegmatis inquam, & Philosophorum sententiis nervosis: quas tamen hic non omnes allaturum me jacto, cum tanta sit earum copia, quanta est universa lingvæ materia, quæ infinita est, non minus ac sapientium eorum numerus, qui de hac scripsisse noscuntur.

Ut vero his paginis meis nil desit, ea pro viribus

allaturus sum, quæ nervum habeant, & emphasim. Primum in medium prodit Pythagoras, homo tam eximiæ olim authoritatis, qui ajebat, tolerabiliorem esse plagam gladii, quàm lingvæ; hæc enim vulnus infligit animabus, quæ sine comparatione nobiliores sunt corpore. Dicebat Chilo nunquam permittendum esse, ut lingva præcurrat mentem, hoc elegans dictum posteritati relinquens: *Nescit vox missa reverti.* Sæpius inculcabat hanc potissimum inter convivandum refrenandam esse, ubi absque hoc jam intemperantiæ incitamenta & fomenta sunt, esculentorum & poculentorum abundantiâ, his verbis exhortans: *Ubi plus periculi, major est adhibenda cautio.* Interrogatus item quid sit in homine retentu maxime arduum & difficile, illud inquit per quod cordis abdita revelantur. De Biante legitur, quod cum adolescentem perperam garrientem, & prout casus ferret, sine modo, sine fine fabulantem audisset, sic eum allocutus fuerit: an possibile est, te tam in loquacitate bene instructum, non simul etiam taciturnitatem didicisse? Idem de Zenone refertur, qui cum juvenem audisset inter poculorum profluvia largius fabulantem, cum severitate eum reprehendit, his verbis: *Aures in lingvam defluxêre:* alludendo ad hoc, quod cum binas nobis aures provida natura dederit, lingvam unam, hic blatero lingvam geminaverit: docuit itaque, plus audiendum, quàm fabulandum esse.

Val. Max. fer. de Locust.

Laert. lib. 1. c. 14.

Stobeus.

Laert. l. 7. c. 1. Max. Serm. 60.

Pericles grandis ille Orator, & miles cum dicendum ei esset ad populum, hoc impense desiderare se ajebat, ut ne verbum de ore suo prolaberetur, quod populi sugillare aures, præsertim verò morigeratas possit. Theocritus cum Byzantium venisset, eosque cerneret gula semper patente, torrentes verborum profundere, non immerito hæc dixisse fertur: non ambigendum est, hos omnem suppellectilem suam in ore gerere, omnemque domum suam palam exponere. Hic rursum Anaximenem hominem quendam obvidens, qui tum quidem temporis coram populo perorabat, sic ait: *Incipit verborum flumen mentis gutta:* habere eum loquacitatis multum, sapientiæ parum redarguens. Crates Thebanus videns hominem famæ sat sinistræ, ambulare solitarium, interrogat, quid hic agat: mecum ipso loquor, respondit ille: cui Crates, vide ne cum homine malo. Solon de modico intellectu censuratus, eo quod nil penè loqueretur, respondit cum eleganti improperio: stultorum est, tacere non posse. Carilaus interrogatus aliquando curiosius, qua de causa Lycurgus Spartiatis tam paucas leges præscripserit, respondit vir prudens, paucæ leges conveniunt iis, qui pauca ratiocinantur: alludens ad Laconismum; usum nempe eorum, quo non nisi paucis sese explicare verbis tenebantur.

Ælian. lib. 4. de var. hist.

Stob. Serm. 3.

Senec. Ep. 10. Bruson. l. 3. Plutar. in Locanic.

Oratores Samii coram Cleomene olim comparuerant, oratione sat prolixa precantes, ut junctis viribus, unà bellum contra tyrannum Polycratem iniret: quibus Philosophus ille & Princeps argutum hoc responsum dedit: *Quæ primo loco dixistis non memini, ob id media non intelligo: quæ omnium dixistis postrema non probo.* Arguens per hæc, multiplicitatem ratiocinationis non solum molestam esse auditori, sed omnino etiam ad persvadendum inutilem, præsertim si coram Principe sermo est, quibus multiloquio tanto interesse non vacat, hinc promptissime expediri volunt. Præfatus sapiens risisse nunquam visus est ex corde (sic Plutarchus refert) risit autem, cum sermone quidam multum copioso, fortitudinis suæ propriæ, & magnanimitatis encomia prædicaret: interrogatus

Plut. in Lacon.

gatus quid ei risum excitaverit: respondit: rideo amice, quia si hirundini datum esset sic loqui posse, riderem non minus, sed si aliter faceret, cum silentio auscultarem: ineptiam hominis vani explodens, qui tam audacter de fortitudine garriat, nullum fortitudinis experimentum habens.

Responsum cum maturitate omni ponderatum, dignissimum lectu est, & omnibus commendandum, quod Agesilaus dedit ei, qui Rhetorem quendam encomiabat, quod res modicas amplificare & extollere poterat: Et ego, inquit Rex, sartorem illum vituperio potius dignum judico, qui vestimentum homini, pro quo laboret, largius facit quàm conveniat corpori induentis. Unde loquacitatem nimiam in vitio habendum esse docuit. Scribit Plinius, lingvam binas adeptam esse venas, quarum una tendat ad cor, altera ad cerebrum: insinuari per hoc, sermonem nostrum cordi nostro consonum esse oportere, tum verò etiam cum judicii maturitate pronunciandum. Alexander M. cum literas Matris contra Antipatrum scriptas amico suo legisset, ubi causæ accusationis, & calumniarum reclusæ erant, extracto annullo sigillatorio (prout supra dictum) eum ori ejus impressit, indicans per hoc, cum quanta scilicet cautela sint arcana Principum custodienda.

Plutar. de Phocion.

Cato dicere solitus est, impossibile esse mederi illi, qui addictus multiloquio sit: ubi enim tanta est, tamque effrænata lingvæ licentia, ita ut intra limites suos contineri non possit, insania non sanitas speranda est. De Rodiotto homine quodam sic Plutarchus meminit, eum aliquando Ministrum Imperatoris confudisse, qui in gradu & dignitate hæc sibi multum applaudens, neminem se superiorem agnoscere arroganter jactabat: respondit Rodiottus: Ego vero hanc garrulitatem tuam facile contemno; sed nosse velim quomodo Imperator tuus te sufferat; loquacitas enim effectum nullum consequitur: silentium certiora habet consilia.

Bruson. lib. 3. cap. 25.

Quintilianus scripto reliquit, Pompeium Ciceronis eloquentiam eousque habuisse in odio (ut verum fateamur periodis suis, & clausulis, membris admodum prolixam) ut sæpe illud de eo dixerit: utinam ad hostes transiret: subindicans illic eum supplicem futurum, qui Romæ tam contumax erat. Alphonsus Imperator cum audiret hominem præter rationem, & plus æquo loquentem, dicere solebat: hujusmodi loquaces adimpleri vento inanitatis, non secus ac utres & vesicas aqua turgidas, & inflatas. Hinc facetum est, quod Æneas Sylvius de Ennio Senese refert: erat hic Petri Licinii celebris Astronomi sed podagrici amicus, qui pedibus tanquam clavis affixus, tanto liberiorem linguæ suæ cursum permittebat: Ennius tot verborum profluvio satur, videt casu quodam transire famulum, quem ad se venire jubet, & heus tu, inquit, obsecro ut me onere isto subleves: Hic podagricus enim, tam oneroso aures meas multiloquio adimplevit, ut non esset ultra, quo reponerem. Hic idem author solitus erat dicere: sapientis esse, plus operari, parcius loqui. Virum prudentem non nisi necessitate sic exigente loqui: proferre vana, sed bene ponderata, & sensata. Sed quibus mediocre est indicium, his quodvis tempus, quivis locus, quæque res opportuna videtur ad garrulitatem: qui sic loquuntur, non nisi aërem & inane verberant sine fructu. Hæc igitur de dictione & verbis, quippe quæ homogenea lingvæ sunt, attulisse sufficiet.

Lib. 3. De rebus Gestis Alphonsi.

Panorm. l. 4.

DEDICATIONES.

NON sic antiquitus in paganorum nationibus, Hercules fortissimum eloquentiæ Numen creditus est, qui videlicet (prout supra relatum est) catenis suis de labiis suis prodeuntibus, turbam post se hominum trahebat, ut non etiam, imò potius majoris facultatis esse crederetur Mercurius, Jovis caduceator & Legatus: qui alatum caput atque pedes gestabat, denotans promptitudinem, qua Ministros Principum dotatos esse oportet. Sed ut lingvæ quoque fortitudinem in persvadendo demonstrarent, eum præsidem hujus membri, atque Antesignanum statuerunt, unde munera quoque, & sacrificia eidem litabantur. Si Mathematicis credimus, qui sub hujus sideris constellatione nati sunt, in verbis suis eloquentes & facundi erunt. Nec absque fundamento tamen materiali hæc dedicatio ei facta est: traditur enim Hermes Trismegistus cum in vivis esset, ordinem dictionis docuisse, obscura multa solvisse, dedisse nomina rebus quamplurimis, denique scientiarum, & professionum multarum Inventor fuisse. Invenit hic (ut volunt) Deorum cultum; actio quæ sine magna eloquentiæ virtute persvaderi non potuit. Quandoque ore tenens tubam depingitur, ut magna dictionis ejus energia exprimeretur: plures etiam verosimilius ajunt, cum Mercurii mentio fiat, de humana ratiocinatione id intelligendum, per quam homo ab irrationabilibus animantibus distingvitur. His rationibus adducti Ægyptii, mirum non est, si huic Numini non solum lingvam dedicarunt: sed omnia omnino scripta, meditationem omnem, omne argumentum, ab hoc derivare opinati sunt; hinc sub auspicio hujus, tam literæ, quam sectiones, leges, statuta & decreta subscribebantur. Nec vero casu quodam hanc sibi famam conciliavit, Zeleucus enim, attestante Valeriano refert (stet tamen fides penes Authorem) eum in collectione principiorum universalium explicando, doctrinam suam in viginti duobus millibus voluminibus compilasse. De his accuratam memoriam habet Jamblicus Author inter Græcos summæ æstimationis.

Interim credamus nos Christiani sacrum Mercurium, verumque caduceatorem & Legatum inter Deum, hominemque orationem esse. Non hic extendar tamen, prout alibi jam memoratum est, ad hoc probandum: nec enim desunt in orbe terrarum volumina sacra numero copiosissima, quæ hanc veritatem confirmant, ita ut hic exiguitate capacitatis meæ nemo indigeat. Dixerim id solum, Orationem Mercurii illum esse, qui fideliter & sine mora temporis legationem nostram ad thronum usq; Dei portare possit, tum proinde stipatus veritate (ex adverso alterius Legati, qui non nisi refertus mendaciis nos accedit) desideratum nobis responsum refert. Dixit hoc inter alios S. Basilius in psalmum vigesimum nonum: *Domine Deus clamavi ad te, & sanasti me: nihil medium, nullumque intervallum fuit inter meam vocem, & tuam gratiam, sed simul atque clamavi, sanitas prodiit.* Condecorat Orator hic, & exornat quamcunque domum, ubi sedem suam fixerit, quam utiq; in Paradisum convertit. In hunc sensum S. Ambrosius inquit: *Multi minimi dum congregantur unanimes sunt magni: & multorum preces impossibile est contemni.* Ferri acumen non est, aut fulmen ullum, quamvis in Vulcani officina temparatum, quod hoc scutum penetrare possit: sentit hoc præfatus Ambrosius: *Bonum scutum oratio, quo omnia adversarii ignita spicula repelluntur:* Exhinc colligatur quantum nostra intersit, ut hoc scuto ad tutelam nostri rite utamur: ut hunc hospitem benevole recipiamus, ut huic Mercurio, & sacro Numini lingvas nostras consecremus.

lib. de Pœnit.

In obitu Valentin. Junior.

NOTÆ

NOTÆ ANTIQUORUM SUPER LITERAM L.

OBservationem nullam literarum in tractatu de ore adduxi, nec enim Physiognomum, aut præterea literatum quempiam inveni, qui huic literæ multum intenderit: sed quandoquidem hic tangendo lingvam inter veteres L. litera significabatur, partium mearum duxi ejusdam notas hic in medium proferre, ut appareat eam non minus reliquis in veneratione & pretio fuisse. Itaque L. simplex denotabat: *Lucius: Lælius: Libertus: Lector: Lollius.* L. A. *Lex alia.* LA. C. *Latini coloni.* L. A. D. *Locus alter datus.* L. Æ. *Lucius Ælius.* L. AG. *Lex agraria.* L. AN. *Quinquaginta annis: Lucius Annius.* L. AP. *Ludis Apollinaribus.* L. ADQ. *Locus Adquisitus.* LB. *Liberi.* L. BIB. *Lucius Bibulus.* L.BO. *Lex boaria.* L. B. P. *Locus bene possessus.* LC. *Locus.* L. C. *Latini Coloni. Lucius Cornelius. Libertatis causa. Latini Cives, sive Consules.* L. S. *Luctum sacrum. Locus sacer.* L. CENS. *Lucius Censorinus.* L. CIN. *Lucius Cinna. Lex Cincia.* LD. *Laudandum.* L. D. *Locum deditum. Lucrum dedititium. Legem dat.* L. DD. *Locus Deditus.* L. D.D. *Locus dono datus.* L.D.D.D. *Locus datus decreto Decurionum. Libens dono dedit, dicavit. Libens dato decreto Decurionum.* L. D.D. *Locum Diis dicavit.* L. DIV. *Locus divinus.* LEG. E. D. *Lege ejus damnatus.* LEG. *Legio.* LEG. X. *Legionis decimæ.* L. EMP. *Locus emptus.* L. F. *Lucius filius. Lucius Flavius. Lucius Flaminius.* L. FIL. *Lucius Filius.* L. FU. *Lucius Furius.* LG. *Legatus. Leges. Legatum.* LG. D. *Legem dedit.* LG. EG. *Lege egisse.* LG. F. S. *Legem fecit suam.* LG. PM. *Legem promisit.* LG. S. F. *Legem suam fecit.* LG. S. J. *Legem servare jussit.* LG. S. P. *Legem suam præcedit, vel promisit.* L. *Lucium hunc. Locus hæredum. Locus hæreditatis.*

LIB. *Libertas. Libertus.* L. J. D. A.C. *Lex Julia de Adulteris coërcendis.* L. J. D. A. AG. *Lex Julia D. Augusti.* L. IJ. *Locus injuriæ.* L. IJ. Q. *Lex Injuriæ Quiritum.* L. IMPL. *Locus Imperialis.* L.I.F. *Locus inter fines.* LITR. *Literæ.* LL. *Lælius.* L. L. *Lucius Libertus. Livii Libertus. Laudabilis Loci.* L. L. L. *Lucii liberti locus.* L. L.L. M.M. *Lacerat lacertum Largii Mordax Memmius.* L. L. Q.E. *Libertis Libertabusque eorum.* L. LUC. Q.F. *Lucius Lucii Quinti filius.* L. M. D. *Locus mortuis dicatus. Locus Manibus dicatus.* L.M. *Lucius Muræna. Locus Monumenti. Locus Mortuorum.* L. MAN. *Lucius Manlius.* L. MU. *Lucius Muræna.* L. H. *Latini hominis.* L. NN. F. *Lucius Nonnius Faustinus.* LONG. P. VII. L. P. III. *Longum pedes septem, latum pedes tres.* L. P. *Locus proprius. Lege publica. Latini Prisci. Locus publicus, aut privatus.* L. P. C. R. *Latini Prisci Cives Romani.* L. P. D. *Locus publice datus.* L. PL. *Lex Plebeja. Locus publicus.* L. Q. S. *Locus qui supra.* L. Q. S. E. *Locus qui supra est.* E. L. R. *Locus Religiosus. Lex Romana.* L. RU. *Lex rusticana.* L. R. J. *Lex Regis justa.* L. S. *Laribus sacrum. Locus sacer. Lucius Samius.* L. SC. *Locus Sacer.* L. S. DEN. *Lucius Sicinius Dentatus.* L. S. PAL. *Loca sacra Palatii.* L. T. *Lucius Tatius. Legem tulit.* LT. PP. *Latini Patres.* LV. *Quinquaginta quinque.* L. V. *Lex Vetus.* L. VAL. *Lucius Valerius.* LUCRE. *Lucretius.* LUD. APOL. *Ludi Apollinares.* L. VOC. *Lex Voconia.* LUD. SÆC. *Ludi sæculares.* LX. *Sexaginta.*

Atque hic finem statuamus, ne forte nimia harum nostrarum copia in vanum hæc folia adimpleat. Hæc vero dicta sint, ut per corporis partes, Amice Lector, tanquam per characteres loqui noveris: tum deinde ut tibi via sternatur ad intelligendam qualemcunque inscriptionem antiquam, vel modernam, quæ forte, ut casus tulerit, his literis contexta, vel composita fuerit. Interim tu, quæ offeruntur excusata velim habeas, sicut & quæ imperfecta repereris, æquo animo acceptare ne dedigneris.

EPITHETA

EX omni adeo parte perfecta erit semper, & numeris suis clausa, semper erudita descriptio, quæ adjunctis vel Epithetis suis rite adornata fuerit, tam quod iis qualitates & internæ, & externæ optime exprimuntur, quam quod eorum authoritas, tot Classicorum, tot Oratorum, tot Poëtarum attestatione solidatur, ex quo provenit, ut, si dici par est, pene inemendabilis oriatur compositio. Adducam igitur huc nonnulla, quæ pro modulo capacitatis meæ, mihi maxime nervosa videntur, & ad materiam præsentem accommoda: sed qui velit omnia, & singula proferre, idem fecerit, quod qui adaugere aquas maris tentaverit. Poëta Sulmonensis primus in Scenam prodit: in Phædro lingvam conantem vocat: *Ter conata loqui tecum, ter inutilis hæsit Lingva.* In libro decimo tertio stolidam appellat: *Neve in me stolidæ convicia fundere lingvæ.* Subdolam in arte amandi: *Fac titubet blæso subdola lingva sono.* Amaram ibidem: *Este procul lites, & amara prælia lingvæ.* Blæsam in libro tertio: *Blæsaque fit jusso lingva coacta sono.* Item protervam: *Sic fit in exitium lingva proterva tuum.* Politianus eam longam vocat: *Longa tibi lingva est hac cito curtus eris.* Ventosam dixit Virgilius: *An tibi Mavors ventosa in lingva.* Dædalam Lucretius: *Mobilis articulat verborum Dædala lingva.* Prodigam Gellius: *Quorum lingva tum prodiga infrenisque sit.* Infrenem Sidonius: *Loquacis fæde petulantia lingvæ Polluitur infrenis.* Intemperantem Apulejus: *Ne quam tibi lingva intemperante noxam contrahas.* Procacem Silius: *Et immodice vibrabat more canoro lingva procax.* Vagam Marcellus: *Medio non vaga lingva joco.* Mellitam Pontanus: *Mellitam rapias jocosa lingvam.* Idem humidam: *Pugnent humidulæ per ora lingvæ.* Clamosam Politianus: *Cum vaga clamosæ reprimit convicia lingvæ.* Interpretem Lactantius: *Ut lingva interpres animi, a sensu, & cogitatione discordet.* Improba dicitur a Strozzio: *Criminibus fictis improba lingva valet.* Ab eodem blandula nominatur: *Phylirem quoties blandula lingva refert.* Ab eodem facunda dicitur: *Non tibi facundæ suavissima gratia lingvæ.* Pamphilus disertam inquit: *Romanum docuit lingva diserta sophon.* Verbosam Michaël Angelus: *Palladiæ arti verbosas cedere lingvas.* Loquacem Manto: *Lingva loquax prius, & nullis obnoxia vinclis.* Audacem eadem: *Divitiis inhians audacem vendere lingvam Doctus.* Eadem lividam: *Ne livida lædat lingva virum.* Baptista Pius docilem: *Hic volucres produnt docilis modulamina lingvæ.* Dulcem idem: *Post modo Calliopæ dulcis modulamina lingvæ.* Ab eodem amœna vocatur: *Lingvaque cynameum fundit amœna melos.* Tenella a Politiano: *Lingvas tenellas polluant stribiligine.* Dicacem recognovit Musonius: *Gaudet namque dicax perfuso lingva veneno.* Interceptam Statius: *Intercepta natat prærupto in sangvine lingva.* Ab eodem arcana nominatur: *Consonat arcana volucris bona murmura lingva.* Ab eodem adhuc cateneta: *Ora catenetas procul exarantia lingvas.* Ab eodem Arida: *Cursusque anima labat arida lingva.* Manto eam tristem appellat: *Non tristem mulcent obsonia lingvam.* Velox ab eadem dicitur:

In Ep.
In Ibin.
Lib. II.
Lib. 4.
Lib. 8.
2. Theb.
3.
4.

Milleque veloces surgunt in Carmine lingvæ. Ab eadem artificiosa: *Dum studet artifici francos effingere lingvæ.* Catholica à Prudentio: *Dogmata Catholicam maculent male prodita lingvam.* Non est, mi lector, quod plura tibi afferam: prostant enim lucubrationes diffusæ & doctissimæ aliorum, qui felicius & abundantius me, in hoc genere laborarunt.

In Apopht.

Mystica super Spiritum Sanctum, qui in lingvæ forma Apostolico Collegio apparuit.

Homil. 30. In Evang. S. Gregorius idipsum non sine profundissimis divinæ Providentiæ Sacramentis & mysteriis author est: cum enim lingva tam sit affinis verbo & dictioni, tamque indissolubili unionis vinculo iisdem alligata: præter hæc Apostolorum ministerio fides Redemptoris nostri Jesu Christi, per universum orbem disseminanda esset, his ardentibus lingvis communiri, & animari eos oportuit. Porro quod in Actibus Apostolicis *dispertitæ lingvæ* dicuntur, hoc est separatæ, atque invicem distinctæ, communicatio, vel abundantia cælestium donorum intelligenda est, quorum divisio pro voluntate altissimi dispensata fuit. In similitudine ignis comparuerunt, ad exprimendum fervorem, quem in nobis gratia Spiritus excitat, cum se cordium nostrorum possessorem facit. Sed non minus inde virtus, vel constantia roboris intelligenda, quâ videlicet Gerion ille triplicis vitæ, & persecutiones illius, tanto magis lethales, quanto magis invisibiles, Mundi, nimirum, & Carnis, & Sathanæ superari possint. Hos enim viros, tam sublimi Apostolatus munere fungentes, qui tamquam Missionarii, ad sacram Evangelii expositionem mittebantur, his necesse erat fulcimentis muniri. Isidorus Clarus in hunc locum inquit, plurium lingvarum apparitionem fuisse, quippe quod earum multitudo in unam fidelem & Christianam lingvam recolligenda esset: juxta sponsionem divinam: *fiet unum ovile, & unus pastor.* Hoc sacrum domicilium tum quidem temporis Microcosmum aliquem repræsentabat, ubi omnes adeo totius majoris orbis lingvæ coacervatæ dici poterant. Idem author supra particulam illam: *Dabat eloqui illis,* sic habet: *quasi Apophtegmata quædam essent, quæ variis illis lingvis proferebant.* Joannes Hispanus ait: quod in forma lingvæ comparere Sanctus Spiritus voluerit, ut verum se Ecclesiæ cor monstraret esse; siquidem lingva cordis quandam refert imaginem; rubra est, & sangvinea, sicut cor humanum rubrum est & sangvineum: utrumque eorum tam cor, quam lingva aëre indiget, ad operandum æque, ac respirandum. Triangulare cor nostrum est, non dissimilem habet lingva conformationem. His sacris lingvis, idem author inquit, condemnabantur lingvæ maledicorum, & detractorum: & sicut solent infirmis, medicorum consilio inuri cauteria, ut illic vitiosorum humorum cursus pervius sit: sic Spiritus Sanctus his urentibus lingvis depravatos mundi laborantis, & peccatorum culparumque humores correxit, & reformavit: His lingvis mundum de sceleribus suis arguit, & gratuita dona sua dispersioni gentium elargitus est: Cum enim verba sint Apostoli Jacobi: *Lingva est universitas iniquitatis:* necessarium utique erat, ut hæ sacratæ lingvæ tot damna, totque errores inde pullulanter eradicarent. Si prætera verum est, quod Proverbia Salomonis ajunt: *Domini est gubernare lingvam:* super hæc adæquatissima exempla à memorato Hispano nobis suggesta sunt. Ego interim, qui non mihi vendico, ad amussim omnes adeo expositiones, huc collocare, his paucis considerationibus, te Lectorem meum pavisse, contentus sum.

Cartagena in hunc locum.

Prov. 30.

PROGNOSTICA, ET SOMNIA.

Signa sanitatis. Quemadmodum lingva, nec sicca nimium, nec humida, nec ultra debitum densa, aut rara, nec aspera nimium aut lævis, rubida colore, pura, nec superfluitate humorum corrupta, ad omnem gustum recipiendum, omne condimentum, & saporem recte dijudicandum, manifestum est sanitatis illibatæ indicium: sic si eadem ab hoc statu integro defecerit, vivum indicium est humoris depravati, superabundantis & corrupti. Duæ sunt potissimum causæ, prout magnus ille vir Daniel Senertus docet, quæ naturalem lingvæ constitutionem vitiant: humores inquam, qui per venas & arterias transsudant, & lingvæ tunicas infectant: altera fuligines sunt, & humores, qui de stomacho, & thorace ad hanc particulam feruntur: quibus etiam distillationes de capite delapsæ nonnunquam sese conjungunt. Hæc prænuncia febrium est, secum evidentia ejusdem signa præseferens: sic enim famosissimus Hippocrates scripto dedit: *Lingva humorum serum quale sit, indicat: pallidæ quidem, seu luteæ lingvæ ex bilis redundantia fiunt, biliosum autem à pingui. Nigræ ab atra bile. Valde resecatæ ex succensa fuligine, & utero. Et albæ ex pituita.* Et iterum: *Lingva humorum dominium colore refert: ideoque per hanc ad humorum dignotionem pervenimus.* Hinc evenit, ut quotiescunque lingvæ fit in homine mutatio, aut coloris, aut gustus: eadem fiat in corpore variatio: unde & Hippocrates idipsum confirmat: *carnes gustanti salsæ, supervacaneam quandam humiditatem indicant.* De hoc universo colligitur (sicut idem commentatur) ex colore, & constitutione lingvæ, naturam posse, imo & horam febris intelligi. *Principio lingva alba est, vel flava, progressu temporis nigrescit: Et si in principio morbi nigrescat, citius morbus finitur: sin posterius, tardius.* Hinc concludendum, non semper nigredinem lingvæ pertimiscendam, nonnunquam enim indicium salutis est: ex quo præfatus Commentator prosequitur: *Et si quis quotidie lingvam ægri diligenter inspiciat, morbi decrementum non minus certo, quàm ex urina inde cognoscere poterit.* Nec de colore solum, sed de sapore quoque constitutio humorum arguitur. De bile enim gustus amarescit, dulcescit à pituita: salsus fit ab humorum salsedine, ab acrimonia acer. Signum item est, siquidem lingva, testante eodem Hippocrate, in febricitante ad virorem declinaverit, siquidem siccior fuerit, vel aridior, & quasi combusta. Unde ait: *Densæ lingvæ, atque aridæ, phreneticæ.* Et alibi: *Lingva, quæ in principio horrida, in eodem vero calore permanet, progressu autem temporis exasperatur, & livescit, & rumpitur, mortem annunciat. Quod si admodum nigrescat, decimoquarto judicationem fieri promittit; periculosissima autem nigra ex virore pallescens.* Magnam hic elucidationem magnasque observationes statuit, non immerito Medicorum Princeps, Coryphæus, & Scholæ Medicæ Antesignanus dictus.

Instit. Med. lib. 3. p. 2. c. 8.

6. Epidem. Section. 7.

Aphor. 13.

Aphor. 15.

Aphor. 16.

3. De Morbis.

Loco citato.

Proth. Aph. 3. In C. Aph. 229.

Sic non deesse hic alias insuper observationes, præcepta, & Aphorismos Galeni, Avicennæ, Averrois, Cardani, Fernelii, aliorumque: sed sufficit interim mihi in statuta universalitate commorari, & in jam præmemoratis pedem figere, ut vel saltem his paucis benevolus Lector noverit prognostica futurorum, & præcepta salutifera haurire.

Antiqui olim dum somni imaginem ob oculos statuerent, lingvam super altare collocabant. Unde Apol-

Apollonius ſic de græco in latinum transportatus ait:

- - Interea exuſtis libamina linguis
Spargebant nigra captantes nocte ſoporem.

Originem ſuam conſvetudo hæc ab illa altera deduxit, qua comburere victimarum linguas conſveverant. Cumque Principes (quibus proſpera apprecari ſomnia moris erat) lecto ſuo ſe dormituri darent, hæ linguæ dedicabantur, prout jam relatum eſt, Mercurio, cui etiam ſcyphum vini, manu geſtum, propinabant. Idque idcircò, quod cum ab hoc Numine motionem linguæ provenire authumabant, ſic nocturnam quoque requiem ei aſſignandam rebantur. Quid deinceps lingva, per ſomnium viſa figuret, nihil admodum, (quod non doleo) invenire potui: unde hic tractatum meum claudo, pro more hanc vilem oden de penu mea prodens, quo capitulum noſtrum finiamus.

PER LA LINGVA.

De gli arcani del cuor nuntia verace,
Orizonte, che ſvelam il ſole a pieno:
Della mente, qual ſia meſto, ò ſereno
E a gli affari predice o guerra, o pace:
Reſo per te di timoroſo, audace
Scioglie ogni ſenſo alla licenza il freno:
Vale a compor gli affanni, a morte in ſeno,
Come di gloria a funeſtar la face.
Nel composto mortal di noi tu ſei
Minima parte, & tenti opere maggiori,
Ond' oſi favellar d' huomini, e Dei.
Di gaudii, di timor, d' odii & d' Amori
Miniſtra de gli affetti, jo ti direi
Bella Diva a gli honor, moſtro a gli errori.

MENTUM ET BARBA.

Anatomia.

BRevis admodum tractatus hic futurus erit, partes enim hæ integrantes potius quàm componentes dicendæ ſunt: cumque faciei ultimi ſint termini, prolixitatem ulteriorem non admittunt. Totum tamen ſic in ordinem redacturus ſum, ut quidquid ſeſe obtulerit, id leviter contingam, à propoſita materia non diſcedendo, nec profundius in eandem deſcendendo. Eſt itaque mentum, juxta opinionem Anatomicorum, quos jam ſupra in tractatu oris citaſſe meminimus, illa vultus extremitas in ejuſdem parte inferiori, ubi genæ ſe utræque conjungunt, & cui maxillæ inferiores connectuntur, idque cum glutino quodam usque adeo tenaci, ut diſſolvi à ſe invicem nequeant, & ſolidiſſimum os videri poſſint. Hæc præcipua barbæ ſedes eſt, quæ cum primum cœperit prodire, lanugo, vel pubes nominatur. Plinius ſoli homini mentum aſſignat, hanc enim partem eſſe inquit, quæ à brutis animalibus hominem diſcernat. Plautus vero, juxta quod doctiſſimus Aldrovandus meminit, etiam id nonnullis animalium attribuit. *Hiſt. de monſtris.*

HIEROGLYPHICA.

TUm cum capillorum mentio in ſuperioribus facta eſt, plura etiam de barba meminimus, ſub eodem enim capillorum genere eſt: nihilominus omittenda illic quamplura ſponte ſtatui, quippe quæ illic minus convenirent, hic autem referenda ſunt. Itaque dum antiqui virilem fortitudinem indicare vellent, vultum figurabant undique ſpiſſitudine pilorum circumſeptum: hac item longitudine barbæ virilem prudentiam notabant, quam ab imbelli & enervato muliebri ſexu diſtinctam, & diverſificatam eſſe volebant: quamvis & non raro in hoc ſexu inventæ ſint, quæ non ſolum robur virorum adæquarunt, ſed omninò exuperaſſe viſæ ſunt. Ejuſmodi Amazonum valor, virilis virtus nominatur. Hinc Horatius de Cleopatra inquit, quod non minus præliando audax, quàm amando ſedula & ſagax fuerit: *nec muliebriter expavit enſem:* tam prompta ad exponendum pectus ſuum micantibus gladiis, quàm expoſita ad recipiendos radios Amoris. Barba virile robur indicat.

Laërtius meminit: interrogatum aliquando Diogenem, cur tam ſæpè mentum ſuum contingeret, barbamque tam prolixam nutriret, eum, qui ſemper ad argutias promptus, & cujus omnis actio myſteriis plena erat, reſpondiſſe, id facio, ut nunquam me virum eſſe obliviſcar. Hinc Artemidorus, non ſemper ſomniis evaneſcens, dixit tandem aliquando: *filios tantum ornamenti Patribus afferre, quantum ori barba decoris adfert.* Et Cynicus ille jam memoratus ajebat: tantundem mento indecorum eſſe, ſine barba comparere, quantum leoni ſine juba. De Theſeo, viro tam martiali, tantæque experientiæ memorant, nunquam adduci eum potuiſſe, ut vel minimum ſibi de mento pilum radi permitteret.

Barba antiquitus apud Hebræum populum ſub lege Dei militantem, Hieroglyphicum fortitudinis erat. Id quod de libro Levitici deſumi poteſt, ubi Ducibus, & militaribus viris filiis Aaron ſignificatur: Non radent caput, neque barbam: ſupra quod (prout infra in myſticis patebit evidentius Heſychius inquit: *ſapientiæ eſt, & perfectionis noſtræ ſignum.* Ego vero, quod pace talium virorum dixerim, in hoc nec ſapientiam, nec fortitudinem ſtatuo: Cum enim non niſi excrementum ſit, nec robur, nec prudentiam homini amplificat. Non deſunt enim & Sabbæ, & Corynnæ, & Pantaſileæ, & Orynthiæ, & Camillæ, totque inſuper aliæ de fæmineo ſexu quæ tam militari manu, quam literis tam lancea, quàm calamo, ruborem plurimis virorum fortium, & heroum vultibus incuterent. Jam à teneris mihi inculcatum fuit, cucullum non facere Monachum, nec barbam virum. Hoc ſatyrice in tam decantato illo verſu Marinus expoſuit: Hieroglyphicum fortitudinis. *Cap. 21.* Vanum fortitudinis ſignum barba.

Se la barba, che hirſuta al petto pende,
Filoſopho altrui rende,
Chi dira che un Caſtrone,
Non poſſa eſſer Platone!

Quam-

Quamvis hic ad Sancti Spiritus verba recursus nobis non sit: *Cani sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata:* quæ verba juxta expositores sacros de iis intelligenda, qui ætatis & experientiæ diuturnæ privilegio, & studiorum indefesso labore, sibi sensum & prudentiam acquisierunt: quotidiano nihilominus experimento hoc docemur: Intueamur ruri natos, homines sine sale, sine arte, non nisi agris colendis à juventute sua applicitos, & inter feras nutritos, & ab his ingeniosa quædam inventio, & Drame aliquod expectetur: cum omni canitie barbæ suæ nil tale inventuri sunt: Maneat ergo incontestatum prudentiam non à barba, sed literatum studiis provenire.

Apollo Pater cur imberbis Æsculapius filius ejus barbatus.

Vanum non minus, quam visione dignum Paradoxum videretur, Pater juvenculus, cui vixdum lanugo prima de mento pullulet, filius econtra, argentea spissa & promissa barba decorus: & nihilominus in Delpho hac figura sculpti exponebantur Apollo Pater, & Æsculapius ejusdem filius. Non dubito, quin hoc monstrum quemq; admiratione suspensum tenuerit, nisi eruditorum expositio, id quod latet in mysterio, planum reddidisset. Philosophi itaque exponunt, prout Valerianus scriptor accuratissimus meminit, omnium rerum generatarum proprium esse, ad senectutem tendere, & proinde ad corruptionem: sed sol, in figura Apollinis repræsentatus, cum incorruptibilis sit, & in genere suo perfectissimus, non immerito semper juvenis, semper floridus dicendus est. Apud Sicgones populum nihilominus Æsculapii imago inventa est, de auro & ebore fabricata, quæ mentum omnino glabrum habebat. Sic verum est dictum Salomonis: *Generatio advenit, generatio præterit, terra autem in æternum stat.* Veritas optimè à Lyrico expressa dum sic ait. Eccle. 4.

Singula de nobis anni prædantur euntes: Carm. 3.
Eripuere jocos, venerem, convivia, ludos.

Adjungatur huic latino subsequiens versus in vulgari Idiomate:

L' huome e fatto di terra, josi ti parlo Hieronymus Porti in poesiis.
Rimembranza funesta, e te ne ridi?
Lo rode un verme, e lo devora un tarlo
E del tempo, & di morte orsi ti fidi?

Verum enim est quod Seneca inquit: *Hunc ipsum diem, quem agimus, cum morte dividimus.* Ep. 44.

MORALIA & MYSTICA.

PRopheta Regius tum potissimum prudentiæ suæ specimen dedit, cum illic apud Regem Achis Gethæum omni omninò intellectu orbatus videri potuisset: Augustinus proinde & Eucherius, in admirabili illa morum deformitate, de qua dicitur: *defluebant salivæ ejus in barbam:* robur divinitatis in Christo Jesu figurari inquiunt, & generatim virtutem ejusdem, quam sub indumento vel spoliis humanæ carnis abdebat. Hilarius & Rupertus Abbas sentiunt hanc barbam inprimis Redemptorem gloriosissimum, tum proinde Apostolos, denique etiam omnes adeo perfectos significare, sicut in Levitico, & in Psalmo quodam habetur: *Ecce quàm bonum, & quàm jucundum habitare fratres in unum; sicut ungventum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron.* Addantur his quotquot in Ecclesia robusti & fortes sunt, juxta eorundem authorum sententiam. Georgius Venetus supra hanc partem eruditas reflectiones format, & ait: Barba robur significat, sed diversimode: quandoque enim in bonum sumitur, quod conservandum est: quandoque in malum, quod resecandum est. Hæc, inquit Origenes, Græcorum erat fortitudo in illa sapientia, quam humana intelligentia & industria acquisierant. Hæc fortitudo Assyriorum, & Chaldæorum in cognitione stellarum, & earundem influxionibus: Hæc fortitudo Persianis quoque & Ægyptiis negata non fuit, ad philosophiæ studium promovendum, ad cognoscendas rerum causas, nonnunquam etiam subsidio malorum spirituum, quorum opera pactis illicitis utebantur: Hoc robur item Potestatum & Principum sæcularium fuit, quos audaces fecit abundantia bonorum, tum & militum copia. His addatur robur corporis, virtusque generativa. Nazaræi itidem (quibus novacula super caput non ascendit, quibus etiam nec mentum, nec coma capitis radebatur) hac cæremonia plures sensus abditos tegebant.

(Marginalia, left: 1. Reg. 21. — In psalm. 33. — In 1. Reg. 21. — In ps. 132. — In Levit. 4. Serm. 2. — Levit c. 13. — In Cant. 2.)

Per eos, quos radendos Altissimus illic apud Isaiam inquit, *In illa die radet Dominus novacula acuta, conducta in his, qui sunt trans flumen: in Rege Assyriorum, caput, pilos pedum, & barbam universam:* præfati authores intelligi volunt eos, qui jam in sinu Abrahæ stabiliti sunt: sicut & illi qui jam trans flumen divinæ gratiæ in inferno sepulti decumbunt: his enim mentum abrasum est, & barba: dum carent omnia activitate, omni potentia ad operandum bonum. Nisi forte hoc in sensu huic penitus contrario sumendum est (qui æquè proprius, & conveniens videtur) virtutem videlicet carnis & sangvinis truncandam & mortificandam, & in sacrificium offerendam esse, ut sic debilitata, sic oblata, Spiritui majus robur subministret, majoremque libertatem. Cap. 7.

Hæc barba, prout inquit S. Augustinus, Hesychius, & Arnoldus omnium generatim virtutum significationem complectitur: potissimum autem fortitudinis, discretionis, & sapientiæ: hæc enim tum prius pullulat, cum juventus jam adlutior, augmentum roboris assumit. De hac in pluribus Scripturæ locis fit mentio: sicut in Levitico, libris Regum, Paralipomenon, Esdra, Isaia, Jeremia, Baruch, & Ezechiele. In Psal. 132. Levit. 21. In Psal. 132. 14. 19. 21. 21. 10. 19. 19. 9. 7. 15. 41. 48. 6. 5.

S. Hieronymus inquit barbam Israëlitici regni typum fuisse: famosissimi insuper heroum inter gentes ab Judæis radendi, hoc est robore suo privandi erant. Sancti Gregorius & Hieronymus sentiunt, mentum militium Moabitarum abrasum, sicut in Isaia habetur significare posse, non illic veritatem ullam esse in virilitate, in falsa hæreticorum, & sophistarum doctrina, quam sancti, hominesque justi vanam reddunt, & eventilant, dum eorum fallacias, & ignorantias detegunt. In Isa. 7. 2. Moral. 29. In Isa. 15. Isai. cap. 15.

In capillis barbæ, & capitis, sicut & superciliorum, quos omnipotens nominatim radi præcipit, S. Ambrosius peccata intelligit, quæ ab anima nostra rescindenda sunt. Hujus rei literalis descriptio in Levitico, & Numeris, in Psalmis, & Jeremia invenitur. Huic piissimæ sententiæ subscribit S. Hieronymus, dicendo: *Hos capillos nudat DEUS, cum in publico judicio condemnat peccata.* Ep. 13. Levit. 14. Num. 7. Psal. 39. Jerem. 7. In Isai. 3.

Quod vero pilus de carne viva, res mortua tollitur, & exsangvis, sine anim, imo verò inutilis, & sine vigore, Hesychius & Origenes argumentantur, significari sensum peccato jam mortuum, nec ultra membris nostris imperare, aut iisdem convivere. Hi in leprosis raduntur, non in sanctis, supra quarum caput ferrum non ascendit. Hæc itaque hactenus dixisse sufficiat, Lectorem autem ad ea, quæ jam supra de capillis in eorundem tractatu allata sunt, remissum velim.

PROVER-

PROVERBIA.

INter ea quæ maximum Oratori ornamentum, concinnitatem, & leporem addunt (à Quintiliano Veneres vocantur, *omnes inquit dicendi veneres secutus est*, sic de Isocrate loquens) idem Author proverbium collocandum esse censet. Hoc cum Apophtegmate participationem quandam habet, in gravitate sua: Laconismum quoque imitatur, qui tantopere à Stagyrita in arte dicendi, laudatur: tantoque magis plausibile est, quod à promiscua quoque plebe acceptatur. Atque ad hoc genus pertinent, urbanitates, facetiæ, dicacitates, figuræ, joci, & sententiæ, quæ æstimationem, & opinionem qualemcunque obtinuerunt. Hoc item & inductionem, & Enthymemata, & symbola includit, idque in sensu brevi & succincto.

Barbam per despectum vellere. Utque ab hac generalitate ad particularia descendamus, illud se mihi inprimis offert: *Barbam vellere*: quod per ignominiam & vilipendium fieri solet: Unde Horatius ait: *Barbam tibi vellunt lascivi pueri.* Et Persius:

Serm. 1. *Idcirco stolidam præbet tibi vellere barbam Jupiter.*

Et alibi:

Si Cynico barbam petulans Nonaria vellit.

Sic de Dionysio tyranno refertur, quod auream barbam Æsculapio evulserit, dicens, præposterum esse, si barbam prolixiorem patre suo gerat filius: alludendo ad Apollinem semper juvenem. Sicut autem annulus sibi annulum concatenatum habet, sic proverbium è proverbio sæpe gignitur. Hoc à famosissimo Alciato adducitur, qui in quodam Emblematum suorum leporem repræsentat, qui leoni prostrato & exanimato insultans, ei pilos vellicat & evellit de mento: cùm hac evidenti inscriptione:

- - Sic cassi luce Leonis
Convellunt barbam vel timidi lepores.

Fortassis ad hæc dictanda animatus fuit, & ab his quos supra meminimus, & apertius à Martiali, qui de fœmina quadam, Ligella nominata, per jocum sic ait: *Quare si pudor est Ligella, noli barbam*

Lib. 10. Epigr. 90. *vellere mortuo leoni.* Proverbium autem hoc, vel Emblema nos docet, eorum qui nos morte præcesserunt, famam lacerandam non esse. Unde sic præmemoratus Alciatus habet: *Cum larvis non luctandum.* Hoc ab Aristophane Comico idem dicitur esse, quod revocare in vitam, & rursum occidere: nec id immeritò, si enim corpore jam mortui sunt, hi eos rursum fama mori cogunt. Refert Plutarchus de Agesilao, quod cum reformare exercitum vel castra sua statuisset, multisque insuper renovandis rebus studeret, quæ sub regimine Lysandri depravata fuerant, intelligens post hæc eum jam vita functum, idque pauco ante tempore, distulit in longum, quod mente conceperat, ne forte nova forma videretur inter milites defuncti memoriæ velle labem infligere. Sic Munatius Plancus, quantumvis ab Asinio Pollione dicteriis lacessitus esset, intellecta morte, dum quidam ei stimulos adderent, ut super hoc se lætum demonstraret, scripsit: *Mortuos lacessere, est cum larvis luctari.*

Annal. 30. Zonara refert: Cum Heraclii Imperatoris defunctum corpus, portaretur in feretro ad sepulturam, eo quod Epiphania ejusdem filia in faciem ei spuerit, lege rigorosa, vivam eam in rogum projectam, & combustam esse. Inter alia illud in Lycurgo laude & encomio dignum celebratur, quod vetuit, ne cadavera mortuorum spoliarentur, hoc innuens, non esse hæc ullatenus opprobrio exponenda. Sic Homerus inquiebat: *Non sanctum est viris interfectis insultare.*

De Repub. Plato adversum hanc barbariem, acerbissime invehitur, cujus verba huc collocare consultum ratus sum: *Nonne videtur* (inquit) *illiberale, animi plane sordidi, muliebris, ac pusilli, cadaver spoliare, & mortui corpus hostem putare? Cum hostis ipse abierit, eo relicto, quocum pugnat? Quid putas eos qui ita se gerunt differre à canibus, qui in jactos lapides sæviunt, eo, qui jecerit prætermisso? Itaque ab ejusmodi prædationibus abstinendum est: obsunt enim victoriæ.* Hæc actio quò vilior, eò detestabilior.

Mimi & moriones, qui rebus novis & inexpectatis student, sicut & deceptionibus, & satyris, quibus dilacerare, & exsibilare honorem, hic, atque alibi sugillare famam parati sunt, promptius omnibus aliis illaqueantur: pro his enim proverbium sonat: *Simia barbata, seu caudata.* Hoc in ludibrium eorum hominum dictum est: Simia enim symbolum, vel typus sycophantarum est, ad nihil enim nisi ad hujusmodi ludos animal hoc comparatum est.

Lib. 4. Athenæus memorat: quod Anacharsis Philosophus Stoicus ex severis illis, in convivio quodam, quotquot illic facetiæ proferrentur, induci non potuerit ad ridendum. Introducta demum simia effusius illum cæteris commensalibus risisse: interrogatus quid causæ? respondit: Hoc animal idcirco factum, ut rideamus. Simia typus morionum, ad hoc creata ut risum moveat. Hoc proverbium originem suam Regulo cuidam debet (prout Plinius docet) qui In Epist. Rusticum Philosophum simiam Stoicorum appellabat, alludens ad hoc, quod & barba, & mento cercophythecum imitabatur, sed in moribus suis incompositus erat. Atque hic de illo hominum genere erat, de quibus Juvenalis: Satyr. 3.

Natio comœda est: rides? majore cachinno
- Concutitur: flet si lacrymas aspexit Amici.

Veræ simiæ, imitatrices gestuum, & affectuum. De his item Horatius: 1. Epistolarum.

Scurra vagus, non qui certum præsepe teneret:
Impransus, non qui civem dignosceret hoste:
Quælibet in quemvis opprobria fingere svetus:
Pernicies & tempestas, barathrumque macelli.

Hujusmodi parasitorum professio, nefanda est, ingenuo viro indigna, & quæ merito ab omnibus tanquam pestis fugienda sit. Longa barba.

Homini qui prolixam nutrire barbam delectatur, hoc adagium infligi poterit: *Pronomi barba:* erat hic Pronomus tubicen, qui cum omni alia in re delicatissimus esset, exculta munditie, & composito vestitu præclarus, & ungventis delibutus, mentum nihilominus horridum pilis nutriebat. Proverbium hoc de Aristophanis Comici scena prodiit, ubi ait: *Hucusque latuit ergo Pronomum, & Argyrium gestare barbam?* In Concion. Dictus fuit Argyrius, cum enim lotus effæminatus esset, & mollis, Duci cuidam exercitus, qui ejusdem mollitiei erat, comparabatur. Epicrates Orator in eodem genere censuratur, quod pari modo nimiam barbæ longæ culturam dilexerit: unde interpres quidem Aristophanis, citatus à Platone Comico sic ait: *Rex barbæ, Epicrates scutifer:* hic enim barba scutum, ob formæ similitudinem nominatur. Plato comicus. Aristophanes item in theatro suo de eodem sic habet: *Mihi barba multo pulchrior, atque Epicratis.* Deridet Lucianus in diversis locis, hanc barbarum luxuriem in quibusdam philosophis sat minutæ scientiæ. Horatius item ait: *Jussit sapientem pascere barbam.* Nec vero hanc partem silentio transit in quam plurimis locis Martialis homo dicax.

Juventus nimium fucata, & nimis luxuriose ornata.

Juventus, quæ corruptis moribus, & fæminina mollitie, nimioque luxu, more Sybaritico, aut Heliogabili cujusdam, nimia vestimentorum fragrantia, & odoratis pigmentis delibuta evanescit, & depravatur, veteri illo proverbio indicata fuit: *binis tondere forficibus.* Quasi diceretur, ejusmodi vanellum una comptitudine non satiari, nec ei sat esse, smigmate vario, & stibio ornari, semper enim forficem manu gestat, ut continuo quidquid capillorum foras prodierit, detruncet, & vix nato vitam auferat: qui semper unctus, & svaveolentis chyrothecis fumigans, involutus cypri pulveribus, etiam secum odoriferatas pyxides circumfert. Hoc proverbium in lucem protulit Julius Pollux, cui etiam Hysichius subscribit.

Hæc effœminata mollities eum dedecet, qui vel dragmam veræ & genuinæ prudentiæ possidet. Ejusmodi enim mores Herculem nobis delirum monstrant, dum inter fœmellas delitescens fila colo trahere non erubescit, de quo memini hos versus audiisse:

E con vesti, e manili, e cuffio, e gonna
Lo spauento d' Esperia e fatto donna.

De verbis Relig. *De remediis.*

Hanc vivendi intemperantiam S. Augustinus explosit, dum ait: *Nil magis à contemplatione veritatis impedit, quàm luxus vitæ.* Et S. Bernardus: *Superfluitas exterior, interioris vanitatis indicium est.* Dicebat item doctissimus Petrarcha: *pauca & modica, & ad victum necessaria: quidquid accesserit, grave est, nec jam ornamenta, sed & compedes, sed & vincula, & impedimenta animi.*

Vilipendere rem quandam, vel pili facere.

Res abjectissima, nec ullius adeo valoris capillus est. Hoc observato Latini olim materiam sibi desumpserunt, ut si quando se rei cujuspiam nullam curam agere, aut vilipendere se eandem, demonstrare vellent, sic dicere consveverint: *Pili non facio.* Hinc Catullus persæpe: *Non faciunt pili cohortem.* Et Cicero: *Ego enim ne pili quidem minus te amabo.* Et alibi: *De Cappadocia ne pilum quidem.* Refert Manutius, quod ad sua usque tempora in more positum fuerit sic loqui: *Pili vilitas.* Præterea: *Ne pilo quidem doctior, nec pilo jucundior, sive honoratior, vel venustior.* Aristophanes adjungit: *Pilo dignus.* Hoc est modici valoris: authenticat idipsum sequentibus verbis: *Si quando veni, huc emori sane volo, aut si quid tuorum sustuli dignum pilo.* Hujus proverbii mentionem quoque habet Dionysianus. Cuique autem evitandum est, ne in tam sinistram opinionem delabatur, ut ei congruat, quod dicitur: *Ancora non vale un pelo. Nec pilo quidem dignus est.*

Catullus. Cicero ad Quintum fratrem. *Aristoph. in Ranis.*

Porro ut antiquitus demonstrarent, quantæ vanitatis sit ordiri rem quampiam, cujus exitus omninò desperatus sit, sic ajebant: *Barbam à genis puerorum vellere.* Premi possunt puerorum genæ, sed operam perdit, qui pilos vellere satagit. Spectat hoc ad homines temerarios, qui contra flumen nituntur, & contra id quod factu impossibile proterve contendunt. Tale erat gigantum genus, qui de Phlegra oriundi Regiæ Jovis bellum indixerant: Tales item habitatores Sennaar, cum turri illa monstruosa, quæ cælum tangeret: de quo sacer textus inquit: *Cæperunt facere, nec desistent, donec opere impleant.* Talis erat Phaëtontis temeritas, volatus Icari: sed hæc animosa jactantia sat experitur ultricis manus vindictam, dum lapsu graviore ruit, quanto magis in altum tollitur.

Hist. Monstr.

Quotiescunque casus tulerit, ut minores ætate seniores instruant, prout illud doctissimus Aldrovandus meminit, sic ajebant: *Ante barbam docent senes.* Hinc apparet barbam non semper symbolum esse maturitatis & judicii, non raro enim juventa imberbis, dissolutam & effrenem maturitatem virorum erudit: quamvis illic natura præpostero gradu ambulare dicenda sit: deforme alioquin est, siquidem hæc inexperta ætas, senectuti leges suggerat.

Barba tenus sapientes: De iis dicebatur qui præter barbam aliud Philosophiæ indicium non habebant: Hinc Bagoa in Eunucho ajebat: *Si philosophum ex barba metiri oporteat, hirci procul dubio primas tenebunt.* Sed de his jam supra relatum est.

HISTORIÆ, RITUS, OBSERVATIONES, & CONSUETUDINES.

NUtriebant barbam, comasque Ægyptii (referente id Diodoro) tum cum de peregrinatione quadam reverterentur, & jam intra domesticos parietes se occludere meditarentur. Quam consvetudinem à Rege suo Osyride traxerant, qui cum mundum universum, prout credunt, perambulasset, Deosque pro pace & salute omnium precaretur, reversus ad Æthiopes, ut illic sedem suam figeret, colendæ comæ & mento suo se dedit. *Lib. 1. c. 2.*

Hanc barbam, prout retulimus, nutriebant Philosophi; sic Lucianus Satyricus de Socrate ajebat:

- - *Barbatum hoc crede magistrum,*
Dicere: Sorbitio quem sustulit atra cicuta.

Portabant barbas longas Romani. Hoc ipsum Gallis aliquando risum movit, dum in foro Romano sedentes viderunt Senatores barbatos, immobiles per modum statuæ: unde quidam inter Gallos dum accedendo barbam eorum uni tractaret, baculo percussus est, quod deinceps tam deplorandam Urbis ruinam post se traxit, anno à fundatione ejus quadringentesimo quadragesimo quarto, juxta Plinium, & Ciceronem. Publius Ticynius Mena primus fuit, qui è Sicilia tonsores Romam advexit. Plures Longobardorum, utpote Germanis contermini, hujusmodi mentum setis luxurians singulariter in deliciis habebant; sic Sabellicus cum Ennio testantur. *Cic. de finib. Lib. 4.* *Lib. 5. Ennius.*

Otto Imperator, juxta morem veterum Germanorum, in pari barba, sicut Cuspinus recenset, ad pectus usque demissa sibi complacebat: pluries etiam in re seria, per hanc juramenta sua stabilire consveverat. Idem author memorat Jodocum Marchionem Brandenburgicum, dictum Barbatum (propter quod se spissitudine barbæ spectabilem reddebat) nunquam solitum domo prodire, nisi prius pectine hirsutum illud mentum suum composuisset: illud sæpius repetens: hac à fæminis & filiabus distingvi virum: sed non usque adeo prudenter, eo quod, differentiam solam constitutivam hominis in hoc sitam voluit. *Lib. 8. Cuspinus.*

Inveniuntur nihilominus, juxta Herodotum, nonnunquam & mulieres barbatæ: populi enim quidam, incolentes Mediterraneam insulam supra Halicarnassum, pro sacerdote Palladis eam solam admittit, quæ pilos admodum longos de labiis & mento producit.

Caligula Imperator econtrario rarissimæ barbæ erat, atque idcirco æmulari capram verebatur: periculum ergo mortis incurrebat, quisquis præsente illo vel nominare capram præsumeret.

Imperator Adrianus ad cultum barbæ suæ se totum dicavit, idque ideo ut cicatricum turpitudinem, quas illic gerebat, cooperiret: Idem legitur de Julio Cæsare. *Sveton. in ejus vita. Dion.*

Martialis

Martialis Poëta alludendo ad hoc dictum: Barba non operit defectus & mores hominis, de quodam Lentino sic habet: *In Epigr.*

Mentiris juvenem tinitis Lentine capillis:
Tam subito corvus, qui modo cygnus eras.
Non omnes fallis scit te Proserpina canum:
Personam capiti detrahet illa tuo.

Sic idem de quodam Charino hæc refert:

Quod lana caput alligas Charine,
Non aures tibi, sed dolent capilli.

Tom. 2. Dom. 2. Quadrag. Serm. 17. Prodigium stupendum est, quod Bernardinus Senensis refert: Inventus est adolescens (inquit hic Sanctus) sexadecim circiter annorum, qui multitudine scelerum, in quibus jam inveteratus erat, potestati judicum traditus, publico suspendio castigatus fuit: mirum dictu, sine mora, capilli ejus antehac nigri incanescunt, nec minus etiam consimilis coloris barba sat prolixa extemplo apparuit: monstrando per hæc divina justitia, quam injurius is in propriam vitam suam fuerit, quem oportebat annos suos ad seram usque septuagenarii senectutem protrahere, quam ætatem capillitium illud prænotabat. Refert author quidam nomine Dibrau: *Lib. 4.* Natum fuisse aliquando, ut ita dicam, verum Ephemerem: Ludovicum scilicet Regem Hungariæ, & Bohemiæ: In quo tria fuerint præcocia: quod nimirum ante tempus sapuerit, barbam produxerit, & vixdum annum decimum & octavum egressus, jam præcanus apparuerit. *Lib. 3.* Scribit Herodotus de Ægyptiis, nutriisse eos comam, mentum tamen semper totondisse. Sicut de Arabibus inquit Plinius *Lib. 58.* quod mitrati incesserint, hoc est longissima capillatura conspicui, abrasa tamen barba. Prædonum verò est, & sicariorum, & latronum sub longitudine & spissitate crinium, latrocinia sua, & furta, & reliqua crimina obtegere.

Lex quædam apud Rhodios erat, testante Athenæo, *Lib. 13. cap. 6.* ut nemo se raderet: sed cum odiosa esset, observata non fuit, unde omnes pene & compositi, & rasi apparuerunt. *Lib. 13. cap. 6.* Alexius, apud Athenæum jam præfatum, legis cujusdam Græcorum meminit, qua milites, cum in prælium descensuri essent, barbam sibi radebant, metuendo ne forte hac prehensi in captivitatem traherentur: *Si quem*, inquit, *recisa fore barba videris, tonsave, facturum quid horum, dicito? mihi videtur militare velle.* Cives Romani olim in ætate virili sibi mentum radebant: unde Aulus Gellius *Lib. 3. cap. 4. Noct. Attic.* sic habet: Scipionem Africanum, à Claudio Asellio Tribuno Plebis ob hoc ipsum vocatum in judicium, non destitisse tamen, quo minus sibi comam, barbamque tonderet. De Nerone Imperatore Svetonius narrat, quod cum in Gymnasticis victoriam obtinuisset, primam barbam, quam raserit, inclusam pyxidi aureæ, in Capitolio Jovi Feretrio dedicarit.

Iovius in vita illius. Dicere consveverat Zelimus Imperator Ottomannicus, nolle se Bajazeto Patri suo in excolenda barba similem esse, ne forte ab hoste barba comprehensus duceretur, prout patri suo contigerat. Hic usus postmodum in alias quoque nationes transiit, ad Macedones præsettim. *Plutarchus in Theseo.* Unde in Plutarcho habetur, quod cum Aldxander in castra transiturus esset, militibus suis mandaverit abradere barbas, id quod exemplo suo primus ipse demonstrabat. Massagetæ, Hunni, & Persæ, prout refert Procopius, totum sibi caput radebant, sed promissam barbam tam in labiis, quam mento alebant, singulare augurium mali arbitrantes, siquidem ferro partem eam læ-derent. Semel etiam contigit, ut Turcæ potentiam Christi agnoscerent, liberati per fidelium obsecrationem à diuturna, & fatali peste; quippe qui eorundem persvasione, per portam Caspiam exeundo, capillos capitis in formam crucis, rasos gestabant, ab hoc signo salutifero, grassantis mali se remedium impetrasse confessi sunt. Sic in Chronicis suis recenset Sigibertus.

Sacerdotes Ægypti in more positum habent, *Lib. 2.* authore Herodoto, ut se exacto triduo semper radant, dum metuunt, ne forte à barba immundum aliquid in sacrificium delabatur, & idipsum contaminet. More huic contrario vetitum erat Teutonibus priscis, & Cattis, tondere caput, aut mentum radere, nisi forte insignem victoriam quandam obtinuissent ab hoste suo, idque manu conserta, & aperta fronte inimicum suum debellando, & prosternendo. Chrysippus scriptum reliquit, *Alexander Lib. 5 118. de Voluptate.* usum quondam viguisse, ut sola voluptatis gratia, ad luxum & lasciviam mentum raderetur, idque tempore Alexandri Magni.

Præter id quod diximus, doloris luctusque causa, sicut in Græcia, morem tonsionis invaluisse: etiam id tum usurpatum fuit, cum vel maris inundatio sedanda, aut forte intempestum cælum placandum esset; scindebant enim comas suas & barbas, scissuramque Diis & Deabus immolabant, sicut jam relatum est; quod & fluminibus nonnunquam factum; si Polluci & Stobeo credimus.

Argivi quondam per Thebanos Tyræa regione spoliati, exactissima lege sancierunt, ut omninò mentum sibi non raderent, utramque comam sylvescere permittendo, donec terram, quam amiserant, rursum recuperassent: sic Ennius, & Sabellicus memoriæ prodiderunt. *Lib. 3.* Idem Populi Milesii fecisse leguntur: *Lib. 2. Herodot. lib. 2.* cum nimirum à Crotoniatis Sybaritarum urbs capta esset: dignissimâ vindictâ propter nimiam indigenarum mollitiem, & effœminatam luxuriem. Non absimilem huic consvetudinem Scythæ habebant, *Achæus l. 12. cap. 7.* qui multum temporis & calamitatum multitudine, & ira vindicantis cæli infestati, exemplum præbuerunt Græcis, qualiter se in hujusmodi oppressionibus operando gerere oporteat.

Barba item velut signum dignitatis acceptata fuit. Hinc Vitoldus Dux Lithuaniæ edicto publico *Com. in Reb. gestis Alphonsi cap. 25. Europ.* cavit, ut quisque mento, & capite raso esset: sibi soli privilegium reservans, ad tuendam authoritatem suam, promissa barba comparendi. Sed cum posthæc aliquanto hoc durum esse cerneret, ipse quoque se radi & tonderi fecit: decretum mortis in eos imponens, quicunque pilos alere deinceps ausi essent. Similis lex à Theophylo Imperatore lata fuisse legitur. *Cedren.* Quæ consvetudo alibi quoque, sed ad irrisionem, & ignominiam usurpata fuit. Unde de Caligula Imperatore ait Svetonius: *Pulchros comatos, quoties ei occurrebant, occipitio raso solitus erat deturpare.*

In libro secundo Regum habetur: quod Hanon Moabitarum Rex ad vituperium Davidis, legatis ejus dimidium barbarum radi fecerit, ad cingulum pene usque vestimentis eorum detruncatis. *2. Reg. c. 10.* Ex qua injuria illata, gravis deinde belli causa adversum Principem illi exorta est. Nec vero hujuscemodi actio ignominiam tantum, sed etiam pœnam solebat infligere. Unde Stobeus de Indis memorat, iis ad supplicium & pœnam solere imperari, ut caput & genas abradant.

Poggius in facetis suis meminit, quod Genuenses habitando tum temporis in Pera Civitate, et altera

altera parte Constantinopoleos sita (quo eos libera commerciorum tractatio ire compulerat) in dissensionem cum loci incolis inciderint: post non exiguam sanguinis effusionem Imperator Genuensium abradi barbam viris Græcis commendavit: sed in deterius id evenit: quidam enim Genuensium cum in manus habitatorum Constantinopolis incidissent, decorticatis natibus dimissi sunt: ajebant enim non mereri aliter, eos, quibus signum virilitatis non in barba, sed in iis partibus esset. Vindicta plane scurrilis, quæ idcircò nullam posteritatis memoriam promeretur.

Inventi sunt item nonnulli, qui tonsorum manum metuentes, eos à se repellendo, sibi pilos potius cum dolore manu propria decorticarunt. Sic *Lib. 5. c. 18.* recenset Alexander, fecisse Commodum Imperatorem, sic Alexandrum Severum. Dionysius Syracusanorum tyrannus, nec propriis quidem filiabus suis se credens, cortice glandium accensarum sibi *Svetonius.* mentum amburebat. Sic de Cæsare Augusto memoria est, quod pilos tibiarum suarum accensis nucibus comburendo abstulerit: idque ut molliores increscerent. Ita enimverò etiam inter famosissimos Heroës effœminata mollities in pilis locum suum habuit.

Curiosum scitu est, formam olim fuisse deprecationis, & intercessionis, ut cui supplicatio talis fiebat, siquidem vir esset, cum debita reverentia barba mulceretur, si fæmina genæ: Nec verò solum is supplicantium mos erat, verum etiam blandientium, vel palpantium: prout inter viros hodie adhuc adversum pueros usurpari solet. Sic de Belli Duce Joab legi- *2. Reg. 20.* tur, quod per modum blandimenti Ducem Amasam interfecerit, ait enim Scriptura: *Tenuit dextra mentum Amasæ, quasi osculans eum.* Atque hæc ratio fuit quod barbam amputaverint Amonitæ Legatis Regis David, tollendo eis ornamentum capitis tam eximium. Sic sentit Pater Ró, cui Sanchez item subscribit. *6.* Super factum illud Ducis Joab Nonnius inquit: *Sinistra siquidem manu genua tetigit orans, dextra te- In Aulide. tigit bene crinitam barbam.* Euripides antiquus scriptor dictum hoc confirmat, qui ad Achillem de Regina quadam inquit: *Per barbam, per dexteram In Supplicibus. tuam, perque matrem, oro.* Et alibi: *Per barbam, ò Chare, ò præstantissime in Græcia, precor procidens In Andromed. ad tua genua.* Idem in Medea sua: *Sed rogo te per hanc barbam, genuaque tua.* Et rursum in eodem *In Electra.* loco: *Agamemnon oro per tua genua, per tuam barbam.* Item Euripides: *Sed obsecro te ò senex ad tua genua procidens, manu enim non datur mihi attingere tuam clarissimam barbam.* In hoc sensu accipiendus est Sophocles, ubi ait: *Nec per barbam, ne eripias mihi pignora charissime.* Hæc interim de his dixisse sufficiat.

APOPHTEGMATA.

Laconismus ille, qui tantopere in pretio est, utpote quod brevitate verborum, abundantiam sensus includit, sicut tinctura validissima in corpore orationis magnum affert ornamentum, & quasi eminentiori loco, sic in Apophtegmatis suis levatur, cum hæc virorum gravium sententiæ sint, quæ latentibus mysteriis intellectum aperiunt: Sicut solet pictura abbreviatum hominem repræsentans, in compendiosis & ex transverso collocatis membris corpus optimè formatum oculo subjicere. Idcirco cum se locus & materia obtulerit, Apophtegmatum meminisse oportet; horum enim defectus, dogmatico libro plenitudinem, & nervum suum tolleret.

Id quod de Dionysio Quæstore narratur, nos admonet, quanta cura, & circumspectione providere deceat, ne in propriam laudem extollamur. Laërtius de hoc viro memorat, quod Philosophum Aristippum secum domum suam duxerit: Erat hæc & suppellectili eleganti, & aulæis suis adornata, secus lectum serico vestita, quibus utensilia splendida accedebant: sed potissimus decor in pavimento erat strato, diversicoloribus petris, arte, ut vocant Mosaica, variis coloribus depicto. Interim dum luxu- *Sputum in faciem.* rians ille tam pompose domus inflatus incola, se spectabilem virum, gloriosè produceret, & jam luxu suo plenus esset, Aristippus sputum vehemens in mentum illi ejecit: Glori abundus ille injuriam ægre ferens excanduit: alter vero sic se explicuit prudenti responso: In domo tam nitida, tam ornata prout eam videri vis, nil immundius barba tua inveni, quam idcirco tali non indignam excremento ratus sum: atque ita viro arroganti, digna merces jactantiæ persoluta fuit.

Multo tamen prudentiori, & civiliori responso, quàm hoc præfato tam inurbano, tamque indigno, respondisse ex Plutarcho fertur Lacedæmon quidam, *Plutarch. in L. Conviv.* qui interrogatus, cur barbam tam prolixam, tam incultam aleret, his verbis satisfecit: *Ut intuens canos capillos, nihil committam illis indignum.* Instructiones observatu dignissimæ. Quicunque etiam eò pervenerit, ut nil eum fugiat, nec ab eo deviet, quod huic tam grandævæ ætati congruum est (modestia nimirum, morum compositio, prudentia consumata, & omnium virtutum possessio, in gradu suo collocata) hic se perfectionis scopum contigisse non dubitet.

Lycurgus item interrogatus aliquando, cur præceperit suis, ut pilos mento suo alerent, respondit: *Coma formosis addit decorem, deformes vero reddit hostibus terribiliores.* Itaque omnis pecten, omne ornamentum vetitum illic erat. Pari modo Nican- *Loc. Cit.* der de hoc usu Lacedæmonum requisitus, hoc fieri, inquit, quia ornamentum hominis sit, ei congenitum, quod nullis sumptibus indigeat, nec incommodum procuret.

Cum jam turmæ in ordine suo collocatæ essent, jam exercitus ad præliandum accinctus, & omnium rerum provisio facta, ipsique Duces interrogarent, nunquid præterea esset, quod Rex præciperet, respondit Alexander M. *Nihil, nisi ut militum barbæ* *Plutarch.* *radantur:* Cumque Parmenio admirari videretur, quo hæc dicta spectarent, rependit ei prudens Imperator: *An nescis in prælio nullam ansam meliorem esse, quàm barbæ:* significans illic, ubi vir viro, pes pedi consertus esset in dimicando, illic barbam impedimento esse, & periculo maximo non vacare.

Sagax admodum responsum fuit, quo Dux Franciscus Burbonensis, Marchionem de Guastano pupugit, prius tamen ab eodem læsus. Ambo hi pro Rege Franciæ contra Carolum Quintum dimicabant; is quem primum nominavimus, totius exercitus Dux, vel Generalissimus erat: alter verò ætate jam provectus, hunc sibi gradum deberi existimans priori adolescentulo improperabat, quod nullus ei circa mentum pilus esset, ad hanc tam gravem præfecturam debite administrandam: in promptu habuit quod rependeret Franciscus; ait enim: *Non barbis, sed ensibus pugnatur.* Pari modo quidam vir prudens (cujus nomen nescio cur Corozetus subticere volue- *Corozetus.* rit) dum in seria re quadam, magnique momenti negotio, mentem suam exponeret, unus ex circumstantibus, cavillator eximius, sic eum reprehendit:

absti-

abstineret ab hoc facto judicando, donec ei barba recrevisset; cui ille: *Non barba judicium fert, sed mentis sagacitas: neque barbis causa defenditur, sed lingua, & rationibus.*

Ab Henrico quodam Rege Galliæ, Legati quondam Serenissimæ Reipublicæ Venetæ, rejecti sunt, eo quod nimium adhuc immaturi viderentur, nimiaque lanugo circa mentum seminata esset: his eos verbis Rex dimisit, discederent nunc, & cum majori maturitate reverterentur: ex quibus unus stomachatus, sententiam illam jam supra memoratam regessit, quam hic translatam damus:

Si promissa facit sapientem barba, quid obstat
Barbatus possit, quin caper esse Plato?

DEDICATIONES.

JAM ante meminimus barbam olim Apollini Deo dedicatam fuisse, aut Jovi Feretrio. Sic in Nerone apparuit: fluminibus item consecrabantur: in eorum enim lectis, & alga multa, & dumeta, & omne genus viminum de truncis arborum dependentium, non secus ac barbæ quædam vel crines spectantur. *Saturnal. l. 8.* Macrobius item refert: alicubi Venerem barbatam depingi: paradoxum utique, si prima fronte consideres, sed non sic videbitur, si fundum sensus penetraveris. Venus barbata. Indicat enim fœminam sagacitate & prudentia eminentem, cujus prudentiæ symbolum barba est. Mulier quæ virtutibus hisce condecorata fuerit, eousque supra communem consvetudinem & supra sexum suum se levat, ut sicut illa barbata consveto usu degeneravit portento consimilis, sic & hæc prudentia sua prodigium & miraculum naturæ est. Hæ ex numero earum sunt, de quibus Spiritus S. inquit: *Procul, & de ultimis finibus pretium ejus.* Æterna erit memoria prudentissimæ fœminæ Abigaëlis, quæ justam Davidis iram sedavit: non minus & viduæ Judith, quæ Assyriorum castra disjecit: Regina Esther, quæ populum suum ab exterminio liberavit: Deboræ, quæ sub palma legem populo dispensavi: aliarumque insuper heroinarum, quarum in scripturis divinis mentio est: inter eas item quæ colum suum in gladium, quæ acum in acumen lanceæ mutaverunt, Orynthia est, Marpesia, Aspasia, Chlorinda, Renopia, Camilla, & hujusmodi aliæ: hæ non immerito dixisset sibi barbam in mento esse, propter virile robur, quo eminebant.

Poterit super hoc ipsum adduci ratio alia, non minus ipsa quoque admodum utilis: Barbatam scilicet Venerem esse, quod qui hujuscemodi voluptati indulget præmature senescit: nec enim alia res est, quæ tam animæ quàm corpori tam lethifera sit. Dixit hoc Aristoteles, *De longitudine vitæ.* qui in omni genere rerum scriptione sua excelluit: *Animalia,* inquit, *multum coeuntia, cito senescunt:* Et alibi: *Iræ, & concupiscentiæ venereorum transmutant corpus, & quibusdam insanias faciunt.* *Cat. Mar.* His consentit Cato, qui ait: *Libidinosa & intemperans adolescentia effœtum corpus tradit senectuti.* Elegantissimum super hæc Emblema est viri doctissimi Camerarii, ubi admirabile certamen est inter duos Amores, quorum unus in capite vulneratur, alter in locis genitalibus, cum Epigraphe: *Veneris & Palladis duellum.* Adjungitur sequens Epigramma:

Siccine jam volucres in mutua vulnera fratres?
Siccine fraterno vulnere frater obit?
Hic prolis limen ferit, alter pectoris arcem
Dirimit: hic veneris, Palladis ille domum.
Heu mihi quàm verè certat cum Pallade Cypris!
Prolificum vulnus, vulnerat ingenium.

Itaque quisque quantum sibi virium est hoc lethale virus, sibi effugiendum esse noverit.

Præter Numina jam recensita, juxta Herodoti attestationem, *Herod. Halicarnasseus lib. 1.* barba quoque Minervæ Deæ sapientiæ dedicari solebat: per hoc indicando veteres: quod sapientiam nemo consequatur nisi maturitate annorum, & diuturnis lucubrationibus, & meditationibus: idipsum Plato inquit: *Dignoscit, qui invenit, invenit qui quærit, quærit qui putat se ignorare.* *De nat. hominum.* Plutarchus itidem: *Cum reliqua omnia in tempore diminuantur, scientia solâ senectute augescit.* *De educandis pueris.* Pythius dicere solitus erat: *Totius honesti Dux, ac fundamentum continentiæ & sapientiæ, labor inprimis est.* *Pythius, apud Volaterranum.* Sub incude perseverantiæ percutitur malleo laboris, & fabricatur corona virtuti, & meritis.

SIGNATURÆ PARTIUM.

QUodcunque de herbis dictum est, quæ capillorum incrementum promovent, idem quoque ad barbam referendum, quæ non minus pilis constat. Superest dicere, non nisi per discretionem operantis, inter plus & minus hic discrimen esse. Adjungunt huc periti Botanici pro linimento barbæ, oleum Abrotani, & succum anethi: hæc enim calore suo, & penetrandi virtute illic pilos producunt, ubi prius glabretum erat, dummodo exeundi potentia illic sit & habitus. Dicunt itidem lacertam suffocatam in oleo, deinceps sole siccatam, aut verò coctam, ejusdem virtutis productivi esse. Quod tamem judicio judicio peritiorum relinquo.

NOTÆ LITERÆ B.

ARgutiarum una, quas Aristoteles docuit, nutus sunt: ait hic: *4. Ethic. cap. 8.* *Omnes nutus animorum indices sunt, ut enim ex corporibus actionum, ita ex motibus animorum argumentum, judiciumque conficimus.* Dici hic poterit, nutus quodammodo verborum vicem adimplere, idque sine strepitu. Hanc artem quandoque Pantomimi in theatris norunt, quibus etiam maxime austeros auditores in risum solverunt. Ut ergo & hinc proposito meo obsequar, sciendum, quod antiqui volentes B. literam exprimere, sibi barbam contingebant: ut proinde etiam quæ cifris, quasi in ænigmate signata sunt, intelligantur hic pauca exponenda sunt:

Simplex B. sine omni additamento has significationes habebat; *Bonus. Brutus. Bene. Balbus.* B. A. *Bonam actionem. Bonis auguriis. Bonus amabilis.* BB. *Bona.* B. ARA. *Bona aurea.* B. C. *Bonorum concessum.* B. D. *Bonum datum.* B. E. E. *Bona ex edicto.* B. F. *Bona fortuna. Bona fide. Bona fœmina. Bona filia.* B. F. *Beneficium. Bonum factum. Benè fecit.* B. F. C. B. F. I. C. *Bona fide contractum, bonæ fidei contracti.* B. FL. *Bonorum filius.* B. F. P. *Bonæ fidei possessor.* B. FR. *Bona fortuna.* B. GR. *Bona gratia.* B. H. *Bonus homo. Bona hæreditaria.* B. H. S. I. *Bona hic sita invenies.* B. J. *Bonum Judicium.* B. J. J. *Boni Judicis Judicium.* B. L. *Bona Lex.* B. LB. *Bonorum Liberi.* B. M. *Bona memoriæ. Bona materia. Benè merentis.* B. M. P. *Benè merenti posuit.* B. MR. C. *Benè meruit cibum.* B. MR. SE. H. *Bene merentibus serva hoc.* B. M. F. *Benè merenti fœminæ.* B. H. *Bonorum hæreditas.* B. M. H. E. *Bona memoria hic est.* B. M. *Bona materia.* B. N. *Bona nostra.* BN. H. I. *Bona hic invenies.* BN. M. FEC. *Bene merenti fecit.* B. P. *Bona paterna.* B. O. *Bene, optime.* B N. EMP. *Bonorum Emptores.*

B. P. *Bonorum possessor. Bona possessio. Bona paterna.* B. PC. *Bona pecunia.* B. P. *Bona publica. Bonorum possessio. Bonorum potestas.* B. Q. *Bona quæstio. Bona quæsita.* BR. *Bonorum.* BR. SI. *Bonorum servi.* B. R. *Bonorum Rector.* BRITAN. *Britannicus.* B. R. H. N. *Bono Reipub. hic natus.* B. S. *Bona sua. Benè satisfecit.* B. T. *Bonorum tutor.* B. V. *Bene vixit.* B. V. A. *Boni viri arbitratu.* B. V. V. *Balnea, vina, venus.* Hæc universa sunt quæ invenire potui: hi cifri sunt, quorum tibi copiam, benevole Lector, suggessi, ut tibi facile sit, data occasione, hac expositione uti.

EPITHETA

ORatores simul & Poëtas non immerito quis dixerit pictorum artem æmulari, dum Epithetis suis non minus ac hi coloribus ad vivum qualitates rerum, earumque conditiones adumbrant. Sicut capriciosus ille Ludio, dum imaginem quarundem de grege puellarum describeret, *Limaces eas* appellavit, *lividas, diabolares, sceniculas, miracula,* porro & *mucosas, subtiles, desiguratas, nodosas, contortas,* & horum similia. Ita enimvero vix pictor eas elegantius depingat, & penicillo suo describat. Sic in famosissima Felsina sua Pictrice Co. Carolus Cæsar Malvasius usqueadeo eleganter celebriorum pictorum Bononiensium labores ob oculos ponit, ut eum diceres scribendo pingere, pingendo scribere: idque cum tanta verborum facundia, & plenitudine rerum, ut huic Viro patria mea multum debeat, quod eorum Artifices tam artifici manu expresserit, & à temporum, oblivionisque injuria vindicarit. Atque hic tandem ad specialia barbæ transeamus. Quam ab Horatio sapientem nominatam legimus. *Jussit sapientem pascere barbam.* A Virgilio prolixam. *Hirsutumque supercilium, prolixaque barba.* Ab eodem Impexa dicitur: *Stiriaque impexis obduruit horrida barbis.* A Lucano mœsta: *Passus erat, mœstamque genis inscribere barbam.* Mollis à Lucretio: *Et pariter mollem malis dimittere barbam.* Hirsuta ab Ovidio: *Jam libet hirsutam tibi falce recidere barbam.* Hispidia à Sylvio: *Stant aures, summoq; cadit barba hispida mento.* Aspera à Calphurnio; *Quibus aspera mento barba jacet.* Hirta à Sidonio: *Barba concavis hirta temporibus.* Spurca à Seneca: *Quàm fœda jacet barba præstetur fides.* Horrida à Strozzio: *Pectoris indicium l[illegible]t horrida barba severi Præbeat.* Stolida à Badio: *Idcirco stolidam præbet tibi vellere barbam.* Manto eam comatam appellat: *Corpora & ardentes oculos, barbamque comatam.* Gravem Juvenalis: *Gravis juveni mihi barba sonabat.* Candidam idem: *Cui candida mento barba fluit.* Idem acutam: *Barbæque comam producit acutæ.* Adhuc idem tristem nominat: *Et à mento tristem concrescere barbam.* Sordidam Martialis: *Et in pectus sordida barba cadit.* Incultam Statius: *Incultam ferali pulvere barbam:* Juratam idem: *Jurataque multùm barba tibi.* Lapsam Manto: *Lapsaque in pectora barba.* Horatius rigidam: *Dentibus ora putes, rigidaque horrescere barba.*

Serm. 2. In Bucoli. l. 2. Georgic. lib. 2. lib. 5. lib. 13. Lib. 1. Fastor. lib. 13. Satyr. 10. Satyr. 8. 1. Epigr. 133. 6.

Mentum similiter tremulum à Manilio appellatur: *Incipient hœdi tremulum producere mentum.* Tornatile à Baptista Pio: *Purpureæque genæ, & mentum tornatile.* Setosum à Pontano: *Hic ubi tum femur hirsutum, setosaque menta.* Poteris interim mi Lector, vel plura his aliunde proferre, vel eorum nova invenire, quæ pungentia vel acuta sint, prout tibi lumen suggeret, occurrens materies, vel occasio, vel metaphoricus sensus aliquis: novum etenim adjunctum, quod suo loco attributum fuerit, ab iis, qui me doctiores sunt, audisse memini, pretiosissimam gemmam esse, tam in iis, quæ poëtico stylo, quam quæ oratorio efferuntur, in Elegiis, in Odis, Epigrammatibus, aliisque compositionibus.

Hi quos subjungimus, poëtici versus, gravitati barbæ, & sapientiæ, cujus illa indicium est, correspondere debebant, ut fateor, sed si vota effectum suum non consequuntur, recordare obsecro, mi Lector, quòd nec Apollo, nec Musæ barbam unquam gestaverint: itaque te rogatum volo, ut quidquid est, boni consulas, nec vero illud pilo dignum æstimes, de quo nobis sermo, nec superfluitatem credas, quamvis inter superflua barba numeranda sit. Nec vero mihi subjeceris inter superflua semper esse quod redundet. Id velim suscipias, tanquam fidum testimonium, ab eo, qui se etiam in capillo minimo, siquidem possibile foret, tibi beneficium & servitium præstare allaborat. Sic itaque Clio mea contra eos, qui hoc vultus ornamentum repudiant, in ejusdem laudem se explicat. Cum quo tractatum hunc concludimus.

Lode della barba.

Provida a l'util suo sempre natura,
Sin nel bosco le fiere arma di velli:
Volano per lo Ciel penuti augelli,
Che s'oppongon de l'aure a la puntura.
Vibra Dardo mortal da scorza dura
L'istrice grave oltor de suoi rubelli,
Chiusa di folta siepe infra i cancelli
La bionda messe il mi etitor matura.
E vello, e penna, e ha di siepe, e strali
Sembianza il pel, ch'ha l' homo in viso accolto,
Onde palesa in noi forze vitali.
Sdegnar dunque portar fra peli involto
Irsuto il mento, e vanita, o mortali,
Se il sol di raggi d'or barbe ha sul volto.

COLLUM

COLLUM ET CERVIX.

Anatomia.

PEnes faciem proximam habet ſituationem ſuam in anteriori collum: de quo, cum pars ſit corporis humani quidem, ſed non de iis quæ præcipuæ dicuntur, in præſenti capitulo, non diffuſus ero, ſicut hactenus in aliis: non deero tamen, quin ea huc collocem, quæcunque diligens inveſtigare potuit inquiſitio mea. Dicunt itaque perfectiores Anatomici, collum propter thoracem & pulmones factum eſſe: hinc conſequitur, quod piſces, & alia inſuper animalia, quæ pulmonibus carent, nec vocem edunt, collo privata ſint. Cujus conſtitutio potiſſimum ad thoracem pertinet, ejusque pars potius dicenda, quam capitis. Vocatur collum à colendo, collaribus enim & monilibus exornatur.

Colli partes, partim internæ partim externæ ſunt: quarũ hæ poſtremæ anteriores, vel poſteriores, vel laterales ſunt. Anteriores vocantur, guttur, gula, jugulus. Protuberantia illa, quæ in colli medio foras prominet, morſus nominatur, vel pomum Adami: pars poſterior colli cervix dicitur: hæc proprie ſuperiorem habet, & inferiorem partem: quarum prior occipitio proxima eſt, cui *Tendinis* vocabulum eſt, eo quod ad motum capitis ſe *tendat*. Hic concavum quoddam reperitur, inter primam alteramque vertebram, ubi ſi cervix rupta fuerit, mors neceſſe eſt ut ſubſequatur: hæ *fovea* nomen obtinuit. Pars inferior dorſo jungitur. Partes item, quas laterales diximus, ſecus aures enaſcuntur, quarum quæ intra parotides ſunt, ad latera arteriæ aſperæ tendunt, & *cornua* appellantur: carnoſæ autem ſunt & gibboſæ. Atque hæc nomina colli exterioris. Internarum partium, quæ pelle ſimul & pingvedine teguntur, quædam *anticæ*, quædam *poſticæ* vocantur: harum primæ diverſæ ſunt, aſpera nimirum arteria, Larynx, cum muſculis, venæ jugulares, carotides, arteriæ, nervi ſextæ conjugationis, cum ea quæ recurrens dicitur, Oeſophagus, muſculi capitis, & colli. Poſticæ ſunt hæ: muſculi qui caput tendunt & collum, ſicut ii qui ad ſcapulas pertinent, trapezius nimirum, & levatores: tum proinde illic ſeptem vertebræ ſunt, medulla ſpinalis, aliaque inſuper vaſa, de quibus ſingulariter nonnulla contingemus. Itaque arteria aſpera præcipua colli pars eſt, cujus gratia conſtructum videri poterit. Ab Hippocrate inter corpora cartilaginoſa collocatur: per quam etiam cerebrum odores attrahit: quæ item à cibo ſimul & potu humore quodam irrigatur. Lactantius fiſtulam ſpiritalem appellat. Hæc aërem in pulmones transfert, & ab his rurſum vapores excipit fumantes: unde fit, ut organum ſpirabile & vocale nominetur.

Omnis ejus ſtructura cartilaginea eſt, & figuram annuli repræſentat: nec tamen circuli ſunt integri. Hæc arteria duabus tunicis inveſtitur: quarum una Oeſophago communis eſt, & lingvæ, & palato, & ori, hæc vero interior eſt: altera exterior, ſed mollior, quam illa, magisque attenuata: altera craſſior eſt, ne humorum acrimonia lædatur, qui à cerebro delabuntur. Siccitatem quandam moderatam conſequitur, ut vox proinde tanto magis ſonora proferatur: dum plus debito humida eſt vox rauca redditur: idem fit cum nimium ſicca eſt, ſicut in febribus. In ſenibus clangoſa fit, & inamœna. Vaſa quæ hanc arteriam humectant, exigua ſunt.

Hæc porro inſtrumentum eſt, qua reſpiratio formatur, cujus ope omne animal vocem ſuam emittit. Illic verò ubi gulæ parti inferiori conjungitur, jugulum vocatur: in partes duas diſpartitum, & pluribus ramis ſecatum, qui deinceps ad pulmones usque diſperguntur, atque illic terminantur: intra venam arterioſam, & arteriam venoſam dilatatur, non minimum ad ſanguificationem faciendam adjumentum. Obſervatum in arteriæ aſperæ rivulis, certas quasdam easdemque minutas excreviſſe glandulas, opportunas admodum ad humectationem, ſicut item ad nutrimentum.

Porro Larynx caput, & operculum arteriæ aſperæ, corpus cartilaginoſum eſt, admirabiliter fabricatum, conſtans varietate muſculorum, nervorum, arteriarum, & venarum: facta eſt ad formandam vocem, tum verò etiam, ut reſpirationis organum eſſet. Apertam eſſe oportuit ſemper, ut liber eſſet aëri & ingredienti & egredienti tranſitus: cum præterea, prout dictum eſt, vocis ſit inſtrumentum, eam ſolidam eſſe, & concavam, & duram, & levem propter repercuſſionem neceſſe fuit. Tribus cartilaginibus compoſita eſt, quæ taliter ſibi invicem conjunctæ ſunt, ut facile conſtringi, facile rurſum aperiri poſſint. Prima earum ſcutalis dicitur, hæcque illarum major eſt, formata in ſimilitudinem ſcuti quadrati, nomen habens anticæ, vel anterioris. Foris gibboſa, intus cava eſt; item gemina eſt, præſertim in fœminis. Altera harum cartilaginum nomen annularis adepta eſt: non abſimilis annulis, quibus Thraces ſagittarii ad emittendam ſagittam uti & quibus pollicem ſuum adornare conſveverunt. Hæc in parte anteriore nonnihil anguſta eſt, plus quam poſterius, figuram annuli præferens. Cæterarum baſis eſt: cumque in circulum integrum coëat, per modum eſt fiſtulæ, impediens, ne in commotione laryngis, reliqui ſemicirculi comprimantur, aut offendantur. Tertia cartilago figuram gutturnii habet, quo ad lavandas manus utimur: poſtica dicitur, eo quod in parte poſteriori ſituata ſit. Partes ejus adjumento, & colligatione membranarum, & vinculorum connectuntur. Hæc univerſa ſimul juncta rimulam illam formant, per quam vox egreditur: atque hæc eſt, quæ illam vel acutam vel gravem reddit, prout ei viſum fuerit, qui loquitur. Brevem hic cartilaginum deſcriptionem habes, quarum duæ moventur, annularis verò immobilis eſt, & integra.

Ad motum laryngis plures musculi destinati sunt, quorum numerum vir doctissimus Laurentius ad quatuordecim extendit: ego vero ne prolixior sim debito, prudentiæ Anatomistarum, eorundemque exercitio relinquo, ut in eorum ulteriori examine, ad quem quodque usum destinatum sit, distineantur. Extremitas laryngis cartilaginoso insuper corpore quodam operitur, quod ab Hippocrate Epiglottis nominatur, à Plinio item lingva minor, & cannarum pulmonicarum operculum. Celsus eam Gazaligulam vocat, eo quod formam lingvæ repræsentat; sicut item similitudinem linguæ fabrefactæ de arundine viridi, per modum fistulæ, quæ se pro libitu claudit, & aperit. Non modicum difficultatis habet sinus Epiglottidis describere, cur cartilaginosa sit, quis ejusdem usus, quæ partes: quomodo ad respirationem nostram adaperiatur, nec sponte deprimatur, ut quidam arbitrati sunt.

Quia verò à superiori parte stomachi gula initium suum format, cum Mar. Tullius sic habeat: *Stomachus est ad lingvæ radices hærens*, necessarium erit ut nonnihil etiam de œsophago referamus, qui à Lactantio fistula cibaria vocatur. Celsus inquit, hunc subtus fauces locatum trajectos cibos assumere. Anatomici inquiunt, hunc per modum syringæ esse, aut conductus, qui de faucibus ad ventriculum usque feratur. Hic œsophagus via recta subtus asperam arteriam ad quintam usque vertebram thoracis tendit: ubi paulatim ad dextrum latus inclinat, cedens illic aortæ: de hinc subtus arteriam obliquâ via propter hepar, ad sinistram gyrat, ipsumq; diaphragma penetrans, in ventriculo terminatur. Figura illius rotunda est, robusta & capax. Advertat hic peritus anatomicus ad membranas, venas, nervos, & glandulas, quorum operâ exercitium suum perficit. Hic solum id dixero qualiter connectatur & ori, & ventriculo, non interrupta continuatione totius corporis: porro & arteriæ asperæ, & dorso, & partibus iis quæ vibris vicinæ sunt, per interventum item membranarum, & vasorum. Hæ partes colli anteriores sunt, de quibus scribere statueramus. De posterioribus, vertebris nimirum, & musculis, qui collum extendunt, in descriptione cervicis dicetur.

De natura Deorum.

Curiosa indagatione dignum esset, sed tractatu prolixum, nosse num deglutitio nostra solo fiat impulsu naturæ, an vero operante anima. Qui id operi naturæ attribuunt, his rationibus nituntur: musculum nullum ab Anatomicis designari qui œsophagum complectatur, nisi forte circuli quidam villosi, qui ex transverso externam tunicam ejus cingunt: quorum subsidio ad ventriculum alimenta transmittit, tum vero etiam ea, quæ noxia sunt evomit: porrò in vehementiori fame ventriculum sublevari, & ab ore cibum ingestum pene violenter rapere, ait Galenus: atque hoc modo dum ventriculus attrahit, superiores autem transversæ fibræ circulares contrahuntur, deglutitionem fieri. Econtra qui deglutitionem operationem esse volunt animalem sic ratiocinantur. Nostrum est nos cibare, tum cum voluerimus, cumque imaginatio offensa fuerit, aut facultas animalis appetitiva, vix deglutiendi nobis potestas est, aut cibum sumendi: sic item cum amarum aliquid, aut diversum ut sunt catapotia, deglutienda sunt, quamvis organa libera sint, magna id faciendi difficultas sæpe oboritur.

3. de facultatibus naturalibus.

Doctissimus Laurentius, nec unam nec alteram harum opinionum rejicit, & intermixtam esse hanc actionem inter animalem & naturalem ait: fit enim expulsione, & attractione, quæ utraque ad facultatem nutritivam serviunt. Expulsio per fibras circulares fit, quæ externam œsophagi tunicam amplectuntur, quarum ministerio contrariæ invicem operationes formantur. Siquidem harum fibrarum contractio initium suum prope os, vel palatum sumpserit, membrana ad deglutiendum servit: si vicissim ab orificio ventriculi in parte inferiori cœperit, membrana vomitum promovet. Est itaque in deglutitione, natura animali operationi intermixta. Hinc cum homo sit animal rationale, politicum, contemplationi datum, ei cibus casu non sumendus, ad gravamen scilicet, sed cuncta voluntate & arbitrio moderanda erant. Usque ad præfatum Laurentium nemo hactenus œsophagi musculos descripserat: hic verò author eorum sex circiter annotavit, qui laryngem commovere dicuntur, quorum binos ultimos servire credit œsophago.

Non minus observatione dignum est nosse, cur expeditius devoramus, aut deglutimus quæ dura sunt, quàm quæ liquida: multoties enim observatum est, potiones liquidas nauseam excitasse, cum rejectamento, & nares infestasse: interim cibi qui substantiam & soliditatem habent, promptius transmittuntur. Variæ symptomatis hujus causæ occurrunt. Erosio nimirum Epiglottidis, aut paralysia, & resolutio musculorum, vel Hyoidis; tumor item inflammationis in glandulis, quæ in faucibus, vel œsophago sunt. Observandæ non minus sunt caruncuIæ molles, & fungosæ, quæ sæpius de anteriori parte œsophagi nascuntur. Si itaque Epiglottis oppressa fuerit in particula quadam per alimentum ponderosum & solidum, facile occluditur, interim aditus ad œsophagum tanto promptius panditur: liquida è contrario, quæ per rimulam illam præmemoratam in arteriam asperam se ingerunt (hæc enim obserari nunquam potest) facile illuc evagantur, & vapore fumanti ex natura sui nares feriunt. Ad latera œsophagi, & faucium glandulæ nonnullæ sunt, quæ has partes irrorant, ne exsiccentur: hæ siquidem ab humore copioso inundatæ fuerint, aut vehementius inflammatæ, alimentis hujuscemodi liquidis viam obstruunt: potio interim quæ has glandulas inebriat, molem earum inflat: alimenta solida, quæ glandularum substantiam comprimunt, cavum quoddam formant, quod locum novæ ciborum portioni relinquit, desiderium item novum masticandi. Atque hic ego quoque, mi Lector, te desiderio & appetitui ciborum doctrinæ alterius, quæ succosa magis sit, cum hoc brevi anatomico discursu relictum volo.

HIEROGLYPHICA.

COllum, utpote pars admodum brevis, nec usqueadeo ab antiquis observata, aut ad exprimendum aliquid apta, non admittit, quantumcunq; id exquisierim, Hieroglyphica ulla, nec proverbia, nec alias hujuscemodi materias universales: Cervix nihilominus, etiam in quibusdam animalium annotata, plures adeo considerationes & figuras producit. Hæc enim quandoque mollis, quandoque submissa quandoque rigida, tumida, & elevata invenitur: ansam itaq; præbuit Hieroglyphica efformandi, quæ sapientioribus proponemus: hæc porro cervix propter circumstantias jam præfatas, ab habitu, & gestibus suis, argumentum præbuit veteribus maxime sensatis, diversimode ratiocinandi. Typus inprimis animæ superbæ & ambitiosæ est, sicut illud è sacris literis observarunt Interpretes, præsertim in verbis illis Prophetæ Regii: *Dominus justus concidit cervices peccatorum*; & illic in Isaia: *Filiæ Sion ambulaverunt extento collo.* Sagacissimus pictorum, qui forte adumbrare ad vivum arrogantiam vellet, vix illud exquisitius posset, quam imitando descriptionem illam, qua præfatus Propheta illam figuravit.

Animus elevatus, & arrogans.

Psalm. 128.

O qua-

O quale monſtrum vitiorum, quod ipſum Altiſſimi Dei conſcendere thronum tentat; idcircò pro condignis meritis ſuis Lucifer ad profunda inferorum deturbatus eſt. Dæmon ille, qui primus Protoplaſten hoc vitio adimplevit, dum ſuggeſtione illa: *Eritis ſicut Dii ſcientes bonum & malum*, ad peccatum inobedientiæ allexit, de quo deinceps orbis univerſi tanta conſecuta eſt ruina. *Ap. Stobæum.* Philoſophus Favorinus magnis paſſibus nos ab hac fraude tam fucata retrahere, & revocare contendit, dum ait: *Nunquam de te ſuperbam opinionem concipias, cum ipſa ſit ſuperſtitionis parens.* Fructus illius Pentapoleos poma imitantur: qui foris rubicundi & à ſole cocti apparent, ſed protinus dum labuntur, dum manu contrectantur in cineres ſolvuntur. *n Eborens.* Dixit hoc Publius Mimus: *Citò ignominia fit, ſuperbi gloria.*

Cervix inflata, & tumida concorditer à priſcis & Ægyptiis & Græcis, & Latinis in typo hominis ferocis, inexorabilis, & crudelis ſumitur: *Ferocia & crudelitas.* crimina, quæ ſuperbiam, & præcedunt & ſubſequuntur: nec enim faſtus, poſſibile eſt, ut effectus ab his diverſos habeat. Alluſit ad hoc Venuſina lyrica, his verbis: *In Epiſt.*

> - - - *At vos*
> *Seu calidus ſangvis, ſeu rerum inſcitia vexat*
> *Indomita cervice ferox.*

In eundem modum Phyſiognomi hanc partem dum nimium inflata eſt & extenſa, pro argumento jactantiæ, & pro duritia animi, & ſuperbiæ ſigno uſurpant.

Hic affectus proprius eſt feris maxime horrendis, & efferatis, quas vel Lybiæ deſerta, vel ſylva Hercynia, aut Erymanthi, aut Hyrcaniæ aluerunt. Nulla itaq; in cœtu mortalium res eſt, quæ usqueadeo omni humanitate Chriſtianos, aut quemvis rationalium exuat, ut hæc ingenita aſperitas, morumque barbaries. Magnus ille Ethicorum Princeps hujus rabioſiſſimæ Erynnis damna deſcribens, (quæ videlicet multo ferocius, quàm indomita tygris omne id quod ſibi obvium deprehenderit, in fruſtra diſcindit) ſic ait: *De Clementia.* *Crudelitas minime humanum malum eſt, indignumque regio animo: ferina iſta rabies eſt, ſangvine gaudere, ac vulneribus, & abjecto homine in ſylveſtre animal tranſire.*

Quandoquidem vero audacia ferocitatis aſſecla eſt, cum verum ſit, omnem ferocem, audacem quoq; eſſe: hæc propoſitio nihilominus convertibilis invicem non eſt, omnem adeo audacem, ſimul & ferocem eſſe: ab antiquis igitur cervix pro ſymbolo magnanimitatis uſurpata fuit. Sic M. Tullius in pluribus locis palam facit, potiſſimum in Verrem, prout illum Doctiſſimus Valerianus citat, cujus verba hæc ſunt: *Tamenſi qui erunt tantis cervicibus recuperatores, qui audeant in provincia, cum prætor adſit, contra voluntatem ejus judicare.* *Hieroglyph. l. 32. de Cervice.*

Hoc deſiderium, quo quis in arduis rebus, quæ gloriam, & decus gignunt fortunam experiri non refugit, encomio ſuo non caret: in iis vero audacem eſſe quæ non conveniunt, nec decent, nomen temeritatis ſibi vindicat, & protervíæ. De quarum poſtrema inquit Ambroſius: *Fortitudo & audacia ſine juſtitia iniquitatis materiæ ſunt:* *In Officior.* De ſuperiori Democritus: *Ap. Stobæum.* *Sapientiam junctam habere audacia, plurimùm convenit: nullum enim eſt vita majus viaticum, quàm audacia.*

Expoſitores eruditi ab audacia ad ſubmiſſionem tranſeunt, ad ſui ipſius contemptum: dumque contemplantur cum quanta ſubmiſſione boves ad imperium magiſtri cervices jugo ſupponant, occaſionem ſibi inde ſumpſerunt formandi Hieroglyphicum perfectæ ſubmiſſionis, quæ à ſubditis debetur ſuperioribus ſuis. *Submiſſio.*

Hanc metaphoram, & hanc loquendi formam penè omnes quotquot sunt, Scriptores usurpant: Cicero inter alios maximè, qui consveto eloquentiæ suæ vigore sic ait: *Dandæ cervices erant crudelitati nefariæ, legiones ad urbem adducere, & eas in cervicibus nostris collocare cogitat.* Et alibi: *Itaque imposuistis in cervicibus nostris sempiternum dominium.*

In Anton.

De Natur. Deorum.

Ne vero hæc virtus in vilitatem abjecti animi degeneret, hoc obsequium non præstandum nisi personis id promerentibus, & honore dignis. Detestabatur excessum illum assentantium, nimiumque se inclinantium Lactantius, dum ait: *Multiplicata obsequia demerentur & offendunt.* Gregorius Magnus econtra exercitium submissionis summis laudibus extollit, quippe quæ basis & fundamentum est, in quo stabiliri ædificium gloriæ & honorum oportet: *Usus*, inquit, *rectæ conversationis est, ut præesse non audeat, qui subesse non didicit: nec obedientiam subjectis imperet, quam non novit Prælatis exhibere.*

25. Moral.

MORALIA ET MYSTICA.

NON dubitandum, quin inter malignos Spiritus vaferrimus ille fuerit, qui Origenem supplantavit, dum tam se præpostero modo ab doctrinis illis segregavit, quas cum tanto applausu communis Patrum acceptavit consensus, quorum authoritati Ecclesia sancta subscribit, omnesq; qui sani sensus sunt plurimum deferunt. Poterit huic viro non immerito convenire illud, quod de cribro in symbolica figura profertur. *Secernit impurum*, sed rejiciens quod bonum est, retinens malum. Hic primus in mysteria nobis ingressum præbet, dum in collo Patriarchæ Joseph torquem auream, à Rege Pharaone datam considerat, à quo item, sicut liber Genesis refert, in Regno secundus constitutus fuerat, (quod itidem in sensu mystico Proverbia, & Ecclesiasticus & Daniel adducunt) intelligit autem in hoc animam sapientia decoratam, prout in juvenculo illo continente, & pudico resplendebat: ab hoc collo Dominus Deus servitutis jugum grave & ponderosum auffert, & Scriptura verificatur in Isaia: *Et erit in die illa aufferetur onus de humero tuo, & jugum de collo tuo.* Hic rursum interpres supra illud mandatum Domini, quod Jeremiæ factum est: *Subjicite colla vestra sub jugo Regis Babylonis, & servite ei, & populo ejus, & vivetis:* & hæc verba sinceram animi jam dispositi confessionem indicare inquit & ejus qui divinorum præceptorum observantiæ jam submissus sit.

In Ezech. hom. 6.

Cap. 10.

Cap. 28.

Per cervicem, supra quam portare jugum possumus, prout mystice in Levitico, & in Threnis habetur: *Beatus vir cum portaverit jugum ab adolescentia sua* (sicut & in actibus Apostolicis) S. Hieronymus animam intelligit, quæ jugo legis Christi submissa est: hinc eleganti expositione illud Prophetæ Isaiæ: *Solve vincula colli tui captiva filia Sion*, ad hoc referendum esse ait, cum anima à peccatorum onere liberata fuerit.

Cap. 26. 5. 15.
In Isai. 52.

In Levit. 5.

Juxta mentem S. Gregorii sacratissima Virgo pro collo sanctæ matris Ecclesiæ sumitur, quippe per mediationem ejus à capite Christo divinarum gratiarum defluxiones in reliquum corpus derivantur. Idem alibi inquit posse divina in hoc subintelligi eloquia, dum in collo fauces sunt, & in faucibus vox.

in Ezech. hom. 15. & 13. Moral.

Rursum in cervice elevata demonstrantur jactatores, & arrogantes in Ecclesia, qui sub specie defendendi Ecclesiam cultumque ejus, de redditibus ejus, & Jurisdictionibus usurpatis luxuriant. Rursum Origenes in illud Cantici: *Collum tuum sicut monile*, ait, quod hic submissio & obedientia quæ Ecclesiæ debetur designari possit, sicut collum capiti submittitur. Dicit Isidorus Clarus: *Per collum accipiunt templum.* De hoc collo præter Canticum mentio fit in Neemia, Isaia, Ecclesiastico, & Osee.

Cap. 1. in hunc locum.
Cap. 2. in hunc locum.
3. 10. 51. 10.

Existimant Sancti Gregorius & Bernardus per hoc itidem verbi Dei præcones posse intelligi, qui videlicet meditantes in scripturis easdem nobis exponunt. Adjungit his Rupertus Abbas intelligi itidem posse eos, qui in Ecclesia perfecti sunt: sicut in eleganti illa metaphora, qua Spiritus Sanctus pulchritudinem sponsæ exponit his verbis: *Collum tuum sicut turris eburnea*, idem Author sic habet: *Hæc est humilitas Mariæ fortis, & pulchra, & grata Deo.*

In Cant. 1. 4.
In Cant. ser. 41.

S. Hieronymus in contemplatione actionis illius prædevotæ, qua Pater erga filium prodigum usus est, dum Scriptura inquit, quod cum primum domi suæ comparuit, *cecidit super collum ejus*, ait mysterium incarnationis Dominicæ figurari cum immensa divinitas, æternus DEI filius naturam hominum assumpsit: ad quod S. Ambrosius adjungit, Patrem hunc ardentissimo amore plenum supra collum filii sui cecidisse, ut demonstraret, quam leve sit jugum sacræ legis suæ, juxta Evangelicum dictum: *Jugum suave, & onus leve.*

In Epist. Beat.

Locus ille Prophetæ Job, qui metaphoricè de equo loquens, sic ait: *Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo ejus hinnitum:* materiam præbet S. Gregorio in his verbis prædicatores considerandi, quibus ipse DEUS vocem subministrat: & qui non secus ac generosi equi per laboriosa sed simul per gloriosa cathedralis facundiæ itinera ingrediuntur.

Cap. 39.
13. Moral. 19.

Teneritudo, quam Patriarcha Joseph exhibuit, dum supra collum Junioris fratris sui Benjamin procidit (de quo Scriptura ait: *Cumque amplexatus recidisset in collum Benjamin*) Richardo à Sto. Victore campum aperit considerandi: in his duabus personis, unionem omnimodam duarum virtutum, prudentiæ, & contemplationis intelligi posse. De hoc collo in Actibus quoque Apostolicis fit mentio. Commentatur item supra decollationem gloriosissimi Præcursoris, & ait: *Decollare Joannem in carcere, est dividere Christum à prophetis, & non habere ipsum integrum:* His concordat Eucherius.

Genes. 45.
De 12. Patriarch.
Cap. 20.
In Isai. 30.
fortit. spir. 7.

Supra illam Prophetæ Isaiæ metaphoricam locutionem, dum de Spiritu divino sic ait: *Spiritus ejus sicut torrens inundans usque ad medium colli pertinget, ad cribrandas gentes*, Origenes considerat, divinam castigationem portendi, quæ peccatores in omnimodum interitum præcipitat, dum eos etiam nolentes ad abyssum inferni protrudit.

Isai. 30.
In Iosue hom. 11.

Vult Gregorius Sanctus in pluribus locis, supra plura item Scripturæ loca, cui S. Augustinus suffragatur, collum significare ambitionem & jactantiam, sicut in Hieroglyphicis apparet: circumdatur autem caprinis pellibus (sicut sapiens Rebecca filio suo Jacob fecisse legitur in Geneseos libro) cum per agnitionem peccatorum suorum ad humilitatem reducitur pœnitens, vel ad sui ipsius æstimationem humilem.

1. Reg. 11. Moral. 17. 12.
Moral. 22. & 34. Moral.
In Ps. 128.
Cap. 22.

Collum erectum, de quo liber Job mentionem habet, superbiam indicat, & ambitiosam hominum infla-

inflatorum proterviam. Sicut cervix obesa & pingvis divitias denotat, fomentum arrogantiæ. Sicut pro eorundem authorum sententia, collum serpentis Leviathan, in pluribus locis præfati libri, tumiditatem fastuosam, & arrogantem Dæmonis insolentiam insinuat. Idem exprimit dura cervix, cujus singulariter memoria fit in libro Exodi, Psalmorum Ecclesiastici, in Genesi, in Threnis, in Ezechiele, in Michæa, & aliis insuper scripturæ locis copiosissimis.

Exod. 32. Psal. 128. 30. 27. 1. 2. 2. 3.

Dicunt itidem præmemorati Sancti in promissione illa, quæ à Domino Moysi facta est: quod Regum colla calcaturus sit, designari virorum potentium, tum vero etiam Dæmoniorum superbiam calcatam & humi stratam. De hoc & horum simili successu, nova rursum promissa in libro Josue reperiuntur. Cervices inimicorum, juxta mentem jam sæpius memoratorum, arrogantiam dæmonum, simul & hominum impiorum denotant. Percutiuntur hostes vel in tergo, vel in cervicibus, tamdiu enim, quàm in fidelitate sua commorantur, tergum Deo vertunt, & Idola proni adorant.

Deuter. 10. Cap. 10.

Supra casum illum exoticum, quo sibi Heli cervices rupit: & improvisa morte succubuit, prout primus Regum recenset, sicut & supra quartum, & librum Paralipomenon, iidem authores, commentantur, superbiam Regum Principumque in Judæa condemnari. Iidem adhuc arbitrantur nomen hoc cervicis, tanquam vitæ nostræ membrum principale, ipsam adeo vitam denotare, sicut in Epistola S. Pauli ad Romanos habetur, *Priscam una cum Aquila supposuisse cervices suas pro anima Pauli.* Hucusque de mysticis tam profundis & sublimibus dixisse sufficiat.

1. Reg. 4. 4. Reg. 17. Paral. 18. Cap. 16.

SIGNATURÆ PARTIUM.

QUàm frequenter ars illa spe sua frustratur, & in vanitate sua evanescit, quæ defectus naturæ emendare, aut verò econtra virtutem ejus in superiorem gradum elevare contendit! Hinc verò distillationibus, sublimationibus, filtratione, fulminando, ut ajunt, incinerando, & lavando occupantur: sicque à radice vitalitatem, & eadem ratione à composito virtutem operativam auferunt. Dictum illud sequens ab omni hactenus philosopho sensato usurpatum fuit: *Natura gaudet cum natura, cum ipsa operatur, & cum ipsa quiescit.* Evidenter hoc in Betha sylvestri experientia docemur, naturalius adhuc in ea quæ transplantata, & domestica est, quod in gargarismis adhibita, ad omne malũ gulæ repellendum, & omnem ejus inflammationem sedandam plurimum valeat. Doctissimus Crollius refert, vulvariam & cervicariam herbas itidem, ejusdem virtutis esse, crescunt autem neglectæ in locis incultis. Miror tamen cur universim omnes, nullam hordei mentionem faciant, quod tam vehementer in partibus istis inflammationi omni restitit, ubi veraciter humorum copia redundat, qui ebullire ad damnum patientis possint, quorum vitiis admirabiliter medetur. Habent præfatæ herbæ signaturas suas una quæque proprias, non absimiles figuræ colli; trunci enim earum ex parte cavi sunt, sicque constitutionem colli imitantur. Ubi summa divinæ providentiæ benignitas apparet, quæ de visceribus terræ tot remedia ad medendum corporibus humanis producit, & revelat: Hæc autem, prout Regius propheta inquit, alimentum & nutrimentum suum de rore cæli recipiunt, qui de montium æternorum abundantia ad irrigandа terræ germina descendit.

Bernard. Trevir. ς. Arnold. Geber. Zacar. Flam.

Epitheta super collum.

A piè de la colonna alabastrina
Che il palagio d'amor sostiene, e folce,
Pur d'alabastro egual doppia collina
Erge in forma di globi il petto dolce.

Cum his aliisque peregrinis adjunctis svavissima & fluidissima nostrorum temporum, nobilis inquam Marini Musa, ludendo decorem Majestatis Christianissimæ Mariæ de Medicis Reginæ Franciæ, & Navarræ decantat. Reitero hic, quod supra dictum est, leporem omnem, veneremque orationis, & poëmatum in adjunctis consistere. Inter primos est Virgilius, qui tuba sua majestate plena, & maxime sonora, collum niveum appellat: *Non niveo retinens baccata monilia collo.* Eburneum Ovidius: *impubesque genas & eburnea colla.* Pendulum Horatius: *Hac ab orno pendulum zona lædere collum.* Idem candidum: *Candida dividua colla tegente coma.* Martialis Columbinum: *Archesilas collum intuens columbinum.* Argenteum Pontanus: *Inducit nitidis per colla argentea guttis.* Idem tenerum: *Ac subinde collo impressum tenero notare dentem.* Formosum dixit Strozzius: *Formosoque micent baccata monilia collo.* Statius teres: *Ut vero tereti demisit nebricla collo.* Nivale Baptista Pius: *Illa tibi crines & colla nivalia comat.* Indignum Statius: *Indigno solvit sua brachia collo.* Idem langvidum: *langvida colla tumescunt.* Baccatum Manto: *Conjugio extendens baccata ad colla sinistram.* Lucanus pium dixit: *Ut Romana suum gestant pia colla parentem.* Lacteum idem: *Lactea gemmato redimuntur colla monili.* Idem eburnum: *Colla venustavit crinis eburna decens.* Tumidum Claudianus: *Luxurient tumido gemmata monilia collo.* Ungventatum denique appellat Juvenalis: *Et ceromatico fert niceteria collo.*

Il Tempio. Epithalam. In Circ. 8. Metam. Lib. Carm. In Achil. 3. 6. Parth. 2. lib. 8.

EPITHETA DE CERVICE.

COrnelius Gallus eam lacteam nominat: *Aurea cæsaries, demissaque lactea cervix.* Eburneam Ovidius: *Hoc faciunt flavi crines, & eburnea cervix.* Indomitam Horatius: *Indomita cervice ferox, ubicunque locorum vivitis.* Subactam idem: *Nondum subacta ferre jugum valet cervice.* Argentea à Pontano dicitur: *Marmoreum femur, & cervix argentea.* Eburna à Strozzio: *Gratia formosis subit oris, eburnaque cervix.* Càndida à Juvenali: *Præbenda est gladio pulchra, & hæc candida cervix.* Nitida à Fausto: *Cervice nitenti, Aurea dat crepitus.* Nivea à Claudiano: *Sub juga cervices niveas hymenæus adegit.* Ambrosia à Musæo: *Ambrosiam vero cervicem amplexus amatæ.* Lævis à Propertio: *Lævis odorato cervix manabit olivo.* Mollicutis à Musæo: *Mollicutem pulchræ cervicem, ac membra puellæ.* Blanda à Textore: *Blanda tibi cervix fragrat, quod & Attica cera.* Marmorea à Virgilio: *Tum quoq; marmorea caput à cervice revulsum.* Pulchra à Statio: *Quæcunque gregum pulcherrima cervix dicitur.* Langvida ab eodem: *dependet, & langvida cervix.* Ego vero cum his langvoribus, qui nihilominus decorem & robur orationi præbent tandem concludo, transiturus ad

In Epod. Acm. lib. 1. Ep. 2. Carm. 2. Satyr. 10. lib. 3. 4. Georg. 4. 6.

PHYSIOGNOMIAM.

NON sine acri causarum naturalium examine Medici physiognomici structuram, & compositionem colli considerant, utpote medii inter caput & cor nostrum: canalis, per quem cibi transmittuntur:

organi vocis, in quo ſtomachus principium ſuum ſortitur, cujus interventu tot nutrimenta, tot alterationes fiunt.

Collum itaque ajunt, & craſſum & obeſum, ſicut ſimilitudinem quandam à collo boum habet, in homine temperamentum robuſtum, complexionemque fortem ſignificare. Hic enim venarum copia eſt, & muſculorum, & arteriarum, quæ ad inſtar nodi, partem hanc invicem ligant. Contrarium de collo ſubtili dicendum eſt, denotans colligationem partium gracilem, effæminatam, & flaccidam. Et ſicut illud ſuperius temperamentum ſangvinem, prout Tauri quoque proni ad iram ſunt: ſic alterum frigiditatem coarguit humorum, & proinde diſpoſitionem quandam ad tabem, quæ tantundem eſt, ac Phtyſis, vel Hectica: ſicut quotidiana experientia docemur. Habent item has colla ſimilitudinem colli cervini, unde timorem portendunt, ex debili facultate calefactiva & nutritiva progenitum. Collum breve luporum figuræ aſſimilatur, hinc illud ſignum ajunt hominis doloſi, vafri, duplici: idque non videtur ratione ſua deſtitutum, cum enim in brevitate ſua brevem revolutionem, & velocem habeat, non mirum ſi & operatione, & cogitatu, & aſtutia, & vafritie, facilem habet contorſionem.

Totum hoc nihilominus exceptionem ſuam habet: nec enim his ſignis arcana & abſtruſa pectoris humani penetrari poſſunt, nec cauſarum profunda erui, quæ in mente hominis ab Altiſſimo opifice recondita ſunt. Hinc enimvero in hoc capite de his dixiſſe ſufſecerit: nec mihi ſe hic loci plura offerunt relatu digna: quod ſi deinceps obtulerint, non deero, quin in additione mea diffuſior futurus ſim, idque cum majori applicatione.

Interim tibi obſecro non diſpliceat debile oblatum, quod tibi paulo infra expoſitum vides: ſi dignæ gutturi tuo epulæ non ſunt, memento, quod non rarum ſit illi jejunium imperari: & ſicut in colorum varietate, qui obſcuri ſunt lumen præbent clarioribus, ſic per cibos inſipidiores, qui bene conditi ſunt, novum pretium adipiſcuntur. Suſcipe hæc, qualiacunque demum ſint, & quantumcunque debilia, quæ à me tibi porriguntur, fiet enim hoc favore tuo, ut deinceps ſi non jucundiora, ſaltem utiliora ſuperioribus tibi offerendi, vires redintegrem. Judicavi autem conſultius fore, ſi tibi in locum damni, quod hac ex parte evenire ſolet, deſcripturus ſim.

Laudes colli.

Stilla perte di ruggi adoſi umori
L'alba in conca d'argento i pregi ſuoi:
Da gelidi Rifei teſori Eoi,
Eterni gli adamanti hanno ſplendori.
Tu alle nevi involar vieni i candori,
Onde l'Alme d'incendi adorno poi,
Serba l'arte operoſa a pregi tuoi
I monili di gemme inteſti, e d'oro.
Tu de l'ingegno ſei fonte, e radice,
Onde pullula a l'opre, e a le parole,
Sangve, per cui ſpirito vital s'elice.
Collo tu ſei, perche per ti ſi cole
Con oſſequio a gli Amanti ognor felice
Quaſi in ciel di belta volto di ſole.

PECTUS, ET THORAX.

Anatomia.

Quicunque pectoris vel thoracis partes omnes & ſingulas pro debito ſuo enumerare, & deſcribere vellet, non immerito dixerit, pro meo quidem arbitratu, ſe mare Ægeum emetiri velle, aut in firmamento enumerare quotquot illic ſtellæ ſunt, vel denique arenas maris: tot illic organa ſunt, tot nervi, tot muſculi, arteriæ, & venæ infinitæ, quæ ad partis tam nobilis compoſitionem concurrunt, utpote quæ meliorem in ſe hominis ſubſtantiam, & vitæ ſuſtentaculum, cor videlicet, tanquam ſedes principalis complectitur. In fæminis præter hæc & ubera continet, quæ nobis cibum vitæ in tempore ſuo & fontem nutritionis adhuc infantibus præbuerunt. Ego vero pro more meo, ut te mi Lector, lectionis potius varietate diſtineam, quam ut eos imitari velim, qui artem Anatomicam profitentur, ex pluribus ea tantum adducturus ſum, quæ principalia, & maxime ſuccoſa videbuntur.

Itaque in hoc genere expertiſſimi, nomine thoracis omne id comprehendunt, quod à jugulo cum cartilagine Xiphoide ad diaphragma usque protenditur: hinc à ſuperiori parte cum claviculis, quæ cum inferiori diaphragmatis parte ligantur, una cum via illa quæ anterius ad cor usque vergit, & poſterius cum dorſi vertebris unitur: omnis inquam, regio iſta, duodecim coſtis, tanquam veris confinibus ſuis circumſcribitur. Figuram obtinet, omni altera parte capaciorem, validiorem, magis pulchram, & rotundam, non omnimodo, ſed per modum ovi: largus & apertus eſt, idque in poſteriori parte magis, quàm in quopiam cæterorum animalium, ut videlicet majus ſpacium detur pulmoni, & cordi. Indiget enim homo propter reſpirationem, receptaculo admodum vaſto.

Ultima thoracis ſuperficies, quæ proinde à quibusdam vas viſcerum nominatur, non circumquaque oſſibus vallata & ſepta eſt, ſicut eſt regio ſuperior, nec tota muſculoſa eſt, ut pars inferior: ſed pars ejus carnea eſt, pars oſſea: idq; ad cordis defenſionē, viſceris illius nobiliſſimi, ut cavitas debita formetur. Carnea itē eſt, ut motus Syſtoles, & Diaſtoles tanto expeditior ſit. Situm medium obtinuit thorax inter primam ultimamque regionem corporis, locum nimirum præſtantiſſi-

ſtantiſſimum & maxime in humano corpore ſpectabilem, ut exinde calorem nativum, cujus perennem & abundantiſſimum fontem & ſcaturiginem continet, in univerſas corporis partes æqualiter diſpertiatur. Itaque non immerito ſibi nomen ventriculi medii vendicaret, ob ſtructuram, & ſitum ſuum, quamvis Hippocrates ventrem ſuperiorem eum appellat, volens hic fluxiones fieri, atque idcirco illi nomen hoc indidit.

Harum partium quædam contentæ, quædam continentes ſunt: quædam communes, quædam propriæ: communium quinque ſunt: cuticula, cutis, pingvedo panniculus nervoſus, & membrana omnibus muſculis ſerviens: de quibus periti copioſiſſime ſermocinantur. Propriæ hujus partis particulæ variæ ſunt, quæ pro commodo doctrinæ in ternum ordinem rediguntur: earum enim aliquæ molles ſunt, aliquæ carneæ, aliæ membranoſæ. De carne ſunt primæ, & ultimæ, pluresque muſculi in thorace poſiti ſunt, aut vero ab eodem nati, aut in eundem inſerti: vocantur muſculi reſpiratorii: quidam eorum ad ſcapulas pertinent, plures numero, qui brachia commovent. Ad hoc carnoſum genus mamillæ ſpectant, quas Hippocrates nonnullibi glandulas, aut carnoſa corpora nominare conſvevit.

Partes oſſeæ thoracis, anticæ ſunt, & poſticæ, & laterales. Pars illa quæ in medio coſtarum anterius extenditur ſternum vocatur, quaſi quæ in medio coſtarum proſternatur, & applanetur, illic ubi invicem uniuntur, atque hoc proprie pectus eſt. Latera, vocantur coſtæ. Pars poſterior dorſum, vel tergum appellatur, cujus latera alæ dicuntur, & ſcoptulæ, & ſcapilia, & ſcapulæ: quorum integra deſcriptio ex oſteologia deſumenda eſt. Remanet tertius ordo partium, quæ continentes dictæ ſunt, quæ ſcilicet membranoſæ ſunt: inter has numeratur, & admittitur membrana illa, quæ ſubtus coſtas eſt, & pleura dicitur, ex qua dolor lateralis naſcitur, vel pleuritis. Compendioſa hæc deſcriptio eſt partium continentium: contentarum paucæ numero ſunt: nec enim aliud hic invenitur, quàm organa vitalia, hoc eſt: Cor, pulmo, vena cava, arteria venoſa, aſpera arteria, oeſophagus, & nervus tertiæ conjugationis. De his ſingulis nonnihil dicendum, ſed non niſi cum brevitate.

Præſentant, ſe inprimis hic mamillæ, venæ illæ ſcaturientes, ad primum vitæ noſtræ alimentum ſuggerendum. Harum magna diverſitas eſt in mare, & fœmina; hæc eas completas habet, in viro imperfectæ ſunt. Compoſitæ ſunt ex cute, pinguedine, & papillis, ad hoc erectæ ut fortitudinem præbeant & ornamentum viro: ne forte ſoli ſexui muliebri hæc pars data videatur. Quamvis mari glandulæ deſint, aptæ ad producendum lac. Corpus hoc glanduloſum in fœminis non unicum, aut continuum eſt, ſicut in pluribus animalibus, ſed multiplex, in centro enim papillæ glandula una, major eſt reliquis, cui hæ ſubmittuntur, aliæ rurſum quæ formam habent amygdalarum cum decorticatæ ſunt, & mundæ. Hæ in virginibus duræ ſunt, & exiguæ, figuramque ſemiglobi præſeferunt. In gravidis & lactentibus, magis intumeſcunt, in vetulis flacceſcunt. In has plures venæ & arteriæ terminantur: inſigniores & externæ, ab ramo axillari, vel lacca emergunt: minutiores vel interiores ſeſe abdunt. Magna eſt, & admirabilis ſympathia intercedens cum utero, & vaſis iſtis: unde etiam fit, ut cum contactæ fuerint, concupiſcentiam excitent. Varii illic anfractus, ſinusque venarum, & arteriarum ſunt, ad hoc ordinatæ, ut ad perfectam elaborationem, & compoſitionem ſangvinis conferant. Sed præcipui nervorum à coſtis procedunt: atque hic vera fit utillatio. Situatæ ſunt mamillæ in anteriori thoracis parte; muſculis brachiorum, qui pectorales dicuntur, innitentes. Serviunt interim & ad cordis tutelam, ubi copioſiſſimus ſangvis generatur: atque hæc regio potiſſimum eſt, quæ calore exæſtuat, cujus virtute generatio lactis promovetur: diximus eas cordi ad hoc uſui eſſe, ut ab omni exteriori offenſa illud defendant: cor viciſſim uberibus par pari refert, ſuggerens alimoniam, & calorem, quibus lac producitur.

Copioſum eſſet huc adducere quæ de lactis generatione quæri ſolent: qua ratione formetur, ſi fœtum vel embrionem anticipet, aut poſterius illo ſit: unius & alterius quæſtionem indeciſam relinquo, ne latius diffundar. Id ſolum cum Ariſtotele dixero, etiam hanc facultatem generandi lactis inveniri poſſe in maribus: Id quod Albertus, ſimul & Avicennas confirmant. Inſuper Cardanus meminit, vidiſſe ſe virum triginta circiter & quatuor annorum, de cujus mamillis tanta lactis copia manabat, ut facile illi fuerit lactare infantem. Recenſent item alii, qui novum mundum perluſtrarunt, reperiri illic marium quosdam, qui pectus lacte plenum gerant, non abſimiles in hoc fœminis. In gravidis nihilominus lac in mamillas, admirabili naturæ artificio exprimitur, & diſcurrit, idque confeſtim dum embrio moveri cœpit. Cum partus editus eſt, non jam ultra expreſſio fit, ſponte enim ſua fertur ſanguis, & pectus adimplet. Hæc verba viri famoſiſſimi Hippocratis ſunt: *Ubi peperit mulier, principio motus jam facto lac fertur ad mammas ſi lactaverit, ut ea ratione feratur poſt partum ad mammas ſangvis, qui conſveverat eo curſum inflectere, & moveri dum geſtaret mulier: neque vero tantum ſponte affluit, ſed trahitur etiam à mammis copioſior ſangvis, quàm pecularis ejus nutritio poſtulat.*

De Hiſt. Animal. Mares lac generare poſſunt.

De ſubſtilitate.

De natura pueri.

Complures in thorace muſculi ſunt, ex numero partium quæ continent: quorum alii veraciter thoracem movent, & proprii ejusdem muſculi vocantur: alii item illic ſunt, non huic tamen, ſed aliis partibus deſtinati, ſicut ſunt ſcapulæ, & brachia. Sic in parte anteriori illic muſculus pectoralis eſt, ſic & minor ſerratus, qui retrorſum ſcapulam movet. In poſteriori parte trapezius eſt, qui ſcapulam levat; à latere rhomboides eſt, qui in latera torquet. Hi exteriores ſuppoſiti & proſtrati ſunt muſculis reſpiratoriis: cumque reſpiratio aut libera ſit, aut violenta, hi organa ſunt, quæ his motibus impulſum dant. Reſpiratio libera mediante diaphragmate perficitur: ad alteram illam ſexaginta muſculi concurrant neceſſe eſt: qui ab anatomicis peritis ſinguli deſcribuntur.

Itaque Diaphragma primum & præcipuum reſpirationis inſtrumentum eſt. Dicunt Græci hoc ipſum prudentiæ particeps eſſe; domicilium mentis ab Hippocrate nominatum, non quod vere ſapiat, aut vero ullam cognationem cum mente habeat, ſed propter admirabilem ſympathiam & analogiam cum cerebro: unde evenit ut inflamato diaphragmate propediem delirium repentinum ſubſequatur. Præcordium item dixeris, propter cordis viciniam. Latini illud cingulum appellant, cingit enim hominem. Macrobius illud diſſeptum, Celſus ſeptum transverſum nominat, non ſecus enim ac murus aliquis, ventrem medium ab inferiori dividit, organa vitalia, à naturalibus diſcernendo. Transverſum dicitur ratione ſitus. Figura ejus rotunda eſt, veram ſimilitudinem rajæ piſcis habens. Situatio ejus prout diximus, transverſa eſt, & ab oſſe pectoris per extremitates coſtarum ad regio-

regionem lumborum usque defertur. Duobus circulis constat, quorum unus membranosus, alter carneus est: duabus venis cooperitur, totidemque arteriis, duobus nervis, duabus tunicis, duobus foraminibus pervium: Duplicem actionem admittit, inspirationem nimirum, & aspirationem. Primus circulorum nervosus est, tanquam in centro collocatus, de quo fibræ plures ad circumferentiam discurrunt: alter circulus omnimodo carneus est, qui priorem ex omni parte ambit: colligatur autem ex anteriori sui parte cum costis: ex posteriori cum supremis lumborum vertebris, idque interventu, & ligamine duorum tendinum.

Duæ membranæ sunt, quæ diaphragma vestiunt: à parte enim superiore pleura est, ab altera peritonæum. De trunco majori venæ cavæ, duæ venulæ nascuntur phrenetides dictæ, quibus duæ arteriæ correspondent. Duo itidem nervi de medulla spinali exeuntes per quartam quintamque vertebram, in circulum se formant, per modum funium. Duo illic foramina, prout dictum est, inveniuntur, quorum unum transitum præbet stomacho, alterum venæ cavæ, quæ ad cor sursum fertur. Tertium recentiores adjungunt, quod arteriæ descendenti deserviat, quamvis à provectioribus non admittatur. Varius diaphragmatis usus est; qui diversimode à Platone, Aristotele, & universa medicorum schola sumitur, & intelligitur. Plato non nisi unicum musculi hujus usum cognoscit: quod nimirum, per modum parietis animam irascibilem dividat à concupiscibili. Aristoteles arbitratur hoc sepimentum, seu vallum idcirco medium esse inter cor, & ventriculum (officinam alimentorum) ne forte cor fœtore offensum, qui de culina illa, & aliis insuper partibus exhalari solet, perturbetur, aut deprimatur. Plinius hic præcipuam sedem lætitiæ collocat, quod cognosci, inquit, per titilationem quandam possit, quam præbet: hinc illud se observasse, quod quicunque militum triumphando moriuntur, ob nimiam obtentæ victoriæ hilaritatem, ridendo moriantur: idque potissimum in spectaculis gladiatorum evenire, tum cum illis perforata essent præcordia.

Medicinæ periti in hoc sepimento summæ necessitatis, summique momenti usum agnoscunt. Inservit, prout ajunt, inprimis respirationi: id quod facile in animale extincto apparet. Alter usus est, ut hypochondria ventilentur, præsertim hepar. In superiori enim, & connexa parte arteriam nullam admittit. Quod primus omnium observavit oculatissimus, & sagacissimus Hippocrates.

Usus denique illius est, ait Galenus, ut ad locum suum fæces transmittat, & excernat. Si enim musculus hic in superiori parte intestina, tanquam manu aliqua non premeret, fæces utique cum confusione partes inferiores, partesque superiores discurrerent, totumque humanum compositum interturbarent. Non sine curiositate est, nosse, quâ ratione phrænesis ex respiratione dignosci possit, item ex voce, ex contractione hypochondriorum: quæ res, cum longa indigeant præcognitione & expositione ad distinctam sui intelligentiam, hic transeundæ sunt: nec vero etiam me in profunda pleuræ immergo, sicut & mediastini, de quibus scriptorum paginæ refertæ sunt.

A Diaphragmate, rursum ad thoracem transeo, in quo illud dicendum, quod sicut in regione ima & profunda continentur organa naturalia, pro nutritione, & concoctione disposita, sic in medietate corporis humani correspondent organa vitalia, ministerio respirationis & pulsus deservientia. Cor primus respirationis & pulsationis author est: cui etiam, tanquam Regi cæteræ thoracis partes, illic contentæ deserviunt. Pulmo aërem inspiratum cordi parat; & tanquam mobile ventilabrum æstuanti calori illius refrigerationem commotine sua præbet. Arteria aspera conducens aërem, illud ipsum cor refocillat, spiramentum dat, & temperamentum: purgat item aërem, ut sic pro corde accommodatus esse possit. Truncus venæ cavæ, ore patentissimo, & patulo, sangvinem in cordis sinum dextrum infundit, tanquam in cisternam ad spirituum vitalium generationem: Arteria magna à cornu sinistro spiritum hunc recipit, quem deinceps per complures ramos, tanquam parvos canales, aut tubulos in universum corpus dispertitur. Itaque quidquid in thorace continetur, ad ministerium cordis est. Singularis observatione peritorum digna est compositio venæ cavæ, qua ratione de gibbositate hepatis emergendo cum ramo quodam insigni, diaphragma ipsum penetret; qui item ramus vulgari loquendi modo truncus ascendens nominatur, ad jugulum usque pertingens. De hoc fonte quatuor rivi dimanant: phrenicus, coronarius, azygus, & porta intercostalis. Deinceps rami subclavii sunt, vena mammaria, thymica, capsularis, vena musculi axillaris, & vena thoracis: quæ singula per semetipsa jam diffusissimos tractatus, & folia integra requirerent.

Sed hic, nisi notam ignorantiæ supinæ inuri mihi volo, de arteria magna ascendente nonnihil dicendum erit. Hæc de sinistro cordis sinu exiens, continuo reflectitur, & incurvata, ambitum cordis, arteriis duabus, coronariis dictis, circumdat: hinc bipartita distenditur in majores stipites duos, quorum unus ad inferiores partes recurvatur, & ad lumborum vertebras se torquet; alter sursum fertur ad jugulum: hic rursum in binos ramor, eosdemque insignes dictos subclavios, disparatur. De subclavio dextro quinque arteriæ emergunt, sicut & intercostalis superior, quæ ad cortam superiorem tendit. Cervicalis autem per transversum cervicis ascendit, & in cerebro resplendet. Muscularis in cervicis musculis dispergitur. Carotis sic dicta est, eo quod carum excitet, aut apoplexiam siquidem intercipiatur: negat enim & impedit aditum ad spiritum vitalem, cui materiam suggerit: ascendit autem per latera arteriæ asperæ, cum arteria jugulari interna.

Hæc brevis & compendiosa est arteriæ magnæ expositio, de qua inter Professores rerum fit magnarum, in genere nimirum suo, enarratio. Restarent nobis itidem non minimæ quæstiones, ad demonstrandum qualiter pericardium constitutum sit, sicut & tunica cor involvens, tum deinde de aqua, illic retenta, ejusdemque origine. De situ, & substantia pericardii, de venis ejus, de sensu, causa finali, & unde præfatus humor ejus generetur. Pulmonum quoque materies, illa superiore non minus ampla est; restarent illic describenda respirationis organa, eorundem nomina, ut est calcitra, flabellum, ventilabrum, de de quibus Hippocrates, Avicenna, Plato, & alii: porro situm ejus, magnitudinem, temperamentum, motum, sensum, structuram, vasa, tunicas, nervos, eorundem notitiam, usum, præparationem spirituum vitalium, quæ per eadem vasa formatur, quis exponat? superessent multa de respirationis natura, quid illa sit, quantæ ejusdem causæ sint, motus caloris duplex: respiratio frigida, quidnam illa sit, qua ratione causa ejusdem efficiens partim anima'is sit, partim naturalis: quod duplex respirationis usus sit, primarius ut calor naturalis conservetur (hæc enim, prout supra relatum est, duplici ratione cor refrigerat) &

calor

calor ipse expurgationem suam consequatur. Vastissima interim quæstio est, si respiratio non nisi actio animæ sit, aut verò naturæ: pro qua profundissimi Philosophi anatomici multum desudant. Atque hic plures adlaborant ut has partes concilient inter se, duplicem nimirum actionum distinctionem, quarum quædam puræ & naturales sint (ut est concoctio, & alimentorum distributio) quædam animales, & voluntariæ, sicut est fabulari, ambulare, & his similia, quædam mixtæ, quæ partim naturales, partim animales sunt, unde docent respirationem inter actiones mixtas censendam esse. Inspiciendus hic rursum & motus esset, & usus arteriæ venosæ, qua ratione sangvinem arteriosum ad pulmones ferat. Nec minor disputatio esset in indagando pulmonis temperamento, quidam illum frigidum asserunt, quod de materia cartilaginosa, venosa, & arteriosa compositus sit, factus ad refrigerandum cor: quod proinde pulmones affectibus lædantur: quod humoribus frigidis, & pituitosis abundent: Alii econtrario naturæ illos calidæ asserunt, eo quod aëreo, spiritoso, & in dextro sinu cordis elaborato sangvine alantur, qui maxime activus est, & vitalis: quæ conditiones in composito frigido non admittuntur.

Rursum quæstio admodum est difficilis, si pulmones naturali fortitudine sua moveantur, aut accidentali: jam enim diuturna experientia & authoritate constat eos moveri. Averroës & Aristoteles persvadere nituntur, motum eorum naturalibus fieri viribus: cum Galeno plures inter anatomicos doctissimi contrarium tuentur, dicendo: ibi fibras & filamentorum robur esse, nec à facultate cordis pulsatili, qua agitantur arteriæ, eos moveri.

Porro qua ratione medici ratiocinari de respiratione solent, sive illa per spiritus naturales, sive per animales conficiatur, pari ratione de tussi hoc faciunt, quæ mediante pleura, mediastino, & pulmonibus fit. Qui animalem hanc actionem esse sustinent, ex hoc deducunt, quod efflatio validissima sit, quæ ope musculorum qui in thorace sunt, peragitur. Galenus nihilominus, singularem habens de symptomatibus his, de sternutatione, tussi & vomitu tractatum; vomitum ex facultate naturali procedere vult, tussim ex animali. Quod totum conciliabitur, si dixerimus tussim, non secus ac respirationem actiones esse facultate animali, & naturali intermixtas. Motus animalis est, eo quod opere musculorum perficiatur, sed causa movens & impellens naturalis est: tussis enim non fit nisi cooperante facultate expultrice.

Denique explicatu compendiosum non est (interim ego non nisi brevitate utor) an quæ potulenta sunt in pulmones ferantur: Hunc locum dubitationis Hippocrates dedit: dum alicubi asserit illuc liquida descendere, alibi idipsum negat. Galenus id fieri posse non abnuit, cum quæ fluida sunt, per arteriam asperam ferantur: sic in ulceribus quæ arteriam hanc offendunt, præcipit ut laborans stans supinus, spacioso tempore medicamina fluida ore contineat, ut sic sensim defluendo, medeatur ulceri, & tandem in pulmones labatur. Cui omnis philosophorum schola adstipulatur (excepto Aristotele) inter quos Plato est, Phylosthenes, Locrus, Diosippus, Hippocraticus, & Plutarchus. Hippocrates tamen in libro quarto *de morbis*, diversam ab hac opinionem sustinet, dum ait: si pulmo potiones admitteret, cum organum fistulosum sit, spiritale, & vocale, vox illic efformari non posset. Porro si illuc humidum transferretur, facile per calorem cordis exsiccaretur, nec facilis ejus fieri posset digestio.

2. De Simpl. medic. facultatibus.
In libris methodi.
Ex Andrea Laurentio.

Conciliant autem cum Galeno hanc quæstionem, dicendo: *Si potum omnem in pulmonem ferri existimat Plato, meritò accusandus est, quippe qui apertissimam rem ignorat: si verò portionem aliquam potus per asperam arteriam in pulmonem deerrare arbitratur, probabile quidem dicit:* Et hac ratione argumenta Hippocratis dissolvit. Pateretur homo summum suffocationis periculum, siquidem potus omnis illuc transiret; quod manifestum fit, cum mica quædam cibi illuc penetraverit. Sic de Poëta Anacreonte memoriæ traditur, eum solo acino uvæ passæ interemptum: Fabius item senator per unicum pilum, quem in lacte poto trajecerat, suffocatus est. Alexander Benedictus meminit, matronam quandam Brixiensem dum filiæ suæ pilulam deglutiendam daret, illamque admoto digito detruderet, repente eam suffocasse. Interim obsecro, siquidem plura de his nosse, Lector desideret, ad Artis hujus Professores cum satisfactione, si sic placet, se conferat.

Lib. 8. de Placit. Hipp. & Galeni.

HIEROGLYPHICA.

QUemadmodum qui in vase abjecto, pretiosum thesaurum includit, & conservat, non magnopere ejus rationem habet, quo continetur: quamvis præstantissimum, & æstimatissimum habeat, quod contentum est. Idem mihi majores nostri fecisse videntur cum pectore, tanquam receptaculo cordis, quod primum nascens est, & ultimum moriens, fons spirituum, scaturigo vitæ, cujus purissimo sangvine humanæ potentiæ generantur. Dum igitur in hoc pretiosissimum viscus intentos haberent oculos, plenissimis & facundissimis Hieroglyphicis & in multigenis significationibus exuberarunt: prout illud in singulari & sat amplo tractatu apparebit: de pectore verò, tanquam vase multum inferiore, pauca admodum scriptò vel oretenus tradiderunt. Ad quod allusit gentium Apostolus dum ait: *habemus thesaurum istum in vasis fictilibus.* Nec tamen usque adeo parci fuerunt, ut non illud dicerent Recessum, Musæum, aut Domicilium Sapientiæ. *Præterea pectus pro recessu accipitur sapientiæ*, ait eruditissimus vir Valerianus. Hinc Horatius: *Non tu corpus eras sine pectore.* In hunc recessum procubuit Dilectus Christi Discipulus in Dominica illa cœna, cum intellecta passione Magistri sui amantissimi, dolore compressus, *cecidit super pectus ejus.*

2. Cor. 4.
Domicilium sapientiæ.
Hieroglyph. Lib. 33.

Optimum itaque erit prudenti viro in negociis diurnis, retrahere se identidem in seipsum: custodire, & mensurare pectus suum, hoc est in domum sapientiæ se recipere. Atque hæc illa est, quæ divitias universitatis, prout ait Salomon, elargitur. *Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa.* Qui hanc possidet, semper beatus est. *Sapiens nemo miser*, inquit S. Augustinus. Huic fidem qui præstat, non est quod falli metuat. *Sapientibus credere, est tutissimum*, sicut idem affirmat. Hæc inordinatos affectus evellit, omnem passionem male conceptam eradicat: hæc in animo rite composito, tanquam in feraci tellure, omnia virtutum genera disseminat. *Sapientia victrix singula vitia eradicat, & singulas inserit virtutes*, inquit S. Bernardus. Ut verbo concludam, optimum hoc domicilium, felicissimus Recessus est.

Contra Acad. lib. 5.
De util. Credendi.
De septem donis Spiritus Sancti.

MORALIA & MYSTICA.

PRimum nobis gradum ad hanc contemplationis scholam in materia pectoris magnus Africæ Leo præbet, Augustinus inquam, qui veraciter prodigiosam ex his locis, plenam monstruositate profundissimamq; scientiam protulit: cui associatur Origenes, qui

In Ioan. tract. 61.
In Cant. hom. 1.

qui de communi consensu ajunt, pectus non incongrue Christi typum exprimere, qui ab eodem pectore secreta divinæ sapientiæ, & communicationem sensuum spiritalium depromit: huic pectori, jam supra relatum est, qualiter discipulus Jesu prædilectus incubuerit.

De Calest. Hierarch. S. Dionysius refert, dum pectoris mentio fit in Angelis, illorum virtutem insuperabilem posse denotari, eandemque fortitudinem eorum figurari, qua corda nostra in vivifica donorum Spiritus Sancti distributione conservant.

Pectus Aaronis, in quo cum tanto splendore fulgebant gemmæ insertæ in rationale, juxta glossam ordinariam Apostolos figurat, qui tanquam pectus Christi sunt. Rursum, juxta glossam eandem, curam illam irremissam exprimit, quâ Prælatos in subditorum suorum salutem vigilare oportet: Memoriam item Patrum: de quibus inquit Exodus: *Portabit Aaron nomina filiorum Israël in rationali judicii super pectus suum, quando ingredietur sanctuarium.* *Exod. 28.* Observat Origenes rationale hoc quandoque posse vel corda vel voluntates hominum significare: Et supra id quod æternus Pater ad serpentem dixit: *super pectus tuum gradieris*, subjungit, hoc de dæmone intelligendum, cum nobis cogitationes indecentes inspirat. *In Exod. hom. 9.*

Juxta sententiam S. Gregorii, pectus sapientiam denotat, prout jam memoratum est. Quod item victimæ, pectusculum Sacerdoti olim mandato Dei conservari consveverat, ad hoc fiebat, ut meminisset, quam sibi necessaria sit sapientia ad populorum informationem. Dicit S. Gregorius, pectus etiam mundanarum cogitationum varietatem significare, item consilia, notitiam legis, dogmata Sacro-sanctæ Trinitatis. Proinde pectoralem fasciam, quæ illic in Jeremia ordinatur, S. Thomas, & Philo Hebræus inquiunt doctrinam Evangelicam portendere. *2. Moral. Exod. 29. In Ezech de veste. sacerd. Cap. 2. 1. Secund. Quæst. 102. Artic 3. de charitate.*

Hæc pectuscula insuper, juxta mentem S. Hieronymi, Solitarii nostri, bonam conscientiam notat, qua sacerdotes dotatos esse oportet; cor item, & cogitationes hominum in confessione his pectoribus aperiendæ: aut verò fidem, & confidentiam, quæ fortitudini conjunctæ sunt. Sic Deus in Levitico inquit: *Pectusculum enim elevationis, & armum separationis tuli à filiis Israël de hostiis eorum pacificis, & dedi Aaron Sacerdoti.* In Jerem. In Malach. *Cap. 7.*

Mysteriosa illa statua, quam in somnio vidit Nabuchodonosor Rex, & à Daniele Propheta declarata, quæ pectus gerebat argenteum, si in aliis sui partibus ansam dedit, & intelligentiam Scriptoribus sacris & Doctoribus, diversa interpretandi, in hoc potissimum ad considerationes singulares impulit Hesychium, Richardum de S. Victote, & Georgium Venetum, ut hinc doctrinam, & eloquentiam, sed vacuam charitate, aut vero deliberationem cujuscunque rei denotarent. Cum enim pectus illud statuæ argenteum dicatur, rectitudinem sinceri, beneque ordinati consilii demonstrat. *Levit. 78. De somno Nabuch. Cant. Tom. 3. cap. 3.*

Commentatur denique Philo hebræus in memorata illa serpentis damnatione: *super petus tuum gradieris*: expressionem iræ intelligi posse, aut verò concupiscentiæ, supra quam ingreditur serpens, hoc est supra voluptatem, & sensuales appetitus. Imponitur hoc pectus, in ritibus antiquæ legis, reliquæ strui victimarum: oportet enim sensus nostros subdi imperio rationis, imo iisdem anteponi. *2. Allegor. de migrat. Abraham.*

Quod ad thoracem pertinet, explicationem aliam præter illam S. Gregorii Papæ supra dictum Job, (*cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit, neque hasta, neque thorax non inveni:*) supra quod sic habet: *Quia constantium patientia, nisi à Deo adjuvetur, dirupta à diabolo penetratur.* Parum proderunt adjumenta, & desudatio hominum, si cooperatio auxiliantis Dei abfuerit. *Iob. cap. 41. 34. Moral. 5.*

PROVERBIA.

PRout diximus sterile pectus esse ad considerationes Hieroglyphicas producendas, sic nec copiosa proverbia sunt, quæ exinde, prout mihi persuasum habeo, deducta sunt. Interim hæc pauca, mi lector, quæcunque tibi ex affectu integro & sincero indagare potui, æquo animo velim acceptes. De homine, cui rectus desit rationis usus, aut diserta lingva, aut recta sui gubernatio, olim sic dicebatur: *Corpus sine pectore.* *Homo rationis carens.* In pectore enimverò præcipua subsistunt organa, è quibus homo animalium simul & vitalium spirituum productionem nanciscitur. Hoc ab Horatio authoritatem majorem adeptum est, qui sic ait: *In Epist. ad Albium.*

Non tu corpus eras sine pectore; Dî tibi formam
Dî tibi divitias dederant; artemque fruendi.

In eundem sensum coincidit Cygnus ille Sulmonensis dum ait: *In Heroinis.*

Hunccine tu speras hominem sine pectore, dotes
Posse satis formæ Tyndari nosse tuæ?

Ad propositum nostrum hic Manutius glossatur: *Perinde dictum est corpus sine pectore, quasi dicas sine mente: nam sapientiam, & ingenium in pectore, atque in corde consistunt, unde & cordatos appellamus prudentes.* Hinc Juvenalis eundem sensum tangit, dum ait: *cum læva in parte mamillæ nil salit Arcadico juveni:* describens hominem stolidum. Prudentia nimirum veraciter forma Regia est, animi ritè compositi, & in futurum prospicientis, tanquam Argus aliquis centoculus, qui tot luminibus provisus, prævidet, & scrutatur omne id, quod in occursum occulorum pervenerit: Hæc porta regia est, per quam virtutum omnium cohors magnifico apparatu paludamentorum suorum, & coturnata majestate ingreditur. Principes, in periculosa regiminis navigatione anchoram hac securiorem non habent. Dixit hoc omniscius ille, Aristoteles inquam, *Polit. 8.* *Prudentia propria est virtus Principum*: Et Antisthenes: *Murus tutissimus prudentia*: Et Demosthenes ad Olynthios sic ratiocinabatur: *Non tam videndum quid in præsentia blandiatur, quàm quod deinceps sit è re futurum.* *Apud Diog. lib. 6. 1. In Olynth.* Qui hanc possidet, ait Isocrates, secum portat & fortitudinem, & domicilium, amplissimam hæreditatem, & arma invicta: hic ab omni latere munitus & circumvallatus est, multo ditius, quam Crœsus aliquis, aut Cyrus, aut Salomon. *In Pyth.*

De iis qui in negotiis suis multum distenti, & implicati, nil tamen concludunt, illud olim dicebatur: *Pulmo prius venisset.* Pulmones enim sine intermissione se quatiunt, & eventilant, sed nunquam à situ suo removentur, hoc est à pectore. Proverbii hujus originem in Plautum referunt, è Scena sua ad spectatorum suorum cachinnum excitandum hoc proferentem. Dum enim Soccus compareret in theatro, jam sat patebat, ridicula producenda esse. Ait igitur: *Dii immortales Soccos jussi adimere pedibus, Pulmo enim quod perhibent prius venisset, quâ advenisti.* Hæc lentitudo tamen, sicut damnum aliquando infert, sic & comodum. Hæc enimvero Fabio Maximo contra Hannibalem victoriam dedit: sicut è converso ruinam Belisario acceleravit, dum Gilimeri fratris sui interitum necquicquam plangendo semetipsum retardavit. De Fabio autem cunctatore Annibal (dum videlicet se in montium cacuminibus observando Pœni castra detineret) identidem ajebat: vereri se ne Homo irresolutus. *In Epidic.*

nimbus

nimbus ille circa montium capita tanto tempore circumvolitans, cum gravi tempestate aliquando in caput suum devolveretur. Hic illud mihi in rem præsentem aptissimum videtur: *Festina lentè*. Plures actionum humanarum sunt quæ rerum expeditionem promptam volunt, rursum aliæ, quæ maturitatem debitam consiliorum requirunt. In hunc sensum tendunt: *Testudo alata: Et papilio connectens alas suas cum cancro.* Quod multum argutè quidam commenti sunt. Temperantiæ virtus illa est, quæ universa componit, & moderatur: supra quod mihi illud in mentem venit, quod olim in quadam, quamvis debili ode exorsus sum:

Versa a pro de mortali onda temprata,
Su le coppe del modo, o veglio edace,
Onde funerea face
Non scuota a breui giorni Atropo irata:
Su la mole stellata
Si muovano a mio pro gli alti zaffiri,
Ma sian de gli orbi suoi mediocri i giri.

Cum pectore sinus tantam invicem copulationem habet, ut unum ab altero indivisibile dici possit: unde non abs re futurum arbitror, si huc bina de eodem proverbia collocaverim, quorum unum sic habet: *In sinum manu habere.* Quod de homine tenace dicitur, qui in iis etiam rebus, quarum erogatio debita est, nihilominus remissus & ignavus est. Hoc adagium Theocritus illustriori famæ dedit, dum ait:

Homo tenax.

In Charitibus.

- - Lucrique cupidine victus
Inque sinu unusquisque manus habet, illud & unum
Spectat qua ratione sibi aucta pecunia crescat.

Quod omne ab Jureconsulto Scævola confirmatur: *In sinu meo*, inquit, *habui pro eo quod est in potestate mea clam habui, magis pertinet ad illud, quod alibi à nobis dictum est, in sinu gaudere. Verba Caji sunt hæc: Titio centum delego, quæ mihi pertulit, quæ ideo ei non cavi, quod omnem fortunam, & substantiam, si qua à matre susceperat, in sinu meo habui, sine ulla cautione.*

Pandect. 22. Titul. de Probationibus.

Memini me id alibi dixisse, utrumque condemnabile esse, eo quod in summis extremitatibus sint, prodigalitatem nimiam, nimiamque parsimoniam. In omni siquidem re: *medio tutissimus ibis.* (Præceptum quod Sol Phaetonti dedit) securissimum consilium, ne forte in itinere evertamur. Hic ergo mediocritas aurea, tantopere ab authoribus celebrata, locum suum habet. *Moderatio virtutum pulcherrima*, ajebat Sanctus Ambrosius. Melius aliquid in hunc sensum dici posse non crediderim, quàm id, quod S. Bernardus inquit: *In te consistito, non supra attolli, non infra dejici, non evadere longius, non extendi in latius; tene medium, si non vis perdere locum, locus medius tutus est: medium sedes modi, & modus virtus.* Ad hanc medietatem omnes adeo actiones, omnis ratio politica collimat.

In lib. de Vin.

3. De Consider.

Quod huc referemus tale est, ut præpostera Criticorum authoritas quasi laqueo irretita videatur, & tanquam limo quodam vel sputi glutine innexa: hic Momus corripitur, hic Aristarchus exploditur, & Zoilus. Veteres enim dum unumquemque rerum suarum satagere, & seipsum prius mensurare cum semetipso voluerunt, antequam ad expunctionem negotiorum alienorum se censorem erigat, verbis quidem, intuitu primo sat abjectis, sed non sine sale efficacibus, ajebant: *In tuum ipsius sinum inspue*; ut videlicet lingva nostra, in recordatione domesticorum malorum suorum, à correptione alienorum abstinendum noverit. Colligitur hoc inter alia è Plinio, cujus verba hæc sunt: *Veniam quoque à diis spei alicujus audacioris petimus, in sinum spuendo.* Quibus adjungit Manutius: *Idem in eodem capite scribit ex authoritate Salpæ, torporem sedari, quocunque membro instupescente, si quis in sinum exspuat.* Hunc sensum pene eadem sententia magnus ille Ethicus contingit, his verbis: *Fortasse vitium de quo quæris, si te diligenter excusseris, in sinu invenies.* Lucianus in Apologia eorum, qui mercede conducti serviunt, his verbis utitur: *Quodque non prius in tuum ipsius sinum inspueris, quam accusare cœperis:* Quod alibi item corroborat: *Jocatur quispiam, amicum quod tanquam oblitus sui, opes immensas imaginetur, neque in sinum inspuit, ut agnosceret quisnam esset.* Theocritus hoc dicto loquentem Polyphemum introducit, qui non immerito de robore virium gloriabatur, dum ait: *Ne quid me lædat invidia, neque noceat fascinatio, ter in meum inspui sinum.* Scholiastes super hoc adjungit, & commentatur, hanc consvetudinem quoque inter mulierculas plebejas invaluisse: ajunt enim: *Jo mi sputo sul mio grembiale*, hoc est *in supparum meum vel succinctorium spuo*, (idem ego quoque audisse memini) Præfatus Author versum quendam Calimachi adfert, qui sic habet:

Reprehenditur Criticorum temeritas.

Lib. 28. cap. 4.

De beneficiis.

In votis.

Ecloga. 6.

Calimachus.

O fortuna! sinum mulier cur conspuit omnis?

Ex his igitur manifestum fit, quam necesse sit, eum, qui discutere actiones aliorum satagit, providere inprimis, ut sumetipsius considerationem præmittat: ne forte improperium illud veritatis ab ore Salvatoris pronunciatum in caput ejus ex Matthæo feratur: *Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita ejice primum trabem de oculo tuo.* Sic enimvero censura Criticorum explosa est, sic detractio convicta.

Matth. 7.

DEDICATIONES, HISTORIÆ, RITUS, OBSERVATIONES, & CONSUETUDINES.

NOn inter solos ritus extrinsecos numerandum est, quod mater nostra Ecclesia tam sanctè præordinat, & commendat, non tantum Sacerdotibus, sed laicis quoque, ut illi quidem exorsuri tremendum illud sacrificium Missæ, hi vero in principio sacramentalis confessionis, ad profitendam peccatorum suorum culpam sibi terna vite pectus percutiant: denotat enim sincerum cordis affectum qui huic actioni, cum vera cordis displicentia correspondeat. Hunc usum percutiendi pectoris, etiam olim inter paganos viguisse constat, quibus tamen nullum fidei lumen erat, nec sinceræ religionis cultus. Hi enim in summis luctibus, vehementiam doloris sui, tam facierum suarum discissione, capillorum evulsione, vestium laceratione, quam etiam violenta pectoris tunsione, contestabantur.

Unde illa pectoris percussio in pœnitentibus originem trahat.

Alloquitur in scripturis sacris civitatem Jerusalem Deus, & sub Metaphora mulieris cujusdam, exclamationes ejus enumerat, & ait: *ubera tua lacerabis.* Sed sero nimium, dum desolationi omnimodæ jam data fuisset. Paganismus omnis id in usu habuit, prout Petrus Faber recenset, cum Cerda: ut pectora sua pugno ferirent. In Judaismo id potissimum in more positum fuit: sicut enim Cerda Virgilianum versum exponit:

Ezech. 23.

Lib. 1. Semest. cap. 10.

Æneid.

Tunc pius Æneas humeris abscindere vestes,

Dicens, eos vestimenta sua idcirco dissecasse, ut tanto manifestius ob oculos ponerent livorem pectoris ex crebra & vehementi percussione coortum. De Principe quodam propter acerba funeralia angustiato ait Statius: *Nunc torvus pariter vestes, & pectora rumpis.* Et Ovidius:

Sil. 1.

De tristibus.

Tunc verò exoritur clamor, gemitusque meorum,
Et feriunt mœstæ pectora nuda manus.

Nec vero hæ tunsiones leves erant, sed carnificina potius, ad sangvinis usque effusionem cruenta. Super hoc locus est Plutarchi, qui hujus rei fidem facit: illic nimirum, ubi de Cleopatra (quæ jam intellexerat Marcum Antonium moribundum esse) sic ait: *Tunc Regina scissis peplis suis super eum, & vultum unguibus secans, & pectora plangens, clamabat Dominum, virum, Imperatorem suum.* Et paulo infra, dum à Cæsare Augusto visitaretur, sic habet: *E lecto, in quo humilior jacebat, prosiliens, prima tantum veste amicta ad pedes ejus provoluta est, voce tremula, & gracili, & lacero pectore, quod magna ex parte ostendebat.* Poëta Claudianus Cererem nobis introducit lamentantem, quod filiam suam Proserpinam amisisset, quam Pluto rapuerat, atque hæc ejus ultima vota pro filia sua describens, sic habet:

Plutarchus.

Claudianus.

Accipe quas merui pœnas: en ora fatiscunt
Vulneribus, grandesque rubent in pectore sulci:
Immemor en uterus crebro contunditur ictu.

Hunc ritum pari modo S. Basilius Seleuciensis observat à fidelibus Christianis usurpatum: *Enimverò quo se gravi moerore luctuque teneri testatum faciant, brachia cruentant, capillos vellunt, lacrymarumque rivos per genas deducunt.* Sed ut ad propositum nostrum propius accedamus, sic prosequitur: *Non desunt quoque, quæ lascivia quadam impulsæ pectora nudant. Quid facis, ò mulier! Ita ne cum membrum sis Christi, in medio foro, viris undique adstantibus, & spectantibus imprudenter teipsam denudas?* Sic Virgilius inquit: *Sylvia prima soror palmis percussa lacertos.* Claudianus item: *planctuque lacertos verberat.* Statius quoque:

S. Basilius Seleuc. Orat. 10. de Lazar.

2. De raptu. Lib. 7. Sil. 6.

- - - Non sævius atros
Nigrasset planctu genetrix tibi sæva lacertos.

Et rursum:

- - Manant lacera ora cruentis
Ungvibus, & molles planctu crepuere lacerti.

Lib. 12. Theb.

Hinc facile conjicitur, quam longe disseminatum hunc usum Ecclesia sancta in ritus suos cum magna sanctitatis promotione transtulerit.

Transeamus de affectu doloris, ad affectum reverentiæ & amoris; sciendum enim olim usurpatum fuisse, ut in testimonium obsequii, & venerationis osculum pectori daretur: prout jam de barba, de mento, de genubus relatum est. Metaphrastes de Præcursore Joanne refert: *Et quoniam non videbam aliquem labia ori ejus admoventem, nisi soli pectori, tandem nihilominus in ejus quidem conspectum veni anterius.* Fortassis per hoc indicabant, se in tali osculo dare velle donum cordi, quia illic dabant, ubi cordis habitaculum est: aut verò pro devotissimis obsequiis aliud sibi redhiberi beneficium non quærebant, quàm possessionem cordis.

Metaphr. in Com.

DEDICATIONES.

Pectus dedicatum cancro, & Neptuno: Sinus autem dedicatur spei.

INter signa Zodiaci, cum cancri convexo dorso suo pectus repræsentent, eidem veteres Idololatræ victimas litabant, & oblationes, sic insensati, etiam ad simplicia signa, & figuras sacrificiorum cultum efferebant. Quod commentum Astrologorum & fanaticorum est, qui stellarum virtuti cuncta attribuunt, tanquam illis manus violenta sit, quæ in gyrum contorta, influxionibus suis nos ad non voluntariam operationem, prout libuerit cogant, nulla habita ratione, quod Altissimus voluntati humanæ arbitrium suum incontestatò reliquerit. Inter Deitates Neptunus apud hos prærogativam principatus obtinuit: fortassis quod denotare volunt, in negotio nautico, & navigationis commercio, quod penè inter potissima censendum est, quæ hic in terris instituuntur, brachiis opus esse, & pectore: aut vero quod in natando potissimam sibi partem pectus vendicat.

Sinus, utpote pars hujus præcipua, spei dedicabatur: nec verò Prophetæ Job verba in metaphorico sensu accipienda sunt, dum ait: *Reposita est hæc spes mea in sinu meo.* Supra quod Doctissimus Peneda commentatur: *Spei etiam sinum dabant antiqui.* Hæc quantumvis prophana, non indigna nihilominus tali reflectione sententia, & dedicatio est in hoc videlicet sensu: de sinu prodeunt, de sinu lactantur infantes, de quibus, & per quos in futurum felicitas, solamen, & bonorum acquisitio speratur. De hoc Tibullus ajebat:

Iob. 10. Pened.

Spes facilem Nemesin spondet mihi, sed negat illa.

Tibul. lib. 2. Eleg. 6.

Et de Neptuno Alexander ait: *Junoni brachia, pectus Neptuno dicata fuerunt.*

Alexander. Neapol. lib. 2. cap. 19.

Nos vero in periculosa illa vitæ nostræ navigatione pectora nostra, hoc est animum, si ita dici fas est, Neptuno divinæ providentiæ voveamus, ut securos nos ad portum æternæ beatitudinis conducat, aut vero ad spem sacram Immaculatæ Virginis, de qua dictum est: *Et spes nostra Salve.*

SIGNATURÆ
PARTIUM.

CUm plurimæ partes sint, quæ pectore continentur, prout in Anatomico capitulo pluribus demonstratum est: sic numerosa quoque mala sunt quæ has partes infestant, sicut tussis, catharri, asthmata, plevritides, & horum similia. Ad quorum medelam natura provida in herbis, in animalibus, in plantis correctiva validissima collocavit. Quod si omnium hic meminisse vellemus, supervacanea esset receptuum omnium consarcinatio & inanis repetitio. Id solum dicendum quod in Peripneumonia, aut pulmonum affectu (tam nocuo homini, quippe quod horum ministerio tanquam follibus, cor refrigeratur) natura signaturam suam in pulmone vulpium, qui simillimus est pulmonibus nostris collocaverit, hic enim decoctus, aut verò aliter præparatus huic malo singulare remedium est. Horum correctiva etiam sunt viscus quercinum, & herba pulmonaria, quæ tam tenaciter terræ cohæret. Ad maturandum aposthema, quod in pleuris generatur, norunt medici quale adjumentum afferre soleat Althea, & malvaviscus. In obstructione pectoris cuivis notum est, cum quanta utilitate succus glyceritiæ præscribi soleat.

Osvvaldus Crollius in omnibus mamillarum affectibus summitates de pavonum pennis utilissimas inquit: quæ speculorum similitudinem gerunt, vel oculorum: hinc idem author, *specula pavonum* eas nominat, & sic ait: *Habent mamillarum, & uberum formam, ideo hausta sanant ubera mulierum male affecta.* Ex his palam fit, quantam divina bonitas salutis nostræ sollicitudinem habeat, tantundem ejus quæ corpora, quàm quæ animas concernit: quippe quæ & in publicis itineribus, & per campos, in sepibus, fossis, & patris, nobis omnium malorum correctiva exposuit, talium inquam, quæ ubertim corpora nostra infestant, & proinde animabus quoque non modicum sæpe detrimentum inferunt. Sapientium est, hanc lingvam, & hæc mysteria tanti momenti, penetrare & intellectu assequi.

EPITHETA.

EPITHETA.

QUantum Poëtæ in exprimendis pectorum, mamillarumque qualitatibus copiosi sunt, tantum Physici, aut vero Historiographi, in horum recensione, aut in eorum assignandis proprietatibus parci & steriles. Ego vero, ut morem mihi geram, hinc non nisi pauca delibabo, eadem autem & succosa, & necessaria. Id nimirum quod optimum occurrerit, remittendo & hic, prout alibi curiosum lectorem, ad tractatus vastiores.

Horatius itaque Lyricorum non immerito Princeps inter Latinos, sicut Pindarus inter Græcos, primum nobis locum ad eorum cognitionem aperit:
Horat. vocans pectora devota: *Devota morti pectora Li-*
carm. 4. *beræ.* Eburnum pectus ait Pontanus: *Ac de pectore eburno efflarunt gelidæ zephyris felicibus auræ.* Idem nitidum: *Et pectus nitidum suaviare.* Idem pulchrum: *Pulchro è pectore gemmeis papillis.* Idem adhuc niveum: *Fulgebat niveo pectore ratus honos.* Eburneum appellat Marullus: *Oris purpurei, & pectora eburnea.* Idem decorum: *Nam quid decori pectoris papillas.* Candidulum Pamphyllus: *Pectus candidulum, comas nitentes.* Augurellus delicatum: *O delicati pectoris papillas.* Calidum Baptista Pius: *Quid juvat ingentem calido sub pectore flammam.* Candidum idem: *Pani sua candida*
5. Æneid. *junget pectora.* Virgilius insatibile: *Inexaturabile*
7. Metamor. *pectus.* Inexcusabile Ovidius: *Felix & inexcusa-*
In Ep. Laomid. *bile pectus.* Idem illud memor nominat: *Signatum*
In Ep. Cydip. *hoc memori pectore nomen habe.* Anxium idem: *Anxia sunt vitæ pectora nostra tuæ.* Adhuc idem
L. c. tenerum: *Nam licet in tenero tenerascere pectore*
1. Theb. *carmen.* Statius ambiguum vocat: *Ambiguo sub*
7. *pectore verso.* Penetrabile ab eodem dicitur: *Nulli-*
3. *que tuum penetrabile ferro pectus.* Amicum ab eo-
5. dem: *Refovet frigentis amicum pectus.* Item geli-
7. dum & iners: *Gelidis & inertibus ævo pectoribus*
11. *mens una subit.* Item martiale: *Unde hæc Mavortia Divæ pectora.* Item ferratum: *Invisum terris ferrato pectore martem.* Item tumidum: *Infixus tumido vocem de pectore rupit.* Manto illud luxurians appellat: *Luxuriansque thoris pectus:* Item Cæleste: *Sed cæleste meum tulit in contraria pectus.* Item cordatum: *Cordato servans in pectore mentem Innocuam.* Manilius delassabile: *Et celeres motus, nec delassabile pectus.* Iterum Manto supplex nominat: *Vidit enim pectus supplex:* Item lactans: *Pascentem teneros lactanti in pectore partus.* Item inexpugnabile: *Sed constans & inexpugnabile pectus.*

EPITHETA de MAMILLIS.

NOn semper hæ incentivæ lubricitatis, & sensualium ardorum sunt, quin etiam aliquando
In Epid. eosdem corrigunt, prout illud è pluribus locis, quos
In Epigr. allaturi sumus, inferri poterit. Horatius primus est, qui putres eas nominat: *Mammæ putres equina quales ubera.* Politianus putridas: *Mammis senecta putridis prægrandibus deciduis, inanibus, arenosis.*
Epigr. 3. Siligineas Martialis appellat: *Illa siligineis pingvescit adultera mammis.* Venosas Pontanus: *Fuscidaque, roscidaque, & venosis lactea mammis.* Pannosas Manto: *Et tibi pannosæ pendent de pectore mammæ.* Item Pontanus niveas: *Insignitque manus, niveamque ad pectora mammam.* Protuberantes Politianus: *Namque tibi mamillulæ stant floridæ, & protuberant sororiantes primulum.* Pendulas Pamphylus: *Mammis horrida pendulis.* Teretes Conradus: *Sed mammæ teretes tibi placebant.* Molles Theodorus: *Et molles liceat contingere mammas.* Formosas Hieronymus Anglus: *Formosis mammis ægida.* Roseas Textor: *Quod dare me roseæ permiseris oscula mammæ.*

PHYSIOGNOMIÆ.

SIgnificationes quas infra dabimus, non videntur rationis naturalis terminos excedere, cum enim pectus regio sit cordis, juxta constitutionem suam materiam suggerit ad plures inde tam Anatomicos quam Philosophicos discursus formandos. Itaque Ptolomæus author est, siquidem in parte sinistra pectoris caro pingvis, & crassa cum nævo quodam, & pilis oborta fuerit, honores, & divitias portendere: idque è caliditate cordis fortasse argumentatur, quam deinceps operationum industria consequitur. Pectus grande, & bene formatum in hominibus robustis observatur, idque tanto majoris roboris indicium est quanto magis vastum vel latum fuerit. Siquidem pilosum fuerit, ut sunt volucrium, fortitudinem quidem denotat, sed junctam instabilitati: quis enim nescit instabili volatu circumagi volatilia pennata? Absque pilo nudum, Physiognomici effæminatum & timidum coargui docent: nec sine ratione, cum illic calor naturalis non nisi parcus sit, & exiguus. Pectus carnositate nimia obesum, segnitiem, indocilitatem, & ignorantiam augurat: arbitror enim ejusmodi thoracem nimia humiditate oppressum, actionum promptitudini obstare. Mamillæ pingues, & flaccidæ hominem sensualem, imbellem, & effæminatum indicant. Sed hæ regulæ non usque adeo inconteſtatæ sunt, ut exceptiones suas non patiantur: nec enim de futuris contingentibus præscribi infallibilia veritatis argumenta debent.

Sed ut promptitudinem cordis mei, ad obsequium tuum, mi lector, palam faciam, ecce tibi, quisquis es, recondita pectoris mei repando: hæc sola sunt quæ de proprio penu meo in hoc universo tractatu expromo (quamvis versio totius mihi attribuenda sit) rogo te, ut legere non dedigneris, & insuper debilitati meæ indulgere: ne forte vilipendio tuo, ob pœnitudinem errorum meorum tundendi pectoris mihi ansa præbeatur.

Sunt autem in hoc versu encomia tam celebris in corpore humano partis, tamque considerabilis: pectoris, nimirum.

Tu del cieco fanciul scopo à la face
Onde l'Alme infiammar puot' anche in Cielo;
Tu del sanguigno Dio berzaglio al telo,
Feroce, immite, orgoglioso, audace.
Tu de spirti vital nodo tenace,
Talchor di tema irrigidito al gelo;
Scena di varii affetti, in cui disvelo
Tuono or di pugne, or bel seren di pace.
Ergi tu base d'animati avori,
Oue a nutrir prole feconda amore
Fra sentieri di nevi elice ardori.
Darsi del tuo non puo vanto maggiore,
Mentre (primiero in fragli human tesori)
Tu il vaso sei, che in se racchinde il Core.

DORSUM, ET HUMERI.

Anatomia.

PArs posterior pectoris à Latinis dorſum vel tergum appellatur: cujus latera nomen ſcapulæ vel ſcoptulæ apertæ ſortita ſunt: quandoque etiam ſcapilium & alæ nominantur: hæ totam latitudinem humeri, aut ſcapularum conſtituunt. A Celſo ſcoptulum opertum, à barbaris ſpatula appellatur. Eſt autem hæc pars corporis aperta, ex oſſe conſtans, quæ poſticas coſtarum partes cooperit. Triplex ejuſdem uſus eſt. Primò, ut coſtas corroboret, tum deinde muſculorum complantatio, quippe quod omnes penè muſculi, qui ad brachia commovenda deſtinati ſunt, huic copulantur & ab hac naſcuntur. Tertius uſus brachiorum & clavium articulatio eſt. Figura ſcapulæ, quæ trapezia dicitur, triangulum inæqualem format. Articulatio ejus duplex eſt: quarum una cum jugulo fit, altera cum brachio mediante cervice, & cavitate glenoide. Continuationem quandam habet appellatam ſymphiſin, quæ cum occipite fit, cum ſpina, coſtis, & oſſe hyoïde. Mediante carne & muſculis, complura obſervatu digna in homoplata occurrunt, ſed quæ ad muſculorum potius hiſtoriam referenda ſunt.

Primum eſt baſis ejus, quæ extenditur, & per longitudinem dorſi egreditur, & per ſpinas vertebrarum, in quibus anguli ſuperiores ſunt, & inferiores. Coſtæ item duplicatæ apparent, & hæ ſimiliter ſuperiores & inferiores. In tertio loco pars cava vel interna conſiſtit, item pars gibboſa, aut verò exterior, quæ ob ſimilitudinem tractam ab animali hoc, teſtudo nominatur: hæc in corporibus macilentis, & conſtitutione gracili foras prominet, & per modum alæ compreſſæ apparet. Duæ item cavitates obſervantur, ſupra ſpinam una, altera ſubtus eam: atque hæ interſcapilia appellantur.

Rurſum ibi aliud apparet, nominatum apophyſis, portans ſimilitudinem anchoræ, aut vero effigiem roſtri. Præterea hic cervix eſt, in cujus extremitate cavitas cernitur, cui caput brachii inſertum eſt: Hæc glenoides nominatur, aut vero cavitas lenta: quæ nihilominus incrementum ſumit à cartilagine quadam, unde labrorum ejus extremitas coronatur, & cum lubricitate extenditur, atque hinc profundior videtur. Denique appendices illic quinque ſunt, tres ad latus internum, vicinum conductui ſpinæ: duæ vero ligamenta ſuppeditant, quibus humerus dictæ cavitati, & clavicula proceſſui ſpinoſo jungitur. Hic ſinus eſt in ſummo latere ſcapulæ, per quem & nervus, & vena, & arteria fertur.

Præfatæ ſcapulæ & ſurſum & deorſum, antrorſum & retrorſum verſus moventur: in gyrum eas torqueri, nec decorum erat, nec neceſſarium; nec vero humeri robore ſuo, nec claviculæ illic affixæ hanc circularem contorſionem permittunt. Surſum tolluntur per partem trapezii, & per levatores proprios. Trapezius cucullaris quoque dictus eſt, nec enim cucullo monachorum abſimilis eſt. Muſculus hic pene toto inſertus eſt occipiti, ſpinis item cervicis omnibus, ſicut & octo ſuperioribus thoracis, univerſæ homoplatæ ſpinæ, quaſi ad medium usque: tanquam baſis & ligamentum.

Muſculi illic Levatorii ſunt, & proprii, qui homoplatam extollunt, quamvis Anatomici non niſi unum agnoſcant, qui inſertione varia, & primis ſuis originibus diſparatus ſit. Naſcuntur autem de prima, ſecunda, tertiaque vertebra cervicis, & in partes anguli ſuperioris diverſimode inſeruntur. Omnimodo carnoſi ſunt, ſeparantur autem, vel diſcernuntur membrana propria. Deorſum ſcapulam movet ejuſdem trapezii pars inferior, & pars largiſſimi ſitus: dum enim hic robuſto tendine, & quaſi reflexo in brachium inſeritur, angulo ſcapulæ inferioris cum portione carnoſa alligatur, atque ita deorſum trahit.

Ad ligandam autem ſcapulam, vel eandem deprimendam, muſculi proprii neceſſarii non erant, ſat enim ſcapula ſuopte pondere deprimitur. Antrorſum movetur per muſculum cui nomen ſerratus minor. Naſcitur hic de quinq; ſuperioribus coſtis, antequam in cartilaginem degenerent: & cum tendine quodam partim carnoſo, partim nervoſo proceſſui alligatur. Retrorſum trahit homoplatam muſculus ſolus quadrangularis, dictus, à ſimilitudine piſcis, qui ejuſdem nominis eſt, rhomboides. De tribus ſpinis cervicis inferioris gignitur, & de tribus thoracis ſuperioribus: totus propemodū vicinitati baſis ſcapularis inſeritur, & in duo partiri poteſt. Cum porrò dorſum ſine ſpina eſſe nequeat, neceſſarium arbitror & hinc pauca diſſerere. Itaque cum cadaver diſſectum eſt, tanquam pars potiſſimum ſpectabilis ſpina cernitur, quæ longitudine ſua à prima cervicis vertebra, ad ultimos usque renes, quin ad ipſum os ſacrum vel coccygem protenditur. Acuta eſt hæc pars, & ſpinoſa, cui medulla ſpinalis inhæret, prout paulo infra patebit. Major ejus pars dorſum conſtituit, Hæc domicilium præfatæ medullæ ſpinalis eſt, ſicut calvaria cerebri: utræque parem dignitatem ſortiuntur, nervorum enim numero æquales ſunt; & ſicut cerebrum oſſibus calvariæ tanquam galea quadam circumdatum eſt, ſic ſpina quoque multitudine vertebrarum, quaſi ſepimento, valloque armata eſt.

Ut vero magna mater natura ſtructuræ noſtræ facilem motum præberet, præmemoratam ſpinam excavavit: hinc vero numeroſis oſſium protuberantiis & acuminibus ſtipatam, eundem canalem prominentiis hiſce tanquam collibus quibusdam exiguis, iisdemque intermediis diſcriminavit. Ampla illic cavitas apparet, receptaculum medullæ, unde non immerito ſacræ fiſtulæ aut canalis nomen adepta eſt. Proceſſus, qui exinde prominent, pro tutamento medullæ, contra quasq; injurias exteriores fabricati ſunt.

Oſſea hæc ſpina eſt, non tamen ex oſſe continuo ſolida, ſed in plura diſparata, prout patet: idque ob motuum varietatem, quibus omne animal, ſicut & homo commoveri debet. Quæ idcirco etiam totius ædificii humani baſis nominari poterit: nec

nec verò sine ratione à veteribus carinæ navium æquiparata, cui costæ tanquam transversæ trabes, brachia item & femora, per modum proræ puppisque sunt. Primus omnium Hippocrates figuram spinæ eleganter expressit.

Sect. 3. lib. de Articulis, & de ossium natura.

In quatuor partes dividitur, cervicem, dorsum, lumbos, & os sacrum. Cervicis vertebræ septem numero sunt, duodecim dorsi, quinque lumborum, quarum omnium articulatio admirabilis est. Duplex illa est, nomine anticæ, & posticæ appellata: quarum prima per vertebrarum corpus fit: per apophyses inquam obliquas illas, vel processus ossium: postica illa strictior est, hæc posterior antica magis aperta, ut tanto expeditior ad anteriora motus sit, in quæ potissimum movetur homo: nonnunquam tamen etiam in posteriora. In his motibus, nulla fit compressio, nulla ruptura vasorum.

Sex interim vertebrarum articulationes sunt, duæ in earum corpore, quatuor per apophyses obliquas, quarum pars ascendit, pars descendit. Omnes spinæ vertebræ multa inter se communia habent. Inprimis unaquæque earum partem illam quæ introrsum spectat, & crassiorem, & magis fungosam reliquo osse suo habet: cui appendices, & cartilagines agnatæ sunt: in basi superiori & inferiori largior est, ut tanto magis articulatio secura sit, nec per latera luxetur. Omnis item vertebra amplissimo foramine ad recipiendam medullam pervia est, quod ex omni parte æquale est. In omni item vertebra apophyses quædam vel processus, vel eminentiæ observantur, inter quas transversæ, & auctæ sunt: obliquarum quatuor sunt, binæ supra, & binæ infra: illæ ascendentes, hæ descendentes: quæ etiam vertebræ nominantur, prout Hippocrates vult: atque hæ articulatores nominari possunt. Transversæ ad securitatem musculorum constrictæ sunt, quorum varia insertio est. Quatuor in omni vertebra sunt: duæ scilicet apophyses vel appendices, prout diximus, in corpore vertebrarum sunt, totidem in transversis processus: una in spina est.

Omnis denique spondylus cum altero articulatus, foramen continet, quod nervis à medulla productis exitum præbet. Nec tamen in omnibus vertebris in eadem regione hæc perforatio est: sed in iis quæ ad cervicem pertinent deorsum est, in iis quæ ad dorsum semicirculus æqualis est, tam supra quàm infra: in spondylis lumborum, pene totus sinus ille in superiori formatus est. Cæterum universitas vertebrarum surculorum nomine vel rivorum appellatur, quæ ad lumbos usque pertingit. Hæc cuique vertebrarum communia sunt.

Præter hæc autem sciendum, de substantia cerebelli, tanquam de radice sua egredi ramum, qui spinalis medullæ, aut cerebri longi nomen adeptus est. Sapientia in Ecclesiastico prudentissima allegoria funem argenteum nominat: cujus receptaculum fistula sacra, prout supra meminimus, appellatur. Hæc medulla violentæ oppressioni resistere nequit: hinc si vertebrarũ una laxetur, improvisa, & repentina subsequitur mors. Hæc medulla necessario creata est, nec enim aliter per universum corpus nervi dispartiri poterant. Hanc itaq; pro admirabili nervorũ propagatione Deus produxit. De quatuor magnis radicibus originem suam trahit, quarum duæ majores de duabus cerebri partibus proveniunt, minores alteræ de cerebelli. De his simul junctis duæ solum foras emittuntur, quæ spinalis proinde medullæ corpus efformant. Porro de his surculi & canales pene dixerim infiniti progignuntur. Itaque in ramos copiosissimos diffunditur, qui deinceps quisque in locum sibi determinatum se extendunt, ac ibidem finiuntur: variam à peritis Anatomicis conjugationum seriem nacti.

Doctissimus Laurentius bifariam medullam illam dividit, alteram intra calvariam, alteram foris. De interna septem paria nervorum, tum etiam processus mamillares, sicut & præcipua odoratus organa nascuntur. Altera medullæ pars, circumdatur vertebris, & ab his munitur: ab hac proveniunt nervi, quos in brachia, & femora divaricari oportuit.

Spinalis medulla, ramus ille inquam de cerebro derivatus, immediate membrana tenui cooperitur, quæ à crassa & dura illa diversificatur & elongatur: per tenuem enim illam venulæ quædam & arteriæ minutæ discurrunt, diversimodè implicatæ, quæ medullam nutriunt, & spiritus vitales subministrant. Illa vero quæ de calvaria rotundo, amploque foramine egreditur, primum amplitudinem, & crassitiem suam adauget, quæ deinceps tamen sensim diminuitur, ac sic substantiam medullarem amittit, non tamen molem corpoream, quæ semper permanet: quæ cum demum ad fines usque dorsi pertigerit, tota in funiculos & filamenta, non secus ac cauda equina in pilos suos, discinditur.

Nervi qui de sacra medulla egrediuntur penè innumeri sunt: sed cum de foraminibus vertebrarum prodeant, unum constituere corpus videntur: volunt itaque perfecti Anatomici totidem nervos esse, quot vertebrarum foramina sunt. Quisque nihilominus nervorum ab ortu suo fibras complures habet, quæ de substantia medullari proveniunt, posthæc verò dum paulatim deferuntur, à medullari se separant: dumque foraminibus vertebrarum appropiant, membrana quadam crassa vestiuntur, & in unum conjuncti, nervum constituunt; qui per novum foramen rursum egressus, in funiculos plures dispatur. Quanto proinde hæc medulla magis ad ima fertur, tanto altius nervi principia sua deducunt: nervi enim dorsales, & nervi lumborum de medulla cervicali principium suum sumunt.

Ab initio lumborum deorsum versus, usque ad extremitatem ossis sacri, plures sunt funiculi, iidemque crassi, qui in foraminibus vertebrarum uniuntur. Ab hac enim parte potissimum spina flectitur, & incurvatur, antrorsum, retrorsumque: ne itaque illic violenter oppressa sit, necesse erat ut hæc capillamenta, & funiculi formarentur. His ego funibus hæc pauca, de multis, quæ dici poterant, colligare volui: sufficere enim arbitratus sum, siquidem succinosa hac materiæ tam vastæ delibatione Lectorem meum oblectaverim.

HIEROGLYPHICA.

Quamvis feracissima literarum significationumque sit Historia Sacra: videtur nihilominus in similitudinem Ægyptiorum & Græcorum, qui sensus animorum suorum figuris rerum materialium exprimebant, si non ex necessitate, saltem ad Lectoris delectationem, hac parabolarum & figurarum methodo uti voluisse. Nisi forte id potius dicendum est, ad facilitandam idiotarum intelligentiam (quippe quibus in similitudine, & sensibilibus rebus capacior intellectus est) etiam Theologos sanos in Hieroglyphicis loqui consultum duxisse.

Hinc ut de paucis admodum, quæ in simili causa hinc inde sparsa invenire licuit, nonnulla tamen in medium proferam, cum cervici dorsum succedat, illud assero (inhærens nimirum legi Leviticæ, quæ à functione & ministerio sacro repellebat, dorsum habentes recurvum, vel gibbosum) per ejusmodi gibbo-

Dorsum incurvatum, vel gibbosum.

gibbosos ab authoribus sacris peccatorem intelligi, qui sarcina peccatorum suorum (id quod pejus est) nec reatum suum agnoscat, sed in tergo positum, circumferat, persistendo in vitiis. Magnum enimverò onus peccatum est, quod perpetuo pondere miserum peccatorum aggravatum tenet. Hæ enim rotæ Ixionis sunt, hoc saxum Sisyphi, hæ larvæ Orestis, hi vultures Promœthei, hæ catenæ Minois, quas Poëtæ inter inferos esse fabulati sunt. De his increata sapientia: Redemptor noster inquit: *Vos de deorsum estis, ego de supernis sum.* (Joan. 8.) Pauperrimi bajuli, qui intolerabilem peccatorum vestrorum sarcinam fertis, qui tantum abest ut levare vos, vestrumque pectus ad cælum possitis, quin ne oculos quidem illuc tollere permissum est. Ex horum numero fratricida Cain est, ad quem inquit Altissimus: *Cur concidit facies tua?* (Gen. 6.) supra quod sic S. Ambrosius: *Torquebat enim miserum, suorum conscientia peccatorum, & cum adhuc percussor deesset, sua ipsum conscientia cruciabat.* Ipse etiam Propheta regius se ad summum pervenisse peccatorum fastigium sibi videbatur, dum hæc verba protulit: *Incurvatus sum usque in finem.* Hinc humeri ad portanda peccatorum onera assveti condemnantur.

Fuga.

Sicut pectus indicium præsefert magnanimitatis, & constantiæ, sic dorsum hieroglyphicum fugæ est. Hinc tritum illud proverbium est: *Inimico suo dorsum vertere.* De his autem, qui fugientes, insequuntur illud dici solet: hi dorso fugientis inimici inhæserunt. A doctissimo Valeriano in exemplum (Lib. 22 Hieroglyph.) adducitur casus ille, quo caput Idoli Dagon ad præsentiam Arcæ testamenti concidit, ita ut præter truncum aliud non appareret, prout in libro primo Regum habetur: *Porrò Dagon jacebat truncus in terra:* indicium hoc fuisse, cum quanta velocitate Sathanas numen falsum, & mendax ad intuitum veri DEI omnipotentis se in fugam proripiat. De hoc quoque Armatus musicus meus meminit: *Quoniam pones eos dorsum:* id quod de peccatoribus ajebat. Supra quod Pierius commentatur: *Hoc est coget eos arrepta fuga dorsum obvertere.*

Nec tamen semper, sicut ego arbitror, condemnanda fuga est, nec semper indicium vilitatis. Si enim inæqualitas illic partium est, aut si nimium in audendo periculum, in improperium insensati animi is qui fugit, non incurret. Audere illic locum habet, ubi vel certitudo, vel saltem spes victoriæ superest. Hæc fuga primum sibi locum in affectu concupiscentiæ vendicat: omnes Poëtarum Aphorismi hoc decantant: *Non vincitur amor, nisi fugiendo.* Sic Medea illic apud Ovidium deplorat, se nimium conversationi Jasonis immoratam:

(In Ep.)
Ut vidi, ut perii: nec notis ignibus arsi:
Ardet ut ad magnos pinea tæda Deos.

Et dulcissimus Compatriota meus:

(Preti poesia.)
Non si cherzi con Amore
Benche sia fanciullo, e cieco,
E chi vuol salute al core
Non s' infinga, o treschi seco,
Se tu scherzi ei par che rida,
Ma scherzando a morte fida.

Fortitudo.

De hoc quod per poëtarum commenta, Athlas supposuisse legitur cælo humeros: insuper authores sacri audiendo id quod Isaias refert: *Parvulus filius datus est nobis, cujus imperium super humerum ejus:* denique tota Sapientum schola, videns humeros ad omne onus ferendum adhiberi, unanimi consensu, hos eosdem hieroglyphicum fortitudinis esse voluerunt. Sic in sacris literis intelligi illud voluit Valerianus, dum sceptrum potentiæ, pondusque majestatis in Christo Redemptore nostro, per gravissimum pondus crucis, in Calvariæ montem portatum figuratum esse docet. Inter prophanos Cicero inquit: *Cum humeris bovem sustineret vivum.* (De Senectut.) Et in oratione, quam pro Flacco habuit, sic ait: *Respublica quam vos universam in hoc judicio vestris humeris, vestris inquam humeris judices sustinetis:* idque alibi multoties. Verum enim est, robur & fortitudinem viri ex humeris coargui, qui enim grave onus bajulat, nervos validos, & vigorem virium robustamque corporis constitutionem declarat.

De Milone Crotoniata (cujus meminerunt Juvenalis, Celius, & Gellius, quod videlicet pugno bovem mactârit, quod proinde pomum serratis digiti, sic manui suæ incluserit, ut nemo etiam qui fortissimus esset inde illud evellere potuerit) iidem authores recensent, eum aliquando cum columnam domus contremuisse, ruinamque minari intuitus esset, eam (Esal. Avin.) humeris tantisper sustinuisse, donec quisq; loco egressus, ille quoque se postremo in tutum recepisset, atque (Hist. Astolf.) inde continuo ædificium prociderit. De Titormo idem Celius narrat, quod cum saxum ingens per grande spacium terræ rotasset, idipsum humeris sublatum in longam usque distantiam portaverit, atque illic in trophæum gloriæ suæ erexerit. De Fusio Salvio refert Plinius, (lib. 11. c. 69. Plin. de præf. Astol.) quod per schalas ascendendo ducentarum librarum pondus tulerit manibus, ejusdem gravitatis aliud pedibus affixum rursum aliud humeris impositum: stet autem fides penes Authorem magniloquuum.

MORALIA ET
MYSTICA.

Armatus Cantor meus, ut promptitudinem tutelæ divinæ, qua ad electorum suorum salutem & auxilium præsto est, demonstraret, similitudinem aquilæ assumit, cujus dorsum alatum sit, & quod ruinis nostris se opponat: & contra rapacissimos Sathanæ ungves nos tueatur. Ait enim in psalmo nonagesimo: *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis ejus sperabis, non timebis à timore nocturno.* (De essent. divin. fort spir. 1.) Huic se sententiæ admirabiliter subscribit S. Augustinus, cui suffragatur Eucherius, qui ait: *Aves in scapulis fixas habent alas, quibus pullos fovent: ita & Deus infirmos, quasi in scapulis portat, & portando protegit.*

Sacer textus in libro Regum primo, ubi ait: *Nolite recedere à tergo Domini*, (Cap. 12. 1. Reg. in loc. cit.) S. Gregorio Papæ ansam præbet ad sensum illum: posse videlicet hic peccatores intelligi, qui cum se delictorum maculis contaminaverint, dicantur longius à divino vultu recessisse: sed cum in gratiam DEI rursum recipi contendunt, idque per viam pœnitudinis, quasi à tergo DEI sunt: nec enim hinc discedere volunt, nec rursum de divina amicitia præsumendi locus est: non incongrue enim de Magdalena dictum: *Stans retro secus pedes Domini*, nec enim se justificatam adhuc crediderat. A tergo stabat, quæ Redemptori (Luc. 17.) fimbriam vestimenti contigerat, quo factum ut sanitatem amissam recuperarit, profluvio sangvinis (Matth. 9.) cessante: supra quod præfatus Author commentatur: *Retro quidem est pro verecundia peccati, sed tangit per virtutem spei.*

De tremenda illa comminatione qua DEUS per Prophetam Jeremiam peccatoribus indicit: *Dorsum, & non faciem ostendam eis in die perditionis eorum:* Sanctus Augustinus inquit: hic apertè iram Dei accensam significari: in eodem sensu accipiendum, quod Psaltes Regius ait: *Pones eos dorsum.* Supra quod

Psalm. 20. in L. C. quod Isidorus Clarus: *Hoc est, in fugam convertes eos: alius vertit: pones eos seorsum ad partem, hoc est in partem unam, quasi signum, & scopum, in quem jaciuntur sagittæ.* De hoc tritissimo versu Davidis: *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores,* S. Gregorius inquit, hoc de Judæis accipiendum cum Redemptorem nostrum crucifixerunt, 13. Moral. quorum peccata in ligno crucis supra humeros portabat.

Dorsum columbæ, de quo præmemoratus pro- Cant. hom. 3. pheta ait: *Posteriora dorsi ejus in pallore auri:* Ori- In psal. 67. genes exponit, constantiam fidei indicare, & stabilitatem dogmatum perfectorum: aut verò, sicut Sancti Hieronymus & Augustinus asserunt, ultima illic Judæorum figuratur conversio, in fine seculorum: aut verò testamentum novum, quod ultimis De dilig. Deo. temporibus reservatum fuit. Adjungit S. Bernardus, per hoc intelligi posse robur spirituale ad portandum suave jugum Salvatoris, incitante charitate, aut æterna felicitate, quam post cursum vitæ hujus præstolamur. Potest item, juxta eundem Sanctum, de conscientia integra id accipi, quippe quæ sedem intra pectus & dorsum habet.

Quod humeris suis sicut Scriptura Sacra Geneseos meminit, filii Noë pallium suum, aut vestimentum imposuerunt, præfato S. Augustino interprete, passio Christi figurata fuit, quæ jam post tergum posita, & transacta venerationem habet fidelium. Panis ille & aquæ vas, quod humeris Agar servæ suæ imposuit Gen. 21. Patriarcha Abraham, illic in Genesi, tum temporis, cum eam imperante Domino, domo sua ejecit, sicut glossa ordinaria commentatur, separationem, simul tamen etiam de lege sustentationem populi Ju- Exod. 22. daici figurat. Sicut tergum Moysis, de quo in libro Exodi memoratur, juxta præfatæ glossæ mentem, corticem legis subindicat.

Cælest. Hier. S. Dionysius ad intuitum usque Angelorum se sublevat, dum in iis humanos motus considerat, eorum dorsum fortitudinem illam indicare asserens, qua universas morales virtutes continent. Per Rebeccæ humeros, quibus aquam bajulabat ad adaquandum In Gen. hom. 10. Abrahami camelos, tam Origenes, quam glossa, In Gen. 22. exercitium seu praxin bonorum operum intelligunt. Gen. 22. Juxta eorundem mentem, tergum significare res futuras poterit: prout Abrahamo contigit, qui post se arietem vidit, sacrificio Isaac jam soluto: indicat enim, sicut ajunt, Christum Dominum, qui non secus ac immaculatus agnus immolandus erat: sic glossa commentatur. Tergum tabernaculi, cujus Exod. 26. liber Exodi meminit, finem mundi portendit, & bonorum operum terminum.

Quod bonus ille seniculus Loth, in facie Sodomitarum incontinentium portam occluserit (verbis utar scripturæ) *post tergum suum*, indicat, secundum glossæ explanationem, animam sese contra impetus naturæ exstimulantis, aut contra imperium sensuum, aut verò contra Mundi & Sathanæ tentamenta communientem. Eadem jam sæpius memorata glossa exponit, per tergum alicubi designari vitam jam in vitiis transactam, unde & justo Loth Gen. 19. mandatum datur, ut ne de Civitatibus exterminii egressus, post tergum respiciat: retrorsum enim cernere est victum esse tentatione, de quo Exemplum nobis uxor viri hujus præbuit: cujus rei expressio tam in Genesi, quàm in Exodo habetur.

Cap. 30. Supra illud Isaiæ: *Aures tuæ audient verbum post* 3. Past. ad Adm. 29. *tergum monentis*, S. Gregorius sic habet: ante peccatum habere peccatorem faciem suam ad Deum conversam, sed post commissum delictum Deum vertere peccatori dorsum; quamvis & sic aversus eum tamen corripere & admonere ad conversionem non intermittat. Sic S. Hieronymus his verbis exponit: *Dorsum præbent Deo, qui legis ejus obliviscuntur,* idque per testimonia libri Paralipomenon, & Ecclesiastici corroborat.

Per obstinatos illos de quibus Propheta Zacharias inspirante Domino ait: quod videlicet ad auxilium ejus, *noluerunt attendere, & averterunt scapulam recedentes,* glossa ordinaria figuratos esse homines inquit, duræ cervicis, & indurati cordis: quod & Regius psaltes expressit: *Obscurentur oculi eorum,* Ps. 68. *& dorsum eorum semper incurva:* Replicat & confirmat hoc Doctor Gentium ad Romanos.

Quod porrò filii Israël in prælio contra Philisthæos 1. Reg. 4. cæsi (sicut Regum liber primus recenset) *terga verterunt Philisthæis*, S. Gregorium ad hanc considera- Loc. cit. tionem movit, ut in his verbis Judæos figuratos crediderit, qui nimirum sapientiæ, & doctrinæ Christianorum resistere nequierunt: sicut in Apostolicis quoque actis, de protomartyre Stephano per emphasim dictum est: *Quod non potuerint resistere Sapientiæ, & Spiritui, qui loquebatur.* Inter triumphos quos contra inimicos suos David se obtinuisse gloriatus est, unus is erat: *Et inimicos meos dedisti* Ps. 17. *mihi dorsum:* supra quod sic S. Gregorius Papa ratiocinatur: intelligi hic peccatores, & persecutores DEI cum convertuntur, & eorum, quos antehac persecuti fuerant, doctrinam sequuntur: atque ita nomine dorsi figurari possunt, eo quod institutionem & Exempla aliorum sequuntur, & ad portandum peccati jugum incurvantur.

S. Hieronymus supra dictum illud Prophetæ Oseæ: *Ululate in Bethaven post tergum tuum Benjamin:* Cap. 5. Hæreticos intelligi opinatur, qui oculis ad intuendam In hunc loc. veritatem destituti sunt. In dorso, prout Sancti Hieronymus, & Ambrosius explicant, percussioni- In Naum. 1. bus delicta puniuntur: hinc pœnitentiam per illud De bon. Patr. 4. figuratam esse, aut verò castigationem pro culpa Prov. 26. inflictam. De hoc in proverbiis dicitur: *frænum equo, camus asino, & virga in dorso imprudentum.* Hæ eædem significationes in Jeremia & Amos Cap. 10. 48. 8. Propheta reperiuntur. Hoc proinde David inten- Psal. 65. dit, dum lacrymando inquit: *Posuisti tribulationes* Ps. 124. *in dorso nostro.* Iidem ajunt, virgam peccatorum super sortem & humeros justorum esse, tum cùm ab impiis oppetuntur injuriis, ab iisdemque læduntur: prout Nahum Propheta meminit. Econtra supra Cap. 13. dorsum impiorum virga bonorum est, cum crimina & errores castigantur: de hoc mentio est in Genesi, Deuteronomio, Libris Regum, & in Psalmis. Atque hic sensus venerabilis Beda est. Idem ait per hume- 49. 33. 2. 17. ros nonnunquam bona temporalia indicari, quæ oblivioni danda sunt.

Inter has scapulas Regem Joram percussit Jehu: 4. Reg. 9. miles quoque Syrus Regem Achab cervicem inter & 2. Paral. 18. scapulas occidit: ut his indicaretur, sic castigandos esse superbos, & fastuosos, qui obedire Deo, & præceptis ejus morem gerere repugnant. In Cancellario illo magnifico, quem Ezechiel Propheta se vi- Ezech. 9. disse inquit, habentem atramentarium scriptorum affixum scapulis, memoriam Christi Judicis figuratam præfatus author commentatur, qua cunctas actiones nostras diligentissime notat, in supremo judicii die legendas. Funesta recordatio impiis! Quam à nobis altissimus, bonorum operum inspiratione avertat. Sed & ego calamum à Capitulo hoc averto.

PROVER-

PROVERBIA.

Quotquot verba ænigmatica in lectione meliorum Authorum occurrunt, quæ eorundem intelligentiam retardant, imò vero quandoque omninò tollunt, & progressum in literarum decursu impediunt, totidem per proverbia, & dilucidantur, & exponuntur: mediante meliorum expositione. Proverbium Sphynx quædam est, quæ difficultates in apertum producit, sed tot sunt Oedipi, quot Authores, qui easdem dissolvunt, & enodant. Proverbium res depravatas corrigit, & ad meliorem usum reducit, & visui exponit. Proverbium Sal quoddam est, escis inspersum, optimum earum condimentum: quod quanto compendiosius, tanto magis plausibile est. Cum enim nemo non sit amicus brevitatis: quid compendiosius proverbio, quod nonnunquam binis, ternisque verbis profundissimos sensus comprehendit? Plura de his jam monstrata, plura monstranda sunt. Dixit Catullus: *Non videmus manticæ quod in tergo est:* hoc est: defectus proprios negligere, & post tergum collocare, in proximorum autem errores lynceos habere oculos non hominum est. Proverbium hoc de Apologo quadam Æsopi natum est, qui binos cuivis mortalium sacculos esse docuit, quorum unus antrorsum versus, alter retrorsum bajuletur in tergo: in hunc collocare nos facta nostra, in saccum verò anteriorem collocari facta proximorum. Hoc Proverbium è versibus Persii authoritatem obtinuit.

In Searonte.

Suis defectibus intendendum esse.

Notatio defectuū alienorum.

Ut nemo in sese tentat descendere, nemo:
Sed præcedenti tentatur mantica tergo.

Horatius item:

Respicere ignoto discet pendentia tergo.

Locum sibi in hoc S. Hieronymus vendicat præcipuum, qui sic ait: *Illa est vera inter amicos reprehensio, si nostra opera non videntes, aliorum juxta Persium manticam consideremus.*

De hac materie non procul hinc jam supra tractatum est, quæ tantopere à Redemptore nostro reprehenditur, tam item mundo detestabilis est, tantopere à viris sapientibus odio habita. De quam plurimis, quæ huc referri possent, id solum dixerim: si quisque prout oporteret, in fronte sua, plus autem in animo magnis characteribus insculptum & inscriptum portaret illud, quod olim literis aureis sub vestibulo Templi Delphici legebatur: *Nosce teipsum:* non ambigendum esset, quemque etiam in sui cautelam majori circumspectione ad corripiendos, & censurandos proximi defectus usurum. Nam si quæ actio difficultatem patitur quam maximam, penetratio interiorum est. Dixit hoc Juvenalis inter alios:

Satyr. 10.

- - - pauci dignoscere possunt,
Vera bona, atque illis multum diversa, remota
Erroris nebula. Quid enim ratio ne timemus
Aut cupimus?

Si itaque tam difficile est hæc nosse, quo nomine impietatis censenda est temeritas, quæ judicare de incognitis non veretur? *Attende tibi*, ajebat nonnullus, *& noris quàm sit tibi curta suppellex.*

De eminentibus malis sollicitis.

Mens est in tergoribus. Hoc de iis exprimebatur qui de futuris anxii, malum quoddam imminens pertimescebant. Hoc adagium de scena Aristophanis prosiliit, è Comœdia quæ Pacis titulum habet. Sunt autem verba quæ sequuntur: *Peccavimus quidem ista, sed veniam dabis: tum namque noster animus in coriis erat.* Traducta metaphora est à taureis, quibus servi, aut equi castigari solent, vel à loris coriaceis quibus à tergo supra boum juga alligari eorundem cornua consveverunt. Hinc illud Plauti ænigma est: *Ubi vivos homines mortui incursant boves.* Aut verò similitudo à galeis sumpta est, quæ boum corio, ad soliditatem alligantur. Proverbium hoc item, juxta Manutii mentem, iis accommodari poterit, qui sibi de verberibus metuunt: aut verò iis, qui cum tremore bellorum ingruentium infestationem metuunt. Proverbium autem hoc, cum illo Terentiano convenit, quod ait: *Animus est in patinis.* Rursum illud non absimile est: *Tergora tuetur:* quod tantundem est, ac signis quibusdam, & conjecturis è vultu colligere, malum sibi imminere: tanquam si terga boum intuendo, aut vero taureas, ex his in mentem ei veniat, inde fabricanda esse ligamenta ad galeas, & bellum sibi animo præconcipiat. Adagium consimile in fabula Eupolidis occurrit, qui ait: *Planè quod obtuentur tergora.* Non inconveniens est, inquit Manutius, hinc proverbium illud natum esse, eò quod in vertice cassidum vel horrida barbarorum figura, vel Cyclopum monstra, vel animalium terribilium idea figurabatur. Hinc Athenæus ajebat: *Qui nihilo te fecit emendatiorem: tantumque docuit torvum obtueri.* Ad universa hæc confirmanda Aristophanes sic habet: *Ego hoc quidem faxo: die tergora obtueri.* Imprudentia non est, quin potius provida prospectio, ex præsentibus futura metiri: dixit hoc S. Chrysostomus: *Ad nihil tam cupidus homo est, quàm ad futura cognoscenda.* Et S. Gregorius Papa: *Futura prævisa minoris sunt timoris, quàm cùm præsentia fuerint.* Si de futuris provisio etiam in animantibus ratione destitutis invenitur, ut quid eadem virtus homini rationali denegetur?

In Chrysogeno.

Athen. l. 13.

In Pastor.

Obstinatio in tuenda statione sua.

Tueri, etiam diis invitis, stationem suam: ut cum Princeps erga subditum, Patronus erga servum, Medicus erga infirmum, Amicus erga Amicum sic affectus est, his olim verbis exprimebatur: *Humeris sustinere quorum authoritas.* Adjungit Manutius: *Diligentiaque plurimum valet in conservanda salute cujuspiam.* Sic Marcus Tullius ajebat: *De summa Republica, quam vos universam hoc judicio, vestris humeris, vestris, inquam, humeris judices sustinetis &c.* Amianus Marcellinus item: *Ubi bellorum inundantium molem humeris suis, quod dicitur, vehens, scindebatur in multiplices curas.* Huic adagio illud alterum affine est: *Humeris referre.* Quo Marcus Tullius usus est, dum ait: *Dicebas te tuis humeris me custodem vobis in urbem relaturum.* Ab ejusmodi metaphora transsumptum est, quod qui in Reipublicæ negotiis sublimioribus & arduis impenduntur, Atlantes nominari solent. Non solum autem in his, sed in aliis omnino rebus agendis hæc sedula prospectio, & prudentia locum habet: prout Horatius ait:

Pro Flacco.

Lib. 16.

Pro domo sua.

Sumite materiam vestris, qui scribitis, æquam,
Carminibus. - - -
Et cogitate diu, quid valeant humeri.

In Arte.

Si debiles Astyanactes Hectorem aliquem, si Thersithes Agamemnonem præseferre tentaverint, in quod malum illis cedet, & à spectatoribus exploden tur.

Ad omne præ manibus est invigilandum.

Exemplum Polii damnantis ad persvadendum nobis sufficiet: hic dum viribus suis stultè fisus, sese monti opponeret, qui ruinam minabatur, temeritatem suam miser cum dispendio vitæ suæ luit, contritus & oppressus mole tantæ ruinæ. Huc spectant fabulæ Icari, & Phaëtontis. Instruit nos ad veritatem hanc Redemptor animarum nostrarum, dum ait: *Quis volens turrim ædificare, non prius sedens cogitat sumptus qui necessarii sunt, xxx. ne incipiant illudere ei, dicentes: hic homo cœpit ædificare, &*

non

non potuit consummare. Commendator Testius pro more suo erudite & facundè sic ait:

Sol gli Euristei ponno atterrar gli Alcidi,
E senza l'ira di Giunon, men bella
Fora Calisto, e transformata in stella
Or non idoreria gli Attici Lidi.

Quisque ergò, prout oportet, metiatur, opus cum viribus suis.

Opus inutile. Accingi ad opus aliquod, de quo nihilominus certus sis illud vel inutilem, vel omnino nullum habiturum esse eventum, his verbis exprimitur: *Humeros licet perdas, aquam incernendo.* Si fons copiosus est, & scaturigo viva, humeros tibi potius destrues, & robur tuum, & tempus, quam ut sperare possis, te puteum illum evacuaturum esse. Citat proverbium hoc Suidas in Collectaneis suis, simul notans hoc figurari posse hominem, qui omnem operam suam, omne servitium in ingratum impendat: aut verò magistrum, qui vires suas & artem necquicquam in obtusum & indocilem discipulum effundat. Hic enim tanquam dolium perforatum est, quod continere nequit, quidquid æquæ infuderis. Simile est illi alteri: *Oleum & operam perdere:* aut verò illi tertio: *Æthiops non albescit*, vel *Æthiopem lavare.* Non dissentit, quod vulgò inter nos dicitur: *Lavar il capo al asino: asino caput lavare.* Ut verbo concludam, omnium vitiorum caput ingratitudo: *Bis malus est qui de bene merente dicit male:* inquit Sanctus Chrysostomus. Nunquam item intermoriturum est, quod Publius Memmius dixit: *Dixeris maledicta cuncta, cùm ingratum hominem dixeris.* Et Martialis pro genio suo semper mordax:

Est dedecus semper sumere, nilque dare.

Increata Sapientia per os Isaiæ lamentatur: *Filios enutrivi & exaltavi, ipsi autem spreverunt me:* & apud Jeremiam: *Ego autem plantavi te vineam electam: quomodo ergo conversa es mihi in pravum vinea aliena?* Denique: *Ingrato homine nihil pejus terra creat:* ajebat præfatus Memmius. Ingratus similitudinem nebulæ tenet, quam de imo paludum sol levat, quæ nihilominus faciem Genitori suo obfuscat. Sed de his hactenus.

NOTÆ LITERÆ H.

ADhuc inter Academicas quæstiones in Italia illud vertitur, utrum H. sit aspirato tantum, aut litera: plures enim asserunt, sine hac scribi posse: id quod modernorum aliqui exemplo monstrant. Ego verò cum Adeodato Franzonio in oraculo suo lingvæ Italicæ, item cum Dante, Petrarcha, Bembo, Dellacasa, Boccacio, Cinno, totque insuper aliis, qui à Pergameno citantur, dum sat magnam copiam Notarum in hac invenio, eam veram literam esse consonantem assero, æquè ac cæteras. Quamvis ingenium illud fecundissimum Comitis Bonarelli, qui *Adjunctus* nominatur inter Dominos *Intrepidos* Ferrarienses: pro symbolo suo torcular præli habentes: hanc literam in Quadro suo cum titulo aspirationis exhibeat, adjuncto lemmate: *Si cæteris addar:* per hoc indicare volens, siquidem aliis associata fuerit, sibi literæ nomen vindicaturam. Itaque hac ingeniosa inventione opiniones tantum inter se dissentientes conciliavit.

Sed ut hic ad ea quæ proposita sunt, descendam, illud dicendum, quod antiqui dum in corpore humano hanc literam H. expressuri essent, sibi humeros tetigerint: aut quia humeri duabus invicem colligatis hastis componuntur: aut potius quia nomen humeri hac aspirata prænotatur. Itaque H. simpliciter positum ea quæ sequuntur significabat: *Honestas. hæc. heres. homo. habet. hora.* HA. *Hadrianus.* H. ÆD. Q. C. P. AM. FE. *Hoc ædificium quod cernis prudens Amator fecit.* H. B. *Hæres bonorum.* H. B. F. *Homo bonæ fidei.* HC. *Hunc.* HC. AM. N. *hunc amicum nostrum.* HC. L. *Hunc locum.* HC. V. *Huic vitæ.* H. D. *Hic dicavit.* H. DD. *Hic dedicarunt. hic dedicant.* H. D. D. *Hoc dono datur.* H. D. M. *Hæc domus mortui.* H. E. M. TBNR. *Hoc est memoria tribunorum.* HER. S. *Herculis sacrum.* H. F. *Hic fundavit. Honesta fæmina.* H. J. *Hæreditatis Jure. Hercle juravit. Hic invenies.* HIC. LOC. HÆR. NON. SEQ. *Hic locus hæredem non sequitur.* H. M. *Honesta mulier. Hora mala. Hora mortis.* H. M. H. E. N. S. *Hoc monumentum hæredes ejus non sequuntur.* H. M. M. *Hic memoria mirabilis.* H. M. P. *Hic memoriæ posuit. Hic monumentũ posuit.* H. M. S. *Hic mater sua.* H. M. S. M. *Hora mala sumpsit motum.* H. M. S. S. E. H. N. S. *Hoc monumentum sine successoribus eadem hæreditate non succedit.* HM. *Hymnus.* HO. *Homo. Honestus.* H. HO. *Homo honestus.* HOM. *Homo.* H. HON. *Homo honestus.* HOR. VI. *Hora sexta.* HOS. *Hostis.* H. HO. S. *Hic hora secunda.* H. P. *Honesta persona. Honesta puella. Hora pessima. Hic posuit.* HR. PSS. *Hæreditatis possessor.* H. PS. *Hora pessima.* HR. *Hæres.* H. R. *Honesta ratio.* H. R. I. P. *Hic requiesco in pace.* H. S. *Hora secunda. Hic sita. Hic sunt. Hostia sacrilega.* HSB. *Hostibus.* H. S. E. *Hic sepultus est. Hic situs est.* H. S. H. N. S. *Hoc sepulchrum hæredes non sequuntur.* H. SPL. M. A. *Hæc sepultura modo aucta.* HSS. *Hostes.* H. S. *Hostes sacrilegi.* H. S. S. *Hic sepulti sunt.* H. S. V. F. M. *Hoc sibi vivens fieri mandavit.* HS. *Sestertium.* HU. *Hujus.* H. V. *Honesta vita.* H. V. B. P. *Herus verus bonorum possessor.*

Has tibi notas, mi Lector, non idcirco adduxi, ut eisdem legendis multum distinearis, non enim ignoro quantam satietatem, quantum parere soleant fastidium: nec tamen iis hoc continget, quibus vel ad monumentum quoddam, vel scripturam dissolvendam prodesse poterunt: in hunc enim finem huc collocata sunt: sicut & illa quæ sequuntur

EPITHETA.

MAnilius dorso adjunctum alterni dedit: *Nec non alterno desultor sidere dorso.* In Ach. Statius humeros grandes appellavit: *Grandibus alte insurgentibus humeris.* Ibid. Idem blandos: *Blandisque humeris se innectit Achilles:* Idem graves: *Summititque graves humeros.* Adhuc idem aomantes: *Humeroque comanti.* Manto fragiles dixit: *In fragiles tantam hanc hummeros convolvere molem.* 1. Sil. Onustum humerum inquit Horatius: *Reticulum panis venales inter onusto forte vehas humero.* 1. Serm. Saty. 1. Idem album: *Non Chloris albo sic humero nitens.* Lib. 2. Carm. Musculosus dixit Vegetius: *Humeris musculosis, valentibus digitis.* Candidos Pontanus: *At si candentes humeros, & eburnea colla.* Pulchros Pamphylus: *Atque comam pulchrosque humeros irata flagellat.* Niveos Sabellicus: *Aut niveos exute humeros, & eburnea colla.* Candidos Cornelius Gallus: *Productum bene candidis humeris.* Albentes Manto: *Pectus & albentes humeros irrorat.*

PHISIOGNOMIÆ.

NON immerito, ut reor, cum omnium Sapientum Schola præsuppono, de partibus hominis externis, aut male, aut bene compositis significationes internarum qualitatum, aut naturalium deduci

deduci posse, prout ille vetus Philosophorum axioma est: *Passiones animi sequuntur temperamentum corporis*: bene enim aut male quælibet corporis pars disposita, bonam aut econtra malam arguit nutritionem, unde non absimiles item enascantur operationes necesse est. Metaphrenum igitur, aut interscapilium (prout vir doctissimus Aldrovandus, unà cum melioribus aliis sentiunt) siquidem rite compositum, apertum aut dilatatum in proportione sua fuerit, hominem magni roboris, magnarum virium, & vigoris denotat. Siquidem ex adverso pàrvum fuerit, aut deforme, mollitiem muliebrem, & effæminatum animum, huic sexui debili convenientem subindicat. Humeri grandes in muliere, robur ejus portendunt: de parvis contrarium sentiendum: videlicet quod viris æquè ac mulieribus delicatis proprii sint. Qui humeros elevatos habent, insidiosi erunt: sicut humeri aperti, acumen ingenii præsagiunt.

hist. monstror.

Inter scapulas & humeros item ossa quædam dependent: quæ qui longa habuerit, ita ut manibus suis, non curvatus, contingere genua possit, hominem fortem indicat. Sed raro tales inveniuntur. Plurimi sunt, quibus admodum breves & mutilatæ videntur, in quibus pessimam indolem, & malevolam, & dolosam præsagiunt. Sed hæ regulæ, dum exceptionem suam patiuntur, plenam credulitatem infallibilitatis non requirunt. Ego, mi Lector, tibi tales offero, quales in scriptoribus inveni: stet fides penes ipsos. Interim Atlantem esse me optarim, qui cælum literarium humeris sustentem: ut pro meritis tuis tibi amicissime, & pro desiderio meo inservire possim: sed cum fortuna, & natura, exiguos mihi humeros elargitæ sint: nolim ex præfatis physiognomiæ prognosticis mihi vel fafritiem vel dolum affingas, cum videas, me tibi candidissimo pectore ministrare: ex partu hoc, qui infra sequitur, quamvis debili, idipsum concludito, qui videlicet, quem præ manibus habemus, tractatum nostrum terminabit.

De Humeris.

Suddita nel portar de pesi all' onte
Sembri nel corpo human parte piu vile,
E pur per te d' alto valor maschille
Il robusto sigor sia, che si conte.
Se su l' incude sua continuo Bronte
Tempra al Dio del furor dardo, o fucile,
Opra e del tergo, che vigor virile
Porge al mano, onde sue forze a pronte.
Porta sul dorso il Mar legni vaganti,
E con essi il mortal pur si cimenta,
Con il dorso ad ognor de Remiganti:
Possa tal che non opra, e che non tenta?
S' Atlante ancor de le magion stellanti,
Con omero immortal l' orbe sostenta.

BRACHIA, ET MANUS.

Anatomia.

QUascunque hactenus, operosa Ars, in omni adeo tempore per universas mundi plagas exercere operationes potuit, ministri dixerim, atque opifices fuerunt, manus & brachia. Manus hæc discipula simul & Magistra est, quæ discendo docet, & docendo discit. Si natura in distributione partium suarum provida est, si ingeniosa ad inventionem, sedula in compositis, accurata etiam in rebus minimis, robusta in fortibus, in delicatis tenera, varia in coloribus, elaborata in compositionibus, idque non solum in humana creatura, sed in quovis animali, in plantis, & mixtis, manus est, quæ trahendo, retrahendo, fingendo & sculpendo, in telis, in marmoribus, & in saxis omnia oculis nostris spectanda proponit. Imo verò ausim dicere naturam ipsam huic devinctam, quippe quæ quandoq; partus ejus imperfectos emendat, majoremque eis perfectionem inducit. Audax est, sed audacia ejus securitate plena est: mensurans restringens, imo ut ita dicam martyrizatis in medio rotarum momenta temporum, dum eadem per horologiorum artificium distingvit, & ordinat. Quin & sublimioribus se ingerit, ipsam adeo sphærarum notitiam exponens: dum artifici stylo easdem brevibus circulis delineando repræsentat. Non est regio in terris tam à nobis remota, non angulus orbis, quem lineamentis suis brevi gyro non depingat, & palam faciat. Quid adhuc? Etiam ea, quæ inter vivos operata est, post mortem suam prout potest, tanquam rediviva proponit. Denique si nobis terra fructificat humanæ manus attribuendum est industriæ, & labori. Hæc belluarum maxime sylvestrium, & indomitarum domitrix est: characteres insculpit: ædificia construit: imò & ipsum ferrum sese incurvare compellit: hæc in sublime evehit, hæc deprimit, hæc erigit, & rursum prosternit, contorquet, restaurat, convellit, & replantat. Id quod mentis & cogitationum lucubratio assidua per theoricam meditationem adinvenit, sine manus subsidio, ad exhibitionem operis perduci non potest. Unde cum sit corporis nostri pars tam conspicua, tantopere observata, materiam nobis ad vastissimũ tractatum exhibebit: quanquam ego,

ego, utpote brevitatis amicus, pro ſolito meo, iis quæ univerſalitatem non excedunt, ſolum immoraturus ſim: ſola neceſſaria diſcutiendo.

Itaque ut ab Anatomicis exordiar inter corporis præcipua membra dico eſſe, pedes manusque. Manus principium ducunt à ſcapulis, & ad extremitatem usque digitorum deſcendunt. Brachium unico oſſe conſtat, eoque validiſſimo. Sic manus integra, terna diviſione, in brachium, cubitum & extremam manum diſpertitur. In brachio obſervanda eſt pars ſuperior, inferiorque, interna, & externa, anterior, & poſterior. Superior caput grandiuſculum habet, natum cum oſſe, quod ſe cavitati ſcapulæ inſerit, prout ſupra jam declaratum eſt. Cavitas ejus ſuperficiaria eſt, ut tanto expeditius quolibet brachium rotari poſſit: ſed per copioſam cartilaginem ſinus ille amplificatur, ut articulatio firmior ſit.

In parte anteriore capitis hujus ſciſſura quædam, aut foſſula eſt, quæ caput illud bifariam dividit, atque hæc conſpicua eſt, per quam portio muſculi bicipitis flectitur ad cubitum; de acetabulo ſcapulæ egrediens, tanquam per rotam parte ſua inferiore conducitur, ac tandem in cubito & radio articulatur. Elegans eſt ob varietatem ſinuum, & extenſionum ſuarum. Quarum extenſionum binæ ſunt: externa una, altera interna: de illa muſculi pene omnes oriuntur, qui nimirum & carpum, & digitos extendunt: de hac autem originem trahunt, qui plicantur. Totidem illic ſinus ſunt, qui trochleam repræſentant, cui alligati ſunt, per modum funiculi, ſic compoſiti, ut in acutiſſimum angulum terminare faciant cubitum, nec permittunt, ut ultra lineam rectam protendantur.

Conſtat cubitus binis oſſibus grandiore & inferiore. Vocatur autem vel *ulna*, vel *cubitus*: ab Arabibus: *focile majus, aut minus.* Pars inferior cubiti cum carpo articulatur, tam per mediantem cartilaginem, quam per apophyſim acutam. In altero oſſe, quod radius appellatur, rurſum pars ſuperior conſideratur, & inferior: quarum illa quidem ſuperior cum externa apophyſi articulatur ex qua articulatione ſupinus, pronusque motus dependet. Inferior connectitur per Epiphyſin oſſi quod carpum diximus, & quod digitum maximum ſpectat. Pars interna ejusdem amplificatur, & producitur, anterior diminuitur. Hæc bina oſſa in partibus ſuperioribus & inferioribus cum poſitura contraria occurrunt: & in extremitatibus ſuis ſic copulantur, ut os, quod radius dicitur, in parte ſuperiori recipiatur à cubito, & econtra os cubiti inferius recipiatur à radio: exhinc ſinus medii ſic ſe pandunt, ut muſculis cedant, & motum pronum, ſupinumq; promoveant.

Summa vel extrema manus in tres partes diſcernitur, in carpum, metacarpum, & digitos: quarum figuræ diverſæ ſunt, & inæquales. Pars enim gibboſa eſt, pars ſima, pars item recta, pars rotunda: connectuntur invicem per vincula, & cartilagines. Hæc oſſa duplicato ordine diſtincta ſunt, ut tanto promptius manus commoveri poſſit; ab intro ſima, & gibboſa: foris item cavitatem quandam habent medulla repletam.

Tertiam manus partem conſtituunt digiti, prout ſuo loco tractabitur. Brachia pro arbitrio noſtro moventur & gyrantur ſpontaneè, idque opera, & concurſu octo muſculorum. In ſuperiori à duobus muſculis regitur: quorum unus deltoides appellatur à figura hac, quæ delta græcorum eſt, ſic nominatus: alter ſuperſpinatus à quibusdam vocatur: deinceps humeralis eſt, natus de claviculæ medio, de ſpina homoplatæ, & acromio, paulatim ſubtilior evadens cum tendine validiſſimo inſeritur in medium ſcapæ. Supraſpinatus de cavitate illa ſupra ſpinam homoplatæ natus, plantatur in cervice brachii. Subtus item à duobus largiſſimis muſculis brachia moventur: quorum unus latiſſimus, rotundus major dicitur: alter dorſalis maximus Naſcitur hic de ſpinis oſſis ſacri, & lumborum, & novem thoracis. Principium ejus largum eſt, apertum, & nervoſum, ſicut & de parte ſuperiore oſſis Ilii: de hinc ſurſum aſcendendo totus carneus per angulum inferiorem homoplatæ fertur, poſthæc capiti, quod in humero eſt, quaſi reflexo, ſed robuſto tendine inſeritur. Hic muſculus varias fibras habet, & brachium in obliquum idque deorſum verſus torquet. Conſtat tribus angulis æqualibus, uno longiore, altero brevi. Rotundus major de ima coſta homoplatæ in cervicem brachii fertur.

Anterius movetur brachium, opera, eâque validiſſima, muſculi unius, qui pectoralis dicitur, in pectore enim reſidet, figuræ inæqualis, ad Pentagonum vergens, quinque lateralis eſt. Naſcitur à clavicula, idque plus quàm media ſui parte. Inſeritur propemodum totus ſterno, in ſexta, ſeptima, & octava coſta, carnoſo nimirum & largo principio: ex hinc robuſto & replicato tendine in os brachii, intra deltoidem, & bicipitem ligatur, cavitatem axillæ relinquens. Hic tria genera tendinum apparent, qui motum anteriorem brachii adjuvant: retrorſum illud tres muſculi movent, hoc eſt, infra ſpinatus, rotundus minor, & ſubſcapularis.

Infraſpinatus naſcitur de cavitate intra ſpinam, largus admodum & carnoſus, totam enim cavitatem ſcapulæ adimplet, quæ intra ſpinam eſt, & in capite brachii & cervicis, tendine craſſo, & ſat largo inſeritur. Rotundus minor natus de coſta inferiori ſcapulæ in cervicem brachii, & humerum interiorem fertur. Subſcapularis, aut immerſus, totus de parte ſima ſcapulæ natus: quam etiam carne ſua totam adimplet, cum tendine quodam ſat largo & valido in cervicem, & caput humeri inſeritur. Hi tres muſculi ſic movent, ut motus ſemicircularis ſit, circulum autem perfectum non muſculus unus & ſolus, ſed conjunctim omnes per ſucceſſionem operando efformant.

Altera pars manus, Ulna nominata, duobus oſſibus conſtat, cubito nimirum & radio, unius, alteriusque motus diverſi ſunt, motus enim cubiti proprius eſt flecti, & extendi; radius autem motu ſuo manum pronam, & ſupinam reddit. Quator ſunt muſculi cubiti: duo qui flectunt, duo item, qui extendunt: quorum unus biceps dicitur, & alter brachicus. Biceps juxta nomen ſuum duo capita habet: eorum unum ab acetabulo ſcapulæ, & de cavitate glenoide, per fiſſuram brachii fertur; alterum natum de proceſſu caracoide: quæ utraque in unum ventrem terminantur, inſerti in anteriorem partem non cubiti, prout minus experti arbitrantur, ſed radii. Interim appendicem carnoſam emittit, idque quaſi in medietatem oſſis brachii, non obſervatam à pluribus. Brachiæus cum carnoſitate à brachio ſuperiore, & anteriore exit, adhærens oſſi, hinc ad radium fertur cum congenere ſuo, ſicut & in cubitum.

Hi totidem muſculis extenduntur, hoc eſt: longo, & brevi. Ille aliquantum à ſcapula egreditur, ſubtus cervicem illam: alter de cervice poſtica humeri ortus, ſic priori congenitus eſt, ut nulla arte ſeparari ab eodem poſſit: ſic invicem miſti, & confuſi, tendine quodam nervoſo foris, carnoſo interius in olecranum inſeruntur.

Propri⁹ radii mot⁹ eſt, flectere, & extendere manũ, hic enim

enim propemodum solus amplectitur, & recipit manum: absque hoc gyrari manus nequit, nec digiti ullatenus conduci ad articulationem, sive prehensionem possunt. Itaque quatuor musculi sunt, qui radium movent: duo qui se flectunt, duo item qui se extendunt. De pronis primus dicitur rotundus, natus de apophysi interna brachii: sæpius etiam ex inferiori humeri parte terminatur oblique in radii medietate, cum tendine membranoso. Alter verò Quadrati nomen habet, qui ab ima cubiti parte in radio terminatur. Supinatores, aut extensores itidem duo sunt. Unus eorum inferiori parti brachii inseritur: alter in inferiori radii parte nervosus est, ab apophysi externa brachii, quasi ad medium usque radii portatur, quorum se individua unione colligat: ab intro carnosus est, foris membranosus, & per obliquum incedit, sicut motus ejus obliquus est.

Flectitur carpus, & oblique in latera extenditur. Musculi qui flectuntur duo sunt, hique interni: quorum unus de apophysi interna brachii natus, ossique cubiti alligatus in os carpi quartum, cum tendine crasso partim carnoso, partim nervoso, inseritur: alter supernus, in eodem tuberculo genitus, in osse metacarpi terminatur, omnium videlicet primus, indici subjectus. Extendunt carpum bini musculi, ambo externi: supernus de externa apophysi brachii nascitur, & in duos ramos aut tendines terminatur, ex iis unus in os metacarpi primum, alter in secundum inseritur. Musculus alter inferior, cum principio eodem natus, uno solo tendine ossi quarto metacarpi submittitur, finitur autem in minimo digitorum. In obliquum carpus in latera ab iisdem præfatis musculis movetur, aut vero separatim operando, aut verò conjunctim, inflexione, aut extensione. Restarent musculi digitorum, sed de his alibi in loco suo.

Præter partes omnibus membris communes, cuticulam, cutem, pingvedinem, & membranam nervosam, partes sibi proprias habet manus, sicut sunt musculi, & ossa. Per nomen vasorum doctissimus Laurentius arterias intelligit, & nervos, & venas: venæ se divaricando per universam manum extendunt ortum suum omnes à ramo axillari trahunt: duæ solum sunt: quarum una per exteriorem, altera per interiorem brachii partem se extendit: hæc vulgo basilica nominatur, altera cephalica. Basilica ab Hippocrate vena interna dicitur, ab aliis hepatica, & jecoraria. Solet hæc bifariam dividi: in profundam, & subcutaneam: profunda arteriæ axillari adhærens, sicut & tertio nervorum pari, ad mediam cubiti curvaturam fertur, atque illic ramos suos disseminat, sicut & in radium. Subcutanea per cutem discurrit, donec ad articulationem cubiti pertingat: in duos ramos finditur, quorum unus ad cubitum internum decurrens, cum ramo humerario unitur; de quo concursu vena communis nascitur, quæ vulgò media nominatur; alter verò per inferius brachii latus in vicinam cutem partesque subjectas ramos suos transmittit.

Cephalica, quam in Cephalalgiis ut plurimùm incidimus, ab Hippocrate externa appellatur, partes enim externas ambit: alii humerariam dicunt, eo quod per humeros inter musculum deltoidem, & tendinem pectoralem discurrat; vicina superficiei, donec ad præfatam cubiti curvaturam pertingat. In duos item ramos discernitur, quorum unus oblique in interiora cubiti transportatur cum basilicæ ramo copulatus, venamque communem parit: alter major quasi ad medium radii usq; descendit, inde per carpi medium obliquè discurrens, manum externam penè totam irrigat, cum ramo conspicuo in parvo digito terminatus. Pari modo arteria de ramo axillari egreditur, sed non nisi sola est, & basilica appellatur. Binos item ramos habet: profundum & subcutaneum: qui deinceps in ramusculos varios diffunditur, è quibus surculum nihilominus sat eximium & conspicuum in carpum transmittit, per quem differentia pulsuum examinatur, dum ibi loci potissimum valetudinariis tractari manus, vel tangi pulsos solet.

Sex nervorum paria per manum diffunduntur: primum par de quinto cervicis spondilo procedit, quod deinceps in deltoide, vicinaque cute terminatur, alterum par de sexta vertebra scaturiens, ad primum bicipitem musculum evagatur, & proinde ramum quendam musculo cubiti longiori porrigit: tandem curvaturam cubiti contingens, in duos ramos dispertitur. Tertium par rivis suis per musculum bicipitem crassissimum emanat. Quartum subtus musculum eundem cadendo cum basilica profunda, & arteria interna in ramos varios discinditur. Quintum per musculos qui cubitum & extendunt, & flectunt, deportatum, internamque apophysin brachii pervadens, immixtum tertio pari, inter digitos coonsumitur, duos nervulos auriculari præbens, duos digito medico, unum medio. Sextum nervorum par inter cutem, & membranam nervosam apparet, scandendo per internam brachii apophysin, finitur tandem in cubiti cute. Atque hæc vasa sunt universa manus, sicut supra dum de musculis manus retulimus, plura allata sunt. Ossa manus varia sunt: quorum unum os brachii est, duo cubiti, octo carpi, quatuor metacarpi, & quindecim digitorum, prout loco suo apparebit. Atque hæc delibasse sufficiat, relinquendo aliis, quorum interest, ut ex professo in materia tam vasta manum suam exerceant: ac sic deinceps discutiatur

Usus, figura, & structura manuum.

Ambigendum non est Altissimum DEUM pro Naturæ decoro, creasse hominem eundemque audacem, qui nil non tentet, nil non machinetur: qui tamen in ortu suo inermis, nudusque & pannis involutus, inter vagitus infantiles, inter ploratus, in summa egestate, & omnium rerum inopia inventus est. Rursum è contrario idem homo robustissimis præsidiis dotatus, qualibus præter eum nullum omnino animalium: ratione siquidem præmunitus est, sicut & ministerio manuum. Hæc officina est omnium officinarum, & ars artium omnium præstantissima. Manus humana organum est, omne instrumentum aliud præcellens, quippe quæ capacissima est, quidquid in orbe est operandi: de qua tam Philosophi, quam ipse Apostolus jure merito dixerint: *omnia omnibus.* Opere manuum lex scripta est Dei, tum & templa Altissimo erecta, & ea quæ supra jam memorata sunt, fabrefacta. Et quamvis inermem, & imbellem natura hominem producat, nihilominus à mutis animantibus & à feris defenditur: eæ etiam belluæ quæ alioquin cæli inclementiæ resistunt, de manu hominum securitatem habere nequeunt, tum cum in eas ferocire homini placuerit.

Inde etiam plus adjumenti homo, plus roboris habet à manu, quam non habet à fortitudine sua taurus, ab feritate oculorum, & ungvium suorum leo. Omne quod in rerum universitate continetur, manui hominum subjicitur. Hinc Anaxagoras intelligens cum quanta ratione, & sapientia magna mater natura hanc partem

partem fabrefecerit, dixit nil cogitari posse perfectius, nec organum cum majori artificio compositum. Hæ ministræ sapientiæ sunt, & rationis, quasi vicariæ discursus, interpretes conceptuum, dum ministerio manuum cogitata cordis sui homo, ab una orbis plaga ad alteram beneficio literarum transmittit. Hinc, prout loco suo diffusius demonstrabitur, Numa Pompilius manus consecravit fidei, his enim conventiones nostras, & pacta, & juramenta sancimus. Etiam apud Persas pro pignore principali fidei acceptatæ sunt: sicut Hieroglyphica nos docebunt: hinc eorum majores manu potissimum se salutabant. Consuetudo adorantium erat, osculari manum, & caput inclinare.

Officium manuum est apprehendere: tum deinceps æstimare & judicare tactum: ei quoque attribuendum est potissimum, lenire, & levare dolores. Instrumentum accommodatissimum ad nostri tutelam, & partium anteriorum defensionem; unde ut taliter ei operandi facilitas sit, tam admirabilem structuram obtinuit. Figura ejus oblonga est, hæc in diversas partes divisa. Idque ut pro libitu suo attrectare possit, ea quæ sphærica, quæ longa, quæ recta, quæ cava sunt. Contrectat non solum grandia, sed inferiora quoque, & minima: quod ei factu impossibile esset, si una sola parte constaret, eademque continuata, & consequente. Singulare enimvero hæc artificium naturæ est. Cumque organum, vel instrumentum perfectissimum sit, variis item, inter seque divisis particulis coaptata est. Quatuor fontes, vel genera sunt, ex quibus operatio manuum formatur.

In primo loco sunt, quæ ex semetipsis operantur: in secundo, ea sine quibus fieri operatio nequit: in tertio, quæ ad perfectionem operis concurrunt: denique in loco quarto, quæ quod perfectum est, conservant. Prima & præcipua pars manus musculus est, sine quo apprehendi nil potest, atque hic organum immediatum est voluntarii motus. Pars illa, sine qua apprehensio fieri nequit, item musculus est: non movet autem sine imperio, idque fit dum peculiaris nervus tenuissimum spiritum illuc transmittit, qui idcirco etiam portator dicitur. Ea quæ operationem in homine perfectam reddunt, ossa sunt, & ungues: ossa stabilitatem, & firmitatem præbent, sine quibus digiti nec plicari, nec extendi possent: sed omnino molles, non nisi tremebundi, nil contrectare, nil edomare possent. Adjuvant præter hæc comprehensionem nostram ungues. Ea denique quæ conservant actionem, venæ sunt, & arteriæ, cutis, & pingvedo. Irrigant venæ manum sangvine: arteriæ spiritum illuc vitalem infundunt: Cutis & pingvedo hæc invicem ligant. Atque ita in artificio tam admirabili, tam difficili Altissimus Deus difficultatem non invenit, *cum hominem de limo terræ formavit:* In materia tam fragili perfectio omnipotentis Creatoris dignoscitur.

FACTA EXIMIA.

INter nobiliores, & maximè illustres materias, quas scripturæ & monumenta authorum tractant, hæc potissimum est, quæ actiones heroicas commemorat. In Italico Idiomate *Impresæ* dicuntur, quæ aliud non sunt, quàm magnanima, & inclyta facta virorum fortium: mutuato nomine, ab actionibus eminentibus, quas in castris milites operabantur (sic præcipui authorum sentiunt) unde postmodum ad hæc ipsa significanda, & in annalibus temporum, memoriæ posteritatis indelebili tradenda, impressa & expressa sunt materialia corpora, quæ harum rerum significata portarent. Magna enimverò inventio, res inanimas, & longè dissitas adducere, iisdemque ministris & expositricibus cogitationum & conceptuum uti: ubi per prosopopoeas admirabiles, etiam quæ inanima & muta sunt, diserta fiunt: sed cum eadem corpora sine declaratione verbali interpretationem possent variam, nonnunquam etiam sinistram parere, singulari inventione viri prudentes illuc adjunxerunt Epigraphes, vel lemmata quæ deinceps à corporibus illis indivisa essent, prout cum authoris sensu analogiam perfectam portant, quo certum aliquid, è fundo genii sui adinventum, exponere publico allaborarunt.

Dignitas actionum heroicarum.

Bargagl. Ferri. Ruscelli. Ares. Costall. & alii.

Ad paucas nihilominus membrorum humanorum partes reducuntur repræsentationes illæ, quas viri prudentes ab iisdem partibus mutuati sunt, fortassis hac de causa, quod non facile erat, vel expeditum, conceptus hominis corde abstrusos, ejusdem hominis membris figurare: aut verò quod cum membra sua sibi semper contigua, & præsentia habet, evagari alio placuit: aut verò quod cum eadem membra sua, in figuris typicis per professiones alias jam usurpata viderunt, in doctrinis nimirum tam moralibus, quam mysticis, in Hieroglyphicis, Proverbialibus, in ritibus, observationibus, consuetudinibus, Apologis, & aliis: ita ut supervacuum rati sint de his ultra ratiocinari, in quibus tot jam ante laborassent. Itaque ad pauca reducuntur non minus, quæ manum concernunt, aut brachium: quæ tamen omnia, prout illa invenire mihi licuit in libro viri eruditissimi, & quondam venerandi, omnique honore dignissimi præceptoris mei Picinelli

(qui eadem in fusissimo & operosissimo volumine suo, ad studiosorum utilitatem, prout meæ quoq; consvetudinis est, abbreviata dedit) huc collocare volui.

Itaque hic author dum perseverantiam orationis commendare statueret, manum exposuit, portam indefesso studio pulsantem, cui lemma illud doctis-

Orationis perseverantia.

simi Aresii adjunxit: *Non semel sufficit*: alius illud: *donec aperiatur:* (super hoc figuram infra collocatem vide.)

Laurent.

Laurent. Iustin. de Orat. c. 9. Titus Bostren. in Luc. c. 8.

In tali proposito Laurentius Justinianus habet: *Sicut certaminis bravium non assequitur, qui antequam ad metas attingat, deficit, sic orationis fructu privatur, quisquis in illa non extiterit importunus.* Titus item Bostrensis supra verba Evangelistæ Lucæ clamat: *si perseveraverit pulsans, ne ignavo, negligentique animo precationis insistamus, jubet enim nos ea frequenter petere, quæ modulum nostrum nostris partibus excedunt: Ergo orationi impigre incumbamus in eaque perseveremus.* Redemptor noster idipsum ore suo nobis exposuit, dum ait: *Quærite & invenietis, petite & accipietis, pulsate & aperietur vobis.* Ubi annotandum, quod quæsisse non sufficiat, sed pulsandum perseveranter, atque eadem pulsatio sæpius reiteranda. Amicus ille in parabola introductus, à Redemptore nostro, qui media nocte fores amici sui pulsando tres sibi panes commodari postulavit, ubi demum Salvator ait: *quod propter improbitatem ejus surget, & dabit illi quotquot habet necessarios:* ea, quæ superius dicta sunt confirmat.

Luc. 11.

Spectare oculis rem, & manu palpare.

Cardinalis Matthæus Lango manum elevatam exposuit, cujus palmæ oculus inerat, cum hac subscriptione: *Fide, & vide:* his docere volens, siquidem judicium solidum formare contenderimus, oculis propriis res examinandas, & manibus palpandas esse. Huc respicit proverbium: *Pluris est oculatus testis unus, quam auriti decem*, prout vult Plautus: Et Horatius:

Plaut. in art. Poët.

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus - -

Ministri Principum Vigilantia.

Diego Saviedra Principi suo præcepta in hunc modum suggerit: ut fidat equidem ministris suis, diligentiam nihilominus propriam non intermittat, atque ita binas manus repræsentat, quarum una sine oculis sit, altera aurita, subjecto lemmate: *Fide, & diffide.* Atque hoc est, quod Seneca inquit: *Utrumque in vitio est, omnibus credere, & nulli.* Sic Lampridius de Alexandro Severo scribit: quod non contentus, ad ministerium justitiæ in foro suo sibi Legis-Consultos eruditissimos in orbe terrarum adhibuisse: *Ipse adeo Imperator* (inquit Author) *negotia & causas prius à scriniorum Principibus, & doctissimis Juris-consultis sibi fidelibus, quorum primus tunc Ulpianus fuit, tractari, ordinari, atque ad se referri præcepit.* Sic quoque magnus ille Psaltes: *sedebam in medio domus meæ:* Et rursum alibi: *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut perderem de civitate omnes facientes iniquitatem.* Sic Assuerus Rex sibi apportari annales Regni imperavit. Sic Tacitus de Tyberio memoriæ tradidit: *quod negotia pro solatiis habebat.* Sic de piissimo Imperatore Vespasiano inquit Svetonius: *quod amiciebat se, & calceabat, postquam expedisset quæcunque obvenissent negotia.*

Lampridius. Psal. 150. Esth. 6o. Lib. 1. In ejus Vita.

Prælatorum integritas.

Manus gestans scorpionem ab Abbate Ferri proponebatur, subjuncta sententia: *Procul ab ictu.* Id quod in honorem Cardinalis Mapphæi Barbarini adinvenit: inferre volens, talem ejus integritatem esse, ut malignis hominibus non sit quod opponant, aut unde eum in quacunque parte feriant, aut pungant.

Ferri.

Quod

Quod privilegium Paulus in Prælato requisivit dum ait: *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse.* Item ad Titum: *Verbum sanum irreprehensibile, ut is, qui ex adverso est vereatur: nihil habens malum dicere de nobis.* 1. Timoth. 3. Ad Tit. 2. 8.

Diversitas munerum & officiorum.

Digiti, qui ex disparitate sua elegantiam & proportionem manus efformant, ab homine quodam judicioso hoc Lemma obtinuerunt: *disparitate pulchrior.* Hæc est pulchritudo illa (inquit præfatus Abbas Picinellus) quæ in exercitibus apparet, sicut & in cultu Religionis, ubi tanta est functionum varietas, tam diversa officiorum distributio. Pro conclusione hac, & expositione tam eleganti S. Leonem Papam citat, qui ait: *Etsi non eadem est membrorum omnium pulchritudo, nec in tanta varietate partium potest esse membrorum parilitas, communionem tamen obtinet decoris connexio charitatis.* S. Gregorius Pappa item, dum de variis Ecclesiæ gradibus loquitur, sic habet: *Ad hoc divinæ dispositionis provisio gradus diversos, & ordines constituit esse distinctos, ut dum reverentiam minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret ex diversitate connexio.* Serm. 1. Quadrag. Epist. 52.

Carnales homines.

Abbas Jacobus Certanus (omnes hi quondam Concanonici mei) manum exprimebat blandientem serpenti, cum hac Epigraphe: *propriæ blanditur neci:* Alludendo ad mundanos, qui dum nimium carni blandiuntur, causam interitus sui fomentant: Totum hoc prædictus Author per sententiam Origenis elucidat, qui ait: *Si carnem frequenti mollitie, & jugi deliciarum luxu foveatis, insolescet necessario adversus spiritum:* Et paulò infra: *Tu das stimulos carni tuæ: tu eam adversus spiritum tuum armas, & potentem facis, cum eam carnibus satias, vino nimio inundas, omni mollitie palpas, & ad illecebras nutris.* Sic omnino etiam, qui tarde, & male cognito inimico benefacit, serpentem in sinu suo nutrit. Hom. 9. in Levit.

Pari modo ut monstraretur, quantum is, qui secundum normam virtutis operatur, prævaleat, ei, qui de eadem perorare novit, manus figurabatur aperta, cum hac sententia: *Opere, non verbo.* Id quod Virtus Seneca amplificat, dum inquit: *Non est philosophia operum artificium, nec ostentationi paratum: in rebus, non in verbis est.* Et Justus Lipsius: *Facere docet philosophia, non dicere: hoc exigit, ut ad legem suam quisque vivat.* Just. Lips. lib. 1. Manud. Dissert. 13.

Afflictio homini proficua.

Jam sæpius memoratus Pater Picinellus perpendens, quantum animæ nostræ afflictiones prosint, unde Deus ex nobis eruit, & pœnitentiam, & eleemosynas, denique opera vitæ æternæ: ut hunc sensum suum tam pretiosum significaret, manum adhibuit, exprimentem spongiam, cum lemmate: *Premit, ut exprimat.* Id quod in persona Job contigisse reor, cum tantis & pressuris calcatus, & oppressus fuit, unde sic ajebat: *Manus Domini tetigit me.* Supra quod Gregorius Papa: *Tangendus ergo erat vir ille Dei: ut qui notus fuerat Deo, fieret notus nobis.*

Sustinentia.

Intrepiditas, qua nunquam sat laudatus Mutius Scævola vindici flammæ comburendam manum suam exhibuit, Sigismundo Malatestæ ansam dedit, ut intrepiditatem cordis sui manifestaret, qua ad omnem temporum injuriam se promptum esse, & ad omnem sustinentiam malorum infracto futurum animo palam fecit, dum huic facto illud lemma apposuit: *His graviora.*

Hæc Idea gloriosissimi Martyris S. Laurentii est, qui inter flammas fortior apparuit, improperans lictoribus debilitatem, quod partem corporis sibi, ab craticula, & foco incombustam, & intactam relinquerent.

querent. Huc etiam fortissimi Martyris Ignatii constantia respicit, qui quamvis in obscuro carcere catenarum pondere gravaretur, hæc nihilominus ad suos manu exarabat: *Ignis, crux, bestiæ, confractio ossium, membrorum divisio, & totius carnis contritio, & universa diaboli tormenta in me veniant.*

Infra Academicos, dictos *Immaturos* (qui ut concordiam suam denotarent, antiquum illud emblema proposuerunt, manipulum, inquam spicarum adhuc viridantium, cum lemmate: *flavescent,*) Ego quoque manum figuravi colligentem spicas maxime maturas, & prælectas, cum spe proventus melioris, adjuncto lemmate: *Bella messe di speme Jo sceglio nitanto:* Hoc est: *Interim ego præclaram spei messem collegio.* (vide pagina XXX. ejusdem rei figuram.) Spes.

Quis verò nescit svavissimum virtutum condimentum esse spem, quippe quæ cibum amarissimarum operationum transglutire facit: cui iter omne breve est, cui omnis labor jucunditate plenus. Sic Bias sensit, dum ait: *Dulcis res est spes.* Et Marcus Tullius: *Sola spes hominem in miseriis consolari solet.* Quod Tibullus item expressit:

Bias ex Eboren.

Spes etiam valida solatur compede vinctum:
Crura sonant ferro, sed canit inter opus.

Porro

Porro dum in memoriam illud revocarem quod Sapientia æterna in Proverbiis inquit: *Abſcondit piger manum ſub aſcella, nec ad os ſuum applicat eam*: manum figuravi, quæ indice & pollice lingvam tenebat, adjuncta hujuscemodi ſententia: *Optima in unum.* Intelligi

per hoc volens, tum vitam noſtram in faſtigio perfectionis futuram, cum lingva manu unita fuerit: hoc eſt, vita verbis conveniat: ſiquidem rectitudo interna cum externa perfectam analogiam ſervaverit: atque hoc eſt, quod tam ſæpe jam repetitum, ſæpius repetendum eſt. Sic ſentit S. Bernardus: *Da voci tuæ vocem virtutis, conſonet vita cum verbis ut ſit in ore tuo ſermo vivus, & efficax penetrabilior gladio ancipiti.* *Serm. ad Paſtores.*

SYMBOLA.

Confinia factis illuſtribus ſymbola ſunt, externo enim corpore hæc quoque internos ſenſus exponunt: habent autem adjunctam ſententiam, quæ tanquam anima eſt in corpore: lema enim corpus illud, vel figuram loquentem facit. Symbolum itaque non immeritò quaſi ſimilitudo eſt, utraque igitur invicem conveniunt, dum ea quæ mente concepimus & *Impreſæ* (id eſt factorum illuſtrium emblemata) & ſymbola pari modo exprimunt. In hoc tamen differt ſymbolum, quod non tam ſeverè brevitati ſententiæ adſtringitur, nec ut illa tam ſit corpori ſtrictè annexa, nec ad omnes ejusdem ſingularitates obſervandas, cum videlicet conceptus mentis exponendus eſt alligata: porrò nec ad unum adeo corpus tenetur ſymbolum: in quo maxime ſpectabiles *Impreſæ* puritas eſt. Symbolum item in ſublime idcirco levatur, quod ſenſus magnanimos, patheticos, heroicos, ethicos, & conſimiles, declarat, & explicat, prout illud in exhibitione ſymbolorum, quæ de manu ſumentur patebit.

Doctiſſimus Paradinus (cui melior pars horum ſymbolorum debetur) ut, quantum eis qui regimini populorum præſtituti ſunt, juſtitia neceſſaria ſit, declararet: duas manus figurabat: quarum illa quæ inferior eſt, brachio ſuo cohæret, ſceptrum tenens non abſimile parvæ columnæ coronatæ: de qua corona manus rurſum egreditur, pugno ſuo ficam comprehendens, adjuncta Epigraphe: *Non ſine cauſa.* Juſtitia mundo neceſſaria.

Hæc sica, vel gladius, sæpe mundo monstratur ab omnipotente, ut Justitiam ejus vereatur homo. Inter alia sic dilectus Jesu discipulus in Apocalypsi Sacerdotem magnum vidisse asserit, ubi sic habet: *gladius utraque parte acutus ex illius ore exibat.* Et Psalmista: *Gladium suum vibravit, arcum tetendit, & paravit illum.* Sic Astræa depingitur dextra manu gladium gerens. In hunc modum Justitia divina, quàm forensis descripta, & monstrata fuit.

Cap. 2.

Non minus ingeniose Carolus Cardinalis Borbonius eundem sensum in lemmate suo exhibuit, de manu quadam vel brachio gladium prodeuntem figurans, circumdatum flammis, & non secus ac in pyramidibus solet, sursum versus serpentibus: ita ut cometem feralem dixeris: inferius hanc Epigraphen affixit: *Auctor ego audendi. Quo & significari voluit* (verba sunt Authoris) *gladium Prælatis, & Ecclesiæ ministris, putà spiritûs, propriè convenire. Qui (differente Paulo) propriè est verborum DEI.* Sic enimverò non solum manum eorum esse armatam ferro oportet, & igne, sed linguam non minus, quippe quibus necessarium est cum energia omni errores illos & vitia reprehendere, in quibus subditos suos immersos vident. S. Augustinus in hunc sensum ait: *Non putes te amare servum, quando eum non cædis, aut tunc amare filium tuum, quando eum non corripis: non est ista charitas, sed langvor.* S. Gregorius item: *Qui potest emendare, & negligit, participem procul dubio se constituit. Qui alterius bonum juvat, suum facit.*

Correctio.

De Charit.

Serm. 7. in Reg.

Ad explicandam utilitatem, plenitudinem, & summam divinissimi Altaris Sacramenti virtutem Cardinalis de Turnione duas manus pictas ostendit, manna de cælo colligentes, lemma illud adjungens: *Non quæ super terram:* quæ verba ab Apostolo Paulo vase electionis mutuata sunt, dum ad Corinthios inquit: *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram:* sed in alio admirabili sensu: his enim indicavit in terris cibum hujuscemodi non inveniri. Aptissima est substantia mannæ, ad figurandum Eucharistiæ Sacramentum: unde Ecclesia canit: *Datur manna Patribus. Non quæ super terram:* Non immerito; siquidem hic divina Sapientia, juxta Psalmistam: *Memoriam fecit mirabilium suorum, escam dedit timentibus se:* supra quod S. Augustinus: *DEUS, cum sit ditissimus plus dare non habuit, cum sit sapientissimus plus dare non sapuit, cùm sit potentissimus plus dare non potuit. O mirabilis dilectio charitatis!*

Sacratissimum Altaris Sacramentum.

Seq. Miss. Rom.

Notat Wolffgangus Lazius, Exercitus Romanos, fortasse ut ubivis terrarum se armata manu prævalere, suamque potentiam, non minus ac concordiam celebrem demonstrarent, quocunque tenderent, in apice erectæ hastæ portasse manum apertam: ipsa autem hasta in summitate per modum radii in acumen terminabatur: verba autem hæc adscripta erant: *Fiducia concors.* Huc clarissime verba Isaiæ Prophetæ de præcursore Domini respiciunt: *Sub umbra manus suæ protexit me & posuit me sicut sagittam electam.* Pertinget, & feriet, quicunque manum Dei, hoc est auxilium ejusdem habuerit. Hoc, ni fallor, & Principibus applicari poterit. Hinc Euripides: *Jupiter mihi auxilium, non metuo.*

Patrocinium.

Is. 49.

In Hercul.

Romani porro, si quis pace jam sancita, repedare rursus ad exercitum inimicum voluisset, eum saxo scrofam jacere volebant: unde symbolum enatum est: brachium, inquam, & manus saxu pugno tenens,

&

& ſcrofam ſe ferire demonſtrans, cui lemma additum: *Si ſciens fallo.* Perfuga enim memoratus hos verſus dicere cogebatur:

Proditio. *Ut ſcrofæ vobis præſentibus accidit iſti,*
Sic mihi contingat, fallere ſi hic cupiam.

Hac itaque methodo ſecuritatem ſibi promittebant, neminem contra ſe conjuraturum eſſe. Fortaſſis illud ſignificando, quod ſicut Animal hoc turpe eſt, ſic actionem illam quoque indecoram, turpem, & homine ingenuo indignam eſſe, percutere immundum animal, nec caſtigationem illam promeritum. Hanc mercedem, imo hac omnino majorem procul dubio meretur proditio. Plutarchus ait: *Alieni fidem habere non debet, qui ſuorum proditor fuerit.* In Apoph t. l. 4 Et Livius: Dec. 1. *Semel proditori nulla eſt danda fides.* Quod vitium omnium peſſimum eſt.

Ad indicandas Regni curas, & ſollicitudines duæ manus figurantur, quæ in actu deponendi Diadema, ſpectantur, cum ſequenti inſcriptione; *Ecquis emat tanti ſeſe demittere?* Sollicitudo & Curæ Regni.

Symbolum hoc originem ab eo traxit, quod Valerius Maximus de Rege quodam recenſet, qui cum per aulam palatii ſui graderetur, obvium habens è familiaribus ſuis, qui ei diadema regale porrigebat capiti imponendum, diu cogitabundus, & anceps ſtetit, tandem in hæc verba prorupit. *O nobilem magis, quam felicem pannum, quem ſi quis penitus cognoſcat, quàm multis ſollicitudinibus, & periculis, & miſeriis ſit refertus, ne humi quidem jacentem tollere vellet.* Ita enimvero eſt. Moyſes item ab Altiſſimo ad Principatum vel Ducatum populi vocatus, apertiſſime reſpondit: *Non poſſum ſolus ſuſtinere omnem hunc populum.* Tyberius pari modo apud Tacitum in primordio Imperii agnoſcere ſe ait: *quàm arduum, quàm grave regendi ſit onus.* lib. 1. Annal. Ajebat Sineſius, ſiquidem plumbum in bilance, cum gravitate, & pondere Regni libratum fuerit, non parum hoc illi præponderaturum eſſe. Ap. Coſtam. *Imperio maximo maxima ineſt cura*, inquit Saluſtius. Elevatiſſimus Ludovici Mancini calamus in Tragœdia Othonis, hunc Imperatorem cum ſuis ſic ratiocinantem introducit: Atto. 1. Scen. 6.

Queſto del capo mio gravoſo incarco,
Queſto della mia deſtra auguſto peſo
Con varia luce, è geminato pondo,
Mi tengono, Rainaldo, ogni or ſoſpeſo.

Ecce gigantes gemunt ſub aquis, vel ſub pondere illarum inquit propheta Job. Cap. 26. Gemunt ſub onere ſphærarum, niſi illic Alcides ſint, vel Atlantes.

Coneſtabilis Columna, ut candorem fidei ſuæ denotaret, quæ fortitudinem brachio ſubminiſtrabat, idem brachium armatum exhibebat unà cum manu ſua, quæ gladio grandi evaginato ſe percuſſuram minitans, hoc lemma adjunctum habebat: *Non fallax.* Fides & integritas. Utque puritatem integritatis ſuæ palam faceret, ſupra præfatum gladium inſculpi lilium fecit. Ingentem brachio vigorem præbent, integritas animi, & ſana ratio.

Nil ſibi conſcire, & nulla palleſcere culpa,

Ajebat Virgilius: Bias item:

Sola bona conſcientia caret inviſa metu. Apud Stob.

Binæ manus cum virili conſtantia apprehendentes validum remum quendam, de quo proinde plura flammarum volumina egrediantur cum lemmate Gallico: *Pour un autre non.* hoc eſt: *Non alteri:* Vigilantia. Impreſa ſymbolica erat Admiralis Andreæ Lavalli. Per hoc enim fidelem & nunquam interruptam vigilantiam pro commmodis & utilitatibus Regis ſui indicare voluit: præſertim in miniſterio navali, cui præ-

præſidebat. Per manus operationem & robur figurabat, per remum flammigerum, ſollicitudinem ſuam, & promptitudinem. Hæc prima pars eſt, quam in fideli miniſtro requirimus. Quin imo ſollicitudo, inſpicientis & præſentis, anima eſt negotiorum. Catoni præjudicium non dedit ſacerdotem fuiſſe Apollinis, ut idcirco ſe Reipublicæ curis ſubtraheret. Magnanimi Duces Joſue, & Gedeon in more poſitum habebant, oblato ſacrificio altaris, impoſita caſſide tum demum luſtrare exercitum gladiata manu.

Ad figurandam tyrannidem, pejorem Dionyſii *Crudelitas.* Syracuſani, depingi poterit ſupina manus, cujus digiti pungentibus cannis perforati ſint, cum inſcriptione ſequenti: *Heu cadit in quenquam tantum ſcelus?* Cœlius recenſet, Locrenſes, ut ſe de memorati Regis impietate vindicarent (quippe qui cum infami turpitudine eorum filias omnes ſtuprare voluerat) teneras adhuc tyranni filias arripuiſſe, easdemque obvio cuivis ludibrio & libidini expoſuiſſe violandas, deinceps barbarie atrociori, quàm non fuit illa Dionyſi majoris, inter carnem & ungves fixiſſe præacutas arundines, & eo usque tormentis exquiſitis diſcruciaſſe, donec animam efflarent. Dicamus igitur *Tyrannidem genitricem eſſe injuriæ*, prout Plutarchus inquit: & Sophocles: *Tyrannum eſſe pium non facile eſt.* *De fortuna Alexandri apud Stob.*

Cum Julianus Apoſtata, nefarius Imperator Imperii gubernaculum aſſumpſiſſet, per compita & muros civitatis, prout Eccleſiaſtica hiſtoria docet, edicta publica affixit, quibus cavebat, ne quisquam auſu temerario Juventutem inſtrueret in iis rebus quæ vel imperii regimen, vel rei domeſticæ adminiſtrationem concernerent. Hæc tam impia lex à S. Joanne Martyre dilacerata eſt, qui eam inexorabili, & atrociſſimæ crudelitati pœnæ & tormentis anteponebat. Itaque ut hoc factum generoſum exponeretur duæ manus erectæ erant, dilacerantes folium quoddam, cui ſigilla aquilæ ſubtus affixa erant, cum hac Epigraphe: *Præſto eſt inſignis gloria facti.* Erat enim hæc actio Chriſtianitatis heroica, & animo plena, quæ honorem vitæ præpoſuit. Simile hoc Exemplum eſt aliis tantis, de quibus meminerunt Petrus Victor, Cedrenus, Gallonius, & alii non ſolum iis que de Juvenibus robuſtis in medium producuntur, ſed de virgunculis quoque imbellibus, quæ ſe tyrannis præſentando, impavida libertate eorum crudelitatem improperarunt. Inter has S. Agatha cenſenda adverſus Præfectum Quintianum: S. Lucia contra Paſchaſium: S. Catharina contra Maximinum, & inſuper aliæ, quibus Legendæ Sanctorum adimpletæ ſunt. *Actio Chriſtianæ generoſitatis.*

Nec enim compedes manicæ, aut catenæ reum aut facinoroſum hominem indicant, ſed opera, & facinus. Ad hujus rei expreſſionem, binæ item manus figurantur, quæ indicium operis ſunt, pendentes de præmemoratis manicis iisdemque apertis: hæ pro ſymbolo portant (illud quod ſupra dictum eſt ſignificando) *nec fas eſt, nec poſſe reor.* Hoc inter alios S. Petrus palam dedit, cum per manum Angeli ſolutus, catenas carceri ſuo ipſe evadens dereliquit. Non aliter ſe res habet. Dixerit alius, habitum non eſſe, qui Monachum faciat ſed mores. *Loquere, ut te videam*, ajebat M. Tullius ad quendam, qui eum impetebat. Arbor è fructu cognoſcitur, ſic divina ſapientia nos docuit. E rivulis fons ab odore liquor diſcernitur. *Opera de internis indicant.*

Ut proinde mundanæ gloriæ lubricitas, & tranſitoria vanitas exponeretur, manus figurari poterit haſtam tenens, in cujus ſummitate ſtuppa ſuccenſa appareat, his verbis adjunctis: *Nil ſolidum.* Alludit pictura hæc ad conſvetudinem illam, qua ſummo Pontifici noviter electo, hæc inflammata ſtuppa præſentatur: factum hoc cum illo Iſaiæ confrontatur. Unde & Lampridius refert olim lapicidam Imperatori obvium in loco, ubi cumulus petrarum erat dixiſſe: *Mundi gloria vanitate plena.*

Elige ab his ſaxis in quo Auguſtiſſime Cæſar,
Ipſe tibi tumulum me fabricare velis.

Quin & magnus ille Propheta David: *Subſtantia mea tanquam nihilum ante te.* Et alibi: *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies heſterna quæ præteriit.* Similitudines ſomni, vaporis, fumi, aquæ, navium, & ventorum, quæ à Prophetis plerumque uſurpantur, in hujus rei teſtimonium ſervire poterunt.

Ad repræhendendum paraſitorum, & lenonum immodicum luxum, eorumque omnium, qui mediocritatis liminibus contineri nequeunt, ſed præſcriptos ſibi terminos per fas & nefas prævaricari non ceſſant, ſcyphus aqua plenus figurabatur, ſuper quem manus eminebat, ſuper infundens, & aliquantum farinæ injiciens, cui hæc brevis declaratio adjungebatur: *Satis.* Sic olim feciſſe legitur Heraclius Imperator, ut Athenienſes eam continentiam doceret, quam per tot Philoſophorum maximè illuſtrium doctrinas, quam in mundana ſubtilitate, etiam poſt fata patriæ ſuæ reliquerunt, comprehendere, aut diſcere nequierunt: hac enim aqua, & pugillo farinæ indicavit, hæc à natura nobis ad neceſſarium vitæ uſum ſuggeri, atque his contentos nos eſſe oportere. Sed materia hæc tractatu vaſtiſſima eſt, quam idcirco hucusque intactam relinquimus, cum immenſa de hoc authorum volumina cuivis ad manum ſint. *Mediocritas in rebus.*

Tarquinii factum obliterari vetuſtate noluerunt Sapientes: qui cum in horto ſuo deambularet, Legato jamjam abituro ad filium, & interrogante, quid de viris ſenatoribus, contumacibus & rebellibus fieri vellet, ſumma papaverum capita bacillo diſcuſſit & detruncavit, ut idem de memoratis ſenatoribus faciendum noſſent, declarans: itaq; veteres ut hoc ipſum ponerent ob oculos, manum figurarunt virga quadam, id quod diximus, perficientem, his verbis ſuperadditis: *Æquari pavet altera minor.* *Æqualitas.*

Neſcio

De Amic. multis. Nescio an documentum salubrius, aut vivacius dari Principi possit. Atque hoc est, quod tantopere Plutarchus commendatum voluit, dum ait: *Æqualitatem cole, quæ amicos semper amicis, civitatibusque civitates, socios sociis collegit, æqualitas enim legitima hominibus est.*

Intrepiditas virilis. Intrepiditas animi heroici, & masculæ virtutis, quæ in rebus arduis se exponere non veretur, manu repræsentabatur, quæ fortiter & constanter lingvam Leonis pugno tenebat, affixam habens epigraphen: *Tu decus omne tuis.* Symbolum hoc à Lysimacho deductum est, qui ab Alexandro Magno ad bestias damnatus, cum Leonem sibi obvium apertis faucibus vidisset, cum tanta ferocitate manum injecit, ut nec quicquam reluctanti belluæ lingvam evulserit: Ex quo ei tantum gratiæ apud Macedonem accessit, ut absolutus à fatali sententia in numerum intimorum familiarium receptus sit, in ejusque honorem Rex Civitatem condi, ejus nomine insigniri, & Lysimachiam appellari jusserit. Sic enimverò virtus in tempore suo producta, & nomen, & famam, & gloriam immortalem parit.

De Virtut. & Vitio. De fortitudine Aristoteles optime inquit: *Virtus est animosæ partis, per quam mortis metus non facile ingruit.*

Fortitudo vana sine adjutorio divino. Quantumcunque autem robur humanum, aut ingluvies ad complementum effrænatorum appetituum suorum pertingere omnibus viribus suis allaboret, siquidem adjutorium divinum abfuerit, frustraneus labor est, in vanum se industria qualiscunque fatigabit. Allusit ad hoc ingeniosus ille, qui manum figuravit propinquam calamo ad scribendum adaptato, qui quamvis atramento sufficienti tinctus esset, reddere idipsum non poterat, cui lemma subscriptum erat: *Ulterius ne tende odiis*: *Ex Bo. Rom.* Totum hoc à facto illo deductum, quod Valenti Imperatori quondam evenit, qui cum Arianæ hæreseos fautor esset, & sententiam exilii contra Basilium Episcopum, & acerrimum fidei, contra hanc perversam hæresim propugnatorem, scripturus esset, efficere non potuit, ut atramentum calamus emitteret: unde & inopinato tremore correptus, etiam ea pauca, quæ jam scripta erant dilacerare coactus est. Denique sententia Christi est: *Sine me nihil potestis facere:* & verissimum illud: *nisi Dominus ædificaverit civitatem, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam.* Amplissimus hic mihi ratiocinandi campus pateret.

Manus, cujus index annulum insertum, & apparentem habeat, quæ simul inter digitos monetam auream regat, cum hac sententia: *sic spectanda fides:* hunc sensum habet: quod videlicet pretium fidei per ignem, non secus ac aurum examinandum sit: In periculis enim, in laboribus, in fortuna ancipiti, fidelitas, & constantia amicorum probatur. Videtur autem hoc illi Ovidiano simile, nisi ab eo plane desumptum est:

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum, 1. Trist.
Tempore sic duro est inspicienda fides. Eleg. 4.

Hanc ergo Deus cum electis suis formam, & methodum tenet: sicut sapientia increata inquit: *Tanquam aurum in fornace probavit electos Dominus.* Et S. Gregorius Nazianzenus, paucis quidem sed succosis verbis ait:

Aurum flamma: bonos adversa probabunt. *Lib. 3. Sin.*

Sic Joannes Audenus: *Io. Auden.*

Quod fornax auro facit hoc tribulatio justis:
Rebus in adversis certa probanda fides.

Felicitas non secura. Quantumcunque omnia pro votis feliciter, & utiliter succedant, sive id in divitiarum accumulatione sit, sive in construendis ædificiis, sive in dignitatibus,

 sive

ſive in palæſtra, vel victoriis: in progreſſu operis nihilominus nec incommoda, nec oppreſſiones, nec afflictiones defuturæ ſunt. Aut enim poſt prælium langvidus es, aut à labore feſſus, aut à nimia applicatione infirmus, & horum ſimilia. Totum in quatuor manibus & brachiis totidem figuratum fuit, quæ manus baculum hinc & illinc, contra ſe invicem tenebant trahendo: cui hæc Inſcriptio erat: *Hic & ille*

Ep. 18. Hanc commonitionem nobis Seneca ſuggeſſit, dum ait: *In ipſa ſecuritate animus, ad difficilia ſe præparet, & contra injurias fortunæ inter beneficia firmetur.* In hunc ſenſum, quaſi tum fortunæ ſuæ ſecuturæ præſcius vel prophetes Commendator Teſtius canebat:

Non ti fidar di calma: in un ſol giorno
Scherza nell' onde, & vi s' affonda il pino:
E tal ricco di merci e su' l mattino,
Che nudo era la ſera a lidi intorno.

Tutela divina. Rurſum ut denotaretur, ubi ſuper nos divina tutela vigilaverit, vim nullam eſſe, qua offendi poſſimus, manus figurata fuit, quæ inter flammas, à ſerpente correpta mordebatur, adjuncta ſententia: *quis contra nos?* Quod totum ab eo deſumptum eſt, ubi Act. 8. Paulus Apoſtolus in Inſula Melita viperam mordentem & à manu ſua pendentem habuit, ita ut barbari, eum continuo moriturum crederent: ille vero manum diſcutiens venenatum animal in ignem conjecit. Lemma ſupra memoratum item de Apoſtoli verbis iſtis mutuatum eſt: *Quis ſeparabit nos à charitate Chriſti, an periculum, an fames, an nuditas, an perſecutio, an gladius?* Id quod virum Illuſtriſſimum Ciampolium, ſupra illud Davidicum: *Quoniam in me ſperavit, liberabo eum, eripiam eum, & glorificabo eum*, in hos verſus induxit:

Speraſti in me, quando manco la ſpeme,
Et io per la tua vita,
Quando piu l' odio in evitabil freme,
Faro tuonar onnipotente aita.

Supra id quod propheta regius in pſalterio ſuo jam olim cecinit: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate:* conſiderando item, quod Iconologici & Hieroglyphici, ad repræſentandum anni decurſum, ſerpentem depingebant, qui extremitates ſuas jungebat, caput videlicet caudæ: ſapientes hunc ipſum ſerpentem figurarunt, ſed undequaque faſcibus & ſertis variorum fructicum, pomorum, & uvarum, aliorumque, prout illa tempus anni producit, circumdatum: atque hic ſerpens regebatur & ſuſtentabatur manu quadam. Sic verum eſt: *Quod oculi omnium in te ſperant Domine, & tu das illis eſcam in tempore opportuno*, prout Regius pſaltes ait. Hæc materia Prædicatoris eſt, cum in ultimo curſus ſui Quadrageſimalis Benedictiones populo elargitur. Nulla uſpiam in Mundo difficultas tantopere involuta, & intricata eſt, quæ non virtute & valore diſſolvatur, & evincatur. Habeant montes Apennini inconſcenſos adytus ſuos, & duriſſima juga, erit Hannibal aliquis, qui brachii ſui robore, qui ferro & aceto ipſas adeo rupes per medium ſecet, & viam ſibi, & exercitui ſuo ad inimicum ſuum debellandum aperiat. Hunc ſenſum quidam ſic expreſſit: Manum figuravit armatam gladio, quo nodum truncabat, adjuncto lemmate: *Nodos virtute reſolvo.* Quod ab Hiſtoria illa vulgatiſſima Alexandri Magni deſumptum eſt, cum evaginato gladio nodum Gordium reſcidit. Hanc inter alios ſententiam, cum figuris harmonicis, & patheticis expreſſit Marcus Tullius, dicendo: *Virtus tempeſtate ſæva, quieta eſt, & lucet in tenebris: pulſa loco, manet, nec alienis unquam ſordibus obſoleſcit.*

Curſus anni, & divina providentia.

Virtus.

Pro Sextio.

Manus

Manus demonſtrans gladium, in quo lilium ſculptum appareat, quæ item tres coronas à gladio ſuo pendentes, vel innexas exhibeat, quondam ab Rege Franciæ figurata fuit, cum lemmate: *Etiam fortunam.* Ad demonſtrandum, quod qui ſibi adhæſiſſet, non ſolum omnem naturæ, ſed etiam fortunæ ſiniſtræ injuriam ſuperaturus ſit. Monetis ubique terrarum liber tranſitus eſt, & inconteſtata privilegia, non ſolum propter æſtimationem metalli, ſed etiam idcirco quod in iis imago Principis inſculpta eſt. Inſcriptio illa: *Cæſaris ſum, noli me tangere:* Cervam quandam ab omni offenſa, etiam minima defendit. Cervi Aureliani, Elephantes Darii, aves Annonis ſat demonſtrant ipſas adeo feras ſub protectione Principum, & venerationem & æſtimationem invenire.

Patrocinium Principis.

Uſus ventilabri quo muſcæ abiguntur, primam ſui inventionem à plumis pavonum traxit. Muſcæ, carne potiſſimum humana delectantur, quippe quæ proboſcide ſua ſubtus cutem ſangvinem exſugunt. Itaque ut quantum incentiva, ſtimulique cupidnis tollenda ſint è medio indicaretur, manum quidam exhibuit, quæ ventilabrum ex hujuſcemodi pennis compoſitum gerebat, per cujus gyrum muſcarum multitudo volabat, cum hac inſcriptione: *Tolle voluptatum ſtimulos*: quod idem eſt, ac nobis de periculoſa occaſione cavendum. Hæc enim voluptas, Circe eſt, ad cujus menſam ſi ſemel admiſſus fueris, propediem in brutum irrationale converteris. Prudentiſſimus Ulyſſes, ſe malo navigii alligari fecit, auresque cera obturari, ut ne ſicut cæteri ſodalium ſuorum & ipſe in pecus ratione deſtitutum mutaretur. Sic S. Auguſtinus inquiebat: *Sicut non vitanda ſunt amara ſalubria, ita ſemper vitanda eſt amara dulcedo.*

Incentiva voluptatis è medio tollenda eſſe.

Apud veteres paganos in more laudabili, & devoto erat, ut in Sympoſiis, aut conviviis ſceletum humanum haberent, aut verò mortis imaginem. Idem uſurpabatur apud iratos, ut intuitu figuræ hujus, in quam aliquando redigendi ſint, intempeſtivos ebrietatis & iracundiæ motus reprimerent. Senſus hic in manu expreſſus fuit, quæ vas quoddam portans, exinde ſemi-ſceleton prodire faciebat, quod in fronte hanc inſcriptionem portabat: *In hoc intuens.* Ad hoc ſe Græci præcipuè, & Ægyptii exercitabant antiquitus. Ita verum eſſe ait S. Chryſoſtomus: *quod nihil ſit quod magis coërceat animam à peccatis, quàm frequens meditatio mortis.* Et S. Gregorius Papa: *Perfecta vita eſt mortis meditatio, quam dum juſti ſollicite peragunt, culparum laqueos evadunt.*

Memoria mortis.

Hom. 16. ad Populum.

lib. 12. Moral. 13.

Quidam, dum ob ſervitia fideliter Domino & Patrono ſuo exhibita larga ſibi præmia comparaſſet, & multa commoda conſecutus eſſet, unde etiam brevi temporis decurſu bonorum temporalium divitem poſſeſſionem acquiſierat, pro ſymbolo cornu copiæ levavit, quod à duabus manibus invicem ſe amplexantibus ſuſtentabatur, cum ſuperſcriptione ſequenti: *Ditat ſervata fides.* Symbolum fidei manus ſunt, prout in Hieroglyphicis copioſius patebit. Bonitas igitur & fidelitas hujuſcemodi remunerationem conſequitur. Quod autem manus ſenſum ſupramemoratum exprimat, Author Livius eſt: *Manus*, inquit, *attolluntur in ſignum commiſſæ fidei:* inſuper & Chryſoſtom. *Confidentia magnam habet remunerationem.*

Fides præmiata.

1. Decad. lib. 4.

Idea Animi perfecti hæc eſt, ſiquidem ſibi bonorum & divitiarum abundantiam exoptet, non ut tenacitati fomentum præbeat, aut quæ acquiſita ſunt malè eroget, ſed ut diſpertiat, diſpenſetque dignioribus, & maxime ſpectatis. Hoc ipſum in manu quadam figuratum fuit, quæ de vaſe quodam diverſitatem monetarum ſupra caſſidem effundebat, quæ caſſis ſupra librum quendam, utraque autem liber nimirum & caſſis ſupra altare poſita erant, & majoribus literis inſcriptionem hanc notatam habebant: *Expetendæ opes, ut dignis largiamur.*

Bona fortunæ utiliter diſpenſata.

Sic

Sic Ludovicus Rex Franciæ faciebat: ſic vir doctiſſimus Paradinus commemorat Matthæum Balbanum Lucenſem feciſſe, qui cùm bonorum temporalium abundantia frueretur, quotidie altiſſimum precabatur, ut mentem ſibi illuſtraret, ac doceret in quem maxime indigum, aut promerentem hæc ſua bona elargiretur. Huc referenda ſunt verba Redemptoris: *facite vobis amicos de mammone iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Materia hæc vaſtiſſima pro pulpito eſt.

Sagaciſſimus vir Sadelerus, gloria æqualiter & literarum, & Inciſorum æris, ad encomium & honorem Philippi Secundi Regis Hiſpaniarum, duas manus ſibi invicem junctas figuravit, cum duabus ſententiis, una ſuperiori, altera inferiori: quarum prima ſic erat: *Felicitas temporum:* inferior ita: *Rerum concordia.* Non aliter accidit: nullum in orbe bonum eſt, felicitas nulla, quæ non concordiæ & unitati ortum ſuum debeat. Itaque ſapientiores hoc intuendo ajunt: *Concordia res parvæ creſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur.* Faſciculus ille virgarum, cujus tot Hiſtorici meminerunt, qui videlicet à moribundo Patre filiis ſuis oblatus fuit, quippe quod ſimul junctus frangi non poterat, ſed disjunctus facilè frangebatur, nos ſuperiorum convincit: *Ecce quàm bonum, & quàm jucundum habitare fratres in unum,* inquit pſalmiſta. *Concordia inſuperabilis:* ait in Emblematibus ſuis Alciatus.

Utilitas Concordiæ.

Manus ad cælum erectæ.

Binæ manus, quæ ſupinæ, nihilominus cælum verſus tenduntur, ſuſtentatæ à duabus aliis, cum lemmate: *tutiſſimus:* Symbolum erant invictiſſimi Clodovæi: per hoc monſtrantis ſecurum opus eſſe, quod Directorem habeat Deum. Ejuſmodi manus Moſeos erant, quæ in cælum levabantur, interim ſupra hoſtes cæleſtia fulmina cadebant. Ut has manus levemus *Muſicus meus armatus* nos exhortatur: *Omnes gentes plaudite manibus,* & alibi: *Extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite Dominum.* Hoc ſymbolum figurare item poterit Ideam perſonæ, quæ gratias Deo referat, aut orationem effundat. Ut verbo concludam: *Omnem bonum Authorem Deum habet.*

HIEROGLYPHICA.

Hieroglyphicum ad facta ſimul, & ad Symbola pertinet. Regulæ ejuſdem aliquanto apertiores ſunt, quam facti (vel *Impreſa*) reſtrictiores quam ſymboli, cum ad unitatem corporis non actetur: prout patet in animalibus, plantis, columnis, pyramidibus, corporibus mixtis, & artificialibus, mutuatis à Græcorum & Ægyptiorum natione, ad rerum intelligentiam adinventis: id quod originem ſuam à vocabulorum penuria ſumpſit. Interim diſputatio anceps & longa eſſe poterit, quodnam amborum antiquius altero cenſendum ſit, Hieroglyphicum, vel emblema heroicum dictum *Impreſa.* Quod me concernit Hieroglyphicum anterius dixerim: de corpore enim & ſignificatione illius, ſine lemmate, poſthæc corpora per induſtriam ingeniorum & artem talia adinventa ſunt, quæ adjunctas haberent Inſcriptiones, ad intelligentiam majorem, & ornamentum.

Opera.

Manus interim apud Sacerdotes Ægypti ſemper pro Hieroglyphico operationis uſurpata fuit. Hæc depicta, aut ſculpta ſignum erat ejus qui ædificare ſtatuiſſet. Hac ſola utimur ad operandum: hæc iis quæ mente concepta ſunt, forinſecus exiſtentiam, artificum ſolertia, præbet. Sic enimverò ad actum practicum reducuntur, & viſioni oculorum ſubjiciuntur. Hinc Hippocrates ajebat: *In unaquaque arte,* (*De natura.*) *manus unumquodque opus, quod facere deſtinarat, accommodat.* Cicero item: *Natura dedit homini manus multarum artium miniſtras.* Lacedæmonii invocationem deorum ſuorum levatis ad cælum manibus fieri voluerunt. Valerianus adjungit: *Noſtram ſanctam operam addentes.* Huc etiam verba Catonis apud Saluſtium reſpiciunt: *Non votis, neque ſupplicis muliebribus auxilia deorum parantur: vigilando, agendo, benè conſulendo proſperè omnia cedunt: ubi ſocordiæ te, & ignaviæ tradideris, nequaquam deos implores: irati, infeſtique ſunt.* (*Lib. 35. Hieroglyph.*)

Innocentia.

Lotio manuum in quacunque gente & natione ſignum fuit innocentiæ, & integritatis, propter hoc Pilatus ad conteſtandum populo, ſe ad Redemptoris mortem (ſaltem prout præſeferre voluit extrinſecus) non concurrere, teſtante Evangeliſta: *accepta aqua, lavit manus.* Sic antiqui omnes, cum ſe à culpa quadam ſibi imputata teſtificari vellent immunes, apportata pelvi, manus lavabant, atque hoc eſt, quod Hebræi diſcipulis Chriſti imputârunt, dum ajebant: *Non enim lavant manus ſuas, cùm panem manducant:* (*Matt. 15.*) quibus ille econtra: *Non lotis manibus manducare, non coinquinat hominem.* Per munditiem enim exteriorem, interiorem denotare volebant. Sic David ad ſacrum altare acceſſurus ajebat: *Lavabo inter innocentes manus meas.* Ritus qui tam ſanctè à ſacerdotibus obſervatus fuit. Veneratione digna ſententia eſt, quam ſuper hoc S. Athanaſius poſteritati dedit, ubi inquit: *Datæ ſunt homini manus, ut ad rerum neceſſariarum uſus inſerviant, & ad preces Deo porrigendus attollantur.*

Poteſtas & authoritas.

Erat item elevata manus Hieroglyphicum poteſtatis, & authoritatis, prout ab Eccleſia ſancta docemur, quæ ſic precatur: *Deus in cujus manu ſunt omnium poteſtates, & Jura regnorum.* Ad hoc referendus Davidicus ſenſus: *Exaltetur manus tua.* Alludebat ad hoc Cæcilius Poëta, dicendo: *Deum quis non eſſe ſummum putet, cui in manu ſit, quem* (*Cæcilius Poëta.*) *eſſe dementem velit, quem ſapere, quem inſanire, quem in morbum injici, quem contrà amari, quem averſari, quem expeti.* Sic M. Tullius: *Verùm hæc non ſunt in noſtra manu.* (*In Terentiana.*) Haruſpices olim Veſpaſiano vaticinati ſunt, cum in menſam illius manus hominis portata, ac ea poſtmodum ſubtus menſam projecta eſſet, fore ut rerum potiretur, orbiſque Imperium ei obveniret, quod verum fuiſſe eventus docuit.

Duæ manus innexæ cum brachiis, quæ ſubtus axillas terminentur, ſicut *Impreſa* mea monſtravit, perſonam otioſam ſignificant, vacantem, deſidioſam, torpentem & ſtertentem languiditate vitioſa. Huc tendit ſenſus Spiritus Sancti: *Abſcondit piger manum ſub aſcella.* Hoc genus hominum talentum ſuum à Deo datum ſubtus terram defodit. Propter quod contrarium huic dixit Anaxagoras: *Sapientiſſimum omnium animantium videri hominem, quia manibus inſtructus ſit.* Plutarchus idem aſſeruit, nec Ariſtotelem latuit. Denique otium omnium virtutum enervatio eſt: Inter alios Ovidius hoc retulit:

Otia ſi tollas periere cupidinis arcus,
Deſpectaque jacent & ſine luce faces.

Furacitas.

Manus ſiniſtra olim à Græcis pro furacitate ſumebatur. Valerianus Hieroglyphicum hoc confirmat per dictum fæminæ parum honeſtæ, nominatæ Sophoclidiſcæ, quæ cum à Pechnia Juvenculo manum poſtularetur, & ille dexteram ei porrigeret, muliercula ad eum inquit: *Ubi illa altera eſt furtifica læva?* Sic Catullus de Maruccino quodam ajebat: qui videlicet raro admodum manu læva uti conſveverit: *In ioco & vino tollebat linteamina negligentiorum.* (*Rhet.*)

Vitium

Vitium nullum est, quod tantopere nos in hominum consortio evitari faciat: quod quisque abominatur, non solum propter metum amittendi sua, sed propter perfidiam potissimum, quam ejusmodi homines pectore suo fovent. *Omnis fur malignus est*, ait Aristoteles. Item M. Tullius: *Insidiatori, & latroni potest afferri injusta lex.* Pro Milone.

Applausus & lætitia. Figura externa, naturalis & internæ lætitiæ est, cum in aëre manuum fit complosio, quod item nota applausus est. Idipsum, inquit Pierius, sat luculenter in lucem dederunt theatra Romana, & Poëtarum cathedræ. Apparuit hoc in statua Sardanapali, quæ in Tarso reperiebatur. Sicut vituperium umbra est, quæ denigrat, & deturpat actiones: sic applausus lux est, quæ easdem condecorat, & exornat. Cibus acceptissimus est, quo pascantur aures: *Nulla est auditio laude suavior*, ajebat Xenophon: Et Aristoteles: *Laus est sermo elucidans magnitudinem virtutis.* Cor hominis, ut reos, nullum aliud confortativum æque dulce & amœnum habet. Apud Plutarch.

Impedimentum. Vetus illa Æpyptiorum & Græcorum Secta pro Hieroglyphico impedimenti manus invicem complicatas exhibuit: superstitiose opinata, taliter innexas parturientium partui ne in lucem prodeat obstaculo esse, idque quamdiu in hoc statu memoratæ manus permanserint. Vanitas tantò potius detestabilis, quod non solum cum effectu suo analogiam nullam habeat, sed nec veri quidem similitudinem ullam. Sic enimvero animarum nostrarum seductor & auceps, Ideis mendacibus, & rationibus vanissimis incautos sequaces suos illaqueat. Hinc sagaci cautela opus, ut veteratoris hujus fraudes eludamus, qui & ipsis manibus nostris nos comprehendit. Superstitio.

Quemadmodum autem earundem complicatio typum impedimenti præbebat, sic dissolutio, & explicatio, argumentum erat, vel signum libertatis. Quod nihilominus in Capitulo numismatum manifestius patebit. Libertas donum pretiosissimum est, ab Altissimo homini erogatum: thesaurus nulli alteri æquiparandus, ita ut qui eum amiserit, sæpe vitam simul amittat. Ipsæ feræ sylvestres, inquit Cicero, quantumvis svavitate ciborum qualicunque pascantur, quales supra mensam nostram ministrari solent, suspirabunt, & gement & plangent nihilominus libertatem amissam. *Omnes homines libertati student*: inquit Julius Cæsar. Et rursum M. Tullius: *Ita præclara est recuperatio libertatis, ut ne mors quidem sit fugienda, in repetenda libertate.* Sed illa sola bene amittitur, quæ à viris Ecclesiasticis Deo tribuitur: quid dixi amittitur? quin imo nullibi melius acquiritur libertas, quàm ubi taliter disperditur. Quæ veritas & à prophanis intellecta fuit, ait enim Seneca: *Deo parere, libertas est.* Et Sancta Agatha ad Quintilianum: *Melior est Christianorum servitus, Regum opibus, ac superbia.* 5. De finibus. De bello Gall. lib. 1. Philipp. 10.

Liberalitas. De inveterato illo proverbio: *Manus remittere*, acceptata fuit manus pro Hieroglyphico liberalitatis, & donationis: In similitudinem lusoris qui collusori suo primum aleæ jactum permittit: prout dici solet: *dare alicui manus.* Ejusmodi sensus in Epistola Octaviani Augusti ad Tyberium legitur: *Ego perdidi viginti millia nummûm: sed effudi, cum in lusu liberalitatis fuissem, ut soleo plerumque: nam si quas manus remisi, cuique exegissem, aut retinuissem: quod cuique donavi vicissim vel quinquaginta millia: sed hoc malo: benignitas etiam mea ad cælestem gloriam efferet.* Inter duas manus autem, dextra potissimum assignatur, quippe quæ promptior est, quàm sinistra, multoque expeditior in recipiendo, sic usitatissima quoque ad porrigendum, & erogandum. Hinc sacri Interpretes scripturam per dextram divinam, profusam Dei liberalitatem, per sinistram ejusdem punitionem, & castigationem intelligunt, idque ajunt fieri per Angelum Gabrielem, qui ab Astronomis pro stella Martis sumitur.

Fortitudo Solis. Apud Græcos, & Latinos scriptum invenitur: *Centimanum Briaræum, centimanumque Gygem.* Per has manus fortitudinem solis indicarunt, qui radiis suis, tanquam manibus omnium in orbe rerum opifex est. Interpretes Hesiodi per hunc Briaræum tempus vernum intelligunt, propter abundantiam & varietatem herbarum, florum, frondium, quorum mira est hac anni tempestate fertilitas. Per Gygem hyemale tempus denotant, propter varium rerum usum, quæ tum temporis distribuuntur, & quæ beneficio æstatis collectæ fuerant, & conservatæ. Quod universum ad auxilium Altissimi applicari poterit, qui centum manibus ad subsidium nostri vigilat, & ad nostri defensionem assistit, unde & Propheta Regius inquit: *Redemisti nos Deus in brachio sancto tuo*: & alibi: *Si sumpsero pennas meas diluculo*, & id quod sequitur: *Et enim illuc manus tua deducet me.*

Mutuum officium. De altero illo Proverbio: *Manus manum lavat*, vel, *scalpit*, Hieroglyphicum mutui vel reciproci officii deducitur, quod nihilominus in capitulo Proverbiorum clarius patebit. Hanc monetam præclarissimam arbitror, quæ mutuo detur: Dei enim providentia ut plurimum fieri dixerim, ut ea, quæ alteri facimus, nobis ipsis eveniant, sive sinistra illa sint, sive dextra: *Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis remetietur vobis*; Totum hoc Apostolus Paulus expressit: *Charitate invicem diligentes, honore invicem prævenientes, sollicitudine non pigri.* Quod item S. Augustinus: his verbis conclusit: *Gratiarum actio beneficiis respondeat acceptis.* Rom. 12. Soliloq. c. 28.

Manus est, quæ in necessitatibus nostris nos sublevat, quæ post casum nostrum nos erigit, quæ cibat, dum esurimus, potat sitibundos, medicamenta suggerit dum ægrotamus, alligat vulneratos, allevat oppressos. Hinc Palinurus illic apud Virgilium inquit:

Adjutorium. *Da dextram misero, & tecum me tolle per undas.* Doctissimus Valerianus observat, hanc non solum in auxilio temporali sed etiam in spirituali promptam esse; quod in Patrinis manifestum fit, dum ministerio manuum infans ad lavacrum baptismatis tenetur, atque idcirco Hieroglyphico ansam præbuit, ut exinde auxilium opportunum indicaretur. Notat itidem, hoc auxilium præberi ab Episcopis dum ordinant, ubi ordinando manum capiti imponunt: atque hæc sunt, quæ vetus illud adagium in usum redigunt: *Homo homini Deus.* Quod universum Cicero sic diducit: *Homines hominum causa generati sunt, ut ipsi inter se aliis prodesse possint.* Et Seneca: *Homo in adjutorium mutuum generatus est*, & alibi: *Alteri vivas opportet, si tibi vis vivere.* 2. Offic. 2. De Ira.

Supplices. Apud nationes nonnullas in more positum est, ut vinctas post tergum manus pro signo supplicantium accipiant. Recenset Amianus: hunc morem Assyriis olim patrium fuisse, & ait: Antonium recognitum aliquando in acerrimo & crudeli prælio ab Ursicino, hunc ei voce alta inclamasse; Heus Proditor! homo nefarie! Illum vero continuò detecto capite, ab equo suo desilientem, flexo poplite, facie penè in terram usque inclinata, manibus item post tergum junctis, eum Dominum suum appellasse & Patronum, de præteritorum reatu veniam supplicasse. Hac forma captivi, & carceribus mancipati ducuntur, unde etiam captivitatis Hieroglyphicum factum est. Quod totum Virgilius expressit: Lib. 18.

Ecce manus juvenem interea post terga revinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant.

Hæc una acerbissimarum afflictionum est, inquit S. Chrysostomus: *Captivitatis persecutio imputatur ad martyrium.* Siquidem homines scelerati ad amaritudinem illam, quæ peccatum consequitur, reflecterent, non usque adeo ad malum proclives essent, & præcipites. (*De ascens. Domini.*)

Salutatio. Manum item Hieroglyphicum, vel indicium reciprocæ salutationis esse probare ultra necesse non est, dum illud quotidiana experientia docemur: Amici siquidem obviam facti, reciproce manum sibi tangunt. Quod & prisca ætate Varro dixit, & Climacus. Hinc Virgilius in Æneide Æneam inducit conquerentem, quod Patrem videre sibi non liceat, & ita fatur: *Cur dextræ jungere dextram non datur?* Hæc cordis legatus est: signumque externum ejus, quod ab intro concluditur: hinc si porrigitur libera, non invita, si aperta, animum indicat ingenuum, sincerum, & propensum. Hanc dixeris monetam esse, quanto copiosius distributam, cum tanto majori semper fœnore & lucro redeuntem.

Adoratio. In capitulo historiarum, rituum, & consvetudinum, multa, ut opinor, narratio nobis occurret, de osculatione manuum: nihilominus cum hoc osculum significationem quoque Hieroglyphicam præbeat, necessarium video, ut hic loci quædam etiam de his, quantum invenire licuit, in medium proferam. Non solum itaque levare in cælum manus signum adorationis erat, sed ad earum etiam osculationem accedere. (*Ex Pierio Lib. 35.*) Hinc Plinius ajebat: *Quædam est in dextra religio, quæ osculis aversa appetitur.* Et S. Hieronymus: (*Ad Ruff.*) *Qui adorant, solent manum deosculari, unde Hebræi deosculationem pro veneratione usurpant.* Hoc inprimis per Hispaniam totam mos obtinuit: antequam sacri pedis deosculatio in summis Pontificibus usurpata fuisset, ei solum hæc osculatio manuum dabatur. Sic olim manifesta palpatione de Cæsare Augusto Imperatore inquit Catullus, Senatores Romanos & prætextatos accessisse Jovem, precatos, ut tutorem sibi constitueret, eumque respondisse, Cæsarem adirent, eidemque veneratione debita manum oscularentur.

Consensus. Antiqua consvetudo fuit, nunc quoque non abolita, ut siquando Duces, & exercituum capita obtinere à communi milite, in exequenda expeditione quadam consensum oportuit, illic videlicet, ubi consultandi mora non est, ut rumor & dissidium verborum præpediatur, in signum promptæ voluntatis & consensus, dextram quisque erigeret. Ab hoc ritu Hieroglyphicum consensus enatum est. In exercitu Cyri, ait Xenophon, hunc morem potissimum viguisse: (*Xenoph. Cyroped.*) qui primam originem suam, & fundamentum de lege hebræorum potissimum sumpsit, illic nimirum ubi Aaron in Levitico manus suas in cælum levando, & idem ipsum populo imperans, ab Altissimo Deo sibi bona provenire postulabant. Sic S. Paulus: *Orate in omni loco, attolentes puras manus.* Et Tertullianus: (*De salut. Imp.*) *Illuc suspicientes Christiani, manibus expansis, quia innocuis, capite nudo quia non erubescimus, sine monitore, quia de pectore oramus.* Denique Propheta Regius: *Ex tollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum.*

Pactum. De consvetudine illa, qua solemus ea quæ scripto invicem sancita sunt, simul data dextera stabilire & confirmare, prout illud in erectione pacis mos obtinuit, antiqui olim & dicto in impressionibus suis Hieroglyphicum conventionis, & pactorum fieri voluerunt. Ex hinc aphorismus ille, & præceptum Pythagoricum derivat: *Non unicuique dexteram porrigendam.* Hoc est: non cum unoquoque conventiones & pacta stabilienda. Ita Solon ait: *Amicos ne cito compares, quos autem comparaveris, ne rejicias vel contemnas.* Hujus rei vivum exemplar in Ammiano Marcellino invenitur, de Ebridio, qui solus inter tantos conjurare contra Constantem Imperatorem renuit: (*Lib. 31. Rerum Gestar.*) timens autem ne à militibus offenderetur, aut vero occideretur, ad Julianum refugit: hæc autem Authoris verba sunt: *Ut timoris levandi causa dexteram ei porrigeret:* cui ille: *Ecquid præcipuum amicis servabitur, si tu dexteram attigeris meam?* Plutarchus in Catone Uticensi hanc consvetudinem osculandarum manuum in solis Imperatoribus usurpatam fuisse ait, & hunc honorem non nisi paucis admodum, tum quidem temporis datum. Hinc divinus Psaltes: *suscepit me dextra tua Domine.* Idque à Theologis hanc interpretationem habet: *Mos eorum est, qui opem sint allaturi, dextram porrigere.* Et rursum in Psalmo sexagesimo tertio: *tenuisti manum dexteram tuam.* Hinc Hesychius: *In sacrificiis manuum impositio nunc benedictionem ministrabat, nunc peccatorum remissionem, nunc S. Spiritus adventum, nunc expiationes, quas solo recipimus intellectu.*

Fides. Quandoquidem autem inter pacta fides requiritur (sine hac enim omnis conventio, & transactio irrita esset, frustranea, & vana) manus præcipuè sunt, quæ fidem repræsentant. Itaque Numa Pompilius sapienter admodum instituit, ut eorum sacerdotum, qui sacrificium fidei oblaturi erant, manus ad extremitates usque digitorum vestitæ, & coopertæ essent, tanquam indicium, quod fidem inviolatam conservaturæ sint. (In ejus testimonium Arabes sangvinem de planta manus cavant.) Hoc ipsum Arabes inconcussè observant: qui contractum aut pactum nullum ineunt, nisi prius de planta manus sibi sangvinem prope digitum majorem eliciant, idque mediante petra, cum invocatione *Oratal*, & *Allilat* tanquam fidejussorum, & qui unica Gentis numina sunt. Quod dictum Virgilius corroborat, loquens de Persona Didoni:

- - - *En dextra fidesque*
Qua secum patrios ajunt portare penates.

Sic Anchises quoque apud eundem Authorem, Achemenidi fecisse dicitur:

Dat dextram, atque animum præsenti pignore firmat.

Idcirco velum quoque candidum erat, quo manus, vel simulacrum fidei cooperiebatur. Hinc Maro fidem canutam appellat: primumq; Templum, quod aliquandò erectum sit à Roma filia Æneæ ædificatum volunt, & consecratum Fidei, nec sine instinctu divino: (Primum omnium templorum consecratum fidei.) hæc enim urbs, quæ futura erat Basis & fundamentum fidei Catholicæ: non sine ratione prima sua altaria erigere, primasque fidei victimas consecrare debuit. Velaminis candidi meminit Horatius dum ait: *Et albo rata fides colit velata panno.* (*Ex fragm. Pomp.*) Velamen hoc sinceritatem denotat, quæ in actionibus hujuscemodi requiritur, & quæ sine ambiguitate dicenda est, universarum in orbe rerum stabilimentum esse.

Simulacra duo, quæ manus invicem jungebant, Hieroglyphicum erant felicitatis mundanæ, præsertim si caduceus adjungebatur: compositis enim & pacificatis rebus, necesse erat credere secuturam inde publicam felicitatem. Hunc præcipuum esse scopum oportet in iis qui gubernaculis præsident. Hæc sola virtutum complementum est, scribit Peripateticus: *Non solùm virtutum est præstantissima, sed ipsa omnis est virtus:* (*6. Ethic.*) atque ideo Principi non minus necessariam esse benignitatem, & benevolentiam, quam Justitiam. *Annum bonum non solum de magnis frugibus, quàm de justo regnantibus æstimandum,* inquit Boëtius. (*De Consol. Phil.*)

Apud Spartanos in phano quodam cum majestate magna collocatus erat Senatus sacer, ex simulacris compositus, quibus nec oculi essent, nec manus, prout illud doctissimus Alciatus meminit. Sine manibus, inquam, ne forte Tribunal suum largitione donorum corrumpi patiatur, atque in hunc modum thronus ille inviolabilis deturpetur, Authoris verba hæc sunt:

Judex incorruptus.

Embl. 1. 145.

Cur sine, dic, manibus? capiant ne Xenia, ne se
Pollicitis flecti, muneribusve sinant.

Ut itaque ad hunc sensum alluderet, Hieroglyphicum ab iis institutum est, judicium illibatum exprimens: simulacrum statuerunt, prout illa superiora, recisas habens manus. Hanc munusculorum indebitam acceptionem Plutarchus ingeniose admodum in Dramoclida & Stratocle perstringit, dum sic habet: *Quis iniquo animo non ferat, quorum sermo omnis cum de Reipub. negotio aliquo capessendo, deque tribunalibus colloquerentur, erat, ut se invicem ad auream messem incitarent.* Corruptio hæc in iis, qui regimini præsunt, potissimum detestabilis est.

Virtus divina.

Attributum operationis divinæ (prout in mysticis distincte apparebit) per repræsentationem manuum significari posse ambigendum non est. Nihilominus, ut Deum demonstraret sine manu visibili, & corporea operari prudens antiquitas, imaginem Jani, eandemque absque manibus depinxit, quamvis supra quadratam petram bina facie stabilitam: quæ petra de basi exigua in sublime levabatur. Erat autem & sine pede, ut denotarent, nec pedibus eum indigere; ad imperata sua exequenda, sed ei non nisi nutu opus esse, ac sine mora creaturam omnem obedire, & subjectam esse. Tales quandoque Icones figurantur, ut de plebe homines indocti, qui clariori lumine destituuntur, ad sublimiora comprehendenda, his terrenis rebus ad contemplanda cælestia sublevenur. Huc referenda sunt verba S. Gregorii Papæ: *Ut per ea quæ animus novit, surgat ad incognita, quæ non novit, - - - - & per ea quasi confricatus incalescat.*

Spes vana.

Rursum ut monstraretur, sub sola spei anchora confidere, quandoque plus nocumenti, quam commodi afferre: dum sæpius incauta ratis negotiorum ad inevitabile naufragium jactatur, simulacrum hominis statuerunt, idque ademptis manibus: eum designando, qui cogitata sua ad finem operis nequit producere. Sic enimverò Astronomi, eos brachiorum robore debilitandos ajunt, qui sub geminorum sidere, tum in mundum geniti fuerint, cum idem sidus in decimo septimo gradu constiterit, geminorum enim dominio, & influxioni brachia subjecta esse. Curiosum est nosse, quod super hæc Pierius de Micerino Rege Ægyptiorum recenset: Hic enim sepulchrum Reginæ uxoris suæ circumdari viginti ancillarum Colossis fecit, sed truncatis manibus, totidem enim ancillis Regina illa amputari manus præcepit, eo quod causa fuerint, aut vero operam suam ad nefandum illud & inauditum scelus præbuerint, quo detestabilis Pater genuinam filiam suam turpissimo incestu fœdavit. In hunc modum ad significandam operationis excellentiam, in sacra Regum historia recensetur, cum primum Arca in templo comparuisset, ubi Dagon Idolum erat, idipsum continuo mutilum manibus, & humi stratum jacuisse. Hinc mirandum non est, quid in libro Levitici, quicunque manu, vel pede siderati essent, de templo Domini rejicerentur. Hinc magnus ille Propheta Regius: *Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moveat me.* Vanum denique est de futuro confidere, ubi nil determinatum, ubi rerum anceps veritas est. *Spes temeraria plerumque homines fallit,* dicebat Euripides, & Pindarus: *Spes, vigilantium est somnium.*

Lib. 35. *Hieroglyph.*

Apud Stob.

Tenacitas.

Manus sinistra complicatis digitis, & compressis, indicium tenacitatis & avaritæ est, secundum præmemoratum Pierium. Huic sensui authoritatis pondus Diogenes addit, cum ait: *Amicis non esse manus complicatas tradendas.* Avarorum hic gestus est, stringere manus, & per modum sangvisugæ, vel spongiæ, sine intermissione ad se trahere. Eruditissimus Pierius inquit, vidisse se Romæ statuam Philosophi Philemonis, quæ librum porrigere videbatur, quem manu læva tenaciter constringebat: sed ei soli qui liberaliter sibi pretium collocasset in dextra, sinistram patuisse. Culpa hæc idcirco gravis est in animo, quod charitatem tollit, & socialis vitæ jucundam consvetudinem: juxta S. Chrysostomum enim: *Avarus nullum hominem esse vellet, ut omnia consumeret.* Ob eandem causam illic apud Prophetam Amos Deus se templi portas diruturum inquit. *Nunquid avarus implebitur pecunia?* ait Spiritus Sanctus. Avaritia invidiæ pater est, de qua Ovidius:

hom. 66. *ad popul.*

Cap. 3.

Proverb. 8.

Invidus alterius rebus marcescit opimis.

Vastissimum thema hoc ad amplificandum.

Ratiocinatio.

Sententia mea, quam supra jam in *Impresa* mea Discursus exposui, manum exhibens pro symbolo ratiocinati- & ratiocinationis, à Pierio confirmatur dum ait: *Porro autem orationem unamquamque tradunt ex manu significari: quamvis alio loco prensam manu lingvam id facere dicimus:* Idque idcircò, majorem enim habet energiam lingva, & cum majori se vigore exercet, cum gestus ei comes est. Hinc Artemidorus memorat, ejus temporis comicos soloecismos manuum fecisse, eo quod pro ratiocinationis suæ sensu conformis orationi gestus non fuerit: emendatissimus discursus est, arti Dialectices conjunctus, quippe quæ argumentandi methodum, & dictionis fallacias discernit, & veritatis magistra est. Zeno, non sine profunda cognitione, verus disciplinæ Stoicæ princeps, cum professionem suam ob oculos ponere vellet, manum solitus est repræsentare, digitis in pugnum coarctatis: indicando argumentorum angustias, & brevitates implicatas, quibus hæc professio uti consveverit, cujus item liminibus coërcetur. Quæ professio idcircò elevata est, & sublimis, quod non secus ac clavis aliqua ditissimum nobis philosophicorum arcanorum ærarium adaperiat: unde & S. Augustinus eam dixit: *Artem artium, scientiam scientiarum, quâ apertâ alia aperiantur, quâ clausâ alia claudantur.* Itaque paucæ artes, paucæ sunt scientiæ, quæ ejusdem Dialectices categoriis, prædicamentis, & prædicabilibus non indigeant.

Pierius L. C.

Eloquentia.

Eloquentia vicissim, eo quod in plano quasi fluida & nullatenus impedita transcurrit, per manum figurabatur, quæ erectis digitis suis plana extenditur. Hæc per animum inundat, eundemque replet. Reprehendit Quintilianus cum severitate eos (prout hic Pierius inquit) qui dum orant, absque ulla causa, sub pallio manus abscondunt: quasi vero hæc actio, non nisi ludus insipientium sit: hoc enim illic faciendum esse, ubi viris in sublimi dignitate constitutis reverentia exhibetur. Eloquentia vera catena est, quæ animos vincit: quod in Hercule Gallico apparuit: hæc balsamum est, quod famam nominis à verme vel carie oblivionis tuetur. De quo antiqui Oratores, & Demosthenes aliquis, & Tullius, & Hortensius, & Pericles & tot insuper alii abunde fidem nobis facient: Hæc Circe est, quæ dulciter fascinat. Magna

Robur ejus.

Lib 1. Demetr. apud Diogen. *Magna eloquentiæ vis, potentissimos etiam Reges expugnat*, ait Demosthenes ad Olynthios: Et Demetrius: *Quantum in bello ferrum pollet, tantum in Repub. oratio: illic enim res viribus agitur, hic persvasione.*

Actio supplex deprecantium apud Hetruscos olim, pro more nostro inprimis, manu fiebat in cælum elevata: quod Virgilius declarat:

Oratio. *Multa Jovem manibus supplex orasse supinis.*

Quotiescunque enim Deitatem hujuscemodi implorabant, hunc actum exhibebant: prout hodierno quoque tempore dum *Illala* suum Turcæ pronunciant, hanc consvetudinem servant: hac enim submissione Deum invocant, ad confusionem & opprobrium Christianorum, qui ad tremendum illud Nomen, ne inclinato quidem capite reverentiam exhibere dignantur. Sic Sophista Polemon in Ludis Olympicis fecisse legitur: qui perorantem quendam increpavit, quod in exclamatione quadam, ubi nomen intercesserat deorum, ad terram manus declinasset. Huc referenda sunt Psalmistæ verba toties jam citata, & citanda: *Extollite manus vestras in sancto, & benedicite Dominum.* In hac virtute consentaneum est, ut omnes vires nostras insumamus, hæc enim sola est, quæ vota nostra ad thronum Altissimi deducit, & quæ dona gratiæ expetita adimpetrat. Quæ materia tantopere vasta, & copiosa est, quantopere valor illius & meritum sublime & elevatum. Sed de his in præsenti Capitulo hucusque ratiocinatum esse suffecerit.

MORALIA ET MYSTICA.

IN hoc loco, si verum fateri volumus, quantum quidem explicationum, & sententiarum numerositatem attinet, quibus Sancti Patres in figuratione manuum & brachiorum usi sunt, verba illa divina ad Abrahamum dicta convenire poterunt: *Numera stellas cæli, si potes, & arenam, quæ est in litore maris:* utraque enim hæc manus & brachia virtutem, & multiplicitatem, & sapientiam operum divinorum indicant: cumque in constitutione nostra corporea partes sat conspicuæ sint, infinitum significationum numerum secum trahunt. Ego vero cum non nisi lacerum mihi, & exiguum veli segmentum sit, velificate in tam vasto oceano non auserim: suffecerit, pro solito meo, litoribus radendis immorari, ea quæ maxime nervosa & succosa occurrerint afferendo. Et primum quidem

De brachio.

Hom. 8. in Ioan. 20. In Psalm. 153. INter cæteros Cyrillus, & Arnoldus Carnotensis hanc explicationem adferunt, dicendo: posse in Deo brachium significare virtutem ejus inenarrabilem, qua nobis opitulatur, & universa dirigit, & gubernat: sicut & divinitatem in Christo: idque

Cap. 53. In Epod. Thim. 3. convenienter ei, quod Isaias Propheta inquit: *Domine quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est?* Sic quoque S. Fulgentius, Brachium Domini excelsum, ipsum Christum, aut virtutem ejus intelligendam esse inquit, qui in passione sua redemptionem nostram operatus est. Id-

De essent. divina. in Ier. 27. 49. 6. 3. Reg. 8. 40. 47. 5. 36. 30. 27. 1. 11. 12. Cant. c. 8. ipsum confirmat S. Augustinus, & S. Hieronymus, posse nimirum hanc eandem intelligentiam sumi in brachiis Joseph, & omnium Heroum, quicunque recensentur in Genesi, Exodo, in libris Regum, in Job, in Psalmis, libro Sapientiæ, in Ecclesiaste, in Isaia, Jeremia, Daniele, Osee, S. Joanne, Luca, & aliis. Dictum illud Cantici: *Pone me ut signaculum super brachium tuum:* S. Rupertus Abbas ad dilectum applicat, fortitudinemque ejus denotari inquit super brachium hoc animam sanctam se inclinare: aut vero hic intelligenda esse Spiritus Sancti dona: item per hæc virtutem miraculorum figurari. In Deuteron. 20. Et in Cant. 5.

Isaias Propheta inquit: *Brachia mea populos judicabunt, me insulæ expectabunt, & brachium meum sustinebunt.* Exponit hæc S. Hieronymus, referens ad Sanctos, qui Redemptori nostro consociati in die illa tremenda futuri judicii mundum sustinebunt, dijudicando opera nostra. Hoc brachium Deus est (inquit idem Sanctus) qui in omni tribulatione nostra opportunum nobis auxilium præbet. Involutum admodum esset, quod Isaias inquit: *Unusquisque carnem brachii sui vorabit:* nisi præmemoratus Ecclesiæ Doctor vepretum sub quo sensus latet, discooperiret. *Brachium*, inquit, *interdum dicitur Ecclesia, quæ & brachium dicitur hæreticorum, cujus carnem hæretici vorant, cum ejus fideles in errorem inducunt.* Cap. 15. In Isai. 51. Cap. 9. L. c.

Id quod dicitur brachium Jacob forte & robustum esse, sed quod in ultimis gratiæ temporibus spicas recollecturum sit, præfatus Hieronymus declarat, in hoc prædicatores intelligendos, sanctosque Apostolos, cum infidelem quendam ad sequelam Redemptoris induxerint. Sentit Origenes, & insuper S. Ambrosius, & Gregorius, memorata brachia, in dicto Scripturæ loco verum habere typum bonorum operum, ipsamque operationis fortitudinem: quandoque signum afflictionis sunt, & laborum. Semper in allegorico sensu brachia Philo hebræis distingvit, & ait: dextrum convenire hostiæ, & holocausto Sacerdotis: merita enim bonorum operum habet, quæ subsidio dexteræ suæ adinvenit, & acquisivit. His operibus, inquit S. Hieronymus, & Richardus de S. Victore, instructus Christianus incedit, aptus, armatusque ad debellandum Sathanam: atque ita quæ mente prius concepit, operibus probat, & experimento: sic enimvero, (subjungit Richardus) brachia Nabuchodonosoris statuæ, in somno conspectæ, operationem denotant, quæ de argento erunt, siquidem operatio pura, & discreta fuerit. In Ps 36. hom. 3 De Isaac. 8. 14. Moral. 2. Allegor. De veste Sacerd. De Somn. Nabuchod.

De comminatione illa, quam Deus in primo Regum domui Heli intentat: *Ecce dies venient, præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua:* S. Gregorius Papa inquit, intelligi oportere sacrificandi facultatem à Sacerdotio, & Pontificatu antiquæ legis ablatum iri: imo verò & ipsam dignitatem sacerdotii significari, idem Papa author est. Per memorata brachia in locis præfatis Sanctus Augustinus & S. Gregorius violentiam tyrannorum subintelligi posse docent, sicut & potestatem temporalem, robur item Sathanæ. Supra illud Zachariæ: *Gladius super brachium ejus:* & econtra in Job: *Et brachium excelsum confringetur,* jam citati authores inquiunt, de primo quidem, assignari potentiam: de illo posteriori destructionem portendi. Cap. 2. In hunc loc. In ps. 36. 19. Moral. 5. Cap. 11. Iob. c. 38.

Glossa ordinaria pulchritudinem, & pretium throni Salomonis considerat, armillasque insertas manibus, mystice in his consolationes gratiarum divinarum intelligendo, quæ militantem Ecclesiam ad cælorum regna conducunt. Sicut Lyranus per Austri brachia commemorata in Daniele, Regis Ægyptiorum milites robustos figurari vult. Glossa ordinaria rursum quandoque per brachia divinam ultionem denotari asserit: sicut illud Deuteronomii est: *Subter brachia sempiterna*, & in Jeremia, sicut & in Ezechiele idem occurrit, designans pote- 2. Paralyp. 9. Deut. 33. v. 27. cap. 21. cap. 4.

potestatem Christi, qui bonorum Liberator est, iniquorum castigator: sic ultimus horum dixit: *Et brachium tuum erit exertum:* supra quod Isidorus Clarus commentatur, dicendo: *vel nudatum, qui mos erat rem manu geretium. Denudato brachio dextro pugnabant milites: oratores dicturi brachium, & latus dextrum detegebant. Denudatio ergo brachii significat strenuam executionem imperii.* Cum hac singulari authoritate sensus mysticos brachii ad finem suam deduco, & descendo ad

MANUM.

[In 1. Reg.] [In Psal. 1. 18.] AD diffusissimam hujus expositionem primam nobis manum præbent Sanctus Gregorius, & S. Ambrosius, dicendo: ante omnia in manu DEI personam Christi posse intelligi, quæ item virtus ejus nuncupatur, qua videlicet summè omnia operatur. Assumit itaque hæc manus in quam pluribus Scripturæ locis hæc attributa, & hos titulos: dicitur enim & grandis, & excelsa, & potens, & fautrix, [3. 11. 32. 6.] & consimilia: sicut in Exodo, Numeris, Deuteronomio, [20. 29. 13.] in libro Regum, in Psalmis, in Prophetis Isaia, Jeremia, Ezechiele, & similibus.

[In Ezech. 37.] Sanctus Hieronymus, Fulgentius, & Origenes sentiunt, [Ad Thrasimundum.] in manu illa quam Moyses præcipiente Domino in sinum suum miserat (de quo in libro Exodi [Num. hom. 27.] cap. 4.) Christum intelligi in sinu Patris sui, fulgidum in natura divinitatis suæ: Et sicut illa leprosa facta est, sic & illa de divinissimo sinu extracta, mediante incarnatione, similitudinem peccati assumpsit, & hac ratione defectus nostros & infirmitates portavit, juxta illud Apostoli: *Eum, qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum fecit, ut nos fieremus justitia DEI in ipso.* Sed quemadmodum illa Moseos in sinum suum remissa, priori munditiæ restituta est: [De incarn.] sic filius quoque DEI in sinum Creatoris sui rediens, priorem splendorem & gloriam recuperavit. [De vita Moysis.] Sic commentantur Sancti Cyrillus, & Gregorius Nyssænus.

[Cantic. 1.] Gregorius Venetus inquit, considerari in Deo manum dextram, & sinistram: [Tom. 6. c. 4.] de dextra misericordiam divinam, & cum ea omne ad nos bonum descendere: sed in sinistra severissimis legibus puniri delinquentes. [In Ioan. tract. 8.] Hinc dictum: *Statuet oves quidem à dextris, hœdos verò à sinistris:* in eundem sensum hæc sumit [De planctu Noe.] Augustinus. In cunctis Scripturæ locis ubicunque [Contra Iulian.] manuum fit mentio, Philo, & Cyrillus, & Eucherius exponunt, virtutem & potentiam in Deo operativam [Fortit. Spirit.] [Psal. 8.] intelligi: imo & ipsa Dei opera manus appellantur, prout Deus ipse Davidi servo suo facturum promittit, illic ubi ait: *Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum.*

Manus est, quæ eligit, & reprobat, quæ laudat, & vituperat, quæ absolvit, & condemnat: propter quod [De bon. Patientiæ. 18.] vindicta Dei, juxta mentem S. Ambrosii, & S. Hilarii, [In psal. 54.] & Origenis, in diversis Scripturæ locis [Hom. 17.] exprimitur in manu, sicut principaliter in Genesi, Exodo, [49. 7. 1. Reg.] in libris Regum, in Job, in Psalmis, Isaia, Jeremia, [7. 13. 31. 37.] Threnis, & alibi: item divina vindicatio ad [1. 15, 1.] vivum exprimitur per Isaiam Prophetam, ubi ait: [Isai. 13.] [In psal. 37.] *A summitate cœli Dominus, & vasa furoris in manu ejus.* [In Isai. sup. ps. 13.] Sic ajunt S. Basilius, & Hieronymus, manus Christi sunt, cum boni ad persecutionem impiorum [16. 39.] [11. Moral. 22.] insurgunt. De his loci copiosi sunt in Ezechiele. S. [In Psal. 122.] item Gregorius & Augustinus inquiunt: *Manus etiam Dei dicuntur illi, qui justam vindictam Dei exercent super peccatores, quos dicitur DEUS tradere manus suas.* Sic Propheta Regius inquit: *Cognoscetur Dominus judicia faciens: in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.*

In pluribus item historiæ sacræ locis ipsæ Dei manus demonstrantur, sicut in Jeremia, Sophonia, & [13. 15. 1.] singulariter in Exodo, ubi sic habetur: *Extendit* [fort. Spir. 1.] *dominus manum super mare, & abstulit illud:* supra [In Gen. 28.] quod Eucherius & Beda inquiunt: cum in tali gestu, manus percussionem minitetur, per eam divinam punitionem propalari. Manus item Abrahæ ad feriendam filii sui cervicem extenta (prout in libro Genesis legitur) executionem, & operationem divinæ vindictæ portendit, juxta mentem Hieronymi, & Origenis. [In Ierem. 15.]

Supra visionem illam magnam Ezechielis, cum [In Exod. hom. 6.] Angelus ei apparuit, & de eo Scriptura inquit: *In* [Ezech. c. 9.] *manu ejus vas interfectionis magnæ:* supra manum [Isa. c. 47.] item quam Isaias *manum flammæ* appellat: porro & supra illam psalmistæ armatam gladio: *nisi conversi fueritis gladium suum vibrabit;* item supra [Ps. 7.] manum, quæ plagas seminat, prout liber Job meminit, [Iob. 23.] rursum bini Authores illi Gregorius & Hieronymus commentantur, manum illam esse quæ mortem fulminat, potentiamque divinam intelligendam, [4. Moral.] cum actu justi rigoris. Sicut per Manus [35. 16. Moral. 13.] Moseos & Aaronis repletas cineribus, iidem Authores sentiunt, [In Ezech. 9.] ministros divinæ vindictæ intelligendos. [In Isai. 64.] De quo præcipuus in Exodo locus est. [Cap. 9.] S. Bernardus qualiter manus Dei intelligendæ sint secum perpendens, [In Cant.] sic habet: *Manus item Dei dicuntur, una* [Serm. 7.] *latitudo, altera fortitudo: quod & tribuat affluenter, & defendat potenter, quod dederit.*

Supra id quod S. Joannes Baptista, de adventu Judicis inquit: [Matth. 3.] *Cujus ventilabrum in manu ipsius:* [L. c.] S. Hilarius commentatur figurari hic arbitrium facultatis, & potestatis judiciariæ. Per manus item [1. Reg.] dilatatas, & distentas, S. Gregorius, Hilarius, & [7. Moral.] [In Psal. 54.] Arnoldus clementiam & beneficentiam Creatoris [In Ps. 18.] intelligunt: manus item Redemptoris in cruce denotantur; [Ps. 137.] sic vaticinabatur, & semetipsum commendabat Regius propheta: *Extendisti super me manum tuam, & salvum me fecit dextra tua Domine;* sicut [54. 13. 12. 2.] in aliis locis Psalmorum, Isaiæ, Ezechielis, & S. Matthæi. [14.] Locus Exodi, ubi dicitur Deum posuisse manum [Exod. 31.] super vultum Moseos, ne faciem suam videret, [In Psal. 138.] ab Augustino sic explicatur: velamen hic, & obscuritatem, quibus involuta sunt divina mysteria, intelligenda esse.

Supra id, quod in Exodo continetur: *Eduxit* [Exod. 16.] *Dominus populum Israël in manu potenti, & brachio* [In Levit. 6.] *extento:* commentantur Hesychius, Beda, & Rupertus, [In Exod. 8.] [In Cant. 5.] in his miracula figurari, quæ Altissimus in medio Israëliticæ gentis operatus est: hoc ipsum explicandum in manu tornatili, de qua Canticum Canticorum. Declarant S. Ambrosius, S. Hilarius, [Cap. 5.] & S. Gregorius per manus Dei sæpius memoratas in [In ps. 138.] libro Job, in Psalmis, Isaia, & Matthæo Angelos intelligi, [In Matth. c. 12. 18. Moral.] vel Apostolos, vel Prædicatores, per quos [22.] tanquam per manum, divina sapientia opus suum operatur. Illa itidem manu, de qua Job ait, quod [Iob. 28.] ad silicem extenta fuerit, iidem Authores referunt, prædicatoris lingvam figurari, quæ non secus ac manus aliqua in corde auditorum, divini verbi focum accendit. Possunt item in manu sacramenta intelligi, per quæ Altissimus pretiosissimam nobis gratiam suam subministrat, sic enim ait divinus Cantor: *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ.* [Ps. 79.]

Dignissima est consideratio S. Hilarii supra dictum illud Isaiæ: *In manu Domini erit corona gloriæ:* dicendo, [Cap. 62.] [In Psal. 67.] glorificari per hæc verba Christum, in martyribus sanctis, & aliis ab eodem redemptis. Manus [Gen. 49.] illa quam Patriarcha Joseph super oculos Patris sui [In Cant. 5.] tetendit, designare poterit, inquit S. Gregorius, virtutem Christi, qua Judaismum illuminavit, & de

Cap. 16. & 21. lege velamen abstulit. Porro manus in Levitico me-
In Levit. 22. morata, juxta mentem Hesychii, opera Redemptoris
Cant. cap. 5. singularissima figurat. Sic in Cantico tornatiles di-
In Apoc. hom. 2. cuntur: eo quod perfectæ sint. S. Augustinus, &
In Cant. 7. Gregorius sentiunt, per manum Patriarchæ Jacob,
qua pedem Esau tenuit, cum de utero matris egre-
Gen. 25. deretur (sicut liber Genesis refert) significari acqui-
Gen. 27. sitionem Principatus Christi supra Synagogam: præ-
terea manus Jacob posthæc coopertæ, & pelle capri-
na circumdatæ, manus Redemptoris in cruce fixas
repræsentant. Præfati Authores volunt, Sacerdotem
Apoc. 1. illum magnum, quem in Apocalypsi vidit Joannes,
septem stellas in manibus gerentem, symbolum esse
totidem populorum qui sub manu & patrocinio Re-
De Cal. Hier. demptoris futuri erant. S. Dionysius Areopagita,
15. S. Hieronymus, & S. Bernardus, per manus Ange-
In Isa. 13. lorum, virtutes eorum operativas intelligunt: sicut
Serm. 12. viro illi bono Loth contigit, dum ab urbium illarum
Gen. 19. contaminatione retraheretur. Sic Regius quoque
Psal. 90. Propheta inquit: *In manibus portabunt te ne forte*
Deut. 6. *offendas ad lapidem pedem tuum.* Idem commemo-
Isa. 13. ratur in Deuteronomio, & Isaia. Copiosi historiæ
sacræ loci sunt, in quibus manuum fit mentio: in
9. 4. 5. Genesi nimirum, & Exodo, Levitico, libris Regum,
1. Reg. 10.
126. 6. 30. 10. in Psalmis, Jeremia, Ezechia, S. Matthæo.
In Ps. 120. Supra quos locos Sancti Hilarius & Gregorius re-
Psal. 30. ferunt, fortitudinem, & Imperium in his figurari.
Per manum item Pharaonis, & Ægyptiorum, juxta
In Ps. 120. librum Exodi, & juxta Isaiam, S. Augustinus pote-
statem inquit, affligendi Israëliticum populum, de-
Psal. 21. notari. Id quod Psalmista ait: *Eripe me de manibus*
inimicorum meorum, & à persequentibus me, ex-
ponit S. Augustinus, intelligi hic posse Dæmonum
fortitudinem, etiam exteriorem, qua nos ad peccan-
In Iud. dum impellit: atque illic ubi psalmista inquit, &
hom. 2. *de manu canis unicam meam*, Origenes commenta-
tur, potestatem mundi, adversus Ecclesiam designari.
Prov. 18. Quod Spiritus Sanctus ait: *Mors, & vita in manibus*
linguæ: subjungit S. Basilius famam simul, & vitam
Gen. 39. intelligendam esse. Illic ubi in Genesi habetur, quod
impudica fæmina supra continentem Joseph manum
In Ezech. 30. suam extenderit, indicatur, ait S. Hieronymus, Ju-
dæorum potestas supra Christum. Ita Rupertus Ab-
Cap. 2. 30. bas vult Ammorrhæorum manum potentiam Judæ-
25. 1. orum in Salvatorem figurare: Idem apparere in Ju-
dith, in Ezechiele, in Isaia, in Threnis. In manu
Cap. 10. Assyriorum persequentium (de quibus Isaias) aper-
6. Moral. 15. tissime figurari inquit S. Gregorius, iram divinam:
per hos enim, non secus ac per Sathanam rebellem
16. & 9. Mo- populum castigavit. Idem author hoc ipsum in Phi-
ral. 21. listhæorum manu intelligendum esse inquit; quod in
pluribus locis occurrit. Porro manus Sathanæ quæ
Cap. 2. justum virum Job dejecit, prout in libro ejus patet,
idem figurat.

Eundem locum dixerim ego significare Christum
traditum in manus peccatorum, qui membra Sa-
thanæ sunt. Sic manus violenta, de qua rursum
Cap. 5. liber Job, secundum mentem præfati Authoris, vio-
lentiam & potestatem gentilium in Christum signifi-
cat, sicut & eorum qui vel minis, vel terroribus
alios ad peccandum inducunt: Manus item impio-
Cap. 9. rum (de quibus idem Job) Judæos ministros Dæ-
monum repræsentat, in crucifixione nimirum Sal-
vatoris. Idem Gregorius adhuc, supra illud Eze-
chielis cap. 34. de manu Pastorum contaminata gre-
In Strom. gem suum desolatum requirit. Erudite S. Clemens
Alexandrinus commentatur supra illud Geneseos,
Gen. 16 ubi de Agar mentio fit, *quod manibus Saræ relicta*
sit, & ait: indicari hic correctionem, subjungendo
quod cum Sara illam servam cognoverit, mystice
eam ad Abrahamum sic loqui potuisse: *sæcularem*
quidem amplector doctrinam, ut juniorem, ut con-
servam: scientiam autem tuam, ut perfectam Do-
minam honoro, & colo.

Frequentissimi in scripturis sacris loci sunt, in
quibus manus pro instrumento operum usurpantur:
sicut in Genesi, Exodo, libris Regum, in Job, in Psal-
mis, in Proverbiis, in Cantico, in Isaia, in Threnis:
de quibus hic & capitula & versus indicare necesse
non est, cum ad manum esse possint bibliorum con-
cordantiæ: huc etiam S. Ambrosius, Hilarius, Au- De Virgil. 3.
gustinus, Gregorius, Arnoldus inclinant, per manus In Psal. 128.
operationem ipsam intelligi. S. Gregorius præser- Epist. 19. In 1. Reg. 16.
tim illic ubi dicitur: *Sicut oculi ancillæ in manibus* In Ps. 103.
dominorum suorum, vult intelligi peccatorum opera. Ps. 122.
Supra illud Lucæ: *nemo mittens manum ad ara-* Luc. 9.
trum: commentatur Origenes hæc opera cum labore
acta signari: vicissim super illud Exodi, ubi habetur,
quod comedebant agnum cum festinatione, tenentes Exod. 12.
baculum in manibus, Hesychius commentatur ju- In Iud. hom. 9.
stitiam hic intelligendam esse, quæ in operibus con-
servanda sit. Item de militibus illis, qui cava manu
haustam lambebant aquam, prout liber Judicum Iud. cap. 7.
meminit, S. Hieronymus inquit intelligendos illos In Levit. 8.
esse, qui in operatione sua perfecti sunt: Lucernæ
ardentes in manibus, de quibus in S. Luca fit men- Luc. 12.
tio, juxta mentem S. Gregorii, exempla virtutum,
& bonarum actionum subindicant. Sicut persona
illa cælestis quam Ezechiel vidisse se commemorat, Cap. 40.
quæ in manu sua funiculum lineum gerebat, juxta
eundem authorem Christum repræsentat, qui termi-
num & complementum dedit præceptis, & man-
datis suis.

Revertamur, insequendo vestigia expositionum In 1. Reg. 5.
S. Gregorii, ad statuam Idoli Dagon, quod in con-
spectu arcæ testamenti in terram concidit, mutila-
tum manibus: & dicamus, intelligi hic opera vana
paganismi, quæ in præsentia Dei stare non possunt.
De hoc quod Christus in Matthæo inquit: *Si manus* Matt. c. 18.
tua scandalizat te, abscinde eam, & projice abs te,
concludit S. Bernardus, operationes damnabiles, & Serm. de An-
sceleratas relinquendas esse. Per illud Ezechielis, gelis.
quo se dixit manu quadam apprehensum esse, S. Hie-
ronymus inquit, intelligendum esse eum, qui se ope-
rationi cuidam dederit. Supra textum illum pigri,
toties jam memoratum, quod videlicet *manum sub*
ascella ponat, nec ad os suum applicet eam: S. Gre-
gorius commentatur, dicendo: *Manum ponit super* 12. Moral. 21.
os suum, qui virtute boni operis culpas tegit incautæ & 21. Moral.
locutionis. Ad eximiam illam sententiam Davidicam, 10. & 53. mor.
anima mea in manibus meis semper, qui non minus 1. & 25. mor.
& in Job habetur, idem Pontifex, adjungit sinceri- 3.
tatem cordis, ejusdemque concordantiam cum ver-
bis, significari.

Supra id quod proverbia ajunt: *manus in manu:* Cap. 11.
idem Author ait, indicari hic cessationem ab opere.
Manus item plena (de qua in libro Levitici) juxta Cap. 2.
eundem, manum illam denotat, quæ in operando
benedictiones seminat. Scribunt S. Hilarius, & Ori- In Matth.
genes supra gestum illum Pilati, quo manus suas la- Can. 33.
vit, opera gentium per Christum Redemptorem la- In Levit.
vanda & purganda esse. hom. 4.

In textu illo Geneseos: *omnes pisces maris dedi* Cap. 9. v. 2.
manui vestræ, & in Josuæ: *Ecce dedi in manus tuas* Iosue. c. 6.
Jericho: Clemens Alexandrinus omnem possessionis
actionem intelligit. Nova rursum acutissimi viri Adhort. ad
Tertulliani fit meditatio supra manum Moseos, quæ Gent.
in sinum mittebatur, & abscondebatur, & ait: hic De Resurr.
Judæorum abscondita opera inutilia & vana intelli-
genda; cui S. Ambrosius adjungit, posse per hoc Offic. 14.
item

item Judæorum gentem accipi, cum sub altiſſima
protectione DEI orat, quæ deinceps, tanquam le-
proſa ejecta, relinquitur, donec rurſum reponatur
In Pſ. 73. munda in ſinum. Et S. Auguſtinus ait: *Manus*
quoque leproſa mortem ſignificare poteſt, munda verò
reſurrectionem. Quandoque manus ſignificationem
cordis habet: ſenſus S. Ambroſii eſt, idque exemplo
De Noe. 18. 21. Noë declarat, in hunc modum: *Noe extendens ma-*
Gen. 8. *num ad columbam, eſt dilatans cor ad ſuſcipiendum*
Spiritum Sanctum.

Gen. 21. Quod porrò Abimelech de manu Abraham ſeptem
agnas ſuſcepit, prout liber Geneſis meminit, miniſte-
rium ſpirituale Prælatorum erga inferiores, juxta
In Cant. hom. 2. mentem Origenis deſignat: manus item Jacob, quæ
laboribus fatigantur, ſicut idem liber Geneſeos ex-
Gen. 31. ponit, ſecundum Authorem jam præfatum, Coad-
jutores Chriſti Redemptoris noſtri figurant. Supra
In Regula. id quod Proverbia de muliere forti ajunt: *Manum*
In Loc. cit. *ſuam miſit ad fortia*, commentatur Baſilius, &
Beda, ſub his miniſtros & Eleemoſynarios Principum
intelligendos eſſe, ſicut & Prælatos Eccleſiæ, qui in
miſericordiæ operibus exercentur.

Cap. 24. & c. 47. In ſæpius jam memorata Geneſi de Abraham, ſi-
mul & de Jacob recenſetur, quod ſub femore manum
tenuerint: de hoc prædicti Authores ajunt, ſumen-
dam hic ſubjectionem eſſe, qua omnes Chriſto ſub-
jiciendi eſſent, quicunque ab hoc femore deſcende-
Exod 19. rent. Lex quædam Exodi eſt, quod nemo mittere
manum debeat ad ſubveniendum tranſgreſſori legis,
In Luc. 3. dum lapidandus eſſet, in quo nobis S. Ambroſius
hunc ſenſum eruit: peccatorem nullatenus in per-
verſitate ſcelerum ſuorum imitandum eſſe. Sacer tex-
21. 1. 1. 10. 9. tus hac loquendi forma nonnullibi utitur: *Locutus eſt*
In Malach. 1. *Dominus in manu Prophetæ*: ſicut Iſaia, Aggæo,
Malachia; in Exodo quoque & Levitico ſic habe-
tur: *In manu Moyſis*: in hoc, ait S. Hieronymus,
exprimi, quod divina Sapientia horum Prophetarum
opera, & miniſterio utatur, in quo & Prophetia ipſa
comprehendi poterit.

De Adv. Iud. Vult Tertullianus, manus Moyſis, & aliorum
17 140 11. 13. (ſicut in Exodo, in Pſalmis, & Iſaia habetur) figu-
In Ioſ. hom. 1. rare orationem junctam operibus, prout illud in
Hieroglyphicis diffusè monſtratum eſt. Sentit Ori-
genes, manus ita compoſitas figurare Chriſtum pen-
dentem in ligno crucis. Manus item depreſſas S.
Auguſtinus, de negligentia orationis & operum ex-
10. de Civit. Dei. ponit. Vult S. Gregorius, S. Hieronymus, & Phi-
lo, manus elevatas, obſervantiam legis indicare, fi-
1. Reg. 15. demque in Chriſtum: depreſſas ſignificare incredu-
In Pſ. 140. 2. Alleg. litatem. Indicant item juxta S. Chryſoſtomum &
In Ioan. hom. 13. Bedam, mentem vel depreſſam, vel elevatam. Gre-
gorius item Nyſſenus inquit, manus graves opera fir-
In Exod. 17. ma ſolida & inconcuſſa denotare, rigorem item caſti-
De vita Moyſis in Num. gationis legalis. Rurſus idem Author unà cum Ori-
hom. 27. gene ajunt: manus Moyſis, & Aaronis deſignare
Levit. c. 4. ſcientiam legis, peritiamque interpretationis ejus,
In hunc loc. quæ ab iis magni fiunt, qui exire de Ægypto pecca-
torum deſiderant.

Præcepit Dominus Aaroni, & filiis ejus, ut vi-
tulo qui ſacrificandus eſſet, manus imponerent: quod,
citatus Author, de ſacerdotibus intelligit, qui Chri-
ſtum crucifixuri erant: aut verò peccata noſtra illi
imponenda eſſe: aut etiam caſtigationem illic carnis
figurari, frænumque continentiæ. Manus autem
ſeniorum in Iſral (de quibus Jeremias) perſecu-
tiones figurant Principum Judaiſmi adverſum Salva-
De victimis. torem. Philo item ſuper hanc victimam meditatur,
quam manus immolantium cooperit, in his profeſ-
ſionem innocentiæ conſiderans, & ſic ait: *Manus*
offert, qui offert opera.

Revertor ad manum dextram ſcandalizantem,
qualem amputari vult Redemptor noſter: hæc ma- In Levit. hom. 5.
nus, inquit Origenes, Sacerdotes admonet ad evi- In Ioſ. hom. 7.
tanda ſcandala, cum in illis minus toleranda ſint:
juxta eundem Origenem in hac manu propinqui no-
ſtri intelligendi ſunt, Patres nimirum, & matres: in
anima autem noſtra actus voluntatis. Affirmat item
S. Hieronymus manum dexteram, adjutorium In Matth. hom. 5.
eſſe amoroſi, & benevoli miniſtri, in rebus ſacris, &
divinis: ſiniſtram verò figurare par auxilium, ſed
in rebus terrenis: utramque autem, ſiquidem ſcan-
dalum intulerit, abſcindendam eſſe. Supra viſio-
nem illam magnam Ezechielis Prophetæ, animalium Cap. 1. In Ezechiel. &
volantium, de quibus ait: *Manus hominis ſub pennis* In Ezech.
eorum: S. Hieronymus, & Gregorius inquiunt, ra- hom. 3.
tionem intelligendam eſſe, quam omnium rerum
ſuſtentaculum eſſe, quam ſublevari à vilitate terrena,
ad ſublimitatem cæleſtium contemplationum opor-
tet: aut verò vitam activam repræſentat, quæ ſub-
tus contemplativam collocatur.

S. Gregorius jammemoratus per manum item 1. Reg. 14.
præſignari libertatem poſſe aſſerit, prout in libro Iob. c. 13.
Job: *Animam meam porto in manibus meis*, ſicut è
contrario, captivitatem figurare poterit, cum dicitur:
Tradidit DEUS in manum alicujus, ſicut in Joſue, 7. 3.
& Judicum libro. Vult idem S. Gregorius poſſe per
manus repræſentari conſilium, unde illud dictum eſt
de Rege Saul: *Conſulebat Dominum per manus* In 1. Reg. 14.
Abiæ Sacerdotis. Rurſum S. Gregorius immora-
tur in conſideratione monetæ illius, quam ſervus
Saul manu tenebat, *quartam videlicet partem ſtate-*
ris argenti, (prout in primo Regum reperitur) &
commentatur, figurari hic miniſterium, aut verò in-
ſpirationem Spiritus Sancti, ad actum practicum re-
ductam.

Supra ſomnium illud Regis Nabuchodonoſor, Cap. 9.
explicatum per Danielem: *Et abſciſſus eſt lapis de*
monte ſine manibus, qui percuſſit ſtatuam in pedibus
æreis, & fictilibus: S. Ambroſius refert, Chriſtum L. c.
hic ſignificari, qui ſine opera humana de utero Virgi-
nis formatus eſt. Loquendi formam, qua liber Le-
vitici utitur, dum de quadrupedum immunditia men-
tionem habet, & ſic ait: *Qui ambulat ſuper manus*: In hunc loc.
gloſſa ordinaria exponit: *Super manus ambulare, eſt*
turpis lucri cauſa alicui manus imponere.

Inter tot lamentationes Jeremiæ, quibus deſola-
tionem urbis ſuæ deplorat, videtur hoc ſolaminis lo-
co attuliſſe: *Ægypto dedimus manum, & Aſſyriis* Thren. 5.
ut ſaturaremur pane: ſupra quod gloſſa ordinaria
ſic habet: *Manum dare, eſt auxilium petere.* Ad
hoc Pſalmiſtæ: *Sic benedicam te in vita mea, & in*
nomine tuo levabo manus meas: adjungit Arnoldus, Pſ. 62.
hic victoriam verbi divini denotari, per quam hæ-
reticorum durities convincitur, & debellatur.

Manus arida à Redemptore noſtro curata, de qua
Sancti Evangeliſtæ Matthæus, Marcus, & Lucas men- 12. 3. 6.
tionem habent, in Sanctis Hilario & Ambroſio, flore- Serm. 8. in
re devotas, & abundantes conſiderationes facit: in Matth. 13. &
hac enim bonorum operum ariditatem & otioſita- Ierem. 6.
tem intelligunt, ſicut erat in Phariſæis, plus quam in
reliquo humano genere. Hæc item arida (juxta
quod præfati commentantur) in avaris interdicta, &
abbreviata deprehenditur in largiendo. Adjungit
Sanctus Hieronymus ſupra Jeremiam, dicendo: per In Marc. 3.
manus diſſolutas, illas intelligendas eſſe quæ ad re- & in Ierem. 3.
ctè operandum invalida ſunt, nec ad reſiſtendum ten-
tationibus ſat roboris habent: adjungit Richardus à
S. Victore idipſum ſignificare manus relaxatas (de
quibus liber Job) huic textui adjungendo illum Pſal- 4. de Somn.
miſtæ: *Manus habent, & non palpabunt*, dicendo: Nabuch.

Non

Non palpat, qui ſcit, quomodo in bono opere debeat exerceri, nec tamen vult fructum boni operis per experientiam. Iſaias Propheta diſſolutionem Jeruſalem pecatricis deſcribendo, inter alios errores ejus, hunc quoque retulit: *Vitam manus tuæ inveniſti, propterea non doluiſti.* Senſus admodum involutus, niſi S. Hieronymus eundem nobis declaraſſet: ait enim, quaſi manu aperta adulterium committi ab iis, qui palam hæreſes defendunt, nec de peccato ſuo erubeſcunt. Atque hi iidem ſunt, de quibus in Ezechiele locus eſt, qui manu ſua thuribula geſtant, quibus Idola adorant, dum ex omnibus adeo viribus errores ſuos tuentur. Armatæ ſunt hæreticorum manus, & arcu & ſagittis, ait idem author, ſicut in Ezechiele habetur, ad feriendos fideles, ſiquidem prævalere iis poſſint; atqui hi *arcus Gog* nuncupantur, inquit S. Hieronymus. Prout idem adhuc ſupra Eccleſiaſtem, de muliere iniqua, quod *manus* videlicet illius *vincula ſint*, deſignari dæmonis fortitudinem, & hæreticorum perſvaſiones inquit.

In Iſai.57. *In Ezech.8.39.* *Cap. 7. v. 27.*

Hæ reflexiones paucæ numero ſunt, in tanta copia & abundantia luminum & ſcripturarum, quæ hic ſupra manum copioſiſſimè adduci poſſent. Interim mi Lector, hæc pauca velim accepta habeas, quibus aliud non intendo, quàm ut tibi ſervitium qualecunque exhibeam: atque interim hic ad capitulum aliud non minus curioſum, & neceſſarium progredior, quod omni moralitate plenum eſt, de manibus adhuc & brachiis pertractans.

PROVERBIA.

QUicunque non contentus eſt profectui proprio ſolum intendere, ſed inſuper aliorum commodis ſtudens, in docendo proximo laborat, optimus ei proverbiorum (juxta mentem Stagiritæ) & prœmiorum uſus eſt, inquit Manutius: inter viviſſima enim, & maxime ſingularia teſtimonia proverbium eſt, aptum ad excitandos, & commovendos affectus. Hoc ipſum in quamplurimis locis Quintilianus conteſtatur, in libris præſertim Argumentorum. Ad quod uberrimam nobis item authoritatem ſuggerit ſententia Fabii, qui ait: *Nam hic quidem vulgo dicta, & recepta perſvaſione populari ſine uſu fuerint teſtimonia; ſunt enim quodammodo vel potentiora etiam, quod non cauſis accommodata, ſed liberis odio & gratia mentibus, ideo tantum dicta, factaque, quia aut honeſtiſſima, vel veriſſima videbantur.* Inde ut ad propoſitum meum tranſeam, inter alia mihi primum ſe Pythagorica lex illa offert, quæ ait: *Ne cujus dexteram injeceris:* quod idem eſt: ac vigilantiam in electione amicorum adhibendam eſſe. Convenit dictum hoc, cum illo Solonis: *Amicos ne cito pares, quos autem paraveris ne rejice:* & illo Biantis: *Amicos ſequere, quos non pudeat elegiſſe.*

In libris Inſtit.

In electione Amicorum vigilantia.

Pro iis, qui de præſtito beneficio, mutuam viciſſitudinem gratitudinis, & benevolentiæ expectant, illud dictum eſt: *Manus manum fricat vel ſcalpit:* Manutius inquit, conſvetam hanc fuiſſe Socratis ſententiam, quodque eam in ore ſemper verſaverit: quæ tamen prius à philoſopho & poëta Epicharmo jam dicta fuerat: *Affricat manum manus: da quiddam, & aliquid accipe:* Docemur hoc adagio, pauciſſimos eſſe in mundo, qui de obſequiis præſtitis retributionem non exigant: convenit cum illo: *Manus manum lavat.* Sic in Græcia communis loquendi modus erat: *Urbs ſervat urbem, ſervat itidem vir virum: manus manum, digitumque digitus abluit:* quod idem eſt cum illo: *Gratia gratiam parit;* & ſicut Euripides vult: *Beneficium beneficio reſpondeat.*

Beneficium mutuum.

Sicut ſupra ad potentiam Principum demonſtrandam, in tractatu proprio jam dictum fuit: *Multæ Regum aures, atque oculi:* ſic vulgatum in hoc loco proverbium ſonat: *Longæ regum manus:* quod nihilominus jam vulgo notiſſimum eſt. Sic Ovidius: *An neſcis longas Regibus eſſe manus?*

Potentia Principum.

Poterit item de principum diſſimulatione illud intelligi: ſicut de divina quoque punitione: quod quanto tardiora ſunt ſupplicia, tantò acriora erunt & magis inexorabilia. Dixit hoc in Ilyade ſua Homerus in perſona viri nomine Calcha:

Rex Deus eſt, quoties ſuccenſuit inferiori,
Quanquam enim in præſens ferventem concoquit iram,
Poſt odit tamen, usque odium dum expleverit vultus.

Itaque ſibi quisque jure merito de hoc præcavere non negligat.

Dare ultimum qualicunque rei complementum, quod vulgato Italorum noſtrorum Idiomate ſic diceretur, *dar l'ultima mano ad un fatto*, his verbis exprimitur: *ſummam manum addere.* quod idem eſt cum illo: *Summum faſtigium imponere.* Hæc proverbia primam ſui derivationem, & nomenclaturam ab iis trahunt, qui conſtruendis ædificiis vacant, aut perinde artificibus quibuscumque, qui dum ad culmen operis, aut ad ædium ſuarum ſummitatem pervenerint, his prædictis verbis ſe opus ſuum terminaſſe enunciant. Sic enimverò poſtremus hic labor, ultima manus nominatur. Sicut vernix, quâ picturæ jam conſumatæ illinuntur, ultima pictorum operatio eſt. Hinc Ovidius:

Summam manum rei imponere.

Nec tamen illa legi poterunt patienter ab ullo,
Neſciat his ſummam ſi quis abeſſe manum.

Solebat item in uſu eſſe, ut hoc ipſum ultima lima diceretur: unde verſus inſequenres ſic ajunt:

Ablatum mediis opus eſt incudibus illud:
Deficit & ſcriptis ultima lima meis.

Sic Seneca ad Lucillum: *Vino deditos delectat potatio extrema, quæ mergit, quæ ebrietati ſummam manum imponit.*

Pro eo, qui negotio cuidam nullatenus ſeſe immiſcere velit, quod Italico idiomate ſic exprimeretur (*non vi metterebbe un deto*) proverbium latinum ſic habet: *Manum non verteret: digitum non porrexerit.* Eſt autem hyperbolicum dictum, ait Manutius, nec enim quicquam tam facile, quam manum vertere. Ejusdem omnino generis eſt, quod Apulejus inquit: *Quod de me ſentiat Mezentius, manum non verterem:* Et M. Tullius: *Ne manum quidem verſuros fuiſſe.* Et in principio citati operis: *Chryſippus, & Diogenes detracta utilitate, ne digitum quidem ejus cauſa porrigendum dicebant, quod ego vehementer aſſentior.*

Non ſe immiſcere alieno negotio.

Apulei. in Apolog. Magiæ *Lib. 5. de finibus.*

Ad denotandum eum, qui vel cum nimia feſtinatione, vel cum nimia tarditate ſe ab opere quopiam abripit, nec unquam perfectionem ejusdem conſequitur, illud dictum eſt: *Manum de tabula.* De hoc Marcus Tullius: *Heus tu, manum de tabula: Magiſter adeſt citius quàm putamus.* Cui adjungit Manutius: *Videtur hac proverbiali figura, manum de tabula, admonuiſſe, ut deſiſteret à ſcribendis dicteriis.* Derivavit adagium hoc ab eximio Pictore Apelle, qui cum æmulo ſuo Protogene comparatus, eo quod (ſive verum illud eſſet, ſive cum vanitate id de ſe jactaret) promptiſſimus eſſe videbatur in opere ſuo, cum tardior eſſet Apelles, conſiderata hac tam mira diligentia dixiſſe fertur: *Neſcit*

Nimia in rebus agendis tarditas, vel celeritas.

In Epiſtola quadam.

Nimia diligentia quandoque nocua.

Pro-

Protogenes manum de tabula tollere: Per quod indicatur: diligentiam nimiam, nonnunquam sine damno non esse. Hinc ad rem Plinius ait: *Proinde si quando admonebimus, ut recedat aliquis ab opere, negociove, quod in manibus habet, videbimus illum manum de tabula tollere.* Referri hoc ad scriptores eos poterit, qui cum nimia austeritate semetipsos accusando, & reprehendendo, nec sibi ipsis unquam satisfaciunt, nec Lectoribus: nec enim minor defectus est, nimia exactitudine tabescere, quàm omninò nullam adhibuisse.

Lib. 35. c. 10.

Ex omnibus viribus laborare.

Laborare in opere quodam quantum possibilitas permittit, quod idem dicere est, ac ultimas vires impendere, his verbis exprimitur: *Manibus, pedibusque:* per manus enim industria operantis, per pedes celeritas maturantis figuratur. Sic Terentii Daccus inquit: *Ego hoc Pamphile tibi pro servitio debeo conari manibus, pedibusque.* De hac sententia Homerus contra Demosthenem scribebat: *Imo quidquid possum ego manibus, pedibusque.* Convenit dictum hoc, cum binis illis: *Omnibus nervis:* &: *velis, equisque.* Hæc diligentia in negotiis summi momenti maxime necessaria est, juxta axioma illud alterum: *Ultimis morbis, ultima remedia.* Etiam inter Italos nostros jam mos invaluit, sic loquendi: *aver fatto e di mani, & di piedi.*

In Andria.

Iliade.

Dicitur item, sed significatione omnino diversa, ab eo quod litera præfefert; *Addere manum:* ait enim Plautus idipsum dici de hominibus qui alios subsannare consveverunt, quamvis prima fronte videatur dici de iis, qui manum in negotio ad adjuvandum porrigant. Deductum autem proverbium est, juxta præmemoratum, ab iis qui cum ludificare alios intendunt, aurem eis apprehendunt, & hinc, indeque vellicant. Sunt autem verba Plauti: *Quid ais? crux, stimulorum, tritor compedum, ut me hodie versavisti, ut me in tricas conjecisti? quomodo de Persa manus mihi addita est?* Idem alibi: *Eo pacto avaræ Veneri pulchrè adii manum.* Sic in alia Scena: *Ita illis impetres, omnibus adii manum.* Hunc sensum Persius attigit:

In Persa.

Subsannare quempiam.

In Pœnulo.

In Aulularia.

Nec manus auriculas imitata est mobilis albas.

Sed professio hæc in homine morigerato, & honestè educato, indecens omninò est.

Præceptum itidem saluberrimum, & quo aliud æquè sapiens invenire facile non est, ab antiquis ad nos pervenit: *Cum Minerva manum quoque move.* Per quod intenditur: ut in omni adeo actione nostra divinam imploremus tutelam: Proverbium autem hoc à mulierculis originem desumpsit, quæ ad ordiendam telam, vel texturam suam, ante Palladis imaginem (quæ & Minerva est) consistebant, æstimantes Textricem primam eam fuisse, atque inde Patrocinium ejus invocabant, ut ad terminum suum, quod cæpissent, pro votis suis feliciter opus perducerent. Sonat item proverbium hoc: Non solum in auxilio divino sic standum esse, ut deinceps manum cingulo applicemus otiosi, sed ad opus illam extendendam esse. Volunt quidam significationem hanc de paupere Agasone initium sumpsisse: qui cum in fossam lapsus esset, Herculem precabatur, ut se inde eriperet: ad quod ei responsum venisse, siquidem id vellet, ipse quoque non minus evadendi curam ageret, & vires suas impenderet, tum Numen quoque adfuturum. Hoc totum Svidas exponit, dicendo: *Fac interim aliquid ipse, dein Deos voca.* Hujus sententiæ S. Petrus Apostolus est, dum ait: *Satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.* Hoc ipsum studet insinuare nobis doctissimus Alciatus dicendo: *Quà DEI vocant, eundum.* Quæ materia admodum vasta, & ad pulpitum sacruum necessaria est.

Opera nostra ab auxilio divino dependent.

Inspirationi divinæ cooperandum esse.

Qui facta promissione ad ipsam operis executionem sine mora progrediuntur, his verbis indicantur: *Oculata manus.* Eo quod oculis accipientium quantocyus quod promissum est manu exhibetur. In his enim vera amicitia est: & in his sententia S. Augustini verificatur: *Probatio dilectionis, exhibitio operis.* Sicut illic quoque apud Plautum mulier quædam juvenculum sibi montes aureos spondentem qui tamen promissis suis non stabat, sic alloquitur: *Semper oculatæ sunt nostræ manus, credunt quod vident.* Pari modo apud Terentium Sannius quidam ait: *Nunquam ego adeo quid possem, mallem: ut ferre in præsentia potius.* Huc allusit in Eunucho suo Cheræas: *Fac nunc, promissa ut appareant.* Aristoteles item de Pantheone vociferatur: *Frustra est illa potentia, quæ non reducitur ad actum.*

Executio operis.

In asinaria.

Si quis se negotio difficillimo intricet, ad quod ei magnis viribus, & ingenti labore opus sit, hoc dicto exprimitur: *Ambabus manibus haurire.* Allusit ad hoc Comicus Aristophanes: *Utraque manu bona dispergens publica, fugit.* Huic dicto illud Homeri affine est: *Novi equidem clypeum dextra lævaque movere.* Et Plato: *Quod dici solet nequaquam altera prendendum manu, quin magis ambabus.* Sic Aristides in vita Cimonis inquit: *Graviter gemuit Asia ab illis percussa ambabus manibus robore belli.* Denique Virgilius: *Juvenum manus emicat ardens.* Hæ vires tum potissimum in promptu sint, cum salus nostra, cum amicorum, cum parentum, cùm principum, & præcipuè animarum nostrarum agitur.

Incepta difficilia.

Aristoph. Equitibus

Iliados H.

In Sophista.

Hic loci necesse mihi erit repedare rursum, imo vero sententiam vel sensum quendam in Hieroglyphicis jam adductum corroborare. Sapientes olim cum rem quandam irreverenter, at absque respectu actam significare intenderent, his duabus vocibus id exprimebant: *Illotis manibus.* Totum hoc à Dionysiano narratur: deductum est autem de puritate sacrificulorum, prout supra retulimus: sic adjungit Hesiodus:

Res absque respectu debito peractæ.

Ne unquam manè Jovi vinum libaveris ardens,
Illotis manibus, neque divum præterea ulli.

Sic olim vetabatur, ne quis, qualiscunque demum conditionis esset, vel in flumen, vel in fontem intraret, nisi prius mundatis manibus: magnam super hoc illationem format Cajus causidicus, dicendo: *Si in foro causas dicentibus nefas, ut ita dixerim, videtur esse, nulla præfatione facta judici rem exponere, quanto magis interpretationem: inconveniens erit omissis initiis, origene non repetita, atque illotis, ut ita dixerim, manibus, protinus materiam interpretationis tractare.* Quod proverbium jure merito in eos usurpatur, qui nimia procacitate & temerario ausu, nondum de re ullatenus, quam tractaturi sunt instructi, ad actionem ipsam accedunt. Dedecet hoc virum ingenuum, & qui sanæ rationis, sani judicii est, hic non impinget.

Lib. Pandectarum Titul. de origine Iuris.

Siquidem Princeps gratiam elargiri subdito suo voluerit: aut verò si Amicus amico suo servitium præstare cum omni sinceritate, & affectione animi studuerit, his verbis significabatur: *Plena manu.* Quod vulgo jam inter idiotas quoque usum suum obtinuit, cum Italus dicat: *esser favorito a piene mani.* Unde Manutius adjungit: *ampliter, copiose, prolixe, minimeque maligne.* Sic Marcus Tullius ajebat: *Hercle alter familiaris tuus Horatius, quàm plena manu, quàm ornate nostras laudes in astra sustulit.* Sic item Seneca: *Liberaliter hodie, & plena manu faciam:* Et alibi: *At Lachesis, quæ & ipsa homini formo-*

Exhibitio servitii plena, & abundans.

In Atticum.

In declamationibus.

In Ludirco Claudii Cæsaris.

formosissimo faverit, fecit illud plena manu, & Neroni multos annos donat. Hic igitur & Princeps actum liberalitatis & munificentiæ exercet: & amicus vices vere diligentis & sinceri amici adimplet.

Manum admoventi fortuna est imploranda. Convenit cum illo superiori: *Cum Minerva manum moveo.* Cursor dolens pede, ad metam suam non perveniet: *Dii quoque facientes adjuvant:* ajebat Bias. Plutarchus meminit, usum olim apud Lacedæmonios viguisse, ut statuas Numinum suorum, atque adeo ipsius Deæ Veneris, quæ tamen mater effœminatorum est, armatas nihilominus repræsentarent, tenendo hastam: ut per hoc indicarent, nobis quoque manum semper exercitatam observandam, & in operatione continua standum esse: unde proverbium illud resultavit: *Manum admoventi sunt invocanda Numina.* Hinc Æschylus apud Stobeum: *Huic qui laborat Numen adesse solet.* In eandem sententiam ait Pindarus: *Ad summum virtutis apicem pervenerunt, qui gustârunt labores, non sine DEI fortuna.* Æschylus iterum alibi: *plurimo jam tempore à Diis optaveram, hæc ut dextera conficerent mihi: at ubi vigilas ipse, Dii quoque admovent manum.* Hæc è Svida. Respondit Hercules villico illi, qui in lutum una cum equo & curru delapsus fuerat, & opem interim ejus implorabat, respondit inquam hoc Numen: *Manum rotæ admove, & stimula boves, ita DEUM invoca.* Vastissima hujus rei argumenta in Scripturis Sacris occurrunt.

Adjutorio divino cooperandum esse. — *Æschylus.* — *In Persis.* — *Suidas.*

Auxilium reciprocum quod alter alteri vicissim debemus, his verbis figuratur: *Multæ manus onus levius reddunt.* Non est enim, unde alibi tam conspicue mutua charitas, & fraterna benevolentia emineat. *Alter alterius onera portate:* Ecclesia mater nostra per Apostolicum os Pauli nobis inclamat. Huc item pertinet vulgatum axioma: *Homo homini DEUS.* Si negotia qualiacunque plurimum conjunctis & unitis viribus pertractata fuerint, expeditiorem utique eventum, & promptius complementum adipiscentur. Princeps Ministrorum suorum ope indiget, hi rursum substitutorum suorum. Derivat autem proverbium ab eo, quod grave onus sublevare in humeros nostros nequeamus, sine adjumento aliorum. Hinc Hesiodus: *Plus potest plurimum industria.* Et Homerus in Iliade: *Adsitis Comites: multorum industria namque plus pollet, quàm paucorum.* Quod Euripides quoque confirmat: *Vir unus autem*, inquit, *nemo cuncta despicit.* Et alibi: *Invalida pugna est unica tantum manus.* Ejusdem sententiæ illud alterum proverbium est: *Unus vir, nullus vir.* Confirmat hoc Spiritus Sanctus: *Væ soli, quia cum ceciderit non habet sublevantem se. Et si dormierint duo, fovebuntur mutuo &c. Funiculus triplex difficile rumpitur.* Vidit altissimus male hominem solum degere, atque idcircò dixit. Faciamus adjutorium simile sibi.

Vicissitudo adjutorii. — *Hesiod. lit. H.* — *In Phœnissis.* — *In Heracl.* — *Eccle.*

In eos qui turpis otio delitescunt, & immerguntur illud dictum est: *Manum habere sub pallio.* Dicit hic Quintilianus: *Damnandi sunt illi, qui inter agendum, semper manum, quod ajunt, habent sub pallio; quapropter multum falli mihi videntur qui solos Atticos credunt, tenues, & lucidos significantes: sed quadam eloquentiæ frugalitate contentos, ac semper manum intra pallium continentes.* Hoc adagium ob orationibus langvidis & enervibus ortum est; qui timidi, & insipidi, nec unam quidem periodum correspondentem gestui suo adimplent, sed subtus penulam, vel pallium manum abdunt. Hinc Æschinus in hoc genere dixit: *Itaque quod nunc omnes ex more facimus, ut intra dicendum manum extra pallium habemus, tum temporis confidentiæ tribuebatur, ac verebantur id facere.* In Salamina simulacrum quoddam Solonis cernebatur, in tali constitutione & habitu compositum.

Otium. — *lib. 4.* — Oratores langvidi.

Huic proverbio rursum aliud correspondet: *Manum in sinu habere.* Significatio ejusdem nihilominus ab illo altero diversa est: indicat enim tenaces, & lentos in tribuendo. Sensus hic Theocriti est, qui ait:

> - - - - *lucrique cupidine victus*
> *In sinu unusquisque manus habet, illud & unum*
> *Spectat, qua ratione sibi aucta pecunia crescat.*

Si ergò verum est modernos mores nostros illis veterum non absimiles esse. Dicto huic majorem addit authoritatem Scævola, ubi inquit: *In sinu meo habui: pro eo quod est in potestate mea clam habui.* Sed curiosus Lector, unius alteriusque materiæ fusiores tractatus, vel copiosiorem messem alibi inventurus est.

Avari. — *Theocrit. in Chor.* — *Scævola titulo de Probationibus.*

Porrò cum actio quædam barbarica, tyrannica, & crudelis exprimenda esset, hoc dictum usurpabatur: *Lemnia manu.* Fingunt enim Poëtæ in Lemno Insula habitare cum cyclopibus suis Vulcanum, qui Jovi fulgura laborent, & tonitrua, omnemque apparatum armorum ad mortalium genus castigandum: de hac Insula enim non prodibant nisi instrumenta, vel saltem symbola severitatis, & rigoris: atque his formis opera tyrannica designantur: unde Sophocles: *Tyrannum esse pium*, inquit, *difficile est:* Plutarchus item affirmat: *Tyrannis est genitrix injuriæ.*

Opera tyrannica. — *De fortuna Alexandri.*

De male proportionata membrorum compositione, quæ plerumque in pauperibus cernitur, Hesiodus dum in descriptione paupertatis esset, in proverbio dicebat: *Macilenta manu, brevem pedem.* Angusta & sicca manus pauperum est: sed eorum pedes, ad tolerantiam malorum assveti, facile intumescunt, & incrassescunt, unde pingves videri possint, & obesi: hinc item fit, quod sæpius ungve fricantur, & dilacerantur. Supracitatus inde inquit: *Gracili autem manu pingvem pedem premas:* versus sic sonant:

> *Ne te deprêndant inopem mala tempora brumæ,*
> *Atque pedem premere incipiat manus arida pingvem.*

Homini autem prudenti & provido diligenter huic oppressioni obsistendum est: qui enim obviare malo non novit, obsidione deplorabili cingetur, & quandoque ipsam mortem incurret. Sic Spiritus Sanctus nos docet: *Venit tanquam vir armatus egestas.*

Paupertas. — *Prov. 6.*

Bilingvis homo, & inconstans, & adulator, & mendax, tantopere Spiritui Sancto abominabilis (juxta illud: *Vir duplex animo, inconstans in omnibus viis suis*) quem David se à mensa sua removisse inquit: *Vir duplici corde: cum hoc non edebam:* hoc proverbio insinuatur: *Altera manus fert aquam, altera ignem.* Atque hi sunt, de quibus David: *Molliti sunt sermones ejus supra oleum, & ipsi sunt jacula:* aquam simul, & focum in manibus gestant. Cui illud confine est: *Altera manu fert lapidem, altera panem ostentat.* Plutarchus de femina quadam perditæ honestatis, quæ mores, de quibus supra, præseferebat, sic loquitur: *Altera quidem gestabat dolosa manu, altera verò ignem.* Verum nihilominus est, quod idem Plutarchus ait: *mentiri servile est vitium cunctis mortalibus detestandum:* Cui Homerus suffragatur: *Mendacium*, inquit, *semper infelix est.* Enimverò qui sanæ mentis est, non immeritò verecundetur hac larvata facie incedere.

Homo fallax. — *Iac. 1. v. 8.* — *De educandis liberis.* — *Odyssæa. 9.*

Red-

Vicissitudo rerum.

Redditus, aut aliæ res vicissitudinariæ, quæ de persona in personam transeant, his verbis declarantur: *Per manus tradere.* Talis erat racemus ille uvæ, qui quondam à Patribus eremi de manu in manum transibat, donec ad primum suum Datorem reverteretur, unde & titulum *uva volantis* adeptus est. Intelligitur hoc de rebus, quæ per successionem ad nos transituræ sunt. Julius Cæsar ait: *Quidam ante portam Gallus per manus sibi, ac picis traditas glebas, in ignem è regione turris projiciebat.* Sic item Livius: *Etiamsi nobis cum urbe simul positæ traditæque per manus religiones nullæ essent.* Sic Marcus Tullius: *Nam ut Cajus Julius omnibus à senatu eximiis, ac novis rebus ornatus, per manus hanc provinciam tradat ei, cui minime vos velitis.* Plautus item de Epistola quadam loquens, sic ait: *E manibus tradidit ipse mihi in manus.* Dicere item solemus: *Tales literæ, vel talis disciplina, tale commodum in manus meas pervenit:* Sic illud quoque in usu est: *de manu, in manum.* Hinc M. Tullius: *Totum denique hominem tibi trado de manu ut ajunt in manum tuam istam, victoriâ & fide præstantem.*

De bello gallico. 7.

Ab urbe condita 5.

In Orat. de Prov. Consularibus.

Epist. fam. 7.

Res quæ acquisitu difficilis sit, & quæ ad consecutionem sui labore multo indigeat, his verbis exprimebatur: *Non una manu capere.* Sic enim consvetudo nostra est, etiam ipsius naturæ documento instruimur, siquidem manus una ad sublevandum onus quoddam sat valida non sit, alteram quoque in subsidium applicare. Adagium hoc corroborat Plato, dum ait: *Vides enim verè dici bestiam hanc esse variam, neque, quod dici solet, una manu capiendam.* Deducitur proverbium ab eo, quod tam facili fuga se feræ bestiæ de capientium manu eripiant: unde mos est, ambabus eas manibus teneri. Curiosa historia est, quam Ælianus de Cynegyro Atheniense memorat, qui videns navim suam ab hoste rapi, eam dextra tenuit: cum hæc ei amputata esset, sinistram applicuit, denique & hac mutilata, dentibus infixis eam mordicus servavit, donec amputato capite, vitam una cum navi amisit. Sic nobis quoque consultum esset, navem salutis nostræ etiam cum dispendio vitæ tueri.

In Sophista.

lib. 4. var. Hist.

Furtum.

Apud veteres sapientes usque adeo furtum abominabile erat, ut summæ injuriæ ducerent palam nomine furis nuncupatum fuisse. Unde si quempiam manu promptum vidissent, hanc dexteritatem levandi quippiam, *manuari*, dicebant: sicut de libidinosis dicitur: *Lesbiari:* quod de Lesbia meretrice sumptum est. Qui divinationi se ingerebant: *vaticinari* dicebantur & horum similia. In eadem significatione erat: *Manticulari.* Atque hic modus loquendi, juxta Nonium, Laborio familiaris erat: vulgus item sic per jocum loqui solitum erat. Adjungit Manutius: *Quoniam furandi verbum nimis odiosum, mitiori verbo dicunt: digistavit, si quid furto sublatum volunt intelligi, ut effugiant actionem injuriarum.* Super hæc authoritatem præmemorati Laborii citat, qui in persona hujuscemodi deceptorum loquens, sic habet: *Quid ais? appellas me furem? Nequaquam, sed manuatorem.* Vitium hoc semper detestabile est, quamvis res furtiva modici admodum momenti sit: *Nihil enim est turpius ingenuo, nihilominus libero dignum, quàm in conventu maximo cogi à magistratu furtum reddere,* inquit Tullius.

4. Action. contra Verrem.

Actio manifesta.

Actio, quæ ulteriori probatione non indiget, sed per semetipsam manifesta, & clara est, his verbis exprimitur: *Oculis ac manibus.* Quo dici volumus, nil superesse, quàm ut res oculis cernatur, & manu palpetur. Sic Marcus Tullius inquit: *Cum manifesto venenum deprehendisset, quod vir matris oppianicus ei paravisset; & res non conjectura, sed oculis, ac manibus teneretur, neque in causa ulla dubitatio posset esse accusavit.* Oculis magis creditur, quàm auribus. Quidam porro adeo excordes sunt, ut nisi manibus contrectent, non credant. Siquidem ii, qui sine diligenti examine actiones suas pertractant his præceptis inhærere vellent, non tam leviter de incognitis judicium præceps formarent, nec quavis mendaci suppositione, aut relatione sinistra in transversum raperentur: sed verissimum est, quod Aristoteles inquit: *Amor & odium, & proprium commodum faciunt sæpe judicem agnoscere veritatem.*

Pro Cluentio.

Rhet. lib. 1.

Contra illos, qui eo quod statui suo decorum & honestum est, contenti esse nequeunt, hoc proverbium dicitur: *Da panem, & pugnum.* Sic Eustatius inquit:

Contentum esse sorte sua.

Porrige, si possis, panem, ac obsonia, pugnos.

Ubi insinuatur, quemque contentum esse oportere, & sorte & statu suo, in quem Deus eum, & natura magna mater nostra collocavit. Felicitatem hanc inter alios commendavit Commendator Testius detestans luxum aulicum sequenti versu:

Poesia.

Beato e quei, che in liberta sicura,
Pouero, ma contento i giorni mena,
E che furor di speranza, e fuor di pena
Pompe non cerca e dignita non cura.
Pago di se medemo, e di sua sorte
Ei di nimica man non teme offesa,
Senza che armate schiere in sua difesa
Stian de l'Albergo a custodir le porte.

Natura suapte se offert ducem ad honestum capessendum, ajebat Plautus. Et M. Tullius: *Natura duce errare nullo modo possumus.* Sequamur dictamen hoc.

Da mihi hominem quantum voles summi ingenii, summarum naturæ dotum, si manum operi non applicet, quidquid perorare, aut docere contenderit, frustraneum erit: rationes ejus tanquam chymericæ, & explosione dignæ judicabuntur. Ipso enim opere, quod verbo approbare nitimur, consolidandum est: hoc universum sequenti proverbio exprimitur: *Manu ignavus, mente præsens.* Ut quid crepitantibus buccis exhortamur alios ut arma arripiant si nos ipsi ingruente periculo, manum nostram in sinu fovemus? Proverbium autem hoc originem suam Timocreonti Rhodio debet, qui ait: *Mens præsens, sed adest consilium manibus.* Sic Ephestio Grammaticus inquit: *Prudentia & ingenium, nisi manus famulatrices sortiantur, inutiliter satagunt. Contra robur ingenii, & moderatricis prudentiæ expers amens fertur, omnia confundens.* Actio ludicra, vel scenica est, Agamemnonem voce præseferre, moribus Thersistem esse. Hanc veritatem ut veteres figurarent, Mercurium depingebant ætate juvenem, & ad latus ejus hominem ætate jam canescentem. Sic ajebat Vellejus Paterculus: *Consilii Dux, miles manu & dictis.* Sic Pacatus in Theodosio summæ laudi attribuebat: *Quod dux esset consilio, miles exemplo.* Et sic Halicarnasseus de Fauno Rege Aborigenum meminit, quod fuerit: *Vir pariter impiger, & cordatus.* Argumentum jam alibi fusè tractatum.

Timocreon Rhodius.

Si quis forte per malitiam quandam, dum se surdum fingit, aut loquentem non capere, aliud omnino ad interrogata responderit, quàm interrogatio requirat, hoc proverbio exprimitur: *Manum peteris, & pedem porrigis:* quod nostro quoque vulgari sermone dicitur: *Non vi esser sordo peggiore di quello che non vuol intendere.* Hoc adagium Sanctus Hieronymus usurpavit, scribendo ad Ruffinum.

Ignorantia affectata.

Hæc ignorantia inter illas eſt, quæ craſſæ dicuntur, & ſupinæ: quæ deteſtationem ſuam habet in ſacris literis, æquè ac à ſapientibus viris; quæ etiam conſummatæ malitiæ opinionem habet. Hi de illa hominum ſtirpe ſunt, de quibus ſapientia increata inquit: *Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum; ponitis tenebras lucem, & lucem tenebras.* *Iſa. 5.*

Res claræ & evidentes. De re clara & evidenti (de qua ſupra) illud uſurpatur: *pugno tenere.* Nec enim facile dilabitur, quod pugno ſtringitur. Hoc adagium à Platone adinventum fuit, contra eos, qui ſecundas intentiones negabant, revelantes ſe ſenſibus noſtris: nil credendo, nec admittendo niſi res materiales, & corporeas. Sic Diogenes ajebat: *Videre cyathos & menſas: cyatheitates autem, & menſeitates non videre.* Nihilominus hic Cynicus hic in præſenti loco, hallucinatus eſt, ad effectus mentem non applicans, qui de calicibus & menſis proveniebant: hinc etiam Plato dignum perſona ſua reſponſum dedit: *Oculos quibus cyathi, & menſæ videnter habes, mentem qua cyatheitates, & menſeitates cernuntur non habes.* Argutiſſimo ſale, non nego. Hujuſcemodi homines, tardo ingenio hebetes ad ſcholas ſuas Plato non admittebat, unde Manutius adjungit: *Verius enim ſunt, quæ non videntur, quàm quæ videntur: & certius ea ſcimus, quæ ratione colligimus, quàm quæ manibus contrectamus. Senſuum enim judicium fallax eſt.*

Situs loci compendioſus, vel temporis intervallum breve, hoc dicto declaratur: *Inter manum, & mentum:* inter utrumque enim diſtantia penè nulla eſt: hoc nihilominus illuc reſpicit, cum manus ſcyphum ori propinat. Confrontatur proverbium hoc cum illo altero: *Inter os, & offam.* Illic vero ubi ratio cibi & potus habetur, quamvis inter manum & mentum breve ſpatium intercedat, inter rationem nihilominus & ſenſum ſpacioſiſſimum intercurrit, hic enim ab illa ad ebrietatem usque elongari poterit: unde conſultius eſt inter manum potius & mentum ſive labra magnum intervallum eſſe, quàm inter rationem & ſenſum. *Ebrietas cor mutare & mentem alienare ſolet.* Sententia S. Gregorii eſt. *In 1. Reg.*

Porro ad arbitrium proprium operari, & paſſionis ductum ſequi, cum hoc eleganti dicto exprimebatur: *Lex in manibus.* Quod etiam vulgò ſic dicitur: *Farſi la legge a ſuo modo.* Sed hoc genus violentiæ non niſi Tyrannis, & crudelitati proprium eſt, iis nimirum, qui omnem convenientiam, pudorem, & honeſtatem, omne decorum, & id quod potiſſimum eſt, omnem conſcientiam exuerunt. Sic Æſchynes contra Timarchum ajebat: *His verò, qui ſequuntur oligarchiam, & apud quos inæqualis eſt Reipub. adminiſtratio, cavendi ſunt: Qui lege, quæ eſt in manibus ſita, civitatis ſtatum labefactant.* Ejuſdem generis loquendi modum Polybius ſequitur, dicendo: Ex hoſtibus, *quoſcunque deviciſſet, aliquando alios violenta manu perimebat, eos vero, qui vivi capti ad eum adducebantur, beſtiis objiciebat:* loquitur autem de tyranno quodam, qui ſe ſubditum fecerat, & arbitrum, vademque propriæ ſuæ voluntatis. Introducit in ſcenam Plautus ſervum quempiam, qui alteri item ſervo minas intentans, *minatur ſe manu litem acturum:* quo id ſignificatur, negotium totum judicio pugnorum ſubjectum iri. Ubi nullus ordo eſt, nec imperium, aut ſubmiſſio, ibi nil proſperum eſt, nec eventus ſecundus ſperari debet. Unde S. Bernardus inquit: *Affectus reprimendus eſt, quem omnino extingvere non poſſumus.*

Legem ſibi pro libitu ſuo formare. *Æſchynes.* *Hiſt. lib. 1.* *De triplici gen. cogn. noſtra.*

In omni adeo loco, in omni tempore modus in agendo obſervandus eſt. Nec in ulla re præcipiti conſilio procedendum; nec tamen ex altero latere nimiâ morâ, occaſio rerum negligenda; omne hoc ſequenti proverbio indicatur: *Manu ſerendum, non ſacco.* Qui enim ſeminat, ſiquidem manticam integram, in ſulcum unum evacuaverit, omneque granum illuc diſperſerit, operam perdet, nec unquam ſperatos fructus obtinebit: ſed qui rariori manu, prout decet, diſpartitus fuerit, quod ſeminandum eſt, jucunda meſſe exhilarabitur. Modus in rebus.

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,

ajebat in poëticis ſuis Author, qui poëticam docuit. Admirabilis mihi in hunc locum ſententia Gellii videtur, dum ait: *In omnibus adhibendus eſt modus neceſſarius: nam & gratia, ſi nimia eſt, & immodica, ita & mores ſi multi, ac varii, & verba ſi perpetua, & infinita, & obtundentia, & fames ſi magna, & inquieta, & invidioſa ſit, nec laudabilia nec utilia ſunt.* *Horatius l. 4.*

Non tentanda quæ impoſſibilia ſunt. Tentare rem quampiam, cujus conſecutio poſſibilis non ſit: aut verò comminari hominem, cui damnum nullum inferre poſſis, hoc proverbio exprimitur: *Da lapidi volam.* Quod à pueris ſumptum eſt, qui cum viderint aviculam ſibi vicinam, aut aliud quodvis animalculum fugitivum, continuò lapidem levant, ad jaciendam, & capiendam prædam: ſed miſeris jactura inutilis eſt, fugit enim, & avolat præda. Prudentis igitur viri eſt ab utroque abſtinere, ne infantium imitator ſit. Nec minandum ei cui damnum inferri nequit.

Violenta extorſio. Adoriri hominem violenta manu, cum extorſione tyrannica, hoc dicto exprimebatur: *Manus Briaræi injuriæ.* Finxerunt poëtæ Briaræum fortiſſimum crudeliſſimumque gigantem fuiſſe, centum brachiis totidemque manibus; unde difficillimum eſt de hujuſcemodi extorſionibus, & ligamentis ſe expedire. Hinc ad docendam bonitatem, & providentiam alterum proverbium eſt: *Eſto Argus & non Briaræus.* Hæc barbaries enim Caligulas, & Commodos decet: provida ſagacitas autem Trajanos, & Auguſtos: unde ſicut illa prior deteſtabilis eſt, ſic illa poſterior omni acceptione digna.

In profeſſione ſua perfecti. His qui in arte quadam vel profeſſione perfectionem ſuam conſecuti fuerant, proverbium hoc dicebatur: *Manum ferulæ ſubduximus.* Quod à pueris deſumptum eſt, qui tamdiu virgis ſubjecti, quamdiu Scholis frequentandis aſſidui ſunt; ſed cùm illas jamjam evaſerunt, in literis exculti, ferulæ quoque ſubtrahuntur, præſertim ei caſtigationi, quâ plagæ manibus infliguntur, quos Itali vulgò *Spara mani*, nuncupant: quod tantundem eſt, ac illud, ex Ephœbis tranſiiſſe ad virilitatem. Videtur Apoſtolus Paulus ad hoc alluſiſſe dum ait: *Cùm eſſem parvulus, loquebar ut parvulus, ſapiebam ut parvulus, quando autem factus ſum vir, evacuavi quæ erant parvuli.* Proficuum omnino, & maximi emolumenti eſt, omnibus quotquot in orbe ſunt, taliter conſtitutum eſſe, ut libere in omni negotio, in quavis occaſione præfatis verbis uti poſſit. *1. Cor. 13.*

Res arduæ cum ſecuritate boni eventus cœptæ. *Manum prudens in flammam mitto:* de eo dicitur, qui quamvis ardua cœperit, non habet nihilominus quod metuat, ſe inde feliciter exiturum. Adagium à Cajo Mutio Scævola derivatur, qui in conſpectu Porſenæ Regis manum foco amburendam injecit, dicendo: trecentos ſui ſimiles ſupereſſe, qui idem conjuraverint: prout Author Livius eſt. Quæ res poſtea à Marco Tullio feliciter in proverbium tranſumpta eſt. Conſummatio prudentiæ eſt, ſemetipſum ſemper menſurare poſſe. *Et quæ longè ſunt, & quæ propè ſunt, conſiderare oportet*, inquit Euripides. In hac forma Novatum ſuum educari voluit Seneca, ait

ait enim: *Totum inspice mentis tuæ adytum: etiamsi nihil facti potes scire.* Quod argumentum jam alibi tractatum est.

Desiderium habendi. Ætholi populi erant aut veraciter depauperati, aut verò id fingentes: semper iis manus apertæ erant, & extentæ ad accipiendum. Hinc veteres dum hominem avidum, & semper ad possessiones acquirendas sitibundum demonstrare vellent, hoc adagio utebantur: *Manus in Ætholis habet.* Summa inconstantia, & inquietudo, quæ in cor humanum cadere possit, à nefando illo habendi desiderio radicem primam trahit. Memini me deplorabile illud vitium, hoc Odæ alioquin sat longæ principio descripsisse:

Ne di Lucullo a mensa
Ove su tazza d'or spumi il falerno
La sete spegnera Tantalo infido?
Ne la dove dispensa
Bionte le arene il Gange, unqua in eterno
L' ombra di Crasso scioglier a dal lido?
La ve di fame han grido,
O in adusto terreno, o pure in molle
Di fulgido tesor splendor le zolle.

Herodotus ap. Stobeum. Ibid. In summa: *Avarus nemo bonus, nec Rex, nec liber esse potest:* ait Herodotus: & Demetrius: *Avaritia omnis improbitatis est Metropolis.* Denique, Amicissime Lector, si ego quoque tibi de avara manu in præsenti capitulo, minus suggessisse videbor, quàm intelligentia tua desideraverit, compatere insufficientiæ meæ, nec enim de studiorum meorum paupere penu mihi major superest cognitio: Transeo hinc ad

HISTORIAS, RITUS, OBSERVATIONES, ET CONSVETUDINES.

RITU olim tam superstitioso, quam inhumano ad demonstrandam mentis angustiam, & dolorem internum, illud in usu positum fuit, ut forinsecus quoque sibi brachia contunderent, imò verò conscinderent, & dilacerarent. Sic pseudopropheta ille Baldad in libro Job ait: *Devoret pulchritudinem cutis ejus, consumat brachia illius primogenita mors.* Ita Statius refert inveteratam hanc consvetudinem fuisse mulierum, tam Græcarum, quàm Latinarum. Propter quod in obitu viri cujusdam Pileti sic loquitur: (Cap. 18. — Lib. 5. Sylva. 6.)

Quo Domini clamante, sono non sævius atros
Nigrasset planctu Genitrix tibi sæva lacertos,
Non Pater.

In Epod. Discipulum. Sic certus quidam Dinamius ait: *Plus lugent, qui plus diligunt: & dum auxilium præstare nequeunt pugnis pectus, & brachia tundunt.* Hic item mos in Palæstina universa, & inter Idumæos invaluerat; hinc sibi sacerdotes non solum prophani, se sacri quoque, ut iram Altissimi placarent, cultris, & stylis ferreis lancinabant, pungebant, & lacerabant brachia. Unde in tertio Regum dicitur: *Incidebant se juxta ritum suum cultris, & lanceolis, donec perfunderentur sangvine.* Non absimilis consvetudo Corybantum fuit, in festivitatibus Deæ Cybeles: dum ante currum à jumentis tractum ambularent: supra quem petra ingens erat & acuta: cujus figuram videre licet apud Cattarum, prout Martianus docet, & Svidas. De fæmina quadam sacrificante inquit Tybullus: (Cap. 18. — Tybullus.)

Ipsa bipenne suos cedit violenta lacertos,
Sangvineque effuso spargit inepta Deam.

Hanc veritatem Prudentius in hymno S. Romani authoritate sua corroborat, dicendo:

Sunt sacra, quando vos ipsi exciditis,
Votivus & cum membra detruncat dolor.
Cultrum in lacertos erexit phanaticus,
Sectisque matrem brachiis placat Deam.

Copiosissimus in hoc genere P. Sanchez est, prout vir doctissimus Pintus refert. Sed hæc cruenta, & barbarica sacrificia Deus noster non ambit; potius hortatur per psalmistam: *Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua.* (Spicileg. Sacrum. Tract. 1. c. 34. num. 9.)

Non ejusdem mensuræ brachia apud omnes sunt: sed sicut Anatomia docet, ii, quibus brachia oblonga sunt, ad genua ipsa pertingentia, fortes plerumque, & audaces sunt. De Rege Assuero Historiographi pene omnes confirmant, eum dexteram visibiliter longiorem sinistrâ habuisse. Idem meminit de Thrace quodam nomine Studioso Plinius, qui in Ludis Cæsareis id palam dedit. Observatum fuit in Gregorio Castriotto, aut invictissimo Scanderbecco, quod in brachio suo effigiem gesserit acinacis, unde hoc ipsum tam valenter rotavit, tam ferociter hoc brachio amputavit. Fortissimus brachio erat vir generosissimus David, propter quod in funda & lapide tam valorosè frontem Gigantis monstruosi Goliath cecidit: qui etiam de semetipso fatetur: *Veniebat leo, & arripiebam mentum, & suffocabam eos.* Huic par erat Lysimachus qui violenta manu vivo leoni lingvam è faucibus evulsit. Sic Milo Crotoniates, siquidem pugno suo pomum tenuisset, aut rem aliam, non erat qui illam ei è manu tolleret: idem vir bovem pugno mactabat. Nota est fortitudo Samsonis, & similium: ut non memorem Nemrodum, Titormum, Polydamantem, Starcaterum, & hujuscemodi alios. Paulus Diaconus de Cuniberto Rege Longobardorum recenset, quod ambabus manibus & brachiis duo ponderosissima animalia levârit, quæ alius nemo ne de terra quidem movere potuisset. (Lib. 11. c. 14. — Fortes brachiis. — 1. Reg. 17. — Curtius offic. na histo-rica Astolfi. — Hist. Longobard. lib. 5. c. 40.)

Ut vero de brachio ad manus descendamus, mysticus se mihi sensus inprimis offert: manus videlicet Principis, minister ejus dicitur: hæc enim præcipuum capiti & corpori adjumentum ministrat; cibat enim illud, & vestit, & omne opus pro utilitate illius perficit: Hæc manus item à corde indivisibilis est. Sic Principum ministri in visceribus dilectionis sunt. Idcirco etiam infelix Ponti Incola, Helenam sic loquentem in Epistola sua ad Paridem introducit: (Ministri principum ejusdem manus sunt.)

Sic meus hinc vir abest, ut me custodiat absens.
An nescis longas Regibus esse manus?

Claudianus item commendando Patrem Stiliconis, sic ajebat: (De laudibus Stiliconis.)

- - - Cujus pro ducere famam
Si nihil egisset clarum, nec fida Valenti
Dextera duxisset rutilantes crinibus alas,
Sufficeret natus Stilico.

Martialis item per jocum Matronæ cujusdam catellum, dextram illius appellat: (lib. 11. Epigr. 70.)

Lydia dicebat Dominæ fidissima dextra,
Qui non Erygones mallet habere canem.

Sublevavit se consimili argumento, sed multò sublimius S. Paulinus, dum ait: *Ut simus dextra ejusdem, qui totus dextera est, non habentes in actibus nostris sinistram, ut ad dexterum ejusdem Judicis esse mereamur.* Supra Psalmum Davidicum pater Pintus hanc expositionem habet: *Impiorum dextera servit: militat iniquitati tanquam fidissima comes: & tanquam dextra dexterrima sollicita illius auxiliatrix*; felicius adjutorium divinum exponit Regius Propheta ubi ait: *Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te autem non appropinquabit. Verumtamen oculis tuis considerabis, & retributionem* (In Ep. virtutis stud. commend. — Ps. 143. — Spicileg. sacr. tract. 1. c. 37. n. 17. — Ps. 9.)

 pec-

peccatorum videbis. Ubi dextræ commemoratio fit, in promptu adjutorium est. Dicitur *à dextris*: scilicet (prout præfatus Pintus inquit) *fidelissimis custodibus, & ministris*: unde & in sensu sacro manifestè apparet, per manum dextram ministros significari.

De ministro, ad Principem transeamus: ubi illud occurrit olim æquè ac modernis temporibus usitatum fuisse, ut ubi se occasio tulerit, qui major est, manu sua silentium cæteris imperet. Dixit hoc inprimis Persius, *Satyra 4.*

Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ
Majestate manus.

Lucanus item de Julio loquens ajebat:

Componit vultum, dextraque silentia jussit.

Cap. 19. Sic Tiraquel ad librum secundum Alexandri commentatus est, ubi famosus Scriptor ille inquit: *Etiam in dextera magnam viro inesse authoritatem, majestatemque hoc argumento notari, quod tumultuantem multitudinem dextera compescimus, aut indicere silentium, pacemque manu portenta afferre significamus.* Sic Statius: *Dextera vetat pugnas.* *Lib. 1. Sil.* Inde etiam locus iste, quo in actibus Apostolicis in medio Synagogæ de Apostolo Paulo dicitur: *Surgens Paulus, & manu silentium indicens:* *Actor. 13.* Sic Pintus commentatur: *manus prædicat majestatem.* Nec sine ratione Author hic majestatem manui attribuit, alibi etenim observat, Principes quosdam arrogantes, & jactatores, manui dextræ suæ titulum omnipotentiæ & divinitatis adscripsisse. Hinc ruina Nabuchodonosor Regis prophetata fuit per Habacuc: *Tunc mutabitur Spiritus, & pertransibit, & corruet, hæc est fortitudo ejus Dei sui:* ubi Sanchez commentatur: *Dexteræ suæ robori, tanquam divino omnia tribuisse.* De hac potentia Regina Esther lamentabatur, quod nimirum barbara gens extorsionibus inauditis populum suum affligeret: *Esth. 14.* *Et nunc non sufficit, quod durissima nos opprimunt servitute, sed robur manuum suarum Idolorum potentiæ deputantes, volunt tua mutare promissa.* Hinc Statius verba Assentatoris cujusdam erga Principem suum notat: *Lib. 10. Theb. 6.*

- - *Ades mihi dextera tantum!*
Tu præses bellis, & inevitabile Numen,
Te voco, te solum superum contemptor adoro.

Ex hoc mos osculandi manus derivavit, eandemque extendendi, prout vult Alexander, qui ait: *L. C.* *Legimus quoque victrices dexteras Imperatorum ob fortia facinora milites deosculari apud Romanos patrii moris fuisse, pedes verò nunquam.* De hoc copiosus Plutarchus est in Uticense.

Signum doloris imponere capiti suo manus. Rursum alibi invenisse memini, præter id, quod diximus, in signum doloris percussionem brachiorum usurpatam fuisse, simul illud inveterata inter antiquos consvetudine viguisse, ut in angustiis capiti suo manus imponerent. Sic dum Thamar violenter oppressa, & post stuprum in plateas ejecta esset, Scriptura inquit: *2. Reg. 13.* *Impositis manibus super caput suum ibat.* Commentatur super hoc Sanchez, hunc videlicet gestum naturali signo attribuendum esse, cum & pueri idipsum consveverint. Usum hunc nihilominus ab antiquitate derivare confirmat Euripides, illic ubi Helenam introducit dolentem: *Sep. ad Theb.* *Vocem quidem, vocem Græcia resonantem edidit ululans, & super caput manus posuit: unguibusque teneras genas cruentat mortalibus plagis.* Sunt inter Authores non pauci, qui hoc de capitis percussione intelligunt: unde Æschylus: *In Ajace.* *movet circa caput manuum pugnum.* Sophocles: *In Phœnissis.* *Et ubi cædis plenam vidi domum, pulsans caput exclamavi.* Rursum Euripides: *Extollite, extollite ejulatum, & candidarum manuum ictus in caput.*

Imponere manum capiti apud Hebræos signum mortis erat, apud Christianos signum vitæ est. Ut verò compertum fiat, quantopere Christianorum ritus Altissimo acceptabiles sint, quantopere diversi à ritibus Hebræorum (qui jam rejecti, & aboliti sunt,) cùm hîc de manuum supra caput impositione tractemus, non abs re futurum arbitror, si quidem palam dedero, sub Mosaica lege manum alteri, aut sibimetipsi imponere signum mortis, & perditionis fuisse: post legem verò Christi, signum vitæ & salutis factum est. Lex erat in Levitico, ubi lapidandus quis erat, qui lapidaturi essent, manum reo imponerent, & posthæc percuterent. *Levit. 14.* His Lyranus adjungit, dixisse quemlibet ferientium: *In hunc Locum.* *malitia tua te adduxit ad mortem, non nos.*

Senes illi criminantes Susannam, prout in Daniele Propheta legimus, *Cap. 13.* *consurgentes adversus eam, posuerunt manus suas super caput ejus.* Præcipit in Deuteronomio Deus, *Cap. 17.* facto homicidio, nec invento homicida, manus victimæ, ad divinam justitiam placandam immolandæ imponi debere. In eodem Levitico dum hircus emissarius dimittendus esset, sacerdoti præcipitur, ut post improperia facta utramque capiti ejus manum imponat. Sic Giraldus in syntagmalibus suis recenset, idem usurpatum fuisse ab Ægyptiis, in solennioribus victimis, pro salute universitatis Numini immolandis. Intendentes per hoc, ut siquidem quid funesti per decursum anni accideret, idipsum in caput victimæ hujus devolveretur: posthæc per medium sectam in flumen dejiciebant: tanto stolidiores, quanto magis talibus Idolomaniis addicti. Sit nihilominus veræ religioni debitus honor suus.

Hic ritus tamen etiam tum quidem temporis, cum ritus comminatorius esset inter paganos, mitescere, & in melius degenerare cœpit: *Libertas.* Patroni enim cum mancipia sua, jucundissimo dono libertatis præmiaturi essent, in publicum productis, manus imponebant, ac sic liberos à se dimittebant; quæ cærimonia deinceps *manumissio* dicta est. *Majestas Regia.* Voluerunt præterea hunc actum Regiæ majestatis symbolum esse. Hinc Livius ait, *Decad. lib. 1.* Numam initiatum sacerdotio magno, ejusdem confirmationem à Duumviro per impositionem manuum accepisse.

Proinde nunc per universum mundum pro signo salutis, & dignitatis, & ministerii sacri, impositio manuum acceptatur. Quod totum in iis liquido apparet, quibus initatio sacrorum ordinum ab Ecclesia tribuitur; consvetudine omninò sancta, quippe quæ ab Apostolico Collegio initium suum desumpsit; primùm quidem in iis, qui numero septem ad Diaconatum Ecclesiæ præstituti erant, supra quos oratione facta manus imponebantur. Secundum S. Chrysostomum Paulus quoque & Barnabas priusquam ad ministerium Apostolatus admissi essent, per impositionem manuum Episcopi ordinati sunt; & vas illud Electionis nomen Saulis in Paulum transmutavit. Ut verò ad principium nostrum transeam: Redemptor noster à Centurione rogabatur, ut infirmo manum imponeret, & continuo eum sanum futurum. Hinc promissio ejus verificata est: *Marc. 7.* *Super ægros manus imponent, & bene habebunt.* *Marc. 16.* Sic pro lunatico illo domestici Jesum precabantur, ut ei manus imponeret, quippe qui male à dæmonio torquebatur. Ad declarandam quoque purissimam innocentiam, divina *Matth. 19.* illa bonitas manum supra pueros imponebat, signoque cælestis benedictionis suæ eosdem sanabat: unde piissima patrum matrumque consvetudo derivavit, ut ad consequendam filiorum suorum salutem, eosdem fasciis adhuc involutos ad seniores sacerdotum apportent, qui imposita manu capiti, supernam eis benedictionem implorent. Si quis vitas Sanctorum

Patrum

4. Reg. 5. Patrum evolverit, inveniet impositione manuum complures ægritudines curatas esse. In quarto Regum de Naaman Syro legimus, quod consilium Helisæi Prophetæ indignabundus susceperit, quo videlicet septena ei in Jordane flumine lotio præcipiebatur; speraverat enim Prophetam adfuturum, sibique manum impositurum, ac sic à lepra se redimendum. Actor. 8. Evolventi Apostolica Acta, & illud occurret, quod Apostoli his, qui baptismum in Samaria suscipiebant, ad obtinendum Spiritum Sanctum, manus imposuerint. Sacramentum itidem confirmationis, denominationem suam ab impositione manuum adeptum est; per manum etenim frons ungitur, & ejusdem manus tactu Christi miles stabilitur & solidatur. Actus reconliationis. Porrò manus impositio olim reconciliationis divinæ signum erat: unde de primitivæ Ecclesiæ Pœnitentiariis legimus, quod pœnitente jam absoluto, capiti ejus manus imposuerint: Glossa in cap. manu impositio. Sic in Cæremoniali Baptismi continetur. Actio hæc salutaris est, ab iis usurpata, qui benedictiones dispertiuntur.

Plura hic dicenda occurrerent, de extensione, de elevatione, & porrectione manuum; quorum rituum exteræ nationes, imo & barbaræ gentes consvetudinem tenuerunt: sed cum propositum mihi sit, cum omni brevitate lectorem erudire, quantumcunque potero, in compendium quæ dicenda sunt, redigam. Levavit sacratissimas manus suas Redemptor noster (prout S. Lucas meminit) cum in cælum ascenderet, idque in conspectu discipulorum suorum, Exod. 17. Levit. 9. divinissimæque Matris suæ, dicitur enim: *elevatis manibus, benedixit eis, & ferebatur in cælum.* Pari modo de Aarone, sicut & de Moyse habetur, quod cum oraturi essent, manus suas extollerent. Unde manifestum est hunc actum symbolum fuisse orationis. Lib. 6. de Mundo. Sic Apulejus inquit, actum hunc naturalem esse, tandemque ita concludit: *habitus orantium hic est, ut manibus extensis ad cælum precemur.* Lib. 4. Vit. Con. 28. lib. 3. c. 3. Hanc legem etiam inter paganos olim Constantinus Imperator stabilivit, ut nemini licitum esset, precari aliter; volens præterea in hujuscemodi gestu imagines suæ depingerentur. Actio naturalis est, ut si quis in periculum inciderit, manus suas extendat, & subsidium sibi à vicinia imploret. Ex theatro. lit. Manus. Recenset Prudentius de quibusdam martyribus, quod appropinquante martyrio, in formam crucifixi manus expanderint, hoc gestu significantes, quantopere de primogenito martyrum omnium sibi cælitus implorarent auxilium. Ad hoc propositum sententia quædam S. Clementis Alexandrini mihi aptissima videtur, ubi ait: *Caput & manus ad cælum extendimus, pedes excitamus, in ultima acclamatione orationis: promptitudine & alacritate spiritus assequentes essentiam, quæ appprehenditur intelligentia: & unà cum verbo corpus à terra educere conantes, erectam & elevatam animam desiderio meliore, cogimus in sancta progredi; magno animo corporis vinculum despicientes.*

Potentia. Erat proinde manuum distensio, signum potentiæ, & Imperii, signum item, quod opus quoddam felicem sortiretur progressum. Actor. 12. Sic de Herode dicitur: *Misit Rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia.* Salomon item de muliere forti inquit: *Manum suam misit ad fortia.* Humanitas. Per manum quendam apprehendere, indicium humanitatis erat, & benevolentiæ: Lib. 1. Serm. Sat. 9. sic in Horatio legimus:

Occurrit notus quidam de nomine tantum,
Arreptaque manu: quid agis, dulcissime, rerum?

Hæc actio inter nos quoque civilitatis est. Hunc morem etiam Absalom, benevolentia ficta, observavit cum iis, qui ad regale palatium accedebant, ut omnium sibi corda devinciret. Cum hac præterea actione Romani olim pacta sua, pacemque consolidabant, Fides reciproca. prout Xenophon sentit, & Julius Cæsar, & Plutarchus. Hinc M. Varro apud Callimachum In Cyroped. Lib. 6. lib. 7. de bell. Gallico Plutar. in Othone. Varro. lib. 5. cap. 3. ajebat: *Omnis veterum authoritas dexteræ manus constat virtute.* Persæ non minus, cum inter se vel conventiones, vel pacta sancienda essent, sibi invicem dextras præbebant, & incatenabant, referente idipsum Diodoro. Hunc morem quoque Hircani observabant, & Medi juxta Alexandrum.

In hac cæremonia potissimum Parthi eminuerunt, dum ante alteria sua prostrati, deos suos, tanquam fidei datæ sponsores invocabant. Numa Pompilius Manus dextera consecratur fidei. sancivit, ut dextra manus simulacro fidei sacra esset: propter quod & sacrificium illi omnino singulare instituit, volens, ut sacerdotes, vel flamines, illuc curru in arcum incurvato conducerentur: de quo memoratus Alexander mentionem habet. Ex hoc fonte est, quod Virgilius inquit: *Coëant in fœdera dextræ.* Erat item hæc elevatio dexteræ, aut ejusdem porrectio (prout hodie quoque usus obtinuit) signum datæ licentiæ ad exequendam rem quampiam. Quemadmodum de Artaxerxe legitur, quod interrogatus à Mithridate Ariobarzanis fratre, an sibi Signum permissionis datæ. Datamenem jugulare liceret, ille manu ei porrecta, omnem agendi libertatem concesserit, prout Probus In Datam. meminit. Signum præter hæc salutis erat, & reconciliationis. Ob quod (referente præmemorato Alexandro) Marius, qui propter delictum publicum; cum severitate insolita Romanos premebat, omnibus, Salutatio. quoscunque salutare, contendebat, manum dextram præbebat; prout hodie quoque consvetudo est. Progenitores nostri, usque adeo cæremoniosi, Lib. 5. c. 24. non contenti, ut se à sede sua levarent, frontemque oscularentur, prout supra relatum est, quin etiam præfatus Alexander docet, dexteras sibi junxisse: Id quod inter amicos, & maximè familiares hodie adhuc in more naturali positum est.

Manus insuper dextra à Sanctis Patribus pro demonstratione honoris, & gloriæ sumitur: unde in Psalmis promissio æterni patris ad filium suum unigenitum habetur: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* Psal. 109. Volunt item per hanc dexteram ardentissimum affectum Dei erga animam humanam indicari, idque de verbis Cantici deducunt: *Dextera illius amplexabitur me.* Rursum ineffabiles illas Paradysi delicias denotat, de quibus illud est: *Et delectationes in dextera tua usque in finem.* Hæc eadem dextera beatitudo æterna per Salomonem exprimitur, ubi inquit: *Longitudo dierum in dextera* Proverb. 4. *illius, & in sinistra divitiæ, & gloria.* Per hanc dextram denique prudentia & honestas intelligitur, prout in Salomone legimus: *Cor sapientis in dextera* Eccl. 10. *ejus, & cor stulti in sinistra illius.* Quamvis S. Hieronymus sapientem dicat cor suum in dextra gerere: nihilominus idipsum quoque vaticinio quodam prædixisse videtur Virgilius, cum de Æneæ itinere inquit:

Dextera quæ magni Ditis sub mœnia ducit,
Hac iter Elyseum nobis. Sed læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.

Antiquitus (more nostro) deambulantibus manus Præcedentia vel Prælatio. dexteræ prælationis & præcedentiæ signum erat: quamvis Xenophon referat, Persas lævam prætulisse: unde Cyrus ejus sic inquit: De Cyroped. *Principem, quos ad cœnam vocaverat, non fortuitò collocasse, sed quem maximè amabat, illum ad sinistram suam sedere voluisse, tanquam hæc magis obnoxia sit insidiis, quàm dextera.* Sinistra honoratior. In Annotat. ad 50. scripta Loca. c. 16. Notat Antonius Nebrissensis, à quamplurimis nationibus usu jam receptum esse, ut duobus in- Lib. 2. Ep. Ep. 16. vicem ambulantibus, qui eorum honoratior sit, sinistram

sinistram teneat, quod inter nos non mediocris inurbanitatis esset. Hinc Petrus Damianus observat B. Apostolo Petro principatus honorem non diminui, dum ad Pauli lævam collocatus, vel sculptus, vel pictus cernitur, intuendo in præfatam illam antiquorum consvetudinem.

Ad Desid. Abb.

Abstergere manus suas pane.

Curiosissimum mihi videtur, ideoque memoria dignum, quod de Persarum antiqua consvetudine refertur, qui antequam pro more suo mensæ accumberent, in vicem aquæ, qua manus sibi lavarent, panem adhibebant, quo sibi digitos, manusque fricabant, & abstergebant; eodemque pane loco lintei, vel mappulæ utebantur. Unde est, quod Xenophon recenset, Cyrum ab avo suo Astyage ad mensam invitatum, ne manu quidem cibum sibi appositum contingere voluisse: interrogatum de abstinentia hac voluntaria, & ejusdem causa, respondisse: *Te quoque hæc lenocinia video aspernari (o Ave!) nam quando panem attigisti, manum uti puram non abstergis: at contactu embammatum, & à pomagdatio pane, & mappa, digitos manumque totam veluti coinquinatam purgas.*

In Cyroped.

Quod ad gesticulationem manuum attinet, de Tyberio refertur, parcum verbis fuisse, nullius omnino, aut saltem modici gestûs. Levare manus ad cælum, sicut & easdem extendere actus supplicantium erat, referente Alexandro. Hinc meminit Petrus Victor de quibusdam Caji Flaminii militibus: *Qui victi in Actio in lacum se conjecerant, ac eousque altitudo ipsius patiebatur progressi sunt: Cum equites hostium eos ingressos viderent, exitiumque appropinquare, manus ex aqua exerentes, ac tendentes, vocibus etiam precantes, ut vita suæ parcerent; aut trucidati ab ipsis sunt, aut mutuis se vulneribus, diffidentes saluti, confecerunt.* Virgilius de Turno loquens, sic ait:

Svetonius. Supplicatio *Lib. 2. c. 10.* *Lib. 12. var. lect. cap. 23.* *Æneid. 12.*

Ille humilis
Supplexque oculos dextramque precantem
Protendens.

Et paulò post:

- - *vicisti, & victum tendere palmas*
Ausonii videre.

Festinatio vel fuga.

Dimittere, & deorsum vertere manus signum erat fugientis, aut ejus, qui in negotio quodam festinabundus erat: Sic Aristoteles in quarto Ethicorum habet, sicut & Plautus. Hinc de Catone refert Plutarchus, *quod oderat militem, qui in ambulando manus, & in bellando moveat pedes.* Occultare manum, præter id, quod de tepiditate in dicendo relatum est, signum item avaritiæ erat: hinc Theocritus: *Tenues, & ad largiendum pigri, manum in sinu habent.* Non minus præmemorato illo acceptum erit, nosse quam originem, & salutatio, & nutus, & chorææ habeant: hæc enim omnia primum sui ortum à necessitate, & afflictione duxisse apparebit: ita quidem ea, quæ plena sunt vanitatis & dissolutionis, annexas sibi habent amarissimas passiones & dolores. Refert Cælius Rhodiginus, quod inter alias summæ severitatis, & tyrannidis, actiones, quibus Hiero Syracusorum Princeps, subjectum sibi populum oppressit, & hæc non minima erat, qua vetitum erat severissime, ne sibi invicem alter alteri confabularetur: unde concludit: *quæ vero necessaria forent, pedum, manuum, oculorum nutibus, indiciisque jussit petere: unde mox saltationis exortum peperit necessitas:* Ecce de quibus principiis & necessitatibus defluxit, ut pro tyranni voluntate adimplenda, ars pantomimica inventa fuerit, quod perinde est, ac scurram agere inter extorsiones, & planctus afflictionis. Laudat S. Hieronymus quosdam, qui dona & inventiones ab arte emendicatas dedignando, palam fecerunt, qualiter natura per seipsam dives, necessitatibus suis subvenire possit, quippe qui manu cava, pro poculo uti voluerunt. Dignis hoc encomiis celebrat præfatus Sanctus in vita S. Pauli primi Eremitarum. Sic apud Laërtium legitur, quod Diogenes cum vidisset hominem, cava manu loco scyphi potantem, scutellam ligneam qua uti consveverat protinus abjecerit, dicendo: *Nesciebam quod natura haberet poculum.* Hoc eleganter admodum Calphurnius expressit:

In Epidico. *In Apopht.* *In Charitibus.* Salutatio, nutus, & saltatio vel chorææ. *Lib. 5. c. 3.* Naturale poculum causa manus. *Ex Laërtio in vita ipsius.*

Concavat ille manus, palmasque in pocula vertit.

Per hunc actum experiri Altissimus Gedeonis exercitum voluit, eos electurus, qui contra Madianitas pugnaturi essent. Sic Svetonius commemorat olim ad supplicium mortis damnatos ad potandum fæculentas aquas constrictos fuisse, ut tanto majus esset morientibus tormentum: quod Darius, aliique superbissimi Principes fecisse leguntur.

Iud. 7.

Rursum apud Principes nonnullos manus olim signum erat remunerationis jam adeptæ. Unde illud est, quod Cromerus de Zelislao Duce intrepido refert, eum dimicando fortiter pro Boleslao hujus nominis tertio, Rege Poloniæ, dexteram perdidisse, quam ei hostile ferrum abstulerat (inimici Moravi erant) in præmium autem rei benè gestæ, & recepti vulneris, brachium aureum dono habuisse.

Lib. 9.

Præter id, quod jam de osculatione manuum in signum salutationis dictum est, de Ulysse Homerus commemorat, quod in tesseram amoris servis suis blandiendo, non solum in capite eos, aut in fronte, sed in manibus quoque osculatus fuerit. Sabellicus etiam de M. Livio & Nerone consulibus refert, cum feliciter in Hannibalem expeditionem fecissent, & in cruento prælio propè flumen Metaurum feliciter dimicassent, plenos victoria Romam decreto patrum rediisse: & quod *eos universa multitudo non solum salutaverit, sed dexteras etiam victrices, quæ Romano populo salutem peperissent, certatim osculati sint cives.* Hinc Seneca: *Hos ego deprehendam alienorum servorum osculantes manum.* Et Cornelius Tacitus: *Ad genua ipsius advolvi, & dexteram ipsius fatigare osculis.* Refert doctissimus Bejerlinch morem penè omnium Nationum fuisse, ut in fine literarum, pro demonstratione submissionis & reverentiæ, hæc verba adjungerentur: *Osculor tibi manus.* De qua consvetudine fusius Cartagenas.

De salutatione rursum. *Lib. 5. c. 5.* *De Nerone.* *In theat. vit. hum. lit. 9.* *Lib. 6. hom. 6. De arcanis Deiparæ.*

Lyranus item ait: Idololatras adorantes solem, & lunam, his sideribus acceptum credidisse, siquidem manus attollerent: atque easdem sibimetipsis oscularentur: credentes id sideribus se fecisse. Ad hoc alludere Job videtur, dum ait: *Si osculatus sum manum meam ore meo: si vidi Solem cum fulgeret, & Lunam incedentem clarè.* Supra quod Pinedas commentatur: *Si*, inquit, *Solis aut Lunæ fulgos me in aliquem errorem deduxerit, ut putaverim divinum aliquod Numen inesse illis, atque is error me in externum aliquem adorandi ritum impulerit, ut manum ad cælum versus porrigens, statim reverenter ad osculum referrem: atque hac cærimonia, quantum in me esset veri Dei divinitatem aufferrem.* Concludit posthæc Cartagenas: *Ecce prophana vestra salutatio osculandi manus, non aliud, quàm Idololatriæ primordium habet.* Meminit Plautus consvetudinis hujus osculandarum manuum, dum ait: *Hecastor quidem te certo heri hic advenientem illico & salutavi. Valuissesne exquisivi simul mi vir, & manum prehendi, & osculum retuli tibi.* Paucis verbis hunc morem sic Virgilius exponit:

In Amphit. *Æneid. lib. 7.*

Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

Sic Valerius Maximus recenset, quod quidam *Lib. 5. c. 5.*

militum

militum ad intuitum Scipionis Affricani admissi (cujus inclytum nomen orbem universum adimpleverat) de tam felici conspectu lætabundi, præter dona largissima, multoties contrectata ejusdem, & osculata victrici manu, tandem domum suam discesserint. Ego interim præsens capitulum, de historiis, ritibus, observationibus, & consvetudinibus concludo: illud mihi reservans, ut in appendicibus tibi cibos alios subministrem, mi Lector, siquidem tales invenero: interim tibi ego quoque, ne à more antiquorum recessisse videar, pro debito honore & reverentia, in demonstrationem honoris & obsequii tibi manus tuas deosculor, transeundo ad

PRODIGIA.

HEtruscorum Regi Porsenæ, obsidenti Romam, prodigio plenum videbatur, & supra hominum naturam, id quod M. Scævola, actu verè heroico, & intrepido fecit, dum pro castigatione dexteræ suæ, quæ in feriendo erraverat, eam flammis sacrificaverit, torrendamque supra carbones, ante regem tempore hybernali accensos, exposuerit: Itaque Rex pavefactus novo valoris & inaudito exemplo, continuo obsidionem levari jussit. Actio enimverò omninò portentosa erat, non negandum, sed quæ nil nisi humanum habet. Illud admirabile magis, æternaque consideratione dignum, quod meritò pavorem, & timorem ingerat, cum per Dei omnipotentis dexteram rebelles animæ, divinisque præceptis immorigeræ castgiatæ sunt, iis nos commonefaciens pejus aliquid accidere nobis posse, siquidem à recto tramite discesserimus. Viderer mihi in tractatu hoc eximiam omisisse partem, siquidem earum rerum, quas in genere hoc scriptas reperio, partem aliquam huc referre neglexerim. Stupendum inprimis illud, quod Gregorius Turonensis meminit: Agricola, inquit, ausu temerario, & præter fas dominico die glebas scindere, vel arare præsumpserat: itaque junctis bobus, ad stivam manus extendit, ut aratrum ad culturam dirigeret: sed divina castigatione evenit, ut exporrecta manus sic ei ligno quod tractabat, cohæserit, & unita fuerit, ut nulla inter utrumque disparatio esset, idque cum convulsionibus, & doloribus atrocissimis.. Biennium in deplorabili statu hoc exegit: dum armatus plenitudine fidei, se in Juliani Martyris Ecclesiam contulit, atque ibi fervidissime orans, & plures noctes vigilia transigens, tandem fatale signum delapsum vidit, manumque restitutam, seque pristinæ sanitati redditum. Is ergò, qui Dominico die prophanato deliquerat, eodem dominico, spectante populo, convaluit.

Lib. 2. mirac. c. 11.

Non absimile huic est, quod in Actis S. Maurelii reperitur: Avarus quidam & ipse festivo die aratrum ducere destinarat, stivamque apprehenderat; sed lignum manui cohæsit, ita ut quinquemestri temporis spatio diris torminibus, & spasmis configeretur. Recurrit miserculus sic ad pedes Sancti Maurelii Andegavensis Episcopi, calamitatem suam exponens; qui proinde commiseratione motus, lignum illud prodigiosa manu contingens, manum patientis restituit. Rursum S. Gregorius Turonensis de muliere quadam commemorat, quæ in suburbio Civitatis Turonensis commorata, panem domi suæ Dominico die elaborabat, partemque illius subcinericiam coquere volens, pro more solito ardentes semovere carbones cœpit, sed sine mora brachium manumque dextram repentino sensit igne corripi, & exarescere: Illa verò congemiscens malo suo, ad Ecclesiam S. Joanni Præcursori sacram se contulit, votum vovens se deinceps nunquam festivo die operi manum vacaturam, nec nisi lingva sua, ad orandum usuram: Cereum deinceps in altitudinem staturæ suæ fieri curans, subsequente nocte eum manu malè adhuc dum affecta accensum tenuit, viva fide armata, idque tamdiu donec totus consumptus esset, quo facto sanitatem desideratam recuperavit.

Sur. Tom. 5. Septemb. 13. cap. 17. & 18.

lib. 1. de gloria Martyrum cap. 16. Lippom. Tom. 4.

Nec rursum ab eo plurimum differt quod Surius de molitore quodam meminit, cui nomen Monulphus. Hic in festo die ferramentum grave ausus ad molarem lapidem accommodandum arripere, divina ultione correptus, sensit ferrum usque adeo (sicut simile supra memoratum est) manui suæ aduniri, & colligari, ut nulla ope ab eodem illam avellere posset; quin & digiti copioso sangvine effuso, cum dolore incredibili pauperculi hujus ad putredinem vergebant. Tandem de delicto suo pœnitens festinus se ad Sanctum Austregesilaum contulit, remedium malo suo deprecatus: nec id frustraneum fuit: Sanctus enim miraculosa & prodigiosa manu sua, male affectam manum dolentis contingens, priori bonæ valetudini eam restituit.

In vita S. Austregesilai.

Nec minus illud miraculo plenum est, quod Sulpitius Severus recenset. In die festo gloriosissimi S. Joannis Baptistæ (inquit ille) cum plebs universa in templum se, ad Sancti hujus festivitatem celebrandam contulisset, ingensque multitudo pro missæ sacrificio audiendo confluxisset: mulier quædam, immemor veræ religionis, bidentem arripuit, & in campum se, quamvis reasus sui admonita, contulit, ibidem nescio quam messem expurgatura ab zizaniis, sed contrarium omnino evenit: sine mora enim ignis de cælo lapsus ei ambas manus cum facie excussit, ita ut inflatis pustulis repleta immensos pateretur saucitata cruciatus. Urebat miseram non minus verecundia, & pudor: vidit enim se pœna hac eò adactam, ut scelus suum palàm detegeret, quod in operto latitare crediderat. Sic igitur cum insolito clamore, ad Ecclesiam Archi Episcopi Martini se contulit, ubi quadrimestri spacio, commorata, nunquam pedes foras producens, tandem manui suæ, & vultui sanitatem redintegratam vidit.

lib. 2. Mirac. S. Martini cap. 57.

Tremendum non minus, & pietate plenum est, quod rursum Gregorius Turonensis commemorat. Celebrabatur, inquit, anniversaria festiva dies gloriosæ mortis S. Aviti Abbatis Carnotensis: cumque universa populi multitudo ad reliquias venerandas conflueret, quidam reprobus & excors, spreto sacrificio, & functionibus sacris, se ad vineam colendam contulit. A compluribus interim admonebatur, ut ab hoc servili opere, non debito tempore desisteret, aliorumque pietatem imitari vellet. Respondit ille: Quin & Sanctus Avitus vinitorem in vita egit, nec id mihi vitio vertet. Sed eventum sinistrum temeritas habuit: cum convulsione etenim inaudita sibi brachium luxavit, manumque totam ad tergum contortam sensit: unde etiam præter quod doloribus torquebatur, simul illud in pœnam habuit, quod monstruosum illi corpus esset. Recurrit miser ad Templum præfati Sancti, elevata voce palam delictum suum confitendo, humillimeque reatus sui remissionem implorando: cum deinceps in iisdem precibus perseveraret, ad integritatem sanitatis exauditus est.

Memoria item & veneratione dignum est, quod S. Bonaventura refert: contigisse nimirum in Galliæ partibus, & in viciniis Urbis Pictaviensis: ut homo qui-

In vita S. Franci[s]ci Cord. mirac.

quidam Lignarius (posthabito timore Domini & Sanctorum) quamvis festum diem gloriosissimi Patriarchæ S. Francisci è pulpito annuntiatum à Parocho loci audisset, in cachinnum solutus, festivitatem diei exploserit. Itaque arrepta bipenni in sylvam lignatum abiit, sed ecce (miremur effectum, magnamque miserentis Dei vocem) ter illud repetitum audiit: *Festum est, operari non licet.* Ille verò temulento non absimilis, indurata mente, & lucro infami obcæcatus, nil motus voce insolita Dei admonentis, iteratis vicibus lignum secat: sed divina ultio è vestigio subsecuta est, ferrum enim (sicut supra) operantis manui cohæsit, & una cum illa sic levabatur, ut incredibili labore & lassitudine dejectus, stupefactus, & attonitus, de delicto suo verecundatus, à sacerdotibus item, qui Ecclesiam Sancti frequentabant, acriter correptus, in eandem Ecclesiam conductus fuerit, atque illic pœnitentia salutari ductus, ter repetito voto se adstrinxerit, nunquam se posthac in festo die manum operi servili applicaturum esse. Mirum illud interim fuit, quod voto facto digitus primùm unus solutus fuerit, eodem repetito, alter, donec vice tertia manus integra restituta est.

Ibidem. Finio hanc prodigiorum narrationem per eundem Sanctum Bonaventuram, qui adhuc de fœmina quadam memorat, quæ doloribus partus angustiata, cum jam morti vicina esset, ultimum periculo suo remedium credidit, si se gloriosissimo S. Francisco commendaret: protinus igitur exaudita, sine ulteriori dolore partum edidit. Sed ingrata illa tanti beneficii, more hominum peccatorum, immemor, cum vertente anno ejusdem Francisci benefactoris sui festus dies occurreret, non solum eum colere neglexit, sed diem totum servili opere exegit. Condignam igitur tanta ingratitudine castigationem sanctus demonstrare volens, brachium ei dextrum ariditate, & rigiditate immobile reddidit, cumque illud sinistro applicare vellet, illud quoque eandem pœnam incurrit: compuncta mulier, & pavore plena, sine mora se in templum contulit, humi strata, atque illic cum submissione magna, continuatisque precibus insistens, quod ingratitudine tanta & obstinatione perdiderat, oratione recuperavit. Doceamur ex his, quantum soleat justus Dominus delinquentibus pœnam irrogare promeritam, quamque illud nobis inconcussum esse oporteat, ut ne festos dies prophanare audeamus.

NUMISMATA.

Apud virum doctissimum Paradinum duæ manus inveniuntur monetam quandam Franciæ Regis continentes, cui hæc Epigraphe, in ambitu suo juncta erat: *Fortuna fidem mutata novavit.*

Fides & Dominium. Hæc moneta nihilominus per medium fracta erat, quam binæ manus conjungebant.

Hoc symbolum in memoriam ejus, quod Childerico quarto Regi Franciæ evenit, erectum est. Hic enim, cum per indignam generi suo actionem, quam incurrit, regno suo cedere cogeretur, ad hoc persvasus à Guimeo familiari suo intimo, in Thuringiam se recepit, summam ei rerum credens. In signum vero fidei recuperandi regni, & dominii, & in spem restituendi throni, redunandæq; dextræ & potentiæ arrepta aurea moneta, eam dimidiatam ministro dedit, alteram sibi medietatem ipse conservans. Itaq; evenit, ut cum Guimeus rebelles subditos domuisset, Rex in regnum suum restitutus fuerit: factionis autem Princeps Grillius,

à præ-

à præfato Guimeo justam perduellionis suæ pœnam occisus tulit. Terribile exemplum iis, qui proditionis machinamenta fabricant. Sciendum enim è Platone est: *Nequaquam facile esse, ut qui multa aliis inferunt damna, ipsi non multa vicissim ab aliis patiantur.* *Epist. 8.*

Claudius Cæsar nummum quendam cudit, qui à dextra sui parte pileum, ab altera hominem demonstrabat, manum habentem disjunctam perforatam, & omnino apertam: per quam sinistra figurabatur. In ambitu hæc superscriptio erat: *Libertas Augusta.* Itaque hoc velamento capitis, & hac manu in hanc formam composita significari libertatem volebat: pileus enim semper ejusdem indicium fuit: nec enim servis fas erat operire caput, nisi libertate consecuta: quod universum perforata manu figuratur. Verum enim est, quod Seneca ajebat: *Inæstimabile bonum est, suum fieri.* Et Diogenes: *Quod optimum inter homines est, libertas est.*

Libertas.

Epist. 79. Apud Laërt. lib. 7.

Imperatrix Julia Pia, quæ utrique parientium dolorem atrocissimum experta erat, ut parturientibus ad facilem prolis generationem felicitatem imploraret, monetam cudi imperavit, ubi Venus spectabatur regens sinistra manu hastam, & erecta stans, ut intrepiditatem & fortitudinem in sustinendis doloribus necessariam indicaret, dexteram manum apertam cum extenso brachio monstrabat, subjunctis sequentibus verbis: *Venus genitrix*: arbitrabantur enim Romani se per Æneam Veneri, quam illius matrem fuisse fabulati sunt, primam sui originem debere.

Ex Pierio l. 35. de manu.

Felicitas in partu

Olim item Deæ Opis monstrabatur simulacrum, (prout vir Doctissimus Pierius docet) manus gerens extensas, per circumferentiam habens verba quæ sequuntur: *Opem fero.* Jam illud nomen opis, quod idem est ac auxilium, cum proprietate multa *Terræ* tribuebatur: quippe quæ tantam mortalibus opem adfert. Justissima, ut reor, & omnibus numeris absoluta est hæc proprietas: in quo item illud usurpari poterit: *Homo homini Deus*: sicut in proverbio dicitur. Atque illud est quod S. Ambrosius inquit: *Benevolentia facit, ut amici vulnera, quàm inimici oscula utiliora sint.* Et Augustinus: *Nihil sic probat amicum, sicut amici oneris portatio.*

auxilium.

1. De officiis. In lib. 83. q. c. 7.

Pietas.

Pietas tantopere Principibus necessaria ab Antonino Pio in moneta quadam insinuata fuit, ubi virtus hæc excusa cernebatur, quæ dexteram extendebat, cum sinistra autem donum receptum supra altare collocabat. Lucius Cæsar eandem pietatis imaginem in nummo aureo repræsentabat, cum iisdem insigniis, sed cum hac Epigraphe: *Pietas.* Talis itidem moneta erat, quam Gordianus Pius excudi fecit, ubi simul perforatæ duæ manus, in cælumque elevatæ cernebantur, cum sequenti inscriptione: *Pietas Augusti.* Nec mirum tamen, quod hi Principes virtutem pietatis tantopere celebrabant: est enim pretiosissima margarita, & thesaurus, quo meliorem alium scriniis suis & ærario continere, vel cordi suo inserere non possunt: ait enim Ecclesia: *Deus cui proprium est misereri semper & parcere:* Sanctus Gregorius item: *Nulla est scientia si utilitatem pietatis non habet.* Sic S. Ambrosius: *Pietas omnium virtutum fundamentum est.*

In Moral. Ex Eborensi.

Pacis Au-thores.

Gloriosior utique victoria est, quæ sine dispendio sangvinis, quam quæ cum ejusdem effusione obtinetur: unde etiam qui talem impetrare adlaborant, Caduceatores & Pacificatores appellantur. Expressit hoc M. Cato Proprætor in moneta quadam, in qua Victoriæ imago sedens cernebatur, quæ manum extendebat, solo pollice demisso: alludendo ad triumphum solo consilio partum. Gestus autem præfatus sessionis res compositas jam tranquillasque denotat: & in hunc modum Pacificatores omnes exprimuntur. Sicut illud in statua equestri Marci Aurelii apparebat, quæ olim in Lateranensi Basilica cernebatur. Erat item illic in alia moneta imago Alexandri Severi sculpta, cum inscriptione subsequenti: IMP. SEV. ALEXANDRI AUGUSTI, qui videbatur fessa manu inniti hastæ suæ, quam dextera tenebat, sed cui palma & digiti langvidi, & demissi erant, ubi hæc solum vocula legebatur: *Restitutor.* In alio item nummo Gratiani manus cernebatur muliebris, quæ genui suo incubabat, juncta Epigraphe: *Reparatio Reipublicæ.* Æterna enimvero, non solum hac memoria memorata digni sunt, quicunque se ad patriæ & urbis suæ commoda, & utilitates impendunt, talentumque suum exponunt, præsertim cum earum virtutum eis abundantiam procurant, quæ tantopere ad populorum felix Regimen, & necessariæ, & compendiosæ sunt.

Restitutor.

Ad significandum præterea quantam fidei felicitatem pariat concordia, antiquitas sagax in monetis binas imprimi manus fecit, sibi invicem junctas, affigendo hanc sententiam: FIDES EXERCITUUM: quandoque: FIDES ROMANORUM. In nummo item Imperatoris Hadriani Imago felicitatis erat, quæ manu una caduceum tenebat, altera effigiem Imperatoris, his verbis superadditis: *Felicitas Augusti.* Hic præterea, ut salutem suam exprimeret, in moneta quadam se sculpi curavit, ita ut dexteram suam divinæ manui porrigeret, Altissimus autem sedenti similis erat, in basi Epigraphe addita: ADVENTUS AUGUSTI. Nec in hoc à vero aberrabat: notum esse volens, quod viri Principes propter gradus & honoris sui elevationem, Dei throno propiores sint, vel ejusdem majestatem æmulentur.

Concordia & fides. Felicitas.

Sed quia hic sensim in secundam operis hujus me introisse partem animadverto, quæ in eo consistet, ut hominem integrum & absolutum per capitula plura repræsentem: hic non nisi partium examini intendendo, hisce te mi lector contentum velim, ne in scriptione mea confusionem adferam: diffusiorem tractatum de his in præfatam alteram voluminis partem rejiciens. Interim hic progressionem faciamus ad

DEDICATIONES.

QUantum videre licuit jam, & posthæc apparebit ulterius, incontestatum est, quantopere ab antiquis Religio, ejusque cultus quantumvis rite non agnitus, in veneratione nihilominus summa sit habitus: non est enim inter partes hnmani corporis ulla, quæ non Deitati cuidam dedicata & sacrata fuerit. Præter pietatem enim Numæ Pompilii, qui manum *Fidei* dedicavit, doctissimus Aldrovandus inquit, manum dextram pariter fortitudini sacram fuisse. Sic dum inter eos fœdera pacis stabilienda essent, dexteras invicem jungebant: item cum auxilium postulandum, dextera tendebatur: non minus, sicut supra jam retulimus, cum jurandum esset, dextra id fiebat. Hæ virtutes universæ ad genus vitæ œconomicum, æquè ac civile necessariæ sunt, propter quod & Cardinales nominantur, cardines siquidem, & sustentacula vitæ nostræ sunt: *Fides maximum vinculum bonis amicis:* inquit Vegetius. Et Valerius Maximus: *Laudanda, inquit, fiducia, quæ æstimationem sui certo tempore examinat.*

Histor. monstrorum p. 141. Fortitudo & fides.

Lib. 4. *Lib. 3.*

In Orig. super Evangel. De fortitudine autem S. Augustinus sic habet: *Virum fortem injuriæ probant.* Item S. Ambrosius: *Lib. 1. offic.* *Fortitudo, rerum contemptu constat.* Et iterum S. *Lib. 6. Music.* Augustinus; *Manus fortitudinem significat.* Astronomi ob similitudinem, brachia in Zodiaco gemellorum signo dedicant: sicut enim gemelli illi colligantur, & invicem implicantur, sic amicorum brachia invicem sibi adjumento esse oportere declaratur: *Ep. 43.* Unde Seneca: *Alteri vivas oportet, si tibi vis* *2. De Ira.* *vivere,* Et alib: *Homo in adjutorium mutuum est generatus.* Marcus Tullius item: *Hoc natura,* inquit, *affert, ut faveamus eis, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediuntur.* Cum hujuscemodi documentis ad alia transeo, ut videlicet pro artis Lapidariæ instructione tibi palam faciam.

SIGNIFICATIONEM, ET NOTAM LITERÆ M.

ANtiquitus in loquela illa, quæ cifris fiebat, dum manum tangerent, litera M. figurabatur. Quam invenio non minus cæteris ab antiquitate cum exactitudine magna observatam: ad cujus copiosiorem expositionem tamen non accingor, dum maximè substantiosa profero; liberum relinquens Lectori, siquidem hanc eandem materiem latius propagatam voluerit, ad hujuscemodi fusiores tractatus recurrendi. Itaque litera M. solùm & simpliciter posita, in prioribus notis hæc significabat. *Marcus, Mutius, Martius, Monumentum, mulier, miles, meum. Ma. Macuvius.* MAG. *Magistratus. militis ager.* MAG. EQ. *Magister equitum.* MAG. MIL. *Magister militum.* MAJ. *Major.* M.Æ.M. *Marius Æmilius.* MC. *Mancipium.* M.C. *Marcus Cicero. Marcus Censor. Monumentum condidit.* M.C.F. *Mortis causa fecit, vel fuit.* M.C.M. *Mortis causa manumissus.* M.C.V. *Manu consertum vocavit.* M.CS. *Marcus Cæsar.* M.D.O. *Mihi dare oportet.* M. in numeris *mille* significat. M DC XXXIX. vel cIↄ Iↄ CXXXIX. *Millesimus sexcentesimus trigesimus nonus.* M.E.M. *Municeps ejus municipii.* MENS. *Mentes.* MER.S. *Mercurio Sacrum.* MENS. JAN. *Mensis Januarii.* M.F. *Marci Filius. mala fide, male fidus.* M.F.P. *Male fidei possessor.* M.FA. *Marcus Fabius.* MF.F. *Manifestum fecit.* MAN.L. *Manifestus locus.* MA.OPP. *Manifestum oppidum.* M. TER. *Manifestum Territorium.* M.H.E. *Mihi hæres erit.* M.H. *Malus homo, vel Magnus homo.* M.J. *Maximo Jovi.* MES. *Mentes.* MIL. *Miles, militavit, millia.* MIN. *Minor.* M.INTER. *Morte interventus.* MI. *Miles. Maleficus.* M.L. *Militis Locus. Marci Libertus.* ML.PR. *Militum primus.* MLT. *Milites.* M.M. *Militem. Milites.* MM.A. *Monumentum accepit.* M.MAN. *Marcus Manlius.* M.MAR. *Marcus Marcellus.* MM.L. *Monumenti Locus. Memoria Latonæ.* M.M. *Mulier mala.* MM.LE. *Memoria Legatorum.* MM.P. *Monumentum posuit.* M.M.P. *Malo mancipio potestate.* MM. RG. *Memoria Regis.* MMT. *Monumentum.* M.N. *Meo nomine. Millia nummûm.* MNF.L. *Manifestus locus.* MNM. *Manumissum.* MN. *Municipalis, municeps.* MO. *Modo. Mors.* M.P. *Male positus. Marcus Patuvius. Maximus Princeps.* M.P.D. *Majorem partem diei.* M.POP. *Marcus Popilius.* M.R. *Miles Romanus. Militia Ravennatis.* M.REG. *Militia Rhegiensium.* MS. *Menses. Molestus.* M.S.P. *Memoria suæ posuit.* M. *Mos. Mus.* M.T.F.E. *Malo tuo factum est.* M.T.C. *Marcus Tullius Cicero.* MU. *Mutius.* MU.F. *Mutii filius.* M.VI. *Mensibus Sex.* MUL.B. *Mulier bona.* MUL.M. *Mulier mala.* MUL.P. *Mulier pessima.* MUNR. *Munerabilis.* MUN. *Municipium. Municeps.* MAT.P.FEC.S. ET.S.PQ.PQ.E. *Mater piissima fecit sibi, & suis, posterisque eorum.* MARIT. *Maritus.* M.AUR. *Marcus Aurelius.* MAX. *Maximus.* M.L.C.REG. INST. *Marcus Lepidius Civitatem regere instituit.*

Poteris itaque, benevole Lector cum sagacitate, & prudentia tua his notitiis pro commoditate tua tibi fructum facere, vel discendo, vel docendo. Interim ego ad Epitheta progredior: & primum ad

EPITHETA BRACHII.

BRachium igitur tanquam inter reliqua humanæ structuræ membra candidatum, variisque dotatum privilegiis, à Pontano candidum appellatur: *Candida fluminei miratur brachia Cygni:* Lacteum à Calentio: *Lacteaque in viridi brachia jactat aqua.* Candens à Baptista Pio. *Candentia subdis Brachia, Lacteolis & premit ora genis.* Fulgidum ab eodem: *Injice mi collo fulgentia brachia Chloris.* Molle Catullus: *Leonia substernens robusto brachia collo.* Fortia dicuntur à Statio. *Submittitque graves humeros, & fortia jactat Brachia.* Arida inquit Manto. *Atque arida solvit Brachia.* Eadem nodosa: *Nodosa ligantem brachia,* & his similia.

Quandoquidem autem non immerito quis dixerit brachium in gratiam manus fabricatum esse, deficiente enim manu, illud omnino supervacaneum & inutile futurum, Authores potissimum in laude manus distenti sunt. Unde cum cuique liberum sit in vastissimo horum pelago evagari, ego me his finibus paucitatis contineo, ea eligendo quæ mihi maxime nervosa videbuntur.

EPITHETA MANUS.

HÆ quandoque ab iis rebus, quas gestabant, nomenclaturam suam, vel denominationem consequebantur. Sic Martialis Sardonicas appellat, eo *Lib. 2.* quod Sardonica tractabant. *Sardonycata manus.* Piccata à pice: *Non fuit Autolicam piccata manus.* *Lib. 8.* Lanifica à lanis. *Lanificam pensis imposuisse manum.* *Lib. 1.* Sylvius Italicus carnifices nominat: *Carnificesque* *Lib. 6.* *manus.* Fulmineas Statius: *Fulmineæque manus.* Idem *Lib. 7.* eburnas. *Heleaque pulset eburna Templa manu.* Idem *Satyr. 6.* irritas. *Nunquam manus irrita voti.* Vexatas dixit Juvenalis: *Vexatæ, duræque manus.* Victrices Ovi- *In Epist. Dejan.* dius: *Manum victricem mille laborum.* Idem præ- *In Epist. Hyper.* validas: *Prævalidæ fusos comminuere manus.* Idem immunes. *Non piget immunes cædis habere manus?* *In Epist. Cydip.* Sulmonensis Luciferas: *Ut tibi luciferas afferat illa* *manus.* Studiosas Pontanus: *Et studiosa manus divellit gramina circum.* Ramosas Manto: *Ramosæque* *Lib. 1. de* *manus.* Eadem Callosas: *Duroque manus callosa la-* *Hist. Hisp.* *bore.* Prometheas eadem adhuc: *Prometheasque* *Lib. 2. Achil.* *manus, Pyrrheaque saxa Gignis.* Palladias adhuc *2. Sylv.* eadem: *Palladiæ finxere manus.* Adhuc eadem Manto & Phidiacas & medicas: *Phidiacæ rasere manus. Medicasque manus fomentaque quæro.* Castas, mundasque dixit Quintilianus: *Quid castæ, mundæque manus à sangvine & auro.* Insidiatrices rursum Manto: *Insidiatrices mittit ad arma manus.* Virgineas Glareanus: *Virgineis manibus, blandidulisque genis.* *Carm. 4.* Avidas Horatius: *Cuncta manus avidas fugient Hæ-* *lib. 2.* *redis.* Teneras Tibullus: *Læderet & teneras pustula rupta manus.* Tenellæ appellantur à Pontano: *Molles en digitos, & manus tenellas.* Ab eodem marmoreæ: *Componens digitis marmoreaque manus.* Formosæ à Strozzio: *Formosæque manus, doctisq; laboribus aptæ.* Candentes à Quintiliano: *Candentesq; manus.* A Baptista Pio albentes: *quæ jacit albenti per mea corda manu.*

Niveæ

Niveæ ab eodem: *Præbuit & niveas docta Minerva manus.* Moles à Catullo: *Nec laneum latusculum, manusque mollicellas.* Ambrosiæ à Baptista Pio: *Injicit Ambrosias in mea colla manus.* Avaræ ab Archia: *Et eâ Naturæ damnat avara parte manus.* Cavas dixit Manto: *Ille cavis manibus haurit de fontibus undam.* Pulchras Hieronymus Anglus: *In pulchris stat amor manibus.* Roseas Musæus: *Roseam tenenti, tractantique manum.* Insvetas Liberius: *Et bello insvetas cogor ad arma manus.* Poterit interim benevolus Lector his meliora alibi eruere, aut nova invenire: in his enim potissima eloquentiæ consistit elegantia, & dictionis genuina expressio. Ego interim de his transeo ad

SIGNATURAS MANUS IN HERBIS ET PLANTIS.

Quemadmodum in tanta facierum infinitarum varietate, & humanorum aspectuum dissimilibus affectibus, & passionibus (qui tamen vultus in potissimis attributis suis concordes sunt) major apparet divinæ omnipotentiæ virtus & gloria: sic non minus dixerim in tam multigenis speciebus imaginum, formarum, & figurarum in animalibus, & plantis, & herbis, quorum tanta est naturarum & proprietatum diversitas, ad solius hominis utilitatem composita, singularem erga nos divinæ clementiæ bonitatem elucescere.

Manus interim, quippe quæ nervosa est, magnisque juncturis & articulationibus composita, idque non minus reliquis corporis partibus, symptomatibus fluxionum subtilium subjecta est, quæ proinde degenerare solent in chyragras, & podagricos pedes producunt. Videtur in hoc universa medicorum schola consentire, quod videlicet huic malo medica manus remedium nullum inveniat. Id nihilominus magistra experientia edocemur, quod per humorum diminutionem diminuta defluxione, dolores quoque decrescant: hinc optimum malo remedium sunt Hermodactyli, qui manus similitudinem præseferunt. Decoctiones item spinæ Ponticæ, & albæ, & similium, doctissimus Aldrovandus, cum Crollio ait, his chyragricis doloribus medicari, & lenimentum esse, sicut aliis quoque manuum affectibus. Ejusdem virtutis sunt folia ficus, & folia herbæ, quæ palma Christi dicitur, sicut & ricini. Hinc citatus Aldrovandus inquit: *Propterea Mesvæ his plantis, humores ad articulos defluentes vim purgandi attribuebant.* Reddantur ergo debitæ Altissimo gratiæ, qui tantorum nos donorum participes fecit: laudetur infinita bonitas illius, & omnipotentia, & favor. Sed quantum ab hoc absunt infideles, qui etiam per semetipsos se operari posse præsumunt, nixi cognitionibus, quas de somniis mutuantur. Intueamur vanitates eorum, ad easdem refutandas.

Remedia contra chyragram.

SOMNIA.

Refert Artemidorus unà cum cæteris Conjectoribus, manus significativas esse artium, & fortitudinis: palmas autem earum laboribus attribuebant (contra rationem rectam id sentientes) non alio item fundamento solidati, quam phantastica imaginatione sua, in iisdem palmis summum paupertatis, & inopiæ indicium collocant: homines & sano judicio, & recto rationis usu defraudati. Manum sinistram, quæ tamen ad tutelam magis, & defensionem nostram dixerunt: atque idcircò siquis de eadem somniasset, id in signum esse rebantur, ut ad opus quodam occipiendum destinandi sint.

Si cui, inquiunt, manus plures in somnio visæ fuerint, in negotiis suis prosperitatem exspectet: significant enim adjutorium, & patrocinium clientelæ, sicut & argentum: sed miseri somniatores dum evigilant, non nisi manus vacuas, & spem irritam se possidere vident. Econtra Pierius ait, si quis sui natura impius & sceleratus somniaverit se pluribus brachiis & manibus circumdatum esse; eum indicat propediem à satellitibus comprehendendum, & in manus judicum & justitiæ casurum. Sed quæsierit aliquis, cur eædem somniatæ manus non potius amicorum credendæ sint, qui periclitanti opem ferant? *In Hieroglyph.*

Artemidorus etiam præpostera ratione inquit, si quis somniaverit sibi manus detruncatas à brachiis, industriæ indicium esse, & eum quantocyus arti cuidam applicandum: sic enim vero ubi artis opus centum adeo manus requireret ad operandum, illic somniator ille non nisi mutilas manus requirit, sed quæ spes operis, ubi operantis nulla manus est? Denique illud dicamus cum Spiritu Sancto: *Ubi multa sunt somnia plurimæ sunt vanitates, & sermones innumeri.* Et alibi: *Quasi qui apprehendit umbram, & persequitur ventum, sic & qui attendit ad visa mendacia. Secundum hoc visio somniorum.* Psalmista David vitam nostram somnio æquiparat: *Velut somnium Domine in civitate tua imaginem illorum ad nihilum rediges.* Transeamus hinc ad alteram non minus vanam professionem, cum hac nihilominus præcautione, quæ ubique negligenda, quod videlicet in eadem non reprehendimus nisi id quod per vanam observationem fit: nec in hoc comprehensum volumus, quod quidam in eodem genere complexiones hominum indagare, aut medicæ artis peritiâ interiora nosse possunt: Loquor de *Eccle. 5. Eccl. c. 34.*

CHYROMANTIA.

Del Rio, magnus ille vir, sicut omnes præterea professiones, ita & hanc in naturalem, physicam, & Astrologicam dispertitur. De quarum prima sic ait: *Physica chyromantia licita est, & physionomiæ pars, ideo de illa, quod de hac judicium. Ratio est, quia per lineas, & partes manus considerat ipsam corporis temperiem, & ex temperie corporis probabiliter indagat animæ propensiones. Hanc probat Aristoteles, quam sequitur Conradus Wimpiana, & alii.* Tantundem igitur hic vir prudentissimus, & inclytus, illam quidem unam rejicit, quantum alteram acceptat: cujus vestigiis inhærendo dixerim & ego cum citato Aristotele: *DEUS, & natura nihil agunt frustra:* itaque dum lineas manuum intuemur, ex his compositionem, ordinemque elementarium qualitatum dijudicare possumus in homine: cum videlicet lineam unam fortiorem altera cernimus, aut longiorem, aut magis apertam: aliæ rursum vel intercalatæ, aut interruptæ apparent: rursum aliæ obliquæ, aut quovis alio modo disjunctæ, pari modo vel plus vel minus de conditionibus præfatis participant, unde & complexio hominis patet. Hinc etiam operatio ejusdem concluditur, an naturâ suâ pigrior sit, an velox & horum consimilia: hinc non minus qui inconsiderati sint, aut econtra prudentes, aut mediocris capacitatis. Videtur autem ipse Philosophus ex commensuratione scientiarum has lineas denotare voluisse, dum ajebat: *Secantur scientiæ, quemadmodum & res ipsæ, circa quas ipsa nostra consideratione versamur.* Hoc igitur præsupposito, ut tandem etiam aliquid de hac manuum partitione loquar (quamvis nemo me Ægyptium dicat) quantum lex sinit, Lectori tibi manum, vaticinaturus inspiciendam attrecto.

Chyromantia, Physica & Theologica. *Disquis. Mag. l. 4. Quæs. 5.* *lib. 1. Hist. Anim. c. 5. & 30. Ac. 34. Probl. Sect. 10.* *lib. de sign. Cap. 10. 11. 12.* *1. De cælo & mundo.* *20. De Anima.*

Omitto montes & Planetas: nec enim hic me influentiis cæli immiſcere ullatenus velim: ſiquidem, meo nimirum arbitratu vel nullatenus, vel certe mediocriter influunt, quamvis colorati, apparentes, ramuſculoſi, obliqui, & interſecati, aut aliter affecti & cancellati reperiantur. Id ſolum dixero quatuor eſſe, aut quinque lineas manuum præcipuas, (prout patet) quæ affectus hominis, ejusdemque temperamentum annunciant. Prima vitalis eſt, aut cordiaca, aſſignata cordis affectibus, quæ à radice pollicis ad *Raſſettam* extenditur. Secunda naturalis eſt, quæ per largitatem manus ad *percuſſionem* usque diſcurrit: quam etiam cephalicam nuncupare ſolent, quippe quæ capiti correſpondeat. Tertia menſalis eſt, quæ, juxta hos, humana viſcera reſpicit. Rurſum alia eſt, quæ à *percuſſione* vel à minimo digitorum usque ad *Raſſettam* prò tenditur, quæ juxta illos hepatica dicitur, jecur hominis reſpiciens, bonamque ſtomachi diſpoſitionem denotans. Diſtenditur item per mediam manum alia, ad radicem usque digiti medii pertingens, quam credunt meſenterium reſpicere, vel lienem, & humorem melancholicum, quæ etiam ſaturnina ab iisdem nominatur. Reſtat denique, dicta *percuſſio* (quæ illic eſt, ubi reſtringitur, & epilogatur pugnus univerſus) deinceps *Raſſetta*, nodus inquam ille de quo manus integra inſurgit, & dilatatur. Hæ lineæ ſiquidem diſtinctè apparuerint ſi continuæ, ſi coloratæ, & profunde fuerint, his Authoribus, bonam hominis compoſitionem, rectamque humorum conſtitutionem indicant. Si vero non continuæ, ſi interciſæ, aut obliquæ, aut cancellatæ, aut quavis ſui parte malè apparentes, aut incompoſitæ fuerint, debilitatem facultatis vitalis, aut alterationem, aut decrementum, aut mutationem denotant in illa videlicet parte ubi dominari dicuntur. Exordiamur à vitali.

De hac igitur, ſi animus eſſet ſecundum omnem latitudinem & dimenſionem deſcriptionem facere, amplus adeo mihi Tractatus faciendus eſſet, ſed ſufficiant hæc pauca. Aſſerunt itaque ſi vitalis linea continua fuerit, & profunda, demonſtrare æqualitatem, & temperantiam caloris naturalis: ſi in quapiam ſui parte admodum larga viſa fuerit, & aperta, vehementiam diffuſi caloris exprimere, atque in tempore illo iram, & excandeſcentiam: aut vero illic anguſtiam quandam cordis eſſe. Siquidem ultra debitum craſſa fuerit, morum ruſticitatem, vel malevolentiam apertam, aut calorem & tempori & ætati male convenientem portendere. Si longa fuerit, & diſperſa, iracundiam beſtialem ſignat, niſi per lineam naturalem & tempore & loco ſuo bene temperatam, & ipſa quoque contemperata fuerit. Gracilis & longa, indicat prædominari illic ſiccitatem, & ultra calorem naturalem frigiditatem: unde etiam complexionis debilitas, ſicut & naturæ deducitur, imo verò & vitam futuram brevem, infirmam, & dubiam. Si brevis fuerit, & tumida, humiditatem & frigiditatem naturæ portendit, atque idcirco vitam non durabilem.

Sicut autem memoratæ qualitates, humores malos inducunt, & peccantes, ſic naturam quoque non diſſimilem conformant: ſicut item mores coarguunt his qualitatibus idoneos: quemadmodum ſunt, & inſtabilitas, & diffidentia, & ſimilia: porrò homines quoque iniquos, doloſos, fraudatores, & malevolos. Cum præterea interſecata fuerit, tanquam è ramis quibusdam diſpertita: quotquot rami fuerint, à quibus ſcinditur, totidem infirmitates, &

ſym-

ſymptomata cordis eventura Patienti. Poſſunt item, ſi notabiliter ruptio illa facta fuerit, ſecuturam mortem nunciare: Cum porro dicti ramicelli ad radicem pollicis aſcenderint, ſuffocationem ſecuturi caloris denotant: idque non confeſtim, ſed pedetentim ſine ſenſu: & ſi ſucceſſu temporis malum augmentando increverit, magis item ruptura, & disjunctio præfatæ lineæ comparebit. Si verò malum non niſi accidentale fuerit, aut ab objecto quodam extrinſeco productum, hæ lineæ transverſæ nullam illic ſe vitalis lineæ diſſectionem, ſed potius ejusdem ſecum unionem, & conjunctionem facere denotabunt: ſolùm id portendunt, calorem naturalem, non in integra ſui diſpoſitione, & ſituatione conſveta eſſe.

Hæc nihilominus mala non ſemper, prout diximus, ſuccedunt, quamvis taliter indicata fuerint, ſæpe enim aliarum linearum bona diſpoſitione corriguntur, & emendantur. Obſervandum item, ajunt, quod cum homo à mala valetudine reſtituendus eſt, & damna ſanitatis redintegranda, ſuccedunt lineæ coloratæ, bene conſpicuæ, quæ proſperitatem felicis ſucceſſus augurant.

Linea vitalis ſi bifurcata fuerit, aut à principio ſuo biceps calorem vehementem indicat, ſed qui nihilominus in conſtitutione ſua bona perſeveraturus ſit. Ratione inſuper adferunt: eo quod in operatione una perduret, quamvis pluribus inſerviat, cum cor principium & fons vitæ ſit. Idque tanto magis, ſiquidem linea illa ramos ſuos bicipites intra manum, & in concavum illius extenderit. Si autem ramos ille foras verſus tuberculum pollicis aſcenderit, exhalationem caloris denotat, & frigiditatem, & ſiccitatem, & proinde temperaturam mixtam: id quod tum potiſſimum evenit, ſi vitalis ipſa, prout dictum, biſulca fuerit, & in longum extenſa. Hæc denique linea à dicto pollice ortum ducit, & ad *Raſſettam* portenditur. Reſtarent alia dicenda: ſed ea ſtudioſis indagatoribus aliunde inquirenda relinquo.

Exhalatio caloris.

DE MEDIA NATURALI VEL CEPHALICA.

OPortet ut hæc linea naturalis per principium ſuum ſe conjungat vitali oppoſitæ, & currenti per medium montis, qui ad indicem eſt, unde angulus ſupremus efformatur: id ſi contingat, hominem denotat temperatum, legalem, fidum, ingenuum, magnanimum, & qui cum promptitudine actiones ſuas exequitur. Ratio in promptu eſt, ſignificat enim æqualitatem, & proportionem caloris naturalis, æque partitione ubique diffuſum: idcirco etiam humores maligni virtute caloris hujus diſſipantur, unde eis vis omnis ad obfuſcandum cerebrum dirimitur. Si præfata linea cum vitali unita non fuerit, malam denotat proportionem caloris, atque ideo hominem obſtinatum, præſumptuoſum, temerarium, inconſideratum, qui in juventute ſua indomita nullam rerum curam habeat, nil ponderet, ſed pro arbitrio infrænatæ libertatis operetur, levis ingenio, & infidelis. Ratio eſt, eo quod hujuscemodi disjunctio exceſſum caloris naturalis demonſtret, qui ad ſiccitatem tendat; hæc autem (prout tota Medicorum ſchola ſentit) hominem reddit furioſum, qui periculorum metum non habeat: evenit autem hoc per organum phantaſiæ, quæ incidentia phantaſmata involvit, & confundit, ita ut rerum veritatem non cognoſcat, nec dijudicet (tales ego in juventute mea confuſiones expertus ſum) Quantò autem magis præmemorata linea ſe elongaverit, tanto major eſt exceſſus ille ſuperior, & tanto magis à principio ſuo vitali diſterminatur. Horum autem hominum natura plerumque cholerica, & ſangvinea eſt. Contrarium evenit, ſi ſpacium hoc rugoſum fuerit, aut ſiccum, aut durum; denotat enim naturam frigidiorem, hominem vafrum, pernicioſum, idque potius, quàm utilem, aut morigeratum. Si interciſi fuerint (ajunt illi) denotare hominem illum, malitia ſua ad quævis peſſima progreſſurum, unde ei poſthæc neceſſe ſit voluntario exilio evacuare ſedes patrias. Foſſulæ, tubercula, ſpatia inæqualia in dicta linea, prout illi authumant homicidia, aut mortalia vulnera portendunt. Si hæc linea rurſum integra fuerit & recta, & continuata, & profunda ad montem usque manus, bonitatem cerebri, & proinde nobilitatem, & excellentiam ingenii coarguit, bonam item naturam, & complexionem; hominem fidelem, & veridicum: Contrarium indicabit, ſi quidem brevis fuerit, & tumida, & profunda.

Oportet autem lineam hanc naturalem, cùm primum à ſuperiori angulo ſuo exierit, ſenſim diſpertiri à linea, quam vitalem diximus, atque ad manus meditullium terminari: unde etiam ſecare eam videatur: id ſi fecerit, hominem indicat magnanimum, audacem, cerebro, & mente ſanum. Sed ſi angulus ruptus fuerit, dictaque linea ſe plurimum ad vitalem inflexerit, debilitatem capitis arguit, & frigiditatem cerebri, & exinde timidum hominem, & qui in actione ſua infidelis ſit. Ratio eſt, quod caloris naturalis debilitatem demonſtret, qui ad operationes proprias exercendas idoneus non ſit: idque tantò magis eveniet, ſi angulus ſupremus acutus fuerit, aut arctus, aut multum ſeparatus.

Cruces item, & rami verſus angulum ſuperiorem, lites deſignant, & diſſenſiones. Rationem adducunt, quod calor apud tales in hanc illamque partem ſe dilatet, à quo præfatæ lineæ producantur. In productione autem hujuscemodi ramorum ſubindicat, quantum extendatur, & dilatetur: hæc autem caloris abundantia ad litigia, & rixas impellit. Siquidem etiam inter memoratas lineas una fortior, aut evidentior apparuerit, quàm altera; turbas denotat, & homicidia, & vulnera ex contentionibus progerminata. Si præfatæ lineæ potius ad circulationem quandam incurvari videantur, quam ad quadraturam, aſſerunt illi, hujuscemodi hominem, in malis potius activis, quàm paſſivis futurum. Porro lineæ quædam verſus quadrangulum manus interſecatæ, in formam crucis, & ramis ſuis ab utraque parte naturali lineæ unitæ, vulnera capitis augurant. Si ſubinde ſe menſalis cum naturali unierit, ſignum eſt vitæ brevis, & patientem in juventute ſua moriturum eſſe. Si hæc menſalis brevis fuerit, nec in partem ullam inclinet, ſed directa in ſtatu ſuo perſeveraverit, idem infortunium ſignificat. In priori modo impedimentum arguit, & ſuffocationem caloris naturalis, ob graviſſimam humorum abundantiam, & frigiditatis exceſſum. Unde, ajunt, ſignum hoc in Apoplexia ſubitaneum denotare interitum. In poſteriori modo ſignificat, impedimentum illud à cauſa exteriori, aut vero ab infirmitate provenire: nec tamen id ſubito, ſed tempore ſuo eventurum. Notandum etiam eſſe, inquiunt, in univerſis affectibus his ad hanc potiſſimum lineam reſpiciendum eſſe, quippe quæ cæterarum baſis ſit, & quæ calorem naturalem indicet, præſertim in affectibus cholericis, & bilioſis. Sed de his illa ſuffecerint.

DE

DE HEPATICA.

OBservant hi, ut chylificans, & concoctrix facultas bona sit, hanc hepaticam cum linea vitali in angulo dextro, & in sinistro cum naturali conjunctam, rectam insuper, & continuatam esse oportere: in hac enim constitutione, siquidem deprehensa fuerit, digestionem, & complexionem laudabilem denotat, virtutem caloris naturalis temperatam, & æqualiter diffusam. Sed si intercisa fuerit, & discontinuata, nec duabus lineis prioribus unita, indicat (prout illi volunt) digestionem depravatam atque illic caloris naturalis à principio suo intrinseco impedimentum esse. Si item cum vitali profunda integrè conjuncta fuerit, ita tamen ut naturalem non tangat, bonum naturæ temperamentum signat, sed quæ nihilominus successu temporis injuriam quandam, per sinistrum eventum aliquem passura sit, qui videlicet ab objecto quodam extrinseco proveniat. Hujus autem rei causam adferunt, facultatem nimirum digestivam, & concoctricem depravatam, idque per objectum quoddam extrinsecum, & improvisum. Evenit præterea nonnunquam præfatam lineam bifurcatam esse, idque duobus modis. Aut verò versus lineam vitalem, & lineam *Rassettam*, aut verò versus naturalem. Si versus primam, naturam indicat iniquam, & malevolam, & quæ admodum prompta sit ad scelus perpetrandum: sed si versus naturalem se gyraverit, debilitatem stomachi portendit, item debilitatem capitis, & complexionis, ingenium malum, & rusticum, hominem intractabilem, & infidelem: si discontinuata fuerit, & capillaris, infirmitatem denotat ex defectu interiori procedentem, relaxationem videlicet caloris naturalis. Quamvis autem alioqui discontinuata fuerit, siquidem alias sibi lineas vicinas habeat, in iisdem signum roboris erit, quo calor naturalis non destitutus sit. Sed de his hactenus.

DE LINEA MENSALI.

HÆC linea rursum si directa fuerit, si æqualis, si continua, & profunda, & ad oppositum usque spacium, ubi mons manuum est, apparens fuerit, & ab altera parte extensa versus indicis montem, complexionis bonitatem indicat, bonamque constitutionem ad prolis generationem, si econtra discontinua fuerit, & subtilis, contrarium itidem designat. Si ramusculos habuerit, & ab aliis lineis continuata fuerit, quarum extremitates ad quadrangulum se inflectant, hominem portendit callidum, acutum, ingeniosum, qui, quamvis lingva sua promptus sit ad malum, operetur nihilominus laudabilia: & qui proinde eloquentia sua ad utrumque latus dispositus sit. Si manus tota carnosa fuerit, & pingvis, tactu mollis, denotat hunc Amicis suis fidum futurum, sed erga inimicos vicissim subdolum, & ad exterminium illorum paratum. Manus sicca & aspera, deceptorem indicat, & proditorem Amicorum, non minus ac inimicorum. Ratio illis in promptu est: dicunt enim in priori illo naturam calidam & siccam denotari, permixtam tamen humiditate quadam: sed in secundo natura sicca arguitur & calida, aut verò sicca frigida in gradu summo: hinc phantasmatum confusionem oriri, ex qua omnia mala illa consequantur. Siquidem versus montem indicis bifalcata fuerit, bonitatem complexionis denotat, acumen, & excellentiam ingenii. Sed si hujusmodi rami se ad digitos extenderint (prout plurimum contingit) pessimos defectus indicant, hominem malevolum, & injustum: aut vero infelicem; sicut & vitam laboriosam, & curis prægravatam. Nihilominus si per inflexionem illam memoratam ramorum unus se ad indicem tulerit, atque ad priorem juncturam illius pertigerit, complexionem demonstrat cholericam, quandoque furiosam, agitationem velocem, eandemque nonnunquam sine ullo impulsu. Hi affectus, & hæ passiones universæ ab atra bile progerminant, cui, ajunt, lineam hanc præesse, & prædominari, sicut & reliquis visceribus. Et de his jam abunde dictum sit. Transeamus cum brevitate ad eam quæ dicitur

SATURNINA.

HÆC de *Rassetta* exurgit, & per medium manus ascendens ad digitum medium pertingit: ejusdem autem cum illa similitudinis, & ejusdem nominis reliquæ quoque lineæ sunt, quæ ab eadem se dispertiunt, & eodem modò conscendunt. Situm illius in angulo dextro esse oportet, aut saltem in vicinia illius, atque ita in ea parte ad quam spectat, bona eventura indicat. Si à monte manus se versus pollicem extenderit, & in eodem pollicis monte supra vitalem progressa fuerit, per ejusdemque montis concavum descenderit, denotat fortunam prosperam secuturam esse, artis, & virtutis propriæ operatione. Quandoque etiam ab eadem vitali nascitur in concavitate manus, denotatque animi calliditatem, & operationis solertiam. Si in fine prædictæ lineæ, aliæ rursum lineæ conglobatæ fuerint, intercisæ, reflexæ, & tortuosæ, significant post felicitatem eximiam, magnum secuturum infortunium. Quanto etiam plus in radicem medii introierit, majus infortunium illud futurum. Causam adferunt, quod pituitam illic prædominari ajunt, quæ per totum corpus diffundatur, unde porro morborum enascatur varietas, & infirmitatum, præsertim luis venereæ.

Plura nobis dicenda essent de *Rassetta*, ejusdemque descriptione, quæ videlicet in manus medio terminatur, hinc triangulum, vel quadrangulum manus sese restringendo efformans: Sed quia illic observationes Planetariæ occurrunt, ne & ipse ego cum planetis (hoc est errantibus) errem, quos nunquam videlicet videre mihi contigit, obsecro benevolum lectorem, ut cum præscripta cautione, & moderatione, aut vero si libet, cum liberiori licentia evolvat vel Helenum Syracusanum, vel Eumolpum, vel Pollucem, & Svidam inter antiquos: inter modernos Joannem de Indagine, aut Taisnerum, Antonium Germisonum, Bartholomæum Coclem, Michaëlem Savonarolam, Petrum de Arca, Marcellum Saiam, Andream Tricassium, Michaëlem Scotum, & alios, qui apud me locum nullum habent, nec æstimationem, propter stolidas & frivolas insipiditates, quas adferunt. Qui vel granum sani sensus possidet, non sine ratione hos nugatores, & deceptores rejiciat oportet, qui per chyromanticam artem futurorum se conjectores vel vatidicos jactant inspectores, ac propterea non raro his decipulis rem domesticam, familiasque subvertunt. Oporteret, inquam, eos ad Corinthiæ legis observationem compellere, apportatam ab Athenæo Corinthio, qui ait: *Est optimè statutum apud Corinthios, si quempiam obcœnare semper splendide videmus, hunc rogamus, unde vivat, quid faciat operis?* cum eo, quod sequitur. Et paulò infra circa statutum: *Si sumptuosè vivit is, qui nihil habet, tradunt eum tortoribus. Piò Hercule! Non enim licet vitam absque malo degere: talem, scias necesse est, aut noctibus abigere prædam, aut fodere muros ædium, aut in foro agere sycophantam, aut perfidum præbere testem. Nos genus hoc mortalium ejicimus ex hac urbe, veluti purgamina.*

Scriptores Chyromantiæ.

Lex Corinthia contra Chyromanticos. lib. 6.

Origo Cingarorum vel Ægyptiorum.

Cingari illi aut Ægyptii, ut vocantur, prout magnus Del Rio refert, gens laciniosa, lurida, puteolens, pannosa, infelix, & fame emortua, per hujuscemodi superstitiones delusa, insuper panem suum mendicando colligit, & per fas & nefas argentum quærit; quæ à finibus patriis cogente egestate profuga, depauperata vitam ostiatim sustentat: idque per septennium eam facere oportet, quo non expleto à gente, & cohorte sua non recipitur. Originem suam à quodam *Chusener* nomine, filio, inquam, Cadmi deducit: filio reprobato à Noë, cui habitatio terræ Ægyptiacæ & Æthiopiæ contigit, unde unius alteriusque Provinciæ turba commixta est: fæx hominum, gens fraudulenta & ab incunabilis suis deceptrix. Hac de causa non mihi vitio vertendum, quod in horum artificum prædictiones me immiscere dedignatus sum, ne forte Lectori meo suspicionem inferam, me cum hujuscemodi cohorte societatem iniisse: quod si cuipiam aliter visum fuerit, id cuique liberum relinquo.

FABULOSA.

DE Mythologia (siquidem sensata fuerit) quippe quæ delectamento fabulæ, profundissima, & præstantissima mysteria philosophiæ moralis exponit, sub oculos statuens moderamina virtutum, & leges Ethices perfectissimas, quæ ad morum & vitæ honestatem necessariæ sunt, de hac, inquam, quæ per modum scenæ pulcherrimæ, mille coloribus & varietatibus distincta, personarum etiam varietate condecorata est doctissimus vir Natalis Conti sic habet: *Profectò qui nesciat, omnia prope Deorum Gentium mysteria fuisse ab antiquis sub fabulis occultata?* Et paulò infra: *Hanc tantam e fabulis utilitatem capere minime possunt ii, qui altiora fabularum sensa non inspexerint: quippe primi corticis, ut ita dicam, mirabilitate irretiti, nihil divinius sub illo inesse credunt.*

Briaræus, & Gyges.

Hæ, aliæque insuper rationes me impuleruntad sensus fabulosos elucidandos, ubicunq; se occasio tulerit. Itaque hic se mihi primitus offerunt Bryaræus, & Gyges, quorum quemque Poëtæ centum brachiis totidemque manibus dotatum fabulati sunt. Dicti sunt iidem & satellites, & robur Jovis, eo quod in adjutorium ejusdem (prout inter alios Homerus quoque refert) venerunt, tum cum Pallas, Juno, & Neptunus contra Jovis tyrannidem conjurârunt, unde famosus ille inquit:

Iliad.

Cum vincire Dei reliqui voluere Tonantem,
Et Pallas, & Juno Neptunusque: Tu ad illum
In Cælum Briaræum, superi, sic nomine dicunt,
Centimanum arcessens, solvisti fortia membra.

Ad hæc Natalis Conti adjungit: *Hinc unà cum Gyge, & Cotto Jovis custodes, ac satellites.* Hesiodus totum hoc confirmat.

Hesiod. in Theogon.

Hic Cottusq; Gygesque colunt simul, & Briaræus,
Custodes Jovis æterni: quæ pectora fida.

Ajunt Jovem auxiliantibus his Orientis sibi Nationes subjugasse, ac sic successibus tantis potentiorem, & fortiorem factum, favente prosperitate Reges terræ sibi tributarios, & captivos fuisse: id quod Homerus indicat:

In hymn. Musal.

Cantorum Musis, & Phœbo munera curæ,
Qui tractant plectro cytharas, & munere chordas
Ab Jove sunt Reges.

Hinc citatus Conti adjungit: *Mox ad cæteras nationes cum maxima accessione virium penetrans, universum prope terrarum orbem perdomuit, & subjugavit.* Nec dissimile illi adjutorium præbuerunt, cum in Phlegra gygantes expugnavit. Gyges ab Ovidio frater Briaræi dictus est, unde sic habet:

Centimanumque Gyges, semibovemque virum.

Sic ergo hi viri ad omnem Patroni sui nutum in defensionem præstò erant. Vanissima itaque erat, & insensata gentilitas, quæ in Jove, Numine suo præcipuo, hanc auxilii alieni necessitatem admittebat.

Hoc enimverò illud ipsum est, quod supra retulimus à Natali dictum, nempe id eorum esse: *qui primi corticis mirabilitate irretiti nihil divinius sub illo inesse crediderunt.* Nec tamen horum impietas usque adeo excors est, ut non sub his corticibus sensum tegant, quo doceant Principem centimanum, sicut & centoculum, ad tutamen, & cautelam sui eundemque semper convenientibus viribus provisum esse oportere, ut quicunque eum infestare ausi fuerint, sentiant sibi id impune non futurum. Ad alium item sensum hæc mythologica narratio reduci poterit. Intelliguntur enim sub Gygantum nomine in Phlegra, qui contra Jovem elevantur, vapores terræ, qui ad lumen solis obfuscandum levantur: sed qui protinus à radiis solis, tanquam brachiis quibusdam & manibus, dissipantur, & disperguntur. Sic enimvero Mythologia sagax, etiam in Meteorologicæ scientiæ abditos recessus intrat, idque per modum oblectationis, per quem etiam quæ abstrusa sunt & intricata explanat.

Hæc igitur, ut spero, mi Lector in hoc vasto manuum tractatu sufficient, in quo si te hactenus suspensum tenui, non verebor me talem æstimari, qui te manu tanquam cæcus duxerim. Tantum enim tibi ipsi luminis est, ut me quoque manu ducere possis. Si tamen operâ meâ tibi quippiam hic expositum est, quod hactenus te latuerat, & ex quo tibi documentum aliquod accesserit, quod gustui tuo & desiderio satisfecerit, sit inde laus Altissimo, qui tibi commoditatem lectionis, mihi scriptionis suggessit: pari humilitate te rogatum velim, ut sequentis carminis conclusionem æqui bonique consules: Est autem

Laus manuum,

Cum allusionibus supra palmæ æquivocationem.

Oh d'ogni opera piu grande Arbitra, & meta,
Da cui ritrae l'arte operosa i pregi;
Strumento à maneggiar scettro de Regi,
E a gradivo a compor spada inquieta.
Tu ministra del cor fida, & secreta,
Onde elabori poi fatti piu egregi,
Delle cose del mondo i piu bei fregi,
Ministero immortal son di tue deta.
Tu in dotte carte di remoti arcani
Quindi i successi fai noti ad ogn' Alma,
Ondi effetti accader vediam non vani,
Invitto honor della corporea salma
Merti a ragione infra i composti humani
Di sola dirti, e posseder la Palma.

DIGITI.

Anatomia.

Pars superior manus in tres rursum partes subdividitur, & distingvitur: carpum, metacarpum, & digitos. De priori in tractatu præcedenti sat ratiocinati videmur. Hic verò ossa digitorum discutienda sunt, quorum numero quindecim sunt (prout Anatomici universi conveniunt) triplicato ordine disposita. Illorum series quandoque *acies* vel *agmen* appellatur, traducta metaphora ab acie militum: digiti enim simul juncti ad unicum ministerium destinati apparent. Hæc eorum compositio autem, ob varietatem motuum à digitis provenientem necessaria erat. Præfata ossa foris gibbosa sunt, & incurvata, introrsum versus sima sunt & plana; tum quod ab intro attrectatio rerum facienda est, tum quod tendines & ligamina potius ad interiora vergunt.

Hæc ossa quantumvis secundum magnitudinem suam inæqualia sint, eorum tamen quædam æqualitas est, cum sibi invicem ad corpus sphæricum comprehendendum adjumento sunt, & coadunantur. Inter hæc ossa, sicut & illa pedum numerantur alia quoque minuscula, sesamoidea dicta, quod similitudinem seminis sesami præseferunt: hæc solida, & rotunda sunt, quamvis nonnunquam subtus tendines depressa: atque hæc sunt, quæ inflectunt, & extendunt digitos, intrinsecus radicata, & cum aliis connexa, ita ut illis extricari nequeant. Numerus eorum incertus creditur: quidam duodenarium observârunt, quidam ad sexdecim usque numerant, quidam plura. In primo pollicis articulo os tale nullum invenitur: in secundo bina sunt, in tertio unum. In reliquis quatuor digitis, primus bina habet, in cæteris non nisi unum est. In interiori manus admittuntur novemdecim, in exteriori pauciora sunt.

Usus ossium horum est, ut tanto fortius articuli stabiliantur, & fluxionibus obstent. Ejuscemodi autem compositionem habent, ut ad colligationem digitorũ concurrant, dum sursum & deorsum moventur: nec eorum motum prohibent: sicut Sylvius annotavit.

Interim tamen absque beneficio motionis nil manu comprehendi, vel attrectari poterit: hinc musculorum necessitas erat. Hic verò motus per digitorum adjumentum perfectionem suam consequitur: hi enim flectuntur, rursum extenduntur, diducuntur & reducuntur. Eorum numerus quinarius est: Pollex, Index, Medius, Medicus, vel Annularis, & Auricularis. Pollex in extensione sua, nescio quam singularitatem habet: similes quidem, sed rursum dissimiles à reliquis digitis musculos gerens. Cæteros quatuor digitos tres musculi flectunt: palmaris, sublimis, & profundus. Quorum primus, derivans ab interna brachii apophysi, cum nervo acuto, & principio consimili, subito, carnoso, rotundo, & parvo, primum in angustum longumque tendinem protenditur, qui deinceps, quasi omnibus internis manûs musculis subjectus, transcendens ligamentum internum carpi, ad primum usque articulum tendinem diffundit tenuem, & lævem subtus cutem interiorem manus, & per totam propemodum volam manus distenditur: non solum ut flectendæ manui adminiculum præstet, sed ut ipsa attrectatio firmior, & robustior sit, sensusq; manuum vigorẽ suum consequantur.

Multi admodum musculi extendunt digitos, qui tamen, juxta Sylvium, in uno epilogantur. Omnes propemodum de extensione illa exteriori, quam brachium in processu suo format, originem trahunt, vinculo quodam annulari invicem colligati: hinc confestim varie in secundum, tertiumque articulum inseruntur. Hic musculus *Magister*, vel *Tensor* dictus in quatuor partes dividi poterit: quarum prima se ad minimum digitum usque distendit: & bifariam scissa, cum altera se magis ampliata dilatat, & in tendines duos spargitur: horum prior dispertitus ramos suos in auricularem & medicum emittit: alter in *Medicum* simpliciter infertur. Tertia portio à principio confusa, cum prima, in duos tendines terminatur: cum quorum uno ad medium vadit, cum alto ad indicem: denique ad indicem solum, quandoque cum tendine duplicato. In hoc autem tendine illud observatum fuit, eum non rotundum esse, ut reliqui sunt, qui digitos flectunt, sed per modum membranarum largum. Atque hi quatuor musculi sunt, qui flectunt, & distendunt digitos. Moventur item digiti in utrumque latus, externum & internum: dum videlicet vel ad pollicem se inclinant, vel rursum ab eodem declinant. Ad præfatum pollicem conducunt quatuor musculi parvi, qui cum similitudinem lumbricorum præseferant, lumbricati, vel vermiculares nominantur: nascuntur autem à tendine primi musculi. In principio carnosi sunt & læves: deinceps cum exiguo tendine, sed nervoso primum lateribus se digitorum affigunt, post hæc per obliquum ad externam partem articuli tertii, à prædicto pollice se semovent, & numero sex, non octo, interrossei dicti, qui se in metacarpi spatiis abscondunt, tres interni, totidemque externi sunt: hi per latera digitorum ascendendo, ad postremam, & exteriorem articulationem portati, uniti cum vermicularibus, unum solum & apertum tendinem formant: unde etiam fit, ut ipsi vermiculares esse videantur, & interossei in parte illa, quæ ad latera se digitorum affigit. Per hos conducuntur, & reducuntur digiti: unde non raro fit, ut truncato hoc musculo, qui digitos universos tendit, non idcirco omnis adeo manus extensio dispereat, cum nihilominus pauci musculi, ad hanc actionem destinati, illic remaneant.

Hæc pauca de pluribus, quæ dici poterant, collegi: quæ potius ad curiositatem Lectoris, quàm ad perfectam medicorum instructionem servire poterunt. Videatur nunc, quæ sit

SIGNIFICATIO DIGITORUM.

Pollex à pollendo dictus est, quamvis enim brevior sit, nihilominus eo quod reliquis digitis crassitudine præpolleat, radicitus cum fortiori manus parte conjunctus, majus robur consecutus est. Hic duos nodos habet, à cæteris in hoc distinctus; magnum adjumentum manui. Fortitudine eximia dotatus est, cum sit musculis singularibus stipatus, qui cum ducunt, &

& reducunt, flectum & extendunt: & in motu suo semper singulare quiddam demonstrant. Secundus nomen Indicis consecutus est, ab indicando: cum enim objectum quoddam monstrandum est, hoc digito utimur: unde Ecclesia quoque de S. Joanne Baptista Præcursore Domini cantat, quod digito jam præsentem Messiam indicaverit: *Indice prodis.* Per hunc rursum epulæ gustantur: unde à Svetonio digitus *salutaris* appellatur: alii eum Linctorem vocant, eo quod hujus ministerio, præsertim Parasiti, ad scutellas elingendas utantur. Tertius inter reliquos longissimus, medius appellatur, eo quod in medietate manus locum teneat. A Græcis non secus ac à nostris quoque observatoribus doctioribus, obscœnus dicitur, turpis, famosus, impudicus: solemus enim hoc solo extento, reliquis contractis, subsannare quempiam: sicut inter viros potissimum moris est: hoc rursum digito figuræ turpes exprimuntur. Quartus Medici nomen obtinuit, cum hoc enim antiquitus medicamenta miscebantur. Annularis autem singulari nomine appellatur, cum in hunc potissimum annuli mittantur. Minimus omnium ex parvitate sua minimi nomen adeptus est: Auricularis item, propter quod identidem hujus ministerio ad scalpendas aures uti consveverimus. In sequentibus capitulis hæ expositiones paulo diffusius tractabuntur.

In hymno.

HIEROGLYPHICA.

TAntopere apud Sapientes mysticus Hieroglyphicorum intellectus semper in pretio, & æstimatione habitus est, ut sicut more suo prophani prophana, sic Hugiographi sacra sua quasi digitis per sententias formarent, considerationes, & Hieroglyphicas figuras exponendo, quibus studiosus lector, cum honestissimo delectamento utilitatem suam consequeretur; quibus etiam visui corporali objecta apparentia, & realia exponerent. Complures igitur, inhærendo scripturis (quas jamjam citaturi sumus) per digitum, Spiritum Dei Sanctum intellexerunt: ut sicut digitus à digito divisus est, manui nihilominus cohæret, & unitur: sic & ille per semetipsum ab omni adeo re independens est, soli manui omnipotentiæ divinæ cohærere gaudens, & unione perfecta copulatus. Sic Redemptor noster turbis ajebat: *Si in digito Dei ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei.* Supra quod S. Gregorius inquit: *Quo in loco manifestum est digitum pro S. Spiritu accipi.* Concordat cum hoc S. Hieronymus, ubi sic habet: *Digitum unitatis numero pro almo, divinoque Spiritu accipi debere profitemur; quo lex in duabus tabulis in monte Sina scripta fuit: ipse enim (ut ipse ait) scripsit atque dictavit.* Horum testimonia uberiora producentur in tractatu mystico & morali. Nec verò opinemur omnipotentiæ illi supremæ derogari, dum in minima particula Universum hoc describitur: de quo dictum est: *quod pertingat à fine usque ad finem fortiter, & disponat omnia suaviter.* Sine fine enim magnus est in maximis, æque ac in minimis.

Spiritus Dei.

Pier. l. 36. de Digito.

Opusc. de Divin. essent.

Considerationes sacræ ulterius incrementum sumpserunt: dum enim ad digitorum multitudinem reflexio facta est, in his figurari posse crediderunt Prophetas: per quorum viva testimonia, & relationes, de Entitate illa suprema distinctior nobis notio increvit, & scripto & oretenus ab iis promulgata. Entitas inquam illa, quæ cuncta & conservat, & moderatur. Unde supra hoc ipsum Propheta Regius ajebat: *Videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum.* Supra quod Pierius prædoctè commentatur: *Ubi per cælos, ipsam prophetarum incitationem accipiunt.* Lectiones hæ, & præcognitiones saluberrimæ sunt, quas oporteret iis familiares esse, qui rectitudinem Christianitatis profitentur: pandunt enim nobis, quæ alioquin velata sunt, & mysteria nobis elevatissima, & maxime singularia de divino illo gazophilacio exponunt. Optime igitur S. Chrysostomus: *Prophetæ, mentalibus oculis futura viderunt.* Et alibi: *Prophetarum ora sunt DEI os.*

Prophetæ.

In Genes. hom. 12. De verb. Isai. hom. 2.

In actione illa, qua nonnunquam, dum in cogitationibus profundis absorpti, aut impetu iracundiæ correpti sumus, in os imponere digitum (quidam etiam sibi ungves corrodunt) antiqui Ideam hominis cogitabundi, aut vindictam spirantis figurarunt. Sic sapienter per exterius illud, interiora argumentabantur, nec sine fundamento. Allusit ad hoc acutissimus simul, & satyricus Persius, cum ajebat: *Non pluteum cedit, nec demorsos sapit ungves.* Alius item dum carmen meditaretur sic ajebat:

Homo cogitabundus, vel vindicativus.

Sæpe caput scaberet, vivos & roderet ungves.

Sic apud Propertium habetur:

Ungve meam morso sæpe querêre fidem.

Cum effectus hi, de irascibili hominis producti, terminum suum hic consequuntur, nec cogitatio ad operis usque executionem procedit, demonstratio toleranda est: poterit enim successu temporis subsidere & evaporare: sed cum hos limites transcendit, impetus passionis intolerabilis est, & hominem è statu suo deturbat: sicut S. Basilius inquit: *Ira hominem prorsum efferat: ac ne hominem quidem esse sinit, tales enim rabie laborant ut canes, subsultant ut scorpii, mordent ut serpentes.*

Porro Observatores docti per statuam hominis salientis, qui capiti digitos imponens scalpere se vel fricare videbatur, hominem mollem & effæminatum, & qui delitiis nequitiæ inescatus sit, figurarunt.

De hoc Cneus Pompejus ab amicis suis sugillatus fuit, qui videlicet ad pilum usque minimum actiones ejus ponderabant. Allusit ad hoc Juvenalis, dum ait:

Qui digito scalpunt uno caput.

Hæc gesticulatio variis modis notata fuit: quandoque nimiam munditiem figurabat: quandoque ad ostentandos annulos, & in iisdem lapides pretiosos: quandoque cum motu insilientis in hostem suum. Unde etiam Chiloni Lacedæmonio dictum fuit, ne tantopere in loquendo manum commoveret; quod proinde in proverbio tam Latino, quàm Hebraico usurpatur: *Stultum digito loqui.* Descendamus nunc de universalibus, ad particularia.

DE POLLICE.

QUamvis supra jam relatum sit duas manus invicem junctas signum reciprocantis fidei, & pactionis stabilitæ esse: idem nihilominus exprimebatur per duos pollices simul junctos: unde locus Cornelii Taciti non omittendus, qui ait: Regum antiquorum consvetudinem fuisse, ut in sancienda utrimque fide, sibi dexteras invicem componerent, pollices autem usqueadeo sibi connecterent fortiter, & constringerent, ut etiam foris violentiæ hujus evidens signum apparere vellent: propter quod sibi vulnere levi sangvinem ex his digitis eliciebant, quem deinceps alter alteri lambebat. Atque ita reciproco sangvine pacta sua subscribebant. Severiores in semetipsos, quàm Deus erga nos, qui in testimonium & arrham fidei nostræ, non cruorem sed sinceram voluntatem, & consimiles à nobis affectus requirit.

Fides & pactum.

In Regione, quæ Mania dicitur, inter Megalopolim & Messiniam tumulus est, in quo olim super lapidem digitus apparebat per sculpturam expositus, solus sine manu. Pausanias, profundorum omnium expositor, ait: Hunc tumulum Orestis fuisse, qui post tot scelera perpetrata, post matricidium, post occisionem filiorum, furiis agitatus, in ipsa phrænesi sua sibi dentibus suis pollicem mordicus abstulerit, atque idcirco in testimonium eventus hujus, pollicem supra tumulum collocatum esse. De hoc antiqui sibi Hieroglyphicum hominis reatu conscientiæ suæ & synteresi mentis suæ tormentati formârunt, cum epigraphe sequenti: *Furiæ Orestea.* Et ut verum fateamur cum S. Isidoro: *Nulla pœna est gravior reâ conscientiâ.* Hæc rota Ixionis est, quæ eum circumvolutat semper: hoc saxum Sisyphi, quod æternum ei laborem præbet: hic vultur Titii, quo semper roditur: Hæc est illa Hecuba, quæ semper latrat, & dilacerat: *Fugit impius nemine persequente*, intonat Spiritus Sanctus. Hic ille Cain est, qui ad omnem adeo gressum timidus ait: *Omnis qui invenerit me, occidet me.* Caveat unusquisque ne his furiis, hoc œstro agitetur.

Orestes furibundus.

Tormenta rodentis conscientiæ.

l. 2. Solilon.

Cum porro pollex sit caput, Duxque digitorum, tantundem ex sui parte tenens, quantum reliqui digitorum simul omnes, ad cujus etiam motum reliqui se dirigunt: Doctissimus Pierius refert, cum antiqui virum Pacificatorem, & Compositorem litium, & discordiarum indicare vellent, monstrabant quempiam supina manu, cujus pollex versus palmam flectebatur, & se inclinabat.

Pacificator.

Ait

Ait autem, hanc consvetudinem potissimum Romanis usurpatam fuisse: & in huic rei testimonium *Sylv. 1.* Quintilianum adducit, qui sic habet: *Quis gestus in statuis Pacificatorum esse solet? Qui inclinato in dextrum humerum capite, brachium ab aure pratenso, manum inflexo pollice extendit*, sic intelligendus est Papinius dum ait: *Dextra vetat pugnas*: de præfato gestu loquens: qui evidenter admodum in statua Imperatoris M. Aurelii apparebat, quæ ad tempora usque Pierii adhuc integra permanebat, collocata ante Basilicam Lateranensem, ex ære fusa, in similitudinem Colossi procera, equo insidens, & dexteram suam, cum pollice inflexo, prout diximus, extendens. Hæc Pacificantium virtus exercitium habet nobilissimum, & elevatissimum, non minus ac pium, illius videlicet boni defensionem suscipiens, quo humana, simul & divina beatitudo & felicitas enascitur. Pacificator autem, cum Caduceatore idem est: quorum uterque insignibus suprahumanis dignus est, in tam eximiis sese dotibus exercens.

Favor exhibitus victoriosis, & Laus valoris. Sicut autem pollex inflexus typus erat Pacis, sic elevatus & erectus applausum, vel votum vel favorem portendebat, quæ tribuebantur tum potissimum cum victoria obtenta esset: aut verò etiam laudem figurabat, quæ valori dabatur, postquam strenuè & magnanimiter præliatum esset. Ad hoc factum alludebat Lyricus Venusinus, his verbis:

Fautor utrumque tuum laudabit pollice ludum.

Erat olim inter pugiles in more positum, ut siquidem inter ambos eorum unus se victum agnosceret, victoriamque Antagonistæ suo adscriptam vellet, manum sublevaret, constrictisque quatuor digitis pollicem erigeret. Mos quoque erat, ut in reprobanda re quapiam pollex portenderetur: in electione nationum extendebatur index: Cui Pierius adjungit (erit autem hoc pro solito morali documento) *Idque utinam studio non tam perdito fieret, non Italia omnis sibimet adversaria, omnium hinc prædæ exposita, tot clades, direptiones, incendia, desolationesque suarum urbium, tam continenti tot annos bello pateretur.* Plus igitur nonnunquam utilitatis adfert Neutralitas cum judicio observata, quàm nimium ex altero latere partium studium.

Sed id quod hactenus in signum fuit pietatis, & clementiæ, invenio alibi typum esse tyrannidis, & barbaricæ crudelitatis. Recenset Pierius, cùm tyranni olim satellibus, & sicariis suis annuere vellent, Tyrannis, & crudelitas. ut ad excidia, ad mortes ruerent, elevato brachio dictum pollicem incurvasse: tum enimvero evaginabantur gladii, stringebantur sicæ, & in sangvine innocentum desæviebant. Æmulabatur hic pollex quadantenus falcem metentium, qua ictu unico fasciculi herbarum desecantur. Si verum esse inquit Euripides: *Crudelitas semper civitates perdidit, & Regna.* *Euripides.*

Antiquitas rursum volens robur hominis denotare, brachium demonstrabat elevatum, quatuor digitis complicatis, & clausis, pollice erecto: hic igitur Robur & fortitudo. repetendum quod supra diximus: *Pollex à pollendo:* De quo Græci dixerunt, eum toti manui æquivalentem esse, & propemodum vicem secundæ dextræ obtinere: nec in sinistra quidem sine opere & valore est, quamvis id cum minori energia. Ab antiquis pollex *Hallo* dictus fuit, eo quod cum temeritate & licentia quadam dorso reliquorum digitorum insedere consveverit. Ubi aspirata litera H. in locum S. successit, alioquin de saliendo nomen sortitus, omnibus enim digitis insilit. Siquidem hoc robur, cum for-

fortitudine animi conjunctum fuerit, & rite contemperatum, non minimum privilegium & attributum dici poterit, quo persona hominis, adornetur: unde Peripateticus ait: *Accidit fortitudini audacia, præstantia animi, fiducia, confidentia; adhæc industria, & tolerantia.* Et S. Augustinus, etiam materialiter de manu loquens, sic habet: *Manus fortitudinem significat.*

De virtute & vita.

6. Music.

Homo enervis.

Hinc si homo enervatus & nullius vigoris demonstrandus esset, manum repræsentabant expansis digitis, sed pollice destitutam, hæc subscribendo: *inutilis bello.* Fortasse Hieroglyphicum hoc ab Atheniensibus mutuantes; qui postquam populum quendam, Æginensem dictum, qui se ab Dominio eorum per rebellionem subtraxerat, rursum ditioni suæ, vi armorum subjecissent, ut omnibus innotescerent, atque ad bellum posthæc essent inutiles, pollices eorum truncârunt, & ad remos perpetuò ablegarunt: cujus rei rationem adfert Plutarchus: *Ut remos agere possent, hastas tractare non possent.* Sic inventi sunt nonnulli (teste Pierio) qui cum domi delitescere mallent, quàm foris inter arma gloriosè occumbere, sibi ipsis pollices abstulerunt: quod inter alios de Cajo Votieno narratur: sic à Cæsare Augusto eques quidam Romanus repræhensus fuit, quod, ut filios suos ab hoc celebri armorum exercitio subtraheret, ipse pollices eis truncaverit. Sic Marcellinus Gallogræcos sugillat, quod pollice ad dimicandum contra Heroës Franciæ careant. Quod vitium ignaviæ, & vilitatis inter omnia detestabile est. Hinc S. Chrysostomus: *Desidia fomes omnis malitiæ est.* Et Euripides: *Nullus ignavus in celebrem virum evadit.* Atque hæc de pollice dicta suffecerint. Videatur nunc

Vilitas animi.

In Ioan. hom. 43. Apud Stobeum.

INDEX.

HOc nomen adeptus est ex eo, quod cum res monstranda est, hoc digito uti consveverimus. Quidam eum *salutatorium* appellant; quidam medicum nominant, substituentes illi nomen, quod jam prius dictum est, *annulari* attributum esse: medicum autem ajunt, eo quod hoc digito degustare cibos soleamus. Fuit autem hic olim præcipuè Hieroglyphicum silentii, eo quod hic digitus potissimum ad silentium exprimendum, super labia collocetur: in quo gestu Titi Livii imago apparet supra portas fori civitatis suæ, quasi ipse historicis omnibus silentium posthac imperet, quos historia sua Romana & fama, & eloquentia, & virtute scriptionis superarit. Meminit hujuscemodi gestûs, & consvetudinis Apulejus dum ait: *At ille digitum à pollice proximum ori suo admovens, in stuporem attonitus; Tace inquit.* Et S. Pontianus Pontifex: *Si tibi est intellectus, responde proximo; si autem hæsitas, sit manus tua super os tuum.* Et S. Damasus: *Digitum ori imponite; hoc est: nihil ulterius loquamini.* Sic Valerianus refert: In omnibus locis & templis, ubi Isis adorabatur, & Serapis, imagines personarum omnes sic apparuisse: nempe digito super os collocato. Hæc formalis erat figura Harpocratis, qui videlicet hoc gestu mortalibus persvadere intendebat, quantum utilitatis esset in silentio. Sicut in hoc signo item declarabant Ægyptii in quanta veneratione, & Templa & Numina habenda sint, ne in horum præsentia in loquacitatem profundamur. In eandem formam leges erectæ sunt, quas Lycurgus, quas Plato sanxerunt. Tantopere autem silentium in consideratione erat, ut nonnulli imaginem Harpocratis in annulis suis sculptam gestarent (sic Plinius memorat) hoc indicantes, quantum intersit silentio uti nosse in commerciis vitæ nostræ. Talis porro Deæ Angeronæ erat effigies, quæ insuper os sigillatum præferebat, & ligaminibus obvelatum. Huic tanta à Romanis fides attributa est, ut eam sculperent Urbem Romam manu sua tenentem. Hinc Valerius Soranus ob secreti revelationem, supplicio mortis adjudicatus fuit. Quantum igitur ministros Principum oportet taciturnitatis amatores esse, quippe qui negotiis tam arduis intersunt? Cujus rei nobis argumento sit Alexander Magnus, qui cum Ephestioni rem celandam credidisset, extractum annulum, ori ejus impressit.

Silentium.

Lib. 1. Metam.

In Epist. quodam.

In Epist. ad Episcopos.

Angerona Dea silentii à Romanis in honore summo habita.

Q. Curtius.

Inexplicabile bonum est, quod de patientia nascitur. In Codice quodam antiquo Massurii scriptum invenimus: *Angeronæ simulacrum, quod Romæ in Sacello Volupiæ obligato, obsignatoque ore visebatur, propterea fuit confictum: quod qui suos dolores, anxietatesque dissimulat, patientiæ beneficio, ad maximam pervenit voluptatem.* Erat autem Volupia inter Romanos Dea, tantopere ab iis delectamento & voluptati sacra, quantum Angerona silentio. Id quod præfatus Author indicare voluit. Unde etiam Hieroglyphicum cum hac inscriptione formatum fuit: *Ex patientia voluptas.*

Voluptas proveniens ex patientia.

Sicut

Sicut autem vitium maxime condemnabile *simulatio* est, sic econtra virtus eximia est, & quæ præmia maxima, maximamque consolationem adfert, *dissimulatio*. Atque hoc est illud: *Sustine, & abstine*: Hieroglyph. Lib. 36. doctissimi Alciati, *multa dissimula, pauca corrige*. Et Catonis illud: *pauca corrige*. Harpocrates, & Horus, qui idem cum sole est, juxta Ægyptios, de cælo descenderunt, habentes Indicem super labra. Ut etiam palam fiat, quantùm Romani silentium in veneratione habuerint, in Symposiis, & Tricliniis suis tabulam affigebant habentem literam S. auro depictam. Torquatus item ad convivium celebre invitatus, cautionem petiit à convivis omnibus, ut ne quisquam proximi sui secretum revelaret. Hæc de Indice: Nunc de

MEDIO.

Hic digitus à semetipso nomen suum mutuatur, hoc est, de situ in quo est; in medio enim manus locum suum habet, & illic radicem suam continet. Quidam eum *Hallo* nominari voluerunt: alii *Linctorem* à lingendo, dum per hunc non minus, ac illum superiorem lambere cibos solemus. Itaque sacrificuli Ægyptiorum ut stomachum expri-Stomachus. merent, hunc digitum depingebant, & efformabant, sicut in Hieroglyphicis Hori Apollinis apparet. Verum quidem est, quod Pierius referat, se hujus rei causam singularem nondum invenisse: nisi forte idcirco, quod instrumentum potissimum est, quo stomachus, provocatus ad vomitum, sublevatur, tum cum forte aggravatus est: aut verò idcirco, quod medici stomachum, Regem omnium corporis partium appellant: pari modo & hic digitus inter cæteros major est: & sicut stomachus in medio corporis humani est, sic digitus hic in medio digitorum.

Replicandum hic est, quod jam supra relatum (sic Infamia & exigente materie) hunc digitum Hieroglyphicum Irrisio. esse irrisionis, & infamiæ: solet enim hic extentus, reliquis compressis nil honesti exprimere. Allusit ad hoc Satyricus, ubi ait: Ex Pierio ubi supra.

- - - *cum fortunæ ipse minaci*
Mandaret laqueum, mediumque ostenderet unguem.

Diogenes pro more suo semper mordax (unde Cinicus dictus) cuidam qui cum sedulitate inquirebat Demosthenem, (eum nosse cupiens) quem quærebat demonstravit, sed digito medio exporrecto, & reliquis depressis, impudicam hominis naturam hoc signo percellens. Dicebatur olim in proverbio (de quo nihilominus infra fusius:) *Et impudicum ostendis digitum.* Si offensam Dei exceperis, quem oportet actionum nostrarum scopum unicum esse, nil tam est, quod nos ab omni opere illicito retrahere debeat, quàm vulgi opinio. Adrastæus, & Nemesis vehementius, & acutius flagellum non habent. Crescit planta hæc per auram popularem, & tam facile incrementum habet, ut proinde & ipsos solares radios bonorum operum obscurare possit. M. Tullius tantundem ait: *Sic est vulgus: Ex veritate* Pro Roscio. *pauca, ex opinione multa judicat.* Væ ei, qui in judicium illius inciderit! De his hactenus. Venio ad

ANNULAREM.

Digitus hic Ethymologiam suam à quotidiana experientia sumit: in hoc enim, idque potissimum fæminæ, gestare annulos solent. Sumitur autem præcipuè pro Hieroglyphico cordis. Sic sacer- Cor. dotes Ægyptii, in eodem digito portantes annullum qui

qui inclusam auro tenebat gemmam pretiosam, credebant inde cor suum quasi diademate coronatum. Liniebant hunc digitum, ungventis fragrantibus, eundemque frondibus adornabant, & floribus, idque ob nervulum quendam, quem Physici ajunt ab hoc digito ad cor ipsum descendere. Sic non minus in more positum erat, ut in præfatis digitis memoriam, & imagines eorum insculperent, quos maxime diligebant, & observabant, ut videlicet sine intermissione è vicinio cordis essent. Unde de discipulis & sequacibus Epicuri ait Cicero: *Epicuri imaginem non solum in tabulis, & poculis, sed & in annulis habebant.*

Hieroglyphicum Matrimonii.

Et quia merx cordium, potissimum in Emporiis conjugatorum exponenda est, stabilitum inter veteres fuit, dictumque, deduci per hoc posse imaginem signumque veracis fidelitatis, & intimæ affectionis in conjugio: unde ad hoc demonstrandum digitum exhibebant, annullo decoratum. Hinc Septimius Florenus eum Pronubum appellat: docens, tum fuisse sæculum aureum, cum auri nulla cupido esset, cum ii qui matrimonio jungebantur, id sibi sufficere volebant, si hæc sola corporis particula ornata esset: Tot interim torques, tot monilia, tot margaritas vilipendendo: quibus sæculum nostrum pene ad aures usque immersum est. Hinc Maro digitum memoratum, *vincula jugalia*, nominavit. Felix matrimoninm ubi major est cordis, quàm auri æstimatio. Sic illud Plutarchus intelligit, & exponit, dum ait: *Est quadam naturalis æmulatio benevolentiæ erga Maritum, & Uxorem, & Mariti Matrem: cujus affectus unica curandi ratio est, ut seorsum sibi benevolentiam uxor conciliet viri, & matris non convellat, atque diminuat.* (*Septimius Florenus.* — *Præcept. Connub.*)

Veritas in oratione.

Non invenustum est, & memoria dignum, ni fallor, quod de veteribus refertur, eos consvevisse, dum à diis suis veniam precarentur, & fortuito casu de ore suo verbum protulissent indecens, aut Numini suo non acceptum, aut vero actus iis inconveniens accidisset, in principio orationis, hoc sibi digito os tangere, tum proinde auribus imponere, ac sic manibus junctis, & elevatis orasse. Dum enim ita digito labia sua comprimerent, contestatum esse volebant, se ab iis omne verbum inutile, & improprium excludere, auresque obturare velle, ut tanto magis apertas in Numinibus invenirent. Viden, quàm inter Ethnicos quoque oratio inveneratione habita sit. Nec mirum, inquit S. Chrysostomus: *Orare enim commune opus est Angelorum, & hominum:* Et rursum: *Orante homine nihil fortius, quia oratio signum est totius justitiæ.* Hisce transeo ad (*De orando ad Deum.* — *De Iejun.*)

AURICULAREM.

Spurius.

DE hoc Hieroglyphicum nullum in venio, sed hanc chyromanticam observationem; si tantopere brevis sit, ut ad juncturam tertiam annularis non pertingat, unciam hanc esse inquiunt, quæ ei desit, ne legitimus credi possit: signumque evidens, hunc hominem de nuptiali thoro natum non esse, sed spurium, vel adulterinum. Quidquid sit, cum Pierio memorato concludo: *quoniam ex divinatricibus, conjecturalibusque disciplinis (si modo disciplina est) nulla est hac magis fallax.* Progrediamur ad observationem numeri, quem hic digitus figurat. (*Loco citato.*)

Numerus septenarius quantæ excellentiæ sit.

Volebant antiqui, digitum hunc si in palmam manus, quantum posset, longissime distenderetur, numeri septimi figuram esse. Per hunc numerum Hebræi, aliæque item nationes, complementum, perfectionemque rei cujuspiam intellectum esse voluerunt. Sic Ægyptii, ut formam genuinam orationi suæ darent, eam septies repetitam voluerunt. David quoque ex his fundamentis ait: *Septies in die laudem dixi tibi.* Supra quod Euthymius: *Donec in eo, quidquid terreni fuerat, igne abstersum exhalarit.* Et rursum in Psalmo septuagesimo nono: *Redde vicinis nostris septuplum.* S. Chrysostomus etiam: *Septenarius*, inquit, *numerus in divinis literis infinitæ multitudinis signum habet.* Unde Virgilius sic canit: (*Euthymius.* — *Action. in Iude. supra.*)

Septem illum totos perhibent ex ordine menses
Rupe sub aëria deserti ad Strimonis undam
Flevisse.

Et alibi.

- - - immania septem
Terga boum.

Hinc propter numeri hujus excellentiam, Spiritus Sanctus septenarius dici voluit: quemadmodum eum nomine hoc Ecclesia honorat; dona item ejus numero hoc censentur. Philo etiam, & Hierocles nil puritatem posse perfectionis consequi credunt, nisi prius per hunc numerum transierit. Perfecti Chymici ajunt, argentum summum gradum perfectionis adipisci, dum septies purificatum, & decoctum fuerit. Sic saccarum septem vicibus liquefactum & purgatum, in petram pretiosissimam transformatur, & deinceps nequit refundi. Sic in numero annorum, medici asserunt, siquidem septuagenarium quisquam attigerit, hunc climactericum futurum; pari modo omnem septenarium mutationibus climactericis subjectum esse. Hinc in Levitico habetur: *Septem diebus comedetis azyma:* Quibus verbis Doctores inquiunt intimari, toto vitæ nostræ decursu nobis in oratione perseverandum esse. Hæc de annulari sufficiant, qui reliquis, quoque quamvis mole, & quantitate, tamen dignitate inferior non est.

In hoc loco se mihi campus quam latissimus aperit, ut de mensuris & numeris, eorum divisionibus, significationibus, figuris, & doctrinis & commensurationibus & quæ his vicina sunt, loquar: sunt enim digiti, qui & unicam, & palmum, & spithamam introduxerunt. Qui tractatus non minus utilis, quàm copiosus est: sed ne capitulum hoc indebita prolixitate turgeat, hæc vel ad finem tractatus hujus, aut ubivis alibi, discutienda relinquo, ubi scilicet se occasio quàm maximè commoda obtulerit. Hic interim de Hieroglyphicis transeo ad

MORALIA ET MYSTICA.

ACutissimus Tertullianus in materia tam eminenti, primum nobis passum exponit, dicendo, per digitos divinam posse virtutem considerari, sicut & Spiritum Sanctum. Consentiunt huic Clemens Alexandrinus, & Augustinus: in exemplum ejus adducendo factum illud tam celebre, à scripturis memoratum, quo Magi Pharaonis, dum se in tertio signo defecisse animadverterent, exclamarunt attoniti: *Digitus DEI hic est.* Sic volunt Hesychius, S. Hieronymus, & Eucherius. In hunc sensum possunt intelligi digiti Moseos, & Sacerdotum, quorum mentio fit in Exodo, in Levitico, in Deuteronomio, in Psalmis, in Numeris, in S. Matthæo, in Luca: sicut iidem Authores sentiunt, dicentes: per hos digitos inspirationem, aut vocem Spiritus Sancti internam subintelligi. Potentiam illam, qua Altissimus mundum universum sustentat, de qua item Isaias: *Tribus digitis appendit Deus molem terræ:* Sanctus Cyrillus & Gregorius eo referunt, ut in illa virtutem divinam, in trinitate personarum consistentem intelligant. Digitos illos, qui funestam mortis sententiam Regi

(*Adversus Marcionem.* — *Lib. 6. Stromatum.* — *Ep. 119.* — *Fort. Spir. 1.* — *In Levit. 4.* — *In Marc. 7.* — 29. 4. 8. — 8. 19. — *Cap. 40.*)

13. Thessalon. 2. Regi Balthasar in pariete depinxisse leguntur, Lyranus ad Sanctum Spiritum refert. Psalm. 8. Locum illum Psalmistæ: *videbo cælos tuos opera digitorum tuorum.* In Ezech. hom. 10. In Dan. 50. Sanctus Gregorius, & Augustinus sic commentantur: *Digiti Dei in plurali dicuntur Prophetæ, & Apostoli, per quos Deus libros sacræ scripturæ sua inspiratione conscripsit.* Elegans admodum, meo quidem judicio, est interpretatio illa, qua præfati Eucherius, & Augustinus in varietate digitorum, varia Spiritus Sancti dona intelligunt, per quæ videlicet contra Dæmonium dimicamus. Illic ubi citatus propheta David ait: Psal. 143. *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.* S. Rupertus Abbas, S. Hilarius & Beda sic habent: Cant. 5. Prov. 13. *Digiti docti ad bellum, cum sint extremæ partes corporis, designant operationes, divina illustratione instructas esse in nobis, ne dæmonum fallaciis capiamur.* Sic in Cantico Canticorum, & in Proverbiis, ubi dicitur: in Cantico quidem: *Digiti mei distillaverunt myrrham:* in Proverbiis: *Manum suam misit ad fortia, & digiti ejus apprehenderunt fusum*; citati authores eminentiam, & sublimitatem operum intelligunt.

Supra textus scripturarum jam memoratos, & præter hos in Sapientia & Isaia; Sap. 15. in illa inprimis super verba quæ sequuntur: *quibus neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum:* Isai. 59. in Isaia: *Manus vestræ pollutæ sunt sangvine, & digiti vestri iniquitate:* In Cant. 5. S. Gregorius commentatur, quod cum hi digiti ab iniquitate memorata correcti fuerint, virtutem operativam, sicut & virtutes varias tam morales, quàm Theologicas significare possint: in quorum minimo, inquit idem, minima quoque virtus intelligenda sit: quære in Matthæo, Matth. 23. Luc. 11. 3. Reg. 12. Par. 10. Luca, in libris Reg. & Paralipomenon.

Exod. 29. Legimus in Exodo, quod mensæ Tabernaculi coronis circumdatæ fuerint altitudine digitorum quatuor: supra quod sic Glossa interlinealis commentatur, in his quatuor figurari Evangelia, operâ Spiritus Sancti in lucem data. Adjungit eadem Glossa ad illud Isaiæ: Isai. c. 2. *Opus manuum suarum adoraverunt, quod fecerunt digiti eorum:* in hoc intelligendas esse rationes falsas, quas peccatores consarcinant, componunt, & machinantur. Digitos illos altissimæ statuæ, quam Nabuchodonosor Rex somniando vidisse, & quam Daniel exposuisse legitur, Daniel. 2. de quibus dicitur: *pars eorum ærea, pars fictilis:* glossa ordinaria sic explicat: *Digiti statuæ partim testei, partim ferrei Regnum divisum indicabant, quod de plantaria ferri orir etur: quod in Regno Romanorum adimpletum est.* Id quod Levitica Lex de Sacerdotum digito inquit, eum sacrificantibus oleo unctum, & delibutum esse oportere, rursum glossa sic exponit: gratiam illic Sancti Spiritus indicari. Eundem morem adhuc hodie Sacerdotes & Episcopi in Sacramento baptismatis, in chrysmate, in conferendis ordinibus, in administranda unctione extrema observant.

Jud. c. 18. De facto illo, cujus liber Judicum meminit, ubi sexcenti viri facinorosi ante phanum stabant, illud spoliantes, Sacerdoti autem, qui Sacelli custos erat, os verbis illis claudebant, in consortium facinoris & prædæ eum vocando: *Tace, pone digitum super os tuum:* Job. cap. 21. De illo quoque, ubi Job amicos suos alloquens, ait: *Attendite me, & obstupescite, superimponite digitum ori vestro:* 11. Moral. 17. 18. In Cant. 5. S. Gregorius, & Rupertus Abbas commentantur: hos præfatos actus inprimis quidem denotare juxta literam, silentium, deinde etiam os providum, circumspectum & discretum, in loquendo. Ait item Rupertus Abbas per digitos apprehendentes fusum, de quibus supra dictum est, insinuari intentionem discretionis, qua quemque operari oportet. Id quod in Proverbiis legimus: *Digito loquitur:* & quod Isaias confirmat: Prov. 6. Is. 58. 5. In Isaiam. *Extendit digitum:* Lyranus, sicut & glossa ordinaria, ad arrogantiam, & tumorem hominis superbi refert: sicut est aperta detractio, proximumque censurare, & criticare.

Hæ considerationes, quamvis paucæ numero, non paucæ dicendæ sunt, mi Lector, si succum earum, sensuumque energiam in compendio datam considerare tibi placuerit. Poteris nihilominus, si libuerit, de observatoribus magis diffusis petere, quæ gustui tuo plus arriserint, quam quæ tibi de parca mensa mea in his foliis proponuntur; de quibus avocor ad

PROVERBIA.

Ad Philosophiam Eloquentiam, Decorum, Authorum obscuritatem enodandam Proverbia inserviunt.

AD quatuor adeo Professiones, ad moralem vitam hominis rite instituendam necessarias admodum, inserviunt parœmiæ, aut si mavis proverbia. Ad Philosophiam; ad Rhetoricæ artis scientiam, pro Decore, ejusdemque notitia, ad dilucidationem claritatemque locorum, qui plerumque involuti, & obscuri occurrunt: Sic Aristoteles docet. Quod primum attinet, Aldus inquit: *Nihil aliud esse Parœmias, quàm reliquias priscæ illius Philosophiæ, maximis rerum humanarum cladibus extinctæ.* Et de Plutarcho, qui tria quæ supersunt loca simul comprehendit præfatus author sic habet: *Veterum adagia simillima putat sacrorum mysteriis, in quibus maximæ quadam res, ac divinæ, minutulis, & in specie quidem ridiculis cæremoniis significari solent. His enim tam brevibus dictis, per involucrum quoddam eadem invenimus, quæ Philosophiæ Principes tot voluminibus tradiderunt.* Stante hoc, aliisque insuper argumentis, facile patet, quàm necessaria sit proverbiorum lectio, in qua si paulo latius evagari mihi placuerit, benevolus Lector, id spero, vitio non vertet. Et primùm *Computatorum digiti*, de iis dictum est, qui cum in fastigio fortunæ eminentis consistuntur, in periculo ruinæ, & offensæ gravis commemorantur. De summa fortuna, gravis lapsus metuendus. Deducta metaphora de digitis est, qui inter numeros aut summam grandem, aut verò infelix nihilum significant. Hi casus inopini præsertim in Belisario, in Sejano; in Dionysio tyranno Syracusano, in Polycrate, & in tot aliis eximii admodum sunt: præterquam quod quotidiana nobis experientia non dissimiles administrat: veraces, inquam, peripetias, quæ sine intermissione nobis in scena Mundi repræsentantur: de quibus inclyta illa Musa Hieronymi Porti, sic de fortuna loquens, audiatur:

> *Sà, fabra di miserie, in modi atroci*
> *De suoi troni re al formar le croci.*

De Otrante, sic dicto, Genero Regis Artaxerxis Plutarchus refert, quod per summam Principis iram In Apopht. de gradu honoris, & favorum dejectus, dixerit: *quemadmodum Arithmeticorum digiti nunc myriades, nunc autem unum tantum significant, ita Regum quoque Amici, sive Purpurati, nunc omnia, nunc autem nihil omninò possunt.* Quod ulteriori probatione non indiget, cum diurno experimento id facile doceri possimus.

Non usqueadeo insensati erant, quamvis pagani essent, antiqui, ut non hoc spacium vitæ nostræ & fugax, & transitorium esse cognoscerent; Vitæ brevitas. dum tam facili compendio se terminare vitam intuebantur.

tur. Unde illud verbis sequentibus expressim voluerunt: *Dies digitus.* Innuebant hoc, longiturnitatem vitæ nostræ mensurabilem esse digito uno, tam exigua hominis portione. Proverbum hoc illo altero confirmatur: *Spithama vitæ.* Alcæus Poëta apud Athenæum ajebat: *Bibamus, quid lucernam moramur? Digitus est dies. Accipe majoribus poculis, quæ tu obducas.* Convenit cum Epigrammate illo veteri:

Ducamus Bacchi latices, digitus brevis est lux.

Allusit ad hos sensus Commendator Testius, qui quamvis ut poëta loquebatur, credebat nihilominus ut Catholicus; sic carmen ejus est:

Poësiarum part. 1.

Mentre dunque ancor lice, in giochi, e feste
Fra gli amor, fra le mense
Passerò di mia vita i miglior anni,
Ne lascierò, che d' importuni affanni
Nubi pallide, e dense
Mi diluvin su'l Core atre tempeste:
E se cure moleste
M' assaliron, farò al pensiero infermo
De doni di Lieo ristoro, e schermo.

Epist. 24. De brevitate autem vitæ sic ait Seneca: *Tum quidem, cum crescimus, vita decrescit: infantiam amisimus, pueritiam, adolescentiam: & hunc ipsum diem, quem agimus, cum morte dividimus.* Uberrima materies pro pulpito.

Si quis per miseriam, & infelicitatem status & conditionis suæ, aut per opprobrium, & honoris sui detrimentum, quod incurrit, locum non habet quo se vertat, nec spacium quo excurrat, illud olim dicebatur: *Digitum qua proferat.* Hujus schematis M. Tullius meminit, ubi ait: *Digitum qua proferat, non habet.* Breve nihilominus spacium est, compendiosus locus, ubi digitus volvatur; interim tamen paupertas miserabilis, & famæ dispendium in angustias hujuscemodi rediguntur. Amplificat dictum hoc idem Cicero, dum injustam usurpationem potentiæ in Senatore quodam Romano corripiebat: ait enim: *Denique ista nimia, quæ dominatur in civitate potentia, in hoc solo genere quiescit: Quid agat, quomodo aggrediatur Judicem, quo denique digitum proferat non habet.* Dicit item Manutius: *Sumptum est à gestu Rhetorum, qui varius traditur à Quintiliano. Simplicissimus est, proferre digitum, quod plebejorum est, & rusticorum.*

Pro Aulo Cecinna. Damna paupertatis, & infamiæ. *Apud Manutium 1233.*

Moderatio & temperantia.

Modestia, moderatio, & discretio in rebus agendis hæc est, ut noverit quisque eo quod honestum & decorum est, contentus esse: id quod his verbis olim exprimebatur: *Duobus digitis primoribus.* Quemadmodum enim qui avidus est, rem quam appetit ambabus manibus apprehendit (docemur hoc quotidiano experimento) sic qui moderatus est, non nisi digitis prioribus cum dexteritate, & civilitate uti consvevit. Atque hæc est illa aurea moderatio, tantopere à Philosophis celebrata, & ad omne vitæ institutum necessaria. Ex quo illud alterum emanavit adagium: *Moderata durant.* In hoc throno residet temperantia: Sententia Plauti est, qui sic habet: *Quid igitur stulte, quoniam occasio ad eam rem fuit mea virtute parta, ut quantum velles, tantum sumeres, hoc tu digitulis duobus sumebas primoribus? Sentis? De pollice, & Indice.* Rursum alibi: *Tenetis rem. Ad. Vix quidem Hercle, ita pauxilla est, digitulis primoribus.* Ad res animi translatum plusculum habebit veneris: ut: *Tanta occasio non erat tibi duobus digitis primoribus accipienda, sed toto arripienda corpore.*

In Bacchid. *In Pœnulo.*

Nimius in censurando rigor.

Si quis porro exactitudine nimia, nimioque rigore rem quampiam examinandam ponderaverit, idque ultra quàm decet, aut consentaneum est, his verbis exprimebatur: *metiri digitis.* Ut si denotare amicorum quempiam quis velit, aut superiorem, qui plus uni faveat, quàm alteri. Hoc proverbium de Rostris Romanis Cicero audiri fecit, dum ajebat: *Poëtam non audio in nugis: in vitæ societate audiam civem digitis peccata dimetientem sua? Si sunt visa breviora, leviora qui possunt videri? Cum quidquid peccatur, perturbatione peccetur rationis, atque ordinis.* Allusit ad hoc materialiter quoque Cicero, referens ad Poëtarum consvetudinem, qui metiri, aut scandere versus in digitis solent. Unde Horatius:

Legitimumque sonum digitis callemus, & arte.

Cui adjungit Manutius: *Non optimus quidem Poëta videtur, qui non statim aurium judicio comprehendit carminis vitium.* Quot compositiones de authorum fecunda manu egrederentur, quot elegantia opera de manu artificum, quot sculpturæ celebres, si non tantopere in bilancem ponderata, collocarentur; Protogenes nunquam artis suæ perfectionem consecutus est, eo quod manum de linea nunquam dimovere nollet. Congruit autem supramemoratum proverbium cum illo sequenti: *Milium terebrare.* Quemadmodum enim nimia quorundam licentia in vitio est, sic ex altero latere non minus culpanda est nimia severitas & rigor. Quis enim nesciat extremitatem omnem correptione dignam.

Operis cujusdam facilitas.

Securitas, qua quis negocium se confidit propediem feliciter executurum his verbis exprimebatur: *Uno digitulo.* Cum hic pars sit corporis minima, ita ut penè observationem nostram effugiat: difficultates quoque, quæ magni momenti non sunt, ait Terentius, facile contemni: *Quas mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus, ne tu istas faxo calcibus sæpe insultabis frustra.* Favet huic loco S. Hieronymus: *Hanc*, inquit, *igitur hastam, quam totis viribus misisti, de qua nobis minitaris, uno, ut ajunt, digitulo repellam.* Cui addit Manutius: *Huc pertinet illud, quod alibi dictum est, minimo provocare, cum significamus, nos nullo negotio posse vincere.* Sicut igitur horum alterum desideramus, sic de altero cavendum est. Interim non opinor quemquam esse, qui non agilitatem, & promptitudinem in agendo desideret: nemo enim non inimicus controversiarum & difficultatum est. Verissimum siquidem est, quod Ovidius inquit:

In Eunuch. *In Dialog. Lucif. & Orthodox.* *3. Metamor.*

Attenuant vigiles corpus miserabile curæ.

Si quis ad negotii cujusdam complementum, quod à longo tempore aggressus fuerat, pertigisset, aut verò inopinatam felicitatem consecutus esset, sequentibus verbis exponebatur, quæ vulgò jam innotuerunt: *Cælum digito attingere.* Hoc de iis dictum, qui se supra reliquos jactantia turgida levare consveverunt. Est autem proverbia'is Hyperbole, de qua Tullius: *Nostri Principes digito se putant cælum attingere, si nulli barbati in piscina sint, qui ad manum accedant.* Sic Lyrica Venusina:

Cælum digito tangere.

Quod si me lyricis vatibus inseris,
Sublimi feriam sydera vertice.

Et Theocritus: *In Hodæpor.*

Agnum quando tuli vobis, in sydera abibo.

Hinc Ovidius:

Huic tu cum placeas, & vertice sydera tangas.

Lisymachus cum in Thraciam pervenisset, ratus se ad ultimas mundi plagas pertigisse, aut verò illuc quo Christophorus Columbus tempestate jactatus fuit, imo verò ad cælum usque, sic ajebat: *Nunc Bizantii ad me veniunt, postquam cælum attingo lance...*

Hæc

Hæc igitur vox à Pasiade Bizantino correcta fuit, qui cum casu illic præsens esset, hoc eum acumine perculit: *Caveamus ne lanceæ mucro cælum pertundat.* Sic qui summos se cælorum apices conscendisse autumant, tanto infelicius, & periculosius pavimento terræ illiduntur.

Victum esse. Si quis victum se dabat, in dissensione quadam, aut negotio, vel causa quadam, vel opere, his verbis palam dabatur: *Tolle digitum.* Antiquus mos erat, ut si quis de prælio, aut de lucta victus reverteretur, digitos complicaret, manumque demitteret. Hinc Persius ait:

Nil tibi concessit ratio? digitum exere, peccas.

Dialog. Lucif. & Orthod. lib. 6. Rursum S. Hieronymus huic loco suffragatur, dum ait: *En tollo manum, cedo, vicisti.* Athenæus item de Antiphane versus quosdam, contra Tragicos Poëtas, profert: *Ubi nihil habent*, inquit, *quod dicere queant amplius, sed prorsus hærent explicanda in fabula, repente tollunt maculam digiti vice.* Ad hanc In Verrem. 6. consvetudinem Cicero allusit: *Accurrunt Tutores, digitum tollit Junius Patruus.* Simili quoque ratione suffragia vel dabantur, vel negabantur.

Imperare aliquid cum fastu. *Ad digituli crepitum*; de iis dictum est, qui cum arrogantia & fastu rem quandam imperant. Hunc locum S. Hieronymus adhibet, scribendo ad Rusticum monachum, condemnans in homine quodam tali arrogantia cæcutiente, hanc fastuosam consvetudinem. Dum enim coram populo dicendum ei esset, cum tumultu primùm silentium digitis imperabat, nec nisi hic crepitantibus quicquam proferebat: Cui Manutius hæc addit: *Ut singultire crederes, non proloqui.* Sic Martialis igitur, Eunuchum In Eunuch. In Distich. inquit, signa digitorum cognovisse in Domino suo. *Digiti crepitantis signa novit Eunuchus.* Et alibi

Cum posco crepitu digitorum, & verna moratur,
O quoties pellis culcitra facta mea est.

Quod rigor temperandus sit. Lib. 4. Epist. Prosequitur M. Tullius amplificare factum hoc, dum inquit: *Itaque si vir bonus habeat hanc vim, ut si digitis concrepuerit.* Quæ methodus imperandi semper odibilis est, eo quod ambitionem, & arrogantiam sibi conjunctam habeat. Unde S. Cyprianus: *Temperanda est severitas, ne veniatur à deteriora.* Et S. Gregorius: *Regat disciplinæ rigor mansvetudinem, & mansvetudo ornet rigorem: sic alterum commendatur ab altero, ut nec rigor sit rigidus, nec mansvetudo dissoluta.* Cibus hoc pretiosior in mensam boni regiminis collocari nequit.

Res encomio vel vituperio digna. Cogit me hic necessitas gramben biscoctam ponere, & rursum replicare supra jam memorata: acceptatum scilicet in communi proverbio esse, & in morem translatum, ut in rebus encomio dignis, & quas laudare quis præsumat, pollicem levet: si detestari velit, eundem comprimat, & plicet. Unde axioma illud proverbiale enatum est: *Premere pollicem, vertere pollicem.* Id quod à Plinio confirmatur, qui ait: *Pollice cum faveamus, pumere etiam proverbio jubemur.* Hinc Juvenalis:

- - - converso pollice, vulgi
Quemlibet occidunt populariter - - -

Et Horatius, prout supra jam relatum:

Fautor utrumque tuum laudabit pollice ludum.

Legit Porphyrius, *utroque pollice*, quod tantundem est, ac *utraque manu.* Cui consentit Acron Horatii commentator, qui ait: Hunc gestum laudantis esse: gestum, inquam, applaudentis, præsertim in eo, qui lingvam expeditam non habet.

Mollities animi effæminati. Pari modo & illud, quod supra in Hieroglyphico hominis effæminati, & mollis, qui sibi caput scalperet, ostendimus, in proverbium transisse invenio; his verbis enim exprimebatur: *summo digito caput scalpere.* Lucianus sic contra quempiam deliciis diffluentem & inescatum invehebatur: *Inter hæc* De verb. Relig. *autem virum quendam egregie sapientem, atque insigni forma, lubrico incessu, fracta cervice, muliebri aspectu, voce mellita, olentem unguenta, caput summo digito scalpentem.* Hic S. Augustinus non immerito dixerit: *Nihil magis à contemplatione veritatis impedit, quàm luxus vitæ.* Atque hæc allegorica poëtarum figura est, qui Herculem depingunt, deposita clava in sinu Omphales concubinæ, trahentem fila. Unde Marinus sic concludit: Galleria.

E con vesti, e monili, e cuffio, e gonna,
Lo spavento d' Esperia e fatto Donna.

Hæ igitur de Digitis proverbia sunt, quæ si rite perpensa fuerint, calamum præbere poterunt iis, qui exinde considerationes, virtutum tam moralium, quàm Canonicarum eruerint. Pro majori autem documento, & doctrinæ elucidatione, transeo nunc ad

OBSERVATIONES, RITUS, HISTORIAS, & CONSVETUDINES.

Quidam Latinorum ethymologiam *digiti* discutientes, dixerunt, eum à *digestione* derivatum: apparet hoc ex ordine eorum tam mirificè composito, & digesto, tam in manibus, quàm pedibus. Dicunt alii, digitum à denario numero dictum, ideo quod simul juncti bis denos producant. Hujus sententiæ S. Isidorus est. Nec verò improprie considera- Lib. 11. c. 1. tio illa à digerendo tracta videtur: manus enim una cum digitis in stomachum imposita, digestionis perfectionem adjuvat.

Observatione porrò dignum est (ut ad alia transeamus) id quod liber tertius Regum refert. Rogatus enim Rex Roboam à subditis suis, ut jugum grave Cap. 2. allevaret, quod Salomon Pater illius populo imposuerat, ille viris adhoc ablegatis respondit: *minimus* Cap. 12. *digitus meus grossior est dorso Patris mei.* Doctissimus Cerda del Rio, & Sanchez apud disertissimum Tract. 1. c. 32. Pintum hæc exponunt: mirandum non esse, quod præfatus Rex tale eis responsum dedit: quod prima quidem fronte ænigmaticum videri possit, sed tale non esse, si recte perpensum fuerit. Regem enim à populo per subsannationem, quæ digitis fieri consvevit, illusum fuisse, sic in talionis pœnam eum populo parem rependisse irrisionem, quæ tamen multò magis offenderet: atque ita eum digitis respondisse, cui digitis illusum fuerat. Solebant veteres, quod & hodie nostri norunt, levato minori digito sese ad contumelias, & vituperium provocare. De hoc inter alios Alexander meminit, dicendo: *Si quem di-* Lib. 4. Genial. dierum c. 16. *micationi, vel pugnæ veteres lacessebant, minimo digito provocabant.* Vulgatus mos apud Romanos erat, unde Horatius: Sermonum Lib. 1. Satyr. 4. Initio.

- - - ecce
Chrispinus minimo me provocat: accipe, si vis,
Accipe jam tabulas: dentur nobis, locus, hora,
Custodes: videamus uter plus scribere possit.
Di benefecerunt.

Acron & Porphyrius commentator in hunc locum sic ajunt: *Solere minimo digito provocare illos, qui plus minimo digitulo, quam toti provocatorum corpori tribuebant.*

Alia item ratio à Trebellio Polo in medium af- De Trig. tyr. fertur, cur Roboam hoc responsum subsiditis suis dederit. Verba ejus hæc sunt: *Nullius manus vel ad impellendum, vel ad feriendum fortiores fuisse; cum in digitis nervos videretur habuisse, non venas.* Nam

Nam & carca venientia digito salutari impulisse dicitur, & fortissimos quoque uno digito sic afflixisse, ut quasi ligni, vel ferri obtusioris ictu percussi dolerent: multa duorum digitorum allisione contrivit. Poterat ergo hic de fortitudine Principe digna gloriari, si in digitis solis Gigantum robur gerebat. Invenio pari robore fuisse (juxta eundem Authorem) Claudium Imperatorem, de quo sic habet: *Statura procerus, oculis ardentibus, lato, & pleno vultu: digitis usque adeo fortibus, ut sæpe equis & mulis ictu pugni dentes excusserit.* Ejusdem porro fortitudinis fuisse Maximinum (sed crudelitatis non minoris) posteritati tradidit Capitolinus, dicendo: *Erat (ut refert Cordus) magnitudine tanta, ut octo pedes digito videretur egressus, pollice ita vasto, ut uxoris dextrocherio uteretur pro annulo. Jam illa prone in vulgi ore sunt, quod haxamas manibus attraheret, rhedam onustam solus moveret: equo, si pugnum dedisset, dentes solveret: lapides tophitios friaret: arbores teneriores scinderet.* Adjungit denique ad ea, quæ de superiori Rege dicta sunt, doctissimus Pintus: *Quid non jactaret Roboamus, si similes his digitos sortiretur?*

In ejus vita.

L. C.

Non solum digitus medius, sicut supra retulimus, actionem inhonestam præsentabat, sed reliqui quoque pari modo extensi, aut compressi, eandem significationem præseferebant. Hæc assertio inprimis à Suida observata fuit, & deinceps expressa à Patre Sanchez, prout Pintus jammemoratus refert. Sic Lampridius de Heliogabalo, obscœnissima illa bellua, inquit: *Neque unquam verbis pepercit infamibus, cum & digitis impudicitiam ostentaret.* Digitis vero utimur non solum ad demonstrationem vituperii, sed quandoque etiam ad honoris, & reverentiæ exhibitionem. Dixit hoc sat manifestè Persius:

Satyr. 1.

At pulchrum est digito monstrari, & dicier: hic est.

Statius item:

In Epiced. Patris.

- - Et natis te monstravere parentes.

Item Martialis:

Mart. lib. 9.

Rumpitur invidia, quod turba semper in omni
Monstramur digito.

Plures inter scriptores sunt, qui memorant Demosthenem immensa lætitia exultasse, quotiescunque à civibus suis signo quodam monstraretur. Observat Cruceus Commentator Statii, digitum à digno dici, eo quod res dignas visu digito monstremus: sed jam ante diximus, non minus etiam, quæ indigna sunt, monstrari, & quæ ignobilia. Hinc Tertullianus, reprehendendo nimium vestimentorum luxum, sic ait: *Tales habitus, qui de natura, & modestia transferunt, & acie figere, & digito destinare, & manu tradere, meritò fit.* Ovidius rem evidentius tangit:

Lib. de Pallo. cap. 4.

- - En digitis designor adultera Virgo.

Lib. 2.

Adjungit adhæc Apulejus, non minus cæteris acutus, & mordax: *At dum directis digitis, & detortis nutibus præsentium denotor, dum risus ebullit inter pedes circumstantium, frigido sudore perfluens evado.* Et alibi: *Sic omnium oculis, nutibus, ac denique manibus denotatus, impos animi, stupebam.*

Revertor, sicut Meander aliquis ad superiora & mihi ipsi obviam venio, in quodam proverbiorum, quod adduxi, in hac solùm particula, ubi Spiritus Sanctus, de homine iniquo & protervo loquens sic habet: *Homo apostata vir inutilis, graditur ore perverso, annuit oculis, terit pede, digito loquitur.*

Prov. 6.

Digito loqui.

Veterum consvetudo erat, etiam inter nostros recepta, ut quandoque in vicem lingvæ, digitis ad loquendum uterentur.

Concordat his Petronius Arbiter, dum ait: *Trimalcio lautissimus homo digitos concrepuit, ad quod signum matellam Spado supposuit.* Confirmat hoc Vellius Longus, observator orthographiæ diligentissimus: *nam & digitorum sono*, inquit, *pueros ad respondendum ciemus.* Approbat consvetudinem hanc S. Clemens Alexandrinus, & ipse in Pædagogia sua, dignissimâ per quam Reges quoque instruantur: *popismata autem & sibilli, & digitis expressi soni, quibus aversantur famuli, cum sint rationis expertes significationes, ratione præditis hominibus sunt vitanda.* Optimum hoc præceptum est, cum in tali actione incivilitas sit. Hæc autem consvetudo, inquit Pater Pintus, eorum potissimum est, qui mente ambitiosi & vani sunt: signa sunt fastus, & jactantiæ, aut vero mediocris judicii & prudentiæ. Ab hoc crepitu, & sonitu non procul abesse possunt oppressiones nervorum, vel digitorum. Seneca horum meminit, de homine iracundo loquens: *horrent, ac surriguntur capilli, spiritus coactus, ac stridens, articulorum in seipsos torquentium sonus.* Et in eodem tractatu alibi: *Adjicit articulorum crepitum.* Sic homines Cholerici, gestu admodum indecenti, jactatione manuum potius, quam voce sua sermocinari videntur: itaque (adjungit Ramirez) loquaces idcirco dicti sunt. Atque in hunc sensum accipiendum est, quod Martialis ait:

Lib. 2. c. 7.

Lib. 1. de Ira.

Lib. 3.

Lex erat ad digitum positis concurrere palmis.

Quæ lex instituta erat ab Imperatore Domitiano ad applaudendum spectaculis, & ad eadem laudanda.

Cornelius Tacitus promotorem loquelæ hujus certum quendam Pallantem, Claudii quondam libertum statuit, de quo sic habet: *Pallas tristi arrogantia, modum Liberti egressus, tædium sui moverat.* Hinc in libri medio, pro solito more suo pungens arrogantiam hujuscemodi percellit sequentibus verbis: *Ejus accusationis author extitit Pætus quidam, exercendis apud ærarium sectionibus famosus, & tum vanitatis manifestus. Nec tam grata Pallantis innocentia, quàm gravis superbia fuit: quippe nominatis Libertis ejus, quos conscios haberet, respondit, nihil unquam se domi, nisi nutu ac manu significasse.* Pater Pintus de hac consvetudine magis magisque confirmanda aliò averti nequit, aut id facere non posse saltem videri vult, dum novo argumento Petronium Arbitrum inducit, qui videlicet loquendo de quopiam horum nutuum amatore, cum quadam particularitate, de eodem, cum inter choreas esset, sic ait: *Manu puer loquaci:* supra quod Commentator Douza hanc explicationem jungit: *Uti apud Salomonem Proverb. 6. Digito loquitur.* Hinc præfatus Commentator de Trimalcione jam supra memorato rursum ait: *Retexit superbum pallio caput, & manibus inter se, usque ad articulorum crepitum strictis, quænam est inquit hæc audacia?*

Lib. 13. Annal. ad Initium.

In Satyra de gesticulatore puero saltante.

Hujusmodi nutus in choreis usitati erant, propter quod Leontius de saltatrice quadam sic habet: *Oculi tibi ac pedes instar venti, & sapientes manuum digiti.* Nonnus item de Saltatore sic scribit: *Saltator multos circulos faciens, volvebatur turbine plantarum, nutus pro sermone habens, pro ore manum, pro voce digitos.* Idem etiam de Musarum choreis: *Ei manus movebat Polymnia mater choreæ, expressamque imaginem signabat mutæ vocis; exhibens manuum sermone ingeniosam figuram, sapienti silentio oculos volvens.* Idem adhuc de Marone quodam, & ipso Saltatore sic refert: *Silentium variè loquax, mutata manu signans; oculos verò vibravit vagos, instar lingvarum, nutu artificiali intellectualem rythmum texens: talia Maro signabat, versatiles digitos vibrans.* Nec verò quisquam opinetur, inquit Pintus, hæc calami poëtice exuberantis hyperbolicam esse amplificationem

De saltatrice.

Lib. 5. de Musar. chor.

In Solon.

nem: Lucianus enim, videns Saltatorem, mirifice digitis suis fabulam Martis & Veneris exprimentem, sic ait: *Non tam video, quæ facis ô homo, quàm audio: ipsis enim manibus mihi locutus videris.* Hæc genuina erat Pantomimorum ars: unde & Cassiodo- lib.1.in var. Ep. rus in eandem sententiam coincidit, dum ait: *Hanc partem musicæ disciplinæ mutam nominavêre majores: scilicet quæ ore clauso, manibus loquitur, & quibusdam gesticulationibus facit intelligi, quod vix narrante lingua, aut scripturæ textu possit intelligi.* Conveniunt lib.1.cap.11. ad finem. his Tertulliani verba, ubi ait: *Et certè quod facere oportet, non indignandum est discere: cùm præsertim hæc Chyronomia, (quæ est (ut nomine ipso declaratur) lex gestûs) & ab illis heroicis temporibus orta sit, & à summis Græciæ viris, & ab ipso etiam Socrate probata: à Platone quoque in parte civilium posita virtutum: & à Chrysippo in præceptis de liberorum educatione compositis, non omissa.* Ex quo apparet, hanc artem in actionibus bonis non rejiciendam esse, sed demonstrare potius personam activam, & expeditam.

De hoc usu laudabilis consvetudo Oratorum emanavit, qui manuum artificium, periodorum fluidæ eloquentiæ copulant, quo tantopere nervus orationi additur, ut si aliunde, qui perorat, aut balbutiens, aut minus perfectus esset, hi gestus auditorum intelligentiam magnopere adjuvarent. Qua de causa Quintilianus quoque, Artis Oratoriæ Pater à teneris annis Juventutem ad hæc studia eloquentiæ destinatam, in in his gestibus exerceri præcipit. Hæc verba ejus In Oratore. sunt: *Nec ultra pueriles annos retinebatur, nec in his ipsis diu. Neque enim gestum Orationis componi ad similitudinem saltationis volo: sed subisse aliquid ex hac exercitatione puerili: unde nos non id agentes furtim decor ille, discentibus traditus, prosequatur.* Dici nequit quantum concinnitatis, & elegantiæ hæc ars oratoriis numeris contribuat.

Hæc actio porrò, quæ Juventutem morigeratam quam maximè decet, à Comicis posthæc dissolutis, & parum modestis, ad theatrales lascivias, & inhonestas spurcitias translata fuit: ejusmodi fuisse Gaditanorum choreas impurissimas memoriæ tradidit Ale- Genial. dier. l.6, c.19. xander: *Postea vero,* inquit, *Gaditani modo, & mollissimæ saltationes, cùm essent minus notæ, inventæ fuerunt, in plures divisæ species. In* Cheronomiam, *quæ manuum gestu,* Halmam *quæ pedum,* Lactissimam, *quæ calcibus ad humerum jactis saltabatur.* Hinc Claudianus:

Qui lætas risum salibus movisse facetis,
Qui nutu, manibusque loquax.

Sic instituti erant Chironomi Pantomimi, aut Saltatores. Qui copiosiores eruditiones in materia hac desideraverint, siquidem eis visum fuerit, P. Pintum in locis jam memoratis evolvant.

De his actibus, ad motus digitorum jam in numero oratorio memoratos breviter descendo: in quibus, referente Tertulliano, Apulejus docet, temporibus pristinis qualiter oratores & gesticulari, & commovere digitos consveverint: ejus verba observa- lib.2.Asin. tione digna sunt: *Instar oratorum conformat articulum, duobusque infimis conclusis digitis, cæteros eminus porrigens, infesto pollice clementer subtegens, infit Telephron.* Sed gesticulatio hæc temporibus nostris cachinnum utique concitaret. Non diversimode ab hoc perorabat quidam nomine Fulgentius Placaides, AdProp.lib.4. eleg. 7. sicut Passeratius meminit: *Itaque compositus in dicendi modum, erectis in rotam duobus digitis, tertium pollicem comprimens, ita verba exorsus est.* Vult infimos duos serratos, medium extensum. Apulejus item eos aliquantum curvatos, & restrictos desiderat: Sed Quintilianus gesticulationes hujuscemodi reprobat: ait enim: *Non sustineo indices in tanto animi motu argumenta conquirere, ne impetus iræ meæ in digitos descendat.*

Interim nostra quoque ætate mos inolevit (prout experientia docet) ut si quando rem contemptu dignam demonstrare intenderimus, medium cum pollice conjunctum quatiamus, ex quo proinde sonus eliditur, quem Hispani *Canetta* nuncupant. Cum hoc strepitu canes vocari solent: cum eodem etiam veteres Magistri erudire discipulos, Patroni servos suos consveverant. Sardanapalus bellua ista infamis, ut palàm faceret, quàm nihili quæ in mundo sunt æstimaret, præter hæc; lascivire nimirum, & delicari, & crapulari, musto ingurgitari, post mortem suam sepulchro suo insculpi manum voluit, cui præmemorato modo compositi digiti essent: unde Athenæus hæc verba refert: *Cum Alexander in Persas proficisceretur, castra metatus est non longe à Sardanapali monumento, super quo lapidea erat imago, quæ dexteræ manus digitos contulerat, veluti sonitum emissuros. Scriptum erat: Daxaris filius, Anchialam Tarsum qui condidit una die. Ede, bibe, lude: cætera enim neque sonitu isto digna, ut dicantur, apparent.*

Transeamus de mimica, saltatorica, histrionica, oratoria (relicta sceleratissima memoria Sardanapali, quæ æternam oblivionem posteritatis meretur) ad gestus in conviviis usurpatos: ubi non solùm nostro dicendi modo, siquidem cibus vel mactea placuerit, hæc verba usu veniebant: *ci fa leccare le deta*, hoc est: sibi lambere digitos: sed antiquitus quoque tantundem dicebatur, ac si nostro idiomate *momordisse digitos* diceretur. Hac loquendi forma usi sunt Aristoph. Aristophanes, Pherecrates, & Alexides, de quorum Dipnosophist. unoquoque Athenæus. Eorum igitur primus sic lib. 4. c. 19. habet: *Perutiles ponantur illis pisces, aut caro:* Phereor. l.7. *nisi digitos edant, volo suspendi decies.* Subjungit cap. 13. alter: *Ubi famem patiuntur, suos ipsorum digitos,* Alex.l. 12.c.4. *velut polypedes solent comedere.* Alexides denique de Candaulo sic habet: *Candaulum haud unquam edi ego, nec audivi dici prius. Per deos! mirabile inventum meum est: si multum ego ponam tibi, certè digitos momorderis, jocundus ipsi.*

Vitium nihilominus in extensione digitorum non minus, quàm in compressione observatum fuit. Locus exstat Isaiæ, sat involutus, nisi diligentia & eruditione sacrorum Interpretum ænigma illud declaratum & solutum esset. Ait Propheta: *Si abstuleris* Cap. 58. *de medio tui catenam, & desieris extendere digitum, & loqui, quod non prodest.* Ait super hæc Lampridius, digitos inflexos, quasi in conflictu quodam comminari, & quasi oculos contubernalium suorum velle effodere. Sic jam dictus Author in Alexandro Severo loquitur: *Referebat Euclopius (quo ille familiarissimo usus est) illum si unquam furem judicem vidisset, paratum habuisse digitum, ut illi oculum erueret. Tantum odium eum tenebat eorum, de quibus apud se probatum fuisset, quod fures essent.* Pater Pintus justissimam hanc pœnam esse asserit: digitis nimirum oculos eorum eruendos, qui cum errores suos oculis videant, digitis suis aliorum oculos excludunt. Svetonius de filiola quadam Caligulæ Imperatoris commemorat (pessimo videlicet ramo de arbore infecta) quod sæpius (prænuncio infelicis sceleratæ indolis) in hunc actum proruperit, digitis In ejus vita. suis in oculos aliorum involans. *Infantem autem* (verba Authoris sunt) *Juliam Drusillam appellatam per omnium deorum templa circumgerens, Minervæ gremio imposuit alendam, & custodiendam commendavit; nec ullo firmiori argumento sui eam seminis*

esse credebat, quàm feritatis: quæ illi quoque tanta jam tunc erat, ut infestis digitis ora, & oculos simul ludentium infantium incesseret.

Præterea curvis digitis tenaces, & avari notantur, in numerandis etenim nummis, in iisdem acceptandis, & constringendi usqueadeo recurvi sunt, ut non sine dolore eosdem prolongare, aut aperire possint. In quodam florilegio græco hi bini versus leguntur: *Oblecta, mutuans, mentem tuam, & fœneratoribus relinque calculum, digitis dolore flexis.* Illic
Lib. 1. præterea de avaro hæc habentur: *Obiit statim, brevissimi temporis momento, in digitis usuras stringens adhuc, qui digitalem calculum habebat in digitis,*
In Tim. *calculo mortis obiit in infernum.* Pariter Lucianus Jovem introducit contra hujuscemodi hominem, meritò illuc condemnatum, sic loquentem: quod ab Erasmo ita latinitati datum est: *Eoque pallidus nobis occurrebas, & curis confectus, digitis etiam ex assiduo colligendi, coacervandique usu contractis, distortisque.* Hinc idem Lucianus alibi
In Catalpo. eadem loquendi methodo usus est, dum ait: *Et maximè cum recordor, quàm pallidus semper incederet, & squallidus, mente curis confecta, ac solummodo digitis ditescens, quibus talenta & myriades supputabat.* Si itaque horum digiti ex longæva assvetudine hanc curvitatem induxerunt, quid de eorum mente, & corde arbitrandum esse censebimus? Adjungo ad hæc, quæ de digito supra os locato diximus, videlicet indicium illum esse silentii (adducto super hoc Harpocratis exemplo) authoritatem Juvenalis, qui ait: *Digito compesce labellum.* Porrò digitis loqui, aut Chironomiam memoratam proprietatem esse eorum, qui temerarii, arrogantes, fastuosi, & imperiosi sunt. Hinc Tibullus inquit: *Et vocet ad digiti me, tacitura, sonum.* Hæc super his dicta sufficiant, transeamus nunc ad

DESCRIPTIONES.

Optarim hunc librum meum Hyblam montem esse, qui tot tibi flores tot fructus, mi Lector, subministret, ut tanquam apis, eosdem degustare, atque inde tibi mel variarum compositionum & salutarium axiomatum, & præceptorum efformare possis: Ad hunc enim finem hæc colligo, & sæpè illuc revertor, ubi te reliqueram. Invenio gemmam aliquam à doctissimo Laurentio nobis relictam, & à Causino magno illo viro observatam: descriptionem, inquam, digitorum: quam præterire, non debui, ne tanti dispendii, tanti damni tibi author sim. *Quam verò aptas, & quàm multarum artium ministras manus natura homini dedit? Digitorum enim contractio facilis est, facilisque porrectio: propter molles commissuras nullo in motu laborant. Itaque ad pingendum, ad scalpendum, ad nervorum eliciendos sonos, ac tibiarum, apta manus est admotione digitorum. Atque hæc oblectationis: Illa necessitatis: cultus, dico, agrorum, exstructionesque tectorum: tegumenta corporum vel texta, vel suta, omnemque fabricam æris, vel ferri. Ex quo intelligitur, ad inventiones animi, percepta sensibus, adhibitis opificum manibus, omnia nos consecutos: ut tecti, ut vestiti, ut salvi esse possimus: urbis muros, domicilia, delubra habeamus.* Hæc verba ejus propria sunt, quibus credo injuriam fieri, si in lingvam aliam transferantur: Scio enim quam sibi invicem vicina sint, vertere, & pervertere: illic potissimum ubi benè vertendi non tam expeditus locus est. Fons autem hic copiosus est, ex quo prolixa fieri, & facunda possit oratio. Descendo nunc ad

DEDICATIONES.

Assignarunt antiqui (prout memoriæ tradidit doctissimus Aldrovandus) custodiam, & patrocinium digitorum Deæ Minervæ. Cujus rei ratio ab Authore tam inclyto, nulla redditur: in tanta enim tamque copiosa rerum variarum, maximarumque massa, non nisi levi brachio, & in transitu, id quod diximus, attigit. Quod me attinet, dixerim antiquos hoc fine nixos. Cum Minerva Dea scientiarum sit, digiti instrumenta sunt, quibus chartæ necessariæ evolvuntur, ut in libris videri possit, id quo scientiarum acquisitio fiat. Aut verò cum Minerva præses sit, & Antesignana lanificii, artiumque mechanicarum, digiti in his, sicut in illis superioribus, non minus necessario versantur. Quemadmodum etiam Minerva, ope manuum de capite Jovis prodiit, sic ei patrocinium quoque manuum particulare assumendum erat. Rationes hæ, ut reor, non incongruæ sunt: valeant autem, quantum possunt. Ego verò ad applicationem quandam moralem procedendo, illud ajo, tum videlicet optimè digitorum commotionem fieri, cum ad scientiarum acquisitionem applicantur. Hæc est illa acquisitio de quo Salomon inquit: *Præposui illam regnis & sedibus: & divitias nihil esse duxi in comparatione illius: nec comparavi illi lapidem pretiosum: quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Super salutem, & speciem dilexi illam: Et proposui pro luce habere illam, quoniam inextingvibile est lumen illius. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius, & lætatus sum in omnibus; quoniam antecedit me ista sapientia, & ignorabam, quoniam omnium horum mater est.* Copiosissima verba, quæ omne pretium excedunt, & omne quodcunque super his à quovis eloquente, & facundo unquam dictatum est, cum à Spiritu Sancto procedant. Beatus igitur cuicunque hæc Minerva assederit, hac enim opitulante inter plurimas res, hæc quoque cognoscet, videlicet

De monstris. Sap. 7.

SIGNATURAS PARTIUM IN HERBIS, ET PLANTIS.

Præter radices Hermodactylorum, præter folia ficus, & ricini, aliorumque, quorum supra meminimus, quæ per sympaticam virtutem affectibus manuum medentur, quarum signaturas & similitudinem portant, notat Joannes Andreas Matthiolus, sicut & Aldrovandus, Crolliusque observatores accuratissimi, nasci supra muros herbam dictam caninam (Italice gramigna) item digitalis à brevitate sua digitali, & à virtute, quam continet, quæ in quinque surculos vel ramos divisa sit, ab aliis dicta *Ischemon.* Hæc contusa, aut elixa, & in ungventum redacta, lenitivum admirabile est, omnique externo morbo internoque digitorum potenter mederi solet. De hac Alciatus magnus ille moralista in Emblematibus suis inquit:

His merito arguitur nodis tutela, salusque: Embl. 26.
Herbaque tot vires hæc digitalis habet.

Nodos illa, & juncturas, non secus ac in digitis demonstrat. Hinc sapientum quisque & prudens observator, ex magno illo mundi libro, quot illic minimæ plantæ, vilissimæque herbæ sunt, tot characteribus & lectionibus uti poterit, ad salutis suæ profectum; quibus videlicet altissimus Creator talem virtutem indidit, ut in his plenitudo gratiarum divinarum, earumque æqua distributio cognosci possit.

NOTÆ

NOTÆ ANTIQUORUM
SUPRA LITERAM Q.

NON usque adeo ignobilis hæc litera Q. eſt, ut non antiquitus ſignificationes ſuas obtinuerit, aut per ſemetipſam, aut aliis veteribus notis ſociata, prout infra patebit. Ad hanc formandam digiti ſimul juncti monſtrabantur, & per longum in ſe acuminati, & reſtricti, ſed ſimul omnes deorſum reflexi. Arbitrabantur enim Chironomi hac ratione caudam illam literæ ſe poſſe exprimere, quæ ab eadem derivatur: rotunditatem illam, & quod in illa principale & majus eſt, cum rotunditate & magnitudine reliquæ manus incurvatæ, & ſimul unitæ figurabant. Q. igitur per ſe ſolum, ſignificare ſolebat: *Quintus. Quinctius.* Q. *repetitum, vel* QU. *Quartus.* QM. *Quomodo.* QAM. *Quemadmodnm.* Q. S. S. S. *Quæ ſupra ſcripta ſunt.* Q. R. F. E. V. *Quod rectè factum eſſe videtur.* QUÆSS. *Quæſtores.* Q. L. *Quinti Liberti.* QUÆS. *Quæſtor.* Q. N. A. N. N *Quando neque ais, neque negas.* Q. B. F. *Quare bonum factum.* Q. E. R. E. *Quanti ea res erit.* Q. F. *Quinti filius.* Q. L. F. *Quinti Lucii filius.* Q. vel QINT. *Quintilianus.* Q. B. M. V. *Quæ bene mecum vixit.* Q. E. R. E. JU. DA. *Quanta ea res erit judicium dabo.* QUIR. *Quirites.* Q. M. *Quintus Mutius.* Q. L. S. S. *Quæſivit liberam ſtatuam Senatus.* Q. M. *Quo magis.* Q. MAX. *Quintus Maximus.* Q. Q. *Quinquennalis.* Q. R. F. E. R. *Quare rectè factum eſſe videtur.* Q. V. A. vel ANN. *Quæ vixit annis.* QUIR. R. *Quirites Romani.* Q. D. R. P. *Qua de repero.* Q. D. R. P. G. V. *Qua de repeto graves viros.* QT. C. *Quintus Cælius.* QM S. *Quæſumus.* Q. TP. *Quo tempore.* QM. PV. *Quam provinciam.* Q. E. R. E. *Qualis ea res erit.* Q. J. P. *Quo jure petit.* Q. B. N. F. *Quare bonum non factum.* QT. M. *Quot munera.* Interim tu, mi Lector, ſi paginas doctiores & cum majori lucubratione elaboratas tranſcurrere tibi libuerit, majora his lumina inventurus eris, quam hæc pauca ſunt, quæ tibi manu mea præſentantur.

EPITHETA.

ALtera hypotypoſeos, vere Muſis utiliſſima pars, Epitheta ſunt: quorum alia propria ſunt, & realia, alia rurſum translata, & exotica. Nec verò minus etiam illa propria inter figuras ingenioſas cenſenda ſunt. Per hypotypoſes enim, vivaciſſimasque repræſentationes Oratio eloquens, plenaque ingenio, ab ea quæ communis & plebeja eſt, diſcernitur. Habent autem hæc adjuncta virtutem admirabilem, ea quæ verbis profunduntur, quaſi viva ſtatuendi ob oculos; dum nimirum individuales circumſtantias objectorum depingunt, quibus ea te videre tibi videaris, & quaſi manu præſens palpare. Sic de iis ſentit Co. Emmanuel Theſaurus in purgatiſſimo & terſiſſimo Canocchiali ſuo Ariſtotelico, quo Mundum univerſum illuſtravit, & ſtudioſis eloquentiæ viam planiorem ſtravit: non minus in his artis limitibus, diſertus, & facundus; quàm poſthæc cum ipſum eloquentiæ palatium, majeſtate plenum ingreditur: ubi latius, & copioſius ſeſe diffundit. Hujus igitur ductum ſequens, ſicut hactenus, ita quoque deinceps. Lectorem meum ad hæc penetralia introducam. [Pag. 383.]

Elevat igitur inter primos Ovidius, hanc corporis noſtri partem, duros digitos appellat: *Ab quoties digitis dum torques ſtamina duris?* Eoſdem alibi teretes nominat: *Et teretes digitos, exiguumque pedem.* [In Epiſt. Deian. De Arte.]

Diſpares Plinius: *Ore rubicundo, digitis imparibus.* [lib. 10.] Infames Perſius: *Infami digito, & luſtralibus ante ſalivis.* [lib. 2.] Eburnos Propertius: *Sive Lyræ carmen digitis percuſſit eburnis.* Molles Claudianus: *Digitis extendat mollibus arcum:* Roſeos Strozzius: *Hinc roſeis digitis habilem tibi ſinge coronam.* Dociles Baptiſta pius: *Melliflua dociles digiti non voce minores.* Idem nivales: *Dulce melos digitis Leonora nivalibus urges.* Micantes Manto: *Gemma humeros non una tegit, digitosque micantes.* Hujuscemodi alia, peregrina, metaphorica vel translata, quæ nihilominus ſubjecto ſuo congruant, idque naturaliter exprimant, prudens Lector aliter per verſatile ingenium & induſtriam ſuam indagabit.

ANNOTATIONES
SUPRA MENSURAS.

ERuditiſſimus Pierius menſuram filiam manus, & digitorum appellat. De Menſura igitur tanquam de facula, ingens lumen proveniſſe, & derivaſſe dixerim, quod toti adeo terrarum orbi ſplendorem, fundamentum & originem ſubminiſtraret; quod in omne genus manufacturarum influat, quæ baſis eſt, ut ita dixerim, cælorum, terrarumque: Univerſitas enim rerum & ordine, & proportione fundata eſt. Architectura itidem his principiis ducitur, his innititur, per hæc diſpoſitionem ſuam conſequitur: in menſuris enim non immerito dici poteſt, quod animam & vitam ſuam habeat. Hinc illa dimenſio eſt, & largi, & longi, & alti, & profundi, abbreviati, decurticati: Petagoni, Quadrangularis, & Cylindri: de quibus rurſum Matheſis diſpertitim, aliisque loquendi modis, una cum Aſtrologis ratiocinatur: de Epiciclis ſuis loquens, de Cyclis, Cubis, Angulis, Æquilateralibus, Semicirculis, Diametris, Semidiametris, Eccentricis, & hujusmodi aliis, quæ univerſa fundamentum & originem primitivam ſortita ſunt à digitis. Ipſe homo, cujus membris annumerantur, quantum digitis ſuis debet? unde unica, palmus, ſpithama, & tot alia proveniunt, quæ ubivis locorum ſecum gerit. Hinc Ægyptii omne menſurandi principium derivabant à digitis, per diſtenſum digitum Hieroglyphicum, vivamque imaginem menſurarum exprimendo.

Sed ut propius ad rem ipſam accedamus, juxta Ariſtotelem, de menſuris diſcurrenti, exordiri oportebit à minimis: ſicut linea quoque primam ſui originem puncto debet: de linea porro cuncta compoſita procedunt. Quid proinde minus, & brevius digito? Nec memoriam meam fugit, proſequitur Valerianus, certum quoddam menſuræ principium, ſicut & ponderum traxiſſe originem ſuam ab ipſis adeo frumenti granis: ſicut hodiedum adhuc, & aurum, & gemmæ & extracta pretioſiſſima, aut hujuſcemodi compoſita granis librantur. De cætero cum reliquæ menſuræ à membris & partibus humanis deſumptæ ſint, partiumque humanarum minima ſit digitus, ab hoc primum ſumpſiſſe initium ſuum credendæ ſunt.

Marcus Junius Hipſus ob hoc ipſum antiquus, qui jam de confinibus camporum, ſat amplum volumen in lucem dedit, de digitis hæc ait: *Minima pars earum menſurarum eſt digitus.* Quod totum confrontatur cum illo quod Julius Frontinus ait: *Si quid infra digitum metiamur, partibus reſpondemus: ut dimidiam, aut tertiam partem digiti.* Unde etiam proverbia, & paroemiæ exortæ ſunt, prout infra fuſius patebit: *Latum ungvem, aut tranſverſum digitum* [Marcus Junius Hipſus. Julius Frontinus.]

non

non secedere. Et illud alterum, dum ad rerum habendam notitiam, *ex ungve leonem*, dicimus nos cognoscere. Per longum temporum cursum hæc spacia, & hæ mensuræ in statuis, præcipue autem Romanis, ex ære, vel marmore fusis vel sculptis apparuerunt: prout diffusissime de his item versatissimus vir Aldrovandus ratiocinatur. Verum quidem est, inquit Valerianus, quod non omnes adeo nationes eadem mensura uti possint: cum tanta sit locorum, regionum, distantiarum, corporum disparitas, quædam enim in compositione sua parva sunt, quædam eximiæ magnitudinis: unde etiam manifestum est, non omnium digitorum eandem esse mensuram, siquidem ad parvitatem, aut longitudinem personarum attenderimus. Propter quod sine errore est, si dixerimus digitum per semetipsum mensuram non esse, sed principium mensurarum. De his igitur, quamvis non de omnibus (alioquin in his solis ingens mihi Mathematicus consarcinandus esset) sed de earum aliquot, iisdemque præcipius dicturus sum. In exemplum sit digitus, uncia, sextarius, palmus, spithama, pes, cubitus, gradus, passus, hyssopus, aut mensura sex partium, pertica vel mensura decem, orgia vel ulna, plethrum vel centum pedes, stadium, jugerum, hippicum aut vero mensura quatuor cubitorum, cursus, & recursus dolichius, in stadiis, aut spacium binorum stadiorum, appellatum dibulus, item michorius, parasanga, aut mensura persiana quæ triginta stadiis constabat, tum denique schœnos quinquaginta stadia complectens: funiculus dimensio moderna est; sunt & aliæ, in quibus certum numerum certasque regulas statuere velle, penè factu impossibile est, ob authorum & opinionum varietatem. Norunt hoc practici, & viri periti, prout illud docte nobis inter alios accuratissimus Author Valerianus demonstrat. Nihilominus prout vires mihi suppetunt, qua possum brevitate, quasdam mensurarum significationes adducam.

Hist. Monstr. de statuis.

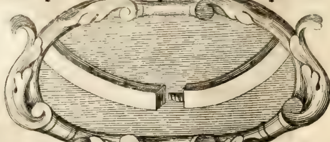
Utque aliquando exordiar, prætereunda interim erit latitudo digiti, quam dicunt quatuor frumenti granis simul junctis constare. Mensura autem jam admodum spectabilis est unica, quæ à summitate ungvium, usque ad primam pollicis juncturam in homine staturæ debitæ, vel consvetæ censetur. Hæc autem octava pars palmi est: sicut *octava* rursum, pars octava est unciæ. Hic palmus nihilominus juxta usum Græcorum sumendus est. Hinc secundum mensuram Hypsi unica supra digitum non nisi tertiam alterius digiti partem tenet: ait enim palmum tribus unciis constare. Atque ita Frontinus consentit, qui unciam asserit duodecimam pedis partem esse, sicut hoc modernis temporibus experimento quotidiano novimus.

Sextans, aut sextarius, sexta pars Assis est, aut pedis, qui unciarum duodecim est. Unde evenit ut ponedra mensuris se accommodent: quæ porro unciæ ad mensuram trium digitorum in debito spacio suo extenduntur. Palmus, juxta Vitravium, quatuor digitis, juxta mentem aliorum, duodecim constat. Nisus hanc mensuram sexti nomine appellat, eamque Dodrantem nominari inquit, qui tribus palmis, & unciis novem constat: quod universum constituitur, & intelligitur de spacio digitorum duodecim. Hanc vero diversitatem Valerianus inquit derivare exeo, quod diversimodè his nominibus Græci à Latinis utantur. Distantia item provinciarum has mensuras invicem confundit: sicut obscurissimum ænigma quoddam apud Hesiodum invenio, quod pro sui expositione, praxin utique lucidissimam Matheseos requireret, cujus tamen principia mihi contigit non nisi à longè salutasse, nescio itaque qua ratione ab eodem expedire me possim. Gryphus autem Hesiodi hic est:

Inde absidi curru decadoro cæde tripalmum.

Decadoron, prout illud expositores describunt, longitudinem decem palmorum habet: absis curvaturam rotæ denotat. His præsuppositis Hesiodus, ut reor, sic intelligi poterit: rotam videlicet in curvatura, vel rotunditate sua quatuor partibus aut absidibus constitutam esse: quarũ unamquamque, ut debitam carri rotã efformet, tribus spithamis compositam esse oportere: cujus diameter decadoron erit: hinc circumferentia vel curvatura ejus duodecim spithamarum erit. Qui autem dora mensuraverit, eorum triginta sex inveniet: hoc est, si omnes rotæ circumferentias simul numeraverit; omnis siquidem spithama tria dora aut palæstas continet; cum omnis palæsta quatuor digitorum sit. Videtur autem hic difficultas quædam non prætermittenda oriri, ad quam proinde, cum majori dilucidatione, verbo uno respondetur. Si nimirum circumferentia circuli, qui rotam circumdat, & ambit, duodecim doris constat, omnis autem diameter tertiam partem circumferentiæ facit, cur hic per numerum duodenum computatio non fiat, ut dicatur dodecadoron: sicut in signis planetarum, & domibus cæli ab Astronomis *dodecatamorea*, dicitur, cur potiùs numerus denarius usurpetur, & decadoron nominatus sit, qui terminus verò geometricus est, & genuinus? Ad quod facile respondetur, quod commensuratio ab interna parte rotæ, vel circumferentiæ illius sumenda sit, & apparebit nonnisi dora decem provenire: reliqua duo dora in parte interiore computantur, ut in circulatione exteriori distribuantur. Alii sic exponunt: octo digitos inquiunt, qui duo dora sunt, in illis partibus dispensari, ubi rota unitur, quæ ligulariæ, aut compages appellantur: in quibus omnis aphosides, aut pars sibi invicem alligatur, hoc modo.

Ex amalthea onomastica Laurentiani.

Quæ etiam vulgariter apud nos *Gavii* nominari solent. Hinc eveniet ut tria dora duodecim digitos adimpleant: atque hic est *Basiliscus* à Plinio sic nominatus. Habes expositionem ænigmatis, quod de Hesiodo allatum est.

Magnus ille Ethices Magister Pierius de his mensuris, aut dimensionibus, sicut alibi semper, documentum deducit usqueadeo, ad vitam nostram mensurare, & ad gloriam paradisi transportari possimus: mensuræ justæ erunt, quæ falli nequeunt. Ait autem suffragantibus Theologis universis, has mensuras brevitatem annorum & dierum nostrorum denotare. Ad hoc dilucidius demonstrandum Davidico illo versu psalmi noni & tricesimi, tanquam norma utuntur: *Ecce mensurabiles posuisti dies meos: & substantia mea tanquam nihilum ante te.*

Brevitas vitæ.

Ex Pierio ut supra.

Supra

Supra quod Ruffinus commentatur: *Ecce veteres posuisti*: Sed Cassiodorus id cum majori energia exponit, dicendo: *Qui Hebræos sequuntur alii breves, alii positos à Deo dies in mensura digitorum quatuor ajunt: alii palmi longitudine constitutos dies: alii pugillares dies datos: atqui ii minimæ etiam mensuræ mentionem faciunt. Paraphrastici, velut in digitis numeratos haberem paucissimos dies meos.* Hoc universum est, quod ad digitos spectat. Valerianus interim, dum mensurarum tractatus præ manibus est, verbis illis Davidicis: *Commensurabiles* &c. potissimum insistit, supra quæ Adamantius inquit: *Ecce quàm breves admodum posuisti dies meos, quippe qui, cum quatuor digitorum mensura brevis admodum sit, ac proinde vitæ nostræ brevitatem significat: Hinc clamabat Job: Nihil sunt dies mei.* Id quod famosus ille Hippocrates in principio aphorismorum suorum contestatur: *Ars longa, vita brevis.* Euthimius dies nostros, dies palæstæ nominat, quæ est mensura digitorum quatuor, tertia pars spithamæ. Quæ nihiluminus mensurarum pene omnium minima est: & hi dies nihilominus tam pauci, adhuc insuper tot laboribus, tot sudoribus, tot angustiis pleni sunt; nec ullibi culcitra tam mollis est, quæ non puncturis fatigationum & laborum perforata sit. Pallescunt, imo vero non raro ferales sunt, sicut cometarum, ipsi adeo coronarum regalium, & aurearum radii. O si hæc pro merito suo ponderarentur, mensura nulla inveniri posset, qua ad hujuscemodi fastigia dignitatum emetienda uti quispiam nec verò Paradisi mœnia his lubricis schalis conscendere vellet. Sed de his rursum fastigiis ad terram descendamus.

Dochme vocabulum Græcum potius, quàm latinum est, mensuram decem digitorum comprehendens. Arbitrantur nonnulli mensuram hanc eandem esse cum doro: quatuor enim digiti cum manu extensa, constituunt mensuram digitorum decem. Spithama item spacium digitorum duodecim amplectitur: ab ultimi enim auricularis extensi ungve, ad extremitatem pollicis usque extensi, quantum id fieri potest, vera spithamæ dimensio est. Refert Plinius (*Lib. 7. c. 7.*) Pigmæos altitudinem trium palmorum non exuperasse, in quo palmum vel spithamam longitudine pedis mensurat: appellat enim eos dodrantes; de quibus si quadrantem abstuleris, digiti restabunt duodecim: pars autem, quæ tribus quadrantibus constat, dodrans dicitur. Frontinus item spithamam sextantem vocat, quasi quæ tres palmos habeat, uncias novem, digitos duodecim.

Utimur plerumque ad mensuranda ea, quæ occurrerint, per instinctum naturalem dimensione palmi; quæ actio nobis familiaris, & consveta est. Hæc mensurandi promptitudo, frequentia, & usus, Valerianum induxit, ut in hoc Altissimum Deum figuret, qui cum omni facilitate, in pondere & mensura ubivis locorum est. Nec enim ulla distantia est, nec locus, nulla altitudo, nulla profunditas, nullum spacium tam breve, quo ille non pertingat, ubi non moretur, ubi quæque non ponderet. Inter tot testimonia, quæ adduci possent, illud Isaiæ eximium est, quod in mysticis jam allatum fuit (*Deus & potentia illius.*): *Qui mensus est pugillo aquas, & cælum palmo ponderavit.* Supra quod S. Hieronymus: *Quod autem pugillum vocat, & palmum humanæ consvetudinis verbis utitur, atque mensuris, ut Dei potentiam per verba nostra discamus.* Quis verò campus hic se nobis aperit, ut in minimo quoque digitorum nostrorum altissimam providentiam DEI, ejus, qui nos regit, & continet, cognoscamus? Sed si campus nobis patet ad immensitatem illam divinitatis cum brevitate nostra mensurandam: non minus illa brevitas optimo consilio ad breve spacium vitæ nostræ menserandum servire poterit, sicut jam diffusius supra dictum est, & deinceps dicendum erit. De quo nobis Evangelica authoritas præceptum divina sapientia plenum suggessit dicendo: *Quis potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?* Minorum adeo consvetudo est, inquit Valerianus, ut per vituperium dicant: vade pumilio, vix trium palmorum es. Omne quod breve est palmo mensuratur: optima igitur moralitas est, inquit Pierius, ut quis sibi indies brevitatem vitæ, & breve ejus compendium calculando, ob oculos animi collocet.

Constat pes, more antiquorum, ait Pierius, digitis sedecim, modernus viginti, sicut experientia docemur: compositus enim est palmis quatuor, sicut Vitruvius docet, qui sicut copiosus Architectus est, sic in mensuris inter cæteros facundissimus apparet. Hæc autem dimensio duodecim unciis dividitur, quæ item sexta pars staturæ hominis est. Hæc assertio, & mens Frontini est. De cubito variæ opiniones sunt, & sententiæ, propter varietatem, & compositionem palmorum. Complures ajunt constare eum, compositumque esse palmis duobus: cujus mensura viginti quatuor constituit digitos: ab extremitate autem ungvium exorditur, & ad angulum medietatis brachii protenditur. Sesquipedalis nominatur, ab Græcis pygon dictus, à quo pygmæi denominati sunt, prout annotat Eusthatius: sic palmi per totidem dodrantes intelliguntur: in quo simul Nisus, & Vitruvius conveniunt, qui viri senis cubitum supra dicto modo mensurant. Volunt pictores cubitum quartam totius corporeæ structuræ humanæ partem esse. Apud Herodotum cubitus non ultra viginti digitos habet. Habetur item cubitus regius, de quo Svidas & Herodotus plura tradunt. Præter hos, cubitus geometricus est, qui in dimensione sua sex nostrorum cubitorum adæquat, sicut S. Augustinus, & Origenes sentiunt. Perspicua, & observabilis figura hæc est, unde etiam considerationes quasdam Hieroglyphicas, & Emblematicas præbet, quarum una temperantia est, juxta Valerianum, quæ mensuram hanc manu gestat, cum inscriptione Græca, quæ in Latinum traducta sic habet:

Una manus cubitum ostentat, gerit altera frænum.
Illa: modum serva: hæc admonet: os cohibe.

Ingeniosissimus & acutissimus Alciatus præterea ad (*Emblem. 27.*) vivum nobis Deam Nemesin repræsentat, in figura nimirum fæminæ, longo paludamento vestitæ, intuitu aliquantum austeræ, quæ in dextra frænum tenet, in sinistra cubitalem mensuram: quod Emblema suum his verbis animat: *Nec verbo, nec facto quenquam lædendum.* Cujus rei declarationem hoc carmine exponit:

Assequitur, Nemesisque virûm vestigia servat:
Continet & cubitum, duraque fræna manu.
Ne malè quid facias, neve improba verba loquaris:
Et jubet in cunctis rebus adesse modum.

Ita quidem in omnibus verbis, & factis nostris vera mensura observanda est. Qui nimirum de se præsumit, aut arroganti jactatione inflatur, & sic terminos moderationis transcurrit, severam inde punctionem expectet, hinc Seneca:

Dominare tumidus: spiritus altos gere:
Sequitur superbos ultor à tergo Deus.

Fatalis cataſtrophe Imperatorum, morſque infelix Tiberii, Claudii, & Domitiani, omniumque hujuscemodi impiorum, ſatis de hac veritate nos inſtruunt.

Mollities, & diſſolutio animi, per imaginem hominis figuratur, qui commoditati ſuæ inſerviens, ſupra ſcamnum aut lectum ſedens, aut aliter alteri rei innixus, brachium cubito tenus ſupra culcitram collocet. Sic dixit Adamantius: *Signum voluptatis carneæ mihi videtur, ſub cubito manuum cervical aſſutum.* Totum de Ezechiele transſumptum eſt, ubi legitur, quod Altiſſimus dum civitatem Jeruſalem ob nimiam luxuriem & effæminatos mores increpare vellet, illud phraſi hac maximè adæquata expreſſerit: *Ezech. c. 13.* *Væ quæ conſuunt pulvillos ſub omni cubito manus, & faciunt cervicalia ſub capite univerſæ ætatis, ad capiendas animas.* Et paulò infra: *Dirumpam cervicalia veſtra: & liberabo populum meum de manu veſtra.* Condemnat autem hic eos, qui nimia teneritudine, & muliebri mollitie, virtutem & robur virile peſſumdederunt. In Origine homilia copioſa ſupra hunc Ezechielis locum reſtat, quæ hanc vivendi laxitatem percellit, de quo jam alibi mentio facta eſt. Unde Laërtius inquit: *In Argum. lib.* *Magnæ ſtultitiæ eſt propter brevem voluptatem cum aliis digladiari.* Revertamur à metaphorica, ad ſignificationem rurſum literalem.

Paſſus hominis à peritis obſervatoribus menſurarum, nomine *Gradus* appellatur, qui à *gradiendo* ſumitur. Ejus longitudo ordinaria, cubitum cum pede hominis mediocris non excedit, quod tantundem eſt ac pedum duorum, & dimidii vel ſi mavis quadraginta digitorum. Paſſus item, quaſi de manu expanſa dicitur. Complures aſſerunt hunc quinque pedalem eſſe, cujus ſpacio gradus bini contineantur, eſſe autem digitos octoginta. Spacium ſiquidem, quod expanſis manibus occupatur, nonaginta ſex digitorum eſt: atque hæc integra altitudo eſt corporis quadrati. *Orgia*, juxta Herodotum, ſex pedum eſt. Menſura ejus de numero pedum dicta eſt *Hexopus*. Hic pede uno paſſum excedit: hæc menſura nihilominus pro inſtituto & diverſitate regionum & locorum, variat. Ulnam quidam ajunt eandem eſſe cum orgia præmemorata: alii rurſum aliter ſentiunt, eam enim non niſi medietatem illius eſſe: ajunt hi: nomen illud à menſura *lib. 16. c. 41.* pedum trium deduci. Tradidit Plinius inventam fuiſſe abietem, cujus circumferentiam vix ulnæ quatuor hominum amplexari potuerint: quarum numero octo erant. Nec id mirum, hoc enim genus arborum portentoſæ plerumque & altitudinis, & craſſitiei eſt.

Menſura item inter veteres *Decempeda* dicebatur, denos pedes continens, centum videlicet & ſexaginta digitorum, qui paſſus duos efformant, ſed non eorum, qui orgiis æquivalent. Alio item nomine *Acena* dicitur: quæ plurimum tamen à *pertica* noſtra decempedali differt: qua potiſſimum uti conſveverunt, qui hanc menſuram operibus ſuis adhibent: ſicut ſunt fabri, cæmentarii, Agrimenſores, Lignarii, & ſimiles. Diverſitas hæc item in *pede* noſtro eſt qui quatuor digitis longitudinem antiqui *pedis* excedit. Theſſalorum autem inventum fuit, prout Apollonius author eſt. Hujus nominis M. Tullius ſæpe meminit. Et in lege duodecim tabularum manifeſtè cautum erat, ſi quis ficum, aut oleam plantaverit in agro, eas *10. Tit. fin. Reg.* invicem decempedali ſpacio ſeparandas eſſe: aliarum arborum diſtantiam quinque pedalem ſufficere: Idem liber Pandectarum præcipit. Confrontatur eadem lex, cum illa quam Solon reliquit, à Cajo repetita, qui ait: *Olivam autem, aut ficum novem pedes ab extrema regione plantet: alia autem ligna quinque pedes.* Valerianus hanc legem cum omni veneratione inquit Florentiæ obſervari. Poſt *decempedam*, *Actus* ſuccedit, qui centum pedibus & viginti conſtat, quod tantumdem eſt ac viginti quatuor paſſibus.

Jugerum, juxta Varronem, quatuor *actibus* conſtat: unde illud Quintilianus ducentorum, & quadraginta pedum longitudine cenſet, cujus latitudo medietatem longitudinis habeat. Tantum enim terræ ſpacium, jugo boum duorum unius diei decurſu coli poſſe. Atque hoc eſt, quod Itali *Tornatura* appellant. *Jugerum* autem à *jugo* nomen ſuum traxit; quæ dimenſio inter præclariſſimas cenſenda eſt, quas agricultura unquam invenire potuit: Atque hæc eſt, quàm à principio lex agraria ordinavit, quæ id effecit, ut quisque quod ſuum eſt dignoſceret, & æqua diſtributione cuncta diſpertita eſſent: Et illic ubi primum in agris propter confuſionem ordinis cypreſſi mortalitatis, illic dehinc oleæ pacis, & laureæ vitalitatis frondere cœperint. Cum autem his libri Grammaticorum repleti ſint, ulteriori probatione non indigent.

Stadium duplici modo conſiderandum eſt: aut enim illud ſpacium, quod olim ad curſum uſurpabant, hoc nomine intelligi poterit: ſicut hodie adhuc cum equis barbaricis conſveverunt, qui ad metam decurrunt: aut vero certa menſura eſt, comparata limitibus, qui in menſura camporum conſiſtunt: habet autem in ſe plerumque centum & viginti paſſus noſtrorum: pedes nimirum trecentos & viginti. Hæc ſumma ſimul octies computata, milliare conſtituit. Quod ad *Agonem* attinet, Græci ſtadium ſuum pedibus ducentis numerant. Sed multo majoris longitudinis *ſtadium Herculis* eſt: unde Mathematici peritiores, ſtadium ea menſura menſi ſunt, quam ipſe propriis pedibus menſuravit.

Stadium Italicum, atteſtante Cenſorino doctiſſimo Obſervatore, centum viginti quinque pedes continet. Erat item ſtadium aliud *Pythica* nominatum, quod millenorum pedum fuiſſe traditur. *Olympicum* de quo Venuſinus Poëta in odarum ſuarum prima canit: *Et pulverem olympicum collegiſſe juvat:* quadringentis ſolum pedibus conſtabat. unde ex his facile patet ſtadium certæ, determinatæque menſuræ non eſſe: ſed earum menſurarum unam eſſe, quæ pro locorum diverſitate alibi longiores alibi breviores deſcriptæ ſint. Per hoc ſtadium S. Paulus decurſum vitæ noſtræ intelligit, unde ait: *Neſcitis quod ii, qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt,* *1. Cor. 9.* *ſed unus accipit bravium? Sic currite, ut comprehendatis.* Intelligendo, ut paucis referam, per hoc bravium gloriam paradiſi, quæ nimirum meta noſtra eſt, ad quam omnes nos aſpirare oportet. Idem Apoſtolus adhuc *ſtadii agonalis* meminit, ubi ait: *Omnis, qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet, ego igitur ſic curro.* *ibidem.* Sic Sapientia æterna terrenarum rerum ſimilitudinem adhibet, ut videlicet capacitati intelligentiæ noſtræ condeſcendat.

Plethrum olim menſura centumpedalis erat, ſexta pars *ſtadii*: ſicut authores Græci decernunt; quod tantundem eſt, ac ſi ſtadium centum orgiis conſtare dixerint, conſtat enim orgia pedibus ſex. Menſura item duorum ſtadiorum appellabatur *Diaulus*: varietasque ſtadiorum effecit, ut hæc quan-

quandoque ducentis cubitis formaretur: imò verò & ipse cubitus quandoque varietatem suam patiebatur, propter rationes jam adductas. Stadium nomine item alio signabatur, quod videlicet equestre erat, *Hippicum* nominatum. Plutarchus authumat, illud quatuor constitisse stadiis. *Miliare* interim juxta mentem Junii Nisi octo stadiis componitur: juxta Vitruvium quinque mille pedibus: atque ita stadium nostrum, inquit Pierius, dimensionem suam in centum viginti quinque passibus consequitur: qui sexcentos & viginti quinque pedes conficiunt: quemque passum pro quinque pedibus censendo.

Cursus Hippicus. Mensura *Dolica*, juxta mentem plurimorum, duodecim stadia continet, quæ miliare cum dimidio perficiunt. Sunt qui mensuram hanc ad viginti quatuor stadia reduplicant, unde posthæc miliaria tria componuntur. Hic autem cursus ordinarius erat pro equis, qui parum à nostro differt. Quia verò hic cursus per obliquum factus appellari *plicatus* solebat: apud Pindarum invenimus, hunc cursum ab octonis ad duodenas usque vices replicatum fuisse. Qui cursus hodiedum Florentiæ in usu est, appellatus: *In palio delle carrette.* S. Chrysostomus authoritate sua hunc locum Pauli sequentibus verbis illustrat, & elucidat: *Etenim qui postquam decem dolichos cucurrit, si post defricat omnem amisit laudem dierum, quia scilicet duo adhuc dolichi erant decurrendi.* *In Ep. ad Philip. 1.*

Parasanga, juxta Persarum consvetudinem, triginta stadia comprehendit: atque hæc, juxta Herodotum, trium & dimidii miliarium spacium continet; qua dimensione Transalpinæ regiones utuntur. Atque hæ sunt horæ germanorum, & leucæ Gallorum. Vocantur horæ, idcirco quod unius horæ spacio ejuscemodi terræ intervallum commode peragrari equo possit. Italicum nomen illud *Lega*, à quibusdam latinis *legua* dicitur, quasi *levis*: eo quod facile sit, per planum ambulando, eam horæ tempore perficere.

Schœnus duas parasangas occupat, quod septem miliaribus æquivalet. Quidam volunt hunc stadiorum quinquaginta esse. Plinius, attestante Erosthene, non nisi quadraginta numerat, quæ tantundem ac quinque millia passuum censenda essent. Quidam Schœno nonnisi viginti duo stadia assignant. Sic enimverò Authorum diversitas hanc mensuram inconstantem reddit: quod vel temporum, vel locorum distantia contigit: similis autem diversitas in ponderibus quoque deprehenditur.

Funiculus portio hæreditaria. Porro omnis portio, vel camporum, vel argenti, vel vestimentorum, aut cujusvis rei alterius, quæ in sortem cadit, aut per hæreditatem possidetur, *funiculus* olim nominabatur. Unde inquit Pierius: *Apud Hebræos mensuræ genus erat, sub funiculi nomine nuncupata.* Hæc expositio scripturarum intelligentiæ adjumentum fert, illic inter alia ubi Moyses in Cantico suo inquit: *Funiculus hæreditatis sua Israël:* Et Psalmista: *Sorte divisit eis terram in funiculo distributionis.* Et Ezechiel: *Joseph duplicem funiculum habet:* Et in aliis hujuscemodi locis ubi funiculorum mentio est. Ita Prodicus author est, consvetudinem Ægyptiorum fuisse, ut possessiones suas, & fundos, imo & omnes circum regiones suas funibus metirentur, prout Maximus Tyrius recenset: atque his principiis nisus S. Hieronymus viam sibi sternit ad exponendum Joëlis caput tertium. Alii loco funium *torrentem spinarum* legunt. De quo fortassis originem sepes traxerunt, quibus coronantur, & sepiuntur agri. Utque ad funem revertamur, coronatus Cantor meus inquit: *Deuteron. Ps. 77. 7.*

Semitam meam, & funiculum meum investigasti. Ad hoc confirmandum Solitarius concludit: *In Nilo flumine, sive in rivis ejus solent naves funibus trahere, certa habentes spacia, quæ appellant funiculos: ut labori defessorum, recentia trahentium colla succedant.*

Commentatores sacri vix locum Scripturæ relinquunt, quem non in bilance maturæ considerationis & lucubrationis ponderent, hinc supra dictum illud Davidicum: *Semitam meam, & funiculum meum considerasti:* progressum vitæ nostræ deducunt: Alii legunt: *Investigasti:* alii: *examinasti.* In hac autem lectione stratum de funcis contextum intelligunt: nulla funium mentione facta: & sic traducunt: *Accubitum meum enventilasti.* Hinc Pierius doctè meminit: Arabicam & Chaldaicam lectionem huc quoque respicere. Quantum sibi subsidii per funiculum hunc sibi Christianus attraheret, si præsentiam DEI, sibi indefesso studio ob oculos poneret, qui ubique præsto est. Atque hæc sæpius verba in ore versaret: *Investigasti, examinasti, eventilasti.* Ajebat Diogenes, quamvis Cynicus: *Non latet Deos homo male agens, nec cogitans quidem.* Vastissima materia pro pulpito! Vult Euthymius apud Ægyptios & Persas *Schoinum* ejusdem esse mensuræ cum *funiculo*, & proportionem *stadii* adæquare. *Ps. 139.* *Tholit. apud Diog.*

Inter diei unius, quod commode sine lassitudine peragi possit, constans miliaribus Italicis viginti, minus quarta parte, ajunt centum quinquaginta stadiis compositum esse. Tabulæ Juris Consultorum cuivis iter hoc commodum assignant. Lucianus jactatores quosdam sic subsannabat, qui multum se itineris confecisse gloriabantur: *Nunquid tria millia stadiorum sunt a terra ad Lunam usque? Qui primus nobis est stathmus. Id est; quod itineris spacium uno die peregrinus.* Unde apparet hoc spacium, aut mensuram *stathmum* appellatum fuisse: idque dixerim non immeritò, à stando, propter quietem, quam viatores tali spacio confecto capiunt. Hinc interim, mi Lector, in statu hoc, & in stathmo te relinquo præsentis capituli: obsecrando, ut siquidem te in miliaribus his incedere infeliciter feci, ignoscas velim, cum noveris absque itinere, videri plagas alienas non posse, & quod juxta mentem Maximi Tyrii:

Homero sapiens est visus Ulysses,
Qui mores hominum multorum vidit & urbes.

Antonius Abbas itidem in satyris suis sic habet:

Altro piacer, che viaggiar non trovo:
Che se fortuna à instabili le piante,
Non la posso arrivar, se non mi muovo.

Multo prolixius, & utilius erit caput, quod sequitur:

DE NUMERIS.

PRetium Arithmetices tam singulare est, ut hæc sola se sublevet, ad ipsa sphærarum cælestium penetralia rimanda, & ipsos cælos mensurandos: novit stellarum influxiones uniuscuique particulares prædicere: numeramus hac (ut humano dicendi modo loquar) ipsam adeo quantitatem DEI. Cum enim unus, trinusque sit, cognoscimus, & fide amplectimur Trishagium illud Sanctissimum, quod omnem universitatem gubernat, & dirigit. Sine numero Rithmi, & harmoniæ pede claudo, imperfecto, & retorto incederent. Discurrit cum Regulis supputatoriis per tempora. Mater, & Recollectrix dici poterit omnium anna-

annalium, & historiarum. Quid plura, & menses, & dies, & horas, & momenta præscriptionibus suis determinat. Nullus fit calculus, nullus contractus ubi non ad numeros recursus sit. Perfectus Mathematicus non erit, nec Astronomus, nec Geometra, qui prius numerorum intelligentiam consecutus non sit. Unde Ægyptii simul & Romani juventutem suam à primordio his numerorum rudimentis ante reliqua omnia institutam volebant. Sic Alexander & Diodorus inquiunt. Unde etiam Plato affirmabat: *Illius participem reddi debere quamvis artem sive scientiam, & sine hac omnes artes tollendæ sunt, ut quæ sine numeris consistere nequeunt.*

Alexand. Genial. dier. lib. 1. c. 20. lib. 2. c. 2.

Denique incredibilia sunt encomia, quæ huic excelsæ Duci, & Principi scientiarum & professionum attribui possunt: sicut illa numeris suis in infinitum quasi extenditur, sic encomia ejus immensa. Hæc numeratio nihilominus, quippe quæ originem suam primam, & progressum deinceps deduxit à digitis (sicut jam antiquitus observatum fuit) cum de his sit præsens tractatus noster, videor necessitate quadam compelli, ut de numeris amplum admodum, & copiosum tractatum instituam: ut ne quid omisisse mihi contingat, quidquid in hanc rem opportunum occurrerit, quod communi utilitati, & beneficio inservire possit. Nec vero benevolus mihi Lector objecerit, quod more fœminarum, computare digitis non verecundor: inventutus enim est, primos adeo Heroës Mundi hac digitorum supputatione nixos fuisse, & his iisdem illustria facta sua dilucidasse.

De supputatione præter Pierium, qui principale corpus capitulo huic præbiturus est, Plutarchus, Beda, Marianus Victor, Tiraquel, Cerda & alii scripserunt. Hinc Plutarchus inquit: *Orontes Regis Artaxerxis gener, cum ob iram inhonoratus, & condemnatus foret; ut computatorum inquit digiti nunc decem millia, nunc unum significant, ita regum quoque amici interim minimum possunt.* Notat doctissimus Pintus, Astronomos potissimum digitis olim usos esse, ad tempora computanda in erigendis figuris suis. Propter quod de florilegio Græco Antolicus deducit, & de ejusdem usu sic loquitur: *Hinc sumens calculos super tabulam, composuitque digitos, & flens dixit.* Plinius item de quodam alio scripsit, quod cum ei Genealogia infantulæ cujusdam formanda esset: *Qua hora nata esset interrogavit: ubi audivit, componit vultum, intendit oculos, movet labia, agitat digitos, computat diu.* Et Tertullianus improperando cuidam, qui per hujuscemodi prævisiones saluti suæ prospiciebat, sic concludit: *Non est tibi pars, neque sors in ista ratione: non potest regna cœlorum sperare, cujus digitus, aut radius abutitur cœlo.* Artem autem numerandi primordia sua à digitis desumpsisse Aristoteles apertè tradit. In problematibus enim suis rationem indagans, cur Græci à denario numero numerent, atque inde duplicare incipiant, sic concludit: *An quod homines ab initio haberent decem digitos: itaque sui numeri calculo, quasi adipiscentes hac eadem multiplicitate, cætera quoque numerant.* Quibus item Pintus ultimò adjungit: *Ut meritò postea Arithmetica omnes suos numeros in digitos redegisse videatur, quia ab illis tota numerandi ratio orta fuerit.*

Ex Pinto Ramirez Trac. 1. cap. 12.

In Apopht. l. 2.

2. Ep. 20.

Origo numerandi in digitis.

Sect. 15. prob. 1.

L. c.

Ut verò ab universalitate hac ad singularia descendamus, consentaneum est digitos partiri, & cujusque proprium designare officium. Hi verò rursum aut contracti aut extensi, aut plicati jam in unam, jam in alteram partem, multam diversitatem & figuras varias sortiuntur, unde diversitas, & multitudo numerorum exoritur: variisque significationibus omnem pene eorum rationem & essentiam exponunt: sicut in positione, & coaptatione plurium statuarum apparet: quæ ab exactissimo observatore Aldrovando, cum singulari eruditione, & lucubratione in medium producuntur.

Omnis itaque supputandi essentia in tres partes dividitur, quarum prima digitus est: deinde Articulus: tertia numerus compositus appellatur. Digitus in omni numero infra denarium continetur: hi autem ad novenarium usque ex privilegio quodam singulari illud nomen, *numeri*, sibi solum vendicant. Articulus dividitur in decades, de quibus postea numerus resultat compositus. Quotiescunque articuli hoc vel illud nomen assumunt, numeri sedem habent in tribus digitis inferioribus. Articuli conjuncti in Indice, & in pollice, & sic utrique compositi, aut verò extenduntur, aut socialiter plicantur. His constitutis nunc, intelligendum est, quem numerum quisque digitorum in suo gestu demonstret.

Circa quod sciendum, quod evidenter sinistra manus, omnes numeros à novem ad nonaginta usque indicet; dextra autem à centenario ad nongenta. Sed quonam digito centenarius à millenario distingvatur, gravis controversia inter Authores vertitur: dum eorum alii Bedam in his versatissimum sequuntur, alii rationi, quæ iis probatissima videatur, innituntur. Beda numerum centenarium ait à sinistra transportari ad dextram: eodem enim gestu quo in sinistra decem numeramus, numerari inquit centum in dextra, & sic ad millenarium usque conscendi. In gestibus item quibus per lævam novenarius numerus censetur, per dextram totidem millenarii fiunt. Alii naturæ ordinem observando sic docent, & intelligunt, quod sicut numeri minores submittuntur majoribus in sinistra: sic de manu in manum transeundo majores numeri rursum supremis supponantur in dextra. Interim conveniens est, hieroglyphica, & significationes accommodare qualitatibus, & figuris earum. Unde, ut Bedæ perplexitates, quæ mentem turbant, prætereamus: sic manum adoperabimur, ut sicut in sinistra auricularis primus est in numeris, & sic deinceps cæteri ad nonagesimum usque: sic eidem regulæ inhærendo, in dextera centenarius conscendatur ad millenarium. Porrò Millenarii per medium pollicis & indicis exprimuntur: sicut etiam in sinistra per tres inferiores digitos ad numerum majorem ascenditur in decade minori, sic fit per dextram in numeris majoribus: atque hi commode circa pollicem indicemque reperiuntur.

Hujus rei testis & experientia & sanctitate celebris S. Irenæus adducitur, isque inter veteres (nam Bedâ antiquior est) qui ait: *Unius numerum, quo gestu significabatur in sinistra, translatum in dextram centena conficere. A numero nonagesimo, qui fuit in læva, significatio transfertur in dextram, & ibi centena constituit.* Hæc sententia à Græcis admissa fuit, sicut & à modernis quibusdam, inter quos est Lucas Minoritanus, qui de Arithmetica præclare scripsit, approbatus universali applausu. Alii insuper notas & volumina ediderunt ad imitationem superiorum, & pro publica utilitate. Convenit hæc methodus, cum Chaldæorum methodo, idque fat exactè, inquit Pierius, nec in alio differunt, quam quod illi lineis & characteribus, nunc altis, nunc demissis, nunc longis, nunc brevibus uterentur: Græci verò, & Latini digitis & manibus id faciebant. Quæ quadrupliciter figurantur, quarum figurarum prima digitos repræsentet, secunda articulos, tertia centenarios, quarta millenarios. Sed hæc ita observanda erant, ut pollex, qui supra manum in sinistra ele-

elevetur, unitatem demonstret, in dextra centenarium. Si subtus se curvet vel flectat in dextra, mille significat, ea ratione & modo quo dicetur.

Itaque triginta sex diversimodè figuratæ manus exponuntur cum vola, partim in *plano*, partim in *profilo* ut dicitur: in quibus digiti diversimode plicati sunt, qui omnes adeo numeros indicant, ab unitate ad novem usque millia, ubi dextra simul & sinistra, prout dictum est, adhibentur. Monstratur primum manus læva, supra quam numerus I. est, digitis simul omnibus extensis, excepto annulari. Computatis autem primis decem & octo in sinistra, progressus fit in centenario ad manum dextram eadem forma apparentem. Aperitur vola secunda, quæ auricularem & annularem plicatum monstrat, cum numero II. Extenditur tertia tres digitos incurvans: hoc est supramemoratos binos, & medium: supra collocato numero III. Quarta pollicem, indicem, & annularem erectos monstrat, reliquos duos plicatos, & numerus IV. sic figuratur. Quinta non nisi medium curvat, cum signo numeri V. Sexta annularem inclinat, portans secum numerum VI. Septima auricularem omnimodo plicat, & aliquantum annularem cum numero VII. Octava tres priores digitos extensos monstrat, ultimos binos inflexos indicans numerum VIII. Sic nona duos monstrat digitos integros, pollicem & indicem, reliquos tres plicatos & compressos, cum numero suo IX.

Expositæ sunt reliquæ manus cum vola, & digitis in *profilo*. Pollex qui velut in circulum incurvatur, & cum minimo unitur: reliquos tres digitos, quasi in punctum unitos portans, & numerum signat X. Transitur deinceps ad decadem alteram, & ad demonstrandum XX. vola exponitur, quæ quatuor digitos distentos spargit, sed quibus stet in medio pollex, quasi umbram facturus, aut ab iis recepturus. Manus quæ XXX. format, eandem pene similitudinem cum illa habet, quæ X. repræsentat, nisi quod hic tres digiti reliqui magis dilatati, & aperti, quamvis distenti sint. Vola quæ numerum XL. indicat, pollicem monstrat, cum annulari, sed cum nodo pollicis relevato: omne reliquum planum est. Ad figurandum numerum L. Descendit pollex propensione sua naturali, uniens se cum ultima junctura minimi. Ad formandos LX. Curvatur, & descendit tanquam amplexando annularem simul & minimum. Eadem pene situatione LXX. formantur: nisi quod auricularis videatur disjunctus ab aliis. Incurvatur ad formandum LXXX. quasi in rotundum pollex, cum ultima junctura annularis, annulari nihilominus erecto. Numerum XC. formant annularis, & auricularis, quasi invicem disjuncti, & dilatati, sed quibus pollex ad ultimam minimi juncturam descendat. In consimilibus quoque figuris manus dextra composita, & formata per chiliades à centenario ad novem usque millia figuris suis ascendit: quod tu, mi Lector, pro solita dexteritate tua naturali facile superioribus inhærens, sine meo opere invenire, reducere, & mensurare poteris. Quæ signa universa, & quæ figuræ triginta sex myriadibus, aut signis compositis, aut inventatis à Chaldæis correspondent. Atque hoc omne fuit, quod supra memoratus Orontes subindicat.

Hæ sunt significationes, hæ figuræ materiales numerorum, quas hactenus exposuimus in digitis: restat ut annotemus, quid sub horum cortice, mysterii lateat: quod non exigui, nec brevis operis est. Observat inprimis S. Hieronymus apud Valerianum, manum indicantem numerum I. aut vero centesimum, ubi nimirum pollex rotunditatem consequitur, & in manu læva auricularem osculatur, Hieroglyphicum mulieris conjugatæ aut viduæ esse. In manu autem dextra virginitatem, puritatemque mentis & corporis indicari. Singularis hæc applicatio est, & condigna Authore tam inclyto: dos enim illustrior est virginitas, quam matrimonium, aut status vidualis: est enim dos angelica, altera nil nisi humanum habet: Quod argumentum amplissimum tractatu esset, nisi in materiæ tanta vastitate me alio pedem vertere cogeret necessitas. In numerando itaque centenarios, & millesimos dextræ, locum admodum clarum, & concludentem porrigit Juvenalis, ratiocinando de quodam Pylio, qui cum vetulus esset, juvenem agebat; verba ejus hæc sunt:

Rex Pylius, magno si quicquam credis Homero,
Exemplum vitæ fuit à cornice secunda,
Felix nimirum, qui tot per sæcula vitam
Distulit, atque suos jam dextra computat annos.

Solvantur interim, inquit Pierius, à circulis suis, tanquam à carceribus & cancellis digiti, & eorum mysteria palam producantur. Digiti annulares plicati, & contorsi, sicut in figura prima apparuit, sive in dextra sive in sinistra occurrat, signum sunt unitatis. Idcirco Romæ olim dum statuæ apparerent, cum fascibus imperialibus secus pedes, digitisque in prædictam formam plicatis, manifestabatur, eum cui statua erecta erat, Consulem fuisse: & hæc statua Consulatus Hieroglyphicum: siquidem alia signa apparerent, alterius honoris, aut dignitatis, aut gradus indicium erant. Consulatus.

Sacras literas non immeritò campum dixeris esse, qui omni palato pascua sua præbeat, è quibus pro cujusque appetitu nutrimentum debitum administretur. Hinc in ratione numerorum, inter observatores doctissimi, dum mentem ad parabolam Christi in Matthæo allatam applicant, ubi inquit: *Cap. 13.* semen supra terram bonam lapsum, fructum dedisse: *aliud quidem centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum*: considerationes Hieroglyphicas eruunt, dicendo: In numero ternario, qui à sinistra ad dextram transportatus trecentos constituit, eos intelligi, qui iter conjugale sequuntur, & in matrimonio inculpabili & incontaminato campum suum colunt, messemque copiosam gratiarum divinarum recolligunt: sicut loco suo patebit, hunc numerum nuptiis convenire. Sexagenarius ad eos pertinet, qui cum integritate debita vel viduitatem, vel celibatum conservant. Per centenarium, prout dictum est, pura & illibata infertur virginitas. Unde in his numeris universitas statuum epilogatur: continentium, viduitatis, & maritatorum. Eucherius hæc præmia non soli virginitati, sed martyrio quoque assignat, eorumque retributioni futuræ. Hesychius Hierosolymitanus scripto tradit, hunc numerum perfectissimum esse, comprehendere eum quinquaginta qui Spiritui Sancto sacer est, ejusdemque Hieroglyphicum: unde etiam Paracletus quinquaginta diebus post resurrectionem Christi descendit. Adamantius numerum centenarium omnimodo plenum & perfectum judicat: itaque omnem prærogativam, & omne rationalis creaturæ compendium in se concludit.

In Numero item *duorum* non inferioris ponderis considerationes occurrunt: eadem enim ratione, qua de *unitate* dictum est, quod cum digitus in statuis appareret incurvatus, illud de consulibus intellectum fuisse, ita si hoc duplicato digito fiebat, dupliciter hanc dignitatem obtentam fuisse arguebat. Numerus hic dualis interim in statuis naturam corpoream signifi-

ſignificabat, & ad generationem prolis adaptari ſolet: atque idcirco pro Hieroglyphico immunditiei in ſcripturis ſacris aſſumitur. Legatur ſuper his Adamantii liber tertius ſupra Epiſtolam S. Pauli ad Romanos, ubi de propitiatorio ſermo eſt. Admonet item ſuper hæc Hieronymus contra Jovinianum, monſtrando in Hexahemeron ſuo, vel creatione mundi, quod in die primo dictum eſt: *vidit Deus, quod eſſet bonum*: in ſecundo autem hæc particula omiſſa eſt: *Ut admoneremur*, inquit, *non eſſe bonum duplicem numerum quod ab unione dividat*; *nam unitas Dei tota eſt, dualitas verò ſignificat fœdera nuptiarum.* Id autem quod in ſiniſtra de duali, hoc in dextra de ducentiſſimo dicatur.

Conſtituunt (prout meminimus) tres digiti, auricularis, annularis & medius, plicati, numerum *ternum*, in dextera ter centum. Hic numerus ob myſterioſam ſignificationem ſuam hanc inſcriptionem portat: *Anima*, vel *DEUS*. Deus in Trinitate Perſonarum, & unitate eſſentiæ. Nodus, qui ſolvi poterit, non per Alexandrum quempiam, qui ſolo acumine curioſæ, & ſublimis indaginis id tentare audeat, ſed per eos, qui lumine fidei, & corde devoto, myſterium illud ineffabile adoraturi ſunt. Anima item ternario gaudet, cum rationalis ſit, & animalis, & vegetativa: de quibus efformantur ſpiritus animales, vitales, & ſenſitivi. Atque hoc eſt Numen Fidii apud Sabinos, ubi inter vetulum jam caneſcentem, & hominem ætatis mediocris, puer medius collocabatur.

Numeris hic ternarius, in comparatione aliorum, dici ni fallor perfectiſſimus poterit, cum regula ejus omnium perſpicaciſſima, & certiſſima ſit. Baſis Arithmetices maximè involutæ, & obſcuræ. Hoc illud trilaterum eſt, optime ſapientibus intellectum in pentagono, quod ſemper ejuſdem menſuræ, ſemper ejuſdem figuræ eſt, qualitercunque ceciderit, ſemper in pedes ſuos erectum. Deſcribendo interim ſimulacrum Dei ſub figura allata multum laboravit Pythagoras, multumque Theologi ſacri deſudarunt: quæ tamen omnia brevitatis ſtudio omittimus. Nec tamen prætereunda eſt obſervatio divini propitiatorii, quod formæ trigonæ erat, ad demonſtrandum, ſicut viri ſapientes obſervant: quod

- - *Numero Deus impare gaudet:*

Cumque Deus hac figura exponeretur, Trinus eſſe demonſtrabatur. Erat autem altitudinis cubitorum duorum, & dimidii: in hoc quoque myſticè Chriſtum Deum ſimul & hominem figurando. Quàm præterea hoc trino numero Deus delectetur, in viſione illa Samuelis apparet, qui non prius in Prophetam electus fuit, niſi terna vice vocatus eſſet: tum enimverò vocem divinam agnovit. *1. Reg. 1.*

Numerus interim trecenteſimus inter eos cenſetur, qui in Arithmetices arte priorem ſibi locum vendicant, unde Catullus inquit: *Expecta hendecaſyllabos tercentum, quos ſimul complexa tenet, Trecentos, & tercentenas erroribus impleat urbes: Tercentum nivei tondent dumeta Juvenci: Tercentum tonat ore Deus.* Cumque numerus centenarius jam ſupra dignitatis, & perfectionis non ordinariæ, & ſummi gradus eſſe monſtratus ſit, idem erit ſi tertiò repetitus fuerit. Sic Adamantius refert. Arca Teſtamenti quæ tercentum cubitorum erat, in qua non ſolum genus humanum, ſed reliqua quoque animantia ſalvata ſunt, per figuram ſuam ſatis declarat, inquit Valerianus, quod ſi homo de centeſimi dignitate, & de gratia divina deciderit, per cognitionem & patrocinium trecenteſimi, hoc eſt Patris, Filii, & Spiritus Sancti, liberari poſſit à naufragio, ad portum ſecuritatis appellere, & primitivo ſtatui ſuo reſtitui. Singularis item in hoc loco obſervatio eſt Plinii, Janum ſibi magni Numinis famam conciliaſſe, eo quod Janus ſtatuam ſibi erigi imperaverit, digitis ita compoſitis, ut numerum trecentorum ſexaginta quinque dierum, quibus anni ſpacium concluditur, repræſentarent.

Lib. 34. c. 7.

Janus demonſtrans in manu ſua dies anni.

Numerus quartus item obſervationes ſuas habuit. Ex hoc quadratus, & quadringenti, & quater millia formantur: quadratum etiam idcirco notabile, quod trigonum in pedes ſuos ſemper cadens quartum erectum habet. Hic numerus in ſtatuis Dictatorum, inquit Pierius, & in ſtatuis Conſulum, ſicut & Imperatorum apparebat, cum ſequenti geſtu: ſimul quatuor digitos plicabant, minimo ſolùm elevato: inferendo per hæc ſe quaternis vicibus ad hunc gradum aſſumptos fuiſſe: cujus rei originem huc non ſpectantem ad fugiendam prolixitatem omittimus. Nec tamen prætermittendum id, quod hic mihi ſeſe commodè de quinario numero offert. Figurabatur hic ſola digiti minimi extenſione, medio autem verſus volam, vel palmam manus incurvato. Idem numerus exprimebatur in demonſtratione ſtellæ vel depictæ, vel ſculptæ, vel alioquin characterizatæ, eam enim veteres pro hujus numeri Hieroglyphico ſumebant.

Horus Apollo rebatur dominium mundi, & cæli quinque ſtellis conſignatum eſſe, easque humanarum rerum curam agere, hominumque neceſſitatibus proſpicere. Cumque omninò luminoſæ, & ſplendidæ ſint, eas oculo illuſtri, cum omni activitate, igne pleniſſimas pro nobis vigilare. Cui Pierius adjungit: *Nihilque apud mortales fieret, quod ab earum arbitrio non penderet.* Ex quo apparet, quantum providentiæ divinæ innitendum ſit, quippe quæ nocturnis quoque temporibus, dum lethargo ſopiti decumbimus, ad cuſtodiam noſtri, non ſecus ac ſtella aliqua micanti lumine pro nobis invigilat. *Providentia Dei omnia gubernantur, & quæ putatur pœna, medicina eſt*, inquit S. Hieronymus. Optimum argumentum ad Altiſſimi Dei erga nos immenſam bonitatem deſcribendam.

Stellæ ad Mundi proviſionem deſtinatæ.

In Ezechielem.

Apud Sacros Doctores quinarius numerus quinque corporis ſenſuum ſignificationem plerumque portat. Id quod S. Ambroſius manifeſtat in paraphraſi, quam ſupra parabolam Chriſti de quinque virginibus prudentibus, & quinque fatuis dedit. In lege Levitica ſeverè admodum præceptum erat, ut ſi quis quinis vicibus erraſſet, aut quinquies damnum cuipiam intuliſſet, id quintupliciter quoque repararet; id quod uſurpaſſet quintupliciter redderet, toties etiam correctioni & emendationi ſubjiceretur. Super quod S. Cyrillus inquit: *Si quis quinque ſenſuum opus perverterit, & debito honeſtoque unumquemque officio defraudaverit, oportere illum ſinceros, & integros Deo reſtituere: mox alios quinque interiores adjicere: & horum omnium denique ſummam, & ſolidationem quandam ſuperaddere, firmum ſcilicet benè agendi propoſitum, ſi Deo ſatis ex aſſe facere voluerit.* Hæc ſunt talenta quæ homini Deus ad negociandum diſpenſavit: unde in parabola ſervus bonus inquit: *Domine quinque talenta tradidiſti mihi, ecce alia quinque ſuperlucratus ſum.* Hæc item quinque drachmarum ſignificatio eſt, quæ ab Infantia prima, ad annum usque quintum ab Antiquis pro filiis offerebantur: prout Heſychius Hieroſolymitanus ſentit: de mediis autem drachmis, ſuccedente ætate ad drachmas integras aſcendebatur, ubi ſenſuum figurabatur perfectio, quæ annorum incremento ſuccedebat.

Apud Pieri. de numeris lib. 37.

Quinque talenda ad negociandum data.

Interim

Interim juxta regulas præfixas, id quod quinarius in sinistra, hoc quingentesimus figurat in dextra. Transeamus de quinario ad numerum sextum: quem noverimus per incurvationem digiti minoris compositum & formatum fuisse, reliquis erectis, vel distentis. De hoc copiosissimæ amplificationes in Macrobio extant. Hic numerus sextus in dextera collocatus, sexcentesimum indicat. Apud Latinos maximam copiam, & multitudinis immensitatem significat, & pro hujusmodi significatione Hieroglyphicum ejus assumptum est. Marcus Tullius volens Attico suo indicare, se ejus literis copiosissimis penè obrutum, quibus eum advenire infinities hortabatur, sic ait: *Venio ad Epistolas tuas, quas ego sexcentas uno tempore accepi.* In alia occasione idem ad eundem inquit: *In quo multa molestia, discessus noster, belli periculum, militum improbitas, sexcenta præterea alia.* Plautus itidem non minus opportune in *Captivis* ait: *Sexcentoplago nomen indetur tibi.* Huic plagæ innumeræ nunciabantur. Sed ne sexcenta ejusmodi proferam, ad reliqua enarranda progrediar. *Lib.6.*

Si digitos omnes, semper minimo quantum potest versus palmam manus incurvato, transcurreris, sed annulari versus medium aliquantum inflexo numerus septenarius efficitur in sinistra, septingentesimus in dextra. De hoc numero, ejusque conditionibus & dignitate, non procul hinc considerationes quasdam jam attulimus: illic videlicet, ubi de annularis qualitate diximus: hinc longius in hoc loco distendi necesse non est. Erat autem hæc figura signum, vel Hieroglyphicum Centurionum, qui centuriis præsidebant. Unde eruditissimus Pierius recenset vidisse se Romæ sepulchralem lapidem, ubi signum illud insculptum apparebat, adjunctis verbis, quibus dignitas vel officium hoc exprimebatur. Refert idem Author se in urbe memorata in palatio Eminentissimi Cardinalis Cæsii sequentem inscriptionem vidisse:

M. Pompejo M. F. Ani Astro. 7.
Legis Apollinar. 7. COH. III.

Sic non minus in patria mea Bononiensi, prope Basilicam S. Petronii, idem Author vidisse se ait signum cum eadem significatione, eademque inscriptione inscisa.

Quamvis autem jam abunde de hoc numero dictum sit, nihilominus inhærendo ordini, quem Pierius in præfato septenario observat: Etiam summa Philolai Philosophi authoritas consideranda est, qui prærogativam septenarii Deo attribuit: Septenarius enim in omni puncto, quod numeratur, idem semper est: cum in aliis alterum ab altero differat: prærogativa tantopere Deo conveniens: cum solus ipse in semetipsum reflectat, sese in semetipsum concludat, & in semetipso contineat: sed nec comprehenditur, nec circumscribitur, nec definitur ab aliis. Dux ille & Princeps omnium rerum mundanarum est, semper singularis, & immobilis: Hinc inter res intellectu comprehensibiles numerus septenarius sine motu est, nec quicquam patitur, vicissitudini non subjicitur, aut mutationi. Alii numeri partim generant, partim generati sunt, partim non generati nec apti ad generationem: alii ad unam alteramque vicem subintrant: solus septimus inalterabilis, & ab hujuscemodi mutationibus immunis est. Habet unitatem ingenitam, & sibi propriam, generantem nihilominus numeros sibi subjectos. Octavus quidem de duali, & quaterno generatur, sed hi alios non generant. Quæ virtus & qualitas, & conditiones univocè, & propriè conveniunt illi Deo, qui in regimine & gubernatione sua absolutus est: qui relationem non novit, aut dependentiam ullam, à qualicunque re: cum ille agens sit, omnia informans, & à quo omnia formantur. Cujus rei veritas etiam paganis innotuit: Mantuanus enim ait:

Spiritus intus alit, totamque effusa per artus
Mens agitat molem.

Per hanc igitur conditionem tam eximiam tamque raram hujus numeri, quod videlicet ingenitus sit, similitudo & Hieroglyphicum Palladis, Deæ sapientiæ formatum fuit, quæ non minus & ipsa non generata dicitur, sed à fumigoso Vulcano de cerebro Jovis per asciam vel securim excisa. Hæc ergo symbolum habet sapientiæ, quæ proprietas à divina mente inseparabilis est.

Succedit numero septimo octavus, ad cujus efformationem digitus medius & auricularis monstrabantur inflexi, & ad volam manus inclinati. Numerus autem in sinistra octuagesimus, octingentesimus in dextra est. Hieroglyphicum hic esse poterit perfectionis: Philosophi etenim dum gradum omnium perfectissimum denotare volunt, *ad octavum usque gradum* pervenisse ajunt. Hinc octo beatitudines recensentur ab Evangelistis. Hinc Sacro-Sancta Ecclesia nostra de mysteriis maximis, sicut & de festivitatibus anni eximiis octavas celebrare instituit: Non immerito igitur S. Ambrosius inquit: *Pro octava multi inscribuntur Psalmi, & mandatum accipis octo illis partem dare, &c.* *In lect. pro SS. Martyrib.*

Digitus medius cum duobus digitis inferioribus, ad medietatem palmæ, quantum maximè possunt incurvati, numerum novenum in sinistra, nongentesimum constituunt in dextra. Numerus hic multitudinem denotat. Sic Theon versum quendam Arati Poëtæ græci observat, cujus translatio in latino sic sonat: *non quod novem in ætates viciat.* De cornicibus item, quæ nongentis annis vivere feruntur, Tibullus ait:

Vivere cornices multos dicuntur in annos.

Hinc Hesiodus, cum Musarum nativitatem describit, ait Jovem decubuisse cum Memnosine noctibus novem: supra quod Interpretes inquiunt: Indicari hic studioso, ad consequendam doctrinam non ei qualicunque studio & lucubratione opus esse, sed lectione continua annorum complurium: unde etiam hæc scriptò dederunt: *Hesiodus. Musæ generatæ à Memnosine, & Jove.*

- - - namque decem bos, Luca, per annos
Parturit ingentem prolem paritura, nitensque
Ebur, decora alma virûm, decora alma deorum.

Quandoquidem ergo nunc in triplicato cursu suo, in scena numerorum inferiores digiti comparuerunt, figurasque & Decades suas exposuisse vidimus: reliquum est ut versa scena, majores prodeant, pollex nimirum, & Index, qui tanquam Duces, & capita reliquorum, dum reliqui ab uno ad novenarium jungendo decadem, conscendunt: hi majores à centenario ad millenarios progrediuntur: observata semper mutatione, quam diximus de sinistra fieri ad dextram: dextra enim semper potiorem locum obtinet. Itaque conflictus erit, in una, alteraque manu, per Indicem, qui supra pollicem tantis viribus incumbat, ut videatur antagonistam suum sternere & supplantare velle. Hæc autem figura Hieroglyphicum est, in sinistra quidem Denarii, aut Decadis, in dextra millenarii. De dicto Denario Apulejus ait: *Si triginta annos per decem dixisses, posses videri pro computationis gestu errasse: quos circulare debueras digitos, aperuisse.* Siquidem etiam observatores & formatores linearum consulendi essent, hoc est, si Mathematicam exactissimam & subtilissimam subintrare voluero, apud Horum Apollinem linea quædam in pedibus reperitur, supra quam altera supina *Apulejus.*

&

& distensa est, gerens Hieroglyphicum linearum decem, quæ ad formandum numerum denarium nos conducere debebunt. Doctissimus Valerianus arbitratur Ægyptios supra lineam rectam lineam alteram punctorum decem, demonstrare voluisse, quæ denarium repræsentet.

Ne vero longior evagatio fiat, & confusio subsequatur, sed via brevior, compendiosumque iter incedatur, & tanto quis promptius ad terminum numerandi sibi præfixum pertingat, præfatus author, prædictas lineas hoc modo (I) conduci oportere opinatur, ac sic duplicatas, duplicem numerum constituere: idem fieri si pro debita proportione triplicatæ, vel quadruplicatæ fuerint. Ex hoc deinceps literæ natæ sunt, quæ reliqua puncta aut numeros figurant, sic hæ lineæ I. VIR pro *Sex Vir*, vel *Decem Vir* sumuntur. Contorquetur nihilominus in Ægyptiaco signo illo linea superior, & in X. transit: quod proinde Symbolum, vel Hieroglyphicum Denarii est: quotquot item unitæ fuerint, totidem decades erunt. Nec omittenda hic figura illa vel inscriptio, multiplicitate linearum suarum spectabilis, quam versatissimus vir Valerianus in domo Senatoris Veneti Danielis Raineri in petra quadam antiquissima vidit, ubi ait in his lineis vel literis IIIIII. VIR se Decem Vir intellexisse, dum per lineam superiorem denarius numerus exprimitur. Adjungit Probus, dicendo, easdem figuras quandoque numerum millenarium indicare. Fuit hic character X. non solum Symbolum, & Hieroglyphicum denarii apud Ægyptios, & Græcos, sed apud Chaldæos quoque, & Persas, & Romanos. In manu dextra millenos figurabat. Nihilominus præfata litera ut millesimum indicaret, bina capita sua jungebat, & incurvabat. Alii rursum ad millesimum notandum, prout infra in notis propriis patebit, literam M. collocant.

Itaque præmemoratus Author typographos incusat, quod cancellatis propemodum, & malè contextis characteribus has singulares memorias quasi deturparint, & aboleverint. Sicut in lapidibus, eorum malè efformati, adhuc pejus intellecti characteres, imò verò & principia eorum, & fines imperfecti demonstrant. Alii rursum millenarium in spica multùm gravida figurabant, à cujus quantitate originem suam traxisse ars numerandi credatur. Sicut de grano jam meminimus, unde grana provenerunt, ex his unciæ, ex earum millenario, chyliades.

Sic à Denario, & millesimo, dum manus ad prædictam figuram dispositæ sunt, & ad X. jungendo I. vel II. aut in hunc modum plicatis & formatis digitis, numerus undecimus, & duodecimus constituitur: si tamen toties pollex ad digitum minimum cucurrerit, ita ut ad numerum vigesimum perveniri queat: cumque intra hos numeros decimus sextus occurrat, cujus significatio apud Ægyptios magni momenti est, numerus ejus per digitum medium constituitur, si is molliter plicetur, Index autem & pollex circulati fuerint.

Descendamus nunc ad ejusdem significationes, sensus Valeriani est, (de quo hæc sumpsimus) quod digiti hac forma dispositi, repræsentationes imaginesque sint voluptatis Venereæ. Idque his rationibus probat: Ab annis, ubi pubes in genis, apparere cœpit, etiam primitivos sensus oriri, & incentiva sensuum, amoresque inde sensuales, qui amorem cælestium extinguit, & fugat, principium suum ducere. Atque hic flos primitivus est ætatis nostræ, de quo tanta est scriptorum abundantia, de quo delirant & tantis efferuntur encomiis authores. Hinc Terentius: *Anni sexdecim ætatis flos ipse.* Et Ovidius in suo sensu abundans, non minùs supra verba, quam facta, de ætate Adolescentuli Narcissi, ejusque flore, sic ait:

Jamque ter ad quinos unum Cephisius annum
Addiderat.

Suffragantur superioribus Astronomi, qui Infantem ad annum usque quintum, dominio & regimini Lunæ, ejusque influxionibus assignant: decem reliquos potestati Mercurii subjiciunt: qui hanc ætatem instabilem & vagabundam reddit: dum decimum sextum attigerint, eos Veneris subjacere dominatui ajunt: quæ eos in sensum reprobum impellit. Felix ille Ulysses, qui novit ad incantatricis hujus Syrenæ, ad vocem blandientem Cyrces obturare aures suas. Servius Tullius, & Terentius Varro hos limites pueritiæ collocârunt, juventutem deinceps, & virilitatem ad quadragesimum annum deducunt; quod his majus est senectuti attribuunt. Cum majori fundamento, & multò distinctius hæc stabilivit Pythagoras, quippe qui vitam hominum, in ætates quatuor dispertivit: unicuique harum viginti annos assignans: hoc est, in pueritiam, juventutem, virilitatem, & senectutem: quæ temporibus anni quatuor comparantur, veri, æstati, authumno, & hyemi; supra quod tam sæpe oratores, historici, & poëtæ allusiones suas formant. Hic numerus decimus sextus, eadem ratione cum noveno, multitudinem, & excessum denotat: videbaturque antiquis, cum res quæpiam decem & sex pedes superaret, quàm longissime eam debitam mensuram, & longitudinem consvetam excedere. Succedit decimo sexto vigesimus: qui duobus XX. describitur. Manus autem figuram hanc exprimens, ungvis pollicis est, ultimum indicis nodum comprimens, illic nimirum ubi index à medio separari incipit: quidquid Beda in contrarium tradiderit.

Antequam vero ex hoc numero egrediamur, necessarium erit exponere literas quasdam prima fronte ænigmaticas, quæ cum hoc junguntur, & juxta præmemoratum Authorem hæ sunt: *Vot* XX. Apparebant hæ in monetis, super altaria, & arcus triumphales, scribebantur autem in augurium salutis: cum videlicet Senatus, populusque Romanus, scriptus his literis S. P. Q. R. votum quoddam solemne faceret, & proinde ludum quendam institueret, aut fanum aperiret. Porro si præscriptum annorum, tempus vicesimum prospere cum salute transactum esset, eædem cæremoniæ reiterabantur, sicut & foci, & cæteræ functiones. Itaque votum ejuscemodi verbis exprimebatur, referente Dione; *Si Deus permittit, salutem populo poscimus*: unde non minus palam fit, etiam inter paganos quantopere animos suos divinæ voluntati conformaverint. In hunc finem diem quendam observabant, qui à nobis festivus diceretur, in quo nec exercitui fas erat contra hostem moveri, nec præliari. Quamvis in bello civili hos ritus observare factu erat difficile: quapropter hoc augurium salutis abolitum fuit, una cum reliquis templi sacris, & cæremoniis. Octavianus Augustus sancivit, ut hic usus antiquorum rursum vigeret, huncque diem multò quàm ante festivius celebrari imperavit. In historiis Livii hinc inde per diversos libros hæ literæ scriptæ inveniuntur: inter quas quædam in arcu Constantini sunt, item in numismate quodam Maximiliani Pœni, ubi in medio laureæ hæc sculpta cernebantur: Vot. X. Vot. XX. Vot. XXX. quod hanc significationem habet: *Votis decennalibus, vicenalibus, tricenalibus.* His figuris inscribebantur monumenta, & memoriæ æris, & marmoris.

Dies festivus.

Hic

Hic numerus deinceps una cum aliis multitudinem significat: unde apud Theocritum hæc leguntur:

Viginti natorum Hecube: neque maximus Hector.
Supra quod Interpretes commentantur, vigesimi nomen à Poëta ad demonstrandam multitudinem usurpatum esse. Hoc idem iidem interpretes in Simonide observarunt.

Duo millia itèm in manu dextra per sequentem gestum exprimebantur: hoc est, si ungvis pollicis sese infra medium, & indicem intermiserit, illic nimirum ubi divaricantur: reliqui duo curvi & inclinati permanent: nec ultra hic ea repetenda, quæ jam supra de numero binario abunde diximus. Ad demonstrandum numerum trigesimum, pollex simul & index aperti erant, sed hac ratione, ut ungves se videantur cum benevolentia osculari (sicut Beda docet) cui S. Hieronymus adjungit: *eorum digitorum conjunctione molli*. Hæc trigesimi numeri repræsentatio in dextram translata trecentos notat. Hicque tercentesimus Hieroglyphicum, & significatio *nuptiarum* est. Sicut supra Evangelium Matthæi doctissimè sacri Interpretes commentantur: supra caput illud præfatum de statu viduitatis, continentiæ, & conjugii. Nec vero hoc multum ab Ægyptiorum numero distat, quo substantiam matrimonii repræsentare consveverunt: sicut illud amplè admodum legitur in Horo Apolline. Hinc, cum dictum sit, numerum decimum sextum Hieroglyphicum esse voluptatis sensualis: cum ejus ætatis adolescentuli incentiva libidinis jam experiri soleant: siquidem numerus hic geminatus fuerit, in quem dualitas item subintrat, imago conjugatorum est: unde etiam pro hoc statu repræsentando hic numerus usurpatus fuit: idque tanto solidius, quod hæc ætas maxime fortis, & plena roboris sit. Hic gestus præfatus non solum tercentum, sed & tria millia figurat. Nuptiæ.

Numerus quadragesimus sequenti modo exprimebatur: Pollex nimirum supra indicem ascendat, ut ei tanquam equo insidere videatur: Index autem in directum feratur, & sic invicem hi bini crucem ✠. forment: ita ut index quasi gnomon aut radius sit horologii. De hoc in longum Apulejus ratiocinatur, supra certam quandam Pudentillam, quam Æmilianus sexagenariam appellavit. Dicunt expositores hunc quadragesimum anno tricesimo idcirco meliorem esse pro viris ad portandum matrimonii jugum: quippe quod hæc ætas maxime omnium & vigore, & maturitate præpolleat. Hinc Philo, cum Problema illud propositum esset, cur sacræ literæ de Isaac meminisse voluerint, quod in hac ætate sibi in conjugium Rebeccam assumpserit: respondit: *Tempus id congruum maritali copulæ est sapienti viro.* Optimum enimvero ex hac ætate augurium prolis deducitur: Fæmina siquidem de matrimoniali copula vel congressu exiens, quadraginta dierum spacio fœcundatur, & fœtum suum efformat. Sic quadragenarius erat Maritus castissimæ mulieris Judith, cum eam sibi conjugem duxit.

Pro levi delicto olim in usu positum erat, ut quadraginta verbera darentur flagellatis: nec id opprobrio erat, aut notam infamiæ inurebat. Si decreto Judicum vel unica percussio adderetur reo, jam infamiæ titulus comitabatur, sicut vituperium quoque & irrisio. Inde est, quod in Actibus Apostolorum dicitur: *Ibant gaudentes à conspectu concilii, quod digni habiti essent pro nomine Jesu contumeliam pati.* Tam vero inter hebræos ignominiosum erat, præter quadraginta unam plus accepisse, ut cui hoc evenisset, is deinceps ad nullum dignitatis gradum aptus esset. Hinc ille locus Apostoli Pauli declaratur, cum ad Corinthios scribendo, laborum & passionum suarum, quas pro amore Dei sustulerat, in hunc sensum meminit: *à Judæis quinquies quadragenas, una minus accepi.* Volens forte his verbis indicare, se inter tot plagas, & afflictiones, illæsam nihilominus, conservasse animam suam à famæ oppressione. Adjungit Theophylactus, legem olim stabilitam fuisse, ut reus non nisi novem & triginta percuteretur, & flagellaretur verberibus. Quod si plaga quadragesima adderetur, is qui functionem illam peragebat inerrorem incurrebat. Sunt complures, qui hanc legem inter hebræos exactissima observatione stabilitam fuisse ajunt, eamque à Deuteronomio traducunt, ubi per divinum præceptum dicitur: *Sin autem eum, qui peccavit, dignum viderint plagis: prosternent, & coram se facient verberari. Pro mensura peccati, erit & plagarum modus. Ita duntaxat, ut quadragenarium numerum non excedant: ne fœdè laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus.* 1. Cor. c. 11. Deut. c. 25.

Lex Christiana nihilominus, tanto magis salutaris & proficua, quanto major est Ecclesia synagogâ, assumens illud, quod in lege antiqua reprobatum fuit, inde sibi Symbolum, & Hieroglyphicum honoris format, & gloriæ: nec enim majus quicquam inter nos homines concipi potest, quàm redemptio & salus nostra: quam videlicet expositores sacri quadragenario numero expresserunt. Hoc item de antiqua consvetudine deducitur, ut qui, juxta literas sacras, ab annis quinque, ad vigesimum usque Deo votatus esset, viginti autem siclos sacerdoti erogaret, ab omni reatu absolveretur, certaque salus ei promittetur, siclus autem, prout septuaginta Interpretes exponunt, binas drachmas habebat, quæ simul junctæ, numerum quadragesimum formant. Prisca item lege jejunium quadraginta dierum ordinatum fuit: sic à Moyse institutum, sic illud Elias prosecutus est: quod posthæc sapientia æterna Redemptoris nostri magnificavit, & stabilivit in deserto: de quo Evangelistæ inquiunt: *Cum jejunasset quadraginta diebus, postea esuriit.*

Unde etiam Ecclesia sic inquit: *Deus qui Ecclesiam tuam annua quadragesimali observatione lætificas.* Amplissimum argumentum ad persvadendum Christianis, ut hoc itinere recto ad salutem suam consequendam incedant. Itaque sacris oratoribus hanc materiem discutiendam, & disseminandam relinquo: ego enim alio per tractatum præsentem avocor.

Ad formandam figuram *Quinquaginta*, Pollex sinistræ manus subtus se ad volam manus extendebat, & hic una cum digitis distensis & planis junctus literam L. græcorum formabat. Audiamus interim ejusdem numeri Hieroglyphica. Erat autem remissioni, & indulgentiæ sacer. Hinc in veteri lege, quinquagesimo anno evoluto errores, & delicta condonabantur: & de tribunali clementiæ remissio plena dabatur, Jubilæi & indulgentiæ universalis nomine insignita. Siquidem etiam per crimen aliquod possessiones delinquenti subtractæ fuissent, quinquagesimo restituebantur. Servis quoque plena libertas, exulibus patria, debitoribus debitum remittebatur. Remissio. Lex Levitica sic habet: *Canes buccina, sanctificabisque annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ: ipse enim est Jubilæus.* Levit. 5. Sed Christianos fideles decet ad hæc divinæ misericordiæ testimonia, omni ardore affectus, & promptitudine voluntatis correspondere.

Corpus infectum, & putredini jam proximum per numerum item quinquagesimum intelligebatur: observatores docti hoc ajunt, inhærentes sententiæ Aristotelis, qui de quinquagenario homine sic inquit: *Post annos quinquaginta ingenii vigor evanescit.* Unde Euripides: *Cerno*, inquit, *senecta vestra mentem non habet.* Et alibi: *Cani indicant ætatem, aut prudentiam.*

Politic. 52.

Sed ut ad alias interim non minus his proficuas observationes descendamus, idem ait, quinquagesimum numerum multitudinem rerum significare, sicut & reliquos jam præmemoratos: Unde Virgilius:

Quinquaginta intus famulæ,
Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra.

Hic numerus quinquagenarius majorum rerum magisque sublimium in se mysteria continet, prout alibi fusius patebit. Unde etiam Hieroglyphicum est animi, qui hujuscemodi meditationibus intentus est, & exerceri in iisdem consvevit. Quinquaginta post Resurrectionem diebus Spiritus Sanctus descendit. Itaque omissis hic considerationibus spiritualibus, ad indagandam numerorum originem, ut ad numerum usque quinquagesimum conscendam, altiori mihi principio exordiendum esse video.

Origo Numerorum.

Latini hunc numerum quinquaginta per literam L. signare voluerunt, qui character commodè formari manibus potest. Cœperunt autem numeri annotari primitùs punctis: sicut vocalis media est I. Sed si hæc ipsa sæpius iteranda ad novem usque fuisset, nimia inde prolixitas, & tædium numerandi ortum fuisset. Itaque animum adhoc applicarunt, ut compendiosius iter instituerent: utque numerum quintum signârent, ne lineæ quinque pingendæ essent, obliqua una copulata fuit, de qua postea V. inventum est: atque ita ut novenarius notaretur quatuor ex præfatis lineis adjunctæ fuerunt. Cum ad decimum pervenissent bina V V. conjuncta fuerunt. His tribus notis ad quadraginta usque novem ascendebant. Tandem pro majori commoditate, numerus quinquagesimus cum præfata litera notatus fuit: linea videlicet obliqua ex una parte, aliæ quatuor huic vicinæ: sic de his, per expeditiorem viam litera L. prodiit. Cum quingenta notanda essent, eadem litera L. usurpata fuit, sed ultima ejus cauda altius elevata. Hic character L. in manu dextera collocatus quinque millia constituit.

Pollex præterea in eam formam redactus, qua superius diximus quinquaginta figurari, sed ut index paululum incurvatus sit (eo modo, quo hunc numerum VI. depingimus) sexaginta significat. Hic, prout jam meminimus, Hieroglyphicum semper, & nova viduitatis fuit: idque propterea, quod ejus ætatis mulier generandæ vel concipiendæ prolis sit incapax: quod si aliter acciderit uspiam, id præter naturam, aut per miraculum factum: Idcirco non sine ratione risisse legitur Sara, cum in hac ætate fœcunditas ei prænunciaretur. Partus item Annæ, & S. Elisabethæ sic contigerunt, ut gloriosissima Virgo Maria facile persvaderi potuerit de visceribus suis Deum nasciturum esse. Sicut autem hæ res prodigio plenæ, impossibilitatem in Deo nullam invenerunt, sic Creatori omnium factu possibile erat (prout eventus declaravit) Deum incarnari, absque virilis seminis concursu, de purissimo nimirum Virginis Deiparæ sangvine. Assignat vas electionis præfatum numerum viduitati, ubi ait: *Vidua eligatur non minus sexaginta annorum.* In lege item Levitica præcipitur, ut si fœmina de reatu absolvenda esset, triginta drachmas erogaret, & deponeret: quæ duplicatæ numerum sexagenarium constituunt. Hinc eruditè S. Hieronymus considerando, quod ad formandum sexagenarium numerum, index manus incurvabatur, ex hoc memoriæ nostræ inculcat, quot afflictionibus, & laboribus hæc ætas collum suum incurvet: quàm hæc vita angustiis plena sit, quàm operosa, quantis undique malis obnoxia, mille incommodis & curis anxia, quantis passionibus gravata; quibus nihilominus messem copiosissimum præmiorum subsequentium Deus repromisit.

Status viduitatis, & cur sexagenario numero assignatus.

1. Tim. 5.

Significatio numeri septuagesimi exprimebatur non minus indice plicato, sed pollice elevato, usque ad indicis articulum medium, de quo tamen considerationes nullæ occurrunt. Hic ipse gestus in manu dextra, juxta Bedam, septem millia constituit.

Octuagesimus indice repræsentatur inflexo, & item pollice aliquantum curvo, sed qui supra articulum medium indicis prominere appareat. In dextra manu hic gestus octo millia denotat. Utque etiam aliquid in sensu mystico de hoc numero proferatur, Apulejus supra librum tertium Metamorphoseos sentit, manum cum hoc gestu ad os applicatam indicium, & Hieroglyphicum adorationis esse, unde ait: *Et admoventes oribus suis dextram priori digito in erectum pollicem residente, ipsam prorsus deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur.* Index incurvatus, ita ut ungvis ejus radicem pollicis contingat, numerum nonagesimum exprimebat, pollice remanente libero. Novem millia in manu dextra in hunc modum figurabantur. Sic ad numeranda nonaginta novem, pugnus integer stringebatur, pollice nihilominus versus medietatem medii incurvato. Siquidem pugnus totus conclusus apparuerit, & subtus se pollicem comprehenderit, in sinistra sexaginta novem figurat.

Hi gestus, hæ figuræ decadum, centenariorum, & millenariorum sunt, unà cum significationibus Hieroglyphicis. Restarent, inquit Pierius, scribendæ, & ratiocinatione copiosiori deducendæ myriades, aut multiplicatio decem millium, qui numeri per varios manuum actus denotabantur: positis manibus vel ad pectus, vel ad latera, unde Plautus inquit: *Pectus digitis pulsat: cor credo evocaturus foras: ecce autem avertit nixus: lævam in femore habet manum: Dexteram in digito rationem computat feriens femur.* Sed quia intentum nostrum erat significationes supra numeros, & gestus digitorum adferre, non verò arithmeticam docere, finem hic ponimus, tantum id referentes, qua ratione Ægyptii taciturnitatem expresserint.

Hæc in milleno, & nonagenario quinto numero intelligebatur, partim in dextra, partim in sinistra manu repræsentatus. In dextra index apparebat versus ungvem pollicis inclinatus, qui pollex ad primum nodum vel juncturam præfati digiti accedat. Nonagesimus quintus in sinistra repræsentabatur, cum ultimis tribus digitis inclinatis: accommodato indice cum ungve suo ad ultimum pollicis nodum. Causa, per quam rati sunt Ægyptii hunc numerum taciturnitati convenire, hæc est: In hoc numero ajebant spatium dierum contineri, qui annos tres conficiant; intra hunc terminum autem siquidem infans loquelam suam nondum adeptus esset, eum toto vitæ suæ decursu mutum permansurum, absque spe ulteriori, in futurum. Dicunt quidam hoc à Pythagora derivare, qui triennale silentium

Taciturnitas.

ſilentium diſcipulis ſuis indixit, ut hoc ſpatio temporis eorum indolem exploraret. Usque huc Valerianus. Sed cum hic ſe mihi conſiderationes aliæ, curioſitate tum & utilitate plenæ in numeris offerant, grave damnum tibi me tuisque lucubrationibus facturum arbitratus ſum, ſiquidem hæc ſilentio præteriſſem: ecce tibi novum genus tractationis ſucco abundans in compendio oblatum volui. Noli interim, mi Lector in tanta prolixitate tædio affici. Quod ſi te ſtudioſum videro ad diſcendum, non desero ego ſuppeditandis materiis, ex quibus appetitui tuo ſatisfieri poſſit. En hic

ALIÆ OBSERVATIONES,
RITUS, & HISTORIÆ SUPRA NUMEROS.

INprimis hic ingenuè palam facio, me translationes, dictata, & compoſitiones græcas idcirco omittere, non ſolum quod nimia prolixitate tractatus hic in inmenſum excreſceret, ſed etiam quod hujus lingvæ debita mihi deſit peritia: nec enim in hoc ſtudium ita me contuli, ſicut præſens locus ad dilucidandum requireret: vercor itaque, ne dum cæcutienti oculo incedo, ullibi impingam: conſultius itaque ab incepto abſtinere ratus ſum. Sed ut ad cætera exponenda tandem exordiar, dicendum inprimis hoc nomen numeri, collectionem aut verò multitudinem aggregatam unitatum multarum denotare: aut denique multitudinem menſurabilem cum uno. Hinc inferri poterit, unitatem numerum non eſſe, ſed ejusdem principium. Numerus enim proprie illic dicitur ubi rerum pluralitas eſt, quæ numerari poſſit: quamvis M. Tullius etiam titulum numeri iis rebus attribuat, quæ menſurantur.

Origo Numeri.

Unum numerus non eſt.

Numerorum alii finiti, alii infiniti ſunt: hoc eſt menſurabiles, & non menſurabiles, quamvis, *à parte rei*, infinitus numerus non detur. Dividitur numerus item in Cardinalem, & Ordinalem. Cardinalis hic eſt; *unum, duo, tria.* Ordinalis: *primum, ſecundum, tertium.* Et ſubdividendo realiter, dicamus: alium eſſe terminum tranſcendentalem, alium prædicamentalem: hic in rebus corporeis, ille in incorporeis, & pluralibus. Componitur autem ab unitate rerum earum, quæ corporeæ non ſunt nec ſingulares. Sic dicimus: tres Angeli, tres divinæ perſonæ. Dividitur item in numerum formalem, & numerantem: ille univerſa multitudo eſt, de qua quælibet res, aut numeri eſſentiam ſuam trahunt, & *multi* dicuntur: eſt autem numerus hic formalis, tanquàm anima recolligens reliqnos. Reſtat numerus numeratus, qui ſubjectum numeri eſt, aut res ipſæ numeratæ. Denique numerus alius perfectus eſt, qui principio, medio, & fine conſtat: alius imperfectus. Alius item par, alius impar. Numeri vero originem ſuam primam à punctis ſumpſerunt (ſicut jam ſupra relatum eſt) & ſenſim poſthæc per literas ſignificati ſunt, prout patet in ſequenti tabula.

Lib. 3. offic.

I. Valet.	1.	LI.	51.
II.	2.	LX.	60.
III.	3.	LXX.	70.
IIII.	4.	LXXX.	80.
IV.	4.	XC.	90.
V.	5.	C.	100.
VI.	6.	CC.	200.
VII.	7.	CCC.	300.
VIII.	8.	CCCC.	400.
IX.	9.	D.	500.
X.	10.	IƆ.	500.
XI.	11.	DC.	600.
XII.	12.	DCC.	700.
XIII.	13.	DCCC.	800.
XIIII.	14.	CM.	900.
XIV.	14.	M.	1000.
XV.	15.	cIↄ.	1000.
XVI.	16.	IIM.	2000.
XVII.	17.	VM.	5000.
XVIII.	18.	IƆƆ.	5000.
XIX.	19.	VIM.	6000.
XX.	20.	VIIM.	7000.
XXI.	21.	IXM.	9000.
XXX.	30.	XM.	10000.
XL.	40.	ccIↄↄ.	10000.
VL.	45.	Iↄↄↄ.	50000.
VLI.	46.	cccIↄↄↄ.	100000.
XLIX.	49.	IƆƆƆ.	500000.
L.	50.	ccccIↄↄↄↄ.	1000000.

A. valet 500. & ſic ſignatum $\bar{A}$. valet 5000.

A.	500.	$\bar{A}$.	5000.
B.	300.	$\bar{B}$.	3000.
C.	100.	$\bar{C}$.	10000.
D.	500.	$\bar{D}$.	5000.
E.	150.	$\bar{E}$.	150000.
F.	40.	$\bar{F}$.	4000.
G.	400.	$\bar{G}$.	4000.
H.	200.	$\bar{H}$.	2000.
I.	1.	$\bar{I}$.	1000.
K.	51.	$\bar{K}$.	151.
L.	50.	$\bar{L}$.	5000.
M.	1000.	$\bar{M}$.	1000000.
N.	90.	$\bar{N}$.	90000.
O.	11.	$\bar{O}$.	1 1000.
P.	400.	$\bar{P}$.	40000.
Q.	500.	$\bar{Q}$.	5000.
R.	80.	$\bar{R}$.	8000.
S.	70.	$\bar{S}$.	70000.
T.	160.	$\bar{T}$.	160000.
V.	5.	$\bar{V}$.	50000.
X.	10.	$\bar{X}$.	10000.
Y.	150.	$\bar{Y}$.	150000.
Z.	200.	$\bar{Z}$.	200 0000.

Numerus minor collocatus ante literas, V, X, L, & C. tantum iis adimit quantum valet: ſi poſt eas tantum auget, quantùm valet.

Infelix ætas illa, quæ hac commoditate numerandi caruit: cum enim res tam variæ ſub unitate non ſint, neceſſarium erat ut numerus, diſſolutus, confuſus, indiſtinctus, & diſſipatus incederet. Plangebant inter alios Romani infortunium ſuum: cumque aliud eis non eſſet, quo memoriæ poſteritatis memorabilia geſta ſua transmitterent, niſi tempus, idcirco tam tempori, quàm poſteritati conſulendo, quotannis clavum in templo inſigebant. Unde proverbium illud emanavit: *Clavo digna notatu.* Sic Volſci in templo Nortiæ Hetruſcæ Deæ fecerunt: prout Plinius refert: ſupra quæ diffuſius tractant Cælius, Alexander, Petronius, Roſinus, & alii.

Res notatu dignæ olim clavo in templo fixo notabantur.

Primi Barbari numerorum usum introduxerunt, qui postmodum à Mauris recepti, ad Hispanos usque transierunt, à quibus denique Latini mutuati sunt. Primus numerorum Inventor fuisse traditur quidam Teut nomine, aut Teurates: Deinceps zifra inventa fuit, ab hebraico nomine Zefer, quod scriptionem indicat. Hinc Cariathsepher, quod *Civitatem literarum* significat, de quo in sacris literis habetur. Pythagorici omne quod in mundo est, è numeris compositum esse arbitrati sunt. Quam opinionem Stagirita confutavit stante nihilominus gravitate, & levitate, unde informantur & quibus consistunt corpora; conditiones, quæ numeris non conveniunt. Singulare tamen est, & dignitate sua eximium, quod Spiritus Sanctus inquit: *Deum omnia constituisse in numero, pondere, & mensura.* Supra quod doctissimè glossatores: *Per numerum speciem significat, quia species sunt velut numeri: pondus ordinem, quia res qualibet in bonum suum fertur. Mensura modum, quia illa rem quamlibet coërcet, ac modificat.*

Lib. 7. c. 4.

Sap. 11.

Quantumvis autem ea quæ sequuntur observationes numerorum concernant, solum eruditionis studio adducuntur, & ad demonstrandum, quid de his antiquitatas senserit: non ut fides eis adhibeatur, tanquam de his in futurum eventus veritatis conjectura infallibili præsagiri possit: hic enim mos Cabalistarum est, gentis vanissimæ: quorum studium & scientiæ reprobæ sunt, & ab Ecclesia rejectæ. Unde S. Joannes Chrysostomus hanc quoque vanitatem his verbis irridet, & explodit: *Neque observatio, sed intempestiva hominum curiositas talia molitur.*

Hom. 24. in Gen.

De unitate interim loco suo dicetur: sufficiat hic nosse, eam numerorum principium esse. Binaxius, vel duo, primus est in ordine numerandi: itaque imperfectus æstimatur, cum sine medio sit; omnis enim numerus principium, medium, & finem habet, & sicut Poëllius ait: *Binarius numerus refert materiam, & formam: nullamque cum Deo similitudinem habet: deinde dividit ab unitate: unde scriptura in reliquis diebus creationis dicit: vidit Deus quæ fecerat, & erant valde bona: in secundo tamen nihil dicit.* Trinarius reliquis perfectior æstimatus fuit, in eo enim ratio principii, medii, & finis est. Gentilis, tanquam legem naturæ observantes, eidemque se accommodantes, sequendo quæ ei consentanea essent, in offerendis sacrificiis, ternis rebus utebantur. Chaldæi, & Æthiopes adorabant Deum, auro, thure, & myrrha: propter quod tres Reges, de his regionibus oriundi, verbum incarnatum his donis adorarunt. Græci, ignem, victimam, & altare usurpabant. Huc spectat dictum Theocriti:

Numerus binarius imperfectus quia medium non habet. Ternarius perfectus, & qua de causa.

Ter libo, terque hæc pronuntio mystica verba.

Et Virgilius:

Numero Deus impare gaudet.

Hinc Aristoteles magnam illam sententiam protulit: *Tria sunt omnia. Est enim usus communis loquendi, ut de duobus dicamus ambo, vel utrumque: at cum de tribus loquimur, omnia sive omne efferimus. Unde & primus numerus, habetur ternarius.* Gratiæ antiquitus ternario numero recensitæ sunt: eodem Parcæ: tres item deæ fuerunt, quæ pro pomo discordiæ, in certamine pulchritudinis dimicarunt: Juno videlicet, Pallas, & Venus. Antiqui præterea convivia Gratiarum, tribus commensalibus composita instituebant. Tres super hæc furiæ erant: Alecto, Thesiphone, & Megæra. Qui vero copiosiores super his eruditiones desiderat, Cælium Rhodiginum evolvat.

Lib. 12. c. 9.

Famosissimus hic numerus, & sacer est Christianis propter mysterium elevatissimum Sacro-Sanctæ Trinitatis, quæ in typo Patriarchæ Abraham exposita fuit, cum, juxta textum bibliorum, *tres vidit, & unum adoravit.* Apud Philosophos tria rerum principia sunt: materia, forma, & privatio. Apud Phylochymicos: sal, sulphur, & Mercurius. Spiritus, corpus & anima in homine. Tres animæ potentiæ sunt: Intellectus, memoria, & voluntas: rursum in alia tria dividitur, vegetativam, sensitivam, & rationalem. Tres conditiones potissimum admirationem habent in sole, splendor, calor, & radiorum emissio. Sic in pomo habentur, color, sapor, & odor. Templum Salomonis, tam famosum, ubi majestas, & gloria Altissimi gratias suas diffudit, in tres partes divisum fuit: in atria, in Sancta, & Sancta-Sanctorum. Tres sunt virtutes Theologicæ: fides, spes, charitas. Sic Sanctus Spiritus inquit: *funiculus triplex difficilè rumpitur.* Sic apud Mythologicos tria corpora gessit Geryon. Ad portas inferorum tricipitem Cerberum statuerunt. Tria nomina Lunæ assignantur: Hecate, Diana, & Proserpina. Tres dixerunt mundos esse, Cælestem, infernalem, & maritimum. Tribus lineis trilaterum formatur, aut pentagonum. Brevior, & securior, & expeditior est regula novem, vel trium; sicut sunt admirabiles, & singulari consideratione dignissimæ observationes, quæ exinde deducuntur.

De numeris paribus primus in perfectione est quartus, qui principio, medio, & fine constat. Constituit hic numerus perfectum Quadrum geometricum, quæ figura solidissima est, unde in Apocalypsi Hierosolymæ cælesti accommodatur. Nomen item Dei quod tetragrammaton dicitur, idem est quod quadrilaterum. Cujus literæ apud hebræos quiescentes dicuntur, omnia item perfecta nomina apud eosdem hebræos quadrilatera sunt. Unde Geraldus inquit: *Quaternarius virtute est omnia, nempe omnium numerus, omnis musica, omnis virtus, omnis quantitas.* Hic numerus dualem medietatem habet, qua Deus, juxta Platonem, elementa conjunxit: Terra enim & ignis cum aqua colligata sunt, & cum aëre. Hic numerus in scripturis multipliciter occurrit, inde à quibusdam sacer dictus est. Quatuor sunt Cherubim Ezechielis, quatuor animalia, quatuor rotæ mysteriosi currus, quem Propheta vidit. In divinis item Revelationibus hic numerus locum habet. Quatuor Evangelistæ sunt, Quatuor Ecclesiæ Doctores: per hos, & per illos increata Dei Sapientia doctrinam suam cælestem evulgavit. Inter Prophetas quatuor præcipui sunt: Isaias, Jeremias, Ezechiel, & Daniel: qui à me in libro Elogiorum meorum (quem *gemmarium* nominavi) descripti sunt: quamvis stylus ejus & idioma omnino imperfecta sint. Quatuor sunt præcipuæ partes mundi: Europa, Asia, Africa, America. Totidem anni tempora: Ver, Æstas, Autumnus, Hyems. Totidem hominis ætates, pueritia, juventus, virilitas, & senectus. Construxit Altissimus hanc immensam mundi machinam quatuor elementis invicem commixtis. Quatuor rerum causæ sunt, prout est communis Philosophorum sententia: efficiens, formalis, instrumentalis, & finalis. Monarchiæ mundi præcipuæ in quatuor dividuntur: Assyriorum, Persarum, Græcorum, & Romanorum. Ejusdem numeri virtutes cardinales sunt: Justitia, fortitudo, prudentia, & temperantia. Totidem sunt complexiones humanæ: sangvinea, cholerica, phlegmatica, & melancholica. Hic numerus apud Pythagoricos tantam venerationem habuit (inquit Macrobius) ut maximæ sibi religioni ducerent per hanc juramenta sua solidare, & sancire: *Non equidem per eum, qui anima nostra tradidit quaternarium.*

Apocal. 10.

Syntag. de diis gentium.

In Timeo.

1. 4.

Macrob. lib. 1. in somn. Scipion. c. 6.

Quatuor

Quatuor flumina ſunt (ſic Sanctus Chroniſta Moyſes inquit: ſic S. Hieronymus) quæ Civitatem Paradiſi inundant, & feliciſſima abundantia ſua mundi plenitudinem irrigant. In ultima Mundi deſolatione S. Matthæus Evangeliſta inquit, quod Juſtitia divina: *Mittet Angelos a quatuor ventis cælorum, & usque ad terminos eorum:* ut videlicet ad judicium carnem omnem appellent. Quatuor ſunt teſtimonia maxime illuſtria, quæ per Deum pro ſalute mundi data ſunt: Arcus cæleſtis, circumciſio, lex vetus, & Evangelium. Totidem genera rerum ſunt, unde inſtitutio noſtra conſtat: hoc eſt præcepta Juſtitiæ, mandata charitatis, teſtimonia fidei, & exempla perfectionis. Veſtimenta Chriſti in quatuor diviſa ſunt. Crux quatuor finibus diſtenditur. Lazarus quatridianus & fœtens erat. Quatuor item juxta Juriſperitos mortes ſunt: mors naturalis, mors civilis, mors culpæ, & mors ſempiterna: ſic S. Hieronymus obſervat. *In Prolog. in Matthæum.* Ariſtoteles & Plato hominem perfectum numero quadrato comparant: vocando eum Tetraginum, hoc eſt verè quadratum, verè perfectum. Hæc de quaternario dixiſſe ſufficiat.

De quinario numero, præter ea, quæ jam dicta ſunt, pauca admodum apud Scriptores inveniuntur. Hic numero ſimul perfecto, & imperfecto conſtat, hoc eſt binario, & ternario. Duplex quinarius denarium efficit, qui inter perfectiſſimos cenſetur, prout ſuo loco patebit. Utile nihilominus eſt noſſe in quinque zonas hunc Mundum univerſalem diſtributum eſſe: ſic Geometræ perfectiores docent. Homo quinque ſenſibus dotatus eſt, qui inſtrumentum, & baſis ſunt vitæ noſtræ, & ſine quibus vitam inter mortales degere impoſſibile futurum eſſet. Porro manus noſtræ, pedesque quinque digitis componuntur. In Evangelio Chriſtus cælorum regnum virginibus decem comparat, quinque prudentibus, & quinque fatuis, ad reprobandos peccatores, & approbandos electos. Quinque ſunt Chriſti vulnera, vera oſtia, quæ in paradiſum non introducunt: ſigilla pretioſiſſima, quæ chyrographum ſalutis noſtræ confirmant: figurata ſunt hæc vulnera per quinque limpidiſſimos lapides, quos David paſtor parvulus de torrente elegit, tum cum contra Coloſſum illum animatum Goliath in prælium procederet. Apud Geometras quinque pedes paſſum formant. Numerus quinarius decies repetitus, prout ſupra retulimus & deinceps referemus annum Jubilæi, & indulgentiæ univerſalis conſtituit. Hiſtoria Mundi à Moyſe quinque libris comprehenſa eſt, qui idcirco Pentateuchum appellantur. In ritibus item ſacris continetur, eum qui de rebus ſacris quicquam abſtuliſſet, non ſolum idipſum reſtituere, ſed tantundem quintupliciter ſuperaddere teneri.

S. Auguſtinus, Beda, & Philo referunt ſenarium numerum perfectionem, & complementum in ſe continere, trino enim, & binario, & unitate componitur. *Ex Beierlinck. Theatrum vitæ humanæ.* Hunc numerum Creator univerſitatis celebrem reddidit, cum hanc compagem, & mundi machinam fabricavit: ſex enim diebus opus hoc peregit, in quorum ultimo hominem condidit. In hac ſexta item ætate mundi increata & incarnata Dei ſapientia opus redemptionis noſtræ adimplevit. In nuptiis Canæ Galilææ Architriclinus ſex hydrias collocavit, quas Cæleſtis ille diſpenſator aqua adimpletas, in vinum transmutavit. Perfectiſſimi & exactiſſimi ſcriptores ſex ætates mundo aſſignant: & ſicut plurium ſapientum admodum conſtans eſt opinio, mundus ſex annorum millibus duraturus eſt: Diximus jam, & rurſum repetimus numerum ſexcenteſimum maximam, eamque indefinitam indicare multitudinem: ſic Plautus hominem ad mortem usque ſauciatum, *ſexcentis plagis* verberatum eſſe ait.

Ecce jam ſeptenarium attingimus, tot obſervationibus copioſum, quot pene dixerim in firmamento ſtellæ ſunt, quot arenæ in litoribus maris: ita ut ſi omnium hic meminiſſe quis velit, liber ſingularis inde componendus ſit. *Numerus 7. nodus & ligamen mundi.* Id nihilominus quod maxime nervoſum fuerit, & maximi ponderis huc adferre conabor. Affirmat Philo hunc numerum jam olim Hieroglyphicum divinæ virtutis fuiſſe (ſicut jam ſupra memoravimus) *De Repub. lib. 6.* eo quod Deus paritatem cum creaturis nullam habeat, ab iisdemque omninò independens ſit. Copioſi in hoc ſunt Ranzovii Commentarii: ubi fuſius inſtrui Lector poterit. De hujus numeri perfectione Macrobius, Nicetas, & alii diſſerunt. *lib. 1. cap. 6. In Gregor.* Aſtronomi hunc numerum Virginem eſſe inquiunt, quem olim Palladi Deæ, inquam, Sapientiæ conſecrârunt. Virginem idcirco quod nihil ex ſe pariat. S. Hieronymus numerum hunc Sanctum his verbis nominat: *Conſtat Deum ipſum ſeptimum ſibi diem conſecrando, aliquid in eo numero eſſe, cùm perfectionis, tum myſterii, & ſignificationis indicaſſe.* *In Amos.* Hinc item Homerus:

Septenusque dies fuit, in quo cuncta peracta.

Et Calimachus:

Omnia ſeptenaque die perfecta fuere.

In Creatione Mundi ſic de Creatore habetur: *Requievit die ſeptimo ab univerſo opere, quod patrârat.* *Gen. 1.* Hic ſeptimus dies à prophanis quoque Idolorum cultoribus numinibus ſuis ſacer habitus eſt, unde Orpheus:

Ecce ſagittifero peragrata eſt ſeptima Phœbo. *De Apolline.*

Inter Chriſtianos quoque non minus, ac inter Hebræos ſeptimana dierum ſeptem decurſu finitur: ac proinde poſt hunc hebdomas nova exordium ducit. Præcipit in lege veteri Altiſſimus, ut ſeptem lampades coram altari ſuo ardeant, *Exod. 25.* ubi Spiritus Sancti diffuſio in donis ſuis intelligitur. Lex quoque in Deuteronomio ſtabilita eſt, quæ ait: *Cap. 16.* *Septem diebus comedes panem absque fermento:* Item alia lex ſic habet: *Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die, qua falcem in ſegetem miſeris, & celebrabis diem feſtum hebdomadarum Domino Deo tuo:* Et paulò infra: *Solemnitatem quoque tabernaculorum celebrabis per ſeptem dies.* Fortaſſis hinc quoque conſvetudinem ſuam traxiſſe potuit Eccleſia Romana, quæ in memoriam Sanctorum qualiumcunque, quos præcipuo honore & privilegio condecorare intendit, ſeptem dies continuos veneratur, ex quo octavarum reſultavit feſtivitas. Vetus mos Hebræorum fuit, ut ſeptimo quoque menſe congregarentur, & quovis decimo die menſis ejus jejunio ſe macerarent. In his obſervatu digniſſimæ ſunt determinationes divinæ: *Sex annis* (inquit liber Levitici) *ſeres agrum tuum - - - ſeptimo autem anno Sabbatum erit terræ. - - - Numerabis quoque tibi ſeptem hebdomadas annorum, id eſt ſepties ſeptem, quæ ſimul faciunt annos quadraginta novem: & clanges buccina menſe ſeptimo - - - ſanctificabisque annum quinquageſimum - - - ipſe eſt enim Jubilæus.* *Cap. 25.* Inſtituit Moyſes, ut ſeptimo quovis anno Deuteronomium legeretur: *Deut. 31.* Judæi item ſeptimo anno debitores ſuos abſolvebant: libertatem ſervis impertiebantur. *Deut. 11.* Ex quo manifeſtè apparet, quantopere hæc natio (quæ tum quidem temporis in orbe terrarum maxime inclyta erat, quippe Dei electa) hunc numerum venerabilem habuerit, tot in illo functionibus & cæremoniis collocatis. Transeamus ad alia.

Ad fratricidam Cain Altiſſimus inquit: *Omnis* *Gen. 4.*

qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur. Idem dicitur ad Noë, cum in communi orbis diluvio conſevare in arca ſpeciem de quovis animante Dominus decreviſſet: *Ex omnibus animantibus mundis tolle ſeptena, & ſeptena - - - ſed & de volatilibus cæli ſeptena, & ſeptena.* Septimo poſt hæc die, cum in Arcam Noë introiſſet, diluvii aquæ ad operiendam & inundandam terram increverunt. *Menſe item ſeptimo requievit arca, vigeſimo ſeptimo die menſis.* Poſt hæc Sacer ille Nauclerus, *expectatis ultra ſeptem diebus aliis* prout textus inquit, *rurſum dimiſit columbam ex arca* (cum jam corvum emiſiſſet, qui ultra reverſus non eſt) rediit autem columba, portans olivæ ramum in ore ſuo. Septem fuerunt filii Japhet. Septem annis pro Lia ſervivit Jacob, totidem pro decora Rachel. Septem diebus caſtiſſimus puer Joſeph dilectiſſimi Patris ſui funera planxit. Septem erant boves pingues, & totidem extenuati, & macilenti quos Pharao vidiſſe legitur in ſomniis: per quos totidem annorum prænunciabatur & fertilitas, & ſterilitas. Septem erant filiæ Sacerdotis Madianitarum, quarum ſibi unam Moyſes matrimonio junxit. Termino item dierum ſeptem ſummi Sacerdotis conſecratio functione ſacra peragebatur. Totidem diebus manducari azima paſchali tempore præceptum erat. Candelabrum templi ſeptem calamis, totidemque adornatum erat lucernis: quæ cuncta de auro puriſſimo fabricata erant. Septimo menſe elapſo poſtquam Philiſthæi arcam abduxerant, rurſum in poteſtatem filiorum Iſraël pervenit.

Gen. 7. *Gen. 8.* *Exod. 11.* *Exod. 37.* *Ibid.* *1. Reg. 6.*

Propheta Balaam Regem Balac perſvaſit, ut altaria ſeptem erigeret, atque illic ſeptem arietes, ſeptem quoque vitulos mactaret. Omne robur ſuum Samſone ſeptem capitis ſuis capillis traxit. Septem numero erant filii Saul, quos Gabaonitæ ad ſupplicium mortis popoſcerunt. Septem annis à Salomone ſumptuoſiſſima illa moles Hieroſolomitani templi conſtructa fuit: ad cujus dedicationem feſtivos dies ſeptem, ſolemnitatemque maximam ordinavit. Unde ad hoc ipſum alluſiſſe Salomon videri poterit, dum ait: *Sapientia ædificavit ſibi domum, excidit columnas ſeptem.* Propheta Eliſæus non prius animam adoleſcentis mortui revocavit ad vitam, quàm cum ſeptem ſuper eum vicibus ſe incurvaſſet. Non prius Rex Antiochus in efferata crudelitate ſua ſatiari potuit, quàm cum ſeptem innocentiſſimos fratres Hebræos traxiſſet ad ſupplicium. Finito tempore annualis hebdomadæ, & ſeptuaginta annorum, rei Iſraëlitæ à captivitate ſua liberati ſunt. Divina Sapientia declarat ſe ſeptem vitia habere in odio, unde non immerito hinc traxiſſe numerum ſuum in ſeptem peccatis capitalibus credi poterit Eccleſia. Septem recenſentur Spiritus S. dona, unde plenitudo gratiarum divinarum perfecta diffunditur. Septem enumerantur pœnitentiales pſalmi. Contraxit filia Raguelis Sara ſeptem vicibus ſponſalia, nec ulli horum virorum copulata eſt. In Iſaia item habetur: *Apprehendent ſeptem mulieres virum unum.* Propheta David ſic inquit: *Eloquentia Domini, eloquia caſta: argentum igne examinatum, probatum terræ purgatum ſeptulum.*

Iud. 6. *4. Reg.* *Prov. 6.* *Iſai. 11.* *Pſal. 11.*

De Sancto Job legitur, quod eum Dominus ſeptem prolibus beatificaverit: amici item ejus, qui ad conſolandum eum advenerant, & ad mitigandas afflictiones, ſupra terram cum eodem ſeptem dierum ſicut & noctium ſpacio ſederunt. Unde ille ipſe inquit: *In ſex tribulationibus liberabit te, & in ſeptima non tanget te malum.* Celebrantur defunctorum fidelium exequiæ à catholicis die primo & ſeptimo: deducta conſvetudine ab eo fortaſſis, quod Eccleſiaſticus inquit: *Luctus mortui ſeptem dies.* Non ſine ſingulari divinæ providentiæ diſpoſitione Rex Nabuchodonoſor, non ſolum de throno ſuo dejectus fuit, ſed omni etiam humana ſimilitudine exutus, fœnum agri cum bubus annorum ſeptem ſpatio depaſtus eſt. In ſeptuageſima ſeptima generatione ab Adam usque, natus eſt Meſſias, Salvator noſter: ſicut id per ſeriem manifeſtam demonſtravit S. Lucas.

Job. c. 5. *Cap. 22.*

Vidit in revelationibus ſuis Apocalypticis S. Joannes librum ſignatum ſigillis ſeptem, ſicut & agnum habentem *cornua ſeptem, qui ſunt ſeptem Spiritus Dei miſſi in omnem terram.* Hinc præter ſeptem ſigilla, ſeptem Angelorum, ſeptem tubarum mentio fit. Illic non minus Draco eſt, ſeptem capitibus iisque coronatis terribilis, ſeptem præterea angeli, cum ſeptem plagis: denique ſic ſacer textus ait: *Et venit unus de ſeptem Angelis, qui habebant ſeptem phialas:* Item paulò poſt: *Et vidi mulierem ſedentem ſuper beſtiam - - - habentem capita ſeptem.* Ubi ſacri interpretes per ſeptem memorata capita ſeptem montes intelligunt, ſupra quos mulier illa conſedit: aut verò de ſeptem regibus intelligendum: alii aliter interpretati ſunt. Apoſtolus Paulus ſeptem quoque Epiſtolas, ad totidem Eccleſias ſcripſit, hoc ſacrato numero ſeptenario inſignes. Septem Diaconi in actibus Apoſtolicis electi fuerunt.

Apoc. 5. *Item. c. 8. c. 12.* *Cap. 17.* *Act. 6.*

Redemptor noſter, commenſales ſuos quatuor hominum millia, ſeptem panibus ſatiavit, ſeptem cophinis ex reliquiis adimpletis. Septem annis cum viro ſuo vixit prophetiſſa Anna, teſtificante S. Luca. Per divinum dictamen Iſaiæ caput ſeptimum evidentiſſimam humanæ Redemptionis prophetiam continet. Septem dæmonia Salvator noſter de corpore pænitentis Magdalenæ ejecit. Chriſtus item ſeptem nobis genera petitionum in oratione ſua dominica, erga Patrem cæleſtem ſuggeſſit: toties item Patrem ſuum in cruce pendens deprecatus eſt, cum ardentiſſima, & ultima verba ſua proferret, quæ non ſecus ac fulgur aliquod plenum igne, de foco amoris illius immenſi proceſſerunt. In cruce rurſum ſeptem horis pependit, in quarum ultima expiravit, poſtquam à ſeptem partibus divinum ſangvinem ſuum tanquam gemmas pretioſas profudiſſet. Poſt tantos item dolores die ſeptimo in ſepulchro requievit. Totidemque poſt reſurrectionem diebus ſe diſcipulis ſuis manifeſtavit: poſt hæc ſeptem ſepties repetitis diebus Spiritum ſuum Sanctum mundo impertiit. Interrogatus præterea à Petro, ſi ſepties remittendæ culpæ eſſent, reſpondit Jeſus, non ſolum ſepties, ſed & ſeptuagies ſepties. Cognoverunt non Hebræi ſolum, ſed Græci quoque, & Latini in numero ſeptimo perfectionem quandam contineri, eumque omnibus numeris abſolutum eſſe. Unde Virgilius beatitudinem quorundam indicare volens, ſic ait:

Marc. 8. *Luc. 2.*

- - - O terque, quaterque beati!

Hoc eſt beatiſſimi, inquit Commentator.

Proinde ut ad alia quoque gradum noſtrum dirigamus, & ut à divino illo ad materiale cælum deſcendamus, ſeptem ſtellæ reperiuntur, Pleiades nominatæ: Urſus item major, minorque ſeptem ſtellis condecorantur, & in circuitu ſuo continent. Ipſe zodiacus, unà cum ſole, ordine, numeroque ſeptenario incedunt: In ſeptimo ſiquidem ſigno ſolſtitium brumale fit, in ſeptimo item æquinoctium evenit: atque ita tam in oriente, quàm in occaſu ſeptimus ſemper accidit. In hac hora ſol, tam nocturno, quàm diur-

diurno tempore angulum cæli ingreditur. Septem & amplius ab antiquis numerata sunt climata. Quavis hora septima fluxus fit maris accrescendo, septem decrescendo. Isther fluvius, vel Danubius, Nilus item septem ostiis se in mare effundunt. Hinc Horatius:

Lib. 6. *- - - exitus Isthri*
Fundere non uno tantum quem flumina cornu
Accipimus: Septem exit aquis: septem ostia pandit.

Et Juvenalis:

Satyr. 13. *Rari quippe boni: vix sunt numero totidem, quot*
Thebarum portæ, & divitis ostia Nili.

Item alius:

Roma suos septem colles, miracula septem
Mundus habet: totidem sidera laxa Polus:
Artes ingenuæ septem, septem ostia Nili
Sunt.

Tradunt complures, inter quos Xenocrates, Padum fluvium stagna efformare septem. Cursum periodicum Luna conficit decimo quarto quovis die, ubi novilunium incidit, aut plenilunium. Septem dies sunt, quibus mare placatum manet, tum nimirum cum halcyon avicula nidum suum construit. In infirmis crises plerumque septimo die accidunt, & ab his aut sanitatem, aut secuturam mortem ominantur. Unde Galenus ait: *Septimum numerum, decretorum omnium non numero, & ordine, sed viribus ac dignitate primum esse.* Septimus duplicatus rursus diem criticum format. Unde dies septimus, decimus quartus, vel vicesimus primus febrium plerumque terminus est: aut valetudine recuperata, aut morte interveniente. Septimo die, inquit Hippocrates, post concubitum partus fieri in fæmina principium: tum enimverò coagulari semen, in formam autem redigi, & figuram suam non nisi hebdomadibus septem præter lapsis consequi: ac sic quadraginta novem diebus in materno utero organizari embryonem. Post diem septimum nativitatis suæ infans umbilici sui reliquias, & radices abjicit.

Græci olim in more positum habuerunt, ut infantium nulli, nisi septimo die nomen imponerent: quo die elucescente tandem puerum verè appellabant vitalem. Post hunc diem primum visionis suæ usum perfectum & potentiam adipiscitur. Septimo mense dentes iis protuberant, qui rursum anno septimo excidere, & rursum solent redintegrari. In his annis ab Astronomis Saturno dedicantur, quippe qui in eos tum dominium suum exercet. In anno septimo loquelæ soliditas & perfectio sequitur. In septenario secundo, decimo quarto videlicet, primum pubes apparet, aut prima circa labia lanugo; in quibus annis pubertas exordium suum habet, & primùm generationis, & virilitatis vigor animadvertitur. In fæmineo item sexu prima solent menstruorum initia esse.

In vigesimo primo ætatis anno, hoc est ter septimo in mento barba & pili incrementum primum producunt, vox mutationem consequitur, & longitudo corporis augmentari desinit. In quater septimo, vigesimo nimirum & octavo fortitudo, & robur corporis invalescit, & hic Juventutis decursus est, cum hæc ætas jam armis portandis, laboribusque corporis perferendis idonea sit. In quinquies septimo, hoc est tricesimo quinto in vera activitate sua homo est, ut generandæ proli aptissimus sit. In sexies septimo, quadragesimo nimirum & secundo, robur intelligentiæ maturatur: cumque septimana septima annorum advenit quadraginta novem jam adimpletis, in homine prudentia solidatur, & perfecta ætas insurgit, jam senectutis primordia præ foribus sunt. In octavo septennio, quinquaginta sex annis jam peractis, consilium tam in pace, quàm bello spectabile esse solet. In septennio nono, anno sexagesimo tertio jam vires decrescunt, & minuuntur: jamque religio, & pietas metu ingruentis mortis, adaugentur. Septenarius decimus, annus videlicet septuagesimus, à multis vitæ meta constituitur, tanquam ea ætate ubi pes in sepulchro jam locatus est. Unde David hanc mortalitatem considerando sic ait: *Dies annorum nostrorum septuaginta anni:* præsignans hic dierum suorum terminum: in quibus etiam vitæ suæ spatium Rex piissimus conclusit. Marcus Varro tradit, hominem ad hoc ætatis jam provectum, ulteriorem vitæ suæ prolongationem desiderari non debere: anno enim octuagesimo ut plurimum senes repuerascere inquiunt. In toto itaquæ vitæ nostræ compendio septenarius vices suas obtinet, in quibus, & intra quas homo efformatur, completur, egreditur, vivit, alimentatur, crescit, maturatur, & moritur. Ac sic septem ætates hominis dicendæ sunt, juxta famosissimum Hippocratem; Infantia, pueritia, adolescentia, juventus, virilitas, senectus, ætas decrepita: quæ singulis septenniis acquiruntur, aut deperduntur. Septem motus hominis præcipui, septem membra sunt principalia, septem viscera præcipua: septem capitis foramina, per quæ sensatio fit. Septem nervi majores sunt, septem meatus per quos corpora ab immunditiis suis purificantur. Septem ossa cranii: septem denique horæ pro nocturna quiete homini assignantur.

Hæc universa, ni fallor, jam abunde sufficerent ad dignoscendum, quantopere numerus hic perfectus, quanta observatione, & consideratione dignus sit, quot mysteriis gravidus: huncque potissimum esse, qui ad rerum omnium multitudinem, significationem, & perfectionem concurrat: huncque omnium propemodum rerum stabilimentum & perpetuitatem notare. Sed tot alia insuper adhuc in hoc numero mysteria abduntur, ut silentio tegi nec possint, nec debeant. Notat Eusebius, qua ratione Græci sub nomine Hebraico Jehova, sic apud eos scriptum (ΙΕΗΩΟΥΑ) in quo omnipotentiæ divinæ summa perfectio concluditur, universas vocales suas concludant, per quas omnia exprimunt, & quæ numero septeno comprehenduntur. Hoc nomen in effabile dixerunt propter harum vocalium & syllabarum congeriem: Apud Latinos JEHOVA dicitur. Lib. 21. præpar. Evang.

Siquidem autem de significatione divina, ad humanam descenderimus, harmonia musicæ occurrit, quæ metrum & consanantiam & pausas suas ab hoc numero mutuatur, quæ musica nihilominus ornamentum paradisi est. Septem enim sibi vocales musica accommodat. Hinc Fornutus vetus Author observavit, septem diversos terminos esse, quibus omnis modulatio vocis constet. Hæc vox item septem qualitatibus dotata est, acuta, gravi, circumflexa, densa, tenui, longa, & brevi. Propositiones item omnes Arithmeticæ, Geometricæ, & Musices terminum omnem quaternarii, & ternarii olim amplectebantur. Hinc cum Marco Tullio, & Hippocrate, jam memoratis, Philo sic concludit: *Numerus septenarius vim perfectissimam insitam continet.*

Communis est opinio Pythagoræ, Platonis, Aristotelis, Galeni, Origenis, S. Cypriani, Hieronymi, Ambrosii, Augustini, & aliorum: quibus correspondent scripta S. Irenæi, Hilarii, Justini, Polycarpi, Cyrilli, Chrysostomi, Lactantii, Bedæ, & aliorum, hunc numerum, tanquam Deo sacrum, esse mensuram temporis, ordinis, quietis, & symbolum universitatis. Hinc iidem Authores confirmant, quod Ex Beierlinck. Theat. vit. hum. lit. H.

quod supra relatum est, ultimam Mundi revolutionem septies millesimo anno eventuram, quam etiam magnum illud septimum Sabbathum apellandum. Roboratur authoritas hæc à præfato Lactantio, qui in argumentum Mercurium Trismegistum adducit, & Sibyllarum vaticinia. Hanc hypothesin nostram Elias Thesbita consolidare satagit, dum ait: *Sex millibus annorum stabit Mundus, postea collabetur: duobus millibus inane: duobus millibus lex: duobus millibus Messias.* Adhæc prædicta cum utili moralitate adjungit Beierlinch: *Si aliquid his deerit, propter peccata nostra, quæ multa, & magna sunt.* Hæc sententia Prophetæ non absimilis, per Commentarios Jacobi Pammelii roboratur, qui in testimonium traditionis hujus Epistolam S. Cypriani adducit: qui ait: *Septem dies, septem annorum millia continentes:* addit Pammelius: *Non satis intelligo, nisi ejus fuerit sententiæ, in qua se fuisse fatetur D. Augustinus.* Hanc opinionem nihilominus S. Augustinus ipse retractavit, dicendo: *Verùm neque hæc probatur opinio, utpote quæ ad chyliastas accedat quàm proximè: qui hoc solo differunt, quod carnales delicias in illo Sabbatho somnient: inter quos fuerunt latini: Tertullianus, Lactantius, Victorinus, Severus: & Græci: Papias, Justinus, Irenæus, Apollinaris.* Si autem hæc opinio à Sanctis infringitur, reprobandus est Pammelius, & Elias, non Propheta, sed Rabbinus. S. Augustinus supra Canticum Annæ Prophetissæ: *Erumpe & clama: sterilis peperit septem: & quæ multos habet filios, infirmata est:* hæc verba ad Ecclesiam applicat, quippe quam in septenario, perfectionem ampliorem possessuram esse indicetur. Unde S. Joannes, inquit, scribere se *septem Ecclesiis, quæ sunt septem Spiritus Dei.*

Ad Fortunat. de exhortatione Martyrii.

Lib. 20. de Civit. Dei. cap. 35.

Qui longiores, diffusioresque significationes, & mysteria supra septenarium hunc numerum desideraverit. S. Augustini de Civitate DEI librum legat undecimum, capite primo & tricesimo: eundem supra Psalmum centesimum decimum octavum sermone trigesimo primo. Pari modo in sermone supra septem sigilla res observatu dignas, singularesque immiscuit, mysticè quodque horum sigillorum explanando, quod ego nihilominus brevitatis studio prætermittendum esse censui, dum Lectorem meum ad has lucubrationes tam utiles, tamque sanctas ablego. Nec tamen silentio præterire possum præclarissimas illas supra Spiritum DEI observationes, quæ ab eodem Sancto productæ sunt: denotant autem Spiritus Sancti dona. Qui proinde sic habet: Datum fuisse Spiritum Sapientiæ Adamo, cum creaturis nomina imposuit: Spiritum intellectus viro Justo Noë, cum à Deo intellexit quo ordine arca componenda esset: Spiritum consilii datum fuisse Abrahamo, quippe qui nil, nisi consiliante Deo peragebat: Spiritum fortitudinis datum esse Patriarchæ Isaac, qui intrepide imminentem cervicibus suis mortem præstolatus est, & injurias gentium æquo animo toleravit. Spiritum Scientiæ viguisse in Jacob, qui facie ad faciem cum Deo loquebatur: Spiritum pietatis fuisse in Moyse, qui salutem propriam, saluti gentis suæ postposuit: & qui conversus ad dominum ajebat: *Dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo, quem scripsisti.* Spiritum timoris in David: qui habendo in manibus suis Regem Saul, cum ferire eum posset, præpediente timore Domini, à percussione abstinuit.

Exod. 32.

Non minus, quàm illæ superiores, in genere suo copiosæ sunt observationes S. Joannes Chrysostomi supra id quod ad fratricidam Cain Deus inquit: *Omnis, qui occiderit Cain punietur in septuplum.* Georgius Cedrenus item, cum Christiana exactitudine observavit, septem mortuos intra vetus novumque testamentum in vitam revocatos esse, unde ait: *Octavus Christus de mortuis victor exstitit, qui & septem alios in vitam revocaverat:* concludit ex his (cum prius de his mortuis vitæ restitutis exactam narrationem dedisset) *Octavus Christus post toleratum salutis nostræ supplicium, ex morte in vitam rediit.*

Hom. 19. in Genesim. In Histor. Comp.

S. Cyprianus in exaltanda singulari, & divina septem donorum Spiritus Sancti virtute admodum prolixus est, qui super hæc à devoto, & erudito lectore consulendus erit, ne in hoc volumen præter debitum, citationum congeriem conferre videar. Ultimum nihilominus corollarium adducam, quod multum quidem huic loco opportunum censeo, quo videlicet, universa quæ supra dicta sunt, epilogantur: verba ejus hæc sunt: *Septem Sacerdotalibus clangentibus tubis Jericho corruit: septem petitionibus orandum patrem filius docuit: remissio peccatorum duplicato septuagies septies Petro mandatur: Leprosus septimi diei inspectione à Sacerdote judicatur: summi Sacerdotis in septem diebus consecratio consummatur: Dominus Jesus Christus de septem panibus quinque millia hominum reficit: Justus quisque Deo laudes per diem septies dicit: Ipse Dominus Jesus ab Adam, secundum generationes, quas Lucas commemorat, septuagesimus invenitur, ut ultionem in Lamech septuagies septies promulgatam veniens terminaret: septem diebus in Pascha editur azyma: septem diebus, mense septimo tabernaculorum solemnitas celebratur: in septem annis Templum à Salomone construitur: septem brachiis, & totidem luminibus candelabrum adornatur.*

Tractat. de Spir. S.

Hæ considerationes, quæ à tanto Authore derivant, & devotione, & sanctitate plenæ sunt. Eadem nitiditate idem Sanctus ad Fortunatum Episcopum utitur, dum de Machabæorum martyrio disserit, qui in præfato numero cursum gloriosum passionis suæ perfecti Athletæ terminarunt. His exemplis, & eruditionibus jam memoratis, tamque memorabilibus, sub silentio prætereundæ non sunt considerationes, quas præfatus Author, in libro primo contra Judæos adducit, illic nimirum ubi de Annæ viduæ Cantico meminit: *Filii septem sunt,* inquit, *unde Paulus septem Ecclesiis scribit: & Apocalypsis Ecclesias septem ponit, ut servetur septenarius numerus: ut dies septem, quibus DEUS mundum facit: ut Angeli septem, qui assistunt, & conversantur ante faciem Dei, sicut Raphaël in Tobia dicit: & lucernæ septiformes in tabernaculo martyrii: oculi Domini septem, qui mundum speculantur: & lapis cum oculis septem ut Zacharias dicit: Et Spiritus septem, & candelabra in Apocalypsi septem: & columnæ septem, super quas ædificavit domum Sapientia apud Salomonem.* Denique S. Hieronymus sequentes authores supra hunc numerum adducit, sic inquiens: *De impari numero disputarunt: Clemens, Hyppolitus, Origenes, Dionysius, Eusebius, Didymus, nostrorumque Tertullianus, Cyprianus, Victorinus, Lactantius, Hilarius.* Amplum inde Tractatum format Macrobius in somnio Scipionis Gellii, ad librum tertium. S. Hilarius item in Præfatione supra Psalmos supra illum versiculum: *Septies in die laudem dixi tibi:* Videatur postremo super hæc Petrus Bonghius, in mysteriis numerorum in volumine amplissimo, & erudito. Interim hæc dixisse de his sufficiat.

De exhortatione Martyrum cap. 11.

In Apolog. contra Iovinium in fine.

Octonarius de duobus quaternis constituitur: inter numeros perfectos collocatus: nomen habet salutis: unde in nomine, & in literis, quæ altissimum & svavissimum hoc nomen *JESUS* formant, hi

numeri

numeri inveniuntur 888. In Genesi habetur, Abrahamum ad redimendam captivitatem fratris sui, contra hostilem Regum exercitum trecentos decem & octo ablegasse vernaculos: ubi Sancti Ambrosius, Eucherius, & Rupertus non tam numeri quantitatem, inquiunt, expressam esse, quàm meritum electionis: hinc ajunt: *Eos Abraham adsciscit, quos numero fidelium judicavit dignos, qui in Domini nostri passionem crederent.* T. *enim, quod Græcis* 300. *significat, signum est crucis. I & H. quæ decem & octo valent, initium sunt, & abbreviatum nomen Jesu constituunt: deest tantum litera S.*

Ad solemne justumque convivium Plato personas octo & viginti requirit, alludendo ad lunæ cursum, quæ vigesimo & octavo die renovatur. Xenophon non nisi octo commensales postulat. Refert Lampridius Heliogabalum, sicut erat animo deformis, conivium totidem corporibus defectuosis constans instituisse (octo enim sorte adhibuit: calvos nimirum, luscos, podagricos, surdos, raucos, nigerrimos, monstruosæ longitudinis, denique nasutos) in proverbio Erasmi delectatum: *omnia octo.* Octo beatitudines sunt, quas in monte Christus proposuit. Circumcisio octava die instituta est. Sufficiant hæc de numero octonario.

In Arat. Carm. Novenarius, sicut supra vidimus, Hieroglyphicum plurium rerum est: quod à Theone observatum: Ad hunc numerum Musæ spectant, sicut jam relatum est. Novem Angelorum chori sunt: ex quibus Hierarchiæ novem procedunt, quæ alternis vocibus, & altissima melodia in Paradiso resonant. Observabatur olim à partu infantis dies nonus, pari modo post mortem (prout inter Christianos septimus) fiebant autem memorato die solemnitates lugubres, ubi sub defuncti tumba epulabantur: in cujus item cranio deaurato bibebant: gladiatores etiam sub tumba nudis gladiis ludendo, quasi per jocum mori discebant. Hinc festivitas novendialis dicta est: Et Horatius: *Novendiales dissipare pulveres.* De his omnibus Donatus in commentariis suis, item Cælius Rhodiginus, & Festus ampliores tractatus habent.

Inter alia in sacris literis Patriarcha Joseph piissimas defuncto Patri suo exequias novem dierum spatio instituit, septimo mense jam elapso. In his omnium *De funeribus Rom.* diffusissimus est Kerimannus Lubecensis: Anno nono *4. Reg. 17.* Osee Regis cepit Salmanasar Rex Assyriorum Samariam. Die nono Julii vetus templum dirutum fuit. In lege nova, circa horam nonam Salvator noster divinissimo Patri suo Spiritum reddidit, quem tertio ab hinc die resumpsit. Ecclesia quoque novem septimanis canticum jucunditatis omittit. Sed de his hactenus.

Numerus denarius à Proclo numerus circularis appellatur. Finis numerorum est: dum enim numerus terminatur in decade, per modum Phœnicis renascitur, & in semetipsum retorquetur. Hæc Platonis sententia erat, dum ajebat, *monas genuit monadem.* Placi- *Decem commensales non ultra.* tum olim erat, ut commensalium numerus denario item constaret: unde ordinatum fuit, ne minus decem, nec his amplius mensæ adhiberentur. Sic apud Homerum & Eusthatium declaratur. Hic ritus apud *2. Iliad.* Judæos quoque usurpatus fuit. Quod scientias concernit, Philosophi prædicamenta decem constituunt: Astronomi decem sphæras cælestes. In parabola operariorum, quos Christus in vineam missos refert, Paterfamilias denarium diurnum expendit. Dumque omnipotens Deus elargiri populo suo præcepta voluit, ea in denarium redegit, duabus tabulis comprehensum. Porro Abraham zelo sancto compulsus, remissionem iræ divinæ contra pessimos confinium illorum habitatores postulavit, siquidem in Pentapoli decem justi invenirentur. Decem leprosi erant, qui Christo obviam ibant: quos in itinere mundavit. In omni item lege usus invaluit, ut Sacerdotibus decimæ darentur: unde S. Augustinus ait: *Attende, quod* *Serm. de decimis.* *creatura decima inter intellectuales sit homo: quia novem sunt Chori Angelorum, decimus ordo est hominum. Unde per decem Virgines prudentes universitas salvandorum in Evangelio insinuatur.* Legantur super hæc Sanctus Gregorius in capite nono Prophetæ Job: Augustinus *de doctrina Christiana:* S. Irenæus *Lib. 1. c. 15.* *adversus hæreses:* hi materiam abundantem curiositati Lectoris suppeditabunt.

De numero undenario inprimis Evangelium meminit, dum de operariis in vineam missis quidam non nisi undecima venerunt. Supra quod S. Athanasius commentatur, hic Apostolum Mathiam præsignatum fuisse, qui sacro collegio accessit, vel prout acta *Quæst. 52.* Apostolica docent: *connumeratus est cum undecim.* *Act. c. 21.* Numerus hic imperfectus est, spectans ad ea quæ sæcularia sunt. In hunc sensum à S. Hieronymo in capite primo Zachariæ sumitur. Numerum enim decimum excedit, & ab unitate sejungitur. Unde etiam typus est eorum, qui à lege Dei recedunt, & divina præcepta prævaricantur. Venerabilis Beda affirmat, *Anti-Christus.* hoc numero Anti-Christum signari. Hunc undecimum cornu esse à S. Joanne in Apocalypsi descriptum. *In Apocal. 17.* S. Augustinus hunc numerum imperfectum asserit, & sic concludit: *Est denarius justitiæ numerus in decem* *Lib. Concor. Evangel. c. 4.* *præceptis. Peccatum legis, vel transgressio utique in undecimo significatur: unde in tabernaculo fieri jubentur undecim vela cilicina.*

Paucæ quidem sed ponderosæ observationes circa numerum duodecimum occurrunt. Numerus enim collegii Apostolici est. Sub hoc item numero portæ Paradisi recensentur. Duodecim fontes palmarum erant, quos Israëliticus populus in campestribus Elim invenit: tum videlicet cum ad terram promissionis proficisceretur: prout Exodus docet. Hic numerus *Cap. 15.* olim numerus Jovis appellatus est: ex eo, quod duodecim mensium spatio sol terram universam circumgyret. Totidem Zodiaci signa sunt. Cæsar Augustus cum in Apollinis forma cœnaret, totidem commensales mensæ suæ, in habitu deorum vestitos adhibuit. De perfectione numeri hujus S. Augustinus diffuse ad- *Lib. 20. de Civ. Dei. c. 5.* modum disserit, dum promissionis ejus meminit, qua Redemptor noster Apostolis suis ait: *Sedebitis & vos super sedes duodecim judicantes.* Duodecim petræ erant, quas in rationale Aaronis inseri Deus præcepit, totidem Patriarcharum nomina illic insculpta erant. Duodecim exploratores erant, qui ad speculandam Chananæorum terram missi sunt. Totidem fructus Spiritus Sancti sunt, ab Apostolo Paulo enumerati: Et S. Joannes in Apocalypsi de omnibus tribubus *Ad Galatas c. 5.* duodecim millia signatorum recenset.

Hæ significationes Decadum, & Duodenariorum, in numeris inferioribus ad numerum usque tricesimum sextum applicari possunt. Succedit his quadranarius, de quo cum jam abunde in Hieroglyphicis meminerimus, hic solum adjungendum, quod sicut tempus & symbolum jejunii est per cursum sanctæ Quadragesimæ, ita numerus pœnitentiæ est: Quod ex eo deductum est, cum Jonas Ninivitis annunciavit: *Ad huc quadraginta dies, & Ninive subvertetur,* quo tempore: *Induti sunt sacco à minimo usque ad maximum.* Quievit Redemptor noster quadraginta horis in sepulchro: & post sacro sanctam Resurrectionem suam totidem diebus cum Apostolis & discipulis suis in terra con-

versatus est: ubi eos in possessione regni cælorum confirmarint. Sic cum natus esset in antro Bethlehemitico commorari voluit, donec adimpletis diebus his cum Sanctissima Matre sua se in templo præsentavit, ad legem videlicet adimplendam, quæ hujuscemodi functionem imperabat. Qui his plura desiderat, authores supracitatos percurrat.

Numerus quinquagesimus, prout dictum est, numerus Jubilæi est, post quinquaginta dies Spiritus Sanctus descendit. Diluvium item centum & quinquaginta dies supra terram commoratum est. Abraham pro contaminatis urbibus deprecaturus, de numero, quinquagesimo exordium sumpsit, dicendo: *Si inventi fuerint quinquaginta justi:* ac sic deinceps ad decem usque descendit: supra quod diffusa paraphrasis Angelici Doctoris est: qui ad finem ita concludit: *Quinquagenarius numerus denotat plenitudinem gratiæ Spiritus Sancti, & supremum justorum vitæ genus in perfecta Dei contemplatione (qualis esse in terris potest) & ardentissimo ejus amore collocatum.*

Descendamas hinc (quandoquidem supra jam de reliquis punctis, aut numeris sufficienter ratiocinatus mihi videor) breviter ad centesimum: qui denariis decem constat, quinquagesimi duplus est: figuram habens cælestis vitæ. Hujus symbolum erat olim tabernaculum fœderis, quod secundum scripturam centum cubitis extendebatur: de quo loco venerabilis Beda copiosè commentatur. Noë anno centesimo arcæ fabricam adimplevit. Anno centesimo dilecta proles Abrahami nata est: in eodemque tempore in terram promissionis intravit: ubi Isaac centuplicem fructum seminum suorum, quæ in terram Gerasenam disseminaverat feliciter messuit. Christus item centuplicem gloriam iis promisit, qui spreto sæculo, se secuti fuerint. Pari modo centum oves se possidere inquit, easdemque tanquam Pastorem bonum in fideli custodia tueri, insinuando plenitudinem rationabilis creaturæ. Idem Salvator fidem Centurionis Israëliticæ fidei præfert, & hoc faciendo electionem Gentium prænunciat.

Exod. 27.

Concludo copiosissimum tractatum hunc eo, quod Petrus Bonghius in amplo volumine suo de numero quadringentesimo refert, cæteros præterire hic placet, quando jam alibi de his sat ratiocinati sumus. Observat hic, in scripturis divinis sæpius hunc numerum in bonam partem usurpari: tum præcipuè, cum David iram Saulis subterfugit: ad sui enim tutelam quadringentos viros secum tenuit: totidem erant pseudoprophetæ quos verus Dei Propheta Elias occidi jussit: sicut in libro Regum tertio cap. 18. habetur. Tot item erant, qui Regem Achab seduxerunt, sicut in eodem libro legimus. Muri Jerusalem, demoliti ceciderunt, cubitis quadringentis mensurati sunt: sicut liber quartus Regum recenset. Totidem satellitibus stipatus erat Esau cum reduci de Mesopotamia fratri suo obviam processit. Hebræorum servitus, & peregrinatio, juxta actus Apostolicos, totidem annis duravit.

1. *Reg.* 22. *Cap.* 22. *Cap.* 14. *Gen.* 32. *Actor.* 7.

Hæc sunt potissimum, quæ tibi Lector, quantum facultatis meæ erat, ad profectum & utilitatem tuam in compendio suggerere potui: siquidem etiam varietatem disciplinarum tractare mente valueris, varios in iis numeros pro earum diversitate inventurus es: quasdam etiam vigorem suum, & essentiam numeris debere, ab iisdemque & significationem, & evidentiam majorem adipisci. Inter has præcipuæ sunt Arithmetica, Musica, Oratoria, Physica, Grammatica, & aliæ. Hæ disciplinæ, siquidem mensura debita accesserit, in manu viri solertis, & ingeniosi, admirabiles, & portentosos effectus producunt, ita ut communem rerum ordinem transcendant. Raræ enim in Mundo operationes sunt, quæ numeris non indigeant.

Nec tamen propositi mei est, omnia numerorum mysteria exponere, sed ea solum quæ prima fronte se oculis nostris objiciunt: meminerit autem prudens Lector censuræ ejus, quam de S. Joanne Chrysostomo supra allegavimus.

Atque hæc digitorum gloria est, quod principium & incrementum numeris, & mensuris præbuerunt.

Denique proprium digitorum elogium in prima Centuria mea (quæ *Sæculum Momi* intitulata est) jam impressum, huc collocare statui: ut videlicet quæ huic materiæ univoca sunt, è manibus meis labi non patiar, sed universa sub oculis ponam. Compositum autem est supra morem illum antiquum (quem præsens quoque seculum usurpat) qui, *micare digitis*, dicitur: quod Itali, *giuocar all' amora*, nominant: sed antiquissimi, *Digitis sortiri*, dixerunt. Itaque thema tale est

Ad sortientes digitis.

Argumentum.

Marcus Varro dum pugnaturus esset cum Atheniensibus, per Ironiam dicebat: micandum est cum Græco, manibusque sortiendum ut ego illorum numerum, aut illi meum valeant superare. Cicero lib. 2. de Divinit. Nemesianus.

Digitos tractare micantes.

REPREHENSIO.

Si fertis manibus sortes?
Fortes si Cynægiri firmiores tam varias valent sistere rotas.
Quàm facilè extricabilis nexus:
Nec mirum, si nihil innixus in fluxu:
Dum minora cupitis puncta, temporis bonum
Amittitis punctum.
Nullibi sors solidabitur, si digitis labitur:
In Mero, & numero, quocunque in joco, & loco,
Ut decipiant, mutantur hæ manus:
Manus, non quia munus, sed amissio.
Juncta ubi fides, si hæ disjunctæ apparent;
Proximè ad cedes, si sedes altercationum:

Eo

Eo magis cruentarum, quo pares, & impares digitis figitis.
Non poteſt adeſſe amor, ubi amor jocatur. *Alludit. ad ludum.*
O Exauctorata authoritas, ut quid dextera dominari?
Si per extera minorari, hæc mavult, quàm mereri, vereri.
Ignavia ſtragulis en larvata virtutis, *Iconolog. Ripa de Ignavia.*
Non complicatas, ſed explicatas manus oſtendit.
Tu diſce ſpectator in puncti jactura, temporis
inesse jacturam.
Gyges ubi centimanus, vel refulgens Oſyris,
Qui numeris tot elementa miniſtrent?
At volve punctum proluſor, & luctum provolves delectu:
Cui proximo opitulando eris proximus, *Virgil.*
Cui porriges manum, de quo ille clamabat:
Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas?
Ut quid Chaldæi, & Haruſpices tantis digitorum ſurculis *Pier. de manib. & digit.*
punctorum ponitis acervos?
Quid circulis centenarias, & millenarias putaſtis ſupputationes?
Poteratis in præſcriptæ volæ vallo brevi temporis intervallo
Numerorum tot ſpacia metiri.
Quinque ſunt digiti manus, totidem pariter ſenſus;
Ut quid ergò turpiter iſti è manibus fluunt?
In virtutis Lycæo recta non poteſt vitæ moralis actio firmari;
Si actionum articuli inconſultò lapſi è manibus
Non poſſunt accuratè rimari.
Inſtabis. Alcibiades, Socrates, Ageſilaus, Architas, atque alios *Ex officina Ravis.*
Mundi Dynaſtas digitis fuiſſe ſortitos.
Opportuna locutione micarunt, non dimicarunt:
Vos pro nummis, & numeris, Numinibus importuni
Arma ſæpe portenditis.
Illorum talis fuit remiſſio, ut animum à curis erigerent,
Unde tales luſus eligerent;
Tu quoque ad vitæ trutinam taliter morare, ut æqualiter
Sive pares, ſive impares valeas ferre ſortes.
Omne ſolum tibi erit Patria: *ut piſcibus æquor,* *Ovid. de Ponto.*
Et volucri liquido quidquid in orbe patet.
Miro ſic modo manibus tuis diſtillabis myrrham: *Cant. 3.*
Firmo clavo fixam tenebis fortunam.
Qui porro ſic digitos mittit, ut tempus amittat,
Vulgati pœnas ſortietur adagii,
Dignus qui in tenebris mices.
His iſta conveniunt, qui manus ponunt in oculis.
Fides illi non eſt præſtanda, qui fidem à digitis rejicit.
Quibus ſortes tot punctis labuntur:
Meliori, & acriori objurgandi ſunt
REPREHENSIONE.

Grandis adeo diſpartitas eſt, de mole quantitativa tot paginarum ad parvitatem digiti: unde gygas pygmæo comparatus videbitur. Proprietas hæc eſt, Quintarum eſſentiarum, ut eas appellant, quæ in modica circumferentia magnam virtutem includunt. Ego quoque, qui ſervitiis tuis, mi Lector, addictus ſum, magnæ mihi gloriæ duxero, ſi tibi non pauca in paucis dedero, ſi quantitas rerum modica, à virtute earum æſtimari poterit: atque hoc totum eſt, quod exhibere tibi Lector potui, unde concludo:

Per le deta.

Oh di pianta vital rami fecondi,
Che frutti generar tanti sapete
Che prodigi trattare a gloria havete,
E i un mondo scoprir fate piu mondi.
Per voi fia sol, ch' ogni saper s' infondi,
Caratteri qual hor varii tessete,
Nuntii di nove alterne, or triste, or liete,
Date auvisi, or funesti, or giocondi.
Cio, che dal Emisfero al Ciel si stende,
Dove sin sparge il sole il raggio d' oro
Vostro valor, vostra virtu comprende.
S' ha trè nodi ogni deto; Io quindi esploro
Di misteri sublimi alte vicende,
Onde un essenza in tre persone adoro.

UNGVES.

Anatomia.

IN magno illo libro quem summus opifex in factura corporis humani quasi oculis legendum exposuit, & in quem dextera altissimi (ut de iis loquar quæ *ab extra* visibiliter producta sunt) perfectionem summam contulit, nec accentus, nec comma, nec virgula minima est, quæ observatione, & mysterio plena non sit. Ungves hic occurrunt, qui quamvis videantur censeri inter minutias posse, quorum etiam resectamenta, utpote excrementum inutile, rejiciuntur, siquidem in eorum diligenti scrutinio immorari nobis placuerit, eorumque conditio, & essentia ponderata fuerit, invenientur & ipsi non sine magna ratione formati, nec minus etiam mysteriis, & speculationibus fœcundi. Pauca nihilominus sunt, quæ de his Anatomici referunt, tanquam de iis partibus (prout illi ajunt) quæ alterationibus, aut mutationibus subjectæ non sunt, atque idcirco severiori examine digna non arbitrantur. Inquiunt autem ungves melioris tantum usus, & commoditatis gratia creatos: hinc duritiem illis datam, ut hac succurrente etiam corpora minuta, quæ facile alioquin subterfugerent, apprehendi, & contrectari possent. Hi ungves igitur, prout diximus, hanc corpusculorum attrectationem promovent in digitis, manum quæ & solidiorem, & magis confirmatam & defensam reddunt. Actiones item venarum, arteriarum, cutis, & pingvedinis conservant. Progerminantur à crassioribus excrementis, unde etiam sine intermissione increscunt, & sicut pili, prolongantur. Hoc eorum incrementum nihilominus imperfectum est, cum alimentorum attractione formali non fiat, nec assimilatione, sed sola appositione.

Mediocriter duri sunt, ut injuriis externis tanto melius resistant; rotundi propter securitatem. Illorum principium radix nominatur, est autem pars illa candida, in modum lunæ formata, quæ potissimum circa ungvium radices est. Non rarò maculas admittunt: quæ vulgò, *bugie*, nominantur, quamvis id in alio sensu à physiognomis sumatur. De his autem ungvibus, tanquam parte solum integrante, nec usqueadeo essentiali, nulli curæ, nullis infortuniis subjecta, pauca admodum physicoAnatomici habent, quæ ratiocinentur: ex iisdem quoque rationibus in secuturis titulis idem eventurum arbitror.

HIEROGLYPHICA.

FIgura hominis, quæ mordere, imo & lacerare ungves suos videatur, antiquitus pro Hieroglyphico ejus sumebatur, qui aut profundè meditaretur: aut verò, qui contumelia quadam affectus de eadem vindictam consecutus esset. Et quamvis in tractatu manuum hujus rei mentio facta jam sit, huc tamen potissimum spectat, propter quod & hic prætereunda non erat. Valerianus eruditè inquit: *Quod si hominem digitos, aut ungves, commordentem pictum, sculptumve inspexeris, scias eo gestu aliàs quidem meditationem, profundumque ad extasin usque cogitatum intelligendum: aliàs verò pœnitentiam facti, ulciscendique minas.* Quod ad vivum exprimitur à Persio, & Horatio, quorum unus sic habet: *In digitis.*

Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungves.

Alter vero:

Sæpè caput scaberet, vivos & roderet ungves.

Denique Propertius:

Vngve meam morso sæpe querêre fidem.

Siquidem meditatio in bono fuerit, esse nequit quin effectus quoque optimus correspondeat: eodem modo de contrario sentiendum. Quod vindictam concernit: hæc inter actiones malas reputanda; unde Amator Lauræ inquit: *Vindictâ nihil amarius: quam cur dulcem quidam dixerint, mirari soleo: sin autem dulcedinem aliquam inesse senseris, talis dulcedo erit effera, viro indigna, & propria belluarum, sed non omnium, præmordacium verò, atque ferocium.*

Quantumcunque res alioqui vilis & neglecta videatur, siquidem studiũ eruditionis accesserit, proprietates ejus, & virtutes maxime occultas, cum lumine appli-

applicationis, & significationis propriæ discooperiens, & interiora ejus ob oculos ponens, animos componit, eorumque utilitatibus inservit. Dicta hæc sint pro particula illa ignobili ungvium, quæ ipsis adeo viris sanctitate illustribus materiam præbuit ad manifestanda mysteria altissimæ præordinationis divinæ. Antequam verò ad hæc progrediamur, pedem aliquantum refero, ut tanto posthæc fortius rursum promoveam. In omni adeo ætate, apud omnes nationes tantopere in abominatione semper habita sunt sophismata, & fallaciæ pseudophilosophorum, ut non secus ac gangræna quædam in grande illud literatorum corpus irrepentes, ab omnibus cordatis rejectæ, & cum horrore declinatæ fuerint. Utque horum hominum Ideam aliquam verisimilem exponerent, majalem aliquem vel portum statuebant, in cujus bisulcis ungvulis, bimembrata eorum argumenta, medium terminum duplicatum, æquivoca, vafritiem, simulationem, & sophismatum duplicitatem notabant. Hæc sententia doctissimi Valeriani est: *Sacerdotes illi* (loquitur de Ægyptiis, & Græcis) *cum nihil æquè abhorrerent, quàm inanes Sophistarum nugas, & cavillosas verborum argutias, argumentorumque decipulas, in naturæ viribus indagandis ejusmodi hominem notæ, per Suis hyeroglyphicum significabant.* Adhuc evidentius punctum hoc contingit inter scriptores doctissimus PhiloHebræus, qui sic ait: *Illi acutissimis tantum, accuratisque rerum distinctionibus, (quod per bifidam animalis ungvulam interpretatur) quasi luto inhæsitantes, ita illis inhærescunt, ut inde nunquam avelli possint.* Denique verissimum est, quod Homerus inquit: *Mendax ab hoste non differt:* Id quod S. Gregorius ait: *Omne mendacium iniqnitas est: & econtra.*

Porcus propter bifidas ungvulas sophistis comparatus.

De digitis.

Odyss. 9.

Rem omnem benè nosse discernere, beneque seligere, distingvendo invicem factum à facto, quod tantopere Sacerdotibus, populique pastoribus commendatur, idem est, quod *lepram inter lepram distingvere.* Plebem autem prout decet, judicare in bipartitis ungvulis figurabatur. Atque hoc est, quod fabula de Argo continet, quem centum oculis dotatum finxerunt. In hunc eundem sensum recidit, quod de Momo fabulantur, eum desiderasse, ut quisque fenestrellam gereret in pectore, per quam occulta cordis videri possent. Lamentabatur Euripides sibi bonum hoc negatum, nec commune illud eum Jove habere, dicendo: *O Jupiter de auro quod sit adulterinum indicium præbuisti manifestum: virorum autem (quod conveniat malum exploratum habere) nullus character insitus est corpori.* Qui cognitionem rerum perfectam consecutus fuerit, dicere poterit, se ad terminum regiminis optimi pertigisse. Columella dicere consveverat: *Caput est in omni negocio nosse.*

Hesychius, & Irenæus observationes doctas inter ungulas fissas, & integras, inter dimidiatas, vel dipartitas formant, dum ajunt, ruminando, & mature cogitando, cognitionem dilucidari: cujus sententiæ, cum sit mysterio & significatione fertilis, meminisse me oportet, præcipuum ejus contentum huc referendo. Primus itaque horum Authorum sic ait: *Seligere verò est dividere literam à spiritu: quædam secundum historiam solam edocere, quædam secundum contemplationem, quædam verò secundum utrumque intelligere: nam qui præstare hoc idoneus est, ille mundus; qui verò unius tantùm partis* (alludit hic ad ungves) *est particeps, immundus est.* S. Irenæus paulò diffusior est: sed volenti super his erudiri exactius, & intelligentiam pleniorem consequi, cum magna utilitate amplioribus distinctionibus rem exprimit. S. Irenæus Apostolorum temporibus vicinus vixit, unde ei hujuscemodi rerum evidentior notitia erat: securiori calamo dictata sua confidens, quippe qui doctrinæ instituta ab animabus tanta sanctitate conspicuis haurire poterat: sic ergò ait: *Quæcunque ex animalibus duplicem ungvulam habent, & ruminant, munda sunt: quæcunque autem aut neutrum, aut alterum tantum horum habent, ut immunda segregari. Per mundos intelligendi sunt, qui ea, quæ de Patre & filio tradita sunt ab Ecclesia, firmiter credunt, & in utroque requiescunt, utpote quæ sit eorum firmitas, quæ duplici sunt ungvula. Et insuper Dei traditiones die, noctuque meditantur, cogitationes suas bonis operibus accommodantes, quæ quidem præcipua est ruminantium virtus. Immunda autem, quæ neque in Deum fidem habent, neque traditiones ejus meditantur: nil sincerum, nil laudabile, nil sapiens. Alii demum duplicem ungvulam habent, non tamen ruminant: quo in numero sunt hæretici, qui sacras semper literas evolvunt, argutasque rerum finitiones pervestigant: & quidquid vel ineptè, vel impiè sentiunt, aliquo semper divinarum scripturarum dicto corroborare contendunt: & tamen nesciunt, aut nolunt se ad veri sensus examinationem convertere, & ad justitiam, & bonos mores dirigere, quæ legerunt.* Itaque tam excellens locus in expositione memorati Hieroglyphici prætermittendus non erat.

MORALIA ET MYSTICA.

Sanctornm Patrum declarationes in scripturas sacras genuinum illud lumen sunt, quod abditissimos maximeque caliginosos earum recessus, sensusque maximè opacos & reconditos prodit: ita ut eorum deficiente subsidio, non facile sit è locis tam salebrosis expedire se posse. Ad hunc finem collimasse reor *Armatum Cantorem meum*, dum ait: *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Inter alia locus quidam Job occurrit, qui cum in sensu literali, vel materiali Cap. 39.
manifestus sit, in mystico & formali involutus, & obscurus est. Cum ergò Sanctus ille magnanimitatem, & intrepiditatem equi pluribus descripsisset, ait: *Terram ungvula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatis.* SS. Augustinus, & Gregorius per hanc ungvulam, in Evangelico prædicatore perfectionem virtutum intelligunt, qui terram ungvulis quatit, cum per opera sua bona, & exemplum ædificationis de corde auditorum suorum terrena cogitata expellit. Significat item pœnitudinis efficaciam, qua terram cavat: hoc est cum peccatorem terrena viderit versare in mente, hæc eadem pœnitentiæ rigoræ percutit, & disrumpit.

In Psal. 68. 31. Moral.

Idem figurat ungvula vituli, de qua Regius Psaltes ait: *Et placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem, & ungvulas.* Per ungvulam item equi S. Gregorius & Beda finem Mundi ultimum figurari inquiunt: hæc ungvula à ceraste mordetur, in fine etenim sæculorum Christus universitatem judicaturus erit. Poterit hoc idem Anti-Christo appropriari, qui habitatores orbis tanquam perfida cerastes decepturus, & veneno infecturus erit. De hoc in sacra Genesi refertur: *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungvulas equi, ut cadat ascensor ejus retro.* Glossa interlinearris, Origenes, & Hieronymus sentiunt ungvulas in animalibus divisas, discretionem in bonis, & malis operationibus significare; aut verò eandem discretionem in iis quæ ad vitam vel præsentem, vel venturam spectant: sicut etiam bina testamenta: intelligentiam item spiritus & li-

Psal. 68. 31. Moral. 1. Gen. 49. Gen. 49. Levit. hom. 7. Psal. 95.

teræ. Habent item, juxta ſententiam Authorum eorundem, figuram hominum, qui bonis moribus dotati, non facile in peccatum dilabuntur. De hoc literalis ſenſus in Levitico eſt: *Omne quod habet diviſam ungvulam, & raminat in pecoribus, comedetis.* Levit. 11.

Supra verſum Pſalmiſtæ: *Et placebit Deo ſuper vitulum novellum, cornua producentem, & ungvulas;* Commentantur Auguſtinus, & Liranus, poſſe per hoc Evangeliorum quatuor declarationem intelligi, quæ in manibus, & capite fidelium incrementum ſuum ſumunt, & multiplicantur. Per ungvulas arietum, de quibus in Zacharia habetur, Arnoldus Carnotenſis fortitudinem operativam hominis intelligit; ſicut rurſum per equi ungvulas S. Hieronymus inferri poſſe inquit cognitionem ſenſuum noſtrorum, qui à ceraſte dæmone mordentur, qui verus ſerpens eſt. De tyrannide Regis Nabuchodonoſor ejusque extorſionibus adverſus plebem, cum ſenſu metaphorico, imò verò reali declamat Propheta Ezechiel: *Ungvulis equorum ſuorum conculcabit omnes plateas tuas, & populum tuum gladio cædet.* Supra quod gloſſa interlinealis habet, exprimi hic diaboli tentamina, quibus animas incautorum infeſtat, & perturbat. Id quod ſcriptura alibi de muliere in matrimonium deducenda inquit, cui inter alia lex imponitur, ut comas ſibi radat, ungvesque præſcindat, prout liber Deuteronomii continet, Origeni occaſionem, ad contemplationem ſubſequentem dedit: *ungves mulieris præcidendæ, ſuperfluitates ſcientiæ gentilium deſignant.* Hom. 45. In Levit. 11. In Pſal. 68. Cap. 26. In hunc locum. Cap. 21. In Levit. hom. 7. c. 4.

Propheta Michæas inſinuare nobis fortitudinem, & perſeverantiam in operibus bonis, idque ſub figura biſulci ſatagit, quando in area ſub paleis frumentum colligit, elegantiſſimum eſt ſignificatum illius, dum ait: *Surge & tritura filia Sion, quia cornu tuum ponam ferreum, & ungvulas tuas ponam æreas.* Hæc eſt illa magnanimitas, hoc illud robur, inquit gloſſa, quod Deus electis militibus ſuis ſuggerit, ad diſſipandos & debellandos inimicos capitales: hæc illa virtus eſt, quam potentiis & ſpiritibus ſuis adminiſtrat, qua reprobos condemnent. Divinus rigor illic apud Jeremiam inquit: *In ungve adamantino ſcriptum eſt peccatum Juda,* ubi juxta Origenem, difficultas intelligenda eſt, qua aboleri, aut cancellari poſſit culpa: nec illud mirum, cum ad Deicidium usque enormiter pertigerit. Adjungit S. Gregorius: *In ungve finis eſt corporis, adamas verò eſt ita durus, ut ferro ſecari non valeat. Per ungvem ergò adamantinum finis ſignatur æternus.* In hunc locum. Ierem. 17. Origen. in Ier. hom. 12.

In illa transformatione, vel admirabili Regis Nabuchodonoſor metamorphoſi, cum de throno ſuo deturbatus regalem purpuram in vellus aquilæ implumis transmutavit; cùm in vicem candidarum, & odoramentis ſvavibus delibutarum manuum, ungves gryphorum, vel rapacium vulturum produxit: Richardus de S. Victore typum crudelitatis, & tyrannidis intelligit: talium enim monſtrorum barbaries non niſi ad rapacitatem, ad efferatos mores, ſangvinisque profuſionem anhelet. Conſimilem typum habent ii, qui ad aliud dediti non ſunt, quam ut fraudes & traditiones machinentur, ut quemvis lædant, & quoscunque injuriis & violentiis ſuis opprimant. Hæc ſunt, quæ in propoſita materia indicari potuerunt. De ſecuritate conſcientiæ.

PROVERBIA.

Inter teſtimonia maximè conſpicua, quibus hiſtorici non raro lucubrationes ſuas, aut dicta & facta exornant, & excolunt, proverbia non immerito collocanda ſunt. His uti conſveverunt cum enthymemata ſua, & ſyllogiſmos ingenioſiſſimi philoſophorum producunt. Hæc item Oratores in fine Orationum ſuarum collocare ſoliti ſunt: ſicque de nationibus in nationes alteras tranſierunt. Sic in chartis ſtabilitia manent, imò & per ora hominum familiariter diſcurrunt, quæ alioquin æri, aut marmoribus inſciſa, in ſtatuis, coloſſis, & pyramidibus expoſita, dudum periiſſent. Quid vero laudabilius, quid applauſu majore dignum, quam quod communi conſvetudine acceptatum à tot urbibus, tot populis communi conſenſu ſtabilitum eſt? Patet in his genuina, nec aliunde emendicata, nec ſub alieno ornamento, aut prætextu depicta veritas, ejusque fortitudo. Hanc centum adeo populi amplexantur, hæc in multa millia lingvarum transfunditur. Sententia cum proverbio vibrata, non ſecus ac ferale fulgur animos audientium percutit, ita ut in corde perculſo cogitationum cicatrices relinquat. Hæc proverbia Decretorum firmamentum ſunt, robur argumentorum: ſtabiliunt pacta, doctrinas elucidant, ſenſus aperiunt, veriſimilitudinem inducunt, majoremque fabulis claritatem impertiunt. Unde (ſi ſanas literas ſubtraxeris) non poſſum, quin horum lectionem inter alias maxime æſtimabilem profitear, maxime utilem.

Utque jam vicinius ad rem ipſam accedam, proverbium eſt: *Ungvium criniumque perſegmina ne commingito.* Hoc in eos dictum, qui cum parentes habeant, aut amicos ſiniſtra fortuna perculſos, ab iis cum vituperio recedunt, nullamque deinceps eorum æſtimationem habent, juxta illud poëticum: Parentes infortunati.

Tempore felici multi numerantur amici:
Si fortuna perit, nullus amicus erit.

Rurſum eò referendum eſt, ut noverimus, rem nullam, quantumvis minimam, vilipendendam, ſed vigilanter ubivis procedendum; evenire enim poterit, ut quæ abjectiſſima videbantur, neceſſaria ſint: nec enim in orbe terrarum quicqaum tam minutum eſt, quod indigentiæ noſtræ quandoque non ſuccurrat. Hoc proverbium item nos admonet, ut in rebus etiam minimis præcavere non negligamus: Unde Jambilicus ait: *In die feſto nec ungves ſecandi, neque crines tondendi ſunt.* Et Marſilius Ficinus monet: *Capillorum, & ungvium ſuperfluitates peſſunda:* quod tantundem eſt, ac omni ſedulitate quidquid in ſenſum inciderit ponderandum. S. Chryſoſtomus inquit: *Parva non ſunt parva, ſi ab his maxima proveniunt.* Et Spiritus Sanctus: *Qui ſpernit modica, paulatim decidet.* Tentationes enim ſe in animos hominum ſine ſenſu paulatim inſinuant, atque illic poſthæc dominando, exterminium eorundem machinantur: id quod ſapientia corroborat: *Ingreditur blande, & in noviſſimis mordebit, ut coluber.* Minima non negligenda. A minimis etiam defectibus præcavendum.

Abominabilis, omnique ſemper deteſtatione digna fuit malorum hominum converſatio, præſertim rapacium, unde contra tales proverbium illud inſtitutum: *Quæ uncis ſunt ungvibus non nutrienda.* Mirabilis in hoc eſt expoſitio Tullii, qui Commentator & Interpres eſt viri in moralibus ſpectatiſſimi, Alciati nimirum, ubi ait: *Quoniam rapiendi deſiderio, inſtabilique cupiditate, & aviditate omnia confundunt, & conturbant.* Per hæc à rapaciſſimis Harpiis iſtis præcavendum nobis eſſe indicat, quæ videlicet menſas deprædantur, in easque intolerabilem fœtorem inferunt. Non committendum inquam, ut hi hippogryphi, hi vultures in domibus noſtris unquam nidificent, qui videlicet & roſtris, & ungvibus aduncis, quidquid poſſunt dilacerant, & in fruſta diſcerpunt. Applicandum hoc miniſtris Principum, & nobilium virorum Procuratoribus, qui videlicet annuorum redditum curam agunt, ſed quibus Rapinæ. De Symbolis. Miniſtri Principum.

ungves

Cap. 13. ungvues adunci ſunt. Huc pertinet dictum illud Ecclesiastici: *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Qui cum maxime ſe Patroni inſervire utilitatibus ſimulant, tum potiſſimum demoliendæ, & effodiendæ domui invigilant. Pyratæ tanto pejores & crudeliores, quanto occultiores. *Æſchylus.* Æſchylus poëta doctiſſimè contra Alcibiadem, & ipſum Poëtam, ſed curvas gerentem manus, ajebat: *Catulum leonis alere in urbe non juvat, ſed magis cavendum, ne leonem nutrias: quem qui educarit, ejus & mores feret.* Hoc eſt: qui cum claudo familiariter egerit, eum claudicare diſcere.

Res quædam enarrata, vel aliter prolata, ſiquidem non accepta fuerit, hoc lemma promeruit: *Notari ungve.* Quod forte primum ſui ortum ab uſu habet, quo, quæ in legendis libris annotatu vel rejectione digna occurrerint, ſignare ungve ſolemus: quod poſterius idem eſt, ac cancellare: dixit hoc ſat manifeſtè Horatius: *Transverſo calamo ſignum apponere.* Cui Commentator adjungit: *pro eo, quod eſt, damnare.* S. Hieronymus hanc conſvetudinem in caſtigando, & notando uſurpat. Quintilianus ſic habet: *Qua quidem ita uſi ſunt ſeverè veteres Grammatici, ut non verſus modo cenſoriâ quadam virgulâ notare. &c.* Hunc autem uſum Cenſores Romanorum antiqui introduxerunt: quorum officium erat vel accuſandi, vel reprehendendi immorigeros, eosque qui cenſura digni reperti eſſent. Hujus proverbii inſtrumenta ſunt, ſpongia, & lima: per quarum alteram deletur quod ſcriptum eſt, altera id quod diſplicet eraditur, & expolitur. Sic Cæſar Auguſtus in Ajace ſuo feciſſe legitur: ſic ei faciendum, qui dictata ſua, vel cogitata in publicum edere deſtinaverit: nec enim usque adeo quisquam perfectus eſt, ut non Argus aliquis deprehendat, quod culpet, Momus & Ariſtarcus, qui contradicat. Sed de his alibi fuſius, ſufficiat hic Tullii ſententia: *Verba prius ad limam, quàm ad lingvam veniant.*

Res quæ diſplicent ungue notatæ.

Inſtit. lib. 1.

Compoſitionis propriæ cenſura non negligenda.

Siquidem vel compoſitio, vel actio, vel ſententia quædam ad perfectionem ſummam pertigiſſet, ſi quod opus conſummatum, aut feliciter ad finem ſuum pertigiſſet, id *ad ungvem* usque dicebatur. Hoc proverbium ex eo originem traxit, quod ſculptores, cum in arte ſua imaginem quandam perfeciſſent, non tam oculo, quàm ungvibus palpare & experiri ſolebant, ſi opus vel ſciſſuram, vel defectum, vel correctione dignum aliquid, vel nodum, vel protuberantiam, vel ſinum gereret, quæ procedente tempore deteriorare illud potuiſſent. Ajebat Horatius:

Opus perfectum.

In arte.

- - - *Fontejus ad ungvem*
Factus homo.

Idem alibi.

- - - *Carmen reprehendite, quod non*
Multa dies, & multa litura coërcuit, atque
Perfectum decies non caſtigavit ad ungvem.

Saturnal. l. 1. Majorem huic authoritatem conciliat teſtimonium Macrobii: *Nec quisquam alius tam futilis poſſet eſſe judicii, qui Romani anni, ſic ad ungvem, ut ajunt, emendatum ordinem non probaret.* Plutarchus totum hoc confirmat: *Itaque vehementer, exacteque obſervata dicitur victus ratio.* Quæ vox item ab Athenæo uſurpatur: *Porro ad ungvem explorans omnia, quæ congruunt iis, qui cum ſpinis diſputant.* Septimana non eſt, imo dies dixerim, in quo hic loquendi modus non occurrat. Perfectio autem cujusque rei, quæ ad ungvem facta dicitur, vera nutrix & alimentatrix univerſitatis eſt.

De præcept. bona valetud.

lib. 7.

Conſvetudo ab infantia contracta.

Actio item, vel conſvetudo, vel vitium, aut quidvis aliud à primis annis contractum, aut aſſumptum, his verbis exprimitur: *à teneris ungviculis*: quod tantundum eſt, ac à primis *incunabulis*, vel à primis pueritiæ rudimentis: Hoc dictum Plautus his verbis corroborat: *Sed hic ſervus Cariiſto, quid ſapit usque à cunabulis?* *In Pſeudol.* Metaphora ſuperioris parœmiæ deducta eſt à canibus, qui paulatim ungves indurant. Cui ſententiæ majorem authoritatem dedit Horatius, dum ait:

Et inceſtos Amores
De tenero meditatur ungve.

Concordat huic expreſſioni Plutarchus, dicendo: *Ut intrinſecus, quod dicitur, ab ungviculis ament liberos, hoc eſt à prima ſtatim infantia:* loquitur hic de matribus, quæ per ſemetipſas infantes ſuos lactant. Ab hac ætate quæcunque conſvetudo inoleverit, ad decrepitos annos usque perſeverat. Hinc Spiritus Sanctus ait: *Adoleſcens juxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit non recedet ab ea.* Atque hic eſt Auſter, vel Aquilo, ab eodem Spiritu Sancto alibi in myſterio intellectus, cujus flatu ſiquidem novella arbor incurvata fuerit, tanto ſolidius radicatur.

Tritiſſimum proverbium eſt, & quod in ore adeo viliſſimæ gentis, puerorum, & muliercularum jam volitat, ſi quis ex minimo indicio majora concludat: *Ex ungve leonem:* Sive id ex habitu, ſive ex conſtitutione corporis, ſive ex rebus comeſtibilibus fiat, ſive ex negociorum circumſtantiis, aut quapiam alia re de actionis cujusdam judicetur eventu, dixerim id effectum ſummæ providentiæ, & conſummatæ prudentiæ eſſe. Pari modo de rebus minimis, per maximas argumentamur. Proverbium autem à Phydia eximio ſculptore natum volunt: de quo Lucianus meminit, quod viſo leonis ungve, molem ejus commenſuraverit, nec opinio eum fefellerit. Alcæum Philoſophum Plutarchus dicti hujus Authorem adducit, unde ſic inquit: *Non Alcæi more leonem ex ungvibus depingentes, hoc eſt, ex re minima maxima colligentes.* Ajebat Philaſtrotus homo tantæ eruditionis: *qualem ex ungvè jam eſſe video.* S. Baſilius ad Philoſophum Maximum ſcribendo, hoc ei præceptum inculcat: *Animi imago vera eſt oratio: proinde cognovimus te ex literis, non aliter, quàm Leonem, ut ajunt, ex ungvibus.* Hoc in corporibus ratione Mathematica fit, prout ait Vitruvius: hoc eſt, ut è minima parte menſurare poſſint, quid major contineat. Sicut Pythagoras proceram, elevatamque Herculis ſtaturam ex veſtigio pedis ejus impreſſo, in ſtadium à ſe compoſitum argumentatur. Sic per ſolum arteriæ pulſum Medices periti, de totius corporis ſtatu, vel ſanitate judicant. De ſola item Epiſtola Authoris ſe peritia prodit. Convenit memoratum proverbium, cum illo: *Cauda de vulpe teſtatur, & fimbria de texto indumento.* Calceus unicus ſuffecit ad Rhodopes pulchritudinem declarandam, per quam tot Reges delirârunt. Sumptuoſum ſibi Hercules palatium exſtruxerat, cumque illud vendere cogitaſſet, unicam de hoc petram in vultu, pretioſam portabat. S. Paulus de mundi hujus decore vult, elevari mentem noſtram ad pulchritudines paradiſi. Optimum ergò dictum eſt: *Ex ungve Leonem.*

Ex paucis multa concludere.

In hæreſibus.

In viri. Apolonii.

Lib. 3.

Ordiri actionem aliquam, aut enarrare rem pretii nullius, & omnino frivolam, per ſequentia verba ſignificatur: *Ab ungvibus incipere:* quod idem eſt, propoſitum ac recenſere res, quæ extra propoſitum ſunt: Sic S. Baſilius: *Ridiculum eſt, inquit, in ungvibus initium ſumere, ac non potius cum ipſis illorum capitibus colloqui.* Reprehenduntur item verbis præmemoratis illi, qui correptione facienda longis ambagibus uti ſolent, & donec rem ipſam pertingant, eousque ſe torquent, ut ſpacio, quod intercedit, temporis, ab una urbe

Res frivolæ, & extra propoſitum

In Ep. quadam.

urbe ad alteram citius adferri nuntius possit. Instituti mei non est cujusquam opus, aut compositionem sugillare: id nihilominus dico, esse inter Authores, quos fama publica commendat, esse item Prædicatores inclytos, qui quandoque ita à centro suo aberrant, ita in digressionibus suis implicantur, & ea quæ procul à proposito sunt, in medium adducunt, ut quàm longissime à primo argumento suo proficiscantur. Qui error à præcipuis artis Magistris jure merito culpatur. Hisce ego præsens Caput, quandoquidem proverbiorum nullum aliud occurrit, concludo, & ipse quoque transgressionem facio ad

HISTORIAS, RITUS, OBSERVATIONES, ET CONSUETUDINES.

Etiam in his pauca admodum dicenda erunt, cum pars hæc corporis minima, & ignobilis pauca memoranda, & advertenda suggerat. Id solum dixero ab Horatio Vultejum Menam tubicinem quendam correptum esse, quod neglecto officio suo, interim sibi ungves mundarit, & expoliverit.

- - - Vacua tonsoris in umbra
Cultello proprios purgabat leviter ungves.

Lib. 1. c. 10. Gellius de flamine quodam vel Sacerdote Diali inter antiquos refert, quod ungvium segmina subtus arborem collocare solitus sit, atque hanc ei cærimoniam inter præcipuas fuisse. *Cap. 15. de subtilit. De hom. necess. & form.* Recenset Cardanus vidisse se hominem Joannem Petrum Bosisum appellatum, artis suæ in patria mea arcularium, qui ætatem suam ad centesimum usque produxerat, qui nunquam nec in pedibus, nec manibus sibi ungves præscidisset.

Aulus Persius sagacissimus humanarum actionum imitator, de iis qui sine debita advertentia, & lucubratione, scripta sua edunt, cum elegantissima Hypotyposi figuram quandam ob oculos posuit, præseferentem hominis incurii imaginem, tanto magis mirabilem, quanto artificiosius est, id unico versu exprimere potuisse:

Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungves.

Convenit hoc cum illo quod jam supra relatum est, dum in Hieroglyphicis hominem collocavimus, qui multa meditando, & ruminando similis sit radenti, *Theatr. Vit. hum. de Inferi.* & mordenti ungves suos. Unde doctissimus Beierlinch ait, observasse se hunc gestum in viris primariis, tamque eminentis Sapientiæ Universitatis Lovaniensis, cum aut studiis immerso, aut disputando, & colloquendo intenti essent. Eadem consvetudo jam *In Sermonib.* apud Venusinum invaluerat, ait enim:

- - - Sed ille
Si forte hoc nostrum fato dilapsus in ævum
Deteneret sibi multa, recideret omne, quod ultra
Perfectum traheretur, & in versu faciendo
Sæpe caput scaberet, vivos & roderet ungves.

Quanto consultius erat sine ungvibus esse, atque interim ex altero latere perfectionem majorem in scribendo consequi: in quo meipsum ego, tanquam primum omnium correptione dignum fateor. Quamvis in præsenti opere, non tam ad dictionis elegantiam applicare mentem studuerim, quàm ut fidelis in versionibus meis inveniar. Præcipuus enim scopus est, ut sine fuco Lectorem erudiam.

PHYSIOGNOMIÆ.

Dum de conjecturis tracto, nullo pacto committam, ut à causis physicis & elementaribus recedam: ab his enim naturaliter complexionum effectus deducere, & argumenta sumere licet: unde id quod huc collocandum erit, non nisi ad imagines has referendum est. Igitur secundum quod doctissimus vir Aldrovandus scripto dedit, qui de omni penè re tractavit, in omni eruditione & scientia versatus, ungves largi, candidi, & rubicundi, virtutem digestivam bonam esse denotant, sicut & humorum concoctionem laudabilem, abundantiam item sangvinis, personam apertam, pectus magnanimum: virtute & fortitudine robustum, & validum. Ungves longi, & angusti in hominibus plerumque severis, & crudelibus observati sunt: forte quod abundantiam choleræ, & cordis inflexibilis significant. Ungves obliqui, & in similitudinem volucrum contorti, rapacitatem coarguunt, & imprudentiam: quamvis enim commoditas rostri, hujuscemodi hominibus desit, in his tamen corporis partibus facultatem rapiendi habent. Ungves elevati, & candidi delicatis & imbecillibus attribuuntur, facultatem enim vegetativam infirmam esse coarguunt, proindeque complexionis teneritudinem, & membrorum mollitiem: quæ in sexu muliebri communia sunt, tum præsertim, cum à florida juventa ad maturiorem ætatem transeunt. Ab ungvibus lividis, subtilibus, & rubicundis, juxta præfatum Authorem, subtilitatem, & acumen ingenii argumentamur: sicut si rotundi, & asperi fuerint, hominem indicant ad luxum, ad vitam omnino mollem & delicatam proclivem. Si breves fuerint, malitiam, & duplicitatem denotant, caloris nimirum excessum, qui cum hominem insatiabilem reddat, ita etiam ad præfata vitia compellit. Maculæ albæ, quæ sæpius exoriuntur in ungvibus, nobilitatem generis, & compositos mores significant; sicut è contrario consvetudinem austeritatis, homines invidos, & male educatos. Sed de his paulò infra diffusius ratiocinabimur.

Ungves largi, aperti, tenues, & candidi, ingenium optimum portendunt, bonitatem morum, idque ob rationem supra memoratam. Si longi & angusti sint, stoliditatem, & infirmitatem. Inflexi, & incurvati, imprudentiam, & animum furtivum. Siquidem his adjuncti fuerint digiti macilenti, cum in homine tali succum bonum deesse arguant, sic vicinam hecticam esse non obscure docent. Ungves pallidi, nigri, asperi, & rotundi, signum sunt incontinentiæ, & sensualitatis, hominum corruptorum, & ad quemvis sensuum motum ad concupiscentium proclivem.

Porro quod ungvium maculas concernit, novi quod cum avida curiositate jam dudum me Lector præstoletur, ut significata earundem exponam: in quo nihilominus id mihi dicendum est, quamvis adeo ad conscendendas sphæras cælestes, & conversandum cum planetis facultas data esset, quorum influxus à deceptoribus in digitorum constitutione observantur, nollem eo curam & laborem impendere; in memetipso enim experientia edoctus sum, quam vanus sit præsagiorum talium eventus, dum contrarios omnino effectus videre mihi licuit, ei, quod mihi blatero talis, quem auscultare cum fiducia cœperam, prædixerat. Quod vero causas physicas attinet, dixerim maculas illas ungvium, excrementa, & fuligines cordis esse, ab excessu partium genericarum provenientes. Hinc ut ordine ratiocinemur, de macularum situatione examinandum est, utrum in suprema, aut media, aut infima ungvium parte consistant: porrò in dextra sint, an sinistra manu: denique in quonam digitorum, his enim præsuppositis significatio variat. Qualitates præterea considerandæ sunt. Ut si macula candida sit, si nigra, obscura, rubea, & horum similia: item si manifesta, lucida, grandis, exigua. Candidæ bonum indicium sunt, ab abundantia

eium

enim sangvinis proveniunt. Nigræ malum omen habent: claræ quod manifestum, obscuræ, quæ obscura sunt indicant. Profunda negocia magni ponderis: superficiales, & semilatentes, res nullius momenti.

Rursum forma inspicienda est, si angularis, si rotunda, aut linearis sit. Rotunda cæteris perfectior est: angularis secundo loco censenda, linearis tertio: macula quæ nebulosa videtur, quartum & postremum locum obtinet. Si alba fuerit, inceptum opus felicem exitum habiturum esse inquiunt (in quo contrarium expertus sum) si plana fuerit, & larga nullius rei indicium est. Si ad ungvis extremitatem macula pervenerit, effectum jam præteriisse denotat: hoc solum probabilitate non caret, eo enim loci pervenit, unde resecanda est. Effectum rei tum potissimum cognosci ajunt, cum signum in medio est, tanquam in centro suo. Sic in corona quoque res eventuræ præsagiuntur. Quæ in multos ramusculos dividuntur, inconstantiam arguunt, & instabilitatem operum: in ramis enim illis cogitata multa figurantur. Observatores inquiunt, significationes prædictas ab alterationibus humorum deduci, atque ideo signum aliquod præbere quidem, cui certa fides adhibenda non sit. Cum enim homo libertate arbitrii præditus sit, liberum ei est independenter à quovis alio operibus suis incumbere. Dicta hæc sint de qualitatibus elementaribus, quæ videntur hominem juxta proprietates suas ad operandum inclinare, quamvis verum sit, quod magna illa Panari Musa inquit.

Commendator Testium.

E risoluto Cor, fa ne' disastri
Forze a le forze, e violenze a gliastri.

Ego vero in domos planetarum non ingredior, nec enim vidi unquam planetarum aliquem in domum meam ingredi: cum ergo nulla mihi cum iis consvetudo sit, & ignorem quo aspectu, recto, an obliquo intuendi sint, facile evenire poterit, ut in locum oculi benigni & propitii, luscis osculis me feriant. Itaque cum magno illo Moralista Alciato concludam: *Quæ supra nos, nihil ad nos.*

EPITHETA.

Epithetum partus dignissimus est intelligentiæ nostræ: sic magnus ille Comes Emanuel Thesaurus inquit: cujusque enim objecti circumstantias individuales, & sensibiles demonstrat, non secus ac si oculis nostris obversantur, manuque se palpanda præberent. Authoritatem super hæc Ovidii adducit, dicendo, mortuam hanc locutionem esse: *Sacerdos portabat sacra canistris:* sed reviviscit sensus, si ita relatus fuerit:

Pura coronatis portabat sacra canistris.

Ante oculos enim cærimonia apparet, *purificatos* fructus esse, canistrum autem *coronatum.* Horum autem adjunctorum alia propria sunt, & plana, alia rursum ingeniosa, & acuta. Illam quidem non nisi unicam, immediatamque notionem repræsentant: ita ut non magno labore stet intellectui, ut epithetum cum substantivo suo accopulet: sicut illud: *frigidæ nives, thus odoratum, pallidus æger, niger Æthiops.* Hæ circumstantiæ in descriptionibus evidentiam in objectis, & dulcedinem orationi adjungunt. Hucusque Author ille eruditissimus: Ex cujus verbis facile patet: quanti momenti, quantæ necessitatis in corpore orationis Epitheta sint. Descendamus nunc ad ungvium materiem. Viam nobis sternit Heroicæ majestatis Princeps Virgilius, ungves acutos vocans: *Et pedibus teneris ungves confixit acutos.* Horatius curvos appellat: *petamque vultus umbræ curvis ungvibus.* Idem vivos: *Vivos & rođeret ungves.* Demorsos Persius: *Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungves.* Cruentos Statius: *Nunc ora indigna cruento ungve secat.* Idem ferratos: *Ferratique ungves tenero sub corde tepescunt.* Avidos dixit Ovidius: *Avidosque timet, quibus haserat ungves.* Idem hamatos: *Hamatisque viri laniaverat ungvibus ora.* Item aduncos: *Bella gerunt rostris, & aduncis ungvibus iras.* Adhuc idem rigidos: *Et rigido sectas invenit ungve genas.* Item rigentes: *Et resecat madidas ungve rigente genas.* Statius recurvos appellat: *Ora recurvo ungve secat.* Idem strictos: *Et strictis ungvibus instant.* Uncos Valerius Flaccus: *Quodque ungvibus excidit uncis.* Violentos Pontanus: *Seu violentis ungvibus ursus.* Idem horridos: *Atque hinc horrido colonus ungve.* Rotundi à Thoma Rad vocantur: *Rotundi ungves, & asperi in Ephesiis manibus.* Ab eodem candidi: *Ungves habens candidos, planos, molliculos, subtiles.* Lunati à Politiano: *Sordida lunato prominet ungve manus.* Tenelli ab eodem: *Quos à tenellis ungvibus mecum tibi circumdedit.* Falcatos Codrus: *Quamprimum nido falcatis ungvibus ales confidens.* Nitidos Strozzius: *Humentem nitido subsecat ungve rosam.* Mirandulanus crudos: *Ingemit, & crudis ungvibus ora secat.* Vulnificos Manto: *Vulnificos armatis ungvibus apros.* Severos Persius: *Ut per leve severos effundat junctura ungves.* Teneros Propertius: *Quæ modo decerpens tenero pueriliter ungve.* His multo copiosiora, mi Lector inventurus es, prout tibi illa suggerent, aut Metaphoræ, aut proprietates, aut occasio quævis; aut denique intellectus tui dives aurifodina.

In Cyr. *In Epod.* *Serm. 1.* *1. Theb.* *Lib. 6. Metamorph.*

DE UNGVULA ALCIS.

In hoc loco consvetus naturæ ordo interrumpitur, & contraria accidunt: id quod correctione, & reparatione indiget, potius ad correctionem, & reparationem servit. Ungula enim, utpote pars corporis nulli sensui subjecta, nec proinde alterationi, aut dolori, medicamento non indiget. Nihilominus eadem ungvula Animalis cujusdam Sylvestris, id quod in se non continet, alii administrat, sensus enim hominis, & sanitatem corporis humani miro modo adjuvat, cum alioquin excrementum sit inutile, De ungvula Alcis loquor, aut Onagri, vel, ut quidam, Asini sylvestris. Novit Lector quod hactenus de signaturis herbarum tractare solitus sim, qua ratione in humanis membris sibi similibus medicentur. Cum ergò hic de ungvibus tractare cœperim, officio meo defuisse arbitrarer, siquidem ungvulæ tam eximiæ, tamque pretiosæ non meminissem. E copiosissima illa præfati animalis descriptione ejusdemque diffusa narratione, quam Aldrovandus continet, paucissima in compendio allaturus sum, si quis horum lector ampliora pro utilitate sua desiderat, authorem memoratum, si placuerit, consulat.

Lib. de Bisulc. de Alce. Pausanias refert hoc Animal potissimum in Celtarum regionibus nasci, cujus forma Cervo, & Camelo non dissimilis sit. Prout experientia dedit bellua sagacissima est, unde etiam procul hominem odoratu præsentit, atque ab eo se velocissimo cursu (quo celerrimis pardis, & capreolis non cedit) solet abripere. Venatores dum eidem insidias parant, per circuitum mille stadia occupant, illic nimirum, ubi feram esse autumant, spacium illud includendo. Celtarum regio, nunc Germania septemtrionalis est, ubi fera hæc nascitur. Julius Cæsar in Commentariis suis sylvam Herciniam his repletam inquit. Quædam earum similem capræ formam gerunt, nisi quod pilum habent per corpus universum variegatum. Earum tibiæ pedum sine articulo sunt, unde tanta eis est in cursu velocitas. Nunquam humi cumbunt. Si quis casus dejecerit, levare se nequeunt. Incumbunt autem, Elephantorum more, arboribus fessæ: unde venatorum stratagemate arbor, cui sic incubuisse annotatur, media secatur; quo fit ut mole sua una cum ruente arbore & ipsa cadat, ac sic insidiantium præda fiat. Julius Capitolinus recenset eorum animalium decem tempore Julii Cæsaris Romam conducta fuisse.

Plinius Author est, quod *septentrio Alcem ferat, & ni proceritas aurium, & cervicis distingvat, jumento similem.* Sic in Pen-Insula Scandinavia duas apparuisse tam monstruosæ magnitudinis, ut temporibus illis, nunquam simile visum fuerit. Labrum eorum supernum foras prominet, unde illud pascendo retrahunt, ne inferius offendatur. Idem Solinus confirmat. Quibus addit Rambertus Dodonæus: *Gerit sub mento carnis globum ad palmæ magnitudinem capillosum: crassitudinem pro equini pulli cauda habentem.*

Bisons. Scaliger. Olaus Magnus. Erasmus Stella. Præter nomina jam adducta Scaliger authumat, hoc animal Bisontis nomine vocari posse. Geminum est, masculus, & fæmina. Olaus Magnus nomen Onagri potissimum ei tribuit. Erasmus Stella naturam ejus sic exponit: *Alceæ autem quasi medium genus inter equos, & cervos cornua quotannis amittit, & propter timiditatem gregarium est.* Qualitercunque id sit, Leunus Lemnius de Alce Cæsaris sic habet: *Ipsius ungvulam præsentanea vi pollere adversus morbum comitialem.* *Leunus Lemnius De occultis naturæ miraculis.* Hæc ungvula à Moscovitis *Lozzos* appellatur, à Germanis *Elendsclaro*, sicut & *Elch*: ab Illiricis *Los*, à Polonis *Puvod.* Virtus ejus (sic inter alios Gesnerus refert) in hoc observata fuit, quod sæpius animal hoc comitiali morbo opprimitur, & percutitur, quo utique in terram caderet, sed dum id advertit, continuo posteriori dextro pede levato, sibi capitis arteriam pulsumque tangit, & symptoma illud noxium evanescit. Miseram item animalis hujus constitutionem describunt, propter nimiam humorum abundantiam, & incredibilem pavorem hominum: quod item minimo vulnere intereat.

Ungvula ejus bipartita, & durissima est, unde annuli formantur, aliæque hujuscemodi quisquiliæ, sed quæ insolitam duritiem habent. Color pellis subcinericius est: ita ut videatur natura hujuscemodi virtutem sub cineribus voluisse occulere. Cornua sua jactat, ut cervus: collum ejus oblongis setis quibusdam decoratum est. Crines item habet subtus maxillas, altius mento, dependentes. Femella more Camelorum gibbosa est, cornibus caret. *Lib. 10. de subtilitate.* Cuncta hæc de Cardano mutuata sunt. Corde, & cerebro frigidissum animal est, pituita superabundans, qua fit ut morbo præmemorato obnoxium sit, qui mediante calore per excessivam vaporis pituitosi attractionem progignitur. Cornua ejus crassiora in fundo sunt: in summitate larga: apud Dacos non nisi *magna Bestia* nominatur.

Quidam volunt has differentias ultimas animal illud ab Alce distingvere, dicendo hanc non majorem esse capra, & veram esse ungvulam ab hac ultima. Quod ego nihilominus, utrumque demum sit, peritiorum indagini discutiendum relinquo. Caput si reliquo corpori æquiparetur, admodum gracile & subtile est: multique ajunt colorem pellis ejus cum temporibus anni variare: quandoque in albedinem, quandoque in subobscurum degenerare: pro humorum videlicet dispositione. Ob longitudinem labii superioris in pascendo necesse habet, ut retrograde incedat. Aures oblongas habet, & ultra mensuram largas: non secus ac jumentorum nostrorum aliquod. Dentes ei non admodum prolixi.

Complures cornua Alces ponderarunt, & ad libras duodecim inventæ sunt: mutantur autem more cervorum pro temporum varietate. Strabo memoriæ tradidit Alcen submento massam carnis gerere, de qua villi dependeant non modicæ longitudinis: id quod Gesnerus confirmat. Per armenta non secus ac cervi sylvas & montana peragrant; unde à venatoribus sagittatis indagantur. Quandoque à mustelis mordentur, quo vulnere dum sangvinem omnem effundunt, moriuntur. In fugiendo, & in laboribus tolerantissimæ sunt: traditur enim, aliquot eas diebus sine omni alimento iter peregisse. Omnis earum virtus in dextri pedis anterioris ungvula est: in qua tantum valent, ut non solum percutiant, sed multas adeo feras occidant. Visum nonnunquam, ait Erasmus Stella, ut cum in arctum compulsæ essent, & lupos, & canes, & Venatores morti dederint. Unde etiam ii, qui huic venationi vacant, præcavere ab hujuscemodi percussione norunt. Solent dimicare ferociter cum lupis, idque in locis, ubi prævalere posse confidunt, in congelatis nimirum nivibus, ubi pondere corporis, & ungvulæ duritie firmiter consistunt, lupi vero ob levitatem corporis, ungviumque teneritudinem, facile gliscunt, & vincuntur: alioquin infelix luporum præda futuræ. Sic provida rerum natura cuique animantium de asylo securitatis providit. Hujus relationis Author est Olaus Magnus. Sveci potissimum earum carne salsa vescuntur: paucique sunt, qui recentem manducent, ob nimiam ejus humiditatem, & eundem pene cum carne nostra porcina usum observant.

Ut vero etiam aliquando de medicamine eorum ratiocinari exordiar, Aristotelis opinio est (viri, qui de omnibus scripsit) Epilepticis salutarem esse rasuram cornuum ejus, æque ac pedum ungvulam. *3. Parte de Animal.* Volunt autem has non nisi medio Augusti, usque ad Septembris medium tolli debere: nec observationem illam vanam volunt, aut superstitiosam: ajunt enim eo tempore feram superabundare humoribus, & ad generationem procliviorem esse: arbitrantur item in illa anni tempestate perfectissimæ sanitatis esse, spiritumque, & virtutem in ea parte magis turgidum & validum: ideoque qualitatem ejus & firmiorem, & salubrius dispositam. Doctissimus Matthiolus item docet, eo anni tempore radices extrahendas esse, unde succi eliciantur. Nec vero nervi prædicti animalis virtute sua carent, Aldrovandus enim disertissimus recenset, novisse se complures ex succia spasmo laborantes, cum nervos Alces affectæ parti circumdedissent,

dedissent, curatos, & cum eodem remedio diutius usi essent, omninò liberatos fuisse. Quod vero ungvulam attinet, cujus intuitu potissimum hæc scripta sunt, præfatus author ait, tantæ eam virtutis esse, & potentiæ, ut transalpinæ regiones omnes Germaniæ & Poloniæ, præsertim Sveci, & Prussi huic ungvulæ Comitialis morbi, vel Epilepsiæ curationem attribuant. Subjungit idem author: *Ut incantamento simile quid facere videantur: nec mirum, cùm hoc animal eo morbo laborare sæpius, & remedium secum portare certum sit. Verum hoc admiratione dignum est, hunc ungvem non tantùm therapeuticum esse, sed etiam prophylacticum: non enim solùm factam Epilepsiam curat, sed futuram etiam prohibet: quod ego vix crederem, nisi ipsa me docuisset experientia. Non enim verisimile videbatur hujus ungvis facultate, à morbo præservari quicquam aliud posse, cùm animal, cujus est ungvis, seipsum non possit.* Multo de his latius Author disputat, ad quem Lector remittitur, siquidem majorem inde eruditionem desiderat. Addit his salubre remedium esse pro histericis vel uterinis passionibus. *Non omittendum est* (inquit) *hoc eodem ungve hystericam passionem removeri, & remotam arceri.* Nec tamen hic virtutes ejus terminantur, sed cum de similitudinibus tractat, concludit: *Eodem apposito membris correspondentibus lieni, succurritur multis affectibus cordis.*

Quod modum, tempusque concernit, quibus morbo regio per hunc ungvem succurratur, necessarium erit huc adducere, & facilitatem applicationis, ejusdemque debitum usum. In quo peropportuna multumque fundata est Olai Magni authoritas, qui ait: *Ungvula exterior dextri lateris posterioris pedis onagri masculi, qui non genuit, abscissa à vivo pede securi, vel alio instrumento avulsa post medium mensis Augusti, spasmum aut morbum caducum patienti adhibita, continuò sanat.* Arduæ hæc conditiones sunt: supra quas Aldrovandus, sæpius citatus infert, quod si omnes omnino observandæ essent, non minus rarum futurum perfectam inveniri ungvulam, quam fuit Jasoni Heroi, tum cum pro vellere aureo acquirendo laboravit. Unde sic concludit: sufficere eam de animalis vivi pede secare. Si nihilominus præfatæ conditiones habere in promptu esset, non negligendas: verum tamen est in omni eas tempore abscindi posse, cum in omni tempore ad medendum memorato morbo validæ sint.

Olaus Magnus.

Non levis interim difficultas est, quæ ab incredulis contra ipsam adeo experientiam objectari poterit: hoc est, qua ratione unquam fieri possit, ut non solum verum, sed vero simile sit, excrementum hoc animalis, partemque omninò mortuam, contrariam huic morbo esse, quo ipsum animal laborat? supposito item, quod vivo animali succurrat, idque emendet, pars proinde mortua, quid adjumenti allatura sit? Dubium illud grave esset, & prima sui fronte propemodum insolubile, nisi ratio & experientia in contrarium militarent, & evidentiam rei ob oculos ponerent. Itaque observatori præfato multum etiam mentem occupat, dum ait: *Hoc argumentum sanè validum est, sed non omni ex parte verum, & necessarium.* Hinc sapienter objecta discutit, & contraria experimento longinquo esse demonstrat. Inter alia testimonium adfert de hepate canis rabidi, deque pilo ejusdem, quæ utraque si manducanda dentur homini à cane hujuscemodi læso, sanitati eum restituunt, & malo alioquin immedicabili medentur. Petra item è renibus hominis extracta, si primum calcinata fuerit, remedium est, ad expellendos calculos renum, siquidem laborans eam per potionem sumpserit: nihilominus communis ratio persvadere potuisset, petram petræ conjunctam, augmentum malo allaturam. Oleum in quo scorpio suffocatus est, contra morsum ejus prævalida medicina est. Volunt Physici, quod si quis à Crocodilo morsus fuerit, etiam si se belluæ vivus subtraxerit, ex hoc vulnere eum vitam nihilominus prorogare non posse, nisi forte hujus animalis adipe curetur. Sic ajunt si quis per araneum muralem læsus fuerit, siquidem araneum eundem supra vulnus compresserit, sanitatem consecuturam esse. Sic item vipera si in frusta discissa, ei parti, quam feriendo sauciavit, applicata fuerit, ajunt, morti subripere. Petra chelidonia de ventre vivo hyrundinum tracta melancholicis, inquiunt, optimum medicamen esse; sic Albertus Magnus docet, sic Plinius, & alii. Hæ virtutes Sympathicæ sunt, & Antipathicæ, quarum operatio naturalis est, quamvis sæpe effectus supra naturæ cursum esse videri possit: eo quod insoliti sint, atque idcirco miraculo & portento conformes, iis nimirum, quibus ignoti sunt. Experimento didicimus tympanum è pelle ursi, aut lupi factum fugare equos, & oves. Consumuntur ab aquilarum pennis pennæ aliæ: & à pelle leonis, pelles aliæ. Post has aliasque ratiocinationes tandem Author sic finit: *facultas igitur illa ungvium, quæ Epilepsiam auffert, aut est quid materiale, sive corporeum, aut quid spirituale, sive aëreum: si materiale est, illud remanebit in ungvibus quovis modo præscissis: si spirituale, eodem modo prodibit ex ungve tam mortui, quàm vivi animalis. Quare in neutro remanebit, si in aliquo non remanebit. Ergo illud materiale est: & si hujusmodi, ergò in utrovis modo præsciso permanebit virtus.*

Hoc supposito, si quis miserorum, inquit, in hunc morbum inciderit, & frustum ungvulæ hujus annulari digito sinistræ manus applicitum fuerit (qui digitus admirabilem creditur habere cum corde analogiam) futurum esse, ut tanquam de altissimo somno evigilet, & sublevetur, & absque omni deinceps ulteriori symptomate functionibus consvetis vacet. Ejusdem virtutis ait annulum de hoc ungve formatum, & præmemorato loco applicatum. Idem erit si fragmentum ungulæ hujus, fortiter digitis versus palmam incurvatis, manu læva compressum fuerit. Adhuc eadem erit operatio, siquidem pars ejusdem sinistræ auri leviter inserta fuerit. Hujus enim virtute sympathica materia illa crassa, quæ cerebrum opprimebat, à corde expellitur. Præfatus ille Proto Medicus tam famosus testatur se rasuram ungvulæ hujus applicuisse pueris Epilepticis, cum felici successu, idque in aqua de liliis destillata.

Non ordinarium item adjumentum adfert præfocationibus uterinis, sicut idem author testatur se multoties expertum; dedisse autem in liquore proportionato, cui potio Zedoaria conveniens immixta fuerit. Adjungit Medicos Prussenos hoc medicamine non solum ad curandam passionem memoratam uti, sed pro Epilepticis quoque. Itaque magnopere svadet, ut ad præservandam sanitatem, ungvula hæc continuò portetur. Quod modum attinet, docet fieri posse aut in annulo, prout dictum est, aut si filo alligetur auriculæ (sic à primis Medicis Bononiæ amantissimæ matri meæ præscriptum vidi, quæ videlicet ætatis suæ annis postremis vertigine tenebrosa opprimebatur, quæ posthæc in malum pessimum degeneravit, quod mihi verè apoplecticum fuisse dixerim:)

Poterit etiam fragmentum quoddam ungvulæ sub-tus annulum portari, ita ut præfatum digitum contingat. Quidam nobis commendant, ut collo una cum radice pœonia suspendatur, ita tamen ut regioni cordis appropinquet. Hinc apud Prussos consvetudo est, ut multis monilibus utantur, quæ à collo suspendeant. Atque ita fit ut malis uterinis, jam memoratis, medeantur. Idem author asseverat se sanitatem integram matronæ cuidam restituisse, quæ nihilominus graviter admodum morbo illo afflictabatur.

Si quis etiam (prosequitur author) me interroget, qua facultate hæ partes animalis operentur, si per primas, aut si per secundas qualitates, aut per totam substantiam, quæ proprietas appellatur occulta, aut vero per formam specificam: respondebo operari eas per substantiam totam, non per qualitates primas, cum frigidæ sint, & siccæ: propter quod participationem nullam possunt porrigere: minus adhuc per qualitates secundas: cum enim osseæ sint, nec activitatem habent, nec spiritum. Itaque secundum universam substantiam suam operantur: unde compositio & commixtio talium succorum resultat, assumendo qualitates illas, formasque specificas, quibus malum, morbusque noxius eradicatur.

Denique cum vir ille prudentissimus abunde ratiocinatus esset, tandem sic concludit: *Ut autem antea dictis adhibeatur fides, sciant omnes me hæc omnia, quæ scripsi, à probatissimis viris Medicis, & ab aliis non vulgaris famæ, ac doctrinæ prius accepta, partim à multis experimentis cum felici successu comprobasse, partim comprobata ab aliis audivisse.* Sic enimvero verbis his id quod supra relatum est, corroborat. De cætero non incongruum fuerit elegans illud acutumque Epigramma Andreæ Alciatis in *Origine domus suæ* hic collocare, cui pro sententia morali hæc verba subjunxit: *Nunquam procrastinandum:* Exhibet autem prædictum animal velocissimo cursu evadens, & deinceps sic ait:

Alciatæ gentis insignia sustinet Alce
Ungvibus - - - -
Constat Alexandrum sic respondisse roganti,
Qui tot obivisset tempore gesta brevi:
Nunquam, inquit, differre volens: quod & indicat Alce,
Fortior hæc dubites, ocyor anne siet.

Celeritas in omni vitæ actione nemo dubitat quin proficua sit, quippe quæ opportunitatem observat, & negocia ad expeditum finem perducit: Unde etiam de præmemorato Alexandro legitur, quod homines instituerit, qui cursu velocitatem equorum imitabantur, quos data occasione aliò ablegabat. Camerarius Emblema aliud posteritati dedit, ubi pariter hujus Feræ mentionem habet, juncta Epigraphe: *Et infima prosunt.* Versus autem huic sequentes adjungit:

Vilior haud pars est Alcis, nec dignior ungve:
Ergo etiam parvis gratia magna data est.

Hoc universum sequenti Ode exprimitur, quæ finis hujus tractatus erit, laus autem est

Ungvium.

Parti, se ben minute esser mostrate,
Non di minima parte è l' opra vestra:
Stella dal Ciel, che un punto a noi si mostra,
Ha d' influssi vital virtu pregiate,
Da l' eterno Fattor non sono oprate
Le Cose a sorte: e picciol conca inostra
Di regio manto la purpurea mostra:
E fa un verme filar sete dorate.
Di minuto granello, oh qual giocondo
Provida la Natura util ridona:
Onde fa d' ampie messi il suol fecondo.

COR.

Anatomia.

PEr profundum humanarum partium mare in navigatione mea tandem ad regionem & litus maxime nobile, ad miraculum maxime sublime, ad perfectissimum simulacrorum omnium, quotquot hactenus descripta, vel inposterum describenda sunt appulimus. Cor etenim primum vivens, ultimumque est moriens. Cor humanum est, quo aliud magis portentosum mundus non habet: in vase enim angusto, immensitatem rerum continet. Hoc præcipua animæ sedes est, domicilium vitæ, fons sangvinis, culina foci inextincti: cujus virtute reliquæ partes universæ vigorem suum consequuntur: hoc deficiente, reliquæ cunctæ deficiunt. Si in libros Anatomices, quotquot hactenus de hoc viscere prodierunt, si in exercitationes asceticas, & disputationes scholasticas, me ingerere vellem: necesse mihi foret postposita quavis alia materie, de hac sola immensum volumen adimplere. Sed cum tale mihi onus numeris meis non imposuerim, imo vero pro utilitate virorum doctorum, hominumque curiosorum Pharum luminis mei, hoc est Andream Laurentium proponam, qui vir non secus ac luminosa illa turris in navigatione mea literaria mihi prælucet, compendioso examine eum tractum, easque regiones percurram, quas præcipuas videro; solo hoc Euripo contentus & inclusus, cum periculosum sit litus universum pro vastitate sua radere. Imitabor in hoc Geographicos scriptores, qui paucis lineis spaciosissimum terræ ambitum describunt.

Itaque operæ pretium inprimis erit referre, in corpore humano partem nullam esse, quæ tantopere necessaria sit, ut Cor nostrum est. Hoc enim principium, & officina eorum spirituum est, de quibus vita nostra derivat, & unde vitales omnes operationes nostræ nascuntur. Idcirco etiam à magno Aristotele *primum viventis & ultimum morientis* nominatur. In hunc finem à provida & prudente natura hic sol exiguus in medio microcosmi collocatus fuit, in cavitate nimirum thoracis, ut æquali dimensione per partes universas benignos influxus suos transmittat, &, ut ita dixerim, vitales radios suos quaquaversum disjiciat. Id quod ei facile est exequi, mediantibus arteriis, quæ non secus ac canales quidam, ductusque spiritosi sangvinis, in ramos suos distentæ, per totum corpus cum beneficentia discurrunt.

Thorax igitur, aut venter ille vel cavitas dici poterit,

rit ſedes, habitaculum, & Regia Monarchæ hujus, cordis inquam eſſe. Hoc ejus receptaculum, in ſuperiore ſui parte circumſcribitur undequaque à claviculis per dorſum, coſtas, pectus, & diaphragma, muſculo ſat nobili, qui præterquam quod inſtrumentum principale ſit reſpirationis, item quod expulſionem fæcum communium promoveat, inſuper & ventrem ſuperiorem, à ventre inferiori, & inteſtinis disjungit. In hac cavitate igitur, hoc eſt in meditullio thoracis cor hominis concluditur. Circumdatur pericardio: membranâ quæ ſubſtantiæ nervoſæ eſt, ſolidæ, & duræ, & quæ originem ſuam trahit à capite, ant ab ipſa cordis palpitatione, & agitatione, cum cæteræ membranæ omnes, quæ in hoc ſinu reperiuntur, pleuram pro matre ſua agnoſcant, à qua nimirum derivantur. Figura pericardii, non diſſimilis cordi eſt, idcirco etiam ab Anatomicis *Involucrum, & capſula cordis* nominatur: verum nihilominus eſt, quod pericardium corde majus ſit, ab eodem diſtantiâ quadam elongatum, atque ideo neceſſe eſt, ut à corde ſeparatum ſit, tanto videlicet intervallo, quanto ad pulſationem cordis requirebatur.

Interim, *ne quid fruſtra conditum videretur* ſagaciſſima & providiſſima Natura, intra ſpacium & vacuitatem hanc, humorem quendam ſubtilem, aqueumque concluſit, prout docet Hippocrates, quem etiam manifeſte Anatomici in diſſectione animalium animadvertunt. Hic humor, non ſecus ac ſalubri rore cor ipſum humectat, & ab illa aduſtione præſervat, quam inevitabiliter proprius ejus calor, intenſusque ardor efficeret. Prout etiam hujus aquæ defectus maraſmum, hoc eſt extenuationem, & ſiccitatem totius corporis, vel hecticam perfectam producit. Cor in medio pericardii per modum pyramidis erectum eſt, cujus baſis ſub oſſe pectoris circa quintam circiter coſtam collocatur: ſed cuſpis ejus, aut vertex, verſus partem thoracis anteriorem elevatur, idque nonnihil ſub mamilla ſiniſtra, ubi ſat notabilis ſentiri pulſus contactu poteſt. In hoc loco antiquitus Medices periti explorare pulſum langventium motumque cordis conſveverant: quamvis hodie ſic ſvadente modeſtia, non niſi brachium tangatur. Subſtantia cordis carnoſa eſt, denſa admodum, ſolida, firma, & vix diviſibilis. Prout fervidus, & ardens calor ejus naturalis requirebat, ſicut item indefeſſa ejus agitatio, motusque continuus. Nec tamen ulla ratione hic motus in arbitrio ſtat voluntatis: manifeſtum ex hoc eſt, cor muſculum non eſſe, nec compoſitum è muſculis. Continet quidem in ſe ex omni genere fibrarum, quarum quædam rectæ, quædam transverſæ, quædam obliquæ ſunt, ad attrahendum, retinendum, & expellendum fabricatæ: cumque ſubſtantia ejus talis ſit, qualem deſcripſimus, mirum non eſt, ſi poſthæc ſangvine craſſo nutriatur, eoque nondum ad ſubtilitatem redacto, ſed noviter præparato, quem de vena cava recipit, antequam ſe in cordis dextrum inſerat ventriculum. Nec hic prætereundum, animalia quæ cor majuſculum habent, naturâ ſuâ timidiora eſſe, viliora magisque abjecta. In aliis parva, & mediocris magnitudo eſt. Si tamen Ariſtoteli fides adhibenda eſt: cor humanum inter omnia cæterorum animalium corda maximum eſt. Id verò, quod Ægyptii de magnitudine, & incremento cordis tradunt, falſum eſt, quantum quidem ad Anatomices peritiam attinet, quamvis myſtica ſignificatio vera ſit. Temperamentum ejus in qualitate prima calidiſſimum inter cætera viſcera eſt: ſed in paſſiva humidius cute eſt, & omnium viſcerum ſicciſſimum.

Patent in corde ventriculi, aut ſinus, aut cavitates duæ: ventriculus dexter, & ſiniſter. Dexter non tam concavus eſt, involucrum admodum ſubtile habens: continet in ſe ſangvinem craſſum, denſumque, quantitatem videlicet ad nutriendos pulmones ſufficientem; qui pulmones velatrum, vel flabellum ſunt, ad refrigerandum cordis ardores & incendium. Ventriculus ſiniſter vicinus eſt cuſpidi, vel vertici cordis, cujus item involucrum ſolidius, & firmius eſt: recludit enim in ſe ſangvinem magis ſpiritoſum & ſubtilem: cujus proprium eſt motus impetuoſos producere, cujus porro generatio, & elaboratio ipſi cordi attribuitur. Atque hic eſt ille ſpiritus vitalis, & principale inſtrumentum animæ, à quo vita noſtra dependet. In utroque ventriculo obſervantur canales & vaſa: hoc eſt in dextera, inſertus videtur ramus quamvis admodum brevis de vena cava: de eodem rurſum alia vena naſcitur, dicta arterioſa, eo quod membrana duplici in ſimilitudinem arteriarum compoſita ſit. Hæc ſangvinem jam præparatum, magisque in eodem dextro ventriculo purificatum ad pulmones ſingulariter defert. Ideoque natura talem ejus ſtructuram adaptavit, eique membranam talem circumdedit, ut tanto ſecurius ſangvinem tam ſpiritoſum ad pulmones portaret. In ſiniſtro ventriculo canalem, aut vas inſeruit, quod de pulmonibus provenit, quippe quod tanquam materia proxima ad generationem ſpirituum inſervire debeat, quæ ab Anatomicis arteria venoſa appellatur, cum non niſi tunica una ad ſimilitudinem venarum aliarum compoſita ſit. Ab eodem ventriculo arteria item major enaſcitur, quæ ramis ſuis per univerſum corpus diffunditur: quæ in ſe prænemoratum vitalem ſpiritum à corde ſuſcipit, quem deinceps mediantibus ramis ſuis ad quamvis humani corporis partem conducit.

Præter hæc vaſa quatuor jam deſcripta, in ſubſtantia cordis adhuc venæ, arteriæ, & nervi alii comparent. Quarum illæ quidem alimentum cordi adminiſtrant, arteriæ ſpiritum vitalem præbent. Vena ab Anatomicis coronaria dicitur: nec ſine congrua ſimilitudine: cingit enim cor, tanquam corona, totamque cordis baſin circumambit. Ramuſculos ſuos circumquaque diffundit, qui nihilominus in parte læva numeroſiores ſunt, & magis conſpicui. Cum enim hæc pars denſior ſit, & ſolidior, multo majori ſangvinis copia indiget. Ab altera parte, vena hæc plerumque ſimplex eſt, rariſſime duplex. E contrario arteriæ, item coronariæ dictæ, quæ per baſim ejus diſcurrunt, quarum duæ ut plurimum ſunt. Porro nervi, quos de conjugatione tertia recipit, exigui admodum ſunt, nec multitudine eorum opus eſt, cum motus cordis nec animalis, nec voluntarius ſit, quamvis naturalis. Univerſum hoc viſcus cordis propria membrana ſua circumdatum eſt, quæ ſubſtantiam ejus & ſtabiliorem & firmiorem reddit.

Denique ſuperfices cordis propemodum univerſa pingvedine copioſa componitur; in quo benevolus Lector comprehendere, imo vero admirari poterit naturæ providentiam, quæ in corpore tam calido, contra proprias leges ſuas tam abundantem producere pingvedinem potuit: quamvis non immeritò majorem tibi procurare admirationem debeant particulæ, quæ in quatuor ſupra memoratis vaſis continentur. Copioſæ, ſingulares, & miræ res ſunt, quas hic Anatomici referunt; ſed ſi fundum earum brevi calami tractu tangere confiderem, vanum me jure merito quis dixerit: hinc ſicut alibi, non niſi id quod maxime eſſentiale mihi viſum fuerit, tanquam in tranſitu quodam, allaturus ſum. Valvulæ, vel parva oſtia vocantur, per quæ

vitales regiasque potentias suas cor transmittit: quæ porro à Natura idcirco ordinatæ sunt, ut quod in cor immittitur, in eas valvulas improvisò cadat, & transcurrat: alioquin motus cordis irritus, vel frustraneus futurus esset. Hæ valvulæ numero undecim sunt: tres in unoquoque vasis orificio nascuntur, duæ de arteria venosa, quæ ab intro clausæ animadvertuntur, atque hæ materiam cordi introducunt. Aliæ rursum introrsum versus apertæ sunt, foris clausæ, quæ ad expellendam materiem inserviunt. Dotantur hæ valvulæ fibris innumeris, lacertosis, & carneis: reponuntur autem in profunda cordis cuspide, nec dissimilem triangulari cuspidi formam componunt, unde etiam trisulcæ: vel tricuspides appellantur. Cæteræ figuram semicircularem, aut lunæ falcatæ referunt. In orificio venæ cavæ tres valvulæ sunt, foris apertæ, intus clausæ, quæ sangvinem in dextrum cordis sinum intromittunt, quæ tricuspides sunt, & sangvinem intromissum prohibent, ne rursum in venam cavam relabatur. Totidem in orificio venæ arteriosæ sunt, intus apertæ, foris clausæ; quæ videlicet, dum sangvis superabundans expellitur, reserantur: dum quod necessarium est, retinetur, continuò clauduntur. Duæ igitur in orificio arteriæ venosæ sunt, quæ ab intro concluduntur: tres in vena arteriosa, quæ tricuspides sunt foras spectantes. Nec enim vas illud claudi semper debuit, ut videlicet fuliginosorum vaporum excrementa ejicerentur. Ad ostium arteriæ magnæ tres membranulæ semicirculares, vel lunares nascuntur, introrsum versus patulæ, ut exitum spiritui vitali præbeant: sed forinsecus clausæ sunt, ne idem spiritus, vel sangvis spiritosus in receptaculum cordis reverti possit. In diastole cordis quædam harum valvularum extenduntur per quarum extensionem rimulæ tricuspides patent: quæ verò lunares sunt in diastole extremitates suas claudunt. In systole rursum alibi hæ membranulæ rimas suas tricuspides claudunt, quas in diastole aperuerant: lunares autem, prout dictum est, corrugatæ vel contractæ rimas aperiunt, per quas libere sangvis ejicitur. Hæc sunt admirabilia illa naturæ arcana.

Interim tu, mi Lector, qui me doctior es, & plura de his nosse desideras, cum cultello non solum physico, sed morali introgredere, scindendo, dividendo, & anatomizando: ingredere inquam in scholas huic professioni proprias: illic enimvero dividendæ, & videndæ magnæ quæstiones illæ occurrent: qua ratione cor sedes sit facultatis vitalis, hæcque eadem cui potissimum facultati attribuenda sit. Intueberis illic motum cordis. Videbis illic opiniones super hoc Erasistrati, & Heraclidis, & Erythæi, & Averrois, aliorumque magnorum virorum, qui de his tractarunt. Intelliges motum illius naturalem, efficientem & finalem: quomodo illic anima multas variasque functiones exerceat. Dicetur tibi, an in systole, an verò in diastole pulsus fiat, pectusque percutiatur, cujus concussione arteriæ motum suum consequantur. Apparebit illic opinionum de hoc diversitas Praxagoræ, Galeni, Aristotelis, Athenæi, & Herophili, qui vult contractionem fieri per facultates vitales, per arteriam autem situm ejus naturalem reduci. Intelliges an dilatato corde, dilatentur arteriæ, an vero contrarium eveniat & dilatato corde, restringantur arteriæ. Insinuabitur tibi, qua ratione generatio spirituum vitalium fiat: per quam viam sangvis è dextro cordis ventriculo in sinistrum transeat. Sic enimvero per Galeni opiniones elegantissimas discurres, per Columbi item, & per Botalli, per Olmi, per opiniones Physicorum, & Anatomicorum maximè illustrium. Quorum peritissimi te de cordis temperatura instruent, ubi tanta est authorum disceptatio, videlicet inter Averroëm, Galenum, & Hippocratem. Omnes nihilominus in hoc conveniunt, cor calidum esse, focum, & culinam caloris naturalis. De cætero Avicenna illud temperamenti sicci arbitratur: Averroës è contrario totam concretionem ejus humidam asserit. Patebit illic alia rursum difficultas de nutritione cordis, an sangvine venoso nutriatur, aut verò tenui, eo videlicet, qui in ventriculis contineatur: ubi theorema illud statuitur: *Similia similibus conservari, & refici:* de quo inferendum est, carnem solidam, duramque cordis similiter sangvine crassiori enutriri debere: hinc Laurentius concludit: *Si Neotericos cum Galeno velis conciliare, dic nutriri fortasse interiora cordis sangvine in ventriculis contento, sed nondum attenuato.* Videbis demum carnem cordis musculosam, & prout Galenus ait: *Vellis, & fibris totam contentam esse.* Rationem item cur tantopere villosum sit: ait autem præfatus author villosum esse propter attractionem, retentionem, & expulsionem.

Curiosum inprimis erit nosse (in quo etiam præterire nequeo, quin aliquantum immorer) quot qualesque sint in corde ventriculi: de quo plura Authores medici referunt. Primus in campum prodit Peripateticus noster, qui sic ratiocinatur: *Ventriculos habent animalia quidem magna tres, parva verò duos.* [*Lib. 3o. de partib. animal.*] Unde etiam tres in homine constituuntur. Plinius ita habet: *Sinuoso specu cor est, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino.* Diversimode ab his Galenus sentit, ait enim: *Quæ animalia pulmones habent, duos habent sinus, quæ verò pulmone carent, unicum tantum.* Hoc utcunque demum sit: vix invenitur, qui authoritates tot magistrorum conciliare possit, quamvis complures sint, qui Galeni authoritatem præferant. Opiniones non minus in hoc quoque disparatas inventurus es, quis ex binis his ventriculis nobilior sit, quis maxime considerabilis, & æstimatione dignus. Doceberis denique, qua ratione cor supportare abscessus possit, solutionem item continui, aliaque his similia mala. Hinc Laurentius meus inquit: *Cor omnibus, atque iisdem morborum telis expositum esse, quibus & universum corpus, experientia ipsa fidem facit: nam frequenter intemperiem patitur, & præsertim calidam, & organicis morbis sæpè infestatur.* Huic nihilominus sententiæ è diametro contrarii sunt authores gravissimi: Hippocrates enim ait: *Cor ita solidum, & densum est, ut ab humore non ægrotet.* [*lib. de morb.*] Idem sentit Aristoteles: *Cor nullum gravem affectum patitur, cum sit vitæ principium.* [*3. De part. animal.*] Alexander Aphrodiscus: *In corde nullus morbus consistit, quoniam ante mors rapit, quam morbus pateat.* [*1. De loc. affect. cap. 5.*] Galenus: *Impossibile est, ut cor abscessum patiatur:* Et Plinius: *Solum hoc viscus vitiis non maceratur.* Conciliantur autem hæ sententiæ, & opiniones, si dictum fuerit, cor quidem affectus morbosque pati, sed non multo tempore: multis item malis infestari, sed iisdem non gravibus: siquidem graves inciderint subitaneò à vita revocari infirmum, eo quod suffocatio subsequatur: unde Galenus: *Mors sequitur ad immodicas cordis affectiones.*

Denique hoc compendioso Epilogo Anatomicæ artis, quæ alioquin tam vasta est, huc tibi id collocare volui, quod Authori meo Andreæ Laurentio, cum viro nobili Guicciardino evenit: utque tanto fidelius, quæ transsumpta sunt, referantur, ipsa ejus verba non immutata apposui, quæ quidem tantundem compassionis, quantum curiositatis habent: sunt autem hæc, quæ sequuntur: *Generosus eques*

Gui-

Guicciardinus, magni Ducis Florentiæ apud Regem Legatus, cum satis bene valeret, & cum magnatibus quibusdam obambulans, non serio, sed familiariter colloqueretur, subito respiratione, pulsu, & vita privatus cecidit. Veniunt ad Regem multi, alii omnino extinctum referunt, alii Apoplecticum, alii Epilepticum; quid inesse rati de vita non desperant omnino. Jubet statim Rex ut videam; quid facto opus sit; accurro, hominem plane extinctum invenio: tunc multis adstantibus, non sine admiratione causam illius præcipitis casus non in cerebro, ut dicebant multi, sed in corde affirmavi. Dissectum fuit postridie cadaver, & inventum cor, prodigii instar, in eam molem excrevisse, ut thoracem fere totum contineret. Apertis autem ventriculis maxima statim erupit sangvinis copia ad libras pene tres, quatuorve: & cavæ quidem venæ ostium disruptum, omnesque illæ membranulæ tricuspides laceratæ. Arteriæ item magna os ita patens apparuit, ut brachii æquaret amplitudinem. Laxatis itaque ostiolis omnibus, velut habenis, tanta in utrumque sinum effusio sangvinis facta est, ut prohibita cordis distensionne, contractioneque subito extinctus fuerit. Hæc immaturæ, & præcipitis illius mortis causa est: in qua hoc unum mirari licet, quod nulla præcedenti causa externa, ictu, casu, vociferatione, ira, insigne illud vas disruptum fuerit. Unde apparet subito accidente cor oppressum fuisse. Qui casus non immerito etiam nervosissimum & fortissimum quemque perterrere poterit. Sed de his hactenus dixisse sufficiat.

HIEROGLYPHICA.

OPtimum dici debet principium, quod pro objecto suo rectitudinem habet, & integritatem. Ego quoque in his tractatibus meis siquidem idem mihi sequendum esse constitui, non ambigo, benevole Lector, qui ductum meum sequi non indignum judicas, quin tibi placiturus sim. Dicam igitur in primis, acceptum tibi, & gratum esse oportere id quod Momus olim in mente versavit; quamvis alioquin sugillator esset, & detractor contemptissimus Jovis, qui tantam olim venerationem habuit. Requirebat enim in quovis homine fenestellam pectoris, ut per hanc cor ipsum se videndum exponeret, atque inde planum fieret, si opera dictis concordent. Hanc ipsam mentem prudentissimos olim, & sapientissimos viros, non solum inter Christianos, sed & inter Paganos habuisse invenio: qui dum hominis Ideam integerrimi, moribusque incorrupti demonstrare vellent, figuram exponebant, viri media parte sua nudi, cum facie admodum matura; sed qui imaginem cordis, catena super pectus universum gereret suspensum; per quod indicatum voluerunt, idem foris esse, quod intus: Cor, inquam, unum, non duplex, de quo toties jam meminimus, totque inde reflexiones deduximus: Quodque ebur illud dici potest, cui inscriptum est: *Intus & extra idem.* Integritas animi.

Hæc est illa Virtus, quæ ipsi bysso purgatissimæ fidei candorem auffert, quin imo eundem stabilire, & solidare dicenda est: quæ pretium etiam candidissimis Alpium nivibus tollit: cujus splendor adamantinus est, margaritis orientalibus æquiparandus. Ajebat Marcus Tullius: *In pectore sedem habere cor manifestum est.* In eandem sententiam Spiritus Sanctus inquit: *Beatus homo, qui invenit sapientiam, & qui affluit prudentia:* Supra quod S. Bernardus: *Da voci tuæ vocem virtutis, consonet vita verbis, & statim* Prov. 3. Serm. ad Pastores in Synod. Congreg.

statim erit in ore tuo vivus & efficax sermo Dei, penetrabilior omni gladio ancipiti.

Cum prætereà cor humanum fons & origo sit, unde sangvis vitalis, maximeque purus egreditur, fons unde cogitata omnia menti nostræ suggeruntur, nobilis hæc pars corporis pro receptaculo sapientiæ sumitur. Cumque antiqui hominem cordis magni nominarent, eum intelligebant, qui in actione sua solers, magnus esset ingenio, magnus consilio. Hinc Horatius insinuat: *Nec tu corpus eras sine pectore:* hinc doctores itidem asserunt ut Redemptor noster Evangelistam Joannem Cancellarium magnum divinarum revelationum declararet, in cœna ultima eum supra pectus suum inclinare voluisse: *Qui & recubuit supra pectus ejus.* Pueros, qui sagacitatem quandam ingeniumque præseferebant olim, ait Pierius appellatos fuisse, *Corculum: Corculum, inquit, pro solerti & acuto dicebant.* Adamantius memoriæ tradidit: *partem rationis participem cor veteres appellare solebant.* In hoc sensu, & in phrasi hac Apostolus Paulus homines frugi ad Romanos scribendo, appellat: *Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Sic David quoque: *Eructavit cor meum verbum bonum.* Supra quod Eucherius commentatur: *Innuens filium Jesum Christum, altæ illius sapientiæ mysterio genitum; Nam & quod divinæ literæ cor Dei sæpe nominant, intelligendum ex eo arcanum illud divinæ Sapientiæ, quæ à Patre est.* Consilium, inquam, polus ille est, qui in tempostoso, & periculoso mari vitæ nostræ nos ad portum nostrum feliciter conducit. *Consilium res sacra est*, inquit Plato. Et Euripides: *Victoria tota posita est in bona consultatione.*

Cosilium.

De Amore. In Phæn.

Quotiescunque ab antiquis cordis memoria fiebat, Hieroglyphicum erat vitæ, & potentiarum ejus: sicut observatum fuit in portento illo, quod Julio Cæsari evenit. Cum enim in singulari magnificentia se in Capitolio, primo regiminis sui die, sedendo collocasset, in comitiis Senatorum ab Haruspice suo Spurino ei indicatum fuit, victimam sine corde inventam esse; continuò Imperator miserè vulneribus confossus, sine vita remansit. Absque sangvine impossibile est vitam degere, eadem ratione si cor defuerit, quod sangvinis officina & faber est. Itaque ostentum illud Julii Cæsaris, quo victima excors inventa fuit, ansam præbuit Philosophis diversimode disceptandi, an videlicet fieri id possit, ut victima detur, aut quodvis animal, quod sine corde vel minimo temporis spatio protrahere vitam possit: contigisse hoc multoties, Plinius Author est. Dixerim ego, id potius maligni spiritus delusionibus consvetis accidisse, qui sub larva portentosorum, & supernaturalium eventuum, obsequium, & venerationem, & cultum sui promovere intendit. Factum Julii Cæsaris in Helvio Pertinace, eo die quo occisus est, renovatum fuit: imo illic pavori cumulum addidit, dum enim diligentius intestina inspecta essent, reliqua quoque viscera præcipua sine capite inventa sunt. Cor hominis vitæ nostræ cogitata suggerit: unde sæpius Salvator noster Pharisæorum turbæ ajebat: *Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Supra quod Valerianus optime commentatur: *Ascendunt, dominantur, primum enim locum adsciscunt sibi, ut vestra omnia consilia conculcent.*

Miser admodum Mundus erat ante usum literarum, earumque inventionem: ad exponendos etenim conceptus mentis necessarium erat, opera plantarum, ferarum, & lignorum, sicut & rerum maxime vulgarium imò vero brutorum, & rerum insensibilium uti. His memoriam suam stabiliebant, mentisque productiones firmabant. Hoc ipsum in primariis, majoribusque eorum mysteriis, tam religiose observatis palam fit: in quibus illud maxime allaborarunt, ut se posteritatis memoriæ indelebili commendarent. Nilo flumini, qui fœcunditatem & ubertatem majorem afferebat, tum, cum maxime terram omnem inundasset, erexisse legimus & altaria, & victimas immolasse, & monumenta sacrasse. Hi populi ut felicitatem inundationis illius exponerent, quam videlicet asserunt de Paradiso deliciarum provenire, cor demonstrarunt, quod in medio sui figuram lingvæ ferebat: fortassis per hoc indicando, parem esse oportere inundationi huic oratorum eloquentiam. Sicut autem lingva potentiam, virtutemque eloquii sui à corde mutuatur, sic Nilus scaturigines suas ab ultimis, ajunt, terræ visceribus trahit. Quemadmodum item cor nostrorum dominium habet, & regimen principale vitæ nostræ, reliquarumque corporis regionum, sic Ægyptii Nilo potissimum dominium, & superioritatem Provinciarum suarum adscribebant: & eatenus se felices rebantur, quatenus inundatio hæc frugifere, & cum felici eventu succederet.

Per lingvam, quæ sine intermissione pituitosis humoribus irrigatur & humectatur, abundantiam pluviarum intellectam volebant, quæ nimirum de cælo descendentes, in Nilum decurrebant, qui deinceps officiosissima retributione exuberans, lecto suo egressus, non secus ac laboriosus operarius, uno solo aut pluribus diebus messe facundissima, & ditissima terras illas implebat. Cumque hæc ubertas copiosissima, hæc que affluentia sine exemplo esset, Nilum dixerunt omnium quoque cæterorum eventuum suorum causam & principium esse: atque idcirco huic in omni adeo re principatum tribuebant. Eum item ex communi populi consensu beneficium, & amantissimum Patrem appellabant. Ex his palam fit, quod beneficentia magnetica dixerim virtute applausus sibi hominum, à majoribus ad minimos usque attrahat. Opinionem hanc fovit Thales Milesius cum aquam parentem rerum omnium nominavit: arbitratus enim est, omne corpus in eam dissolvi, & ab ea rursum novam formam, novamque figuram adipisci. Et sic humidum illud Genitorem, & Nutritorem rerum omnium esse. Per humidum virgulta nutriuntur, quæ in arbores excrescunt, è quibus fructuum proventus fit. Hinc olim opinati sunt, solem, lunamque Patres generationum, & conservatores humani generis esse, calidum cum humido in debita proportione & figura commiscendo. Asseruerunt item, nonnunquam in currum solis lunam rapi: solem autem non raro per aquas maris, & fluminum, conjunctum lunæ, tanquam in regno suo circumvehi. Hæc quamvis primo sui intuitu fabulosa videantur, & frivola, qui nihilominus medullam earum penetraverit, facile intelliget, quam utilitatem allegoricam ex his mythologiis trahere possit; prout supra jam memoravimus, & deinceps memorandum erit.

Transeamus de aquis ad focum: Ubi cor carbonibus succensis impositum, & quasi in profluvio quodam flammarum medium intueor: considero in hoc formam aliam, aliamque Nili figuram. In medium flammæ hujus cor illud collocabant, non secus ac in quodam thuribulo. Dumque ab humore illius evaporare fumum faciebant, per hoc item intelligi volebant temperamentum humidi, calidique: ex quo rerum omnium incrementum fit, ex quo omnia enascuntur, & conservantur. Temperamentum item regionis calidæ

&

& humide, idque potissimum in locis Australibus cordi comparabant, quod cum omni impetu, ut ita dixerim, propensione sua in sinistram hominis partem incumbit: ex quo

rursum illi ansam sumpserunt ad significandum Nilum qui totus ad regiones Antarcticas, quas sinistras dixerunt, scaturigines & derivationes suas habet.

Quod vero cor jam sæpius memoratum à sua forma denominationem thuribuli operti assumpserit, à sententia philosophi cujusdam antiqui deducitur, qui, juxta id quod Crates de eo refert, Cælum comparabat fornaci, homines carbonibus. Hinc ut humidum illud & calidum indicarent, solem finxerunt ab Æthiopibus ad mensam invitatum, cum iisque epulatum fuisse: per solem & Æthiopes calorem intelligendo; humidum verò per mensam, de quo humido vapores exhalantur. Observat doctissimus Valerianus, illos Æthiopes solum, qui in viciniis maris habitant, hanc civilem consvetudinem colere, ut se invicem conviviis excipiant: reliqui incolarum soli manducant, tenentes cibum manu, more irrationabilium animalium. Concludit interim Pierius: *Erit itaque cor Ægypti instar, hoc uti sangvinis, ita hæc primarium humoris receptaculum. Thuribulum vero convivas ipsos, utpote sacrificulos indicabit hostiarum, super ignem positarum, nidore exhilaratos.* In quo Christianis celebre documentum datur, ut de cordis sui thuribulo ardores devotionis suæ altissimo in fumum svavitatis succendant, ita ut pro merito versum illum Davidicum usurpare possint: *Dirigatur Domine oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.* Optima hæc materia petorantium erit. Sic Adamantius inter cæteras Hominis significationes, per cor altare intelligit. Supra id autem quod Sapientia Divina incarnata inproperavit Pharisæis dicendo: *Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me*, Valerianus commentatur: *Monet Dominus ut consideremus, num ex corde eleemosynæ, vel psalmi, vel preces, vel jejunia offerantur. Atque ita in testem altare, id est cor, & conscientiam appellat: per altare jurat, atque ante omnia, quæ continentur in eo, complectitur.*

De Cord.

Hæc effigies cordis accenti, & in focillo fumantis, materiam Plutarcho ad ratiocinandum suggessit: qui non sine proportione quadam, aut figura congruente cor illud formam ait, & ideam cæli gerere: cujus duratio æterna cum sit, malis senectutis aut vetustatis illius subjici nequit, quæ utcunque etiam prospera fuerit, per semetipsam nihilominus vocari morbus, juxta Peripateticum, poterit. Hinc Apulejanus Trismegistus, non multum à citato Hippone diversus, Ægyptum pro imagine cæli sumit, ait enim: *Iis omnibus comparatur, quæ in cælo gubernantur, & exercentur: Et, si dicendum est verius, terra illa totius Mundi sit templum.* Valerianus prætereà defendendo, & sustinendo dignitatē, conditionemque terræ illius, scriptum reliquit, sæpius orbem universum per Ægyptum intelligi: & in testimonium dictum illud psalmistæ adducit: *venient legati ex Ægypto:* quod referendum ad universitatem sit. Sic quisq; exaltare, & famam patriæ suæ celebrare satagit: nec vitio vertendum cum visceribus nostris, amor patriæ nostræ nobis congenitus sit. Pro cujus defensione sæpe regna depopulata, Provinciæ desertæ, imo & sylvæ integræ in mare transportatæ sunt. Terra ipsa myria-

Cælum.

Ægyptus parabolice toti mundo comparata.

Amor patriæ.

myriades ſepulchrorum aperuit, ad recipiendos, & inhumandos ipſos incolas ſuos, qui glorioſè pro defenſione ſua occumbentes, vitam nihilominus apud poſteros immortalem conſecuti ſunt.

Hoc ipſum cor, quod ſupra carbones tacito murmure ſuſurrando torretur, & coquitur, memoriæ exactiſſimi obſervatoris Pierii ſuggeſſit, ut ebullientis, & ſtridentis *clibani* meminiſſet, aut *Præfurnii* dicti; cogitans enim qua ratione vas illud tacite murmurando, & bulliendo digerere & concoquere cibos ſoleat: hæc attributa metaphoricè cordi aſſignat: & huic *mixto* univerſo hanc Epigraphen imponit: *Conſcientia igne examinata:* ad hujus rei teſtimonium ſcripturas ſacras adducit ubi nomen hoc clibani pro vaſe ſacro ſumitur. Et ſicut vas illud actione ordinata, & foco conveniente concoquit edulia, & digerit: ſic mens, & cor incaleſcens divino igne, eodemque totum, prout oportet examinatur, mundatur, & purificatur. Non videor Lectori ſatisfeciſſe, niſi verba ipſa Authoris adjunxero: *Nam quædam DEUS apud majores noſtros, veteres inquam Prophetas, apponi ſibi vult clibano cocta, hoc eſt tacita mentis agitatione examinata, cum ſcilicet nos erroris pœnitet, & conſcientia noſtra ardore quodam occulto intra ſuccenditur vitiumque ipſa ſuum urere contendit.*

Conſcientia quæ ſe ritè purificat.

Quandoquidem etiam murmur vaſis illius (non ſecus ac maris dum medium inter placatum, & procelloſum eſt) placidum & tranquillum auditur: cumque fundum alioquin non raro ſat concavum habeat, & profundum, Adamantius piè ſimul & aſtute meminit, figurari hoc ipſo eum poſſe, (idque per Hieroglyphicum proprium) qui ſacrorum arcanorum notitiam adipiſci deſiderat, quæ arcana usque adeo in ſignificationibus, & expreſſionibus profunda ſunt, ut altiſſima ſacramenta & myſteria contineant. Hæc ſacrarum Sphyngum dici poſſunt dictamina, niſi Oedipus adſit, qui ea diſſolvat, & revelet: hi nodi ſunt Gordio difficiliores: Labyrinthi ſunt Cretenſi illo magis intricati, & confuſi: Meandri qui millenis periodis in ſemetipſos recurrunt. Hæc ſive in traditionibus, ſive in dictis, ſive in figuris, aut parabolis, aut ſimilitudinibus, aut metaphoris aut hujuſcemodi aliis conſiſtant, niſi in vaſe accenſo per divinæ cognitionis focum decoquantur, & digerantur, difficulter maſticari poterunt, ut nil de concoctione dixerim. Si enim in ſenſu ſuo naturali & literali permanſerint, inconcocta, & indigeſta erunt. Calor foci divini calor non coactus eſt, nec per violentiam excitatus, ſed digeſtivus, conducens ſanitati, & illuminans: quique ſine mora ad concoctionem nos perfectam ciborum illorum ſpiritualium perducit. Ac ſic non usqueadeo difficilis erit maſticatio, & digeſtio: cum prius cruda viderentur, & intractabilia. Huc reſpiciunt verba Prophetæ Oſeæ: *Corda eorum ſicut clibanus incaluerunt.*

Scrutatores arcanorum divinorum.

Cap. 7.

Heſychius Hieroſolymitanus alteram non minus devotam, acutamque metaphoram de hoc Clibano deducit, docens vivum hic ſignificatum, vel Hieroglyphicum uteri virginalis B. Virginis repræſentari, cum per puriſſimum ſangvinem ſuum, accenſa divino amore, pretioſiſſimum & immortalem cibum verbi incarnati præparavit, & ut ita dicam decoxit. Sic enim ſupra legem Leviticam commentatur: *Cum autem obtuleris ſacrificium coctum in clibano de ſimila: per clibanum inquit, Mariæ Virginis uterus ſignificatur. Clibano enim ignis ſuperimponitur, qui ſupponitur in craticula. Veluti enim clibanus ignem, & panem coquendum deſuper accipit, ita DEI genitrix Spiritum Sanctum, & Dei verbum in utero ſuo conficiendum, maturandumque ſuſcepit.* Cum præterea Cor ſedes ſit & receptaculum omnium affectuum, & paſſionum, Hugo de S. Victore ajebat: *Cor parvum eſt, & magna cupit, vix ad unius milii refectionem ſufficere poteſt, & totus mundus ei non ſufficit.* Hinc eſt quod in figuras formasque varias, ſtabilitum & diſpoſitum eſt.

B. Virgo cum verbũ æternum paritura eſſet.

Lev. c. 2. v. 4.

1. De anima.

Pedem hic aliquantum refero, ut tanto fortior mihi ſaltus ſit: Non ſemper clibanus apud operarios pro caldario, aut vaſe aqua bulliente repleto ſumitur, in quo nimirum carnes coquantur, & digerantur, ſed pro ipſo quandoque fornace, ubi carbones ſuccenſi ſunt. Ut itaque diverſi ab his ſuperioribus indicarentur affectus, antiqui ſupra hunc fornacem ponendo craticulam, illic cor frigebant. S. Cyrillus refert Hebræos in hoc ſignificationem ab Hieroglyphicis Ægyptiacis deducere.

Per hoc cor fumigans, inprimis homo iracundus repræſentatur, qui totus ardens, furibundus, immitis, atrox, & rigidus eſt, qui ab oculis flammas fulgurat, de labiis ſpumas ejicit, terram pedibus percutit: qui arrepto ferro ad vindictam properat, ad ſtrages, ad necem. Accenſa bile ſine auditu eſt, ſine viſu, ſine ſenſu: pejus ſerpente ſe elevat furioſius cane dentibus frendet: non ſecus ac indomitus equus hinnit, & intumeſcit: ſicut leo jubas quatit, & corrugatur: ad aliud non aſpirans, quàm ut quæque diſcerpat & dilaceret: in hoc ſolum quietandus, ſi furoris ſui ſitim reſtinxerit, & ſangvinem inimici deglutierit. O ira! Vera peſtis, & gangræna animarum, quæ præmature corpus exſiccat, & in phtyſin reducit: *Ira eſt triſtitia, & perturbatio quædam cum vehementi appetitu vindictæ:* Stagirita inquit. Ferox tormentum bellicum, quo ædificia & muri civitatum demoliuntur, & humo æquantur: *Ira eſt res impetuoſiſſima ad aggredienda pericula:* ait idem Author. Cæca eſt non diſcernens, non cognoſcens pericula, atque ideo cum majori exterminio in eadem delabitur, & præcipitatur. Bonum à peſſimo non dijudicat, id ſolum eligens, quod deinceps in damnum ejus evaſurum ſit. *Cæca eſt ira, & ſæpe non ſinit cernere, quæ aptiſſima ſunt, & percepta ſæpè obſcurat:* ſic Chryſippus docet. Hæc diſſipatrix, & perturbatrix eſt rerum optime ordinatarum. *Ira perturbatrix omnium* ſcripſit Homerus. Hoc illud cor eſt, quod in craticula ultra debitum, ultra id quod decorum eſt, quod honeſtum, quod decens, torretur, frixatur, ebullit, & concoquitur. Vitium, quod à viro prudente, & ſenſato maximè fugiendum eſt.

Ira & ejusdem paſſiones.

De Poet. 2.

Ethic. 2.

Apud Plutarchum.

Ilyad. l. 7.

Craticula inſtrumentum eſt, in quo piſces frigentur: qui cibus cum jejunio deſtinatus, jejunium autem actus pœnitentiæ ſit, à maximè ſenſatis Theologis, & Iconologicis memoratæ virtuti craticula adſcribitur. Unde etiam per cor, quod leviter ſupra illam torretur, & coquitur, ſapientiores inter antiquos Chriſtianos verum pœnitentiæ ſignum, tacitamque mentis exulcerationem amaritudinemque conſcientiæ, non ſimulatam, nec fictitiam, ſed realem & veram intellexerunt. Torretur illa in planctu, & gemitibus & ſingultibus propter offenſam factam Deo tam benefico, tam amabili: unde etiam flumina lacrymarum ebulliunt: adde ad hæc macerationem corporis, debilitati per jejunia, diminuti, & arefacti per abſtinentiam. Hæc illa pœnitentia eſt, inquit Valerianus, quæ in propatulo cum carne luctatur & dimicat; & in atra vultus nigredine accenſos divini Amoris carbones demonſtrat, uni-

Pœnitentia.

unicuique exemplum præbens, qua ratione semetipsum domare possit. Hinc nonnulli, amore divino compulsi, non solum animo ardent, & evaporant, sed corpus etiam passionibus & tormentis alioquin insuperabilibus subjiciunt. Vera Idea, verumque hujusce Hieroglyphicum est gloriosissimus Martyr Laurentius, qui craticulæ superimpositus, non secus ac piscium aliquis dimidia sui parte assatus, cum intrepiditate admirabili improperavit tyranno: *Assatum est, jam versa & manduca.* Tantopere autem ab intro inflammatus erat amore divino, ut tantum incendium non nisi scintillam æstimaverit, quo tamen totus consumebatur: *segnior enim fuit ignis, qui foris ussit, quàm qui intus accendit:* ait Leo Papa.

Scrinium vel Repertorium.

Scrinium, vel gazophylacium quodvis, ubi nummi, vel margaritæ vel scriptorum monumenta reponebantur, aut quævis alia quæ sumptuosa, aut æstimatione digna erant, ab antiquis sub titulo Cordis nominabantur. Alludendo ad hoc, quod sicut cor nostrum in ultimis, & maximè reconditi pectoris penetralibus concluditur, & celatur, pari modo res pretio magno æstimabiles recondi debere.

Negotia magni ponderis in mente celanda esse silentio.

Sed non cum minori solertia, & prudentia in intimis mentis recessibus illa negotia celanda sunt, quæ si ad notitiam pervenerint ruina & exterminium universæ familiæ, aut Regiæ, aut Provinciarum, aut exercitus esse possunt. *Silentium sapientibus responsi loco est.* Scribebat Euripides: Et Plutarchus pro more suo optime: *Magna est Sapientia tempestivum silentium, & omni certè est sermone præstantius.* Pretiosissima gemma, quam illustres fæminæ portare possint est, nosse in tempore suo taciturnitatem colere. De Peripato suo Aristoteles ait: *Silentium mulieri præstat ornamentum.* Securissimum erit mentis scrinium, si hac clave clausum fuerit.

Apud Stobeum de educandis liberis.

Mors.

Cor item à sacris expositoribus pro sepulchro intelligitur. Id quod de eo deducunt, cum Christus de semetipso ajebat, annuncians mortem suam: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus.* In quo mortalibus nobis documentum salubre datur, ut videlicet regionem pectoris tangendo, meminerimus sepulchri, quod verum frænum & retinaculum est, arcens vitiorum impetum. Id quod S. Augustinus inquit: *Nihil sic hominem à peccato revocat, sicut frequens meditatio mortis.* Et alibi: *Timor de futura morte, mentem necessario concutit, & quasi clavis omnes motus cordis, & superbias ligno crucis affigit.* Ipsi adeo prophani hæc intellexerunt, inter quos Seneca ad Lucillum suum ait: *Libidinis incentivum continebis, si te moriturum cognoveris.* Optimum documentum Ethicum.

lib. 1. cont. Pelag.
lib. 2. de Doctr. Christ.
Ep. ad Lucillum.

Concordia.

Constringo & alligo Capitulum hoc universum duobus nodis, quibus corda bina simul uniuntur, & vincita sunt: per quæ antiqui Hieroglyphicum concordiæ & unionis volebant intelligi. Hæc illa clava Alcidis est, quæ pluribus nodis composita, ad destruendos exercitus potens est, ad demolienda castella munitissima: parum est, quod leonibus dentes excutiat, quod serpentum legiones devastet. *Concordia insuperabilis*, ait magnus ille moralista Alciatus in loco quodam, & alibi: *Firmissima convelli non posse.* Ad persvasionem nostram denique exemplum illud, quamvis tritissimum, plurimum conducet, Patrisfamilias nimirum, qui ad concordiæ virtutem exhortando filios suos, fasciculum virgarum exposuit colligatum, atque ita insuperabilem: facile autem frangibilem, si invicem virgæ separatæ essent. *Nil Civitati perniciosius, quam divisio & nihil melius, quàm unio:* inquit doctissime Plato: Et S. Augustinus in loco quodam: *Concordia Civitates construuntur, & destruuntur discordia.* Et rursum alibi: *Concordia in civitatibus est, quod harmonia in musica.* Plura his de Corde relata sunt alibi, per occasionem pectoris, ad quod Lectorem, qui hisce indiget, & inde fructum suum capere desiderat, remissum volo. Interim hic ab Hieroglyphicis transgredior ad

De Repub. Ep. 3.
De Civ. Dei. c. 2.

MORALIA ET MYSTICA.

AMplissimum, & capacissimum iter ad fabricanda mysteria, & ad sublevandam mentem ad cognitionem Altissimi, S. Gregorius Papa, vir moralitatis eximiæ, nobis aperit, cum ait: Cor in metaphorico sensu quandoque voluntatem, quandoque intellectum significare. Ejusdem sententiæ est S. Clemens Alexandrinus, & Eucherius, qui majus nobis mysterium, magisque Theologicum exponunt, dicendo: *Ipse Christus dicitur cor, & anima DEI, qui vitam suppeditat, cum Pater per filium cognoscitur.* Arnoldus Carnotensis supra Psalmum quadragesimum quartum: *Eructavit cor meum verbum bonum:* Cor illud judicio Altissimi ejusque examini applicandum censet, aut vero arcano divinæ Sapientiæ. S. Hieronymus supra illud, quod de David Liber Regum primus recenset, eum hominem fuisse *secundum cor DEI*, sic illud intelligendum censet, ut cor charitatem proximi habens significetur. Cui adjungit Sanctus Augustinus: *Sic pascunt boni Pastores juxta cor Dei.* Qui sensus fortasse à Jeremia Propheta desumptus est, cum ex ore DEI sic loquitur: *Dabo vobis pastores juxta cor meum & pascent vos scientia, & doctrina.*

1. Reg. 2. c. 23.
5. Stromat.
Fort. Spir.
Ad princi-pium.
Ep. 10. & de essentia divina Ierem. c. 13.
In ps. 7 4.
Cant. 1.
Cap. 16. 4.

S. Basilius, & Gregorius Venetus asserunt, cor Dei Sacram Scripturam esse, in qua Altissimus mentem suam exponit: rursum is, qui omne, quod his sacratissimis & gravissimis paginis concluditur, qui præcepta ejus adimplet, utique secundum cor DEI actiones suas instituit. Qui verò non nisi in superficie commoratur, ea ad solum de lege perficiens, quæ dispensationem habere possunt, operatur & ipse quidem juxta cor Dei, sed non intrinsecus juxta Animam Dei. De his sensus literales copiosi occurrunt in libris Regum, in Psalmis, in Jeremia, & Cantico. Supra id quod Regius Psaltes ait: *Factum est cor meum tanquam cera liquescens:* Rupertus Abbas, & S. Augustinus inquiunt. In hoc Scripturam Sacram intelligi posse, cum in mysteriis suis exposita fuerit, ubi primum obscura erat. S. Item Hieronymus, & Dionysius Carthusianus ajunt Ecclesiam verbis his concipi posse, cujus præcepta ante passionem dura videbantur; sed posthæc tanquam cera liquefieri cœperunt. Præmemoratus Dionysius refert in corde Angelorum divinæ pulchritudinis ideam dari, quæ in his inferioribus locis fortitudinem vitalem summi Boni dissеminet.

1. Reg. 29. 44. 32. 8.
Psal. 21.
In Cant. 7.
Ep. 120.
In ps. 21.
Calest. Hier. 15.
Loc. cit.

Origenes autumat cor in homine typum esse voluntatis, animi, mentis aut vero partis ejus quæ cognoscit, imo vero & ipsarum cogitationum. Copiosi in hac significatione sunt loci in Exodo, Psalmis, & S. Matthæo. Ajunt Sancti Augustinus, & Hieronymus, hoc cor lavandũ esse, hoc est purificandum, ani-

In Matt. hom. 23.
Exod. 4. 20. 31. 35. 3. 1 Reg. 7. 25. 32. 44.
Matt. 22.

August. Ep. 120 animamque à malitia liberandam. Prout in Prophetia Jeremiæ præcipitur: *Lava à malitia cor tuum Jerusalem, ut salva fias.* *Hieron. in Jer. 4. 7.* *Jerem. 4. v. 14.* S. Gregorius Author est, per cor intelligi oportere rationis robur; *In 1. Reg. 9.* prout loci copiosi sunt in Daniele, in Osee, & Canticis. Glossa ordinaria versiculum hunc Psalmistæ: *Cor meum conturbatum est, & dereliquit me virtus mea:* *Psal. 37.* sic exponit: *Cor dicitur Spiritus aut spirituales sensus, & mens ad cælestia elevata: unde carnales dicuntur sine corde, quasi derelicti à corde.* Mysteriosus versiculus ille Cantici est, *Cant. 5.* ubi dicitur: *Ego dormio, & cor meum vigilat.* *In hunc loc.* Quem Isidorus Clarus sic commentatur: *Verba sunt sponsæ, quæ accusat populi sui peccatum:* prosequitur: Dormiebam, renuens operari bonum, sed cor meum, id est sponsus meus vigilabat, intendens saluti meæ. Vox Dilecti pulsabat per ora Prophetarum: *Aperi mihi*, mediante pœnitentia. *In Cant. 5.* His adjungit S. Gregorius intelligendum hoc de hominibus pigris in consequenda utilitate mysteriorum divinorum. De quo Helcana uxorem suam consolatur: *1. Reg. 1.* *Cur fles? Quare affligitur cor tuum?* & longè post hæc: *Loquebatur in corde suo:* Idem Author beatitudinem devotam, & orationem jaculatoriam in Ecclesia, cum eruditione, & praxi rerum sacrarum intelligit. Quod item in corde loquebatur, idem ait libertatem cordis designari, quâ sceleratus Judas destituebatur, de quo dicitur: *Joan. 13. v. 2.* *Cum Diabolus jam misisset in cor ut traderet* Christum, prout in S. Joanne habetur.

De statu interior. hominis. 2. Alludendo ad hoc, quod jam supra in Hieroglyphicis dictum est, Richardus de S. Victore ait: per cor hominis consilium ejus intelligi posse; & sicut cor in animante principalem intimumque locum occupat, sic consilium salutare ab oculis arcetur, sed in penetralibus invenitur. Ad hoc alludendo ait Isaias: *Isai. c. 1.* *Omne caput langvidum, & omne cor mœrens.* Et *Osee. c. 7.* Osee: *Et non clamaverunt ad me in corde suo.* S. *Psal 64.* *Cap. 7. v. 12.* Augustinus supra versum Davidicum: *Accedet homo ad cor altum, id est, Cor secretum* inquit. Id quod Propheta Daniel de prodigiosa illa chimæra inquit, cujus corpus, & cor in focum dejiciuntur, S. Augustinus, *In Ps. 63.* & citatus Richardus commentantur, intelligendum hoc de hominibus sensui deditis, *De vitio mutabilitatis.* & in bestias transformatis, quorum cor inferni flammis, aut vero ignibus libidinis aduritur. De eo quod Ecclesiastes meminit, & Jeremias: *Cor Regis periit:* Richardus item commentatur id fieri cum Doctores, & Prælati à rectitudine, à fide, ab oficio suo, & à justitia declinant.

Cap. 7. 9. 14. Per cor induratum de quo pluribus in locis Scripturæ mentio fit. *1. Reg 6.* In Exodo nimirum, in libris Regum, *Ezech. 11. 36.* & in Ezechiele, Origenes inquit, hominem *3. Periar. 1.* induratum, & obstinatum in malitia, aut peccato intelligendum, qui nullis castigationibus flectatur. Cor incrassatum (inquit idem Author) illud cor *In 1. Reg. 6.* indicat, quod nil nisi mundana meditatur, & ad sæ*& 10 Moral. cap. 6.* cularia sola aspirat. S. Gregorius, & Richardus de S. Victore ajunt, *De secur. conscientiæ.* quod ubi de cavitate cordis fit mentio, de perfidia judaica idipsum accipi, quæ Creatorem suum ab oculis amisit, cum videlicet adventum supremi Messiæ denegavit, nulla habita tot prodigiorum, & miraculorum ratione. Per cor exaltatum, de quo in Psalmis dicitur (juxta Authorem eundem) arrogans intelligitur: Per cor tanquam lac coagulatum, de quo rursum in psalmis: protervia & asperitas arrogantium sumenda est. Quod in Daniele legitur, cor plantarum datum fuisse feris in pastum, supradictus Richardus crudelitatem cordis peccantis, & rebellis intelligit. Prout illud cor Nives civitatis, quod in phtysin degenerat, typum hominis mundani gerit, cui res divinæ fastidio sunt, & fœtere incipiunt.

Non omittendus hic versiculus ille, quem continuo in labiis nostris gerimus: *Psal. 50.* *Cor mundum crea in me DEUS:* *Psal. 118.* de quo idem Propheta alibi: *Beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum:* *Matth. 5.* *In Is. hom. 6.* & in S. Matthæo: *Beati mundo corde, quoniam ipsi DEUM videbunt:* *S. Amb. ser. 10.* quem Origenes & S. Ambrosius sic exponunt: mentionem hic mentis defæcatæ, & à negotiis mundanis liberæ fieri, quæ ad Dei contemplationem, & ad divinissimas perfectiones ejus elevata est. Non minus clare exponunt S. Basilius, & Gregorius: *In ps. 32.* *10. Moral. 15.* *Comparatur cor mundum puro fonti, unde aqua fluit pura, & conspicua.* Limpidissima, & maxime adæquata similitudo pro prædicatoribus verbi: Quibus adjungunt illud: *Cor vero turbatum est, quando vexatur tentationibus.*

Ad alteram illam Scripturæ elegantem sententiam: *Cor contritum & humiliatum DEUS non despicies:* *Ps. 33. & 50.* *10. Moral.* adjungit S. Gregorius, & Eucherius: cor hic intelligi quod se totum Deo dedicet, *Fort. Spir. 11.* & semetipsum vilipendat. Æterna memoria dignissima est expositio, quam præfati Authores adducunt supra versum illum Psalmi 118. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum:* dicendo: Dilatari cor charitate, & sapientia. Hæc item charitas unionem colit inter fideles, prout Jeremias ait: *Ier. cap. 32.* *Dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me universis diebus.* Supra id quod de Rege Saul dicitur: *Cum avertisset humerum suum ut abiret à Samuele, immutavit ei Dominus cor aliud:* S. Gregorius exponit: *In Loc. Cit.* *Cor aliud immutat Deus, cum dat septiformem gratiam Spiritus Sancti.*

Hanc mutationem inter alios Apostoli experti sunt, cum in sacratissima Pentecostes die recepto Spiritu Sancto, ex timidis fortissimi & generosissimi facti sunt. Ad hos textus scripturarum, inprimis Psalmistæ: *Confitebor tibi Domine in toto corde meo:* *Psal. 137.* deinde ex Matthæo: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua,* & reliqua: cum eo *1. Reg. 7.* quod in hunc sensum dicitur in libris Regum, in Je- *Ier. 3. Ioel. 2.* remia, in Joële: *In Matt. hom. 24.* Origines meminit, eum verè toto corde reverti ad Deum, qui omninò se à vitiis retrahat, *Psalm. 45.* & passiones sæculi æternæ oblivioni tradit. De hoc, quod Psalmista inquit: *Transferentur montes in cor maris:* Isidorus Clarus deducit: *Cor maris, pro medio dixit. Non timebimus, inquit, etiamsi tota terra subvertatur, aut montes ipsi in medium maris præcipitentur. Alii intelligunt, si montes qui sunt in medio mari loco cædant; ut montes dicantur siti in medio maris, & quod terra mari ambitur.* Aliter id *Ezech. c. 27. v. 27.* exponunt Arnoldus, Augustinus, & Origenes, illuc unientes dictum Ezechielis: *Viri bellatores tui, qui erant in te, cum universa multitudine tua, quæ est in medio tui: cadent in corde maris in die ruinæ tuæ:* dicendo: per hæc corda gentilium corda intelligi, quæ in medio vitiorum posita erant, ubi intima peccatorum malitia, & par inquietudo est. His omnibus adjungit Richardus de S. Victore, per hunc sinum maris graves pressuras, & tormenta intelligi posse; ita ut Christus tormentosa passione sua dici possit per *De vitio mutabilitatis.* medium Maris plenum voraginibus & crudelitate transisse. De quo videtur nobis evidens voluisse dare documentum in psalmis: *Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam.* *Psalm. 68.* Hinc *corda inimicorum Regis*, de quibus idem coronatus Psaltes ait, *Psalm. 44.* ea sunt, (juxta eundem Authorem) quæ prius infidelia fuerant, & inimica Christo.

Con-

In Psal.44. In Ioan. 2. Confirmant S. Basilius & Hieronymus id quod supra expositum fuit de eo, quod Salvator noster ipse per Evangelistæ os ait: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti, sic erit filius hominis in corde terræ*: Ajunt enim hoc terræ cor sepulchrum Redemptoris esse. Cor item mundani hominis, & ad terrenos affectus proclivis. Supra dictum illud Davidis, nunquam sat citandi, *Loc. cit. Ps. 48.* S. Basilius meditatur, illic nimirum ubi ait: *Et meditatio cordis mei prudentiam*: asserit autem hæc de genuina fide intelligenda, quæ in corde devoto commoretur. *Ezech. c. 13. In Ezech. hom. 2.* Deo eo quod Dominus Ezechieli Prophetæ præcipit: *Fili hominis vaticinare ad prophetas Israël, qui prophetant, & dices prophetantibus de corde suo*: Origenes exponit: *Prophetant de corde qui scripturas perversè interpretantur, & revelationes sibi fingunt.* *In Ps. 61.* Arnoldus item supra dictum Regii Cytharistæ: *Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant*: *hæc ait maledicere est, malis operibus favere, aut malum sub boni specie svadere.*

Hic ego in vastissimo Pelago divinarum expositionum anchoram jacio, ut navim meam aliis mercibus, quamvis prophanis onerem, unde mihi seligo

PROVERBIA.

Observatio cur de corde pauca extent proverbia. Si stupor, indicium ignorantiæ est (prout sapientes ajunt) non diffiteor, benevole Lector qui hæc intueris, me nusquam alibi in decursu studiorum meorum tanta admiratione correptum fuisse, quam quod in materia cordis, tam mysteriosa, tam ampla (cum de hac præcipue compositio hominis derivet) sicut jam supra vidimus, & deinceps videbimus: obstupesco, inquam, quod in tam vasta materie non nisi tria proverbia, in tot voluminibus diversis, quæ mihi videre licuit, invenerim, iis voluminibus quæ ad alias item materias spectant. Id quod contigisse reor, cum Authores noverint, aut hoc intelligi velint, universa quæ dicuntur de corde intelligi: ab hoc enim omnis virtus, & potentia, & affectus originem suam trahunt. Nisi forte religioni sibi duxerunt partem hominis tam nobilem, tamque elevatam in os hominis immittere. Qualitercunque id demum sit: legem Pythagoricam solam huc refero, *Mordacitas curarum quantum noceat.* qui ait: *Cor ne edito*: quod tantundem est, ac dicere: non oportere afflictionibus & curi immodicis angi, quæ videlicet vires nostras, & propriam activitatem excedant. Admonet nos Demetrius Bizantinus ab his, tanquam à toxico præcavendum esse. Sic Athenæus ait: *Ne sollicitudinibus vitam reddas breviorem.* Confirmat hoc ipsum Aristophanes: qui ait: *animum mordens meum*: Hinc Theognides: *Et rodor mente, sumque animi ambiguus.* Quod ab Homero desumptum videtur, qui ait:

Solus at ille quidem vacuis errabat in agris,
Cor adimens curis, hominum vestigia vitans.

Sic in Illyade. Et in Odyssea:

Hic soles noctesque duas consedimus usque
Rodentes animum curis simul, atque labore.

Sic rursum in Illyade:

- - - *tu intus præcordia rodes.*

Hunc sensum Ovidius nervosissime expressit, dicendo:

Attenuant vigiles corpus miserabile curæ.

In Matt. hom. 6. 5. Moral. Et S. Joannes Chrysostomus: *Sollicitudo*, inquit, *desperationis est filia.* S. Gregorius: *Mens curis occupata ad superna non tollitur*: Memini me quoque in materia consimili exercuisse calamum meum in poëtico metro supra Lyrica Horatii, per Oden Stropharum complurium, & inter alias, supra hanc Horatii:

Desiderantem quod satis est, *Carm. 30. Ode. 1.*
Neque tumultuosum sollicitat mare,
Nec sævus Arcturi cadentis impetus:

Hæc ego:

Ite cure mordaci à Lete in seno,
E naufraghi Saturno in tale Egeo:
Cor tranquillo poteo
Su torbido pensier correr sereno:
E per chi vive pago in grembo a sorte,
Scocca strali vical l' Arco di morte.

Sic etiam Amator Lauræ scriptum reliquit: *pauca, & modica, & ad victum necessaria: quidquid accesserit, illud grave est: nec jam divitiæ, sed & compedes, sed & vincula, nec jam corporis ornamenta, sed impedimenta animi.* *De Remediis.* Et nihilominus orbis dixerim universus papilioni non absimilis est, hoc falso lumini se immittens. *Cor calidum in re frigida.* Facile proverbium hoc patet: hominem enim exponit, in re vel valoris nullius, vel expeditu difficilis multum desudantem: ab utroque vir sensatus & prudens abstinebit. *Negocia nullius pretii, aut difficilis exitus relinquenda.* Proverbium hoc à quodam dicto Ismenia, allatum est, qui exhortando Antigonum ad facinus quoddam audax, quod ei nocumentum singulare intulisset, ajebat: *Profecto tu cor calidum habes in frigidis.* Subjungit Manutius: *Alibi diximus calidum facinus audax, & præceps appellari: frigida hic appellat, quorum feliciter perficiendorum exigua spes erat.* Et tamen verum est quod Sulmonensis Poëta inquit:

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata.

Sed quid deinceps? si desiderata obtinuimus, hæc eadem fastidimus, in iis videlicet, quæ mundana sunt. Longe ab his diversum sortiuntur effectum deliciæ spirituales, quæ ex sui possessione desiderium adaugent. Hæc amborum differentia est: De qua *Hom. 36. in Evang.* S. Gregorius prolixe disserit, cujus ultima verba hic adjungo: *Augent spirituales delitiæ desiderium in mente, dum satiant; quia quanto magis eorum sapor percipitur, eo amplius cognoscitur, quod amplius ametur: idcirco non habitæ amari non possunt, quia earum sapor ignoratur.* Hinc ego Antistrophem huic Strophæ formabo: *Cor calidum in re calida*, non *in frigida*: hoc est desiderium in rebus spiritualibus, quæ accendunt, sed non in rebus sæcularibus, quæ potius spiritum refrigerant.

Gaudere de semetipso. Cum quis improviso quodam rerum suarum successu, sibique exoptato, in actum Jubili, & hilaritatis proruperit, his verbis declaratur: *Cor facit histrioniam.* Cum enim histrionum, Comicorum, & Mimorum ars præcipua in hoc versetur, ut jucunde desideratis jocis, & ludu auditoribus tempus fallant: sic non minus, qui præfato affectu tangitur, dicitur cor comicum gerere: unde de semetipso comœdiam ludit, per quam in gaudium & jubilum effunditur. Hoc dictum è Plauti scenis originem ducit, & ab Æschylo confirmatur.

Tom. 2. lib. 9. cap. 22. Qui his ampliora desiderat, eruditum virum Turnebum Annionem evolvat: Nescio autem si in his laude, vel vituperio digna sint: prudentia enim svadet affectus celare; improbandus enim, & incautus est, qui suppellectilem suam in publico exponit. Unde S. Gregorius ait: *Deprædari desiderat, qui thesaurum publice portat in via.* Ipsa adeo natura Magistra universalis, genitrixque mundi, in visceribus montium, & in profundis oceani abyssis, aurum, & gemmas abstrusit: sic nec animus disciplinatus, & bene morigeratus in risum inopinatum, nec nisi gravi occasione, dissolvitur: Quintilianus ait: *Risus non procul abest à derisu.* *Lib. 6.* Siquidem id nihilominus contigerit S. Augustinus inquit: *Risus gravitate sit mixtus.* *De spir. & an.* Hic ego quoque à risu ad seria convertor.

HISTORIÆ, RITUS, ET OBSERVATIONES.

Corda ultra debitum grandia in animalibus ejusdem ſpeciei.

COmmunis omnium Obſervatorum, quicunque doctrina polluerunt, ſententia eſt, inventa eſſe animalium corda plus debito grandia, in eadem ſpecie, obſervata tamen corporis proportione: idque in animalibus potiſſimum timidis, ut leporibus, damulis, talpis, & ſimilibus. Mauri, quippe qui plus cæteris nationibus Elephantos nutriunt, eos binis cordibus dotatos aſſerunt, quorum uno ad iram, & ad belligerandum utantur: altero ad quietem, & pacem. Animal enim pacificum ſimul, & bellicoſum eſt. Referunt Phyſici, cor hirſutum, & piloſum ſignum eximiæ audaciæ, iræ, & furoris eſſe, quippe quod maximo calore ardeat, unde etiam ab intro, hos villos producat: quid non foris eveniet? Abundat cor tale copioſiſſimo ſangvine. Hujuſcemodi corde dotatum fuiſſe legimus Ariſtomenem Meſſenium, virum bello, & virtute militari inclytum non ſolum inter Græcos, ſed in orbe propemodum univerſo: tot enim hoſtium exercitus fregit, & rebellium provinciarum inſultus domavit. Supra cujus ſepulchrale monumentum ingenioſiſſimus Alciatus aquilam collocat, diſtentis alis, adjuncto lemmate: *Signa fortium.* Unde ut tanti Herois fama tanto magis increſcat, quamvis videar à propoſito meo aliquantum diſcedere, operæ pretium nihilominus æſtimo in has paginas, quamvis viles, ſequentes verſus conferre, ut tanto magis tam valoroſi cordis virtus innoteſcat:

Elephanti binum Cor habent.

Ex Alc. Emb. 127.

Dialogiſmus.

Quæ te cauſa movet volucris Saturnia, magni
Ut tumulo inſideas ardua Ariſtomenis?
Hoc moneo: quantum inter aves ego robore præſto,
Tantum ſemideos inter Ariſtomenes.
Inſideant timidæ timidorum buſta columbæ:
Nos aquilæ intrepidis ſigna benigna damus.

Pretia valoris hæc ſunt, ut ipſas adeo Regalium volucrium pennas incurvent, & earum roſtra eloquentiora reddant, quàm non eſt in Roſtris ſuis Cicero, aut Demoſthenes.

Ejuſdem conditionis fuiſſe ajunt Cor Lyſandri, & Canis cujuſdam qui Alexandri erat. De hoc nihilominus ſententia nata eſt, exiens de ore Platonis, in eos per improperium dicta, qui animum ſtultum & ſervile ingenium habent: *Es anima habens ſerviles pilos:* alludendo ad mancipiorum vilitatem, quibus pili radebantur. Valerius Maximus item refert, atteſtante Suida & Phyloſtrato, Hermogenem Tarſenlem, grandem Oratorem (prout libri ejus declarant, quos in lucem edidit plenos acumine, & ingenio elevatiſſimo) cor hirſutum, & portentoſæ magnitudinis, quantum unquam inter homines viſum ſit, habuiſſe. Sic Marcus Antonius Morettus refert, in pectore famoſi cujuſdam Latronis inventum fuiſſe Venetiis cor totum hiſpidum, hirſutum, & piloſum. Volunt id indicium eſſe exceſſivi, & ſuperabundantis caloris, nec minus etiam vafritiei, & duplicitatis. *In Lib. Var. Lect.*

Quidum Phyſicorum, inter quos eſt Pater Franciſcus Mendoza in amœniſſimo *viridario* ſuo, nos inſtruunt, cur ſit in medio pectoris cor ſituatum, & aliquantum tamen inclinet: idque verſus regionem ſiniſtram potius, quam dextram: Item ſi in eodem meditullio ſemper perſeveret. Diſtingvunt ergò ſedes facultatum, dicendo: *Supremam ſedem animalis facultas obtinuit, mediam vitalis, infimam naturalis.* Hac ratione neceſſe erat, ut virtus cognitiva, vel intellectiva, ab officinis alimentorum & nutritionis craſſioribus ſepararetur, ne inde halitus cerebri pertur- *De florib. Philo. Problem. 18. pag. 96.*

perturbaretur, de quo nihilominus intelligentia nascitur: cum de hoc proverbium illud tritum enatum sit: *Crassus venter non gignit tenuem mentem.* Cum nihilominus calor spirituum vitalium ad opera animalia & facultates naturales necessarius sit, oportuit in medio unius & alterius stabiliri cor, tanquam officinam caloris vivifici, ut tanto commodius communicari, & inter utraque se participare possit. Ad rationes has necessarias aliæ rursum plausibiles accedunt, dignitatem videlicet membri tam nobilis sic requisisse, ut in medio humanæ facturæ collocaretur, cum Dux & Princeps reliquarum corporis partium sit; optime enim convenit, ut medium occupet, prout sapienter Peripateticus censet: quod nihilominus etiam ad majorem cujusque individui commoditatem servit: totum enim ejus temperamentum à calore cordis dependet. Decuit igitur, ut Natura ad tutelam vitæ nostræ curam & sollicitudinem pro membro principali præcipuam gereret: cujus minima læsio grave detrimentum infert: Idcirco etiam natura jam memorata sufficere sibi noluit, ut in medio pectoris hoc membrum locaret, quin etiam illud ossibus fortissimis & durissimis munivit, & circumdedit, prout Plinius notat. *Lib. 11. c. 37.* Hinc à peritioribus Anatomistis observatum fuit, ossa quibus ambitur, figuram gladii, aut cultelli exhibere: quasi armata manu defendere, & custodire natura partem, tam nobilem, tamque considerabilem sategerit.

Habet, præter rationes jam adductas, operationem duplicatam cor nostrum, pulsationem nimirum, & respirationem, quæ in medio nostri principium habet multo aptius, quam in ultima corporis parte. Sicut item cum majori utique difficultate perennis ejus agitatio nosci, organicus vero pulsus indicari non tam dilucide, mediantibus arteriis, nec hominis dispositio, aut temperatura discerni posset, sicut nunc discernitur.

Lib. 3. fin. 10. Tract. 1. c. 1. & fin. 11. c. 1. De Anatom. Cordis. Considerato cordis situ, reliquum est, ut in quam potissimum partem inclinet, consideremus: Avicenna opinatur, quod sinistram versus propendeat potius, quàm versus dextram: ejusdem sententiæ sequaces ejus sunt, fundati in assertione Aristotelica, & hoc modo rationes suas stabiliunt. Pars sinistra inquiunt, humani corporis frigidior est, idque ex consensu universali scholæ medicæ. Itaque necesse fuit damnum hoc cum calore accomodo, digerente, & vicino reparari. Id quod contingit, dum inclinatione sua cor tale temperamentum adfert: sic una, alteraque qualitas elementaris permixta temperiem salutarem, & idoneam efformat. Dicunt præterea, si ad dextram magis flecteret, quàm ad lævam, partem hanc calidissimam junctam hepati quod fons sangvificationis est, & origo venarum omnium, calorem calori adjungendo, nimium in composito inflammationis æstum excitaturum fuisse. Experientia etiam rationi additur, dum latus dextrum pectoris calidius, atque ideo promptioris actionis, quàm sinistrum esse liquet. Provenit id à corde, quod versus sinistram pendendo, motu suo sufflat, & propellit calorem in memoratam partem: hinc provenit, ut in sinistro latere acrior pulsus, quàm in dextro sentiatur.

Lib. 6. de usu partium. Lib. 2. de Arte Medica cap. 28. Diversa ab his, longeque aliter deducta est opinio, & sententia Galeni, quem præcipue Thomas Vega sequitur. Arbitrantur enim cor tam exacte situatum esse in pectore, ut nec ad dextram, nec ad sinistram moveatur, sicut nec sursum, nec deorsum flectatur, aut inclinet. Pro fundamento hujus opinionis utuntur, quod cor in loco suo firmissime, & illic ubi opportunum ei receptaculum est, stabilitum sit. Nec vero illi commoditatem esse, unde in unam magis, quàm in alteram moveri partem possit. Ad id quod Aristoteles sinistram frigidorem asserit, respondent dicendo: hanc frigiditatem idcirco necessariam, ut à parte dextra, refrigerari, & recreari cor possit: ac sic constitutam esse corpoream compositionem oportet; ut in sinistra detur quies motus, in altera impulsus, agilitas, & velocitas. Pars ergo frigida apta est uni, pars calida alteri effectui; & sic utrimque partium diversitas ex usu vitæ est. Hæ rationes in omni adeo animali locum habent, in homine potissimum præcipuum sibi locum vendicant, qui cum artium vices plures obeat, latus ei dextrum in motu esse oportuit, latus sinistrum in quiete. Corroborat opinionem hanc experientia Anatomica, quæ cor in medio pectoris situatum oculis subjicit. Cum itaque ambæ opiniones argumentis suis nitantur, & authoritate utrimque sat forti, cujus merita, & virtus utrimque conspicua sunt, judicio & selectioni Lectoris mei relinquo, quam potissimum præferendam judicet.

PRODIGIA, ET MIRACULA.

AD tale meritum, & gratiarum impetrationem passiones rectæque operationes animarum pertingunt, quæ videlicet pro Dei gloria, & pro salute sua se impendunt, ut nostro intelligendi modo videatur in hac quoque vita nos Redemptor noster cogere voluisse, ut cum iis degamus, & habitemus, qui toto corde suo ad imitationem, & sequelam ejus se devoverunt. De horum hominum corde, quasi magnetica quadam energia omnipotentia illa cælestis attrahitur: ita quidem ut imaginem suam in eodem, sicut & sacratissimorum vulnerum suorum impressam relinquere voluerit, ad demonstrandum, se deinceps ab hujuscemodi corde separari non velle. *Imago Christi in corde S. Claræ de Montefalco.* Clarum, & manifestum est portentum illud, quod innocentissimæ Claræ de Montefalco, Ordinis Eremitarum, evenit: in cujus corde, cum stupore figurata cernebatur imago Christi crucifixi. Sicut item in eodem petræ tres, aut globuli æqualis ponderis animadversi sunt. De S. Ignatio Martyre refert *Lib. 8.* Cranzius, de eo nimirum qui semper dulcissimum nomen Jesu portabat in ore, hoc idem nomen post morrem ejus inscriptum literis aureis in corde ejus repertum fuisse. *Nomen Jesu notatum literis aureis in corde S. Ignatii Martyris.* Hoc corde se leonum dentibus devorandum objecit, optime noscens nec leones sylvestres, nec infernales, superare fortitudinem posse *Leonis de tribu Juda*, qui unico oculi nutu potentiam infernorum, & hostium suorum novit prosternere. *Lib. 1. Apum cap. 25. p. 8.* Portentosum omninò est, quod Thomas Brabantius de Martyre quodam, non procul à temporibus nostris commemorat. Hic enimvero comprehensus, & in servitutem tyranno cuidam inter gentiles, homini barbaro, & inhumano datus, dum ad martyrium duceretur, illuc gemebundus, & cum mœstitia incedebat, cum tamen reliqui vultu hilari, & ridente properarent. *Stigmata Christi impressa in corde Martyris.* Interrogatus à tyranno unde ei mœstitia tanta? qui responsum omninò inexpectatum reddidit: dolere se, quod è corde suo imago vulnerum, & stigmatum Redemptoris sui, quæ corde infixa habeat, per martyrium amissurus sit. Quin ergo, inquit Tyrannus, experimentum sumam, an ea, quæ loqueris, fidem habeant: ac sic vivo ut erat, secari pectus, & cor evelli jussit, atque illic cum stupore imaginem crucifixi impressam vidit. *Tyrannus ad fidem conversus, eo quod Imaginem Crucifixi in corde Martyris cujusdam vidit.* Ad hoc spectaculum continuo quidem stetit homo sine motu ut glacies; sed sine mora totus incaluit, & amoris

divini

divini ignibus feliciter ardens, ex Judice iniquo, & Tyranno, ad fidem conversus est, & sangvinem tam innocentem, tam copiose effusum lustrali aqua baptismatis eluit.

Lib 6. c. 5. De Repub.

Crux incisa in os cordi vicinum.

Nec silentio prætereundum quod Gregorius Tolosanus de Priore quodam Ordinis Prædicatorum in Civitate Argentinensi recenset: hic ubicunque vel ingrederetur, vel scriptioni se daret, aut quidvis aliud operaretur, aut sederet, omni pene momento signum crucis formabat in pectore. Inventus fuit post mortem in osse pectoris, quod cordi vicinius erat, tam dilucide, tam evidenter habuisse signum crucis notatum, ut videri potuerit scalpello incisum esse. Ejusdem formæ fuisse cor S. Francisci Seraphici, & Augustini credendum est: quorum primus Salvatoris plagas in locis portabat externis: alter ita amore divino succensus erat, ut nec momento quiesceret, quin illud identidem replicaret: *Amor meus; pondus meum: illo feror, quocunque feror.* Hoc in figura & imagine ejus exprimitur, ubi cor plagatum apparet: Rursum primus gerendo hæc signa forinsecus qualiter intus vulneratum cor esset, sat demonstrabat; unde etiam cum S. Paulo sæpius illud repetebat: *Mihi Mundus crucifixus est, & ego Mundo.* Consideremus igitur quanta illic fuerit ignium officina, quanta amorum, ubi æternus Faber, non tam radios suos, sed ipsam adeo sui imaginem impressam reliquit. O quanta materies hæc, ut persvadeamur ad operandum pro gloria Dei, siquidem etiam in præsenti vita, tam clara est, tamque evidens retributio! Quod argumentum uberrimum pro pulpito sacro est: de quo nihilominus ego hic loci, me alio converto, cum hic scopus meus præcipuus non sit; itaque de his transferor ad

FACINORA.

INter omnes, quotquot de factis illustribus extant tractatus ille compendiosus quidem, sed succosissimus concivis mei, qui *sonorus* inter Dominos Academicos, dictos *de Nocte*, appellatur æterna memoria & consideratione mihi dignus videtur. Id solum huc collocabo, quod de magno hoc nomine *facti illustris* refert. Jam alibi diximus hoc nomen (*Impresa*, vel facinus) iis actionibus belli impositum fuisse, quæ famam inclytam haberent, quæ item proprio nomine *facinora* nominabantur. Fortasse Itali hoc nomine, *Impresa*, hujuscemodi facta nominantes indicare voluerunt, talia esse, quorum executio generosis Animis cordi esse debeat: *fatti impresi*, quasi *intrapresi* Italice dici poterunt. Nomen hoc deinceps de castris militaribus, ad vitam civilem transiit: ac sic hæc planta, feliciter de solo suo transportata increvit. Denique ut paucis complectar, siquidem harum actionum, vel illustrium factorum significatio, vel per corpora naturalia, vel per verba, & voces: si eadem in telis per colores & penicillos, si in chartis per atramentum & calamos, sub figuris diversis exprimantur, eæ solæ actiones illuc spectant, quæ magnanimitate plenæ sunt, quæ heroicæ, quæ monumentis dignæ sunt. Ego, ut ab universalitate hac ad particularia descendam, in proposita materia, sequendo vestigia Con-Canonici mei, & magni Præceptoris mei, Patris & Abbatis D. Philippi Picinelli in Mundo suo symbolico, volumine quod tantæ utilitatis, Mundo attulit (prout literatis viris non ignotum est) primum tria hæc facta collocabo, quæ ex memorato libro desumpta sunt: Cor videlicet circumdatum serpente, quod in medio ignis collocatum non comburatur, adjuncta Epigraphe: *Non comburetur.* Alludit hoc ad Cor Germanici Herois, quod in medio Rogi funeralis voracitati ignis subjectum non fuit: flammam enim cohibuit vis veneni, quo infectum fuerat: sicut Svetonius Caligula memorat. Pari modo cor nostrum siquidem veneno peccati contaminatum & imbutum fuerit, ardores Spiritus Sancti recipere in se nullo pacto idoneum est. *Non enim potest Spiritus Sanctus consortium pati peccati, & societatem Spiritus Sancti*, inquit Origenes. Quod in Rubo illo apparuit, juxta Augustinum: *Ideo rubus non cremabatur, quia flammæ Spiritus Sancti à spinis peccatorum resistebatur.*

Cor incombustum.

Hom. 6. in Num. Aug. Tom. 6. Tract. super illud: Ego sum qui sum.

Dux Cliviensis Carolus Fridericus, ut quantum concordia & affectus populi valeant, demonstraret, plura corda in scuto pingi fecit, adjungendo lemmatis Emblematici loco, verba Poëtæ: *Hic murus aheneus esto.* Rupertus Abbas ait: *Nos cum contra malignos spiritus spiritualis certaminis aciem ponimus, summopere necesse est, ut per charitatem semper uniti, atque constricti, nunquam interrupti per discordiam inveniamur: quia quamvis qualibet bona in nobis fuerint, si charitas desit, per malum discordiæ locus aperitur in acie, unde ad feriendum nos valet hostis intrare.*

In Cant. 61. cap. 9.

Huic ipsi emblemati præfatus Dux titulum adjunxit memoria dignum: *Benevolentia optima custodia.* Princeps enim qui subditorum sibi corda charitate devinxit, in quovis casu securissimam habet in eorum defensione tutelam. Hinc Claudianus:

Benevolentia.

Non sic excubiæ, non circumstantia pila,
Ut tutatur Amor.

Hinc Salonius Valerianus Imperator in symbolum suum his verbis utebatur: *Magnum satellitium amor.*

Ad demonstrandam militarem generositatem non incongruum esse crediderim, gladium figurare adjuncto brachio, quem in actu duellandi teneat, his verbis superadditis: *Noli fidere, si cor defuerit:* quod quamvis admodum vulgare sit, proposito meo nihilominus, ut reor, plurimum convenit. Sic nimirum gladius, & aliud quodvis instrumentum bellicum, quod per se inanimatum est, ad nihil utile, obtusum, & enerve est, nisi gubernatum fuerit, à magnanimo corde. Ajebat Victorinus Hugo: *Plura machinatur cor meum uno momento, quam omnes homines perficere poterunt uno anno.* Recenset Stobeus qualiter Diogenes dicere solitus sit: *Nullus bonus est labor, cujus finis non sit magnanimitas, & firmitas cordis, non corporis.* Heros magnanimus, etiam absque ense, Leonum dentes conteret, sicut Lysimachus: ursorum fauces franget ut David: columnas diruet, ut Samson: serpentes strangulabit in cunis, ut Hercules: exercitum universum solus fundet, ut Epaminondas, ut Pelops, ut Eumenes, & horum similes: E contrario metus, galeam non habet, qua defendatur, umbonem quo tegatur, quamvis sub incude Vulcani elaboratus fuerit: nec ei securitas esset, etiam Ægide Jovis protectæ. Unde non immerito: *Ne mihi fidas, si corde deficis:* præmemoratus ensis introducitur hæc verba proferens.

De anima. De fortitudine.

Considerando præterea, juxta Philosophorum omnium sententiam, quod Anima præcipuam in corde sedem habeat, quippe quod fons & origo est, unde sangvis progignitur, de quo sangvine deinceps animarum nostrarum potentiæ enascuntur: quod item anima à Deo creata, non secus ac purissima flamma de cælo derivet, & quod inde in tempore, per divinam providentiam præstituto, & præfixo ad habitandum in carne mortali profecta sit, quo denique rursum reversura sit: non abs re judicari, ad hanc

Anima ignis de cælo proveniens, & rursum eò revertens.

hanc meditationem exponendam cor figurare, de cujus medio flamæ exurgant, apposita hac sententia: *Mundi melioris origo*: quibus verbis nobilitas animæ patescat. Epigraphe hæc ab Ovidio mutuata est:

Natus homo est: sive hunc divino semine fecit Metamor. 1.
Ille opifex rerum: & mundi melioris origo.

Hanc mentem meam authoritas Fabii confirmat, & secundum omnem dimensionem suam adæquat, ait Decla. 10. enim: *Anima flammei vigoris impetum, & perennitatem, non ex nostro igne sumentem, sed quo sydera volant, & quo sacri torquentur axes indè venire, unde rerum omnium Authorem, parentemque spiritum ducimus, nec interire, nec ullo mortalitatis affici fato: sed quoties humani corporis carcerem effregerit, & exonerata membris mortalibus levi se igne lustraverit,* Cap. 9. *petere sedes in astra.* Martianus Capella inquit, septem planetas omnes calores suos derivare in animam, tanquam in filiam suam. Sic inter antiquos senserunt Horus Apollo, & Aristophanes. Adhoc Prudentius intendit, dum ait: *Oris opus, vigor igneolus.* Legatur in his prolixè admodum Tertullianus *de Anima.* Et Cæsareus Junior inquit: Animam non secus ac vas sphæricum esse, clarissima luce circumdatum, & compositum. Prudentius de hoc Ex Causin. symb. ad Hieroglyph. 2. l. 1. loquitur Philo, dum in scriptis ejus legimus: *Anima expressum est beatæ naturæ simulacrum: decerpta à Deo particula: divinitatis radiatio.* Hæc vivacissima flamma per universam corporis machinam serpit, illamque informat: hæc corpori nostro activitatem impertit, in operationibus suis illuminat, atque idcirco non malè mihi videor superiora illa proposuisse. Hinc Apostolus Paulus inquit: *Ipsius & genus sumus.* Huic sententiæ suffragatur Empedocles & ipse Philosophus quamvis paganus, qui etsi immensum illum Altissimi spiritum non cognosceret, sensit nihilominus universa in mundo naturæ igneæ esse: nec id sine ratione credere videbatur, intuens in activitatem, motumque proprium ignis. Sed de his flammis sat ratiocinatum sit.

DEDICATIONES.

INgeniosa inventio est, quam Petrus Crinitus de antiquis sapientibus refert: qui, ut septem Planetarum Dominium in corpus nostrum exprimerent: formando circulum sphæricum illuc hominem nudum collocabant, de cujus membris lineas quasdam ducendo, ad planetam illum derivabant, qui ei corporis parti prædominari credebatur. De corde Cor dedicatangebatur simulacrum, vel effigies Martis: vole- tum Marti, bant enim hanc corporis partem Marti sacram: & Soli. quamvis plures inter Astronomos sint, qui cor à capite Draconis, tanquam signo præcipuo solis, observari velint. Utcunque sit, hi ambo Planetæ calidi sunt, fervidique progenitores sangvinis, ac idcirco non improprie cordi assignantur, tanquam scaturigini sangvinis. Sed ut verum fateamur, in sensu Cor dedicaquantumvis mystico, dogmatico nihilominus, si tum valori, Mars idea valoris est, si per solem divina virtus in- & virtuti telligenda est, utrique cor dedicari oportet, non divinæ. Mercurio furtorum, & mendaciorum Deo: nec Lunari inconstantiæ: nec Veneri dissolutionum: & sic de cæteris Deitatibus malignitatis discurrendum. Totum hoc Musicus meus Armatus insinuabat: *In toto corde meo exquisivi eloquia tua, ne repellas me à mandatis tuis.* Et in eodem Psalmo: *Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar.* In hoc copiosissimi sunt Patres, Evangelia, & Prophetæ.

SIGNATURÆ CORDIS IN PLANTIS.

Plantæ libri sunt, qui operationem divinæ beneficentiæ exponunt.

IN vastissimo libro plantarum, & arborum, ubi quot sunt folia, tot paginæ dici poterunt, quæ ex uno latere nobis omnipotentiam divinam, ex altero affluentiam divinæ bonitatis explanant: Excors omnino, & infirmi sensus dicendus est, qui in his divinam gratiam, & divinos favores non advertit. Osvvaldus Crollius vir doctissimus super hæc talem doctrinam adfert quæ cum exactitudine tam eximia in lucem hanc veritatem collocat, & mentem persvadet, ut tanto Authori injuriam fecisse videar, si de pluribus, quæ refert, medullam ego & succum non excerpsero: habet autem ita: *Necesse igitur Macrocosmi, tanquam parentis dispositionem, Microcosmo, filio scilicet accommodare, & mundanam anatomiam, cum microcosmi anatomia debite conferre. Exterior mundus est Theorica anatomia: speculum in quo minor mundus, id est homo, videtur: siquidem ex ipso homine mirabilis & præcellentis suæ structuræ, & creationis, quantum medico necessaria est, comprehendi ratio potest.* Multum hic memoratus Author diffunditur, demonstrando, qualiter Archæum superius, huic inferiori uniatur; descendendo de sphæris ad qualitates elementares: & qualiter hæ diversimode & in plantis, & in herbis, componantur, & copulentur, ratione videlicet sympathica: sicque disponente Dei bonitate (quæ nostris indigentiis semper assistit) ut male corrigantur, quæ naturæ nostræ inimica, infestare eam non desinunt.

Ut verò hic ab illa universalitate, ad particularitatem materiæ præfatæ cordis descendamus, inprimis illud dicendum: fructus Anacardi, qui figuram cordis præseferunt, eidemque colore omnino correspondent, virtutem magnam in singultibus, & oppressionibus cordis habere. Anacardi, juxta Matthiolum gravem Authorem (referente item Serapione) fructus arboris sunt, non absimiles cordi, quale in Avicula quadam colore rubea invenitur: tum videlicet cum hi fructus recentes sunt, tunc enim colore cor adæquant, in quibus liquor est, per modum mellis crassus, sangvini quam simillimus. In medio quasi anima candida est, similis amygdalæ exiguæ. Nascuntur in Sicilia & in montibus, qui continuis ignibus succensi sunt. Calidi & sicci in tertio gradu sunt: quodque medicinæ in iis servit, prædictus liquor est. Valet autem pro sensibus corruptis, confert memoriæ, frigidisque infirmitatibus sensuum, & nervis, & cerebro medentur. Hæc, insuperque alia citatus author commemorat, quæ annotatione, & lectu digna sunt iis, qui *conservis*, & *compositis* perficiendis se applicant.

Antoræ & Nardi montanæ radices bina corda, exigua repræsentant, hinc ejusdem quoque affectibus succurrunt. Nascitur antora, juxta mentem Theophrasti, aliorumque simplicistarum omnium, in eodem loco, ubi Napellus: non multum ab eodem remota, corrigens, & emendans mala, quæ venenata, & lethifera Napelli natura infert & imprimit. Hinc facile apparet quantum natura allaboret, ut hominem à tinea mortis præservet, cujus venenatis radiis antidota opportuna suggerit. Nascitur montana nardus, quæ ab aliquibus Tilacites, & Niris appellatur, in Cilicia, & Syria, ramulos & folia habens similia Iringo. Radices habet binas: quandoque nigriores, & odoriferas, similes amphodylo, sed subtiliores, & minores: Nec culmum producit, nec florem, nec semen. Hæc odore, & calore suo, omnibus affectibus supra memoratis medetur. Parem virtutem habet cortex Cedri: nec sine mysterio hic fructus fabricatus est, qui ab intro radios stellares jacere videtur, foris autem in cortice colore auri indutus est: vim enim habet, & vitalitatem præcipuam, ut imperfectionibus ventriculi & cordis succurrat. Idem nihilominus operatur, & sal, & succus, & composita melissæ, & trifolii, quæ inter herbas acetosas, vulgares, & nostrates censentur, & hinc ulteriori expositione non indigent. Adjungit his doctissimus Crollius, apices quosdam in summitate cardui sylvestris collocatos, quos Alleluja nominare consveverunt, qui potentes sint ad refocillandos spiritus cordis, siquidem defecerint, aut forte oppressi fuerint. Denique natura communis omnium parens, in plantis, & gemmis, præcipue in Sapphiris, Smaragdis, Hyacinthis, unionibus, corallis, & similibus virtutem collocavit ad corrigenda, tam nobilis membri symptomata: ita ut catervis supervenientium malorum propugnacula potentium Alexipharmacorum opposuerit, quorum notitia & compositio Professores artis non latet. Itaque ut his Magistris talium rerum documenta, & operationem, & exercitia relinquamus, ad hoc descendo, ut vicinius essentiam & proprietatem cordis explorem, præcipua ejusdem Epitheta recensendo.

EPITHETA.

HÆc materia tantopere necessaria est, & plausibilis, quæ videlicet orationis, & periodorum complementum dici poterit, ut magnus ille temporum nostrorum magister (sic eum nominari posse reor) Comes Emanuel Thesaurus in præfato suo Canone Aristotelico, non contentus iis, quæ ab Authoribus hactenus ad nos pervenerunt, epithetis, laudat, & approbat, ut nova insuper, & peregrina introducantur, ut tanto cultior, tanto curiosior periodus evadat. Sed cum hoc negocium non nisi eorum sit, qui peritia & doctrina præcellunt, securius erit commune tritumque iter incedere. Opportunam interim æstimo electionem esse meliorum Poëtarum, & Authorum in præsenti volumine. Sunt autem præfati Authoris verba hujuscemodi: E contrario, inquit, Epitheta ingeniosa hæc sunt, quæ ingenii celeritatem requirunt, ut cum substantivo suo conjungantur, mediante nimirum notione alia, quæ non exprimitur: illa enim vox ingeniosior est, quæ eodem nobis intervallo temporis notiones plures repræsentat. *Thus odoratum* Epithetum proprium est, & ordinatum: sed si dixeris: *populi odorati:* jam saltus fit à populis ad odorem mediante incenso. Atque in hunc modum Epitheta arguta supra quamvis Categoriam subjecti, quod præ manibus est, deesse non poterunt.

Dum ergo ad materiam cordis propius accedo, in campum primus cum buccina sua majestate plenâ procedit Virgilius, qui cor nostrum mansvetudinis incapax ait: *Nesciaque humanis precibus mansvescere corda.* 4. Georg. Manilius cor petulans nominat: *Petulantia corda.* Manto plaudum: *Cor plaudum, clemens, mite, piumque gerit.* Eadem martiale: *Mavortia corda.* Adhuc eadem redivivum: *Rediviva calescere corda sentit.* Rursum eadem sitibundum: *Cordaque largitus rerum sitibunda novarum.* Denique eadem incredulum dixit: *Incredula corda.* Hinc Manto adhuc *Cor commiserans* inflammatum, & tremebundum appellat: *Ille Nurûs animos, & commiserantia corda.* Item: *Qui corda fide inflammata ferebant.* Item: *Hinc timidæ mentes, tremebundaque corda creantur.*

Statius

Statius igneum: *Ignea corda.* Idem flexum: *Sic flexa Pelasgum Corda labant.* Idem tenue: *Tenui captabat corde tumultus.* Levisomne Lucretius: *Et Levisomna canunt fido sub pectore corda.* Possevinus Sacrum: *Dissidet, & tardè sanies sacra corda capessit.* Molle dixit Ovidius: *Molle meum levibus cor est violabile telis.* Calens dixit Ausonius alia insuper Epitheta conjungens: *Palpitat & requies, vegetum, teres, acre, calens cor.* Baptista Pius tenerum dixit: *Et tenero rigidus stat tibi corde lapis.* Musæus purpureum nominat: *Tremit autem purpureum cor.* Poterit autem ad imitationem Ausonii vocari Cor justum, mansvetum, benevolum, beneficum, patiens, amicum, iracundum, trux, castum, sollicitum, exercitatum, forte, debile, verax, ambitiosum, protervum, æmulum, decorum, deforme, effæminatum, & virile: prout nimirum virtus aut affectus requisierit, quemcunque descripturus es: sicut forte hujuscemodi adjuncta plura suggeret ea, quam hic addimus

DESCRIPTIO.

NOli obsecro, benevole Lector, improperare mihi, in hic annexa Hypotyposi, si videor tibi in Idiomate latino nimium distendi, cùm enim liber dogmaticus sit, & authoritatibus nitatur gravissimorum virorum, cum hi omnes lingva latina scripserint, ad hanc ipsam lingvam mihi recurrendum fuit. Statueram ego volumen hoc universum in eodem idiomate in lucem dare, sed cùm partim in meditullio propemodum Italiæ sim, partim etiam anteriori, imò & quotidiana experientia docear, dari publico opera tanti ponderis in vulgato sermone nostro, conclusi tandem, ut videlicet curiositati simul & utilitati communi tanto melius prodesse possim, non nisi scriptione hac vulgata uti. In iis autem occasionibus, ubi citationum traductio, vel versio plus tolleret, quàm significationi rerum adjungeret, nimium mihi viderer & felicitati, & merito, & virtuti scriptorum derogare, qui cum tanta doctrina, & opportunitate lucubrationes suas prælo dederunt, siquidem in alienum idioma transferrem; unde in memorata descriptione eximii viri mei Laurentii, quam tibi Lector expono, videre tibi licebit quodcunque hactenus dictum est, nitiditate & elegantia, & doctrina verborum, propemodum totum in compendio hic comprehensum. Sunt ergo Authoris verba quæ sequuntur, & quæ ponderosa sunt: hinc nolim prolixitatem eorum sugillari, sunt enim acuta & ad rem maxime accomodata.

COR.

PRimum pyramidis est figura sensim gracilescente, & basi enim ampliore in turbinatum mucronem desinit: quia longitudo ad tractum, rotunditas ad robur, amplitudinemque confert. Situm est in medio thorace, ut vitalem spiritum, & vivificum nectar, salutaris instar syderis in omnia extrema diffundat. Quantitas ejus exigua, ut cæterorum vitæ principiorum, quorum vis maxima in parva mole spectabilis emicat. Carne dura & solida est, quo facilius inditi à Deo caloris flammam contineat, & necessaria perpetui motus agitatio diuturnior sit, ac sic expeditius in suos actus prorumpat. Caro hæc triplici villorum genere intertexta est: quorum recti, à basi ad mucronem extremum producti in cordis diastole sangvinem per venam cavam in dextrum sinum, aërem per arteriam venosam in sinistram trahunt. Obliquorum ministerio attractis perfruitur. Qui vero transversi orbiculatim cor, ejusque ventriculos ambiunt, sangvinem in pulmones, vitalem spiritum in aortam, & fumidos vapores in venam arteriosam egerunt. Adsunt venæ nutrientes, & ingenitum calorem foventes arteriæ, totam basim cordis instar coronæ cingunt, & ramulos hinc inde explicant. Totum deinde corpus peculiari tunica cingitur, & adipe copioso tota fere cordis superficies oblinitur, ne ob perennes motus incendio conflagret, & fatiscat. Quid ejus motum loquar? Quem non minus mirari liceat, quàm cæli labentis conversionem, aut Euripici septies interdiu, & noctu reciprocantis æstus. Hac agitatione fit spirituum generatio: & nihil omnino in perfecto animali ferax est, nisi vis illa præpotens cordis fœcunditatem largiatur.

Hic fibra intacta non remanet, hic pars nulla in abscondito latet, ad ultima cordis penetralia pertigimus. Privilegium hoc maximum descriptionis est, quod objecta sua penè ante oculos collocet, quamvis difficilia sint; & quæ longe à conceptione nostra remota sunt, præsentia & vicina facit. Magnum privilegium artis oratoriæ, & poëticæ, quippe quæ absque penicillo, & coloribus ad vivum omnia colorat, & depingit. Dulciter hæc animos mulcet, & catenis adstringit, illuc eos trahens, quo virtute naturali pertingere nunquam potuissent. Hæc rerum omnium viscera maxime abdita & occulta discooperit: ultimos terrarum mariumque confines aperit. Felices, qui hoc velo eloquentiæ navem oratoriæ artis norunt per hoc magnum mundanarum negotiationum conducere: hi enimverò non absque ratione dixerint, se cum Jasone ad possessionem aurei velleris pertigisse.

De multis, quæ huc collocare mihi licuisset, benevole Lector, hæc pauca pato animo velim acceptes, tibi persuasum habens, qualecunque sit sincero corde datum esse, nec enim sine corde hæc de corde descriptio mea fieri poterat. Hæc pauca sunt, quæ de omni hoc tractatu meo exprimere potui, quibus utique optarem palatum tuum indulcorari posse, ut videlicet, quascunque amaritudines in versionibus meis pristinis hausisti, hoc dulcore intermixto temperes. Itaque & tu benevolo corde hæc accipe, quæ tibi ministrante calamo cor meum proponit. Scio te è volucrium rapacium genere non esse, qui vesci cordibus velis: non ignoro econtra te benignitate tua, & benevolentia acceptum habere quidquid ea voluntas contestatur, quæ sinceritate cordis nititur.

Sequitur hic Applausus ad Operationes Cordis.

Oh di piu cupo arcano, e piu nascosto
Domicilio secreto, e di tesori,
Che concepirsi mai non pon maggiori
De piu gelosi affar scrigno riposto.
Di misteri sublimi almo composto,
De l' ire micidial scopo a i bollori;
Campo oue i dardi lor vibran gli amori,
Segno del alma ad ogni moto es posto.
Da te sol per nutrir spirti perfetti
Suggon le vene il piu vitale humore,
Ond' arbitro poi sei di vari affetti.
Ma de prodigi tuoi questi e il maggiore,
Che il Creator per olocausti eletti
Chiede a suoi culti in sacrificio il Core.

STOMACHUS, ET VENTER.

Anatomia.

HÆc pars hominis usque adeo necessaria, spectabilis, tantique momenti est, ut si nutrimentum homini, hac parte deficiente, subtraheretur, hæc microcosmi machina tam affabre elaborata & formata brevi collapsura esset. Stomachus enim materiam subministrat, unde postmodum novi indies spiritus vitales, & animales in corde & in mente generentur. Hic beneficus Pater est, qui quod ei fauces suppeditant, rursum filiis suis per alimenta congrua erogat, & dispensat. Doctissimus Laurentius receptaculum cibi, & potionis, primæque concoctionis officinam appellat. Aliis quoque nominibus appellatur, ut alvi constrictæ, liquidæ, perturbatæ, distensæ flatibus, suppressæ, fœtidæ. Hippocrates item in prognosticis aphorismorum sæpius cloacam nominat. Quandoque hoc nomen *venter* omnem cavitatem internam denotat, ut ventres cerebri, cordis, thoracis: hæc enim ventriculos suos habent: quandoque etiam omnem cavitatem, etiam quæ sensum pene fugit, significat. Dignitas ventriculi ex hoc potissimum palam fit, quod primaria facultas sit omnium corporis alterationum & mutationum. Unde non immerito Quintus Serenus illum principem, & regem vocat, qui subditis suis, hoc est reliquis membris alimenta, & nutrimenta subministret.

Sect. 4. lib. 6. Epidem. Qui Stomachum salidum habent carne frigidi sunt. Curiosum admodum est nosse id, quod Hippocrates memoriæ dedit: ait enim: *qui ventriculo sunt calido, carnes habent frigidas.* Sunt autem hujuscemodi homines, juxta eundem Authorem venosi, & iracundi; ventriculus enim calidus chylum fœtentem, & semiputridum generat, unde chylificatio non laudabilis provenit: venæ item hoc impuro sangvine turgidæ redduntur: unde facile iracundia nascitur: & ab his succis infectis, & putridis transpiratio prohibetur. Observatu digna est similitudo Hippocratis, quam super hæc posuit, ait enim: *Qualis terra arboribus, talis venter animalibus: unde si vel minimum afficiatur, aut diuturna officii vacuitate reddatur ignavior, tota corruit statim, atque labascit naturalis œconomia. Propterea ventris segnities omnium confusio est, vasorumque impuritas.* *Sect. 3. l. 6.*

Ventriculus organum, aut instrumentum cavum est, longum, rotundum, & membranosum; contextum ex omni genere villorum: factum idcirco, ut ciborum receptaculum sit, & sinceram chylificationem operetur. Figura ejus oblonga, & rotunda est, per modum cucurbitæ, vel cucumeris. Amplissimum eum esse oportuit, ut videlicet pro recipiendis cibis vas capax sit; oblongum idcirco, quod ab una parte recipiendis alimentis, ab altera in intestina dejiciendis accommodatus sit. Hujus figura in quadrupedibus magis sphærica est, in homine longior, solus enim homo dorsum largius, cæterum animalium genus acutius habet. Quare Stomachus longus sit.

Situs Stomachi. Sedem vel situm sub diaphragmate habet, in medio hepatis, & lienis: sed potissima ejus pars sinistrum hypochondrii latus occupat, idque ut gravitatem hepatis ex altera parte compenset: hepar enim à dextro latere situm est. Sic enimvero natura illuc stomachum alligavit, ne nimia ciborum abundantia repleretur. In superiore sui parte diaphragmati cohæret suspensus, in inferiori intestinis, quæ omentum appellantur, annexus est: à posteriori latere dorso connectitur, versus dextram duodeno, versus sinistram lieni.

Hoc vas capacissimum est, unde Hippocrates scriptum reliquit in quibusdam animalibus, palmorum amplitudi-quinque esse. Imo in quibusdam plures numero ne quinque sunt: in volucribus enim triplex est, prout quidam memorant. In animalibus, quæ ruminant, quorum alimentum siccum est, ventriculum ajunt esse quadruplicem. Stomachus palmos habet. Substantia illius membranosa est, in primis nimirum duabus tunicis: tertia de minoribus surculis venarum & arteriarum pene innumerabilium contexta est, admittens nervos amplissimos. Tunicarum interior nervosa communis est œsophago, lingvæ, palato, ori; cujus continuationis evidens testimonium est amaritudo oris, cum ventriculus nimirum bilioso humore superabundat: unde *Hippocrates*: *Jamjam vomituris labrum inferius palpitat.*

Oportuit autem hac ratione eum construi, ne forte quippiam contrarium ventriculo, os reciperet. Inde natum proverbium: *prima digestio fit in ore.* In prognostico. Contexitur autem triplici villorum ordine, partim ut secundum positionem omnem distendi, partim ut ministerio illius alimentum trahere, retinere, & expellere possit. Superficies interioris tunicæ crusta quadam ab excrementis tertiæ concoctionis natæ tegitur, & vestitur, idque hac de causa, ne interna tunica callosa fieret, ne item venæ in approximatione sua damnum paterentur, moderatam etiam facultatem retentricem in cibis adduceret. Quod si lubrica esset, facile cibus dilaberetur. Tunica extera paulò crassior est, & carnosior: complures transversas fibras habens, obliquas pauciores. Ultima quæ reliquas omnes operit, & includit, de peritonæo nascitur, gignens Epiploon, & Anticam.

Plures venas habet ventriculus, quæ à porta ejus distenduntur (quarum nomina, & cognitionem versatioribus remitto, & Anatomicis profundioribus) totidem fere arteriis copulantur. Nervos item complures de sexta cerebri conjugatione admittit, idque in superiori orificio, ubi mutuo complexu implicantur; serie nihilominus multiplicata per reliquas partes distribuuntur, ubi in ramos tenues & exiguos degenerant.

Continet ventriculos partes dissimilares, quarum tres sunt, hoc est orificia duo, & fundus. Orificium idem est, cum ore uteri, & vesicæ. Hæc sedes appetentiæ est, & famis. Summam cum corde sympathiam habet, sicut & cum cerebro, idque ob viciniam utriusque, extremum enim angulum, vel cuspidem cordis tangit. Communicationem cum cerebro

cerebro habet, propter insigniores stomachi nervos, qui cerebro nectuntur: unde contingit ut ventriculo malè affecto symptomata melancholiæ invadant: & si quando fame opprimitur, vibrando præfatos nervos, ipsum hepar tormentat.

Fibras gerit circulares, easque in copia ingenti, quæ præmemoratum os ventriculi constringunt, ne in œsophagum resiliat, & regurgitet, & ne cibi pronis nobis, aut supinis in gulam relabantur.

Orificium inferius Janitoris nomine appellatur: nec abs re: officium enim illud exequitur, retinendo domi quod cibatum est, ne prius quàm digestio facta sit, aut indebito tempore egrediatur. Non vergit deorsum versus, ut quidam hallucinati sunt, sed superiora spectat, ne quicquam decidat, nisi bene concoctum. Hæc bina orificia situ suo differunt: superius enim in sinistram spinæ partem contorquetur, circa undecimam thoracis vertebram; inferius sedem dextram occupat. Superius illud natura paulò latius, & majoris capacitatis efformavit, quandoque enim fame sollicitati, dura, & inconcocta deglutimus. Hæc ambo orificia substantia crassiori, quam reliquum ventriculi corpus constant: Ambo rugosa sunt, & crassa, fibris orbicularibus & carnosis dotata, ad similitudinem sphyncteris: unde fit, ut dilatari, restringi, claudi, & aperiri possint.

Aperitur horum alterum ad recipiendos cibos, & ut aditum jam coctis præbeant, qui deinceps diffundi possint. Clauditur inferius, ne extra tempus quicquam labatur: superius item, ne fumi perfectionem digestionis interturbent. Sic qui rem quandam confestim coquere satagunt, operculo ollam claudunt. In quibusdam hoc orificium patulum est, partim ob commessationes continuas, partim ob intemperiem humidam, ita ut restringi totum nequeat. Subjecti sunt hujuscemodi homines vertiginibus, hemicraniis, suffusionibus, aliisque malis. Sunt item alii, quibus ob tristitiam ita constringitur, ut nonnunquam necessario quoque alimento transitum neget. Hæc autem præmemorati orificii dilatatio, aut restrictio non fit pro voluntatis humanæ arbitrio, nec operâ membranarum, aut valvularum, nec ministerio tuberculorum glandulosorum, qui per modum annulorum illud constringant (prout quondam credidisse se Laurentius inquit) sed solo naturæ impulsu.

Superest, ut tertiam quoque ventriculi partem, fundum, inquam, examinemus, qui in medio Epigastrii collocatus est; flectitur autem potius versus sinistram, quàm dextram partem. Hoc ciborum promptuarium est, & sedes alimentorum. Hic Medici sedem concoctionis primæ collocant: perfecta siquidem chylificatio non in orificio sed in fundo fit. Unde Natura sagax & provida foco nutritivo, & calore temperato hanc partem dotavit: non secus ac caldariam quandam, quæ ad cibos concoquendos, per circumdatas flammas ad ebulliendum excitatur. Ventriculus cum exactitudine ab hepate circumdatur versus partem dextram: versus sinistram à liene, prout supra relatum est.

Connectitur hic idem ventriculus cum genere venoso, & arterioso, per complures venas & arterias; cum cerebro præsertim per insignes nervos: cum œsophago per orificium superius: per pylorum cum intestinis, & cum partibus ventris inferioribus, vel peritonæo. Movetur motu non voluntario, hoc est naturali, non animali. Duplex ejus usus est: primum, ut receptaculum cibi sit: deinde ut digestioni, & chylificationi inserviat. Ex una parte operatur, cum ex altera cavus sit. In hunc modum temperatus, & compositus est ventriculus.

Itaque apud Sapientes illud incontestatum manet, stomàhcum sedem esse appetentiæ: hæc pars sensuum exquisitissima est, quæ reliquas partes spectat, ne per inediam ad extrema deducantur, atque ita deficiant, & consumantur. Ad hoc natura provida & solers providit: ne videlicet reliqua corporis membra exhausta, & famelica marcescerent. Nisi enim horum appetitui, & desiderio tam prompte venter succurreret, utiq; potentia nostra deficeret, & brevi temporis lapsu humana ætas consumeretur: sic Galenus inquit. Hic ergò ut dictū est, sedes est omnis appetitus, & famis: hic inquam sensus est condimentorum, & succorum. Porrigunt autem sensum hunc, duo nervi insignes stomachici, nati de conjugatione sexta. Qui autem præter hæc nosse desiderat, quomodo appetentia animalis excitetur, Galenum attentè consulat: cujus doctrina & ratiocinatio nimirum prolixa huic loco futura esset, cùm tractatus hic compendiosus & brevis sit. *3. De locis affectis.* *3. de Crisibus Comment. ad sect. 63. Prognost. 1. de sympt. causis.*

Curiosum porrò est novisse, si chylificatio, aut chyloides fiat caloris vigore, aut mediante ventriculi forma: Ad quod breviter respondeo: utriusque eum concursu fieri. Certum quidem est concoctionem omnem opera & ministerio facultatis concoctricis fieri; hinc ventriculus ex omni parte calefit, sicut & calefacit: nihilominus universa concoctio non tam calori attribuenda est, alioquin febrilis esset, & excessivus. Dicatur igitur fieri concoctionis principium operante calore, sed perfectionem ejus à forma vasis, ejusdemque proprietate ad hoc disposita provenire.

Præterea qua ratione se ventriculus nutriat, & alimentet, varia est Medicorum opinio. Quidam ajunt, in chylo fieri: alii crudo sangvine, necdum in parenchymate hepatis elaborato, sed in ramis intestini, qui portinarii dicuntur, initiatum. Avicenna Author est tunicam ejus exteriorem nutriri sangvine, interiorem chylo. Zoar Anticus scripto dedit partem superiorem, utpote nervosam chylo, inferiorem sangvine alimentari. Denique doctissimus vir Laurentius ventriculum, sicut reliquas quoque corporis partes à chyloso sangvine, & elaborato in hepate nutriri existimat: pro cujus sententiæ corroboratione Galenum adducit.

Scio quidem, quod sicut aqua vehementius agitata, tanto magis purificatur, & clarescit, sic objectiones quoque, & argumenta in opinionum diversitate tanto apertius, tantoque fortius in campum veritatem producant: sed cum opus hoc ad disputandum institutum non sit, sufficiet mihi, siquidem Lectori, quod utile fuerit, attulero, reliqua in vastitate argumentorum, & probationum sita, quippe quæ sola jam volumen integrum requirunt, curioso lectori alibi quærenda sunt.

Concludo in his duplicem famem esse: naturalem unam, alteram animalem: prior illarum absque sensu est, insita omni parti: altera sensus exquisitissimi est, propria ori, & ventriculo. Quietatur prima per solam assimilationem: Hæc autem non nisi convulsione cessante: hinc si cibus sumptus est, continuò tormentum famis sedatur: dum enim ventriculus repletus est, cessat illa convulsio, & compressio. Quietatur & corrigitur fames naturalis, cum tunicæ interiores rigatæ fuerint: idque non confestim, sed per assimilationem perfectam; quæ perfectionem suam non nisi temporis intervallo debito consequitur; hæc enim actio tempus requirit, & momentanea esse nequit. Unde Galenus arbitratur

quod chylus à venis fugatur, ac subito in sangvinem transmutetur: ac deinceps rursum à ventriculo attrahatur. De quo quid reliquæ scholæ sentiant Professoribus artis,& curioso Lectori alibi disquirendum relinquo. Sed hæc dixisse de his sufficiat.

HIEROGLYPHICA.

HIC tractatus nec sententiis, nec significationibus copiosus erit: quamvis enim stomachus pars sit corporis admodum considerabilis; cum nihilominus ad alias actiones non distendatur,nec aliud objectum observet quàm ut recipiat & nutriat, aditum, per tam pauca non præbuit, ut idea inde debita formaretur,quæ scriptioni servire posset. Hunc nihilominus cum ventre inferiore conjungam, ac sic ut debitam perfectionem suam consequatur, allaborabo. Proinde hic & in præsenti Hieroglyphico id rursum mihi repetendum est, quod in materia digitorum jam relatum est: hoc est, quod Ægyptii Sacerdotes per digitum medium, ventriculum figurârint: fortassis quod noverant, dum nimium oneratus est, siquidem digitus hic gulæ, vel faucibus immissus fuerit, id quod nimia abundantia aggravat, per vomitum egeri. Hanc picturam Horus Apollo exposuit.

Stomachus in medio digito intellectus.

Adhuc alia illic ventriculi cum præfato digito analogia est, (inquit Valerianus) scilicet cum stomachus in medio hominis situs sit, sicut digitus ille in medio manus, hinc antiquos ad comparationem hanc faciendam occasionem sumpsisse. Adjungitur his quod stomachus penè inter maxima corporis membra sit, pariter digitus ille inter reliquos maximus est,sicut id videri oculis potest.

Si ad priorem expositionem intendimus, hoc est, quod digitus ille aggravatum ventriculum onere suo per vomitum liberet: dixerim actionem hanc humanæ prudentiæ admodum inimicam esse, nec honestati vitæ convenire, siquidem intuitu remedii hujus, helluo quispiam sese voracitate nimia ingurgitet, aut vino se ad repletionem usque adimpleat. Quis enim nesciat fomitem & sentinam vitiorum omnium esse nimiam ventris repletionem, quæ omni enormitati culparum, & delictorum subjecta est. Ex hac scaturigo iracundiæ sumitur, inde est vindictæ bullientis rabies, inde æstus libidinis, hinc vertigo ebrietatis,& omnis demum rationis sanæ diminutio,quæ hominem brutis animalibus æquiparat. *Sic est*, inquit Basilius: *ebrietas non suscipit Dominum, ebrietas Spiritum Sanctum repellit: fumus enim enim apes fugat, crapula vero pellit spiritualia dona.* Quæ veritas etiam à paganis intellecta est, unde Anacharsis, prout magnum decuit philosophum, sic ajebat: *Primum quidem poculum quod infunditur sanitatis gratia bibitur, alterum voluptatis, tertium injuriæ, & contumeliæ, ultimum insaniæ.* Volebat Seneca ad remedium mali hujus, sicut & iræ, præsentari hujuscemodi hominibus speculum, ut intuentes in motus incompositos, & insulsos, intelligant quantum à sede rationis (qua dotati fuerant) ad similitudinem brutorum animalium degenerarint. Diogenes, qui mordere solitus non erat, nisi vulnus salutiferum infligeret: interrogatus cur grande poculum vino optimo repletum, quod ei præsentatum fuerat, effuderit: respondit: *Si vinum ebibero, non solum ipsum perit, sed me quoque perdit.* Minus damnum est musti, sed multo majus damnum rationis. Dum enim fortalitium prudentiæ demolitum est, sensus, tanquam populi rebelles continuo ad eandem deprædandam procurrunt, suppellectilem ejus pretiosissimam asportando; secreta videlicet cordis. Hinc Menander ajebat: *Molestum est cum quis præ vino nimis loquitur.* Itaque nemo tam excors sit, ut ab indomito equo isto de sella dejiciatur: quin potius ratione illum refrænet.

Ex Stobeo. *loc. cit.* *De Ira.* *Ex Stobeo.*

Paulò copiosior est inferioris ventris materies, ad significationes enim majores in Hieroglyphicis suis distenditur: nec verò etiam ab umbilico disjunctus est, prout loco suo patebit. Apud expositores sacros & principii, & originis idea erat: hoc est: cum quis sapere cœpisset, vel cum res quæpiam à principiis longinquis petenda esset. Sic vir Dei Job inquit: *Ab utero matris meæ creuit mecum miseratio.* Et David: *In te projectus sum ex utero: De ventre matris meæ.* Utque ad Job revertar: dixit ille ab utero matris suæ crevisse secum miserationem, eo quod à primis infantiæ suæ annis,eam erga pauperes exercuerit.

Principium sapiendi, & cognitio à principiis remotis. *Iob. c. 18.* *Ps. 21.*

Venter quoque similitudinem, & significationem maris obtinuit: proportionem autem hanc interpretes sacri observant: quod sicut Mare omne animal aquatile, flumina quoque in se recipit, sic venter omne id, quod à venis ministratur. Optima item similitudo,ad exprimendam voracitatem, & ingluviem ejus. Ebullit, & regurgitat hic per intemperantiam suam,non secus ac mare,semper plenus,semper famelicus. Sibi solum servit, nulli alteri: nec audiens,nec inhians nisi ad propriam utilitatem suam. *Liguritor venter* (verba sunt Sancti Basilii, quæ mihi cum præfata similitudine correspondere videntur:) *Semper aliquid postulat, nunquam intermittit: hodie accipit, cras obliviscitur: Cum plenus est, de continentia cogitat: vaporibus autem cibi discussis obliviscitur eorum, quæ statuerat.* Non tantopere in Mari dixerim tempestuosos fluctus elevari, non tantam ventorum copiam exurgere, quot vapores in ventre sublevantur, quot humores turgidi ebulliunt, & evaporant.

Venter comparatus mari. *Ex Stobeo.*

Quemadmodum item mare sine fundo esse dicitur, nec satiari unquam devorando, sic Hieroglyphicum quoque insatiabilitatis est venter: id quod inter alios Horatius dixit:

Insatiabilitas,& gravitas.

Quidquid quæsierat ventri donabat avaro. *In Ep. lib. 1. Epistola 15.*
Et paulò infrà.
Scilicet ut ventris lamna candente nepotum
Diceret urendos.

Sic S. Paulus Cretenses appellabat: *Malas bestias, ventres pigros.* Lucilius item ait: *Jam & vivite ventres.* Ælius Donatus, commentando Terentium, ubi inquit: *Pugnos in ventrem ingeri*, exponit hæc de toto ventre intelligenda. De hac voracitate, inquit Pierius Valerianus, Rex David locutus videtur, dum sic habet: *Inimici mei animam meam circumdederunt, adipem suum concluserunt.* Et alibi: *De absconditis tuis, adimpletus est venter eorum.* Venter igitur sicut mare, fundum non habet.

Ep. ad Tim. *Ps. 16.*

De lege divina, quæ per plura Levitici capita imperat,quandoque ut extra urbem feratur,quandoque ut comburatur, ut in cineres redigatur, quandoque ut ab excrementis & immunditiis purgetur, sacri interpretes Hieroglyphicum & adæquatam similitudinem desumpserunt, mundandos nos esse à delictis, & peccatis nostris, quæ per putredinem & excrementa illa intelligi possunt. Pari modo & per fimum, & stercus in divinis literis, macula peccati, & reatus intelliguntur: possunt autem lavari, & corrigi, & mundari. Hæc extra castra portanda sunt, & in terram defodienda, ne perniciosa lue sua vicinos inficiant.

In his præfatus Pierius vir eruditissimus non tam scriptorem Hieroglyphicorum, quam glossatorem Scripturæ Sacræ se præbuit, cujus præcipuos sensus huc

huc adferam. Ait inprimis: Cum in Scripturis Sacris DEO venter attribuitur, illic divinam ejus substantiam & originem inferri, & prædicari: unde Psalm. 109. psalmista: *Ex utero ante Luciferum genui te.* Incomprehensibilia item judicia Dei figurantur, quorum investigatio, inquit Eucherius, nulli omnino Cap. 3. homini data est: qui Prophetam Habacuc, ejusque verba: *Venter meus turbatus est in me*: intelligi vult de vase, & receptaculo rationis. Huic concordat, quod ipse Redemptor noster ore suo, testante Cap. 7. Evangelista Joanne protulit, ubi ait: *Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Cum Cap. 4. Jeremias repetitis lamentationibus ait: *ventrem meum doleo*: præmemoratus Author totum de ventre vel cognitione mentis potius, quàm de ventre materiali sumendum inquit. Explicat item legem Leviticam, quam vetamur sequi ventriloquos, in iis Lev. c. 20. Magos intelligens, qui pythonicum spiritum in ventre gerunt, juxta interpretationem septuaginta. Ex his patet, quàm in literis quoque sacris hic vir expertus fuerit.

MORALIA ET MYSTICA.

De monstris. Considerabilem in hoc stomachum inquit Aldrovandus, quod sicut ille alimentum recipit, idque dum concoctum fuerit, & ab excrementis suis purificatum, ad reliquas partes transmittit, sic pari modo sapientem esse in doctrinis moralibus, aut qualibuscunque aliis. Recipit ille doctrinarum escam, quam proinde rationi transmittit, ad refocillandos nimirum spiritus, siquidem tepefacti fuerint: secernit autem purum ab impuro, hoc expellendo, illud reservando. Glossa item ordinaria, cum in sacro textu mentio fit stomachi, custodiam illic sensuum intelligit. Metaphora, & symbolum etiam iræ & odii esse, inquit eadem glossa. In hunc sensum Job Iob. c. 5. ait: *Cujus messem famelicus comedet, & ipsum rapiet armatus, & bibent sitientes divitias ejus.* Supra quod Isidorus Clarus: *Per famelicos & sitientes intelligit eos, qui rapiendis divitiis inhiant.* Infelices qui talibus cibis ventres suos infarciunt, nec enim aliud attendant quàm morbos biliosos, passiones cardiacas atroces, putores, cephalalgias, convulsiones, & per consequens, spasmos, rancores, & mortem. Quem locum jam alibi sat copiose, & concludenter discussimus.

VENTER.

CUM nomen ventris pluribus rebus conveniat iisque communioribus, copiosior in hoc significatio Sanctorum Patrum invenitur. Imò verò plus debito capitulum hoc extendi oporteret, siquidem eorum omnium de his sententiam huc collocare De essent. Divin. contra Arc. Ad Principia. De bono Patriarch. Psalm. 109. libuisset. Inprimis autem S. Augustinus, Athanasius, Hieronymus, & Ambrosius supra Cytharædi sacri textum doctissimam expositionem formant, ubi ait: *Ex utero ante Luciferum genui te.* Cum enim uterus ventris pars præcipua sit per hunc uterum in Deo patre secretam originis illius substantiam & essentiam volunt intelligi, ex quo ineffabiliter ante omnem creaturam, consubstantialem sibi, & coæternum filium progenuit: De hac porro generatione, consilium & judicium Trinitatis Sacrosanctæ provenit.

Fortit. Spir. In Ioan. 22. 12. Moral. 22. Aliter de hoc Eucherius Cyrillus, & Gregorius ratiocinantur: ajunt enim hoc nomen uteri consilium indicare, & determinationem Patris cælestis, quo consilio & determinatione etiam ante sæculorum constitutionem per prædestinationem concepti, & in sæculis posterioribus producti sumus. De hac æternitate Job loquitur. Uterus Dei, quo Judaismum Cap. 19. portasse legitur (sicut illud Isaiæ est: *Audite me* Cap. 49. *domus Jacob, & omne residuum domus Israël, qui portamini à meo utero*) allusionem habet, inquit Isidorus Clarus, ad id quod Psalmista ait: *De utero* In hunc loc. *matris meæ usque in senectam & senium ne derelinquas me.* Quod nihilominus aliter à S. Patribus Augustino, Hieronymo, & Eucherio exponitur: ajunt De essent. div. In Iob. 38. fortit. spir. 1. enim in hos misericordiam divinam denotari, qua tam patienter prævaricationes nostras tolerat. Significat item (sic illi ajunt) divinam gratiam, in cujus sinu, tanquam in utero refocillabantur Judæi: sed cum in Christi & Messiæ adventu perfidiæ frigore constricti, & constipati fervorem charitatis amiserunt, sicut & fidem, ab hoc secreto sinu rejecti, tanquam ab utero divino destituti, & desolati permanserunt.

Supra locum illum eximium Cantici: *Venter tuus* Cant. 5. *eburneus*, ubi Isidorus Clarus sic legit: *Obductus* In loc. cit. *saphyris*: Rupertus Abbas non minus expositionem consideratione dignam adfert, dicendo: Indicari hic naturam humanam (conjunctam divinæ) à Redemptore nostro assumptam: volendo fortassis in pulchritudine saphyri divinitatem figurari, in candore eboris illibatos humanitatis mores. Ad illud Cant. 7. Cantici: *Venter tuus sicut acervus tritici, vallatus* Epist. 120. *liliis*: S. Augustinus & Ambrosius inquiunt, de utero De Inst. Virg. sacratissimæ Virginis id explicandum, quæ nobis Christum verum electorum frumentum dedit, panemque vivum Paradisi. De hoc utero pretiosissimo æternus Pater unigenitum filium suum, ab æterno prædestinatum Christum vocavit, vaticinando per Isaiam Prophetam: *Dominus ab utero vocavit me,* Cap. 49. *& de ventre Matris meæ recordatus est nominis mei.* Ad quod præclarè Isidorus Clarus: *Secundum nostros verò sunt verba Messiæ, quem Deus Pater ab utero Matris suæ ordinavit, & ad hoc destinavit, ut esset Servator, ac Redemptor noster.*

Uterus Rebeccæ, qui geminos includebat, prout Cap. 25. in sacra Genesi habetur, juxta S. Augustinum, Gre- In Ps. 57. gorium, & Ambrosium significare poterit Ecclesiam, In Cant. 7. quæ binos in se populos continet; quod item in ute- Ep. 14. Gen. 38. ro Thamar exprimitur, juxta eosdem Authores. De quo David tale vaticinium dedit: *Erraverunt* Ps. 57. *ab utero locuti sunt falsa*: sic rursus Augustinus, & Gregorius sentiunt. Origenes, & Ambrosius per ventrem quandoque Synagogam intelligunt: de qua segregati fuerunt Paulus & Barnabas, prout in Act. 13. actibus Apostolicis habetur, sicut & in Pauli Epistolis.

Supra id quod Job ait: *Nudus egressus sum de* Cap. 1. *utero matris meæ, & nudus revertar illuc*: citati In Ps. 21. Authores commentatur, hic Redemptorem nostrum 2. Moral. 31. intelligi posse, qui nudus exiit de Synagoga, cum In Is. hom. 7. Judaismo relicto in incredulitate sua, ad gentes trans- In ps. 118. iit; sicut castus Joseph, relicto pallio in manibus In Iob. 1. 12. 20. Is. 56. Dominæ suæ infidelis aufugit. Copiosæ sunt Au- 4. 21. 23. 11. thoritates, & ponderationes S. Gregorii supra ventrem, idque sparsim in moralibus ejus, ubi mentem nonnullibi, nonnullibi memoriam, alibi cor, quandoque conscientiam, quandoque interiora animæ vult intelligi. Quod præterea venter (prosequitur S. Gregorius) continens viscerum est, illa virtus quoque, quæ perfectionis capax est, hac denominatione ventris appellari poterit. Mens item, dum cibum supranaturalem recipit, per modum ventris pasta, reliqua membra regit, & gubernat. Hi sen-

sus

ſus myſtici & figurati exprimuntur potiſſimum in
30. 13. 3. 15. 17. Geneſi, Exodo, Job, in Pſalmis, in Proverbiis, in Iſaia,
Pſ. 30. 39 Iſ. 16. in Threnis, in Cantico, in Ezechiele, in Habacuc, in
Thr. 1. Cant. 1. S. Joanne, & Apocalypſi. Ejusdem ſententiæ ſunt
Ezech. 3. Hab. 3. Ioan. 7. S. Gregorius, Heſychius, Chryſoſtomus, Beda, &
Apoc. 1. In Le- S. Auguſtinus. Hinc ſupra illud, quod Regius Can-
vit. 3. In Ioan. tor ait: *De abſconditis tuis adimpletus eſt venter eo-*
hom. 10. In *rum:* per hoc ſignificari inquiunt occultam conſcien-
Prov. 20. In Pſ. 31. In Pſ. 16. tiam illorum: aut vero (ſic commentantur Arnoldus,
Ep 14 in cant Ambroſius, & Gregorius) *adimpletus eſt appetitus*
5. Levit. c. 3. *eorum in Chriſtum, quando ipſum usque ad crucem ſunt perſecuti.*

Per ventrem victimæ, de quo in libro Levitici dicitur: *ventrem atque univerſa vitalia,*&c. *adolebit ea ſacerdos ſuper altare, in pabulum ignis, & obla-*
In Ezech. 7. *tionis Domini*: S. Hieronymus appetitum, & deſiderium operandi intelligit: & generaliter (inquit idem) concupiſcentiam carnalem indicat; unde etiam de ſerpente dicitur: *ſuper pectus tuum gradie-*
Num. c. 25. *ris.* In fæmina illa Madianitide fornicaria (de qua
2. Alleg. in Numeris fit mentio) quam zeloſiſſimus Phinees
De fug. Sac. 7. In Gen. 3. pugione in ventre confodit, Philo, & S. Ambroſius, & Beda, vanas, & fruſtraneas mundanorum hominum occupationes intelligunt: ſicut item momentanea gulæ oblectamenta, ſicut & ſenſuum; quæ ventri mancipantur, demum in excrementa & putredi-
In Pſ. 30. nem convertenda. Ejusdem mentis Arnoldus eſt,
11. Moral. & S. Gregorius, qui demonſtrant, mentibus Deo conſecratis, omne id, quodcunque in humanis & terrenis actibus operantur, cadere in ſeceſſum, & putrefieri, relinquendo rationem purificatam, & ad miniſteria divina bene compoſitam. Unde Apoſtolus
1. Cor. 6. Paulus inquit: *Eſca ventri, & venter eſcis.* Qui verò luxuriæ dediti ſunt (idem Gregorius in pluribus locis repetit) contrarium agunt, Deum enim ſibi ex ventre ſuo conſtituunt: ad quod verba S. Pauli refe-
Pſalm. 30. renda, dum ait: *quorum Deus venter eſt.* Idem dici-
Ierem. 4. Galat. 1. tur in Pſalmis, in Jeremia, ad Galatas, in Eccleſiaſtico.
Eccli. 37. Sic Venter Behemot (de quo liber Job) in eundem
Iob. c. 40. ſenſum ſumitur, juxta S. Gregorium Nyſſænum.
Iſai. c. 44. Supra illud Iſaiæ Prophetæ, ubi Dominus ſequentibus verbis Jacob ſervum ſuum corroborat: *Et nunc audi Jacob ſerve meus, & Iſraël, quem elegi: Hæc dixit Dominus faciens, & formans te, ab utero*
Loc. cit. *auxiliator tuus:* S. Hieronymus ait: animabus electis, ab utero usque, hoc eſt à principio nativitatis Deum cum ſpeciali ſemper adjumento, opitulari, ut ab omni tribulatione & labore eruantur. Prout illud in Patriarcha Jacob manifeſtum fit, eum in ventre materno adhuc pedem nihilominus fratris ſui Eſau retraxit, qui primus ad exeundum proceſſerat. Intelligi item Eccleſia poterit (inquit idem author) cui à primordio ſuo divina tutela indefeſſum præbuit ſubſidium, & fideles ſuos tutata eſt.

Apud eundem Iſaiam, poſtquam de comminatione divina contra Moabitas dictum eſt, & deinceps
Iſa. c. 16. concluditur: *Super hoc venter meus quaſi cythara ſonabit:* Lyranus concludit, & commentatur, hunc actum divinæ bonitatis & compaſſionis eſſe. Supra chymæricam illam Regis Nabuchodonoſor ſtatuam, in myſterio autem veridicam, & realem, gloſſa ordinaria chronologicam, & eruditam reflexionem format, dicendo, in ventre, qui de ære fuſus erat, Regnum indicari Macedonium, quod in militibus ſuis magnum ſonitum excitavit. Dicit item per hoc doctrinam ſignificari ad vanam gloriam directam. S. Auguſtinus contra Adamantium ſcribens, per ventrem omnis belluæ habitaculum inquit hæreticorum intelligi, ubi per erroneas doctrinas opiniones ſuas ſtabiliunt, atque idcirco numerum ſuum augent. Sed hic venter illis vacuus permanet, ut nullum emolumentum ex magiſterio erroris conſequantur. S. Hieronymus in ceto Jonæ figurat limbum tenebroſum, in quem Salvator noſter deſcendit, ut in valle illa miſeriarum detentos liberaret. Poterit item, juxta mentem Ruperti Abbatis, & Lyrani, mors Redemptoris intelligi, aut ſepulchrum In Ioan. 1.
ejus: convenit Evangelium Joannis: ſicut & S. Matthæi, qui locum profundum, & abſconditum illud fuiſſe inquiunt. Unde in Eccleſiaſtico legitur: *De* Eccl. c. 51.
altitudine ventris inferi.

S. Gregorius inquit, in univerſum, ſub nomine 2. Moral. 12.
ventris humanum genus ſumendo, Paradiſum ſignificari poſſe, in quo genus noſtrum formatum, & compoſitum eſt. Hujus portas præpoſterè, Dæmon aperuit, dum per ſimulatam vafritiem ſuam diſſolvit, & eraſit de humano corde præceptum divinum. Venter item, ſecundum S. Auguſtinum, perfectam De Sanctis
legis adimpletionem figurare poterit, de quo Judæos Serm. 20.
aberraſſe Regius Pſaltes inquit; *Erraverunt ab* Pſ. 57.
utero, locuti ſunt falſa. In hoc ventre Joannes Baptiſta abſconditus fuit (de quo S. Lucas meminit) dum venturum Meſſiam è deſerto ſuo prædixit, & annunciavit.

In Iſaïa, ubi Propheta inquit: *Tranſgreſſorem ex* Iſ. c. 48.
utero vocavi te: S. Gregorius, & gloſſa interlinealis 2. Moral. 4.
inquit, hic illud tempus figurari, quo populus ille In loc. cit.
electus de ſervitute Pharaonis liberatus fuit: In hoc utero præfati authores ſinum Dei intelligunt, in quo portati fuerant. Rurſum apud Job, ubi dicitur: *Nudus egreſſus ſum de utero matris meæ, & nudus revertar illuc:* præmemoratus Papa Gregorius in eodem loco inquit: *Nudus exire dicitur de utero matris, quando tentatus cognoſcit ſe in fide per primam gratiam, ſine propriis meritis, aut virtutibus gentium. Et nudus revertitur illuc, cùm poſt tentationem cognoſcens infirmitatem ſuam, metuens ne nudatus ſit virtute, per humilitatem, vel gratiam robuſtior redit: tribuens divino adjutorio, quidquid virtutis habet.* Optime hic Sanctus Pater manifeſtat divinæ voluntatis abſolutum, & ab omni alio independens arbitrium, dum ſupra ſuperiora illa Prophetæ Job verba: *Ab utero matris meæ egreſſa eſt mecum miſeratio,* ſic habet: *Ut declaret, non fuiſſe ſui arbitrii, ut cum ipſo exiret, ſed eſſe ex conditoris munere, à quo illam accepit.* Rurſum S. Augu- Pſ. 138.
ſtinus ex eo, quod Pſalmiſta inquit: *Tu poſſediſti re-* In loc. cit.
nes meos: ſuſcepiſti me de utero matris meæ: dedu- De fug. Sac.
cunt, pravam conſvetudinem Babyloniæ impuræ intelligendam, hujus inquam Mundi: unde anima, quæ ſub protectione Dei altiſſimi eſt, ab hoc utero eripitur. Poterit inſuper, ajunt iidem, ipſe mundus hic ſignificari.

Gloſſa ordinaria myſtice per Benjamin uterinum fratrem caſtiſſimi Joſeph, S. Paulum intelligit, qui ab utero Synagogæ, ad gremium Eccleſiæ transportatus eſt. Origenes, & Heſychius per ventrem rur- In Gen. 43.
ſum eos figuratos volunt, qui per ſuggeſtionem Spiri- In Iſa. hom. 7.
tuum Pythonicorum, & aliorum reſponſa dabant, In Levit. 19.
qui olim ventriloqui, & Pythonici appellabantur. Adhuc iidem eos ajunt figurari, qui ſe gulæ, & concupiſcentiis devoverunt. Concludunt deinceps hoc prudenti documento: *Ventriloqui etiam ſunt, qui quaſi de intelligibili ventre, ſui cordis fabulas quaſdam, id eſt, falſas doctrinas, & prophetias proferentes, decipiunt.* De his in libro Levitici legitur: *Non* Cap. 19.
declinetis ad magos, nec ab hariolis aliquid ſciſcitemini, ut polluamini per eos. De his hactenus dixiſſe ſufficiat.

PRO-

PROVERBIA.

NON ſecus ac in epulis, ſi cibus idem, quamvis opiparus, ſemper appoſitus fuerit, vileſcit tandem, nauſeamque toties repetitus parat, ſic proverbia quoque ſi in compoſitione nimia multitudine inculcata fuerint, nimiumque abundaverint, vim ſuam diſperdunt, & diſpendium æſtimationis ſuæ patiuntur. Unde Manutius ſcitè nos admonet: *Meminiſſe oportet, quod Ariſtoteles in commentariis Rhetoricis admonuit de adhibendis epithetis, id nos in uſurpandis adagiis obſervemus, nempe ut illis utamur, non tanquam cibis, ſed tanquam condimentis.* Sicut enim (proſequitur idem Author) ridiculum eſſet margaritam ligno, vel plumbo, vel hujuſcemodi viliori materiæ includere velle, ſic proverbium cum nimia profuſione uſurpatum, pretium amittit, & in vilipendium tranſit. Recordor in eodem ſubjecto de calamo meo mihi verſus ſequentes effluxiſſe.

Proverbiis cum moderamine debito utendum.

Teſor, che s'accommuni anco al ſervile,
Stema di pregio, e nella copia e vile.

lib. Inſtitut. 6. In eundum ſenſum Fabius inquit: *Primò advertendum eſt, ne paroemiâ crebriter nimis utamur: & ut adfert lumen clavus purpuræ in loco inſertus: ita utendum eſt raritate in proverbiis. Accedit ad hoc quoque incommodi, quod crebras captanti captanti parœmias, nonnullas neceſſe eſt admiſcere, vel frigidas, vel coactas: Non enim poteſt eſſe delectus, ubi de numero laboratur. Poſtremò gratiam amittit, quidquid aut immodicum, aut intempeſtivum eſt.* Concludit Manutius licitum eſſe in familiaribus Epiſtolis aliquanto liberalius paroemias adducere, quippe quarum ſtylum popularem eſſe oportet, potius, quàm in oratione quæ elevatiorem & magis ſerium loquendi modum efflagitat. Pauca nihilominus in propoſito ventris puncto proverbia occurrunt: de quibus cum brevitate, ut verum fatear, hic neceſſariâ ratiocinabor.

Proverbia magis familiaribus litteris, quam orationi ſeriæ conveniunt.

Nulla unquam lupi cum agno tanta fuiſſe antipathia potuit, ſicut nec columbæ cum ſerpente, quanta eſt ventri famelico, & inani cum prolixitate verborum. De hoc proverbium illud emanavit: *Venter auribus caret:* aut in vulgata magis ſignificatione.

Jejunus venter non amat prolixitatem verborum.

Jejunus venter non audit verba libenter.

Contra famem verba fortitudinem non habent, & nervoſiſſimum vigorem ſuum etiam optime ſolidata ratiocinatio amittit.

Diſcurrebat olim univerſam Græciam ſequens adagium: *Contra famem nulla contradictio eſt.* Hoc proverbio, juxta Plutarchum, & Gellium, Cato ſenatoribus Romanis legem agrariam diſſvaſit: inſinuando neceſſitatem, qua quiſque ad ſe cibandum & nutriendum conſtringitur, idque ubicunque paſcua nactus fuerit, ne forte ipſis adeo brutis animantibus pejoris conditionis eſſe videatur,, quibus libertas non denegata eſt, ubicunque libuerit, & ubi eos naturæ impetus allectaverit, alimoniam ſuam inquirere. Confirmat hanc ſententiam Seneca, ubi ait: *Venter præcepta non audit, poſcit, appellat.* Hinc rurſus illud proverbium exortum eſt: *Ventre pleno melior conſultatio:* Cùm enim corporali neceſſitati ſatisfactum eſt, utique animus expeditior erit ad proſpiciendum id quod utile & proficuum eſt. Fames, ut verum dicamus, peſſimus omnium inimicorum eſt: nec enim gemitus exaudit, & ſicut ales Titii, nobiliora, & cariora inteſtina noſtra corrodit, & conſumit. Livius nobilis ille Hiſtoriographus ait: *Fames ultimum ſupplicium*, & alibi: *fames & frigus miſerrima mortis genera.*

Ep. 21.

lib. 3. Decad. l. 2. Idem lib. 8.

Hinc ut morbo huic medeamur, ut hanc belluam cicuremus, illud proverbium occurrit: *Venter moleſtus interpellator.* Quam ſententiam evidenter manifeſtant, qui ſtimulante calamitate, & neceſſitate hoc rabido dente (ut ſic dixerim) mordentur. Hinc quæ itinera famelici non ingrediuntur? quibus ſe oneribus non ſubſternunt? Quibus æſtibus non ſolvuntur? quibus frigoribus non obrigeſcunt? Deſudant, fatiſcunt, & penè opprimuntur, nec unquam deſiderata quiete, aut bono aliquo perfruuntur. Sic miſerabiliter ſub hoc torculari gemunt. Fami dignitates cedunt, & quidquid honorificum eſt: Id quod Ulyſſes ajebat:

Fames nil non audet.

Non eſt improbior res altera ventre moleſto,
Quippe vel invitum meminiſſe ſui jubet: & ſi
Valde animo crucieris, & angat pectora mœror.

Hinc Quintilianus inquit: *Non habitant ſimul pudor & fames.* Hæc ſæpè nobiles, quos nulla alioquin adverſitas de gradu ſuo dejeciſſet, ad incitas redigens, coëgit ſtipem oſtiatim mendicare.

Declam. 5.

Poſſibile non eſt, ut homo ventri, commeſſationibus, & bibacitati deditus, ad ſublimia ſe levet, & ſubtilia comprehendat, ita ut mentem ſuam ad Ideas principales apprehendendas ſublimare, & ab his terrenis, & fæculentis rebus ſe ipſa defæcata, & purificata poſſit abſtrahere. Dixit hoc Paulus, prout ſupra: *Eſca ventri, & venter eſcis*, quod in proverbium tranſiit: *Pingvis venter non gignit ſenſum tenuem.* Hoc adagium S. Hieronymus allegat: idque plus à Græcis, quàm Latinis uſurpari: traducitur autem à Græcis ita: *Subtile pectus venter obeſus non parit.* Hunc ſenſum pungentem Galenus contra Thraſybulum vibrat, dum ait: *Et hoc ab omnibus prope hominibus canitur, eo quod omnium veriſſimum eſt: quod venter obeſus non gignit mentem ſubtilem.*

Deditus ventri ſublimia meditari nequit.

Quamvis admodum ſtulta fuerit Lacedæmoniorum condemnatio in eos qui ventre craſſo, & obeſo eſſent: Erat enim apud eos infamis; quaſi verò moles illa corporis offendere ſpiritum poſſit, ut quæ pondere ſuo eundem præpediat, ne volatu ſuper ſidera ſe elevare poſſit: cui tamen quotidiana experientia contrarium demonſtrat. Unde etiam inter noſtros vetus proverbium eſt: homines pertica non menſurari & quod in corpore gracili mens habitare poſſit craſſa, ſtolida, dura, & incapax. Agatharcides apud Athenæum de quodam Anelide meminit, qui cum intemperantiæ & nimiæ luxuriæ in pleno ſenatu incuſatus eſſet, Lyſander Judex videns hominem ventre diſtento, & prominente, accuſatoris partem ſuſtinens, vix non hominem in exilium mandaſſet: Nec tamen obeſus ille acrem & vehementem reprehenſionem evitare potuit: qui proinde cauſa fuit, ut novo edicto promulgato Lacedæmoniis temperantia, & frugalitas vitæ imperaretur. Sic Menander de quodam pingvi ait: *Obeſus ſuſpromebat os viri.* Ego quoque huic opinioni ſubſcripſerim, quod nimirum venter nimium ſaginatus, & paſtus ineptus ſit ad ea quæ acuta & ſubtilia ſunt, ſpeculanda: ad quod mens libera, & ab omni ciborum vapore caſtigata, ab omni impuritate repletionis depurata requiritur. Hunc ſenſum aperit Horatius, dum ait:

lib. 12.

Venter nimium paſtus libertatem mentis impedit: quo minus alta & ſubtilia contemplari poſſit.

- - - Nam corpus onuſtum
Heſternis vitiis animum quoq; prægravat ipſum:
Atque affigit humo, dejiciens particulam auræ.

Demonſtrat Plutarchus, apud Cælium, Adoleſcentulos ad cibos ſolum inclinatos, duriſſimi ad diſcendum ingenii eſſe. Fateamur inquit Sanctus Auguſtinus, *nihil magis arcet à contemplatione veritatis, quàm*

De veri. relig.

luxus vitæ. Quod & ipsis adeo paganis innotuerat: M. Tullius enim sic declamat: *Tres virtutes, fortitudinem, justitiam, prudentiam frugalitas est complexa.* Et Vegetius: *Nunquam periclitati sunt fama, qui frugalitatem inter copiam servare cœperunt.*

5. Tuscul.

Lib. 4.

Cum præmemorato proverbio optimè consonum est, quod sequitur: *Ventrem mihi objicis.* Venter quanto magis repletus est, tanto dicitur levior esse, quamvis graviorem esse oportere ratio dictet. Videtur autem idcirco levior, quod fumos & vapores ad cerebrum transmittat, qui rationem perturbando maturitatem sensuum eripiunt, ita ut semel de sede sua ratione mota, in mille levitates animus prorumpat. Interim cætera membra nimio nutrimento redundantia omni malorum generi exposita sunt, longe abest ut ullam levitatem consequantur. Hæ rationes de Collectaneis Græcorum colliguntur; latine sic sonat:

Objectas ventrem (quo probum & pulchrius ullum)
Plenus is est levior: gravis idem ubi pendet inanis.

Euripides in Iphigenia Aulidis sic habet: *Mihi approbasti probum, honestum scilicet.* Elegantem declarationem adjungit Manutius: *Aut ea in parte, velut ægnigmatica levis cum plenus est, gravis cùm inanis. Nam reliqua vascula cùm pleniora sunt, hoc sunt graviora, quò magis inania, hoc leviora. Contra venter quò distentior cibo, hoc levior est, propter acutos, excitatosque pastu spiritus.*

Gravissima interim mala sunt, quæ de bibacitate, & voracitate nascuntur. Hanc veritatem distinctè ob oculos posuit Seneca, dum ait: *Quemadmodum delicatas res desiderare luxuriæ est: ita usitatas, & non magno paratas fugere, dementiæ.* Et ad vivum Plato ad hanc levitatem alludendo, quæ de graviori pondere repletionis provenit, sic nos admonendo inquit: *Temulentus bis puer.* Itaque qui sanæ rationis est, hoc onus evitet, quod tantæ levitatis principium est. Hæc de Proverbiis

HISTORIÆ, RITUS, OBSERVATIONES, ET CONSVETUDINES.

Vivus doctrinæ fons historia, & consvetudines sunt, apta ad persvadendum tanto efficacius, quanto id quod in exemplo adducitur ponderosius est, quàm quod verbis describitur. Hæc secum memoriam redivivam ferunt, quæ ad posteros usque transmittitur, & quasi vivum calcar de somno pigritantes, & lethargo fatali sopitos exsuscitant; quin & improperando objurgant id, quod in ipsis adeo paganis illustre apparet. Quod autem ventrem attinet, specialem nobis locum subministrat Plutarchus, Ægyptios in functione mortuorum, de cadavere ventrem eximere & separare solitos, eumque deinceps soli expositum secasse, & interiora effudisse, judicantes eum fontem, & sentinam malorum omnium esse, id quod experientia probatur. Hoc de Cœlio sumptum est, qui sicut in superstitione rituum suorum vanus est, ita in moralitate eximius: in quo rectitudo quædam animi elucescit, quanta quidem in paganum cadere potuit.

Coelius Rhod. lib. 13. c. 25.

DEDICATIONES.

Condemnantur ni-

Non possum, quin quandoque condemnem eos, qui solo cortice lectionis suæ contenti, ad inferiora intelligentiæ suæ oculo non penetrant, atque ideo gentilium plerasque actiones improbant, declamando eas vanitate, & superstitionibus plenas esse: non solum opere ipso, sed & cogitatu. Hi enimvero intelligentiæ suæ rationem debitam habuerunt, ponderando in effectibus naturalibus dependentiam, & subalternationem, quam inferiora habent per unionem quandam admirabilem cum Archæo superiore: atque ita de his sinistre opinati sunt, & ratiocinati, sinistre scripserunt. Ego verò in considerationibus physicis his assentior, qui de correlatione hac tam doctè senserunt, & concluserunt.

mis severi paganorum Censores.

His conformiter sensit doctissimus Aldrovandus stomachum Lunæ dedicatum esse, idque non sine fundamento. Cum enim Luna humorum Mater sit, Patrona, & ut ita dixerim Antesignana aquarum: stomachus autem semper humidos vapores exhalet, ex hac symboleitate creditus fuit dominio Lunæ subjacere: meritò inquam: Luna enim pro cursus sui varietate nunc diminuitur, nunc increscit; sic stomachus jam perfectæ constitutionis est, jam verò in defectu est, ob alterationem quam ex ciborum genere patitur, & proinde reliquum corpus adversa valetudine corrumpit. Sunt autem eximii authoris illius verba hæc: *Stomachum magna pituitæ copia redundantem ad dominium Lunæ referebant, cùm hæc humiditatum abundantiam progignere credatur.* Hinc cum sagacitate quadam & cum erudita moralitate, juxta eundem authorem, ventrem signo virginis dedicârunt: volendo fortasse indicare per hoc, eum extra sphæram suam esse tum, cum cibo nimio adulteratus, & corrupta puritate & simplicitate pascitur. Nihilominus quid non inventavit, quo non penetravit, quæ profunda non reclusit humana ingluvies? In quo sensu & ego memini me aliquando abundasse, dum luxum sæculi nostri his versibus exposui:

Ex historia de monstris.

Stomachus Lunæ dedicatus.

S' entro nappi dorati
Peregrinati humor chio non gorgoglia,
E suiscerati Parti habbino i mari,
Perche in cibi pregiati
Fumin le mense a satiar la voglia,
Sono i favi d'imetto al gusto amari,
Di Nettari piu rari,
Da giove a delibar s' han le bevande,
O nel Cielo stemprate atrur vivande.

Non sic nos docuit Cato, dum ait: *Tantum cibi & potionis adhibendum est, ut reficiantur vires, non opprimantur.* Qui vir si hodie compareret in præceptis suis exsufflaretur, & in tanta adulteratione ciborum dictum Socrati apud Plutarchum verificatum cognosceret: *Ex carnium numero, dulciores illæ habentur quæ non sunt carnes, ex piscibus, qui non sunt pisces.* Hoc est dum carnibus coctionis arte tantam varietatem inducunt, ut carnes non esse videantur. Hi ritus ætate illa primæva viguerunt: vigent adhuc hodie apud parasitos & lurcones: vigebunt non minus in sæculis venturis. Sic mens per hæc caduca & fugacia oblectamenta penitus obtenebrata, ciborum illorum cælestium curam non habet, de quibus Psaltes Regius: *Gustate & videte, quoniam svavis est Dominus:* Et ipse Redemptor noster: *Cibus meus est, ut faciam voluntatem patris mei, qui est in cælis.* De his cibis transeamus ad alios his tamen semper inferiores.

Cato major.

De tuenda valetudine.

NOTA LITERÆ V. APUD ANTIQUOS.

In Alphabetico exercitu cum lineis bipartitis hæc litera V. se elevat, quam dixeris quasi unam

unam ex militibus illis esse, qui tempore Cadmi Seminatoris in semetipsos animati præliabantur: Hoc enim V. tanquam nativo bidente armatum contra reliquos pugiles suos opponi videtur: aut verò melius dixeris, ut se sociosque suos à venenato morsu, & lethali assaltu exitiosi Draconis tueatur, quod propriis sese armis defendat. Egreditur autem hæc litera, prout patet, ore propemodum concluso: sed ut tanto clarius sonitum edat, & evidentius audiatur, in ultimo vocalium loco collocatur: atque illic, tanquam in confinibus periculosis posita, severas vigilias habet, duplicique vallo stationem suam munit & conservat. Hæc porta & clavis est, qua spiritus hominis exprimitur: nec enim nomen *Vox* sine literæ hujus principio, usurpari potest.

Hæc inter alias quoque spectabilis est, & plurimum observata. Ziffratores autem ut eam figurarent, sibi ventrem tangebant. Simplex itaque V. in notis antiquis hæc significabat: *Vir, victor, vicit, Vitellius.* V.VI. VII. VIII. *quinque, sex, septem, octo.* V.A. *Veterano assignatum.* VA. *Valerius. Valerianus.* VAL. CS. *Valerius Cæsar.* VAT. *Vates.* V.A:XI. *Vixit annis undecim.* V.B.A. *Viri boni arbitratu.* V.B.F. *Vir bonæ fidei.* V.C. *Quinti Consulis. Vir consularis. Vir clarissimus.* V.C.C.F. *Vive conjux clarissima feliciter.* V.COSS. *Voluerunt Consules.* V.D. *Vivus dedit.* V.D.A. *Vale dulcis amice.* V.D.N.V. *Vale decus nostræ urbis.* V.E. *Verum etiam. Visum est.* V.F. *Vivens fecit. Valde feliciter. Usus fructus. Vir Fortis.* V.F.S.E.S. *Vivens fecit sibi & suis.* V.F.C. *Viam faciendam curavit.* V.J. *Vir justus. Vir illustris.* VIC. *Victores.* VIR. *Virtutes.* VIR.VES. *Virgo vestalis.* VI.VIR. *Sextum viri.* VIX. *vel* V. *Vixit.* VIX.AN.III.MENS.XI.DIEB.XV. *Vixit annis tribus, mensibus undecim, diebus quindecim.* VLPS. *Vlpius. Vlpianus.* V.M.M. *Votum merito Minervæ.* V.MVN. *Vias munivit.* V.N. *Quinto Nonas.* V.N.V. *Viro nostræ urbis.* V.P. *Vivus posuit. Vrbis Præfectus. Vir probus vel prudens.* VP. IP. *Vespasianus Imperator.* V.P.R. *Veteri possessori redditum.* V.P. *Vir Prætorius.* V. QUÆS. *Vir Quæstorius.* VR. *Urbs. Urbis. Urbanus.* V.R. *Urbs Roma.* VRB.C. *Urbis Conditæ.* URBI SAL. *Urbi salia.* URB.R. *Urbis Romanæ.* V.S. *Vivens statuit. Vir Sacer. Voluit Senatus.* V.S.C. *Voti sui compotes.* VS.CS. *Vespasianus Cæsar.* V.S.L.M.H.D.S.S. *Vivus statuit lege mandati hoc de suo sibi.* V.S.L.M. *Vivens sibi loco monumenti. Voto solemni, libero munere. Vivens sibi legavit locum monumenti. Votum solvit lubens merito.* V.S.L.M.P. *Vivens sibi locum monumenti posuit.* V.S.P. *Viri sibi posuerunt.* V.V.F. *Vivus vivens fecit.* V. TRIUMPH. *Vir triumphalis.* V.VRB. *Vir urbanus.* V.V.V. *Viros urbis vestræ.* VV.CC. *Viri clari.* VV.FF. *Viventes fecerunt.* VXO.D. *Uxorem duxit.*

Paucas præter has curiosus Lector, pro opinione mea, notas inventurus est, quæ hic compendiatæ non sint. Siquidem nihilominus, tales se fortasse ob oculos præsentaverint, reliquum erit, ut acunimi oculorum meorum condoleat, qui longinquius, aut ulterius penetrare non potuerunt. Itaque desiderium bonæ voluntatis intuendum erit.

SIGNATURÆ HERBARUM.

Siquidem ii, quibus quotidiana consvetudo est onerare stomachum, & ventrem flatuosis & gravibus cibis, aut vero generosis, & fumosis vinis, ex altero latere sibi cordi ducerent digestionis difficultatem, gravedinem, & pondus, quo ventriculum suum onerant, si dolores, passiones Iliacas, cholicas, & varia præter hæc mala, quibus corpus suum diversimodis locis afficiunt: porro & inflammationes intestinorum, ischuriæ, vel stranguriæ vesicalis tormina perpenderent, totamque malorum seriem, quam sagacissima Anatomicorum & Medicorum professio tum ad cognoscendum, tum ad medendum investigavit, & exposuit: utique intemperantiæ suæ modum ponerent. Quamvis mala hæc nonnunquam etiam non tam vitio intemperantiæ, quam debilitati naturæ adscribenda sint. Unde etiam de Aristotele memoria est, eum hujuscemodi præfatis doloribus gravissimè tormentatum fuisse, idque fortassis ob indefessam studiorum lucubrationem: ex qua demum effecit, ut prodigium scientiarū evaserit, quem Mundus admiratur dum ex monumentis scriptorum ejus nomen ejus clarescit. Hic vir dum cruditatibus laboraret, solebat uterum repletum oleo calefacto, ventriculo imponere, per quod symptomati præfato medebatur. Nec vero Julium Cæsarem tot præliorum feliciter gestorum parta victoria ab hujusmodi dolorum oppressionibus liberare potuit, testificante idipsum Svetonio. Sic enimverò infirmitates etiam magnorum virorum vestibula ingrediuntur, nulla habita ratione gloriæ, beatitudinis, & vitæ eorum splendidæ. *Laert. l. 5.* *Sveton. in ejus vita.*

Abbas Wilhelmus meminit temperantissimum alioquin Abbatem Bernardum, eousque vigiliis & abstinentia reductum fuisse, ut omnem pene digestionem amiserit: ita ut cibos non retinens, continuis vomitibus subjectus fuerit. Refert Eusebius Aulum Persium Scriptorem Satyricum anno ætatis vicesimo & nono è vivis præmature discessisse, idque ob gravissimos stomachi affectus. Surius item de Clemente VII. Pontifice Maximo felicis memoriæ refert, eum vitâ functum his iisdem symptomatibus, propter ciborum varietatem, quam ei Medicus imposuerat.

Porrò quod ad ventris dolores, & passiones cholicas pertinet, de villico quodam memorant, dum his malis afficeretur, eum allio supra ventrem forinsecus, & ad latus ligato, eodemque identidem fricatum, tum & allio pani superimposito & manducato, nullum præter hunc cibum sumpsisse, & propediem malo suo remedium invenisse. Hinc est quod allium rusticorum theriaca dicitur. Galenus de semetipso commemorat, cum hâc passione graviter laboraret, ita ut dicere solitus fuerit, sibi videri se tanquam terebro auctissimo perforatum in ea corporis parte, quæ à verica ad uretram descendit, sed posthæc cùm vitiosum humorem summo labore isthinc pepulisset (qui humor à Praxagora vitreus appellatur) cessisse morbum. Humor ille, ut dictum est, per frigiditatem suam vitro non absimilis est, unde viscera crudeliter feriuntur. Allio morbus cholicus curatur. *Cali. l. 4. c. 14.* *lib. 2. de locis affectis.*

Pharmacopola quidam Joannes à S. Germano recenset, se nobilem novisse, qui passione cholica graviter afflictus, quidquid medicamentorum sibi à peritissimis Artis præscriberetur, remedium non invenerit. Huic quidam amicorum, in hoc genere morbi versatus suggessit, ut sibi de oleo amygdalarum dulcium sine foco potionem componeret, adjuncto vino albo, & aqua parietinæ: hanc potionem nobilis ille simul cum globo plumbeo deglutivit, quem tamen prius in Mercurio vulgi intinxerat, ac sic intra paucos dies convaluit. *Cal. l. 4. c. 11.* *Ambros. Par. eus. lib. 16. chyr. c. 19.*

Nec tamen omnibus eadem evadendi felicitas fuit: De Antiocho enim dicto Epiphane historia sacra meminit, quod cum electum Judæorum populum martyriis afflixisset, tandem divina castigatione & ultione doloribus ventris oppressus, *2. Matth. 5.*

& extinctus sit. Sic Josephus Historicus Agrippæ quoque Regi contigisse meminit: quem Angelus Domini hoc eodem morbo percussit. Sic Sigonius refert Sicimero Svevorum Regi accidisse, qui cum Romam direptioni dedisset, sævissimam intestinorum, & viscerum suorum lancinationem expertus est, qua etiam animam expiravit: homo, qui tot hominum exitium fuit. Hoc genere morbi Elisabetha Hungariæ Regina interiit. Bembus idem asserit de Ferdinando Rege Neapolitano.

Antiquit. lib. c. 7.
Lib. 14. Imp. occid.
lib. 7. hist. Venet.

Tot morbis, & symptomatibus magna Mater Natura, cum simplicibus, & compositis suis magnum ministravit obstaculum, cui ars proinde omni nervo, omnique studio, operatrice dextra succurrit. Nec tamen ego hic in artis hujus elaborata mysteria me ingero; sed in solis plantarum, & herbarum signaturis, pro consvetudine mea immorabor.

Cedrus singularem admodum cum ventriculo habere dicitur configurationem, cum pellem externam sat membranosam, & crassam habeat: ubi durum item cum tenero per modum vasis vel urnæ fabricatum est: prout nobis illud de ventriculo Anatomici describunt. In hac arbore ego virtutem quandam calefacientem expertus sum, sympathicam digerenti stomacho. Pomum verò ejus, in effectibus suis verè aureum dici poterit, sicut tale cortex ejus demonstrare videtur.

Nux mystica vel *muscata*, item nux Indica, quæ parvis ventriculis non dissimiles sunt, & quæ ex omni parte prominentes dilatantur, concoctionem magnopere adjuvant, ejusdem vitiosos humores dissolvendo. Mastiche (prout Galenus memoriæ dedit) contrariæ facultatis est, constrictivæ nimirum, & mollitivæ (notetur autem de alba dici) idcirco etiam calefaciendo stomacho adhibetur, quippe quæ calorem, & siccitatem promovet.

7. de facult. simpl.

In secundo ordine apparet galanga minor (hæc enim perfectissima est) cujus radix (plena nodulis) intus forisque rubicunda est: & spaciis interpositis, intra nodum, & nodum retorta, odorifera, & acerrimi saporis, ita ut si masticata fuerit, non minus lingvam commordeat, quàm piper, aut gingiber formâ suâ cyprum imitatur: unde factum, ut famosissimi inter simplicistas eam Cyprum Babyloniæ nuncuparint: Eo quod ab hac regione, sicut & è Syria in Italiam transferatur. Hæc universa retulimus mutuata à Botanico industrio Andrea Matthiolo: qui ad finem sic refert: Galanga in tertio gradu calefacit, propter quod & digestionem stomachi promovet, & ejusdem dolores profligat: qui frigore, & ventositate generantur.

Eandem virtutem habet gingiber, sicut & folia ciclamini: non verò radices, hæ enim qualitatem in se habent, quæ paralysin membris inducit. Idem efficiunt succus abrotani, & oleum anethi: omnes adeo herbæ, quæ calorem in se gerunt, & præter hæc qualitatem nullam in se continent aut corrosivam, aut ventosam, aut alio quovis modo nocuam: hæ enim omnes plurimum valent ad repercutiendam & digerendam illam duritiem. Atque ita magna Mater Natura, huic tam eximiæ parti hominis tamque necessariæ, abundantia remediorum suorum succurrit.

EPITHETA.

Canochial. Arist. pag. 356.

UT tanto semper evidentius Epithetorum necessitas pateat, eorumque complementum, imo vero lumen quod orationi inferunt, famosissimum Authorem meum Comitem Emanuelem Thesaurum adduco: qui inter alia hoc præceptum suggerit, tractando de Epithetis ingeniosis: Hæc tanto magis conspicua futura inquit, & judicium acutius demonstrabunt, siquidem eruditionem quandam peregrinam intulerint locorum, vel personarum. In hunc modum Claudianus inquit: *Chaonio victu gentes alere:* ubi gentes indicat, quæ glandibus vescuntur, id quod in provincia Chaonidum fiebat. Sic in locum ut dicatur Ægyptius niger, dicetur Niger Canopus. Erat Canopus urbs famosa Ægypti, quam qui nominaverit, Ægyptum simul, & urbem comprehendit.

Concludit denique, totam Epithetorum figuram, præter descriptiones, poësias, & orationes, illuminare inscriptiones. Unde si antiquas legeris, invenies illic omnem penè substantiam consistere in Epithetis, in quibus gloria mortui, aut affectus viventis conservantur. Cum itaque Capitulum hoc tantæ sit æstimationis, tantique momenti, ab hac universalitate ad particularia progredior: & inprimis Horatium adduco, qui stomachum non sine ratione ruinosum appellat: *Ingens accedit stomacho fultura ruenti.* Quintus Serenus, prout diximus, stomachum in cæteris corporis partibus Regem nominavit: *Qui stomachum Regem totius corporis esse contendunt, vera niti ratione videntur.* Lassum idem Author nominat: *Qualia lassum pervellunt stomachum.* Lyricus eum latrantem dixit: *Latrantem stomachum bene leniet.* Idem jejunum: *Jejunus rarò stomachus vulgaria temnit.* Ingeniosum admodum est, quod Virgilius epithetum dedit, multicolorem utrem appellans: *Tandem post epulas, & pocula multicolorem ventriculum sumpsit.* Possevinus capacem appellat: *Ventriculusque capax inimico humore redundat.* Sic nos eum vel debilem, vel crudum, vel indigestum, vel gravatum, constrictum, relaxatum, langvidum, & aliter appellare consvevimus, prout videlicet occasio, aut voluntas tulerit.

Serm. 2.
Horat. loc. cit.
Satyr. 2.
Ibid.
Possev. f. 213.

Quod ventrem attinet, eum Manto fœcundum dixit: *Nunquam fœcundi pondera ventris.* Castigatum eadem: *E castigato tolerans jejunia ventre.* Exilem eadem: *Clunis, & exilis cava contrahit ilia venter.* Horatius mollem: *Ventreque mollis, & femur.* Avarum idem Venusinus: *Quidquid quæsierat, ventri donabat avaro.* Turgidum Politianus: *Mandare terræ turgidi ventris cibos.* Ovidius planum: *Quàm castigato planus sub pectore venter.* Idem gravidum: *Dum labefactat onus gravidi temeraria ventris.* Idem vitiatum: *Jamq; tumescebant vitiati pondera ventris.* Item plenum idem Ponti incola: *Flammiferam pleno reddere ventre facem.*

lib. 1. Serm.
lib. 1. Ep.
lib. 1. Eleg.
lib. 2. Eleg.
In Epist. Can.
In Epist. Par.

Strozzius tumidum vocat: *Et tumidi pingvem ventris aquaticulum.* Rabidum Silius: *Nil temerare piger rabidi jejunia ventris.* Martialis liquidum: *Potabis liquidum signina morántia ventrem.* Jejunum Sidonius: *Vel pondera ventris jejuni.* Codrus voracem: *Et ventri dat quaque voraci.* Procacem Pamphylus: *Et ventri qui faveat suo, procaci.* Mirandolanus miserum: *Miseri pereunt dispendia ventris.* Pendulum Conradus: *Et laxum cute, pendulumque ventrem.* Idem capacem: *Ut ventrem sibi faciat capacem.* Magistrum artis Persius: *Magister artis, ingeniique largitor venter.* Laxum Politianus: *Laxoque ventre, dissipato, & fixili.* Hieronymus Balbus ventosum: *Turgida ventoso naturane ventre rigebat?* Rapidum, profusum, avidum, & vastum dixit Manto: *Nunc autem rapidi diffusa licentia ventris.* Item: *Vix renes, clunemque tegit ventremque profusum.* Item:

Item: *Avidique voragine ventris rumperis.* Item: *Non satient vasti spaciosa volumina ventris.* Faustus turgidum nominat: *Vix satura explerunt turgentem ad guttura ventrem.* Persius artificem: *Venter negatas Artifex sequi voces.* Idem album: *Turgidus hic epulis, atque albo ventre lavatur.* Denique Manto pigrum: *pigrosque ignavia ventres.*

Cum igitur hæc præmemorata gravium Authorum nitantur authoritate, fieri nequit, ut non honorabilem locum æstimationi præbeant. Tantundem valebunt, quæ sequuntur adjuncta, siquidem cum acumine ingenii usurpata fuerint; ut si venter turgidus dicatur, & elevatus, demissus, residens, infœcundus, fertilis, agilis, gravis, tenuis, siccus, inflatus, & horum similia, quæ Lector ipse pro libitu sibi finget.

ANATOMIA VENTRIS.

Elegans admodum & curiosum est, quod opere, ut ajunt, Mosaico fit, dum per symmetriam colores, & proportio debita observantur & distingvuntur, ita tamen ut in iisdem lineis in se invicem recurrentibus, certoque numero præfixo variegatis, nunc trianguli, nunc quadranguli, nunc figuræ ovales, nunc certa puncta occurrant, quæ simul juncta, & prout sitas postulat dispersa, & plantata quamvis pauca numero sint, plura videntur, quia sibi artificiosè correspondent. In ictu propemodum oculi revertitur visus ad priora quæ jam reliqueret, ita ut prima cum posterioribus copulando, multa appareant quæ simplicia sunt, quæ multa sunt simplicia videantur. Idem mihi accidit in opere, quod præ manibus est, in ventris nimirum anatomica descriptione, quam idcirco ad capituli hujus finem distuli, ne forte si de stomacho postremò dictum esset, jam eum venter nauseabundum faceret. Poteris interim mi Lector, si sic libitum fuerit, colores hos anatomicos unire, sicut ante diximus in Mosaico opere fieri: ad quam descriptionem jamjam accingor. Tantus autem illic partium numerus est, tam copiosæ quæstiones, illic potissimum ubi viscerum receptaculum est, & intestinorum teneriorum sedes, uti si uni solum parti pro debito inhærendum mihi esset, non solum tractatus integer, sed amplum, copiosumque volumen prodiret. Itaque pro more meo, non tibi mensam instructam, sed bellaria quædam ad oblectamentum in compendio propositurus sum.

Inprimis ergo Venter in anteriorem, & posteriorem partem dividitur: quarum quæ anterior est Xiphoide, quæ inferior ossibus pubis terminatur, ab Arabibus *mirach*, à latinis *abdomen* vocata. Tot ejus, tamque variæ particulæ inter Authores confusionem pariunt: Ita ut Doctissimus Laurentius sentiat partem corporis nullam usque adeo confusam esse. Ut verò nos (prosequitur idem Author) hanc obscuritatem dilucidemus, & tot invicem confusiones distingvamus, ventrem inferiorem in tres regiones partiemur, supremam, mediam, & imam. Suprema *Epigastrica* nominatur, media *umbilicalis*, inferior *Hypogastrica.* Hic hypocondria sunt: hic regio umbilicalis, de qua loco suo dicetur: hic dextræ sinistræque lumborum partes, sedes concupiscentiæ, sicut in tractatu proprio patebit: Hic colon, & intestinum cæcum: Hic rete: hic vesica, & canaliculus, & omnes reliquæ partes, quæ à perfectis Anatomicis describuntur. Ultima pars ventris inferioris se ab extremitate costarum, ad extremitatem ossis sacri extendit: quæ pars à quibusdam cinctum, ab aliis lumbi appellantur: quæ tamen rursum in partem superiorem, & inferiorem subdividitur; superior, quia carnosa est, pulpa à palpando dicitur: inferior varias partes habet, dextram, sinistram, & mediam, quarum exactam indaginem professoribus artis derelinquo. Prima inferiorum partium cuticula est, de qua pili nascuntur. Galenus superficiem appellat, alii pelliculam superiorem. Qua ratione hæc ab humore frigido generetur, quomodo à vera cute differat, quomodo consistentiam suam propriam habeat, ejusdem usus varius, hæc universa alibi in diffusioribus tractatibus inquirenda relinquo. Huic succedit cutis, quæ item corium, aluta, & pellis nominatur. Hæc nil aliud quàm membrana est, reliquis amplior, & crassior, ex commixtione seminis, & sangvinis generata, temperiem autem moderatam habet. Organum est externi tactus. Hæc propugnaculum, ornamentum, & cooperculum est partium intestinarum, sibi subjectarum. Candida est, ut patet: colore, textura, sensu, & usu crassior est reliquis partibus, quippe quæ amplissima corporis moles est.

Tegumentum tertium pingvedo est, quæ & sevum appellatur; pars sangvinea pingvedinis hujus, & maximè aëria, dum per tunicas teneriores vasorum transsudat, per modum roris, ad frigidiores partes transcurrit, videlicet ad membranas, & cum debili earum calore (qui potius à Medicis pro frigore sumitur) incrassatur, & unitur. Efficiens igitur causa ejus frigus est, non ipso actu tale, sed potius minus calidum, quàm partes reliquæ. Siquidem hæc cutis densior fuerit, copiosius quoque hæc pingvedo coagulatur, & nascitur. Hinc animalia, quæ corium densius habent, ut porca castrata inter terrestria, inter aquatica delphini, multum pingvedinis progenerant, plus etiam hyemali, quàm æstivo tempore pingvescunt.

Hujus pingvedinis varius usus est, inprimis ad tutelam partium subjectarum, quas per modum operimenti aut tecti circumfundit: hinc etiam intestina ab externis offendiculis defendit. Alter usus est, ut calorem nativum custodiat, viscíditate enim sua, & infarcimento calorem naturalem, ne effluat, sub se concludit, & prohibet: ita ut congeminetur. Meatus item frigori exteriori referat, atque ita non aliter nos calefacit, ac vestimentum aliquod: Hinc non immerito etiam ad digestionem conferre creditur. Rursum ad facilitatem motus contribuit; certo enim intelligendi modo, inungit partes, quæ movendæ sunt, & siccitatem illarum prohibet: usum promptiorem reddendo in ministerio. Loca item vacua adimplet, quibus etiam per modum culcitræ, pulvini, vel cervicalis inservit. Denique pabulum caloris est. Tum verò etiam urgente necessitate, & inedia alimenti vicem supplet. Hinc Galenus memorat, quandoque hominem gracilem fieri per caloris vehementiam, quam universa pingvedo inducit.

Ad hanc pingvedinem subintrat membrana quædam crassissima, quæ à capite ad plantas usque corpus universum operit. Ab Anatomicis nomine barbaro Panniculus appellatur, qui tamen elegantius membrana dicitur. In animalibus, bubus videlicet, & canibus, & equis, & simiis, horumque similibus usque adeo fibris carnosis intexta est, ut inexpertis Anatomicis potius musculus videatur, quàm membrana. In homine tota nervosa est, & membranosa. Villis suis diversimode alligatur. Foris, & intro pingvedine cooperta. Unde in quadrupedibus spontaneum motum habet. In homine panniculus dici poterit totus nervosus, & adiposus. Interius humore quodam lento uncta, & delibuta est, non absimili muco: ne videlicet musculorum motum præpediat. Sensum habet exquisitissimum, sicut reliquæ membranæ.

branæ. Unde si per causas internas puncta, & vellicata fuerit (sicut per acrimoniam bilis) motum concussivum reddit, qui *rigor* appellari consvevit. Varius ejusdem usus est. Inprimis ut propagines arteriarum, & nervorum, quæ ad cutem feruntur, tanto magis corroborentur, & confirmentur: deinde etiam ut densitate sua, & crassitie vapores sangvinis retineat, eosque in crassitiem, & pingvedinem convertat. Denique ut caro musculorum tegatur, ne à causis externis offendantur. Alia hujus cutis ministeria universim in tractatu ejusdem videantur.

Ego interim siquidem statuissem ratem meam in profundum quæstionum deducere, & diligentius inquirere, utrum pingvedo hæc faciente frigore, aut calido concrescat, quæ ejus causa sit efficiens, atque super hæc opiniones utrimque, & objectiones, & responsa adducere, sicut item, an pingvedo hæc pars corporis animata sit, & vivens, cur ibi candor sit, qui in præfata pingvedine apparet, aliæque quæstiones, quæ non vulgarem indaginem habent, utique videri possem in Anticyram usque navigare velle. Non enim hic scopus meus est, ut volumen integrum in professione quadam particulari contexam, sed de earum quaque principale aliquid in medium proferre, ut inde utilitas, & beneficium proveniat. Idcircò plura desiderantibus Anatomicorum principalium carthæ lucubrationes præ manibus sunt, è quibus pro appetitu suo abundantiam habere poterunt. Ego verò cum solita brevitate mea, sequens vestigia doctissimi Laurentii, descriptionem reliquam ventris inferioris, musculorum videlicet, abdominis, & peritonæi prosequar.

Musculi in eo octo sunt: quatuor congeneri, hoc est figura, magnitudine, & robore, & actione pares: quorum quatuor obliqui sunt, duo recti, & totidem transversi. Appellationem hanc à situ obtinuerunt. A textura villorum, qui intermedii sunt, primi eorum ad intersecandas costas accurrunt. Obliqui exteriores omnes apertissimi sunt; deinceps obliqui interni sunt: quorum illi ascendentes, hi verò descendentes appellantur ab Anatomicis. Succedunt his duo recti, in quorum partibus internis apparent venæ ascendentes, & descendentes, quæ circa umbilicum uniuntur: quæ rursum ab aliis transversis quasi secantur. Succedunt his duo minores ramuli, qui à latinis *succenturiati* dicuntur, quippe quod per modum cinguli formati sint.

Partium continentium ultima Peritonæum est, membrana tenuissima, non dissimilis telis aranearum largissimis. Quæ per modum voluminis, aut involucri, visceribus implicata est, vergens ad partes regionis inferioris. Sic sentit, & memoriæ tradidit famosissimus Hippocrates; dicitur autem Arabico idiomate *Siphas*. Figura ejus sphærica est, extrinsecus paulo longior, repleta fibris, ut tanto firmius musculis adhæreat: interius levior est, tersa, & quasi aqueo humore inuncta, ut illic tanto commodius viscera commorari possint. Vulgo creditur nasci hæc membrana à ligamentis illis, quæ lumborum vertebras amplectuntur, & quæ os sacrum ossibus laterum annectunt: sed doctissimus Laurentius opinatur partes has, in prima hominis figuratione, tanquam spermaticas, provenire. Hinc illud observatione dignum, quod hactenus multo tempore physicis anatomicis incognitum, memoriæ dedit: nimirum peritonæum cum ad regiones vesicæ pervenerit, tam conspicuè duplicari, ut amplum inter duas tunicas spacium relinquat, quod sufficiat ad vesicam recipiendam, quæ extra peritonæum non est, prout quidam senserunt, sed inter memoratas duas tunicas sita est.

Lib. 2. Epid.

Perforatur peritonæum in parte superiore, & inferiore. In parte superiore, quæ diaphragmati annectitur, tria continet foramina: ut videlicet arteriæ descendenti aditus pateat, & venæ cavæ ascendenti, & œsophago. Tam autem valide diaphragma connectitur, ut si inflammatum fuerit, aut qualitercunque offensum, intestina, & hypochondria interius convellantur, & loco suo moveantur.

Quinquepertitus Peritonæi usus est. Primùm enim regionis inferioris partes omnes circumambit & vestit, & cuique earum tunicam communem porrigit, aliis crassiorem, aliis magis tenuem, prout usus, & necessitas postulaverit. Separat autem, non secus ac paries aliquis, ea viscera, quæ ambit, & à musculis exterioribus ambientibus coërcet, & distingvit, ita ut intestina sic separata in suis spaciis intermediis defendantur. Expellit citius quàm manu excrementa alimenti sicci. Constringit per modum operculi omnia intestina, ea que circum quoque amplectitur: ne forte levi occasione nec dicta viscera, nec ventriculus flatibus infestentur. Alligat denique universa, ut nimirum quodque viscerum in sede sua propria collocetur, & requiescat. Siquidem etiam hujus continuatio aut violata, aut disjuncta, aut commota fuerit, gravissima symptomata succedunt, & herniarum genera multigena.

Hæ partes continentes sunt, sed tot, talesque sunt contentæ, tamque profundis observationibus plenæ, tamque necessariis doctrinis copiosæ, ut impossibile sit volumen integrum consarcinare, quod requirunt. Ut tamen his discussionibus principium formetur, & intelligentia major, dicam earum partium contentarum duo genera esse: earum enim quædam ad concoctionem maturandam destinatæ sunt, quædam ad generationem. Ministrat chyloidi ventriculus, intestina, & Epiploon. Hematosi, aut sangvificationi inserviunt mesenterium, hepar, vena cava, vesica fellis, lien, & renes. Præparant chylusi venæ mesenterii, cui participat hepar, quod formam, & rabidinem sangvini præbet, qui per venam cavam distribuitur. Vesicula, & splen, & renes, omnem immunditiam hepatis, vel regiæ domus expurgant.

Hæ partes sunt, quæ concoctioni subserviunt. Partium contentarum se inter primas præsentat Epiploon, vel omentum (post intestina, & mesenterium) propagines venæ portæ, quibus detractis, conspicua sunt, ventriculus, hepar, vesicula, lien, denique vena cava, renes, & vesica. Partium generationis; aliæ viriles, aliæ muliebres sunt, de quibus tamen vel pauca admodum, vel omninò nihil dicturus sum. Omentum, vel Epiploon, quod quasi secus fundum ventriculi, & intestina natat, reticulum nominatur, cum plexus sit venarum, arteriarum, & nervorum pene innumerabilium.

Qui de his descriptionem magis exactam desiderat, cum doctissimo viro Laurentio libros Anatomicorum evolvat, & inprimis illic inveniet intestinorum, quæ tanti momenti sunt, situm, connexionem, figuram, ortum, substantiam, compositionem, & usum. Intestinorum corpus longum est: inveniet illic qua ratione provida natura hæc implicaverit, in gyros contorserit, & in flexuosos anfractus, ut nimirum alimentum cum tanta festinatione ab ore ad ventriculum translatum, non tam præmature egrediatur. Cognoscet illic substantiam eorum membranosam esse, taliterque compositam ut vel chylo, vel flatibus, vel excrementis turgida, sine ruptione extendi, & dilatari possit. Intelliget illic qualiter tunicæ duæ intestinorum villos habeant quamplures, transversos, & circulares, quorum ministerio ea quæ sibi

ſibi contraria ſunt expellant: quorum item opera inteſtinorum motus promoveatur.

Horum venæ à vena prtoa, & à ramo meſenterico omnes derivant, taliterque divaricatæ ſunt, ut non via recta, & libera, nec apertis oſculis ſuis ad cavitates ſuas ferantur, ſed id faciant viis obliquis, idque in medio binarum tunicarum: ex quo fit, ut chylus colorem ſangvineum non nanciſcatur, quamvis ſangvini proximus, & pene permiſtus ſit. Infinitus proinde fibrarum internarum numerus eſt, quæ ſe venis his, & vaſis interponunt, idque ob rationes adductas. Copioſæ item illic arteriæ ſunt, quæ à ramo cœliaco, & meſenterico derivant. Non minus & nervi multi tanquam parvi ſurculi diſcurrunt, ſuppeditantur autem à ſexta conjugatione cerebri. Longitudo inteſtinorum, juxta mentem peritiſſimi Coi noſtri, tredecim cubitorum eſt. *Hippoc. de hom. ſtruct.*

Hæc aliaque non minoris momenti, & neceſſitatis illic edocebitur, imò verò & officia illorum intelliget, & partes, quarum quædam craſſiores & pingviores ſunt: in univerſum autem inteſtina his nominibus appellantur: Duodenum, jejunum, ileum, cæcum, colon, & rectum. Duodenum quatuor habet ſibi particularia: primùm venam, quæ recta deorſum verſus tendit: alterum eſt, quod nullo irrigetur ramuſculo, qui à meſenterio derivet. Recipit tertio ductum quendam ab inteſtino colon, per quem veſicula bilem expurgat, qua videlicet tardorum inteſtinorum excretio ſtimulatur, pituitamque profligat, quæ membranis interioribus inhæret. Deſcriptionem quoque illic cæterorum inteſtinorum, quæ craſſa dicuntur, inventurus eſt; eo quod craſſities illis quædam naturalis congenita eſt. Intelliget cur inteſtinum cæcum ſit, dictum monoculum, & ſaccus: formatum per modum ventris, quod pingve ſit, unico ductu, & foramine: cujus uſum peritiſſime Galenus deſcripſit. *De uſu part. cap. 14.*

Proximum his inteſtinum colon eſt: quod non raro flatibus, ſicut & cruditate patitur; unde paſſio cholica naſcitur: idque idcirco, quod officina pituitæ crudæ eſt, quæ propter magnitudinem inteſtini illic refrigeratur: & verum fit, eam ſedem eſſe multarum fæcium, ſicut Galenus commentatur. Ab Ariſtotele laxum dicitur, & à Mauritanis cellulatum. *4. in 6. Epid.* Fertur autem à renibus dextris verſus cavum hepatis, deinceps ſubtus fundum ventriculi gyrans, lieni annectitur. Situs ejus tam ſingularis copioſiſſima deſcriptio eſt. Inteſtinum ultimum, rectum appellant, eo quod nullo gyro circumflectitur, & contorquetur, ſed recto itinere ab oſſe ſacro per clunes, vel nates deſcendit: Ab Hippocrate principale, & extraneum, à barbaris Longanon appellatur. *5. Epidem.* Cognoſcet illic ſedulus artis ſtudioſus præter hæc, & meſenterium, & in eo pancreas: eſt autem meſenterium corpus membranoſum, quod inteſtina duabus tunicis alligat, venis, & innumerabilibus arteriis ſimul & copioſa pingvedine abundans. Naſcuntur hæ membranæ à ligamentis, quæ vertebras lumborum connectunt, & oſſi ſacro cum oſſe laterum cohærent. Hæ membranæ duæ taliter conſtructæ ſunt, tam ut robur vaſorum conſervent, quam ut ne inteſtina implicentur, & motibus violentis infeſtentur. Omnes venæ, quæ de vena porta exeunt, illic terminantur: huc item ab inferiori parte arteriæ recidunt: hic rurſum nervi ſextæ conjugationis cerebri obſervantur. Spatia intermedia copioſa pingvedo infarcit, & illic diſſeminata eſt: quibus præterea copioſæ glandulæ includuntur, quæ impediunt, ne vaſorum ductus offendantur, aut comprimantur: denique pro ligamentis vaſorum ſerviunt, ne motu quodam violento rumpantur. In ultima demum regione ventriculi, in inteſtino dicto duodeno certum quoddam corpus glanduloſum extenditur, nominatum pancreas. Amplectitur autem ramos venæ portæ, qui in ventriculo, & duodeno, & liene diſtribuuntur: ſuſtinet hanc ipſam ramorum divaricationem, quo magis ſecura & certa ſit: fortificatur autem per membranam omenti, ipſi ventriculo per modum mollis pulvinaris ſubſtratum.

Cumque has aliaſque obſervationes copioſas viderit, incurret in famoſas quæſtiones illas, utrum inteſtina virtutem attractivam habeant: cujus actionem diſtingvet in communem videlicet, & officialem, & privatam, aut particularem, cum exactis earum declarationibus: intelliget opinionem eorum, qui ajunt, in privatis actionibus neceſſarios non eſſe villos, aut pilos, cum attrahant per ſemetipſa, ſicut attrahit magnes ferrum. Penetrabit ulterius inveſtigando, utrum inteſtina facultate retentrice prædita ſint: ubi pro parte affirmante adducitur authoritas Galeni, & Avicennæ, qui ait hanc facultatem in pueris remiſſam eſſe, hinc illos ſæpius excrementa ejicere: adducit inſuper rationes alias. *In Comment. Aphoris. 1. Sect. 6.*

Itaque his difficultatibus occurritur cum Galeno præfato, qui eleganter admodum cauſas tardioris ejectionis adducit, facultatem inquam expultricem debilitatam, quandoque ſenſum inteſtinorum langvidum, quandoque ipſam digerendæ materiæ craſſitiem, quandoque conſtipationem nativam, ob modicam facultatem nervorum abdominis, ad expellendas fæces, & hujusmodi alia. *De ſymptom. cauſ. 3. De cauſis ſympt.*

Hinc Doctiſſimus Laurentius, retentionem fæcum actionem animalem eſſe inquit, non naturalem: fit enim operâ muſculorum: unde deducit planum, & apertum eſſe inteſtina robur non habere naturale, quo retinere fæces, aut chylum poſſint.

Tranſeundo hinc ad eam quæſtionem ſi inteſtina facultatem concoctricem habeant, tria illic obſervanda occurrunt: hoc eſt præparatio, coctio, & perfectio: quarum trium prima conſiſtit in ore, altera in ventriculo, tertia, nimirum conſummatio in inteſtinis. Hinc Galenus non negat hanc concoquendi facultatem, dum ait: *Inteſtina licet coquendi chyli gratia conſtructa non ſint, ſed continendi, & diſtribuendi tantum: tamen, quia nunquam iners, & otioſa eſt natura, in ipſo per inteſtina tranſitu elaborationem perfectam conſequitur chylus, non ſecus ac in majoribus venis.* *4. De uſu part. & 3. de natural. facult.*

His præſuppoſitis deinceps impoſſibile non videbitur, ut paraſitus quidam aut nepos, vel helluo tantum devoret, tantamque ciborum maſſam deglutiat, cui ferendæ vix jumentum ſuffecerit; intelliget enim ſtomachum totum membranoſum eſſe, & facile in omnem dimenſionem diſtendi. Verum quidem eſt, quod hujus modi voracibus chylus perfecte non concoquatur: ob copiam enim & gravitatem ingeſtorum membranula oſtiaria relaxatur, nec ſat temporis ad integram digeſtionem largitur: unde perſvadebitur coqui cibum in ventriculo, ſed eundem perfectionem ſuam in inteſtinis tenuioribus conſequi. Introducetur cum curioſitate quadam ad intelligendam inteſtinorum facultatem expultricem, quæ eum non ſubterfugiet, niſi forte oculum mentis amiſerit: hoc enim jam manifeſtè ex illorum ſtructura palam fit, eo quod villis circularibus contexta ſit, & tranſverſis, ad omnem adeo expulſionem aptis, & intenſis.

Hinc noſcet binos motus eſſe, naturalem unum, alterum animalem: Illum inteſtinis reliquis, hunc verò muſculis abdominis proprium. Naturalis voluntarius non eſt: animalis autem econtra voluntarius.

Primus per villos transversos & orbiculares formatur, qui intestina contrahunt: est autem duplex, unus secundum naturam, alter præternaturalis. Hi motus quandoque depravantur, idque triplici de causa, prout Galenus optime annotat: hoc est inflammatione, oppilatione, & quandoque à levi quadam exulceratione. Quarum prima meatus angustos reddit: oppilatio eos omnino claudit: unde cum exitus nullus excrementis pateat, facultas expultrix læditur. Hujus item motus depravati causa est levis exulceratio: dum enim intestina dolorem ex contactu fæcum sentiunt, continuò eas in superiora remittunt, tanquam metuendo offensionem: sicque corrupta vellicatione, cursus contra naturam fit, ex quo provenit, ut quod deorsum versus petere debuerat, sursum feratur. Motus hic peristalticus dicitur, hoc est naturæ contrarius. In hoc autem tam calamitoso affectu iliaca passio oritur, in qua consveta sedes alvi intercluditur: ita ut nec minima, quæ acumine acûs majora non sint, præterlabi queant.

Intelliget item diligens Lector alium præter hunc modum esse, quo fæces expellantur, animalem videlicet, & voluntarium. Perficitur autem operâ musculorum abdominis; musculi enim contracti premunt intestina, unde exclusio fit excrementorum. Hunc motum adjuvat diaphragma, & peritonæum. Octo musculi æqualiter abdomen & intestina comprimunt ad quemvis meatuum, hoc est ad superiorem, qui in stomacho est, & ad inferiorem, qui ad sedem tendit. Unde necessarium erat instrumentum unum, quod deorsum urgeret, aliud item quod ad superiora attraheret. Omitto hic de fæcum excretione ratiocinari (miraculo enim simile videtur, quomodo in homine sano hi fœtores inveniri possint) nec enim hæc materia auribus, aut oculis grata est: progredior itaque ad delibendam cognitionem brevem substantiæ, & situs intestinorum.

De usu part. Galenus refert: *Intestina, & ventriculum, quia concoctionis erant organa, carnosa constructa esse:* Ad quod gravissimus vir Hippocrates respexisse videtur, dum inquit: *A difficultate intestinorum habita, si velut carunculæ exeant, lethale.* (*Aphor. 26. Sect. 4.*) Nervosa est substantia intestinorum, sed fibris nihilominus carnosis intersecata. Sic non immerito eam quis membranam carnosam dixerit. Sic Galenus uterum jam carnosum, jam membranosum appellavit. Quod situationem attinet prudens Artis Professor ab accuratissimo Laurentio intelliget errorem antiquorum, qui ajebant, intestina crassa ad locum inferiorem tendere, tenuia vero ad loca superiora: Colon enim crassius cæteris, & plenius per cavitatem jecoris discurrit, & secus ventriculi fundum. Decepit eos canum, & aliorum quadrupedum incisio. Errant item quandoque Medici, inquit idem Laurentius, qui dysenteriam ab humoribus intestini crassi, & tenuis provenientem ita distingvunt, ut si dolor in superioribus sit, provenire dicant ab intestino, quod gracile est, si in inferioribus ab intestino crasso. (*Ex Com. in 3. Epidem.*)

De situ intestini *colon* variæ sunt opiniones. Dicunt plures ferri id ad fundum ventriculi, ut ejus ope, sicut & contactu partium vicinarum concoctio ejusdem promoveatur. Alii autumant ad cavitatem hepatis elevari, in eam partem, ubi vesica fellis est, ut nimirum ejusdem fellis irritamento & abundantiâ, facultas ejus sopita suscitetur. Credunt alii cedere illud reliquis intestinis tenuioribus, & illa quasi sepimentum aut vallum quoddam circumdare, non multum vicinum centro mesenterii, atque idcirco sinistram occupare partem. Alii rursum arbitrantur intestinum Colon idcirco ventriculi fundo, & cavitati hepatis alligari, ut per contactum earum partium, reliquiæ alimentorum concoquantur, quæ nimirum in cellulis coli commorantur. Rationes itidem vivas adducunt apertissimi situs ejus: ne videlicet tam prompte illic contenta elabantur, quo fieret ut humor non tam perfecte exiccaretur, ad quem usum tot cellulæ, totque involucra concamerata, intestinum cæcum, vel monoculum constructa sunt. Est autem colon intestinum omnium amplissimum: dum renes, & lienem tangit paululum angustiatur, ne horum corpora comprimat: unde evenit, ut Splenetici, aut Lienosi, quibus lien inflatur, cum difficultate flatus exhalare possint. Quod vero etiam per intestina propagines venæ portæ distendantur, hic materies sat ampla discurrendi occurreret, nisi alibi jam, quod maxime necessarium & medullosum est, tetigissemus: Hæc autem huic loco sufficienter dicta sint. Concludo autem sequenti metro, ut stomachum tuum, fortasse tam prolixa dicacitate mea (quæ tamen his, qui quæ necessaria sunt, intelligere desideraverint, non nimium prolixa videri debent) nauseabundum redintegrem.

Laus Stomachi.

Frema co toni il Cielo, e d' ira avampi
Scuota pur Sirio incendiosi ardori
Fra quell' ire funeste, e fra i furori
Fecondera dolce ruggiada i campi.
Tal ne petto de l' huom bolla, e divampi
Contumare malor, strani bollori;
Ministrara l' urna vitali umori,
Onde l' egro mortal da morte scampi.
La terra, che di piante, e frutti abonda
Copiosa nutrice apre le vene,
Per cui nutre ogni stel, copre ogni sponda.
Quasi regio signor, ch' a pascer viene
I suoi Vassalli, egli ad ognor feconda
Suddite membra, e vita in lor mantiene.

HEPAR

HEPAR ET LIEN.

Anatomia.

QUamvis pauca mihi pro consveta alioquin capitulorum meorum serie, excepta anatomia, de his interni hominis partibus dicenda restent, ne forte videar in his partibus corporis maxime necessariis ignorans esse, cum jam supra de præcipuis visceribus dixerim, operæ pretium esse duxi, de his quoque nonnulla proferre in medium. *Nonnulla*, inquam, cum mihi sermo sit de microcosmo, opificio tam insigni, quod jam tot folia adimplevit, tot calamos fatigavit, tot disceptationes innovavit, tot volumina adimplevit. Itaque Epilogo quantum potero majore, descendendo ad particulare, assero: inter eas partes, quæ in infima regione corporis continentur, hepar potissimum esse, & penè dixerim unicum maximè necessarium: quippe quod potestatem suam, robore non multum à corde dispari, exercet. Huic hepati ventriculus ad ministerium est, non secus ac mancipium. Hujus sordes vesica fellis, lien, & renes expurgant, in similitudinem famulorum fidelium, culinam hanc nitidam, ac tersam conservando.

Est jecur, secundum Hippocratem, officina sangvinis, author spiritus naturalis, principium venarum, quibus, tanquam rivulis universam membrorum rempublicam irrigat, & per modum Principis, propriis expensis universam corporis familiam alimentat. Hippocrates fontem primum, & originem tam salutaris humoris appellat: veteres illud terram fructiferam nominant: Plato sedem concupiscentiæ, & amorum: unde in apologo Titii refertur: *Cogit amare jecur*. In eo Medici facultatem naturalem collocant: ab hoc enim appetentia illa, quæ facultati nutrici servit, & ministrat, alteri parti communicatur, & in particulari ori ventriculi: unde contingit, ut qui scirrhum habent in jecore, à cibis abhorreant, præsertim carne, & vino. Facultas item generativa ab hoc parenchymate ad genitalia descendit. In hoc viscere item fundamentum, & principatus ad potestatem vitalem, & animalem situs est: sicut eidem adscribenda est superficies coloris extrinseci: qualis enim ab interioribus humor est, talis color est, qui in cute efflorescit. Situm est hepar in hypochondrio dextro. Hunc situm à natura tutissimum obtinuit, imo verò & honorificum, circumdatur enim costis, tanquam munimento, in hoc differens à stomacho, & intestinis. Caret ossibus: nec enim distendi debuit, sed sangvinem in receptaculis vasorum detinere. Cum partus adhuc tener est, primum editus, ad huc hypochondrium sinistrum occupat jecur, eo quod illorum stomachus otiosus fit. Hippocrates præfatum hepar in quinque pinnas dispertitur, quibus singulis Galenus sua nomina imposuit.

De ossium nat. cap. 6. Epid. Corpus jecoris in parte sui interiore & inferiore profundum, & concavum est, in superiore gibbosum & convexum. Certam quandam figuram non habet, hæc enim modice, aut potius omninò nihil ad alterationem contribuit. Sangvificatio enim actio similaris est, quæ sola temperie sua initium, & perfectionem consequitur. Hinc pars ejusdem superior lævis est, & rotunda, per modum testudinis: æqualis item, ne motum diaphragmatis offendat: inferior inæqualis est, & aspera; vel potius dicatur illic multipliciter inæqualis ob varios lobos non secus ac rupes, & præcipitia quædam: hinc intelligitur, siquidem æquale esset, ventriculum utique premendum, hepar enim sic turgeret prominendo, & non solum ventriculum, sed & ramos venæ portæ impediret. Hinc etiam in dextra parte rotundum est, sed in sinistra attenuatur, & quasi in angulum acutum terminatur. Magnitudo ejus non eadem in omnibus animantibus est, in homine autem, plus cæteris amplum, sicut & cutis ejus rarior est. Hinc etiam effluvium ejus majus, majores enim hominis functiones sunt, quæ de spiritibus exeunt, quorum materia sangvis est. Creditur majus in iis esse, qui timidi sunt, qui potatores, qui ventri dediti.

Organum nobilissimum, pluribus compactum particulis, & carne sibi singulariter propria: hoc viscus item venam cavam recipit, & radices venæ portæ, minimas item arterias, surculos item exiguos intus cavos, ut nimirum bilem ad cistulam vel folliculum fellis evehant, denique & nervulos. Vestitur tenui cute, quæ corpus ejus universum ambit, quod totum carnosum est; hinc etiam Hippocrates viscus carnosum appellat. Prædicta ejus caro concreto sangvini non absimilis est, quasi qui igne adustus sit. Usus ejus ab antiquis creditus fuit, ut vasa stabiliret, & intestina in situ suo contineret: item ut calore sangvificationem promoveret: alii etiam concoctionem adjungunt. Sangvinem ita consummat, & perfectum reddit, propriamque ei temperiem inducit, ut color quoque externus in facie efflorescat. Non immerito igitur hoc ei lemma, pretiosissimæ armaturæ subscriptum debetur: *Utilitati, & decori.*

Ex venis jecoris quædam portionem tenuem ad regiones ejusdem concavas portant, quæ concoquunt, attenuant, & præparant: aliæ item sangvinem jam concoctum & elaboratum ad truncum venæ cavæ conducunt. Hæ radices venæ cavæ, & portæ per integrum hepatis corpus sparguntur, & tantopere invicem complicantur, ut sine comparatione plus hæ radices per regionem cavam intrinsecus circumgyrentur, quàm per convexitatem ejus exterius. Hinc etiam sangvificatio intrinsecus in cavitate fit, distributio foris. Natura autem hos gyros venarum instituit, ut tanto perfectius elaboratio sangvinis fieret, & in angustiis vasorum tamdiu detentus majorem sui concoctionem acquireret. Cum eodem artificio eadem præparatio fit in intestinis, in vasis spermaticis; in hunc usum serviunt arteriæ illæ minimæ, quæ in ventriculo cerebri sunt, admirabili plexu invicem intricatæ, non secus ac claviculi hederæ, quibus illigatur. Per medium autem venarum de quibus diximus, surculi quidam cavi ducuntur, dedicati ad purgamentum bilis, qui, velut in quodam nodo collecti omnes simul in vesicam fellis derivant.

Totum hepatis corpus, prout dictum est, membrana quadam tenuissima operitur nata à peritonæo, in qua duo nervi minuti sparguntur. Hi de ramis conjugationis sextæ descendunt: quorum unus in orificio ventriculi & mesenterii plantatus est: alter ab eo qui costas transcurrit, enascitur. Ambo exigui sunt: actio enim hepatis omnino naturalis est, & non animalis: nec enim motu, nec sensu sangvis præparatur. Adjunge, quod exquisito sensu non indigebat: ex omni enim parte expurgandis destinatum est excrementis inutilibus, bile videlicet, succo melancholico, & sero: quæ singula & per vesicam fellis, & per lienem, & per renes perficiuntur.

Temperamentum hepatis calidum, & humidum est. Calidum ob concoctionem, & ut calorem nutritivum præbeat: humidum esse oportuit, ut in tempore debito corpus universum irrigaret: atque idcirco *fons vaporis gratiosi* appellatur. Admirabili item artificio jecur per nervos connectitur cerebro: cordi per arterias: per venam cavam ventriculo, intestinis, & spleni, mediante ramo splenetico, & mesenterico. Denique vix pars in homine est, quæ hepati non communicet, aut mediantibus venis, aut ligamentis, quæ nos communia dicimus: unde etiam manifestum fit, quàm necessaria hæc doctrina, & hic tractatus fuerit. Connectitur ergo diaphragmati, peritonæo, costis nothis, Xiphoidi, & umbilico per ligamenta propria. Est illic etiam vena umbilicalis nutritiva in Embryonibus. Aristoteles arbitratur præparationem sangvinis fieri in hepate, sed perfectionem suam consequi in corde. Attribuunt item medici sangvificationem perfectam hepati, illudque sedem facultatis naturalis stabiliunt. Ex his omnibus inferatur, duplicem esse jecoris actionem, alteram officialem, vel communem: hoc est sangvificationem, vel græcè hæmatosin, quæ secunda dicitur concoctio: alteram vero privatam vel particularem, quæ tertia dicitur.

Hæc sunt officia, situatio, status, figura, & conditio hepatis: ita ut non indebite honorifico titulo Principis à judiciosissimis, & sapientissimis medicorum condecoretur: sicut prudentissimus vir Laurentius inde ratiocinatur. Garriant, quantum volunt adversarii, dicentes, hepar principium venarum non esse, nec sedem facultatis naturalis, nec authorem ullius spiritus.

Hepar igitur, utpote Princeps, in functionum suarum varietate materiam quæstionum amplissimam præbet; quam ego, qui modicam horum experientiam & praxin habeo, aliis discutiendam relinquo, quorum professio est de iis latius tractare: suffecerit mihi, pro more meo solito pauca inde per compendium delibasse. Itaque se primo loco id mihi offert: utrum hepar naturalem spiritum generet: ubi quid spiritus ille sit intelligere non minimi operis est: cum in hoc invicem differant Galenus cum Stoicis, quorum ille exhalationem esse sangvinis inquit, hi autem vinculum corporis, & animæ. Definiemus nos (inquit Laurentius) spiritum, corpus tenuissimum esse, perpetuò mobile, generatum à sangvine, & vapore: qui vehiculum sit facultatum animæ. Hippocrates non dubitat hunc spiritum inter corpora censere, numerat enim illum inter ea, quæ corpus constituunt: qui præterea subinfert, illud actique corporeum esse, quod canali indigeat, quo vehatur, quod extensioni partium inserviat, quod denique locum occupet. Itaque corpus esse non negandum, quamvis inter corpora tenuissimum sit: habet autem robur, & impetum vehementissimum, per modum venti.

Galenus docet, sangvinem tenuem esse, vaporem magis tenuem, tenuissimum spiritum, & perfectissimè mobilem. Hi spiritus enim non se aliis tantum impellentibus (prout sunt humores, qui cum tracti, aut propulsi fuerint, semper rei alterius impulsu moventur) sed suopte etiam motu, & principio sibimetipsis innato moventur, & continentur. 3. *De facult. naturalib.*

Itaque dicendum spiritus, tam suo, quam alieno motu ferri. Si suo, fieri id per flammam, sursum deorsumque, & ex utroque latere: siquidem hæc commotio præpedita fuerit, corrumpitur spiritus. Qui rursum alieno principio moventur, dum vel impelluntur, vel attrahuntur, naturales quidem à jecore, vitales à corde per systolem, animales à cerebro compresso. Trahuntur naturales à venis; vitales ab omnibus omninò partibus cum sangvine arterioso: animales rarius, idque solum cum pars quædam affecta fuerit, aut per dolorem, aut per gustum: sic nec vehementia objecti facultatem ab officio suo vacare permittit, nec calor ad semetipsum attrahere cessat.

Ex his præmissis consequentia formatur, dici posse, quod spiritus corpus sit mobile: generari eum à sangvine, & vapore tenuissimo: unde duplicem ejus materiem esse, exhalationem sangvinis, & aëris, atque idcirco calefieri cum utroque, & ex ambobus eum conservari, & componi. Hæc spirituum universalis natura est, quorum alii insiti sunt, in tanto numero, quot & quanta sunt genera partium; alii influunt, & à diversis fontibus egrediuntur, & robur quasi sopitum, & absconditum excitant. Medici eorum numerum dispertiunt. Argenterius unum solum spiritum agnoscit, sicut unica est anima, unicum ejus organum, & simile sibi, sangvinem, & aërem quem respiramus. Antiquitas elegantius triplicatum spiritum docuit: in triplici enim ordine eum stabilivit, sicut tres sunt facultates animæ, naturalis, vitalis, & animalis. Tria item sunt principia corporis majora: cerebrum, cor, & hepar: totidem vasa sunt: venæ, arteriæ, & nervi.

Galenus in plurimis locis dari spiritum animalem asserit: à nemine spiritus vitalis contradicitur: unde nec à Poëtis incognitus fuit: ideoque Ovidius inquit: *Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.* Superest Spiritus naturalis, de quo disceptandum sit: cujus tamen ductu, sangvinem inquiunt Arabes, per universum corpus transferri. Itaque cum doctissimo Laurentio concludo: spiritum naturalem vehiculum esse sangvinis crassioris ab hepate, mediantibus venis in totum corpus diffusi.

Vesica fellis, quæ his partibus connexa est, plurimum ansæ ad discurrendum præberet, si cui voluntas esset in his prolongari: sed ego ut quasi in compendio agam, instrumentum illud esse ajo, fabricatum à natura ad recipiendam bilem. Hic humor amarus est, & si sangvini commisceretur, qui in venis concluditur, eum utique impurum redderet: non minus & corrodendo carnem acrimonia sua, membranasque vellicando, sine intermissione sensum ulceraret, & præcipitatos motus, sensationesque deliras operaretur, sicut phræneticis contingit. Inde est, quod ad humoris tam amari separationem, vas hoc fieri oportuit, sicut splen humorem melancholicum, humorem serosum renes & vesica, instituente natura excolant.

Substantia hujus folliculi membranosa est, ut sine difficultate, & dilatari possit, & contrahi. Tunicam solam habet, eamque simplicem, sed validam, ternoque ordine villorum compositam: ab intrò recti, & obliqui sunt, quibus attrahit, & bilem continet: foris transversi, & orbiculares, quibus expellit, & rejectat. Certas quasdam venulas habet, quæ de vena porta proveniunt,

provenìunt, & *cysticæ* appellantur, quibus nutritur: totidemque arterias minutas, de vena cœliaca, & nervulis dextri costalis.

Figura ejus oblonga est, & rotunda: sed paulatim ad apicem usque in acumen desinit, in similitudinem pyri, quod in fundo largius est. Trium observatio in vesicula occurrit, fundi, cervicis, & meatuum, qui bilem vehunt. Inter quæ fundus verum bilis receptaculum est: cervix angustior pars ejus est. Ductus choledoci bini sunt, quorum unus in hepate distribuitur, & in radice venæ portæ, & cavæ, per surculos numerosos, quibus bilem sinceram, nec humoribus cæteris adulteratam attrahit. Alter in intestinum duodenum fertur, dum vesica quasi delectata ob viciniam, & mutuam humoris correspondentiam, se in intestina evacuat, humoremque suum detrudit, ut videlicet acumine suo tardiora intestina, quasi stimulo acuto percellat, & ad naturalem excretionem irritet, ciborumque reliquias extergat. Legatur super his eruditus Vessalius, & harum rerum notitiam non latebit: sicut nec meatuum intra duas tunicas intestinorum, ductu non solum obliquo, sed tortuoso: illic non minus patebunt valvulæ, in utroque situ comprehensæ: qualiter hi memorati ductus in medio cervicem versus canalem habeant, per quem vesica bilem attrahat, eandemque in diversis temporibus rursum expellat. Idem Author tertium canaliculum, vel ductum manifestat, qui nimirum ad ventriculi fundum vergit.

Vastissima quæstio est, & quæ multum versatissimos, & doctissimos Medicorum fatigavit, utrum præmemorata vesica à semetipsa bilem attrahat, & ab eadem nutriatur. Ego sequens Directorem meum Laurentium breviter sic statuo, clarum esse, dictam vesiculam attrahere bilem, sed nullatenus ad sui nutrimentum. Galenus autem asserit fieri id modo quodam nobis incognito, sicut magnes ferrum attrahit, & ambra paleas: sic sympathica quædam virtus unius & alterius est, qua fit attractio, & ex cujus præsentia vesicula, ut ita dixerim, sensum quendam jucunditatis concipit. In hunc modum evidenter vir summæ experientiæ & protophysicus elocutus est: *Trahitur*, inquit, *bilis à vesicula ob qualitatis communionem:* unde apparet, (explicat idem Author) sæpius aliquanto temporis spatio animalium mortuorum vesiculas conservatas fuisse, & in se sibi connaturalem bilem custodisse: prout fieri solet in iis animalibus, quæ pro domestica utilitate quotannis occiduntur.

De usu part. cap. 10.

Folliculus ergo ille humore suo delectatur, nec mordaci acrimonia illius, nec contactu offenditur, sicut solent, qui rerum alioquin noxiarum aut venenatarum usum habent, ex quibus deinceps nullum damnum patiuntur. Qui vero hanc cognationem aut familiaritatem bilis cum vesica non admittunt, causam attractionis ad necessitatem & providentiam naturæ universalem referunt, ut nimirum sangvis purificationem suam consequatur, & ne inutilis ad nutriendum fiat, quippe qui nimia acrimonia & mordacitate offendat. Nec tamen hic ulterius ad explicandos ductus choledochos distendar: horum enim explicatio, alibi (dum de capitibus & viis potioribus mentio fit) occurrit. Id solum cum citato authore meo dixero, ab hepate ad vesicam fellis canalem esse conspicuum, & pervium, sicut item ab hepate ad intestina: porro à vesicula ad duodenum alium ductum esse, & in horum unoquoque valvulas, quæ refluxum bilis prohibeant. Concludatur itaque (ait idem author) à vesica bilem attrahi, & à cavitate jecoris, & in ea aliquantum temporis conservari, & inde ad intestina transferri. Hæc opinio fuit Hippocratis & Galeni, recepta etiam à modernis scholis.

Lib. 4. de morbis.

Hæc pauca mihi suffecerint, in qnantum quidem materia præsens mihi suggerere potuit: unde ad alteram propositi mei partem descendo quæ est

LIEN.

Magna mater natura, provida humani generis alimentatrix, à latere sinistro lienem construxit: ut, sicut agricolarum mos est, antequam bonum semen in agrum jaciant, primò eum lupinis fœcundare, quorum amaritudine allectatus, granum vel semen dulcius evadat: pari modo hepate nostro à sordibus & fæcibus expurgato, sangvis purior formatur. Hinc Lien risus organum dicitur. Plato item inquit: lienis officium esse, ut quasi, quod in speculo opacum, & tenebrosum est exhibeat, & pars lucida hepatis tanto magis splendescat, & luceat.

Siquidem splen ab hac functione expurgandi sangvinis vacaverit, lethalia symptomata eveniunt: miscentur enim spiritus cum tenebris, eosdemque pars terrea cordi, & cerebro abscondit, unde lividum, vel pallidum fit universum corpus. Hinc Stratonicus ajebat in territorio Carcensi sibi videri mortuos obambulare, omnes enim splenetici erant.

Lien in sinistro hypochondrio è regione jecoris situs est: unde quæ pars ejus concava vel sima est, hepar respicit, quæ gibbosa extremitates spinarum costalium. Varia est, & multiplex figura ejus: curva, & gibbosa pars illa, quæ versus diaphragma vergit. Plerumque tamen figura ejus oblonga exhibetur, & quasi tetragona, lingvæ bubulæ non dissimilis; unde etiam viscus lingvosum appellatur. Hippocrates lienem plantæ pedis comparat. Nec magnitudo, nec color ejus in omni corpore æqualis est: Melius autem est si modicus fuerit, quam si grandior: in iis enim, qui perfecta sanitate gaudent abbreviatur, & diminuitur. Unde non immerito Trajanus illum Fisco comparavit, prout infra patebit.

De corp. Sect.

Carnem habet sibi propriam, sicut venas quoque, & arterias, easdemque numerosas: denique nervulos, & tunicam exiguam, quæ corpus integrum vestit. Parenchyma carnis rarum habet & fungosum, in similitudinem spongiæ firmioris, leve per modum pumicis: attractioni opportunum, sicut & receptioni fæcum. Venas plures, easdemque insigniores numerat, quæ per lineam rectam ei inseruntur, & per totam ejus substantiam dispersæ sunt. Omnes hæ à ramo splenico originem ducunt: per hos ductus autem omnem ad se sangvinem crassum, & lutulentum transvehit: qui si succo benigno, attenuato, & submisso fuerit permixtus, similitudinem substantiæ prædictæ acquirit. Humoris melancholici pars squalida, & maxime crassa, fæcibus uvarum similis est, quam videlicet virtus splenis domare non potuit, & quæ expellitur, & foras ejicitur partim per venam portam, partim per intestina mediante præfato ramo splenico, partim per fundum ventriculi: partim in sedem emittuntur per venas hæmorrhoidales: partim in renes mediantibus arteriis emungentibus.

Numerosissimæ item arteriæ, & insignes per medium splenis corpus sparguntur, quarum usus multiplex, & copiosus est: primus ut pulsu suo expurgent, & attenuent fæculentum sangvinem: & sicut pulmo refrigeratione vehementi opus habet, sic lien expurgatione insigni. Secundus est, sollicitare sangvinem hunc crassum, ut de venis in splenem cadat. Tertius ventilare calorem splenis, ne tam fæculento succo oppressus, langveat. Denique ut ei vitalem facultatem dispertiat.

Demum substantia splenis tota membrana tenui amicitur, quæ à peritonæo originem trahit: cui nervulus tertiæ conjugationis inseritur. Parte sua gibbosa aut convexa diaphragmati connectitur, sicut & reni sinistro, idque intervenientibus membranis peritonæi: parte sui sima ventriculo, partim per venas, quas ei largitur, partim per omentum, aut epiploon. Hæc est essentia, hæc substantia, hic situs & figura Splenis.

Sect. 2. Problem lib. 1. de causis & Segn. Chiroxia. Plurima de usu ejus dicenda essent contra adversarios, & calumniatores Galeni. Ubi Erasistratus æstimat, hoc instrumentum corporis frustraneum esse. Alexander Aphrodiscus, & Aretæus authumant organum quoque sangvificationis esse. Rondelerius sensit lienem non esse receptaculum humoris melancholici, sed eum circum ossa aliasque duriores partes gyrare. Pitraviensis vult præparari in splene spiritum quendam vitalem, tenuissimumque sangvinem, qui postmodum mediantibus arteriis lienis in sinistrum cordis sinum portetur, ibique commisceatur, & perfectionetur per aërem, ac perfectus jam universo corpori infundatur: non secus ac tubuli, vel bullæ aquæ. Hanc opinionem suam longissima ratiocinatione corroborat, quam tamen adversarii ejus contrariis argumentis refellunt, ad quæ eruditum & me curiosiorem lectorem transmitto.

1. De sanitate tuenda. De formatione fœtus. De locis affectis. De natur. facult. De atra bile. Interim doctissimus Author meus concludit, idque cum Galeno in pluribus locis, constructum & stabilitum splenem esse ad expurgationem sangvinis fæculenti: ideoque ad hoc ministerium destinatum, per rationes supra memoratas ex adverso hepatis collocatum esse. Succus hic melancholicus facultate quadam admirabili, eaque sympathica attrahitur, eodem modo quo vesiculam fellis diximus attrahere bilem. Sangvis autem qui taliter per ramum spleneticum attractus est, per copiam arteriarum attenuatur, & subjicitur. Concoquitur ergo, & reliquo sangvini similis efficitur: de cujus purissima portione ipse deinceps lien nutritur.

Lienis color in omni penè animali ater, & sublividus est, cum sapore acido: siquidem etiam in corporis parte quapiam consimilis color apparuerit, signum erit, illic humorem hunc prædominari. Quodsi splen oppilatus, vel obstructus fuerit, sangvis fæculentus & turbidus continuo ad hepar transcurrit, omnemque sangvinem purum inficit: ex quo tota corporis constitutio melancholica fit, icterus niger exoritur. Sicut cum vesicæ fellis canalis obstruitur, & bilis ad hepar recurrit totum corpus flavescit, & icterus flavus enascitur, qui morbus quoque Regius appellatur: unde etiam distichum illud tam celebre, ortum est:

Cor sapit, pulmo loquitur, fel continet iras,
Splen ridere facit, cogit amare jecur.

Non mediocris præterea momenti est, ei, qui se ad Anatomices, aut Physices studium applicat, nosse, qua ratione, & quibus viis melancholicus succus ad ventriculi fundum feratur, & quem in usum. De hoc jam sat copiose inter antiquos scripserunt Avicenna, & Galenus: quorum doctrinam (ne forte ego præscriptos mihi limites ultra transgrediar, sicut jam transgressum esse me sentio) curioso investigatori in ipsis authorum voluminibus quærendam relinquo: id ultimum solummodo cum brevitate transcurro, exponendo, qua ratione splenetici mediantibus venis se sublevent, & expurgent, & per quos ductus id fiat. Unde cum Hippocrate doctissimus Laurentius asserit, lienosos abundare copioso sero, & ad hanc sententiam confirmandam fautricem sibi experientiam adducunt. *Lib. 4. de morbis.* Hippocrates sæpius humorem melancholicum *aquæ* nomine appellat. In libro generationum sic ait: *Humidi quatuor sunt species: sangvis, bilis, aqua, & pituita.* Per aquam plerumque humor melancholicus interpretatur, & hic humor plurimum seri habet, cum admodum frigidus sit. *Humor melancholicus appellatur aqua.* Hinc propter ejus præsentiam nativus lienis calor debilitatur, sicut & hepatis, & ventriculi, & partium vicinarum. Hinc massa cruditatis insolita oritur, prout quotidiana propemodum experientia docemur: qui enim quartana laborant plus omnibus sudant, multum urinæ emittunt: Melancholici abundantiam sputi ejiciunt: sicut illud ipsum Galenus inter signa hypochondriacorum recenset. *Melancholici multum expuunt.*

Itaque hoc certum statuatur spleneticos superabundare sero, sed expurgari per urinas: sic Hippocrates, & Rasis, & Avicenna docent. Idem Hippocrates vult medicamenta, quæ spleneticis dantur, mediante vesica purgare debere. *De Cord. affect.* Moderni ulceribus contractis è splene vitiato per medicamenta diuretica medentur, quæ sudorem provocant. De Bione memoria est, eum plurimum urinasse, urinam autem ejus consistentiam nullam gessisse, multasque fluxiones passum, imò verò hæmoragiam è sinistra narium parte. Hujus rei ratio ab Hippocrate adducitur, *Lib. 2. Epid.* quod lien illi nimium gibbosus, elevatus, & durus fuerit. Præcipit Galenus, quartana laborantes in intestinis per medicamenta expulsiva partium inferiorum purgandos esse. *2. Ad Glauc.* Proprium spleneticorum est urinam nigricantem emittere, sicut Hippocrates, & Avicenna tradunt. *Epidem. fin. 15.* His convenienter Author meus concludit: *Observavimus lienosos quamplurimos urinarum nigrarum profusione sanatos.* Erant urinæ illæ non per generationem (sic enim semper mortiferæ sunt, denotant enim grave incendium, quod universa comburat, aut vero nativi caloris extinctionem) erant ergo nigræ per commixtionem humoris atri, qui per splenem purgabatur, & in renes dejectus erat.

Per quas porro vias succus melancholicus & serosus ad renes conducatur, non tam exacte declaratur, nec omnibus æque manifestum fuit. Sparguntur (sic Laurentius ratiocinando prosequitur) duo vasorum genera per substantiam splenis. In primis venæ, quæ videlicet ab ramo splenetico nascuntur, multæ deinceps arteriæ. Rami splenetici & venarum emungentium participatio nulla nisi maxima remota est: hic enim de trunco venæ portæ emergit, illi reliqui autem de venæ cavæ descendentis: harum autem ambarum nulla communicatio est, nisi in substantia hepatis. Hinc Neoterici quasdam anastomoses, & aperturas multas inter utramque venam observárunt. Unde si per has fit expurgatio, sangvis melancholicus à liene ad venam portam recidet, ab hac ad cavam, à cava ad venas emungentes, inde ad renes, quod iter utique longissimum esset. Unde ego opinor (inquit præmemoratus author) talem expurgationem fieri per arterias potius, quam per venas: per viam enim breviorem memoratus humor qui in splene est per arterias expurgatur. Sic enimverò fæces, quas patiuntur qui empyemate, vel pleuritide laborant, à pulmonibus per arterias & non per venas egrediuntur: in illis etiam plus, quam in his contineri humoris serosi demonstratio ocularis docet. Ex hac ratione (inquit ille) arteriæ istæ emungentes constructæ sunt, non tam ad spiritum vitalem conducendum (utpote ad hoc faciendum & pauciores & angustiores sufficerent) quam ad serum illud, quod in arteriis continetur, expurgandum, & secernendum in renes. Totum hoc Galenus edocuit. Sic ergo sangvis jam rubicundus;

&

& ab ista amaritudine, & excremento luteo detersus cadit in venam majorem, cum eaque discurrit, cujus descriptio jam aliunde per compendium facta est, cum qua & præsens capitulum hic concludo.

MORALIA DE HEPATE.

DOctissimus Aldrovandus sentit per hepar hominis, quod temperamenti calidi est, quod item rubicundum, collocatum in hypochondrio dextro, cum in corpore pars præcipua sit, humanam mentem intelligi posse, quam pietate calidam esse oportet, rubicundam per sangvinem Redemptoris pro nobis fusum; situatam esse debere à parte dextra, meditando in spe vitæ æternæ. Nec ordinaria, nec exigua, sed magna pars in homine est, unde etiam charitatem ingentem, & ardorem ejus significare poterit. Subjicitur nihilominus hepar cordi, & ab eo tanquam primario fonte sangvinem sugit & calorem præcipiuum. Pari modo decet Principes & Prælatos calorem, hoc est charitatem temperatam, sicut & vitalitatem subministrare subditis suis, quos vicissim erga præpositos suos amore succensos esse oportet, juxta tritam parœmiam:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

In concavitate hepatis vesicula fellis abditur, quæ humores acrimonia sua incidit, & abstergit; intelligi per hanc poterit (sicut fusius alibi patebit) amaritudo pœnitentiæ, quæ humores peccantes incidit: qua metaphora Sacri Ecclesiastes ut plurimum uti consveverunt, dicendo hoc amore pœnitudinis, non secus ac felle piscis, subministrato à Raphaële Angelo juniori Tobiæ, oculos mentis nostræ obscuratos, & tergendos, & fricandos esse.

MYSTICA.

9. *Moral. c.* 40. *In Levit.* 3. *hom.* 3. *in Levit.* 5. *In* 4. *Reg. Exod.* 29. *Levit.* 1. 1. *Proverb.*

QUamvis hepar pars occulta, & intestinalis sit, Expositoribus Sacris nihilominus in significationibus suis occultum non est. Inter quos doctissimi viri, Gregorius, Hesychius, Origenes, Rupertus, & Glossa paucis quidem, sed nervosis significationibus considerando victimæ, ordinatæ à DEO hepar, quod super altare mittendum erat, dicunt, id desideria occulta significare posse: & præter hæc iram, cujus ardoribus, & accensione hepar ad actiones valoris inflammatur. Iidem Authores per hæc voluptatem sensualem, & desideria illicita intelligunt: Quorum fomenta extingvuntur, siquidem interiora ejus rupta fuerint: sicut in Propheta Osee dicitur: *Dirumpam interiora jecoris eorum.* (*Osee cap.* 13.) Alludit ad hoc Ecclesia, dum Altissimum pro necessario sibi ad salutem consequendam adjutorio divino rogat, his verbis:

Jecur adure morbidum,
Ne criminis contagio
Tepescat ardor spiritus.

Quod fel attinet, hoc S. Hieronymus quandoque tribulationem figurari exponit, sicut & castigationem divinam: sic Jeremias inquit: *Potum dedit nobis aquam fellis:* (*Cap.* 8.) & in Threnis: *Circumdedit me felle, & labore.* (*c.* 3.) Exponunt Origenes, S. Ambrosius, S. Augustinus, Rupertus Abbas, supra textus scripturarum qui particulariter leguntur in Deuteronomio, in Psalmis, in Threnis, in SS. Evangelistis Matthæo, & Luca, in Actibus Apostolicis, per *fel* designari posse vitam perversam, quæ Christo amara est, non secus ac fel illud, quod ei in cruce agonizanti propinatum fuit. Figurari item amaritudinem verborum,

In Ierem. 9. *In Matth. hom.* 35. *In Luc.* 23. *In ps.* 68. *In Habac.* 2. 29. 58. 3. 27. 23. 8.

quæ de ore blasphemo, vel vindicativo progrediuntur. De hoc felle (inquiunt præfati) Redemptor non bibit, nec enim amaritudo cum sinceritate miscenda est. Demonstratur item beatitudinem & gloriam Sanctorum sine omni amaritudine futuram: sic in Habacuc legitur: *Væ qui potum dat amico suo, mittens fel suum, & inebrians, ut aspiciat nuditatem ejus.* (*Hab. c.* 2.) Isidorus Clarus hoc de Rege Nabuchodonosor interpretatur, qui Reges sibi commensales inebriare delectabatur, & exinde pessimos efficiebat. (*In hunc loc.*) Ait idem Author: alios hoc de eodem Rege, sed per metaphoram intelligere, illic calicem furoris indicando, quo inebriatus, & desiderio regnandi succensus, in reliqua regna fremebat. Rupertus Abbas his verbis Judæos intelligit potantes felle Redemptorem nostrum. In significatione scripturæ præfatæ, præsertim illic, ubi in Job habetur: *Panis in utero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus:* (*Cap.* 20.) S. Gregorius exponit doctrinam perversam, & cum hac persvasionem diabolicam aut verò hæresiam intelligi. (15. *Moral.* 6.) S. Hieron. sentit, per hoc Antichristum quoque significari posse, cujus doctrinæ amaritudine potandi sint Judæi: (*Cap.* 6. *in hunc locum.*) sicut in Jeremia habetur: *Potum dabo eis aquam fellis, & dispergam eos in gentibus.* (*Cap.* 9.) Furor, quo piscis ille agitabatur, quem Angelo jubente Tobias extraxit, denotat, juxta glossam ordinariam, furorem, & malitiam dæmonis adversum genus humanum. Hæc de his dixisse sufficiat.

DEDICATIONES.

INter omnia paganorum instituta, quæ de eorum scholis, ad Christianos usque derivata sunt, fateor me, cum in adoratione & cultu eorum mentem defigo, illorum pietate stupefactum, rubore & pudore confundi; intueor enim, quantum plurimi fidelium, ab iis quibus veræ fidei lumen defuit, superentur. Si in sacrificiis illorum error, aut defectus deprehenditur, ignoscendum est genti, tam procul à veri Dei notitia remotæ: dum enim mendaci Deitati, & spiritibus impuris immolabant, credebant id vero Deo fieri. Ex his nihilominus concludendum est, sacrarum rerum usum unà cum origine Mundi increvisse. Sic M. Tullius inquiebat: (*Act.* 6. *in Verrem.*) *Omnes religione moventur, & Deos patrios, quos à majoribus acceperunt colendos sibi diligenter, & retinendos arbitrantur.* Atque ita demum in hoc cultu & veneratione ardentes erant, ut non solum res externas, sed internas quoque offerrent, & consecrarent. Plura de his jam supra tractata sunt, & plura tractanda remanent.

Invenio tamen in materie, quæ præ manibus est, doctissimos observatores Pierium, & Aldrovandum, (*Hierog lib.* 33. *De lingva.*) qui ajunt, in usu veteres habuisse, ut hepar Jovi dedicarent, fel autem Marti: nec id sine consideratione matura: hepar enim jam ante diximus, tanquam Principem cæteris membris, utpote subditis suis, subministrare alimenta: eo quod cuique partium debitam sangvinis portionem transmittit. Itaque illud Jovi dedicandum duxerunt, tanquam Principi & Gubernatori numinum inferiorum, qui tanquam Senatus aliquis Optimatum, se regimini ejus substernunt, & inclinant. Fel Martis imperio tradiderunt; cum enim hoc incentivum & fomes iracundiæ sit, Numini Martis sangvinario, & cholerico, observato naturali ordine non indebite assignatum fuit.

Ab his dedicationibus & proprietatibus non possum quin explicationem omnino moralem, & præcepta vitæ instituendæ deducam, sicut eædem partes

organa vitæ naturaliter ducendæ necessaria sunt. Siquidem ergo (prout supra indicatum est) vesicula fellis nimium onerata, præter ordinarium naturæ cursum bilem suam effuderit, universitas sanguinis corrumpitur, unde aurigo in vultu spectabilis enascitur, de qua gravissima emergunt mala: si excandescentiæ impetus non refrenetur, & hic Mars pro libitu suo se efferaverit, odia excrescunt, & rixæ, & strages, & homicidia.

Ira est res impetuosissima, inquit Aristoteles, magnus ille præceptorum inventor. Vult autem, ni fallor, iram focum esse, qui de centum spiraculis exhalat fulmina, quæ ad exterminium feriunt: ventus est, qui montium apices optime comatos decalvat: ignis subterraneus est, qui regia palatia funditus evertit. Huic desolatorio torrenti nec muri, nec munimenta, nec vallum est quod resistere possit. Ideoque Exemplum Senecæ semper admirabile erit, qui cum visus esset manu extenta, & flagello vibrato, sed suspenso, super denudatum servi sui dorsum, de eaque re interrogatus respondit: *Pœnas exigo ab homine iracundo.* Quod argumentum amplificationi fœcundissimum est.

Hepar ergo, prout diximus, dispertiens reliquis membris sangvinem, & Jovi consignatum, Principem figurat, qui talem populi sibi subditi curam gerit, ut necessitati illius provideat. Canis non cibatus latrat, quandoque etiam mordet. Sitiebat David aquas fontis Bethlehemitici, cujus accessus ab hostibus interceptus erat; sed cum periculum vitæ, cui se viri fortes exposuerant, animadvertisset, hauriendo inde & Regi propinando, gustare noluit, sed pro communi salute aquam Domino sacrificavit. Periclitetur vita mea (inquiebat Pompejus, cum inter Maris concitati infortunia jactaretur navibus onerariis, ad succurrendum Romæ, quæ fame premebatur) dummodo remis, & ventis tanquam alis, ad porrigendam patriæ meæ vitam progrediar, quippe quæ sub dentibus rabidis & caninis urgentis necessitatis & famis angustiis, devoranda delitescit. Hic populi scopus est, inquit Severinus Boëtius: *Annum bonum, non tam de magnis fructibus, quàm de juste regnantibus æstimandum.* Latissimus campus & utiles ad tractandum: de quo in Davide meo musico, & armato sat ratiocinatus sum. Quemadmodum etiam, si hepar ab officio suo dispertiendi sangvinis vacaret, reliqua membra deficerent, sic subditis quoq; contingit, si eis necessaria alimenta non suppeditentur, ab iis quorum muneris & officii est id agere.

Tacit.

lib 6. Ethicorum.

SIGNATURÆ IN PLANTIS ET HERBIS.

Condemnationis omnimodæ reus utique esset temerarius, & infidelis ille, cui vel per somnium incideret, plenitudinem divinæ beneficentiæ in rebus visibilibus negare, & in iis, quæ nondum ad certam nostri notitiam pervenerunt. Inter ea nihilominus, quæ in admirationem nostram cadunt, post gratiam videlicet primo homini datam, dum eum anima & sensu dotavit, amplitudinem liberalitatis divinæ (prout sine errore dicere mihi posse videor) admodum manifestè demonstrant, & plantarum & herbarum diversimoda genera: nam & homo ad similitudinem earum formatus est, in quem sensum Peripateticus inquit: *Homo est arbor inversa.* Et Psalmista: *Tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum.* Præter hæc terram voluit Deus cum diligentia & activitate quadam ad usum hominis, multiplicare ramorum luxuriantium fructus. Denique hæc lignorum abundantia propter usum hominis producta, ad fabricanda domicilia, ad construendas rates, & navigationem instituendam servire debuit. Ad erigenda inquam ædificia, in quorum umbris requiesceret: atque ita hæc multiplex ubertas solatio homini data est, & quasi correctivum remedium, aut Alexipharmacum contra tot mala ei impendentia.

Arbor vitæ, juxta S. Augustinum, in medio paradisi idcirco plantata erat, ut malis omnibus subveniret, quæcunque infestare creaturam humanam alioquin calamitosam possunt. Sunt autem verba Authoris, quæ sequuntur: *Propterea de ligno vitæ gustabatur, ne mors undequaque subreperet, vel homines senectute confecti diversis temporum spatiis interirent.* His addit eruditus Pierius: *Vitæ arbor sedulos divinorum mandatorum ministros ab æterna morte præservat, & æternæ vitæ fructibus restaurat.*

Ex Cartag. hom. 25. de Euchar. In Gen. l. 3. q. 2.

Sozomenus vir doctissimus memoriæ dedit, in Hermopoli castello Thebaidis arborem inveniri, cujus fructu, vel ejusdem parte minima à corporibus infirmis omne genus malorum propulsari. De hac item arbore Josephus Flavius recenset, cum Redemptor noster adhuc infantulus, cum matre sua, & Josepho putatitio patre, Herodis iram evitando in Ægyptum fugeret, & ad portam prædictæ Hermopolis cælestis hæc societas pertigisset, hanc arborem ad terram usque se inclinasse, unde evenerit, ut singularis hujus virtutis, & favoris particeps facta sit.

Montalbanus vir doctissimus concludit: maximas esse plantarum, & herbarum virtutes: sicut & Ulysses Aldrovandus, qui non sine honore nominari debet, eas symboleitatem & similitudinem humanarum partium portare dixit: Ejus verba hæc sunt: *Suum quoque spei plena folia usum officialem ostendunt, quæ oculorum, palpebrarum, atque capitis, mentis, cutisque capillorum ad instar, floribus venustatem, fructibusque sapiditatem fovent, atque diurna, & annua conversione ad solem omnes iisdem perfectiones è cœlo pendentes accersunt.*

lib. 1. Initio.

Hanc Epitomen reflexionis non sine ratione mihi fecisse videor, nunc ut ad particularia descendamus, & ne ex hoc volumine *Receptarium* fiat, breviter juxta doctissimum Oswaldum Crollium, & diligentissimum virum Joannem Andream Matthiolum, quædam inter potissima referam, quæ caliditati hepatis ejusdemque imperfectionibus subveniunt.

Lichen, aut Hepatica, secundum Authores præmemoratos, in locis saxosis nascitur, cum folio solo, eoque largo versus radicem, calamum unum, subtilem, & parvum producens, de quo oblongæ frondes quædam dependent. Hæ cartilaginosæ sunt, & pingves: versus radicem angustæ, in summitate largiores, tripliciter incisæ, aut quadrupliciter, ex quibus incisuris quædam aquarum guttæ exsudant. In iisdem locis petræis asplenum nascitur, ab aliis scolopendrium, hemionium, & ceterach nominatum: quod plures frondes de radice, quæ scolopendræ venenato animali similis est, producit: gaudet locis umbrosis: sine calamo est, sine floribus, sine semine.

Matthiol.

Folia ejus circumcirca incisa sunt, non secus ac folia polypodii: subtus flava, & scabra, superius viridia. Quæstio nihilominus inter Authores est, an ceterach verum asplenum sit, aut scolopendrium: complures enim opinantur loco hujus lingvam cervinam sumi: id quod à Dioscoride mutuantur, qui ait: asplenum frondes producere similes polypodio, quibus frondes ceterach vulgaris correspondere non videntur. Qualitercunque id fit, omnes nihilominus herbæ istæ plurimum conferunt ad tollendos defectus,

&

& infirmitates jecoris, ſicut item eupatorium, & acrimonia tam Meſuis, quàm Avicennæ: ſerviunt item ad repercutiendos, & refrigerandos nimios calores, qui de copia ſangvinis proveniunt. Omne ſimplex, aut compoſitum hujuſcemodi naturæ porrigitur aut in juſculis, aut quintis eſſentiis, in vino, aqua, ſero, decocto aut aliis cibis, & potionibus. Foris ungvento Sandalino uti conſveverunt: eo quod illius proprietas, ſymboleitas, & virtus hepati ſympathica ſit. Inter fructus pyra jecoris ſimilitudinem gerunt, unde etiam eorum uſus moderatus, ejus ſanitati conducit.

In familia fungorum, betulinus, & quercinus ſignaturam particularem hepatis habent, hinc ad ejuſdem affectus curandos non modicum valent, & adjuvant, ſicut inter refrigerantia omne genus ſonchorum: deinde endivia, borago, meliſſa, pentaphyllon, præſertim omne compoſitum roſarum, his morbis valide, & proprie medentur. Tam eximiæ igitur humanæ parti providentia naturæ, copulata arti, cum tot ſimplicibus, mixtis & compoſitis invigilat, accurrit, & aſſiſtit. Copioſa in his ſunt Receptaria, ut nominant, & repertoria, & Antidotaria, de quibus hæc pauca adduxiſſe ſuffecerit; transeo nunc ad

EPITHETA.
HEPATIS.

SUmmi momenti, & Oratoribus, & Poëtis adjuncta ſunt, quæ non immeritò quis dixerit non ſecus ac regale paludamentum eſſe, ad ornandam filiam Principis, non ſecus ac ſupra holoſericum opere plumario acu depicta: non ſecus ac cortinæ pretioſæ ad ſcenam exornandam: vividi colores ſunt, quo oratio & poëma qualecunque decoratur. Atteſtationi Authorum jam ſupra memoratorum, adjungo authoritatem magni Raviſii, à quo quæ jam tum dicta ſunt, præcipue ſelecta mutuatus ſum, cujus verba
In Præfat. Epithetorum. hæc ſunt: *Si commode uſurpentur epitheta, ita orationi ſplendorem afferunt, adeoque perſpicuam, & leniter fluentem reddunt, ut omnem ejus efficaciam, & vim abſolutam nobis ob oculos ponere videantur.* In
fol. 218. particulari igitur non ſine juſta proportione Poſſevi-
In Epod Od. 5. nus hepar tumidum nominavit: *Nam tumido quanti generantur in hepate ſucci.* Corruptum dixit Se-
5. Carm. 1.
Oedip. Act. 2. renus: *Corrupti jecoris vitio, vel ſplenis acerbus.*
Satyr. 1. Combuſtum item Poſſevinus: *Nam jecur exuſtum calidos producere ſuccos.* Aridum & ulceratum Horatius. Nigrum Seneca: *Et felle nigro rabidum ſpumat jecur.* Siccum Juvenalis: *Quanta ſiccum jecur ardeat ira.* Calidum Frontinus: *Quum jecur calidum rapuiſſent, & à Rege militi eſſet oſtenſum.* Palpitans Quintus: *Pulmone rupto, palpitans fregit jecur.* Fervens, & ira æſtuans Horatius:
lib. 1. Carm. *Fervens difficili bile tumet jecur.* Transeamus ad

EPITHETA
FELLIS.

lib. 8.
5. Triſtium. PRimus inter omnes Mantuanus Homerus tuba ſua ſonora auditur, qui fel atrum appellat: *Hic verò Alcidæ furiis exarſerat atro Felle dolor.* Viperinum dixit Ovidius: *Telaque vipereo lurida felle gerat.* Noxium Serenus: *Lutea ſi creſcunt, & cunctinoxia fella.* Ovidius rurſum illud dixit mordax:
lib. 3. de Ponto. *Tinctaque mordaci ſpicula felle gerunt.* Triſte Ti-
lib. 2. bullus: *Omnia nam triſti tempora felle madent.* Auſonius cæruleum: *quàm valida eſt homini, quota portia cæruleum fel.* Nigrum Seneca: *Et felle nigro rabidum ſpumat jecur.* Amarum Pontanus: *Hic acer Venuſinus amaro ſublita felle verba jacit.* Tumidum Politianus: *Et tumido furiatus felle cruentum ſpectat.* Turgidum Quintus: *Cras felle acetum turgido miſtum bibit.* Idem acidum: *Obtexit ſapor adulter acidi poculum fellis.* Pallas Soranus triſte: *Nam mihi felle malo triſtior, & gravior.* Denique Manto aquoſum nominat: *Retulit in lucem fellis medicamen aquoſi.* Hucusque Authores. Sed non deerunt hujuſcemodi alia propria aut peregrina, prout loci affectus, aut ſenſus, aut virtus poſtulaverit, quæ ingenium ſapiant, ſicut illa de felle, & jecore: ſeverum, inhumanum, crudele, temperatum, placabile, ſomnolentum, ſangvinolentum, ebrium, tormentatum, mite, & his ſimilia: quæ erudito Compoſitori & Inventori deeſſe non poterunt. Accingamur nunc ad dicendum aliquid de Liene.

DEDICATIONES.

Lien Saturno dedicatus, & quare.

COmmuni omnium Authorum, & obſervatorum conſenſu, regimen, & dominium lienis Saturno tribuitur. Hic Planeta frigidus eſt, & glacialis, qui mœrorem influit; nec enim calore ad activitatem elevatur, aut erigitur. Sic lien quoque, cum ſangvinem ſibi craſſum, & impurum attrahat, prout diximus, (relinquendo hepati, quod depuratum eſt) fieri nequit, ut non materiis tam ponderoſis, frigidis, & excrementoſis prægravetur: atque ita non abſque ratione hujuſcemodi planetæ aſſignatur. Sed ſi à literali ſignificato ad politicum, & morale tranſierimus, dicetur: quod ſicut Jupiter Saturnum è cælo fugavit, metuens ne ſolio ſuo deturbaretur, aut verò ob ætatem decrepitam eum gubernaculis imperii inutilem & impotentem credens, prout ſenſata mythologia Poëtarum inquit; ſic laudabiliter facturus eſt, quicunque ſe regimini inhabilem agnoſcit, ſi ſe eidem abdicaverit, ne cum majori damno ſuo deinceps pellatur: ſicut non minus Principum prudentum eſt diminuere vires Miniſtris, quos nimium potentes, & jam metuendos animadverterint. Cujus rei exemplum non obſcurum Juſtiniani cum Beliſario eſt Neronis cum Tigellino, & Seneca, Tyberii cum Vibuleno, & aliis.

Curæ nimium mordaces, animũ ſimul, & corpus offendunt.

Occurrit ſuper hæc fabuloſa alius quoque ſenſus moralitatis: quod nimirum, ſi Saturnus indecrepita ætate ſua Empireum gubernâſſet, moribus tetricis, & melancholicis ſuis utique Jovis regiam, in domicilium triſtitiæ, & luctuum convertiſſet: pari modo & lien, ſi nimium intumuerit, & ampliatus fuerit, corpus in phtyſin, & omnimodum exterminium reducit. Sic ergo corpus noſtrum, ſiquidem cogitationibus nimium mœſtis, & importunis repletum fuerit, haud dubie ſe ipſum propediem periculoſa exinanitione proſternet. *Nimiæ vitæ exercitationes obſunt magis, quàm proſunt,* inquit Euripides. Me- *In Hipp.*
mini ejus, quod jam ſupra Ovidio retuli:

Attenuant vigiles corpus miſerabile curæ. *3. Metamorph.*

Ut ab his nos ſollicitudinibus immoderatis arceret, mirabiliter inquit S. Chryſoſtomus: *Nequaquam* *In Matth. c. 6.* *ulterior diei cura te conterat: cujus enim diei ſpacium te viſurum neſcis, quam ob cauſam illius ſollicitudine torqueris?* Hujus veritatis momentum Commendator Teſtius intellexit, dum ſic canit:

Beato è quei, che in libertà ſicura
Povero, ma contento i giorni mena,
E che fuor di ſperanza, & fuor di pena
Pompe non cerca, e dignità non cura.

Truncentur itaque pennæ volantibus deſideriis, & ceſſabunt ſollicitudines, & curæ, & vigorem ſuum recupe-

cuperabunt corpora & naturalia, & moralia, & mystica, & politica: nec lien ille importunus cum tumiditate sua reliqua corporis membra subvertet.

EMBLEMATA.

Splen. Symbolum Fisci. IN hærendo malis, quæ per splenem tumidum & inflatum gignuntur, juxta mentem Trajani Imperatoris, hujuscemodi viscus ampliatum comparari Fisco poterit. Moralissimus Alciatus hominem exhibuit, qui lecto incumbens distentas, ventrem protendebat admirabiliter tumidum, sed corpus omnino macilentum & tabidum. Prominentia hæc prodigiosa apparebat: incumbebat autem vultu suo supra manum sinistram, dextram versus genu prolongabat, cum sequenti Epigraphe:

Opulentia tyranni paupertas subjectorum. Ad cujus majorem evidentiam versus hujuscemodi subjunxit.

Humani quod splen est corporis, in populi re
Hoc Cæsar fiscum, dixerat esse suum.
Splene aucto reliqui tabescunt corporis artus:
Fisco aucto arguitur civica pauperies.

Sententiam hanc, vel Apophtegma Trajani fuisse, attestantur Eutropius, Sixtus Aurelius Victor. *In vita Constantii, seu Aureliani.* Nec sine maturitate judicii: quotidiano enim experimento docemur, homines exigui lienis, facilè pingvescere: sed quibus increverit præter modum, & intumuerit; cum plurimum vitalis humoris ad se trahat, facilè hominem excedit, & macilentum reddit. Tales dicuntur populi Caunii in terra, quæ Caria nominatur, vicina Rhodo. Unde est, quod Strabo dictum quoddam facetum de Stratonico Cytharœdo refert, qui cum in confinibus istis ambularet, videndo genus hominum in facie subflava & viridi, sæpius versum Homeri succinebat: *Tale quidem genus est hominum, quale est foliorum.* Cumque de hac nimia dicacitate accusatus esset, quod nimirum urbem mollem & enervem diceret, alludendo ad morbum spleneticum, pejori accusatione se excusatum voluit, ait enim: *Ego eam morbidam dicere ausim, ubi mortui ambulant?*

Optima item moralitas est, quam sensatissimus Alciatus prodidit: quod sicut splene in corpore humano increscente, alimenta debita corpori subtrahuntur, ut in phtysin degeneret, ita Princeps avarus, qui sugit, emungit, & ad se omnia trahit, tollit politico corpori alimentum necessarium, & vitæ sustentacula, unde evenit ut macrescat, & tabidum fiat. Plebs enim ad incitas redacta necessitatibus & laboribus, misere afflicta perit: talis enim princeps, non secus ac præfatus lien, se de substantia illorum pascit, & nutrit, omnem ad se subjectorum fortitudinem & opulentiam attrahens.

Alterius omninò mentis & sententiæ erat versutus ille Tyberius, quamvis postea & ipse his contraria ageret: *Boni*, inquit, *pastoris est tondere pecus, non deglubere.* Allusit ad hunc sensum generosus ille Macedo, qui dum nimias suorum exactiones intellexisset, ajebat: *Odi olitorem, qui radicitus herbas convellit.* Dicere solitus est Artaxerxes, qui dextram manum sinistra longiorem, & meliorem se habere gloriabatur: *Addere, quàm auferre magis est Regum.* Et Ptolemæus: *Ditare, quàm ditem esse, convenientius principi.* Hunc loquendi usum fertur habuisse Constantius Romanorum Imperator: *Opes publicæ melius à privatis habentur, quàm intra unum principis claustrum.* Jam alibi dixi beneficentiam Principum, fortunam illam esse, quæ illis coronam soli-

Ad Nicoclem. coronam solidet in capite. Quod optime Isocrates expressit: *Argumentum hoc tibi sit imperii recte honesteque administrati, ubi videris eos, quibus praes tua diligentia, curaque locupletiores, & ditiores factos.*

Itaque Regali curæ convenit, ut ne morbus ille spleneticus, exactionum immitium invalescat, sed ut corpus civile cum redditibus suis & substantiis quietum vivat. Siquidem etiam contigerit, ut hujuscemodi minima infectio nascatur, observandam sibi ducat princeps sententiam Theodorici, qui Advocato suo Marcello scribendo, sic ajebat: *Crementa fiscalium tributorum justissimo sunt pensanda judicio.* Et paulò infra: *A nobis, qui fisci utilitatem stabili volumus diuturnitate persistere, excludenda est dispendiosa semper enormitas, ne argumento suo tumens summa deficiat, incipiatque magis deesse, quia immaniter visa est accrevisse.* *Lib. 4. Ep. 37.*

SIGNATURÆ PLANTARUM ET HERBARUM.

Antiqui illi & sensati simplicistæ, quibus optime constitit plantarum cognitio & herbarum, dum scirent qualibus & prærogativis & virtutibus condecoratæ essent, tantopere earum æstimationem in tractatibus & voluminibus suis testificatam reliquerunt, ut eas non solum æquiparaverint, sed ausim dicere prætulerint gemmis Erithræi: Quippe quod semina, & privilegia vitæ continerent: atque idcirco earum studiosam indagationem, & necessariam, & maxime laudabilem duxerunt, quam etiam, quantum licuit, & non secus ac reliqua studia diligentissime excoluerunt. Hinc Galenus memoriæ dedit (sunt autem verba versatissimi viri Joannis Andreæ Matthioli) primorum temporum reges, & rerumpublicarum Magistratus maxime conspicuos, quamvis in rebus gerendis occupatissimi essent, nihilominus eousque hoc studium, & hanc facultatem sibi cordi duxisse, ut idipsum industria sua magis cultum & illustre reddiderint. *Discursu Proemiali.*

Unde ut illis plantarum exoticarum copia esset, utque aromatum electorum, & veracium acquisitionem facerent, in diversis mundi plagis sibi de operariis & simplicistis, omni arte & sedulitate commendatis, providebant. Inter eos magni nominis est Chiron præceptor Achillis, non solum quod Heroëm hunc medulla leonum aluerit, sed quod eum quoque cognitionis plantarum participem fecerit: ex quo factum, ut in tributum debitæ gratitudinis eum sensata posteritas in numerum figurarum & signorum Zodiaci cælestis transtulerit.

Sed ut ab universalitate ista ad particularia, tractatus nostri descendamus, dicendum, ad ea mala, quæ splenem concernunt, medicanda, omne quod amarum est, sympathiam habens cum hepate, pari modo & spleni prodesse. Asplenum præsertim, & lingva cervina, radix fumariæ, præcipuè item lupinus, cujus folia fructusque signaturæ partis approximant: hæc universa in decocto sumpta, vel infusione, aut potione, electuario, conserva, trochiscis, panaceis, aliisque modis condita, qualitatem, facultatemque non promiscuam habent, ad obolenda, & expellanda mala lienis: diminuunt enim massam illius: quæ alioquin nimia turgiditate sua in damnum patientis augetur, & incrementa indebita sunt.

His aliisque insuper judiciosus, & prudens Lector sibi ad utilitatem propriam consulat: ego enim calamum aliò transfero, & tractatui tandem finem suum impono: nec enim præter hæc observatione singulari dignum aliquid invenio. Interea rogatum te velim, ne tibi forte hoc tractatu (quamvis de splene verba fecerim) eundem tibi mœsta lectura hac augmentârim: nec enim arbitror materiam talem esse, quæ sub splene melancholico teneri debeat. Cumque etiam per hæc tibi hepar & sub ea latens fel apertum fuerit, velim tibi persvasum esse, me totum hepaticum hoc est desiderio accensum esse, ad servitia tibi præstanda: ex altero autem latere, non secus ac columbam omnino sine ea parte esse, ubi fel, & ira sedem suam obtinent. Suscipe, ergo, non alieno animo, & hoc quidquid tibi de eodem genere musa mea suggerit:

Considerationes morales, naturales, & politicæ supra hepar, & lienem.

In picciol Mondo a fecondar, oh quali
Spande de l' uno, qual Nilo, ampie le vene,
L' altro impure ad unanze à terger viene,
Onde possan salir spirti vitali.
Sudan ambo in oprar glorie rivali,
E ogni uno il faticar pronto sostiene,
Vivo il sangve per cor qui si mantiene
E il mortale per cor ritolto a i mali.
Questa di Prence e Idea, che d' vuopo ogni ora
Ha di fido ministro, onde con essa
I piu stabili affar tratta, e elabora.
E del tipo accennato il segno e espresso,
S' egli porpore ognor tinge, e colora,
E a lui sudditi hauere e pur concesso.

RENES, ET LUMBI.

Anatomia.

Renum exercitium & officium principale est, in loca debita humorem aqueum & serosum deducere. Ad hanc purgationem faciendam Natura providenter tria organorum, & instrumentorum genera instituit: quorum prima facultate quadam nobis incognita, nec satis penetrata, familiaritate item quadam connaturali cum intestinis, humorem illum aqueum & serosum extrahunt. Nec tamen illum omninò depuratum, & impermistum, sed multo sangvine adulteratum, quem à memorato sangvine percolant, & cum multa transfusione separant. Apellantur autem nomine sibi proprio renes. Reliqua organa aut instrumenta humorem jam taliter collectum in vasa uretheria conducunt. Tertium vasorum genus ad recipiendum, continendum, & ejiciendum destinatum est, ut nimirum vesica. Quæ singula hic à me, non ad amussim usque, aut per modum disceptationis, sed cum omni brevitate, & succoso documento proponentur, & describentur. Accuratissima universitatis mater Natura renes bipartitos esse voluit, ut videlicet uno obserato, dum ex una parte cursus humori præmemorato interdictus esset, ex altera nihilominus hoc serum profunderetur, & non secus ac ros quidam per loca debita descenderet. Itaque unus non sufficiebat. Nec id solum, sed si unus fuisset, cum itaque in corporis medio collocari necesse erat. Cùm verò serum hoc copiosissimum sit, binos statuit, in media corporis longitudine collocatos, ut ad omnem functionem promptiores essent, ut proinde æqua ex utroque latere proportione & pondere corpus librarent. Sed in medio ventris situari non poterant, venæ enim cavæ descendentis transitum præpedissent. Ponuntur paulò infrà jecur ut tanto expeditius humorem aqueum & serosum de hepate, mediantibus vasis (quæ amplissima habent) egerere possint.

Incumbunt interim musculis lumborum, supra quos extenti sunt. Ex utraque parte à lateribus venæ cavæ situati sunt: idque ne sangvinis cursus, qui deorsum tendit, interrumpatur. Horum renum unus altero semper elevatior est. Galenus scribit id in rene dextro animadverti, qui sinistro altior sit. Doctissimus nihilominus Laurentius observat, hanc prominentiam in sinistro dari, pro magnitudine hepatis: contrarium autem ait reperiri in cæteris animalibus. Figura renum non absimilis est parvo cingulo, aut circulo hemisphærico, & semilunari. Ubi venam cavam declinant, sinum formant, & concavi sunt: versus latera exteriora incurvati, convexi, vel gibbosi sunt. Hippocrates renibus figuram cordis assignat: non equidem pro illorum forma extrinseca, sed quod ventriculos sinibus cordis similes contineant. Qui etiam non nisi duas has cavitates sensibiles in visceribus sangvificantibus admittit.

De ess. natur.

Renum substantia ab Hippocrate inter glandulosas collocatur, & similia corpora: aut propter materiæ similitudinem, aut verò quod per modum glandularum ex multis partibus coagmentati sint: more etiam glandularum multa humiditate delectentur. Ab Galeno inter viscera, vel parenchymata numerantur, eo quod substantia illorum carnosa sit, rubicunda, densa, & solida, non multum à substantia cordis differens, nisi quod villis carent. Sic autem componi eos oportuit, si enim aliter facti essent, utique propter facilem relaxationem non debito tempore humorem in se retentum effunderent. Magnitudo & capacitas eorum tanta est, quanta ad præfatum humorem recipiendum & excernendum satis est. Connectuntur renes lumbis, diaphragmati, colo, peritonæo, & mediantibus vasis urethericis vesicæ. Proinde & cerebro, & cordi, & hepati per venas, arterias, & nervos.

Admirabilis illorum structura est, incognita veteribus: non minus neotericis, qui renes potius animalium, quam hominum descripserunt. Fallopius & Laurentius cum Eustachio stabiliunt, in renibus tam externas, quàm internas partes considerandas esse, quarum illæ primæ occurrunt, quæ reliquum eorum corpus propemodum involvunt: in quibus & ea vasa comprehenduntur, quæ intrant, & exeunt. Partes interiores, caro eorum propria est, multi sinus venarum, & arteriarum: pulchra illa, & admiratione digna divaricatio nervorum, in varias item partes & ramos distenti canales urinarei: carunculæ item nonnullæ per modum papillarum exstantes: ultimi eorum rami, qui per modum coperculi plura foramina concludunt.

Duæ eorum membranæ sunt exterior una, altera externa: ambæ de peritonæo nascuntur. Quarum illa, quasi involucrum aliquod circumcirca totum eorum corpus ambit, & operit: unde etiam ex functione sua sibi nomen adepta est; dicitur enim fascia circumfusa. Multa pingvedine oblita est: ut nimirum calorem in renibus foveat, ne forte nimia seri copia quo redundant, in langvorem desciscant: quibus etiam non secus ac mollis culcitra inserviunt. Membrana interior proprium est, & tenue operimentum carnis, omni pingvedine destitutum, quæ à communi tunica dilatata nascitur, renes meditantibus vasis subintrans quæ rursum foras progressa, substantiam unitam tenet, superficiem reddens lubricam, & reflexam: inde etiam intro, subiens portas, & ventres, omnibus sese vasis communicat, cum quibus intrat, & exit.

Vena illic major, multumque conspicua occurrit, emulgens dicta, quæ de trunco venæ cavæ descendentis nascitur, in parte sima renum inserta.

Per

Per hanc renes humorem serosum rejiciunt, non ad nutrimentum, sed ob certam quandam familiaritatem ipsis communem: unde etiam ad hoc sympathice incitantur, & commoventur. Continent præterea renes venam, quæ externam tunicam eorum irrigat; nominatur autem adiposa: in quam sæpe ramus quidam inseritur: & quæ de azygo provenit, penetrans diaphragma: unde admirabilis quædam communicatio inter renes, & thoracem nascitur. Est illic & arteria amplissima, cujus officium est ad partes ejus vitalem spiritum transportare, movere sangvinem, & serum, ne computrescant (sicut aquæ stagnantes) propter calidum & humidum: ut porro sangvinem arteriosum expurgent, & nimiam seri copiam in renes effundant.

Nervi item de stomacho nati ad renes feruntur: hinc unius & alterius mira cognatio nascitur, ita ut in morbo nephritico tanta sit convulsio, & confusio stomachi, ut ab omni cibo res abhorreat, & sumptum rejiciat. Hæc sunt vasa quæ interiora renum subintrant: exeunt autem de iisdem bina, sat conspicua, quæ candidi & cavi nomen habent, nervosa sunt in similitudinem arteriarum. Uretheres communiter, vel urinaria vocantur.

Non cum minori, imò vero cum plus elaborato artificio fabricatæ sunt renum partes interiores. Prima est eorum pars sima, quæ tria vasa admittit, aut quatuor, sed id rarius: hæc divisio sat ampla est, & altius penetrat. Curiosissima simul & pulcherrima est ad videndum divaricatio hujusce modi venarum; primùm enim in tres, aut quatuor ramos dispertiuntur: hi rursum in plures, denique in quamplurimos, donec in capillares, & subtilissimos desinant. Terminantur omnes non in unico sinu, prout plures opinati sunt, sed in omnem adeo renum carnem divaricati discurrunt, ita ut ad partem quoque gibbosam & convexam usq; pertingant. Hæ tamen fibræ capillares frequentius ad carunculas discurrunt, ut per eas tanto facilius ad debita vasa sua serum transcoletur.

Anatomici volunt duos sinus dari in renibus, secundum longitudinem renum extensos, id quod Laurentius vix credit: quorum unus de extremitatibus arteriarum & venarum contextus sit, qui videlicet serum à sangvine separet: alterum insigniorem esse, qui priorem antecedat, formatum de vase quod Urether nominatur, qui serum sicut cisterna depuratum, & stillatum recipiat. Nihilominus hi sinus non tam ampli, aut longi in homine reperiuntur; venæ enim in partes capillares & subtiles resolvuntur, & vasa uretherica in ductus: atque hoc modo eorum distributio in renibus fit. Meatus urinarii intrando in cavitatem renum, primum largiores fiunt, & unam solam cavitatem habent sed non longè abhinc in varios ramos disterminantur, in similitudinem venarum & arteriarum complurium, nunc plus, nunc minus. Sed præcipuè in tres conspicuos, qui rursum subdividuntur in alios: in universum autem novem, aut decem fistulæ sunt, aut canales.

Duo hic notatu digna occurrunt: in primis, quod in minutias capillares non desinunt, in fine enim largiores, & magis aperti sunt: Alterùm, quod in medio perforati sunt, & in similitudinem duarum caruncularum compositi, quæ figuram papillarum mamillarium referunt. Omnis horum vasorum extremitas in carunculam terminatur, & fibris suis adhæret, nec foramen est, quod hac papilla non operiatur. Hæc caruncula breve corpusculum est, formatum de carne renum, quæ de basi ampla, & capace, in punctum denique acutum desinit, & per modum mamillæ protenditur. Per hac carunculas transsudat, & transcolatur serum sangvinis, & sensim per canales formatos à vasis urethericis destillatur: de quibus demum communis ductus derivatur, qui vesicæ conjungitur, eandemque subintrat.

Hoc admirabile artificium palam fiet, si de corpore anatomiæ subjecto stilo quodam in ea parte aliquantum caro sublata fuerint, atque illic calamus, aut parva canna in fistulas illas, arterias, & venas imposita, & insufflata fuerit, renes enim quantocyus levabuntur, & quidquid illic de cæteris artificiis continetur. Hæc ex parte structura est renum admirabilis, de qua facile illorum actiones, & usus concludi possunt. Præcipuus est, ut sangvinem arteriosum, & venosum à sero emundent, quod per vasa amplissima exugunt: retinent autem sangvinis quantitatem sibi ad nutrimentum suum sufficientem, & propriam. Per ramos deinceps capillares serum destillant, primo in prædictas carunculas, hinc in fistulas membranosas, propagines uretherum: denique in vasa jam supra memorata terminantur. Eustachius scriptum reliquit, glandulam grandem in parte superiori renum inveniri, quæ nonnunquam tamen defuisse observata est.

Scripsit Aristoteles renes præcipue constructos esse, ad stabiliendas venas: proinde etiam ad divertendos, & excernendos humores superfluos. Sentit Hippocrates, Galenus, & Diocles, & cum iis denique Andreas Laurentius, eos constructos & stabilitos esse, ad expurgandum sangvinem arteriosum, & venosum. Cum igitur in hepate tria excrementorum genera redundent, hoc est biliosum, fæculentum, & serosum, prima duo sine mora, concoctione jam facta expurgantur: sed tertius sangvis, tanquam crassior adhuc, & ad motum ineptus, ulterius deducitur, ut per venas graciles, & angustiores subitò discurrat: itaque necessarium fuit ut superfluitas ejus in vasis propriis excerneretur, & hæc vasa renes nominantur. Hæc est eorum substantia, excavata multis sinubus & fistulis, ut ita dicam, excolatoriis; unde serum quod in homine est transsudatur.

In lib. de part. Animal. *l. De Natur. facult.* *5. de usu partium.* *lib. de locis affectis.*

Qualiter porro hæc expurgatio fiat, si per renum attractionem, aut vero per virtutem expultricem venarum, aut proprio seri motu, aut verò alio meliori modo: præter hæc unde symptomata eorum nascantur, qui doloribus calculi laborant: qua ratione demum urina in vesica recipiatur, de qua materia hæc vesica formata sit, qualem fundum, cervicem, quos musculos habeat, quomodo serum ab illa attrahatur, de ejusdem nutritione, & excretione, an opus sint facultatis naturalis, aut animalis, aliæque indagines, puncta, quæstiones, & tractatus, cum nil nisi materiam habeant Anatomicam, cumque anagogias, moralitates, & allegorias non admittant, nec ab authoribus, utpote partes ignobiles observatæ sint, Anatomicis, Medicis, & Physicis alibi copiosius à scriptoribus elucidata & tractata, quærenda relinquo: Ego enim alio ad curiosas, opportunasque considerationes transeo, inter quas præ manibus sunt

MORALIA ET MYSTICA.

IN principio tractatus hujus renes cum lumbis copulavi, nec tamen idcirco etiam harum partium materiem diffusius per anatomicam artem tractare præsumpsi: minutissimas enim particulas, quæstionibus accuratissimis velle discutere, tam tibi Lectori benevolo, quam mihi, qui ad alias mensas instruendas compellor, supervacaneum futurum esset. Lumbos inquam conjunxi tam propter con-

consensum, quem hæ partes cum renibus habent, quàm ut mihi pateat, ad exponendos Patrum, & Authorum sensus, qui de his scripserunt, sicut jam mihi facere in promptu est.

Antequam verò ad id accingar, verba insignis Anatomistæ Laurentii adducam, quæ hujuscemodi sunt: *Membranæ oriuntur à ligamentis, quæ lumborum vertebras connectunt, & os sacrum Ilei ossibus committunt, aut amplexu illo, & fasciculo nervorum: hinc est lumborum, & intestinorum consensus. Hinc Hippocrates: Qui lumbis sunt queruli, profusiores sunt alvo: ob consensum musculi, ut interpretatur Galenus.* Unde patet & ex situ, & ex loco, quantum lumbi renibus vicini sint: ut verò jam ad hujus viciniæ expositionem transeam, Pater Hieronymus Laurentius sic ait: *Renes sunt, qui lumbis adhærent, suntque vasa libidinosi humoris.* S. Gregorius pro ipsis eos lumbis quandoque sumi asserit, unde Dominus inquit in Exodo: *Renes vestros accingetis.* Vult idem Author Apostolos renes Salvatoris nostri nominari posse, qui nimirum folia, & calamarium portant in renibus, ut actiones Magistri sui describant: sicut Sancti Evangelistæ.

(In Anat. de Mesent. & Pancre. — Hipp. Aphor. cap. 9. Comment. ad Aphor. 4. Sect. 4. Epid. Auctor. Sylv. Alleg. — 22. Moral. 19. Exod. c. 12.)

Talis erat visio Prophetæ Ezechielis, dum in nono Prophetiæ ejus capite sic legitur: *Vir unus vestitus erat lineis, & atramentarium scriptoris ad renes ejus.* Glossa interlinealis aliam expositionem adducit, dicendo: *Cum renes sint in posteriori parte corporis, designant, quod postquam ipse Dominus mortuus est, surrexit, & ascendit in cælum, tunc testamentum novum per ipsos Apostolos scripsit.* Super illud Psalmistæ: *Increpuerunt me renes mei:* eadem interlinealis exponit, Judæos intelligi posse, qui Redemptorem reprehenderunt, & calumniati sunt. Eadem glossa super locos Psalmorum, Jeremiæ, & Threnorum, ubi mentio renum est, absconditorum quidem, sed qui ab Altissimo ventilantur & discooperiuntur, reatum conscientiæ latrantis inquit posse intelligi. Quorum locorum primus inquit: *Scrutans renes & corda,* alter: *Prope es tu ori eorum, & longe à renibus eorum,* tertius ita: *Misit in renibus meis filias pharetræ suæ.*

(Psalm. 15. — 7. 12. 3.)

Sancti Hieronymus & Ambrosius plerumque in locis scripturarum, ubi de renibus tractatur, sicut diversimode in Exodo, Levitico, Psalmis, & Naum, illic humorem sensualem, delectationesque impuras, & illicitas intelligi volunt. Hi renes possidentur à Deo, inquit S. Gregorius super illud Psalmistæ: *Tu possedisti renes meos.* Cum quis in corde suo statuit, prout decet in castimonia vitam degere, super eum aqua increscit, juxta illud Ezechielis: *Et ecce aquæ ascendebant subter limen domus ad orientem:* Ascendit inquam hæc aqua, cum anima devota eousque processerit, ut motus pravos corporis mitigaverit, & represserit.

(In Naum. 2. In exhort. ad Virg. 10. 28. 29. 3. 7. 13. 75. 2. 11. Moral. 9. ps. 138. — Cap. 47.)

Supra textum Job: *Baltheum regum dissolvit, & præcingit fune renes eorum:* Sanctus Augustinus, Hesychius, & glossa ordinaria devota, & erudita, nobis præcepta suggerunt: ajunt enim: Altissimum fune renes Regum præcingere, cum soluto cingulo castitatis, permittunt, ut in membris suis delectatio peccati prædominetur: illi etiam, qui clanculum arrogantia elevantur, divina providentia demonstrat, quàm in publico detestabiles sint. Adjungit his Isidorus Clarus, quod omne ornamentum gloriæ ab eis auferat, cum se viles per culpam reddiderunt: cingens eos fune servili, & tradens captivitati. Tales enim perpetias omnis adeo ætas vidit, & admirata est.

(Iob. c. 11. In Ps. 7. In Levit. 7. Exod. 12.)

Sancti Basilius, & Hilarius per renes non solum partem concupiscibilem, sed generatim omnes operationes, & affectus intelligunt. De his copiosa materia est in Psalmis, Proverbiis, & Jeremia: ad quam Lectorem devotè curiosum remitto. Per renes, qui à DEO examinantur, & perscrutantur, sicut in loco præmemorato Psalmistæ vidimus, per glossam ordinariam opera declarantur, sicut per cor cogitationes. Supra visionem Danielis, ubi ait vidisse se hominem Sacerdotem cinctum versus renes zona aurea, non improprie glossa citata exponit, castitatem intelligi posse, & honestatem Prælatorum. Concludunt Liranus & Hesychius renes victimæ, oblatæ in sacrificium, sicut in libro Levitici præcipitur, matrimonium designare posse contractum, ad progerminandam prolem, eandemque cultui divino dedicandam. Renes duo, quos Altissimus offerri cum pingvedine sua præcipit, Origeni occasionem præbent ad considerationem formandam de Christo Redemptore, tanquam victima innocente, & DEO Patri consecrata, in rogo divini amoris combusta; quippe qui nec minimum sensuum motum habuerit. De his dixisse hactenus suffecerit: iis enim, qui magis versati sunt, profundiores considerationes relinquo: ego verò nunc ratiocinaturus sum

(In Ps. 7. In Psal. 138. 7. 15. 39. 138. Proverb. 23. Ierem. 11. — Cap. 10. — Cap. 3. — Levit. 3. hom. 3.)

DE LUMBIS.

Lumbi ait, cum Anatomicis Pater Hieronymus Lauretus, partes inferiores sunt spinæ dorsi: sunt autem, & exeunt de regione ventris: quibus renes interius connectuntur; unde etiam nonnunquam pro virtute generativa, & concupiscentia usurpantur. In visione illa Angeli, quam habuit Propheta Ezechiel, ubi ait: *A lumbis ejus usque deorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu:* Sanctus Gregorius Author est, designari incarnationem Christi, ante quem extrinsecus ignis erat, Spiritus enim Sanctus in pluribus locis Judæam implevit, quamvis cognitio ejus nondum per universitatem sparsa esset. Interim tamen focus à lumbis ejus deorsum splendet, ad indicandum (prosequitur idem Sanctus) quod postquam de purissimo sangvine Mariæ Virginis humanam carnem suscepisset, abundantius dona sua dispertivit. Ignis autem ille desuper ardens sicut in eodem Prophetæ loco dicitur: *Et vidi velut aspectum ignis intrinsecus ejus per circuitum; à lumbis ejus, & desuper,* denotat, secundum præfatum Authorem, splendorem illum, quo cælum universum illuminat, & in Angelis ardet. Exhibet autem potissimum splendorem hunc, cum eum in humanitate assumpta diligimus, quamvis adhuc in hac calamitosa & corruptibili vita degamus. Supra caput decimum sextum Prophetæ Job, ubi lumborum commemoratio fit, Sanctus Hieronymus commentatur, hic filiationem Apostolorum in Redemptore subintelligi posse; hi enim in fide ab eo generati sunt. Huc respicit, quod S. Paulus inquit: *Filioli mei, quos iterum parturio.*

(Ezech. c. 1. Hom. 8. — In Loc. cit. — Ad Galat. 4.)

Supra vestem lumbarem, quam DEUS Prophetæ Jeremiæ pro vestimento imperat, ut videlicet lumbos suos eodem præcingat, inprimis admirabiliter commentatur Isidorus Clarus, dicendo: *Illud lumbare, sive ut alii advertunt, succinctorium, sunt qui intelligunt illud esse, quo præcinguntur operarii laboribus; vel potius ea ætate vestis lumbaris fuit reliquis ornatior: nam vel ex hoc loco videtur honestissimum quoddam genus vestimenti fuisse: proinde*

aptius

aptius baltheum quis verteret. Poterit item hoc, juxta Liranum, Amor Dei adversus Israëliticam gentem intelligi, quam sibi associavit, & adjunxit. Commemoratio lumborum Jacob in libro Geneseos legitur, de quibus plures Reges egressuri esse prænunciantur: supra quod glossa ordinaria inquit, posse in his lumbis principium generationis hujus, & lineæ genealogicæ interpretari. In pluribus locis tam veteris, quàm novi testamenti, commemoratio fit lumborum præcinctorum: sicut in Isaia, in Proverbiis, libris Regum, & in S. Luca: per hos glossa penè ubique pœnitentiam & castitatem intelligit. Supra præceptum itidem Salvatoris, ubi ait: *Sint lumbi vestri præcincti.* S. Gregorius inquit: *Lumbos præcingimus, cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus.* Hujus rei symbolum significativum sunt, cingula, & funes, quibus viri religiosi ordinum, & servi Altissimi Dei præcinguntur. Sed in his cingulis ego quoque succinctè præsentes considerationes concludo, & ad alia digredior.

Gen. c. 35. *In loc. cit.* *20. 31. 4. Reg. cap. 4.* *Luc. c. 12.* *Hom. 13. in Evang.*

OBSERVATIONES SUPRA RENES, ET LUMBOS EX PIERIO VALERIANO.

Hic Author eximius, & multæ peritiæ Vir Renes, tanquam rivos considerat, è quibus humorum imperfectorum origo, serosi videlicet, & aquei producitur: sicut in declaratione Anatomica demonstratum est. Vult præter hæc (idque non abs re) quod ab his humores salaces oriantur, qui ad incontinentiam proliciunt: unde Propheta Regius inquit: *Increpuerunt me renes mei, & lumbi mei impleti sunt illusionibus.* Lumbos à renibus non disjungens. Citat item Geneseos locum illum: *Reges de lumbis tuis egredientur.* S. Paulus de antiquo Levi sic habet: *Adhuc in lumbis Patris erat, quando factus est ei obvius Melchisedech.*

Gen. c. 35. *Ad Hebr.*

Idem Author inquit, per lumbos quandoque fortitudinem corpoream intelligi: unde est, quod de severo, & inhumano Rege Roboam legitur, eum ad postulata subditorum suorum, qui mitigationem servitutis suæ suppliciter flagitabant, respondisse: *Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei:* quo responso miser populus perterrefactus Regem suum deseruit, sicut fieri contingit iis, qui subditos male habent, à quibus aliud expectare non poterunt. Quandoque lumbi loco laterum usurpantur, unde author sæpe memoratus inquit: *Quod ubi lumbi in vulgatis habentur editionibus, symmachus vertit, latera.* Uno æquè, ac altero significato pars concupiscibilis animæ intelligitur: versus latera enim renes continentur, quos succendi, & in cineres redigi, in oratione illa sequenti flagitamus: *Ure igne Sancti Spiritus renes nostros, & cor nostrum Domine, ut tibi casto corpore serviamus, & mundo corde placeamur.* Ad hunc finem ajebat Apostolus: *State succincti lumbos vestros.*

3. Reg. 12. *Ad Ephes. 6.*

Victima sine lumbis, Hieroglyphicum temperantiæ.

Ordinarium erat olim, (quantum pertinet ad consvetudinem & ritus illarum) ut Nationes maxime morigeratæ, antequam victimas Numinibus suis offerrent, ex iisdem demerent lumbos; opinabantur enim se tributum defæcatum, & mundum porrigere; nec sine gravi ratione, sunt enim vasa, ubi potissimùm humor salax generatur, qui ob mordacitatem suam, & acrimoniam incentivum & fomes est concupiscentiæ impuræ. Hæc ergo victima tali modo instructa & præparata, juxta præmemoratum authorem pro Hieroglyphico, & Symbolo temperantiæ acceptata fuit, Philo hebræus de his testimonium præbet: convenit item cum cingulo, à Redemptore ordinato, quod super lumbos portandum sit, prout paulo ante explicatum est.

Hic sacer usus (adhuc idem author est) instituitur, cum de Ægypto servitutis egredimur, hoc est de dissolutione voluptatis, & deliciarum: ubi jubemur vesci de agno puritatis, & munditiæ, sicut in lege veteri gens Israëlitica fecit. Hæc virtus tam inclyta est, tamque necessaria ei, qui rite vitam suam instituere satagit, ut vera bilanx dici possit, qua omnes actiones nostræ ponderari debeant. Unde *stateram non transiliendam* monebat Pythagorica lex: quæ eadem est cum illa: *Nec citra, nec ultra.* Quod à viris prudentibus cum tanta exactitudine observatum fuit, ut nunquam hac prægrediente pedem malè collocarint, aut palpando incesserint. Hæc à magno viro Apollonio svavi harmoniæ comparabatur. Et ut verum fateamur, unica fides, vel chorda in musicalibus instrumentis loco suo mota, universum contentum disturbat, & chorum subvertit. Denique *temperantia est* (inquit Tullius) *quæ in rebus aut fugiendis, aut expetendis, ut rationem sequamur, monet; quæ animis pacem affert, & eos quasi quadam concordia lenit, ac placat.* Homo intemperans Polyphemus ille est, qui excæcatus de rupe montis decurrens, in dorsum suum ingentem illam saxorum ruinam trahit. Polydamas ille est, qui sustinere & regere volens ultra quam vires suppeterent, sub tanta mole fatiscit, & conteritur. Sed de hac virtute sat ratiocinatus sum in tractatibus superioribus: consultius ergo erit variegare orationem, & transire ad

De finibus.

DEDICATIONES.

Opinio omnium scriptorum est, sive Anatomicorum, sive Historicorum, Physicorum, Ethicorum, & in particulari Astronomorum, quod Veneri renes dicati sint, sicut & lumbi: sic Valerianus præfatus inquit: *Astronomi renes, & genituram in Veneris potestate constituunt: quod verò & lumbi eidem ossi adjacent, Ægyptii per lumbos Venerem innuebant.* Persius hunc locum tangit, dum loquens de usu poëmatum lascivorum, ait: *Cum carmina lumbum intrant.* Hoc totum propter proprietatem, & conditiones præsuppositas. Hinc ad motus hos, comprimendos præceptum dominicum nobis est, sicut supra meminimus, ut his lumbis ligatis incedamus: *sint lumbi vestri præcincti.* Antiquis item Israëlitis, utpote in figura Christianorum, mandatum erat: *Renes vestros accingetis.* Et ut verum valeat: sicut sensus non est, qui hoc sit contumacior, & magis audax, qui nemini parcit, nec iis quidem qui mappalia inhabitant, & sacco induuntur: imo verò & minimis animalculis insertus: hostis acerbissimus, nunquam à lateribus nostris discedens, & qui in persecutionibus, vires suas redintegrat, sic in lege quoque copiosæ, & rigorosissimæ inhibitiones sunt, ita ut delectatio etiam minima, imo verò & cogitata voluntaria sint severe vetita. Nec mirum si Authores etiam prophani hæc mala intellexerunt:

De spina dorsi. Renes & lumbi dedicati Veneri.

Luxuries prædulce malum, quæ dedita semper
Corporis arbitriis hebetat caligine mentes.

Verba sunt Claudiani. Et Valerius Maximus: *Blandum malum est luxuria, & quam accusare facilius est aliquando, quàm vitare.* Hinc Princeps historiæ & bellicorum eventuum Livius inquit: *Luxuria & otio militaris disciplina tollitur.* Hinc quotquot speciali fervore Deo suo servire statuerunt Sancti, ad hunc hostem debellandum, mira stratagemata excogitasse leguntur, ferro, & foco, & spinis, & clavis, &

4. Decad. lib. 10.

& omni præterea tormentorum genere in se sævientes: sic lumbos suos strinxerunt, renes ligarunt, & Venerem hanc exterminarunt: cujus fugitivæ delitiæ fruitionem bonorum cælestium propediunt.

NOTÆ LITERÆ R.

Eousque hæc litera R. observabilis, & necessaria est, ut pauca verba sint, ubi liquida hæc non intret: siquidem etiam nomini cuidam fuerit copulata, magnum illi robur, & vigorem addit, ita ut validissimæ efficaciæ, & energiæ, imò & rotunditatis fiat: nervumque orationi addat. Hinc communis poëtarum vulgarium regula est, ut hujus literæ sonoro concentu versibus suis elegantiam & valorem adjungant. Itaque sapienter antiqui per hanc literam R. solam, & sine additamento positam, intellexerunt: *Roma, Romanus, Romanorum, Rex, Regulus, Regnum.* R.C. significat: *Rescriptum.* R.C. *Romana Civitas, Romani Cives.* R.D. *Regis domus*, vel *donum.* R.D.D. *Res dono data.* REG. *Regio.* RE. ML. *Rei militaris.* REIP. *Reipublicæ.* REST. *Restituit.* RET. P.C. *Retro pedes centum.* RET. P.XX. *Retro pedes viginti.* RET. P. *Retro pedem.* R.F.E.D. *Recte factum esse dicetur.* RG. F. *Regis filius. Regis familia.* RG. FA. *Regis filia.* RG. RHAV. *Regio Rhavenna.* RG. P. *Regis parentis.* RG. TS. *Regius thesaurus.* R.M. *Regis munus, Rege major, Regis Mundus.* RM.L. *Romanæ leges.* RMS. *Romanus.* R.M.I. *Res materna jacet.* RE. LON. P.X. *Retro longè pedes decem.* RO. *Romani.* ROM. *Roma.* R.R.P. *Reipublicæ Romanæ Principes.* RP. C. *Reipublicæ constituto.* R.PCP. *Rei principium.* R.PRI. *Res privata.* R.R. *Rejectis ruderibus. Ruderibus recolligendis.* R.REG. *Rerum. Regentium.* RR.R. *Rurum Romanorum.* R.R.R. F.F.F. *Regnum Romæ ruet, ferro, flamma, famme.* RT. *Refert.* RTD. *Rotundum.* R.V. *Rura venalia.* Itaque taceri non poterant significata literæ hujus, quæ principium donat Urbi, habitæ semper pro Capite Orbis terrarum: quæ à primordio fundationis suæ secum divitias, & potentiam tulit, & quidquid admirabile est mœniis suis conclusit.

Hæc litera olim ab iis, qui muta loquela ænigmatice loquebantur, tangendo *renes*, quos hucusque descripsimus exprimebatur.

SIGNATURÆ IN HERBIS, ET PLANTIS.

Ita verum est denique (prosequitur ratiocinando diligentissimus observator Joannes Andreas Matthiolus) tantam apud antiquos fuisse plantarum, herbarumque æstimationem, ut Reges & Principes fortissimi in triumphis suis non solum spolia Regnorum obtentorum, nec solum Reges devictos, ante se captivos ducerent, & in spectaculum exhiberent, quin & varias, peregrinasque plantas portari jusserunt: De quibus non minorem sibi gloriam accumulandam (quippe quod in hortis Romanis deinceps plantarentur) quam erectione statuarum, de marmore, vel metallo constructarum; sicut & arcuum triumphalium exhibitione credebant, quibus rebus Romanus populus Heroës suos perpetua posteritatis memoria nobilitabat. Quam plantarum gloriationem utique non prætendissent, si earum virtutes, & operationes medicinales experti non essent.

Portulaca correctivum est renum. Ut autem ad renes descendamus, unicam solam signaturam in his botanici, & Naturales observant, *portulacam* nimirum. Hæc igitur herba etiam idiotis jam nota (facile enim in hortis nascitur, & elevatur) à Plinio bifariam describitur, quarum unam domesticam, alteram sylvestrem nominat. Domestica calamum teretem, habet, & elevatum, folio pingvi, lucido, & sat largo. Altera se distendit, & per terram serpendo vadit, sine calamo, folio breviori, & minus pingvi. Galenus Author est portulacam temperamenti frigidi esse, & aquei: hinc eam restagnare fluxiones calidas, & cholericas. *6. De facult. simplicium.* Etiam undecimo facultatum ciborum: utimur illa (inquit) in cibis, sed debile corpori nutrimentum præbet. Levat, si tanquam medicamentum consideraveris, stuporem dentium: est enim viscosa sine mordacitate: Denique dicendum eam ad omne genus morbi calidum valere. Hæc porrò inter plurimas virtutes quibus pollet, (de quibus diffuse admodum Dioscorides (per frigiditatem suam calores renum inflammatorum temperat: & ad tollendum omnem eorum dolorem & affectus valet: sicut sunt ejusdem facultatis aquæ, folia, pulveres, & ungventa refrigerantia: prout est *Infrigidans* Galeni oleum, & ungventum rosatum completum, & similia.

EPITHETA.

Ad manifestandam naturam, officium, & conditionem adjunctorum, nervosa verba sunt Ravisii jam toties citati, & citandi, quæ absque nota erroris omitti à me non debuerunt: *Quemadmodum pictura illa demum gratissima est, aspectuque jocundissima, quæ variis, & ut ars præscribit idoneis obducta est coloribus: sic etiam poemati multis, & decentibus epithetis exculto, summa inest gratia, miraque svavitas. Quod secus accidit, si nuda duntaxat verborum connexione absolvitur.* Hæc sententia tantopere ad vivum rem exprimit, ut ulteriori argumento egere non videatur: unde ut de toto ad partem descendamus, quamvis circa renes, nec metaphoram, nec aliud quid invenerim, unde possit proprietas quædam deduci, paucissima etiam de lumbis repererim, hæc tamen pauca quæ sequuntur, qualiacunque sint, cum omni exactitudine collecta velim benevolus Lector boni consulat. Itaque à Quinto Sereno inprimis lumbi pennati vocantur. *Sævit pennatis hærens injuria lumbis.* Lascivi à Martiale: *Lascivos docili tremore lumbos.* Salaces à Fausto: *Dissolvas lumbos aliena in Jura salaces.* Calidi ab eodem: *Mascula sed calidos habitat lascivia lumbos.* Teneri à Juvenale: *Si tenerum attritos Catinensi pumice lumbum.*

Hic ego, ne forte te his voluminibus flammarum inflammem, à scriptione manum abstineo, dum animadvertere mihi licuit, cum quanta prudentia & cautela Scriptores hanc materiam parcam esse voluerunt, & supra eam in considerationibus quàm modici sint. Dixerim me nescire utrum currus Solis à Phaëtonte subversus plus ardoris, & ignium protulerit, an verò lumbi & renes, qui rotæ, & equi Veneris dici possunt. Unde non immeritò hic illud Ovidianum repetere libet:

Quid facies facies Veneris cum veneris ante?
Non sedeas, sed eas, ne pereas, per eas.

Poterit igitur benignus Lector ex supramemoratis facile concludere, quanti operis sit dare laudis tributum hujuscemodi parti, quæ detracta Anatomia, parcè, aut omninò nullibi in chartis invenitur. Cum enim hæc pars corporis tecta sit, utpote pudendis vicina, de qua propter honestatem & ex officio mihi plura ratiocinari interdictum est, non sine judicio verendum mihi erat, ne ulterius me hisce ingerens, plus lapparum & zizaniorum, quam frugiferæ messis,

messis, è tam sterili campo colligerem. Nolui tamen committere, ut non hic æquè, ac mihi alibi consvetum est, pensum meum solverem: lege & indulge, nec tibi admirationi sit imperfectio mea, in hac etenim materie, ut dixi, præter Medicos, pauci sunt, qui laboraverint.

Reflexiones supra renes & lumbos.

Ampie cisterne, & aquedotti aperti
Nel humano edificio io vi raviso:
E perche l'huom non sia dal duol conquiso,
Siete con esso immobil mente inserti.

Qual di vario lavor vaghi concerti,
Qui ramo a ramo in ogni parte e intriso,
E ognuno a l'opra sua pronto, e diviso
Quasi di cupi ardor spiragli certi.

Non m'incolpino qui Momo, o Aristarco,
Con additarmi esser le reni il telo
Del lascivo piacer tratto da l'arco.

Che da simil composto jo pur disvelo,
Che, formato da pria, da simil varco,
Esce il mortale a vagheggiare il Cielo.

UMBILICUS.

Anatomia.

Quamvis in ventre inferiore positus sit umbilicus, non tamen pars talis est, quæ silentio prætereunda sit, tam quod in homine perspicuè meditullium occupet, quàm ob circumstantias, & significationes, quas admittit. De origine ejus, & principio multi arbitrantur venas ejus de utero provenire, easdemque tam vicinas umbilico esse, ut prius à fœtu divellantur, quàm ab utero. Sic Galenus sentit, dicendo: *Vasi, quod in corio est, principium, dat finis illius, quod per uterum propagatur, ut duo hæc unum esse dicere possis.* Sic enimvero unum osculatur alterum, ut firmiter connectantur, & sicut vena una trahit sangvinem ab altera, sic una arteria ab altera spiritum recipit. Hoc ipsum scripsit Aristoteles: *Umbilicus velut putamen est circa venas, quarum origo ab utero est: habentibus quidem acetabula, ex acetabulis; non habentibus verò ab ipsa vena.* Cum verò Galenus de continuatione & vicinia vasorum loquitur (ait Laurentius Galeni commentator) pro vulgi consvetudine finem unius vasis principium dicens esse alterius, non id de vasis physicis, aut origine intellexit, sed de mathematicis, &, prout barbari ajunt, *quantitativis.*

Lib. de dissect. uteri.

Lib. 7. c. 8. de Hist. animal.

Sunt præterea alii, qui arbitrantur primùm omnium venas, & arterias umbilicales generari, & de his deinceps omnes venarum prædictarum radices propagari: venas enim de hepate, arterias à corde derivari. Prius autem formari venam umbilicalem, quàm hepar: parenchymata enim absque sangvine non coagmentari, nec sangvinem nisi per canales ferri: itaque primum umbilicalem venam formari oportuisse, quam hepar. Hæc opinio ab aliquanto tempore probabilis visa fuit Laurentio, sed eam ex rationibus hic pone sequentibus deinceps rejecit. Impossibile ei videtur de tam exiguo ramusculo radices tam numerosas progerminari, tot venarum, tamque insignium, quæ per omnem jecoris substantiam sparguntur. Partes siquidem, quæ aliunde nascuntur, inde continuari debent: sed quæ ad umbilicum pertinent, cum cavæ sint, continuationem, aut viciniam non admittunt, nisi per aperturam, aut anastomosin radicum venæ portæ. Absurdum enim, & omninò improprium est credere (inquit idem author) de præfato ramo prius efformari hepatis parenchyma, & proinde omnes adeo venarum radices ab eodem oriri.

Delineantur primùm in parte carnosa partes spermaticæ: & quis est, qui dixerit arterias propagari à vasis umbilicalibus? Non enim hæ recta via ad cor feruntur, sed rami Iliaci. Oeconomum laude dignum non dixeris, qui prius cogitet muros, quam fundamentum construere. Novi quidem (ait præmemoratus) multos asserere, hæc vasa radices esse, quibus embryo nutriatur: & eadem ipsa non secus ac plantam aliquam ante cætera omnia formari. Sed velim noverint hi, fœtum non prius nutriri, quam formatæ, aut saltem delineatæ fuerint partes spermaticæ: nec enim tum temporis adhuc necessaria est nutritio.

Itaque illud firmum maneat (prosequitur Author noster) prædicta vasa principium suum habere cum reliquis, venamque umbilicalem propaginem esse à vena porta, cui vicina est, duas autem arterias rivulos esse aortæ in ramo Iliaco descendente: primumque perfectionari venam, & arteriam umbilicalem quàm cætera vasa; illic enim major necessitas est coagmentandæ carnis.

Quandoquidem porro intra duas peritonæi tunicas hæc vasa aperiuntur, ab antiquis umbilicalia nominata, ordo ratiocinationis nostræ exigit, ut de his prius, quàm de illo demonstremus. Dicuntur umbilicalia, circum illa enim gyrant, & uniuntur. Hæc vasa quadrifariam solùm distingvuntur: in venam, arterias binas, & dictum *Urachum.* Nascitur vena de radicibus venæ portæ, & ab hepate: propago est non minus dictæ portæ, quam venæ azygos: exeuns inde per rimam, vel scissuram jecoris, per duas deinceps tunicas peritonæi lata, ad umbilicum conducitur. Qui nosse desiderat, qua ratione divaricetur, & visibiliter cum chorio jungatur, necessarium est, ut ad formationem fœtus, ad modum & descriptionem illius recurrat.

Rursum duæ arteriæ exeundo de ramis iliacis, & sustentatæ à membranis peritonæi, ad umbilicum ascendunt, & proserpunt. Sunt autem propagines arteriæ Iliacæ, potius quàm radices. Vena interim embryonalis *nutricula* vocatur, per illam enim novem mensium spacio, quibus in utero fœtus continetur, alimentum suum recipit: Refundit illa maternum sangvinem, eundemque purissimum, in radices venæ portæ, & inde per admirabilem fissuram in venam cavam embryonis. Hæ arteriæ à peritis spiritus vocantur, mediantibus enim his fœtus spirat, aut ut proprie loquamur, respirat. Hujus respirationis via præfatæ arteriæ vocantur, harum etenim ministerio respiratio fit, & per eas fœtus transpirat: & prædictæ venæ idcirco umbilicus vocantur, & radix

radix ventris. Id quod famosus Hippocrates expressit, sicut Medici referunt: *Antiquius alimentum per abdomen umbilicus.* Restat declaratio quarti vasis, quod de fundo vesicæ nascitur, & mediantibus tunicis peritonæi ad umbilicum fertur, vocatum *Urachus.* Canalis cavus est, palam ad hoc factus, ut urinam ferat, non solum in brutis animantibus, sed in homine quoque: id quod manifestæ patet in iis, qui, dum obstructa, & occlusa illis cervix vesicæ esset, per plures menses urinam per umbilicum emiserunt, quo illa regurgitavit: prout illud diffusius in libro Anatomiæ octavo refert Laurentius.

Hæc quatuor vasa, quæ in umbilico uniuntur, cum primum ab alvo materna fœtus prodierit, in veracia, & emerita ligamenta degeneranr, vesicam & hepar suspendunt: talisque hujus partis dignitas est, observata ab Ægyptiis, ut siquidem in suppliciis publicis, à carnifice, itinerum publicorum prædatoribus ipsa pellis à capite ad calcem usque decorticaretur umbilicus nihilominus intactus permaneret: hoc enim dempto, ligamentis suis orbata vesica, non secus ac hepate, ipse decorticatus sine mora interiret. Sed de his satis dictum sit, dum Lectorem, qui plura his desiderat, ad copiosiores Anatomicorum tractatus remitto: transeamus ad

HIEROGLYPHICA.

IS qui mentem suam sublimius sensu literali non levat, facile arbitrari poterit rem præposteram, & omninò incongruam esse, si deorum immortalium inter paganos maximum vel sculptum, vel pictum in figura & forma umbilici viderit. Jupiter olim omnium deorum maxime decorus, & bene dispositus, omnium perfectissimus exhibebatur, nihilominus etiam in hac forma ignobili, & obscura, ita ut Cyclopis oculus videatur, sine luce, sine pupilla apparuit. Adeone desunt majestosa corpora, exotica, & excelsa, quæ majestatem cælorum maximam exprimant? Ita ut necesse fuerit ad partem tam imperfectam, tam abditam descendere, quæ in semetipsa perfectionem nullam admittit.

Hæc nimirum objecerit, qui præter internas rationes quidvis aliud mensurare, & comprehendere voluerit. Sed aliter de his sentiunt, qui vetus illud Poëtæ maturiori judicio considerant. *Jovis omnia plena:* Intelligunt per hanc Deitatem providentiam illam, cui in orbe terrarum, & in cælis ad beneficium universale invigilanti, nil tam occultum & obstrusum est, quod non consideret, & penetret. Quia verò umbilicus centrum hominis æstimabatur, hinc quod centrum mundi, idem & umbilicus Mundi dicebatur, ubi melius summus Jupiter collocari poterit, quam in hoc eodem centro? Hic locus ei proprius est, ad quem lineæ omnes tam invisibilium, quàm visibilium rerum omnium, creatarum, & increatarum tendunt, tanquam in specificum sibi, & determinatum locum: in quo centro multi prudentissimè Creatorem cæli residere authumant. [Providentia divina.]

Refert Curtius se in tabula quadam, vel exquisitissimo Smaragdo, interfecato ab aliis gemmis, hoc ipsum exsculptum vidisse. Valerianus item recenset vidisse se idipsum in numismate quodam Clarissimi Senatoris Veneti Stephani Tiepoli. Sed, meo arbitratu id melius ab Ecclesia describitur, ubi ait: *Deus, cujus providentia in sui dispositione non fallitur.* Hæc item ait: *Ne soliciti sitis corpori vestro quid induamini.* Hæc est, quæ nos foras ad campestria egredi jubet, & illic minimos flores contemplari, multo elegantius vestitos, quàm non erat in omni gloria sua, & paludamentis regalibus, in bysso, & purpura sua Salomon. Hæc materia, non solum pulpito apta est, sed etiam talis, quæ ad volumina adimplenda sufficeret: Ex quo nimirum divinæ erga nos bonitatis & munificentiæ amplitudo omni temporis momento dignoscitur. [Lib. 4.] [Matth. 6.]

Rursum ex eo, quod umbilicus in medio hominis, vel parvi mundi situs est, Hieroglyphicum majoris mundi habitus est: nec minus tamen etiam cujusque patriæ: quisque enim de patria sua, ubi natus est, & ubi commoratur in omnes partes mensurat, & à semetipso exordiens totum mundi gyrum describit: ab eo nimirum terræ puncto, ubi collocatus est, principium mensurationis suæ formans. Unde Pierius Valerianus inquit: *Et quoquo versum iter arripuerit, patriam semper quasi centrum sibi constituit.* Marcus Tullius in actione quadam contra Verrem, per umbilicum, locum medium intelligit; sic situs ille, unde Proserpina rapta fuit à physicis, & mythologis umbilicus Siciliæ appellatus fuit. Quandoquidem vero patriæ Hieroglyphicum jam allatum est, propter amorem innatum ad eandem, juxta Proverbium: *Dulce videre suos:* memini me id aliquando in Ode quadam sat prolixa exposuisse, de quo illud, ut reor, minus imperfectum est quod huc refero: [Umbilicus Hieroglyphicum mundi, vel patriæ.]

Dolce libar su' matutini albori
Sotto cielo nativo aure serene,
Dolce stretto vedersi in fra catene
De l' Amor de Parenti, e Genitori.
Poco giova, che imbiondi il Tago ondoso
Di masse d' or le rinomate sponde,
Se, fatto poi per lor gioco de l' Onde
Avido il peregrin non trae riposo.
Vatene pure a conquistar di Collo
Fortunato Giason lapelle d' oro,
Che non ti cede iu pallido lavoro
Dal suo campo nativo il vil bifolco.
La doue spuma arene d' oro il Gange,
Sertorio approdi, il vincitor Romano,
Ch' a lui porge i tesor fortuna in vano,
Se lungi al patrio suol s' affige, e ange.

Patria memoria dulcis, ajebat Livius: Et Seneca: *Grave est patriam perdere, gravius timere, gravissimum utrumque.* Hoc ut verum sit, quanto satius erit patriam communem paradisi cogitare? Utque hoc nobis curæ sit, inter complures sanctos nos verbis admodum efficacibus monet Sanctus Bernardus: *Quousque adoramus, & non gustamus prospicientes patriam, & non apprehendentes: suspirantes, & de longe clamantes?* Ad hanc vociferabantur, ad hanc aspirabant per repetita intervalla S. Paulus, & Propheta Regius, ille quidem: *Cupio dissolvi, & esse cum Christo*: alter: *Quis dabit mihi pennas, & volabo, & requiescam?* Hæc anagogia summi momenti est, & argumentum non minus, quam superius illud, fœcundum, & dives. [Lib. 5. Decad.] [Serm. 30. in Cantic.]

Umbilicus præterea sicut est Hieroglyphicum Finis rei, *medii*, sic *finis* quoque est, prout paulo diffusius in Proverbiis patebit. Unde Martialis videns se ad finem libri pertigisse, ajebat: *pervenimus ad umbilicum.* Hic multi decipiuntur: Quidam, inquit Pierius, arbitrantur umbilicum libri, esse extremitates ejus ornatas vel argento, vel alio metallo, aut verò etiam ære, prout mos antiquorum erat. Quidam dicunt insignia autoris in medio tegumenti esse impressa. Rursum alii opinati sunt, umbilicos sigilla quædam esse, quibus libri obsignabantur, & clausi erant, unde Porphirionem quendam citant, qui ait: [Finis rei, umbilicus dicitur.]

Deus, Deus, nam me vetat inceptum celeres promissum carmen

carmen Jambos, ad umbilicum ducere. Alii rursum diversas ab his significationes trahunt, intendentes ad id quod M. Tullius ait: *Sed tum ita solet narrare Scævola conchas eos, & umbilicos ad Cajetam, & Lucrinum legere consvevisse.* In 30. de Oratore.

Quidam per umbilicos lapillos quosdam lotos, & mundos intelligebant, qui formam gerebant testudinem, quæ buccinæ dicuntur, vel limacum, aut muricum, de quibus color ille purpureus sumitur, quorum figura in volumen acuminatum definit, & similitudinem habent cum umbilici involucro. Hoc igitur nomine librorum suorum fines appellabant & Horatius, & Martialis, & Ovidius: libri enim antiquitus non nisi una pagina constabant, sed longa, larga, & capace. Unde etiam, quæcunque lucubrati fuerant, poëmata in his signabant, non more nostro eadem in paginas dividendo, & in chartas. Præfata verò pagina circa lignum quoddam volvebatur rotundum, quod in libri extremitate cernebatur: hoc autem lignum umbilicus nominatum fuit. Erat autem vel de cedro, vel buxo vel cypresso vel ebore formatum. Summitates ejus variè adornatæ erant, sæpe coperculis argenteis, vel aureis, imò & gemmatis: aut verò illic folia, vel figuræ depictæ erant, pro voluntate videlicet vel Scriptoris, aut Possessoris. Vocabantur item cornua libri: hinc Ovidius:

Candida nec nigræ cornua fronte geras.

Hoc est, nec de ebore sint, nec de gemmis, aut quovis alio ornamento pretioso. Hinc item Martialis:

Explicitum nobis usque ad sua cornua librum.

Hic libri finis, juxta Horatium, etiam libri principium indicat, quia per hunc intentio Authoris dignoscitur. Hujuscemodi libri de papyro contexti erant, à Regibus primum, tanquam res admiratione digna, de Nilo Ægypti portata, posthæc in Græciam translati sunt, & sic sensim hoc scribendi genus invaluit, cum prius non nisi stylo scriberetur in tabulis cerâ oblitis. De sæculis illis deplorabilibus, ubi cum labore tanto affectus cordis exprimebantur, erudite svavissima Musa Commendatoris Testii cantabat:

Di lor corteccie ignude
Fe mille piante in silue, arò le cere,
E ne lor solchi i suoi pensier distinse:
Da l' Egizia palude
Con bel furto involò frondi straniere,
E di fosco color note vi pinse,
Lanosa greggia estinse,
E con penna sagace in varie guise
Segnò le spoglie dell' Agnelle ancise.

Recordor me quoque super hanc materiem admodum prolixam orationem texuisse.

Valerianus doctissimus vir refert, vidisse se complura volumina de eadem materia composita: sicut inter alia Romæ in Rupe Eliæ, inter thesauros loci illius: ubi præter cætera volumen Archetypum sit, ex dono Imperatoris Constantini, Originale doctissimarum Sanctionum, & Decretorum, quæ in papyro scripta sunt, compacta per tenacissimum gluten, & proinde lævigata, vel dente canino, aut vero per vitrum expolita: ita ut quidquid intus scriptum est, omnino lucidum sit, & applanatum. Non dissimile involucrum & ego me vidisse memini in famosissima bibliotheca augustissimæ Religionis Patrum Salvatoris Bononiæ.

Sic enimvero in omni adeo ætate ad Prædecessorum memoriam æternitati consecrandam, ars semper operosa fuit: sed, liceat dicere, nunquam usque adeo fœcunde, sicut hodierna sunt tempora, quæ vix habent unde complementum perfectioni suæ majus acquirant. Habes ergo hic librorum umbilicos descriptos.

Quod autem ad verum & materialem umbilicum attinet, dixerim eum, si illic erat concupiscentiæ, hic, utpote truncatum à victima (sic enim lex divina in Levitico imperabat) Hieroglyphicum esse castitatis, & pudicitiæ. Et sicut circumcisio instituta est, ut doceremur à nobis peccatum omne recidere, & omne vitium; sic in fœminis hæc pars rescissa, utpote Veneri olim dedicata, animum demonstrat pudicum, & ab omni concupiscentia alienum. Hoc vitium reprehendebat Propheta Ezechiel in Civitate Hierosolyma, dicendo: *Quando nata es, in die ortus tui, non est præcisus umbilicus tuus.* Et Job ait: *Virtus illius in umbilico ventris.* Supra quod Eucherius habet: *Ut per hoc fœminæ significet genitalia, sicut in viro lumbos dicimus. Nam umbilicus est concupiscentiæ signum.* Castitas flos ille est amœnissimus, & gratissimus naribus divinis: candidissima byssus est, qua agnus immaculatus vestitur: margarita est, quæ de cæli rore purissimo nata, commistionem non novit. Nec igitur mirum si poëta de corrupta Virgine inquit: Ezech. c. 16. Iob. 40.

Cum castum amisit polluto è corpore florem,
Nec pueris jocunda manet, nec cara puellis.

Unum itaque fugiatur, & alteri inhæreatur. Atque hic finem faciamus Hieroglyphicis.

MORALIA, & MYSTICA.

Ezechieli Prophetæ in visione quondam Dominus apparuit, ei intimans, ut certum populum quendam habitatorem Sabææ exterminaret, sic eum alloquens: *Super populum, qui est congregatus ex gentibus, qui possidere cœpit, & esse habitator umbilici terræ.* Super quem umbilicum Isidorus Clarus inquit: *Terra Israël in meditullio terræ sita est, sicut in medio corpore umbilicus: de quo alibi scriptum est, operatus est salutem in medio terræ.* Hanc item scripturam commentantur SS. Hieronymus, Ambrosius, & Gregorius, dicendo: Umbilicum terræ significare Ecclesiam, quæ medium tenet, & dignitate, & officio, habens Mediatorem Christum. Supra elegantem metaphoram illam qua Sponsus in Sacro Cantico utitur, dum Sunamitidem suam speciosam alloquitur: *Umbilicus tuus crater tornatilis,* ajunt Beda & Origenes: Hic uterum B. Virginis intelligi, qui totus tornatilis, & per divinam sapientiam quam in se conclusam habuit, illustris fuit: Indicat etiam juxta eosdem Patres, divini verbi prædicatores. Cap. 38. L. c. Hieron. In Ezech. 38. Gregor. in Cant. 7. Ambr. Inst. Virg. In Prov. 3. In Ps. 37. hom. 1. & In Ezech. 16.

Salutaria, summique ponderis sunt præcepta, quæ Spiritus Sanctus in proverbiis præbet: volens, ut ea semper nobiscum permaneant: ait autem: *Time Dominum, recede à malo: sanitas quippe erit umbilico tuo.* Digna lectu est super hunc locum sententia & reflexio Isidori Clari, qui ait: *Dicit autem umbilico tuo, quod homo prima fomenta recipiat per umbilicum.* Longe diversam ab hac sententiam adducit Hieronymus, qui arbitratur actionem hic significari infirmitatis, & imperfectionis: sicut umbilicus in parte corporis infirma, & debili situs est. Scriptura illa Prophetæ Job, quæ sic habet: *Fortitudo ejus in lumbis, ejus, & virtus illius in umbilico ventris ejus:* Secundum S. Gregorium indicat, in fœminis incentivum & fomitem libidinis: umbilicus item non præcisus civitati Jerusalem in die ortus sui, juxta eundem, proclivitatem concupiscenticiæ, & libidinis denotat. Denique de hac parte tractari vix poterit, ut in materia tam peccaminosa non impingatur, quippe quæ non secus ac serpentis morsus fugienda est, animam simul & corpus veneficio suo infestans: præterquam, quod in hac ipsa parte interim alia explicando non occurrunt. Prov. c. 3. In loc. cit. In Ezech. 16. Iob. c. 40. 32. Moral. 11. Ezech. 16.

PROVERBIA.

IN omni adeo ætate, & tempore, cum tanta singularitate æstimationem suam consecuta sunt proverbia, apud omnes nationes, & provincias, ut magnus Aristoteles (& hic solus quidem, prout Aldi Manutius ait, pro testimonio sufficeret) integrum volumen adagiorum, attestante Laërtio, Chrysippo reliquerit, Zenodotus bina dedit: dedit item proverbia Cleantes: pauca insuper collectanea Plutarchus. Eorum aliqua à Disomnophista Athenæo citantur: De his ratiocinati sunt Clearchus Solensis, Auditor Aristotelis, Aristides, & Zenodotus: qui in compendium redegit Parœmias Didymi, & Tarræi. In quibusdam brevibus, sed succosis Commentariis Demosthenis citantur proverbia Theophrasti, sicut & collectanea Diogeniani, & Hesychii: Et Suidas, quem in numero horum collocare decet, Theethetum adducit, qui plura super his scripserit. Plutarchus alioquin sat severus, & exactus Author, his adornare quandoquè opera sua non dedignatur. Et inter Latinos copiosus in hoc est Marcus Varro, qui pluribus satyrarum, quas Menippeas appellavit, titulos proverbiales præposuit. Romani non minoris esse gloriæ opinati sunt, siquidem in consultis suis proverbio responderent, quam si id facerent sententia vel dicto famosi scriptoris cujuspiam. De his aliisque insuper attestationibus apparet, in quanta veneratione apud omnes Nationes, & famosissimos observatores semper fuerit parœmia. Dicta sint hæc per digressionem dogmaticam, & necessariam, quamvis in præsenti materia umbilici, non nisi hoc solum proverbium invenerim: Idem nimirum, de quo supra ratiocinati sumus: *Ad umbilicum ducere*: Hoc est, actionem aliquam ad finem suum promovere: quod tamen singulariter de lectione librorum intelligitur, qui, prout diximus, umbilicos suos habent. Supra quod clarius hic, quàm supra, ratiocinatur Phorphyrion: *Sunt umbilici librorum ornamenta quædam ossea, aut lignea, corneaque umbilici nostri formam imitantia, quæ voluminibus jam absolutis addebantur.* Juvat autem huc collocare testimonia sat ponderosa Martialis, qui in libro quarto sic ait:

O he jam satis est, o he libelle,
Jam pervenimus usque ad umbilicos,
Tu procedere adhuc, & ire quæris.

Et rursum in libro quinto:

Quæ cedro decorata, purpuraque
Nigris pagina crevit umbilicis.

Iterum in tertio:

Cedro nunc licet ambules perunctus,
Et frontes gemino decoros honore
Pictis luxurieris umbilicis.

Adhuc idem in undecimo:

Explicitum nobis usque ad sua cornua librum,
Et quasi perfectum Septimiane refers.

Et sic ad quamvis rem, prout arbitror, hoc dictum applicari poterit: & sicut umbilicus duo viscera potissimum ligata tenet, hepar nimirum, & vesicam, sic finem cujusque rei meliorem esse oportet: secundum parœmiam illam vulgarem: *Finis habet rationem optimi*: Et S Ambrosius: *In rebus non laudantur initia, sed fines: Judas bene incœpit, & male finivit: Paulus male incœpit, & bene finivit.* Itaque sedulo procurandum nobis erit, ut umbilicus (finis inquam) tanquam nodus reliquas partes omnes constringens, perfectus sit, & melior cæteris. *De virginit. c. 19.*

OBSERVATIONES.

PAusanias, cum erudita reflexione scriptum reliquit, Delphos civitatem Phocidem à Græcis constructam esse, non secus ac miraculum Mundi, totam purissimo, & candidissimo marmore. Ibi fabricæ ad cælum usque porrectæ, & candorem nivium imitatæ, ipsis sideribus tot simulacra puritatis erigebant, quot erant ædificia, quæ à solo illo, in altum surgebant. Animi mortalium ab his candidis molibus pudicitiam docebantur, quæ tanto magis prodigio similes erant, quod maculam nullam contrahere poterant, nec caducitatem albedini suæ metuebant. Quorum marmor candore tanto fulgebat, ut nec purior sit lacti, nec intactis nivibus, aut plenæ Lunæ, aut auroræ splědidissimæ, aut liliis, aut hyacinthis. Illuc ducebantur commeatus in abundantia. Prout Srtabo vult, nunc Castri vocatur: Sophianus eam Thessalonicam vocat. Deniq; felicissimum illic cælum erat, fertilissimum clima, omnium rerum ubertate celeberrimum. Tale autem studium, & exactitudinem Græci in his ædificiis collocarunt, quod crederent hoc universæ terræ centrum esse, unde illud umbilicum nominârunt.

De hoc umbilico, qui in Judæa positus sit, præter testimonia jam producta, doctissimus Eucherius, rationem quærens, cur ab Altissimo dictum sit: *Operatus est salutem in medio terræ*; sic scribit: *Judæam dixit, in qua Christus liberavit per crucem mundum, quam aliqui umbilicum terræ appellandum arbitrantur.* Hæ regiones non multum à se invicem distant: unde ex hoc patet, quam placuerit Altissimo de centro terræ radios beneficentiæ suæ emittere, & stillas pretiosissimi sangvinis sui, ad beneficium & salutem orbis terrarum, dispergere. His attestationibus prædocte Pater Pintus Ramirez adjungit: *Umbilicus ex humani corporis symmetria apud philosophos, & anatomicos, humani corporis centrum habetur, ut nosti, inde centrum alicujus rei vocatur umbilicus.* Et hic ego quoque de centro ad circumferentiam progrediendo, ad curandos ejusdem morbos considerationem verto. *Apud Cerd. Advent. 115. cap. num. 95.* *Spicil. Sacr. 117. num. 2.*

SIGNATURÆ IN HERBIS.

BOtanici & Simpliciſtæ herbam quandam norunt, & annotant, quæ per Hetruriam universam crescit: invenitur autem in ruderibus murorum, & ædificiorum tectis, quæ vulgò ab Italis *copestoie*, hoc est opercula dicuntur, eo quod similitudinem operculorum præseferant, quibus cacabi teguntur, hæc igitur herba verus umbilicus est Veneris, sic nominatus, quod figura umbilicum repræsentet. Hujus meminit Galenus in septimo facultatis simplicium, ubi ait: Umbilicum Veneris compositum esse facultate mixta, hoc est humiditate frigescente, insuper & aliquantum amara: idcirco refrigerare, repercutere, abstergere, & resolvere. Si in Emplastrum redactus fuerit, ardoribus stomachi conferre. Creditur, si folia ejus comesta fuerint, inde calculum solvi, & urinam provocari.

Dioscorides tradit radicem ejus rotundam esse, sicut olivam. Medetur & igni sacro (qui & Erysipelas) item inflammationibus, & strumis. Rursum alia ejusdem species invenitur, quam quidam *cymbalium* appellant, cujus folia largiora, & spissiora sunt, lingvarum instar: formam habet ut ambitus oculi, sicut est sempervivum majus. Producit florem subtilem, qui flos, sicut & semen ejus, hyperico non dissimilis est: radix major est, & ad omnia valet, ad quæ sempervivum. Itaq; hæc herba in affectibus umbilici applicata, opportunum remedium est: qualitatem enim constringentem habet: Imo verò complures sunt, qui eam in amatoriis valere asserunt: id quod non crediderim: nec enim arbitror in quoquam vulgari simplici tantā activitatem sympathicam inveniri: sicut & ob frigiditatem ejus, & humiditatem. Cumq; amor affectus animæ sit, non video qua ratione herba simplex, cum eadem habere commercium, & ad motum in ea procurandum virtutem habere possit, aut ad hoc valere, ut per sympathicam influxionem suam morbis animæ medeatur.

In

In omnibus autem Sæculis, & mundi cursu, valentissimi scriptores extiterunt, qui de facultatibus plantarum, & herbarum plura tradiderunt. Quos viros omnes propemodum Nationes, præsertim autem Romana, in tanta veneratione & culta habuerunt, ut Joannes Andreas Matthiolus memoriæ dederit, cum iisdem Romani Carthaginem devicissent, eos confœderatis Principibus, & Regibus, quoslibet libros dono dedisse, nec aliud Romam tulisse, nisi duo & triginta volumina de facultatibus plantarum, in latinum Idioma transferenda, adjungendo opera Maganis Carthaginensis de Agricultura. Sed de his dixisse hactenus sufficerit.

SOMNIA.

Vix in mundo, ut reor, mania magis insensata est, quàm opinari, ut maximè oculi clausi fuerint, tanto clarius eos videre posse: & quanto fortius obscurati & sopiti fuerint humani sensus, tanto eos maxime vigiles esse, ita ut in futurum prospicere & providere possint. Qua ratione enim phantasia, oppressa à fumidis vaporibus ciborum, & musti, liberè pervagari poterit ea spacia, ad quæ ipsa adeo hominis cogitatio, quamvis alioquin velocissima, pertingere nequit? *Somnus ex quarundam lassitudinum genere prodit.* Verba sunt Peripatetici nostri. Et Plutarchus: *Hostis*, inquit, *disciplinarum labor & somnus.* Nihilominus Onirocriti isti, & somniatores, homines simplicissimi, gloriari non verentur, se omne id, quodcunque nocturnis deliriis apprehenderunt, in vaticinium futurorum deducere. Itaque apud eruditissimum Pierium legitur, quod hujuscemodi divinatores tradant: siquidem peregrinus quispiam somniaverit se umbilicos duos habere, brevi eum eventus patriæ suæ varios & novos intellectorum: quod præterea brevi ad patrios lares reversurus sit, plenus æstimatione, & applausu, ex quo ei honorum gradus accrescant. Quod mendacium tanto magis apertum, & insolens est, quantum per naturæ cursum ordinarium impossibile est, duos gerere umbilicos; quod si factum fuerit, natura videlicet degenerante, ejusdem vitium monstruosum est, raro accidens. Sic enimvero illud verificatur, quod de potiori nascitur minus, imo maximum redundat in nihilum. Voluit hoc regius Cantor exponere, dum ait: *Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt in manibus suis.* Et idcircò paulò post ait: *Imaginem illorum ad nihilum rediges.* Pondus hujus veritatis optime Commendator Testius intellexit, qui de Amantibus sic loquitur:

Arist. De somno & vigilia. Plut. De educ. liberis.

Chi tra l' auree catene
Di crespa chioma accolto,
Sogna mille d' amore insanie, e folle:
Vinto dalle Sereni
Pupille d' un bel volto
Giura che va mortificato il Sole,
E che l' Indiche vene
Spogliando lastricò l' eterno fabro
Di perle un seno, e di rubini un labro.

Pro conclusione S. Augustinus inquit: *Somnia non sunt observanda.* *In speculo.*

Interim te mi lector oro, ut hanc particulam de umbilico non rejiciendam putes, quam penna mea tanquam parens ejus produxit: memoria tenens, umbilicum dedicatum Veneri, ideoque amoris & dilectionis sanctæ memineris: recordare item, quod ad *umbilicum usque pervenerimus*, hoc est ad tractatus finem, qui cum fuerit de rebus non omnino imperfectis, justum erit eum non vilipendere lege, & ignosce.

Allusiones.

Ad id, quod umbilicus centrum est hominis, & quod per eum in utero materno partus nutriatur, & augmentetur.

Ite Argonauti, e con rostrati pini
De salsi flutti le campagne arate,
Tutti del mondo i lidi circondate
Per trouar poli, e misurar confini.
Nel picciol Mondo mio questi hò vicini,
Se del tutto le parti iui adunate,
Qual da nodo natio stretto, e legate
Riconoscono insieme, e centri, e fini.
Quante per questo varco auuien, che adune
La natura nel' aluo anco celato
Prodiga al parto suo forti, e fortune.
Non anche uscito a respirar il fiato,
Retto e cosi da l' accennata fune;
Ch' indi si nutre, e pargoleggia il nato.

GENU.

Anatomia.

Observabilis, consideratione digna, & insignis est, non minus superioribus, materia, & tractatus de genibus. Genu enim est, quod erigit, quod sustinet, quod incurvat hominem, uniens suram & pedem cum femore. Unde apparebit pedem in tres partes dividi. Genu est, quod flectione sua, inclinando corpus, nos adoratores summi Dei repræsentat: sicut idem genu reverentiam Magnatibus, & Principibus exhibet. Atque ut hinc exordiamur, pes in tria dividitur, in femur, tibiam, & extremum pedem. Os femoris longissimum est in corpore humano. Figura ejus rotunda est, & recta, sed non omnimodo: partes enim ejus externæ curvæ sunt, & gibbosæ: & posteriores internæ simæ sunt: idque ut agilitatem, & promptitudinem ad ambulandum, vel currendum præbeant.

Observantur illic pars superior, & inferior, anterior, postrema, interior, externa. Pars superior articulatur, vel conjungitur cum ossibus Ischii per cavitatem, vel enarthrosin. Unde etiam affectiones vel pathemata sunt, quæ Ischias appellantur: Parte sui inferiore per commissuram, nominatam ginglymus, tibiæ inseritur. In parte superiori tres apophyses sunt, hoc est partes externæ, vel protuberantiæ: caput nimirum femoris, & bini trochanteres, vel rotatores, vel etiam processus ossis majoris.

Caput prædictum ab Hippocrate Articulus maximus nominatur: rotundum est, formatum ab epiphysi, aut vero ex una parte ossis majoris enatum. Inseritur autem in acetabulum ossis ilii, cui per validissimum & illustre vinculum connectitur: ideoque in medio sinuatum, & incurvatum est. Duo trochanteres (sic dicti, quod per eos femorum motus & cursus, promoveatur, propter musculos, qui his apophysibus inseruntur) ab hoc capite exeunt, & in partem inferiorem cervicis deducuntur, tanquam nodi: quorum unus Rotator major dicitur, ob similitudinem natium, hujus enim musculi præfato rotatori uniuntur. Alteri nomen est: Trochanter minor: cujus usus est, ut ei inserti sint, ab eodemque nascatur processus, vel progressio musculorum ad prædictas partes.

Hi tres processus vere Epiphyses dici poterunt, in teneris enim pueris facile disjunguntur, & relaxantur. Pars inferior femoris per ginglymum, seu cardinem, aut commissuram quandam descendendo cum tibia articulatur: nec tamen hæc connexio fit, nisi intercedentibus sinubus, mediis, & capitibus. Itaque in prædicta inferiori parte, & capita duo, & totidem sinus sunt. Horum capitum unum externum, alterum internum est: hoc crassius est, illud largius, apertius, & depressius, ne motus ab eo obliquus impediretur. Aliæ partes ossis anticæ, porticæ, internæ, externæ, & inæquales sunt, & multis processibus exasperantur, per insertionem & productionem musculorum. Totum hoc os notabiliter cavum est: unde medullam pro nutrimento sibi proprio habet.

Tibia duobus ossibus constat, quorum majus nomen totius tenet, ab Arabibus focile majus appellatur. Hujus pars superior per ginglymum suum cum osse femoris jungitur: inferior sensim attenuatur, & in fine suo in subtilitatem degenerat: in quo appendix quædam cernitur prominens, admodum curva, & gibbosa: atque hæc malleolus internus dicitur. Anterior pars spina appellatur, in angulum acutum, & longum protuberans.

Est illic os item aliud, fibula appellatum: quæ cum non tangat genu parte sui superiore, parte inferiore processum emittit, vel ramum, aut prominentiam quandam, quæ malleoli externi nomen adepta est. Hæc bina ossa in similitudinem radii, vel cubiti, in extremitatibus vicina sunt, & contigua. Dilatantur autem, & à se invicem recedunt in medio. Adjumentum item, & operationem tibiæ, & ossi femoris os quoddam sphæricum tribuit, quod utrique connectitur articulatione quadam. Incumbit autem genui, à quo genu formatur, appellatum à latinis *rotula genu*. Etiam vulgò *patella* dicitur. Hujus usus est, ut tanto magis articulum alioquin apertum femoris cum tibia confirmet, & claudat: ne forte per continuam descensionem, aut genuflexiones luxatio contingat, aut vero disparatio in partibus anterioribus: proinde ut genu flecti, & inclinari in angulo recto possit.

Tria ligamenta sunt, quibus tibia cum femore colligatur: valida, & rotunda: quorum primum minus, & rotundum, de canali quodam per medium ossis condyli egreditur, & in partem acutissimam terminatur: alterum cartilaginosum est propter asperitatem canalis residui, in media apophysi aliis eminentiori, & foras spectanti desinens. Ultimum denique rursus cartilaginosum est, circumdans cavitatem unius, & alterius tibiæ: inseritur autem in canalis medium, qui inter duos condylos femoris invenitur, totumque articulum in binas partes dividit, colligans, tanquam vinculum commune, tibiam cum calcaneo. Motus tibiarum iidem cum femore sunt: curvantur enim & extenduntur, & producuntur, & reducuntur. Quatuor musculi appellati poplitici munus suum habent ut inflectant; quorum tres de tuberculo Ischii nascuntur: duo interni, unus exterior: horum primus seminervosus appellatur, alter gracilis: tertius semimembranosus: quartus biceps est, cujus caput unum de commissura ossis, quod pubes dicitur, alterum de exteriori femoris parte nascitur: utrumque robusto tendine inferius tibiæ adhæret, quam intro flectit, & conducit.

Quatuor itidem sunt musculi, qui tibiam extendunt: unus eorum rectus, duo vasti, & postremus suralis vel gastroenemius. Primus eorum de spina externa nascitur, subtus ilium: duo vasti, ob molem, & quantitatem suam sic appellati, unus externus de tota radice trochanteris, qui ossi majori femoris subjectus est; internus de trochantere minori progignitur, qui trochanter minor & ipse quoque sicut major eidem ossi subj[icitur]. Suralis ossi suræ affixus est, sicut brachialis ossi brachii. Hi musculi omnes in tendinem desinunt, aut ligamentum. Is qui molam vel patellam largius amplectitur, in principium anticum tibiæ inseritur, & in genu ipsum; & in hac parte pro ligamine constituitur: Conducunt autem tibiam introrsum versus eam flectendo, duo musculi invicem illigati, alter longus, poplitæus alter, quorum ille primus plus cæteris abundans, & longus est, natus de spina Ilei, descendens obliquè in tibiam internam, & anticam. Poplitæus natus ab inferiore, & externo tuberculo femoris, inseritur in partem interiorem tibiæ, & quadratus est: reducitur verò & revertitur tibia per ministerium unius musculi, qui membranosus cum sit, fascia lata, & aperta dicitur. Nascitur hic cum principio carnoso, de spina ossis femoris, & oblique in tibiam externam fertur, & latissimo tendine, omnes propemodum femoris musculos vestit, ad extremitatem ejus usque discurrens.

Sufficiat hæc cum Antesignano meo Laurentio, de particulari materia ista ratiocinatum me esse. Qui his fusiora desiderant, petere poterunt, si placuerit, apud Falopium, in hoc diffusissimum: sicut & ab Anatomicis modernis, quorum lucubrationes quotidie noviter Reipublicæ literariæ, & communi hominum beneficio dantur. Ego enim aliis materiis alligatus, descendo ad consideranda

HIEROGLIPHYCA.

PEdes nostri, non dubitandum est, quin monstra exosa, & horribilia futura essent, imo verò & membra inutilia, nisi sustentati, & adjuti essent à genibus. Sicut enim cubitus manum simul sustinet, & brachium, sic in pede idem operantur genua, tanquam vitalia instrumenta. Hæc foras pedem producunt, hæc pedem referunt: unde jure merito non minimi ponderis apud nos esse debet pars hæc motrix, quam prudentissimi Antecessores nostri non negligendam, nec vilipendendam esse judicarunt. Itaque inprimis genu pro Hieroglyphico misericordiæ statuerunt: inde est, quod imaginem hominis referebant, tangentis genua alterius. Crates Thebanus nihilominus hunc ritum explosit, tanquam infidelem inter ipsos adeo infideles, quippe qui, vituperare religionis cultum videbatur. Irrisit ergò hanc observationem, idque adeo, ut cum Gymnasii cujusdam nescio quis Magister supplicandus ei esset, pro eo, quod consveto patriæ more contingere hominis genua debebat, femur tetigit, hac ridicula gesticulatione consvetudinem loci exsibilans. Magister autem præmemoratus, utpote homo elatus, indignè ferens improperium & supplicantem rejiciens respondit: *Quid? an non hæc tua sunt ac genua?* Quod tantundem est, ni fallor, ac si dixisset: Nunquid tu quoque hac ratione irrideri te velles? Marcus Tullius Lucium Pisonem objurgat, quod cognatorum suorum, & familiarium quempiam indignè à se rejecisset. Verba Tullii hæc sunt: *Tu meum generum, propinquum tuum; tu affinem tuam, filiam meam superbissimis, & crudelissimis verbis à genibus tuis repulisti.*

Typus misericordiæ olim erat genu tangere.

Orat. post Reditum.

Ut verum fateamur, sicut virtus non est, nec plausibilior, nec præstantior misericordia, & placabilitate, sic è contra vitium non est magis detestabile, & invisum, superbia, ambitione, & fastu. Quarum prima

prima arcus dici poterit, qui quanto magis incurvatus fuerit, tanto fortius sagittam amoris ejaculatur: altera vero globus igneus est, qui quanto magis fumigat, tanto pejus, & immitius ictus lehales emittit. Prior illa verus Orpheus est, qui lyra sua optime instructa, moribus nimirum optime compositis, sibi lemma illud viri cujusdam ingeniosi meretur, quod typo illo ludentis Orphei subscriptum esse voluit: *Carmine docet ire.* Altera tygris est, quæ ad hunc musicalem concentum sibi viscera dilaniat. Illa Deo univoca & propria est: arrogantia vero de Luciferi visceribus nascitur, per quam etiam cælo dejectus est. De priori inquit S. Gregorius: *Lex Dei misericordia est:* De altera: *Superbia sæpe contrarium quod optat, consequitur.* De misericordia affirmat Chrysostomus: *Misericordia est salutis præsidium.* De arrogantia S. Anselmus: *Superbia initium est omnis peccati.* De superbia item S. Gregorius: *Superbia semper à veritate aliena.* De clementia rursum S. Chrysostomus: *Misericors magnus homo, & honorabilis vir.* Una earum Zephyrus est, quæ navem suaviter in portum deducit: altera verò turbo, qui tabulata navium disjicit, mare tempestuosum irritat, & naufragiis quassatam ratem illidit. Itaque non ad femora, sed ad genua curvemur.

Super 9. Psal. De misericordia hom. in Ep. ad Timoth. Pauli. 24. Moral. De pœnit. hom. 7.

Negare non ausim paganos hos, quamvis alioquin scientiis excultos quandoque superstitiosis ritibus, pauperculos delusos, & fascinatos fuisse: quippe qui veræ fidei lumine destituti, in tenebris palpando ambulabant. Tale erat Hieroglyphicum eorum, quod jam adducturus sum. Experimento didicerant, fœminas quasdam magas, murmurando verba quædam abscondita, intra genu posuisse pedis pollicem, ac sic parturientem quam volebant, hoc maleficio ligatam tenebant, ne partum suum ederet: ex hac igitur occasione antiqui hominem maturæ ætatis collocabant, cum hoc videlicet signo, in detruncata per medium arbore consistentem, cum hac Epigraphe: *Impedimentum.* Quod Hieroglyphicum in omni hujuscemodi negotio valere voluerunt. Plinius Author est: antiquos lege adeo sanxisse, ut talis actus, vel à Judice, vel à Principe usurpatus, in locum decretorii inhibitorii valeret: quod verbis pariter vel quovis alio signo expressus, tantundem Authoritatis habeat. Sic enimvero seductor Spiritus, per quascunque vias simplicitati credulorum illudere satagit, ut eos per itinera perditionis abducat. Qui vero inimici hujus artibus deluduntur ejusdem versutias non comprehendunt: qui tam impius tam sceleratus est, ut juxta S. Gregorium, *sub virtutum specie iniqua nobis opponat:* denique (prosequitur idem Papa) *primò opera nostra, deinde verba, & cogitationes accusat.*

Impedimenta magica.

11. Moral. Idem 2. Moralium.

Homo prostratus, habens genu humi flexum, & brachia extensa, pro Idea animæ resignatæ, & omnimodo humiliatæ, & de semetipsa humiliter sentientis sumitur. Hinc illud Horatii est:

- - - *Jus, imperiumque Phraotes*
Cæsaris accepit genibus minor - - -

De hac consvetudine Regius Propheta inquit: *Coram illo procident Æthiopes.* Majus aliquid est, in terram omnino procidere, eandemque osculari: unde præfatus Psalmista de his inquit: *Inimici ejus terram lingent.* Hæc virtus sola est, quæ animum Altissimi commovet, qui tantundem humilitate electorum suorum delectatur, quantum elevatissima oratione. Hæc illa virtus est, quæ juxta S. Bernardum: *Casum nescit, scit ascensum.* Hæc de profundissimis fundamentis suis, sublime ædificium ad cælum

Super missus est.

cælum usque erigit. *Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis.* Verba sunt S. Augustini. Vastissimus hic campus est, arrogantiam & ambitionem humanam reprehendi.

Inter humanos casus nulla boni species est, imo nec ipsa, ut ita dixerim, bonitas sat firma, & stabilis est, ut non malitia se insinuare & ingerere in eam possit. Sic primo homini in constitutione sæculorum contigit, qui dulcedine vetiti fructus gustata, vitam prodegit, & generi suo propaginem mortis inflixit. Hoc totum attuli, ut scalam mihi struerem ad explicandum id, quod Pierius de proclivitate vitiorum disserit. Homo (inquit ille) genuflexus, si ex uno latere humilitatem repræsentat, siquidem ad terram usque inclinatus fuerit: ex altero hæc eadem inclinatio, & vicinia terræ, quod commodum, aut quod beneficium morale designare poterit? Terra enim non raro habitus noxios profert, siquidem dura, gravis & fusca fuerit, producens lappas, urticas, zizania, & semina lethalia. Hinc, si humilitatis significatum detraxeris, parum admodum, aut nihil omninò utilitatis inde figurari poterit. Propter quod præfatus Author inquit: *Neque alicubi flectere genua esse Hieroglyphicum, ad terram, hoc est ad vitia declinantium, & humanæ cedentium fragilitati, impurisq; affectibus inservientium: Adversus quos nisi steterimus, nullam ex hoste victoriam sperare possumus.* Itaq; necesse est ut macte animo simus, & magna virtute & generositate huic proclivitati, primisque ejus incentivis resistamus, alioquin:

Proclivitas ad vitia.

- - - *Serò medicina paratur,*
Cum mala per longas invaluere moras.

Ex Aldrov. de Crocod.

Verba Ovidii sunt. Physiographi recensent de Ichneumone, parvo animalculo, quod instinctu naturali se involvere terræ soleat, ac sic à crocodilo absorptum & deglutitum viscera ejusdem corrodere, & dilaniare. Quam exigua inter pisces remora est? & nihilominus vis remorandi in cursu suo triremes, & ingentia maris navigia? Ædificia non minus à minutissimis rimis, & fissuris principium ruinæ suæ faciunt.

Prov. 23. v. 31.

Peccatum (inquit sapientia æterna) *Ingreditur blandè, sed in novissimo mordebit, ut coluber.* Argumentum ad hoc valet, ut doceamur, quantum sæpe damnum de minimis rebus, & de solis mali principiis nascatur. Unde S. Chrysostomus inquit: *Parva, parva non sunt, si ab his maxima proveniunt.*

De doloribus partus.

Esse nequit quin dolores parturientium, periculosissimi, & lethales sint, ad partum enim suum edendum omnium viscerum commotio, & pene ruptio fit. Horum dolorum Hieroglyphicum olim in tribus statuis figurabatur (quarum typus in Capitolio spectabilis erat) ante altare Minervæ collocatis quæ supplicantibus similes, genuflectebant. Appellabantur Nixiades: quæ eousque inclinatæ erant, ut satis appareret eas genibus suis incumbere. Situs & positura quæ miseris parturientibus maxime convenit.

Nixidiæ appellabantur: omnis enim violentia *nisus* dicitur, unde nomen Nixidiæ. Complures sunt, inquit Pierius, qui statuas has Romam à M. Attilio Consule translatas arbitrantur, cum Antiochum Regem Syriæ devicisset. Alii Corintho eas transportatas authumant. Grave documentum hoc est, non solum gravidis & parturientibus, sed quicunque sub labore, & afflictione gemunt, ut videlicet ad Deum suum proni recurrant: ille enim solus est, qui sedare tempestatem novit, & post nubila serenum adducere. *Ad Dominum cum tribularer, clamavi, & exaudivit me*, inquit David. Hinc Deus ipse: *Quoniam in me speravit liberabo eum.* Hæc materia vasta pro pulpito est: quam idcirco hic terminamus.

MORALIA ET MYSTICA.

Hieronymus inprimis, & Origenes Christianos bene morigeratos, & institutos adhortantur: *Deo est genu flectendum, quia ab hominibus est ipse adorandus.* Iidem ajunt adorationem quam totus populus, casto Joseph exhibuit, cum eum Rex Pharao universæ terræ Ægypti præposuit, figuram & symbolum ejus adorationis esse, quam Christo debemus. Supra textum item Jeremiæ: *Mihi curvabitur omne genu*: quod idem à S. Paulo ad Ephesios, & Philippenses asseritur: iidem Authores nos docent, hoc de subjectione mentis, inclinatione animi, & obsequio cordis intelligendum. In eundem adorationis sensum coincidit Isidorus Clarus, qui ait: *Quod de Christo intelligendum Paulus ad Romanos scribens, docuit. Illud juravit, hoc est, per me. Tollantur enim Idola, & omnes agnoscent verum Deum, & per illum solum jurabunt.*

Gen. 3. Cap. 45. 3. 2. In hunc loc.

In multis præterea Scripturæ Sacræ locis admonemur fortificare genua: sicut in libro Judicum, in Isaia, Ezechiele, & Osee: supra quos paraphrasin suam dederunt, S. Ambrosius, & Gregorius, exponendo fortitudinem operativam animæ hic figurari, quam roborare oportet, proficiendo in operibus bonis. Origenes sentit, eos milites, qui in libro Judicum bibisse flexibus genibus de aqua fluminis dicuntur, ex eo, quod omnipotenti Deo parum accepti fuerint, figurasse homines imperfectos, nec in operatione sua robustos. Hoc robur desiderabat in Ephesiis suis Paulus, dum ajebat: *state succincti*: & ad Philippenses: *State in Domino.* Vult Rupertus Abbas his intelligi posse, tam robur animi, quàm corporis. Unde cum genua dissoluta vocantur, id de pigritia, vel timore dici. De hoc in sensu literali Propheta Naum inquit: *Dissolutio geniculorum, & defectio in cunctis renibus.* Et Paulus in Epistola ad Hebræos: *Propter quod remissas manus, & soluta genua erigite.*

7. 35. 47. De fuga sæc. 22. Moral. Orig. In loc. cit. hom. 9. Iud. cap. 7. Cap. 2. Cap. 12. D.

S. Hieronymus animas devotas, quæ in oratione promptæ sunt ad curvanda coram Deo genua sua, impense consolatur: Exemplo matrum refrigerium divinum nobis describendo, quæ curandos, & linteis involvendos infantulos super genua collocare consveverunt. De hoc in Sacra Genesi de Rachel infœcunda habetur: *Habeo famulam Balam, ingredere ad illam, ut pariat super genua mea.* Hinc item in Isaia: *Ad ubera portabimini, & super genua blandientur vobis.*

Cap. 40. Cap. 66.

S. Hieronymus sentit: quod sicut iii, qui Domino Salvatori devoti sunt, pro adoratoribus ejus habentur, cum reverentia eidem genua sua incurvando, sic ii, qui se servos peccati prostituunt, cum eadem animi inclinatione eidem peccato se tanquam vile mancipium subjiciunt. Quam assertionem suam in illo scripturæ textu fundat, ubi in tertio Regum dicitur: *Dereliqui mihi, ait Dominus, septem millia virorum; qui non curvaverunt genua sua ante Baal:* cui Hieronymus adjungit: *Idolo scilicet, atque peccato.* Unde non immeritò infert: typum fortitudinis esse, & valoris, ad hos impuros, prophanosque Idolorum cultus animum non inclinasse, aut deperdidisse:

In Ep. Paul. ad Eph. 3.

S. Gregorius supra Job, ubi ait: *Cur egressus ab utero, non statim perii? Quare exceptus genibus?* & illud Ecclesiastici: *Manus debiles, & genua dissoluta mulier, quæ non beatificat virum suum:* Et supra

S. Greg. 4. Moral 58. Job, c. 3. Eccl. c. 25.

supra illud Isaiæ: jam ante memoratum: *Super genua blandientur vobis:* sic commentatur, & concludit: *Genibus excipitur peccator, cum jam de iniquitate sua non confunditur, sed etiam in ea adminiculis pessimæ consvetudinis roboratur.* Sic etiam super illa dicta Rachelis, *ut pariat super genua mea,* affirmat insinuari hic quæ superius tractata sunt. Ego verò, cum præter memorata, uberior mihi materia in hoc genere tractanda non occurrat, interim de particulari isto divertar, transeundo, mi Lector, ad alias diffusiores expositiones, in quibus exactissimi & expertissimi scriptores avari non erunt. Itaque progredior ad

PROVERBIA.

DOctrina proverbiorum tanto plus lucubratione & studio indefessò digna est, quanto magis in omni adeo natione, in omni antiquitate usus ejus applausum, & æstimationem habuisse legitur. Sententia Aldi est: *Nullum,* inquit, *doctrinæ genus antiquius esse videtur, quàm parœmiarum:* prosequitur autem: in his, tanquam in symbolo, universam veterum philosophiam conclusam fuisse. Et quid aliud dixerimus oracula veterum sapientum fuisse, quam proverbia? quæ tantam venerationem, & observationem habuerunt, ut dicerentur, non humanum inventum esse, sed de cælo venisse.

Hinc illud vetus: *Nosce teipsum,* Juvenalis asserit non aliunde, quàm illò descendisse: id quod etiam in Delo literis aureis in vestibulo Phani descriptum cernebatur: Quod deinceps etiam in marmoribus, & columnis fieri cæpit. Proverbia autem tanto pretiosiora, & majori æstimatione digna visa sunt, quanto compendiosius proferebantur, & sub exigua verborum periodo, vel Laconismo, majora tegebant mysteria. Quis est, nisi omnino demens sit, qui non pluris æstimet gemmam, quantumvis parvam, quam ingentem vilioris metalli massam? Sic in campo literario plus quandoque fructificat exiguum semen figuræ, aut proverbii, quod in tempore suo dispensatum fuerit, quam diffusa aliqua, & prolixa dicacitas, quæ sicut inquit Comes Emmanuel Thesaurus, & Mascardus, longissimis & inutilibus Anabolibus, & digressionibus scatet.

Canoch. Aristotelic. Art. hist. Ut autem horum aliqua in medium proferamus, de genere ad speciem descendendo, occurrit illud de genu: *Genu sura propius.* Hoc proverbium originem suam debet viro cuidam; qui cum videret binos cognatione proxima sibi conjunctos (quorum unus ei frater erat) acerbissimè invicem decertare: nec locum inter litigia hæc, & inter verbera habere verba, & persvasiones, cum ergo eos in hunc modum exacerbatos vidisset, nec à pugna divelli posse, nisi morte alterutra subsequente, partes fratris suscepit, nec à certamine destitit, donec alter occubuit, quamvis & ipse eum cognatione proxima attingeret. Totum hoc expressit Aristoteles, ubi ait: *Accedunt & proverbia universa, ut: anima una, &: Amicorum omnia sunt communia: &: Amicitia est æqualitas: &: Tibia genu propinquior.*

Defensio earum personarum fieri solet, quæ maxime nobis sangvine propinquæ sunt.

lib. Moral. 9.

Theocritus in Charisto de homine tenaci loquens, qui nimirum sibi soli vivat, nec minimo suo commodo se privare pro utilitate proximi velit, sequens adagium refert:

Verum quisque sinu occludit dextram: illud & unum
Cogitat, unde sibi congesta pecunia crescat:
Nec cuiquam abstersa rubigine donet amico:
Imo statim hoc mihi: sura genu longinquior inquit.

De hoc Plautus illud intulit: *Tunica pallio propior.* Id quod nostri de plebe Itali, sic vulgo ajunt: *Stringe piu la camiscia, che non fà il gipone.* Hoc proverbium sententiæ Hesiodi affine est:

Sed nec germano quisquam est æquandus amicus.

Nec vero hoc adagium apud eos locum invenit, qui christianam charitatem perfectam profitentur, quippe quod nimium sui amorem sapiat: à quo longe S. Paulus recedit, dum ait: *Alter alterius onera portate.* Et alibi: *Æmulamini charismata meliora: hospitales invicem sine murmuratione.* Digniores quippe sunt laude, quàm vituperio, qui sequenti proverbio adhærent: *Diligere tota virtute, est fortiter pro justitia sustinere.* Verba sunt S. Bernardi. *De diligendo Deo.*

Ei qui sanus, & robustus est viribus, res modici laboris, & momenti est genu flectere. Hæc actio autem, prout memoratum est, humiliationem, & obsequium indicat. His itaque cognitis, cum Antiqui demonstrare vellent, quempiam nec in minimo quidem cedere velle, sic illud enuntiabant: *Ne genu quidem flexo.* Hoc est nec minimum quidem humiliationis actum exhiberem, ne genu quidem flecterem. Dictum hoc adauxit Philostratus, magnus Philosophus, & Academicus, qui in Anthæo sic habet: *Ne genu quidem curvato adversus Anthæum, exuitur.* Idem Author alibi ante Herodem sic ait: *Hic genu flectamus.*

Ne in minimo quidem cedere.

Metaphora item ab hoc traducta est, quod cum sessuri sumus, primo genu inflectimus: sic inveteratum illud Italorum proverbium sonat: *Non mi levarei da sedere.* Majorem huic dicto authoritatem tribuit Comicus Æschylus, cum in Prometheo suo Vulcanum introducit, tali modo loquentem: *Ideo petram servabis hanc inamabilem insomnis astans, nec genu unquam flexeris.* Omne hoc ab Homero Iliade confirmatur, ubi sic de Hectore Menelaus loquitur:

Ille lubens genua inflectet, puto, si modo tristi
Fugerit e bello.

Hic actus interim in iis rebus non improbandus erit, quæ reflexionem, aut considerationem non habent: quamvis indecens sit in iis ubi rei gravitas, aut veneratio contrarium exigit.

Improprium illud videtur esse: *Dum virent genua.* Nec enim genu herba, aut planta, aut arbor est, quæ virere possit, & florere: nihilominus id usu tritum erat apud antiquos: sicut risus pratis attribuitur, quamvis nihil humani in se prata contineant. Comes Thesaurus utique hic dicturus esset, has metaphoras propter rerum analogiam & proportionem, sicut homo & planta sunt, introductas esse. Hoc verbum virere ætati juvenili datum fuit: sicut de eadem ætate dicitur, quod florida sit. Cum igitur indicare vellent, operandum esse, dum tempus exigit, & ætas permittit, proverbium sequens inventum fuit: *Dum ferrum candet, cudendum est.* Hinc Poëta quidam ajebat: *Dum licet, & fluunt venti Navis eat.* His consonat Ovidius:

Operandum cum tempus est.

Dum licitum est, annique sinunt tolerare labores,
Aut mare navigiis, aut vomere findite terram:
Aut fera belligeras fundite in arma manus.

Ego quoque, occasione prægnanti oborta, sic cecinisse me recordor:

Roversciata sul fronte
Se nudata si scopre, e calva a tergo,
Favorevol fortuna ha chioma errante;
Perche, se mani ha pronte
A versar l' urne d' or sul nostro albergo
Presta, ne giri suoi fatta inconstante;
Muove da noi le piante;
Onde, o saggio mortal, sin che vicine
De la sorte hai le gratie, afferra il crine.

Oppor-

Opportunitas quidem non observata, cùm in omnibus occasionibus ingens affert malum, tum verò maximè in admonendo detrahit virtutem: Sententia Plutarchi est. Et rursum Ovidius. 1.De Amore.

Temporibus medicina valet: data tempore prosunt,
Et data non apto tempore vina nocent.

Cautela quæ in qualicunque negotio maximi momenti est. Hæc de proverbiis sufficiant.

HISTORIÆ, RITUS, OBSERVATIONES, ET CONSVETUDINES.

Gentes incultæ religionis suæ confundunt Christianos tepidos. Spic. Sacram. c.22.

PLuries fit, ut gentilium pietas documento sit Christianis, eorumque directioni inserviat: imò verò non dubitaverim asserere, nostrum plurimos, in cultu religionis, & ritibus quàm longissime à paganis vinci. Inter varios religionis ejusdem actus, quos legisse memini, illud consideratione & observantia dignum videtur, quod Pater Pintus refert, cujus Authorem primum ait Homerum in Odyssea: antiquos nimirum in rebus dubiis nunc in hoc, nunc in illud planum se contulisse, & illic humi lacrymis irrigatos procubuisse, osculantes genua Numinum suorum: Id certò statuentes, illic sedem misericordiæ, & asylum clementiæ esse: nec verò à genibus divelli poterant, donec à malis, unde premebantur, liberati essent. Propter quod inter eos proverbium illud ubique usurpatum fuit: *Deorum provolvi genibus.*

Usus Polonorum & Gallorum, ut genua Magnatum osculentur.

Fortassis ex radice hac deinceps mos increvit, ut Imperatoribus, & Regibus, & Principibus à populo genua petantur osculis. Quam consvetudinem vigere inter Polonos & Gallos diligenter observare potui, tum videlicet, cum coram Principibus suis agerent.

lib.1.c.45. Antiquitus in Græcia idipsum viguisse, Author est Plinius, ut supplices quicunque coram genibus Judicum provolverentur, & se prosternerent; sicut & coram Principibus, à quibus absolutionem commissorum, vel Justitiæ impetrationem expectabant. Faciebant hoc, refert Cœlius Rhodiginus: *Ut ostenderent in amplexandis genibus suam humilitatem, & miseriam auxilio, & ope aliena egentem.* Hunc morem Plinius disertè admodum his verbis expressit: *Hominis genibus inest quædam religio, observatione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: Hæc ad aras adorant. Fortassis quia inest in his vitalitas: quippe quorum inanitate perfossa, ceu jugulo spiritus fugiat.* lib. 15. c. 18. antiquarum lectionum. lib. 1. c. 45.

Diogenes nihilominus diverso fine operabatur (sic referente Laërtio) Hic enim consveverat etiam rigidissimis Decembris & Januarii temporibus, osculari genua statuarum, quæ ære fusa erant: à quibus nullum ei responsum reddebatur: ajebat autem se hoc genere agendi, assvefieri, ut repulsam divitum æquanimiter ferat. Sed canem hunc morosum relinquamus, qui omnium pene viventium oblatrare moribus solebat, nil proferens, nisi quod mordacitate plenum esset: hic enim usus, etiam inter nationes alias observatus fuit.

lib. 5. sue. cap. 22. Crantius inter plura exempla alia recenset: Cum Attila, flagellum illud Dei, quasi torrens inundans ad excidium Romæ armata manu prorumperet, Pelagium, qui ea tempestate claves Petri gestabat, demisso vultu, obviam tyranno processisse, & genua ei curvasse. Obstupefecit actio hæc Principem, & prima quidem fronte, imperiose admodum, & animo irascente ajebat: *Tandem venis ô Pelagi supplicatum?* Cui ille imperteritè respondit: *Quando superna majestas te mihi Dominum imposuit, supplicare pro hoc grege populi non erubesco: Parce: miserere.* Placavit arrogantem actio tam humilis: unde etiam in vaginas condi gladios continuò præcepit, occisiones inhibuit, & populo æque ac militibus libertatem debitam indulsit.

Jam verò si eousque etiam inter mortales humilitas, & resignatio accepta est, nunquidnam causæ cur credamus, eam non potius Altissimo placituram esse, qui Pater est miserationum, & clementiæ? Ob quam causam igitur in templis, imagines Sanctorum, & Patronorum expositæ sunt, nisi ut manus nostras ad illorum genua protendamus; & siquidem illud materialiter factum non fuerit, saltem animo fiat, & remissionem culparum cernui deprecemur? De hoc paulò infrà argumenta majora adducentur.

Interim hic ego ab Nonio in Dionysiacis authoritatem mutuor, quæ Græcorum consvetudinem corroborat, de qua supra jam relatum est: ait enim de supplice quodam: *Sinistra quidem manu tetigit, & orans.* Nec enim ambabus manibus genu amplectebantur, sed caput manu dextra tangebant, vel mentum, vel barbam Judicis, sinistra genu. Expressit hoc clarè admodum Euripides, ubi soror ad fratrem fatur: *Sed te per dexteram, teque precor: te per charas genas, & genua.* Et supra citatus Nonius, postquam illud, *orans*, dixisset, subjunxit: *Dextera tetigit bene crinitam barbam.* Præsumebant, sicut Plinius commentatur, ut supra hic tres symbolicas res indicari, hoc est consensum, actionem, & progressum rerum, quas postulabant: quæ tria exprimuntur inprimis manu, quæ tangit, capite quod annuit, genu quod sustentat, & motum præbet ad ambulandum. Unde Plinius rursum de Euripide hoc sumit: *Mentum dextera, genua sinistra tenebat Patris:* Idem Euripides alibi: *Per barbam, ô chare, ô præstantissimè in Græcia precor, procidens ad tua genua.* Idem in Medea, ubi ad Ægeum sic illa scribit: *Sed rogo per hanc tuam barbam, genuaque tua:* confirmatur idem in Hecuba: *Agamemnonem oro te per tua genua, perq; tuam barbam.* Denique in precibus Andromachi: *Sed obsecro te, ô senex, ad tua genua procidens. Manu enim non datur mihi attingere tuam clarissimam barbam.* Quod ultimum hoc concernit, quamvis hodie pro irrisione, & vituperio sumeretur, olim cultus erat, & veneratio, & obsequium. Sic enimvero sæcula vicissitudines suas patiuntur, dum rituum, & cæremoniarum sibi invicem succedentium variegatio continua est. 6. In Tauris. lib. 1. c. 45. In supplicationibus.

Revertor ad usum antiquum, jam Hieroglyphicis annotatum, magas videlicet intra genua vel femora collocare manuum digitos solitas, sicut & pedum, ut sic parturientium labores protraherent, & partum præpedirent: supra quod scriptura in libro Judicum est, de ritu hoc diabolico reminiscens. Est autem in capite ejusdem decimo quinto, ubi dicitur (fit autem mentio Samsone contra Philisthæos) *Percussit eos ingenti plaga; ita ut stupentes, suram femori imponerent.* Doctissimus Delrio ejusdem consvetudinis mentionem habet. Pausanias item ait: æstimasse Thebanos Junonem sic voluisse partum Herculis impedire, mandando Lamiis, & sagis, ut miseram Alcumenam his præstigiis impedirent: verba Authoris sunt: *Pharmacidas Thebani à Junone missas ajunt, ut parturienti Alcumenæ impedimento essent: sed eas, dum Alcumenæ partum inhiberent, à Tiresiæ filia Historide tali commento delusas: Ex eo namque loco, unde illæ facile audire possent, exclamavit peperisse jam Alcumenam: illas ea voce deceptas statim abiisse, Alcumenam ilicò puerum enixam.* Memoratæ sagæ digitos invicem concatenabant, more pectinum, quorum dentes intersecati, & ordine conjuncti sunt: digitos autem pedum femori appli- Tom. 1. Adag. 64. In Boetiis.

applicabant, sedendo supra portam quandam, & blasphemis verbis immurmurando: hac ratione parturientes miseras differebant. Hunc morem infernalem Ovidius manifeste exponit, ubi Alcmenam præfatam sic conquerentem inducit:

Metamor. 9.

Utque meos audit gemitus, subsedit in illa
Ante fores ara, dextroque est poplite lævum
Pressa genu, digitisque inter se pectine junctis
Sustinuit partus.

lib. 28. c. 6.

De hoc genere connectendi digitos Plinius amplè tractat, adducendo idipsum pro veneficio impedimenti, his conjungens cæteras quoque actiones in hoc præstigio consvetas: verba Authoris hæc sunt: *Item poplites alternis genibus imponi: ideo hæc in conciliis Ducum, potestatumque fieri vetuere majores, velut omnem actum impedientia. Vetuêre & sacris, votisve simili modo interesse.* Justissimè hoc vetitum olim fuit, nec enim decet quemquam hominum, inimico generis humani quoquam pacto adhærere, aut suggestionibus ejus locum dare, qui ad aliud non aspirat, quàm ad humanæ creaturæ omnimodam destructionem.

Quidam Sanctorum ex diuturna statione & genuflexione petras cavarunt.

Longe ab his diversimode viri Sancti senserunt, qui magisterio amantissimi Præceptoris sui instituti, de quo verè dicitur, quod *erat pernoctans in oratione*, longissimis vigiliis intenti, tantopere ab aurora diei, ad alterius diei diluculum in oratione perdurabant, ut genuflectionibus reiteratis ipsa adeo saxa excavarint, in quibus flexi fuerant. In inclyta Bononiensi Patria mea, insignis Basilica S. Stephani est, in qua petra monstratur conservans impressiones, & vestigia duorum genuum, quas longissimis, & prolixissimis orationibus suis, de illustrissima familia Banziorum S. Juliana formavit: quippe quæ continuatis toties orationibus in eadem petra, genuflectionum suarum indicia post se reliquit.

In vita S. Pauli Eremit.

S. Paulus Eremitarum primus usqueadeo oratoni assveverat, ut referente S. Hieronymo, etiam post mortem inventus fuerit, quamvis anima jam discessisset, corpore nihilominus erecto, manibus junctis, genibus in terra fixis: id quod sine miraculo fieri non poterat. Unde præfatus Hieronymus, infert S. Antonium videndo hunc gestum: *Intellexisse, quod etiam cadaver Sancti Deum, cui omnia vivunt, officioso gestu precaretur.* De S. Edmundo Cantuariensi Episcopo Surius illud pietatis exemplum commemorat, quod ita in oratione indefessus fuerit, ut in nuda terra genuflexus, ibidem post se genuum, & sangvinis signa reliquerit: Uno enim genu callum obduxerat, altero sangvinem emittebat, & sic fieri non poterat, ut non vestigia quædam imprimeret.

Sur. Tom. 6. 16. Novemb.

Curiosa simul, & religiosa ratio est, quam Tertullianus adducit, cur Christiani genibus flexis adorent, & preces suas instituant, sic enim ait: *Genuum inclinatio in precationibus magis precatores DEO commendat, quàm sistantes orent: magisque ea res divinam promovet misericordiam. Deinde utriusque jugem nos oportuit obtinere memoriam: & ipsius per peccatum lapsus nostri, & gratiæ Domini nostri Jesu Christi, per quam à lapsu resurreximus.* Elegantior hac observatio dari non potuit, ut mihi quidem videtur: dum enim genuflectimus, fragilitatis nostræ meminimus, dum rursum levamur, tanquam de peccato resurgentes, ad gratiam supernam attollimur. S. Gregorius Papa recenset Abbatem Apollonium in usu habuisse, ut centies de die genuflecteret; & Thrasillam virginem cognatam suam duritiem callosam in genibus contraxisse, ut portento simile fuerit: nec id aliter evenerat, quam quod diuturnitate orationis in terra genua sua fatigaverat.

Apud Justinum.

Baron. Tom. 13. Annal. Ecclesiast.

Sic enimvero rerum divinarum scientiam sublimiorem hi famuli Dei, & præceptum illud Evangelicum fideli corde conceperant: *Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine:* Norant enim non his dictis portam Paradisi patere: sed non nisi oratione assidua, genibusque inflexis hanc elevatissimam petram conscendi. *Vim patitur, & violenti rapiunt illud.* De ritibus, & consvetudinibus terminum hic tandem statuamus.

SIGNATURÆ HERBARUM.

Volgansi ormai tra le foreste il piede
E de le piante grate in suo stelo
Detisi quel furor, che l' ciel ne diede.
Cresceran poi, se non le tarda il gelo
E queste almen con un' augusta sede
Inalzeran le nostre rime al cielo.

Verba sunt doctissimi Claudii Achilini: ex quibus patet, quod præter virtutes, quas plantæ, herbæque ad curandos corporis morbos continent (prout vidimus) etiam ad sublenandum animum serviant, cum à curis oppressus est, aut alioquin afflictus. Hæc erant olim Accademicorum, & Platonis solatia, ut inter platanos, & lauros scholas suas collocarent, & illic regale solium suum construerent. Diffusius in hoc genere ratiocinatus sum in *Stoico meo christiano, & solitario felici*, sicut etiam in *sapienti voluptate Epicuri.*

Solatium animæ inter plantas & herbas.

Sed ut ad id, quod maxime præ manibus est, convertar, scilicet ut in præsenti tractatu diligentius indagemus remedia medendis corporis malis idonea, quibus illa signaturis, & significationibus indicentur: Galenum invenio, non tam philosophiæ, & medicinæ peritia, in tantam excrevisse æstimationis gloriam, quàm lumine illo, quod posteritati dedit de virtutibus, & qualitatibus simplicium. Nil eum absterruit (sic Joannes Andreas Matthiolus ratiocinatur) insuperabilis propemodum labor navigationum, in Lemnum, Cyprum & Syriam, nec aliæ item peregrinationes, in alias mundi plagas, procul dissitas susceptæ: idque ut ad ungvem usque vera & legitima medicamenta, à falsis & adulterinis nosset discernere. Unde invigilandum est Medicis, ut favente ætate, & spe vivida seipsos ad talem notitiam acquirendam exstimulent.

Discurs. Proœmial.

Interim hic, ut à generalitate illa, ad particulare genuum descendamus, illud dixerim, quod pars hæc corporis singulari cuidam generi morborum subjecta non sit, sed communibus uniatur, ita ut malo nullo supprimatur, quo non etiam reliqua membra pati possint, nec signaturam quandam particularem in plantis, aut herbis habeat. Nihilominus cum pars ejus ossea sit, cum doctissimo Crollio illud dicendum, ad ossium imperfectiones corrigendas, sicut præsertim tibiarum, quibus genu conjunctum est, multum valere geranium, vulgo dictam *Gratiam Dei.* Id quod apertius explicavero, si dixerim, plurimos opinatos fuisse, herbam hanc, parum Medicis notam, quamvis efficacissima sit, & observatu dignissima (quam quidam etiam *Gratiolam* nominant, alii, ut supra *Gratiam DEI*, Foro Julienses Italice *Stanco Cavallo* appellant) Hyssopum montanam esse. Crescit autem (prout Matthiolus paulò ante citatus testificatur, de quo Authore hæc universa sumpsimus) in locis humidis, maxime in pratis paludosis, spithama longior, fronde aliquantum altior hyssopo: florem album producit, carni similem: folia pene omnia desuper è calamo ejicit. Itaque hæc *Gratia DEI*, sive eam hyssopum appellaris, vel gratiolam,

lib. 3.

vel geranium, in ungventum redacta plurimum valet ad rupturas, vel infirmitates, vel imperfectiones ossium corrigendas. Idipsum operatur, inquit idem Crollius, petra quædam, aut vero compositum *Sabdiæ*, quod in territorio Spirensi & Darmstadiensi invenitur: verba authoris hæc sunt: *Lapis hic vocatus ossisana miraculosus in conglutinandis ossibus ruptis, idque propter signaturam magicam.*

EPITHETA.

Adjunctum vel Epitheton fines poëtarum explanat, & ornamentum orationum est.

Nihil est (prosequitur denique ratiocinando Ravisius) quod magis propalet, & exponat intentionem, artificia, & arcana poëtarum, quàm adjunctum vel Epithetum, non secus ac lux aliqua, quæ per speculum, aut fenestras radios suos trajicit, & scintillat: sic per Epitheta gratiæ, lepores, & concinnitas troporum figurarum & metaphorarum apparent. Hæc intelligentiam sententiarum dilucidant quæ alioquin turgidæ essent, & involutæ, & obscuræ: ac sic lucubratio omnis, & vigiliæ frustraneæ essent. Oedipi sunt, qui Ænygmata solvunt: claves sunt, quæ scrinia ad doctrinas aperiunt, alioquin clausas, turbidas, & contortas. Ex his igitur facile concluditur quantæ necessitatis sint, ad sermones, & orationes instituendas. Parca nihilominus Epitheta super genu sunt, sicut paucæ item significationes: nec enim aliud operantur, quam flectiones, & rursum erectiones. Ovidius nihilominus genua prona nominat: *Et genibus pronis supplex, similisque roganti.* Submissa Manto: *Genua humi submissa.* Succidua Cæsar: *O succedenti succiduis genibus lapsum, & miserabile!* Procidua Baptista Pius: *Vade, & prociduo dic bona verba genu.* Infirma, vel fessa fame Nessus: *Fessa fame genua ægra labant.* Homini erudito interim vetitum non est ingeniosa alia inventare, ut: fastuosa, ambitiosa, obstinata, dura, & intractabilia, flexibilia: humilia item, obsequiosa, submissa, obedientia: rursum fortia, gracilia, tumida, severa, inclementia, & hujuscemodi alia: juxta materiem, quæ occurrere poterit.

3. Metam. Germ.

Hic verò ut more meo tractatum hunc de genibus poësi terminem, oden subsequentem acceptam habe.

Allusio ad Hieroglyphica.

Non per che a l'opre sue m'aggiri il piede
  Di parti inferior gruppo tenace:
  Non perche asilo, di clemenza, o pace,
  O di santa humiltá sia scorra, e sede;
Non, perche di fortezza unico herede,
  Congiunto al fianco il vincolo mi piace;
  Onde reso il mortal per te piu audace
  E piu spedito al facitor ei riede.
Ben, perche vario il faticar divino
  Per te il moto m'infonde, e a l'esser mio
  Porge alterno sembiante hor alto, hor chino.
L'opra rauviso, ma vie piu il desio
  Scopre cose maggior, qualora in chino,
  A *ginocchia* piegate, il grande *Iddio*.

TIBIA, ET PES.

Eorum usus, & officium.

Tandem aliquando post operosam navigationem, per vastum humanarum partium mare, in quod me, nescio quo eventu, commisi, ad litus pertingo, pedem in terra colocans, & ultimo pedis tractatu, partis nimirum in homine præcipuæ, finem operi impono. Pes enim basis est, quæ subtilissimum simulacrum illud sustentat: structuram videlicet humani corporis: opus, inter materialia, perfectissimum, & speciosissimum, inter ea, quæ de manu Architectrice Creatoris unquam foras prodierunt. Hinc compositum illud, utpote inter animalia sapientissimum, cum duabus manibus dotatum sit, ut facultas ei ad operandum libera sit, sic inter pedestria quoque duobus

duobus pedibus provideri oportuit, ne in quavis alia, quàm figura elevata, & erecta appareret: tam quod ei ſuper cætera animantia ſuperioritas data ſit, nec non dominium divino imperio attributum, quam ut operationibus ſibi propriis vacari poſſet, ad quos comparatum eſſe facile patet. Nec enim homo ſi in terram pronus incederet jugales equos, aut currus inſtrueret, & regeret, nec gubernacula triremium dirigeret, nec altaria elevaret, nec telis jaciendis, aut aliis functionibus exercendis idoneus eſſet, quæ certo quodam modo ob ſublimitatem intelligentiæ, ſtatum ſuum tranſcendunt, & ſupereminent. Figura quadrupedum inutilis futura fuiſſet homini, & omnino impropria: quem Anaxagoras dixit idcirco natum, ut cælum intueatur: nec, ſi alterius formæ eſſet, componere ſe, & ſedem figere poſſet, ad contemplandum, ad meditandum, ad ſcribendum: ſicut proverbium tritum eſt: *Anima ſedendo fit ſapientior.*

Porro ſi præter binos pedes alios habuiſſet, non tam ei facile fuiſſet, ſchalas vel gradus conſcendere, inculta loca pervadere: ſurſum & deorſum progredi, ædificare, & horum ſimilia. Cum igitur in hac forma conſtructus ſit, ſolus ſedet, ſolus pedibus ſuis inſiſtit. Proprium pedum officium eſt, ambulare: quæ vera eorundem actio eſt; unde pes inſtrumentum ambulatorium vulgo dicitur. Hæc deambulatio fit, uno pede in terram fixo, altero ſe movente: quæ actio toti ſimul tibiæ & pedi attribuitur: unde eis ad miniſterium hoc exequendum hujuſcemodi forma, quam videmus, & de qua paulo infra dicendum erit, indita eſt. Diviſi ſunt in articulos varios, longos, & largos & eorum ſtructuræ digiti pedum accedunt, tam ad partis hujus complementum, quam præcipue ad curſum dirigendum: hi enim terram fortiter premendo, mirum eſt quantum promoveant, roburque curſui attribuant.

Cavi in medio ſunt, ut quaquaverſum agilitate prævaleant, & impedimenta evitare noverint. Sic autem compoſiti offenſam non habent, etiam cum exiguum ſaxum, aut gibboſum aliquid, aut rotundum occurrerit. Rectis autem digitis pedum, id quod obliquum, aut declive, aut in fruſta contuſum fuerit, facile ſine læſione contingitur, & contrectatur. Imo & ego vidiſſe memini hominem, cui ambæ manus truncatæ erant, qui nihilominus pedum digitis operabatur ea, quæ alii manu. Ita quidem, ut filum in foramen acus immitteret. Magnam habent pedes, cum manibus ſimilitudinem, quod infra latius exponetur: utque ad rem propius accedam, occurit in loco primo conſideranda

ANATOMIA.

Totus itaque pes tres extremitates, vel partes continet, ſicut manus quoque ſcilicet Tarſum, metatarſum, & digitos. Oſſa Tarſi ſeptem ſunt, quorum quatuor nominibus ſibi propriis appellantur: tria anonyma ſunt. Primum à latino dicitur Talus, vel aſtragalus: item baliſta: connecta ultimo proceſſui tibiæ, vel perſonæ. Pars tarſi ſuperior in medio concava eſt: ex omni parte ſuperciliosa, trochleæ, vel rotulæ non abſimilis. In parte inferiore inæqualis eſt, trina vice incurvatus, & gibboſus: bis cavatus. Alterum dicitur os calcanei, cæteris omnibus grandius, & craſſius, in quod tres muſculorum tendines inſeruntur, qui quaſi chordam unicam formant. Tertium os naviculare vel cymbiforme dicitur, à ſimilitudine cymbæ, aut naviculæ, & in parte ſui gibboſa tres ſuperficies gerit, proximas planitiei. Quartum à menſura & forma cubi, cubiforme dicitur. Reliqua oſſa apud plures artis peritos anonyma ſunt; quamvis à Fallopio ob figuram cuneiformia nominentur. Metatarſus, vel planta pedis, oſſibus quinque componitur, quorum appendix extima, cartilagine cooperta eſt: ſtructura ejus ſimilitudinem metacarpi habet. Oſſa digitorum quatuordena ſunt, in eodem ordine compoſita, quo digiti manuum, excepto pollice, qui ſolum oſſibus duobus conſtat, pollex manuum trium articulorum eſt.

Connectuntur per ginglymum, aut fiſſuram: & internodia breviora ſunt, quàm manuum, ob exiguitatem digitorum. Oſſa ſeſamoidea, quæ tam ad pedum, quàm manuum compoſitionem ſerviunt (utrimque etiam idem nomen ſortita ſunt) cum ſolida ſint, rotunda, & aliquantum depreſſa, cum tendinibus ſuis digitos & inflectunt, & rurſum erigunt, aliiſque functionibus miniſtrant; quandoquidem vero de his jam in tractatu manuum diffuſe diximus, hic non niſi per compendium loquemur: inprimis illud ob oculos ponendo, utrimque compoſitionem quàm ſimillimam: utrimque oſſa conſimilibus vinculis alligata eſſe. Continentur & firmantur à muſculis. Oſſa autem tarſo vicina ligamentis communibus, ſicut & particularibus quibusdam vinculis ſimul connectuntur. Sunt illic quoque ligamenta transverſa interna: alia item externa, quæ ad digitos flectendos, & extendendos ibidem continentur.

Quisque horum digitorum vinculum membranoſum habet, quod tendinem conſolidat. Denique ſubtus plantam pedis, levata cute, & pingvedine, ligamentum deprehenditur largum, & validum, quod de ultima pterna in primam phalangem ſeſamoidorum extenditur.

Pedem inflectunt duo muſculi, quorum unus nomen habet, tibialis anticus, alter peronæus. Tibialis tibiæ affixus, naſcitur de ſuperiori tibiæ proceſſu: non niſi unicum habens tendinem, qui nihilominus in fine ſuo diſpertitus, inſeritur in os pedis, quod pollicem antecedit. Peronæus biceps eſt: caput unum de epiphyſi fibulæ ſupernæ progignitur: alterum de medio peronæi, duos tendines emittit, quorum qui major eſt, oblique ſubtus plantam vergit, & verſus pollicis regionem inſeritur in os pedii: minor autem in os digiti medii tranſit.

Pedis extenſores muſculi quatuor ſunt, duo gemini, unus ſoleus, & unus plantaris. Soleus, qui naſcitur. Gemelli de interno femoris capite naſcuntur: internus rurſum, & externus, de externo ejusdem capite. Hi tres in unum tendinem ſolum finiunt, qui craſſiſſimus & validiſſimus eſt, inſertus in principium calcanei. Hic ab Hippocrate chorda appellatur. Ubi etiam de calcanei fractura naſci febrem ait, cum ſingultu mortali, quia convulſivus ſit. Ultimus plantaris dicitur, palmari correſpondens: gracilis eſt, & prælongus, & per latera pternæ extenditur, receptus in cutem pedis, aut plantæ ejusdem.

Digiti pedum, non ſecus ac manuum flectuntur, & extenduntur, foras prominent, & retrorſum trahuntur: idque per duos muſculos, majorem, & minorem, qui ſibi invicem correſpondent. Major perforans dictus, naſcitur de ſuperna epiphyſi tibiæ, & in quatuor tendines ſubtus plantam finditur, qui minoris muſculi tendines perforando, inſeritur in tertiam quatuor digitorum articulationem. Minor primo correſpondens, ſitus in medio plantæ pedis, naſcitur de pterna inferiore, perforatus quatuor ſupra memoratis

ratis tendinibus majoris, in secundum articulum quatuor digitorum defertur.

Extenduntur quatuor digiti per musculum natum de extima & summa parte tibiæ, in quatuor tendines infra disparatum. Præter hunc alius minor est, subtus hunc absconditus, qui digitos per obliquum tendit. De tarso superiori nascitur, totus carnosus: finitur autem in quatuor tendines, quandoque in quinque; similes vermicularibus vel lumbricalibus: quamvis crassiores, & pleniores sint; in quatuor digitos inseritur, medicum, medium, indicem, & pollicem: in minimum tendo non mittitur. Hos digitos antrorsum ducunt quatuor musculi, dicti lumbricales, à lumbricum similitudine. Nascuntur autem à tendinibus digiti majoris profundi, & plicabilis. Retrahuntur, & flectuntur mediantibus octo interosseis, natis de osse pedii: flectunt autem, & ad implent spatia metapedii.

Pollex musculos sibi proprios habet, flexores, & extensores, qui adducunt, & reducunt. Flectitur à musculo, qui de tibia nascitur, extenditur per medium alterius, natum de fibulæ item medio. Sæpius autem in duos tendines dividitur. Conducitur per ministerium musculi, qui ossi pedio majori affixus est. Retrahitur idem pollex mediante opera alterius musculi, qui ortus in calcanei interna parte, in fine suo inseritur in os pollicis primum. Est illic musculus particularis, qui minimum digitum abducit: nascitur autem de calcaneo.

Hæc brevis & compendiosa est descriptio pedis, quantum quidem ad chyrurgum & medicum attinet.

Restant dicenda de partibus pedis similaribus: quæ ab osse Ischii protenduntur, ad ultimum usque digitorum pedis. Pes enimvero dividitur in partes continentes, & contentas, æque ac in manibus fit. Continentes sunt: cuticula, cutis, pingvedo, & membrana nervosa: Contentæ autem, vasa, caro, & ossa. Vasorum tria genera sunt: venæ, arteria, & nervi. Venæ omnes originem sumunt à ramo cruxali. Hic ramus plures ramulos, vel canaliculos transmittit tam per ipsum femur, quàm per tibiam, & per extrema pedis, sparsos per numerosam seriem. Hæ autem propagines eorum sunt: vena saphena, Ischias minor, venæ musculæ, poplitææ, surales, aut crurales, Ischias major. Saphena, aut verò vena malleoli, nata circa glandulas angvinalium, & per interiora femoris lata, inter cutem, & membranam carnosam, descendit ad malleolum externum, & finitur in cute pedis superioris. Ischias minor de regione saphenæ in cute interiore Ischii distribuitur. Vena muscula in duos ramos finditur: quorum minor rivos diffundit, qui in musculis tibiæ extenditur. Major autem profundius divaricatur, quasi per universos femoris musculos. Poplitæa de duobus ramis egreditur, qui in crurali uniuntur, quibusdam surculis deorsum vergens, in postica femoris cute per medium poplitis spargitur; in cute demum pulpæ perditur, cum ad calcaneum usque descendit, & per totum malleolum fertur. Suralis, disseminata per universos pulpæ musculos, & cutem tibiæ internæ, reflexa circa malleolum internum, ad latus internum pedis defertur, item ad pollicis cutem, & raro per reliquos digitos transit. Ischias major cum portione sua, per musculos pulpæ portata, in decem surculos degenerat, & hi bini per digitos dividuntur: ex quibus surculis qui minor est finitur inter peronam, & calcaneum.

Arteria cruralis quasi iisdem ramis distenditur, ita ut venam arteria ubique comitetur. Quatuor nervi præcipui sunt, qui per pedem totum disseminantur, nascuntur autem à tribus partibus inferioribus lumborum, & quatuor superioribus ossis sacri. Primus, & principalis subtus peritonuæm, descendens ad trochanterum minorem, terminatur in musculis femoris, & in cute ejusdem interna, & externa, antequam genu contingat. Secundus & inferior, descendendo per angvinalia cum vena, & arteria crurali in femur ramum insignem cum vena malleoli per latus internum usque ad pedem transmittit. Tertius, huic inferior adhuc, quosdam surculos ad musculos membri genitalis transmittit, sicut & ad femur, & ad cutem angvinalis, terminando in musculis propinquis, versus medium cruris. Quartus crassior, & siccior cæteris nervis, totus, tanquam validior de quatuor partibus superioribus ossis sacri natus, descendens, & distentus inter hoc ipsum os sacrum, & inter femur, ramusculos suos ad vicinas partes emittit; nimirum ad cutem natium, & femoris. Dehinc in duos ramos scissus descendit cum horum minore in peronam, transjiciens adusque digitos surculos suos: cum majore autem in ramos multiplicatus per tibiam, & per pedem, duos pariter ramos cuique digitorum dispertit. Intexunt, capita musculorum, eademque velut inquirunt, sicut & cutem tibiæ, duo rami. Hæc descriptio vasorum compendiosa est.

Musculi pedis varii sunt: alii eorum femora flectunt, extendunt, adducunt, reducunt, & circumdant: rursum alii ipsum pedem flectunt, alii tibiam, alii denique digitos. Multa sunt pedis ossa, prout vidimus. Cruris unicum os est, duo tibiæ: illic tibia est, perona, & rotula. Septem ossa pedii sunt, quinque metapedii: quatuordecim digitorum, quibus adjungi possunt sesamoidea, sicut in tractatu manuum ratiocinati sumus.

Partes

Partes dissimilares pedis, sicut manuum, in tria dividuntur, in femur, tibiam, & minorem pedem. Femur dicitur à *ferendo:* animal enim femore pondus carnosarum, & pulposarum partium sustinet. Sic Hippocrates memoriæ dedit. Altera pars pedis majoris à genibus ad calcaneum vergit: partes ejus anticæ dicuntur, & posticæ: appellatur autem *sura exterior* Ultima pars, pes minor appellatur, cui universa hominis structura innititur, in quo argumentum, vel thema tractatus hujus versatur. Hic rursum in in tres partes dividitur, hoc est pedium, constans ossibus septem, quorum quatuor nominibus propriis insignita sunt, tria anonyma. Una horum pars rotunda est, calcaneus inquam. In tertia parte digiti sunt, cum adhærentiis suis, prout dictum est. Articulantur per ginglymum, aut texturam: sicut per se samoidea, & per firmiores articulationes. Hæc enim ossa operantur in nobis, ut pes, etiam dum per inculta, & difficilia incedimus, semper firmus sit, nec relaxetur. Et hæc sunt, quæ delibare breviter volui. Qui autem securius in hoc pede ambulare contenderit, volumina virorum versatiorum in hoc genere, & copiosiorum consulat: illic campum majorem proficiendi inveniet. Interim ego ad alias significationes avocatus, convertor ad considerandaa

FACTA.

Plurimum Reverendus Abbas, Pater Philippus Picinellus, olim Con-Canonicus meus in nobilissima Congregatione Lateranensi, in Mundo suo Symbolico, opere vere digno, quod mundus universus amplectatur, pedem pro Symbolo ponit sub quo serpens comprimitur, adjuncta Epigraphe: *Premat ne perimat.* Volens significare, tentationem in primis suggestionibus suis Tentatio.

conculcandam esse, ne forte prævaleat ad nos præcipitandos, & necandos. Aptissimum pro eadem sententia sua idem Author de S. Gregorio locum citat, ubi ait: *Prima serpentis suggestio mollis, ac tenera est, & facile virtutis pede conterenda, sed si hæc invalescere negligenter permittitur, eique ad Cor aditus licenter prœbetur, tanta se virtute exaggerat, ut captam mentem deprimens, usque ad intolerabile robur increscat.* Applicat hunc eundem sensum ad animam tribulatam, quæ his eisdem verbis (inquit) uti prudenter poterit (recurrendo ad Deum) & se supremæ dispositioni conformans dicere: *premat, ne perimat.* Confirmat hoc S. Bernardus: *Premi magis, quàm perimi utilius.*

32. Moral. c. 16.

Virtutis acquisitio difficilis.

Ad demonstrandum quantopere arduum sit, virtutem adipisci (quippe quæ nec luxu mensarum, nec mollitie plumarum acquiritur, quin potius corpus consvetudine laborum, & afflictionum callo obdurandum est) montem figurarim, ad cujus radicem collo-

catus sit pes, ascendenti similis, adjuncto lemmate: *Per ardua virtus*, Qui sensus & ex Ovidio, & ex Horatio mutuatus est: qui ambo in eundem concurrunt. *Virtutis iter arduum est:* inquit Sallustius, Seneca ad Lucilium suum sic habet: *Quemadmodum virtutes retentæ exire non possunt, facilisque earum tutela est, ita initium ad illas eundi, arduum.* Ego quoque in exercitiis meis Poëticis ad ejusdem virtutis possessionem me incitando, oden quandam sic terminavisse memini:

Ad Cæsarem de Rep. Ord. Ep. 13.

Molle campion non usa a mieter palme.
Che il Trojano guerrier non ha diadema
Fatto Amator, ma atterrator di salme.
Scacci nobile ardir dunque ogni tema,
E, lasciando i piaceri a piu vil' alme
Di sudato valor freggi ogni stema.

Lauri enim gloriæ nostræ tum maxime excrescent, si sudoribus frontis irrigatæ fuerint. *Non decet redimitos floribus corona, sed pulverulentos*, inquit S. Ambrosius:

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

Venusius Poëta inquit. Et Silius Italicus:

Virtus sibimet pulcherrima merces.

Sufficit hæc polaris stella ad sulcanda maria alioquin impervia: hac ego quoque velificatione, & navigatione transferor ad

HIEROGLIPHYCA.

Discursum proëmialem huic Hieroglyphicorum materiæ non præmitto (nec enim argumentum ejus tam dilatatum, & apertum est) cum jam in primis hujus libri partibus, sat superque de his ratiocinatus sim. Hic nihilominus ut ad fundamenta ipsa progrediamur, in primo loco se nobis vir eruditissimus Pierius offert, qui pedem repræsentat imprimentem vestigium super aquas fluminis, subjungendo lemma: *Irritum.*

Hac

Hac ratione Veteres ſapientes rem omninò fruſtraneam, aut vanam expreſſerunt: & ſicut veſtigium pedis, in aquam impreſſum facile diſſipatur, & quanto magis hæc impreſſio repetita, & inculcata fuerit, tanto minus, ob mobilitatem elementi hujus veſtigium ſuum relinquit, ſic omne ſtudium collocatum in re non congrua, facile in nihilum abit. Ut vero Hieroglyphicum hoc venerationem ſuam, & æſtimationem majorem conſequeretur, quotiescunque res vana, aut inutilis occurreret, ſacerdotem jubebant actum illum imprimere, unde poſt impreſſionem, judicando rem propoſitam irritam, & evanidam eſſe, omninò ab eadem deinceps abſtinebant, nec ultra indagabant. Corpus aquæ lubricum eſt, & tranſitorium; itaque ſicut pes ibi conſolidari nequit, pari ratione cùm actio quædam factu impoſſibilis eſt, eandem tentare temeritate non caret. Aqua pedis centrum non eſt: potius terra. Sic omne quod præter centrum ſuum eſt, operationem ejus nunquam non irritam reddet. Hinc ubi activitas non eſt, contra torrentem niti non oportet, ut vulgò dicitur. Nihilominus veriſſimum eſt Naſonis adagium:

Operatio & ſtudium irritum.

Nitimur in vetitum ſemper, cupimusque negata.

Et: quod privatio deſiderium & appetitum adauget. Suſpirabat, & gemebat, & quaſi fremebat Rex David, antequam ei de fonte qui ſecus portam Bethlehemiticiam ſcaturiebat, aqua portaretur, quæ à ſtatione inimicorum occupabatur: ſed poſtquam ei cum periculo vitæ, tres fortiſſimi viri de eadem aqua tuliſſent, habens eam in poteſtate, bibere abnuit, viſus eam non æſtimare. Sic eſt, inquit S. Gregorius: *Cum non poſſidentur in deſiderio ſunt, cum autem habentur in faſtidio.*

Supra pedem hunc impoſitum aquæ, ſacri expoſitores etiam obſervationem deduxerunt, quam piiſſimus vir Pierius loco Hieroglyphici proponit, ſicut ejus monumenta docent. Vult ergo pedem hunc taliter expoſitum, ſignificare vacillationem, & tremorem: idque non ſine gravi ratione: nec enim unquam aqua ita conſiſtit, ut non aliquantum tremula ſit. Ad minimum venti flatum, & commotionem auræ, inhorreſcit, & fluctuat. Hanc eandem mentem ſuam corroborat, eo quod armatus Cantor meus David inquit: *Mei autem pene moti ſunt pedes.* Ubi lectio græca transportata in latinum ſic habet: *Vacillarunt, ſive potius fluctuarunt.* Ponuntur tamen hic pedes, pro cogitationibus. Timor, ſi verum fateamur, ad certum usque limitem fortem virum non dedecet, ſed timor talis, qui in puſillanimitatem non degeneret. Timor ille prior providentiam acuit, non temeritatem: prudenter pericula ponderat, ut auſus ſecuritate plenus ſit: *Sapiens non omninò perturbationibus caret, verùm perturbatur modice:* ajebat Diogenes: *Natura docet quæ timenda ſunt:* ait Plinius & Seneca. Nunquam non providus eſt, qui ſapienter timet: quem timorem non immerito temonem dixerim, vel gubernaculum navium, quo nauclerus circumſpectus, tempeſtatibus obviat, & ſine offendiculo ad portum ſuum provehitur.

Vacillatio, & timor.

Pſal. 73.

Lib. 8.

Econtrario autem pes in terra firmatus totum hominem ſine vacillatione, aut timore ſuſtinet & ſecuritatem præbet; ex hac ratione pro Hieroglyphico ſumptus fuit actionis ejus, quæ ſolido fundamento innititur. Significatio hæc de legali illa aſſertione inprimis ſumpta eſt, quâ *pedem ponere* idem eſt, ac fundamenta jacere. Quod magis corroboratur per Marcum

Oportet in omni actione ſua fundamento niti.

Lib. 4. de finibus. Marcum Tullium qui ait: Quid enim? *Sapientia ubi pedem poneret, non habebat, sublatis officiis omnibus.* Per hanc positionem pedum rursum alii (prosequitur ratiocinando Valerianus) occupationem facii intelligunt. Nomen tamen hoc *pedis*, sicut in mysticis diffusius patebit, in Deo soliditatem incomparabilis, & firmissimæ virtutis denotat.

Purificatio. Siquidem pes supra aquam positus, copiosus in significatione sua est, non minus pes in aquam immersus significationibus fœcundus est: Erat enim Hieroglyphicum hominis, qui spretis terrenis sordibus, ad purificationem suam invigilat: alibi enim aqua, & ignis purificationis, & munditiæ symbola erant. Intelligenda nihilominus hæc de expurgatione culpæ levioris: sicut nostro Catholico more pro detergendo errore veniali, manum lustrali aquæ intingimus, eademque frontem signamus. Horus Apollo, ad hoc mysterium exponendum, lotorem linteorum describit (cujus officium est, ejusdem lintei vel panni maculas eluere) quem repræsentabat pannum in aquam immergentem. Idipsum est, quod in pluribus locis per Prophetas, præsertim Isaiam, &
Isai. 1. v. 16. Jeremiam profertur: *Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum. Lava à mali-*
Ierem. 4. v. 14. *tia cor tuum Jerusalem, ut salva fias.* Ut de pede ad manum transeamus, David inquit: *Lavabo inter innocentes manus meas.* Memoratæ purificationes omnibus necessariæ sunt, præsertim iis, qui ad ministerium Altaris accedunt.

Figura Tantali, submersi in aquis, & cui abundantia fructuum, de ramis arborum supra os pendet, pro Idea divitis avari usurpata est. Dives avarus. Tantalus ille fame & siti exagitatus, & miser in abysso gulæ suæ immersus, non solum pedibus, sed corpore toto, nec tamen sitim restingvit: & quamvis fructus præ oculis habeat, tamen non propellit: sic omninò Avarus quamvis divitiarum suarum undis innatet, & auratos fructus præ oculis suis dependentes intueatur, nunquam tamen saturitatem obtinet. Dixit hoc Spiritus Sanctus: *Avarus non implebitur pecunia*; Cui *Eccle. 5.* conformiter S. Ambrosius: *Avarus nullum hominem esse vellet, ut omnia surriperet.* Stymphalides Aves non tam recurvas ungves gerebant, Orcæ non tàm gulosæ erant, canis non tanta fame agigatur, nec vultures tam adunci sunt rostris suis, quàm est avari hominis voluntas avida, rapax, & insatiabilis. Hunc sensum eleganter Petronius Arbiter, sequentibus verbis expressit:

Nec bibit inter aquas, nec poma patentia carpit
Tantalus infelix, quem sua vota premunt.
Divitis hic magni facies erit: omnia latè
Qui tenet, & sicco concoquit ore famem.

Amplissima Oratori materia ad tam detestabile vitium reprimendum. Ad manifestandam potentiam, gloriam, & fastum hominis triumphantis, sapienter antiqui caput præsentabant pede calcatum, imposita hac Epigraphe: *Triumphator.* Triumphator.

Consvetudo olim Principum triumphantium erat, ut corpora devictorum pede calcarent, per hoc Dominium supra eosdem absolutum demonstrando. Plures hujuscemodi figuræ in monetis antiquioribus occurrunt, præsertim in Numismatibus Romanorum, prout præmemoratus Pierius refert. Sic fecisse Legitur Darius cum Sapore: sic Magnus Tamerlan, cum Bajazeth, & alii. Hoc factum palam tangit Psalmista: *Imposuisti homines super capita nostra.* Qui *Psal. 66.* fastus nihilominus, Thraces, & Scyhthas & Barbaros decet,

decet, quàm Principes Christianos, quibus sola victoria suffecerit, nec enim ruinis, & vastationibus, aut extorsionibus delectari debent. Sic Plutarchus suos admonet: *Non solùm vincere, sed & scire vincere speciosum est, in iis præsertim, in quibus victoria parit detrimentum.* *De educ.*

De officio pedum, progrediendi nimirum, & ambulandi, Græci occasionem nacti sunt, sicut & Latini, ut Hieroglyphicum memorabile formarent, significando ambulationem, vel iter aliquorsum. Hunc sensum habent in iis statuis, aut simulacris, tam sacris, quàm prophanis, quæ vel ascendunt, aut potius dixerimus se ascendere demonstrant, ponentes caput in nubibus: pedibus nihilominus apertis: indicando, quod eò versus viam suam instituant. Hinc ille Davidis apertissimus sensus est: *Pes meus stetit in via recta.* Pedes illi, vel plantæ duæ de nubibus exeunt. Documentum morale illustrissimum sunt, (iis videlicet, qui fideles dici possunt) in symbolo enim exhibent, ut dictum est, quod illac nobis via instituenda sit. Intellexit hoc S. Ignatius, cum ajebat: *Quàm sordet mihi tellus, dum cælum aspicio?* Qui illuc intentos oculos habet, non vereatur ne in incertum ambulet, nec pedem male collocet. Quod argumentum quisque sibi in corde suo describat, qui salutem suam, sperat, & desiderat. *Iter versus cælum.*

Curiosum admodum, & prima sui fronte sat involutum, sed non tale ei, qui idipsum diligentius consideraverit, simulacrum illud erat, quod Ægyptii Sacerdotes exponebant. Duo pedes erant genibus invicem connexis, sed multò fortius compedibus binis alligati. Volebant viri illi eruditi hac figura solstitium hyemale intelligi, tardum ejusdem motum exprimendo, brevemque cursum, idcirco quod hi pedes compedibus vincti, quamvis lente admodum, gradum nihilominus promoverent. Consimilis figura ab Horo Apolline in duabus tibiis, invicem ligatis exposita fuit, tarditatem gressus figurando. Vere enim Sol ea tempestate anni, caliginibus involutus, in pruinis, & nivibus, modicam utilitatem terræ adfert: quamvis & tarditate sua, & velocitate nunquam non fecunditatem, & nutrimentum suum, seminibus æque, ac animantibus suggerat. Poterit hoc quoque pro symbolo morali esse, eorum, qui (juxta illud Davidis: *Funes peccatorum circumplexi sunt me*) peccatorum suorum vinculis, summo soli Justitiæ pedes, ut ita dixerim illigant, ita ut ad calorem gratiæ illis communicandum dirigere cursum suum nequeat. Doctrinæ fusiores supra hoc ipsum in Expositoribus sacris non desunt. *Solstitium hyemale*

In Capitulo Anatomico jam demonstratum est, quod nervus quidam à calcaneo pedis sursum versus per astragalum ad radices usque angvinalium feratur, pertingens ad genitale membrum usque. Unde fieri, ut in venereis affectibus, hæ partes sibi invicem correspondeant. Ob hanc causam, tum verò etiam idcirco, quod pedes in inferiori hominis parte situati sunt, Philosophi veteres de hoc deduci posse rati sunt Hieroglyphicum sat expressivum voluptatis carnalis, vel sensualis: nec sine ratione: imò verò convenientissime: hic enim vitiosissimus sensualitis affectus sedem suam in parte inferiore fixit. Illud ipsum, credo, coronatus Psaltes distinctissime his verbis exposuit: *Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* *Voluptas sensualis.* *Ps. 48.*

Hunc ſenſum præmemorati Philoſophi, inquit Pierius, per fabulam Achyllis expoſuerunt, cum eum in quavis corporis ſui parte invulnerabilem finxerunt, exceptis pedibus, eo quod in aquis ſtygis hi loti non fuerant: idque contigiſſe, dum eum mater hac corporis parte tenuit, ne mergeretur. Nihilominus ab Hectore in hac eadem parte mirabiliter læſus, ex dolore & convulſione miſerè animam reddidit. Ex qua narratione fabuloſa ſenſum mythologicum deducunt, dicendo: Eſſe homines in omni vitæ ſuæ genere alioquin inclytos, in dubiis, & adverſis caſibus imperterritos, conſtantiſſimos in omni fortunæ ſiniſtræ aſſaltu, quos tamen vitium illud deplorabile humi ſternat, & vituperabiles faciat.

In hunc ſcopulum David impegit, & Samſon, & Amnon, & Salomon: totque inſuper alii in divinis literis memorati. Inter prophanos autem Henricus aliquis Angliæ Rex, & Reinaldus, & Hannibal, & & Demetrius, & Ariſtippus, & Alexander. Hoc vitio ſe proſtituiſſe leguntur & Principes, & Dictatores, Conſules, Cenſores, Pontifices, & Quæſtores. Hic vitioſus pes non regit, ſed dejicit hominem, offendendo ſimul cum capite & mentem. Idcirco in cœna ſacra lotio pedum inſtituta eſt, ſicut in obſervationibus ſacris latius patebit. Sic in partu patriarchæ Jacob, & Eſau dictum fuit: quod in utero materno invicem luctati ſint, uno tenente calcaneum alterius. Supra quod eruditè Philo commentatur: *Firmiſſimæ mentis*, inquit, *& optimi luctatoris opus eſt tenere calcaneum: nam id animum indicat, quod vitio dominetur. Calcaneum enim infirmæ, vitioſæq; naturæ indicium eſt.*

Quod item pes, ſicut diximus, poſtrema pars hominis eſt, pro Idea, vel Hieroglyphico Concluſionis in oratione, vel pro fine cujuſcunque operis ſumebatur. Inde Proverbium exortum, (ſicut ſuo loco diffuſius elucidabitur) *pervenimus ad calcem.* Hic finis tamen, ſi abſque perfectione contingat, irritus eſt: unde illud alterum evulgatum eſt: *Finis habet rationem optimi.* Et S. Ambroſius: *In rebus non laudantur initia, ſed fines.* Id quod Peripateticus de Scholis ſuis nos docet: *Cujus finis*, inquit, *eſt melior, ipſum quoque eſt melius.* Et alibi: *Finis non ſolùm eſt ultimum rei, ſed & optimum.* Inter ſacros S. Auguſtinus: *Finis eſt ad quem cuncta referuntur, & reddit opus laudabile.* Itaque ad hunc finem quiſque reſpiciat.

Concluſio rei cujuſdam.

Topic. 3.

Phyſic. 200.

De morib. Manich.

Figura Gigantum nec chymerica, nec vana, nec præter rationem, nec fabuloſa eſt (quamvis ſic videri poſſit) quam veteres in ſculpturis, & picturis, cum pedibus ſerpentinis, & tibiis contortis expoſuerunt. Hac enim expreſſione monſtruoſe vitium, vel iniquitatem, tanquam deforme prodigium intellectum voluerunt. Erant autem iis membra inferiora enormiter relaxata, & exotice dilatata. Talis forma peccati eſt: quod per modum ſerpentis in ſpinas monſtruoſas, & in circulos ſuos horridos convolvitur, & à vero tramite (inquit Pierius) eos divertit, qui à calle virtutis aberrantes per inculta & horrida iniquitatis circumgyrantur: id quod Spiritus S. præmonet: *Fili mi, ſi te lactaverint peccatores, ne acquieſcas eis. Et quorum viæ perverſæ, & infames greſſus eorum.*

Iniquitas, vel vitium.

Prov. 1. v. 10.

Prov. 2.

Pedes eorum animalium, quæ Prophetæ Ezechieli in viſione apparuerunt, pedes recti erant, & ritè compoſiti: ſed maleficorum pedes intorti, & claudican-

Ex Pierio ut supra. cantes sunt. Ad hunc sensum S. Ambrosius alludit, dicendo. *Non rectè pedes dirigunt, qui postea quam semel in viam rediêre, ad scelera mox, & iniquitatem revertuntur.* Non secus ac porca immunda, in volutabrum suum & limum, quem deseruerat, se rursum immergendo. Juxta illud Lucretii.

Insatiabiliter toti volvuntur ibidem.

Opinandum non est veterum sculptorum inventionem solam fuisse, quod in statuis exsculpendis plerumque pedem protendebant sinistrum; quo fortassis demonstrare volebant, sicut in reliquis humanis actibus, sic in hoc figurari hominem qui in procinctu sit ad ambulandum: sed cum alia significatione potius sic fieri sapientes Iconologici, & Hieroglyphicorum inventores præcipiebant, indicando quod sinister pes sic protensus manifestum aggressoris: vel invasoris signum sit. Invasores. Hic enim motus à natura inditus est, ut si quis alterum invasurus sit, hunc sinistrum pedem præmittat: hæc enim agilitatis commotio nervosa, aditum majorem ad alterum obliquum & transversum totius personæ motum præbet, quo motu adversarium suum invadit, & assalit. In hac forma Martis statua in pluribus numismatibus antiquis fusa apparet: sicut suo loco latius exponetur. Doctissimus Pierius item ejusce modi se vidisse memorat complura Romæ in palatio famoso Serenissimi Archiducis Hetruriæ.

Magistri artis, qua jaculari tela & missilia instruunt, id observandum ajunt, ad hunc actum cum majori robore exercendum, pedem sinistrum prælocandum esse: sed contrarium in digladiando fit: idque ut pes dexter tanto vicinior sit dextræ manui ad feriendum, & ferrum vibrandum. Dexter item pes prostans, retrogressionem indicat: Naturale enim est, ut qui retrogredi velit, prius pedem sinistrum removeat. Sic illi, (inquit Pierius) qui fortunam in domum suam revertentem pingere voluerunt, in numismatibus suis hanc pedum positionem impresserunt. Itaque si de continuatione virtutis, & felicitatis quæstio est, hanc actionem laudaverim. In Aggressoribus autem, & piratis, & grassatoribus, & spoliatoribus, qui præter jus & fas insiliunt, & produnt Innocentes, & viatores, actio omnino infamis est, & omni vituperio digna.

Scena prius mater virtutum posthæc vitiorum fuit. Scenæ Comœdorum, & Actorum, in primitiva institutione sua matres erant, & nutrices virtutum (idcirco enim Comœdia inventa fuit, ut Majorum defectus reprehenderentur, inquit Paccius, & Robortellus, & Casabon, aliique) posthæc degenerarunt, & fomentum præbuerunt sceleribus, & incentivum lasciviæ; magisterium dando ad omne genus actionum indignarum, & ad omnem prostitutam lubricitatem. Unde non sine causa factum, ut tanquam minus honesti, histriones, & comœdi, à viris prudentibus exploderentur & reprobarentur. Hæ scenæ, inquam, sicut aditum aperuerunt ad proverbia quamplura, sic per easdem Hieroglyphica multa inventa sunt: inter quæ, pedem supra pedem collocare, significatum erat desidiæ, otii, aut verò etiam quietis: Otium, desidia, requies. sicut illud in villicis & agricolis videre licet, qui pedem super baculum inclinant: id quod fieri solet, dum adventum alterius exspectant: quæ actio in theatris non rarò repræsentatur.

Ad demonstrandam requiem in sepulchro post exactum laboriosæ vitæ decursum, quidam sepulchrales lapides pedem supra pedem insculptum repræsentant. Aristophanes Comicus volens Euripidem depingere, qui Tragœdiæ compositionem meditaretur, à servo interrogatus, num domi sit: respondit: *Ipse intus, pede supra pedem posito, Tragœdiam meditatur.*

Et Plato Mercurium introducit de semetipso sic ratiocinantem: *Nunc esuriens pede supra pedem posito altum requiesco.* Tale otium, fateor, desidia, & socordia pessima dici poterit, vitium omni pacto evitandum: sed si vacante corpore, animus in operatione interna vividus est, hoc otium omnino necessarium & utilissimum est, quippe quo animus in disciplinis honestissimis exercetur, juxta Philosophicum axioma: *Animus sedendo fit sapientior.* Et M. Tullius: *Plus nimis sapio sedens.*

Porro ratiocinatio de pede debita fieri nequit, quin & mentio de calcaneo fiat: qui binas observationes Hieroglyphicas admittit. Excusatio peccati. Cum enim pars postrema sit, & quasi in posterioribus pedis, excusationem illam figurat, qua quis mendaciter errores & vitia sua defendere, & palliare nititur. Præpostera, frivola, & falsa agendi ratio. Sic divina sapientia in prima mundi constitutione ad serpentem ajebat, mulieri structurum esse insidias, sed malo suo id eum facturum: *Tu insidiaberis calcaneo ejus, & ipsa conteret caput tuum.* Gen. 2. Per hunc calcaneum debilitas mentis intelligenda est, quæ facili seductioni & fraudibus patet. Hinc Philo Hebræus inquit: Ex Pierio. *Calcaneum ea pars animi est, quæ terrenæ adhæret naturæ, in sensum, & voluptates prona, & labilis.* Unde factum, quod Redemptor discipulorum suorum lavare pedes voluit, per hoc Mundo insinuans, jam omnem reatum, & culpam, & sententiam mortis ablutam, & detersam esse. Apostolis itidem potestas data ad fugandos de habitationibus & locis serpentes: *In nomine meo serpentes tollent.* Magna perfectorum prærogativa.

Denique calcaneus pro termino, seu fine actionis sumitur, vel quod ipse quoque terminus pedis est: sicut pes terminus est hominis: aut vero quia saltatores, ultimam vestigii partem signant, ubi calcaneus terminatus est. Ad hunc sensum respexit Terminus rerum. Psalmista: dum ait: *Ipsi calcaneum meum observabunt*, hoc est finem, & terminum cujusque actionis. Hic finis, prout supra monuimus, diligentissime observandus: cum ab ipso potissimum dependeat, quidquid agitur. Sic Hugo de S. Victore, magnus ille Commentator inquit: *Exitus manifestat, quod à principio celabatur, & quæ dubia sunt in origine, probantur in fine.* De meditat. lib. 4. Et Quintilianus: *Quoties exitus rei satis ostendit principia, debemus esse contenti, quia reliqua intelliguntur.* Hisce tandem, ad ea me refero, quæ jam superius memorata sunt, & præsenti capitulo finem impono, transeundo ad materiam non minus succosam, quàm prolixam, nimirum ad

MORALIA ET MYSTICA.

Lectio nulla est (meo quidem arbitratu) quæ tam necessaria sit, tantæ utilitatis, tamque salutaris, ac illa Codicum Sacrorum, eorundemque expositio: ubi manifestè fontium illorum scaturigo est, ex quibus gratiarum divinarum latices hauriri possunt. Hæ sacræ expositiones gemmæ dici possunt, ditissimæ, & copiosissimæ, quarum pretio & sumptu per compendium regna cælorum comparari possunt. Cum enim illic apex non sit, inquit S. Augustinus, qui mysterio careat, quicunque non omnino sine sensu, & judicio est, scripturam illam venerabitur, & appetet. Hic divinus ille Psaltes reiterare poterit, ob tam varias tot sacrorum, doctissimorumque interpretum, tam variarum significationum, Scriptura Sacra cælum sicut pellis extentum, variis modis.

& mysteriorum expositiones: *Extendens cælum sicut pellem.* Quis enim nesciat in quot modos pellis plicari possit? Sed nunquam desinit cælum esse, auratis maculis interpunctum, semper stellatum. Itaque quid in hac parte Sancti Patres & Doctores, in moralibus, & mysticis doceant, videre libeat, idque lectione sat prolixa.

[31. Fort. Spir. 1.] Eucherius inprimis in illo Deuteronomii: *Qui appropinquavit pedibus ejus:* præsentiam materialem ejus personæ intelligit, de qua mentio fit. [Contra Iulianum.] S. Cyrillus opportune admodum ad defectus humanos hoc applicat, deducendo à Psalmistæ verbis: *Comprehensus est pes eorum.* [De essentia divina.] S. Augustinus pro imperio sumendum putat, aut pro dominio, respiciendo ad id, quod Heroina Judith de Assiriis militibus prædixit: *Dominus conteret eos sub pedibus vestris.* [Iud. cap. 14. Orig. hom. 1. in Genesim.] Vult Origenes, pedes Dei, de quibus plurima mentio est in Psalmis, [Psal. 17. 98. 1. Paral. 28. Isa. 66.] libro Paralipomenon, & Isaia, & alibi, significare posse naturam divinam, firmitatem, & stabilitatem æternitatis ejus: sub quibus caligo esse dicitur: *Et caligo sub pedibus ejus*: verba sunt Psalmistæ. Figuratur item, sicut S. Hieronymus commentatur, per pedes fortitudo illa, qua Altissimus hæc sublunaria dirigit, & gubernat. [In Ep. & factum est. Serm. 5. de verbis Isaia. In Genes. 28.] S. Bernardus in his profunditatem judiciorum Domini intelligit, & abyssum inscrutabilem mysteriorum cælestium. Beda in iisdem stabilimentum virtutum divinarum, & præceptorum, ultimamque partem providentiæ ejus: sicut item ultimas Orbis terrarum regiones. De his expressiones figuratæ occurrunt in Genesi, Exodo, in secundo libro Regum, & in Isaia. [18. 19. 14. 1. Reg. 22. Isa. 6.] Non minus humanitatem quoque Redemptoris nostri per pedes significari, inquit S. Augustinus: [De essent. divina.] quæ item in pedibus Agni, quos Evangelista Joannes se in Apocalypsi sua vidisse inquit, figuratur. De his mentio fit in Exodo per plura capita, in Isaia, & Zacharia. [12. 24. 6. 14. Lib. 1. c. 7. De verb. Is. 4. Levit. 8. Luc. 7. In Exod. 12. In Isa. hom. 1.] Concordant Sancti Damascenus, & Bernardus, quod ubi in Levitico, & S. Luca pedum recordatio est, illic sacrum Incarnationis divinæ mysterium indicari. Idem sentiunt Beda, & Origenes, loquendo de pedibus Arietis, quem immolari scriptura, in præfato Levitici loco præcipit.

[Apocal. 1.] Supra visionem illam magnam, quam S. Evangelista Joannes se vidisse ait, figuram inquam hominis, de quo inter cæteras prærogativas dicitur: *pedes ejus similes aurichalco,* Arnoldus commentatur, sicut & S. Augustinus, & Gregorius: [In Psal. 67. 83. hom. 2. 21. & 23.] *Quia sicut aurichalcum multis ignium impendiis ex ære perducitur ad colorem auri, ita & illa humanitas per multas tribulationes, passiones, & mortes perducta est, ad gloriam divinitatis.*

[Euch. fort. spir. 1. S. Bern. Serm. de Mar. Mag. Luc. 7.] Eucherius, & S. Bernardus inquiunt, pedes Salvatoris, quas lacrymis suis Maria Magdalena, lavit, detersit, & osculata est, indicare posse divinam clementiam, in commiserando, & absolvendis peccatis nostris: sicut item perfectionem judiciorum divinorum. [Orig. in Gen. hom. 178. In Matt. c. 15.] Origenes inquit per pedes illos, de quibus Regius Propheta: *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis:* sicut alibi per pedes Salvatoris insinuari pauperes, & infirmos in Ecclesia. [Deut. 33. Ps. 37. 67. 131. Isa. 52. Matt. 15. Luc. 7. Ioan. 12.] Præter scripturam jam citatam alii loci sunt in Deuteronomio, Psalmis, Isaia, Matthæo, Luca, & S. Joanne. Per pedes item Christi, qui ungvento odorifero inunguntur, S. Ambrosius, Apostolos intelligit, delibutos Prophetiis, & Sacræ unctionis Spiritus Sancti participes. [S. Amb. De Tobia. Hieronym. In Isa. cap. 52.] Ejusdem sententiæ Solitarius noster Hieronymus est.

[S. Aug. Serm. 53.] S. Augustinus supra illud scripturæ; *Adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus:* sic commentatur; *Hoc est: quo pedes ejus, Apostoli, pervenerunt, per quos prædicatio devenit ad fines terræ.* Hi pedes *butyro lavantur* (sicut in libro Job habetur) per quod cælestem doctrinam in Apostolis idem Auctor intelligit. [S. Aug. quæ. 68. Et de essent. divina.] Supra visionem illam, Angeli quam in Apocalypsi S. Joannes habuit, de quo dicitur: *pedes ejus columnæ ignis.* [Apocal. c. 10. 10. Moral. 11. 12.] S. Gregorius Apostolos intelligit, sicut & Prædicatores, qui fortes in doctrina, hunc ignem per universum terrarum orbem dilatant. Hic idem Sanctus actum illum præfatæ Mariæ Magdalenæ non intactum reliquit, [Hom. 31.] quo pedes Salvatoris inunxisse legitur, dicendo: per odorem hunc doctrinam Christi intelligi, quæ cum insigni gloria per orbem terrarum diffusa est, adimplens scripturam: *In omnem terram exivit sonus eorum.* [2. Pedia. 8.]

Ut autem ad ignitos pedes revertamur, de quibus supra, Sancti Clemens Alexandrinus, & Hieronymus affirmant, Ecclesiam ultimis temporibus suis purgandam esse, & tribulationibus multis lustrandam, tanquam per ignem. Supra scripturas libri Job, [28. 30. 14.] Psalmorum, & Prophetæ Zachariæ, ubi commemoratio pedum fit, [Hom. 24. In Zachar. 14.] S. Augustinus, & Rupertus Abbas inquiunt, hic pedes Christi intelligendos, qui à Judaismo subversi, & supplantati sunt: hos autem pedes Apostolos, & prædicatores esse, qui pedes Redemptoris portant, juxta Prophetiam illam à Beato Apostolo Paulo citatam: *Quàm speciosi sunt pedes Evangelizantium pacem, evangelizantium bona?* [Ad Rom. 10.] Pedes item *butyro loti,* sicut supra de Job Propheta exposuimus, [10. Moral. 11. 20.] juxta S. Gregorium, & Glossam, & Ecclesiam sanctam, pingvedinem bonorum operum effusam figurant. [Interlinearis.] Eadem Glossa supra Threnos: *Sordes ejus, nec recordata est finis sui:* [Thren. 1. ibi.] asserit hic figurari Prædicatores, & Doctores, cum vitiis, & passionibus malis sordidati sunt. Idem dicendum de Satrapis, & Synagogæ Doctoribus: hi enim verè dici poterant ejusdem Synagogæ pedes.

In eodem loco libri Job de pedibus claudis commemoratio fit: [Cap. 29. In Matt. hom. 5.] ubi Origenes de iis Pseudodoctoribus, imo seductoribus typum esse docet, qui fraudulentia sua, & corruptis doctrinis, alios destruunt, & claudicare faciunt incautos. S. Gregorius supra locos Matthæi, & Isaiæ aliter commentatur, docendo, [3. Moral. 14. Matt. 18. Isaia. 60.] quod sicut pedes in infima hominis parte collocati sunt, sic per pedes in Ecclesia, minimos ejusdem, & homines infimos intelligi posse. Idem Gregorius sentit, in textu illo Job: [20. Moral. 21. Iob. cap. 2.] *A planita pedis, usque ad verticem Sathan percussit Job ulcere pessimo:* concipi posse, & considerari persecutiones illas immensas, quibus Ecclesia per longissimum tempus infestata fuit: idque adeo, ut à promiscua plebe tanquam pede, ad verticem Christum hæc sævities ascenderit.

Volatum suum egregie, vel potius cursum suum (dum de pedibus sermo est) ad cælestes usque Hierarchias dirigit S. Dionysius, [Cælest. Hierar. 15. Exod. cap. 4.] asserendo, quod in libro Exodi pedes Angelorum agilitatem, & promptitudinem figurent, propter quod alati quoque exprimuntur hi ministri, & igniti in exequendis divinis imperiis. [S. Basil. in Exod. Orig. in Matt. hom. 5.] S. Basilius, & Origenes, supra locos Geneseos, Exodi, Regum, Psalmorum: supra plures locos Proverbiorum, Cantici, Isaiæ, Jeremiæ, S. Lucæ, & Matthæi commentantur, [Gen. 41. 47. Exod. 3. 21. 30. 40. 1. Reg. 2. Psal. 9. 17. 25. 37. 38. Prov. 3. Cant. 5. Isa. 20. Ierem. 14. Luc. 9. Matt. 5.] per pedes animæ potentias, intellectum, & voluntatem intelligi, & hanc præsertim cum affectibus suis. S. Ambrosius devotissimam illam Redemptoris nostri actionem præterire non vult, qua Discipulorum suorum pedes lavit: etiam actum illum materialem extollens, nobis quoque imitabilem: ait autem: *Pedes lavare est à voluntate terrenos affectus amovere, & ad cælestia avolare.* [In Psal. 37. De Virg. & prol. de Spir. Sancto.] Adjungit Hesychius: *Est etiam actiones mundare, qua ita pedes dicuntur, ut præsens seculum viam appellare Propheta consveverunt.* Per illud Lazari, quo

S. Evan-

S. Evangelista Matthæus de illo inquit, quod ad vocem Redemptoris: *Lazare veni foras, statim prodiit, qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus institit:* S. Hieronymus potentias impeditas intelligit. Turbæ illæ, quæ testificante S. Matthæo, Salvatorem nostrum pedestres secutæ sunt, S. Gregorio occasionem dicendi præbent, illic eos intelligendos, qui corde & animo, & tota virtute sua Redemptorem suum sequuntur. In Ezechiele, & in Job Prophetia quædam involuta est, scilicet quod pes hominis, aut jumenti non transeat per Ægyptum, ubi S. Gregorius supra memoratus exponit id quod ante dubiosum videbatur, dicendo, hic affectus intelligendos, quos non oporteat tangere Ægyptum corruptelæ & vitiorum.

Ioan. c. 11. Matt. c. 14. 4. Moral. 40. Ezech. 29. Iob. 18.

S. Augustinus rursum supra pedes animæ, de quibus in Psalmis dicitur, vult (sic annotante glossa ordinaria) his pedibus animæ binam charitatem significari, hoc est Dei, & Proximi. Eadem glossa supra id reflectens, quod de Virgine Deipara dicitur: *Et Luna sub pedibus ejus*, ait, hic omnem terrenum affectum generosissimis Mariæ pedibus prostratum figurari. Supra id quod in libro Exodi de visione illa dicitur, qua Moyses rubum vidit ardentem, & incombustum, ubi tonitru auditum fuit, & vox eum admonens, ut siquidem accederet, *solveret calceamenta de pedibus suis:* Origenes commentatur, hic ultima Synagogæ tempora signari, cum à lege absoluta fuit, ad recipiendam legem Christi. S. Hieronymus pedes illos bovis & asini, in Isaia memoratos significare, inquit, homines simplices, & Idiotas. Vult S. Cyrillus pedes quandoque pro operibus sumi, & ipso operandi principio. Hinc pedes vestiti, & calceati, opera sunt bona (inquit) cum omnibus adhærentiis & circumstantiis eorundem. Hi pedes juxta Hesychium, & S. Gregorium à nuditate prohibendi sunt, ut videlicet opera nostra & rectitudinem & firmitatem habeant, de quo non obscuri sensus in Jeremia sunt. Idem S. Gregorius alibi asserit, pedes Sponsæ in Cantico, de quibus dicitur: *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia Principis?* indicare opera bona: ejusdem interpretationis esse pedes Aaronis & filiorum ejus, idem Author ait, prout liber Levitici meminit. Pedes recti, observati ab Ezechiele Propheta in animalibus à se visis, opera perfecta significant (juxta eundem Gregorium) quæ extorta non sint, nec ulla ratione constricta, aut obliqua.

In Ps. 33. Ps. 24. & 39. In Exod. hom. 12. Isa. c. 32 Contra Iul. 5. 11. Moral. 25. 31. Moral. 1. Pastoral. Cant. 7. Idem in Ezech. hom. 5.

Supra cæremoniam illam, memoratam in Levitico, ubi præcipitur oblatio pedum Vituli, Glossa ordinaria declarat, in operationibus bonis ad extremum usque vitæ nostræ perdurandum esse. Ubi rursum in Threnis Jeremiæ dicitur: *Sordes ejus in pedibus ejus, nec recordata est finis sui:* S. Joannes Chrysostomus, & Origenes inquiunt, intelligendum hoc de actionibus sinistris, vitiosis, & immundis; Et præfatus Origenes de dicto illo Psalmistæ: *Pes meus stetit in directo:* sic habet: *Pes stans in directo, est fides rectè incedens inter prospera & adversa.*

Levit. 4. In hunc locum. Thren. 1. In Ps. 25. In Levit. hom. 8.

In Levitico præceptum erat, ut pes Pontificis dexter unctus & delibutus esset: significari hoc inquit Philo Hebræus, directionem operationum in bono, & cursum vitæ nostræ purgatum, & rectum esse oportere. S. Hieronymus inobservatam non reliquit visionem illam Ezechielis, ubi in plantis rectis animalium, quæ viderat, accessum velocem intelligit de terrenis rebus ad cælestia.

Levit. 8. 3. De Vita Moysis.

Pedes Sanctorum, quorum mentio crebra fit in variis scripturæ locis, juxta S. Gregorium, fortitudinem, & humilitatem designant, per hanc in adversis, salvamur, per illam in prosperis allevamur & sustinemur. Potest per hos item significari Fides, & Amor (sic S. Bernardus exponit) sicut & meditatio, & oratio: de quibus in primo Regum dicitur: *Pedes sanctorum suorum servabit.* Meditatio docet, quid nobis desit, oratio hoc ipsum obtinet.

In 1. Reg. 2. Serm. 1. de SS. Angelis 1. Reg. c. 2.

Per sangvinem victimæ, quo leprosi pes dexter aspergendus erat, sicut Lex Levitica imperat, ultimum legis præceptum intelligi poterit. In Angelis illis, quos ad pedem sepulchri Dominici S. Joannes memorat apparuisse S. Mariæ Magdalenæ, Origenes ait vitam designari activam, quæ in operando consistit, sicut in ambulando. Pedes illi, de quibus mentionem habet Epistola ad Romanos, & Psalmi, juxta commentationem Origenis, consilium figurant, in quo per vitæ nostræ decursum incedimus. Transvadatio fluminis, quæ pede fit, sicut Psalmista inquit: *In flumine pertransibunt pede:* juxta Glossam ordinariam, virtutem humilitatis indicat, qua torrentem tribulationum transimus; de qua rursum idem Coronatus Propheta inquit: *Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ, usque ad animam meam.*

Levit. 13. Ioan. c. 20. In loc. cit. Epist. ad Rom. cap. 10. Psal. 3. & 21. In divers. hom. Psal. 65. In hunc loc.

Glossa ordinaria, & Richardus de S. Victore considerationes suas formant supra pedes statuæ, quam Nabuchodonosor in somnio vidit, sicut Daniel Propheta refert: & his pedibus postremum vitæ terminum, aut necessitatem, significari inquiunt. Pedem autem partim ferreum partim testaceum, monstratum & descriptum fuisse in figura *mentis*, quæ in odio induratur apud eos, qui desideriis suis captivati, tandem cum eorum cupiditas adimpleta fuerit, in eandem omnino dissolvuntur. Pedes victimæ, quos lavari lex Levitica præcipit, secundum Philonem, sustentacula voluptatis mundanda esse, aut fomenta sensuum inhibenda denotant.

Rich. de Somn. Nabuch. 25. Leviti, c. 1. 2. Allegor.

Venerabilis Beda in mensa illa ordinata in libro Exodi, & in quatuor ejusdem pedibus, quibus sustentabatur, quaternos Sacræ Scripturæ sensus intelligit. Richardus de S. Victore considerans versiculum illum Psalmi 130. *Pedes habent, & non ambulabunt*, præclarissimis verbis sic ait: *Pedes habet, & non ambulat, qui novit profectuum scientiam, & novit quomodo ad anteriora se extendere oporteat, nec tamen ad profectum tendere curat.* Varietas significationum, qua pedes in scripturis hinc & inde nominantur, maturam cognitionem nobis suggerunt (inquit Hesychius) variarum doctrinarum, & scientiarum, quibus se complures sperant, posthabita doctrina Evangelica, salutem suam consecuturos: diversitatem item spei, his pedibus ait figurari. Quatuor etiam pedes volucrium, aliorumque animalium immundorum, quorum mentio in Levitico fit, significant Evangeliorum quatuor abusum, sicut Glossa ordinaria devotissimè exponit.

Exod. c. 25. Beda in loc. cit. De somn. Nabuc. In Levit. 11. In Levit. 11.

Richardus de S. Victore asserit, pedem Sacerdotis investigationem profundorum Dei mysteriorum denotare. Mittere pedem in Jordanis aquas, prout liber Josue narrat, juxta mentem Bedæ, est profunda rerum, & occulta investigare. In libro Exodi de veste Sacerdotali differitur, ubi Chronista sacer ejusdem vestimenti extremitates indicando, hac phrasi utitur: *Pedes tunicæ Sacerdotis*, per quod Beda mortalitatem Christi nos doceri, inquit: hoc est cum se mortalitati voluntariè subjecit. In extremitatibus vestis hujus tintinnabula quædam, vel campanulæ erant, in similitudinem pomorum granatorum: hæc tintinnabula tum sonuerunt, cum Redemptor noster (sic Rupertus Abbas inquit) in fine vitæ suæ plus quàm unquam alias pretiosissimam amoris sui purpuram erga electos suos expandit, sicut S. Evangelista

Iosue. cap. 3. De exterminatione mali. 13. In Exod. 28.

Joannes docuit: *Cum dilexisset suos, in finem dilexit eos.*

Jam supra citatus Beda, in columbæ illius, quæ de Arca Noë emissa fuit, pede, non inveniente ubi requiesceret, acutissimum & elegantissimum sensum eruit, dum ait: *Sensus sanctorum significat, qui non requiescunt in terra.* Paulo supra memoratus Richardus Victorinus supra textum Isaiæ, ubi hominis illius calamitosi status describitur: *A planta pedis, usque ad verticem capitis non est in eo sanitas:* in his verbis desiderium carnale intelligit. Quod sicut pes in ima hominis parte est, & finis ejusdem, sic sensualis appetitus rebus inferioribus, & sensualibus adhæret, nec ultra pruritum animalem & brutalem elevatur. Patriarcha Jacob sæpius claudicare visus est, sicut nos historia sacra docet. Hæc claudicatio autem sicut S. Ambrosius inquit, amorem sæculi, & infidelitatem, præsertim in Judaismo indicat. Pes rectus contrarium insinuat, sicut S. Chrysostomus commentatur: Amorem scilicet Dei, & rectitudinem fidei.

De statu interioris hominis. *Isa. cap. 1.* *Gen. cap. 32.* *De Iacob. 7.* *In Ps. 93.*

Origenes optime ponderat Prophetæ Balaam factum, qui à jumento suo compressus, illud claudicare fecit (sicut liber Numerorum recenset) quod ad infidelitatem Scribarum, & Pharisæorum applicat. S. Ambrosius supra versiculum Psalmi sexagesimi septimi: *Ut intingatur pes tuus in sangvine:* concludit, hic carnem ejusdemque maculas intelligi, quam oporteat in passione Christi, intingi, & colorari. Supra illum item Scripturæ versum: *Non veniat mihi pes superbiæ:* infert S. Augustinus, hic peccatum arrogantiæ intelligendum, eam nimirum pede omnipotentiæ divinæ conculcari, juxta Prophetiam Isaiæ: *pedibus conculcabitur corona superbiæ Ephraim.* Supra quod citatus Augustinus inquit, hunc pedem contemptibile, & vile quippiam figurare: rem, inquam, talem quæ conculcatione pedum digna sit.

Num. c. 22. *In Luc. 7.* *Ps. 35.* *De Musie. 16.* *Isa. c. 48.*

Refert Ezechiel, & Propheta Regius de Pharaone, quod aquam turbulentam fecerit, commovendo eam pedibus suis: Per hoc S. Hieronymus ait designari superbiam & contumaciam hæreticorum, qui turbidam divinarum doctrinarum satagunt aquam reddere, alioqin limpidam, & crystallinam. Velocitas item pedis, cujus meminit Propheta Amos, acumen ingenii est, quo hæretici per divinarum literarum testimonia discurrunt, & evagantur. Sententia S. Augustini est. Figurat item (sic Rupertus Abbas ait) eloquentiam, Oratorum, & Dialecticorum sophismata, quibus veritatem quærunt opprimere. Sunt hi (inquit idem Auctor) ursi, ob malitiam, & fatuitatem, sicut in Apocalypsi habetur. Per hos pedes Ursorum S. Gregorius ministros Regni Persarum, & Ammonitarum intelligit, quando se ad Judæorum sangvinem effundendum sollicitabant.

Ezech. c. 32. *In Amos. 2.* *In Apoc. hom 10.* *Cap. 13.* *11. Moral. 25.*

Supra illud Job: *Posuisti in nervo pedem meum, & omnes semitas meas considerasti:* S. Gregorius inquit: *Pes hominis ponitur in nervo, quando pravitatem illius Deus forti districtionis suæ sententia ligavit.* De dicto illo sapientiæ Evangelicæ: *Si manus tua, vel pes tuus scandalizat te:* Sancti Hieronymus & Bernardus inquiunt, per pedem hunc scandalizantem, indicari posse filios, aut inferiores, quorum affectus siquidem Deo præpositus fuerit, possessionem nobis cælestis patriæ interdicit, unde rescindendus & reprobandus est. Posse hic item pusillanimitatem, & negligentiam intelligi, inquit Beda, quæ obstaculo nobis est, ne de bono in melius feramur, & de virtute in virtutem, juxta præceptum Spiritus Sancti in Proverbiis: *Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, ne quando satiatus oderit te.* Concludit venerabilis Beda: *Pedi lasso comparatur, qui sperat in homine in die angustiæ.* Cum his ego angustiis præsens caput finio, admonendo te, mi Lector, ut siquidem his delectaris, & fusiora desideras, superesse copiam expositionum aliarum in Authoribus, qui ex professione propria hanc materiem tractando quotidie de his nova volumina in lucem edunt. Transeamus ad

Cap. 13. *Matt. c. 18.* *In loc. cit.* *S. Bern. Serm de Angelis.* *Cap. 25.* *In loc. cit.*

PROVERBIA.

HOc capitulum breve non erit: nec enim parva super his antiqui observarunt: nec absque ratione magna: de basi enim, & fundamento totius simulacri humani tractatur. Unde cum in superioribus jam abunde ratiocinatus sim de origine, progressu, necessitate, decore, & æstimatione pedum, hic oportunum mihi videtur quantocyus ad proverbia ipsa descendere. Ubi se inprimis mihi illud offert: *Dii laneos habent pedes.* Intelligitur hic divina clementia, tarda in castigando, & vindicando culpas, & malefacta. Sed quanto magis procrastinat, & retardat ultionem, tanto severior deinceps, & inexorabilis est. Dum verificatur quod Jacobus Apostolus inquit: *Superexaltat misericordia judicium.* Macrobius hoc proverbium refert ad Saturnum, de quo etiam materialiter dicitur, quod tanquam Planeta glacialis tardi motus sit: in cujus rei testimonium Apollodorum adducit, qui hanc fabulam recenset: Saturnum totius anni tempore vinculo laneo ligatum, in fine tandem anni dissolvi, idque mense Decembri, quod tempus ei festivum sit. Rursum hoc proverbio insinuatur: partum jam in utero matris conceptum mense decimo motum, & incrementum debitum adipisci: qui antequam egressus fuerit, molli membrana in utero matris continetur.

Clementia divina tarda quidem in castigando, sed severa in fine. *Iacob. 2. v. 13.* *Saturnal. 6.* *Saturnus ligatus per annum, solo mense Decembri solutus: Partus mense decimo incrementa sua maturat.*

Lucianus aliter sentit: opinatur enim non abs re, per hæc cælum primum intelligi, hac proportionata similitudine ductus, quod cum Saturnus planetarum primus sit, tanquam magis remotus à nobis, tardius moveatur, & non nisi parca in hemisphærium nostrum influat: idem de cælo illo primo dicendum. Propius ad rem Plutarchus accedit, qui consvetudinem Veterum Idololatrarum fuisse Author est, quod cum divinam imploraturi essent clementiam: & verè castigationem supernam vererentur, continuo se ad Idola sua conferebant, ligando eis plantas. Hunc sensum tangit Horatius, ubi ait:

Carm. 3. Ode 2.

Raro antecedentem scelestum
Deservit pede pœna claudo.

Materia ad tractandum utilissima, & vastissima, nisi me varietas aliarum, & præsertim abundantia proverbiorum aliorsum avocaret.

Priscis temporibus cum quempiam de periculo evitando, admonere vellent, in usu positum habebant his verbis uti: *Procul à pedibus equinis:* nil enim, arbitror, tam inter ea, quæ quotidiana sunt, cautione indiget, tamque periculosum est, quam equorum recalcitratio. Frequentissimi casus, quibus funera inopina in ludis equestribus, & curulibus, aliisque hujuscemodi contigerunt, sat causæ ad memoratum proverbium suggesserunt. Temeritatis est, inquit Spiritus Sanctus periculis se ultro offerre: *Qui amat periculum in illo peribit.* Summæ prudentiæ est elevare oculos cum primum gladius micare cœperit: *Quidquid tutum est, id solum laudatur: quod verò cum periculo fit, id etiam cum admiratione prosequitur:* inquit Plutarchus.

Pericula fugienda. *Eccl. 3.* *De educan. Cebin.*

Homo pauper, & calamitosus, cui, quamvis terra universa patria dici possit, non habens nihilominus sedem fixam, & securam, ubi commorari, &

Nec locum nec focum possidere.

& degere possit, hoc sequenti proverbio, sat proprio, & efficaci declaratur: *Pedem ubi ponat non habet.* Hæc hyperbole proverbialis est, inquit Manutius, admodum frequens Marco Tullio, præsertim illic ubi filii Ariobarzanis fit mentio, qui gloriari non verebatur, se ab Cæsare Regnum comparaturum esse: cui Cicero sic insultat: *Quomodo nunc ibi est? si pedem in suo non habet, ubi ponat?* Sic in Philippis ait: *Quid eras in terris, ubi in tuo pedem poneres?* Rursum ad Attiaum: *pedem in Italia nullum esse, ubi non in istius sit potestate.* Item de finibus: *Quid enim sapientia? Pedem ubi poneret non habebat.* Dura enimverò conditio, & inter deploranda maxime calamitosa: quippe cui ingens miseriarum fasciculus adhæret: Juxta illud Sapientiæ: *Venit tanquam vir armatus egestas.* Sed faxit Deus, ut quisque ab inimici hujus invasione præservetur.

Porro cum cursus pedem concernat, operæ pretium erit & de hoc nonnulla adducere. Itaque prisci, dum hominem figurare vellent, in negocio quodam profundè absorptum, quod videlicet & magni momenti sit, & celeritate indigeat, hoc adagium usurpabant: *Duobus pedibus currere*, alii legunt, *fugere.* Huic sententiæ vigorem addit Aristides, gravis Philosophus, & homo opulentus, qui sic ait: *Atqui primum illud ipsum, quod quibuscunque opus esset auxilio, ad hanc confugerent Civitatem: planè tanquam duobus pedibus, neque ad ullam aliam reliquarum Civitatum fugerent.* Adagium item de navibus assumptum est, quæ plenis velis procurrunt, & sicut Itali ajunt: *à voga arancata:* Et sicut expositum fuit: *Duobus clavis.* Hæc celeritas in iis negociis, quæ dilationem non patiuntur, plurimæ utilitatis est: quandoque autem hæc maturatio, dum circumspectione debita caret, summo nocumento est. Ego verò inter utramque vitiosam extremitatem hanc inscriptionem collocarim: *maturandum*, quam Alciatus invenit, exhibens in Symbolo papilionem insidentem cancro.

In Orat. Panat.

Cuique in statu suo permanendum esse.

Tuo te pede metire: Hæc parœmia non obscura est: docens quemque finibus suis se tenere, nec eos transgredi ullatenus præsumere. Est autem antiquum illud: *Nosce teipsum.* Sic observatum fuit Athenis nullum domicilium fuisse, quod inscriptionem istam non haberet insculptam; quæ propemodum eadem est cum sequenti illa: *Intra tuam pelliculam te contine. In tuum ipsius sinum inspice.* De priori inquiebat Horatius:

Metiri se quemque suo modulo, ac pede verum est.

Hunc sensum Lucianus ad vivum expressit, dicendo: *Verum dijudices, dimetiarisque propria utrumque mensura.* Et Pindarus in latinum translatus sic habet: *Oportet juxta suam quemque conditionem uniuscujusque rei spectare modum.* Proverbium hoc ab iis deductum est, qui materialiter de pede personam mensurant. Et Martialis ait:

Qui sua metitur pondera, ferre potest.

Idem apud Italos vulgo dicitur: *far il passo, conforme alla gamba.* Lumen esse dixerim, quo conducente non impingemus, sed securi progrediemur.

Homo impiissimus.

Homo sceleratus, qui fasciculum omnium iniquitatum colligit, in sexcenta vitia dissolutus, hoc proverbio olim signabatur: *Bipedum nequissimus*: hoc est, qui sceleribus suis non solum homines, sed & omnium quadrupedum feritatem exuperat: inter quæ ursi sunt, & tygres, & lupi, & leones: qui infensissimi, & crudelissimi sunt. Hoc ipsum Plinius vivaciori colore Rhetorices de Regulo quodam expressit, qui sine regula, & humanis legibus contemptis gradiebatur. Sic Marcus Tullius de Clodio ajebat: *Hoc tu proscriptore, hoc consiliario, hoc ministro omnium non bipedum, sed etiam quadrupedum impurissimo Rempublicam perdidisti.* Sic Alexander Imperator: *Nuper certe Patres meministis cum ille omnium non solum bipedum, sed etiam quadrupedum spurcissimus Antonini nomen præferret.* De Heliogabalo loquitur: homine, inquam, dignissimo, quem non solum homines, sed & feræ sylvestres evitarent, & fugerent.

Apud Æl. Lampr.

Deo eo, qui pro desiderio suo, id quod speraverat, totum obtinuit, nec deinceps circa aliud quippiam angitur, aut sollicitus est, Proverbium illud breve quidem, sed medulla plenum resultavit: *Porrectis dormire pedibus.* Quamvis pro humorum diversitate æque commodum sit dormire in semetipsum collecto corpore, quàm distentis pedibus. Proverbium autem memoratum convenit cum illo: *In aurem dextram dormire.* Sic est: porrectis pedibus dormire licet, cum nulla nos anxietas premit, nec ulla adversitate tribulamur, quæ nos à quiete nostra interturbet.

Figura hominis repleti consolatione.

Etiam inter nostros vulgare dictum increbuit, quod sic habet: *Hà fatto la robba, or fa la persona.* Lucianus de servo quodam manumisso, & in libertatem vindicato, inquit: *Jam tandem, quod optari solet, obtigit, ut porrectis pedibus dormias.* Sic Aristophanes Comicus Mercurium loquentem inducit: *sublatis pedibus requiesco.* Sed hæc quies, & nimia commoditas inconveniens est, quippe quæ otii, & proinde omnium vitiorum mater est. De hoc non pauca dicenda occurrerent, nisi me cæterarum materiarum abundantia coërceret, & alio compelleret: aut verò si contra hoc vitium doctrinæ, aut invectivæ deessent.

In Pluto.

Contrarium est huic superiori, id quod sequitur. Volendo enim indicare hominem, qui de omni omnino spe sua decidisset, nec deinceps sibi rerum suarum promittere eventum felicem possit, prostratum robore, & sine omni recuperatione; his verbis uti consveverunt: *Animus ad pedes decidit.* Sic & Itali ajunt: *Mi è caduto il cuore.* Hunc sensum literaliter Homerus expressit:

Animus desperatus.

Ilyad.

- - - pavor ingruit ingens
Omnibus, inque pedes animus mox decidit imos.

Sed hoc animi abjecti est, & mentis plebejæ, à qua qui fortitudinem & magnanimitatem profitentur, jure merito abhorrent. *Fortuna corporis, & animi comitatur fortitudinem*, ajebat Xenophon: Et Peripateticus: *Fortitudo virtus est animosæ partis, per quam mortis impetus non facile ingruit.*

Apud Stobæum de Virtute & vitio.

Ingredi in negotium quoddam, cujus nec experientiam quis habeat, nec consvetudinem, nec usum, & quod debitis circumstantiis careat, iisque rebus quæ ad complementum ejus necessariæ sunt, his verbis significabatur: *Illotis pedibus ingredi:* Hoc est, audere aliquid sine debita peritia: quod tantundem est, ac prophanum esse, & immodestum, & irreligiosum. Hanc significationem Manutius translatam esse inquit à cæremoniis sacris: in quibus illud potissimum observabatur, ut quæque res pura, & illibata, & munda esset. Lucianus in vita Democratis ajebat: *Haudquaquam illotis, ut ajunt, manibus ad ista venerat.* Hoc est, ut inquit Manutius, cum multa experientia, & præcautione. Authoritatem proverbio huic addit Æneas Sophista, cum dicit: *Plerumque quidem, quidam illotis pedibus irrumpunt ad sacra.* Et Aulus Gellius: *Illotis, quod ajunt, pedibus, & verbis reprehendit doctissimi hominis orationem.* Macrobius in Saturnalibus de hominibus literatis loquendo, quod ad Virgilii doctrinam reconditam non atten-

Aggredi negotium aliquod sine cognitione & experientia.

Aulus Gellius in Ep. quadam noctium Atticarum. lib. 1.

attendant, hac phrasi utitur: *illotis pedibus praetereunt:* quod idem est cum illo: *illotis manibus.* Res omninò fugienda ab iis, qui sensu, & prudentia dotati sunt, nec committendum, ut proverbium illud nostratum in nobis verificetur: *Metter si in barca, senza biscotto:* id est pelago se vel triremi committere sine commeatu. Poterit autem praeceptum hoc conformari cum illo altero: *Tuis te metire pedibus:* quod jam supra relatum, una cum circumstantiis aliis. Optima in rebus praxis est, quaecunque ad perfectionem adducit.

Obstinatio opinionis. Durities, & pertinacia in opinione, à qua divelli quis nequeat, etiam si ipse Oratorum Princeps fortitudine eloquentiae suae accederet, his verbis exprimebatur: *Ne altero quidem pede.* Poterit hoc aequiparari cum illo: *Ne genu quidem flecto.* Hominem praeterea indicat, qui nunquam pedem extra patrios lares posuit. Unde Lucianus ajebat: *Qui ex Aethiopia nunquam vel alterum promoveret pedem.* De illo priori motivo, jam memorato Manutius inquit: *Vel consensus opinionum, vel assiduitas studii significatur.* Et Titus Livius: *Alii in castris, sive stationibus per somnum, vinumque diem noctibus aequabant.* Obscoena & horribilis haec durities est: sicut econtra perseverantia in bono laudabilis, & imitatione digna.

Operari in abscondito: Operari clanculum, & in abscondito, ita ut nemo opus nostrum deprehendat, hoc dicto exprimebatur: *Tacito pede.* Qui ambulando audiri nolunt, consueverunt summis pedibus incedere, idque cum tanta cautela, ut ne minimus quidem strepitus excitetur. Unde non immeritò quis dixerit pedem in commotione sua, & ipsum habere vocem suam.

Interpres Rhetoricae Aristotelis, quiscunque ille sit (est enim anonymus) prout Manutius de illo refert, sic habet: *Tacito, seu lento pede, cum cautim & pedetentim ad rem accedimus.* Haec abscondita agendi ratio furtiva dici poterit: fures enim in hunc modum incedunt. Hinc Ovidius volens nobis ante oculos collocare Tempus, quo anni nostri furtim aufferantur sic ait: [margin: & furtim.]

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis.

Allusit ad hoc Columella, dicens:

- - - tacito nam tempora gressu
Diffugiunt, nulloque sono convertitur annus.

His furtis nemo se subtrahit: nisi qui praeclaris facinoribus, injuriam temporum, ruinam mortis, & oblivionem posteritatis exuperat. De homine jam ad usque decriptam aetatem, & ultimum vitae terminum accedente (de quo nostri, *hà il pié su la fossa:* id est: *pedem in sepulchro habet*) antiqui sic ajebant: *alterum pedem in cymba Charontis habere.* Huic sententia illa Luciani concordat: *Qui jam sit Aeaco ipsi vicinus: quique jam tantum non alterum pedem in cymba Charontis habeat.* Causidicus Pomponius apud Julianum ait: *Ego discendi cupiditate, quam solam vivendi rationem optimam, in octavum & septuagesimum annum aetatis duxi, memor sum hujus sententiae, quam refert Julianus: Etsi alterum pedem in sepulchro haberem, adhuc discere aliquid vellem.* Refert Plutarchus vetulos vulgato illo proverbio, vel improperio sugillari: *Quod jam aetate desipiant, & fossae confines sint: magisque bestiariae larvae, quàm homines.* Plautus Senem *Acheruntium* appellat, Terentius *silicernium*, hoc est cernentem silices. Siquidem haec prae oculis nostris versarentur sine intermissione, ò cum quanta sollicitudine ab offensa altissimi praecaveremus: *Nihil est, quod magis revocet hominem à peccatis, quàm frequens meditatio mortis:* sententia est S. Gregorii Papae. Sed de his alibi.

[margin: Ultima hominis aetas. — *In Apologia.* — *Pandectarum 40. Titulo de Fidei-Com. De inst. lib.* — Senes repuerascunt. — *Moral. 10. 6.*]

Qui res arduas, & negocia momenti magni, deficiente experientia, exequi non audet, consultum ei erit, mediocribus, rebusque non magni ponderis immorari. Universalis omnium Mater natura & anates, & aquilas creavit: & cum utrisque alas tribuerit, anates via vallem transvolant, aquilae etiam super summa montium feruntur. Hic sensus sequenti proverbio olim exprimebatur: *Pedibus ingredior, natare non didici.* Submersionis periculum non evitabit, qui sine arte natandi voraginosa vada, & profunda tentare non veretur: unde ei consultius erit, tum potissimum se vado committere, cum aquae jam decreverint. Legitur apud Aristophanem excusatio hominis stolidi, qui sic ait: *Quid, quaeso, faciam, quando fodere nescio?* Eâdem loquendi formâ villicus iniquitatis usus est in Evangelio, cum à Patrefamilias reprehensus esset: *fodere non valeo, mendicare erubesco.* Convenit hoc cum illo superiori: *Tuo te pede metire.* Dixit Horatius: [margin: Vanitas eorum qui sibi onera majora viribus imponunt.]

In Poëtica.

Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
Viribus, & versate diu, quid ferre recusent
Quid valeant humeri.

Dici solet: Ne intres, quò vocatus non es. Aliorum facta discutere: & iis se negociis ingerere, quae ad nos non spectant, his verbis exprimitur: *In alieno choro pedem ponere.* Similitudo à festivitate chorarum ducta est: quo si quis non appellatus intraret, omnium risui se prostitueret. Hoc eorum est, qui alioquin turpiter otiosi, ad aliud non vacant, quam ut aliena indagent, omnia ad se non pertinentia norint; qui tamen posthinc omnium rerum ignari sunt, & Idiotae. Corroborat hoc proverbium Plutarchus, qui ait: *Cum, qui in alieno choro pedem ponit, curiosum ac ridiculum esse proverbium declaratur.* Idem alibi: *Ego vero tametsi pedem in alienum chorum inferens dicebam: hoc est respondens de re, quae ad philosophi professionem non pertinebat.* Sapientissima animadversio, ut extra nosmetipsos nil magnopere quaeramus, nec foras evagemur. Hoc punctum Commentator Testius tangit, ubi ait: [margin: Optimum est alienis non immiscere negociis, sed sua curare.]

- - - e mentre cerca
Quel, ch' e fuori di se, doglie a se merca.

Inde illud Apellis proverbium resultavit, qui sutorem picturam suam praepostere judicantem sic increpavit: *Ne sutor ultra crepidam. Attende tibi:* Inquit Poëta: *Et noris, quàm tibi sit curta supellex.* Itaque illa negocia occipienda sunt, quae viribus nostris congruunt. Unde rursus proverbium illud exortum est: *Ne supra pedem calceus:* quod & vulgo dicitur: *Non voler far la scarpa piu grande del piede.* Expressit hoc Lucianus: *Neque major pede sit calceus.* Idem alibi: *Haec tibi visa sunt immodica, & quàm pro mensura pedis majora.* Rursum alibi: *Et haudquaquam juxta pedis rationem.* Referri hoc dictum poterit ad eos, qui ultra statum & conditionem suam se elevant: contra quos sapientia Evangelica inquit: *Quis potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?* Et alibi: *Non est servus major domino suo.* [margin: *Iuven.* — *In Imag.* — *In Dialog.* — *In Gallo.*]

Aliorum opinioni suffragari, hac notabili sententia exprimebatur: *Pedibus in sententiam ducere:* aut vero: *pedaria sententia.* Traductum hoc ab antiqua illa consvetudine eorum qui vel sedendo per motionem pedis annuebant se consentire, aut de sinistra ad dextram partem transibant. Hanc actionem Aulus Gellius ad longum describit, cujus postrema verba huc colloco: *Id si transferatur, ad quamlibet alienae sententiae comprobationem attinet: veluti si quis dicat: Non est viri prudentis, quidquid Uxori placuerit, protinus in illius sententiam pedibus discedere. Ego vero in tuam sententiam manibus, pedibusque discedo.* [margin: *Lib. 15. cap. 18.*]

Titus

Titus Livius hunc locum amplificat, dum in libro septimo Decadis primæ sic monet: *Ubi sententiam meam vobis peregero, tum quibus eadem placebunt, in dextram partem taciti transibitis.* Et paulo post: *Quibus hæc salutaria videntur, agite dum in dextram partem pedibus.* Sic Decius ajebat, cujus sententiæ omnes adhærendo, de sinistra ad dextram transierunt. De hoc loci frequentes in M. Tullio sunt. Plinius item ait: *Sed cum fieret discessio, qui sellis curulibus adstiterant, in Cornuti sententiam ire ceperunt.* Etiam libertas dabatur ab una in alteram opinionem rursum repedandi: sic enimvero illicerat varietas eundi & redeundi, prout eos rationes persvadebant, quibus assensum tribuebant. Unde Manutius inquit: *Qui sententias interrumpebat, intercedere dicebatur.* Quod universum Livius præmemoratus confirmat, ubi ait: *Cum omnes laudibus modo prosequentes virum, in sententiam ejus pedibus irent, tentata paulisper intercessio est.* Quod Salustius item authoritate sua magis consolidat; *Silanum*, inquit, *postea, permotum Cai Cæsaris oratione, pedibus in sententiam Tiberii Neronis iturum se dixisse.* Et Quintilianus: *Manibus, pedibusque in sententiam discedere:* ubi etiam ad morem illum alludit, quo plaudere manibus, vel palmis consveverunt.

Lib. ab Urb. Cond. 9. In Bello Catil.

Modernis verò temporibus omisso strepitoso illo & incomposito genere consensus, quietiori, magisque modesta methodo utimur ad consensum demonstrandum, inquit Manutius, subscriptione nimirum. Ex hoc fit, ut opinio, judicium, & voluntas cujusque, ingeniosa hac ratione suffragii patefiat, occulantur passiones, & judex nihilominus intentum suum obtineat: dum videlicet votum sine votante apparet, rancor omnis, & amaritudo animorum conflictantium dissipatur: quæ in sententiis illis pedariis evitari nullatenus poterant. Authoritatem verò majorem addunt chartis, & Instrumentis hujuscemodi, eadem tangendo, imo & pectus sibi pari modo contingendo, ad veram cordis sententiam demonstrandam.

Laudabilis usus celandi vota.

Prudentia, optimaque dispositio, qua quis se accommodare eventibus, & tempori, & occasioni novit, sequenti proverbio olim exponebatur: *Ad pedem.* Metaphora hæc à calceo derivatur, qui se pedi cursu temporis adaptat. Volunt hoc adagium à Suida inventum fuisse, illic ubi ait: *Dextrum in calceolo, lævum vero in podoniptro.* Ad quod dictum majorem ansam Paulus Æmilius præbuit, qui detracto sibi calceo, eundemque exercitui monstrando, sic perorabat: *Vos videtis bellum, ac novum esse calceum, verùm qua parte pedem torqueat meum id ego demum sentio:* volens hoc indicare, se uxorem possidere, quæ genio suo, & voluntati malè obtemperet. Suidas Platonem citat, hoc modo ratiocinantem: *Ut hoc meo negotium quadrat pedi!* Atque hoc ipsum est, quod Tullius inquit: *Tempori parcere; id est, opportunitatis locum expectare.*

Vivere pro temporis, & occasionis necessitate.

Ex Manutio.

Echinus hanc proprietatem habet, ut ostium subterranei cuniculi sui illic aperiat, ubi ventus non spirat: Id quod etiam in minutis Prati animalibus observatum fuit, juxta tritum illud adagium:

Si fueris Romæ, Romano vivito more:
Cum fueris alibi, vivito sicut ibi.

Si quis hominum, omissis urgentioribus negociis, & magis arduis, in minutis tantum, & minoris momenti sese occupaverit illud proverbium sibi vendicat: *hippagine, pedem insequeris.* Hæc sententia de nauticis usurpata est, & de navigandi arte: indicantur enim improvidi nautæ, qui posthabita cura, quâ lignum contineant, ne forte à procellis absorbeatur, & omittendo rudentem, necquicquam pedem gubernaculi attrectant. Sed quæ vis demum est in minima trabe ad reprimendam tempestatem, à qua sæpe etiam solidissima navigia pessumdantur? Suidas hos adagium citat, referens ad Philosophum Hyperidem. Contra hujus generis homines lex Evangelica sonat: *Væ vobis, qui decimatis mentham, anethan, & cyminum, & reliquistis, quæ graviora sunt legis.* Hæ vices Hypocritarum sunt, qui clamant cum passer offenditur, & bovem negligunt. Nocivæ herbæ radicitus evellendæ sunt, nec circa ramos, aut folia laborandum.

Omissis majoribus rebus, nonnisi minutis occupari.

Matt. 23. Luc. 11.

Cum quis socium suum in professione quadam, præsertim in arte oratoria superaret, hac loquendi forma olim exprimebant: *Sexdecim pedibus superavit.* Qui modus ratiocinandi à stadio desumptus est, per quod equi decurrebant, & quod sedecim parasangarum erat: sicut in tractatu digitorum monstravimus. Cum ergo per hoc stadium, vel curriculum equi decurrerent (prout inter nos quoque usus est) qui primus erat, bravium consequebatur. Ad hanc metam Pericles orator famosissimus pertigit, de quo Authores inquiunt, quod emphatica eloquentia sua videretur scintillas de vultu emittere: De hoc igitur Pericle Aristides, vir tantæ authoritatis, commemorat, quod *sexdecim pedibus vicerit Rhetores dicendo: & in unius labiis insedisse svadelam cunctorum.* Idipsum confirmavit Aristophanes, ad Acarnenses. Et M. Tullius inquit: *Dea illa* (loquens de eloquentia) *in Periclis labiis sessitavit.* Ennius hanc loquendi methodum imitatus est, Marcum Cethegam *svadelæ medullam* vocans. Quam formam item Aristophanes alibi secutus est, dicendo: *Ut Grajorum dicar gentem stadiis præcedere centum.* Felices qui plenis buccis de hoc beato torrente bibunt, semper enim verum est, quod *eloquentia fortitudine præstantior sit*, sicut doctissimus Alciatus inquit.

Socium suum studio perfectionis exsuperare.

Apud Ciceronem in Catone majore.

Objectum qaoddam vel jam vicinum habere, aut quod arbitremur propediem nobis præstò futurum, his verbis exprimebatur: *Ante pedem.* Terentius huic sententiæ pondus addidit, dum ait: *Si tunc est sapere non quod ante pedes modo est videre, sed etiam quæ futura sunt prospicere.* Sic Pindarus: *Quidquid ante pedes, semper est melius.* Lucianus, & Philostratus: *Quò vadis autem sublimi vultu, cuncta despiciens, quæ sunt ante pedes.* Sic in pluribus locis Plato: *Ante pedes provolvi, quod veluti expositum est.* Sed in particulari de Republica: *Jam dudum, ò beate, videtur rursus ante pedes volvi. Nec vidimus illud, sed fuimus ridiculi.* Unius cujusque igitur officii esset, antequam de re quapiam ratiocinaturus sit, eam præsentem habere.

Vicina, aut præsentia rei cujuspiam.

In hymn. ultimo. In Pseudolog. in Phem.

Cum hic nobis de pede tractatus sit, proverbium occurrit, quod jam de manu allegatum est: *Macilenta manu, pingvem pedem.* Significatio est paupertatis, & brevis descriptio hominis egeni. Talis enim lacer omnino, pannosus, & nudipes, per plateas ambulare cogitur & pulverulentas, & silicibus stratas: qui gelu, qui æstum tolerat; & humores pedibus suis, ob continuas passiones attrahit: unde cum inflati videantur, eos pingve fieri non immeritò quis crediderit: sed manus ob inediam macilentæ sunt, & quasi excarnatæ. In hunc locum Hesiodus præcipuè hæc inquit: *Gracili manu pingvem pedem premas.* Et sicut Manutius adjungit: *Manus gracilescunt fame, pedes intumescunt frigore.* Hic sensus paulò elegantius sequenti versu exprimitur:

Paupertas tormentata.

Ne deprendant in opem mala tempora brumæ,
Atque pedem premat ut manus arida pingvem.

Infelix, quicunque ad infortunium tam sordidi status perigerit; *magnum pauperies opprobrium, jubet quidvis facere, & pati:* Venusinus Poëta canit. Et Plutarchus: *Cum paupertatem malorum omnium maximum censeamus, hanc non aliter, ac gravem, & difficilem morbum liberis tradere formidamus.* Quisque ergò caveat, ne his compedibus vinciatur.

3. Carminum. De Amore parentum erga liberos.

Huic præmemorato proverbio illud affine est: *suum rodit pedem:* quod ad polypum marinum alludit, qui teste Plinio, piscis est, sine ossibus, naturâ edacissimus: ita ut, cum alimenta desunt, semetipsum rodat & consumat. Sic misera egestas semetipsam corrodit: sicut sæpè in obsidione urbium visæ sunt matres proprios infantes consumpsisse. Hinc optime Cato habitatores Civitatum, colere agros persvasit, ne hac lethali febre corriperentur, quæ & ipsa viscera depascitur.

Ex Athenæo lib. 7.

Quando pedes edit ipse suos is qui caret osse.

Simili modo Comicus Poëta Alcæus lamentatur: *Comedo meipsum more Polypi.* Sic est, inquit Livius: *fames, & frigus ultimum supplicium.*

Decad. lib. 1.

Divitiæ superfluæ.

His proverbiis contrarium est, cum victus, & divitiæ superabundant, ubi illud usurpatur: *Ad pedes, ad caput.* Quod tantundem est, ac si diceres: à capite ad calcem usque coopertus est. Hanc sententiam sequitur Theocritus, dicendo:

In Pastoribus.

Ad caput atque pedes quarum me vellera cingunt.

Sic ratiocinatur pastorum quidam introductus à Comico illo, qui videlicet numerosissimo grege abundabat. Hæc affluentia interim à nemine omnino desiderari debet: *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere,* inquit Psalmista, ubi Xantes Pagninus sic legit: *Divitiæ si fluant:* congrua versione, bona enim fortunæ, per modum aquarum fluida sunt. Hinc Peripateticus: *Divitiæ venientes fucata specie blandiuntur, abeuntes autem post se pœnitentiam, & dolorem relinquunt.* Optima materies ad dilatandum.

Propria persona sua adesse utilitatibus suis, & bona sua invisere.

Cum quis bona sua, & fundos, & redditus longe à se dissitos habet, ita ut in persona propria, ad evitandum evidens damnum, eadem visitare necesse habeat, suisque utilitatibus invigilare, hoc dicto exprimebatur: *Pecuniæ pedibus compensantur.* Hoc nonnulli attribuunt Catoni, nonnulli Marco Tullio, Sed cuique Patrifamilias documento esse poterit, ut nimirum sollicitudinem suam præsentes exhibeant: præsentia enim rerum anima est: id quod vulgo Italus sic exprimit: *Chi vuol vada, chi non vuol mandi. Omnia quæ absunt vehementius homines perturbant;* ajebat Cæsar.

De bello Gallico.

Audire nova accepta.

Cum quis nova audierit, quæ accepta sunt, aures suas cum promptitudine erigit: contrarium huic accidit si tristia audita fuerint. Ex hoc proverbium enatum est: *In hoc calceamento pedem habet.* Similitudine sumpta à pede, qui gaudere videtur, cum calceo eleganti circumdatus est: & quo commode incedere possit. Sic lætamur & nos, aut encomiis nostris, aut cum res nobis ex voto successerunt. Olim calceamenta colorata & picta in usu erant, sicut hodie fibulis argenteis ornantur. Sic delectamur oratione, quæ blanditur, & nos palpat: *Non est auditio laude svavior,* inquit Xenophon. *Honos alit artes, omnesque incendimur ad studia gloriæ; jacentque ea semper, quæ apud quosque improbantur:* sic M. Tullius inquit. His motivis ausim dicere, non semper vituperio dignum esse, laudes proprias audire.

Apud Plat. in Tuscul.

Negocium involutum & difficile.

Implicatum esse negocio, quod exitum difficilem habeat, & intricatum, his verbis dicitur: *Nec caput, nec pedes.* Difficilis enimverò labyrinthus est, in quo operosum sit & introitum & exitum reperire. Composita illa aliud nomen, quam monstrorum, sortiri nequeunt, quæ & capite & pedibus destituta sunt. Quis adeo excors est, ut se immiscere qualicunque negocio ausit, quod nec principium, nec finem habeat; Sic M. Tullius Amicum suum Curionem vellicat, dicendo: *Sulpitii tibi operâ intelligo ex tuis literis non multum tibi opus fuisse, propter res tuas ita contractas: ut, quemadmodum scribis, nec caput, nec pedes. Equidem vellem pedes haberent, ut aliquando redires.* Consonat hoc proverbium cum illo altero: *sine capite fabula:* à Platone citatum.

De his qui moderationem excedunt.

De his, qui contineri finibus status, & conditionis suæ nequeunt, proverbium illud usurpatum fuit: *Ultra pedem.* Quod proprie de illis dictum est, qui nimio luxui & voluptatibus dediti sunt. Idem sic ni fallor, dici posset, passum longiorem facere, quàm femur aut pes sit: ubi necesse erit eundem luxari, aut præcipitem cadere. Convenit autem cum dogmate illo contrario, & præmemorato proverbio: *Tuo te pede metire.* Infelix Belisarius, Tigellinus, & Sejanus, eo quod plus viribus suis præsumpserunt, idcirco etiam præcipitati. Qui aquilinis oculis dotatus non est, solem non contempletur: oculos enim destruet. Hoc peccatum Luciferi est, hoc progenitorum nostrorum. *Arrogans nemini amicus,* inquit Diogenes.

Præsumptio semper detestabilis.

Ex Stobeo.

Manibus pedibusque laborare.

Siquidem in negocio quodam extremas vires quis, ad illud terminandum impendat, sic olim exprimebatur: *Manibus, pedibusque.* Quod & inter nostros consvetum est: *Far di mani, e di piedi:* hoc est, omnem operam, & sedulitatem omnem adhibere. *Nam per manus* (adjungit Manutius) *declaratur industria conficiendi negocii, per pedes maturandi celeritas.* In eundem sensum loquens introducitur in scenam apud Terentium Davus: *Ego hoc, Pamphile, tibi pro servitio debeo conari manibus, pedibusque.* Quo loquendi modo Æschynes contra Demosthenem sæpe utitur. Et Homerus: *Imo quidquid possum manibus, pedibusque:* quod idem est cum illo: *omnibus nervis, velis, equisque: remis, ac velis: navibus atque quadrigis.* &c. Sed ut his proverbiis convenienter loquar: Et ego quoque manibus hactenus laboravi, & deinceps in servitium tuum, mi Lector, laboraturus sum: Hic autem de adagiis paulisper divertendo (utpote quorum pauca in materie hac supererunt) progrediamur ad

In Andria.

Elyad. 11.

HISTORIAS, RITUS, OBSERVATIONES, ET CONSVETUDINES.

Observabile hoc Capitulum futurum est, si non aliunde, saltem in hoc, quod primitivum illum usum ab origine sua continebit, & exponet: illum inquam, quo Redemptor noster ante passionem suam discipulis suis lavisse pedes legitur, instituens post hæc cænam dominicam: ubi nimirum paulò vicinius teneritudinem amoris sui demonstravit, semetipsum offerens in cibum, & potionem. Antequam autem ad narrationem hanc procedam, viam mihi floribus sternam. Ubi inprimis observare mihi licuit, non omninò fabulosum esse, nec soli inventioni Poëticæ attribuendum, quod ingeniosissimus Vir, & Compatriota meus, Hieronymus Preti prælo dedit,

illic

Illic nimirum ubi in Idylio Salamacis (quod opus in stuporem vertit etiam maximè canoros universitatis cygnos) hæc sequentia de Nympha illa loquitur:

E se raccoglie un fiore,
Per baciarle il bel piede un' altro spunta,
E veder non si puo quai sian maggiori,
I doni, ò pur le prede,
Mentre fura la mano, e dona il piede.

In Cant. ad Nicob. Invenio hac phrasi sanctum aliquem usum esse. Est autem S. Gregorius Nazianzenus, qui ait: *Pedibus flores adnascantur.* Satyra. 2. Hinc Persius, quamvis Satyricus:

Hunc optent generum Rex & Regina puellæ:
Hunc rapiant: quidquid calcaverit hic rosa fiet.

De laudibus Serenæ. In hunc sensum coincidit Claudianus:

- - - *Quocunque per herbam*
Reptares, fluxère rosæ, candentia nasci
Lilia. - - -

Ecloga. 4. Et Virgilius:

Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.

Spicil. Sacr. cap. 13. Tract. 1. Hinc Pater Pintus hoc ipsum explicat, dicendo: *Sternebant ergò ramos virentes, & flores iis, quos gloriosius volebant exceptos, quasi blandè terram increpantes, quod ingrata & tarda tantis gressibus virentes herbas, & flores denegaret.* Hujuscemodi triumphum Salvator noster exhiberi sibi volvit, dum ad sumblime passionis opus, & crucis trophæum jam paratus esset, ubi hæc leguntur: Lippoman. *Cedebant ramos de arboribus, & sternebant in via:* Unde mirandum non est, quod S. Basilissus martyr florere fecit & viridescere arborem, cui alligatus fuit, & quæ prius arida erat: Si idem ipsum S. Gregorius Thaumaturgus effecit in baculo sicco; si S. Brigitta in receptione sacrati veli, altaris gradum ligneum revirescere fecit, qui antiquitate jam centenos annos superabat: Si sub manu putativi Patris Salvatoris nostri virga sicca germinavit: & horum similia portenta, & visiones sparsim in historiis inveniuntur.

Utque ad pedes revertar: Ad hunc usum respexerunt (prosequitur narrando præmemoratus Ramirez) quidam vanitate pleni, qui ferramenta quædam ad hoc elaborata subtus plantam pedis collocabant, atque ita ubi vestigium imprimebant ambulando, illic stellæ formabantur: vanissimi homines, qui subjicere plantis suis non verebantur stellas illas, quæ tot millibus miliarium à capitibus eorum distant. Nec his solis contenti florum quoque figuras adhibebant. Sic juventus indomita, non tantum in veracibus, sed fictis quoque floribus delirabat, & misere perditionem suam accelerabat. Ulterius adhuc evagatur quarundam mulierecularum parum modestarum consvetudo, de quibus Clemens Alexandrinus Pædag. 2. c. 11. ait: *Multæ fæminarum soleis quandoque amatoriis salutationes imprimunt, ut vel terram numerose incedentes, meretricios spiritus in incessu insculpant.* Supra quod commentator inquit: *Ego hic (si divinare libet) rosas dicatas Veneri, & amoribus insculptas augurarer.* Dionysiac. lib. 42. Hujus omnino sententiæ Nonius est, dum ait: *Et osculatus est innumeris osculis, occultè repens, locum, ubi pedem poneret, & quem calcavit pulverem virguncula, roseo splendens calceamento.* Hinc ut demonstretur, (idque svadente vanitate) de pedibus flores prodire, adhuc hodie apud nos consvetudo est figuram florum in tibialiis exhibere, quibus pedem adornamus, præsertim circa talos, qui vicini pedum sunt. Hunc antiquorum ritum authoritate sua confirmat Cephisodorus Comimicus, qui de Amica sua sic conqueritur: *Sandalia minutim incisa, in quibus aurei flores insunt.*

Sic enimvero hæc juventutis ætas, vitam suam inter flores, & cum floribus evanidam pessundat, qui vix ab ortu Solis, ad occasum durant. Nec mirum illud, inquit Job: *Quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra.* Sic anima sancta in Cantico vocem suam elevat dicendo: Vix *flores apparuerunt in terra nostra,* & continuo: *tempus putationis advenit.* Isaiæ illud verissimum est: *Omnis caro fœnum, & gloria ejus, tanquam flos agri:* & illud ejusdem: *Erit flos decidens gloriæ exultationis ejus, qui est super verticem vallis pinguium.* Isai. c. 28. v. 4. Homo enim juxta Psalmistam: *Mane sicut herba transit: vespere decidit, indurat, & arescit:* De hoc item S. Augustinus: *Fructuum, qui sperabantur, flos & afflictio.* Nascantur ergo flores in pedibus, propediem unà cum capite emarcescent.

Nihilominus non omninò vanum, quamvis alioquin impossibile erat, imo verò moralitate plenum, quod stellas plantis suis subjiciebant; Hoc enim faciendo, sicut Pater Pintus exponit, figuram exhibere Tract. 2. c. 14. volebant, qua nossemus super astra, & ad cælum conscendendum nobis esse. Quam considerationem siquidem fideles Christiani diligenter & ante pedes, & oculos collocarent, utique cautius iter vitæ suæ instituerent, & gradus suos collocarent. Sic ergo Veteres imprimere vestigia sua præsumebant: unde etiam præfatus Author diversas hujus rei significationes adducit: *Ire ad astra: astra petere: astra mereri: Ire polo: calcare sidera.* Itaque per stellas ferreas stellas aureas quærebant: cum his inferioribus illas superiores indagabant. Sic Virgilius inquit:

Antiqui figuram exhibent, qualiter in cælum conscendere oporteat. Stellæ ferreæ subtus calceos collocatæ.

Macte nova virtute puer: sic itur ad astra.

Et Seneca in furente:

Non est ad astra mollis è terris via.

Et Lucianus:

- - - *tu cum statione peracta*
Astra petes.

Rursum Seneca:

Astra gnatus laudibus meruit suis.

Propertius maxime ad rem accommodate:

Nunc mihi summa licet contingere sidera plantis.

Item Virgilius:

Sub pedibus videt & nubes, & sidera Daphnis.

Arbitrabantur enim antiqui, veram esse cujusdam sententiam, nec id sine ratione, Animas nostras à stellis oriundas, eo rursum redire. Porrò præmemorati Ramirez expositiones prætereundæ non sunt, quas supra obscurum & involutum locum illum Prophetæ Ezechielis adducit, ubi de fornicaria muliere sic habet: *Divisisti pedes tuos omni transeunti, & multiplicasti fornicationes tuas.* Id quod Latini inquiunt *tollere pedes*, Græci ajunt; *tollere crura.* Concordant his Prophani Authores: sicut Satyricus ille Petronius Arbiter: *An ut matrona onerata phaliris Pelagiis tollat pedes indomita in strato extraneo.* Martialis quoque in hunc sensum ait:

Protinus accedunt medici, medicaque recedunt,
Tolluntur que pedes. O Medicina gravis!

In eundem sensum Aristophanes inquit: *Illud verò non curavimus, quonam modo manus tollere tunc recordaremur, quæ assvetæ potius sumus crura tollere.* Sed qui sensu, & ratione non omninò destituti sunt, ab his actionibus omnino illicitis, & inhonestis sibi abstinendum noverint: nec quisquam tam excors sit, ut nefandis illecebris his capiatur.

OSCULUM OFFICIOSUM.

HÆc materia plausibilis est, quippe quæ de osculo tractat, Amoris pignore non tantum honesto, sed honestissimo: per hoc ipsum enim veneramur & debito obsequio magnum Christi in terris Vicarium colimus, cui Redemptor noster ipse, in persona Petri, & legitimis ejusdem successoribus claves consignare voluit, & sub his authoritatem in quibuscunque rebus spiritualibus. Hæc pedum osculatio in omni hominum ætate, profundæ humilitatis signum fuit: cui se olim Mardochæus quoque, pro salute populi sui subjicere non dedignatus esset, juxta illud, quod in libro Esther historia inquit: *Libenter pro salute Israël etiam vestigia pedum ejus deosculari paratus sum*: respicit autem hæc Mardochæi expressio arrogantem illum, & fastuosum Draconem Amon. Consvetudo Persarum erat olim (prout eruditus vir Sanchez meminit) tum cum supplicare vellent, osculari pedes non solum Magnatum, & Principum, sed & hominum plebejorum. Hinc Martialis:

Esther. c. 13.

Consvetudo Persarum osculandi pedes.

Mart. l. 10. Epig. 62.

Ad Parthos proculi te pileatos:
Et turpes, humilesque, supplicesque
Pictorum sola *basiate regum.*

Sola pedis, cur sic dicta.

Sola inquit, intelligendo infimam pedis partem, quæ nomen *solæ* adepta est, quod *sola* terram tangat, & calcet. Ad hunc osculandi morem alludit Sanchez præfatus, eundemque clarius exponit, dicendo, quod non solum pedes, sed ipsum adeo solum, quo vestigia sua impresserant Reges, & Magnates, osculari olim consveverint. Hunc venerationis modum sceleratus Heliogabalus exigebat: qui quanto vilius more bestiarum, humi reptabat, ad omne genus vitiorum prostratus, tanto sublimius se supra sibi subjectos elevare contendebat. Detestatus est hanc consvetudinem, apud Lampridium, Alexander Severus, dum, juxta verba prædicti Authoris: *ipse adorari se vetuit, cùm jam cœpisset Heliogabalus adorari, Regum more Persarum.*

Ad Isai. c. 9.

Primus Author osculi quod in pedibus fiebat.

Primus Author sic imprimendi oscula (quæ tanto indigniora sunt, quanto magis personæ quibus fiunt, & loca ubi fiunt, & merito & honore carent) Caligula fuisse dicitur, ambitiosus ille, & crudelis: qui & ipso nomine *caligarum*, se non nisi calceis dignum, & ad pedes abjectum demonstravit; nos instruendo, ambitionem hominum, tum potissimum humi procumbere, cum se maxime in sublime tollere conata fuerit. De hoc homine curiose admodum, & sensatè Seneca: quod cùm Pompeum Pennum à supplicio mortis absolvisset, eum nihilominus ad pedes suos provolutum videre voluit: *Deinde absoluto*, inquit, *& gratias agenti porrexit osculandum sinistrum pedem.* Sed memoratu dignum est, quod deinceps Seneca adjungit, ad superbiam illam hominis inflati redarguendam: hæc ejus verba sunt: *Qui excusant, dum negant id insolentiæ causa factum. Ajunt socculum auratum, imò aureum, margaritis distinctum, ostendere eum voluisse. Ita prorsus, quid hic contumeliosum est, si vir Consularis aurum & margaritas osculatus est, & alioqui nullam partem in corpore ejus electurus, quam purius oscularetur? Homo natus in hoc, ut mores liberæ Civitatis Persica servitute mutaret. Parum judicavit, si Senator senex summis usus honoribus in conspectu principum supplex sibi eo munere jacuisset, quo victi hostes victoribus jacuère. Invenit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet. Non est hoc Rempub. calcare? Et quidem dicet aliquis (nam potest ad rem pertinere) sinistro pede?* Censura hæc dignissima est, & verba sat pungentia contra ambitionem tam affectatam, & superbiam tam odiosam: erat enim, prout dictum est, primitus consvetudo Regum Persarum.

Lib. de benef. cap. 7.

Sic Cyrus Rex, & magnus ille Monarcha, alioquin in sacris literis ob moderationem tam celebratus, nihilominus ad hunc abusum tam addictus erat, ut de eo Xenophon dicat: *Deosculabantur Cyro manus pedesque.* Sic Nonius & alibi inter gentes usitatum fuisse inquit: idcirco dicitur: *Electra osculantur manum, oculos, pedesque.* Ita apud Silium Italicum habetur, quod volendo Pater refractarii filii sui actiones iniquas corripere, eumque à detestabili vivendi modo dehortari, tandem etiam in genua provolutus ei pedes osculatus fuerit. Verba ejus hæc sunt:

Lib. 4. Dionys.

Lib. 11.

Pater osculatur pedes filii sui.

Cum senior tanti pondus conaminis ægra
Jam dudum vix aure ferens: tremebundus ibidem
Sternitur, & pedibus crebrò pavida oscula figens:
Per si quid superest vitæ, per Jura Parentis,
Perque tuam nostra potiorem nate salutem,
Absiste inceptis oro.

Julius Capitolinus de superbissimo Maximino hæc refert: *In salutationibus superbissimus erat: & manum porrigebat, & genua osculari sibi patiebatur, nonnunquam etiam pedes, quod nunquam passus est Senior Maximus, qui dicebat: Dii prohibeant, ut quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat.* Maximinus multo arrogantior erat (quamvis nomine diminutivo vilitatem suam præferret) quàm Maximus Caligula: qui cum minori ambitione soccum aureum osculandum dedit. Sceleratiores nihilominus fuerunt Judices illi, qui etiam pedibus suis luto spurcatis non refugerunt à reo supplice osculationem recipere. Id quod Valerius Maximus memoriæ dedit, loquens de Lucio Pisone his verbis: *Per idipsum tempus, quo tristes de eo ferebantur sententiæ, repentina vis nimbi incidit. Cumque prostratus humi pedes judicum oscularetur, os suum cœno replevit: quo conspecto totam quæstionem à severitate ad clementiam, & mansvetudinem transtulit.*

Lib. 8. c. 1.

Oscula vestigiis pedum data.

Tantopere autem fastuosa erat illa Idololatrarum gens (ipsi adeo divinæ majestati cultum latriæ debitum usurpando) ut non solum oscula manuum pedumque exigerent, sed id fieri quoque in vestigiis pedum suorum vellent. Hos verò actus humiliationis, & demissionis soli Deo convenire inter alios Isaias Propheta testificatus, (juxta commentationem Patris Sanchez) illic nimirum ubi ait: *Et erunt Reges nutritii tui, & Reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum tingent.* Idem alibi sic habet: *De terra vox tua.* Et alibi clarius: *Adorabunt vestigia pedum tuorum.* His consonat versiculus Psalmistæ: *Adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus.*

Isai. c. 49. v. 23. Isai. c. 29. Idem. c. 60. Psal. 131.

Hic mos adorandi, & osculandi vestigia communis admodum apud Græcos, & Hebræos fuit, non minus & apud Latinos. Josephus Flavius, author hebræus prætnemoratum Mardochæi dictum declarate uberius voluit, illic nimirum ubi se paratum ait pro salute populi sui etiam superbissimi Ammonis pedes osculari, supra quod præfatus author inquit: *Fuissem paratus lingere calceos, qui in ejus pedibus sunt, & pulverem, quem ipse calcasset.* De Græcis Nonius, sicut supra meminimus, hæc verba habet: *Et osculatus est innumeris osculis, occultè repens, locum, ubi pedem poneret, & quem calcavit pulverem.* Inter Latinos huc allusit Statius, dum ait:

Dionys. lib. 42.

Lib. ult. ad suam Theb.

- - Vive precor nec fidam Æneida tenta,
Sed longè sequere, & vestigia semper adora.

Plinius, ni fallor, majori utique æstimatione dignus haberetur, in laude videlicet Trajani, nisi in hac ipsa panegyri

In Panegyri ad Trajan.

panegyri sua vehementer excedendo, & à vento affectionis transportatus, eundem extra sphæras humanas collocare voluisset, dum ait: *Veniet ergo tempus, quo posteri visere, visendum tradere minoribus suis gestient, quis sudores tuos hauserit campus, quæ saxa somnum prætexerint, quod denique tectum magnus hospes impleverit: ut tunc ipsi tibi ingentium Ducum sacra vestigia eisdem in locis monstrabantur.* Hoc punctum admirabiliter Claudianus tangit, loquendo de avibus quæ obsequium Phœnici præbent:

Nec quisquam tantis è millibus obvius audet
Ire Duci, sed regis iter fragrantis adorat.
Talis barbaricas fluvio de Tygride turmas
Ductor Parthus agit.

Ubi Pater Pintus commentatur: *Iter adorare, id est vestigia colere.* Hanc consvetudinem Silius quoque Italicus confirmat, ubi nimirum de nemoribus, quæ Diis sacrata erant, sic habet:

lib. 5. *Has umbras nemorum, & convexa cacumina cæli,*
Calcatosque Jovis lucos, prece Bostar adora.

Hinc altissimus quoque Moysi in summitate montis præcepit, ubi se vicinum rubo ardenti vidit, tanquam in loco Sacrosancto, calceamenta sua deponere: *Solve*, inquit, *calceamenta de pedibus tuis locus enim in quo stas, terra sancta est.* Elegantissimum dubium est, quod Isidorus super hoc format, nec minus acuminosa est conclusio, quàm est inventio.

In Iosf. 5. v. 15. *Quomodo Jericho terra sancta est, quæ ab hostibus detinetur? Sed forte quocunque venerit Princeps virtutum Domini, sanctificat locum.* Hinc illa lex

Iosf. 4. de ore Dei in Josue libro emanavit: *Præcipe eis, ut tollant de medio Jordanis alveo, ubi steterunt pedes Sacerdotis, duodecim durissimos lapides.* De hoc igitur manifestè patet, quod non solum osculatio manuum pedumque usitata fuerit, non solum vestigiorum, sed eorum quoque locorum, ubi quis aliquando pedem collocaverat.

Hoc obsequio condebitum venerationis & reverentiæ tributum majori totius Mundi Monarchæ exhibemns, dum videlicet pedem summo Pontifici osculamur. Nec enim aliter decet se coram summo Christi Vicario inclinare, cujus manibus Redemptor Mundi gubernaculum Ecclesiæ concredidit. Summo, inquam, cordis affectu pes ille sacer, reverenti osculo honorandus est, qui nobis viam ad cælestem patriam fideliter aperit, & indicat.

Cum hic tractatum de Amore, & vigilantia habeamus, qua clementissimus Deus, sine intermissione supra genus humanum invigilat, gravem videar huic materiæ, & volumini & mihi injuriam fecisse, si prætereundum silentio æstimaverim locum Scripturæ insignem, accommodatum apprime ad materiam pedis, & pro documento nostro necessarium. De visio-

Apocal. 12. ne prædilecti Evangelistæ Joannis loquor: qui Angelum vidit, inter mysteriosa alia, idcirco non allata, quod huic loco necessaria non sunt, pedem unum collocantem in terra, alterum in mari. *Et posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super*

Tract. 1. c. 44. *terram.* Hunc locum Pater Pintus admodum aptè, ut reor, interpretatus est, dum ait: *Putant Patres significari curam illam, & sollicitudinem, qua Christus utrique tunc populo, Judæo, & Gentili (quos in mari terraque repræsentari volunt) in unam fidem eum jungendo, assistebat: aut qua justis, peccatoribusq́; illos justificans, istos vocans, intendit. Sic omnibus, licet inter se longinquis, ad remedium, & rerum notitiam, cura & affectu, quasi corpore utrobique præsens est.* Hæc est illa amplitudo charitatis Dei, & vigilantia clementissimi Domini, ita ut locus tam profundus non sit, ubi hæc non assistat, & non invigilet.

Vigilantia Dei ubique præstò est.

Dilatat illa gressus suos, ut ad necessitates nostras præsto sit: id quod nobis per Psalmistam suum insinuat: *Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.* Hujuscemodi sibi pedes Paulus desiderabat, cum deplorando miserias humanas, sic loquebatur: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror?* Et alibi: *Omnia omnibus factus sum.*

Qui hæc ad moralem sensum traducere vellet (subjungit Pater Pintus) inter humana & quotidiana negotia hominem denotare posset, qui in quibuscunque se occasionibus, & actionibus, tam forensibus, quàm domesticis, tam privatis, quàm publicis impendat, cui proverbium illud Italorum conveniat: *E un facendone costui, che vuol da per tutto trovarsi.* Hanc loquendi methodum vel phrasin Aristophanes Comicus usurpavit, cum de equitibus loqueretur, ait enim: *Non potest fieri ut Paphlagonem aliquid lateat, qui videt cuncta: habet enim alterum pedem in pylo, alterum verò hic in concione.*

Idem sic diceretur: pedem unum in gyro habet, alterum in centro, sicut circinnus. Dicitur item de homine inepto, pedem in pluribus calceis habet. Utque ad sensum spiritualem regrediamur: Rex David, loquens de adjutorio divino, sic habet: *Ponam in mari manum ejus, & in fluminibus dexteram ejus. Intellige* (inquit præfatus Commentator) *sinistram apprehendentem mare, & dexteram terræ flumina: ut terræ marisque imperium denotet.* Videatur super hæc diffusius Lorinus. L. c.

Nec solum hic loquendi modus inter sacros Authores usitatus fuit, quin & inter Paganos consvetus erat. Hujus rei testis est Legatus quidam Scytharum ad Alexandrum Macedonem missus: Inter cæteros enim venerationis & obsequii actus, quos Regi illi exhibuit, hæc subjunxit: *Si Dii habitum corporis tui, aviditati animi parem esse voluissent, orbis te non caperet. Altero pede Orientem, altero Occidentem contingeres: & assecutus scire velles ubi tanti Numinis fulgor conderetur.* Hac eadem forma Redemptor noster, non tam corporali statura, quàm majestate divinitatis à Propheta decantatur, & declaratur. Hic ego quoque occasionem nactus, pedem unum in aquas collocando, loquar Q. Curtius.

DE LOTIONE PEDUM.

PRiscis temporibus hoc officium Mulieribus attributum erat, ut balneis assisterent: & ad hoc negotii dispositæ erant. Vivum ejus rei testimonium in libro primo Regum habetur, ubi David peregrinus divertens in Hospitium Nabal, quantò incivilius ab homine inhumano rejectus, tantò benevolentius ab Abigail muliere honestissima susceptus fuit, quæ eum sic allocuta est: *Ecce famula tua sit in ancillam, quæ lavet pedes servorum Domini mei: Quasi dicat* (verba sunt Commentatoris) *puella nobilis, & decora: tuos ego ancilla servorum tuorum pedes latura.* Paulus Apostolus veras viduas examinando, indagat an in ministerio tali exercitatæ sint, unde ait: *Si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit.* Hinc famulatus ille pietate plenus esse recognoscitur, & omni acceptione dignissimus. Sed ut morem illum ab altiori antiquitate repetamus: Apud Homerum Penelope uni puellarum suarum præcipit lavare peregrino marito suo pedes, qui ex improviso domum reversus fuerat, sed nondum agnitus. Verba autem ejus è Græco in Latinum translata, quibus se huic cæremoniæ accommodare recusavit, hæc sunt: *Neq; fæmina tangat pedes meos, nisi aliqua vetula antiqua.*

Cap. 25. Pintus Tract. 1. cap. 9. 1. Timot. 5.

Tt 3 Citat

lib. 11. c. 30. *lib. 13. c. 17.* Citat hunc usum Antiphanes in Zazyntho apud Athenæum. Et idem Athenæus, de Dephilo Comico, vel histrione hæc refert: *Cum igitur ex theatro aliquando eum inter certandum efferri contigisset, quam conveniebat ad Gnatenam nihilominus accessit: cùm Delphicus Gnatenam lavare sibi pedes jussisset: quid enim, hæc respondit, nonne elatus accedis?*

Hæc consvetudo intra domesticos lares etiam ab honestis mulieribus observabatur. Sed in publico non nisi meretricum erat, quæ pedes amasiis suis lavabant: Sic Heliodorus testificatur. *lib. 5. Hist. Æthiop.* Unde non omnino extra propositum erat, quod Pharisæus judicium illud sinistrum formavit, dum Magdalenam in publico convivio vidit Salvatoris pedes lavantem. Quamvis in substantia rei error esset: nec enim excors homo, in actu tàm eximio pœnitentis apertam confessionem contemplari potuit, in Salvatore autem teneritudinem Sancti Amoris, quem pœnitentia tam profunda suscitaverat. Unde supra hoc factum Petrus Chrysologus inquit: *Serm. de Magd.* *Ad pedes recurrit, quia citam veniam requirit.* Utque hanc lavandi consvetudinem tanto magis confirmemus, sicut & ungendorum pedum in publico, Athenæus de continentia Socratis discurrendo, hac eum loquendi forma laudat: *lib. 15. c. 3.* *Socrates verò à tibicinis, & puero eo, qui cytharam pulsabat, ac tripudiabat, abstinuit fœminaq; parum decorè in caput saltantis ungventum abnuit.* Nec solum lotio pedum in usu erat, sed & unctio, sicut præfata S. Magdalena in pedibus Salvatoris fecit. Copiosus in his est inter Modernos Maldonatus, inter veteres Athenæus. *lib. 11. c. 30.* *lib. 15. c. 25.* Legatur super hæc Petrus Ciaconius, sicut & Pinedas, qui probabile esse authumat, illic ubi Job de pedibus unctis butyro, loquitur, *Iob. c. 29. v. 6.* *In Append. ad Triel.* id de ungvento intelligendum. Hinc Cephisodorus Apud Athenæum inquit, *quod ungvento modo unxit pedes Callistrati.*

Una cum ungvento osculum usitatum erat. Unde Aristophanes de honestissima filiola loquens, quæ tali modo Patri suo obsequium & servitium exhibebat, ad vivum videri posset Mariam Magdalenam expressisse. Ait enim: *lib. 13. c. 3.* *Lavat, & pedes ungit, & inclinata osculatur.* Plinius hunc usum ab Asiaticis ad Romanos translatum fuisse memorat, loquens de nimium libero & profuso ungventorum luxu. Verba ejus hæc sunt: *Vidimus etiam vestigia pedum tingi. Quod Marcum Ottonem monstrasse Neroni Principi ferebant. Quæso ut qualiter sentiretur, juvaretque ab ea parte corporis?* Concludit exinde Ramirez: *Nil itaque novum excogitavit Maria in ungendis Christi pedibus: licet purissimum pœnitentiæ genus innovaret:* Nec denique inusitatum erat, quod capillis eosdem pedes detersit. Sed cum in his videam me à pedibus ad caput reverti, benevolum Lectorem ad copiosam, & eruditam Lectionem Patris Pinti ablego, quem in loco præmemorato citavimus.

Ut igitur à proposito themate non digrediar, illud porrò sciendum, ad demonstrandam innocentiam, & puritatem cordis, non solum manus olim sicut in tractatu earundem explicitum fuit, sed & pedes lotos fuisse. Eruitur hoc inprimis de versione quadam Hebraica supra sensum Davidicum, ubi in psalmo quinquagesimo sexto dicitur: *Lætabitur justus, cum viderit vindictam: manus suas lavabit in sangvine peccatoris:* hic Hebræi *pedes*, in loco *manuum*, juxta vulgatam, legunt. Hujus etiam opinionis Pater Pintus est, qui in sacris Deuteronomii cæremoniis, ubi cum exactitudine lotio manuum præcipitur, intelligendam illic non minus & pedum lotionem & purificationem opinatur. Ut videlicet sine omni immunditie esset, qui sacrificaturus erat. *In Exodo.* Quam considerationem ab altera illa cæremonia desumit, ubi circumcisio mandatur, quæ circa solum præputium erat: & nihilominus dicitur, ad accusandos eos, qui ubique maculati erant. *Labia incircumcisa, aures incircumcisæ, cordis præputium, & incircumcisa corda:* quæ sæpius in Prophetis reperiuntur. Hinc supra id, quod anima sancta in Cantico inquit: *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* *Cant 5.* Paraphrastes Chaldæus sic exponit: *Ego sanctificavi pedes meos ab immunditiis vestris, quomodo inquinabo illos inter te, & operibus tuis malis?* *Cap. 43. n. 1.* De quo Author citatus deducit: *Quasi nota gentis suæ phrasi: ut inquinati pedes dicebantur in via peccatorum, sic etiam ad sanctificationem lavari dicerentur.* Ergo, ut dictum est, ad declarandam innocentiam non solum lotio manuum, sed & pedum fiebat. Unde etiam, prout memoratum est, Pilatus sibi pelvim ad lavandum apportari jussit, ut se ab injusta Salvatoris morte, & condemnationis ejusdem culpa eximeret.

Hac itaque ratione Redemptor noster, peracta jam cœna, in actum profundissimæ humilitatis se inclinans, cinctus candido linteo, lavare pedes, & tergere cuique Apostolorum suorum voluit: Id quod stimulante affectus sui immensitate operatus est, qui affectus in his aquis absit ut dilueretur, & extingveretur, quin potius in catino Amor divinus pullulabat, qui tanquam fons Paradisi, Animas illas ad salutem potabat. Plures rationes sunt, quæ ad hoc faciendum eum impulerunt, quarum aliquas breviter adducturus sum, ut universali, ad quod accingor, satisfaciam. Inprimis autem, si tempus, quo hæc functio celebrata est, considerare placuerit, ante institutionem enim divinissimi Altaris Sacramenti factum est (ubi Jesus Redemptor noster una cum Apostolis, universum terrarum orbem semetipso cibare voluit) hoc lotionis symbolo demonstravit, cum quanta puritate & munditie cordis ad tantum sacramentum accedere nos oporteat. Unde idem ipse ajebat: *Qui est lotus, non indiget, nisi ut pedes lavet.* **Mundities animæ qua ad altaris sacramentum accedendum est.** Hæc opinio S. Bernardi est, sumpta ab eo, quod ad Petrum Salvator inquit: *Si non lavero te, non habebis partem mecum.*

Metaphoram autem de literali lotione balneorum, ubi corpus mundatur, ad spiritualem animæ traducit. S. Augustinus in hac lotione profundissimum humilitatis actum recognoscit, in quem se æternus **Humilitas.** Deus demisit, usque adeo ut & proditori Judæ ad pedes inclinare se dedignatus non sit. Ejus efficacia verba, hæc sunt: *Ex theatro lit. E.* *Siquidem Christus vestimenta gloriæ suæ posuit, dum in forma Dei existens seipsum exinanivit, & velut linteo se præcinxit, dum formam servi inducit: deinde velut aquam misit in pelvim, qua pedes nostros abluit, quando sangvinem suum in terram effudit, & lavacrum instituit, quo immunditia nostrorum deleretur peccatorum; denique linteo, quo accinctus erat, pedes ablutos tersit, cum carne, qua erat indutus, fidelium vestigia confortavit. Tanta enim est humanæ utilitas humilitatis, ut eam suo commendarit exemplo divina sublimitas: quia homo superbus in æternum periret, nisi illum humilis Deus inveniret.* Sic Augustinus, semper quidem optimè, sed hic, ut mihi videtur, præsertim in hoc puncto semetipsum excessit.

Ad has rationes S. Cyrillus adjungit, Clementissimum Deum hanc actionem fecisse, ut suorum arrogantiam reprimeret, sciendo inter illos unum esse, cui vitium hoc adhæreret: idque egit exemplo incomparabili. Unde Petrus Blesensis inquit: *Serm. 17.* *Humiliatæ sunt ad pedes servorum manus Salvatoris, ut hujus humilitatis exemplo à cordibus humanis abstergeretur tumor*

tumor elationis. Voluit præter hæc benignissimus Dominus docere nos, alterum alteri mutuis officiis inservire debere, quamvis id etiam vilissima & abjectissima ministeria concernat. Quod totum evidenter per doctrinam Christi proponitur: *Vos vocatis me Magister, & Domine, & benè dicitis: sum & enim. Si ergo ego lavi pedes vestros* (ecce emphasim) *& vos debetis alter alterius lavare pedes.* Sic vobis faciendum est, cum & confratres & condiscipuli sitis, omnes uno charitatis vinculo alligati & uniti.

Hic ritus, teste Augustino, deinceps posteritati traditus est: in domibus enim religiosis, primitus hospitum pedes lavabantur & extraneorum, quotquot illuc confluxerant. Quem hodie morem in laudabilissimis Conventibus religiosi viri imitantur: apud Capuzinos præsertim, ubi illud cum magna ædificatione mea videre mihi licuit. Nec tamen hæc consvetudo charitatis mutuæ, & hæc functio tam laudabilis inter Christianos solummodo nota est: quin & primitivis temporibus inter Patriarchas viguit. Sicut liber Geneseos id duplici in loco recenset. Inprimis illic de Abrahamo dicitur, postquam ei Angeli apparuissent: *Tres vidit, & unum adoravit*, iidem & Loth in Sodomis apparuerunt, uterque autem eos ad lotionem pedum invitavit: Abraham his verbis: *Declinate in domum pueri vestri, & laventur pedes vestri:* Loth sequentibus: *Ne transeatis domum meam, & lavabo pedes vestros.* Copiosi in hac materia sunt S. Cyrillus Alexandrinus, & Joannes Volterus, ad quorum fusiores tractatus Lectorem transmitto, siquidem in his uberius pasci, & fundari desiderat. Ego interim ad alios ritus & ceremonias me transfero: dicturus

lib. 9. in Ioan. c. 5. in libello de truplici cœna 7. & 8.

DE AMBULATIONE ET CURSU.

HÆ proprietates inseparabiles sunt à pede. Unde non immerito mihi videar multum aberrare, si hac occasione commoda, & cum materies ipsa se offerat, non inde aliqua huc adducerem: loquendo de ambulatione superba, affectata, inflata, & vana præsertim fœminarum prisci temporis: unde ab earundem dissolutione tanto clarior evadet modestia, & disciplina modernarum. Hinc alludendo ad pedum agilitatem in celebratissima fœmina quadam Illustris Dominus Joannes Ciampolus, nescio an per phrasin poëticam, an verò, cum fundamento veritatis de his motibus scribendo, & elegantiam verborum inde mutuando, sic in similitudine pulchra, & eleganti hyperbole inquit:

Ambulatio incomposita & affectata fœminarum antiquarum.

Tal d' Eurora in fra gli Allori
Move Cintia il pie di Neve,
E non piega il capo a i fiori
Tant' e lieve.

Isa c. 3. De hoc tam pomposo incessu Isaias Propheta cum florida eloquentia inquit: *Pro eo, quod elevatæ sunt filiæ Sion, & ambulaverunt extento collo, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, ambulabant pedibus suis, & composito gradu incedebant.*

Nec solum fœminis hæc incedendi arrogantia consveta fuit, sed Pater Pintus memorat: *Inprimis ad illorum mentem, qui putant reprehensos in hoc loco principes, & Dynastas Hebræos, qui evirati mollitie, & in fœmineum luxum declinantes, ad eorundem infamiam, filiarum hic nomine appellantur.* Julius Firmicus hunc ambulandi ignominiosum modum sequentibus verbis detestatur: *Eorum vestes ad muliebris cultûs similitudinem excolentur: hi & molliter ambulantes vestigia sua delicata moderatione suspendent.* Apulejus ad punctum ambulationis propius accedit: *Alius socchis subauratis inductus, serica veste, mundoque pretioso, & attextis capite crinibus, incessu perfluo fœminam mentiebatur.* Nec minus proprie Phædrus Comicus, qui irridendo Menandrum quendam eviratum, consimili forma ambulantem, sic ajebat: *Ungvento delibutus, vestitu affluens, veniebat gressu delicato, & langvido.*

Tract. 1. c. 35.

Astron. 8. c. 7.

lib. 2. Metam.

lib. 6. c. 21.

Inter Patres Lactantius Firmianus, & ipse hanc incedendi petulantiam arguens, tali verborum phrasi utitur: *Quorum enervata corpora in muliebrem incessum, habitumque emollita.* His convenienter Salvianus, *cùm enim*, inquit, *muliebrem habitum viri sumerent, & magis quam mulieris gradum fingerent.* Hæc mollities ad majorem fastum ambulationis exprimendum, talis est, qualem Amator Lauræ suæ describit, dicens de eadem, quod *passu tardo & lento* in Templum processerit. Hæc denique incessus forma ab erudito Pontano reprehenditur, illic ubi supra Textum Ovidii (in quo de Gigantibus sic loquitur:

lib. 7. de Provident.

Petrarch. in Poesis.

Ad 1. Georg. fast. 5.

Terra feros partus, immania monstra Gygantes
Edidit, ausuros in Jovis ire domum.
Mille manus illis dedit, & pro cruribus angves.

Hæc refert: *Quod autem ait habuisse angves pro cruribus, hoc nempe est, quod incessu quodam superbo, tanquam angvium spiras imitati sunt: videlicet non sine fastu in semicirculo, contortis pedibus, seu vestigiis. Idque Thrasonibus, popularisque auræ captatoribus in consvetudine est.*

Nihilominus quod de Isaia superius relatum est, de fœminis literaliter intelligendis loquitur. Hinc non abs re in hac significatione sumendum esse conjecturare possumus. Ut verò hanc propositionem etiam inter antiquos Authores stabiliamus, primò se nobis Euripides offert, qui in Medea sua, de regia quadam puella loquens ait: *Inde, relicto throno, surgens perambulat ædes, molliter incedens, pede candido, donis exultans, & multum sæpe erecto collo, oculis circumspiciens.* Dixerit quis non immerito memoratum Prophetam originale esse qui primus hos mores descripserit, quem deinceps Euripides copiaverit. Sed nec Petronius Arbiter minus propriè ad rem, dum ait: *Quò enim spectant flexæ pectine comæ, quò facies medicamine attrita, & oculorum quoque mobilis petulantia? quò incessus arte compositus, & ne vestigia quidem pedum extra mensuram aberrantia? Nisi quod formam prostituis, ut vendas?* Aperitur hic amplissimum argumentum, ad deformandam invectivam longissimam contra choreas, contra quas antiqui Patres tam diffuse tam severè scripserunt.

Euripid. in Medea.

In Satyr.

De teneritudine, & levitate prædicta locus Deuteronomii insignis est, qui ait: *Tenera mulier, & delicata, quæ supra terram ingredi non valebat, nec pedis vestigium figere propter mollitiem, & teneritudinem suam.* Idem de Regina Esther legitur: *Assumpsit duas famulas, & super unam innitebatur quidem, quasi pro deliciis, & nimia teneritudine corpus suum ferre non sustinens.* Admirabile est, quod supra hunc locum P. Pintus ait: *Nisi quod purissima Regina non tam vitii affectu, quàm liberandi populi causa, captandis Assueri oculis, hanc incessus mollitiem inculpabiliter simulabat.* Hanc ambulandi formam Ponti incola intellexit, dum binis verbis totum succinctè concludit:

Deut. c. 28. v. 56.

lib. Est. c. 15. v. 6.

Loc. cit.

Est & in incessu pars non temnenda decoris.

Hunc lasciviendi modum, & affectatam ambulandi mollitiem Vatablus, commentando scripturam superiorem sic demonstrat: *Quandoquidem fastuosæ sunt*

3. de Art. Amand.

sunt filiæ Sion, & porrecto collo incedunt, ac fallaci osculorum nutu incedendo, molliter ac fractè eunt, & pedibus suis ornamenta adhibent.

Sic enimvero passus quasi fracti sunt, & infantiles, hinc à sensatis non immerito deridentur, de quibus Petronius Author Satyricus inquit:

- - - omnibus ergo
Scorta placent, fractique, & enervi corpore gressus,
Et laxi crines.

Non minus eleganter Propertius:

Quæ caput, & digitos, & lumina nigra puellæ,
Et canit, ut soleant molliter ire pedes.

Hinc Ovidius cum his:

Sed sit & in multis modus: hic quoque rusticus alter
Motus in incessu, mollior alter erit.

Legantur de his Catullus, Lucanus, Statius, Claudianus, Lucretius, & alii inter poëtas meliores, qui meliorem quoque Italis poëtis dicendi formam, & phrasin suggesserunt. Quos motus interim magnus ille Ethicus Seneca, tanquam pueriles detestatur, dum inquit: *Tenero & molli incessu non ambulamus, sed repimus.* Videtur hæc methodus, ipsam ambulationem excedere, & saltui, vel reputationi similior esse.

lib. 7. caus. nat. c. 31.

Sic Euripides matrem introducit admonentem, & corrigentem filiam suam, quæ quasi pedibus plaudebat, & quasi exilire supra currum videbatur: verba ejus hæc sunt: *Tu verò filia mea, relinque equestres currus, tenerum ponens pedem, infirmumque.* Omnis hæc ambulandi ars, qua fœminæ sibi decorem & gratiam affingebant, in hoc consistebat potissimum, ut agilitate, & levitate, quasi summitate pedis pavimentum tangere viderentur. De hoc diffusius præmemoratus Satyricus Author Petronius tractat, his verbis concludens:

In Aulide.

Planta decens modicos nescit calcare lapillos:
Et dura lædi scelus est vestigia terra
Ipse tuos cum ferre velis per lilia gressus,
Nullo sternuntur leviori pondere flores.

Hi sensus ergo poëtarum non vulgarium sunt, quorum supra meminimus.

Nec solo intuitu elegantiæ, aut luxus fœminei, hic passus lentus tardusque in consvetudinem abiit, sed Pater Pintus asserit, hoc propter pompam & majestatem factum esse: unde gradum hunc pompaticum, & passum gravem appellat, Authorem adducens Patrem Sanchez qui quasi cum admiratione sic ait: *Ecquis gradus pompaticus? Ego illum capio, qui non merum fastum, & arrogantiam involvit: Sed simul decorem, & quodammodo rhytmicam mensuram adhibet gradienti.* Est autem umbra quædam choræarum, quæ *cromaticæ*, vel graves dicuntur. De his Catullus sic habet: *Quam videtis turpe incedere rhytmicè, ac molestè.* Et Propertius:

Passus pompaticus & gravis.

Spicil. Sacram. Tract. 1. c. 36.

Ibat & expanso planta morata gradu.

Hic incessus proprius est personis insignibus, magnæque authoritatis in hujus rei testimonium Pater Ramirez quendam incognitum authorem, nomine Ruthg adducit, qui de Polyxene sic ratiocinatur:

Var. lect. lib. 5.

- - - pede fulta brevi procera venustas,
Poplitis erecto vibrans vestigia gressu.

Pariter de Helena:

Pes brevis incessu terram librante supino,
Lascivum suspendit iter, currumque decora
Mobilitas compto libramine ponderat artus.

A Latinis passus, vel gradus Junonis nominatur, à Græcis mutuato nomine. Appellatur item passus complicatus: fiebat enim vestibus propemodum plicatis. Tantopere ad compositionem personæ externæ attendebant, forte cum interna plena incompositione esset. Junonis dicitur, Virgilius enim fabulatur, tali modo eam loqui solitam, utpote Numinum Reginam: *Atque ego Divum Regina incedo.* In hunc modum (inquit Livius) virgines eidem dedicatæ incedebant: *pulsu pedum modulantium incesserunt.*

Quidam hunc pomposum, & decorum incessum transcendendo, eum in arrogantem, & fastuosum convertunt: huc respiciunt, juxta omnes commentatores, dicta Spiritus Sancti, jam alibi memorata: *Annuit oculo terit pede.* Ubi cum expressione singulari versio Tigurina sic legit: *Indecorè pedes suos succutit:* quasi rumorem pede excitans. Cui Pater Salazarus subscribit, dicendo: *Solent enim, qui pompaticè gradiuntur, pede supplodere, ut pede ipso se inflare testentur.* Tumultum excitant, & hoc ipso adventum suum annunciant. Hæc pomposa ambulatio per Prophetam Amos detestationem suam habet, ait enim: *Væ qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates, capita populorum, ingredientes pompaticè domum Israël.* Marcus Tullius prudenter ab hac stolida, & affectata incedendi pompa nos præcavare docet, illic ubi inquit: *Cavendum est, ne tarditatibus utamur in incessu, mollioribus ut pomparum ferculis similes esse videamur.* Castigationem severissimam, & vindictam minitatur Altissimus, in eos, qui cum hujuscemodi pompa gradiuntur, idque apud Sophoniam: *Et visitabo super omnes, qui arroganter ingrediuntur limen in illa die.* Terribilis dies, in qua & ipsa pedum commotio sub scrutinium Judicis cadet.

Prov. 6.

Cap. 6.

lib. 1. offic.

Cap. 1.

Præter hos gradus jam supra adductos, alii rursum sunt, quos dixeris his contrarios, qui omnino incompositi, & extra omnem mensuram sunt: quorum usus in Orgiis Bacchi exordium suum sumpsit. In quibus ludis supra utres oleo repletos confertim saltando, diversimode incompositis gesticulationibus & intorsionibus corporis retrorsum latebantur. Hinc Poëta: *Unctos salire per utres.*

De actibus tam nefandis, tamque alienis ab omni honestate, & quos mens bene morata refugit, ulterius penna mea historiam prosequi abhorret. Lectorem itaque curiosum ad eos Authores transmitto, qui disertiores me de materia choræarum scripserunt. Id solum hic dixerim hunc motum tam incompositum apdellari à Seneca, motum fullonicum: A fullonibus ducta similitudine, qui cum mira membrorum jactatione & inflexione, pedibus suis pannos conculcant, quos tali modo lavant, & tingunt. Huic rei authoritatem impertit Nonius, dum ait: *Et propè in urbe erat ibi in elegantibus puteis cunctorum squallens multitudo velorum, pedibus peragilibus calcans tunicas, pedibus inter se contendentibus.* Idem confirmat Titinius: *Terra hæc nova est, quasi ubi tu solitus pedibus argutarier, dum compescis cretam, & vestimenta eluis.*

Dian. l. 3.

De fullonibus.

Omittere hic nequeo quin recenseam id, quod ad majorem condemnationem eorum hominum tendit, qui cum irreverentia, & sacrilegio consecrata vero Deo templa tam parum in honore habent, ut ubi eis patrocinium impetrandum erat, magis peccatorum culpas aggravent: Itaque tacere non possum motum quendam superstitiosum, quem antiquitas *passum trepidationis, & timoris* appellavit, quo veteres ad delubra Deorum suorum progrediebantur. Verificatur traditio hæc inprimis per Lucanum poëtam, qui quendam reprehendit, quod cum nimio respectu, & ultra quam conveniat submisso, tumulum Pompei hominis turbulenti veneratus sit, his verbis:

Motus trepidationis, & timoris in locis sacris.

omnia

- - - omnia Lagi
Rura tenere potest, si nullo cespite nomen
Hæserit. Erremus populi, cinerumque tuorum,
Magne, metu nullas Nili calcemus arenas.

Hic timor in populo Philisthæorum impressus erat, illic nimirum ubi Idolum Dagon, truncato capite, & mutilatis manibus, prostratum viderunt. Vix enim ad rescissum caput approximare ausi sunt: cum reverentia enim, & tremore fragmenta illa recomponebant, prout liber primus Regum commemorat. Atque ita Veterator ille, hostis animarum, cultum & latriam soli Deo debitam sibi attribuendo, ficta & falsa hac religione, à vera & perfecta abstrahere nititur.

Non minus superstitiosum est, quod Cornelius Tacitus refert, ubi de Senonibus loquens, sic ait: *Est alia luco reverentia: Nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, ut minor, & potestatem numinis præseferens. Si fortè prolapsus esset, attolli, & insurgere, haud licitum: per humum evolvitur.* Sic enimvero luci observabantur, in quibus religioni erat cecidisse: itaque cavebant, ne humi rependo dici posset (sic tradebant) in quadrupedem transiisse. Sed quot inter Christianos sunt, qui turpiter in Ecclesiis cadunt, quibus si ruina ad interitum esset, plures utique mortui, quam viventes illic reperirentur.

Passus item, qui ad perterrendum formatur, quo umbræ prædecessorum nostrorum (sic ille inquit) moventur, tum cum posteris suis apparent, sic ab Ovidio describitur:

Metam. *- - - vidi procedere longam*
Ante pedes umbram (nisi quod timor illa videbat)
Sed certè sonituque pedum terrebar &c.

2. Æneid. Et Virgilius:
Nunc omnes terrent auræ: sonus excitat omnis
Suspensum.

Et paulò infrà:
- - - Subitò cum creber ad aures
Visus adesse pedum sonitus.

Spicil. Sacr. Tract. 1. c. 36. Videtur ipse Creator orbis (sic P. Pintus ait) pro capacitate nostra, in paradiso post peccatum inobedientiæ primo Parenti nostro ad terrorem, & metum ita se movisse: juxta illud Scripturæ: (Gen. 3.) *Cum audisset vocem Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem,* ubi concludit præfatus Author: *Ego puto, vocem deambulantis, esse deambulantis strepitum, & graviorem quendam pedum pulsum, quasi ipsi gradus grandiores, & sonantes iram, tantum non prolatis verbis, testarentur.* Huic opinioni suffragatur (Apud Phot. Codic. 272.) S. Leontius, qui Adamum sic cum Deo loquentem introducit: *Vocem tuam audivi ambulantis, & abscondi me: & cur timerem satis erat vel pedum tuorum strepitus. Tanti enim Judicis omnia clamant membra.* Hæc igitur quæ dicta sunt, non modica nec parca mihi videntur, dum de motu & officio pedum, gravi, lento, decoro, eleganti, pompatico, tremebundo, & terribili locuti sumus. Restant dicenda

DE CURSU.

HÆC actio item propria pedis est: unde si prætermittere hoc in genere quæ memoratu digna sunt, voluerimus, tollemus, ut opinor, proprietatem quandam, quæ ad hoc valet, ut necessitati urgenti (Exercitium) succurramus, ut pericula effugiamus, & ad metam desideratam velociter pertingamus. Sic ergo in nobilissimo quodam consessu venerabilium virorum ego quoque memini peroratione quadam ad persvadendum exercitium, & operationem, me de usu, & cæremonia dixisse, quam hic allaturus sum. Exhortatio mea hujuscemodi erat: Dirigite oculos vestros, auditores mei, ad septum, stadia, vel curriculum, & illic considerate velim, cum quanta velocitate ad propositam sibi coronam & metam equi decurrant. Sed ille cursus qui sequitur, non irrationabilium animalium, sed hominum ratione præditorum, & sensatorum erat, juxta Herodotum, (Herod. In Vrania.) Platonem, Pausaniam & Erasmum. Antiquus Atheniensium mos erat, ut si quando in vicinia illa ludi (Plat. lib. de Repub.) Vulcanii celebrarentur, robustior juventus strictissimo vestimento præcincta, ab ara Promethei, unde signum excursionis dabatur, ad consequendum, & obtinendum bravium infatigabiliter usque in Portam (Pauf. in Attic. Erasm. Adag 38.) Atheniensem decurreret: idque hac exotica methodo, ut primus in manu facem succensam gereret, quam subsequenti porrigeret, siquidem vel lassitudine, vel quovis casu alio à cursu suo declinare vellet, & sic deinceps secundus tertio, usque ad eorum postremum: sed infortunatus erat, in cujus manu extingvi facem contingebat: inter umbras enim omne gloriæ suæ lumen amittebat. (fax data in manus cursorum.) De hac consvetudine ego ansam accipiens adhortabar auditorium meum, usurpando dictum illud Evangelicum: *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris.* (Vita nostra stadium est.) Nec aliud quàm stadium est vita nostra, juxta Apostolum Paulum, ubi: *Omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium.* In hanc itaque sententiam Oratorum Princeps, volendo indicare quantùm deceat Principem esse assiduum in labore, & exercitio, sic ait: (Ad Herennium.) *Non enim, quemadmodum in palæstra, qui tædas accipit, celerior est in cursu continuo, quàm ille qui tradit, ita melior Imperator novus, qui tradit exercitium, quàm ille, qui discedit.* Alludendo ad hoc, quod gloriosius sit suscipere, quàm tradere officia, non secus ac facem illam.

Herodotus asserit hanc consvetudinem à Persis inventam, qui taliter in ordinem redigebant, tam equos, quàm equites, ut vicissim sibi facem tradere ordinatò possent. Pausanias in descriptione ludorum hujuscemodi admodum copiosus est. De quibus omnes conveniunt, quod in honorem Promethei instituti sint, quippe qui face, qua radios Solis furatus fuerat, descendit ad animandum Epimetum suum: prætendendo per hoc signum, se vividos, & animatos esse in cursu suo. Consvetudinis hujus mentionem habet Plato, asserens idipsum fieri solitum in honorem Minervæ. Volunt nihilominus Authorem, & Inventorem ludi Prometheum ipsum fuisse. Per quæ omnia eorum hominum ignavia redarguitur, qui ad operandum aliquid adduci nullo pacto possunt.

Actus item ille, quo fax alteri porrigitur, ad hominem refertur, qui se à negotio quodam expediendo, aut ab officio, vel legatione, ejusdem administrationem alteri resignat, & eum in munere illo impendit. Hinc universale proverbium, non tam per Græciam, quàm per totum terrarum orbem enatum est: *Cursu lampam trado.* Propter quod Lucretius, qui multum in arcanis naturæ penetrandis desudavit, loquens de continua nascentium successione, qua alter alterum impellit, sic ait: *Cursores vitæ lampam tradunt.* Marcus Varro successiones officiorum describendo (quippe quæ de una ad alteram manum descendunt) sic loquitur: *Sed ô Merule! Axius noster, ne dum hoc audit, physicam addiscat: quo de fructu nihil dixi: cursu lampadam tibi trado.* (De re Rustica. 3. c. 15.) Hoc Punctum Plato ad vivum tangit, dum sic habet:

Cives oportere liberis generandis atque educandis operam dare, ut vitam, quam ipsi à majoribus accepissent, vicissim quasi tædam ardentem posteris tradant. De hoc illud Persii, semper alioquin obscuri, intelligitur:

Qui prior es, cur me indecursu lampada poscis?

His verbis Aristophanes usus est: *Jam nemo queat gestare facem, quod non curant exerceri.* Tali modo socordiam, & segnitiem suorum concivium coarguit. Ecce quàm aptis similitudinibus, proportionibus, & doctrinis prudentissimi viri Antenati nostri semetipsos ad operandum exstimulabant, & juventutem à turpi otio divertebant: quod omnium vitiorum parentem dixeris, æruginem ferrum consumentem, imo viros quoque robustissimos, & fortissimos. Interim ego hic calamum in historiis, ritibus, & consvetudinibus tantisper otiosum relinquo, ut eum tamen quantocyus resumam ad explicandas

DEDICATIONES.

QUanta compassione digni sunt, quanta item admiratione Pagani, gens misera; quippe cum Altissimi Dei cognitionem veram non haberent, nihilominus in superstitioso cultu, & severissimis religionis suæ legibus sine utilitate & fructu consumebantur, & pessum ibant. Hi obsequium Numinibus suis præstabant, quibus utique majores & meliores erant: dotati enim erant motrice facultatum suarum anima, cum illa sine sensu & anima sint. Velificabant igitur pauperculi, sed non ad portam: currebant, sed non ad metam: sagittabant, sed punctum non attingebant. Plato contemplativus rationem indagat, quare ab antiquis maxime prudentibus, historia pigmæorum tanquam fabulosa sit habita: & concludit: quod sibi impossibile videatur, in tam brevibus corpusculis, contineri posse animas rationales, quæ intelligentias suas tam minutis particulis dispertirent, globis, inquam qui animabus solum vegetativis animati sint. Religio homini non secus ac anima indita est, à qua nunquam divelli potest, sicut nec umbra à corpore, nec lux à radiis, nec radius à sole. Hinc est, quod Albertus Magnus supra Platonis sententiam illam, qua Pygmæos inveniri negat, sic ad informationem nostram loquitur: *Hac ratione forte munitus Suessanus pygmæos homines non esse fassus est, quia perfectum rationis usum non participent: idque magis adstruit, quoniam religione careant: Cùm tamen, juxta Platonis mentem, religio soli & omni homini propriè conveniat.*

Religio indita homini à natura.

Quare Pygmæi non dentur.

Religio propria soli homini.

Hinc mirum non est si ad conservationem partium corporis, ab omni oppressione, & periculo, quamque earum aut signo cælesti, aut Numini, aut Deitati assignarunt, & in tutelam dederunt: prout supra jam memoratum est, & infra memorabitur. Porrò cum reliquarum partium enumeratio jam facta sit, restat nunc videre dedicationem pedum: de quibus illud, Authorum unanimi consensu asseritur, eos apud Veteres inprimis dedicatos fuisse Mercurio, sicut & libræ, & piscibus. Id quod non sine magno mysterio factum crediderim, si ad finem moralem harum dedicationum intendere voluerimus, non minus etiam si ad sensum literalem. Igitur non sine profundo & mystico intellectu, prout diximus, id factum est. Mercurius enim cum Legatus Jovis ordinatus sit, depingitur pedibus alatus: unde etiam suavissimus Concivis meus Hieronymus Preti, de Hermaphrodito, filio præfati Mercurii sic ait:

Pedes dedicati Mercurio, libræ, & piscibus.

Salmac.

Bramò d'aver sovente
I veloci taleri
Del suo gran Genitor pennuto arnesse.

Hic sensus docet proprium pedis velocitatem esse. Sed si Cylenius Jovis Nuncius erat, nunquam tam velociter movendi sunt, quam cum divinæ voluntatis imperium exequendum est. Hoc ipsum est quod Regius Cantor expressit: *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum:* Et alibi: *Dirigantur viæ meæ ad faciendas justificationes tuas.*

Non solum manibus, sed & pedibus & corpore toto inquirere solemus quod perditum est. In quærendo Deo, inquit S. Augustinus, simus Mercurii, toti pedibus constemus, toti vigilantia: hinc decet nos alis instructos esse. *Quæramus inveniendum, quæramus inventum: ut inveniendus quæratur occultus, & ut inventus quæratur immensus.* Dedicandi sunt item pedes nostri, & libræ, & piscibus. Sidus piscium, juxta Astronomos, domus Jovis est, & libra signum justitiæ. Itaque pes hic dedicandus est, id est eum ambulare oportet juxta normam humanarum, & divinarum legum. Id quod primo loco Psaltes Regius inquit: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Et Spiritus Sanctus alibi, ut nos de peccatorum blandimentis retrahat, sic ait: *Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis, prohibe pedem tuum à semitis eorum.* Euripides elegantissimè: *Justia*, inquit, *harmonia, & concordia est totius animæ cum concinnitate.* Itaque ab hac declinare velle, tædiosissimæ, & inimicissiæ dissonantiæ causa esset, qua ipsius animæ harmonia tam decora interrumperetur. Idcirco Plinius eleganter ait: *Egregium imprimis est, ut foris, ita domi, ut in magnis, ita in parvis, ut in alienis, ita in suis agitare justitiam.* Quæ materia vastissima pro iis est, qui in eadem exerceri desiderant.

In Ioannem.

Prov. 2.

Ap. Stobeum.

Plin. Iunior. lib. 7.

SIGNATURÆ HERBARUM, ET PLANTARUM.

CUM qualitates, affectiones, & symptomata pedum, eadem sint cum manibus, (utrique enim fluxionibus subjecti sunt, hæ quidem chyragricis, illi podagricis) curiosum lectorem ad ea remitto remedia, quæ jam supra in tractatu manuum relata sunt; quæ hic recapitulare velle, cum eadem sint, non nisi superfluum, & frustraneum esset. Utræque partes, utpote in extremitatibus sitæ, eandem similitudinem habent, instructæ digitis, partibus concavis, & convexis fortificatæ, munitæ nervis, & musculis, aliisque partibus similaribus, prout Anatomia docet. Hinc natura æqualiter composuit, ordinavitque, tam simplicia, quàm mixta, tam manibus, quàm pedibus expedientia, ex quibus proinde sine intermissione divinæ largitatis munificentiam cognoscimus.

Simplicia simul & mixta æqualiter manibus & pedibus medentur.

NOTÆ ANTIQUORUM SUPRA LITERAM P.

NON est quod viatori tantopere molestum sit, quàm iter hiulcum, scabrosum, & incertum. Quot elegantissima monumenra Artificum negliguntur & per incuriam in obscuro latent, eo quod eorum inscriptiones ignorantur: quæ nihilominus si nil aliud, certè memoriam defuncti exhibent: digna utiq; ut à posteris legantur, & relegantur. Plerumque autem

in

in vilipendio sunt, quia mysteriorum abdita non comprehenduntur, nec abbreviaturæ, vel characteres explicari possunt. Unde cum plura ego in hunc librum contulerim, spero me Lectori non modicum utilitatis procurasse. Cum ergo hactenus zifram literalem illam exposuerim, quæ cujusque humanæ partis nomenclaturam inchoat, ut eidem consvetudini meæ inhæream, literam quoque P. pro conclusione exponam.

Exprimebatur autem hæc per contactum pedis, pes enim hanc in capite literam gerit. P. autem solum apud veteres in notis significabat: *pupillus, posuit, pes, publicus.* P. A. *Pluviæ arcendæ.* PACE. P. R. *Pace populi Romani.* P. ÆL. AUG. LIB. *Publius Ælius Augusti Libertus.* PAL. *Palmensi.* PAR. *Parentum.* PARTH. *Parthicus.* PAT. *Patritius.* PA. DIG. *Patritiatûs dignitas.* P. C. *Pactum confectum. Patres conscripti. Pecunia constituta. Præfectus castrorum.* P. D. *Publice dedit.* PCP. *Principem.* P. E. *Potest esse.* PEC. *Peculium. Pecunia.* PERT. *Pertinax.* P. F. *Publii filius. Patris filius. Potest fieri.* P. E. *Positus est.* PE. F. *Publice fecit.* P. H. C. *Publicus honor curandus.* P. H. *Positus hic.* PFM. *Paterfamilias.* PICEN. *Piceni.* PIENT. *Pientissimus.* P. IR. *Populus, vel Publius irrogavit.* P. I. R. *Populum Jure rogavi.* P. JU. *Principi Juventutis.* PD. DC. *Pondera duodecim.* P. L. *Publii Libertus.* PLB. vel PL. *Plebis.* PLEBS. URB. & HON. V. *Plebs Urbana & honore usi.* P. M. *Principi militum. Pontifex Maximus.* PO. RO. *Populi Romani.* POMP. *Pompejus.* PON. M. *Pontifex Maximus.* POP. *Populus.* POSTH. *Posthumus.* POT. *Potestas.* P. P. *Pater Patriæ. Pater Patratus.* P. P. P. P. E. S. S. S. E. V. V. V. V. V. V. V. F. F. F. F. *Primus Pater Patriæ profectus est secum: salus sublata est: venit victor validus, vincens viris urbis vestræ, ferro, fame, flamma, frigore.* P. P. HIS. C. *Præses Provinciæ Hispaniæ citerioris.* PQ. *Postquam.* P. P. C. *vel* P. C. *Patres conscripti.* P. P. P. B. M. *Pietatis plenus posuit bene merenti.* P. P. R. *Pace populi Romani.* P. R. *Populus Romanus.* PR. *Prætor.* PRÆ. VIGIL. *Prætor vigilantissimus.* PRÆ. URB. *Præfectus urbis.* PRÆ. PRS. *Præfectus Præsidii.* P. EX. R. *Post exactos Reges.* PRID. NON. APR. *Pridie nonas Aprilis.* PRINC. JUVENT. *Princeps Juventutis.* PRID. KAL. vel K. *Pridie Kalendas.* PROC. *Proconsul.* PROCC. *Proconsules.* PRON. *Pronepos. Proneptis.* PROPRÆ. *Proprætor.* PR. S. *Prætoris sententia.* PR. UR. *Prætor Urbanus.* PRS. *Præses.* PRSS. *Præsides.* PRS. P. *Præses Provinciæ.* PR. PR. *Præfectus Prætorii.* P. S. *Posuit sibi.* PS. *Plebiscitum.* P. S. F. *Publice sibi fecit.* P. S. F. C. *Publicæ saluti faciendum curavit. vel ita: Proprio sumptu faciendum curavit.* PSC. *Plebiscita.* P. S. E. S. *Posuit sibi & suis.* P. S. TQ. H. *Præcipito, sumito, tibique habeto.* PV. *Pupilla.* PUB. *Publicus.* P. V. D. *Pro voto dedit.* P. V. E. *Populo visum est.* P. X. *Pedes decem.* Poterit Lector æstimare de his quanti momenti hæc litera sit: amplior enim in significatione sua est, quàm reliquæ. Si vero his fusiora desideras, mi Lector, poteris ingeniosissima indagine tua ulteriora rimari in iis Authoribus, qui hanc materiam prolixius tractarunt: Ego enim jam progredior ad considerandа pedis

EPITHETA.

NEc inter Poëtas, nec inter Oratores ullus est, qui non fateatur in descriptionibus tam adæquatam esse similitudinem oportere cum objecto quod describitur, ut descriptio objecti descripti imago dici

possit: Jam vero hæc imago non aliunde melius exprimitur, quam Epitheto, vel adjuncto. Dici potetunt Actioni motum impertire, quamvis inanima sint: & non secus ac lumina quædam de umbris mortuis orationis, alioquin exangvis, colorem vitæ educere. Duobus versibus, Poëta Lyricus Venusinus affectationes humanas, ejusdemque actiones expressit, dicendo: *In Arte.*

- - - *tristia mœstum*
Vultum verba decent, iratum plena minarum,
Ludentem lasciva, severum seria dicta.

Ingeniosa inventione Poëtica svavissimus Comes Fulvius Testius mala, quæ de vase Pandoræ Deæ effusa sunt exprimit, inter alia hæc referens:

L' afflitta pouertá, l'egra vecchiezza,
E' l vestito di brun lutto funebre.

Ubi ad vivum descriptus apparet senex semper infirmus, semper dolens, vestitu lugubri, portans umbram sepulchralem. In alio loco amœniori sic habet:

Battea nel sen di Teti
Zeffiro, adulator, placide piume.

Alludens ad hujus venti naturalem blanditiem, qua velut adulabundus & deosculans, leni aura afflare solet. Itaque id incontestatum est, Epithetum ea quæ alioquin promiscua sunt, & confusa, declarare, & sagaci partitione rem unam ab altera disjungere, ita ut quasi viciniori oculo videri possint, sine corruptione tamen, & deterioratione compositi, imò vero hac distinctione tanto venustius, & perfectius evadere.

Ut ergo pedem, velut terminum, & finem materialem hominis debito ornamento suo non defraudem, accingor ad hoc ut eum cothurno, aut calceamentis suis induam per Epitheta illustrium authorum, qni cum tanta eruditione & eloquentia posteritati lucubrationes suas tradiderunt.

Itaque svavissima Ovidii Clio pedes teneros appellat: *Impediunt teneros vincula nulla pedes:* Apulejus pedes ambrosios vocat: *Pedes ambrosios tegebant soleæ.* Vagos rursum Ovidius: *Erramusque vago per loca sacra pede.* Idem fugaces: *Fluxere interea pede tempora laxa fugaci.* Candidos Pontanus: *Albentemque pedem, nudasque ad flumina suras.* Idem nitidos: *Gauderem nitidis ipse premi pedibus.* Niveos idem: *Laxa fluat niveos vestis ad usque pedes.* Tenellos Pamphylus: *Pectus candidulum, pedem tenellum.* Candentes Baptista Pius: *Candentem nostro contulit illa pedem.* Idem agiles: *Temperat atque agilis fert amor ipse pedes.* Idem facetos: *Vincula sandalii baccata, pedesque faceti.* Argenteos Juvenalis: *Nam pes argenteus illis, Annulus in digito.* Supplices Seneca: *Ut sacra Phœbi supplici intravi pede.* Albos Juvenalis: *Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis.* Bifidos rursum Ovidius: *Bifidosque reliquit rima pedes.* Idem bisulcos: *Pulvereumque solum pede palsavêre bisulco.* Faustos Horatius: *I bone, quo virtus tua te vocat, I pede fausto.* Veros Persius: *Cum fallit pede regula vero.* Manto pudicos dixit: *Pedibus calcata pudicis.* Eadem eburnos: *Læva viro diffusa pedes velabat eburnos.* Aureolos Catullus: *Transfer omine cum bono limen aureolos pedes.* Idem molles: *Quo mea se molli candida Diva pede.* Formosos Propertius: *Limine formosos intulit illa pedes.* Idem celeres: *In celeres gloriana ta pedes.*

Lib. 1. Fastor. *In Ep.* *Loc. cit.* *Satyr. 11.* *Oedip. Act.* *4. Metamorph.* *2. Epist.* *Satyr. 4.* *Lib. 1. 3.*

Interim Lector, his ingeniosiora, vestigiis superiorum inhærens, invenire poterit, ad quæ deinceps describenda accingatur: Ego enim his ultra non immoror, sufficiunt enim quæ jam allata sunt.

PHYSIOGNOMIÆ.

NOn modico temporis spatio dubius steti, cum cogitationibus meis conflictatus, dum statueram de materia hac Physiognomica nil referre, utpote quam semper opinatus fuin parum in se emolumenti continere, sicut & Astronomicam: Cujus studia ut vir moralissimus Alciatus percelleret, Phaëtontem repræsentabat, de curru solis præcipitatum, jungendo sententiam: *Qui alta contemplantur, cadunt.* Sic uxor Philosophi cujusdam, qui hujuscemodi applicationibus delectabatur, eidem improperavit (cum pede in fossam cadere intuita esset) dicendo: *Quæ supra nos, nihil ad nos.* Adhuc vehementius me absterrebant prædilecti Discipuli verba, quæ ex ore divini Magistri sui sumpsit, & sic habent: *Nolite judicare secundum faciem, sed rectum judicium judicate.* *Ioan. c. 7.*

Physiognomiam non vituperandam siquidem ej⁹ studium qualitatibus elementaribus inhæreat.

Rursum in contrarium (ne videlicet omnino studium hoc negligendum censerem, maximè in quantum qualitates elementares considerantur, de quarum exuperantia, aut decrementis, varietas passionum, & affectuum erui potest) doctissimus Aldrovandus persvasit, qui inter alia sic refert: *Itaque hominum aspectus, licet specie essentiali non discrepent, accidentalis tamen differentia servanda est: quoniam hac pro morum discrimine nobis summopere famulatur. Quamobrem si breviter omnes humani corporis partes meditemur, ex illarum varia dispositione, & figura diversi etiam hominum mores eliciuntur.* *In hist. monstr. pag. 89.*

Hoc ergo duce descendendo ad partem suræ, & pedis (quod si de sura in superioribus nil retuli, idcirco factum est, quia nihil notatu dignum invenire mihi licuit) hoc dicendum est, opinionem eorum, qui de materia hac tractârunt, eam esse, nempe qui suras, vel tibias pilosas gerant hoc eodem signo, moribus dissolutos, & luxuriosos esse coargui: idque idcircò fortasse, quod pilositas caloris abundantiam innuat.

Tibiæ crassæ, & turgentes, fortitudinem denotant, & robur complexionis: eo quod succus vel sangvis eis benè temperatus, & vigor unitus sit. Pedes vel tibiæ nervosæ, & subtiles, sicut sunt avium, salaciam indicant, & mollitiem: sicut item suræ crassæ animum effeminatum, & lasciviam demonstrant: Porrò sùedem debita proportione dotatæ sunt, argumentum sunt ingenii benè dispositi, non minus & complexionis moderatæ, & temperiei, quæ in nullo excedat.

In fine tibiæ, malleoli sunt, qui in homine robusto largi & aperti sunt: in feminis, & hominibus delicatis, carnosi & pingves. Si horum partes longiores, & carnosæ sunt, signum sunt ingenii simplicis: sicut si calcaneus pedis in eundem modum formatus est, eandem significationem habet.

Quod pedem ipsum concernit Martialis Zoilum suum, hominem fraudulentum & veteratorem sic describit: *Brevis pede.* Unde etiam pes grandis, & rite articulatus, indicium præbet roboris & vigoris. Angusti econtra, & exiles, sicut sunt pedes fæminarum, muliebrem animum, & mollem, & lascivum denotant. Planta pedis non concava, sed usque adeo explicata, ut terram tota contingat (quantum quidem Peripateticus noster docet) fraudulentiam, & versutiam præsefert: & huc, ni fallor, præfata Martialis verba (*brevis pede*) respiciunt: Zoilum, inquam, incessus, & vestigii brevis esse.

Homines tardi ingenii, & judicii, pedem plerumque crassum habent: debiles autem complexione sua, eundem brevem sortiuntur: Maligni gracilem, & brevem. Hic terminatur, quod de Poëta sumpsimus. Duri ingenio pedem carnosum habent, & durum: in fornicariis parvus, & pulcher deprehenditur. Digiti præterea, & ungves curvi, sicut volucrium, proprii sunt hominum impudentium, & qui sine fronte sunt. Ungves subtiles, & bene colorati, nativitatem nobilem, & illustrem: sicut si pedum digiti quasi vinculati, & involuti apparuerint, more coturnicum, timiditatem, & ex levi causa pavorem portendunt: fortasse quod cor talibus involutum sit, defectu spirituum, aut vasorum confusione, quæ rectè nec distincta, nec extensa sint, id quod in humano composita confusionem, & perturbationem generat. Quemadmodum autem ordo corporis, & justa distributio membrorum, ordinatum & compositum hominis gressum efficit, sic si judicio nostro bene ordinati incesserimus, casus Phaëtontis pertimescendus non erit.

Sed hic velim lector non admiretur, quod nil de digitis, vel ungvibus in tractatu hoc inventurus sit: nec enim latere eum debet, jam in superioribus eadem sat explicata esse, dum de manu mentio fieret. Igitur si illuc tibi referre pedem placuerit, occurrent & doctrinæ, & intelligentiæ, & significationes tam amplæ, tamque universales, ut hic plura jungere superfluum sit, nec vero etiam plura dicenda invenio: siquidem invenero deinceps, calamo non parcam: sicut nec te, mi lector, parcum esse oportebit auribus tuis.

Hæc sunt, quæ de his mihi observatu digna occurrerunt. Porrò reflectionem ponderosam, dignamque consideratione, observationem, quæ attentione, & sedula discussione virorum sensatorum indigeat, Doctissimus inter imperfectos alioquin Physionomos, Petrus Bercorius, in famosissimis Dictionariis, & Reductoriis suis adducit: De qua, si delibanda nonnulla curioso Lectori, pro coronide operis hujus in medium proferam, non arbitror me importunum videri posse. De multis inquam, quæ gravis Author ille, in uno alterove Tomorum suorum commemorat, per compendium pauca decerpam.

Convenienter ergò sententiæ S. Augustini pedem pro affectu sumit, juxta illud quod Doctor ille magnus inquit: *Pes meus, affectus meus, illô feror, quocunque feror.* Idem innuit Isaias Propheta: *Ducent eum pedes sui longe ad peregrinandum*: quadratissima similitudine: nec enim pes unquam moveretur, si eum vel affectus, vel voluntas non impelleret. Prosequitur ille: sicut aves binis alis instructæ sunt ad volandum, sic homo binis potentiis dotatus, tanquam pedibus binis, ad sublevandum se, & volandum ad contemplationem cælorum, & earum rerum, quæ hanc patriam nostram concernunt. Harum unâ meditanda sunt bona, alterâ verò pœnæ sempiternæ. Priori illa Deum amat, tanquam, summum bonum, & unicum objectum amoris nostri: sinistra verò proximum, velut imaginem, & similitudinem suam. Denique uno horum pedum in terris ambulat, altero in Paradiso. Pes affectus quo in paradisum gradiendum est, oportet ut calceatus sit, & apertus, ut cum omni vivacitate desiderii illuc portemur, & jam mente beata illa spacia præoccupemus, ad quæ totis visceribus pertingere aliquando contendimus. Hic nobis omnis industria adhibenda est, memoria recolentibus, quod Sapientia increata edocuit: *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* *In Psal. 57.* *Is. c. 23.*

De his pedibus verificari poterunt verba illa & attributa, data animalibus, ab Eziechele Propheta visis: *Pedes eorum, pedes recti, & planta pedis eorum, tanquam pedis vituli.* Hos pedes *rectos* esse oportet per justitiam: *Ezech. c. 1.*

justitiam: *plantatos* in fortitudine, & tolerantia: *vitulinos* per moderationem, & prudentiam: & sic sibi versum illum Davidicum assumere quisque non verebitur: *Perfecit pedes meos quasi cervorum, super excelsa statuit me.* Hos pedes disponi oportet per sanctitatem moralem, id quod innuitur per verbum illud *perfecit*, complementum significans, & terminum. Ut sicut pedes perfecti dici possunt, cum nil eis nec forinsecus, nec intrinsecus deest; sic affectus nostri tum veraciter ad terminum suum pervenisse dicendi sint, si virtutibus adornentur, & conditionibus necessariis præmuniti & fortificati fuerint. Hinc non immeritò edicendi sumus, quod sicut ad perfectionem pedum naturalium requiritur, ut primò nudi sint, loti, uncti, & posthæc vestiti; sic ad perfectam compositionem pedis mystici, affectûs nimirum, necessarium sit, ut laventur compunctione, nudentur confessione, ungantur devotione, & discretione vestiantur.

Contrahunt pedes faciliter pulveres, & lutum, & omne immundum quod tetigerint: hinc sæpius lavandi sunt, ut condignè purgentur. Idcirco olim factum, ut hospitibus pedes lavarentur, sicut de Loth, & Abraham historia sacra meminit. *Necesse est igitur* (inquit citatus Author) *quod per compunctionem lacrymarum & irrigationem sæpe laventur, ut ab omni immunditia tueantur.* Atque hic sensus est, quem
Cant. 5. Dilecta in Cantico expressit (& quem jam supra retulimus) *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Hinc in lege Levitica præcipiebatur, non solùm caput victimæ & intestina lavanda esse, sed pedes quoque: sic enimverò nec solum caput intentionis, nec sola intestina delectationis, sed pedes omnium affectuum, de corde procedentium, lavandi, & ab omni immunditia, & peccati labe purificandi sunt. Hoc erat præceptum morale, quod Salvator noster Discipulis suis, imò & universo mundo in sacra cœna reliquit.

Refertur de Camelo, quod à natura tenerrimos pedes adeptus sit, atque idcirco, ne offendantur, calceatus & vestitus incedere soleat: cumque maculati, aut sordidati fuerint, consvetudinem animali esse, ut eos ex semetipso lavet. Pariter & nostri affectus corio mortuorum animalium, de quo soleæ formantur, hoc est memoria mortis, muniendi, & cooperiendi; aqua deinceps compunctionis, purgandi, & mundandi sunt.

2. Reg. 19. In secundo Regum libro evenit claudo Miphiboseth, ut cum se Regi David, intonsa barba, non lotis pedibus præsentâsset, hæreditatem paternam amiserit, quam jam acquisierat. Doctrinam nobis moralem super hoc Propheta Regius suggessit, de quo in assignato secundo Regum dicitur, quod cum in afflictione summa esset, *aperto capite flens, & plorans, nudis pedibus incesserit.* Quærit dæmon, quomodo nuditatem illam cooperiat, moras confessioni & obstacula fabricando. Unde illud Jere-
Ierem. c. 2. miæ est: *Custodi pedem tuum à nuditate, & guttur tuum à siti.* Sed præcipua pedum nuditas hæc est, ut omni terreno affectu spolientur, idque ut
Matth. 10. præceptum divinum adimpleatur: *Excutite pulverem de pedibus vestris.* Cumque hi pedes loti fuerint, etiam ungendi sunt devotione, flexibili, & molli. Unde huc referenda sunt verba patientis,
Iob. c. 29. jam alibi citata: *Lavabam pedes meos butyro, & petra fundebat mihi rivos olei.* Non sic illi, qui linimentum hoc refugiunt, quin potius pedes gerunt avaritia inflammatos, & combustos. Horum pedum figura in illa bestia Apocalyptica habetur, de *Apoc. c. 13.*
qua dicitur, quod de abysso egrediens, *habebat ursi pedes*: supra quod commentator ait: *Qui est Animal avidum, & gulosum in tantum, quod cibos, quos comedit, nulli condividere, imò solus vult illos consumere, & vorare.* Et sicut pedes hominum plani sunt, & recti, & pedes ferarum, rapaces, adunci, & acuti: sic pedes affectuum in persona rationabili plani sunt, & svaves, quia misericordes sunt, & benigni: Cum econtra feræ bestiæ, hoc est homines avidi, rapaces, & crudeles, curvitatem pedibus, & tenacitatem, & acumen inducant. Inde fit, quod homo rectus aliena non rapiat, sed propria quoque dividat, & dispertiatur. Mali enim sicut facile rapiunt, sic facile rapta retinent, nec cuiquam distribuunt: Hinc threni de his ita loquuntur: *Sordes ejus in pedibus ejus, nec* *Thren. 1.*
recordata est finis sui. Hi laquei sunt, de quibus Job: *Immisit in rete pedes suos, & tenebitur planta* *Iob. c 18.*
illius laqueo. Hujuscemodi homines pedes rectos non habent, aut nudos, sed conduplicatos, & involutos, de quibus in eodem loco refertur: *Undi-* *Iob. loc cit.*
que terrebunt eum formidines, & involvent pedes ejus: attenuetur fame robur ejus, & inedia invadat costas illius. Aliter succedit bonis, de quibus in Deuteronomio dicitur: *Tingat in oleo pedem suum;* *Deut. 33.*
ferrum, & æs calceamentum ejus.

Plura animalium inepta, & vilia reperiuntur, polypodia, quamvis cum hac pedum multitudine nil valeant. Gradiuntur enim pectore distenso, sicut vermes, erucæ, & similia. Sic sunt homines impii, qui innumerabilibus affectuum suorum pedibus innituntur: nunc huic nunc illi incumbendo, semper pectore terram tangentes: nec enim à terrenis cupiditatibus divelli queunt. Hujusmodi insecta, ut sunt vermes & erucæ, non sine gravi ratione, tanquam immunda, ab altari Dei & sacri- *Levit. 11.*
ficiis antiquis arcebantur. Horum aliqui pedem *Deut. 14.*
gerunt arrogantiæ, de quibus Coronatus Propheta: *Non veniat mihi pes superbiæ.* Ingrediuntur passu turbulento, & pleno discordiis, de quo Ezechiel *Ezech. c. 32.*
inquit: *Conturbas aquas pedibus tuis:* Per itinera fallaciarum, & deceptionis, sicut Job ait: *Festina-* *Iob. c. 31.*
vit in dolo pes meus. Cum omni crudelitate, & ferocitate bestiarum assiliunt: hinc in Daniele: *Bestia* *Dan. c. 7.*
quatuor dentes ferreos habebat, comedens, & comminuens, & reliqua pedibus conculcans. His pedibus non desunt itinera libidinis, & immunditiæ, sicut illud Jeremiæ est: *Viri pacifici tui demerse-* *Ierem. c. 38.*
runt in cœno, & in lubrico pedes tuos. Inter montes & colles mobilitatis, & inconstantiæ incedunt. *Dilexit movere pedes suos, & non quievit, & Do-* *Ierem. c. 14.*
mino non placuit: sic præfatus Jeremias ait. Sæpius in spinas desideriorum, & avaritiæ impingunt, unde Isaias: *Exiccavi vestigio pedis mei omnes rivos ag-* *Isai. c. 37.*
gerum. Atque ita in copiosissima hac sensuum farra- *v. 25.*
gine concludit citatus Bercorius: *Sic igitur patet, quomodo pes sumitur in scriptura, tam in bono, quam in malo.* Ego verò hic ultra non procedo, videor enim mihi sat diffuse de moralibus & mysticis tractâsse.

Interim ex eo quod à principio memoratus Author inquit, pedem esse *sicut finem & complementum, sicut basim & fundamentum, sicut axem & apodiamentum*, concludere hac sequenti ode mihi visum fuit:

ODE.

SE di vagar per questa terrea mole
M' invoglio, e di cercar stranio confine,
Metto l' ali a le piante, e pellegrine
Le porto a misurar le vie de l sole:
Per soccorso de l piè fia, che m' involo
De perigli maggiori a le ruine;
E, se piante pur son, da loro al fine,
Queste del verdeggiar speranze ho sole,
Sudare, o Fidii, e accio piu sian venuste
L' opre famose de scalpelli vostri,
Ite a locarle in su le basi auguste;
Che maggiore il mortal fia, chesi mostri,
Se diede il Creator forti, e robuste
BASI animate a' SIMOLACRI nostri.

FINIS LIBRI PRIMI.

INDEX.

INDEX UNIVERSALIS ET COPIOSISSIMUS

Supra materias præcipuas, quæ primo hoc Volumine continentur.

In quo studiosus Lector observet, quod si quandoque sub uno Nomine, quæ sequuntur Alphabeto non respondent, id propterea factum, ne materiæ sibi cohærentes dividantur: id quod pro meliori commoditate inquirentium factum est, ne in varios locos disjecta sint, quæ ad eundem sensum spectant. Observet præterea benevolus Lector, quod ea quæ in Discursu Procemiali continentur, Romanis numeris notata inveniet.

Æqua-

Super-

MORALIA ET MYSTICA.

PHYSIOGNOMIA COLLI.

MORALIA ET MYSTICA.

DIGITI.
ANATOMICA.

MORALIA ET MYSTICA.

DORSUM.

ANATOMICA.

MORALIA & MYSTICA.

Ite-

Ejus

MORALIA & MYSTICA.

MYSTICA.

M.

MORALIA ET MYSTICA.

MANUUM CHIROMANTIA.

N.

De

MORALIA ET MYSTICA.

PHYSIOGNOMIA.

Processus

Q.

R.

RENES.

ANATOMICA.

MORALIA ET MYSTICA.

Parvæ

S.

Cur

A Chri-

V.

VENTER.

ANATOMICA.

UMBILICUS.

ANATOMICA.

Constituit centrum hominis: De hoc vasa uteri derivant; hæc primùm generantur, tanquam aliarum venarum radices: quæ opinio nihilominus rejecta, hæ venæ ad ramos Iliacos portantur: Sunt autem radices, quibus fœtus nutritur: quare præmemorata vasa vocentur umbilicalia, quomodo distin-

FINIS INDICIS UNIVERSALIS
LIBRI PRIMI.

HOMO

INDIVISUS ET INTEGER

FIGURATUS & SYMBOLICUS,

ANATOMICUS, RATIONALIS, MORALIS, MYSTICUS, POLITICUS, & LEGALIS,

COLLECTUS ET EXPLICATUS

CUM FIGURIS, SYMBOLIS, ANATOMIIS,

Factis, Emblematibus, Moralibus, Mysticis, Proverbiis, Hieroglyphicis, Prodigiis, Simulacris, Statuis, Historiis, Ritibus, Observationibus, Moribus, Numismatibus, Dedicationibus, Signaturis, Significationibus Literarum, Epithetis, Fabulis, Miris, Physiognomicis, & Somniis;

REFLEXIONIBUS ET DECLARATIONIBUS tam ex Sacris, quàm profanis Auctoribus desumptis,

OPERA & STUDIO

R. D. OCTAVII SCARLATINI

OLIM EX NOBILISSIMO CANONICORUM REGULARIUM Lateranensium Ordine, SS. Theologiæ Doctoris, Prædicatoris, & Scripturæ Sacræ Lectoris, & nunc Archipresbyteri Ecclesiæ Majoris Castelli S. Petri.

OPUS

UTILE PRÆDICATORIBUS, ORATORIBUS, POETIS, ANATOMICIS, Philosophis, Academicis, Sculptoribus, Pictoribus, Emblematum, ac Inscriptionum Inventoribus, &c.

TOMUS SECUNDUS.

CUM ADDITIONIBUS & INDICIBUS COPIOSISSIMIS;

Nunc primùm ex Italico Idiomate Latinitati datus

à R. D. MATTHIA HONCAMP

Canonico Capitulari ad Gradus B. M. V. Moguntiæ, Directore Congregationis, & Prædicatore Ecclesiæ ejusdem B. M. V. Ordinario.

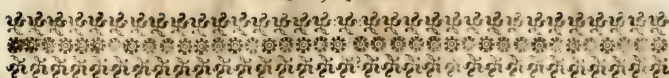

Cum Gratia & Privilegio Sacræ Cæsareæ Majestatis, Et facultate Superiorum.

AUGUSTÆ Vindelicorum, & DILINGÆ,

Sumptibus JOANNIS CASPARI BENCARD, Bibliopolæ.

ANNO M DC XCV.

COMPENDIUM EMBLEMATUM HEROICORUM *SECUNDI VOLUMINIS.*

ALEXANDER & NODUS GORDIUS.

Sub figura nodi hujus Comes Thesaurus lemma collocavit : *Extremis malis ultima remedia adhibenda.* Ad indicandum correctiones severas & asperas adhibendas esse, ubi lenitas sine effectu est. *fol.* 24.

In brachio, quod arrepto gladio nodum ferit, intelligitur sagax expeditio negociorum, per dexteritatem hominum prudentium, quod sequenti sententia declaratur : *Nodos virtute resolvo.* *ibid.*

Sub eodem Nodo, qui jamjam truncandus sit, ad demonstrandam intrepiditatem cordis, Heros quidam magnanimus, ad confundendam Astronomi cujusdam superstitionem, qui sibi prædixerat, se sub infestis stare sideribus, hanc sententiam collocavit : *Nihil interest quomodo solvatur.* *ibid.*

Eundem ingenii vigorem, & fortitudinem sub consimili figura Jacobus Zabarella sequenti lemmate expressit : *Aut ingenio, aut vi.* *ibid.*

Prompta executio animi infracti, pro eleganti symbolo præfatum nodum habet, & pro sui complemento sequentem sententiam sat acutam : *Quoquo modo resolvam.* 25

AMOR.

Sub figura amoris Abbas Joan. Ferrus hoc lemma collocavit : *Unit, fovetque :* indicans amoris reciproci vicissitudinem. 14.

Amor repræsentatus cum arcu in sinistra, face in dextra, ad demonstrandam amicitiam tam eorum qui procul sunt, quàm qui vicini : adjuncta Epigraphe : *Et propè, & longè.* *ibid.*

Imago amoris hoc item lemma obtinuit : *Nec timor, nec pudor* : indicatur autem in amore hæc vilipendi. 14.

Robur amoris, repræsentatum in imagine ejusdem qui arcu suo in cœlum directo, sagittam illuc jaculari intendit, cum lemmate : *Ultra gigantes :* demonstrans id, quod nec viribus gigantum fieri potuerit, factum amore. *ibid.*

ATLAS.

Figura Atlantis, portans mundum humeris suis, cum lemmate : *Portantem omnia porto*, hominem demonstrat, in omni scientiarum genere versatum. *ibid.*

CHIMÆRA.

Hæc in cineres redacta, cum Epigraphe : *Suomet igne periit :* juxta quendam Authorem, hominem significat, qui proprii infortunii sui faber est, cadens in fossam, quam effodit. *ibid.*

DÆDALUS.

Hæc figura superimposito lemmate : *Inter utrumque securus :* nos docet, in quavis re mediocritatem colendam. 15.

Eidem illud inscriptum est : *Ars naturam superans :* quo declaratur artifex ingenio, & subtilitate excellens, & clarus. *ibid.*

FAMA.

Ad demonstrandum, quantopere fama spem simul & timorem ingerat, eo quod bonorum æquè ac malorum publicationem ipsa promoveat, quidam ei subscripsit : *Mobilitate viget.* In quo magnum nobis documentum suggeritur. *ibid.*

Ei non minus illud lemma tribuitur : *Auget & minuit :* In famæ enim potestate est, augmentare, & diminuere. Quæ reflexio non minimi momenti est. *ibid.*

Cumque illa semper vigilet, hoc ei lemma adjunxi : *Vigilare juvat :* ut doceamur, quantum nostra intersit famam æstimare, & quantopere in omni actione nostra cum omni solertia nos vigiles esse deceat. *ibid.*

FORTUNA.

Pro iis, qui in actionibus suis fortuna adjuvante se operari confidunt, illud dictum est : *Audaces juvo :* id quod assurpatum de Virgilio : *Audaces fortuna juvat.* 16.

Duabus statuis, alteri virtutis, alteri fortunæ,

næ,quæ ſibi invicem obviam procedunt, dictum illud inſcriptum eſt: *Rarò conveniunt.* Diſcurritur de fortuna Epicuri. *ibid.*

Item lemma ſequens ab Abbate Ferro fortunæ datum eſt: *Vultus tuus felices & lætos reddit:* alludendo ad faciem Principis placatam. *ibid.*

Contrarium ſenſum ego attuli, dicendo *Serenitati ne credas:* adulatur enim decipiendo promiſſis ſuis. *ibid.*

GERYON.

Hoc monſtrum triceps anſam dedit ſequenti lemmati: *Concordia inſeparabilis.* Ad indicanda bona, quæ ex concordia & unanimitate naſcuntur. 17.

HERCULES.

Hic Heros, qui infans adhuc ſerpentes jugulavit, hanc Epigraphen habet: *Fortes creantur fortibus.* Ex quo intelligitur, quantum interſit, nobili, & generoſa proſapia ortum eſſe. *ibid.*

Ad demonſtrandum quantopere ad gloriam promoveant heroicus labor, & induſtria, fuit, qui huic magnanimo viro dum Hydram mactabat, verba ſequentia ſubſcripſit: *Quo difficilius, & præclarius.* 18.

Eadem de cauſa, ad demonſtrandam intrepiditatem viri fortis, eidem Herculi Æneæ Verſus ſubſcriptus fuit: *Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito.* *ibid.*

Domini Academici Ferrarienſes dicti *Elevati*, ſub figura Anthei, qui ab Hercule, dum è terra levaretur, ſuperatus fuit, hoc lemma ſtatuerunt: *Superata tellus ſidera donat.* Poterit hæc ſententia Sancto cuidam attribui, qui de tentationibus victor evaſit. *ibid.*

Ad demonſtrandum quod Principes, & magnates plus laboribus ſubjecti ſint, quam qui de plebe ſunt, ſub Hercule portante cælum illud legitur: *Novit paucos ſecura quies.* *ibid.*

Ob renunciationem Regni, quod Carolus V. Imperator in Philippum Secundum tranſtulit, quidam hoc lemma dedit: *Ut quieſcat Atlas:* expoſuerat autem Herculem, qui ſolus mundum portabat. *ibid.*

Herculi in rogo ardenti hæc verba aſſignantur: *Combuſto quod mortale eſt, quod immortale eſt in cælum avolat:* Idea Veraciſſima glorioſiſſimi martyris Laurentii. *ibid.*

A Comite Emmanuele Theſauro binæ figuræ erectæ ſunt, una Atlantis, altera Herculis, ad demonſtrandum ad magna negotia opus eſſe, ut humeri robuſti ſint, & valentes, magnum item ingenium, ſuperaddidit Epigraphen: *Magna negocia, magnis adjutoribus indigent.* *ibid.*

Diego Savedra Herculem clave, & reliquis armis ſuis inſtructum exhibuit, ad indicandum ſpolia inimico rapta exacuere militem ad ſtrenuè belligerandum, cui ſubſcriptum fuit: *Fortior ſpoliis.* 19.

Ad demonſtrandum, quod ex ſignis illuſtribus virtus palam fiat, ego quoque Herculem figuravi, in eadem armorum præſentatione, adjuncta declaratione, *Per ſpolia virtus exponitur.* *ibid.*

JANUS.

Ad repræſentandam Ideam hominis Sapientis, quidam figuræ Jani hanc Epigraphen dedit: *Hinc inde.* Magna virtus & prævidere, & providere poſſe. *ibid.*

Huic item illa verba inſcripta: *Recondita pando:* in quo idea datur extremi Judicii. *ibid.*

Eidem figuræ ego ſubſcripſi: *Ubique tutus:* ad indicandum hominem verè prudentem, qui quaquaverſum ſibi provideat, & cavere noverit. *ibid.*

JUSTITIA.

Hæc virtus, qua mundus regitur, figuratur in homine adoleſcente, ſed pleno majeſtate, & decore, qui cum bilance gladium gerit, adjunctâ ſententiâ: *Cuique ſuum:* ad eſſentiam juſtitiæ exprimendam. *ibid.*

Alii ad rectitudinem, & inflexibilitatem ejusdem exprimendam hoc lemma eidem aſsignarunt: *Nullo flectitur obſequio.* Quod munus Judicis præcipuum eſt. *ibid.*

Ego quoque oculis velatis eandem introduxi, ſed cui bilanx, ſimul & gladius de manu labebantur, his verbis ſuperadditis: *Exoculata ruit,* alludendo ad confuſionem, quæ contingit, cum Judicis oculi velati, & obtenebrati ſunt. *ibid.*

ICARUS.

Idea hic eſt hominis elevati, & faſtuoſi, qui nimium robori ſuo fiſus, ſemetipſum præcipitat. Eundem præcipitem quidam repræſentavit, cum lemmate: *Qui nimium ſe elevat, non procul à præcipitio eſt.* *ibid.*

Non abſimilis eſt altera ſententia, quæ huic ruinæ adjungitur: *Gloria pœna major;* alluditur ad præcipitum magnatum: ejusmodi caſus erat primorum parentum, qui cum falſam ſibi divinitatem adſciviſſent: *Cognoverunt ſe eſſe nudos.* *ib.*

Ad condemnandam ambitionem, & faſtum, qui nimium de ſe præſumit, figura Icari expreſſa fuit, cui pennæ decidentes, caſum maturabant; declarabatur lemmate quod ſequitur: *Alæ deſiderio ingenti non correſpondent.* *ibid.*

Reverendiſsimus Abbas Picinellus formans

mans Ideam hominis, qui in finibus mediocritatis commoratur, inter spem & metum fluctuans, figuræ Icari hoc monitum saluberrimum supposuit: Quod Phœbus filio Phaëtonti dedit: *Inter utrumque securus.* *ibid.*

IXION.

Super commentum Ixionis, qui sine intermissione rotam suam circumvolvit, perpetuo hoc tormento afflictus, quo mundanorum inquietudo indicatur, idem Author Ixionem repræsentavit flammis circumdatum, qui cum sudore grave instrumentum illud rotabat, adjuncto lemmate: *In damnum meum hæc circumgyratio sempiterna est.* 20.

MINERVA & MEDUSA.

Minerva sapiens horrendo incantatricis Medusæ capite usa est, ad cujus aspectum quisque viventium lapidescebat: subtus hanc figuram, ad demonstrandam utilitatem, quæ in hostili exercitu ex tenore armorum sumitur, quidam hæc subscripsit: *Terrore & armis:* Emblema visu dignum. *ibid.*

Sub hujus capitis Idea, quod omnibus pavori erat, omniumque corda in lapides transmutabat, omnem ictum inimicorum eludens, magnanimitas generosi militis exprimitur, cum sequenti sententia: *Tela omnia contra.* *ibid.*

Ad significandum, quàm admirabiles effectus, eosdemque perversos pulchritudo corpori producat, non secus ac Medusæ scutum in saxa convertens, Abbas Ferrus lemma quod sequitur impressit. *Exanimat visa.* *ibid.*

In eo, quod Poëtæ commentantur, quamdiu Palladium Trojæ conservatum fuerit, tamdiu Urbem salvam stetisse, Patrocinium Principum intelligitur: Unde præfatæ urbis incolæ sub Palladio suo hæc verba facere introducuntur: *Servatā servabimur ipsi.* Inventio elegans. 21.

Poterit hæc eadem figura nobis Patrocinium gloriosissimæ Virginis Mariæ exprimere. *ibid.*

Quantum arma, quantum valeat sapientia ad protegendum & defendendum Civitatem, his verbis exprimitur: *Viribus, & sapientia:* quæ subscripta sint simulacro Minervæ, portantis scutum supra memoratum. *ibid.*

MORS.

Ad exponendam pervicaciam, & perfidiam cordis obstinati, sub mortis imagine hæc Epigraphe à quodam collocata est: *Nullo flectitur obsequio.* Videatur cum quanta hic elegantia à S. Bernardo tale cor describatur. *ibid.*

Quomodo mors, quasi per fasciculos magnatum funera colligat, æque ac plebejorum, his verbis exponitur: *Nemini parco.* Quæ sententia ad vivum etiam linguam maledicorum exprimit: quod vitium inter cætera maxime detestandum. *ibid.*

De Principe non seducto, nec passionibus in transversum acto, qui pro merito præmia & pœnas dispensat, quidam hæc figuravit, exprimens mortem falce armatam in actu ferientis, cum lemmate Horatiano: *Omnia æquat.* *ibid.*

Imagini mortis illud subscriptum legitur: *Simillima somno:* ad demonstrandum quam suavis sit sanctorum mors, quæ somni similitudinem habet. *ibid.*

Ut exprimatur, memoriam mortis vilipendium rerum omnium adducere, quidam subtus calvariam horridam, & deformem hæc collocavit: *Cogitanti vilescunt omnia.* Hoc si profundius corda hominum penetraret, utique mundus in meliori esset. 22.

PHAETON.

Ut demonstretur, quantopere prosit puniri vitia, & eadem via quâ vitiosus deliquit, quidam Phaëtontem exhibuit de curru suo præcipitem, cum lemmate: *Quæ spargit, recipit.* Quæ consideratio magni momenti est. 15.

Ut rursum aurea mediocritas exprimatur, tam orbi necessaria, sub curru, ubi Phaëton sublimis sedebat, inscripta Epigraphe erat: *Medio tutissimus.* O quantum in omni occasione, & actione hoc dictum, & hoc factum observatu dignum est! 16.

Ad describendum, quàm operosum sit currum Principatus & regiminis sine offensa conducere, hic idem Phaëton adolescentulus rudis & inexpertus repræsentatur, jamjam præcipitandus, cum lemmate: *Ad tam ingens opus invalidus est, qui arte caret:* Documentum maximè necessarium. *ibid.*

Abbas Ferrus ut juventutem demonstraret ad gubernacula regni administranda ineptam esse, Phaëtonti hoc lemma supposuit: *Indomitum equum infans non reget.* Ubi multa præcepta inveniuntur. *ibid.*

Eidem Phaëtonti ad condemnandam nimiam arrogantiam, & reprimendam temeritatem illud subscriptum fuit: *Sæpè præpostera audacia damna maxima intulit.* *ibid.*

SILENUS.

Domini Brixienses, dicti *Occulti*, considerando, quot qualesque virtutes sub informi Satyrorum & Silenorum figura concludantur, quos antiquitas in tanta veneratione habuit, quippe quæ norat, sub hac larvata figura virtutem absconditam significari, illis lemma hoc subscripserunt, *Intus, non extra.* 22.

SIRENES.

Non arbitror Ideam meliorem fraudum, & deceptionum, quibus pulchritudo, vel forma faciei quandoque amatores suos in abrupta trahit, designari posse, quam Sirenum, de quibus dictum, quod blandimentis suis ad interitum perducant: unde & choris suis tripudiantibus, & concentu musicalium instrumentorum secus navem aliquam cernuntur, cum Epigraphe: *Mortem dabit ipsa voluptas.* *ibid.*

Sirene Idea mulieris libidinosæ est. Id quod Joan. Orozocus, author Hispanus sequenti inscriptione expressit: *Comple con dar disgusto ii Amagura.* *ibid.*

Ad demonstrandam apparentiam mundanam, Sirene exposita fuit, à mamillis usque emergens ex aquis, cum lemmate: *formosa superne:* ex Horatio desumpto. *ibid.*

Sirene navigio vicina, habens cytharam in manu, pro Idea fortis, & floridæ eloquentiæ sumpta est; hæc ei subscriptio juncta erat: *Figit vox una rates.* *ibid.*

Intrepiditas animi verè generosi, & virilis, quæ tam decora in viris est, monstrum plenum miraculo in fæminis, repræsentatur in Sirene fluctuanti in maris undis, adjuncto lemmate: *Contemnit tutò* procellas. 23.

Sirene quoq; Idea esse poterit allectamenti, quo virtus allicit, depingitur autem cum musicali instrumento in manibus, superaddito lemmate: *Dulcedine capio.* Nulla dulcedo huic comparanda est. *ib.*

SISYPHUS.

Hic in pœnam, & supplicium suum, ad hoc condemnatus est, ut in fastigium montis ingentem petram magno luctamine impellat, quæ deinceps è manibus ejus elapsa, ad novos eum labores cogit. Itaque ad hoc elucidandum, ego calamo meo, quamvis debili, hoc lemma adjunxi: *Culpa omni pondere gravior.* Quæ veritas per plura capita deducitur. *ibid.*

TANTALUS.

Nulla imago est, quæ evidentius avaros repræsentat, assidentes mensis, quibus saturari, & poculis quibus sitim inexplebilem nequeunt restinguere: introducitur autem hæc loqui: *Inopem me copia fecit.* *ibid.*

Deseri ab amicissimis, cum maximè necessitas præ foribus est, per mensas Tantali exprimitur, fugientibus cibis, & potu semper descendente, cum Epigraphe: *Proxima eludunt.* More mundanorum. *ibid.*

Hic mos item fictæ amicitiæ est, quam eadem figura designat adjuncta sententia: *Hic inter cibos vitales, ego fame morior.* *ibid.*

TITIUS.

In Titio qui à vulturibus laceratur, curæ & sollicitudines exprimuntur eorum hominum, qui volucrium nimio studio distenti, & instruendis caveis occupatissimi sunt. In hac figura vel sculpta, vel depicta Virgilii dictum exprimitur: *Nec requies ulla.* 24.

Vulnera Titii, quæ quotidie renovantur, plurium literatorum expositione, personas libidinosas, & avaras repræsentant: Quæ consideratio Epigraphen habet: *Nec gula, nec esca.* *ibid.*

ULYSSES.

De eo, quod antiquitas nobis de hoc viro recenset, qui videlicet ad Sirenum cantus aures obstruxit, concluditur, mundanis oblectamentis sensus occludendos esse: hinc Ulyssi lemma sequens junxerunt: *Obseratis auribus.* 25.

Quantopere à blandimentis dolosæ mulieris fugiendum sit, Ulysses repræsentatus est, navigio insidens, cum Sirenis cantantibus, juncto lemmate: *Surditate securus.* *ibid.*

Subtus figuram Ulyssis, excæcantis Polyphemum, Abbas Thesaurus Emblematicum applicuit: *Mens una sapiens plurium vincit manus.* *ibid.*

Ad demonstrandum quantopere per sanctam crucem defendamur, ego Ulyssem exhibui alligatum navigii malo, cum Epigraphe: *Ita securus:* Quo exprimitur, hoc subsidio nos à procellis mundanis in securitate futuros. *ibid.*

COM-

COMPENDIUM SYMBOLORUM.

IMago Cæsaris, qui dextra gladium gerit sinistra librum, robur armorum, simul & litterarum demonstrat, cum inscriptione: *Ex utroque Cæsar.* 26.

Homo larvatus, quem alius in eandem larvam percutit, demonstrat, quantopere simulata amicitia detestanda sit. *ib.*

Homo, qui gladio focum removet, cum lemmate: *Ignis gladio non fodiendus,* motum iracundiæ repræsentat. *ibid.*

Stateræ ordo non transiliendus. Sub figura senis, qui bilancem gestet effractam, indicat modum ubique observandum. *ibid.*

Equiti, qui barbaricum equum insidens ad bravium una cum plurimis properat, idque obtinet, hæc Epigraphe adjuncta est: *Solus pro meritis initiatus,* victoriam indicat, quamquis de facinoribus inclytis reportat. *ibid.*

Figura Cæsaris stantis, qui folium chartæ repletum *Zeris*, id est arithmeticis signis qui nihilum indicant, in altera mundum tenens, cum lemmate: *aut Cæsar, aut nihil:* actiones magnanimitate plenas figurat. *ibid.*

Homo, qui pistillo facem eupatorii herbæ contundit, cum lemmate: *virescit vulnere virtus,* indicat, virtutem persecutionibus reflorescere. 27.

Homo gladio succinctus, & manum porrigens mendico, qui opem efflagitat, cum his verbis: *Bis dat, qui tempestive donat*: beneficium indicat cum promptitudine præstitum. *ibid.*

Inflexibilitas truculenti animi, & pectoris intractabilis, repræsentatur per hominem stantem coram mortis imagine, adjuncto lemmate: *Improbus nullo flectitur obsequio.* *ibid.*

Auceps pugno falconem tenens, à quo non procul absit volucrum multitudo, quæ demissis alis ligno insideat, capite in terram prono, cum lemmate: *Sic majora cedunt:* obedientiam subditorum demonstrat, aut virtutem, quæ nobilitati præponderat. *ibid.*

Iustitia corrupta per hominem repræsentatur, qui cytharam pulsat, ante vas repletum fabis, cum his verbis: *Dorica Musa.* *ibid.*

Ad demonstrandum, non vestimento, sed operibus comprobari hominem, quidam vestitus malè repræsentatur, sed qui personam præseferat spectabilem, cum sententiâ: *Hominem oratio probat, non vestis.* 28.

Costalius hominem repræsentat, qui binas faces fonti admovet, adjungens quod sequitur: *In sibi præsidentes:* condemnans in hoc agendi temeritatem. *ibid.*

Sadlerus item hominem æri insculpsit, qui dextra bilancem, sinistrâ cornucopiæ gerebat, illud subscribens: *Bona spes:* his declarans justitiæ & pacis bona. *ibid.*

Ad indicandum, quomodo quæq; res justę mensuranda sit, Costalius hominem finxit, qui dextrâ bilancem gestat, cum lemmate: *Nil virtute melius, nil præstantius.* *ibid.*

Homo in terra sedens, & manum libro imponens, cui conjunctum sit cornucopiæ, & falx cum lemmate: *Consilium:* robur & virtutem consilii denotat. *ibid.*

Achilles Bocchius, ut prudentiæ utilitatem ob oculos poneret, funambulonem repræsentavit, qui pertica tanquam regula libratus in fune saltabat, adjuncta Epigraphe: *Tenere medium semper est prudentiæ.* *ibid.*

Sadlerus in honorem Caroli Borbonii Noni Magni Navarræ Regis, hominem delineavit, portantem dextra gladium, altera manu palmam cum inscriptionę: *requies hæc certa laborum.* *ibid.*

Idem Sadlerus Carolo Nono Valesio vigesimo Sexto Regi Franciæ applausum alium dedit: imaginem hominis sculpsit, tenentis dextra binas columnas, sinistrâ hastam, subscribens hæc: *Mira fides lapsas relevet manus una columnas,* alludens ad Regis fortitudinem, & fidem. *ibid.*

Moderatio Principis, intelligitur in figura item Principis, qui brachio suo oviculam gestat, & cum moderatione lanam ei tondet, cum lemmate: *Moderatio in subditos.* *ibid.*

Discretio item in exigendis tributis, repræsentatur in homine, qui de mortuo nescio quid tollere satagit, cum inscriptione: *Moderatio in vectigalibus.* *ibid.*

ARGUTIÆ SYMBOLICÆ.

Insensata brutalitas, & turpitudo lascivi hominis, repræsentatur in homine, qui porcæ cuidam in aurem loqui videtur. 29.

Operis cujusdam impossibilitas demonstratur per hominem, qui in aures lupi susurrare aliquid intendit. *ibid.*

Spes rerum futurarum, in ovo gallinaceo figuratur, quod quidam manu tenet, dum pullus excluditur. *ibid.*

Opportunitas rerum futurarum in homine qui serpentem pelle veteri exuit. *ibid.*

Alexander M. armatus fulmine, apparet, quò fortitudo ejus demonstratur: quanquam

quam Lysippus eum modestius hasta armatum depinxerit, quàm Apelles, qui Jovis, vel Dei formam illi attribuit. ibid.

Labor assiduus exprimitur in homine fodiente terram. ibid.

Ad indicandum Judicem venalem, homo monoculus prodit. ibid.

Figura hominis, qui dentibus nuces confringit, cultello autem panem secat, pravam consuetudinem indicat. ibid.

Homo in flumen jaciens frustum ligni quercini, demonstrat: cuncta secundum naturam rerum accommodanda esse. ibid.

Amicus simulatus, cujus facta dictis non correspondent, figuratur in homine, qui se in speculo intuetur, cui fundamentum plumbi, vel *folium* (prout nominatur) deest. ibid.

Belli Dux quem Lictor præcedit, truncans caput scelerato, indicat rigorem militarem. ibid.

Mors Crœsi figurata est in hominibus quibusdam, qui moneras quasdam aureas, in os mortui jacere videntur. ibid.

Ad monstrandum quantæ vanitatis sit ludis & jocis intendere, plures hominum repræsentantur, qui pila ludunt. ibid.

Quidam hominum vestiti paludamentis Judicum, in quorum medio puer apparet, pampinis redimitus, demonstrant quanta corruptio sit in vinolento Judice. 30.

Iidem homines pari modo vestiti, quibus multitudo luporum circa pedes sit, significat quantopere passionibus integritas judicis ac rectitudine moveatur. ibid.

Imago mulieris, quæ spongiam premit, repletam aqua, indicat, fiscum in mulctando non debere avaritiæ studio impelli. ibid.

Ad demonstrandam item amicitiam fucatam, & vanam, duo Juvenes demonstrantur, qui invicem manu dextra sibi panem porrigunt, sinistra petras gestando. ibid.

Aspectus hominis, qui sub terra tegat, dum alter cistæ includit, benignitatem & clementiam repræsentat. ibid.

Figura militis abjicientis gladium, villici ligonem, Mercatoris argentum, demonstrat, quàm nemo sorte sua contentus sit. ibid.

Quidam in cote cultrum acuens, duo item qui cadaver spectant, sapientiam demonstrant, quæ ignorantiam detegit.

Sagittæ, & tela ab arcu emissa acumen orationis indicant. ibid.

Symbola nunquam sine lemmate sunt. ibid.

Serpens simul & Taurus, uterque ad pedes hominis vigilans, significant industria & labore indefesso cuncta superari. ibid.

Tempus, prout solet, depictum cum falce, alis, & clepsydra, demonstrat, quantopere virtus ipsum tempus exuperet. ibid.

Vetulus qui Juveni speculum præbet, demonstrat, virtutis pulchritudinem spectandam esse. 31.

Imago Lucretiæ, semetipsam occidentis, zelotypiam inter coniugatos indicat. ibid.

Otium vel socordia in figura hominis soporati, & alterius seminudi, cumbentis humi, item in figura mulieris macilentæ repræsentantur. ibid.

Judex in tribunali sedens, qui digito sibi aurem obturat, alteram manum porrigens Clienti suo, rectitudinem ejusdem exprimit. ibid.

Bini homines, quorum unus ferro indutus, alter auro, demonstrant, quàm sæpè auro pax redimatur. ibid.

Navigium in medio mari, depictum cum multitudine hominum, quorum quidam evadunt, quidam submerguntur, statum Ecclesiæ demonstrat, ejusdemq; persecutiones præteritas. ibid.

Ad demonstrandum, quantum in potestate sit Principis sublevare, aut opprimere subditos suos, Mercurius demonstratur, qui jacenti in litore caduceum porrigit. ibid.

COMPENDIUM
HIEROGLYPHICORUM.

ÆGyptiorum natio olim studiosissima Hieroglyphicorum erat; in qua scientia & Moyses institutus fuit. In hac item forma prophetæ olim & virtutes, & vitia & passiones hominum figurabant. Inventores primi Hieroglyphicorum fuisse feruntur Teurus, & Taantus. Hæc lectio considerabilis admodum est. 32.

Figura hominis, sibi ungues dentibus rodentis, Hieroglyphicum est animi speculativi. ibid.

Firmitas & constantia per hominem figuratur, in terram intuentem, qui firmiter & immotus pedibus suis innititur. ibid.

Vera

Vera idea cordis, cum devotione demissi figuratur in homine genuflexo. *ibid.*
Bini milites ferro invicem ad ultimam usque sanguinis effusionem dimicantes vilipendium mortis denotant. 33.
Simulacrum Mercurii coram homine qui sago vestitus sit, vel togâ doctorali, barba prolixa, crine canescente, fortitudinem indicat, conjunctam sapientiæ. *ibid.*
Dignitas præceptoris sapientis, in figura Promethei exhibetur, Qui facem à sole furto aufert, qua statuam animat. *ibid.*
Quare Prometheus, inventor ignis dicatur. *ibid.*
Hercules spoliis onustus leonis, in medio spoliorum obtentorum, demonstrat quantopere *labor omnia vincit.* *ibid.*
Impietas aperta in figura hominis exprimitur, composito membris inæqualibus, & malè ordinatis. *ibid.*
Imago hominis dextra panem porrigentis qui sinistra saxum abscondit, hominem proditorem indicat. 34.
Injustitia vel infamia per hominem figurantur, qui urnam bajulat in capite, aut vas aliquod diversis in locis perforatum. *ibid.*
Indumenta Comici, qui in scena varietatem plurium personarum repræsentat, fictionem Hypocrisis, & mendacium significant. *ibid.*
Venenata iracundiæ passio per hominem depingitur, qui catastæ aut strui lignorum, ignem admovere vel injicere videtur. *ibid.*
Imago hominis sibi cultro ferire frontem minitantis verus typus irascentis est. *ibid.*
Figura curiosi exprimitur in homine, qui onus bajulat, quod discooperire intendit, sed rursum timore præpeditur. *ibid.*
Marsias contendens cum Apolline, ob oculos nobis collocat hominem stultè obstinatum, & indiscretè litigantem, qui quamvis errare se agnoscat, præpostera tamen pervicacia eum, qui rectè sentit, injusto litigio persequitur. *ibid.*
Insigne Alcibiadis est, Cupido confringens fulmen, est autem imago imprudentiæ. *ibid.*
Imbellis miles, ejusque mollities in muliere repræsentatur, quæ coram filio suo anteriora vestimenta levat. Figura admodum nervosa, sed parum honesta. 35.
Loquacitas, simul & fatuitas repræsentatur per hominem, cui multum aures supereminent, & longa sunt. *ibid.*
Sirene speciosissimo vultu, sed à pectore deorsum versus in piscem desinens, turpitudinem culpæ indicat, ejusdemque remorsum, vel pœnitudinem. *ibid.*
Effæminata dissolutio exprimitur per hominem, qui digito videtur sibi caput pruriens scalpere, aut vero per hominem se pectentem. *ibid.*
Velocitas temporis in seniculo devorante proprios filios exprimitur: imò & ejusdem Voracitas in consumendis sæculis, & monumentis. *ibid.*
Homo volens lunam de terra aufferre, perpetuitatem rerum indicat. *ibid.*
Administratio œconomica rei familiaris, & domestica cura, in homine exprimitur, qui in fronte simul & occipitio oculatus est. 36.
Filius illegitimus, vel spurius, figuratur in puero, qui lapillos jacit, in multitudinem virorum. *ibid.*
Elegans Hieroglyphicum mulieris continentis, & fidelis imago est Veneris, calcantis in vestibulo domus suæ testudinem. *ibid.*
Figura hominis alteri dexteram porrigentis, hominem indicat in conflictu justi prælii superatum. *ibid.*
Vultus semper severus lanionis, qui in actione stet occidendarum ovium sicarium illum significat, qui intuitu lucri, homicidiis faciendis invigilat. *ibid.*
Integritas incorrupti judicis repræsentatur in Imagine Apollinis, qui in dextra Gratias portat, in sinistra arcum & sagittas. *ibid.*
Mercurius proximus gallo gallinacco, Negotiatorem, vel Mercatorem denotat, causam vide. *ibid.*
Vultus Narcissi se in fonte speculantis Hieroglyphicum est repræsentans statum hominis, ad culmen infelicitatis evecti. *ibid.*
Vulgatum Hieroglyphicum fortunæ est fæmina cæca, cum alis à tergo, quæ videtur in actu volantis esse. 37.
Ad significandum intellectum, qui oculis videri nequit, Figura adolescentis exhibetur, qui supra caput vexillum portat, aut signum, quod continuis motibus agitatur. *ibid.*
Homo dextra sua scyphum portans, sinistrâ spicam, & papaver, indicium prosperi in negotiis eventus est. *ibid.*
Exitus infelix per hominem exprimitur qui digito pedis sibi genu alterius pedis contingit. *ibid.*
Matrona aspectus gravis, quæ cubum una manu gerit, altera frænum, significat in omni vitæ nostræ genere moderationem semper colendam. *ibid.*
Affectus utilitatis, & honestatis in tribus personis exponuntur: in muliere, quæ fingit virum auferre, altera ab

ab eodem fugiente, & signum faciente fugæ hujus. *ibid.*

Italia in Imagine personæ gravis, & decoræ figuratur, quæ sumptuosum diadema gerit in capite, sceptrum aureum dextra regens, in sinistra cornucopiæ repletum floribus, & fructibus, una cum aliis figuris symbolicis. *ibid.*

De Authoribus variis, qui de Hieroglyphicis scripserunt, lectio curiosa & utilis. *ibid.*

COMPENDIUM EMBLEMATUM.

Utilis, elegans, & necessaria doctrina emblematum est, quæ virtutem commendant, vitium detestantur. Cum adagiis, sententiis, ænigmatibus, symbolis, in quo conveniant, in quo rursum distinguantur. Alciatus in his eruditissimus Auctor; sicut & Comes Emanuel Thesaurus. Ornamenta sunt parietum, & vasorum: De authoribus eorundem primis: Reprehensio Marci Tullii in hac materia. Vocantur ornamenta exemptionis: horum definitio, & qualitas. Quod Emblemata in omni genere dictionis, & alibi locum habeant. Vide fol. 44.

Ad exprimendam celeritatem cum maturitate, Delphinus super anchoram repræsentatur. *ibid.*

Quidam infantes, qui ob nuces, & quisquilias inutiles in dissensionem labuntur, cum inscriptione: *Semper pueri*: litigia figurant, quæ in rebus nihili exurgunt. 45.

Puer nudus tenens gladium evaginatum in actu feriendi, cum lemmate: *Vix temere ante tempus venit sapientia* malum regimen Juventutis indicat. *ibid.*

Adolescens alatus de coelo ruens, cum Epigraphe: *Altum sapere periculosum*: figura est hominis, prætendentis quæ impossibilia sunt. *ibid.*

Ut demonstretur quantopere salubris sit mediocritas, fingitur Juvenculus, de arbore labens, cum lemmate: *Medio tutissimus ibis.* *ibid.*

Eadem figura est in funambulone. *ibid.*

Figura adolescentis, cui à latere dextro simulacrum virtutis sedet, à sinistro voluptatis, cum Epigraphe: *Lubricum Juventutis*: docet virtutem sectandam, voluptatem evitandam. *ibid.*

Juvenis manum levans, qua quid videatur de fortunæ arbore tollere, cum inscriptione: *Nihil ignavis votis*: denotat quemque fortunæ suæ fabrum esse. 46.

Caducus & fragilis status hominum, per imaginem colligentis sub arbore poma quædam, cum inscriptione: *Homo pomo similis*, repræsentatur. *ibid.*

Amor meretricius sub figura hominis egeni monstratur, cujus collum dipsade cinctum est, cum his verbis: *In amatores meretricum.* *ibid.*

Apud doctissimum Camerarium Lucius piscis invenitur, qui propriam prolem suam devorat, adjuncto lemmate: *Propriis non parcit alumnis*: crudelitatem homicidarum repræsentans. *ibid.*

Cum virtus in omni loco, & omni tempore applausum suum mereatur, figuratur hoc ipsum in homine, triumphali curru vecto, cum inscriptione: *Honor debitus viro docto.* *ibid.*

Quantæ utilitatis frequens sit memoria mortis, in Juvene monstratur, qui pro cervicali calvariæ incumbit; cujus item expositio sequentibus verbis indicatur: *Vive memor Lethi.* *ibid.*

Figura peccatoris est homo insidens puteo, cui supra caput gladius evaginatus imminet, quinque gladii ad latus sunt, adjunctâ sententiâ: *Hominis peccantis symbolum.* 47.

Tyrannus ejusque infelicitas, demonstratur historiâ Demadis, cui supra caput gladius filo tenui appensus cernitur, assidentis ad opiparam mensam, cum lemmate: *Miserrima tyrannorum vita.* *ibid.*

Utilitas maturæ considerationis, qua quis cuncta judicio ponderat, per imaginem repræsentatur hominis, piscantis in igne: cum significatione: *Morosis cedendum.* *ibid.*

Ad significandum quantopere veritas & doctrina operosæ in indagine sua sint, exponitur homo, qui in puteo piscatur, cui adscribitur: *Veritas in puteum demersa.* O quàm hoc verum est. *ibid.*

Experientia artis quantum prosit, & exaltet naturam, demonstratur in homine, qui arborem inoculat, cum lemmate: *Ars naturam adjuvans.* *ibid.*

Ad denotandum, quod durities hominum, ab ipsis adeo insensibilibus plantis vincitur, homo depingitur, qui corticem arboris dissecat, de qua scissura balsamum effluit. *ibid.*

Educatio liberorum per hominem figuratur, qui quercum radicitus evellere intendit, adjunctâ sententiâ: *à teneris assuescendum.* *ibid.*

Judex incorruptus per hominem figuratur, qui mensura Lesbia saxum quoddam mensurat, cum inscriptione: *Bonus Judex.* 48.

Inuti-

EMBLEMATA COMITIS THESAURI.

ctus semetipsum demersit, cum sententia: *Se perdit, qui se quærit.* *ibid.*

Invidia exprimitur in Furia, quæ cor suum manducat, cum inscriptione: *Carpit & carpitur unà.* *ibid.*

Tantalus in medio aquarum cum lemmate: *Affluunt, sed effluunt*: Idea est voluptatis mundanæ. *ibid.*

Aristippus compedibus aureis vinctus, adjunctâ sententiâ: *Ditior, sed impeditior*: imago est aulicorum. *ibid.*

Facundia indicatur in imagine Herculis, de cujus ore catenulæ prodeunt, quæ populum trahunt, cum sequenti sensu: *Sua vi*, hoc est *suavi.* *ibid.*

Æneas adolescens portans patrem senem, cum inscriptione: *Hic regit, ille dirigit*: demonstrat quantum valeat consilium senum, & fortitudo Juvenum. *ibid.*

Bellerophon super equum alatum, occidens Chimæram, cum epigraphe: *Vi & virtus*: magnas Principis vires exprimit, ad deprimendos inferiores. 52.

Ganymedes ab aquila in cælum portatus, cum canibus in vanum latrantibus, denotat, quod invidia non noceat, quamvis obstrepat. *ibid.*

Phaëton de cælo præceps, malum regimen denotat, cum lemmate: *Incendit, quocumque incedit.* *ibid.*

Meretrices in Sirenibus figurantur, quæ navigantes invitant, cum sequentibus verbis: *Vorant, quos vocant.* *ibid.*

Circe maga, quæ viatores potat, ut in belluas convertantur, eum exprimit, qui in dandis beneficiis vel gratiis occidit & perdit; cui lemma adjunctum: *In beneficio veneficium.* *ibid.*

Videantur & aliæ inventiones ejusdem elevatissimi ingenii, Comitis Thesauri. *ibid.*

COMPENDIUM SIMULACRORUM.

Sculptura ars tam nobilis, originem à Deo, Protoplaste sumpsit. Phidias egregius sculptor laudatur. Sculptura picturæ præfertur, quippe quæ injuriis temporum melius resistit. Sculptorem magni ingenii esse oportet, multa præconcipere mente, antequam opus ipsum moliatur. Laudatur hic Cartarus in imaginibus falsorum deorum. 58.

Deus Creator olim expressus erat per hominem vestitum cæruleo colore, cum circulo stellis ornato, cum sceptro in dextra, & penna in sinistra: ex ore ejus ovum prodibat, de quo infantulus excludebatur. 59.

Item infans figurabatur sedens in semper viridanti arbore: item homo triplici facie. *ibid.*

SATURNUS.

Repræsentatus fuit in sene discooperto capite, qui dextra falcem regebat, volumen in sinistra, cui quatuor pueri secus pedes jacebant. Rursum figurabatur in vetulo seminudo, cum figura serpentis in dextra, per modum circuli: caput ei panno viridi coopertum erat; videbatur autem lento pede incedere. Alii eum cum serpente pinxerunt, qui tempora ei circumdabat, unà cum capite apri, & leonis in sinistra, aliaque insuper huc pertinentia *vide folio eodem.*

JUPITER.

Tot ejus figuræ sunt, ut cunctæ explicari nequeant, quædam nihilominus adducentur. *ibid.*

Demonstrabatur in homine nudo ad ventrem usque. Regebat in sinistra sceptrum, in dextra aquilam. Item per Principem sedentem in throno, cui in dextra fulmen erat, in levâ hasta, dicebatur autem Jupiter Ultor. Mittitur & pellis caprina ad sinistram. Demonstratur item in homine, qui manum mittit ad gladium, volens Jovi caput secare, quæ imago tamen Palladis, aut Sapientiæ est. *ibid.*

Elei eum adorabant sub figura hominis fabricati ex auro, & ebore, collocati in sede regia, & corona olivæ redimiti, cum imagine victoriæ in dextra, & sceptro in sinistra, quod in summitate sua aquilam habebat. *ibid.*

Leontini eum repræsentarunt cum aquila in dextra, & lancea in sinistra. Arcades per juvenem nudum, cum patera in sinistra, tyrso in dextra, cui aquila in summitate, & qui pampinis coronatus erat. *ibid.*

Cretenses eum auribus privatum exhibebant: E contra Lacedæmonii aures ei quatuor dabant; quidam avem adjungebant in dextra, fulmen in sinistra. *ibid.*

APOLLO vel SOL.

Significatur in Juvene elegantis formæ, capillis aureis, pallio purpureo, & deaurato, dextrâ scutum tenens, facem sinistrâ. Achæi eum figurabant per hominem nudum, calceatis pedibus, prementem calvariam bovis. Lacedæmonii eum adorabant quadrimanum, quatuor

quatuor item auribus dotatum. Erat illic effigies galeata, triginta cubitis alta, provisa arcu, & hasta; videbatur autem transfigere lacertam. Spectabatur item vultu dimidia sui parte hirsuto, dimidia raso. Rursum in homine nudo: Denique supra petram quadratam, quæ caput leonis monstret, cum cornu bovino in utraque manu: quæ figurarum varietas solis effectus demonstrat. 60.

DIANA vel LUNA.

Terno vultu depingitur, quia & nomen ei tripertitum est. Figuratur & in homine sene, cui caput Nisi sit. *ibid.*

Alibi caput ei arietinum est. Hanc quoque Geryon figuravit. *ibid.*

MERCURIUS.

Dicitur causa agens, anima informans universitatem. Figuratur in Juvene, qui pileum alatum portat, habens talaria in pedibus, in manu caduceum. Inventor est scientiarum, & artium liberalium. *ibid.*

MARS.

Homo armis sonorus formatur, qui ferociter hastam dextrâ quatit, sinistra flagellum vibrans: qui quandoq; ut eques, quandoque ut pedes apparet: quandoque etiam curru vestitur præcurrente fama. 61.

AMOR.

Dominator Cœli, & mundi: depingitur ut puerulus nudus, pedibus alatis, curru aureo sublimis; cui fax ardens in dextra arcus est in sinistra: ad pedes ejus gladius evaginatus cernitur, circa eum turba ingens hominum (in qua binæ fœminæ observantur, una candida, altera nigra) cum velamine super oculos. *ibid.*

Rursum alatus monstratur, cum binis clavibus in manu, sicut & lyra. Bini amores sunt, Eros, & Anteros, quem posteriorem illa anterior vincit. Poterit hoc ad amorem reciprocum referri. Visus etiam est in forma extinguentis facem. *ibid.*

BACCHUS.

Repræsentatur in imagine pueri nudi, sedentis supra saxum, & racemum uvæ manu prementis. In alia item forma hominis habentis barbam prolixam, vestiti pallio oblongo, & jacentis in antro redimiti pampinis, & pateram porrigentis. Figuratur item cum pelle tygridis in sinistra: Item ut adolescens imberbis hedera coronatus, cum scutica in manu dextra, & papaveribus quibusdam in læva subtus pulpitum, pampinis redimitus, tympanum pulsans. 62.

Nymphæ cum dicuntur sociare. *ibid.*

NEPTUNUS.

Demonstratur per hominem capillis cæruleis, cum tridente in manu, cum tuba marina, stans supra concham, equis marinis protractus. Cernitur item imago ejus nuda, cum cincturis tribus in dextra, & panno ab humeris pendente. Alii eum in præfata forma exhibuerunt, sed pede uno proram navis prementem cum Delphino in dextra, & tridente in sinistra; qui algam calcat, secum fœminam sedentem habet, Amphitritem nomine. *ibid.*

Alia item forma hominis, cum capillis apio palustri similibus, cooperti squammis: cui oculi colore subviridi sunt, qui circa ventrem alas, aut pennas portat: parte inferiori in piscem degenerans Tritonem socium Neptuni figurat. *ibid.*

Pictura item hominis cani, prolixæ barbæ, cui capilli circa humeros sparsi sunt, superciliis hispidis, & se invicem tangentibus, cui pectus totum viridanti musco coopertum est, Glaucum Tritonis socium figurat. *ibid.*

ÆSCULAPIUS.

Figuratur per Juvenem, vestitum pallio, cum fructu pini in dextra, baculo & serpente in sinistra. Demonstratur item in forma adolescentis qui sinistra limbum vestimenti variis fructibus repletum portat, in dextra binos gallos. Alii simulacrum depingunt hominis, spissimæ barbæ, cum capillo in capite, vestiti pallio, qui in dextra infantulam alatam gerit, in sinistra baculum cui serpens innexus, cum gallina item, & noctua. Alii eum barbatum formant, cum aliis item utensilibus, quibus medicinæ utilitas exprimitur. *ibid.*

PAN.

Per hunc harmonia mundi significatur: figurabatur autem olim in imagine cui luna è vicinio erat, & flagellum in sinistra. 63.

Effigies ejus est homo cornutus, coronatus corona pinea, coopertus pelle pardorum, cum lyra in dextra, fistula autem cannarum septem in sinistra: à medietate deorsum versus in modum capri figuratur, coopertus villis: varia, & curiosa ejus significata sunt. *ibid.*

JANUS.

Homo biceps, quandoque quadriceps est: plura de hoc quære *ibid.*

CANOPUS.

Demonstrabatur per hominem pinguem, & quasi totum rotundum, cum collo obliquo, & tibiis brevissimis. *ibid.*

Alii eum exhibent in figura pueri, capite operto, cum auribus prælongis, manibus, & brachiis inordinate motis: in dextra A. literam gerit, in sinistra falcem. *ibid.*

HARPOCRATES.

Deus silentii est, repræsentatur in forma pueri, imponentis ori suo digitum, sedentis supra basem circularem, qui in humero sinistro pharetram repletam sagittis gestat, in capite aures asininas: cujus significationes vide fol. *eodem.*

ANGERONA.

Dea silentii est, monstrata ore clauso: cui vicinum erat simulacrum Volupiæ, quam credebant præsentia suâ fugare dolores & afflictiones. 64.

SILENTIUM.

Juvenis est imberbis, nudus, cum digito ori applicato, coopertus pelle lupina, cum pileo in capite, cui penè infinitæ aures sunt: videantur ejus significata fol. *eodem.*

HERCULES.

Non tam pauca de hoc dici possunt, quin folium impleatur. Restringar autem ut possum, cum hic non nisi compendium formandum sit. Ejus figuras huc collocabo, hoc est, eas, quæ præcipuæ sunt: Inter quas homo nudus est, qui in dextra trophæum tenet, vestitus pelle leonis, cum corona populea, laurum tenens in sinistra. Alii eum exhibent dextra binos boves stimulantem, sinistra clavam gestantem. Alii in figura hominis robusti, qui adolescentem nudum percutit, qui ei phialam præsentat. Alii eum vicinum tripodi statuunt, juvenem sine barba, cui tres fæminarum imagines vicinæ collocatæ sunt. Alii rursum eum figurant in viro de cujus ore catenæ aureæ egrediuntur, quibus populi multitudinem vincit, retrahit; qui præter hæc Herculem desiderant in medio duodecim triumphorum stantem videre, doctissimum Alciatum consulant in Emblemate intitulato: *Duodecim certamina Herculis. ibid.*

VULCANUS.

Fingitur inter Cyclopes, claudo pede, fumigosus, & luridus in officina sua fabrili: Demonstratur item facie canina, cum caduceo in sinistra, & ramo viridi in dextra, vocatus Anubis latrans. Alii eum in forma exhibent senis incurvati, pallidi, ore aperto, qui baculo terram percutiat. Videantur horum significationes, & Iconismi fol. *eod.*

COMUS.

Numen lætitiæ, Juvenis facie rubicunda, coronatus floribus, cum face in dextra, & hasta in sinistra, cui videatur cythara labi è manibus, & qui fissuram portæ cujusdam observet. *ibid.*

OCCASIO.

Exhibetur in Juvene nudo, capillis oblongis circa frontem, & talariis circa pedes. 65.

GENIUS.

Depingitur, ut puer vestitus pallio versicolori, ornato stellis, qui dextra videatur cornucopiæ gestare. Figuratur item ut adolescentulus, cum funiculo in sinistra, & phiala in dextra, quam liquore plenam super altare quoddam effundat, repletum floribus. Genius malus indicatur per hominem subfuscum, aspectu horribilem, vestitum pelle lupina. *ibid.*

PENATES.

Bini homines armati pilo & hasta. *ibid.*

LARES.

Bini adolescentes, vestiti pelle canina, cum figura canum ad pedes, induti pannos, qui subtus axillam dextram in fasce colligantur. *ibid.*

FOEMINÆ EXPRESSÆ IN SIMULACRIS.

Secus altare Minervæ in Capitolio tres fœminæ genuflexæ cernebantur, nominatæ Nisides, assistrices parturientium. *ibid.*

Minerva item in forma mulieris repræsentatur, hasta armatæ, & casside tectæ, cui Gorgones secus pedes sint, ante eandem noctua. *ibid.*

VENUS.

Mulier decora vultu, facie rosei coloris, intermixto candore liliorum, oculo vivaci, conducta curru deaurato per binas columbas, sociata Amore vel Cupidine. *ibid.*

JUNO.

Supra currum aureum, quem diversicolores pavones trahunt, habens cingulum in manu, vocatur Uriplaca. *ibid.*

GRATIÆ.

Tres numero sunt, Euriale, Pasithea, & Euphrosyne; quare nudæ sint, & ternæ, earum situs, & aspectus. *ibid.*

PARCÆ.

Cur item earum tres, earum nomina, officia, cur Divæ fatales, cur Jovis filiæ, & Temporis, dictæ Lanificæ. *ibid.*

PLUTO.

Homo subfuscus, coronatus ebeno, sedens in tribunali, cui Cerberus vicinus sit. Homo item cum virga & clava, sociatus fœmi-

fœminæ, quæ in dextra clavem tenet. Videantur ejusdem significata fol. 66.

DII TUTELARES.

Duo adolescentes, quibus supra caput hæ literæ collocatæ erant: D.M. significantes Deos Manes. *ibid.*

CHARON.

Senex, horrido aspectu, scintillantibus oculis, barba longa, & implicata, vestitus laceris. *ibid.*

TANTALUS.

Homo submersus ad os usque in aquas, cum arboribus frugiferis circumquaque. *ibid.*

ORPHEUS.

Homo vestitus toga, qui cytharam pulsat. *ibid.*

GIGANTES.

Homines elevatissimæ staturæ, membris carnosis, capillis sparsis, barba prolixa, quorum femora in serpentes desinunt. *ibid.*

TYPHON.

Gigas coopertus pennis, ore immenso, quod flammas evomit, cujus caput stellas contingit, una manu Orientem, altera Occidentem tangens. Cujus inferiora quandoq; in crocodilum desinunt. *ibid.*

ORESTES.

Homo dilanians sibi viscera. *ibid.*

PROMETHEUS.

Homo ligatus ad scopulum, cum ave, quæ illi cor corrodit. *ibid.*

SISYPHUS.

Homo portans sarcinam ingentem, *ibid.*

IXION.

Homo volvens sine intermissione rotam. *ibid.*

RHADAMANTUS & MINOS.

Bini homines sedentes ad mensam, vel in solio, cum urna suffragiorum vicina. *ib.*

SPHYNX.

Monstrum gerens vultum decoræ mulieris, sicut & pectus: habens binas aquilæ alas, pedes, & ungues leonis. *ibid.*

MUNDUS.

Homo pedibus obliquis, vestitus pallio versicolori, qui super caput globum regit. 67.

VENTUS BOREAS.

Homo inflatis buccis, capillis nive coopertis, cauda serpentina, cum alis velocissimis: vide significata fol. *eodem.*

AUSTER & NOTUS.

Homo alatus, facie subobscura, fronte nubila, capillis, & barba humida. *ibid.*

EURUS.

Homo nigri coloris, & alatus, cujus vultus quasi accensus, colorisque ignei. *ibid.*

ZEPHYRUS.

Juvenis molli facie, & delicata, nudus, alatus, coronatus floribus. *ibid.*

JANUARIUS.

Aut verò figura Jani, Juvenis bene vestitus, elevans manum sinistram, qui dextra videtur canibus blandiri. *ibid.*

FEBRUARIUS.

Senex, vestitus pellibus, pede nudo, vicinus foco. *ibid.*

MARTIUS.

Miles à capite ad pedes usque gravis armis, provisus hasta & scuto: videantur ejus allusiones fol. *eod.*

APRILIS.

Adolescens primæ lanuginis, in habitu Pastoris, capillatus, & agniculos ad pedes habens, *ibid.*

MAJUS.

Juvenis formosus, auratam capillaturam spargens per humeros, coronatus rosis in prato viridi. *ibid.*

JUNIUS.

Homo austerus aspectu, nudus manibus, & brachiis, coronatus corona lini, cum falce in manu. *ibid.*

JULIUS.

Homo pileatus, pene totus denudatus, stans in campo. *ibid.*

AUGUSTUS.

Homo nudus cum scypho in dextra cooperiens pudenda ante balneum. *ibid.*

SEPTEMBER.

Homo prolixis circa humeros capillis, pedibus nudis, qui dextra vitem gubernat, cum sinistra racemos premit. *ibid.*

OCTOBER.

Adolescens plures volucrum caveas gerens, cui in prato vicina perdix est. *ibid.*

NOVEMBER.

Homo tecto capite, cum bobus, & aratro, quibus foras prodeat, aut domum revertatur. *ibid.*

DECEMBER.

In eadem forma December apparet, habens corbem repletam seminibus. *ibid.*

FLUMEN.

Homo nudus, in terra decumbens, capillis sparsis, barba prolixa, cui de capite bina prodire cornua videntur, innixus grandi urnæ, ex qua undæ regurgitent. 68.

TIBERIS.

Senex, coronatus frondibus, & fructibus, jacens humi, cum arundine in manu. *ib.*

PADUS.

Homo nudus, cornutus, jacens in terra, se ad urceum magnum inclinans, de quo aquarum abundantia effluit. *ibid.*

NILUS.

Senex, crocodilo insidens vel Hippotamo, qui item brachio super hydriam innitatur, secus quem pueri septem vagari videntur. *ibid.*

MATRIMONIUM.

Homo, cui jugum in collo, & compedes in

in pedibus, aut pompose vestitus, cum pomo cydoneo in manu, & serpente circa plantam pedis. *ibid.*

ÆTERNITAS.

Homo super elephantem: aut mulier triceps, quæ manu sinistra circulum gerit, dextra globum mundi, cum velo, quo vultus ejus tegitur. 69.

EXITUS PROSPER.

Juvenis ornatus eleganti vestimento, cum poculo aureo & spica in dextra, papavere in sinistra. *ibid.*

FELICITAS SÆCULORUM.

Duo adolescentes in lecto, invicem jocantes ad hoc ipsum alludunt. *ibid.*

FAVOR.

Adolescens cæcus super rotam, alatus pedibus, firmus tamen. *ibid.*

Aut verò Juvenis armatus, cum ingenti scuto, collocato in terra secus mare, cum Delphino cui adolescens insidet, lyram sonans. *ibid.*

HONOR.

Juvenis vestitus purpura, quem Cupido serto laureo coronat, qui deinceps ad templum deducitur. *ibid.*

Monstratur item homo, vestitus vestimento oblongo, cum corona laurea. *ibid.*

QUIES.

Homo pedem pedi imponens, dextra perpendiculum tenens. *ibid.*

PIETAS.

Fœmina, quæ videtur duorum hominum conjungere dexteras: aut verò Juvenis carne candida, decoro aspectu, oculis magnis, naso aquilino, alatus in humeris, rubro vestimento, cum flamma in capite, tenens sinistram super cor, cum cornucopiæ, diversis rebus impleto. *ib.*

Item exhibetur sedens, manu dextra phialam tenens, cubito super infantem recumbens: aut verò duo infantes, qui currum trahunt: alias item figuras vide fol. *eodem.*

FUROR.

Homo aspectu horridus, sanguinolentus vultu, sedens super struem cassidum, scutorum, & lancearum, manibus post tergum revinctis: aut verò adolescens velatus oculis, qui stat in actu vibrandi fascem hastarum. *ibid.*

Aut homo furens, qui stet in actu feriendi, scutum tenens sinistra, in quo leonis repræsentata sit imago, cui caput galea tectum, quæ loco Cristæ serpentem gerat. *ibid.*

TERROR.

Puer plenus minis, bino vultu, provisus manibus multis. Quidam eum repræsentant cum capite leonis: alii vultu fœmineo, sed aspectu horribili: quidam etiam flagellum manui adjungunt, cum capite item leonis. *ibid.*

FORTUNA.

Hujus imago in muliere repræsentatur, quæ super rotam pede insistit, in actu volantis: quidam cornu aureum adjungunt, sceptrum item in dextra: quod totum Epigrammati inclusum est. 70.

Ripa his addit eam fingi sub arbore, quam oblonga hasta percutit, unde varia instrumenta delabuntur, quæ ad professiones diversas pertinent. Quidam ei cornucopiæ in manus collocant, globum cœlestem in caput. Quidam eam navigio imponunt, sine gubernaculo, sine velo, & malo à ventis effracto. Quidam in lectisternio decumbentem, cui gubernaculum navigii ad pedes positum est: atque hæc fortuna aurea est. *ibid.*

SIMULACRA COELESTIA.

Hæc idcircò adinventa sunt à veteribus, ut summam æstimationem demonstrarent, quam erga viros bene meritos & Heroës habebant, cum enim aliter affectum gratitudinis exhibere non nossent, nec qualiter condecorare virtutem possent, eorum nomina præcipuis stellarum in firmamento indiderunt, sic enim memoriam eorum æternitati dandam rebantur: sed cum hæc ipsa à me in opere jam epilogata sint, ne compendium compendii formare nitar, hic sola nomina recensere operæ pretium erit, ut discretus, & judiciosus Lector quasi in ictu oculi cuncta transcurrat. Sunt igitur hæc: Arctophylax, Hercules, Cepheus, Cassiopea, Perseus, Andromeda, Bellerophon, Hippolytus, Eniochus, Æsculapius, Orion, Gemini, Virgo, Aquarius. Quæ noviter à Joanne Angelo in diversas formas, & notas redacti repræsentantur: quæ cum omnia in compendium jam collecta sint, non rursum hic repetenda duximus. Curiosus Lector ad sui utilitatem & ad cognitionem Idearum plurium, & virtutum, prout speramus, ad plenam sui satisfactionem hæc inventurus est fol. 70. 71. 72.

COM-

COMPENDIUM PROVERBIORUM.

PRoverbia tantum orationi ornamentum, tantum decorem largiuntur (quorum abundantiam sequentibus paginis sat uberem inveniet) ut in eadem non minorem elegantiam addant, quam stellæ in firmamento, aut flores in pratis. Totum hoc probatur attestatione Aldi Manutii. Et hic loci tam erunt copiosa, ut difficile sit & ipsum compendium in pauca redigi, quamvis cum omni brevitate id futurum sit. 79.

Reverentia servorum erga Dominos suos hoc dicto exponitur: *Homo Herus, servo monosyllabus:* quo indicatur subditum non nisi pauca fari coram Patrono suo debere. *ibid.*

Ad demonstrandum quod administratio regni palam faciat, an qui populo regendo præpositus est, ad id officii idoneus sit, sic dixerunt: *virum indicat magistratus.* Hæc veritas sine contestatione est. *ibid.*

Qui primum locum in conversatione, & in conventibus ambit, huic proverbio locum dedit: *Senator sine provocatione, Legatus sine mandatis.* *ibid.*

Cum cor jubilat, per eventum quendam felicem, ita ut quis regnum se quis obtinuisse opinetur, hoc adagium invaluit; *Rex sum.* *ibid.*

Qui magna molitur, & ad nil idoneus est, huic paroemiæ ansam præbuit: *Rex Tragicus*: ubi Cyrus in Irum mutatur. *ibid.*

Dictum hoc proverbiale; *Aut Cæsar, aut nihil,* cum hoc altero confirmatur, *Aut Rex, aut asinus*, quod idem est, cum illo: *Aut victor, aut victus.* *ibid.*

Pervulgatissimum illud: *Homo homini Deus,* adjutorium Dei improvisum indicatur, quod tum magis opportunum est, cum minus expectatur. *ibid.*

Volendo indicare veteres, quod honor in honorante sit, non honorato, vetus proverbium erat; *Homo honorans, seipsum honorat.* Materia utilis. 80.

Ad demonstrandam securitatem sapientis in omni loco, in similitudinem Biantis, sic insinuatur; *Homo sapiens omnia bona sua secum portat;* Id quod amplificatur fol. *eodem.*

Qua ratione virtus cuncta exuperet (id quod cum superiore analogiam habet) hoc proverbio exprimitur; *Omnia sapienti facilia.* *ibid.*

Nemo mortalium omnibus horis sapit; indicatur neminem tam sapientem esse, ut non quandoque impingat. Quod documentum consideratione magna dignum est, ad evitanda peccata. *ibid.*

Superiori sententiæ illa affinis est; *Nemo mortalium felix*; declarat hoc ipsum perpetuitas miseriarum humanarum. *ibid.*

Homo sapiens, sed non nisi exteriori apparentia, cui facta consimilia respondent, hoc dicto exprimitur; *Homo Thales,* qui unus de Græciæ sapientibus septem erat; plures hunc virum æmulari contendunt cum idipsum nequeant. 81.

Loqui prout decet, hac significatione exponitur; *Pauciloquus, sed eruditus.* Quemque oporteret in hac re cautum esse. *ibid.*

In eos, qui factum à facto distinguere nequeunt, hoc dicterium adinventum fuit; *Praxilla Adonide stupidior*: curiosa ejus inventio est. *ibid.*

Aliud genus insensatorum est, qui vix memoria retinent, quod spatium de naso ad os sit; hos sequenti axiomate sugillabant; *Stultior Melitide est*, videatur quis ille Melitides fol. *eod.*

Proverbium aliud tritum est, quo indicatur rem quandam aliter se habere quam communis opinio sit, solet autem his verbis dici; *Stulto ne permittas digitum.* *ibid.*

Doceri propriis expensis viri prudentis non est, in quod proverbium illud emanavit; *Malo accepto stultus sapit;* Hæc materia lectu & relectu digna est. *ibid.*

Volendo insinuare, optimum quandoque consilium esse, quod improviso à pueris & fatuis datur, hoc adagium invaluit; *Sæpe etiam est olitor valde opportuna locutus.* 82.

Stultus stulta loquitur; Confirmatur hoc proverbio Italico; *Bisogna che la botte dia l'odore, che tiene.* Hoc est; *cacabus odorem emittit, quem in se continet.* *ibid.*

AMICITIA.

Hunc titulum in medio collocandum censui, plura enim proverbia occurrunt, quæ sub eo continentur. *ibid.*

Amicus subdolus & fucatus his verbis exprimitur; *Nemo verbotenus amicus:* Hi enim omnem amicitiam in solo cortice collocatam habent. *ibid.*

Intuitu amicitiæ officium suum nemini omittendum esse, nec violandum æquitatem usitato, & veteri proverbio exprimitur: *Amicus usque ad aras.* *ibid.*

Nil est quod magis amicos deceat, quam ut alter alterius defectus sufferat: qui hac in parte officio suo desunt, amicitiæ nomen non merentur: Hinc proverbium illud est: *Amici mores si noveris, non oderis.* *ibid.*

Amicos procul invicem degentes, multum à fervore remittere, sequenti adagio exponitur: *Non sunt amici, qui degunt procul.* Parum prodest sol, si sine calore est. *ibid.*

Inter amicos observandum esse æqualitatem sequenti proverbio indicatur: *Amicitiæ æqualitas:* quod cum illo idem est. *Amicus alter ego.* 83.

Quemque sua sorte contentum esse deberet sequenti parœmiâ exponitur: *Amicitia stabilium, felicitas temperantium.* Hæc vera & unica beatitudo est. *ibid.*

Aureæ Magontiæ: ex fragmento Livii sic intitulato producitur: *Amicitias immortales, inimicitias mortales esse debere.* *ibid.*

Qualiter amicos invicem sine fictione esse oporteat, sequenti sententia exprimitur: *Amicitia personam:* nec enim major securitas esse poterit inter hos, quam cum pectore aperto sunt. *ibid.*

Cum pars principalis sit amicitiæ, alterum ab altero admoneri, hinc vetus illud adagium est, quo declaratur veram in hoc amicitiam consistere: *Amicorum est admonere mutuum.* *ibid.*

Sicut aurum in fornace examinari solet, sic amicitia cum urgens occasio se obtulerit, quod his verbis explicatur: *Nil homini amico est opportuno amicius.* Experientiâ sat docemur. *ibid.*

In solis prosperitatibus amicus, qui ingruente adversitate recedit, huic proverbio convenit: *felicitas multos habet amicos.* Magnum infortunium in hujusmodi amicos incidisse. *ibid.*

Ut antequam ad amicitiæ vinculum progrediamur, noverimus in amici mores inquirere, hoc proverbium invaluit. *Amicos ne cito pares; quos paraveris ne rejice.* Optimum præceptum. *ibid.*

Bina damna sunt homini, sine amicis esse, & alterum nimiis abundare amicis, id quod sic effertur: *Neque nullis sis amicus, neque multis.* 84.

Quod supra de occasione dictum est, idem dicendum de periculo, ex quo maxime amicitia distinguitur, itaque & illud adagium in usu fuit: *Amicus certus in re incerta cernitur.* *ibid.*

Necessitas Amicorum olim his verbis exprimebatur: *Amicus magis necessarius, quàm ignis, & aqua:* Quæ expressio vera est. *ibid.*

COMMODITAS.

Quamvis pauca, efficacia nihil ominus proverbia sub hoc titulo censentur: itaque ut tanto ordinatior eorum tractatus sit sub suo quodque titulo collocare volui. *Homo pecuniosus damnari non potest:* De homine divite exprimitur, qui in causa sua, se de proprio defendit. *ibid.*

Homo sibi multum applaudens, & se illustrem jactans, non tam actionibus animi, quàm pecunia & possessionibus, hoc modo percellitur: *Generosus ex Crumena.* *ibid.*

Porrò de generosa & illustri prosapia sua se extollere, hac dicaci ironia exponitur: *Generosior Codro:* quod plerumque in damnum cedit, si natalibus virtus non correspondet. *ibid.*

Ad exprimenda mala, quæ de longinqua absentia proveniunt, illud adinventum fuit: *Homo absens hæres non erit.* Pauca sed multum sensata verba. *ibid.*

Alienam metis messem: de iis dictum qui alienis lucubrationibus se immiscent, & alienos labores sibi vendicant. *ibid.*

Quantum prosit propriis utilitatibus invigilare, hoc axiomate exponitur: *Homo quisque rem suam meminit:* Id quod magni momenti esse debet iis, quibus multum inter homines conversandum est. 85.

PROBITAS, & RECTITUDO.

Etiam hic, cum binæ hæ virtutes potissimæ sint in animo humano, eandem rationem secutus sum, quam in superiori titulo. Ad indicandum quantopere pietas, & vitæ bonitas æstimanda, & amplectenda sint, illud dicitur: *Boni viri lacrymabiles.* Sententia sæpius recolenda. *ibid.*

Ut demonstrarent quantopere occasio cujusque mores aperiat, dixerunt veteres: *In discrimine apparet qui vir.* In hoc loco plura adducuntur admodum proficua. *ibid.*

Pro homine qui in facultatibus suis industriâ suâ acquisitis liberalis est, illud dicitur: *Homo promus magis, quàm condus.* Quod obscurum est, nisi expositio ejus videatur. *ibid.*

Toleran-

Tolerantia venerationem viro sapienti adfert, & interiora ejus pandit: Id quod sequentibus verbis exponitur: *Homo quadratus*: quocunque ceciderit, semper stabit. *ibid.*

Indifferentia in rebus hoc proverbio dicitur: *Omnium horarum homo*: hoc est: Homo qui tempori accommodare se novit. *ibid.*

Candidissima gemma honestatis, & castimoniæ, hoc lemma proverbiale obtinuit: *Melanione castior*: Utile & curiosum est nosse, quis Melanio hic fuerit. *ibid.*

Homo novus: De eo dictum, qui nec genere suo, nec cognatione, sed sola virtute se inclytum, & nominatum in mundo reddidit. 86.

Terræ filius: De ignobilibus, & fæce populi dicitur. *ibid.*

Potentia superior superata ab inferiore, hoc lemmate exprimitur: *Hominem velocem tardus assequitur*: nescio an magis propria similitudo inveniri potuerit. *ibid.*

VITIA.

Proverbia de vitio prolata sunt, ut intelligatur, sicut de umbra major lucis claritas resultat, sic de vitii turpitudine, virtutis pulchritudinem augmentari. *ibid.*

Ad significandam crudelitatem latronum, & quantum prosit tales è medio tolli, sic dictum est: *Homines Ambrones*. Hæc enim gens non nisi latrociniis addicta, hinc omnium odia meretur. *ibid.*

Ad demonstrandum quod omne delictum puniendum sit, hoc proverbium inventum: *Virum improbum vel mus mordeat*: grave præceptum: 87.

Qui nulla de causa litigiis se implicant verbis penè iisdem ut supra sugillantur: *Scelerosum mordeat & mus.* *ibid.*

De homine pervicaci, & obstinato dicitur: *Homo semper contradicens*: Vitium pessimum est, cui connivere non oportet. *ibid.*

Quod usus, qui contra rationem militant semper resecandi sint, his verbis indicatur: *Satis homini, satis humanitati.* Ubi multæ probationes sunt. *ibid.*

De timore præpostero eorum hominum, qui nec centum gladiis sat armari possint, illud dictum: *Homo cervinus*: alluditur autem ad maximam feræ hujus timiditatem. *ibid.*

Pigritia nomine *feriæ* titulatur: in quo curiosæ observationes videri poterunt, unà cum adagio: *Ignavis semper feriæ.* *ibid.*

De homine ignavo, qui omnium ignarus est, possessus monstro stupiditatis, illud dicitur: *Ignavis vertitur color.* *ibid.*

De nimio silentio, & nimia loquacitate, binis extremis, quæ non possunt, quin cadant in vitium, illud expressum fuit: *Statua taciturnior*: De altero: *Homo bombylius*: videantur de his significationes fol. 88.

Injuriam jam antehac illatam non rursum movendam (cum id præposterum sit) hoc adagium docet: *Malum benè conditum ne moveas*: aut: *Sopitum ebrium non oportet excitare è somno.* Consideratio hæc summi momenti est. *ibid.*

De homine astuto illud expressum fuit: *Nec Deus, nec homo*: videatur quæ sit astutia homini proficua. *ibid.*

Continua agitatio hominis inconstantis & varii, hanc sequentem significationem obtinuit: *Euripus homo*: Nil volubilius mari. *ibid.*

Traducitur idem adagium ad hominem infidelem, & ad fortunæ instabiles vices, utraque mutationibus obnoxia sunt. *ibid.*

Si consuetudo patriæ rationi rectæ non derogat, observari debet, hinc de ea dicitur: *Hominum mores regioni correspondent.* *ibid.*

De homine ingenuo, tractabili, & docili, hæc sententia dicitur: *homo cera tractabilior*: alluditur ad hanc materiam, quæ omnigenas figuras recipit. 89.

Econtrario in hominem tetricum, & rusticum hæc significatio valet: *Homo Scytha.* Quinam hi populi sint, vide fol. *eodem.*

OPERATIO HOMINIS.

Exponitur hic, quod hominem laborare semper oporteat, ad hoc enim natus est; ubi in compendio refertur gloria, & præmium eorum, qui indefessi in opere sunt. *ibid.*

Inconstantia jam supra memorata, his verbis demonstratur: *Nunc palliatus, nunc togatus.* Quod vitium omni modo fugiendum. *ibid.*

Monstraturi olim, quod loquela hominem prodat, & quod per externum, internum cognosci possit, consuetudo hoc adagium introduxit: *Qualis vir talis oratio.* *ibid.*

Victus flet, & victor interiit; hoc ænygmati non absimile est, significans: emeritum exercitum ubi cruenta victoria timetur, nunquam periculo exponendum. 90.

De animo nimium muliebri, & effæminato, qui vitam mollem & solutam ducit illud dictum est: *Musica vita.* *ibid.*

Sapiens consilium est, sedulò explorare mores hominis, antequam ad consuetudinem familiaritatis procedatur: super quod inveteratum adagium est: *Nemini fidas, nisi cum quo prius modium salis absumpseris.* *ibid.*

De iis, qui dies integros insumunt, antequam in agendo determinare certum quid possint, hoc proverbium inolevit: *Homines Agones.* Declaratur quinam Agones hi fuerint. *ibid.*

Cum dici soleat, qui causa malorum suorum est, semetipsum plangat, hæc significatio proverbialis emanavit: *Iciens ictus est:* Plures ibi considerationes occurrunt. *ibid.*

De rerum exitu prospero, quem homo felix obtinuit (sicut quisque obtinere desiderat) hæc parœmia adinventa est: *Dormientis rete trahit:* Tracta metaphora est à Piscatoribus. 91.

Solatium pauperum, ubivis securos esse, quod his verbis exprimitur: *Centum viri pauperem spoliare non possunt:* optimè dictum: nemo enim auffert, ubi nulla possessio est. *ibid.*

Id quod semel cœptum est, cum perseverantia prosequendum esse (quæ virtus magni pretii est) adagio sequenti indicatur: *Studium generat studium, Ignavia ignaviam.* *ibid.*

Ad significandum quod penè tot sint opiniones, quot capita, vulgato hoc proverbiali axiomate demonstratur: *Quot homines, tot sententiæ.* *ibid.*

De infelici eventu, quem imprudentia prævidere neglexit, hoc usu receptum est: *Serò sapiunt Phryges:* Præceptum observatione dignissimum, ne proprio damno sapere necesse sit. *ibid.*

Capta gladium: de iis dictum est, qui mala propria sibi sponte accersunt. *ibid.*

Si quis percussurus, maturè ponderaret, se fortè pejus percutiendum, à percussione utique abstineret; in talem hæc dicta sunt: *Cornix Scorpium*: Explicatio quærenda fol. *ibid.*

Quod à negotiis periculosis, molestis, & intricatis abstinendum sit, hoc adagio innuitur: *A lupi venatu:* optima similitudo. 92.

Homo tetricus, intractabilis, & durus, his verbis indicatur: *Scabrosior Leberide*: Quid in Leberide intelligatur: vide fol. *eodem.*

Eadem rusticitas, & durities in succurrendis pauperibus, sequentem significationem habet: *Exigit à statuis farinas.* *ibid.*

Candidulum linum lucri causa ducis: de iis dictum, qui lucri intuitu conjugem ducunt: quare mulier lino comparetur: vide fol. *eodem.*

Adagium vulgare: *Di chi è la casa pensi al coperto*: sic latine dicitur: *Curabit prælia Conon.* Eruditio singularis. *ibid.*

Audere sine præcautione, ut non dixerim temeritate stolida se ingerere, & illic se obtrudere, quo quis vocatus non est, hoc proverbio jam trito declaratur: *Ne sutor ultra crepidam*: hujus adagii derivationem quære fol. *eod.*

Quantopere sola apparentia deludat, cum sæpe quod optimum videbatur, pessimum evadat, sic proponitur: *Vmbra pro corpore*: Curiosum est nosse, unde hic loquendi modus emanârit. *ibid.*

Homo proceræ staturæ, & exigui roboris sic exprimitur: *Arcadicum germen:* quod idem est cum illo: *magnus clamor, pauca lana*, videatur derivatio de *Arcadico.* *ibid.*

Nil prosunt divitiæ, nisi in commodum possidentis impendantur, & data felici occasione: totum hoc exponitur sequentibus verbis: *Cui multum est piperis, etiam oleribus immiscet*: optimum præceptum. 93.

Proverbium vulgare est, quod ait: Duos gallos simul vivere non posse: hoc est duos potentes in eodem loco non durare: quod sic aliter dicitur: *Mons cum monte non miscetur*: parallelum aptissimum. *ibid.*

MULIERES.

Supra mulieres quoque plura adagia formata sunt. Nam nec his negatum Heroum facta imitari, eorum dona, & virtutes assequi. *ibid.*

De earum pudicitia illud non immeritò usurpatum est: *Viris labores, mulieribus munditiæ conveniunt*: Hæ partes primæ erant Penelopes. *ibid.*

Pudicitiæ comes individua silentium sit; inde proverbium est: *Mulierem ornat silentium*: plus certè quam monilia, lapidesque pretiosi. 94.

Negotium, quod finem prosperum consequitur, quamvis malè cœptum sit, hoc proverbio exprimitur: *Parit puella, etiamsi malè adsit viro.* Multæ ibi observationes sunt. *ibid.*

Quemque in statu suo, in quem à Deo collocatus est, perseverare debere, nec certum pro incerto in periculum mittere, sequenti sententia exponitur: *Tua sortis uxorem ducito:* plura hic observatu digna sunt. *ibid.*

De stoliditate, quæ in altum evehitur (quod sensatus quisque cavet) usus hoc adagi-

adagium introduxit: *Mulier Imperator. Mulier miles*: alluditur ad mulierum naturam, quæ ad professiones hujusmodi ineptæ sunt. *ibid.*

Mulieris animus: prolatum est in animos inconstantes, leves, & volubiles; quæ vitia plurimum evitanda sunt. *ibid.*

Infidelitas tam huic sexui cognata est, ut jam vulgare proverbium è scenis desumptum invaluerit: *Mulieri ne credas etiam mortuæ*: Vitium omninò deforme. *ibid.*

De exitu rerum infortunatò, & infelici, hoc dicitur: *Mulierum exitia.* Sic qui moritur, simul omnium bonorum possessionem sibi commori facit. *ibid.*

Ad docendum, quòd ministerio rerum sacrarum, qui ad hoc ordinati non sunt, adhiberi non debeant, illud expressum fuit: *Herculis ædem mulier non intrat.* 95.

Thessala mulier: de sagis dicitur, quas meritò atrocissimis pœnis castigare oporteret. Contra has vehementissime ob maleficia sacra pulpita declamant. *ibid.*

Actus indecentes, quos quisque sensatus evitat, hac dicaci sententia exprimuntur: *Anus saltat*: Hic actus cum insolitus sit, etiam detestandus est. *ibid.*

Flos pudicitiæ ad finem usque vitæ conservatus (id quod singulare encomium meretur) sequenti proverbio enunciatur: *Anus Eriphus*: Hujus dictionis curiosam originem quære fol. *eodem.*

De oculis fœminæ semper turbidis, & malignis (quamvis ab insanis Amatoribus & stellæ & luminaria appellentur) hoc proverbium inventum est: *Mulieris oculus.* Fornax potius sunt, quo universa domus succenditur. *ibid.*

Tam magna mulierum infidelitas est, ut vituperium illud proverbiale incurrerint: *Nec mulieri nec gremio credendum.* Curiosa & utilis ibi explicatio est. 96.

Servitium quod quis pluribus spopondit, nemini exhibuit, hac significatione percellitur: *Unicâ filiâ duos parare generos.* Nec enim desunt, qui tantam impietatem votis expetunt. *ibid.*

De homine in negotiis versato opportune dictum est: *Anus subsultans multum excitat pulveris*: Quadrat autem aptius in eos, qui longa experientia rerum, plura negotia sibi attrahunt. *ibid.*

De negotio quod neglectum jacet, eo quod inutile sit, de quo videlicet ultra sperari magna nequeunt, illud dictum est: *Anus veluti equus profundam habebit fossam.* Sententia multum energiæ habens. *ibid.*

DE ÆQUIVOCIS.

Laudatur hoc in loco Comes Thesaurus, tanquam Scriptor literatissimus in æquivocorum materia. Quid sint hæc æquivoca; De phrasibus conceptuum, quomodo à Dialecticis, & Metaphysicis nominentur. *ibid.*

Virgulæ & puncta quandoque loco suo non collocata æquivocationem pariunt: quomodo hæc instituenda. 97.

Quid vere significet hæc vox *Homo*: quid hæc vox *Vir*: Nomine turbæ quandoque etiam dæmon intelligitur: figuræ, & sculpturæ item homines appellantur. Dialectici hominis voce speciem specialissimam intelligunt. Homo corporeus, mundanus & carnalis intelligitur. Gaudent nomine hominis & prophetæ. Tali denominatione & mundus appellatur. Vas destillatorium homo Chymicus dicitur. Et alia his similia. *ibid.*

DE SYNONYMIS.

Hæc vox *homo* ab *humo* derivatur, videatur quamobrem. *Vir* à *vi* dictus, hoc est à robore, aut virtute: Dicitur *Mensch* hoc est *liber*. Nominatur microcosmus, aut parvus mundus: mens ejus quid denotet. Reliquæ partes corporis humani signis cœlestibus, & Deitatibus fabulosis comparantur. 98.

Hominis nomina diversa apud diversas nationes. Quare *mulier* hoc nomen habeat apud Latinos. Quomodo ab Hebræis appelletur, & ejusdem Etymologia. *ibid.*

DE DIFFERENTIIS.

Differentiæ ad veram rerum cognitionem magnopere necessariæ sunt. Hæ inter Prædicamenta Aristotelis præcipua numerantur. 99.

Differentia inter sapientem, & ignorantem. *ibid.*

Differentia hominum ob climatum diversitatem, & de signis Horoscopicis. *ibid.*

Amplificatio de dignitate hominis; exotici ejusdem affectus, & appetitus: differentia amorum. Homines sylvestres, Satyri, Centauri. Hominum novum genus in plagis orientalibus discoopertum. Astomi hoc est sine ore: alii sine lingua. 100.

Pygmæi qui herbis vescuntur, & pomis

DE GIGANTIBUS.

FORTITUDO GIGANTUM.

DE

DE PYGMÆIS.

De ANDROGYNIS, seu HERMAPHRODYTIS.

De PRODIGIIS.

COMPENDIUM MIRABILIUM.

COMPENDIUM NUMISMATUM.

exegit, significabatur in effigie hominis venerandi, qui tres fœminas ante se genuflexas intubeatur. *ibid.*

Sacerdos sacrificans demonstrabatur per quendam vestitum toga, qui manum super caput Tauri collocabat. *ibid.*

In eadem positura tres homines apparentes, indicabant Imperatorem & Consulem sacrificantem. *ibid.*

Mars Propugnator significabatur per quempiam, qui hastam tenet, in actu procedentis. Cum totus in armis appareret, Martem Ultorem indicabat: *ibid.*

Cum clavam regeret, vicinus victoriæ, Martem Victorem. *ibid.*

In homine qui sceptrum tenet, coopertus casside, Imago Honoris exprimitur. *ibid.*

Vir qui dextra hastam, sinistra Mundum regit, Deum figurabat. *ibid.*

Cum præmemoratum simulacrum circa pedes suos Captivum haberet, Imperatorem Triumphantem declarabat. Videantur de hoc plura fol. *eod.*

Italia in libertatem vindicata figuratur per virum, qui fœminæ genuflexæ dextram porrigit, & qui manu mundum regit. 54

Binæ mulieres, quarum una militem coronat, altera gubernaculum Navigii tenet, & Cornucopiæ, cum viro, qui se in hastam inclinat, Idea fortunæ sunt, & victoriæ. *ibid.*

Homo qui dextra hastam gerit, qui videatur de pulpito perorare velle, imago est fidei. *ibid.*

Rex Daciæ ab Imperatore devictus repræsentabatur in Dario victo ab Alexandro Magno. *ibid.*

Mars simul & Neptunus exprimuntur in figura hominis unius insidentis equo, cum hasta & flagello. *ibid.*

Neptunus sculpebatur ut homo nudus, cum Casside quam gerebat in capite, equitans, & pannum super humeros gerens, qui vento agitabatur, cum telo uno in dextra, duobus in sinistra. *ibid.*

Homo insidens equo cum telo in sinistra, cui stella super caput est, Imago Castoris est. Rursum alius telum jaciens in monstrum quoddam, indicat Perseum Victorem Chimæræ. *ibid.*

Homo armatus, equo insidens, quem præcedit alius & ipse armatus, sed pedes, signum erat expeditionis Imperialis. *ibid.*

Alius item in eadem positura, sed qui hasta videatur alterum ferire, qui humi jacet, Victoriam Imperialem denotat. *ibid.*

Homo pedestris, qui cum insignibus militaribus equitem præcedebat, indicium erat Imperatoris, aut Ducis triumphantis. *ibid.*

Vir dextra fulmen gerens, sinistra aquilam, cum parvulo altari, & stella, Jovem indicat, cui sacrificabatur. Jupiter victor exprimebatur in homine seminudo, qui in fastigio hastæ suæ Victoriam regebat. Utque cum Custodem exprimerent, apparebat homo cum fulmine in dextra, hastam gerens in sinistra. Demonstrabatur item nudus, stans in actu vibrantis dextra sua fulmen, interim sinistra avem tenebat; hæc figura Jovis Ultoris erat. Jupiter Servator Manum sinistram versus cœlum elevabat, dextra fulmen gubernans. Videatur & alia figura fol. *eod.*

Cum Jovem Propugnatorem præsentaturi essent, præmemoratam figuram exponebant, sed hastam gerentem in dextra, fulmen in sinistra. Jovem statorem, cum vestimento pendente ab humero sinistro, tenentem globum orbis cum imagine Victoriæ, & Aquilæ. 55

Hæc omnia attributa Dei sunt. *ibid.*

Homo armatus tridente, regens sinistrâ mundum, Neptunum exprimit. *ibid.*

Videatur ejusdem imago alia. *ibid.*

Imago Victoriæ alatæ, portantis dextra coronam, altera palmam, Victoriam navalem indicat. *ibid.*

Duo homines nudi, quorum unus clavæ innititur, alter caduceum tenet, Herculem & Mercurium exprimunt. *ibid.*

Per eosdem intelligebatur fortitudo, & sapientia. *ibid.*

Homo coronatus, circumdatus diademate aureo, eodemque scintillante, & radiante, qui hominem captivum ad pedes suos, intuetur, ortum solis exprimit. *ibid.*

Genius figurabatur in adolescentulo nudo, qui dextra pateram, sinistrâ cornucopiæ gerebat. *ibid.*

Honor verò per hominem seminudum, qui dextrâ hastam portabat, cornucopiæ sinistra, cui caput coopertum erat casside. *ibid.*

In quodam Numismate apparet homo portans senem, sinistra tenens mulierem casside tectam, & hasta armatam, per quæ Æneæ pietas figurabatur. *ibid.*

Imperator Victoriosus, per quendam curru sublimem repræsentabatur, quem Elephanti trahebant; Erat autem redimitus lauro, aquilam gerens in sinistra.

Su-

Super hanc particularitatem aliæ figuræ cernantur, in eodem loco expressæ. 56

Abundantia procurata per Principem, in homine exhibetur, qui in manibus Imaginem mulieris tenet, gestantis libellum, & cornucopiæ sicut & figura Navis, cum cophino cooperto spicis. *ibid.*

Sculpebatur imago Martis, in figura hominis curru vecti, & armati flagello. *ibid.*

Homa insidens Delphino, originem Tarenti indicat. *ibid.*

Homo stans, qui manum præbet mulieri supplicanti, Rempublicam insinuat vindicatam à Monarcha, qui eam subegit. *ibid.*

Captivitas Judææ demonstrata est in homine pedite, gerente arma in tergo: ad cujus pedes mœsta fæmina procumbebat. *ibid.*

Homo intuens in avem, eum indicat, qui futura prospicere desiderat. *ibid.*

Homo sinistrâ suâ hastæ innixus, qui dextram porrigit, dimissis digitis, cum literis *Restitutor*: Restitutionem Urbium, aliorumque locorum indicat. Videantur de his fusiora fol. *ibid.*

Homo dextram suam alterius dextræ conjungens, præsente fæmina armata, demonstrat Dominium translatum consentiente Publico. *ibid.*

Genuflexus, qui dextram suam dextræ Imperatoris jungit, indicat provinciæ totius congratulationem, cum ad thronum Imperialem elevatus est. *ibid.*

Concordia Principum figuratur in hominibus duobus, qui dextras sibi porrigunt: & siquidem togatus illic fuerit, cum milite, demonstrat literas cum armis unionem fecisse. *ibid.*

Homo extensa dextra, sinistra portans oblatum suum ad altare, fidem declarat; sicut in homine manus suas ad cœlum levante pietas intelligitur. *ibid.*

Consuetudo & utilitas monetarum commercia promovet. Status mundi depravatus ex quo inter aurum, argentum & alia metalla versatur. Raræ sunt Monetæ aureæ, aut argenteæ, quæ Imperatores repræsentant. 57

Principes, & Imperatores in monetis insculpti. *ibid.*

De raritate monetarum plura in medium afferuntur. *ibid.*

Reverentia quæ Principi debetur, quamvis absenti repræsentabatur in duabus sedibus, stantibus in senatu, vel Consilio, in quarum una simulacrum Imperatoris vel absentis, vel jam fato functi erat. *ibid.*

Figura hominis, quæ manum serpenti porrigit, cum interim super columnam simulacrum hominis stantis erigitur, qui circumdatus est lauro plantata in terra, cum his verbis: *Salus Augusti*: Salutem publicam indicat, quam Imperator ille dedit. *ibid.*

Figura abundantiæ, cum Cornucopiæ in manu, sedentis, auc verò supra sedem antiquam positæ, habentis sceptrum in manu, securitatem Augusti indicabat. *ibid.*

Personæ quatuor, cum apparatu & instrumentis suis, liberalitatem Imperatoriam designant. Sicut quatuor item homines sedentes, qui se invicem intuentur signum felicitatis sunt. *ibid.*

Numisma in quo sedes cernitur, similis Cathedræ, in medio ornamenti alterius, quod à personis plurimis tenebatur: inter quos Prælati erant, mythrati, & alii cum palmis in manibus, cujus superior pars per Angelos regitur, subtus hæc altare est, cum cruce: quibus omnibus Petri Cathedræ repræsentabatur. Quæ moneta sub Alexandro septimo p. m. Romæ excusa fuit. 58

COMPENDIUM
STATUARUM.

Similitudinem omninò adæquatam statuæ cum simulacris habent. Ejusdem primus Author DEUS. Sagax inventio. Præmium Virtutis est. Ejus definitio: Primus Inventor. Insignes Artifices, qui postea extiterunt. Potissimum erectæ sunt Poetis, Philosophis, Legislatoribus, fæminis. 72 Demetrius Phalereus earum habuit tercentum & sexaginta. Erigebantur numinibus, & Virtuti. Venus eas in antris habuit: præcipuè in figura mulieris formosæ. Manasses statuam sculpi fecit quinque capitum: prætendendo plures oculos se habere Prophetâ Isaiâ quem medium secavit. Statua Jani biceps erecta. Priamus statuam erexit tribus oculis in posteriore capitis parte. Statua Marci Aurelii dextram resupinam porrigebat, digitis disjunctis, pollice

lice deorsum versus inclinato. Statua Livii erecta super portam Prætorii Pataviensis, tenens indicem superos. Sardanapali statua in Tarsis, videbatur palmam palma percutere. 73

JANUS.

Indicabatur statua trunca manibus, & pedibus. *ibid.*

MERCURIUS.

In homine sine manibus, & pedibus exhibebatur *Mercurius.* 74

Statua ornata vestimento barbaro, quæ videbatur digitis supra caput ludere, effæminatos & molles figurabat. *ibid.*

UNIO.

Monstrabatur figura hominis, quæ dextrâ suâ fasces gestabat, sinistra sic composita ut digitus minimus, quasi in circulum contortus, medium palmæ manus contingeret. *ibid.*

HERMANSAL.

Aggregatum erat rerum complurium. Videbatur illic homo armatus, qui dextra vexillum militare regebat, cum effigie rosæ, in sinistra libram: pectore inermis eret, in scuto suo leonem insculptum præseferens, & ursum eidem vicinum. *ibid.*

Statuæ erectæ sunt Sestori Regi Ægypti; Mutio item Scævolæ, Horatio, Curtio, Pericli, (hujus statuæ pileo tectæ erant, ne deformitas Capitis appareret, quod nimia longitudine eminebat) Josepho item Hebræo, ante hunc Numæ, Platoni, Aristoteli, Phocioni, Cononi, Evagoræ, & aliis, qui videri poterunt fol. 75

Roma ob multitudinem statuarum dicebatur habere incolas saxeos. *ibid.*

Videantur in Epilogo granges statuæ in domibus, & Hortis, Principum, & Cardinalium & aliorum Romanorum; quas hic cum omni brevitate possibili describemus, quamvis & in ipso volumine non nisi cum brevitate descriptæ sint. *ibid.*

Alexander Magnus insidens Bucephalo, opus Praxitelis, ante vestibulum Cardinalis Ferrerii. *ibid.*

Pasquinus præ foribus Cardinalis Caraffæ. *ibid.*

Apollo in horto magni ducis Thusciæ. *ibid.*

Adonidis statua, cum apro, qui eum invadit, in domo Episcopi Aquinatis. *ibid.*

Atrei in palatio Farnesiensi. *ibid.*

Una Amazonum, in villa Julii Tertii Pont. Max. *ibid.*

Agrippinæ, in horto Borghensi. *ibid.*

Bacchus in horto Cutacino. *ibid.*

Bellona in palatio Borghensi. *ibid.*

Ceres, una in Capitolio, & altera in villa Julii Tertii Pontificis Maximi, & alia item in horto Cardinalis Ferrariensis. *ibid.*

Cupido in Musæo Garimberti. *ibid.*

Castor & Pollux in ædibus Co: Fabii Baverii. 76

Julius Cæsar in Capitolio. *ibid.*

Alia item non dissimilis in horto Cardinalis Cæsii. *ibid.*

Statua Consulis cujusdam in Horto Cardinalis Ferrariensis. *ibid.*

Cleopatra in horto, qui Belvedere dicitur. *ibid.*

Faunus in horto Cardinalis Borghesii. *ibid.*

Flora in Farnesiano. *ibid.*

Ganymedes in Florentino. *ibid.*

Hercules diversimode cernitur. Ex ære in Capitolio est: Ex marmore in horto Cardinalis Carpegnæ. Junctus alii simulacro incognito, in horto Cardinalis Ferrariensis. Stans in actu dimicantis cum leone, in horto Thuscano. Idem monstratur in Musæo Garimberti, in villa Julii Tertii Summi Pontificis, & in Palatio Farnesiensi. *ibid.*

Statua Laccontis monstratur in horto Pontificio. Statua Ledæ in Villa Borghensi: Memnoynes in Capitolio: Illic item sunt Marci Aurelii, & Antonii Augusti. *ibid.*

Statuæ item flaminibus dedicatæ sunt. Statua Nili in horto Vaticano cernitur, alia in horto Cardinalis Cæsii. *ibid.*

Natura, & Terra in Musæo Garimberti. Nympha in horto Carpegnæ. Pastor, & Psyche in villa Julii Tertii Summi Pontificis. Pomona villam Borghesiensem adornat. Rex Parthorum terribilis magnitudinis in palatio Farnesiensi cernitur. Alius item in petra nigra in palatio Cæsio. Statua ex porphyro, cujus caput, brachia, & pedes ærei sunt, repræsentat Nabuchodonosor, in villa Julii Tertii jam præfati. Alia item Sabinæ cujusdam, in ædibus Capranicis. Alia in palatio Farnesiensi. Alia in ædibus Episcopi Aquinensis. Alia Sileni in villa Borghensi. Sibylla habens libros Sibyllinos in manu, & Satyrus docens puerum, in ædibus Cæsiis. Statua Margaritæ Austriacæ in ædibus Hieronymi de Cupis: Item statua Tyberis in horto Vaticano: Item fluminis Tygridis in Capitolio: Thaliæ & Tyri in Horto Carpegnano. *ibid.*

Dea Vestalis in horto præmemorati Julii Tertii: Zeri & Amphionis, qui se in fon-

fontem præcipitant: Dirces ligatæ ad Cornua Tauri, in horto Farnesiano. *ibid.*

HEROES IN ROMA ANTIQUA.

Statua Herculis in Foro Boario, consecrata Evandro, Janus Bifrons, erectus à Numa. M. Antonius & Lucius Verus, ante Lateranum. Cæsar equum insidens, in foro ante Templum Veneris Genitricis. Domitianus in statua aurea in foro, subtus quam Rhenus præterfluit. Constantinus Magnus, & Silla ambo ex auro. Q. Marcius Castor & Pollux in foro. Ceres Dea erecta à Sp. Cassio. *ibid.*

Græci statuas nudas formabant, Romani vestitas. *ibid.*

Romulus & Camillus sine habitu ante templum Castoris. *ibid.*

M. Actius Nævius, & Marcus Tremellius ambo ex ære, erectæ à Tarquinio. 77

Horatius Cocles, Mutius, & Clœlia positæ in Comitio. *ibid.*

Actius Poëta in Templo Camœnarum sibi ipsi statuam erexit. *ibid.*

Scipio & Ennius ad Portam Capenam. *ibid.*

Junius Brutus gladium tenens, erectus à Romanis, cum literis aureis ad pedes. M. Æmilius Lepidus, vestitus toga, cum Diplomate in manu, in Capitolio. *ibid.*

Lucius Scipio vestitus chlamyde, & crepidatus. *ibid.*

Sylla positus à M. Tullio. *ibid.*

Ante Rostra quatuor legatorum, qui à Laërte Rege Virentorum occisi sunt. *ib.*

Statua Concordiæ Q. Martii, collocata in Templo publico. *ibid.*

Cæsar Augustus in fastigio Capitolii. *ibid.*

Trajanus & Antoninus Pius supra columnam erecti, à Coclea. *ibid.*

Opus ex Porphyro, erectum ab Alexandro Severo in ejusdem Palatio. *ibid.*

Item statuæ quædam sine capite, quibus tamen alia capita substituta sunt. *ibid.*

DE HO-

DE

HOMINE INDIVISO,

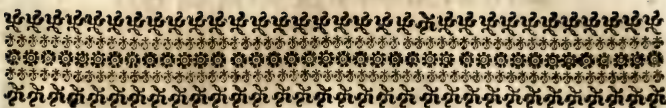
ET

INTEGRO:

CUM SERIE CAPITULORUM PRÆCEDENTIUM, QUIBUS MAJOR COPIA ACCESSIT:

CUM ADDITIONIBUS ET TABULIS:

LIBER SECUNDUS.

MIRACULUM ANIMATUM,

Hoc est:

DE DIGNITATE HOMINIS.

DISCURSUS PROOEMIALIS, RECITATUS IN PUBLICO.

Umana mens (AUDITORES BENEVOLI) de æthereo spiritu participans, usque adeo in sublime se elevat, ut tanquam ardea super nubes volando, in operibus suis, ipsum adeo universitatis æmulari opificem non vereatur etiam in iis, quæ elegantissima de artifici manu ejus fabricata sunt. Hæc virtus à primordio Creationis, homini indita, & implantata est, testificante spiritu Dei: *Hæc illum, qui primus formatus est à Deo Pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit, & eduxit illum à delicto suo, & dedit illi virtutem continendi omnia.* Sap. 10.

De amplissima illa vastitate nullitatis dextra Dei, omnium opifex, purgatissimam lucis abyssum, & magnam illam mundi lampadem in firmamento cœli produxit, quæ horrores noctis propulsat, & spississimas tenebrarum caligines splendore suo promicanti illuminat. Opus tam magnificum Numa Rex, Vespasianus, & Antoninus Imperatores æmulati, hi quidem in Thermis, ille verò in Templo Vestæ nocturnis diurnisque vicibus, & faces, & lumina, & ignes inextinctos nutrierunt. Præmemoratæ Luci Omnipotentia Creatoris Cœlos annexuit, utroque eos Polo disterminando, confiniis suis & litoribus subjacentes aquas includens, mundumque elementarem perfectionando in circulum suum contorquens. Symbol. Caus. Ausus est inter ambitiosos Reges Persiæ Cosroas, fastuosus ille & elevatus, admirabile opus machinari, in quo non secus ac cœlestes illæ sphæræ artifici manu elaboratæ apparebant, quæ figuris suis per intelligentias fabrefactas circumgyrabantur: illic fulgura spectabantur, immixta tonitruis, illic emicantia fulgetra, cum fulminibus.

In primordiis sæculorum, & mundi primùm nascentis exordiis, arida tellus, & infrugifera adhuc, continuò virorem suum induere, luxuriare graminibus suis, ditari plantis, efflorescere omnicoloribus florum cœpit generibus, & cumulari segetibus edocta fuit. Hæc portenta secutus Hermes, non minus & ipse portentosus, in cœlo vegetabili & candore terræ, & filiorum, sylvarumque suarum varietate, omnigenûm colorum diversitate, & ordine, colles monstravit, & planities, in tam varias figuras depicta, ut vel collum columbarum, aut Iridem speciosissimam, aut arrogantes Pavonis plumas imitari viderentur.

Bina illa luminaria magna, Providentia divina, in spaciosis cœli campis collocavit, ut videlicet, non secus ac luminosa fax in magno illo mundo, vel Macrocosmo splendescerent. Spectabilis olim erat in Rhodo Insula Caretis Colossus, qui Solis dicebatur, moles immensa, quæ altitudine ad septuaginta cubitos usque pertingebat, ita ut cogitationi hominum factu impossibile videri potuerit, vastitatem tantam elevari è terra potuisse: Opus quod ducentorum talentorum pretium exuperavit, cujus membra speluncis subterraneis æquiparabantur, & lustris ferarum: erat autem diademate aureo coronatum, quod de vase ingenti flammas evomebat, ipso solo aspectu plenum majestate & magnificentia.

Volvantur supra nos, ad gubernantis Dei nutum, in immensitate gyrorum suorum, quasi ærea lege, cælestes sphæræ, & has quoque nobilis ille Syracusanorum Geometra in fragilitate transparentis vitri imitari noverat, volubiles rotas istas arte sua, quasi in carcerem detrudens. Flavescebat solis instar, & in modum purpuræ rubescebat olim pretiosum nectar in racemis suis, quod manus Zeuxis, ingeniosa & subtili arte in tela depinxerat, jucunda fallacia oculos volucrium decipiendo, quæ quasi ad consuetam escam cupidæ advolabant. Adaugeat omnipotentia divina magnificas has mundi pompas, in sublimes auras, smaragdino colore vestitas, & fructibus suis exuberantes arborum plantas: curiosa enim dextra hominis, & inventrix mens, per artificia sua, in metallo fusili, & candidis marmoribus, & suavissimis tincturis suis eadem spectacula tam in aulis Principum, quàm theatris, & templis exhibebit, naturam æmulando picturis, & sculpturis suis. Dio Chrys. Orat. 6. Sic olim Persia Platanum auream Xerxis reverita Ioseph. lib. 6. est, sic Judæa vitem Herodis admirata est, nec un- De bello, Iud. quam Græcia cessavit applausum dare Pygmale- Philostr. in ontis oleæ. vit. Apoll.

Denique inter hæc mira maximè admirabilis homo ipse, tanquam Colossus aliquis elevetur: ipse enim novit, tanquam sui, statuariique sui imitator sapiens, in simulachris suis semetipsum effingere, & runcinis, scalpellisque, in facie solis miro artificio vocem hominis figurare, & articulatos accentus producere. Sic enimverò, secundum

dum Doctorem gentium, invisibilia ejus per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, & creaturæ, si ritè consideratæ fuerint, schala sunt ad Creatorem: ad quem sic suaviter conducimur. Pari ratione adducta Græcia, & hoc fundamento divino nixa, quamvis materiali manu fabricata simulacra venerari non destitit, Minervam Phidiæ, Venerem Apellis, & Regulam Polycleti.

Ad sagacitatem tam admirabilem, & ad operationes tam exquisitas, quæ ipsam quodammodo divinitatem subintrant, reflectens magnus ille Philosophus Favorinus apud Cœlium, his verbis usus est: *Nil magnum in terris præter hominem: nil magnum in homine præter mentem & animum.* Hinc porrò Trismegistus considerando pretium tam famosum hominis, in hanc sententiam prorupit: *Animal adorandum, ac venerandum homo, miraculum magnum, diviniori quodam spiritu concitus, & coruscus scientia, in naturam Dei transit, tanquam ipse sit Deus.* Plato elevatissimus in Ideis suis, rationabilem animam tersissimum speculum appellat, *in quo divinitatis summa splendet imago*, & alibi: *Non contentus hominem simpliciter miraculum appellasse, adjecit divinum miraculum*, sic Rhodiginus refert. De hoc ipso magnus Mediolanensis Ecclesiæ Archipræsul Ambrosius inquit: *Tanta est hominis dignitas, ut dicatur homo sedere ad dexteram Dei, non Angelus.*

Lect. antiq. lib. 1. c. 38.

Ex Cœlio ut supra.

Si itaque homo operationes supranaturales operari audet, si Anima quam possidet, ad corruptionem non delabitur, edacitati mortis se subdi refugiens, si origo nostra desursum ex cælestibus derivat, si nemo nostrum est, qui ad Dei similitudinem formatus non sit, si tam ritè ordinati, si tam eleganter compositi, & intelligentia dotati sumus: si in mundo hoc elementari quidquid illic ex elementis compositum invenitur, à nostris penè nutibus dependet: si motus in nobis nullus est, nec gestus, nec ulla actio, quamvis minima, quæ majestatem, admirationem, pompam, & decorum non præseferat, quippe quod Archetypi illius summi magnum exemplare sit, quod in se omnem abyssum profunditatis, omnem immensitatem, stuporem omnem complectatur; quis neget Miraculum animatum nos esse? Quis non præfatis omnibus sine difficultate subscribat?

Hic ergo scopus est, ad quem præsens Oratio mea terminabitur: *Homo animal adorandum, miraculum miraculorum.* Nec enim nisi magnopere plausibile erit argumentum hoc, cùm è mirabilibus compositum sit, & plus quàm cætera objecta ordinaria portentosa, & stupenda ad curiositatem, & admirationem involvat.

Quapropter non hic operæ pretium ratus sum, artificio orationis emendicato, benevolæ auris implorare attentionem, cum res per semetipsam sibi eam conciliare possit, & thema ipsum illuc invitet, idque eo magis, quod quæ mirabilia sunt, & stupenda, silentium per semetipsa auditoribus imperent.

Zoroaster magnus ille Magus, qui nomen suum ab astris mutuatus est, raptus in profundissimam extasin, dum essentiam suam propriam prolixius, & cogitationibus altioribus contemplatus esset, non secus ac de gravi sopore evigilans, in stuporem solutus, & quasi improviso quodam accidente correptus, in hæc verba, quæ meritò Mundus admirator audiat, prorupit: *O homo audacissime, & omnia confidenter moventis naturæ decus.* Erat olim Barbarus quidam, nomine Abdala, qui interrogatus aliquando, quidnam inter creata potissimum admirabile, & portentosum arbitraretur, respondit homo non ut barbarus, sed ut vir sapiens: *Hominem unum esse, qui admirationem omnem superet.*

Ex anatom. Laurentii.

Cum autem de mirabilibus sermocinari spoponderim, reliquum erit, ut quid sit miraculum, & quæ ejus essentia declarem, ut proinde ad reliqua argumenta, hac schala facta progrediar. Inprimis igitur Valerius Maximus, ut mihi quidem videtur, Theologum egit, dum miraculum his verbis definiit: *Miraculum est res, quæ unde manarit, aut quâ ratione constiterit, dignoscere arduum:* quod Theologi nostri sic definiunt: *Opus superans virtutem creatam.*

Ex theatro vit. hum. in lit. M.

Omne id, quod accidit, cujus causa inveniri nequit (sicut vas electionis de gloria cælesti inquit, quam auris non audivit, nec oculus vidit, nec in cor hominis ascendit) quod omnem facultatem intellectivam exuperat, negari non potest, quin portentum, vel miraculum sit. Ad quod olim Nicodemus in præsentia Verbi Incarnati intendens, de radiis divinitatis ejus illustratus dixit: *Opera, quæ tu facis, nullus potest facere, nisi fuerit Deus cum eo.* Magna etiam revolutio mundi, quæ tum contigisse legitur, cùm summus sol justitiæ Christus ad occasum mortis properavit, ad fidem provocando Areopagitam summum Philosophum in sequentia verba impulit: *Aut Deus naturæ patitur, aut mundi machina dissolvetur.* Hinc S. Augustinus ait: *Miraculum voco, quidquid arduum, aut insolitum, supra spem, aut facultatem miranti apparet.*

Miraculum juxta mentem superiorum, in quatuor genera, aut partes dividitur: Quarum prima est, dum homo, in essentia quidem propria, supra robur suum nihilominus se elevat: altera cum res quæpiam omnem virtutem & potentiam hominis transcendit, non solum secundum substantiam, sed etiam quod de simili objecto simile factum evenire nequit: tertiò cum ultra substantiam effectus producitur, & eventus inopinatò consequitur: ultimò denique, cum nec per substantiam, nec per modum, neque per materiam, nec mediante re ulla quicquam accidit, & tale quidem quod nec dæmonum artificio fieri possit, sed solius Dei potentia, & opere. Supposita igitur hac doctrina, reliquum mihi erit, ut ex fundamentis his elucidem, qualiter hominem dicamus esse: *miraculum magnum, admirandum miraculum Dei.* Miraculum omninò maximum est homo inter omnia ea, quæ de officina summi opificis prodierunt (nemo est qui negare audeat) inquit Philo. Quid est homo? *Homo est, quis cognovit eum?* Sic divina Sapientia attestatur: supra quod magnus ille Claravallensis Abbas sic ait: *Superexcellentiam ejus quis enarrabit?* Cujus anima splendore tota coruscans, incorporea, æterna, luminosa, & dignitate elevata; quæ tamen cum tam nobilis sit, non nisi corpus inhabitat, ponderosum, & onerosum, omni oppressioni subjectum. Una itaque substantia hominis ad occasum mortis præcipitat, altera vegeta, & vivaci spiritu suo, ad æthereas anhelare sphæras non cessat. Atque hoc ænygma, inquit Rhodiginus, illi alteri æquiparandum, quod sphynx olim prætereuntibus proponebat: *Hoc significasse videtur, ænygma magicum, quo dicitur res undique lucida, & res undique obscura: .... mens*

De Opific. mund. Hieron. 17. Hom. 5. de vil.

siquidem est lumine plena, irrationalis anima prorsus vacua. In meditullio est, ac veluti collimitio rationalis natura: Ideoque: *Superexcellentiam ejus quis enarrabit?*

Quis enimvero dixerit fabricam hac humana digniorem esse, quippe quod intellectu ornatus est homo, ratione dotatus, omne objectum creatum post se relinquens: sociatur cœlis, communicat cum Deo, formatus, & compositus ad imaginem & similitudinem ejus? Quanta hæc fabrica est, quæ simplicitate animæ suæ Trinitatis unitatem exprimit, potentiarum suarum trinitate, personarum diversitatem demonstrat? Non possum quin sæpius memori mente recolam id quod Archipræsul Mediolanensis inquit, de pulchritudine animæ ad formositatem corporis descendendo: qui quamvis aliquanto prolixior sit, non minus tamen elegantissimum & penè divinum est, quod refert: *Fabricam ipsam humani corporis si quis considerare velit, nil poterit in terra judicare pretiosius. Est enim homo statura celsus, vultu decorus, cæsarie comptus: non autem cæterorum more curvatus animalium, sed ipso naturæ jure sublimis, qui in cœlum libero obtutu, nulla captivæ servitute cervicis oppressus in terram, sed tanquam propriæ conscius sublimitatis, sui authoris testis locuples.*

C. 10. in Ps. 118.

Considerando Protagoras illic apud Sestum Empyricum, constitutionem hominis, eum rerum omnium Magistrum appellavit. Quod si idipsum pro merito, & secundum partium enumerationem, secundum circumstantias, & figuras ob oculos ponere statueremus, nec pennæ Stoicorum, nec Oratorum facundia, nec Poëtarum miræ inventiones sufficerent, ad solum principium ritè exprimendum: unde, ut cum Chrysostomo loquar, tantundem esset, ac emetiri immensitatem velle Oceani, perdere non recreare mentem: itaque repetiisse illud S. Ambrosii juvat: Quod Deus formando hominem, non eum, sicut Angelos, in congerie cœlorum produxit; sed volens quod pretiosissimum & perfectissimum esset, epilogare, ut ita dixerim, propriis adeò manibus suis, prima ejus rudimenta, & lineamenta depinxit, & figuravit: in propria eum forma composuit, non cum Prometheo facem à sole mutuatus, ad infundendum spiritum vitæ, sed eum multò felicius Memnone, insufflatu radiorum suorum ad distinctionem loquelæ animavit.

Voluit Sapientia altissima ultimum creationis suæ opus esse hominem, ut indicaret, eum cœli & terræ Horizontem esse, temporum, & ipsius æternitatis confinem, imò metam operationum Dei: sic referente Scriptura, quod terminata magnifica illa Creaturarum suarum creatione, in productione hominis, tandem requieverit: Idque fecisse mihi videtur, ne homo propter quem omnia, in ullius rei indigentia esset. Poterat utique pro libitu suo creaturis uti, sed potissimum ei adjumentum (quis neget?) ex Sole provenit, Sole inquam creato, qui gyganteis pedibus, per vastissimum Zodiaci circulum infatigabiliter means, oculo lucidissimo & ignito, omnia ad utilitatem illius perlustrat: Diffundit præter hæc in immensitate illa firmamenti, & campis cæruleis argentum suum Luna, aspergens aquas in fluminibus, & mari. Flammescunt auro suo stellæ, quæ præmemoratis syderibus junctæ in reconditis montium visceribus, in abstrusis camporum penetralibus, auri, & cæterorum thesaurorum venas progenerant. Auroræ lux quotidianis fulgoribus fornices cœli percellit, de urnis suis & rorem, & rosas distillans, & disséminans, nec discedit nisi voluminibus splendorum post se relictis: pro homine diurna, & nocturna tempora vicibus suis se amplectuntur, ordinatisque periodis suis volvuntur anni tempora, & intelligentias fatigant. Inter hæc homo non secus ac Monarcha quidam, officium universorum, & vices portare solus debebat; atque idcircò ab Altissimo tam amplum, vastumque ei imperium datum: *Dominamini piscibus maris, volatilibus cœli, & bestiis universæ terræ.*

Ex una parte de eo S. Ambrosius inquit: *Ideo novissimus venit in mundum, tanquam creaturarum gubernator, quasi totius summa operis, quasi causa mundi, propter quem facta sunt omnia, tanquam habitator elementorum:* Ex altera parte Basilius Magnus Seleuciæ Episcopus: *Vidit hominem immortali manu editum, & Dei digito ex tempore perfectum, absolutumque simulacrum: vidit simul fictum, simul Regem factum: nam præsit, inquit, piscibus maris.* Hæc est sententia Davidica: *Omnia subjecisti sub pedibus ejus.* Si enim sic stabiliri oportuit hominem, ut per viam sublimem ejus compositio ad dominium universitatis respiceret, congruum erat (ut patet) ejus creationem ad ultimum differri, ut ab omnibus creatis agnosceretur: *Animal admirandum, venerandum miraculum miraculorum Dei.* Porrò quàm admirabile est, si orbis terrarum tantæ amplitudinis, tantæ abundantiæ, tam fœcundus, in inventionibus tam sublimis, de quo Regius Cantor: *In adinventionibus manuum tuarum exercebar*, ubi Tigurina sic legit: *admirabar:* Orbis terrarum, inquam, tam copiosus divitiis, tam plenus animantibus, cum tanta symmetria efformatus, in agris suis tam uber, in commerciis tam frequens, supra quem ingens illa cœlorum aula, vel cortina, auratis fibulis, ut ita dixerim, se aperit, & resplendet: Hic ergo orbis, quamvis sub se hominem continere videatur, hujus tamen tam excelsi simulachri, etiam nolens, non nisi basis est, & columnæ tam excellentis sustentaculum; non aliter ac immensa altitudo montis Olympi, in quo olim magnifica apparebat Jovis fulminantis effigies, opere semper memorabili, & mirabili Phydiæ: *Vidit simul Regem factum.*

In Ep. 35. ad Her.

Prodigiosum est, quod famosus ille Stagirita recenset, vidisse se in diebus suis, contra consuetudinem naturæ, & substantiæ, & subjecti, & materiæ, ea tempestate qua Persarum Rex cum Græcis prælio congrediebatur, in medio firmamenti globum igneum apparentem, nescio an idcirco factum, ut fervor bellantium accenderetur, an verò ad incutiendum terrorem. Hinc est quod Seneca inquit, Authorem suum citans: *Vidimus non semel flammam ignis pilæ specie, quæ tamen ipso cursu consumpta est.* Cum hac ego flamma, quasi rapido volatu ad considerandas animæ qualitates feror; ad lucidam nimirum, & activam levitatem quà non evanescit, sed sursum lata, nubes ipsas transvolat, siquidem ponderis hujus terrestris nodos, quibus à volatu deprimitur, tandem dissolverit. Jam à Paganis ipsis anima nostra ignis dicebatur: & præter mythologica Poëtarum commenta, qui Prometheum solares radios furto surripuisse, ad tantoperè decantatum Epimethum suum informandum confinxerunt, non

minus & ipse Fabius gravis Orator inquiebat : *Animam flammei vigoris impetum, perennitatemque non ex nostro igne sumentem, sed quo sydera volant, in qua sacri torquentur axes, inde venire : & quoties humani corporis carcerem effregerit, exoneratam membris mortalibus, levique se igne lustraverit, petere sedes, & astra.* Ex Causin. Symb.

Hinc sapienter Ægyptii hujus rei expressionem Hieroglyphicam sculpisse leguntur, vulturem nimirum, natura ignea provisum, plus quam omne volatile (si aquilam exceperis) pupillæ oculorum acutissimæ: Hinc Martianus quoque septem Planetas introducit, omnes adeo in sinum animæ sibi cognatæ influentes, quippe quæ & ipsa calore & luce plena est. Ejusdem sententiæ erant Aristophanes & Horus, unde eam in inclinationibus suis his siderum influxionibus subjectam tradiderunt. Huc respiciunt verba Comici Prudentii: *Oris opus, vigor Igneolus.* Tertullianus ad declarandam hanc veritatem, sub velamine colorum qui lucidi sint, & aërei, animam repræsentat: sicut & Cæsar Junior, qui eam deformavit, dum in vase sphærico clarissima luce transfuso, & adimpleto constitere eam fecit. Sensatius, & securiori doctrina locutus Philo, sic habet: *Expressum hoc beatæ naturæ simulacrum, decerptam à Deo particulam, divinitatis radiationem.*

Symbolicam figuram fuisse dixerim faces illas diurnas quidem, sed portentosas, quæ olim Cæsaris Augusti temporibus visæ fuerunt, cum in urbem Apolloniam Triumphator introiret (sicut præmemoratus Author refert) quasi verò ad decantandas tanti Principis glorias terreni applausus non suffecerint, ita ut cælestia quoque in subsidium venire opportuerit. Unde Ethicus inquit: *Nostra quoque ætas vidit diurnas faces, aliàs ab Oriente in Occidentem versas, alias ab Occasu ad ortum.* Eadem pene contigisse legimus in Conflictu Cæsaris cum Pompejo; de Cæsareo enim campo improvisus ignis exortus, harum partium se faustum Fecialem, inimico autem fatalem præbuit, in cujus castra provolans sine alio attractu, eo usque circumgyratus fuit, donec illuc rediit, unde primum ex improviso prodierat. Vero itaque similia æstimari possunt quæ de Pericle, de Tyberio, & Theodorico recensentur: de quorum capite, vultu, ore, & membris exiisse flammæ memorantur, eluxisse scintillæ, & exurrexisse ebullientes fumi, & vapores: Si Rhodigino tamen, & Plutarcho fides adhibenda. Lib. 2. c. 6.

Stupenda, & inaudita erant prodigia illa, quippe quæ naturam omnem, & substantiam humanam excedebant. Sed quæ nunc de eodem Seneca relaturus sum, Auditores, omnem penè fidem & omne miraculum exuperare videri poterunt. In liquidis olim Pelagi campis contigit, ut procul intorta ignium mille volumina elevarentur, atque exinde se sensim rupes modica protulerit, quæ non multo temporis spatio in superbissimum & elevatissimum montem excrevit, unde posthæc Insula spaciosa admodum prominuit. Sic enimvero novus mons Aethneus, aut Vesuvius dilatari cœpit in aquis. Spumabant horridi fluctus; nescio an ex dolore, quod humentem sinum suum sibi dilacerari fremebant, fulmina quoque nova experti: an verò sic jubente hilaritate, eo quod enatis montibus, & Insulis, solitudines suas madidas, populatas, & frequentatas viderunt: aut verò etiam id factum dixeris, quod per æmulationem invicem concertando fluxibili humore suo undæ, noviter ortæ Civitatis muros osculari, & fundamenta lambere contendebant; in natalitiis ejus, argentea ei involucra, & infantiles pannos mutuando. Videbatur ipsum adeo cælum ad Neo-partum hunc jubilare, dum certatim, quasi hilari lusu, ubique focus colluceret, & scintillantes flammæ discurrerent: non secus ac in urbibus pro communi testificatione lætitiæ funambulones, & histrionum omne genus, per fora publica spectantur: sic flammæ præfatæ, miris compositionibus circumquaque volitabant. Hinc Author ait: *Prodibat ignis non continuus, sed ex intervallis emicans, fulminum more.* Nisi forte alius quisquam, moralitate alia ductus, auspicari potuisset, Jovem in cælesti regno suo, Neptunum fratrem suum veritum, qui more Enceladi, aut Typhoei gigantum, erectis montium culminibus, rursum throno suo se expellere niteretur, atque ita arrepto fulmine, & imperioso trisulco suo ad defensionem sui exarsisse. Nec verò opus illud prius terminatum fuit, quam dum condensata & vaporosa caligine cuncta operirentur: eorum more, qui opus aliquod elaborando, quod luci deinceps exponendum sit, illud prius linteamine contegunt, ne imperfectio intuentium oculos lædat, & ut prima rudimenta operantis lateant: Sed propediem flammarum energia, tenebrosum illud Chaos dissipatum, vel cortina illa semota fuit, & prodigiosa machina palam apparuit.

Verumne sit, an commento simile, quod hic relatum est, stet fides penes Authorem. Ego verò qualicunque huic facto inhærens, in admirabili hoc naturæ prodigio, conditiones, & qualitates præmemoratas perpendendo, non sum veritus asserere, symbolum illud, & figuram esse hominis, cum appendicibus suis, situ, loco, affectione, qualitate, materia, natura, & anima. Repedare liceat, Auditores, ad universalem mundi Creationem. O quàm ingens Insula, aut verò mons, universitas inquam terræ, super aquas elevatur? Cum quanta industria divinus Architectus *divisit aquas*,! Quàm universa æquavit, & quam distinctè, quàm potenter, in locum unum segregavit, & finibus suis coercuit? Illius opera factum, ut à quatuor præcipuis lateribus Paradisi laberentur Physon, & Nilus, Euphrates cum Gange, qui auro, & gemmis, & segetibus, & plantis, & floribus, & omnigenis fructibus terram foecundarent. Illic ignis ad sphæram suam se elevando favillis suis splendescebat, postquàm ad mortalium beneficium benignos influxus suos dispertiisset.

Super hæc igitur coronatus propheta noster reflectens, feliciter contemplationis suæ altissimæ navigio per aquas illas velificat; situm tam mirabilem considerando, tanquam universitatis fundamentum: *Domini est terra*, inquit, *& plenitudo ejus, orbis terrarum & universi, qui habitant in eo. Quia ipse super maria fundavit eum.* Ecce auditores mei, nunquid non ita est? De mirabilibus me dicturum spopondi: *Et super flumina præparavit eum.* O quàm labile fundamentum! Super ripas fluminis fundamenta totius mundi collocàsse! Id quod cum alio prophetæ sensu concordat: *Initio tu Domine terram fundasti.* Fertur super terram aqua, aquæ aër incumbit, tanquam sedes ambiens ignem, super aërem ignis sustentaculum primi cæli elevatus est, & sic ordo ad ultimam usque sphæram propagatus est. Hic Psalm. 23.

ergò

ergò, ut gradatim philosophemur, aër, ignis, & aqua in loco uno à terra sustinentur, & diriguntur, in altero supra currentia flumina, & mare magnum fundata sunt. O admirabile ænigma! O gryphum insolubilem & ipsi Oedipo! Nodi & ipsi Alexandro involuti, & confusi: & nihilominus id quod in mundo elementari abstrusum est, in microcosmo limpidum, & transparens est. Argumentum palam est, si qualitates elementares in composito nostro diligentius perscrutari placuerit: hæ non secus ac Gratiæ, quæ se manibus comprehendunt, & choræas ducunt; non secus ac astra firmamenti, quæ in classibus suis favillare non desinunt; non secus ac regulata vertigo sphærarum, de quibus Latinus Placatus: *Ut indefessa vertigo cælum rotat, & stare Sol nescit*: Sic præeminentia unius, aut alterius, imò verò in symmetria perfectissima, nutriunt, alimentant, & conservant compositum nostrum. Sic: *Initio tu Domine terram fundasti*: ex una parte: Ex altera: *Super flumina præparavit eam*. Correspondet aëri sanguis, calori ignis, humido aqua, quod grave & ponderosum est, terræ. Sed quandoquidem de mirabilibus fandi mihi propositum est, in animato miraculo meo id invenio, præter substantiam & qualitatem naturæ, non aliter, quam supra memoratam insulam hanc hominis molem super aquas fundatam esse. Necesse interim est, volenti mihi, quod assumptum est, consolidare, ut pedem referam tantisper, sicut faciunt, qui fossam transilire contendunt. Interim Domini mei, velim mecum secus flumen gradiamini, postquam jam de aquis ratiocinari cœpimus. Illic ad limpidissimum murmur chrystalli liquefacti, videre vobis licebit, aut stirpem, aut arbustum aliquod, aut florem, aut herbam, aut plantam, quæ cum amœna reflexione multiplicando figuram, imaginem suam de aquis prodire reduplicatam faciunt, in tam diversis nihilominus compositionibus, & modis, ut ne Protheus quidem id felicius, & vivacius posset Mythologicum, & fabulosum illud, quod de Narcisso Poëtarum antiquitas confinxit, qua ratione suimetipsius speciei raptus, in aquas præceps ruerit, & naufragium inopinum sibi pararit, nos abunde persuaserit, quantopere hoc elementum aquæ tersissimi speculi instar sit: Unde non abs re proposita eleganter elevatissima Musa cujusdam cecinit:

Deliri de la solitudine di Ludovico Malvezzi.

Que' soli tuoi qui fra nativi argenti
Renderian vaghi piu l'onde vaganti,
E come soli, entro à quest' aque algenti,
Fra gli errore del Rio Sariano erranti.

Hinc non inamœna metamorphosi, & oculorum deceptione, objecta diversimodè aliter quàm in semetipsis sint, apparent. Quemadmodum demens ille, qui Lunæ admiratus imaginem in fundo putei, eam illic (sicut Democritus veritatem) eruere satagebat. Ita enim virga, aut lignum aliquod, quamvis rectum, aquis impositum, hiulcum, vel omninò fractum videtur. Quod virtute reflexionis fit, quæ suaviter radium, vel pyramidem visivam frangendo, diversam ab obiecto oculis nostris speciem, & apparentiam repræsentat.

Non vos ultra suspensos volo, Auditores: Id dico: Compositum humanum Montem esse, qui versus cælum se erigit, in quo tanquam de voluminibus radiorum se animæ fax magna sublevat. Hæc verò anima in ingenti Oceano Intellectus, imaginationis, & phantasiæ admirabiles formas, & figuras effingit, id que multò copiosius quàm chamæleon aliquis, aut tygridum multifariam depicta & virgata dorsa, aut Panthera: ac sic verum est, quod *super flumina præparavit eam*. Magna dignitas, & amplitudo animæ, quæ velocius pennis aquilarum, velocius fulmine, in momento temporis, montium culmina transscendit, sulcat maria, & in aëre circumgyrat, in terris se stabilit, cum igne per intelligentiam suam in superna se elevat (Non mihi, obsecro vertatur vitio, quod in amplificatione hac prolixior sum, argumenti enim conclusio sic postulat) elevat, inquam se anima in magno universitatis mari; Quæ enim obiecta non videt? qualia non repræsentat? quas aptitudines, figuras, formas, similitudines, aspectus, & curvos, & rectos, & obliquos, & contortos? Hæc, juxta mentem scientifici cujusdam, potens est ad formanda & rursum fuganda infortunia: hæc in tempore per firmamentum hominis, magnum illum Basiliorum astralem generat, qui solo aspectu in terram prosternit: hæc microcosmicum cœlum infectat, unde non rarò & ipsa solis facies tincta, & maculata videtur, Intellectum dico, cujus tantum robur est, ut ubicunque, etiam somniando transcurrerit, de ente rationis, ad realitatem traducatur, de realitate rursum ad somnia: sicut complures sunt, qui in medio sopore noctis sermocinantur, & indignantur, & ferociunt, & lamentantur. Operatur Anima in infirmis, quod tota Pharmaceutica ars operari non posset, adducendo pro qualitate obiectorum, quocunque introierit, secundum libitum suum, & vitam, & mortem: tam fortis est, ut in pelle quoque natorum sæpè maculas earum rerum imprimat, quas matres parturientes per malaciam appetierunt.

Osvval. Croll. Præfat. admonitor. Basilico Chym.

Per hanc excitata mens, & vehementissimo igne accensa, præter naturæ fortitudinem, ultra tendit, præterita revocans, & plures affectionum pristinarum reaccendens, nec id solum in semetipsa, sed in aliis quoque. Imprimit illa horrorem aquæ in iis qui à rabido cane vulnerati sunt: & per effectum sympathicum, eum qui à Tarantula infestatus & læsus fuerit, cogit in deliquium, cum in musica harmonia eum tonum audierit, in intrinsecum genium animalis illius, à quo miser offensus est, vel phantasiam ejus impressiam tetigerit. Interim ergò dum microcosmus imaginationes suas efformat, astra quoque moventur universorum spirituum vitalium: non secus ac in Macrocosmo, cum impressio quædam formanda est, omni adeo momento spiritus astralis planetarum circumgyratur, descendendo, & ascendendo, aut in circulum se torquendo. Atque ita anima nostra vitæ & mortis arbitram se præbet, mediante lætitia, vel timore: Avicenna enim gravis Author ait: *Anima passionibus corpus corrumpitur: & anima à corporis motibus non sunt impassibiles.* Sicut item Evangelista Matthæus de fide inquit: *Omnia sunt possibilia credenti*, & volenti: nolenti autem, & non credenti impossibilia. Sic enimverò de imaginatione exitus vitalis, exitus mortalis provenit. In qua exemplar verax, & non fictum omnium creaturarum habetur: Mens enim nostra omnes per contemplationem in se complectitur. Atque hic est vetus genius, qui à firmamento originem suam tenet, dictus *penates*, eo quòd penes nos, vel nobiscum nascatur. Umbra

Lib. de Anima.

ltra corporis visibilis, domesticus Lar, homo umbratilis, familiaris homunculus philosophorum: Dæmon internus Paracelsi: Adech, aut spectrum, Lumen naturæ, intelligentia non errans, Oester propheticus, qui præsagit, quantum potest, eventus futuros: claudit in se, & comprehendit stellas omnes, considerando influxus, & motus earum, atque inde nonnunquam operationes, & naturæ cursum directum invenit.

Dehinc jam sublimius elevata anima, non secus ac volucris quædam vivacissima, ad ipsam Angelorum naturam contemplandam extollitur, in corpore invisibili participando cum iisdem, & eousque se levat, ut ad Deitatem ipsam penetret, cum intelligentiis illis purissimis de torrente altissimæ sapientiæ sitim suam restinguens: De torrente inquam, vel *fluminis impetu, qui lætificat Civitatem Dei.* Cùm ergo tam sublimi cognitione tincta sit, parum est quod subtus pedes suos mundum hunc elementarem collocatum videat, unde per miraculum inauditum major mundus in minori contineatur, inferior sublimiorem includat, elevatior ad demissum se inclinet. Opus hoc intellectui proprium, qui virtualiter dici poterit, quod omnis coacervatio stellarum sit, omnium operationum productor. Sic igitur, hæc Myrmidonum terra est, quæ de formicis gygantes generat: Campus Cadmi, qui de dentibus seminatis, milites pullulare facit: Verax Protheus aut Vertumnus, qui omnem faciem admitit, & iisdem unitur: Argus oculatus, aut Quadrifrons Janus, qui omnia intuetur, omnia mensurat, nil non comprehendit: prodigiosus magnes, qui obiecta ferrea, etiam multis millibus à se dissita, pro voluntate attrahit, & repellit, ubi astralem potentiam suam exercet, ad similitudinem speculi incensorii, quod cum levem in sinum suum scintillam attraxerit, in tam violenta augmentatur incendia, ut classem generosi Marcelli incenderit. Ipsa in semetipsa universa novit producere, quæ in majori mundo continentur: Vera Cabalistica Magia, non minus tamen verè physica: quæ super ternarium potentiæ suæ fundata, his tribus columnis fortibus sustinetur & dirigitur: primùm quidem veraci oratione de intimis cordis penetralibus evaporante, unde in sancto sanctorum, cum Deo unitur, per spiritum videlicet creatum, nullis verbis prolatis, sed in silentio contemplationis: deinde per communionem quam cum Deo Patre in prima sui Creatione nacta est, tanquam peculium singulare & patrimonium commune hominum, idque mediante fide, & sapientia naturali, quam in prima sui productione hæreditavit. Tertiò quod sublimiter exaltata, per vehementiam suam, apta est transmutare non solum corpus proprium, sed & alienum: idque per modum imaginationis, hoc est, per virtutem illam, quam similitudo habet, rem unam causandi per alteram.

Ut verò etiam paulisper ad inferiora descendamus, illa est quæ sensus movet, quomodo in stridore dentium apparet, in palpebrarum ictu, in horrore improviso, in oscitatione, cum alios oscitare intuemur, in aliisque accidentibus non prævisis. Hæc male conducta (indulgeatur mihi transgressio hæc) inter milites quandoque per pavorem, in pulveribus conglomeratis in nubem, quam forte armenta vilia produxerint, lampades, & fulgura, & tonitrua sibi inde, tanquam siderata imaginatur: hæc ad levem puncturam injuriæ emota, non secus de tam levi læsione dolet, quàm si alius atroci vulnere, & percussura penetratus esset: hæc ministra ambitionis, thesaurum inæstimabilem opinatur, vel unicum Principis obtutum favorabilem, qui in sola nihilominus apparentia exteriori consistit: Hæc homini insano phantasiam corrumpit, ut se vitrum fragile imaginetur: Hæc operatur, ut ad supplicium mortis damnatus, suavius esse credat præcipitari de monte, quàm fune illaqueari: Hæc sedem rationis quandoque evertens, vilissimos pannos, tanquam purpuram veneratur, & ipsas adeo catenas pro sceptro regali suspicit, sibi regna figurans, ad quæ pertingere nunquam poterit: Hæc demum est, quæ juxta magnum illum Lyricum, Amantes deliros facit:

Sogna mille d' Amore insanie, & fole,
Vinto dalle Serene
Pupille d' un bel volto,
Giura che va mortificato il sole,
E che l' Indiche vene
Spogliando, lastricò l' eterno Fabro
Di perle un seno, & di rubini un labro.

Hæc inquam illa est, quæ zelotypiæ fomentatrix festucas in trabes commutat, de umbris gygantes figurat: desiderat id à quo alioquin abhorret, fugit quod quæsivit: audit ea, quæ sensum auditus ejus non tetigerunt, videt quæ non sunt, omnis significati nuditatem interpretatur, & sicut Echo, quamvis per semetipsum nil sit, nihilominus allaborare videtur, ut ultimas voces garriendo reiteret. O quanta vastitas! quanta varietas obiectorum! O quanta phantasmatum diversitas! O quanta aquarum reflexio! Qui montes, quæ maria, quæ flammæ, quæ Insulæ exurgentes, quàm portentosa, & miraculosa prodigia! *Initio tu Domine terram fundasti: Super flumina præparavit illam.* Mirabilia hæc sunt hominis, qui *Animal est admirandum: Miraculum miraculorum*: *Dei miraculum.* Interim tempus est, Auditores, ut ab his aquis avertar, ne in Icarum transmuter, qui nec cum Leandro natare edoctus sum: nec Halcyonis pennis dotatus.

Cum verò de mirabilibus mihi sermo faciendus sit, nolim tamen in propositionibus meis hyperbolicus videri, & ampullosus, nec is, quem quis dixerit ultra limites naturæ evagari, præsertim si hominem appellaverim sapientem Magum, providum, præsagum, imò verò prodigiosum, quippe quod in eodem ipso effectus producuntur, vel ut melius dixerim, tales ipse producit, qui, propter insuetudinem, fidem omnem exuperare videntur. Fortassis ad nomen Magi nonnullus erit qui pavefactus sit, reputans secum, meritò mihi leverum indicendum esse silentium; sed novi me sapientibus sermocinari. Intelligunt enim hi, de qua magia hic loquar: excluditur enim illa, quæ cum Patre tenebrarum commercium, aut negotium suum habet, quippe quæ caliginosa est, & delirans, & mendax, & omni pacto detestanda, & profliganda. In miraculo meo animato hæc posterior magia, Dea Postverta, illa anterior Dea Prosa dici poterit. Itaque cum Plotino sic concluserim, quod Magia illa superior: *Facit hominem Interpretem, atque sapientiæ Cultorem, quales erant Magi apud Persas, quos Latini appellavere sapientes,* *Ex Pre. Meraviglia Protheus Ethico Polit.*

tes, Graci Philosophos, Ægyptii Sacerdotes. Hæc omne robur, & propensiones rerum naturalium, & cœlestium contemplatur, mensurando & sympathias earum, & antipathias: dehinc tanquam filo Ariadne ingenioso conducit hominem ab involucro, & opacitate obscuritatis, ad cognoscendas facultates virtutum & qualitatum absconditarum, faciens idem, quod qui abditos de terra thesauros eruunt. Cognoscit præterea, qua ratione res terrenæ, & inferiores, cum cœlestibus conveniant, juxta aphorismum Hermeticum: *Quod est inferius, est sicut quod est superius.* Idcircò factum, quod Ægyptii naturam *magam* nominârunt, quæ in attrahendo, & rejiciendo, cum industria admiranda, & judiciosissima observatione cuncta possideat, juxta illud Mantuani:

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Hinc Plato in Alcibiade suo scientiam Zoroastri perfectam magiam appellat; hic enim vir cœlestium æquè ac terrestrium exactam cognitionem possidebat. Hanc Reges Persiæ pro primo sibi rudimento collocabant, decorando manus suas multò elegantius libris, quàm sceptro: his scientiarum fasciis regale diadema cingebant. Ut nimirum tantò moderatius Monarchias suas, in similitudinem mundanæ Reipublicæ, gubernarent, summæ curæ erat possessionem, & acquisitionem boni hujus adipisci, atque ideò à patriis sese laribus nonnulli eorum abstulerunt, ut est Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato, ac tot insuper alii, de quibus modernus aliquis: *Hominem,* inquit, *magum omni doctrina ubertate pollere.* Cui Poëta arridet, asserens, intelligere illum oportere:

Ex Pre. Meraviglia ut supra.

Quid color efficiat, quid fumus, terra, quid aer.
Atque hoc est, quod magnus Aristoteles insinuat, dum ait: Archeum superius cum inferiore arctissimo vinculo colligatum esse.

Videt homo quantum aquæ fluxu & refluxu suo nativo, in maris undis per varios Lunæ motus promoveant, aut decrescant: quomodo mortalium genus, unà cum animalibus, & segetibus, & plantis ad influxum Solis nascatur, & fœcundetur, Solis, inquam, magni illius vitæ nostræ Dispensatoris. Sed hæ conditiones non nisi levis momenti essent, si non ultra penetraret. Intelligit scrutator hic ingeniosus, qui fiat, quod in Asia Rupes quædā horrendæ molis, siquidem per robustissimum gygantem cum omni adeò violentia commota fuerit, eadem invincibiliter immota resistat, si verò simplici, levique unius digiti contactu impellatur, continuò tota contremiscat. Novit in India binos montes è vicinia invicem positos, quorum unus ferrum attrahat, alter repellat, exotica quadam antipathia sibi adversantes. Quomodo alibi in Nympheo petra fit, quæ pluviis madida succendatur; fons in Dodone regurgiget, qui extinctam facem, si in eum mersa fuerit, reaccendat: quomodo rursum in Illyrico, siquidem supra fontem illic pullulantem vestimentum extensum fuerit, continuò ignem concipiat, & flammas jaciat: Cognoscit, qualiter adamas, qui focis, & ferro resistit, si in tenelli agni sanguinem missus fuerit, emollescat, & liquefiat: Quà ratione Remora, Atomus maris, onerariam navem immotam in aquis teneat. Denique juxta S. Augustinum: *Novimus hominum quorundam naturas multum cæteris dispares, & ipsa raritate mirabiles: quædam, ut volunt, de corpore suo facientium, quæ alii nullo modo possunt, &* *audita vix credunt:* id quod pluribus prosequitur. Hac ratione magnus ille Archimedes fundatus, hanc propositionem magis etiam machinis suis incredibilem, exhibuit: *Quantumlibet onus quibuscunque viribus moveri posse.* Ex hoc Albertus Magnus inquiebat: In Germania geminos uno partu editos, quorum contactu portarum una ad sinistram, altera ad dextram apertæ fuerint. Hoc Artifici ingenio Archytas admirabilem columbam illam formavit, quæ quamvis ligno ponderosa esset, volatum nihilominus viventium æmulabatur.

Lib. 14. de Civ. Dei. cap. 23.

Intelligimus, per hanc ingenii subtilitatem Naturam aliud non esse, quàm spiritum universalem, aut subtilissimum effluvium stellarum, quod non immeritò spiritum astralem appellabimus. Hæc à Sacræ Theologiæ Doctoribus, quorum unus est Delrio, sic definitur: *Ars, sive facultas, vi creata, & non supernaturali, quadam mira, & insolita efficiens, quorum ratio sensum, & communem naturæ captum superat.* Eadem eloquentia idipsum affirmavit Lactantius: *Majorum ars omnis,* inquit, *& potentia horum aspirationibus constat.* Hanc Altissimus Adamo dedit, cum universitate aliarum scientiarum, quæ deinceps in viros sapientes, & sensatos transfusa, & propagata fuit: Et sicut Psellius & Proclus volunt: *Nihil est aliud, quam arcanorum exactior quædam naturæ cognitio, qua cœlorum ac siderum cursu, & influxu, & Symbolis, atque antipathiis rerum singularum observatis, suo tempore, loco, & modo res rebus applicantur, & mirifica quædam hoc modo perficiuntur, quæ causarum ignaris præstigiosa, vel miraculosa videntur.*

Horum hominum genus novit, qua de causa caro pavonum non putrefiat, cur palea in algore suo nives conservet: quomodo calx in aquis effervescat, quomodo sal Agrigentinus in ignibus solvatur, in aquis indurescat; Cur Psylli Populi solo corporis odore serpentes necent: similesque portentosos, & miraculosos effectus sublimis illius scientiæ, & causæ reconditæ, cum Poëta intelligens:

Quid generent undæ, magni primordia cœli,
Unde maris fluxus, variisque coloribus Iris.

Non disparibus, imò verò sublimioribus miraculis compositum Ego hominem, Auditores mei, admiror, hominem inquam miraculum animatum: cujus vel minimam particulam pro merito describere velle, necesse esset vel Zoroastrum aliquem, vel Horum, vel Hysticum, vel Timagoram, vel Pomigerum, vel denique Berenicen esse, vel alium quempiam ex perfectissimis artis illius, quos Tertullianus recenset; sed si mihi concessum non est, cum præmemoratis huic Pelago, & profunditati me committere, & in alto circumgyrari, non negabitur tamen, quin oculo mentis, quasi de longinquo admiranda, & stupenda illa prospiciam, præsertim cum propositum thema meum me in consimilia spectacula naturæ introduxerit. Magis portentosa, aut elevata magia esse nequit, quàm ea quam in nobis ipsis includimus.

Diximus jam ad disquisitionem interiorem horum miraculorum, magnis olim lucubrationibus Reges Persiæ laborasse, & cognitionem causarum indagasse. Scientia etenim clavis est, quæ novit etiam quæ maximè abstrusa & abdita sunt revelare, & discooperire: Acutissimum telescopium est, quod in sinu magni illius luminaris cœle-

cœlestis maculas invenit: Oraculum est, non secus ac illud erat Trophonii in antro, quod spississima nebula obfuscatum erat, & nihilominus quæstiones maximè intricatas aperiebat. Sic homo de cognitione suiipsius, de gradu in gradum, prout jam expositum est, ad cognitionem Dei conducitur. Referamus pedem ad Epigraphen illam, aureis literis supra portam Templi, quod Apollini Delphico sacrum erat, annotatam: *Nosce teipsum.* De hoc sapienter Augustinus: *Prima Dei cognitio est scire: homo quid sit. Qui enim se novit, & Deum cognovit: quia Deus nusquam vult habitare, quàm in homine.* Et Agrippa: *Vera via*, inquit, *secundum Apollinis Delphici oraculum, præforibus ejus Templi scriptum, ad veram sapientiam perpetuamque beatitudinem consequendam, si teipsum agnoveris: quia est in nomine omnium rerum, & naturarum vera, & realis possessio, insuper vel ipsius omnium Creatoris peculiaris, perfectaque imago.* De hoc solo intelligi facile est, quantum in se homo portenta omnia, & mundi mirabilia includat, & qua ratione tot meritis suis, qualitatibus, & conditionibus, omnia prodigia epiloget, quæcunque in arte Maga, vel naturali inveniri possunt. Verum enim est, quod homo semetipsum cognoscens, verè prodigium animatum sit: Omnium enim rerum, quæ in eo universaliter inclusæ sunt, summam Ideam, & virtutem amplectitur, earumque perfectiones exponit. Et si in nobis thesauri omnes cœlestis, terrestrisque sapientiæ non essent, Redemptor noster utique illud nobis non inculcasset: *Thesaurizate vobis thesauros.* Homo semetipsum cognoscens per lumen naturale, vel acquisitum, hoc est, secundum spiritum, mediante divina tutela, ad portas ipsas virtutis progreditur, & non secus ac ditissimus Monarcha ad possessionem illam absolutam, & perennem admittitur: pro majori etiam gloria & pompa inspiratio divina illi obviam procedit, multò felicius, quàm Maga illa Melissa eum conducens, ubi sapientia, & vita domicilium suum fixerunt.

In Psalm. 39.

Ex Crollio ut supra.

De hac veraci illatione illud statuendum, quod cognitio Dei amorem ejus eliciat, ex quo deinde firmissima fides oriatur. Qui ergò hoc amore solidatus in eum firmiter credit, non potest, quin ei adhæreat, & adhærendo in spiritu perfecta unione cum illo copuletur. Ac sic mortalis oculus ab hac ignorantia liberatus, in generatione & compositione sua Altissimi Dei similitudinem præsefert. O quàm excelsus, quàm admirabilis Imperator! siquidem subtus se in altitudine collocatus, mundum universum tanquam scabellum pedum suorum contemplatur; Intelligentias Angelicas sibi vicinas, imò verò pares agnoscit, quarum se custodiæ & Tutelæ, tanquam æviternis, & sibi coæqualibus sociis concreditum novit; à quibus non aliter secretus est, quàm judicii infirmitate, & corporis sui pondere. Hinc Nazianzenus: *Homo à Deo post reliqua factus, ut Deus in ipso se exprimeret, & sub brevi quodam compendio, quidquid diffusè antea fecerat; omnia videlicet membra mundi totius.*

Illud igitur sequatur necesse est, quod homo omnium creatarum rerum quintum, ut ita dixerim, elementum sit, quod reliqua contineat, repræsentet, & exprimat: Principium & finis illorum, viva imago Macrocosmi sensibilis, & temporalis; & secundum Animam mundi illius Archetypi, & immortalis. Ergò in formatione illius prima, dici poterit, omnes adeo omnium animalium proprietates in eum introiisse, imò & vegetabilium, & mineralium, & metallorum: & sicut in semetipso Deus solus omnia est, sic homo in semetipso universitatem omnem repræsentat, & demonstrat. Huc spectant verba divini Cytharœdi: *Omnia subjecisti sub pedibus ejus:* *Cap. 10.* Et Sapientiæ: *Dedit ei virtutem continendi omnia.* Huc reflectens Paracelsus, magnus ille arcanorum naturæ indagator, ajebat: *Homo est nexus, & nodus, compago, & fasciculus omnium creaturarum.* Ad hoc centrum tetenderunt, & tendunt opera divinorum attributorum omnia, sicut homo ad centrum suum, quod Deus est: Atque his omnibus centris Excentrica formantur: omnia enim motu circulari, tanquam perfectiori moventur. Osvvaldus illud fundata doctrina sua palam dat, dum ait: *Infra Deum sunt omnia, extra quem nihil: ita etiam homo ad Creatoris sui imitationem est Centrum Creaturarum, & circulus earundem.* Ita quidem, ut cum homo in Deo sit, omnis Creatura in homine sit. De quo proportio in ambiguo non est: prima enim Dei imago mundus fabricatus est, hujus autem imago est homo, & sic in ordine suo animalia imago hominis. Et sicut in materia prima, quam doctiores Hylen, vel Hyliasten appellant, universus mundus potentia continebatur, sic in mundo essentia Adami; quorum illa prima sub aquis occultabatur, quæ super abyssum ferebantur, sic Adam in mundo occultabatur. Materia prima Mundi ad condendum mundum aptata fuit: Mundus verò, quamvis tantæ immensitatis, in uno homine restringebatur. Sicut etiam arbor de parvo semine excrescit, & semen primum ejus principium est, & finis arboris, sic Mundus principium fuit, & finis ejus, quod successurum erat: unde cum ratione supra citatus ait: *Manet ergò parvus mundus unum, & per omnia cum suo parente, qui est mundus magnus.* O quantum prodigium magnitudinis! Qualis abyssus mirabilium! Quàm portentosus Magus, qui in se & firmamentum, & stellas, & qualitates visibiles, & invisibiles, proprietates metheorologicas, metallicas, mineralogicas, terrestres, aquaticas, aëreas, ignitas, sicut primus ejusdem Pater, & genitor Mundus, continet: Qui in momento temporis, in eas formas, quæcunque placuerint, se transmutat! *Animal venerandum, miraculum miraculorum, Dei miraculum.*

Præf. ut supra.

Jam ad terminum suum oratio devolveretur, sed sicut catenarum annuli se invicem complectentes, in longum dilatantur, & sibi succedendo catenam integram efformant, sic mihi in his mirabilibus recensendis contingit; occurrunt enim itidem nova, quæ cum oculos feriant, ab his mens quoque avocari non vult, sed in longius catenam sermonis trahit. Concludam nihilominus perorationem præsentem (siquidem id mihi per vos licuerit Auditores) loquendo de operibus magnificis ditissimorum Principum, vel Monarcharum, & præcipuorum artificum, quos universitas habuit. Quamvis in argumento, quod præ manibus est, etiam qui elaboratissimam eloquentiam omnibus viribus suis protulerit, renovaturus sit ausum pueri illius, qui S. Augustino comparens, in scrobem exiguam vastitatem immensi Oceani evacuare tentabat.

Imprimis ergò hic se mihi offert stupenda illa moles, Colossus inquam Solis, quem in Rhodo insula

insula antiquitas ex ære fudit: qui vastos campos aëris occupans, pomposum & terribile caput suum erigebat, ipsis stellis, ut ita dixerim, se confrontans: ita ut magnus ille firmamenti Planeta, qui universitatem totam lumine suo circumambit, nunquam in anterioribus sæculis simulacrum elevatius, aut eminentius, imò nec robustius, nec elegantius, aut solidius viderit.

Moles stupore plena, omnium mirabilium æstimatissima: miraculum artis, portentum obeliscorum, machina omnem penè mensuram excedens, cubitos septuaginta transcendendo: in cujus fabricatione, multa centena, imo verò millia Operariorum, idque spacio annorum duodecim, & brachia sua, & scalpellos fatigarunt: in qua propter materiam æquè ac propter artificium dixisses, præfati Planetæ majestatem, & magnitudinem in terras detractam esse. Adde his diadema aureum, quo coronata erat, sceptrum quo manus ejus decorata: ad indicandum, ei principatum inter mirabilia terrena deberi: sicut illa cœlestis moles Dominium suum habet in firmamento.

Offert se mihi præter hæc superbissimum Mausoleum, quod non minus fastuosa illa, quam deusta cineribus adorati Conjugis sui erexit Artemisia. Vidisses illic candidissima marmora sublevari in æthera, & ingentia aëris spacia nitidissimis molibus adornari; ita ut non immeritò dixeris, per gradus immaculati candoris, viam stratam ad Cœlum fuisse: Erat enim illic circuitus quadringentorum & undecim graduum, latitudinis cubitorum viginti quinque, quos paris numeri columnæ de varia & lucidissima petra excisæ, sustinebant, circumquaque radios lucis fulgurantes. Cujus ædificii structura quatuor æmulorum zelotypa, & artifici manu elaborata erat. Superbissimus illic currus erat, à famoso Pitho collocatus, quem quatuor generosissimi equi trahebant, qui nisi & colore & materia se immobiles demonstrassent, videri poterant velocissimo cursu agitari. Denique illic amplitudo schalarum, Intercolumniorum, Porticorum, Prospectivarum, effigierum, & statuarum, inclytum illi nomen miraculi terrarum orbis conciverunt: quod Plinius non sine ratione describendum putavit, sicut & Strabo, & Gellius, illud inter ea recensentes, quæ mundi potentiam maximè demonstrant. Offerunt se mihi itidem altissimæ Ægyptiorum Pyramides, quæ nec Atho monti, nec Caucaso cessere, ad sphæras usque cœlestes erectæ: prima folia, in quæ populi hujus sapientia sub varietate figurarum nomen cujusque rei exsculpendo contulit: Quarum unaquæque longitudine octingentorum octuaginta pedum gloriabatur, altitudine sexcentorum sexaginta; & id, quod stupore dignum est, in arenoso situ fundatæ, ubi nullum petrarum excisarum apparebat vestigium: ad quarum structuram tercentum sexaginta hominum millia laborabant: frumentariæ domus vastissimæ, quæ multa millenaria hominum, granis adimpleta, saturabant: quarum item fastigia in acumen desinentia, videbantur se stellarum coronis redimire velle. De quibus Herodotus, & Diodorus quamvis plura recenseant, non tamen tanta sunt, ut non his potiora adjungi possint.

Occurrit item memoriæ fanum Dianæ Ephesinæ, cujus potentosam machinam ut ex parte ob oculos ponam, sufficerit dixisse, Asiam universam ducentis, & viginti annis circa illud ædificandum laborâsse; opus longitudinis immensæ, pedum, inquam, quadringentorum viginti quinque, latitudinis ducentorum & viginti, ubi centum & viginti quinque columnæ, non minus & authoribus suis, famosissimis, nimirum regibus, celebres ex liberali eorum magnificentia erectæ erant, quarum quæque sexaginta pedum erat, sustinentes tectum ex purissimo, & incorruptibili cedro fabrefactum; de quo ad Longum Pomponius Mela, & Solinus. Occurrunt muri Babylonicæ Reginæ, purissimo bitumine constructi: quorum altitudo quingentorum cubitorum erat, in circuitu suo sexaginta turribus muniti: quorum ambitus, sine hyperbolica adauctione, ad centum sexaginta stadiorum spacium se in gyro extendebat, id quod miliarum nostrorum quadraginta quinque producit: dixisses hic campum esse, ubi ipsa fortitudo thronum suum fixisset. Copiosi in his portentis exponendis sunt Herodotus, Diodorus, Strabo, & Curtius. Video præter hæc immensam turrim Pharum dictam, cui si Majellam, aut Olympum montem æquiparaveris, Pygmæi videbuntur. Hæc turis à Majoribus ejus ætatis Regibus & Monarchis in summo pretio habita fuit, quippe quod in ea compendium omnis potentiæ inclusum videbatur. Dedicata autem fuit, per Sostratum Gnidium, & magnum illum Ptolemæum, saluti navigantium: ad cujus erectionem de ærario regali octingenta auri talenta exiisse, & expensa fuisse Plinius, & Strabo testificantur. Magnum mediterranei maris solem auspicatus fuisses, qui ad pudorem solis diurni, in spississimis noctis tenebris, splendoris diluvium ejiciens, ipsam penè meridiem luce sua æquiparabat. Denique Jovis Olympici Oraculum præ oculis est, cujus fabrica Phydiæ debetur, à quo nomen mutuata est: quæ si caput suum elevaret, Jovis illius superioris thronum deturbare potuisset, sedentis super aquilam & cum rigoroso trisulco suo armati. Erat statua illa altitudinis viginti sex cubitorum, ex ebore purissimo & marmore elaborata: terribilis aspectu, & severa vultu, in sinistra mundum regens, ad indicandam numinis hujus potentiam, & imperium: ad cujus pedes sphynx apparebat, porrigens mortalibus ænigmata: fortasse ut Colossum illum demonstrarent, grandem artis Ziffram esse. Ad pedes molis hujus, Luctatores in certaminibus Olympicis coronabantur, prout authores sunt Pomponius Mela, Strabo, & Plinius.

Hæc mirabilia sunt, quæ tanto tempore attonitum orbem terrarum tenuerunt, hæc monstra prodigiorum, hæc portentosa miracula. Nec ego igitur interdici possum in iis enarrandis quæ tot scriptores inclytos, tot eorum calamos defatigarunt, quæ tot æraria regum exhauserunt, per quæ tot frontes sudarunt, tot brachia lassata sunt, tot aurifodinæ depauperatæ, tot scalpella hebetata, tot ingenia prudentissimorum virorum in extaticam admirationem rapta sunt.

Sed quid ista? Quid verò hæc prodigia, si cum augustissimo hominis opificio collata fuerint? cum opere illo, in quo manus Dei ipsa ad fabricandum accessit? Quid illa, nisi lumen exiguum papilionum, comparatum cum plena meridie? Quamvis Colossi illi, & moles ad Cœlum usque gygantæa celsitudine conscenderent, & plus etiam

iam quam Turris illa Nemrod, movere bellum ipsis astris viderentur, Martialis versui nihilominus locus est:

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis,
Assiduus jactet nec Babylona labor:

Ex Cœlio ut supra. In loc. var. Opusc. Lib. 2. de Anima. Ex Causin. Eloquentia. Pag. 56. Catal. Glori: Mundi.

Homo enim est de quo Marcus Tullius: *Ipse sapientia, & Dei socius!* Dequo Cælius: *Anima mentis verbum*: Plutarchus: *Animal sapientissimum, animantium pulcherrimus, Phos dictus, stirpis Cælestis, beatitatis imago*: Plinius: *Animal cunctis imperans*: Stagirita: *Nobilissimum, altissimum animal est homo*: Lucius Apulejus: *Præstantissimum*: Hermes: *Tantæ sublimitatis est homo, ut Deos faciendi habeat facultatem*: Et Sinesius: *Ad hujus unius animalis constructionem turbam quandam facultatum miscellaneam, atque omnigenam coagmentavit Deus,* Quod si prophani hæc, quid viri sacri? Omnes hic prætereo, & cum solo Causseno concludo: *Homo est dignior Angelis, propter assumptam à Divinitate humanitatem.* O igitur verè *Animal adorandum miraculum!*

Non possum à proposito argumento diverti; nec enim claudere ratiocinationem hanc permittunt ea, quæ possidet homo, nec consideratio eorum, quæ ei in servitutem, & ministerium data sunt. Circumduco oculos & intueor naturam, omnipotentia & facultate divitem, cui terra pro pavimento strata est, cœlum pro tecto datum, campi pro nutrimento, stellæ pro facibus, mare pro commercio, pro alimentis parandis, & focis instruendis sylvæ: hominem, inquam, vegetum video, & intelligentia præditum, liberum, imperiosum cui Angeli famulantur, & à quibus custoditur: quem aura cirumgyrat: cui omne animal vitam spirat, tam quadrupeda, quàm omne volucrum genus: cujus ipsi adeo vermes vestimenta texunt, cui flores rident, agri fœcundantur, gemmarum multitudo producitur; cui montium viscera venas auri aperiunt, cui conchæ margaritis suis dicatæ sunt. Quàm magnum ædificium homo, siquidem omne quod mundus possidet, in semetipso concludit? Si solem habet in corde, in fronte stellas, virgulta in comis, flores in genis, gemmas inter labia, mineralia in ossibus, flumina in venis? Homo est, qui in lætitiæ testimonium hilari risu serenatur; qui fulgura & tempestatem planctu, & horrore imitatur, tonitrua voce, & ira: qui spem præbet in oculis, suaviter ligat verbis, excandescens repulsa comminatur: & dum præterita considerat, per providentiam de futuro quoque præsagit: Verus Chamæleon, qui cum omnium rerum recordationem habeat, in omnia se transformat. Quæ ejus dignitas, quæ celsitudo, siquidem artium beneficio Authorem ipsum naturæ æmulatur? Transgreditur montes, sulcat maria, palatiis suis nubes transscendit, astris approximat, semetipsum penicillo & scalpello, & acu figurare novit. Qui fulgur sagittando, qui fulgetra sclopetis, qui cælum tonans tormentis suis bellicis imitatur. Quæ ejus dignitas? Quæ magnitudo? si scientiarum inventor homo, ad ipsum denique Deum usque pertingit: Artium Princeps magna mundi opera imitatione consequitur, facundia sua animos colligat, voluminibus scriptorum suorum, memoriam mortalium æternitati sacrat, in magia sua terram concludit, globis suis cælos mensurat: universalitatem ab individuitate distinguit: de ratiocinatione rerum caducarum ad æterna consurgit: & quamvis natura oculis ejus nonnulla denegarit, ipse nihilominus mente & contemplatione cuncta subintrat? Quanta hominis dignitas, quanta demum magnificentia? Transcendit enim quæ naturalia sunt, & peritura, & supernaturalia, cælestiaque penetrat: Complementum, & Epilogus operum divinorum, Delitiæ Dei quantum virtutem hominis attinet, effigies illius in gratia, in Gloria vero cum Deo propemodum uniformis. Horizon corporeus, & incorporeus juxta Trismegistum, Numen Mundi juxta Theophrastum: Denique: *Animal venerandum, miraculum miraculorum, Dei miraculum.* Ad quod sapienter reflectens S. Bernardus, ajebat: *Erubesce volutari in cœno, qui de cælo es.*

Accedamus propius, & ponderemus, an hoho quinque sensibus suis dotatus, non omnia superiora multum excedat. Qui oculis suis sublimissima pinnacula pyramidum, & altitudines Phari, & olympi, longè superat, & ut ita dixerim decalvat: secundum Chrysologum, eos Solem totius corporis nominaveris, sicut ipse quoque Redemptor noster inquit: *Lucerna corporis tui est oculus tuus*: quod est sol in mundo, oculus est in homine. Ad fauorem oculi, quidquid in terris magnificum Architectura invenit, fabricatum est, & compositum. Quidquid præter hæc Natura ipsa, qnidquid naturæ æmula Ars, & scientiæ produxerunt in melodicis: resonent antra, & sylvæ, & montes, omnis vox, omnis concentus, ipsum adeo cælum, non solùm terræ globus harmoniis musicis glorientur, quibus & resonantiam loquacis Echo, & sambucas, & lyras, & cytharas, & testitudines Sylvani, Orphei, & Terpandri exsuperent, horum omnium Judex auris est, excipiens minimos rumores, quæ tanquam fidelis ministra, in grandem aulam sensus communis transmittit, quidquid ingentes Regiarum fornices continere non possunt. Quidquid odorum nutrire, aut evaporare possunt Tempe, aut Thessalia, aut Panchaia, vel Sabbæi, horum receptaculum nares sunt, à quibus reconduntur, & custodienda traduntur. Nunquam naturæ beneficio quidquam fabrefactum est, ad titillandum palatum, aut ad elongandum mortis fatum, in condimentis suis & bellariis, & macteis, quod non gustus possideat, aut tanquam hæreditatem suam sibi vindicet: nôrunt id cœnæ Luculli, & Heliogabali, & Vitellii, & Cleopatræ, & mensæ Sybariticæ. Insinuat se Tactus in ipsa calidi, & frigoris viscera, participando de insolito, & invisibili delectamento corporis: de asperrimis, & maximè tetricis, ad delicatissima usque progrediens: Argus verax, & Judex incoruptus ministerio manuum, quæ super his solidum, & incorruptum judicium formant. *Animal venerandum, miraculum miraculorum, Dei miraculum,* Ad quod intentus Satyricus ille, qui nunquam boni quid scriptò dedit, ut non simul malum immisceret: inter tot mala, hoc nihilominus laudabiliter cecinit:

- - - - atque ideo venerabile soli
Sortiti ingenium: divinorumque capaces:
Atque exercendis, capiendisque artibus apti.

Miraculum, quod quamvis nudum de matris ventre egrediatur, non inerme tamen est, imò verò plus reliquis animalibus defensum, ratione enim

enim in sui tutelam armatum est, inveniendo, & ratiocinatione sua quæ necessaria sunt, postulando: manibus ad perfectionem suam instructum: quæ non sine ratione ab Aristotele nominatur: *Instrumentum Instrumentorum.* Miraculum de quo S. Basilius inquit: *Universa hominis vita est palæstra, & ideo vivere non videtur, qui in hac non se exercet:* Hominis, inquam, qui non more reliquorum animantium vultu in terram prono, sed plenus decore in altum elevatus, & erectus incedit, plenus majestate, & magnificentia: qui juxta præmemoratum Patrem, *Solus terram leviter attingens nobilitatem præsefert, nam pauco tempore ibi conversans, cœlestem patriam affectat.* Unde est, quod Anaxagoras interrogatus quo fine creatus esset, *ut Cœlum intuear*, inquit.

Orat. 1.

Miraculum est homo propter intimam viciniam, & amicitiam, quam cum Creatore suo colit: Hinc Dionysius Halicarnasseus prædicabat humanam prolem Diis charissimam. Miraculum est, quod perfectiones omnes, quotquot creatæ, visibiles, aut invisibiles sunt, in se continet, simile idolo, quod ex omni semine, ex omni plantarum particula compositum à Messanensibus adorabatur: de cujus hominis admiranda mente Trismegistus affirmavit, tanquam de Epilogo Portentorum omnium: *Mens omnium artifex, una cum verbo circulum continens, & celeri rapacitate convertens secum, ad se machinam flexit, eamque voluit à principio sine principio, ad finem absque fine.* Verax illa Archimedes est, quæ pede uno extra orbem terræ locato, totum globum terræ commovet. Miraculum denique in omni etiam minutissima particula sua ordinatum, & perfectè compositum, de quo Manutius: *Nullum in homine membrum est, quod non & necessitatis causa, & decoris sit factum:* qui quamvis facie diversus sit, potentiis nihilominus, & qualitatibus unitus est.

Ex Bartol. Recreat. del Savio.

Hæc autem, quæ dicta sunt, in sequenti tractatu, calamo meo, quamvis infirmissimo, evidentius argumentis elucidabuntur. Interim hic à proposito themate me tantisper averto, cum noverim miraculum esse, quod communem naturæ ordinem excedat, atque ita elegantiorem orationem, ad sui expressionem requirat. His non obstantibus, cum in tam prodigioso virtutum Oceano non invitus submergar, illud mihi usu veniet, quod quondam inter philosophos cuidam, qui cum fluxum & refluxum maris non caperet, in idipsum mare se jaciens, ajebat: *O abysse tu me cape, qui teipsum non capio!* Sic de homine concludit in Phædro suo Plato: *Illum astruens non posse pro dignitate, verborum copia ulla, vel ingenii præstantia satis effari.* Denique.

Jo del sublime, e venerando esemplo
Stupido ammirator tacio, e contemplo.
Dum ad tanta humanæ attonitus portenta stupesco
Structuræ, observo veneranda silentia. DIXI.

SUper id, quod S. Augustinus inquit: *Homo in se habet Trinitatis Exemplar,*

Serm. 63. de verbis Domini.

Ode.

Ad ispiegar d'un Dio Triuno Jo scerno
L'alto Mistero in noi l'alma formata,
Trino il raggio diffonde il Sole externo,
A illuminar la Reggion stellata:
Triplicato cosi l'esser interno,
Con sue potenze ha' l'anima creata,
Che a rischiarar questo composto esterno
Scesa è dal Cielo in noi fiamma beata:
Scorrono, a secondar l'almi contenti,
La del'Empiro i sa beate sponde
Trè di fiume superno ampii Torrenti,
L'Alma nel huom Doti si altera asconde
Di sue virtudi, a fabricar portenti,
Onde trino lo spirito in lui s'infonde.

FACINORA, *Vel* EMBLEMATA HEROICA.

ACcinctus ad eximium facinus, quo descriptionem hominis adorior succedentibus sibi invicem capitulis, ordine & methodo jam superius constitutis, hominis, inquam, prout sapientes de ejusdem tota compositione & essentia quædam tradiderunt, (de partibus enim ejus jam priori libro satis diximus) non immeritò videri possim incurius, siquidem hanc ipsam operam meam (quam *facinus* appellavi) non ab ipso *facinore* auspicarer. Hoc nomen autem facinus, à veteribus, viris astutis inventatum, propè idem est, quod actio illustris, quam viri in bello inclyti perpetrarunt; unde etiam ratione non caret, quod *facinoris* nomen obtinuit.

Facinoris symbolum ab ipso Creatore, & Redemptore vitæ nostræ æterna Dei sapientia, olim expressum fuit in columna ignis, & nubis, in iride nubili & pluvialis temporis, in arbore Paradisi, in ramo olivarum, quem columba post diluvium in rostro reportavit, & in aliis hujuscemodi apparentiis portentosis. Hæc facinorum symbola tantopere à nobilibus viris & heroibus acceptata sunt, ut à primis adeo temporibus, in agone, & in lucta, talibus figuris, colorum adumbratione repræsentatis gloriarentur, tum nimirum, cum sententias, vel judiciosa lemmata, vel inscriptiones, quæ evidentius animæ sensum exprimunt, nondum usus introduxisset; hinc nulla quidem tum ætatis actio, sine his instituebatur: Hæ *impressæ* Idea sunt in qua perfectiones omnes concurrunt ad fabricandos, & animandos cogitatio-

tationum conceptus: nobilissimus partus est, natus tempore poësiæ, & picturæ: utraque enim harum peregrinas, ingeniosasque inventiones, & subjecta introducunt, quæ priscis temporibus in heroum scutis figurabantur, ad indicandam eorum animorum generositatem, qui tali methodo inclyta facta sua singularitate hac palam facere satagebant. Unde etiam, secundum quod eruditissimus Comes Thesaurus recenset, inglorius miles erat, quisquis scutum suum simplex portasset. Ex quo deinceps horum nominum *scuti* videlicet & *clypei* diversitas orta est: quorum hic quidem symbolo quodam adornatus, scutum verò inane & nudum erat. Hæc igitur symbolica facinora, non nisi pars erant totalitatis illius, vel obelisci famosi quem magna Artemisia, amantissimo Consorti suo erexit. Erat enim hic obeliscus. *Imprèsa*, ut ita dicam, quæ in vastitate sua, & magnitudine spaciosa, sicut & in sumptuositate omnem Regalem potentiam exuperabat: hinc prima Cariæ nobilitas, pluribus lemmatibus cogitata sua publicæ intelligentiæ exposuit.

Canoch. Arist.

Horum lemmatum, quæ tam avide quæruntur, & leguntur, & à Mundo gustantur (non mirum, si scriptores horum æternam sui memoriam nunquam obliterandam posteritati tradiderunt) primus Author est Paulus Jovius, Abbas Ferrus, Bargalius, Savedra, Alcibiades Lucarinus, Hieronymus Ruscellus, & universa Italiæ Academia, denique etiam eruditissimus & ingeniosissimus Concanonicus meus, Pater abbas Picinellus, qui in immortali volumine suo Mundi Symbolici, quod verè cedro dignum est, quasi in compendio universali Mundi literarii gloriam penè omnem in se conclusit, & epilogavit. Quidquid igitur à præmemoratis in materiem hanc dictum fuerit, quidquid præterea scriptores alii celebratiores in hoc thema meum contulerint, ad beneficium Lectoris, in tractatu præsenti cum sinceritate adducetur. Interim si, O benevole, non eam hic sententiarum, eruditionumque copiam inveneris, quæ gustui tuo arrideat, aut subjecto cõveniat, nosse te velim, id sponte factum, eo quod nimia vastitas, & materiarum cumulus, me utique ab applicatione debita distulissent.

Sub figura Amoris, in forma pueri apparentis, Abbas Joannes Ferrus hanc inscriptionem collocavit: *Unit, fovetque*. Ad hanc proprietatem alludit S. Augustinus, dicendo: *Quid est Amor, nisi quædam vita duo aliqua copulans, vel copulare appetens: Amantem, & quod amatur*. Huc respicit Emblema doctissimi Camerarii, prout paulò infra monstrabitur, qui binos Amores repræsentat, faces itidem binas sustinentes, & implicantes, adjuncta Epigraphe: *Urimus, & urimur*.

Uniti, & calefacti Amore.

Huic eidem Amori, cujus oculi velo ligati erant, Vincentius Gilbertus hoc lemma addidit: *Omnia credit*. Sententia est S. Pauli, qui de charitate loquens, sic habet: *Charitas omnia suffert, omnia credit*: Supra quod Bernardinus Senensis: *Omnia credit vera, & necessaria ad salutem*.

Credulitas in Amore.

Serm. 5. post Ciner. Art. 3. c. 1.

Idem Gilbertus, considerando Amorem vel Cupidinem in sinistra manu armatum arcu, in dextera verò face, instrumentis nimirum, quorum alterum feriat eminus, alterum cominus inflammet, superscriptionem sequentem adjunxit: *Et propè, & longè*: Quam sententiam alius igni dedit. Est autem Idea vera Amici, qui tantundem è vicino, quantùm procul in opere est pro amico suo. Hunc scopum fortasse tangunt Demosthenis verba, quamvis prima fronte, aliud videri possint intendere: *Amici secundis rebus advocati adsint, in calamitatibus autem, sua sponte atque invocati*.

Amicitia eminus, & Cominus ardet.

Apud Laert. lib. 5.

Imago item Amoris hoc lemma sortita est: *Nec timor, nec verecundia*. Quæ sententia primùm à Seneca prodiit: *Amor*, inquit, *timere neminem verus potest*: Deinde Ovidius alicubi:

Amor nec timorem, nec verecundiam habet.

Senec. in Medea. Ovid. Metamorph. 6. Fast. 2.

> *Nam nil est quod non effræno captus amore*
> *Ausit*.

Et alibi:

> --- *Quid non amor improbus audet?*

Ex hoc sensu fortasse Poëta quidam sequentem stropham, ex arte musica cantabat:

> *Parla omai risoluto,*
> *Nacque ben cieco Amor, ma non già muto.*

Ad indicandam Amoris fortitudinem, hunc Infantem ego in consueta forma sua, erectum exponerem, qui arcum suum contra cœlum dirigeret, sagittaturo similis, cui sagitta etiam ad jaculandum parata sit, adjuncta Epigraphe: *Ultra gygantes*: Per hoc inferendo, quod quæ defuerunt gygantibus, ne Jovem de solio suo deturbarent, in promptu esse flammis amoris: quæ constrinxerunt Jovem per Europã peregrinari, propter Lædam, Danaëm, & Semelen. Ipse adeo sol relicto curru suo aureo, totis viribus formosam Daphnen insecutus est, denique etiam eandem in Laurum conversam obtinuit. Hunc sensum Comicus Menander sic expressit: *Amor inter deos potentissimus est: unde apparet, quod homines propter istum alios deos pejerent*. Et Apuleius: *Flamma sævi amoris parva quidem primo vapore, sed fomento consuetudinis exæstuans totos comburit homines*. Videantur de his fusius Poëtæ Latini Virgilius, Ovidius, Lucretius, Claudianus, Propertius, Horatius, & alii: Inter Italicos, Ariostus, Tassus, Guerinus, Marinus, Testius, Achillinus, & alii.

Fortitudo Amoris.

Lib. 6.

ATLAS.

Figura Atlantis cum globo Mundi stellato supra humeros sic loqui introductus est: *Portantem omnia porto*. Dixerim hanc Ideam esse hominis in omni facultate, & scientiis præcipuis versati, & exercitati, unde non secus ac generosus Atlas Cœlum, ubi tot astra intelligentiarum resplendeant, imò verò mundum portet, tantarum facultatum, mixtarum & artificialium: idcirco Aristoteles inquit: *Virtuti perfectæ non fit condignus honos*: Et Marcus Tullius: *Nesciunt multi, nesciunt quantas vires virtus habeat*: Et Livius: *Pertinax virtus omnia vincit*: Et alibi: *Pulcherrimum & tutissimum est in sola virtute spem habere*.

Versatus in omni genere scientiarum.

Ethic. 4. Parad. 2. Lib. 2. Dec. 4. Lib. 4.

CHIMÆRA.

Chimæra, quæ forte Enti Chimærico & vano nomen dedit, monstrum erat confictum à Poëtis, corpus habens capræ, pectus Leonis, caudam serpentis, quod de faucibus flammas vomebat. Ad hoc monstrum domandum Bellerophon illud Lancea per gulam perforavit, quæ quidem acumen plumbeum habebat, sed cum ignibus liquefactum esset hiante gutture defluens, ventrem monstri subintroiit, & idipsum repente occidit. Hoc universum lemmate sequenti exponebatur: *Suomet igne perit*: Correspondet versui Davidico: *Incidit in foveam, quam fecit*: & Proverbio Italico: *Chi è causa del suo mal, pi-*

Ps. 7. Homo ipse faber malorum suorum.

angaſe ſteſſo. Hunc reatum incurrit homo, per quem Altiſſimi Dei condemnationem illam horrendam ſibi attraxit, illic nimirum, ubi ad tribunal ſupremum citatus, comparuit tectus foliis arboris, cujus fructum vetitum deglutiverat; juxta illud Baſilii Seleucienſis : *Tales dæmonis ſunt machinationes ; cum voluptate accuſat, & pudendum in modum ad ruinam impellit.* Idipſum Jſaias expreſſit, dum damnatorum tormenta manifeſtat, his verbis : *Ambulate in lumine ignis veſtri, & in flammis, quas ſuccendiſtis.* Orat. 12.

DÆDALUS.

Reverendiſſimus Pater Abbas Picinellus, hanc figuram hominis volantis conſiderando, prudentiſſimum ei lemma ſubjunxit: *Inter utrumque ſecurus* : vel ita : *Medio tutiſſimus* : ubi motum illum non nimium à ſole recedentem, nec nimium vicinum obſervat : in quo bona ſapientis mediocritatis, ejuſdemque utilitatem intelligit. Inter alios hoc eleganter M. Tullius, *Temperantia eſt*, inquit, *quæ in rebus aut fugiendis, aut expetendis ut rationem ſequamur, monet, quæ animis pacem affert, & eos quaſi quadam concordia lenit, ac placat.* Supra illud : *Medio tutiſſimus* : Præceptum nimirum, quo Phaëtontem ſuum ſol imbuit (id quod ſupra diximus huic loco optimè congruere) memini me quoque, in laudem temperantiæ, per oden aliquam, paraphraſin ſequentem compoſuiſſe : Mediocritas. De finibus.

Temerario tu ſei ſe vanto prendi
(Diſe al ſuo figlio il Sol,) regger Piroo,
Se troppo in ſu l' Eoo
Drizzi le briglie, O ſe al declive ſcendi,
Seminerari gl' Incendi :
Ma perche ſei Fetonte, eccoti il morſo,
Vanne, e a mezza carriera indrizza il corſo.

Ex eo autem, quod volatus ille Dædaleus univerſaliter jam receptus eſt (utique in ſenſu tali, mentem humanam magnam illam Opificem, ſibi parem in inventionibus ſuis non habere) figuræ huic non abs re hoc lemma ſubpinxerim : *Ars Naturam ſuperans.* Negandum non eſt Præfati viri opera communem naturæ curſum exuperaſſe, idque potiſſimum in eo, quod cùm corporibus ſuapte natura gravibus, & ponderoſis volatus interdictus ſit, ille nihilominus ſingatur tam ſecurè tamque generosè ſtellas ipſas conſcendiſſe. Quidquid autem de fabula hac dixerimus, in ea magni hujus Opificis dexteritas exprimitur, quæ toties naturæ limites operando transgreſſus fuerat. Dicere Peripateticus noſter conſueverat : *Ars multa complet, quæ efficere natura non poteſt* : Democritus item Olynthiis improperabat, quod in gremio deſidioſæ naturæ deliteſcentes, ad talium ſe profeſſionum ſtudia non applicarent, quæ mentem à terrenis hiſce vilitatibus ſevocarent, & æternitati transſcriberent : *Artem natura requirit* : *Et vir pauper, qui nullam didirit artem, non tutò vivere poteſt.* Artifex ingenioſus. In Phyſic. Apud Stobeum.

FAMA.

Hæc illa eſt, quam tantopere vereri, & in qua ſperare mortalium genus conſuevit, quippe quæ per orbem univerſum actiones humanas diſſeminat, aptiſſima, quæ ad ſupremum honorum faſtigium elevare quempiam poſſit, rurſum etiam ad profundiſſimos gradus ignominiæ deprimere. Hanc volanti ſimilem Abbas Ferrus repræſentavit, juncto Virgiliano illo : *Mobilitate viget.* Invigilandum itaque eſt in iis omnibus, in quæ Declamatrix hæc jus ſuum ſibi vendicare poterit, dicente Plutarcho : *Fit natura quædam, ut ignaviſſimi homines nihil curent, quæ futura ſit de ipſis opinio : probatiſſimi autem viri cuncta faciant, quæ in futuris ſæculis benè inter homines audiant.* Marcus Tullius item admirabiliter : *Rumoris publici*, inquit, *authoritas inſtar Oraculi eſt.* Quamvis enim famæ volatus admodum mobilis ſit, in impreſſionibus ſuis nihilominus ad longam uſque poſteritatem ſæculorum ætatumque perdurat. Id quod jam dictum eſt, epigraphen ſequentem habuit : *Vires acquirit eundo.* In quem ſenſum Cæſar inquit : *Plerumque in novitate fama antecedit.* Huic conformiter Ovidius : Fama ſpem & timorem ingerit. Ep. 2. In Ora. Perfect. De bello Civili. In Metam.

Parva motu primo, mox ſeſe attollit in auras,
Egrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.

Eidem famæ hoc lemma congruit : *auget, & minuit.* Hujus enim buccina, non ſecus ac novacula acuta reſecat de vituperio, ſimul & de pretio rerum : plus etiam quàm granum Sinapis in augmentandis, & elevandis actionibus extollitur. De quo illud : Auget & diminuit actiones humanas fama.

Gaudet : & è minimo ſua per mendacia creſcit.

Et M. Tullius : *Ex ſententiis omnium noſtra fama pendet.*

Ad buccinam famæ pro ornamento velum illud, quod more ſolito ei appenditur, adiunxerim, in cujus medio oculus apertus ſit, ſuper illum autem Epigraphe : *Vigilare juvat*; quæ ſententia ab Ovidio mutuo accepta eſt : 3. Amor.

Sed famam vigilare juvat. Quis noſſet Homerum ?
Ilias æternum ſi latuiſſet opus ?

Et S. Auguſtinus : *Fama monſtrum mille luminibus.* Et S. Anſelmus : *Fama abſentes facit præſentes.* Nemo eſt, qui ignoret, quam vigil ſit Fama, quippe quæ maximè abſtruſa, & abdita in lucem trahit, etiam ea quæ in mediis noctium tenebris commiſſa ſunt, revelando. Hinc illud dictum Redemptoris noſtri : *Nihil opertum, quod non reveletur, & occultum, quod non ſcietur.* Sed ſi Famæ ſtudium eſt, actiones noſtras mundo exponere, quid ni & noſtrum ſit, uſque adeo vitam noſtram ab omni nævo purgatam reddere, ut nil in eam Juris habeat : Cum verum ſit Quinti Curtii dictum : *Omnia illâ tradente majora ſunt.* In Epiſt. ad Philip. Fama vigilantiſſima eſt. Sic & nos quoque vigiles eſſe oportebit. Lib. 8.

PHAETON.

Phaëtonti ſubuerſo, & de curru ſolis præcipiti Pater Abbas Picinellus ſupra memoratus, ſequens lemma ſubjunxit : *Quæ ſpargit, recipit.* Quæ ſententia de Medea Senecæ peritiſſimè ſumpta eſt : *Quos Polo ſparſit furioſos ignes, ipſe recepit.* In quo vitium repræſentatur, quod eadem via, qua commiſſum, & iiſdem inſtrumentis caſtigandum eſt. Sic illud Philippi Macedonum Regis eſt, qui cum contra cœlum jaculari telum auſus eſſet, eodem occæcatus fuit. Os Domini quod infallibile ſic ait : *Per quæ quis peccat, per hæc & punitur* : Et alibi idem Spiritus Sanctus : *Comedent fructus viæ ſuæ, & conſiliis ſuis ſaturabuntur.* Impia Jezabel conquaſſata, & dilaniata fuit, ſicut & ipſa virum Juſtum Naboth peſſum dederat. Act. 3. Crimina eadem via, qua commiſſa ſunt, puniri debent.

Non minus proprie, imò dixerim congruentius Phaëtonti illud adiunxeris, quod ſuperius Dædalo

Mediocritas. Dædalo attributum fuit: *Medio tutissimus.* Per quod emolumenta, & bona mediocritatis indicantur. Quin & Astræa ipsa ut æqua lance pœnas præmiis æquiparet, ipsam bilancem suam in æquipondio demonstrat. Sic Venusina lyra;

Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius Aula.

Apud Stobæum. Hanc veritatem inter alios expressit Democritus, dum ait: *Temperantia, quæ jucunda sunt, auget, & voluptatem majorem facit.* Et Plato: *Custos vitæ hominum temperantia est.*

In Char. Supra casum Phaëtontis Abbas Ferrus tria sagacissima emblemata proposuit, In quorum primo, intuens in actum ruentis, hunc versum subscripsit: *Atant' Opra non val, chi non sa l'arte.* Hoc est: *Ad tantum Opus invalidus est, qui artem ignorat*: Alludendo ad Principatus difficultatem, & regiminis populorum. Innumerabilis numerus est navium, quæ in pelago hoc velificant, sed raræ sunt, quæ sine tempestate Portum suum contingunt: Hic itaque Commendatoris Testii querula Musa locum habet, dum ait:

Quam difficile sit Principatum gerere.

Non ti fidar di calma: in un sol giorno
Scherza ne l'acque, & vi s'affonda il Pino.
E tal ricco e di merci in su'l matino
Che nudo erra la sera a Lidi intorno.

Ex Tacit. Imperator Tyberius cum jam diademati caput submisisset, se didicisse ajebat: *Quàm arduum, quàm grave regendi sit onus.* Moyses quoque in Ducem populi à Domino electus, *Non sum eloquens*, inquit, *ab heri, & nudius tertius*: Theistocles in eundem sensum ajebat: Eum qui probe nosset quàm grave Diadema sit, id nunquam è terra levaturum esse. In secundo Emblemate, quod priori non absimile, eandem materiem tangens Ferrus inquit: *Indomito destrier fanciul non regge*: Id est: *Indomitum equum Infantulus non reget*: quod relationem cum Ovidiano habet:

Exod. 4.

Magna petis Phaëton, & quæ non viribus istis
Conveniunt:

Idque in persona Patris ejus. Atque ita verissimum est, quod Juventus regiminis sit incapax, nec onus illud nisi humeris jam ætate provectis confidendum. Si Principatus cœlum dici potest (Princeps etenim inter magnates suos, non secus ac sol resplendet) quis nesciat adgubernaculum cœli, (tanquam ad faciendum hoc Atlantes inhabiles sint,) accurrisse fortitudine Gygantæa dotatos Alcides? Denique juxta Stagiritam: *Juvenis non potest esse sapiens, quia prudentia requirit experientiam, quæ indiget tempore.* Plutarchus item dum Juventutem informat, quid partium suarum sit, sic eam admonet: *Juventus imperata faciat, senectus imperare debet.* Cum ira divina in indignos Israëlitas exardesceret, non minima castigatio hæc fuit, quam comminabatur: *Dabo pueros Principes eorum, & effœminati dominabuntur eis.*

Principatus cœlo comparatus.

Juventus inepta ad gubernacula Imperii.

Is. 3.

Ultimum horum emblematum sequenti sententiæ conjunctum erat: *Sovente il troppo ardire è altrui dannoso; sæpius audacia nimia detrimento est.* Inconsiderata siquidem & præpostera animositas, magnanimitatem, quæ virtutis est, non attingit, illam nimirum, quæ hominem fortem decet, illique necessaria est: illa enim superior, justum est, ut nota temeritatis percellatur, juxta illud Aristotelicum: *Fortitudo corrumpitur à superabundantia, & defectu: à medio verò salvetur.* Et Isocrates: *Omnis audacia virium mensuram excedit.*

Nimia audacia.

Ethicorum. 2.

FORTUNA.

HÆc non nisi cæca repræsentatur, & instabilis; interim in tanto pretio, in tanta æstimatione habetur in Mundo. Hæc primo sui intuitu in globo posita cernitur habens velum in manu, hanc vocem emittens, *Audaces juva*: quod de Virgilio sumptum est:

Audaces fortuna juvat, timidosque repellit. 4. Æneid.

Ovidius in eundem sensum:

Audentes Deus ipse juvat.

Sic Sibylla quoque fortissimum Æneam hortabatur, dum ad campos Elisios transiturus esset, monstra Infernalia, & Cerberum ei obviam futurum:

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito. Audacia Juvenilis.

Rursum Ovidius:

- - - *audentes, Sorsque Venusque juvant.*

De audacia loquimur, quæ rationi & honestati conjuncta est.

Quidam etiam binis Statuis, aut figuris, quarum una virtutis, altera erat fortunæ, invicem sibi occurentibus, hoc lemma, tanquam animam apponit: *Rarò conveniunt.* Qui sensus longè ab illo diversus est, quem alius adjunxit: *Virtute Duce, Comite Fortunâ.* S. Augustinus huic congruenter inquit: *Fortuna necessaria est Sapienti*: & Livius: *Fortuna virtutem sequitur.* Recordor & ego, me quondam figuram exposuisse Philosophi Epicuri, qui per capillos imaginem fortunæ retinebat, illa interim à philosopho librum acceptabat: figurabat autem, sapientem, virtute sua clavis affixisse fortem vel fortunam suam: Nec enim aliter est, quàm vulgo dicitur: *Povera, & e nuda vai philosophia.*

Fortuna & virtus.

In lib. 3. contr. Academ. Decad. 1. lib. 3.

Pauper Aristoteles cogitur ire pedes.

Abbas Joannes Ferrus ad simulachrum Fortunæ hoc lemma adjunxit: *Il tuo sguardo fa l'huom lieto, e felice*: *vultus tuus homines lætos & felices reddit.* Hoc verificari de facie Principis potest, qui cùm subditum suum hilari fronte intuitus fuerit, eum consolatione adimplet: Id quod Spiritus Sanctus docet: *In hilaritate vultus Regis vita.* Hunc sensum S. Bernardus assequitur, dum ait; *Non ita exprimit digitus, sicut vultus.* & S. Ambrosius: *In plerisque justi aspectus admonitio correctionis est, perfectioribus autem lætitia*:

Vultus Principis.

Eccl. 10.

Diversam omninò sententiam ego fortunæ vultui assignaverim: *Serenitati ne credas.* Hæc enim infida plerumquè, & deceptrix, non minori cum amaritudine tollit, quod cum tanta hilaritate, & tranquillitate largita est. Suffecerit dixisse, eam semper in procinctu stare, ut discedat: sicut æquor pacificum nunquam ad seram noctem usque pertingit, ut non exæstuet aliquantum, & ferocescat. De quibusdam hujuscemodi infidis Marcus Tullius inquit: *Erras si istorum motibus credis, vultus habent hominum, mores verò ferarum.* In eundem sensum Commendator Testius præteritam prosperitatem fortunæ suæ in Tragicam infortunii sui scenam conversam deplorat, dum ait:

Non esse fidendum fortunæ.

Ad Q. Fratrem.

E quanto fu presta a venir, coranto
Sollecita al partir sarà fortuna;
Seren di Corte in un momento imbruna:
E chi ride il matin, la sera e in pianto.

Plu-

Apud Stobeum. Plutarchus ait: *Fortuna nobis cyathos exiccantibus, si unum bonum infundit, tria mala præbet.* Et M. *Cicero in Lælio.* Tullius: *Non solùm ipsa fortuna cæca est, sed etiam ipsos plerumque efficit cæcos, quos amplexata est.*

GERYON.

MOnstrum hoc in pictura Triceps figuratum, ad sententiam sequentem, vel Epigraphen impulsum dedit: *Genus insuperabile bello:* Quod ad beneficium, & utilitatem Concor- *Concordia.* diæ alludit: *Væ* enim *soli*, inquit spiritus sanctus, *quia cum ceciderit, non habet sublevantem se. Et si dormierint duo, fovebuntur mutuò. Funiculus triplex difficilè rumpitur.* Magna voce Alciatus *Embl.* magnus ille Ethicus clamat: *Concordia insuperabilis. Unum nihil, duos plurimùm posse.* Et S. *Ep. 1.* Cyprianus: *Concordia simul juncta vinci non potest.* Clarius hoc in Emblematibus post hæc sequentibus patebit.

JANUS.

Prudentia. AD formandum, vel repræsentandum hominem sapientem, vel prudentem, quidam figuræ Jani sequentia verba, ad eam animandam subscripsit: *Hinc inde*, vel, *Ante retroque.* Non modica virtus est prævidere, & providere; juxta Virgilium:

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

1. Olynth. *Non tam videndum*, inquit Demosthenes, *quid in præsentia blandiatur, quàm quid deinceps sit futurum.* Et Peripateticus: *Prudentia virtus est,* *De division. virt. & vitii.* *ratio naturalis partis, ad felicitatem spectantia præparans.*

Figura item Jani bifrontis judiciosissimum dictum illud consecuta est: *Recondita pando.* Poterit hæc sententia Idea perfectissima esse ultimi Judicii illius, quo abstrusa cuncta in lucem prodibunt, quo cuncta palam fient. Unde in persona *Cap. 3.* Dei sic Propheta Nahum declamat: *Revelabo pudenda tua in facie tua.* Et S. Hilarius, *Abstrusam,* inquit, *voluntatis nostræ conscientiam prodet, & ea, quæ nunc occulta existimantur, luce cognitionis publicæ deteget.* Erit, inquam, Deus, juxta Prophe- *Sequentia Mortuorum.* tam Regium, *Scrutans renes, & corda:* In rigoroso illo scrutinio, prout Ecclesia canit: *Liber scri-* *1. Cor. c. 4.* *ptus proferetur, In quo totum continetur, unde mundus judicetur:* Et sicut magnum vas Electionis vult: *Illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.*

Prudentia. Ad hanc bicipitis Jani statuam, ego subsequentem epigraphen adjungerem: *Ubique tutus:* Ad exprimendam Ideam hominis verè prudentis, qui novit in futurum prospicere, qui de præteritis, ventura metitur, ac sic fortunæ insultus prævenit, & contra inimicos, & contra mundi machinas armatur, ita ut ex consideratione locorum, accidentium, temporum, & casuum, quid contingere possit, præponderet. Ajebat Pittacus, qui de septem sapientibus Græciæ est: *Robur, & mu-* *Apud Stobeum.* *rum, & arma sapientia præstat:* Et Antisthenes: *Apud Diogenem.* *Murus tutissimus prudentia.* Quandoquidem juxta Plutarchum, *Prudentia non corporum, sed rerum inspectio est.* Providentia enim mille armatis prævalet.

JUSTITIA.

HUic virtuti, quæ Rectrix Mundi est, Basis Regnorum, solium gloriæ, quidam sub-

scripsit, cum eam in forma adolescentulæ majestuosæ, & decoræ spectandam dedisset, habentem bilancem cum gladio: *Cuique suum.* Hæc ejus *Inst.* vera definitio est: *Justitia est perpetua, constans-* *De Iustitia & Iure.* *que voluntas jus suum cuique tribuendi.* Peripateticus noster sic habet: *Præclarissima virtutum Ju-* *Ethic. 5.* *stitia est.* Sine ambiguitate autem superior Epigraphe de sententia illa desumpta est, qua dicitur: *Justitia est virtus animi, unicuique secundum dignitatem distribuens*; Et Plinius Junior: *Ma-* *Apud Diog. lib. 5.* *ximum bonæ sententiæ præmium est benè judicasse.* Hæc factis & actionibus authoritatem præbet: Unde jure merito quisque hominum sibi eam ponat ob oculos, & quantopere sibi à bilance retributionem spondet, & præmium, tantum ei terroris malefacienti incutiat gladius ferientis.

Rursum alii hanc ei sententiam dederunt: *Nullo flectitur obsequio.* Quam insculpi velim profundissimè in animo, & in corde perfecti, & in- *Incorrupti Judices.* corrupti Judicis. Hinc est, quod venerabilis Spartanorum senatus Judices suos tectis oculis ac manibus in tribunali videri fecit: Tectis manibus, ne ad munera extenderentur, oculis, ne ad eadem intenti essent. In hunc scopum collimavit *Lib. 4.* Valerius Maximus inter alios, dum admonuit: *Prætoris non solùm manus à pecunia, & lucro, sed etiam oculi à libidinoso aspectu continentes esse debent.* Et M. Tullius: *Est Sapientia Judicis in hoc, ut non solùm quid possit, sed etiam quid debeat pon-* *De officiis.* *deret.* Ad superiorem verò Spartanorum senatum Ethicus Alciatus hæc refert:

Cur resident? Quia mente graves decet esse quieta Juridicos, animo nec variare levi.

Non abs re mihi videor posse (ad denotandum, quantopere per affectus & per passiones in transversum rapi possit Judex corruptus, quantumque justitia à tali offendatur, & denigretur, quan- *Justitia velata, & corrupta.* tum decor & forma ejus deturpetur) figurare Amorem, qui Justitiæ velamen super oculos jaciat, ita ut bilanx susque deque feratur, gladius verò dilabatur è manibus, adjuncto lemmate: *Exoculata ruit.* Siquidem injustus Judex, obfuscatos & velatos habens oculos, lucro inhiet, ambulans, ut ita dixerim, in obscuro, mirum non erit, si *cuique suum* tollatur, si bilancis inæqualitas, & inordinatio sequatur, si gladius deorsum cadat, si ratio subvertatur. Intendit ad hoc Philosophorum Princeps de Stagira, dum ait: *Amor, & odium, & proprium commodum faciunt sæpè judicem non agnoscere veritatem.* Allusit item, ut reor, ad hoc ipsum Regius Psaltes his verbis: *Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero.* Amor inordinatus Cognatorum, sicut & utile proprium Circen esse dixerim, quæ hanc virtutem, quæ omnium pulcherrima est, in belluam transformat. Sic S. Chrysostomus: *Corruptio est quidquid offertur lite pendente.*

HERCULES.

SImulacrum viri hujus omni consideratione *Instructio pro Adolescentibus.* dignissimum est, eo quod tantæ, tamque eximiæ de eo virtutes, & illustria facinora recensentur, præcipuè quæ fortitudinem concernunt: Itaque sub figura Herculis adhuc dum Infantuli, binos manu serpentes jugulantis, titulus hic Emblematicus supponitur: *Fortes creantur fortibus.* Per quod indicatur, quanto privilegio fruantur, qui de Progenitorum suorum illustri provida, & generosa prosapia nati sunt. Sententia autem memorata de lyra Venusina desumitur:

Carm 4. Ode 4.

Fortes creantur fortibus, & bonis.
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus; Nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

3. De Divinatione.

Marcus Tullius adhortamentum salubre Juventuti suggerit, omni adeo hæreditate nobilius, pro iis videlicet, qui in incerto vitæ hujus pelago circumferuntur: *Nullum*, inquit, *munus melius, majusque Reipublicæ afferre possumus, quàm si doceamus, atque erudiamus Juventutem, iis præsertim moribus, ac temporibus, quibus ipsa prolapsa est: Ut omnium opibus refrænanda, atque coercenda sit.*

Hunc Herculem in heroico actu consistentem, dum Hydram occisurus est, quidam subsequenti sententia repræsentavit: *Quo difficilius, eò præclarius.* Vir fortis inter pericula, & dubios fortunæ adversantis eventus seipso major evadit, & ardorem succendit. Alludit ad hoc S. Gregorius: *Delectet igitur mentem magnitudo præmiorum, sed non deterreat certamen laborum.* Et S. Ambrosius: *Non est gloriosa victoria, nisi ubi fuerint laboriosa certamina.*

Difficile certamen gloriam parit.

Hom. 37. In Evang.

Ad hoc simulacrum Herculis hydram ferientis hæc verba adjuncta sunt: *Virtute, & patientia.* Immortales rosæ sunt, quæ de spinis, & tribulis patientiæ efflorescunt: Iter scabrosum terminum suum habet in amœnissimis viridariis. Patientia Fabii Maximi immortali lauro caput ejus decoravit, & ab insidiis vaferrimi Carthaginensis Ducis patriam deliberavit; dum ex altero latere Marcelli præcipitata & immatura celeritas florem Juventutis Quiritum pessumdedit. Dicebat Euripides: *Certamen patientiæ tale est, ut qui vincitur ipso victore sit melior.* Et Pythagoras inter præcipua documenta hoc dedit: *Fortunæ mutationem sustine, naviga secundum fluvium, naviga secundùm fortunam.* Jam paulò supra, in testimonium valoris versus Mantuani in medium deductus est, quo Æneam suum ad Elisios Campos processurum Sibylla armavit:

Virtus cum patientia.

Apud Stobeum.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.

Intrepiditas.

Subscriptus hic fuit Herculi pugnanti cum hydra. Enimverò dicere consueverat Magnus Stagiræ Præceptor: *Fortitudo est, inconcussum à mortis metu, & constantem in malis, & intrepidum ad pericula esse, & malle honestè mori, quàm turpiter servari, & victoriam in causa præstare. Præterea autem fortitudinis est laborare &c.*

Ab Academicis Ferrariensibus subtus figuram Anthæi, de terra sublevati, & idcircò superati ab Hercule, hæc verba posita sunt: *Superata tellus sidera donat.* Poterit sensus, ni fallor, applicari vel ad sanctum quempiam, qui victoriam contra sensuum & Mundi tentamenta obtinuerit, vel ad Ascetam, qui fastiditis rebus terrenis, totum se meditationi dedicaverit. De quorum altero S. Ignatius Loyola inquit: *Quàm sordet mihi Tellus, cum cœlum inspicio!* De altero Empedocles (qui se procul à tumultu civitatis abripuerat, & nudo capite immensum illud cœli atrium intuebatur) sic ajebat: *Quàm benignæ stellæ me inspectare videntur, cùm ex hominum frequentia me abduco, & ad rerum indagandam naturam, ubi tanta fulgent lumina, sub dio me confero.*

Sanctitas, doctrina, & meditatio.

In ejus vita.

Apud Stobeum.

Pro meditatione Emblematica figura Herculis usurpata fuit, ferentis cœlum cum hac inscriptione: *Novit paucos secura quies.* Per quod insinuatur, quantopere Magnates, & viri eximii laboribus subjecti sint. Plus periculi candela habet collocata in eminenti loco, quàm quæ in mapalibus, & vilibus tuguriis latet. Exposuit hoc Musa dulcissima Comitis Testii:

Principes plus oneris portant, quàm plebei.

Ben del Ciel forza di fulmini
Delle Torri atterra i culmini,
E sfrondate,
Lacerate
Suol lasciar l'Alpine Roveri;
Ma di Giove irata destra
Se tonò,
Non toccò
Basso mirto, humil ginestra,
E di canne in vil ricoveri
Sian Sicuri i Pastor poveri.

Homerus solitus erat dicere: *Princeps solidam dormire noctem non debet.* Et Salustius: *Imperio maximo, maxima inest cura.*

Post renunciationem illam, quam de Regno totius Hispaniæ quondam Carolus V. fecit filio suo Philippo Secundo, hic posterior Princeps ad demonstrandam reverentiam, quam in tam vasto Dominio Patri suo deferebat, figuram Herculis fingi præcepit, semetipsum in eadem intelligens, quippe cui regimen mundi impositum erat super humeros, adjunxit autem sequentem Epigraphen: *Ut quiescat Atlas.* In quo Ideam genuinam dedit ingenii, quo excellentius aliud memoria hominum penè nullum habet. Poterit hoc commode ad quemvis applicari, qui vivente sene, in Coadjutorium ejus, ad gradum eminentem, vel officium sibi condignum, & elevatum assumptus fuerit.

Philippus Secundus successor Caroli V.

Herculi item in rogo ardenti hæc verba inscripta fuerunt: *Arso il mortale, al Ciel andra l'eterno: Cum mortalis combustus fuerit, æternus cœlum conscendet.* Verum exemplar hoc S. Laurentii gloriosissimi Martyris: qui craticulæ superimpositus, cum humanæ carnis spolium consumptum ignibus esset, splendore carbonum ardentium, tanquam facibus triumphalibus in Cœlum evolavit. Deducitur ex his, quantæ non nunquam utilitatis sit, si mors de tetro Carcere vitæ nostræ nos liberaverit, & vincula, quibus à volatu anima præpediebatur, tandem dissoluta fuerint; Sic Amator Lauræ sonabat:

S. Laurentius.

Mors utilis.

La morte è fin d'una prigione oscura
A gli animi gentili.

Intellexerunt hanc veritatem & ipsi Pagani, inter quos Menander ait: *Quem diligunt dii, ille Juvenis moritur.* In eundem sensum Euripides: *Deus sæpè, quos plurimi facit, eos citiùs aufert à vita.* Id quod correspondet verbis Scripturæ: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum illius. Consummatus in brevi explevit tempora multa.*

Apud Plut. in Orat. de Consolatione.

Abbas Emmanuel Thesaurus binas imagines, Herculis nimirum & Atlantis junctas simul repræsentabat, & in ingenti charta hæc Epigraphe legebatur: *Magna negotia magnis adjutoribus indiget.* Quod per semetipsum expositione non indiget, clarè indicans quanta prudentia, quanto judicio, & sagacitate indigeant negocia, quæ magni momenti sunt. Atque hoc est, quod superius de Tacito sumptum fuit: *Periculosa fortissimis imperantur.* Sic Romulus Titum Tatium sibi throni adjutorem elegit; sic Numa grande illud Oraculum Egeriæ Deæ consulere se finxit:

Magistratus vel Senatores.

finxit: Sic Hannibal Asdrubale, Alexander Ephestione, Nero non modico tempore Senecâ, Pharao Josepho, & Darius Daniele usus est: Deus ipse sibi in Duces, fortissimos viros Josue, Gedeonem, Moysen, & alios elegit.

Ab eruditissimo viro Diego Savedra Hercules cum Clava observatus fuit, armis suis insuper aliis vestitus, in dorso & humeris spolia Nemeæa gerens: utque palam faceret, his iisdem spoliis ab hoste ablatis incitari, & animo crescere milites, hanc subscriptionem addidit: *Fortior spoliis.* Quis verò nesciat vehementissimum animo stimulum ad operandum esse spem præmii? Meditabantur illud ipsi Sancti. Petrus ad Jesum conversus omnium Apostolorum nomine ajebat: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis?* Et Cytharista regius: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas propter retributionem.* Job item in calamitatibus & infortuniis suis animum non despondit, sed in media tempestate, & in profundo luti clamabat: *Scio quod redemptor meus vivit, & in novissimo die resurrecturus sum: reposita est hæc spes mea in sinu meo.*

Spolia inimico erepta. Spes præmii. Matth. 19. Psal. 118. Job. 19.

Insignia, & arma gentilitia, & ornamenta domorum, statum, & qualitatem, & conditionem inhabitantis demonstrant. Omnium nationum sapiens hæc inventio fuit, qua tanquam per compendium & virtutes, & heroica facta, & merita, aut hæreditaria, aut propria virtute parta in lucem dantur. Per coronas olim, & per præmia generosi Athletæ vel Luctatores cognoscebantur: coronæ quernæ, vel frondeæ, vel laureæ, vel populeæ, & aliæ hujuscemodi prudenter à Romanis inventatæ, triumphos vel civiles, vel murales, vel castrenses, vel similes alios denotabant. Perseus dignoscitur ex scuto Gorgoneo, Minerva per noctuam, Pallas ex casside, & horum similia: Unde merita etiam deficiente inscriptione palam dabantur. Si quis viderit hominem in humeris suis vestitum pelle leonis, & armatum clava, sine ulteriori declaratione eum Herculem esse, continuò dijudicat: sub eo hoc lemma notaverim: *Dalle spoglie virtù ben si rauuisa: Ex spoliis virtus facilè patet.* Admonemur per hæc, quantum nobis laborandum sit, ut paludamento consimili induamur, quo personæ immortalitatem consequuntur, & nomina eorum condecorantur. Expressit ad vivum hanc sententiam Diogenes, quamvis Cynicus & mordax. Intuens hic Juvenem mundanum, & dissolutum, qui delectabatur identidem variis insignibus, & indiciis Deitatis adornari, contineri non potuit, quin ei publicè hanc notam inureret: *Quousque non desines virtutis stragulas pudefacere?* Cujus virtutis tam pretiosa decoramenta, & symbola sunt, ut non terminentur nisi in Comitatu gloriæ. Sensit hoc M. Tullius, qui inter alios sic ait: *Virtutem necessariò gloria sequitur:* adjungens; Quod si lumen, & fulgor ejusdem virtutis vel de longinquo videri posset, futurum ut omni adeo illecebra Mundi potentior & fortior appareat. Verba ejus hæc sunt: *Si ipsam honestatem undique perfectam, omniumque maximè laudandam penitus videremus, quonam gaudio compleremur, cum tantopere ejus adumbrata opinione lætemur?*

Virtus cognoscitur per insignia. 1. Tuscul. Lib. 1. de Finibus.

ICARUS.

Superbia præcipitata.

CUm de Dedalo superiori tractatu, jam recensitum sit, correlatione justissima, & connexione oppositi non impropria, de Icaro quoque ratiocinandum erit. Hic igitur inprimis cum sibi debito Emblemate figuratus fuit, portans Epigraphen: *A cader và, chi troppo in alto sale: Casui proximus est, qui nimium sublimiter scandit.* Est autem Idea fastuosorum, & arrogantium, qui nimia sui confidentia elati, vixdum in alto sunt, & infelici præcipitio sibi colla rumpunt. Sensus est S. Gregorii, qui ait: *Sedens non habet quò cadat, qui autem supra se extollitur, ruat necesse est.* Videri poterunt hæc bina ingenia sese invicem counare, ejus scilicet, qui superius emblema nobis exhibuit, & Commendatoris Testii, qui eleganti & dilucida phrasi sic ait:

Lib. 18. Moral.

Compagno è il precipitio alla salita,
E van quasi del par ruuina, e volo:
Molti l'Icari son; ma chi d'un solo
Dedalo; vanni in questo Ciel m' addita?

Non absimile est alterum lemma quod Icaro assignatur, cujus ruinæ hæc sententia inscribitur: *Gloriâ pœna major.* In hunc catalogum censendi Protogenitores nostri, qui dum vano Deitatis titulo condecorari volunt, & diademate gloriæ vestiri, *Cognoverunt se esse nudos.* Sic erant inter filios Israel Chore, Dathan & Abiron, qui cum fastu se regimini & Judicio populi ingesserunt, & quibus repentinus terræ hiatus sepulchrum inopinum dedit. Tales erant Achaz, Ochozias, Antiochus, Balthasar, Darius, Holofernes, Nabuchodonosor, & insignis inter alios Aman suspensus in patibulo, quod Mardochæo paraverat. *Non veniat mihi pes superbiæ,* inquit Psalmista: Quandoquidem, sicut S. Augustinus inquit: *Superbia non habet caput.* Imò verò non habet, cum ei contritum sit, & conquassatum in montibus deliræ arrogantiæ suæ.

Casus magnorum. In hunc locum.

Abbas Ferrus figuræ, quæ in actu cadentis sit, hanc hypographen adjunxit: *Non son gia l'ali al gran desio conformi. Non correspondent alæ magnitudini desiderii.* Grave præsumptionis tentamentum hominis ejus, qui cum sui regiminis incapax sit, & juxta commune proverbium *vix grallatus incedere possit,* nihilominus de ruina sua non metuat, sed eam temerè quærat, & sibi stolidus procuret. Hinc S. Chrysostomus: *Præsumptio malorum omnium fons:* atque ideo: *Jactantiam subsequitur ruina.* Gloriosi Thrasones primi sunt, quorum mors ingloria sit: Idcirco S. Bernardus Abbas præceptum nobis reliquit: *Præsumptioni debetur correctio, correctioni emendatio, emendationi remuneratio.*

Præsumptio. De verb. Ysa. hom. 3. In Cant. Serm. 1.

Icarus alas utique non nisi cera compactas habebat, nihilominus si consilium Patris secutus fuisset, ut videlicet nec sublimiter nimis, nec verò etiam nimium profunde volatum suum dirigeret, forte per spacium quoddam temporis feliciter provolasset, nec tam fœdum præcipitium subsecutum esset. Ad hoc monitum reflectens Reverendissimus Pater Abbas Picinellus, Ideam hominis format, qui in finibus mediocritatis continetur, Epigraphen subsequentem affigens: *Inter utrumque securus.* Poterit hoc quoque referri ad spem, vel timorem, inter quæ utraque hominem Christianum ambulare oportet, juxta illud Gregorii Nazianzeni: *Ne fidas multum, neve despera nimis: illud solutos efficit, pessundat hoc.* Item S. Bernardus de illo supe-

Mediocritas. Spes & Timor. Lib. de Consideratione.

superiori: *Medius locus tutus est, medium tene, si non vis perdere modum.*

IXION.

TAm vulgata jam, & in triviis nota est fabula, quod Ixion apud Inferos in rota suspensus torqueatur, ut ulteriori eam expositione declarare supervacaneum sit: Unde Abbas Ferrus eum figurabat, in rota positum, insuper flammis circumquaque septum, & in hæc verba prorumpentem: *E Solo a danno mio perpetuo il giro: hæc rotatio non nisi in damnum meum sempiterna est.* Quibus utique intellectum voluit, quanta sit mundanorum cordium inquietudo. Amici terreni hujus Incolatus, totidem Ixiones sunt, inquit Suetonius: tales repræsentavit Rex Heliogabalus, qui nil nisi perperam in decursu vitæ suæ operatus fuisse, aut dixisse legitur, hoc unico & solo excepto. Cum itaque ad eum delati essent fraudis rei, subito in rotam tolli jussit, appellans *Amicos Ixionicos.* Dicere solitus fuit Petrus Blessensis: *Non deëst tibi Ixionica rota, dum cupiditate torqueris.* Et Plutarchus in vita Agidis scriptum reliquit: *Non absurdè sanè, neque imperitè in ambitiosos Ixionis fabulam convenire arbitrantur.* In hanc sententiam Comes Testius refert pervenisse filiam Amurath Imperatoris propter Juvenem Dalisum: unde eam in hæc verba prorumpentem introducit:

Inquietudo mundanorum.

Petrus Blessensis, 17.

Ep. 92.

Vagabondo pensiero
Dove vai, donde torni, e che pretendi?
Tu su l'ale leggiero
Ora parti, ora torni, or poggi, or scendi,
E nel tuo moto eterno
Sei l'Issïon dell' amoroso Inferno.

SISYPHUS.

NOn minus illo Ixionis, hoc quoque Sisyphi Poëticum commentum omnibus notum est. Hic autem grave saxum sustentare humeris cogitur, idque in adversum montem provolvere; Sed cum miser mente turbida ad fastigium montis jam pervenit, continuò petra rursum ad radices delabitur, ac sic recapitulato labore eandem recuperare, & rursum in altum provehere compellitur; inter tot millena infortunia omni pene hora multoties calamitosus moritur, nec unquam tamen vivere desinit. Ego interim considerando memoratum tormentum, tum verò etiam ex altero latere supplicium Peccatorum, quantùm videlicet maculata, & depravata conscientia, cor maleficum opprimat, non immerito figuraverim hunc Infelicem, pondus illud ingens itinere tam laborioso provolventem, adjuncta Epigraphe: *D'ogni peso la colpa è maggior pondo: Omni pondere gravior est culpa.* Expertus illud est inter alios infaustus Cain, qui perpetrato jam fratricidio, erigere caput suum nequiit. Sed criminis sui gravitate deorsum tractus, improperium Creatoris sui audivit: *Cur concidit facies tua.* Atque hoc est, quod Redemptor animarum nostrarum Pharisaicæ turbæ objecit: *Vos de deorsum estis.* Infelices bajuli, qui nulla intermissione onus vestrum supra humeros geritis, nec unquam caput erigitis. Isaias quoque Provinciarum Deo suo rebellium scelus improperat, dicendo: *Onus Ægypti, onus Babylonis, onus Tyri, onus Damasci,* & cætera. De Patricida Absalom scriptura inquit: *Tondebatur semel in anno, quia gravabat eum Cæsaries.* De quo convenienter S. Petrus Chrysologus inquit: *In Impii capite non aliquam virtutum, sed tantum vitiorum sarcinam scriptura designat, gravabat, inquit, eum Cæsaries.*

Pondus peccati.

Serm. super eundem.

MINERVA, & MEDUSA.

MInerva sagax horrendum Incantatricis Medusæ caput hæreditavit, ad cujus aspectum quisque viventium in lapidem convertebatur: Hinc illi sequens lemma hæreditario jure attribuitur: *Terrore, & armis.* Hi duo Poli sunt, circa quos victoriæ rota feliciter gyratur. Quandoque solus terror utilis est, quandoque conjunctus armis. Verba sine opere, idem sunt, quod homo imbellis absque armis, qui magna loquitur, sed nullo subsequente effectu. Cum semel gloria nominis, & fama stabilita fuerint, & confirmata actionibus gloriosis, non negarim solum inclyti nominis sonum, & memoriam magni ponderis esse. Talis erat generosus Imperialium Belli dux Wallenstein, quem ipsi adeo Imperiales multoties, multoties Succi, multoties Saxonum Legiones verebantur: Sed nemo horum fiduciam in eo collocavit, sicut in generoso Alexandro, cujus sola præsentia, etiam sine sanguinis effusione Civitates, & regna tributaria fecit.

Terror & arma.

Wallenstein nunc huic nunc illi parti adhærens.

Medusæ caput, tam excellentis temperaturæ erat, ut nullam unquam loricam, de fumigante Lemno suo, paris roboris Vulcanus produxerit: Hujus monstri calvaries quamvis acutissimam sagittam, quodvis telum, etiam de fortissimo arcu emissum repercutiebat illæsa: Unde non immeritò Ideam gessit hominis magnanimi, hanc sibi Epigraphen adsciscens: *Tela omnia contra.* Videtur ad vivum expressisse hoc factum Comes Testius, cum in persona hominis magnanimi ait:

Magnanimitas.

Come scudo tal' or, quall' ora il tenta
Destra armat' a ferire, il ferro stesso
Violento ritorce, e in suo riflesso
Contro l'Autor del colpo il colpo aventa.

Sic faciendum esse viro forti Marcus Tullius inquit: Injuriarum tela obtundenda, & repellenda. *Fortes, inquit, & magnanimi habendi sunt, non qui faciunt, sed qui propulsant injuriam.* Et S. Ambrosius: *Fortitudo rerum contemptu constat.*

1. Offic.

Præmemoratum Sceleton autem non solùm tela emissa repercutiebat, sed quemque mortalium necabat, prout fabulæ Poëtarum commentantur: unde Abbas Joa. Ferrus ad hanc proprietatem respiciens, sequens lemma adinvenit: *Exanimat visa.* Hos effectus decor, & forma producit: unde Musa mea concivis, dum mulierem formosam ante speculum consistentem describit, sic concludit:

Effectus decoris mulieris.

Vedrai, se miri il tuo sembiante interno,
Cui ritragge il mio cor specchio verace,
Angue il crin, Tosco il labro, il petto Inferno.

Hanc

Hanc ſtragem inter alios infelix Holofernes interitu ſuo edoctus eſt, dum Heroinæ Iſraeliticæ Judith, tam formoſæ, quàm generoſæ manum vindicem ſenſit.

Patrocinium. Veteres Poëtarum memoriæ tradiderunt, quamdiu Palladium, aut ſimulacrum Minervæ conſervatum fuerit Trojæ, Civitatem perire non potuiſſe. Quidam in nomine civium Trojanorum hæc ſubſcripſit: *Servata ſervabimur ipſi.* Poterit hoc univerſum applicari ad hominem illuſtrem, magnæque authoritatis, cui quamdiu vita ſuperſtes eſt, conſervantur Inquilini urbis vel ſubditi, qui ſub tutela ejus vivunt. Vatinius ad Conſulatum evectus, ſodales ſuos ſic *Saluſtius.* alloquebatur: *Gaudeant ſodales, quia Vatinius aſſumptus eſt ad Conſulatum*, dicere volens: quamdiu hanc conſularem purpuram humeris meis portavero, omnem indemnitatem, & genuinam libertatem, non eſt quod læſam iri vereamini: Omnes horæ felicitatis veſtræ nullo infortunio turbabuntur, ſi ſub indice meo ambulaverint. Poterit hoc lemma non impropriè, imò verò Maria virgo. multo opportunius ad Sacratiſſimam Virginem *Prov. 8.* applicari, grandem illam Peccatorum Advocatam; unde per os S. Spiritus hæc nobis verba proponit: *Qui me invenerit inveniet vitam, & hauriet ſalutem à Domino.* Et S. Anſelmus: *Dudum cœlum & terra ruiſſent, niſi Maria precibus ſuſtentaſſet.*

Sapientia & armis defenditur Civitas. Cum item Minerva Dea ſit Sapientiæ, vultum quandoque talem induens, qui loco armorum, vitam auferat, in ejuſdem imagine intellectam eſſe video & ſapientiam, & valorem militarem, unde ego non abs re ſimulacro ejus ſuppoſuerim: *Viribus, & Sapientia:* inſinuando per hoc, non eſſe nec munimentum, nec muros, nec robur ullum, quod his reſiſtat. Nec enim tantum fiduciæ habendum in legionibus armatorum nec in caſtellis fortiſſimis, quantum in virtute, & valore, quæ vallum & foſſam præbent ſecuriſſimam. Ita Plato in pluribus locis inquit: *Beatas tunc fore Reſp. ubi Reges philoſopharentur, & Philoſophi regnarent.* Hoc tam præclarum præceptum nobis M. Tullius profundius im- *Pro Lucio Murena.* preſſit: *Duæ ſunt artes*, inquit, *quæ poſſunt homines locare in ampliſſimo gradu dignitatis, una Imperatoris* (intelligens hoc de valore militari) *altera Oratoris boni.* Audiamus & Sapientiam: *Ab hac*, inquit, *pacis ornamenta retinentur, ab illa belli pericula repelluntur.*

MORS.

QUamvis mors figura humana non ſit, cum tamen hoc ſceleton, & hæc oſſa, quaſi fundamentum ſint, ſupra quod divinus Artifex ſtructuram ſuam erexit, digniſſimum erit, quod ſcrutinio noſtro & examini ſubjiciatur. Dum igitur ſine auribus, & oculis apparet, cæca ad videndum, ſurda ad audiendum, & corde deſtituta, ita ut omnem à ſe compaſſionem excludat, hæc epigraphe introducta eſt: *Nullo flectitur ob-* Obſtinatio. *ſequio.* Quo dicto, & quo facto ad vivum repræſentatur pervicacia & durities obſtinati cordis, quod multò durius incude, ad inſpirationum divinarum malleum reſiſtendo illud ſonat: *Durabo.* Imitans aſpidem, quæ, ſicut Phyſici inquiunt, juxta ſententiam Pſalmiſtæ: *Non exaudiet. Cor durum eſt*, inquit, & definit S. Ber- *Lib. 1. de Conſ. ad Eugen.* nardus, *quod ne compunctione quidem ſcinditur, nec pietate mollitur, nec movetur precibus, minis non cedit, exemplis non inducitur, beneficiis induratur, flagellis non eruditur: Et ut in brevi cuncta hominis mala complectar, ipſum eſt quod nec Deum timet, nec homines reveretur.* Reliqua vitia non niſi rivi ſunt, hoc omnium origo & fons: reliqua de planta iniquitatis rami ſunt, hoc verò malorum radix.

Ex eo quod mors quaſi in faſciculo vitas magnatorum æquè ac plebeiorum colligat, illud de ea uſurpatum eſt: *Nemini parco.* Dixerunt hoc ipſum Horatius & Ovidius; Ille quidem: *Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, Regumque turres.* Hic autem: *In Ep. ad Liviam.*

> *Tendimus huc omnes, metam properamus ad unam.*
> *Omnia ſub leges mors vocat atra ſuas.*

Hanc ſententiam perfectiſſimè lingua murmu- *Murmuratores.* ratorum exprimit, quæ non ſecus ac falx illa inhumana mortis, tam pungendo quàm ſecando, diſſecat famam, & honorem mortalium. Ut de hoc Baſiliſco noverimus nos præmunire, S. Chryſoſtomus docet, dicendo: *Fugiamus di-* *Homil. 3.* *lecti, fugiamus detractiones, docti quod eſt totum ſathanicum, barathrum inſidiarum ejus hac inſeſſio.* Et ſicut Eccleſiaſtes vult: *Si mordeat ſerpens in* *Cap. 10.* *ſilentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit.* Et S. Gregorius Nazianzenus: *Nihil eſt, quod à linguæ ſagitta tutum, atque immune ſit.* Super verſum Horatii de morte ſcriptum eſt: *Omnia æquat.* Talem videri oportet Principem, qui nulla nec paſſione, nec utilitate ſeductus, ſed ſolo intuitu Recti motus, pœnas meritis æquiparat, ſicut & præmia: Hinc Ariſtoteles dicere *Judex incorruptus.* conſueverat: *Rex juſtitiam conſervare debet* Et *Polit. 4.* Solon: *Sit Princeps ſecundum leges, & unaquæ-* *Apud Laert.* *que Civitas optime regi poterit.* Claudianus Imperantem ſic admonet:

> *Nec tibi quid liceat, ſed quod feciſſe decebit,*
> *Occurrat, mentemque domet reſpectus honeſti.*

Amorem divinum P. Vincentius Gilbertus morti *Amor divinus aſſimilatur morti.* aſſimilat, unde etiam utrique ſubſcripſit: *Non impletur.* Hoc amore ad impletum vas Electionis inquiebat: *Omnia arbitror ut ſtercora, ut Chriſtum lucrifaciam.* Dummodo hic ei amor non auferatur S. Ignatius Martyr inquit: *Ignis,* *Ex lib. S. Hieron. de Script. Eccleſ.* *crux, beſtiæ, confractio oſſium, membrorum diviſio, totius corporis contritio, & tota diaboli tormenta in me veniant, ut Chriſto fruar.* Dilecta ſponſa in Cantico de hac ſua inſatiabilitate informari voluit dilectum ſuum: *Adjuro vos*, inquit, *filiæ Jeruſalem, ſi inveneritis dilectum, ut nuntietis ei, quia amore langueo.*

Imagini mortis ſubſcriptum fuit: *Simillima* *Mors Juſtorum.* *ſomno.* Hoc de morte juſtorum dictum eſt, qui quaſi per ſomnum occidunt: Id quod regius Cantor inquit: *Cum dederit dilectis ſuis ſomnum,* *Pſal. 126.* *ecce hæreditas Domini.* Hinc S. Hieronymus ſupra hunc locum inquit: *Cùm ſancti ab hoc ſæculo accepto ſomno quietis diſceſſerint, tunc fient hæreditas Domini, quia jam non ſubjacent tentationibus.* Quæ veritas & apud prophanos locum invenit, unde gravis ille author *Jeruſalem liberatæ*, de morte Chlorindæ, quæ Chriſtiana jam facta fuerat, hæc ait:

E in questa forma
Passa la bella Donna, e par che dorma.

Redemptor animarum nostrarum ex ore proprio hanc sententiam corroborat, dum inquit: *Lazarus amicus noster dormit.* Et S. Paulus: *Nolumus vos ignorare de dormientibus.* At sic dici poterit Justos dormiendo Paradisum introire.

Ioan. 11.
1. Thessal. c. 4.

Quidam Author eximius Calvariæ horridæ, informi, excarnificatæ, caducæ & fœtenti subscripsit: *Cogitanti vilescunt omnia.* Quæ sententia fortasse de calamo S. Hieronymi mutuo sumpta est, ubi ait: *Facilè contemnit omnia, qui se cogitat moriturum.* S. Zenon hoc præceptum universo Mundo dedit, dum inter suos sic ratiocinabatur: *Si horum omnium memor fueris, nulla tibi orietur elationis occasio, sed semper memor eris tui, si præcepti memor* ATTENDERIS TIBI. Et S. Augustinus ad rem accommodè: *Consideratio hujus sententiæ*, inquit, *destructio est superbiæ, extinctio Invidiæ, medela malitiæ, effugatio luxuriæ, evacuatio vanitatis, & jactantiæ.*

Per memoriam mortis vilescunt omnia.
Ep. ad Paulin.
Serm. de Præcep. attende tibi.
Lib. de speculo peccati.

SILENUS.

PRæpostera Gentilium ætas plus debito figuras olim deformes Satyrorum, & Silenorum reverita est, æstimans in his ipsis animam dari Mundo, prout loco suo apparebit, unde illis & fistulas, & sambucas, & calamos attribuit, rata melodias omnes harmonicas ab iisdem sumpsisse originem. Atque ita prout foris deformes, & incompositi apparuerunt, interiora eorum (more rerum sacrarum) in magno pretio, & veneratione erant. Domini Brixienses, (qui Academico nomine *Occulti* dicuntur) ad hoc reflectendo, nomini suo convenienter figuris superioribus subscripserunt: *Intus non extra.* Gravis admonitio hæc est homini prudenti, ne virtutum suarum, quibus animam ornatam habet, quæstum, vel applausum quærat; sed ab intrò occlusas teneat. Insigni documento nobis esse debet exemplum Redemptoris, qui turbas, sicut & dæmonia vetuit nomen suum propalare: Juxta illud Lucæ: *Increpans non sinebat ea loqui*, Sic silentium suis indixit, cum in monte Thabor portentosam transfigurationem suam intuiti essent. Sic cum eum in Regem electuri essent; *fugit in montem.* Denique verum est quod S. Gregorius inquit: *Deprædari desiderat, qui thesaurum publicè portat in via.* Idem: *Opera*, inquit, *interiora nostra solius Dei oculis placent.* Ideoque non sine ratione coronatus poeta: *Omnis gloria*, inquit, *filiæ regis ab intus.*

Virtus celata.
Cap. 4.
Cap. 48. moral.
Psal. 44.

SIRENES.

AD figurandum dolum, & fallacias decoris muliebris, quo sexus ille miris blandimentis, insidias, & proditiones, & ruinas machinatur, sapientissime veteres Pagani Sirenum figuras induxerunt, quæ cum monstruositatem suam aquis tegerent, vultu foris apparente, & formoso incautos ludificabant. Supra quod doctissimus Camerarius ansam sumens, sirenes in vicinia navis expressit, quæ musicalibus instrumentis harmoniam melodicam concinnabant; adjungens inscriptionem: *Mortem dabit ipsa voluptas.* Hic Idea perfectissima est tenerarum voluptatum; quæ tot apparentiis, & fascinationibus suis, tanto luxu, & varietate ad deceptionem & captivationem Spiritus tendunt. Hinc Horatius quamvis Paganus inquit:

Mundanæ deliciæ.

Sperne voluptates: nocet empta dolore voluptas

Ideo non sine ratione inquit S. Augustinus: *Mundus iste periculosior est blandus, quàm molestus: magis cavendus cum se illicit diligi, quàm cum cogit contemni.*

Lib. 1. Ep. 2.
Ep. ad Dioscorum.

Abbas Certanus, olim Concanonicus meus, & ipse regimini Ecclesiæ & consimilis populi præpositus, in eodem sensu Sirenem exhibuit musicale instrumentum tangentem, adjungens sententiam: *Son le lusinghe sue sempre mortali: blandimenta ejus semper lethalia sunt.* In hanc sententiam S. Ambrosius inquit: *Ita sæculi voluptas nos quadam carnali adulatione delectat, ut decipiat.*

Mundi voluptas.

Sirenes Idea perfectissima sunt mulierum libidinosarum, & mendacium: unde Joannes Orozoccus, Author Hispanus idipsum intelligens subscripsit Idiomate Hispanico: *Cumple con dar disgusto ii Amagura.* Convenit cum sententia illa spiritus sancti: *Favus distillans labia mereticis, & nitidius oleo guttur illius: novissima autem illius amara quasi absynthium.* Hanc veritatem & ipsi gentiles, non ignorarunt, inter quos Publius Mimus sic habet: *Thesaurus malorum est mulier.* Et Ovidius prudenter admonet:

Fœmina lasciva, & vana.
Proverb. 5.
De remedio Amoris.

Neve puellarum lacrymis moveare memento:
Ut flerent oculos erudiere suos.

Savedra tam insignis, tamque acuti ingenii, qui cum tanta moralitate & doctrina calamum suum ad scribendum applicuit, Sirenem cum cythara repræsentavit, id quod in ea monstruosum est, aquis tegens, atque illud Horatii subscribens: *Formosa supernè:* Id quod de contextu ejusdem desumptum est, qui sic habet:

. . . & turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa supernè.

Id quod optimè superioribus Ideis congruit; sicut & illud S. Augustini: *O Munde immunde quàm multos decipis, quàm multos fallis; qui dum cognosceris nihil es, dum extolleris fumus es: qui te cognoscunt, ipsi te fugiunt; qui te non cognoscunt, ipsi te contemplantur, & diligunt.* Poterit hoc item ad Ministrum vitiosum applicari, qui sub emendicato prætextu passiones ruinosas, & damna inopina tegit. Tales erant Tigellinus, & Sejanus apud Neronem, Aman apud Assuerum, Amasa apud Regium Prophetam, Acham filius Channi, & similes alii. Hinc Solon admonet: *Principi consule non dulciora, sed optima.*

Mundi apparentia fallax.
Apud Laertium.

Ad denotandum, quid eloquentia valeat, Abbas Picinellus præmemoratus sireni, quæ in vicinia navis cytharam gestet, hoc lemma dedit: *Figit vox una rates.* Huc respicit Emblema illud tantopere decantatum Andreæ Alciati, ubi Hercules apparet catenis ex ore prodeuntibus, qui pro libitu populos captivando trahit, cum hac sententia: *Eloquentia fortitudine præstantior:* Ideoque hæc ars *flexanima* dicitur, quippe quæ torquet, & inflectit animos, proutcunque voluerit. Sic M. Tullius ajebat: *Quantum in bello ferrum pollet, tantùm in Republica Oratio: illic enim res viribus agitur,*

Robur eloquentiæ.

tur, hic persuasione. Hinc est, quod Pallas, Numen sapientiæ, loricata exhibetur.

Securitas, & agilitas, qua supradictæ sirenes per maris undas, fluctuare dicuntur, Ideam clarissimo viro Paulo Jovio suggesserunt, ut in ea personam intrepidam, & generosam intelligeret, unde hoc lemma Lectori exposuit: *Contemnit tutò procellas.* Hoc cum singulare sit encomium virorum illustrium, siquidem in fæmina inventum fuerit, monstrum admirationis est: unde & Spiritus S. inquit: *Fortitudo & decor indumentum ejus, & ridebit in die novissimo*: Et paulò infra: *Manum suam misit ad fortia.* Idcircò & sæcula anteriora, inter mirabilia mundi Amazones collocarunt, sicut & Penthesileas, & Clelias, & Redegundas, & Orithias, & similes alias.

Intrepiditas muliebris.

Sirenes nihilominus non ita vitiorum figuram habent, ut non etiam virtutis portare possint: hinc quidam sirenem exhibuerunt, cum musicali instrumento hoc lemma præseferentem: *Dulcedine capio.* Allectamentum virtutis ejusmodi est, inquit Sapiens, ut si quis illud semel gustaverit, ab eo distolli nequeat, unde sic ait: *Præposui illam regnis & sedibus, & divitias nihil esse duxi in comparatione illius, ... & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius.* De hac virtute Cicero inquit: *Virtus omnia, quæ cadere in mentem possunt, subter se habet, eaque despiciens casus contemnit humanos, culpaque omni carens, præter seipsam nihil sentit ad se pertinere.* Gressus ejus gressus luminis sunt, & acquisitio ejus, acquisitio gemmarum.

Virtus quantum allectamentum habet.

Sap. 7.

5. Tuscul.

Symbolum tamen perfectissimum Adulatorum Sirenes sunt, quandoquidem dimidia sui parte formam habent formosæ puellæ, dimidia squammosum piscem repræsentant. His itaque Bartholomæus Rossus subscripsit: *Amaricata dulcedo.* Intellexit harum belluarum damna S. Augustinus, dum ait: *Duo sunt genera persecutorum, vituperantium scilicet, & adulantium: Sed plus persequitur lingua adulatoris, quàm manus persequentis*: Lethalis hic scorpio est, qui dum amplectitur, mordet, & occidit.

Adulatores.

In Ps. 69.

TANTALUS.

Hic ille miser est, qui ad perpetuam & inextinctam famem, sitimque condemnatus, inter poculenta, & esculenta, quanto propior est nutrimento, & solamini suo, tantò magis marcescit, & deficit. Vera hæc Idea est hominis avari, & tenacis, quem omne Pactoli aurum non satiat, cui lemma subscribitur: *Inopem me copia facit.* De hoc S. Ambrosius: *Avarus nullum hominem esse vellet, ut omnia surriperet.* Sonat contra hujuscemodi avaros tuba Spiritus Sancti: *Avaro nihil scelestius.* Et paulò infra: *Nihil est iniquius, quàm amare pecuniam: hic enim & animam suam venalem habet.* Constat exemplo tragico Ananiæ & Saphiræ, quàm hoc vitium detestabile sit apud Altissimum. Verum enim est, quod vas electionis inquit: *Radix omnium malorum cupiditas.* Ac ita non immeritò ibidem: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli.*

Avarus.

Lib. 2. Hexameron.

Eccles. c. 10.

1. Tim. c. 6.

Porrò ad demonstrandum quantopere à charissimis nobis, & fidissimis quandoq; derelinquamur, figuratus fuit Tantalus, quem fugiebant aquæ, si quando labium ad easdem hauriendas inclinabat, & dum cibare se allaboraret, in altum poma saliebant, adjuncto lemmate: *Et proxima illudunt.* Par ratione cum Deus animam deserit, quidquid ei intimum, & amicissimum erat, fugit, & elabitur. Dixit hoc Propheta regius: *Deus dereliquit eum, persequimini, & comprehendite eum, quia non est qui eripiat.* Et Scriptura alibi: *Ubi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam? . . . . Surgant & opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant.* Enim verò futurum erit, ut in scrutinio illo rigoroso eædem tenebræ, quæ sceleribus ansam dederunt, & turpitudinem eorum texerunt, primæ sint ad eorum maculas discooperiendas: prout S. Paulus inquit: *illuminabit abscondita tenebrarum.* Quis crediderit infelicem Sennacherib à propriis filiis suis, qui de lumbis ejus exierant, occidendum, idque in Phano suo, in quo tantum fiduciæ collocaverat, in conspectu idoli, in quo spem cordis sui posuerat?

Ps. 70.

Deut. 32.

1. Corint. 4.

Abbas Picinellus Tantalum quoque exhibuit immersum undis, nec tamen sitim restinguentem, subjunxit autem Epigraphen: *Fugientia captat.* Id quod ab Horatio mutuatum:

Serm. Lib. 1. Satyr. 1.

Tantalus a labris sitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine de te
Fabula narratur: Congestis undique saxis
Indormis inhians; & tanquam parcere sacris
Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.

De hoc principio finxit Antonius Abbas Stampermetum Principibus Asiæ hanc persuasionem fecisse.

Tantalo infido entrò martiry infermi
Muove à cibo fugace orma di fame,
E al grave duol di flagellate brame,
Negan dolce momento arbitri eterni.

Hæc figura avari est, qui in mari divitiarum submersus interit, nec ullam abundantiæ suæ emolumentum sentit. Idipsum literaliter Regius Propheta confirmat, dum ait: *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere.* Alii legunt, *si fluant.* Et Peripateticus noster: *Divitiæ venientes fucata specie blandiuntur, abeuntes autem post se pœnitentiam, & dolorem relinquunt.*

Ps. 64.

Ethic. 6.

Ad simulacrum tale, aut spectrum potius dixerim infelix (dum videlicet pœnam illam semper continuantem intueor, quæ tanto magis compassione digna est, quanto magis qui patitur jejuno ventre in gremio est mortis, inter delicias, vallatus epulis opiparis, & suavissimis) illud lemma ego adjunxerim: *Qui tra cibi vital di fame jo moro: Hic inter cibos vitales, ego fame morior.* Figuram hanc non immeritò ad eos retulerim, qui cùm potentum favore nitantur, & quasi crinibus fortunam suam jam fixam tenere videantur, ad possessionem ejus nihilominus pertingere nequeunt: Aut verò ad Amicum aliquem, qui de eo proditionem passus sit, in quo maximas spes suas radicaverat: aut denique ad Amantem delusum in amoribus suis. Comprehendit hoc universum Hieronymus Porrus, dum in persona præfatorum inquit:

Delusus à fortuna, ab Amicis aut amoribus suis.

In Poësiis.

Su'l confin del gioire,
Di viva pietra un termine son fatto,
L' avido mio desire
A penar tra piaceri eccom' ha tratto;
Poiche giunto a sperar, per maggior doglia,
Sentomi ributtar giu dalla soglia.

Affirma-

In Horat. Ex Stobeo. Affirmatur idipsum ab Euripide: *Humana*, inquit, *consilia reguntur temporibus, mutantur utilitatibus.* Theognides ajebat: *Multi ad pocula chari fiunt amici, in rebus autem seriis pauciores.* Hinc Poëta.

Tempore felici multi numerantur amici,
Dum fortuna perit, nullus amicus erit.

Quod Ovidius ita:

Donec eris felix, multos numerabis amicos,
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Dum Romulus Deos suos precaretur, referente Stobeo, nil nisi hoc orabat, ut se Dii à fictis amicis præservarent, cumque interrogaretur, ut quid in hoc solo tam ardens esset, respondit: *Quia hostes cum cognosco, caveo.* Monstrant adulatoras escam, & rursum aufferunt.

TITYUS.

Quam sapienter Paganorum poëtæ in fabulosis commentis suis Inferorum pœnas exposuerunt: In Ixione, in Sisypho, in Tantalo, & aliis! Restat, ut calamitosissimum, & infelicissimum Tityum quoque non prætereamus, quem antiquitas finxit à vulture dilacerari, & hepar ejus repetitis tormentis dilaniari, atque ita miserum inhumanam & crudelem mortem quotidie experiri. Itaque hic Tityus prout memoratum est, Jecore discerpto repræsentatus, Æneid. lib. 6. hoc lemma Virgilianum secum portat: *Nec requies ulla.* Petrus Blessensis symbolum hoc ad quosdam retulit, qui laborioso studio avium aucupio vacant, vel earum conservationi invigilant: verba ejus hæc sunt: *Video quosdam, quorum mentes avium delectatio totas occupando consumit. Nonne isti imaginem gerunt Titii, cujus jecur poëtæ referunt jugiter ab avibus devorari? nam satis devorantur ab avibus, qui hac avium curiositate torquentur.* Ut verum fateamur, aucupium occupationem habet delectatione plenam; Sed si debitis finibus suis contineatur. Quamvis utilitas ejus nulla sit, ob dispendium temporis, vestimentorum, & apparatus: nec minora alia incommoda inde nascantur: Unde Livius 1. Decad. lib. 1. inquit: *Venandi studium, ac voluptas multo labore afficit, & incommodo.*

Cura quorundam in capiendis, & conservandis avibus.

Novum semper alimentum voracitati prædatoris vulturis hepar Tityi subministrat: quippe quod quamvis discerptum, novis tamen incrementis succrescit, & restituitur: nec verò unius, aut alterius defectus apparet, unde & personam libidinosam, & avaram repræsentat, cui Abbas Ferrus subscripsit: *Nec gula, nec esca.* Hæc bina vitia quemcunque possederint, cor ejus corrodunt: prout suavissimus Comes Testius canit:

Libidinosus, & avarus. In poësiis.

Qual di Titio Avoltojo
Che mai non giunge ad isfamar sue brame,
In eterna portura ha eterna fame.

Ethic. 7. De quorum uno sic inquit Aristoteles: *Ira, & concupiscentiæ venereorum transmutant corpus, & quibusdam insanias faciunt.* 2. de finibus. De altero M. Tullius. *Cupiditates sunt insatiabiles, quæ non modo singulos homines, sed universas familias evertunt.* Poterit item ad conscientiæ remorsum applicari, prout in Mythologia sua sensatissima Natalis Comes allegat. Hic etenim vermis semper rodit, vultur rapacissimus semper dilacerans, sica invisibilis, quæ semper vulnerat, & mactat: *Fugit impius nemine persequente*, inquit Spiritus Sanctus. Hinc etiam Cain terribiliter ait: *Omnis qui invenerit me, occidet me.* Et verissimè Isidorus Clarus: *Nulla pœna est gravior reâ conscientiâ.* Remorsus Conscientiæ.

ALEXANDER, & NODUS GORDIUS.

Cogitaveram quidem, brevitatis Studio argumentum hoc omittere, contrarium autem persuasit, quod Lectorem meum utilitate morali defraudaturus sim, sicut & debito honore eum, qui tam doctè calamo suo & stylo usus est (atque ita prout in corporibus reliquis egi, ita & in præsenti facturus sum) De Abbate Thesauro loquor, qui Emblema Alexandri proposuit nodum Gordium solventis, cum lemmate: *Extrema remedia ultimis in malis adhibenda.* Quod universum cum aphorismo medico convenit: *Acutis morbis, acuta remedia.* Hæc intentio Redemptoris nostri est, ut ubi correctio lenis, & Ecclesiæ adhortamenta in cassum adhibentur, qui tantæ obstinationis sunt, ethnicorum, & publicanorum loco habeantur. Intellexit hanc veritatem, hanc agendi methodum, quæ optimè talibus moribus convenit, philosophus Periander, dum ait: *Non modo peccantes castiga, sed peccaturos etiam cohibe:* Unde Charitatem quoque in his Sapientibus Paganorum invenisse locum crederes, quamvis eam nec nomine tenus noverint. S. Augustinus ait: *Quæ peccantur, coram omnibus corripienda sunt.* De verbis Domini.

Correctio severa. Apud Stobeum.

Memini me eadem in Volumine jam adduxisse, quæ præterire non possum, quin hic replicem: Brachium videlicet, quod vibrato gladio super nodum Gordium ferire videatur (Symbolum est doctissimi Paradini) cum lemmate: Prudentia. *Nodos virtute resolvo.* Denotat autem Prudentiæ Rectricis sagaces solutiones, ubicunque fortuna sinistra in negotiis, & incœptis maximè involuta, & implicata est. Prudentia siquidem à Platone appellatur: *Regia animi forma, mentis practicæ habitus sublimis.* Hoc modo, inquit Socrates, ligamenta dissolvuntur: *Frugi, & bonus vir præteritorum meminisse debet, agere præsentia, futura cavere.* Et M. Tullius: *Nihil est homini prudentia dulcius, aut sagaci & bona mente melius.* Apud Stobeum. 2. Tuscul.

Astrologus quidam sapientem, & prudentem virum inter nobiles olim de improvisa, & inopina morte perterrefacere credebat, eam illi eventuram præsagiendo: Ille verò ut intrepiditatem pectoris sui demonstraret, nodum Gordium gladio sibi præsente solvit, & lemmati causam dedit: *Nihil interest quomodo solvatur.* Intrepiditas cordis. Idipsum est quod Philosophus Epicurus, ne mortis imaginem vereretur, sibi ante oculos posuit, sic enim ait: *Cùm jam non sumus mors adest, cum sumus abest: Ut quid, rogo, mortem timerem.* In ejus vita. Et magnus Aristoteles: *In morte nihil est mali*, inquit, *sed si aliquid est mali, ipse metus mortis est malum. Stultitia est igitur, malum suum vel augere, vel facere.* Ethic. 6.

Ad denotandum, quantopere in rebus arduis aliquando fortitudo necessaria sit, virtuti juncta, Jacobus Zabarella nodum Gordium exhibuit, jamjam dissecandum, subscribendo lemma: *Aut ingenio, aut vi:* Nec enim quicquam in Mundo est, quod non ambobus his superari possit. Dicere assueverat vir bello illustrissimus Fortitudo, & ingenium.

mus Eumenes, dummodo sibi detur manu gladium suum gestare, difficultatem non esse, nec verò robur ullum, quod sibi cessurum non sit. Recordor me in ætate mea vegetiori, atque idcirco magis mobili, super hoc Eumenis factum Ode quadam paraphrasin contexuisse, quam hic data occasione apponendam censui:

Di recinti munice eccelse mura
Nutron selve di strali in sua difesa,
Vanti Alcide portare alma inoffesa,
Al flagellar d' ogni mortal sciagura:
Se questa spada in su la man mi dura
Questa salma trarrò fra muri illesa,
Non mi sbigottirà mostro d' offesa
Ne larva Acherontea rendrà paura;
Farò con questo ferro un tal lavoro,
Che acciò resti immortale il nome mio
Cavarò il solco a seminar l' alloro.
De l' quinto cielo a me lo porse il Dio
Acciò che al tempo ancor sia di martoro,
E traffitto da lui cada l' oblio.

Resolutio. Non opinor figurandam subitam executionem animi resoluti, magis adæquatum inveniri Symbolum posse, quam quod supra dedimus, cui Abbas Ferrus lemma illud subscripsit: *Quoquo modo resolvam.* Quædam actiones sunt, quæ multò felicius hac agendi methodo finem suum consequuntur, quàm Fabii cunctatione. Hinc Tyberius nimia prolongatione & irresolutione odium incurrit, non solùm Romanorum, sed totius imperii: propter quod & Abbas Antonius prudenter, cum apophthegmate mordaci Satyram suam orditur, dum ait: *Sempre fà porcherie, chi non si muta.* Recenset Trajanus Boccalinus, Dominam quandam de Palatii sui regii fenestra præcipitasse Medicum suum, qui tardissima adoperatione decocti, malo suo medicari satagebat, quod tamen Quintis essentiis ad maturandam curationem suam indigebat. Si Belisarius non tantum temporis ad plangendam mortem Gilimeri insumpsisset, ab Imperialibus turmis deprehensus non fuisset, nec oculi ejus excavati: Ovidius de Schola sua sic docet:

Tolle moras, semper nocuit differre paratis.

ULYSSES.

Hic fortissimus virorum illustrium in omni adeo ætate speculum, & Exemplar Heroum fuit: de quo tam copiose Mythologi scripserunt, ut sub Allegorico sensu demonstrarent, qualem esse oporteat sapientiam maturam, quæ in pectore viri fortis, nobilis, & prudentis resideat: Gesta ejus magnanima ab historicis maximè inclytis enumerantur, & describuntur. Hunc Ulyssem inter Sirenes quidam depinxerunt, quæ musicalibus instrumentis suis, navem illius circumgyrabant, & ad figurandum, quantopere voces deceptrices blandientium voluptatum, & sensuum nostrorum allectamenta fugienda & detestanda sint, lemma illud appositum erat: *Obserratis auribus.* Ut verum fa- Mundanæ deliciæ. teamur, hæc Mundi invitamenta speciosiora esse nequeunt, sed non minus verum est, quod *Musica in luctu* sint: quippe quod hi concentus, & hæc harmonia in cacophoniam Infernalem desinit. Memoriam meam nunquam præterit sententia S. Valeriani, quam Abbas Picinellus tam Serm. 6. peritè citatam super hoc factum exhibuit: *Quotiescunque dulci auditus mulcetur voce, ad turpe facinus invitatur aspectus; nemo insidiosis Cantibus credat, nec ad illa libidinosæ vocis incitamenta conspiciat, quæ cum oblectant, sæviunt, cum blandiuntur occidunt.* Rationi autem convenientissimum est, ut post cantilenas, post musicalem sonitum, planctus Sinteresceos succedat & pœnitentium luctus. Dicetur cum afflictis illis Cap. 14. apud Prophetam Isaiam: *Versa est in luctum cythara nostra, cessavit gaudium tympanorum.*

Eidem simulacro Ulyssis consistentis in navi, & sirenarum canora voce circumdati, Symboleitatem à priori non dissimili, Abbas Picinellus hoc lemma subdidit: *Surditate securus:* Per quod Mundus. indicat melius mundum vinci non posse, imo, quod potius est, allectamenta fœminæ salacis, Allectamenta carnis. quàm occludendo oculos. Ubique inveteratum proverbium hoc usurpatur: *Che non si vince Amor, se non fuggendo. Quod amor non nisi fuga vincatur.* Intellexerunt hoc & Patriarcha Joseph dum in manibus impudicæ mulieris pallium suum reliquit; & Scholæ Angelus S. Thomas de Aquino, extinguens ignem igne, titione tentatricem suam fugans: & S. Poloniæ Rex Stanislaus, qui memores dicti S. Basilii Seleuciensis: *Fuge spectare, ut salveris:* heroicâ fugâ incendium illud evitarunt, quod per oculorum intuitum majores sibi vires assumit. Unde Psaltes Regius: *Averte oculos meos ne videant vanitatem.*

Figuræ Ulyssis, prout Polyphemum excæca- Virtus & prudentia. re intendit, Abbas Thesaurus lemma hoc emblematicum adjunxit: *Mens una sapiens plurium vincit manus.* Semper enim virtus etiam fortissimos & bellicosissimos Exercitus exsuperavit. Id quod M. Tullius inquit: *Virtus in tempestate* Pro Sallustio. *sæva quieta est, lucet in tenebris, pulsa loco manet tamen, atque hæret in patria, splendetque per se semper, nec alicenis unquam sordibus obsolescit.* Non suffecit viro huic illustri obturasse sibi aures, ad fugiendos cantus dolosos Sirenum, quin præterea Natalis Comes commemorat malo eum navis alligatum fuisse, ne quo pacto his illusionibus distineri posset. Supra quod Ego navem illam grandem Ecclesiæ sacrosanctæ (de qua S. Ambrosius inquit: Adhuc fluctuat, adhuc repletur piscibus) in cujus medio sumptuosissima arbor Crucis Christi, *arbor decora & fulgida*, fixa Sancta Crux. cernitur, figuratam exposui, intelligens per eandem, quod quicunque huic arbori, per meditationem dolorosæ passionis Redemptoris nostri alligatus fuerit, facilè omnem assultum, tentationum illicitarum repellat, & à se rejiciat: Exhibui autem Ulyssem huic arbori adstrictum, dum interim Musicali harmonia Sirenes posterius ludunt, atque illic lemma apposui: *Ita securus.* Hunc sensum de admirabili sententia Mediolanensis Archi-Episcopi S. Ambrosii mutuatus sum, qui sic habet: *Non ut Ulysses tempo-* Lib. 4. Hexaëm. *ralibus vinculis ad navis malum alligandum est corpus, sed ad crucis lignum figendus est animus, ne sensuum moveatur illecebris, cursumque deflectat naturæ in perniciem voluptatis.* Enimverò: *Si cru-* In Missa est. *cem infixeris vultui tuo, nullus dæmonum nocere poterit, videns arma, in quibus victus est, videns ensem, in quo Christus caput ejus abscidit:* Verba sunt S. Bernardi. Hic ergò cum hac sacratissima planta, plus admirabili, & majori veneratione digna, quam columnæ Herculeæ sint, ratiocinationi terminum pono, procedendo ad

SYMBOLA.

INter eos, qui in sola & nuda significatione symbolorum steterunt, nec eadem symbola elevarunt, vel ad Heroica, vel ad Emblemata, me quidem Judice doctissimus Paradinus lauream reportavit: itaque in hoc Hominis universaliter sumpti particulari tractatu, videor mihi optimum fundamentum elegisse, cujus significata, sicut à præmemorato authore expressa fuerint, à me cum possibili puritate exponentur, & declarabuntur.

Ut ergò palam fiat, quantùm in virtute armorum positum sit, siquidem venustati, & majestati literarum, & virtutum copulata fuerit, simulacrum Cæsaris exposuit, qui in dextra sua evaginatum gladium gerebat, in sinistra librum elevans, cum inscriptione sequenti, jam vulgò nota: *Ex utroque Cæsar.* His duabus potentiis vir valorosissimus, ex Infantulo, qualem eum natura edidit, in Horoëm talem excrevit, qui subjugare Nationes, & frænare populos, & viam sibi ad honoris montem sternere, & dorso suo inclytæ famæ alas imponere (unde nomen suum æternitati adscripsit) qui chlamydem Imperatoriam induere, absolutoque dominio sceptrum gestare novit. *Bonum enim est, & optabile, quidquid ex virtutis geritur imperio,* Seneca dicere est solitus. *Ep. 68.*

Amicus fraudulentus. Inter vitia, quæ in mundo maximè detestabilia sunt, primum sibi locum vendicant, ut reor, fraudulentia, duplicitas, & dolus. Itaque ut monstretur Amicum fictitium deserendum esse, idem Author binos homines exposuit, unum eorum larvatum, cui alter bacillo larvam percutiebat, cum hac Epigraphe: *Amico ficto nulla fit injuria.* Hinc M. Tullius: *Sunt homines, qui rationem bono consilio à diis immortalibus datam, in fraudem & malitiam convertunt.* (*3. De natura deorum.*) Et alibi idem Cicero: *Perditissimi hominis est amicitiam dissolvere, & fallere eum, qui læsus non esset, nisi credidisset.* (*Pro Roscio.*) Hi Amphisbænæ serpenti comparandi sunt binis capitibus dotato; scorpioni, qui osculando venenum ingerit: nubes aurea, repleta fulminibus: Serene illecebrosa quæ viventium formam transmutat: floridum iter, quod squalidum & venenosum serpentem alit. Hæc & horum similia optimè Amicum dolosum & fictum repræsentant.

Contentiosi & Cholerici. Incredibilia mala sunt, quæ per Iracundiam effrænatam, & furorem incorrectum pariuntur, prout in monumentis librorum suorum inter alios id descripserunt Seneca & Plutarchus. Ad hanc passionem exprimendam, quidam hominem figuravit, qui gladio suo evaginato lignum quodam succensum commovebat, de quo flammæ exeuntes, ad vindictam qui se moverat, in oculos ejusdem saliebant, aphorismo sequenti superaddito: *Ignis gladio non fodiendus.* Hic sensus cum eo convenit quem adagio trito proferimus: *crabrones non irritandos:* quod in eos dictum, qui discordias & lites exsuscitare quærunt, nescientes facilè esse quæsitas invenire. Atque hi sunt, de quibus Jacobus Apostolus: *Qui ventum seminant, & turbinem metunt:*

Modus & mensura in rebus. Quidquid sine mensura, & modo fit, in præceps iturum est, & eventum infelicem sortietur. Itaque ut præceptum utile porrigeretur, quo in agendo modum non transgrediamur, homo senex figuratus fuit, qui non nisi lancem unam in bilance tenebat, altera enim rupta erat, Epigraphe sequente superaddita: *Stateræ ordo non transiliendus:* est autem aphorismus Pythagoricus. Porrò Author hæc verba adjungit: *Qui iniqui sunt, & præposteri judicii homines, nullum eos mensuræ modum servare certum est.* Verissimum enim est proverbium:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines.

Hæc illa Epicheia, hæc illa Eutrapelia est, tantopere ab Authoribus decantata, tam sapienter à legibus inventata, ab orbe universo in veneratione & pretio habita. Non hic prætereunda est admonitio S. Bernardi saluberrima: *In te consisto: Non supra attolli, non infra deiici, non evadere in longius, non extendi in latius. Tene medium si non vis perdere locum. Locus medius tutus est: Medium, sedes modi: & modus virtus.* (*3. de Consider.*)

Facinus illustre, & victoria. Magnanimitas hominis generosi, qui præclaris facinoribus suis, & audacia viro forte digna, triumphum, victoriam, aut applausum aut coronam, aut præmium obtinuerit, per Equites repræsentata fuit, qui insidentes barbaricis equis per consuetum Stadium ad bravium sibi propositum currebant, quorum unus, cæteris præcurrens, maturius metæ appropinquans præmium reportabat: hoc lemma insuper adjunctum erat: *Solus promeritus.* Imitatus, inquit Author, *in hoc veterum Romanorum consuetudinem, qui olim se in Circo ad cursum exercebant.* Vita nostra stadium est & bravium nostrum gloria æterna. Sic in stadio vitæ nostræ: *Omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium,* inquit vas Electionis: rursum: *Sic currite, ut comprehendatis.* Et S. Augustinus: *Caro nostra est Jumentum, quo iter facimus ad Jerusalem, sed hoc Jumentum plerumque conatur nos de via excludere.* (*Cap. 6. In Ioan.*) Hinc Beatus Aloysius Gonzaga novo stratagematis genere, acutis calcaribus sibi latus pungere consueverat, novum cilicii genus efformans: supra quod Pater Joannes Rhò inquit: *O novum sui generis hostem, qui equestris ordinis instrumenta, cælestis exercitationis habuit ornamenta.* (P. Joan. Rhò.)

Aut Cæsar, aut nihil. Porrò & illud Proverbium (*Aut Cæsar, aut nihil*) ingeniosè repræsentatum fuit. Apparebat simulacrum Julii Cæsaris, idque pedestre, in sinistra gerens charta folium, in quo nil nisi depicta arithmetica *nulla* erant, absque omni alio numero; dextera verò demonstrabat, & gubernabat globum mundi. Hunc sensum, & hoc lemma sibi usurpavit Cæsar Borgias, qui æmulatus Cæsarem Heroëm illum, quosque sibi licitum fuit, semper in illustribus factis sese exercuit; (Cæsar Borgias.) unde post hæc Occasionem nactus est Paradinus, ut præmemoratas figuras proponeret. Sed præfatus Borgias ad finem vitæ suæ nihilominus, quamvis animo esset intrepidus, omni robore suo prostrato, in nihilum redactus est, finem operandi consecutus; nam in flore primæ Juventæ suæ, trucidatus ab inimicis, miserè vitam suam clausit: Idque in Navarræ Regno. Exinde in brevissimo compendio totum hoc per Distichum sequens, quod Epitaphii loco inserviit, nervosissimè expressum fuit:

Borgia Cæsar eram: factis, & nomine Cæsar.
Aut nihil, aut Cæsar dixit: utrumque fuit.

Hæc duo extrema sunt, in quorum altero quantùm quidem magnanimus ille profecit, ex altero miserè

miserè perdidit, & vitam suam infausto exitu prodegit, idque ad aliorum tragicum exemplum, ut moderamen in omni actione sua conservent, & ab iis sibi extremitatibus abstinendum esse noverint, quæ cum violentiam sibi conjunctam habeant, damno suo semper, qualicunque utilitati præponderant.

Legatus Pratensis magnus Parisiorum Cancellarius, volens demonstrare quantopere virtus in medio persecutionum Invidiæ clarescat, & in sublime conscendat, hominem exhibuit, conculcantem pedibus suis herbam agrimoniam, vel eupatorium dictam, quæ juxta physicos, quò vehementius depressa & calcata fuerit, eo uberius exurgit, pullulat, & virescit: subscripsit autem quod sequitur: *Virescit vulnere virtus*. Hunc sensum inter alios Seneca explicuit, qui sparsim in libris ejus quæri poterit: singulariter tamen in libro de tranquillitate: Sicut in Plutarcho quoque. *Marcet sine aduersario virtus: In hoc cognoscitur quantum valeat viri fortitudo.* Eandem sententiam secutus Comes Testius ad Marchionem Scipionem Sacratum, oden integram metro eleganti composuit, cujus principium sic habet:

Cote de la virtude
Sono, Scipio, i travagli; e l'otio molle
D' ogni anima più forte il vigor rompe;
Rio, che stagna in palude,
Tra fetid' herbe, e liquefatte zolle;
Torbido in bruna l' acque, e le corrompe,
Ma, se corre, e dirompe
Lacerato tra sassi, i rochi argenti
Fa di sua purità specchio alle genti.

Beneficum esse oportet. Quorundam hominum ingenium est, ad beneficia præstanda nullo pacto moveri posse: tam longè positi ab exercitio virtutis hujus, ut omni oculorum lumine destituti videantur, & non nisi in ultimo hanc actionem, & cogitationem collocandam judicent: Atque hi usque adeo remissi sunt ad sublevandum oppressos, ut siquidem illic compendium nullum lucri terreni sperent, nulla persuasionis vi de modio & sede sua moveri possint. Homines ingrati, incurii, rebelles, & suorummet ipsorum inimici. Hoc genus belluarum irrationabilium Paradinus præmemoratus detestatus est; qui hominem depinxit, cinctum gladio, & manum egenti porrigentem, ad levandum eum de terra, qui pro tali auxilio deprecatus fuerat; adjuncto lemmate: *Bis dat, qui tempestivè donat.* Tale servitium in tempore opportuno exhibitum, idque sine mora, nec satis digna remuneratione etiam cum dispendio vitæ redhiberi potest. In Contrarium autem inquit Ausonius Poëta: In Epigr. 84.

Gratia quæ tarda est, ingrata est: gratia namque
Cùm fieri properat, gratia grata magis.

Et Publius Mimius: *Bis gratum est, quod opus est, si ultrò offeras.* Et rursum Ausonius: Epigr. 85.

Si benè quid facias, facias citò: nam citò factum
Gratum erit: Ingratum gratia tarda facit.

Temperamentum illud de quo supra meminimus, tam ravidum quandoque est, tam intractabile, & asperum, ut ipsa adeo beneficia in contemptum vertant, & nauseabundi amplectantur: qui quanto magis blanditiis palpati fuerint, quantò cum majori æstimatione honorati, tantò magis inexorabiles, & refractarios se exhibent. Ad figurandam hujusmodi rusticitatem, tetricos mores, Paradinus pauperculum quendam delineavit, qui Morti supplex in genua provolvebatur, manibus junctis, quæ tamen cæca & surda ad preces, telo inhumano sic deprecantem feriebat, mortali plaga è vivis eum tollens. Huic emblemati animam sequenti lemmate insufflavit: *Improbus à nullo flectitur obsequio.* Hic enimverò ille focus est, qui regna integra in cineres redegit, qui bona, qui familias, qui domos integras depopulatus est. Hoc monstrum est, à quo Deus ipse simul ac Mundus integer abhorret. Hic murus aheneus est, qui omnem Conversationem distermìnat, qui omni gratiæ, omni commercio viam intercludit. Unde S. Augustinus ait: *Pertinacia non sinit hominem corrigi*: Et cum eo S. Bernardus: *Obstinati in suo sensu pessimi sunt:* (Homines inexorabiles.) (Epist. 210. De Resurrectione Dominica serm. 3.)

Ad insinuandum præterea, quantopere virtus omnes gradus, & merita nobilitatis transcendat, & quàm parùm Romanis profuerit se de stirpe Arcadum jactare, subiiciendo pedibus suis Lunam (prout inter alios Juvenalis sensit) siquidem hæc eadem Luna solis, hoc est, virtutis lumine illustrata non fuerit, de præfato Authore Auceps exhibitus fuit, qui vulturem pugno gestabat, secus hunc aviculas alias, quæ demissis alis suis, reverentiam & obsequium huic præstare videbantur, insidentes ligno demissis capitibus, addito lemmate: *Sic majora cedunt.* Sicut enim homo imperium super reliqua animantium tenet, sic Leoni reliquæ feræ obtemperant, tanquam Regi suo: reliquæ item aves (excepta aquila) vulturi cedunt, de quo memoratus Author inquit: *Accipitris ea prærogativa est, ut præsentia sua omnes aves, etiam se multò majores, ab omnibus, quibus forent aliis obnoxiæ, injuriis vindicent.* Quod tantundem, ut reor, dicere est, ac eum supra omne genus volatilium imperium gerere: verum symbolum itaque & imago virtutis est, propter oculorum aciem: hinc sol quoque ab Ægyptiis hoc vultu sculptus, & significatus fuit. Hoc ipsum Claudianus Poëta ad Honorium suum retulit: De Consulatu Honorii.

- - - - *Virtute decet, non sanguine niti:*
Tu licet extremos latè dominère per Indos,
Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent:
Si metuis, si prava cupis, si duceris irâ,
Servitii patiere jugum.

Et magnus Demosthenes ad Olynthios: *Qui non est justus, licet à Patre meliore, quàm Jupiter sit, genus ducat, ignobilis mihi videtur.*

Pro figurando Judice, qui posthabita justitia, passiones, & impetum suum sequatur, inclinando bilancem, quocunque libuerit, hominem quidam exhibuit, sonantem cytharam, ante vas plenum fabis, subscribens hæc verba: *Dorica Musa.* Vas repletum fabis suffragia denotat, quæ mediantibus fabis dari solent: sonitus cytharæ significat, seductum esse cantu præmiorum, & sportularum hunc Judicem, idcirco Musa Dorica dicitur, *doron* autem græcè munus est. Hinc verissimè Poëta: Justitia corrupta.

Auro pulsa fides, aurò venalia jura. Iuven.

Et alibi:

Aurum lex sequitur: mox sine lege pudor.

Costalius vir magni ingenii, ut demonstraret, nō tam vestitu corporis hominem cognosci posse, quantum operibus, & rectitudine ratiocinationis, quendam figuravit miserè vestitum, sed spectabilem formâ, qui plura vasa tinnitu probabat, Opera non vestimenta.

babat, subscripto lemmate: *Hominis oratio probat, & non vestis.* Hoc inquam, est, quod animarum nostrarum Redemptor inquit: *Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Et alibi de eisdem Hypocritis loquens sic ait: *Exterminant facies suas, ut appareant hominibus jejunantes.* Justinus item: *Non vestis, sed pudicitia matronarum ornamenta:* Diogenes dicere solitus est: *Loquere, ut te videam.*

Lib. 20.

Nimia audacia.

Author jam sæpè memoratus hominem rursum repræsentat, qui faces quasdam fonti admovet, adjungendo lemma: *In sibi præsidentes:* Denotans nimium audaces, & qui plus debito in possessionibus, & robore suo gloriantur. Alludit autem ad Didonis fontem, in quo (juxtà Poëtarum Commentum) faces restinctæ reaccendebantur, accensæ extinguebantur. Hoc illud vitium est quod Icaros præcipitat, & Phaetontes: Unde magnus vir Phalereus docet: *Res fallax temeritas, quia impetus est sine ratione:* Et S. Augustinus: *Nimium præceps est, qui transire contendit, ubi alium cecidisse conspexerit.*

Apud Stobeum.

Inclytus ille æris Incisor Sadlerus (sive id sponte, aut casu egerit) hominem in æs incidit, qui dextra bilancem, sinistrâ Cornucopiæ gestabat, illud insuper legendum exhibens: *Bona spes.* Cornu Copiæ pacem indicavit, hac enim florente, abundantia gignitur: Justitia autem & pax in figuris plerumque osculis mutuis sese excipiunt: *Justitia & pax osculatæ sunt;* inquit Psaltes Regius. Symbolum autem præfatum Regi Christianissimo Carolo Nono Valesio dedicatum voluit: inferens, ni fallor, Invictissimum hunc Galliæ Regem optimam spem præbuisse, ut rectitudine Justitiæ suæ, quâ gubernabat, & abundantia pacis, quam colebat, populus ei subditus sæculo aureo perfrueretur.* Quamvis apud nonnullos, id quod præmemoratus Costalius exhibuit, in numero Symbolorum collocari non debeat, cum nihilominus maturam secum significationem portet, prætereundum non est. Finxit itaque hominem, qui dexterâ suâ bilancem gestabat, subscriptionem sequentem adjungens: *Nil virtute melius. Nil præstantius alludit* (verba sunt Commentatoris doctissimi Aldrovandi) *ad Critolaum, pecuniam, honores, & virtutes ponderantem. Quare Author hoc symbolo virtutem divitiis præferendam esse ostendit.* Denique verum est, quod Livius inquit: *Pulcherrimum, & tutissimum est in sola virtute spem habere.*

Carolus Nonus Rex Franciæ.

De monstris fig. 203.

Decad. 4. lib. 4.

Consilium.

Æterna memoria dignum est Symbolum, quod Sambucus invenit. Depinxit hic hominem sedentem in terra, qui manu sua supra caput librum, gladium, & falcem, & cornucopiæ tenebat, addito lemmate: *Consilium:* Alludendo ad hoc, quod nil in orbe sit, quod non consilii maturitate indigeat. Sic est, *Consilium res sacra est,* inquiebat Plato. Et Seneca: *Gladiator in arena consilium capit.* His convenienter Cicero: *Summi Gubernatores in magnis nonnunquam tempestatibus solent à victoribus admoneri.*

Plato de sapientia. Senec. Epist. 22. Cic. Philip. 7.

Moderatio, & prudentia.

Achilles Bochius Compatriota meus, ut bonum & utile, quod de prudentia & moderatione provenit, demonstraret, Funambulonem figurabat, qui perticâ, quam manibus gubernabat, se in æquipondio sustentabat: non enim nisi hoc æquilibrio ponderatus, in fune suo sustineri posset: adjungit autem lemma, quod sequitur: *Tenere medium semper est prudentia.* Rectè enim S. Basilius: *Prudentia,* inquit, *& fortitudo virtutes Principis sunt.* Et Demosthenes ad Olynthios: *Prudentes facilè ex omnium sententiis utilia eligunt.*

Præfatus Sadlerus, inscribens applausum Majestati Regiæ Carolo IX. Borbonio, Magno Regi Navarræ, hominem delineavit, qui in dextra gladium portabat, in sinistra palmam, cum inscriptione: *Requies hæc certa laborum.* Fortè inferre volens, quod virtute armorum regna dilatentur, aut quod mediante bello pax promoveatur: Prout dicere consueverat Alciatus, illic nimirum ubi apum examen, nidificans in galea depinxit, cum lemmate: *Ex bello pax.* Quam veritatem M. Tullius his verbis confirmat: *Suscipienda bella sunt, ut in pace sine injuria vivatur:* Sic physica schola inquit: *Contraria Contrariis curantur.*

Carolus Borbonius.

Bellum pacem procuret.

1. Officiorum.

Rursus alium applausum idem Sadlerus Carolo Nono Valesio Regi Franciæ vigesimo sexto inscripsit, non minori æstimatione dignum quàm ille superior. Figuram hominis exhibuit, qui dextra sua binas columnas stringebat, sinistrâ autem hastam, subscribens illud:

Fidei pretium.

Mira fides, lapsas relevat manus una Columnas.

Volens, ut reor, indicare, Invictissimi Regis hujus fidem integram, sublevasse Religionis columnas, quas barbarorum impietas demolita fuerat. Magnum enimverò pretium fidei est, quæ supra cæteras virtutes privilegium sibi singulare vindicat, operandi miracula: transportat enim montes, mortuos resuscitat, deviata cursu suo flumina, ligna arida viriditati pristinæ restituit, surdis auditum, mutis loquelam, visum cæcis restituit: imo verò, quamvis incapacibus, & extra gloriam collocatis gloriam nihilominus ostendit, prout sacræ literæ, & plurium revelationes contestantur. Verissimum siquidem est, quod: *Sancti per fidem vicerunt Regna, fortes facti sunt in bello, obturaverunt ora leonum, castra verterunt exterorum:* & reliqua, quæ in eodem loco diffusius à gentium Apostolo recensentur.

Figura item Pastoris, qui in sinum suum oviculam trahens, cum moderamine lanam ei tondet, erecta fuit à præfato Costalio, cum hac Epigraphe: *Moderatio in subditos:* Idea hæc est Principis benigni & clementis erga subditos suos. Nolim hic divinare an præmemoratus Author hanc cogitationem suam à Suetonio mutuò sumpserit, qui de Tyberio dicere consueverat (id quod ad unguem usque cum superiori sensu correspondet) *Boni Pastoris est tondere pecus, non deglubere.* Non hic mihi prætereunda M. Tullii aurea sententia, quæ sic habet: *Nihil est tam regium, tam liberale, tamque munificum, quàm opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare à periculis homines.*

Princeps moderatus.

2. de Orat.

Idem Costalius, ut Principes in debito moderamine contineat, & ad benignitatem instruat idque in exigendis vectigalibus: hominis effigiem repræsentavit, qui de mortuo nescio quid tollebat, adjunctâ sententiâ: *Moderatio in vectigalibus.* In horum augmentatione Principes emarcescunt potius, quam ut status eorum incrementum sumat; ut non memorem, quod qui ita seipsos immoderatè cruore subditorum suorum saginant, Tyrannorum crudelitatem præseferant, prout magnus ille Ethicus, Alciatus meminit: *Opulentia,* inquit, *Tyranni, paupertas subjectorum.* Dicere solitus est

Vectigalia.

est Alexander: *Odi Olitorem, qui herbas radicitus evellit.* Ultima Neapolitanorum rebellio non aliud sui initium, quàm à gravi impositione tributorum contraxit. Memini me dixisse alibi, quod qui in turbido Torrente populi, vel subditorum suorum, sub nimio onere gementium navigat, necesse habeat, ut submergatur: & quantò magis de pacato mari & fluctibus sibi applaudit, & allectatur, tantò vehementius de abundantia litorum vereatur.

David. Mus. Armat. lib. I.

ARGUTIÆ.

Est & aliud genus symbolorum, quod cum Comite Thesauro argutias magis propriè dixerim, quàm symbolum; dum sine sententia verbali sensum ex semetipsis exponunt. Hoc genus symbolorum, novo lumine adinvento, professus est (juxta mentem doctissimi Aldrovandi) eruditus vir Costalius, jam sæpius citatus: unde quidquid in materiam hanc contulit, totum à me, sed sine ulteriori applicatione, ob multiplicitatem evitandam, fideliter traducetur. Itaque inprimis ut turpem Lascivorum brutalitatem denotaret, & quantùm ab unoquoque abominanda sit, hominem exhibuit, qui in aurem porci, vel majalis cujusdam loqui videbatur: hoc enim animal tam impurum, tamque vile, verum Hieroglyphicum est vitii jam præfati. Idem Author Alium exhibuit, qui auribus lupum apprehendit. Hæc fera bestia non nisi cum periculo tenetur; non enim tardabit, pro ingenita ferocitate, se à manibus apprehendentis dissolvere, sed in interitum illius, qui temerè eum apprehendit: figuratur in hoc homo, qui majora viribus suis audet, & iis se negotiis implicat, à quibus vix se retrahet, sine damno irreparabili, & sine honoris, aut vitæ, aut bonorum suorum dispendio.

Luxuria.

Impossibilia tentare.

Ad exprimendam spem futurorum Sambucus in manu hominis ovum depinxit, de quo pullus excludebatur. Sic Tales: *Quod maximè commune est, spes est:* Et Bias: *Dulcis res spes est.* Idem Sambucus ut exprimeret, quantum quæque res adjumenti, & solaminis adferat, si in tempore opportuno facta fuerit, hominem demonstravit, qui serpentem veteri pelle sua expoliavit: Physici enim ajunt, hoc animal eo tempore, quo exuvias suas depositurum est, sine veneno esse, pellem etiam, quæ detracta fuerit, varium in medicando usum habere.

Spes. Apud Stob.

Opportunitas in rebus.

Sambucus præterea Alexandrum M. à sagacissimo Apelle depictum fuisse commemorat, sed in figura Herois, qui manu fulmen gestaret. (Admirabile omninò inventum pictura est: quæ nimirum Heroëm, sub oculos longinquæ posteritatis collocare novit, qui tamen à tot annis jam vita sua functus est: Sic nimirum in simulacro inanimato, quasi vita non viventium revocatur; tam enim qui pingit, quàm qui pictus est tempora jam dudum præterlapsa revocant, & præterita propemodum ab interitu vendicant) Nihilominus negandum non est Apellem nimia hyperbole usum esse, collocando fulmen in dextra Macedonis hujus, quasi filium Jovis eum falsus sit: Quem sapienter Lysippus correxit, qui modestius eum non nisi hasta armatum, tanquam humano instrumento, exsculpsit.

Alexandri vana effigies cum fulmine.

Modestius Lysippus eum hasta armatum exhibuit.

Cum Apellis igitur symbolo palam fit, quàm impropria, & quam mendacia sint adulatorum encomia. Apud eundem Authorem figura hominis apparet, qui terram effodit, & excavat, ad demonstrandum (sic ait Commentator Aldrovandus) nil esse in hoc mundo habitabili, quod non assiduitate laboris dometur: unde dictum illud Poëticum notum est: *Labor improbus omnia vincit.*

Labor omnia vincit.

Ad indicandum Judicem sordidum, venalem, & lucri cupidum, idem Author hominem depinxit, sed monoculum, in tribunali sedentem: *Ut Judicem* (verba sunt præmemorati) *sordidè judicantem demonstraret: cùm unam solam partem, non ambas respiciat.*

Judex monoculus.

Figura hominis, qui dente nuces frangit, & cultello panem secat, à Sambuco symbolum expositum fuit, ad demonstrandum, pravam consuetudinem difficulter aboleri posse. Id quod Spiritus Sanctus verbis sequentibus expromit: *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.* Dentibus panis, cultello nuces frangendæ erant, quippe quæ duriores sunt: cum nihilominus contrarium in usu sit, mordentur nuces, scinditur panis, non immeritò in symbolum hæc actio transiit.

Prava consuetudo.

Apud eundem homo lignum quernum in flumen jaciens, hoc intelligi vult, cuncta conformiter & naturæ, & loco, & situi, & essentiæ accommodanda esse. Volunt enim naturæ Indagatores, quercum in aquis transmutari in petram, cum è contra reliqua ligna in eandem jacta corrumpantur, & putrefiant: elementum enim extra centrum suum, & sphæram collocatum, ad nil utile, & opportunum est.

Res factæ suo loco, & ordine.

Non minus & illud Sambuci symbolum argutum est, ubi fictam amicitiam, cujus opera verbis malè correspondeant, sub hominis figura exhibuit, in speculo se contemplantis, quod cum ex latere posteriori, pro more, folium vel fundum plumbeum non habeat, imaginem intuentis, vel objecti reddere nequit. Dicere solebat Cicero: *Simulatio amicitiæ repugnat maximè: delet enim veritatem, sine qua nomen amicitiæ valere non potest.* Et idem alibi: *Nulla pernicies in vita major inveniri potest, quàm cum in vita inest simulatio.*

In Lælio.

Venio post Sambucum ad Costalium, qui rigorem demonstrare volens, quo utendum est Belliducibus, & Centurionibus providis, militem depingit, qui stipatus turba promiscua, sed equestri, ipse quoque generoso equo insidens, viam sternit præcedendo, habens ante se lictorem, qui evaginata machæra caput Reo amputat. Alludit autem ad Capitaneum nomine Lamacum, qui levissima de causa ad mortem milites pauperculos damnabat.

Homo item confidens, & cum adolescentulo confabulans, qui fistulam sonat, aut sambucam, significat, juxta mentem præfati Costalionis, Antigenidem Philosophum, qui discipulos suos reprehendebat, inclinantes aures suas doctrinis vanis, & documentis inutilibus. Figura hominum quorundam, qui aurum in fauces hominis liquefactum videntur infundere, indicat mortem Crassi Lydiæ Regis, cujus Persæ caput amputatum in vas liquefacti auri jecerunt, dicendo: *Aurum sitisti, aurum bibe.*

Non audiendas res vanas.

Crassi Regis caput immersum auro liquido.

Rursum Sambucus, ut videri faciat, quàm vanum, quàm inutile sit in rebus frustratoriis & evanidis occupari, Juvenes pila ludentes exhibet, in quo lusu, nil nisi agilitas corporis cognoscitur, & exercetur: interim pretiosissimum tempus multò velocius dilabitur, quàm vel pila huc illuc propulsata.

Vana occupatio.

Judices vinolenti. Costalius item, homines in paludamento Judicum vestitos repræsentat, in quorum medio puer est redimitus pampinis: ad insinuandum quàm extra terminos rationis, & sanæ mentis Judicem educat vinolentia, monstrum illud abominabile. Hinc ille versus, vel proverbium resultavit:

Non est in multo mens benè docta mero.

Amor corrumpit Judices. Deturbat de sede sua rectum judicium abundantia vini, sed vehementius amor. Id quod præfatus author in Imagine hominis sedentis in tribunali exposuit, ante quem virgo apparebat: rememorando per hoc Appii & Virginiæ amores, per quos tantæ ruinæ subsecutæ sunt.

Avaritia longè sit à Judice. Item ut doceatur, quantopere Judicem alienum esse deceat ab avaritia, adhuc idem Author videri fecit homines, senatoria toga indutos, quibus complures lupi ad pedes procumbebant. Alludit autem ad fabulam populi Neuri, quem Poëtæ commentantur in lupos conversum, in condemnationem rapacitatis, quam omnimodo ab omni regimine alienam esse oportet. Clarius hoc explicuit Sambucus, qui Judicem intra duas portas collocavit, per quarum unam transibant, qui manibus vacuis erant: per alteram alii introibant, sed manibus repletis, monstrando verum esse illud Ovidianum:

Si nihil attuleris, ibis Homere foras.

Fiscus non sit viscus avaritiæ. Sambucus præterea Imaginem mulieris repræsentat, quæ spongiam premit, plenam aqua: intelligens per hoc: castigationem Fisci non oportere avaritiam sapere, vel viscum tenacitatis.

Fraternitas, & amicitia. Symbolo Magistratus, & Justitiæ, succedit symbolum amicitiæ, & benevolentiæ: circa quæ Costalius binos homines coronatos exhibet, qui se invicem amplectebantur, quorum unicuique super caput stella comparebat; repræsentant autem Castorem & Pollucem: qui vera sunt imago illibatæ, & fraternæ amicitiæ. Rursum ad exprimendam amicitiam fucatam, & vanam, duos Juvenes idem author repræsentat, qui dextra manu sibi panes quosdam porrigunt, sinistrâ autem, quæ pallio tegitur, saxa continent: quæ figura cum illa superiori analogiam habet, ubi speculum exhibetur, non reddens imaginem.

Donatores non depauperantur. Figura hominis, qui terram cavat, & in ea laborat, dum interim alius in arcam, vel scrinium denarios reponit: Symbolum est benignitatis & Clementiæ. Sicut enim terra effossa non diminuitur, ita ut fossori semper nova effodienda præbeat, sic quæ donantur non pereunt, nec donatorem depauperant: Sicut illud Ovidianum est:

Quas dederis solas semper habebis opes.

Nemo sorte sua contentus. Rursum idem Author, docere volens, quod statu suo nemo contentus sit, quamvis eum natura sat liberaliter dotaverit, & stabiliverit: Agricolam depinxit, qui ligonem abjicit, militem abjicientem arma sua, Mercatorem qui argentum. Id quod plus quàm alias quotidiana experientia in exemplo nobis subministrat.

Porrò & illud non abs re videtur, quo ad demonstrandum, quod sagacitas & sapientia, discooperit & revelat ignorantiam, idem Author finxit, hominem ferrum quoddam in Cote acuentem: alios item duos contemplantes cadaver jacens in terra: unde materiam sumit dicendi: Cotem non esse quæ scindat, causam nihilominus esse ferro ut id facere possit: Sic virtutem & ignorantiam ex opposito collocatam, unam eorum causam esse, ut altera tantò fortior sit: sicut duo illic videntes sunt, alter sine sensu est: Sensus enim per semetipsos nil sapiunt, sunt nihilominus causa humanæ intellectionis. Sapientia ignorantiam detegit.

Acumen Orationis. Voluit idem, per sagittas, vel tela de arcu jacta, acumen Orationis figurari, vel Emphasim argumentorum, quibus ad persuadendum, & allectandum populos, Orator utitur. Sic etiam ad demonstrandam independentiam, & libertatem humani arbitrii ad consentiendum Deo, vel renuendum, divinis mandatis ejus, & quæcunque à nobis divina majestas ejus exigit, binas manus effinxit, quæ se ad flammas de cœlo descendentes protendunt: Inde significans, divinam providentiam à nobis tributa voluntaria, non coacta exigere: nec eam quemquam attrahere, qui duci non velit.

Symbola lemmate suo carere non debent. Hæ aliæque insuper inventiones ingenio plenæ, non nego, elevatam, & exoticam mentem Inventoris indicant: argutiæ, inquam, singulares sunt, quæ prudenter significandi methodum habent: Cùm nihilominus anima sua, hoc est lemmate, vel inscriptione sua careant, quæ totum clarius enodant: fieri nequit, quin sæpius unum pro altero sumatur, & sinister intellectus, vel confusio interpretationis sequatur. Unde, prout solertes viri æstimant, symbolum semper sibi cohærentem Epigraphen requirit, tanquam declarationem suam. Benè itaque doctissimus Aldrovandus concludit: *Sed, ut verum fateamur, multi viri eruditi, ista parùm symboli habere asseverant.* (De monstris.) Sed ex eo tamen, quod quæ relata sunt, veris symbolis affinia sunt, secumque tanta, tamque varia præcepta vitæ contineant, conveniens & necessarium mihi visum fuit, ea huc collocare. Sed nunc ad priora revertamur.

Albertus Inclytus ille Archidux Austriæ, ut monstraret, quantum labor assiduus prosit, & ad exequenda opera multum promoveat, serpentem depinxit, & Taurum ad pedes Jasonis, qui vellus aureum carpebat, adjungens titulum: *Assiduitate.* Instruere hoc quemque voluit, eos præsertim qui castra sequuntur, labore, & armis quoscunque eventus exuperare, & victoriam secuturam; Sicut Heros ille Jason, qui Tauros igneos, & Dracones devicit, antequam ad desideratum vellus perveniret. Hoc idem punctum M. Tullius attigisse videtur, ubi ait: *In omni doctrina infirma est omnis artis perceptio, sine summa assiduitate exercitationis.* (3. Ad Heren.) Et Hesiodus: *Per labores virtus incedit, & seipsam fortiorem facit consuetudine.* (Apud Stobeum.)

Virtus domina est temporis. Quandoquidem item in omni hominis ætate nulla tam idonea est, ad documenta, & præcepta salutaria suggerenda, quàm senilis, fuit, qui Tempus à tergo alatum depinxit, munitum, & provisum falce, habens clepsydram in manu, prout pingi plerumque solet; subscribens, quæ sequuntur: *Hanc aciem sola retundit virtus.* Sapienter significans, contra Tempus, ejusque vermem, qui sæcula corrodit, & consumit, nil tam validum, nil tam potens esse, quàm virtutem. *Sola virtus*, inquit Cicero, *in sui potestate est, omnia præter eam subjecta sunt fortunæ dominationi, & tempori.*

Ad demonstrandam utilitatem virtutis, ejusque bene-

Virtus tanquam speculum est. beneficia, doctissimus Patriota meus Achilles Bocchius senem repræsentavit, qui Juvenculo speculum porrigit, ut in illo se speculetur, cum sequenti Epigraphe:

En viva e speculo facies splendente refertur:
Sic sapies, poterisque omnia, dum ipse velis.

Inventio prudentissima, quam arguta illa Melissa, apud Romanzierum, cum suo Rinaldo, & Ubaldus cum præfato observavit, & Incantator ille cum Astolfo. Sic sapiens quoque Ethicus Socratem inducit, qui vult ebriosis, & iracundis speculum monstrari, in quo semetipsos, incompositosque mores suos contemplentur, ut videlicet hac idea monstruosa perterriti, abstinere ab eadem discant.

Castitatis pretium. Magna illa Toletensis Eleonora, quondam Serenissimi Cosmæ, Ducis Florentiæ Conjux, ad demonstrandum, quantopere animo grandi, & generoso Castitas in pretio sit, Lucretiam Romanam figuravit, quæ violata ab impudico Tarquinio, semetipsam occidit, hoc lemma adjungens: *Famam servare memento.* Enimverò gemmam esse dixerimus, cujus claritati reliquæ comparatæ, pretium suum deperdunt. Sed si semel denigrata fuerit, reliquis omne lumen suum adimit. Verissimum enim est quod: *Famam suam negligens, crudelis est.* Virtus majorem remunerationem sui non habet: *Honor est præmium virtutis:* inquit Magnus ille Stagiræ Magister. *Ethic. 4.* De virtute autem, de qua loquimur, S. Ambrosius ait: *Honestati salus etiam postponenda est.* *2. Officiorum.*

Sadlerus præmemoratus, qui incomparabili arte sua incisoria personis conspicuis semper encomia sua debita reddidit, novum genus panegyrici adinveniens, aliis, inquam, figuris quam rhetoricis persuadens, pro gloria famosissimæ Isabellæ, filiæ Magni Emmanuelis Lusitaniæ Regis, Conjugis præterea invictissimi Imperatoris Caroli V. depinxit, vel ut melius dixerim æri insculpsit tres Gratias, cum lemmate; *Has habet, & superat.* *Gratiæ.* Applausus hic talis est, qui omne post se encomium relinquit, qualecunque etiam summo Heroi dari possit. Quid enim nisi donum excedens omnem cursum naturalem est, exuperasse gratias: qui tantundem dixerit, omne donum & naturale, & acquisitum comprehendit.

Bocchius præmemoratus duobus Symbolis, quamvis figuræ diversæ sint, significationis tamen ejusdem, idem lemma conjunxit. Unum eorum figura Cupidinis erat, vulnerantis hominem soporatum, sagittâ noviter de pharetra sua extractâ. *Otium & pigritia.* Alterum, homo seminudus erat, sedens humi, & sinistro pede clepsydram eversam calcans. Stabat illic & macilenta mulier, in habitu vili: Subscriptum erat: *In lentum, inertem, & otiosum.* Otium omnium vitiorum mater est: dixit hoc Ovidius:

Otia si tollas periere Cupidinis arcus,
Despectaque jacent, & sine luce faces.

Hinc axioma illud Pythagoricum tam inviolabiliter observatum fuit: *Chœnici ne insideas.* Ad hoc vitium evitandum invenerunt Græci agones suos, Cæstum, Luctam vel Palæstram, & similia. Contra otium & concupiscentiam Ovidius sic ait:

Nam Venus otia amat. Finem qui quæris Amoris,
Cedit amor rebus. Res age, tutus eris.

Super historiam Alexandri M. symbolum institutum est, docens, qualem esse oporteat Judicem, Justum. De hoc enim Alexandro vero Heroë recensetur, quod si cæteris virtutibus adornatus non fuisset, hoc ei nihilominus singulare fuerit: Dum in Tribunali consedisset ad audiendam Actoris cujusdam ratiocinationem, semper sibi digito aurem unam obturasse, alteram vacuam dedisse Oratori. Interrogatum cur id ageret, respondisse, ut sapientem: *Unam aurem Actori satis esse, alteram reo servandam.* Hinc figura ejusdem in præmemorato tribunali taliter exhibita fuit, adjuncta Epigraphe: *Justi Judicis Imago.* *Imago justi Judicis.* In Cathedram Cassiopeæ splendidissimæ stellæ lumina accurrerunt, ut tanto manifestius veritatis claritas resplendesceret, & appareret. Pari modo Justus Judex & in ore, & in pectore suo splendores portat, qui caliginem fraudulentiæ, & mendaciorum dissipant, & produnt. In hoc potissimum virtus Principum sita est, inquit Claudianus:

Dicere jus populo, injustaque tollere facta.

Apud Costalium item duo homines figurati inveniuntur, eximiæ, & spectatæ venustatis, quorum unus lamina aurea, alter verò squammis ferreis loricatus videbatur: *Pax auro redempta.* alter autem alterum amplexari cernebatur, & invicem sibi arma sua mutuari, & commutare: apposita erat sententia: *Pax auro redempta.* Duæ autem imagines Castorem & Pollucem repræsentare videntur: aut verò Diomedem & Glaucum. *Sicque Author* (verba sunt doctissimi Aldrovandi Commentatoris) *pacem pecuniis redimendam esse demonstrat.* *In hist. monst. ut supra.* Nusquam alibi tam utiliter aurum impenditur, quàm ubi ferrum refunditur, ubi vita mortalium securitati vendicatur: Pax enim bonorum omnium terrestrium præstantissimum est, nec igitur melius erogari poterit aurum, quàm si inde bonorum omnium maximum comparetur. S. Gregorius Nazianzenus inquit: *In Epist.* *Mallem pacem potius iniquam, quàm bellum æquissimum.* Et S. Gregorius: *Omnis Pax à Deo est.* *Lib. 17. Moral.*

Rursum Sadlerus navem in medio Mari demonstrat, foris depictæ imagines hominum plurimorum videntur, quorum quidam feliciter exeunt, quidam submerguntur, sed ut rursum pro fluctuum varia jactatione evadant: adjunctum lemma est: *In fluctibus emergere.* Addit insuper: *Navis Ecclesiæ.* Symbolum hoc esse Innocentii Noni summi Pontificis: in figura autem navigii Ecclesiam repræsentat, in quam quantò plures Christianorum introeunt, & submergi videntur, cum tanto majori securitate, & salute feliciter ad Paradisi portum appellunt: de hoc alius eleganti metro dixit:

Fluctuat, & nunquam mergitur illa ratis.

Gabriel Simeon (ut demonstraret Principem pro libitu voluntatis suæ sublevare posse quemcunque Aulicorum suorum: ita quidem, ut si quis eorum in gratia Principis collocatus fuerit, tantundem auxilii ab eodem recipiat, quantùm, qui à naufragio eripitur, & extra omne periculum collocatur) hominem depinxit, Mercurii vestibus indutum, qui alteri in litore jacenti caduceum porrigit, cum hoc lemmate: *Hic cursus fuit.*

Dubium non est, quin terrenus Princeps, non secus ac terrenum Numen, in distributione gratiarum suarum, de *Perigeo* infortunii, quem voluerit, ad *Augen* elevatissimæ fortunæ possit evehere,

Dice-

Dicebat Pittacus è septem Græciæ sapientibus: *Virtutes Principis Dei opera existimanda sunt.* Serpentes in manu Moseos, virgæ fiunt Incantationis, quibus etiam coronata capita submittuntur. Manus Monarcharum sicut manus Midæ Regis sunt, quæ laminas ferreas in aurum convertunt. Interim ego ad hoc litus symbolorum meorum navigium alligo: & cum ulterius velificanti me aqua deficiat, & in vadum impellat, hic moram facio, priori itidem sententia utens: *Hic cursus fuit:* Convertor autem ad

HIEROGLYPHICA.

Scientia Ægyptiaca eademque Symbolica eò usque indagine sua in sublime conscendit, ut non solùm Inventionem, animam, & spiritum *Impresis*, & symbolis præbeat, sed stupenda prorsus, & exotica videatur in hieroglyphicis suis: hinc Monarchæ antiqui, virique literatissimi acquisitionem ejus, & professionem magnopere desideràsse, eaque mirum in modum delectati fuisse, laboriosis etiam peregrinationibus quæsiisse leguntur. Excoluerunt hoc scientiæ genus præter cæteras nationes potissimum Ægyptii (prout dictum est) unde cum atramentum illis, & chartæ deessent, in muris, & parietibus, in marmoribus, pyramidibus, & columnis memoriæ digna sculpserunt, eorum vestigia impresserunt, imagines signarunt: harumque rerum cognitionem inter maxime reconditas, & acceptissimas disciplinas suas collocârunt; eos summorum sacerdotum titulo condecorantes, quicunque ad arcana illa maximè penetrarent, in iisque versati essent. Hinc sacræ literæ, in laudem Moseos, magni illius Chronologi simul, & Belliducis, illud attributum ejus non subticuerunt, dum eum *in omni Sapientia Ægyptiorum eruditum* deprædicant. Ejusdem opinionis est Philo hebræus in vita Moseos. Plato hujus artis Hieroglyphicæ tam ingeniosæ primam Inventionem attribuit Teuro, & Thaanto, qui à Philobiblio Gentis hujus Antesignanus, & Doctor appellatur.

Ægyptii studiosissimi Hieroglyphicorum.

Moyses sapientia Ægyptiorum imbutus. *Actor. 7.* *In Philebo.*

Abraham diutino tempore cum sacerdotibus Ægyptiorum vixit, juxta mentem Alexandri, eorumque scientias sectatus est, sed hi rursum ab illo Astronomicam professionem didicerunt. Ipse Altissimus cum Architectrice manu sua, hanc immensam Mundi machinam Hieroglyphicorum diversitate admirabili depinxit, & coloravit: Scenam tot imaginibus, apparentiis, & figuris variegatam exhibens: Quidquid enim inter creaturas in hoc mundo contentas mirificum est, oculis humanis se offert, ut per hæc simulacra quæ conspicua sunt sensibus, tanquam per nubem subobscuram divinitatis radios, & claritatem illius supremæ majestatis cognoscant. His rudimentis, credi potest, primum Parentem nostrum Adam institutum fuisse, hinc ad Enoch & Noë hæc divina arcana transiisse, ac sic deinceps ad Prophetas sub figuris variis, partim ænigmaticis, partim Hieroglyphicis, & Symbolicis. Cum ergò de his jam abunde in superiori volumine, tractando de partibus humanis, descriptio facta sit, mearum partium esse video, hic quoque in tractatu hominis integri, quidquid in hac materie de virtutibus, affectibus vel passionibus à viris sapientibus significatum, aut intellectum fuit, producere. Ducem in hoc sequar doctissimum Aldrovandum in doctrinâ de monstris, pariter & peregrinâ, & curiosâ. Loquitur autem ille de homine in univoco themate, in eodem videlicet, quo argumentum à me cœptum tendit: in quo ego hominem non sic assumptum volo, in quantum pars est, aut complementum aliarum doctrinarum, quæ Hieroglyphicæ sunt. In applicationibus interim diffusus non ero, cum in Hieroglyphicis unum sæpè sit altero magis dogmaticum: nec perinde ob multitudinem, & copiam amplificationes apertiores, aut præcepta magis constringentia locus permittat. Ita tamen ut libertatem mihimetipsi non adimam, ubi opportunum visum fuerit, aut proficuum, aliquantò latius me extendendi.

Hieroglyphica dogmatica.

Inprimis autem, quod jam alibi memoravimus, hic repetendum est, nempe quod veteres volendo repræsentare personam speculationi, vel meditationi omninò deditam, figuram hominis collocabant, rodentis ungues suos dentibus. Hic actus, si de naturalibus loquimur, naturalissimus est, & à quamplurimis usitatus. Sed si ea, quæ super naturam sunt spectes, meditatio nobilissima est, hac enim sola mediante spiritus sibi alas assumit, & de terreno hoc, vilique incolatu ad cœlestia se elevat, indagatione sua eo usque sublimiter se extollens, ut ad ipsius Dei cognitionem, quantùm homini licet, se transferat. *Animus contemplantis,* inquit S. Gregorius, *videre valet, quæ loqui non valet.* Constantia, & firmitudo in rebus repræsentatur per hominem consistentem in pedibus suis, fixis in terram oculis, quasi qui dicat: De Te o Terra & ego firmitatem meam nanciscor: de Te, inquam, quæ non nisi magnâ ventorum & vaporum in te conclusorum violentiâ concuteris, monstrando generositatem tuam adversum eos, qui sine tuo arbitrio, intra cavernas tuas contra te insurgere, aut introire sinus tuos ausi fuerint. Regis tu, & in dorso tuo montes, obeliscos, & immensas moles sustentas, quæ ipsi tempori, & sæculorum injuriis resistunt: De Te denique Terra, de qua magnus ille spirituum scrutator inquit: *Generatio præterit, & generatio advenit, terra autem in æternum stat.* In pedes erectus sto, in tali etenim statura Intrepiditatem meam, tam mihi necessariam demonstro, mihi, nimirum, qui opera fortitudinis, & constantiæ adorior. Hæc virtus inconcussi pectoris omni statui, omni conditioni necessaria est: præcipuè vero ducibus & principibus: Unde & Vespasianus, in his maximè versatus, dicere consuevit: *Ducem stantem mori oportere.*

Meditatio.

5. Moral.

Eccl. c. 1.

Suetonius in ejus vita.

Vera Idea hominis veraciter humiliati, qui sub hac base profundæ demissionis magnam gloriæ molem erigit, figuratur in homine flectente genua, prout alibi jam memoratum est. In hunc sensum Horatius ait:

----Jus, imperiumque Phraotes
Cæsaris accepit genibus minor. ----

Sic de trium Regum adoratione, quam Magi illi Incarnato verbo exhibuerunt, prophetizando Regius Psaltes inquit: *Coram illo procident Æthiopes.* Oratorem efficacissimum, in pluribus Evangeliorum locis se Redemptor noster exhibuit. Hinc S. Bernardus: *Magna,* inquit, *virtus humilitas, cui facilè se inclinat divina majestas. Sola humilitas est, quæ exaltat, sola quæ ducit ad vitam.*

Humilitas.

2. De Ascensione.

In eos, qui nihili pendunt id, quod rerum terribilium maximè terribile est, mortem videlicet, qui

Mortis contemptus.

qui omni finiſtro caſui ſe prædam exponunt, & vitam prodigunt, qui dum periculum amant, in eo (ſicut ſapiens ait) utique pereunt, duo milites figurantur, qui ſtricto gladio, ad ultimam uſque effuſionem ſanguinis invicem acerrimè dimicant: quæ actio pro conſtitutione locorum, ſtatuum, & conditionum tam in Heroës, quàm in homines temerarios cadit. Hi poſteriores ſine omni conſideratione, aut circumſtantiarum obſervatione, ſine omni neceſſitate, impulſu proprio in præcipitium feruntur. Priores autem vel pro fide (hæc enim primam ſibi lauream vendicat) vel pro honore, vel pro defenſione Patriæ ſuæ omnem eventum deludunt, & omne periculum contemnunt. Hinc apud Poëtam introducitur, qui ait: *Per la fè, per l'honore il tuto lice. Prò fide, pro honore cuncta licita ſunt.* Quod verò mors metuenda non ſit M. Tullius inquit: *Non deterret ſapientem mors, quæ propter incertos caſus ſemper imminet, & propter brevitatem vitæ nunquam longè poteſt abeſſe.* Et magnus Ethicus noſter, Lucillum ſuum animans, ut imperterrito pectore feralem illum tranſitum non vereatur, ſic habet: *Dies iſte, quem tā . quam extremum reformidas, æterni natalis eſt. Tunc in tenebris vixiſſe te dices, cum totam lucem totus aſpexeris, quam nunc per anguſtiſſimas oculorum vias intueris, & tamen illam admiramur procul.*

Taſſo. 5. Tuſculan.

Fortitudo & Sapientia. Simulacrum Mercurii poſitum ante figuram hominis ſago vel toga doctorali veſtiti, barbæ prolixæ, cujus pili caneſcant, fortitudinem junctam ſapientiæ denotat. Felicia regna, & Principatus, qui pro fundamentis ſuis has binas columnas, pro Abyle & Calpe habent. Hinc Plato felices Reſpublicas nominat: *Ubi Philoſophi regnarent, vel Reges philoſopharentur.* Cum Codex protegitur gladio, verum fit illud: *Ex utroque Cæſar.* Nunquam lapſura ſphæra eſt, quæ circa binos hos Polos rotatur, & volvitur. Sic Magnus Alexander erat, qui una manuum ſuarum haſtam tractabat, atque interim oculo Ilgadem Homeri legere non negligebat.

Præcepta & doctrinæ. Veteres item, ut dignitatem ſapientis Præceptoris, ejuſque utilitatem (quippe qui hortamentis ſuis incultam Juventutem, & incompoſitos ejus mores inſtruit, & erudit) demonſtrarent, Prometheum figurarunt, qui facula, quam à ſole furto abſtulerat, Epimethum ſuum animabat, quem de ſaxo formaverat. Natalis Comes in Mythologia ſua doctiſſima hanc fabulam cum gravi fundamento adinventam ait: *Dictus eſt*, inquit, *Prometheus ſuâ prudentiâ ignem inveniſſe, & per illum poſtea omnes artes, quibus humana vita extollitur. Quod verò Prometheus homines ad urbaniorem vitam è ſylvis evocaverit, iiſque domos extruxerit, quod illorum linguam formaverit, quod illos rationes ſyderum, quod literarum complementum docuerit, ipſe teſtatur: Ita apud Æſchylum:* id quod prolixitate verſuum ad longum proſequitur. Magnum cœli privilegium æſtimet, & magna ſe incrementa nactum arbitretur, quicunque ejuſcemodi Præceptorem ſortitus fuerit.

Cur Prometheus ignem invenerit. Libr. 4.

Herculis labores. Porrò magna elucidatione non indiget, ut pateat Hieroglyphicum actionum Heroicarum Herculis ſimulacrum eſſe. Idcirco enim ſecus illum ſpolia famoſa debellati leonis ſpectantur, & hydræ in cineres redactæ. Hic ille Hercules eſt, qui Acheloo cornu amputavit, Alcyoneum trucidavit, ſerpentes ſtrangulavit, inſuperabiles alioquin Amycum Mydonium, & Anthæum ſuffocavit, Erymanthi aprum vivum cœpit, ſtabulum Augiæ Regis purgavit, poma aurea reportavit, nec quicquam ad eorum cuſtodiam vigilante Dracone, baltheum pretioſiſſimum Amazonibus abſtulit, Bebryciam devaſtavit, Buſiridem trucidavit, Cacum, ſicut & Cygnum occidit, debellavit Dercillum, & Albionem, Diomedi equos, Geryoni boves eripuit, vicit Licynum, mactavit Laertem, ſicut & filios Neptuni, transfixit Neſtum, ſubjugavit Ochaliam, liberavit Prometheum, ſolis poculum ſuxit, Patriam defendit, ſæcula debellavit, Marathoni tauros devicit, abſolvit Theſeum, Trojam cœpit; plantavit Columnas, cœlum denique humeris portavit. Itaque ſine ſenſu dicendus eſt, qui Herculem negaverit laborum Heroëm eſſe: cujus finem glorioſum ut demonſtrarent, ejus clavam fingunt in nobiliſſimam & fœcundiſſimam plantam converſam; ipſum verò dum in pyra ſuccenſa conſumptus eſſet, inter Deos glorioſo fine translatum eſſe.

Volentes item inſinuare, in acceptatione officiorum & onerum, ſumma cura ad hoc invigilandum, ut robur & vires oneri correſpondeant, figuram hominis pinxerunt, qui in habitu bajuli contempletur onus quoddam vel ſarcinam, profundè conſiderando, num eam levare, aut non levare poſſit. Hic ſenſus ab Horatio mutuatus eſt, qui ad Poetas ſuos ſcribens, eos non ſine ponderoſa ratione admonet: *In arte Poët.*

Sumite materiam veſtris, qui ſcribitis æquam
Viribus, & verſate diu, quid ferre recuſent,
Quid valeant humeri.

Moderatio in omni re neceſſaria eſt, ſed potiſſimùm in negociis, & laboribus, ſi enim ultra naturæ vires progredimur, eſſe nequit, quin natura, non ſecus ac ſub gravi pondere fatiſcat: Hoc punctum gravis ille Uticenſis Philoſophus tetigit, cùm ait: *Moderatio virium adſit, & quantum quiſque poſſit, nitatur.* *Cato major.*

His Ideis hactenus virtutes humanæ repræſentatæ ſunt, de quibus tamen adhuc proſequendum, ſecundum quod materiæ congruæ ſe obtulerint. Sed ut tantò magis vitiorum deformitas monſtruoſa appareat, quantumq; horrorem de iiſdem nos habere deceat, huc rurſum humanas formas collocaturus ſum, quæcunque certa methodo, & præſcriptione mihi fuerint exhibitæ.

Primo loco exprimitur Impietas maximè diſſoluta, inexpiabilis, & aperta, per figuram hominis, qui membris inæqualibus compoſitus ſit, & ſine debita proportione, multis cicatricibus coopertus. Hoc modo & Propheta Iſaias peccatum, tam abominabile divinæ majeſtati deſcribit, dum inquit: *Vulnus, & livor, & plaga tumens, non eſt circumligata nec curata medicamine, neque fota oleo.* Et Spiritus Sanctus alibi: *Plaga doloſa doloſi dividet vulnera.* Hæ plagæ poſt ſe cicatrices relinquunt, remorſum nimirum conſcientiæ, & ſimiles. *Impietas aperta. Cap. 1. Eccl. c. 29.*

Effigies Proditoris, & hominis fraudulenti, figurabatur olim per hominem, qui ſiniſtra panem videbatur monſtrare, & porrigere, dextera autem ſubtus pallium celare ſaxum. Atque hic ille inhumanus eſt, de quo Spiritus Sanctus: *Pacem cum amico ſuo loquitur, & occultè ponit ei inſidias.* Amphibium binis capitibus dotatum, magnes inſidus, qui ex uno latere attrahit, ex altero ferrum repellit. Scelerati fratricidæ, ut Cain, qui invitando occi- *Proditor. Ierem. 9.*

occidit: *Egrediamur in Campum.* Infidi Joab adverſus Amaſam nil ſuſpicantem. Infames Judæ Iſcarioth, qui cum *Ave Rabbi*, ut Judas, cum *Salve mi frater* cùm Joab, ad mortem innocentes tradunt, & Amaſam, & ipſum Dei filium.

Contra hoc vitium tam nefandum plena voce
3. Officiorum. declamat magnus ille Aventini Orator: *Nulla* inquit *pernicies vitæ major poteſt reperiri, quàm cùm in vita ineſt ſimulatio.* Merentur hi, qui tot cædes meditantur, & perpetrant, ut poſt fata ſua in ultimos inferni angulos detrudantur, & præcipitentur.

Rurſum injuſtitia, & infamia, & infelicitas per hominem repræſentatur, qui urnam portat in capite, aut vas pluribus in locis perforatum, per quod aqua confertim diſpergatur. Huc
Pſalm. 30. credo reſpicere verba Pſalmiſtæ, cum in miſeriis, & perſecutionibus ſuis ſic lamentatur: *Sicut aqua effuſus ſum:* Et alibi: *Factus ſum, ſicut vas*
Baruch. c. 6. *perditum:* Et Baruch: *Vas hominis fractum inu-*
Cap. 21. *tile.* Et Eccleſiaſticus: *Quaſi vas confractum.*

Homo ingratus figuratur per quendam, qui
Ingratus. arantem ſibi bovem de aratro ſuo ſolvit, eumque poſtea vel ligno, vel ferro mactat. Impius enim beneficiorum cumulum illatione mortis remunerat. Declaratur hoc ſequenti vulgato carmine:

Nunc cultris Domini tenue, & miſerabile collum
Præbet, ab ingrato jam faſtiditus aratro.

Hæc veritas nec Paganos latuit, inter quos Auſonius ait: *Ingrato homine terra nihil pejus creat.*
30. De Benef. c. 1. Et Seneca: *Cum ingratum hominem dicis, cuncta mala dicis.* Non hic ſubticendæ gradationes, per quas S. Bernardus contra vitium hoc decla-
Serm. 52. in Cantica. mat: *Ingratitudo eſt inimica animæ, exinanitio meritorum, virtutum diſperſio, beneficiorum perditio, ventus urens, ſiccans ſibi fontem pietatis, rorem miſericordiæ, fluenta gratiæ.*

Paramenta quibus Comici, aut Tragœdi in ſcena apparere ſolent, varias perſonas repræſentant, longè quandoque diverſas ab eo quod ſunt: fieri enim nonnunquam conſuevit, ut qui de fæce populi eſt, regali paludamento, vel purpura, vel chlamyde pretioſa indutus, vel Cyrum, vel Aga-
Hyppocritæ. memnonem agat: Per hujuſmodi Actorem Hyppocritam ſignificatum voluerunt, qui Deum ipſum fallere intendit: contra quod vitium tantis in locis ſcriptura ſacra deprædicat. Hæc eſt
Hom. 5. illa manus, inquit S. Ambroſius, quæ *virtutes obtruncat mucrone virtutum.* Veriſſimum enim eſt, ſicut idem author habet quod *Mimicè veritatem tractant.* Sed quid deinceps, niſi quod Coronata
Iob. 20. Patientia inquit: *Gaudium Hypocritæ adinſtar puncti?* Supra quod S. Gregorius: *Adinſtar pun-*
Loc. cit. *cti eſt, quia apparet ad momentum, & diſparet in perpetuum.*

Ira. Homo immittens ſtrui lignorum ignem, ve-
Pſ. 1. nenatum iracundiæ affectum figurat. De homine ſiquidem dicitur, quod ſit *Tanquam lignum, quod plantatum eſt.* Quis enim neſciat, quam æſtuans focus ſit Ira? focus, qui domos integras devaſtavit, qui Civitates conſumpſit, qui regna integra in cineres redegit. Per ignem olim
Livius lib. 1. Romani bella ſua ordiebantur. Facula enim à ſacerdote feciali ſuccenſa in Campum jaciebatur. Hinc apud Iconologos Imago *Furoris* in manu gerens facem figurabatur. Propter quod Dux ille apud Virgilium ait:

Ferte citi flammas, date tela, & ſcandite muros.

De cohibenda Ira. Exinde etiam Plutarchus: *Ut incendium qui non addit materiam extinguit, ſic & iram quiſquis non alit naſcentem.*

Excellens item Imago viri iracundi eſt, ho- **Indignatio.**
mo qui cultro, vel quavis alia re, ſibi frontem ferire velle monſtratur. Indignatio enim ab apprehenſione ortum ducit, hæc autem ſedem habet in intellectu, cujus fidele continens eſt frons noſtra. Sub hac fronte primum concipitur, & formatur intellectus, de hac enim ad communem ſenſum ſpecies transmittuntur: Cum autem indignatio de offenſa quadam, aut actione indebita oriatur, aut quam offenſus taliter interpretetur, ad monſtrandam paſſionem commotionis hujus internæ, iratus in actum violentum prorumpit, qui non nunquam & ipſi iracundo diſplicet. Unde Plutarchus inter alios, ut demonſtra- *Apud Laert.*
ret, quam utile ſit hunc ignem commovendo non ſuccendere, ſic ait: *Potentum ira, tumensque indignatio non commovenda.* Accendunt focum hunc, quicunque incauti, & temerarii, eum laceſſere, & irritare non deſinunt: Hinc ſchola Pythagorica docet: *Ignem gladio non confodiendum.*
Et Quintilianus: *In facinus indignati ardor e-* *Declam. 4.*
rumpit. Fera bellua hæc eſt, quæ ſi ſemel cor humanum introierit, inde pelli non poterit, niſi Martis inſtrumentis, bombardis, aut tormentis bellicis, aut acumine gladiorum, vel ſicarum.

Figura curioſi repræſentatur in homine, qui onus quoddam, vel ſarcinam coopertam portans, **Curioſitas.**
detegere eandem conatur, ſed rurſum non auſus, abſtinet. Hæc inventio primam ſui originem ab Ægyptio quodam deſumpſit, qui hominem, ſe de expoſitione myſterii cujuſdam peregrini, & reconditi interrogantem, hoc reſponſo à ſe dimiſit: *Velatum eſt, neſcies.* Hoc vitium, ſi ullum alias, humano animo imperat: hamus eſt, qui ſuper omnem eſcam cadit, ſed ſæpius dum meliorem inveniſſe credit, in peſſimam incidit. A Plutarcho curioſitas adulterium alieni benepla- *De curioſitate.*
citi vocatur. Quidam Poëtarum ait: *Attende tibi, & noris, quàm ſit tibi curta ſupellex.* Ubique lex clamat: *Curioſitas eſt ſuperflua inveſtigatio ad ſe non pertinentium.* Hæc reprimenda eſt, præſertim in abſtruſis ſacroſanctæ fidei noſtræ myſteriis.

Stulta garrulitas, & aperta Marſiæ fatuitas, **Lis, & contentio.**
cum juxta Poëtarum commenta, & cantu, & ſonitu Apollini ſe æquiparare, aut cum illo in certamen deſcendere auſus eſt, inſenſatam obſtinationem hominis litigioſi figurat: qui quamvis ſe in errore eſſe cognoſcat, nulla habita ratione æquitatis, per fas, & nefas adverſario ſuo reſiſtit, qui rationibus ſuis, non ſecus ac ſolaribus radiis (utar hac phraſi, quandoquidē de Apolline ſolis Numine mentio fit) eum percutit. Nullum ferrum tam violentum eſt, ad vincula amicitiæ reſcindenda, quàm hæc altercandi rabies: nullum fel tam amarum eſt. Nullus ventorum turbo tam acer eſt, & qui cum tanto furore campum omnem humanæ ſocietatis & omne quod feliciter plantatum eradicet, & convellat. Hinc Euripidis præceptum prudentiſſimum eſt: *Parva* *In Androm.*
ab initio contentionem magnam hominibus lingua ſuppeditat: Hoc verò ſapientes homines maximè cavent: Amicis non fabricare litem.

Emblema quod in ſcuto ſuo Alcibiades portabat, quem doctiſſimi quidam Græcorum non **Imprudentia.**
magnopere ſapientem æſtimarunt (Erat autem Cupido, fulmen confringens) nonnulli ex iis, qui Hieroglyphicorum ſcientiam nôrunt, pro ſigni-

significato Imprudentiæ sumendum censuerunt. Sapiens omninò, & admirabilis hæc mihi inventio videtur ad hoc vitium exprimendum, tam quod maximè temerarium sit, manum fulmini admovere, quàm quod puerilis ætas, & Juventutis mollities, inhabilis sit ad ejusmodi tentamenta, tam ardua, tam ultra vires exequenda. Hoc inquam vitium Antesignanum & Conductorem cæterorum dixeris: Inde est, quod Euripides ait: *Maximum omnium vitiorum, quæ inter homines sunt, imprudentia est.* Nec enim est aliud, unde tot violentæ, tot improvisæ mortes proveniant. Antequam enim id providerit in obscuro ambulans, in ferrum, & focum impingit. Nimis abominanda in humano animo est hæc macula, inquit Magnus Peripateticus noster: *Turpe est ignorare, quod omnibus scire convenit.*

In Medea.

Rhetor. 2.

Imbellis animus.

Ad denotandum imbellem, & effæminatum militis animum, fingebatur olim Mater, quæ priora vestimenta sua elevare videbatur, juxta Romanarum mulierum antiquam historiam (sicut Probus testatur, cum Livio, & Floro) quæ cum filios suos turpiter fugitivos de prælio redire conspexissent, in hujuscemodi actu eis obviam processerunt, dicendo: *Huc non intrabitis, unde exiistis.* Siquidem vir Castrensis hoc monstro timoris correptus semel fuerit, frustraneæ sunt cassides, & umbones, & loricæ, quascunque de Lemni officina fabricare Vulcanus possit. Marcus Tullius non sine experientia, ut reor, locutus est, dum ait: *Exercitus maximi sæpè fusi, atque fugati sunt terrore ipso, impetuque hostium: sine cujusquam, non modo morte, verùm etiam vulnere.* Contigit nonnunquam ut & solis Eclypses armatos exercitus perterrefecerint: & ii, quos horrenda mortis imago, quam præ oculis habebant, & quam vilipendere didicerant, animo non dejecit, in meridianis ardoribus, Eclypsatæ Lunæ vultum ferre non potuerunt.

Pro Cælio.

Homo item mirificè auritus Idea est loquacitatis & stultitiæ: Juxta Physiognomos enim, quibus aures tam præter modum prolixæ, huic vitio plerumque subjecti sunt: Fortasse quod Jumentis non absimiles sint, quæ rugiendo, vel boando, magna voce audiuntur, de reliquo autem non nisi stolida, & insensata sunt. E contra Socrates inquit: *Decorum silentium corona est viri: loquacitas autem nec jucundum aliquid habet, & mala est conversationi, & inutilis civitati.* Interrogatus aliquando Antisthenes ab Atheniensibus, quid sibi faciendum, ut Magistratus ritè componeretur, respondit: Aratro asinos jungite: illi verò ad hoc operis ineptos inquiunt. Sic & vos, inquit facitote, ineptos non admittite, & indignos rejicite: *Linguosus vir amat mendacia*, ait S. Augustinus.

Apud Stobeum.

Apud Pier. de Asino.

In Psal. 139.

Finis concupiscentiæ sordidæ.

Porrò cum voluptas omnis, & concupiscentia finem suum in pœnitentia, & dolore consequatur, æternam post se maculam, & turpitudinem relinquens: volendo antiqui alludere ad hoc ipsum, Sirenem exposuerunt, quæ faciem formosissimam demonstrabat, sed à pectore, quæ deinceps sequebantur, in fœdum piscem deformata erant. De hac materie Venusinus Poëta inquit:

> .... *Mulier spectata supernè,*
> *Desinat in piscem.*

Pœnitudinem, quæ culpam insequitur, doctissimus vir Camerarius in vetula repræsentavit, quæ serpentes pro crine gerebat, tota macilenta, & quæ spinarum fasciculo Cupidinem flagellabat, adjuncto lemmate: *Pœnitentia luxuriam ulciscitur.* De hoc eruditum, & prudentem discursum format Augustinus Mascardus in tabula sua, quam Cebetis appellat: ad quem siquidem placuerit Lectorem remittimus.

Animus effœminatus.

Nutrire comam, quàm vanum sit.

Non possum hic præterire, quod jam alibi retulisse memini: hoc est: Ad figurandam Juventutem, quandoque & virilem ætatem dissolutam, & effæminatam in vitiis, veteres hominem pinxisse, qui digito capiti imposito, aut scalpendo pruritum quendam inde propellere, aut verò discriminare, & pectere comam suam videbatur. Hæc nimia capillorum cultura, semper indicium fuit corruptæ mentis, & Juventutis maximè incompositæ, & imprudentis. Recordor me in Centuria quadam Elogiorum, intitulata: *Sæculum momi:* hunc usum perversum detestatum esse: ad quem locum, quicunque in hoc genere plura desiderant, remissos volo. His autem, quibus hæc agendi vanitas cordi est, exemplum Absalonis, terrori sit, qui eodem capillitio suo, quod nutriebat, in trunco arboris suspensus interiit, tribus lanceis infeliciter confossus.

Tempus vorax.

Delibata doctrina hac, famosissimus Author meus Ulysses Aldrovandus ad ulteriora progreditur, paucis quidem, sed plenis sapientia considerationibus materiam tractans de velocitate temporis: Ego igitur, quantum me infirmitas mea siverit, ejusdem vestigia insequenda statui. In quo primum documentum erit, voracitatem temporis incomprehensam ob oculos locare, quippe quod non secus ac hiæna aliqua omnia devorat, in morem lupi omnia consumit, plus quàm furibunda tygris cuncta dilacerat: degluttiendo ætates, absorbendo sæcula: tyrannus & latro vitæ, prædo infantiæ: dumque ad decrepitam ætatem nos perducit, ad sepulchrum deficientes deturbat. Itaque ad hanc temporis insatiabilem famem demonstrandam, olim Saturnum senem figurabant, qui filios proprios devorabat. Appellabatur hic inter Numina antiquissimus, Græco Nomine Cronius, quod ejusdem significationis est cum tempore: dabant itidem illi falcem in manus, vestimentum malè assutum portans, sicut moris est Temporis figuram exprimere. Oculatissima autem, & prudentissima actionum est, quæ in hominem prudentem cadit, nolle alas temporis retardare, & falcem ejus retundere: *Rectè eruditi temporis rationem habent:* quibus verbis magnus ille Spartanorum Legislator suos exhortabatur.

Saturnus Cronius dictus.

Plutarch. in Apopht.

De ejusdem temporis velocitate, quâ tam celeriter fugit, & disparet, inter alios magnus Ethicus noster inquit: *Punctum est, quod vivimus, & adhuc puncto minus:* & alibi: *quàm stultum est ætatem disponere: nec crastino quidem nominamur.*

Epist. 49.

Ep. 100.

Perpetuitas.

Huic temporis fugacitati contrarium erat, admirari vultum hominis, qui novilunium de terra tollere satagebat: Indicabat autem, quod sicut Luna, post decrementum suum, se rursum renovat, & sic stationes suas variat; Sic ille, qui statum tempus manutenere sine vicissitudine voluerit, huic superiori comparabitur, qui Lunæ vicissitudines de terra tollere laborabat. Ex hoc Ideam beatæ æternitatis sumamus, ad quam aspirare nos omnes, quotquot sumus, oportet. Hoc præsentissimum Alexipharmacum est

est contra venenum angustiæ, & dolorum: Hæc est illa propter quam regna integra feliciter depopulata, dum deserta & eremi incolis novis ditata sunt, dum sylvestres, & incultæ terræ habitari cœperunt: dum speluncæ terrarum dulcuerunt Antoniis, rotæ Catharinis, Craticulæ Laurentiis, saxa Stephanis: *Æternitatis præmia præstolantes, vires ex adversitatibus sumunt*, inquit S. Gregorius.

26. Moral.

Pater familias. Bona administratio Oeconomica, quam tenere Patrem familias decet, & quemque præterea, cui domus, aut familiæ cura commissa est, per hominem exprimebatur, qui oculos tam in occipitio, quàm in fronte gerebat. Non sufficit præsentibus invigilare, etiam futura per providentiam sagacitatis procul aspicienda, & anticipanda sunt. *Futura jam prævisa minoris sunt timoris cùm præsentia fuerint*: Inquit S. Gregorius. Indiget itaque quælibet domus diligenti prospicientia futurorum, ne quæ sinistra occurrunt, nimis improvido & fortuito casu eveniant. Nauclerus non immeritò dicendus est Pater familias, cui necesse sit, pro varietate ventorum, & fluctuum, quibus infestatur, temonem suum dirigere. Nil Argum juvit etiam centoculum fuisse, dum in custodia vaccæ suæ evitare non potuit, quin furto sublata fuerit.

In Pastor.

Spurius. Figura Spurii, vel illegitimo thoro nati sic olim exponebatur: Infantulum pingebant, qui in mediam hominis turbam lapillos jaciebat, cui veraciter id applicari poterat: *Cave ne patrem lædas.* Nescio interim qua ratione leges, Codices, & testamenta etiam maxime legalia hos infelices & hæreditate, & omni honore, omnique dignitate privare possint: cum jure meritò de his dici debeat: Quis peccavit? hic, aut Parentes ejus? Sed idcircò factum est, ni fallor, quod ut mundus dissolutus ab illicitis & inhonestis voluptatibus arceatur, infamiæ nota inuruntur, quicunque extra lectum Conjugalem nati sunt: quamvis culpa nulla in hujusmodi progeniem, utpote innocentem, cadat.

Mulier casta. Elegans Hieroglyphicum Conjugis fidelis, & continentis erat imago Veneris, quæ in porta domus suæ, testudinem calcabat. Est autem Phydiæ sculptoris ingeniosa inventio, quam magnus ille Ethicus Alciatus pro emblemate assumpsit, hoc Epigrammate adjuncto.

Emblem. 196.

Quodque manere domi, & tacitas decet esse puellas,
Supposuit pedibus talia signa meis.

Non minorem cautelam honestæ mulieri in egressione domus suæ inculcat Virgilius:

2. Georg.

Casta pudicitiam servat domus. ----

Et Propertius:

Felix Admeti Conjux, & lectus Ulyssis,
Et quæcunque viri fæmina limen amat.

Victus in prælio. Figura hominis apprehendentis alterius dextram, symbolum gerit ejus, qui in bello legitimo victus est, quippe qui manus extendit, in signum se perdidisse, & idcircò in manus sese victoris tradere. Qui usus vel actus tam naturalis est, ut imminente gravi periculo abstinere ab eodem non posse videamur. Sic dum Chlorinda in Amantis sui Tancredi brachiis moritur, Torquatus Tassus inquit:

Cant. 12.

E la man nuda, e fredda alzando verso
Il Cavaliero, in vece di parole
Gli da il pegno di pace, e in questa forma
Passa la bella Donna, e par che dorma.

In eundem modum illic apud Virgilium Heros quidam ait:

Coeant in fœdera dextra.

Prout illud in superiore manuum tractatu prolixius à me tractatum est.

Vultus semper acerbus, & severus lanionis, qui videatur jugulare velle oviculas, militem figurat gregarium, aut potius dixerim sicarium in famem, qui bellum sequatur, aut occisionibus delectetur solo lucri intuitu: Sic prior ille lanio oviculas mactat, tantum ut è carne argentum habeat. Quæ superior militum actio verè Carnificum est, immanitas barbarorum. Ubique Carmen illud Mantuanum usurpatur: Homicidia quæ à militibus fiunt solo intuitu lucri.

Nulla fides pietasque viris, qui castra sequuntur, Lib. 10.
Venalesque manus: ibi fas, ubi maxima merces.

Demosthenes item dum populum Olynthium ab intestinis hostilitatibus & dissidiis rabiosis dehortari vellet, sic ajebat: *Hostes non contenti ex agris petere necessaria, quod superest protervè devastant.* 1. Olynth.

Idea integri Judicis, & justi demonstrabatur in Apollinis imagine, qui in dextra gratias portabat, in sinistra arcum, & sagittas. Indicat autem clementiam sociatam justitiæ, de quo tam divinè Musicus meus armatus: *Justitia & pax osculatæ sunt:* & alibi: *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine.* Exhibui hoc ipsum prolixè admodum in libro, cui titulum superiorem præfixi: Ubi hunc Monarcham, Davidem nimirum, sedentem protuli in throno, justitia deinceps spectabatur, quæ in disco bilancem, & gladium præsentabat: ex altero latere clementia erat, cytharam Davidicam ei porrigens. Pungit apis, sed favo suo puncturam indulcorat. Clementia, & severitas duo Poli sunt, qui axem regiminis, & regnorum sustinent. *Sit Amor, sed non emolliens: sit rigor, sed non exasperans.* Sancti Gregorii verba sunt. Plinius Junior eadem documenta suggerit: *Favor*, inquit, *& misericordia acres primos impetus habent, paulatim consilio, & ratione quasi constricta concidunt.* Judex Justus. Lib. Ep. c. 24. Lib. 2. Ep.

Eruditè quidam Mercatorem in effigie Mercurii repræsentavit, cui gallus vicinus erat. Mercurius Trismegistus aliud nomen Hermetis habuit: Mercurius præterea ob pernicitatem, & versatile ingenium Mercatori datur, his enim virtutibus eum dotatum esse oportet; accedat ad hæc necesse est Arithmetica perfecta, ne quæ perturbatio, aut in commerciorum varietate injustitia irrepat: adjungitur Gallus propter vigilantiam, quæ inter maximè necessaria reputanda iis, qui negociationem exercent: *Fidelis terra, infidele Mare, insatiabile lucrum:* ajebat Demetrius ad Phalerienses. Hinc Plinius: *Quid non facit, aut patitur Mercator?* Mercator. Lib. 18.

Vultus Narcissi se in fonte speculantis, Hieroglyphicum erat, demonstrans statum calamitosum; Nec enim non ad summam miseriam delabetur, qui non cessat semetipsum admirari; ex quo nec utile, nec documentum ullum resultat. Ad quod Camerarius optimè alludit, dicendo: Status Calamitosus.

Ah quanta humanos ludit dementia sensus!
In nobis nostri semina quanta mali!

Hic defectus qualicunque alteri par est, semetipsum videlicet palpare, & sibi in propria opinione sua blandiri, suoque semper judicio affixum

xum esse. *In magnis deliberationibus, magno emendum est fidele consilium*, ajebat magnus Orator Demosthenes.

Fortuna. Vulgatum Hieroglyphicum fortunæ est, Mulier cæca, & alata in tergo, quæ volare videtur, posita super globum, in quo orbis terræ intelligendus. In hoc applicationes non adjungo, cum volumina his repleta sint, quæ penè nil tam sæpè repetendo ingerunt. Nec minus Ego quoque in Opere meo, quod *Epicurum* nominavi, copiosissime hanc materiam ratiocinando prosecutus sum: Ubi posito Problemate: Deturne, an non detur fortuna, conclusi cum vulgari sententia: *Unusquisque Faber est fortunæ suæ.* Ad hæc, & ejusmodi alia prudentem, curiosum, & utilitatis suæ studiosum lectorem remitto.

Intellectus. Ad repræsentandum Intellectum (qui quamvis in humanos sensus non cadit, oculis nihilominus operationes ejus subjici possunt) figuram adolescentuli exhibent, qui super caput vexillum portat, quod ad quemvis minimum ventorum flatum commovetur, & in gyros suos convolvitur, & fluctuat: Pari modo Intellectus volumina sua habet, machinando, considerando, & operando. Intellectus pene summa hominis existentia est, cum in eo vitales potentiæ resideant. Pertingit ille cogitationum suarum alis, quo volatus aquilarum fortissimus elevare se nequit, velocior est, quam ulla Celox remis, & velis optimè instructa, expeditior quàm ulla quadriga generosissimis equis provecta. *Intellectus est lumen* (inquit Stagirita) *quod Deus infudit animæ*: Ita quidem, quod sol in Macrocosmo, hoc Intellectus in minori mundo suo operatur. Hinc Psaltes Regius: *Intellectum da mihi, & vivam.* Rhetor. 3.

Bonus eventus. Nobilis non minus quàm reliquæ, simul & curiosa inventio est, qua olim figuram secundi eventus, vel exitus prosperi descripserunt. Hominem statuebant in dextera sua scyphum, in sinistra spiram, & papaver portantem. In his augurium felicitatis, & animi contenti est. Bonis enim nuntiis corpus, tanquam lautis epulis reficitur, tanquam musto exhilaratur, & plena pace cor perfruitur: E quibus papaver virtutem habet, ut nutriendo somnum promoveat. Nemo inter viventes interim tam excors est, qui lætis nuntiis non exhilarescat, unde exultatio, risus, & suavitas somni proveniunt. Fortunato quævis terra patria. *Pulchrum est enim in foco ignem conspici splendidum: in felicitate autem animum*: verba sunt Socratis. Et Plinius Junior: *Felicitas*, inquit, *pressis manibus tenenda est; lubrica enim est, nec invita teneri potest.* In hunc sensum & ego cecinisse me recordor:

Dolce mirar su matutini albori,
Sotto Cielo nativo, aure serene,
Dolce stretto vedersi in fra catene
De l'amor de parenti, & genitori.

Exitus infortunatus. E contra dum Ideam exitus sinistri repræsentare intenderent, hominem delineabant, qui digito pedibus sibi genu suum vel poplitem tangebat. Sic scriptum reliquit doctissimus Valerianus (prout alibi jam relatum est) quod videlicet Sagæ olim ad maleficia sua complenda hunc gestum nefandis verbis suis copularint, ac sic parturientes impedierint à partu, aut si domum prodibat, non nisi mortuus extrahendus erat. Super quod sapienter, nisi dixerim potius ut Sanctus inquit ille (qui quantum corpore oculis carebat, tantum oculo mentis illustratus erat) *Invidus dæmon maximè videtur hoc studere, ut inopinatam calamitatem inducat.* Apud Stobæum.

Moderatio. Moderatio, tam in omni vitæ nostræ actione necessaria, significabatur olim per matronam gravem, quæ unâ manu cubum mensuram, alterâ frænum gerebat. Sic depingebatur Dea Nemesis, Ultrix malè agentium: idque non sine ratione, inquit doctissimus Aldrovandus: *Quasi nihil absque mensura & fræno agendum sit.* Hanc figuram sibi Alciatus pro emblemate assumpsit, inscribendo sequens lemma: *Nec verbo nec facto quenquam lædendum*: totum autem eleganti Epigrammate descripsit: Demonstr. 27.

Assequitur, Nemesisque virûm vestigia servat,
Continet & cubitum, duraque fræna manu.
Ne malè quid facias, neve improba verba loquaris
Et jubet in cunctis rebus adesse modum.

Honestum & utile. Homo quidam inter duas fæminas locatus, quarum una sibi eum videatur attrahere, altera, ut à se longius recedat, signo dato adurgere: Pulchram simul & curiosam ideam refert ejus, quod utile & honestum est. Per hæc allectamenta, per hos amplexus, quis tam insanus, tam excordis animi est, ut non sollicitatus accurrat, nullasque inducias patiatur? *Tanquam in asylum templi ad virtutem confugiamus*: Dicebat Bion. De utroque Tullius ait: *Ea maximè desideramus, quibus abundamus magis.* Item Juvenalis: Apud Stobæum.

Protinus ad censum de moribus ultima fiet Satyr. 3.
Quæstio....

Seneca: *Bonum & optabile, quidquid ex virtutis, & honesti geritur Imperio.* In Templo virtutis Antevorta simul & Postevorta est. Has dixerim manus esse duas, quæ fortunam sapientis intorquent. Bonum, utile, & honestum, præter hæc nil dici potest. Ep. 68.

Italia. Seriem curiosissimorum Hieroglyphicorũ Aldrovandus concludit in Italiæ suæ descriptione, Italiæ, inquam patriæ tam opulentæ, tam ornatæ, tam decoræ, & omni gloria adimpletæ. Ait autem super spatiosissimam telam imaginem majestuosæ matronæ depictam fuisse, portantem in capite sumptuosum diadema, & in dextra sceptrum aureum gerentem: Significans Imperium illam super provincias reliquas habere, sicut & præeminentiam nobilitatis, divitiarum, consuetudinum, & morum. In sinistra decorum omninò, & abundantissimum cornu copiæ cernebatur, habebat autem pro throno, & scabello orbem universum, sedens sumptuosissimo paludamento induta. Huic fingit comparuisse Illustrem virum Marinum, quem illa sic allocuta sit:

Italia supplex.

Io l'Italia mi chiamo, Io son colei,
Ch' ovunque gira il Dio lucido, e biondo
Alzando illustri, ed immortal trofei,
Tutte cacciai l'altrui grandezze a fondo;
Quella son io, che vidi a cenni miei
Chino ubidire, e riverente il Mondo:
E, temuta da l'uno, e l'altro Polo
Fondai di tutti i Regni un Regno solo.

Ad hæc capita jam superius descripta reduci possunt falsorum deorum imagines Carthari Regiani, sat amplo volumine, tantarum significationem capace, contentæ: Item universa deorum Genealogia Boccacii: Item cuncta

 synta-

syntagmata Geraldi: universa mythologia Natalis Comitis: Iconologia Cæsaris Ripæ, ubi omnes virtutes, affectus, & passiones humanæ, in talibus figuris repræsentantur: Idem aliorum opera, quæ cùm sparsim, & copiosè in orbe terrarum inveniantur, pro majori expositione sua fragilitate calami mei non indigent, quo jam plus debito ad hæc consarcinanda, & in medium uberius proferenda usus sum. Quidquid autem in hisce libris non continetur, aut prolatum, & explicatum ab iis non fuerit, mearum partium erit exponere. Cùm præterea id solùm hic loci intenderim, demonstrare quibus significationibus figura hominis inservierit; hic denique punctum meum colloco, nec velim à Conc eto meo distolli, ita ut in vastissimum illud Chaos ingrediar, rerum videlicet earum, aut mixtorum, quæ conditiones, qualitates, virtutes, vitia, affectus, & passiones humanas expresserunt: Cum super hæc in promptu sint chartæ abundantes, & fœcundissimæ Coelii Rhodigini, Pierii Valeriani, Coelii Augustini, Calcagnini, & Hori: pulcherrima proinde stromata Clementis Alexandrini, libri S. Eucherii, & P. Sandei: qui omnes compilati sunt in præclaro illo Polistore Causini: quæ arca aurea margaritas gemmasque majoris pretii includit, quàm illa Riphei, aut Pescariæ, quæ utique palmam ei facilè cedunt. Ego interim de his finem facio dicturus aliquid de

MORALIBUS ET MYSTICIS.

Scriptura Sacra quantæ utilitatis sit.

SCripturarum campus tantæ amoenitatis est, tantæ ubertatis, & tanta fructuum copia, quæ ex eodem desumitur, ut non sine ratione quidam sanctorum dixerit, quod in ea *quot apices, tot sententiæ sint:* A scopo non aberravit; quidquid enim mysteriorum est, & quæ præterita, præsentia, & futura sunt, in ea continentur. Liber item, qui Ezechieli Prophetæ ad comedendum datus legitur, antequam ad prophetizandum, & ad corripienda peccata ablegaretur, non alius quidem meo judicio fuisse credendus est, quàm sacræ literæ. Quantumcunque enim mens humana se elevaverit, & extenderit, figurando symbola, aut fortitudinis, aut pietatis, aut clementiæ, aut Justitiæ: imò verò & intellectualibus meditationibus inhærendo, quantum volet, ad cœlum usque feratur, procul ab humano commercio remota, totum in scripturis divinis comprehenditur, & tanquam in compendio
30. De anima, concluditur. Innuit hoc inter alios Hugo Cardinalis dum ait: *In sacra scriptura quidquid docetur, veritas, quidquid percipitur bonitas, quidquid promittitur felicitas est: nam Deus veritas est sine fallacia, bonitas sine malitia, felicitas sine miseria.* Favum nullum est, quod excogitari suavius possit: id quòd dilecta sponsa in Cantico
Cant. 9. ait: *Comedi favum cum melle meo.* Nullus gladius tam acriter dæmonia transfigit, si fides S.
Lib. quæst. ex Matth. Augustino haberi debet. *Scriptura:* inquit, *gladius est bis acutus: Scriptura bonis ubertas,*
In Psalm. 10. *malis laqueus est*, inquit idem Author.

Hæc aliaque insuper Patrum testimonia calamum meum stimulant & audaciam suggerunt, dum non dubito, quin scripturæ expositio maximè proficua futura sit iis, quicunque curiositate sancta, & devotione Christiana ducti ad legendum prompti sunt: *Scripturâ* etenim, *in hac vita juvamur:* Verba sunt S. Augustini. *In Psal. 124.* Si ergò in præcedenti volumine sensus mystici de partibus humani corporis penè omnibus adducti sunt, hic ubi de composito humano in integritate sua tractatur, conveniens utique erit, ut significata ejusdem de iisdem fontibus promantur. Nec tamen animus est vastitatem illam abyssi immensæ penetrare, ut credam exhaurire me posse universa, quæ in homine tam exteriore, quam interiore, novo & veteri, cælesti & terreno continentur: quamvis sanctorum Patrum ea quæ præcipua sunt, huc allaturus sim.

Exordiamur itaque à Patrefamilias, de quo potissimum Evangelium S. Matthæi refert, qui *Matth. c. 20.* operarios suos misit in vineam, hic enim eximiam figuram repræsentat. Sicut & ille cui filius *Luc. 15.* Prodigus sorte datus est, de quo Evangelista Lucas meminit: hic juxta Origenem æternum Patrem bonorum omnium Datorem figurat, qui quidquid in se spiritum vitæ continet, necessariis ad sustentandam vitam alimentis providet. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie:* consueta est, & diurna oratio nostra. Et Regius propheta: *Oculi omnium in te sperant domine, & tu das illis escam in tempore opportuno.* Pater *In Matth. hom. 10. 18. 19. 20.* familias ille, inquit S. Hieronymus, admodum durus, & inflexibilis videtur, cujus rebellis, & refractarius servus talento suo lucrum facere neglexerat; quod talentum nihilominus tantà ei liberalitate indulserat, prout præmemoratus Evangelista Matthæus recenset. Intelli- *Cap. 25.* gitur autem sub hoc servi typo præcipuè gens Judaica, cui non unum, sed tot gratiarum talenta concredita fuerant, quamvis ingratus populus universa subtus terram defoderit, & absconderit.

Sancti Hilarius & Augustinus sapienter in *In Ep. Beatitud. Cant. 27. de Gent. cont. Manich.* persona primi Parentis nostri, positi in Paradiso deliciarum: *ut operaretur, & custodiret illum* (juxta Genesim) Christum intelligunt in hoc Mundo conversantem, tanquam in horto voluptatis suæ, de quo alibi inquit: *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum:* Hic enim verè caput Ecclesiæ est, quam operatur, & quam custodit: Christus Jesus, plus quàm ille Protoplastes ad imaginem Dei creatus est, cui secundum divinissimam hypostasin suam unitus est. Atque hic est (sicut iidem Patres inquiunt) quem Paralyticus ille expectabat, ut in piscinam deponeretur.

S. Ambrosius autumat in Pastore illo (de *Luc. c. 15* quo S. Lucas) qui centum oves possidebat, per numerum ovium copiam Angelorum simul & hominum intelligi. Christus ille homo Regius *De init. Myster. & de sacrament.* est, de quo S. Matthæus ait: *Quod posuit rationem cum servis suis:* Sic cum præfato Ambrosio Origenes quoque exponit: Sicut item homo *In Matth. hom. 7. In Levit. hom. 9.* ille nobilis: *Qui abiit in Regionem longinquam, accipere sibi regnum, & reverti.* Item ille homo *In Num. hom. 18.* quem Ezechiel vidit, qui faciebat, ut motis animalibus *elevarentur simul & Rota.* Hic est *Luc. c. 19.* ille, quem Psaltes Regius hominem *inopem, Ezech. c. 1. Psalm. 108.* *& mendicum, & compunctum corde* nominavit. Arnoldus & Beda sentiunt, cum in libro Le- *Arnol. in Ps. 48. Bed. in Gen. 1.* vitici dicitur, quod sacerdos caprum, vel victimam ad altare divinum mittens, id- *Levit. c. 6.* ipsum per hominem faciat inventum in deserto per hunc hominem Redemptorem nostrum figurari, quippe qui dum in carne apparuit

ruit, in desertum se contulit, semetipsum post-
hæc, tanquam agnum immaculatum in ara cru-
cis immolans.
Num. c. 24. & 25. Per hominem quem venturum liber Numero-
rum annunciat, qui in Israel magnus futurus
In Matt. 7. sit, S. Hieronymus potentiam Christi figuratam
Matth. v. 10. intelligit. Id quod Evangelista Matthæus in-
quit: *Inimici hominis domestici ejus*: De Salva-
tore accipiendum est, quem Domestici ejus, hoc
est populus electus, Judaica gens, cruci & morti
tradidit. De quo & alibi prophetia aperta est in
Michæa. Fit mentio totius hominis, & in mem-
103. 31. 2. 36. 1. bris suis perfecti diversimodè in Psalmis, in Jere-
mia, Zacharia, Ezechiele, & Genesi. Cum
porrò de homine sapiente, omnique virtute
prædito, qui supra orbem universum, supraque
omnem creaturam dominium exercet, qui à pri-
mordio sæculorum amplissima illa potestate:
dominamini, tanquam stola quadam vestitus
fuit, cum inquam de tali fit mentio, id de Chri-
sto sine ambiguitate sumendum est.
Psal. 86. Supra id quod Psalmista David de homine in
In Jerem. 31. Sion nato inquit, venerabilis Beda sic loquitur:
*Homo natus in Sion, quam ipse fundavit, est Chri-
stus.* In locis scripturarum ubi de hominibus
perfectis, prout supra memoratum est, fit men-
In Job. 38. tio, juxta S. Hieronymum, Prophetiæ viro-
rum sapientum intelligendæ sunt. In vastissima
illa confusione, dum chaos primævum apparu-
isset, terra inculta, & ab hominibus nondum
habitata erat: Sic spacioso tempore Gentilis-
mus stetit incultus, absque prophetis, prout
Cap. 38. plura in historia Job occurrunt. S. Gregorius,
24. Moral. S. Augustinus, & Philo inquiunt, quod cùm
In Psal. 134. primùm inter animalia collocatus est Adam, o-
1. Allegor. mnium hominum maximè sensatus, & rationa-
bilis fuisse figuratur, in cujus comparatione re-
liqui, non secus ac jumenta reputandi sint, sic-
1. 134. ut in prophetia Aggæi, & in Psalmis legitur.
Origenes. Per hoc nomen, & significatum *Hominis* Ori-
In Gen. hom. 1. genes in locis diversis, mentem humanam putat
In Levit. hom. posse intelligi. In eo, quod liber Geneseos ha-
2. Num. 14. bet: *Non erat homo, qui operaretur terram*:
In Ps 36. & alibi. Gen. c. 2. idem author hunc sensum eruit: *Quia mens
non exercebat Ideam sensus.* In pluribus scriptu-
Exod. 9. 11. 12. 13. Levit. 1. ræ locis hæc vox *hominis* congeminata reperitur,
Psal. 32. 146. sicut in Exodo, Levitico, in Psalmis, & Jeremia:
Jerem. 4. de qua congeminatione præfatus Origenes ait,
quod homo rationalis, & discursivus intelligen-
dus sit: Simplex enim homo, sine usu ratio-
nis, brutis animantibus æquiparandus est. Vult
præter hæc & hominem interiorem figurari, qui
mentem ad divinarum rerum contemplationem
elevet: hic nihilominus alimenta, & halitum
ab exteriore sumit: Hinc de utroque dici poterit,
quod oculos, manus, atque alia insuper membra
possideat, tam interior, inquam, quàm exterior.
Rursum reduplicationem hanc, *Homo, & homo*,
In Isa 56. S. Ambrosius & S. Hieronymus de interno & ex-
In Ezech. 14. terno intelligunt.
Revertitur S. Augustinus ad hominem por-
De Abraham. tantem caprum in solitudinem (pro eo quod jam
8. & de Virg. 3 supra ex Levitico memoratum est) & in eodem
mentem vult intelligi, quæ à se cogitationes alie-
nas, malasque ablegat. Hujuscemodi Homo in
Matt. c. 13. campo suo granū sinapis seminat, juxta Matthæ-
um; item thesaurum invenit, prout idem Author
commentatur, subjungens per hominem inte-
riorem indicari prudentiam, & rectitudinem
operationum: Unde pro diversitate vitiorum, &
affectionum humanarum, ne dicam bestialium
(sic idem author ratiocinatur) homo & Jumen-
tum & serpens, & vipera & vulpes, & ursus, &
leo, & consimile quid appellari potest. Ejus- *De Plantat.*
dem opinionis est Philo: Hominem nimirum *Noe.*
duplicato nomine repetitum significare bonita-
tem & rectitudinem, qui cùm peccaverit, ab Al-
tissimo reprehenditur, ut emendetur, sicut pro-
phetiæ Ezechielis, & Jonæ continent. *Ezec. c. 29.*
Supra textum illum scriptura, in quo dicitur: *Ion. c. 3.*
*Cumque cœpissent multiplicari homines super ter-
ram*: idem Philo resoluit, intelligi posse robur *Gen. c. 6.*
rationis, quod multiplicatur, novumque in vir-
tute vigorem consequitur. Cùm porrò Christus
non rarò in sacris literis filius hominis vocetur,
in sensu adæquato, & debita proportione, homo
ille, considerata virtute illius, prout S. Augusti- *Epist. 120.*
nus docet, gloriosissima virgo Maria intelligen-
da est. Quamvis autem homo Christus, de veteri
Adam descendat, secundum assumptionem hu-
manitatis, *Non tamen*, (subjungit magnus ille
Africæ Leo) *ipse vetus est homo. Ideo non est putre- Psalm. 21.*
do, licet sit vermis, & non homo. Per hanc item ho-
minis vocem (juxta ejusdem Patris commenta-
tionem) quandoque Angeli significantur. Sicut
per hominem jam bina vice superius repetitum,
qui in solitudinem caprum dimisit: in quo decor,
& Angelica puritas intelligenda: Subjungunt *Orig. in Levit.*
cum S. Augustino Origenes, & S. Dionysius, in- *hom. 9. Dion.*
dicari, quantùm homines mente sua operari & *de Cælest. Hier.*
quantum sub specie materiali res sublimes, & su- *Cap. 5.*
premas adducere valeant: & unde tantò expediti-
us intelligere, & meditari sacramenta & mysteria
divina possint. Piissimus ille, simul & humanis-
simus Joseph ab Arimathea, cui tam feliciter
sorte datum est, tractare manibus, & de cruce pre-
tiosissimum corpus Salvatoris nostri deponere,
juxta S. Mediolanensem Archi Episcopum Am-
brosium, per granum sinapis figuratur: *Quod mi- Serm. 2.*
nimum est omnibus oleribus, sed crescit, ut fiat arbor.
Ad illud quod S. Paulus ad Romanos, ad E- *6. 2. 3.*
phesios ad Colossenses inquit: *Exuentes veterem
hominem cum actibus suis, & induentes novum, qui
secundum Deum creatus est*: S. Ambrosius adjun- *In Ep. ad*
git, intelligi hic oportere rectitudinem fidei, & *Rom. 6.*
vitæ integritatem, quæ quotidie in populo fideli
regenerationem suam nanciscuntur. Atque hic
est homo ille cælestis, fabricatus, & compoſi-
tus ad similitudinem Dei, qui non admittit com-
mixtionem, aut corruptionem terrestrem. Ter-
renus homo econtra de seminali materia com-
positus, Terra dicitur, & lutum. Ejusdem *1. Allegor.*
sententiæ Philo est: Et concordat Paulus A- *1. Cor. 15.*
postolus: *Primus*, inquit, *homo de terra ter-
renus, secundus homo de cælo cælestis.* Subjun- *3. De Civi*
git S. Augustinus, loquens de resurrectione ho- *Dei.*
minis: *Tunc jam non terrenus, sed cælestis homo
erit: non quia corpus, quod de terra factum est,
non ipsum erit, sed quia dono cœlesti jam tale erit,
ut & cœlo incolendo non amissa natura, sed mutata
qualitate conveniat.*
Per quatuor facies hominis, citatas ab Eze-
chiele propheta, quæ simul etiam similitudinem
quatuor animalium habebant, tam terrestrium
quàm volatilium, jam cuique notum est qua-
tuor Evangelistas repræsentari. S. Augustinus
& S. Hieronymus sentiunt; ex loco illo Ezechie-
lis Exordium Evangelii, quod de humana Chri-
sti generatione tractat, initium suum sumsisse.
Est autem potissimum Evangelium Marci
qui

qui veraciter hoc punctum tangit, Christum Hominem introducendo. In superiori loco Ezechielis sæpius repetitum est: *A dextris ipsorum quatuor:* in dextris enim Patris sedet humanitas Redemptoris nostri. Origenes in homine illo Evangelico, quem Salvator noster Apostolis occursurum inquit, portando amphoram aquæ, ad indicandam domum illam beatam, in qua sacra cœna instituenda erat, sicut in S. Luca & Marco memoratur, Moysen posse inquit intelligi, magnum illum Chronistam Dei, cum tabulas legis portaret. Superior ille aquæ bajulus non nominatur (ait S. Hilarius) quia nondum Christianorum nomen innotuerat. Revertitur Origenes ad interpretandum hominem veterem, & novum: in vetere diffidentiam, & infidelitatem, & perversas actiones intelligendo. Sub eodem nomine vetustatis iidem authores carnem peccati, & carnem vitiorum intelligunt. Sic homo vetus, homo carnalis, vel pars sensitiva, vel animalis dicitur. Porrò & *homines multiplicati super terram,* de quibus supra meminimus (juxta eosdem) carnales sunt. Hi filios, hoc est carnales concupiscentias, generant.

In Matt. hom. 35. Luc 22. Marc. 14. — *Hom. 1. in Matt. 20.*

Supra comminationem illam, quam in sacra Genesi Altissimus homini intentat: *Delebo hominem, quem creavi, à facie terræ:* sapienter Arnoldus inquit: *Hominem carnalem delet Deus, ut faciat eum spiritualem.* Sic sancti Hieronymus, & Augustinus quod in libro Exodi de Ægyptiis dicitur, de hominibus *mundanis, & carnalibus* intelligunt: eandem significationem Amorrhæi habent. Ad id quod Psaltes Regius inquit: *Etenim homo Pacis meæ, in quo speravi &c.* Item alibi: *Tu verò homo unanimis, Dux meus, & notus meus:* Sancti Ambrosius & Gregorius inquiunt, hunc *hominem* de parte sensitiva, & carnali intelligendum, quæ ad motum animi, & ipsa movetur, tanquam rebellis spiritui, eum supplantare tentans, & id quod intellectuale est, supprimere. Item id, quod apud Sophoniam Deus inquit: *Disperdam homines à facie terræ,* Richardus de S. Victore de sapientia terrena sumendum esse inquit: pari modo per id, quod in libro Job legitur: *Homo nascitur ad laborem, & avis advolatum:* Carnalium hominum labores intelligit, qui non secus ac rapaces volucres, carnem & membra sua dilacerant, & consumunt.

Cap. 6. In Psal 40. In Soph. In Psal. 3. Psalm. 40. S. Ambr. de Contin. Soph. 1. Job. c. 5.

Porrò in Parabola Matthæi, ubi Rex Convivium intrans; *vidit hominem non habentem vestem nuptialem,* idem Author subjungit, in hoc homine peccatore, reliquos omnes comprehendi. Item illic, ubi Paulus ad Corinthios inquit: *Secundùm hominem ambulare:* ad mores depravatos anteactæ vitæ referendum censet. In his, inquit Job, putredo & corruptio locum invenit: *Qui quasi putredo consumendus sum:* Hi sunt quibus ipse Christus in opprobrium, & nauseam factus est, prout psalmista inquit: *Factus sum opprobrium vicinis meis.* Proinde quod Psalmista inquit: *Vos autem sicut homines moriemini, & sicut unus de Principibus cadetis:* Arnoldus commentatur: hoc de fragilibus intelligendum, qui in peccatum labuntur. Supra literalem Psalmistæ sensum, ubi ait: *Omnis homo mendax:* Sancti Basilius, & Hieronymus ajunt: *Dicitur omnis homo mendax secundum conditionem naturalem, quâ non attingit ad ea, quæ sunt fidei.*

Matt. c. 22. 1. Cor. 3. Job. c. 13. Ps. 30. Psal. 81. Arnoldus in hunc Psalmum. In Ps. 115. Ad Galat. 3.

Cum S. Paulus ad Galatas, se *loqui ut hominem* asserit, juxta mentem eorundem authorum, se de rebus simplicibus, & rudioribus loqui declarat, non secus ac matrem aliquam, quæ infantibus lac, non solidum cibum ministrat. Quandoque per vocem solam *hominis,* in divinis mysteriis, universitas hominum comprehenditur (prout doctè Origenes) præcipuè illic ubi ad sacrificia vocantur, sicut in Leuitico, & Exodo. Idem Origenes in parabola, quam Redemptor noster de homine adducit, qui descendendo ab Jerusalem in Jericho, incidit in latrones: hoc de Protoparente nostro Adamo intelligit, qui miserè in peccati culpam lapsus, ab homicida serpente & Dracone illo superhumano, & foras profligato deceptus, utique in Jericho descendit plagatus, dum in reatum delicti semetipsum præcipitavit, secum omnem posteritatem generis in idem exterminium trahendo. Supra passium illum prophetæ Regii: *Frater non redimit, redimet homo:* acute admodum S. Basilius commentatur: *Ineptus ad redimendum est purus homo, qui totus eget redemptione.* Ubi liber Levitici inquit: *Nullus hominum sit in tabernaculo, quando Pontifex sanctuarium ingreditur:* S. Hieronymus adjungit: *Quia cùm ibi possunt esse, jam non sunt homines, hoc est mortales, sed facti sunt dii.*

In Levit. hom. 1. & in Ioan. hom. 6. & in Matt. hom. 16. Psal. 48. in loc. cit. In Is. 31. in Ierem. 17.

Propheta Isaias quosdam homines, describit qui in Ægyptum descensuri sint, atque illic opem postulaturi ab iis, qui equos insident. Notetur hic (inquit citatus Author) quod homines vocentur non Deus, ad demonstrandum, quod in hominibus auxilium fragile sit, & nullius pretii, sicut equo currenti necesse non est, ut ei crura ab homine ministrentur. Cum apud Jeremiam dicitur: *Maledictus homo, qui confidit in homine,* supra citatus Author exponit, hic secundum puram literam sermonem fieri, & de homine simpliciter, quod dicitur, intelligendum. Per homines illos, quos procax, & petulans Putipharis Conjux ad se vocasse legitur, ut videlicet pudicitiam ipsam in continentissimo viro Joseph impudicitiæ accusarent (sicut in sacra Genesi habetur) S. Hilarius homines Synagogæ intelligi posse docet, qui sine cessatione Innocentiam Christi inculpabant, tanquam hostes infensissimi Ecclesiæ. Supra illud Matthæi: *Necesse est, ut veniant scandala, væ autem homini illi, per quem scandalum venit:* idem Author inquit, Judaicam gentem intelligendam, quippe quæ Christum negavit, aliosque insuper ad consimilem perfidiam & scandalum sollicitavit: Omnium gentium nequissima, & sceleratissima.

Is. 31. Ierem. 17. ver. 5. Gen. 39. In Matt. can. 12. & in Ps. 54. Matth. 18.

Rursum per *hominem unanimem,* jam supra relatum S. Ambrosius commentatur, designari Judæos viventes sub lege, quam sanctè Christus, & quam ex omni parte adimplevit. Homo item ille habens spiritum immundum (secundum venerabilem Bedam) in figura populum Israeliticum præsefert; qui spiritus ab eo exiens, in eundem postliminio reversus est: ita ut *novissima hominis illius facta sint pejora prioribus* (prout S. Lucas inquit) Denotantur autem per hoc crimina, & prævaricationes populi hujus, postquam legem jam accepisset, tantisque donis & privilegiis jam præventus & ditatus fuerat.

In Luc. 4. In Exod. 19. Luc. 11.

Prudentissima ponderatio est, quam Origenes supra *hominem unanimem* format, per quem scandalum nascitur: dicit autem alium non esse, quàm hominem maleficum hæretica pravitate infectum. Poterit hic per fraudulentam fictionem (prosequitur Origenes) se quoque unanimem

In Matth. hom. 22.

nimem appellare, fingens & ſimulans ſe divinorum præceptorum obſervatorem: Idem dici poterit de leproſo, [Levit. c. 14.] de quo liber Levitici ſat amplè tractat. Ejuſdem gradus, vel æſtimationis, habendus eſt homo ille inimicus, qui in Matthæo, ſemini bono & florenti ſuperſeminavit zizania. [Deuter. c. 25.] Per hominem propinquum, inimicum Proſapiæ ſuæ, qui defuncti fratris ſui ſemen ſuſcitare dedignatur (prout ſacrum Deuteronomium refert) loquela hæretica (inquit præfatus Author) intelligenda eſt; quamvis enim hæreticus applicationibus malevolis de utero ſcripturæ natus eſſe dici poſſit, nec progeniem nihilominus, nec ſemen Deo producit.

Aſpera, & ſevera eſt Imprecatio, quam Regius Pſalmiſta contra rebelles effundit, [Pſal. 19.] dum ait: *Exurge Domine, non confortetur homo:* de quo magnus Eccleſiæ Præſul Chryſoſtomus inquit, intelligi hoc de nefando Præcurſore Anti-Chriſti poſſe. Symbolum item maximè adæquatum, & vicinum homo unanimis eſt Judæ, qui de cœna Domini participavit, commenſalis factus, & deinceps incredulus, ac rebellis: qui cum divinis epulis, & carne ſanctiſſima agni immaculati paſtus eſſet, eundem redemptorem ſuum cum feſtinatione prodidit. Hic verè adimpleta ſcriptura eſt, quæ ait: *Magnificavit ſuper me ſupplantationem.* [Hil. in Pſ. 54. Aug. in Pſ. 46. Arn. in Cant. 2.] Sic ſentiunt Hilarius, Auguſtinus, & Arnoldus. Rurſum novam conſiderationem orditur Gregorius Venetus [Greg. Ven. Tom. 3. Cap. 5.] ſupra textum illum Leviticum de homine præparato ad portandum caprum in deſertum: allegans, conſiderari hic Pilatum poſſe, qui dimiſit Barrabam, hominem latronem, & Jeſum crucifigendum tradidit Judæis.

In homine illo habente manum aridam (de quo [Luc. 6.] Lucas meminit) intelligi poterit (Juxta Origenem) [In Iſa. hom. 6.] otioſorum ſocordia, qui ab omni operatione bonorum elongati, à Chriſto nihilominus reſtituuntur, & ſanantur: ita ut genuinam ſemitam rurſum incedant, & melioribus actionibus impendantur. Novas inſuper cogitationes nobis [In Ierem. hom. 1.] idem Origenes, de homine illo Evangelico, ſuperſeminante zizania ſuggerit, & in eo dæmonem intelligit, qui ſemper inimicus vocatur, ſicut eum Pſalmiſta appellat. [Pſ. 44. Pſ. 55.]

In gravibus minis quas per os Ezechielis Principi Tyri intentat Deus, [Ezech. c. 28.] dicendo: *Deus ego ſum: coram interficientibus te; Cum ſis homo, & non Deus: in manu occidentium te:* [In Pſ. 42.] Arnoldus admonet, id ſignificare, quamvis fortitudinem, & robur humanum, contra minimum Dei nutum nil poſſe; ne dæmonem quidem in hominibus prævalere, niſi tantum, quantum ei per divinam diſpenſationem permiſſum fuerit: Confirmat hunc [De Inſtit. Virg.] ſenſum eximium S. Ambroſius, ubi ait: *Unus homo fit è duobus, quando deſtruitur corpus peccati, & homo exterior ſubiicitur interiori.*

Poſtquam autem vocem *hominis* jam abundè in ſignificationibus ſuis diſcuſſimus, reliquum eſt, ut quid SS. Patres de altero illo nempe *viro* intelligant (ut pote quod hoc nomen magis proprium homini ſit, maſculam virtutem ejus exprimens) paucis expediam. (Cum autem conſiderato ſonitu totum hoc nomen *vir* Latinis debeatur, eas ſignificationes delibare, & apponere ſtatutum eſt, quæ facilem intellectum etiam in vulgata noſtra habeant, quamvis lectori unius & alterius par futura ſit claritas. Imò dicendum, tam unius quàm alterius nominis eandem copiam in

[Nota: quod quæ hic parentheſi includuntur, latine ſcribenti, vel legenti ſupervacanea ſint, quæ tamen Translator, præterire vel omittere non debuit.]

ſcripturis ſacris occurrere: quippe quibus utriſque ſacræ paginæ refertæ ſunt. Sed ne univerſam dictionem meam ad latinum transferam (cum propoſiti ſit in Italica hæc exarare) nimiam prolixitatem evitaturus ſum, quæ me de Idiomate patrio nimium diſtraheret.)

S. Clemens Alexandrinus inprimis, & cum eo [Pædag. 5.] S. Chryſoſtomus ſentiunt, per hoc Nomen *vir* intelligi quandoque Deum, in omni virtute ſummè perfectum: Juſtiſſimum in præliando, & oppugnandis hoſtibus, unde de eo dicitur potiſſimùm in Exodo: *Dominus quaſi vir pugnator,* [Cap. 15.] *Pharaonem & exercitum ejus projecit in mare.* Ejuſdem ſenſus hoc nomen occurrit in Epiſtola Pauli ad Corinthios, & ad Epheſios, in Iſaia, & [Is. 4. 3. 54.] Jeremia. Rupertus Abbas non diſſimilis ſententiæ eſt, referens nomen *viri* ad Deum Patrem. Paulò aliter Clemens Alexandrinus, ubi ait: *Vir* [Adhort. ad Gentes.] *quoque Chriſtus dicitur, ut: Joſeph erat vir in cunctis proſpere agens.* [Geneſ. 39.]

Subjungunt Arnoldus, & S. Hilarius eundem [In Pſal. 104.] ſalvatorem ſub nomine viri illius figuratum, qui [De Trinit. 5.] cum Jacob Patriarcha luctatus legitur: Item ſub [Geneſ. 32.] homine illo Ægyptio memorato in Exodo: [Geneſ. 49. ver. 5.] Item ſub occiſo à Simeone & Levi, hoc eſt populo Judaico, præcipuè ſacerdotibus, & ſcribis, [In Exod. hom. 16.] ſicut liber Geneſeos recenſet. Hic vir ſe Maritum dedit duabus fæminis (ſubjungit Origenes) quarum altera ſterilis, altera fœcunda fuit, Synagogæ nimirum & Eccleſiæ. Hic eſt ille Judæus, cujus Zacharias meminit, innixus baculo, ob ſignum ſenectutis, cum ſit *antiquus dierum.* [In Iſ. hom. 3.] Dici præterea cum Ambroſio poteſt, Jeſum divitem illum eſſe qui pauperculo ovem abſtulit tum cum redemptionis noſtræ opus peregit, liberando nos à ſathana inimico noſtro, de quo plura in libro ſecundo Regum. Poterit item (juxta mentem S. Hieronymi) per hominem illum intelligi, [Hier. in Ierem. 11] hominem inquam dolorum, (de quo Iſaias meminit) ob atrociſſimos paſſionis [Iſa. c. 53.] ſuæ dolores. Subjungit idem ſanctus, in Chriſto [De Salom. 5. & 50.] verificari verba Iſaiæ, allegata à ſene illo venerabili Simeone: *Ecce hic poſitus eſt in ruinam, &* [Luc. c. 2. Iſa. c. 8. v. 14.] *reſurrectionem multorum:* quod de iis interpretandum, qui in legem Domini prævaricati ſunt. Atque hic eſt (infert idem) in quem hæretici quo- [Ad Rom. c. 12.] que dimicando offendunt. S. Gregorius Papa, conſiderando locum Ezechielis, ubi ſe hominem [Ezech. c. 9.] vidiſſe inquit veſtitum lineis, cui atramentarium ſcriptoris ad reneſerat, exponit, ſic Deum apparuiſſe, tanquam Judicem, & dominum ſupremum, ut omnium hominum opera notaret: quæ viſiones item in Daniele & Zacharia replicantur. Item illud Jeremiæ: *Fœmina circumdabit virum,* [Ierem. 31.] (pro mente ejuſdem Authoris) de viro Chriſto intelligendum eſt. Sic ubi dicitur in Eccleſiaſte: *Vir pauper & ſapiens* &c. [Eccle. c. 9. v. 15.] In Job: *Vir erat de terra Hus* &c. [Iob. c. 1.] Et in primo Regum *vir Elcana:* In [Iſai. c. 4.] Iſaia: *Apprehendent ſeptem mulieres virum unum.* [Pſ. 79. v. 18.] In Pſalmo: *Vir dextræ Dei:* In proverbiis: *Vir mulieris fortis,* [Prov. 31.] & in aliis locis copioſiſſimis à Cyrillo, [Hom. 9. in Gen. 32. & Exod. 21. In Prov. 31.] & Beda, Redemptor, & Creator noſter figuratur.

Venerabilis Beda, per hominem illum de domo Levi, cujus mentio fit in Exodo, aſſerit ſpiri- [Exod. 2.] tum ſanctum poſſe intelligi, aut verò ſacerdotes Judaiſmi, imò & Chriſtum Dominum, cujus uxor Eccleſia eſt. Concordat in hoc ſenſu S. Hieronymus. Origenes in homine à Civitate Je- [In Ezech. 15.] ruſalem reprobato, tanquam inutili, & rejecta- [In Ioel. 1.] mento vili (ſicut in Ezechiele, & Oſee Prophetis habetur)

Ezech. 16. Osee. c. 2. In Matt. hom. 22. habetur) verbum divinum intelligit, quod ab anima peccatrice rejicitur. Addit S. Ambrosius: Quod ab hoc verbo omnes recedant, qui divina præcepta prævaricantur: adducens illud Coronati Psalmistæ: Ps. 118. *Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei:* & alibi: Ps. 118. *Maledicti, qui declinant à mandatis tuis.*

Proverb. c. 7. S. Augustinus, ubi in Proverbiis dicitur: *Non est vir in domo sua:* in hoc viro absente legem intelligit, quæ ab iis longè est, qui eam vilipendunt, & contemnunt. Commentatur idem Augustinus, locum jam memoratum: *Apprehendent septem mulieres virum unum:* in quo viro libros Moseos inquit posse intelligi. Hæc eadem lex appellari potest homo pubertatis Synagogæ, sicut Ioel. 1. v. 8. in Joële legitur. Venerabilis Beda locum Levitici, ubi homo proponitur de gente Israëlitica, habens rixam, & discordiam cum filio hominis Levit. 24. Ægyptiaci, diligentius ruminando, sensum legis spiritualem & medullam intelligit, cum cortice & sensu carnali, literali, & perverso, quem Judæi & Hæretici usurpant, disceptantem. Item in homine illo, qui continentem Josephum invenit Gen. 37. errantem in agro (sicut in libro Genesis refertur) In Gen. 37. per Prophetiam Christum figurari, qui innocenti errabundo, operam, & ministerium suum exhibuit.

Philo de Opificio Mundi. Et 2. Allegor. Et de spec. leg. Hil. in Matt. 10. Greg. Nyss. de vita Moysis. Porrò Hebræus Philo cum fœcunda expositione hoc nomen *vir* considerat, & inquit, per hoc sanam mentem, ejusdemque ratiocinationem, & discursum prudentem, tum & vigorem, sicut & liberum arbitrium, quod hominem integrum sibi vendicat, intelligi posse. Sancti Hilarius & Gregorius Nyssænus, discutiendo verba, quæ ab Altissimo, serpenti inferuntur, quod nimirum calcaneo mulieris insidiaturus sit Gen. c. 2. (prout in Genesi legitur) sic ajunt: *Virum autem, hoc est mentem, non aggreditur serpens, sed* In Gen. 3 *fœminam, hoc est sensualitatem.* Iidem Authores De 12 Patriar. trahendo metaphoram à campis, eò quod Maritus in Exodo appellatur: *vir mulieris*, inquiunt: in persona Mariti rectam rationem, aut verò integritatem discursûs, quo semina virtutum in animam tanquam in agrum uberem, vel fertilem jaciuntur, interpretari posse. Venerabilis Beda, & Richardus de S. Victore inquiunt, Maritum Samaritanæ, qui *vir* nominatur, spiri- Ioan. 4. tum rationalem dici posse, qui apud illam vir non erat, eo quod obedientiam nullam habebat, imo verò ab adultero regebatur, nempe dæmonio, qui vir non est, quin potius mœchus. Quinque autem viri, quos habuisse dicitur, quinque sensus corporis erant, quibus illa, non- 4 In Ioan. dum ratione utens, obtemperabat. Econtrario Rupertus Abbas inquit: Homo bene disciplinatus, & morigerus, prout decet, rationem 27. Moral. 22. suam adoperans, verè dici *vir* potest. S. Gregorius Papa, explicans librum Exodi, ubi sæpius nomen vir memoratur, sic ait: *Viri ali-* Daniel. c. 10. *quando vocantur Angeli.* Sic in Daniele apparet Iob. cap. 36. Lino vestitus, pariter in libro Job.

In pluribus locis sacræ Geneseos, præcipuè illis ubi de Joseph viro castissimo tractatur, *vir* ti- Gen. c. 41. tulis sequentibus honoratur: *Provideat Rex virum sapientem, & industrium:* quod de eodem Jo- In Exod. hom. 10. Et in 1. Reg. 1. seph intelligendum, qui tam prudens tritici dispensator fuit, ubi maxima alimentorum caritas erat. Hunc locum Origenes de Apostolis interpretatur, de prædicatoribus, & Prælatis, qui spi- Num. c. 13. rituales frumenti dispensatores sunt. Hunc eundem sensum habent exploratores duodecim, quos Moyses ad explorandam terram ablegavit, sicut in libro Numerorum habetur.

Qui igitur ad hoc opus se accinxerunt (commentatur S. Hieronymus) figurant Prædicatores perfectos, æqualiter in utroque charitatis præcepto robustos. Tres item viri fortissimi, quo- 2. Reg. c. 23. rum liber secundus Regum meminit, juxta eun- S. Hier. in dem Authorem, perfectos contemplativos re- Zach. 8. & in præsentant, fortes in custodia cogitationum, Isa. 57. verborum, & operum. *Vir secundum cor Dei*, de quo liber primus Regum, & Zacharias mentionem habent, juxta S. Gregorium eleganter interpretatur homo ardentissimæ charitatis: *Homo autem vel vir Dei*, Collegium Apostolicum est: prout idem Author ait est. *Sagittarius*, cujus Job Iob. 41. meminit, Prædicator est. Viri item misericordiæ, Isai. c. 55. de quibus Isaias, iidem Apostoli sunt. *Demum* (concludit hic Sanctus) *qui ad virilem sensum pertinent, Evangelicam implent perfectionem.*

Præterea idem S. Gregorius solidas non minus In 1. Reg. 1. ac devotas & curiosas considerationes format, 9. 11. dum inter alia hominem illum contemplatur, 1. Reg. c. 4. qui fugitivus de prælio, & castris, annunciavit arcæ Dei captivitatem (prout liber primus Regum recenset) in eoque prædicatorem fugitivum de Judaismo, & conversum ad Christi fidem figuratum inquit: inter quos Paulus erat. Per hominem solum, de quo in libro primo Regum narratur: *Fuit vir unus:* illi figurantur, qui reli- 1. Reg. 1. cto sæculo, monachalem, vel claustralem vitam amplectuntur: significat item fortitudinem ipsam, juxta commentarium Origenis. Subjungit insuper S. Hieronymus, cum dicitur: *Vir unus* (sicut in præfato primo Regum) intelligendum id de unione, & charitate fraterna, qua se invicem fideles counire debent: hinc tales appellantur fortes, constantes, & perfecti, non varii, & mutabiles, ut Luna. Atque hæc absoluta illa perfectio est, de qua in libris Regum sæpè, in Isaia, Job, Zacharia, ad Corinthios, & Ephesios fit mentio. Per virum patientem seminis fluxionem in libro Levitici, exprimitur, juxta Hesy- Levit. c. 15. chium, Prædicator, qui non alio, quam vanæ gloriæ intuitu, verbum Dei disseminat.

S. Cyrillus Author est, quotiescunque Israëlitæ soli, nullâ aliâ natione adjunctâ, fortes appellantur, eruditos in scriptura sacra intelligendos; quorum præcipuè mentio fit in libro Numerorum: sicut & illi, qui corde magnanimo præliati sunt, sicut pariter in eodem libro narratur. In Iob. c. 31. & libro Job itidem illi memorantur, qui ad acqui- 38. sitionem virtutis, & expugnationem vitiorum se impendunt.

Per homines illos de tribu Juda, sociatos Regi David ad reducendam arcam, Origenes rursum Christianos sub imperio Christi degentes, intelligit. De his narratio est in Jeremia, in secundo Regum: eundem sensum assequitur glossa interlinealis. Ii, qui in libro primo Regum, dicuntur In 1. Corinth. percussi, non mortui, inquit S. Hieronymus, pœ- 13. nitentes sunt, qui dolorem, sed non perfectum, nec sufficientem habent. De eo, quod Ecclesia- Eccl. c. 6. stes inquit: *Vir, cui dedit Deus divitias:* præ- S. Hier. in Eccle. l. c. fatus Hieronymus commentatur, hoc de populo Judaico accipiendum, qui divitias legis possidens, earum usum fructum, propter prævaricationes habere non potuit. S. Rupertus Abbas per viros Anathot, qui Innocentem Jeremiam ad interitum quærebant, perfidos Judæos inquit Ierem. 11. figuratos,

figuratos, qui Christum persecuti sunt, præsertim sacerdotes, & scribæ: idem figurant viri de Tabernaculo Job.

1. Reg. 1. Supra sponsionem illam, qua Creator Deus in libro primo Regum spoponderat Heli, quod non auferretur *de domo illius*, *qui ministraret in* In Abdiam. *conspectu Domini*: S. Gregorius Papa exponit, hinc deduci cognitionem posse, quidquid impii in contrarium suggesserint, & prædicaverint, inde nihilominus bonum aliquod evenire posse.

1. Reg. 14. & 15. Idem Sanctus vult, in comminatione illa, quâ Deus Philisthæis interminatur, non evasurum ex iis, qui non in ore gladii casurus sit (sicut liber primus Regum recenset) peccata capitalia intelligi in his posse docet, quæ de primo, ad ultimum usque exterminanda, & delenda sunt. In historia duorum illorum, qui de terra promissionis palmitem cum uva, in vecte supra hume- Num. 13. ros portarunt, juxta S. Augustinum, latrones In Ioann. duo figurantur, cum Christo crucifixi: aut ve- In Matth. rò juxta S. Hilarium Populus Judaicus præce- Can. 12. dens, & tergum suum Christo vertens, & populum Gentilem insequentem, & faciem suam ad Redemptorem suum vertentem: Hinc S. Gaudentius ait: *Promissionis terra Christi cara fuit, cujus ubertate corda fidelium pinguescunt.* Juxta eosdem significari item poterit duplicatus Amor Christi, hoc est amor Patris æterni, & amor hominum: aut verò duo testamenta in quibus Christus, tanquam figura, & tanquam figuratus continetur.

Ambr. de dign. sacerdotali. In viris Ninivitis, qui juxta S. Matthæum, insurrecturi sunt adversum gentem Judaicam, possunt (sicut S. Ambrosius exponit) significari Isai. c. 45. gentiles: eadem expositio est (prout S. Hilarius concludit) *virorum sublimium de Sabaim* in In Is. 19. Isaia. Explicat S. Hieronymus dictum illud 1. Timoth. 3. S. Pauli, ubi de Episcopo ait, eum *Unius uxoris virum* esse oportere: idque de una Ecclesia sumendum inquit, quæ ad sensum catholicum, perversum hæreticorum non admittit.

In Ezech. L. c. Vir militat, vel pugnat contra fratrem suum, ait S. Gregorius, cum in una domo fideles ab infidelibus segregantur, & disuniuntur. Idem Ezech. c. 39. locum Ezechielis exponit, & ait, quod viri ordinati ad perlustrandam terram, Ecclesiastici sint, qui regimini præponuntur, salutique animarum invigilant.

3. Reg. c. 13. Idem S. Gregorius considerationem se dignam format supra id, quod in libro tertio regum narratur. Homo Dei reprehendit Jeroboam, quem temerè in Prophetam emittentem brachium, Dominus eodem brachio arefacto castigavit, sed rursum sanavit. Propheta autem mensa Regia & juxta vetitum Dei, ne in loco quidem illo cibari voluit: posthæc deceptus ab alio Propheta, in edulio suo mortem invenit, occisus à leone in via. Designat hoc factum eos (inquit S. Gregorius) qui de actionibus suis gloriantur, sed deinceps misere in peccatum præcipitantur.

In Genes. 18. In Matt. c. 16. Curiosa non minus est reflexio, quam venerabilis Beda de tribus viris, apparentibus Patriarchæ Abrahæ, format: Ubi sacer textus inquit: *Tres vidit, & unum adoravit*: ait autem in *uno* designari adventum Redemptoris nostri, sociatum binis Angelis, hoc est Moyse & Elia: quorum ille, qui legem annuntiat, jam venerat, alter venturus, & in fine sæculorum Judicium annunciaturus erat. Hoc quod in libro Re- In Gen. hom. 10 gum dicitur: *si peccaverit vir in virum*, Origenes sic interpretatur: *si peccaverit vir in alterum.* In Levit. hom. 14. Vir autem *alter*, de quo habetur in Epistola ad Ad Rom. c. 7. Romanos, juxta sententiam Eucherii, significat Adulterum: poterit item appetitum sensua- Exod. 2. v. 11. & 13. Levit. c. 24. lem, imo & dæmonem ipsum insinuare. Vir Ambr. Fort. Spir. Ægyptius, qui hebræum percutit, sicut habetur in Exodo, & Levitico, sensus literæ carnalis est, prout scribit S. Ambrosius.

Accurata est ponderatio S. Hieronymi supra Ierem. c. 20. v. 15. textum Jeremiæ Prophetæ: *Maledictus vir, qui annunciavit Patri meo dicens, natus est tibi* In Eccli. 12. *puer masculus*: intelligit enim hic dæmonium, demonstrans quempiam veritatis inimicum factum esse, & omni pacto allaborat hanc ipsam veritatem corrumpere, & obfuscare, de cujus felici effectu hostis sibimetipsi congratulatur, & applaudit. Idem Sanctus super parabolam, quam Propheta Nathan Regi David proposuit, introducens virum divitem, qui tollens oviculam pauperi, occidit insuper pastorem (ad arguendum Regis peccatum) id quod in libro regum recensetur; hoc ipsum in Exemplum trahit Tyranni cujusdam mundani, qui sine ratione, inhumaniter contra innocentiam desævit. Sentit In Levit. hom. 14. Origenes, hominem Ægyptium, insultantem Israëlitæ (de quo jam alibi) hæreticos denotare gloriabundos, qui leges Christianas convellere satagunt. S. item Gregorius insinuat, per septuaginta illos in Bethsaida percussos (de quibus In 1. Reg. 2. 6. Regum libro primo plura referuntur) nobiliores inter hæreticos intelligi posse, illos nimirum, qui vitio sensuum dediti non sunt. In Psalmis prætera, ubi Psalmista inquit: *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos*: S. Hieronymus In Epist. si cuncta corp. sic exponit: *Viri sanguinum sunt hæretici, occidentes animas, & adulatoriè docentes.* Ioan. 4.

In Evangelium S. Joannis, ubi Christus de Samaritanæ sexto marito mentionem facit: *Et vir quem habes, non est tuus*: Arnoldus commentatur, illic fraudulentiam, & fallaciam hæreticorum rectè intelligi. Sic viri bellatores, adducti in Ezechiele hæretici sunt, sicut Hilarius meminit. Rursum supra Davidicum Psalmum: 1. Pedag. 5. *Viri sanguinum* &c. S. Clemens Alexandrinus doctam considerationem habet, dicens, his viris sanguinis, sceleratos, & iniquos intelligi, qui cuncta Judicia contaminant, & qui intuitu lucri, & amore argenti, pauperculorum sanguinem exugunt, & eosdem occidunt. Intelliguntur etiam ii, qui in sceleribus & vitiis deter- In Ps. 138 minati, & consummati sunt. Vir præterea sanguinum (secundum expositionem præfati Authoris) is est, qui à carnalibus actionibus distolli nequit. Huic annectitur *vir linguosus.* qui juxta sanctum Augustinum impius, & sceleratus est cum traditore Juda.

Observatu dignum est, inquit S. Gregorius, 7. Moral. 24. Ps. 75 quod Psalmista in mysterio ait: *Dormierunt* De Nabuc. *somnum suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis*: asserit autem cum S. Ambrosio, dici hoc de iis, qui à divitiis suis possidentur, & sub jugo earum incurvantur, hinc somnum suum, non Christi dormire dicuntur. Id quod in Ezechiele narratur, de viris Samariæ, quos Civitates illorum rejecerunt, ob enormitatem peccatorum, quibus contaminati erant: qui quamvis iniqui essent, non poterant nihilominus, ut non turpitudinem suam odissent: de quo S. Hierony- In Ezech. 6. mus inquit, quod perversitas eorum in hoc loco denotetur, qui de errore in errorem quotidie magis

magis in profundum labuntur, sicut Hæreticorum consuetudo est. S. Gregorius de eodem Ezechiele factum quoddam recenset, quod nimirum: *Sex viri veniebant de via portæ superioris*: In his sex viris sex vitæ humanæ ætates intelligens.

22. Moral. 9.

In Cap 9. Isidorus Clarus verba Oseæ Prophetæ doctissimè exponit: *Sciet Israel stultum Prophetam, & virum spiritualem, propter multitudinem iniquitatis suæ*: his verbis utens: *Serò sapient, & scient stultos esse Pseudo-Prophetas, & lymphatico spiritu correptos, qui pacem sibi promittebant.* Adjungit ad hæc S. Gregorius, eum veraciter insanum appellandum, qui spiritu maligno invaditur, & possidetur. Porrò in electione illa, qua Rex Pharao totius Ægypti Provisorem, & secundum in Regno suo, universæ annonæ dispensatorem Joseph statuit, ditendo: *Num invenire poterimus talem virum, qui spiritu Dei plenus sit?* Doctissimus Liranus hic Heroëm denominari inquit: qui videlicet omni adeo perfectione dotatus, nomen *viri* sibi justissimo titulo vindicet. Hoc nomine viri appellatus, & intellectus fuit miles in sacra Genesi: ubi sic ait: Vidit venientem Esau, & cum eo quadringentos *viros*. Sic dictus fuit minister ille in eadem Genesi: *Ascensis camelis secutæ sunt virum.* Sic Cives appellati sunt in primo Regum: *Dixerunt viri Bethsamitæ.* Sic alienigena, & peregrinus: *Vir Ægyptius liberavit nos*: In Exodo. Sed quicunque ex Lectoribus meis, plura desiderat, quàm sterilitas mea protulit, alibi cum eleganti proportione, & metaphoras, & similitudines, figuras, anagogias, moralitates, expositiones, aut à semetipso inquirat, aut sibi subministrari faciat, per copiosissimos fontes doctrinarum, quibus sancti Patres, & doctissimi Expositores abundant: qui quotidie effluviis lucubrationum suarum, tanquam gemmis quibusdam folia sua & paginas ditant: ad quos studiosum quemque remissum volo.

Gen. 41. In Osee. 9. Gen. 33. Gen. 24. v. 61. 1. Reg. 6. Exod. c. 2.

EMBLEMATA.

Quàm elegans & necessaria sit doctrina Emblematum

QUemadmodum doctrina Emblematum elevata, sic & curiosa est, & elegans, ita ut optabile sit, eam studiosè ab omnibus coli: tam ut corporibus humanis, magnis, aut exiguis uti noverimus, ad similitudines, nostras formandas, quàm ut situationibus, figuris, instrumentis, imò & vira nostra id quod in virtutis cultu decorum, & imitabile est, exprimatur: non minus è contrario ut vitii horror, & turpitudo palam fiat: in his enim emblematibus, entia rationis visibilia redduntur, & quasi palpabilia: conceptus item imaginationis nostræ, sub humanis apparentiis, ipsis adeò sensibus nostris subjiciuntur.

Quidam authumant Emblema idem esse cum symbolo, cum Adagio, sententia, Ænygmate, & sic cum vanitate omnia susque deque confundunt. Dubium interim non est, inquit Commentator quidam doctus, quod in symbolo robur suum obtineat, differre nihilominus: sicut homo, & Animal nec ænygma nec gryphus sunt, quantumvis cum eo similitudinem quandam nonnullibi habeant: Emblema siquidem magis apertum ex notis suis, magisque intelligibile oportet esse, cum ænygma obscurum in verbis sit: hinc non raro etiam solertissima, & acutissima ingenia fatigat: expressionem Emblematis magis patentem, & facilem esse necesse est.

Tuill. in Alc.

Nec verò etiam adagium ænigmati æquiparandum, est enim res elevatior, & partus eruditior sagacis Intellectus. Itaque Emblema compositum quoddam est, verbis, & rebus constans, ad cujus veram intelligentiam doctissimus Alciatus (qui in hoc genere cæteris sine invidia palmam aufert, quippe qui sublimior, & versatior est) sic ait: *Verba significant, res significantur: tametsi & res quandoque significent, ut Hieroglyphica apud Horum, & Cheremonem: Cujus argumenti & nos carmine libellum composuimus, cui titulus est: Emblemata.* Emblema dicitur omne id, quod ornamenti gratia, non solum muris, & pavimentis, & laquearibus: sed aliis rebus insuper inseritur, ut vasis, poculis, aut statuis aureis, argenteis, unionibus, gemmis, & horum similibus. Sic enimverò antiquitus rotundis, aut quadratis saxis tales insculpebantur imagines, & iisdem virorum eximiorum palatia adornabantur: sicut hodiedum adhuc ejusdem formæ tabulæ pictæ excellenti manu fabrefiunt: Id quod inter Mahometanos quoque inolevit, qui certa quædam vasa fictilia his figuris componunt, & condecorant.

De hoc antiquorum ornamento testimonium reddunt Pausanias, Plutarchus, Philostratus, & alii. Unde præmemoratus Commentator ait, quod ipsa oratio *varius verborum, rerumque pigmentis, & lenociniis Rhetoricæ artis elaborata, Emblematis referta, & figurata, dici possit.* Jam nota sunt Lucillii verba, mutuata de Marco Tullio: *Quàm lepide Lexeis compositæ, ut tesserulæ omnes arte pavimento, atque emblemate vermiculatæ.* Idem Cicero asperè admodum Verrem adversarium suum reprehendit, quod vi Emblemata abstulerit, in vasis sculpta: excessum in hoc malitiæ ejus redarguens.

Horum studiosissimus inter alios (juxta Suetonium) fuisse dicitur Tyberius Cæsar: unde in pleno Patrum Senatu tantum studium hujus rei demonstravit, ut verbum unicum de versu quodam tolli jusserit. M. Tullius, & cum eo Juris consultus Tertullianus inquiunt, Emblema ornamentum exemptionis fuisse, cùm in vasis aureis, vel argenteis positum esset: ita ut nec in aufferendo eo, vel collocando sumptus impenderetur, sicut in reliquis sigillis, aut simulacris florum, aut colorum fiebat. Sic tradunt Adrianus, Junius, Martialis, & Baifius, & cum his Turnebus. In ejus vita.

In hoc genere apud majores nostros copiosi erant Budeus, & Erasmus. In eodem sublimis est Manutius, qui Delphinum exhibuit anchoræ alligatum: indicans celeritatem conjunctam esse oportere maturitati. Inter modernos doctissimus, & encomio dignissimus est Comes Emmanuel Thesaurus, in lucidissimo suo: *Canochiali Aristotelico*, qui inter alia, Emblema inquit: *Esse symbolum populare, compositum figuris & verbis significantibus, per modum argumenti: documentum aliquod pertinens ad humanam vitam, ideoque expositum, ad ornamentum in quadris, in aulis, in omni apparatu, in Academiis, aut verò impressum in libris, cum imaginibus, expositionibus, ad publicam populi instructionem.* Quid sit Emblema.

Per hoc Emblema, inquit idem Author, cuncta intelliguntur, quæ pro ornatu & decoro apponuntur alteri rei, sicut vasis auri, & argenti folia, & figuræ, vestimentis autem acu picta, pavimentis

mentis quæ Mosaica arte conficiuntur, serta item, & sculpturæ eminentes in vestibulis, & portis: & similia, quæ aliter nominabantur: *Ornamenta parerga, anaglypta, Chrysendeta, Dedalmata, Ornamenta exemptitia.*

Quicunque ergò gloriosum volumen illud evolvere studuerit, facilè dignoscet, quomodo & conveniant, & disconveniant cum Emblematibus *Impresæ:* deprehendet illic perfecta Emblematum exemplaria: Videbit essentiales partes eorum, quæ perfecta sunt, nimirum thema, figuram, & inscriptionem: Colliget illic differentias, quibus inter se disparata sunt, in genere demonstrativo, deliberativo, & judiciali, sicut in Oratione: Cognoscet horum commixtionem cum reliquis symbolis argutis; quomodo finis cum essentia copulandus sit.

In his versatissimus, diffusissimus, & ditissimus inter alios est Andreas Alciatus, qui ob hoc, & ob alias virtutes suas nominis sui famam ultra Herculis columnas transportavit: Dedit enim Emblematum multitudinem in lucem, numero tercentum triginta septem: quæ si hic recensere solum cum inscriptionibus suis voluerim, idem acturus sim, quod qui mare sternit lapidibus, aut frænare ventos Ulyssis allaboraverit. Sufficit hic meminisse, ejus labores ad beneficium studiosæ Juventutis ubivis locorum prælo datos, cum amplissimo Commentario Joannis Tiullii, sat amplo volumine, omni genere doctrinarum, quæ in cogitationem humanam cadere possint composito, & exornato. Ego interim, Duce Aldrovando, viro doctissimo, eos Authores huc allaturus sum, qui hominem in perfectione & integritate restringunt, & qui non usque adeo vulgati sunt, ut omnium manibus terantur. Adjungam his applicationes Authoris ejusdem, in errorem palmarem me incursurum existimans, si de tam elaborata intelligentia viri hujus vel latum unguem discederem. Exordiar autem ab Infantia, & ad reliquas ætates deinceps progrediar.

Litigia de rebus nihili. Itaque ut homines, & inter eos maximè prudentia dotatos à levitate, & scurrilitate puerili averteret, acutissimus Florentius Infantes depinxit, invicem rixantes propter nuces, & lapillos, aliasque quisquilias, adjungens inscriptionem: *Semper pueri:* Sicut & Tetrastichon sequens:

Rixantur pueri, si quis lapidesve nucesve
Auferat: & semper vilia quæque stupent.
Nos etiam pueri, qui donec vita superstes
Propter opes luteas digladiamur humi.

Negandum non est, quod mortalium genus pro rebus terrestribus semper dimicet, quæ tamen non nisi in unico puncto consistunt: prout Seneca inquit: *Punctum est, propter quod arma sumitis, & belligeratis.* Non immeritò igitur *semper pueri* vocandi sunt homines: de quibus Ulysses: *Similiter homines pro auro & argento magnum quoque bellum suscipiunt: & tamen hæc quoque sunt vilia, quia statim fluunt, & dilabuntur.*

Apud Costalium puer nudus repræsentatur, Mores Juventutis. tenens gladium evaginatum manu, in actu ferientis, cum inscriptione: *Vix temerè ante tempus venit sapientia.* Hinc periculum earum urbium & Rerumpublicarum insinuatur, quarum regimini præsunt pueri: quod totum sequenti carmine exponitur:

Desine stulte puer dubiam tractare bipennem:
Anne audes molli tangere tela manu?
Quàm malè conscripti tractant arcana senatus,
Qui nondum primas deseruere nuces?

Verum enim est, quod Aristoteles ait: *Juvenis non potest esse sapiens, quia prudentia requirit experientiam, quæ indiget tempore.* Et Plutarchus: *Juventus imperata faciat: senectus imperare debet.* Ethic. 6o. apud Stob.

Transeamus de pueritia ad ætatem floridam Juventutis: ubi præmemoratus Florentius Juvenem alatum exhibet, qui de cœlo labitur: quem ego haud dubiè pro Icaro sumpserim, cum inscriptione: *Altum sapere periculosum:* id quod cum illo Alciati convenit, qui hominem inducit, gerentem alam in brachio, in pede autem saxum. Impossibilia quærenda non esse. In quo is figuratur, qui temerè ea investigare contendit, quæ & vires, & potentiam suam exuperant: *Scrutator majestatis opprimetur à gloria:* inquit Spiritus Sanctus. *Quandoquidem* (verba sunt Commentatoris) *res illa non est inquirenda, quam scire non est datum, nec sciscitari permissum, nec scrutari religiosum.* Ubique jam decantantur versus Horatiani:

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit Deus:
Ridetque, si mortalis ultra fas trepidet.

Hoc Emblema autem potissimum in fidei rebus Mediocritas. locum suum invenire debet: cumque inextricabiles sint divinæ providentiæ nodi, dixisse suffecerit: *Credo.* Hoc ipsum Alciatus asserit, illic ubi repudiata Astrologia, tanquam inutili, prædictis figuris subscripsit: *Qui alta contemplantur, cadunt.*

Ut item noverimus quantum in omni re utilis, & plurimum opportuna sit mediocritas, fingit prædictus Florentius Juvenem, qui videatur de arbore mediocriter elevata procidere, supponens hanc Epigraphen: *Medio tutissimus ibis:* quæ sententia jam sæpius antehac, & copiosius in symbolis memorata est, & exposita. Habet autem hoc lemma, & hoc symbolicum corpus relationem cum eo, quod Achilles Bocchius Concivis Lib. 3. Emblem. meus proposuit: hoc est funambulonem, cum inscriptione: *Tenere medium semper est prudentia,* id quod jam ante relatum est. Fortuna. Admonemur autem in hoc, ut lento passu per fortunæ domos progrediamur, & vigilanter provideamus, quomodo arbor fortunæ, dum dona sua largitur, scandenda sit, ne dum fastigium illius contigisse videamur, repentino casu præcipitemur.

Rusnerus & ipse doctissimus, & ingeniosissi- Embl. 35. mus scriptor, Juvenculum Narcissum depinxit, speculantem se in fonte, apponens judiciosissimum lemma, quod ad nostri cognitionem nos impellit: *Nosce teipsum.* Cum simili allusione Florentius Juvenem delineavit sedentem, cui ad latus dextrum simulacrum virtutis erat, & ad sinistrum voluptatis, adjungens sententiam: *Lubricum Juventutis.* Prætendit autem demonstrare per hoc Herculem, virum generosissimum, qui blanditiis libidinis sollicitatus, & è contra virtutis impulsu excitatus, hujus posterioris iter tandem ingressus, ad supremum gloriæ culmen elevatus est, palmas meritorum decerpendo, quas ei copiosè tantorum laborum honorata exantlatio cumulavit. Studuit insuper hoc ipso Juventutem exhortari, ne per lubricum incontinentiæ, cum Theodota, vallem mundanarum delitiarum ingrediatur, in qua tribuli, & sentes nunquam deficiunt: Sed ut potius cum Socrate feliciter acclivi virtutis innitatur, in quo fru-

ctus æternæ retributionis consequuntur, & nil nisi tramites lucis splendescunt.

Obviare donis fortunæ. Denique ut noverimus, quemque fortunæ suæ fabrum esse posse, & quod cum omni virtute nostra illuc niti oporteat, ut tantundem ab ea adipiscamur, quantum exhibet: Juvenem depinxit, elevantem manus ad ea capienda, quæ de arbore fortunæ labebantur: animam huic symbolo inspirans, sequenti lemmate: *Nihil ignavis votis.* Nec enim omnes nos Themistocli similes esse arbitremur, cui etiam dormienti fortuna Civitates & Provincias integras in rete portavit: aut verò Galbæ, de quo Suetonius, quod eo tempore, quo diadema imperiale sumpsit, sibi visus fuisset, præcedenti nocte somniare, fortunam stetisse præ foribus suis, cui etiam prompta voluntate aperuerit. Prudentissimè nos Plutarchus docet, qua ratione optimè fortuna utamur, his verbis: *Quidam antevertunt fortunam, ipsamque occupant:* De reliquo, optimè Juvenalis:

Plutar. in ejus vita. *Sueton. in ejus vita.* *De tranquil.* *Iuv. Satyr. 7.*

Si fortuna volet, fies de Rhetore Consul.
Si volet hæc eadem, fies de Consule Rhetor.

Intelligantur universa hæc cum sobrietate debita.

Poterit item memoratum Emblema, cum majori adeo proprietate ad hoc referri, ut noverimus, manus nostras elevandas esse, & ad summum Jovem (Deum, inquam, qui est vera sors nostra) preces nostras erigendas. Ad quod Coronatus Cantor meus intendit, dum nonnullibi ait: *Omnes gentes plaudite manibus:* & alibi: *Extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum.*

Homo similis pomo. Terminatâ figurâ Juventutis, nunc ad homines jam adultos progrediamur: ubi Aldrovandus inter primos asserit, vidisse se similitudinem hominis, qui subtus arborem poma quædam colligebat, cum sequenti Epigraphe: *Homo pomo similis:* invenisse adjunctum tetrastichon:

Cruda ut adhuc ramis alieno tempore poma
Ni vellantur, humi putria lapsu jacent.
Præcipiti fato sic aut rapiuntur acerba,
Aut effœta annis corpora nostra cadunt.

Inter opera D. Anselmi in Ep. ad Tim. c. 6. Dixerim non immeritò hoc Emblema optimè à patientissimo Job intellectum fuisse, quando ajebat: *Dies mei pertransierunt, tanquam naves poma portantes.* Verum siquidem est, quod ait S. Anselmus, aut qualiscunque ille sit, qui sub nomine hoc super S. Paulum commentatus est: *Sicut poma habent suos vermes, ita divitiæ vermem suum habent.*

Amor meretricius. Eruditus vir Costalius repræsentans statum eorum periculosissimum, qui meretriciis amoribus indulgent, in quantamque ruinam tam corporis quàm animæ degenerent, hominem depinxit calamitosissimum, quantumvis staturæ eminentis esset, monstrantem collum suum dipsade, hoc est serpente venenato cinctum, qui lethifero morsu suo patientem siti perimat. Idem ipsum Alciatus figuravit, demonstrans hominem larvatum, qui piscem Sargum prehendebat, hoc lemma subscribens: *In amatores meretricum:* alludens ad aquatilis hujus proprietatem. De amoribus tam periculosis (vestigia eorundem dissuadens) Ovidius, qui alioquin tot & tanta de iisdem amoribus scripta posteritati dedit, has admonitiones adjungit:

Ovid. de Amore.

Quale sit id quod amas celeri circumspice mente:
Et tua læsuro subtrahe colla jugo.

Ad figurandam crudelitatem, qua non rarò homo contra hominem per modum belluæ ferocescit, (Ita ut si *homo est homini Deus*, etiam *homo homini Carnifex, & Lupus dicendus sit*) Doctissimus Camerarius Lupum piscem exhibet, qui proprios filios devorat: juxta illud quod in communi proverbio fertur: piscis major minorem consumit: Significationem illuc adjunxit, his verbis: *Propriis non parcit alumnis.* Atque ita hominem huic aquatili comparat, concludens sequenti carmine: Homicida.

Lucius in proprium ut sævit genus impleat alvum:
Sic ipsi sese conficiunt homines.

Hinc verum Euripides dixit: *Crudelitas, & vindicta gentes, & Civitates perdidit semper.* *In Orest.*

Honor debitus virtuti. Ad demonstrandum itidem, quod virtuti suus semper honos, & applausus debeatur, Costalius hominem figuravit, aspectu venerabilem, currui triumphali insidentem, quem copiosus phaleratorum equorum numerus trahebat; intendens vir ille eximius, ideam divini Platonis exponere, subscribens lemma quod sequitur: *Honor debitus viro docto.* Verissima enim est sententia jam alibi ex Aristotele citata: *Virtuti perfectæ non fit condignus honos.* Pompejus Magnus victoriarum suarum inclytam famam oblivuscitur, dum famæ, quam à Posidonio Philosopho habebat, solùm intentus est. Vilipendit sonitum tubarum triumphalium, tantum ut Philosophi hujus consortio fruatur, quocum etiam, deposito omni fastu, familiariter agit, qui tamen nec Principibus, nec Regibus cedere noverat. *Ethic. 4.* *Plinius.*

In summa olim veneratione erant Poëta Ennius apud Scipionem, Homerus apud Alexandrum, apud Dionysium Plato, Isocrates apud Græcos, Dio apud Trajanum, & apud Domitianum Statius, & horum similes, quibus scriptorum paginæ refertæ sunt, utpote in quibus eorum memoria celebratur: Etenim

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum,

inquit Horatius.

Hæc virtus multis passibus Fortunam superat: nec enim cæca hæc, & instabilis, ad latus virtuti collocanda est; hæc enim decora, firma, & constans est. Florentius vir ingeniosissimus figuram hominis togati repræsentat, qui restibus fortunam ligat, humi stratam: verba illa nervosissima subscribens: *Sapiens supra fortunam.* Idem confirmat magnus Orator Tullius: *Caput*, inquit, *sapientis est liberum, & potestas est bene vivendi, ut velis. Fortuna virtutem sequitur:* inquit Livius. *Cic. in Paradoxis.* *Liv. Dec. 1 lib. 3.*

Reusnerus scriptor apprimè eruditus, ut demonstraret, ex uno quidem latere humanam caducitatem, ex altero, quantum prosit ad vitæ æternæ lucrandam possessionem memoria mortis, Juvenem exhibuit, qui cervicalis loco calvaria utebatur, apponens hanc significationem: *Vive memor Lethi*: cui distichum sequens adjunctum erat, quod rem multò luculentius indicat:

Vive pius, moriere pius, vivesque beatus
Post mortem: vitæ mors via sancta novæ est.

Hinc S. Hieronymus ait: *Qui se quotidiè recordatur moriturum, contemnit præsentia, & ad futura festinat.* Non minus & illa Tullii sententia mihi memoratu digna videtur, quippe qua meliorem ex ore sacro non opinor prodire posse: *Ex hac*, inquit, *vita discedendum est, tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo.* *Ad Cyprian.* *De senectut.*

Prædictus Reusnerus præterea hominem fingit, sedili super puteum insidentem, cujus capiti pendens *Embl. 26.*

Peccatum & ejusdem castigatio.

dens gladius imminet: circumquaque insuper quinque gladii collocati sunt, qui puncturis suis ferire minitantur, cum inscriptione sequenti: *Hominis peccantis symbolum.* Fortassis insinuare volens, quod quotiescunque peccaverit homo, toties manu gladium, ad semetipsum mortaliter lædendum, contrectet: prout sæpius contingit. Ad quem sensum referri potest, quod Citharista Regius inquit: *Gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur.* S. Chrysostomus, & ipse peccatum vulneri comparat, dicendo: *Gravior est culpa post veniam: renovatum vulnus pejus dolet post curam.*

Psalm. 36.

Flor. lib. 1. *Embl.* Tyrannorum infelicitas.

Non multum dissimilis est inventio Florentii; exhibet enim figuram tyranni, ejusque infelicitatem, per historiam Demadis. Assidebat hic mensæ lautissimæ, invitatus à Dionysio, sed supra caput ei tenuissimo filo alligatus pendebat gladius, isque evaginatus, cui declaratio subsequens annectebatur: *Miserrima tyrannorum vita.* De hac infelicitate, ille apud Plutarchum declamabat: *Mirabor si tyrannum videro senem:* Et sicut Phalereus vult: *Tyrannus metuit turbam, metuit solitudinem, metuit satellitis absentiam, metuit ipsos etiam custodes: nec armatos illos apud sese, nec inermes videt libenter.* Habet semper, sicut Orestes, quod dormire vetet: habet, in similitudinem Tantali, mensam fugitivam, habet saxum Sisyphi, Ixionis rotam, vulturem Titii, qui ei viscera corrodit.

Plutarchus de Conviv. sapient.

Hoc ultimum in eodem sensu expressit Reusnerus, pro Emblemate sumens, & subscribens: *O vita misero longa!* Id quod evidentius manifestat, sequenti Distycho:

Sic inconsumptum Titii, semperque renascens
Sæpius ut pereat, non perit omne jecur.

Consilii benè ponderati bona.

Porrò ad indicandam utilitatem, quæ ex cunctatione consilii, benè ponderati provenit, præfatus Florentius hominem depingit, piscantem in igne. Quod symbolum à Paradino quoque jam alibi citato usurpatur, sed hic loci cum significatione diversa; ait enim: *Morosis cedendum.* Fortassis innuens, quod sicut ignis insufflandus non est, ne forte nimio ardore se consumat; sic nimium indigesta velocitas, & maturatio operationis, non raro negociorum ruina sunt. Sic cunctatio Fabii Maximi plena consilio, ea fuit, quæ animum, & robur nimium æstuans vaferrimi viri Carthaginensis fatigavit, & sopivit: unde & Mantuanus in persona Senatus ait:

Unus homo nobis cunctando restituit rem.

Interim nimis inconsulta Consulis Marcelli celeritas, penè universam Rempublicam pessumdederat.

Difficultas doctrinarum.

Costalius rursum, ut demonstret, quantùm veritas, & quantum præterea doctrinarum profunditas, difficulter inveniri possit, & exhauriri, hominem exhibet, qui nescio quid in puteo piscaturus videtur, apponens sequentem declarationem: *Veritas in puteum demersa.* Atque hoc est, quod Increata Sapientia, Redemptor noster, interroganti Judici: *Quid est veritas?* respondere dedignata est, potius obmutescere visa. Divina siquidem mysteria imperscrutabilia sunt: unde non immeritò replicari hic poterit, quod eidem Salvatori Samaritana dixit: *Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est.* Omnipotens Deus Sancto Patriarchæ Jacob puteum itidem revelavit, sed continuò imperans, ut eundem saxo contegeret.

Secreta divina curiosè indaganda non esse.

Virtutem præterea, non minus elegantem, quàm ditissimam, Emblemata repræsentant, conjuncta simulacris, sicut in præcedentibus jam patuit, & in sequentibus ultrà demonstrabitur. Primo itaque loco præmemoratus Florentius hominem repræsentat, qui arbori ramum inoculans, vel inserens, hoc lemma adjungit: *Ars naturam juvat.* Pauper enim admodum in divitiis suis, & in abundantia sua avara esset natura, nisi Ars operosa accederet, & occultas ejusdem virtutes, & plurimùm abstrusas patefaceret. Producit illa in visceribus montium suorum alpestrium, & incultorum, aurum, & metalla reliqua: quemadmodum item in reconditis undarum suarum abyssis uniones suos efformat, sic alexipharmaca sua contra vim venenatam morborum in herbis suis, & simplicibus occultat: ita quidem, ut si Ars labore, lucubrationibus suis, & indefesso studio has ejus perfectiones abditas, & quasi in sinu emortuas non aperiret, utique in deplorabili silentio omnium notitiam effugerent. Sic de semine illo universali, quo res omnes animantur, & informantur sagacissima Musa inquit:

Natura per artem elevata.

Col Foco, onde sotterra al tutto giova
Natura, Arte lavora,
Che imitar la Natura Arte sol deue;
Foco che vaporoso, e non è lieve,
Che nutre, e non divora,
Che naturale: e l'Artificio il troua
Arido, & fa che piova
Humido, e ogn' or dissecca, Acqua che stagna,
Acqua, che lava i corpi, e man non bagna.

Lux obnubilata.

Ars multa complet, quæ natura efficere non potest, inquit divinus Aristoteles. *Physic.* 1.

Durities hominum.

Apud eruditissimum Camerarium figura hominis est, qui arboris corticem scindit, de cujus inscisione, odoratus balsami liquor emanat: Per quod duritiam hominum, & intractabiles eorum mores percellit, quorum non nulli ipsis adeò plantis magis ruvidi, & indomiti sunt; hæ enim de ipsis vulneribus suis balsami liquorem, & saccharum suave effundunt, homo autem repetitis sæpè precibus, sæpè conjuratus, & sollicitatus non flectitur, non commovetur, & per modum incudis ad malleum precum insonat: *Non exaudiam.* Citatus Author autem Epigraphen subsequentem, eleganti antithesi supposuit: *Vulnere vulnera sano:* quam mentis suæ conceptionem versu sequenti evidentius expressit.

Dic age, cum proprio tua vulnera vulnere sanem,
Stipite cur hominum durior hostis homo es?

Quandoquidem verò jam arborum mentio fit, apud Florentium homo depingitur, qui in vanum annosam quercum de agro evellere radicitus nititur, cui hæc subscriptio annexa est: *A teneris assuescendum:* videtur hoc mutuasse de Ponti Incola, ubi ait:

Educatio liberorum.

Quæ præbet latas arbor spaciantibus umbras,
Quo posita est primùm tempore, virga fuit,
Tunc poterat manibus summa tellure revelli:
Nunc stat in immensum viribus aucta suis.

Ovid. de remed. Amor. lib. 1.

Intentum scriptoris hujus est, ut Patres in educatione liberorum sedulos esse persuadeat, auferendo illis quod superfluum est, & radicare faciens in fertili terra virtutis: verum etenim est, quod Spiritus Sanctus docet: *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.* Quantæ hoc ipsum necessitatis sit, Origenes nos instruit, ubi ait: *Omnia quæ deliquerint filii, de Parentibus*

exqui-

exquiruntur, qui non erudierint ac corripuerint. Juxta illud Leonis Papæ: *Difficillimum est, ut bono peragantur exitu, quæ malo sunt inchoata principio.*

Vindicta Dei. Costalius divinam vindictam exhibet, quæ sensim sed sine sensu lentè incedens, certa nihilominus est calamitosis illis, quos aliquando deprehenderit: fingit hominem vestitum tibialiis laneis, tenentem fulgur in manu, cum hoc insuper titulo: *Vindicta divina:* Alludit autem ad sententiam antiquorum, qui ajebant: *Dii laneos habent pedes;* *Quoniam lento gradu ad vindictam progrediuntur:* ait quidā Commentator. Quem sensum apertius tetrastichon sequens explanat:

Jupiter æthereа, qui fulmina vibrat ab arce,
Intextos lanâ fertur habere pedes;
Tardior ira Dei, & lento vix cognita gressu
Ultrici insequitur crimina nostra pede.

Judex sincerus. Apud Costalium item homo invenitur, qui mensurâ Lesbia petram quandam mensurat, cum inscriptione: *Bonus Judex.* Erat autem præfata mensura plumbum filo appensum, quo cœmentarii utuntur, juxta cujus normam muri construuntur, & quæ se muro rursum conformat. De hoc inquit Aristoteles: *Siquidem infinitæ rei infinita item regula est, quemadmodum plumbea Lesbiæ ædificationis Regula. In lapidis enim figura transformatur, & transmovetur: neque manet Regula.* Sic Judicem justum oportet se omnibus promptum exhibere, & facilem aurem dare, & æquo judicio causas ponderare. Optima in hanc rem, & penè dixerim sanctis Patribus digna Ciceronis est authoritas ubi ait: *Si judici dicenda est sententia, meminerit se Deum habere testem, id est mentem suam, quâ nihil hominibus dedit ipse Deus divinius.* Simulacrum hominis macilenti, & squalidi, qui sedens, videatur folle sufflare ignem, & succendere carbones, apud eruditum Florentium invenitur, cum titulo: *In Alchymistas:* Sed lucidius sensum suum sequenti dysticho exprimit:

Ex adag. Manut. pag. 236.

Officiorum.

Dum certis incerta sequor, res (Prodigus) omnis
Vertitur in fumos, & miseros cineres.

Hoc genus hominum & profugum, & luridum, & laciniosum, promittit, quibus stare nequit, demonstrans se Leonem viridem, Aquilam volantem, servum fugitivum, Draconem qui semetipsum denique devorat: homines annosi, pannosi, famelici, qui non nisi sulphur sapiunt, & quibus nil nisi miseranda Paralysis pro lucro est, quam continuo usu mercurii, & fumorum contrahunt. *Nemo enim dat, quod non habet.* Extra sphæram naturalem res inquirunt, & illic ubi inveniri nequeunt.

Caducitas humana. Camerarius moralitatis eximius Magister, depingens vitæ humanæ fragilitatem, & substantiæ nostræ calamitosam caducitatem, effigiem hominis repræsentat, intuentem fœni massam, cui subscriptum est: *Sic omnis caro:* Quod evidentius præsenti dysticho exponit:

Quisquis es hoc fœni qui spectas forte maniplum:
Respice te, fœnum es: Pone supercilium.

Quem sensum ex Isaia desumpsit, ubi ait: *Omnis Caro fœnum, & gloria ejus, tanquam flos agri:* & alibi: *Et erit flos decidens gloriæ exultationis ejus, qui est super verticem vallis pinguium:* Cui concordat Psalmista: *Mane sicut herba transeat, vespere decidat, induret, & arescat.*

Isai. cap. 40. Item c. 28. Psal. 89.

Meditatio. Imago item hominis spectantis solem, cum lemmate: *In Deo lætandum:* à Florentino usurpatur in hunc sensum: quod nimirum sicut sol, quamvis remotissimus à globo terræ sit, & sine intermissione cursum suum perficiat, ab illuminanda nihilominus, & eadem fœcundanda non cessat, sic Animus noster, quamvis his mortalibus spoliis inclusus, aptus tamen est ad sese sublevandum, & meditandum beneficentiam illam nunquam deficientem, quæ de supremo Justitiæ sole ad nos derivat: quem imitatur, & à quo sole vitam suam haurit. Sensit hoc inter alios S. Hieronymus, dum ait: *Nil amantibus durum est, nullus difficilis cupienti labor est. Amemus & nos Christum, & ejus quæramus complexus, & facile videbimus omne difficile, brevia putabimus universa, quæ longa sunt.* *Epist. 22. ad Eustochium.*

Libertas. Ad figurandam libertatem, Costalius annulum angustum exhibuit, insuper & manum, de cujus digito detractus fuerat, cum inscriptione: *Libertas.* Erat antiquitus angustus annulus signum perditæ libertatis: annulis enim catenæ formantur, quibus mancipia alligantur. Libertas thesaurus est, qui non secus ac sanitas, cum primùm perditus fuerit, in pretio est. *Ita præclara est recuperatio libertatis, ut ne mors quidem sit fugienda, pro repetenda libertate:* inquit Cicero: Et Julius Cæsar: *Omnes homines naturâ libertati student.*

In Philip. 10. *De bello Gallico.*

Ad persuadendum, quàm operosum sit, doctrinarum & scientiarum perfectionem assequi, Reusnerus imaginem Mercurii depingit inclusam circulo, & Epigraphen sequentem pro majori claritate apposuit: *Multa multum legenda:* Atque hoc est, quod de Juvenculo Venusinus Poëta ait:

Multa tulit fecitque puer, sudavit, & alsit.

Hoc ipsum insinuare voluit Ovidius, dum ait:

Ardua per præceps gloria vadit iter:

Et alibi:

Virtutem posuêre Dii sudore parandam.

Respondit hoc Socrates Theodatæ, cum videlicet multum sibi applauderet, quod plures eo sequaces haberet: *Siquidem tu,* inquit, *ad declive tendis ad quod facilis est via, ego autem ad virtutem tendo, ad quam difficilis est ascensus.*

Transferamus nunc pedem nostrum de Juventute, & virilitate, ad senectutem, ut tractatum hunc, cum ætate universa hominis concludamus. Offert se hic nobis, pro more solito, Florentius inter primos, demonstrans picturam hominis senis, projicientis scyphum; hominis item adolescentis, qui de manu cava sibi phialam efformans, præterfluentem lympham fluminis haurit, & ebibit: apponens hanc inscriptionem, ut videlicet mysterium manifestum fiat: *Sapiens supervacanea bona negligit.* Hæc Idea de Diogene sumpta, qui puerum intuitus sic bibentem, vas suum quo potare solitus erat, & quod cincturæ suæ appenderat, abjecit. Sicut Crates Thebanus quoque, ut Philosophiæ studium tanto felicius consequeretur, divitias suas in profundum maris demersit. Bias Prienensis derelictis amplissimis possessionibus in patria sua, tum ab hostibus obsessa, fasciculum librorum humeris suis imponens abiit, decantatum illud proferens: *Omnia bona mea mecum porto.*

Embl. 41. Res superfluæ.

Insatiabile est desiderium sciendi. Monstratur item apud Costalium figura senis, qui Alphabetum apud Ludimagistrum quempiam doceri videtur, sicut doceri solent Infantes, ad majorem autem declarationem adjungitur lemma: *Omnium rerum satietas, præterquam disci-*

disciplina. Voluit autem pictura hac magnum illum Catonem nobis ponere ob oculos, qui Orator optimus, summus Senatorum, inexorabilis Censor erat: & qui jam annum agens ætatis sexagesimum, non erubuit prima græcæ linguæ rudimenta doceri: ad quod se sponte sua contulit, nec prius destitit, quàm cum græcum Idioma perfectissimè calluit, factus è discipulo magister. De quo tam sapienter Cicero: *Optimè virtus seipsam novit, quàm sit amabilis:* Et Apostolus: *Non satiatur oculus visu, nec auris auditu.*

In Lælio.

Non dissimile est Emblema hoc illi alteri, quod Costalius erexit, effingens hominem decrepitum, incumbentem margini fontis, qui ad radices montis scaturiebat, cum inscriptione: *Dii laboribus omnia vendunt.* Prætendebat autem repræsentare Hesiodum, Poëtam veterem, qui ætate sua extrema & jam fatiscente, lauro primùm coronatus fuit, cum omnem ætatem suam anteactam continuis studiis & lectione, & componendis poëmatibus trivisset. Sic ursa non nisi longo tempore lambendo partus suos perfectos reddit. Ajebat Pittacus apud Volaterranum: *Totius honesti dux, & fundamentum continentiæ Labor inprimis est.*

Florentius rursum indicare volens, quàm imperceptibile sit omne quod venturum est, & quantum in visceribus, & penetralibus casuum incertorum recondatur, imaginem seniculi exhibuit, sedentis capite detecto, eoque calvo, in prato quodam: interim de volantis aquilæ unguibus testudo gravis super glabram calvariem decumbentis delabitur, & virum enecat. Sic historia infelicem Æschyli casum recenset. Est autem aquilæ consuetudo hæc, delectatur esu testudinum, sed cum quod ab intro est, non nisi rupta testa, consequi possit, levare se in altum consuevit, in subjacentes rupes præcipitando quod tenet. Unde in historia jam memorata, cum volucris illa intuens in calvitiem Poëtæ expositam, eandem pro silice sumpsisset, testudinem demisit, & inopina morte nequicquam tale metuentem occidit, sic enimverò in proposito Emblemate caducitatem vitæ nostræ erudimur, discentes quod Plutarchus inquit: *Sæpè præterito futurum: nam occultum aliquando deterius est manifesto, aliquando utilius.*

Quam difficile sit prænosse futura contingentia.

Quamvis autem in præcedentibus nullam mentionem fecerim simulacrorum, & figurarum muliebrium, eo quod fæmina non sit perfecta illa Androgina Platonis, & longè sit à virilitate, quæ hominem in perfectione sua constituit: Hic loci nihilominus, cum hujuscemodi simulacra, ab iis qui me peritiores sunt, & sapientiores, virtutem, & perfectionem Emblematibus impertiri dicantur, à me quoque nefas erit, si prætereantur, tanquam partes integrantes, & quæ complementum præmemoratis adjungunt: idque potissimum, cum de Deitatibus, & Numinibus tractamus, quæ fabulosa sunt.

Simulacra fæminarum cur hic collocata sint.

Proponit itaque Florentius imaginem Dianæ, armatam arcu, & sagittis, insequentem vestigia Cervi, cum hac Epigraphe: *Labor amoris domitor.* Finxerunt olim Poëtæ Amorem omnium Deitatum victorem esse, excepta Diana: hæc enim indefessis laboribus data, nec vinci, nec his laqueis irretiri potuit, quibus orbis universus illaqueatur; cujus lac, & fasces otium est hominum enervium, & remissorum. Hic est sensus Ovidii:

Labor vincit concupiscibile.

Otia si tollas, periere Cupidinis arcus:
Despectaque jacent & sine luce faces.

Et cum hoc alius:

Otia si tollas, periit vesana libido,
Quam labor assiduus, duraque vita domat.

Alludebat ad hoc Commentator Testius, deplorando robur flaccescens Reginæ Adriacæ, contra Thraces, sic habens:

L'otio de le grand' Alme — *Poss. Par. 9.*
Remora infesta, che le imprese eccelse
Travia con lente offese, e pigri danni;
L'otio delle tue, palme
Il fiore affascino, l'otio diuelse
Sul più bel volo à la tua gloria i vanni,
Che non crebbe in tant' anni
All' Arrabo ladron, ne cor, ne senno,
Sol le delitie tue migliore il senno.

Ad denotandum pudorem, & custodiam matrimonialem, quæ conjugatam decent, item domus curam, quæ eam concernit, & quàm raro eam egredi oportet, Junius imaginem Veneris exhibuit, sed capite tecto sedentem, & multis ligaminibus in sedili quodam tecto pellibus retentam. Hinc Marchio Virgilius Malvezzus ajebat: *La donna in casa e buona da tutto, fuori di casa non e bona da nulla:* hoc est *mulier domi commorans ad omnia utilis, extra domum ad nil omninò.*

Pudor matrimonialis, & custodia domus. *Emblem. 12.*

Simile est Emblema Veneris Eleinæ, cum testudine ad pedes, quam eruditissimus Alciatus descripsit. De quo jam supra meminimus: hic solùm Plutarchi sententiam adjungo: *Uxor modesta & sapiens, præsente tantùm viro à cæteris conspici, eodem absente domi se debet continere.*

Transeo de figuris fæmineis ad nudas Calvarias, ubi Florentius caput hominis supra sceleton positum introducit, supra cujus nudum verticem corona Regia spectetur, manu sceptrum tenens, cum Epigraphe: *Vivitur ingenio:* id quod, meo quidem judicio, melius exprimi non poterat: Tangit autem eos, qui terrenis rebus se ingurgitant, corpus suum impinguando, & incrassando: De quibus vas Electionis inquit: *Esca ventri, & venter escis:* & alibi: *Quorum Deus venter est:* E contra Tullius: *Ut vivam edo, non ut edam vivo.* Vivere ingenio, est coronam capiti imponere, & sceptrum manu arripere. *Sic patefacit* (verba sunt docti Commentatoris) *omnia esse inania, præter famam, quam homo vivens adipiscitur.* Sic Ovidius temporibus suis canebat:

Ingenium. *Embl. 19.* *1. Cor. 6.* *Philip. 3. 19.* Aldrovandus.

Fit vivax scriptis virtus, expersque sepulchri
Notitiam seræ posteritatis habet.

Costalius denuò humanam nobis statuam in columna collocatam exhibet, cujus facies solaribus radiis percutiebatur, portantem lemma quod sequitur: *In Advocatos.* Alludit autem ad statuam Mennonis, quam in Æthiopia fieri curavit, quæ (dum sole oriente, radii in faciem ejus ferirent) verba quædam exprimebat: unde introducitur hæc eloqui: *Vox mihi, dum aderis.* Intendit Author iis Advocatis improperare, qui ad perorandum, aut scribendum adduci nequeunt, nisi prius auri radiis perculsi fuerint; aurum autem apud Philochymicos nomine solis vocatur: unde alius non immeritò canebat:

Advocatus avarus.

Juris Consultus promittit, & accipit aurum.

Hoc genus hominum ad vivum Regius Cantor

expri-

exprimit, dum ait: *In quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus.* Hinc Poëta:

Auro pulsa fides: auro venalia jura.

Lib. 1. Embl. De figuris simplicibus, transeamus ad varias, ubi non una sed quamplures inveniuntur. Primus se offert Reusnerus vir doctissimus: qui imaginem Deucalionis, & Pyrrhæ nobis exhibet, reparantium (prout Poëtæ commentantur) genus humanum, projiciendo retrorsum saxa, quæ in homines convertebantur, apponens Epigraphen: *Mille hominum species:* Idem ipse nihilominus Adamum quoque & Evam delineavit, vicinos arbori scientiæ, cum inscriptione: *Vita, & Mors:* Intelligendo statum liberi arbitrii, quo quisque hominum, prout libitum fuerit, in hanc vel illam partem inclinat. Hæc est sententia illa S. Spiritus: *Posuit hominem Deus in manu consilii sui:* & alibi: *Apposui tibi ignem, & aquam, ad quodcunque volueris applica te.*

Vitia quantum fugienda. Ad persuadendum nobis, ut omni virtute nostra à vitiis elongemur, Costalius vir ingenii quosdam repræsentat, manducantes in cubiculo, ubi recessus, vel locus communis erat, inscribens vulgatum Pythagoricum: *In scaphis ne edito.* Pari elegantia hoc ipsum, Alciatus expressit fingendo hominem, cum proboscide animalium immundorum deformem, qui se pluribus aliis præsentat, cum inscriptione: *In dies meliora:* indicans per hoc quoque, procedendum nobis esse (siquidem à vitio recesserimus) de bono in melius: sicut animalia illa solent, quæ ruminando, retrorsum non incedunt, sed instinctu naturali semper in anteriora tendunt.

Embl. 190. Huic non dissimile est symbolum invictissimi Caroli Quinti, cum Epigraphe: *Ulterius.* Unde non sine ratione cantare nobis licet:

Nulla dies abeat, quin linea ducta supersit.

Virtus victa. Rursum ad demonstrandum, quàm non raro virtus à vitio vincatur, & quod in pugna rationis cum sensu, sæpè adhoc adigitur, ut ratio oppressa, sensibus cedat, Florentius Personam cum habitu regali introducit, decoratam diademate, & corona: sed quæ loco ornatæ manus, & lateris, in locum inquam sceptri & gladii, colum fæminarum contrectat, & de fuso fila deducit, idque in medio plurimarum mulierum, adjuncto titulo: *Misera servitus, servire voluptati.* Hæc imago vel veracis Sardanapali est, regis effæminati, & lascivi, qui femellis suis, & Concubinis intermixtus lanificio operam dedit: aut verò Herculis fila in sinu Omphales ducentis, viribus suis jam labefactati. Hinc Cygnus Sebeti, hoc est Marinus nobilis cantabat:

Galleria.

E con vesti, e manili, e cuffio, e gonna
Lo Spavento d'Esperia è fatto donna.

Quod universum sequenti tetrasticho exprimitur:

Imbelli digito dum carpis fila, columque
Fæmineos inter Sardanapale greges,
Servus es infamis: quid enim servilius illo
Quem premit imperiis fœda libido suis?

Bona, & utilitas divitiarum. Quisque ad acquisitionem divitiarum promptus & proclivis est, honorum & commodorum intuitu, quæ eas consequuntur. Hunc sensum quidam in homine expressit sedente in throno, & circumdato servis quatuor, quorum unus flores ei quosdam offerebat, alter lancem fructibus plenam, tertius vitem maturam, ultimus vestes pretiosissimas: interim ad portam mendicus procumbebat miseriis refertus; adjunctum erat lemma: *Divitibus tempus omne commodum:* Quod totum evidentius explicitum est, sequenti metro, quod quamvis aliquantum videatur prolixum, Lectori tædium creare non debet:

Magnifica medius sedet alta dives in aula:
Circumstant varii quatuor hinc famuli.
Venus habet veris flores, fructus gerit alter,
Æstatis cornu divite suppeditans.
Porrigit in calatho maturas tertius uvas,
Multiplicem vestem denique quartus habet.
Assistit foribus mendicus homuncio, panem
In lacera, gestu supplice, veste rogans,
Scilicet hoc signum, quod agentibus otia tuto
Commoda tempora sunt omnia divitibus;
At contra signum, quod mendicantibus omni
Tempore deficiunt omnia pauperibus.

Multi sunt, qui se post tot tantasque orationes à Deo non exauditos queruntur: Sed respondet his S. Jacobus: *Petitis & non accipitis, eo quod malè petatis.* Quidquid ab Altissimo petitur, justum esse oportet, & divinis præceptis non adversum, si exauditio speratur. Costalius hoc ipsum oculis & mentibus nostris exhibere voluit, depingendo Principem in regali solio sedentem, habentem fulgur in manu, aquilam verò sub pedibus, ubi præter hæc mulier apparet, falce munita: Hæ binæ imagines Themidem & Jovem repræsentant, hunc tanquam universitatis Monarcham, cujus est gratias elargiri, illa verò, utpote Dea Justitiæ, indicat, non nisi quæ justa sunt, postulanda esse: hinc Commentator concludit: *Deus immortalis ad hominum cupiditates, & prava desideria non est pronus; imo crimen est putare quod præstantissimum Numen sitim nefarii desiderii, & sceleratæ cupiditatis explere velit.* Hinc Coronatus Cantor inquit: *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* Oportet quæ justa sunt à Deo postulare. *Iacob c. 4.* *Aldrovandus.*

Similis sensus à Florentio declaratur: Hominem enim coronatum producit, qui dextram suam sceptro insignem monstrabat, ad cujus latus imago nihilominus spectabatur Juvenculæ, quæ gladium cum bilance gerebat, & quæ haud dubie Justitiam figurabat: totum autem sequenti titulo animabatur: *Justè fiunt, quæ à Deo:* quam sententiam adjuncto dysticho dilucidius exponebat:

Cur Jovis assistrix Themis est? Quod justa putanda,
Quæ divina Dei mens, rataque cuncta velit.

Antiqui de throno Dei inseparabilem Justitiam esse arbitrati sunt, idque merito. Hinc Psalmista: *Justus Dominus, & justitias dilexit, æquitatem vidit vultus ejus.*

Tempus item, sicut ex una parte cum acuta falce sua res omnes rescindit, & detruncat, & perpetuis processibus suis abolet, & cancellat, sic rursum plurima accommodat, & componit, quæ per horas suas nimium præcipites corrumpuntur, & perturbantur. Totum hoc Costalius exprimere conatus est, dum binos homines exposuit, quorum unus caudam integram equi apprehendit, volens eam evellere, sed irrito conatu, alter verò eandem rem adorsus, jam nunc pilum, rursum post hæc alium trahit, ac sic pedetentim omnes evellit, cum inscriptione sequenti: *Exemplum sapientis, & stulti.* Convenit huc, ni fallor, secundum literam Ponti incola dum ait: Tempus difficultates temperat.

Tempore Pœnorum compescitur ira leonum.

Sic

Sic magnus vir Thales inquit: *Sapientissimum omnium tempus est, cuncta invenit, cuncta componit.* Huc referenda, quæ tam eleganter in hunc sensum Ecclesiastes per spiritum sanctum ait.

Vita humana.

Idem Author, qui supra, binas hominum effigies exhibet, ridentis unius, alterius plangentis, adjungendo titulum: *In vitam humanam:* Per hæc duo simulacra decantatos illos, & jam ubivis inclytos viros, Heraclium, & Democritum expressit: quorum alter ad quodcunque gaudium sibi propositum inconsolabilis erat, quidquid jucunditas & cachinnus aliorum ad gaudium pelliceret: Alter verò eo usque contrarium vivendi genus secutus est, semper ridens, ut nec mors ipsa, terribili vultu suo à proposito ridendi eum dejicere potuerit: quippe qui actiones humanas, tanquam ludicras, & levitate plenas, explodebat, & exsibilabat. De hoc risu & planctu inter modernos, diffusè scripserunt, à me jam memoratus Comes Franciscus Bernus Ferrariensis, cujus famosissimus calamus & in arte oratoria, & in Academicis, & in theatris, alas ei ad famam inclytam tam illustres dedit, ut quamvis extinctis corporis sui exuviis, integra nihilominus sæcula transiturus sit: Sicut & Patriæ meæ elevatissimum ingenium Franciscus Bonomius, qui non minus illo superiore & ipse methodo maximè elaborata, & fœcunda usus est, ita ut jure sibi merito, quantum quisque alius gloriosam lauream vindicare possit.

Risus, & planctus. Comes Bernus. Doctor Franciscus Bonomius.

Ambitio.

Concludo hanc Emblematum materiem rursum cum Florentio, qui & hic more suo, ingeniosus, ad condemnandam ambitionem, & elevandam gloriam, & meritum, viatores duos exhibet, quorum unus solem versus procedit, alter eidem humeros dorsumque vertit, quorum alterum umbra antecedere, & quasi fugere videtur, alterum eadem umbra subsequitur, cum inscriptione: *In ambitiosos.* Sic est, sequitur gloria se fugientes, & fugit insequentes. Irritus conatus ambitiosorum est, ad solem honoris procedentium, & in lumine dignitatum mundanarum ambulantium. Totum hoc præfatus Author subsequenti dysticho explanat:

Gloria sic humiles amplectitur. At sibi quisquis
Poscit si nimia hanc ambitione, fugit.

Quod idem est cum illo sequenti (juxta quod Aldrovandus commentatur:)

Cum sequeris fugio, cum fugis, ipsa sequor.

Elevatissima sunt Emblemata, quæ de famosissimo sic dicto *Canno chiale* Comitis Emmanuelis Thesauri prodierunt; quippe quæ non solum ad compositionem earundem faciendam documento esse possunt, & pro Magisterio, & Instructione prodesse, sed etiam moralitate sua ad formandos mores maxime accommoda. Partus omninò admirabiles, provenientes de sublimi intellectu illo, qui lumen, & normam præbuit & arti oratoriæ, & lapidariæ, & symbolicæ. Ego inter omnes, quotquot in hoc genere scripserunt, hunc ultimum eligendum existimavi, & pro commoditate eorum, quibus liber ille ad manum non est, hæc quæ sequuntur, apposui. Nec verò rubori mihi erit, ea sicut sunt, non immutata transcribere, dum tenebras atramenti mei immiscere nefas duxi, ubi lumen tam elaboratæ scientiæ effulget.

De iis, qui persecutionem patiuntur à servis suis.

In primo igitur loco Actæonis fabula repræsentatur, dum cervi caput gerens, canes proprios fugit, cum lemmate: *Quos pavit, pavet:* alludens ad eos, qui, quos olim servos habuerunt, nunc Persecutores patiuntur. Est autem Emblema quinquagesimum septimum Alciati, quod ille de Favorino sumpsit apud Stobeum: quamvis applicatio mea differat.

Nimia festinatio damni infert negocii.

In secundo, Equus effrænis apparet, qui ad præcipitium properat, cum Epigraphe: *Quod prapes, praceps:* significando, quod præpropera festinatio in negociis, præcipitio proxima sit. Fabula in Emblemate quinquagesimo quinto Alciati est, quam ille de Phædro Platonis desumpsit.

Vanus Conatus est adversum potentes.

In tertio Pigmæi sunt, qui Herculem satagunt captivitati tradere, dum soporatus est: cum Inscriptione: *Volunt, non valent:* alludens ad eos, qui cum debiles sint, contra Potentiores insurgunt, qui demum evigilantes, non secus ac formicas à se repellunt, sicut in Emblemate Alciati 58. invenitur, quod ille de imaginibus Philostrati mutuatus est.

Inemendabiles.

In Quarto Æthyops est, qui lavari, sed dealbari nequit, cum lemmate: *Allues, non ablues:* indicans eos, qui ex sui natura ad malum proni, nec malis nec bonis emendantur, sicut in Emblemate Alciati 59. videri potest, quod ille à Luciano transcripsit. Lib. 2. Epigr. Græc.

Error, & litigium.

In Quinto Niobe est, quæ liberos suos mactari videt à Diana ottensa, cum Epigraphe: *Ubi crimen, ibi discrimen.* Vide Emblema Alciati 67. Quod Alciatus de sexta Juvenalis satyra desumpsit.

Non oportet suimetipsius nimiam curam agere.

In sexto, Narcissus est, suimetipsius amore captus, & in fonte se demergens & suffocans, cum Inscriptione: *Se perdit, qui se quærit.* Sicut iis evenit, qui Philautiæ se donant, hoc est amori proprio, secundum Emblema sexagesimum nonum Alciati, quod de Pausania *in Bœoticis* mutuatus est.

Invidia.

In septimo invidia est, in figura Furiæ, manducantis cor suum, cum sententia sumpta ex Ovidio: *Carpit, & carpitur unà.* Invidus enim, dum alios rodere intendit, semetipsum corrodit: Sic Emblema Alciati septuagesimum primum est, sumptum ex Ovidio 2. Metam.

Voluptas mundana.

In octavo Tantalus sitibundus apparet in medio aquarum fugacium, cum lemmate: *Affluunt, sed effluunt:* Symbolum mundanarum deliciarum est, quæ maximè desunt, illicubi maximè abundant. Emblema octuagesimum quintum, quod Alciatus de Horatii 1. Serm. Sat. 1. excerpsit.

Aulicus.

In nono Aristippus est, devinctus catenis aureis, cum inscriptione: *Ditior, sed impeditior:* Symbolum hoc Aulicorum, qui quamvis de aula Principum utile suum consequantur, sed non nisi vendita libertate, sicut in Emblemate octuagesimo septimo apparet, quod Alciatus de Apophtegmate Diogenis hausit contra Aristippum, qui ut splendide in aula Dionysii viveret, Philosophicam libertatem amisit, interim Diogenes non nisi leguminibus vescens, & vilibus indutus, suimetipsius dominium possidebat.

Facundia.

In decimo Hercules est, trahens populum catenis aureis, de ore illius prodeuntibus, cum Epigraphe: *Sua vi,* hoc est, *suavi.* Pro symbolo Eloquentiæ, quæ pro libitu suo animos, quocunque placuerit, impellit. Emblema 181. Alciati, quod de Galeno mutuo sumpsit, in suasoria *ad Artes,* in principio operum.

Consilium senum, robur juvenum.

In duodecimo Æneas Juvenis est, qui patrem senem portat, cum lemmate: *Hic regit, ille dirigit:* Significando, quod in actionibus illustribus consilium

filium senum necessarium sit, & fortitudo Juvenum. Emblema est 195. ex Virgilio desumptum.

Vis & virtus exstirpandi vitia.

In decimotertio Bellerophon producitur insidens equo alato, & Chymæram occidens, cum lemmate: *Vis, & virtus:* Significans, quod si Princeps extirpare vitia intenderit subditorum suorum, oporteat eum robore insigni, & virtute dotatum esse; quemadmodum Bellerophon, qui eques armatus, tantæ magnanimitatis fuit, ut, ne delicto succumberet, maluit calumniis opprimi, juxta Emblema 14. Alciati, desumptum ex scholiaste Homeri.

Invidia.

In decimo quarto Ganymedes apparet, alis aquilæ in cœlum sublatus, interim canes in terra cum allatrare non desinunt, cum Epigraphe: *Latrant, non lacerant:* pro symbolo Invidorum, quibus via patet semper ad detrahendum, sed nec dilacerare, nec nocumentum ullum iis afferre possunt, qui virtute in sublime tolluntur. Emblema 4. Alciati, sumptum de Statio, quod Statius de symposio Xenophontis mutuatus est.

Regimen malum.

In decimo quinto Phaëton est, qui regendi solaris currus impos, quaquaversum incendia dispergit, cum lemmate: *Incendit, quocunque incedit.* Symbolum eorum, qui regimine perverso subditos pessumdant, & propriam, & alienam patriam depopulando. Juxta Emblema 56. desumptum ex imaginibus Philostrati.

Meretrices.

In decimo sexto Syrenes prodeunt, quæ prætermavigantes dulciter invitant, sed interimendos, & devorandos, cum Inscriptione: *Vorant, quos vocant.* Quod Meretricum symbolum est. Ex Emblemate 116. mutuato ex Odyssea Homeri.

Beneficiis aliorum ruinam quærere.

In decimo septimo & ultimo, Circe Maga est, quæ Heroibus liquorem dulcem in patera propinat, ut in feras bestias eos convertat, cum Epigraphe: *In beneficio veneficium.* Quod symbolum eorum est, qui benefaciunt, ut perdant. Juxta Emblema Alciati 66. sumptum ex Plutarcho in libello *de vita Homeri.*

Hæc universa cuique documento esse possunt, (iisdem Authoris verbis prolata) ut quotiescunque tibi visum fuerit, supra thema quoddam propositum Emblema formare, possis sine labore subjecta fabulosa, aut historica invenire, unde symbola componantur, argutæque sententiæ vel lemmata, ad eadem explicanda.

Incredibile est, quanti thesauri de ditissimo ingenio hoc, tanquam de abundanti aurifodina proferantur. In materia præsertim memoratorum Emblematum, illa insigniora sunt, quæ pro adornando floridissimo, & deliciosissimo Raconigii horto elaboravit: Volens siquidem Serenissimus Princeps Thomas omnes angulos lectulorum mysteriosa quadam statua, una cum basibus, numero sexaginta & una decorare (Hortus enim ille, non secus ac firmamentum stellis, sic floribus verno tempore amœnissimus est) in unaquaque statuarum unam imaginum cælestium, quæ numerum hunc adæquabant, repræsentavit: porrò quæque statua Emblema suum format, una cum Epigrammate basi insculpto, ad fabulam explicandam, & morale quoddam documentum applicandum. Quæ huc collocare prætermitto, quippe quod nec subjecta universalia, nec huic materiæ satis congrua sint, jam enim alibi hæc materia dilucidata est, tot aliis videlicet Emblematibus. Nec verò etiam de meo quicquam adjungo, ob rationem jam supra allatam, cum videar in hoc genere sat præstitisse, & cum Lectori ob oculos plura Alciati Emblemata posuerim, ad hoc ab Authore præmemorato invitatus: quamvis illuc Lectorem ablegaverim. Venio nunc ad

NUMISMATA.

Nihil est, ut quidem arbitror, quod curiositatem humanam, cum tot astutissimis inventionibus oblectet, tamque utile sit (quippe quæ documentis plurimis nos instruunt) quam usus monetarum, & Numismatum. Hæc à summis Principibus, & à primis orbis terrarum Monarchis adinventa sunt, tam ut commerciorum usus expeditior esset, quàm ut his mediantibus fama nominis & virtutis eorum latissimè propagaretur. Utile hoc studium est Pictoribus, & sculptoribus, tam propter situationem & varietatem figurarum, & earum dispositionem, quàm quod multarum, & feracium inventionum refertum sit. Utile est humanarum literarum studiosis, abundant enim Hieroglyphicis, symbolis, Emblematibus, sententiis, significationibus: & nunquam non ad sensum quendam moralem alludunt: nec enim latet, quam ingeniosis inventionibus, præter cumulum divitiarum, & fastigium potentiæ, viri illustres etiam hac via ponderationum, & operationum mentis nomen suum dilatârint, & famam suam divulgaverint.

Utilitas proveniens è studio Numismatum.

Complura antiquorum monumenta restant, quæ ad similia facinora virtutis seram adeo posteritatem pelliciunt. Plura simulacra apparent, quæ per modum methodi inserviunt, & regulam nobis suggerunt solidarum instructionum. Hic varia instrumenta, & animalium, & naturalium apparentiarum occurrunt, sicut sunt plura genera coronarum, vestimentorum, & imaginum. Denique cum tanta sit numismatum varietas, tantus in staturis hominum & deorum ornatus, quem varietas deinceps inscriptionum, & lemmatum, comitatur, nil ibi est quod non linguæ, ut ita dixerim, splendore doctrinam, & magisterium sapiat.

In his apud veteres studiosus admodum fuisse legitur Asinius Pollio, qui Romæ volumen ex his integrum composuit: præter eum & Marcus Terentius Varro. Athenis Gymnasium ad hunc finem erectum erat; unde est quod Orator quidam Atheniensium Ciceroni numismata nonnulla in donarium transmisit, è quorum una parte incisæ erant imagines Mercurii cum Pallade, ab altera Herculis, ut denotarent sapientiam fortitudini sociatam esse oportere. Exhinc postmodum & Romæ tales monetæ à M. Tullio Nobiliore impressæ sunt, & consecratæ, tanquam à viro Antesignano studiorum, & Musarum.

Habuit & nostris sæculis studium hoc tam utile, tam proficuum, & curiosum versatissimos Indagatores, & sequaces: Quorum inter modernos Hubertus est, Golazius, Herbipolita, Venlonianus, Jacobus de Rio, Jacobus Sadoletus, Cardinalis Cæsar Baronius, Joannes Huticchius, Wolffgangus Lazius, Jacobus Strada, Æneas Vicus, Gabriel Simeon, Sebastianus Erezzus, Abraham Ortelius, Fulvius Ursinus, Levinus Torrentius, Abraham Gorleus, Andreas Scotrus, Levinus Hulsius, Wilhelmus Choul, Antonius Pesus, Joannes Sambucus, Martinus Rota,

Tho-

Thomas Treterus, Antonius Augustinus Episcopus Tarragonensis, Marquardus Freherus, Adolphus Occus, Casparus Vasarius, Jacobus Biæus, Constantinus Landus, Stephanus Umandus, Joannes Glandorpius, Pater Andreas Scotus de Soc. JESU, & alii, qui tam sæcula sua, quàm nostra, & posterorum illustrârunt. Ego igitur, cum in opere præcedenti, ubi partium humanarum tractatus est (ubicunque occasio tulit) hanc materiam tam proficuam jam percurrerim, deesse officio meo arbitrarer, si tantum argumentum hic loci silentio prætetierim.

Exordiar, ordine supra jam observato, ab æ- Quatuor anni tempora.
tate puerili, ut sic deinceps per gradus, omnem hominis ætatem emetiar. Æneas Vicus Nummum Commodi Imperatoris exhibet, in quo quatuor infantes apparent, quatuor anni tempora figurantes: ajunt complures, quod eorum tres nudi sint, unus vestitus; quorum primus cophinum manu teneat plenum floribus, utpote veris indicium: alter dextera falcem regat, ad secandam messem, non nisi Æstate maturam: tertius rursum cum cophino repleto fructibus spectetur: quartus denique vestimento indutus, baculum super humeros teneat, in quo suspensa sit avis, jam emortua, idque ad indicandam hyemem.

In numismatibus aliis Adolescens corona redimitus cernitur, cum Tripode aurea: regens in dextra sua sagittas, in sinistra stringens cytharam, ingens autem coluber ad pedes ejus collocatus est: illic insuper Laurus est cum Corvo, & subtus hanc Laurum novem adolescentulæ sunt, & non procul hinc fons scaturire cernitur. Vult Erizzus Apollo cum Musis.
in his simulacris Apollinem figurari, una cum Musis in Parnassi monte, secus fontem Castalium: quamvis simulacrum Apollinis in aliis nummis aliter figuratum inveniatur. In horum aliquo Juvenis cernitur stans, sinistra lyram tenens, homo item nudus alligatus ad arborem, de ramis autem pendet fistula: in quo victoria designatur, quam Apollo contra stolidissimum Marsiam cantu obtinuit.

Erizus porrò Adolescentem repræsentat, portantem humeris suis arietem: significans Mercu- Mercurius.
rium. Aliter nihilominus in numismate quodam Hadriani imperatoris figuratus est: illic enim imago est Juvenis, tenentis caduceum manu dextra, & fingentis se altera Imperatorem apprehendere, cui lemma subjunctum est: *Felicitas Augusti*. Sed in numismate quodam æreo Vitellii homo cernitur cum virga, serpente, & noctua ad pedes, quæ Æsculapium significant. Ab altero Æsculapius.
latere imago est hominis stantis, & super scipionem, qui serpente circumdatus est, inniti, quæ figura item Æsculapium denotat. Rursum illic apparebat mulier, tractans colubrum, nominata Hygia, vel Dea salutis. Hæ imagines juxta Erizzum, portendebant, hunc Principem gloriatum fuisse, se totius terrarum orbis Medicinam esse, atque idcirco has sibi monetas excudi voluisse.

Transeamus de ætate puerili ad consistentem: Superbia Domitiani volentis adorari.
Ubi in monetis Domitiani figura hominis venerandi exhibetur, qui tribus fœminis genuflexis ad portam templi præbere dexteram videtur; Eousque ambitionis progressus est hic insensatus, ut per hæc significari voluerit, se in nummo Numinis adorationem exigere. Hinc annotandum (inquit Commentator Aldrovandus) quod ante Dictaturam Julii Cæsaris, sola deorum effigies, & præcipuè eorum, qui cum singulari veneratione in gentilismo colebantur, excusa fuerit, & in monetis exsculpta.

Videbatur item in argenteo Nummo sculptura Sacerdos sacrificans.
Auli Posthumii: Erat autem aspectus venerabilis viri cujusdam, qui manum videbatur super caput Tauri collocare, ad eum sacrificandum: per quod veterum mos erat sacerdotem Dianæ immolantem exprimere.

Rursum alius nummus est aspectu trium hominum insignitus, quorum quisque sacerdotali amictu vestitus erat: ad quorum pedes multa ferarum & animalium genera mactata cernebantur: per hoc Imperatorum sacrificia denotabant. Item persona alia, vestita sacerdotali ha- Sacrificia Imperatorum.
bitu, quæ videatur scropham quandam in fanum introducere: Symbolum Consulis erat, qui gra- Consulis sacrificium.
tias Dianæ Deæ referebat, ob victoriam obtentam: hæc visa sunt in numismate æreo Consulis Marcelli.

Non desunt præterea in monetis armatorum hominum effigies, quorum plures tanquam militaribus trophæis condecorati sunt: diversimodam autem significationem habent: inter quas Armatus, qui dextera sua scuto innitatur, & qui manu telum apprehendat, in actu procedendi, in universum pro simulacro Martis Propugna- Mars Propugnator.
toris sumebatur. Hoc Numen nihilominus & aliis insuper modis, & cum diversis significatis repræsentatum fuit, in argenteo siquidem nummo Caracallæ comparebat homo se armans casside, lorica, utraque periscelide, & umbone, quo Mars ultor exprimebatur. Hæc item figura in Mars ultor.
nummo æreo Mammeæ cernebatur, & rursum in argenteo alio Imperatoris Adriani. Adhuc aliter in moneta ærea Vitellii homo cataphractus apparet, cum galea nimirum, & thorace, & femorum armis, gestans sinistra sua clavam, dextra victoriam alatam; quo Mars victor exprimi- Mars victor.
tur, secundum quosdam: In moneta etenim ærea Antonini Pii eadem figura est, sed armata pugione, & trophæo.

Quotiescunque tamen (inquit doctissimus Aldrovandus) simulacrum apparet hominis galea tecti, cui latera itidem, & femora armata sint, quod dextra sceptrum gestet, sinistra hastam, pede dextro testudinem calcans, juxta quod Choulus tradit, Honorem repræsentat. Prædi- Honor.
ctus author memoriæ dedit se hujusmodi figuram in moneta quadam ærea Vitellii vidisse: figuram itidem aliam hominis, qui dextra hastam, & sinistra globum mundi tenebat, significantem Imperatorem supremum universitatis, Deum. Siquidem verò jam memoratum simula- Deus.
crum captivum habeat, subtus pedes vinctum, Imperator tyranni victor.
Imperatorem denotat depressisse, & subjugasse tyrannum. Siquidem eadem figura, in dextra manu hastam gesserit, in læva sceptrum, & præ- Imperator gentes barbaras sibi subjugans.
fato pede hominem prostratum humi depresserit, ex altera verò parte animadvertantur homines instructi vasis quibusdam, de quibus aquæ defluant, Erizzus autumat, figuras has alludere ad Imperatorem, qui dissipata, & fracta inimicorum potentia, Armeniam subjugaverit, & Mesopotamiam, crudelissimosque Parthos: aquæ autem Araxem, & Euphratem flumina repræsentant.

Idem simulacrum, premens hominem in terram pro-

Victor item Teutonic. projectum, cum urna, juxta mentem ejusdem Authoris, denotat Imperatorem expugnantem rebellem Germaniam: imo verò idem Author considerando in numismate hominem, qui læva pilum, instrumentum militare, teneat, dextera verò videatur coronare hominem onustum armis, & spoliis, cui bini Captivi ad pedes provoluti jaceant, ex his conjecturandum inquit, eum super Teutones victoriam obtinuisse.

Italia restituta. Homo item erectus stans, & sinistra lanceam contrectans, qui dextram fœminæ Genuflexæ præbet, quæ videatur mundum in manibus gestare, docet, secundum mentem Authoris præfati, Italiam mediante Imperatore pristinæ libertali suæ restitutam, & ad statum priorem reductam esse: unius & alterius indicium, in præmemoratis personis repræsentatum est. Homo item, qui corpore suo hastæ innixus sit, cum imagine quadam mulieris, quæ in dextera sua gubernaculum navigii teneat, in sinistra Cornucopiæ, ubi præter hæc rursum alia mulier sit, quæ dextera sua militem coronet, juxta ejusdem Authoris mentem, fortunam & victoriam Imperatoris designant. Fortuna & Victoria.

Fides. Cum armatus homo hastam premit, & de loco eminenti, non secus ac de Exedra quadam ratiocinari populo videtur (sic nummus æreus Imperatoris Commodi præseferebat) prout Choulus tradit, *fides* exprimitur. In quibusdam præterea nummis apparebant homines, militibus similes, qui arrectis auribus loquelam hominum videbantur excipere, cum hac inscriptione: *Adlocutio.* Symbolum hoc erat eorum, qui vigilanter, quid sibi operandum, animadvertunt.

Effigies hominis sedentis supra struem spoliorum, scutorum, & omnis præterea generis armorum, sed manum suam subtus genu collocantis (juxta Erizzum Commentatorem) Regem Dacorum denotat, ab Imperatore superatum, & vinctum. Rex Dacorum ab Imperatore Superatus. Pari modo in nummo quodam Darii Regis Persarum, quem Alexander devicit, effigies quædam insculpta erat, facientis telum.

Apparent item plures figuræ hominum equitantium, quæ multa mysteria, & significationes continent: itaque ad Lectoris utilitatem necessarium duxi, hæc in hunc locum referre. Mars. Homo itaque armatus, insidens equo, munitus hasta, flagello, ingeniosum Hieroglyphicum erat Martis, nam & equus, & arma illa & velocitatem, & furorem spirant. Neptunus. Neptunus item in moneta quadam Tarantina, argentea, eadem forma repræsentatus fuit, secundum Chouli opinionem.

Porrò nudum quoque hominem sculpebant, eumque galeatum, insidentem equo, cui pannus ab humeris defluebat, ventis agitatus, in dextera item telum cernebatur, duo verò in læva: atque hæc rursum Neptuni erat effigies.

Imago Castoris Numinis per hominem equo insidentem figurabatur, hastatum in sinistra &, cui stella in vertice capitis resplendebat. Per hæc Parthorum Provincia delineabatur. Figura hominis equitantis in equo alato, qui telum jacere in monstrum quoddam videbatur, cui caput leonis erat, reliquum corpus Draconi simile, valorosissimum Perseum significabat, qui Persens. cum Chymæra dimicasse fingitur: quamvis per hæc Bellerophontem quidam denotatum arbitrentur: sed in idem coincidit, cum uterque fortissimus, & singulari prudentia dotatus fuerit. Simulacrum hominis equo suo decurrentis, & hasta leonem ferientis, idea est generosi illius, qui in spectaculo publico certamen inire ausus est cum belluis, & victor tamen discessisse legitur. Homo insidens equo & cum feris justificans. Bini homines equitantes, qui inter se iram mutuæ amicitiæ sibi dextram porrigebant, prout in Philippi Regis argenteo numismate apparet, imaginem virtutis designant (sic Choulus tradit.) Virtus.

Si in dictis Numismatibus homo armatus, isque equitans visus fuerit, & viam suam prosequens, quem alius pedes præcurrat, alii plures subsequantur per hoc Expeditio Imperialis in negotiis belli intelligenda est. Expeditio Imperialis. Item equestris homo, munitus clava, qui in actu currentis consistat, celeritatem indicat, qua Imperatores ad belli expeditiones progrediuntur. Si vero quispiam equitando alterum hasta percusserit, qui in terra jacuerit, imaginem refert Imperatoris victoriosi, contra Sarmatas, vel Gothos, qui ad internecionem usque debellati sint. Victoria Imperialis.

Homo pedestris, qui trophæa suspensa portaverit, & alterum equo insidentem præcesserit, quem rursum alius cum insigniis militaribus sequatur, victoriam contra Parthos obtentam indicat. Quemadmodum si homo pedestris, cum signis militaribus in læva, præcedat Equitem, reditum triumphalem Imperatoris ad proprias regiones suas demonstrat, postquam hostes suos fugaverit, & dissipaverit, provinciamque eorum occupârit. ejusdem reditus in patriam. Numismata denique ærea Imperatoris Trajani insignita imaginibus duarum provinciarum, rara sunt & præcipuè illa, ubi Imperatoris illius simulacrum equo insidens apparet.

Sæpius item in monetis simulacra hominum comparent, idque sine vestimentis, de quibus hic meminisse non abs re erit. Imagines nudæ. Numisma argenteum Caji Marcelli, & Lucii Lentuli, hominem nudum repræsentat, cui in dextra fulmen est, sinistra sustentans aquilam, cum exiguo altari; & stella: quæ docent completa sacrificia, Jovi consecrata, postquam Jovis fanum in Capitolio fulmine tactum fuisset. Sacrificia Jovi facta.

Imago præterea hominis seminudi, sedentis in eminenti loco, quæ manum dexteram extendat ad aquilam, cum figuris Curruum Solis & Lunæ; hæc excusa cernebantur in moneta ærea Alexandri, qui per hoc pro Jove Olympio haberi voluit. Jupiter victor sequenti forma exhibebatur: seminudus homo in solio sedebat, tenens hastam in sinistra, & victoriam alatam in dextera: quæ olim in moneta ærea Domitiani cernebantur. Jupiter Victor.

Item alia moneta ærea Neronis spectabatur, exhibens hominem seminudum, cum fulmine in dextra, & hasta in sinistra, ad demonstrandam vigilantiam Jovis Custodis: Jupiter Custos. quamvis hoc diversum aliquantum sit in nummo argenteo Vespasiani, ubi homo nudus apparet, sinistra lanceam tenens, in dextra altare est, idque ardens. Choulus interim in nummo argenteo Gordiani eum exhibet cum hasta in dextera, & fulmine in sinistra, quam imaginem dicit Jovis esse Vindicis. Eundem Erizzus exhibet in homine nudo, qui dextra fulmen vibret, sinistra avem teneat, quæ volare videatur, & hac ratione Jovem ait fulminantem repræsentatum. Jupiter Ultor. Hæ imagines iram divinam exprimunt: quæ non minus Christianis quoque documento esse possunt: sicut in triumphis Imperatorum, ad contemplandam potentiam divinam elevari possumus.

Diss.

Jupiter Servator. Differunt inter se, & dissentiunt Authores in exprimenda Idea Jovis Servatoris, de quo nonnihil etiam referendum est. Choulus in nummo quodam argenteo Domitiani hominem nudum monstrat, qui dextra fulmen gubernat, dum sinistram versus cœlum erectam tenet, fortassis indicans, inde pro salute nostra subsidium, & refugium petendum esse. Idem Author monetam argenti exhibet Imperatoris Antonini Pii, in qua homo nudus apparet, regens dextrâ suâ hastam, sinistrâ fulmen, per quod sensus ille supra memoratus exprimitur.

In numismatibus præterea & æreis, & argenteis, Imperatorum Gordiani & Maximiniani homo nudus cernitur, gerens nihilominus in dorso suo pannum, cum fulmine in dextra, & hastâ in sinistra, ad cujus pedes cernitur homo parvulus: quâ figurâ Jovem Conservatorem exprimebant; imo verò per hominem ad pedes Numinis consistentem Imperatorem indicant, à Deo conservatum.

Jupiter Propugnator. Jupiter Stator. Moneta Alexandri Severi, quæ hominem nudum repræsentat, cum paludamento nihilominus ab humeris defluente, qui fulmen jaciat dextra, sinistra aquilam gerat, Jovem Propugnatorem designat. Dum item Jovem Statorem expressuri essent, eandem figuram exhibebant, sed quæ dextrâ suâ hastam, lævâ fulmen gestabat. Choulus eundem nobis exponit, cum paludamento ab humero sinistro defluente, qui globum orbis dextra teneat, cui imago victoriæ, & aquilæ adjuncta sit.

Attributa veri Dei. Hucusque de hac Deitate dixisse sufficiat, ubi nihilominus quidquid de fabuloso Jove in tot formis profertur, & Propugnatoris, & Conservatoris, & Ultoris, & Statoris, & hujusmodi titulorum, ad varia attributa Dei viventis & omnipotentis referendum est, quibus ad totius universitatis regimen vigilantissime providet, sicut fulmine castigationis suæ, tam temporalis, quam sempiternæ cum severitate hominum peccata castigat: non minus & panno indulgentiæ suæ divinæ, per longanimitatem suam ineffabilem, turpitudinem delictorum nostrorum operit.

Neptunus. Transeamus nunc ad Imagines Neptuni, in quo rursum eædem qualitates, & conditiones observari possunt. Itaque in primo loco nummus argenteus Augusti, & Vespasiani apparet, in quo figura nuda est hominis Tridente armati, qui Moneta post victoriam navalem. pede sinistro mundum premit: quod numisma ita figuratum fuit post reditum horum Imperatorum, cum navali pugna victoriam triumphantes reportassent, atque hac ratione Numini illi gratias retulerunt.

Pari modo homo nudus, cum pallio ab humeris dependente, & ventis agitato, insidens navigio, quod binis equis trahitur (sicut moneta quædam argentea Marci Agrippæ exhibet) eandem cum priori significationem habet. Sic in nummo quodam argenteo Pompeji navigium quoddam, & in ejusdem medio turris observata fuit, in cujus fastigio similitudo hominis nudi cum Tridente apparebat, per quod Neptunus figuratus fuit, cum in pacifico fræno undas suas retinet. Rursum in alia forma Homo nudus, qui à renibus deorsum versus, per modum Sirenarum in caudam piscinam, squammosam, eamque duplicem desinat, Neptunum adumbrat. Denique Numisma argenteum Demetrii hominem nudum habet, qui cum Tridente suo quasi percussurus apparet, eundem Neptunum designat: in parte postica ejusdem numismatis, figurata erat navigii prora, cum imagine victoriæ alatæ, quæ in dextera sua coronam portabat, in sinistra palmam, quod symbolum victoriæ navalis est. Item Victoria navalis. Atque hic finem pono in considerandis hujusce generis monetis; magis elaboratam indaginem; curiosorum studiis relinquens: interim eos, qui iter tam periculosum, quale est, quod in undis Oceani fit, instituere destinaverint, hortatos volo, ut vexilla sua non fabuloso Neptuno, sed Altissimo Creatori suo, & Redemptori orbis erigant, in eoque omnem fiduciam suam collocare non obliviscantur.

Alia præter hæc numismata invenire licet, Mercurius & Hercules. quæ diis, & deabus insignia sunt, inter quæ Erizzus quandoque binos homines, eosque nudatos & stantes contemplatur, quorum unus clavæ, alter caduceo innititur, talaribus indutus, hunc Mercurium annotans, illum Herculem esse: has figuras autem sibi invicem conjunctas Sapientia & fortitudo in Imperatore necessaria. voluerunt, ut Imperatorem denotarent, in cujus persona fortitudinem simul & sapientiam desiderabant. Homo nudus, cum clava in manu, cujus medii humeri & pectus leonis exuviis recincta sint, simulacrum consuetum Herculis est, quod frequentissime in veteribus monetis exprimebatur: sæpè etiam hoc eodem virtus Imperatorum notabatur. Itidem cum figura hæc cla- Hercules poma Hesperidum rapiens. vam extollit, ad feriendum serpentem, qui circa arborem pomiferam volvatur, & eidem innixus sit, brachium autem ferientis pelle leonis coopertum sit, juxta opinionem Errizi, Herculem indicat poma de Hesperidum hortis rapientem.

Jam verò siquidem in indagandis numismatibus, in quibus similes figuræ occurrunt, prosequi voluerimus, inprimis Nummus argenteus Aureliani apparet, qui imaginem hominis Coronati & diademate circumdati exhibet, totum fulgoribus, & micantibus radiis illustrem, cum pallio ab humeris defluente, qui hominem secus pedes suos captivum intueatur: per quod simu- Sol oriens. lacrum complures solem intelligendum arbitrantur, tum videlicet, cum in ortu suo resplendet. Item in Numismate Constantini, homo nudus est, tectis nihilominus pudendis, manu sinistra Cornucopiæ gestans, in dextra verò ingentem phialam, aut scyphum, per quæ Genium significari volunt, præcipuè Romanorum. Genius.

Sic per hominem seminudum, qui in dextra hastam teneat, Cornucopiæ in sinistra, cui caput casside tectum sit, prout moneta quædam ærea Marci Aurelii continet, juxta Choulum, Honor indicabatur. Honor. Denique in moneta Herennii exsculptus est homo nudus, qui humero sinistro senem portat; per quod prudenter Choulus officia pietatis, & compassionis intelligit. In numismate argenteo Julii Cæsaris, homo apparet, qui item virum quendam decrepitum bajulat, in sinistra imaginem ferens mulieris, munitæ galea, & hasta, per quas figuras pius Æneas, describitur, Patrem secum portans, & Palladem. Ecce quot virtutes, & affectus hic repræsentantur, ad quarum unam quamque si debitam reflexionem adjunxissem, ad paginas usque centum opus hoc excrevisset.

Ut

Ut interim quod cœptum eſt, in ſuo ordine proſequamur, plura numiſmata ſunt, quæ ſicut illic homines præferebant equeſtres, hic curru ſublimes proponunt, idque ad ſignificandos rurſum affectus, & virtutes. Inter primos Erizzus eſt, qui refert, quod ſi homo ſuper currum poſitus monſtretur, quatuor Elephantis provectus, cum ramo lauri in dextra, & ſceptro aquilino in ſiniſtra, ſymbolum ſit Imperatoris, qui victoriam obtinuerit, & hoſtiles plagas debellaverit. Homo item geſtans manu dextra ramum, & ſiniſtra ſimile quid Clavæ, ubi præter hæc figura Cameli cernatur, & ſtruthionis, Provinciam Arabum deſignat, ab Imperatore devictam: quamvis nonnulli ſint, qui imperatorem prout omnium hoſtilium nationum domitor eſt, in homine, qui currui quadrijugis equis vecto inſideat, deſignatum arbitrentur. Mars item ſculpebatur curru vectus, & flagello crudeli armatus.

Imperator victorioſus.

Provincia Arabum.

Mars.

Sequuntur figuræ hominum, ſed non in curru, ſedentium. Unde Erizzus per hominem Tauro inſidentem, Deitatem Jovis intelligit: idque non ſine ratione, taliter enim in raptu Europæ videri ſe fecit. Simulacrum item hominis ſedentis, qui manum ſuam extendat, pollice depreſſo, in moneta Marci Catonis Proprætoris ſpectatur: denotat autem victoriam conſilio & prudentiâ obtentam. Cum autem homo ſedens, in dextra ſua globum orbis tenens, & à muliere alata coronatus apparuerit, Erizzus inſinuari Imperatorem inquit, qui ob Britanniam debellatam, coronam promeruerit. Quotieſcunque demum (ait idem Author) in monetis victoriæ effigies apparuerit, quæ Belli ducem quendam coronaverit, id Imperatorum gloriæ adſcribendum eſſe: unde & in hujuſcemodi monetis, ex altero latere ſemper Imperatoris imago eſt.

Jupiter Tauro inſidens.

Victoria conſilio obtenta.

Imperator Triumphans.

Quandoque etiam homo ſedens ſupra ſolium elevatum, & à Victoria coronatus cernitur, cum imagine mulieris quæ ſpicas quaſdam præſentat; per quod Imperator, aut Princeps deſignatur, qui propriis ſumptibus ſuis, & è fiſco ſuo proprio, ſubditos egentes, ab oppreſſione famis liberaverit: idcirco etiam in monetis Titi Veſpaſiani homo animadvertitur, qui manibus ſuis mulierem geſtat, quæ libello, & Cornucopiæ onerata eſt, ubi non minus figura navis eſt, quæ cophinum repletum ſpicis portat, ad demonſtrandam Principis induſtriam; qui laboribus ſuis, & itineribus factis, abundantiam regionibus ſuis intulerit. Figura ſiquidem mulieris, juxta mentem Valeriani, inſigne ſpicarum præ ſe ferentis, imaginem habet abundantiæ, & Annonæ.

Imperator fame liberans populum.

Princeps abundantiam procurans.

In Numiſmate Tarentinorum homo cernitur delphino inſidens, qui originem Tarenti demonſtrat: hæc enim urbs prima ſui fundamenta ſe Herculi debere authumat: quamvis per hocipſum ſimulachrum in monetis aliis Pauſanias velit Phalantum Lacedæmonem deſignari, hominem inclytum, ob ſapientiam, & fortitudinem. Alii inquiunt, Telemachi imaginem eſſe, filii Ulyſſis.

Tarenti origo.

Cùm porrò numiſma cernitur exhibens figuram ſtantem, quæ manum ſuam ad fæminam ſupplicem extenderit, Authores per hæc Rem publicam à Monarcha qui eam prius devicerit, reſtitutam intelligunt. Id quod exinde majorem ſibi authoritatem nanciſcitur; cum in moneta quadam Imperatoris ſimulacrum appareat, qui in genua prolapſum erigit, his Characteribus ſubjunctis: *Reſtitutori Galliæ.*

Reſpub. reſtituta.

Homo item erectus ſtans, habens multitudinem armorum à tergo, ad cujus pedes mulier mœſta conſideat, ramum palmæ gerens, juxta ſententiam Chouli, hujuſmodi numiſmata tum excuſa fuerunt, cum Judæa bello cœpta eſt: quamvis admodum diverſis & ſimulacris, & figuris inſignita & impreſſa ſint.

Judæa capta.

Denique homo pedes, intuens in avem, juxta Erizzum, hominem denotat, qui deſiderio præſagiendi, quæ futura ſunt, auguriis intendit.

Auguriis deditus.

De his ad alia feror, diverſos brachiorum & manuum actus conſiderando. Quamvis enim nonnulla de his in volumine primo retulerim, nihilominus quod illic non cum tanta univerſalitate, & copia me extenderim, hæc quæ ſequuntur ſuperioribus adjuncta volui. Itaque in moneta quadam Alexandri Auguſti ſimulacrum hominis advertitur, qui læva ſua haſtæ innixus, dexteram exporrectam tenebat, ſed digitis dimiſſis, & pollice pendente, adjuncto ſequenti verbo: *Reſtitutor.*

In alia rurſum moneta, cui inſulptum erat: *Trajanus Imperator:* figura Imperatoris apparet, qui dextram ſuam dextræ Numinis porrigit, quod cum omni majeſtate ſedili ſuo inſidet. In inferiori parte numiſmatis hujus hæc verba legebantur: *Adventus Aug:* alludendo ad felicem Principis reditum in ditionem & ſtatum ſuum. Cum item in numiſmate figura hominis apparuerit, qui dextram ſuam dextræ alterius conjunxerit, præſente muliere quadam armata, denotat, juxta Erizzum, quod imperator Imperium ſuum alteri largiatur, & in alium devolvat, conſentiente Roma univerſa.

Principis reditus in patriam.

Translatio Imperii in alterum.

Homo genu flectens, qui dexteram ſuam Imperatoris dextræ conjungat, ſecundum quosdam, congratulationem innuit, quam Provinciæ Imperatori, præſertim Phryges, triumphanti exhibent. Porrò bini homines, jungentes dextras, duorum Principum concordiam figurant: ſi autem duorum alter thalari toga indutus, alter pallio videatur (quæ ſimulacra in moneta quadam Caji Egnatii apparent) cum interim ex adverſo latere Cupido alatus cernatur: his figuris Concordia deſignatur, quam oportet inter literas ſimul & arma verſari. Sic Gabriel Simeon in Quadro quodam per hominem togatum *Pacem* expreſſit: & in alio, per hominem pallio tectum, occaſionem ſumpſit exprimendi *bellum.*

Congratulatio, quæ Principi fit.

Concordia Principum.

Simulacrum humanum, gerens dexteram extenſam, & porrectam, atque eodem tempore læva ſua oblatum ſuum ſuper altare collocans (ſicut moneta Antonini Pii continet) *fidem* demonſtrat: Ejuſdem ſortis moneta quædam aurea eſt Lucii Ælii Cæſaris, cum inſcriptione: *Pietas:* In nummo quoque Gordiani Pii ſimulacrum eſt hominis, qui manus in cœlum levat, cum inſcriptione: *Pietas Aug:* Denique in moneta quadam Juliæ Piæ ſimulacrum Veneris cernitur, qua dextram extendit, ſiniſtrâ haſtæ ſuæ incumbit, portans ſecum Epigraphen: *Venus Genitrix:* volens per hoc inſinuare, vana credulitate Romanos authumaſſe gentem Juliam genus ſuum derivare à Venere. Non minus per hoc parturientibus fæminis augurare felicitatem intendebant.

Fides.

Pietas.

Venus Genitrix Romanorum credita.

Cum

Cum autem monetarum infinitus penè sit numerus, eorumque usus jam ubique receptus, tantique momenti sit, ut non immeritò fundamentum commerciorum appellari possit, sicut omnium quoque possessionum, & bonorum temporalium: cumque præter hæc ingenia moderna tantarum inventionum feracia sint, & tantis significationibus copiosa, in tanta farragine scriptorum, qui de his fusissime ratiocinati sunt, quippe quod brevitatis amicus sim, ea quæ rariora, aut pretiosiora mihi visa fuerint, tam ob materiæ vel metalli, quam ob ingenii excellentiam selecturus sum. Usus enim antiquorum erat monetas, vel de cupro, vel ære, vel aurichalco formare: illa enim hominum ætas tum tempestatis minùs avara erat, quam hodiedum: sæcula tum aurea vigebant, cum avaritiæ tyrannis necdum invaluisset: postquam hæc imperium & dominationem indebitam sibi vindicavit, sub jugo ferreo humanum genus ingemiscit.

Sæcula aurea olim erant, necdum avaritia prædominante.

Monetæ Imp. Augusti raræ.

Rara sunt Numismata argentea Imperatoris Augusti, præcipuè tamen ea, quæ ex uno latere coronam quernam repræsentant, rarissima adhuc quæ Cæsares equo insidentes exhibent. Talia sunt, quæ ex ære fusa Imperatoris Titi Vespasiani cernuntur, præcipuè quæ Judææ captivitatem demonstrant. Ejusmodi conditionis sunt monetæ Tyberii: illæ nimirum, quæ ex uno latere effigiem templi continent.

Idem Caligulæ.

Rara item sunt numismata ærea, cum Augusti effigie, quæ ex uno latere sculptam exhibent coronam rostralem. Similia sunt his numismata Caligulæ, præsertim quæ simulacro Deæ Pietatis condecorata sunt. Ejusdem item conditionis sunt, quæ Claudium Imp. ferunt, quorum latus inversum bina Cornua copiæ exhibet.

Item Neronis.

Pauca præter hæc numismata sunt ærea Neronis, quarum pars postica rostratam navem gerit. Propemodum omnes monetæ abolitæ sunt, quæ Imaginem Poppeæ præseferebant. Consimilis raritatis sunt nummi Imperatoris Galbæ, monstrantes statuam victoriæ: in pari gradu sunt Alexandri Severi, in quibus duo capita apparebant: summæ autem raritatis sunt, quæ imaginem templi insculptam possidebant. In eundem modum dicendum de numismatibus Commodi, in quibus Deorum genitrix cernebatur: sed omninò interierunt, quæ quatuor anni tempora, in quatuor diversis pueris referebant. Inveniuntur utique plura Antonini numismata, sed rarissima sunt, quæ effigiata spectantur, cum Imagine Italiæ, repræsentantes Anchisen portatum Æneæ humeris. Idem dicendum de iis, in quibus Imperatoris Trajani imago cernitur, ubi plures figuræ comparent.

Item Galbæ.

Item Commodi.

& Antonini.

& Trajani.

Rara admodum sunt numismata Lucii veri, quæ quantitatem imaginum gerunt, præsertim ea, quæ effigiem Imperatoris circumferunt, coronati per matronam quandam, in qua Roma intelligitur. Raræ item sunt monetæ Marci Aurelii, ubi plures item figuræ occurrunt: rarissimæ, ubi templum Dianæ Ephesinæ cernitur. Sic nummi Nervæ cum simulacro Romæ sunt renascentis. Paris raritatis sunt nummi Caracallæ, in quibus simulacrum Herculis apparet: imò quasi deperditi sunt, qui Herculem exhibent, occidentem hydram. Numismata Getæ cum ternis figuris hominum equitantium difficulter inveniuntur; sicut & illa Alexandri, in quibus effigiem suam excudifecerat, cum effigie Matris suæ Mammeæ. Item numismata Gordiani Junioris, cum pluribus figuris supra pontem. Difficilis item inventionis sunt, & rara eorum memoria est, quæ simulacro Herculis, & Mercurii insigniuntur.

Vix reperiuntur monetæ Regis Philippi, cum effigie sua, & ex altero latere filii: sicut perpetuæ oblivioni data sunt numismata Martiæ, cum imaginibus Philippi, hoc est Patris, & filii. Omnium denique rarissima sunt Vitellii, propter quod in magno pretio sunt. Tales quoque sunt, quæ effigiem habent vultuum, Caligulæ, Neronis, Claudii, Germanici, Drusi, Galbæ, Titi, Nervæ, Paulini, Lucilli, Crispinæ, Severi, Getæ, Caracallæ, Juliæ Piæ, Juliæ Mammeæ, Maximi, Maximiani, Papieni, Balbini, Philippi Junioris, Decii Junioris, Treboniani, Volusiani, Valeriani senioris, & Galieni, aliorumque, quæ cum magno labore, multo tempore, cum magna reservatione, & diligentia excusa fuerunt.

Numismata Vitellii in magno pretio.

Quæ numismata rara sint, & hinc pretiosa.

Has raritates huc afferre statui, ut cum hæc conditio talis sit, quæ pretium rebus adaugeat, si quis in harum possessione aliqua est, æstimationem rei noverit, & cum quanta cura custodienda sint, non ignoret. Scio non deesse alias ab his diversas: Sed ego cum doctissimo Aldrovando ne fasciculum in immensum adaugeam, his quæ attuli acquiescendum esse ratus sum.

Sed silentio inter alia prætereundum non est volumen inclytum Doctoris, Valerii Chimentelli, viri eminentis in universitate Pisensi, quod typo datum est in doctissima patria mea Anno 1656. ubi studiosè admodum, & copiosè ratiocinatur super statuam quandam Pisanam, eamque marmoream, de Honore, Officiis, Gradu, conditione omnium sedium imperialium, & sequentium, adducens quasdam heroum sedentium monetas, pares iis quas jam supra attulimus. Itaque ad demonstrandam reverentiam, & honorem, qui Imperatori debetur, Romani, præter alia, consuetudinem habebant, etiam durante Interregno, ut in medio Senatus, aut Consilii binas sedes collocarent, simul statuam, & simulacrum defuncti. In cujus rei fidem plura testimonia Authorum in medium profert. In duabus illic sedibus elevatæ personæ binæ spectabantur, una hastata in dextra, & altera coronata lauro, quæ simul confabulari videbantur, cum lemmate, quod numisma illud circumdabat: *Cajus Sulpitius Platorinus*. Item imago alterius, sedentis, toga longa induti, cum victoria alata in dextra: in medio monetæ hæc legebantur: *Imp. Cæsar:* Rursum alia hastam in sinistra portabat, coronata ramis olivarum, gerensque volucrem in dextra, præmemoratum augurium indicans. Porrò illic alia figura est, quæ manum ad serpentem extendit, interim ibidem supra columnam parvulā simulacrum hominis erectum est, qui lauro arbore circumdatus apparet, quæ in terra plantata est; porro sedes, cui insidet, has literas gerit: *Salus Augusti*. Concordat hoc cum iis, quæ supra meminimus. Figura abundantiæ, cum Cornucopiæ in manu, pariter sedebat: alia togata erat insidens sedili antiquo, cum sceptro Bellíducum in manu dextra, cui verba sequentia in gyrum scripta erant: *Securitas Augusti*.

Statua defuncti Imperatoris in sede collocata.

Salus.

Securitas.

Personæ quatuor sedentes, quarum sedilia supra scabellum elevata erant, & quarum una lanceam, altera Cornucopiæ tenebat: in latere dextro

dextro quasi quadrum aliquod erat: ad pedes solii hujus rursum quispiam erat, admirans præfatas figuras quatuor, appositâ hac declaratione: *Liberalitas* Augusti: alludendo ad magnificentiam Principis hujus: rursum quatuor homines in alto emicant, qui se invicem spectare videntur, unus autem subtus soliū est, qui superiores omnes intuetur: adjunctæ sunt literæ *felicitas sæculi.* Item duæ figuræ cum eadem actione, vestitæ paludamentis imperialibus, quarum una dextram extendit porrigens denarium, coronata lauro, cum expressione sequenti: *Liberalitas Augusti.* Idem præmemoratus excudi fecit monetam auream, è proprio genio suo, quod solidissimum erat, ubi sedes non dissimilis cathedræ spectabatur, in medio alterius ornamenti admodum elegantis, quod de diversis personis in inferiori parte sustentabatur, inter quas mytratæ multæ erant, quædam palmas manibus gestabant, à parte superiore ab Angelis regebatur, subtus quos altare cernebatur cum Cruce: quæ ad ornamentum illud alludebant, quod felicis memoriæ gloriosissimus Pontifex Alexander septimus, Cathedræ, in qua primus omnium Pontificum S. Petrus sedit, fieri curavit, sequentem sententiam adjungens: *Ecclesiæ fundamentum, Prima sedes, fidei Regula.* Unde abundantissimam, & liberalissimam remunerationem reportavit de eo, quod rationi & judicio, pietas & Liberalitas Alexandri præmemorati sociaverat: itaque de amplissimo hoc dono præfatus Author inquit: *Quod cum reverenter, tum fideliter præsto: Quoniam ubi hæc scripseram, in ipsa editionis mora, aureum ejusdem typi numisma jussit ad me mitti sanctissimus Dominus noster, cujus nihil non est aureum, mens, lingua, manus.*

Liberalitas.

Felicitas sæculi.

Cathedra S. Petri in Roma.

De his, horumque similibus aliis monetis, & numismatibus, hominum sedentium, copiam liberalissimam adducit vir ille prudentissimus, veraces super hæc Authores suos, in libro eruditissimo, intitulato: *De honore Biselii;* producens: quem librum dixerim meritò in cujusvis eruditi, curiosi, & viri literati Musæo collocandum esse. Atque hæc, in præsenti materia sufficiant; transeamus nunc ad aliam huic non dissimilem, sed insuper necessariam, ad humana inquam

SIMULACRA.

TAm nobilis, tam sublimis, tam illustris sculptoria ars est, ut cum prima sui rudimenta, & principia de arte plastica desumat, in manufacturis suis ipsius Dei operationem recognoscat: sempiternus enim ille sculptor, *formavit hominem de limo terræ,* ad cujus imitationem humana industria se transferre ausa, non solum in promiscuis petris, sed in marmoribus quoque, formas hominum æternitati propemodum dare studuit: Et quamvis longissimo sæculorum decursu, etiam hæc monumenta corrosa sint, & temporum injuriæ cesserint, nihilominus per tanta annorum & ætatum spacia ex reliquiis suis docent, se ipsam adeo mortem & interitum superare. Plastices primus Author, prout Plinius refert, Dibutadius Sicionius est; aut vero Ideochus Rethus, & Theodorus ex insula Samo: quam primi in Italiam transtulerunt Eucirrappus, & Engrammus. Posthæc per incrementa artis à tabulis, à cera, à gypso, & à luto figulorum ad ferienda, & vulneranda marmora ferrum arripuerunt, Lysippi, & Parrhasii, & Praxiteles, & nunquam sat laudatus Phydias, qui opere unico, quod inter septem mundi miracula recensitum fuit, Jove nimirum Olympico, nomen suum æternitati transscripsit. Qui deinceps, cum Minervam ex auro fudisset magnitudine viginti septem cubitorum, cum admirabili ordine, & exquisito artis magisterio, in scuto quodam Conflictum Amazonum & Gygantomachiam, item in pedum solea Lapithum, & Centaurorum pugnas fabrefecit.

Ars Sculptoria nobilissima.

Primus Author Plastices.

Jupiter Olympicus à Phydia sculptus.

Præter hos in consimili arte admirabiles non minus erant Polycrates, & Euphranor, & Myron, & Alcimenes, & tot alii, quorum historiæ meminerunt. In his copiosi sunt Petrus Crinitus inter alios, & Rhodiginus. Tam nobilis, inquam, hæc ars est (prout ingeniose admodum Georgius Vasarus refert) ut multas simulartes, huic congeneres complectatur, sicut sunt quæ figuris elevatis vel è terra, vel gypso, vel cera, vel ebore, vel ligno fiunt: ejusdem generis est metalla fundere, item in lapidibus pretiosis exsculpendis, aut in chalybe laborare, & alia horum similia, quæ & numero, & materia picturam exsuperant.

Lib. 1. de honest. Discip.

Hinc est quod sculptoriæ Artis fautores & discipuli, eam pictura nobiliorem, & magis utilem deprædicant, eo quod artis opera, & monumenta celebritatem nominis Authori suo, propter durationem fidelius conservant, quam telæ pictorum: quæ etiam in abditissimis, & munitissimis cubiculis facile corrumpuntur, & depereunt: interim quæ sculpta sunt per varias anni tempestates, & sæculorum periodos, injuriis temporum impavida resistunt: eandem primitivam formam conservando in omni loco, situ, & parte, id quod pictoriæ arti denegatum est: Sculptoria siquidem ubivis locorum opera sua exponit: hinc ars veracissime dici potest, non mentiens, nec fingens colorum fallaciis, sed cuncta naturaliter repræsentans.

Ars sculptoria secundum quosdam picturæ præfertur.

Picturæ facilè depereunt.

Denique sculptorem summi judicii, & summæ providentiæ oportet esse, antequam enim ad tractandum, aut incidendum marmor progrediatur, necesse est, ut omne opus jam mente præconcipiat, & quasi delineatum conservet, antequam in opus prodeat. Hæ & harum aliæ conditiones non absimiles ad operarium laude dignum requiruntur.

Sculptores judiciosos esse oportet.

Per has, & hujusmodi alias rationes ergò, inter infinita simulacra, facta in forma hominum, quæ quotidie oculis nostris patent (diversa nihilominus à statuis, de quibus loco suo & tempore mentionem habebimus) vestigia doctissimi Aldrovandi insequens, prout ante jam factum est, & deinceps facturus sum, ea quæ maxime necessaria, quæ utilissima, & potiora mihi visa fuerint in medium allaturus sum. Ob nimiam vero multiplicitatem eorum, applicationibus faciendis supersedendum ratus sum, legentis judicio permittens, ut pro libitu suo, & sicut maximè visum fuerit, ad usum & servitium suum ea convertat.

Itaque inter Authores maximè conspicuos, qui de simulacris Numinum, & deorum gentilium diffusè scripserunt, Cartarus unus est: qui maxime oblectatus est ea simul colligere quæcunque inter antiquos observata sunt: pro beneficio studiosæ posteritatis sat amplum volumen relinquendo, figuris condecoratum, quibus ea, quæ memoravit, ad vivum expressit. Ego verò ne volumen volumine obruam, Lectorem eò remissum volo, si quidem in his latius erudiri desiderat. Mihi sufficerit ea huc collocare, quæcunque Aldrovandus ad manum dederit.

Imagines falsorum deorum Cartari Rhegiani.

Opti-

Optimum principium est, quod ab Authore omnium, & Creatore desumitur: itaque ut ab eodem auspicia nostra mutuemur, paucis demonstrabo, qualiter ab antiquis, & quali figura hæc divina majestas oculis hominum repræsentata fuerit. *Imago Creatoris, quomodo ab antiquis repræsentata.* Hominem olim Ægyptii comparere faciebant, vestitum colore cæruleo, cum circulo ornato stellis in dextra, sceptrum autem & pennam in sinistra: de ore ejus ovum prodibat, ex quo infans excludebatur. In sceptro majestatem regiam intellectam voluerunt, in penna difficultatem rerum temporalium, in circulo stellis coronato, conformitatem mundi astralis superioris cum inferiore, motum item circularem Cœli, & Mundi: per ovum, cui infans inclusus erat, *Calor informans.* Vulcanum denotabant, hoc est symbolum ejus caloris, qui viventes progenerat, & informat.

Rursum ad explicandam magnitudinem, & omnipotentiam Creatoris, & universitatis Authoris, sculpebant, imo & depingebant Infantem sedentem in arbore semper viridi: alludendo ad ævum illud æternum, quod nil de senectute novit. *Deus nunquam senescens.* Ante adventum Salvatoris ipsis adeo Paganis divinissimum sacro-sanctæ Trinitatis mysterium aliquatenus patefactum fuit, siquidem Deum Phydium Sabinorum triplici facie sculptum exhibuerunt: quod jam alibi à me memoratum est: hæc autem figura tantopere apud eosdem in veneratione fuit, ut cum omni obsequio, & reverentia quidquid fide publica sancitum vellent, juramento apud simulacrum hoc firmarent: in ternis verò figuris his, quæ ex uno loco surgebant, impressum erat: *Honor, fides, veritas:* quæ cuncta jam alibi à me fusius applicata sunt. *Sacratissima Trinitas gentilibus innotuit. Deus Phydius trina facie cultus.*

Ad demonstrandum autem, quàm vana fuerit eorum superstitio, præterire nequeo, quin huc sequentes versus collocem:

Jupiter, Orta freto, Saturnus, Bacchus, Apollo,
Mercurius, Pallas, Juno, Diana, Ceres,
Neptunus, Pluto, Janus, Mars, atque Cupido,
Numina sunt, falsis annumeranda diis.

Sit mihi interim licitum, tanquàm in transitu, eorum simulacra hic proponere, ut nimirum diversitatem figurarum humanarum intueamur, quibus olim eorum dii intellecti, & compositi fuerint. Exordiamur à primo in Cœlis, quem omnium quoque Numinum primum crediderunt, Saturnum inquam, quem cum exhibere vellent, Senem fingebant, capite discooperto, in dextra armatum falce, & involucrum quoddam in sinistra, cui quatuor infantes juxta pedes jacebant. *..urnus.* Senem finxerunt, eo quod deorum omnium primus creditus sit: capite detecto, eo quod ætate illa primitiva (quæ sæculum aureum dicebatur) veritas ridenti & aperto vultu se videndam dabat: *Veritas.* falx insuper denotabat, nil in orbe terrarum esse, quod non processu temporum deficiat: quod verò senex ille devorare involucrum videbatur, symbolum item erat, omnia consumi, & devorari tempore: denique pueri quatuor ad pedes projecti, quatuor elementorum figuram præsetulerunt.

Alii Saturnum aliter exposuerunt; vetulum eum fingendo, seminudum, cum figura serpentis in dextra, per modum circuli, caput coopertum habens panno viridi, videbatur autem lento passu incedere. *Alia Saturni significatio.* Quod omne facilè declarabitur, si per serpentem anni circulus intelligitur, qui in semetipsum convertitur, involvitur, torquetur, & unitur. Per viridem pannum ver, per canitiem nivale, & brumale hyemis tempus, per incessum lentogradum, tarda sphæræ Saturni revolutio indicantur.

Alii Saturnum cum serpente pinxerunt, qui caput ei circumdabat, caput apri in dextra, & leonis in sinistra: in hac figura trium Capitum repræsentatur tempus præsens, præteritum, & futurum. *Alia adhuc Saturni imago.* Hæc universa sunt, quæ de præmemorata Deitate dicta volui, remittendo lectorem ad Mythologias prudentissimas, & ad omne id, quod cum Cartaro, doctissimus Giraldus, in eruditis Syntagmatibus suis posteritati dedit.

Figuræ Jovis, quem antiqui inter Deos maximum æstimârunt, Cœlorumque Dominum, in variis formis, & modis apparuerunt: *Jupiter.* ita quidem, ut si omnia inventa & cogitata, si significationes omnes huc adducere quis tentaverit, Anticyram navigaverit: itaque lectorem meum non nisi præcipuis fatigabo. In primis delineatus erat in figura hominis nudi, & sine ventre, in sinistra sceptrum gubernans, in dextra aquilam: per nuditatem partis superioris & claritatem & lumen intelligebant, quibus se altissimus Deus intelligentiis cœlorum manifestat, & revelat: per partem inferiorem, quæ vestita erat, intellectum volebant, Deum ab hominibus cognosci non velle: id quod sacræ literæ testificantur: *Deum nemo vidit unquam.* *Deus manifestus in cœlis, inaccessibilis hominibus.*

Demonstrabatur item per imaginem hominis sedentis in tribunali, cui fulmen erat in dextra, in sinistra lancea; sicut jam paulò supra in monetis exhibuimus: *Item imago Jovis.* In hac forma Jovem Patrocinantem, & Custodem intellexerunt. Rursum alii se eum sedentem vidisse ajunt, figuratum supra binos Tauros, ambabus manibus stringendo fulmen: *Cartarus.* sic Jovem Ultorem designatum voluerunt. Ad hoc Poëta quidam Ethicus reflectendo, ajebat:

Si quoties peccant homines, sua fulmina mittat
Jupiter, exiguo tempore inermis erit.

Demonstrabatur item cum fulmine in dextra, & pelle caprina in sinistra, intelligendo per hoc, quod divina majestas non nisi justissimis de causis castiget delicta nostra, *Cur Jupiter cum pelle caprina videatur.* in pelle enim præfata universas humani generis actiones descriptas fabulati sunt. Cùm porrò nativitatem Palladis expressuri essent (si mythologos antiquos sequimur) hominem proponebant, qui bipennem utraque manu prehensam, in sublime tollebat, *Pallas.* quasi qui caput Jovi secare conaretur, de quo vulnere deinceps hæc Tritonia enata sit: interim Jovem sedentem exhibebant, declarantes in hoc fortitudinem, & sapientiam Motoris illius sempiterni.

Figura hominis, qui bilancem auream regit, & quæ nunc in illam, nunc in alteram partem declinet, denotat: omne bonum, & malum, hoc est & præmia justorum, & flagella sceleratorum, & pœnas reorum, de manu Dei provenire. *Deus Justus.* Hinc optimè S. Bernardus: *Deus timeri exigit ut dominus, honorari ut pater, ut sponsus amari.* *In Cant. Serm. 83.*

Ad significandam item divinæ tutelæ securitatem, hominem figurabant de latere dextro, fœminam de sinistro stantem, uterque manum dextram infantulo porrigebat, qui iter quoddam ingrediebatur; *Tutela divina.* quorum hic puerulus nos homines, mulier vero providentiam divinam, homo à dextra Deum ipsum denotabat. Hinc S. Augustinus. *Deus medicamentum est non sano, regula est plano, habitatio est deserto.* *Serm. 9. in Ioan.* Quidam inquiunt per prænemoratum hominem figurari honorem, in fœmina veritatem, fidem reservatam in puerulo. *Honor, veritas, & fides.*

Apud varias nationes diversimodè figura Jovis expressa

Jupiter diversimodè figuratus; ab Ælianis.

expressa fuit : sicut enim variæ earum cogitationes erant , intentiones , cognitiones & desideria , quisque pro arbitratu suo hanc Deitatem formabat. Æliani eum per hominem exprimebant fabricatum ex auro, & ebore, collocatum in sede regia , coronatum præterea sertis ex olivarum ramis compositis, cum imagine victoriæ in dextra, cum sceptro in sinistra, cujus extremitatem aquila occupabat , globus in quo simulacrum illud erectum erat, de auro fabricatus fuit, contextus variis animalium, & florum figuris. Eximium opus, nisi tenebris superstitionum , & infidelitatis denigratum fuisset.

A Leontinis:

Ab Arcadibus.

Leontini Jovem in figura hominis monstrabant, cum aquila in sinistra, cum hasta verò in dextra. Eundem alii (inter quos Arcades sunt) in forma Adolescentis nudi repræsentant, tenentis pateram, & Scyphum in læva, tyrsum verò in dextra, cujus summitatem aquila insidebat, & qui cirum quaque pampinis decorabatur.

à Cretensibus.

Cernebatur olim in Creta simulacrum humanum, auribus destitutum, quod Jovis esse dicebatur : Insinuando per hoc, quod qui thronum occupat, non secus ac Jupiter, quemquein publico , neminem in privato auscultare teneatur, omnium verò ei curam habendam esse. Hoc præceptum item Platonis est:

De Consul.

Nunquam decernas, inquit, *nisi tu prius audias omnes.*

Jupiter quaternis auribus repræsentatus.

E contra Lacedæmonii pro Jove hominem demonstrabant, quatuor auribus insignitum, volendo per hoc indicare prudentiam Principis, cui ad omnia applicatam aurem esse oportet, quem ad omnia vigilantissimum esse necesse est : nec id solùm, sed malum cum patientia tolerandum, quo eum populus sæpè cavillatur. Sic Antigonus, sic Alexander, sic Scipio secum statuerunt, prout de his paginæ & volumina scribentium referta sunt.

Idem in tribus oculis.

Ex eadem ratione alii simulacrum Jovis tribus oculis dotant , in hoc naturam Principis denotantes, quam ejusmodi esse oportet, ut ad omnia invigilet, & omnibus intenta sit, quamvis internis oculis istis divinam quoque potentiam Cœlo , terra , marique imperantem figurent. Denique apud nonnullos in aspectu hominis est , qui dextra avem , in sinistra fulmen gerit, coronatus varietate florum.

Apollo.

Post Jovem non immeritò primum sibi locum vendicat Apollo, qui idem est, quod Sol. Cum enim hic sit vitæ Dispensator , magna mundi lampas, Cœli oculus, coronatus diademate aureo, justum est, ut hic ei gradus statuatur. Itaque inprimis qui Apollinem exhibuerunt, cum in figura Adolescentuli decori vultus apparere fecerunt, capillis quaquaversum aureis, pallio purpureo & deaurato induti, qui in dextra scutum gestet, facem in sinistra; quæ omnia justissimam analogiam habent cum sole, quam non difficulter deprehendet, quicunque vel micam sanæ mentis possederit. Apud Achæos in persona hominis nudi apparebat, calceati nihilominus, qui pedum uno caput bovis calcabat: fortassis indicando beneficium, quo campos nostros fœcundat, qui labore boum coluntur.

Achæi.

Quod agri beneficio solis fœcundentur.

Lacedæmones quaternis manibus, & auribus sapientiam indicant.

Apud Lacedæmones similacrum humanum monstrabatur, quaternis manibus dotatum totidemque auribus , quo sapientiam figuratam volebant , cujus Antesignanum & Principem statuebant Apollinem , ad sapientiam enim, sine copiosa auditione. & strenuo labore, non solum operosum est pervenire posse, sed omnino factu impossibile. Erat illic effigies Numinis hujus , tecta casside , triginta cubitorum longitudine , arcu & hasta insignis, ad denotandum robur, & potentiam Solis; quamvis Cartarus velit, per hanc figuram simulacrum Martis intelligendum.

Sol repræsentatus in juvene.

Ad denotandas insuper alias conditiones Solis, Juvenem depingebant, qui sagitta sua jam in arcu ad sagittandum aptata, lacertam percussurus videbatur, hoc declarantes, quod cum sol radiis suis terram siccaverit, de putredine hujuscemodi animalcula progenerari vetet : unde in præfata quoque forma figuratus fuit, sed insuper pede talpam conculcans.

Item aliæ imagines solis.

Imago hominis, cui caput ex parte una rarum est, ex altera consitum capillis , pro sole acceptata fuit, intelligendo per hæc solstitium hyemale, & æstivum, hoc est, dies longos, & abbreviatos. Aspectus hominis nudi, de cujus cervice duo cornua prodeant, qui missili suo vel sagitta percussurus videatur hominem, pro imagine Apollinis aut verò solis acceptatur, qui radios suos supra terram diffundat. Homo denique in petra quadrata, qui caput leonis exhibeat, cum cornu bovis, in utraque manu, solem indicat, qui à Persis *Mura* nominatur.

Lunæ imagines.

Si commenta Poëtarum intueamur, dixerunt hi Phœbum, & Dianam uno partu à Latona & Jove prognatos : unde cum ille Phœbus, hæc Phœbe nominata sit, non immeritò post fratrem, hoc est solem , in figuris & simulacris soror subintrat. Hæc autem varia nomenclatura insignitur, hoc est : Hecate, Proserpina, Luna : variis item imaginibus copiosissime à scriptoribus delineata legitur, è quibus varia insuper mysteria deducunt. Ego verò, qui brevitatem sector, quacunque iter mihi compendiosissimum patuerit, illuc ingrediar.

Luna quomodo apud Ægyptios figurata.

Itaque figura hominis nudi , cum vultu qui nisum avem repræsentet, indicium & Hieroglyphicum Lunæ erat apud Ægyptios: indicando per hoc, quod Luna à sole lumen suum mutuetur , præfata autem avis soli in sacrificium immolari solita fuerit : prout alibi meminimus. Cartarus idem simulacrum exponit, sed cum capite arietis , demonstrando , quod Luna soli juncta, cum in domum hanc arietis pervenerit majorem mortalibus humiditatem dispertiatur.

Tempora.

Mensis partitio.

Juxta mentem Hesiodi in figura quoque hominis tricipitis repræsentatur, idque ob rationes jam superius adductas : ob Dianam nimirum in terra, Lunam in Cœlo , Proserpinam in Inferno. Denotantur hic quoque tempora præsens, præteritum, & futurum. Poterit item symbolum esse mensium, qui in Calendas, Nonas, & Idus dividuntur. Alii hac forma Tricorporem , & Triformem Geryonem signari volunt. Alii rursum in hoc Regnum Hispaniæ intelligunt, quod cum vastissimum sit, tripertitum est, cujus Rex Gergon fuisse dicitur.

Mercurius informans omnia.

Spiritus astralis hominis.

De hoc triplici vultu ad videndas Icones , & Imagines volantis & velocis Dei , instabilis inquam Mercurii transeamus , qui ob rigorem suum dictus est Causa agens , Anima informans , & metallorum , & mineralium , & mixtorum, imò & fructuum, & florum : verus spiritus astralis hominis, sicut astra dici queunt spiritus Mercuriales Cœli.

Mercurius scientiarum Inventor.

Hic Mercurius primum in imagine sua Juvenem repræsentat, cui pileus alatus sit, cum thalaribus in utroque pede , in manu Caduceus. Plures etiam serpentem caduceo adjungunt. Alii eum in figura quadrata exhibent, dum asserunt eum quatuor pulcherrimarum, & maximè necessariarum Professionum Inventorem fuisse : Grammatices, Musices, Geometriæ,

& Palæ-

& Palæstræ: hæc universa sunt, quæ de hoc simulacro dici possunt.

Mars. Homo item à capite ad calcem usque armis gravatus, qui ferociter vultu, & oculo protervo hastam vibret, sinistra flagellum circumgyrans, & concutiens, qui quandoque fit equiti, quandoque pediti similis, quandoque curru sublimis vehatur, effigies consueta furibundi Martis est; per quam tria præliandi genera denotarunt, hoc est vel equitum, vel peditum exercitus, vel denique curribus insidentium. Notandum tamen, quod effigies famæ alatæ, cum buccina in ore, hoc Numen semper præcedat, idque justissima ratione, nec enim peripetia aut Catastrophe ulla terrarum orbis est, quæ magis famam occupet, quam casus & fortuna Martis, per quem funera inopina, & acerbi eventus, propter igneam sui naturam sæpius progignuntur. Hic Mars itidem per hominem figuratur protractum in curru à quatuor equis, qui flammas de naribus & ore, & oculis evomunt, ad demonstrandam naturam igneam Planetæ hujus.

Fama Martem præcedens.

Hic locus me tandem ad fortissimum deorum omnium (si mortem exceperis) conducit, qui testificantibus non solùm historiographis, sed Physicis quoque, & Poëtis, expeditissimus semper extitit ad subvertendum, ad jaciendum tela sua ignita, non in orbe terræ solum, ubi principale centrum illius est, sed in cœlo quoque, in Mari, in ipsis adeo Inferni specubus. De Amore loquor, vero spiritu æthereo, Elementari, & naturali, de quo veraciter Ovidius:

Amor.

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.

Hic ego in amplificationum copia non ultra distendar, ubi tanta Authorum multitudo jam ante me desudavit: sed sine ulteriori mora ad figuras ipsas, quæ affectus Amoris repræsentant, digrediar. Sed & hic de multis pauca, de mari non nisi fontem tangendo, inter primos se mihi eruditissimus vir Eusthatius offert, qui Cupidinem in forma pueruli nudi exhibet, cum pedibus alatis, curru aureo vectum, cui fax flagrans in dextra est, arcus in sinistra, ad cujus plantas pedum evaginatus gladius est, secus simulacrum hoc spississima turba omnis conditionis, sortis, & ætatis hominum est: inter quos nihilominus observatu dignæ sunt mulieres duæ, quarum una candorem nivium & lactis exuperat, altera obscurior nocte, & carbonibus nigrior est. His videlicet homo sagax fortitudinem, & vires Amoris explicuit: contra heroës enim arma sua exercet, contra fæminas facem, contra feras arcum, pro volucribus autem alas plumasque assumit. Nudus pingitur, ut & aquis innatando incendia sua illuc jaciat. Binæ mulieres, candida, & nigra, hæc noctem, illa diem repræsentant, tam enim nocturnis, quam diurnis temporibus inhumanus ille delævit.

Cupido in forma pueri.

Imago interim maximè consueta Amoris est, ut puliò nudus exhibeatur, cinctus arcu, & sagittis, & oculis fascia tectis. Quæ enim vulnera tam atrocia, tam lethalia sunt, quam quæ à cæco infliguntur? Singularis in hoc admodum est consideratio plena acumine, quam versatissimus Poëta Aldrovandus adducit, concernit autem cæcitatis mysterium, non quod veraciter cæcus sit (inquit) scriptum enim est: *Oculi sunt in amore duces*, sed quod sequaces suos excæcet. Verba ejus hic sequuntur.

Cur Amor cæcus pingatur.

Cæcus an ille fuit, cæcum qui finxit Amorem?
Cæcus Amor non est; Lynceus ille nimis.
Nam vigiles sunt illi oculi, pætique, trucesque,
Quos collimatos ad scelus omne parat.
Hic blandè illiciis nunc utitur: hicque tribunal
Imperii primùm deligit esse sui.
Excubat unus in his, & ab his sua spicula torquet;
Sive homines tentet, sive ferire deos.
His oculos, pectus malè cauti figit Amantis,
Mox miser, accepto vulnere, cæcus abit.
Sic quia fortè facit cæcos sua castra sequentes,
Cassus ob id duplici lumine fertur Amor.

Alii Cupidinem nudum, & alatum dederunt, duas ei claves in manus collocando, ad declarandum, quod custos duarum sit Portarum cælestium: unius, cum Animæ ad informanda & inhabitanda corpora humana descendunt, alterius, cum de hoc mortali ergastulo solutæ, ad sphæram suam revertuntur. Credebant autem veteres amorem esse qui aditum ad sempiternas regiones illas adaperiat. Hinc illud quoque sanxerunt, unam hominum portam esse, alteram deorum.

Amor cum clavibus.

Versatissimus Aldrovandus memoriæ dedit, vidisse se imaginem Amoris, qui deposito arcu Liram tractaverit. Est autem omninò hæc sententia Euripidis, qui Mundum liram nominavit, volens per hoc significare vel consonantiam animorum, qui ritè compositi sunt, in quos facile Amor subintrat, aut verò quod omnes actiones suaviter ducente amore ad finem suum perducantur (sic non immeritò quidam navigio lemma sequens supposuit: *Carmine docet ire*) aut verò ad demonstrandam proportionem decori vultus, qui debita compositione sua harmoniam musicam imitetur.

Amor deposito arcu liram tractans.

Porrò ad exhibendum Amorem Sanctum, & Amorem vitiosum, binos infantes figurarunt, hunc Erotem, illum verò Anterotem appellando. Hi ambo nudi erant, pariter ambo armati arcu, & pharetra, ferociter invicem præliantes, idque ut alter alteri palmam præriperet, quam nunc ille, nunc rursum alter compressis manibus tenacissime stringebat. His duobus Amoribus elevatissimus vir Alciatus usus est in emblemate centesimo primo, subscribens hæc: *Amor virtutis, alium Cupidinem superans*, adjungens Erotem ligatum ab Anterote ad arborem quandam, interim arcus & sagittæ illius ab igne consumuntur: totum autem hoc sequenti Epigrammate animatum est:

Amor Sanctus, & vitiosus.

Aligerum, Aligeroque inimicum pinxit Amori,
Arcu arcum, atque ignes igne demens Nemesis;
Ut quæ aliis fecit, patiatur: at hic puer olim
Intrepidus gestans tela, miser lacrymat.
Ter spuit inque sinus imos: res mira! crematur
Igne ignis: furias odit amoris amor.

Poterit nihilominus, prout doctè sentit Cartarus, hæc figura ad reciprocationem amoris transferri, dimicando pro palma, cum jam ille, jam rursum alter victoriosus evadit, aut devictus: quin potius nemo eorum superatur, cum certamen suave sit, quod fit in Amore.

Amor reciprocus.

Ad demonstrandam itidem oblivionem, & inconstantiam Amoris, puerum depingebant alatum, & nudum, qui facem suam in torrente extinguebat: qui torrens Lethi dicebatur, oblivionem inducens: per facem autem extinctam, sic Cupidinis ardores indicabant extingui. De hoc effectu dulciter Commentator Testius canebat:

Amor extinctus.

Quell' incendio amoroso Poes. Tom. 3.
Che si vorace nel mio Cor s'apprese,
Spento hà de gl' anni il miserabil verno;
D' un aureo crin vezzoso,

E di due stelle in un bel volto accese,
Sangue freddo, Alma algente, or si fà Scherno;
Che di veleno eterno
Tinto non è lo stral d'Amor, ne dura
Da lungo gel mortificata arsura.

Bacchus. Ego quoque non minus has faculas Amoris depono; frequens enim, & diuturna earum contrectatio, non nisi periculo plena est: quamvis de his ad faces Bacchi progrediar, non ut illic inebriari velim, sed non nisi extremis labris delibaturus. Exhibetur ille inprimis in imagine pueri nudi, sedentis super saxum, qui utraque manu uvam teneat. In alia rursum forma apparet, homo nimirum prolixâ barbâ, vestitus oblongo paludamento vel pallio, in antro quodam prostratus, circumdatus, & amictus vitibus, & pampinis, qui manu propinare scyphum videtur.

Bacchus pro Numine tutelari cultus. In inclytâ Civitate Heraclea Bacchus universaliter pro Numine tutelari acceptatus, & agnitus fuit. Demonstrabatur autem cum cyatho in manu dextra, cum racemis quibusdam uvarum in sinistra. Quamvis alii rursum in figura hominis nudi eum exhibuerint, cum botro uvæ in dextra, & pelle tygridis in sinistra. Alii præterea in figura Juvenculi imberbis, hedera redimiti. Quidam de antiquioribus in præmemorata forma eum figurarunt, coronatum uvis, cum flagello in dextra, cum papaverum capitibus in sinistra; per hæc indicando, quod qui meracius poculantur, de vapore musti somno plerumque opprimantur. In simulacro flagelli, pœnæ & dolores repræsentantur, quibus se venundant, quicunque nimiæ bibacitati indulgent: id quod in præsenti dysticho expressum est:

Scilicet, ut vino plenus det corpora somno,
Postridiè pœnas se meruisse sciat.

Has figuras sibi Alciatus usurpavit, in Emblemate vicesimo & quinto, scilicet, ut bona, & mala vini exponat, puerum hunc nudum in pergula, vel æstivo Xysto collocavit, erat autem pro more solito vitis undecunque obumbratus & contextus, pampinis item coronatus, tympanum percutiens. Poterit autem sedulus Lector ex ipso Authoris fonte melius sitim aviditatis suæ restinguere, illic enim ad rem præsentem plura utilitati suæ profutura inveniet. Emblema his verbis subscriptum est: *In statuam Bacchi*, cum prolixo Epigrammate.

Nymphæ Baccho junctæ, hoc est: Vino aqua immiscenda. Porrò & Nymphæ Baccho sociæ sunt, quæ si secundum metaphoricam significationem suam exponantur, cum Nymphæ in deorum numero sint, præsidentes aquarum lymphis, indicare veteres voluerunt, salutare, magisque sanitati conducens futurum esse, siquidem vino aqua immixta fuerit: Ne forte fumoso vapore suo in sublime latum, phantasiam cerebri interturbet, & Rationis subversio subsequatur.

Neptunus. Sed cum hic mihi sit aquarum facta mentio, ad imagines Neptuni transitum facio, qui Numen Maris æstimatus est. Itaque figura ejus prima apparet, in capillatura cærulea, cum Tridente, & buccina, vel tuba in semetipsam multum retorta, stans in concha quadam marina, quam bijuges equi protrahant, qui postica sui parte in piscem terminantur.

Quare Neptunus cum tridente. Tridentem interim peritissimi viri Neptuno assignarunt, vel ob imperium trium Marium, vel ob ternam aquarum differentiam, marinæ, fontalis, & lacustris: quibus omnibus Numen illud præsidere finxerunt.

Neptunus iterum aliter figuratus. Rursum aliter in persona hominis nudi formatur, cum tribus zonis vel cincturis in dextra, & pallio, quod de humeris pendebat. Alii in eadem figura exprimenda hominem nudum exposuerunt, pede proram navigii prementem, cui delphinus in dextra, in sinistra verò tridens erat. Quoties verò hoc idem simulacrum in concha marina apparuerit, quæ à quatuor equis trahatur, cum muliere ad latus, quæ vultu decora sit, una cum puerulo, qui delphino insideat, juxta viros literatos, Neptunum designat, cum Amphitrite, & puero Palemone. Neptunus, Amphitrite, & Palemon. Iterum, si homo nudus spectetur, regali diademate redimitus, qui dextra tridentem gerat, sinistra verò videatur algam, aut paleas gestare: in his commoditas aquarum denotatur: quippe quæ navigationis beneficio tantopere humano generi ad commoditatem & utilitatem inserviunt: unde adhuc sub Judice lis est, an plus utilitatis de terra, an verò de aquarum elemento trahatur. Utilitas navigationis.

Triton. Ex altera parte, ut unà cum Neptuno, de reliquis quoque Neptuni sociis loquamur, qui pariter cum hoc numine à superstitiosa vanitate paganorum venerationem obtinuerunt, & obsequium: siquidem homo proponitur, cum capillis, qui similitudinem apii paluftris teneant, squammis coopertus, qui oculos viridi colore tinctos repræsentet, circa ventrem alas quasdam, vel pinnas per modum delphini habens, inferiori verò sui parte in piscem degenerans, hanc effigiem Tritonis esse inquiunt. Sicut figura hominis canescentis, cum barba promissa, capillis sparsis per humeros superciliis hispidis, & simul unitis, cui pectus viridante musco tectum sit, ab inferiore parte, sicut in figura jam prius memorata, piscium formam imitetur, Tritonis socium, nomine Glaucum demonstrat. Glaucus. In figura hominis senis, unà cum muliere sibi coæva, qui ambo currui insideant à duobus piscibus protracto, quem quidam Tritones præcedant, comitati multitudine Nympharum, & turba piscium, universi sub Custode unico: Neptunus intelligendus est, per fæminam Thetis, per Nymphas flumina, quæ se in mare effundunt, per currum Oceanus, qui terram circumdat, rotæ verò rotunditatem terræ subindicant, juxta quod Ovidius canit: Ovid. Metam. 1.

Terra pilæ similis, nullo fulcimine nixa:
Aere subjecto tam grave pendet onus.

Æsculapius. Et hic ego rursum à mari pedem ad terras refero, ubi se imago cujusdam repræsentat, qui tantum æstimationis, & venerationis in orbe terrarum possidet, quippe qui arte sua, & professione inter homines tanta bona operatus est, ut sæpè extremum mortis ictum retardarit. Æsculapium dico, quem antiquitas Protomedici nomine, & primi omnium Archiatri cohonestavit. Figurabatur autem, & intelligebatur in Apollinis filio, eoque Juvene, in vestimento pallii, cum pini fructu in manu dextra, cum baculo, & serpente in sinistra. Demonstratur item in imagine adolescentis, qui sinistrâ fimbriam vestimenti sui tenebat, quod omni genere fructuum adimpletum erat: in dextra binos gallos portabat, alludendo fortassis ad volucris hujus integram sanitatem, aut ad vigilantiam, & indefessum eorum studium, quicunque arti medicæ operam dare voluerint.

Simulacrum barbatum. Alii præterea simulacrum hominis depingunt, cum barba spissa, cum pileo in capite, & qui pallio

lio tectus sit, habens in dextra imaginem adolescentulæ alatæ, in sinistra bacillum, serpente circumdatum, cui gallina, & nocturna avis vel bubo ad pedes sit. In quibus gallina diætam ægrotantis exprimit, noctua verò, quod symptomata morborum nocturnis temporibus, plus quàm diurnis incrementa, & accessus habere soleant; prolixa barba probatum medicum maturæ ætatis requirit, utpote quem oporteat una cum possessione doctrinæ, longiturnam quoque experientiam comparasse.

Medicos ætate maturos esse oportet.

Fingunt nonnulli Æsculapium barbatum in nativitate sua prodiisse, hoc est, cum pilo hispido secus mentum: alii asserunt, eum pauco post partum suum tempore barbatum evasisse: idque denotare, quod sagacitate medici plerumque morbi facies mutari possit, ideoque evitandum ne occasio debita è manibus labatur, juxta illum magni Hippocratis Aphorismum, qui inter primos legitur: *Occasio præceps, experimentum periculosum.* Sufficiant hæc, quæ de monumentis historiographorum, & Poëtarum adducta sunt.

Æsculapius in nativitate barbatus.

Succedit his alia rursum persona, honore Numinis condecorata. Simulacrum est, repræsentans ordinem, & harmoniam mundi: Pan nominatum: unde panicus terror derivat. Hæc effigies primam sui adorationem in urbe Panos habuit, sitâ in Ægypto. Figurabatur autem Pan, cum imagine lunæ è vicino, tenens flagellum in sinistra, quod versus illam elevare videbatur. Per hæc innuebant, quot res luna, ad vitam humanam necessarias, & proficuas subministret.

Pan.

Communis autem hujus Dei effigies, homo cornutus est, coronatus corona pinea, cui aures caprinæ sint, facies flammas spirans, barba ad pectus usque demissa, coopertus pelle pardorum, tinctâ maculis, cum pastorali pedo in dextra, cum fistula (septem cannis fabrefacta) in sinistra. Cui medietas inferioris corporis similitudinem caprinam habeat, cum cutis undequaque pilis numerosis & condensis tecta sit. In hac forma antiqui restringere, vel epilogare mundum volebant. Nomen Pan enim apud Græcos, universitatem significat: per cornua radii solares significantur, & lunares: per rubedinem vultus focus elementaris: aër per prolixitatem barbæ; per pellem maculatam octava sphæra exprimitur, ornata, & interpuncta stellarum multitudine: per pedes contortos, & obliquos, revolutiones anni; per fistulam vel sambucam, septem cannis instructam, gyrus septem planetarum: per pedes denique caprinos, quibus femora & tibiæ villis ruvidis scabrisque inhorrescunt, terra hispida, tot spinis, & dumetis, & arboribus, & plantis consita.

Pan nomen quid significet.

Affine huic simulacrum aliud est, quod honestas, & pudor taceri jubet, utpote abolendum: erat autem hortorum Numen: sufficiat dixisse hæc: & satis fuerit, meminisse, quod silentio prætereunda sint. Nimium opprobriosæ sunt Lampsacenum memoriæ, quæ cum rubore ipsorummet scriptorum, qui hæc referunt, recensentur.

Numen hortorum nefandum.

Æstimatione dignissimum se Rex Janus reddidit, ob eximias qualitates, tali viro dignas: itaque & hic, pro more gentis, in deorum numerum relatus est, & simulacra obtinuit. Hic & altaria, & vota sua habuit. Consueta autem effigies ejus homo biceps erat, ad indicandam prudentiam dignam Principe: utpote qui providenter & in futurum prospiciat, & præteritis quæ eventura sunt commensuret.

Janus.

Prudentia Principi necessaria.

Alii rursum retulerunt hanc figuram taliter compositam, ad indicandum & principium, & finem anni: cum Janus in medio collocatus, utrumq; respiciat. Alii eum quadricipitem ostendunt, prout in anteriori volumine jam fusè meminimus. Adjungo nihilominus hanc significationem, idipsum idcircò factum, ad demonstrandum, quod ipsi rerum omnium primordia consecrata, & dedicata fuerint: non minus quatuor quoque anni tempora his figurari.

Principia & fines rerum Jano consecrata.

Mythologicè quidam hic quatuor ejusdem filias significari voluerunt, quæ dolore ob funus patris oppressæ, laqueo vitam finierint. Curiosum est nosse, qua ratione hic vitam suam terminarit, ut tanto evidentius pateat, quo tandem ebrietatis mala delabantur, sicut & ingratitudinis.

Janus enim à quibusdam pro Noë vini vel musti inventore habetur: cumque urbis ejus inquilini meracius bibissent, nescientes geniminis virtutem, temulenti facti, se veneno infectos rati, contra Inventorem potionis insurgendo, eum barbarica ferocitate lapidarunt. Grave exemplum omnibus, potissimum Principibus, ut ne gratias suas indignis, aut idiotis, & rerum ignaris dispertiantur.

Janus inventor vini.

Ægyptii quoque venerationem & cultum præstiterunt Canopo, qui diuturno tempore navem Menelai gubernavit, & rexit. Figurabatur autem in similitudine hominis obesi, & propemodum ex omni parte rotundi, cui collum obliquum erat, tibiæ brevissimæ. Quamvis Goropius in Hieroglyphicis suis eum in puero repræsentet, cui caput opertum sit, cum magnis auribus, qui manus & brachia tam inordinatè commoveat, ut manus dextra in sinistro latere, & è contra in dextro manus sinistra spectetur: quod reliquum erat corporis terminabatur quadratâ base, in qua characteres quidam Hieroglyphici pandebantur: In manu verò dextra literam A. gestabat, cum funiculo, sinistra falce gravata erat, puer autem ejus ætatis, cujus esse solent, cum prima rudimenta, hoc est Alphabetum docentur.

Canopus.

Succedit his Imago, & figura Harpocratis, qui Deus silentii est: quem olim in forma pueri expresserunt, digito suo super labia collocato, quasi qui signum tacendi præbeat: nec verò in hoc solius silentii mysterium erat, sed insuper denotabat, quemque hominum regula, vel indice quodam indigere, quo ad cursum vitæ suæ ritè dirigendum, ad loquelam, & mores bonos rectè instituendos, utatur: homine, inquam, qui optimis eum consiliis informet, imbuat, & exerceat; sicut pueris Magistri dari consueverunt. In hoc punctum M. Tullius collimavit, cùm inter alia sic ajebat: *Nullum munus melius, majusve Reip. afferre possumus, quàm si doceamus, atque erudiamus Juventutem, præsertim his moribus, ac temporibus, quibus ipsa prolapsa est, ut omnium opibus refrænanda, atque coercenda sit.*

Harpocrates.

Magistri quàm necessarii.

30. De Divinat.

Hoc eodem simulacro admonemur, sapientiam non nisi longa meditatione, & silentio acquiri. Goropius alibi pro numine Harpocratis puerum delineavit, sedentem supra basem circularem, qui dextra os sibi comprimebat, in humero sinistro pharetram portans, sagittis repletam: In capite autem aliminam gerebat, frons lunæ imagine decorabatur. Inter Ægyptios hoc simulacrum notissimum fuit, portans digitum labiis impositum, demonstrans, cum quanta parsimonia de diis, & de Principe loquendum sit, juxta vulgatum axioma: *De Principibus,*

Lib. 5. Hierog.

Harpocrates in puero figuratus.

Silentium quantùm prosit.

De Educandis liberis.

aut benè, aut nihil. Quod verò silentii observationem concernit, hac doctrina scriptorum volumina repleta sunt. Nihilominus magni Plutarchi præceptum huc collocare præterire non possum: *Magna est sapientia tempestivum silentium, & omni certè est sermone præstantius.*

Silentium quomodo apud Romanos figuratum.

Apud Romanos in templo Angeronæ effigies erat, quæ videbatur os clausum, & signatum habere, indicans hoc phanum non nisi labiis compressis, & cum silentio subintrandum. Hoc simulacrum propè altare deæ Volupiæ collocatum erat, sic nominatæ, quod dolores & afflictiones fugare crederetur. Doctissimus Cartarus in alia rursum forma simulacrum Silentii inducit; Juvenem exhibet imberbem, & nudum, qui dextram ori applicabat.

Silentium in Juvene muto expressum.

Quamvis alii Juvenem omninò mutum repræsentent, figuræ inamœnæ, quæ pelle lupi cooperta, sicut & pileata est: cui simulacro nihilominus undequaque infinitos & oculos, & aures adjunxerunt: per hoc sapienter innuentes, multa & audienda, & videnda esse, sed locutionem, quantum possibile sit, parcam esse oportere, ideoque & sine ore Idolum hoc prodibat. Pileus libertatem tacendi indicabat, sed non loquendi, tracta fortassis metaphora ab eo, quod qui rem quandam mente conceptam profundius meditari voluerit, etiam in turba hominum sibi pileum ob oculos deorsum trahere soleat. Indicabat hoc idem pellis lupina, siquidem qui lupum viderit, testificantibus Physicis, & ipsa quoque teste experientia, loquelam amittit.

Hercules.

Sed hic loci recuperare & loquelam, & calamum necesse est: pertigimus enim ad simulacra Herculis: de quo viro quamvis plura jam relata sint, si tamen cuncta huc referre quæ restant studuerim, vix vastissimum volumen suffecerit, ad materiam hanc solam pertractandam. Ut verò aliquid etiam, pro debita sobrietate, quam mihimetipsi præscriptam volui, in medium de eo proferam: inprimis illud dicendum, figuram ejus plerumque in similitudine nudi hominis apparere, idque erecti in pedes, cum trophæo in dextra, clava autem in sinistra; quamvis alii in trophæi locum, leonis exuvias substituant, in altera laurum viridem.

Hercules tribus pilis armatus.

Quidam eum tribus pilis, vel hastis armatum exhibent, idque in dextra, in læva verò clava est: alludendo, ni fallor, ad hoc, quod tria monstra superasse legitur, aquaticum, viperinum, & quadrupes: aut verò quod in cœlo, in terris, & inter Inferos præclarus & inclytus fuerit: quippe per quem Cerberus obmutuit.

Plures se imaginem ejus vidisse afferunt, stimulantem dextra binos Tauros, sinistra autem clavam regendo, indicantes fortasse Taurorum signo bina flumina Asopum, & Cephisum, quæ sub ditionem suam redegit: de quibus mythologicæ sententiæ, tam abundantes, quàm prolixæ sunt, ad quas benevolum lectorem remitto, siquidem in his longius distineri voluerit.

Cyathus ab Hercule pugno occisus.

Quotiescunque item figura robusta apparuerit, pugno Juvenem percutiens, qui ei scyphum propinet, Hercules significatur, qui adolescentulum, nomine Cyathum pugno mactavit, eo quod indecenter sibi eundem porrexerit, pincernæque officium malè administraverit. Sic imago hominis elevatæ, & robustæ staturæ, quæ scyphum portat, pro Hercule Potatore sumitur, fingunt enim Poëtæ, talem ei cyathum dono Apollinis venisse. Cum item statura hominis occurrerit elevata, quæ pharetra, simul & clava armata fuerit, Hercules concipiendus est, accinctus ad præliandum cum Minoë pro Thebanis.

Item alia Herculis figura.

Icones præterea, quæ hominem repræsentant pelle leonis vestitum, cum clava in sinistra, qui videatur cum omni fortitudine sua alteri Tripodem de manibus violenter eripere, sitque ille Juvenis imberbis, cui è vicinio sint imagines muliebres, quarum prima arcu & pharetra armata sit: altera nobilis, & plena majestate matrona sit: Tertia casside tecta sit, & lorica, scutum Gorgoneum gestans: Prima Dianam figurat, altera Latonam, tertia Palladem: vestimentum è pelle leonis consutum, jam cuivis notum, quod Herculem indicet, qui cum Juvene Apolline de Tripode eripienda luctetur.

Item alia.

Non ignoratur item figura Gallorum, jam alibi allata, in qua, ad demonstrandam eloquentiæ fortitudinem, Herculis formam illic memoratam expresserunt, de cujus ore plures catenæ egrediebantur, trahentes promiscuam plebem. Denique in homine robusto apparet, qui Gygantem de terra sublevat, cum majori eum postbæc impetu in terram allidens: ubi conflictus Herculis cum Anthæo designatur. Atque ita variè, & diversimodè stimuli gloriæ sapientibus, & virtuti deditis adduntur, dum per diversos Authores, cum varietate quoque labores Herculis proferuntur, de quibus plura significata deducta sunt. Inter hæc copiosissimus, & versatissimus est magnus ille Ethicus Alciatus, in Emblemate cui titulus: *Duodecim certamina Herculis.*

Vulcanus.

Aliud rursum Numen occurrit, quod quamvis aspectu deforme sit, non minus tamen significativum est earum rerum, quæ ad vitæ humanæ levamentum, & salutem necessariæ sunt. Vulcanum loquor, qui ignium Deus est, qui quamvis inter Cyclopes sit, cui Insula Lemnus confinium datum, hujus nihilominus operâ inquiunt de capite Jovis sapientiam prodiisse: qui etiam, quamvis deorum esset turpissimus, in conjugem sibi formosissimam mulierum Venerem duxit. Nunc verò, ut de omnibus aliquid, quamvis id modicum sit, producam, omnium oculis hic Cyclops facile dignoscitur, eo quod pede suo claudicet: cui vultus ipsis carbonibus suis nigrior, qui plerumque seminudus est, capillo caput suum tectus, eodemque cæruleo, vicinus Incudi, malleoque instructus: Hæc est Vulcani figura.

Cartarus.

A peritioribus item, figura ejus esse dicitur, quæ ex omni genere metallorum fusa, è lignis quoque composita fuit, tam grandis, ut manibus suis utrumque fani latus contingeret. Quâ formâ Serapidis quoque Numen apud Ægyptios, & Alexandrinenses cernebatur.

Anubis.

Rursum in figura apparuit, habente vultum caninum, cum caduceo in sinistra, & palmæ ramo viridi in dextra, quæ Anubis dicebatur. Mythologici nihilominus, siquidem rem è fundo intueri voluerimus, veram ejus formam, quæ sequitur, descripserunt: Senis nimirum imaginem incurvati, & pallidi, ore aperto, & scipione in manu, quocum terram percutit. Quæ icon Momum quoque repræsentat, detractorem eximium, & de diis mala quæque spargentem.

Comus Numen lætitiæ.

Item si Juvenis apparuerit, floribus redimitus, facie rubicundus, cum hasta in sinistra, face ardente

dente in dextra, cui videatur cythara è manibus elabi, qui item per fissuram portæ inspiciat, Deus Comus intelligitur, hoc est Numen deliciarum, & hilaritatis, & facetiarum. Juvenis itidem nudus, cum capillitio longo circa frontem, Numen erat Occasionis, cum thalaribus ad pedes, stans supra petram sphæricam, cum lemmate:

Cerus, vel Occasio.

Fronte capillata, post hæc occasio calva.

Genius.

Elegantes admodum & plausibiles sunt figuræ Genii (quisque enim juxta genium suum vivere desiderat) sicut è contra superiores illæ Vulcani Incendiarii inamœnæ, horrorisque plenæ sunt. Genii olim ab Æleis manifestati sunt, qui ut Deum Sosipolum exprimerent, infantem fingebant, qui pallio multicolori indutus, stellis undique ornato, dextra Cornucopiæ gerebat.

Genius bonus, & malus.

Alii eum in forma adolescentis figurarunt, cum funiculo in sinistra, & lance vel disco in dextra, quæ liquore repleta super altare quoddam effundebatur, ornatum & sparsum floribus, manifestando per hæc Genium bonum: E contra figuram exhibebant fuscam, aspectu horribilem, lupina pelle indutam, atque hæc Idea erat Genii mali.

Dii Penates.

Succedunt his dii Penates, qui in binis hominibus telo, vel hasta in manu dextra armatis exprimebantur: Erant autem Numina custodiæ domorum assignata. Post hæc Lares apparebant, in forma Juvenum duorum, qui caninis pellibus vestiti erant, cum figura canis secus pedes. Apparebant item (prout quidam memoriæ tradiderunt) duo adolescentes, induti pannis, qui nihilominus sub axilla dextra in fasciam simul conglomerabantur, innodati super humerum sinistrum.

Lares.

Terminamus hic simulacra virorum, è quorum infinito alioquin numero, quibus libri farciti sunt, hæc pauca collegimus, meo quidem arbitratu, meliora, & præstantiora. Sed quia concentus musicus incompletus videtur, ubicunque fœminarum interventus nullus est: Cùm & hæ non minus affectuum, & passionum, & consuetudinum optima exemplaria suggerant, plures quoque earum à doctissimis viris, ad utilitatem hominum in scenam productæ sunt: Hinc & ego, pro more meo, jam supra usurpato, in eandem materiam digredior.

Et primo quidem loco se mihi mulier offert, quæ in dextra sua hastam vibrat, & cui noctua in sinistra est. Nec multa quidem expositione indiget, quisque enim hic Palladem agnoscit, aut Minervam: unde & sequens Dystichon huic loco accommodum est:

Nocte vigent sensus: hinc est sacrata Minervæ
Noctua, quæ triplici lumine nocte videt.

Minerva.

Ante altare Minervæ, quod olim in Capitolio collocatum erat, tria simulacra apparebant genuflexa, quæ Nifidum nomine à quibusdam appellabantur: hoc est deæ patrocinantes viribus, præsertim Parturientium, dum partus doloribus ad mortem usque torquentur.

Venus.

Omittam hic simulacra, & figuras Veneris, Deæ salacis, & inhonesti incendii Dispensatricis: idcirco & eam solum lascivo oculo intueri, ruinæ lethalis causa est. Hinc Basilius inquit: *Fuge spectare, ut salveris.* Suffecerit mihi dixisse, hanc in imagine decoræ mulieris apparuisse, cui color in vultu vividus, mixtus rosis, & liliis, cui oculi vivacissimi, conducta curru deaurato, quem binæ Columbæ trahebant, comitata insolente puerulo suo Cupidine.

Juno.

Comparet inter hæc fabulosa Juno supercurrum aureum, quem depicti pavones trahunt: In quibus aeris diversimodè colorati varietas exprimitur: est autem illa venerandi aspectus, quam Jovis conjugem, & magnam Cœli Reginam dixerunt. Figurabant eam cum cingulo in manibus, nec sine ratione ab antiquis Uriplaca nominata fuit, quippe quod placare diffidentes inter se crederetur, præsertim conjuges (prout sæpe fit) Atque ita Romæ simul, & in Græcia simulacrum ejus erectum erat, ad quod continuò, siquidem uxorem inter & Maritum lis orta esset, tanquam ad oraculum currebatur. Ego verò Consultius figmentum hoc ad Protectionem gloriosissimæ Virginis Mariæ transtulero, quæ videlicet non fabulosa Uriplaca, dextram irascentis Dei continet, ne in vindictam justissimam peccatorum in furore suo feratur. Quæ materia pulpito aptissima est, & in qua præstantissimi viri calamos suos exercuerunt, inter alios S. Anselmus, qui ait: *Dudum cœlum & terra ruissent, nisi Maria precibus sustentasset.*

Conciliatrix rixarum conjugalium.

Protectio B. Virginis Mariæ.

De Excell. Virginis.

Cur tres Gratiæ Junonis.

Juno non minus & ipsa, in æmulationem Cythereæ, Gratiis comitata incedit, quæ hæc sibi nomina vendicant: Euricle, Euphrosyne, & Pasithea, quarum quæque invicem sibi manum porrigunt, cum hac corporum dispositione, ut earum una se pectore plano, altera transverso latere, tertia in dorso appareat; idque ad demonstrandum varios affectus, & multiplices commotiones Gratiarum: *Gratia enim gratiam parit.* Sententia est M. Tullii: sicut enim infortunia, sic gratiæ quoque dicendæ sunt nunquam sine societate, & sodalitate esse. Tres dicuntur, cum potentiæ vitales totidem sint: totidem virtutes Theologicæ: totidem Mundi, Archetypus, Elementaris, & Angelicus: omne etiam Ternarium morale huc referri potest.

Parcæ.

Sicut autem prospera, sic adversa quoque fortuna (prout dictum est) semper comitata est; unde Gratiis Parcæ succedunt, quæ hæc nomina sortitæ sunt: Clotho, Lachesis, & Atropos: quarum una humanæ vitæ stamen filare, altera convolvere, tertia truncare dicebatur. Hæ divæ plerumque fatales nominabantur, eo quod nemini parcant, sed quisque nostrum earum inevitabili arbitrio subjectus sit. Quidam literatus has versu comprehendit:

Sustinet ipsa colum Clotho, trahit altera stamen,
Prærumpit vitæ tertia fila soror.

Vocantur autem ab Hesiodo in Theogonia sua filiæ Jovis, & Themidos, quod idem est, ac Justitiæ. Homerus originem earum necessitati adscribit. Alii eas de primo Chaos provenire, alii de Nocte, alii de Maris undis tradiderunt: de quibus Martialis:

Lanificas nulli tres exorare puellas
Contigit, observant quem statuere diem.

Quid Parcis attribuatur.

Ptolomæus, Seneca, & Chrysippus, his sororibus effectus omnes tam naturales, quàm voluntarios, omnes inclinationes ad vitia æque, ac virtutes, passiones omnes animorum, omnes concupiscentias, & desideria, attribuunt: quidquid item fortunæ adscribitur, quæcunque fortuitis casibus, bonis simul & malis, his tribus Parcis assignantur.

Ex his facilè videre licet in quanta mentis cæcitate hæc delira gens delituerit, tollens Providentiam Dei viventis, & eam in insensatis numinibus his collocans. Quandoquidem verò hi mente alioquin capti, nihilominus sagacissimè

ſtatuerunt Animas defunctorum, poſt exilium vitæ hujus vel ad locum damnatorum, ad recipiendas pœnas ſceleribus ſuis dignas, deferri, vel ad Campos Eliſios, ut illic fructum laborum, quos in terris ſuſtinuerint, pro meritis recipiant: Sic & ego inſenſibiliter me ad imagines infernales conductum video: Inter quas

Pluto. Primus occurrit Pluto, homo fuſci coloris in vultu, habeno redimitus, in tribunali ſedens, cui Cerberus triceps ad pedes recumbit. Aliter item repræſentatus fuit: id eſt in forma hominis, qui virgam teneat, & clavam in dextra. Alibi concomitatus muliere cernitur, quæ in tribunali item, ſed diverſo conſideat, & dextra clavem teneat. Ille in ſolio ſuo reclinatus, ſe Dominum Inferarum partium eſſe demonſtrat: Altera Proſerpinam furto ſublatam denotat, quæ eadem eſt cum Luna. Per clavem cuſtodiam animarum intellectam voluerunt. Cerberus idcirco datus, ut terrore damnatos percelleret, eorumque carnes devoraret: aut verò terram denotat, quæ tumulatos ſuos quaſi devorare videri poſſit: tum proinde Cerberum ad cuſtodiam Inferorum ajebant collocatum, ut videlicet terrore ſuo exitum de his tenebroſis ſpecubus vetaret.

Figura Numinis tutelaris. Ex opinione Valeriani figura item biceps, vel duorum capitum humanorum, quæ in tumulo appareat, cum binis literis D. M. (quibus Dii Manes denotabantur) Numen Tutelare ſignificatum fuit, ſub cujus patrocinio defuncti ſtare credebantur. E vicinia Inferni pingebant item

Charon. ſenem, horrido aſpectu (cujus oculi per modum flammæ ſcintillabant) barbæ oblongæ & implicatæ, veſtimento lacero, quem Charontem appellavit antiquitas.

Tantalus. Illic rurſum imago erat hominis ad labra uſque in aquas immerſi, ad quarum ripas arbores fructiferæ ſunt: atque hæc figura tantopere jam decantati Tantali eſt.

Orpheus. Non deſunt aliæ quoque formæ huic loco convenientes: Orpheus enim prodit, homo veſtitus toga Philoſophica, ſonans cytharam, cum multitudine variorum animalium, & arborum, quæ moveri ad eum auſcultandum videbantur. Quamvis Coſtalius præmemorato ſimulacro uſus ſit ad robur eloquentiæ ſignificandum, quam

Eloquentia. Euripides Reginam, Ennius Flexanimam nominavit.

Gygantes. Succedunt his ſimulacra Gygantum, qui à veteribus Icones ſuas in ſtatura hominum elevatorum obtinuiſſe leguntur, quibus partes corporis vel membra nervoſa & extuberantia erant, capilli per humeros latè ſparſi, barba ad pectus uſque demiſſa: ſed quorum pedes, & femora ſpiras colubrorum imitabantur: ad indicandum, quod fortitudo malè adminiſtrata degeneret in vitium. Inter hæc proceræ ſtaturæ monſtra ſpecta-

Typhon. bilis erat Typhon, pennis coopertus, vaſtiſſimus ore, ex quo flammæ ferebantur, cujus caput ſtellas tangebat: una manuum ad Orientem, altera vergebat ad ſolem occiduum. In quo Creatoris

Divina virtus. Omnipotentia notabatur, qui totus magnitudo eſt, totus velocitas, totus flamma in rerum omnium clariſſima intelligentia, cujus potentiæ omnia ſubjacent, qui ubique viſu ſuo pertingit, nec angulus terræ tam eſt reconditus, tam longinquus, quo divina virtus ejus non penetret, & abſtruſa in lucem producat.

Propè ſimulacrum illud aliud quoque ſtatuerunt, quod cum fœdo auſu videretur pudenda alterius contingere velle, ſubito in Crocodilum transformatur: fortaſſis per hoc innuendo, in monſtrum degenerare doctrinam omnem, quæcunque ſupra cæteras elevare ſe ambitiosè ſtuduerit.

Perſeus. Figuræ item Nympharum, quarum plures ſimul Adoleſcenti caſſidem præſentant, quædam verò ex iis thalares, Perſei magnanimitatem, & propoſitum audax exprimunt, quo ad Meduſam mactandam ultro ſe obtulit.

Oreſtes, Titius, Prometheus, Syſiphus, Ixion, Rhadamantus & Minos. Inter Infernales Imagines ſpectari poterit, qui viſcera ſibi dilaniat, in quo Oreſtes: item alius, catena devinctus, & vulture diſcerptus, in quo Titius, aut Prometheus intelligendus: figura Syſiphi illic eſt volventis fatale & laborioſum ſaxum ſuum: Illic rota eſt circumvoluta, & ſuper eam Ixion: atque aliæ inſuper pœnæ, & tormenta, quæ à ſcriptoribus recenſentur. Figurantur item bini ſenes, tabulæ cuidam aſſidentes, aut ſolio ſublimes, cum urna ſuffragiorum vicina, in quibus Rhadamantus, aut Minos Tartarei Judices deſignantur.

Porrò ſicut ager diverſis contextus floribus, & ſcena variis formis figurarum diverſificata, ſingulare decus adipiſcitur; ſic non minus ornatæ, & ingenioſæ figuræ erunt, ubi ad humanarum paſſionum expreſſionem, & doctrinas ethicas producendas, tantopere ad mortalium vitam ritè degendá neceſſarias, humanis figuris, figuræ brutorum & ferarum intermixtæ fuerint. Ex harum nume-

Sphynx ſecus portas Templorum, & Palatiorum collocata. ro ſphynx eſt, tantopere ab hiſtoricis, Phyſicis, Mythologis, Poëtis, Hieroglyphicorum formatoribus decantata, quæ ad portas Principum, velut ſignum quoddam eximium collocabatur. Erat autem monſtrum hoc formoſiſſimæ mulieris facie decoratum, ſicut & pectore: alas nihilominus magnæ volucris, vel aquilæ portabat: pedibus, & unguibus leonis gloriabatur: nec ſolum in veſtibulis palatiorum, & Magnatorum cernebatur, ſed potiſſimum in phanorum Introitu. Erat autem ſymbolum ſacrum, duarum virtutum inſigne, prudentiæ, & fortitudinis: imago ſiquidem feræ vigorem, imago hominis prudentiam denotabat: quæ res ſimul junctæ, nodum potentiæ inextricabilem, & indiſſolubilem, exprimebant.

Lib. 5. Stromatum. Tradit S. Clemens Alexandrinus, in quodam phano, quod Pilum nominaverint, in urbe Dioſpoli, infantem cum ſene apparuiſſe, ſimul & niſidem avem, proinde piſcem, & Crocodilum, cum inſcriptione: *O qui naſcimini, & interitis, Deus odio habet impudentiam.*

Atque hic ſenſus, ni fallor ſphyngis erat, quæ mortalibus propoſuiſſe dicitur ænigmata, in quorum ſolutione ſi defeciſſent, continuo morte caſtigabantur, de monte præcipitati. Utque ad propoſitum myſterium regrediar, dicendum, quod in forma piſcis odium intellectum fuerit, in puero mortalium nativitas, in ſene mortalitas, in ave Deus, in crocodilo imprudentia.

Corpus hoc monſtruoſum Alciatus uſurpavit ad formandum Emblema centeſimum octuageſimum octavum, cui Epigraphe hæc correſpondet: *Submovendam ignorantiam.* Oedipus ſolus refertur Ænigma ſolvere potuiſſe, quod ad ho-

Homo mane quadrupes, meridie bipes, veſperi tripes. minem ſpectat: *Manè quadrupes, meridie bipes, ſerò tripes.* A Cebete nihilominus pro ſymbolo ignorantiæ ſumitur ſphynx: Mythologi verò non ejuſdem ſententiæ ſunt: per faciem enim virginalem concupiſcentiam, & voluptatem intelligunt, quibus homo eouſque excæcatur, ut in naturam belluinam degeneret: plumæ, quæ uni-

verſum

versum caput ejus cooperiunt, levitatem, & animi inconstantiam (juxta eosdem) significant. Pedes leonis superbiam, huic animali propriam, denotant: Sic enimverò voluptas prima quidem fronte delectat, sed in fine suo amaritudinem, & monstruositatem generat: dixit hoc Alciatus in emblemate 85.

---- meretricius ardor
Egregiis Juvenes sevocat à studiis.

Hæc de his dixisse interim sufficiat.

Mundus. Præter illa autem & multæ res inanimæ in humanis simulacris repræsentantur: Hinc Cartarus ad exprimendam essentiam, primumque Mundi stabilimentum, hominem effinxit pedibus obliquis, & contortis, vestitum versicolore pallio, qui supra caput globum magnum portabat: Nemo autem tam rudis est, qui nesciat hoc globo mundum figurari: pedes diversimode formati, & intorti, indicant mutationes locorum non ad hoc prodesse, ut quocunque mortalium genus se conferre voluerit, non in Mundo remaneat. Per vestimentum variegatum coloribus, varias influxiones, & stellarum varios aspectus intellige.

Ventus Boreas. Usa est antiquitas humanis quoque figuris, ad ventorum varia flamina demonstranda. Simulacrum Boreæ repræsentabant in vultu, quod buccas tenebat inflatas, capillis candidis, & quasi nive tectis, cauda serpentina, & alis celerrimis in pede: in quibus distinctissimè, & velocitas, & cæteri effectus rapidi, & ferocissimi venti hujus denotantur.

Auster. Alter huic oppositus Auster, vel Nothus, juxta sententiam præfati, exponebatur in figura hominis alati, cui vultus obscurus erat, & frons obnubila, cum capillis, barbaque humida, vel madente, per quæ nymbi, & pluviæ, & humiditas, huic vento propria designantur, juxta illud Ovidianum:

----- contraria tellus
Nubibus assiduis, pluvioque madescit ab Austro.

Eurus, Ventus Orientalis. Cùm præterea ventum ab Oriente spirantem figurare vellent, hominem nigrum exhibebant, eundemque alatum, cum imagine solis, cujus vultus colore igneo succensus videatur, sic Eurum fingebant.

Zephyrus. Delineando item Juvenculum, facie tenerum, & delicatum, nudum, alatum, & floribus coronatum, in hoc Zephyrum intelligebant, hic enim Vernalis, & floridi temporis præcursor est: hinc fabula eum Floræ deæ maritum fecit.

Porrò quod omne tempus in menses restringitur, in quorum aliquo quisque nostrum natus est: tum proinde & anni tempora his circumgyrantur, sicut & annorum circuli; juxta quos menses sæpenumerò illustres actiones notantur, sintque non rarò vitæ humanæ norma, viderer defuisse multum præsenti tractatui, si de his simulacra præterierim, & expressiones illorum neglexero, quas non minus in figuris humanis exposuerunt.

Januarius. Hi juxta Philosophos variè figurati sunt: ut autem à Januario exordium nostrum desumamus, qui Princeps anni est, juxta ordinem Ecclesiasticum: hic quamvis in figura bifrontis Jani notetur, copulat enim, & colligat, cum fine anni expirantis principium nascentis: Eusthatius nihilominus, eum Juvenem depingit, benè vestitum, qui manum lævam in altum erigit, & dextra sua canibus blandiri videtur, quasi eos ad venationem stimulaturus: hic mensis enim aptissimus venationi & leporum, & aliarum ferarum est.

Februarius. Februarium vetulum finxerunt, pellibus vestitum, & nudipedem, assidentem ardenti camino. Elegans figura, ad manifestandam temporis illius calamitatem, quod non aliunde nomen Februarii sibi nactum est, quàm quod febrium multitudo in hoc nascatur, quibus etiam dedicatus dicitur.

Martius. Martius inter alios à memorato Authore in figura militis exhibetur, qui totus armis cataphractus est, provisus hasta, & scuto, quod simulacrum Dei Martis est, cujus tutelæ mensem hunc dedicatum volebant: nec minus & illa allusio vim obtinet, quod militum est, cùm æstivo tempore in castris fuerint, his anni inclementiis in hybernis suis degunt. Sed renascente anno rursum se in campum exponunt, & hactenus quiescentia arma rursum induunt, & ad præliandum accinguntur.

Aprilis. Aprilem Juvenem fingunt, cui prima lanugo oboriatur, in habitu pastorali, cum capra, & capreolo, & agnis noviter natis: hic enim mensis potissimum est, in quo hæc, similiaque animalia multiplicantur.

Majus. Rursum Majus florescentibus pratis suis luxuriat, apparens (prout idem Author ait) in forma formosi adolescentis, qui deauratis comis, per humeros fluentibus conspicuus est, rosis insuper redimitus, in campo viridi, & undique flosculis consito comparens.

Junius. Præter hæc aspectus trux & scaber in medium venit, reliquo corpore vestitus, sed manu nudus, nudus brachiis, & pedibus, coronatus corona linea, cum falce in manu: in quo justissima ratione mensis Junius exprimitur, jam enim falx metentium in opere est, & fœna secari consueverunt.

Julius. Imago hominis pileo tecti, & qui nudus propemodum in campis appareat, Julium repræsentat: in quo mense calorum excessus vestimentis laborantes exspoliat, ut colligendæ messi tanto promptius intendant.

Augustus. De Mense Augusto eruditissima Musa Dn. Joannis Ciampoli inquit:

Di Campi incoronato
Cavalcando un leon passeggio il Cielo.

Hoc est: *Fulgure coronatus, insidens leonem, cælum pertranseo:* Figuratur autem in imagine hominis nudi, cum cyatho in dextra, sinistra sua tegens pudenda ante balneum: sunt autem indicia Mensis hujus, in quo foris aquæ, intus vinum quæritur.

September. September hanc sequentem figuram obtinuit: homo est capillos per humeros sparsos, & pedes nudos demonstrans, qui dextra vitem premit, & sinistra botros ejus evellit: quæ actio Vindemiæ tempus indicat, quæ illo mense matura est.

October. Cùm porrò adolescentulus apparet, multis avibus onustus, prope quem perdix in agro sit, October significatur: tum enim temporis aucupia potissimum vigent.

November. Homo item pileo coopertus, cum bobus, & aratro apparens, Novembrem figurat, vel quod imminente brumali frigore, jam domum de cultura agri boves reducantur: vel quod semen scissæ terræ traditum sit.

December. Figura item hominis ejusdem formæ cum superiori, qui corbem plenam seminibus ferat, Mensem Decembrem denotat. Agricolarum usus est, cum hos menses in humano habitu expressuri sunt, ut homines demonstrent, quemque eorum instrumento illo armatum, quod laboribus cuique mensium propriis necessarium est. Alii Juvenem depingunt demonstrantem Zodiaco signum cuique Mensi destinatum, in quod sol tum tempo-

temporis ingreditur: Quod universum fœcundis versibus, qui sequuntur, expositum est:

Martius atque aries producunt tempora Veris:
Aprilis secum torvi fert cornua tauri;
Floribus adducit Geminorum sidera Majus;
Solstitium æstivum cancri fert Junius axe;
Quinctilem mensem Leo fervidus igne perurit;
Augusto messes secum trahit aurea virgo;
Æquat September noctes examine libræ;
Scorpius Octobrem pugnax cubat ore minacem;
Exerit Arcitenens medio sua signa Novembris;
Solstitiumq; affers hyemis, Capricorne, Decembri;
In medio Jani madidi stat sidus Aquari;
Procedunt duplices in Februa tempora pisces.

Qui in his simulacris & figuris, nec solum in his, sed in omni adeo re, quæcunque in mundo possit exprimi, doceri velit, vel Pictorum, vel colorum tanta ubertate, vel animalium exhibitione, vel variarum doctrinarum compendiis, aliisque insuper eruditionibus, tam sacris, quàm profanis, ingeniosum volumen Cæsaris Ripæ evolvat; qui liber gravibus materiis abundat, sicut & inventionibus vivacissimis: ubi cumulus virtutum omnium vivis, ut ita dixerim, coloribus depingitur, sicut & signa earum, & affectus, & passiones humanæ: de quo fusius hic profari inutile videtur, cum facilè ad manum sit liber, jam ubique typis expressus. Hinc & ego, ne folia foliis reduplicem, id solùm de eodem excerpsero, quod Menses omnes in forma puerorum, vel adolescentum repræsentat: idque non sine magna ratione; cum enim tempora in horas distribuantur, & dies, & menses, & annos, horas utique decuit in infantes partiri, dies adolescentiæ dari, menses Juventuti, annos virilitati, denique tempus generatim senectuti. Hæc divisio rursum in versu sequenti continetur:

Cæsar Ripa.

Menses in forma puerorum.

Absolvit cursum duodenis mensibus annus:
Quattuor hebdomadas mensis complectitur unus:
Hebdomada est septem rursum distincta diebus:
Quæque dies constat viginti quattuor horis:
Nec tamen integris numeratus partibus annus
Ter centum, cum sexaginta quinque diebus
Perficitur; Si sex tamen addas insuper horas,
Integer inde dies quarto fit quolibet anno:
Hinc Bissextilis tum denique nascitur annus.

Nec magis accurata, nec vero magis propria hæc distributio temporum fieri poterat, nec mirum id quidem, quod de fœcundissimi viri ingenio hic partus proveniat.

Flumina.

Non minus curiosum & elegans est, qualitates & apparentias fluminum inter priscos intueri: quæ non minus forma quoque humana introducuntur, propter multiplicitatem beneficiorum, quibus humanum genus ditant, antequam in mare regurgitent: quod nisi fieret, nec ullo effluvio se exonerarent, in immensum stagnantia, infrugiferis aquis orbem, quaqua patet, inundatione perpetua sepelirent. Hæc sunt quæ dorso suo naves onerarias bajulant, ita ut liber sit provinciarum inter se commeatus, & commerciorum negotiatio, unde societates nascuntur, & Oceani lucra, ad beneficium universale mortalium, & rem familiarem augmentandam, & familiam ipsam alimentandam, non solum quod multitudine piscium, hac videlicet muta generatione viventibus escam præbeant, sed quod insuper herbis & plantis irriguo humore vitam præbeant.

De his igitur mihi in compendio dicendum est, & pro epilogo notitia suggerenda. Siquidem igitur simulacrum nudi hominis occurrerit, in terra extensi, capillis in aërem disjectis, cum barba promissa, cui caput bicorne videatur, incumbens urnæ, quæ copiosas ex se undas videatur evomere, hæc imago fluminum est, jam ubivis usurpata, & acceptata.

Eorum imago.

Cartarus Tyberim expressurus, senem repræsentat, frondibus & fructibus redimitum, humi cubantem, cum arundine in manu: sic enim fertilitas camporum monstratur, qui alluvio fluminis hujus fœcundantur, & humectantur: his enim inundationibus solum illud, non secus ac fimo ubere ingravidatur.

Tyberis.

Figura item hominis nudi, cornuti, & in terra prostrati, brachio suo hydriæ incumbens, quæ copiosam aquam ejicit, simulacrum Padi est, qui Rex Italicorum fluminum dici potest. Observatu interim dignum est, quod flumina à scriptoribus universis cornuta exhibentur, ad denotandam obliquitatem, quo cursum suum prosequuntur: vena enim eorum cum viva sit, novis identidem aquis sine intermissione suggestis fluenta urgentur, & promoventur: sed cum hæc ipsa rivorum evagatio libera sit, libertas eorum hinc apparet, quæ eis, quamvis sensu carentibus, à Benefactore supremo conceditur.

Padus.

Cur flumina cornuta dicantur.

Quamvis alii sint, qui hæc cornua eò referant, quod tam varium sit collisarum undarum murmur, quo boum mugitum imitantur.

Senex itidem, Crocodilo insidens, cui Hippopotamus adjunctus sit, incumbens brachio super urceum, sicut illi superiores, quem sexdecim pueri vagabundi circumdant, figura est vastissimi Nili; Infantes autem numerosi incrementa ejus denotant, quæ in locum pluviarum Ægyptiacis agris suffecta sunt, quos è lecto suo egrediens, tanquam palando fœcundat, id quod in Tyberi jam meminimus: itaque & hoc ei lemma subscriptum fuit: *Inundatione ferax:* Estque idea Personæ eloquentis, aut divinæ beneficentiæ.

Nilus.

Sufficiant hæc, quæ de fluminibus præcipuis contingere voluimus.

Quamvis præmemoratus Ripa sat abundanter de virtutibus capitalibus se explicuerit, nihilominus deesse operi meo mihi viderer, si non de his quoque nonnihil, duce Aldrovando, in medium proferrem, Introducit itaque ille Cartarum de novo, qui hominem depingit, cui jugum in collo, compedes in plantis sunt, adjungens lemma: *Matrimonium.* Præclarissima figura, quam Spiritus S. jam multò antè præbuit, dum ait: *Bonum est viro, cum portaverit jugum ab adolescentia sua:* Id quod Jeremias in threnis suis exhibet, & Isaias: *Jugum enim oneris ejus:* inter prophanos Ovidius:

Matrimonium. Thren. 3. v. 27. Is. 9. v. 4.

Quàm male inæquales veniunt ad aratra Juvencæ,
Tam premitur virgo conjuge nupta minor.

Ripa præfatus pompose vestitum introducit, cum malo cydoneo in manu, cum serpente subtus pedes: alludendo ad primum hoc, quod noviter nuptis dari consuevit, utpote Veneri dedicatum, ex mandato Solonis, sicut plura hujus rei testimonia in effigie numismatum insculpta occurrunt. Præter hæc simulacro annulum in manus præbet, verum Sponsalitiorum indicium. Vipera sub plantis pedum projecta demonstrat, quidquid detrimentum charæ conjugi allaturum est, hoc pede conculcandum esse, sicut illam quoque oportet viperarum naturam evitare, quæ inebriata voluptate in congressu suo maritum occidit.

Figura conjugii.

Pictura Juvenis, insigni vestimento ornati, cum

Proſper rerum exitus.

cum patera in manu, ſimul & ſpica, in ſiniſtra verò papavere, ſecundum Authorem jam citatum, felicem rerum eventum indicat.

Æternitas.

Aſpectus hominis Elephanto inequitantis, æternitatem præfigurat, forte alluſione facta, ad quadrupedis hujus longiſſimam vitam, nec enim creditur ullum ad tam ſeros annos vitam protrahere. Ripa autem in muliere tricipiti eam exhibet, quæ ſiniſtra ſua circulum teneat, indicem dextræ elevando. Tria capita trium temporum, anteacti, præſentis & futuri monumentum ſunt: Digitus elevatus firmitudinem ſtabilitatis indicat, circulus æternitatis figuram ſemper habuit. Rurſum in figura matronæ eam effinxit, quæ in dextra mundum regit, cum velo, quo facies ejus cooperta eſt, ſignificando per hæc tempus, quod nunc præſens non eſt, in æternitate occultatum eſſe.

Figura æternitatis.

Porrò & alia fæmina apparet, veſtimento viridi induta, quæ aut colubrum in dextra tenet in ſe invicem contortum, aut ſupra ſphæram ſedet, & ſolem in manu geſtat: quæ imagines univerſæ myſterium æternitatis exprimunt, quod altè omnium memoriæ, pro ſalute animarum, imprimendum eſſet.

Antiqui quomodo Imperatoribus ſuis proſperitatem annorum apprecati fuerint.

Sed ut ad memoratum Elephantem revertar, antiqui dum longitudinem annorum, & rerum omnium proſperitatem Imperatoribus ſuis apprecaturi eſſent, eum curru ſublimem exhibebant, ab his animalibus protractum.

Item Infantes duo, in lectum reclinati, & ludentibus ſimiles, alluſionem habebant, ad felicitatem ſæculi: quod fortaſſe ad Oden Horatianam reſpicit: *Innocentiam ubique tutam.*

Favor.

Figura item adoleſcentis cæci, ſupra rotam quandam, cui pedes alati ſint, qui nihilominus in firma ſtatione ſua conſiſtat, indicium erat olim favoris, & gratiæ: Ripa tamen author eſt, alas antiquitus ei potius dorſo affixas fuiſſe. Juvenem itidem armatum finxerunt, cum ingenti ſcuto in manu, collocato in terra, ubi mare depictum erat, cum Delphino, cujus dorſo puerulus inſidebat, lyram ſonans, & dextra ſua ſceptrum verſus terram reclinans: quarum rerum expreſſiones longæ, & copioſæ ſunt, quamvis utiles, atque idcirco Lectorem meum illuc ablego.

Honor.

Puer veſtitus purpura, quem Cupido Lauri ſerto coronat; & qui ad templum virtutis conducitur, ſimulacrum honoris eſt. Ripa haſtam dexteræ ejus adjungit, Cornucopiæ ſiniſtræ, ad demonſtrandos glorioſos effectus, qui ab eodem derivantur. Haſta, Cornucopiæ, & laurus tres præcipuas cauſas figurant, unde potiſſimum honor accreſcit, hoc eſt ſcientia, divitiis, & armis.

His tribus paratur, ſcientia, divitiis, armis.

Rurſum homo repræſentatur, venerabilis aſpectu, palma redimitus, cum armillis aureis in manu, & collari aureo circa collum. Rurſum aliter in moneta Antonini Pii Honos exprimitur, veſtitus indumento oblongo, cum corona laurea ſuper caput: In alia Vitellii, cum haſta in dextra, pectore ſeminudo, ad pedem ſiniſtrum collocata caſſis, propriâ ejus capillaturâ odornata eſt. Cornucopiæ, ſicut & caſſis eas res demonſtrant, quibus honor acquiritur.

Quies.

Porrò quies figuratur in forma hominis, ponentis pedem ſupra alterum. Sæpius apud veteres hæc figura in tumulis mortuorum cernebatur, videlicet ad augurandam defunctis requiem. Alii authumant, quod ejuſmodi figura quandoque otium, quandoque meditationem exprimat. Adjungit Ripa, quod manu dextra perpendiculum teneat, indicando per hæc, quod muri æqualitas noſci non poſſit, niſi perpendiculum firmiter fixum ſit.

Pietas.

Imago mulieris quæ duorum virorum dextras conjungit, imaginem Pietatis repræſentat. Hanc virtutem Ripa diverſimodè repræſentat. Inprimis adoleſcentem exhibet, candidi coloris, aſpectu decoro, oculis grandioribus, naſo aquilino, alatum humeris, rubicundo veſtimento indutum, cui flamma in capite eſt, ſiniſtram cordi imponens, Cornucopiæ repletum omnium rerum, ad utilitatem humanæ vitæ ſpectantium, abundantia, in dextra erat. Aliter item ciconiam adjungit, brachium ejus dextrum altari impoſitum eſt, cum gladio: ad latus Elephas eſt, & infans. Aliam adhuc figuram exhibet ſedentem, quæ phialam dextra tenet, cubito ſuper infantem inclinato; hæc in numiſmate Tyberii ſunt.

Pietas figurata in duobus fratribus.

Apud eundem Authorem Pietas in perſonis duorum Juvenum apparet, qui currum poſt ſe trahunt, idque in recordationem duorum fratrum Cleobis & Bitonis, qui matrem ſacerdotem ad phanum deæ Junonis, curru vectam, traxerunt. In numiſmate Antonini Pii mulier cernitur, cum infante uno in brachio, altero pedibus ſuis conſiſtente. Ex Prolixitate, quâ hic Author in expoſitione præſentis ſimulacri, ſimul & in deſcriptione virtutum, quæ illud concernunt, extenditur, facilè videri poteſt, cùm quanta alibi abundantia, & ubertate in iisdem materiis verſetur: itaque ad eaſdem ingenioſum, & ſtudioſum lectorem meum remitto.

Furor.

Interim, ut de aliis quoque affectibus humanis nonnihil referam, conjungendo ſimul, & epilogando utrumque Authorem, Cartarum, & Ripam, unà cum atteſtatione Aldrovandi inprimis ſe mihi ſimulacrum furoris offert, in figura hominis horridi, cum vultu ſanguinolento, qui ſuper ſtruem galearum, ſcutorum, & gladiorum ſedens, manus nihilominus in tergo ligatas monſtrat. Hanc figuram Ripa rurſum aliter exhibet, in homine nimirum, qui facem accenſam geſtat; aut in adoleſcente, cui oculi ligati ſunt, & qui faſcem de haſtis compactam vibrare videtur. Ad utrumque alludit Virgilius, dum de militari confuſione mentionem habet:

Jamque faces, & ſaxa volant; furor arma miniſtrat.

Ad demonſtrandam iram, & indignationem vehementiſſimam, in dextra quidam caput Meduſæ collocant, cujus immodicum & indomitum furorem adhuc evidentius exprimunt immittendo gladium evaginatum dextræ, quæ in actu feriendi ſit, in ſiniſtra umbonem, in quo ſculptus vel depictus eſt leo, in ſummitate verò galeæ ſerpens eſt, multis in ſe ſpicis convolutus, & contortus: quæ figuræ inordinatum affectum hunc ad vivum exprimunt.

Terror.

Imago itidem Terroris, qui à prædicto Authore Minervæ ſocius nominatur, ſub figura adoleſcentis minitabundi exprimitur, cui vultus diverſi ſint, quos pro libitu transformare poſſit, manus habens complures. Quamvis alii ſint, qui puerum repræſentent, cum capite leonis: alii cum habitu, & vultu muliebri, aſpectu nihilominus horribili: adjungit Ripa, tenere eum ſcuticam in manu, caput habere leonis.

Talis erat apud Eleos ſculptura in Agamemnonis ſcuto. Pauſanias antiquo commento tradit, Martem, imperante Jove, cum inter Argi-

vos, & Thebanos bellum suscitaturus esset, Terrorem sibi socium assumpsisse, seque ut praecederet jussisse.

Fortuna.

Ad superiores illos vehementissimos humani cordis affectus annectendam ratus sum fortunam, caecam, & stultam, cum pede super rotam, stantem in actu, quasi quae volare, vel avolare intendat. Erat haec imago consueta inconstantis deae hujus: Cartarus insuper addit, ligatos eam oculos, in sinistra verò cornu aureum habere, in dextra sceptrum; quae cuncta, sequenti versu comprehensa sunt, quos è manibus labi non patiemur:

Visa tibi pictor fortuna est fœmina? visa est
Cur? quia fœmineo lubrica more fluit.
An Dea dic sodes? Dea nota utcunque per orbem.
Cur globulo insistit? Labilis instar aquæ est.
Cur oculis captam pinxisti? Non videt illa,
Vel quibus hæc spirat, vel quibus ipsa nocet.
Cur pars una vacat, pars plena est altera barba?
Ejus quod subsit sexus uterque pedi.
Cur nuda? Quod quidquid habet pueroque seniq;
Inconsulta etiam, donet ad usque cutem.
Et cur pennigeram? vehitur quicunque favore
Illius, ex humili scandit ad astra loco.
Fundamenta pedes standi at cur dempseris? hæcq;
Quæ ferat haud ulla sint stabilita basi.
Cur cornu læva auricomum, cur dextera sceptrum
Gestat? opes illud signat, & Imperium.
Sic tibi mens illam pingendi libera. Nam cum
Fortunam appellas esse Chimæra potest.

Fortuna varie figurata.

Ripa his superaddit, esse eam subtus arborem, quam hasta admodum prolixa percutiat, ex qua deinceps varia professionum, variarum instrumenta decidant. Refert idem Author, quod ab aliis cum globo caelesti super caput monstretur, tenens manibus praefatum Cornucopiae. Alii rursum eam repraesentant brachio dextro super rotam quandam inclinatam. Alii navigio imponunt, sine gubernaculo, malo velisque impetu ventorum effractis. Plures eam effingunt tenentem dextrâ Cornucopiae, cum sinistra super caput Cupidinis recumbente, qui circa vestimenta ejus ludere videatur.

In Numismate Hadriani sedere supra Lectisternium videbatur, ad cujus pedes gubernaculum erat navis. Atque haec fortuna aurea erat, quam in cubiculo Imperatorum collocare olim consueverant, quamdiu Imperii fraena tenebant, & inter vivos erant.

Multò fusius in his, quae per compendium attuli, & in aliis praeter hanc materiis Ripa distenditur, & dilatatur, sicut Aldrovandus sequentibus verbis concludit:

De monstris.

Qui plura in hoc genere scire desiderat, Iconologiam Ripæ, viri literis summi, adeat: Ubi simulacra mundi, elementorum, fluminum, ventorum, quatuor anni temporum, quatuor mundi partium, & plagarum; imo anni, mensium, dierum, horarum, temporamentorum, dignitatum, triumphorum, scientiarum, facultatum, artium omnium, nec non Musarum, item virtutum, & vitiorum; quinque corporis sensuum, variarum animi affectionum, & tandem ortus vitæ, & interitus, summa cum voluptate intuebitur. Cum hac authoritate tam eximia finem simulacris hujuscemodi recensendis pono.

SIMULACRA CÆLESTIA.

QUi astrorum contemplationi & scientiis se dedunt, sive ut mentem humanam oblectarent, sive ut significationem, veram catenae aureae quam Homerus olim & post eum Apologi confinxerunt, Deum simul & homines vincientem, tanto clarius exponerent, non contenti, quod supernas siderum influentias curiosius observando descripserint, & in aureos eorum orbes, quibus nitidissime resplendent, acumen oculorum suorum fixerint, in iisque, ut ita dixerim, se pleno pectore immerserint, tam effluvia, eorum, quàm motus discutiendo: plura quoque humanae similitudinis simulacra illuc collocarunt: eorum, inquam, imagines, quos pro more patriae, & gentis, in signum gratitudinis, aut venerationis honorare dignati essent, inter Numina eos referendo, quippe quod heroicis & gloriosis actionibus in orbe terrae se inclytos fecissent, atque ideo deorum arbitrio in coelos rapti, & transportati fuerint. Sic opinio inter Paganos vigebat. Quam autem frivola, quam nullius momenti, quam mendax haec eorum credulitas fuerit, quotidianis documentis instruimur.

Ego tamen, ut nil intactum relinquam, quod utilitati publicae aut servire, aut necessarium esse possit, utque eam claritatem, & lumen praebeam, quod à Catholica doctrina non abhorreat, ea adductus sum in compendio, quae instructionem quandam habere possint.

Apparent autem figurae, quas diximus, immixtae figuris animalium, seu ferarum, quarum aliquas usui nostro servientes, in medium adducturus, & expositurus sum. Ordo earum in hac forma dispositus est. Primae nobis ocurrunt Ursae, alio nomine Orion & Calistho nuncupatae, quarum caudae retortae sunt, averso ordine restrictae. Fugit inter has obliquus Draco: subtus earum pedes Serpentarius prodit, cujus pedes frontem Scorpionis contingunt. Ex uno latere Arctophylax est, sub cujus pedibus figura Virginis cernitur, quae spicam gestat in manibus. Retrorsum, vel à tergo Leo recumbit, & in aestivo solstitio Cancer sunt, & Gemini, tangunt autem genu astri, quod Aquator dicitur: Caput Geminorũ, & caput praefati sideris conjunguntur secus Tauri cornua. Capreoli majores proximi Ursae sunt, haec autem à parte dextra in vicinio coronae serpentem habet, quem Serpentarius manu tenet, sicut & stellam Herculis; hic autem pede sinistro summitatem Draconis septentrionalis calcat, monstrando se librae brachium unum porrigere, alterum stellae, quae Corona dicitur.

Interim Cephei pes ad ursam usque minorem tendit, qui stellam Cygni manu dextra apprehendit, sub cujus cygni alas astrum Equi pedem extendit, supra hunc extollitur Aquarius, cui Capricornus vicinus est. Subtus pedes Aquarii ingens Cetus Austrinus animad vertitur, ante Cepheum stella item Cassiopeae: Post sidus Herculis Perseus pedem extendit: deinceps cum admirabili & intricato nexu, super caput Persei, Cassiopea involvi videtur. Inter cygnum, & hominem genuflexum Lyra constituitur: in quorum medio ex parte Orientis Delphinus cernitur, subtus caudam ejus Aquila comparet; Atque hic ordo constellationum Aquilonarium est.

Succedit pars Australis, quae sic habet. Sub aculeo Scorpionis Ara sita est, aut Altare, sub corpore ejus pars anterior Centauri. Ex altera parte subtus Circulum Australem pes Sagittarii cernitur: è vicinia Centauri cauda Hydrae & Corvus collocata sunt Non procul à genubus Virginis, id est à sinistra parte Orionis Urna est; sub

sub cujus pedibus Padus, vel Eridanus fluvius decurrit, de quo admirabiliter Commendator Testius: *L' Eridano stellato in Ciel campeggia. Eridanus stellatus in cœlo situs est.*

Hic stella Leporis resplendet, cui à tergo scintillat Canicula, ad cujus Caudam Navigium est. Ad pedem Tauri manus Orionis extenditur: Anticanis autem, vel Procyon super caput Arietis invenitur; Cetus item supra pisces fulgurat. Hanc constellationum seriem Poëta Ausonius eleganter admodum sequentium versuum contextu exponit: nec enim sine detrimento præsentis operis omitti possent, ubi facilè humanæ figuræ, quamvis aliis intermixtæ sint, dignosci poterunt.

Ausonius.

Ad Boreæ partes Ariti junguntur & Angues:
Post has Arctophylax, pariterque Corona, Genuque
Prolapsus, Lyra, Avis, Cepheus, & Cassiopea,
Auriga, & Perseus, Deltoton, & Andromedæ astrum,
Pegasus, & Delphin, Telumque, Aquila, Anguitenensque,
Signifer inde subest: Bis sex & sidera complent,
Hic Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libraque, Scorpius, Arcitenens, Capricornus, & Urnam
Qui tenet, & Pisces. Hi sunt in partibus Austri:
Orion, Procyon, lepus ardens, Syrus, & Argo
Hydrus, Chiron Thuribulum quoq; Piscis & ingens,
Hunc sequitur Pistrix, simul Eridanique fluenta,
Acarnar, Corvusque, Lupus, Craterque, Corona.

Arctophylax. Inter has inquiunt, quartam figuram humanam esse, de hac enim fabulantur, Bootem, aut Bifolcum, qui alio nomine Arctophylax dicitur, Custodem Ursæ adolescentem esse Helicem, atque hunc prius fæminam inquiunt fuisse nomine Calistum, Lycaonis Arcadiæ Regis filiam, Transmutatam in stellam maximam, circumdatam & irradiatam stellis viginti, & duabus, quibus totum illud sidus componitur. Arcturus. Inter latera ejus resplendet Arcturus celebre astrum apud Poëtas, cumque tardioris motus sit, ita ut vix ortus ejus, vel ascensus dignosci possit, de eo illud dictum est:

Ursa tarda sequens vestigia, nomina sumpsi.
Arctum qui servat, dicitur Arctophylax.

Sidus Herculis. Constellatio quinta nomen Herculis sortita est, qui alio nomine Erigonasinus, Geniculator, & saltator dicitur, ab Ausonio item Genu Prolapsus: dextra manu clavam gestat, quasi pugnaturus, coronatur autem stellis viginti, & octo.

Cepheus. Figura nona septentrionalis aspectum Cephei repræsentat: erat hic quondam Rex Æthyopum, Maritus Cassiopeæ, filiæ Andromedæ, quæ cum Orcæ Marinæ ad devovandum exposita esset, ope Persei periculum imminens evasit, quam deinceps generosus ille sibi in Conjugem duxisse fingitur. Duodecim autem stellis coronata est, & sic loqui dicitur:

Astra colo, dedit hoc tumidi mihi bellua Ponti:
Aspice me nitidam: Sors mala læta fuit.

Cassiopea. Cassiopea dehinc in via lactea sedere cernitur, tredecim stellis insignita, atque hæc Borealis constellatio decima dicitur, quam sic loquentem faciunt:

Obliquo licet ore, tamen torquemur ab axe
Sydereo; facie non nocet, axe nocet.

Perseus. Sequitur constellatio undecima, quæ Perseum præfatum repræsentat, Liberatorem Andromadæ: hic in dextra gladium gerit, in sinistra Medusæ scutum, aut verò caput Gorgoneum: juxta Astronomos recentiores dictum, *Caput Algoli;* viginti sex stellas continet, tres informes, cujus hæc videntur verba esse:

Non genus aut sanguis, sed me super æthera virtus
Sustulit: hic homines, hæc facit esse deos.

Andromeda. Pro duodecima Constellatione; quæ humana effigie apparet, Andromeda cernitur, catenis vincta: quod sidus integrum viginti tribus stellis perficitur.

Bellerophon. Pro decima quarta septentrionali Bellerophon est, & ipse humanam formam repræsentans. Hippolytus. Eniochus. Quamvis autem hic, juxta mentem Pausaniæ, Hippolitus credatur castitate celebris, filius Thesei, concordat nihilominus major scriptorum authoritas Eniochum Atheniensem hoc insinuari, quem ajunt inventorem artis fuisse, qua currus vel esseda fabrefiunt: hunc postea Erichtonium, Conductorem, vel Agitatorem, appellatum, unde sic loqui introducitur:

Ars nocet, ars prodest: amisi fulmine vitam:
Hac petii radios, hac ego sidereos.

Serpentarius. Vigesima Constellatio Borealis, appellata Ophiicus, Angvitenens, vel Serpentarius, monstrat se serpentem tenere. Æsculapius. Communis opinio hoc Æsculapium indicari censet; quippe quod è serpentibus optima theriaca fiat, quam medicina sibi creberrimè usurpat. Coronatur autem quatuor vicenis stellis.

Orion. Orion prima Constellatio Austrina est, triginta octo stellis perfectionem suam consecuta, in humero ei dextro est, quam Bellatricem inquiunt: altera ei non impar in pede dextro resplendet. Hæc stella ab antiquis Romanis Jugula nominata fuit, unde apud Plautum quidam famulorum admiratus immobilitatem cœli, inquit: *Neque Jugulam, neque Vesperuginem, neque Virgilias occidere.* Referunt autem Orionem Bœotiæ Principem fuisse, qui ab Atlante Astronomiam didicerit: ob excellentiam verò professionis post mortem suam hæc lucida domicilia meruisse: itaque insequenti modo loquens introducitur:

Invidiæ flammis petiit me terra, sed iste
Me furor invidiæ sustulit ad superos.

Gemini. Succedunt Gemini, quorum discussio prolixa futura esset, nisi brevitati me addixissem: figuratur autem his tertium Zodiaci signum, delineantur in duplicata masculorum figura: quos credunt (cum hoc signum sol introierit) quidquid in terrarum Orbe natum fuerit, præcipuè tamen femina, & herbas vegetare, & augmentum largiri. Castor & Pollux. Dixerunt Antiqui Castorem & Pollucem uno partu geminos in lucem editos, postea in cœlum traductos, quorum hæc verba sunt:

Sum frater: frater junctus mihi creditur unus,
Unus nos animus, binaque corda tenet,
Unus amor: mentemque unam duo pectora servant:
Qui dubitat, fratrem non amat ille suum.

Inter cætera Zodiaci signa duo adhuc in forma humana spectantur.

Virgo. Sextum locum virgo occupat: hæc filia Icari fuisse dicitur, soror Penelopes, quæ mortuo patre, quem rusticorũ quidam, vino pleni mactaverant, eousq; indoluit, ut laqueo sibi vitam finierit: unde vices ejus miserata Numina, in hanc formam transmutarunt: influit hoc sidus sanguinem adustum, dignitates procurat, siquidem Lunæ junctum fuerit. Ajunt item Astronomi, cum hoc signum sterile sit, solem quoq; cum in domũ hanc introierit, terram infrugiferam reddere: Exhinc veraciter hyemales venti levari occipiunt, quorum vi & plantis & herbis incrementa sua præpediuntur: hinc de eodem signo sic Musa loquitur:

Erigon, Fortuna, Ceres, vel filia Phœbi,
Nuncupor, hæc lucis nomina dant tenebræ.

Aquarius.

In undecimo Zodiaci loco Aquarius humanâ formâ apparet, versans de urna suâ aquas: de quo non obscuri effectus apparent: cum enim sol astrum hoc tetigerit, continuis imbribus, & nivibus, terra irrigatur, & cooperitur. Astronomi cum Poëtis inquiunt: hunc Aquarium Ganymedem fuisse, qui raptus à Jove, sideris hujus locum obtinuerit, quem hoc dysticho designent:

Errant qui dicunt me Cecropa, sum puer Axes;
Nunc Pincerna tamen, raptus ad astra, Jovis.

Signa Zodiaci repræsentata in figura humana.

Non desunt Authores varii, qui simulacra Zodiaci effingendo, quantum possunt non nisi in figuris humanis ea repræsentare satagunt. Joannes Angelus Operarius insignis, & ingeniosus, delineando quod inter signa primum est, in figura illud humani capitis exhibuit: rursum in homine tenente evaginatum gladium dextrâ suâ, prima Arietis facies insinuatur: alius item stans, togam indutus, secundam faciem præmemorati demonstrat: sic in aliis quoque simulacris humana facies cernitur.

Cumque, juxta mentem præfati Authoris, homo observatur aratrum premens, cum tabella Infantium in manu, ubi Alphabetum annotatum sit, primam faciem Tauri denotat. Item si homo animadvertitur, in pedes erectus, cui dextrâ prolongata sit, & qui sinistrâ cingulum sibi adaptare videatur, vult hac figura primam geniorum faciem designari: atque ita in expressione aliarum facierum præfati signi, varias hominum figuras, cum diversimoda membrorum positura exhibet.

Quandoque homo mutilus manibus decimum septimum signi hujus gradum indicat: Juxta Astronomorum siquidem sententiam, qui in faciei hujus ascensu nascuntur, plerumque segnes sunt, nauci homines, tardi ingenii, ad nil utiles.

Sequitur Cancer: quod signum, juxta Georgium Venetum, in persona pectoris humani apparet: diversimodè illud repræsentans: exhibet enim figuram Maris, & fœminæ, dextris eorum invicem copulatis, per quam signum jam memoratum intelligit. In eundem modum cæteros quoque gradus exequens.

Idem Author in imagine hominis, leonem insidentis, primam ejusdem Planetæ faciem demonstrat: sicut in effigie seminantis triticum, virginem designat. Rursum togatus quispiam, inspiciens libros quosdam apertos, primam Libræ faciem denotat: similitudo duorum hominum invicem dimicantium, primam Scorpionis faciem exhibet. Simulacrum hominis erecti, qui gladium sinistra gerit, primam Sagittarii partem ob oculos ponit: illic figura hominis cooperti pallio, qui deambulare videtur, cum loculis in manu sinistrâ, indicium est primæ faciei in Capricorno. Cum autem hominem fingit gestantem utraque manu volucrem, primam Aquarii partem exponit: figura item bajuli, qui super baculum brifurcatum incumbit, imago est piscium: quamvis iidem, juxta eundem Authorem per binos pedes humanos annotentur.

Tam Copiosæ denique Astronomorum præcedentium chartæ sunt, quæ à Neotericis nostris dilucidantur, significationes & influentias harum Constellationum, & signorum cælestium, exponendo quæ vel ad mortalium decrementum, vel ad eorum favorem fiunt, ut, ne in horum ulteriori prosecutione ultra mensuram distinear (quippe quod tantæ eloquentiæ viri, jam ante me in his sudaverint) sicut item, ne forte in scopulum quempiam securitate nimia impingam, ad offendendam innocentiam, qua utilitatibus Lectoris consultum volo, præterire complura mihi decretum sit, quæ alioquin non invenusta, quin potius curiosa admodum futura non dubitaverim. Non possum tamen, quin de nativitate signorum (quæ à nobis jam memorata sunt) illud referam, quod super textum quendam Ptolemæi, accuratus simul, & eloquens Author Pontanus commentatur.

Prior itaque Ptolemæus in quadragesima quinta sententiarum suarum, quarum numero centum sunt, sic ait: *Quisquis genituræ suæ dominatores, aut ascendens in signis humanis non habet, ab humanitate alienus etiam sibi ipsi erit.* Supra quod Pontanus copiosè admodum commentetur, cujus primas periodos huc colloco: *Naturalis hominum propensio ad mansuetudinem, & lenitatem, aut ad passiones his contrarias, natalibus, & stellis tribuitur: pro signorum qualitate, in quibus ii, qui genituræ dominantur, inveniuntur, proque ascendentis signi natura. Et signa quidem humanitatem, sociabilitatem, mansuetudinem, hospitalitatem, civilemque consuetudinem conferentia sunt illa, quæ hac eadem causa de hominum nominibus vocata sunt: Gemini, virgo, Aquarius, & Sagittarius.*

De ritu Cælest.

Sufficiant hæc in materia simulacrorum Cælestium, de quibus jam abundè tractatum est.

STATUÆ.

Statuæ quam utilitatem habeant.

Affines, ut ita dixerim, & coætaneas, ejusdemque naturæ cum simulacris esse statuas nemo negaverit: de statuarum enim positura etiam simulacra deducta sunt: Cum igitur ob multiplices causas non illicitum sit ad simulacra evagari, propter significationum utilitatem, quibus abundant, & quorum nobis expositionem Magistri artis hujus ob oculos ponunt, quantò magis hæc eadem, imò & fortior ratio pro nobis militat, siquidem in statuarum consideratione, in earum figuratione (dummodo, prout oportet, in tanta rerum commixtione, quæ obscura sunt, dissolvantur, & enodentur) ab aliorum objectorum inutilitate eas depurando admirabilem considerationem & meditationem instituerimus, præsertim si in formatione sua similitudinem actionis, quam exhibere debent, ritè consecutæ fuerint.

Prima statua Deo formata.

Hæc statuarum notio sibi omnem quoque rationem supra de simulacris memoratam vendicat, quarum primitivum Authorem ipsum Deum recognoscit, qui primam hominis statuam formavit, ex immobili eam mobilem divinissimo flatu suo faciens, inspirando animam rationalem. Homo deinceps eundem imitatus, contra ipsam annorum, & temporum injuriam se sculptoria arte æternitati dare & condecorare ausus est. Sagax enimverò inventum, quo virtus, & meritum præmia sua consequuntur.

Definitionem horum operum sic habe: *Statua est simulacrum, ex materia solidiore, quod alicui vel mortuo, vel etiam viventi, ob præclara in Rempublicam merita, tanquam duraturum Mnemosynon,*

mosynon, poni olim consuevit loco aliquo conspicuo. Minus autem generalis statua est, quàm Imago, cum & pictura idem valeat in imaginibus.

Primum statuæ inventorem inquiunt fuisse Saruch, filium Reu, de progenie Sem Patriarchæ descendentem, prout Genesis caput undecimum refert. Alii Belum asserunt primum. Ægyptii statuas non nisi sola oculi æstimatione factas evitabant, hinc certa quadam cubitorum mensura utebantur, qua se adæquatam operi suo quadraturam, debitamque proportionem consecuturos arbitrabantur: hinc Diodorus ait: *Res profectò miranda, diversos artifices variis in locis ita in unam mensuram convenire, ut quandoque ex viginti, quandoque ex quadraginta partibus unica statua componeretur.* Lib. 1. Cap. ult.

Pindarus laudibus Rhodios extollit, tanquam in professione hac miræ industriæ & artis. Dædalus. Inter antiquos statuarios potissimum celebrati sunt Dædalus, tantopere à Pausania, Diodoro, Aristotele, Theocrito, Athenæo, Festo, Homero aliisque encomiatus: hinc Mythologici eum alatum finxerunt.

Phidias. Post hunc Phidias est, sicut opus ejus, Jupiter Olympicus, ex ebore, & auro constructus, aliaque insuper testificantur, quibus nomen suum æternitati dedit. Polycletus. Polycletus Sicyonius item in statua Herculis, sublevantis Anthæum, ad eum suffocandum, sicut & in aliis idem consecutus est. Myron. De Myrone Pausanias eruditè sic habet: *Primus hic multiplicasse varietatem videtur: quàm Polycletus symmetria diligentior.*

Inter sculptores, quos antiquitas celebrat, Praxiteles est diligentissimus & accuratissimus, Theledeus, Theodorus, Pythagoras Samius. Aristides Polycleti discipulus, Arcesilaus, Canucus, Eutichides, Carterus, Aristonidas, Onatas, Æginetas, Argoracritus, Parius, Theophanes, Callimachus, Xenocrates, aliique, quorum nomina passim in scriptorum paginis occurrunt.

Statuæ quibus collocatæ. Eriguntur autem, & fundantur statuæ inprimis omnipotenti Deo, tanquam omnium præterea Numinum Principi, & ut cum Christianis loquamur, omnium Sanctorum supremo Monarchæ. Deinceps omnium nationum communi consensu & Heroibus, & iis qui virtutum vel disciplinarum encomiis celebrati sunt (ut Rhetores) inter quos Leontinus Gorgias est, & Demosthenes, & Isocrates: item Poëtis, inter quos Homerus, Hesiodus, Virgilius, Opianus, Claudianus, & similes: Non minus & musicis hic honor datus est, ut Arioni, hinc Volaterranus inquit:

Cernis amatorem qui vexit Ariona Delphin?
A Siculo subiens pondera grata mari.

Præter hunc & Pindaro. & Eunomio, & hujusmodi aliis. Porrò & Philosophis, ut Platoni, Menedemo, Chrysippo, Epicuro, Gargetico, de quo Laërtius, & Fortellius: *Item Patria, quæ statuis æreis illum decoravit:* Inter modernos Junio Rustico, Favorino philosopho: Item Astrologis, sicut Beroso: itidem Medicis, ut Antonio Musæ (de quo Suetonius) *In Augusto.* Item Athletis, sicut Praxidamæ Æginetæ, Polydamanti, Archiæ, Autolico, Astilo Crotoniatæ, & aliis compluribus: Item Pontificibus Maximis, quorum statuis provinciæ plenæ sunt, & regiones, & regna: Item Ducibus, ut Mennoni, Miltiadæ, Cononi, Cabriæ, Timotheo, Epaminondæ, Philopœmeni; inter Romanos Camillo, Marcello, Lucullo, Q. Flaminio, sicut & Cæsaribus quotquot fuerunt: Item Censoribus, inter quos Cato & alii sunt: Item Legislatoribus, ut Soloni, Hermodoro, Demarato, Lycurgo, & similibus: Item Præceptoribus Scholarum, ut Verio Flacco, Cornelio Frontoni. Nec fæminis quidem hic honor denegatus est, ut generosæ Corinnæ, Treienæ, Lienæ, & audacissimis Cleliæ, Camillæ, Caiæ, & aliis. Fæminis statuæ collocatæ. Hæ statuæ sic plerumque erectæ erant, ut vel sapientiam, vel fortitudinem, vel pietatem, aut patriam ab inimicis liberatam repræsentarent, aut ut obtentam victoriam insignem memoriæ posteritatis conscriberent.

Sed ne in longinquis hisce recensendis immorer, & aliquando etiam ad modernos sculptores Sculptores moderni. transire possim, quorum nec talenta, nec merita antiquitati cedunt, opportunum mihi videtur, inhærendo præsertim iis, quæ maximè inclyta fuerint, per earum particularitates repræsentantes hominum, & deorum formas, ad utilitatem legentium digredi.

Græci igitur, ut nomen Demetrii Phalerei summis honoribus condecorarent, tercentum & sexaginta ei statuas erexerunt; Demetrio Phalereo statuæ 360. collocatæ. quamvis Plinius referat, hæc eos ad numerandos anni dies fecisse: tot enim dierum numero ea hominum ætate annus censebatur. Ut eundem numerum exprimerent, statuam non nisi unam erigebant, sed cui digitus medius, annularis, & minimus versus plantam ejusdem manus plicati erant, cæteri erecti, in sinistra autem unguis pollicis comprimebatur indice, digitus medius versus palmam incurvatus erat. Statuam Jani Deum anni sic figurabant: in dextra numerus tercentesimus, in læva sexagesimus notabatur, prout in tractatu voluminis prioris jam supra de numeris expositum est.

Vetus consuetudo fuit (cujus mysterium deinceps declarabitur) ut statuas in cavernis collocarent, Statuæ in antris collocatæ. eas potissimum, quæ mulierem venustam, & formosam, hoc est, Venerem repræsentabant: volendo per hoc pudicitiam viris inculcare, & dissolutionem quorundam sugillare. Qui enim maximè rationis usum everterunt, brutis animantibus æquiparandi, insensuales hujuscemodi affectus prorumpunt in publico, à quo sensati, & honesti viri omni pacto sibi abstinendum esse noverunt. Hinc Pausanias Cellulæ cujusdam, Venus nigra. quæ nocturnæ, vel sicut quidam populi Maliastæ dicti ajunt, *nigræ* Veneri sacra erat, mentionem habet.

Antequam verò ad statuas descendamus, quæ gestu suo, plura mysteria in se comprehendebant, necessarium arbitror, eas imprimis adducere, quæ vel oculis, vel capite istiusmodi abditos sensus continebant. Manasses Rex Judæorum sceleratissimus, Manasses Rex sibi statuam erigit. postquam Prophetam Domini Isaiam, medium secari Serra jussisset, in memoriam facinoris, tanquam laude digni, sibi statuam erigi imperavit, quinque capitibus decoratam, & compositam: prætendebat autem Gens illa hac multiplicitate capitum pluribus eum oculis dotatum fuisse, quam erat Propheta, quem *Videntem* appellare consueverant. Sed calamitosus ille, de fumiferis specubus tyrannidis suæ, absit ut tantundem oculis suis cerneret, quantum Propheta sanctissimus.

Statua item Jani bicipiti forma erecta fuit, Statua habens oculos tres. ad demonstrandum, juxta quod jam supra retulimus, tempus tam præteritum, quàm futurum. Pausanias tradit, vidisse se statuam tribus oculis insignem, eamque in altari spacioso, & eximio, palam

palam expositam, ad quam Rex Priamus se receperit, Troia jam capta, & desolata: quæ statua deinceps à Steneleo filio Capaneæ in Argivos translata fuit. Sed ecce, quemadmodum in tribus oculis, corporis unius, tres personæ Patris, & Filii, & Spiritus Sancti repræsentautur, quæ cum tanta providentia, & omnipotenti virtute ad tutelam Mundi, & Cœli præsident, & vigilant: sic & veteres illi triplicatam Jovis providentiam, quâ trium Regnorum, Cœlestis, Terreni, & Inferni gubernationem administrat, intellectam voluerunt.

Statua habens oculos in occipitio.

Quandoque etiam in occipitio oculos sculpebant, sicut inter alias figura Justitiæ spectabilis erat, ad demonstrandum, quantopere Justum Judicem à corruptela munerum deceat alienum esse, quippe quibus in bilance æquipendium observari nequit.

Statua M. Aurelii.

Proinde ut ad statuarum gestus consideratio nostra se vertat, statua Marci Aurelii occurrit, quæ equestris, & ex ære fusa, ante ostia Laterani spectabatur, dextram tenens resupinam, aliquantum inclinatam, digitis verò disjunctis, pollice deorsum versus pendente: quibus designatum erat, hunc virum gloriam illam consecutum fuisse, ut Caduceator, Mediator, & Pacificator in mediis armorum incendiis fuerit, & pacem Regnis, & Coronis recuperârit. Sic Titi Livii statua, ante ostia Prætorii patrii stabilita, indicem oriumt ositum gerebat, indicans hunc literatissimum Historiographum inclyto calamo suo innumera simul complexum fuisse, quæ, (ab oblivione alioquin sepelienda) posteritatis memoriæ feliciter transmandârit. In Tarso statua quondam apparuit Regis Sardanapali, quæ manus ita compositas gerebat, ut una alteram quatere videretur: erat autem hic gestus hilaritatis & voluptatis indicium, quibus se homo dissolutissimis moribus totum sacrificabat.

Item Titi Livii.

Item Regis Sardanapali.

Statuæ sine manibus.

De his ad statuas illas progredior, quæ sine manibus exhibitæ sunt: inter quas primum sibi locum vendicat bicipitis Jani, sed sub bino capite trunca manibus, & pedibus, quo sapienter admodum vigorem, & omnipotentiam divinam designabant, quæ sine ope horum membrorum, solo intuitu, solo nutu perterrefacere, & concutere orbem universum possit. In hac forma apud Athenienses Mercurii effigies penè omnes expressæ fuerunt: hinc Cyllenius nuncupatus fuit, more Græcorum sic eos nominantium, qui manibus destituti essent: hoc eodem nihilominus demonstrare intendebant, orationem, quamvis gestu omnino privata fuerit, è robore suo, & energia nil amissuram esse.

Mercurius quare Cyllenius dictus.

Alia rursum ex hoc, non minus elegans consideratio enascitur. Duplicem ratiocinationem esse philosophorum Scholæ nos docent, quarum prima penetralia mentis non egreditur (prima intentio nominata) altera verbis facunda est (& intentionis secundæ nomen sortita est) Itaque cum Prisci hac ratione statuas suas finxerunt, nobilitatem, & æstimationem palam facere sategerunt.

Statuæ 25. famularum.

Micerinus Ægyptiorum Rex, circa tumulum, & cadaver defunctæ filiæ suæ, viginti statuas ancillarum fieri curavit, quarum quæque trunca manibus erat, hoc eodem demonstrans, justissimam sceleratarum pœnam, cui eas vindicta debita subjecit, dum incestuoso adulterio complices fuisse deprehensæ sunt, quas viventes sic mutilari Rex præcepit. Apud Thebanos, prout supra meminimus, Judicum omnium statuæ sine manu erant, significando procul à muneribus, & largitione Judicem esse oportere.

Quod si nobis institutum esset statuarum omnium meminisse, quotquot varios digitis gestus efformant, earum numerus infinitus in historiis nobis occurret: quarum nonnullas tamen huc proferemus, ne has paginas debito complemento suo fraudemus. Pierius Valerianus statuæ cujusdam mentionem habet, ornatæ vestimento barbarico, quæ choreas ducere videbatur, cum digitis supra caput; erat autem symbolum enervatæ, & effæminatæ mollitiei. Rursum alibi una, vel plures statuæ observatæ sunt, quæ dextra sua fasces gestabant, sinistra sic composita, ut digitus minimus, quasi in circulum contortus, medium plantæ manus contingeret; quo gestu fortitudinem unionis repræsentabant, eumque cujus hæ statuæ erant, semel consularem dignitatem consecutum fuisse.

Statua effæminatos repræsentans.

Locus hic exigeret, ut omnium digitorum motus, quibus numeri figurantur, & unde statuas suas antiqui cum tanta exactitudine formârunt, mentionem suam haberent: sed cum in voluminis hujus Parte prima jam abunde in hoc genere diffusi fuerimus, Lectorem illuc, siquidem plura desideraverit, remissum volo.

Transeamus nunc cum omni brevitate de manibus ad pedes: ubi illud meminisse non prætereibo (quamvis id jam supra tetigerim) quod cum olim hominem in gestu figurare vellent, quo videretur alterum aggredi, pedem statuæ, ad anteriora aliquantum porrectum exhibebant.

Succedunt his statuæ, per modum simulacrorum, insculptæ armis, vexillis, scutis, fructibus, floribus, aliisque signis, quibus mysterium quoddam exprimitur. Doctissimus vir Goropius unius mentionem habet, quam in Saxonia viderit, nuncupatam Hermansal. Erat autem staturæ ingentis, repræsentans hominem armatum, qui in dextra vexillum militare gestabat, cum rosæ effigie, in sinistra libram, pectore omninò inermis cujus scuto Leo insculptus erat, & cui vicinus cernebatur ursus. Hæc statua in floridissimo campo erecta erat: vexillum autem multis fascibus ad hastam unam colligatis componebatur. Goropius jam citatus inquit, in imagine hac intelligi posse, nunquam pacis tempora tam firmiter stabilita esse, nec vicissim armorum rabiem unquam adeo furibundam esse, ut non pax illa interturbari, belli motus sedari possint. Per inerme pectus, animus signabatur impavidus, qui ad repentinos tumultus facilè non concutitur. Per ursum urbis habitatoribus insinuatur, cum quanta strenuitate eis contra inimicum, & communem hostem eundum sit. Leo qui in umbonis cælatura apparebat, animum regium denotat, & verè magnanimum. Vexillum tot ligaminibus, tot trophæis ad hastam suam affixis, denotabat, cives invicem concordes esse oportere, ac sic unitos hostium impetum tanto fortius expugnare, viresque frangere posse. Rosa figurata in vexillo iisdem civibus in signum erat, ut debita benevolentia etiam consilia pacis non respuerent, siquidem talia essent, quæ rationi consentanea & patriæ salutaria crederentur: rosa enim consecrata Deæ amorum, Benevolentiæ, & unanimitatis symbolum est.

Hermansal statua, in Saxonia.

Præter eos quos jam supra adduximus qui statuis

Quinam inter veteres statuas promeruerint:

tuis ab antiquitate cohonorati fuerunt, hic rursum personas alias è memoria veterum referre non omittemus, qui cum in actionibus verè heroicis se exercuissent, hæc immortalia monumenta meruerunt: inter quos Sestor Rex Ægyptius strenuissimus, & fortissimus militiæ, consimilem honorem promeruit.

Mutius Scævola;

Sicut est Mutius Scævola vir ille strenuus, qui in pœnam erroris, quem præter voluntatem suam incurrit, dum Regem Porsenam occisurus, ad latus ejus alium percussit, pleno animo ardenti foco dextram quæ peccaverat, injecit, dicendo inspectante, & audiente Rege, qui urbem obsederat: *Romanum esse, agere, & pati fortia:* Quo prodigio fortitudinis motus Rex obsidionem levando, se in patrios fines suos recepit.

Horatius Cocles:

Item Horatius Cocles, qui solus armatorum torrentem in ponte sublicio Tyberis sustinuit, qui urbem inundare minitabatur.

M. Curtius:

Item Curtius, qui afflictæ patriæ ut remedium & salutem acquireret, se in patentem voraginem, & ignem inde efflagrantem, vivus, & armatus injecit.

Pericles:

Inter Græcos item Pericles, non minus lingua disertus, quàm gladio strenus, unde de eo dictum est, quod cum capite præter ordinem naturæ communem, elevatior esset, quotquot ei statuas dedicarunt, earum capita semper casside aut pileo tecta apparuisse, ad defectum hunc quamvis naturalem, operiendum.

Flavius Josephus:

Flavius Josephus item hoc honoris adeptus est, ob eximium opus quod ea tempestate in lucem dederat, *De bello nimirum Judaico.*

Et alii.

Idem consecuti sunt ante hunc Numa, Plato, Aristoteles, Phocion Atheniensium Princeps, Conon, Evagoras, omnes strenuissimi viri, & Duces fortissimi, inter quos censendus quoque Archias, & Hybleus qui Romæ in foro Trajano olim cernebantur.

Postquam autem in hunc campum descendi, non diffiteor me nec oculis, nec calamo sufficere ad sylvam illam describendam, marmorum, inquam, nescio an dixerim in homines transformatorum, an vero hominum in marmora. De quo tam ad rem accommode Commentator Aldrovandus inquit: *Olim Romæ tantus erat statuarum numerus, ut alter populus lapideus esse videretur.*

De monstris. Tot statuæ Romæ, quot penè Incolæ.

Sed si virum illum hæc ætas tulisset, omne id quod de tempore anteacto refert, huic ætati nostræ applicare potuisset.

Itaque de his ultra, quæ ad manum sunt, ratiocinationem suam velle extendere, aliud utique non esset, quam consarcinare, quæ proposito nostro non conveniunt: nec enim prolixa oratione indiget, quod oculis præsentibus spectari potest: cum promptior sit ictus oculi, omni sedulitate scriptionis meæ; sicut & vanum est jactare se, quod omnem adeo antiquitatem hoc in genere quis exhaurire velit. Siquidem Tempus, magnus, ut ita dixerim, sæculorum helluo, tot monumenta disjecit, & humi truncos reliquit, qua ratione gloriabitur penna mea, de ruderibus sæculorum, deperdita eruere? Ne tamen omnino functioni meæ deesse videar, quædam etiam de his, imò verò non pauca, quæ mihi ab Andrea Fulvio Antiquario celebri subministrata fuerint, in medium afferam, ea videlicet, quæcunque in urbe Principe (de antiquis loquor) continentur, quæ cum Caput sit Mundi infinita quoque Capita in lapidibus erexit.

Statua Alexandri M.

Videbatur inprimis, tanquam portentum admirabile ante ostia palatii Cardinalis Ferrerii statua Alexandri Magni insidentis Bucephalo: quod opus insigne Praxitelis erat.

Item Pasquini.

Ejusdem valoris est Pasquini statua, quamvis vetustate jam attrita, qui miles quondam Alexandri Magni fuerat: de hac penè quotidianæ satyræ, dictæ *pasquinatæ* prodeunt: hæc ante palatium Cardinalis Caraffæ, gloriam & titulum *egregiæ* sibi nacta est:

Item Apollonii, & Æsculapii:

Sicut & illa Apollinis, in Horto magni Ducis Thusciæ. Nec minori applausu recepta est statua Æsculapii, de purissimo marmore elaborata, ante fores ejusdem Caraffæ: item altera Æsculapii in præmemoratis hortis Serenissimi Ducis Thuscani,

Adonidis:

Admirandi artificis est simulacrum marmoreum repræsentans Adonidem, junctum apro, qui ad eum feriendum insurgit: invenitur autem in ædibus Episcopi Aquinatis.

Duæ statuæ insignes in Capitolio.

In tam copioso numero talium monumentorum, quæ in Capitolio conservantur, duæ insignes statuæ sunt, quæ attentionem merentur, quarum una Augustum repræsentat, altera Armeniam captivam. Atreus item admirabiliter elaboratus apparet in Palatio Farnesiensi, sicut & Amazonum una elegantissima in villa Julii Tertii Pontificis Maximi: Item cum insigni arte sculptæ apparent in hortis Borghesiis Agrippinæ.

Bacchi statua.

Cum autem Prisci in veneratione maxima tot Numina sua habuerint; unde & eorum prophana Religio tam eminentem gradum honoris, & æstimationis consecuta est: inter alias Bacchi statua in horto amœnissimo familiæ Cæsarinæ, cum stupore cernitur, & altera item in eodem vico; ubi mulier insuper adjuncta est, huic numini sacra peragens. Sic in Palatio Borghesio statua marmorea Bellonæ est. In Capitolio rursum alia Cereris, de qua Romani sibi abundantiam eventuram præsagiebant. Altera ejusdem deæ in vico Julii tertii summi Pontificis apparebat: Item hujusccemodi alia in hortis Cardinalis Ferrariensis.

Statua Cupidinis:

Cupido item cernebatur in Musæo Garamberti, cum exquisitissimis simulacris Castoris & Pollucis in ædibus Com: Fabii Baverii. In Capitolio rursum figura Julii Cæsaris erat, pretiosissimo marmore sculpta, nec enim nisi dignissimus tali sculptura erat, qui cum tanta sagacitate sibi orbis penè universi dominium acquisierat. Idem celeberrimum Colossum hæreditavit, cui Dacia subiecta est, qui in hortis Cardinalis Cæsii continetur: Item statua Consularis in hortis Cardinalis Ferrariensis cernitur, sicut & Cleopatra marmorea insignis, in hortis, qui *Belvedere* nominantur.

Tantopere ab antiquis gentilibus Idolorum religio invaluit, ut iis plura simulacra consecrarint (fatigando tot operarios, & tot scalpella hebetando) Hinc in domo Cardinalis Borghesii statua Fauni est, & in Farnesiana statua deæ Floræ,

Fauni:

sicut Ganymedis in horto Serenissimi Ducis Thuscani.

Herculis:

Hercules, quem Heroëm tot sæcula, & quaquaversum cunctæ nationes celebrarunt, plura monumenta ubivis locorum, idque ob egregia facinora sua obtinuit. Romani eum ex ære fusum in Capitolio conservant, opus summi Artificis: ejusdem statua marmorea in hortis Cardinalis Carpegni cernitur: ejusdem alia est in hortis Cardi-

Cardinalis Ferrarienſis, cum alio ſimulacro ei vicino, ſed incognito. Idem adhuc ingenioſo artificio fabrefactus cernitur in hortis Sereniſſimi Thuſci Ducis, ubi contra leonem luctatur: conſimilis habetur in Muſæo Garimberti, ſicut & in vico Julii tertii ſummi Pontificis M. onſtratur eadem figura in palatio Farneſienſi, in quo potiſſimum admiratione dignus eſt hic Heros, in ſtatura Infantis exſculptus qui binos jugulare colubros videtur.

Ad hæc prodigia pulchritudinis, & ingenii, accedunt alia hominum, ſicut illa Lycaontis elegantiſſima in horto Pontificio: alia Ledæ in vico Borgheſio; pariter ſtatua Minervæ Memnoſynæ in Capitolo: illic rurſum ſunt Marci Aurelii, & Antonii Auguſti, elaboratæ in nitidiſſima petra.

Statuæ fluminibus dicatæ. Nec minus fluminibus in memoriam gratitudinis ſtatuæ fabricatæ ſunt, præſertim Nilo, quarum una in horto Vaticano inſignis eſt, altera in horto Cardinalis Cæſii: ſicut in Muſæo Garimberti collocata ſunt ſimulacra Terræ, & Naturæ, in horto autem Carpegnano ſtatua quædam Nymphæ. Item alia Paſtoris, & Pſyches adornant vicum Julii Tertii Pontificis maximi, ſicut Pompona in petra elaborata vicum Borgheſium, palatium autem Farneſianum Rex quidam Parthorum horribilis aſpectu: palatium itidem Cæſii, Parthorum Rex captivus, nigro marmore elaboratus.

Statua porphyrio lapide ſculpta. Plenum miraculi eſt opus factum lapide porphyrio, in vico Julii Tertii Pont. Max. expoſitum, cujus caput nihilominus, & brachia, & pedes ex ære fuſa ſunt, quæ propemodum biblicam illam ſtatuam Regis Nabuchodonoſor expreſſerit. In eodem vico ſtatua deæ cujuſdam incognitæ collocata eſt, ſimulacrum Spei præſeferens. Cum ſumma item admiratione in ædibus Capranicis binæ ſtatuæ, una Sabinæ cujuſdam, altera Semeles ſpectantur: item alia Sabinarum de raptu Palatium Farneſienſe adornat, alia domum Epiſcopi Aquinenſis: rurſum alia hortos Cardinalis Carpegni, & Sileni cujuſdam villam Borgheſianam. Cum pari ſplendore, & magnificentia decorantur horti Magni Ducis Florentiæ Sibyllâ quadam, cum libris Sibyllinis in manu: ſicut ſatyrus quidam in horto Cæſiano, docens puerum. Statuæ Sibyllinæ. Admirabile artificium eſt ſtatuæ æreæ collocatæ in Capitolio, & binæ aliæ incognitæ, item alia in villa Margaritæ Auſtriacæ, alia in villa Hieronymi de Cupis.

Statua Tyberis: In horto Vaticano flumen Tyberis cernitur: decet enim, ut flumina, (Tyberis præſertim, utpote nativus) ad hunc pedem tanquam tributarii ſe curſu ſuo inclinent, qui ab orbe univerſo adorationem, & obſequium habet. Comparet præter hanc in Capitolio ſtatua Tigridis fluminis, fabricata manu moderni cujuſdam: ſicut Muſa Thalia, & Tyrus quondam Herculis Conjux in nobiliſſimo Carpegnano horto continentur. Dea item Veſtalis marmore nigro exſculpta erat, quæ nihilominus extremitates manuum pedumque uſque adeo candidas repræſentabat, ut ſtuporem, & exceſſum admirationis hæ ejus ſummitates tam eleganter ordinatæ, & compoſitæ in intuentium oculis provocarent: erat autem ſituata in horto Julii Tertii Summi Pontificis. Item Zethi & Amphyonis. Majorem admirationem adhuc præbent tam ob eximiam ſublimitatem ſaxi, quàm operis artificium ſtatua Zethi, & Amphyonis, qui in fontem præcipitare videntur Dyrcen, cornibus Tauri alligatam: quo ſimulacro horti Farneſiani obſervationem majorem conſecuti ſunt. Scripſit hanc hiſtoriam Apollodorus *de Deorum origine*.

Chinenſes in fabricandis ſtatuis Idolorum inter alios maxime inſignes cenſentur, ita ut Hiſtorici regionum illarum memorent, eas ultra omnem menſuram illic excelſas fieri, ut longiſſima locorum diſtantia videri, & adorari poſſint: exponuntur itaque in locis eminentibus, & apertis, ne incolas locorum, aut peregrinos unquam latere poſſint. Chinenſes celebres in ſtatuarum erectione.

Hucuſque doctiſſimus Aldrovandus: ſed ut aliquid etiam de Andrea Fulvio mutuemur, ſciendum erit, quod nomen ſtatuæ à ſtatuendo, quod eſt locare, & firmare, deſumptum ſit. *In ejus vita.* Inde eſt quod de Tyberio Suetonius inquit: *Statuas, atque imagines, niſi permittentem ſe poni, prohibuit*: Tyberius non niſi ſuas ſtatuas collocari permiſit. Et Plinius ait: *Statuarum artem familiarem fuiſſe, & vetuſtam;* atque ita ut materias magis reconditas, & idcirco curioſiores aggrediamur, in foro boario conſecrata fuit ab Rege Evandro Herculis ſtatua, quæ triumphalis appellabatur, & quæ pluribus poſtea anathematibus condecorata fuit à Cæſaribus, quotieſcunque in triumpho redirent. Sic alia Jani à Rege Numa dedicata fuit, juxta mentem Fulii, qui ſic ait: *Majores noſtri ſtatuas multis decreverunt, ſepulchra paucis.* *Philip. 7.* Et Fulvius memoratus, qui cum Aldrovandi authoritate convenit, ſic habet: *Fuerunt in urbe ſtatuæ olim ſine numero, & pedeſtres, & equeſtres, ex omni materia, ſed præſertim marmoreæ: quæ hodie, ſi quæ extant, pro majori parte comminutæ, ac naribus præſertim mutilatæ apparent: vi, caſu, vel temporum injuria, aut vetuſtate.*

Locus interim, ubi olim ſtatua M. Antonii, aut Lucii Veri ante Lateranum apparebat, nunc ſtatuâ Sixti quarti ſummi Pontificis condecoratus eſt. Olim item Imperator in equeſtri ſtatua in foro ſpectatus fuit, ante phanum Veneris Genetricis. Curioſum eſt nolle monſtruoſam figuram equorum, quam priſcis ſæculis exhibebant, haruſpices, pro augurio dignitatis, & eminentiæ, prout refert his verbis Suetonius: *Utebatur equo inſigni, pedibus prope humanis, & ungulis ſciſſis anteriorum pedum, quem natum apud ſe haruſpices Imperium orbis ſignificare Domino pronunciaſſent, magna cura aluit, nec patientem ſeſſorem alterius prius aſcendit.* Monſtruoſa figura equorum in ſtatuis repræſentata.

Fuit in eodem foro ſtatua aurea Domitiani, ſubtus quam (prout nummi ejuſdem docent) flumen Rhenus labebatur, ad ſignificandum, quod Germanos debellarit, unde ſe Germanicum appellari juſſit, de quo Suetonius: *Domitianus*, inquit, *non ſinebat ſibi poni, niſi auream, aut argenteam ſtatuam, ut Deum etiam ſe viventem, coli præcepit.* Domitianus non niſi aureas vel argenteas ſtatuas ſuas fieri permiſit.

Pluribus ſæculis imago Conſtantini Magni duravit, cum ſculptura Sillæ ante Roſtra, & inſcriptione ſequenti: *Imperatori Fortunato.* Fuit illic alia Quinti Marcii, tota equeſtris, in foro dedicata, ubi ſimul elevatum delubrum Caſtoris & Pollucis cernebatur. Plinius Author eſt, primum Spurium Caſſium ſimulacrum Deæ Cereri erexiſſe, hic tamen, quod Regale diadema affectavit, à Patre ſuo occiſus eſt. *Lib. 14. Nat. hiſtor.*

Refert citatus Fulvius conſuetudinem Græco-

rum

Græci heroes suos nudos figurârunt.

rum fuisse, ut Heroum suorum statuas nudas exponerent, Romanorum, ut vestitas: nihilominus Romuli, & Camilli sine vestimento in templo Castoris visæ sunt. Togatæ erant Marci Tremellii, Marci Attii Navii, quas de ære equestres Tarquinius erexerat: Ejusmodi erant Horatii Coclitis in Comitiis, item Mutii, & Clœliæ, quarum jam mentio facta.

Nævius quoque Poëta ad immortalitatem honoris sui, monumentum simile consecutus est, sicut Authores referunt: illud quoque: Actium Poëtam in templo Camœnarum propriis sibi manibus elegantissimum simulacrum erexisse, quod ei antiquitas fortè ob eminentiam virtutum indulsit. Sic in Urbe quoque, quam Miraculum orbis non immeritò quis dixerit, ante Portam Capenam tres statuæ in monumento Scipionum apparebant, duæ Publii, & Lucii Scipionis, & una Q. Ennii Poëtæ: hinc Plinius inquit: *Prior Africanus Q. Ennii statuam sepulchro suo imponi jussit.*

Lib. 3. Natur. histor.

Bruti statua.

Rursum veteres Romani statuam æream Junio Bruto fuderunt, qui in Reges Romanos gladium strinxit: memorabile enim est, cum quanto animo Tarquinios fugarit: adjunctæ erant literæ aureæ, quæ sequuntur: *Utinam & tu Brute viveres!* optimum valoris encomium, quod in animo posteritatis indelebilem memoriam imprimit, quamvis ipsum factum jam per tot sæcula elongatum sit.

Statua cum crepidis.

Longissimo tempore in Capitolio duravit statua M. Æmilii Lepidi, Adolescentuli, qui supra pectus suum diploma, vel bullam quandam gerebat: erat autem vestitus toga prætexta, idque idcircò, quod hostium aliquem in prælio occiderat, & civium quempiam servaverat. In eodem monte simulacrum Lucii Scipionis cernitur, chlamyde vestiti, & in pedibus crepidati: cum enim diuturno tempore hoc vestimento usus esset, hac forma sculpi voluit. Statua item pedestris Sillæ ibidem apparet, de quo M. Tullius.

Philip. 9.

Statuæ Legatorum occisorum.

Ante rostra quatuor statuæ sunt, repræsentantes Legatos, quos mactavit Lartes Rex Virentium: supra quod doctè commentatur Fulvius: *Etenim majores nostri, qui pro Repub. mortem obierunt, pro brevi vita diuturnam memoriam reliquerunt.* Illic item Concordiæ signum erat, quod Q. Martius fieri curavit, & in templo publico collocavit, & quod deinceps à Cajo Cassio Censore transportatum est.

Monumenta Heroinis erecta.

Erigebantur olim Heroinis quoque monumenta, ad æmulationem Heroum: unde Suetonius: *Erant & fœminarum exempla: & in Claudia familia quæ navem cum sacris Matris Deûm Ideæ, adhærentem Tyberino vado extraxit.* Hæc illa Vestalis est, quæ cingulo suo virginali ad se navigium traxit, quod jam in aquis periclitabatur. Sed ut ad Heroes revertamur, per complura tempora simulacrum Augusti visum fuit, positum in summitate Mausolei ejus, sicut & aliud Lucii Septimii. Sic in columna quoque, in modum limacis fabricata binæ erant Imperatorum statuæ, Trajani, & Antonini Pii. Gallienus vastissimum Delubrum quoddam fabricare cœpit, duplicis adeo magnitudinis, cujus alioquin Colossi etiam celsissimi esse solent. Sed morte præventus excessivum opus illud, quod supra montis Exquilini fastigium collocare destinarat, ut omnium oculis spectari posset (prout Tremellius Pollio meminit) imperfectum permansit.

Alexander Severus Opus eximium de exquisita petra porphyrite in palatio suo instituit: plura item simulacra per urbem, in Colossi forma erigi imperavit, cum de longinquis regionibus operarios, & Artifices magni nominis convocasset; quorum plurima in Atriis collocavit, ut imagines funeralium essent, quæ jam facta, aut facienda essent. In publico autem simulacra cerea exponebat: Unde Ovidius canit:

Simulacra cerea.

In Fastis.

Perlege dispositas generosa per Atria Ceras.

Et Poëta Satyricus:

Iuven.

Tota licet veteres exornent Atria Ceræ.

Dignum scitu est nosse, inquit Fulvius, qua ratione statuæ olim sic compositæ fuerint, ut de iis amoveri capita, & reponi potuerint, in eorumque locum rursum alia substitui: Sic Plinius docet, dum ait: *Surdo statuarum discrimine capita permutantur.* Hoc potissimum in statua Cæsaris Augusti observatum fuit, idcirco & rei ejus Author condemnatus fuit. Rationem exponit Fulvius, dum ait: *Nec mirum videtur, quod statuæ capitibus careant, quoniam capita facilius feruntur, quàm cæterum corpus: nam in vultu omnis decor, & statuarum est gratia: ideo pro majori parte capite carentes cernuntur. Præterea quoniam ea pars est fragilior, & ad læsionem paratior: nam hodie ab his, qui sunt antiquitatum studiosi, furtim auferuntur: multæque clanculum sublatæ, aut emptæ aliò deferuntur, præsertim Florentiam, & Venetias.*

Statuis olim amoveri capita poterant.

Hinc ut malo huic, & dissidiis, quæ inde pullulabant, obviaretur, sanctus Pontifex Gregorius Magnus particulari diplomate mandavit, ut maximè miræ & stupendæ statuæ in Tyberim præcipitarentur, ne fideles ab vero & Christiano instituto abstraherentur, divagando affectibus suis per hæc vana. Imò verò & has prompas, & hanc gloriam plures vilipenderunt, homines nimirum sensati; cum interim alii insipienter his delectati sint, sicut in sequentibus apparebit.

S. Greg. Magnus mandat statuas in Tyberim præcipitari.

APOPHTEGMATA DE STATUIS.

Cum prudenti mordacitate olim famosus ille Macedo Alexander Magnus, Mileti Civibus improperavit, quod plures eorum sibi excelsissimas statuas erigi fecerint, præsertim ii, qui in ludis Pythiis, & certaminibus Olympicis victores evaserant, dicendo: *Ubi erant tam magna corpora, cùm barbari vestram urbem obsiderent?* Unde Plutarchus, qui historiæ author est, sic ait: *Salsè taxavit illorum stultam ambitionem, & in statuis tantùm positam virtutem, in corde verò timiditatem.*

Segnicies reprehensa.

In Apopht.

Cato quondam, Censorio suo rigore, quem tamen semper cum magna sobrietate mentis adhibuit, videns diversimodè nunc huic, nunc rursum illi & statuas & simulacra erigi, cum insuper exstimulatus fuisset, ut & sibi talem statui curaret: Miror (inquit, cum solita severitate sua) hos ambitiosa vanitate inflatos: Malim, inquit, de me quærant homines, quamobrem Catoni non sit posita statua, quàm quare sit posita. *Sentiens* (subjungit Plutarchus) *se malle res præclaras gerere, ut olim scientes illum promeruisse statuam, mirentur, non esse positam.*

Cato contemnit statuas.

In Apopht.

Non possum præterire hic, quin palliatam Scipionis Africani ambitionem detester, qui vir alioquin tantum sapientiæ militaris lumen, &

Superbia palliata.

virtutis tam conspicuæ erat. De Corinthiis enim memoratur, quod ei, inter Imperatorum statuas, suam quoque destinarint erigere, in eodem videlicet loco, ubi illæ Cæsarum collocatæ erant. Ad oblationem honoris hujus cum fucata ambitione paucis respondit: *Sibi displicere turmales*: insinuare volens; se valore suo communem Imperatorum valorem exuperâsse, & idcirco locum sibi proprium, & ab aliis sejunctum deberi. Intellexisse autem hoc aliter, juxta Erasmum, potuit, se videlicet inter statuas armatas locari nolle, *sentiens*, prout ille exprimit, *in turba occultari quod additur*.

Homo imperitus statuæ similis.

Dicere consueverat Socrates, sibi admiratione omni dignissimum videri, quod humanum genus tantopere allaboret, tantopere desudet, ut sculpti lapides quam simillimi sibi evaderent, nec sibi cordi ducerent, quod duritie, & rusticitate morum suorum iidem ipsi lapidibus quàm simillimi sint. Quidam authumant hunc Philosophum, antequam se studiis sacraverit, hanc artem sculptoriam exercuisse.

Parum abest, si solum motum exceperis, quin hujusmodi homines inscitia sua intractabiles, & obstinatione indurati, marmoribus comparandi sint: nec enim audiunt, nec vident, nec ratione utuntur, & non secus ac saxum aliquod, illic immobiliter perdurant, quo eos Artifex infamis passionum fixerit.

Diogenes detestatur opifices statuarum.

Diogenes statuarum Opifices detestabatur, dicendo: *Bonos viros Deorum esse simulacra: Deorum nempe, qui cùm sint optimi natura benefaciunt omnibus, nocent nemini. Hæc imago melius lucet in sapientibus, & bonis viris, quàm in statuis.* Ex quo facilè concipitur, quantum vir ille ab hujuscemodi operibus abhorruerit: nec dixerim an quicquam melius à quovis Ethico, quamvis sacro, dici possit. Statua repræsentat id, quod esse potest, vir autem sapiens vera Imago ejus dici potest, quod verè est. Vir ille est Diogenes, qui nunquam sine fine aliquo operatus est, cumque in eo actiones quædam viderentur contra omnem ordinem fieri, tantò magis cum judicio fiebant: hinc in acerbissimis hyemis frigoribus statuas æreas, & marmoreas amplecti solebat, interrogatus qua ratione motus id ageret, respondit, sic assuefieri se, ut potentium, & Magnatorum repulsas cum longanimitate patiatur. Quantum exemplum virtutis, non solum cuivis Aulico præscribendum, sed universis etiam, quotquot ad subjectionem coguntur, & sub majorum Dominio degunt.

Diogenes in hyeme amplexatus statuas marmoreas.

Scipio statuas abolet.

Refert Plutarchus de Scipione Juniore, quod dum Carthaginem jam expugnatam, & edomitam intrasset, & non minus statuis quam penè incolis repletam invenisset, ut spatii plus habitatoribus vivis procuraret, levando saxorum impedimenta, præcipue eorum, quæ de Sicilia illuc allata fuerant, publico edicto proclamari jusserit, debere quemque civium statuas sibi proprias auferre, reliquas curiosis amatoribus dono dederit. Contrarium in pecuniis egit, & rebus in quibus pretium esset, dicendo non egere se iis, quæ locum spatiosum requirerent, atque interim nulli usui profutura sint. Sic Plutarchus refert. *In Rom. Apoph.*

Favorinus moderatè fert, quod statua ejus dejecta fuit.

Favorinus Philosophus, cum ei relatum esset, Athenienses statuam ejus æream funditus sustulisse, vel dejecisse (quam ejus nomini antehac erexerant) idque propterea, quod propositioni cuidam Imperatoris Hadriani se opposuerit, nil motus injuria, ei qui hoc sibi retulerat, cum summa animi compositione respondit: *Utilius erat Socrati ab Atheniensibus privari statua, quàm haurire cicutam:* Sic enimverò homo sapiens Socratica tolerantia vanæ gloriæ ostentationem irridendo explosit. Videtur Tullius hunc descripsisse, dum ajebat: *Ut adversas, sic secundas res immoderatè ferre levitatis est, præclaraque est in omni vita æqualitas, idemque vultus, eademque frons.* Egit hoc Phocion cicutâ, idem Epicurus meus Gargeticus, qui cùm doloribus intensissimis tormentatus esset, quibus ei viscera laniabantur, & interrogatus, qualiter se haberet (juxta quod Laërtius memorat) respondit: *Diem hunc felicissimum ago:* Unde apparet, inquit Comes Thesaurus, hominem jam veteranum, non tyronem fuisse. *2. Offic.* *Phil. Moral.*

Contemptor statuarum.

Rex Agesilaus dum intellexisset, Græcos in urbibus suis determinasse, ut Principibus, & Heroibus, viris insuper fortibus, in memoriam actionum illustrium statuas erigerent, sic illis rescripsisse fertur: *Mea nulla sit imago, neque picta, neque ficta.* Plutarchus, qui idem factum recenset, sic ait: *Negligebat adulationes horum, vir prudentissimus, malens insculpi prudentum & bonorum hominum pectoribus.* Capitolium ipsum, Colossos quotquot sunt, & Exquilias, & fanum omne Jovis Olympii, pectora sapientum exuperant, quæ veri montes, veræ bases sunt, in quibus simulacra virtutum, & meriti elevantur. Loci enim illi, quamvis sublimes & inclyti, nihilominus immoti permanent, ubi semel sedem obtinuerunt: sed hæ bases animatæ quoquo versum nomen suum, & facta illustria circumferunt.

Agesilaus vetat sibi statuam poni.

Præfatus Agesilaus Rex ille magnanimus etiam in extrema vitæ suæ periodo decretum illud stabilire voluit: Cùm enim in portu Menelai graviter ægritudine pressus decumberet, ubi etiam post breve spacium temporis vitæ suæ terminum consecutus obiit, inter alia documenta plena salubritatis, quibus aulæ suæ ministros moribundus instituit, & hoc non minus salutare impertiit (prout Plutarchus nos docet) *Ne quam fictilem, aut alias imitatam corporis sui imaginem facerent:* posthæc subjunxit: *Si quod præclarum facinus gessi, hoc erit monumentum mei, sin minus, ne omnes quidem statuæ, cum sint vilium, ac nullius rei opificum opera, illustrabunt mei memoriam.* Author historiæ admiratus tam heroicæ virtutis eminentiam, sic concludit: *Quis non miretur in bellatore pectus tam philosophicum?* Ad hoc omne respiciens Poëta sic ait: *In Lacon.*

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

Intellexit hanc veritatem inter authores patriæ linguæ nostræ non vulgaris Commentator Testius, dum inter complures sic in hanc materiam scribit: *Part. 3.*

Gloria viva ad huom spento
E' una dolcezza in sogno, e pur non viene,
Se non doppo il morir gloria sincera.

Virtutem necessariò gloria sequitur: ajebat M. Tullius; unde non immeritò ubicumque virtus in promptu est, alia simulacra necessaria non sunt. Transeamus de his ad *1. Tuscul.*

PROVERBIA.

Ornamenta proverbiorum.

Quemadmodum splendidissima byssus, opere polymito, & aureo variè intertexta, prata

prata varietate florum luxuriantia, cœlum lucidissimis stellis illustre, Regium diadema scintillantibus gemmis fulgurans, tam decorum spectaculum formant, ut intuentium oculi stupore corripiantur, sic Proverbium est, quod præter majestatem suam, quam ab ipsa adeo vetustate mutuatur, & hæreditate sibi vendicat, etiam expressionibus suis, gratia omni repletis, tam in genere facetoso, quàm gravi, acceptabile est. Adjungit doctissimus, & maximè elaboratus Manutius: *Si scitè, & in loco intertexantur adagia, futurum est, ut sermo totus antiquitatibus, ceu stellulis quibusdam fulgeat, & figurarum arrideat coloribus, & sententiarum niteat gemmulis, & festivitatis cupediis blandiatur: denique novitate excitet, brevitate delectet, authoritate persuadeat.*

In Præfat.

Cum igitur hoc verum sit, meliorem essentiæ partem præcipuumque ornamentum huic operi detracturus essem, siquidem quæ huc spectant, omiserim; immorabor autem huic univoco nomini Hominis, quem describendum assumpsi: Nec verò etiam omittendum mihi, ut per ætates ejus progrediar, consideratione utique non minus essentiali: item per virtutes, & affectus, cujus materiæ vastitas amplissimum adeo volumen excederet: potiora nihilominus huc afferemus, epilogando Manutii tabulam secundum titulos ejus.

Hic itaque à principio benevolum Lectorem precatum volo, ut siquidem in applicationibus parcior fuero, non mihi vitio vertatur, facta consideratione ad rei, & materiæ multiplicitatem, & copiam; quin etiam nonnullibi non nisi ad propriam & naturalem significationem me restringam. Exordiar autem à Dominio, quod homo supra Creaturas omnes obtinuit, quo privilegio à prima sui institutione à Plasmatore dotatus fuit, quippe qui omnium nobilissimus, & excellentissimus est.

In primo igitur loco se mihi illud offert: *Homo Herus, servo monosyllabus.* Quo significatur servos in conspectu Dominorum, subditos in Principum, parcos sermone esse oportere. *Sufficit,* inquit Manutius, *ut annuant, vel renuant.* Huic illud alterum consimile: *Cum principe non pugnandum:* hinc Poëta canit:

Pauca in præsentia magnatum loqui oportet.

Ardua res homini mortali vincere Numen.

Virum Respublica docet: innuitur his verbis, neminem ad gubernacula, & regimen aptum esse, qui non prius per inferiora ministeria decursu temporum exercitatus fuerit. *Diuturnum in operibus exercitium plus confert, quàm pulchra instructis sermonis adhortatio:* verba sunt Thucydidis.

Exercitium.

Aristoteles, vir ille sublimis, qui orbi universo scientiæ suæ lumen impertivit, etiam in proverbia manum applicuit: unde, ut demonstraret, quantopere qualitates maximè dignoscantur in iis, qui majoribus officiis, & functionibus præsunt, sic ait: *Virum indicat magistratus.*

Regimine cognoscitur vir.

Metalla in Lydio lapide dignoscuntur. Si in acie pugna cœperit, & conflictus atrocitas imminuerit, quanta Thrasonum copia se producit, qui visa nuditate gladii, continuò, tanquam lethali ictu jam vulnerati, turpiter in fugam vertuntur? Exercitium Cotis illa est, quæ facilè monstrat cujus temperaturæ ferrum sit. Ajebat Plutarchus: *Magistratus virum, & vir magistratum ostendit.*

Qui primum sibi locum in Conventu, vel conversatione extorquent, sic à Marco Tullio percelluntur: *Senator sine provocatione, Legatus sine mandatis.* Cuique liberum est per officia, & dignitates evagari conceptione, & provinciarum gubernationem, & magistratum, & senatoria munera sibi adsciscere, sed qui super his speciali Diplomate investiti non sunt, in vanum se in possessionem immittunt. His verbis item eorum arrogantia censuratur, qui officia sine merito ambiunt. Hæc propositio evidentius in lucem datur à Livio, illic, ubi de magno Legislatore Publicola sic habet: *Ab urbe condita priscis Romanorum temporibus provocatio à Magistratibus ad populum erat.* Sic M. Tullius alibi: *Senator,* inquit, *voluntarius lectus ipse de iis, qui se negotiis alienis administrandis, etiam non accersiti ingerunt.* Tales Rabbini in Judaismo erant, de quibus S. Matthæus: *Amant primos accubitus in cœnis, primas cathedras in synagogis, salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi.*

Ambitio.

Lib. 2.

Philipp. 13.

Cap. 23.

Castellum in aere non fabricat, qui postquam finem, & intentum suum consecutus est, hæc verba protulerit: *Rex sum:* hoc est nemini, quantumvis eminenti conditione cesserim. Mos enim hic à primis sæculis desumptus est, quem in scena Plautus usurpavit: Manutius veteres etiam altius se elevasse inquit, dum dicerent: *Deus sum:* & præmemoratus Author adjungit: *Verba sunt Lyci Lenonis sperantis se divitem fore, si quenquam benè nummatum ad se traxerit.*

Felicitas obtenta.

In Penul.

Porrò de homine, qui ad sublimia nitatur, cum tamen ad nil omnino idoneus sit, Proverbium illud usurpatur: *Rex Tragicus:* Quæ metaphora de miserculo quodam tracta est, qui in scena personam Principis exhibet, & regalibus paludamentis vestitus, quam simillimus videri possit ei, quem repræsentat: Sed terminata actione, rursum prioribus, communibusque vestimentis suis induitur, rursum pristino statui suo infelix redditur; sicut Rex inter chartas lusorias est. Hoc Proverbio impetebat Dionysius (quem fortuna pari modo his vicissitudinibus suis delusit) quotquot in primordio Principatuum suorum decidebant. Concludit Manutius: *Tum deposita persona, qui paulo antè fuerat Agamemnon, aut etiam Jupiter, tressis homuncio discedit domum.*

Rex ineptus ad regimen.

Poterit hoc item de fugacitate mortalis vitæ nostræ intelligi, de quo erudite Lipsius: *Humana cuncta fumus, umbra, vanitas, & scenæ imago, verbo ut absolvam, nihil.* Huc referendum illud Davidicum: *Velut somnium surgentium Domine imaginem illorum ad nihilum rediges.*

Vetus parœmia (*Aut Cæsar, aut nihil*) tot marmoribus insculpta, tot monetis impressa, etiam hoc altero exprimebatur: *Aut Rex, aut Asinus:* quod idem cum illo: *Aut victor, aut victus.* Itidem aliter sic: *Aut ter sex, aut tres tali.* Eusthatius in Odyssea, affirmat desumptum hoc ab iis, qui in sic dicto *horologio* ludunt; hi enim sphæram appellabant, ubi index si in puncto sexto stetisset, depictus Rex cernebatur, sed in tertio numero Asini figura erat. Propè iisdem verbis ait Plato in Theeteo: *Qui aberraverit, is designabitur (quemadmodum ii qui sphæra ludunt) asinus; qui verò nil aberrans vicerit, Rex noster esto.*

Aut Cæsar, aut nihil.

Vulgatissimum illud est: *Homo homini Deus:* quo magnificè insinuatur, quanti ponderis, quantæque æstimationis oporteat esse subsidium, quod in majoribus necessitatibus, homo homini præbet. Quod antiqui in tanto pretio habuerunt, ut dicerent, ipsam adeo divinam mentem in hoc

Adjutorium improvisum.

hoc occupatam, ut auxilium mortalibus submi-nistret. Hinc Inventores legum, & vini, & simi-lium, quæ usui humano necessaria sunt, Deos fingebant; sic Ægyptii Ciconias adorabant, quæ certo quodam anni tempore ad profligandos, & occidendos serpentes egrediebantur. Romani i-tem in veneratione anseres habebant, quorum sibilo olim Capitolium ab invasione Gallorum defensum fuerat, vigiliis alioquin dormientibus. Unde M. Tullius inquit: *Concludendum belluas à barbaris propter beneficium consecratas.* Hinc Sol, & Luna, & elementa tantam sibi in gentili-bus religionem, & reverentiam conciliarunt. Hinc Scythæ, teste Luciano, per ventos, & per gladios suos jurabant. Et Plinius: *Hic est vetu-stissimus referendi benè merentibus gratiam mos, ut tales Numinibus adscribant.*

Adoratio be-stiarum.

Lib. de Nat. Deor.

In Texon.

Hist. Nat. 2.

Homo homini lupus.

Huic proverbio illud alterum ex adverso est: *Homo homini lupus:* quamvis illi connexum vi-deatur: sicut binæ imagines in fano Angeronæ, Antevortæ, & Postevortæ. Admonemur autem præsenti adagio, ut ne hominibus novis, & pere-grinis nos credamus, sed non secus ac de lupis ve-reamur; unde & eleganti Interlocutione Manu-tius ait: *Lupus est homo homini, non homo; qui qualis sit, non novit.* Huc spectant proditiones, quæ conculcata omni humanitate, & pietate, more luporum ferociunt, & more tygridum o-mnia discerpunt. Has naturæ injurias, utpote statui politico omninò contrarias, magnus ille historiarum Princeps Livius intellexit, dum ait: *Major dimicatio est cum perfidia, & proditione so-ciorum, quàm cum hostibus.* Huc pertinet quod quidam Poëtarum inquit:

Lib. 1. Decad. 1.

Est homo, qui locuples inopi nil donat amico:
Quirat, ut hic lupus est, qui dabit, ipse Deus.

Honoris desi-derium.

Inter attributa, quibus maximè decoratur, & se suspiciendum in populo reddit homo, præci-puum etiè dixerim *honorem.* Hujus intuitu qui-dam prodigere vitam suam non verentur, hone-stas enim vitæ prævalet: unde est, quod lauda-bilius, & sibi consultius agunt, qui alios præve-niunt, quàm qui præveniri se honore patiuntur: nec verò simplex & nuda dicendi consuetudo est, dum illud in communi fertur: honor est in ho-norante, non in honorato, quin potius prover-bium antiquum, & ipsi Aristoteli non incogni-tum, testificante Manutio: *Homo honorans se-ipsum honorat.* Quapropter ad Romanos Paulus scribens, hic universis fidelibus inquit: *Honore invicem prævenientes, sollicitudine non pigri.* Qui de semita hac recedunt, aut animi remissi sunt, aut semetipsos vilipendunt: dixit hoc inter a-lios M. Tullius: *Est animi angusti, atque de-missi, honorem, atque dignitatem contemnere.*

Honor in ho-norante non honorato.

1. Tuscul.

Bonum Sa-pientiæ.

De dignitate & authoritate hominis ad sapien-tiam ejus descendamus. Qua in re, id quod de Biante Prienensi legitur (qui patriam suam in-cendio consumptam videns, solâ vili sarcinâ super humeros suos onustus, dixisse auditus est: *Omnia bona mea mecum porto:* divitias suas sibi in sola mente sua constituens, virtutem intel-ligendo) hoc proverbium enatum est: *Homo sapiens sua bona secum fert.* Virtus ubique sibi viam sternit: nec enim vadum ullibi tam procel-losum est, nec tam impervium, quò virtus non facilè eluctetur:

Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces.

Sapientia nun-quam eget.

Silii Italici verba sunt. Huic affine, & consequens illud alterum est: *Homo sapiens non eget.* In vir-tute enim veræ divitiæ collocatæ sunt, vera com-moditas, & animi tranquillitas. Affirmat hoc Seneca: *Bonum,* inquit, *& optabile est, quidquid ex virtutis geritur Imperio.* Quamvis moderna temporum nostrorum perversitas contrarium se-quatur; unde continuò dictum illud Poëticum recrudescit: *Povera è nuda vai Filosofia. Pauper Aristoteles cogitur ire pedes.* Vel: *Doctæ artes tur-piter mendicant.* Sic in lacrymis Musarum me-mini me olim cecinisse:

Per opprimerci solo
Ha la Palla Fortuna, e Palla ignuda,
Non più vestita d'or fugge, e non riede,
E tarpato è nel volo
Cigno, qual pur di poverta impaluda
In nero fango, e gravi pietre al piede,
Misero haver si vede;
Ne piu val contro al fulminar l'alloro,
S'arso va quasi l'Appollineo Coro.

Negari interim nequit, sapientem, has pauper-tatis angustias, & fortunæ novercantis asperita-tem facilius perpeti, quàm non fecerit homo ignorans & Idiota: Sapientia etenim & consilio, & maturis inventionibus præstò est. Inde est, quod sententia Plinii Junioris jam in prover-bium abiit: *Homini sapienti ratio pro necessitate.* Hinc etiam Ovidius:

Sapiens ubi-que tutus.

Omne solum forti patria est, ut piscibus æquor,
Et volucri vivido quidquid in orbe patet.

Legatur super hæc *Homo literatus* eruditissimi, & sensatissimi Viri Danielis Bartoli, illic enim sapientiam in calamitate quoque non infelicem intuebitur: repræsentat igitur sapientem etiam manicis, & compedibus & vinculis constrictum, super hæc & infirmatum, his tamen non obstan-tibus, non minus cæteris hominibus beatum.

Hinc illud alterum priori non absimile ena-tum est: *Omnia sapienti facilia:* Nec enim res ulla tam est ardua, tam difficilis, quam virtus non exuperet: *Pertinax virtus omnia vincit,* inquit Livius.

Constantia virtutis o-mnia, etiam difficillima exsuperat.

Decad. 1.

Nemo mortalium omnibus horis sapit. Tam ex-cellentis Ideæ, tantæque energiæ hoc prover-bium est, ut quidam arbitrati sint, per Oraculum quoddam illud prolatum, & in lucem datum esse: alii tamen Juniori Plinio illud attributum vo-lunt, prout patebit. Est autem sensus parœmiæ, in orbe terrarum quenquam non esse, cujuscun-que demum intelligentiæ sit, qui non quandoque in errorem labatur, & inter ora hominum quam-vis insipida volitet: Nisi enim sapientes quando-que fallerentur, & impingerent, nil superesset ignorantiæ, quo stupidam mentem suam pasce-ret.

Etiam sapien-tes, quando-que errant.

Inter alia hæc Plinii verba sunt: *Si verum facere judicium volumus, ac repudiata omni for-tunæ ambitione, decernere, nemo mortalium est felix:* Huic rursus aliud proverbium confine est: *Alius de alio judicat dies, supremus de omnibus.* Apud Comicum Aristophanem aliud dictum le-gitur, quod Euripidis inquiunt esse: *Haud vivit ullus omnibus felix modis, siquidem universis in rebus mortalium nil continenter undecunque pro-sperum est.* Hinc Horatius: *Nihil ab omni parte beatum.* Et Simonides: *Nemo vacat prorsum malo, neque crimine.* Hinc & illud in vulgata nostra:

Non est per-fecta felicitas inter morta-les.

In ranis.

O vita nostra di travagli piena,
Com' ogni tua allegrezza poco dura,
Il tuo gioir, è come aria serena

Ch' alla

Ch' alla fredda stagion troppo non dura;
Fu chiaro à terza il giorno, a Vespero mena
Subita pioggia, ch' ogni cosa oscura.

Scientia superficialis.

Quidam scioli, multa sibi præsumunt, dum non nisi *curta res domi est*, & inops ingenium: qui dum *stridenti stipula* miserum quoddam carmen discerpunt, cujus medietas nihilominus si quid boni continet, furto aliunde, vel è Petrarcho, vel alibi ablatum est, & nihilominus supercilio Censorio ipsis adeo Academiis se censurandis ingerere non erubescunt; in hos illud introductum est: *Homo Thales. Ironia proverbialis in stultum, qui sapiens haberi studeat*, inquit Manutius. Fuit Thales unus è numero septem sapientum, & eorum sapientissimus, cui homines farinæ hujus se quam simillimos videri volunt: Sed labor frustraneus est, ad hujusmodi sublimitatem non pertingent, quantumcunque sibi scalam fabricârint, tot gradibus elevatam, quot annis à præmemorato Philosopho disjuncti sunt.

In avibus.

E scena Aristophanis proverbium prodiit: *Homo Thales Meto.* Et alibi: *Quâ gratiâ illum proinde suspicimus Thalem:* Sic apud Plautum: *Salve Thales:* Cum stultus salutarur. Ubi transitus fit de summo sapientiæ fastigio, ad imam profunditatem hebetudinis & insipientiæ.

Ponderare loquelam suam.

Item sapiens vir, qui loquelam suam ponderat, nec ore suo proferens nisi quod aptum, quod benè compositum est, his verbis indicatur: *Pauciloquus, sed eruditus.* Laudabilis est enim qui digna auditu profert. Hunc loquendi modum Lacedæmonii secuti sunt; unde figura Laconismi oborta est, tantopere ab Oratoribus deprædicata. Proinde de Menelao dictum:

Non is multa quidem, verùm argutissima. Quippe Pauciloquus.

Iacob. 5.

Homo parcus in loquendo, minus aliis pedem illidit. Hinc S. Jacobus Apostolus: *Sit sermo vester est est, non non.* Et Euripides: *Silentium,* inquit, *sapientibus responsi loco est.*

Quemadmodum de umbra lux magis illucescit, & nigredo candori incrementum dat: sic insensata stultitia, & stoliditas insulsa, fulgorem, & claritatem, & utilitatem, & cætera bona sapientiæ plurimum auget, siquidem ei opposita fuerit. Hinc necessarium mihi visum fuit, proverbia nonnulla huic loco consentanea adducere.

Stupiditas, quæ nullius rei pretium novit.

Stupidior Praxillæ Adonide. De iis dictum, qui cousque insensati, & hebetes sunt, ut nec factum à facto, nec bonum à malo discernendi facultatem habeant. Tractum adagium, de Praxilla quadam Poëtissa apud Sicinios: hæc in quadam ode sua confinxit, Adonidem aliquando de Inferis resuscitatum, ut Mundi statum, qualem hodierna sæcula agunt, intueretur: interrogatum deinceps quidnam illi maximè placeat, respondisse: *Solem, cucumeres, mala.* Ubi Manutius eruditam ponderationem adhibet, dicens: *Quod cùm vehementer insulsum videretur, cucumeres, & mala cum sole componere, proverbio dici cœptum in homines nullius judicii.*

Aliud item genus hominum est infelicis memoriæ, de quibus vulgus nostrum inquit, *Dal naso a la bocca: De naribus ad os:* Talis erat Miletes quidam, qui proverbio locum dedit: *Stultior Melitide est.* Hic Aldus ait: *E felicissimis illis fatuis, quos Homerus suo carmine nobilitavit.* Magna

Homo amens.

fortuna homini fatuo, quod tam nobili calamo, tam eximii Poëtæ æternitati datus sit. De hujus amentia Eusthatius memorat, quod Troja jam eversa se Regi Priamo præsentaverit, auxilium suum spondens, id quod Regem, etiam in media lacrymarum acerbitate ad ridendum commovit.

Narrat Zenodotus proverbium hoc potissimum in ore Comicorum versari; erat enim homo supra memoratus tam infirmæ memoriæ, ut vix numerum quinum emetiri posset: Ducta etiam Conjuge, eousque eam verebatur, ut ne oculo quidem lusco eam intueri ausus fuerit, metuens ne apud matrem reus incusaretur. Numerantur ab Aristophane sodales ejus, Butalion quidam, & Corebus. Suidas etiam cum præfato Aristophane concludit: *Hactenus abjectissimi inhiantes Mamachutæ Melitide dissident.*

Digitum in os mittere.

Solent homines infimæ sortis, & Idiotæ, dum videri quempiam volunt non tam obtusæ mentis esse, quàm vulgò creditur, his verbis uti: *Mitte ei digitum in os.* Credideram hactenus sententiam nimium plebeam & trivialem potius hominum esse omninò ignobilium, & de communi plebecula, sed non minus inter eruditos quoque hoc dicendi genus invenio: in adagio enim fertur: *Stulto ne permittas digitum:* cui confestim additur, *ut ne palmam etiam devoret.* Hic nihilominus in sensu contrario demonstratur, stultis ne minima quidem permittenda, ne ad graviores errores dilabantur. Canis latrans offensæ proximus est nihilominus sæpè viatores ad eundem approximant. *Parva parva non sunt, si ab his maxima proruunt:* Sententia est S. Chrysostomi. Principiis morborum succurrendum consulit medicorum schola:

Stultis nec minima indulgenda.

-------- Serò medicina paratur,
Cum mala per longas invaluere moras:

Juxta Ovidium.

Doceri proprio damno.

Quantum bonum est, callere prout oportet, quidquid in rebus humanis est, ut siquidem esse ctus prosperi, aut sinistri evenerint, homo prudens in his recto tramite incedat. Dicere consuevimus, consultum esse aliorum malo sapere potius, quàm proprio suo. In consimili significatione proverbium illud jam obtinuit: *Malo accepto stultus sapit.* Quidam originem dicti hujus sequenti Apologo adscribunt. Indignatum Jovem, quod Prometheus statuæ quam finxerat, raptis furto ignibus à sole, vitam infuderit, idcirco imperasse Vulcano, ut de terra infantulam effingeret, quantum posset affabrè elaboratam: Cui Deitates omnes & qualitates, & dotes suas largitæ sunt: nomen puellæ *Pandora* datum. Huic Jupiter vas dono præstitit, cui mala universa, quæ mundo continentur, inclusit. Ut autem ad Prometheum revertamur, hic fratrem habuit, Epimethum nomine. Prometheus igitur prævidens mala subsecutura furtum suum, edocuit præmemoratum fratrem, ut ne donum ullum à Pandora sibi oblatum acceptare vellet: qui nulla habita consilii ratione, raptus pulchritudine adolescentulæ, vas illud sibi præsentatum non renuit: Id verò incautus elludit, & omni cumulo malorum, quotquot excogitari possint, se continuò oppressum vidit. Unde Hesiodus inquit:

Prometheus, Epimethus, Pandora.

Accepit, tactusque malo tum denique sensit.

Et idem Author aliquantò superius:

---------- tandem sua pœna nocentem
Consequitur, passusque sapit tum denique stultus.

In symposio.

Hanc admonitionem consideratione dignissimam suggerit Plato: *Quæ sane tibi dico, Agathon, ne ab*

ne ab hoc fallaris, sed ex cognitis his, quæ nobis acciderunt, caveas: nec juxta proverbium, veluti stultus, post acceptum vulnus sapias. Sic Plautus ait: *Felix hic sapit, qui alieno periculo sapit.* Et Tybullus:

----- Felix quicunque dolore
Alterius discis posse carere tuo.

Confrontatur huic alterum illud: *Quæ nocent, docent.* Quanto melius est sententiam illam è Græco traductam sequi:

Aliena spectans doctus evasi mala.

Sic Manutius verum esse asserit, quod experientia docemur: *Mortales pudore, & jactura doctiores evadere.*

Consilia stultorum quandoque salutaria. Ratione non caret, nec abs re esse dicendum est proverbium, jam vulgò notum: mulieres, & stultos, nonnunquam ex improviso consilia sana suggerere: dum mulierum memini, de gregariis illud intellectum volo, non de iis quas inclyti natales, & liberalis educatio, optimis doctrinæ & prudentiæ institutis imbuit. Proverbium igitur paulò ante memoratum, & quod plebeias & indoctas mentes concernit, ab Aulo Gellio usurpatur, (Lib. 2. c. 6.) illic nimirum, ubi in adagium receptum inquit versum esse, qui sequitur:

Sæpe etiam est olitor valdè opportuna locutus.

Apparet ex hoc, Habitu non fieri Monachum, & in vilissimis vasis nonnunquam pretiosissimos liquores reponi: *quippe admonemur,* inquit Aldus, *non esse fastidiendam salutarem sententiam propter authoris humilitatem.* In eundem sensum M. Tullius: (In Tuscul.) *Sæpè sub pallio sordido lucet sapientia.* Tales erant Cleanthes, Bion, Socrates, Callisthenes, & consimiles alii: Plautus ait: *Ut summa ingenia sæpè in occulto latent!* Et convenientius adhuc ad rem nostram Æschylus:

Sæpè etiam stultus fuit opportuna locutus.

Moriones & Mimi aulici. Ejusmodi sunt quandoque dicteria Mimorum, vel Morionum in aulis Principum. Sicut noviter in Serenissimi Principis cujusdam aula contigit, ubi Sannio videns Dominum suum momordisse Epistolam, quæ malè, & contra mentem suam scripta fuerat, in hæc verba prorupit: *Contra folium quod vento rapitur ostendis potentiam tuam?* Suetonius item Author est, scurram quendam, dum Cæsarem simul & Pompejum vidisset, Cæsari dixisse: *Salve Rex*; alteri vero: *Salve Regina:* ex eo, quod posterior hic non minus priore regnum affectaret. Sed hæc agendi ratio dum nimiam sibi libertatem vendicat, plena periculo est. Hoc non obstante, sæpè nihilominus hujuscemodi consilia, hac præpostera methodo suggesta, felicem eventum consecuta sunt, sæpè cum benevolentia acceptata.

Stultus stulta loquitur. Concludamus adagia fatuitatis unico adhuc, quod per ora hominum & linguas volitat, & quo uti consuevimus, dum quempiam sinistrè locutum reprehendimus, quod videlicet testa, vel scatula odorem alium non evaporet, quàm quo repleta est: Unde illud est: *Stultus stulta loquitur.* Id quod Euripides ita profert: (In Bacch.) *Stulti stulta est oratio.* Et Seneca: (Ad Lucillum.) *Apud Græcos in proverbium cessit: Talis hominibus fuit oratio, qualis vita.* Et à Græcis desumptum est: *Hominis figura oratione agnoscitur.* Ajebat Democritus: (Apud Laert.) *Oratio est vitæ simulacrum, & corporis veluti umbra, nam in nullo speculo magis, expressiusque relucet corporis figura, quàm in oratione: In hac namque pectoris imago repræsentatur, neque secius homines ex sermone, quàm ex tinnitu area vasa dignoscuntur.* De his ad alios sonitus transeamus, fatuitatis enim est commorari longius cum fatuis.

AMICITIA.

IN Campo societatis humanæ fructuosissima penè, & maxime decora planta, quæ in altum exurgit, & jucundissimè floret, Amicitia est. Umbræ ejus securissimæ sunt, radices immortales: fructus omni utilitate fœcundi. Hanc oportet, ut quisque hominum excolat, & eam amplificet. Hinc cum beneficia ejus tanta sint, necessarium arbitror ejusdem quoque documenta, proverbia, & præcepta huc collocare. Et ut verum (Amicitia ficta.) Amicum discernere ab amico falso possimus, de *simulatione* prima nobis erit discussio, de qua dictum est: *Nemo verbotenus Amicus.* Tractum adagium ab Odyssea Homeri: *Animum præmollibus iste lenitabat dictis, at mens diversa parabat.*

Vitium hoc sceleratissimum est, & omninò enorme, corrumpitur enim hoc societas hominum, fides proditur, ejusdem pulchritudo deturpatur, & vincula fidelitatis franguntur. De hac S. Augustinus inquit: (In Psal. 63.) *Simulata æquitas, non æquitas est, sed duplex iniquitas, quia iniquitas est, & simulatio.* Itaque simulatorem dupliciter reum facit, imò culpam ei omni opprobrio dignam attribuit. Hanc turbam Amicorum qui non nisi fucati sunt, quam simillimam pomis esse dixerim Pentapoleos, quorum externa facies speciosa est, & colorata, ab intro non nisi cinis, & putredo.

Quantumvis autem nodus amicitiæ indissolubilis sit, nemini tamen licitum esse debet, sic amicitiæ vinculo se illigare, ut amici intuitu, ab eo quod rectum, quod justum, quod honestum est, sibi recedendum esse putet. (Nunquam amicitiæ intuitu faciendum aliquid contra æquitatem.) Hinc illud dictum: *Amicus usque ad aras.* Altare enim res Deo sacra est, & venerabilis, quam prætergredi, prophanum est, & impium.

De hoc doctrina amplissima est in Aulo Gellio: Et proverbium illud superius originem suam traxisse ajunt à Pericle summo Oratore, qui cum ab amico rogatus esset, ut falsò juraret, respondit: *Oportet me commodare amicis, sed usque ad aras.* (Nocti. Attic. lib. 1. c. 30.) Et Plutarchus: *Usque ad aram sum amicus.* Antiquitus qui jurabant, manu aram contrectabant, usque adeo etiam inter paganos religio honorem suum, & venerationem habuit.

Porrò qui in cultu amicitiæ indulgere amicorum defectibus non norunt, nodum amicitiæ sine mora temporis dissolvent: (Amicorum mores ferendi.) In hunc sensum ergo paroemia illa nata est: *Amici mores noveris, non oderis.* Hinc Manutius: *Noscenda sunt ut corrigas, aut certè minuas. Siquidem nulli futurus est amicus, qui nihil vitiorum in amico ferre possit.* Et S. Paulus: *Alter alterius onera portate.*

Sol de longiquo resplendens, & circumgyrans, non tam amicus agrorum est, nec calorem multum impertit: (Amicitia longe dissita flaccescit.) id quod de amicis optimè dictum, quippe quod amicus amico in necessitatibus præsto esse debet: unde illud est: *Non sunt amici, qui degunt procul.* Athenæus dicti hujus Author est: (Dipnosoph. 4.) deinde & Aristoteles: (Moral. ad Ni. 8.) *Loca quidem non dirimunt amicitiam, sed officia interrumpunt.* Quapropter & Hesiodus sæpius ad convivia, sæpè ad prandendum unà, vocandos suadet esse amicos. Propertius ait: (Procul ab oculis, procul à corde.)

Quantum oculis, animo tam procul ibit amor.

Nil interim est, quod magis amicitiæ teneritudinem

Æqualitas in amicitia necessaria. dinem offendat, nec aliud toxicum magis pestilens, quàm prælationis ambitio: hinc dictum est: *Amicitia æqualitas:* aut: *Amicus alter ego.* Inter dicta Pythagoræ hoc quidam annumerant, sicut illud quoque: *Amicorum omnia communia.* Hoc Socrates edocuit, dicens: *Omnia bonorum esse virorum, non secus, quàm deorum:* hoc item Euripides, & Terentius. Hinc Plato, Aristoteles, Tullius, & Martialis, *Candido* cuidam improperabant, qui omni penè momento sententiam hanc in ore gestabat. Pythagoras autem eandem usque adeo mordicus tenuit, ut domui suæ exactissimè cultam, & observatam voluerit. De æqualitate, & de eo quod memoravimus, *Alter ego*, Stagirita inquit: *Quoties volumus vehementer dicere amicus, unà inquimus, Anima mea.* *Moral. 2.* Non ab hoc dissentit Plato, dum ait: *Juvenibus, & senibus, doctis, atque indoctis, stultis ac sapientibus, robustis ac debilibus, omnia æqualia exhibenda sunt, attentis tamen cujuscunque dignitate, & officio.* Innumerabiles super hoc doctrinæ Sanctorum sunt.

Sorte sua contentum esse. Statu & conditione sua, quam ei Deus, & natura imposuit, contentum esse, nec verò supra amicum se elevare velle, fundamentum est, quo amicitiæ perpetuitas nititur: Unde illud est: *Amicitia stabilium, felicitas temperantium.* Volunt proverbium hoc à sententia quadam Aristotelis profluere, cui illud adjunctum est: *Amicitia virtute, non pecuniis, aut formâ concilianda est: etenim si rebus caducis concilietur, caduca sit & ipsa necesse est.* *Ibid. 7.* Hinc Ethicus inquit: *Amicitia, quæ desinere potest, nunquam vera fuit.*

Amicitia immortalis. Titus Livius in quodam fragmento suo, quod *Aurea Magontia* intitulatur, de cineribus bellorum Macedonicorum, & Asiaticorum, id quod sequitur, detexit: *Vulgatum illud, quia verum erat, in proverbium venit: Amicitias immortales, inimicitias mortales esse debere.* Sic verum est, quod hic præclarus animi character etiam ultra mortis terminum procedat. Ornamentum quod usque adeo ipsi Deo acceptabile est, ut de ore ejus egressum sit: *Majorem charitatem nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Nihilominus hodierna tempora nostra, in tanta corruptela sua contrarium demonstrare, inquit Manutius his verbis: *Verùm eò rediere mores mortalium, ut simultates sint immortales, amicitia plus quàm vitrea.* Legatur super his Emblema centesimum sexagesimum Alciati (cui Epigraphe superaddita est: *Amicitia etiam post mortem durans*) refertum eruditione & doctrina.

Apertum esse oportet erga amicum. Nec verò præter hæc unquam veracitas amicitiæ constabit, nisi alter alteri mentem aperiat. Quod his verbis expressum est: *Amicitia persona.* Sicut enim non cognoscitur, qui larvatus est, sic omni pacto in amicitiæ fœdere larva detrahenda est, & animus palam ferendus: juxta illud Manutii: *Vultus ab animo discrepans, persona verius est, quàm vultus.* Sic doctissimus Paradinus in symbolis hominem exhibet, bacillo larvatum quendam percutientem, adjuncto lemmate: *Amico ficto nulla fit injuria.* Sic item Martialis cuidam Lentino, qui se Juvenem fingebat, tingendo capillos & barbam suam, cum tamen jam provectæ ætatis esset, ait:

Mentiris Juvenem tinctis Lentine capillis:
Tam subitò corvus, qui modo cygnus eras.
Non omnes fallis: scit te Proserpina canum:
Personam capiti detrahet illa tuo.

Admonitio reciproca inter amicos. Effectus veræ amicitiæ est, non solum opera, sed consilio quoque necessitatibus amicorum succurrere: unde proverbium illud subsecutum est: *Amicorum est admonere mutuum.* Ajunt autem hoc dictum originem suam debere Homero, qui sic habet: *Bonus est affatus amici admonitoris:* propter quod & in proverbium abiit.

Amicitia vera in dubia fortuna maximè apparet. Maximè autem robur amicitiæ dignoscitur cum in variis fortunæ utriusque eventibus, opportuno subsidio ad manum est: unde proverbium illud est: *Nil homini est opportuno amico amicius.* Quod dictum de scena Plauti prodiit. Unde apparet, quod quæ non debita occasione exhibentur, vim suam deperdant, nec ad penetrale cordis pertingant, ideoque sicut sole lucescente nix, sic & illa beneficia dissolvuntur.

Amici fortunæ, & felicitatis. Quemadmodum item ubi fons christallinas & dilucidas aquas regurgitat, illuc quisque ad hauriendum properat, si verò exiccatus fuerit, solitarius est, & omninò negligitur: sic proverbium vetus experientia comprobatur, quod: *Felicitas multos amicos habeat.* Quamdiu fortunæ vultus arridet, sequaces non deerunt, sed in periculis & calamitate, etiam qui intimi videntur, tergum vertunt, & se elongant. Mos perversus qui omnem adeo ætatem pervasit. Solem aves salutant, cum oritur, sed cum occumbit, vix observatur; Pindari sensus est: *In rebus adversis nulli sunt, aut pauci amici.* Quadrat huc Ovidii dictum: *Donec eris felix* &c. & illud alterius:

Tempore felici multi numerantur amici.

Et illud:

Horrea formicæ tendunt ad inania nunquam:
Nullus ad amissas ibit amicus opes.

Interim vix ullus Lydius lapis est, quo magis valor amicitiæ probetur, quàm necessitate.

Examinandi amici, antequam pro talibus acceptentur. In electione itaque amicorum illud observandum esset, quod in quibusdam stellis fixis, quæ in circuitu suo, non nisi sæculo integro semel in stellifero Cœlo comparent. Figura Lesbia adhibenda est: faciendum cum Ursis, qui partum suum sedulo lambunt, antequam in lucem proferant. Hinc exactissimum proverbium illud invaluit: *Amicos ne citò pares, & quos paraveris, ne rejice.* Sententia proverbialis magni Pythagoræ est: quod si amicus thesaurus est, magna mater nostra, natura, inquam, in visceribus montium vix integro sæculo auri libram progenerat. Consimile huic illud alterum Pythagoræ est: *Ne cuivis porrigas dextram:* hoc est, non continuo jungendam dextram, & familiaritatem promiscuè ineundam: sic Solon, sic Apollodorus, & Diogenes sentiunt.

Non nisi justa ab Amico exigenda. Quamvis autem Amicus alter Ego dictus sit, evitandum nihilominus, ne ultrà debitum gravetur, aut ad ea adstringatur, quæ extra sphæram activitatis sunt, aut vires ejus excedunt. Quod si deinceps hoc agendi modo nodus amicitiæ solvatur, non immeritò illum omninò fractum, non solutum dixerim. Comprobatur quod diximus sequenti adagio: *Nemo cogendus amicus:* quod cum illo convenit: *Ab amico justa sunt petenda:* item cum illo, quod supra jam retulimus: *Amicus usque ad aras.* In eundem scopum collimavit, ut reor, Tullius, dum ait: *Si amicitiam ad usum referamus nostrum, non ad illius commodum* *2. De Natur. deorum.*

quem diligimus, non erit ista amicitia, sed mercatura utilitatum suarum.

Nullum Amicum, & nimios habere, utrumque periculosum.

Sicut autem status eorum periculo non vacat, qui sine adminiculo, & sine adjutorio sibi solis vivunt: quos vitem dixerim nulli ulmo affixam, quæ facilè de terra eradicatur; sic è contrario nimia Amicorum familiaritas, nimia in iis fiducia damno proxima est, nec enim sciri unquam potest, cui fides adhibenda. Hinc illud proverbium authoritatem obtinuit: *Neque nullis sis Amicus, neque multis.* Hic sensus de carmine quodam Hesiodi mutuatus est:

Nec multis, ac nec nulli dicaris amicus.

Lib. moral. 9.

Corroborat hoc ipsum Stagirita, dum ait: *Circa nullius amici consuetudinem vivere ferinum, atque injucundum est; rursus nec vehementer amare possumus simul multos.* Lucianus matura consideratione hæc refert: *In Toxaride apud Scythas complurium amicitiam non aliter infamem fuisse, quàm apud alias gentes unius mulieris cum pluribus viris consuetudinem.* Contra amicitias fucatas ea quæ sequuntur in usu sunt: *Linguâ amicus: Amicus salute tenus:* quod cum superiori, *Verbotenus*, coincidit. Alterius de lingua, jam in tractatu ejusdem linguæ in priori volumine meminimus.

Amicitia inter pericula maxime patet.

Nil in orbe terrarum est, quo evidentius amicitia se palam faciat, quàm periculo, & occasione. Fornax est, in quo aurum Chymicum evolat, & aurum verum retinetur. Sol est, qui minimas adeo maculas discooperit. In periculo Amicus sincerus à Deceptore discernitur. Veracissimum inde proverbium emanavit: *Amicus certus in re incerta cernitur.* Sententia Ennii est. Deinde Vegetius; *Adversis*, inquit, *in rebus rara est fides.* Et Ovidius:

1. De Tristibus.

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Homo solus infelix.

Quemadmodum verò sol inseparabilis à luce est, sic Sancti Spiritus effata longè ab omni censura sunt, ait autem scriptura: *Væ soli, quia cum ceciderit, non habet sublevantem se.* Calamitosa conditio, in summis necessitatibus suis non adesse, qui manum porrigat: idcircò proverbialiter dictum est: *Amicus magis necessarius, quàm ignis, & aqua.* Sicut enim binis his elementis ad degendam vitam carere non possumus, sic nec amicitia: duo etenim commoda potiora amicitiam consequuntur, sicut ignem, & aquam: usus nimirum, & delectatio: quid enim utilius igne? quid aquâ jucundius? Hinc non immeritò Horatius:

Nil ego contulerim jocundo sanus amico.

Et Euripides: *Dulce est tueri hominis amici lumina.* Quapropter & in proverbio jam usurpatur, tolerabilius esse sine argento vivere, quàm absque amico.

COMMODITAS.

TAm desiderabilis, tam jucundus est sol Commoditatis, & bonorum terrestrium, ut non raro inveniantur, qui posthabitis cælestibus, terrenis appetendis inhient: atque ita diem in noctem vertant, in tricliniis suis penè tumulati, ubi ad lucernæ modicam lucem ea quæ degendæ vitæ necessaria sunt, assidue ponderent, & compendiis suis, indefessi invigilent. Itaque & in hoc genere materiæ, quæ tam homini inviscerata, tam connaturalis est, necessarium duxi, tantisper commorari.

Divites se pecuniis defendunt.

Marcus Tullius dum prorogari à senatu sententiam condemnationis contra Verrem animadverteret, quamvis eum jam convictum quisque agnosceret, idque ob hominis opulenti largitiones: sagaci Ironia Judices perculsit: *Homo pecuniosus damnari non potest.* Quod usque adeo in populo obtinuit, ut deinceps in proverbium versum fuerit, & in exteras quoque gentes dilatatum: de quo non ægrè ubivis locorum funesta exempla occurrunt, sicut & ejus, quod Stagirita inquit: *Divites, & nimis potentes non subjiciuntur, nec volunt subjici.* Et alibi: *Pecunia seditionem efficit, & malignitatem.*

Polit. 2. & 3.

Homo inclytus pecuniis, non animo.

Porrò siquis nec ingenita indole, nec intuitu virtutis, res encomio dignas operetur, sed solo impulsu laudis, & quod se possessionibus suis potentem, & divitiis prævalidum noverit, hoc adagium adhiberi solitum fuit: *Generosus ex crumena.* Intelligendum, inquit Manutius, de homine aspero, intractabili, & duro, qui nihilominus, divitiarum energia se venerabilem, & suspiciendum reddit. In hujuscemodi hominibus ambitio, & fastus ut plurimùm prædominantur; juxta illud Manutii: *Solet ferocius hoc genus hominum insolescere, quàm qui majorum imaginibus clari fuerint.*

Nobilitate generis gloriantes.

Rursum alii Imaginibus proavorum suorum, & nobilitate generis se extollunt, in quos sequens Ironia contorquetur: *Generosior Codro.* Hic nobilissimus erat, & antiquissima Prosapia illustris, natus Melanthone, sexto filio Nelei, de quo Nestor genitus. De Melanthone refertur, quod cum Xantho in Boetia, qui Atheniensium Princeps erat, dimicando victor evaserit, & inde principatum sibi ascierit. Successit ei Codrus piissimus, qui se ultrò hosti occidendum objecit, ut patriam suam liberaret, & post se filios reliquit Mentorem & Neleum. De his duo sermones mei extant, quorum unus pro titulo gerit *Pericles*, in quo palam facio, quantoperè vir ille eximius virtutem natalibus suis copularit; alter: *Luna illuminata:* alludendo ad Romanos, qui se nobiles jactabant, ab Arcadibus originem suam deducendo, quos primos post diluvium ajunt vidisse Lunam: quod eis non magnopere profuturum fuisset, nisi impellente virtute viam sibi ad triumphos stravissent.

Absentem esse quandoque proficuum, quandoque nocivum.

Quemadmodum sæpè consultum & utile est, procul esse ab occasione, plura enim pericula vitantur: sic è contra incauti non raro in damna incredibilia & inopina propter absentiam incurrunt: Exprimitur autem sequenti adagio: *Homo absens hæres non erit.* Sic enimverò sæpenumero qui à Testatore procul absunt, pingui hæreditate fraudantur. Eadem ratio in aliis quoque rerum eventibus est. Propter quod de Rege Turno inquit Virgilius, dum in mediis ille periculis versaretur, quod jam etiam inter nostros vim adagii obtinuit: *Urget præsentia Turni.* Julius Cæsar item, cum de glorioso incœpto ageretur, ut diadema sibi Romanum imponeret, his verbis usus est: *Ire oportet, & Imperatoriam gerere majestatem.*

Utilitas alieno labore parta.

Alienam metis messem: aut vero: *Alii seminant, alii metunt:* De iis dicitur, qui dum diu in re quapiam fatigati sunt, alios sibi prælatos vident, qui fructum inde colligunt, & alienos labores in utilitatem suam vertunt. Deducta metaphora est de seminante & metente. Accidunt autem in aulis Principum hujuscemodi casus, non

ratis

raris vicibus, aut inter literatos infaustos, qui aut coquum ut dicitur aut Musicum vident à latere suo egredi, & alius inde gaudet. In eundem sensum, & cum simili allegoria, in Idea talis personæ Claudius Achilinus ait:

Corron la messe mia falci inimiche,
Mi depredano i solchi: & quella mano
Che nulla seminò, miete le spiche.

Dictum hoc fuit ab Aristophane de Cleone, qui gloriam Demosthenis in urbis Pilensis occupatione usurpando præripuit: quam Demosthenes sudore suo sibi paraverat: sed alter hoc decus ei abstulit. Denique difficile est Oratori loricatum incedere.

Propriæ utilitati nimium studere. Si quis item nimis cupidè utilitatibus suis intentus sit, his verbis significatur: *Homo quisque rem suam meminit.* Quod proverbium primitus in scena Plauti à Mercatore quodam prolatum fuit, perstringit autem communem mundi consuetudinem, qui aliorum commoda negligit, & suis propriis intentus est: hoc ipsum apud Gellium Poëta Ennius refert: *Hoc tibi sit argumentum semper in promptu situm, ne quid expectes amicos facere, quod per te queas.* Sic Terentius: *Quidquid cordi est facile meminimus, & plerumque oblivionis mater est negligentia.* Hæc pro præsenti argumento sufficiant.

PROBITAS, ET RECTITUDO.

Pietas omnibus utilis. QUod alimentum est corpori, hoc rectitudo, & sinceritas est in animo: hac forma dixerim hominem informatum esse: huic rectitudini, & per hanc vivere homo præcipuè dicendus est. Itaque de hac præcepta, & proverbia quædam appositurus sum; nec enim omnia afferri queunt; quæ supersunt spacia, iis relinquenda sunt, quibus latius evagari libitum fuerit.

Ut verò de pietate, virtute heroica, & generosa exordiar, de ea dictum est: *Boni viri lachrymabiles:* hoc de iis intelligendum, qui pleni compassione sunt, qui facilè ad teneritudinem incitantur, & commoventur, ad preces flectuntur, & supplicantium voci se inclinant. Unde Manutius huic puncto propius accedens, ait: *Illacrymari dicuntur, qui miserescunt:* Et Ovidius: *Quibus possint illacrymasse feræ.* Horatius Plutonem inquit nulla miseratione tangi, ejus verba hæc sunt:

Non si trecenis, quotquot eunt dies
Amici places illacrymabilem
Plutonem tauris. . . .

Et Dido apud Virgilium, accusando duritiem Æneæ sic ait:

Num fletu ingemuit nostro, num lumina flexit?
Num lacrymas victus dedit, aut miseratus amantem est?

Huc spectat, quod de Heraclito semper flente memoratur. Adagium autem quod supra retulimus, ad Zenodotum referunt.

Occasio palam facit, quid in homine sit. Sola castra sunt, quæ verum militem demonstrant, & ubi tempestas maximè procellosa est, ibi Navarchi ars & experientia se produnt: occasio, inquam, est, prout dici solet, quæ virum manifestat. Sicut Latinorum proverbium sonat: *In discrimine apparet qui vir.* Quidam hoc sequens dictum Idomeneo Duci Cretensium attribuunt:

Illic qui vir iners, qui strenuus ipsa docet res.

De homine liberali in iis rebus, quas labore suo sibi acquisivit, posito in comparatione alterius, qui de bonis hæreditariis vivit, verbum quoddam usurpatur, quod prima sui fronte subobscurum est, sed facili expositione declaratur: *Promere* enim idem est, quod elargiri, cum econtra *Condere* eorum sit, qui sua recondunt, & diligenti custodiæ tradunt. Unde de dispensatore, qui de rebus acquisitis proximo suo erogat, quod sequitur, dictum est: *Homo magis promus, quàm condus.* Hoc virtutis est, dummodo prodigalitate in vitium non degeneret. Idem hoc Peripateticus docet: *Liberalitas est virtus animi, honestorum sumptuum ministra.* Artaxerxes dicere solitus est, testificante Plutarcho: *Multò regalius est addere, quàm auferre.* Homo promus, & condus quid sit. De vitio, & virtute. I. Apophteg.

Inflexibilitas, & intrepiditas, qua quis fortunæ adversantis injurias perpetitur, & tanquam scopulum se fluctuationi oppressionum invicto pectore opponit, sequenti proverbio expositum fuit: *Homo quadratus:* sumpta comparatione à saxo quadrato, quod qualitercunque projectum fuerit, erectum stat. Inde est, quod discipulus prædilectus Civitatem supernam Paradisi se in hac figura vidisse testificatur: *Et Civitas in quadro posita erat, & longitudo ejus tanta, quanta latitudo.* Hinc Simonides ait: *Bonum virum esse verè pedibus, manibusque quadratum.* Sic Ennius & Scaliger Metropolim Romam in forma quadrata ædificatam meminerunt: Vera tolerantia in adversis. Quid sit homo quadratus. Apoc. 5.

Ecquis exter erat Romæ regnare quadratæ?

Sic apud Platonem quoque homo Androgynus appellatur: *Verè rotundus*, verè ex omni parte quadratus. Pythagoras se hoc nomine *Quaterna* à suis nominari jussit, tanquam qui se quatuor elementis compositum dici vellet. Non desunt in hoc apud alios Authores validissimæ rationes.

Homo ad omnia promptus. Affine huic, & quadantenus simile illud alterum est: *Omnium horarum homo:* Per quod homo intelligendus est, qui ad omnia se promptum exhibet, tam seriis, quàm facetis, tam adversis, quàm prosperis aptum (sicut Echinus terrestris est, qui fores speluncæ suæ, prout ventus flaverit, aperire solet) homo inquam, qui omnium moribus se accommodare novit. Talem nominatum fuisse Asinium Pollionem refert Fabius. Sic Imperator Tyberius binos compotatores suos ajebat omni hora paratos esse, prout dici solet, *emollire os suum.* Sed hoc in vitium incurrit. In his Ælius Geminus Servilius legendus, qui eleganti versu hæc prosequitur, quos huc ob prolixitatem collocare inconsultum censui: si quis verò legendi cupidus est, Aulum Gellium consulat. Noct. Attic. Lib. 12. c. 4.

Aristippus in habitu muliebri. Inter philosophos Aristippus dicitur, imperante Dionysio, non verecundatus esse, in habitu muliebri choreas ducere: quam insipientiam Plato nihilominus censurat, dum ait: *Vel in Bacchanalibus oportere pudicum esse.* De hoc Horatius: *Omnis Aristippum decuit color.*

Castitas etiam paganis nota. Candidissima gemma castitatis, & pudicitiæ, ad cujus emptionem divinus se Negotiator accinxit, posthabita omni altera, etiam inter gentiles non ignota fuit: è quibus illud prodiit: *Melanione castior.* De hoc referunt, quod animo suo imperaverit ne videre quidem fœminam, imò tantùm ab eis abhorruerit, ut procul se ab earum contubernio in speluncam quandam abdiderit. Posthæc locum illum deserendo, per abrupta, & declivia montium, solo cane socio, evagatum esse, canem autem ad persequitandas feras aluisse. Hujus adagii Aristophanes mentionem habet. In Lysistrata.

Super misum est. In consimili forma illud alterum in usu erat: Castior Hippolyto: qui ejusdem cum illo superiore temperaturæ erat. Et ut verum fateamur, S. Bernardus hanc virtutem usque adeo insolitam inquit, *ut in carne præter carnem vivere, non humanæ vitæ esse, sed cælestis*, affirmet: *Angeli enim*, inquit, *sine carne vivunt, virgines in carne triumphant. Homo novus*: De iis dictum, qui nec ulla cognatione, nec illustri prosapiæ clari erant, sed propriis se meritis elevaverant: sicut *Terræ filius* de iis dicebatur, qui de obscura familia, & plebeia parentela erant: Gygantes hoc nomen obtinuerunt, unde M. Tullius ad Atticum scribens, sic ait: *Huic terræ filio, nescio cui, committere Epistolam tantis de rebus non audebam.*

Illustres propria virtute.

Quod illud alterum concernit, Athenienses se inter homines novos censeri, æstimationi & honori ducebant. De his Manutius: *Qui sibi nobilitatem virtute peperissent, nullis majorum imaginibus illustres, novi homines dicebantur*: Quos item cœli filios nuncupabant, sicut Juvenalis de Catone ait:

Filius Cœli.

Tertius à cœlo cecidit Cato . . .

Sic de eleganti Nave quadam Herodotus inquit: *Navis autem illa erat, ut videtur, è cœlo delapsa.* Hanc metaphoram scena protulit, quæ plerumque personas è cœlo descendentes, & illuc revolantes, artificio & machinis suis exhibet. Hæc autem vera nobilitas dicenda est: Unde M. Tullius de ignobilitate generis correptus, sic respondere ignorantibus solebat: Nobilitas mea, propria virtute parta, in me principium sumit, in vobis vestra desinit.

Potentia superior victa ab inferiore.

Cum verò superior potestas arte & ingenio superata fuerit ab altera, quamvis inferiore, & quæ minorum virium sit, hac mordaci, & falsa percellitur sententia: *Hominem velocem tardus assequitur*: Quæ de famosissimo Homeri ore prodiisse traditur, fundata in curiosissima fabula claudicandis Vulcani, qui Venerem suam suspectam habens de Martis contubernio, fortissimum, sed invisibile rete fabricavit, quo ambos deprehendit, & spectaculo deorum publico exposuit: unde Author præfatus inquit:

Sic uti nunc Vulcanus, ut est vestigio tardus
Mavortem cœpit.

Huc spectant Apologi vulpis, & corvi: hunc enim ille in auferenda præda prævenit, quamvis pedestris esset, alter animal volatile: Item cancri cum vulpecula, & polypo, qui plus operatur in limo suo, & paludosis capillamentis, quam reliquum piscium genus velocissimo cursu. Super hæc Manutius admirabilem sensum habet, sic inquiens: *Unde fit cum ipsæ sint segnes, tamen aliquando capiantur, mugilem habentes in alvo.*

Huc rursum Theognidis versus referendus,

Callidus, ac tardus celerem insectando prehendit.

Hinc aliud adagium natum: *Aquilam testudo vincit*: citatum à Diogene in vita Menedemi philosophi. Item de satyra Poetæ Achæi, quæ Omphale appellatur, illud est: *Capta est profectò celer ab imbecillibus, & aquila tempore brevi à testudine.* Concludit Manutius: *Hos senarios, ait, usurpare solitum Menedemum in eos, qui secum in civilibus honoribus contenderent. Accipi potest per Ironiam, aut simpliciter ubi, quis potentiorem arte vincit, & quod viribus non potest, assiduitate conficit.* Applicari huc poterit, quod vulgò dicitur, vespere tam equum claudum, quàm sanum redire in stabulum; & Ovidius de Vulcano præsertim inquit:

Mars quoque deprensus fabrilia vincula sensit:
Notior in cœlo fabula nulla fuit.

Hæc dixisse sufficiat de iis: quæ fabula nobis, & historiæ, & Allegorici in medium proferunt: cum vastissima supersint, quæ de probitate, de Institutione morum, & consimilis argumenti afferri possint.

VITIA.

FUndatissima, & supra omne præceptum stabilita, & ex instinctu naturæ tracta regula est: *Oppositorum eadem est disciplina*: quam Peripateticus cum tanta exactitudine intimavit: hinc eandem cætera philosophorum turba unanimiter amplexa est: natura enim ipsa, prout dictum est, hanc veritatem magisterio suo declarat: experientia item discimus, (ut exemplo utamur) ea quæ ad *candorem* magis exponendum oculis concurrunt, eadem ipsa concurrere ad manifestandam nigredinem.

Hoc supposito, cum jam de probitate, & sinceritate hominis tractatum sit, in opposito vitium est. Hinc ut è vitii deformitate, tanto speciosior & encomiis suis dignior, & veneratione debita honoratior virtus appareat, cum hæc sit genuina numismatis facies, vitium autem facies inversa: postquam unum argumentorum jam discussum est, alterum quoque referre consentaneum duxi, imò & necessarium. Cum verò vitiorum pedissequi numerosiores sint, quàm virtutis, latior uti, ue præceptorum in hoc genere congeries expectari debeat: idque tantò magis, ut perversitas mortalium ab his arceretur: habita tamen ratione voluminis, quod non pro solis proverbiis institutum est, eandem æqualitatem in his, quam in superioribus adagiis persequar, præsertim quod alia me argumenta præstolentur: itaque initium in his tale adorior.

Qui furtis olim, & nefariis artibus dediti erant, appellabantur *Homines Ambrones.* Pompejus Festus refert, originem dicti hujus deberi populo Gallico, qui ob insolitam maris inudationem pulsatus, sedibus suis, & in varias mundi plagas nunc huc, nunc illuc delatus, furtis & latrociniis, aliisque artibus non minus sceleratis vitam degebat, in tam copiosa agmina discissus, tamque potens, ut iidem authores asserant, numerum ad triginta usque millia increvisse, atque ita formidabilem factum tam ferocitate animorum, quàm disciplina militari cruentis præliis inclytum in fervore pugnæ clamare solitum: *Ambrones, Ambrones*: sive id factum sit ad perterrefaciendum hostem, aut verò ut se palam faceret, & socios sibi adsciceret: qui deinceps auctus numero, & virtute, adversarios spernendo, ipsos adeo Romanos in fugam conjecit: inter quos Manlius fuit, & Cepio. Demum à Liguribus primùm subjugatus est, posthæc à C. Mario: denique ad aquas Sestias cum Cymbris & Teutonibus ad internecionem deletu. Sic Florus, & Plutarchus commemorant. Ex quo apparet, *Lib. 68. In vit. Mont.* quantopere persequendi sint impii, qui cum fidem nullam teneant, fidem nullam promerentur, juxta vulgatum illud:

Frangenti fidem, fides frangatur eidem.

Prius flumina de cursu suo naturali deflectent, prius ignium ardores gelu conficient, & mon-

tium juga descendent, & totius naturæ ordo interturbabitur, quam ut crimina sine vindicta sint, & culpæ reatus sine castigatione. Quotidiana horum experientia est, apud priscas item nationes in proverbium abiit: *Virum improbum vel mus mordeat:* indicando, quod impietas non solùm majores feras, ut & minuta animalcula pro inimicis habeat: *Scelerosum mordeat & mus:* hemistychium heroicum est. Quidquid se torqueant, impiorum pœna calcaneum eorum subsequitur.

Posterius dictum nihilominus & in eos vertendum, qui levissima de causa, & facili punctura, in rixas & dissensiones scinduntur, lamentando se læsos, & magnam offensam simulantes: In hunc sensum Epigramma Græcum ait:

Vulgo ajunt, vel murem etiam mordere scelestum.

Sed malè sibi consulunt, qui tam frivolis de causis titillantur, ad hujusmodi incendia rixarum excitanda.

Ejusdem sortis gens alia est, tam perfrictæ, tam duræ frontis, ut nec Græcorum, nec Romanorum sapientissimi sufficientes sint, ad eorum opiniones evertendas. His nimirum culices pro Elephantis sunt, qui corpora gygantum, non nisi formicarum instar æstimant. De his optimè dictum: *Homo semper contradicens.* Cum nunquam horum contentio satur sit, contradictionem ubique in promptu habent. Hac assertione quondam Galenus Julianum corripuit, qui contra eruditissimos, & ponderosissimos Hippocratis Aphorismos, fel maledicentiæ suæ evomere ausus fuerat, forte si superis placet, nec idoneus quidem ad eosdem intelligendos.

Non sine magna ratione est, quod Manutius ait: *Est vitium quo quis garriendi finem facere nescit: hoc vitio maximè laborant stulti, & imperiti:* Quis neget tales fatuos esse, cum hominis sensati sit aliorum consilia non respuere, ut quæ meliora sunt, eligendi facultas sit. Hæc obstinatio, & durities quot familias evertit, quot provincias depopulata est, quot Civitates exhausit, imò verò quot regna pessumdedit? *Obstinati in suo sensu, pessimi:* inquit S. Bernardus. Et S. Augustinus: *Pertinacia*, inquit, *non sinit hominem corrigi.* Per hanc duritiem, sæpè ab altercatione verborum ad criminalem proceditur. Ut huic errori obvietur, doctissimus Alciatus Emblema centessimum & octuagesimum formavit, adjungendo Epigraphen: *Doctos doctis obloqui nefas.*

De Resur. Dom. Serm. 3.

Ep. 210.

Malè item loquuntur, qui potius ex consuetudine, & communi usu sermocinantur quàm ut fundum rerum penetrent: in quos vulgatissimum illud dicitur: *Satis homini, satis humanitati.* Ajunt hoc de Marco Varrone originem trahere. Advertendum autem humanitatis nomen hic pro curiositate sumendum. Cum autem exitus cujuspiam rei de bono in melius processerit, ambigendum non erit consuetudinem vim legis obtinere posse: sed si inde discordiæ & lites oboriantur, omni pacto tollenda, & abolenda est. Docuit hoc cum exactitudine Isidorus: *Consuetudo*, inquit, *authoritati cedat: pravum usum lex, & ratio vincat.* Et S. Cyprianus: *Consuetudo sine veritate vetustas erroris est.*

In Synon. lib. 2.

In serm.

Homo item qui minimis de causis in pavorem & terrorem conjicitur, hoc proverbio appellari solet: *Cervinus vir:* nec enim timor ullus est, qui hujus feræ timori æquiparari possit. Levissimus auræ flatus, & folium vento raptum, & ramorum agitatio, timidissimam belluam ad velocissimam fugam impellit. Homerus etiam in Iliade Achillem introducit, qui socordiam, & pavorem Agamemnoni objiciens, sic increpat; *quod impudentiam habeat in occupandis aliorum præmiis, & cor cervinum quoad congressum:* Vix calamitas est, quæ pejor sit corde timido: de quo dictum quod nec centum homines animare & armare illud possint. *Exercitus maximi*, inquit, Cicero, *sæpè fusi ac fugati sunt terrore ipso, impetuque hostium, sine cujusquam non modo morte, verum etiam vulnere.* Nihilominus & illud in confesso est, timorem quandoque bonorum causam esse dum ab operatione malorum operum coërcet: *Ad terrorem incutiendum, quædam ultrà fidem, verecunda tamen, amplificantur:* inquit Demosthenes.

Pro Cælio.

Qui inter veteres ab omninò opere cessabant feriati dicebantur: sicut dies feriales erant, cum in tribunalibus judicia & civilia, & criminalia requiescerent, cum nemini pœna infligeretur, nemini molestia fieret: hi dies etiam sine labore transibant. Ut ergò olim ad otiosorum supinam negligentiam alluderent, qui dies vitæ suæ continua transigunt inertia, proverbium illud inventum fuit: *Ignavis semper feriæ:* aut verò: *Hominibus pigris semper est jejunum.* Proprium hoc Tarentinorum erat, qui dimidiam anni partem perpetuis festivitatibus consumebant. De illo priori Theocritus ait: *Semper feriæ inertibus.*

Vetus consuetudo erat, inquit Manutius, ut agri cultoribus dies quidam honestæ remissionis indulgeretur, quo se à laboribus reficerent; sed homo socors hanc relaxationem sine intermissione appetit, unde ei palatum amaritudine deinceps oppletur. Injucundæ sunt literæ Scholaribus ignavis, mercatori pigro negotia insipida, militi otioso hasta oneri est; nec enim dulcedine fructuum gaudent, qui de indefesso laborantium exercitio progerminantur. Veraciter Plato: *Exercitium*, inquit, *confert ad corpus & animum.* Materia hæc vastissimum tractatum habet, quæ immensa etiam volumina adimplevit: sed aliò mihi eundum est, & inprimis illud occurrit: *Ignavis vertitur color.* Mirum est in quantam hebetudinem, miseriam & infelicitatem ignavi dilabantur: nec enim unquam eò pertingunt, ut nigrum ab albo discernant: ignorant quid rationis, quid officii, quid honestatis sit, sed in specierum perpetua confusione rem unam pro altera sumunt: quibus universus mundus non nisi larvatus & inverso ordine collocatus est. Hoc proverbium ab Homero usurpatum est in Iliade, dum sic ait:

De scientia.

Vertitur ignavi color, evariatque subinde:
Nec mens certa manet, verum huc, illucque vacillat,
At migrans è corde, pedes in utrosque resìdit,
Palpitat & valdè cor et præcordia subter:
Fata putanti animo accipiunt, queque stridere dentes.
Contrà Forti nec variat color: at neque valde
Arescit. . . .

Sed hæc hactenus.

Porrò cùm omnis extremitas violenta sit, esse nequit quin vitiosa sit: unde non sine ratione dictum est: *Nullum violentum perpetuum.* Inter plurima autem, quæ in vitium cadunt, à veteribus nimia loquacitas numeratur sicut à contrario intem-

intempestivum silentium. Utrumque his verbis designatur: *Statua taciturnior* : & alterum : *Homo Bombilius.* Duo hæc extrema sunt, nimium videlicet dicacem esse, aut verò per modum statuæ sine omni loquela. Unde dictum illud emanat: *Est tempus quando nihil, est tempus quando aliquid.* De nimiis fabulatoribus illud: *Lingua gravius castigatur, quàm ullum probrum: nec magnæ res sustineri possunt ab eo, cui tacere grave est.* Bombilio species apis est, sed adulterina, inepta ad formandum & componendum mel, perpetuo murmure garrula, quæ super tecta se levans, non nisi irrito susurro aërem adimplet. Quantum igitur abstinendum nobis à nimia taciturnitate, unde non absimilis simulacro videri quis possit marmoreo, sic non minus ab altero cavendum, per quod non immerito censuram fatuitatis incurrimus, testante Demosthene: *Stultus haud tacere potest.*

Hugo de disciplina monastica.

Non sunt irritandi crabrones.

Nec verò nisi insipientiæ indicium est, examen vesparum contingendo irritare, postquam semel quis punctura illarum læsus est: Hinc offensam semel acceptam, stultum est redintegrare, & renovare commovendo. Exprimitur hoc ipsum sequenti adagio: *Homo temulentus dormiens non est excitandus.* Quæ metaphora ab ebrioso desumpta est, qui cum semel jam vino madidus belluarum more desævit, in actiones efferas & insensatas prorumpendo, consultissimum est, ut cum semel soporatus est, non excitetur, ne majoris turbulentiæ causa sit. Totum hoc à Theognide refertur: *Sopitum ebrium non oportere excitare à somno.* Triviale inter Italos proverbium est, canem dormientem exsuscitandum non esse. Quod pariter sequenti proverbio declaratur: *Malum benè conditum, ne moveas:* adjungit Manutius: *Non est refricandum odium, cum jam tempus induxit in oblivionem. Non est renovandum animi vulnus, cùm jam obduci cicatrix cœpit.* Theognides illud versu sequenti exponit:

Canis dormiens non excitandus.

Vetus odium non refricandum.

Ne quisquam è nobis somno pellat Simonida
Oppressum vino, quem sopor altus habet.

Vafrities.

Homo vafer, versipellis, veterator, qui nullo pacto in deceptionem adduci possit, his verbis olim exprimebatur: *Nec Deus, nec homo.* Alii rursum hanc sententiam iis applicant, qui cum semel rem quandam cœperint, ad finem ejus pertingere satagunt, nullo habito nec Dei, nec hominum respectu. Hinc Horatius:

Non Dî, non homines, non concessêre columnæ.

In Pythiis.

Quod astutiam præmemoratam attinet, Pindarus ait: *Nec Deus illum fallit, nec homo, nec factis, nec consiliis.* Quantùm autem hæc communi utilitati maximè proficua est (dummodo in finibus sanæ rationis permaneat, & in fraudulentiam non degeneret) imò & laudem meretur, tantùm è contrario vafrities damnabilis, quæ inflexibilitatem cordis inducit, & à tramite rectitudinis recedit.

Inconstantia & levitas animi.

Transeamus à tenaci duritie ad nimiam levitatem inconstantiæ, & mutabilitatis: propter hoc, *Homo Euripus,* per proverbium dictus est. Continua enim agitatio, & motus inæquales hominis inconstantis, perpetuam fluctuantis animi exundationem producunt, non secus ac fretum Euripi, quod fluxu, & refluxu nunquam intermisso hac illacque jactatum, in gyros suos convolvitur. Intelligi hoc ipsum de volubili, & ancipiti fortunæ cursu poterit: quæ nunquam ubi semel pedem fixit, in eodem statu firma permanet. *Quadrabit* (verba sunt Manutii) *in fortunæ vices, quæ res mortalium velut æstu quodam, sursum & deorsum jactat, ut rectè dixerit Plautus, Dii nos quasi pilas homines habent.* Euripus interim angusta pars maris est, inter Aulidem Bœotiæ portum, & Eubœam insulam, quæ tam vehementi cursu, & recursu repugnantibus insuper ventis raptatur, ut rates & navigia infido æquore absorbeat.

Eur pus.

Homo infidelis.

Græci item præsens adagium ad hominem infidelem traducunt: nec enim fides stare apud quenquam potest, qui perpetua inconstantia jactatur. Exprimit hæc ad vivum Gregorius Nyssænus, dicendo: *Vides quæ sit conditio rerum nostrarum, & quæ rota quædam negotiorum humanorum cursu circumagatur: nunc his, nunc illis florentibus, ac marcentibus: Dum neque prosperitate, neque adversitate, ut ajunt, nobis constat, sed quàm ocyssime in diversum mutatur: ut auris, ac literis in aqua transcriptis plus fidere liceat, quàm humanæ felicitati.* Vides hic ad unguem usque Euripi cujusdam descriptionem factam.

Dominandi sitis exitiosa.

Consimile huic superiori est illud alterum: *Viro Lydo negotium non erat, sed foras profectus, sibi paravit.* Hoc adagium à Cræso Rege Lydiæ profectum ajunt, qui cùm prosperè in patria sua degeret, nimio regnandi desiderio, Cyrum aggressus est: sed infeliciter dimicans, ab hoste superatus, in immensas calamitates seipsum impulit. Sic inextincta illa dominandi sitis, tandem in hydropisin degenerans, laborantem ad extremum extinguit.

Mores hominum patriæ conveniunt.

Id quod vulgò dicitur, malum esse volucri, in opaca valle natam esse, (nec enim unquam posthæc ab umbroso domicilio suo recedit, aliamque præter hanc regionem terræ nullam æstimat) sequenti adagio intimatur: *Hominum mores regioni correspondent:* quod tantundem est, ac illud solitum: qualis patria, talis mos. Hoc Proverbium de collectaneis Plutarchi ortum est: *Ut triticum in nonnullis agris degenerat in aliud genus, Soli vitio, ita pro qualitate regionis variantur hominum ingenia.* Hac parœmia cum sensato Laconismo Rex Cyrus magnus Persiæ Rex uti voluit: dum enim Persæ supplicassent, ut de situatione quadam montosa, & hiulca, in aliud solum & feracius & commodius transportarentur, indulsit quod petebatur, adjuncta nihilominus conditione, ut serviendum sibi esse, non imperandum nossent, sequenti dicto eos confundens: *Ex mollibus regionibus homines molles nasci solere.* Intelligens, quod de terricis, asperisque eorum moribus, & dominandi libidine, suavis gustus, & dulcedo fructuum bonorum enutriri nequeat.

Sardanapalus.

Cum se mihi proverbiorum quædam offerunt, quæ vulgi ore jam trita sunt, libentius huc colloco, ut eorum fundamentum, & origo innotescant. Nec enim facile, & cum vanitate quadam introducta, sed observatorum diligenti attentione prius ponderata sunt. Vix jam inter plebeios est, qui cum hominem effæminatum intueatur, immersum in voluptatibus gulæ, & ventris, non eum Sardanapalum appellet: idque cum ratione: luxuriosus enim ille epulo, tam in concupiscentiis, tam in vino suo absorptus erat, quamvis regali diademate redimitus, ut non nisi inter fœminas, & Eunuchos, perpetuo vitam inertem traheret. Hoc proverbium

autem

autem primitus in scena Aristophanis insonuit. Erat autem præfatus Rex filius Nini Regis, quem providum, & magnæ æstimationis fuisse testificantur: Interim pessimus ille, ut tanto evidentius dissolutos mores suos in lucem daret (quasi qui gloriæ ignominiam duceret) monumento suo funebri inscribi quæ sequuntur, imperavit: *Ede, bibe, lude.* Tanquam is, qui cæteras res humanas nihili penderet. Itaque hic Legislator impietatis fugiendus est.

Homo tractabilis. Affine superiori illud alterum videri poterit: *Homo cera tractabilior*: cum hæc omnino mollis sit, quæ ad omnem calorem destruitur, & flaccescit: In quo propensio ad vitam mollem & lascivam intelligitur: nisi forte magis proprium fuerit, ad hominem illud referri, qui cum bonæ indolis sit, non secus ac cera faciles in se impressiones & imagines virtutis recipiat. Omne hoc ad malum quoque applicari poterit, unde Horatius:

Cereus in vitium flecti: monitoribus asper.

Et Perseus:

Artificem tuto ducit sub pollice vultum.

Et rursum Horatius:

- - - *Argillâ quidvis imitabitur udâ.*

Summa igitur cura allaborandum, ut ponderata utilitate, & usu vitæ, imagines virtutis potius, quàm vitii, imprimantur animis nostris.

Homines intractabiles. Huic docilitati aliud genus hominum ex adverso positum est, inhumanorum, & intractabilium: ad quorum mores exprimendos, antiquatum proverbium est: *Homo Scytha*: jam enim usus obtinuit, ut hujusce modi ferocis & obstinati, durique genii homines, barbaros & Scythas nominemus.

Scythæ, inhumani. Hæc enim natio omnium maximè immitis, crudelis est, & inexorabilis, imbibens inclementiam suam, à frigidissima cœli sui intemperie, & perpetuo gelu, quo maxima anni parte induresscit, ita ut plaustra super illud sine metu vectari possint. Ad preces gens illa sine auditu est, nec enim calorem nutriunt, unde cor illis ad miserationem succendi possit.

Homo Tenedius quid sit. In eundem sensum incidit illud alterum: *Homo Tenedius.* Refert enim Suidas, fuisse Regem Tenedi, tantopere inflexibilem, & inhumanum, ut retro judices suos lictorem ambulare stricto ense imperaverit (Juxta consuetudinem Romanorum) qui levissima de causa, cujuscunque etiam minimi delicti reum plecteret. Justitia hæc, cum summam extremitatem transcendat, impia, & abominabilis est. Proverbium enim Vetus habet: *In omnibus modum serva.* In omni item lege Eutrapelia, & Epicheia locum suum invenit.

Sufficiat hæc de vitio retulisse, ad cujus extirpationem, formicarum modo innumera sunt proverbia: de quibus ego, ne hoc volumen his solis impleatur, ad alia insuper argumenta me transfero.

OPERATIO HOMINIS.

Quantum homini operatio conveniat. Exercitatio tam est propria, tam connaturalis homini, ut ab opifice manu omnipotentis Dei non nisi idcircò creatus videatur: vix enim in paradisum voluptatis collocatus fuit, & imperium altissimi continuo audiit: *Ut operaretur, & custodiret illum.* In hoc punctum, & in hunc scopum omnes sensus animi ejus collimant. Quam veritatem etiam Paganismus concepit: quod ex eo palam fit, siquidem intueri placuerit, cum quanta

anxietate, & applicatione olim à Lacedæmoniis Gymnasia instituta, & frequentata fuerint, item Bibliothecæ Ægyptiorum, Musæa Alexandrinensium, Naumachiæ Romanorum, Lycæa & Academiæ Atheniensium. Occupationes, & exercitia antiquorum.

Sic enimvero animus humanus allevamentum suum, & si quæ mœstitia irrepserat, aut fastidium agitaret, nullum aliud potentius remedium, quã in occupationibus hujusce modi invenit. Unde ad spectaculorum varietatem Amphitheatra, & Circi dedicati sunt; hinc Cæstus est, & Palla trigonalis, & horum similia: Hinc scenæ histrionum, & palæstræ, & stadia, & Pancratia, & tali sunt.

Præceptum, quo Deus primo parenti nostro imperat, ut cuique rei nomen suum imponat, juxta originem, & essentiam, & qualitatem illarum, ad quid aliud tetendit, nisi quod hominem in omni scientiarum genere exercitatum, & excultum voluit? Homo creatus ad laborem.

Sic enimverò ad alterius naturam cognoscendam, totius propemodum Philosophiæ partes emetiri constrictus fuit: ita commentatur Plato. *In Crit.* Juxta Lactantium, in rectitudine hominis considerandæ, necesse fuit, ut ad sublimitatem Theologicam se elevaret. In eloquio suo ad componendam linguam, ne sinistra ratiocinatio esset, arte ei Rhetorica opus fuit. Luminosæ cœli lampades, & stellati firmamenti decoræ faces ad Astronomicam eum cognitionem allectarunt. In possessione mulieris, quam ei sociam Creator dedit, herilis, familiaris, & domesticæ vitæ normam edoctus fuit, Regula eorum quibus cura domestica incumbit. In amplissima illa Investitura denique, qua vastissimum & absolutum universitatis Dominium obtinuit, Princeps, & Monarcha orbis terrarum factus, se politicis studiis addictum vidit: sicut ex eo quoque, quod se Factori suo subditum esse oportere cognovit, obedientiæ, & submissionis magisterium habuit. Ut paucis expediam, proprium ei, & omnino connaturale est, exercitari: hinc non mirandum, quod Plato inquit: *Exercitatio confert ad corpus, & animum.* Exercitatus à principio. *De scientia.*

Consideratis igitur his attributis, tantopere connaturalibus homini, de quibus integra compilari volumina possent, non abs re arbitratus sum & ego, inter alia proverbia, quæ de variis rebus afferri in medium possent, eorum aliqua huc collocare, quæ ad hominum varias operationes spectant. Variæ enim occasiones, variis proverbiis causam dederunt, prout ex sequentibus facilè patebit.

Ad denotandam igitur inconstantiam hominis, qui nullibi in una stabili & firma mente perdurat, sed continuis vicissitudinibus hac illacque diffluit, nunc hac, nunc rursum alia opinione fluctuans; hæc sententia mordax adinventa fuit: *Nunc palliatus, nunc togatus.* Pallium Græcorum habitus erat, toga Romanorum. Inconstantia.

Quænam alia gens tam instabilis, tam nunquam eadem, quàm histrionum, aut Comicorum: qui quavis vespera mundum scenicum deponunt? Sensit hoc Demosthenes, dum ait: *Similis est vita theatro. Quocirca sæpius pessimi quique honoratissimum tenent locum inter homines.* De levitate autem S. Gregorius: *Inconstantia, inquit, ex levitate generatur.* Et alibi: *Inconstantes seipsos negligunt.* *In Past.*

Proverbium item toties jam memoratum, quo dicitur, quod ex loquela cognoscitur homo, aliter sic exprimitur: *Qualis vir, talis oratio*: id quod illi Aristotelico analogum est: *Verba sunt sensus* Ex loquela cognoscitur homo.

eorum, quæ in corde habentur. Et cum illo altero: *Tractant fabrilia fabri.* Miles de militaribus, & actionibus castrensibus audire amat, agricola de ruralibus, & sic in omni deinceps professione, & disciplina. Ajebat Cleon, nemini philosophorum inferior, quamvis nomine non tantopere inclytus: *Quanta res est, tanta & oratio, quâ uteris, esse debet.* Et Demetrius Phalereus: *Sermo*, inquit, *non discrepat à mente:* unde ne sinistrè quicquam è verbis concipiatur, necesse est, observari id, quod quidam optimè ait: *Prius veniat sermo ad limam, quàm ad linguam.*

Apud Plutar. Apopht.

Nunquam integros exercitus periculo exponendos.

Ænygmati de sphynge proposito simile videtur id quod sequitur: *Victus flet, & victor interiit:* sed tale non erit consideranti damnum cum utilitate, quæ ex victoria cruenta & sanguinosa proveniunt, siquidem enim se præcipui Belliducum perditioni dederint, & flos exercitus deperierit, laudabile non est, qualicunque obtenta victoria, triumphum canere. Plutarchus dicere solitus est: *Non solùm vincere, sed & scire vincere speciosum est, in his præsertim rebus, in quibus victoria detrimentum parit.* Plausibilis laurus non est, quæ plus sanguinis, quàm spoliorum dedit, & quæ tam cruento imbre irrigata est.

De educandis Liberis.

Animus effæminatus.

Effæminata mollities, vitaque delicata, quæ animos enervat, ad laborem alioquin induratos, & assvefactos, jam alibi censurata, etiam subsequenti proverbio percellitur: *Vita sponsi.* Convenit cum illo altero: *Musica vita:* tangit autem eos, qui inter symphonias, & dulcedinem cantilenarum, in medio sensualitatum, & mollium voluptatum vitam degunt.

Suidas ait, hoc proverbium ab Aristophane in scena cum applausu usurpatum fuisse, qui sic habet: *Sponsi quidem profectò vitam vivitis.* Adjungit Manutius: *Propterea quod Proci frondibus, & sertis coronari soleant, & delicatius, nitidiusque coli, vel quod molles videantur nuptiis inhiantes.*

Lib. 8.

Rhodienses apud Athenæum hoc nomine appellantur, & eorum urbs, urbs procorum. Homerus hanc hominum speciem *Sponsos Penelopeos* appellat, quibus nil aliud cordi est, quà convivari: homines inimici laborum, & exercitii.

Id quod in ore omnium quotidie versari solet, non solùm hominum plebeiorum, sed agricolarum quoque; nempe non fidendum cuiquam esse, nisi prius modium cum eo salis consumpseris, tam apud veteres in usu fuit, ut altissimis considerationibus indigeat, quarum nonnullas in medium afferam.

Fide sed cui vide.

Distinctius illud exprimi non poterit, quàm supra memoratis verbis: *Nemini fidus, nisi cum quo prius modium salis absumpseris:* Hoc est: Neminem ad penetrale cogitationum nostrarum intromittendum, nisi prius in plures annos mores ejus affectusque discusseris, quo videlicet Tempore facile mensuram salis præmemoratam absumes. Hinc magnus Stagiræ Præceptor: *Præterea autem spacio & consuetudine opus est. Quapropter in proverbium abiit, salis modius.* Sic Theognides: *Haud nosse ingenium nec viri licet, aut muliebre, ut nec jumenti, ni experiare prius.* Et Theophrastus apud Plutarchum: *Non oportet amantem judicare, sed amare posteaquam judicaveris.* Quod si fieret, non tot funesti & acerbi casus quotidie aures nostras percellerent. In hunc scopum M. Tullius inquit: *Multos modios salis edendos esse, ut amicitiæ munus expletum sit.* Quam sententiam Euripides quoq; in theatrum produxit: *Vide quid agas, qui tua arcana credas isti; modium salis postquam ederis, tua tum demum isti fidus.*

Lib. 8. moral.

In Comment.

De Amicitia.

In Helena.

Porrò in eos, qui mente indeterminata dies usque integros protrahunt, antequam quæ in capessendis consiliis occeperunt, aliquando concludant, illud in adagio dictum est: *Homines agones.* Sic apud Romanos olim nominabantur sacrificuli, vel augures, qui dum victimam cæsuri essent, jam altari superim positam, quandoque longo temporis spacio, bipenne ad feriendum levata consistebant, præstolantes plebis assensum, & identidem interrogantes: *Agone?* id est: placetne plebi ut feriam, an verò à cæde abstinendum? Propter quod Ovidius in consuetudinis hujus memoriam inquit:

Homines irresoluti.

Semper agens rogat: nec nisi jussus agit.

In fastis.

Hæc autem agendi cunctatio non minus exitiosa quandoque est, quam nimium præcipitata celeritas. Unde non immeritò sequentia symbola adinventa sunt: Delphinus anchoræ illigatus: papilio insidens cancro: aquila juncta testudini, & insuper hujusmodi alia, quæ docent, in omni actione, dum necessitas exegerit, maturandum esse.

Maturandum cum necessitas exigit.

Homo itidem, qui culpa sua, & incuria in malum delabitur, & ruinas sibimetipsi fabricat, sequens proverbium antiquitus obtinuit: *Iciens ictus est.* Unde & ejusdem sententiæ de plebe adagium illud emanavit: *Chi è cagion del suo male, pianga se stesso* hoc est: *qui malorum suorum causa est, non nisi semetipsum deploret:* Quod originem suam à commento tali desumpsit. Hercules aliquando sub silentio noctis, ad splendorem Lunæ ingentem statuam intuitus, furem esse opinatus, qui perforandis domibus occasionem quæreret, apprehenso saxo simulacrum percussit, ita ut illud quidem repentè corruerit, petra autem quæ jacta fuerat, violenter repercussa in jacientem prosiluerit, & graviter læserit. Exposuit ejuscemodi aliquid Commendator Testius sequenti versu:

Homines, Qui malorum suorum fabri sunt.

Hercules jaciens saxum in statuam.

Come l'Usbergo talhor, qual'hora il tenta
Destra armata ferire, il ferro stesso
Violento ritorce, e, in se riflesso
Contro l' Autor del colpo, il colpo auventa.

In idem incidit adagium, quod sequitur: *Percutiens idem & percussus:* hoc eruditè admodum usurpavit Philostratus, qui de quodam Capaneo sic habet: *Fulmine percussus Capaneus dicitur, qui prior (nisi me fallit opinio) Jovem jactantia percusserat.* Sic Mythologi commento fabuloso, sed sagaci, quod non nisi à peritis intelligitur, inquiunt: Nioben septena prole inflatam, præsumpsisse, ut Apollini & Latonæ cultus debitus tolleretur: unde factum, ut in eodem fano, ubi rebellionem hanc meditabatur, Cœlum (sic Marchio Ludovicus Malvezzus ait) una cum Apolline:

Percutiens percutitur.

Ben sette volte, e sette
Folgorò strali, & fulminò vendette.

Hoc est:

Fulgura septenis vicibus de vindice cœlo
Jacta . . .

De Philippo Macedonum Rege memorant, quod cum vanè gloriatus esset, se sagitta ab arcu suo emissa ipsas stellas ferire velle, atque interim ad verso obtutu ipsum firmamentum contemplaretur, eadem sagitta miserè & lethaliter emittentem excæcarit. Denique hoc ipsum manifestius exponit rursum alia parœmia, quæ canem vellicandum esse vetat dormientem; iterum aliud de naso: *Ursi fumantem ne tentaveris nasum.*

Ex Curtio.

Casus item fortuiti & fortunati, qui homini felici obveniunt, absque ut ei labore constent, aut

Exitus prosperi, & inopini.

cura,

cura, sequenti sententia indicabantur: *Dormientes rete trahit:* Tracta metaphora à piscatoribus, quibus etiam soporatis pisces in rete labuntur. Miltiadis somnia olim prosperitatem Themistoclis inquietabant: audierat enim, quod fortuna, etiam illi stertenti regna integra obtulerit, atque idcirco nomen *felicis* ei inditum: hinc Plutarchus, qui historiæ author est, eum sic loquentem introducit: per Ironiam nihilominus, & in eos, qui hoc factum recensebant: *Si hujusmodi Urbes capio dormiens, quid me facturum arbitramini, si vigilavero?* Allusit ad hoc Terentius, qui cuidam sic improperat: *Quid credebas dormienti hæc tibi confecturos deos:* Sic M. Tullius: *Si non idem mihi licet, quod iis, qui nobili genere nati sunt, quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus deferuntur.* Sæpè etiam usus hanc dictionem fert: Plus ille fortunatus est, quàm sapiens. Concludo num Palide Comico: *O civitas, Civitas, ut tu quidem es felix magis, quàm provida.*

In Adelph. Act. ult.

in Verrem.

Ex Athenæo.

Paupertas ubique secura.

Paupertas hoc bonum certum, & infallibile possidet, quod quamvis ubique afflictiones & gravamina inveniat, ab insidiis nihilominus secura est: nec enim prædatorem habet quod vereatur, nec concussionem spoliatoris nuda pertimescit. Hinc proverbium enatum: *Centum viri pauperem spoliare non possunt.* Hæc paupertas fera est in sylvis suis sine metu latitans, cum nullũ rete sibi expandi noverit. Hinc nõ immeritò Horatius:

Cantabit vacuus coram latrone viator.

Paupertas contenta P. Danielis Bartoli.

Videatur de his liber Patris Danielis Bartoli, Cedro dignus, qui titulum præsefert: *Povertà contenta:* hoc est: *Paupertas contenta:* contra divites nunquam contentos. In quo libro, cum eloquentia admirabili, ipsas adeo miserias appetibiles, ipsas angustias desiderabiles reddit. Illic etiam in rem præsentem accomodè, & convenienter proverbio nostro recenset fuisse aliquando pauperculum, qui nocturnis vigiliis fures senserit domui suæ sibi viles pannos, quibus utcunque vestiebatur, discutientes: itaque cum summa animi tranquillitate, & serenitate in altum erectus, inclamare cœpit: Eho viri bini, quid agitis? Mirum admodum esset, si quod ego plena meridie non invenio, vos in medio tenebrarum deprehendatis. Itaque verum est, quod *Paupertas omni caret metu, intrepidè ubique versatur:* Sic Manutius inquit.

Perseverantia.

Perseverantia, quà cœptum semel opus perficiendum est, hanc sibi sententiam peperit: *Studium generat studium, Ignavia ignaviam.* Huc non satiori accommodari poterit, quod Coronatus Cantor inquit, sicut pessimum est de meliori in pejus decidere: *abyssus abyssum invocat:* sic optimum: *de virtute in virtutem* conscendere. Sicut illic principia evitanda sunt, ita hic non prius desistendum, donec finem assequamur. *Tardè aggredere, quod aggressurus es, perseveranter verò prosequere.* ajebat Demetrius Phalereus. Et S. Bernardus: *Nititur quis frustra,* inquit, *nisi innititur; quod enim sæpius agitur, crebroque retentatur, aliquando succedit.*

In Cant. hom 5.

Quot capita, tot sententiæ.

Inter proverbia vix ullum esse, inquit Manutius, quod magis in ore hominum versetur, quàm illud: *Quot homines, tot sententiæ.* Jam in ore plebeiorum communissimum est, eorum etiam qui idioma latinum ignorant. Terentius primus est, qui theatro hanc sententiam dedit: cui illa altera confinis est: *Suus cuique mos est.* Persius hoc paulò fusius explicuit:

Mille hominum species, & rerum discolor usus,
Velle suum cuique est: nec voto vivitur uno.

Huc spectat Horatianus ille:

Qui velit ingenio cedere rarus erit.

Idem alibi hoc ipsum sub eleganti allegoria conclusit, dum ait:

Tres mihi convivæ propè dissentire videntur,
Poscentes vario multùm diversa palato.

Ita enim mortalium opiniones in corde eorum fixæ sunt, ut ausim dicere, parum abesse, quin illic non secus ac numina latriæ cultum obtineant.

Serò sapiunt Phryges.

Si quis porrò malorum suorum eventum non nisi serò agnoscat, tum præsertim, cùm remedium omne jam tardum & frustraneum est, subsequenti etiam vulgato adagio exprimitur; quod quanto vulgatius est, tantò magis huc collocandum censui, ne origo ejus ignoretur: *Serò sapiunt Phryges.* Hoc primitus in scena Livii Andronici productum est, appellata *Equus Trojanus:* Derivavit autem à Trojanis, qui miserè, & cum irreparabili damno suo, nimium tardè errorem suum agnoverunt, quod equum illum ab hoste per fraudulentiam fabricatum intra muros suos improvidi susceperunt, ex quo deinceps incendiarii urbis, & populatores descenderunt. Tam prius sana sed vana consultatione de restituenda Menelao Helena agere cœperunt, quod si maturius egissent, non tam exitiosæ ruinæ patriam & penates suos dedissent.

In Oreste.

Hinc Euripides: *At nunc profectò serius sapis benè, cùm tunc penates turpiter reliqueris.* Sic Demades, attestante Plutarcho, ajebat: *Athenienses nunquam decernere pacem, nisi pullis vestibus indutos. Innuens* (sic commentatur Manutius) *eos bellandi cupidiores, quàm sat est, nec nisi de clade suorum admonitos de pace cogitare.*

Proprium malum suum sibi adsciscere.

Capta gladium. In eos dictum, qui propria mala sua sibi ultrò adsciscunt: & quamvis sanioribus consiliis absterreantur, ut cœptis desistant, nulla horum habita ratione, per fas, nefasque finem suum insequuntur. Proverbium autem primam sui originem traxit ab eo, quod memorant: Corinthi quondam sacrificium Junoni Acriliæ (quæ statua erat, à Medea collocata) institutum fuisse: cumque illuc capra conducta esset, Aruspicem, ne morti daretur, occultasse cultrum sub terra, illam autem eousque pedibus humum egessisse, donec ferrum detegeret, quo factum ut lethali vulneri misera succubuerit. Consonat autem illi alteri: *Ovis cultrum:* Et cum vulgari illo, jam supra memorato: *Chi è cagion del suo mal, pianga se stesso.* Ejusdem sensus est, quod sequitur: *Ipse sibi mali fontem reperit.* Sic Poeta Æschylus: *Nunc mali fons est repertus, ut videatur omnibus.* Quidam fontium inventi sunt, quorum aquæ, cum potata fuerit, exitium potantibus adfert.

Dare, & recipere.

Cum autem in materia damni, & inutilitatis versemur, non prætereundum est, quod usus obtinuit, dum dicitur: *Chi va per dare, bisogna, che si prepari per ricevere: Qui dat, necesse est, ut ad recipiendum se præparet.* Nec saccus unus sufficerit, binos esse oportet. Exponitur hoc sequenti adagio: *Cornix scorpium.* Cornicula dum scorpionem apprehendit, cum se occisuram credit, & inde cibandam: sed misera non aduertit, quod caudam venenatam intorquens scorpius, punctura lethali prehendentem ferit, ita ut perniciosò vulnere accepto calamitosè neci tradatur. Inter Authores Græcos in hunc sensum Epigramma quoddam versatur, quod ita Latinitati datum est:

Scorpius a terra prorepserat, idque vidente
Corvo, qui cœno victitat in liquido,

Corripuit visum, fugitque, sed hic ut humanum ales
Contigerat, telo mox ferit, atque necat.
Ecce tibi, quod huic avis insidiosa parabat,
Inde sibi miseram provocat ipsa necem.

In eundem sensum Horatius:

Græcia capta ferum victorem cœpit.

Itaque in quibuscunque actionibus, & inceptis, diligenter quæ post eventura sint, ponderandum, nec committendum, ut, sicut vulgò dicitur, stulte oculum amittamus, dummodo inimicus noster ambos amittat.

Negotium periculosum.

Expedire se de negotio quopiam, quod intricatum, molestum, & pernitiosum sit, hac eleganti metaphora exprimitur: *A lupi venatu.* Venatio quorumcunque animalium aut ferarum penè omnium, & jucunditate plerumque & utilitate sua non caret: sed non ita de lupis dicendum, de quorum venatione vix sine dispendio, sine damno tædio, vel difficultate discceditur: unde Manutius concludit: *Neque enim tutum est, lupum insequi, neque is facile capitur, cum reliquarum ferarum venatus non vulgarem adferat voluptatem.*

Mores tetrici, vel rustici.

Intractabilitas, & mores tetrici hominis scabri, duri, & ruvidi in sermone, de quo nulla unquam suavitas, nulla expectetur humanitas, his verbis demonstratur: *Scabrosior leberide.* Est autem leberis nomen à Græcis mutuatum, significans pellem, vel corticem, aut exuvias piscis, vel serpentis, quas abjicere per [illegible] solent: duræ autem, & asperæ, & pungentes sunt. Hæc durities autem vitium est, quæ hominem de civili conversatione eliminat, quæ sylvestrem animum inducit, ita ut feris belluis æquiparandus sit. Dictum de Nerone, Claudio, Caligula, & maximè de Vitellio, qui in ore hæc habuit: *Benè olere occisi hostis cadaver, melius civis:* Homo impius, non Imperator sed truculenta bellua: unde Seneca de eodem ipso ajebat:

Calcat jacentem vulgus:
Invisum opprimit.
Decet timeri Cæsarem:
At plus diligi.
Metuant necessum est:
Quidquid exprimitur grave est.

Durities in [illegible]do au- [illegible]

Pari modo de homine immisericorde, qui siccis oculis deperire sineret pauperculum potius, quàm ut manum ei subsidio minimo porrigeret, illud olim dicebatur: *Exigit à statuis farinas.* De farina panis componitur, qui unicum vitæ hominis sustentaculum est, cujus pars exigua, pro nihilo reputanda est: nihilominus verum est, quod quantumvis statuæ apertas gerere manus videantur, in vanum esse subsidium vitæ ab iisdem præstolari: succurrentium figuram habent, cæteroquin cum sensu careant, & motu, supplicantium vota non animadvertunt.

Simile huic est alterum: *Et à mortuo tributum colligis.* Hæc politica tyrannidem sapit, quæ thronum lubricum parat, & præcipitio vicina est, vitro fragilior. Hinc S. Ambrosius: *Summa*, inquit, *benignitate opus est, ut non tantum publica stet gubernatio, sed etiam privata jura tueamur. Plurimum juvat benevolentia quæ omnes studet beneficiis complecti, devincire officiis, oppignorare gratiis.* Et in vita Dionis hæc verba sunt: *Nullum imperium tutum, nisi benevolentia munitum:* aviditas enim deturpat, violenter rapit, conquassat, & dilacerat.

Homo nubens lucri intuitu.

Curiosum lectu, sed non idcircò approbatione dignum, quod sequitur. Si quis solo lucri intuitu, nulla alia deinceps de causa, conjugem duxerit, sive illa vetula, sive deformis sit, hac sententia notabatur: *Candidulum linum lucri causa ducis.* Author proverbii Dionysianus inter Græcos fuit; apud quos Lini nomine uxor appellabatur: sive quod mulierum est, linum tractare manibus, aut verò quod nomine lini apud eam nationem nodi, & ligamina appellabantur, in quo sensu & lana quandoque sumitur: quocirca veteres dum Numinum suorum longanimitatem declarare vellent, quod videlicet tam lentè ad vindictam procedant: *Dii nostri*, inquiebant, *laneos habent pedes.* Sed multum operosum est statum conjugalem in perfectione amoris conservare, ubicunque plus argentum, quàm affectus, in pretio est.

Delusus falsa apparentia.

Si quis in cujuspiam acquisitione rei se sub apparenti bono delusum animadverterit, in quo tamen spem summam collocaverat, & se non nisi falso somnii phantasmate deceptum sentiat, hac sententia denotabatur: *Umbra pro corpore.* Ansam ad proverbium hoc Æsopus præbuit, eximius ille fabularum inventor, describens Apologum Canis, qui cum umbram carnis, quam ore gestabat, in præterfluente intuitus esset, eandemque persequeretur, veram carnem amisit, quam reliqua canum turba devoravit, & corrosit, & non nisi falsum simulacrum consecutus est. Quod eleganter versu Jambico expressum, & sic Latinitati datum est:

Juxta fluentem defert carnes canis,
Dum pronus os in amne conspicit alteras,
Et hians deorsum, ut easce carnes prenderet,
Amisit has quoque, quas tenebat antea.

Considerabile damnum est, quod tali modo incurritur.

Alienis negotiis nemo se immisceat.

Ad insinuandum, quod negotiis nemo immiscere se debeat, quæ ad se non spectent sequens loquendi modus introductus est: *Di chi è la briga, la nutrichi: di chi è la casa, pensi al coperto: Cui actio competit, hic eam prosequatur: ad quem domus pertinet, de tecto sollicitus sit.* Id quod apud Græcos primùm, proinde apud Latinos quoque: erudito illo & eleganti hemistichio expressum fuit: *Curabit prælia Conon.* Conon strenuissimus, & fortissimus Atheniensium Dux fuit: qui à primæva juventute sua armis excultus, in conflictu nihilominus maritimo à Lysandro, Duce Lacedæmonum, & ipso maximè provido, & magnanimo superatus fuit. Sed post prælium cum solicitudine & cura dispersas huc illucque copias in unum colligens, exercitum redintegravit, & terrestri acie denuò hostem adortus, cum utrimque ferocissimè pugnatum esset, victoriam retulit, hoste profligato; ac sic Rempublicam suam priori libertati restituit, Patris Patriæ nomen indeptus, & sententiæ superiori ansam præbens. Hinc Homerus in Iliade sua inquit: *Viris curæ sunt bella futura.* Et Turnus apud Virgilium:

Conon Atheniensium dux strenuus

Libertati pristinæ patriam restituit.

Arma viri, bellumque gerant, queis bella gerenda.

Nemo comparere debet illic, quo vocatus non est, nec audere in iis, in quibus expertus non est, multum clamoris, parum lanæ.

His item vetamur, ne compareamus, quò vocati non sumus; vel in rebus iis, in quibus nullum nobis experimentum est, manum non applicemus: ne in nos improperium Apellis cadat: *Ne sutor ultra crepidam.*

De persona staturæ eminentis, sed cui nullum robur sit; aut verò de oratione prolixa, ubi facta nulla sunt, dicitur: *Arcadium germen:* sententia satyrica est:

- - - - - quod læva in parte mamillæ
Nil salit Arcadico juveni. . -

Arcades stupidi.

Arcades olim rejecti, & condemnati sunt, eo quod gravis eorum auditus esset.

Hinc est, quod Athenæus illis improperat, ob

eandem aurium duritiem, nunquam intra eorum muros sonoram musices professionem admissam esse, nec verò eos cuiquam liberali studio invigilasse, quo videlicet eorum genii & ingenia docilitatem, & mansuetudinem nanciscerentur: unde fieri, ut tam propter aëris intemperiem, quàm ob loci alpestris ruviditatem, ingenia eorum rustica sylvescerent, & demum intractabilia redderentur. Lucianus eos stupidos nominat, ex eo, quod aliud, quàm se à Luna ortum suum ducere, non novissent, nunquam autem animum, ad intelligendam vel unicam Astrologicam lectionem, inducerent, quam scientiam nihilominus nemo tum temporis non callebat. Itaque verum est verba factis æquanda esse. Quæ materia vastissima est, & qua chartæ universæ repletæ sunt.

Largitio facienda, ubi copia suppetit.

Ubi copia magna est, ibi multa hauriri possunt: ubi area repleta est, ibi facilis & larga, & non inamœna dispensatio est: Quisque ad fontem properat, qui ebullit, & redundat. Expressum fuit hoc sequenti sententia: *Cui multum est piperis, etiam oleribus immiscet.* Ubi parum est, contraria ratio consequitur. Antiquis consuetum erat multum piperis immiscere oleri: unde Martialis:

Ut sapiant fatuæ fabrorum prandia betæ,
O quam sæpè petet vina, piperque coquus!

Duo potentes, non sibi bene cohabitant.

Huic simile illud alterum est: *Putre salsamentum amat origanum.*

Bini potentes, qui paris authoritatis sunt, difficulter admodum in una eademque domo invicem, dimidiato & dispertito Dominio cohabitant. Atque hoc est, quod triviali proverbio dicitur: duo galli se ægrè in eodem Ornitrophio patiuntur. Hoc ipsum apud antiquos eleganti similitudine expressum fuit: *Mons cum monte non miscetur:* unde Manutius: *Non convenit inter pariter elatos, aut pariter potentes.*

Plinius recenset, contigisse aliquando, ut in plena meridie bini montes sibi invicem vicini, concurrerint, seque invicem collisserint cum ingenti concussione, & deinceps rursum separatos, idque cum incredibili spectantium admiratione. Huc respicit Emblema Alciati jam alibi memoratum: *Doctos doctis obloqui nefas.*

Labor in omni re necessarius.

Nemo tam ineptus sit, ut opinetur sine labore fructificaturos esse agros: labor unicus est, qui rebus perfectionem adipiscitur, imò verò qui rebus essentiam tribuit. Non acuitur culter, nisi cote in gyrum acta: nec in optatum portum suum navis appellit, nisi prius cum labore in alto velificaverit: *Laboribus Dii omnia vendunt:* hujus sententiæ, juxta Lipsium, ipsi Gentiles erant. Hoc inter alia sequenti adagio repræsentatum fuit: *Lutum nisi tundatur non fit urceus.* Necesse est, ut terra manu multum tractetur, & concutiatur, antequam vas vel vilissimum effingi possit. Quod proverbium primam sui originem ab homine quodam traxit, plebeio quidem, sed qui à scopo non aberravit: solitus autem erat inter figulos commorari, cum autem semel ex ore ejus prodiisset, in adagium dehinc assumptum fuit. Dicebat Hesiodus: *Operando viri pecuniosi fiunt, & dites, atque laborando laborans multò magis amatur à diis:* Et summus Oratorum: *In omni doctrina infirma est omnis perceptio sine summa assiduitate exercitationis.* (Apud Stobeum. 3. Ad Heren.)

Hic denique loci, ubi in tanta proverbiorum inundatione, quibus Aldi Manutii volumen adimpletum est, sententiæ sibi invicem succedunt, & non secus ac Meander aliquis in se sæpius recurrunt, principio utilitatis, quæ ex labore, & sudore operationum progignitur, finem hunc connecto: *Sine labore transire non possumus æstum hujus sæculi:* Verba sunt S. Gregorii Magni. (13. Moral.) Omnis ars, omnis scientia, omnis virtus, exercitatione, & labore indiget.

Temperans non est, inquit Musonius, nisi qui reduplicatis actibus ebrietati, & intemperantiæ resistit. (Stob. serm 27.) Nunquam in prudentem virum evadet, qui ut malum à bono secernat, nunquam satagit. Semper gloriosa mors eorum est, qui Belliducum officio strenuè fungentes, in medio conflictu, & in furore armorum mortem oppetierunt: aut qui literarum studiis addicti, inter volumina, & atramentum vitam clauserunt: aut eorum, qui artifici manu posteritati monumenta tam insignia consignarunt, ut indelebilem nominis sui memoriam sibi pepererint. Vivet inter sphæras sidereas nunquam intermoritura recordatio Archimedis, qui potius illustre pectus suum hostilibus armis transfigendum obtulit, quàm ut manum à formatione circulorum mathematicorum amoveret. Denique: *Per labores virtus incedit:* Sententia est præfati Hesiodi: Sic insuper verum est: *Quod lutum nisi tundatur, non fit urceus.* Transeamus nunc de exercitio marium, ad exercitia fæminarum.

Memoria virorum industriorum æterna est.

MULIERES.

Non semper veritati consentaneum est, quod Euripides inquit: *Mulieres ad bona sunt ineptissimæ, malorum vero effectrices sapientissimæ.* (In Medea.) Quantum me concernit, inæqualitas sexus virtutis æqualitem, me quidem judice, non tollit: nec enim eas in hoc genere, vel judicio, vel valore ab viris discreverim: earumque actiones, una cum actionibus marium jungendas censeo. Idque tantò justius, quod mulier de visceribus, & de costis viri erecta sit, ejusdem cum illo vultus, & formæ, rationali anima non secus ac ille dotata: de omni adeo essentia ejus participans, consimilis eidem, imò verò non immeritò dixerim, ejusdem cum illo entitatis. Hinc cum plura jam proverbia ad sexum masculinum spectantia produxerim, perfectioni voluminis hujus demptum aliquid arbitrarer, si inter tanta, quæ de fæminis proferuntur, non huc aliqua attulerim: ea nihilominus methodo, qua in vitiis & virtutibus virorum ratiocinatus sum: unde ex tanta massa, quæ ad manus est, non nisi pauca seligemus.

Virtus mulierum æquiparanda virtuti virorum.

Exordiar à pudicitia: quæ virtus inter cæteras singularitatem habet, utpote plus quàm reliquæ decora: quam Salustius sub nomine munditiei intellexit, unde sic ait: *Viris labores, mulieribus munditiæ conveniunt.* Hinc ut ejus candor omni pacto conservetur, omnisque occasio ejus lædendi, vel denigrandi tollatur, in proverbium abiit: *Mulier pudica ne sola sit usquam.* Hanc virtutem testimoniis undique circumvallatam esse oportet, ut semper sint, qui operationes ejus inspiciant: Quam consuetudinem olim Penelope coluit, de qua Homerus: *Haud sola, aut illam famulæ benè comitatæ.*

Pudicitia.

Diana apud Mythologos nunquam nisi cum consortio Nympharum suarum apparet: hinc cum in cælestibus eadem sit, quæ Luna, hæc nunquam sine famulitio stellarum est. Et inter antiquos pretium gemmæ hujus non ignorabatur: ob quod Euripides ajebat: *Ornamentum est, quod ornat, ut inquit Crates: ornat autem quod honestiorem mulierem facit. Talem vero præstat non aurum, non smaragdus, non coccus; sed quæcunque gravitatis, moderationis, & pudoris speciem adhibent.* (In Androm.)

Silentium mulierum.

Huic castimoniæ comes datur taciturnitas, ut rarò loquantur. Sicut enim loquacitas indicium est procacitatis, petulantiæ, ambitionis, & jactantiæ; sic modestia, quam in fæmina hospitari oportet, siquidem silentio conjuncta fuerit, majorem splendorem, & decorem sibi adsciscit. Ex quo proverbium obortum est, tractum de scena Sophoclis: *Mulierem ornat silentium.* Elegantius ei vestimentum nullum est, & quo magis decoretur: Sic præcitatus Comicus dixit: *Decus addit usque fæminis silentium.* Sic juxta mentem præmemorati concludit Servius: *Mulier animal naturâ loquax, nulla re magis cohonestatur, quam silentio, maximè apud viros, cùm de rebus seriis agitur.* Id quod de Homerico versu desumptum videtur, qui sic habet: *Fueritque viris oratio curæ.* Non inveniet hic falco, quod deprædetur, ubi nulla loquacitatis, & multiloquii esca est.

Servius.

Negotium prosperè succedens.

Cum item negotium quoddam prosperè successerit, quantumvis illud cum exigua applicatione mentis tractatum fuerit (sicut in exemplo, sententia quædam favorabilis, in actione quadam litis remissè & frigidè agitata) his verbis olim exprimebatur: *Parit puella, etiamsi malè adsit viro.* Adolescentula, quæ in flore Juventutis suæ, viro nondum adulto nubit, facilè concipit: contrarium evenit, cum ætate jam provecta est: hinc non immerito similitudinem talem in negociis prosperè succedentibus, quæ tamen nulla cura singulari transacta fuerint, veteres secuti sunt. Contrarium ad ingenia illa applicandum, quæ quamvis optimos præceptores sortita sint, majorem hebetudinem inducunt, in quibus dici poterit: quod oleum, & opera perdantur.

Quemque sua sorte contentum esse debere, nec sublimius niti, quam par sit.

Ad demonstrandum præterea, quantopere deceat quemque in statione, & gradu persistere, in quo eum Deus, vel natura collocatum voluit, nec consultum esse ad fastigia dignitatum & muniorum aspirare, quibus ferendis humeri impares sint, sequens paræmia adinventa fuit: *Tuæ sortis uxorem ducito.* Semper conjugalis thalamus cuique detestandus esse debet, ubicunque pastoralis, & paupercula puella viro Principi conjuncta fuerit (nec enim hujusmodi exempla desunt, quamvis inter raro data sint) & nunquam non verum erit, quod Ovidius, jam alibi citatus, inquit:

Quàm malè inæquales veniunt ad aratra juvenci,
Tam premitur virgo Conjuge nupta minor.

Et Moyses & Jeremias magnopere reformidarunt, ille quidem ad regimen, hic ad populi conversionem assumi: unde eis singulare robur cælitus datum necesse fuit, ad hæc munia ritè obeunda. Tyberius Imperator in primordio regni sui, dum gubernaculi onere gravaretur, agnoscere se ajebat: *Quàm arduum, & quàm grave regendi sit onus.*

Homo nauci, dum elevatur.

Rursum alius, qui se in statu eo, in quem citra meritum elevatus fuit, pro debito continere nequit, in vituperabile proverbium illud incidit: *Mulier Imperator; Mulier miles.* Cum ignavia, & stoliditas in sublime fastigium elevantur, nunquam auspicium prosperi finis concipiendum. Tales enim nec aures, nec manus, nec oculos possident: Unde nec vident, nec in opus aliquod se impendunt: non secus ac mulieres, quæ (ut de iis in universum loquendum est) ad imperandum natæ non sunt. Hinc Athenæus Alexium suum loquentem introducit: *Natura fœminam in hoc finxit, non ut imperet, sed ut pareat.* Versus autem

Lib. 3.

Græcus in latinum transportatus sic habet: *Natura non dedit imperare fœminis.*

Mulierum regimen non rejiciendum.

Plato, tamen nec condemnat, nec verò etiam rejiciendum gubernaculum vel regimen fæminarum, nec eas à Reipublicæ administratione removendas censet, dummodò cautissimè de capacitate earum experimentum sumatur. Alluüt ad hoc, quamvis tacite, Æschinus contra Timarchum, dicendo: *Cùm vidisset domum opulentam, maleque gubernatam, cujus dux erat mulier superba, & excors.* Sed melius significatio ad hominem, inquit Manutius, transfertur, qui Inventorem se novæ rei, quam ignorat, per temeritatem jactat: Unde Virgilius ait:

- - - - Tanti dux fæmina facti.

Et Galenus eleganti figura Ironica Philosophastrum quemdam Aristotelem nominat. Ab hoc errore quisque sibi præcavendum esse norit: hinc illud alterum proverbium superiori consonat: *Mulier ne tollat gladium.*

Levitas animi.

Porrò inconstantia, mutabilitas, varietas, imò verò fatuitas personæ, quæ levis animi est, quæ mentem sanam non possidet, his verbis exprimitur: *Mulieris animus:* refert hoc Philosophus Dionysianus. Pari modo illud in usu est: *Muliebre ingenium:* quod sic ab Ennio confirmatur:

Vos etenim Juvenes animos geritis muliebres
Illaque virgo viri. . . .

Et Terentius: *Novi ingenium mulierum, nolunt ubi velis, ubi nolis cupiunt ultro.* Denique paucissimi Authorum sunt, qui de sexu muliebri, si de eo universim sumpto loquamur, benè sentiant: interim negari nequit, quod Aristoteles inquit: *Mulier est majoris pietatis, quam vir.*

S. de Anima.

Infidelitas mulierum.

Ad indicandam mulierum infidelitatem, quæ cum omnia tuta videantur, tum potissimum fidei desunt, & fidem frangunt, illud expressum fuit, quod longo usu convaluit: *Ne mortuæ quidem credas mulieri.* Hæc hyperbole proverbialis est, ait Manutius, per quam monemur blandimentis mulierum fidem nullam adhibendam, quippe quæ fallaciis & dolis repletæ sint. Dionysianus supra memoratus hoc primum usurpavit: qui de Noverca quadam meminit, quod etiam in morte sua privigno vitam sustulerit: dum enim in extremo vitæ spiritu cum fato suo luctaretur delirando, pyramidem quandam marmoream in caput pueri præcipitavit, quo ictu misere mortem oppetiit. Dixit super hæc Philosophus Antiphanes: *Ego mulieri hoc unum credo, quod à morte non reviviscat.* Et Mantuanus:

Æneid. 4.

- - - Varium & mutabile semper
Fæmina.

Et S. Ambrosius: *Fæmineus sexus ad decipiendum usitatus.* Unde non mediocri sagacitate opus est, ut has syrenum allectatrices, & dolosas voces evitemus; nec sine ratione cuique consulendum, ut cum Ulysse se ad arborem prudentiæ alligari faciat, quamdiu in periculoso Mundi Oceano fluctuat.

Serm. 44.

Exitus rerum infelix.

Cum rerum exitus infortunatus, infelix, & minimè ei fini conveniens, in quem ordinatæ & conceptæ fuerant, inopinatò evenerit, hoc proverbium inductum fuit: *Mulierum exitia:* qui enim sic infortuniis suis immoriuntur, plerumque cum omnimodo bonorum suorum exterminio pereunt. Hinc commentator Manutius inquit: *Mulieres omnium ferè calamitatum Autores fuisse viris dicuntur.* In cujus rei testimonium Pandoram memorat, quæ de vase suo omne malorum genus in orbem universum effudit.

Troja-

Trojanum excidium non nisi Helenæ debetur, cujus se vadem præbebit Paris. Hercules à Deianira interemptus est: Item fabulæ de Leda, Europa, Danaë, & Semele, quæ ipsum adeo Jovem in exilium è cœlo repulerunt, item Syringa cum Pane, item Daphnes cum Apolline, idipsum testificantur. Nec tamen universa hæc solis fæminis vitio vertenda, inquit citatus Manutius: *Sed potius hoc convenit stultitiæ virorum, qui tantum indulgeant mulierculis, ut velut amentes amore, in quodvis malum sequantur:* & paulò infra ea refert, quæ fortius dici non possent: *Ita viri rejiciunt in fœminas, si quid ipsi deliraverint.*

Qui ad ordines sacros ad-missi non sunt, ad eorum munia exercenda admitti non debent.

Qui ad eos ordines promoti non sunt, quibus ad ministeria sacra habilitantur, ad eorum munia exercenda admitti non debent, ita ut calices, & vasa sacra contrectent: quod si se ingesserint ultrò, tanquam indigni rejiciendi sunt; quippe quod ausu temerario castigationem potius mereantur. Totum hoc sequenti similitudine optimè declaratur: *Herculis ædem mulier non intrat. Velut si prophanus cerdo* (commentatur Manutius) *ad altissima sacræ philosophiæ mysteria illota mente irrumpat.* Hoc adagium de religione antiqua natum est, quà mulieribus vetabatur Herculis indigetis fanum introire: tanquam iis, quæ huic Numini opprobrio essent ob delectamenta, quibus Omphale Lydorum Regina hunc Heroëm taliter fascinavit, ut eum ad nla usque trahenda pellexerit.

Proverbium hoc attigisse, imò verò lucidius declarasse videtur animarum nostrarum Redemptor, tum cum ad primam Chananææ mulieris petitionem respondit: *Non licet sanctum dare canibus:* sicut alibi in Apocalypsi legitur: *Foras canes.* Contra hujuscemodi personas indignas Pontifices Maximi Censuras fulminant, & Canones, & Bullas, & Decreta: non minus & diplomata Cæsarea, & sancti Partes contra eos sunt: quin & ipsæ gentilium leges ajunt:

---- *Procul ò, procul este prophani!*

Sagæ, vel Lamiæ.

Sceleratissimæ Megæræ, quæ veneficiis suis mundum infectant, omni pacto in cineres redigendæ, & ignibus exterminandæ essent, quippe quod interfit in composito humano membra cancro depasta desecare, & ferro separare. Contra has jure optimo, tanquam Inferni, & Dæmoniorum asseclas, ergastula, & carceres, & tribunalia sacra panduntur: hæc hominum fæx sequenti proverbio significata fuit: *Thessala mulier.* Hujus origo potissimum in aureo Apuleji Asino, citato à Manutio, legitur. Et Horatius inquit:

Quæ saga, quis te solvere Thessalis
Magus venenis, quis poterit Deus?

In Amphitr.

Plautus volens quempiam nominare magum, Thessalum appellat. Hinc Strepsides, persona scenica apud Comicum Aristophanem, in nubibus, consilium à Socrate petit, an sibi hujuscemodi mulieris incantatione utendum sit, quæ Lunam in cœlo contorqueat. Creditur venenum stygium provinciæ illius ab incantatrice Medea illatum: memorant enim, hanc fugiendo, ex proposito nefando, in regiones illas scrinium adimpletum veneficiis, & aliis consimilibus herbis, & medicamentis dejecisse, cum habitatorum damno, ut in solo illo pullularent. Plinius item author est, magiam in iis regionibus maxime plantatam & propagatam fuisse. Itaque, quicunque animi sani & prudentis est, has vicinias, utpote abominabiles, sibi tanquam pestem fugiendas esse ducet.

Si quis, præter quam personæ suæ condignum est, contraque omnem decentiam, actionibus sese dederit, quæ nullo ei pacto conveniant, hoc mordaci dicto percellebatur: *Anus saltat.* Quemadmodum autem turpe fuerit videre vetulam, cui gravis senecta jam in fronte aniles rugas sulcaverit, deformem, contortam, & omninò ineptam reddendo, in choro Juvencularum tripudiantium & ipsam saltare, sic non minus indecens est, videre virum maturitate plenum Juvenilibus exercitiis puerascentem, imo cum puerulis jaciendis nucibus vacare.

Actiones indecentes statui.

Huic vicinum illud alterum est: *Camelus saltat:* cum res præpostera sit, videre animal tam ponderosum saltu lasciviens. Ejusdem sententiæ est, quod dicitur: *Nero musicatur:* fœdum etenim est Imperatoriam majestatem inter musicos dissolutos Orchestam salire: sicut alium quoque Imperatorem Domitianum sagittare muscas: Horatius de vetula quadam libidinis efferatæ ajebat:

Telanæ prope nobilem
Tonsæ Lucceriam, non cytharæ decent,
Nec flos purpureus rosæ,
Nec poti vetulam fece tenus cadi.

Recenset Plutarchus, quomodo Pericles vir famosissimus, cum à vetula Elpinice molestaretur, dignum persona sua responsum dederit: *Unguento, anus cum sis, caveto inungier.* Correspondet rursum illud: *Anus bacchatur.*

Pudicitia ad finem usque vitæ conservata.

Flos Virginitatis, & pudicitiæ, ad finem usque vitæ illibatò conservatus (quo munus aliud æquè pretiosum inveniri nequit, nec in vita humana margarita majori æstimatione digna) hac expressione designatus fuit: *Anus Eripus.* Hæc vetula, memorante Apollodoro apud Zenodotum, ad decrepitam usque ætatem florem virginitatis intactum custodivit: unde præfatus Author inquit: *Perinde quasi adhuc anus esset per ætatem, & puella quod adhuc innupta.* Quidam sentiunt, inquit Manutius, in Sicilia genus quoddam Locustarum esse, quæ copulam non norint, & quæ priori nomine appellentur, item alio nomine *Mantinæ.*

Imò verò negari nequit eousque hunc decorum virginitatis florem acceptabilem esse, ut cor Altissimi Dei induxerit, de cœli amplissimis regnis ad terras descendendi, ut illic in purissimo Virginis utero conciperetur. Hic semel amissus, recuperari nunquam potest: unde Claudianus doctissimè:

Cum castum amisit polluto è corpore florem,
Nec pueris jucunda manet, nec cara puellis.

Oculi mulie-bres quantorum malorum causa.

Majora & graviora sunt incendia, quæ ab intuitu, & radiis oculorum muliebrium excitata sunt, quam quæ de officinis, & focis, & fornacibus, aut domorum conflagrationibus prodierunt: his enim oculorum flammis integræ quandoque regiones, & regna consumpta sunt: cujus rei vivum exemplar in Paride & Helena Trojanum excidium tam funestum præbebit. Ad hoc ipsum exprimendum olim dicebatur: *Mulieris oculus.* Laconismus Græcus, qui inter Latinos sic ferebatur: *Mulieris oculus speculum juvenibus est.*

Hoc loco innumerabiles lamentationes, exaggerationes, querimoniæ, & Epiphonemata luxuriant tam Poëtarum, quàm Amantium in delirationibus suis. Solum in hoc genere, cum mihi brevitatis studium indixerim, sententiam Mantuani adducam, qui sic ait:

----- *Utrique videnda*
Fæmina.

Et

In Medea. Et Ovidius:

Ut vidi, ut perii, sic me malus abstulit error.

Lib. 4. Hexaemeron. Fuit, qui diceret: *Oculi sunt in amore Duces*; alius sic: *Oculi sunt in amore cruces.* Et S. Basilius Seleucienfis: *Fuge spectare, ut salveris:* Et Coronatus Cantor meus: *Averte oculos meos, ne videant vanitatem.*

Infidelitas mulierum. Revertor ad infidelitatem mulierum, de quibus illud Satyricum dicitur: *Nec mulieri, nec gremio credendum.* Exponit adagium hoc Festus Pompejus, & idipsum experientia suffragante consolidat, in testimonium tot fæminas adducens, quæ toties in gremio res etiam summi momenti occuluerunt, sed communi malo loquacitatis correptæ, inopinata inadvertentia totum prodiderunt, fallente eas memoria, & debita circumspectione. Denique non possim ego, quin Ovidianæ sententiæ adhæream:

De remed. Am. *Neve puellarum lacrymis moveare caveto:*
Ut flerent oculos erudiere suos.

Et Valerius Maximus inquit: *Audax est ad omnia, quæcunque amat, fæmina, & artificiosa est nocere cum vult:* Et Euripides: *Mulieres ad bona quidem ineptissimæ, malorum verò effectrices sapientissimæ.* Quod jam supra citatum.

Servitium pluribus promissum. Imprudentia hominis, qui idem beneficium, aut favorem, aut servitium, aut quidvis aliud personis pluribus spondet, hanc sibi sententiam conscivit: *Unicâ filiâ duos parare generos.* Non credo familiam ullam esse, quæ non sæpè occinat proverbium illud, quod videlicet inconveniens sit, de unica filia, aut nuru una duos sibi generos formare. Convenit etiam ei, qui pro unico favore alteri præstito, retributionem à duobus efflagitat.

Quæ parœmia sapienter adinventa in annalibus antiquorum reperitur. Hoc autem vitium tam homine ingenuo indignum est, ut & danti, & recipienti omninò detestabile esse oporteat. Siquidem gratia gratis datur, iniquum est, ut alieno fine dispensetur. Hesiodus optime consuevit dicere: *In referenda gratia debemus imitari agros fertiles, qui multò plus afferunt, quàm acceperunt:* *De claris Oratorib.* Id quod pariter M. Tullius usurpat.

Pes unus in pluribus calceamentis teneri nequit. Fæx adeo vulgi nostri, etiam qui in eo adhuc spectabiliores sunt, hoc usu induxerunt: *Non poterfi tenere il piede in piu scarpe: pedem in calceamentis pluribus teneri non posse.* Populares antiquorum sic ajebant: *Non potes Thetidem simul & Galatheam amare.* Erat olim, prout Physici asseverant, Galatea flumen, fluctibus marinis contrarium. Hinc Manutius commentatur: *Non potes idem diversa sequi, velut literas, & pecuniam, voluptatem, & gloriam, mundum & Christum.* Hoc ipsum vivacissime ex inemendabili ore Salvatoris *Matth. 6.* nostri expressum fuit: *Nemo potest duobus dominis servire, aut enim unum odio habebit, & alterum diliget, aut unum sustinebit, & alterum contemnet.* *Prov. 13.* *Non potestis Deo servire, & mammonæ.* Et in Pro- *Apocalyps. 5.* verbiis: *Vult & non vult piger.* Et Redemptor noster ad Dilectum discipulum de quodam Episcopo ait: *Utinam aut frigidus, aut calidus esses:* *3. Reg. 18.* *sed quia tepidus es, incipiam te evomere.* Nec minus perstringit illud, quod Elias Propheta ad idololatras inquit: *Usquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus,* sequimini eum. Quod vitium non minus detestabile est, quàm superius illud.

Experientia in rebus agendis. Indicaturi olim hominem in rebus agendis excultum, & expertum, hunc loquendi usum induxerunt: *Anus subsultans multum excitat pulveris.* Id quod aptius quadrare videtur iis, qui diutino experimento rerum pluribus negotiis intricantur: Sicutè contra etiam, quibus nulla propemodum experientia est, cum temerè talibus se ingesserint, ingens pulverum copia se elevat, ingens difficultatum, & dubiorum se cumulus intelligentiæ objectat, qui facilè in confusionem negotiantem involvat. Inde & illud alterum adinventum fuit: plus valere denarium unicum praxeos, quàm centum theoriæ: *Experientia est rerum magistra:* sic omnes scholæ vociferantur. Et Julius Frontinus: *Non trepidat de eventu inventionis suæ, qui probatis eam experimentis comparavit.* *In Præfat.*

Cum quis ultra negotio cuidam, jam semel cœpto nec inhærere, nec illud prosequi, nec possit, nec velit, utpote quod inutile ei, aut importunum, aut vitiatum, aut denique consummatum fuerit, sic olim dicere soliti sunt: *Anus veluti equus profundam habebit fossam.* Quemadmodum enim equi jam senio confecti, anus similiter jam decrepitæ, illi quidem servitio inhabiles, vetula autem jam invisa, vel in foliam deturbantur, vel in profundum sepulchrum jaciuntur, ut omnis recordatio simul extinguatur, sic de omni negocio, de quo fœnus deinceps non speretur, multò consultius memoria aboletur. Pari ratione fæmina, quæ in ætate juvenili amatores suos habuit, cum senicula defloruerit, vetus reminiscentia ejus, sicut & amores dispereunt: prout Horatius de Lyco inquit. Severinus Boetius sic habet: *Negotium intermissum.* *Metr. 3.*

Venit properata malis inopina senectus,
Et dolor ætatem jussit inesse suam.

Terminemus tractatum hunc cum senectute: reor enim me, si non literaliter, saltem figuratè ætatem hominis totam transcurrisse: qui autem uberius in his emolumentum suum capere intenderit, legat inter alios Aldum Manutium, de quo hæc pauca ego quoque mutuatus sum. Interim transgredior ad æquivoca.

ÆQUIVOCA.

Quid sint æquivoca. HÆc juxta Comitem Emmanuelem Thesaurum (scriptorem temporum nostrorum ita elevatum, & luminosum, ut cum doctissimo suo Tubo optico Aristotelico videatur velut alter Columbus, novas, & incognitas antehac discooperire terras, novosque mundos figurarum, & troporum patefacere) æquivoca inquam hæc sunt, quæ eloquentiam maximè adornant, eamque quasi cothurnatam, & chlamydatam apparere faciunt. Hæc, æquivoca sunt, ingeniosissima commenta Intellectus humani, unde maxima pars acuminum salsatorum procedit, unde phrases elegantissimæ, & conceptus Poëtici prodeunt, unde ars oratoria decoratur, & argutæ facetiæ formantur. Itaque sicut hi conceptus aliud non sunt, quàm enthymemata cum urbanitate quadam fallacia, sic inter acceptabiles, ingeniosasque cavillationes ab Authore nostro annumerantur Æquivoca: Idem Author pro confirmatione hujus, Aristotelem adducit, qui ait: *Alter locus est penes æquivocationem: ut si mus laudandus diceretur, quoniam mysteria inde dicantur.* *1. Rhet.*

Hinc substantiæ Metaphysicæ sunt, quas Dialectici secundas intentiones, & antepraedicamenta nominant: ut sunt genera, species, individua, & termini grammaticales, nomen, cognomen, verbum. Quorum quodque tantò magis delecta-

lectabile est, quantò facetius,& argutius est: quæ etiam facile de decem Categoriis Aristotelis deducuntur. Huc pertinent etiam Anagrammata, quæ tantum in Academiis pretium obtinent, sicut & in congressibus: quin supra virgulas,& puncta æquivocatio cum delectatione inducitur: sicut in sequenti versu:

Porta patens esto, nulli claudaris honesto.

Virgulæ non suo loco collocatæ sensum pervertunt.

Ubi comma illud, si aliò transponatur, videlicet ante *claudaris*, negativam indecentem efformat. Invigilandum ergò cuique esset, ut loco debito & virgulas, & accentus collocet, quippe quod horum unicus, non ubi oportet consistens, universam quandoque periodum mutilet, maximè in iis quæ prælo dantur: ubi hic error, in textum gliscens, quandoque sensum integrum deturpat, denigrando compositionis authores, quos oportebat de atramentis suis lumen & claritatem attendere.

Æquivoca etiam in scenis locum obtinent.

Æquivoca interim tam in rebus veris, quam fabulosis locum habent: atque hæc potissimum sunt, quæ in scenis agnitiones, peripetias, & Catastrophes componunt: quæ ostentui & miraculo similia operantur.

His maturè consideratis, cum apud doctissimum Aldrovandum plures hominis æquivocas voces invenerim, ut quod reale & verum est, distingui a fictione possit, & ut præterea discerni possit, qualiter æquivocatio hæc usurpanda sit, opportunum, & necessarium judicavi, inde aliquas huc collocare.

Nomen igitur *Homo*, sine omni æquivocatione de composito & corpore humano desumptum est, quod anima rationali intellectiva dotatum est, per quam & integritatem, & perfectionem suam consequitur: per superiorem autem nomenclaturam non solùm *homo* intelligitur qui jam adultus est, nec solum qui spissis adhuc ignorantiæ tenebris involvitur, sed uterque, tam adultus, quam

Sapientes verò homines dicti.

Infantulus. Præter hæc intelligendus, qui perfectum jam temperamentum suum, & compositionem tam internam, quàm externam consecutus est. Sub hoc nomine item comprehenduntur sapientes, qui ob multiplicitatem & omnigenam eruditionem & intelligentiam speciatim sibi *hominis* nomen vendicant, quos Latini potissimum *viros* nominant: de quibus rejiciuntur ineruditi, & qui ætatis infantilis sunt. Et hic demum principium suum ducunt æquivoca super *hominem*, dum hic veraciter qualitates omnes requiruntur, quæcunque ad stabiliendum verum *hominem*, in sensu perfecto necessariæ sunt.

Per hominem apud Latinos promiscuus sensus utriusque sexus comprehenditur, tam maris, quàm fœminæ. In sacris bibliis, per eandem vocem *hominis*, prout alibi meminimus, concipitur multitudo, & turba hominum. In uno loco etiam per sensum allegoricum à S. Matthæo sub intellectu Dæmonii usurpatur: unde in parabola ejus, qui semini bono superinjecta reperit zizania dicitur: *Venit inimicus homo & superseminavit zizania*; juxta mentem plurium Expositorum, hic sathan intelligitur, qui in campo virtutum zizania vitiorum disseminat. Cap. 5.

Botanici, vel Simplicistæ herbam quandam, aliter nominatam Balsaminam, nomine *hominis* appellant, hæc enim se erigendo, & calamo suo se in altum levando, cùm eleganti proportione corporaturam hominis æmulatur. Pictores & sculptores, cum formam humanæ similem delinearunt, aut exsculpserunt, sine contradictione eam hominis nomine appellant. Marsilius Ficinus in locis quamplurimis, commentando Platonem, refert eum nomine hominis animam rationalem, positam in interiore, & per sensus exteriores apparentem intelligere, prout eruditissimè cum eo Theologi conveniunt.

Cum hac partitione, aut divisione alii rursum interiorem, exterioremque hominem assumunt, & intelligunt.

Dialectici Hominem pro specie specialissima & principali sumunt, propositionem indefinitam jactando, cujus minor extremitas vox sit: Et sic Homo ad propositionem universalem reducitur: & in tali sensu accipiendum, quod Apostolus ad Corinthios inquit: *Probet autem seipsum homo*: Quamvis hæc vox *hominis* individua quandoque personam denotet particularem: Sic dictum illud Geneseos intelligendum: *Homo non erat, qui operaretur terram.*

Porrò variæ voces huic voci hominis adjunctæ, variam quoque significationem inducunt. Unde quotiescunque in sacris literis exprimitur: *Homo Dei*, id Oleaster de Prophetis intelligendum 3. Reg. c. 13.
asserit: ubi verò legitur: *Homo corporeus*, S. Augustinus docet, illic hominem mundanum, & carnalem accipiendum. 8. De Civ. Dei.

Marsilius Ficinus per hominem ignitum, cujus sæpenumero in sacris literis fit mentio, authumat dæmonium intelligendum. Cum item de homine grandi dicitur, id Scaliger ad mundum universum applicat, è contrario mundus paruus de homine accipiendus.

Chymica quæ Spagyrica dicitur, & quæ humano usui tam proficua adinvenit, & adhuc quotidie invenit, alembicum suum, vel urinale distillatorium, cum omni complemento, *hominem pileatum* appellat.

Ars metallica sublimius levatur, & operationes suas *matrimonio* æquiparat, quod inter virum & mulierem contrahitur, sicut & magnificis nominibus *Regis & Reginæ* condecorat. Hinc Philosophi cuncti in Turba: *Veneramini regem, & ejus uxorem, quia nescitis quando indigetis iis, quæ Regem, & suam uxorem emendant.* Sic nomine masculi & fæminæ nominantur, ob reciprocam & actionem & passionem. Hinc Rosinus: *Artis auri arcanum ex mare & fæmina consistit.* Appellantur item Pater, mater, & filius, ob generationes reciprocas. Hinc Hermes: *Pater ejus Sol est, mater Luna.* Et Rosarium Philosophicum: *Ipsa ut pia mater nutrit filium suum*; Quandoque solius fæminæ mentio fit, subtracto nomine masculi. Hinc Theophilus in Turba: *Mulier fugiens generos.* Ubi per *mulierem* humiditas petræ intelligitur, quæ sæpè inconstans, & instabilis de igne fugit. Multoties *Homo* tantum appellatur, & Homo compositus de corpore, spiritu, & anima: hinc inter alios Rasis: *Lapis noster primò senex, ultimò juvenis, quia albedo est initio, rubedo in fine.* Turba solet *accipere arborem, & imponere ei magnæ ætatis hominem.*

Aliis item denominationibus humanis hæ mutationes appellantur: cum titulis, inquam, & vocibus *fratrum, sororum, patrui, Avi, Soceri, Generi, servi rubicundi, virginis, pueruli, Hominis eleganti vestimento induti, Regis qui aurato Diademate coronatus est.* Atque ita tot metaphoris, ænygmatibus, peregrinis vocibus, & significatis è longinquo desumptis artem suam occultarunt:

ita ut penè factu impossibile sit, etiam maximè peritis, ad perfectam eorum cognitionem penetrare; propter quod & universam artis molem quidam argumento nullitatis adscribunt: cum omninò incontestatum sit, raros ætate nostra Jasones esse, quibus contigit hoc Vellus aureum abripere: aut raros Oedipos, quibus datum sit dissolvere, non unicum solum, sed tam copiosa ænygmata, quæ de sphynge hac metallica proponuntur, & in medium allata sunt.

Apud Latinos quicunque robore eximio dotatus est, *Viri* denominationem assumit: Inter milites, quicunque pectoris intrepidi, & strenuæ virtutis est, nomen item *Viri* sibi vendicat: sic de omnibus dicendum, quotquot vel in literis, vel in manu artifici, vel in conficiendis negotiis eximiam operam navant; quotquot in scientia quadam, vel professione qualicunque excellunt, & illustrantur.

Cum igitur hæc æquivoca jam abunde tractata sint (nec enim in his materia tam fertilis est, ut fusiorem dilatationem velit, quippe quod ipsa æquivocata nomina succincta, & brevia admodum sint) de his transeundum ad

SYNONYMA.

ANtiqui stabilierunt, & confirmarunt, hanc vocem *hominis* sine aspiratione, interjectione, aut dimidiata voce exprimendam, & proferendam esse. Hinc est quod S. Augustinus inquit: *Mirandum est profectò, quomodo filii hominum pacta literarum, ac syllabarum accepta à majoribus diligenter observent, deinde pacta æterna salutis perpetua negligant.* S. Isidorus hanc vocem hominis ab *humo* derivari docet, certum enim est eum ab humo primitivam formationem, & compositionem suam traxisse. Subscribit opinioni huic Varro, dum ait: *Per hominem humor terræ caliginosæ signatur, quæ mollis, & tractabilis est, ideoque rotam figuli sequitur, ut homines nominis etymo ad nutum, & imperium summi Dei circumducendos se esse intelligant.*

Lib. I. Confess. c. 18.

Goropius eruditè opinatur, hominem in primitiva significatione, & lingua sua *Hoomet* appellatum fuisse, quæ vox altissimam mentem, & animam in homine sublimissimam denotat. A Latinis item *vir* à *vi* dicitur, quippe quod fæminam robore plurimum antecedat: Vel *vir* à *virtute*: in qua sibi omni studio, tam in anima, quàm in corpore proficiendum esse persuadere debet.

Apud Hebræos plura item nomina sortitur: inprimis vocabulum *Adam* est, quod terram significat: item *Gheber*, hoc est fortis, robustus: item *Methim: mortales*. Alio nomine *Enos*, hoc est fragilis, obliviosus, denique *Isch*, hoc est *vir* nominatur. In hoc posteriori vocabulo (juxta annotationem Borgonii) cum virum significat litera Jod adjuncta est, quæ potissimum altissimo Deo sacra est, itaque non nisi maribus datur; hæc eadem litera Jod deest in hebraico, cum *Ischa* mulieri datur; cui res sacræ, earumque usus & ministerium interdictum est: Sæpius memoratum nomen Isch cum virum significat, idem est quod virtute & robore præstans.

Idem Goropius subinfert, virum in teutonica lingua Mensch appellari, quod idem est, ac *liber*, alludendo ad arbitrii libertatem. *Mensich* enim, juxta hunc authorem, idem est ac *seipsum ducens*. Appellatur paruus mundus, vel Microcosmus, sicut alibi jam diffusius retulimus: sic cum ætate sua divinus Aristoteles, sic vir peritissimus Averroës appellavit.

Poterit præterea, juxta doctissimum Aldrovandum, mens dici (quæ in cerebro consistit) propter cœlum Empireum, ubi divina majestas residet.

Ex ea sui parte, qua cogitativus, & imaginativus est, sphæris cælestibus, imò & intelligentiis comparatur; ob partem sensitivam divinorum ministrorum Ideam refert: huc spectant ostia diversa, per quas omnigenæ rerum species introducuntur, in quibus æmulationem quandam habet, cum septem firmamenti Planetis. Itaque si Solem & Lunam cœli oculos nominamus, hæc bina sidera in oculis figurantur. Os item, in quo faciei venustas consistit, jucundum, & tranquillum Veneris sidus, vel aspectum ejus exprimit: Nasus sceptrum Jovis, & Mercurii caduceum: porrò ob siccitatem suam aures Martem, & Saturnum repræsentant: Sicut nævi & maculæ, quæ in vultu, in hoc videlicet humano cœlo apparent, ea quæ in octava sphæra continentur, hoc est cæteras stellas figurant. Denique inferiores hominis partes, per quas fæcum transitus est (ut cum venia loquamur) eas umbras, opacitates, & caligines figurant, ad quas animæ reprobæ, dæmonia, vel spiritus rebelles condemnantur, utpote creaturæ ingratæ, quæ non immeritò excrementis terræ, & corporis fæculentiis comparari possunt.

Stabilitis denominationibus hisce, S. Augustinus in doctissimo libro suo *de harmonia*, cum sententia Aristotelis, omniumque Philosophorum concordat: hominem videlicet participare sensu cum animalibus, eum vegetari cum plantis, intelligere cum Angelis.

Hic idem, juxta Georgium Venetum, dum vel contemplando, vel ruminando divina mysteria, vel divinam mentem interpretando se exercet, *Angelicis* occupationibus vacat, eorumque officium adimplet: Cùm verò etiam ea rectitudine, qua sibi permissum est, cæteris dominatur, quadantenus *Arch-Angelorum* ministerium gloriosum exequitur: cùm eosdem cælesti quadam fortitudine arcet à malo, & ad bonum faciendum pellicit, *principatus* cælestes imitatur: cum eos, qui militanti Ecclesiæ rebelles sunt, & orthodoxæ fidei nostræ contrarii, procul à fidelium consortio fugat, *Potestatum* supernarum speciale adjumentum nanciscitur: authoritatem consequitur à *Dominationibus*: & ut propositum sibi finem apprehendat, levamen habet à *thronis*, lumen singulare à *Cherubim*, denique amorem perfectum à *Seraphim*.

Non igitur abs ratione est quod à S. Joanne Homo, paruus mundus appellatus fuit, illic ubi ait: *Et Mundus eum non cognovit.* Ab Italis *huomo* vocatur, à Gallis *un homme*, ab Hispanis *Elvaron*, à Germanis ein Mensch.

Cum porrò indivisibilis socia viri sit mulier, postquam synonyma unius jam adducta sunt, reliquum erit, ut eadem quoque de fæmina adducamus. Fæmina à Latinis etiam *mulier* dicitur, quasi *mollier*, idque ob mollitiem, & teneritudinem, sicut Varro author est: sed priori nomine intelligendæ sunt, quæ thalamum conjugalem jam norunt virginitate amissa. Super hoc memoratur.

moratur, cum quidam Ciceronem reprehendisset eò, quod vir jam sexagenarius puellam nomine Popiliam Virginem matrimonio sibi junxisset, respondisse eum: *Cras mulier erit.* Ulpianus interim mulieris nomine appellat, cujuscunque demum status, aut virginalis, aut conjugalis sit.

Apud Hebræos mulier *Ischa*, quasi *virago* appellatur, quippe quam Protoplastes de primævi parentis costa formavit: aut ideo quod homini in adjutorium data est, aut verò quod in societate viri, eam rei quoque familiari intendere necesse fuit, atque ita animum eam gerere oportuit non mollem, aut demissum, sed fortem, & virilem: aut verò denique, quod pro communi hominum progeneratione producta & plasmata est.

Alio item nomine *Necchevah* hebraice dicitur, de radice *nacchab*, quod concavitatem denotat, eo quod proles in cavitate uteri contineatur, idque in abscondito usque ad præstitutum sibi tempus; quod nomen non solis mulieribus, sed animantibus quoque sexus fæminei attribuitur. Adhuc alia nomina mulier in eadam sacra lingua sortitur, ut *Naschim* &c. quamvis hoc magis mulieri jam viro datæ conveniat.

Ab Italis Donna nominatur: De quo nomine Poëta quidam ait, *chi disse donna, disse danno: Qui Donna dicit damnum dicit.* Et ut verum fateamur, Evæ exemplo hoc manifestum fit, quæ optimè noverat, quantum posteritati damnum intulerisset: Unde Latinus quidam inter Poëtas dixit: Guarini.

Est mulier tanquam generalis Regula; quare?
In multis fallit regula: sic mulier.

Et alius:

Amisit costam causa mulieris Adamus,
Uxoris causa perdidit ipse animam.

Quamvis in Carmine suo, quod Italico nomine *Zampognam* appellat, Marinus dicat:

Donna, chi disse donna, disse dono.

A Gallis mulier, *une femme*, ab Hispanis *Mugier*, à Germanis ein Weib / oder Frau nominatur: His terminatis transeundum ad differentias.

DIFFERENTIÆ.

Rerum differentia tantopere necessaria est, ut eam lapidem Lydium non immeritò quis dixerit, quo rerum omnium distinctio, & vera cognitio oboritur. Nec Mercurius unquam, juxta Mythologos, laudabilius egit, quàm cùm Batti errores vindicando, eum nova metamorphosi in figuram eam, quam merebatur, reduxit.

Inter maximè necessaria prædicamenta, à divino Aristotele adducta, differentia est, per quam quæque res in essentia sua propria constituitur, & cognoscitur: per hanc enim una ab altera separatur, uniusque & alterius identitas patent. Sine hac Mundus in primitivum chaos delaberetur, juxta illud Poëtæ:

Frigida pugnabant calidis, humentia siccis.

His stabilitis necessarium erit videre, qua ratione sicut plantæ inter plantam, sic hominis ab homine differentia fit. Ubi inter prima se mihi offert sapientis hominis, ab insipiente, indocto, & ignorante: hic agrestis est, ruvidus, scaber, semper utile præponens honestati: alter verò (quamvis animum nec dum disciplinis excultum habeat) logica nihilominus naturali dotatus est, quæ nulli non rei & dignitatem, & decorum præferat. Horum posterior semper sibi ob oculos laudem, honorem, gloriam, fidem, & omne virtutum genus collocat: alter, utpote brutis animantibus coæquandus, non nisi ad emolumenta sua, & voluptates, & vitiorum fruitionem inhiat.

Si quis matura mente, & sedulo varietatem morum considerare studuerit, non difficulter in homine qualitates universas cæterorum animantium ad vivum epilogatas, & expressas deprehendet. Quidam eorum more tygridum crudeles sunt, quidam ut lupi rapaces: quidam in serpentum similitudinem veneno squalent: quidam fortitudinem leonum imitantur: quidam leporum pavorem, quidam vulpium vafritiem. Illic invenitur canum invidia, inhonesta delectatio porcorum, toxicum lethale viperarum, stoliditas jumentorum, lentitudo boum, placiditas agnorum. Et sic per plura capita evagari licebit, sicut in priori volumine per partium enumerationem patuit; quo etiam Joannis Baptistæ Portæ volumen repletum est.

Quidam asserunt hæc sæpenumero aut de climatis qualitate provenire, aut de Horoscopo nativitatis: in quo, qui humana signa in Genesi sua nacti sunt, naturæ clementis, & benignæ sunt, faciles ad ignoscendum; quibus hæc signa desunt, barbari evadunt, truces, immites, severi, intractabiles. Ut ad Climata revertamur, Indi feruntur mansueti: Parthi ex adverso, sicut & Scythiæ incolæ feroces, & inhumani, præcipue Tartarorum gens.

Qui porrò Interlunii tempore nascuntur, ut plurimum vitæ brevis esse, aut si supervixerint infirmæ complexionis dicuntur, idque secundum authoritatem Peripatetici. Qui durante terræ motu gignuntur, semper in metu & pavore futuri sunt.

Viri, juxta Ovidium intellectus acutioris, magisque vegeti sunt, qui sic ait: Epist. 18.

Urimur igne pari, sed sum tibi viribus impar:
Fortius ingenium suspicor esse viris.

Ingenia proinde virorum etiam inter sese omnimodo discrepantia sunt: prout quotidiana exempla indigitant: Unde Horatius: Lib. 2. Epist.

... Non omnes eadem mirantur, amantque.
Carmine tu gaudes, hic delectatur Jambis
Ille Bioneis sermonibus, hic sale nigro.

Eorum quidam disciplinas, & vitam solitariam amplexantur. Redeant hic in memoriam affectus hominum, & passiones, occurrant Oeconomiæ, vita politica, artes liberales, & mechanicæ, studia, professiones, exercitia, & alia hujuscemodi plura, in quot differentias hominum vitam conscindunt? Hinc Persius canit: Sat. 5.

... mille hominum species, & discolor usus.
Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.

Et idem author alibi adhuc vivacius: Lib. 3. Eleg.

Hic satus ad pacem, hic castrensibus utilis armis,
Naturæ sequitur semina quisque suæ.

Majori admiratione dignum est, videre in eodem puncto, eundem hominem sibiipsi non constantem, varie & affectibus, & voluntate dispari, & passionibus discerptum; unde non rarò in momento temporis opinionem variat, per modum Ixionis, qui perpetuis circumvolutionibus

tionibus rotæ torquetur, nec unquam firmitudinem, aut quietem habet. Hæc differentia inter plures alias penè præcipua est. Unde Severinus Boetius ait: *Rotam volubili orbe versamus, & summa infimis, & infima summis mutare gaudemus:* & Ovidius:

Prof. 3.

Lib. 2. Amor.

Quod licet, ingratum est: quod non licet acrius urit:

Quod sequitur fugio, quod fugit ipse sequor.

Hunc sensum Catullus explicuit, dum ait:

Odi, & amo: quare id faciam fortasse requiris?

Nescio, sed fieri sentio, & excrucior.

Idem dici poterit de esculentis, inter quæ quod hodie placuit, cras displicebit, & propediem rursum arridebit. De his nihilominus proprietatibus individualibus, differentiæ specificæ statui nequeunt: hæ enim non nisi formæ substantiali assignantur.

De monstris.

Nec verò hic diffusius ego de cunctis hominum differentiis scripturus sum, videlicet de dispositione eorum, de figuris diversis, sive in naribus, sive in formatione oris, oculorum, aurium, laborum, in situ capitis, & pedum, in pelle, pilis, aut quavis alia parte: in his enim te, benevole Lector, ad eruditissimum, & facundissimum Aldrovandum ablego: hic tibi homines sylvestres, Satyros, Centauros & horum similia ob oculos ponet: quamvis hoc eodem Authore duce nonnihil etiam de Gigantibus, & Pygmæis paulò post dicturus sim.

Plinium non tam vanum Authorem esse, ut vulgo creditus.

Interim non tam hyperbolicæ, tam ampullosæ, & vanæ sunt (inquit præfatus Author) Plinii paginæ, illic ubi inter alia, etiam in materia formarum, & diversarum staturarum, quæ inter homines occurrunt, ea quæ omnem possibilitatem videntur excedere, commemorat. Nec enim multimoda experientia deest, quæ de terris Orientalibus, antehac incognitas nobis hominum formas, & vix credibiles retulit, de quibus hic nonnulla, insequendo vestigia tanti Authoris, ob oculos positurus sum.

Non desunt calami, qui referunt circa fontem Gangis fluminis inveniri hominum genus, & loci incolas, Astomos (hoc est sine ore, & conductibus excrementiciis) appellatos, universo corpore hirtos, & pilosos, qui solo odore naribus attracto vivant, & respirent. Horum mentionem Plinius habet, qui item de certa quadam gente meminit, quæ lingua destituta sit, cujus loco & gestu, & nutibus loquatur.

Præter hunc Joannes Mandavilla Insulam quandam, nominatam Defracan, describit, quam certum quoddam pygmæorum genus incolat, qui solo pomorum sylvestrium odore pascantur: unde cum iter aggressuri sint, & domo discessuri, non nisi herbas odoriferas pro victu sumere, quibus solis vitam suam conservent.

Cap. 23.

Adjungit Solinus sortem quandam Æthiopum esse, qui in locum oris non nisi minutum, simplexque foramen habeant, per quod admota canna liquorem sugant, unde alantur, vitamque degant. Strabo hoc genus hominum exsibilabat, interim ejus meminit S. Augustinus: idque etiam apertissimis verbis S. Isidorus confirmat.

Lib. 15. 16. De Civ. Dei cap. 8.

Ad radices altissimorum montium in Scythia habitatores inveniuntur, quibus non solum calvities naturalis est, sed mentum quoque amplissimum, naribus usque adeo simis, & demissis, ut iisdem privati videantur: de quibus fusè admodum Lycosthenes tractat.

Lib. 6. c. 3.

Rursum alios adducit Plinius, labiis penè totis destitutos, qui intimas Orientis partes incolunt. Lycosthenes item dum Nigritas depingit, eos homines inquit staturæ admodum proceræ, sed quibus labrum inferius propemodum ad pectus usque propendeat: pars enim interior, ob calorem climatis difficulter invenitur, imo verò facillimè computresceret, si non sale ab iis emendaretur. Hæc veritas à S. Isidoro confirmatur, & à Cadamosto, qui ait: *Hi populi sunt nigerrimi, proceræ staturæ, habentes labrum inferius ad pectus usque promissum, cujus interna pars rubore ita saturato est referta, ut aliqua exulceratione vexari videatur: ideoque eorum dentes majores nostris conspiciuntur: imò duos habent reliquis eminentiores.*

Ut de labris ad aures digrediamur, Vesalius Anatomicus insignis refert, novisse se Patavii binos homines, qui aures suas, per modum digitorum commoverint. Pomponius Mela, & Strabo de quibusdam gentibus memorant, quas Phanesias nominat, aut Satmollas, auribus usque adeo prolixis, ut eas more vestium in terras usque demittant. Sicut Pigafetta Author est, inhabitatores Insulæ quæ Gilo dicitur, & inter Moluccas situata est, aures ad humeros usque demittere: è vicinia alios easdem usque adeo longas gerere, ut iis corpus totum cooperiant.

Pater Eusebius Societatis JESU in navigatione Hollandorum, & Anglorum refert, populum esse Turanuccos appellatum, quibus aures tam longæ sint, ut terram contingant: idem ait de iis qui Califurniam inhabitant.

Sed video me ad partes hominis monstruosas devolutum, quæ quamvis in apparentes, & individuales differentias inter se hominum constituant, nihilominus cum propositum sit mihi, in fine voluminis hujus de hoc tractatum brevem adjungere, hic, ea transeundo, nonnihil de natura Gigantum, & deinceps ex adverso de Pygmæorum relaturus sum.

GIGANTES.

De his inprimis Poëtarum quidam ait:

Monstra, Gigas Nanusque duo contraria formis;

Vir gigas immanis; Nanus inanis homo.

Plures antiquorum rati sunt, neminem mortalium altitudinem septenorum pedum excedere posse: unde Herculem ad hujusmodi magnitudinem evasisse asserunt: hoc non obstante, quidam ajunt inventos, qui ad novem pedes, totidemque uncias excreverint, inter quos fuisse, qui Gabarus appellatus fuerit. Confirmat hoc ipsum Solinus, qui refert Æthiopes Syrbotos ad altitudinem duodecim usque pedum excrescere: alibi memorat, quosdam Indos esse, qui cum facilitate, & celeritate elephantos conscendant.

Onesicritus author est in quibusdam Indiæ locis, ubi umbræ non sunt, staturas hominum quinque cubitales, & duplicati palmi esse. Item Olaus Magnus in septentrionalibus plagis hujuscemodi homines reperiri inquit, præcipuè in Helsingensi Regno, subdito coronæ Suecorum: ubi inventus sit, qui novem cubitos proceritate attigerit, sociatus duodecim aliis strenuissimis Commilitonibus suis, & fortissimis Athletis. Lib. 5. c. 2.

Imò

Imò verò recenti adhuc memoria narratur in provinciis Suecorum, & Gothorum visos fuisse, qui per plura stadia bovem aut equum humeris suis portarint: hic etiam equitem armatum, una cum equo suo, cum in medio cursu esset, in terram cadere faciebat. Sic Virgilus, qui in recensendo valore Turni Poëtica licentia hyperbolico genere uti videtur, non sine ratione, imò & veraciter ajebat:

Saxum antiquum ingens campo, quod forte jacebat
Limes agro positus, litem ut discerneret arvis,
(Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus)
Ille manu raptum valida torquebat in hostem.

Ubi ex magnitudine saxi facile de jacientis fortitudine, & ponderosò corpore dijudicari poterit. Ejusdem altitudinis, & proceræ staturæ Imperator Mauritius erat: Unde Plinius refert, quod annulus, quem in minori digito portabat, Reginæ & Conjugi suæ pro armilla manus sat ampla servierit.

Rursum fidem non excedit, quod quidam recensent, in comitiis Imperialibus quondam Augustæ habitis, Maximiliano Imperatori hujusmodi fortem, & vigorosum gigantem exhibitum fuisse, qui pro nutrimento suo (citra satietatem) paucis buccellis mediantibus, capram integram deglutierit.

Pigafetta jam ante memoratus, utpote Author illibatæ integritatis, recenset, se apud Cannibales Armeniæ populum vidisse gigantem portentosæ celsitudinis. Hollandi item sulcando Magellanicum mare, attestantur, invenisse se hominem novem cubitorum longitudine. Sic Americus Vespucius, qui & ipse regiones antehac incognitas peragravit & plagas prius ignotas detexit, affirmat se in Insula quæ idcircò gigantum dicitur, ejusmodi proceræ staturæ homines invenisse.

Magis autem recens est, quod P. Melchior Nugnez S. J. in literis quibusdam (in quibus Regem Chinensem comprehendit) affirmat in Civitate regia, provinciæ ejus, quæ Pequin nominatur, custodes insolitæ magnitudinis esse, hoc est, quindecim pedum. Hi autem satellites Regii sunt, quos Princeps ille magnis impensis, & stipendiis alit.

Ejusdem formæ Gigantes Americani sunt, quos Patagones appellant, qui faciem suam diversicoloribus plantarum, & herbarum succis depingunt. Sic eos describit Cornelius Judæus, de quibus ita inquit: *Patagones populi Gigantææ staturæ undecim palmos alti fuerunt, inventi à Ferdinando Magaliano Lusitano; hi in animantibus mulis similibus in varia loca equitant, & ex horum pellibus quasdam vestes inconcinnas parant, & arcubus delectantur. Denique horum Juniores coloribus primum crines, deinde totum corpus afficiunt, ut coram aliis eleganti forma conspicui evadant.* *Tract. 4. Cosmogr.*

De monstris. Aldrovandus portentum adducit, quod, nisi ab Authore inclyto originem traheret, inter fabulas censendum arbitraretur: ait autem his verbis: *Neque recensebimus mulieres Selenitides, quæ, contra naturam aliarum ova pariunt, unde nascentes homines ad Giganteam crescunt staturam, teste Lycosthene Ravisius Textor adstruit.*

Celebris, & authentica memoria gigantum in sacris literis est: ita in Genesi legitur: *Gigantes erant super terram in illis diebus:* Et in Numeris: *Vidimus monstra quædam filiorum Enac, de genere gigantæo, quibus comparati, quasi locustæ videbamur.* *Cap. 6.* *Cap. 13.*

Clarissima memoria est Gigantis Goliathi, qui monstruosæ magnitudinis erat, quem in funda sua Pastor David dejecit. Sicut de Civitate Rabba quæ Ammonitarum erat, & de Philadelphia, regia & Metropoli regionis illius, de gigantibus loci incolis à filiis Loth occisis memoratur. Erat urbs illa, non minus ac aliæ habitatoribus suis abundans, sicut & omni genere victualium fœcunda: quæ deinceps à Gigante eximio expugnata fuit, quem melius non expresserim, quàm iis verbis, quibus cum sacræ literæ *Og Regem Basan* appellant. Lectum ejus ferreum pro miraculo tum temporis monstrabant, novem cubitorum longitudine, altum quatuor. Hæc Civitas deinceps à Davide destructa, & populus, utpote rebellis Deo, ab eodem exterminatus fuit. Denique à Ptolomæo Ægypti Rege omnis regio isthæc sub ditionem redacta fuit, nomine Philadelphiæ insignita, quod in nostra usque sæcula conservat. Habuit autem, donec sedem suam Archi-Episcopalem in decore suo conservavit, mytras Episcopales duodecim, quæ sub Juris dictione illius & obedientia tenebantur.

Hæc quæ memoravimus majorem sibi fidem conciliant ex ossibus immensæ molis, quæ ex iis monumentis, vel sepulchris, ubi hæc portenta hominum tumulata sunt, deinceps prodierunt. Sigibertus memorat in litore Uticensi, vicino Africæ, Gigantis dentem tam insolitæ magnitudinis inventum, ut quamvis in plures partes sejunctus fuerit, earum major mensuram centum dentium, prout nostri sunt, adæquaverit.

Petrus Simon scripto reliquit in expeditione quam adortus est Alvares in terris noviter discoopertis, cum à Patribus Societatis villa quædam ædificaretur, in effossione luti molarem dentem apparuisse, qui magnitudine manum hominis æquarit, ita ut nostris dentibus comparatus, eorum tercentum, aut quadringentos formare potuerit.

Præter dentes traditio Fulgosi est Carolum septimum Regem Galliæ, in partibus montuosis Narbonensis provinciæ, prope Valentiam, observasse cadaver quoddam, cujus dimensio triginta pedes occupaverit. Imo vero recenset Textor Cadaver Orionis inventum fuisse in Insula Creta quadraginta sex cubitorum. Porrò & Corpus Pallantis, anno salutis millesimo tricessimo nono, juxta quod refert Vincentius Bellovacensis, Romæ inventum fuit, cujus sublimitas Civitatis muros æquaverit. *In offic. Tom. 2.* *Spec. Hist. cap. 34.*

Idem Author de S. Maglorio attestatur, qui magnæ Britanniæ quondam Episcopus fuit, quod ut fidem Christi propagaret, se in plagas illas transtulerit, atque illic gigantæum corpus invenerit, quod pro conversione plurium hæreticorum ad orthodoxam fidem, in vitam revocarit, à quo deinde variarum rerum instructionem acceperit, numeroso etiam annorum spacio eum qui resuscitatus fuerat vitam suam prolongasse, postquam nihilominus lustrali aqua sacri baptismatis tinctus fuisset. *Gigas resuscitatur.*

Multi recensent, sub Paulo Tertio Pontifice Maximo inventa fuisse ossa magnitudinis insolitæ. Adhuc hodiedum in nobilissima Civitate Veneta Templum est, quod antehac ad Patres

Cruciferos spectabat, in quo os de gloriosissimo S. Christophori latere conservatur, tam monstruosæ proceritatis, ut penè omnem fidem exuperent, quæcunque de hoc memorant.

Ut de vicinioribus loquamur: In Ecclesia S. Laurentii (Portæ Stieræ) in augustissima patria mea Bononiensi, certò constat, procerum gigantem tumulatum esse: qui quondam invictissimo Imperatori Carolo V. à servitiis fuerat: cujus Epitaphium id quod diximus confirmat.

Quidquid hactenus de statura marium diximus, idem de mulieribus dicendum. Author enim, qui *libros de natura* scripsit, enarrat, in plagis Occidentalibus inventam fuisse fæminam altissimæ staturæ: Consimilis alia in hac patria mea, paucis annis ab eo tempore, quo hæc scribo, inventa fuit, quæ huc appulit, & se spectandam dedit. Sic item Justini Thracis ætate, mulier quædam de Celiera dicitur fuisse adducta, immensæ molis, quæ qualemcunque hominem etiam longissimum cubito integro exuperabat. Denique S. Augustinus mulieris cujusdam Gygantææ meminit, quam Roma, antequam à Gothis devastata esset, cum summa admiratione vidit. Hucusque Aldrovandus. Sed de aliis quoque nonnihil producendum.

Lib. 15. de Civit. Dei.

Commentum Mythologorum est Gigantes Terræ filios fuisse, cælesti sanguine generatos. Fuerunt autem ante Diluvium, sicut de Scripturis præmemoratis verificari potest. Finxerunt Poëtæ hos prodigiosos homines cum Diis belligerasse, & Schalas superimpositis sibi invicem montibus struxisse, ut cœlum contingerent, quorum ingeniosas mythologias doctis, curiosisque discutiendas relinquo.

Non minus his consideratione dignus est eruditissimus Comitis Thesauri discursus in Gygantomachia sua, quæ connectitur volumini Panegyrico, qui libri fine contestatione dignissimi sunt, ut virorum doctorum manibus terantur. Cur autem Terræ filii nominati fuerint, accuratæ Expositiones Sanctorum Ambrosii, & Augustini perlustrentur.

Cap. 4. De Noe & Arca. Lib. 15 De Civ. D. c. 23.

Denominantur gigantes ab Hebræis *Naphal, Nephalim*, quod in Idiomate suo idem est ac: *cadentes, irruentes*: Sed hic cum sagaci Ironia actio pro passione sumitur, potius enim alios cadere faciebant. Primus inter Rabbinos Salomon delirando authumat, eos *cadentes* dictos, quod de genere duorum Angelorum sint, Aza, & Azaële qui de cælo lapsi sint, quam opinionem S. Ambrosius, & Philo condemnant.

In addit. ad Postillam Lyrani.

Burgensis arbitratur, Gigantes primos sub specie humana, dæmonia fuisse. Pejus sentit Valesius, eos prolem fuisse generatam à dæmonibus, quos Incubos vocant; quæ opinio, utpote fabulosa, meritò à S. Augustino rejicitur. Certum interim est fuisse olim, & nunc esse gigantes, etiam post adventum Redemptoris, qui altitudine, & mole corporis reliquum genus hominum exuperarint.

15. De Civit. Dei. c. 13.

Dixerunt Poëta, eos pedes serpentinos habuisse, femora squammosa, contorta, & mollia more colubrorum: idque, sicut alibi memoratum est, ob vitiosam eorum naturam: sic de terra editos, in pœnam, & castigationem temeritatis, qua Jovi bellum moverunt, & eum deturbare cœlo nec quicquam moliti sunt. Hinc Ovidius:

1. Metam.

Tum Pater omnipotens misso perfregit Olympum
Fulmine, & excussit subjectum Pelion Ossæ.

Occasionem huic fabulæ, authoritate plenam, dedit Textus sacræ Geneseos, quæ sic habet: *Videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt sibi Uxores.* *Cap. 6.*

Homerus in Odyssea eos putat filios Neptuni & Iphimediæ: atque hos ipsos esse, qui facta sibi Schala de Ossa, & Pelio montibus, Jovi bellum exuscitarint. Ovidius diffuse facinus illud describendo, initium suum sic format:

Terra feros partus, immania monstra, gigantes
Edidit, ausuros in Jovis ire domum.

Æstimarunt antiqui, eos in cavernosis, & subterraneis, paludosis, & sulphureis Phlegræ desertis latibula sua habuisse. De Typhœo confingunt, eum tanti roboris fuisse, ut solus universam Siciliam movere potuerit: hyperbole omnem fidem excedens. Plus veritatis in narratione illa est, qua dicuntur fratricidæ Cain filii, sicut & Patriarchæ Seth fuisse gigantes, & sic tam filios Dei, quàm filios hominum nominatos.

Primus post diluvium Gigas Nemrod erat, de quo Septuaginta Interpretes sic aiunt: *Ipse erat Gigas, tum mole corporis, tum robore: tum crudelitate.* Sic in Pentateucho Enac de stirpe dicitur gigantum; attestante itidem Beroso, Civitas Enacim & ipsa Enos appellata fuit, in qua tanquam in Metropoli sua universo penè mundo dominabantur: confisi, etiam in terribili fortitudine, extorsiones barbaricas ubivis gentium exercebant, opprimendo subditos suos.

Exploratores, quos in terram promissionis Moyses ablegarat, vidisse se ajebant monstra gigantæa, nominata ab Hebræis Nephalim. In Prophetia Amos sic legitur: *Tradidi Amorrheum, cujus altitudo erat, tanquam cedri, & robur ut quercus.* Berosus Noë Patriarcham in numero gigantum censet. In exercitu Philisthæorum inventus fuit Saph Gigas, qui in prælio contra Davidem occisus fuit. Sic Jesbibenob gigas Davidem è vita sustulisset, nisi Abisai filius Sarviæ in auxilium accurrisset. In eodem exercitu ultra primum Goliath, alius quoque inventus fuit ejusdem nominis, quem idem David peremisse legitur: hic autem gigas præter proceram sublimemque staturam sex digitis manuum, pedumque dotatus fuit.

Cap. 2. Lib. 5. Antiq. 2. Reg. 21.

Poëtæ asserunt Atlantem omnium gigantum maximum fuisse, unde eum humeros supposuisse cœlo: idque ut alluderent ad viri hujus eximiam Astrologiæ scientiam, quippe qui ingenii sui subtilitate illuc pertigit, quo cæterorum Astronomorum nemo poterat: vel quod montium quidam fuit, hoc insignitus nomine, qui culmine suo ipsas sphæras cœli tangere videtur. Hinc de animato Atlante Virgilius:

------ ubi Cælifer Atlas
Axem humeris torquet stellis ardentibus aptum.

In eadem proceritatis æstimatione habiti sunt olim, Briareus, Enceladus, Porphyrion, Adamastus, Oromedon, Gages, Titius, & alii ex Poëtarum fabulis inclyti. Inter hos quoque Typhæus est, vel Typhon, cujus longiorem descriptionem hic prætermitto, quippe jam alibi factam, cum veraci mythologia: hic enim ad alia magis vera, & substantiosa vocor.

Hera-

In Sertorio, Lib. 17. & Gabinto.

Heraclides Ponticus Author est Herculem altitudinis quatuor cubitorum fuisse, & pedis unius. De Antheo Plutarchus & Strabo commemorant, quod sepulchrum ejus à Quinto Sertorio in Africa apertum fuerit (postquam Civitatem unam è Barbaricis debellasset) atque illic Colossum illum ingentis magnitudinis detexisse, qui ad cubitos usque sexaginta pertigerit: itaque eum, pro loci veneratione, refecisse monumentum, victimas, & sacrificia litasse.

Antiqui fabulati sunt, post Anthei mortem uxorem ejus Tingem nupsisse Herculi, de qua deinceps Siphax Rex, & ipse Gigas, magnæque potentiæ prognatus sit. Attestatur Plinius, imperante Oraculo detectum fuisse cadaver Orestis, quod septem cubitorum inventum sit. Sic in Insula Salamina, inundatione quadam factum, ut vis fluminum Ajacis ossa procera alluendo discooperuerit, qui quondam in Exercitu Trojanorum inter Heroës numeratus fuit.

Lib. 7. c. 16.

Polyphemus Gigas ex Cyclopibus dicitur Neptuni filius fuisse. De Polydamante filio Niciæ Pausanias & Suidas inquiunt: *Omnium hominum, Heroibus exceptis sua ætatis, statura maximus fuit: & præter Olympicas victorias de Pancratio peculiari fortitudinis gloria illustris.*

Paus. in Atticis.

Apud Theocritum habetur, quod fæmina quædam, nomine Praxinox Syracusana, de Marito suo loquens (ut insolitam magnitudinem ejus exprimeret) eum sic appellarit: *Vir tredecim cubitorum.* Philostratus memorat, quædam corpora aut verò mortuorum ossa inventa fuisse, tam monstruosæ longitudinis & latitudinis, ut hæc quidem viginti duos, longitudo triginta cubitos attigerit.

Erasm. in Adag.

De Poro magno Indiæ Rege Dio refert, eum exuperasse longitudine quemvis elephantum quantumque sublimem: Hunc Regem Alexander Magnus bello devicit. Ganges Rex Æthiopum decem cubitorum erat: de quo Suidas ait: *Ea formæ præstantia erat, quali nemo unquam mortalium fuit.* Phlegon Author est in Dalmatia speluncam inventam, quam Dianæ inquiunt, in qua plura corpora apparuerint, quorum costæ sedecim Spithamas excesserint. De certa quadam Claudia Martialis inquit:

Mart. lib. 8.

Summa Palatini poteras æquare Colossi,
Si fieres brevior, Claudia, sesquipede,

In Vit. Her. Attici.

Agathon Atheniensis, referente Philostrato, homo erat monstruosæ fortitudinis, nec minoris proceritatis. Maximinus imperator altitudinem octo & dimidii pedum attigit: ad cujus rei argumentum calcar ejus producitur, vel calceamentum, quod uno pede longius sit, quam cæteri hominum habere consueverunt. Hinc de re magna per proverbium dici solitum est: *Caliga Maximini.* Magnus ille Author Certaldi, memoriam quandam refricat, quæ recenset in Sicilia, non procul Trapano, inventum fuisse corpus gigantis, quod nihilominus ad primam commotionem continuò in pulverem redactum fuerit: de conjectura verò, quæ haberi potuit ab osse femoris, id quod integrum remansit, concludi potuit, corpus illud ducentorum cubitorum fuisse. In cujus rei testimonium appensum fuisse prodigiosum dentem secus altare gloriosissimæ Virginis Annuntiatæ. Feracissima gigantum fuit semper Anglia, & Dania, & Helsinga, prout ajunt Candemus, Saxo Grammaticus, & alii.

In Geneal. Deor.

Sigonius refert Martinum Turranium Mediolanensem exorbitantis staturæ fuisse: hic ea tempestate, qua Christiani post Christum natum anno millesimo centesimo & quandragesimo octavo, Civitatem regiam Damascum oppugnarunt, à barbaris captus fuit, & martyrio generosissimo pro fide JESU Christi vitam suam terminavit, nobilissimam familiam suam splendore insigni condecorando. Denique habitatores Antverpiæ monstrare solent figuram gigantis altissimi, quondam Imperatoris Braboni, qui Brabantiæ nomenclaturam dedit: Hic enim Princeps, & tyrannus regionum illarum erat. Monstratur autem prædicta figura, postquam devotio, & processio gloriosissimæ Virginis Assumptæ jam consummata est.

Lib. 11. Regni Italici.

De gigante hoc complura disticha prodierunt, cum quibus hanc veritatem conclusurus sum, dari nimirum gigantes. Et quibus primum sic sonat:

Cernitis immanem hunc, immensa mole gigantem:
Talem olim, ut fama est, tulit Andoverga Tyrannum.

De osse coxendicis hi versus habentur:

Tanta hæc horrifici fuerit si coxa gigantis,
Cætera quanta illi membra fuisse putes?

Supra dentem, palmo majorem, sic Poëta inquit:

Faucibus immensis dens hic stetit ore voraci:
Quivisset solidos ille vorare boves.

De invictissimo brachii valore sic ait:

Quàm fuerit forti munitus robore sævus
Ille vir, hic cubiti pars monet ista sui.

De vasta proceritate humerorum sic legitur:

Ardua terribilis scapula hæc est crede tyranni,
Quid reris quantum sustinuisset onus?

De tibia, & femore, ex quibus moles illa horrenda mensurari posset, sic habetur:

Gestavit vastum vasta hæc si tibia corpus,
Enceladum æquavit (non dubium) ille gradu.

Goropius tam vasta inquit, tamque ampla fuisse hæc ossa, ut potius Balenæ cujusdam, quam gigantis credita fuerint.

Quemadmodum verò hæc magnitudo corporum immensa est, & staturam communem hominum supereminet, sic non minus enarratio eorum historica in immensum augmentari posset: Ego verò his paucis limitibus contineor, tantummodo ut veridicum esse palam faciam, fuisse olim Gigantum genus, & esse adhuc: nec solis fabulis, & commentis fictitiis & hyberbolicis Poëtarum hæc adscribenda esse. Quæ autem tibi jam allata sunt, benevole Lector, in tantum prosunt, quod hic compendiata vides, quæ alibi vastissimis voluminibus continentur.

Stabilita hac veritate, reliquum erit videre quidpiam de horum virorum exotica fortitudine, deque eorundem actionibus inclytis. Et sicut altitudo eorum tibi admiranda visa fuerit, sic non minus admiratione digna videbuntur, imò & hyperbolica, quæ inter innumera tibi paucis expediam: quamvis utrobique talia afferantur, quæ de calamis fide dignis, & veracibus, omni æstimatione, & veneratione plenis fluxerunt.

In primo igitur loco Adrianus Junius Author est, in festis nuptialibus Caroli Pulchri, magni Franciæ Regis, productam fuisse mulierem, in cujus comparatione quævis elevatissimæ statu-

staturæ, nanorum vel pygmæorum similitudinem gesserint: tam insueta, tam peregrina erat molis hujus figura. Hæc ambabus manibus duo vasa lignea portabat, repleta cerevisiâ, quorum quodque quadringenta pondo Italica continebat: trabem item tam ponderosam levabat, & non secus ac bacillum tractabat, cui octo homines vix sufficerent portandæ, vel movendæ, quamvis nervosi, & robusti essent. Hæc fæmina portentosa à Wilhelmo Comite cognomine Bono ex Hollandia adducta fuerat, si tamen fides tanto authori de tanto monstro haberi debet.

Milo Pythagoræ discipulus, patriâ Crotoniensis, tam fortis evasit, ut in pedes erectum homo non esset qui movere de statione sua posset. Siquidem manu pomum pressisset, aut quidvis aliud, nemo erat, qui illud ei se eripuisse gloriaretur. In ludis Olympicis hæc inimitabilia præstitit, occidendo solo pugno bovem, eundemque per plura stadia portando, unoque die consumendo. Hic aliquando, dum in Porticu Philosophorum esset, videns columnam ruinæ proximam, continuò accurrens, inaudito robore eandem sustinuit, tot tantosque viros in securitatem collocans, qui ad hujuscemodi exercitia affluxerant. Denique stationem suam deserens, & periculo se subtrahens, ruinam loci post se traxit, absque ulla circumstantium læsione. Narrantur hæc à Cælio, Juvenale, & Gellio.

Cleomedes. Actiones consummatæ crudelitatis,& feritatis sunt, quæ de Cleomede Astipalense recensentur. Hic aliquando sine armis fuisse fertur: contigit autem ut cum Lacco Epidanio, Luctatore famoso, solis manibus, dimicarit, quem primo ictu pugno interemit. Sed quod à sodalibus suis maximè horrendum visum est, summa barbaries fuit, quâ erga corpus mortuum uti voluit: cum enim fumantem iram spiraret adhuc, manum lateri ejus applicuit & cum furibunda violentia de pectore ejus, palpitans cor euulsit, simul cum intestinis. Itaque ob hoc facinus coram Judice comparere jussus, plus quàm ante inexorabilis, introeundo Scholam publicam, ubi centum pueri sub Ludimagistro suo congregati morabantur, columnam, cui ædificium universum incumbebat, apprehendit, totamque fabricam, excussâ columna, super capita tot innocentum præcipitavit, unde ad unum omnes miserè extincti sunt. Cùm ergò ex his sibi mortem certam auguraret, in Dianæ phanum se contulit, atque illic sepulchrali lapide levato, subtus illum se abdidit, vivumque tumulavit: atque ita vitam, nescio an majori cum gloria, quàm ignominia terminavit. Author historiæ Plutarchus est. *In vita Romul.*

Titormus, de quo plena sunt volumina historicorum, Poëtarum, & Comicorum, præfatos omnes exuperavit. Certabat hic cum Milone, atque ut ei experimentum aliquod fortitudinis & virium suarum redderet, descendit cum eodem in Evenum, locum, ubi saxa ad ædificandum ponderosissima continebantur: quorum unum loco movens, gestansque brachiis, tandem in sat longinquum spatium ejaculatus est: aliis rursum vicibus, eodem vigore, qui lacertos tales decuit, idem saxum procul à se jecit, idque sæpius cum tanta dexteritate, & agilitate ut non nisi pila videretur. Tandem illud ipsum resumendo, per magnum itineris intervallum humeris suis gestatum in via publica, tanquam generosum tropheum valoris collocavit. Milo & ipse neruos suos adhibens gestare brachiis molem hanc tentavit, sed vix de situ suo levare potuit.

Aliud rursus virium suarum documentum, & illud pene incredibile dedit; Cum enim indomitus Taurus, & furens, citissimo impetu per campos ferretur, in occursum ejus procedens reluctantem tenuit, & refrænavit, idque non nisi unica manu prehenso pede posteriori: ad hæc præsens erat Milo jam memoratus, qui plenus stupore exclamavit: Prô Jupiter, nunquid non alterum nobis Herculem mundo resuscitasti? Totum hoc à Cælio memoratur, rerum antiquarum scriptore diligentissimo. *Cap. 69. lib. 11.* Velleius Paterculus memoriæ dedit, Junium Valentem tanti roboris fuisse, ut currum vehementissimo impetu protractum, in medio cursu suo sisteret. Copiosa sunt volumina Curtii, Justini, Diodori in recensendo heroico facto Lysimachi, qui leonis faucibus objectus, eo quod Calisthenі, venenum petenti, ministrasset, semetipsum in tanto periculo animavit, brachium dextrum hiantibus belluæ faucibus immittendo, eandem suffocavit, linguamque adhuc palpitanti evulsit. Unde postea tam Alexandro charus evasit, ut cum forte vulneratus esset in prælio, Rex ei manibus propriis plagam alligarit.

De Polydamante Græco Luctatore, homine ad quodvis ausum egregium exercitato, idem Cælius refert; quod cum in monte Olympo inermis esset, leonem insignis magnitudinis, qui sibi obviam fuerat, occiderit. Item armentum boum introeundo, illic ferocissimum Taurum manu prehendit, nec prius tremendam bestiam dimisit, nisi postquam in fortissimis se tenentis manibus ungulam avulsam dereliquit. Hic etiam cum majori robore præcipitatos currus in medio feruore cursus retinebat.

Ad famam tam insoliti roboris Darius Rex accurrit, & virum amplo stipendio cumulavit: Cui etiam valorem pectoris continuò monstravit: provocatus enim à tribus Persis, pugnam non abnuit, sed ipse solus tres adortus, momento brevi occidit. Sed sicut evenire plerumque solet nimium in se confidentibus, cum aliquando in speluncam, unà cum sodalibus suis introisset, idque tempore pluvio, saxum ingens moveri loco cœpit, ruinam meditans, quam reliqui sine mora evitarunt: ipse verò viribus suis credendo, dum molem sustinere vellet, misere sub ruina conquassatus interiit: Si tamen Cælio fides debetur.

Omnem præterea credulitatem excedit, quod *Lib. 7.* idem Author de inenarrabili fortitudine, simul & rusticitate Agathonis Atheniensis refert. Hic quamvis jucundissimi aspectus esset, comæ prolixioris, naribus aquilinis, vultu hilari, pectore spacioso, & altitudinem pedum octo attingens, semper pelle lupina horridus incedebat, plerumque sylvestres feras venando persequebatur, nil veritus etiam immanissimas Pantheras, & tygrides & ursos, imò nec Leones: Qui tam in habitu corporis, quam in cæteris alimentis suis, omne id cavebat, quod mollem reddere, vel delicatum posset. Unde verificari in illo potuisset, quod de Achille dictum, qui se leonum & ursorum medullis cibare solitus sit.

Sabinus Syrus, summi roboris vir, summo sibi honori ducebat, præsentissimis & vehementissimis

tissimis objici periculis: hic sub Tito Vespasiano militans primus fuit, qui muros Hierosolymæ victor conscendit, atque illic vexillum Romanum figens coronam muralem promeruit.

Memoria item dignum est, quod à Plinio refertur de Tritano quodam, milite valoris gigantei, qui ab hoste insolente in singulare certamen protractus, indignum judicavit, contra quem armatus in arenam descenderet; itaque solo pugno, imo pollice dextræ suæ eum humi prostravit, dedignatus autem occidere, captivum Duci suo adduxit.

Porrò & illud incredibile videtur, & prodigio simile, quod de Tidæo filio Æneï Regis Celidoniæ Tortellius meminit: eum videlicet in Mycea sibi parem robore non invenisse: Ablegatum ad Etheoclem, provocasse ad certamen Thebanum, qualiscunque esset, ei insuper quæcunque arma vellet, ad electionem liberam relinquendo. Quos cunque autem adortus est, eorum victor cum ingenti gloria evasit. Quia vero Thebani jactantiam viri amaro animo ferebant, insidias ei per fortissimos viros in primo Juventutis flore eximios collocarunt: sed eorum damno factum: ille enim, non secus ac alter Samson inter Philisthæos, aut Hercules inter Pygmæos desæviendo, cunctos misera strage trucidavit.

Non minori admiratione dignum est, quod de Seleuco Nicanore Rege Syriæ memoratur: Hic enim statura sua excelsus, eo tempore sacrificio cuidam intervenit, quo Taurus sylvestris de manibus sacerdotis evaserat: Seleucus vix manu fugientem tetigerat, & confestim cum stupore circumstantium, inter quos Alexander Magnus erat, qui ad spectaculum tam insigne præsens erat, immotum stare fecit.

Omnem etiam fidem exuperat quod Petrus Crinitus de Firmo Imperatore narrat. Hic hirsutus erat corpore, & pilosus, statura ingenti (quem Aurelius latronem Ægyptium vocabat) Firmus nomine, sed adhuc firmior factis, speculum se Juventuti præstitit insolitæ fortitudinis. Cum enim resupinus jaceret, incudem pectori superpositam constanter perferebat, tundentibus desuper duobus fabris, qui binos malleos gravi pondere insignes manu gestabant. Itaque per Antonomasiam communi Nomine Cyclops appellabatur.

Denique in promptu sunt volumina Cælii, Justini, Plutarchi, Plinii, & Ravisii, & aliorum, qui de incredibili valore heroum narrant; De Aristomene Messenio, qui cum paucis asseclis totos exercitus in fugam vertebat: & (recentioris memoriæ) De Fusio Salvio, qui cum promptitudine schalas ascendebat, tenens manu ducentarum librarum pondus, tantundem super humeros, præter hæc & pedibus ejusdem ponderis onus trahens: De Mario Servilio homine Consulari, à nemine unquam superato: De Bitone, qui testificante Pausania, per magnum terræ spatium Taurum portavit, cui in Argo, ob memoriam incomparabilis fortitudinis, statua erecta est: De Cynegyro Atheniensium contra Persas Duce, qui cum hostes ad mare usque persequendo fugasset, & illi naves jam conscendissent, manu dextra harum unam apprehendit, quam sibi sentiens hostili ferro truncatam, sinistram applicuit: illâ quoque amissa protinus rabido dente hostile lignum mordicus tenuit. Idem recensetur de Lucio Glauco Romano, qui navem quandam Asdrubalis pari modo retinere ausus est. Horum fidem faciunt Plutarchus, & Justinus.

Volaterranus memoriæ dedit de Enthymio Valente Luctatore Locrensi, quod immane saxum humeris suis ad portam usque Civitatis suæ bajularit, pro indicio & tropheo fortitudinis suæ illuc statuens. Sed melius talentum suum applicuit, cum Temescum Usurarium cupidissimum, eousque manibus constrinxit, ei mortem minitando, donec eum ad restitutionem male quæsitorum adegit, & patriæ suæ egentibus, quæ rapaci manu extorserat, restituit.

Stupendum est, quod de Pyrrho Epirotarum Rege Plutarchus memorat, quem nobilitas ingenii, & faciei decor, Aquilam regum appellari fecit: Hic enim militem adorsus, qui infestus exercitibus suis, plurimam ubique stragem exercebat, tam fatalem plagam capiti ejus inflixit, ut non prius mucro cessarit, quam cum virum medium secavit.

Indicium generosi pectoris, simul & devoti erat, quo miles quidam nomine Pluto Juvenis admodum erga Patrem suum usus est. Cum enim eum in feruore conflictus captivum duci cerneret, tanto furore exarsit, ut de oculis flammas fulgurare visus, prædatoribus infestus institerit, & insolita violentia charam prædam ex inimicorum manibus eripuerit. Hæc de Valerio Maximo desumpta sunt.

Qui proinde exoticarum virium, & actionum heroirarum prodigia insuper alia desiderat, virtutem rarissimi valoris inventurus est in operibus Santovini scriptoris, qui portentosos successus Alexandri Castriotti Epiri Principis commemorat, qui inter alia Turcico nomine Scanderbeg nominabatur. Audiet illic de duellis admiratione dignissimis, & quibus victor exiit, ita ut Amurath eum benignissime susceperit. Cernet illic, quomodo hic ipse ab insolente Tartaro provocatus, ei tanta cum sapientia ambitionem retuderit, ut nunquam ad gestanda deinceps arma induci potuerit. Sicut cum in venatione esset, solus ipse truculentissimas feras domabat. Ipse solus item Jajam & Zampsam, notæ valoris Mahometanos occidit, idque in præsentia Imperatoris sui. Cuncta hæc a Pontano narrantur.

Superfluum hic loci ratus sum de fortitudine Herculis plura deducere, jam enim vulgò tam nota sunt, sicut chartæ, & telæ. Imò verò jam tonsoribus, & lixis trita sunt, omniumque linguis ubique terrarum celebrata. Nihilominus contra sententiam ejus, qui dixit: *Nec Hercules contra duos:* cum in superioribus jam de Gigantum certaminibus singularibus, eorundemque facinoribus inclytis plura attulerim, quædam etiam, quamvis pauca hic exempla in medium proferam, quæ tantò eminentiora erunt, quantò illustrius est, videre simul plures cum pluribus dimicantes.

In primis ergo Florus, & Eutropius recensent, quatuor millia Numantinorum, in prælium contra Romanorum exercitum processisse, cum horum numerus ad quadraginta millia conscenderet, Numantinos nihilominus vicisse, & cum strage ingenti inimicum in fugam conjecisse: nec à persequendo tam celeriter destitisse, nisi invictissimus Dux Romanorum Scipio, pru-

prudentiæ suæ vallo, trepidantium impetum retinuisset.

Utque ab his ad sæcula moderna descendamus: Julius Barbaranus typo dedit, Brancium de Luscis, nobilem Venetum, tanti roboris fuisse, ut penè quamvis restem effringeret. Hic aliquando in sicariorum turbam incidens, cum nudata manu in confertos rueret, sola nominis fama universos fugavit. Ejusdem memoriæ sunt, quæ de factis illustribus idem author refert, de iis inquam, quæ Wilhelmus Pusterla, nobilis Mediolanensis perpetravit: Hic enim sæpius cum adversariis suis confligens, omnes debellavit, subegit, & confudit. Idem vir (teste supramemorato scriptore) opponens se ferocissimis equis, eosdem sola manu domabat: quodvis etiam ferrum, quo ungulæ equi ferrantur, sine mora frangebat: In lucta tantarum virium, ut impossibile videretur, solum à solo vinci.

Deplorandum est, quod Sabellicus nobis nomen Galli cujusdam, viri gloriosissimi conticuit: hic, inquam, nobilis dum in Christianorum exercitu contra Turcas anno Redemptionis 1522. militaret, tam animo, quàm corpore robustissimus cum tercentum equitibus suis medias hostium turmas penetrans, ad ipsius Ottomanni præsentiam pertigit (facinus, in quo forte Mutius ipse, vel Cocles trepidasset) eumque infesta lancea graviter percussit, idem faciens vibrato gladio. Quandoquidem vero vestimentum Galli auro dives, eum credi fecit Ladislaum Regem Hungariæ, ex omni latere à Turcis circumdatus, & in medium circuli compulsus, infracto animo pugnam redintegravit, pluresque humi prostravit: sed cum hostium cuneus nova semper incrementa sumeret, postponens vitam miseram gloriosæ morti (cum jam plenus victoria esset, decalvato, & evicto primo Capite) tandem inter arma gloriosè occubuit.

Simile in argumento suo est, quamvis in circumstantiis suis dissimile, quod de Teutone quodam refertur, ea ætate qua Isaac Imperator Orientis regnavit. Cum nimirum Germani Iconium vi armorum obtinuissent, hic de quo diximus, tam corporis robore, quàm animi magnitudine egregius, exercitum Turcarum pedes sequebatur, manu sua conducendo equum: cum igitur quinquaginta equites invadunt; sed sine mora ille objecto ingenti scuto, contra hostium sagittas, & cætera armorum genera se inaudito valore defendit, quidquid in eum jaceretur, non secus ac festucas levissimas æstimans: Inter quos Mahometanus quidam, abjecto arcu, & apprehenso gladio, impellens equum, in Germanum violentus accurrit, ut cominus tantò vehementius pugnare posset: itaque ingenti plaga gladii ferire caput Antagonistæ sui cœpit, certam sibi victoriam spondendo: Germanus autem nil in statione sua commotus, non secus ac columna ærea impetum ferientis sustinuit. Conversus posthæc ad inimicum suum, more fulminis gladium suum vibrat, & unico ictu utrumque anteriorem pedem equi amputat; sicut falce secari fœnum consuevit: reduplicata deinceps plaga in caput Turcæ furentem ensem impegit, ita validè, ut in duas eum partes hiante vulnere secarit. Ad portentum illud fortitudinis Mahometica turma stetit attonita, & cum nemo ultra conserere manus cum victore ausus esset, pleni confusione disparuerunt: Teuto circa vesperam hyberna sua illæsus repetiit. Totum hoc Nicetas commemorat.

Adjungo hic Exemplum, quod quamlibet credulitatem excedit, & quod uni cognatorum meorum ex intimis meis contigit, Anno salutis 1658. cujus nomen (habita ratione venerationis quam ei debeo) sub silentio mihi prætereundum est: sic enim decet. Suffecerit nosse, quod cum eum inimicorum sat numerosa turba equestris invasisset, ille verò non nisi pedes in media tempestate, qua cœlum integrum susque deque inversum videri potuisset, non alia re defensus esset, quàm armis ad concipiendum ignem, & jaculandum aptis, solus se contra tot viros retrogrado gressu tutatus est, atque ita undique globis plumbeis, non secus ac grandine impetitus, illæsus nihilominus evasit, donec in loco muris circumsepto salutem integram invenit: sicut hodie dum adhuc prosperè agit, & plenus sanitate vitam suam degit: de conflictu tam ancipiti, tamque inæquali aliud damnum non passus, quàm quod unguis ei dextri indicis vi globi ablatus est: hic ergò index indicium est victoriæ & trophei, quod de actione tam celebri retulit.

Sed hæc authorum similia nonnullis hyperbolica, aut gloriosis Thrasonibus propria videbuntur, quos Itali in Comœdiis suis *il Capitan Spavento* nominare consueverunt: quem Comes Thesaurus sic loquentem introducit: Ego non dormio unquam nisi super centum culcitras, repletas cincinnis Suecorum, inductas ciliis vel palpebris eorundem: Non vestio nisi pelles Elephantorum, quos mucro meus in frusta consciderit, & quas non nisi minimi, digiti mei extremo ungue solo attactu decorticavi: Non bibo nisi sanguinem Maurorum, quos calce contrivi, non secus ac racemum aliquem in torculari: Non edo nisi pultem de Tartaris in pulverem redactis, in alembico ferri mei reverberatis: & si quidem in mentem venerit me assatura reficere, pullum gallinaceum ad sphæram usque igneam in altum ejaculor, qui si assatus, calens adhuc, & fumigans per aërem delapsus fuerit, eum patula gula deglutio.

Capitan Spavento in Comediis *Figur. hyper. Canoch. Arist.*

In eundem modum miles Plauti gloriabundus inquit:

Curate ut splendor meo sit clypeo clarior
Quàm solis radii esse, cùm sudum est, solent.
Ut ubi usus veniat conserta manu
Oculorum perstringat aciem in acie hostibus.

Nihilominus si nunquam gigantum quispiam extitisset, nunquam eos tanta authoritas, tot illustres calami solidassent, nunquam Historiographi tam insignes, tam fide digni de iis memorassent.

Descendamus nunc de sublimi fastigio staturarum, ad eas quæ infimæ sunt: Perfectæ enim Philosophiæ axioma est: *Oppositorum eandem disciplinam esse:* Consequens igitur est, ut cum jam satis de gigantibus tractatum sit, nunc in scenam prodeant

PYGMÆI.

NOn minus consideratione digna est virtus unita, quàm quæ diffunditur, & dispersa est: quantum verò hæc eadem virtus in Gigantibus se dilatavit, tantum se in homuncionibus, quos Pygmæos dicunt, restringit, & abbreviat, unde etiam prout supra de gigantibus, sic de his posterioribus mihi meritò ratiocinandum est.

In primis autem utrorumque par est opinionum invicem conflictatio: Aristoteles enim dari Pyg-

Lib. 8. hist. de Animal.

Pygmæos Author gravis eſt: Ad quod Mantuanus reſpiciens ajebat:

De Animal. c. 12. *Inter Pygmæos non pudet eſſe brevem.*

Hæ atteſtationes interim jam ſufficere poterant, ab Authoribus tam dogmaticis, tam inclytis productæ.

Lib. 4. Hiſt. Nat. Cap. 11. Plinius refert hujuſcemodi homuncionum plenam eſſe Thraciam: Idem ait ſub eodem climate grues dari, præcipuè ſecus flumen Strimon appellatum, cum quibus eis conſueta eſſe certamina. *Lib. 3. cap. 4.* Pomponius Mela Author eſt, eor in Arabia interiori ſedem fixiſſe. Philoſtratus eos inquit inter naturæ monſtra collocandos. Concluxit Olaus magnus, non dubitandum, quin tales dentur: & inter modernos Jovius authenticam de his fidem facit: In Legatione enim Moſcovitica, eos in Japoniam uſque collocat: *Lib. 2. de Gen. Septent.* Luſitani item teſtificantur in Tartarorum regnis eos inveniri. Gemma Friſius recenſet, contigiſſe aliquando ut navis repleta hujuſcemodi Pygmæis neſcio quo fortunæ caſu in Norvegia appulerit.

Odoricus de rebus Indicis atteſtatur, vidiſſe ſe Pygmæos altitudine tricubitales, eoſque abſoluto quinquennio jam generationi aptos eſſe, octavo ætatis ſuæ anno ſeneſcere. Argenſola liberiori calamo utitur: ait enim Inſulam quandam Orientis eſſe, inclytam propter aurum, quod exinde trahitur, illic homunciones eſſe, ac veros Pygmæos.

Nec verò locorum varietas irritam, aut vanam reddere debet opinionem prædictas humanorum corporum abbreviaturas dari: pari enim ratione (cùm oppoſitorum eadem ſit diſciplina) non minus fabuloſæ videri poſſent hiſtoriæ gigantum.

Ad majorem credulitatem formandam interim in confeſſo eſt, & experimento quotidiano novimus Nanos quam plurimos eſſe, qui veritatem hanc in ancipiti non relinquunt. Quidam nomine Marcus Antonius Siſiphus domi ſuæ homuncionem aluit, tam exiguum, ut duorum pedum menſuram non excederet. Nanus item, cui nomen Canopas, binos palmos, & pedem longitudine efficiens, apud Juliam Auguſti Neptem in delitiis erat. Idem Auguſtus hujuſmodi alium, nomine Lucium, ſtaturâ duorum pedum, publico nonnunquam ſpectaculo videndum produxit.

Nicephorus hujuſcemodi alterius mentionem habet, qui in Ægypto natus tam brevis erat, ut nunquam ei ſimilis inventus fuerit, cujus mater & ipſa minima erat: ille vero tam incredibilis parvitatis, ut longitudine aliquantum perdicem exuperaret: vixiſſe eum ad annum quintum & viceſſimum, dotatum prudentia admirabili, & ſenili. Majorem huic rei fidem tribuit authoritas Patris Euſebii Soc. Jeſu, qui in hiſtoriis ſuis naturalibus recenſet, annis præcedentibus viſum in Hiſpania homunculum ſeptennem, qui barbam jam oblongam ſpiſſamque produxerit: eum anno decimo in flore, & vigore jam virili, filium genuiſſe.

Clariſſima, & omni exceptione major eſt authoritas doctiſſimi Aldrovandi, qui ait, ſex annis poſt abſolutionem voluminis, quod de monſtris conſcripſit, vidiſſe ſe Bononiæ in ſervitiis Illuſtriſſimi Ducis Crequii Nanum, triginta unciarum altitudine: cujus etiam imaginem delineatam reliquit in Inſcriptione, poſita in Palatio *Scarlatini Hominis Symbolici Tom. II.* ſenatorio, intra cubicula doctiſſimi Muſæi ſui, cujus verba hæc ſunt: *Michael Magnanus, annos natus unum & quadraginta, in oppido Baronis de Seſſonagio, ſito in Delphinatu, prope Gratianopolim, Nanus illuſtriſſimi & Excellentiſſimi D. Caroli de Crequy Paris Mareſcalchi Franciæ, Proregis Delphinatus, & Ludovici XIII. Franciæ, & Navarræ Regis Chriſtianiſſimi ad ſanctiſſimum Urbanum Octavum Oratoris, Obedientiæ anno MDCXXXIV.* Eodem tempore Illuſtriſſimus Senator Ferdinandus Coſpius in opulentiſſima domo ſua duos hujuſcemodi puſiones alebat.

Non deſunt tamen è contraria parte Authores *Qui pygmæos dari negent.* non minimi, qui tale hominum genus, vel naturæ compendia dari omninò negant. Inter primos eſt Albertus Magnus, qui non abnuit dari Pygmæos, ſed perfectos homines eſſe non cenſet, potius beſtiarum genus homini quàm ſimillimum; quæ opinio cum Ariſtotelica communis eſt, qui dum talium homuncionum genus eſſe aſſeruit, non idcirco eos in verorum hominum numero collocavit. His rationibus nixus Suelianus, eos in humano genere dari manifeſtè negavit, eoſque vero rationis uſu privatos: idque tantò evidentius confirmat, quod religione careant: hæc enim juxta Platonem, non niſi homini ſoli convenit. Quamvis etiam apud Ezechielem eorum mentio habeatur: *Cap. 27.* rationibus noſtris (prout Author memoratus inquit) non contradicit; conſtat enim Prophetam hic intelligi voluiſſe homines grandes, & proceros, quos non oporteat pede, ſed potius cubitis menſurare (Pygmæi autem à cubito dicti)

S. Hieronymus Pygmæos *Pugilatores* appellat; *In Comm. ad Ezech.* Athleta enim nomen ſuum latinum, *Pugilator*, à Græcis mutuatus eſt, quod cum *Pygmæis* cognationem habet. Ex ſententia aliorum homines in ſublimitate turrium collocati Pygmæi appellabantur; de longè enim conſiderati, omninò parvuli videntur, & non niſi cubitales: quæ ſententia non omninò rejicienda.

Scaliger inter plures alios & ipſe Pygmæorum *Lib. 3. Relat. Indic.* genus negat, hàc ratione utens, quod noſtra ætate nullum tale ſuperſit: ſed argumentum debile & invalidum eſt; pari modo enim probatum eſt fuiſſe olim Gigantes, quamvis nulli tales ætate noſtra ſint. Harum opinionum optima eſt acutiſſimi Cardani, qui memoratos homunciones in genere ſimiarum collocat: Cui ſuffragatur Marcus Polus in hiſtoria Indica: Hic enim Inſulæ cujuſdam meminit, quæ Baſmanus dicitur à multitudine ſimiarum, quas venatores vi de latibulis ſuis ſylveſtribus intra muros ſuos compellunt, eaſque per totum radendo, exceptis pudendis, & barba, dehinc mercatoribus vendunt, poſtquam eos jam ſiccatos quibuſdam vaſis ligneis incluſerunt, & camphora condiderunt: atque hi deinceps per orbem ambulantes beſtias illas nomine Pygmæorum demonſtrant.

Ut ad eos revertamur, qui Pygmæos dari aſ- *Lib. 9. cap. 17.* ſerunt, Baſilides quidam, apud Athenæum inquit, inveniri tales, qui cum gruc ibus præliando, perdices inſideant, quas itidem in locis illis majores eſſe. Quamvis Menecletus inquiat, eos *Lib. 9. cap. 22.* contra grues æquè ab perdices illas militare. Diſſentit ab his Plinius, qui majorum ſententiam ſequens, ſic habet: *Inducias habet gens Pygmæa abſceſſu gruum, cum iis dimicantium.*

Comentator Homeri Euſtathius ait, eorum ſtaturam

turam ne ad cubitum quidem pertingere: denominatos autem à *pygon*, quo ſpacium illud intelligitur, quod ab oſſe manus, ad os cubiti intercedit, aut verò à principio digiti minoris. Plinius eos idcircò homines ſpithamæ nominat. Sic Gellius ſcriptum reliquit: *Pygmæi, qui longiſſimo ſunt, non ſuperant pedes duos, & quadrantem.* De his memorant, quod ſibi arietum cornua capitibus affigant, ut tantò longiores appareant: plures autem ſentiunt, eos in præliis ſuis arietibus inſidere, inter quos Hecatæus eſt.

Lib. 7.

Multi inquiunt in montibus eos Indorum habitare, quibus Oceanus è vicino ſit, prout Bartholomæus Anglicanus, per authoritatem Publii ratiocinatur, & his apertis verbis utitur: *Supra hos (Aſtomos) extrema in parte montium Spithamæi Pygmæi narrantur, ternas ſpythamas longitudine, hoc eſt ternos dodrantes non excedentes, ſalubri cœlo ſemperque vernante, montibus ab aquilone oppoſitis: quos à gruibus infeſtari, Homerus quoque prodidit.* Ariſtoteles tradit in cavernis eos commorari. De hoc S. Auguſtinus non diſſentit (videlicet Pygmæos dari) ſicut apud nos Parthi monſtruoſi ſunt: quam opinionem etiam Scholiaſtes ſequitur, ſicut & Ludovicus Vives: quamvis Strabo alterius mentis ſit.

Lib. 7.

16. De Civit. Dei cap. 8.

Lib. I. Geogr.

Euſtathius ſentit, quod prælia pygmæorum cum gruibus comparationem habeant Trojanorum cum Græcis. De quibus Juvenalis:

Ad ſubitas Thracum volucres nubemque ſonoram
Pygmæus parvus currit bellator in armis;
Mox impar hoſti, raptuſque per aëra, curvis
Unguibus à ſæva rapitur grue ....

Et Joannes Baptiſta Mantuanus:

Pygmæi breve vulgus, iners plebecula, quando
Convenêre grues longis in prælia roſtris,
Sublato clamore fremunt, dumque agmine magno
Hoſtibus occurrit, tellus tremit, Indica clamant
Litora, arenarum nimbis abſconditur aër
Omnis, & involvit pulvis ſolemque, polumque:
Et genus hoc hominum, naturâ imbelle, quietum,
Mite, facit Mavors pugnax immane, cruentum.

Quidam ſunt, qui Pygmæos ajunt longitudine infantum eſſe, cum ſextum, aut ſeptimum annum attigerunt, prout in Epiſtola quadam, ſcripta ad Pontificem Maximum habetur. Scripſit ſuper hoc, per modum Poëmatis copioſiſſimum Tractatum, Latino verſu exaratum, Jacobus Lectius Juris Conſultus & Poëta non minus magnæ intelligentiæ, magnique nominis: id quod videre licet in theatro magno mundi univerſalis.

Magnam verò injuriam me facturum arbitrarer & tanto Authori, & volumini meo, ſi quidem id quod doctiſſimus Comes Theſaurus in amplificatione Nani, vel Pygmæi profert, non hic memorarim. Hic ergo, in Tubo ſuo optico Ariſtotelico (vel ſic dicto *Canochiali*) modum præfixit ad aperiendam ingeniorum cognitionem, idque oratoria eloquentia, omnibus numeris abſoluta, poſtquam ſupra decem categorias Ariſtotelis, & ſupra quamque in particulari praxin elegantem demonſtravit, per quam evagari quiſque mente ſua, omnis lingua omnis calamus in eadem exercitari non difficulter poſſit. In Indice Categorico methodum evidentiſſimam format, pro argumento aſſumens eſſentiam, & perſonam Nani, vel Pygmæi. Feliciſſimus Nanus, qui docet Orationem Giganteam inſtruere, tantundem fructuoſam, quantum eſſe poſſunt hiſtoriæ jam adductæ: Ipſis enim viris doctis proficua, proficientibus autem ad ſingularem doctrinam maxime utilis ut reor eſt præſens

DESCRIPTIO.

Quem vides, imò quem non vides, puſio eſt; homo ſuo nomine brevior: Embryo verius, quam homo, vel homuli fragmentum: cui metiundo Geometricus digitus ſit longe immenſior: infuſis per feneſtram radiis grandiores pervolitant minutiæ. Talium puſionum ſi clepſydram impleas, tenui fluxu horas diriment. Propius inſpice nec artus numerabis, nec membra. Pes eſt, ubi caput: unde incipit, eò deſinit: lineum diceres in puncto, punctum in linea. Quanta veniret tam rara parvitas, ubi ineptiæ ſunt in pretio? Sanè majora ſubhaſtari poſſunt, non minora; Rerum minimarum Phœnicem publicari putes. Hunc ſi alloqueris anhelitum preme, ne afflatu diffletur. Si corruat, nec lædi poteſt, nec lædere: adeo nec onus eſt, nec oneri. A quantitate.

Deformis an elegans, furvus an fuſcus ſit, neſcias. Tantillæ ſubſtantiæ neſcit color hærere: eſſe tamen fateare, neſcio quid hilò ſimile, puſilluve maculis, quas fucata puella pro nævo gerunt in gena. Mirum! tam parva res vocem edit, ac ſonitum, nocturnis culicibus ſimilis, quos audis, non vides. Iratum caveto, ſcintilla eſt puſilla, & ardens, vel ſynapis granum parvum ſed pravum. A qualitate.

Sunt qui affirment Lædeo ex ovo genitum, ſunt qui ridiculam Æſopici montis fœturam vocent: utrumque falsò, nam puſioni comparatus mus, mons eſt: Lacertæ oculus Pantheon. Alii myrmidonia putant ex formica natum, ſed nihil ſecius, nam longè grandiores formicarum partus erumpunt: Sola hujus genitrix concepto fœtu non tumuit, neque cum peperit ſe matrem ſenſit. Quid ſi nubat? Sanè ſi pari nubat, atomum atomo junxerit Hymenæus: ac ſi thalamum fœcundet, duo tantùm nihilum gignent. Nugari voluit repueraſcens natura, talem ſibi pupam molita: vel in oſtentum ingenii hominem traxit in Epitomen; formicam ex ebore ſudavit Callicrates, quam videre non erat; Myrmecides currum, quem abderet muſca: utriuſque diligentiam natura vincit, artis gloriam affectans maximam. In parvo eburneus ſit, an carneus haud ſatis liquet, fallente oculos materia. Quidquid eſt, ad perfectum hominem nihil adeſt, nihil deeſt, materiam dixeris ſine forma, formam ſine materia: corpus ſine corpore: quod ſophorum barbaræ claſſes ens vocarent rationis, hoc eſt figmentum ingenii. Ex relatis, & Cauſis.

Conjice quas vires habeat vix verus vir, ne cum muſca quidem certaverit æquo marte: nullo tamen victricis præmio, cum ſanguinis tantum non habeat, quod ſorbeat muſca. Agere nihil poteſt, ſed nihil pati: Ignem non pavet, neque gelu, qui neque rareſcere poſſit, neque denſari: invictus æquè miles, & pugil munitus, quia minutus: quem ſua parvitas pugnis intactilem, ferro inſectilem facit: obſeſſus obſidium ridebit, cui una hordei mica in annum ſufficiat. Ab actione & paſſione.

Quam degat ætatem rogas? Sæculum Neſtoreum facilè tranſiliet, morti inobſervatus, quæ certius in majora collineat: quamquam cum homo ſit, & non homo, jam vitam inter ac lethum medius pendet. Majori periculo eſt bruma, dum Pygmæis inimicæ volitant grues. At ſi diris calculis ſuſpendium Puſioni decernas, Arachnes carnifex erit, & laqueus filum. A tempore.

Sedeat,

A situ.

Sedeat, an stet, an jaceat dubitas? in puncto planitiem tangit: hunc in subulæ acumen induc, acumini accrescet nihil. Hunc rhedæ impone, proceriorem aurigam Myrmecidis quadriga sensit. In Pyri acate major Apollo sedit inter Camœnas. Equo imminens nihil eminet: crassiora corpuscula jumenti è dorso equisones dentata stringunt strigili.

A loco & motu.

De domicilio quæritas? Nimis amplum theatrum foret limacis cochlea. In cochleari naufragabitur, ut in Oceano. In frumenti gluma pila ludet: per acicula forulum triumphum aget. Felix latro, quem neque arcere possis, neque coercere, ferrum non rumpet, ac erumpet apparitoribus non apparens. Abeat, redeat, ambulet, redambulet ultrò citroque hostilia castra, & aciem discurrat clandestinus, in turba exploratorem aget ex tuto.

Ab habitu.

Quale indusium tam minuulo corpori? Acinaceum pussæ spolium braccas dabit, manicas, caracallam, pallium, abollam, ac dimidio majus supererit pro basylico syrmate. Quod si armigerum malis, arnici pisciculi squammulam pro clypeo induet, aristæ acumen pro lancea, arenulæ micam pro lorica. Quid multa de modico? Hunc alii galeæ cristam, balistæ signum, clypei umbonem, mensæ analectum, articularis unguiculum, pedis astragalum appellant, sed superba hæc nomina. Alii cumini semen, arenæ scrupulum, aciculæ caput, limæ ramentum, areæ pulvisculum, pulicis pupillam, accari particulam, sed nimis adhuc adulatoria. Plus dicunt, quàm minus dicunt. Nonæ literulæ apicem vocant, alii brevem Poetarum syllabam, libræ æquamentum, Democriti atomum, impalpabile momentum, Mathematicorum individuum, arithmeticum nihil, sed nondum aere punctum. Vis doceam, quid sit parvus homo? Magnum malum.

Metaphora conglobata.

Sed de minimis rebus his, tam felici eloquentia amplificatis, quæ in argumento tam minuto, tam vasta, tam spaciosa apparent, hæc dixisse sufficiat. Nunc ad perfectionem compositi humani, hoc est ad eos progrediamur, qui virum simul & mulierem repræsentant, qui Hermaphroditi appellantur, aut vero

ANDROGYNI.

HOc nomen perfectionem, & complementum indicat: quid enim perfectius dari potest eo, quod omnem statum, complexionem, & omnem essentiam humanam complectitur? Philosophia naturalis hoc semper in ore suo gerit: *Materia appetit formam, sicut fæmina masculum.* Itaque tanto magis appetibile erit, quod utrumque sexum simul continet. Tale ergò hominum genus, siquidem sua sorte contentum fuerit, non habebit unde radios soli, nec ipsi Jovi dignitatem, & magnitudinem suam invideat.

Mythologi asserunt Androgynum de Mercurio, & Venere natum, sicut paulò infra de Idylio Salmacis nonnulla delibabimus, quod genus scriptionis cum tam sonora melodia per dulcissimam Musam compatriotæ mei Hieronymi Preti, cygni æterna memoria digni, in lucem prodiit. Vocantur autem genus promiscuum: & in tertio genere hominum collocantur, hoc est medii inter masculum, & fæminam.

Lib. 1. Theor. cap. 6.

Memoriæ dedit Hieronymus Montius, se Hermaphroditum novisse, qui cum maritum duxisset creditus fæmina filios, filiasque generârit; deinceps nihilominus fracta fide, fæminarum contubernium quæsierit, & ex iisdem non minus prolificaverit.

Lib. 3. Annal.

Columbus ad stabiliendam fidem Androgynorum, vidisse se asserit, & cognovisse hujuscemodi hominem, utrumque sexum præferentem: qui postquam vita functus esset, & cadaver dissectum, illic vasa spermatica tam maris, quàm fæminæ inventa fuisse, nec aliud illic discrimen apparuisse, quam quod quadruplicia essent, quæcunque in sexu simplici non nisi duplicia sunt.

Anatomici, sicut & Medici periti, diversas Androgynorum sortes sic in ordinem redigunt. Quatuor ajunt differentiis hujuscemodi species hominum disterminari. Primus Hermaphroditorum mas est, qui de sexu masculino potissimum participat, validus, & fortis: Sexus fæmineus autem non nisi subobscurus est, nec virtutem seminalem, nec actionem habens. Secunda species, Hermaphroditus fæmina est, qui fæmineæ complexionis est, menstruas fluxiones, & decrementa patiens: quod in eo masculinum est, non nisi figuram habet, non realitatem, vel activitatem. Tertium genus est eorum, qui quamvis proportionem omnem, & figuras utriusque sexus demonstrent, actus nihilominus non nisi ordinarios, eosque admodum imperfectos exercent. Quarta species & ultima est, quam supra depinximus, quæ in utroque sexu perfecta est: Imò verò juxta Aristotelem his una mamillarum virilis, altera muliebris est.

Ex Aldrov.

Inter multos Nasamoni sunt populus Africanus, qui frequentia hujuscemodi hominum, secundum quod Plinius refert, laborat, præsertim Civitas Virginia. Hi tantopere Indianis exosi dicuntur, ut eorum operâ non secus ac jumentorum utantur, gravissimas iis sarcinas imponendo, eo quod eximii roboris sint: Inter onera ista præcipuè annona regia est, cum in prælium Reges procedunt. Cum defuncti fuerint, solemni eos ritu ad sepulchrum comitantur. Sed quicunque eos portarunt die integro deinceps lavant, credendo se cadavera contagiosa, & pestilentialia contigisse.

Quæstio insignis est, à multis ventilata, an hi ad matrimonium admittendi sint? sapientiores eos admittunt, sed quò naturæ robur inclinaverit, & sexus prævaluerit: idque intuitu prolis, sacramenti, & instituti; habita etiam ratione fragilitatis carnalis. Stabilitum autem est per Canones, & à Jurisperitis, quod si qui in quarto ordine inveniantur, in utroque sexu perfecti, mediante juramento adigendi sint, ut in eo genere sexus se teneant, quem prius elegerint. Quod si deinceps, prout fieri poterit, & factum est, mutatio sexus evenerit, iidem asserunt, ne tum quidem, nisi supetveniente legitima dispensatione priorem electionis nodum dissolui posse. Imo Pareus clarissimus Author sentit, quod pœna capitalis in eos sit, quicunque gradum semel acceptatum prævaricati fuerint.

Ab Atheniensibus, Romanisque superstitiosis Androgyni monstrorum loco habiti sunt, itaque & hæc inter alia monstra in flumina, vel mare jaciebantur, dumque ad aquas ducerentur, puerorum, sicut & puellarum chori carmen hilaritatis occinebant, idque per urbem totam: dehinc donum Junoni ferebatur: & tali de causa per vias Civitatis & vestibula Diis & statuas, & templa erigebant. Hæc Alexander vir magni nominis recenset.

Lib. 5. c. 6. Multis in locis.

1. Decret.

Lucius & Etodius narrant sub Consulatu Q. Martii, & Philippi, horum aliquem ex Umbria alla-

allatum fuisse, ætatis duodenarium: quem cum civitas abominata esset, decretum fuit, ut extra Jurisdictionem Romanam procul ab urbe occideretur, & dispergeretur. Simile contigisse in patria Lunigiana, cum L. Metellus, & Q. Fabius Maximus Consulatum gererent: cum enim talis allatus esset, Haruspices in alto mari eum mergi præceperunt. Idem sub Consulatu Publii Africani, & Caji Fulvii in campo Ferentino evenit: sub Domitio & Fannio in foro Vessano. Alius item sub Consulibus Lucio Aurelio, & Lucio Cæcilio natus, cum decem annorum esset sub Consulibus Quinto Metello, & Tullio Didio inventus fuit: Perterrefacti insolito monstro Romani publicas supplicationes in consulatu Cn. Cornelii Lentuli, & P. Licinii Crassi indixerunt.

Denique Imperator Constantinus decrevit, ut memorati partus, tanquam monstruosi, tertii generis, & insoliti, è vivis tollerentur: idque ni fallor, cum gravi ratione: si non aliis de causis, saltem ob casum fœdum, quem relaturus sum, quamvis calamus scribentis à narratione abhorreat: nihilominus cùm inter Boëtii historias censeatur, ut tanto magis periculum talium monstrorum pateat, non omittendum ratus sum. Anno salutis nostræ millesimo, quadringentesimo sexagesimo primo, in urbe quadam regni Scotici, quæ Litquus nominatur, horum sceleratorum quidam, & ipse Androgynus, filiam herilem dormientem inveniens, inhumaniter, & barbarico ausu imprægnavit.

Lib. 3. De gen. Animal. c. 9. Curiosum non minus est novisse, qua de causa sic nascantur. Juxta Aristotelem ita eorum generatio fit: *Si nimirum formatrix facultas, paribus ad utrumque sexum effingendum viribus in materiam incumbat.* Quod portentum homini cum quadrupedibus commune est, prout Plinius refert: idque primitus Neronis tempore contigisse. (Lib. 11. c. 49.)

Tom. 7. Annal. 564. Miraculum prodigio plenum est, quod Eminentissimus Baronius recenset, idque de Beato Eutychio. Inveniebatur, inquit ille, in urbe Amasea Androgynus Christianorum more cum muliere ejusdem fidei, & devotionis conjugatus: Hic cum prolem sibi optasset, quotiescunque talis in lucem edebatur, immaturus, & præcox fructus, ante debitum tempus apparebat: itaque cum non nisi imperfecti essent continuò nati moriebantur. Quid consilii in re tam anxia, tam afflicta: id quod unicum supererat, & optimum eligentes, divinam opem implorant: imitantes Sareptanam viduam, quæ ut vitam filio suo impetraret, Prophetæ Eliæ virtutem sollicitavit: aut verò Sunamitidem, quæ Elisæi adjutorio usa est, cum filium suum in cœnaculo mortuum vidit. Itaque & illi ad B. Eutychium convolant, & humili prece contestantur, ut mediator apud Deum altissimum esse velit, ab eodemque obtineat, ne imposterum nata proles tam subito fato è vivis rapiatur. Profudit hic sanctus fervidissimas preces ad authorem vitæ, ut ne mors invita domum hanc introiret: deinceps manu sua vas sacri olei apprehendens, utrumque conjugatum inungit. Fluebat oleum hoc de binis imaginibus, una Redemptoris crucifixi erat, altera Virginis gloriosissimæ, idque in Civitate Sosipoli. Porrò (cum fæmina tum temporis gravida esset) filio nascituro nomen Petri imposuit: Quid si filia nascatur? inquiunt conjugati. Respondet sanctus, talem non nascituram. Cum jam filius feliciter obtigisset, recepto sacramento regenerationis & imposito præfato nomine, una cum eo ad sanctum properant: à quo repetita benedictione humaniter accepti, cum summa exultatione domum remittuntur. Idem eis postea in secundo filio evenit, cui nomen Joannes impositum, sic jubente eodem viro sancto, postquam devotionis debitum complessent, & à viro Dei in templo benedictionis gratiam impetrassent.

Sed hic finem & coronidem his paucis periodis & in hac materie impono: quidquid enim diversis in locis alibi expressum reperi, huc epilogatum collocavi: nec omittam deinceps in appendicibus adjungere, quidquid interea temporis notatu dignum occurrerit. Termino, inquam, tractatum hunc, cum suavissima harmonia concivis mei Hieronymi Preti, qui in Salmace sua, admiratione dignissima, postquam Nympham hanc à Mercurio raptam demonstravit, sic concludit:

Si disse: E Giove cidilla;
Quand' ecco (o meraviglia!)
L'una all' altro s' unisce,
L'un nell' altra si cangia;
Egli in lei si transforma, ed essa in lui,
E un invisibil nodo
Fa di gemino corpo un corpo solo;
Entro il femineo corpo
Maschio vigor si conchiude,
E nel corpo virile
Si mischia, e si confonde il sesso imbelle:
L'un e altra pur anco
Espira, e parla, e sente
Vive pur egli ancora, e vive anch' ella
Ne piu dirsi potrebbe, e questi, e quella.

De portentis his transeo ad

PRODIGIA.

Prodigia cælestia signa sunt irascentis Dei. Cum in magna firmamenti scena insueta apparent prodigia, & impressiones meteorologicæ, impius est, quisquis oculum in hæc ipsa non advertit, aut considerare vilipendit. Hæc enim signa magni sphærarum Motoris loquela sunt, quæ cum extra ordinem, & communem naturæ cursum sint, meritò cum pavore viventium intuenda sunt. Huc respiciunt verba Psalmistæ: *Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, & paravit illum.* Item: *Cœli enarrant gloriam Dei.* Supra quod Joannes Ciampolus sic ait:

Sono eloquenti i cieli,
E con voce di rai sempre novelle
Han per lingue le stelle.

Inter alia Cometes lingua ignita est, quæ nos docet, cum omni sedulitate divinam castigationem effugere.

...... dirum mortalibus omen
Spargens sanguineos flammato vertice crines:
Ille quidem morbosque ferens, inopinaque bella.

Sic Pontanus inter cæteros refert.

Sed de his mihi scopus non est plura tractare, cum jam abunde in superiori volumine dictum sit, idque in tractatu capillorum: solùm adducturus sum portenta, prodigia, figuras, & aspectus humanos, quotquot in cœlo apparuerunt.

Plinius in primo loco scriptum reliquit, anno ante adventum Redemptoris nostri ter millesimo, (Lib. 18. c. 14)

simo, ter centesimo sexagesimo octavo, Romæ,in fodiendis fundamentis fani, quod Jovi Capitolino sacrum erat,inventum fuisse caput,quod recens de busto abscissum videbatur: atque idcirco Haruspices loco illi nomen Capitolii dedisse: præsagierunt autem Romam caput orbis futuram. Sed de prodigiis hisce terrestribus, de quibus alibi jam memoratum est,transeamus ad considerenda cælestia.

Anno salutis millesimo, quingentesimo sexto in Regno Hungariæ, supra Civitatem dictam Barbesca, die sexta Octobris spectaculum in cœlo visum fuit, Juvenum duorum,quorum alter gladio, alter acinace Turcico armatus erat; qui acriter invicem dimicarunt, donec ille qui armis Ottomannicis instructus erat, loco cedere coactus, & prostratus fuit: Scutum hic gerebat insignitum luna dimidiata, cui stella è vicinio erat: alter autem nudus in scuto suo binas aquilas demonstrabat: Indicio sat evidenti aquilas imperiales generosam reportaturas esse victoriam, contra Lunam Ottomannicam.

Demonstris. Aldrovandus hic inquit: *De humanis effigiebus prodigiosis infinita extant monumenta*, quamvis ille hæc deinceps in breve compendium reducat. Recenset autem& illud quod sequitur: Anno Redemptionis millesimo, quingentesimo quinquagesimo tertio, juxta quod Job Fincellius refert, ante calamitosam mortem Mauritii Imperatoris, supra vicum quendam urbis Timigræ, apparuisse imaginem hominis, staturæ giganteæ, quam proinde in nubibus sensim disparuisse.

Pari modo Marcus Friscus in meteorologiis narrat, eodem anno in Palatinatu apparuisse binos homines certantes in aëre, eosque mirabiliter armatos,qui & ipsi postea evanuerint.Præter hæc anno, quo Vespasianus Imperator Hierosolymam destruxit, non solum stella, gladium figurans multo tempore supra infelicem Civitatem suspensa apparuit, sed armati quoque in aëre ferociter invicem præliantes visi sunt, sic referente Textore.

Sic Anno Domini nostri quadragesimo nono ultra centesimum, prout Fincelius memorat, supra Castellum Vutlandiam, cœlo sereno apparuit homo elevatissimæ staturæ, cujus vestimenta Principem Germaniæ præsentarunt: ad cujus latus apparuit Leo simul,& agnus: hæc forma viri conatu omni allaborabat, ut coronam quandam manu raperet, propter quod & gladium vibrare, & rotare cœpit,cum jam coronam aliam sibi pedibus suis substraviisset: deinceps simulacrum hoc per nubem quandam obductum fuit. Hæc figura in operibus Lycosthenis repræsentatur.

Annis, quibus Imperator Mauritius gubernacula imperii tenuit, in cœlo effigies visa fuit hominis incogniti, qui monachum referebat, & gladium contra alium quempiam, dignitatis eximiæ stringebat. Haruspices, id quod deinceps evenit, hoc portento Imperatoris subsecuturam mortem, quam gladio perpetrandam, præsagierunt. Textor hujus narrationis Author est.

Bugattus narrat in obsidione Brixiæ plura comparuisse prodigia: inter alia Mediolani supra porticum Matthæi Viscontis simulacrum humanum notatum fuisse,armis splendidissimis insigne, idque lucido, & ponderoso equo insidens: post biduum eandem formam rediisse, sed loco unius duos equites apparuisse, invicem confligantes: sine mora deinceps disparuisse.

Anno millesimo sexcentesimo, quinquagesimo sexto, cœlo sereno Norimbergæ in aëre eques visus fuit, qui manu una canem regebat promiscuum, altera venaticum. Sol tum temporis diversicolor erat, supra quem vas repletum sanguine videbatur, quo sol aspersus fuit: Juxta solem aquila cernebatur sine pedibus, expansis alis: & in media opacitate duarum nubium serenissima, & elegantissima Iris apparuit.

Anno ter millesimo, nongentesimo, quinquagesimo quarto, Drusus, Tyberii frater, contra Celtas expeditionem habuit: obviam huic facta est mulier prodigiosa, altissimæ, inusitatæque staturæ, sic eum alloquens: *Quo pergis Druse: non potes hæc omnia ex fatis videre.*

Confestim post visionem hanc repentino morbo correptus, vitam simul & victorias terminavit.

Sic anno nongentesimo vicesimo octavo supra millesimum, cum populi quidam, nominati Brutii,de Civitate sua profecti essent, ad ineundum cum hoste prælium, eis obviam processit Æthiops subobscurus, quem milites gladio transfixerunt: sed non multo tempore posthæc (Erant enim Brutii colonia Romanorum) Cassius, & Brutus Consules occisi sunt.

Anno item ab urbe condita sexcentesimo decimo quarto, centesimo ante natum Redemptorem, Livius recenset, plures statuas, effigiem humanam præseferentes, cœlo decidisse.

Sed ne in monstrorum historiam evagari mihi contingat, interim quæ in terris evenerunt, prodigia transeunda mihi sunt, prout statutum est, & solis æthereis vel cælestibus intendendum.

Magnus Aldrovandus Author est Anno post creationem mundi ter millesimo,quingentesimo, quinquagesimo tertio; ante partum Virginis quadringentesimo, & ante ruinam, & casum Atheniensium, qui Olympiade nonagesima secunda contigit, Cometem terrore plenum apparuisse: qui cum formam hominis præsentarit, necessarium arbitror, ut hic locum suum inveniat. Erat autem phænomenon hoc figuræ quadratæ, quadrum funestum ad repræsentandam turbulentiam, & confusionem. In medio hujus manus apparebat scintillans, gerens pugno suo gladium ignitum: hic autem prope capulam dilatatus, paulatim in acutissimum mucronem terminabat, supra quem lucidissima stella scintillabat. Digiti manus species quasdam, lancearum, & hastarum ejaculari videbantur, à dextro harum latere dena hominum capita cernebantur, è quibus unum hasta transfixum apparebat: sat autem monstrabant,in hac tragica scena recitatores non deesse. Dixisses capita hæc concurrere, & declarare capita mundi,tot malorum causam,castiganda esse: & quod eadem non pro meritis punita à summo Judice vindictam severam exigant. Comparuerunt autem, ut testimonium redderent funestum earum rerum, quæ eventuræ erant exitum futurum. Circumquaque & hastilia erant,& lanceæ & tela,quæ millenis invicem modis confusa,& intricata omnium rerum turbationem indicabant: videbantur enim hæc arma simili modo disjecta, prout solet,in agris, postquam horrida strage binæ inter se acies concurrerunt, & sanguinolento prælio terra undequaque spoliis, vel exuviis dimicantium disseminata est.

Non minoris extravagantiæ, videbantur illic in dextra parte confusionis hujus,quæ de bellicis instru-

ſtrumentis erat, quinque capita, duo adoleſcentulorum, bina ſenum, in forma jam præſcripta, tanquam hominum quibus caput truncatum. Stella quædam è latere majus lumen præbebat horridiſſimis iſtis chaſmatibus: una item, non minus differens ab hac, à Nicia ſervo Epicuri obſervata fuit, eodem tempore, quo ad Pythoclem in Amphipolim relationem meteororum portabat: prout in vita Philoſophi hujus refertur.

Hic interim de prodigiis humanis in cœlo viſis ſcriptionem terminamus, nec tamen omittendum arbitramur, quod Mantuanus noſter de Cometis, & chaſmatibus ait: *Lib. 10. Æneid.*

Non ſecus ac livida ſiquando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor,
Ille ſitim, morbosque ferens mortalibus ægris.
Naſcitur, & lævo contriſtat lumine cœlum.

Deſcendo nunc de cæleſtibus, nec enim aquilina mihi pupilla oculorum eſt, qua tantos ſplendores intueri poſſim: optimè memor Phaëtontes in præcipitium ruere, & cadere Icaros. Propter quod de cœlo ad hominem deſcendendo, non digrediar ab hoc, ut in compoſitione ejus, & natura diſcutiam

MIRABILIA.

INgens capitulum ſive tractatus hic ſecuturus eſſet, ſiquidem pro materiæ abundantia procedendum eſſet (cum infiniti ſucceſſus ſint, infiniti caſus, admiratione pleni, qui inter mortales humana viciſſitudine eveniunt) nihilominus de infinitis pauca referam, & mare illud immenſum in vadum reducam, quantum factu poſſibile fuerit, non epilogando, quod ſine fundo & fine eſt, ſed inde quod oportet reſecando.

Capilli una nocte cani facti. Primo loco ſe mihi offerunt capilli uno noctis intervallo caneſcentes. Schenchius enim memorat, inventum in aula Cæſaris Juvenem, qui ſtuprum cum virgine per violentam oppreſſionem commiſerit, propter quod ad capitale ſupplicium damnatus ſit, nocte autem quæ pœnam hanc præceſſit, quam truncatione capitis ſuſtinuerit, totum incanuiſſe: unde, ſi in manu magiſtratus non permanſiſſet, agnoſci eum vix potuiſſe, ſicut nec Imperator eum agnoverit. Conſimilem caſum à majoribus meis narratum memini, qui in patria mea Bononienſi evenit. Sed plus admirandi ſunt, inquit idem Author doctiſſimus, Infantes, qui cum canitie nati, proceſſu ætatis in capillos nigros deflorueſrunt. *Infantes cani.*

Polyſth. cap. 19. Solinus refert, populos Albanos hoc nomine dictos fuiſſe, quod omnes cum canitie in lucem prodirent: de quo naturalis ratio in obſcuro non eſt. Capilli enim à primordio ſuo phlegmate nutriuntur, quod tractu temporis in ſanguinem degenerat. Raſis item memorat ſe hominem noviſſe, qui dragmate unico vitrioli potato, unico noctis intermedio, quidquid canitiei in capite geſſerat, totum amiſerit: qui uſus tamen non admittendus, & quem Galenus in genere internorum medicamentorum omninò excluſit.

Sanctimonialis rurſum juveneſcens. In obſervat. Refert Dodoneus de monacha quadam, quæ ætate jam ingraveſcente, & annorum multitudine incurvata, ſenſim canitiem ſuam perdiderit, & nigredinem in comis ſuis contraxerit: faciem ejus antehac ſulcatam rugis planitiem induxiſſe, pectusque repletum fuiſſe: ita ut nova hac metamorphoſi, & ſpecie reflореſcente eam puduerit.

Non defuerunt præter hæc, mulieres, quibus genæ, & mentum barbatum apparuit: unde refert Volſius in Gynecæo Alberti Ducis Bavariæ fæminam inventam, cui ſpiſſa barba, & hirſuta, nigri coloris, de vultu pependerit. Et in Muſæo publico Bononienſi, imago cernitur mulieris germanæ, quæ hanc patriam meam transeundo, mentum videri fecit barba nigra, duas ſpithamas longa, decoratum. *Mulieres barbatæ. Lib. 8. de variet.*

Tranſeamus de his ad oculos. Leguntur fuiſſe, qui acutiſſimis oculorum pupillis dotati fuerint. Unde Plinius recenſet, inventum fuiſſe oculis tam lynceis, ut de Promontorio Sicilienſi quod Lilybæum dicebatur, Carthaginenſium claſſem è portu exeuntem viderit. Monſtro æquiparatur quod de acumine Callicratis dicitur, qui in ebore formicas elaborabat minutiſſimas, quarum membra nihilominus ſigillatim diſtingui poterant. Corroborat Plinius has narrationes ſuas, adducendo quosdam, qui iracundia ſuccenſi, eouſque oculos ſuos inflammarunt, ut hoſtes ſuos faſcinarint. Idem contigiſſe olim (inquit) in Scythiæ fæminis, quæ Bithyæ nominatæ ſint, & quæ duplici oculorum pupilla dotatæ fuerint. Imò verò, prout Solinus inquit, qui oculos ſic compoſitos habent, vix effugiunt, quin ſalivas, & halitum lethalem habeant. *Acutiſſimi oculi. Inimici ſolo viſu faſcinati. Lib 7. c. 2.*

Cornelius Gemma author eſt, ſe temporibus ſuis noviſſe quempiam, qui nocturno tempore ſine omni lumine, vel face quamvis ſcripturam legerit. Idipſum Suetonius de Imperatore Tyberio affirmat, quod nimirum nocturno tempore objecta quælibet diſtinctè cognoverit. *Literæ lectæ nocturno tempore ſine lumine.*

Porrò cum de viſione oculorum mentio fiat, non omittenda ſunt hic quæ de ſympathiis, & antipathiis memorantur: Scaliger tradit, fuiſſe quempiam qui ſolo intuitu ſiſymbrii aquatici, tantopere in horrorem inciderit, ut continuò ad repentinam fugam compelleretur. Marcellus Donatus item aſſerit ſe nobilem Mantuanum noviſſe, nomine Hippolytum Lanzonium, qui eouſq; ad aſpectum riccis. Spinoſi terreſtris expavereſolutus ſit, & inhorreſcere, ut confeſtim viribus deficiens, in ſyncopes inſolitas delapſus ſit. Non deſunt plures, qui viſo fele, vel ſerpente, potiſſimum vipera idem paſſi ſunt. Quidam nomine Abenzoar de ſemetipſo teſtificatur, ſe nunquam ne minimum quidem vulnus videre potuiſſe. *Exerc. 274. In lib. de Med. Hiſt. c. 4.*

De acumine oculorum ad omnimodam privationem eorundem deſcendamus: conſiderando res exoticas, quas nonnulli, etiam oculis privati, operari potuerunt.

Memoria recenti admodum de Patre quodam recolo, appellato Dominico Cavazzonio, Canonico Regulari Lateranenſi, in Canonicatu inſigni S. Affræ Breſciano, qui cæcus erat: ita tamen in literis verſatus, tam humanis, quàm divinis, ut quatuor annuales continuos in pulpito præmemoratæ Eccleſiæ fecerit, diebus feſtivis omnibus prædicando. In omni circulo argumentabatur, in omni Academia perorabat, omne forum conſcendebat: cauſas juridicas non intermiſſo labore dictabat, ad omnem actionem fori appellabatur: tantam habens in urbe notitiam (ut de monaſterio nil referam) ut iter ſuum ſine duce ſine offenſa æque peregerit, ac quiſque alius nullo oculorum defectu impeditus. *Cæcus operationes ſuas æque ac videns perficiens.*

Sic de Diodoro Stoico refertur, quod oculis orbus, tam peritè Geometriam docuerit, ut Diſcipulis normam debitam dederit, qua exactiſſime lineas.

lineas suas ducerent. Didymus Alexandrinus Eusebiæ Prælatus à pueritia usque cæcus erat, non obstante tamen cæcitate Dialecticam eruditissime docuit, sicut & Geometriam: multos item post se commentarios supra Psalterium reliquit, sic testificante Volaterrano.

Statuarius cæcus.

Non procul ab ætate nostra Joannes Gambasius Volaterranus, insignis statuarius Florentinus Romam se contulit. Anno autem ætatis suæ vicesimo oculis orbatus per decennium sculptoria arte sua abstinuit: nova dehinc cupiditate allectus, quod intermissum fuerat exercitium resumpsit & marmoream statuam quæ Cosmum hujus nominis primum, Ducem Thusciæ repræsentabat, manu palpans, cum sibi massam cretæ afferri jussisset, tam effabrè elaboravit, ut eandem similitudinem, quam prototypon gerebat, ad vivum expresserit, ad stuporem & miraculum intuentium. Sic enimverò tactu delicatissimo reparavit, quod oculorum cæcitas denegârat. Hic proinde (cum sic Dux memoratus imperasset) Romæ comparens, Urbanum Octavum felicissimæ, & gloriosissimæ memoriæ, summum Pontificem, tam artificiosè exsculpsit, alia insuper opera sua impressit, & cum summa gloria perfecit, ut non immeritò in seram posteritatem usque transferenda nemo sit qui ambigat.

Ulysses Aldrovandus & ipse ætate sua laniónis meminit, qui quamvis oculorum usum privatus omninò esset, solo nihilominus pondere animalia æstimare noverat quorum commercium exercebat, quæ deinceps mactata venum exponebat. Cognoscebat item per numeros suos pondera stateræ, aut bilancis, monetarum item imagines, & gravitatem, & pretium. Equitabat sine periculo, aliaque officia ad artem suam spectantia sine mora exequebatur (id quod ad summam ei laudem vertebat, siquidem tanto authori fides adhibenda) Quamvis enim res exotica humanam videatur fidem exuperare, asseverat nihilominus vir doctissimus, se propriis cum oculis vidisse.

Senex recepto vulnere visum recuperat.

Non minus mirabile quod Dodoneus de nonagenario sene refert, qui non nisi manu palpans gradiebatur, oculorum defectu: contigit autem ut in fronte plagam reciperet, quâ non solum non obiit, sed insuper à cæcitate sua liberatus fuit, recuperata valetudine, & visu, idque cum admiratione, & stupore omnium, quotquot eum antehac noverant.

Aldrovandus ut supra.

In annalibus Mundi recensetur imperatorem Vespasianum salivâ suâ, quâ cæci oculos inunxerit, ei visum recuperasse: cæcum autem, ut hanc sibi medelam quæreret, per somnium à Serapide Numine impulsum. Veritatem rei narrantis fidei committo.

Incontestatum interim est, quod de Christianissimis Franciæ Regibus Dei munere tributum est, ut ii ipsi unà cum septem filiis legitimo thoro natis, salivâ solâ, signoque crucis formato in collo laborantium sanare strumas, virtute cælesti possint: quod eorum privilegium ipse ego non solum oculis vidi, sed in persona uterini fratris mei experientiâ didici.

Tumultus belli procul auditus.

Quidquid de oculorum acumine relatum est, pari ratione de auditu dicendum atque è contrario De duritie, & gravedine illius. Plinius Author est, tumultum bellicum, quem Sibaritarum Urbs destructa quondam excitarat, ab Olympiis auditum fuisse: quorum Urbs à præmemorata quamplurimis milliaribus dissita erat, testificante idipsum doctissimo viro Orosio. Memoriæ dedit Hippocrates, vir famæ inclytæ, certum quendam, nomine Alycanorem, personam facetam, & jucundæ conversationis, invitatum ad epulas, tubarum, cythararum metu declinasse, cum tamen cæteris vicibus id nihili penderet. Non minus curiosum, & risu dignum quod, Scaliger adducit, fuisse qui insonante cythara aut fidibus cieri se ad urinandum, magnumque sibi ad hoc ipsum provocari pruritum fatebatur.

Lib. 5. Morb. pop.

Exerc. 344.

Quod linguam dentesque concernit, traditio Ravisii est, Atym Crœsi filium, cum semestris ætatis esset, & militem vidisset levato brachio Patri necem minitantem, jamque gulæ gladium immittentem, etiam in cunis jacentem, *ne Patrem mactaret*, exclamasse. Ab eodem Authore commemoratur Eclem, Athletam Samium, cum fortes à sodalibus suis injustè gubernatas vidisset, incitante iracundia, prorupisse in subitam loquelam, claraque voce auditum, cum antehac omnino mutus fuisset.

Mutis loquela subitò data.

In contrario idem author recenset, conjugem Nausimonis Atheniensis, cum filios suos in incestu deprehendisset, tam fœdi criminis horrore, cum reliquum vitæ suæ tempus nullum linguæ impedimentum sensisset, continuo sine voce, sine omni linguæ usu permansisse. Plinius refert, esse homines, qui verum sub linguis suis venenum gerant. Hinc Isidorus confirmat in Africa familias quasdam fuisse, quæ si in arborem, aut hominem, aut quodvis animal insufflassent, subitò, quæ hoc flatu contacta fuerant, interiisse. Aldrovandus item memorat nostro seculo militem repertum, per Cataloniam vagantem, qui quemcunque allocutus esset, etiam si familiariter & amice id faceret, in processu sermonis flatu suo infecasse, & demum subitaneam mortem intulisse.

Item alii repente obmutuerunt.

Lib. 7. c. 2.

Circa dentes observatum fuit, quosdam cum iisdem natos, alios omninò sine dentibus fuisse, alios vice oris non nisi foramen quoddam gessisse (de quibus alibi jam relatum est) inter hos posteriores Prussiæ, Regis Bithyniæ filius fuit: sicut è contrario de Timarcho Mestoris Cyprii filio legitur, eum cum duplicato dentium ordine genitum, sicut & Direpsimam filiam Mitridatis Regis.

Jon Chius, apud Cœlium virum eruditissimum, tres dentium ordines Herculi attribuit: nec verò mirum id videri debet (inquit Author) Columbus enim Anatomicus modernorum temporum celeberrimus asserit, se infantem novisse, qui pariter triplicato dentium ordine dotatus fuerit.

Hercules tres dentium ordines habuit.

In lib. Anatom. cap. 10.

Circa odoratum non minus admiratione digna occurrunt: Amatus enim scriptor Lusitanus, memoriæ dedit, novisse se Monachum ordinis Prædicatorum, nobilem Venetum, familiæ Barbarinæ, qui solo odore rosarum deliquium pati consueverit. Marcellus Donatus ait, vidisse se militem alioquin sat strenuum, & infracti animi, qui odorem rutæ usque adeo aversatus sit, ut cum primùm eam sensisset, non secus ac persequente inimico effugerit.

Odoratus.

Cent. 2. Cur. 36.

In lib. de Med. hist.

Inventi sunt, qui solo potionis, vel medicamenti odore purgati sunt, eandem operationem consecuti, quam ii medicamentū ipsum sumpsissent. Hæc de odore. Illud tamen non omittendum, quod Quintus Curtius de Alexandro Magno commemorat, de corpore ejus suavissimum odorem cum sudore evaporasse.

De gustu item prodigiosa quædam recensentur, unde

Gustus. unde Lusitanus ille jam supracitatus refert, extitisse nonnullos, qui omne genus opsonii, quod è piscibus constabat, abhorruerint: siquidem etiam quavis alia carnium compositione immixti fuissent, continuò gustatos admirabilem nauseam, imò & animi deliquium inopinum peperisse. Brasavola medicinæ Doctor meminit, cognovisse se Juliam Tarraconensem, filiam Friderici Regis Neapoleos, quæ nullam unquam carnium sortem gustârit: siquidem etiam casu talem sumpsisset, sine mora incredibilia passam symptomata.

Conciliator Aponensis (prout Matthæus Gradensis memorat) tantam lactis nauseam habuit, ut vix assidere potuerit, si qui commensalium eodem vescerentur. Sic Marcellus Donatus inquit, hominem nobilem sibi notum fuisse, qui certum quoddam farciminis genus de ovibus piscium confectum (quod Itali *Cacciale* nominant) tantopere in odio habuisse, ut non solùm inde gustare horruerit, sed & visu ei intolerabile fuerit. Hæc de esculentis, & poculentis dicta sint.

Pontanus vir eruditissimus recenset, sibi notum fuisse quempiam, qui toto vitæ suæ decursu vinum non gustaverit, propter quod & nomen Abstemii obtinuerit. Imò verò cum Ladislaus Rex Neapolitanorum, cum non nisi minimum gustare jussisset, incomparabilem nauseam, & animi aversionem sustinuisse. Dum hæc ipsa describo, tractare mihi contingit cum duobus abstemiis Patre simul & filio, utroque Barbitonsore. Hi in conviviis, à vino abhorrentes, sibi fistulas aquæ afferri rogant, qua sitim restinguunt: reduplicando in esculentis, quodcunque in potu parsimoniæ dederint. Hiipsi nihilominus cum vindemiæ tempus est, integras vineas evacuant, voraciores enim canibus, uvarum multitudinem deglutiunt. Apparet ex his, quanta sit naturarum, & complexionum inæqualitas.

Præfatus Pontanus de certo quodam Androne Argivo meminit, quod usque adeo sitibundus non fuerit, ut cum per aridissimas Lybiæ arenas iter ageret, ubi intolerabilis æstus peregrinantes sæpe extinguit (in quibus locis etiam Mumiæ formantur) ille tamen absque omni desiderio bibendi transierit.

Morsus serpentum solo contactu sanatus. Non hic tacendum de rebus aliis miraculo plenis, quæ sensus humanos contingunt. Refert Plinius (id quod de Crate Pergameno se habere inquit) in Hellesponto hominum genus esse, Ophiogenos dictum, qui contactu solo serpentium morsibus medeantur. Imo idem Author asseverat, Pirrhum Regem Epirotarum, pollice pedis dextri lienosos, vel spleneticos solo contactu curasse, eosque ab omni tumore, & inflatione liberasse: cujus cadaver pro more Patriæ cum in rogo flammis consumptum esset, pollex ille incombustus apparuit.

Lib. 3. observ. 63. Commemorat Schenchius civem quendam Uratislaviæ incidi sibi venam fecisse, de eadem autem non solum sanguinem, sed immixtas sanguini purissimas lactis guttas prodiisse, cum pridie ejus diei lacte victitasset. Dodoneus author est, Syrum quendam, cum ei filius natus, materque præmatura morte adhuc lactenti è vivis sublata esset, admovisse mamillis suis puerum, qui identidem sugendo, tandem lac purissimum emulserit, ac deinde à Patre lactatus fuerit. Nec verò hæc ab Aristotelis doctrina dissentiunt, qui sustinet, etiam de papillis marium, si continuata suctione sollicitatæ fuerint, lac demum cieri posse.

Multo magis stupendum est, ossa dari quæ absque medulla sint: nihilominus à Solino habemus, certum quendam Licdamum Syracusanum, hominem robustissimum, postquam è vivis decessisset, confractis ossibus inventum fuisse sine medulla. Hinc evenit, ut nunquam sitibundus esset, nec signum unquam vel minimi sudoris dederit. Hic autem è certaminibus olympicis nunquam nisi victor reversus est.

Rursum de cute admiranda memorantur; dicuntur enim nobiliores Britanniæ minoris cum macula quadam candidissima in lateribus nasci: in quorum nativitate hæc nota non apparet, eos (meo quidem arbitratu parum sapienter) tanquam dulteros, & spurios excludere: sic apud impiam gentem hanc etiam maculæ honori sunt.

Solinus æstimat, risum in infante noviter nato, ante diem quadragesimum portentosum esse. Risus portentosus. Zoroaster nihilominus in primo sui ortu risisse legitur: Crassus econtra Avus ejus (qui in certamine Parthico occubuit) nunquam in vita sua risisse visus est. Cum verò Zoroaster homo summi ingenii, multarumque artium fuerit, præmemoratus Solinus authumat, risum præcocem, indicium esse prosperi eventus: Nil autem è contrario, vel rarò admodum ridere; augurium sinistrum esse. Inter eos, qui nunquam risêre, Anaxagoras censetur patriâ suâ Clazomenius, item Cato Censorius, Crassus, Socrates, & alii. Sic & alii inventi sunt, quibus è ventre flatus nullus, nec ex ore ructus auditus. De Pomponio Poëta, & Antonia Drusi filia legitur, quod sputum nullum ejecerint. De Xenophane & Philomene philosophis memorant, quod à risu abstinere non potuerint. Nimio risu mors subsecuta. Quorum hic posterior cum asellum suum intuitus esset, mira dexteritate (si qua ei inesse potest) de quadam arbore quam domui suæ vicinam in horticello plantaverat, maturas ficus decerpere, usqueadeo immoderatè in risum solutus fuit, ut (teste Laërtio) mortem sibi consciverit.

Non minora sunt: quæ de ingenio, & memoria hominum producuntur; Illustres fæminæ sunt; quæ studiis se dedicando, ad miraculum usque profecerunt: inter quas Aspasia est, & Sophia, & Elpice Conjux Boëtii, Cornelia Grachi mater, quæ, juxta Ciceronem, in scribendis Epistolis eruditissimis eximia erat: In arte oratoria Manto, Tiresiæ vatis filia, illustris fuit, sicut & Erinna Foli, Argentaria Poëtæ Lucani uxor, Cornelia Scipionis Africani, Damophila Græca, Hipatia Alexandrinensis, Leontia, Theane, Zenobia, Diotima, Arete, Eudoxia, Proba, Fabiola, Marcella, Eustochia, Amalezunta, Corinna, Hortensia: & inter modernas, Hildegardis, Cassandra, Constantia, Gilberta, Irene, Alexandra, victoria Colonna, & aliæ, quæ tot scriptorum volumina cum honore adimplent.

Ut de his ad viros progrediamur, Petrarcha memorat, Clementem Sixtum, id quod semel legisset, inamissibili memoria tenuisse. Sic de Diacono quodam urbis Eliæ, cui nomen Valens erat, Eusebius Cæsariensis refert, quod universam scripturam sacram memoriæ mandaverit. Idem de Joanne Palæstino cæco refertur: qui ex improviso interrogatus super iis, quæ etiam maxime in scripturis recondita habentur, sine hæsitatione memoria non fallente recitabat.

Joan-

Joannes Majolus memorat, Anno Domini millesimo centesimo vigesimo octavo in Civitate Sinuessensi, adolescentulum universas literas sacras veteris testamenti versui dedisse; idque tantò magis admirabile, quod pecorum custos erat: ajebat autem, se quidquid intelligentiæ possideret, totum à gloriosissima cœlorum Imperatrice adeptum, quàm peculiari devotione venerabatur.

Plinius famam Cyri obliterari non vult, quem ait recentissima memoria quemque militum suorum in exercitu (cum tamen infinitæ multitudinis esset) nomine suo compellasse: gloriabatur etiam se consuetudinem, & affectiones eorum nosse.

Rex Mitridates, viginti duabus Nationibus imperans, uniuscujusque earum linguam callebat, & sententias, si quæ dandæ erant in vernacula earum lingua pronunciabat.

Seneca tam profundæ traditur memoriæ fuisse, ut ducentenos versus integros sola recitatione auditos, repeteret, idque etiam ordine retrogado, nullo intercurrente errore.

Doctissimus Aldrovandus inquit, se Juvenem illustrem novisse spectabilem ob admirabile talentum suum: qui centum conclusiones die uno proposuerit, easdemque vigorosissime defenderit: centum etiam argumenta in contrarium allata repetierit: id quod fidem excederet, nisi ab Authore tanto solidatum esset.

Qui plura de portentis hujuscemodi desiderat, præter theatrum vitæ humanæ famosissimi Beierlinch, copiosas officinas adeat Textoris, & Joannis Felicis Astolphi, illic enim exempla memoratu digna, ex stupenda inventurus est: sicut è contrario eorum, quibus infeliciter memoria omnino evanuit, argumento lamentabili humanæ calamitatis.

Sæpe adeo in primo exitu, quo de ventre matris proles egreditur, eventus prosperi considerantur, in quibus referendis non nisi quæ mirabilia visa fuerint expediam, explosis iis, quæcunque vanam superstitionem sapiunt. Narratur (sive id per fabulas mixtas historiis, sive per historias immixtas fabulis) de Telepho Herculis filio, quod imperio Avi sui feris expositus, sed à Cerva nutritus fuerit.

Semiramis item, fæmina maxime inclyta, cum primum in lucem edita esset, continuò de vita sua periclitata est: infantula enim in vicinia stagni cujusdam (quod in Syria est) exposita, fame utique periisset, nisi aviculæ ei alimentum præbuissent. Posthæc à Pastoribus regiis educata, & in aulam Regiam adducta, Regis ipsius nuptias consecuta est: cujus opera valorem & robur imperii consolidans, vindictam rigidam de inimicis suis exercens, regnum sibi ereptum recuperavit: idque etiam successu temporis amplicavit, & auxit. Quod factum una cum superiori, non dissimilem cum Romulo & Remo, eventum habet.

Pyrrhus Æacidæ filius strenui militis postquam de splendore regio per adversam fortunæ sortem decidisset, nihilominus in media hostilium sagittarum tempestate & nimbo illæsus, Glauco ministro dehinc recommendatus, denique redintegratis viribus, regnum sibi jam præreptum recuperavit, & gloriosiorem thronum, quàm fuerat antehac, stabilivit. Cyrus vix natus eandem fortunæ novercantis vicissitudinem passus est, nam & ipse feris expositus, casu potius, quàm consilio à matre servatus, & defensus fuit.

Ad hæc exempla adjungi possunt dies natales, in quibus facta memorabilia occurrerunt: inter quæ insignius illud est de Invincibili Imperatore Carolo Quinto: qui Vigesimo quarto Februarii natus, eodem ad Ticinum hostem superavit, numerosissimo Regis Galliæ exercitu fuso eodem die à Clemente septimo summo Pontifice, in augustissima patria mea diademate imperiali coronatus est. Hi dies & felicitate pleni fuerunt. Inter infausta hæc quæ sequuntur exempla sunt: Antipater Sidonius annuo nativitatis suæ die, semper febribus inritatus eodem etiam die, diem suum obiit.

Mirabilia item sunt, quæ de corporum robore memorantur: præter illa enim, quæ supra de Gigantibus, de pastore Davide ex sacris literis relata sunt (ubi idem ipse ait: *veniebat leo, vel ursus, & arripiebam mentum eorum, & suffocabam eos:* nec ignotū est, qua virtute sola funda armatus, ingentem illam machinam, portentosum Goliath, qui terror Israëliticæ gentis, simul & terræ Palæstinorum universæ erat, feliciter postraverit) Majolus recenset, vidisse se Asiaticum hominem, præsente Marchione de Pescara, qui ingentem marmoris globum manibus prehendens, trium pedum magnitudinem implentem, in altum magnis viribus jecerit, iisdemque rursus decidentem tenuerit: quem etiam non secus ac pilam aliquam huc illucque, velocissimo motu impulerit.

Refert Olaus Magnus de Suecis, & Gothis quibusdam, viris conspicuis, quod virtute mascula, imo Gigantæa in humeros suos bovem, aut equum sustulerint, & spacio sat longo bajularint: sic item pondera, quæ mille libras multum exuperabant, iisdem humeris longo itinere sustentabant. Complura facta fortitudinis in modernis historiis de Uberto Cruce Mediolanensi memorantur: Hic enim circa annum salutis 1290. omnem equum etiam effrænem, immotum tenebat: cum in medio cursu præceps rueret: hic præterea jumentum quovis onere frumentario gravatum sine difficultate portabat.

Majori admiratione digni sunt, qui non tam corporis viribus, quàm invincibili magnanimitate animi præcelluerunt; sicut illud de Leæna Meretrice, quæ per Narmodium, & Aristogitonem tyrannos gravissimis torturis subiecta, adduci nequaquam potuit, ut vel minimum proderet eorum quæ interrogabatur. Fortitudo animi.

Sicut Anaxarchus, qui ne excidium impiorum discooperiret, qui se tormentabant, dentibus sibi linguam amputavit; eodem etiam tempore, quo in mortarium conjectus, tundebatur, hæc respondit:

Tundite Anaxarchum, sydera celsa petit.

Impavidus erat Teramenes philosophus, qui ad venenum ebibendum impulsus, illud manu imperterrita apprehendit, & non secus ac dulcissimum liquorem epotavit, dicens se illud Clitiæ propinare, ei qui sibi mortem parabat.

Dio Syracusanus, intellecta filii sui morte, quem non secus ac semetipsum amaverat, non interrupta oratione, quam cœperat, cum magna intrepiditate dixit: Ite & funus ei parate. Fortitudo eximia fuit Epicuri, qui doloribus viscerum penè discerptus, cum jam morti proximus esset, interrogatus, quomodo haberet, hoc responsi dedit: *Diem hunc felicissimum ago.* Hoc quod alibi jam retulimus. Copiosa in hoc genere exempla occurrunt de Aristide, de Hadriano, Bibulo, Anti-

Antigono, Lycurgo, Thucydide, Harpalo, Diogene, Sertorio, Mutio, Attilio Regulo, Paulo Æmilio, Xenophonte, Pompejo, Q. Fabio, Augusto, Massinissa, Metello, Epaminonda: Hi enim non secus ac imota rupes in mediis persecutionum, vel adversantis fortunæ fluctibus restiterunt, prout illis per diversos Authores encomium tantis viris dignum tribuitur.

Homines forma sua sibi invicem similes. Porrò cum rarum sit admodum, vultus sibi omninò similes invenire, etiam majori consideratione digna sunt quæ referam: quorum idcircò etiam non nisi pauca huc collocari possunt. De his in libro Judicum cap. 14. & 15. fit mentio. Solinus de certo quodam Artemone meminit, qui tantam cum Antiocho Rege Syriæ similitudinem habuit, ut Laodicea Regina præfati Regis Conjux, postquam ille fato suo functus esset, diuturno temporis spatio, in regali palatio Artemonem tanquam Regem exhibuerit, donec necessitate compulsa, eum palam in defuncti thronum substituit. Tantorum sæpè malorum radix hæc facierum ambiguitas esse poterit.

Lib. 21. c. 8. Ludovicus Vives S. Augustini Scholiastes, asserit, fuisse quendam Mecliniam nomine, cui bini unopartu nati sint filii, usque adeo & vultu, & forma corporis similes, ut non solum extranei, sed ipsi adeo Parentes, nō nisi ægrè alterum ab altero discernerent. Singularis in hoc Alberti Magni authoritas est, qui asseverat, vidisse se in Germania gemellos, conformitatis tantæ, ut vix distingui invicem potuerint: imò verò & gestus illorum, & affectiones animi, & vox, & loquela eadem erant; & quod majori admiratione dignum est, utrique simul ægrotantes, utrique simul sanabantur. *In lib. de Anima. c. 5.*

Ad propositum nostrum memorabile est, quod eruditus Fulgosus refert, de binis videlicet Præsulibus dignissimis Mendardo Episcopo Noviodunensi, & Ghildardo Episcopo Rothomagensi fratribus, qui uno partu in lucem editi, eodem die in solium Episcopale collocati, eodem defuncti eodem canonizati sunt: unde de his apud Majolum hoc carmen legitur:

Una dies peperit, mitras dedit altera, mortem
Altera, & in sanctos lectus uterque fuit.
Felices fratres, quorum communis origo,
Vita, corona, obitus, gloria, festa dies:
Quin communis erat mens, & cor: dicite sed vos
Corde si uno possint corpora bina regi.

De gemellorum dissimilitudine & affectibus contrariis, plura in proœmiali operis hujus discursu relàta sunt: itaque Lectorem illuc remittò. Hoc solum hic meminerim, in disparitate vultuum tanto ampliorem divini opificis gloriam resultare, divitiasque omnipotentiæ infinitæ tantò evidentius patefieri: sic enim ordinem, & constitutionem naturæ requisisse: ut videlicet tantò securius Herilis dignitas, & domestica fides conservetur; in tanta enim facierum æqualitate errores, & æquivoca cum irreparabili damno occurrerent, utpote ubi nulla personarum esset, nec ordinum distinctio.

Agilitas & levitas corporis. De agilitate item & levitate corporis memoratu digna narrantur. Majolus præmemoratus hominem introducit, de Canariis Insulis oriundum, qui in calcaneo sinistri pedis, diuturno tempore immotus stans, se fundibulariis in scopum collocavit, non nisi octo passibus ab iis distans: sed cum dexteritate & celeritate tanta in se saxa volitantia evitare noverat, jam se levando, jam incurvando, jam declinando, jam toto corpore se movendo, ut semper illæsus persisteret.

Eruditus vir Textor commemorat, Philetum Coum corpore tam levi, tenuique fuisse, ut soleas sibi plumbeas affixerit, ne vento insufflante tolleretur. Plinius plurimorum memoriam habet, qui agilitate cursus sibi pares non invenerunt: Inter quos Philippidem nominat, qui cursu non intermisso spacium ducentorum stadiorum (quale erat ab Athenis usque Lacedæmonem) emensus sit. Alium item inventum, qui à meridie ad vesperam usque, cursum septuaginta millium passuum confecerit.

Authores moderni in historia novi Mundi, memoriæ tradiderunt, in Mexico tabellarios, vel cursores publicos inventos, qui cum tanta celeritate, & rapiditate cursum suum peregerint, ut quemvis velocissimum equum æquipararint: inter quos fuisse, qui spatio dierum quatuor, septuaginta leucarum iter peregerint. Quotidie funambulones spectantur, qui in funibus suis cum morte jocari videntur (securi nihilominus de vita sua) mediante agilitate membrorum.

Adjungantur his, qui admirabili celeritate equis insidendo apparuerunt. Pontanus & Alexander temporibus suis vixisse hominem ajunt, nomine Calanum, cognomine Piscem, qui toto penè vitæ suæ tempore in aquis degebat, & quantò major erat æstuantis maris intemperies, tantò ille jucundius inter fluctus ferebatur, & sine metu per medios vortices, & aquarum periculosos turbines enatabat. Petrus Messias temporibus suis fuisse quendam inquit, vocatum Nicolaum, qui si in aquis non esset, de periculo mortis sibi pertimescebat. *1. Pan. Silv. var. Lect. cap. 21.*

Inedia, & victus. Alia rursum mira circa inediam, & victum referuntur. Pontanus asserit fuisse hominem, qui nunquam in vita sua nec aquam nec vinum potârit. Strabo testatur Æthiopes nunquam infestari siti, quotiescunque herba *loto* vescantur. Quidā tradunt Venetiis fuisse, qui continuatis quamplurimis diebus nullum omninò cibum sumpserit: hominem temperamenti omninò frigidi. *L. 2. De reb. Cælest.*

Philinus (testificante Textore) homo quidam sic nominatus, dum vixit, nullo cibo alio, quam lacte victitavit, alii sola urina. Refert Schenchius de certo quodam Francisco Pelusio Lugdunensi sexagenario, quod cum puteum effoderet altitudinis quadraginta pedum, terra desuper collapsa ad triginta pedes usque, hominem in profundo vivum sepelierit; Ille verò in cavitate delitescens, sex diebus & noctibus illic sine alimento vixit, non nisi urina sua stomachum reficiens: donec tandem evacuata terra miseram hanc vitam trahens, cum stupore omnium extractus fuit. *Lib. 3. Obs. 41.*

Quanto tempore sine victu vivere quis possit. Sententia Plinii est, posse hominem sine victu ad undecimum usque diem pertingere. Quamvis experientia me hocipsum docuerit, plures enim Infirmos eousque inediam protraxisse memini.

Notandum est, quod sicut multi inventi sunt, qui famem, prout dictum est, tolerarunt, sic plures rursum visi, qui rebus non commestibilibus victitarunt. Attestatur Aldrovandus vidisse se Bononiæ Anno salutis millesimo sexcentesimo vicesimo sexto, hominem infimæ sortis, qui pro mercede data (quam ei ob monstruosum factum dabant) vasæ terrea, & vitrea, & clavos, & corium, ligna, anguillas, pisces vivos, & aviculas cum plumis, aliasque insuper res consimiles deglu- *Lib. 11. cap. 54.*

deglutiebat, sine dispendio vitæ, vel sanitatis, easdem sicut sumpserat, per sedem emittendo.

De symptomatibus & accidentibus humanis incredibilia memorantur: quorum nonnulla hic allaturus sum, sequendo vestigia, quæ mihimet præscripsi.

Schenchius in fœmina quadam partum observavit, eumque in perfectione sua ritè formatum, quem ad annum usque vicesimum in utero conservarat, donec superveniente mulieris morte extractus, & per modum saxi durus apparuit. Pari modo Anno à Creatione mundi 6095. observata fuit mulier, quæ ætatis suæ trigesimo quinto è vivis decessit, habens uterum in modum petræ induratum, qui ad libras usque septem gravis erat, cum vesica, & peritonæo similiter durissimo.

Lib. 4 Obs. 185. Idem Schenchius de muliere refert, quæ tredecim annorum spatio in utero suo sceleton embryonis portavit, omnino à reliquo corpore segregatum. Idem author de muliere quadam, in Castello dicto Pomponio hæc observatu digna notavit, quod cum longo tempore sceletum pueri in utero suo mortui portasset, tandem illud, quamvis cum præsentissimo vitæ suæ periculo, è latere suo sibi scindi curaverit, atque ita fœtum mortuum eduxerit. Porrò cum vulnus jam obductum convaluisset, vivus ex eodem utero infans prodiit, nec per antecedens vulnus sterilitatem incurrit: quin paucis ab hinc annis novam rursus prolem in lucem edidit.

Lib. de abd. rerum Caus.

In lib. Anat. Fernelius memorat, natam aliquando Infantulam juncturis & articulis adeò relaxatis, ut in quamcunq; vellet partem eos flecteret. Sed illud magis stupendum quod Olerius recenset, mulierem, sine omni omnino osse (scilicet iis quæ dura & majora sunt) vixisse, & corpus suum gubernasse: E contrario Columbus asserit, fuisse Romæ in Hospitali (quod incurabilium dicitur) hominem, tam calamitosum, ut nullum corporis membrum movere posset, excepta lingua, oculis, ventre, & thorace, totum enim sceletum illius concretum, & non nisi uno osse compositum erat.

Lib. 3. Obs. 312. Circa urinæ affectus, inventi sunt, qui immixtos urinæ vermes, aliaque animalium genera ejecerunt: Argentarius refert annotasse se Draconem alatum. Auget miraculum Schenchius, qui asseverat ex his partibus immixtum urinæ scorpionem vivum prodiisse, quem ipse viderit. Colligi de his poterit, generari in humano corpore non solum vermes, sed alia insuper animalia: sicut Aldrovandus fidem facit in Hungaria homines fuisse, de quibus serpentes vivi, & naturales ejecti fuerint.

Aristoteles Author est, homines tam undequaque clausos prodiisse, ut nec minima quidem in partibus infernis foramina visa sint: Suessanus hanc affectionem marmoream nominat. Quod verò admirationem auget, idem author contestatur, hujuscemodi homines longo tempore supervixisse. Unde Schenchius memorat filiolam Hebræi cujusdam, nomine Teutonici purgamenta ventris in posteriori corporis parte simul coagulasse, quæ deinceps transpiratione insensibili evaporârint, qua subsecuta, tumor subsederit. Sic de homine quodam narratur, quod cum ei loca hæc à chyrurgo nimium audaci, per sectionem aperta essent, tam copiosus inde sanguis manârit, ut continuò per evacuationem tantam exanimatus sit.

Lib. 4. de gen. animal. Albertus magnus refert, sicut & Suessanus, vidisse se complures hominum eorum, qui perforati non erant: præter homines Aristoteles sibi vaccam oblatam, quæ & ipsa impervia in iis partibus fuerit, aliquanto tamen tempore vitam protraxerit; quamvis autem à chyrurgo reiteratis vicibus aperta fuisset, concrevisse nihilominus aperturam. Vivebat proinde animal, & excrementa, in unum coacta siccabantur, ac deinceps in vesicam dela [illegible]bantur. De excrementis loquendo Mercurialis in opere, quod de iisdem composuit, ait vixisse Romæ quempiam, qui toto vitæ suæ tempore, feces non nisi ore reddiderit. Lib. 2. c. 4.

Pariter Schenkius de Anno millesimo, sexcentesimo & tricesimo memorat, in urbe Constantiensi certum quendam Andream Consulem Mendicantium vixisse, qui viginti continuis annis excrementa sicca vomuerit: non obstante hoc, mediocriter sanum fuisse, & officium sibi creditum naviter administrasse, ad seros usque annos vitam suam prolongando. Idem Author prosequitur, puellam vicennalem Coloniæ repertam, quæ triduanis vomitionibus per periodum se exonerabat; quam nulla medicamina, aut clysteres eo reduxerint, ut hic intestinorum peristalticus motus alia via, quod egerendum erat, expelleret. Interim symptoma hoc Patientem continuis dispendiis naturæ exercebat: hinc non nisi cubare semper adacta fuit, contractis femoribus: forte ob accidentis violentiam, quam in actu tam præpostero sentiebat: nec tamen ingenium illi defuit, aut color vividus, quem omnino floridum habebat. Aliæ item observationes ab eodem scriptore producuntur, in præmemorato volumine, in sexagesima nimirum & octava libri tertii, ad quem remittimus Lectorem, siquidem his distineri longius libuerit.

Circa matrimonium, & connubia, restant mirabilia non minus insignia, in quorum innumitate pauca admodum producemus, cum aliò avocari me videam. Observemus cum doctissimo Aldrovando mulierem, quæ viginti duo matrimonia contraxisse legitur: sicut tempore Damasi Papæ virum qui vicesimam conjugem tumulatam vidit. Tom. 2. offic.

Martialis de quodam, qui mulieres sibi septem matrimonio, unam scilicet post alteram junxerat, sic per irrisionem inquit:

Septima jam Phaleros tibi conditur uxor in agro:
Plus nulli, Phaleros, quàm tibi reddit ager.

Succedunt mortui reviviscentes, idque sine ope superhumana. Quos casus tamen si à sæpius præcitato Aldrovando adducti non essent, cum copia Authorum Classicorum, tanquam vero multum absimiles, hic præterissem. Refert nihilominus Pamphilus Phareus, juxta quod Textor meminit, de nonnullo, qui graviter in prælio vulneratus, signum expirantis præbuit: in hac exanimatione sua diebus septem decubuit, sed cum in rogum unà cum cadaveribus aliis cremandus ferretur, inopinatò revixit.

Aviola, homo Consularis, juxta Plinium, in rogum sublatus, spiritum vitæ reassumpsit, sed quod flammarum vis ei exitum non præbebat,

 vivus

vivus inter flammas consumptus est. Idem adhuc Corfidii cujusdam meminit, qui cum ad fossam ubi tumulandus erat, deductus esset, eos ipsos, qui se deduxerant, domum reconduxit: ejusdem memoriæ fæmina est, quæ septem diebus visa exanimis, repentè spiritum suum recuperavit. Idem Author de quodam refert, qui in Sicilia jubente Pompejo decollatus, cum diem integrum inhumatus in litore jacuisset, eidem Imperatori vivus apparuit, & postquam mandata Deorum Infernalium ei tulisset, rursum occubuit. Sed hæc, si fidem merentur, magicis artibus attribuenda sunt.

His, quæ jam allata sunt, illa insuper apponantur, quæ de personis narrantur, vel nimio dolore, vel nimio gaudio expirantibus; quod nonnullis etiam per violentiam amoris, vel timoris evenit. Unde Plinius memorat, quendam cui Consulatus dignitas abnegata fuerat, tanto dolore oppressum, ut una cum spe potiundæ dignitatis, etiam vitam amiserit. Chilon Philosophus, intellecta filii sui victoria, in ludis videlicet Olympicis, tam læto nuncio nimium exhilaratus interiit. Sic Dionysius tyrannus, unà cum Sophocle, audita relatione victoriæ tragicæ, uterque nimia profusione spirituum ob insolitam gaudii emotionem, cursum vitæ suæ terminavit.

Simile quiddam de fæmina quadam refertur, quæ filium suum in prælio occisum intelligens, cum deinceps insperatò reducem vidisset, cum vitæ suæ dispendio in jubilum, qui vires suas excederet, prorupisse, & extinctam esse.

Vera sint, an fabulosa, quæ de Piramo & Thysbe narrantur, uterque vitam nimio amore prodegit. Sed veracius de peregrino quodam milite memoria est, quod cum feliciter Palæstinæ loca sacra visitasset, ubi Redemptorem conversatum legimus, denique in Oliveti montem pertingens, ultra progredi nequiverit, enthusiasmo summi amoris correptus, atque ita immenso gaudio perfusus, vitæ & viæ suæ terminum optatum invenerit.

Cum deinceps cadaver jam defuncti apertum esset, hæc in corde ejus verba conscripta apparuerunt: *Amor meus IESVS.*

De timore non modica exempla sunt, sed quorum mihi nulla hic loci occurrunt.

Astolf. Officin. Joannes Baptista Velus de certo quodam Thoma Festaro Vicentino meminit, qui omnium hominum judicio viginti horis mortuus visus fuit, cumque ad sepulchrum tolleretur, se de feretro erexit, & sat longo deinceps tempore in vivis permansit. Traditio Valerii Maximi est, quod Genitius Prætor post gravem valetudinem de capite suo sibi duo prodire cornua, alterum arietis, alterum vituli senserit. Idem Author tradit Georgium de Epiro, cum defuncta mater ejus ad sepulchrum portaretur, inclusum adhuc ventri matris, admirabili naturæ violentia de corpore mortuo vivum prodiisse, & vagitu continuato auditum, id quod à vespillonibus, vel pollinctoribus, à quibus mortua ferebatur, cum stupore observatum, & deposita sandapila infantem inventum, & sine mora nutricibus traditum, & in vita conservatum fuisse.

Laertius memorat de Epimenide Candiotto, quod cum à Patre suo ad pascendas oves aliquando missus esset, speluncam quandam introierit, atque illic in soporem incidens, non nisi quinquagesimo septimo anno evigilarit, cum jam fratres ejus, unico excepto, è numero vivorum sublati essent. Philistratus, & Hippoclides, unico parta nati, cum plures annos vixissent, eodem die simul ambo defuncti sunt.

Stupendum est, quod Thomas Facellus in prima Decade sua Siciliensis historiæ recenset: Margaritam Edenburgi Comitissam Anno salutis nostræ 1286. ætatis quadragesimo primo, die Veneris sancto, circa diei horam nonam trecentum sexaginta quatuor pueros masculos, & fæminas, omnes vivos peperisse: cui rei fidem faciunt inscriptiones publicæ, & præfatorum corporum numerus annotatus: quæ etiam sat longo temporis spatio in civitate visa fuerunt: maribus nomen Joannis impositum, fæminis Elisabetha, à Guidone nimirum Episcopo, & Suffraganeo Trajectensi, qui eos baptizavit: suscepto lavacro baptismatis, una cum matre omnes extincti sunt; sepulti in Ecclesia Cathedrali, in monumento, cui literæ insculptæ fuerunt, historiam facti continentes. Plures opinati sunt castigatione divina id factum, ob temerarium judicium, quo Elisabetha præmemorata peregrinam quandam mendicantem sugillavit; hæc enim præ foribus Ecclesiæ stans binos in brachiis infantulos bajulans eleemosynam flagitabat, quam Comitissa aspere rejecit, superaddens verbis injuriam, eam sinistræ famæ arguendo: mendica ad purgandam innocentiam suam hoc miraculum, quod jam allatum est, ab Altissimo petiit, quod proinde evenit.

Curiosum, quamvis Tragicum est, quod traditione Ravisii habemus, unde memoria gratitudinis, etiam in feris observari poterit. Hic ergò narrat, in Ægypto aspidem fuisse, quæ ad mensam *Aspis commensalis hominum sine læsione.* pauperculæ familiæ cujusdam quotidianis vicibus accesserit: & non secus ac catellus de micis decadentibus pasta sit. Contigit forte, ut animal venenatum hoc subtus mensam pareret, animalculum verò quod exclusum noviter è ventre fuerat, insiliens in pedem pueruli, qui ad matrem familias domus pertinebat, eum lethaliter vulnerando occidit. Aspis quæ genuerat, indignum facinus intuita, simul & beneficii memor, quo alimenta ei tamdiu subministrata fuerant, in partum suum invecta, & ultra modum ferociens, non prius destitit, donec & ipse secus infantem mortuus occumberet: quo perpetrato extra domum se contulit, nec deinceps unquam visa. Evidenti signo, quod ab ingratitudinis vitio natura ipsa tantopere abhorreat, ut etiam, qui alioquin homini inimicissimi & infestissimi sunt serpentes, erga benefactores suos gratitudinis memoriam conservent.

Si quod narraturus sum fidem meretur, non semper spiritus phanatici, per dæmonum possessionem, aut inimicam potentiam operantur, sed naturali quodam naturæ instinctu præsagire futura possunt. Singulare admodum est, quod super hac materia Joannes Villanus narrat, de quodam Berto Farzetto Florentino, qui noctis tempore levare se, & insidere lecto consueverat: hic de mirandis rebus loquebatur: cumque ab iis, qui vigiles erant, de re quapiam interrogatus esset, aptissimis responsionibus non deerat. Contigit, ut eadem nocte qua Joannes duodecimus Pontifex Maximus expiravit,

hic de quo loquimur in alto mari navigaret, & improvisò se levaret, repetitis vicibus clamando: Hei me. Evigilant itineris socii, & quid sibi vellet, inquirunt; respondit ille: hominem nigrum intueor, qui clava sua columnam quatit, per quam fornix ingens sustinetur: paucis dein momentis, denique, inquit, perculsus, & mortuus est. Interrogatur quisnam ille? respondit, Pontifex noster. Hæc verba diligenter à sodalibus suis notata, cumque Acrem in continentem appulissent, præsagium viri experientia verum comprobatum est: Etenim Viterbi in cubiculo, ubi Pontifex cubabat, super caput ejus fornix deciderat.

Impossibile illud alterum videtur, quod nihilominus ut verax ab Ascanio Censorio de uxore quadam Sartoris in Thuringia narratur, quæ nomen Nebre habuit. Hæc cum gravida esset, & jam tempus edendi fetûs propinquum, triduò etiam partus doloribus conflictata esset, denique in egressu filioli, simul ingens sonitus, non secus ac bombardæ crepitus erupit, tam ingenti flamma simul exiliente, ut parturienti pannos, & manus vultumque obstetricis ambusserit, totumque cubiculum sulphureo odore adimpleverit. Hac ratione fabula Jovis cum Semele verificari videtur.

Hæc igitur aliaque portentosa, quæ à me hactenus relata, & stupenda, & admiratione plena sunt, & quæ in natura rerum contigerunt (siquidem fides integra Authoribus adhibenda) huc collocanda duxi, ut debitum his paginis numerum adimplerem: In quo nihilominus fidem non nisi penes authores stare volui; & inde sequelas deduci, quæ non nisi de doctrinis Philosophiæ naturalis solidissimis trahantur: excludendo conventiones magicas qualescunque, aut observationes alioquin vanas, vel superstitiosas. Qui plura his desiderat, volumina magni viri Delrio adeat, vel Rogerii Bacconis *De mirabilibus artis & naturæ*: vel opera Raymundi Lulli, vel Patris Kircheri, magiam naturalem Portæ, Syntagmata doctissimi Giraldi, & tot aliorum, qui de his amplissime scripserunt: avocant enim me aliò

HISTORIÆ ET RITUS.

DEscendimus hic in Euripum, ad quem securè enavigandum, utique nobis navigio opus esset, quod altissimis lateribus provisum sit: hic arenæ campus est, cujus multitudinem si quis numerare velit, quæ infinita est, utique Telescopiis ei opus esset.

Si quotquot in orbe homines sunt, prout à principio voluminis hujus dictum est, animatum miraculum dici debent, omni itidem hora, variorum successuum affectionum, & morum causa sunt: hæc enim tam infinita sunt, ut eadem recensere pene idem sit ac folia arborum numerare velle. Quot enim millia millium, quot myriades hominum in sæculis transactis nos antecesserunt? Præter hæc cum omnes paginæ, omnis hæc voluminum immensa multitudo non nisi hominem respiciat, eorumque facta recenseat, ut quid mihi arrogare ausim, hæc innumera recensere velle?

Interim si hunc titulum præterire silentio voluerim, utique de posteriori hoc volumine tractatum insignem omissurus essem, cum in altero nunquam omissus sit: nimium è contra evagari, monstruosum prolixitate sua opus futurum esset. Itaque id mihi propositum erit, sicut in capitulis, quæ præcesserunt, ut non nisi facta casusque paucos in medium proferam, talia nimirum quæ cognitione digna sint, & in legentium utilitatem cedant; Divertendo semper de virtute hominis (de qua ratiocinandi finem quis inveniat?) & immorando hujus nominis univoco, & essentiæ. Cum enim super nomen hoc *hominis* individui sint, propriique sensus, his potissimum distinebor.

Unde ut de visu exordiar (interim ea quæ sancti viri amore pœnitentiæ ducti laudabiliter in hoc genere operati sunt, omittendo, quippe quod his plenæ sint Sanctorum Legendæ) id solum hic, ad quorundam etiam Christianorum confusionem adduxero, quod de Philosopho Democrito refertur, qui summo virtutis studio, & amore pulchritudinis illius inductus, ne forte per irrequietam mentis agitationem ex occursu objectorum terrestrium quæ in sensus incidunt, & vanitate sua obfuscant, à contemplatione sublimi perturbaretur, sibi ipsi oculos excæcavit. Nonnulli autumant id factum, ut incentiva concupiscentiæ à se tolleret, quæ evitari non possint, quamdiu oculorum illic obtutus est.

Stesichorus Poeta, testante Politiano, cum acerrimo carmine in Helenam, ejusque opprobriosam Lasciviam invectus esset, subitò occulta de causa luminibus suis orbatus est: cùm palinodiam deinceps cecinisset, iterum recuperavit: quæ historia, quanquam ab Aldrovando tanto viro referatur, mihi (ut verum fatear) apologo quam simillima videtur. Non obscura nihilominus de Homero traditio est, eum à Juventute sua cæcum fuisse: quamvis alii sentiant id ei in senectute contigisse: alii rursum ex morbo chronico: Ovidius ab apibus hoc ei malum venisse: nec *In Ibin.* mirum hominem vel Vatem tam mellifluum cum examinibus apum commercium habuisse.

Calamitosus Belisarius, post tot laborum laureas, tam generose adeptas, post Vandalos edomitos, Persas devictos, post toties à barbarorum incursionibus liberatam Italiam, eo quod fortunæ vultus nimium prosper & serenus eum arridebat, cum Imperatoris sui suspicionem affectati regni incurrisset, ne forte apertis oculis nimium coronarum suarum fulgorem intueretur, miserè demum excæcatus fuit. Ob quod tugurium sibi vile in via regia fabricans, victum quotidianum mendicando petebat (qui transactis vitæ diebus immensos divitiarum thesauros possederat) identidem illud repetendo: *Viator da obulum Belisario, quem virtus extulit, & invidia excæcavit.*

De variis corporis symptomatibus memoratu digna referuntur, quorum huc nonnulla collocabimus. Scribit Plinius, Philadelphum Ægypti Regem, passione vomica mirum in modum tormentatum fuisse, sed eum sanitatem perfectam ex vulnere, quod in prælio inflictum fuerat, acquisisse. Sic qui tantopere optatam mortem quærebat, in prima acie, ejusdemque fronte dimicando, salutem & vitam insperatò obtinuit.

Sic Servius Claudius Eques Romanus, nonnunquam podagra vexabatur, idque cum tanto dolore, ut sæpissime mortem optarit: quam ut sibi adsciscceret certo quodam medicamine venenato pedes ungebat: multùm verò abfuit, ut inde offen-

offenderetur, quin & omnem dolorem, & morbi radicem nil tale sperans, extinxit.

Quod successus attinet, qui ingenium fat hebes indicant, memoriæ tradit Cælius de vetula quadam, Acon nominata, quod usque adeo garrula fuerit, ut sæpe speculum suum manu arripiens, garrire cum imagine sua cœperit, quasi id cum una familiarium suarum ageret. Minus aliquantùm insipienter egisse videtur Claudius Imp. (prout Sabellicus memorat) qui sibi in hæredem quendam Domitium Hermetem adoptavit, virum qui nullo ad se pacto pertinebat: Britannicum legitimum filium suum prætereundo.

Conveniunt hæc cum insipientia certi cujusdam nomine Cippii, coram quo alius ejusdem nominis dormire & nutare fingebat, ut tantò facilius uxorem suam deprehenderet plus quam pudor conjugalis permittebat familiariter cum altero illo agentem (& ut dici solet, cornua sibi imponentem) Ex quo deinceps adagium enatum videtur, à Tullio usurpatum: *Non omnibus dormio.* Quandoquidem verò somni mentio hic incidit, quosdam super hunc casus jam olim annotatos, sicut de vigilia quoq;, memorabimus. Plinius de puero quodam refert, qui ex itinere lassus, in cavernam terræ introiens, spatio septuaginta quinque annorum dormierit, ex quo deinceps evigilans, faciem Mundi conversam agnoverit, omniaque in formam aliam redacta.

Aldrovand. De monstris. E contra de Cajo Mecenate memoria est, triennio eum ante obitum tam exoticis vigiliis molestatum, ut nunquam somnum capere potuerit. Nec id tam mirum vel novum; de Nicolio enim, qui Ciceronianas phrases tam eleganter edidit, hoc traditur, eum longo decennio vitam suam sine somno egisse: sed deinceps gravi valetudine correptum, ex eadem reconvaluisse, & priorem somnum recuperasse.

Varia parricidia. De Parricidiis, & fratricidiis, aliisque hujus generis violentiis myriades voluminum repletæ sunt, quarum tamen aliquæ huc referentur. Traditur Ozias fuste ingenti Prophetam Amos proprium patrem suum percussisse, eo quod Regis Jeroboam mandata spernendo verbum Domini prædicasset. Vix anni spacium est à tempore, quo hæc scribimus, cum filius quidam infanda barbarie in patrem suum insurrexit, & recurvo ferro eum graviter in capite vulneratum occidit, idque levissimis de causis.

Telogonus homo impius Ulyssem patrem suum, de Trojano bello revertentem victoriosum, occidit. Sola item regnandi cupiditate sacrilega Nicomedes Prusiam patrem suum, Regem Bithyniæ è vivis sustulit. Consimile perpetravit Nero in matre sua, eo quod nimium oculatam ad penetranda consilia sua intima rebatur. Sic Orestes, ulturus nefandum scelus matris suæ genuinæ, quæ maritum, Agamemnonem, Patrem suum occiderat, barbaricis modis eam è mundo sustulit.

Cælius de Mitridate memorat, quod usque eo impietatis pertigerit, ut & matrem, & fratrem, tresque filios, totidemque filias suas interemerit. Cor ferum, repletum toxico, quod malo suo ad aliorum necem adinvenit, & à quo tamen ipse in vita servatus est.

Joannes Maria, filius Joannis Galeazzi Ducis Mediolanensis piæ memoriæ, matrem suam peremit, eo quod cum nimia eum severitate arguebat, & diffamabat. Qui plura his petit, Theatrum Mundi percurrat, ubi quatuor usque paginæ, casibus tam funestis repletæ sunt.

Vicissim Patres non desunt, qui proprios filios suos necarunt. Herodes Judeæ Rex, juxta Macrobium, præter immanem illam Innocentum carnificinam, nec tribus quidem filiis suis pepercit. Hippomenes Atheniensium Princeps, cum filiam suam in adulterio deprehendisset, sequenti modo eam castigavit, sed qui humanitatem omnem, imò & barbariem excedit: equo enim eam colligavit, utrique alimentum subtrahens; equus fame compulsus, miseram denique devoravit. Hinc proverbium Ciceronianum exortum: *Homo magis impius Hippomene.* **Mulier devorata ab equo.**

Traditio Petri Criniti est, Herculem Epilepsia correptum, & mente motum proprios filios suos devorasse. Manlius Torquatus, referente Livio, filium suum securi percussit, eo quod imperiis suis non obtemperasset, tam severa lege in eum vindicans, qui nondum dato ordine dimicandi, patris mandatum transiliit, contra Samnitem in singulare certamen descendendo.

Cassius item, qui juxta Plutarchum, militare signum pro Romanis contra Latinos portabat, filium suum, eo quod cum hostibus de porta aperienda convenerat, interemit. Diodorus denique (authore Cælio) cum plures filios genuisset, omnes, excepto unico, jugulari fecit, non alia de causa, quàm ut unicus ille superstes cumulum bonorum temporalium tanto majorem possideret. Innumerabilia præter hæc exempla sunt Maritorum, qui conjuges suas, item conjugum quæ maritos occiderunt.

Mortes voluntariæ, & propriis manibus illatæ. Ut hæc prætereamus, illos memoremus, qui sibimetipsis violentas manus intulerunt. Lactantius Firmianus Cleantem Philosophum nobis proponet, qui cum sibi de animarum immortalitate persuasum haberet, novum vitæ genus post hanc transitoriam promittens, sibi ipsi mortem conscivit: homo miser, qui pagana cæcitate deceptus, unde vitam secuturam sibi felicem pararet, media digna non invenit. Refert Menander, quem Textor citat, Publium Terentium, propter quod centum & octo fabulas, à se de græco in latinum translatas, amisisset, seipsum miserè in aquis suffocasse. De eodem Authore est, Empedoclem, ut æternitatem nominis sibi compararet, in ardentes montis Æthnæ voragines se præcipitem dedisse.

Sic Labienus Poëta, cum opera sua flammis data vidisset (ob nimiam eorum libertatem & mordacitatem) idque decreto magistratuum, proprio suo dedecori superstes esse renuens, sibi ipsi fatum suum maturavit.

Hipponax Poëta, qui versus suos jambicis edidit, cum à pictore quodam inepto cum deformitate insigni depictum se vidisset, tam ægrè rem tulit, ut versibus venenatis omnem bilem suam in eum effuderit, idque tamdiu, donec pictor tot injuriarum impatiens, sibi ipsi necem intulit: nomen pictoris Bubalus erat: verè bubalus, animal ratione carens, qui vitam suam prodigens, tam frivola de causa, fune terminarit. Hinc proverbium à Cicerone in Epistolis familiaribus usurpatum: *Hipponacteum praconium.*

Huic non dissimile est, quod de Archilocho Poëta Pario narratur: repudiatū à socero suo Lycambe, qui filiam suam nomine Neobolon ei pactam alteri collocaverat, tam in eum ignominiose insur-

insurrexisse, & jamborum suorum petulantia, usque adeo persecutum, ut infelicissimum Patrem, una cum filia ad laqueum & mortem compulerit. Unde Venusinus Liricus, factum hoc exponens, sic ait:

Archilochum proprio rabies armavit Jambo.

Sardanapalus Assyriorum Rex, homo tam imbellis & effæminatus, videns se regno exui, & status sui infelicitatem novis semper incrementis pejorari, ingentem pyram in medio Regiæ suæ exstruxit, atque illuc quod pretiosissimum de supellectili sua erat, injiciens, facemque admovens, in medias flammas proruit, in hoc solo se virum præstans: si paganorum more loquendum est. Facinus hoc Ovidium ad hos versus induxit: *In Ibin.*

Inque pyram tecum charissima corpora mittas:
Quem finem vitæ Sardanapalus habet.

Themistocles Atheniensis, Nicoclis filius, invidia Concivium suorum expulsus patria, ad Regem Artaxerxem se contulit: qui dum eum contra patriam suam dimicare compulisset, reveritus tam nefarium scelus, cum venena deessent, sumpta glyrium multitudine, & expresso sanguine, quem poterat, totum epotavit, mortem sibi accelerando.

Sic sceleratus Nero, cum à Patribus conscriptis condemnatus esset, ut in latrinam immundam sepeliretur, sica sibi guttur transfixit, & nefandam vitam, sibi ipsi carnifex factus, ademit: hinc Ausonius de eodem cecinit:

Matricida Nero proprii vim pertulit ensis.

Portia Catonis filia, referente Plutarcho, intellecta Bruti nece, quem Maritum habuerat, ferrum ad necandam se quæsivit, sed cum hac de causa diligenter custoditum esset, rodendo, & masticando carbones, obstinata desperatione infelicem animam suam æternitati transmisit.

Fatum Cleopatræ (quæ se aspidi mordendam dedit in brachio, cum nosset, se à Cæsare Augusto captivam ductam iri: atque ideo se veneno extinxit) tam ubivis notum, & in tabulis tam frequenter depictum cernitur, quàm & illud Lucretiæ, quæ honore adempto, vivere recusavit.

Memorabile factum est, quod Josephus Historicus de Herode sceleratissimo recenset: qui videlicet commisso tam nefario Infanticidio, peremptis tribus filiis suis Alexandro, Aristobulo, & Antipatro: in gravissimam infirmitatem delapsus est, ita ut de fœtenti corporis putredine enati vermes, vivo prodierint, quocirca & suæmetipsius vitæ satur, semetipsum è vivis sustulit. Post infamem Judæ strangulationem, succedit mors Pilati, Judicis iniqui, qui Redemptorem nostrum morti adjudicavit; hic enimverò pœnitudine super hac tam impia tam sacrilega sententia ductus (referente Gregorio Turonensi) propriis suis manibus sibi necem intulit.

Per hanc occasionem se varia mortis genera præsentant, quibus plures occubuerunt: inter quos (ut paucos de infinitis referam, quorum tamen majorem copiam liberum est Lectori invenire in authoribus iis, quorum studium est de his speciatim tractare) Marcus Catullus Lutatius Orator est: Hic teste Valerio Maximo, cum Consulatus sui Collegam Marium haberet, socium etiam bellorum, & triumphorum quos de Cimbris tulerunt, tandem ab eodem (forte quod in bellicis hisce administrationibus in simultates invicem incurrerunt) in cubiculum inclusus, fumi multitudine suffocatus fuit. Hanc item fortem dicitur Zoë, uxor S. Martyris Nicostrati subiisse, hanc eandem sancta Felicula virgo, quæ cum nullis sponsionibus à Christiana fide avelli posset, imperante Flacco Comite, in latrinam fœtentem præcipitata fuit.

Non indignè hic ferat amicus Lector, siquidem cum in hac generosa Martyrum Lucta, ad sequentes Historiographos transmisero: quorum unus est Petrus Victor, item Metaphrastes, & Surius, & Lipomannus, Baronius in annalibus, P. Antonius Gallonius, & alii: à quibus mutuò sumpsi argumenta & Ideas, quæ in Secundam Partem Centuriarum contuli, quæ de Elogiis sunt: quod volumen, intitulatum: *Cruciatus Martyrum per Encomia digesti*, prælo commisi. Nunc de his progrediendum mihi video ad

APOPHTEGMATA.

SI quid in scholis doctum legitur, palmam, ni fallor, Apophtegmata sibi vendicant: quæ brevitate Laconica, sententias cum casuum eventu copulant. Elegantissima scena sunt, in qua plures facies, sibi invicem succedentes, & brevi gyro diversificatæ, una alteram pulchritudine exuperare contendit. Limpidissima specula, quæ à sole virtutis, tam personarum, quàm sententiarum multiplicitate, refractos radios, & splendores quaquaversum emittunt. Pretiosissima textura operis polymiti, vel acu picti, ubi tot egregia facinora repræsentantur: Vivi Oratores qui dicta cum factis adunando, tot vividas figuras subministrant, & dispertiunt.

Ego verò inter tot millena, quæ ad beneficium hominis jam typo data sunt, non nisi pauca producturus sum: idque ut in materie tanti ponderis volumen nostrum inane non videatur. Itaque quantum licuerit, ea quæ acumen & doctrinam insignem præseferunt, afferentur: & non nisi spicilegium tenue de uberrimo, & spaciosissimo campo instituemus, ita tamen ut hoc modicum nutrimento esse possit, & cibum sapientiæ solidum præbeat iis, quibus ea cordi est, ad negotium animi & profectum ejusdem applicare.

Interim tamen, quidquid ad miseriæ & calamitatis humanæ descriptionem pertinet, prætermittemus, cum primitivi propositi nostri sit, dignitati hominis volumen isthuc inscribere.

Offert se mihi inprimis Plotinus Philosophus, qui ab Amelio pictore sollicitatus, vel se typo imprimi, vel coloribus depingi permitteret, idipsum recusavit, dicendo: *Quid? an non satis est nos imaginem hanc circumferre, nisi imaginis imaginem relinquamus posteris ostendendam?* Non imperitè dijudicavit corpus nostrum non nisi simplex animæ vestimentum esse; unde Pythagoras: *Minimum*, inquit, *hominis est videre eum: qui nihil aliud videt, quàm corpus.* Erasmus vir literatissimus dicere consueverat, senum vitam talem esse oportere, ut juvenibus ad præclarè agendum, norma & regula sit: concludit autem sic: *Cum optima via ad senectutem sit eruditio.* *In Adagiis.* Idcircò à plurimis populis, & nationibus senes in veneratione summa habiti sunt, & in senatusconsultis non nisi seniorum authoritas prævalebat. Hinc Ovidius:

Nec nisi post annos patuit tunc curia seros:
Nomen & ætatis mite senatus habet.

Cum porrò vitium videatur semen virtutis operire velle, nonnulla Apophtegmatum adferemus, quæ ad vitiorum exterminium spectant: quantum

tum enim mihi virium est, ad hæc extirpanda contendam, iis armis utendo, quæ mihi ab authoribus meis suggesta fuerint.

Aristonimus Philosophus humanam vitam theatro comparabat, ubi pessimus quisque primum locum occupat. Archita dicere consuevit: *Quemadmodum summa diligentia adhibita, piscis absque spinis inveniri nequit: Similiter neque homo reperiri potest, qui aliquid non habeat dolosi admixtum.* Admirabilis comparatio est, qua Diogenes erga parasitos, aliosque aliis vitiorum generibus subjectos utitur: *Similes*, inquit, *esse arboribus per præcipitia nascentibus, quorum fructus non homines, sed vultures, & corvi comedunt.* Insinuando hujuscemodi genus hominum, qui gulæ & voluptatibus se mancipant, verè homines non esse.

Ex Laertio in ejus vita.

Idem Diogenes cum adolescentem libidini, & mollitiei datum videret, sic eum alloquebatur: *Non te pudet rejicere, quod tibi natura concessit? Non te pudet virtutis stragulas pudefacere? Natura te virum fecit, tu autem temetipsum in fœminam fingis.*

Hic idem aliquando in propatulo fori stans, innumera plebis multitudine circumfusus (quorum quisque sententiam quandam, aut mordax dictum ab hoc cane, cujus dentes tamen mordendo sanabant, cum aviditate aucupabat) exclamare cœpit: *Adeste homines:* cumque plures respondissent: *En adsumus:* baculo, quem semper manu gestabat, elevato eos à se pellere cœpit, dicens: *Homines voco, non sterquilinia:* intelligens ad communem hominum sortem non pertinere, quicunque in promiscua fæce populi dignum aliquid humano ingenio nil didicerunt.

Magnus ille Stilpo, qui homo vixit inter feras, ut fera inter homines viveret (verba Laertii sunt) aliquando tamen in societate quadam plurium inventus, hoc à quodam improperium audiit: *Quidam te belluam Domesticam admirantur:* imo verò falleris, inquit ille: *Quia solent bestiæ peregrinæ in spectaculum adduci, vulgares nemo admiratur.* Sic egregiè seipsum defendendo, potius cavillatoribus suis talionem reddidit, eos sine ratione esse demonstrans.

Anacarses Philosophus, referente Stobeo, interrogatus quid maxime noxium esset, respondit: si de viris loquimur, *ipsi sibiipsis* dictum eximium: verissimum enim est, quod Evangelium inquit: *Inimici hominis domestici ejus.* Quod si terror justitiæ, & legum abesset, homo hominem devoraret. Cato, speculum illud tolerantiæ, verè Socratico pectore injuriam sibi aliquando allatam, non nisi subridendo recepit, & sustulit. Quidam enim impudentissimè in faciem ejus sputare ausus est: ille verò sereno vultu opprobrium insolens, ut virum magnanimum decuit, supportando, non aliud rependit, quam illud: *Affirmabo cunctis Lentule* (tale nomen scurræ huic erat) *falli eos, qui te negant os habere:* In hunc modum hominis petulantiam repressit.

Admirabile factum est, quod de S. Canuto Angliæ Rege recensetur, in quo adulatores pro merito percelluntur. Hic enim cum se præter solitum ab iisdem laudibus elatum adverteret, thronum suum sibi ad Oceani litus portari jussit, dumque illum pro more insedisset, authoritate regia inquit: *Impero tibi, o mare, quod meæ ditionis es, ne in terram ascendas, neque vestes Domini tui madefacias:* sed mare imperium regis non audiens, contra vetitum, continuò prout ante super litus ejectum, thronum regium alluendo madefecit: Unde ille ad palpatores suos, quos secum duxerat, conversus inquit: *Sciant omnes orbem inhabitantes vanum esse Regum potentiam, neque Regis nomine planè dignum quempiam, præter illum cujus nutui cœlum, terra, & mare obtemperant.* Hoc dicto coronam regiam sine mora deposuit, & nunquam posthac resumpsit. Cyrus Rex ille Politiæ intelligentissimus (sicut nos Plutarchus docet) sententiam sequentem usurpabat: *Homines qui sibi prodesse nollent, cogi debere, ut aliis famularentur:* sugillando per hæc animas serviles, & gregarias, quæ cum seipsas regendi impotes sint, aliorum regimini submissas esse oportet, ut eorum fræno retentæ, desidiosa vita sua, & ineptiis mundum non infectent.

Non infructiferum reor, hic vitia quædam mulierum percellere, ut qui sapientes sunt, easdem, dum hæc legerint, doctrina salutari, à perniciosis hujuscemodi vitiorum sequelis avertant. Secundus Philosophus interrogatus aliquando, quid fœmina mala sit, respondit: *Viri naufragium, domus tempestas, quietis impedimentum, vitæ cupiditas, quotidianum damnum, voluntaria pugna, sumptuosum bellum, sollicitudo confidens, leæna complectens, exornata scylla, animal malitiosum, malum necessarium.* Theophilus Imperator, cum ei uxor ducenda esset, per plures mundi plagas electas virgines, tam decore, quàm modestia insignes perquiri fecit: inter quas Isaciam virginem formâ præstantem, non minus & virtute attentius contemplatus, in hæc nihilominus verba prorupit: *à muliere emanarunt mala:* sed sagax puella respondit: *à muliere res etiam meliores prodierunt.*

Vitia mulierum.

Diogenes aliquando plures mulieres intuitus, secum fabulantes, hoc dictum divulgavit: *Aspis à vipera venenum mutuatur.* Pariter Democritus, interrogatus cur mulierem sibi parvam admodum duxisset, cum ipse sat eminentis staturæ esset, sapienter respondit: *Ego in malo eligendo, quod minimum erat elegi.* Protagoras quæsitus cur inimico suo filiam in matrimonium dedisset, pro responso dedit: *Quia nihil illi dare poteram deterius.* Idem Philosophus videns vetulam eleganter adornatam, laconismo mordaci ei improperavit, dicendo: *Si viris, falleris, si sepulchro, sat ornata es.* Sciscitatus Solon ut mentem suam de ducenda uxore exponeret, pulchro dilemmate respondit: *Si turpem duxeris, habebis pœnam, si pulchram communem.* Socrates, juxta Laertium dicere consueverat: *Mulierem decoræ, & egregiæ formæ esse templum supra cloacam ædificatum.*

Revertamur ad viros, & motivum quoddam honoris vel honestatis adducamus; ut utriusque pretium & æstimationem noverimus: cujus rei similitudinem aptam Socrates affert, dum ait: *Equus generosus judicabitur, non quidem sumptuosè ornatus, sed eximius natura: Iidem nec vir honestus qui opib' dives, sed qui anima egregius erit.* Antisthenes hanc propositionem dedit: *Quæ bona sunt, honesta & pulchra sunt; quæ verò mala, turpia.*

Stobeus serm. de virtute.

Laert. lib. 6.

Plutarchus de Laconibus testatur, quod pro nulla re alia tantopere diis suis supplicarent, quàm pro iis bonis, quæ honestatem sibi conjunctam haberent: Cui doctissimus vir Beierlinch adjungit: *Tantum valebat apud homines gentiles rerum honestas.*

In Apophth. Laced.

Theatrum vitæ Hum. littera H.

Concludo hic cum sententia aurea summi Aventini Oratoris: *Nihil turpe faciendum est bono viro, etiamsi ex omni parte lateat, etiamsi omnes deos,*

Cicero 3. de offic.

deos, hominesque celare possimus, nil tamen in nobis avarè, nil injustè, nil libidinosè, nil incontinenter esse faciendum. Sapientis enim est proprium, nihil quod pœnitere possis, facere: sed splendidè, constanter, graviter, honestè omnia.

Honestas igitur pretiosissima gemma est, quam quisque qui rationi convenienter vitam suam instituit, meritò & in fronte, & in pectore sibi portandam esse persuadere debet: nobilissima lux est, quæ immortali laurea animam condecorat. Qui plura de his exigit, Proœmialem sermonem operis hujus consulat: Ego verò humanæ calamitatis Apophtegmata hic præteriens, cum ad scopum meum non colliment, convertor ad nonnulla humanæ dignitati convenientia

PROBLEMATA.

Non minus necessaria, curiosa, dogmatica, & sapientia repleta sunt Problemata, nec Apophtegmatis ullo pacto cedere videntur. Sunt autem argumenta problematica, quæ in propositionum difficultatibus dissolvendis, rationes suas, & dogmata in medium proferunt, mentem nihilominus in libertate sua relinquunt, ut concipere, credere vel concludere id possit, quod maximè voluntati & inclinationi libuerit. Quod privilegium cæteris argumentorum generibus denegatum est: constringunt enim quodammodo intellectum, ut quo propositio vibraverit, aut consequentia impulerit, illuc concurrat, & se victum reddat.

Problema plausibile idcirco est, quia curiosum, & varietate doctrinarum, & rationum, quas de visceribus aut Philosophiæ, aut rationis excavat, cuicunque literarum studioso, vel amico desiderium suum adimplet.

Hic ergò rursum inter tot, tantosque authores, qui huc adduci possent, feracissimum volumen est Aristotelis, & inter modernos quæsita Alexandri Tassoni, Poëtæ & Philosophi ingeniosissimi, præter hos, liber qui *Perche* dicitur; horum quisque sagacissimis inventionibus refertus, & ditatus est.

Ego vero pro genio meo, vestigia rursum versatissimi Aldrovandi mei insequens, quædam huc proferam, quæ cognitioni, utilitati, & univocationi hominis, earumque rerum quæ ad hominem spectant, maximè consentanea videro: Erunt autem potissimum ea, quæ ad ætatem, partes, congressus, doctrinas & morbos spectant.

Barba senum & infirmorum cur augeatur. Quod partes attinet, illud inprimis in quæstionem venit: Cur comæ, & barba in ægrotantibus, barba etiam in senibus augmentum sumant, potius quàm in sanis & Juvenibus. Respondent nonnulli, quod illi quidem humore excrementitio abundent, plus quam impuberes, aut bene valentes: calor enim naturalis in utroque debilior, minus & consumit, & dissipat, quam in iis qui vegeti, & robusti sunt.

Quæritur item curiosè, cur natura os homini minus dederit, quam cæteris animantibus, vel quadrupedibus: potissimum verò, quod qui brevis staturæ sunt, os majus habere consueverint. Operosa responsio non est, si dixerimus sufficere homini & ad debitam proportionem, & pro respiratione, & loquelá, & cibo hujuscemodi os: cum è contra in aliis animantibus præter respirationem, & alimentum, etiam ad sui tutelam, aliasque functiones corporis inserviat.

Requirunt alii cum curiositate quadam, cur homo solus & manibus, & brachiis, dotatus sit: cætera animalia ad majorem laborem cæteroquin nata, his fraudentur. Responsum datur, quod cum bestiæ & ingenio, & judicio careant ad ritè operandum, his membris eas non indigere, quippe quæ vicarii & ministri rationis dici debent: quod enim ratio meditando ruminat, manus ad actum practicum reducunt, & visui exponunt.

Nascitur item quæstio alia de amplitudine pectoris, cur homini planum sit, animalibus autem in acumen desinat. Ad hoc Problema non tam facilis expeditionis, recurrendum erit ad Galenum, qui tradit, id factum propter usum manuum; aliam enim pectoris formam iis impedimento futuram fuisse, ne ad tam varias vitæ actiones exequendas tam promptus esset. Cum etiam belluæ tam anteriores, quàm posteriores partes ad motum progressivum directas habeant, pectus iis in tali forma aptissimum erat: in homine ratio diversa est. *Lib. 13. de usu partium cap. 13.*

Quidam rursus admirantur, cur homo in comparatione reliquorum animalium, pedes habeat majores: sed non considerant, quod cum homo erectus incedat, simili base indigeat, ad corporis sui simulachrum sustinendum. Hæc breviter de membris delibasse sufficiat.

Quod ætatem attinet, quæritur inprimis, cur hominis complexio, & temperamentum processu temporis, & mutatione annorum, & ipsum quandoque mutationem suam patiatur, vel infirmitatem, vel è contra sanitatem producendo: tam enim bonæ qualitates in deteriores degenerant, quam sinistræ in bonas. Respondetur ad hæc: quandoque calidum naturale, quod adolescentiam gubernat, tam infirmum esse, ut superfluitates excrementitias dissipare nequeat, quandoque tam validum, ut non solum ea discutiat, sed nonnunquam præcoci effectu, & ante tempus radicale humidum consumat.

Non minus & illud curiosum est nosse, cur pueri melius quam ætate provecti memoria valeant; ratio adfertur: in hac ætate corpus molliusculum esse: facilius autem huic, quam siccitate jam indurato objecta imprimi. Adhuc aliud in hac tenera ætate consideratu dignum occurrit: cur infantes levissima quandoque de causa affectionibus animæ suæ nunc huc nunc illuc ferantur, cur nunc hos, nunc rursum alios complectantur, ament, & osculentur? Huic quæstioni S. Clemens Alexandrinus obviat, dicens: auditu generari sensum delectationis: ideoque adolescentis cujusdam amorem non admirandum de quo dictum:

Quod nunquam visæ flagrabat amore puellæ.

Quærunt nonnulli, cur infantes proniores ad ridendum sint, quam ætate maturi. Respondetur non tam id fieri ætatis levitate (prout quisq; fortassis opinabitur) quàm quod Venus, ætatis hujus fautrix, jocos, & risum amat, qui è temperamento sano, sicut & venustas oriuntur.

Idcirco pristinis temporibus Gentilitas consuevit infantes, qui jam augmentum ætatis sensissent, jamque viribus suis niti possent, ad templum Veneris deducere: cum deinceps ad annos pubertatis pervenissent, rursum illuc pergebant, sinum nucibus plenum portando, quas ad vestibulum altaris effundebant: intelligendo per hæc, se nucum lusus, & crepundia puerorum relinquere. Alia adhuc responsio in promptu est: pueros, inquam, abundare spirituum copia, unde facilis generatio sit risus.

Hoc Problema à Ficino declaratur, cum ait: removendum ab illa ætate, quidquid mollitiem indu- *3 De Repub. Platonis.*

inducit, sicut inter alia est si vel nimius pueris risus, vel fletus nimius indulgeatur.

Quod pubertatem vel Juventutem concernit, rursum interrogatio est, qua de causa factum sit, quod (sicut in capitulo mirabilium retulimus) quidam ex improviso timore, præmatura senecta, capillos nigros in canos transmutarint. Respondetur tam intenso pavore sanguinem à partibus extimis ad interiora ferri, hinc facile, quæ in summitate sunt, temperiem quandam frigidam concipere, formando concoctionem imperfectam: idcirco pilos hanc canitiem & albedinem sibi adsciscere.

Quæritur præter hæc, cur senibus cerebrum frigidum sit, & cibis repleti minus dormiant adolescentibus, jam enim vulgo notum illud Poetæ:

Nam satur irriguo gaudet tumescere somno.

Creditur hoc, de imperfecta concoctione ciborum provenire, quæ in ventriculo ætatis hujuscemodi non nisi ægrè admodum fit: hinc vapores malè digesti in caput sublevantur, vigilias & insomnia producendo. Somnus enim ex vaporibus ritè concoctis promovetur. Nec ignorandum illud, senes diuturno temporis tractu, ob siccitatem corporis exhausti, duritiem vel asperitatem quandam contraxisse, quam adolescentia nescit, quæ in florida Juventa, & succosis membris necdum ulla duritie correpta est.

Transeamus nunc ad considerationem scientiarum, docilitatis, & capacitatis quæ in homine est, ubi plura occurrunt, quorum primum sit: Cur hominum literatorum, & verè sapientium multò minor sit numerus, quam idiotarum. Volunt quidam causam adscribendam, quamplurimis impedimentis, quæ discentibus se præsentant: præcipuè infirmitatibus, quæ corpus ut plurimùm exiccant, & miserè torquent: sæpè etiam immatura morte in medio flore studiorum, & ingenii quidam tolluntur. Nonnunquam etiam floridissima ingenia, quæ literis apta essent, ignorantia parentum, in consimilem arenam non ablegantur: aut verò premente paupertate, facultatibus ad id non suppeditatis, victum sibi ostiatim mendicare coguntur.

Verax in hoc testimonium est Protagoræ Philosophi, viri sapientis ætate illa, qui dum Juvenculus esset, ad procurandum sibi vitæ suæ alimentum, in urbem sæpius è sylvis ventitabat, consciss a ligna vendendi. Hunc aliquando Democritus videns, in urbe retinuit, & rudimentis Philosophiæ instituit, ex quo deinceps vir tantus excrevit, ut Platonis laudem tam eximiam consecutus sit.

Alii asserunt (idque non immeritò) malum hoc evenire, quod moderna sæcula, tam avara, virtutem dignis præmiis defraudent, in quorum vices parasiti, & palpones subeant, virisque literatis anteponantur. Ego quoque in Musarum lacrymis hoc fatum deplorans, in hæc verba prorupi:

Ne piu trovano i vati
Sedere a lor favore i Mecenati.

Qui sensus à latino illo versu mutuatus est:

Sint Mecenates, non dèrunt, crede, Marones.

Nec rejiciendum tamen eorum responsum, qui ajunt, idcircò literatos pauciores esse ignorantibus, quod virtus habitus sit propria electione acquisitus, non robore virium: quod porrò virtus in medio sit, extremitatum autem ambæ in vitium degenerent, & in vitio misere prædominentur: hinc mirum non esse, quod vitiorum major abundantia sit, quam virtutis, quæ non nisi unica est; ad vitium infinitæ semitæ sunt, ad virtutem una est, eademque laboriosa, multoque sudore per eandem ad virtutis apicem eluctandum est.

Quærunt nonnulli cur tot ingenia, tamque eximia (nec enim negari potest plurima dari) promptissima alioquin ad comprehendendum quidvis difficile, & ad operandum res grandes, laudeque dignas, ab hoc nihilominus tramite aberrent, talenta tam sublimia ad ea quæ abjecta sunt, distrahendo, & non secus ac animantia bruta, moribus suis in deteriora se vertendo. Si causam quæris, non alia est, quàm quod ingenii sui excellentiam, & perspicacitatem ad partem sensitivam, & ignobiliorem & deformem declinant, magis semper magisque in abyssum hanc se immergendo: quantoque subtiliores, tanto peiores; qui acuti ad malefaciendum, quod affectibus conceperunt, hoc consimili effectu in opus producunt.

Quæritur denique cur viri felicioris, & facundioris ingenii sint, quàm fæminæ: respondetur dominari in his humiditatis abundantiam, quæ acrimoniam, acumenque ingenii obtundunt, & confringunt. Nisi forte illud magis ad rem accommodè cum Poeta dixerimus:

Cur minor uxorum est, marium prudentia major?
Eva fuit Costæ filia, non capitis.

Succedunt his problemata pathematum, vel passionum humanarum. Investigatur inter alia, cur fæminæ gravidæ, in comparatione animalium dum fœta sunt, plura alterationum symptomata, vel pathemata incurrant. Respondetur, otio superfluitates excrementitias adaugeri, è quibus proinde diversi generis infirmitates, & morbi proveniant. Fæmina quæ uterum gerit, plerumque in otio majori est, quàm animalia quæ ad victum sibi procurandum sine intermissione occupantur, & fatigantur.

Similiter in quæstione est, cur podagrici ut plurimum procliviores ad affectus venereos sint. Respondent nonnulli, hoc de eorum moribus provenire, cum morbus podagricus filia sit Bacchi & Veneris: Aut verò, quod tali infirmitate oppressi, supini decumbant, & in hujuscemodi corporis situ, ad genitales partes materia copiosior defluat. Nisi forte posterior ratio, quam allaturus sum primas tenebit: nempe quod podagrici humore tenui, & acri superabundent, qui ad Venerem vehementius prolicit.

Alii quærunt: Cur hactenus medicamen perfectum ad tollendam podagram inventum non sit: poterit rependi ad hæc: materialem pathematis hujus causam materiam calidam esse immixtam frigidæ, hinc indicationem ejus complicatam esse, & curationem proinde difficillimam: adjungitur, quod partes hac fluxione laborantes, articuli sint: qui cum sui natura frigidi sint, nec idcirco expulsivam facultatem sat vehementem habeant, quæ quod infusum est expellat, aut omnino consumat, fieri proinde, ut quotidianis incrementis morbus ingravescat, & ad malum corrigendum articuli omninò impotentes evadant.

His curiositatibus rursum aliæ ad manum sunt, non invenustæ, nec impropriæ, quarum una indagatione majori digna est; nempe: Cur homo solus inter animantia in hecticam vel phtysin labatur. Quidam autumant id fieri ob hominis naturam tam delicatam, ex quo facilem illam pulmonum putrefactionem oriri. Quamvis alii sentiant, qualitatem hanc perversam ex varietate esculentorum provenire, ex chylo vel crudo, vel indigesto, vel duro, aut quavis alia ratione malè affecto. De hoc materias nasci acres, & mor-

mordaces, quæ fomenta sint infirmitatum. Dicunt itidem hoc genus morbi exinde potissimum gigni, quod homo ut plurimum erectus stet, ac sic materiæ à capite defluentes, tantò promptius in pulmonem labantur: propter quod in cætera animalia hanc corruptionem non cadere, cum in tali corporis dispositione non sint.

Rursum quæritur, cur nonnulli præmemorato morbo correpti, assidua navigatione sanati sint? Responsio hæc est; qui multum navigant, eos sæpè vomitu purgari, atque inde materialem morbi causam auferri. Dici item poterit, per aërem maritimum temperamentum corporis immutari, & sic efficientem morbi causam consumi.

Quæstio rursum curiosa est, cur plures sint, qui somniando se è strato suo levent, deambulent, scalas descendant, rursumque ascendant, ratiocinentur, arma apprehendant, aliaque insuper operentur, sicut in Capitulo de mirabilibus tractatum est. Causa est: quod noctambulones hi subtili turgidoque sanguine abundent, atque ideo ferventiores spiritus in iis excitentur, qui activitatem influant ad functiones, & actiones instrumentales: cumque hic sanguis in sublime feratur, evenit, ut virtute hujus commota membra ad consimilia opera pelliciantur. In quo illud animadvertendum, homines huic symptomati subjectos, corporis plerumque relaxati esse, & exiguæ molis, quibus agilitas spiritus inest, animusque ardens, & fervidus.

Item alia quæstio exoritur, cur, in calore excessivo prorumpente sudore, is primum in capite emergat, imò etiam profusius ab hoc, & à vultu promanet, quam de reliquo corpore. Præcipua responsio est, meatus in capite, præsertim in facie largiores, apertioresque esse, id quod in capillorum exuberantia deprehenditur, qui majorem illic, quam alibi proventum habent.

Adhuc quæritur, cur homo ad sternutationem pruritu quodam provocatus, hoc ipsum repetitis vicibus continuet. Responsio palam est, si copia materiæ perpenditur, quæ unico sternutamento dissipari plerumque & consumi non potest.

Curiosa item, si ulla alia, sequens quæstio & Problema est: Utrum cæci, & gibbosi, aut aliter contorti, aut in quavis corporis parte mutilati, aut defectuosi, in supremo judicii die, cum hoc eodem defectu, quem à natura vel morbo contraxerunt, resurrecturi sint. Hic, ut more Christiano, imò cum sanctis loquar, sine hæsitatione dixerim, animas salvandorum, & electorum utique corpus suum recepturas, cum qualitatibus & in statu perfecto: damnandorum aliam rationem esse, hos enim non tantum quæ prius memorata sunt, recepturos, sed deformiores adhuc, magisque imperfectos resurrecturos. *Resurgent corpora justorum sine ulla corruptione.* Dictum est S. Cæsarii Arelatensis.

In hunc sensum singulares versus sunt ex Prudentio desumpti, qui sic habent:

Qui jubet ut redeam non reddet debile quidquam:
Nam si debilitas redit, instauratio non est.
Quod casus rapuit, quod morbus, quod dolor hausit,
Quod truncavit edax senium, populante veterno:
Omne reverenti reparata in membra redibit.

Præter hæc juxta S. Augustinum: *In die novissimo resurrectionis resurgent monstra ipsa in decoram, & cœlo dignam formam restituta.*

Quæritur item: Cur ex itinere, aut quovis opere laborioso fessi, cum quietem sumpturi sunt, sæpius in latus alterum decumbant, & sic alterum ab altero premantur. Dicunt nonnulli, partes compressas majorem experiri requiem. Sed solidior responsio hæc est: fatigationem potissimam sui originem à dissipatione spirituum haurire: atque ideo si partes quædam corporis compressæ fuerint, horum spirituum evaporationem inhiberi, atque exinde quietem majorem esse.

Porrò & illud quæritur, qui fiat, quod hominum nonnulli quæ cominus sunt, non nisi visu ambiguo discernant, quæ eminus, distinctè & clarè: alii ex adverso quæ longius distant non nisi confusè, quæ propiora sunt clarè videant. Solvitur dubium; si dixerimus, provenire hæc de spiritu visivo: hic enim dum in exitu suo crassior est, res è vicinio positas non distinctè intuetur, remotas distinctius, eo quod itineris majori spacio extenuatus, subtilior, & perspicacior fit. Ex altera parte si spiritus subtilis est, & paucus, quæ propè sunt apertiora habet, in elongatis hebes est, eo quod tanto intervallo dissolvatur, & evanescat.

Quærunt aliqui, cur inter homines sint, qui longiori tempore carere alimento possint: recenset enim Textor fuisse quempiam, nomine Abasam Hyperboreum, qui sine ullo cibo vixerit. Pariter Albertus Magnus refert, inventam Coloniæ mulierem, quæ sine omni alimento per triginta dies usque vitam prolongârit. Portentum hoc melancholiæ attribuitur. Similiter de Scoto viro illo subtili & erudito narratur, eum speculationibus intentum, sæpissimè dies aliquot sine cibo præteriisse. Imò verò Albertus Magnus Author est, cognovisse se hominem melancholicum, qui quadraginta dierum intervallo sine alimento fuerit, non nisi aquam bibens, idque in duobus aut tribus diebus semel. Inferendum de his, non omnem melancholicum humorem causam diuturnæ inediæ esse, sed solum qui in locis sibi naturalibus, in ventriculo, hepate, aut venis meseraicis continetur, participans de pinguedine.

Temeritas Phaëtontica videtur, hoc est, penetrare velle cœlorum abditos recessus, si quis considerationi huic se ingerat, cur omninò homines nascantur, quibus tamen tam vicina mors, tamque celer ad terminum suum iter est.

Huic quæstioni, cum sagaci, & pia resolutione occurrit Lactantius Firmianus, dicendo: Contingere hoc ipsum, ut doceantur mortales tanto melius Creatorem suum agnoscere, & divertendo ab operationibus malevolis, occasionem nanciscantur, vereri eum, & timere, & venerari.

Oritur ex hoc difficultas alia: Utrum homines sylvestres, quibus veri notitia deest, non nisi cum feris habitando, salutem consequantur, & in eodem statu perseverando, si è vita discesserint, ad locum consolationis, & salutis perveniant. Resolvit difficultatem præsentem S. Augustinus, dum ait: *Quando in hominibus ferinis, & etiam monstrificis aliquod rationis vel mentis vestigium cognoscitur, tunc procul dubio inter homines connumerandi sunt, etiamsi sylvestris sint natura: quia tractu temporis dociles, & divinis rebus habiles fieri possunt.*

Non minus & illud considerabile est nosse, cur homines tantopere ab humanis corporibus, & à sepulchris abhorreant. Ratio in promptu est, si considerare libeat, quantum quisque à propria destructione, & rebus sibi adversis, per instinctum

ſtinctum naturæ abhorrere, quantum ea deteſtari ſoleat. Quæritur item quare nauſea nobis fiat, & aggravemur rebus quæ fœtent, confortemur autem, & delectemur benè olentibus? & hic reſponſio non operoſa eſt perpendenti, ſpiritus humanos, quibus corpus noſtrum regitur, ſuavitate recreari, fœtore autem mirum in modum diſpergi, & diſſipari.

Multi deinceps inquirunt, unde proveniat, quod plus nutrimenti nobis ſit à carne quàm à quovis alio cibo: fortaſſis idcircò (dixerint eruditi) ſimile ſimili gaudere, & ab eodem nutrimentum ſumere magis conducibile, ſicque carnem celerius progenerari à carne.

Curioſum item eſt noſſe qua de cauſa, cum ſtridorem quendam aure percipimus, ut eſt, ſtridor ferri dum limâ politur, horror quidam internus nos concutiat. Sciendum in hoc, ſonum acutum, cum celeritate motûs aëri circumfuſo imprimi, & confeſtim eadem punctura feriendo tympanum auris, nõ ſecus ac telum aliquod pungens intima viſcerum penetrare: unde non immeritò parturire in nobis horrorẽ hunc videtur.

Inveſtigant nonnulli itidem, cur in ſcandendis gradibus, aut locis acclivibus fatigemur, reſpirationes frequentes exhalando, cùm quæ declivia ſunt, & plana deſcendentibus, aut ambulantibus, eandem fatigationem non pariant.

Hic neceſſe erit, ut ad primordia conſtitutionis noſtræ retrogrediamur, quæ quatuor elementis componitur, quorum duo gravia ſunt, duo item levia, quæ ſimul immixta, certam quandam naturam formant: hinc qui campeſtria plana obambulant, nec levibus, nec gravibus offenduntur: econtra fit in quovis aſcenſu, ubi quod ponderoſum & grave inter humores, comprimit ſimul & aggravat corpus, hinc defatigatio eſt, & laſſitudo, & ſudores.

Poterit item non inſulſum eſſe, inquirere, cur ſub aprico ſolis, media æſtate ſol fugiatur, quam conſuetudinem cætera animalium habere non advertuntur; Solutio expedita eſt, conſideratâ hominis qualitate, qui cum tener ſit & delicatus, ſolares radios in ſe ferientes ſufferre nequit.

Quidam explorant, cur tanta ſit in ciborum varietate palatuum diſtinctio, tanta appetituum inæqualitas. Æquè manifeſta eſt, & hæc reſponſio, ſi ventriculorum qualitates introſpectæ fuerint: in quibusdam enim incluſus talis humor eſt, in aliis rurſum alius. Illic humor mordax eſt, alibi melancholicus, rurſum alibi phlegmaticus, aut bilioſus: & ſic de qualitatibus reliquis dicendum, unde guſtuum tanta diverſitas eſt. Hinc etiam fuga, hinc appetentia quorundam comeſtibilium.

Pari modo non ineptum fuerit interrogare, cur homines qui caſtra & militiam ſequuntur, plerumque longius vitam protrahant, & ſaniores degant. Non improprium erit dicere, in militaribus executionibus effæminatam Veneris laſciviam frænari, quæ alioquin plurimum enervat, & ſpiritus vitales diſſipat, ac ſic vitam abbreviat. Illud etiam in conſideratione habendum: caſtrenſia exercitia, continuatis diſcuſſionibus excrementa corporis evacuare, è quibus alioquin, tanquam è ſentina morborum abundantia procreatur.

Dignum itidem ſcitu eſt, quæ cauſa ſit, quod quidam hominum verè pectora Romana poſſideant, infracti animo, audaces, & prompti ad quævis ardua, ad quodvis periculum ineundum, quid quid factu illuſtre eſt, ſine metu exequantur, imò verò & tormentis ſuſtinendis fortiſſimi ſint. Reſoluitur hoc, conſiderando, quod ſi atra bilis ſublevata fuerit, ad cerebri regionem ſupremam occupandam, quaſi mentem extra ſphæram imaginationis rapi: unde humor hic non minus capax eſt ad quodvis enorme crimen exſtimulandi, quam ad facinora laude digna.

Apponamus his problemata rurſum alia, quorum unum hoc ſit: Cur noſtra ætate gigantes non generentur: cum non ambigatur tales in prioribus ſæculis genitos fuiſſe. Plinius rationem humori aduſto aſſignat, qui hacce ætate noſtra ut plurimùm viget: Hæc ejus verba ſunt: *Minores promemodum indies fieri obſervamus homines, & raros parentibus proceriores, conſumente ſeminum ubertatem exuſtione.* Ubi demonſtrat, præcipuam cauſam tam ex ſanguinis, quam ſeminis aduſtione provenire. Mortales enim, intemperantiæ ſenſuum dati, modum & menſuram neſciunt. Hinc plures Plinii mentem aſſequendo, rationem potiſſimam Mundo attribuunt, quod videlicet jam inſeneſcat: exhinc fieri, quod vigor ille priſtinus defloruerit, & continuata tot ſæculis ſeminatione, victus & calor ejus diminutus ſit: ex hac radice provenit, quod ſtaturarum potius decrementa, quàm augmenta cernantur. Idem de Nanis dicendum, quorum nunc copia major eſt.

Lib. 2. cap. 16

Quare gigantes non naſcantur temporibus noſtris.

A pluribus viris doctis obſervatus fuit naturæ actus, dum ad focum accedimus: quod videlicet manum illi objicimus, palmam verſus ignem torquendo. Reſponſio non ambigua eſt, ſi dixerimus id fieri, ut internæ partes tanto promptius & celerius calefiant: palma enim manus pluribus arteriis, & venis, partibuſque ſenſitivis conſtat, quibus mediantibus calor ſine mora ad extremitates tendit: atque ideo naturali inſtinctu hæ palmæ inter prima calori præſentantur.

Non invenuſta quæſtio eſt (utcunque objectum horridum ſit) quæ à pluribus formatur, cur qui reſte ſuſpenſi ſunt ſemper ad ſolem converſum vultum habeant. Plures inquiunt ſic videri, non verè ſic eſſe, ſed quod facies, dum ſemper in hoc ſitu obliqua ſpectetur, etiam verſus ſolem contorta credatur. Quamvis alii cum majori fundamento dicant, calorem ſolis in cauſa eſſe, qui attrahendo ad ſe quod humidum eſt, melius per hanc, quàm per aliam corporis partem id faciat.

Pari modo & illud nunquam ſatis elucidatum quæritur, cur cadaver occiſum, contra homicidam ſuum moveatur, ſanguinemque ebulliat; prout multoties animadverſum eſt. Hic inter plurimos authores, eorumque rationes, hanc unicam referam: provenire hoc de ſpiritibus tam percuſſi, quàm percutientis. Hæc nihilominus à literatioribus rejicitur, ſi ſanguis frigore jam ſtagnaverit: nec enim quenquam latet, ſanguine refrigerato ultra ſpiritus evaporare non poſſe. Pomponacius authumat (ſed paucam fidem inveniens) quod anima mactati contra occiſorem ſuum efferueſcat, ac propterea quæ memorata ſunt, evenire. Sed hæc admitti nequeunt: anima enim à corpore jam ſeparata, iracundiam non admitit, cum procul ſit à membris ſuis, è quibus alioquin iram fovet. Doctiſſimus Aldrovandus ſentit, id non omnibus accidere, obſervatos enim fuiſſe, qui etiam præſente percuſſore cruorẽ nullum emiſerint: ſi quod tale autem obſervatum ſit, caſu factum, & propterea, quod venæ defuncti abundantiori, & aquoſiori ſanguine redundaverint.

Quare occiſi præſente occiſore ſanguinem ejiciant.

Circa

Circa sexum muliebrem æquè ac circa virilem, quæstiones numerosæ adducuntur: inter alias & hæc: cur fæminarum, cadavera prona, virorum supina aquis innatent. Respondetur, ubera uterumque fæminarum cava esse, idcircò aquis gravida deorsum versus anteriores partes trahere, utpote graviores posterioribus: vicissim in viris anteriora occlusa, hinc cum per aërem ingenitum intumescant, leviora esse.

Porrò illud in quæstione est: Cur fæminæ sarcinas in capite, viri portent in humeris: respondetur inprimis hanc propositionem non semper veracem: experientia enim docuit, & docet quotidie, esse inter viros, qui gravissima æquè in capite bajulent. Sicut in urbe nostra & ego quam plurimos, sarcinis sericis onustissimos vidi, qui non nisi has in vertice tulerunt. His non obstantibus quidam sapienter authumant, ex eo quod calvaria virorum commissuris pluribus compingatur, quæ facilè relaxari possint, hinc dolores, & incommoda oriri: id verò mulieribus non accidere, quarum calvariæ magis integræ & compactæ sunt.

Rursum illud interrogare non absurdum est, cur fæminæ non raris vicibus plus quam viri furore iracundiæ exardescant; verissimum siquidem est, quod Spiritus S. testatur: *Non est ira super iram mulieris.* Responsio est: quod sexus hic, præsertim in Juvenibus humoribus excrementitiis & vitiosis abundet: unde fit, ut iracundia flagrante & ebulliente, humores præfati fumum suum per constitutionem corporis universam disseminent, ex quo deinceps ira ingravescat.

Præter hæc non indignum scitu est, cur mulieres viris loquaciores sint. Quidam hoc humidiori earum cerebro attributum volunt, cui plura idcirco objecta, & simulacra rerum imprimantur: quæ propediem nihilominus eadem levitate è memoria evanescant: ideoque maturare eas, ut quod conceperunt, continuò expromant, ne recordationem effugiat, lingua subitò ministerium mentis explente. Consilia igitur quæ celanda sunt, insipienter fidelitati mulierum committuntur. Plura de his in medium ferri possent, sed nolim ego fortunam Orphei in medio Bacchantium experiri, præsertim quod ne cantu quidem illi æquiparari ullo pacto possim.

Revertor ad viros, ubi illud occurrit: Cur plerumq; homines indigi fœcundiores in prolificando, præsertim in generatione filiorum, quàm divites sint; promptum responsum est, divites exercitiis quotidianis deesse, non nisi lecticis, & rhedis vectos: hinc calorem naturalem excrementitios humores minus consumere, proinde etiam semen frigidius & humidius generationi minus aptum fieri, & generationi obstaculo esse: econtra ubi frequens exercitatio est, ubi labor, ubi defatigatio, ibi partes interiores generationem promovent, semen temperatius, & nobilius invalescit. Adjungatur his nimia quandoque in divitibus cohabitatio mulierum, quæ vires opprimit: cum pauperes laboribus diurnis intenti, moderatiores in hoc sint, ideoque sibi vires adaugeant.

Illud quoque considerabile est, quod quidam ambigunt: Qua lingua, vel idiomate infans usurus esset, qui in vita sua loquentem neminem audierit, nec linguam ullam edoctus sit, & tamen ætatem jam maturam, fandique propriam contigerit. Scribit Herodotus Psammeticum Regem Ægypti, curiositate motum (more Principum) experimentum tale sumpsisse. Binos infantes de plebe hominum, noviter natos nutriri jussit, ita tamen ut vox humana ad eorum aures nunquam pertingeret. Cum ad ætatem jam maturam pertigissent, coram se statui jussit, sedulo vocem colloquentium attendens; Convenerant autem infantes inter se in unica hac voce *Bech*, quam cum nemo Ægyptiorum intelligeret, patuit deinceps in lingua Phrygia, sic *panem* nominari. Ex quo proinde Phryges sibi ansam sumpserunt, ut se Ægyptiis sapientiores crederent. Idem ipsum in historia Joannis Tzetz authoritatem, & confirmationem habet. *In Euterpe.*

S. Hieronymus, cum Origene, recenset, Infantulum fuisse præmemorata ratione elevatum, ita ut nullius unquam nationis vernaculam linguam audierit, cum in ætate jam sermonis capace esset, de semetipso binas voces hebraicas expressisse, *Lechem*, hoc est panem, & *Jain* vinum. Alexander Tassonius authumat, plures infantulos simul nutritos, qui nunquam sermoni ulli interfuerint, aut mutos futuros, aut si maturi fuerint, lingua nova usuros, ab aliis non intellecta, nec cuiquam aliarum nationum idiomati conformi: quot etiam dena infantulorum separatim nutrita fuerint, tot simul linguarum idiomata proventura.

Digna item præ aliis quæstio videri poterit, cur cum homines capillis rufis, flavis, furvis, nigris, candidisque nascantur, non etiam virides comæ appareant; præsertim quod juxta Peripateticum *homo arbor inversa sit.* Quare enim non iidem pili prodeunt, sicut in plantis rami? Doctissimus Cardanus dubium enodat, dicendo: *Quia pilus densa substantia est, neque lucis capax.* Interrogatus Scaliger cur capilli virides non nascantur, respondit: Cur plantæ nullæ foliis nigris? Videtur autem præfata sententia sic eludi posse: Si substantiæ densæ colorem viridem excludunt, quid de Smaragdis dicendum? Et si comæ lucis incapaces sunt, cur flavæ resplendeant? Potius ergò ad humores corporis recurrendum, niger enim, qui melancholicus dicitur, colorem atrum producit, flava bilis flavum, subrufum, vel fuscum: defectus caloris canum. Cum autem humor viridis illic non sit, nec pilus viridis prodit. *Cur capilli virides non nascantur.* *Lib. 4. de subtil.*

Postquam verò de colore viridi mentio fit, huc illud alterum problema spectat: cur oculi viriditate oblectentur, offendantur solis splendore, sicut & flammarum. Aristoteles in problematibus suis plura de his memorat; concludit autem, viride, utpote colorem medium & temperatum, visui jucundum; candidum verò & nigrum, qui in extremitatibus sunt, offensivum. Alexander Tassonius opinionem suam adjungit, dicendo, quod cum oculus ex humoribus compositus sit eum objectis humidis delectari, aut iis quæ ex humido nascuntur, idque per sympathiam: ideoque viriditatem iis amœnam esse, cum humiditatis effectus sit: affligere solem, & ignem ob siccitatem, qualitatem omninò contrariam. *20. 3.*

Cardanus sic ait: *Cæruleus color, & viridis maximè visum recreant, quod uterque communis sit, & valdè consuetus: alter aëris terminus, alter omnium foliorum, uterque etiam splendidus, uterque integra constat proportione inter album & nigrum.* Ratio hæc multum superiora convincit. *Lib. 3. de rerum variet. c. 14.*

Cum verò jam problemata Aristotelis introierimus, ad expositionem quadraginta duarumque sectionum, quas ille format, integro nobis volumine opus esset: Sed ut curiositati Lectoris satisfiat, simul & præsenti operi, quas-

quasdam inde subtrahemus, eas nimirum, quas maximè selectas censuero, inter quas illa inprimis sit: Cur in quiete capienda potissimum sinistro lateri incumbere, dormientes dextro consueverimus. Attribuendum hoc fortassis usui nostro, quo in dicto latere vigilare solemus, inquit Peripateticus; itaque in contrario motu contrariam operationem, situmque desiderari. Fortassis etiam, cum à sinistris lux sit, melius in dextro, ubi obscuritas major est, indormiscimus, hinc dextram præferri. Verum interim est plus fatigari deambulantem, quàm recto itinere procedentem: qui causam inquirit, pro responso habeat: deambulando nos sæpius pedem figere, sæpius inæquali passu incedere, ex quo major lassitudo est.

Porrò & illud quæstione dignum, cur magis incalescant, qui sub sole aprico consistunt, quàm qui sub eodem moventur: cum tamen motus calorem adaugere consueverit: ingenium illud viri tam divini responsione non deest, dicendo: dum commotio fit, aërem quoque ipsum commoveri, qui causa refrigerationis sit. Videre hoc licet in aqua bulliente, siquidem commota fuerit, calor minuitur. Homo qui firmus steterit flatum & spirationem aëris non sentit, ideoque augmentum calidi subsequitur. Idque tantò magis verum est, cum experientia doceat de corpore nostro assiduos vapores, eosque tepidos promanare, qui circumfusum aërem calidiorem reddunt: hinc quiescentibus nobis aër hic circumquaque nos includens calorem corroborat: cum in commotione contrarium eveniat, aëre tanquam flabello quodam nos refrigerante.

Condignum non minus est indagare, quî fiat, quod oscitante uno alter quoque idipsum faciat: par ratio in urinando est, in quo & animalia non discrepant. Resolvit hoc vir literatissimus, dum ait: *An propter memoriam? Movemur enim ea ipsa parte quoties meminerimus.* Si hoc verum est, ratio potissimum in homine valebit, hic enim vivacius recordatur. Jumenta autem non solum visu moventur, sed odoratu quoque, qui in illis promptior & acrior est, quàm in homine. Unde est, quod in rejiciendis excrementis suis eundem locum observent, nec prius id faciant, quàm cum primum odoratu locum consuettum exploraverint.

Rursum non sine delectatione, & utilitate (quin pro cautela) erit nosse, unde hæmorrhagia fit, vel sanguinis fluxus, qui de naribus provenit, id quod in cæteris animalibus nunquam advertitur, quippe quæ huic infirmitati subjecta non sunt. *An quoniam*, inquit Aristoteles, *plurimum cerebri, idemque humidissimum homo continet: unde venæ excrementis per ora eadem tendentium nimium repletæ profundere inde coguntur. Sangis enim vitiatus quisque, integro tennior redditur: talis autem est, qui se cerebri excrementis miscuerit, & quasi in saniem degenerat.*

Porrò & illud doctè quæritur, cur animalium quædam copiosa, & numerosa in partu sint, alia verò econtra. Eruditissimè ad hæc Author noster sic ait: *An quod alias vulvas, sive uteros continent multos, totidemque formandi loculamenta, quibus impleri percupiunt, quibusque semen genitale dividendum, inserendumque est: alia contra se habent.*

Iterum admirabile est consideranti, cur in homine oculi tam sibi vicini, & penè contigui sint, in quadrupedibus sat longinquo inter se spacio distent: cum tamen magnitudo hominis distantiam majorem videatur exposcere? Respondet Aristoteles, hominem solertia & providentia majori dotatum, ideoque eum unione majori indigere: cumque in eodem homine visus in anteriori parte collocatus sit, & objecta inde respiciat, eum unitum, & recollectum esse oportere. Animantia, cum sine manibus sint, etiam è lateribus tutela indigent, nec idcirco eis oculi in locum unum dirigendi, itaque & intervallo majori, & separatione indigebant.

Quod victum hominis attinet, quæsitum est, cur homo cibum humidum, reliqua animantia siccum appetant. Concludit unico verbo Aristoteles, hominem calidiorem esse reliquis animantibus, hinc humore refrigerandum.

De animantibus & illud quæritur, quare alia, vix edita in lucem, nutriri per semetipsa possint, alia nequeant? Respondet Peripateticorum Princeps: *An ea possunt, quæ in genere, quod memoriæ capax est, brevius vivunt? Quocirca ocyus quoque morte eadem omnia occumbunt.*

Æthiopes propriori sole cocti, & adusti, cum colore nigro tincti sint, inter nostros portento similes spectantur: itaque & illi problemati materiem præbent. Quæritur enim, cur denigrato vultu, dentes usqueadeo candidos gerant, ungues verò pelli respondeant? Mirum etiam videri potest, cur homo, considerata reliquorum membrorum proportione, pilosior, & comatior in capite sit, contrarium sit in animalibus?

Solvitur dubium, quod in cæteris animantibus excrementa resolvuntur in dentes, quorum illis major numerus est, aut verò in cornua, & setas, Quibus in cornua, caput minus setosum est: contrarium dici debet de iis, quibus in solos dentes. Adjungit author, evenire hoc alimenti copia, quæ caput ferit, unde posthæc qualitates excrementitiæ oriuntur: porrò & illud dicendum, quod nullæ restent in homine partes, quæ hanc pilorum congeriem sufferre possint. Sed ne problema illud de Æthiopibus prætereamus, mirum non est, ungues illorum nigros esse, participant enim de colore cutis, cui vicinissimi sunt. Dentes item albi sunt, cum enim hæc natio soli vicinior sit, qui humiditates attrahit, humoresque superfluos, quibus maculari possent & infici, tantopere exalbescunt, & levigantur: sicut cera per solis radios albescit. Maculat calor solis cutem, eo quod vitiosas qualitates internas ad superficiem trahit, dentium verò purificat, quas exhalare facit & evanescere.

Non item incongruum fuerit nosse, cur quandoque, dum de strato nostro exurgimus, vox asperior & inamœnior nobis fit quandoque gravior, quandoque subtilior? Resolvitur dubium inspecta corporis dispositione, quod plerumque dum expergiscimur malè digestum est, aut minus salubre, & hinc raucedinem hanc arteriæ asperæ, vel organo, per quod vox formatur, affigit: Corpus etenim cruditate humectatur, caput aggravatur, faucesque humore insolito replentur, necesse igitur ut & vox incultior fit, quippe quæ per asperitatem istam inæqualis & hiulca elabitur.

Inditum naturaliter sali est, ut in ignem projectus, crepitet, stridorem faciens, quasi res quæ vocem habeat. Non invenustum erit, ut reor, indagare, unde stridor hic, & qua de causa pro-

sa prodeat. Respondetur, quod cum sal humorem paucissimum includat, eum sine mora temporis in spiritum à flammis converti, & hic spiritus est, qui strepitum excitat; cum impetu enim erumpens salem frangit, unde & fragor ille est.

Transeamus de voce ad auditum: & quæramus, cur oscitantibus nobis aures nostræ obtusæ sint, ita ut penè surdis consimiles, nec audire, nec rumorem alium percipere possimus. Clara resolutio est: Cum enim oscitatio fit, os patulum quantitatem aëris majorem intromittit, quo internæ etiam aures feriuntur: cum ergò impeditæ sint, sonitus vocis obstructas aures invenit. Idem evenit quandoque iis, qui de somno repentè evigilant, ubi simul & interna cum externis confliċtantur, & hoc strepitu qui ab intrò est, motus exterior obfuscatur, & retorquetur.

Sæpè etiam accidit, ut qui cum timore, vel angore, aut quovis alio pathemate infestatus loquitur, hoc faciat voce tremula & trepidante, ita ut ex imo pectore vix verbum suum trahere aut profari possit. Qui hujus rei causam indagat, Peripateticum nostrum audiat: qui ait, quod qui in angustiis & pavore premitur, spiritum copiosum profundit, & dissipat, caloremque diminuit, corde oppresso, hinc omninò mirum non esse, si vox, quæ horum adminiculo formatur, vigorem suum amittit, & debilitatur.

Idque in similitudinem fidium, quæ cum in cythara, vel psalterio remissæ fuerint, continuo sonitum, vel resonantiam deperdunt.

Ut rursum ad auditum retrogrediamur, non levis illic difficultas exoritur, unde fiat, quod retento halitu, acutius audire soleamus, quàm relaxato; Hinc venationi, vel aucupio intenti, ad percipiendas etiam de longinquo voces volucrium, vel ferarum, spiritum tantisper includimus, quantum quidem vires permittunt. Dissolvitur quæstio, si perpenderimus, quod recluso spiritu venæ elevantur, & vis sentiendi locum petit superiorem. Cum enim dormimus deorsum se defert: & crebrius tunc reddimus, quam ducimus spiritum: minimeque audire valemus.

His quæ diximus, illud quod sequitur, Philosophica consideratione dignum adjungatur, unde veniat, quod pueri, mulieres, spadones, senesque vocem reddant acutam: cum qui in media ætate sunt, eam graviorem habeant, & magis obtusam? Satisfacit Stagyrita noster, dum ait: Quod motus velocior, etiam acutior fit: in iis autem, quos memoravimus consimilis motus est, consequitur, ut vox quoque in acutum desinat. Adjungatur his, quod qui firma ætate sunt, plus aëris trahere possunt: ex quo tardior simul & gravior vox generetur. Pueris & spadonibus contrà rem evenire, quoniam minus aëris capiunt. Senes tremulam idcirco vocem emittunt, quoniam eam continere non possunt, quomodo imbecillibus ac pueris usu evenit, cum lignum prælongum parte extrema ceperint. Alterum enim extremum quatitur, quia nequeunt superare quod tenent. Idem de mulieribus, pueris & Eunuchis dicatur; idem etiam trepidantibus hominibus, & metuentibus, & rigentibus causam vocis tremulæ afferre credendum est. Unde artium liberalium Professores, in primordio orationis trepidare consueverunt: cum stabiliti jam, & multoties exerciti fuerint, cum securitate perorant: Hæc igitur de voce vel acuta, vel gravi, vel sonora, vel stabilita dicantur. Quæ similitudo in iis potissimum locum invenit, qui ad Cantum applicandi sunt.

Non hic, ut opinor, invenustum erit, aliquid de odoribus meminisse, qui levamen, imò dixerim nutrimentum sunt odoratûs, quippe qui huic sensui plurimum oblectamentum adferunt. Investigant hic naturæ, & arcanorum naturalium indagatores, cur aromatum, suffimentorum, vel florum odores minus suaves è proximo sentiantur? Accurata responsio Philosophi nostri est, qui ait: Unà cum odore terreas quoque particulas prodire, quæ suo pondere obstaculo sint, ne odor conscendat, hinc aërem, moderatamque distantiam necessariam esse, ut hic odor distendi possit: particulæ enim, quas diximus terreas esse, odores præoccupant, eorumque motum præpediunt, ne sincerum se offerat. Hinc consequitur, ut nunquam fragrantia rerum perfecta percipi possit, quamdiu vel è vicinio sunt nimium, vel nimium remotæ. Sicut enim colorum, ita odorum quoque proportionem certam esse oportet.

Insuper & illud quæritur, cur odores, quanto plus commoti fuerint, tantò vehementius sentiantur, cum è contra si loco fixi permaneant, minor eorum sensus fit: In promptu Magister responsum præbet, dicendo: Quod exciti odores plus aëris impleant, quàm quiescentes: itaque ocyus ad sensum nostrum eos transmitti.

Quæritur item cur hyemali tempore minor odorum sensus fit, quàm æstate, vel cum aër temperatus est: respondetur: quod aër à frigore immobilior redditur, & rigidior: itaque vaporem ab odorato corpore non æquè proficisci, scilicet propter difficilem delibationis motum, & aëris quo invehitur.

Quærunt item hi scrutatores naturæ si odor fumus sit, si aër, aut vapor: hæc enim inter se differunt: Fumus ab igne nascitur, reliqua non item. Dicendum autem, odorem purum, & defæcatum sine fumo ad sensum pertingere, hinc causa est, quod flores cum contusi fuerint, minus odoriferi sint: contritione enim partes terreæ in motu sunt, quæ quod subtilius est, & acutius obtundunt.

Requirit nunc ordo rerum, ut post odores suaveolentes, etiam de ingratis odoribus loquamur. Hinc quæsitu non indignum est, cur subtus alas volucrium, præsertim autem subtus brachia hominum odor inamœnus progeneretur: hæc vir noster sapientissimus elucidat, dicendo: Mirum non esse, partes enim illas sine motu, & sine respiratione esse, sicut aquæ lacustres sunt, vel in quibus cannabū maceratum est. Sic de sudore in præfatis partibus contento dicendum, generatur enim illic putredo per qualitates internas: quæ cum commotione destitutæ sint, & inexercitæ, malè afficiuntur. Hinc Testius de stagnante aqua, siquidem fluida facta fuerit, sic habet:

Ma se corre, e dirompe
Lacerati tra sassi i rochi argenti,
Fa di sua purità specchio alle genti.

Porrò cum ad hoc productus sit homo, ut vita fruatur, & ad hunc finem natus: cum Mundi universitas non alia de causa creationem suam nacta sit, quam ut hominis nutrimento ministerium suum præbeat: errorem palmarem commissurus sim, nisi de hoc quoque (ubi se occasio tam commoda

moda ad manum offert) nonnihil in medium adduxero.

Itaque inprimis magnus ille Stagyræ Princeps inquirit: Cur habitatores Scythiæ, aut Ponti, & similium Climatum, quæ inhospita, & ruvida sunt moribus tam inculti, tam intractabiles sint. Declarat hoc ipsum dicendo: optimam hominis temperiem non solum corporis, sed morum quoque ab optimo solo derivare: quale etiam cujusque clima sit: talem indolem esse. Hinc aëris inclementia, vel caloris, vel frigoris excessu, perverti, commoverique temperaturam tam corporis, quàm animi.

Cum verò de Ponto, climatisque hujus rigore memoratum sit, quærit ultra, cur harum regionum frumenta, quamvis frigori exposita, tamdiu sine corruptione serventur. Hanc responsionem stabilit: *Quia humor alienus una cum calore evanescit: ut in uvis fieri novimus. Alia enim frigore, alia calore exhalant.*

Admirabilis insuper, & scitu digna est exotica illa Antiperistasis, qua in locis frigidis, & glacialibus potissimum febres calidæ, vel Causones generentur: Solvitur dubium, quod nimirum frigus ambiens omnem caloris exuperantiam introrsum urgeat: unde etiam cum exhalationi via non pateat, interclusus calor ille in semetipsum agens, alterationes febriles generat.

Quærit item cur Æthiopes, & Ægyptii plerumque pedibus suis defectuosi sint: ratio hæc redditur: *Quemadmodum ligna, ita etiam corpora animantium depravari à calore.* Confirmatur hoc ex constitutione capillorum, qui ob caloris excessum genti huic incrispati, & propemodum ambusti sunt.

Considerabilis resolutio est, quam supra quæstionem illam format: Cur in locis humilibus, & palustribus facilior fit cura, vel medicatio ulcerum capitis, quam crurum, quæ longiori tempore curationis indigent. In causa est humor gravis, & terreus, qui de his locis evaporans, caput longius dissitum magis defæcatum relinquit, idcircò etiam promptiorem medelam admittit, eo quod ad opportunam concoctionem magis dispositum sit. Sed ulcera quæ in cruribus sunt, humore illo infecta, non tam facili negotio sanitatem consequuntur.

Non minimi etiam momenti ad vitæ nostræ prolongationem est, nosse: Cur qui in locis patulis, & largis sunt, tardius senescant, quàm qui in cavitatibus, aut lacis stagnantibus, aut intersepta angusta degunt (sicut palam fit in agricolis, quos si cum urbium incolis, aut sciatrophis comparare volueris, hos quidem cura aggravatos in eadem ætate multò plus illis, & rugarum scabredine, & grandæva canitie decrepitos invenimus) Respondet Aristoteles: Senectutem putredinem quandam esse. Putrefieri autem facile, quod quietum est, faciliusque inquinari: ut aqua profluens, & stagnans: sed ubi aër liber est, sicut in locis patentibus, atque idcirco depuratus, & simplex, magis etiam humores corporum rectificari; hinc concludit: in locis æditis aërem diversum assiduò propter agitationem puriorem esse: in palustribus impurum, eundemque semper emarcescere. Hoc cum suavitate sua solita Testius sic habet:

Rio, che stagna in palude
Tra fetid herbe, e putrefatte zolle,
Torbido in bruma l'aque, e le corrompe.

Adjunxerim his ego, quod humor melancholicus, dum magis incrassatur, puritatem spirituum occludit, ita ut cum vigore ad ministerium suum levari nequeant, atque inde infectum sanguinem maturiorem canitiem inducere.

Confert non minus ac superior illa, quæstio quæ sequitur: Cur qui locis calidis ætatem suam degunt, diuturnioris vitæ sint, quàm qui in frigidis. Non procul hinc solutio petenda, respondet enim ille: Calorem vitæ conservativum esse, humoremque corporeum ab illo fomentari: cum è contra frigus illum destruat, & dissipet. Hinc consultum est non ignorare, quod complexiones frigidæ, & quæ provectum ætatis habent, unicum præservationis suæ remedium habeant, cibis cum moderatione calidis vesci.

Commento mihi multoties non absimile hactenus fuerat, cum à quibusdam fide nihilominus dignis referretur, in regionibus ubi frigus asperum est, temporibus suis usque adeo æstum per incrementa sua augescere, ut illic maximè invalescat, & illic degentibus plus quam alibi molestus sit. Sed inveni & hoc problema à Peripatetico nostro ventilatum, quod etiam docta resolutione sua elucidat, dum ait: fieri hoc abundantia humorum, qui in locis illis contrahuntur; binas insuper similitudines adducit: Caloris enim opera, inquit, aquam, quæ humorum genitrix est, calidiorem reddi: pari modo aër humidior, quàm tepidior facilius incalescit: nec opinandum quod sui natura aër calidior sit, sed qualitatem hujuscemodi ex qualitatibus contrariis nancíscitur. Sicut sol cum è nubibus prodit, calidior esse ob contactum umbræ videtur.

Consideratione item dignum est id quod experimento quotidiano docemur, eos, qui secus profluvia aquarum degunt, coloratiores esse, diuturniorisque vitæ, quam qui aquas stagnantes incolunt. Hæc loca plerumque sine incolis, & domibus sunt, prout valles quoque. E contra Adriatici maris Regina, Venetiæ, medias aquas inhabitans, multa hominum millia in se concludit, quorum quisque rubicundo, vividoque colore tinctus est, integra sanitate gaudens. Ratio jam superius allata est, & hic magis roboratur: Venti enim spirant, ubi aër liberior est, qui continuo motu corruptionem impedit, atque ita humores depravati vetantur, quin corpora item labefactent.

Inde est, quod remiges, & naucleri, ex perpetuo motu suo, & ipsi coloris vivacitate, & vitæ sanitatisque integritate prævalent.

Dormimus item, & requiescimus cum majori facilitate in locis palustribus, quàm in apertis: experientia in hoc non deest. Respondetur cum Philosopho nostro, fieri idipsum non tam humoris copia qui totum corpus circumdando ad soporis suavitatem pellicit, quàm quod illic corpus refrigescit, refrigeratio autem ipsa jam quieti proxima sit, hinc somnum magis conciliet, qui non nisi requies est.

Circa dispositionem corporis, non immeritò illud quæritur, cur animata omnia, quorum stirps

ſtirps in terra eſt, plus in longitudinem excreſcant, quàm in latitudinem, & craſſitiem. Optimè Philoſophus hæc diſtinguit, ait enim, hanc diſpoſitionem naturalem eſſe, ut triplum augmentum longitudinis ſit, non niſi duplum latitudinis & profunditatis. Hinc longitudo à principio formatur, & in hac potiſſimum incrementum fit: hæc igitur, ut dictum eſt, ſola inſurgit, deinceps largitatem duplicem in augmento ſumit, unam perſemetipſam, alteram cum longitudine.

Concludo capitulum hoc, quæſtione ſequenti (idque ut morſum malevolorum evitem, niſi forte hoc ipſo illud tanto magis Criticorum mordacitati expono) quam Philoſophus ſuggerit: Cur dentes, cum oſſa ſint, & carne utique ſolidiores, & firmiores, frigus vehementius patiantur, quàm caro.

Reſolvitur quæſtio, ſi advertatur, qualiter dentes cum meatu tenui radicati ſunt, exiguo calore præditi, atque ita facile frigiditate oſtendantur, & dolorem ſentiant. Non eadem ratio Carnis eſt, quæ temperamenti mediocris, & ejuſdem habitûs: Dentes autem temperamenti diſſimilis, idcirco etiam promptius per ea quæ illud ambiunt, & infeſtant læduntur: Cumque meatus ejus tenues ſint, & delicati, calor quoque inditus exiguus, & imbecillis eſt.

Cum autem hic carnis mentio fiat, curioſum illud rurſum in memoriam redit, quod ſupra meminimus: Cur ſolis radii & oleum & ceram candidam reddant, denigrent carnem, ſicut caro Æthiopum eſt, & eorum qui ruri agunt. Reſolvitur dubium, ſiquidem obſervatum fuerit, quod ſol de cera, & oleo qualitates excrementitias, terreaſque attrahat, quæ impuritatem illam & obſcuritatem induxerant: ſed cum de carne conſimilem ad ſe humorem trahere nequeat, evenire neceſſe eſt, ut nigredinem illam, aut colorem fuſcum affigat. *Nigricat* enim, inquit Author noſter, *per naturam, quod præhumidum eſt, propter humoris terreni mixtionem.*

In hac igitur menſa, tam variis interrogationibus, & dubitationibus tanquam cibis inſtructa, hæc pauca delibare libuit, quæ palatui curioſitatis tuæ, mi lector, apponerem. Si enim de univerſo etiam quæ ignobiliora ſunt, eligere voluiſſem, utique vaſtiſſimum de his mihi volumen componendum erat. Quod ſi te proinde deſiderium tenet, his longius immorari, præter jam adducta, doctiſſimum Aphrodiſeum conſulere in promptu erit. Nunc ego aliò me vertò, dicturus aliquid

DE VOCE.

De hoc nimirum tam ſonoro hominis inſtrumento: de vivaciſſimo ſigno, quo cordis intima panduntur, quo intellectus ſe palam producit: de *voce* inquam, per quam diſtinguimur à belluis: de ſpeculo, in quod purgatiſſimi radii potentiarum, quibus anima noſtra prædita eſt, reflectunt: De voce, quæ omne dicibile exprimit, & verbis manifeſtat, quidquid abditum in mente eſt.

De hac igitur, Authorum gravium veſtigia inſequendo, (quantum facultas permiſerit) paucis multa ſtringemus, quod reliquum eſt modernæ philoſophiæ cuidam relinquemus, quæ ſat amplo volumine & eſſentiam *vocis*, & qualitates, & conditiones ratiocinando deſcribit.

Hic interim illud dicendum, vix de materno utero infantem egreſſum, & voce, & riſu, & planctu audiri, neſcio an eum credere oporteat, ſuæ gloriæ applauſum proprium formare, aut calamitates ſibi innatas deplorare. Anni ſpacio nondū abſoluto, jam balbutire incipit, quo finito (juxta diſpoſitionem, & qualitatem, & potentiam) jam diſtinctius fabulatur: annus decimus & tertius loquelæ robur & ſoliditatem impertitur: quæ tamen rurſum ſenectute ingraveſcente diminuitur, & debilitatur.

Hic illud non prætereundum, quod quamvis nonnulli *vocem* ſoli homini propriam eſſe definiant, cum aliud non ſit, quàm aër ſpiritu flagellatus, unde etiam *verba*, quaſi *verbera* nominata, quæ non aliunde, quàm de humano ore pronunciantur: nihilominus nomine *vocis* omne id comprehendatur: quod ſonat, & ſic nulli non animalium competat. Quamvis verum ſit, quod nullum animal, excepto homine, ratiocinetur, nec verba, aut ſermonem formet, quod præter hominem omnibus interdictum eſt.

Ajunt quidam, contra propoſitionem noſtram inſurgendo, & picas, & pſittacos, humanas voces proferre, juxta illud Poëtæ.

Pſittacus humanas depromit voce loquelas:

De pica hoc legitur:

Pica loquax certa dominum te voce ſaluto:
Si me non videas, eſſe negabis avem.

Sed conſiderandum, quod præfatæ aves vocem quidem, quam edoctæ ſunt, replicent, ſed eam intentione & intellectu deſtitutam; carent enim parte rationali, & idcirco ſermocinationis incapaces ſunt. Hinc vox humana articulata nominatur, ſicut & loquela ad exprimendos, & manifeſtandos animi ſenſus, unde M. Tullius ajebat: Tot vocum, quot cordium mutationes eſſe, ſicut eum Eraſmus citat. Ex quo deducitur, Animal in orbe nullum eſſe, quod vocem cum varietate tanta emittat, quanta emittit homo. Cum tot tamen ſint vocum diverſitates, quot urbium, & nationum, nihilominus, eo quod de proferentis intentione proveniant, ad unum ſcopum omnes terminantur, & collimant.

Interim opinio doctorum eſt, varietatem vocum, aut verò accentuum, linguarum, & idiomatum hanc ſui primam derivationem habere: **Unde origo linguarum ſit.** Poſt univerſalem illam terrarum inundationem, ſicut ſacræ literæ teſtificantur, Arcam Noë, in qua generis humani breve compendium claudebatur, in altiſſimis Armeniæ montibus quieviſſe. Illic optimum illum Prophetem, cum adjutorio Altiſſimi, reparationi generis humani ſe dediſſe, & ut rurſum orbis terrarum novis incolis adimpleretur, filios, & nepotes, & pronepotes in varias mundi plagas, tanquam totidem colonias, diviſiſſe. Primo loco transmiſiſſe Eſenium in Ægyptum, ad populandam Lybiam Tritamenem: in partes Africæ Japetum, & Priſcum: in Aſiam Orientalem Gangem, quem his locis præſidere fecerit: In Arabiam felicem ablegaſſe Sabum, unde Sabeam regionem derivaſſe: in deſertam autem Arabum, in petream Petreum: in Damaſcum collocaſſe Canaiam: in Europam à Tanai ad Rhenum uſque, Tuiſconem; huic conjunctum fuiſſe Iſtrum, & Meſam cum fratribus reliquis, à Monte Adula verſus Meſembriam, ad Pontum uſque: præter hos Tyrum, Arca-

Arcadium, & Ematium tenuisse Italiam, Comerum Galliam, Samotem Celtas, & Jubal Celtiberos.

Hanc verò filiorum & nepotum Noë separationem à Patribus suis brevem & immaturam fuisse, unde nec loquendi veram methodum, nec morum veram culturam tam exiguo temporis spacio perfectionem suam consequi potuisse, hancque principalem causam fuisse, quod linguarum tanta diversitas prodierit. Inter eos Cham præcipuè, qui ludibrio patrem suum habuit, divina castigatione, in interiora Arabiæ se recipere compulsum fuisse, quæ deinceps nomenclaturam suam ab eodem obtinuerit. Infelicem hunc posteritati nil sacrorum rituum reliquisse, dedignatum enim esse à Patre suo tam benevolo in his instrui: unde factum, ut calamitosa natio hæc, tanquam filia dolosi, & imperfecti Patris, miserè vitam egerit, in errores inextricabiles delapsa, cui etiam vitiosissima, & maximè depravata linguarum idiomata adhæserint: quin & verus Dei cultus apud gentem infidelem, & barbaram omninò interciderit, & evanuerit.

Sed ut de his ad delibandam reconditæ philosophiæ cognitionem transeamus, inter propositiones maximè curiosas, & hæc non minima se offert, cur plerumque, qui improvisò evigilant, vocem asperiorem emittant. Contingit idcirco, quod stomachus æquè ac corpus universum cruditate humescit, & eadem de causa aggravatur, maximèque loco superiori: caput igitur plenitudine hac redundans, in fauces humores effundit; necesse igitur est, asperitatem vocis inde oriri, quæ non aliunde, quàm ex hac inæqualitate provenit: cum fauces his phlegmatibus quasi obsessæ sint. Quæ ratio est, quod vocis claritas, & tenor confringitur: organa enim eidem assignata, regurgitatione chyli infestata, incalescunt, & propterea humores vehementius attrahunt, & ob assumpti cibi humectationem vasa vocis largiora fiunt.

Rursum illud memorabile, quod qui flent, acutiorem vocem emittunt, qui rident graviorem. Respondet Aristoteles: *Quod alteri ob suam debilitatem parum spiritus movent: alteri vehementer intendunt: quod facit ut spiritus velocius ferri possit: velox autem omnis acutus est: quippe qui ab intento projectus corpore feratur velociter. Contra qui ridet resolvitur & debilitatur. Itaque vocem gravius edit. Quanquam ægri acutam emittunt vocem: parum enim aëris movent. At verò qui rident, non solùm parum, sed etiam levius movent. Adhæc qui rident spiritum calidiorem emittunt, qui flent frigidiorem: Dolor enim refrigeratio pectoris est. Calor itaque multum aëris movet, ita ut tardè feratur. Frigor autem parum ciet. Idem vel in tibiis fieri novimus. Enimvero qui spiritu inflant calidiori, multò tardius agunt.*

Proponitur à Peripatetico nostro & alia difficultas, ab eodemque dissolvitur: Cur vox humana gravior sit hyeme, quàm æstate. Evenit hoc, ob rationes jam supra adductas: nimirum quod aër ea tempestate anni, tam interior, quàm exterior aliquantum crassior est, & cum talis sit, tardius movetur, ex tardiori motu gravitas vocis subsequitur. Eadem ratio in iis est, qui ex potu, vomitu, aut frigore vocem graviorem edunt: sciendum enim his actionibus fauces interceptas esse, iisdemque fluxiones in guttur decidere, talique constipatione illud reddi angustius, spiritum itaque tardius ferri, ex quo vocis gravitas oriatur.

Echo item, prout Aristoteles asserit, vocem suam sic format: Cum sonitus quidam in concavitatem, eandemque solidam inciderit, necesse est, ut repercussio sequatur, dum durities illa illato aëri non cedit: ac sic vera refractio fit: Cum ergò sonitus principalis in firmitate sua persistat, uniformi nihilominus consonantia reduplicatur, quæ per angulum similem existere solet: itaque vox resonans similis primæ voci redhibetur.

Prima itidem vox animalium, quæ noviter nata sunt, acutior est, quàm perfectorum: vituli tamen gravius mugiunt, quàm boves perfecti. Id evenit, quod de matre sua vocem mutuantur, vaccæ autem gravius quam boves mugiunt.

Multo fusior in his est sectione suo undecima Problematum divinus Aristoteles; sicut sexaginta insuper & quinque aliis sectionibus elaboratissimis, sublimissimo ingenio suo difficiles alioquin quæstiones sat faciles reddit.

Illic doctrinæ in medium proferuntur, quæ stuporem generant, quæ cum elevatiore interpretatione indigeant, quàm mea illa, quæ infimæ sortis est, ad hujusmodi capaciora ingenia, & doctiores lucubrationes Lectorem transmitto.

Interim ne claritate sua hæ paginæ defraudentur, dum Echo non secus ac theatrum aliquod perpendo, in quo mirabilis vocum repræsentatio est, præsentis capituli complementum mihi videtur, siquidem huc collocavero, quæcunque Mascardus vir summus, quæcunque Azolinus tam diffusus, denique etiam P. Daniel Bartolus in doctissimis symbolis suis in rem præsentem adferunt.

Descriptiones Danielis Bartoli.

Exordium sumemus à scriptore Metamorphoseon, ubi Nympha introducitur Narcissi amoribus capta, & de Echo sic habetur:

- - - - *& totidem quot dixit verba recepit.*

Et paulò infra:

- - - - - *in fine loquendi*
Ingeminat voces, auditaque verba reportat.

Hinc item Virgilius: Georg.

- - - - - *ubi concava pulsu*
Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.

Et in eodem loco:

Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.

Quemadmodum enim (sic ratiocinatur) lux, quæ obliquè speculum ferit, ita & vox (prout ipsemet sæpius experimento edoctus sum) si in muri cujusdam planitiem emissa fuerit, in repercussione sua fideliter inclinationem ejusdem anguli observat, quem veniendo formarat. Unde & ego sic opinor, ad formandos processus sonitus, lineâ potius, quàm circulo utendum esse. Quamvis usitatissimum sit, ut in exponenda voce, similitudine saxi utantur: quod cum in superficiem stagnantis aquæ projectum fuerit, millenos & millenos circulos à se, tanquam à centro derivat: quorum quisque novo principio alteri inclusus oritur, & præcedentem in anteriora urget, ita ut minores fugare, majores fugere videantur; dum illi quidem serpendo & natando hos insequun-

ſequuntur, quantoque magis diſceſſerint, tanto largius ſe extendunt, criſpando aquam regulatiſſimis circumferentiis ſuis: ſic tamen, ut quanto longius à centro protenduntur, tanto minus perceptibiles ſint.

Idem ajunt evenire in aëre, qui cum forte inſonante voce percuſſus fuerit, circumquaque circulis in ſe invicem replicatis fluctuando diffundatur, ita ut ſphæra ſphæræ incluſa ſit: ac ſic tinnitum vocis æquali ſemper & velociſſima dilatatione, ad duodecim uſque miliaria noſtra, in decima quinta parte quadrantis horæ conficere.

Proſequitur Author ratiocinando ſat prolixè, & exemplum hoc proponendo, quod in eundem modum, quo plures voces, quamvis ſeparatæ, chorum nihilominus muſicum, ſub Magiſtro ſuo, non diſſonum efformant, ita, inquit, in vocum multitudine, quæ in Echo illud emiſſæ fuerint, quæque earum cum diſtinctione ſua revertitur: non ſecus ac mille ſolares radii, quæ in idem ſpeculum feriunt, & fulgurant, à ſe tamen invicem ſeparati apparent.

Ab his ad experimentum quoddam deſcendit, & ait: Siquidem (in exemplo) vocem *Falco* expreſſeris, continuo volatu vox illa aërem pertranſit, & quocunque ſe in gyris ſuis extenderit, ſemetipſam ſemper nominat, hoc eſt *falconem*, & pro te loquitur, imo verò tu in ipſa, quamvis longè diſſitus & taciturnus. Vox autem illa neceſſe eſt, ut capite protenſo, & præcedente feratur, hoc eſt ſyllaba quæ primum prolata eſt, præcurrente, & quæ in prima ſui origine prior de labiis tuis prodiit. Siquidem etiam in volatu ſuo in quippiam impegerit, quod ad formandum Echo non improprium ſit, ſine mora reverberata reſultat, retrorſum abiens, eandē viam repetendo, quam venerat, rectoque tramite, ad aurem uſque revertitur, & illic *falconem* repetit, qui de ore tuo prodierat.

Qui de his ampliora deſiderat, & unà cum ingenio hoc immortali, laurea itidem æterna digniſſimo, penitius in præfatas cognitiones introire voluerit, ſymbolum ejus ſecundum percurrat, illic *Echo ſeptem turrium* intuebitur, & qua ratione natura caſu fortuito materiam ſubminiſtrarit, unde Echo fecundiſſimum & admirabile formetur, ut cum artificio ſingulari ita compoſitum, & ordinatum videri poſſit. Tranſeo nunc ad id quod continet

Deſcriptio Echo ſecundum Patrem Azolinum.

CONſideremus igitur (favente Deo) quæ cauſa, & quæ conditio ſit Echo, & vocis. Naturam vocis ſi diligentius inſpexerimus, omninò admirabilis eſt: pro matre linguam habet, pro obſtetrice aërem, pro faſciis dentes, pro cunis os, pro lacte reſpirationem, pro uberibus pulmones. Vix nata, moritur: vix vitam adepta, eandem terminat: quæ de ore non recedit, & nihilòminus in longinquum abit: dum in faucibus oritur, jam in auribus commoratur: vix in lucem edita, jam avolat: ſtans in ore, in plura loca transfugit.

Ubi vitam habet non operatur, ubi operatur non vivit. Non niſi una eſt, & tantopere multiplicatur. Non rumpitur, & tamen in plura diſpertitur; ſemper integra, & dividitur. Hæc vox (quis credat?) ſiquidem in cavernas horridas inciderit, aut in abrupta & inacceſſa montium, inter hos ſilices confracta, inter has rupes repercuſſa, in his ſaxis quaſſata, novas vires aſſumit, novam ſibi vitam recuperat, quam cum cupidè conſervare ſatagit, & plus ſolito ſuo extendere, ut à lapſu temporis ſe redimat, quod ei mortem, parturiente adhuc matre minitatur, velocius ipſo fulmine procurrit, multo levius aëre volatu ſuo ſe proripit, & in profundis terræ ſpeluncis, in alpeſtribus montium, in præruptis cautibus, & horridis ſcopulis, effugium imminenti periculo ſuo inquirit. Ibi dum in medio ſaxorum inhoſpitum ipſa nihilominus fugitiva hoſpes recepta fuit, & præcocis mortis præda jam dudum facta creditur, admirabiliter nova vita induitur, & novis viribus inſurgit.

Quis non miretur artificium in his naturæ? Qualiter Echo illud (quod alioquin aliud non eſt, quam repercuſſa, & relapſa vox) filia formoſa ſit, ſed ſine matre: facundè loquatur, ſed ſine lingua: vivum credatur, cum non niſi aura ſit: ſine ſpiritu ſit, & clamorem edat: ſine ſenſu ſit, & nihilominus minetur: ſine intellectu ſit, & tamen conſulat: vita careat, & ratiocinetur: nil volens multa poſtulet: non vocatum reſpondeat: totum vox ſit, & vocem non habeat: ſemper garriens, nil proponat: ſtet in vicinia, & loco careat: amicitiam ſpondeat, interim inane nihilum ſit. Huc uſque vir facundiſſimus.

Echo deſcriptum à Patre Thoma Carafa.

IN taciturnis cavernoſorum montium receſſibus, ſiquidem fidelis & amore plenus Paſtor amiſſam ovem vocaverit, ſi laſſus venator canem venaticum, ſi Nympha anhelans amatam ſodalem ſuam, ſi feſſus viator doceri viam poſtularit, ſi peritus Muſicus ſuavi melodia cecinerit, ſi belli tubicen tubam ſuam inflaverit, continuo ſonus articulatus, ad reſpondendum promptus, voci Paſtoris, clamori venatoris, lamentis Nymphæ, verbis viatoris, melodicis concentibus Muſici, ſono tubicinis, vices ſuas rependit. Et quis neſcit hanc reſpondentem vocem Echo nominari?

Hæc filia aëris eſt, incola ſummorum montium, nuncia ſermonis, verborum ſagittaria, amatrix quæ lamentatur: aura garriens: eremita murmurans: anima ſaxorum, oraculum ſylvarum, civis umbrarum, cauda verborum, adulatrix vana, Mater & filia nihili.

Echo deſcriptum ab Auguſtino Maſcardo.

AN unquam alienæ vocis æmulum Echo audiſtis? jam enim certus ſum, nunquam illud à vobis viſum. Quidnam rei eſt? Reſpondet Auſonius: quod filia linguæ ſit, & aëris, mater vani indicii; quæ vocem habet ſine intellectu, habitans in auribus hominum, & quæ in tranſitu ſtans ultima ratiocinantis verba furatur: quæ alterius ſermoni male accepto, male intellecto illudit: Hæc vocum interturbatrix eſt, quæ multa promittit, nil obſervans. Dicamus igitur Echo imaginem eſſe, quæ facie caret, garrulam ſine lingua, mulierem ſine corpore, Amantem ſine corde, habitantem illic ubi non eſt, reſpondentem ei qui

qui non interrogârat, sermonem terminantem, quem non occeperat: moritur vix nata, longe dissita à genitrice sua.

Sed ipsum Echo de semetipso testificari apud Sanazarum audiamus:

Vidi, arsi, flevi, tristemque (heu fata!) repulsam
Spreta tuli, sum nunc vox, sonus, aura, nihil.

Transeamus à descriptione Echo, & videatur

Descriptio vocis per Patrem Azzolinum.

Pan. Disc. 6. De voce S. Joannis Baptistæ.

VOx dulcis (loquitur de voce S. Joannis Baptistæ) vox suavis, ad cujus melodiam harmonicam etiam sphærarum cælestium harmonicus concentus ipsi adeo Pythagoræ inconcinnus videri potuerit: imò muta Orphei alioquin jucundissima lyra, non nisi miserè stridens Amphionis fabulosi cythara, aspera dulcisoni Apollinis musica.

Perdunt in æquiparatione hujus canoræ volucres vocem suam, quam naturâ magistrâ didicerunt: ausim dicere ipsos adeo angelicos spiritus non dedignari musicalibus choris suis harmonicam hanc immiscere vocem.

Vox potentissima, quæ non tam ad structuram Thebarum insensibilibus saxis motum præbet, sed cælestem spiritum mortalibus ad fabricandum Empyreum.

Non aufert cursum aquis, sed frenum sensibus injicit: ventos non alligat, sed solvit animas: non ipsa est, quæ docet plantas choreas ducere, sed de corde peccatorum avolare facit molares lapides criminum: non adulatur auribus, sed persuadet menti: non percutit sensus, sed ferit eos: non formatur ab aëre, sed producitur à spiritu: non inter dentes volvitur, sed commoratur in desertis: non brevibus temporum momentis evanescit, sed æternitati transcribitur. Admirabilis vox, quæ sine telo sagittat, sine gladio cædit, sine igne comburit. Sine verbis prædicat, sine robore humi sternit, sine doctrina docet, sine artificio convincit, sine laqueis devincit, & feliciter occidit, dum vitam impertit.

Stupenda res hæc vox, quæ dulcis est, cùm asperitate utitur: aspera est, cum paradisum promittit: gravis est, cum pœnitentiam consulit: acuta est, cum irreligiosos reprehendit: elevatur, cum se in nihilum redactam fatetur: quæ se inclinat, cum se Messiâ suo indignam reputat: clara est, dum agnum cælestem demonstrat: plena est, cum seipsam evacuat: resonat, dum in solitudinem se abdit: vociferatur dum obmutescit: quæ loquitur dum operatur.

Imò verò nec vox angelica tam efficax est, ut omnem cælestis vocis hujus perfectionem pro merito exprimat. Intellexerit me utique benevolus Lector, id quod dictum est, totum ad angelum illum incarnatum, sanctificatum in ventre matris, hoc est ad Sanctissimum Præcursorem Domini Joannem Baptistam referri, cum ajebat: *Ego vox clamantis in deserto.* Supra quod cecinisse me quondam memini sequentem odam:

Oggi nasce il Battista. Oh come Flora
Sparge più de l'usato i doni suoi,
S'anco de l'Oriente in su gli Eoi
Sorge nuntia del Sol fulgida Aurora.
Di notturno sentiero a trarne fuora
Scintillante splendor fiammeggia à noi,
E tal luce vitale al Mondo poi
Del Sol di Christo il bel mattin colora.
Oggi nasce Giovanni, à suoi vagiti
Insin d'Averno a la più estrema foce
Treman di Flegetonte i curui liti.
Ai Regi fia la sua favella atroce,
E del verbo la via, se fia chè additi,
Esser dovea ne l'opre sue una voce.

Descriptio Comitis Emmanuelis Thesauri ejusdem generis.

Paneg. Metaf.

QUæ res vanior, quid cogitatu vilius, quod abortivum imperfectius voce? Hæc proliziorem vitam non habet, quàm quantum itineris est, de labiis ad aures. Labia illam parturiunt, & continuò à se fugant: Aures eam recipiunt, & sine mora extinguunt. Tempore quo vivit non se oculis monstrat, nec tactu deprehenditur, nullum de se vestigium relinquit, cursor auræ fugacissimus, fragilis ventorum præda, turbo strepitosus, strepitus volans, volatus ejus sine pennis, anima expers vitæ, imago incorporea, filia flatus, soror suspirii, terror somniantium, venenum silentii, fulgur aurium, levis, instabilis, vana, vagabunda, nubes, ventus, flatus, umbra, nihilum.

Hæc substantia est *vocis.* Quod si inter res terrenas, vilissima censentur hæc terna monosyllaba: Res, spes, vox: argutius certè Spartanus ille facundiam infelicis Oratoris cujusdam explodere non potuit, quàm dicendo: *Vox, vox, & nihil præterea.*

Sed nunquid non ad sui encomium & laudem locutum dicemus Baptistam, cum se vocem nominavit? Quamvis enim eadem vox non nisi accidens fugax sit, quod nascendo moritur, nihilominus siquidem se generosa, & pathetica temperatura sua in harmonicas mensuras suas dispertierit, si unita fuerit, si se vibraverit, & explicuerit, si se incrispaverit, & innodaverit, & in mille flexuosos meandros, & labyrinthos variaverit, virtutem habet sedandi, & irritandi animos; siquidem etiam cum energia debita moderata fuerit, accensa bellum fomentat, placata pro ministerio pacis est, medetur mentibus, ferit obstinatos; concordiâ suâ adulatur, vehementius intensa terrificat, fracta emollit. Hæc instrumentum mirificum Eliæ fuit, qui *verbo continuit cœlos.* In hac loquendi forma Author noster, facundum hoc præceptorum & doctrinarum lumen, diffunditur.

Alia item vocis & verbi descriptio per P. Azzolinum.

O vox, ò verbum stupendum (loquitur de verbo divino) tam grande, ut nec cœlo includi possit, tam exiguum, ut ventri includatur, tam obscurum, ut nec ab Angelis quidem comprehendi possit, tam clarum, ut & surdi illud audiant, tam altum ut cælestes sphæras pertranseat, tam humile ut luto & pulveri immisceatur, tam dignum ut honor Empyrei sit, tam rursum abjectum, ut vilipendium sit plebis, tam decorum ut in cœlo admirationem habeat, tam indecorum, ut ab eo mundus abhorreat, tam dulce ut paradisum gaudio adimpleat, tam necessarium, ut sine

hoc

hoc vana sit salutis spes, tam voluntarium, ut non nisi libero arbitrio apprehendi possit, tam potens, ut mundum virtute sua contineat, & conservet, tam denique debile, ut inter tormenta vitam suam amittat.

Adhæc ego quoque adjungere ausus sum, quæ sequuntur. Vox, & verbum tam pulchrum, ut aurum stellarum & solis congeminet, insuper tam amarum, ut iratum viventes condemnet ad mortem: necessarium est, est enim dulcedinis omnis principium: voluntarium est, quia sine vi egreditur: exaltat, & deprimit: ad gloriam evehit, & vituperio subjicit: potens est, conservans orbem terrarum: rursum imbecille, quod mortem sustinuit. Hoc verbum ornamentum est viridantium foliorum, essentia voluminum sacrorum, verbum quod legitur, quo legitur, & in quo legitur. Mentis æternæ manus, animarum lumen, nuncius cordis, testimonium affectuum, conductor motionum, cogitationum revelator, & ipsius essentiæ humanæ essentia.

Hoc est illud verbum quod per os spiritus sancti in Ecclesiastico de se testificatur: *Ego ex ore Altissimi prodivi.* De hoc item super historiam Adami (de quo in sacra Genesi legitur: Audivit vocem Dei in Paradiso) sapienter inquit Theophilus Antiochensis: *Sermo ejus, per quem omnia creavit, existens potentia, & sapientia Patris, assumit personam Patris, & Domini universorum. Is venit in Paradisum sub persona Dei, & colloquebatur cum Adamo: siquidem scriptura sacra diserte ponit, Adamum dixisse: vocem tuam audivi: at vocem quid aliud dixeris, quam sermonem Dei, qui ejus filius est. Sed intellige hoc loco enarrari sermonem perpetuo existentem, & insitum in corde Patris Dei.*

Theoph. Antio. Lib. 2. ad Autolycum.

Vox à Peripatetico nostro definitur, quod sit *percussio aëris, inspirati ad vocalem arteriam, moti ab anima, quæ in illis partibus est:* à Boëtio, quod sit: *aëris per linguam percussio, quæ per quasdam gutturis partes, quæ arteria vocantur, ab anima profertur:* Item juxta eundem: *Est sonus cum quadam imaginatione significandi.* Communi logicorum definitione, *sonus est ab ore animalis prolatus, naturalibus instrumentis formatus.* Siquidem partici *vocem* voluerimus, dicemus unam univocam esse, & tamen plures res significare, alteram æquivocam, quæ sub diversis regionibus rerum diversarum significativa sit.

2. de Anima in Principio addit.

Divisio vocum.

Rursum vocum aliæ communes sunt, aliæ singulares: illæ & singulariter, & divisim sumptæ plura significant: hæ autem (singulares inquam) de uno solo affirmantur. Porrò & aliæ sunt quæ primæ, vel secundæ intentionis dicuntur: dividuntur item in concretas, & abstractas, quarum illæ quidem subjectum indicant cum forma, hæ autem sine subjecto, ut *albedo.* Sunt item aliæ absolutæ, aliæ relativæ. Denique aliæ finitæ, aliæ infinitæ: item affirmativæ, & negativæ. Copiosus in distinctionibus his Hunneus est, Author in hoc approbatus.

Hunneo, in Prodidagmatibus.

Physici nos docent (naturæ exprimenta sequendo) quod qui gravi voce dotati sunt, etiam corda grandia possideant, quibus thorax dilatatus sit, & apertus. Quamvis regula hæc in Carolo Magno defecerit, qui, juxta Crancium, & juxta Saxonium, quamvis staturæ ingentis esset, vocem admodum minutam habebat.

Lib. 2. cap. 7.

Apud antiquos Stentoris vox nota fuit, quæ omnium & vicinia consistentium aures obtundebat. Sabellicus memorat Thrasibulum Atheniensium Ducem voce sua omnium concivium vocem exuperasse. Ejusdem vocis erat Carneades Cretensis philosophus (secundum Plutarchum & Antipatrum) quos Cælius citat. Ansonius certo cuidam, qui omnium animalium voces æmulabatur, hoc improperium sequenti Epigrammate ingessit, quod lectu dignum arbitror:

Latratus catulorum, hinnitus fingis equorum,
Caprigenumque pecus, lanigerosque greges
Balatu assimilas; asinos quoque rudere dicas:
Quamvis Arcadium fingere turpe pecus.
Gallorum cantus, ovantes gutture corvos,
Et quiquid vocum bellua felis habet.
Omnia cum simules ità verè, ut ficta negentur,
Non potes humanæ vocis habere sonum.

Nil est, quo orationis complementum & perfectio tam promoveatur, quam voce; hæc enim sola est, quæ rerum significationes exprimit, quâ solâ auditori vel acceptus, vel econtra inamœnus est sermo: unde & operæ pretium judicavi vocum differentias huc collocare.

Varietas vocum.

Itaque à viris literatioribus cum adjunctis hujuscemodi cohonestata fuit, *altæ* nimirum, & *acutæ.* Æschines inclytum illum oratorem Demosthenem hujus vitii insimulavit: *quod Bœotorum more vociferaretur immodicè, & indecorè.*

Prout Erasmus testificatur naturæ consimilis erat Histiæus quidam Milesius, qui Dario saluti fuit, dum eum de periculo mortis redemit, admonendo eminus, ut ab hostium sibi insidiis collocatis præcaveret: hi pontem absciderant certissimo eum periculo subjiciendum rati, eo tempore, quo fugam capiebat per Scythiam.

In adagiis Lib. 4.

Inveniuntur itidem voces fictitiæ, quales erant Græcorum, qui præter consuetudinem naturalem (juxta eundem Erasmum) & fauces, & ora in loquendo dilatabant, idque voluntariè. De earum multiplicitate S. Augustinus inquit: *Quidam voces avium, pecorumque, & aliorum quorumlibet animalium sic imitantur, & exprimunt, ut, nisi videantur, discerni omninò non possint.* Clara & sonora, quæ numerum harmoniæ, & pondus operi qualicunque addit, juxta Poëtarum mentem, verum lumen orationis est, instrumentum rostris, & pulpitis aptissimum, stabilimentum, & fundamentum musices perfectioris, & ubi chori ordinatiores instituuntur. Talem se exhibuit Æschines Tragicus, qui eousque sublimem se in genere hoc reddidit, ut, Authore Plutarcho, cum à Patre suo literas edoctus esset, primus in scena temporum illorum cothurno usus sit.

Erasm. ut supra.

Lib. 4. de Civ. Dei cap. 23.

In vitis decem Rhetorum.

Marcus Cælius quoque (sic volente Erasmo) in pleno Senatu de non legitimis natalibus incusatus, ad eundem Senatum literas tam elegantes dictavit, tamque illustri & distincta voce easdem recitavit, ut ipse Cicero singulari encomio hanc virtutem decoraverit, dicendo: *Unus ex his est, qui proclamarunt.* Imperator Piscenius ejusdem dotis fuisse legitur, quippe qui ad Senatum verba faciens, ad mille passus usque intelligibiliter auscultatus fuit. Similiter Henricus secundus Daniæ Rex, qui, memorante Saxonio, tanti roboris, tamque clarus in dicendo erat, ut non solùm à sibi vicinis, sed à multùm quoque remotis distinctissime audiretur.

Lib. 4. Apophth.

Cal. lib. 19. c. 12.

Vox rauca & obscura, quæ à Caussino nigra appellatur, eadem ipsa est, quæ maculat, & deturpat, non solum orationem, sed omnem quoque sermocinationem; quam olim (prout sentit Erasmus) Cycloboram appellabant: erat autem hic

Lib. 12.

torrens

torrens quidam, qui universam Atticam cum ingenti strepitu pervagabatur. Unde Aristophanes de consimili oratore dicebat: *Clamosus, avidus, voce Cyclobori obstrepens*: hæc de Erasmo.

Sequitur vox aspera, quâ olim *Phicidissare* dicebantur: Est autem vox Juventutis, quæ amoribus vacat, & cantilenis amatoriis. Hujus vitii insimulabantur olim Erythræi, unde adagium illud emanavit: *Erythræensium Rho.*

Vitiosa item vox eorum est, qui in loquendo linguam allidunt, vel qui lingua impedita, vel tarda, vel balba, vel blæsa sunt. Hæc vox plerumque in iracundis est, in ebriis, & pueris; his enim extremitatibus commota lingua, & fauces, & arteria aspera, sonum edere nequeunt perfectum. Docet Hippocrates defectum hunc ex redundantia humorum nasci. Propter hoc linguæ impedimentum inter alios insigniter admodum culpatus fuit olim Battus quidam Thebanus, cui oraculum Phidium illudendo dixit: *Batte ad vocem venisti.* *Hesych. Erasm.*

Magnus ille Dux & Propheta Moyses, dum ab altissimo ad regimen populi vocaretur, & ut gentem suam à servitute Pharaonis liberaret, hanc excusationem prætendit: *Non sum eloquens ab heri, & nudius tertius: tardioris, & impeditioris sum linguæ.* *Exod. 4.*

Romani olim in dedicatione, vel consecratione templorum suorum tantæ exactitudinis erant, ut ne verbum quidem, imo nec accentum à Ministris prolatum diminutum vellent, si secus contingeret, in omen vertebant. Hinc Plinius memorat quàm operosum fuerit Metello summo Pontifici, pronunciare vocem illam, *Opifera*: erat enim balbus, & non nisi cum pœna id exprimebat.

Refert Cicero certum quendam Tundanium cognominatum fuisse Bambalionem, idque ob linguæ balbutiem; hæc ejus verba sunt: *Bambalio quidam pater, homo nullo numero: nihil illo contemptius: qui propter hæsitantiam linguæ, stuporemque cordis, nomen ex contumelia traxit.*

Titus Livius in decursu historiarum suarum medio, non prætereundum putavit, qualiter T. Manlius Torquatus, à primæva Juventute sua, tam se impeditum, & blæsum lingua sua reddiderit, ut Pater eum pene exulare ab urbe fecerit, ne tam hiulca vox inter suos audiretur: ille verò ruri degens tantopere se in dictione sua exercuit, sed non minus in actionibus illustribus, ut famæ locum dederit, quæ de facinoribus ejus tam inclytis ubique patuit. Hoc idem Valerius Maximus recenset, unà cum Plinio. Cedrenus de Michaële Balbo Imperatore refert, eum tantopere & manu, & lingua impeditum fuisse, ut plures paginas evolvere quis potuerit, antequam ille vel nomen suum articularet, vel scribendo exararet. *Lib. 9. Decad.* *Lib 6. c. 9. De viris illust. Cap. 28.*

Idem de Ludovico Tertio, Rege Galliæ filio Caroli Calvi, & Hermentrudis commemorat Cuspinus: unde & Balbi agnomen adeptus est. Similiter de Wilhelmo Russo Angliæ Rege, Polydorus mentionem habet, eum linguæ tardissimæ fuisse, præsertim cum efferuesceret irâ. De his pauca hæc dixisse suffecerit.

Tardis blæsisque vocibus non minus in considerationem trahendæ sunt præcoces, & veloces; quæ multum in divinationibus, & oraculis negotii facessebant: illic enim portentis, & responsis ambiguis, incautorum simplicitas illaqueabatur. Jam supra retulimus, quod hic rursus recapitulandum est, filium Crœsi vix ætatem mensium sex attigisse, cum inimicus patris evaginato gladio eum impetiit, dixisse autem clara voce infantulum: *Ne occidas Patrem.* Recensent id Herodotus, & Plinius.

Guanius, Sigibertus, & Regina authores sunt, Sigibertum infantem, filium Dagoberti Regis, cum à S. Episcopo Amando baptizaretur, &c, cum vix quadragesimum ætatis suæ diem attigisset, clara voce dixisse *Amen.* *Lib. 11. cap. 51. In Chron. An. Dom. 633.*

Stupendum miraculum est, quod Dodechinus de Anno Dom. 1117. recenset, Cremonæ contigisse, ut Infantulus fasciis involutus, dum mater lautis indulgeret conviviis, & familiam cum splendore nimio, & opiparis epulis exciperet, humana, eademque distincta, virilique voce eam reprehenderit & exhortatus sit, à luxu nimio desisteret, Deum hac de causa ei iratum, & jamjam vindictam secuturam. Videre se nihilominus gloriosissimam Virginem prostratam ante thronum Altissimi, & pro familiæ suæ salute misericorditer intercedentem. *In append. Mar. Scot.*

Scriptor qui Comitum Flandriæ genealogias publico dedit, aliud prodigium recenset: terminos naturæ transgrediens. Philippus Comes, Alsatiæ Landgravius vix diem nativitatis suæ attigerat tertium, ex quo matris uterum egressus fuerat, & continuò voce magna exclamavit: *Vacuate mihi domum.* Pluribus posthæc annis à Patre suo populi gubernaculo inter primos præstitutus, omne genus latronum, sicariorum, prædonum, rebellium, & sceleratorum sibi allociavit.

Voci præcipiti, contraria est vox Serotina, & tarda: unde Cuspinianus tradit Imperatorem Maximilianum, filium Friderici tertii Imperatoris, & Eleonoræ Imperatricis filiæ Odoardi Portugalliæ Regis, in urbe Nova Austriæ natum, ad annum usque nonum ætatis suæ mutum fuisse, & vix unum alterumve verbum, idque non sine difficultate maxima pronunciasse, cum Parentum suorum summo dolore, qui quantò major erat, tantò insuper gaudium majus fuit, cum ex tam molesta tarditate linguæ modico temporis spacio facundissimus evasit, tanta eloquentia quasi hæreditate aliqua adepta, ut ipsis adeo exteris miraculo esset: siquidem eousque in linguis, latina, gallica, & Italica excelluit, ut deinceps Romanorum Rex electus, applausum universalem præsentium Principum, tanquam eximii oratoris consecutus fuerit. Interrogatus itidem Pater, qua ratione cum tanta promptitudine tot linguis sententiam mentis suæ exprimeret, respondit: *Nescio quo pacto vel legat, vel loquatur: hoc mihi certè constat, quod cùm duodecimum ætatis ageret annum, subverebar ipsum aut stultum futurum, aut mutum.*

Interim hæ mutationes vocum, quæ veræ ministræ sunt dispositionum & affectuum animi, enunciatrices internarum cogitationum, ab oratoribus apud Causinum præter titulos jam memoratos, etiam his nominibus dicebantur: Vox fusca, inamœna, parva, angusta, subsurda, confusa, contemptibilis, ruvida, rigida, dura, tristis, infirma, ærea, acuta, alta, candida, pura, suavis, tractabilis, plicabilis, volubilis, cita, volucris, dulcis, mollis, canora, stridula, plena, splendida, lucida, & similia, secundum quod affectus, vel sensus, vel passiones cordis poposcerint. *De Eloquent. Lib. 69.*

Quin-

Apud Causs. de Eloquent. Quintilianus ait: *Erit vox lætis in rebus plena, simplex, hilaris, fluens; in certamine erecta totis viribus, & velut omnibus nervis intenta; atrox in ira, & aspera ac densa, & respiratione crebra; Paulum in invidia facienda lentior, quia non ferè ad hanc nisi inferiores confugiunt.* In quo loco prolixius de materia hac discurrit author, ad quem transmitto lectorem, qui copiosiora super his desiderat. Interim ego ad pauca quædam apophtegmata ejusdem materiæ me converto.

Zenon interrogatus, quid maximè singulare, præter potentias animi esset in homine, respondit: *forma est vocis flos, vox autem ipsius formæ flos.* Adjungit Laërtius, qui superiora illa citat; *Nam oratio,* inquit, *composita gratiam addit formæ.* Idem adhuc interrogatus, quid necessarium esset recitanti in scena, dicere solebat, non solum his, sed omnibus quotquot orationi, vel dictioni studerent: *Vocem magnam, bonaque latera debere esse, nec os immodicè diducere.*

Idem Laërtius qui Author citationum superiorum est, refert, Carneadem admodum loquacem fuisse, unde cum in schola aliquando abundantius fabulatus esset, præceptor eum jussit demissius loqui, cui ille sat facetè rependit: *Da mihi vocis modum*, ad quod Magister prudentissimus: *Modum habes*, inquit, *nempe Auditores.* Volens insinuare, juxta auditorum numerum, & pro loci convenientia, vocem moderandam esse.

Lib. 4. Apophth. Sic Demosthenes, juxta Erasmum, audiens oratorem, magno luctamine, & magnis viribus dicentem, inquiebat: *Non quod magnum est, bene est, sed quod benè est, magnum est.* Quæ sententia cordi imprimenda esset iis, qui huic studio & professioni se dedicarunt. Præfatus Demosthenes, sponte sua in medio orationis flumine hæsitavit aliquando, idque ob susurrum, quem audiebat, iis, qui se ob hoc ipsum reprehendebant, respondens: *Histriones è voce judicare par est, oratorem è mente.* *Lib. 8. Apophth.* Hinc prudenter Erasmus commentatur, qui quæ diximus recenset: *Histrio servit populo, orator consulit: ille delectat, hic prodest: Ad benè consulendum non refert quàm sis vocalis; sed quàm opportunè consulas. Actori voce opus est, quæ vincat in multitudine fragorem; Orator talis esse debet, ut populus ipsum ultrò tacitus, & attentus auscultet.*

Timidior erat Isocrates, dum in publico peroraret, unde solitus erat inter familiares dicere: pro decem minis se docere, sed si quis modum componendi in dicendo vocem se docuisset, ei se decem mille sestertios daturum, siquidem tot ei in possessione essent. *L. C.* Unde Erasmus jam memoratus ait, quod *vocis exilitas, & animi timiditas reddebant Isocratem ad dicendum inutilem.*

Verum quidem est, quod Cato sui temporis juvenibus præcepta præliandi dederit, magnanimitatem, & valorem inspiraverit, sed sæpius etiam illud repetebat: *Verba plus quàm gladium, verba plus quàm manus hostes in fugam vertere, attonitosque reddere.* Volebat militem etiam in ardore conflictus non mutum, sed clamosa voce, & vultus asperitate, æquè ac brachiorum robore in fugam conjicere, & perterrefacere inimicum. Sic *In Apophth. Rom.* Plutarchus memorat.

Cum Tullius in oratores incideret, qui plus debito vocem levarent, hac similitudine uti consuevit, comparans eos claudis, qui defectu pedum equorum ministerio, sicut oratores clamoris utuntur. *L. C.* Unde Plutarchus qui superiora commemorat, eruditissimè inquit: *Hoc genus hominum & hodie videre est, qui cùm sentiunt se causâ inferiores, ad furiosa jurgia confugiunt, ut quoniam rationibus persuadere non possunt, improbitate, metuque extorqueant.*

Qui plura his desiderat, voces nimirum humanas non ab homine prolatas: de iis quas Deus non nunquam edidit, non unâ eademque forma; qualis fuerit earum & conditio, & substantia: Voces item de rebus inanimatis, vel de brutis animantibus, opera vel Angelorum, vel dæmonum productas: Voces præter naturæ cursum prolatas, aliasque eruditiones curiositate plenas, amplissimum in hoc genere theatrum humanum evolvat doctissimi viri Beirlinch, nil enim imaginationi inciderit, quod volumen illud non complectatur. Ego hic ad alia conversus, vocem interim omitto, & in considerationem descendo, qui sit

VICTUS, vel CIBUS HOMINIS.

Galenus vir doctissimus in libro secundo, tertio Doctrinarum capite, loquens de facultatibus alimentorum, quæ cuique animantium necessariæ sunt, cuique eorum cibum suum familiarem assignat, substantiæ proprietati conformem: Equis nimirum, & Dromedariis paleam, fœnum, & hordeum, & hujuscemodi alia, leonibus carnem animalium crudam: Sic homini convenire carnes coctas (inquit), panes triticeos, hordeaceos, de frumento, & castaneis coctos. Hinc Artophagi translatione græca in latinum homines *Panivori* vocantur. Sed deinceps gulæ luxus, & mensarum opulentia in tantum excrevit, ut de carnibus avium, & quadrupedum, etiam ad penetrandos profundi maris internos sinus descenderint, ut inde piscium exquisitas epulas instituerent.

Hinc de Vitellio legitur, quod tabulam suam instrui voluerit scarorum hepatibus, quæ tum temporis in pretio erant, cerebro phasianorum, & pavonum, lacte murænarum, quod quo rarius, tanto carius erat.

Esca homini consueta caro bubula est pro rusticis: aut vitulina, aut vervecina, suilla, caprina, agnina, & similium, prout in macello videre licet: De volatilibus capones sunt, & gallinæ, columbi, pulli, & horum similes, id quod usus quotidianus docet. Nec desunt nostris temporibus ventriculi sat valentes, qui in pretio ponunt leporem, cervum, talpam Alpinam, sciurum, capras, hinnulos, echinum, cuniculum, Castoreum, Taxum, testudinem, imò & ranas, inter hæc & Elephantorum proboscides.

Alii rursum curiosius cibati sunt, quidam enim tygridum nates, alii, præsertim Æthiopes, pantherarum, & tygridum carnes devorabant. Quidam Africæ populi inter lautiores epulas recensebant, lacertis viridibus, & simiis vesci. Borusci in Scythia, Hippophagi appellati, non alia carne, quam equina nutriebantur. Insubres, populus Italiæ, nec mensas rejiciunt, in quibus lupi, & feles, & vulpes, & pardali, & pulli asinorum, & similia apponuntur. Olim etiam, teste Galeno, camelorum & asinorum mensæ non rejiciebantur.

Nomades, teste Plinio, lacte Cinocephalorum nutriuntur: habitatores Indiæ Occidentalis his terminis non continentur, quippe qui colubris, & bufonibus, veris terræ rejectamentis vescuntur.

Præter carnes etiam fructibus, & multis herbarum generibus, quæ terra progerminat, nutritur homo, juxta promissionem divinam: *Ecce dedi omnem herbam afferentem semen super terram, & universa ligna . . . ut sint vobis in escam.* Refert super hæc Bugatus in territorio Patavienfi circa Annum Domini millesimum ducentesimum trigesimum tertium contigisse, ut loci Incolæ urgente fame, & penuria rerum omnium compulsi fuerint omni herbarum genere, quæ ruri nascuntur, tam quæ comestibiles essent, quàm econtra, victitarint, non absimiles feris sylvestribus. Nec tamen illud, inquit Aldrovandus, tam mirabile videri debet, cum inventi sint populi, carpophagi appellati, qui nullo unquam edulio, nisi frondibus arborum, seminibus herbarum, & fructibus usi sint. Sic autem sibi providere consueverant; æstivo tempore fructus recolligebant, eosdemque siccabant, ut in decursu anni ex his alimentum sumerent: non minus tamen & quibusdam herbis, quæ in locis montuosis & in opacis vallibus prodibant, fruebantur.

Gen. 1. *Lib. 3. histor.* *Demonstris.*

Hic populus in more positum habebat (quamvis omninò præposterus sit) ut filii, & matres, & mariti, & uxores, & quod reliquum est hominum, suadente fame (nudi nihilominus, prout eos natura genuit) cum celeritate, & aviditate magna, de arbore in arborem scanderent, ad carpendos & consumendos fructus: quamvis etiam casu pes eos fefellisset, manu prompta à lapsu sibi præcaverent: si tamen aliquando corruissent, tam agile corpus habebant, ut vel omninò nihil, vel parum admodum casu læderentur.

Prout Lycosthenes testatur, inter se plerumque dimicabant, idque ob rationem victus: sæpius item cæcitatem incurrebant, & miserè interibant, eo quod oculorum defectus, omnem eis suppeditandæ vitæ occasionem aufferebat.

Non solis autem alimentis simplicibus cibatur homo, quin & compositionibus utitur. Veteres Betam, & pastinacas, aliasque radices sanguine animalium, aliisque rebus condiebant, sicut nostrates id oleo, & vino aliisque condimentis consueverunt.

Melle item & papavere sibi certam escam non inamœnam conficiebant. Has ni fallor caricas, & rapas Curius Dentatus gustârat, cum tantum aurum sibi à Samnitibus oblatum rejecit. Commendat Martialis certum quoddam genus compositionis, farcimen inquam, carne suilla impletum, quod in patria mea tam exquisitè parari solet, ut ob eandem causam sibi denominationem loci assumpserit, vocatum *Salame di Bologna;* hinc de eodem præmemoratus Poëta inquit:

Filia Picenæ venio Lucanica porcæ,
Pultibus hinc niveis grata corona datur.

Faciebant item olim, more nostro (sic enimverò gulæ vitium omnem adeo mundi ætatem pervasit) esculentum quoddam, ab ipsis nominatum *minutal*, è piscibus marinis compositum, oleo, vino, porro & coriandro confectum: sicut & pulmenta, botulos, Tucetas, artocreas & hujuscemodi alia oblectamenta, gustui blandientia; sicut sunt Lucanicæ carne porcina fartæ, aut melius hepate minutim cum ovis, caseo, pipere, aniso, & gingibero simul contusis, quod universum cum reticulo ejusdem hepatis coopertum sit.

Taceo hic, quæ insuper alia de lacte, melle, uvis passis, amygdalis, conficiuntur, & condiuntur, & ultimis mensis apponi solent.

Concludit Aldrovandus: *Qui hodiernos epularum apparatus, & mensas insigni magnificentia instructissimas scire desiderat, adeat Bruyreum Campegium, Bartholomæum Scapium, & alios insignes authores, qui de elegantibus conviviis, & miris epularum lautitiis diligenter pertractarunt.* Adjungo his è modernis *Oeconomiam Civis urbani* Vincentii Tanari, *de conviviis menstruis;* inter antiquos autem opera Athenæi, *in cœna sapientum.*

Occasionem hanc nactus, nunc in medium producturus sum utres illos epulonum, & gulosorum hominum, qui (si superis placet) mundum universum in opiparam converti mensam optarint, ut ventri suo totum, tanquam sepulchrali tumulo injiciant: monstrando per hæc quantum à rationis sede dejiciat gula, quæ viventes de natura hominum evertit: sed malo eorum pessimo, quippe quod eorũ nonnulli diei unius spacio patrimonium prodigendo, miserrime perierunt. De his non immerito Horatius inquit:

Nos numerus sumus, & fruges consumere nati.

Nota est historicis dissolutio Marci Apicii, qui Lynce ferbidius, dum pascua sua insequitur, de regione una in aliam migrare solitus est, non nisi gulæ oblectamenta sectando. Aristosenus Cyrenensis omnem curam & sollicitudinem in hoc collocavit, ut nova opsonia, novas cupedias inventaret, testante idipsum Macrobio: & siquidem ei feliciter obtigisset, non secus ac si novum elixir aliquod vitale produxisset, sine mora sodalibus suis idipsum communicabat.

Gloriabatur hic idem se mysterium novum produxisse, promovendi incrementum lactucæ, irrorando eandem vino mellito, unde tam jucundum saporem consequebatur, ut ob mirificam dulcedinem suam, delectamento inusitato mentes etiam senatorum maxime spectabilium non secus & hortulanorum maximè expertorum delirate fecerit.

Vult Martialis de hac hominum fæce certum quendam Santrecam dissipatorem dissolutissimum fuisse, unde sic ait:

Nihil est miserius, nec gulosius Santreca.

De Vitellio Imperatore (quem supra jam retulimus) Suetonius recenset, eum *Bovis* ventrem habuisse potius quam *Vituli*: post jentaculum enim prandio comparandum, sibi rursum in meridie fertilissimam mensam parari faciebat, huic succedebat antecænium pingue, & ad vesperam cæna plenissima. Quod verò admiratione dignissimum erat, carnes æquè ac juscula bullientia & fervidissima sine læsione devorabat, & epotabat.

Virgilius Cælii cujusdam meminit, qui omne patrimonium suum ingluvie prodigebat, & qui omnem substantiam & bona sua in fauces, non secus ac in voraginem quandam præcipitabat, tantum sibi terræ spacium reservans, quanto tumulari posset. *In Bucolicis.*

Xerxes magnus ille Persarum Rex, qui tam ponderoso exercitu Græciam inundavit, sed non nisi solitarius terras suas repetiit, nil regium nec generosum in se habuit (teste Valerio Maximo) nisi quod coquos præmiare solitus sit tum videlicet, cum insolitum aliquid exquisiissent, quod novo oblectamento gustum titillaret.

Milo (Theodoro teste) prout pugno bovem mactabat, sic eundem consumebat sine mora. Hic in prandio uno viginti carniũ pondo devoravit. Philoxe-

Philoxenus Jovem precabatur (sic Clearchus meminit) ut pro insigni dono sibi collum gruis formaret, quò diutius deglutiendo majori cum delectamento cibis frueretur. Claudium Alpinum peram dixisses sine fundo, qui tempore matutino, quingentas ficus, centum persica ruralia, decem melopepones Ostienses, viginti libras uvarum, & centum aviculas *beccafichi* ab Italis nominatas consumebat.

Sextus Aurelius narrat Maximinum juniorem tam patulum habuisse ventriculum, ut incredibiliter magnam vini mensuram ad prandium epotaret, undecim quoque libras carnis non nisi modicum quid reputarit.

Admirabile non minus quàm ridiculum est, quod Astidamas Meletensis erga Ariobarzanem Persam commisit (referente Ariano) invitatus enim ad prandium una cum cæteris commensalibus, & amicis non paucis numero, solus se in culinam inclusit, totumque, quod pro mensa paratum erat deglutivit: proin cum dexteritate se subtrahens, domumque rediens, mensam quæ parata erat, nudam siccamque reliquit.

Impia fuit olim crudelitas Vedii Pollionis, de quo Vopiscus meminit. Hic ut voracitati gulæ suæ ministraret, cum servos suos impinguasset, in piscinas murænarum eos jactabat, ut carne hac pastæ saporem gustui magis gratum præberent. Caligula majorem thesaurorum partem, quos Tyberius accumulaverat, in conviviis, & inter commensales suos, epulones dissolutissimos consumpsit: sic Dio commemorat.

Idem Dio de Tyberio Rege Ponti narrat, quod ne solus in tanta dissolutione, & epularum affluentia victitaret, magna præmia proposuerit iis, qui alios voracitate antecellerent: sic enim societate hilari fruebatur, interim nemo ei inter helluones istos par fuit. Heraclides Pythius maximus ætate sua gulo quaternis imò quinis vicibus diurnis sibi mensam sternebat, ne tamen crapularum suarum testes abessent (sic sibi hanc vitæ intemperantiam gloriæ ducebat) nunquam sine numero parasitarum, & convivarum degebat.

Gallonius item inexplebilem gulam habuit, qui cunctas possessiones suas culinis impendit, nec prius destitit farcito ventre incedere quam cum loculi evacuati essent. Hinc Tertullianus dum sinistre cuipiam augurari vellet, ei jocos Curionis, expensas Appicii, ebrietatem Antonii, gulam inexplebilem optabat Gallonii.

Servius refert de Heterognato, quod cum mensæ accumberet, etiam sine cultro & fuscinula sibi parem non habuerit in devorandis caponibus, deglutiendis capreolis integris, imo & evacuanda mensa convivali benè & lautè instructa. Unde & Alexander Taxus non immeritò dixerit: *In un Ave Maria fu sparecchiato.*

Flavius Vopiscus de Phagone quodam refert (quem falconem potius dixisses) quemvis sui coævum ingluvie exuperante: Invitaverat hunc Aurelius Imperator experimentum sumpturus de ingluvie: itaque lautissimam & fertilissimam mensam parari jussit & illi, & reliquis parasitis. Phago solus aprum integrum, centum panes, vervecem, & porcellum dimidia diei parte absumpsit, unà & Orcam vini epotando.

Eodem Authore testificante, Imperator Galba majus bellum culinis indixit, quàm nationibus exteris. Hyemali tempore binis horis ante auroram jam ventri & gulæ vacabat: cœnas verò in seram usque noctem protrahebat: De analectis ossium quæ superabant, centum molossi satiari poterant.

Peripateticus noster (authore Laërtio) antequam se ad liberalium artium lucubrationes contulisset, nulli in sumendis eduliis, nulli in convivio impar erat: sed deinceps ex quo scientiarum dulcedinem intellectu percepit, vitio præfato frenum injecit, naturam edomando.

Hercules prout robore suo Gigantum domitor fuit, ita se mensarum athletam non minus strenuum & Antesignanum exhibuit: undeetiam in Zeuclì operibus legitur, eum cum Lepreo Rege in certamen descendisse, uter eorum voracitate præcelleret, Herculem victorem evasisse, devorando paucarum horarum intervallo Taurum integrum: stet fides penes Authorem.

Demetrius Phalereus quotannis ducenta talenta (quorum quodque septingentos *scudos* italicos valebat) in conviviorum lautitiis expendebat, tam communibus, quàm quæ magnificè instituta erant. Notæ impensæ sunt Luculli in cæna Apollinis, quam Imperatori Julio Cæsari paravit: ubi commensales omnes deorum vestimenta induti, pretiosissimis macteis vescebantur, quæ summis argenti pretiis steterant.

De præfato Vitellio supradictus Suetonius narrat, quod fratri suo ab itinere reduci, aliud affectionis testimonium exhibere nequiit, quàm cum aëris simul & aquarum elementa sibi tributaria reddidit, quorum unum ei duo millia piscium, alterum septem millia volucrum præbuit. De Servio, Saxone, & Heliogabalo cum scriptore jam memorato, alii insuper memorant fide digni, quod non nisi alas abscissas exquisitissimarum avium in lancibus suis exhibebant.

Cleopatra, ut Antonio demonstraret, in quanta eum æstimatione teneret, imo verò ut extremum affectum vel passionem suam erga eum palam faceret, inter epulas unionem dissolvendo ebibit, cujus pretium, secundum Budei mentem, ad valorem quinquaginta millium aureorum usque censendum erat.

Prætereo hic quæ in sacris literis de regalibus conviviis recensentur, inter quæ illa sunt, quorum mentio fit ubi de Salomone & Regina Sabæ dicitur: *Videns cibos mensæ ejus . . . . & ordines ministrantium . . . . non habebat ultra spiritum.* Nil hic de Assueri magnificentia dicemus, ubi per centum, & octoginta dies convivium celebratum fuit, per septem vero populo, sicut & Principibus & regibus: Nil de Rege Baltassar, qui ut epulum suum celebrius redderet, inter dapes vasa collocari voluit, quæ Pater suus Darius de templo Hierosolymitano asportaverat: quam temeritatem repentina morte luit: supra quod prætereundum non est, quod tam feliciter Commendator Testius expressit, qui sic ait;

3. Reg. 10.

Esther. c. 1.

Infelice passagio!
Da real trono ire à mortal feretro
Dal pranzo al rogo, è dalle tazze al' urna.

Præter exemplum illud omninò tragicum, alia non minus funesta ex nimia ciborum repletione successerunt, ita ut verum sit: plures occidisse crapula, quàm gladio. Inter tot & tanta, quorum memoria apud historicos reperitur, pauca recensebimus.

Gulositas Archesilai Pritanæi condigna castigatione mortis vindicata fuit: Hic enim (referente

rente Hermippo apud Diogenem) quamvis annum jam septuagesimum & quintum ageret, & adolescentium robustam virilitatem æmulari vellet, usque eò ciborum farragine referciit, ut ab iisdem strangulatus in medio convivantium choro subitanea morte extinctus, & ad feretrum ablatus fuerit.

Non in obscuro est Domitii Afri memoria, mediante Eusebii calamo, qui in medio dapum, non secus ac oneraria navis, nimio pondere pressus, inter fluctus deliciosæ mensæ, naufragium passus est. Refert Sextus Aurelius de Septimio Severo, quod pro obesitate corporis sui, omnem modum voracitate sua transierit: unde non raro ei stomachus, provocato vomitu, sublevandus erat: proinde & atrocissima valetudine correptus non nisi mortem in votis habuit: quod ei nemo facilè credidisset, nisi postea palam factum esset, eum carne animalium omninò cruda victitasse, ex qua videlicet indigestione mortem sibi spontaneam conciliarit.

De Valentiniano Imperatore fide digni commemorant, quod cùm Barbarorum quorundam Legatos coram se perorantes audisset, & ea quæ dicebantur, animum ejus sauciarent, tanta iracundia exarserit, ut sibi venam in pectore ruperit, ex qua tanta cruoris copia regurgitarit, ut cùm respondere contenderet, continuò obmutuerit, & vitam expirarit: id quod ei contigisse authumant ob nimiam epulandi aviditatem, nec eum digerere potuisse, quæ cum tanta ubertate naturæ obtrudebantur.

Hunc insolitum excessum, inquit Baptista Egnatius: etiam Joviniano Imperatori evenisse, qui cum tanta cupiditate prandiis suis inhiabat, ut ciborum, & carnium plenam coctionem non attenderet: tantam idcirco cachexiam de indigestione vel bradipepsia contraxit, ut repletione nimia oppressus, in cubili super stratum suum mortuus inventus fuerit.

Childericus tantoperè ingurgitasse se legitur ut nunquam satiari posse videretur, nisi digito (prout in proverbio dicitur) quod devoraverat, tetigisset. Hic vespere quodam inhumaniter crapulatus illucescente aurora tot vaporibus obfuscatus, matutinam lucem intueri non potuit; inventum enim fuit à cubiculariis cadaver sine anima. Sic de eo memorat Gregorius Turonensis.

Valerius Maximus fatum Poëtæ Lyrici Anacreontis Teii deplorat, qui Enthusiasmi sui Poëtici non modicam partem musto, & lautis epulis adscribebat. Hic aliquando, cum maximè genio suo indulsisset, atque interim se Poëticis influentiis totum dedisset, potius pro funere suo miser Epicedium vel næniam cantavit: derepentè etenim in tanta repletione vitam expiravit: nec aliud tantum indoluit, quam quod acino uvæ passæ strangulatus fuerit, is, qui vino græco fortiter restiterat. Hinc Politianus in hunc modum de eo canit:

Tandem acino passæ cadis interceptus ab uva.

Niseus Syracusanorum Tyrannus cum ab Astrologo quodam sinistrum de duratione vitæ suæ augurium habuisset, anticipare fatum suum voluntaria morte statuit: unde quantùm maxime potuit, se cibis adimplere, & suffocare decrevit: Id quod deinceps executus est.

Narrat insuper Fulgosus, Tarquinium Priscum, cum inter epulas ei os piscis gutture transverso hæsisset, ob nimiam edendi cupiditatem, eadem subsequente nocte miserum in modum vitam suam terminasse.

Innumerabiles præter hos jam memoratos occurrunt hujuscemodi utres vini, labra vinaria & bibones: qui plus quàm Crœsus in medio auri, plus quàm Crassus in medio cruoris, tantoperè se ingurgitarunt, ut antequam ventris ullum paterentur dispendium, antequam à continuis vini diluviis cessarent, maluerint Bacchantum more furere, delirare cum Pentheo, cum Oreste mente capi, in vertiginem rapi cum Ixione; demonstrando veraciter Bacchum inter fulmina genitum: hi enim nimia bibendi crapula distenti calamitosè perierunt & dignam meritis suis mortem oppetierunt.

Sic enimvero nō absq; ratione tam Poëtæ, quàm pictores (quibus metaphoricæ translationes, & hujuscemodi metamorphoses temerariæ vitio non vertuntur) Bacchum nobis aliquando infantulum, aliquando fæminam, hedera redimitam, depingunt, & repræsentant: his enim figuris ebrietatis insipientiam exprimunt, quippe quæ viros in mulieres, & infantes transformat, ratione eos fraudans, & in admirabilem vitæ mendicitatem conjiciens.

Inter eos igitur, qui vino domiti, in tam procelloso mari intemperantiæ honorem, famam, & fortunam pessumdederunt, de Catone minore memoratur, quod in bellis civilibus adhærendo Pompeii partibus, à Julio Cæsare reprehensus fuerit (in duobus nimirum libris, quos Anti-Catones nominat) tanquam vini potator, vel gurges. Nec Horatius id tacuit, qui sic habet:

Narratur & prisci Catonis Lib. 3.
Sæpè mero caluisse virtus.

Homerus antiquitate tam celeber, tam conspicui nominis vir, nihilominus de temulentia censuratur: unde Horatius de eo inquit:

Laudibus arguitur vini vinosus Homerus.

Multi ajunt vinum Poëtarum equum esse. Id quod in Ennio patuit, qui sine meri adjumento componendis versibus ineptus erat. Venusinâ Lyrâ suâ hoc ipsum expressit Poëta: Lib. 1. Epist.

Ennius ipse pater nunquam nisi potus ad arma
Prosiluit dicenda.

Inter mulieres potatricem nobis Martialis Fescenniam exhibet. Vitium quod in viris tam exosum est, quid non erit in fæminis? Hæc vinolentia enim omne temperantiæ, & pudicitiæ frænum relaxat. Unde Satyricus ille inquit:

Ne gravis hesterno flagres Fescennia vino
Pastillos Cosmi luxuriosa voras.

Hi pastilli quoddam medicamenti genus erant, quo vini nimia fumositas retundebatur.

Idem Poëta certam quandam nomine Myrtalem percellit, quæ ut nidorem vini meracius potati supprimeret, folia Lauri masticare solita fuit. Infelix quæ in vino lauros quærebat, potius cypressos quæsisset. Hoc in ea vitium conticere Poëta nequiit, ait enim:

Fœtere multo Myrtale solet vino,
Sed fallat ut nos, folia devorat Lauri. Lib. 5.

Præfatus Poëta bibacitatem Philostrati cum Elpenoris bibacitate comparat, de quo Ovidius meminit. Uterq; vino madidus de gradibus præcipitavit. Experimento docentes, quod qui tot fu-

fumos in cerebro nutriunt, non procul à casu sint. Epigramma tale est:

Lib. 1. *A Sinuessanis conviva Philostratus undis,*
Conductum repetens nocte jubente larem:
Penè imitatus obit sævis Elpenora fatis
Præceps per longos dum ruit usque gradus.

Negari nequit intemperantiam de omni gradu dejicere. Archesilaus, testante Laërtio, volumina Philosophorum evolvere amabat: sed sicut vannus, quæ ventilando quod bonum est, pro se sibi lolium conservat, sic ille de lucubrationibus præfatis aliud non trahebat, nec usui suo sumebat, quàm vitium: unde etiam liquorem Bacchi sibi familiarem habens, usque adeo ei indulsit, ut breve vitæ suæ compendium infeliciter terminare maturaverit.

Scythæ olim, certatim alter alterum in potando vincere contendebant: authumantes fortasse his internis vini incendiis rigorem patriæ posse corrigi: quem abundantia nivium in locis illis adauget. Hunc morem Cleomenes Spartanum Rex imitatus (juxta Horatium) eousque aliquando mente alienatus fuit, ut necesse fuerit eum, tanquam furibundum ligare. Non sine ratione hic S. Clemens Alexandrinus exclamasset: Stromat. 5. *Inter turpia, turpissimum est Regem vinciri.* De usu hoc perverso Scytharum & Thracum præmemoratus Horatius inquit:

Natis in usum lætitiæ scyphis
Pugnare, Thracum est.

Romæ quondam vir Mediolanensis nomine Novellus inventus fuit, (ea tempestate qua Tyberius imperavit) qui ob nimiam vinolentiam sibi nomen Biberii adscivit; eo vero, quod in potando ingentia vasa evacuare solitus erat, stupente urbe, Lib. 4. aliud sibi nomen Tricongii paravit: Hæc è Plinio sumpta sunt.

Plutarchus duorum sceleratorum hominum memoriam habet, quorum alteri nomen Amicus, alter Cyanippus appellabatur; hi ambo tanta vini copia se implebant, ut non secus ac furentes Bacchides Orpheum, illi proprias (quod horrendum est) filias involarint, & cum improvido Loth, cum iisdem nefaria stupra patrarint. Hinc optimè Ovidius:

Nec vini, nec tu Veneris capiaris amore,
Uno namque modo, vina Venusque nocent.

Marcus Antonius librum edidit in laudem vini, cooperiendo, ut rebatur, testante Dione, dissolutam suam vivendi licentiam, in quam cum sæculi sui admiratione incurrit. Plutarchus recenset, Promachum quendam nunquam satiari vino potuisse, ex quo sibi justum Senatus Atheniensis improperium promeruerit. Timocrates Rhodius nunquam aliquid sensato homine dignum protulit, tanta inerat homini turbulentia ex immoderata potandi consuetudine. Ausonius Poeta contineri non potuit, quin fœdam hanc hominis labem eleganti Dysticho percelleret, quod antiquitas etiam sepulchrali lapidi ejus insculpi jussit; est autem tale:

Multa bibens, tum multa vorans, malè denique dicens
Multis, hic jaceo Timocreon Rhodius.

Eruditissimus Jovius in Elogiis suis, ubi tam felici calamo delinquentium vitia exaravit, de Attila Cane illo, qui flagellum Dei nominatus fuit, hæc meminit, quod tantundem crapulis, & infusione meri, quantum effusione sanguinis delectatus fuerit. Hic cum sequentia loca & urbes, Altinum, Concordiam, Uderzam, Trevisum, & Patavium destruxisset, & victorioso vexillo Romam usque pertigisset, gravibus eam onerando tributis, hac eadem felicitate in Hungariam reversus, in nuptiis cum formosissima fæmina Ildide celebrandis, cum tanta illuvie se vino & dapidus adimplevit, ut in hæmorrhagiam fatalem inciderit, lectumque conjugalem hoc eodem inundaverit, animam infelicem in medio crapulæ, & cruoris innocentis, quem tam impiè effuderat, evomendo. Æthiops Corinthius (juxta Petrum Messiam) tam vino deditus erat, ut partem agrorum, quæ ei jure hæreditario in patria debebatur, vendiderit, tantum ut popinis, & bibentium tabernis vicinior esset.

Sed ulterius in mare hoc turbulentum ebrietatis, tanquam in abyssum demergi nolim, ubi tot tantique jam infeliciter perierunt, & quotidie adhuc intereunt. Qui plura de his desiderat, theatrum humanæ vitæ consulat, ubi in litera B. & titulo Bibax, aut vero in lit. V. hoc est, Vino, quantum sibi libuerit copiosiora desumere poterit. Ego interim temperantiam mihi colendam hic statui.

Ad condemnationem vitii hujus, inter alia, doctissimi Alciati emblemata quædam sunt, quorum primum est numero nonagesimo primo: Statua illic cernitur Apicii quæ gruem tenet in manibus, vicina disco. Nonagesimum secundum miserabilis Ocnus est, qui funem de palea torquet, sed quantum ille torquet, tantum asella prærodit. Nonagesimum tertium homo est lancem repletam cancris fluviatilibus in manu gerens, adjuncto lemmate: *In parasitos:* Nonagesimum quartum, arbor sicca est, cui duæ volucres (Italicè *Beccafichi* nominatæ) insident, cum inscriptione: *Parva culina duobus ganeonibus non sufficit.* Nonagesimum quintum piscatorias naviculas quasdam exhibet, quæ ostreas piscantur, quarum una cæteris magis patula apparet, dumque ad cibandum mus appropiat, se concludit illa, & miserè mus interit: lemma tale est: *Captivus ob gulam.* In nonagesimo denique & sexto Anas apparet, in aqua stagnanti garriens, cum Epigraphe: *In garrulum, & gulosum.* Hæc emblemata tanta eruditione referta sunt, ut cui vitium gulæ in detestatione est, non habeat, quod ultra desideret.

Quod vinum attinet, Author noster pari modo tribus sagacissimis emblematibus diffunditur, tam in vituperium quàm laudem illius. Inter quæ vigesimum secundum est, habens Bacchi statuam junctam Palladi, cui lemma hoc subjunctum est: *Vino prudentia augetur* Alterum oleam arborem continet, cui vitis annectitur eam amplexando, cum sequenti inscriptione: *Prudentes vino abstinent.* Tertium figura Bacchi insignitum est, collocati in serto quodam, cum hac sententia: *In statuam Bacchi.* Hoc loco ingeniosus Tuillius studiosum curiosumque Lectorem pretiosissimo nectare eruditionum, sententiarum, & doctrinarum, tam sacrarum, quàm prophanarum potabit. Præter hunc floridissimam eloquentiam suam exponet Pater Carolus Scribanus in volumine, quod *Philosophum Christianum* appellat; ubi sæculi nostri intemperantiam exprimit (quæ ipsa adeo animantia bruta exuperat) idque in præfati libri capitulo nono.

Interim hic ego Paræneſim quandam in primitivis vitæ meæ annis compoſitam huc collocabo, quam de Stoico meo Chriſtiano decerpſi: & quam plurimum aptam reor, ad vitium præmemoratum, quod tantorum funerum cauſa eſt, pro merito ſuo confutandum. Verba mea in ſequentem ſenſum deducta ſunt, quæ de *manipulo* ſecundo Capitis ſexti mutuata ſunt, quod hunc titulum præſefert:

SOLITARIUS BEATUS.

O Gula! O gula! porta vitiorum, ruina Protoplaſtis noſtri, foſſa ſanitatis, rapina vitæ, præcipitium Eſau, mors Iſraelitarum, & violentiſſima tyrannis mortalium! Cum quanta ratione contra depravatos mores tuos judicioſiſſimi literatorum debacchantur: Tu enim es quæ inhias, quæ famularis corpori, quod non ſecus ac catinus triamphoralis largum, inflatum, & ad fauces uſque repletum obambulat: corpus inquam, quod ex omni parte inimiciſſimum eſt vacui, quod femoribus tremulum eſt, quod in utrumque latus vacillat. Huic omnia in motu ſunt, & in gyrum volvuntur: cui greſſus firmus non eſt, nec paſſus ſtabilis; quid enim ſtabile in eo, quod deſideriorum ſuorum paſſibus continuis ad ſe paſcendum fertur?

Hæc gula invidiam gruibus, & ſtruthionibus portat, his quidem ob violentiſſimam ſtomachi digeſtionem, gruibus ob longitudinem colli, quo diutius voluptate deſcendentium eſcarum fruitur. Hæc, non ſecus ac Midas aliquis aurita eſt, ad audiendum ea quæ ventri ſerviunt: velociſſima in ordine ſuo ad epulas capiendas: Compoſita in ſimilitudinem ollæ, cui maximus triumphus eſt, in naribus ſuis vaſorum culinarium gloriam portare, è quibus fercula ſua conſumpſit, & devoravit. Pallidiſſima ſemper, inflatis buccis, cum labiis deſtillantibus, & ex omni parte pendentibus, non ſecus ac ſacculi eſſe conſueverunt per quos vinum ſtillatum eſt, quod illa epotavit: Illa inquam & fœtida, & contorta, & vacillans, lurida, & indecora. Simili modò ſcelerata hæc viventes traducit, & transformat!

An verò terra non abundè jam per tempeſtatum injurias, per plagas ſævientis ferri, in excavandis aurifodinis infeſtatur? an ei non ſufficerat portaſſe ſuper dorſum ſuum plauſtra graviſſima, dilacerari maternalem ſinum ſuum, & viſcera per viliſſima jumenta in ſulcandis agris? niſi tu quoque inſatiabili eſcarum deſiderio preſſa, pro inſtruendis menſis tuis, & retia & pulveres artificiales ad jaculandum, & venaticos canes immitteres? niſi tu inſidias ubique ſtrueres ad capiendas feras, & ſanguinem illarum effundendum? cum tu quoque fera peſſima ſis: Forte tibi ſpacioſiſſimi aëris campi nimium abundantes viſi ſunt, quod bombardis, & arcubus, & viſco omne volucrium genus aucuparis? An verò undæ maris per remos & anchoras, & ſexcenta alia navigationis inſtrumenta non abunde jam ſulcata & diſciſſa ſunt, niſi tu quoque, œſtro cupiditatum & appetituum tuorum percita, ad emetienda maria provolares, atque illic Neptuni ſinum perfoderes, ad necandum innocens illud & mutum animalium genus, quod candorem vitæ ſuæ etiam coloris ſui candore depingit, à quibus tu ne verbo quidem unquam offenſa es?

Sic enimvero tu, univerſitatis prædo, & homicida, nunquam pacis aut quietis memor es. Sed utcunque tibi viſum fuerit ſtomachos tuos, non niſi palmum latos, tot cohortibus piſcium adimple: liceat tibi ſylvas, & montium receſſus evacuare feris ſuis, ſpolietur aër volucribus, & quis deinceps rerum erit eventus? O quam ſubitanea metamorphoſi propediem Circe iſta Convivas ſuos in mille deplorabiles formas deformabit! Ecce tibi ex uno latere eorum nonnulli turbulenta vertigine circumrotantur, prout eos vini vapor in tranſverſum impulerit: rurſum alii ſqualido pallore induti, & contremiſcentes ſupra convivantium menſas crapulati procumbunt: alii ciborum gravitate oppreſſi, fatiſcente ſub tanto onere, & labaſcente genu humi ſternuntur: alii item de ſpumantibus buccis, & plenis faucibus luridam bilem ejectant: alii more jumentorum, omni jam humanitatis memoria ſpoliati, gravi corpore ronchos inviſos trahentes, provoluti jacent: Alii rurſum, velut immundæ ſues, ebrietatem ſuam eructant: Homines profani, laſcivi, corpore nonnunquam ſani, ſed mente corrupti, & lethaliter infecti.

Hæc igitur corporum labes, & corruptio non omninò intolerabilis eſſet, niſi & animæ exterminium & ſæva peſtis accederet. Ecce tibi in ſacris literis perfidum Eſau, tam gulæ ſuæ deditum, ut infami lentis edulio primogenituram ſuam, & una cum illa proſperitatem & benedictionem omnem venumdare nihili duxerit. Ecce tibi vetulum Loth temulentia cæcatum, nefario inceſtu cum filiabus ſuis maculare thalamum ſuum. Ecce tibi gentem electam, quæ poſt epulas & tripudium averſa à Deo ſuo, in falſorum deorum cultum prolapſa, miſere diſperiit. En tibi Holofernem vino ſuffocatum, qui in manu fœminæ Judith temulentum caput ſuum reliquit.

Alexander Magnus & ipſe his furiis raptus hanc vultui ſuo infamem maculam inflixit, dum vini æſtu ſuadente manum contra ſibi fidiſſimum Clitum armavit, eumque inter poculatores ſuos transfodit.

Denique quidquid alioquin imperante ratione, vel verecundia celatur, ebrietate ſtimulante propalatur: illic & religio, & virtus exulant, & omnis animæ dos, procul repellitur.

Nunquid ergo Philoſophus noſter illic apparere voluerit, ubi pietas ejecta eſt, unde veritas ſe alis ſuis proripuit, ubi vitium imperioſo ſceptro ſuo cuncta gubernat, & thronum regium involavit? ubi nullus unquam pudor, nec pavor, nec reverentia, nec futurorum memoria, nec præteritorum recordatio eſt?

In his locis quid aliud intuebimur, niſi tygrides, quæ prædam invadunt? niſi lupos qui ovibus dilacerandis dentes acuunt? Niſi leones qui in armentis ſæviunt? Niſi canes, qui agnellos infeſtis dentibus dilaniant? Niſi corvos, qui cadaverum paſcuntur viſceribus?

Quin potius ſolitarius meus gaudeat frugali menſa Curii Dentati (juxta quod de eo Valerius Maximus recenſet) cum enim Samnites eſculenta quædam ruſtica ei obtuliſſent, precantes ut factionis ſuæ Dux eſſet: Revertimini, inquit ille, in regiones veſtras, & Senatui veſtro referte, Curium ſicut ferro, ita nec auro ſuperari poſſe: magiſque eum lætari cum libertate, eâ menſâ frui, quæ famem arceat, non quæ luxu inſtructa ſit.

In Enchir. Vadat solitarius meus ad mensam illam, de qua Democritus inquit: Mensa pretiosa fortunam instructricem habet, mensa frugalis temperantiam. Vadat ad illam Epaminondæ viri generosissimi, qui cum Legatos vidisset sibi aurum portantes, simul & gemmas, ut ad urbem quandam insidiis occupandam, concurreret, eos manu ad domesticam mensam suam duxit, quæ vilissimis cibis & vino sat acido, & rancido composita erat: eos reverti jubens quo venerant: Narrate (inquit) quæ vidistis, & annunciate concivibus vestris, quæ sit forma, quod institutum vitæ meæ, ut inde noverint, eum qui tam paucis contentus sit, proditiones non machinari. *Apud Stobeum de Temperantia.* Vadat ad mensam Epicteti, viri famosissimi, qui sic ait: Siquidem assidenti tibi in convivio poculum circumgyrando in manus venerit, accepta oblatum, & quantum necesse fuerit inde bibito: Si necdum ad te pervenerit, cave ne manum temerariam ad sumendum illud extendas, sed illud præstolare, donec temperatum te quoque tetigerit. Vadat denique (si possibile fuerit) ad mensam Cynici: qui cum casu quodam in platea publica candidissimum panem deprehendisset, non modico temporis intervallo cogitabundus stetit, dein pauca quædam cibaria de pera sua trahens, una cum prædicto pane longè de se abjecit, dicens: Ite mortales inimici quietis, & humanæ pacis: tyranni peregrini, vacuate itinera nostra. Quin imò hæc opsonia, siquidem quod necessarium est transierint, & superabundaverint, hostes infestissimi sunt, qui plures gula interfecerunt, quàm qui gladio, aut ære interfecti sunt.

Longè sit à cœnis illis ad voluptatem paratis, longè à Cœnis Orestis, ubi tot infantes jugulantur, quot virtutes sunt, quæ illic pessumdantur. Nunquid non pudori sibi ducet Philosophus Christianus, siquidem inferiorem se viderit & Phalereo, & Anaximandro, Speusippo, Xenocrate, Cleante, & Zenone, qui sola cœlorum contemplatione, quorum Conditorem ignorarunt, parasitis otiosis prodigalitatem mensarum illarum reliquerunt, sola frugalitate parsimoniæ contenti? Vera & genuina voluptas non nisi ab anima derivat. Quid enim est vilissima corporis nostri massa, siquidem spoliata fuerit ab inhabitante anima, quid, inquam est corpus illud, nisi portio terræ inanis? Hæc vulgi oblectamenta non nisi lubricam & fugitivam possessionem boni habent. Quid si plumam manu gestaveris, cum eam maximè possidere tibi visus fueris, ecce vento flante velocissimè avolat: sed quæ bona sunt animi, realia sunt, & solida, & perfecta.

Pretiosissimæ, & æstimatissimæ merces sunt, quæ ab intro celantur, quarum pretium nemo unquam pro merito manifestavit, & palam fecit. Hæ in latebris suis securè repositæ sunt, & ipsum adeo solis oculum latent. Ad has convertamur, ut veram virtutum possessionem adipiscamur, quam prædo non auferet, quam nulla nobis passio, aut appetitus perversus, seductione aut falsa persuasione à nobis deviabit.

Sit animus noster inflexibilis tam ad præmia proposita, quam ad minarum territamenta: non frangatur sponsionibus, & oblationibus honorum, non calamitatum catastrophe: rideat ad hæc non secus ac Democritus aliquis: magnanimus contra insultus, & assultus, contra exilia, & enses, & ipsam adeo mortis viciniam. In corpore suo hæc anima non secus ac in navi secura, tranquillo mari, insidet puppi: quippe quæ reatum non novit, quæ nullo culpæ remorsu torquetur, nec ulla pœnitentiæ acrimonia percellitur, quæ nec dicto inhonesto, nec tyrannico conscientiæ integritatem sugillavit: & hac voluptuosa rememoratione puritatis suæ, procul à se exulare facit erubescentiam criminis, & ruborem delicti, & pavorem qui mundana convivia non deserit.

Induretur corpus nostrum ad omnem sinistræ fortunæ casum, ut videlicet tam invicto animæ exemplo discat nulla concuti adversitate. Mitiget famem cibi moderatio, sitim restinguant temperantiæ pocula: & sibi semper ob oculos ponat, multò expeditius esse nutriri abundantia naturæ, quàm inventionibus artis. Experientia enim nos docuit, naturam paucis contentam: Dedignetur anima nostra fumantem illum mensarum luxum, quæ cum infernalibus fumis suis unà cum corporibus & mentes obfuscant. Felix illa serenitas cœli, quà caput fruitur, dum terrestres illi repletionum vapores jucundas aëris interni regiones non occupant: hæc illa firmamenti nostri interna claritas visum nostrum, tanquam lucidissimo, & tranquillissimo Paradisi aspectu lætificat.

Sic enimverò, ubi fumigantium ciborum nebulæ cum caligine sua non obscurant, intelligentia humana in meditationibus suis defæcata est, expedita in operationibus, in studiis & lucubrationibus suis sedula, in amœnitate salutis perenni beatam se agnoscit.

Elevetur itaque Stoicus meus pennis abstinentiæ, & vigilantiæ suæ. Hic Dædalus volatu suo ad lucem supremi Entis pertingat, ad quem finem, ad quem scopum Christianum Philosophum collimare oportet: Sic fiet, ut tanquam falco famelicus, tantò expeditius prædam desideratam insequatur, & inflexibili ungue constantiæ semel obtentam non amittat.

Longius his immoratus essem, nisi brevitatis studium me alio sevocaret, ad Execrationem nimirum illam quæ sequitur, quam contra Bibulos in hoc Momi sæculo jam in teneris adolescentiæ meæ annis mihi impressam & dictatam teneo: titulus ejusdem sic habet:

In bibaces.

Incendium!
Accurrite aqua, ubi uritur mundus,
Microcosmus nempe, qui dum madet, æstuat.
Lymphis, inquam, nimis egent lymphati:
Vinosos intelligo, qui nimio ingurgitati mero
Væsuvii adinstar projiciunt undique flammas.
Tribus Inferni furiis addiderim quartam
Vinum scilicet intemperanter epotum.
Hoc Babylonia meretrix cum philtro intoxicato propinandum apponit.
Optima instituta licet gentilium:
Per hæc à talibus tenera coercebatur ætas.
Si in viridi ligno tanti possunt fervescere ardores, in arido quid fiet?
Phaëtontem vocarem omnem musto madentem:
E curru solis, nempe rationis, elapsum:
In luti, & calicum volutabro, quasi sus lotasese in omnia solvit deliria:
Ferit, furit, obruit, ruit. *Plato apud Stob.*
Favebat similibus ille
Ebrius Gubernator, queis omnia subvertit.
Si bibunt impii quasi aquam iniquitatem, quid facient hausto mero? *Iob. 15.*

Tanto

Tanto micantibus ab igne scintillis, Infinita propemodum
Accenduntur funalia.
Dum videntur splendescere nimis, rapidiores emittunt sagittas:
Si danda est experientiæ fides, manare ex fluminibus fulgura:
Nec mirum, quando ipso nascente Lyæo talia emerseru t.
Omnia confundunt; cum ibi se effundunt.
Quid ordinati, & apti potest esse cum Libero?
Circumferunt isti corpus mole sua turgidum, flaccidum.
Quibus lucent oculi, pallet cutis, spiritus est angustus
Vox i certa, cespitantes pedes:
Manuum tremor, vertigo cerebri, mentis anxietas,
Rerum oblivio, mors memoriæ.
O Incendium!
Vulcano deterius, quod mundum sic fœdat,
Imò inflammat, dum usque in cineres vertat.
At si ita corpora læduntur, animas cogita.
Æstuans hæc flamma, in venis occlusa, sanguinem sic accendit,
Ut omnem etiam consanguinitatem disrumpat:
Quis namque ultricibus immunem ab ignibus
Sanctum Loth, à patria fœditate lotum, corrupit, nisi mustum?
Hoc ori illius propriæ apposuerunt filiæ,
Quando sibi illum ex parente vindicarunt maritum.
O exleges puellæ, talem erumpentes in æstum!
Ergò ut Patrem tutò prosternant, calicibus impetunt;
Sic senex grandævus in puerilia abivit:
Malè cautus inter ætatis nives, & canitiei rigores
Proprio sinu prunas fovendo, dum peregrina fugit
Incendia, domestico igne corripitur.
Nil mirum, si vino nullum aptius Veneris fulcrum.
Huic cedunt præstantissima sericorum carbasa.
Attendat unusquisque à Proditore hoc inviso.
Prov. 2. *Ingreditur blandè, & in novissimo mordebit ut coluber.*
Nimis, lacte hoc madida, crescit Venus:
Unde Ovidianum erumpit adagium:
Et Venus in vinis, ignis in igne jacet.
Quid mirum, si Bacchi hilaritate Satyri procaces insultant, saltant;
Unde cæcus in talia fervescens
Inguinis & capitis quæ sint discrimina nescit.
Vitreis bipennibus in calices curvatis, nunc itur ad bellum,
Vexillum suspendit in templo Bacchi victor:
Quod nec bovis, nec Elephantis caperet uterus,
Sicut gurgulio in dolium ventris transmittit.
Infelix dedecus, vix Nili, aut Euphratis abluendum fluminibus.
O ebrietas! O Incendium!
Omnium vitiorum parens, quæ jurgia seminat, cædes gignit,
Homicidia, raptus, adulteria, tumultus,
Bella omnia nequissima fovet:
Ignaviæ gluten, & stupidis sensibus,
Ut vecordi spiritu tota langueat moles.
Accurrant igitur eò Lyæi Nutrices, Nymphæ cum lymphis,
Eridani humores, ut Phaetontis temperent ardorem,
Amabiles undæ, ebrietatis vesanum extinguant Incendium.

Ad hæc pauca in latino exarata, Enthusiasmum quendam Musæ Italicæ adjungo; ut, sicut per plura capita alia, ita & in ode hac Pindarica detester

Corruptionem sæculi nostri.

Ne di Lucullo a mensa,
Ove sù tazza d'or spumi il falerno
La sete spegnerà Tantalo infido?
Nè là, doue dispensa
Bionde le arene il Gange al suol materno,
L'ombra di Crasso Sciogliera dal lido?
La ve di fama han grido,
O'in adusto terreno, overo in molle
Di fulgido tesòr splender le zolle?
S'entro Napi dorati
Peregrinati humor Chio non gorgoglia,
E suisceratì Parti habbino i mari,
Perche in cibi pregiati
Fumin le mense a satiar la voglia,
Sono i favi d'Imeto al gusto amari;
Di Nettari piu rari
Di Giove a delibar s'ha le bevande,
O'nel Cielo stemprate a trar vivande.
E questi adunque foro
De Fabritii gli esempii, e de Catoni,
Quando Cerere scarsa, e a pena il fonte
Diedero a mense loro
Di tributo natio poveri doni?
Tal si vidèro la sù l Termodonte
Starsi al nemico a fronte
Generose le Orintie, e a lauto invito
Le die poma silvestri il suol fiorito.
Se dela nave d'Argo
Nuova messe di Colco a noi non viene,
Insipido e quel ben, che al mondo scende:
Non e fiorito il margo,
Quantunque Flora a coloris le arene
Venga, s'Apollo ad ingemmar non prende
L'aureo suolo a vicende,
Cosi, fatta la mente a se nemica,
Sin trà piaceri anco s'auolge, e intrica.

Plures aliæ strophæ in prædicta ode continentur, sed quæ alias sæculi hujus corruptelas percellunt, atque idcirco brevitatis studio omittendas censui: sicut & plura alia quæ de alimento hominis dicenda restarent, jam enim ad hoc transeundum, ut variarum nationum intueamur

CONSUETUDINES.

Si quando in Civitate optime instituta, in universitatibus, in familiis, in congressibus, in aulis Principum optimæ consuetudines, optimæ regulæ introducendæ sunt, consultissimum erit (sic Maximus Tyrius inquit) juxta earum urbium vel gentium normam id facere, quæ omnium maximè intemeratè, & sapienter gubernantur. Propter quod (sicut quidam Sapientum ait)

visus est sapiens Ulysses,
Qui mores hominum multorum vidit, & urbes.

Magna illa Adriatici maris Regina (de Serenissima Republica Veneta loquor) inter alios principatus, & ipsa supra instabilitatem undarum inviolabiles bases regiminis prudentissimi stabilivit: exemplo præteritorum casuum instructa, unde se in flore suo conservat, judicia sua consolidat,

lidat, & sententias enunciat, & forum suum moderatur.

Reliqui Status tam Monarchici, quàm Aristocratici, his ducuntur, & fulciuntur, quæ instituta, & ordinata à majoribus suis acceperunt. Boni mores securissimus polus sunt, qui navigium humanæ vitæ ad beatum virtutis, & honoris portum ducunt: cum è contra perversi impetuosus aquilo sint, qui illud ipsum ad scopulos ignominiæ, & vituperii allidunt. Ritus gentium non immeritò dixerim turribus æquiparandos, quæ in promontoriis positæ, ad illustrandum mare nocturnis facibus prælucent, ut videlicet noviter in procelloso mundi pelago velificantibus iter demonstrent, & his luminibus instructi, ad portum veræ prudentiæ cum securitate, sine errore, & sine conquassatione pertingant.

Sed cum ignorare mihi non liceat, tot tamque varias orbis terrarum Nationes esse, quarum quæque pro more patrio, aut legibus sibi propriis, aut alia de causa aliter gubernetur: juxta tritum axioma: *Quot capita, tot sententiæ*: & cum negari nequeat, formicarum numeris eas comparari posse: non modo mihi operosum esset, quin & impossibile factu, non solùm omnium omnes, sed nec plurium paucas consuetudines adducere.

Ne tamen omninò volumen hoc, materia tam excellenti defraudetur, Duce Aldrovando, & aliis, quasdam paucas huc allaturus sum, quas benevolus Lector, curiositate oculis suis non indigna, pro eruditione sua decurrere poterit.

Habitatores planitierum mansuetiores sunt habitatoribus montium.

Inprimis autem in tractatu tam considerabili, tamque prolixo consultandum erit cum Hippocrate, de locorum & regionum natura: è quibus morum ille diversitatem colligit, dicens: homines in campestribus & planitie habitantes, placabiliores moribus esse, quàm qui montana incolunt: Imò eos, qui in montibus orientis, & septentrionalibus degunt, mores habere fæmineos; qui in partibus his oppositis, omninò inhumanos, & intractabiles: Negociatores optimos in locis maritimis, & iis regionibus, quæ confiniis suis mare contingunt, commorari.

Astrologi aliam viam ingrediuntur: considerando enim qualitatem signorum, quæ Zodiaco continentur, & quibus quæque regio subjecta est; non minus & stellas quasdam particulares, quarum influentiis & radiationibus patent, juxta horum omnium constitutionem, & qualitatem diversimode dijudicant: itaque ajunt (sicut experientia docet) mores admodum severos & truces esse Germanis, & Anglis, & iis qui in Gallia Narbonensi situati sunt, quippe qui sub Arietis & Martis sideribus, & influxionibus morentur. Italiam, Apuliam, Galliam Cisalpinam, aliasque insuper, leoni & soli subditas, ingenii inquiunt esse placabilis, mansueti, & ad perdonandum inclinati. Hetruscos, & Celtas, & Hispanos Sagittario, & Jovi subjiciunt: quos munditiei, libertatis, & simplicitatis amicos ajunt: sicut stellam Veneris præsidere locis maritimis Minoris Asiæ, Cycladum, & Cypri, eosdemque Tauri signo illustrari: hos autem voluptuosos asserunt, & sensuum oblectamentis deditos. Græcos, & Cretenses Musarum cultores deprædicant, eo quod Dominio Virginis, & Mercurii subjecti sint: Macedones & Thraces, & Illyricos, à Capricorno & Saturno gubernatos, asperos volunt, & alienos ab humanitate: Parthos, Medos, & Persas sub Dominio Jovis & Veneris, delectari pompa vestimentorum, deditos risui, jocis, choreis, & omnigenis vitæ delitiis.

Assyrii, Babylonii, & qui Mesopotamiam accolunt, professioni mathematicæ vacant, sunt enim sub aspectu Virginis & Mercurii. Pars Indiæ, & Gedrosia sub dominatu Saturni, omnino intractabiles, & feræ sunt; Judæa, & Cœlesyria, & Idumæa ad Dominium Scorpionis, & Arietis, & Martis reducuntur: hinc insidiarum, & audaciæ & impietatis repletæ sunt; Phœnices, & Chaldæi sub Leone, & Sole, simplices sunt, humani, & benè morati, stellarum item observationibus addicti.

Arabia felix homines nutrit spectabiles liberalitate, & dexteritate, gubernantur enim à Sagittario, & Jove. Armeni, & Hircani, cum nobiles moribus sint, dominationem subeunt Geminorum, & Mercurii. Obediunt Bactriani, Caspii, & Scythæ, signo libræ, & stellæ Veneris, unde nec mirum si musicam, & vitam mollem amant.

Succedunt his Sarmatæ conducti sidere Saturni, & Aquarii, nec propterea immunes à ferocitate & asperitate. Phryges, & Bithynii, & Colchides Lunæ subjacent, unde & illis levitas innata, & volubilitas, & mores effæminati. Syria, & Comagena, & Cappadocia Scorpionem, & Martem agnoscunt, hinc illis scelerati mores, & natura ad omnem laborem sufferendum idonea. Populi Lydiæ, & Ciliciæ, & Pamphyliæ à Jove & Piscibus illuminantur, unde mercimoniis, & contractibus vacant.

Cancer & Luna habitatores Numidiæ, & Carthaginis, totiusque Africæ sibi subjectos ab omni conniventia, ab omni præterea congressu, conventiculis, societate, & commercio alienant. Qui Mauritaniam & Getuliam incolunt, cum sub signo Scorpionis & Martis sint, belligerandi studium sequuntur. Nasamoni, & Garamantes, Piscibus & Jovi substrati, liberales sunt, & magnanimi, bonis consiliis vigent, sicut & religione, quamvis falsa: adorant enim Jovem Amonem, & simulacrum fictum Arietis. Marmarica gens, cujus regio in Ægypto inferiore est, quæ Geminis, & Mercurio subditur, magiæ superstitionibus implicata est, alioquin prudentissima. Qui Thebaidem inhabitant, & Troglodiltæ, sub signo Veneris & Libræ militant: hinc genus vitæ varium & instabile sequuntur. Rursum populus alius iisdem in plagis nomine Azanius, sub Aquario & Saturno degit, hinc etiam mores incultos, & ferinos ab iisdem imbibit. Qui fusius de his instrui voluerit *Tripartitum* Ptolomæi consulat, illic usui suo necessaria reperturus erit.

Si post hæc ad consuetudines particulares descendimus, inter prima nobis occurret mos veterum in voluminibus conscribendis; Chartam enim, aut membranam, aut aliud hujuscemodi, ex utraque parte scriptum, in ligno quodam rotundo vel tornatili convolvebant, cui pro ornamento in utraque summitate globi, vel poma erant: In his voluminibus quæque natio, quod maxime memoratu dignum esset, sicut & nomina virorum illustrium, & facta notabant. Hæc autem circumvolutio necessaria erat ad pulveres, & tineas arcendas, & vindicandum ab injuriis temporum.

Adhuc bina hujuscemodi volumina exstant, primum in musæo Illustrissimæ Curiæ patriæ meæ, alterum in Bibliotheca Patrum S. Salvatoris

toris Bononiæ: Utrumque ex foliis arborum compactum. Memorabilis inventio, ex qua facile dijudicari poterit, quam fœcundum ingenium humanum sit, quod in longam posteritatem usque cogitata sua transcribit.

Olim capite operto sacrificabatur.

Transeamus ad religionem. Mos antiquorum erat sacrificare diis capite operto, & facie velata; idque fiebat, ut palam daretur, quod inter Deum, hominesque discrimen sit, quorum hi quidem capite denudato salutantur. Cum autem salutationis meminerimus, olim potissimum consuetudo viguit, ut siquidem se salutaturi essent, dextram dextræ conjungerent, sicut nunc sibi pileos alter alteri deponunt: Unde illud dictum Virgilii est:

---- coëant in fœdera dextra.

Præter hæc & veterum institutum erat, ut sacerdotes Evirati toto vitæ suæ decursu dedicati essent ministerio Matris deorum: atque in eodem illibatam castitatem perpetuò servarent. Significando per hæc, eos qui Patris nomen indignè violassent, castigandos esse, ita quidem, ut in imposterum & ipsi paternitatis nomine gaudere vellent, id non possent. Hæc autem macula tantopere inter paganos odio habita, & invisa erat, ut nota publica in fronte ferro igne candido, ad communem omnium detestationem, inurerentur. Hoc ipsum Lucretius sequenti carmine explicuit:

Gallos attribuunt: quia nomen qui violarunt
Matris, & ingrati genitoribus inventi sunt,
Significare volunt indignos esse putandos
Vivam progeniem qui oras in luminis edant.

Sepulchra olim sacra habebantur.

Non minus apud paganos & sepulchra in honore erant, & consecrabantur. Unde & pœna capitalis in eorum violatores, & prophanatores statuta fuit. Solebant item improperare iis, quibus sinistri aliquid obvenisset, eos forte ausos fuisse supra paternos cineres urinare.

Super hæc Emblema 144. Alciati expositum est, habens lemma quod sequitur: *Cum larvis non luctandum.*

5. De Repub.

Tanta autem reverentia sepulchris tum erat, ut Plato lege severissima caverit, ne hostium quoque sepulchra violarentur, sed & illa inoffensa essent, & in honore debito conservata. Verba tanti viri hæc sunt: *Nonne videtur illiberale, ac animi plane sordidi, & muliebris, ac pusilli, cadaver spoliare, & mortui corpus hostem putare, cum hostis ipse abierit eo relicto, quo pugnabat. Quid putas eos, qui ita se gerunt, differre à canibus, in jactos lapides sævientibus, eo, qui jecerit, prætermisso? Nihil differunt profecto. Itaque ab hujusmodi prædationibus abstinendum est: obsunt enim victoriæ.*

Ut verò ad alios etiam ritus, cærimonias, & consuetudines transeamus, idque in materia religionis, inter primos se mihi Æthiopes offerunt, qui solem Orientem adorabant, occiduum blasphemabant, & detestabantur. Hi cadavera mortuorum, quæ immunda arbitrabantur in aquas jaciebant. Æthiopes moderni Regem suum (Pretejanni nominatum) tanquam simul sacerdotem summum venerantur.

Ægyptii sacrificantes alta, plenaque voce in medio phani prosperitatem & salutem Principi suo vociferando augurant, idque vehementius, cum ipse præsens est. Adorabant autem antiquitus varia animalium genera. Solo etiam vomitu, & sola inedia arbitrabantur se morbis quibuscunque mederi posse. Item, usus eorum erat, palatia cuncta destruere, & sumptuosa ædificia vilipendere: omnem autem curam eo transferebant ut monumenta, & tumulos mortuorum splendidos, sumptuosos, sublimes, & fastuosos extruerent. Domos etenim defunctorum sempiternas crediderunt. In cœnis itidem parandis nullis sumptibus parcebatur, in quibus tamen, quamvis ultimum robur suum luxus adhibuisset, imaginem mortis videri voluerunt: in quem sensum sequens Distichum inquit:

Aspice in hanc formam mortis Conviva! Memento
Dum genio indulges, te fore huic similem.

De pietate, qua antiquitus Græci, æquè ac Romani ergà defunctos usi sunt, videatur ad longum id quod Kirchmannus Lubecensis de his in doctissimo libro suo, intitulato: *De funeribus Romanorum*, refert.

De ritibus mortuorum ad observationes vivorum revertamur. Memorabilis hic rursum consuetudo Ægyptiorum occurrit. Hi olim in veneratione summa Nilum flumen habuisse leguntur, quippe quod aquarum suarum profluvio defectum pluviarum restituit: quantò enim uberius inundatione lectum suum egreditur, & circumjacentes agros cooperit, tanto fœcundiorem messem loci incolis promittit. Ut verò incrementum ejus tanto distinctius adverterent, in more positum habebant, excavare fossam profunditatis determinatæ, quæ aquarum superficiem æquaret, in eamque postem, vel columnam figebant, cui certæ dimensiones, & numeri insculpti erant: Cum igitur signum hoc increscens aqua alluisset, ex ejusdem elevatione, aut humilitate, quotannis aut feracitatem, aut sterilitatem agrorum argumentabantur. Siquidem ubertas in spe esset, adolescentulos ad hæc instructos habebant, qui certis cantibus, non secus ac tubicines, læta nuncia indicabant, populumque de futuro felici eventu, non ingrati præcones, exhilarabant. Dolebant è contra siquidem decimum quintum, aut octavum non attigissent. Hæ figuræ à prudentissimis illarum partium manifestatæ, & expositæ fuerunt.

Populus Carthaginensis, vel qui Africam incolunt, cum sacrificandum diis esset, auriculam pecudum offerre consueverunt, tanquam primitias victimæ, cum hæ oblatæ essent, supra domum jaciebant, cui deinceps dorsum, & cervicem vertebant; post hæc victimam integram Lunæ & Soli immolabant. Erant item populi in Africa, qui de radicibus calamorū vel arundinum victitabant.

Cinecæi metuendo feras sylvestres in arboribus habitabant, & locustis vescebantur. Lotophagi cadavera patrum suorum in flumina & mare jaciunt, nil pensi habentes igne, an aquis, an terrà consumantur. Psyli Libyæ interioris populi, ventum Austrinum adversarium regionum suarum authumant; itaque armata manu contra eum procedunt, non secus ac si hostium phalanges cæsuri essent. Quidam Asiæ populi (prout supra jam memoratum est) serpentium victu nutriuntur.

Consuetudo Assyriorum fuit, ut quicunque supplices essent, per urbem, & fora publica ligatis post tergum manibus ducerentur. Inter quos qui liberi erant, annulum gestabant sigillo grandi insignitum, manu etiam dextra sceptrum portabant, idque palam & ubivis.

Chaldæi sustinebant mundum in omni æternitate duraturum: qui de siderum quoque aspectu præsagire se, quæ eventura essent, jactabant.

Sabba-

Sabbathum apud Hebræos dies facer & festivus erat, nec nisi victimam masculam in eodem sacrificabant: Quibus etiam, sub interminatione mortis mandatum erat, cadavera qualiacunque (etiam hostium) terræ mandare.

Medi quondam singulare studium in cultura & instructione equorum collocabant, tum & arcum, sagittasque tractare. Sic Parthorum gens, nulla esca, nisi ea quam venatu cœpisset, utebatur. Persæ inprimis Solem; dein Lunam quoque, & Venerem, ignem, aquam, & ventos adorabant. Sacrificabant non in ara, sed in locis elevatis, in campestribus, & apertis. Prout etiam de M. Tullio novimus, corpora defunctorum oleo & cera illiniebant, idque ut corruptionem diuturniori temporis intervallo arcerent.

Hircani tam efferati, tamque crudeles erant, ut ne mortuis quidem hominum cadaveribus abstinerent, sed hoc nefando cibo se ingurgitarent: actu verè brutali, & qui omni adeo humano sensui & ipsi naturæ repugnat. Indiani non aliter victimas suas offerebant, quam quod violenter eis spiritum intercludebant, & suffocabant: siquidem aliter fieret, partem se victimæ auferre, & imperfectum munus diis suis immolare arbitrabantur. Quidam Indorum homines semivivos adhuc cremabant, credendo divinum aliquid & magnificum esse, mortis horam ejusmodi crudelitate prævenire. Alii rursum ex iis omnimodam in Medicis suis spem collocant dum infirmantur, quos sine mora ad subsidium ferendum convocant, hac conditione, ut siquidem ægrotus convaluerit, summis honoribus eleventur, & immensis divitiis præmientur: si contra evenerit, & qui languidus erat, fato abripiatur, & ipsis Medicis violenta mors infertur.

Rursum alia consuetudo veterum vigebat, ut reos, pro modo criminum quæ perpetrarant, barbam spissam, & oblongam portare juberent, quod reliquum erat, vestimentis fæmineis induebantur, ad earum itidem exercitia, ad culinam, ad fusum & fila trahenda condemnati, aut ad alias hujuscemodi functiones: quos & publica infamiæ nota inurebant, & omni opprobrio dignos æstimabant.

Qui Mexicum inhabitant, usque adeo inopes sunt, ut cum vertente anno tributum & munera Regi suo allaturi sunt, in more habeant, saccos quibus vestiti sunt, omni immunditie repletos præsentare. Apud Persas olim lex vigebat in pauperum favorem lata, qua cæci omnes, & claudi, & muti, & senes, & ægroti à publico censu & tributis excludebantur, quos etiam à publico convictu arcebant, imò ad hoc adigebantur, ut non nisi ostiis patentibus prandia sumerent, aut cœnas, idque horis quibus libuisset, ut cum majori opportunitate à Medicis visitari, & curari possent.

Certi quidam Angavillæ habitatores (referente idipsum Patre Eusco Soc. JESU) pessimè à dæmoniis seducti, pro numine suo Pilatum adorant: eo quod virtus illi tanta fuerit, ut Christianorum Deum (sic opinantur) occiderit: In sexcentas præterea confusiones miserè excæcati dilabuntur, & infeliciter pereunt.

Chinenses Idola sua in tam prodigiosam altitudinem elevant, ut per multa miliaria de longinquo videri possint, appellantur autem idiomate patrio Pagoda. Horum simulacrorum aliquod nominatum *Antongil* colore nigrum, in forma dæmonis, aut Satyri bina cornua gerebat in capite, circa brachia multis monilibus æreis ornatum erat. Negociatores inter eos passim beneolentem moschum, & zibethum, & ambram, argentum vivum, plumbum, stagnum, æs, ficus, & similia armorum genera venum circumferunt: quorum vestimenta serica sunt, variis coloribus tincta. Vasis porcellanis, aliisque magni pretii abundant.

Alexander memorat (prout alibi jam relatum est) gentem Scythicam defunctorum craniis exiccatis olim usam, pro poculis, & cyathis in sumptuosis conviviis eadem adhibendo, sed non aliter, nisi cum solemnes epulæ institutæ essent. Quorum impia crudelitas eo devenerat, ut cum hujuscemodi lautæ mensæ cum magnificentia exhiberentur, Rex eorum uni ex intimis suis aurem truncaret, ei videlicet quem inter cæteros maximè diligebat: favor, qui nimium vitæ & integritati corporis præjudicabat. *Lib. 1. Gen. Dier. c. 26.*

Tartari quædam Idolorum ex lana fabricata in ovilibus suis, in utraque nimirum parte eorum suspendunt: quippe quod hujusmodi deos laneos custodes vigilantes, & indefessos gregum suorum arbitrantur. Inter Europæos Græci pro lege olim habuêre, ut ne fæmina unquam Senatum ingrederetur: Sic illorum Legislator Cecrops sancivit: nec vero ut Athenienses, sed Atticæ nominarentur. Apud Lacedæmonios singulari statuto ordinatum erat, ut puellæ nubiles non nisi facie velata incederent, nuptæ nunquam tegerentur. Mores à nostris omninò diversi.

Inter hos ipsos privilegium erat Lacedæmonem appellari, quo nomine indignos statuebant, qui orationem gravem, jucundam, brevem, & sententiosam ordinare non possent: non vilipendenda consuetudine, quam omnium animis impressam, & recommendatam vellem, quicunque ad doctoratus lauream aspirant. Hinc vetus proverbium inoluit: facilius esse homini Philosophari, quàm Laconismum perfectum æmulari.

Cretenses in scholis publicis ludos docebant ad oblectamentum institutos, item Pancratium, pilam trigonalem, cæstum, & similia, quæ à gymnosophistis ad exercendum corpus, & expediendas vires exhibebantur, ut tantò deinceps agiliores in jaciendis sagittis redderentur. Thraces cœlo tonante, & inter fulgura adversus firmamentum sagittare consueverunt: credendo se Jovi tela subministrare, ut tanto uberius reos feriret: sic enimverò stulti Deum armorum consimilium inopem rebantur. Polygamiam item permittebant: marito defuncto ad Judicem pertinebat, legitimam inter conjuges declarare, quæcunque videlicet à marito maximè amata fuerat.

Moscovitæ olim (nescio an hodiedum eadem consuetudo vigeat) & inter eos potissimum Rutheni, quotiescunque de Principatu contentio esset, eum sibi in Regem eligebant, qui supra saxum quadratum collocatus, vi brachiorum à nemine submoveri poterat. Mos non vituperabilis, siquidem robori corporis, robur quoque animi correspondisset, & vires virtuti semper copulatæ essent. Moscovitæ in testimonium fidei colla sua, cruce lignea suspensa, exornant, quam variis Redemptoris nostri, sanctorumque imaginibus decorant. E contra Lithuani ignem olim adorabant, plura inde auguria sumentes: Ars igitur Pyromantica inter eos plurimum viguit. Solem item colebant sub figura mallei ferrei, quem sibi caput, ducemque elegerant. In Prussia porrò & Livo-

Livonia sacrum ignem alebant, eidemque domum inter sylvas fabricârant, ubi mortuorum corpora cremabantur, una cum pretiosissima suppellectili, equis nimirum, & sedilibus, & vestimentis melioribus defuncti.

Poloni in universum sibi nomen hominum prudentum conciliarunt, benignitate, hospitalitate, & benevolentia commendati. In Hungaria olim inter litigantes, pendente lite, siquidem causa ambiguæ decisionis esset, rei totius arbitrium ferro committebatur. Quem abusum, utpote impium, summi Pontifices jure merito abolitum voluerunt: nec enim vita nostra nisi in causa salutis, & æquitatis, justisque in præliis periculo exponi debet. Fiebant autem conflictus vel duella hæc spectante Judice: victus dicebatur, quicunque loco, quem obtinebat pulsus esset. Bohemi olim more patrio, sed inhumano & barbaro, omne sacrificiũ pro defunctis aboleverant.

Magistratus Germanorum antiquitus ad nihil expediendum accingebatur, nisi stricto gladio, & evaginata sica, aut demum aliis armis instructus, hæc natio ad laborem infatigabilis celebratur, sed tolerantia sitis apud eam res ardua est: hinc illud Poetæ cujusdam Distichon est.

Mos Germanorum est duros perferre labores:
Sed mors Germano est pessima, ferre sitim.

Saxones olim durissimis & rigidissimis cibis vescebantur, unico autem die, appellato solis, quidquid pro hebdomada tota necessarium erat, colligebant. Cibabant infantes suos, non escis liquidis, sed solidioribus, & firmioribus, quamvis nutrices eum prius masticassent: hinc eis tanta corporis fortitudo.

Curiosus simul & devotus Juventutis ritus est, quem in Franconia observari Joannes Bohemus inquit: In die cinerum adolescentulas virgines, quibuscum in decursu anni diebus festis choreas duxerunt, manu prehensas ad ripam fluminis conducunt, idque ut meminerint quadragesimali sacro tempore per lavacrum pœnitentiæ sibi maculas eluendas esse, quas in similibus ludis contraxerunt.

Massagetæ tantam venerationem olim iis qui in prælio ceciderant, tantumque honorem exhibebant, ut eos nulla habita expensarum ratione sumptuosissime tumularent. Procopius memorat, mulieres gentis cujusdam, quam Thalitem nominat, Infantes suos non lacte nutrire, sed continuo natos pellibus involvere, ac deinceps suspensos in arbore, medulla cerebroque ferarum nutrire: nec verò eas post dolores partus curæ corporis vacare, aut lecto decumbere, sed sine mora maritos suos venatum sequi. Horum similes complures in septentrionali plaga sunt, qui arcu, hastis, & sagittis, apros capreasque infestant.

Exoticus omninò, & novus modus est, quo Carinthii (nescio qua moralitate ducti) creare Regem suum solebant: quem non indignum judico, ut hic locum suum inveniat, præsertim in eorum gratiam, qui mores veterum doceri amant. Cum novus Princeps eligendus esset, optimates populi in campum spaciosum educebantur: illic agricolarum quidam, ad quem hæreditario jure hæc functio pertinebat, in medium prodibat, vestimento rudi, & inculto indutus, simul & calceamento rustico, stabat autem in prato amœnissimo & sat amplo, in quo ingens collocatum erat saxum marmoreum: vaccam ille gravidam coloris nigri secum duxerat ad dextram, equam vero ad sinistram, cui etiam undequaque plebs copiose circumfusa erat. Ex altero latere Princeps successurus apparebat, & ipse pallio plebeio & rudi vestitus, habitum pastoris præseferens, in medio nihilominus purpuratorum suorum. Cum locum illum, quo se rusticus contulerat, attigisset, insidens marmor quod diximus, altissima voce eum rusticus interpellabat, clamando: Quis ille, qui cum tanta ambitione & fastu incedit? Una omnium præsentium voce acclamabatur: Princeps Civitatis est. Tum ille: Judicem ergo justum aget, qui salutem publicam quærat, qui communem libertatem tueatur, an non? Respondebat turba: Defensor erit Christianæ pietatis. Instabat ille: Qua conditione igitur loco meo cessurus sum? Respondebat Magister Palatii: Emetur à te sexaginta denariis, & hæc jumenta tua erunt: vestimentum quoque, quo se Princeps spoliaturus erit, tibi dono dabitur: tu tuaque familia perpetua libertate donabitur. Villicus hæc audiens, levi manu maxillam Principis percutiebat, & Dominium loci, quem tenebat, continuo resignabat. Hæc fortassis idcircò sic instituta erant, ut doceretur Princeps, non ægrè ferre, si etiam de gregariis hominum admonitus esset; neminem rejiciendum, sed cuique jus suum tribuendum esse.

Erat olim, sicut hodie quoque, Italia consuetudinibus & ritibus repleta, quorum pars abolita est, pars feliciter viget. Cum adhuc sub gentilitatis nube lateret (sic memorante Petro Crinito) impietate omninò barbarica nemini sepulturam, nisi benè de Republica merito indulgebat. Ad exprimendum dolorem, quem de funere sibi charissimorum sentiebant, tondebantur barba & capillis, juxta quod alibi jam meminimus.

His nostris temporibus hæ regiones nostræ, quæ flos mundi non immeritò dicendæ sunt, cum exactitudine Christianam pietatem in observatione habent, viventes sub legibus Pontificiis, Imperialibus, & municipalibus.

Galatæ sine temperamento vinum potant, præsertim quod eis in aquis per mercatorum navigia advehitur: cum id largius sumpserunt, in somnum labuntur, posthæc ebrietas invalescit, deinceps delirium.

Olim Portugalliæ Infideles, quorum nonnulli adhuc supersunt, diligenter intestina victimarum observabant, è quibus rerum futurarum eventus conjecturare se posse gloriabantur: præsertim de visceribus humanis, mancipiorum suorum, quæ trucidare, & Numinibus suis immolare consueverant, præsumendo facta tam bona, quàm sinistra in his divinari posse.

In Britannia majori populus efferus, & intractabilis est: nobilitas temperatior, & mitior: mos item inter eos est, ad terram usque genu flectere.

In electione Regum populi, qui Insulam Trapobanam inhabitant, quamvis remota, & tota barbara sit, mores nihilominus mansuetos, & benignos observant: eligunt enim inter suos eum, qui maximè spectabilis est, cui incessus gravior, & statura nobilior, qui sit natura placabilis, jam ætate provectus, cui filii nulli sint. Imo verò, siquidem durante Principatu prolificaverit, de possessione regni deturbatur: nolunt enim regnum suum hæreditarium esse. In administrandis regni muneribus, quadraginta Senatoribus, & Rectoribus Rex utitur, præcipue ubi causæ criminales decidendæ sunt: ne fortè pro libitu suo solus judicia formet, & vitæ mortisque arbiter

biter sit. Quis non admiretur in gente tam barbara, tam peregrina, mores tam excultos?

Novus omninò modus est, quo mulieres, præsertim adolescentulæ in Insula Florida novos Dominos vel Principes honorant, eisque applaudunt. In hujus nuptiali festivitate comparere jubentur quæ nobiliores, & formosiores sunt, cum capillis partim innodatis, partim super humeros sparsis. Supra umbilicum largo admodum cingulo revinctæ sunt, cui ex anteriore parte marsupium grande dependet, circumdatum campanulis aureis & argenteis, formam ovi imitantibus, quæ ad femora usque descendunt, idcirco factis, ut sonum excitent, cum in tripudiis suis encomia Principi suo, & hymnos recitant, & decantant. Porrò & inaures de vesicis piscium inflatis fabrefactæ in auribus suis pendulas, colore rubro adimpletas, in modum unionum gerunt. Ex his igitur sat liquet, quàm industria, & ingeniosa hæc gens sit, ad se excolendam, & novis inventionibus, novo mundo muliebri exornandam.

Teuteus Author insignis refert, sylvestrem Americæ gentem nudam semper incedere: non quod eis desit, unde vestiri possint, sed quod nimiis solis æstubus urantur; tum verò etiam ut promptius operationibus suis vacent. Siquidem etiam contigerit, ut camisiâ gossypinâ induantur, cum procul inimicum adverterint, sine mora illam rejiciunt, ut ad pugnã se parent: superstitiosa opinione imbuti, quodlibet vestimentum sibi impedimento esse, quo minus hostem exuperent; quin & ansam præbere, ut tantò facilius teneri, & vinci possint. Quamvis præpostera gens, soli capiti tegumen, vel pileum ex plumis avium compositum, immittat: cum volucrium illic abundantia sit. Proinde & cæstu, vel clava armati in prælium descendunt.

Irridet interim præfatus author eos, qui ajunt, hoc genus hominum hirsutum & hispidum esse, cum more Italorum læves & glabri sint: imò verò sic ad dolorem & patientiam facti ut unguibus pilos evellant, quoscunque præter comam capitis deprehenderint. Animosiores sunt, qui loca maritima accolunt, quàm qui in montibus, aut campestribus morantur. Cum velocitate eximia inimicum adoriuntur, quandoque etiam extraneos. Rex iis nomine barbaro *Quoniambech* vocatur: Teuteus testatur vidisse se eum octo pedes longum, & latum pro mensura proceritatis. Imitantur subditi, quantum possunt, staturam illius; tam Rex quàm populus humana carne vescuntur: tantæ pernicitatis in currendo sunt, ut quamlibet feram æquiparent, imò & exuperent. Ejusdem genii sunt Cannibali, & ipsi Anthropophagi nominati: quod eorũ figura satis declarat.

Populi de Loponia Idolum venerantur triceps; nec tamen immortalitatem animæ negant. Interim dæmon Ægyptiorum gentem usqueadeo excæcavit, ut mirandis eos deliriis adimplerit: induxit enim ad cultum impium canum, nisi, felis, & Luporum. Quid plura? Et crocodilus illic, animal tam fatale homini, divina sacrificia invenit. Unde Lucretius ait:

O stultas hominum mentes, o pectora cæca!

Horum animalium monstrosas imagines per urbes quaquaversum circumferebant, & inclinato eas corpore venerabantur: Cui verò casu inopino accidisset ut horum aliquod occideret, sine dilatione supplicium mortis incurrebat: & siquidem Ibis esset, durum inter saxa sepulchrum lapidatus inveniebat. Tullius & Diodorus referunt, quod mulier quædam domum reversa, & crocodilum inveniens filiolum suum devorantem, continuò tanquam privilegio singulari cælitus impertito, se humi prostraverit adorans belluam sanguinolentam, gratiis insuper actis: quippe quæ natum suum inter Numina translatũ sibi gratulabatur.

Lituani olim montana circuibant, ut illic serpentes maximè horribiles invenirent, quos deinceps stolidi adorabant. Hujus rei testimonium adfert Hieronymus Pragensis, qui sub Eugenii Quarti Pontificatu eis fidem prædicando annunciavit, omneque hoc colubrorum genus flammis exussit, excepto uno, quem temporis aliquantum morti subtraxerunt, cooperante adhoc ipsum (quamvis irrito conatu) dæmone.

Assyrii in usu positum habebant, ut ægrotos suos in fora publica portarent, ut quicunque ad visendos eos accessissent, remedium cuique morbo opportunum suggererent. Id quod erat morti potius, quam vitæ appropinquare; ex diversimodis enim Medicorum sententiis, damnum magis, quàm subsidium sperandum, vel potius metuendum est, quamvis expertissimi in arte sint. Quid de Idiotis, & ignorantibus dicendum?

Præter hos Bactriani, barbarie inaudita, cum vetulos vidissent (imo proprios parentes) jam gravescentibus annis impotentes, & inhabiles, eos canibus objiciebant, qui sepulchrales idcirco nominabantur, eo quod carnem non secus ac fossa mortuorum deglutiebant. Cælius recenset fures apud eos non impunè vivere, sed severè castigari, si verò prædam eximiam reportassent, præmium criminis ferebant, & inter subditos magni nominis censebantur.

Trogus item Author est, Caspios matres patresque claudere in triclinia, & illic fame necare: posthæc eos palam exponere: siquidem à volucribus consumpti fuerint, benè mortuis ominari: si à canibus devorati, aut à vermibus corrosi fuerint, fatum illorum deplorare, nil nisi sinistrum de iis auspicantes. Apologus non est, sed verissimum, quod Strabo narrat, Cantabricos, tam addictos inertiæ, & ineptiis, ut matres familias eis de quotidiano victu providere teneantur: cumque illæ de puerperio se levaverint, viri lectum tenent, & ova recentia exsorbent.

Græcorum natio fictionem sibi inseparabilem habuit: hinc Proverbium in eos adinventum: *Græca fides*, quod Itali sic exprimunt: *La Greca fede à chi non e palese?* Interim ingenii subtilis, & vafri erant; hinc Venusina Lyra sic sonat:

Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Musa loqui, præter laudem, nullius avaris.

Agatyrsi, populi syrtibus vicini, olim nudi, sed variis coloribus picti incedebant, prout Leopardorum maculæ sunt: Hinc Virgilius quarto Æneidum sic ait:

Cretesque, Drypesque fremunt, pictique Agatyrsi.

Andabati, Germanorum veterum in hoc stoliditatem imitantes, in conflictu soliti erant clausis oculis dimicare: idque ne inimicum armatum cernerent, aut verò ne vulneribus intenderent, aut cruori effuso, aut fugæ suorum. Nec miseri advertebant, quod non prævidendo pericula, tantò promptius morti occurrebant. Albagiosi Arcadiæ populi hanc præconceptionem ambitiosam cerebro alebant, se antiquissimam mundi gentem esse, credendo se primos post diluvium vidisse Lunam, unde Seneca:

Aut te stellifero despiciens Polo,
Sidus post veteres Arcadas editum.

Scythæ in hunc modum pacta sua stabiliunt (inquit Ptolemæus) Facturi invicem confœderationem; copiosum sanguinem sibi ferro de carne sauciâ è venis eliciunt, quem proinde in scyphis suis vino immiscent, hoc potu se replentes, cum primum in iisdem sanguinolentis poculis arma sua, vel gladios, vel sagittas, vel secures, vel tela intinxerint: dirum in modum execrantes eos, quicunque his fœderibus ad versum aliquid patrarent.

Joannes Bohemus narrat, Germanos olim tam fuisse lusibus addictos, præsertim aleis, ut cum pallia, & thoracem, & indusia perdidissent, novissimò se quoque in pretium exposuerint; siquidem victi essent, victoribus suis subdebantur, & quamvis robustissimus inter adolescentes esset, se more mancipii spontaneis vinculis ligandum dabat.

Contra Myssos populum ignavum vetus adagium fuit: *Myssorum præda:* id quod de iis, tanquam de gente dictum est, quæ omnibus ludibrio esset: tam enim inepti erant, tam nauci homines, ut mallent vinciri fœda servitute, quàm viso hoste ad qualemcunque defensionem se armare: homines fœdifragi, semper fortunam Victoris sequentes, & quos prælio superatos cernebant, continuò deserentes.

Copiosus in narrationibus suis Ravisius est, qui de Sarabitis Ægypti sacerdotibus memorat, eos in cavernis montium latuisse, pelle bovina indutos, nudipedes, sanguine conspersos: hoc indicantes, se pro delictis alienis diuturnam amaramque pœnitentiam fecisse. Deinceps se de hujuscemodi latibulis palam populo exhibebant, plurimum laborantes pro salute eorum, prædicando abstinentiam, & paupertatem: cum furore sibi pilos de barba vellebant, mirum in modum corpus dilaniando: ac ita eleemosynis sat pinguibus onusti, solitudinem speluncarum suarum repetebant.

Pejor erat ritus apud sacerdotes Pagodarum in India, quem P. Daniel Bartoli recenset: Antequam enim illic veri Dei notitia per S. Francisci Xaverii prædicationem, introducta fuisset, hoc genus hominum se paucorum annorum spacio in cavernis terræ abdebat: ex quo sibi nomen sanctitatis conciliantes, etiam primores in populo persuadebant, ut sibi filias suas antequam eas nuptui darent, prostituerent.

Alphonsus Fernandez testatur vidisse se in regno Peguensi elephantem iisdem honoribus cultum, quibus colitur in Ægypto crocodilus, vel Ibis. Erat hic albus colore, ditissimè phaleratus: gradum non faciebat, nisi ut magnum satellitium in comitatu esset. Quandoque ad lavandum in flumen ducebatur: tum enimverò viginti quatuor baldachinis candidis operiebatur, ne sole nimium feruido læderetur. A capite ad pedes usque catenis argenteis aureisque vinciebatur. Præcipuè autem in diebus festivis hoc apparatu insignis apparebat: ubicunque constitisset, nemo erat qui digitum moveret: quocunque incederet quisque ei spatiosissimum locum cedebat: cum mortuus esset, mœstissimis ei, & pomposissimis exequiis parentabant.

Turcis inter alios ritus & consuetudines insensatas, dum in itinere versus Meccam sunt, ad visitandum Mahometi perfidi eorum Legislatoris corpus, prima sollicitudo est, ut ad sacellum quoddam se conferant, in cujus medio puteus est, circa quem turba hominum consistit, deputata ad aquam hauriendam pro populo: hi de quibus loquimur, postquam octo vicibus templum circumgyrarunt, ad os putei appropiant, ei tergum vertendo, & sic inquiunt: Totum fit ad gloriam Dei, quem precor mihi misericordem. Finitis hisce, qui aquas hauriunt, tres eis situlas super caput ad pedes usque fundunt, ita ut omnimodo immadescant: quamvis vestimenta eis holoserica sint, vel purpurea. Sic miseri, hallucinando, se à peccatis suis mundatos credunt, omneque delictum in hunc puteum demersum.

Fusior in his narrationibus Sansovinus est, de moribus Ottomannicis, & Joannes Boterus, & Petrus Vallensis in itineribus suis Turcicis, & Baro de Loir & alii, qui quotidie in lucem eduntur.

Pilotus Author Portugallus refert, Guineæ & Benim provinciarum Mauros, dum filios habent, aut filias, nudos, prout nati sunt, vendere: sicut solent pulli gregum pretio venundari. Sumere eos à Negotiatoribus rosaria, è vitro facta, & id genus utensilia, quæ apud gentem barbaram in summa æstimatione, & raritate sunt. Eousque excæcat avaritia.

Hæc pauca de fontibus opimis, qui quotidie regurgitant, seligenda existimavi: non ignoro autem de tanta abundantia, & ubertate, hæc non nisi minutissimas guttas esse: sed brevitati me consulere oportuit, ne opus nimia mole gravatum sit: itaque præsens capitulum termino.

Interim Lectorem avidum, qui fusiora quærit, ad libros Trogi, Plutarchi, Taciti, præsertim *de ritibus Germanorũ*, Cælii, Alexandri, Athenæi, Gellii, Criniti, & aliorum transmitto, qui omnes in *theatro vitæ humanæ* epilogantur: Inter modernos opera sunt Nicolai Lindensis, *de bellis civilibus*, Biscajoni, Davilæ, Comitis Gualdi, P. Pinti Ramitez, P. Danielis Bartoli in historiis & annalibus Soc. Jesu, opera item omnia P. Caussini, officina historica Altolphi, totque alia insuper, quæ brevitatis causa omittimus, & cum Poëta quodam sic concludimus:

Non mihi tot mores numero comprendere fas est;
Addit enim cultus proxima quæque dies.

Transeamus hinc ad Capitulum sequens, non admodum huic dissimile.

SACRIFICIA ET IMMOLATIONES.

SI mihi in causa Religionis Problema ad solutionem propositum esset, an patres vel antiqui progenitores nostri, infideles adhuc, probiores nobis, an verò magis indevoti, fuerint, præsertim in offerendis sacrificiis suis, faterer me in labyrintho inextricabili esse, de quo non solum mihi difficile, sed & impossibile futurum esset egredi: nodum illum dicerem insolubilem. Si enim summa illa veterum exactitudo attenditur, qua sacrificiis suis invigilabant, utique ruborem Christianis nobis incutiunt, qui tamen verum Deum agnoscimus.

Sed si ex altero latere hoc ipsos antecessores nostros considero, eousque vesaniæ delapsos, ut turpissimis, & fœtidissimis animalibus ipsa adeo humana sacrificia litarint, non possum, quin infamem illorum malitiam detester. Itaque hic quæstionem nostram problematicam interim indeterminatam prætereo, eam determinandam peritioribus me relinquendo: hoc solùm hic dixero,

dixero, ætatem illam hominum, & cæcam & mente captam fuisse, quando sub religionis prætextu, suadente Sathana, cum tanta impietate ad strages & occisiones tam barbaras ferebatur, consecrans humanas victimas Jovi, Saturno, & Baccho, aliisque insuper diis, & deabus prophanis.

Ut igitur de his exordiar: Cum antiquitus inter Phœnices Principi filius natus esset, consuetudo eorum erat, eum Chlamyde regia adornare, manili quoque & collari: tum deinde jugulatus Saturno sacrificabatur. Sub pœna item mortis interdictum erat, de liberatione illius quicquam meminisse, aut casum ejus commiserari: in hunc finem licitum non erat, cum teneritudine & lacrymis funeri ejus adesse.

Copiosæ memoriæ historiographorum extant, qui de Aristomene Messenio, Duce magni exercitus referunt, eum unico die sacrificasse Jovi, nominato Ithomio, tercentum victimas, & inter eas Theopompus erat dux fortissimus. Sed magis illud admiratione dignum, etiam Romanos, qui Mundum universum sub fræno dominationis tenebant, & qui alioquin nomen sibi magnum ex insigni judicio, & prudentia pepererunt, in eandem lapsos vesaniá, ut Saturnum, Jovemque Latialem humanis victimis placare consueverint: Imò & in aliis sacrificiis simulacrum Numinis, quod colebant, humano sanguine aspergebant. Sed hic mos deinceps per Consules Cornelium Lentulum, & Publium Licinium Crassum omninò abolitus fuit.

Bacchus apud Græcos non minus victimis humanis gaudebat. Homo qui immolabatur, notam immensæ gloriæ apud gentem illam consequebatur, penè eandem cum Numine, cui se litabat, venerationem hæreditans. Hic usus fortius etiam in Salamina, & Chio insulis invaluerat: Cum majori tamen impietate in Arcadia, ubi plures quotannis, in phano elevatissimo, puellæ immolabantur, idque flagellatæ ad necem usque. Altaria Martis consimilibus victimis exempta non fuerunt: quidam enim de prælio revertentes, per cunctas centurias mancipia bello facta distribuebant, quorum unum sanguineo huic Numini consecrabant. Quin & Procopius refert, habitatores Thulæ Insulæ, Imperante Justiniano, Marti sacrificasse solitos, quem primum inter inimicos cœpissent. Quid plura? Etiam Numinibus sexus fæminei privilegium datum, ut humanis victimis colerentur.

In Asia Laodicenses quotannis Minervæ virginem immolabant. Jovi apud Arcades, & Lycios, victima Infantis feriebatur. Apud Tauros, populum Scythiæ, solemni usu receptum erat, ut exteri, peregrini, & quicunque infortunio suo per naufragium illuc ejecti essent, Dianæ sacrificati cæderentur.

Pari modo apud Spartiatas, secus Altare Dianæ Orthesiæ, infantes tamdiu flagellis macerabantur, donec hoc nefando impiarum manuum satellitio extinguerentur. Deæ Larundæ, aut Maniæ, Matri Larum, sacrificia capitum humanorum dabantur: quod reliquum erat de corpore, canibus objiciebatur: donec Junius Brutus, crudelem hanc barbariem detestatus, capita paparerum substitui humanis, inviolabili decreto sancivit: unde etiam Numini huic papaver dedicatum fuit.

Thraces olim Zamolxi, sic dicto Numini suo, pluribus lanceis transfixum hominem litabant, nec enim aliter placare iratum se posse rebantur. Penè infinitus eorum numerus est, qui tam horrifico & scelerato more usi sunt, præsertim qui, Boristhenem accolebant, inter alios ritus & hunc sacrum habebant, ut omni sacrificio mortuorum ossa, ignibus cremanda adjungerent. Celtas jam supra diximus inimicorum detruncata capita expurgasse, & auro inclusam calvariam, ad solennes epulas adhibuisse, & pro poculis usurpasse.

Antiquitus item Lusitani vigilanter intestina occisorum hominum observarunt, unde vaticinia sua sumebant: Dextras hostium cæsorum truncatas Numinibus immolabant. Massagetæ, sicut & Galatæ non aliter consultari Deos posse credebant, quàm homine jugulato; diligenter etiam intereuntis motus, membrorum agitationem, & cruoris profluvium notabant, ex his futurorum divinationem se trahere gloriantes. Galli quoque dum aut morbis Epidemicis affligerentur, aut aliunde Periculis instantibus, ad placanda Idola sua, aut hominibus cæsis litabant, aut voto semetipsos sacrificabant.

Cimbri sic reos castigabant: conducebant eos ad fanum suum, atque illic secus altare collocatos, acubus, & lanceolis, aliisque instrumentis pungentibus confodiebant. Albani sacrificandos primum consecrabant, sanctius idcircò sacrificium futurum arbitrati; tum deinde quantum maximè poterant eos impinguabant (si tamen instantis Lethi timor, sic sagiendos non à cibi abundantia arcebat, & macilentos potius reddebat) posthæc opimam victimam, unà cum cæteris igne exurebant.

Leucadi ad mitigandas deorum suorum iras, immolandos in fastigium montis celsissimi trahebant, atque inde mare præcipites dabant. Senones, occiso homine statutis diebus, nefanda sacrificia celebrabant, arbitrantes se hujuscemodi facinorosis ritibus purificare delicta sua posse, etiam cùm maximè execranda perpetrassent. Persæ ut diis suis gratiam referrent, floridissimos juvenes eligebant, quos primùm ferro transfixos (ita tamen, ut facto vulnere non continuò interirent) post semivivos in profundissimam fossam jactabant, ut illic vitam clauderent.

Sed quid per antiquos divagamur ritus? inquit Aldrovandus. In historiis Hispaniensibus legitur, populum hunc per orbem evagatum, in Insulam Carlinam dictam pervenisse, atque illic Numinum statuas ex ære fusas, intus cavas invenisse, earumque nòn modicam multitudinem. Sacrificuli eorum barbarie nefanda in templis suis infantes vivos in cavitates has immittebant, supposito deinceps igne, miseram Innocentiam & teneros infantulos execrabili sacrificio cremabant. De impietate hac Deuteronomium meminit: *Omnes*, inquit, *abominationes, quas aversatur Dominus, fecerunt: offerentes diis suis filios, & filias, & igne comburentes.* Interpretes ajunt præfatas statuas de ære Cyprio, aliisque metallis factas fuisse. *Cap. 10.*

Adjungatur his ritus Messicanorum, qui in templis suis, ante simulacra deorum, sine discrimine mulieres æque ac viros mactabant: incisis plerumque venis: qui autem reluctarent, jugulo abscisso. Ipsi adeo flamines acutis arundinibus se aspere feriebant, & sanguinem, quem ejecerant, diis immolabant. Corybantes sacerdotes Deæ Cybeles, eandem insaniã sequebantur. Cum enim simulacrum Deæ suæ circumferretur, solemni

lemni comitatu currum sequentes, cultellis varias corporis sui partes cruentabant, exemplo suo reliquam hominum turbam ad eadem facienda inducentes. Quæ non immerito nobis Christianis verecundiam incutiunt, quippe qui sæpius, non dixerim sanguinem nostrum, sed ne suspirium quidem pro amore Dei nostri effundimus, qui tamen Amore nostri sub altari crucis, nec proprio quidem sanguini tam innocenti pepercit.

Casparus Gnugncz memorat, Populum Ormuzensem in solemnitatibus suis certis quibusdam curribus triumphalibus uti solitum, quibus ad deorum suorum fana sublimes sacrificuli ferebantur, qui ibidem se cultellis discindebant, partes carnium à membris suis secando, tum verò summitatibus sagittarum easdem affigentes in vulgus jaculabantur, quod ibi magno concursu adunatum erat. Hanc Carnificinam exercebant ad gratificandum Pseudo-numinibus, à quibus falsam sibi beatitudinem, & fortunam prosperam spondebant. Populus qui circumfusus erat, magna contentione pro se quisque laborabat, ut sibi de hac carne pars eveniret, quam incredibili veneratione colebat, & deinceps cum cæremoniis manducabat. Nec his contenti, barbaricam devotionem suam reduplicando, complures subtus rotas præmemorati currus se jaciebant, & sic miserè conquassabantur. Arbitrati se gratius nil deo suo sacrificare posse: nec finem feralis illa processio sortiebatur, nisi postquam ingens mortuorũ turba occubuisset, quos deinceps collectos cum impia veneratione devorabant.

Ejusdem generis est quod Nicolaus Venetus de Bisingaresibus memorat: hi enim & ipsi se rotis curruum consimilium substernunt, quibus nobiliores & formosiores puellarum suarum vehuntur cantantes: ac sic rotarum violentia contriti, acceptissimam Numini suo mortem se obtulisse opinantur. Quidam eorum sibi latera & costas perforant, trajiciendo illis funes, quos currui illigant, atque ita fœdum in modum discerpti pereunt.

Revertor ad legendum id, quod historia de Thracibus memorat, & qua ratione Idolum suum Zamolxim placare contenderint; hunc enim primum Legislatorem suum deprædicabant, nunc in deorum societatem assumptum. Tres viri de primoribus regni tres lanceas erectas tenebant: super has, qui sacrificandus erat, præceps dabatur. Siquidem jactatus vitam sine mora expiraret Zamolxi suo acceptum rebantur: sin minus, rursum alium jaciebant, ut iram dei sui evitarent: tam carò miseris vesania stetit, inquit Justinus.

Tyranni primitivæ Ecclesiæ nostræ ab his immanitatibus barbarorum documentum sumpserunt, ut majori crudelitate etiam Christianos diis suis sacrificarent: credendo sacrilegè, novis inventionibus, quas crudelitas produxerat, & rotis, & pectinibus, & plumbatis, & uncinis, & focis se numina sua placare irata posse, & acceptabile munus Cœlo ferre; à quo nihilominus monstruositas illa rejiciebatur, quod sæviens veri Dei ira improvisa quandoque tyrannorum morte testificata est: quandoque etiam universitas ipsa malis pessimis castigata, nam & bella, & pestis, & fames ab irata Dei dextra immittebantur: quibus tamen non mota impiorum corda, majori semper impietate obdurata in deterius labebantur.

Quandoquidem verò de his jam volumen publico dedi, cui titulus est; *Cruciatus martyrum per encomia digesti*: non hic eadem recapitulare necesse est: ne opus quod præ manibus est, præter modum increscat. Præterea & Authores illic à me citati, in hanc materiam copiosi sunt, Nicephorus, Lipomanus, Metaphrastes, Villiega, Petrus Victor, S. Cyprianus, & alii, quos consulere pro libitu suo Lector poterit: Ego enim ad caput aliud me transfero, consideraturus antiquorum

SPECTACULA.

Capitulum hoc cum præcedenti conformitatem, & analogiam habet: si enim illic præsente populo sacrificium de victimis humanis fiebat, hic eodem præsente populo, homines item rationales feris objiciuntur. Ad majorem autem materiæ elucidationem, inprimis illud differendum, apud Romanos ternam spectaculorum inventionem fuisse. In quarum prima feræ cum feris dimicabant, in secunda homines cum hominibus, sicut in Pancratio, in cæstu, & ludis gladiatoriis cernebatur: In tertia denique homines cum feris in certamen descendebant.

In hunc modum quoque plures Christianorum martyrium subierunt, lauream æternæ gloriæ reportantes. Inter alios S. Ignatius martyr est, Leonibus objectus, cujus memoriam omni acceptione dignissimam colit Ecclesia, sicut & aliorum, quorum gloriosam luctam in præfatis authoribus legimus.

De primo spectaculorum genere, copiosiorem narrationem Plinius habet, qui inter plura hæc inquit: *Elephantes in Circo.* Hi tempore Claudii Pulchri Curulis Ædilis contra Tauros pugnabant. De secundo sic habet: *Navali prælio in monte Cœlio defosso lacu, biremes, triremes, & quadriremes Tyriæ, & Ægyptiæ Classis magno pugnantium numero conflixerunt. Ad quæ spectacula tot undique homines confluxerunt, ut plerique advenæ inter vias, tabernaculis locatis manerent: & sæpè præ turba plures exanimati fuerunt.*

De tertio genere inquit: sub Domitio Oenobarbo (tum temporis cum dignitatem Curulem gereret) centum ursos de Numidia adductos, cum centum item venatoribus in Circo asperrimè dimicasse, idque cum magna humani sanguinis effusione & mortalitate. Recenset hoc ipsum facundus Cassiodori calamus, qui se conflictui tam impio præsentem fuisse testatur, atque ideo fide dignam de eodem memoriam posteritati reliquit. Detestatur autem, prout debet, tanquam Christianus rem barbaram, sceleratam, & inhumanam. Adjungit mirum esse, quod unquam dari genus hominum possit, quod nullo ad hoc judicio condemnatum, ultrò se tam terribili periculo vitæ objiciat, sola spe potiundæ victoriæ.

Prosequitur ratiocinando idem Cassiodorus, & dicendo, non illic defuisse avaros auri cupidissimos, qui allectati sola præmii propositione, in Circum ingressi fuerint, & nullis præterea armis, quàm pertica armati, ac sic sine metu cum leonibus indomitis & ursis maxime feris præliati sint. Alii rursum ad eandem luctam se exponebant, armati scutorum quodam genere, quæ de arundinibus contexta erant, immixtis aculeis, quibus corium belluarum tam ferocium penetrare

trare ſperabant: quamvis irritum videatur pelles tam duras arundinibus perforare velle cum vix illud globis fieri poſſit, qui de ſclopetis more fulminum emittuntur. Author præfatus interim aſſeverat, eos ſæpius cum felici ſucceſſu evaſiſſe; in terram enim proſtratos, & ſcutis, prout diximus, tot acuminibus armatis tectos, dum feræ adorirentur, puncturis oculos earum feriiſſe, & ſic protinus excæcaſſe, pugiles autem ſubtus clypeis ſuis, non ſecus ac erinaceos ſub acuminibus ſecuros latuiſſe. Rurſum alii in rota facili ad intorquendum ſe gyrabant, quam deinceps robore brachii continentes prout beſtia ſe rotantibus obtulerat, agilitate invadentem eludebant, periculo ſe eximentes.

Apud Aldrovandum de monſtris. Hæc ſpectacula ſunt, de quibus M. Tullius inquit: *Quæ poteſt eſſe homini delectatio, & homini maximè politico, cum aut homo imbecillis à valentiſſima beſtia laniatur, aut præclara beſtia venabulo transverberatur?* Cui ſententiæ adhærens Seneca inquit: *Nuper è ludo beſtiarum unus è Germanis, cum ad matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandum ventrem (nullum enim aliud dabatur ſine cuſtode ſecretum) ibi lignum illud, quod ad emundandum obſcœna adhærens ſpongiæ poſitum eſt, totum in gulam farſit: & ibi præcluſis faucibus, ſpiritum eliſit.* Hic ergò ne præda immundis animalibus objiceretur, maluit inter immunditias terminare vitam ſuam: ut enim monſtraret, quàm ignominioſa mors illa eſſet, ad quam deſtinabatur, ipſas adeo ventris fæces ſibi ad interitum prælegit.

Narratur item in ſecundo Naumachiæ ſpectaculo, quendam adverſarii ſui lanceam patulis faucibus ſponte excepiſſe, & immerſiſſe, demonſtrare volens ſe malle ut generoſum militem occumbere, quam irrationalibus beſtiis dilacerari, & diſcerpi. Fera & inhumana barbaries, quã Chriſtiana pietas prudentiſſimè abolevit, dum qui Principatũ poſtea tenuerint, de Chriſtiano pectore hæc monſtruoſa oblectamenta eliminarunt.

Cum verò jam occaſio me in memoriam horum ſpectaculorum, ſimul & pietatis conduxit, nec velim, nec juſtum eſt, me præterire ſtupendum quoddam, & admirabile, & commiſeratione dignum, ſi quod aliud huic ſimile inter homines contigit: quamvis jam in plurium notitiam emanarit, non omnium tamen, ut reor. Iis ergò dictum ſit, ad quorum aures nondum relatum eſt. Refert Aulus Gellius, in Doctiſſimi Dn. de Guevara Epiſtola ſecunda citatus: quamvis illud ipſum jam à Juſtino, & Cælio, & Æliano, & aliis item relatum ſit. Itaque uno hi omnes ore inquiunt, Titum Veſpaſianum cum de Germanis victor rediret, diem Natalitium, annua rememoratione celebrare voluiſſe, atque inter alias pompas, ſolemnitates, & feſtivitates, quas populo ſpectandas dedit, ſpectaculum belluarum fuiſſe dimicantium cum hominibus. In numero ferarum maximè atrocium fuiſſe, Urſos, Gryphos, Cervos, Rhinocerotes, Apros, Lupos, Camelos, & Elephantes: Inter hos leonem apparuiſſe, qui ſolo intuitu mortem minitabatur omnibus, quotquot auſi fuiſſent, in occurſum ejus prodire. Hic in Ægypti deſertis captus corpore eximius, aſpectu horribilis, in pugna ferociſſimus, trux, immitis, & terrore plenus, cum non ſecus ac ſtuppam tenuem ignis, ſic rapaci ungue quindecim viros ſine mora conſumpſiſſet, inter ultimos quidam captivorum objectus eſt: qui in fera pietatem invenit, quam inter homines non invenerat; tantum enim abfuit ut à bellua immani læderetur, quin potius alternis vicibus quiſque eorum certabat, quomodo blandimentis, & amoris conteſtatione (ſi ſic dicere fas eſt) evinceret. Imperator cum ſpectantibus inſolito miraculo perculſis, mancipium ad ſe duci jubet: & acriter interrogatum, reſpondere imperat, cujas eſſet, quæ conditio, quis ſtatus, & an magicis artibus inſtructus? ni cuncta fateretur, continuò è vita tollendum. Dic age, inquit Imperator, quiſnam tu? aut unde es? quod tibi nomen? quocum moraris? quæ profeſſio tua? quod delictum ut beſtiis objectus ſis? Ego, inquit ille, de Natione Sclavorum ſum, locus habitationis meæ Mantuccus eſt, qui cum ſe Imperio tuo rebellem exhibuiſſet, unà cum civibus in poteſtatem tuam redactus eſt, inter quos & ego miſer in manus tuas delapſus ſum; Nomen mihi Andronicus (aut Androdus) ſic avi mei nominati ſunt: proſapia hæc mea domi meæ tam illuſtris erat, ſicut hic Marcellorum, aut Fabiorum.

Lib 5. cap. 14. Lib. 1.

Sed quid hæc proſunt cum fortuna ſiniſtra conflictanti? Vidi & ego Romanorum complures, infeliciter in mancipia transmutatos, qui prius inter ſuos nobilitate inſignes erant: ſicut me iniquitas fortunæ meæ prius nobilem, nunc catenis onuſtum fecit.

Primitus quidem in hominem incidi ſecantem ligna, ſed cum me tractandis armis aptiorem adverterem, quàm ligoni aut ſecuri, me Conſuli Daco venum expoſui, hic à Patre Veſtro in Numidiam ablegatus, me quoque inter ſequaces, & ſatellitium ſuum habuit, ubi tot ſimul pœnis, & laboribus, & vigiliis, & ſudoribus, & afflictionibus vitam miſerandam traxi, ut conſultius mihi ducerem, aut me de monte præcipitem agere, aut ferarum dentibus immittere potius, quàm calamitoſam uſque adeo vitam in longum ducere: hac mente me in ſolitudines Ægypti tranſtuli. Dominus ea tempeſtate, cui tum famulabar, Tamatam in confiniis Ægypti & Africæ ſitam peregrinatus eſt: nocte quadam intempeſta, cum ille ſoporatus eſſet, memetipſum exſtimulans, diſceſſi, montes, quos credebam aſperrimos, & inacceſſibiles petendo, & ſpiſſitudini ſylvarum inhoſpitum me immittendo: nec aliud viaticum, niſi peram uvis paſſis adimpletam, nutrimentum quatuor aut quinque dierum, aſſumpſeram.

Noveram jam, tam inopi annona propediem conſumpta, nil aliud mihi ſupereſſe quam mortem. Cum illuc appuliſſem, luſtrum, vel antrum ſubterraneum foris anguſtum, intus ſat ſpacioſum reperi, atque illic laſſitudini meæ conſultum volui quieſcendo, umbram præ fervore ſolis indagans. Vix illic ſex horarum ſpacio commoratus, Leonem vidi horrendum aſpectu ſubintrantem, ore ſimul, pedibuſque anterioribus ſanguinolentum, qui horribile lumen binis oculis non ſecus ac de lampadibus jaciebat, quos jam prænuncios ſecuturæ mortis non dubio metu verebar, idque tantò magis, quod ex cruore deſtillante immanem belluam præda hominis devoratam plenam ominabar.

Et ecce mirum dictu, poſtquam fatale animal circumquaque ſpeluncam obiiſſet, tandem claudicante pede humi proſternitur (more canum, cum laſſitudine oppreſſi decumbunt) afflicto non

non absimile, & quod miserante oculo intueri me videbatur. Steti tantisper cogitabundus, & quamvis horror pectoris desedisset aliquantum, nō potui tamen, quin tremente corde fatum meum præstolarer, & imminentis mortis periculum, prout consuevit, anhelante spiritu conciperem.

Quid proinde? anceps eram inter spem & metum, cum vidi ferocissimam bestiam contra me gradientem, sed passu tam fracto, ut nil sinistri extimescendum crederem. Illa verò supplicanti similis, dextrum mihi pedem, eumque vulneratum exhibet: quem adverti longissima, & acutissima spina transfixum: restauratis ergò viribus, mederi malo cœpi, & protracto aculeo, id quod ex vulneris apertura putridum erat, & sanie repletum emunxi, & extersi, donec integre restitutum vidi: imò & scisso linteamine, vel indusio quod mecum portaram ei pedem circumligavi. Mirabile & stupendum erat videre animal, cum ei peccans humor tergeretur, & exprimeretur, & lotio proprio lavaretur, restringere ungues, torquere caput, frendere dentibus, & intra semetipsum lamentari ex dolore, ita ut facilè pateret, pati quidem ut animal, dissimulare more hominum. Fremebat Leo sequenti nocte; sic ille lamentis, ego compassione noctem transegimus.

Cum aurora illuxisset, nec præ manibus esset, quo vulneratum inungerem, feci id sputo, quamvis ob inediam præcedentem, minus id possem. In tantum verò hoc ei adjumento fuit, ut claudicando protinus è nemore se transtulerit, & ad prædandum dederit, quamvis pede saucio adhuc, & linteamine obducto. Ad vesperam carnes obtulit, quamvis ignotas, & simillimus homini sensato, easdem in frusta discerpsit, & partitus est, quasi dimidiatum cuique nostrum alimentum suum præbens. Cum verò igne destitutus essem, ad carnes per coctionem parandas, soli eas aprico exurendas exposui, unde qualem potui assaturam confeci. In quartum usque diem cum hoc hospite egi, medicans ego, ille medicanti victum præbens: sed cùm dissimilis hæc societas non immeritò mihi demum periculosa videretur, tandem contubernium illud discessu meo abscidi, patienti meo, quamvis fero & sylvestri, grato nihilominus, extremum vale impertiendo.

Dici vix potest, quàm lamentabili rugitu absentiam meam bellua prosecuta sit. Cum enim haud multis miliaribus abessem, jam solitarius factus, de longinquo vocem rugientis excepi: Juro tibi (o Cæsar!) vix à lacrymis temperavi, usqueadeo me commiseratio dolentis animalis perculit.

Interim tot laboribus exhaustus, quos per montana tam inculta, tam aspera sustuleram, vix reluctantem animam in fracto corpore retinebam: itaque quod supererat unum, è circumjacentibus pagis mendicando alimentum meum, protrahere qualemcunq; vitam decreveram: Sed ecce dum proximum ingredior, in manus hostium me quærentium delabor. Testor deos, o Invictissime Cæsar, maluisse me ad pedes leonis mei interire, quàm infortunio tam insperato incidere.

Continuò in præsentiam Patroni mei pristini trahor, consulentis jam quo genere mortis me rerum tolleret è vivis: an plectendum me capite, an resti & suspendio me traderet, an verò excoriandum. Quamobrem nescio quo fato meo, quod hactenus non nisi omninò sinistrum experior, utpote jam sententiæ mortis subjectus, in hunc Circum projectus sim, quo condemnari solent, qui criminibus suis reatum mortis incurrerunt. Veni, & inveni Leonem meum, antiquo hospitio mihi notum, qui beneficii veteris non immemor, blandiri benefactori suo voluit.

Immortalium ergò Deorum favore factum est, ut inter brachia mortis, quasi incunabula vitæ repererim; Liceat mihi per te, augustissime Cæsar, cujus pedibus humillime provolvor gaudere vitâ te donante, quam mihi ferum & intractabile alioquin animal indulsit. Novi pietatem & æquitatem tuam, novi placabilitatem; vinci non voles utique à natura ferina, quæ ut plurimum humanitatem omnem ignorat.

Audiit cum stupore Imperator casum simul omni admiratione dignum, plenumque pavore, sicut & compassione, & preces supplicantis benigne accipiens à reatu mortis absoluit, conditione hac sola addita, ut quandoque per urbem unà cùm Leone suo liberatore se spectandum daret: qui ductorem suum, cum immitissimus antehac esset, non secus ac mansuetissimus agnus sequebatur: usque adeo cicur ut sine damno imponi sibi pueros dorso suo pateretur. Hæc de spectaculis dicta sufficiant.

DE DISCIPLINA MILITARI.

SI rursum hic mihi decidenda quæstio, aut solvendum Problema esset, an majora bella sint belluarum inter sese dimicantium, aut belluarum cum hominibus, aut hominis cum homine, non vererer pendentem litem ex facili dirimere, cum videam homines inter se avidissimè, & cum insolenti barbarie invicem ferocire, more canum frendere dentibus, non secus ac ferales lupos discerpere, non secus ac venenatos colubros virus suum evomere. Imo non aberrare mihi videor, si sustinuero, rabiem hominum pejorem esse quàm bestiarum, cum illa spacium quandoque plurium annorum perseveret, ira ferarum vix nata rursum deferveat: ira hominum crudele ferrum contrectat, ira animalium non nisi arma secum nata usurpat.

Bellum à belluis nomen habet, inquit Ludovicus Vives. Et S. Augustinus: *Bellum etiam justum detestandum est.* Sed cum his non obstantibus, bella inter mortales quotidie gerantur, & semper gesta sint, non potui, quin præsenti capitulo de his pauca delibarem. *Lib. 1. De Civ. Dei.*

Itaque cum inter Principes vel justa, vel injusta bella succenduntur, humana virtus potissima est, qua nituntur; de hominum enim numero robur suum mensurant. Si in Continenti præliandum est, equitatus necessarius est, quo in apertum excurrant, itinera explorent, hostem infestent, leviora prælia misceant, ex improviso assiliant, frumentatum exeant, distinguantur in alas, dimidiatam lunam, in cornua, in cuneos, in angulos, & horum similia, quæ artis hujus peritos per quotidianam experientiam non latent. Si in mari dimicandum est, eliguntur Duces, qui classium peritiam habent.

Inter milites ordinarios hi sunt. Equites, pedites, Antesignani, excursores, levis armatura, levis equitatus, tubicines, lancearii, Carabinii, velites, gladiatores, ferentarii, qui eminus feriunt, tyrones, rotarii, gregarii, auxiliarii. Qui verò in his ordinem doceri volet, divisiones item hastatorum, tribunorum, Centurionum, item dispositionem

tionem catervarum, tam equitum, quàm peditum, manipulorum numerum, turmarum situm: officia Primipilorum, Capitaneorum, signiferorum, Locotenentium, & Corporalium, Justum Lipsium consulat, qui universa hæc in libro Romanæ militiæ diligenter investigat, & exponit.

Ottomanni Civitates suas non tam muro & vallis tuentur, quàm duplici, triplici, nonnunquam quadruplici corona militum, qua cinguntur: ajunt enim muris deesse manus, & pectus animatum quibus se defendant.

Sic Princeps Regionis Cumanæ, non scuta, sed quatuor sibi homines eligebat, se præcedentes, cum ad prælium egrederetur, ne forte ei vulnus infligi posset: cumque inter hos quidam cedisset, continuò vacantem locum implebat alius.

Constituebantur olim manipuli tum cohortes, postremò legiones. In his centuriæ erant, quæ ad numerum quinquagesimum pertingebant, manipuli ad trigesimum, cohors ad decimum. Hæc antiqua divisio ab ipso Romulo instituta fuit, de quo eleganter Ovidius: *Lib. 3. fast.*

Inde Patres centum denos secrevit in Orbes
Romulus, hastatos instituitque decem.
Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat
Corpora, legitimo quique merebat equo.

Lib. 1. de re Milit. Magnus Vegetius in hac distributione versatissimus est.

Inter instrumenta militiæ hæc recensentur. Primum cassis est (in qua conus & crista est) deinde thorax, & dorsale, & lorica, & balteus, & scutum, quod diversimodum est, ut parma, & Delta, & pelta, & alia: Item periscelides, & femoralia: Inter arma sunt: gladius, pugio, sica, clava, Scorpius, funda, Catapulta, glans plumbea, lancea, falx, bipennis, hasta, balistæ, arcus, sagittæ, & hujuscemodi alia, quorum descriptio apud peritos artis inquirenda. Temporibus nostris tormenta bellica sunt, Carabini, pistolæ, sclopeta, majora & minora, acinaces, mortaria, bombæ, carcassæ, & similia belli fulmina, quibus chartæ modernæ repletæ sunt. Circa turmas ordinandas varia instituta, & præcepta, & leges sunt, quas præcipue Brancaccius homo nobilis recenset, & Maricolus Tribunus militum, qui eximium de his opus prælo dedit: quomodo videlicet castella, & fortalitia defendenda sint, Dilatandi, & restringendi exercitus, pro forma, & situ locorum, prout occasio, & rerum circumstantiæ requirunt, quo labore suo vir expertissimus literato orbi cognoscendum dedit, quem fructum de erudito calamo suo sperare oporteat. Hic igitur verum fit, quod literæ armis, hæc rursum literis patrocinentur.

Immensi operis esset, siquidem hic ritus varios disciplinarum, in castris observari solitos, ad longum deducturus essem: diversæ enim consuetudines, de nationum diversitate emanarunt: quarum epilogum doctissimus Beierlinch numero tercentum tredecim comprehendit, in opere quod *universale Mundi Theatrum* nuncupavit. Hic de sacramento militum fit mentio, de ratione legendi milites, de Peritis in arte militari, de spontaneis, & coactis: de audacibus & timidis, de magnanimis, quomodo in album inscribantur, & recipiantur, id quod fieri solet vel supplicando, vel electione, vel approbatione, vel mercede; Item de militum honoribus, licentiis, incertitudine, resignatione, dimissione, stipendiis, conjurationibus: de eorum quantitate, de exercitiis, de induratione corporum ad sustinendos labores, de augmentanda intrepiditate, de vulneribus, & plagis, de audendo in rebus arduis, de toleranda fame, siti, frigore, & æstu, de indagine, de solertia ad emetienda maria, & lacus, de fluminibus & fossis exuperandis, de regionibus squalidis, desertis, & montuosis, de transeundis nivibus, non obstante glaciali frigore, de regionibus quæ à feris infestantur, de defensione exercituum contra insultus inimicorum, aut verò qua ratione eludendi fuga ficta & salutari, de iisdem acriter insequendis: de dissimulatione, & cessione, de allectandis militibus spe victoriæ, de fraudulenta interpositione tractandæ pacis, de pactis, & capitulatione: de revocandis per nebulam, focum, fumum, & statuas: quomodo adversariorum impetus sustinendus: quomodo invadendi; de insidiis, de adversario persequendo: quomodo cum opportunitate turmæ ordinandæ, quomodo opportunè deducendæ, & reducendæ; de circumvallatione, & inclusione, de arcta obsidione hostis: quid in spoliorum tempestiva prædatione observandum; quomodo cum eo simulandum: quomodo itinerum errores detegendi.

Magnum item momentum adfert, consultare in tempore, & opere ipso præcavere, ne fraudibus inimici damnum inferatur, idque de longinquo per data signa bellica & militaria, per arma, per vestimenta: per spem pacis, dum interim bellum maximè fovetur: nunquam committere, ut accuratissimam sui custodiam miles negligat, ut ad omnem eventum vigil sit, ut omnes inimici astus præveniat: ut semper in opere sit: ut militi excessus deliciarum abscindatur, quibus emollescit, ut nimia audacia in oppugnando aliquantum retundatur, intempestivus præliandi furor temperetur: econtra ubi nimium resederit, excitetur promissis, & ad labores sufferendos pertinax reddatur, ad cujus levamentum musicalia instrumenta adinventa sunt: præcipua in his præsentia Ducis est: propter quod & cohortatio sæpè in usum venit: calcar item vehementissimum est, impellere amore, & affectu filiorum, conjugum, amicorum, religionis pro quibus dimicetur; ejusdem vigoris est æmulatio, quam potissimum inflammabit præclarum Ducis exemplum, qui commilitonem se præbeat: Proponatur turpitudo, si contra imperantem mulierem exercitus ducendus est: sæpè etiam inimicus vilipendendus, sæpè ira zelus accendendus.

Cunctis autem præponderabit cælestium promissio, si causa animæ agitur: porrò & gloriæ immortalis consecutio. Fiduciam non minus auget, si promotio ad sublimiores gradus speratur, si victoriæ decus ob oculos collocatur: si divitiarum acquisitio, pro retributione spondetur: si stipendia ampliora, si commeatus, si dona, si præda destinantur, si denique divinum adjumentum pro causæ æquitate adfuturum prædicetur.

Immiscet se his quoque quod humanæ malitiæ est, ut sunt dum conjurati proditiones moliuntur, dum fugam meditantur: ad quod ansam præbent & locus, & tempus, & desperatio, quam mors subsequitur. A quibus omnibus abhorrent, quicunque consilio & prudentia ducuntur. Animum econtra adaugent mentis jucunditas, honoris pruritus, dignitatum & victoriæ certæ ficta vel vera repromissio.

Iis qui castra sequuntur, pedisequæ sunt afflictio-

flictiones, & omne genus malorum: contra hæc succurrendum est opportunis remediis, si infirmitates ingravescunt, annonæ abundantia, continua corporum exercitia. Porrò & vigiliæ multæ extenuant, & labor non interruptus, inedia, & sitis, unde morbi, & mortes: accedit his teterrimum malum, si cadavera mortuorum non inhumata aërem infectant, unde pestifera contagio, tertium lethale telum divinæ iustitiæ, & vindictæ. Nec enim illa deest, ubi injusta bella succenduntur, ubi rabies insana hominum Benefactorem Deum irritat, qui Deus pacis est.

Siquidem pavor militum animis irrepserit, prudentia Ducis levare, & demulcere pectora trepidantium advocata concione poterit: Succedant his pollicitationes, imò & oracula, & prodigia de cœlo data: adjuvabit & loci situationem prædicare, & privilegium temporis. Plurimum dehinc interest si Archistrategus se affabilem cuique reddat, si fiduciam in eo singularem miles collocet, si vultus sui amœnitate, si dictionis suavitate, si remunerationis spe dimicaturos accendat, & soletur.

Errores gregariorum si tolerari possint, prudenti dissimulatione conniveat; sit in eo firma soliditas, indulgentia ubi oportet, commiseratio, spes veniæ si delinquentes pœniteant: auxilietur indigentibus: castiget nihilominus severe ubi res postulat, sed intermixta sit severitas Epicheiâ moderatâ: quandoque & mulctæ pecuniariæ adhibeantur: juramenta renoventur.

In administratione Urbium Magistratibus clanculum exploratores ad latus sint: si malevoli deprehendantur, ne in officiis suis turbare aut novis rebus studere possint disciplina sæpe varianda, habitationes, & stationes mutandæ, arma sæpius è manibus tollenda. Præsidia regionibus & urbibus mandentur; omnes aditus intercludantur. Quos suspectos repererint, aliò migrare faciant, colloquia interpolentur, signa demantur.

Prudentis Ducis est præsagire seditiones, iis occurrere, & in tempore debito sopire: inimicum se exhibere proditoribus, suspectis, inutilibus, contumacibus, & iis quicunque damnum inferunt: Amicum autem vicinis, subditis, morigeris, placabilem errantibus: facilem esse in indulgendis consuetudinibus loci, si fieri potest. Punire interim transfugas, transgressores, frænare inquietos, & disciplinatam militiam sub jugo obedientiæ assuefacere, vitia eorum prospicere, & radicitus evellere: effusionem sanguinis præcavere, sicut & rapinas, & latrocinia, & extorsiones, de quibus apud Tullium inquit Ennius: *Sunt cauponantes bellum.* *Lib. 1. offic.*

Porrò qui Turcarum disciplinam militarem nosse desiderat, quæ perpetuo in motu est, Bartholomæum Georgevizium adeat, & Melchiorem Sidlizzium, & alios. De commodis bellorum inter alios tractant S. Gregorius Turonensis, Procopius, Ribadera, Livius, Tudensis, Rodericus Sanctius, Baronius, & tot insuper alii.

Milites qua ratione spe præmiorum animentur ad pugnam, de hoc copiosa exempla sunt in Livio, Plinio, Suetonio, Alexandro, Plutarcho, Cælio, Gellio, & pluribus tam antiquis, quàm modernis scriptoribus. De eorum infamiis, & castigationibus plura commemorant Polybius, Florus, Salustius, Tacitus, Livius, Valerius, Frontinus, Diodorus, & alii.

Hæc pauca ego de consuetudinibus bellantium, & de castris producta volui, quamvis parum in his exercitatum me fatear, nec unquam interfuisse, cum bini inter se exercitus congrederentur: Hæc tamen, quæ diximus, plurimum valere reor in arte militari, & gubernandis exercitibus.

Id solum hic dicendum, quamque propositionum harum, quas retulimus, particulare sibi capitulum exposcere: plurima enim exempla virorum versatissimorum extant, qui semitam nobis ad hoc aperient. Si superi faverint, de his volumen integrum in lucem dare mihi constitutum est, quod titulum *Militis armati* præ se feret: ubi illud præcipuè tractabitur, & ob oculos ponetur, qua ratione antiqui arma gesserint, qua gerant moderni. Hic interim ego ne largius in hoc quæstionis genere diffundar, cum brevitatis mihi studium intermittendum non sit, curiosam transitionem facturus sum ad usum hominum in rebus variis.

VARIA.

MAteria non minus vasta, nec minus spaciosus evagandi Campus hic occureret, siquidem ad populorum ritus & consuetudines (de quibus paulò ante tractatum est) reverti statutum esset: sed in tanta multitudine non nisi ea selecturus sum, quæ mihi à doctissimo viro Aldrovando suggerentur.

Philosophus Artesius author est (prout Scholiastes Paracelsi memorat) simulacra, & figuras terreas olim, quæ ideam hominis præferebant, sanguine humano in facie, & parte exteriore tinctas fuisse: deinceps in eandem faciem semina herbarum, florum, & præcipue papaverum inspersa fuisse, ex quibus affabre similitudinem humanam expresserint. Hæc interim non magni momenti sunt, iis præsertim qui majoribus occupantur: sed cum de sanguine (juxta omnium Medicorum sententiam) pinguedo generetur, de hoc aliquid dicendum erit.

Versatissimus Weccherius commemorat (meo nihilominus arbitratu hallucinando) siquidem candela de sevo humano facta & propè locum, ubi thesauri abditi sint, reposita fuerit, eam stridore, demum etiam si locum ipsum attigerit extinctione demonstraturam quid lateat. Sed experimentum hoc irritum omninò & explosione dignum judico. Quæ enim proportio, symboleitas, vel activitas, vel sympathia, & quod his majus est, quis invicem motus analogicus inter utrumque; thesauris cum sevo humano? Nisi forte quid supernaturale, & magicis artibus attribuendum, accesserit; quod tamen omni pacto, utpote diabolicum fideli animæ fugiendum esset. *Lib. 10. de Secretis.*

Quidam ajunt hoc sympathiæ cuidam secretæ adscribendum: pinguedinem enim hanc derivare à sanguine, & hanc præcipuum instrumentum esse operationum animæ, quæ interim vivente homine magnis desideriis erga aurum & argentum ardeat. Negandum non est (fateor) inordinatum hoc habendi desiderium usque adeo humanum genus invasisse, ut nonnulli hoc œstro perciti ad omne seclus, & enormitatem parati sint. Unde in proposito pinguedinis humanæ, non solùm Aldrovandus, sed & eruditissimus vir Martinus *In Disquis. Magicorum.*
de

de Rio, & alii recensent, sagas, & omne idgenus perfidorum, quicunque se sathanæ voverunt, nocturnis temporibus, impiissimo scelere Infantibus succum, & pinguedinem, quæ tam parca illis est, exugere, & emungere: posthæc subtus petras foci collocare, & in tenebris corpus suum inungere: continuò dæmonium in forma hirci apparere, & ad infames congressus Beneventi abripere. Sed hæc effectum non sortiuntur, nisi abominabiles ritus, & pacta, & Juramenta, & blasphemiæ horum hominum vel potius monstrorum accesserint; quæ iis solis nota sunt, quippe ab Antesignano Dæmonio suggesta.

Refert insuper præfatus Aldrovandus, quod quæ diximus, in vase æreo coquere soleant, adjungendo apium, aconitum, folia populi, caliginem, sanguinem vespertilionum, solanum somniferum, mandragoram, lolium, fabam crassam, hyoscyamum, papaver, & opium, & horum similia, quæ ad gravem somnum inducunt.

Lib. 15. de secret. Vucherius rursum refert, hoc unguento delibutos videre miranda, quod credi non difficulter poterit: quis enim nescit dæmonem, omnium mendaciorum Patrem, asseclis suis omne genus illusionum & phantasmatum imprimere? Interim verum est pinguedinem humanam optimum lenitivum dolorum, optimum anodinum esse pro duritie nervorum, & gummis, quæ in corpore humano oriri solent. Recordor enim & ego novisse me hominem, ætate jam senili, quod cum præmemoratis doloribus torqueretur, & remedium illud, de quo loquimur, non ignoraret, contulit se subtus arbores, ubi cadavera reorum suspensa erant, atque illic defluens de corrupto corpore unguentum membris suis excepit & inde delinivit, ac sic à morbo suo, & doloribus pauco tempore convaluit.

Alterius qualitatis, partim quidem haud multum dissimilis à superioribus, partim aliter compositæ, inquiunt esse dentes: sententia enim Sexti Philosophi est, dentem infantis, qui mensem ætatis suæ sextum nondum expleverit, inclusum circulo argenteo, aut alterius metalli, & affixum brachio dextro, maturare partum parturientium: eadem superstitione creditur, si ante conceptionem appensus fuerit, eandem impedire. Id quod stultè admittitur: quæ enim inter has res proportio, ut una alteram producat? Nisi, prout diximus, collusio spirituũ infernalium intercedat.

Refert super hæc Albertus Magnus, si dentes infantium, qui in prima eorum ætate lapsi fuerint, colligantur, & argento inserti, collo mulierum appendantur, sterilitatem inducere. Sed concludit in his Aldrovandus: *Hæc omnia inter fabulas aniles recensenda esse æstimamus.* A sententia tanti Authoris secedere velle, insanire est, hinc & ego sine ambiguitate eidem subscripserim.

Acumina sagittarum facta ex ossibus hominum. Siquidem verò animum in materia ossium humanorum dirigere alio voluerimus, recenset Petrus Martyr, apud Cannibalos in quovis penè angulo domus plura ossa hominum inveniri, præcipuè brachiorum, & femorum, eò quod hæc natio exinde sibi sagittarum acumina formare consueverit. Brasilienses de ossibus hostium suorum tibias sibi præparant, quibus in itinere longiori fistulando se solantur: iisdemque ad prælium processuros animare solent.

Fistulæ ex ossibus humanis fabrefactæ.

Beneficium urinæ. Urina tam medici, quam Empyrici, & chymici utuntur, salem inde efficacissimum extrahendo, qui facilè quodvis corpus penetret, præcipuè humanum. Crollius vir apprimè doctus, prudenter illum auro suo potabili sociat, ut tanto promptius penetret, & per humanum corpus divagetur.

Prædictus Aldrovandus author est, si lamina argentea super urinam posita fuerit, eam sibi quandam rubiginem adsciscere, quæ colorem cæruleum, quam nitidissimum exhibeat, & qui vivacitate sua, & pulchritudine nec *ultramarino* purgatissimo cedat, quod de lapide Lazuli extrahitur: pictores hoc commodè uti posse. Chymici de hocipso solutivum metallorum vigorosissimum perficiunt. Weccherius memorat, ad vivificandas vites, cum penè emortuæ fuerint, consultissimum esse ad radices earum urinæ aliquid affundere. *Ibid. 9. secret.*

Unguentum salivæ humanæ De saliva humana id dicendum, de ea unguentum formari (refert idipsum Aldrovandus, sicut Weccherius ait) quod incrementa capillorum inhibeat. Hac item facile Mercurius, & argentum vivum solvitur, quod deinceps si in unguentum redactum fuerit, medetur morbo pediculari. *Lib. 3. Antid. spec.*

Alii rursum salivæ virtutem sequentem attribuunt. Si quis, inquiunt, percussura quadam, vel ictu in manu sua læsus fuerit, & sputo plantam manus inunxerit, futurum ut dolor mitigetur, & quassatura, vel læsio sanetur.

De his dictum sit satis. Si quid præterea memoratu dignum occurrerit, in additionibus non omittetur: Hoc loco interim nonnulla de iis hominibus afferemus quibus, consuetudine omnino barbara, pro victu est

CARO HUMANA.

Abhorret quidem hic calamus scribentis, dum ad illud memorandum accingor, quo aliud inveniri nequit inhumanius: nec enim comprehendi facile potest, qua ratione proverbium illud tantopere jam tritum usu & experientia verificetur (quod nihilominus ad animi potius rusticitatem, & intractabilitatem, quàm ad corporis ferocitatem pertinere videtur) videlicet quod *Homo homini lupus est.* Arbitrabar ferarum sylvestrium, & canum opus esse, se invicem dilacerare, & devorare, non hominum, qui ratione & sensu intelligentiæ, & anima dotati sunt. Sed ut video & ipsi ratione omni destituti sunt, impotes animi, sine sensu, qui in hanc impietatem, & barbaram ferocitatem olim (faxint superi ne hodiedum adhuc) exorbitarunt, & exorbitant, quorum exempla non rara sunt.

Primam nobis testificationem suggeret Caspar Balbus, qui Regni Dacorum meminit (quos vulgò Batachos appellant) cujus incolæ publica consuetudine, etiam proximos cognatorum suorum, cum ad decrepitam ætatem pervenerint, mactatos inter solemnes epulas suas devorant, ad quas amicos suos sibi maximè junctos fœderibus, tum & vicinos invitant. Imò & regionum illarum Rex reos omnes horum voracitati permittit, ut supplicio affectos in escam sibi parent, sicut olim Romani damnatorum corpora devoranda belluis objiciebant. Devoratores hi quos supra diximus, ad sententiatos approximant, & præsentibus judicibus, & magistratu, totaque Principis Curia, abscissis reorum manibus, & pedibus, quod reliquum est, conditum sale & pipere (quod illic in abundantia est) sine mora crudum consumunt. *In itinere Indiæ Orient.*

Idem author recenset, in alia quadam Insula, cui nomen Carnalcubar, habitatores crudelissimos morari: victitare eos carne humana. Indigenas quidem loci nullam inter sese tyrannidem exercere, nec invicem sævire alterum in alterum, sed exterorum vitæ & prædæ insidiari, qui verò felicius de hac hominum venatione redierit, magnum honoris pondus consequi, & in omnium æstimatione esse. Si hic cibus eis defecerit, piscibus vesci, quos avidissime appetant.

In confirmationem hujus Petrus Martyr recenset, Cannibalos quoque carnem humanam edere, sed præcipuè Juvenculorum, & infantium. Unde ubicunque hujuscemodi quempiam cœperint, spadonem faciunt: dehinc saginant, saginatum mactant, & exquisitas inde epulas instituunt.

Idem cum infantibus facientes, quod nos cum gallis Indicis, porcellis, & ejusmodi animalibus comestibilibus, quæ castrata impinguamus, & dehinc manducanda occidimus.

Nec tamen adulti apud eos idem periculum effugiunt: cum enim in barbaricas manus eorum inciderint, continuò jugulant, & intestina deglutiunt, vix de ventre egressa, una cum excrementis. Fæminarum quoque corporibus non parcerent, nisi ritus ignominiæ esset, & pudori sibi ducerent hunc sexum voraci dente contingere. Siquidem harum aliquam cœperint, non secus ac jumentum aliquod, aut gallinas, aut oves, & alia id genus animalia sexus fæminei ad prolificandum enutriunt: ut prolem inde natam consumant.

Lib. 10. de Simpl. med. Idem Petrus Martyr adhuc refert, à Cannibalis carnem humanam in culinis, cum carne psittacorum, & anserum coqui, nostro more, qui mensas nostras cibis variis instruimus. Hanc carnem suavissimam gustui esse inter alios gravis author est Galenus, cujus verba hæc sunt: *Carnes suum humanis sunt similes. Comperti sunt hospites, & coqui complures, qui humanas carnes pro suillis venderent: tametsi qui eas edissent, nullum omninò discrimen perciperent. Quin & ipse narrantes audivi viros fide dignos, sese in diversorio publico jus esitasse delicatum cum carnibus suavissimis. Cæterum cum jam penè saturi essent, invenisse digitum pedis anteriorem, quo perculsi, metuentes eos, qui agebant in diversorio, ne se quoque vorarent, ut ei rei assueti, protinus illinc exiisse, & vomitu redditis, qua ederant, iter denuò ingressos.*

Sed hæc cibi suavitas, & hæc gustatio sacrilega est, plena horrore, & anathematizanda, imò & detestata à feris generosioribus: De leone enim legitur, siquidem cadaver humanum invenerit, id eum præterire inoffensum. Vix enim humana mens comprehendit, qui fieri possit, ut id, quod naturæ tam contrarium est, reluctante eadem, in cibum transeat.

Solinus nihilominus Author est, Anthropophagos, populum Scythiæ, tantæ crudelitatis esse, ut nil jucundius habeat, & delectabilius, quàm humana carne cibari: hinc inimicissima bella, & ferocissima succendunt: in craniis humanis potant, & sic de substantia hominis domui suæ diversimode provident. Sæpe etiam personæ mortuæ & devoratæ nomen, ex vana gloria usurpant, verificantes illud Proverbiorum: *Lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis.* Minus malum in Bactrianis videtur esse (quamvis & ipsi pessimi sint) qui cum filios aut Genitores suos inutiles, & impotentes animadvertunt senectute, occisos canibus objiciunt, quos in eum finem nutriunt, & sepulchrales sicut suprà diximus, appellant.

Prov. 2.

Strabo meminit Pados, gentem impiam, quotiescunque inter se vel marem vel fæminam ægrotare viderint, ita ut morbum lethalem, vel periculosum advertant, ægrotum occidere: ajunt enim, vereri se ne morbus carnem infectet: itaque mactatum membratim discindunt, & devorant. Hinc non raro accidit, ut nonnulli eorum utriusque sexus, si ægritudinem incurrerint, ne tam ignominiosæ morti in prædam dentur, & hoc martyrio subjiciantur, eremum petant; dum malunt post fatum suum dentibus bestiarum commoli, aut à rapacitate volucrium consumi, quam à dentibus impiis hominum.

Ejusdem inhumanitatis Scythæ sunt, qui Parentes vetulos sacrificant, pariter & amicos, eorum carnes, quantumvis rancidas, cum carne reliquorum pecorum coquunt, inde mensas suas instruunt, adjuncto potu liberiori, donec ad fauces usque repleti sint: hanc vitam beatissimam autumantes. Hæc ille.

Joannes Boterus Author admodum universalis, inter alios, qui de variis materiis scripserunt, in fine relationum suarum, quas de laboribus gloriosissimi Indorum Apostoli S. Francisci Xaverii, ejusdemque sociis, in conversione animarum per Insulam Brasiliensem contexuit, hæc inter alia narrat, quæ ego, prout allata sunt, fideliter referam. *S. Francisco Xaverio, quàm operosum fuerit Brasilienses convertere.*

Operosissimum videlicet viro sancto fuisse, hanc fæcem hominum convertere: præter ignorantiam enim linguæ, accessit fera brutalitas gentis, quæ non cessabat à potando, & devorando, & crapulando, & occidendo, & in alterutrum sæviendo, alter alterum dente voraci consumendo.

Hi enimvero bello captos lautè nutriunt, cum autem festiva solemnitas inter eos occurrerit, eum qui obesior apparuerit, multiplici fune alligant, coloribus tingunt, & diversimodi coloris plumis adornant, ut sic blandiantur: sæpius etiam injectos laqueos relaxant, & largius nutrimentum & potum subministrant. Post triduum fæminæ, & pueruli eum quaquaversum trahunt funibus, quibus ei corporis medium alligatum est. Reliqua hominum turba pomis, omnique fructuum genere jactato, in eum sævit, ille eadem humi resumendo in hostes suos rejaculatur, ut se de opprobriis hujuscemodi vindicet. In hoc improbo conflictu quandoque adhuc escam & potum sacrificandus efflagitat, ut vires redintegret, & sic pugna novis viribus reduplicetur.

Inclamant illi identidem: Heus carnifex, attende tibi! Exolves debitum insolentiæ tuæ, pretio ossium, & carnium tuarum: mulctabimus in te dolorem Amicorum, & Parentum nostrorum, quos bello amisimus: propediem te in frusta partiemur, & assatum deglutiemus.

Facite quod vobis libet (inquit ille) nec enim unquam dici poterit, me morte ignavorum occubuisse. Si me trucidatis, & ego prior vobis vestrorum complures trucidavi. Si me dentibus consumetis, quin & ego meis vestrorum multos, eosdemque conspicuos consumpsi; & plures cognatorum mihi restant, qui idem in vobis facturi sunt, nec mortem meam inultam patientur.

Post hæc ingenti caveæ vel circo immittitur, unà cum custode suo tincto diversis coloribus, & plu-

& plumis variis cooperto, qui ingentem cultrum manu gestat; hic saltare non cessat, fistulare, & cultro suo gesticulari, & ferire: captivus nunc antrorsum se lancinat, ut ferienti cultrum auferat de manibus, nunc retrorsum cedit, ad plagam evitandam. Interim fæminæ & pueri funibus nunc in dextram, nunc in sinistram partem luctantem trahunt, nec ei spacium quietis indulgent. Denique custos, ut spectaculo finem faciat, facto vulnere ei vires infringit, deinceps percussura caput findit, & cerebrum elidit. Posthæc assaturam ex eo faciunt (non secus ac inter nos de suilla carne fieri consuevit) & exinde solemne convivium instituunt. Paulo infra præfatus author assleverat, plurimo labore stetisse Patribus, antequam in fœda gente humanæ carnis aviditatem reprimerent; quippe quod hunc cibum sibi charissimum habeat. Inter complures casus hic, qui sequitur, non intermittendus erit.

Brasilienses bello captum ad radices collis conduxerant, in quo Patres Ecclesiam suam erexerant: hunc postea quam omni genere ferculorum replessent, & impinguassent, eo genere mortis, quod supra retulimus, mactarunt ad manducandum. Re intellecta Patres habitationem eorum subintrant, ubi corpus extensum reperiunt, à barbaris in veru jam immissum: manum itaque Patres admovent nefandam illam escam absportaturi. Virorum nemo (eo quod Patrum contubernii jam assueti essent) contradicere ausus, sed fæminarum maximè vetularum turba, indignè ferens sibi de faucibus ferculum tam dulce, tam exoptatum tolli, hac illacque dispersa, viciniam universam lamentis, & questu adimplet, quibus moti nonnulli, obviam Patribus procurrunt, qui cadavere defuncti jam onerati erant: victi demum verecundia, & aliis causis ab incœpto desinunt, donec Patres infamem prædam in horto suo sepulturæ dederunt.

Insequenti nocte barbari (cum tenebræ verecundiam imminuant, & audaciam impiis promoveant) hortum subintrant, & more canum venaticorum odorando quàquaversum, non obstante Patrum solertia, locum explorant, ubi inhumatum corpus erat, & egesta humo, jam brachium detexerant, cum Patres rumore percepto accurrunt, & insanum illorum furorem reprimunt.

Tantopere autem hæc actio Brasilientium efferatos animos irritavit (oleum affundendo iracundiæ mulierculis) ut parum abfuerit, quin coloniam novam Portugallorum insilirent. Patres ægrè ferentes insolentiam, ne genti tam insensatæ ultra occasionem tumultuandi præberent, posthac moderatius, & cum majori cautela sibi providere compulsi sunt.

Itaque ad preces, & exhortationes suaves conversi, tantum effecère, ut pars horum infidelium dehinc ab esu humanæ carnis abstinuerit: ab altera parte sibi permissum fuerit, carceribus inclusos invisere, & ad animarum salutem exhortari, cum de salute corporis desperatum esset. Eos igitur in fide instituebant, posthæc baptismo lavabant: sed nec ista quidem indulgentia duravit, Lictores enim illi in vulgus spargebant, carnem hoc lavacro tinctam, de sapore suo amittere plurimum, ob quod propediem patribus inhibitum fuit, ejusmodi incarceratos ultra invisere: Quamvis lapsu dehinc temporis aliter providentia divina de salute harum animarum disposuerit.

Eousque impietas, barbaries, infidelitas, & gula in transversum animos rapit: de his ergo calamum averto, ne profundius in horrorem hunc immergar: convertar autem ad considerandum aliquid.

DE USU MEDICINÆ.

Jam in priori capitulo verificatum, & experimento comprobatum vidimus proverbium, quod ait: *Homo homini carnifex, & homo homini lupus:* examinando carnificinam, quam olim, & hodie adhuc infamis gulæ vorago, & voracitas exercuit: Hic loci non incongruum erit dixisse: *Homo homini salus:* per varias etenim partes, & distinctiones palam dabitur, quam utilitatem ad consequendam salutem consequatur homo ex homine: ita ut cum homini statutum sit semel mori, industria nihilominus sagacis naturæ, & solertia artis, in condiendis pharmacis vitalitatem viventium prolonget.

Supplebit igitur vices capitulum hoc ejus, quod de signaturis plantarum alibi memoratum est, quæ plantæ particularibus hominis symptomatibus succurrunt. Primum locum obtinebit Aldrovandus, qui ait: *Nullam in humano corpore esse partem, nullumque progigni excrementum arbitramur, ex quibus pro ægrotis medicus non modicam frugem demere possit.*

Utque à capite exordiamur, Sextus Philosophus docet, primos capillos, vel capitis lanuginem ab infantibus detonsam Alexipharmacum esse pro pellenda podagra; propter quod servari eam, & applicitam parti laboranti, revellere alio fluxiones. Idem asserit, comam adultorum morsui canum applicatam, intinctam aceto, plurimùm prodesse. Cum item redacta fuerit in cineres, immixtos oleo, & vino, consolidare vulnera: sic combustos in fragmento testaceo, correctivum esse scabiei, & pruritui oculorum mederi. *Remedium pro podagra.*

Volunt Naturalistæ capillos fæminarum exustos, odore colubros fugare, potius autem, inquit Aldrovandus, in passione hysterica, hoc est strangulatione, & præfocatione uteri conducunt.

In pluribus pathematibus cranium hominis combustum utile est: pulvis enim ejusdem, vel cinis humores morbificos consumit, & exiccat. Quamvis autem ossa sic in cineres redacta substantiam suam priorem amittant, nec in iis reliquum permaneat, nisi qualitates elementares, nihilominus complures sunt, quibus res adversa naturæ & abominabilis videtur, qualicunque de causa, & in quacunque infirmitate, intermixta jusculis, aut liquori, aut vino ossa sic pulverizata sumere. His non obstantibus, plurimi medicorum sunt, qui cum utilitate insigni, hæc eadem adhibere solent.

Wecherius inter alios sentit, rasuræ cranii circa commissuram syncipitis dragmam unam, in doloribus cholicis patienti datam, malum omninò tollere. Juxta eundem Authorem pilulæ quædam Anti Epilepticæ de hac eadem, cum confectionibus hyacinthinis Alchermis aliorumque compositæ, contra morbum comitialem, vel caducum validæ sunt: sicut experientia propria edoctus sum. Idem Author adhuc eundem pulverem iis rebus immiscet, quæ caput vehementer calefaciunt, & exiccant. *Lib. 5. secret. Quomodo dolores cholici tollendi. Lib. 2. Antid. secr.*

Crollius medicamentis, quæ ad tollendam podagram valent, cranium admiscet. Oleum enim docet de præfato cranio componere, sicut & de

ossibus aliis, quæ de corpore sumuntur, quod violenta morte occubuit, idipsum vero balsamum podagricum nominat: Denique oleum cum instrumentis chymicis, & spagyricis de iisdem extractum præsentissimum remedium est, ad præmemoratum morbum curandum.

Lib. 5. Pharmac. cap. 25.

Fit item juxta Quercetanum extractum de cranio humano, quod thesaurus inæstimabilis pro morbo epileptico nominari poterit: in eundem usum sal quoque educitur, ut aqua omittatur, & magisterium: quæ doctissimè in Aldrovandi officinis præparantur.

Unguentum armarium vel sympathicum.

Antequam ab his digrediar, non reticendum quod de quodam unguento refertur, dicto sympathico, aut armario. id quod à magno Paracelso Imperatori Maximiliano dono datum fuit, tantæ efficaciæ, ut si ritè compositum fuerit, vulneribus medeatur, etiam cum mille milliaribus à nobis vulneratus abfuerit: siquidem solum telum vel sagitta, unde Patiens vulneratus erat, inde delibuta fuerint; aut etiam si linteamen, quod sanguine ex tali vulnere emanante tinctum est, eo inunctum fuerit. Componitur autem præcipuè de *usnea*, hoc est de cranio, osse, & pinguedine humana: cujus plenissimum *receptum*, vel formulam, in Crollio inventurus es, quam idem author, cum desiderato successu practicatam esse inquit.

Cranio succedunt dentes, inter quos (sicut supra meminimus) magnam prærogativam habent dentes infantium, præsertim contra morbos uterinos, siquidem brachio dextro alligati fuerint, qui tamen ab infantis ore sublati sint, antequam terram decidendo contigerint. De his prolixus videri poterit tractatus subtilissimi Cardani, conjunctus volumini, quod de facultatibus medicamentorum est.

Pulvis contra dysenteriam.

Dentibus addantur ossa reliqua. Haubertus (concordante Galeno) ossa humana in cineres redigit, & conservis immiscet, quæ plurimum valent ad tuendum caput, ejusque fluctiones podagricas, aliasque inhibendas. Crollii operatio magis recipienda. Hic dictum pulverem de ossibus humanis compositum, & calcinatum cum alio item pulvere in fornace vitriariorum, defectui dysenteriæ, utpote magno adjumento, tanquam optimum correctivum adhibet.

Chirurgi moderni non sine ratione & fundamento, vulneribus pectoris & ulceribus ejusdem pulverem ex costis humanis factum applicandum esse censent: ad femoris ulcera pulverem de femoribus confectum, & sic de reliquis membris.

Euonimus oleum quoddam de humanis ossibus arte chymica elicit, quod admirabile est in corrigendis, & quietandis doloribus articulorum, vel arthritide. Adjungit his Wecherius, eos qui quartana laborant plurimum adjuvari, siquidem in vino generoso, fervente paroxysmo pulverem de brachii summitate, & de principio alarum anserinarum ebiberint.

Virtus umbilici.

Non deest umbilico quoque virtus sua, siquidem enim de infante noviter nato pars ejus abscissa, & in annulo argenteo portata fuerit, repercussivum creditur ad omnem cholicam passionem mitigandam: sic eruditè & non sine judiciosa reflexione sentit Cardanus.

Pinguedo humana antequam ad usus necessarios adhibeatur, prius præparanda, & componenda est, more aliarum pinguedinum, posthæc in officinis Apothecariorum conservanda, cum præstans repercussivum sit, & lenitivum in doloribus nervorum. Hæc pinguedo inter ingredientia censetur pretiosissimi unguenti, quod à Weccherio inventum est, & quod maximè salubre esse Pleuritide, aut podagra laborantibus, *spec.* experientia docuit.

Lib. 2. Antid. spec.

Innumerabiles propemodum virtutes sunt sanguinis humani: cum in eo potissimum siti sint spiritus animales & vitales: de qua materia plura extant volumina. Ego, quem supra memoravi, Ductorem sequens, paucis quibusdam reflexionibus immorabor.

Contra Elephantiasim remedium.

Qui Elephantiasi laborant, morbo odiosissimo, & ut plurimùm lethali, sanguine humano multum adjuvantur. Hinc olim Reges Ægypti, siquidem malum hoc incurrissent, balneum de sanguine, præcipuè autem infantium sibi parabant. Quod remedium cùm Constantino Imperatori præscriptum esset, maluit persuadente S. Sylvestro, baptismatis lavacro intingi, quam tot innocentium homicidiis maculari: ob quod divinitus ei sanitas confestim restituta fuit.

Contra anginam & Epilepsiam.

Orpheus & Archelaus præstantissimi Medici unctionem sanguinis humani, tanquam præsens remedium repercussivum deprædicant, ad tollendam anginam. Epileptici item plurimùm humano sanguine sublevantur. Aldrovandus asseverat, eos omninò restituendos, siquidem intra scapulas scarificati non nisi tres guttas sanguinis violenter expressas ejecerint, idque versus paroxysmi finem, quæ tamen guttæ cum ovo corvi ad sorbendum datæ fuerint infirmo.

Alii item ut malo huic tam inviso medeantur, laboranti pollicem pedis feriunt, & sanguine, qui de plaga prodierit, faciem ejus respergunt.

Weccherius ægrotantis labra hoc cruore tingenda esse consulit, & spondere audet, omne malum se ab eo propediem profligaturum. Alii ut tyrannum vitæ nostræ tam exitialem eliminent, hoc morbo infestatis sanguinem humanum epotandum præscribunt.

Fallopius medicus ordinat sanguinem præfatum, septenis vicibus prius destillandum, donec omnis inde humiditas aquea extracta fuerit, idque arte chymica: hunc porrò sanguinem sic præparatum in resolutione nervorum plurimùm valere. Eunomius de eodem sanguine, sicut & de ovis & carne, naturam quintam extrahit, à Chymicis *quintam essentiam* alioquin nominatam. Sic quidam, ex Alberti Magni consilio, aquam inde eliciunt, idque cum instrumentis vel organis vitreis, ad hoc speciatim compositis, quæ ad omnem Infirmitatem tam internam, quàm externam potentissima sit. Crollius aquam hanc inter medicamenta ophthalmica collocat. Alii rursum de eadem emplastrum efficax ad herniam curandam componunt. Quamvis Galenus humano sanguini suillum substituat.

In Basil chym.

His nostris temporibus in officinis suis Pharmacopolæ, & Medicinæ periti ceratum de pelle arietina componunt, cui pars quoque memorati sanguinis adjungitur. A Chymicis item oleum de sanguine humano efficitur: sed inter alios Gorgonius author est, hunc extrahendum ab homine rubicundo, qui annum vicesimum & quintum attigerit: eundem vero sanguinem magno artificio sublimandum, quem deinceps oleum vivum nominat: aptum, prout inquit, ad quamplurima mala pellenda, imò plurimùm prodesse, ad sanitatem homini in integritate sua conservandam.

Adjun-

Adjungit Aldrovandus, quod præter plurimas alias destillationes sanguinis prædicti, & plura magisteria sua, consulendus sit Braunsvvicensis in libro germanico, de destillationibus.

Weckerius denique author est, qua ratione de humano sanguine sal præparetur, qui ad quoscunque dolores mitigandos utilissimus sit. A Chymicis modernis *Elixir vitæ* fabricatur, quod cum singulari utilitate & beneficio febri inveterata, & debilitate virium laborantibus exhibetur. Valet itidem ad sistendam hæmorrhagiam, siquidem nimia fuerit: pars enim ejus sub carbonibus vivis imposita ferro torretur, & in pulverem reducitur, & deinceps calamo intra nares sufflatur.

Quidam Chymicorum, qui experientiæ modicæ sunt, opinati sunt, de sanguine item humano liquorem extrahi, aut *essentiam quintam*, aptam ad penetranda metalla, ad tingendum, & per consequens fixandum æs, vel stannum: sed vehementer hallucinati sunt. Audiatur hic S. Thomas de Aquino, qui sic ait: *Vidi argentum vivum penetrare, & transire alia metalla; ut si intingas æs argento vivo, mixto cum aliquantulo sanguine humano, aut equino, & argilla, penetrabit ipsum intus, & extra, & efficiet ipsum album. Sed talis color non durat.*

De esse, & essentia Mineral.

Hic item Author libri, cui titulus est: *Lux obnubilata:* ad formandam petram Philosophicam inquit: *Non v'entrano*
Non molli gomme, od escrementi duri,
Non sangue, ò sperma humano,
Non uve acerbe, ò quint essenze herbali,
Non aque acute, ò corrosivi sali.

Hæc in longum prosequitur, quæ interim brevitatis causa omittimus, quippe quod proposito meo non conducant.

Postquam de virtutibus partium hæc pauca delibata, & annotata sunt, jam de qualitate, fortitudine, & conditione totius dicendum erit. Quædam Gentes sunt, quæ plurimum prodesse possunt sola persona sua: sicut Psylli, & Marsi, qui solo contractu morsuris serpentium medentur: amplum de hoc ipso testimonium in Aldrovando est, in historia ejus tam copiosa de serpentibus.

Sicut alibi quoque in libris meis me retulisse memini, septimum filiorum, legitime succedentem, nulla interposita filia, ex familia fratrum meorum uterinorum, qui *Ghislieri* dicuntur, qualitatem contraxisse, ut sputo, quod dextræ manus pollice illinierit, strumas, vel scrofulas sanet, dono ab Altissimo, & à natura ei tributo. Nomen ei Carolus Antonius, qui tamen eousque à defectu illo abhorret, ut nulli medicam manum suam adhibeat. Idem donum, & eadem qualitas pro meritis Franciæ Regibus concessa est.

Mumia quid sit, ejusque nomina.

Nostrorum temporum Medici, ad diversa morborum genera curanda, corpus humanum omnimodo exiccatum adhibent. Credunt autem hoc ipsum Mumiam antiquorum esse: ajunt autem nomen Mumiæ Arabicum esse, quod à Rasi, & Avicenna interpretatum, picem significat, adhærentem bitumini. Isaac nihilominus, Arabs & ipse medicinæ peritus, memoriæ dedit nomen Mumiæ Persicum esse, denotans liquorem quendam, in sepulchris illis repertum, in quibus longissimo annorum spatio cadavera condita, & aromatibus balsamata continentur.

A quibusdam hæc Mumia Cerops nominatur, quandoquidem, juxta Renodeum, consistentiam suam de cera tenet: quæ non nisi in sepulchris Regum, & Heroum Ægyptiorum inveniebatur. Hi enimverò cum notitiam nonnullam, aut lumen futuræ resurrectionis haberent, quamvis imperfectum, ut majori numero annorum corpora à corruptione vindicarent, eadem ipsa condire myrrha, & cinamomo, & aloë, & gummi cedrorum, aliisque aromatibus magni pretii solebant. Cum deinceps longo sæculorum decursu hæc monumenta sepulchralia devastata & detecta essent, illic liquor, per modum mellis densus, & odorifer profluere visus est: Cui Medici periti singulares omninò virtutes attribuebant, eumque non sine insigni emolumento, infirmis applicuerunt. Experientia audaciam addidit; itaque & in aliis Magnatorum & Principum tumulis eadem inquisierunt; his demùm evacuatis, communia non minus & plebeia sepulchra introierunt, ubi liquor multùm prioribus dissimilis inventus fuit, quem si non eodem, saltem non vilipendendo effectu ægrotantibus ministrarunt.

His colligitur veram, & authenticam Mumiam non esse, quæ de maritimis arenis, aut desertis Arabiæ sicca extrahitur, & in has regiones ad medicinæ usum transmittitur; itaque Aldrovandus concludit: *Quamobrem ex dictis, veram Mumiam in nostris officinis minimè servari attestabimur: & quamvis hodie nonnulli componant balsamum, ut humana cadavera à corruptione intacta servent, nihilominus hoc balsamum à conditura priscorum maximè discrepat.*

Modus condiendi cadavera modernus à Joanne Baptista Porta Neapolitano docetur ita: Corpus defuncti sumendum, eique inprimis calvariam dissecandam, cerebrum inde eximendum, sicut & oculos, & spinalem medullam, & intestina. Quatuor deinde horarum spatio pedibus suspenditur: post hæc aceto destillato, & aqua calida lavatur. Cum siccatum fuerit, calce viva aspergitur, & alumine, & sale: viduo dein super fumum myrthi, & lauri, & rosmarini, & cypressi, aliisque odoriferis plantis fumigatur. Inungitur denique compositione facta ex calce viva, alumine petroso torrido, sale, aloë, myrrha, oleo nardi, cinere rosmarini viridis, item colore viridi qui de cupro fit, cypresso, tartaro, croco, semine colocynthidis, pulvere antimonii, moscho, & ambra: hoc composito tridui spacio corpus fricatur in aprico. Hæc de balsamatione moderna sufficiant.

Modus condiendi cadavera modernus.

Copiosi in condimentis veterum describendis sunt Hermodotus, & Diodorus: in tanto item numero rituum, observationum, & consuetudinum (quarum superstitiosa antiquitas feracissima erat) recensent officium hoc tribus personis datum fuisse. Primus anatomen observabat, quomodo corpus secandum esset, circa latera nimirum. Succedebat alter, qui saxo quodam dicto Æthiopico confestim scissuram operabatur: sine mora autem se in fugam dabat, idque ob metum ne à populo lapidaretur, cui impium videbatur corpora discindere, atque idcirco indignatus ad hæc arma manum mittebat. Demum Pollinctores, aut Libitinarii, vel Sandapilarii, in locum apertum extrahentes intestina (excepto corde, & renibus) reliquum corpus odorifero vino lavabant; sic lotum unguento pretioso,

quod de cedro aliisque aromatibus magni pretii confectum erat, ungebant: postremò myrrha, incenso,& cinamomo aspergebant, ut sic odoriferum redderent.

Siquidem hac ratione cadaver præparatum,& conditum fuisset, cognatis redhibebant, ita pilis & palpebris accommodatis, ut non tam mortuum, quam soporatum videretur. Hæc prima methodus est, qua veteres, testante Herodoto condire corpora solebant. Altera promptior est, minori indigens tempore & sumptibus: nec enim corpus discindebatur, sed eo integro per cedrum intestina educebantur, ac deinceps septuaginta diebus reliquum corpus saliebant, salem quacunque possent inspergendo. Hic modus erat, quo condiri indigentium corpora solebant, quibus facultas deerat, ut tot expensis, quod necessarium erat, coëmerent.

Judæi juxta quod Strabo refert, resina asphaltide, vel bitumine idem præstabant. Sed condimentum Ægyptiorum, de quo paulò supra memoravimus, præferendum.

Nostra ætate pulvis myrrheus usurpatur, qui symbolitatem quandam cum condimentis prætatis habet. Præparatio pulveris hujus, diversimoda legitur: unam solam hic collocaturus sum, prout illam invenio. Salis quantitas sat magna sumitur: hic cùm solutus fuerit, ei alumen, aloë fusum, absynthium, cinnamomum, cariophyllum, piper, cuminum, selerum montanum, adjungitur: hæc simul tunduntur, & in pulverem minutissimum rediguntur; cum deinde aceto aspersa fuerint his venter adimpletur, & sic corpus cera inunctum, plumbeo sarcophago includitur.

Modus, quo mumia fieri possit, juxta Crollium.

Ut verò ad compositionem mumiæ revertamur, quam diximus hodie sinceram & genuinam non haberi: Crollius nihilominus vir insignis experientiæ, eam sequenti modo præparandam docet. Cadaver hominis rufi, viginti quinque annorum sumendum ait, quod appensum fuerit: hoc ipsum pulvere ex myrrha & aloë confectum aspergi vult: tum deinde diebus aliquot vini spiritu macerari; siccari posthæc frusta suspensa in aere: ex his denique tincturam rubicundissimam extrahit, quam antidotum validissimum ad expellendam pestem, & expurganda venena, plurimùm deprædicat, & extollit.

Porrò & ipsa hominis excrementa, non tam horrore plena sunt, ut non & ipsa quadantenus in commodum ejusdem verti possint: sed cum horum pars quædam grossior sit, pars subtilior: ipsa etiam superabundantia humorum excrementi nomine nuncupetur, primùm de lacte nonnihil, tum deinde de spermate ratiocinabimur.

Lac humanum, ob sympathiam quæ homini cum eo est, multis modis ad pellendos morbos,& corrigendos utile, & opportunum est. Ajunt hoc mirificè cruditatibus ventriculi subvenire: eximium esse pro pulmonibus: salutare præsidium pro oculis, siquidem læsura quadam, aut percussura offensi fuerint. Referunt item si quis lacte materno,& filiali inunctus fuerit, eum toto vitæ suæ decursu immunem ab omni oculorum valetudine futurum.

Præscribitur item non inutiliter in pathematibus aurium lac quod diximus, cui nonnihil olei admixtum sit: ungenda verò auris exterior æquè ac interior.

Siquidem succo mixtum fuerit cicutæ, aut verò aliquanto opii, lenimentum esse inquiunt podagricis. Si quis per errorem de hyoscyami succo potasset, ad insaniam, prout fieri solet, redactus, copiosum ei lac humanum ingerendum.

Spermati humano complures attribuunt, quod impetiginem curet, quod podagricos dolores mitiget, & cicatrices dealbet.

Porrò si animum ad cætera hominis excrementa, quæ à medicis inutilia nominantur, hoc est salivam, fæces,& urinam adverterimus, & in his quoque non modica utilitas deprehendetur. Saliva hominis, præsertim jejuni ad complura salutaris est. Omne genus pustularum scabiei & impetiginis abstergit, unde Quintus Serenus sic habet:

Si verò vitium est, quod ducit ab impete nomen,
Hoc matutina poterit cohibere saliva.

Hac item corriguntur & mitigantur vulnera à scarabeis, vespis, & araneis, & similibus inflicta. Quandoque etiam, prout Avicenna testatur, hac Scorpiones extinguuntur: imò & Scolopendræ, & alia insuper animalia aquatica, vel marina. Contra hujuscemodi qualitatem quandam venenatam gerit: partim de sordibus dentium contractam, partim ab humoribus corporis vitiosis. Virtus salivæ.

Non modica pars quoque concoctionis salivæ attribuitur. Unde qui ruri degunt præstans remedium pro ulceribus, & furunculis adhibent, masticando frumentum ut humectetur, & saliva impinguetur, quod deinceps non secus ac emplastrum malo imponunt: ex quo facilis curatio consequitur, quam non operatur, si frumentum simplici aqua maceratum fuerit. Hinc item nutrices, cum infantulo, prout solet, ulcus excreverit, panem masticatum pro emplastro imponunt: atque ita promptius ad suppurationem inducitur.

Quidam etiam asserunt salivam fæminæ jejunæ, præcipuè verò, si præcedenti vespera ab edendo, & à vino abstinuerit, remedium salubre esse ad sanandos oculos, in quadam parte cruentatos, aut offensos. Denique, sicut alibi meminimus, saliva Mercurium vulgi coagulat: unde ex hoc linimentum fit contra morbũ pedicularem.

Præterea quid in corpore humano magis inutile & ineptum videtur, quàm excrementa aurium? Nihilominus & hæc utilitate sua non vacant: his enim medemur iis, qui hemicranio tormentantur, item quos homo momordit, item qui à Scorpione puncti sunt: imò & à serpentibus læsi inde beneficium non contemnendum recipiunt. Excrementa aurium.

Quid plura? Etiam humanus sudor inter medicamenta locum suum invenit. Hic enim antiquitus in Palæstris, mixtus pulveri olympico, aut pulveribus stadii, & in balnea vel thermas, cum ferro quodam dicto strigile illatus (prout Plinius refert) vulneribus medebatur ex combustione factis. Galenus item ad discutiendos tumores, extra ordinem naturæ natos, & ad dissolvendum lac, quod præter modum in mamillis exuberat, magni adjumenti sudorem illum esse docet. Quin etiam cum sordes Athletarum deficiente sudore exiccatæ & adultæ fuissent, easdem oleo rosato emolliebant: Galeni verba hæc sunt: *Porro sudor etiam in palæstris exercentium miscetur sordibus, confertq; ut tumores præter naturam per halitum digerat: nam illa plus repercutiunt, minus autem digerunt: at post adjunctum exercentium sudorem, acquirunt multum facultatis digerentis. Ergò* Sudor. *Lib. 10. symp. medic.*

in

in phlegmonas uberum solæ hæ sordes impositæ efficaciori sunt remedio. Sin sicciores videbuntur Cyprino addito, & si non adsit Cyprinum, rosaceum bonum miscuisse sufficit.

Urina. Non hic prætermittendus fructus, & beneficium urinæ. Hæc si cum nitro composita fuerit, ad qualecunque corporis ulcus, ad furfurationem, vel porriginem, & ad cætera capitis vitia curanda utilissima est.

Sextus Philosophus sentit ericam urinâ maceratam, admirabile abstergens esse ad maculas faciei extinguendas, qualicunque de causa productæ sint. Quidam volunt, siquidem urina humana parturienti, quæ in ejiciendis secundinis difficultatem patiatur, in potum detur, sine mora liberandam. Quidam eam podagricis utilem ajunt: sicut & repercussivam esse scabiei, & lepræ. Cocta cum particula pomi granati, & auribus infusa (sic Philosophus Sextus docet) abstergit sordes, & vermes expellit.

Ab eodem authore commendatur non solum contra morsus viperarum, sed contra quoscunque aliorum animalium venenatorum.

Quicunque inter scriptores urinæ meminerunt, virtutem ejus celebrant, sed præsertim infantium, & virginum: hanc autem efficacem pro asthmaticis, & iis, qui respirandi difficultatem patiuntur, pro omnibus, inquam, qui Orthopnœa laborant.

Hæc item in vase cupreo cocta, corrigere, & emendare dicitur cicatrices: albuginem tollere de oculis. Alii eam tantæ virtutis inquiunt, ut si cum melycrato, vel hydromele, aut vero cum jure cicerum ebullierit, Ictero medeatur.

Lib. 10. de simpl. facult. Galenus denique de ea sic ait: *Cæterum urina hominum, si quid aliud, extergendi vim obtinet: quod cum alii multi satis indicant, tum maximè fullones, qui sordida vestium ita expurgant, atque extergunt. Hanc ejus virtutem cum Medici conspexissent, scabies & lepras ea deterserunt, ac multò magis ubi putridum quiddam obtinent: quin & acoras, & furfures (capita identidem perfundentes) ulcera tum multa humiditate, tum sordibus scatentia lavant.* Hæc verba omne id comprehendunt, quodcunque supra relatum est.

De hac item Crollius salem perfectum elicit, tam ut auro potabili ingressum in humanum corpus, quàm egressum promoveat: imò ad expellendum omninò calculum.

Inter alios Excellentissimus Doctor Bartholomæus Bonacursius piæ memoriæ, in copiosissimo volumine suo, quod supra Medicorum Principis Hippocratis aphorismos, aliorumque authorum doctrinas composuit, & quod Cardinali S. Crucis, quondam Vice-Legato Bononiensi dedicatum est, virtutes, & qualitates, & indicationes excrementi hujus descripsit: in quo loco cum tanta doctrinarum, & scriptorum copia feracitatem & gloriam ingenii sui, immortali laurea condecorandi, sat evidenter exponit, & posteritati promulgat.

Fæces humanæ (quis crederet?) & ipsæ saluti hominum succurrunt. Sic non semper verum, quod: *Corruptio optimi pessima.* Quamvis ergò ob fœtorem insignem, hominique maxime adversum, omnium horrorem incurrant, non defuerunt nihilominus, qui defæcando, & purificando quod maxime impurum & rude est, varios ex iisdem usus produxerunt.

Lib. 1. Antid. special. Sextus Philosophus prout fieri de excrementis aliorum animalium consuevit, præfatas humanas fæces comburit, cineresque ulceribus cancrosis aspergit. Weckerius anginæ eas imponit, more emplastri. Idem eas infirmis adhibet, qui sæpius febrili horrore opprimuntur. Item easdem exiccatas, melle, & vino mixtas, tanquam emplastrum aliquod, angina laborantibus applicat. Ab eodem authore adhuc eadem excrementa commendantur, cum melle jam vetusto composita, tanquam præstantissima pro inflammationibus (ita tamen ut de puerulo sint, qui biduo nil nisi panem optimum unà cum lupinis manducarit, tertio deinceps die eadem dejecerit) sed ad usum præfatum Author ea siccari jubet. Lib. 4. de secret.

Aldrovandus interim ait, hoc secretum nemini revelandum esse: Cùm Galenus apertè exponat: *Erat autem stercus pueri siccum cum melle Attico ad livorem tritum. Victitabat autem puer, cujus stercus accepturus erat (ut ipse qui medicamentum dederat, ostendit) lupinis illis, qui ex more edi solent, cum pane cocto in clibano, modicum salem, & fermentum habente. Præbebat autem bibendum vinum, in mediocri tamen quantitate, ut perfectè omnia in stomacho concoquerentur. Itaque cùm primo die eo victu usus esset, postero tamen nondum stercus capiebat, sed in eo quoque die rursum eodem alebat victu, & tertio demum sumebat ad usum.* Lib. 10. de simp. medic. facult.

De his Chymici destillare aquam edocti sunt, quam præstantissimam inquiunt ad omne ulcus, & omne gulæ malum maturandum. Alii hac omne genus fistulæ resanari censent, ulcera quoque difficillima curatu, utpote maligna: hac cancrum, & omnem scabiem curari, dealbari cicatrices, aboleri maculas oculorum. Porrigitur quoque Epilepticis, & iis qui phtysi laborant: mirabilem prædicant pro hydropicis: antidotum eam volunt eximium, contra morsus à cane rabido factos, & contra omne venenum.

Præter aquam & oleum ex iis destillatur, quod Eunomius asseverat potentissimum remedium contra carcinomam, & fistulam.

Denique non defuerunt, qui plurimam virtutem ad levandos morbos verbis vel nominibus attribuerunt, sequentes illud vetus: *In herbis, verbis* &c. siquidem cum devotione, & fide debita pronunciata fuerint. Non nego id locum habere apud eos, qui hac facultate, & virtute recondita dotati fuerint. Imò dixerim in his visos fuisse, & videri adhuc portentosos effectus, de quibus manifesta experimenta ubique terrarum non ignorantur: Sed ea de quibus loquimur, frustranea omninò, & superstitiosa, vel nefanda sunt, si præter opem divinam, & fiduciam Christiano homine dignam non impetrentur.

Hæc sententia mea à Quinto Sereno exponitur, qui, cum quosdam adverteret sola verborum quorundam pronunciatione se propulsare febres gloriari, sic conclusit:

Multaque præterea verborum monstra silebo.
Nam febrem vario depelli carmine posse
Vana superstitio credit. ---

Qui plura his desiderat, de medicamentis nimirum extractis è corpore humano, ejusque partibus, evolvere poterit amplissima Receptaria Quercietani, Crollii, Milii, & inter Medicos Fallopii, inter antiquiores Cardani, inter modernos Schrœderi, Sylvatici, Sennerti, & Scobsii in arte destillatoria, & tot aliorum volumina, quæ quotidie cum tanta utilitate in lucem amplissimè prodeunt. Ego his, quæ particulatim ad huma-

humanum corpus pertinent, immoratus, ad alia transeo, nempe ad historiam, quæ est

DE MONSTRIS.

NOn sola Africa in producendis monstris & ferinis, & humanis tam dici ferax, tam fertilis debet, ut non mundus universus in hoc intellectu Africa dici possit, siquidem omne id quod ordinarium naturæ cursum excedit, aut perfectionem suam consecutum non est, monstruosum appellandum est, utpote quod speciei suæ conforme non sit, aut recta dispositione sua destitutum. In hac consideratione non verebor fateri, infinita propemodum monstra esse: in plurimis enim rebus natura nimium superabundans virtutem suam propriam transcurrit, in plurimis è contra nimiam parsimoniam & defectum suum prodit: illic excessu nutrimenti, hic diminutione. Idque non solum in corporibus humanis, sed inter animalia quoque, in plantis, in fructibus, prout quotidiana documenta ad oculum sunt.

Doctissimus Aldrovandus (de cujus eruditissimis voluminibus non diffiteor me quamplurima traduxisse, ordinem ejus potissimum secutus) de his amplum volumen posteritati dedit: in hunc scopum tendens, ut etiam monstrorum figuras exprimeret, & eorum relationes ab ultimis usque mundi angulis indagando cumularet. Ego verò qui mihi terminos præscripsi, ut ne universalitatem hominis integri præterirem (prout totus, & non pro partium sectione consideratur) nil hic meminisse volui, nisi id quod à tanto authore in rem præsentem, hoc est, in præmemoratam universalitatem scriptum, & dictatum est.

Ut igitur jam à primordio tractatus hujus nonnihil memorem, quod significationes æquivocas *monstri* concernit: sæpius hoc nomen usurpatur, ad demonstrandas res grandes, & quæ humanam credulitatem exuperant: sicut illud est, quod vir immortalis memoriæ Virgilius in tertio Æneidos inquit: *Monstra deûm refero.* Sic enimvero peritissimi musices, qui præter quam consuetum est, artis singularitate, & harmonica suavitate demulcere aures noverunt (sicut in cujusque professionis scientia expertissimi) *monstra* appellantur: sicut omne præterea, quodcunque in orbe terrarum novitate sua insolens est. Huc spectant verba Horatii, dum de superabundanti aquarum exuperantia, in universali terræ diluvio loquitur, sic ratiocinando: *Lib. 1. Carm. Ode 2.*

Terruit gentes grave ne rediret
Sæculum Pyrrhæ, nova monstra questæ.

Quidam monstruosum dixêre, quidquid funestum, quidquid deplorabile accidit. Huc referendum, quod M. Tullius, ad Atticum scribens, ait: *Venerat duabus horis ante Cherippus, mera monstra nuncians:* ubi per *mera monstra*, expositores aliud non intelligunt, quam Quinti ægritudinem, qui frater Ciceronis erat. *Lib. 4. Ep. 76.*

Res item incredibiles, & prodigiosæ insaniæ, monstra dicuntur: sicut Quintus Serenus monstruosa verba nominat, quæ à quibusdam proferuntur ad expellendos morbos de corporibus humanis. De quo fidem faciunt verba dicti authoris, jam supra in medium allata:

Multaque præterea verborum monstra silebo &c.

Res item intellectu difficiles, & sub tecto ænygmate abstrusæ hoc nomine monstri exprimuntur. Juxta quam sententiam Seneca in primo libro Thebaidum inquit: *Quis tanta monstra explicabit?*

Porrò & pulchritudo insignis, oblata oculis, siquidem alias venustate sua, & decore videatur excedere, quippe quæ magia quadam naturali, & insolita dulcedine aspicientium animos rapiat, pulchritudo monstruosa dicitur: nec sine ratione, quod cursum ordinarium evincat. Itaque Amator Lauræ in laudem ipsius ajebat:

O delle Donne altero, e raro mostro.

E contra ubi vultus præter modum turpis apparuerit, qui deformitatem nunquam alibi visam præseferat, qui horridus sit, & naturæ repugnans, non immeritò monstrum dicitur. Sic de conjuge Xanthi legitur, quod visa Æsopi forma tam fœda, tam exotica, & canina, continuò exclamarit: *Unde mihi hoc monstrum attulisti?*

Præterea si quis ultra robur humanum actionibus heroicis se inclytum fecerit, sicut Samson, Polyphemus, aut Enceladus, monstrum valoris appellatur. Hunc à viris literatis titulum promeruit Hercules.

Monstrum quoque prudentiæ, & dexteritatis appellabitur vir in omni genere virtutum & scientiarum exercitatus: idem dicendum de qualicunque homine, qui cum admiratione ordinem generis sui, vel status, vel professionis transcendit. In hunc catalogum adscribendus S. Thomas Aquinensis, cui optimo jure nomen quoque Angelici superadditum est, quem etiam sapiens posteritas cum sole repræsentavit, de pectore ejus elucescente.

Ex adverso, si quis omni vitiorum illuvie immersus, ad omnem se infamiam prostituat, qui omnem scelerum campum emetiatur, cui nil tam sacrum, quod turpitudine facinorum suorum non contaminet, monstrum æquissimo jure appellatur. Hanc nomenclationem sibi Nero adscivit. Sic M. Tullius cum Catilinæ mentio fieret, ajebat, sibi perorandum de monstro. Petrus Crinitus contra eos, quibus cor & animus flagrabat, ad subvertendam religionem catholicam, & contra eandem monstruosos partus compositionum suorum in lucem ediderunt, fortissime in eos evectus, monstra impietatis nuncupat. Quorum infernalem halitum, & fumigantem furorem, qui de damnatis eorum calamis ad obfuscandam cœli serenitatem, tanquam de inferorum lacubus elevabatur, ut sancto religionis orthodoxæ zelo retunderent, triplicato splendore veritatis armati exurrexerunt S. Augustinus, Cyprianus, & Origenes. *Lib. de honest. discip. cap. 10.*

Præter monstruosas & ferinas actiones has, rursum alii sic vitam suam instituerunt, ut & ipsi in album monstrorum transcribi meruerint, imitando enim belluarum naturam, non mirum si pari cum illis nomine insigniti fuerint. Joannes Langius, celeberrimus inter medicos, refert, in Austria quondam inventos, qui & latratu, & velocitate cursus, non minus & devoratione carnium humanarum, canum naturam repræsentârint.

Ipsum adeo nomen *vitii*, antonomasticè monstrum dicitur: ex hoc enim monstruosarum actionum, & facinorum dedecora pullulant; in hac voragine omnis generis errores, & malefacta stabulantur, sicut monstra in abstrusis plerumque, & reconditis terræ latibulis abduntur.

Nomen

Nomen monſtri, & ille conſecutus eſt, qui cum tanta proſperitate decurſum vitæ ſuæ peregit, ut nil ei adverſum unquam, aut ſiniſtrum evenerit: unde monoſtichon illud Trochaicum eſt:

Monſtruoſa res homo, unquam cui nihil mali accidit.

Penetrat hoc nomen monſtri ad ipſa quoque ſomnia: unde & non raro dici ſolet, quod monſtruoſa & horribilia quis ſomniârit. Maximè verò monſtrorum nomine appellanda ſunt ſpectra & larvæ, quæ ſæpius ad perterrendos Dei ſervos apparuerunt, novis machinamentis à ſeductore ſathana inventis. Quin & ipſe horum autor, rebellis Angelus monſtrum appellandus, qui & monſtri figuram ſæpè induit. Propter quod & S. Hieronymus eum omnium monſtrorum maximum monſtrum nominat.

Non deſunt alii, qui quidquid prodigioſum occurrit, denominatione monſtri appellant. Sic Ovidius, cum de transfiguratione ſororum Phaëtontis (quas in arbores tranſmutatas fabulatur) mentionem habet, ſic ait:

Affuit huic monſtro proles Steneleia Cygnus.

Volens inferre, idcircò contigiſſe mortem Cygni, qui filius erat Stenelei. Monſtro ſimile erit, inquit Aldrovandus, ſiquidem Noverca, tam alioquin immitis, ſevera, & monſtruoſa (prout eam authores nominant) cum charitate inſolita privignum ſuum amplexata fuerit: id quod quidam exterorum cum in urbe quadam annotaſſet, continuò inter notas, tamquam monſtruoſum aliquid retulit.

Sic & monſtro ſimile eſt, ſi filius proditionem Patri moliatur. Hinc factum Scyllæ Ovidius monſtruoſum nominat. Quidquid præterea abſurdum eſt, & improprium, quidquid impium, monſtruoſum dici debet; ſimiliter quidquid omnem, & naturæ ordinem ſuperat, aut verò ad debitum naturæ ordinem non pertingit. Sic transformationes fæminarum in maſculos, rurſum horum in fæminas, ſicut Hermaphrodytis nonnunquam contingit, omnino monſtruoſum eſt. Hinc Poëta Auſonius inquit:

Cuncti admirantur monſtrum, dum mollior agna
Aſtitit in tenerum de grege verſa marem.

Abſurdum item & monſtruoſiſſimum dici meretur, ſi nefando crimine vir viro cohabitarit, ut Conjuges ſolent. Tale de Nerone monſtro legitur, cum infami Sporo, de quo Suetonius inquit: *Quod exectis teſtibus tanquam Conjugem deſponſavit, & ipſum curru triumphali impoſitum in triumphum duxit.* Hinc Juvenalis quamvis Ethnicus, non ſecus ac venaticus canis veſtigia vitiorum odoratu perſequens, ut eadem ſatyrico morſu corrodat, infamiam eorum cenſurat, qui ſanctitate quadam à ſæculo abhorrere ſe fingunt, & deinceps in nefandos errores, & omnium teterrimos prolabuntur; ait autem:

In ejus vita.

Satyr. 2.

Scilicet horrores, majoraque monſtra putares,
Si mulier vitulum, vel ſi bos ederet agnum.

Et paulò infra:

Vicit & hoc monſtrum tunicata fuſcina Gracchis.

Quin & Medicina ſuis monſtris non deſtituta eſt. Quidam enim morborum, eo quod cognitu difficiles ſint, aut cuidam regioni peculiares, apud nationes exteras monſtruoſi nominantur. Huic unicum exemplum adferemus Polonorum.

Morbus quo Polonia infeſtatur.

Apud hos quoddam genus morbi *plica* eſt, quæ pilos capitis uſque adeo conjungit, & annectit, ut videantur glutino tenaciſſimo conglutinati, ita ut nullo pacto diſſolui poſſint. Hic defectus apud gentem illam promiſcuus eſt, proveniens de ſubſtantia viſcoſa, vel glutinoſa. Multis ab hinc annis mulier quædam Polona in urbe noſtra apparuit hoc malo correpta, ad quam non ſecus ac monſtruoſum aliquid, ingens populi concurſus factus eſt.

Idem de morbis illis dicitur, qui cum lethaliter, & periculoſe ægrotantem invadant, nulla tamen vi medicamentorum tolli, nullo levamento mitigari poſſunt: ita ut in ſtatu deplorabili, & calamitoſo neceſſe ſit eoſdem deficere: ſiquidem hujuſcemodi infirmitas præter ſpem ad ſanitatem tranſierit, & primævo ſtatui languentem reſtituerit, monſtrum dicitur. Ad hoc propoſitum Sulmonenſis noſter inquit:

Sæpè aliquem ſolers Medicorum cura reliquit,
Nec tamen hic vena deficiente perit.

Fæces præterea & excrementa nomen hoc monſtri merentur, ea, inquam, quæ in corpore humano per exceſſum melancholici humoris naſcuntur. Itaque cum à natura homogenea plurimum remota ſint, non immeritò hoc ſibi nomen uſurpant. Inde eſt quod Galenus inquit, inventos nonnullos, qui cum nocuas eſcas ſumpſiſſent, fæces poſthæc, & horribilia, imò & monſtruoſa evomuerunt.

In hunc porrò campum, & ordinem pertinent rationis entia, monſtruoſæ chymæræ, & deliria Poëtarum: ad quorum exactam deſcriptionem neceſſarium foret univerſam Ovidii Metamorphoſin compilare, ſicut & Authoris qui Dulcis nominatur. Cum verò hæc in manibus omnium jam terantur, in compendio pauca de iis, & potiſſimum ea, quæ potiora, & nobiliora ſunt, afferam.

De Caſſiopea Cephei Regis Æthiopum uxore refertur, quod in tantam pulchritudinis eminentiam conſcenderit, ut ſe Naiadum venuſtiſſimum appellari voluerit: unde & Nereides à Neptuno obtinuere, ut univerſam Æthiopiam immane marinum monſtrum devaſtaret, & præter ſolitum infeſtaret; nec placari unquam deorum ira potuit, niſi ambitioſæ mulieris filia Andromeda huic monſtro devoranda exponeretur. Ejus generis fuiſſe memorantur immundi illi, qui ab Incantatrice & venefica Circe in omnium monſtrorum formas transfigurati ab Ovidio dicuntur:

Lib. 14. Metamorph.

Illa nocens ſpargit virus, ſuccoſque veneni.

Et infra:

Cujus ab attactu variarum monſtra ferarum
In Juvenes veniunt: nulli ſua manſit imago.

Simile quid ab Homero adducitur, cum Cyclopis cujuſdam meminit, qui in cavernis montium latebat, humana carne victitans, & lac pro vino bibens: exprimens hoc ſequentibus verbis:

Cæterum poſtquam Cyclops magnum impleverat ventrem
Humanas carnes comedens, & ad hæc merum lac bibens.

Talem fuiſſe Cacum Poëtæ aſſerunt, monſtrum Aventini, qui halitum igneum ſpirabat, & qui circumquaque regionem omnem devaſtabat, de quo Ovidius:

Lib. 1. Faſt.

Cacus Aventinæ timor, & infamia ſylvæ,
Non leve finitimis, hoſpitibuſque malum;
Dira viro facies, vires pro corpore, corpus
Grande. Pater monſtri Mulciber hujus erat.

A Poëtarum figmentis, nunc generalis tranſitus ad

ad consideranda monstra faciendus, tam quæ magnitudine, quàm quæ parvitate inter homines inclyta fuerunt. In genere itaque dicendum (speciatim enim jam supra de his abunde tractatum) Inter primos fuisse Gigantes, qui ordinem naturæ consuetum transierunt, & proceritate sua quamvis mediocritatem exuperarunt. Hi ergò cum tanto excessu magnitudinis eximii, merito sibi nomen monstruositatis pepererunt. Terræ filii dicti sunt, de quibus Poëta Horatius:

Lib. 3. Carm. Ode 4.

Injecta monstris terra dolet suis,
Mœretque partus fulmine lucidum
Missos ad Orcum.

Hac ratione & Pygmæi, ob tantam parvitatem, decrementum, vel defectum staturæ, denominationem monstrorum consecuti sunt: eandem obtinent qui cæci sunt, qui gibbosi, qui curvi, qui vel infirmitate, vel natura quoddam corporis sui membrum deforme gerunt: sic & illi appellandi qui in utero matris, ex ejusdem matris horrore, aut pavore, aut imaginatione, à prosapia sua degenerarunt, similitudinem ferendo vel canum, vel leporum, vel simiarum; aut illi qui, quavis naturæ exorbitantia, deformes sunt prout de Æsopo dictum est.

Nomen monstri rebus nonnunquam inanimis attribuitur, quarum quædam insolito modo, ex causis abditis, inexpectatò apparuerunt, & singulari phantasmate omnium in se oculos traxerunt: ut sunt spectra quædam hominum inter se præliantium in aëre, sicut in loco sibi debito, & proprio jam in alio capitulo diffuse tractatum est. Quamvis hæc in speciem portentorum potius referenda sunt. Judæi idcircò, cùm in vastissimis cœli campis hujuscemodi hominum armatorum turmas, inter sese acerrimè dimicantes intuiti essent, munitas hastis, & vestimentis aureis decoras, audiendo insuper scutorum collisorum fragorem, sicut scriptura inquit: *assiduè rogabant, in bonum monstra converti.* Hinc Josephus Flavius Hebræus, talia firmamenti monstra ante ultimum Civitatis exterminium apparuisse author est.

Machab. 2.

De hujusmodi monstris, vel portentosis apparitionibus (de quibus suo loco dictum) Virgilius mentionem habet, ubi ait:

Æneid. 2.

Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.

Monstrorum porro nomenclaturam sortiuntur cuncta animantia, quæ cum in genere suo perfecta sint, de matre nihilominus diversæ speciei in lucem eduntur. Sicut cum femina serpentem parit, aut ranam, aut quemvis alium partum his consimilem. Prout plurimi historiographorum in Umbria contigisse testificantur. Ad hoc reflectens Lucanus gravis Author sic habet:

. . . . *matremque suus conterruit infans.*

In var. hist.

Sic in pascuis Nicippi, referente Æliano, ovis leonem peperit. Et in annalibus Colmarensibus habetur, Anno millesimo ducentesimo septuagesimo sexto in territorio Torgavensi lupam domesticam, geminos lupos colore omnino rufo ejecisse, sicut & canes maculatos; quamvis quidam velint hæc non tam monstra, quàm monstruosos partus nominanda, quippe quod de perfectione integritatis nil illis defuerit. Non multum ab his differunt partus, qui de matribus nigris albi gignuntur, vel de albis nigri; quam opinionem Paræus amplectitur.

Præter jam memorata, & illi consideratu digni, qui cum alioquin in integritate sua nascuntur, membrum nihilominus aut mutilum, aut nimium protuberans in lucem ferunt: qui monstrorum nomen & ipsi nanciscuntur. In horum numero monoculi sunt, & cinocephali, & similes, qui Africam habitare dicuntur. Sed nec hi veri monstris nomen merentur, cum nativitatem nihilominus non absimilem parentibus suis obtineant: quamvis horum genus, utpote nobis incognitum, monstruosum videri possit, loci tamen incolis nil admirationis excitant.

Totum quod de genere humano allatum est, pari ratione inter bruta obtinet. Quidam referunt, inventa fuisse animalia humana facie dotata. Alexander enim in Genialibus suis de homine quodam marino commemorat. Fulgosus de pisce meminit, qui humanam faciem gesserit, pelle cooperto, in similitudinem anguillæ. Imo Cardanus & Bellonius memoriæ tradiderunt, in loco Pomeno post plures inundationes piscem consimillimum mulieri apparuisse.

Historiæ Indicæ referunt, in fluminibus gentis ejus, quæ in mari se exonerant, anguillas reperiri, quarum caudæ caprarum caudis quàm simillimæ sint: quamvis alii narrent, has ipsas non nisi in Oceano illa regna alluente inveniri. Interim animalia hæc raro videntur, nec vera monstra appellanda sunt, cum potius certa specie sua consistant.

Non longis abhinc annis in Africa animal apparuit, sat deformi corpore, in ambitu suo rotundum, cum testudine: in cujus dorso binæ lineæ colore flavo cernebantur, per modum crucis se invicem secantes: in quarum extremitate oculus erat, & auricula, posthæc quatuor simul oculi, & aures: os non nisi unum, sicut & venter: pedum multiplicitate dotatum, qui gibbosum & recurvum corpus illud cingebant, ita ut in quamcunque vellet partem se volveret: cauda ei oblonga, in extremitate villosa, pilisque cooperta erat.

Non dissimile huic alterum visum est, quadriceps, capitibus ita in ordinem locatis, ut quatuor mundi partes videretur respicere: hæc quaquaversum torquebantur, corpore nil moto.

Monstra demum appellanda sunt, quæcunque à parentum similitudine omninò degenerant, & raritate sua hoc nomen merentur: sicut homines tribus manibus desigurati, aut semicanes, & similia, quæ à primitiva substantia, unde originem suam trahunt, & ab ejusdem compositione, & structura differunt.

Juxta S. Isidorum monstrum ex hoc dictum est, quod videlicet quæ ventura sunt præominari & monstrare soleat, ita ut ex illis homo præsagire, & in futurum prospicere possit. Itaque monstrum quasi *monestrum* est: *vel quia monendo, prout inquiunt, aliquod mysterium divinæ ultionis præmonstret, vel quia tanquam aliquod singulare à singulis observetur, & propter admirationem digito demonstretur.* Hæc postrema etymologia non ómnimodò cū superiori illa S. Isidori concordat.

Ex his monstris, eorumque apparitionibus nihilominus sæpe edocemur, has Altissimi Dei linguas esse, quibus mundum exhortetur ab erroribus & delictis cavere. Nascuntur potissimum in vastis Africæ solitudinibus, & in arenosis Lybiæ desertis, ubi hæc portenta ut plurimum vagantur, digna quæ in notitiam hominum perveniant. Miracula physica non absre nominantur, nec enim nisi præter consuetudinem, cursum, & dictamen naturæ prodeunt.

Alii

Alii monstrum potius dici ostentum volunt, hoc enim nomen latius patet quam monstrum. Nam & ostentum extra ordinem naturæ est: sicut partus tripes, aut unimanus, & similia: comprehendit item, quidquid prodigiosum est. A multis nomine portenti exprimitur, quod à prima sui origine quippiam portendat, in posterum eventurum. Prodigii quoque nomen obtinet, quasi quod itidem futura designet: videtur autem hæc significatio ab auspiciis derivare, tam prosperis, quàm adversis. Sæpius autem hæc invicem nomina confunduntur, dum unum sumitur pro alio, Authoribus in hoc variantibus. Cicero igitur in primo de Divinatione inquit: *Monstra, ostenta, portenta, & prodigia appellantur, quoniam ostendunt, portendunt, prædicunt.*

Monstrum hebraico Idiomate *mophet*, à radice *Iphet*, quod latinè dixeris *illuxit*, aut à radice *patah*, quod persuadere significat. Persuadent enim menti, ut à prævaricationibus, & evagationibus suis ad dominum revertatur. His ita expositis, nunc intuemur quæ sint

DIFFERENTIÆ MONSTRORUM.

HÆc cognitio tam operosa est, ut Sibyllarum interpretatione opus sit, ad eandem ritè exponendam: tanta enim sententiarum in hac materia varietas est, quanta Authorum, quotquot de eadem tractasse aut scripsisse noscuntur. Aristoteles differentias has, in historia, quam de generatione partium, & animalium composuit, in tria præcipuè capita dispertitur: hoc est, abundantiam, vel defectum partium, vel earundem præposterum, & inversum in situatione sua ordinem.

Lib. 11. Orig. Magnus Averroës in commentariis suis monstrorum quatuor species adducit, dividendo ea in numerum, in quantitatem, in qualitatem, & in situs diversitatem.

S. Isidorus eadem considerat vel in prodigiosa magnitudine, vel in parvitate, sicut Gigantes, & Pygmæi sunt. De monstrorum autem numero non excludit, quæcunque in membrorum suorum aliquo, aut magnitudine, aut exiguitate, vel excedunt, vel deficiunt. Superfluitatem quoque in prædictis partibus non omittit: sicut Infantes sunt tribus manibus monstruosi, vel omninò sine manibus nati.

In eandem considerationem veniunt partus transformati in alienas formas: sicut infans capite canino prodiens, & horum consimilia: Aut verò in naturam omninò dissonam degeneres, sicut serpens est, à muliere genitus. Quinto loco mutationem situationis exponit, prout oculus est, in pectore situatus, hepar in secundo hypochondrio, aut sinistro.

Sexto his adjungit præproperam partium quarundam generationem, ut est Infans in primo sui ortu dentatus, aut barbatus, aut canus jam, horumque similia.

Septimo loco præfatus author in arenam producit complicationem plurium monstrificarum mutationum, ut in exemplo, caput leonis, cum pede vituli, & alia his conformia.

In octavo loco commixtio generis & sexus est, sicut Hermaphrodyti, & Androgyni sunt.

Septalius vir non minus doctrina, quàm experientia clarissimus, ad triplex genus monstra reducit. Si nimirum quid acciderit ultra intentionem & cum discrepantia Genitorum: In primis autem secundum substantiam actionis, si quid opinione majus prodierit, aut si minus: aut verò si nimia dissimilitudo evenerit. Ad primum genus refert monstra, quæ in tota substantia sua monstruosa sunt: etiam ea quæ in quadam sui parte. Ita ut vel in modo differentia prodigiosa sit, vel comparatione facta ad rem de qua aliquid prodiit: & quod illud postremum attinet, aut in dissimili substantia error est, aut in defectu facultatis naturalis, aut in dissimilitudine, qua à parentibus recedunt. Hæc posteriora monstra supremum gradum obtinent, dum ordinem naturæ omninò invertunt: ut si homo natus figuram bruti omnimodam, vel ex parte repræsentet: abhorret enim ab his ipsa natura, nec videtur in exoticas metamorphoses has consentire voluisse.

Quidam hos excessus, actionibus potius mirabilibus, & prodigiosis adscribunt. Ad hoc genus etiam pertinent figuræ saxeæ, quæ singularitatem quandam præseferunt, naturæ modum excedentem. Quarum nonnullas S. Hieronymus producit: ut in exemplo statua salis, in quam uxor Loth transfigurata est. Idem sanctus ait, in loco eo, ubi S. Stephanus Protomatyr lapidatus est, effigiem ejus in saxo quodam diuturno tempore apparuisse; in eodem etiam saxo vallem Josaphat distinctam fuisse, cum signis pedum, manuumque Salvatoris nostri, quando vinctus super rupem illam lapsus est. Idem adhuc memorat, saxum in quo Elias consederit, formam & figuram ejus perfectam gerere.

Hæc universa, prout Olaus Magnum refert, negari non possunt, quin ordinem naturæ excedant: imò præmemoratus author recenset, in regione Ostrogottorum, flumen esse, in quo petræ diversæ sint, quarum quædam manus repræsentent, quædam pedes, quædam capita hominum. Unde loci incolæ, harum visionum assueti, nulla in his admiratione ducantur. Quid plura? in quibusdam Regionis nostræ torrentibus saxa reperiuntur, quæ per naturam suam vel panem, vel pyra, vel poma aliaque comestibilia ad vivum exprimunt.

Nonnulla item monstra in rebus insensibilibus sunt, quæ in artium defectu producuntur: ut si sculptor ineptus, aut pictor imperitus figuram hominis formando, multum aberraverint, monstrum fecisse non immeritò dicuntur.

Siquidem inter visibiles creaturas considerandæ sunt animatæ, ut inprimis sunt plantæ, in his quoque monstrorum genera sunt, & naturalia, & artificialia. Naturalia, cum herbarum aut plantarum monstruosa generatio prodit: artificialia, cum fructum quendam arboris in formam vasis redigimus, cumque pro libitu nostro formatum ad maturitatem promovemus: in quem modum cucumeres quoque, ligaminibus circumdati, variè figurantur: Sicut itidem cum uvæ in lagenas vitreas juvenculæ immittuntur, posthæc incremento suo distentæ inde extrahi nequeunt: hæc solam curiositatem nutriunt.

Si verò considerationem nostram malumus ad bruta animantia transferre, illic quoque mon-

monstruosi partus non deerunt: non minus illic & naturales, & artificiales. Quorum qui naturales sunt, in duo rursum genera locantur: inprimis eorum animalium partus, ubi species diversæ copulantur: unde illud elegans ænygma est:

Dissimilis Patri, & matris diversa figura:
Confusi generis, generi non apta propago:
Ex aliis nascor, nec quisquam nascitur ex me.

Inter hæc censendi canes Indici, quos quondam Epirotarum Rex Alexandro Magno in donum transmisit: qui crediti sunt de cane & tygride nati. Rursum alii quos *Thoës* appellarunt, qui juxta mentem Opiani Poëtæ, prout Pollux de eo refert, vulpis cum lupo partus erant.

Aristoteles in historia animalium, ejusscemodi adulterinas generationes in genere quoque volatilium, sicut & in piscium dari asserit: de quibus ita ratiocinatur: *Semper aliquid novi Africa afferre dicitur, quoniam diversa animalium genera congrediuntur, ob penuriam terræ illius, cum ad loca rigua (ibi pauca) multa animalia conveniant.* Ex hoc deducitur rejiciendam eorum opinionem, qui bigenerum animalium generationem negant.

Etiam, inter bruta animantia monstra artificiosa dantur. Si enim cani recens nato anteriores pedes truncentur, siquidem sanatus fuerit, necessitas eum cogit, posterioribus erectum incedere. Aldrovandus recenset cognovisse se histrionem vel mimum, qui cynocephalo iratus anteriorem utrumque pedem amputaverat, cum autem vulnus obductum esset, resanatus binis posterioribus more hominum erectus incessit.

Universa jam superius relata, tanquam prolegomena, & proëmialia sunt ad hominem, ad cujus ulteriorem considerationem nunc oratio nostra convertenda est. Hoc igitur loco se primum monstra naturalia, & artificialia offerunt: quæ tamen pro locorum, & temporum diversitate & ipsa diversa sunt: eorum aliqua in monstrum transierunt, quod præcocia sunt, aut ante tempus de utero egressa, aut culpa vel vitio nutritum: sicut olim apud Phasiates mos invaluerat, ut confestim ubi proles in lucem edita esset, obstetrix eam capite prehenderet idque compressione tamdiu extenderet, donec formam omnino acuminatam induceret: æstimabant enim figuram hujusscemodi amplitudinem, & generositatem spiritus portendere.

Consimile caput strenuissimus Dux, & orator eximius Pericles habuisse legitur. Successu temporis etiam in adultis, ob mutilas aut omnino truncas partes monstruosæ figuræ accidunt: sicut sæpe numero militum fortuna est, mancos aut claudos, aut aliter mutilos domum reverti à Castris.

Partus itaque, qui tempore determinato de utero materno egreditur, sed genitoribus suis dissimilis, monstrum naturale est: quod aut simplicis erit essentiæ, aut duobus constans corporibus: hoc postremum autem in humana specie nunquam ita erit, ut non similitudinem, aut proprietatem vel naturalem, vel accidentalem cum Parentibus suis gerat.

Succedunt his monstra quæ plura secum membra, eademque superflua in lucem ferunt. Natura enim in partibus his formandis, quod suum erat, peregit, sed quod non quodque membrum loco debito collocatum est, hinc monstruositas, & deformitas oritur.

In tertio genere sunt monstra (ab Indagatore Setalio sic appellata) quibus partium inæqualis deformitas est, incomposita & inculta apparens. Natura illic informatione sua laboravit, ut debuit, sed non modo, & ordine quo debuit, & hinc error utrobique & monstruositas evenit.

Joannes Schenkius in opusculo suo, quod de monstris prælo dedit, de iisdem differentias multifariam exponit: hæ autem vel ex abundantia & plenitudine materiæ proveniunt, unde in excessu error est: aut ex ejusdem penuria, & defectu, sicut è mala nonnunquam qualitate, aut ex forti matrum impressione & phantasia, aut aliis de causis.

Hinc ubi materia luxurians, & plus debito copiosa est, gemelli nascuntur: cum autem hæc ipsa superabundantia non suo loco distribuitur, in corpore uno bina capita, aut in binis corporibus unum caput, aut quaternæ manus, aut trini pedes, & similia apparent. Naturæ quoque depravatæ attribuendum, si gigantes, aut pygmæi, aut Hermaphrodyti prodeunt: ejusdem erroris est in defectu consistens, si nani, si acephali, si uno pede, & una manu aut horum similium aliquo mutili aut manci proveniunt.

Aldrovandus (vir nunquam sat laudatus, qui sapientia, venustate, & decore Musarum suarum se literato orbi commendabilem reddidit (in certo quodam operum suorum catalogo, quatuor monstrorum differentias statuit. Prima est, cum quid nascitur vel excessu, vel defectu peccans: altera, cum diversæ speciei animalia copulantur: tertia est, quæ majorem sui partem in imaginatione hominis tenet: quarta eorum est, quæ de causis sublunaribus producuntur.

Copiosiores sunt, quæ à Benedicto Pererio assignantur, qui ait plura genera monstrorum esse, quæ plurimis modis contingunt, aut ratione sexus, ut Hermaphrodyti sunt; aut ob alias qualitates, ut si parentes nimia pinguedine abundent, aut si econtra nimium exiles & macilenti sint, aut alia quavis insolita dispositione. Sequitur excessus vel in nimia magnitudine, vel parvitate: pari modo si membra exuperent: aut exigua sint. In situ quoque: si partium ordo interturbatus est, aut membra alio transportata. In figura: sicut ii, qui non recto corpore incedunt, sed vultu in terram prono; qui partem corporis humanam, partem ferinam sortiti sunt. In moribus, & victu: Anthropophagi enim vera naturæ monstra dicendi sunt. In numero: si homo biceps nascitur, aut sex digitorum, aut monoculus, aut pedis unius.

Hic author nihilominus à præcedentibus in assignatione differentiarum nil differt: illi enim per genera magis universalia processerunt, hic ad differentias specificas appropinquat: quod operosius factu est, & majori tempore indiget: ut nimirum cum infans barbatus nascitur, aut dentatus, de quo jam suo loco meminimus.

Alexander Massarus, vir non vulgariter eruditus, concludit monstra veraciter naturæ errores esse: non discedens in hoc à doctrina Galeni; hic enim morborum particularium differentiis recensitis, memoriam aliorum quoque morborum habet, qui in partibus instrumentalibus accidunt: appellantur autem depravatæ constitutionis, aut compositionis: hæ affectiones aut simplices sunt, aut compositæ. His stabilitis, ad quatuor affectiones partium organizatarum digre-

digreditur: quarum prima est turpis, & deformis earum conformatio: secunda magnitudinis vitiatio: tertia numerus partium interturbatus: quarta denique situs mala dispositio.

Forma dehinc triplicata deformitate prævaricatur: aut vitio in utero matris contracto; idem Galenus enim ait, perversa qualitate ventriculi, aut vesicæ, aut hepatis, partum vitiosum fieri, & degenerem in præmemoratis partibus: hinc evenire ut externa quoque forma, male composita sit, & corrumpatur, idque potissimum postquam proles nata est, & incrementa sua sumit. Forma item deperit luxatione membri, vel fractura malè medicata, unde monstruositas sequitur, quam artis error inducit. Altera formæ destructio, aut defectus ex eo gignitur, cum cavitates, aut meatus vitiantur, qui à natura cuidam parti assignati sunt. Fit hoc cum nimium se dilatant, aut nimium coarctantur, cum constipantur, & restringuntur, cum à vicinis partibus opprimuntur, cum denique decidunt, aut contrahuntur, aut obstruuntur, aut humoribus crassis, & vitiosis clauduntur.

Demum eadem figura corrumpi potest per nimiam lævitatem, aut asperitatem partium, si taliter eas esse non oportet. Hinc enim monstra proveniunt, ubi lævitas, vel asperitas in causa est, quod vel abundantiâ peccetur, vel defectu, atque ita aliter quædam formentur, quàm natura expostulet. Magnitudo enim excedens modum in quolibet corporis membro, vel ante, vel post nativitatem hominis contracta, monstruosa dicitur; eadem ratio in numeris est, ubi quid abundat, aut deficit: sicut manus sex digitorum, aut è contra non nisi quatuor.

Jam natis rursum monstruosa quædam contingunt: ut si macula, vel tuberculum nascatur in oculo, quo visus impediatur: aut verò extuberantia in naribus, in genis, aut in alia parte qualibet, unde monstruosa, & deformis fieri possit constitutio hominis. Idem dicendum cum pars quædam mutilata, aut radicitus evulsa fuerit, quæ monstruositas artificialis dicitur.

Denique situs partium labem & defectum infert: ut si lien collocatus sit, ubi hepar esse oportuit, & è contra hepar ubi locus lienis est. Post nativitatem siquidem intestina loco suo mota, descensu herniam forment. Hæ opiniones Massari sunt, qui magnam in doctrinis hisce experientiam habet.

Alii habita ratione subjecti, monstrorum differentias constituunt, in hominem, in brutum, in plantas: quæ divisio principalis dici poterit. Fit autem potissimum monstruositas, prout sæpius dictum, ex varia constitutione, & deformitate membrorum, quæ vitia in generatione jam contracta sint.

Quidam fœtum considerant, cum omninò degenerat in animalibus: prout apud Josephum Flavium legitur, quod vacca agnellum ejecerit. Quædam in partibus solis degenerant, vel cum inutilia sunt, impedito motu, aut quia magnitudine, aut parvitate vitiantur, aut situ, aut figurâ peccant, sicut paulo ante ex Galeno didicimus.

Lib. 18. de subtilitate. Quidam monstra ratione temporis dividunt: quædam enim intra uterum more consueto, quædam extra eundem nascuntur & elevantur: Unde Cardanus Infantis exemplum adfert, qui in sylvis expositus, & ferino lacte nutritus, ferinam quoque naturam induit, vultu ferinò deformis, ungues & caudam producens. Ita quidem, ut monstrum hoc propter novitatem, longissimis itineribus ex Misnia alio portatum sit.

E sacris literis sat jam vulgò nota est historia Regis Nabuchodonosor, quam admirabili metamorphosi is in peccatorum suorum vindictam in bovem transierit, ita ut de eo sacer textus testetur: *Fœnum, ut bos comedit, & creverunt capilli illius in similitudinem aquilarum.* Quamvis hæc monstruositas castigatione divina per miraculum contigerit.

Fortunius Licetus, vir literaturæ eximiæ, & primâ Cathedrâ in sapientissima patria mea Bononiensi condecoratus (Bononia enim *mater studiorum*, sicut adagium vetus est) tractando de monstris, differentias eorum scientificas potius, quam reales adducit. In tota enim compositione formæ vitiata monstrum vel multiforme inquit, vel uniforme. Hoc posterius sic intelligi vult, si monstrum illud in membris suis non nisi speciem unam repræsentet: multiforme autem, siquidem in constitutione sua, ex diversorum animalium, aut specierum, diversis partibus integratum videtur.

Dividit post hæc monstrum in mutilatum, ut est partus sine manibus; in excedens, ut infans bino capite; in monstrum item ancipitis naturæ, aut diversæ, ut si infanti bicipiti insuper pedes desint. His adjungit monstrum deforme, sicut proles distortis membris: aut rursum monstrum omninò informe, ut puer rotundus: denique enorme, ut partus semicarneus, & semisaxeus.

Hæ distinctiones & differentiæ plenæ eruditione, & doctrina, per plura capita ampliandæ sunt, & dissecandæ, ita ut de magno illo volumine doctissimi Aldrovandi nonnihil huc adferatur: ad quem reverti placet. Subjectum erit homo, brutum, planta, & res inanimes. Hæ posteriores bifariam dividuntur. Quædam enim generantur in aëre; & in his meteora comprehenduntur, aut producuntur in terra, & hæc rursum bifariam sumenda, naturalia nimirum, & artificialia. Quorum illa quidem in exemplo sic habent, ut si simulachrum quoddam per naturam in saxo apparuerit.

Hinc Pater Eusebius Soc. JESU refert, in Insula quadam, quæ Mona dicitur, saxum esse compositum in forma femoris humani, cui latus hominis adjunctum sit, quod hanc virtutem sibi à natura inditam gerat, ut si multa milliaria procul absportetur, insequenti nocte priori sedi suo restitutum cernatur. Lib. de mir. nat. Europ.

In Ecclesia Patrum S. Vitalis Ravennæ petra ingens videtur, repræsentans crucifixum ex natura formatum. Petra itidem altaris, ubi martyr continetur, quamvis marmorea sit, uncias quatuor crassitie obtinens, si ci lumen ex adverso positum fuerit, è parte altera transparet. Nonne igitur dicendum naturam rerum in his quasi ludere voluisse? De aliis porrò differentiis, & divisionibus, quæ afferri in medium possint, hic interim finem statuo, ne diutius legentis attentionem suspendam, ut deinceps in considerationem veniant

EPITHETA.

Monstrum ergò, cum quasi novæ rei productio sit, quippe quod cum admiratione huma-

humanam mentem percellit, & assalit, non immerito titulum sibi proprium vindicabit, *mirabilis.* Dicatur & informe, turpe, enorme, horribile, horrendum, terrificum, pro modo apparentiarum suarum, sicut infra palam dabitur. Siquidem contigerit, ut author figuram quandam eminentem & ultra modum proceram intuitus sit, eam gigantem appellat: sed cum quis mortalium monstrum viderit exitiale, fatale, & minax, continuò portentum, & prodigium dicitur, quasi quo res quædam eventuræ prædicantur.

Huc spectant verba Valerii Facci:

Interea auguriis, monstrisque minacibus urbem
Territat.

Cum verò Poëtæ monstrum rabidum appellant, ferum, infame, trux, furiale, crudele, pestiferum, & impium, sciendum hæc tractatus præsentis terminos transgredi: hic enim nil nisi naturæ excessus, aut defectus describitur, prout in definitione, jam supra memorata declaratum est. His præambulis factis, vertamus calamum ad monstruosa

SIMULACRA.

QUidam ajunt monstruosas fuisse figuras illas eminentes, quibus olim pagani Semones, vel Semiomeones suos (quod idem est ac semihomines) expresserunt: illa enim ætate hominem, *hemonem* appellabant. Monstra fuisse videri poterant, partim enim humanis membris, partim ferinis componebantur: sed nulla fides adhibenda est authoribus his: potissima enim pars contrarium asserit, quippe quod antiquitas hæc simulacra semihomines deos appellabat. Non quod operationibus levibus vacarent, sed quòd præter participationem humanæ naturæ, cum diis majoribus participarent.

Apud præmemoratos authores in hunc numerum referenda est Fortuna, quippe quæ duplici facie apparet, una hilari, & Joviali, altera tristi, decidua, & afflicta. Talem eam nominat Gunteus, in primo libro facinorum egregiorum Imperatoris Friderici:

Atque tibi toties conatam alludere frustra
Fortunam vulgare paro, monstrique verendi
Ambiguos vultus.

Apelles pictor ubique inclytus, fortunam sedentem depinxit: interrogatus cur id fecisset, respondit, eò qu d stanti nulla constantia, nec pes firmus sit. Cæsar Ripa, magnus Iconologista, imaginem prudentiæ in fæmina bicipite repræsentavit (ut Janus bifrons solet) adjungens declarationem, intelligi in hac Theologiam sacram, cui una facies juvenilis, altera senilis sit, hac terram aspiciat, illa cœlum.

Hoc simulacrum, prout refert S. Augustinus, repræsentare poterit apud eos, qui Theologiam sacram sequuntur, amorem Dei simul & proximi: cùm autem harum facierum una elevari in cœlum nequeat, quin altera deprimatur, vel in terram versa sit, considerandum est, intellectum Theologicum nunquam ita sublimiter elevandum, ut non conditionis humanæ memor sit, quæ nos facilè in errores impellit.

Apud eundem Authorem jam supra memoratum Imago mulieris est bicipitis, quæ pedes aquilinos, caudam Scorpionis gerit: est autem fraudis symbolum.

In quibusdam numismatibus capitis monstruosi imago cernitur, quæ Godefridi Pii Matri assignantur, quæ olim regnante Philippo Roberti filio in Gallia vixit: volunt autem quidam, idcirco mulieri monstrum additum, eo quod partes ejusdem inferiores monstruosæ essent: quamvis alii id factum arbitrentur ad condecorandum stemma gentilitium.

Idem Ripa adhuc corpus humanum repræsentat, caput habens leonis, ad exprimendum *terrorem:* proprium enim leonis est, pavorem incutere, quocunque aspexerit: item aliud illic corpus humanum apparet, cui caput asini est, ad figurandam ignorantiam. Illic Juvenis monstruosus cernitur, versus cœlum respiciens, sed cui comæ capitis serpentibus intermixtæ sunt; Sic exprimitur afflatus & inspiratio divina, sed quæ peccato interveniente corrupta sit: vitium enim per serpentes figuratur, cum capilli symbolum sint cogitationum.

Mythologi, Poëtæ, & Iconologi copiosi sunt in demonstrandis monstris auritis, quibus plura sint brachia, plures manus. Osyrim centimanum exhibent, ad designandum robur solis: item corpus humanum caput Nisi præseferens: item supra pyramidem caput hominis alatum, significans Mercurium. Ripa adolescentem exhibet quadrimanum, & quatuor auribus insignitum, ad demonstrandam sapientiam humanam: Lacedæmonii hoc indicare volentes, non solum auditum, sed manus quoque operatrices necessarias esse, ad concipiendum aliquid & intelligendum: ideoque figuræ tot manibus, tot auribus dotatæ repræsentantur.

Apud Ripam adhuc homo monstruosus est, habens aures leporinas, significans furtum: fur enim more leporis semper auribus erectis est, metuens ne furtum prodatur. Ab eodem authore, arrogantia imaginem fæminæ monstrat, portantem aures asininas: hoc animal enim ignorantiæ symbolum est, arrogans autem ad quemcunque gradum inhabilis, non cessat officiis publicis se ingerere velle. Propter quod non sine ratione S. Thomas de Aquino ajebat, arrogantem eum esse, qui sibi attribuat id, quo tamen destitutus sit.

Idem Ripa curiositatem vilis & illiteratæ plebeculæ, quæ rerum discretionem non habet, per effigiem Adolescentuli cum auribus item asininis repræsentat, qui una manu colligata simul tenet palam, & scopam. Nec ab hoc imago mulieris differt, quæ multis auribus munita est, qua item curiositas depingitur: qui enim novarum rerum cupidus est, pluralitate aurium indiget, ut tot novitatibus, quæ quotidie divagantur, percipiendis sufficiat: supra quod S. Bernardus inquit: *Si videris monachum vagari, caput erectum, & aures portare suspensas, curiosum agnosces.*

Præter imagines jam adductas quamplurimas insuper alias apud Ripam invenire licet, quæ omninò monstruosæ dicendæ sunt: ad hunc igitur authorem, tam copiosum in hoc genere, Lectorem remitto, ne has paginas plus debito oneremus, cum alio me vocari videam. Ejusdem abundantiæ est Pierius in Hieroglyphicis suis, Cælius item Augustinus, & Cartarus in imaginibus falsorum deorum, & alii.

Horum vestigia insectando, & illa simulacra in considerationem ducemus, quæ monstruosa in linguis apparent, earum videlicet defectum annotando. Ripa sæpius citatus fæminam exhibet multis linguis deformem, quæ ex omni latere depen-

dependent, ad exprimendam mendacii essentiam, quod multiplicitatem linguarum usurpat. Talium siquidem hominum linguæ semper in motu, inconstantes, leviculæ, volubiles, in sermone nunquam nisi procul à veritate sunt, non nisi sola exteriori apparentia vestitæ. Præter hæc ad demonstrandum robur persuasionis, mulier proponitur, linguam gerens in syncipite: lingua enim instrumentum persuasorium est, & apud Ægyptios perpetuum *verborum* symbolum.

Siquidem verò & ad simulacrorum monstruosas manus reflectimus: si quod opus manifestum repræsentandum erat, imago mulieris figurabatur, monstrantis manus palmasque extensas, in quarum figura oculi cernebantur. Manus enim (prout periti inquiunt) hieroglyphicum erat operationis, & oculus *qualitatem* operum demonstrabat, quam semper manifestam esse oportet.

Apud eundem authorem apparet similitudo hominis, quaternis manibus, & bino capite: est autem imago *debitoris*: qui enim alteri debitis obstrictus est, necesse erit, ut aliam omninò personam induat, multiplex manu fit, reduplicet industriam suam, ut se vinculis exsolvat.

Porrò si partes inferiores, easque monstrificas intueri libuerit, inter prima nobis occurret fœminæ pictura, quæ ad pectus usque discooperta sit; lateribus autem, & femoribus suis supra caput in circulum gyretur: hoc enim modo æternitatem figurabant, quæ in semetipsam torquetur, & restringitur, nec principium, nec finem agnoscens. Idem simulacrum aliter exponitur, dum videlicet inferior pars ejus in horribiles, squammatosque serpentes terminatur, ad demonstrandam abominabilem fallaciam, & dolos mendacii: Quemadmodum mulier hæc decora facie est, & exterior apparatus ejus non inamœnus, sed fucatus; itaque finis ejus in terrificas serpentum caudas terminatur.

Sic item in denotanda Hypocrisi, mulier macilenta, & deformis exprimitur, lupi pedibus incedens. Hi enim sunt, de quibus æterna Dei sapientia inquit, *quod veniant in vestimentis ovium, intrinsecus autem sint lupi rapaces.*

Denique in tot tantisque figuris Ripa, ut mundum figuraret, imaginem hominis exhibuit, cui pedes caprini sint. Pan olim sic efformatus fuit, prout omnia penè volumina fidem faciunt. Hic fistularum Inventor fuit, & tibiarum, & sambucarum, aliorumque musices instrumentorum; ad indicandam harmoniam mundi. Pedes caprei, cum facie humana demonstrant, mundum elementarem, cum illo superiori vel cælesti mira concordia connecti. Hoc Numen igitur quamvis tam deforme, tam aspectu suo inamœnum, utpote satyricum, in summa nihilominus veneratione antiquitus habitum fuit, ita ut in omnium penè nationum aris & templis adorationem obtinuerit. Quandoquidem verò hic in pedum caprinorum mentionem incidimus, non invenusta consideratio erit monstri cujusdam, de quo mentionem Hesiodus habet, quod è pluribus compositum erat partibus, quarum explicatio sequitur:

Ante leo, retroque draco, mediumque capella est.

Lib. 9. Ovidius item in libris Metamorphoseon, chimæram hoc modo describit:

Quóque Chimæra jugum, mediis in partibus hircum,
Pectus & ora leæ, caudam serpentis habebat.

Poëtæ, quorum professio est fabulis & metaphoris luxuriare, Chimæram monstrum tale descripserunt: compositum ex leæna, Dracone, & capra. Si historicam veritatem sequimur, Chimæra mons Lyciæ erat, in summitate sua ignes more Ethnæ, aut Vesuvii ejiciens: illic leonum erant cubilia: in ejusdem medio, quod jam excultius erat, capræ pascebantur: ad radices ejus serpentes, & colubri latebant. Ex eo autem, quod Bellerophon hunc situm, alioquin sylvestrem, & incultum, culturæ dedit, & in usum hominum convertit, fabulæ locum fecit, quod Chimæram nimirum edomuerit, frænarit, demum etiam jugularit. (De Chimæra, & ejusdem expositione.)

Aldrovandus (de quo hæc mutuo sumpsimus) tabulæ cujusdam æreæ meminit, cui hæc inscriptio est: *Typus vetustissimæ tabulæ æneæ, nimirum sacris Ægyptiorum literis exaratæ.* Illic animalia quædam volatilia insculpta cernebantur, sed monstruosa, & alia quæ naturæ ordinem excederent, ideoque inter fabulas censenda. Quorum nonnulla quidem, partim avium, partim lineamenta hominum gerebant, partim quadrupedum.

Inprimis illic cernebantur imagines monstruosæ, & omninò chimæricæ Harpyiarum. Hæ apud paganos deitatis opinionem obtinuerunt. Sed Hesiodus in Theogonia more christiano inquit, imagines has non nisi dæmonum simulacra esse, qui cum violentia sumptuosas divitum mensas involant, & deprædantur, easdemque fœtidissimis excrementis conspurcant. (Harpyiæ earumque significatio.)

Alii ajunt Harpyias fuisse Thaumantis & Electræ filias: alii terræ & Ponti: In hunc sensum Persius eas aves Pelagi appellat: nec sine fundamento, plures enim veterum eas Neptuni filias dixerunt: Virgilius de hac immunda progenie, Æneid. sic habet:

Tristius haud illis monstrum, nec sævior ulla
Pestis, & ira Deûm Stygiis sese extulit undis:
Virginei volucrum vultus: fœdissima ventris
Proluvies, uncæque manus, & pallida semper
Ora fame.

Inter monstruosa Ægypti simulacra, quædam monstruosissima erant: corpus leonis gerebant, alas & faciem aquilæ, Gryphi appellati. Multum infesti, & perniciosi erant sementi, simul & equis: unde mirum non est, quod à quibusdam Hippogryphi nominati sint. Horum, ni fallor, imitationem secutus est *Romanzierus* ille, qui in horum animalium aliquo Astolfum Heroem suum collocavit, in quo deinceps tot illustria facinora patrasse fingitur.

Mandavilla multum in Itinerario suo allaborat, ut persuadeat, naturam hujuscemodi animalia producere. Poëtæ hos finxerunt conductores esse Solis: hinc etiam Phœbum Gryphinum appellarunt: hinc item in numismatibus Imperatoris Gallieni Imago solis cum gryphis cernitur, portans sequentem titulum: *Apollini Cons. Aug.*

In præmemorata tabula Bembi Aldrovandus observavit monstruosam figuram quandam, arietem nimirum bicipitem, in cujus medio duo apparebant quasi lanæ villi, repræsentantes flammam ignis; cauda ei brevissima erat. Has figuras

guras ad vivum expressit inprimis Andreas Vicus Sculptor Parmensis: deinde expertissimus vir noster Aldrovandus. Inter tot autem alias, quæ huc afferri possent, pedem figo, dum de his amplissima volumina ad manum sunt: ad quæ curiositas Lectoris remittitur: ego enim de his, ad considerandum progredior quæ sit

DEFINITIO MONSTRORUM.

IN indagine materiæ præsentis, prout in omni alia, ubicunque speculativum aliquid, aut morale, aut naturale occurrerit, ad doctrinas magni Aristotelis consulendas refugiendum est: qui non solum de his copiosissimè dictata posteritati dedit, sed quantum etiam necesse erat in ratiocinationibus suis intelligibilem se præstitit. Hic itaque in generationis animalium historiæ libro quarto determinat, monstrum idcirco dictum, quod in aliqua sui parte naturam offendat.

tx. 82. Sic in Physicorum secundo item ait: *Fit autem & in hisce peccatum, quæ per artes efficiuntur. Scripsit enim Grammaticus non rectè, & potionem medicus non rectè porrexit. Quare patet in his fieri posse, quæ natura conficiuntur. Quod si aliqua sint in arte, in quibus jam quod rectè sit, alicujus efficitur gratia, in iis, quæ peccantur, gratiâ quidem alicujus ars aggreditur facere, sed non assequitur illud. Similiter & in naturalibus erit, & monstra peccata erunt illius, quod alicujus gratia fit. In primis igitur compositionibus, ea quæ partim ex hominis partibus, partim ex bovis constabant, si non ad aliquem terminum finemque poterant pervenire, aliquo sane principio, perinde atque nunc semine labefactato, corruptoque fiebant.*

Ex his patet Philosophum id stabilitum velle, monstra vitio naturæ fieri, & abortiva esse, quæ finem suum non adimplerunt, idque interveniente quodam obstaculo, sicut in artificialibus fieri consuevit, cum artifex desideratum finem in executione operationis suæ non consequitur. Hinc si natura (juxta Aristotelem) in progenerandis monstris propositum suum non obtinet, à propria specie degenerat. Hinc etiam qui in frigidis septentrionis partibus cum auribus præter modum magnis nascuntur, non idcircò inter monstra reputandi sunt: hæc enim compositio naturæ eorum congruit, & loci incolis non insueta est.

Licetus vir eruditissimus hanc opinionem sequitur, sic enim monstrum definit: *Subcæleste vivens, enormi membrorum constitutione, horrorem cum admiratione intuentibus incutiens: rarò admodum nascens, & secundario naturæ instituto genitum, propter impedimentum in principiis suæ conformationis.* Ideoque si natura compositionem quandam reddere perfectam nequit, imperfectio necesse est ut consequatur, ex qua deinceps palam est monstrifica gigni, tanquam ex secundario naturæ instituto, dum non id intendit, nec voluit: obsistentibus ei impedimentis à primordio formationis.

Nos interim, posita divisione Donati, quam supra jam attulimus, definitionem dilatare poterimus, nomine monstri id omne comprehendentes, quod præter naturæ dictamen accidit: extendemus igitur propositionem non solum ad speciem humanam, sed ad brutalem quoque, quin ad stirpes etiam, & omne vegetabile: quamvis in hac acceptione ea monstra intelligi velimus, quæ verè monstra sunt, excludendo quidquid imperitum vulgus sæpenumero sine causa monstrorum catalogo annumerat.

Sic enimverò brutum à muliere genitum (quamvis semper monstruosa ejus origo sit, comparatione facta ad parentem) per semetipsum, si ritè formatum sit, monstrum non dicetur.

Donatus cum sequacibus suis plura alia comprehendit, nimirum quod monstrum sit objectum sublunare, compositum præter consuetam naturæ fabricam, & normam, quod intuentes stupore adimplet. Ut verum fateamur, si juxta mentem Aristotelis monstrum vitium est, aut peccatum naturæ, siquidem finem principio suo correspondentem non assequitur, concludi haud dubie poterit, in omni naturæ partu accidere monstruosa posse, (exceptis tamen elementis) cuique enim clarum est, posse naturam in operando à vera semita deflectere. Hi errores tamen in rebus inanimatis obscuriores sunt, & cognitu difficiles, cum minus observentur: sed in animalibus, & plantis manifestiores, in illis quidem frequentiores ex duplici ratione, inprimis quia sperma eorum tenerius est, & mollius, quàm plantarum semina, ideoque illa corruptioni & alterationi magis subjecta sunt, per consequens magis idonea ad vitiosas affectiones recipiendas: deinde etiam quod generatio animalium difficilior sit generatione plantarum. De his hactenus. Videatur nunc quæ sit

NATURA, ET PHYSIOGNOMIA MONSTRORUM.

NOn hic institutum nostrum est, latius & separatim de monstrorum natura differere: cum alibi jam sat inde ratiocinati simus, & posthæc idipsum adhuc facturi: præcipuè autem, quod non intendimus, de brutorum, sed de humanis monstris hic meminisse. Dicam in hoc loco cum Aristotele inprimis, candorem sublividum, & flavescentem apud Physiognomos insinuare hominem inconstantem, & fallacem; siquidem monstruosa effigies hoc colore depicta fuerit, mentem omnimodo diminutam & defectuosam significat. Hinc Philosophus monet quemque vigilanter, & ubivis locorum sibi prospicere debere, & omni cura, juxta normam prudentiæ discere, qualiter cum hujuscemodi sorte hominum tractandum sit. Aristoteles sic habet: *Homines monstruosi, deformes, & mutilati temeritate redundant, cuncta absque judicio proferunt, denique verbis suis intempestive lascivire solent.* Nec verò sine fundamento aphorismus, aut adagium est: *Pedibus claudicantem, animo quoque claudicare.* De hac deformitate monstruosa ad Zoilum inquit Martialis homo Satyricus: *Apud Aldrov. de Monstris.*

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine luscus,
Rem magnam præstas Zoile si bonus es.

Sic inter Italos quoque proverbium sonat: *I segnati da Dio doversi fuggire*, hoc est: *Cavendum à signatis.* In quo tamen non nisi cum deformitate monstruosa signati intelligendi sunt. Adjungit

jungit Aldrovandus: Vitiosum corpus, vitiosæ naturæ certissimum est simulacrum.

Hinc Homerus in Thersite suo (quo homine nec magis deformem, nec magis vitiosum tellus portavit) distichum sequens è Græco transportatum reddidit:

Ut pede, sic animo es claudus, namque extima membra
Interna mentis sunt simulacra tuæ.

Hæc de natura & Physiognomia humani monstri sufficiant. Dicendum nunc aliquid

DE HIEROGLYPHICIS MONSTRUOSIS.

INultrari velle in materiam hanc hieroglyphicorum, idem esset ac vela facere per vastitatem Oceani immensam, & nunquam penè terminandam: nec ad portum feliciter obtinendum hic ministerium magnetis sufficerit, nec astrorum observatio etiam doctissima Astrologorum, vel nauticæ artis peritorum. Evacuanda essent amplissima volumina & Pierii, & Cælii, & Hori Apollinis, & aliorum qui lucubrationes suas in hoc genus scriptionis insumpserunt. Præcipue quod Paganorum maximè in hoc peritissimi, videlicet Ægyptiorum sapientes (cum scriptionis artem ignorarent, mentemque suam non nisi signis exterioribus indicare vellent, nec alia ratione id possent absque notarum expressione) in simulacris corporum humanorum, sicut & animalium exprimendis, in monstra semper degenerarunt.

Ego qui in præsentibus Capitulis brevitati me adstringo, ne omnino ab incepto itinere deflectam, quasdam præcipua huc collocaturus sum, ut nil desit chartis nostris, sed universali abundantia, ubicunque necessitas, vel commodum tulerit, adimpletæ sint. Nec tamen ita luxuriandum, ut nausea, vel saltem satietas pariatur legenti.

Ut verò hic feliciter ordiar, semitas insequendo eruditissimi, & memorabilis, & gloriosi viri Aldrovandi, dixerim traditionem fundatissimam esse Senecæ, qui memoriæ tradidit (prout supra explicitum est) veteres Ægyptios figuris animalium sensus animorum & intentiones mentis suæ expressisse. Utque præsenti proposito ad declarationes majores accedamus, Valerianus simulacrum biceps nobis exhibet, sed mutilum brachiis & pedibus, stabilitatem & firmitatem negotiorum, quæ prudenter instituta sunt, & ordinata hocipso insinuans. Ex hoc enim securitas, rerum, quæ prout debent geruntur, omnis dependet. Hinc simulacrum sine manibus, apud gentem illam, virtutem divinam repræsentabat, dicebant enim Deum his in operationibus suis non indigere, idque sapientissime. *Lib. 32. Hieroglyph.*

Aliud item simulacrum triceps, compositum ex leone, cane, & lupo, erat, reliquum corporis hominem repræsentabat. Erat autem symbolum temporis præsentis, præteriti, & futuri. Primum animal tempus præsens designabat: nam leo fervidus est, & inter utrumque sollicitus. Lupus autem obliviosus, & memoriæ labilis, præteritum notabat. In Cane futurum figurabatur, siquidem hic lambendo patronum suum eidemque blandiendo, futuris inhiat.

Lib. 32. Hierog. Aliud simulacrum Valerianus exhibet trino capite, quod vastissimas Hispaniæ regiones figurabat, tripartitò divisas. Quanquam Hesiodi interpretes hieroglyphicum fuisse Lunæ non ambigant, cujus dominium triplicatum & in cœlo & in mari, & in inferno esse: & hac ratione variam sibi nomenclaturam adscivisse, Hecates, Triviæ, Dianæ, Cynthiæ, & Proserpinæ.

Præmemoratus Author eandem lunam in corpore humano, facie canis, & equi repræsentavit. In hac forma apparebat Deus Anubis, quem Ægyptii cum summa veneratione colebant, & adorabant: in quo non solum Lunæ dominium, sed insuper tripartita mensium divisio, in calendas, nonas, & idus intelligebatur.

Adjungitur his simulacrum septem capitibus spectabile, intelligente per hoc Valeriano hominem scientificum, & benè literatum: septem enim scientiæ præcipuæ, & artium liberalium septena divisio est, in quibus sapiens, tanquam solido fundamento nixus ambulat, & omnia dijudicat. Astrologi similem figuram in gradu decimo quinto Geminorum collocant, augurantes eum, qui sub signo hoc natus fuerit, hominem futurum & literis & doctrina & ingenio insignem. *Lib. 32. Hierog.*

Huc usque de copia, & multiplicitate capitum, sed jam dehinc mihi liceat calamum transferre ad describenda simulacra aut sculpta, aut picta, quæ in humano corpore non nisi unum caput, sed ferinum gerant. Pierius pro symbolo imprudentiæ hominem canino capite repræsentat. Hinc Helena apud Homerum sine dissimulatione canis nominatur, quod videlicet origo, & fons, & causa tot malorum salax fæmina fuerit. Imò & à Polluce, quicunque in consimiles imprudentiæ actus labitur, caninos oculos habere sugillatur. Similitudine ducta ab animali tam insolenti, quod (si Patronum exceperis) nulla habita ratione & status, & conditionis personarum, quemque allatrat: quin & umbris quandoque & Lunæ in vanum insultat, quamvis illuc pertingere in terris positum non possit: tam impium ut panem à saxo non discernat, utrumque persequendo. *Lib. 5. Hierog.* *Imprudentia.*

Homo capite Nisi apparens, juxta mentem ejusdem authoris, pro sole adoratus fuit. Ægyptis enim divinos huic figuræ honores dabant, eo quod Nisum inter volucria fœcundissimũ, pari modo & solem inter sidera ajebant; est enim sol tanquam Pater, & genitor metallorum mineralium fossilium, vegetabilium, mixtorum, herbarum, florum, & fructuum. *11. Hierog.* *Solem pro Deo adorant pagani.*

Caput jumenti humano trunco implantatum, Idea quondam erat hominis omninò stolidi, & ignorantis: qui nullam nec locorum nec rerum notitiam habeat: cum natura jumentorum sit, non longius in orbe vagari, sed iis sedibus & regionibus immorari, & immori, in quibus genita sunt. Ob quod olim de homine idiota dictum est: *Asinus ad lyram.*

Hujuscemodi truncus item, caput asininum gerens, idque dormiens, effigies erat servitutis calamitosæ, opinione nihilominus super somnia fundata. Onirologi enim, vel somniorum interpretes, vana gens, & mendaciis referta, quicunque somniando asininas aures contigisse manibus sibi visus esset, eum propediem augurabant in statum infelicissimum prolapsurum. *Lib. 34. Hierog.*

Monstruosa item hieroglyphica sunt, in qui-

bus plurimæ manus apparent. Nec enim nisi monstruosum est, cum homo non figuratus, sed veraciter sic natus fuerit. Pierius effigiem humanam exhibet, delineatam cum multitudine brachiorum, & manuum, tanquam Hieroglyphicum solis: sicut & partium anni: hyemis, & veris &c. in tali enim forma virtutem, robur, & activitatem earundem indicabant: Idem dici volebant per multimanum Gygem, per Osiridem, & Briaræum: idque ob causas, & mysteria à me in priori volumine adducta.

Lib. 35. Hier.

Sol & partes anni.

Sic Homerus solem centimanum nominat, ob innumera penè dona, quibus mundum Dator ille bonorum fœcundat, & beatificat. Adjungunt his alii imaginem hominis quadrimanus: Rursum aliud simulacrum item quadrimanum, additis quatuor auribus, in quo Lacedæmonii Appollinem signabant, figuram nimirum sapientiæ, quam huic Numini potissimum attribuebant. Sicut autem Phœbus lucem & calorem à se emittit, sic innumerabiles utilitates sunt, & infinita lux, quam sapientia impertit.

Lib. 32. Hierog. Valerianus denique imaginem humanæ vitæ per vultum omninò monstruosum depingit, qui ore ingenti sit & hiante, linguâ exporrecta, naso obliquo, labiis intortis, toruis oculi, fronte gibbosa. Hac figura exotica Adversarium contradicentem expressit, qui verè non aliter se menti nostræ repræsentat: nemo enim est, qui contradici aveat. Astronomi volunt consimile sidus in decimo gradu Aquarii collocatum esse.

Succedunt his imagines monstruosæ, quæ in superiori parte humanæ sunt, in inferiori belluinæ. Vultu decoro adolescentula, in qua pulchritudo & illecebræ insignes appareant, sed cui ungues, & reliquum corpus leænæ sit, juxta mentem Pierii fraudulenta meretricum blandimenta indicat, quæ cum suavitate catenas graves injiciunt, cum delectamento dolose decipiunt, & amplectendo miseræ servituti subjiciunt. Dixit hoc Spiritus Sanctus, cujus verba jam alibi in eodem sensu allata sunt: *Favus distillans labia meretricis, novissima autem illius quasi absynthium.* In consimili forma olim sphynx expressa fuit, prout alibi jam memoravimus.

Meretrices.

Hierog. Michaël Bizanzius, author magnæ æstimationis, refert, jam inter veteres Megarenses, nomine Sphingis meretrices appellatas fuisse: placabilitatem enim vultu præseferunt, rapacitatem leænarum moribus. Huic Sphingis imagine Megarenses infausti habitatores, vilipendium, & contemptus cæterarum nationum olim comparabantur.

Lib. 24. Hier. Repræsentant non tam Valerianus quam Iconologici omnes imaginem syrenarum, vultu & aspectu jucundissimo, formosissimo, & tranquillissimo, sed à fine pectoris deorsum versus in caudas piscium degenerant, cum unguibus galli Indici: ad demonstrandam impietatem, rapacitatem, & feritatem sceleratarum, quæ non secus ac Rete Phrynonis, forinsecus auro resplendent, ab intro plenæ sunt deceptione, insidiis, & proditione. His ergò insinuatur mortalibus, ut à pravis suggestionibus indebitæ voluptatis, & mundanarum deliciarum abstineant, quæ ad omnimodum exterminium, pœnitudinem, & perditionem conducunt.

Iterum ex Pierio figura hominis repræsentatur, quæ aspectu veneranda & majestate plena est, sed à cingulo deorsum versus in pedes caprinos terminatur, hirsuta, & pilis horrida. Hæc simulacrum mundi est, tam superioris, quàm inferioris, prout supra jam expositum est. Alii per hanc ipsam Divinitatem occultam intelligunt. Quidam enim ex paganis Deitates sub imaginibus tam monstruosis exhibebant, satyris nimirum, & Silenis.

Quæ figuræ, juxta Platonem in imagine Alcibiadis sui, ita compositæ erant, ut promptitudinem demonstrarent, qua se movent, qua se inflectunt, & rursum relevant: quarum pars superior majestate & veneratione plena sit, inferior omninò informis, & ridicula.

Idem Author jam toties citatus Ideam hominis repræsentat, quæ in equum desinit. Hæc hieroglyphicum est humanæ vitæ labilis, & fugitivæ, quæ more equorum, celerrimo & rapidissimo cursu ad mortem properat. Hac formâ introducitur à *Patiente*, dum ait: *Dies mei velociores fuerunt cursore.* Et S. Augustinus sic ait: *Caro nostra est jumentum, qua iter facimus ad Jerusalem: conatur hoc jumentum plerumque nos de via excludere.* Necesse igitur est, ut sæpe calcaribus mortificationum & laborum pungatur, ne à vero tramite deflectat. Id quod Propheta regius testificatur exemplo suo; nam & ipse binis vicibus à semita hac delapsus, novo deinceps vigore priorem viam ingressus est, calcari se sequenti exstimulans: *Confige timore tuo carnes meas, à judiciis enim tuis timui.* Lib. 4. Hierog. Brevitas vitæ. Iob. cap. 9.

Gentium Doctor bravium immortalitatis currentibus proponit, ita concludens: *sic currite, ut comprehendatis.*

Centauri in hac forma figurabantur. Quidam enim latrunculi, vel prædatores, qui de montibus Acrocerauniis descenderant, altissimis, & imperviis alioquin, velocitate, & barbarie effecerunt, ut semihominum & semiequorum figura exprimerentur.

In hac item forma Sagittarius inter signa Zodiaci collocatus est. Sed cum instituti mei non sit, de monstris ferinis, sed humanis disserere, de Centaurorum qualitate latius ratiocinari interim omittimus.

Ut verò nonnihil adhuc de universali materia quadam discutiamus, ad declarandam intelligentiam & firmitatem viri prudentissimi & Legislatoris eximii Cecropis, veteres pyramidem eversam repræsentarunt, super basim suam prostratam, de cujus summitate nihilominus bina capita prodibant, alterum adolescentuli, alterum senis: alludendo ad duarum linguarum peritiam viri hujus, Græcæ nimirum, & Ægyptiacæ. Vetus insuper traditio est Athenienses olim colonos, & agricolas Ægyptiorum fuisse, illuc mandatos à viro illo sapiente, qui deinceps eis normam vivendi, est instituta præscripserit.

Alii rursum inquiunt formam hanc inconstantiæ & volubilitatis esse: Astronomi siquidem in vigesimo tertio gradu leonis figuram hanc statuunt, sub quo signo si quis natus fuerit, eum varium futurum ajunt & mutabilem, & nunquam firmum in opere.

In vastissimo igitur Oceano tot imaginum, tot figurarum hieroglyphicarum, quæ quotidie novis

novis inventionibus in lucem prodeunt, ad exponendos varios affectus, & opiniones authorum qui nos præcesserunt, pauperculâ piscatione mea has quatuor conchas collegi, quæ si benevolo Lectori insipidæ videbuntur, ejus erit, ut dulci sapore humanitatis & benevolentiæ eas condiat, Ego enim hinc digredior ad considerenda

MONSTRA MIRACULOSA.

HIc non minus, quàm alibi in præcedentibus Capitulis in immensum evagandum esset; cum enim tanta sit peccatorum copia, necesse foret, quemque pro peccati merito vultum monstruosum portare, atque ita, cum rarus sit, qui à peccatis liberum se dicere ausit, infinitas monstrorum haud dubiè nascitura esset.

Nonnulla tamen de his miracula, tanquam præsagia, & prænuncia infelicitatis, & miseriarum, quæ deinceps insecutæ sunt, hic relaturus sum: ut tantò manifestius pateat cum quanta longanimatate divina miseratio errores hominum supportet: antiquam ad severitatem vindictæ feratur, his nos signis præmonendo, ut à fulmine præcaveamus, quo nobis exterminium intenditur.

Non proculà memoria sæculorum nostrorum absunt, quæcunque ab Historiographis Indiæ referuntur: Discipuli enim viri sanctitate eminentis Francisci Xaverii, in fide Christiana jam instituti, & inflammati, totis viribus annixi sunt, ut in vastissimam Insulam Japonensem eandem fidem introducerent, & conscientias populi tam excæcati, tam sancto lumine illustrarent; nec defuerunt complures qui lustralibus aquis admirabilem claritatem Christianæ intelligentiæ consecuti sunt: ita ut Neophyti cujusdam filii ad unum omnes ob defectum fidei perierint. Ad hunc ipsum Patrem paganorum quidam accessit, plurimis, verbis, à diabolo suggestis persuadens, hæc filiorum suorum funera inopina idcirco contigisse, quod ad fidem christianam amplectendam compulsi essent, atque ideo religionem hanc novam calce abjiceret. Ad hæc homo insensatus aurem præbuit, & mira impietate, apprehensa ficâ adversus crucem ligneam festinus cucurrit, impiissimo corde, multa simul improperia, & blasphemias evomens, eamque multoties perfodiens, credendo se astantium fidelitatem, tam scelerata rabie & animis eradicaturum.

Quantis machinamentis, & fraudibus sathanas ad perniciem animarum invigilat! Sed miser quem diximus, propediem expertus est, quàm difficile sit contra stimulum calcitrare: continuò enim animadversio divina se sceleris vindicem monstravit. Uxor furentis apostatæ, jam aliquanto tempore gravida, doloribus partus gravissimis oppressa, post tormina & spasmos, & convulsiones mortis, tandem filium enixa est, sed omninò monstruosum, sine mento, thoracem undique apertum habens, ut numerari viscera possent. Quo monstro adstantes terrefacti, unà cum authore sceleris ad pristinam fidem revertuntur.

Sic altissima Dei bonitas aperto infantis pectore, redintegrare cor titubantium in fide; de partu hoc abortivo, tot filius in sana fide regenerare voluit. Felix puerperium, quod & si in prole sua secundum corpus sinistrum videretur, tot renatis ad salutem auspicatissimum dici potuit.

Alter casus, priori deplorabilior, quia meo quidem arbitratu monstruosior, non procul ab eo loco, in quo hæc scribimus, contigit. Anno redemptionis millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, in territorio vel Diœcesi Foro Liviensi, aut Foro Juliensi, fæmina quædam habendæ prolis avida, videns muliérculam inopem, binos infantes ab uberibus pendentes gerentem, eleemosynam ostiatim quærere, eam acriter acerbisque dicteriis, subsannatione, & injuriis impetebat: interrogat pauperculam, ubi vir ejus degeret, respondit illa, in hospitali, ad quod fæmina, quam diximus, honori ejus insultans, ignominiosa quæque in pauperem jactabat, deteriora cogitando.

Mendica ægrè improperium tulit, itaq; altissimum precata est, ut maledicæ partus talis eveniret, qui innocentiam suam palam faceret. Quid non valet oratio, integritas vitæ, & plenas fides apud Deum! Justitia divina non inultam voluit calumniatricem, purgatam autem innocentiam fæminæ inopis. Illa enim post incredibiles partus dolores, monstruosissimum filium in lucem dedit; imò verò, si dici licet, plures in uno: in uno etenim corpore septena capita apparuerunt, quæ dixisses septenis vocibus pro innocentia pauperculæ clamare. *Infans septem capitum.*

Epidaurus urbs est, in qua post partum Virginis Anno millesimo quingentesimo contigit, ut mulier gravida clanculum vicinæ suæ par gallinarum furto abstulerit, tum cum illa domo abesset. Reversa demum, & suspicata quod res erat, eam, quæ se læserat, cum omni moderamine exhortatur, quod abreptum erat, restituere. Illa verò inflata & petulans sine pudore, magnisque clamoribus testificari nil se de furto nosse: utque impudentibus & mendacibus verbis fidem conciliaret, repetitis juramentis sancire cœpit, quæ asserebat: inter alia contestando, si falsum diceret, Deum precari, ut bina dæmonia in partu proximo in lucem edat (O casum admirabilem, dignissimum, qui sexcentis vocibus memoriæ occurrat, & lectione repetatur!) id quod dira periurio sibi ominata est, in vindictam evenit: postquam enim pariendi tempus venisset, bini dæmones nefando ventre excluduntur, qui in forma viperarum misere dilaniatis parientis visceribus, infeliciter matrem interimerunt ipsi simul intereundo. *Periurium quomodo castigatum.* *Dæmonia nata interimunt matrem, & ipsi intereunt.*

Exemplum tam lugubre iis utique mulieribus sæpius ante oculos versandum esset, quæ tam facili de causa, sæpe ob rancorem leviculum, sæpè propter excandescentiam, aut simulante mendacio sibi tot malorum auguria, tot imprecationes nefandas attrahunt, ut si justitia Dei tam impiis votis aurem daret, ausim dicere, tumulos sepulchrales nunquam clausos iri, sed quotidie decades illarum illuc portandas.

Non minus portentosum est, quod Polydorus Virgilius recenset. Regnante Henrico secundo, in Angliæ regno contigisse, ut cum S. Thomas Cantuariensis in partibus illis tanquam Legatus

gatus Pontificius moraretur, atque illic aliquando per regiones illas ambulando in itinere ad castellum, quod Strodum nominabatur, pervenisset: habitatores loci, qui regis animum jam norant (quippe qui sæpius conquestus fuerat se in regno suo cum uno sacerdote pacem obtinere non posse, nec quenquam esse, qui hac se molestia liberaret) credendo Regi acceptum fore, caudam equi, quem sanctus insidebat, absciderunt. Sed insolens facinus impunitum non fuit; Deus enim ad demonstrandam iram, quam contra gentem tam nefariam conceperat, matrem gravidam, quæ & ipsa fortassis in fæce populi fuerat, infantem parere voluit cum cauda belluina spissima, & omnino crinita: quod deinceps pluribus aliis evenit. Divina providentia & severitate nos admonente, quantopere venerabilis nobis esse debeat servorum Dei sacrata persona, testificante, & præmonente nos Davidico versu: *Nolite tangere Christos meos.*

Itaque suprema illa justitia Dei, sicut novit pro merito errores hominum castigare, monstrando, cum quanta submissione, & reverentia adoranda sit; ita non minus iis, qui totos se ei committunt, & omnem spem in ea collocatam volunt, misericordiam, & bonitatem impertit: prout palam faciet id quod Cæsarius Hifterbacensis, de certo quodam sacerdote Godefrido, recenset. Hic cum in domo probationis præceptorem ageret adolescentulorum (erat autem Rector Parochialis) oblatus est ei infans, ut lustralibus aquis baptismatis eum tingeret, qui in latere ingentem monstruosamque molem carnis, quæ reliquo corpori concreverat, in mundum tulerat: vix guttam de pretioso liquore illo susceperat, cum repente portentosa caro sic desedit, & dispersa est, ut deinceps locus ejus aut vestigium non apparuerit. Unde Parentes, & astantium multitudo, deprædicando lavacri hujus virtutem & energiam, & extollendo mirabilia Dei, prono pectore pro tanto beneficio grates Benefactori suo pependerunt.

Lib. 8. de mirac. c. 4.

Quidni & reliqui, qui corpore sano & integro sunt, munus Dei agnoscant, & immensi beneficii loco habeant, venustos, cum omni perfectione, & complemento natos se esse, gaudere se membrorum integritate, & vivacitate, naturam se divitem & feracem obtinuisse, quæ totum quod voluit, sine omni defectu adimplevit. Sufficiat mihi inter myriades, hæc pauca selegisse: jam enim alio vocor, nimirum ad

PROBLEMATA.

Monstra quoque propositionum non desunt, secum portando & interrogationes varias, & quæsita. Prima frontem se nobis & curiositati nostræ offert, qui fiat quod monstra dentur, & qua ratione à natura producantur. Ad hæc jam alibi, ut reor, abunde satisfactum est, adjungamus nihilo secius id quod Aristoteles scripto dedit: nunquam non naturam id quod perfectum est intendere, sed ex prava quandoque dispositione materiæ, & mala uteri compositione (quidam etiam singularem astrorum influxionem causantur) fieri, ut natura finem suum non consequatur.

2. Phys.

Ex hoc secundum problema derivat, an natura in producendis monstris finem quendam particularem intendat: philosophi affirmativam tuentur: siquidem enim ad nil intenderet, utique fœtus abortivus esset, & informis, id quod non semper contingit: hinc cum eadem natura in generatione sua errorem incurrit, fœminam, utpote imperfectiorem, masculi loco progenerans, in genere suo id quod fini proximum est, producit. Si autem extraneo quodam impedimento præpedita fuerit, de utero excludit, aut quadrupedem, aut volatile, aut serpentem aut quamvis aliam figuram, vel portentum. Rarissimum autem est, pisces vel plantas in generatione sua in abortum incurrere.

Nihilominus magnus ille Dypnosophista Æthenæus, authoritatem Hecatii sequens, memorat, inventam fuisse canem, quæ truncum vitis pepererit, quamvis plures authument, partum potius scyrrhosum vel arenosum, quam ligneum fuisse.

Ad id, quod ajunt, naturam, siquidem erroribus involvatur, potius monstra avium producere debuisse, quam quadrupedum, respondet Cardanus, quod natura intendens in quodpiam Genus, speciem ejus generis aliquam necessario fingere intendit, cum autem finem suum in eo non consequitur, viciniorem utique spectat, in quo materiæ repulsam nullam patiatur, quæ naturæ dispositioni unitur: hinc evenit, ut diversimoda monstra, cum varietate partium, & differentiis, in quadrupedibus formata prodeant, eo quod magis varius materiarum concursus in iis sit: sed cum materiæ, de quibus loquimur, ad hoc quod necesse erat formandum inutiles sunt, fieri aliter nequit, quin monstruosa generatio fit.

Quærunt item curiosi, cur monstra adhuc utero gesta, vivere, cur deinceps nata continuò mori cernantur. Respondet Cardanus res generatas à causis suis, unde dependent, & unde ortæ sunt, facilè conservari, & sic nondum nata, jam tamen in utero producta non difficulter convivere; quæ enim congenita sunt, de vita illa de qua producta sunt participant. Jam verò per se vivere difficilius utique est, quam convivere, hinc consequitur, quod monstra in utero vitam suam tuentur, producta continuò expirant. Dum enim pariuntur, non sicut perfecti partus, sed tanquam congenita à radice sua velluntur, & sic sine mora deficiunt, & pereunt, quippe quod à natura sibi propria remota sunt, ex quo languor & interitus sequuntur.

Quare monstra vitam non prolongent.

Ad responsionem hanc solide datam, altera quoque non minus valida reddi poterit: quod nimirum monstra in primordio suo parum differant à perfectione eorum quæ complementum suum affecuta sunt; sed cum tractu temporis per incrementa sua procedunt, majorem semper debilitatem incurrunt: proportio enim eorum à naturali degenerat: siquidem etiam monstruosum aliquid provenerit, vitamque prolongarit, natura semetipsam corrigit, & quod monstruosum est in minorem monstruositatem decrescit.

Emergit ex his aliud item Problema, cur raro admodum in monstris abortus fiat, & cur plerumque partus completos, quanquam monstruosos nanciscantur: ad rem aptissime respondet Cardanus, cum rari sint abortus, rariora adhuc monstra esse.

Quærunt item regionum illarum periti, cur mulieres Ægyptiacæ in pariendis monstris frequen-

Cur mulieres Ægyptiacæ tot monstra pariant. quentiores sint, quàm aliarum orbis partium. Præmemoratus Cardanus respondet, eas ut plurimum uno partu plures infantes edere, ac sic debilitatem simul, & collisionem embryonum facile formas turbare, & à natura propria distollere.

Formatur & alia quæstio, cur inter animalia, quæ in quadrupedum genere majora sunt rarius, quàm quæ minora abortiant, monstra quoque progenerent. *Sect. 7. Probl.* Solvit quæsitum Stagirita, & ait: Minora quadrupedum consuetius multiplicatum simul partum concipere, qui augmentato fœtu sæpius invicem coalescat, & in semet incurrat. Itaque monstrorum abundantiam illic magis occurrere, ubi semen multiplex miscetur: prout in insectis fit, aut minutis aliis animalibus.

Quod aquatilia magis monstris abundent. Iterum investigari solet in quo animalium genere copiosius monstra producantur: complures arbitrantur id potissimum in aquatilibus fieri, non solùm, sicut inquiunt, quod figuræ omnes, vel imagines terrestium æque ac volatilium sub aquis cernuntur, sed etiam considerata piscium natura, qui molliores & teneriores sunt. Materies autem sic constituta, ob superfluitatem humiditatis corruptioni, & alterationi magis obnoxia est, & hinc facilius à primitiva forma sua degenerat, & vitiatur.

Sed hæc monstra non tam oculis nostris patent, ob recondita sub undis domicilia, & cavernas procul in profundo latentes. His de causis fabulosa antiquitas commenta sua promulgavit: non sine ratione. Harpyias propter variam & portentosam figuram Neptuni filias nuncupans: *Oceanus monstrorum Pater.* sicut Oceanus monstrorum omnium Genitor dicitur.

Difficile rursum, nec minus superioribus considerabile problema est: Utrum homo monstruosus, duo corpora præseferens, colligata simul, & quasi in se invicem indivisibiliter complicata, duas simul animas, an unam solam possidere dicendus sit. *Monstrum duo corpora gerens, utrum binas animas possideat.* Respondet Aristoteles, totum ex corde judicandum: atque ita corpus diligenter examinandum: cor enim non nisi simplex, unum animal denotat: ubi bina corda, ibi animal duplex esse. *Aristot. lib. 4. De gener. anim. cap. 4.* Cardo rei in hoc versatur, qua ratione dijudicari id possit.

Duo corpora simul juncta binas animas gerunt. Niphus in commentariis supra Aristotelem, commemorat, monstrum consimile in Gallia visum: diu inter Theologos disceptatum, an super bina corpora aquæ baptismales bis repetendæ, cum in ambiguo staret, unum an bina essent; differebant enim multiplicitate & variatione sensuum, utrisque eorum sibi proprium exercentibus. Itaque stabilitum fuit utrumque separatim baptizandum.

Albertus Magnus de quodam itidem monstro meminit, quod duplicem hominis faciem gesserit; in eo decretum fuisse, non unum sed duos esse, nec enim aliter credi potuisse, differentiis sensuum palam se prodentibus: uno scilicet eorum iracundia commoto, alterum risisse: uno plangente, alterum hilaritate, & gaudio plenum apparuisse. Unus etiam sine altero non dubitatur prolongare vitam potuisse, nisi altero mortuo (prout contigit) ex fœtore intolerabili ejus, qui decesserat, & cui vivus firmissime hærebat, viventis substantia corrupta, denique etiam calamitosæ morti data fuisset.

Schola Medicorum nihilominus in agitanda, & tractanda quæstione de sede animæ, plurimum ab opinione Stagiritæ nostri recessit: cerebrum etenim non cor, præcipuum rationis domicilium statuunt, & proinde etiam animæ, in qua dignitas humanæ formæ, continetur. *Cerebrum sedes animæ.* Quamvis autem sit omnis vitalitatis fons & origo cor, de cerebro tamen ratiocinatio & perfectus discursus proveniunt.

Utque hanc opinionem suam consolident, ajunt, facultatem formatricem, quæ universam corporis structuram delineat, componit, & ordinat, in prima hominis conceptione præcipuam curam impendere in formatione, & compositione cerebri. Norunt hoc Anatomici, qui cum embryonem anatomica arte sua dissecant, caput reliquis partibus grandius, meliusque formatum inveniunt, cui reliqua membra & viscera facile cedunt, maxime ea, quæ remotiora à cerebro sunt; donec tota hominis compages, per incrementa sua perfectionem suam consecuta sit. *Caput in embryone reliquis membris majus.*

Indagatores naturæ, item quærunt, cur in ejusdem operibus nani producantur, & inter homines degant, & vitam suam conservent. *Cur Nani nascantur.* Respondent duplici de causa id fieri: hoc est ex alimento, & vase quo continentur: quod postremum si nimium arctum est, quod conceptum est, dilatari nequit: par ratio in defectu nutrimenti est, quo incrementum embryonis prohibetur, ne ad consummatam staturam hominis augmentari possit.

Interrogatur item, cur mulier naturæ monstrum dicatur. *Mulier cur monstrum naturæ dicatur.* Quæstioni satis facit Aristoteles, dum ait: omne quod per accidens nascitur, monstrum appellari: cum autem generatio fœminæ inter ea quæ accidunt recensenda sit, hoc ei nomen monstri attributum esse. Videtur hæc propositio non sine fundamento: cum natura nunquam non perfectionem intendat, & fœmineus sexus inter imperfecta sit, idcirco quadam ratione abortivam, & monstruosam dici posse.

Sed hæc sententia (pace talium virorum dixerim) meo quidem judicio non tam solida videri debet. *Quæ opinio ab Authore non accepta-tur.* Quamvis enim fœmina in perfectione sua viro concedat, hæc imperfectio nihilominus, me judice, non tanta est, ut monstruositatis nomen mereatur: sic enim in horrorem marium cederet: contrarium verò experientia docet: adde quod de latere primi hominis & de costa ejus formata, & propter virum creata sit. Quod si monstruosa esset in eo intellectu ut monstrum perfectionis, & virtutis esse dicatur, viri consortium & amores utique vilipenderet, cui cum tanta affectione & charitate adhæret.

Plures item quærunt, cur monstra plerumque pro qualitate nominis quod portant, in futurum eventus quosdam monstrent, & præsagiant. Multi enim inter authores opinati sunt de nativitate monstrorum, semper in futurum aliquid portendi. Sic docet Melanthon, Author probatæ fidei, & pro hac sententia stabilienda refert, Insigne quoddam monstrum apparuisse, ad significandum Romanis bellum intestinum, postea motum à Julio Cæsare. Subscribit huic sententiæ Sabinus, idque variis monstris quæ in sua regione ante ortum belli comparuissent, confirmat; prout horum plena est illius Teratologia. Non tamen idcirco passim monstris attribuenda præsagia bellorum & infortuniorum, prout rectè monet Augustinus doctissimis verbis: *Da-* *Lib. 11. de Civit. Dei.*

mnandi sunt conjectores Monstrorum & ostentorum, cum ex illis sæpè fallantur, & noxiâ vanitate animos impleant, quamvis multa dicendo, aliquid veritatis quandoque incurrant. Quare sapienter distinguit Cardanus, dum ait: *Monstrosos partus mala denotare, sicuti urina cruda in morbis:* dum ex his Naturæ universalis defectum & corruptionem quandam colligit. Unde potius morbos contagiosos, aut famem, quam bellum inferri posse dixerim.

Lib. 4. variar. Ver. C. ult.

In Lib. Anat. Monstra, quæ ob peccata contigerunt.

Nihilominus considerationem meretur opinio Doctissimi Paræi, qui hoc negotium ad sensum moralem deducit, dum vult in ultionem peccatorum produci monstra. *Quoniam* (inquit) *sine modo, sine lege, vel vago, aut nefando concubitu, vel quo tempore Dei, & Ecclesiæ mandato abstinere decet, miscent se Parentes, ideò sæpe nefanda, horrenda, & à Naturæ communis regulâ devia nascuntur; idcirco ad præsagitionem non est confugiendum.* Quæ quidem Doctrina mihi videtur sanissima, & ab omnibus meritò recipienda.

In Lib. monst. c. 49.

Vult nihilominus eruditissimus Aldrovandus per Monstra quædam extraordinaria, & Naturæ modum omnino excedentia portendi aliquid in rebus humanis. Ita tradit Martinus Weiringhius in quodam Galliæ Castello natum infantem, in cujus ventre sub cute prominebat cultelli cuspis, extractumque è parte tumida per suppurationem verum cultrum: Neque multò post exortum in eo loco bellum Civile, quo totum illud Regnum exarserit. Verùm de præsagiis paulò infra singulari Capiti agetur; hactenus sufficiat statuisse, quod monstra, dum non multum à statu naturali recedunt, pro signis rerum supernaturalium æstimanda non sint. Alioquin Ægyptus cum tota Africa nunquam vacaret præsagiis. Hucusque de Problematibus dictum satis, progrediamur nunc ad

MORALIA.

Monstra moralia quæ sint?

NE igitur ex tam ubere campo vacuis manibus recedamus, dicemus à pari: quemadmodum in humana Natura contingit aliquando nasci partus Monstrosos bicipites, idem accidere sæpenumero in Ecclesia. Hic enim verè similia monstra occurrunt, videlicet ii qui toties diversos quasi vultus repræsentant, quoties in diversos affectus dispertiuntur: Prout enim illic in uno corpore conjuncta sunt duo capita, ita hic, licet in officio Divino animi requirantur uniti, nihilominus dum in varios trahuntur affectus, in tot veluti capita, quot animi sententias, monstrosè dividuntur. Coincidit huc alia non minus elegans, & huic loco accommoda Allegoria. Nimirum, sicuti inter citatos partus monstrosos reperiuntur, qui cùm secundùm partes corporis inferiores sint homines simplices, quoad superiores, ut ita dicam, duplicati, nihilo secius partes hæ duplicatæ passim reguntur, trahuntur, & sustentantur ab inferioribus, quæ sunt ex supposito simplices: Ita in Ecclesia DEI, ubi multæ sunt Personæ duplicatæ, gradu, dignitate, doctrina, sæpè accidit regi eos à simplicioribus, quorum tamen spiritus præeminet. Atque ita cum diversæ conditionis & status simus, iisdem tamen fundamentis innixi, & unanimes eandem frequentamus Ecclesiam. Ubi si contingat quempiam ex vulnere peccati spiritualiter mori, omnis diligentia nobis adhibenda est, quo illum ad resurrectionem per pœnitentiam, omni ardore, Zelo, & Charitate cohortemur. Sic enim ait Apostolus ad Galatas: *Vos, qui spirituales estis, instruite illum in spiritu lenitatis:* & rursum: *Alter alterius onera portate.* Hæc de his dicta sufficiant. Deveniendum nunc ad

C. 6.

SYMBOLA.

Lib. 7. symb. Heroic.

NOn desunt probatissimi Authores, qui tam in his, quàm in Monstrorum descriptione operam suam collocârunt. Pater Sylvester Petra Sancta imaginem monstrosam fœminæ adducit, in formâ inquam sirenis, sub hoc lemmate: *Contemnit tuta procellas.* Applicans hoc symbolum Hieronymo Columnæ, Duci Paliano & Archistratego Ferdinandi Regis, Eumque per hoc admonens, tam in prosperis, quàm in adversis semper eundem servandum esse animum. Idem significare voluit Joannes Vincentius Imperialis, per Montem quem oppositum flatibus ventorum, eum undecumque agitantibus proposuit, & in medio saxum constituit ingens perforatum, quod venti continuò permeabant, dum mons inconcussus persisteret. Rem aperit hoc lemmate: *Reboat non nutat:* quam ulterius dilucidat sequenti Epigrammate, applicans sibi primum, deinde monti, postea Saxo:

In Casalino.

Sæviat immiti fortuna proterva tumultu,
Axeque præcipiti me rota tristis agat.
Exagitent odiis diri me Numinis Austri;
Undaq; per syrtes invidiosa trahat;
Mœnia seu dulcis Patriæ, charique Penates
Me teneant, aliò seu mea fata ferant.
Mens immota manet, nixusque moventur, inanes;
Non sors, non odium, non mihi livor obest.

Alio præterea Epigrammate alludit ad Montem, & Saxum.

Tunditis aëreum rapido quid flamine Monstrum,
Alpini Boreæ? quis novus ardor agit?
Creditis intrepidam certatim evellere rupem?
Non nutat celsò vertice, sed reboat.
Me ferias livor, falso me crimine latres,
Assiduo tundas verbere, lingua procax:
Inconcussus ero; quod si mihi Numina donent,
Ut charum Patriæ det sonus iste solum. &c.

Conditiones Ducis.

Idem Pater Petra Sancta mirabile Monstrum depinxit: Videlicet caput equi facie humanâ, barbâ ad pectus usque demissâ, pedibus Gruis, & caudâ Galli Judici, additis Literis FAB. Fuit hoc symbolum pridem inscriptum Fabio Maximo, designanturque hac effigie dotes & conditiones optimi Ducis. Et quidem in Capite equino Principatus & præeminentia militaris; In facie, barba & pectore, prudentia humana magnopere in hoc officio necessaria; in pedibus Gruis benè ponderata, & nullatenus præcipitata Consilia & præterea vigilantia; tandem in Cauda Galli Indici, fiducia indubitatæ Victoriæ delineantur. Sanè Duci, hujusmodi dotibus exornato, nullatenus deerunt nec victoriæ, nec Triumphi. Huc respiciens M. Tullius, *Armis* (inquit) *juvenum, Consiliis senum bellum geritur.* De istis hactenus converto me ad

EMBLE-

EMBLEMATA.

Sphinx.

QUemadmodum in præcedentibus argumentis, ita & in his copiosè famulantur effigies monstrorum. Alciatus inter Emblematum scriptores facilè primus, depinxit mulierem, pedibus leoninis, & volatilium alis instructam, hâc epigraphe: *Submovendam Ignorantiam.* Sphingem denotans, de qua hoc loco, nec centesima quidem pars, pauca nihilominus dicentur, remittendo qui his plura desiderant, tam ad ipsum fontem Alciatum (& in eum fusos Joannis Tuillii Commentarios, in quibus amplam materiam inventurus est) quàm ad reliquos Emblematum Compilatores, ut Alexandrum, Cœlium, Aulum Gellium, aliosque diversos, & ex modernis P. Causinum in Hieroglyphicis, & Reverendissimum Augustinum Mascardum in sermone prolixo quem in Tabula Cebetis de monstro hoc instituit.

Hoc illud est, de quo ferebatur, esse virginem facie perelegant i, reliquo corpore formatam, uti diximus, habitantem in Thebanis rupibus, è quibus præcipitando interficeret eos, qui fortè illuc pervenissent, & suo malo propositorum ænigmatum solutionem ignorâssent. Erat autem potissimum tale, quale alibi, quamvis paulò obscuriùs, jam indicavi. Proponebatur scilicet, quodnam animal primùm Quadrupes, postea Bibes, & ultimò Tripes esset, id quod ab Ausonio his versibus declaratur:

Qui Bipes, Quadrupes foret, & Tripes, omnia solus
Terruit Aoniam Volucris, Leo, Virgo triformis,
Sphinx volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.

Inter quæ animalia numeret.

Hanc sapienter Lactantius Firmianus inter Harpyias collocant: Diodorus simiis adnumerat. Albertus Magnus quoque & Solinus simiam appellârunt: Sabellicus, latronem & sicarium in montibus Thebanis hoc nomine fuisse judicat. Qualecunque illud sit, nostrum est indagere, quomodo per Sphingem seu monstrum ejusmodi Triforme intelligatur Ignorantia, quæ non secus atque Sphinx in monte habitans sceleftâ feritate infinitam ferè hominum multitudinem opprimit, idque hâc solum de causâ, quod homines, dum semetipsos non cognoscunt, velut unda Maris, se ultra propriam conditionem elevant, aut deprimunt.

Nec mysterio, caret quod triplici potissimum hac forma illud monstrum describitur. Triplex enim est potissimum ratio, & veluti Causa efficiens omnis Ignorantiæ atque inscitiæ. Per faciem Virginis voluptates illicitæ denotantur, quæ sæpissime humanum intellectum ita excæcant, extraque rationis semitam abducunt, ut oblitus homo originis atque Dignitatis suæ, non aliter ac sus immunda in luto sensualium Cupiditatum volutari non horreat. Pennæ, quibus monstrum hoc integitur, levitatem indicant, & inconstantiam animi, voluptatibus subjecti, qui, ut solet in prælio ancipiti, nunc ab hac, nunc ab illa cupiditate vincitur.

Sphingis interpretatio.

Tandem pedes Leonini superbiam indicant, & Arrogantiam, per quam homo Lucifero non absimilis, aberrando à recto tramite, quo se altiùs elevat, eò magis gressu vacillat & in præcipitium ruit, dumque adinstar superbissimi spiritûs lucidissimo splendore ornatum se credit, intra Cimmerias tenebras mille fatuitatum & insaniarum implicari se deprehendit.

Triplex igitur causa est Ignorantiæ. Primùm voluptates corporeæ, quæ tanquam fortissima catena intellectum humanum Vincentes efficiunt, ut ad aquisitionem veri boni pertingere non valeant. Secundo levitas Ingenii sive temeritas Icari & Phaëthontis, dum non videt aut cognoscit, quantùm videre aut cognoscere poterat, nisi levitas obstaret, atque ita inter mille præcipitia incautus volvitur. Ultimum est superbia, & ambitio animi, per hanc, quo altiùs conatur extolli, eò profundiùs in præcipitia & abyssos ruit, atque submergitur. Hinc celebris est Plutarchi Traditio, qui refert, Sphingis effigiem collocatam in Porta Fani Apollinis Delphici, qui ritus postmodum ab aliis quoque Templorum Curatoribus observatus est, habebatque aureis literis insculptum Lemma; *Nosce te ipsum.* His præmissis pro dilucidatione præsentis Emblematis, memorati Andreæ Alciati, perelegans, & festivum Epigramma huc collocare placuit:

Quid Monstrum est? Sphinx est; cur candida Virginis ora,
Et Volucrum pennas, Crura leonis habet?
Hanc faciem assumpsit Rerum Ignorantia: tanti
Scilicet est triplex, Causa, & origo mali.
Sunt, quos Ingenium leve, sunt, quos blanda voluptas,
Sunt & quos faciunt corda Superba rudes.
At quibus est notum, quid Delphica Litera possit,
Præcipitis Monstri guttura dira secant.
Nam Vir & ipse Bipes, Tripesque, & Quadrupes, idem est,
Primaque prudentis laurea, Nosce Virum.

Qui plura in hoc Proposito desiderat: altiusque in Doctrina hac penetrare, Authores, paulò supra nominatos, evolvat.

Pinxit Alciatus & aliud præterea Monstrum exhibuit, videlicet bovem vultu & pectore humano, insignitum his literis S. P. Q. R. quæ omnia vexillo appensa erant cum sequenti inscriptione: *Non vulganda Consilia.* Alludens ad Minotaurum, de quo Mythologici ac Poëtæ referunt, fuisse Monstrum ex Pasiphaë ob nefandum cum Tauro concubitum natum, quod Dædalus in fabricato à se Labyrintho conclusit in Creta, ut benè canit Ovidius: Minotaurus.

Dædalus occlusit, conceptum semine matris,
Semibovemque virum, Semivirumque Bovem.

Monstrum istud sic figuratum erat (monente Festo, Authore illustri in excogitandis symbolis militaribus) ut omnes intelligerent, non minùs interesse, ut Principum Consilia, maximè verò in Militia, essent occulta, quàm Monstrum hoc labyrintho inclusum, quod in confusis illis gyris sic stabat absconditum, ut nulli hominum accessibile esset. Hinc Dionis Traditio, interrogatum Tiberium Imperatorem, eccur sua consilia & Expeditiones non his saltem aperiret, quibus multa confidentiæ signa alioquin monstrabat? respondere solitum: *Aut nulli aut paucis cognitum esse debere Principis Consilium.* Idem refert Marcellinus, Sacrosanctè apud Persas observari, ut nulli ex Consiliariis aut Optimatibus quidquam aperiretur eorum, quæ in Senatu Principum fuerint pertractata, nisi præstito prius juramento observandi silentii. Idcircò sacrum Collegium Purpuratorum sapienter constituit, ut mox in primo cujuspiam ingressu ad Solium, et

ea Ceremonia administretur, quam vocant *os occludere*. Nemini igitur mirum videatur, tantâ circumspectione & prudentia res ad sanctam fidem spectantes gubernari & conservari. Insonat etiam Lex Cæsarea: *Consilii Principum revelatores vivi crementur*. De his ad longum videatur schola veritatis aperta ad Principes Patris Juglaris: & ne ab instituto citati Emblematis longiùs recedamus, sic illud præfatus Author ipse declarat:

Limine quid cæco, obscurâque caligine Monstrum
Gnossiacis clausit Dædalus in latebris?
Depictum Romana phalanx in prælia gestat,
Semiviroque nitent signa superba Bove.
Nosque monent debere Ducum secreta latere;
Consilii authori cognita techna nocet.

Prostant passim memoratæ Paginæ, amplis commentariis auctæ, si cui desiderium succrescat animum Doctrinis, & ulteriore notitiâ exatiandi. Aliud similiter Monstrum ob oculos ponit supradictus Author; cujus partes superiores hominem, inferiores serpentem repræsentant, adjunctis his verbis: *Sapientia humana, stultitia est apud Deum*, cui non malè convenit, dictum illud Spiritûs Sancti, *Non est prudentia, non est Consilium contra Dominum*. Vanus est, imo apertè delirat, qui extra Deum sapientiam quærit. Dum humanæ sapientiæ rivi, ab æterno suo fonte, Deo separantur, illicò exarescant, & siccentur necesse est. Prov. 21.

Id experti sunt Pharao, Sennacherib, Darius, Nabuchodonosor, Jeroboam, Ochozias, Ozias, Balthasar, & tot alii, quorum Sacræ Literæ meminerunt, & in profanis historiis sexcenti; qui dum sapientiæ suæ cum Dædalo alas fabricassent, viderunt se cum Icaro aquis ignominiæ, & atrocium suppliciorum immersos. Non prætereunda hîc divina oracula, dicente Salvatore: *Sine me nihil potestis facere*. Facite, quantum noveritis; Vertite vos utcunque placuerit; *Sine me nihil potestis facere*. Infelices illi, de quibus ad Isaiam ait: *Liniunt absque temperamento; ipsi ædificabunt, & ego destruam*. Verbo, *Sapientia humana stultitia est apud Deum*. Caput humanum, basis autem ferina: *Quia stulta & abjecta hujus mundi elegit Deus, ut fortia confundat*. Quod restat, sic erudito Epigrammate illustrat Alciatus:

Quid dicam? quonam hoc compellam nomine Monstrum,
Biforme quod non est Homo, nec est Draco?
Sed sine vir pedibus, summis sine partibus Anguis,
Vir anguipes dici, & homiceps Anguis potest.
Anguem pedit Homo, hominem eructavit & Anguis;
Nec finis hominis est, initium nec feræ.
Sic olim Cecrops doctis regnavit Athenis;
Sic & Gigantes Terra mater pertulit.
Hæc vafrum species, sed Relligione carentem,
Terrena tantùm quique curet, indicat.

Possunt præterea hoc figmento, quod partim humanam, partim serpentinam naturam exhibet, indigitari hi, qui licet animâ rationali præditi nihilominus brutorum adinstar, per immunditiem terrenorum affectuum serpunt: Ut Epicurei, qui deviantes à recto tramite ipsis per Epicurum sapientem Præceptorem designato, voluptatem è rationali in sensitivam & impuram converterunt. Id quod Senecam in hæc verba permovit: *Ad nomen voluptatis currunt, quærentes libidinibus suis patrocinium, ac velamentum; nescientes, quàm sicca, & sobria fuerit Epicuri voluptas*. Plura desiderantem ad Tractatum meum, cui titulus: *Epicurus contra Epicureos*, invitatum volo. Epicurei ab Epicuro diversi.

Exhibuit tandem Alciatus caput monstrosum, humanâ quidem specie, sed ex duabus naturis, seu duplici capite conflatum, cui inscripsit: *Prudentes*. De quo recordor me jam alibi verba fecisse; Esse nimirum sapientis viri, atque prudentis, & futura prænoscere, & præteritorum recordari; ita moderari præsentia, ut de futuris cogitetur. Hæc erat effigies Jani sapientissimi Regis quasi qui feros & inurbanos hominum mores excolendo, vitæ civili atque morigeræ accommodaverit: Vel quod esset Author & Rector duorum populorum: Prout cum cœli Janitorem constituerunt, quod serarum esset inventor, & proinde sua accuratiùs custodire nosset. Prudentia. Janus. Rex duorum populorum. Inventor Serarum.

Sapiens profectò ac utile commentum, quo vix aliud melius, ingenium humanum potuisset producere; quare illum honoribus cumulatum, insuper appellatione Solis insignire non dubitârunt. Idcircò eundem considerarunt, quasi ideam ac normam ejus prudentiæ atque solertiæ, quæ Principi sit necessaria, ut & futura prævidere, & iisdem utiliter providere possit.

Igitur Romani duplicem hanc figuram in ejus Templo, quod erat in Argileto, ita collocârunt, ut facierum altera antrorsum, altera retrorsum conspiceretur, illas tanquam comites Divinitatis omni honore & obsequio prosequebantur. Vera hujus Emblematis significatio est, omnia diligenter consideranda, & præsentia cum futuris conferenda & combinanda, quæ sequenti Epigrammate declarantur:

Jane bifrons, Tu quitransacta, futuraque calles,
Quique retro sannas, sicut & ante vides.
Te binis igitur cur fingunt vultibus? an quod
Circumspectum hominem forma fuisse docet?

De hoc Jano, ejusque origine, Statu & Conditione, qui plura voluerit, legat Joannis Tuillii commentarios super hoc Emblemate, item Hieroglyphica Pierii, & Adagia Pauli Manutii; *à fronte & a tergo alter Janus*, & similes. Est igitur Prudentia, veluti firmissimus murus, & verum ac inconcussum fundamentum regnorum, dicente Pithio Philosopho apud Stobæum: *Robur, & murum, & arma, sapientia & Prudentia præstant*: & Marco Tullio: *Prudentia est rerum expetendarum scientia*. Quantùm in discernendis asterismis etiam remotissimis Tubo optico Galilæus, tantum in cœlo Politico seu morali præstat Prudentia. Hâc dexterâ gladium suum regit Justitia. Dicente eodem Tullio: *Justitia sine Prudentia multum poterit, sine Justitia nihil valebit Prudentia*. Hoc Cardine universum sustentatur. Et siquidem in Diis habitus acquisitus reperiatur, profectò erit Prudentia. Sic enim rursum Cicero: *Deorum Providentiâ & Prudentiâ mundus administratur; iidem consulunt rebus humanis, nec solùm universis, verùm etiam singulis*. De Emblematibus pro hâc vice satis remittendo curiosum lectorem ad eos, qui in his prolixiùs versantur; Dum ad Materiam tam utilem, quàm necessariam gradum dirigo, ut sunt 2. Officior. Ibidem. De natura Deorum.

PRÆSAGIA.

NOn occupor hîc loci, circa vanas quasdam observationes, aut eventum infallibilem dependentem ex apparitione Monstrorum, quasi hæc

hæc invicem ita ligata & unita sint, ut altero horum eveniente, non possint reliqua non evenire. Verùm ad eam normam, quam præcedenti capite observavimus, considerando Authoritates eorum, qui non vanis præsumptionibus, sed multa eruditione comprobârunt: Esse nimirum hæc signa, atque voces quasdam Altissimi, quibus humano generi Divina Consilia revelentur, imò multoties per ejusmodi indicia flagitiis hominum provocata DEI indignatio manifestè prænuntietur. Huc pertinent ea, quæ refert Sorbinus. Tempore Valentiniani Imperatoris duo Monstra, alterum magnitudinis, alterum verò paruitatis insignis comparuisse; & illud quidem in Syriæ Provincia, omnem staturam, quantumcunque immensam, ut Enceladi, Goliathi, aut Milonis excedebat; hoc verò in Ægypto tam erat parvum atque exile, ut jam nemo esset, qui ad hujus conspectum de Pygmeis alioquin fabulosis posthac dubitaret. Paululum ab hinc atrocissimæ calamitates in orbe terrarum enatæ sunt. Fuerunt, qui assererent, fore aliquem ex infima plebe ortum, vitæ & saluti magni Imperatoris Valentiniani insidiaturum. Non deerant, qui crederent, per ortum ejusmodi Monstrorum imminentia bella portendi, indeque formatum sequens Jambicum:

Monstrum omne belli tempore extat crebrius.

Verosimile igitur est, talia accidere, dum Altissimus continuis hominum culpis irritatus, ex justa indignatione sua (nostro intelligendi modo) suspensa alioquin flagella concitatus apprehendit, atque ita per miserias & tribulationes, humanum genus affligit, & quodammodo opprimit: hoc rursum duobus Jambicis exprimitur:

Portendit iram quodlibet Monstrum Dei;
Ubi Monstra sunt, ibi ira non procul Dei est.

His stantibus referunt Authores, paulò ante cruentum illud bellum, illatum à Bruto, tale quoddam Monstrum apparuisse.

Monstrum ad instar Dæmonis cornutum & alis instructum.

Erat autem in conformatione sua Dæmoni prorsus simile, horridissimâ facie, cornutum, ingentibus binis alis instructum, quod ex quadam fœmina natum quidam voluerunt. Porrò Appianus Marcellinus sic factum retulit. Brutus & Cassius cum anno ante Incarnationem verbi uno & quadragesimo ex Abydo in Europam cum exercitu trajicerent, circa medium noctis opacæ venit monstrum hoc, ita, ut dixi conformatum, seque obviam fecit Bruto, qui in Tentorio suo plenus curarum, & anxius de belli exitu insomnis agebat; hic igittur (ut fere accidit iis, qui cogitationibus fatigantur, dum soli sunt) quamprimum sibi nescio quem appropinquare sensit, ad motum, strepitumque insolitum respicit, simulque horrendam figuram intuens, horribili aspectu primùm terrefactus, mox tamen resumpto animo interrogat; unde adveniat, qui dve petat? Cui deformis ille, se malum Bruti Genium esse, sic ait: *in Philippis me videbis*, quibus dictis, revertendo per viam quâ venerat, ociùs disparuit. Confestim Brutus accersitis, qui in excubiis stabant sciscitatur, num quem, ad se intrantem, aut de se exeuntem vidissent; cognito, quod neminem, corpus quieti reddit qualem illi stupor & pavor à conspectu terribilis formæ residuam fecerunt. Manè facto, vixdum orto sole Visionem Cassio narrat, qui somniantis delirium, illusionemque reputans, id solicitus curavit, quò omnem exercitum in Europam traduceret, qui totam eam regionem inter Acnum & Sennam victoriosus peragravit. Ex illa tamen die res Romanorum in deterius ibant, unde & Norbanus illud belli fulmen obsessus ab hoste, in loco præsidii occubuit, parumque abfuit, quin magna strages atque cædes sequeretur, nisi Marcus Antonius, tam adhucdum strenuus, quàm postea effœminatus, cum validâ suorum manu in tempore succurrisset. Exinde mutatæ rerum vices sunt, quousque Brutus infelici morte fidem addidit, quæ ipse ex Monstro audiverat: *Cæterum (concludit illustris Aldrovandus) si per annorum seriem percurramus, nullum Monstrum sine præsagitione natum esse, multi Authores, & potissimum Sorbinus pro comperto affirmavit.*

Tempore Constantii Imperatoris, earum calamitatum, quæ postea Constantinopolim infestârunt, prænuntium fuit Monstrum, quod hîc describitur.

Anno Christi trigesimo octavo supra trecentesimum, prope Daphnem locum suburbanum magnificæ civitatis Antiochenæ, infans duplici ore, quatuor oculis, & geminatâ dentium serie, barbâ prolixâ, & brevissimis duabus auribus in lucem prodiit: manifesto indicio, Rempublicam illam brevi in miserum ac infelicem statum redigendam, dum quod insecutum est sæculum, passim attestantibus historiis, innumeris calamitatibus refertum fuit. Invaserunt Ecclesiam homines scelerati atque nefarii, qui eam venenato halitu, & vapore pestilentiali impleverunt. Quo infectus & Constantius Imperator, & Arrianismi laqueis implicitus, leges omnes pietatis, fidei, & Religionis Christianæ corrupit.

His addenda Monstra, quæ tempore Mauritii Imperatoris, orbem terrarum tantopere fœdarunt. Videlicet anno quingentesimo, octavo & septuagesimo inter alia mulier in Thracia peperit infantem, alioquin decorum, sed planè monstrosum, utpote cui brachia deerant, & quod ab umbilico supererat corpusculi, totum in piscem terminabatur. Fuit præterea repertus canis, capite Leonino: Item puer quatuor pedibus insistens. Hæc secutum est contagium sectæ Mahometanæ, cujus artes, & scelerati atque sacrilegi ritus ubique debacchantes orbem tunc infecerunt, operâ potissimum Imperatoris, qui primus consensit, dum semetipsum infamem Legislatorem constituit. Hinc terrâ marique passim nata & multiplicata ejusmodi monstra: Inter quæ considerationem meretur infans capite canino circa annum Christi nongentesimum decimum quartum. Neque multò post deplorabilis illa catastrophe per orbem terrarum insecuta, dum, referente Sorbino, ipsi inter se Fideles & Christiani intestinis dissensionibus sese mutuò provocantes & irritantes, semetipsos civilibus bellis impetierunt, & dilacerârunt; hinc illæ strages & funera.

Anno supra millesimum ducentesimo, tertio & trigesimo, Monstrum in Epiro prodiit, duplici corpore, quorum alterum, hominem viventem, alterum verò canem exhibebat. Neque multum temporis interfuit, quin in Albania multæ & ineffabiles calamitates propullularent, dum internis & clandestinis proditionibus, veluti caninis morsibus appetita laceraretur & configeretur illa provincia, cujus incolæ perjuriis & occultis blas-

phemiis profanantes Religionem, canibus rabidis atque mordacibus non absimiles, qui insanabilia vulnera sibi mutuò infligerent. In confinibus ejusdem regionis, anno regni Imperatoris Lotharii postremo, infantem mulier edidit, non multum à priori dissimilem, humanum partim, itemque ex parte caninum, qui dicti Imperatoris mortem prænuntiavit.

Apud Samnites populos, suæ in Aprutio, circa annum millesimum ducentesimum quinquagesimum & quintum, monstrum triceps natum est, neque diu superfuit. Exinde tres omnino Imperatores, diu inter se pro obtinendo Primatu decertârunt. Ejusdem sæculi anno nonagesimo tertio, imperante Andronico ultimo, Constantinopoli puer duobus capitibus, & quatuor manibus instructus in lucem prodiit: Qui quidem, juxta ejusdem Sorbini mentem, aliud non indicabat, quàm impendentem infelici huic urbi ruinam, quæ & paulò post evenit, dum populus, antea fundamentis unius, & veræ fidei innixus, cœpit per diversas opiniones circa eandem distrahi & divagari, unde postmodum ita graviter lapsus est, ut tandem servili ferro vinctus, Lunæ Ottomannicæ mancipium, miserè oppressus & afflictus decumbat.

Pariter anno supra millesimum & trecentesimum, octuagesimo nono, puer natus est, qui manus quatuor, totidemque pedes habebat. Is depravatos mores, & vitam Christianorum in sceleribus transactam significabat, qui nominetenus, & quoad cultum exteriorem quidem, se Christianos, vitiis autem & affectibus longè diversos & sceleratos profitebantur; Cujus vivum testimonium erat nefandum Schisma Benedicti XIII. antehac Petri Lunæ, ad Pontificatum assumpti, pessimo exemplo inter Christianos, quod & plures populos corrupit, & contaminavit: & exinde bella, lues contagiosæ, & gravissima infortunia acciderunt.

Rursum Anno salutis millesimo centesimo, & nonagesimo, repertus puer est auribus leporinis, quo tempore famosus Imperator Fridericus, bello contra Turcas gesto, infeliciter periit, & Cracovia parum abfuit, quin totaliter incendio absumpta & depopulata fuerit. Unde apud Sorbinum, Aldrovandus in hæc verba concludit: *Summus Deus his Monstris, tanquam tot monitis, homines à malis impendentibus abducere conabatur, cum paucos post dies in tot Lepores degenerandos esse præsentiret.*

Similiter anno Christi millesimo quadringentesimo, sexto & nonagesimo, in Tiberi flumine monstrum deprehensum fuit, corpore humano, sed squammoso: Caput asininum, dextra manus hominis erat, sinistra figuram pedis Elephantini referebat; Pes dexter adinstar unguis Aquilini, sinister velut ungula Bubali: Venter uberibus quasi fœmineis per circuitum dotatus: Caput à posteriori parte barbatum, insuper aliud ad similitudinem Draconis. Ex hoc Sorbinus occasionem nactus est præsagiendi, quandoquidem tot & tam diversa animalia, ad hujus Monstri constitutionem concurrerent, tot, tamque diversas hæreses, quæ tunc temporis Catholicum orbem infestabant, & affligebant, annuntiari. Enimverò caput asininum, quod frigiditatem & pigritiam indicat, Lutheri symbolum est, ejusdemque asseclarum, sublatâ & refrigeratâ omni charitate, & amore reciproco: Hinc tot bella exorta, quæ tantis malis, damnis tam immensis, universam Germaniam, unà cum vicinis Regnis cumulârunt.

Cui in apertissimos campos præteritorum temporum exspatiari libêret, Næ ille multò graviora, & horribiliora monstra deprehensurus esset. Ut igitur curiosus lector, & in his notitiam quandam habeat, quædam huc adducturus sum. Igitur circa Annum Christi millesimum, quingentesimum, & duodecimum, in regione nostra, Ravennensi, Monstrum apparuit, cornu gerens in capite, pedes adinstar volucris ex genere rapacium, cum oculo in genu, & brachiorum loco duabus alis instructum, & quod sexum utrumque includebat, de reliquo ex humanis membris compositum. Comparuit hoc monstrum circa tempora, cum Papa Julius II. magnam Christiani orbis partem in Ludovicum XII. Galliæ Regem incitavit, & stimulavit: unde postea ipso die Resurrectionis Dominicæ, tam in campis, quàm in ipsa Ravennatium urbe acerrimè dimicatum est. Erant, qui ad hujus Monstri conspectum vaticinarentur, futuros homines sceleratos & nefarios (prout contigit) qui diffidentiis & simultatibus universum orbem inficerent & corrumperent: Dum per cornu hujus monstri, superbiam; per alas levitatem, & inconstantiam mentis; per defectum brachiorum, perversitatem operum; per pedem volucris rapacis, avaritiam, usuras, & rapinas; per genu oculatum, unicam viventium propensionem in malum; & per utrumque sexum, omnis illicitæ concupiscentiæ appetitum arguerent.

Perhibetur item aliud non dissimile Monstrum cornutum, & alatum. Facies erat Satyri, aure & cornu prorsus deformata, itemque brachiorum loco duas alas habens, pedum alter humanus, alter squamosus per modum piscis finiebat, dum in illo oculus in genu apparebat. Pectori inscriptæ erant tres hæ literæ, X. Y. V. & harum quidem postrema, Lunæ accrescenti, seu novæ, superimposita cernebatur. Igitur Docti ex his prognosim aliquam eruentes, asserebant; esse hoc veluti monitum quoddam, flagella vindictæ divinæ declinandi, dum in X. signum Crucis Dominicæ, in litera Pythagorica Y. semitam virtutis agnoscebant: ideoq; si mortales post agnitionem suorum delictorum, ad Crucem Redemptoris nostri confugissent, citra omne dubium eos mediante Virtute, quæ ad Lunam, cœlumque ipsum pertingit, ad æternas usque beatorum sedes perventuros.

Non minus admirationis promeretur portentosum illud monstrum, quod anno prioris sæculi vigesimo tertio, in quadam urbe Germaniæ, atque juxta Jacobum Rufum, & Ambrosium Paræum in Saxonia natales habuit, à muliere quadam editum: Quod tametsi in toto corpore, omnibusque ejus partibus figuram & habitum vituli referebat, in capite tamen, tubercula rotundæ carnis enata caput Religiosi in coronæ formam rasi exhibebant, cui conjuncta erat alia quædam carnosa substantia, à cervice ad humeros usque protensa, cucullo Monachorum simillima, ita ut non præter rationem illud Sorbinus, *Vitulum Monachum* appellaverit, prout etiam hoc portento, Prædicationem nefariam Lutheri, antea Monachi, significatam voluit. Non prætereundum est hîc loci, qualiter hoc monstrum coxas veluti dilaceratas habuerit, considerare: In his 1523.

his enim sine dubio pœnæ atque tormenta figurabantur, quibus Lutherus cum affeclis suis, castigatione divina puniendus esset: neque dubitat memoratus Author, ut largam Altissimi clementiam, ita hic gravem & severam ejusdem justitiam augurari.

Aliud superioribus non minùs formidabile Monstrum, ejusdem sæculi anno quadragesimo tertio, in Belgio, vel potius juxta mentem Jacobi Rufi, & Cardani, Cracoviæ de non infimæ conditionis Parentibus ortum est. Erat huic cauda admodum longa, & è regione narium Proboscis ampla, & lata: Oculos gerebat planè rotundos, ex quorum utroque duæ alæ prodibant: aures per modum jumenti formatas gerebat; cum alio insuper oculorum pari, in umbilico: Manuum pedumque singula instructa erant quatuor Nisi unguibus, quorum tres quasi anserinâ pelle coopertæ & obductæ.

In cubitus, genuumque regione quasi canina capita; & loco uberum alterâ quidem parte canis, alterâ simiæ caput offerebat. Trium horarum tempore, non ampliùs, Monstrum hoc ex tot monstris compositum supervixit. Contemplati sunt illud non pauci, & inter alios industrius indagator Sorbinus, quibus tot canum & simiarum effigies horrorem incussit. Passim crediderunt indicari per hoc sceleratos & facinorosos, qui corpus Ecclesiæ Sanctæ lacerabant, & dilaniabant, & idcirco gravem vindictam à Deo expectandam, punituro mores hominum caninos, quibus hi eâ ætate pulcherrimam, & florentissimam Germaniæ partem mordebant, contaminabant & lacerabant.

Dubium non est, posse & alia monstra non multùm ab ordine naturæ recedentia, nihilo seciùs imminentia infortunia, & calamitates significare: quale fuit illud, quod Lutetiæ Parisiorum anno salutis millesimo, quingentesimo septuagesimo, mense Julio in lucem prodiit. Constabat hoc ex duobus geminis, qui naribus & umbilico conjuncti, & per consequens capitibus, brachiis, pedibusque sibi mutuò oppositi erant: Ortum habuit à Parentibus infimæ sortis, Petro Germano, bajulo, seu mercenario Patre, & Matthea Pemella matre, conjugibus. Ostensum subinde populo, & Optimatibus: inter quos multa disceptatio fuit. Quidam ex hac corporum conjunctione, unitatem similiter pacis, cujus jam tunc articuli inter Caduceatores & Legatos sub incude erant, inter Principes stabiliendam augurari: Alii rursum è contrario omnem spem pacis per hoc monstrum exclusam atque proscriptam, conjecturari volebant: Siquidem ex geminis hisce corporibus, neque alterum sedere, neque alterum ambulare posset. Unde interpretes pacis, quatuor hosce versus concinnârunt, quos hic apponere à nostro proposito non est alienum:

Quis dubitat quin Pax, tam longo tempore tracta,
Mox sit majori corruitura malo?
Hoc non pacifici portendunt omine fausto,
Claudicat hic pedibus, sed sedet ille malè.

Referunt Sancti Augustinus, Hieronymus & Paulus Diaconus, suis temporibus multa similia Monstra apparuisse. Neque dubium de hoc restat: quandoquidem prior horum scribit; visum suo tempore infantem in Oriente, cujus omnia membra superiora geminata fuerint. Et Paulus Diaconus ait, post obitum Theodosii Imperatoris Monstrum quoddam observatum fuisse, ex duplici capite, geminato pectore, & quatuor adeò manibus combinatum, in quo & duplex sensus vigebat, ita videlicet, ut altero capitum dormiente, alterum vigilaret; uno plorante, alterum videret, & cum simul vigilabant, non rarò invicem rixarentur, atque contenderent.

Lib 6. de Civit. Dei c. 8.

De Imperio Theodosii.

S. Hieronymus item, de alio quodam monstro bicipiti in Lydia edito refert, de quo observatores præsagiebant, per bina capita, confusiones imperiorum, & rerum ferè omnium portendi: Siquidem eâ ætate in rebus Ecclesiasticis Schismata & nefarias hæreses enasci contigit, ut Donatistarum & Pelagianorum, ob quarum enormitatem non vanum est credere, eas non aliunde, quàm ex inferni latebris prodiisse. Porrò & infinitæ aliæ calamitates tunc orbem terrarum infestârunt, & afflixerunt, quarum qui tantillam partem adducere vellet, materiam amplis voluminibus replendis reperiat; quod cum extra scopum propositum me diverteret, id solùm dixero, in tam infelici Catastrophe sæculi illius, per invasiones Gothorum, Vandalorum & Hunnorum, eorumque incendiarias excursiones, passim pulcherrimas Regiones Italiæ devastatas, urbes & ædificia solo æquata, atque in hunc modum, debilitatum & confusum adeo Romanum imperium, ut ex illo tempore nulla ne spes quidem superfuerit, ad pristinum revertendi decorem, & primitivam illam Authoritatem recuperandi.

His per transennam consideratis, si ulterius oculos per præterita tempora versamus, incidemus in annum millesimum quingentesimum septuagesimum, & septimum: Edidit hic nobis ad duodecimam mensis Februarii in ripa Danubii prope Budam Hungariæ Metropolim, magno incolarum damno, horridissimum Monstrum, ab eruditis Tetrachiron à quatuor, quas habebat, manibus appellatum: Facies illi humana, aures asininæ, & superiores corporis partes hominem repræsentabant, inferiores verò hirsutæ, figuram bovis: unde de hoc, ut jam superius de Minotauro, cum Ovidio cani poterat:

Semibovemque virum, semivirumque bovem.

Quatuor hisce manibus plures lapides, tantâ fortitudine in transeuntes jaciebat, ut multos à se arceret, eorumque non paucos miserè occideret, donec plures armatorum congregati ferale monstrum undique invadentes, non absque magna difficultate tandem humi prosternerent, & pro meritis trucidarent: quod proinde mortuum in foro publico immensæ hominum multitudini, quæ illò confluxerat, novo spectaculo expositum fuit. Manifestum sanè indicium earum calamitatum & angustiarum, quæ paulò post infortunatas illas provincias invaserunt, subjugârunt, & oppresserunt.

Nihil minus prænarratis terribile & horrendum fuit Monstrum aliud, quod in Ægypto ad Ripam Nili fluminis sedem fixerat: Capita habens tria, Aquilæ unum, Draconis alterum, & tertium vulpis, corpore serpentis instar squamoso; ex uno latere brachium humanum manui connexum, ex opposito autem latere pedem aquilinum promittebat; mammæ muliebres, cauda Leonis, quatuor pedes omnino diver-

diversi erant, quorum duo humani, tertius leoninus, quartus verò anserinus, qui & ipse in tres digitos desinebat: Natura ei duplex, atque communis cum aquatilibus æquè ac terrestribus, quare & homines, & animantia promiscuè devorabat. Qui horrendam illius figuram, & terrificam effigiem videre desiderat, accedat Musæum Illustrissimæ Curiæ Bononiensis, ubi famosus, & eruditus Aldrovandus eam omnium oculis expositam reliquit.

Inter præsagia quoque collocandus infans, Anno currentis sæculi vicesimo primo Bajonæ advenis Parentibus natus, atque secundùm omnia sua membra perfectè organizatus, nisi quod eum frequens oculorum per corpus dispersorum numerus deformabat: Verosimilem fecit hic infans Argi fabulam, quam ita exprimit Ovidius:

l. 1. Metamorphos. *Centum luminibus cinctum caput Argus habebat.*

Quamvis oculi hi non caput solum, sed & corpus universum illuminabant. Meritò inter præsagia tale Monstrum collocatum, quandoquidem ante decessum suum, cum non ampliùs quindecim diebus vixisset, clara voce elocutum est. Admirationem in hoc auget, quod supra eandem urbem visa sint Monstra aërea, videlicet armati equites in aëre discurrentes, atque inter sese fortiter dimicantes.

1624. Non minoris est observationis, quod anno ejusdem currentis sæculi nostri vicesimo quarto, in Regione Ostrovicensi (quæ Rupes fortissima, solis decem milliaribus à Sebenico Dalmatiæ oppido distans perhibetur) Mense Aprili in lucem prodiit. Puer erat monstrosus, cui tria cornua, tres item oculi, nares unico foramine perviæ, aures asininæ, pedes inversi atque contorti. Nativitate monstri hujus evulgata, congregati ab optimatibus ejus loci divinatores, & sapientes, desuper mentem suam declararunt, quid nimirum per ejusmodi Naturæ abortum pro futuris temporibus sperandum aut metuendum non temerè videatur. Qui diligenter inspectis & consideratis omnibus, in triplici cornu, triplicem potestatem, & magnificentiam Imperii Turcici, in Asia, Africa, & Europa; in oculis ternis, triplicem vigilantiam ab Imperatore suo erga ejusdem subditos demonstratam, videlicet in militia, agricultura, & commoditate polygamiæ concessa ad generandam sobolem copiosam: In auribus asininis, ejus Nationis intrepiditatem & fortitudinem in bello, quandoquidem animal hoc dum vivit, voce sua classici sonum æmulatur, ex mortui autem corio tympana formantur: Denique per pedes inversos, potestatis diminutionem, & huic imperio imminens periculum, interpretati sunt.

Eodem anno per literas Constantinopoli de alio quodam Monstro, facilè eorum, quæ hactenus produximus, omnium horridissimo relatum est. Illud à muliere quadam inter ipsos valde illustri, summo cum terrore obstetricum, aliarumque fœminarum, quæ in domo parturientis convenerant, partu exclusum est. Erat illi caput asininum: manus & pedes avium rapacium adinstar, recurvis unguibus, & calcaribus armati. Hic variæ conjecturæ: Sapientiores autem indignationi divinæ, per talia portenta peccatoribus demonstratæ, hæc ascribebant, ita ut justo Dei judicio Sathanæ permissum fuerit, hunc in ventre conclusum fœtum ita pervertere & deturpare, ut tam deformis tam à naturæ legibus remotus partus emergeret: nec sufficiebat illic figura monstrifica, nisi insuper ungues, & cornua addita essent, sic dæmon illusionibus suis passiones cum natura confundit, omne impedimentum objiciens, quo in operationibus suis frustretur: Ita prodeunt quandoque Monstra, quæ vel Dæmonis cujusdam effigiem repræsentant; prout Cornelius Gemma in Brabantia factum asserit. Quo in casu multi cordati ad causas supernaturales prudenter recurrunt; quamvis alii rursum Parentum imaginationi ea attribuant, ut si mulier, marito Dæmonis adinstar larvato conjungeretur: aut si venefica quædam vel saga dæmonem incubum patiatur; & similia, posse tunc Monstrum genitori non absimile nasci; dum scilicet aliunde semen prolificum dæmon assumpserit, id efficere, ut mulier ex hac conceptione Monstrum pariat.

Multorum hæc sententia est, cui & famosus Del Rio subscribit; tametsi aberrare mihi à vero videatur, stante virtute seminis vitali, quæ per translationem hanc localem necessariò perit, quamvis instantaneus sit motus. Hæc fusiùs sequenti capite deducentur. *Disquisition. Magic.*

Consideratione dignissimum & illud Monstrum, quod in Bœtica Hispaniæ Provincia, summo omnium stupore conspectum est. Erat autem capite humano, fronte admodum elevata, è cujus medio latum & longum cornu velut Rhinocerotis, aut Unicornu prodibat; oculum infra frontem non nisi unicum admittebat; prominentia nasi nulla, sed in ejus locum excrescentiæ quædam carneæ in modum corii, cui successit labrum quoddam superius, magnum, & proboscidis instar dilatatum, huic infita lingua, velut serpentum acuminata. Idem operâ Indagatorum, & cumprimis famosi Aldrovandi industriâ, in præmemorato Musæo Curiæ Bononiensis collocatum, ubi curiosus de rei veritate non habebit, quod ambigat: Videbit illud quatuor habens crura, caudamque, cum tota corporatura canis, non macilenti, sed bene carnosi. Amplam materiam discursibus præbuit inter habitatores Regionum illarum informe hoc Monstrum.

Similiter anno supra millesimum, quingentesimo, primo & octuagesimo, Serenissimus Princeps, atque Eminentissimus Cardinalis Medicæus canem monstrosum, cujus inter alia lingua erat serpentina, spectandum exhibuit. An porrò semper aliquid Monstra portendant, videatur caput præcedens de Problematibus, ubi multa in eam rem congesta sunt: Solent quidem multi multa enuntiare, quorum veracitatem, & alia ejusdem generis, ego gravi & maturo aliorum judicio perpendenda relinquo. Ita asserunt aliqui, si infantem cum dentibus nasci contingat; caritatem annonæ, & fructuum annuorum, & penuriam vivendi extraordinariam portendi: Si plures justò pedes habuerit, adventum improvisum, & repentinam hostium invasionem: Si conjuncti duo Gemelli, bellum civile significari.

Non necessariò tamen intestinæ hæ discordiæ eveniunt, veluti supra de infante allatum, qui cum cultro in ventre natus, qui tamen paulo post facili negotio eidem extractus fuit. Quamvis iterum referat Marcus Fritschius, ante bellum illud in Germania, quod Saxoniæ Duci & confœdera- *In Meteorologia.*

fœderatis, poſtmodum intulit Carolus V. Imperator, in certo Galliæ caſtello natum infantem, in cujus ventre cultri cuſpis promineret, qui culter etiam non longè poſt per ſuppurationem ejus tumoris eductus fuerit. Prodierat in lucem hoc Monſtrum anno quadrageſimo ſexto, poſt ſæculum decimum quintum. Quiſque bella civilia inde augurabatur, quæ & poſtea tam infeliciter evenerunt, dum paſſim cives mutuis vulneribus confoſſi cadebant. Igitur, qui certam fidem præſagiis adhibebit, culpam vanæ obſervationis non effugiet, imò ſuperſtitioſæ ambitionis reus agetur, quippe cui animus ſit Catalogo divinatorum ſe inſcribere, & abſtruſa Altiſſimi conſilia explorare, cujus hoc dictum eſt: *Quis cognovit ſenſum Domini, aut quis Conſiliarius ejus fuit?* Quinimo fatendum eſt & agnoſcendum in Monſtris quaſdam veluti divinas admonitiones eſſe, quibus à peccatis abſterreamur, & ad emendationem errorum impellamur, ut per ſeriam pœnitentiam deletis, tandem ad veram ſemitam revertamur. Et hic ſenſus veritatis dictamini conſentaneus maximè videtur. Author eſt inter alios Alexander, ut nata quamprimum Monſtra, in flumine aut mari ſubmergantur, ut ita procacibus omnis occaſio ad fabulandum præripiatur. Eodem referente olim à ſacerdotibus & populo in templis cultu divino celebrata ſunt, ad placandam, ut credebant, iram Deorum: prout in compitis quoque ædificata altaria, illic præſertim Apollini Agyleo ſacrificatum. Ita pariter Cœlius Calcagninus refert, ubi Romæ partus inſolitus trium quatuorve manuum, aut duplici capite detectus fuiſſet, Augurum juſſu mox in Tiberim projectum. Teſte inſuper Julio obſequente, & hoc adjungit; natum ex ancilla infantem, quatuor manibus, totidemque pedibus, oculis præterea & auribus totidem, publico Aruſpicum decreto combuſtum, cineribus in mare diſperſis. Quandoquidem verò ejuſcemodi Monſtra tam nihili æſtimata fuerunt, ut abjectione digna ſint habita, non minus ego calamum à præſagiis retraho, ut otium ſit, aliquid etiam de cauſis horum monſtrorum edisserendi.

CAUSÆ.

Causarum necessitas.

SUnt igitur cauſæ veluti quatuor diſertiſſimæ & facundiſſimæ linguæ, quæ rerum omnium eſſentiam interpretantur, & exponunt. Quiſquis harum adæquatam cognitionem adeptus fuerit, hic omnem meo judicio ſcientiam quantumvis internam penetrabit, ejus objecti, cujus inveſtigationem ſuſceperat; dicente Philoſopho, quod *Scire, eſt rem per cauſam cognoſcere.*

Nullum ens tam remotum, quod ſecum cauſas ſuas non afferat, à quibus productum, creatum, ſtabilitum & compoſitum ſit omne ens, & inſtrumentum vel ſuiipſius, vel alterius à fine ſuo conſtitutum; opus non diſcrepans à continua ſua activitate, juſtâ eſſentiâ, & formalitate: & qui omnia ad certum finem & intentionem diſponit Altiſſimus, hoc ei largitur, tanquam illius formalitatem, eſſentiam, materiam, & ultimationem. His prænotatis & ſuppoſitis, poſtquam cæteras quæſtiones de Monſtris perſtrinximus, neceſſarium mihi videtur, ut nunc de illorum quoque cauſis, jam olim fusè ab Aldrovando pertractatis (perſcrutando omnia & ſingula, quæ verſatiſſimus & fundatiſſimus vir ille poſteritati reliquit, nobiſque ſubminiſtravit) ſollicitâ animi attentione, & nos quoque agamus.

Quapropter in genere hic loquendo, triplicem Authores cauſam Monſtrorum generationis aſſignant. Primam *ſupernaturalem* appellant, dum ſupremum Numen in vindictam delictorum admiſſorum, hominem deformat, everſâ ejus primâ venuſtate, & inter alia, ſublato decore ejus faciei, quæ ad figuram & ſimilitudinem ſuam, primùm creata fuerat atque compoſita. Talis, præter jam ſupra adductos vultus Regis Nabuchodonoſor fuit, qui ignominioſè dejectus à Throno, adinſtar bruti ad ſylvas relegatus eſt.

Secunda eſt, ut Philoſophi volunt, *infra Naturam:* cùm nimirum Dæmon humanam Naturam deludit, & ipſe humanam faciem mutans, atque deturpans, eam in brutalem reducit, & hoc via veneficiorum, & incantationum. Tertia ad *naturales* cauſas reducitur: hoc eſt, cum Natura ipſa ſua ipſius principia, ad generationem, & perfectam conformationem deſtinata, deformat, atque corrumpit. Hinc S. Thomas Doctor Angelicus in commentariis ſupra libros Analyticos Ariſtotelis, ait; generationem Monſtrorum, à corruptione eſſentialis cujuſdam principii dependere.

Hoc à reipſa verum, extraque omnem dubitationem eſt: Monſtra in determinatione ſua aberrare, quandoquidem Natura, non ea voluit, nec intendit, ſed per accidens talia naſcuntur, ut non immeritò dixerim, cauſas illorum eſſe imaginarias potiùs, quàm legitimas. Et hinc inferendum, concurrere ad eorum generationem cauſas tam extrinſecas, quàm intrinſecas: quarum plures naturam loci, aut regionis, aeriſque temperiem, reſpiciunt: unde accidit, eorum in Africa & Ægypto majorem, quàm alibi, copiam generari. Cauſis intrinſecis potiſſimum adnumerabuntur, facultas formatrix, virtus ſeminalis, receptaculum fœtus, membrana ad eum involvendum non ſatis accommodata vel idonea, & Materia in exceſſu aut defectu, vel aliàs vitioſa, item malè copulata, aut commiſta, & alia hujus generis. Porrò exceſſus Materiæ in dubium revocari nequit in iis Monſtris, quæ plures partes copioſas, extraque Naturæ ordinem multiplicatas habent; Ita contrarium in defectibus corporum, dum huic Brachia aut manus, aut pedes, vel aliud quidpiam deeſt, non obſcurè colligitur. Poſſe autem talia, & ex commiſtione materiæ evenire, Author eſt Ariſtoteles, ideo videlicet Monſtra crebriùs in Africa naſci, quod ob aquarum penuriam, animalibus ad flumina undique congregatis, diverſarum ſpecierum copulatio fiat, & ex illa ſeminum commiſtione tam frequentia monſtra produci.

4. De Generat. Animal.

Mutilantur item partes, ob vaſorum continentium ſeu Receptaculi parvitatem, dum materiæ copia, ad procreandum duplicem partum alioqui ſufficiens, anguſtiâ loci à debita extenſione prohibetur, & perturbatur: Cujus rei in ovo experientia manifeſta eſt: Adeò duabus ſubſtantiis in una ſola membrana concluſis, facile eſt, inde naſci Monſtra, per exceſſivam abundantiam materiæ, & facultatis concoctricis. His dili-

diligenter consideratis, & intellectis, variant Authores in causis monstrorum proponendis. Eorum quidam in prava dispositione & temperamento Genitorum causam constituunt: Alii in monstrosis matrum imaginationibus: Rursum alii indignationem Divinam prætendunt; alii constellationes, stellarumque congressus; Alii naturam ipsam, penes quam stet plures partes in uno membro congregare, incusant: Plures potestati dæmonis, rursum alii congressui animalium diversæ speciei, Monstrorum originem attribuunt.

Nos impræsentiarum Monstra, tanquam opera Naturæ contemplantes, originem eorum discutiemur & deducemus, idque à summis quatuor generibus causarum, tanquam à vivis rerum omnium fontibus; videlicet, Materiali, finali, efficiente, & formali. Quod primam concernit, dicuntur Monstra causam habere Materialem, quandoquidem quidquid vel per se, vel per accidens à Natura producitur, sine ambiguitate præexistente quodam subjecto ortum habet. Causam habent finalem, dum Natura absque debito fine nil operatur, sed omnia ad certum finem dirigit, ac componit. Efficientem causam sortiuntur, siquidem cuncta ab aliquo Producente derivant. Cognoscunt tandem & admittunt perfectionem suam formalem, dum in magna hac mole, seu Naturæ circulo, unaquæque formam suam consequuntur.

Verùm cùm sigillatim Monstrorum causas deduci oporteat, inter alias primo occursu materialis examini se sistit, tanquam ea quæ ratione veteris Etymologiæ primum locum hæreditario jure consequitur; Prima enim Materia, seu Chaos universo terrarum orbi tam sapienter ordinato atque disposito essentiam largitum est: antea quàm aliæ vel moveri, vel operari, vel contingere possent. Præterea Philosophi omnes, & Medici, Monstrorum causas seminali materiæ passim attribuunt, quæ ratio & Democritum permovit, ut frequentes hominum congressus condemnaret, ideo quod ex abundantia seminali facilè Monstra oriri posse crederet. Sequacem vel antesignanum habuit Empedoclem, qui & ipse abundantiæ, defectui & agitationi ejusdem materiæ, mutationem, varietatem, augmentum, seu decrementum partium ascribebat.

Similiter Aristoteles primariam ejus rei causam in materia statuit, & collocat, dum Natura in fabricatione partium compositi à recto tramite aberrat, vel materiæ defectu, vel ob ejus translationem in aliam partem, seu locum, ubi necessaria non erat, quo pacto duæ partes principales vitium contrahent, dum in una deerit, quod in altera abundabit. Hinc generatis duabus partibus inter se similibus, quarum tamen altera redundet, signum est, quod materia seminalis in utero conclusa, mediante seu motu seu flatu divulsa fuerit, quæ cum esset pro digitorum generatione destinata, alio transfertur, & ubi sistitur, illic generatur superfluum; tametsi enim materiæ capitis se conjunxerit, non idcirco substantia capitis producitur, sed degenerat in digitale quidpiam, conservans ideam impressam illius partis, à qua primitus avulsum fuit. Eadem ratio est, quod in apertione humanorum cadaverum, sæpenumero venæ complures observentur, quæ renes ambiant, item vasa spermatica, & genitalia multiplicata; quæ Doctiores asseverant, ex nimia salacitate, & congressu frequentiori contingere, æquum igitur foret homines in his moderatos esse, recogitando, quantùm in hoc deteriores & inferiores brutis animantibus sint, quorum major continentia est.

Lib. 4. de Generation. Animal. c. 5.

Galenus Empedoclis vestigiis insistens, oriri Monstra docet, si semen vel copiâ excesserit, aut defecerit, vel parcum fuerit, item si divulsum, vel immoderatiùs ingestum; vel si additionem, diminutionem, inflammationem, vel aliud quoddam violentius impedimentum passum fuerit, quibus, juxta aliorum quoque peritissimorum Medicorum sententiam, & pravam uteri conformationem adjungit. Joannes Grammaticus in commentariis supra libros Aristotelis de Anima, Aristotelicæ sententiæ subscribit. Cardanus Monstrorum causas ad dispositionem, & aptitudinem Materiæ rejicit, unde in animalibus parvis Monstra frequentiora, quàm in majoribus advertit, & ait, rara hominum esse Monstra, Elephantûm rariora. Gruterius Poëta cum observâsset, ex rebus vilibus sæpe fœtidissima nasci Monstra, idcirco Materiam inter res naturales maximè fœculentam pro eorum causa assignavit: quæ cum facultatem generationis perfectæ non habeat, tantùm efficit, ut partûs monstrosi prodeant. Hoc Poëticè simul, & Philosophicè ita cecinit:

In Lib. de Hist. Philosoph.

Lib. 2. de subtilitate.

Quod superest Mundumque ipsum, seriemque fatigans,
Respuitur passim: hinc hominum, pecudumque repentè
Monstriferi partus.

Non multùm ab hac diversa est opinio Alberti Magni, qui similiter in materiam, modumque conceptionis, & organizationis in fœtu, causam conjicit, additque, generari Monstra, ex errore quodam in operatione admisso, cum abundantia, defectu, positione, aut figura membrorum conformi. Alibi idem Author, ad quatuor omnino causas, conceptionem, & organizationem Monstrorum refert: Videlicet diminutionem Materiæ, ejusdem superfluitatem, intemperiem qualitatum Materiæ, & continentis vasis pravitatem. Addit triplicem dari diminutionem, sive conformem defectui membrorum, sive difformem numero, aut Materiæ diminutioni; sive virtutis seminalis aut formatricis defectu, quæ illam solùm materiæ partem, alterâ rejectâ, formare possit. Idem, ex opposito, de superfluitate materiæ dicendum.

Lib. 18 de Animal. c. 6.

Lib. 2. Physic. Tractat. 2.

Ad eundem sensum Ambrosius Paræus de Causa Monstrorum materiali disseruit. Philosophorum, de causis monstrificis differentium, sententia est; si quod animal, ut homo, sibi ipsi unitum, spermatis majorem copiam profuderit, quàm ad generationem sui similis requiratur, aut conveniat, difficile esse, ut non exinde Monstra nascantur. Aut certè nascentur gemelli, prout eâdem occasione, Hermaphroditi, seu Androgyni, & fœtus multiplicati procreantur. Ita refert Martinus Cramerus, de Nobili Polona, Margaritâ nomine, uxore quondam Comitis Virboslai, quæ unico partu triginta sex filios exclusit: & Joannes Franciscus Picus Mirandulanus de quadam Dorothea Itala scriptum reliquit, eam duplici partu viginti filios edidisse.

In Lib. Anatom.

Lib. 9. Hist. Polon.

Neque

Neque hîc ad cellarum matricalium multiplicitatem recurrendum, quod veritati repugnat: quandoquidem neque culter, neque microscopium Anatomicorum hanc cellarum in utero varietatem unquam detexit. Ideoque hîc ad superfluitatem causæ materialis necessariò recurrendum.

In Opere de Monstris. Celsus Mancinus Ravennas, vir eruditus, similem causam adducit, dum monstrorum formationem item Materiæ, seu abundanti, seu diminutæ attribuit. Et de his, quæ in lucem prodeunt, si ad primum partum respiciatur, videri, ait, notabilem defectum partis diminutæ: si rursum statura major æquo fuerit, exuberantiam ejusdem materiæ in extremitatibus, ut manibus, seu digitis observari. Imò virtute formatrice potenter cooperante, nonnunquam cum dentibus aut barba infantem prodire contingit. Eidem causæ Albertus Magnus attribuit infantem quandam, quæ cum mammillis, non aliter, ac adulta jam omninò protuberantibus prodiit, insuper Parentum suorum testimonio purgationes menstruas passa. Idem Albertus Magnus puerum monstrosum observavit, cui undecim ora, & proinde labra viginti duo erant. Hinc causam Gemellorum quidam deducunt, cum nimirum sufficiens quantitas seminis in duas partes æqualiter distribuitur, quod si eadem in varias partes diffundatur, & separetur, generari membra superflua, monstrosa, & abortiva, non jam Partus perfectos, seu completos.

Doctores Regentes scholæ Parisiensis, qui Quæstiones Physicas Aristotelis juxta mentem & Authoritatem subtilissimi Scoti ediderunt, in secundo libro Physicorum, agendo de Monstris, inhærentes item opinioni Alberti Magni, Monstra ex duplici, imo quadruplici causâ evenire asserunt. Primùm ex materiæ diminutione, & hoc iterum tripliciter. Aut enim virtus formatrix, non totam illam materiam, quæ ad prolis perfectæ generationem requirebatur, informare poterit, nisi quandam illius partem rejiciat, & sic evenit, sæpenumero animalia sine brachiis aut pedibus, aut saltem illis diminutis, vel mutilatis nasci: Sive propter diminutionem materiæ magis necessariæ, spirituosæ & activæ, tum enimvero partes à corde remotiores, ut manus & pedes, vel omnino deficiunt, vel ita molles evadunt, ut corpori sustentando ineptæ sint. Sive ex utrâque causa conjunctim, & tunc vitia complures partes corporis simul, & potissimum principales contingunt. Ut in puella quadam evenit, quæ absque naso & absque oculis nata est. Secundò, ex abundantia Materiæ, idque rursum tripliciter. Aut enim vitium est in solo numero, cum quis sex digitis, aut tribus pedibus nascitur: Aut in magnitudine solùm, cum membrum quoddam animalis, non juxta debitam proportionem conformatum est, sed membra alia in dimensione excedit: Sive cum partes animalis reliquas & numero & magnitudine simul exuperant.

Lib. 3. de Affectibus Mulierum. Plures sunt *Formæ* generationis Monstrorum, quæ quidem à causa materiali derivant. Prima est commixtio, & confusio seminum, quod quidem, docente Ambrosio Paræo, principale motivum est degenerationis partuum in abortivos. Hinc Ludovicus Mercatus, insignis Medicus, inquit, oportere, ut Materia ad similitudinem comparetur, & ab hac, & ab inæqualitate substantiæ fieri insufficientem, & ineptam. Oritur hæc à generatione ipsius materiæ, quam secundum modum generationis Monstrorum compellârunt. Concludunt igitur Doctores Parisienses, ex causis allatis, participare Monstra de natura illorum seminum, & animantium, è quibus formata & progenita fuerunt. Pro exemplo sit Mulus, qui asino & equâ progenitus, de utriusque natura participat, prout, vel extrinsecâ forma sua fidem facit.

Idem erit in animali, quod de cane & lupo processerit. Supponitur tamen, convenire hæc semina in qualitate reciproca, si secus fuerit, raro Monstra evenient. Sic fabulosi æstimantur Centauri, & alia ab Empedocle prolata Monstra, quæ media sui parte hominem gesserint, reliqua in equos desierint. Plurimi circa figuras hasce falluntur, quandoquidem juxta mentem Aristotelis, si tales unquam fuerunt, Bovis potiùs, quàm equi formam referebant. *Lib. 1. Physic. Text. 83.*

Narrat Prodiginus, fuisse pastorem apud Sibaritas, qui tractus indomito concupiscentiæ stimulo, illectus nefando facinore Capræ se miscuisset, ut mirè erga eandem accensus, frequenter ejus commercio uteretur. Caper interim dux gregis, cum pastorem dormientem observâsset, ita ferociter cornibus petit, ut calvariam pertuderit, & infelicem neci tradiderit. Nec mori eum aliter decuit, qui vitam talem transegerat. Res mira hîc in considerationem venit, quid in amore, vel inter ipsa irrationabilia, passio Zelotypiæ valeat, ut vehementem adeo, concitativam, & ardentem vel in brutis, commotionem sensibus imprimat. Ex nefando isto concubitu, partus prodiisse fertur, cujus coxæ, femora pedesque caprini, reliquæ partes humanæ fuerint. Neque hoc stuporem moveat, namque ut ait Aldrovandus, narratur in historiis Peruanis, in quibusdam locis earum regionum magnas simias reperiri, quibuscum suggestione dæmonis, perpetui hostis generis humani, multi ex incolis nefandè socientur, ex quo nefario congressu complura monstra enascantur, quorum caput & pudenda hominem, manus pedesque simiam referant, toto cæteroquin corpore hirsuta, careant loquelâ, ululatu tamen, atque fremitu Sathanæ clamores cumprimis æmulentur. *Lib. 25. lect. Antiqu. c. 32.*

Secunda figura seu forma nativitatis Monstrorum, juxta mentem Ludovici Mercati, pendet ab effusione, materiæ seminalis per uterum; idemque præcitatus Author, exemplo plumbi liquefacti, declarare intendit, si enim inæqualiter infusum fuerit, inæquales pariter statuæ, vel simulachra evadunt: Ex eadem causa, eodemque vitio, inæquales & deformes fœtuum partes oriuntur, dum in hominibus caput solitò majus, aut alia membra diminuta, & deturpata reperiuntur. Weirinchius in septimo vitio materiæ defectum hunc reponit, intelligens materiam non continuam, sed eo motu segregatam, qui per obliquitatem, imperfectionemque situs accidere quandoque solet. *Lib. 3. de affectibus mulier. c. 7.*

Huc respiciens Ambrosius Paræus, ait: *Monstra à matris vitiosa per totum graviditatis tempus collocatione producuntur: etenim quæ domi otiosæ sedent decussatis cruribus, quæ curvo ac pro o in genua corpore telam acupingunt, vel faciunt, quæ aliud onus subeunt, quæ ventrem fasciis vel subligaculis, aut vestibus arctiùs comprimunt, fœtus obstipos, repandos, gibbosos, pedibus & aliis partibus distortos enituntur.* Quæ cum tam aptè rem hanc exponant, hic silentio prætereunda non fuerunt.

Eidem sententiæ Weirinchius subscribit, dum ait, situm mulieris prægnantis maturè considerandum, utpote per quem multa possint in massa tenera perverti atque turbari. Fusè hæc à Levino Lemnio confirmantur, qui exemplo fœminarum quarundam Belgicarum, & maximè extranei cujusdam uxoris id demonstrat, quæ quod instabiles essent, mobiles, & inquietæ, liberos omnino deformes, & ineptos parturiebant. Eò reducitur uteri angustia, ex qua secundum Paræum, multoties ejusmodi perturbationes oriantur: veluti poma, quæ dum parvula ex arbore pendent, si vase angusto, antequam ad debitam magnitudinem pertigerint, reponantur, imperfecta, & inæqualia remanent, cumque, secundum Philosophos omnes, locus formam contineat locati, necessarium est, ut ea quæ in locis angustis restringuntur, motu suo & libertate priventur, indeque diminuta, manca, mutilata & perperam conformata prodeant. Non dissentit ab hac sententia Weirinchius, qui fœtûs accretionem pomo crescenti, & angusto vase recluso, comparat.

Ludovicus Mercatus tertiam formam generationis monstrorum Materiæ vitio assignat, illudque consistere in crassitie, duritie, fluxibilitate, aut corruptione sanguinis & spermatis, unde talia, tamque remota à Genitorum conditione & naturâ proveniant. Ita pariter præfatus Weirinchius, modum hunc ad quintum vitium naturæ depravatæ reducit: dum in materiæ crassitie aboleri virtutem genitalem indicat: ita ut neque formatio condigna, neque partus debitè compositus emergat. *Lib. 3. de Morb. Mulier. c. 7.*

Porrò idem in semine aqueo usuveniet, quod ab illustri Weirinchio sextum materiæ vitium prædicatur. Neque illud immeritò reprobatur, molle enim & liquidum nimis, coagulationem & in nervos, arterias & venas, ac subinde in duras solidasque partes, congelationem recusat.

Quandoquidem verò in recessum seu degenerationem fœtuum à genitoribus suis incidimus, hic in transitu observemus, hanc recessionem seu evagationem triplici modo fieri. Primò, cum materia spermatica verè quidem idonea est, sed non omnino perversas conditiones exuperat, sive transcendit, ita fit, ut cum homo nequeat generari, ut minimùm animal resultet: Natura enim semper in melius quidem tendit, sed à vitiis materiæ victa, cum formam humanam nequit introducere, neque animam consimilem hæreditabit, idque propter materiæ, atque ædificii inæqualitatem. Deinde, eò amplius à progenitoribus fœtus degenerat, quando virtus seminalis ita depravatur & impeditur, ut nec animal inde generari possit, sed quædam massa informis, & abortiva, cujusmodi sunt Molæ, massæ carneæ, quæ formam nullam admittunt, licet non rarò magnas angustias, imò & mortem, dum in utero subsistunt, parturientibus inferant. Tandem, per similem defectum materia ejusmodi sic inepta redditur, ut nullâ ratione possit à facultate activa redintegrari, aut reuniri, ut necesse illi sit, ad genericum aliquid transitionem facere, dum jam in re sibi propria & univoca persistere nequit; qui partus à Philosophis præter naturalis appellatur, quasi qui extra cursum & dictamina naturæ contigerit.

Recenset doctissimè Paræus quartam formam generationis seu figuræ prolis: idque ex causa substantiæ hæreditariæ, ut, per exemplum, à gibbosis, strumosis, & oculorum infirmitati obnoxiis parentibus, similes quoque liberi nascantur. Hinc Poëtæ Lyrici dictum: *Fortes creantur fortibus, & bonis.* Hanc sententiam Weirinchius stabilire intendit, dum ait: *Hæreditariæ quædam in Monstris deformitates sunt observandæ, cum ex Nanis Nanos nasci compertum sit, quamvis id evenire non semper necesse sit, neque in omnibus, nam quævis Monstra speciem non multiplicant.*

Quinta forma ab accidente quodam extrinseco originem ducit, qualia prægnantibus accidere solent; Cujusmodi sunt casus ab alto, contusiones, vulnera, & alia hujus vel diversi generis, quæ utero damnum, seu compressionem inferunt. Id quod ab Authore memorato confirmatur, ubi de parturientium injuriis verba facit, eamque sententiam Hippocratis Authoritate defendit, qui libro de Genitura affirmat, Partum vel in utero materno mutilari posse, seu per contusionem ex vulnere, seu alio gravi ictu, qui prægnanti infligatur, & in eadem omnino parte corporis, in qua mater contusionem aut vulnus receperit, percussum aut læsum infantem reperiri.

Tandem sexta & ultima forma nativitatis Monstrorum ratione materiæ, ab imaginatione dependet: quæ vel sola ad impediendam materiam seminalem sufficit, ut vel in toto, vel in parte, à genitoribus fœtus aberret. Ludovicus Mercatus modum hunc vigilanter examinat, in hæc verba concludens: *Quoniam formatio seminis eo modo dominatur, quo potentiæ inferiores superioribus obsequuntur.* Porro de efficacia apprehensionis imaginativæ, sufficiens præcognitio in proœmio libri hujus à me subministrata est. His Divus Thomas assentit, dum imaginationem, inquit, esse, fortitudinem quandam in organo corporeo, vi cujus secundùm speciem imaginatam spiritus corporeus immutetur. Hanc Clarissimus Osvvaldus Astrale hominis appellat, itaque concludit: *Ideo interdum aliqua mutatio fit in prole, propter imaginationem matris in congressu.* Inde constat, spiritum hunc ab imaginatione taliter agitatum, majore efficaciâ vires suas exerere, quoad delineationem, seu conformationem effigiei, quàm Potentia ipsa formatrix, quæ à natura membrorum paternorum derivat. *Loco supra citato.* *Q. 4. Art. 8.*

Ad tantam excellentiam & virtutem Pictura & Plastica pertingunt, quæ vehementi imaginatione

natione suffultæ, tot mirabilia, & portenta operantur: Inde tot cicatrices, nævi, effigies fructuum, vini rubri, carnium, & hujusmodi, ab imaginatione seu phantasia genitricis, in carnes, & alias partes fœtuum extrinsecas impressa cernuntur.

Quod si in faciem, vel uterum prægnantis jaciantur fraga, cerasa, aut vinum, idque mulier ægrè tulerit, hæc in corpusculo nati impressa videbuntur. Idem accidet, referente Levino Lemnio, si Cattus, aut Mus, sive Mustela, vel aliud quodpiam animal ex improviso mulierem prægnantem insilierit, similis enim macula ociùs fœtui imprimetur; si nihilominus partem ab hoc animali insultatam mox aquâ frigidâ abluerit, rursumque absterserit, maculam hanc è corpore nati abluet, & deterget. Cornelius Gemma in idem propositum casum enarrat, qui mulieri partui vicinæ, Lovanii accidit. In hanc ex improviso impetum fecerat maritus furibundus ira & aspectu terribilis, eique cultro mortem minitabatur: quæ tametsi fugâ evasisset, ea tamen pars calvariæ in infante, quam culter superstiterat, tantam continui solutionem passa est, ut in noviter nato ingentem sanguini copiam profunderet, quæ nullis remediis sisti potuit, donec præmatura morte misellum è vivis abstulit. *Hinc colligant*, subjungit Aldrovandus, *illi qui negant in fœtu grandiori ullam fieri Impressionem, hoc esse absurdissimum.*

Hinc si contigerit, ut mulier animal quoddam, ut semicanem, vel canem omnino pariat, immundo commercio usam fuisse, credendum est: ut in Hetruria, tempore Pii Tertii Papæ, in muliere quadam evenit: quæ magno suo pudore, per similem evidentiam delictum quod palam apparebat, fateri tandem compulsa est. Idem Avenione in alia quadam contigit, quæ canem cum peperisset, scelus fateri coacta est, pro quo luendo ex Galliæ Regis mandato, parturiens una cum partu flammis adjudicata est. Plures tamen Authores, pro comperto habent, Monstra hæc ex spermate canis produci non potuisse (cum semina qualitatibus inter se differant, nec ullo modo conjungi possint) nisi superveniens in muliere fortis imaginatio, quæ ex metu incrementum sumpserit, accessisset, adeoque in actum hanc ideam reduxisset. Ita sanctus Hieronymus refert, se fœminam liberâsse, quæ se adulteram factam timuit, quod partum ab Idea mariti omnino diversum genuisset, quod tamen vi imaginationis acciderat, dum ante Lectum effigiem pictam haberet infantis, ei, quem pepererat, non absimilis.

Lib. 4 de Gener. Animal. c. 3.

In quæst. ad Genes.

In confirmationem dictorum addit Wierus casum de Anno Millesimo, quingentesimo, septuagesimo & quinto; In Geldriæ Ducatu, homo erat qui plenus irarum & furoris, uxorem prægnantem sic allocutus est: Heus tu dæmonium geris in utero, quod ego sine mora interfecturus sum. O portentum! Paulò post infelix illa filium parit, cujus partes inferiores sine vitio erant, superiores autem repletæ maculis obscuris, rubris & nigris, Oculi in fronte, os terum, deforme, dependentibus labris, Aures longæ, & acutæ, instar venatici canis; cum duobus cornibus in vertice capitis.

Discant hinc mariti, non perterrefacere sexum hunc, idque potissimum cū in præmemorato statu eas adverterint. Pari modo spectrum hujusmodi, in animo mulieris imprimi poterit, audientis, sive legentis ea, quæ de natura & figura dæmonum recensentur, unde consultum erit, ab omni re, quæ terrorem, aut impressionem nocivam generare possit, eas avertere.

Schenkius de quodam meminit, qui in Bacchanalibus, dæmonii specie larvatus, domum procedens, eodem modo vestitus rem cum uxore habuerit, dicens velle se formam similem procreare. O rem atrocem! Concepit illa, peperitque fœtum illa formâ, quâ depingi dæmones solent, terribilem, nigrum, deformatum & cornutum. Ex his omnibus colligere licet, quantum Matris imaginatio possit, & quàm evidenter fœtui species seu figuræ foris apparentes imprimantur.

Narratur, præterea mulierem adulterinis complexibus detentam, cum prolem marito prorsus dissimilem ex consortio timuisset, absente tum temporis eo, virtute hujus imaginationis infantem edidit, marito in omnibus simillimum, quem tamen tempore illo nec viderat, neque cognoverat.

Tantæ igitur vires sunt imaginationis in prægnantibus, quæ id quod animo conceperunt, inauditâ facilitate fœtui communicant, & imprimunt. Fuit hoc experientiâ comprobatum, cum Carolus V. Imperator cum ingenti exercitu ex Hispania in Belgium commigravit, dum copioso Principum interventu, & comitatu Nobilium, cum magna pompa, & Majestate per provincias incederet, passim à fœminis atque matronis de fenestris prospectantibus visus, quas inter, quæ gravidæ fuerant, cum non Imperatorem solum, verùm & reliquos Principes singulis equis insidentes, attentiùs specularentur, filios pepererunt, quorum supercilia & capilli crispi & nigri, ut passim illorum Magnatum, fuerunt. Quid plura? Non multò post, quàm naturæ scrutator Aldrovandus, Historiam Monstrorum edidisset, Agyrta quidam puerum cum ingenti capite spectandum exhibuit, quem inter alios forte mulier gravida conspexerat, neque multo post & ipsa puerum enixa est, majore capite, quàm quem prius intuita fuerat, unde Monstrum illud à majori Monstro superatum est. Soranus interea, Author non obscurus, & Medicinæ peritus, ait; Dionysium Tyrannum, cum se turpissimum esse non ignoraret aspectu, neque consimilem prolem ex se generari vellet, lectum figuris venustissimorum puerorum circumsepere solitum.

Pleni sunt Philosophorum codices, docentium, quas vires in omnibus, specialiter verò in *Lib. 5. de Anim.*

 partu-

parturientibus imaginatio habeat. Ad hanc proinde Paræus refert, quod Regina quædam Æthiopiæ in conſpectu habens elegantiſſimam picturam Andromedæ, ſaxo alligatæ, cujus candida caro, quamvis nivea eſſet, amoris tamen incendia alebat, tantumque effecit, ut Perſina (hoc Reginæ nomen) contra conſuetudinem illorum climatum, ubi non niſi nigri paſcuntur filiam albam pepererit.

Ita Hippocrates de fæmina quadam refert, quæ ex marito albo, filios nigros proferebat, quod Æthiopum effigies oculis expoſitas haberet. Has vires imaginationis Avicennas ne brutis quidem denegat, exemplum Gallinæ adducens, quæ ad conſpectum vulturis exterrita, pullos omnes capitibus vulturinis excluſerit. In Muſæo curiæ Bononienſis jam aliàs Aldrovandus ovum Gallinæ repoſuit, in cujus ſpiſſo putamine figura ſerpentis impreſſa eſt, quod illi Doctor Wetendelius Germanus, Medicus atque Philoſophus Clariſſimus dono miſerat.

Eruditi authumant, ovum monſtroſum per fortem imaginationem Gallinæ ita conformatum, ut quæ ſerpentem fortè vidiſſet, aut illius devorandi deſiderium habuiſſet. Neque hoc mirum ſit, ſiquidem in putaminibus ovorum attentiùs inſpicienti multa ſæpe monſtroſa animadvertuntur.

Cum verò Gallinis aſſocientur Galli, extra propoſitum non erit (tametſi fortaſis extra viam) de figura Galli cujuſdam monſtroſi hìc pauca adducere. Diſcurrit hic aliquantum temporis in famoſis conclavibus Sereniſſimi Etruriæ Magni Ducis Franciſci; fuitque aſpectu ita horrendo, ut intuentibus terrorem incuteret. Non illi guttur gallinaceum, non criſta in capite, ſed ingens veluti plumarum & pilorum congeries, quæ in barbam deſinebat; duæ pennæ inſignes in fronte, ita elevatæ & erectæ, ut gemina quaſi cornua repræſentarent: aliæ duæ utrimque ſupra roſtrum prope nares egrediebantur, inſuper alia in cervice cernebatur: Color pennarum in corpore fuſcus; ad finem ſpinæ dorſi tuberculum rotundum atque ſubalbidum inſurgebat: Cauda illi carnoſa, coloris ex cyaneo fuſci, neque pilis contecta, ſed glabra, carnoſa, inſigniter longa atque in ſerpentis modum contorta, in cujus fine nihilominus floccus erat: cæterum excelſis cruribus, quæ cothurnatas ocreas repræſentabant: pedes etſi à conſueta figura non differrent, pelli tamen ſquamæ veluti ſerpentis inductæ. Non aſpectu ſolùm, ſed & greſſu, motuque ſpectatores penè exanimabat.

Sic in Helvetia, prope Lucernam urbem, ex ovo gallinæ, vel ſecundùm alios, galli, prodiiſſe fertur ſimulacrum verendi humani, unico teſticulo, capite velut canino & criſtato. Lycoſthenes, quo referente hæc accepimus, anno milleſimo quadringenteſimo, octogeſimo octavo, factum aſſerit. Lycetus in hiſtoria de Monſtris refert, multo tempore nutritam à ſe Gallinam ſex digitorum, quæ cum ova plurima peperiſſet, poſtremo ovum edidit, putamine deſtitutum, in cujus albumine vermis ſerpentis forma inſidebat, qui non ſine ratione ex vitello productus credebatur.

Sic & Aquapendens Medicus peritiſſimus cenſet, compertum à ſe vermem in ovi putamine, ſat viſibilem. Cui & Aldrovandus conſentit, monſtratum ſibi vermem ex ovo quodam extractum aſſeverans, qui figuram piſciculi æmulabatur, viſumque eo inſtanti, quo idem ovum ſorbere alius jam cœperat. Ambroſius Paræus ejuſdem ſententiæ eſt, dum refert, in medio ovi repertum monſtrum facie humana (ut ad Inſtitutum noſtrum revertamur) è cujus capite plures ſerpentes pullularint, itemque ex mento tres barbam mentientes. Hæc Auguſtoduni acciderunt, in domo Cauſidici cujuſdam, cui Bancheroni nomen, dum ancilla culinaria plura ova pro inſtruenda menſa confringeret. Plures (ut ſupra jam multoties memoratum eſt) hæc monſtra ad cauſas ſupernaturales referunt, inque his portendi hæreſes, quæ regiones illas jam invaſerant.

Non multùm ab hoc diverſum ovum fuit anſerinum, quo confracto caput humanum apparuit, quod capillorum & barbæ loco, quamplurimis collis & capitibus anſerinis circumſeptum erat. Monſtra hæc ex ovis progenita in memoriam revocant fabuloſa illa commenta, ſeu Caſtoris & Pollucis, cum Jupiter in forma Cygni Ledæ amplexus ambiebat: Seu terrificum illud ſerpentibus implexum Caput Meduſæ.

Poterunt autem hujuſmodi Monſtra, partim ad imaginationem, partim verò ad voracitatem horum animalium referri: In anſere ſiquidem notum eſt, quam amans ſit hominum. De reliquo tanta ingluvies gallinarum eſt, ut quaſvis immundities, imò ſerpentes & colubros ingerant. Neque hoc ſolùm, ſed & ſerpentes incubos patiuntur, Excellentiſſimo Lyceto teſte, ex obſervatione cujuſdam matrisfamilias, quæ non ſemel Gallinam ab aſpide compreſſam advertit, dum verſus auroram ſe extra ædes ſine mora proriperet, ſimulque ad radices annoſæ quercûs properaret, ubi crocitando magnis vocibus ſerpentem maritum invocans expergefaceret; unde factum, ut ova non gallinacea, ſed ſerpentina pareret. Ita præfatus Lycetus in enarratione cauſarum materialium, ſeu proximarum ſeu remotarum, hanc quidem commemorat agnoſcitque communem cum illa, quæ animalia omnia ſublunaria expectat & manet: proximam verò corpus vivens univerſale compellat, cum Monſtra non in natura ſolum humanâ, ſed in plantis quoque & brutis reperiri, extra omne dubium ſit.

Gallinæ cum aſpide commercium.

Tempus nunc ad diſquiſitionem *cauſæ efficientis* appropinquat. Ad quam pro merito tractandam lumen ex diverſis Authoribus petendum mihi foret, verum cum in animo non ſit, integrum de his volumen compilare, aliqua ſaltem eorum, ſub Aldrovandi præſidio, hic produxiſſe ſuffecerit. Itaque cum Alberto Magno exordiar, qui cauſas quatuor Monſtrorum principales recenſendo, malam hanc proportionem qualitatum agnoſcit, & ſubjungit: Suâ ætate natum Androgynum, ſic utroque ſexu diſtinctum, ut non conſtaret, utro plus valeret, maſculino, an fœmineo: Rei originem in eo conſiſtere rebantur, quod qualitates calidæ, quæ marem, & frigidæ, quæ fœminam producere debebant,

bant, ita intimè coivissent, sibique invicem tenaciter cohæsissent ut superveniente validâ virtute formatrice, naturali prorsus modo hermaphroditum hunc partum prodidissent.

Quam sententiam Parisienses quoque Doctores imitantur, dum Libro secundo Physicorum Aristotelis asserunt, Monstra ex inæquali qualitatum proportione accidere, has autem partim ab Agente, partim verò à Patiente, vel ab utroque derivari. Recepta hæc sententia est à Cardinali de Toledo, à Collegio Conimbricensium, in commentariis supra locum citatum: prout & Cornelius Gemma id sequentibus verbis confirmat: *Illi rectè ratiocinantur, qui in turbata proportione causam monstrorum universam collocant.* Ubi turbata proportio quatuor qualitatum malè affectarum intelligenda.

L. 1. de divin. natur. Charact. c. 6.

Causa efficiens Monstrorum appellatur Agens naturale, seu vis formatrix: hæc enim cum valida fuerit, multa dividit & separat, quæ ab nullo alio separabilia, seu divisibilia fuissent. Inde evenit, sæpenumero infantes sex digitis in manibus, seu pedibus nasci. Ea rursum quandoque tam debilis est, ut ne separabilia quidem disjungere possit, unde postea partus in lucem prodire contingit, qui digitos omnes conjunctos habeant. Tempore Aldrovandi, advena pauper Bononiæ ostiatim stipem rogare visus, qui digitos manus dexteræ non extensos, sed unguibus mox in ortu suo unitos gestabat. Hujuscemodi manus, pedesque erant Marchionis Francisci Mariæ Riarii Senatoris Bononiensis, cujus magna familiaritate & consuetudine fruitus sum. In quo admiratione dignum erat, videre, quàm venerabilis ille Senator calamo scriptorio opportunè uti didicerit, ut ferè nunquam à scribendo vacarit. Huc respiciendo Ludovicus Mercatus ait, virtutem formatricem, & Agens naturale materiam fœtûs in tantum moderari non posse, quantùm opus foret, ac proinde secundùm majus, aut minus impedimentum Agentis, Monstra varia oboriri.

Progenerari autem hæc à parte Agentis, nemo est, qui contradicat: negari enim non potest, esse in Agente imbecillitatem, seu debilitatem quandam, quæ nequeat delineare, seu formare secundùm indigentiam & necessitatem fœtûs. Ita pronuntiavit Averrhoës in Commentariis supra Aristotelem.

Lib. 4. de Gener. Animal.

Nec Albertus Magnus causam efficientem nomine virtutis formatricis compellare dubitavit. Sic enim ille: *Monstra ex debilitate virtutis formativæ dimanare, quæ cum sit imbecillis, cum totam materiam formare non possit, portionem tantùm detinet, & aliam respuit.*

Lib. 3. de cœlis Text. 42.

Alii causam efficientem Monstrorum in virtute & efficacia stellarum statuerunt, idque contra opinionem eorum, qui nullam Terræ cum cœlo communionem intercedere crediderunt, è cœlo non nisi lucem provenire unaque diversitatem caloris: Et quidem ex mente Stagiritæ, qui in Meteoris ait, hæc inferiora à virtutibus cælestibus regi, & gubernari; hominum verò ab homine, & à sole procreari. Unde fit, ut ex motu cœlorum vario & stellarum aspectibus diversis, multa in hisce inferioribus producantur, eorumque efficacia non à lumine solùm & motu, sed ab occulta quadam virtute dependeat, quam nos influxiones appellare consuevimus. Hæc sententia Alberti Magni est, Divi Thomæ, Pauli Veneti Conciliatoris, Joannis Grammatici, & tot aliorum, quos ex modernis plures secuti sunt.

Tametsi eorum quidam præter omnem rationem id negent. Proinde Albertus Magnus tradit, loca in Cœlis dari, ad quæ, ubi luminaria pervenerint, omnino imperfectam & inæqualem Materiam reddant, ejus operationem in utero impediant, ut in partes humani corporis dilatari & transformari nequeat. Nihil ab hac opinione differt Manilius, dum sequenti carmine in hunc sensum concludit:

- - - - Permiscet sæpe ferarum
Corpora cum membris hominum: non seminis ille
Partus erit; quid enim nobis commune, ferisque?
Quisve in Portenti noxam peccaret adulter?
Astra novant formas, cœlumque interserit ora.

In quo dicendum, tunc produci Monstra, cum determinatæ quædam Constellationes hunc in mundum influunt. Ætate itaque Alberti Magni, in villa quadam accidit, ut vacca vitulum pareret humano capite, quo casu obstupefacti Pagani, renovata tempora Minotauri rati sunt, pastoremque cum jumento nefandos habuisse congressus; decreverunt itaque ut simul tres uno rogo vivi comburerentur, æquum judicantes, à calore execrabilis concupiscentiæ ad Pyræ ardores eos transitum facere. Verùm Albertus Magnus pauperculo suppetias tulit, qui tanquam Astronomiæ peritissimus pastoris innocentiam detectâ veritate declaravit, dum hæc à causa effectrice, seu Constellationum influxu producta demonstrasset.

Veritatem hanc idem Author uberius declarat, dum in ea constellatione, in qua porcelli generantur, fortè evenit, infantem porcino capite nasci. Dicendum igitur fieri posse, ut fœtus humanus capite oblongo, seu vultu canino, aut alterius bruti æmulo in lucem prodeat. Hinc pariter causam deducimus, cur in petris quibusdam humanam faciem, seu alterius cujusdam animalis æmulantibus, Naturæ ingenio effigies delineentur, ut idem Albertus Magnus in Libro de Mineralibus fat diffuse tractat.

Septalius, observator scientificus & Practicus, in commentariis supra Aristotelis Problemata, duplicem Monstorum causam constituit, videlicet Instrumentalem, & Primariam, hanc facultati formatrici, quæ seminibus insita est, convenire, illam in primis qualitatibus residere, concurrente imaginatione: his addit causam supremam, Deum optimum maximum, seu maligni spiritûs insidias; nec ab his rejicit malam proportionem qualitatum, de qua supra retulimus.

Quod causam primam concernit, dum in Deo cuncta collocat, Gentilibus præstat, qui gentiliter discurrentes, quò plus sibi sapere videntur, eò plus delirant: quare prudentiores eorum nil fortuitò accidere, sapienter conjiciunt, Menti divinæ adscribentes singula, quæ certis mediis, instrumentis, & finibus operando viâ rectâ incedit, dum Natura mutationibus & alterationibus subjecta, nihilominus divino suo Authori obtemperare cogitur; quæ tametsi in mundo inferiori ad cursum legis consuetæ & ordinariæ verti videatur, considerandum nihilominus virtute sancti spiritus eam rapi, & sublevari. Ita persuasi, & his fundamentis nixi peritiores,

res non dubitant enuntiare, Altiſſimi permiſſu, abortivos hujuſmodi & informes partus flagellorum divinorum præcurſores eſſe.

In Adverſariis. In hanc ſententiam Devotus quidam recenſet, eo anno, quo Coriolanus in exilium actus eſt, Romanam Civitatem viciſſim prodigiis exterritam: dum confertim Monſtra, tam ex brutis, quàm hominibus nata ſunt, ab hinc variis tribulationibus, ut fame, peſtilentiâ, bello tam inteſtino, quàm extero urbs afflicta fuit. A quo non diffidet Paræus, dum ait; *Monſtra aliqua eſſe, quibus aliquid divini ineſſe videtur.* Et hæc à Cauſa generali Monſtrorum originem non ducunt, ſed nec particularem Cauſam admittunt, dum à ſupremo Numine immittuntur. Neque Dæmonis cooperatio hic penitus excludenda, quam Lycetus inter Cauſas Monſtrorum loco decimo tertio collocavit: in quorum generatione, dubium non eſt, poſſe Dæmones varia animalium ſemina prolifica, perperam commixta in uterum mulieris congerere, itemque varias Cauſas, ad horum generationem neceſſarias & competentes copulare atque conjungere, nimirum: *applicando Activa Paſſivis*, removendo omne id, quod *actionem & paſſionem* talem valeat impedire.

Alii ad præmemoratam Cauſam efficientem & Inſtrumentalem confugiunt, quam Albertus Magnus, malitiam Continentis appellavit. Dilucidè & clarè hæc à Commentatoribus Pariſienſibus in Quæſtionibus ad librum 2. Phyſicorum explicantur. *Eſt autem* (inquiunt) *Continens, pellis quædam fœtum involvens, quæ ſecundina appellatur, unde hac diſrupta, fœtus cum duobus capitibus, & uno tantum corpore, vel Gemelli in dorſo connexi naſcuntur.* Cauſam hanc Monſtrorum efficientem doctiſſimus Lycetus exponit eam in proximam & remotam dividendo: rurſum eam ſubdividens in Cauſam primam, quæ Deum ipſum omnipotentem comprehendit, qui unà cum Agentibus naturalibus, ad rerum omnium productionem concurrit. Pro cauſa remota cœlum interpellat, quod perenni motu ac lumine in inferiora hæc agat. Per cauſam proximam inſtrumentalem, & efficientem, loco primo calorem viſcerum maternorum altero uterum ipſum intelligit. Diſtribuit & ſubdividit denuo cauſam Monſtrorum efficientem in Principium Agens, quod Philoſophi adæquatum appellant, eſtque Seminis illa portio, è qua fæcunditas oritur; itidemque in Principium Agenti adæquato ſynonymum, eſtque virtus ſeu anima ſeminalis, eidem à parentibus communicata, quatenus eſt facultas conſtitutiva fabricæ in corpore vivente, hæcque non libera, ſed impedita, ut deſideratum finem conſequi nequeat. Colligitur hinc, cauſam Monſtrorum efficientem, eſſe virtutem formatricem partium corporis viventis.

Si tandem ad *cauſam Finalem* converti nos oportet, hanc in doctrina Peripatetici non invenimus: Monſtra enim cum puræ privationes ſint à Natura non intenduntur, neque agnoſcuntur, ex quo fit, quod cauſâ finali ea carere præ-

Lib. 6. de Civit. Dei, c. 8. ſumptio eſt. S. Auguſtinus Theologicè loquendo, cauſam eorum finalem ita probare nititur: *Deus* (inquit) *creator eſt omnium, qui ubi, & quando creari quid oporteat, vel oportuerit, ipſe novit, ſciens univerſitatis pulchritudinem, quarum partium vel ſimilitudine, vel diverſitate contexat, ſed qui totum inſpicere non poteſt tanquam deformitate partis offenditur, quoniam cui competat, & quomodo referatur, protinus ignorat.* Inde colligitur, cauſam Monſtrorum finale, concurrere & ipſam ad decorem & pulchritudinem univerſi.

Neque Ambroſius Paræus ab hac ſententia diſcrepat, qui ponderatis his, complures dari Monſtrorum cauſas, ait, primam verò omnium eſſe, ut tanto magis divina gloria manifeſtetur, ejuſque infinita Potentia, & ſapientia laudem ſuam nanciſcatur maximè cum ad formam humanam revertuntur, uti de cœco nato, ægris ſanatis, claudis reſtitutis, mortuis reſuſcitatis ſcriptura teſtificatur, quòd turbæ *glorificantes laudaverunt Dominum:* De cæco quidem, unde hoc ei malum evenerit interrogatus Salvator, reſpondit; *ut gloria Dei manifeſtaretur in illo.*

Quare idem Author ſubjungit, eo fine Monſtra creari, ſive ut hominum delicta puniantur, ſive ut imminentia flagella prænoſcantur, ſive ad peccati turpitudinem indicandam, ut homines notint, quàm abominabiles cæleſti curiæ ſint illicitæ voluptates, & continuatæ ſenſuales illecebræ: ex his, inquam, cauſis, hujuſmodi Monſtra evenire.

Piè & eruditè Abulenſis inquit, cauſari illa *In Matthæum c. 19. qu. 88.* per voluntatem divinam, ut majora mala, quæ fortè eventura erant, evitare diſcamus; ſic enim quædam non niſi ex parte defectuoſa prodeunt, quæ pejora & horribiliora procul dubio eſſent, ſi partui hujuſmodi corpus integrum, & in ſuo genere perfectum conceſſum fuiſſet. Ubi illud nihilominus notandum, cauſam hanc particularem, non cuivis Monſtro communem eſſe.

Philoſophus ac Medicus Weirinchius, reſpiciendo tam ad cauſam hanc duplicem jam memoratam, Gloriam Dei videlicet, ejuſque contra Mortales indignationem, tertiam addit, liberum divinæ Potentiæ arbitrium, quæ Naturæ legibus non adſtringitur, unde quandoque nec cœlum ipſum eximit. Breviter tamen Lycetus ab hac propoſitione ſe expedit, dum cauſam duplicem, communem & propriam conſtituit, quarum illam in ſpecierum perpetuitate reponit, cum individua per ſe ipſa continuare & perennari non valeant; & hic finis ad omnia genera animantium ſpectat: Proprium verò finem ita declarat, ut veluti errores quoſdam Naturæ, in operatione ſua impeditæ, agnoſcamus, quæ cum finem deſideratum conſequi nequeat, neque id quod vult poſſit, intendat illa quæ poteſt, animalque quoad partium conſtitutionem ſibi ipſi ſimile producat. His præſuppoſitis, dicendum, cauſam Monſtrorum finalem de fine Animantium perfectiſſimorum participare, quorum tamen perfectionem integram, & abſolutam aſſequi Natura non potuerit.

Pro corona & complemento eorum, quæ dicenda ſuperſunt, ejuſdem Paræi doctrinam hic adduco. Duplicem, ait, cauſam Monſtrorum formalem incidere, quarum prima animalibus omnibus communis, propria verò ſeu ſpecifica Monſtrorum forma aliud non ſit, quàm prava corporaturæ conſtitutio, deformis fabrica, & vitioſa partium conformatio. Quæ ſententia cum doctrina Ariſtotelis congruit; qui ſceleribus hominum, aut Naturæ defectui Monſtrorum originem attribuit: quæ quidem ſententia tam vera eſt, ut ea quam ſunt quæ ex Apollinis aurea

aurea Tripode prodierunt. Unde sapienter arguit Weirinchius, neque à germana veritate deviâsse credendus, dum scribit: *Quod malum & vitiatum est, formam propriè habere non videtur, cum sit formæ privatio, aut potiùs depravatio.* Verum ergo est, habere Monstra quidem formas, sed alienas, sed remotas, quæ deinceps in differentiis suis manifestantur. Quibus de causis, nec terminum finalem in Monstris assignare poterimus, cum unaquæque species ex natura sua formam congruam adepta sit, eam si à principio nativitatis suæ Monstra non consequuntur, finem debitum sortita non esse, pronuntiandum est.

His prædictis notandum, Monstrorum causas omnes hactenus explicatas, ita inter se complicatas esse, ut nequeat una sine altera disquiri, vel intelligi: Hinc magnis difficultatibus eorum opinio involvitur qui Monstrorum productionem seu generationem, ad unam solam causam reducere satagunt. Magnis profectò passibus hi à doctrina Peripatetica declinant, quæ infallibilis axiomatis loco promulgat; *Materiam passivum, & formam activum Principium esse;* & Libro secundo *de ortu & interitu*, inquit, *proprium esse Materiæ pati, & Formæ operari.* Eadem tertio Physicorum & tandem nono Metaphysicorum enuntiat, Aptam esse Materiam & subjectam passioni, & mutationi, hoc est alterationi, non verò operationi. Porrò libro secundo Physicorum annuit Philosophus, quin apertè asserit, Monstrum esse Naturæ operantis errorem: dum igitur homo monstrosus triplici ore nascitur, illud non à materia, sed à virtute valida formatrice derivabitur, adeoque Monstrorum formatio non soli Materiæ attribuenda, siquidem ad monstrorum compositionem & formam, omnes hæ causæ conjunctim in mistione imperfecta concurrunt.

Varia hîc & gravia dubia insurgunt, sitne accidentalis, an verè & perfectè substantialis Monstrorum generatio; an talia mundus à prima sui constitutione produxerit; an ex utero humano partus homini dissimilis prodire possit? aliæ insuper Quæstiones, non utiles minùs, quam curiosæ. Spaciosus profectò campus ad evagandum cumprimis largam materiam suppeditantibus Philosophis: sed quoniam satis in hac doctrina desudatum, & in Problematibus multa examinata, quæ cum his coincidunt, idcirco dubitationes hujusmodi sicco pede transimus.

FORMÆ.

QUi uberiorem segetem in campo hoc metere desiderat, poterit inter alios volumen illud incomparabilis & nunquam satis laudati Aldrovandi, ubi *de Monstris* agit, perlegere, ibi in longè defæcatiori Idiomate, quàm istud meum est, reperiet, non præmemoratas modò doctrinas, sed multò etiam fusiùs, Authoritates, sententias, conceptus, aliosque ingenii fœtus, dum libens fateor, me hactenus aliud non fuisse nisi imperfectam Echo vocis tam perfectæ, tam sonoræ, & omnibus numeris absolutæ. Id solum metuo, ne sicco & inæquali calamo tantum Authorem perveterim potiùs, quàm verterim, neque ignarus sum, *quod non omnibus datum sit, adire Corinthum.* Nihilominus in humanitate tua, benevole Lector, confido, fore, ut bono animo expressiones nostras excipias, neque chartas hasce tanquam inutiles rejicias, aut quasi deformo opus reprobes, me redarguendo tanquam in significationibus meis improprium: Si tandem obliqua, contorta, & inæqualis mea penna fuerit hucusque, nolo mireris, non enim poteram, neque debebam inter vitia Naturæ non & me vitiosum exhibere: Condonabis igitur, si stylum partim mutilum, atque defectuosum offenderis, nam & Monstra à Natura non producta solùm, sed etiam tolerata sunt. Occurrent tibi, ad primum doctissimi libri intuitum, Naturæ errores, una cum figuris suis ad vivum expressis.

Sumpto initio à superiore & præcipua hominis parte (Capite, inquam) Monstra humana illic apparebunt sine capite nata, aut cum duobus capitibus, in uno solo corpore conjunctis, cui tamen brachia bina totidemque pedes. Aliud capite in geminas frontes diviso, alteri caput in ventre situm. Huic capita septem, & brachia pari numero, cui femora & pedes caprini.

Similes figuræ & in brutis reperiuntur, de quibus intentionis nostræ non est hic agere, nec verò etiam de piscibus. Si tamen aliena capita inspicere libebit, offerent se tibi illico infantes bovinis, caninis, & asininis capitibus, qui fabulosam Anubidis Dei figuram veraciter referent. Item alius Elephantinâ facie, similibus oculis, atque proboscide, & præterea utrimque eburneô dente, id quod in animalibus quoque contigit. Occurrent tibi, seu puella, cui oculi deficiant & nares, seu puer ternis oculis, quaternis manibus: Alius præterea, cui oculi non minores quàm in bubalo, prominebant. Incides in pueros divisis naribus, auribus leporinis, aut cornuto capite, aut ore ranæ simili, capite similiter cornuto, aut inferioribus partibus in arietem desinentes, auribus ejusdem speciei. Hic absque collo est, alteri illud mirè contortum & incurvatum. Facies huic ranæ, alteri simiæ. Alteri rursum os immodice magnum, & semper patulum. Pari modo de consimilibus animalium, maximè quadrupedum monstrositatibus differetur.

His succedunt depravatæ & imperfectæ brachiorum compositiones, & coxarum deformium miserandi abortus, sæpius cum coxa non nisi unica: stupendum sanè, in rebus necessariis adeo defecisse materiam. Alii rursum observantur, quibus pedum bases deficiunt; alii horum loco, non secus ac fabulosæ Sirenes, in piscem desinunt. Quis hîc non obstupescat, videre virum, annos quadraginta natum, manibus & pedibus carentem, ea nihilominus operantem, quæ alii manibus, ita ut aleis luderet, ligna securi finderet, sclopetum imperterritus & cum facilitate exploderet; factum id Bononiæ, Anno supra millesimum, sexcentesimo, vigesimo octavo. Videbitur ibi partus, cui, brachiorum alterum deerat; item alius, cui tres pedes: Alteri brachium unum idque mutilum, Alius brachium in regione auris, idipsum alius infra pectus habebat. Iterum plures sunt, quibus illa multiplicata, & malè disposita, uni quidem tria, alteri quatuor, cum pedibus totidem, ita tamen desigurata & transposita, ut insolitum stuporem, & admirationem excitarint.

Detegitur ibidem Hermaphroditus, seu Androgynus, cum brachiis quatuor, pari numero femorum, inter se arctè colligatis & unitis omnibus: Item senex senis brachiis, ita dispersis & inor-

inordinatis, ut Briareum, seu Monstrum fabulosum in Monstro vero exhiberi crederes. Si vitiosa digitorum conformatio attendatur, erunt illic infantes aut manibus mutili, aut digitis abundantes, aut manibus, pedibusve distortis, inde manus monstrosæ, informes, confusæ, conglobatæ, conglomeratæ, & mille modis deformatæ & perversæ: Infantes cum digitis diminutis, resolutis, inæqualibus, excedentibus seu magnitudine seu parvitate; quidam manibus pedibusque anserinis. Causæ harum partium adeo depravatarum attribuuntur seu Matribus, seu nutricibus, seu obstetricibus, quæ fasciis aut ligamentis, vel nimium astrictis, aut plus justo relaxatis, prolem repandam, distortam, gibbosam, curvam, seu alio quovis modo monstrosam & absurdam efficiunt.

Meo tamen judicio omnem prædictorum miseriam exuperant, qui ventre exteriùs aperto, miserabiliter intestina nuda, & ex tremendis istis hiatibus propendentia exhibent.

In Melpomene. Scribit præterea Hesiodus, Herculem, cùm orbem terrarum pervagaretur, in antro quodam virginem reperisse, ex variis membris compositam, cujus partes inferiores in serpentem terminabantur. In Thracia ante Mauritii Imperatoris decessum, fœmina quædam partum monstrosum edidit, qui ad umbilicum usque humanus erat, reliquis partibus in piscem desinentibus. Ita nonagesimo octavo anno supra millesimum & quingentesimum, mense Octobri inter Augiam & Ortonam Monstrum cum horribili cauda apparuit.

Ejusdem sæculi anno quinquagesimo quinto aliud quoddam exortum est, in cujus dorso viscera pendebant. Plura hujus generis alia recensentur, inter quæ non omittenda quæ Lycosthenes refert de homine in anterioribus, solùm perforato, è quibus fœtidissima excrementa dejiciebat, quamvis illum alii infra genitalia in perinæo perforatum dicerent. De Androgynis, seu Hermaphroditis hic nil memorabimus, cum de iis in additionibus dicendum mihi sit, dum enim in aliis occupatos Authores invenio, ita novam mihi materiam hic non prætereundam suggerunt.

Restat, ut pedum quoque defectus consideremus. Figuras inventurus es, ubi in nodos hi desinunt, aut paulò infra umbilicum exoriuntur; aut in cuspidem, seu pyramidem finiunt: quos inter puellam invenies Gallicam, cui latera, coxæ, crura, ac pedes deerant, præterea infantem, capite averso, pedibus omnino mutilum. In memorata verò puella Gallica, cui latera deerant, nil mirabilius, quàm videre octavo ætatis anno loquentem, cantantem, ludentem citharâ, & manibus tripudiantem more seu Hispanico, seu Italico, Gallico, vel & Africo, simulque ad citharæ aut fidium, seu alterius musici instrumenti sonum manus tali concordiâ moventem, ut qui eminus eam vidisset, perfectè omnibus membris instructam judicasset, maximè cum nec aliæ illi dotes, quæ fœminis concessæ sunt, deficerent.

Similes figuræ & in animantibus præsertim quadrupedibus, maxime verò in canibus deprehenduntur. Quod si à decremento, seu diminutione, ad multiplicitatem, seu exuberantiam partium transeundum; invenientur pueri quidam tribus pedibus, puellæ verò, quatuor instructæ. Testantur id Julius Obsequens, Jacobus Rufus, Lycosthenes, Pontanus, Paræus. Præter hos alii in campo Tigurino anno millesimo, quingentesimo, sexto & trigesimo, vigesimâ primâ Decembris, apparuerunt. De conjuge item ferrarii fabri, anno ejusdem sæculi quinto & quinquagesimo puer monstrosus quatuor manibus, pedibusque totidem natus est; & historiis attestantibus plures quatuor pedibus visi sunt, & maximè Romæ similis quidam eo tempore, quo totam hanc regionem in sui admirationem pertraxit. In hunc modum nata & brutalia sunt Monstra; velut equus pedibus quinque, alius octo: Bos item & vitulus, qui pedes duos gerebant in dorso, quorum hic faciem insuper agni repræsentabat, alius septem pedibus, quorum unus supra dorsum reclinabatur. Ita vidimus Bononiæ cattum octo pedibus, hermaphroditum, capite & caudâ geminis, monstrum admiratione dignum. Ad eum modum & capræ, & lepores reperiuntur. Eadem multiplicitas in volatilibus quoque deprehensa est, pullis gallinaceis, columbis, anseribus, anatibus, carduelibus, & aliis.

His accedit horrenda & maligna pedum in hominibus ferina conformatio. Ita Plutarchus author est, ex jumento natam puellam Onoscelidem dictam, cujus partes inferiores ex asininis erant compositæ. Sic anno supra sæculum decimumquartum nonagesimo tertio, adolescens quædam innupta fœtum humanum sed cruribus ac pedibus caninis edidit: cujus Monstri recordantur Cardanus, Paræus & Lycosthenes. Præterea Majus prodidit, anno supra decimum & quintum sæculum quadragesimo quinto, Avenione hominem natum, cujus partes superiores humanæ ritè compositæ, inferiores caninæ erant, qui unà cum nefanda matre, mandato Christianissimi Regis, flammis absumptus fuit.

Ejusdem farinæ fuit, quem tempore Pii tertii Pontificis Hetruria vidit, Volaterano referente. In Musæo Illustrissimi Regiminis Bononiensis sceleton Monstri hermaphroditi asservatur, cujus horridissima facies, pedes aquilini, ita velox in cursu, ut nemo id assequi valeret, quod tamen, cum multa ruri damna inferret, captum & sagittis confectum fuit. Plinius equi cujusdam meminit qui Dictatorem Cæsarem Dominum agnoscebat, cujus pedes anteriores humani erant. Huc referendæ eædem partes vitiatæ & superfluæ in animalibus supra allatis.

Hisce cutis monstrosa fœditas conjungitur, quæ dum excedit, aut vitiis abundat, nequit non reprobari, & hujusmodi inter abortivos fœtus numerari. Ita monstrosum erit, liberos nigros ex alba muliere nasci, & sic de contrario, uti in exemplis supra narratis animadvertimus. Sic partus multi ursorum adinstar pilosi prodierunt; qualis inter alios visus est, qui, Lycosthene referente, anno salutis nostræ millesimo, ducentesimo, octogesimo secundo, è nobili Matrona natus est tempore Martini IV Papæ, cujus postea jussu cunctæ Imagines, quotquot seu ursos, seu alia hirsuta animalia repræsentabant, ex ædibus ejusdam Matronæ sublatæ fuerunt.

Natus præterea infans fuit, Monachi adinstar cucullatus, ut refert Ambrosius Paræus, anno supra millesimum: quingentesimo duodeoctogesimo, decimâ septimâ Januarii, cui cucullus seu indumentum facili negotio sublatus, simulque ad aulam Principis illic loci dominantis translatus, diu aulicis multam sermocinandi materiam

dam præbuit. Ita in Indiis natus infans, qui postea in virum excrevit, licet staturâ pusillum, qui per civitatem Bononiensem tam mihi charam transeundo anno millesimo quingentesimo nonagesimo secundo, cum planè Ulysses Aldrovandus in conscribenda Monstrorum historia occuparetur, ad eum visendi gratia perductus fuit. Vidisses ibi homuncionem, cum substantia quadam longa caronosa ad cuculli formam ex capite dependente. Alius item, cui excrescentia similis carnosa in pectore erat: præter hæc infans cute non secus laceratâ, ac si ferro de industria intersecata esset, & horum similia. Durities atque deformitates istæ in animalibus quadrupedibus quoque dari solent, de quo eruditæ hæ chartæ amplam fidem faciunt.

Posteaquem uno in corpore plura capita vidimus, ita & sub uno solo capite plura corpora hoc volumine demonstrantur, siquidem ob oculos palam exponit miseros illos, qui sub uno capite plura corpora admiserunt; Idea & symbolum Monarchiæ incompositæ, cujus subditi inutiles, caput verò languidum: quod si per annorum retro seriem evagari vellemus, inquit, tantam eorum multitudinem reperiremus, ut plures paginas adimplerent. Refert inter alios Petrus Aponensis, in commentariis supra Aristotelis Problemata, Monstrum quoddam in Italia observatum, fœminei sexûs, quod non ventre solùm, sed & reliquis partibus geminatum erat. Sic & Valeriola recenset, Avenione visum Monstrum, quod sub una cervice duo corpora includerit. Affert item Lycosthenes figuram puellæ in Italia natæ circa annum Christi millesimum quadringentesimum, septuagesimum secundum, cujus unicum caput, bina autem corpora perfectè integra. Similis cujusdam Paræus meminit, anno post decimum quintum sæculum trigesimo primo, non procul Eslingâ nati: ita ejusdem sæculi anno quadragesimo septimo, duo gemelli in uno capite conjuncti apparuerunt.

Lib. 1. Locor. Com. c. 18.

Eodem anno in Civitate Lovaniensi duo gemelli prodierunt, qui in uno solo corpore vivebant. His addenda imago partûs Monstrosi, dum anno millesimo quingentesimo undeseptuagesimo, mulier quædam Turone geminos edidit, qui sese mutuò amplexabantur, nec dici poterat, eos non se invicem ardentissime amare, cum ambo sub uno eodemque capite viverent, refertque Ambrosius Paræus, sceletum hoc sibi à Renato Cireto transmissum esse.

Rursum illius sæculi anno septuagesimo nono, prope pontem Lacûs obscuri in territorio Ferrariensi, observatum fuit Monstrum unico capite, in cujus occipitio excrescentia carnea, in ore verò duplex lingua, quarum quæ minor erat, & acuta, latiori alteri inhærebat, collum unum, reliqua corporis geminata sexum muliebrem indicabant. Hujusmodi figuram in laudato Musæo publico Bononiensi unam, & aliam similem Hermaphroditi reperies. Non absimile Monstrum duorum corporum per Realdum Columbum, Medicum & Anatomicum Patavienſem dissectum fuit, fœtus semestris erat, cui alius firmissimè conjunctus.

Similem quoque mihi Tolentini Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo videre contigit. Aperto igitur cadavere imperfecti infantis, nulla nisi paucissima intestina in corpore reperta sunt, è quorum portione vesica fabricata, alia viscera nobiliora non admittebat, nisi quod renes debitò majores officium hepatis supplebant, dum ab horum extremitate vena crassa per modum arteriæ derivabat, & ab illa plurimæ venæ per corpus disseminabantur.

Alterum horum Monstrorum, illud cumprimis, quod à me visum est, ad usque virilem ætatem pervenit. Refert Joannes Baptista Porta Neapolitanus, vidisse se Neapoli Monstrum, è cujus pectore infans perfectus & absolutus propendebat, qui totus conspiciebatur, capite excepto, quod in alterius ventre absconditum habebat. Ante Portam de simili Monstro Lycosthenes narrat, nato Colmariæ in oppido Alsatiæ Imperialis ad flumen Ilum sito. Eodem Lycosthene referente, è Sabaudia in Helvetiam transiit homo quidam justæ ætatis, debitè quoad omnia membra conformatus, è cujus ventre corpus alterius item hominis propendebat, cui caput solum & brachia deessent, quæ alterius ventri inserta ostendebat. Hâc ille mole cum summa spectantium admiratione mundum peragrabat. Quod de hominibus dictum est, id de animalibus, atque inter quadrupedia, vitulis, porcis, canibus, & cattis, inter volatilia verò, gallinis, anatibus, anseribus, & cæteris quoque intelligendum.

In Magi. natural. L. 2. c. 17.

Nondum exhausto perenni fonte, ex uberrima scaturigine promanantes alias Monstrorum formas, quæ secundùm partes inferiores uti simplicia, ita in superioribus geminata sunt adducit.

Primò omnium in testimonium Sanctum Augustinum vocat, quæ Petrus Crinitus libro de *honesta disciplina* reassumit Natum videlicet Emaunthe infantem, ad umbilicum usque simplicem & bene conformatum, sed ab umbilico sursum versùs, quatuor brachia, & duo capita habentem. Paulus Diaconus recenset, post excessum Theodosii editum infantem adusque umbilicum similiter perfectum, quoad superiora ita geminatum, ut capita duo, totidem pectora, & brachia quatuor admitteret; duplici præterea sensu pollebat, uno siquidem dormiente, alter vigilabat, plorante altero, hic ridebat.

Lib. 16. de Civit. Dei. c. 8.

Idem in Lydia evenisse Sanctus Hieronymus attestatur, ut jam alibi monuimus. Similia quoque Albertus Magnus in Commentariis supra Aristotelis Physica, & Cardanus in Hippocratem, adducunt. Buchananus rerum Scoticarum scriptor refert, visum in eo Regno Corpus Monstrosum, quod infra ventrem ex membris humanis rite conformatum erat, inde verò usque ad ipsum caput, membris omnibus geminatum. Placuit Regi, ut Monstrum hoc in variis disciplinis, atque scientiis instrueretur, in quibus & magnos progressus fecit, præsertim in arte Musices ad stuporem cantare visum est. Acciderunt in eo alia non minùs miranda, primùm, quod multoties bina hæc capita inter sese rixarentur, atque contenderent, alterum, quod læsâ parte quadam inferiore, ambo paterentur, quod si è contrario in superioribus offensio fieret, alterutrum solummodo, nempe illud, quod percussum fuerat, affligeretur, quæ idcirco facta, quod in superioribus disjungerentur, quæ in inferioribus conjuncta erant.

Lib. 2. Physic.

Ita in Anglia, circa annum salutis millesimum, centesimum, & duodecimum, è Conradi Lycosthenis historia discimus, natum puerum, qui item clunibus versùs superiora auctus erat, ita ut non unus, sed duo infantes viderentur, in

his autem tibiam unam, unamque coxam per singulos portabat. Rursum anno Christi duodecies centesimo, trigesimo & quarto in locis montanis Provinciæ Bononiensis, Patriæ meæ, natum ex fœmina Monstrum his non absimile, quod inde ab umbilico caput versus duplicatum erat, inque rursum ad pedes unum videbatur, cujus pars una primo, altera secundo die expiravit. Ad occasum Imperii Græci, ultimis Andronici diebus, circa annum salutis ducentesimum cum millesimo, natus Constantinopoli puer, à pedibus versùs umbilicum unus, & sibi ipsi æqualis, inde verò hâc ratione separatus, ut bina capita, pectora item bina, & per consequens spinam dorsi duplicem, cum quatuor brachiis haberet, qui duodecim non amplius horas supervixit.

Item anno Domini millesimo trecentesimo, & insuper decimo, ut ex Lycosthenis historiis apparet, puer visus gemino capite, & bis geminatis brachiis, circa partes tamen genitales ita connexus, ut in duos solummodo pedes desineret. Dicta effigies hodiedum in pariete Xenodochii ad Scalam magnæ illius urbis depicta conspicitur, unà cum longo Epigrammate, historiam illius propalante, quò & Curiosum remittimus. Ejusdem Petrarcha in opere suo de rebus memorabilibus mentionem facit. Neque hic defuerunt Naturæ errores, dum anno post lapsum sæculi decimiquarti quarto & nonagesimo, in quodam Germaniæ castello, quod situm est in Hercinia sylva, puer editus est biceps, brachiis quatuor, solis duobus pedibus, cujus rei Lycosthenes fidem facit.

Eodem rursus Historico attestante quarto post anno infans fœminei sexûs priori omnino similis in territorio Wittembergensi prodiit, bipes videlicet, atque biceps, unico ventre, & brachiis non minùs quatuor. Tandem in Reinaci Castello, non ita procul Basileâ distante iisdem fere temporibus, eodem Lycosthene, toties à nobis citato, authore, mulier quædam gemellos virilis sexûs edidit, qui sibi mutuò conjuncti, solos duos pedes, & quatuor brachia habebant. Eleganter hi ab erudito Munstero in Cosmographia sua describuntur. Ita Creator non minùs supremam omnipotentiam suam manifestat, quàm Natura in omni suo partu seu perfecto, seu vario, ubivis plenam se, fœcundam, divitem & ludicram exhibet.

Alia consideranda occurrent, ubi examinaverimus, quomodo Monstra in alvo materna, de materia tali conglutinata sint, atque composita, quæ ab illis nullâ ratione, quin totum pereat, disjungi & avelli queat. Rufus, & Cornelius Agrippa complures hujusmodi casus memoriæ reliquerunt; Volaterranus præterea recenset, duos à se Romæ visos infantes, sibi mutuò conjunctos, quorum alter tamen humeros alteri obvertebat. Refert Schenkius in civitate Lovaniensi gemellos in lucem datos, adeò sibi mutuo invisceratos, & pectoribus & ventre, ut non nisi capite geminato, duobus pedum, & totidem brachiorum paribus distinguerentur: aperto nihilominus & dissecto cadavere, cor unum utrique commune adinventum, quamvis reliqua geminata essent, unde inter eruditos orta controversia est, an pars illorum rationalis in hoc uno & solo corde resederit, an potiùs amborum in cerebro.

Anno ante Partum Virgineum nonagesimo nono, qui fuit orbis conditi, termillesimus, octingentesimus octogesimus septimus, narrat iterum Lycosthenes, editos in lucem gemellos, non diu partui superstites, sed cum essent imperfecti, & abundantes, fieri non potuit quin brevi deficerent. Sic anno salutis millesimo sexagesimo tertio, in urbe Constantia, visa sunt corpora duo, utroque sexu perfectè dotata, in umbilico tamen adeò indivisibiliter conjuncta, ut absque evidenti periculo mortis, neutrum ab altero separari potuerit.

Casus non dissimilis in convallibus Arni fluminis in villa quadam contigit, cui Teranio nomen, anno supra millesimum tercentesimo, decimoseptimo, hâc tamen differentiâ, ut alteri horum femur unum cum tibia deesset.

Ita sexennio ante, quàm decimum quintum sæculum expiràret, mense Augusto, in territorio Principis Palatini in vineis non procul Heidelbergâ reperti sunt duo gemelli conglutinati, atque integro thorace connexi, habentes umbilicum communem, de reliquo uterque membris suis disjunctim & seorsim debitè conformatus. Insuper anno salutis qnadringentesimo & nono, supra millesimum, mense Septembri, juxta attestationem Lycosthenis, Cornelii Gemmæ, & Paræi, Wormatiam inter & Bensheimium, fœmina quædam geminas peperit, quæ sese mutuò respiciebant, frontibus adeo firmiter connexis, ut neutra sine altera videri posset. Similes se vidisse Moguntiæ refert Munsterus, quæ tunc ætatis annum sextum attigerant, simul ambulantes, dormientes simul, simulque iterum se è strato levantes, dum hæc procedebat, retrorsum altera pergebat; objecta visus non nisi ex transverso considerabant, ob frontes inseparabiliter connexas. Pervenisse has ad decennium, Historici asserunt, quando alterâ earum ægrotante, & mortuâ, altera quoque propediem expiravit; uno enim corpore infecto, subitò & alterum contaminatum fuit. Referunt Authores, natum hâc occasione Monstrum: Fœminis duabus simul colloquentibus, quarum altera duplicem hunc partum gestabat, tertiam supervenisse, quæ sive joco, sive seriò prægnantem hanc ad caput percussit; quæ concussio capita duplicis hujusce fœtus sic læsit, ut monstrosæ prodierint.

Præter hæc anno millesimo quingentesimo tertio, in Helvetiæ Castello Tossavio, quod in agro Tigurino situm est, mulier ingenua gemellos edidit, qui, præterquam circa umbilicum copulati, atque conjuncti, de reliquo omnibus suis membris absoluti, & perfecti erant. Ejusdem sæculi anno quadragesimo primo, Februario mense, in regione Friburgensi, infantes duo prodierunt, omnibus membris absoluti, excepto quod abdomine seu ventre, sibi invicem connectebantur. Sic in Heidelbergensi territorio ad Necarum fluvium festo Pentecostes triennio post, videlicet quadragesimo quarto anno, ex Casparo Besler fabro ferrario, ejusdemque conjuge Catharinâ partus virilis duplex prognatus est, non secus ac supra memorati, quoad reliqua vitio carens, sed in ventre mirabiliter conglutinatus; vixit per sesquidiem. In apertis tamen cadaveribus, ab Anatomicis, & Chirurgis, non nisi cor unum deprehensum est.

Rur-

Rursum quadriennio post, qui fuit ejus sæculi annus septimus, & quadragesimus, in Saxoniæ castello, prope Albim fluvium, nati duo infantes, ad collum usque concreti, adeoque invisceratі, & uniti, ut sese mutuò tenaciter amplecti viderentur.

Quæ duplici exemplo, veteri altero, alteroque recentiori confirmantur. Quoad primum enim apud Schenkium legitur, circa annum millesimum centesimum & sextum Argentinæ, plebejis parentibus natum infantem bicorporem fæminei sexûs, in quo apparebant, facies una, oculi duo, quatuor aures, nasus unus, unum similiter os, quod si in eam partem converteretur infans, ubi alterius corpusculi facies emergebat, videbantur illinc capita duo, ad normam aliorum conformata, sed strictè invicem conjuncta, neque aliud quidpiam in collo altero, præter faciem geminatam apparebat. Amplectentium sese similes erant, brachiis, femoribusque invicem connexis. Ubi per sesquihoram monstrum vixisset, mortuum est, & à Chirurgis adapertum cadaver, cor, pulmonem, ac ventriculum unum, hepar duplex, & duo renum paria exhibebat.

Non multùm ab hoc diversum, etsi magis novum, id quod Rhegii evenit, Mense Novembri anni decimi quinti supra millesimum, & sexcentesimum. Corpus erat geminatum, constans utroque sexu, & quod omnium maximè mirandum, alterum è corporibus nigrum, alterum candidum apparebat, sed adeo sibi invisceгata, ut nulla ratione disjungi possent, dum thorax, venter, & umbilicus, cum reliquis partibus omnino perfecta essent, nec minus se velut intimè confœderati mutuò amplexabantur; soloque trihorio vixerunt.

Eodem anno Bononiæ, in Patria nostra, visæ gemellæ, quæ mox à partu expirârunt, cadaveribus apertis, quoad partes externas perfectissimæ, unum pectus utrique sufficiebat, in quo conglutinatæ erant, atque conjunctæ: Conjunctio jam inde ab osse sterno incipiebat, inque umbilico finiebat; altitudo corporum eadem, non itidem figura: Ea quæ dextrum latus occupabat, alterius lateri inserebatur, unde pectus alterius, dorsumque incurvatum, quæ & ratio debilitatis fuit, dum illâ mortuâ hæc viva exiret.

Similis cujusdam Paræus meminit, anno septuagesimo secundo post millesimum & quingentesimum nati. Notante Cornelio Gemma, duo gemini observantur, perfectam duplicis corporis formam exhibentes, nisi quod unum os gerebant: major inde admiratio post vitam sesquihoræ, apertis cadaveribus orta, postquam cor geminum repertum est, dum in aliis hujuscemodi Monstris contrarium observatur. Iterum Schenkio referente accepimus, anno millesimo quingentesimo, ac nonagesimo, Majo mense, Hemeltzinii in pago Diœceseos Argentinensis, uxorem civis cujusdam Theobaldi Helden, cui Margaritæ nomen, fœtum edidisse bicorporem, duobus capitibus, manibus quatuor, & pedibus totidem, verendo duplici, & omnibus partibus absolutum, nisi quod umbilicus utrique corpori communis esset.

A Lyceto Medico traditur, Mense Martio anni millesimi & septimi supra sexcentesimum, in territorio Genuensi, ex Joanne Baptista Coloreto, & muliere peregrina, natum duplici corpore infantem, solo ventre copulatum, cæteris partibus perfectè distinctum; sexus utrique corporum virilis, & alterius quidem ad alterum altitudo staturæ duplicata, & minori unum solummodo crus, neque oculi aperti: Sanis interim, & nullâ sui parte monstruosis genitoribus, ut qui ante Monstri hujus nativitatem ex integro valerent. Id quod vivo testimonio à se Venetiis, & Patavii, non semel visum Lycetus asseverat; quandoquidem parentes ejus omnia peragrando multum ex illo lucri hauriebant, curiosis illud ostendendo. Tanti viri attestatione compertum habemus, septennio post, decimaquartâ Junii in vico Porceto prope Coloniam rusticanis parentibus gemellos in lucem editos, interventu tertii cujusdam ventris inter se copulatos. Sexus in altero masculinus, in altero verò indistinctus, magisque in eo cavitas quædam ad genua usque protensa, ad laterum femorumque potius, quàm sexûs distinctionem erat. Conjunctis interim cruribus, non secus ac si rami duo ex eodem trunco prodeuntes, sese mutuò intersecarent. Pedum locò propagines duæ carnosæ, porcinorum adinstar pedum fissæ protendebantur.

Hisce industrius commentator Aldrovandus historiam suam de Monstris secundum partes sui anteriores, pectus nimirum & ventrem copulatis concludit: cumque non ibi solum, sed à tergo etiam depravata Natura luserit, non dubitavit & eorum aliqua in medium proferre, quæ dorso, ejusdemque spinâ sibi connexa inhæserunt. Ejusdem traditiones à nobis hìc loci fideliter exponentur, si non omnes (cum historia nimium prolixa futura esset) saltem quæ potissima & maxime notatu digna fuerint. Legitur apud Lycosthenem, anno salutis millesimo, quadringentesimo, & septimo, partum duplici corpore prodiisse, quod à tergo coaluerit. Dilucidat hæc Paræus, cum ait, eo anno mulierem quandam puellas binas edidisse, à confinibus scapularum ad nates usque mirabiliter inter se conjunctas & impactas. Monstri hujus novitas adeo parentibus profuit, ut curiosis illud monstrando, tantum lucri captaverint, quantum alendæ vitæ sufficeret.

Ab iisdem Authoribus refertur, anno sæculi ejusdem octogesimo & septimo, in Palatinatûs quodam vico Robergio non procul Heidelberga hanc lucem aspexisse geminos Hermaphroditos, in tergo conglutinatos. Ita rursum Lycosthenes asserit, millesimo quingentesimo trigesimo, & quarto insuper anno, tribus milliaribus Basileâ, ad Rheni ripam geminos eodem partu editos, secundùm latera conjunctos, eosque non multùm dolorifico partui superfuisse. Ita Schenkius refert, ejusdem rursum sæculi tertio & quadragesimo anno gemellos simul editos, è latere conjunctos, omnibusque membris perfectos, nisi quod umbilicum unicum, utrique communem haberent. Horum cum alter mortuus prodiret, alter quoque ex contagio defuncti corporis, propediem expiravit. Ita in Saxoniæ castello, Pusserus refert, visos geminos, inferiori latere conjunctos, manibus ita compositis, ut qui dextimus eorum esset, manu suâ sinistrâ alterius scapulis inniteretur, sinistræ partis alter manum suam in dextimi thorace reponeret. Subinde connexio hæc lateralis

ralis tantum efficit, ut ex illa parte, quâ conjunctio fit, brachiis aut mutilentur, aut omnino careant. In hunc modum anno millesimo & quadragesimo sexto supra quingentesimum, Parisiis mulier sexto mense ingravidationis, fœtum geminatum protulit, secundùm latera unitum, brachiis duobus, & quatuor pedibus dotatum. Apertis corporibus, Solertissimus Paræus cor non nisi unum invênit.

Sic & Dodonæus in Observationibus suis gemellorum recordatur, qui toto latere ab humeris in plantas usque pedum sibi concreverant, horum alter dextro, lævo alter brachio carebat, quodque in illis reliquum erat, atque conjunctum, in femur unum & pedem utrique communem desinebat, nihil turbato ordine duorum præterea pedum.

Joannes Camerarius in Observationibus suis ad Schenckium memorat, aperto ab se hujuscemodi cadavere (consultum enim est in his curiosius exerceri, ad Naturæ abscondita profundius eruenda) repertum fuisse ventriculum unum, hepar unum insigniter latum, umbilicum magnopere patulum, per quem materni sanguinis alimentum attrahebatur, intestina his non absimilia, neque ita indistincta, ut non utrique essent propria: bini tamen splenes apparebant, quivis loco proprio collocatus: duplex vesicula fellis, hinc & illinc hepati affixa: renes cuivis proprii duo, itaque in universum quatuor: Vesica, uterus, partesque genitales propriâ sede locata erant: in pectoris medio cor ingens residebat, non, ut vulgò assolet, à pulmonibus circumdatum, sed duplicaturâ membranæ Mediastini, una cum pericardio suo obvallatum, & muri specie inclusum, dum in reliqua pectoris cavitate pulmonis exigua portio observaretur. Calvariæ capitum non apertæ, quod nihil in his peregrinum expectaretur. Verum tamen est, capitum altero majus alterum fuisse.

Quàm fœcunda sit non in perfectis solùm operibus, sed & in vitiatis ipsis Natura, per partus monstrosos secundùm latera, sive dorsum indicatur. Horum industrius ille Observator quosdam per capita diametraliter sibi oppositos atque connexos inducit. Quod quidem ita contingit, dum in matrice duo fœtus versùs perinæum seu nates sibi opponuntur, & in hac oppositione persistunt, donec ex diametro concrescant. Inde juxta Lycosthenis relationem, anno millesimo, quadringentesimo, nonagesimo tertio, constat, expositos Romæ gemellos, aversis faciebus, manibusque connexos & unitos: qui paucos dies supervixerunt. Rursum anno millesimo, quingentesimo, quinquagesimo secundo mentio fit, natum in Anglia fœtum bicorporem, aversis omnino, & oppositis faciebus, cui manus quatuòr, umbilicus tamen & venter unus; pendentibus ex una corporis parte duabus tibiis, cum pedibus suis in debita proportione conformatis, ex altera vero, unâ tibiâ cum pede exiguo, digitis novem cumulato.

Schenkius ad mentem Rufi addit, visum non dissimile Monstrum fœminei sexûs, cujus alterum corpus per unius diei spacium, alterum dies omnino quindecim supervixerit, raro flentes observatas, alterâ tamen faciem lætam & hilarem exhibente, mœstam alteram commonstrasse, & quasi identidem in somnum inclinatas, & propensas.

De Monstro aliquantum dissimili Paræus recenset, nato Parisiis anno millesimo, quingentesimo ac septuagesimo. Horum nates in perinæo conjunctæ, & in vicem sexûs longior umbilicus procedebat, cumque distinctionem nonnullam monstrarent, in sacro fonte ablutis alteri nomen Ludovici, Ludovicæ impositum alteri. Corpora hunc in modum conformata & deturpata, oculis Optimatium, populique exposita, magnam sanè admirationem, & stuporem excitârunt. Præter hæc, biennio post, Februario mense, referente Ambrosio Paræo, mulier quædam Cypriana nomine, uxor Jacobi Grandis mercatoris, in pago prope Parisios, gemellos peperit, clunibus copulatis, ita ut ex diametro sibi opponerentur, pudendum unum utrique commune, umbilicus unus, unumque abdomen, quamvis pectore geminato, manibus, pedibusque quatuor, exiguum temporis supervixerit.

In celebri Venetorum urbe, item ejus sæculi quinto & septuagesimo anno, mense Majo, natum ex muliere Hebræa monstrum mirabile: Duo infantes erant intimè sibi ipsis conjuncti, idque inter nates, & perinæum, cruribus invicem collectis & complicatis, destituti partibus corporis secretis, & naturalibus, quorum vicem umbilicus supplebat, tametsi verò sic conjuncti essent, per seipsum nihilominus eorum quisque sigillatim cibari, & nutriri cupiebat. In urbe tam ampla, & miraculorum feraci, nil mirum videatur, & hujuscemodi abundare: illic enim in anno quoque millesimo sexcentesimo decimo septimo, aliud quoddam non dissimile Monstrum, in viscel la scirpea expositum fuit. Consociatæ in hoc Respublicæ: Nam & Genuensis incompositum aliud, & præmemorato modo defiguratum Monstrum exhibuit.

Ne & Principatibus ejusmodi portenta denegentur, sciendum in Etruria quoque talia apparuisse. Millesimo sexcentesimo & decimo insuper anno, mense Martio, in Diœcesi Pistoriensi parentibus egenis & carbonariis prognati similiter gemelli, in pudendorum & natium regione connexi, faciebus omnino aversis, nulla inter illos distinctione sexûs, nisi quod magis ad fœmineum, quàm masculinum declinarent: perfectis interea membris omnibus ad umbilicum usque, foramen unum, atque alterum pro excrementorum separatione relictum. Horum alter tibiam non nisi unam habebat, quamvis observante Chirurgo, ossa utriusque tibiæ notarentur; crus illud, seu tibia in mutilos duos pedes desinebat, qui ex octo digitis constabant. Facilis illorum lactatio, maximè ejus, qui ad ubera primus applicabatur, donec enim lac exugeret, alterius lacrymæ & ploratus videbantur.

Post tantas monstrositates, deformitates, partusque imperfectos, hactenus visos, qui à Natura depravatâ, & à recto fine alienâ derivantur; restat nunc, ut eos quoque contemplemur, qui adeo deformes sunt, vitiosi, & horribiles, ut mundum horrore sui repleant, & maximè conjugatos, à quibus horrendæ illæ metamorphoses sæpenumero derivant. Sunt autem Monstra hæc aliâ sui parte humana, aliâ ferina. De his pluribus actum superiùs est. Hisce paginis pauci casus ab experientia producentur. Monstra humana & ferina.

Ante-

Antequam vero illuc progrediar, necessarium erit, declarationes quasdam informibus ejusmodi compositis prævias exponere. Itaque ab extremo uno ad alterum non nisi per media procedendum erit. Jam in superioribus indicatum est, tripliciter compositionem Monstrorum intelligendam. Quorum prima hominum, altera ferarum sunt, tertia, cum ex utraque natura coalescunt, & formantur. Postremus modus & ipse duplex; videlicet: cum in uno eodemque simplici corpore natura tam humana, quàm ferina exprimitur, qualis ille partus est, qui, ut supra retulimus, anno millesimo, quadringentesimo, nonagesimo tertio Romæ è puella semihomo, & idem semicanis natus est, verè præsagium insequentium calamitatum; de quibus nullus hic sermo, quandoquidem de his alibi jam verba fecimus. hîc verò Monstrorum nomine qui de humana simul ac ferina natura participant, non ea intelligenda, quæ duplicata solùm compositione differunt, sed quæ insuper ex duplici corpore diversarum specierum combinata cernuntur, de quibus canere liceat cum Poëta:

Esse queunt duplici naturâ, & corpore bino.

Hujus generis erat Monstrum, quod anno octingentesimo quinquagesimo & quarto sub finem vitæ Lotharii Cæsaris, è muliere quadam ortum, figuram hominis & canis repræsentabat: duo corpora erant, in spina dorsi arctè colligata, cujus nativitatem monstri brevi mors imperatoris insecuta est. Pariter anno vigesimo & sexto supra millesimum atque centesimum, in Albania, fœmina ignobilis Monstrum bicorpore in lucem edidit, cujus una facies humana cum cæteris omnibus membris faciei convenientibus; altera verò canina, cui & omnes reliquæ partes congruebant: spinæ dorsi tam invicem coaluerant, ut nulla ratione separari possent. Admiratione digna sunt, quæ Arnoldus Sorbinus recenset hujus Monstri nativitatem subsecuta esse. Civitas Montis Albani in Aquitania, multis miseriis infeliciter oppressa, sicut nec illa morsibus caninis mordere & appetere regiones sibi vicinas cessabat; Itaque juxta præfati Authoris sententiam, non meliùs urbis hujus miseriæ potuêre exprimi, quàm intuendo, quantùm habitatores loci à tergo, lacerando, opprimendo, & devastando vecordes regiones illas insanierint. Foris quidem speciem præseferebant pietatis, abstinentiæ, & omnis Christianæ virtutis, qui tamen continuis morsibus cum nefaria & contumaci Albigiensium hæresi decertabant, à quâ vicissim tanquam rabiosis canibus provocati lacerabantur, quippe qui blasphemias & sacrilegia Calvinistarum cum erroribus eorum sectabantur, sacerdotes subinde ab hæreticis trucidabantur, spoliatis destructisque Ecclesiis, urbes Traditionibus passim suo arbitrio in libertatem datæ, Catholicam rem summopere afflixerunt, & in summum penè discrimen adduxerunt. Deplorabant quidam jacturam fortunarum suarum, Patriæ oppressionem, & miseras sæculi calamitates, ut tandem lacrymis ac suspiriis cuncta replerentur; tantus furor, impietas, barbaries, & fraudulentiæ tum temporis per hasce regiones ferociter debacchata sunt: quæ quidem per horrendi illius, ut dictum est, Monstri nativitatem præsignata fuerant. Sunt qui manus humanas caninæ huic figuræ adjiciunt, eam togâ longâ vestientes, quod ampliùs etiam figuras intimatas exprimit. Aldrovandus tamen authumat figuram hanc ab illis desumptam, quarum multæ in Æthiopia visuntur, quæ superioribus partibus figuram humanam, secundùm inferiores belluam à cinctura deorsum referunt, tum lumbi, femora, & pedes, cuncta canina. Magno Tartariæ Chamo hæ regiones subjectæ sunt.

Monstrorum agmen meritò claudit, quod omnium hactenus visorum est maximè terribile, jam non visu solùm, sed & scriptu horrendum. Natum illud Cracoviæ mense Septembri anno à partu Virgineo, 1494. In foro, quod Spiritûs Sancti dicitur, in domo quadam, partus exclusus est, cujus dorso terribilis serpens inhærebat, cujus os seu rostrum adinstar Gryphi semper hians, & inseparabiliter affixus, in longas & horribiles admodum spiras diductus, sordidissimâ spumâ dorsum infantis commaculabat, cujus interea carnes miserabiliter depascebatur. Monstrum, quo infernus vix horribilius aliquod abysso suâ concludit. Linguæ hæ sunt, quæ mortales doceant, quàm formidabiles castigationes divinæ sint: & quemadmodum, ad remunerationem Justorum Altissimo pro instrumento gloriæ cuncta famulantur, ita & pro reorum punitione nihil fit, quod non in pœnæ instrumentum eidem inserviat. Novit ille vel ex rosis absynthia decerpere, & ex tenebris lucem eruere. Homo serpens.

Hic, ubi tantus Author enarrandis casibus monstrosis, qui in materia, figurâque humanâ eveniunt, filum abrumpit, ego quoque scribendo supersedeo, dum mihi vela non sunt, quibuscum sine aura favorabili tanti Viri Euripum hunc sulcare confidam. Prosequitur ille sermone longo Monstra belluina bicorpora, canes, vitulos, cattos, anates, lacertas, & similes. Adducit præter hæc monstrositatem, & Naturæ errorem in plantis, ut spicam quindecim spicis cumulatam; uvam barbatam; simulacra etiam humana in quibusdam radicibus, effigiesque serpentum in iisdem, amygdalas latissimo folio, & similia. Diversarum præterea rerum formas in cucurbitis, melonibus, pomis, pyris, aliisque hujuscemodi, designat. Cœlum ipsum conscendit, in quo stellarum quoque monstrositates aperit, dum *Barbatæ* aliæ, & *Crinitæ* appellantur; alia ibi simulacra iracundi Leonis, Aquilæ, Cervi, in æthere pugnantium, serpentum mordacium, caprarum, Arietumque saltantium, Aræ quoque & Hastæ ignitæ cernuntur, alia quoque horrenda, in Chasmis, Halis, Pareliis, & crucibus ibidem apparent; quæ cum omnia sint ab instituto nostro diversa, quod extra ideas humanæ naturæ non evagatur, facundiori calamo, cujus non idem nobiscum sit argumenti, hæc à nobis, tanquam à proposito nostro aliena, permittuntur.

Non potui non in simili materia aliquantùm evagari, dum speculum obversaretur oculis, quod vel in deformi argumento copiosos nihilominus radios Doctrinæ, morum, monumentorum & historiarum largiter profudit, mutuando à præfatis capitibus lumen, imò præstantiora multa omittendo, dum ad fontes ipsos tanti splendoris relegatos volo, qui in subjecto tali plus aliquantò lucis curiosi desideraverint. Famosissimus Aldrovandus est, de quo loquimur, qui amplo volumine plus septingentis quinquaginta paginis de his fusè tractavit. Ex hoc non contextum modo & ordinem tractandorum, sed ipsum

ipsum quoque assumtum maximè decerpsimus, hoc discrimine, ut cum ejus doctrinam brevi calamo perstringeremus, aliorum quoque celebrium Scriptorum traditionibus immoraremur, quò plus semper fundamenti, ac eruditionis colligeremus, adjumentoque essemus iis, qui profectum in his aliquem desiderant. Quandoquidem verò in materiis dogmaticis propriæ cujusvis sententiæ exceptiones suas patiuntur, nisi ab Authoribus classicis robur acquirant, fiantque majoris quodammodo authoritatis, præterire non potui, quin Clarissimi viri hujus dogmata cum aliorum placitis interpolarem. Facto ab his transitu ad

EPITHETA.

TAmetsi Epitheta, seu adjuncta ritè comparentur vivis illis coloribus, qui verè anima sunt pictæ seu figuratæ locutionis, sintque per modum acus Phrygiæ, ad distinguenda quævis objecta, & ad vivum repræsentanda corpora aptissimæ: In *Hominis* tamen appellativo, non multum evagatos Authores video: sive quod crederent, in recensendis omnibus illius partibus se abunde distentos; sive quod diffidentes posse totum dici, nollent etiam in paucis proferendis occupari; sive quod judicarent, solum illud vocabulum HOMO pronuntiando, dici in Compendio quodam seu Epilogo, omne quodcunque dici possit, omnem celsitudinem, mysterium, meritum, ac eruditionem includens. Ego, quantumcunque ex iis reperiri, fideliter, exacteque huc transtuli. Inter omnia igitur animantia terrestria eum *Bipedem* appellat Plinius; *Terrestrium solus Homo bipes. Nudum* Pontanus arguit; *Nudus, inops, quem dura solo suscepit egestas. Mendacem* Condus; *Omnis homo mendax, qui pro me exponere vitam jurat. Vilem* Remaclus; *Vilis homo, cognosce tua monumenta salutis. Fragilem* Faustus; *Et Fragili commune Homini. Caducum*, iterum Faustus; *O spes! o hominum fallacia vota Caducum! Sensibilem* Lactantius; *Igitur quia Homo sensibilis est. Imbecillum* præterea Lactantius; *Queruntur Hominem nimis Imbecillum & fragilem nasci. Providum* idem, *sagacem* insuper, *multiplicem, acutum* & *memorem*; *Hoc animal providum, sagax, multiplex, acutum, memor. Incautum* Manto; *Ipse sibi blanditur Homo, solersque putari vult animal. Pusillum* & *malum* Juvenalis; *Terra malos homines nunc educat, atque pusillos. Terrigenam* Manto; *Terrigenas homines dementia cepit. Odiosum* Faustus; *Hominem cœloque, Ereboque odiosum. Adamitam* Gamerius Proœmio suo in Pornium. *Calamitate plenum* Theodosius: *Lubricum* Homerus. Potiora sunt Epitheta, declarãtia miseriam, infelicitatemq; partis corporeæ, tot mutationibus, & vicissitudinibus subjectæ, ut dictum est; tametsi id mihi principale motivum non sit, neque ea intentio, per omnes qualitates, & conditiones Hominis evagandi: Solummodo id conatus efficere, ut in uno quodam materiali, seu univoco omne id, quod scriptum de his est, compareret. Quod si ad altitudinem conditionis suæ, ejusdem Passiones & affectus animum applicare libuisset, noveram nullius Aquilæ pennis ascendi hunc Montem, nullius Columbi remigio terminum Oceani hujus definiri potuisse: Cum plura de his extent volumina, quàm ullus unquam Epicurus scripsisset, de quo Laërtius ait: *Infinita propemodum scripsit Epicurus volumina.*

CONCLUSIO.

INexhaustum profecto stadium est, Hominis Dignitas, mons inaccessibilis, campus uberrimus, opusque difficile prorsus & arduum. Transgressum me fateor præceptum illud Horatianum:

Sumite materiam, vestris, qui scribitis, æquam
Viribus, & versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri.

Non ignoro, ad sustinendum hoc Cœlum Atlantes requiri, desiderari Alcides: & ad condignam universi hujus tractationem instituendam, sufficere non Ciceronis, non Demosthenis facundiam. Veruntamen, si intra exilitatem sphæræ suæ contineretur mortalium genus, multò majorem sui recordationem succedentibus sæculis relinqueret. Nunquam non laudabilis fuit conatus ille, qui actiones honoratas pro meta sibi statuit. Opponunt Sampsones, Polydamantes & Milones, fortissimas manus, infatigabilia tergora, cervices obstinatas, columnis, montibus, & arboribus, certi quamvis, se vitam ibi cum fortitudine relicturos, non dubitantes cum gloria finire ætatem, quam in Pancratiis, luctis & Olympiis transegerint. Hinc inferendum, siquidem fortes isti vim viribus intulerunt, nec horruerunt ea facinora magnanimi, quis pennam meam prohibeat, rudem licet, atque sylvestrem, quin pennas aquilarum quantumvis sublimium pro viribus imitetur? Ita sentit ex modernis quidam, qui multis doctrinis sæculum nostrum illustravit. *Co. Thesau. Phil. Moral.* Qui fortis est, pericula non provocat, nec fugit, honesta quadam occasione invitatus; dicente ultro magno Aventini Oratore; *Felicius cedunt audacia, quàm moderata consilia.*

Juxta hasce regulas ego quoque operam meam instituo, hoc Panagio instructus mari me credidi, ultimus hominum, scripturus de Homine. Literatissimus Studii Patavini primarius, Paulus Beni Eugubinus causam inquirit, cur Torquatus Tassus in Hierosolyma sua liberata tantum gratiæ inter mortales acquisierit, quam penè inter Græcos Homerus, inter Latinos Virgilius, idque in idiomate vulgari, non vulgariter primam lauream consecutus: eodemque libello, quo de tribus hisce Parnassi sideribus tractat, ita concludit, non tam styli sublimitate, translationum elegantiâ, rerum variarum aggregatione & inventione, expressionis efficaciâ, versuum melodiâ, affectuum repræsentatione, aliisque gemmis, quibus prodigiosum hoc Poëma refulget, excelluisse, quàm Argumenti sortitione, quod inter fideles omnes æque ac Christianos acceptum esset, ut erat videre liberationem sacri illius depositi, in quo Redemptor noster manibus infidelium repositus olim quieverat: huc ultro properant animi, & ab internis suis affectibus commoti, ad objecta Professionis suæ facili negotio pertrahuntur. *Hierosolyma liberata Tassi, cur tam accepta?* Ego, quanquam à sublimitate styli illius, versuum suavitate, conceptuum vivacitate, translationum novitate, Epithetorum elegantiâ, & totius operis pulchritudine, me usque adeo diversum sentiam, quàm Cimmeriæ tenebræ cum lucida meridie collatæ, dum nihilominus hominum oculis expositurus sum Hominem, obviare debueram genio tuo, qui ad horum lectio-

lectionem benevolus accedis, si non ob aliud, quàm dum sermo fit de toto, descendatur ad partes, ab universali ad particulare, à genere ad individuum. Quale porro Argumentum majorem applausum & venerationem mereatur, quam illud de quo Plinius, *Homo*, inquit, *est animal cunctis imperans, & etiam cæteris animantibus excellens?* Hinc Aristoteles: *Nobilissimum & altissimum animal Homo.* Quod ita confirmat Lucius Apulejus in Genio Socratis. *Hoc enim in naturam Dei transit, quia ipse fit Deus. Hoc Dæmonum genus novit, utpote qui cum iisdem ortum se esse noscat, hoc humanæ naturæ partem in se ipso despicit, alterius partis divinitate confisus.* His, & aliis prætereà sensatis Authorum opinionibus roboratus Cassioneus ait: *O! Hominum quanta est natura! temperatâ felicius, ac Diis cognatâ divinitate conjunctus, partem sui, quâ terreus est, despicit.* Ipse est, qui perspicaci mentis acumine ad profundissimas abyssos maris usque pertingit; cui omnia objecta in lucido sunt, neque cœlum ipsum caligine aut vaporibus obductum menti obstare jam potest, quin illa ad mensurandos asterismos, notandos influxus, & vel in sole detegendas maculas ascendat; jam nec aquarum profunditas oculorum ejus aciem obtundit, nisi etiam pro medio inserviat, ad intelligendas Arctici & Antarctici poli proprietates. Est sibi semper & ubique unus, quæ Stagiritam in hæc verba movent: *Animal hoc providum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, ac consilii, quem vocamus Hominem, præclarâ quadam generatione est ortum, & conditione conditum.* Ad cujus ministerium, & regimen, ipsi Angeli delegati sunt, unde sancta mater Ecclesia:

Custodes Hominum psallimus Angelos,
Naturæ fragili quos Pater addidit, &c.

Cujus tandem gratiâ, non creata solùm moles illa terrarum orbis, sed ipsi etiam cæli fabricati sunt, & aperti. Ipse est, qui amicitiam & societatem cum Creaturis omnibus colit, intellectu paulo minor ab Angelis, quo res omnes comprehendit, & Deum ipsum pro capacitate sua amplectitur, quem cum agnoscit, ad amorem ejus blandè trahitur, ab amore, ad ejusdem possessionem & fruitionem transitum faciens, & vel ideò Creaturarum omnium dignissimus; quem Plinius ens supremum appellat, & finem Creaturarum. Idem confirmatur à Peripatetico, dum consideratis iis, quæ continentur in Homine, non dubitat eum cum Altissimo comparare. *Homo*, inquit, *omnia continet, ut Deus, sed diversimodè, Deus enim omnia continet uti Principium, Homo eadem continet uti medium omnium; unde fit ut in Deo sint omnia meliori notâ, quam in seipsis.* In eo qualitates elementorum in perfectione sua & exactâ inter se proportione vigent. Huic Creaturæ omnes famulantur, pro salute hujus vigilant cœlum & terra, circumgyrantur stellæ, Planetæ propriis cursibus ordinantur, Zodiaci signa in vastissima zona sua distribuuntur. Huic Angelicæ Mentes bona omnia procurant, & prout sentit Apostolus: *Omnes sunt administratorii Spiritus, propter eos, qui hæreditatem accipiunt salutis.* Utque in Homine summa omnia, & miraculum omnium miraculorum admiremur, hic ille est, quicum ipse Dei filius sociare voluit Divinitatem suam, ejus assumere effigiem, proque illo suspendi in ligno, ut eidem Paradisum referaret, è quo culpâ suâ exulaverat.

Lib. 7. Nat. Hist. cap. 1. — *Lib. 2. de animalib.* — *Lib. 3. Polit.* — *Lib. 7. nat. Hist. c. 1.* — *2. Ethicor.*

Plura de Dignitate Hominis extant volumina, quæ passim à Majolo in libro peculiari de Dignitate Hominis recensentur: quos inter Marsilius Ficinus, Antonius Florentinus, Picus Mirandulanus, Lactantius Firmianus, & ex antiquis Hermes, verè Trismegistus, aliique, quos longum foret enarrare. In Additionibus tamen paulò infra, veritates istæ clariùs & manifestiùs apparebunt. Utque hic paulo altiùs repetantur, unde digressi sumus; Homo, inquam, simulacrum est Creatoris, Idea Cœlorum, rerum creatarum Epilogus, compendium universi, animalium Monarcha, Deus terrestris. Homo par Angelis ratiocinio, Sapientiâ suâ circulos cœlorum detexit, intellectu ad notitiam cœlorum penetravit, ibi circulos stellarum dimensus, didicit præterea Planetarum influxus, Elementorum differentias, simplicium virtutes, lapidum qualitates, causarum effectus, essentiam materiæ, numeros individuorum, in parte & in toto formarum diversitatem, originem rerum, contingentiam casuum, effectus naturæ in artem, & vicissim hujus in naturam, variat potentiis mare, siccat torrentes, saltûs denudat, valles adæquat, subjugat urbes, de omnibus ratiocinatur, & jam ipse Mundus alium per mundum divagatur.

Descriptio Caraffæ.

Quod Dei istud simulacrum! (pergit idem) Primogenitus Altissimi, cœlorum idea, Naturæ meta, animantium Monarcha, rerum creatarum Epilogus, perfectionis omnis summarium, compendium universi. In hujus obsequia carbunculis cœlum refulget, ignis acuitur in flammas, aër volatilibus exultat, pinguntur floribus prata, exuberant campi fructibus, arbores pomis, mare cochleis, auro montes, germinat vitis in pyropos, terra argento impraegnatur, & plantæ fructibus coronantur. Ipse est, qui specie suâ superat candorem eboris, æquat soliditate marmora, virtutibus ignem, colore plantas, motu sphæras, fortitudine Leonem, agilitate Tigrem, & discursu Angelos.

Jam non mundum, sed cœlum dixeris hominem, cujus oculi stellæ, cui intellectus Sol est, cui sensus sphæræ sunt. Habet pro Luna voluntatem, pro signis lineas, pro Planetis membra, pro Zenith caput, pro Nadir pedes, pro Oriente vigilias, pro occasu somnum. Sunt illi pro zonis manus, pro Polis nervi, pro circulis capilli. Est illi vultus aurora, via lactea frons. In æthere vultûs sui depluunt lacrymæ, exhalant suspiria, tonant verba, coruscant oculi. Ejus dolores nubila, ejus minas fulgura, ejus plorationem nimbos; ejus tranquillitatem animi rectè arcum iridis compellaveris. Si mare dixeris hominem, ejus unda sanguis, ejus ossa scopuli, os ejus cum utroque labro concha, conchæ hujus margaritæ sunt dentes; Sunt illi pro piscibus spiritus, pro cavernis venæ, pro ventis cogitationes, pro fluctibus passiones, pro tempestatibus & procellis affectus & appetitus inordinati.

Audiatur cum Thoma Caraffa eruditus Azolinus, qui in Panegyricis suis parte tertiâ ad hominis celsitudinem exprimendam, ità discurrit: Hominem quoad essentiam suam civitati rectè assimilari, ut unanimi calamo traditur, ita non lingua est, quæ non fateatur. Tanto artificio ex luto formatus est, ut audeat cum cœlo æmulari. Hoc enim ab intelligentiis regitur, ille ab intellectuali substantia informatur. Lapides quibus ædificia extruuntur, ossa sunt, duritie & candore mar-

Aristotel. apud Stobeü & Themistocl. Orat. 10. — *Isidor. Pelusiota lib. 1. c. 59.*

marmoribus similia, hâc solùm differentiâ, quod marmora ad ædificiorum structuram concurrant, postquam è subterraneis montium cavernis eruta sunt; ossa verò ædificium suum non aliter sustentent, quàm carnibus tumulata. Sita hæc urbs non uti Roma in collibus est, sed cruribus tanquam geminis columnis insistens, quibus non immeritò illud adscribatur: *Non plus ultra*, pro ædificiis tam artis, quàm ipsius Naturæ; hinc etiam *Miraculum miraculorum* appellata. In hac totidem Palatia visuntur, quot membra, quæ immensum artificium paruitate suâ concludunt; titulo magnificentiæ gloriantur, quippe quæ sumptibus omnipotentis fabricata sunt.

Huic pellis delicata pro mœnibus est, in eadem se fortitudine infracta tuetur, quandoquidem muro tam debili contra omnes mundi, dæmonisque assultus defensionem suam molitur. Erigitur ad decorem illius in parte maximè elevata, in collo inquam, veluti colle, arx nobilissima, quæ caput est; ea per sensuum excubias instanter vigilat, pro arcendis extraneorum insidiis, & conservandâ civibus pace. Neque desunt in apice exposita, ventisque agitata vexilla capillorum, quorum varii colores diversas quasi tribus, seu ingenia diversa incolarum significant. Porta oris, obserata non ferro, sed pretioso corallinorum labrorum obice, dentiumque eburneâ cataractâ, aperitur. Sive ad emittendos cordis legatos, cogitationumque interpretes, qui volantium verborum quadrigis evecti, animi desideria cautè exponunt, sive ad intromittendos commeatus alendo publico necessarios.

Medium occupat superba Regia pectoris, ubi cor sub cranii, velut arcis tutelâ, armatis costarum præsidiis stipatum, non secus ac Rex Majestate plenus eodem semper throno immobilis residet, indeque subditis suis jura sancit, legesque statuit: de quo verissimum est illud;

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Neque enim lætitia, aut tristitia, aut alia quævis affectio Regem hunc afficit, quin universa corporis civitas cum Rege suo unanimiter conspiret. Non procul abhinc hepatis aquæductus sunt, qui per tot canales, quot venas, lympham sanguinis deducendo, non refrigerium modò civibus, sed vitam largiuntur. Porrò incolæ urbis hujus sunt carnes, humores, viscera, musculi, cartilagines, tendines, arteriæ, nervi, medullæ, qui tantâ inter se concordiâ degunt, ut privatum alterius malum, pro malo publico reputent, & ut paucorum necessitatibus subveniatur, se nulla sui ratione habita ferro vel igni subjiciunt. Non deest Legatus præsidii, hoc est Irascibile; nec Consiliarius Reipublicæ, concupiscibile inquam. Supremus Præses Intellectus est, cui Magistratus subalterni, seu Potentiæ necesse est, ut pareant: quò item pertinent Magistratus Religionis, Litigia Passionum, Lictores Synteresos, Forum sensûs communis, & cogitationum Commercia.

Hæc nobilissima civitas est, pro cujus conservatione rotatur cælestis sphæra, pro cujus famulitio decurrunt sæcula & anni, pro cujus emolumento benignis influxibus affulgent astra, pro cujus fœcunditate roridæ nubes resolvuntur in nimbos, pro cujus deliciis in vices abeunt anni, & tempora, cujus abundantiam passim moliuntur elementa, pro cujus stabilimento Natura desudat, cujus potestati subjiciuntur Regna, cujus Dominium venerabundæ metuunt feræ, cujus pulchritudinem miratur universitas, cujus custodiæ deputantur Angeli, ad cujus ædificationem Deus ipse in consilium advocatur. O stupendam civitatem, & omni admiratione dignissimam!

Hanc in urbem, supremus ille Monarcha, totius rector & factor universi, flatum suum, seu spiritum immisit, qui Anima est. Anima autem æterna, incorruptibilis, immortalis, sub se potentias intellectuales continet, sine quibus in nihilum artificiosum illud Compositum dissolveretur, cujus dignitatem vel ipsi adeo Gentiles, orbati lumine fidei, comprehenderunt. Hæc est illa margarita pretiosa, ad cujus emptionē supremus ille Mercator, tot in cælo relictis unionibus, se accinxit, eamque sumptibus pretiosissimæ vitæ suæ, & rubinis divinissimi sui sanguinis permutatam redemit, & ut amplam nobis Paradisi hæreditatem relinqueret, ad statum miserabilem, & infelicem, imò in nihilum quasi, semetipsum redegit.

Veritatem hanc à Christianis fidelibus & sanctis, non miror comprehendi posse, præceptis, Doctrinis, traditionibus & miraculis fidem suppeditantibus, cum multò magis idipsum in Gentilibus admirandum & venerandum, tanquam ab ejusmodi cognitione remotis, quæ viam propositionibus hisce sternere potuerit. Mirabile enim est audire loquentem Peripateticum, *Homo est rectissimum animal.* Et Pythagoram apud Diogenem: *Nihil habet commune cum mortali animante Animal Homo, immortalibus bonis exercitatus.* Et celebrem Aventini Oratorem: *Nullum est animal præter Hominem, quod habeat aliquam notitiam Dei.* Et si ad sanctuarium ipsius animæ penetrare libeat, audiemus Zeleucum verè Catholicè disserentem, cum ait: *Unumquemque habere, & parare oportet animam suam ab omnibus malis puram, etenim Deus non colitur ab Homine malo, neque placatur sumptibus, neque Tragœdiis capitur, sed bonâ voluntate bonorum, & justorum operum.* Et Philisthenem: *Anima sapiens, cum Deo conjungitur, ipsam non mors, sed mala vita perdit.* Clitarchus, quanta sit animæ cura habenda, insinuat: *Animæ tanquam ducis, corporis verò tanquam militis curam habe.* Concordat cum his Democritus, dum inquit: *Hominem decet animi potiùs, quàm corporis curam habere; quippe animus absolutissimus corporis vitium corrigit, corporis autem vis, sine ratione, animum nihilo meliorem reddit.* Nihil istis inferior abstrusus Moschio: *Omnibus mortalibus,* inquit, *& terrestribus amissis, unum aliquod immortale, & caleste comparare peroptato.* Nec silentio prætereunda Divini Platonis præcepta, qui nil in his, nec Bernardis, nec Chrysostomis cesserit, ait enim: *Delectationes animæ sunt cognoscere Creatorem, considerare opera cœlorum, & sapientiam suam.* Plena horum sunt magni Ethici volumina. Ipsi quoque Juvenali, cum se dissolutum & immorigerum hactenus in Satyris suis exhibuisset, nescio qua ratione exciderint, quæ sequuntur:

Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam, vivendi perdere causas.

Sententias, & descriptiones has, locô omnium, quæ dici in materiem hanc possent, apposui. Compatere benevole, & magnanime Lector, malè contextis expressionibus nostris, quod si imma-

De mor. vit. lib. 10.

1. De Legib.

Ex Stobæo.

De Morte.

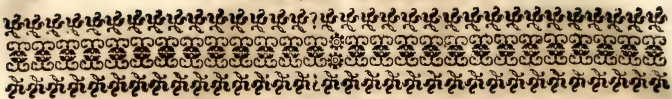
Sat. 8.

immanis Colossi speciem, aut Tagetem, aut Ephemeron tibi exhibeant, adjuro te, ne mortem illis protinus omineris, quæ quidem his evenit, sed excusare potiùs errorem, eumque in competenti basi tu ipse collocare digneris; considerando nimirum, & attentiùs inspiciendo ipsa authorum monumenta & authoritates, atque ita imperfectiones meas corrige. Tu mihi Cynthia, quæ Endymionem complexu tuo digneris; tu Prasiteles, qui rude simulacrum amplius elabores; tu Sol Memnoni huic loquelam inspires: Tu Prometheus, qui detractâ unicâ scintillâ à sole tuæ sapientiæ, huic Epimetheo animam infundas: Tu huic partui esto Lucina; & quod sub umbris atramenti fortè mansurum erat in obscuro, tu amico vultu excipiendo in lucem pertrahas, & patere, ut Epilogi locô causas per epitomen subjungam, quæ me ad præsentis voluminis compilationem permoverunt. Ad ejus porrò Lectionem teipsum inuito.

Non del Pelléo le vincitrici Some,
Sotto cui vacillaro Orto, ed Occaso,
Nè il bellico furor d'Achille, ò Iaso,
Che d'Alloro immortal cinser le Chiome,
Qui non cant'io; ne vinte Genti, ò dome;
Mà à descriver dell' Huom fui persuaso
L'alta struttura, e da quai Genii invaso,
Sia d'Affetti, d'Amor, d'Honor, di Nome,
Opra d'un Dio sublime, à cui d'un Mondo
Tutto è il voler, tutto è il poter concesso,
D'alti Portenti operator fecondo.
Or questi è l'Huom, ch'io qui ti porgo espresso:
Saggio Tù dal mio dir benche infecondo,
Mè pur beggendo, intenderai te stesso.

F I N I S.

APPENDIX, SEU ADDITIONES.

Ara, aut imperfecta admodum sunt objecta Mundi hujus, quibus augmentatio non perfectionem aliquam, vel decorem conciliet.

Ita Natura producit ingenia, quæ tamen, juxta Aristotelis mentem, similia sunt tabulæ inani & tersæ, in qua penicilli nondum ulla vestigia comparent, manerentque obtusa prorsùs & inculta, nisi Præceptoris arte, & industriâ, densa illa caligo, quam in utero materno contraxerunt, dissipetur, eaque ad meliorem vitam novi luminis infusione quâdam instituerentur. Quàm ingloriè & ignobiliter in Pariis rupibus ætatem degerent rudia & inculta marmora, nisi docta Praxitelis & Phidiæ scalpra, inflictis altè vulneribus, figuras illis speciesque humanas induxissent, ita verò tanquam à sepulchralibus cavernis eruta, ad recipiendam vitæ ideam quandam cogente ferro prodierunt. Nobilissimi ex Cypro Adamantes, lucidissimæ ab Erythræo mari margaritæ, postea quàm manuum, & ferri ipsius accessione lustrantur, ac poliuntur, multùm pretio aucta emergunt.

Nascitur in colle, seu juxta aquam sterile virgultum, cujus sylvestris indoles inserto surculo corrigitur, quò in fructus laudabiles progerminet. Miser Homo tandem, egenus & pauper, corruptionis plenus, & calamitatum omnium meta, ex utero materno sic prodit in lucem, quasi damnatus ad sepulchrum durante congenitâ miseriâ, nisi continuis additionibus, ut edocto loquelæ usu, quæque ad victum, vestitum, habitationem, & alias vitæ commoditates requiruntur, obviam insidiis iret, quæ ipsius ætati ac vitæ perpetuò struuntur. In generali hac Naturæ constitutione, ita omnia comparata sunt, ut nec materia sine additione formæ, neque hæc sine illius interventu & augmentatione quidpiam operetur, aut fœcundet; suntque ita intimè conjuncta, ut perditâ unâ, materia alteri cuidam formæ continuò associetur.

Hæ, & aliæ insuper rationes maturius à me ponderatæ, siquidem plura alia subjecta, argumenta, & dogmata necessaria, imò congrua & propria Homini superessent, stimulos addiderunt, ut meæ partis judicaverim in hunc locum isthæc collocare: quò undique redundent utilitas & beneficium in Lectorem. Quandoquidem etiam significationes Hieroglyphicæ hoc in genere potissimum abundent, & hactenus Opere Pierii Valeriani usi fuerimus, nondum tamen Cœlii Augustini in manus nostras inciderit Opus, ex humanis passim simulacris combinatum, hoc capite ordiri visum est, quò plus inde appareat, ac elucescat notitia substantiæ, tam mortalis, quàm immortalis in Homine, æque ac diis, ut Gentilium more loquamur. Hæc igitur sunto in Additionibus

HIEROGLYPHICA.

Ægyptii expressionum penuriâ, & verborum sterilitate adducti, quò Supremi Numinis, *Eneph* ipsorum linguâ compellati, summi Motoris, & Creatoris hujus universi ideam quandam exhiberent, mysteriosis ac eruditis significationibus id demonstrare conati sunt. Constituerunt inprimis illum formâ Humanâ, vestitum chlamyde cæruleâ, dextrâ regentem sceptrum, sinistrâ zonam, seu cingulum, inde caput mitrâ sursum acuminatâ coopertum, cujus apicem pennarum congeries exornabat. Deus Creator.

Venerabilis Eusebii testimonio, libro *de Præparatione Evangelica*, hæc est Allegorici sensus enodatio. Pennæ Creatoris incomprehensibilitatem denotant, ut enim hæ semper volatiles sursum moventur, ita ille sublimis semper supra omnem sensum, & fidem intelligentiæ humanæ elevatur. Facie humanâ esse illum Datorem, Creatorem, & Authorem vitæ significabant; Esse eum, qui intellectum & motum largiatur; quò & Divus Paulus alludit, *Deus, in quo vivimus, movemur, & sumus.* Quod ipsi quoque Gentiles expresserunt, quos inter celebris Aventini Orator, sic fatur: *Deus est, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui regit, qui moderatur:* est enim omnium harum operationum causa primaria. Et Lucanus: *De somn. sup.* *Lib. 9.*

Jupiter est, quodcunque vides, quocunque moveris.

Et sicut verè non cognoscitur Mens divina, nisi per cognitionem Divinam, etsi nil visibile, nil reale appareat, hoc pennis & Dominio repræsentatur & exprimitur. Indicantes præterea per corporaturam Humanam, ejus ubiquitatem, & nil conspectum ejus posse effugere, velut ipsum passim humanum corpus nobis obversatur. Operationes Dei materiales, hæ videlicet, cùm Deo permittente fit, ut Natura secundùm activitatem suam, & influentias cœlorum operetur, vocantur Opera Dei posteriora. Hinc elucidatio ejus facti petenda, cum Moyses Divinis colloquiis jam ante adhibitus, peteret Dei videre faciem, responsum tulit, *Posteriora mea videbis*; quod idem erat, ac, circumspice temetipsum, & universum hoc contemplare. Opera Dei posteriora quæ?

Præter hæc Aristotelis doctrina est, à posteriori seu effectu cognosci rerum essentias, earumque causas. Quemadmodum igitur causæ primæ, earum-

earumque operandi modus, non discernuntur oculo, neque intellectu humano, ita neque summa Mens, quæ operatur, & comprehendit omnia, ratione nostrâ comprehendi potest. Marcus Tullius inquit: *Deus ipse, qui non intelligitur à nobis, alio modo intelligi non potest, nisi Mens soluta quadam, & libera, segregata ab omni concreto & mortali, omnia sentiens & movens, ipsaque prædita motu sempiterno.* Quod eum cærulea chlamyde, qui color cœlis est proprius, circumdatum exhibebant, id egerunt, ut eum totum cœlestem indicarent, & in cœlis residere solutum & liberum, neque immersum seu implicatum ullo seu accidente, seu mixtione, aut compositione: quamvis per intellectum nostrum cæcutientem vel ignorantiam aliter apparere consueverit. Nec dubium est, illum moveri, nunc ad iracundiam, nunc ad misericordiam seu veniam, prout cœlum ipsum varias quoque alterationes seu mutationes admittit, tantâ verò disparitate ab Natura humana, quantùm cœli à terra diffident.

Sceptrum, potestatem ejus seu dominium in Naturam universalem indicat, cujus idem Creator sit & Author. Per Zonam, nexus ille seu vinculum intelligitur, quo res omnes in unum colligit, & colligat, quo & fata seu vitæ, sive mortis temperat, & res corruptioni subjectas in quâdam quasi perpetuitate conservat. Et hæc per Allegoriam Zodiaci Zona est, quàm Sol æternus perambulat. Ita fuerunt, qui hominem ex ovo prodeuntem, seu ovum ex ore hominis procedens depingerent, significantes mundum hunc ex ore seu verbo Dei prodiisse, ut clara sunt Prophetæ testimonia: *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Et rursum David: *Ipse dixit, & facta sunt.*

Mundus Satyrus. Per cognitionem Dei ipso permittente, gradatim Nationes illæ ad cognitionem mundi investigandam ferebantur. Idcirco, ut jam alibi dictum est, modo tamen aliquantum differenti exhibebant deum Panem, qui & Incubus, Faunus, sive Satyrus dicitur. Facies illi humana, barba caprina, cornua arietina, coloris intentè rubri, pelle Tigridum adinstar variâ, & maculatâ, parte corporis inferiore hispidâ, setosâ, aut villosâ, capris non absimili. Regebat dextrâ fistulam cum septem calamis, & sinistrâ baculum recurvum, ut est Lituum augurale. His proportionibus universitatem orbis terrarum intimantes. Prodiens ex loco arundinibus consito, versùs loca habitata gressum simulabat. Per faciem rubicundam intelligentes aërem, seu ætherem, sæpenumero per solis illuminationem hoc colore decoratum. In cornibus significantes duo luminaria, quæ non secus, ut hæc cornua in parte capitis superiore, in regione mundi superiore ferentur. Pellis Pantheræ seu Trigidis instar variegata varietatem stellarum designabat. Ejus pars hispida, villosa, & inculta, virgulta, arbores, & feras in orbe conclusas, figurabat. Pedibus caprinis, soliditatem & stabilitatem terræ denotabant. Per fistulam cum calamis septem, in septem illis tonis diversis, septem sphærarum harmoniam intelligebant. In lituo tandem seu virgâ recurvâ, anni ad sua principia reflexionem, & revolutionem in circulum, repræsentabant. Ad hunc modum symbolum hoc interpretantur Eusebius Pharnutus, & Servius. Curiosum & mirabile est audire, quod invisum hoc simulacrum, non caruerit votis, victimis, holocaustis, & aris, hoc adjecto titulo: *Divinitas abscondita.* Quâ ratione igitur poterant infelices hi è luto miseriarum suarum emergere, cum illis per obscura & informia hujusmodi monstra non liceret. His adjungimus, ut jam alibi expressum est, per partes Monstri illius humanas, cœlum cum constellationibus, earumque influentiis, per caprinas verò designari massam omnem terrenam, arva, & saltus, quò & cum capris, quarum similitudinem habeat, illum relegârunt. Et sicut pili suâ pinguedine & uligine aliisque excrementis perpetuò abundant, ita terram novâ semper messe regerminare, & fœcundari. Manûs illius extensæ similiter terræ fœcunditatem, ejusdemque ad operandum promptitudinem demonstrabant. Hac ratione terrarum orbis descriptus.

Cæteroquin, ubi animus esset quendam inquilinum incultis moribus, & qui extra proprios lares nunquam prodiisse visus sit, describendi, figuram hanc Fauni aut Satyri digito indicabant. De Satyris quidem Virgilius:

Hæc nemora Indigenæ Fauni, Nymphæque tenebant,
Gensque virûm truncis, & duro robore nata.

Faunos Deorum filios, ex Terra, & divino semine progenitos perhibebant. Ex quo colligitur, vel ipsos hosce Idololatras observâsse & agnovisse cœlorum nobilitatem, magnitudinem, & sublimitatem, cum inter celeberrimos quosque Heroës Faunos istos collocarent, quæ causa fuit venerationis & obsequii, quo illos prosecuti venerabantur, & adorabant. Ab hac sublimitate paulatim deflectentes, eò devenerunt, ut dicerent, à Faunis prosatos homines, quæ causa est, quod iidem Fauni Hieroglyphicum Nobilitatis essent, ad quam multùm præterea conferebat, quo quis loco ortus fuisset; sic referente Platone, singularis Athenarum Nobilitas, & gloriosior cæteris erat, quod nunquam extra mœnia sua aberrando evagata per orbem fuisset. Hac de re jam aliàs binos Dialogos dictavi, qui, Deo vitam largiente, forsitan aliquando publicæ luci exponentur. Nobilitas unde derivet?

Ejusdem dei Panis imagine Ratiocinium seu Discursum expresserunt; ita enim Plato arcanorum Ægyptiacorum interpres in Cratylo affirmat, non secus hunc atque illum ferri, ex corde videlicet ad os, atque linguam commeare, quidvis amplecti, ad omnia evagari, & per modum divinitatis illius, ex vario apparatu & diversis partibus compositum, itemque illius exemplo duplicatum, verum scilicet, & falsum. Vero & elevato discursui inesse aliquid divini, eique amicitiam quandam & affinitatem cum Deo intercedere, qui & ipse sibi *verbum* adnumerat, idcirco in pectore & capite, tanquam partibus nobilioribus residere: Mendacem verò, velut abjectum, infimum & vulgarem, serpentem humi, nec ad ullam contemplationem elevatum, per partes illius inferiores, irrationales, belluinas, hispidas, hircinas, asperas & deformes intelligi. Hunc in modum discursum ipsum rectè distinxeris, bonum à malo, verum à falso, castum ab obscœno, proprium ab indirecto. Discursus. Duplicatus.

Homo plantis pedibusque contortis, vultu senex, sedensque incurvato corpore, in humeris tenens aureum globum, cùm veste longa ad talos usque protensâ, apud Ægyptios Mundum universum designabat, qui secundùm cœlorum influxus gubernetur, cum iisdem affinitate conjunctus.

ctus. In pedum complicatione, Terræ ipsius soliditas & stabilitas; in veste longa à capite ad calcem demissa, varietas & copia colorum, ac rerum exprimitur, quibus ille per qualitates elementares undique ditatur, vestitur, & exornatur. Globus aureus sphæram cælestem, motumque ejus circularem significat.

Concordantia Hominis cum cœlo. Iste est Archæus superior, & inferior, à celebri Osvvaldo Crollio descriptus: hæc catena Homeri, Deos hominesque colligans: hoc Mercurii caduceum alatum, & serpentibus circumdatum; hic Berecynthiæ crinis est ab Empyrio cœlo ad infimas usque valles demissus. Ita concludit Osvvaldus: *In Nomine enim ipso, minore Mundo, non est membrum, quod non respondeat alicui elemento, alicui Planetæ, alicui Intelligentiæ, alicui mensuræ, ac numerationi in Archetypo.* Ita videlicet ad regimen & celsitudinem Hominis concurrere cælestem Naturam cum humana voluit Altissimus, cujus patria Paradisus, & centrum illius animæ, ad eum finem creatæ; quò verba Ovidii collimant: *Sedibus æthereis spiritus ille venit.*

Præfatio Admonitoria.

Cœli quare humidi. Hæc præterea Natio solem specie humanâ, facie rotundâ & juvenili, navi à Crocodilo deductæ insidentem, exhibebat. Per navigationem significantes impulsum caloris ejus, quo motum in humida omnia introducit, & maximè in æthereis: quam ob causam multi humidum æthera dixerunt, cum verosimile non sit, motum diuturnum hunc & continuum in sicco posse durare: quâ ratione plures Philosophorum veterum, considerato cœlorum cursu, aqueos non dubitârunt cœlos asserere. Ita in sacris quoque Literis eorum sæpe mentio sub aquarum similitudine occurrit; & Angeli ipsi à Davide hoc synonymo exprimuntur; & Ecclesia tot Prophetarum dictis inhærens, insonat: *Aquæ omnes, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini.* Hæ aquæ, ut & pluviales nostri orbis per Crocodilum intelliguntur, cujus generatio passim Soli attribuitur.

Angeli aquarum nomine intellecti.

Causa prima. Ait insuper Jamblichus, hac solis nave devecti imagine causam primam sive Deum, qui universum hoc regit & gubernat, significari. Martianus pariter, cum Philologiam in sphæram solis introduxisset, vidam ab illa navem, inquit, in sole, quæ diversis opinionibus recta, secundo Naturæ cursu ferebatur, simul ardentibus flammis, & pretiosis mercibus repleta erat, stantibus ad remos septem fratribus: in Malo depictus leo, & ab extra Crocodilus, è cujus medio fons divinæ lucis per occultas vias Mundum irradiabat. Variæ & multiplices sunt icones humanæ, ad demonstrandos solis effectus adinventæ, quas si adducere hic voluerim, in magnum volumen appendix ista excrescat. Plura igitur desideranti Cattarus in Iconibus falsarum divinitatum satisfaciet.

Conjunctio Solis & Lunæ. In Ægypti quadam urbe, ab Elephantorum forsitan copia, Elephantinopoli dicta, adoratum fuit Osiridis simulacrum. Figura Hominis erat, cujus totum corpus cyaneo colore imbutum, caput arietis in humani locum gerens, conjunctionem Solis & Lunæ significabat, prout refert Eusebius. Per colorem cyaneum Lunæ humiditas intellecta, quandoquidem semper humoribus lunaris conjunctio abundat, tum quod noctes simili colore imbuat, qui non minus sereno cælo conspicuus fit. Quis Osirides, & quod Rex universæ fuerit Ægypti, cur manus centum habuisse creditus, cur Solis symbolum habitus, sufficienter in secundo hoc volumine declaratum est.

Luna qualiter repræsentata. In urbe Heliopoleos Lunæ simulacrum hujusmodi figurâ expressum est. Homo erat, cui caput vulturis, & quassando manu lanceam Typhones seu Gigantes sub forma equi marini occidebat. Color hujus simulacri albus, quod indicabat Lunam ab aliis lumen suum mutuare, quæ opinio evidens est. Quid enim negarent lumen illam recipere à Sole, à quo spiritum traxisse, & ortum suum credebant: alitis verò hujus potissimum faciem apposuerunt, quod vultur Soli dicatus erat, ut alibi ex Pierio adduximus. Fuit prætereà avis hæc symbolum lucis & spiritûs, imprimis ob velocitatem motûs, tum etiam, quod ad loca maximè lucida, atque sublimia evolare soleat. Aliæ rursum Lunæ effigies humanâ facie, prout copiosè à memorato Cattaro, ubi de hoc argumento ex proposito agit, tractatur.

Consilia & cogitationes occultandæ. Stupendum non minus, & curiosum fuit sequens Hieroglyphicum; ex quo non obscurè colligitur, quantùm antiqui nos exhortati sint, cogitationes & consilia in occulto esse oportere. Plutonem caput galeâ tectum, & Proserpinam rapientem depingebant: nec absque magno mysterio; cum enim de Plutone notum sit, Numen esse infernale, idcircò ab inferno hoc spiritu dicimus, quàm deceat celare seu tegere omne id, quod in ipsis penetralibus mentis reconditum habemus. Confer huc Emblema Alciati, quod habet ascriptum Lemma: *Non vulganda Consilia.* Additur Proserpinæ raptus, furta siquidem & raptus clam & in abscondito fiunt. Inducitur galeâ obtectus, quasi dixeris tegendum caput, in quo consilia elaborantur. Ita verissimè Spiritus Sanctus ait: *Sicut aquæ profundæ, sic Consilium in corde viri.* Non ignota hæc magno illi apud Sallustium Imperatori, quem ubi persuadere conabantur, ut consilium suum cum primoribus conferret; *Si scirem*, inquit, *vestem meam Consilii mei participem esse, protinus eam exuere, & in ignem conjicere vellem.* Ut igitur galeâ caput, sic illo cogitationes vicissim tegendæ sunt. *Prover. 16.*

Potestas Minorum. In Plutonis Hieroglyphico rursum potestas non spernenda inferiorum seu minorum intelligitur. Hic etenim tametsi in infimo Terræ loco resideat, nihilominus, si lacessitus insurgeret, totum terrarum orbem flammis suis concremaret. Ita si in Horologio ultima licet, & vilissima rota exorbitet, tota machina perturbabitur. Sic & statuis suæ bases accommodantur; ideoque verum est, quod S. Ambrosius ait: *Vicina potentibus solet esse superbia.* Et bene rursum alius: *Qui velit ingenio cedere, rarus erit.* In hoc fabulæ Icari, & Phaëthontis excogitatæ. *In Post.*

Motus spirabilis. Per Silenum senem dormientem antiqui motum spirabilem, seu mavis spiritalem intelligebant. Ex hujus capite album quendam vaporem prodire fingebant inter spissam cæsariem, per quod crassitiem aëris terrestris denotabant. Finxerunt præterea ebrium, quod spiritus illi crassi suâ gravitate, non secus ac in ebrietate hominis organa, & potentias vitales aggravando, & comprimendo somnum inducunt; & hic ille est Spiritus, quem Anima per corpus universum & singulas ejus partes distribuendo infundit.

Jam & Tyronibus notum est, quod antiqui exprimendo igni fabrum Vulcanum exhibebant, clau-

claudum, deformem, luridum, & fuligine denigratum, stantem prope focum, & fulmina cudentem: cui Cœlius cæruleum in capite pileum adjungit. Regionis hoc æthereæ symbolum, in qua ignis purus, integer, neque immundo alicui pabulo immixtus reperitur, longeque ab illo diversus, qui his in terris, utpote debilior, sine alimento & materia pabuli subsistere nequit; Idcirco claudicantem & defectuosum hunc deum indicantes, ut qui ad sustentationem sui baculo egeret, seu materiâ ad sui conservationem idoneâ, diversus proinde à puro illo, atque defæcato, nullius terrenæ mistionis egente. Et hoc verè symbolum est Animæ, prout jam alibi insinuavimus, quæ per modum ignis calefacit, fovet, & vivificat corpus humanum, quò & ipsum ita roboratum ad suas se operationes accingit. Sic porro elementis aliis est intimè conjunctus, ut ex illo quasi vitam hauriant, tametsi nec in illis resplendeat, nec facilè nisi fortè in operationibus suis manifestetur, dum illis activitatem & fœcunditatem inspirat. Et quemadmodum Anima ignis ætherei speciem gerit, dum adinstar hujus ad supremam illam sphæram, tanquam Patriam suam continuo motu elevari debet, ita vicissim Natura, tanquam fœcunda Mater, elementarem hunc ad suos usus & beneficia concedit.

Nequid à semita tanti Authoris deviemus, adducimus hic denuo celebrem illam apud Gallos Herculis imaginem, toties in hoc nostro opere jam memoratam: quod nondum exhausta sit omnis doctrina, hac in effigie conclusa, nec prout debet descripta. Symbolum erat, seu Hieroglyphicum Eloquentiæ. Hominem exhibebant virili ætate, & cætera nudum, exceptis iis partibus, quas leonina pellis integebat; dexterâ fortem & nodosam clavam gerebat, ex ore perlonga catena aurea prodibat, quæ circumfusam multitudinem undique vinctam ad se trahebat. Fuit hoc inter Alciati Emblemata centesimum, octogesimum, & primum, cui subscripsit; *Eloquentia Fortitudine præstantior.* Figura hæc originem ex Luciani operibus sumpsit. Nam ut vertit Erasmus: *Sic igitur Herculem Galli linguâ Gentis vernaculâ omnium vocant, porro Deum ipsum novâ quadam, atque inusitatâ figurâ depingunt.* Demonstrantur eadem in Luciani decrepito sene, & calvo, pauco, quod restat, capillitio cano, forte ut indicarent, Eloquentiam non nisi maturâ ætate, & prudentiâ acquiri: cæterùm cutis illi rugosa, & adusta, obscuri & atri coloris, qualis Charontis, & Japeti nautarum. Consentiunt passim in hoc, quod humeris, & sinistro lateri arcum & sagittas attribuerunt. Credidit præfatus Author in vilipendium Græciæ deorum primitus erectam hanc statuam, quasi vindictam de hac natione sumentes, ob factas in patriam suam excursiones, cum ad persequenda Gergonis armenta, cultissimas has regiones devastâsset. Sed nescio quid novi, & admiratione dignum in hac imagine resplendeat?

Eloquentia.

Id porro est aurea catena, cum qua ille multitudinem diversarum gentium multis pretiosis lapidibus, gemmis, & monilibus luxuriantem, velut in vinculis trahebat, earum aliquæ ad pectus, ad humeros aliæ, itemque ad aures pertingebant, & quamvis exilibus admodum catenulis ducerentur, nihil tamen animi ad effugiendum monstrabant, quin potiùs tantâ mansuetudine & lætitiâ ab hac non inamœna violentiâ se duci patiebantur, ut vel ægrè laturæ viderentur suam ex vinculis istis liberationem. Et quod plus aliquantum admirationis moveat, erant catenulæ hæ à neutra manuum constrictæ seu adductæ, quod sinistra sagittis & arcu, dextera verò in clava sustinenda occuparetur. Perforavit ingeniosus artifex simulacri illius linguam, per quam transmissa catena regebatur.

In subjectam interea turbam, catenis illigatam, faciem serenam & omnino lætam demittebat, quasi multam illi consolationem impertiendo. Ita Lucianus. Ego dum ad conspectum statuæ illius quasi attonitus stupeo, is quem tum fortè mecum habebam hospitem, mihi ait, ne stupeas Advena, mox enim tibi figuræ hujus mysteria explanabo.

Non ad exemplum Latinorum, aliarumque nationum deum Eloquentiæ Mercurium Galli habemus, sed Herculem, ut qui sit illo fortior, atque robustior; neque te moveat, quod senem illum fingimus, hâc enim potissimùm ætate, nervos & robur acquirit facundia, quæ licet infirmior sit ætas, vigoris tamen absoluti est indicium. Hac de causa Nestoris quoque lingua melle aspersa & imbuta fingitur: & Trojani Oratores Vocem Lyrioëssam, seu floridam appellârunt, & vel ideo senili facie compareat, quasi magno intervallo, à juvenilis Enuntiationis imperio remota, utpote quæ juvenili calore asperam, & insulsam prorsus orationem efficit. Instructa est sagittis & arcu, ad indicandum acumen argumentorum, & rursum nervosâ & forti clavâ pondus & robur orationis exprimitur. Hæ Luciani expressiones sunt: Et quamvis aliæ quantumlibet copiosæ, tam ab erudito Alciato, quàm facundo illius commentatore Joanne Tuillio subministrentur, illis tamen relictis, ad alia gradum facio.

Bina Herculis simulacra, quæ Antheum humi prostratum, solo elevant, & in multis numismatibus cernuntur, Hieroglyphicum sunt luctæ, quæ inter sensitivum est, & rationale, dum ille animum discursûs & rationis participem, Antheus verò partem sensitivam, terrenam & ponderosam significat. Pectus insuper Herculis, sedem prudentiæ & sapientiæ denotat, quæ pars perpetuum cum inferioribus, & vitiosis partibus certamen gerit: quod ut alibi jam explicavimus, ita nihil hæsitationis fuit, quin hic repeterentur, maximè, famoso nostro Patriotâ ita differente:

Malagenole impresa è hauer l'Impero
De gl' indomiti affetti, e ribellanti, Preti Poesie.
E non errare, oue dal buon sentiero,
Gl'allettamenti al traviar son tanti.

Sentiebat hujusmodi contradictionem vas electionis Divus Paulus, cum ait: *Sentio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.* Serpentis Pythonis contra Apollinem pugna hæc dici potest, cum videlicet immundus iracundiæ & concupiscentiæ serpens, venenum & flammas evomit, & obscurâ tetrâque caligine, Rationi, ceu Apollini labem quandam aspergere conatur. Neque poterit Ratio, quod sensitivum est debellare, nisi elevet, & in altum adeo evocet corpus ipsum, ut affectuum pede jam non terram corporearum sordium attingat, verùm omnes omnino affectus illicitos, quasi Terræ filios, prosternat, & perimat. De hoc mortis genere Apostolus ait: *Mortui estis, & vita vestra abscon-*

absconditа est cum Christo in Deo. Hæc pretiosa illa mors est, quæ oculos Divinitatis exhilarat, quæ & Redemptorem nostrum in hanc similitudinem permovit: *Nisi*, inquit, *granum* frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Hæc singularis illa, & inter omnes maximè insignis victoria est, de qua S. Bernardus ait: *Major est victoria hominum, quàm Angelorum; Angeli sine carne vivunt, virgines in carne triumphant.* Inde Scipionis Africani, generosi illius ducis, quem virginis Cimbricæ forma non expugnavit, ejus inquam tumulo inscriptum legitur; *Maxima cunctarum victoria, victa voluptas.* Et Boëtius, ad facta Herculis alludendo, ita canit: *Superata tellus sydera donat.* De hac materia plurima passim extant volumina sacra, & moralia.

Super Missus est.

Fabula Promethei.

Quandoquidem non infœcundæ considerationis & applicationis ad symbola est Promethei fabula, jam aliàs eruditè à Cœlio pertractata, non præter rem mihi facturus videor, si eam huc loci transsumpsero, quò plures inde cognitiones, ac doctrinæ eruantur. Plato igitur in Protagora sub persona Socratis, ut artium adinventiones detegeret, ipsumque ingenium ad eas requisitum indagaret, hujusmodi orditur fabulam. Erant olim tempora (& hinc suam derivat historiam) cum præter Deos nemo adhuc mortalium viveret, instante dein tempore, ut ii quoque nascerentur, Dii illos ex terra simul & igne formârunt, distributionem tamen facultatum & ornamentorum ad illos spectantium Prometheo, ac Epimetheo fratribus assignârunt. Quorum posterior cum totum negotium sibi uni & soli assumpsisset, dumque ego gradus, conditiones, & officia distribuo, tu hic expecta (ait Prometheo) videntes Dii, rem rite instructam & ordinatam, totius operis distributionem ei permiserunt. Qui præter spem turbato ordine, rerum diversarum confusionem introduxit. Huic enim plus virium, quàm agilitatis & solertiæ largitur; alteri celeritatem nimiam deficientibus interim viribus, infundit; plus debito unum muniendo & armando, alterum è contrario, ultra quàm justum fuerat, debilem, ac ferè inermem dimittit: Defectus hos salutaribus remediis compensare conatus. Ita cum ex animantibus quæpiam, ratione parvitatis suæ imperfecta cognosceret, statuit fabricatis ad id alis succurrere; aliis subterraneos sibi specus, & receptacula fabricandi, scientiam tribuit. Ea, quæ ad insignem aliquam magnitudinem pertingebant, summâ industriâ conservavit, & providit, nequod eorum genus perire posset, cumque illis id emolumenti concessisset, ut perfectâ sanitate fruerentur, eò animum applicuit, ut catervam ac seriem annorum, & uniuscujusque anni varias revolutiones ac tempora ordinaret. Inde carnes pellibus, & pelles setis, pilis, & villis obduxit, eorumque aliqua cute solidâ ac durâ communivit, quibus contra frigora, aliasque cœli injurias sese tutarentur: ita in pedum plantis, cute spissâ, pilis, adipe, unguibus, aliisque munimentis instruxit, ne à soli asperitate offenderentur. Alimenta vitæ necessaria, in debita proportione subministravit, his quidem (juxta uniuscujusque naturam) aut herbas; fructus, & radices, sive carnes, aut alia convenientia, & opportuna: illis verò, quibus sors obtigerat, ut dilaniarentur ab aliis, minus alimenti præstitit, quod generosis & ferocioribus aliis in pabulum destinata essent.

Postquam facultates, & omnia reliqua, quorum capacia essent, brutis ac feris indidit, supererat humani generis compositio, atque perfectio, cumque jam nil restaret, quod communicari posset, nimium enim perfectionis in alia profuderat, multùm solicitus, quid agendum in ancipiti hæsit. Quibus curis anxio Prometheus superveniens, ut distributionem factam inspexit, videt animalia omnia completa, illisque de necessariis omnibus abundè prospectum: Solum hominem nudum & miserum, sine calceamentis, sine possessionibus, & absque auxilio pauperem & mendicum: jamque fatalis illa dies instabat, quâ simulacrum hoc mundo exponi animatum oportebat. Inops itaque & Prometheus consilii, cùm summâ temporis angustiâ se conclusum animadverteret, quale tanto operi subsidium inveniret dubio secum pectore revolvens. Cum subitò in mentem venit (id quod & postea peregit) si ignes sacros, una cum sapientia & artificio Vulcani atque Minervæ violaret? Erant hæc sibi mutuò conjuncta adeo, ut neutrum sine altero haberi, neque alterutrum ulli usui inter homines esse posset. Utroque igitur insigni dono per furtum ablato, hominem investivit, & animavit; qui tantum continuò intelligentiæ consecutus est, ut nosset, quibus mediis vitam sustentari oporteret. Deerat tamen illi modus, & ars, quâ in operibus exercitari posset, adeoque utilis sibi ipsi, & Reipublicæ terrarum orbis proficuus evadere. Hæc in ærariis Jovis unicè abscondita servabantur, neque huc aditus Prometheo ullus patebat, studiosiùs enim custodiebantur, quàm Vulcani, & Minervæ repositoria, è quibus priora munera surripuerat.

Homo divinorum favorum jam particeps, & inter sortes cælestes adnumeratus, jamque Diis contactu ignis sacri vicinior factus, solus inter cuncta animantia Religionem agnovit, & veluti memoria suggerente, esse in cœlis Numina, & Deitates, cœpit erigere statuas & altaria, templa item & sacrificia, orationes & vota instituere, inde voces & nomina excogitare, quibus æternitatem, immensitatem, & omnipotentiam illius Numinis explicaret. Suppeditante posthæc ingenio, & domos, & victum, & vestimenta per artem reperit. In hunc modum instructi & edocti Homines sparsim primùm habitare, & antea quàm vel ædes, vel urbes ullæ extarent, in apertis campis, & per sylvas divagari, ut non raro à fortioribus se feris necarentur, dum earum feroces assultus sustinendi, neque iis resistendi sat virium esset. Sat jam quidem artis illis ad vitam sustentandam; sed ad sui defensionem haud dum satis adhuc valebant, dum cognitio aut præparatio armorum iis deesset. Quæ quidem propositio, veritati sacrarum paginarum omninò contrariatur, in his enim verbo illo *Dominamini*, sufficienter contra omnem potentiæ hostilis impetum consultum fuisse Homini vidimus. Verùm, ut revertamur, unde digressi fuimus, cum imperiti artium militarium essent, ut tamen deinceps à ferinis illis assultibus securiores viverent, consulere cœperunt, quâ ratione uniti invicem & congregati habitarent: inde sapienter de civitatibus, mœnibusque extruendis deliberatum, quò inhumanam illorum feritatem arcerent; paulatim

deinde

deinde contra sese mutuò his propugnaculis uti, cum sensim in pejus vergentes hominum mores, non discursu, non ratiocinio instructi, ruens unusquisque cœco modo, quo illum propriæ passiones, & affectus ducerent, quavis levi de causa alter in alterum sævire, nec jam homo securus ab homine trucidari, ac perimi.

Quamobrem supremus Monarcha Jupiter metuens, ne omnino genus Humanum concideret, Mercurium legat, qui sublatâ ex mentibus nostris caligine, novum lumen afferret, eisque pudorem quendam aspergeret justitiæ, cæterarumque virtutum, quæ ornamenta sunt, & vincula civitatum, simulque amicitias, & affinitates inter homines fundaret. Priusquam igitur operi se accingeret Divinitas illa, Superorum Regem interrogâsse fertur, quâ methodo juberet distribui dona, seu virtutes illas, sive artes; quomodo inter eos justitiam obfirmare aut pudorem oporteat, uni an multis, an aliquibus, vel omnino jam omnibus dispertienda. Unde à supremo tribunali decretum illud sublatâ appellatione emanavit; *In omnes; & omnes ejus participes fiant.* Ità fore, ut civitates perfectè stabiliantur & componantur: postremò ita Jovem conclusisse: *Legem nomine meo promulges; ut qui pudoris, & Justitiæ participes esse non possint, tanquam pestis civitatis occidantur.* Ex dictis colligitur, quàm antiqui, licet gentilitatis caligine adhucdum offuscati, & impliciti, pias, & justas planè sanctiones formaverint, non secus ac si è cœlo derivâssent.

Ex his omnibus advertimus, per facem accensam à Prometheo raptam, intelligi robur ingenii, quo repertæ sint artes omnes, quibus illa tam pulchra, tamque stupenda opera in magno hoc Theatro orbis terrarum excolente doctâ hominis manu statuantur, & producantur. Sic Plato, & Aristoteles tradunt, hic quidem, in face vim intellectûs agentis intelligi: ille vero è Schola Ægyptiorum hauftâ doctrinâ, cœlestem igniculum, seu lumen appellat, quod per canalem extrinsecum homini inditum, id proprii officii habeat, ut artium inventionem molliatur. Qui de Prometheo plura hic desiderat, & quomodo in pœnam audaciæ ad montem Caucasum damnatus, ibidem gravi catenâ vinctus, jecur aquilæ lacerandum præbeat, Genealogiam Deorum Joannis Boccatii, & Natalis Comitis nunquam sat laudatam Mythologiam perlegere non gravetur. Nec ego eum defero, nisi prius duplici Hieroglyphico sensu hinc ditatus abscedam.

Primus exhibet Hominem in scopulo quodam arduo, inaccessibili, & prærupto, qui catenæ huic, quâ vinctus olim fuerat, detracto annulo lapillum adaptavit, & quasi digito insertus simulavit. Hoc Ægyptiis symbolum gratæ memoriæ ob recepta beneficia. Illud videlicet factum à Prometheo fertur, postquam à supplicio ad Caucasum montem liberatum se vidit, in perpetuam reminiscentiam favoris adepti. Inde morem tractum lapillos annulis conjungendi. Et fortè hæc annuli ferrei est significatio, quo tot annis Romani usi fuerant. Tantundem, inquit Plinius junior, agendum unicuique est, qui nolit se turpi, & contemptibili ingratitudinis vitio commaculari: *Turpius gratiam non referri, quantò honestior causa referendi.* Similis est gratia monetæ, quæ quò sæpius exponitur, eo cum majori semper fœnore redit. Et juxta M. Tullium, *non*

Memoria Beneficii recepti.

Lib. 14

Pro Planc.

solùm gratus esse debet, qui accepit beneficium; verùm etiam, cui potestas accipiendi fuit.

Indicavit rursum infelix Prometheus ità ad Caucasum religatus, cor ejus depascente aquilâ, verum apparatum indignationis divinæ, & ostentationem suppliciorum, quæ reos & peccatores aliquando manent, justum præterea, & inexorabile Dei judicium, gravitatem insuper pœnæ & calamitatis cœlitus immissæ, dum pro furto sacri ignis Prometheus ita severè punitus, & castigatus cernitur. In hanc figuram vel Christiani ipsi aciem intendant, ex hac parabola sibi correctionem pro peccatis desumant, cogitantes, quia *durum est incidere in manus Dei viventis:* & non semper verum, quod *Dii laneos habeant pedes.* Quò enim plus moræ intercedit, antequam emissa ab arcu sagitta decidat, eò impetu graviore ruit, & mortis æternæ aculeum infligit. Ita verè S. Joannes; *Gladius Dei exacutus est, & limatus.* Insigne in concionibus argumentum, quod omnia hæc sublunaria, quantumvis exigua, divinæ Justitiæ instrumenta evadant; prout illud est; *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum; quæ faciunt verbum ejus.*

Indignatio divina.

Multas, diversasque similitudines, versiones, significationes, & expressiones Mercurii imago nobis exhibet, tum propter qualitates, & proprietates varias illi ab antiquis attributas, tum quod Oratorum Antesignanus fuerit, & Patronus. Hac de re apud Cattarum celebrem scriptorem plures paginæ refertæ, & non pauca dicta sunt à nobis inter facinora Deorum, Hominumque illustria. Hic ut ordinem Hieroglyphicorum à Cœlio Augustino servatum, prosequar, pauca, juxta ejus mentem, breviter exponam, ubi primùm eorum, quæ maximè trita sunt, & usualia, aliqua adduxero. Per hunc igitur intelligebatur vis, & energia orationis; Virtus rerum interpretativa; Oratio callida, & diserta. Idem primus literarum inventor habitus; Nuntius præterea, & Legatus Jovis; hinc pedibus illius alas, & caduceum manibus præbuerunt; quò majorem efficaciam, penetrandi, convincendi, & persuadendi mortalium animos, ejus legationibus inesse commonstrarent: ita de Deorum Oratore, Interprete, & Nuntio à Virgilio hæc tribuuntur:

Vis orationis.

Interpres Divûm cœlo demissus ab alto.

Fingitur insistens pedibus, eleganti formâ, staturâ rectus, ad indicandum robur & vim orationis; alæ velocitatem denotat, quâ per aërem discursus fertur: ideò & Homerus voces alatas nuncupavit. Hæc de famæ sono illustris Alciatus.

Mercurius cur alatus, & erectus.

- - - - Malum, quo non velocius ullum,
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.

Hæ alæ rursus Hieroglyphicum sunt velocitatis sensuum, & intellectûs agentis. Ita Ammianus Marcellinus de Julio Cæsare scribit, surrexisse eum de media nocte, quò preces suas & vota Mercurio offerret, ut sibi vivacitatem, & claritatem mentis largiretur; intellexisse videlicet eum arcani loco à Philosophis, hunc solum in mundo esse, qui sensibus velocitatem, & menti alacritatem conciliaret, quæ communiter intellectus agens appellantur. Gravitatem præterea orationis, & soliditatem indicat, supra basem quadratam collocatus, sine pedibus, ad significandum robur & fundamentum orationis, tum quod discursus non pedibus, non manibus egeat. Suidas ait, in figura quadrata elocutionis veritatem

Sensus velox, & Intellectus agens.

tatem designari, cui tanquam basi innixa sustentetur, & stabiliatur. Addit hâc formâ Alexandrum, ut reliqui artus deessent, exhiberi solitum. Talibus videlicet statuis donabantur Clarissimi Heroës, & Belli duces. Ita Thucydides refert, Plutarcho idem affirmante, Athenis ingentem numerum statuarum Hermetis, seu Mercurii fuisse, quæ omnes unicâ nocte confractæ sunt, postquam Athenienses collecto exercitu bellum in Syracusanos decrevissent: inter quos Alcibiades è Ducibus Atheniensium, in quem invidia confractarum aliquot statuarum devoluta est, gravibus malis de cœlo immissis mulctatus est, quod statuarum Hermeticarum dejectione, quasi signo dato illius Reipublicæ mutationem attentâsset.

Clari viri quibus statuis honorati.

Ab Oratione ad Mercaturam ejusque lucrum, transitum facientes, invenimus ex hujus Patronum & Antesignanum deum illum fuisse. Manibus marsupium indiderunt, dum ad pedes illius alis instructos gallum collocarunt, quo indefessam vigilantiam, mercatori necessariam indicarent: Huic rei ansam præbuit, quod primus Oratorum esset; vehemens enim discursus, & persuasiva oratio, multum ad negotiationem conferunt, imo anima & basis omnium fere contractuum artificiosa locutio est. Lucro autem quàm immerguntur hominum mentes, vel ad damnationem! sic enim jam olim Plutarchus: *Omnis homo lucri cupidus est.* Et Plinius junior: *Quid non facit, aut patitur mercator?* Impium hoc desiderium habendi jam non civitates, sed regiones integras infestat, atque corrumpit. Quin audimus ex Plutarcho Catonem ita disserentem: *Difficile salva erit civitas, in qua pluris, quam bos, venditur piscis.* Occasione hujus ad furta & latrocinia pelliciuntur hominum ingenia; quod ita Deiphilus exaggerat: *Nisi lucrum esset, nemo esset improbus.* Et Xenophon: *Lucrum justitiæ præferunt improbi.*

Mercatura.

De cupiditate.

In Apophtheg.
Apud Volat.

Fertur & Mercurius furum ac furtorum Patronus; fuit certè hac in arte Magister & antesignanus, quando Battum pastorem, ne ab illo furti proderetur, in Petram convertit. De illo enim narratur, cum Apollo Admeti Regis armenta pasceret, eum boves quasdam, quæ longiùs processerant, furto abactas in sylva occultâsse. Sub figura igitur Mercurii, technæ seu fallaciæ furum intelliguntur. Hæc Poëtarum inventa; qui sub specie fabularum, veracis & integerrimæ Philosophiæ rationes mortalium oculis exposuerunt. Ipse autem & Fornuti propterea nomen adeptus est, Suidâ, aliisque asserentibus. Et Horatius ad hanc mentem cecinit.

Patronus furum.

Callidum quidquid placuit jocoso
Condere furto.
Te, boves olim nisi reddidisses
Per dolum amotos, puerum minaci
Voce dum terret, viduus pharetrâ,
Risit Apollo.

Item Prudentius.

Experies furandi homines hâc imbuit arte
Mercurius Majâ genitus.

Habent igitur fures in hoc Numine Patronum fallacem, proditorem, infidelem, & malitiosum, qui, postquam illis ad furti executionem præses & conductor fuit, mox eosdem deserit, & Magistratui prodit, permittens eos miserè è patibulo suspendi. Igitur revera, ut sentit M. Tullius, *Nihil est turpius ingenuo, nihil minus libero dignum, quàm in conventu maximo cogi à Magistratu furtum reddere.* Plinius major è contrario ait; *in furto deprehendi infelicis ingenii est.*

In 4. Action. in Verrem.

Velocitas præterea, motusque inconstans Planetæ cognominis, nomen quoque indidit, dicamne Metallo, an composito metallico imperfecto, & Auri, Argentique excremento, dicto à Chymicis, Physicis, & Metallicis Argento vivo, seu Mercurio. Ad cujus volatiles fugacesque pedes figendos, motumque inhibendum semper luridi, fumo squalidi, atque laceri, desudant, & jactantur miseri, modo aquis fortibus, nunc salibus, aut herbis, per putrefactionem, sublimationem, fermentationem, projectionem Mercurium suum torquendo: neque occæcati jam vident, antequam illius unciam unam fixerint, perdidisse se jam veri Argenti libras, & Auri semilibram: dumq; hunc in fallax quoddam amalgama redegerunt, credentes nunc demum se perfectam ejus fixationem obtinuisse, experiuntur miseri, totum illum è manibus in auras & ignem abiisse & evolâsse. Opportunè in hanc rem Commentator Testius:

Con Mantice indefesso
Chimico affumigato,
Trae d'assiduo Carbon faville ardenti,
Perche del fuoco espresso
L'umido spirto innato,
Fissino il piè fugace i vivi Argenti:
Mà non perciò represso,
L'inquieto Mercurio il corso ferma;
Che, per vincer Natura, ogn' Arte è inferma.

Mercurius à Græcis Hydrargyrum dicitur, & hoc signo ☿ exprimitur. Ita septem Planetis septem metalla Chymici inscripserunt: ut Soli Aurum, Lunæ Argentum, Plumbum Saturno, Jovi stannum, Veneri Cuprum, ferrumque Marti, quemadmodum testis est Plato in Timæo; & sub hisce nominibus de iisdem ratiocinantur.

Idea item velocitatis & motûs in Mercurio exprimitur, dum alæ ipsi in pedibus simul, ac pileo affinguntur. Harum meminit Virgilius:

- - - Et primùm pedibus Talaria nectit
Aurea: quæ sublimem alis, sive æquora supra,
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.

Dicitur & per modum adagii, cum quempiam videmus metu fugere, hic alas in pedibus habet, Unde natum illud,

- - Pedibus timor addidit alas.

Similis fugæ celeritas adhibenda ab iis qui continentiam profitentur, & quotquot se jactant vitiis obviam ituros, virtutique se daturos: inde pariter resultavit versus ille vulgaris:

Che non si vince Amor, se non fuggendo.

Mirabile illud, & omnino sapiens caducei inventum, quæ insignia sunt, & arma hujus Numinis, dum circa virgam tersam & lævem gemini angues flectuntur, seque mutuò ad ejus principium & finem connexi amplectuntur, pilei insuper vertice alis instructo, inter Hieroglyphicas literas primum locum retulerunt, nempe *Potestas & Vis Fati.* Significat illud, præter applicationes à Pierio adductas, vim inevitabilem Fati, seu quendam quasi flatum, quo mentes nostræ non solum, sed res omnes creatæ unanimiter moventur, & gubernantur; estque quasi vinculum, quo nos Deo, ipsique inter nos ipsos colligati sumus: Certa quædam necessitas est, quâ res omnes

Fatum, & Dominium.

mutuò

mutuò constrictæ percipiuntur. Videtur ea haud dubiè intellexisse Virgilius, cum suaviter non minus, quàm eleganter cecinit:

Tum virgam capit: hâc animas ille evocat orco
Pallenteis; alias sub tristia Tartara mittit:
Dat somnos, adimitque, & lumina morte resignat:
Illâ fretus agit ventos, & turbida tractat
Nubila.

Hoc modo intima illa rerum inter se connexio descripta: cui hoc additum speciale, ex Macrobii testimonio, quod serpentum illorum alter mas fuerit, alter fœmina, qui circa dimidium spirarum erant mutuo connexi per modum, qui Herculis dicebatur. Hanc rerum copulam (quo magis appositè loquamur) dicam non aliud esse, quàm communis Naturæ indissolubilem societatem, ita ab Altissimo ordinatam, pro beneficio & auxilio universi. De hujus infinita providentia ita Spiritus Sanctus disseruit: *Attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter.*

Pax. Caduceatores. Per unionem seu copulam hanc serpentium, non rerum solum unio intellecta; sed insuper vinculum concordiæ & pacis: idcirco qui pro hujus negotiatione mittebantur legati, *Caduceatores* appellati sunt. Virgæ hujus effigies in variis numismatibus cernitur; & inter alia Marco Antonio Triumviro imperante editum Numisma, in cujus uno latere mulier erat post velum lauro caput coronata: Verticem ambiebant hi Characteres: *III. Vir R. P. C.* ex altera parte duæ manus apparebant, simul Caduceum tenentes, cum tali inscriptione; *M. Antonius. C. Cæsar.* quæ haud dubiè inseparabilem Antonii cum Cæsare concordiam indicabant. Tanta profectò emolumenta & bona ex pace & concordia animorum proveniunt, ut non aliâ, nisi Mercurii ipsius, seu perfectissimi Oratoris linguâ describi sufficienter possint. De his plena sunt Panegyricorum passim, & Oratorum volumina, quos inter Clarissimus Vir Thesaurus æterno applausu mihi dignissimus videtur. Ego ne quid ab instituto deflectam, eò prudentem & discretum Lectorem relegatum volo.

His succedit oculatum Numen Argus, inscriptionem Hieroglyphicam is habet; *Mundi machina.* De hoc inter alios sonorè Ovidius:

Centum luminibus cinctum caput Argus habebat,
Inque suis vicibus capiebant bina quietem,
Cætera servabant, atque in statione manebant.

Et Statius:

Spectat in assiduis stellatum visibus Argum.

Mundus universus. Assumitur igitur pro symbolo universæ hujus mundi machinæ; cujus caput cœlum, oculi stellas repræsentant, quæ inferiora nostra quasi custodiunt, & blando calore fovent. Theologi veteres, nec minus Philosophi, quos inter prolixè Osvvaldus Crollius, Mundum hunc magno cuidam animali comparârunt, quæ similitudo proinde locum Argi fabulæ fecit. Moveri enim terram, præter jam dictos, author est Mercurius Trismegistus; & quamvis vario ac multiplici motu agitetur, habito tamen ad alia elementa respectu, tam tardum esse motu, ut planè immobilis videatur: quod hujusmodi argumento probare nititur. Non est verosimile (inquit) ut, quæ cæteris alimenta subministrat, concipit, nutrit, fovetque res omnes calore innato, ipsa motu careat, dum fieri nequit, calorem & virtutem generativam extra motum subsistere. Ut igitur per oculos stellæ intelliguntur; ita herbæ, plantæ,

Cur Animatus? — In Pimandro.

Scarlatini Hominis Symbolici Tom. II.

& arbores, capillorum; Lapides, & metalla ossium vices tenent. Nihil adeo mirum est, si Argi symbolo, universitatem hanc Sapientia Ægyptiorum comprehendi voluit. Et Mundum animatum esse, nos quoque in Proœmio voluminis hujus ex obliquo tractavimus, nec minus in primo volumine, ubi de oculo egimus, de Argi mythologia prolixam parænesin instituimus.

ENDYMION.

ARgo Cœlius Augustinus Endymionem succenturiavit, Dianæ seu Lunæ amasium, per cujus omnes significationes si evagari vellemus, speciale opus, seu volumen, requireretur. Inter alios proinde ad doctissimum Cattarum te remittimus, qui omnia ea, quæ dici in hanc materiam possunt, complectitur. Nos verò, ne quid à proposito tramite recedamus, cum citato Authore mortem hominis justi, in hoc symbolo speculamur. Hi sunt, qui superatis pravis tentationibus, & malignis suggestionibus, post Deum anhelantes, cum illo conjungi desiderant, quod dum in hac vitâ fieri nequit, relictâ illâ ad cœlos commigrant, morte corporis consopiti non aliter, quàm qui profundissimo somno tenentur, veluti de Endymione fert fabula, qui in recessibus Latmi montis dormiebat. Hujusmodi fuit S. Paulus Apostolus, qui ardentibus suspiriis exclamabat: *Cupido dissolvi, & esse cum Christo.* Similis enthusiasmus sacram animam tenuit, dum languens ait; *Anima mea liquefacta est, donec dilectus locutus est mihi:* eademque ardentius aliquantò locuta de osculis, inquit; *Osculetur me osculo oris sui.* Huc volatum suum dirigebat coronatus Psaltes, cum ait: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Re enim verâ, *mors somnus justorum, requies servorum Dei,* ut exprimit Sanctus Chrysostomus. Rursum S. Ignatius Loyola; *Quàm sordet mihi tellus, cum cœlum aspicio!* — Mors justi.

In sensu mythologico, per oscula, quibus Luna Endymionem deperibat, intelligitur vis, & propensio quædam naturalis stellarum in subjecta corpora, & Lunæ potissimùm in corpora hæc inferiora influxus, quæ lumen suum aliunde mutuatum, cum sit nobis maximè vicina inter omnes Planetas, nostro orbi denuo communicat: & quod noctu potissimum luceret, interdiu in sylvis latere credita, tela & arcum Venationis gratiâ accepit, cæteroqui Regina intelligentiarum, & cœlestium proportionum appellata. Animam quoque justi Hieroglyphico sensu exprimit Endymion, cujus amore adducti Angeli, ac Intelligentiæ cœlestes, quorum amplexibus atque osculis ut fruatur anima, ad excelsum montem divinæ contemplationis se confert, ibique à somno mortis blandè consopita, à terrenis sordibus, & vanitatibus liberatur. Quæ cum evenerint, tunc demum perennes gratiæ dicantur Altissimo: neque interea recusandum, in mortali hoc carcere tamdiu persistere, quamdiu Divinæ Majestati id æquum, bonumque visum fuerit.

De cœlo nunc in terram progredimur, & relicto monte Latmo urbem Romam accedimus: in cujus Lateranensi palatio positum olim Pacificatoris simulacrum, describitur à Quintiliano his verbis: *Fuit & ille habitus, qui in statuis Pacificator* — Pacificator & pax.

ficator

ficatur esse solet, qui inclinato in humerum dextrum capite, brachioque ab aure protenso, manum infesto pollice protendit. Vir erat canus, & promissâ barbâ; ut declararent, tractationes pacis suscipiendas non à Juvenibus, sed ab iis, quos matura ætas rerum diversarum experientiâ, ac Sapientiâ providisset. Symbolum hoc inter alia nobilissimum est, & quod plurimum ferè applausûs mereatur. Neque enim in terris alius præterea thesaurus est, qui bona ex pace emergentia possit adæquare. *Qui pacem dedit, uno verbo omnia dedit*; verba sunt S. Augustini. Hæc est ædium fundamentum, hæc regnorum stabilimentum, hæc mater fœcunditatis & abundantiæ, hæc vitæ columen, & larga bonorum omnium dispensatrix. Plura desiderantem remittimus ad eos, qui majore facundiâ in hoc subjecto versati sunt.

Favores & odia.

Pacem proximè contingunt favores, & gratiæ; velut hostilis animi indicia sunt odia & morositates. Illorum ideam depinxit Politianus in Miscellaneis: Hominem videlicet, qui manus, digitosque conjunctos habet, prout è contrario odia, & dissensiones in digitis separatis, ac retro aversis figurantur. Prius ab Horatio exprimitur:

Consentire suis studiis qui crediderit te,
Fautor utrumq; tuum laudabit pollice ludum.

Alterum à Juvenali indicatur.

- - - Et verso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter.

Plinius libro vicesimo octavo Historiæ naturalis, similiter hortatur, digitos constringendos & in se convertendos, cum in rem quampiam assentimus. Prudentius quoque Poëta sic habet:

Et quoties victor ferrum jugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas, pectusque jacentis,
Virgo modesta jubet, converso pollice, rumpi.

Plures aliæ favoris, atque odii imagines visuntur in Iconologia Cæsaris Ripæ, quas brevitatis gratiâ hîc omitto. Ex paulò ante memoratis colligitur, per retro aversum pollicem odia, & dissensiones; per ejus conversionem, & compressionem, gratiam & assensum indicari.

Quò præscriptæ methodo inhæreamus, libet hîc aliqua in memoriam revocari, de quibus in superioribus jam egimus. Antiquissimum id Phidiæ marmor, in quo primùm erat sculptura hominis maturæ quidem ætatis, sed imberbis, cui nomen *Honori* impositum, eratque in latere, haud dubiè, dextro collocatus: ex sinistro autem latere virgo juvencula apparebat, olivâ caput coronata, qui ambo dexteras inter se jungebant, additumque illi nomen *veritas*, spatio intermedio puellus astabat, cujus capiti inscriptum *Amor*. Hæ secundùm Cœlium tres sunt Divinitates, quibus Fides innititur, eamque illæ intactam, & inviolatam custodiunt. Studium videlicet continuum Honoris, veritas in promissis, & affectuum consensus, seu amor reciprocus, hæc in omni opere, statu, & conditione conservari decet. Sublato enim amore, etiam fides ab Honore recta, & ex veritate progenita ocius emoritur, ac in nihilum diffluit. Mihi verò in docta hac imagine, elegantissimè videtur mysterium Sacrosanctæ Trinitatis detectum: quandoquidem sub figura Honoris, persona Æterni Patris opportunè intelligitur; de hoc enim dictum est; *Soli Deo honor & gloria:* Veritatis nomen verbo increato apprimè convenit, cum ex ipsius ore audivimus; *Ego sum veritas:* & per Amorem Spiritus Sanctus figuratur, ut qui à Patre & Filio procedens, utrumque perfectâ amicitiâ & unione connectit, verè sacra flamma à duplici spiritu emissa & accensa: quâ tandem illi fide, quàm inviolabili & æternâ dexteras jungunt? Amore hoc quantum uniuntur, copulantur, & in perpetuum stabiliuntur? Et hi quidem in uno solo marmore, scilicet unâ indivisibili essentiâ, nec ulli alterationi subjectâ. Plena de his Theologorum folia, non speculativorum modò, sed & Moralium.

Honor, veritas, & amor omnia conservant.

Trinitas.

A soliditate marmoris ad volubilitatem somniorum, velut ab extremo ad extremum, sentio me devolutum, dum vestigiis Authoris mei insisto: cujus adeo firma & stabilia sunt dogmata, ex somniis deducta, quantùm ipsa in se volubilitatis, levitatis, & aëreæ inconstantiæ, seu phantasmatis in se continent insomnia. Pinguntur illa sub imagine hominis, cujus languida, ac resoluta facies est, veste forinsecùs albâ, intrinsecùs nigrâ (quibus coloribus dies & nox indicantur) manibus cornu tractans. Figura hæc inter alias à Philostrato descripta est, cujus inventa à nullo Authorum hactenus non celebrata, ob insignem in iis significationum elegantiam. Insomnia bona, quæque aliquid veracitatis præ se ferrent per cornu nigrum, quæ fallacia essent & mala per cornu eburneum prodire fingebantur. De somniis apposité Virgilius:

Sunt geminæ somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, quâ veris facilis datur exitus Umbris;
Altera candenti perfecta nitens Elephanto,
Hac falsa ad cœlum manes Insomnia mittunt.

Ita ait Macrobius ex Porphyrii authoritate, veritatem fere semper absconditam in somniis esse. Anima enim dum ab officiis corporis quodammodo libera, objectum aliquod attentiùs subinde miratur, & contemplatur, illius species sibi, quantum potest, firmiter quidem imprimit, nec tamen illas posthac jam perfectè assequitur, dum libero lumine in illas agere nequit, sed interposito quodam quasi velo, à spissamento naturæ caliginosæ & opacæ in actione suâ confunditur, & perturbatur. De caligine hac eleganter Virgilius:

Aspice namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat visus tibi, & humida circùm
Caligat, nubem eripiam.

Hoc igitur velamen in cornu nigro exprimitur, illaque opacitas ad usque pupillam oculi pertingit. Oculus enim, quamvis visûs sit instrumentum, ejus tamen corpus à Natura ita opacum est, atque densum, ut pupilla objectum suum nequeat adæquatè discernere. Hucusque Macrobius. Aliam adducit rationem Servius, dum ait: per portam corneam oculos intelligi, qui tunicam admittunt, quæ cornea dicitur, tum ratione coloris, tum quod per modum aliorum quoque cornuum, frigus non sentiant: & hæc ex mente Ciceronis, libro de natura Deorum. Cæterùm in porta eburnea os hominis significatur, & hoc dentium partim respectu, partim quod ex omnibus, quæ à nobis dicuntur, pleraque falsa, quæ autem videntur oculis, utplurimum vera sint. Sive (ut pergit idem Author) per corneam portam insomnia transeunt, & vera nobis exhibere possunt, si ea somniantur, quæ statum, & conditionem nostram non excedunt; (prout testantur ii, qui hac de materia scripserunt) sive talia somniantur, quæ fortunam nostram longè supergre-

Quid per oculos significetur?

dium-

diuntur, & hæc indubiè pro falsis computanda, dicunturque per eburneam portam prodiisse, hoc est, insigniori mendaciorum apparatu, aut fastu exornata. Et hæc dicta sufficiant de materia tam fugaci, ac levi; nunc ad argumenta altioris meriti gradum promoveamus. Ea sunt

HONOR, ET VIRTUS.

INter multas à Cæsare Ripa recensitas imagines, binas Heroicas observat laudatus Author in Numismatibus Vitellii Imperatoris, ubi virtutis symbolum hoc modo expressum reperit. Juvenis erat, caput galeâ tectus, in cujus crista pennæ aliquot apparebant, sinistrâ hastam, & dexterâ sceptrum regens, cothurnatis pedibus, & pede dextro testudinem calcans, oppositum sibi habens honorem muliebri formâ. Caput galeâ tectum virtus gerit, ut sciamus, homini solerti, & virtuoso necessariam fortitudinem esse, quâ se contra assaltus adversæ fortunæ tueri valeat, ad eundem usum hastâ inserviente. Per cristam, seu pennas, acumen ingenii denotatur, quo se de infima plebe ad altiorem gradum virtus extollit. Per sceptrum, domandi vitia, & passiones malas refrænandi facultas intelligitur. In cothurnis significatio duplex est: prima, quod sectatores virtutis nullo non tempore exercitari debeant, in Athenæis, & Palæstris, aliisque locis, ubi virtus excolitur; altera, cum pedes symbolum debilitatis habeantur, & inter mundi hujus scopulos crebra sint offendicula, decuit eos non inermes esse; quamque inter tot pericula necessaria sit circumspectio, & provida ambulatio, per testudinem figuratur, ad cujus exemplum gressus nostros cautè instituentes, præcipitia, & pericula peccandi evitemus, & quò alacrius hæc exequamur, oppositam semper oculis Honoris imaginem habeamus.

Depingitur autem formâ muliebri Honor, cum mulieri potissimum incumbat, curam honoris sui gerere. Seminuda apparet, ut contemptum indicet divitiarum, aliorumque bonorum terrestrium, quæ nunquam non virtuti postponi decet. Altero brachiorum Cornucopiæ complectitur, & pede galeam premit, ut doceat, veros honores, bonaque omnia, nonnisi per virtutem obtineri, & in Honore positis, mediante solùm virtute, venerationem decerni. In hoc feracissimo campo poterit juxta beneplacitum suum immorari lector, dum ego me converto ad contemplandum, quid sit

GENERATIO, ET VIRTUS SEMINALIS.

FAcultatem generatricem, eam potissimum quæ terræ indita est, docta Antiquitas depinxit sub forma mulieris, germina quædam exhibentis, eamque Deam Bonam, Persephonem, seu Proserpinam appellârunt; insinuantes, non prius germinare semen, quàm in terræ gremio id receptum, seu reconditum fuerit. Porphyrius germinum loco, spicas Deæ manibus indit. Dicta fuit Bona, quod omnia nobis bona ex terra proveniant: item Fauna, quia fautrix mortalium, eos benignitate suâ ditet. Plutarchus refert, non fortuitò dictam Bonam, fuisse enim verè mulierem castissimam, quæ alterius viri, extra mari- *Dea Bona cur sic dicta?*

tum suum, vel nomen aspernaretur, neque unquam limites ædium suarum egredi visam. Hac de causa, postquam illi à Romanis templum fuit erectum, nemini virorum in hoc aditum patuisse, neque ejus sacris, aut cæremoniis interfuisse, sed cum in ædibus, Consulis cujusdam, aut Prætoris, aut Pontificis maximi fierent, omnes viros domo excessisse, & solas fœminas congregari solitas, quæ rhythmis, & canticis noctem festivitatis illius transigebant. Hanc idcircò Medeam aliqui crediderunt, quod odio Jasonis erga se tam ingrati, viros à conspectu suo arceret. In hoc templo herbæ omnis generis plantari solitæ, quas ii, quibus id curæ fuit, pro Medicina inter ægros distribuebant. Alioqui in fabulis est, Bonam hanc Deam Fauni filiam fuisse, ejus manibus sceptrum inditum, quod illam Junoni æqualem antiqui crederent. De his hactenus. *Templum, & cæremoniæ Deæ Bonæ.*

Mirabilis & curiosa fuit Antiquorum inventio, eodem præfato Authore referente, quâ mistionem & unionem, seu connexionem elementorum inter se, arguere volebant. Junonis imaginem exhibebant, propendentem extra nubes, & quasi è catena suspensam, cujus superior annulus, manu intra nubes protensâ prehendebatur. Aureum illi diadema in capite, brachia versus campos extensa, pedibus saxũ ingens appensum, pedum altero sursum retracto, & incurvo, ab ejus dextro latere turritæ urbes, à sinistro montes aliquot apparebant. Homeri commentum est. His signis per Junonem quidem ipsam, aërem, per catenam verò ignem denotantes, qui res humidas secum ipse constringit, atque conjungit. Pedum alter, cui pondus appensum, item sursum retractus, Terram significabant, & aquam; quæ conjuncta invicem, & unita, à summo rerum moderatore, Jove ipsis dicto, gubernantur; erantque veluti ex cœlo propendentia, quod ipsum ad Jovis quoque nutum, & arbitrium regatur. Imago symbolis admodum idonea, nisi in eo aciem offendat, quod coronata sit, ineptissimum enim, Regem videre in vinculis, ineptius Regem videre suspensum. *Elementa.*

Juno rursus, circumdata nubibus adeo, ut vix dum perspiceretur, Hieroglyphicum fuit mutationis temporum, neque hoc solum, sed præterea indicabat, res quantumvis occultas, tandem revelari; quandoquidem aëris symbolum erat Juno; id volebant res oblivione temporum prope abolitas, & ignorantiæ nubibus obtectas, in lucem aliquando tandem emergere. Brevitatis insuper, & inconstantiæ temporis Idea fuit. De his omnibus siquidem divisim tractare statuissem, opus justò prolixius emersurum fuisset: hoc solum obiter attingamus, nequis seipsum decipiat sperando, fore, ut actio quæcunque mala celari possit, jam ipsa temporis longitudo, ruinæ ædificiorum, hominum interitus, nihilò minùs, quàm alia vulgò contingentia, justo & inevitabili Numinis decreto, ad eorum revelationem, seu propalationem faciunt. Omnia hæc ex Redemptoris nostri ipsius ore noscuntur: *Nihil occultum, quod non reveletur, & opertum, quod non sciatur.* Eruditi Socratis hoc quoque adagium: *Facilius in lingua carbo ignitus contineri poterit, quàm secretus sermo.* Et ex Sanctis, Gregorius; *per hoc*, inquit, *quod foris agitur, quidquid intus latet, aperitur.* Unde majorem semper applausum promerentur opera lucis, quàm tenebrarum. *Tempora, eorum mutationes.* *Res occultæ revelatæ.* *Brevitas temporis.* *Apud Stobæ.* *Ex Ebdrmis.*

Spes vana. In vultu hujus Deæ è nubibus conflato, rerum fallacium spes vana intelligitur. Hinc prudenter Poëtarum nonnemo, Junonem ex nubibus undique coacervatam, ut difficulter teneri, ita facilè dissipari; adque illius normam, spem fallacem seu vanam, quâ mens humana deluditur, abire in fumos, nec secus, quàm ventum aut turbibinem, è manibus evolando, expectationem nostram deserere. Discimus exemplo hoc ab impostoribus cavere, qui fallacibus blanditiis promissa sua stipantes, id agunt, quo manus nobis inani vento repleant. Parabola hæc originem traxit à fabula, quam Poëtæ commenti sunt, sollicitatam videlicet ab Ixione Junonem de adulterio, rem Jovi aperuisse, qui nubem illi sub Junonis effigie opposuerit, quæ illum vanâ specie deluderet. Ita semper veritatis aliquid fabulis intermixtum est, & quamvis non sint nisi Poëtarum figmenta, utilitate tamen non carent, quin adeo ubertate moralis significationis tyronibus prosunt: id quod exemplis paulo infra fusiùs declarabitur.

Corpus phantasticum & aëreum Ixioni objectum.

Mulier tauro insidens, & ab eo in altum mare devecta, facie retro conversâ, & deserta litora anxiè procul respiciens, Europam Agenoris Phœnicum Regis filiam indicat, quam Jupiter (ut Poëtæ fabulantur) in bovem transformatus ex patrio litore raptam, in longinquam regionem abduxit. Hæc, juxta mentem citati Authoris, inter priscos sapientes symbolum fuit animæ humanæ in corpore versantis, corpus Tauri nomine æstimat, quod animam, velut is Europam, per mundi hujus turbidum pelagus deducat, ea verò terram illam promissionis, unde ortum duxerit, non extra conspectum dimittat, Deumque factorem, & creatorem suum indesinenter respiciat. Et hic est circulus animæ Platonicus, & Rationis motus, quando mens à divinis ad humana, & ab humanis rursum ad divina, tanquam primum suum principium & scaturiginem continuo quasi motu fertur, & in semetipsam revertitur.

Circulus Mentis. Considerationes divinorum & humanorum.

Hanc Europam à Jove sub elegantis juvenci forma raptam, & per mare in Cretam Insulam abductam Poëtæ fabulantur. De hac qui plus explicationum, & lucis, desiderat, non deviabit, ubi ad Deorum Genealogiam Joannis Boccatii, & sensatam Mythologiam Natalis Conti iter flexerit. Multum elegantiæ, & decoris tauro huic, & Europæ addidit Illustris Marinus in celebri suo Idyllio, ubi tanquam vivis & genuinis coloribus, dictum illud sapientum verificat; *Poësis est pictura loquens*; ita ad vivum, fugas, lacrymationes, aliosque animi affectus oculis subjicit: verè splendor, & gloria Italici Metri.

Nobilis Marinus.

Et quandoquidem vero fabulatores variis figmentis Hieroglyphicas expressiones indiderunt, ego nequaquam à præscripta methodo recedendo, reperio Mutationes rerum per commentum verè rancidum, & obsoletum expressas, quod, cum mihi pro gradu serviat ad mystica, prætereundum non fuit. Ad hunc igitur modum vicissitudines & mutationes rerum explicatæ. Virgo nuda consistebat, quæ dextrâ arcum, sinistrâ pharetram cum sagittis exhibebat, huic Celenius deus, seu Mercurius, quasi vestem porrecturus astabat. Pictura hæc originem traxit ab eo, quod Poëtæ fabulati sunt; Jovem, cum Dianam absque omni ornamento, seu integumento degentem vidisset, parum id conveniens statui ejus virginali ratum, imperâsse filio Majæ, ut ei vestem concinnaret: quod cum ille effecisset, sensit, non satis ei futurum de una veste, sed quod indies seu cresceret, seu decresceret, plures ejus staturæ adaptandas, neque in una mensura permaneri posse. Hoc symbolo variationes temporum indicatæ, cui inconstantiæ viriliter obviantes, partem magnam prudentiæ humanæ adhibeamus, discamusque sapientiores, & cautiores per hæc fieri. Epicurus noster dicere solitus est: *Nullum tempus intempestivum est ad animæ sanitatem.* Item Demosthenes: *Aliis temporibus alia conveniunt.* Tum & Marcus Tullius: *Prudentis est viri, tempori parcere, id est, opportunitati locum expectare.* De sensu Mythologico Dianæ, seu Virginis hujus, per quam & Luna intelligitur, passim refertæ sunt paginæ Cartari, Joannis Boccatii, Natalis Conti, & tot aliorum præterea, ad quos studiosum Lectorem remittimus.

Mutationes rerum.

Servire occasioni.

Apud Laertium.

Ad Quintum fratrem.

A Danaës fabula, quam à Jove in aurei imbris effigiem converso imprægnatam ferunt, Author Hieroglyphicorum Cœlius hujusmodi significationem deduxit, addito convenienti Lemmate: *Animi pulchritudo, & cœlestium bonorum affluentia.* Vult nimirum Danaën symbolum esse animi bene compositi, qui pulchritudine suâ cœleste Numen alliciat, ad communicandam sibi ubertatem & affluentiam cœlestium bonorum, quæ aureo imbre significantur. Fuit Euripidis hoc monitum, cum ait: *Mens optima vates est, & bonum consilium.* Porro necessarium est mentem hanc, seu animam, ad operationem seu exercitium deducere, ut ait Mascardus; alioqui frustranea est omnis Potentia, quæ ad Actum non deducitur. Oportet igitur primum discere, deinde quæ didicimus, ea in animo firmare per operationem. Talis fere est sensus Mythologicus de Achylle, qui multis annis sub Centauri institutione educatus, ea quæ ibi didicerat, ad Ilii mœnia in actum deducere allaboravit. Quid Phidiæ prodesset ars, si manus in sinu reconditas haberet, neque illas ad elaborandum ebur, vel aurum exereret? Omnes Reipublicæ, aut Patriæ commodo nati sumus. Difficile mihi est hic manum abstinere, neque ultra evagari in tam utili materia. De laudibus exercitationum legantur præter citatum Authorem, ex modernis primus discursus Academiæ Comitis Berny, ex antiquis Plutarchus, *de audiendis Poëtis*, & alibi in opusculis ejus admirandis.

Animi compositio quantum valeat?

In Helen.

Tabul. Cebet. Discurs. 1.

Exercitium quàm utile sit Reipublicæ.

Quantumvis monstrosum, ac deforme Pasiphaës factum appareat, ex illo nihilominus complures doctrinæ multâ moralitate prægnantes eruuntur. Et quamvis non ignota sit fabula, opportunum tamen videtur ejus narrationem hic loci primùm retexere, quò deinde ad sensus morales exponendos commodior descensus fiat. Dicta fuit igitur Pasiphaë filia solis, & uxor Minois Regis Cretæ, quam ferunt Tauri amore captam, & ex illius incesto congressu Minotaurum peperisse, eique Monstro fabricatum postea à Dædalo labyrinthum in Creta, alibi jam dictum. In mirabili hoc composito Animæ ideam docti agnoverunt, quæ vinculo æthereo corpori sociata, quod vinculum seu catena idem est cum spiritu astrali, qui sphæræ ipsius superiora cum inferioribus tenaciter connectit, à Platone, ejusque asseclis non obscurè notatus, sive Archæus cœlestis est, cum terrestri illo composito colligatus. Hæc vera Manlii est significatio, dum ait:

In

In cœlumque redire animas, cœloque venire. Præterquam, quod ea toties ab Ovidio dicuntur, confirmantur & hoc ejuſdem verſu.

Exemplumque Dei, quiſque eſt in imagine parvâ.

Vehiculum æthereum ducens ad cœlum animas. Hic eſt ignis ille cœleſtis, ac vehiculum æthereum, quod Animam ad cœlum, unde prius originem ſumpſerat, reducit. Hoc illud eſt, quo corpus ad operandum movetur, quod ipſum quoties à recta operatione deflectit, toties neceſſariò pars rationalis ſenſitivæ hominis parti ſuccumbit. De ſpiritu porro æthereo ita Pſaltes regius: *Qui facis Angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos flammam urentem.*

Medium, quo Anima corpori jungitur, de utriuſque natura participat. Perpulchram hic eruditionem ſuggerunt Platonici, dum negant ignem hunc ob ſummam eſſentiæ ſuæ ſubtilitatem parti terrenæ inſeri aliter poſſe, quàm per vehiculum quoddam ſeu medium, quod de utriuſque natura quodammodo participet, illudque produci juxta mentem horum Philoſophorum, eorumque puram imaginationem, dum Anima orbi æthereo inambulans, paulatim deſcendendo ad carnis mortalis habitationem, facto per elementa intermedia tranſitu ex illis ſibi veſtem, ſeu qualitatem nonnihil denſam aſſumit, eoque poſtea medio cum corporea hac mole conjungi, & quaſi conſtringi ac in illud ferri ſummo quodam deſiderio, quo corpus appetitur ab omni anima. In toto igitur hoc compoſito, per Taurum corpus, per vaccam ligneam vinculum æthereum, per Paſiphaën Anima intelligitur, è quorum copula Minotaurus naſcitur, id eſt, corpus aliquod mixtum, ex corpore ſimul, & anima compoſitum.

Miſeriarum effigies. Eo quod Pandora vas miſeriarum omnium humanarum acceperit, idcirco ut ſignificarent adverſam fortunam, natalium obſcuritatem, infelicitatem, paupertatem, miſeriam, infamiam, deſperationem, & omnes denique calamitates, quæ ſub imaginationem cadunt, fingebant mulierem, vas apertum, ſeu pyxidem manibus tenentem. Pandoram ſcilicet, cui ea pyxis tradita fuerit ad virum Epimetheum perferenda, hoc mandato, ne quæ in vaſe illo concluſa eſſent, aſpiceret; illam curioſitate motam vaſculum aperuiſſe, & ſubito virtutes omnes, quæ una concluſæ fuerant, è manibus avolaſſe, ſuperfuiſſe autem, & in fundo tanquam graviora reſediſſe mala & infortunia.

Curioſitas quàm nociva. Ita verum eſt magnorum ſæpe malorum cauſam curioſitatem eſſe: bene itaque monet divinus Plato, cum ait: *Evitanda eſt curioſitas verborum.*

De regno. Et Plutarchus: *Omni*, inquit, *fide caret homo curioſus, quamobrem famulis, & hoſpitibus citius credimus Epiſtolas, ac ſigilla, quàm amicis, & familiaribus curioſis.*

De curioſitate. Et Euripides: *Curioſum eſſe, pernitioſum eſt vitæ.* Ita Comes Fulvius Teſtius in Ode dedicata Marchioni Herculi Cocapani, feſtivo carmine loquentem de infelici Pandora Hippolytum introducit:

Poſcia che alla rotante Empirea Sfera
Lo ſpiritoſo ardor Prometeo tolſe,
In gemmato Vaſel Pandora accolſe
De l'angoſcie, e de' guai tutta la Schiera.
Quinci ben toſto uſcir l'anela febre,
La ſervitù, l'affanno, e la ſtanchezza;
La nuda povertà, l'egra Vecchiezza;
E il veſtito di brun, lutto funebre.

Eurydice. Nihilo minoris, quàm prænarrata, moralitatis atque eruditionis ferax eſt infelicis Eurydices lugubris caſus. Illa cum tantiſper à dilectiſſimo conjuge Orpheo, per avia ſeceſſiſſet, in colubrum incidit in herba deliteſcentem, è cujus lethali morſu nefarium venenum hauriens, illoque per venarum canales vitioſâ ſuâ indole ad cor uſque permeante, miſerè interiit. Factum hoc inter alia, ſtupendâ prorſus elegantia in glorioſiſſimis ſuis Idylliis deſcribit Nobilis Marinus, qui in Poëmate Epico Italici idiomatis, omnibus aliis non difficulter palmam præripit. Ex hoc caſu proinde haud dubiè Ethici deducunt appetitum ſenſitivum, qui corruptioni obnoxius, facilè à perverſis affectibus, ſeu paſſionibus depravatur: & hic eſt morſus ille venenatus (inquiunt) quo Eurydice in pede icta interiit. Qui per pedes affectus neſcit intelligi, audiat S. Auguſtinum dicentem; *Pes tuus affectus tuus.*

Pes ſymbolum affectûs. Pes igitur ſiniſtrâ paſſione, ſeu affectu pravo vulneratus, graviter totum hominem affligit, & non rarò ad ſempiternam internecionem, & damnationem gehennæ ſic vulneratum perducit.

Appetitus ſenſitivus depravatus. Idcirco, ut ab hujuſmodi vulnere immunes Apoſtolos ſuos demonſtraret mundi Salvator, voluit, priuſquam ſe morti traderet, pedum inter illos lotionem inſtituere, & Petrum quidem, actû immenſi amoris recuſantem, acriter increpavit, dicendo: *Niſi lavero te, non habebis partem mecum.* Iſte eſt ſerpens, quem æterna Sapientia comminatur, poſituram ſe inimicitias inter ſerpentem, & mulierem, ipſum verò calcaneo mulieris inſidiaturum.

Si pro confirmatione veritatis hujus ad Mythologicos recurrere quiſquam velit, inveniet ibi fortiſſimum Achillem ſtygiis aquis infantem adhuc immerſum, & toto alioqui corpore fortiſſimum, ac invulnerabilem futurum, niſi pedes illius aquâ ſtygiâ maduiſſent, qui proinde ſoli vulnerabiles & infirmi evaſerunt; hoc exemplo indicantes, invictum futurum Achillem fuiſſe, niſi proprio affectu victus ſuccubuiſſet. Neque multùm ab hoc ſenſu diſcrepat, quod de Jaſone refertur, cum ad aurei velleris occupationem aſpiraret. Perdiderat ille (ut fabula meminit) alterum cothurnorum in eo flumine, cujus hæc erat proprietas, ut nullo unquam ſiniſtro vento agitaretur. Cujus iſte ſenſus eſt, eum qui in via ſit ad virtutis occupationem, exui quandoque bono habitu, & affectu regulato ſubinde ſpoliari. Ad hanc normam dum Virgilius Reginam Didonem deſcribit, ab affectu, ſeu paſſione depravata ad mortem voluntariam perductam, quid aliud indicat, quàm amiſſum ab illa cothurnum fuiſſe? Sunt hæc ejus verba:

Ipſa molâ, manibusque piis altaria juxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veſte recinctâ
Teſtatur moritura Deos, & conſcia fati
Sidera.

Sedulò igitur pedes obſervandi, ne à pravis affectibus pervertantur. Ab Eurydices morte, ad vitam Deæ Cybeles convertitur Author noſter, cujus capiti coronam turritam imponit.

Cybele, ſive Terra. Per turrigeræ hujus Deæ ſimulacrum Terram intelligit, & per civitates, quas à tergo habebat,

Agricultura. Agriculturam, quæ ad terram ſubigendam requiritur; ſive quod inculta ſterilis, & laborata ſolummodo fertilis evadat; hoc addito lemmate: *Ubi enim hominum frequentia, ibi artes, & induſtria valent.* Currum, cui habitu regio inſidebat, gemini leones ducebant, velut in pluribus antiquis numiſmatibus patet, quo indicabant, nullum

nullum esse locum tam asperum, incultum, aut sterilem, qui nequeat labore, & agricultura domari, emolliri, & fœcundari.

Geometria. Geographia.

Hæc sive stans, sive sedens humi cum circulo in manibus, Geometriam; cum quadrante, Geographiam, cum ligone prope taurum depicta, Agriculturam significat. De Cybele hac, quæ aliis nominibus Ops, Rhea, Berecynthia, & Vesta appellatur, copiosissimi sunt Boccatius in Genealogia Deorum, & Natalis Comes in Mythologia sua, & Cartarus de Imaginibus idolorum. Dexterâ (ut nos quoque eorum nonnulla quæ supersunt, afferamus) sceptrum regebat, ad indicandum, esse in Terra Regna omnia, omnemque humanam Potestatem. Pallio viridi, floribus variegato amicta erat, ad insinuandas omnis generis herbas, floresque, quibus terra integitur. Hoc modo triumphans cernitur in loco celsis arboribus consito, quo ejus in gignendis arboribus fœcunditatem denotabant. Quatuor rotis currus illius sustinetur, ut indicarent, terram, quantumvis in se firma stet, atque immobilis, opere tamen perpetuo, per quatuor anni tempora, perque vices sese velut in circulum excipientes, rotari semper, & circumvolvi. Leonibus trahitur, sive ad demonstrandos labores arduos rusticorum, sive quod seminatum granum cum festinatione recuperent, ne volatilibus in prædam cedat.

Quare in curru vecta.

Clavis in manu Opis.

Meminit præterea S. Isidorus, manibus illius clavem inditam, quo insinuarent, Terram hyberno tempore clausam recondita semina in gremio fovere, quæ tempore verno rursum progerminet, Terra enim tum vulgò aperiri dicitur. Terram insuper Rheam à pluviis appellatam author est Fornutus, eique triumphanti addita tympana, cymbala, faces, & lampades, eò quod tonitrua, fulgura, & coruscationes, & præcedere, & comitari pluvias non rarò soleant. Quidam per tympana significari volunt, terram in se ventos continere. De hac Cybele seu Ope prolixum Tractatum Cartarus compilavit, quò plura scire desiderantem remittimus.

Tympana & Cymbala cur terræ data.

Ne molestum tibi sit benevole Lector capitulum sequens, neque inamœnum, agens de *Gratiis*, quas ternario esse numero vel *Lippis atque tonsoribus* notum est; cur autem potissimum tali, & non aliâ formâ, aut numero exhibitæ fuerint, non tam notum omnibus est. Pingebantur igitur formâ virginum juvencularum, ridentium, seseque mutuò amplexantium. Earum prima, referente Hesiodo, Ægle, secunda Euphrosyna, Thalia tertia appellata, quid per eas significatum fuerit, optimè inter alios Seneca docet *libro de Beneficiis*: qui in hunc fere modum ratiocinatur: Scire petis, cur ternario potissimum numero Gratiæ significatæ, cur sorores, cur manibus invicem junctæ, cur ridentes, juvenes, ac virgines, transparentibus velis amictæ? Volunt quidam unam earum esse, beneficium quæ conferat, alteram quæ recipiat, tertiam quæ receptum beneficium restituat.

Triplex ergo species est beneficiorum: ejus qui meretur, ejus qui recipit, & tandem ejus, qui reddit beneficium. Manuum complicatio, ordinem atque regressum beneficiorum indicat, quæ mutuâ quasi restitutione, ad primas tandem manus, unde exierant, revertuntur: Ridentes sunt; nulla enim est gratia, quæ vultu superbo fit, aut severo: Juvenes, quia non decet beneficii memoriam inveterari: Virgines, quia incorrupta, & sincera beneficia, & gratiam esse oportet. Vestibus incedunt solutis, demissis, lucidis, & transparentibus, ut appareat, in gratia nihil colligatum, aut coactum, nihil occultum, sed manifesta omnia, & palam fieri debere. Hactenus Seneca.

Sed neque silentio prætereundum, juxta Cœlium, quod una Gratiarum faciem occulere videatur, dorsum spectatoribus obvertendo; per hoc enim significatur, beneficia in abscondito, non palam esse facienda; juxta monitum Salvatoris: *Cum ergò facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt.* Et rursum: *Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua; ut sit eleemosyna tua in abscondito.* Altera faciem velo denudatam, & apertam monstrat, quasi teneatur is, qui recipit beneficium, ad beneficii revelationem, & benefactoris encomia, laudesque publicandas. Tertia ad latus conversa, partem faciei velatam, partem verò discoopertam monstrat, quo indicatur, beneficii quidem retributionem in occulto servandam, beneficii verò collatorem palam laudibus extollendum. Volunt Mythologici Baccho illas, ac Venere prognatas; fuerunt & quandoque per Horas intellectæ, quamvis hæ, juxta mentem Chrysippi, credantur aliquantò juniores.

Matth. 6.

Gratias Homerus in Dearum numero collocat, easque ad cœli portam excubias agere, penes quas stet, densam caliginem seu immittendi in mortales, seu ab iis auferendi. Statius cum de sole occiduo loquitur, Gratiis officium solvendi fræna solis equis imponit. Meminerunt alii, Gratias omnino quatuor fuisse, perque illas quatuor anni vices intellectas, quæ & *Horæ* aliàs dictæ. Hæ cum sertis in capite depictæ, uni sertum ex floribus, alteri è spicis, tertiæ ex uvis & pampinis, ultimæ tandem ex oliva. Finxerunt præterea antiqui, fuisse illas in manu Apollinis, indicando à sole potissimum oriri temporum vices. Officium illarum fuit, mutuum amorem hominum curare, ut, sibi invicem grati, & amici sint. Quare secundùm quosdam duæ tantum Gratiæ fuerunt, apud Lacedæmonios certè solæ duæ adoratæ, ut refert Pausanias: ideoque & duo videntur esse potissimum effectus Gratiarum, dare videlicet, atque reddere beneficium. Primus Epeocles in Boetia author Gratiarum adorandarum fuit. Erat illis inter Græcos templum prope Eleos, in quo statuæ ligneæ; facies autem, manus præterea, ac pedes eburnea fuerunt. Earum una manu rosam, altera cubum, seu aleam, tertia myrti ramum gerebat. Quorum hanc rationem reddunt: Rosam scilicet ac myrtum Veneri sacra, idcircò data, quod plerumque Venerem comitentur; Cubus verò lusum significat, quo simplices juvenculæ inter se nugari, tam suâ, quàm spectantium voluptate solent. Hæc Pausanias. Dum insignium illorum alii alias rationes statuunt; in rosa amœnitatem, seu suavitatem beneficii, in aleis collationem, & reciprocationem illius; in Myrto denique perpetuò virescentem beneficii memoriam intelligentes, ad eum modum, quo planta hæc perpetuò viret, neque unquam exarescit. Tradiderunt, tum Alexander in Genialibus, tum Aristoteles in moralibus, solitos veteres Gratiarum templa in medio foro collocare, quò omnium oculis obversaretur, & libenter beneficia præstanda, & præstita libentiùs recompensanda, maximè cum ea cura

Gra-

Gratiarum esset, ad hoc invigilandi, ne ex debitis hisce nil inter mortales omitteretur. Harum comitem Mercurium fecerunt, qui cum symbolum sit Rationis, rectique discursûs, ut illius vestigiis insistendo noverint homines, cui, quomodo, & quando præstanda beneficia, in hoc Divinæ Bonitatis æmuli, quæ ad bene faciendum perpetua sòlicitudine pro nobis vigilat.

Ex omnibus his non dubitanter arguit Macrobius, Gratias in manu Apollinis dextrâ collocatas; arcum & sagittas sinistrâ tenentem; quo indicarent, multò promptiorem esse Dei manum ad bene, quàm ad malè faciendum, bene enim facere velle semper (& nonnisi malis nostris lacessitum arma sinistræ manûs pro castigatione nostra adhibere) tanquam benevolum dispensatorem Gratiarum suarum in genus humanum. Stant conjunctis invicem brachiis, manibusque Gratiæ, quia decet ordinem benefaciendi de manu transire in manum, tandemque in illius emolumentum redire, qui primus gratiam fecit. Ad hunc modum gratitudinis & amicitiæ vinculum homines inter se colligatos tenet. Nobis porro sufficiat ab his Gratiis ad ipsum fontem perennem gratiarum omnium pervenisse, & pro modulo nostro delibâsse; qui plenis labris haurire gestit, ad Authores hactenus citatos se conferat. Neque illum lateat floridissimum Idilium Nobilis Marini, interque suavissima ejus Epithalamia, tractatus, cui Gratiarum titulus præfigitur, dignus sanè, qui legatur, & relegatur multòties, ob suavissimam metri Italici harmoniam. Nos verò ab extremo omnis pulchritudinis, ad deformitatis alterum extremum pergimus. Sunt autem

Gorgones, quæ hìc non tam in horrenda specie, quàm indivisibili inter se amicitià conjunctæ, dum considerantur attentiùs, multam sanè materiam moralium eruditionum præbent. Harum capita capillorum loco anguibus squamosis circumsepta, ex ore dentes ferinos velut aprorum utrimque prominentes habebant, alatæ insuper creditæ. Phorci ex marina bellua filiæ, quarum nomina fuerunt, Euryale, Sthenio, & Medusa, earum postrema sola mortalitatem assumpsit, quam Poëtæ à Perseo decollatam fabulantur. Porro in his figmentis Theologia Ægyptiaca, seu Platonica triplicem hominis Animam, vegetativam nimirum, sensitivam, & rationalem intelligit: quæ & inter Hebræos diversa nomina sortiuntur, juxta diversam earum essentiam, & significationem. Ex his una dicitur *Nephes*, quod Latinis *vivens*, aut *sentiens* interpretatur: hanc communem cum cæteris animantibus sortiti fuimus, estque Mortalis, & de natura Medusæ participat; hæc capiti proxima, cumque eo intimè conjuncta, atque subjecta corruptelis sensuum, & affectuum corporalium. De qua Theologi credunt locutum in horto Salvatorem, cum ait: *Tristis est Anima mea usque ad mortem.* Et alibi: *Qui non habuerit odio Animam suam, perdet eam.* In hunc sensum à Perseo, qui Genium bonum, seu spiritum divinum indicat, eam decollatam volunt, ii videlicet, qui ad contemplationem rerum cælestium, atque sanctarum aspirant, rescindere primò caput terrenarum affectionum debent, ne pars sensitiva rationalem lædat. Gorgonum altera *Ruah* nomen sortita est, id est, spiritus particeps rationis. Tertia *Nessamah* appellata, sive lumen, quo nomine, &

Per Gorgones triplex Anima intelligitur.

Perseus quid significet?

à Pythagora, & à divino Psalte multis locis indicatur. Hæc est, quam Mentem Divus Plato, & Divinitatis portionem S. Augustinus appellat.

Dictæ fuerunt homines se respicientes in saxa convertere, quamvis enim intra nosmetipsos habitent, nunquam tamen ad perfectam Naturæ illarum cognitionem pertingere valebimus, nisi decapitatâ hâc Medusâ, id est, à terrenis affectibus primùm liberatâ. Neque absque ratione spectantes in saxa conversos asserunt, dum eos, qui ad rerum cælestium contemplationem eriguntur, respectu rerum mundanarum prius in petram immobilem converti necesse est. Dictum præterea de his sororibus fuit, habuisse oculum inter se communem, quem altera alteri subinde mutuum daret: quò indicârunt extrinsecum lumen nostrum à Deo nobis concessum, & ab illo de anima in animam diffundi. In descriptione Gorgonum latius evagantur, tum Ovidius in Metamorphosi, tum Ludovicus Dulcis in commentariis supra Metamorphoseon libros, tum Celebris Natalis Conti in Mythologicis, quò & curiosos plura de his audiendi, remittimus.

Memini me in primo volumine tractatu de capillis, juxta mentem citati Authoris induxisse Naturam humanam in Virgine juveni exhibitam, quæ nuda, capillis sursum conversis, brachiis extensis, plenis uberibus, ad complexum quarundam arborum anhelans festinabat; quo indicatum fuit, Hominem arbori inversæ similem, prout docuit Præceptor Stagirita, cujus radices capilli sunt. Idem quoque symbolum est Animæ sensitivæ, quæ quasi uberibus Hominem nutriens, ad illius incrementum totis viribus incumbit. Hìc autem è contrario, ad ejusdem Authoris mentem affirmaverim, quod imago Virginis, evulsis, aut resectis crinibus, indicet debilitatem ingenii, prostrationem virium, & mortem denique violentam. Tracta fortasse hac significatione à facto Sampsonis, qui, cum antea portas civitatum effringeret, mille viros unus sterneret, postquam ab infideli scorto, Dalila inquam, ejus capilli resecti fuerunt, ita viribus elanguit, & in oculis hostium suorum eviluit, ut eum quasi jumentum in molendino laborare fecerint. Ita finxit Euripides, mori Alcesten non potuisse, nisi per Mercurium pro hoc negotio exequendo cœlis demissum, capillus illi quidam resectus fuisset: Ita Nisus prodi hostibus & Minoi non potuit, donec ab ingrata filia purpureo capillo, seu fatali crine spoliatus est: Neque Dido, apud Virgilium, filum vitæ terminare valuit priùs, quàm Iris ab Junone immissa flavum illi capillum ademisset. Fabulæ quidem illæ, ad veritatem tamen alludentes, dum novimus, vires atque fortitudinem hominis per capillos augeri. Et quandoquidem de Naturæ infirmitatibus mox verba fecimus, liceat deinceps loqui de

Natura humana.

Debilitas ingenii, virium, & mors.

JUSTITIA.

POtens hæc Dea, quæ rexit hactenus, regitque mundum universum, apud Reges, populos, aut nationes quotquot eam colunt, amatores videlicet recti, justi, & honesti; ubi verò perfidia, iniquitas, & alia vitiorum monstra regnant, sive regnârunt, subitò disparuit, & conversa ad cælestes sphæras, ubi nativa illius habitatio est, magnis itineribus contendit. Eruditiores igitur inter Mythologos, quo principali huic attri-

buto Altissimi, conveniens quoddam nomen inderent, Astræam appellârunt, quam tamen Poëtæ fabulantur Astræi Gigantis, & Auroræ filiam, alii verò Jovis è Themide sobolem; quæ crescentibus in orbe terrarum vitiis, assumptis alis in cœlum evolavit, & in Zodiaco locata est, eâ in parte, quæ ab ea Virgo est nominata; Leonem inter, & Libram, quam manibus tenens res omnes ponderando, æqualiter distribuit. De hac ita canit Ovidius,

—— —— *Et virgo cæde madentes*
Ultima Cœlestûm terras Astræa reliquit.

Item Seneca in Octavio.

Neglecta terras fugit, & mores feros
Hominum, & cruentâ cæde pollutas manus,
Astræa virgo, siderum magnum decus.

Hanc Gellius & Chrysippus depingi solitam ajunt formâ quidem, & aspectu virginali, vultu tamen formidabili & severo, visu tremulo, reliquâ faciei parte, nec miti, nec atroci nimiùm, majestuoso, & venerabili habitu, cujus manibus modò bilancem pictores, modò secures, & fasces addiderunt.

Justitia sine capite. Inauditum porro est, sed altiori indagine dignum, quod tradidit Alexander Aphrodisæus, depictam inter Ægyptios, & cultu divino exceptam, sine capite Justitiam, quæ manum sinistram apertam gerens, manûs volam ostendebat: Quasi sinistra ob nativam pigritiam, & inertiam, ideoq; minus corruptioni obnoxia, aptior sit pro Justitiæ symbolo, quàm dextera. Quod verò Leonem inter & Libram sit collocata, significat, Judicem esse debere animo forti, & intrepido, qui neque minis; neq; blanditiis, à recto, vero, & justo dimoveri possit; ejusq; officii esse, secundùm æquitatem discutere, & seriò ponderare bonorum simul, ac reorum merita, atque demerita, & his congruentia sive præmia, sive supplicia. Videri illam sine capite, mirabiles planè cogitationes præcitato Authori movet, dum solicitus est, credatne illam omnino acephalam, id est, capite orbatam, aut potiùs intra stellas reconditum illud habeat: utrovis modo hic sensus eruitur, neminem prorsus hominum à Judice oculo partiali aspiciendum, neque personarum acceptorem Judicem esse oportere. Rei certè Athenis olim cum argumentis suæ defensionis velato capite comparebant, & in hoc statu Areopagum ducebantur. I, igitur, atque intra stellas caput Justitiæ colloca, quò omnes noverint, sincerum Judicem & rectum, non nisi Deum pro objecto habiturum, à cujus æterna rectitudine deviare non liceat. Rei velato capite deducti.

Indicat præterea, celare Judicem cogitationes animi sui debere, quousque sententia prolata sit, ne præscita, astu quodam seu fraude impediatur, aut evitetur. Hâc Consonantiâ, nequit alia nobilior dari, ut sapienter Euripides; *Justitia*, inquit, *harmonia & concordia est totius Animæ cum concinnitate.* Apud Stobæum.

Nequeo hîc præterire brevem descriptionem earum qualitatum, quæ ad rectum Judicem requiruntur, ex eodem nimirum Euripide, quo & discursum hunc nostrum concludemus: *Justitiæ est, distributivum esse jus, quod est secundùm cujusq; dignitatem; & tueri patrias consuetudines, & instituta, & servare scriptas leges, & veridicum esse in controversiis, & stare conventionibus. — Sectantur autem Justitiam, & Sanctitas, & veritas, & fides, & vitiorum odium.* Si quisque Judex dictum hoc ob oculos collocaret, incorruptiora Tribunalia forent, neque tanti in fore clamores.

Cum doctrinis hisce moralibus, œconomicis, familiaribus & Monasticis, claudente agmen Justitiâ, Caput hoc, seu Tractatum concludo, ubi tantâ curâ, atque prudentiâ, celebris quoque Author noster finit, totumque opus præclaro Ciceronis dicto veluti obsignat. *Est sapientia Judicis in hoc, ut non solùm, quid possit, sed etiam, quid debeat, ponderet, nec quantum sibi permissum, meminerit, sed etiam quatenus commissum sit.* Nos verò animus monet, ut de Androgynis calamo nostro dicendum aliquid denuò committamus. Pro Rabir.

ANDROGYNI.

Hic enimverò Natura, quidquid superfuit virium, atque roboris impendit, consociando invicem utrumque sexum, masculinum licet ac fœmineum, intendens constituere Hominem omnibus gradibus perfectum, dum totum concedit, quod emanare ab illa potuit. Credideram me partibus meis defuturum, nisi quædam proferrem, quorum ad calcem Capitis præcedentis mentionem habui. Neque enim omnia hic, quæ in eam rem dici possunt, adducere præsumo, cum tanta sit librorum copia, tanta fertilitas eruditionum, ut (velut Angelus olim S. Augustino inquiebat) impossibile sit angustis terminis complecti vadum in mari. Interea cum Polluce dico hos esse, qui secundum aliquos vocantur, Concubini, item Androgyni, nec non Hermaphroditi. Huic proposito inservit Distichum sequens:

In quo Mercurii facies, Venerisque videntur,
Nec Vir, nec Mulier; Hermaphrodytus Homo est.

De his ita sentit Aristoteles: *In quibus contingit gemina habere genitalia, alterum maris, alterum fœminæ: iis semper alterum ratum, alterum irritum redditur.* Ita Plinius tradidit, nasci subinde partus ejusmodi, qui pro delitiis habeantur à Potentibus. Eorum variæ sunt differentiæ, prout à multiplici; ac diversa materia in varios fines cogitur Natura, quæ omnia Anatomicis permittentes, ne folia hæc nostra rerum non satis castarum dictione commaculemus, hîc loci de industria omittimus. Id solum dixero quod per attestationem Julii Obsequentis accepimus, sub Consulatibus Marii, Messalæ, & Livii, editos partus Hermaphroditos, quorum unus ad duodecimum annum pervenit ætatis, omnes tamen Augurum jussu interfectos. Ita in regione Lunensi, ætate Lucii Metelli & Quinti Fabii Maximi Consulum, Hermaphrodytum luci expositum, eorumque jussu mox in mare projectum, quod uti complurium Monstrorum, ita & hujus dignum fuit receptaculum. Lib. 4. de Generat. Animal. c. 4.

Sic referente Lycosthene, annis centum triginta duobus ante partum Virginis, in agro Ferentino partus hujusmodi repertus, idemque mox in flumine suffocatus. In ipso quoque agro Romano alius annum octavum agens L. Cœcilio, & L. Aurelio Consulibus, adinventus, si fides habenda sit Julio Obsequenti, qui horum omnium author est. Hic mos Romanis, de Hermaphrodytis statuendi. Binos item alios Lycosthenes recenset nonagesimo anno ante Christum, Urbini alterum, alterum Saturniæ

natum,

natum, ambosque in mare projectos. Qui plura ejusmodi portenta, atque monstrosos partus nosse desiderat, legat citatos à nobis Lycosthenem, & Julium Obsequentem.

Ita refert Haly Roboam Medicus Arabs in Commentariis supra Artem parvam Galeni, visum sibi Androgynum quempiam. Et in Annalibus Franciæ, seu Galliæ habetur, Anno salutis nostri millesimo, quadringentesimo, ac septimo, regnante Ludovico XI. in Monasterio Issoriensi vixisse Monachum Hermaphrodytum, qui magno stupore, majori tamen scandalo imprægnatus, per aliquantùm temporis studiosè observatus fuit, donec partum edidit omnino perfectum, ac vegetum. Ita anno pariter millesimo, quadringentesimo nonagesimo sexto, in pago ditionis Palatinensis prope Heidelbergam, nati sunt duo Gemelli è regione dorsi invicem connexi, ambo Hermaphrodyti. In territorio Tigurino inter Helvetos, anno supra millesimum, quingentesimo decimo nono Calendis Januarii prodiit Hermaphrodytus, cum tumore carnoso circa umbilicum, qui tumor paulo infra à genitalibus excipiebatur; reliquis omnibus corporis partibus justâ proportione dispositis.

Lib. 10.

Non dissimilem historiam refert Jacobus Rufus, in Opere suo de *Conceptu & Generatione Hominis.* Cornelius Gemma duas exhibet Androgynorum icones, quorum alter intra lumbos utriusque sexûs genitalia habebat, alter in pube fœmina erat, reliquo corpore virilitatem præ se ferebat.

Observandum hîc cum Aldrovando, quod partes utriusque sexûs genitales rarò conveniant in uno eodemque subjecto quoad essentiam suam intrinsecam, & extrinsecam. Recenset Balduinus in *Observationibus:* fuisse puellam annorum duodeviginti, post cujus obitum aperto cadavere, deprehensa intra corpus genitalia virilia omnino perfecta, quæ cum toto vitæ tempore intra abdomen latuissent, credita fuit puella, maximè quod per exilem rimam lotium emitteret.

Ita Columbus tradit, notam sibi fœminam fuisse, utroque sexu dotatam, licet virilis sexus non admodum distinctus esset, & perfectus. In dissectione verò anatomica corporis ex vasis spermaticis præparatoria, ut in aliis fœminis, reperta; deferentia verò vasa utrinque bifurcata, seu quadruplicia erant, quorum duo majora in cavitatem uteri desinebant, duo reliqua ad radicem penis descendebant. Ita sagax Natura, vasis ad penem destinatis in hoc subjecto, locum satis securum prælegerat. Interim neque uterus ipse, neque uteri cervix ullatenus ab aliarum mulierum utero discrepabant, in solis testibus varietas, & differentia quædam observata, dum in hac majores, ac spectatiores erant, quàm solent plerumque in fœminis. Non scrotum peni continuum, ut quod planè abesset, inque illius locum, peregrinum par musculorum apparebat, dum interim aliud par musculorum peni alioquin ordinarium deesset. Penis insuper tenui pellicula intectus absque præputio, in cujus locum duæ glandulæ spongiosæ utrinque surrogatæ, quò duo canales ex vesica porrigebantur. Ex quibus infertur, vasorum genitalium in Hermaphrodytis constitutionem intrinsecam ab extrinseca differre.

Lib. 15. Anat.

Narrat præterea Columbus, notos sibi duos Hermaphrodytos, dum viverent, in quibus masculinus sexus fœminino prævalebat, quod fœminei sexûs signaturam haberent admodum debilem, & imperfectam, quamvis eorum alter, qui erat natione Zigarus, paulò plus fœmineo sexu valeret, utriusque tamen organa ita rudia erant, & exilia, ut neuter, seu activè, seu passivè ad generationem idoneus existeret.

Immunda hæc variatio & confusio sexuum in brutis quoque reperitur. Ita Plinius refert, visos sibi equos hujus generis aliquot tempore Neronis Imperatoris: indicante per hoc Naturâ, quantopere Monstrum illud iniquitatis in humanis aversaretur, ut fœditatem illius in brutis quoque Monstrosis quodam quasi paradigmate exprimeret. Reperta illa fuerunt in agro Galliæ Triburtino, eaque currui suo triumphali junxerat Nero, quasi gloriæ sibi ducens, inter Monstra degere, & à Monstris trahi, qui non nisi naturæ monstrum erat.

Textor tradidit, eo tempore, quo Xerxes Persarum Rex numeroso exercitui in Græcia stipendium dabat, mulam peperisse simile aliud sibi jumentum, idque hermaphrodytum. Ita Cardanus testatur, Antverpiæ visum sibi equum pariter hermaphrodytum, cum unico teste, & duobus veluti tumidis uberibus, toto reliquo ventre equam referens, ad hinnitum toties intumescente, & quasi inflato corpore.

His ita præmissis, restat nunc eruditionis gratiâ quædam proferre, quæ consideratione videbuntur fore non indigna. Authores igitur, factâ reflexione super ventres monstrosos, à terrore quodam, seu metu prægnantibus supervenienete, id fieri crediderunt. Et potissimum Rufus contingere id vult à quodam improviso accidente, eo ipso tempore matrem gravidam affligente, quo Natura seminalis circa formationem illarum maximè partium sit occupata. Fatetur præterea visum sibi infantem, de quo non satis constabat, cui sexui adscribendus esset, pendulis genitalibus, absque pene, inque illorum medio per exilem rimulam exitum urinæ patuisse: porrò ex matris confessione didicisse, eam, nescio cujus horrendæ rei sibi obviæ aspectu perterrefactam, indeque hunc fœtui defectum conciliatum, & imaginatione matris impressum fuisse. Quamvis alii judicent, exagitatione nimiâ seminum, contingere hæc potuisse. Lib. 5. C. 12.

Non extra omnem disputationem est, sintne inter Monstra collocandi partus Hermaphrodyti, nec ne? Quid docti sentiant nunc referendum. Qui eos Monstris non putant annumerandos, his fere argumentis utuntur. Monstra appellari, quæ rarò contingant, Hermaphrodytos autem nasci non infrequenter, igitur non esse in eorum numero collocandos. Confirmant hanc opinionem ex eo quod Androgyni nihil habeant secum vitii aut deformitatis naturalis, imo Naturæ quasi complementum, & majorem quandam perfectionem includant. Verè enim vegetum animal dici potest, & perfectionem seminis paterni, atque materni arguit, dum sexum sui similem fœtui imprimere utrumque seorsim potest. Qua ratione autem Naturæ partus vitiosus credendus est, in quem Natura contulit totum, quantum desiderari ab illa potest? Si enim nulla sit ibi parvitas, magnitudo, seu abundantia partis cujuspiam in simili fœtu,

Androgyni non sunt Monstra.

fœtu, pro vitioso, & degeneri habendus non est.

Confutatio. Verùm Aldrovandus huic opinioni nullatenus subscribendum judicat. Nasci enim pro primo, habito ad alia Monstra respectu, paulo quidem frequentiùs Androgynos, non tamen id fieri respectu hominum aliorum. Imo authumat, aut nullos, aut raros utroque sexu præditos homines, utroque etiam sexu æquè perfectos esse, ut multoties experientia comprobatum est: dum aut non facilè supervivunt, aut aliâ quâdam parte vitium, seu infirmitatem ostendunt, quæ certè Naturæ monstrificæ & imperfectæ assignari debent. Addit Naturæ intentionem perpetuò ferri ad generationem maris, non fœminæ, &, nisi ab hac sua intentione aberraverit, non producere fœminam. Totum illud doctrina Aristotelis confirmat, qui Androgynos inter monstrificos partus collocat, interque duos eorum sexus alterum inquit ratum, alterum irritum perpetuò deprehendi.

Quod si ad causas harum generationum animum applicare libeat, obviam nobis fient Astrologorum opiniones, qui effectus hos ad stellarum influxum referunt, maximè Veneris & Mercurii circa signa bicorporea conjunctionem. Lib. 6. c. 69. Cui sententiæ Paulus quoque Ægineta subscribit. Aliam porro causam amplectitur Suessanus, dum ait: *Post Mensium fluxum, à primo congressûs die ad quintum, masculos procreari, deinde ad octavum fœmellas, & ad duodecimum Hermaphrodytos.* Cui sententiæ tamen, neque ratio, neque experientia respondet. Generatio enim, sive marium, seu fœminarum, à dispositione Naturæ, & prædominio seminis, vel masculini, vel fœminei, absque ullius diei interventu, & observatione dependet. Quod si enim post diei duodecimi decursum perpetuò Androgyni generarentur, multò major futurus esset eorum numerus, quam simpliciter marium, aut fœmellarum, quod tamen falsissimum esse, neminem latet.

Concludemus igitur cum Erudito Boscio, quod Androgynorum generatio derivet ab æqualitate nimia, & exacta proportione Seminum utriusq; genitoris. Idem nobiscum sentit omnis Philosophorum, ac Medicorum Schola; fert- Genuina ratio Androgynorũ Generationis. que communis opinio, à nimia seu fertilitate, seu copia Seminis prodire hujuscemodi partus. Hoc modo virtus formatrix in tanta abundantia diffundit se non ad id solummodo, quod necessarium, sed etiam, quod superfluum futurum erat. Ideoque nihil mirum videatur, si duplex propemodum sexus subinde in uno eodemque subjecto compareat.

Quandoquidem hactenus de confusione sexuum verba fecimus, nunc de eorum quoque transformatione, & penè incredibili de sexu in sexum transmutatione aliquid differendum erit. Admiratione dignum est, quod de hoc narrat Petrus Bercorius (& ipse celebris scriptor in materia *de Homine,* tametsi eum imitati non simus, propter quod in virtutes hominis plus diffunditur, quàm congruum nobis erat, cum nobis propositum sit, ea sola tractare, quæ ad essentiam ejus pertinent) Bercorius, inquam, in *Reductorio* suo *Morali* percepisse se ait, Lib. 14. c. 57. ex Religioso quodam Ordinis Prædicatorum, probatæ fidei viro, quod in visitando cujusdam Ordinis sui cœnobio in Catalonia, stupendus casus ille acciderit. Puella quædam annorum octodecim, ludendo cum sodalibus suis, improviso genitalium dolore correpta fuit, qualis esse parturientium solet. Mulier in virum mutata. Qui dolor cum eam sæpius infestaret, totum perito Medico aperit. Is manu locum affectum explorans, intra cutem, duri quid sentire visus est, quem tumorem cum omnino causam doloris judicasset, tanquam rem præternaturalem scalpro subjicere parat, leviter inflicto vulnere, prô mirum! prodiit repentè membrum viri genitale cum omni appendice sua, cujus foramen tam exactè cum putatitii sexûs alterius rima connivebat, ut absque ulla difficultate illac lotium emitteret. Hic igitur postquam ex vulnere de integro convaluit, ducta uxore, deinceps per plures annos virum se præstitit. His adjungit Joannes Felix Astolphus, ex quo totum hoc transcripsimus, non traditurum se fuisse posteris historiam hanc, cum speciem quandam mendacii præ se ferat, nisi Paulus Orosius, & alii affirmarent, transformationem talem fieri secundùm Naturam posse: Itemque S. Augustinus *de Civitate Dei*, & mulieres & Gallinas non rarò in sexum masculinum transformari Author esset.

Ita Mutianus Lucinius meminit cujusdam Arescontis sibi optimè noti, cui à nativitate impositum nomen Arescusæ; Quæ cùm marito nupsisset, repente mutata in virum, in mento lanuginem produxit, donec in perfectè barbatum evasit. Idem Plinius *Hist. Nat. Libro Septimo, Cap.* 8. refert Smyrnæ in Asia contigisse. Aliàs quoque in Africa (quod quidem non magnopere miror, cum hæc Mundi plaga feracissima monstrorum sit) fuisse Cossitium quendam, mutatum in marem, qui fœmina paulò antè fuerat. Rursum Plinius pro comperto tradit, proprium esse Hyenæ, feri Monstri, sæpius mutare & sexum & Naturam; *Loco citato.* unde de immani hac bellua sic habet:

—— —— Quæ modo fœmina tergo,
Passa marem, nunc esse marem miramur Hyenam.

Testatur Cardinalis Volaterranus, sub Pontificatu Alexandri Sexti, se Virginem novisse, quæ ipsis solennibus nuptiarum Naturam mutâsset, mas facta de fœmina.

Refert Author Antimeologiæ visum sibi in Aquitania virum sexagenarium fortem, & barbatum capillitio cano, qui ad annum usque decimum quintum ætatis puella fuerit: contigit autem ut lapsus ex alto, ruptis quibusdam membranis, ad eam formam transierit. Idem accidit Pontano referente, mulieri cui nomen Cajetanæ, piscatoris per annos quatuordecim conjugi, improviso in virum degeneranti. Sic Æmylia, quondam uxor Antonii Spensæ Civis Ebulani, anno post celebratas nuptias duodecimo, tempore Ferdinandi Primi Regis Neapolitani, & ipsa in virum transmutata est.

Non dissimilis fuit casus, qui in aliis præterea duabus evênit, quarum uni Carolinæ, & alteri Franciscæ nomen, filia utraque Ludovici Quarni Salernitani, quæ octavodecimo anno ætatis, cum stupore omnium, quibus notæ ad eam diem fuerant, in speciem virilem transierunt. Ita testatur Amatus Lusitanus in Conimbricensiũ civitate alteri cuidam virgini evenisse. *In Centuriis.*

Hippo-

Hippocrates ipse *Libro sexto Epidemicorum Sectione octava*, elegantem historiam de quadam Phaëtusa memoriæ dedit: *Hæc*, inquit, *marito in exilium pulso, ita mœrore confecta est, ut ante diem desierit esse menstrualis; huic corpus virile factum est, & hispida penitus evasit, & barbam emisit, & vox asperior est reddita.* Idem in Thaso accidisse dicit cuidam Namisiæ, Gorgippi antea uxori. Hi casus referuntur à doctissimo Laurentio in *Anatomia*: plures quoque alii non admodum dissimiles legi poterunt in Operibus Clarissimi Sennerti, quo benevolum Lectorem remittimus: Et hæc dicta sufficiant, in materia tam utili, & curiosa, sed quam honestior calamus refugit: Nos interim ad alia probatissimi item Authoris documenta gradum facimus.

LACTANTIUS FIRMIANUS De Opificio Dei.

QUemadmodum non rarò delectat moderatis sorbitionibus plures hinc inde fontes delibâsse, sic subinde delectabile est ex unico fonte, dum palato arridet, lympham plenis labris hausisse. Idem mihi nunc contingit, Candide Lector, in eo quod impræsentiarum tibi offero. Ego quidem à primordio jam, sequendo ductum viri, qui facem mihi, ad opus meum concinnandum prætulit, nunc hinc nunc aliunde Propositiones, sententias, Authoritates, Argumenta, & Probationes desumpsi, modò ad fontem uberrimum progredior, ex quo solo, & te, siquidem sitibundus es, & meipsum inebriare intendo. Eruditus, pius, & nunquam non zelosus scriptor: *Cœlius Lactantius Firmianus* fons ille est, qui lacteo candore, fundamentis veræ Fidei innixus, pleno alveo facundissimarum elocutionum in vastum eloquentiæ mare effunditur. Ipse est, de quo Sanctus Hieronymus ait (referente Michaële Tomasio, qui integrum de hoc volumen compilavit) *Lactantium in Philosophis, & priscorum erroribus efficaciorem*, cui hoc de suo adjungit Tomasius: *Cujus de hoc Authore judicium, gravitatis est, & prudentiæ plenum, & tum docto, sanctoque viro dignissimum.* Et paulò infra: *Quare cum duo præcipuè sint inter Latinos Scriptores (de Ecclesiasticis loquor) qui verissimæ Christianorum doctrinæ ornatum quoque orationis addiderunt, Cyprianus, ac Lactantius.* Ille nimirum Lactantius, qui cum magna facundia tractavit, de Cognitione veri Dei, de ejusdem Providentia, & vero cultu, de contemptu idolorum, de veritate, Eloquentiâ, Philosophiâ, summo Bono, de Dei doctrina, de Sapientia divina, & humana, de verbo incarnato, de Natura divina, de Mundo, ejusque partibus; qui Scholas & Sectas optime norat, qui Pseudo Philosophorum, & Poëtarum errores detexit, veros Prophetas agnovit, qui de voluptatibus egit, de renovatione Mundi, deque ultimis temporibus, denique de omnibus iis, quæcunque ab aliis illustribus scriptoribus pertractata sunt.

Lactantii Encomia.

Porrò ex nitidissimo ejusdem tractatu, ubi de mirabili Hominis structurâ egit (opus certè è manibus ipsius Creatoris delapsum, cui nomen fecit *de Opificio Dei*) perpauca, eaque maximè necessaria & jucunda, hîc excerpta depromere statuimus relictis aliis, quæ ad præscriptorum limitum transgressionem cogere nos fortè potuissent. Omissis igitur protestationibus, quas principio libri adducit, jam aliàs prooemialiter à nobis indicatas, ad ea tantum explicanda, ac interpretanda accingimur, quæ scientissimus Vir ille deinceps edisserit, quorum hæc compendiosa expressio est.

Primus Operator noster, Artifex, Creator & Pater largitus est Homini sensum, & rationem, quo non obscurè innotesceret, essentiam nostram à suprema illa Majestate emanâsse, cum ipse intelligentia, ipse sensus, ac ratio sit. Cæteris animantibus, cum rationalem vim istam non contulerit, ut nihilo minus eorum vita securior esset, providit ea pellibus, villis, jubis, unguibus, & rostris, quibus contra vim pruinarum ac frigora, atque impetus externos inimicorum, tecta essent, atque sufficienter munita.

His naturalibus armis, seu telis debiliora sæpe fortioribus resistunt, aut quæ sunt omnino imbecilla subtrahunt se periculis pernicitate fugiendi: aut quæ simul & viribus, & celeritate indigent, astu se protegunt, aut latibulis sepiunt. Itaque alia eorum, vel plumis levibus in sublime suspensa sunt, vel suffulta ungulis, vel instructa cornibus. Quibusdam in ore arma sunt dentes, aut in pedibus adunci ungues, nulliq; munimentum ad tutelam sui deest. Siqua verò in prædam majoribus cedunt, ne tamen stirps eorum funditus interiret, uberem generandi fœcunditatem adepta sunt, ut cladem illatam ad conservationem generis, multitudo ipsa superaret; tametsi & bestiis majoribus (ut sunt Leones) quæ sanguine aluntur, perque aliorum necem sibi vitam prorogant, abunde ad victum suppeterent.

Hominem verò Creator ratione indita, & virtute sentiendi, atque eloquendi data, eorum, quæ cæteris animantibus attributa sunt, fecit expertem: quia sapientia reddere poterat, quæ illi Naturæ conditio denegârat: statuit nudum, & inermem, quia & ingenio poterat armari, & ratione vestiri. Ea verò ipsa quæ brutis data, & homini denegata sunt, quàm mirabiliter Homini ad pulchritudinem conducant, exprimi nequit. Nam si Homini cornua, aut ungues, aut ungulas, aut varii coloris pilos addidisset, quis non videat, quàm turpe animal futurum esset, quibus tamen bruta mirabiliter in suo genere complentur, perficiuntur, & exornantur. Hominem verò quoniam æternum animal, atque immortale fingebat, non forinsecus, ut cætera, sed interiùs armavit; nec munimentum ejus in corpore, sed in animo posuit: quoniam supervacuum fuit, cum illi, quod maximum erat, tribuisset, corporalibus eum tegere munimentis, cum præsertim pulchritudini humani corporis eadem officerent, ac derogarent.

Neque verò Hominum quispiam conqueratur, se magis imbecillum, inermem, ac fragilem nasci, quàm cætera animalia nascuntur; quæ (sit veritati locus) ut sunt edita ex utero, protinus in pedes suos erigi, & gestire discursibus, statimque aëri tolerando idonea esse solent, quod in lucem naturalibus indumentis munita processerint, quæ homini denegantur. Is contra nudus, & inermis, tanquam ex naufragio, in hujus mundi turbidum pelagus, ex alvo materna ejicitur, & in vitæ hujus miserias expellitur, neque movere se loco, ubi effusus est, potest; nec alimentum lactis appetere, nec injuriam

temporis ferre, neque aliud quidquam ex seipso agere, nisi externo adjutorio excipiatur. Hinc captatâ occasione, Naturam aliqui non matrem, sed novercam humani generis appellârunt; quæ cum brutis tam liberaliter se gesserit: Hominem verò sic effuderit, ut inops, & infirmus, & omni auxilio indigens, nihil aliud possit, quàm fragilitatis suæ conditionem ploratu, ac fletibus ominari; juxta dictum illud Poëtæ:

Cui tantum in vita restet transire malorum.

Quæ dum nonnulli garriunt, vehementer sibi sapere videntur, quamvis vana querela sit, propter quod unusquisque inconsideratæ suæ conditioni ingratus est, & rebellis: Quos ego nunquam magis desipere, aut irrationalibus similiores esse contendo, quàm cum hæc ajunt. Considerans enim conditionem rerum, intelligo, nihil fieri aliter debuisse, quàm factum est; ut non dicam potuisse: Deo enim nil impossibile: sed necesse est, providentissimam Majestatem illam id efficere, quod erat melius, & rectius. Libet igitur interrogare sciolos istos divinorum operum reprehensores, quid in homine deesse, quia imbecillior & inermis nascitur, credant? Num forte hæc obstant, quò minus educentur homines, seu crescant, seu ad summum robur ætatis provehantur? Num qui natus fuit inermis, contra armatas naturaliter feras minùs ideo prævalet? An non potius suppeditante ratione in has armatur, illis jam non solum resistit, sed earum dominatur, easdemque pro libitu fugat, & mactat?

At Hominis, inquiunt, educatio maximis laboribus indiget. Pecudum scilicet conditio melior, quod omnes cum fœtum ediderint, non nisi sui ipsorum curam gerunt, dum uberibus suâ sponte distentis, fœtus alimentum lactis sine matrum solicitudine appetant. Quid interea aves? quarum ratio diversa est; nunquid nidos luto ædificant, aut virgultis, & frondibus construunt, ovis ad maturitatem usque pullorum incubant, ut carcerem nativum perrumpentes, & ipsi aëreos campos fœcunditate suâ repleant? Ineptissimus ergo sit, siquis putet malè cum volucribus egisse Naturam, quod bis nascantur, d inde quod ipso jam Homine ab ortu suo infirmiores ut sint, non vicino matris lacte, sed quæsitis per summum laborem cibis à parentibus nutriendæ sint? Ineptior proinde sit, qui dum hominis in ortu conditionem quadrupedibus postponit, non observet, quantùm is volucrum superet conditionem?

Quæro nunc ab iis, qui conditionem pecudum suæ præferunt, quid eligant, si Deus his deferat optionem, utrum malint humanam sapientiam cum imbecillitate, an pecudum firmitatem cum illarum natura? Scilicet non tam pecudes sunt, ut non malint vel fragiliorem multò, quàm nunc est, dummodo humanam, quàm illam irrationalibem firmitatem. Sed videlicet prudentes viri, neque hominis rationem volunt cum fragilitate, neque brutorum firmitatem sine ratione. Quare nihil est tam repugnans, tamque contrarium: quòd unumquodque animal, aut ratio instruat, necesse est, aut conditio Naturæ. Si naturalibus munimentis instruatur, supervacua ratio est. Quid enim excogitabit? quid faciet? aut quid molietur? aut in quo lumen illud ingenii ostendet, cum ea quæ possunt esse rationis, ultro Natura concedat? Si autem ratione sit præditum: quid opus sepimentis corporis? Cùm semel concessa ratio naturæ munus possit implere. Quæ quidem tantùm valet ad ornandum, tuendumque hominem, ut nihil potuerit majus, ac melius à Deo dari.

Sit ergò corporis non magni homo, & staturæ exilis, instructior tamen est cæteris animalibus, & ornatior; dum rationis usus, cuivis moli & amplitudini corporeæ non æquipollet solùm, sed & antecedit; ut qui omnibus reliquorum animalium attributis præstet, sitque ornamentorum omnium longè maximum, quo contra omnes impetus externos sit munitissimus, licet fragilis, atque inermis in lucem prodiisse videatur. Ita fit, ut plus valeat Homini ratio, quàm brutis Natura cum omni apparatu suo: quoniam in illis neque magnitudo virium, neque firmitas corporum, neque alia quæpiam prærogativa efficere potest, quò minùs aut opprimantur à nobis, aut nostræ subjecta sint potestati. Potestne igitur esse, qui cum videat etiam boves Lucas, seu elephantos, cum immanissimis corporibus servire homini, queratur de opifice rerum Deo, quod modicas vires, quod parvum ei corpus donatum sit? Nec beneficia in se divina pro merito æstimat, quod est ingrati, aut (ut veriùs loquamur) insani.

Meliùs igitur Plato, ut hos (credo) ingratos refelleret, Naturæ gratias egit, quod Homo natus esset, non bellua. Quantò meliùs, & saniùs, qui sentiunt conditionem Hominis, utpotè rationalis, tantùm irrationalibus brutis esse præferendam, quantùm Cimmeriis tenebris præoptabilis est solis meridiani claritas. Quod si Metamorphoses veræ darentur, eosque Deus in animalia illa converteret, quorum sortem præferunt suæ, non dubitandum quin remigrare festinent, magnisque clamoribus conditionem pristinam flagitent. Ita videor mihi audire clamores Terei, Apuleji, Penthei, Laomedontis, Sociorumque Ulyssis, & aliorum. Non est enim tanti robur, ac firmitas corporis, ut officio linguæ careas: neque avium (quæ velut animata navigia, rostri prorâ, atque remigio alarum findentes aërem, per ejusdem vorticosos feruntur anfractus) non inquam tanti est avium libera per aërem discursatio, ut manibus indigeas. Plus enim manus præstant, quàm levitas, ususque pennarum: plus lingua, quàm totius corporis fortitudo. Quæ igitur amentia est, ea præferre, quæ si ultrò concessa sint, accipere detrectes?

Iidem queruntur, Hominem morbis, & immaturæ morti subjectum. Indignantur videlicet, è Deorum numero exclusos se esse. Quin inquiunt, ex hoc ostendimus, Hominem nullâ Dei providentiâ factum esse. Quid si ostendero, magnâ ratione, ut vel sic Creatorem suum agnosceret provisum esse, ut morbis, aliisque malis vexetur homo, & vita sæpe in medio cursus sui spatio rumpatur? Cum enim Deus Hominem, tanquam vas fragile, quod de luto formaverat, suâ sponte ad mortem transire nollet, artem bene moriendi edocendus erat, itaque eum morbis, aliisque malis compluribus subjecit, deditque fragilitatem, quæ morti aditum ad dissolvendum animal inveniret. Mors enim, eorum omnium quæ expectamus, certissima est, & quasi hæreditario jure in omnes dimanat. Cum enim Homo ex ossibus, & nervis, & visceribus, & sanguine constet, quid horum potest esse tam firmum, ut fragilitatem repellat, ac mortem?

Fragi-

Fragilia cuncta sunt, quæ in Homine videri, ac tangi possunt. Superest ut aliquid desuper ex cœlo petant, quoniam in terra nihil est, quod non vanum ac infimum sit. Cùm ergò Homo sic à Deo formandus esset, ut mortalis aliquando esset, res ipsa exegit, ut subinde malis affligatur, & recordationem propriæ fragilitatis non amittat: corpus enim quodlibet solubile, atque mortale est. Stultissimi ergo sunt, qui de morte immatura queruntur, quoniam Naturæ conditio ipsa locum morti fecit.

Sed si mori necessarium fuit, inquiunt, nemo nisi senex, neque minor centenario mori debebat. Hoc modo divinæ Providentiæ insultant, manusq; Omnipotentiæ quasi certis limitibus constringere se putant, quæ tamen nullis neque temporum, neque locorum terminis circumscribi potest. Porro exclusa de rebus humanis divinâ providentiâ, Naturæque everso ordine, necessario ad primum Chaos refugiebant, nec supererat jam, quod dicerent, nisi quod omnia suâ sponte sint nata. Hinc illas minimorum seminum plagas, & concursiones fortuitas inventarunt, quia rerum originem non agnoscebant. In quas angustias cum se conjecissent incauti, jam cogebat eos necessitas existimare, animas cum corporibus nasci; & item cum corporibus extingui. Assumpserant enim nihil fieri mente divinâ, quod ipsum non aliter probare poterant, quàm si ostenderent esse aliqua, in quibus videretur Providentiæ ratio claudicare. Reprehenderunt igitur ea, in quibus vel maximè Divinitatem suam Providentia mirabiliter expressit: ut illa quæ retuli de morbis, & immatura morte: Cùm debuerint cogitare, his assumptis & illa assumi debere, quæ necessariò sequerentur. Sequuntur autem illa, quæ dixi, si morbum non reciperet: neque tectis, neque vestibus indigeret. Quid enim ventos, aut imbres, aut frigora, aut æstus metueret, quorum vis in eo est, ut morbos afferant? Idcirco enim Homo Sapientiam adeptus est ut adversus nocentia, bonis consiliis fragilitatem suam præmuniat. Sequitur necessariò, ideo semper morbis affligi, ut plus occasionis habeat rationis usum adoperandi, eàdemque operâ fiat, & mortalitatis, & immortalitatis memor. Infirmitas igitur habet in se mortis conditionem: firmitas verò ubi fuerit, nec senectus locum habet, nec mors, quæ senectutem consequitur. Præterea si mors certæ constituta esset ætati, quod isti in votis habent, insolentissimum animal homo futurus esset, quòd metu, tanquam fræno careret, quo à pravis alioquin operationibus arceatur. Solius enim timoris obstaculo torrenti vitiorum obsistitur.

Denique imbecilliora, & timidiora quæque animalia congregantur, ut quoniam viribus tueri se nequeunt, multitudine tueantur: fortiora verò solitudines appetunt, quoniam robore, viribusque confidunt. Homo quoque, si eodem modo ad propulsanda pericula sat roboris possideret, nec ullius alterius auxilio indigeret, quæ societas futura esset? quæ reverentia inter se? quis ordo? quæ ratio? quæ humanitas? aut quid deterius homine? quid efferatius? quid immanius? Sed quoniam imbecillis est, nec per semetipsum tueri vitam suam potest, societatem, atque affinitatem appetit, ut vita communis & ornatior fiat, & tutior. Vides igitur omnem Hominis rationem in eo maximè stare, quòd nudus, fragilisque nascitur, quòd morbis afficitur, quòd immaturâ morte multatur. Quæ si Homini detrahantur, Rationem quoque, ac Sapientiam detrahi necesse est. Sed quid in longum de rebus apertis disputo, cum liquidum sit, nihil sine Providentia nec factum esse unquam, nec fieri potuisse? De cujus operibus universis, si nunc libeat disputare per ordinem, infinita Materia est. Sed ego non nisi de humano corpore ratiocinari institui, ut in eo divinæ Providentiæ potestatem, quanta fuerit, ostendam; his duntaxat in rebus, quæ sunt comprehensibiles, & apertæ: nam illa, quæ sunt animæ, nec subjici oculis, nec comprehendi queunt. Nunc de ipso vase Hominis loquamur, quod oculis nostris palam subjectum est.

Principiò igitur, cum Deus animalia fingeret, noluit ea in rotundam formæ speciem conglobare, atque colligere; ut & moveri ad ambulandum, & flectere se in quamlibet partem facilè possent: sed ex ipsa corporis summa produxit caput: item membra quædam longiùs produxit, pedes nimirum, ut alternis motibus solo fixa perducerent animal, quò mens tulisset, aut quò petendi cibi necessitas provocâsset. Ex ipso autem vasculo corporis quatuor fecit extantia: binos posteriùs, pedes: item binos capiti & collo proximos, qui varios animantibus usus præbent. In pecudibus enim, ac feris sunt pedes posterioribus similes: in homine autem manus, quæ non ad ambulandum, sed ad faciendum, operandumque natæ sunt. Est & tertium genus, in quo priora illa neque pedes, neque manus sunt, sed alæ, in quibus pennæ per ordinem fixæ, volandi exhibent usum. Ita una fictio diversas species, & usus habet. Atque ut ipsam corporis crassitudinem firmiter comprehenderet, majoribus & brevibus ossibus invicem colligatis, quasi carinam compegit, quam nos dicimus spinam: eamque noluit ex uno perpetuo osse formare, ne gradiendi, flectendique facultatem animal amitteret. Ex ejus parte quasi mediâ costas, id est transversa, & plana ossa porrexit in diversum: quibus modicè curvatis, & in se, velut in circulum penè conductis, interna viscera contegantur: ut ea, quæ mollia, & minùs valida fieri, necesse erat, tam solidæ cratis amplexu munita essent. In summa verò constructionis ejus, quam similem navis carinæ diximus, caput collocavit, in quo esset regimen totius animantis. Datum illi hoc nomen, ut quidem Varro ad Ciceronem scribit, quod hinc *capiant* initium sensus, ac nervi.

Ea verò, quæ diximus de corpore vel ambulandi, vel faciendi, vel volandi causâ esse producta, neque nimiùm longis, propter celerem mobilitatem, neque nimium brevibus, propter firmitatem, sed & paucis, & magnis ossibus constare voluit. Aut enim bina sunt, ut in Homine: aut quaterna, ut in quadrupede: quæ tamen nec solida fecit, ne in gradiendo pigritia, & gravitas retardaret, sed cavata, & ad vigorem corporis conservandum, medullis intrinsecùs plena: eaque rursus non æqualiter porrecta finivit, sed summas eorum partes crassioribus nodis conglobavit; ut & substringi nervis facilius, & verti tutiùs possent: unde & vertibula nominata sunt. Eos nodos firmiter solidatos, leni quodam operculo texit, quod dicitur cartilago; scilicet, ut sine attritu, & sine sensu doloris aliquo flecterentur. Eosdem tamen non in unum modum formavit: alios enim fecit simplices, & in orbem rotun-

rotundos,in iis duntaxat articulis,in quibus moveri membra in omnes partes oportebat, ut in scapulis; quoniam manûs utrolibet agitari, & contorqueri necessarium est: alios autem latos, & æquales,& in unam partem rotundos, & in his utique locis, ubi tantummodo curvari membra oportebat,ut in genibus,& in cubitis,& in manibus. Nam sicut manûs ex loco,unde oriuntur à corpore, ubiqueversùs moveri, speciosum simul, & utile fuit, sic profectò, si hoc idem etiam cubitis accederet, & supervacuus esset hujusmodi motus,& turpis. Jam enim manus amissâ dignitate,quam nunc habet, mobilitate nimiâ proboscidi similis videretur; essetque Homo planè *anguimanus*. Quod genus in illa immanissima belluâ (*Elephanto*) mirabiliter effectum est. Deus enim, qui providentiam, & potestatem suam multarum rerum mirabili varietate ostendere decrevit, quoniam caput animalis hujus non tam longè porrexerat,ut terram ore contingeret; (quod erat futurum horribile, atque tetrum) & quia os ipsum profusis dentibus sic armaverat; ut etiamsi contingeret, pascendi tamen facultatem dentes adimerent; produxit inter eos à summa fronte, molle ac flexibile membrum; (*proboscidem*) quo prendere, quo tenere quidlibet posset: ut rationem victûs capiendi, vel dentium prominens magnitudo, vel cervicis brevitas non impediret.

Hoc loco teneri nequeo quin eorum stultitiam rursus coarguam, qui, ut ostenderent, animalia non artificio aliquo divinæ Mentis, sed fortuito esse nata,sic ajunt; in principio Mundi innumerabiles quasdam animantes mirandâ specie,& magnitudine natas,sed permanere non potuisse,quod aut sumendi cibi facultas, aut coëundi, generandique ratio defecisset. Videlicet, ut & atomis suis locum facerent per infinitum,& per inane volitantibus, divinam Providentiam excluserunt. Sed cum videant in omnibus, quæ spirant,mirabilem Providentiæ inesse rationem: quæ (malum) vanitas erat,dicere, fuisse animalia prodigiosa in quibus ratio cessâsset? Quoniam igitur omnia quæ videmus, cum Ratione nata sunt; id enim ipsum nasci,efficere nisi Ratio non potest: manifestum est nihil omnino rationis expers potuisse generari. At enim provisum est in singulis quibusque fingendis, quatenus,homo ministerio membrorum ad necessaria vitæ uteretur,animalia autem fertilitate mira se augmentarent, & sic universa generatim conservantur.

Nam si peritus Architectus, cum magnum aliquod ædificium facere constituit; primò omnium cogitat, quæ summa perfecti ædificii futura sit,& ante emetitur,quem locum leve pondus expectet: ubi magni operis statura sit moles: quæ columnarum intervalla: qui, aut ubi aquarum cadentium decursus, & exitus, & receptacula. Hæc, inquam, prius pervidet,ut quæcunque sunt perfecto operi jam necessaria, cum ipsis fundamentis pariter ordiatur: cur Deum quisquam putet machinandis animalibus non ante providisse, quæ ad vivendum necessaria essent, quàm ipsam vitam daret? Videbant igitur insensati in corporibus animalium divinæ rationis solertiam; sed ut efficerent, quod antè imprudenter assumpserant, adjecerunt aliud deliramentũ superiori congruens. Dixerunt enim, neque oculos ad videndum esse natos, neque aures ad audiendum, neque pedes ad ambulandum: quoniam membra hæc prius nata sunt, quàm esset usus videndi,& audiendi,& ambulandi: sed horum omnium officia ex natis extitisse. Vereor ne hujusmodi portenta, & ridicula refutare, non minus ineptum esse videatur. Sed libet ineptire, quoniam cum ineptis agimus: ne se illi nimirum argutos arbitrentur. Quid enim inquiunt deliri? Non sunt ad videndum oculi nati? Cur igitur vident? Deinceps ajunt,usus eorum apparuit. Videndi ergò causâ nati sunt, siquidem nil possunt aliud quàm videre. Item membra cætera cujus rei causâ nata sint, ipse usus ostendit: qui utique nullo modo existeret, nisi essent membra omnia tam ordinatè,tam providenter effecta,ut usum habere possint. Quid enim, si dixeris aves non ad volandum natas esse,neque feras ad sæviendum, neque pisces ad natandum, neque homines ad sapiendum, cum appareat ei naturæ, officioque servire animantes,ad quod est quæque generata? Sed videlicet, qui summam veritatis amisit, semper erret necesse est. Si enim non Providentiâ,sed fortuitis *Atomorum* concursionibus nascuntur omnia, cur nunquam casu accidit, sic coire illa principia, ut animal forment, quod naribus audiat, odoraretur oculis, auribus videat?

Cùm igitur universa genera,& universa quoque membra leges suas, & ordines,& usus sibi attributos tueantur, manifestum est, nihil fortuitò fieri nec factum, quoniam Divinæ Rationis dispositio perpetua servatur. Verum aliàs hos refellendos differimus, nunc de Providentiâ (ut cœpimus) disseremus.

Deus igitur solidamenta corporis, quæ ossa dicuntur, nodata, & adjuncta invicem nervis alligavit,& constrinxit: quibus Mens,si excurrere, aut resistere velit, tanquam retinaculis uteretur, & quidem nullo labore, nulloque conatu,sed vel minimo nutu, totius corporis molem temperaret, ac flecteret. Hæc autem visceribus operuit, ut quemque locum decebat, utque solida ossa conclusa tegerentur. Item visceribus ipsis venas admiscuit, quasi rivos per corpus omne divisos, per quas discurrens humor, & sanguis, universa membra succis vitalibus irrigaret: viscera vero formata in eum modum, qui unicuique generi, ac loco aptus esset, superjectâ pelle contexit: quam vel solâ pulchritudine decoravit, vel setis adoperuit, vel squammis munivit, vel plumis insignibus adornavit. Illud verò commentum Dei mirabile, quod una dispositio, & unus habitus innumerabiles animantium præferat varietates. Nam in omnibus fere, quæ spirant, eadem series, & ordo membrorum est. Primùm enim caput, & huic annexa cervix. Item collo pectus adjunctum,& ex eo prominentes armi; adhærens pectori venter. Item ventri subnexa genitalia. Postremo loco femora,pedesque. Nec solum membra tenorem suum, ac situm in omnibus observant, sed partes quoque membrorum. Nam in uno capite certam sedem possident aures, certam oculi, nares item, os quoque, & in ore dentes, & lingua. Quæ omnia cum sint eadem in omnibus animantibus, infinita tamen, & multiplex diversitas figurarum est.

Quid porrò illud? Nonne Divinum,quòd in tanta viventium multitudine, unumquodque animal in suo genere, & specie pulcherrimum est? ut si quid vicissim de altero in alterum transferatur, nihil impeditius ad utilitatem, nihil deformius ad aspectum videri necesse sit. Ut si Ele-

phanto

phanto cervicem prolixam tribuas, aut camelo brevem, vel si serpentibus pedes, aut pilos addas, in quibus æqualiter porrecti corporis longitudo nihil aliud exhibeat, nisi ut maculis terga distincti, & squammarum lævitate suffulti, in lubricos tractus sinuosis flexibus laberentur.

Sed, ut ad Hominem revertamur, ubi ratio, & manus est, non opus erat aliis ornamentis, nisi ut caro cute obtegeretur, & hæc pilis hinc inde vestiretur. Adeo in suo quæque genere aptissimè congruunt, ut neque nudo quadrupede, neque homine tecto excogitari quicquam turpius possit. Cùm tamen ipsa nuditas Hominis, mirè ad pulchritudinem valeat, non tamen etiam capiti congruebat. Quanta enim in eo futura deformitas esset, ex calvitio apparet. Texit ergò illud pilo; & quia in summo futurum erat, quasi ædificii culmen ornavit. Qui ornatus in orbem coactus non est, aut in figuram pilæ teres factus; ne quibusdam partibus nudis, informis esset: sed alibi effusus, alibi retractus, pro cujuslibet loci decentiâ. Frons ergò vallata per circuitum, & à temporibus effusi ante aures capilli, & earum summæ partes in coronæ modum cinctæ, & occipitium omne contectum, speciem miri decoris ostentant. Jam barbæ ratio, incredibile est, quantum conferat ad dignoscendam corporum maturitatem, vel ad differentiam sexûs, vel ad decorem virilitatis, ac roboris: ut videatur omnino non constatura fuisse totius corporis ratio, si quid aliter effectum, aut formatum esset.

Nunc ratio totius Hominis ostendenda: singulorumque membrorum, quæ in corpore aperta, aut operta sunt, utilitates & habitûs explicandi. Cum igitur Deus è cunctis animalibus Hominem solum cælestem facere statuisset, cætera universa terrena, hunc ad cœli contemplationem erectum voluit, bipedemque constituit; scilicet, ad ea spectanda, unde illi origo est: animalia verò depressit in terram: ut quia nulla his immortalitatis expectatio est, toto corpore in humum projecta, ventri, pabuloque servirent.

Hominis itaque solius recta ratio, & status sublimis, & vultus Deo patri communis, originem suam, fictoremque testatur. Ejus prope divina Mens, quia non tantùm animantum, quæ sunt in terra, sed etiam sui corporis dominatum sortita est, in summo capite collocata, tanquam in arce sublimis speculatur omnia, & contuetur.

Hanc ejus aulam Deus non obductam, porrectamque formavit, ut in mutis animalibus: sed orbi, & globo similem: quod orbis rotunditas perfectæ rationis est, ac figuræ. Eo igitur Mens, & ignis ille divinus tanquam cœlo tegitur: cujus cum summum fastigium naturali veste texisset, priorem partem, quæ facies dicitur, necessariis membrorum ministeriis, & instruxit pariter, & ornavit. Ac primùm oculorum orbes concavis foraminibus conclusit: à quo foratu frontem nominatam Varro existimavit: & eos neque minùs, neque ampliùs, quàm duos esse voluit, quod ad speciem perfectior numerus non sit, quàm duorum: sicut & aures duas: quarum duplicitas, incredibile est, quantam pulchritudinem præ se ferat; quòd tum pars utraque similitudine ornata est; tum ut venientes altrinsecùs voces faciliùs colligantur. Nam & forma ipsa mirandum in modum ficta, quòd earum foramina nuda esse voluit, & inobsepta, quod & minùs decorum, & minus utile fuisset, quoniam simplicium cavernarum angustias prætervolare vox posset, & spargi, nisi perceptam per cavos sinus, & repercussu retenta foramina ipsa convehenent, similia vasculis, quibus impositis solent angustiora vasa compleri. Eas igitur aures, quibus nomen à vocibus inditū est hauriendis (unde Virgilius:

——— —— *Vocemque his auribus hausi.*

Quia vocem ipsam Græci αὐδὴν vocant ab auditu, per immutationem literæ, *aures* velut *audes* sunt nominatæ) noluit Deus artifex mollibus pelliculis informare, ne pulchritudinem demerent pendulæ, atque flaccentes: neque duris, ac solidis ossibus, ne ad usum inhabiles essent, immobiles, ac rigentes: sed quod esset horum medium, excogitavit, ut eas cartilago mollior alligaret, & haberent aptam simul, & flexibilem firmitatem. In his audiendi officium constitutum est, sicut in oculis videndi.

Oculorum verò præcipuè inexplicabilis est, ac mira subtilitas, quia eorum orbes gemmarum similitudinem præferentes, ab ea parte, quâ videndum fuit, membranis perlucentibus texit: ut imagines objectorum, tanquam in speculo refulgentes, ad sensum intimum penetrarent. Per eas igitur membranas sensus ille, qui dicitur Mens, ea quæ foris sunt transpicit: ne fortè quis suspicetur aut imaginum incursione nos cernere (ut Philosophi quidam) quoniam videndi officium inesse debet, quod videt, non in eo, quod videtur: aut intensione aëris, cum acie, aut effusione radiorum: quod si ita esset, tardiùs oculis, quàm nunc, cerneremus, donec intentus aër cum acie, aut effusi radii ad id, quod videndum esset pervenirent. Cum autem eodem momento temporis cernamus, plerumque verò aliud agentes, nihilominus tamen universa, quæ contra sunt posita, intueamur, veriùs, & manifestius est Mentem esse, quæ per oculos ea, quæ sunt opposita, intueatur quasi per fenestras lucente vitro, aut speculari lapide obductas. Et idcirco Mens, & voluntas ex oculis sæpe dignoscitur.

Quod quidem ut refelleret Lucretius, ineptissimo usus est argumento. Si enim Mens, inquit, per oculos videt, erutis, & effossis oculis, acrius videbit: quoniam evulsæ cum postibus fores, plus inferunt luminis, quàm si obductæ fuerint: Quin illi potius vel Democrito, quem Magistrum habuit, effossi, aut occæcati oculi erant, ne viderent, effossos orbes, & ruptas oculorum fibras, & fluentem per venas sanguinem, & crescentes ex vulneribus carnes, & obductas ad ultimum cicatrices nil posse lucis admittere; nisi fortè auribus oculos similes nasci volebant, ut non tam oculis, quàm foraminibus cerneremus: quo nihil ad speciem fœdius, ad visum inutilius fieri potest. Quantulum enim videre possibile esset, si Mens ab intimis penetralibus capitis per exiguas cavernarum rimulas attenderet; ut si quis per cicutam videre contendat, non plus profectò visurus est, quàm cicutæ ipsius capacitas comprehendat. Itaque ad videndum membris potius in orbem conglobatis opus fuit: ut visus in latum spargeretur, & quæ in primori facie adhærent, liberè omnia contineri possent.

Ergò ineffabilis divinæ Providentiæ virtus duos simillimos orbes fecit, eosque ita devinxit, ut non in totum converti, sed moveri tamen, ac flecti pro libitu possent. Orbes autem ipsos humoris puri, ac liquidi plenos esse voluit: in quorum

rum media parte ſcintillæ luminum concluſæ tenerentur, quas pupillas nuncupamus: in quibus puris ac ſubtilibus, cernendi ſenſus, ac ratio continetur. Per eos igitur orbes ſeipſam Mens intendit, ut videat: miráque ratione in unum miſcetur, & conjungitur amborum luminum viſus.

Libet hoc loco reprehendere quorundam vanitatem, qui dum ſenſus falſos eſſe evincere contendunt, multa colligunt, in quibus oculi fallantur: inter quæ illud etiam, quod furioſis, & ebriis cuncta duplicia videntur: quaſi verò erroris hujus cauſa obſcura ſit. idcirco enim fit, quod bini ſunt oculi. Sed qua ratione id fiat ſic demonſtretur. Viſus oculorum intenſione animi conſtat. Itaque quoniam Mens (ut ſupra dictum eſt) oculis tanquam feneſtris utitur: non tantùm hoc ebriis, aut inſanis accidit: ſed ſanis quoque ac ſobriis. Nam ſi quid nimium prope admoveris, duplex videbitur. Certum eſt enim intervallum, ac ſpatium, quo acies oculorum coit. Item ſi retrorſum animum avoces, quaſi ad cogitandum, & intenſionem mentis relaxes, cùm acies oculi utriuſque diducitur, ſinguli vident ſeparatim. Si animum rurſus intenderis, aciemque direxeris, coit in unum, quidquid duplex videbatur.

una res videa-

Quid ergò mirum, ſi Mens veneno, ac potentiâ vini diſſoluta, dirigere ſe nequit ad videndum, ſicut ne pedes quidem ad ambulandum, nervis ſtupeſcentibus debiles? aut ſi vis furoris in cerebrum ſæviens, concordiam disjungit oculorum? Quod adeò verum eſt, ut luſcis hominibus, ſi aut inſani, aut ebrii fiant, nullo pacto accidat, ut duplex quid videant. Quare, ſi ratio apparet, cur hi fallantur; manifeſtum eſt, non eſſe falſos ſenſus; qui aut non falluntur ſi ſint puri, & integri; aut ſi falluntur, mens tamen non fallitur, quæ illorum errorem, non ignorat.

Sed ad opera Dei revertamur. Ut igitur oculi munitiores eſſent ab injuria, eos ciliorum tegminibus occuluit: unde oculos dictos eſſe Varroni placet. Nam & ipſæ palpebræ, quibus mobilitas ineſt, palpitatio vocabulum tribuit: pilis in ordine ſtantibus vallatæ, ſeptum oculis decentiſſimum præbent. Quarum motus aſſiduus incomprehenſibili celeritate concurrens, & videndi tenorem non impedit, & reficit obtutum. Acies enim, id eſt, membrana illa perlucens, quam ſiccari, & obareſcere non oportet, niſi humore aſſiduo terſa pur èniteat, obſoleſcit.

Quid ipſa ſuperciliorum faſtigia pilis brevibus adornata? Nonne quaſi aggeribus, & munimentum oculis, nequid ſupernè incidat, & ſpeciem ſimul præſtant? Ex quorum confinio naſus exoriens, velut æquali porrectus jugo, utramque aciem ſimul & diſcernit, & munit. Inferius quoque genarum non indecens tumor, in ſimilitudinem collium leniter exurgens, ab omni parte oculos tutiores efficit: proviſumque eſt ab Artifice ſummo, ut ſi quis fortè vehementior ictus extiterit, his eminentiis repellatur.

Naſi verò pars ſuperior uſque ad medium ſolida formata eſt, inferior cartilagine molli adhæret, ita ut ad digitorum uſum poſſit tractabilis eſſe. In hoc autem quamvis ſimplici membro tria ſunt officia conſtituta: unum ducendi ſpiritûs, alterum capiendi odoris, tertium ut per cavernas ejus purgamenta cerebri defluant: quas Deus tam mirabili, quam divinâ ratione molitus eſt, ut tamen hiatus ipſe naſi, oris ſpeciem non deformet. Quod erat planè futurum, ſi ſimplex foramen pateret. Ad id velut pariete per medium ducto interſepſit, atque diviſit, fecitque ipſâ duplicitate pulcherrimum. Ex quo intelligitur, quantum dualis numerus unâ, & ſimplici compage ſolidatus, ad rerum valeat perfectionem. Nam cum ſit corpus unum, tamen totum ex ſimplicibus membris conſtare non poterat, niſi ut eſſent partes vel dextræ, vel ſiniſtræ. Itaque ut pedes duo, & item manûs, non tantùm ad utilitatem aliquam, uſumque vel gradiendi, vel faciendi valent, ſed & habitum, decoremq; admirabilem conferunt: ſic & in capite, quod totius divini operis quaſi culmen eſt, & auditus in duas aures, & viſus in duas acies, & odoratio in duas nares à ſummo Artifice diviſa eſt: quia cerebrum, in quo ſentiendi ratio eſt, quamvis unum ſit, in duas tamen partes membranâ interveniente diſcretum eſt.

Sed & cor, quod ſapientiæ domicilium videtur, licet ſit unum; duos tamen intrinſecùs ſinus habet, quibus fontes vivi ſanguinis continentur, ſepto intercedente diviſi: ut ſicut in ipſo Mundo majori ſumma rerum, vel de ſimplici duplex, vel de duplici ſimplex, & gubernat, & continet totum: ita in corpore hujus *Microcoſmi* de duobus univerſa compacta, indiſſociabilem prætenderent unitatem.

Oris quoque ſpecies, Veneris & Gratiarum, ac riſûs ſedes, ejuſdemque rictus ex tranſverſo patefactus, quàm utilis, quàm decens ſit, enarrari non poteſt; cujus uſus in duobus officiis conſtat, ſumendi victûs, & eloquendi. Lingua intus incluſa, quæ vocem motibus ſuis in verba diſcernit, & animi interpres eſt, verborumque quaſi janua; nec tamen ſola poteſt per ſe eloquendi munus implere, niſi acumen ſuum palato illiſerit, niſi adjuta vel offenſione dentium, vel compreſſione labiorum: dentes tamen plus conferunt ad loquendum. Nam & infantes non ante fari incipiunt, quàm dentes produxerint: & ſenes amiſſis dentibus ita balbutiunt, ut ad infantiam revoluti denuo videantur. Sed hæc ad hominem ſolùm pertinent, aut ad aves, in quibus acuminata, & vibrata certis motibus lingua, innumerabiles cantuum flexiones, & ſonorum varios modos exprimit. Habet præterea & aliud officium, quo non in omnibus, ſed tamen ſolo in brutis utitur, quòd contritos, & commolitos dentibus cibos colligit, & conglobatos vi ſuâ deprimit, & tranſmittit ad ventrem. Itaque Varro à libando cibo putat linguæ nomen impoſitum. Beſtias etiam potu adjuvat. Protentâ enim, cavatâque hauriunt aquam, eamque comprehenſam linguæ ſinu, ne tarditate, ac morâ defluat, ad palatum celeri probilitate complodunt. Hæc itaque palati concavo, tanquam teſtudine tegitur: eamque dentium ordine ſepiens Deus, quaſi muro circumvallavit.

Verborum prolatio plus dentibus, quàm labiis adjuvatur.

Dentes autem ipſos, ne nudi, ac reſtricti magis horrori, quàm ornamento eſſent, gingivis mollibus, quæ à *gignendis* dentibus nominantur, ac deinde labiorum tegminibus honeſtavit. Quorum durities, ſicut in molari lapide, major eſt, & aſperior, quàm in cæteris oſſibus, ut ad conterendos cibos, pabulumque ſufficerent. Labra ipſa, quæ quaſi antea cohærebant, quam decenter intercîdit, quorum ſuperius ſub ipſa medietate narium, lacunâ quâdam levi, quaſi valle ſignavit, inferius honeſtatis gratiâ foras molliter explicuit. Nam quod ad ſaporem attinet capiendum,

dum, fallitur, quisquis hunc sensum palato inesse arbitratur: lingua est enim, quâ sapores sentiuntur, nec tamen tota; nam partes ejus, quæ sunt ab utroque latere teneriores, saporem subtilissimis sensibus trahunt.

Lingua sapores sentit.

Cætera quàm decora sint, vix exprimi potest. Decrectum paulisper à genis mentum, & ita inferiùs conclusum, ut acumen ejus extremum signare videatur leviter impressa divisio: rigidum ac teres collum, quo scapulæ velut mollibus jugis à cervice demissæ: valida, & substricta nervis ad fortitudinem brachia: toris insignibus extentum lacertorum ingens robur: utilis, ac decens flexura cubitorum.

Quid de manibus referam, rationis, ac sapientiæ ministris? quas solertissimus Artifex plano ac modicè concavo sinu fictas, ut si quid tenendum sit, aptè insidere possit, in digitos terminavit: in quibus difficile est expedire, utrumne species, an utilitas major sit. Nam & numerus perfectus, ac plenus, & ordo, ac gradus decentissimus, & articulorum parium curvatura flexibilis, & forma unguium rotunda, concavis tegminibus digitorum fastigia comprehendens, atque firmans, ne mollitudo carnis in tenendo cederet, magnum præbet ornatum. Illud verò ad usum miris modis habile, quod unus à cæteris separatus, cum ipsa manu oritur, & in diversum maturiùs finditur: qui se velut obvium cæteris præbens, omnem tenendi, operandique rationem, vel solus, vel præcipuè possidet, tanquam rector omnium, atque moderator: unde etiam pollicis nomen accepit, quòd vi, & potestate inter cæteros polleat. Duos quidem articulos extantes habet, non, ut alii, ternos: sed unus ad manus carnem nectitur pulchritudinis gratiâ. Si enim tribus articulis & ipse discretus esset, fœda, & indecora species honestatem manibus ademisset.

Nam pectoris latitudo sublimis, & exposita oculis, mirabilem præfert habitus sui dignitatem. Cujus hæc causa est, quod videtur Hominem solum Deus veluti supinum formâsse (nam nullum fere animalium dorso suo incumbit) mutas autem animantes quasi alterno latere jacentes finxisse, atque ad terram compressisse. Idcirco illis angustum pectus, & ab aspectu remotum, & ad terram versus subjectum: Homini autem patens & rectum, quia plenum rationis, à cœlo datum humile, aut indecens esse non debebat. Papillæ quoque leviter eminentes, & fuscioribus, ac parvis orbibus coronatæ, nonnihil venustatis addunt; fœminis ad alendos fœtus datæ, maribus ad solum decus, ne informe pectus, & quasi mutilum videretur. Huic subdita est planities ventris, quam mediam fere umbilicus non indecenti notâ signat, ad hoc factus, ut per eum fœtus, dum est in utero, nutriatur.

Hactenus de externis partibus sufficienter actum; sequitur necessariò, ut de internis quoque visceribus dicere exordiar: quibus non pulchritudo, quia sunt abdita, sed utilitas incredibilis attributa est; opus enim erat, ut terrenum corpus succo aliquo, de cibis, ac potibus aleretur, sicut terra ipsa imbribus ac pruinis. Providentissimus Artifex in medio ejus receptaculum cibis formavit; quibus concoctis, & liquefactis, vitales succos membris omnibus dispertiret. Sed cum Homo ex corpore constet, & Anima, illud, quod supra dixi receptaculum soli corpori præstat alimentum, animæ verò aliam sedem dedit. Fecit enim genus quoddam viscerum molle, atque rarum, quod pulmonem vocamus, in quod spiritus reciprocâ vicissitudine commearet; eumque non in uteri modum finxit, ne effunderetur simul spiritus, aut simul inflaret, ideoque ne plenum quidem viscus effecit, sed instabile, atque aëris capax, ut paulatim spiritum reciperet, dum vitalis ventus per raritatem illam spargitur, & eundem denuo redderet, dum se illo explicat. Ipsa enim vicissitudo flandi, spirandi respirandique vitam corpori sustentat.

Cum ergo duo sint in Homine receptacula, unum aëris, quod animam reficit: alterum ciborum, quod corpus alit, ut flecti cervix, ac moveri facilè possit: duas esse per collum fistulas necesse erat, cibalem ac spiritalem: quarum superior ab ore ad ventrem ferat, inferior à naribus ad pulmonem. Quarum ratio, & natura diversa est. Ille enim, cui ab ore transitus est, mollis effectus est, & qui semper clausus cohæreat sibi, sicut os ipsum: quoniam potus, & cibus dimotâ, & patefactâ gulâ, quia corporales sunt, spatium sibi transmeandi faciunt.

Spiritus è contrà, qui incorporalis est, ac tenuis, quia spatium sibi facere non poterat, viam patentem sortitus est, quæ gurgulio nominatur. Is ex ossibus flexuosis constat, ac mollibus, quasi ex annulis in cicutæ modum invicem compactis, & cohærentibus: patetque semper hinc transitus. Nullam enim requiem meandi habere spiritus potest: qui enim semper commeat, demissâ utiliter de cerebro membri portione, cui uva nomen est, velut occursu quodam refrænatur: ne aut teneritudinem domicilii cum impetu veniens, attractâ pestilenti aura corrumpat, aut totam nocendi violentiam internis receptaculis perferat.

Ideoque etiam nares breviter apertæ sunt; quæ idcirco sic nominantur, quod per eas vel odor, vel spiritus nare non desinit. Tamen huic fistulæ spiritali, non tantùm ad nares, verùm ad os quoque iter patet in extremis palati regionibus, ubi se colles faucium spectantes, uvam tollere in tumorem incipiunt. Cujus rei causa, & ratio non obscura est; loquendi enim facultas nobis deesset, si sicut gulæ iter ad os tantùm, ita gurgulio ad nares tantùm pateret.

Aperuit igitur viam voci Divina solertia ex illa fistulâ spiritali, ut lingua ministerio suo fungi posset: & vocis ipsius inoffensum tenorem, pulsibus suis in verba concidere. Qui meatus si quo modo interceptus sit, mutum faciat necesse est. Errat enim profectò, quisquis aliam mutorum hominum causam suspicatur. Non enim (ut vulgò creditur) vinctam gerunt linguam: sed vocalem spiritum per nares, quasi mugientes profundunt, quòd voci transitus ad os, aut nullus omnino est, aut non sic patens, ut plenam vocem emittat. Quod plerumque naturâ fit, quandoque casu accidit, ut morbo hic aditus obseptus vocem non transmittat ad linguam, faciatque de loquentibus mutos. Quod cùm acciderit, auditum quoque obstrui necesse est: ut quia vocem emittere nequit, ne admittere quidem possit. Loquendi ergò causa hic meatus patefactus est. Illud quoque præstat, ut in lavacris celebrandis, quia nares calorem ferre non possunt, aër feruens ore ducatur. Item si fortè spiramenta narium frigoris pituita præcluserit, per os auram trahere possumus, ne obstructâ meandi facultate, spiritus stranguletur.

Ratio cur muti nascantur.

Cibi verò in alvum recepti, & cum potûs humore permisti, cum jam calore percocti fuerint, eorum succus inenarrabili modo per membra diffusus, irrigat universum corpus, & vegetat. Intestinorum quoque multiplices spiræ, ac longitudo in se convoluta, & uno tantùm substricta vinculo, quàm mirificum Dei opus est! Nam ubi maceratos ex se cibos alvus emiserit, paulatim per illos internorum anfractus extruduntur; ut quidquid illis succi inest, quo corpus alitur, membris omnibus dividatur. Et tamen ne qui fortè obhæreant, ac resistant, quod fieri poterat propter voluminum flexiones in se sæpe redeuntes, & fieri sine pernicie non poterat, opplevit ea intrinsecùs crassiore succo, ut purgamenta illa ventris, ad exitus suos faciliùs per lubricum mitterentur.

Illa quoque ratio subtilissima est, quod vesica, cujus usum volucres non habent, cum sit ab intestinis separata, nec ullam fistulam habeat, quâ urinam emittat; completur tamen, & humore distenditur. Id quomodo fiat, videre difficile non est. Intestinorum enim partes, quæ ab alvo cibum, potumque suscipiunt, potentiores sunt quam cæteræ spiræ, & multò tenuiores. Hæ vesicam circumplectuntur, & continent. Ad quas partes cum potus, & cibus mista pervenerint, fimum quidem crassius fit, & transmeat; humor autem omnis per illam teneritudinem percolatur: eumque vesica, cujus æquè tenuis, subtilisque membrana est, absorbet, & colligit, ut foras, quà natura exitum patefecit, emittat.

De utero quoque, & conceptione, quoniam de internis loquimur, dici necesse est, nequid præteriisse videamur. Quæ quanquam in operto latent, sensûs tamen, atque intelligentiam latere non possunt. Vena in màribus, quæ semen continet, duplex est, paulò interior, quàm illud humoris obscœni receptaculum. Sicut enim renes duo sunt, itemque testes: ita & venæ seminales duæ, in una tantum compage cohærentes: quod patet in corporibus animalium, cum interfecta aperiuntur: sed illa dexterior masculinum continet semen, sinisterior fœmininum: atque ideo in toto corpore pars dextra masculina est, sinistra verò fœminina. Ipsum semen quidam putant ex medullis tantùm, quidam ex omni corpore ad venam genitalem confluere, ibique concrescere. Sed humana mens, quomodo id fiat, comprehendere nequit. Item in fœminis uterus in duas se partes dividit, quæ in diversum diffusæ, ac reflexæ circumplicantur, sicut arietis cornua. Quæ pars in dextram retorquetur, masculina est; quæ in sinistram fœminina. Conceptum igitur Varro, & Aristoteles sic fieri arbitrantur. Ajunt enim, non tantùm maribus inesse semen, verùm etiam fœminis, & inde plerumque matribus similes procreari; sed earum semen sanguine esse purgatum; quod si rectè cum virili mistum sit, utraque concreta, & simul coagulata informari. Et primùm quidem cor Hominis confingi, quod in eo sit & vita Hominis, & Sapientia: denique totum opus quadragesimo die consummari. Ex abortionibus hæc fortasse collecta sunt.

Quomodo fœminæ concipiant.

Cor humanum est primum nascens.

In avium tamen fœtibus primùm oculos fingi dubium non est, quod in ovis sæpe deprehendimus. Unde fieri non posse arbitror, quin fictio à capite exordium suum sumat.

Similitudines autem in corporibus filiorum sic fieri putant. Cum semina inter se permista coalescunt; si virile superaverit, patri similem provenire sive marem, sive fœminam: si muliebre prævaluerit, progeniem cujusque sexûs ad imaginem respondere maternam. Id autem prævalet è duobus, quod fuerit uberius: alterum enim quodammodo amplectitur, ac includit. Hinc plerumque fieri solet, ut unius tantùm lineamenta prætendant. Si verò æqua fuerit ex pari semine permistio; figuras quoque misceri: ut soboles illa communis, aut neutrum referre videatur, quia totum ex altero non habet; aut utrumque, quia partem de singulis mutuata est. Nam in corporibus animalium cernimus, aut confundi parentum colores, ac fieri tertium neutri generantium simile; aut utriusque sic exprimi, ut discoloribus membris per omne corpus, concors mistura varietur.

Dispares quoque naturæ hoc modo fieri putantur. Cùm fortè in lævam uteri partem masculinæ stirpis semen inciderit, marem quidem gigni, opinio est: sed si in fœminina parte conceptus sit, aliquid in se habere fœmineum, supra quàm decus virile patiatur; vel formam insignem, vel nimium candorem, vel corporis lævitatem, vel artus delicatos, vel staturam brevem, vel vocem gracilem, vel animum imbecillum, vel ex his plura. Item si partem in dextram semen fœminini sexûs influxerit, fœminam quidē procreari: quoniam in masculina parte concepta sit, habere in se aliquid virilitatis, ultra quàm sexûs ratio permittat; aut valida membra, aut immoderatam longitudinem, aut fuscum colorem, aut hispidam faciem, aut vultum indecorum, aut vocem robustam, aut animum audacem, aut ex his plura. Si verò masculinum in dextram, fœmininum in sinistram pervenerit, utrosque fœtus rectè provenire, ut & fœminis per omnia, naturæ suæ decus constet; & maribus tam mente, quam corpore robur virile servetur.

Illud verò ipsum quàm mirabile institutum Dei est, quòd ad conservationem generum singulorum, duos sexus maris ac fœminæ machinatus est, quibus inter se per voluptatis illecebras copulatis, successiva soboles pareretur, ne omne genus viventium conditio mortalitatis extingueret.

Sed plus roboris maribus attributum est, quò faciliùs ad patientiam jugi maritalis fœminæ cogerentur. *Vir* itaque nominatus est, *quod major in eo vis est, quàm in fœmina, & hinc virtus nomen accepit.* Item *mulier* (ut Varro interpretatur) à *mollicie* dicta est, immutatâ, & detractâ literâ velut *mollier;* cui suscepto fœtu, cum partus appropinquare jam cœpit, turgescentes mammæ dulcibus succis distenduntur, & ad nutrimenta nascentis, fontibus lactis fœcundum pectus exuberat. Nec enim decebat aliud, quàm ut sapiens animal à corde alimoniam duceret. Idque ipsum solertissimè comparatum est, ut candens, ac pinguis humor teneritudinem novi corporis irrigaret, donec ad capiendos fortiores cibos, & dentibus instruatur, & viribus roboretur. Sed redeamus ad propositum, ut cætera, quæ supersunt, breviter explicemus.

Vir cur sic dictus?

Poteram nunc ego ipsorū quoque genitalium membrorum mirificam rationem tibi exponere, nisi me pudor ab hujusmodi sermone revocaret:

ret: itaque à nobis indumento verecundiæ, quæ sunt pudenda velentur. Quod ad hanc rem attinet, queri satis est; homines impios, ac profanos summum nefas admittere, qui divinum, & admirabile Dei opus ad propagandam successionem inexcogitabili ratione provisum, & effectum, vel ad turpissimos quæstus, vel ad obscœnæ libidinis pudenda opera convertunt; ut jam nihil aliud ex re sanctissimâ petant, quam inanem & sterilem voluptatem.

Quid reliqui corporis partes, num carent ratione, ac pulchritudine? Conglobata in nates caro, quàm sedendi officio apta, & eadem firmior, quàm in cæteris membris, ne premente corporis mole ossibus cederet. Item feminum deducta, & latioribus toris valida longitudo, quò faciliùs onus corporis sustineret, quam paulatim deficientem in angustum, genua determinant; quorum decentes nodi flexuram pedibus ad gradiendum, sedendumque aptissimam præbent. Item crura, non æquali modo ducta, ne indecens habitudo deformaret pedes; sed teretibus suris aliquantum extantibus, sensimque tenuatis, & firma sunt, & ornata.

In plantis verò eadem quidem, sed longè dispar, quàm in manibus ratio est: quæ quoniam totius operis quasi fundamenta sunt; mirificus eas Artifex, non rotundâ specie, ne Homo stare non posset, aut aliis ad standum pedibus indigeret, sicut quadrupedes: sed porrectiores, longioresque formavit; ut stabile corpus planitie suâ efficerent: unde illis inditum nomen est. Digiti æquè totidem, quot in manibus, speciem magis, quàm usum præferentes; ideoque & juncti, & breves, & gradatim compositi. Quorum qui est maximus, quoniam illum sicut in manu discerni à cæteris opus non erat, ita in ordinem redactus est, ut tamen ab aliis magnitudine, ac modico intervallo distare videatur. Hæc eorum speciosa germanitas, non levi adjumento nisum pedum firmat. Concitari enim ad cursum nemo possit, nisi digitis in humum pressis, soloque nitentibus impetum, saltumque capiat.

Explicâsse videor omnia, quorum ratio intelligi potest. Nunc ad ea venio, quæ vel dubia, vel obscura sunt.

Multa esse constat in corpore, quorum vim, rationemque indagare nemo, nisi qui fecit, poterit. An ero enarrare quis poterit, quid utilitatis, quid effectûs habeat tenuis membrana illa perlucens, quâ circumnectitur alvus, ac tegitur? Quid *renum* gemina similitudo? *quos*, ait Varro, *ita dictos, quasi rivi ab his obscœni humoris oriantur.* Quid splen? quid jecur? quæ viscera quasi ex conturbato sanguine videntur esse concreta. Quid fellis amarissimus liquor? quid globus cordis, qui unus sanguinis fons est? Nisi fortè illis credendum putabimus, qui affectum iracundiæ in felle constitutum putant; pavoris in corde, lætitiæ in splene. Ipsius autem jecoris officium volunt esse, ut cibos in alvo concoquat amplexu, & calefactu suo. Quidam libidines rerum venerearum in jecore contineri arbitrantur.

Primùm ista intueri clarius acumen humani sensûs non potest, quia horum officia in operto latent, nec usus suos patefacta demonstrant. Nam si ita esset; fortasse placidiora quæque animalia vel nihil fellis omnino, vel minus haberent, quàm feræ: timidiora plus cordis, salaciora plus jecoris, lasciviora plus splenis habuissent. Sicuti igitur sentimus audire nos auribus, oculis cernere, naribus odorari, pari modo utique nos felle irasci, jecore cupere, splene gaudere sentiremus. Cùm autem, unde affectus hi proveniant, minimè sentiamus, fieri potest, ut aliunde veniant, & aliud viscera illa, quàm suspicamur, efficiant. Nec tamen convincere possumus, falsa eos, qui hæc disputant, asserere: Sed omnia quæ ad motus animi, Animæque pertinent, tam obscuræ, altæque rationis esse arbitror, ut supra Hominem sit, ea liquidò videre. Id tamen certum, & indubitatum esse debet, res tot, tantaque viscerum genera, unum, & idem habere officium, ut animam contineant in corpore. Sed quid propriè muneris singulis sit injunctum, quis scire, nisi Artifex potest, cui soli opus suum notum est.

De voce autem, quam rationem reddemus? Grammatici quidem, ac Philosophi *vocem esse* definiunt, *aërem spiritu verberatum: unde verba sunt nuncupata.* Quod perspicuè falsum est. Non enim vox extra os gignitur, sed intra: & ideo verisimilior sententia est; stipatũ spiritum, cum obstantiâ faucium fuerit illisus, sonum vocis exprimere; veluti cum in patentem cicutam labroque subjectam dimittimus spiritum, & is cicutæ concavo repercussus, ac revolutus à fundo, dum descendentem ab occursu suo reddit, ad exitum nitens, sonum gignit, & in vocalem spiritum resiliens, per se ventus animatur. Quod quidem an verum sit, Deus artifex viderit. Videtur enim non ab ore, sed ab intimo pectore vox oriri.

Denique & ore clauso ex naribus emittitur sonus, qualis potest. Præterea ex maximo spiritu, quo anhelamus, vox non efficitur: & levi, & non coarctato spiritu, quoties volumus, efficitur. Non est igitur comprehensum, quomodo fiat, aut quid sit omnino. Nec me nunc in Academiæ sententiam delabi putes; quia non omnia sunt incomprehensibilia. Ut enim fatendum est, multa nesciri, quæ voluit Deus intelligentiam Hominis excedere: sic tamen multa esse, quæ possint & sensibus percipi, & ratione comprehendi. De his aliàs: conficiamus interea spatium, quo nunc decurrimus.

Mentis quoque rationem incomprehensibilem esse, quis nesciat, nisi qui omnino illam non habet? Varia quidem à Philosophis de naturâ ejus, ac loco disputata sunt. At ego non dissimulabo, quid ipse sentiam; ut expositâ rei difficultate intelligas, quanta sit divinorum operum magnitudo. Quidam sedem Mentis in pectore esse voluerunt. Quod si ita est, quanto tandem miraculo dignum est, rem in obscuro, ac tenebroso habitaculo sitam, in tanta Rationis, atque intelligentiæ luce versari: tum quod ad eam sensus ex omni corporis parte conveniunt, ut in qualibet regione membrorum præsens esse videatur.

Alii sedem ejus in cerebro esse dixerunt: & sanè argumentis probabilibus usi sunt. Oportuisse scilicet, quod totius corporis regimen haberet, potiùs in summo tanquam in arce habitare: nec quicquam esse sublimius, quàm id, quod Universum Ratione moderetur, sicut ipse Mundi Dominus, & rector in summo est. Deinde quòd sensûs omnis, id est, audiendi, & videndi, & odorandi ministra membra in capite sunt locata: quorum omnium viæ non ad pectus, sed ad

Sedes Animæ in Cerebro.

ad cerebrum ferant. Alioqui necesse nos esset tardiùs sentire, donec sentiendi facultas longo itinere per collum ad pectus usque descenderet. Ii vero aut non multum, aut fortasse non errant. Videtur enim Mens, quæ dominatum corporis tenet, in summo capite constituta, tanquam in cœlo Deus: sed cum in cogitatione quadam sit, commeare ad pectus, & quasi ad secretum aliquod penetrale secedere, ut consilium tanquam ex thesauro recondito, eliciat, ac proferat. Ideoque cum intenti ad cogitandum sumus, & cùm mens occupata in altum se abdiderit, neque audire quæ circumsonant, neque videre, quæ obstant, solemus.

Id verò sive ita sit, admirandum profectò est, quomodo fiat, cùm ad pectus ex cerebro nullum iter pateat: si autem secus, hoc nihilominus admirandum, quod divinâ nescio quâ ratione fiat, ut ita esse videatur. An potest aliquis non admirari, quod sensus ille vivus, atque cœlestis, qui mens, vel animus nuncupatur, tantæ mobilitatis est, ut ne tum quidem, cum sopitus est, conquiescat: tantæ celeritatis, ut uno temporis puncto cœlum omne collustret: &, si velit, maria pervolet: terras, ac urbes peragret: omnia denique, quæ libuerit, quamvis longè lateque summota sint, in conspectu sibi constituat? Et miratur aliquis si Divina Mens Dei per universas mundi partes intenta discurrit, & omnia regit, omnia moderatur, ubique præsens, ubiq; diffusa? Cùm tanta sit vis ac potestas Mentis humanæ intra mortale corpus inclusæ; ut ne septis quidem gravis hujus, ac pigri corporis, cui illigata est, coërceri ullo pacto possit; quò minùs sibi liberam vagandi facultatem, quietis impatiens largiatur.

Animus, quamvis sopitus, semper operatur.

Sive igitur in capite Mens habitat, sive in pectore; num comprehendere quis poterit quæ vis rationis efficiat, ut sensus ille incomprehensibilis, aut in medulla cerebri hæreat, aut in sanguine bipertio, qui inclusus in corde est? ac non ex eo ipso colligat, quanta sit Dei potestas, quòd animus seipsum non videt, aut qualis, aut ubi sit: nec si videat tamen, perspicere possit, quo pacto rei corporali, res incorporalis adjuncta sit. Sive etiam Mentis locus nullus est, sed per totum corpus sparsa discurrit; quod etiam fieri potest, & à Xenocrate Platonis discipulo disputatum est; siquidem sensus in qualibet parte corporis præsto est: nec quid sit Mens, nec qualis, intelligi potest, cùm sit naturâ tam subtilis, ac tenuis; ut solidis visceribus infusa, vivo, & quasi ardente sensu membris omnibus misceatur.

Opinio Aristoxeni reprobatur.

Illud autem cave, ne unquam simile veri putaveris, quod Aristoxenus dixit, *Mentem omnino nullam esse, sed quasi harmoniam in fidibus ex constructione corporis, & compagibus viscerum, vim sentiendi existere.* Musici enim intensionem, concentumque nervorum in integros modos sine ulla offensione consonantium *Harmoniam* vocant. Volunt igitur animum simili ratione constare in Homine, quâ & concors modulatio constat in fidibus. Scilicet ut singularum corporis partium firma conjunctio, membrorumq; omnium consentiens in unum vigor, motum illum sensibilem faciat, animumq; concinnet; sicut sunt nervi bene intenti ad conspirantem sonum. Et sicuti in fidibus, cùm quid aut interceptum, aut relaxatum est, omnis canendi ratio turbatur, & solvitur: ita in corpore, cum pars aliqua membrorum vitium duxerit, destrui universa, corruptisque omnibus atq; turbatis, occidere sensum, eamque mortem vocari. Verum ille, si quicquam Mentis habuisset, non harmoniam de fidibus ad Hominem transtulisset. Non enim canere suâ sponte fides possunt; ut sit ulla in his comparatio, ac similitudo viventis. Animus autem suâ sponte & cogitat, & movetur. Quòd si quid in nobis harmoniæ simile esset, ictu moveretur externo, sicut nervi manibus; qui sine tactu artificis, pulsuq; digitorum muti, atq; inertes jacent. Sed nimirum pulsandus ille manu fuit; ut aliquando sentiret, quod Mens ejus ex membris malè compacta torpebat.

Superest de Anima dicere: quanquam percipi ratio ejus, & natura non possit. Nec ideo tamen imortalem esse Animam non intelligimus: quoniam quidquid vivit, moveturque per se semper; nec videri, aut tangi potest? æternum sit, necesse est. Quid autem sit *Anima*, nondum inter Philosophos convenit, nec unquam fortasse conveniet. *Etenim* alii *sanguinem esse dixerunt*, alii *ignem*, alii *ventum: unde Anima, vel Animus nomen accepit: quod Græce ventus ἄνεμος dicitur.* Nec illorum tamen quisquam dixisse aliquid videtur. Non enim si Anima sanguine aut per vulnus effuso, aut febrium calore consumpto, videtur extigui, continuò in materia sanguinis Animæ ratio ponenda est. Veluti, si in quæstionem veniat, lumen, quo utimur, quid sit, & respondeatur oleum esse, quoniam consumpto illo lumen extinguitur: cum sint utique diversa; sed alterum sit alterius alimentum. Videtur ergo Anima similis lumini esse, quæ non ipsa sit sanguis: sed humore sanguinis alitur, ut lumen oleo.

Anima credebatur, sanguis, ignis, ventus.

Sanguis est nutrimentum Animæ, ut oleum Lucernæ.

Qui autem ignem putaverunt, hoc usi sunt argumento: quod præsente Animâ corpus caleat, recedente frigescat. Sed ignis & sensu indiget, & videtur, & tactu comburit. Anima verò & sensu aucta est, & videri non potest, non adurit. Unde apparet Animam, nescio quid, esse Deo simile. At illi, qui ventum putant, hoc falluntur; quod ex aëre spiritum ducentes, vivere videamur. Varro itaq; definit: *Anima est aër conceptus ore defervefactus in pulmone, tepefactus in corde, diffusus in corpus.* Hæc apertissimè falsa sunt. Neque enim tam obscuram nobis hujusmodi dico esse rationem, ut ne hoc quidem intelligamus, quid verum esse non possit. An si mihi quis dixerit, æneum esse cœlum, aut vitreum, aut (ut Empedocles ait) aërem glaciatum; statimne assentiar, quia cœlum, ex qua materia sit, ignorem? Sicut enim hoc nescio, ita illud scio.

Anima ergò non est aër ore conceptus, quia multò prius gignitur Anima, quàm concipi aër ore possit. Non enim post partum insinuatur in corpus, ut quibusdam Philosophis videtur; sed post Conceptum protinus, cum fœtum in utero necessitas Divina formavit: quia adeo vivit intra viscera genitricis, ut & incremento augeatur, & crebris pulsibus gestiat emicare. Deniq; abortum fieri necesse est, si fuerit animal intus extinctum. Cæteræ definitionis partes eò spectant, ut illis novem mensibus, quibus in utero fuimus mortui fuisse videamur. Nulla ergò ex his tribus vera sententia est. Nec tamen in tantum eos falsos esse dicendum est, qui hæc senserunt, ut omnino nihil dixerint. Nam & sanguine simul, & calore, & spiritu vivimus. Sed cum constet Anima in corpore his omnibus adunatis, non expresserunt propriè, quid esset: quia tam non potest exprimi, quàm videri.

Sequitur alia, & ipsa inextricabilis quæstio; Idemne sit Anima, & Animus: an verò aliud sit illud,

Anima, & animus sintne unum?

illud, quo vivimus, aliud autem, quo sentimus, & sapimus. Non desunt argumenta in utramque partem. Qui enim unum esse dicunt, hanc rationem sequuntur, quod neq; vivi sine sensu possit, nec sentiri sine Vitâ: ideoque esse non posse diversum id, quod non potest separari: sed quidquid est illud, & vivendi officium, & sentiendi habere rationem. Idcirco Animum, & Animam indifferenter appellant.

Qui autem diversa esse sustinent sic argumentantur: Ex eo posse intelligi, aliud esse mentem, aliud esse Animam: quia incolumi Animâ mens possit extingui, quod accidere soleat insanis. Item, quod Anima morte sopiatur, animus somno: & quidem sic, ut non tantum, quid faciat, aut ubi sit, ignoret, sed etiam rerum falsarum contemplatione fallatur. Quod ipsum quomodo fiat, videri non potest: cur fiat, potest. Nam requiescere nullo pacto possumus, nisi mens visionum imaginibus occupata teneatur. Latet autem Mens oppressa somno, tanquam ignis obducto cinere sopitus: quem si paululum commoverit, rursus ardescit, & quasi evigilat. Avocatur ergò simulacris, donec membra sopore irrigata vegetentur. Corpus enim vigilante sensu, licet jaceat immobile, tamen non est quietum: quia flagrat in eo sensus, & vibrat, ut flamma; & artus omnes ad se adstrictos tenet. Sed postquam mens ad contemplandas imagines, ab intensione traducta est, tunc demum corpus omne resolvitur in quietem. Traducitur autem mens cogitatione cæcâ, cùm cogentibus tenebris secum tantum esse cœperit: dum intenta est in ea, de quibus cogitarat; repentè somnus obrepit, & in species proximas sensim ipsa cogitatio declinat: sic ea, quæ sibi ante oculos posuerat, videre quoque incipit. Deinde procedit ulterius, & sibi avocamenta invenit; ne saluberrimâ quietem corporis interrumpat. Nam ut mens per diem veris visionibus avocatur, ne obdormiat; ita falsis nocte, ne excitetur. Nam si nullas imagines cernat, aut vigilare illam necesse est, aut perpetuâ morte sopiri.

Mens semper operatur, vigilans, & dormiens.

Dormiendi ergò causâ tributâ est à Deo ratio somniandi, & quidem in commune universis animantibus; sed illud Homini præcipuè, quod cùm eam rationem Deus quietis causâ daret, facultatem sibi reliquit docendi hominem futura per somnium. Nam & historiæ sæpe testantur, extitisse somnia, quorum præsens, & admirabilis fuerit eventus: & responsa vatum nostrorum ex parte somniis constiterunt. Quare neq; semper vera sunt, neque semper falsa, Virgilio teste, qui *duas portas voluit esse somniorum*. Sed quæ falsa sunt, dormiendi causâ videntur: quæ vera immittuntur à Deo, ut imminens bonum, aut malum, hac revelatione discamus.

Illud quoque venire in quæstionem potest: Utrumne Anima ex patre, an potiùs ex matre, an verò ex utroq; generetur? Sed ego id meo jure, ab ancipiti vendico. Nihil enim ex his tribus verum est: quia neq; ex utroque, neque ex alterutro seruntur animæ corporibus. Corpus enim ex corporibus nasci potest, quoniam confertur aliquid ex utroque: de Animis Anima non potest, quia ex re tenui, & incomprehensibili nihil potest decedere. Itaque serendarum Animarum uni, ac soli Deo subjacet.

Denique cœlesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem Pater est.

Ut ait Lucretius. Nam de mortalibus non potest quicquam, nisi mortale generari. Nec putari debet à parentibus dari Animas, sed ab uno, eodemque omnium Deo patre; qui legem, rationemq; nascendi tenet solus: siquidem solus efficit. Nam terreni parentis nihil est, nisi ut humorem corporis, in quo est materia nascendi, cum sensu voluptatis emittat, vel recipiat. Cætera jam Dei sunt omnia; scilicet Conceptus ipsi, & corporis informatio, & inspiratio Animæ, & partus incolumis, & quæcumq; deinceps ad Hominem conservandum valent: illius munus est, quod spiramus, quòd vivimus, quòd vigemus. Nam præterquam, quòd ipsius beneficio incolumes sumus corpore, & quod victum nobis ex variis rebus subministrat: Sapientiam quoque Homini tribuit, quam terrenus pater dare nullo modo potest. Ideoque & de sapientibus stulti, & de stultis sapientes sæpe nascuntur; quod quidem fato, ac sideribus assignant.

Sed non est nunc locus de fato disserendi: hoc dicere satis est, quòd etiamsi astra efficientiam rerum continent; nihilominus omnia à Deo fieri certum est, qui astra ipsa & fecit, & ordinavit. Inepti ergò, qui hanc potestatem Deo detrahunt, & operi ejus attribuunt.

Hoc igitur Dei munere cœlesti, atq; præclaro an utamur, in nostra voluit esse potestate. Hoc enim concessò, ipsum Hominem virtutis sacramento religavit, quo vitam posset adipisci. Magna est enim vis Hominis, magna ratio, magnum sacramentum. A quo si quis non defecerit; nec fidem suam, devotionemq; prodiderit, hic beatus; hic deniq; (ut breviter finiam) similis Deo sit necesse est. Errat enim quisquis Hominem carne metitur. Nam corpusculum hoc, quo induti sumus, mentis receptaculum est; quæ neq; tangi, neque aspici, neque comprehendi potest; quia latet intra hoc, quod videtur. Homo autem, si delicatus magis, ac tener in hac vita fuerit, quàm ratio ejus exposcit; si virtute contemptâ, desideriis se carnis addixerit: cadet, & premetur in terram, opprimeturque à tenebris: sin autem (ut debet) statum suum, quem rectum rectè sortitus est, promptè, constanterque defenderit; si terræ, quam calcare ac vincere debet, non servierit: immarcescibilis coronæ præmium merebitur.

Hæc ad te, Demetriane, interim paucis, & obscuriùs fortassis, quàm decuit, pro rerum, ac temporis necessitate peroravi: quibus contentus esse debebis, plura & meliora lecturus, si nobis indulgentia cœlitus venerit. Tunc ego te ad veræ Philosophiæ doctrinam, & planiùs, & veriùs cohortabor. Statui enim, quàm multa potero, literis tradere, quæ ad vitæ beatæ statum spectent: & quidem contra Philosophos; quoniam sunt ad perturbandam veritatem perniciosi, & graves. Incredibilis est enim vis Eloquentiæ: & argumentandi, disserendiq; subtilitas quemvis facilè deceperit: quos partim nostris armis, partim verò ex ipsorum inter se concertatione sumptis revincemus. Fortasse mireris, quod tantum facinus audeam. Patiemurne igitur extingui, aut opprimi veritatem? Ego verò libenter vel sub hoc onere defecerim. Nam si M. Tullius Eloquentiæ ipsius unicum exemplar ab indoctis, & ineloquentibus, quia tamen pro veritate nitebantur, sæpe superatus est: cur desperemus, veritatem ipsam contra fallacem, captiosamque facundiam, suâ propriâ vi, & claritate valituram? Illi quidem sese patronos veritatis profiteri solent. Sed quis potest eam rem defendere, quam non didicit: aut illustrare apud alios, quam ipse non novit? Magnum videor polliceri: sed cœlesti opus est munere, ut nobis facultas, ac tempus ad proposita persequenda tribuatur.

Quod si vita est optanda sapienti: profectò nullam aliam ob causam vivere optaverim; quàm ut aliquid efficiam, quod vitâ dignum sit; & quod utilitatem legentibus, etsi non ad eloquentiam (quia tenuis in nobis facundiæ rivus est) ad vivendum tamen afferat: quod est maximè necessarium. Quo perfecto satis me vixisse arbitrabor, & officium Hominis implesse; si labor meus aliquos homines ab erroribus liberatos, ad iter cœleste direxerit.

Hucusque celebris ille vir, cujus traditionibus qui velit quicquam addere, huic neque facundia M. Tullii, neque claritas Chrysostomi nimia fuerint. Quantò major fuit mea audacia, qui eruditissimis illius expressionib⁹ subinde de meo aliquid addidi, idque tui potissimùm gratiâ, Urbane Lector. Purgabo tamen me eodem Lactantii dicto: *Patiemurne veritatem extingui?* Quomodo enim poteram in materia *Hominis* declinare significationes tam operi accommodatas, doctrinam adeo excelsam, Eloquentiam tam nervosam? Scio me non lucem, sed tenebras offudisse potius tantæ claritati. Quantulacunque igitur ex propria penu derivant, siquidem fuerim, aut in periodis longus, aut in verbis incultus, aut in distributionibus inordinatus, ingratus, durus, aut inconcinnus: sic habe excusatos errores meos, ut suos petiit excusari Martialis.

Lib. 1. Epigr. ad Avitum.
Sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt mala plura
Quæ legis: hic aliter non fit Avite liber.

Et cum Satyrico, veniam hisce versibus impetraturum me spero:

—— —— *Non ego paruis*
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura. Quid ergo?
Ut Scriptor si peccat idem librarius usque,
Quamvis est monitus, veniâ caret? & Citharœdus
Ridetur, chordâ qui semper oberrat eâdem.

Quod superest, bonâ nostrâ voluntate, & prompto tuis commodis serviendi animo supplere digneris. Sequere me interea, te obsecro, itemque invito.

COELIUS RHODIGINUS.

Sequere me inquam, obsecro te, itidemque invito. Quàm vellem, humanissime Lector, ut liceat perducere cupidum, sive ad fœcunda Pacis, & Minervæ oliveta: sive ad Platonis, aut Xerxis viridantes Platanos: sive ad delitiosas Accademi amœnitates in Thessalia, quibus Tempe inditum nomen: sive per floridas valles illius sponsæ, quæ Dilectum suum in Canticis invitavit ad umbras palmarum. Sed quid ego hæc nunc opto, quæ in mea nec sunt, nec erunt potestate. Libet saltem id, quod licet (tametsi id arduum mihi est, atque difficile, ut solet esse finis cujusque rei:) offerre tibi videlicet *Cœlium Rhodiginum*, Authorem clarissimum simul, ac probatissimum, qui sententiis, ac fundamentali doctrinâ æquè abundans scripsit de *Homine:* tantâ tamen prolixitate in primo atque secundo Libro magni sui Voluminis, ut si eum perfectè, ac plenariè traducere hîc vellem, metuam, ne amœnarum callium loco, in spinas potiùs ac tribulos abductum te, conqueri possis, unde plus tædii, quàm lætitiæ reportes. Altæ enim sunt illius periodi; difficilia illius argumenta: nimisque exactum Commentatorem illius sententiæ requirunt, quæ quo sunt magis succinctæ, eò majori sunt eruditione prægnantes. Neque ego in hoc Labyrintho me sufficienter instructum reperio eloquentiæ filo, quo tibi fiam Ariadna. Quid ergo? Num fortassis, qui hactenus de Materia Hominis tractavi, absterreri me patiar eo motu, ne obscurus post hac aliquantùm factus videar? Aut potero eum, qui tam eruditè, ac judiciosè egit de *Homine*, hîc silentio præterire? Confiteor ruditatem, imperitiam, ac propositum meum, benigne, ac suavissime Lector; neque tam operis difficultate, aut obscuritate, quàm nimiâ illius prolixitate repellor, quâ ipse in declaratione partium anatomicâ, ad eum modum, quem in priori volumine observavi, fusè exspatiatur. Patiarne igitur perenni scaturigine decurrere hunc fontem, quin exilem rivulum nostro usui accommodem? An cum Tantalo ad hæc fluenta siti potius emoriar? Nec possum, nec volo contra eorum commoda, qui potiones istas sitiunt, sive contra rationem illius argumenti, cujus enodationem suscepi, quidquam agere. Iconologici, ut elementum aquæ repræsentarent, pinxerunt mulierem, quæ dexterâ urnam regebat, aquâ plenam, eamque in aliam rursus urnam effundebat, ut per modicum illud aquæ, quod illic apparet, perennes, & uberrimos fluminum fontes indicarent. Ita ego, quo illius abundantiæ nihil derogem, principia saltem & inscriptiones capitulorum primis labris degustabo. Cui verò arriserit ad ejus fluenta plenis faucibus exsatiari, ad ipsum fontem remittimus, famosa nimirum ipsius Authoris volumina, ubi per Miraculum illud animatum, quod Hominem dicimus, pleno alveo decurrit.

Vastum igitur est Capitulum trigesimum octavum, in quo illud maximè agit, quod nos in *Discursu Proœmiali* explicavimus. Esse videlicet Hominem Miraculum miraculorum, & quodammodo omnia, Dei quoque simulacrum, ac æmulum: ubi fusè tractat de ejusdem Hominis essentia, & quâ ratione Miraculi nomen illi competat. In sequentibus disserit, tres omnino Mundos esse, quibus quarto loco Hominem annumerat, utpote in quo uno simulacra trium reliquorum tanquam in compendio concurrant. Materia à me in Discursu Proœmiali primi Voluminis superiùs agitata.

Curiosam planè quæstionem, Capite quadragesimo proponit: Possitne casu fortuito ex terra Homo generari? Ubi complures animalium spontaneas generationes adducit. Assignat præterea causam & Originem Diluvii universalis, idque ex mente Averrhoës. Ostendit in signo arietis dari quandam dispositionem, & influxum stellarum, sub quo animalia nonnisi Monstrosâ effigie progenerentur, illiusque Propositionis Authorem facit Avicennam.

Quadragesimo primo Capite Hominis Etymologiam describit, quem Hebræi Enos, vel Adam nuncupant. Latinum verò Hominis vocabulum, *Homo* ab *humo*, sive terrâ derivari. Etymologia Hominis. Discutit & illam quæstionem, possitne hoc nomine rectè intelligi & fœmina; videturque stare pro affirmativâ, nixus Authoritate sacrarum literarum, ex quibus discimus, quòd *Masculum, & fœminam creavit eos.*

Reassumit in quadragesimo secundo laudes Hominis, instituitque illius cum Mundo comparationem, multa in hanc rem de stellis earumq, pro-

proprietatibus differit: affertque concinnam Alberti Magni sententiam, qui ait: *Hominis membra situ, ac proportione sunt similia mundo, ideo perfectissima.* Illudque Capitulum M. Tullii Ciceronis eleganti dicto concludit: *ex tot animantium generibus, atque naturis, Homo tantum factus est rationis particeps, & cogitationis.*

Animæ Nobilitas.

In quadragesimo tertio nobilitatem Hominis magnopere extollit, desumpto argumento à dignitate Animæ, quam & mentem, Deique imaginem, & conductricem, seu quasi vehiculum ad Deum nuncupat: & desuper authoritatem Platonis, Pythagoræ, & Aristotelis implorat; quibus multa eruditionis gratiâ interserit; & hoc dicto rem totam illustrat: *Orbati Animâ sterquilinio abjectiores esse videntur.* Interpretatur opinionem Sexti Empirici, qui unà cum cæteris Pythagoræ discipulis affirmabat: *Spiritum in modum Animæ rebus cunctis interfusum.*

Prosequitur in quadragesimo quarto discursum suum de Anima, ubi distribuit, exponitque Potentias illius; Mentem lumini, ac visui assimilat. Moratur nonnihil in Mythologia bifrontis Jani, qui Animam repræsentat, eumq; undiq; contemplatur. Hinc Animæ officia explicat, & quid sit, Animam à corpore separari. Affert prætereà elegantem Stagiritæ distinctionem, dum ait: *Manum corpori esse insertam, animo autem Mentem,* & dictum ejus ex Rhetoricorum libris. *Mentem, ut lumen, accendit in Anima Deus.* Dividit Animam in inferiorem, quam Rationem, seu discursum vocat; & superiorem, quam divinam; seu intellectum appellat, & hic erat Janus ille bifrons, de quo diximus. Adducit opinionem Zoroastri, ejusque asseclarum, qui ignem eam dixerunt; & concludit in hæc verba: *Luminosa est claritas, quam impertitur Animæ Deus, cui per unitatem sibi impressam, quæ est unitatis Divinæ character, conjungitur: à quâ unitate tanquam à fonte, profluunt vires aliæ.*

Pergit in quadragesimo quinto exponere quid sit Anima: quod ejus idolum, imago, atque umbra: simulq; scrutatur ubi primò factum sit animal: unà cum mystica nominum *Adami, ac Evæ* interpretatione: dicendo ab initio: *Actus ejus inseparabilis substantiale quoddam est, ac vivificum.* Et quantùm ad nomina, producit authoritatem antiquorum, Origenis, & Ammonii, qui inter mystica Moysis de illis egerunt. Sic porro effatur: *Siquidem Hominem ipsum, id est, Animam intelligunt, quasi Adam; humanum verò animal inde tractum, atque degenerans quasi Evam, tractum inquiunt ex Anima dormiente.* Et illa per sententiam Redemptoris, *erunt duo in carne una,* commentatur. Deductum & ipsum ex Genesi ad instructionem conjugum: *id est; duas quasi in uno corpore Animas.* Concludit tandem cum Magno Augustino, qui ait: *Singulis nostrum inest mulier; hæc quippe caro nostra Eva est; quæ seducit virum; id est, rationem; per quam carnem labitur Homo: quem lapsum calcanei nomine, prophetica indicat sententia.*

Homo vitiosus appellatur Eva.

In quadragesimo sexto triplex Animæ officium explicat, & maximè vegetativæ; duo insuper organa facultatis altricis. Separatim loquitur de nutritione, & augmentatione, tam in quali, quàm in quanto. De facultate item generatrice, ipsâque generatione. In sequentibus cuivis animali virtutem tam animalem, quàm naturalem attribuit; statuens cum Aristotele & Avicenna: *Omnium istarum virtutum principium in corde constitui.* Ex mente verò Medicorum ait: *Sentiendi fons ex Organo profluit, nihilominus Organum peculiare habet sensuum unusquisque.*

Principium virtutum omnium in corde est.

Differit in quadragesimo octavo de commoditate, ac necessitate sensuum; in quo sensus singuli consistant, quæ illorum origo. Cur illis à Natura septem paria nervorum distributa. Unde contingat Animam in illis plus virium suarum exercere. Proinde rem totam ad animam refert. Efficere videlicet animam: *ut constet Homo, vivat, sentiat, hoc est, animal sit: hæc enim mortale corpus alit, vivificat, illuminat.* À corde iram derivat, calorem prætereà, ac virtutem pulsativam, quam tamen simul arteriis tribuit. Hepati digestionem, nutritionem, & augmentationem ascribit. In cerebro sensuum ac motûs originem collocat; quam doctrinam prolixè tradit, eamque se hausisse ex Galeno, qui in fine libri quarti de Morbo & accidentibus, ait: *Cerebrum ad omnia corporis membra virtutem emittere.*

Amplius in sequenti Capite de materiâ sensuum evagatur, secutus mentem Aristotelis de Origine sensuum, agitque de duplici medio, quo producitur sensus. Odoratum inter minus necessarios reponit. De auditu & visu sic habet: *Duo, id est, videndi, & audiendi, maximè in capite sunt positi, propter sensoriam naturam:* Ulteriùs de visu differit, quomodo nervi optici, seu visorii ferantur ad cerebrum. Gustui, & tactui magnam cum corde familiaritatem intercedere, & finit per auream planè, meo judicio, sententiam. *Visus, & auditus ad scientiam valent comparandam; inprimis modò duplici, quo adsciscitur doctrina.*

Visu & auditu scientiæ comparantur.

In quinquagesimo comparationem instituit cum quatuor elementis, & pari sensuum numero, qui tametsi quinque sint, quatuor tamen sollummodo ad salutem animalis necessarios constanter defendit. De similitudinis ratione, sunt hæc illius verba: *Tactus terræ habet rationem; Gustus autem aquæ; quippe humectatione gustabilium percipit qualitatem. Aëris verò appulsus ex ictu, unde sonus nascitur, aut vox, Auditum perficit. Olfactus ignem respicit, nam ex qualitate calida odores proveniunt.* Non illi è memoria excidit sensuum nobilissimus, visus inquam, de quo ita scribit: *Videndi, ratio ex æthere contemperatur, & lumine.* En tibi lucidam, & firmam planè doctrinam.

Sensus elementis comparati.

Declarat in subsequenti Capite Plinii textum de sensu communi, dum & ipse de sensu interno loqueretur, de quo cum Averrhoë cæterisque Aristotelis interpretibus ita sentit: *Omnes, quæ ab extimis quinque sensibus haustæ fuerint, imagines colligit, ac percipit; quare Communis dicitur Sensus.* Hunc vi Imaginationis intendi posse. Vult tandem cum Plinio, sensum hunc communem aliud nihil esse, quàm ipsam Mentem, seu Animum, operationum omnium, & vitæ totius judicem, ac directorem. Idque ex illius mente sic exponit: *Animo videmus, Animo cernimus.* Et paulo infra de oculis loquendo, *Sic, ait, in morbo Comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante.*

Sensus communis quid sit.

In secundo, & quinquagesimo Capite ad longum in vitia hominum invehitur, qui brutis ipsis bestiis in iram, libidinem, concupiscentiam, & genus omne vitiorum proniores, efferatiores, & salaciores, vel in eo bestiis sunt deteriores, quod hæ certo saltem anni tempore Veneri indulgent. Quantum ab hoc vivendi genere abhorruerint multi olim sapientes, enarrat: dum pars eorum desertis urbibus, & relicto omni commercio humano

Homo in libidinem bestiis ipsis pronior.

mano se in sylvas abdiderunt, pars seipsos excæcârunt, ne vanitatem & lasciviam hujus sæculi viderent. Totum id sancta quadam, ut mihi quidem videtur, sententiâ confirmat: *Certè per quinque sensus, veluti per fenestras, ad Animam usque penetratur; hæc defigunt humi, ut inquit Horatius, divinæ particulam auræ; nec enim capi Mentis arx potest, nisi per hæc, portarum obicibus perfractis, & prorsus sublatis.* His laqueis irretitur, & capitur infelix Anima; sicut illam è contrario ineffabilis consolatio manet, siquidem curis, aliisque impedimentis se ipsam liberet, quæ illam cum corporis etiam detrimento multùm cæteroquin affligunt.

Capite ultimo eruditè eam quæstionem discutit: sitne idem cum intellectu sensus communis? Postquam igitur agnovisset Homeri sententiam, de Animæ ipsius corporeitate, concludit intellectum non esse idem cum sensu communi; ait enim: *Quid cum animalia omnia sint sensibus prædita, solus Homo præter eos & Mentem obtinet, & intelligentiam? Porro, quis non videt, alias esse differentias rationalis Potentiæ, alias sensuum?* Paulo post de animi affectibus ad longum agit, uti & de Animæ incorporeitate. Tandem cum Plutarcho certò certiùs affirmat, Homerum, aliosque de meliori nota, nonnisi immortalem Animam judicâsse. Unde in pluribus locis ait: *Evolans autem è membris Anima inferos petiit.* Nusquam certè in celeberrimo suo Poëmate corporalem Animam dicit, cumque Achillem introduceret deliberantem, utrum se vindicaret, an non, Minervam ante eum constituit, quæ Prudentiæ illi lumen ostenderet. Et primum quidem librum gravissimus hic Author finit in hæc verba: *Quia tamen liber hic jam extumuisse videtur, satis, quæ supersunt haud parum multa ut Lector, ceu interjunctò refectus itinere, hilariùs reliqua prosequatur, insequens regetur volumen.*

Sensus non est idem cum intellectu.

Sub Auspiciis igitur Religiosissimi sui Episcopi librum secundum orditur Cœlius noster: Ubi mox in primo Capite difficilem, & abstrusam illam quæstionem agitat de *Intellectu agente, & possibili;* dilucidè tamen rem totam declarat, verbis Sancti Augustini. *Respectu veritatis summæ, & eorum respectu intelligibilium, quæ humanum excedunt intellectum, est Intellectus Agens Deus; & hujusmodi illuminatio est gratiæ infusio ad divina contemplanda, ad ea pernoscenda, quæ prope nos sunt, ut sunt Angelicæ essentiæ: quâ in re dicitur etiam Angelus Intellectus agens.* Operationes hujus sunt, ut sentit Avicenna, illuminare, & irradiare formas sensibiles, quæ in imaginatione subsistunt, rursumque abstrahere illas à materia, comitari verò & ordinare easdem in Intellectu possibili. Cum ergò dicimus formari ab Intellectu agente, non id volumus, quasi formas ab illo recipiat, sed illis tantum utatur, tanquam sibi familiaribus, & utriq; amicis: quæ quidem clariùs ad hunc modum interpretatur. Intellectus agens dicitur, inquit, qui actu agit, & qui potentiâ solummodo, possibilis vulgò dicitur. Vult de istis consuli, ex antiquis Jamblichum, Plutarchum, & Theophrastum; ex Medicis Avicennam; ex Theologis Divum Thomam. Averrhoëm hic erroris incusat, quod de hoc negotio non satis textum Aristotelis intellexisset.

Ingenii, Memoriæ, ac Eloquentiæ potentia.

Exquisitis laudibus humanam conditionem extollit, à potestate Ingenii, Memoriæ, & Eloquentiæ, ac similium. Qua in re magnum certè applausum promeretur, dum inter reliqua sic effatur: *Authores celeberrimi thesaurum rerum Hominem arbitrantur; non deest in plerisq; idem fatidicus spiritus, & quomodo Deum deceat futurorum perspicax inspectio.* Hîc in laudes Eloquentiæ excurrit; ut illa nunquam non animos sibi devinxerit, & ad summos propemodum gradus dignitatis non jam humanæ tantùm, sed & divinæ possessores suos evexerit. Nunc flumina Xenophontis, nunc torrentes M. Tullii Ciceronis, & ex sacris revelationes Apocalypticas Sancti Joannis, ejusdemque in explicandis Mysteriis facilitatem exponit. *Expende,* inquit, *sæculorum ordinem, & caliginosa futurorum involucra, unius hominis patefacta Menti.* Quos iste tibi aureos crateres plenos ambrosii nectaris sitibundo apponit?

Prodigus eloquentiæ, & doctrinarum pergit Capitulo tertio, humanæ Animæ thesauros revelare, dum docet: quo artificio Anima licet incorporea potuerit sibi sublimes omnes scientias intimiùs copulare, quæ in illa tanquam semina in horreo lateant. Itemque juxta mentem Platonis sensatissimam Mythologiam applicat, dictas videlicet Musas, Jovis è Memoria filias. Ut prius demonstraret, *Sæpe verò,* inquit, *quæ imbiberit, discendo recoquit, refingitque, multoque præstat meliora, quinimo parit ex se, præceptore nullo, tanquam scientiarum seminibus præfœcundus.* Pergit loquendo de Musis: *Opinor, quoniam ab origine Scientiæ fons insitus est nobis ab omnium Patre, sed non satis confluens, nisi quis corrivârit: quin & Memoriam continere idem Poëta scribit* (Orpheum intelligit) *excitare omnia sinuosis, ut ita dicam, Animi anfractibus delitescentia, illatebrataque.*

Homo campus est omnium scientiarum.

In quinto exponit, quâ ratione Homo propriæ conditionis oblitus, sese ultra modum exaltans, ad honores, & ipsam pene Divinitatem dum anhelat, præcipitetur ad abyssos tenebrarum, & ignorantiæ. Insaniam hanc non infacundè detestatur, cujus proinde tacere elegantem sententiam nequeo, dum ait: *Quo homine ridendus quidem Empedocles, ridendus item & Alexander, nobis præsertim Christi doctrinâ imbutis.* Quasi diceret: Quam sunt detestabiles, qui novos Mundos jam somniant, dum iis quatuor terræ spithami sufficiunt, quâ exile corpusculum post mortem operiatur. Psaphonis igitur, & Caji, atque Domitiani & aliorum vesaniam ridet, quod statuas sibi poni jussissent, alter & aves stratagemate docuisset, quò sibi divinitatis opinionem inter exteros conciliarent; & alia hujusmodi deliria execratur.

In sexto Capite nova dogmata proponit, disserendo de admirabili Animæ Potentia, quâ possit corpoream & mortalem hanc molem suo modo ipsa illuminare, de quo pluribus à me actum est in Discursibus Proœmialibus utriusque voluminis nostri. Neque tamen adigi possum, in tanta ejus ubertate, quin insignem ejus Sententiam huc traducam. *Legimus,* inquit, *apud Avicennam, Platonicos multos, & Hippocratem, humanos animos tanta majestate pollere, adeoque supra Materiam omnem sese potenter attollere, ut sibi ipsi, & suo vigore, semoto corpore, restitui, potestate intima Mundi membra qualibet valeat agitare, impellere, utcunq; libuerit versare.* Et paulo infra: *Ubi tota in Deum patrem consurgit Anima, & illinc amplissima luce perfusa, collustrataq;, rapitur coruscans, atque similiter luminosæ claritatis radios transmittit in corpus.* His aliquandiu immoratus, eo tandem devenit, ut mysticum Eliæ currum, & Pauli Apostoli raptum

saptum in tertium Cœlum per Animam intelligat. Aitque, dum illa Deo intimè conjungitur, nihil habere in se jam mortale; sed ebriam divino Spiritu, nonnisi per Mentem vivere, atque ita Angelis assimilatam, radios æternæ claritatis in corpus diffundere. Hæc ita mirabiliter, ac sublimia dicuntur.

In septimo ad longum enumerat, quibus rebus excellentia Rationis naturalis deprimi possit, quam ille tamen sententiam postmodum refutat, illustratque Plinii quodam textu, qui videtur aliquantùm intricatior. Profanum amorem damnat, aitque: *Qui verò corpus errore Amoris complectitur; is oberrat in mortis tenebris, mala sensu percipiens.* Bona omnia ex cognitione sui ipsius, velut undam ex perenni fonte promanare; ita enim *qui seipsum cognoscit, in Deum transit, ut Dei verbum tradit; Lux & vita Deus est, & Pater, ex quo natus est Homo: proinde, qui se ex luce, ac vita compositum deprehenderit, ad vitam, lucemq; rursus transcendet.* Sensum dicti hujus ita declarat, dum vitam puram, & imaculatam verè Religiosorum, & lubricam è contrario, ac difficilem tot præterea hominum, qui peccatis illaqueantur, exponit.

[Co]gnitio sui [...]is quàm [...]is.

Triplicem hominum statum in Octavo deducit; Activum scilicet, voluptuosum, & Contemplativum. Eosq; bifariam distinguit: illos enim quasi exules, & extorres à cœlesti patria; hos quasi accolas jam supernæ illius Civitatis considerat. Perpulchram Hesiodi sententiam in hac rem explicat; totumque hac expressione confirmat: *Qui integritati vitæ, ac divino tantùm cultui mancipati, terrena omnia, tum inutile, tum molestum arbitrantur, onus in intelligibilem sese mundum transcribentes, & in patriam dulcedinem; ut Plato inquit, fugientes, hos putat Dei filios habendos: quæ vera demum, ac solida felicitas est: nam Activos, & voluptuosos, velut exules habet Plotinus.*

Exponit præterea sortem humanam, quæ duplici semitâ gaudeat, *naturali* scilicet, ac *supernaturali*: quâ ratione semitis istis inambulandum, gratâ & jucundâ quâdam descriptione explicat; quo eum, qui legere illa gestiat, remittimus. Per naturalem, intelligit innatam illam propensionem in omnia ea quæ partem in se divinæ Bonitatis aliquam habent: & Naturæ operationes, quæ tendunt in bonum: aitque, vel in mortali hac vitâ in id creatum Hominem, ut esse possit felix, siquidem velit. Altera supernaturalis, & verior proinde felicitas, ut optimè docet, illa est, *quâ ad divini vultûs contemplationem surrigimur, & efficimur; sic enim verus ad principium reditus comparatur, & cum eodem unio, à quo defluximus.* Videantur paucæ saltem illius expressiones, quibus omnino non potuimus abstinere, propter insignem eorum excellentiam. *Inprimis verò, quam circumfers vestem, exuere oportet, indumentum inscitiæ, pravitatis fundamentum, velamen opacum, sensitivum cadaver, sepulchrum circumversile, domesticum denique furem; qui dum blanditur odit, dum odit invidet; umbraculum inimicum, ac seipsum raptans deorsum, ne fortè conspiciens veritatis decorem, ejus oderis pravitatem.*

In Nono elegantiam, & perfectionem humani corporis describit, cui nihil omnino desit ad pulchritudinem. Quæstionem quoq; istam movet: Sintne corpora nostra cœlestibus pulchriora & perfectiora? Nuditatem corporis nihil includere vitii, aut turpitudinis. Non minùs, quàm Lactantius illos damnat, qui irrationabilium brutorum conditionem humanæ anteponunt. Inscantiam quadrupedibus similes hos efficere. Eleganter docet, quid causæ sit, cur virorum cadavera ad aquam projecta, supina innatent aquæ; mulierum verò prona? Ratione prioris motivi; perfectionis scil. humanæ, sic habet: *Quoniam Homo est res, quam Natura cæteris intentius, curiosiusque amplexatur, producitq; veluti quiddam absolutius, & perfectius quavis Creatura, quæ in Cœli ambitu contineatur; adeo ut non defuerint, qui Cœlo præstantiorem opinarentur Hominem, seclusâ tamen Intelligentiâ.* De nuditate iisdem planè principiis nititur, quæ supra in Paraphrasi nostra in Lactantium exposuimus. De fœminarum cadaveribus, secus quàm virorum, aquæ innatantibus, id causæ judicat, quod earum uterus, atque ubera, in parte corporis anteriore sita, eas viris anteriùs graviores efficiat.

In decimo de erectâ Hominis staturâ loquitur; & quomodo plantæ secus quàm Homo, & viâ prorsus contrariâ incrementum sumant. Prioris argumentum inter cætera istud est. *Generatio,* videlicet, *Hominum ad divinorum est operum cognitionem, testimoniumque Naturæ, ad imperandumque omnibus, quæ Cœlo teguntur: ut ad cœlestium discursum suspiciendum, ad potestatem Dei, & Naturæ progressus.* De plantarum crescendi ordine opinionem D. Thomæ insinuat, qui ait: *est erectus Homo duabus ex causis, tum quia corpore calidior est aliis omnibus; calidi verò proprium est in erectum tollere:* & paulò infra: in plantis verò res omnino contraria est, quia immobiles sunt; superior autem in illis portio est, unde alimentum recipiunt; id verò in radicibus contingere manifestum est.

Homo cur staturâ erectus.

Cur arbores secus quàm Homo crescant.

Plura de corpore humano admiratione digna in Undecimo adducuntur. Quàm pulchrum sit inventum illud, de quatuor humoribus in corpore prædominantibus? Illis judicat adscribendum, quod aliqui ingenio ac memoria valeant, alii secus: quod aliqui hilares, & faceti, melancholici alii & morosi reperiantur, à sanguine, & atra bile derivat. Tam proinde multa eo Capite tractantur, ut pluribus paginis infarciendis illa sufficiant. Nobis sat erit cum illo dixisse: *Quid solertissimi artificis ingenium in paucissimis prorsum assecutum fuerit, quid illa loquendi varietas? quæ quamvis initio Terra universa esset unius labii, eò increvit, ut mirari satis non sit: cum præsertim dissoni oris proprium, non fere censeatur Hominis vice.* Discurrit de omnibus corporis humoribus ad longum, quales effectus causare possint. Exemplum mulieris cujusdam afferens, quæ dolore spondylorum, atq; renum diu vexata, dum doloris impatiens, vult se morbo simul, ac vita eximere, cultrum dolenti parti infligit, & quod lethale expectaverat, præter spem salutare vulnus evasit; postquam ad octodecim lapillos gypsei coloris, figuræ cubicæ inde extraxisset. Ingenium, & oblivionem, seu abundantiæ, seu inopiæ humorum attribuit.

In duodecimo, ab humoribus ad spiritus transitu facto, de spiritu tam animali, quàm naturali tractat: unde varietas ingeniorum derivet, ostendit: & postquam Hippocratis, & Galeni opiniones adduxisset, cum Schola Theologorum in hæc verba concludit: *postremò verò est spiritus substantia subtilis, aërea, dilucida, ex tenuissima quâque parte sanguinis producta; ut deferatur virtus à præcipuis membris ad reliqua, quo proprias valet operationes exercere.* Spiritum vitalem in corde locat; animalem in cerebro; naturalem in hepate. De ingeniorum verò diversitate, pergens de spiritu loqui, ita sentit: *Veruntamen juxta*

ejus temperiem variam, varias, ac diversas Anima quoque perficit actiones; unde & ingeniorum nascitur diversitas, quod in brutis quoque advertimus.

In decimo tertio inquirit, quid sit vena, quid arteria, quæ utriusque origo: deque iis ita cum Medicis disserit: *hic venarum*, inquit, *quas dicunt sanguinis rivos, & arteriarum, quas spiritûs vocant semitas.* Adducit vulgarem sententiam de ortu venarum, quas aliqui ex cerebro, sive capite erroneè derivant. Aristoteles verò duos earum truncos insignes in pectore contineri affirmat. Cum Avicenna dicit, arterias esse corpora oblonga, nervosa, flexilia, sinuosa & cava, ex corde derivantia. His inesse facultatem pulsivam, mediante systole, ac diastole. Venas ab hepate promanare, quamquam Aristoteles illas à corde disseminari asserat. Diversas esse ab arteriis. De his, earumq; proprietatibus illic loci agitur, ut dictum est.

Ab his in Decimoquarto progreditur ad *Pulsum*, ejusq; naturam investigandam. Quid sit pulsus vermicularis, & alia pulsuũ genera, exponit. Pulsus quid sit. Plinii textum insigniorem ex veteribus adducit, & interpretatur. Est autem hujusmodi. Pulsus est disparatio, & contractio indivisibilis arteriæ, & cordis; vel subsultatio, vel palpitatio venæ, & arteriæ. Tradit cum Avicenna, experientiâ comprobante, pulsum ex quiete simul, & motu constare. Et quem Plinius ad finem vitæ *vermiculantem* appellat, illum cum Galeno minutum, densum, & summè debilem pronuntiat. Rhases infanti recenter nato eum comparat, & Vermicularem vicinæ mortis esse prænuntium. Videatur de hoc ingens volumen Bartholomæi Bonacursii, Medici Bononiensis clarissimi.

In decimo quinto de partibus dissimilaribus agit; interq; alia de nervis, quæ ait esse membra organica. Similaribus adnumerat oris labra, tum Cartilagines omnes, atque nervos. Hos à cerebro per cervicem ad sensuum officinas distribui. Sunt corpora alba, flexibilia & mollia, quæ tamen non facilè disrumpi possunt, ad hoc instituta, ut membris omnibus sensum, atque motum largiantur. Partes illas corporis simplices, ad sensum solummodo appellari, cum sint reverà compositæ. In Decimo sexto ossium numerum constituit, & eorum proprietates describit. Illorum aliqua corpori inserviunt pro basi, ut dorsi vertebræ: alia pro defensione, & veluti scuto sunt corporis: veluti os cranii, intra quod tanquam osseam sphæram (ita disserit Plato) & quasi galeam, cerebrum latet. Alia item armorum sunt locò. Dum numerum illorum, ducentorum, octo & quadraginta constituit; sequitur in hoc Rhasem, Averrhoëm, & Avicennam. Magnus tamen Albertus, ducenta, sexaginta & sex illa perhibet. Mox in distributione illorũ per universum corpus occupatur, quæ curiosis relinquimus, & exactæ Physicorum, & Anatomicorum indagini. Apud quos proinde eâdem occasione, dinumerata quadrupedum, & volatilium ossa reperias.

Distinguit in Decimo septimo *cartilaginem*, & in ejus naturam inquirit. In quo ab osse differat. Ejus constitutio in animalibus terrestribus, ab aquatilibus diversa est. Ita porro concludit: *Cartilago humorem habet medullæ modo, in gressilibus, in quibus producitur animal. Auriculas, & nares nonnullam habere cartilaginem scimus.*

Post hæc in Decimo octavo ad amussim expendit rationem Nervorum. Unde derivent, vel oriantur. Et priori distinctioni inhærens, ait: Nervi. *Indeq; nervos, carne quidem tensiores factos, aridioresque; ossibus autem agiliores & molliores: quibus item medullas & ossa pervinxerint, omniaq; carnibus operuerint.* Concludit cum Aristotele, à corde illos originem ducere; nasciq; ex humore albo, viscido, & glutinoso. Licet Avicenna celebris Galeni interpres, primum illorum principiũ in cerebro, & medulla cervicali constituat. Finaliter Albertum introducit virum doctiorem, quàm politum, qui nervos à cerebro non oriri solum, sed ab illo quoq; in totum corpus dispertiri asseverat: eosq; in ipsam Hominis cutem disseminari. Porro cutem Herodotus *Antrophen* appellat.

Multa præterea de carne ratiocinatur. Duas ejusdem species admittit. Quid fibræ sint exponit. Carnem à Creatore datam, ad arcendas æstûs Caro. & frigoris injurias. Temperatam inter calidum, & frigidum esse. Additũ illi fermentum salsum, acutum, succidum, & molle. Caro alia est musculorum, alia parenchymatum, seu viscerum, ut caro hepatis. Fibræ sunt partes carnis, compositæ & substantia tenaci, solida, gracili, & longa per modum fili. Motui inserviunt, & stabilimentum carnibus addunt. Suntq; aut nervosæ, aut venosæ.

Exhibet in vigesimo Capite, proportionem humani corporis partium. Figura corporis rotunda simul est, & quadrata: Ex illius proportione, mensurarum nomina, & denarius numerus, proveniunt. Per partes de rebus iis disserit, ex quibus constamus. Quomodo excretiones è corpore fiant, exponit. De mensuris ita habet: *Siquidem illud est à Natura concinnatum, coaptatumq;, ut proportionibus membra ad summam figurationem insigniter respondeant, nihilq; omnino comperias, quod commensu careat.* Ultroque confirmat in sequentibus: *an non compertum, & illas mensurarum rationes, & nomina ex humano corpore mutuatos esse veteres, Digitum appellantes, aut Palmum, item Pedem, Cubitumque? quinimo, & denarius numerus, quem perfectum dicunt, & probant, ab digitorum serie depromptus est, quod Aristoteles adnotavit.* Mensuræ omnes in Homine sunt. Pulcherrima est reflexio, quam de corporis totius constitutione affert; constare nimirum illud ex quatuordecim omnino diversi generis rebus. Corpus humanum ex rebus quatuordecim constat. Sunt autem venæ, arteriæ, nervi, spiritus, sanguis, caro, pinguedo, cartilago, ungues, ossa, humores, medullæ, pili, & Membranæ. In fœminis duo præterea adduntur: menstruum, & lac. In vigesimo primo Capite, novem in humano corpore habitudines assignat, quæ propensionem & connexionem cum quocunque membro habeant. Propositionem Hippocratis declarat, quâ is Naturam *justam* nuncupavit. Narrat se in monumentis Ægyptiorum corpus quadripartitum reperisse, scil. in Caput, manûs, thoracem, & pedes. Ita porro subjungit: *In membri verò cujuslibet consideratione accurata, novem videri perpensione digna, docuit Commentator: quæ omnia inenarrabilem Dei providentiam explicant.* Sunt autem substantia, temperies, color, figura, numerus, situs, connexio, actio, & usus. Membra alia ad decorem, ad necessitatem alia comparata. Inter necessaria sunt manus, & pedes. Ad decorem est v. g. in pavone cauda, & pennæ variegatæ; barba, & mammillæ in viris.

Multa de capite disquirit. Illud Animæ sedem constituit. Tractat de instituto illo, seu cæremonia, majores & honoratiores salutandi. Caussam affert, cur antiqui esu cerebri abstinuerint. Decidit quæstionem illam, an capite resecto incedere, aut loqui quis possit? Accuratam Anatomiam cranii, ejusque futurarum instituit.

De

De capillis quædam eorum attingit, quæ à nobis in primo volumine mota sunt. In nominum quorundam eruenda etymologia hæret, quæ brevitatis gratiâ à nobis omittuntur. Ex aureis illius sententiis hæc est: *Ergò caput præcipuum, excelsiusque in Homine membrum (primo Regiminis acutorum Galenus, & Platonici omnes) rationalis animi sedem nuncupant.* Eleganter hæc amplificat dicto venerabilis Bedæ: Caput eum obtinuisse locum, quia sit divinissimum membrum, ab eo enim sternutamenta quoque proveniunt, quod esse sacrum Augurium constat. Opinionem Hippocratis, & Galeni de capitis conformatione dilucidat: Quæ in ejus formatione fuerit Naturæ intentio. In eum finem maximè creatum caput, ut objecta sensuum facilius dignoscerentur. Unde Galenus: *Cerebrum est in capite locatum propter oculos.* Tametsi diversum ab hoc sentiat Aristoteles, dum ait: *Oculi propter cerebrum in capite sunt locati.* Occasione salutationum ait: *Caput opinabantur, vel in jurandi argumento, per id namque jurabant plerumque.* Addit per juramenta quoque jurare solitos veteres. Cerebrum à cerebello anatomicè distinguit. Vivere resecto jam capite quædam animalia, & ambulare, trepidationi cuidam, & motui imperfecto adscribit: Ut quis verò ablato jam capite loquatur, id fieri naturaliter non posse.

Cerebrum in capite propter oculos.

Oculi in capite propter cerebrum.

Capilli.

Succinctè materiam capillorum in vigesimo tertio capite attingit. Plures eorum qualitates recenset, acta jam pleraque à nobis in primo volumine, titulo de capillis. Eorum durationem & incrementum exponit. Quid sint plicæ, & cincinni capillorum: quàm in his gloriata fuerit Tulliola filia Ciceronis. Crines esse capitis ornamentum. Opinionem Sapientum adducit, qui causam illorum dixerunt esse, vaporem humidum, crassum, & glutinosum; idem Averrhoës cum Galeno sentit. Temperamentum capillorum esse frigidum, & siccum. Inter omnes corporis partes, quam diutissimè in corporibus mortuorum capillos superesse: tametsi secundùm Aristotelis mentem, tunc non crescant amplius. Idem de unguibus observâsse Plinium. Vanitatem Tulliolæ in exornando capillitio exaggerat, inque illius cadavere, eosdem aureo reti implicatos fuisse repertos, aitque memoriâ dignum: *Summâ omnium admiratione reperiri aliquid, in quod anni mille quingenti nihil prorsus evaluissent.* Servire præterea illos non frigori tantùm arcendo, sed evaporationibus humidis è capite dimittendis.

Aureo reti post mortem implicati.

Barba signum & decus virilitatis.

Occasione capillorum de barba quoque pauca quæpiam differit, quæ veteribus *Mystax, Hyporrhinion, Propogonion,* dicebatur. Mulieres quare imberbes? Cur aliquando barbatæ reperiantur? Barba signum maturitatis, ornamentum virilitatis; aitque cum Haly Abba perito sene: *Pulchritudinis, & ornamenti argumentum fuisse barbam potissimùm.* Originem & causam illius ex materia spermatica desumit, quæ secus in viris disposita sit, atque in fœminis, in quibus eæ particulæ desint. Si quas tamen barbatas evadere contingit, adscribendum excessivo earum colori, & viribus quasi masculinis, idcirco & *Viragines* dicuntur hujusmodi. Quid Natura intenderit per id, quod in capris *aruncos*, seu *eryncos*, ut vocat Aristoteles, qui sunt villi à caprarum mento dependentes, ordinaverit.

Frons stellata.

Capillis in vigesimo quinto frontem subjungit, ubi de *Metoposcopis* differit. Quales in illa sint stellæ secundæ. Cur subinde, sudore frontis occludente, aperiri nequeant oculi. Dum in illa maculæ subrubræ, & quasi sanguineæ apparent, illas à Metoscopis stellas appellari. De illius cute ita porro ratiocinatur: *Frontis verò cutis, consilio memorabili laxior structa est, ac mobilis, ut commodiùs oculis subserviret, vel claudendis, vel reserandis.* De illius sudore hæc tradit: *Sudat frons imprimis, quia cerebro subjacet anteriori, ubi maximè scatet humectatio, quam esse novimus sudoris fomitem.* De frontis osculo ita scribit: *Osculi religionem quandam parte hâc servabant veteres, de quibus author Plutarchus est.*

Cutis frontis.

Sudor frontis.

Frontis osculum.

In vigesimo & sexto, de ciliis, & superciliis loquitur. Mirabili consilio à provida Natura in eo loco posita esse, *ut demanantes aliorsum corrivarent humores*, &c. Cilia potissimùm eo fine composita esse, *ut minutarum rerum ad oculos incursum, tanquam stipatores quidam repellant, simulque visivum dirigant spiritum.* De illorum situ & natura hanc rationem affert: *Nam & solo innata mollicula producuntur faciliùs, & obliquantur in quodvis latus.*

Superciliorum usus, & natura.

Excurrit in prolixo oculi tractatu, ad mirabilem illius structuram describendam, qualia nos quoque in primo volumine ad longum expressimus. Illius essentiam, atque potentiam visivam declarat, unà cum aliis consideratione dignis, quæ è græcis textibus desumpsit; quos hîc loci reproducere visum non fuit, tum propter imperitiam illius idiomatis, tum ne plures in unum materias coacervarem. Itaque cum peritioribus Medicorum, & Philosophorum; *Oculi,* inquit, *substantiam esse tradunt crystallinam spissamenti alicujus, quando visiva potentia, cujus oculus est organum, humiditatem exigit aquosam.* Rationem addit, cur oculorum acies, dum à potenti quodam lumine percutitur, lædatur, perdantque visivam potentiam. Ex mente Averrhois dicit: *Oculo nullum proprium inesse colorem, alioquin difficulter alienos admitteret: argumento icterici esse possunt, quibus omnia videntur esse citrina.* Aitque præterea Averrhoës, ipsam lucem in ictericorum oculis, biliosis vaporibus non raro offuscari, & opprimi. Sunt, qui lumen introrsum mitti ab oculis, per poros nervorum putant. Nervi enim spiritum visivum communicant oculis, quæ ratio est, quod vulnus temporum cæcitatem referat, læsis scilicet visoriis nervis. Sciendum est, inquit, frustra expectandam visionem fuisse, nisi supremus Conditor nigredinem quandam oculis indidisset, veluti in speculo, in quo imaginum reflexio nulla futura erat, nisi ab obscuro quodam corpore radii infracti repercuterentur. Ea causa est, *quod dicatur oculus Naturæ speculum, sicuti speculum artis nuncupatur oculus.* Invehitur in illos, qui donis à divina Bonitate concessis abutuntur in malum, dum ait: *Vertimus in perniciem universa, nec Bonitate clementissimâ desinemus abuti; nam insatiabilis est humanus oculus, quod Salomon scribit: propterea Cyprianus, in mulieribus semper defixâ intentione desideria expleant oculorum.* Jam cum Plinio mulieres arguit, quæ stibio pingunt oculos, easque de foris fusco quodam colore tingunt, ut acies ipsa magis resplendeat.

Oculi.

Quare coloris sint expertes.

Oculi speculo comparantur.

His fusè enarratis, prolixiùs aliquantùm in vigesimo septimo de auribus, ipsoque auditu differit, quem aëri in circulum agitato adscribit. Tum

Aurium usus.

Auditus quomodo fiat.

Tum de humoribus aurium, earumque excrementis loquitur. Quid aurium lobi, quid amphodites sint examinat. De auditûs organo ita sermocinatur: *In iis rectus, simplexque meatus primùm evadit, mox tortuosus, inde juxta cerebrum in multa, & tenuia foramina diducitur, per quæ facultas audiendi est; quin & in propinquo duo parvuli quasi sinus, superque eos finitur,* &c. Nunc de ossibus aurium agit; ut *cochleâ*, & osse *petrosô*, Arabicâ linguâ *Agari* dicto. Aërem cum Avicenna dicit, *Sonum deferentem, & undam vocalem.* Audiendi facultas, cum videndi facultate conjungitur, idque mediantibus nervis opticis, quæ fuse à nobis in primo volumine tractatu de auribus declarantur. Concordat cum doctissimo Aldrovando, de Phanesiis populis Insularum Oceani septentrionalium, qui aures adeo effusas habent, ut reliqua viscera iisdem quasi vestibus per diem contegant, & noctu iis veluti lectisterniis & culcitris utantur. Cum Macrobio memoriam in extremitate auris collocat: ita dum quempiam publico examini sistendum ducerent, vellicatis illius auribus, dixisse; *esto memor.* Aurium extremitates appellari *Lobos.* Dicitque *ortum,* quasi *auritum.* Aurium alas utrimque, *ululas,* seu *asiones* appellari. *Othonis* nomen eum significare, qui dolosè auscultare consueverit.

Cur oculi ad libitum clauduntur, & non item nares.

Pergit in vicesimo octavo, juxta consuetam methodum de naribus sermocinari. Mirabilia proboscidis elephantinæ recenset. Nasum appellat partialem palati judicem, quasi omnia, priusquam ad palatum pertingant, sub illius rigoroso scrutinio pertransire necesse sit. Rationem adducit, cur in nostra potestate non stet, sive occludere, sive adaperire nares ad libitum, veluti de oculis possumus. Illudque Providentiæ divinæ, & Naturæ solicitæ attribuit, quæ oculos ut partem teneriorem, ac nobiliorem majore cautelâ texerit, illas verò propter nunquam interruptum respirationis motum patere oportuerit: tum ut pro discernendis humoribus promptiores existerent. Jam non exiguum erat emolumentum ad salutem corporis, cerebri per nares expurgatio, & pituitæ viscidæ in capite stagnantis excretio. Vires Elephanti in proboscide consistere: *Quippe implet iis manûs vicem, eâ namque cibum, tam siccum, quam humidum arripiunt, & ori infundunt; nec non arbores amplexu pervellunt. Rhinocuraros* dictos quorum nasi erant mutilati; unde legimus Rhinocuraram Ægypti urbem fuisse, cujus omnes incolæ naribus carebant, referente Stephano: prout *Colura* animalia sunt, caudam non habentia. Sonum, qui occlusis labris per nares transmittitur, *mussare* vocant, fitque sive in contemptum, seu in metum alterius. Humor ille, seu mucus, qui per nares destillat, *Myxa* dicitur. Nasum quasi caminum fornacis interpretantur, per quem fumi, atque fuligines totius corporis exhalent. Alembici præterea rostro comparatur; unde Vitruvius: *Ante id sit fornaculum, habens in Laconico nares.*

Vires Elephanti in proboscide.

Urbs Ægypti cujus incolæ naribus carebant.

Labiorum usus.

Dilucidè, quamvis breviùs, quàm pro more, de officio, & usu labiorum, & ipsius linguæ agit. Suggerit causam cur nobis concessa sint à Creatore labia. *Quid verò,* inquit, *labia? Nonne & ipsa in Homine præsignem à cæteris rationem habent? In brutis quippe dentium modo hæc tegumenta sunt, at nobis etiam loquendi necessitate mirabile suggerunt adjumentum.* Pergit in eorum descriptione, ut mollia sint, ut carnosa, quàm mirabili artificio, & elegantiâ dentes cooperiant, quantùm ad pronuntiationis exactitudinè conferant, dum sine illis literæ, per exemplum labiales, omnino pronuntiari nequeant, & hoc modo enuntiatio manca futura esset. Labia quadrupedibus in hoc data sunt, ut cibos ad os introducerent; Homini præterea, ut essent promptuarium rationis, ut quidquid prudentia firmasset in cordè, hæc circumspectè pronuntiarent. Hinc eleganter Apulejus, os vestibulum cordis nuncupavit.

Linguæ laudes.

In trigesimo capite in linguæ, & Orationis laudes effunditur. Tum gustum, & saporis sensum, ubi generetur, aut in quo consistat, exponit. Tum etiam de salivarum scaturigine, & de aliis scitu dignis ratiocinatur. De lingua cum Sophocle ait: *Regina rerum Eloquentia.* Et pergit cum Marco Tullio: *Hâc sola cohortamur, persuademus, perterritos à timore abducimus, gestientes comprimimus, cupiditates, iras restinguimus: hæc nos juris, legum, urbium societate devinxit: hæc nos à vita immani, & ferâ segregavit.* Alia præterea multa condigna lectu affert, quò derivationem illius, & originem exponeret; totum in hac forma dilucidat. *Ut rei pretium intelligamus, quanam, aut quanta molita Natura est, ut decenter Orationis evaderemus compotes, omnium primus Artifex, illa in pulmonibus spirandi officina; nobilitatis hujus præstat exordium: mox illa spiritalis fistula, quam etiam arteriam dicimus, ad os perductâ intimum, velut canali, à mente profectam vocem ita subvehit, ac excipienti linguæ ita effundit.* Et nihil minus miranda, paulò inferiùs hæc habet: *Et quod nequeas admiratione consequi, est, ubi primùm revocat, infuscat, pleniùs edit; aliquid gravius, acutius, vibratius, summum, medium, imum.* Ita porro totius humani corporis symmetria composita est, cujus plectrum est lingua; dentes chordæ sunt; nares clavum, quo chordarum modulatio regitur, repræsentant. Huc alludit Sanctus Ambrosius, dum ait: *Plectrum loquentis lingua est.* Hujus est cantare, ac deprædicare laudes, magnitudinem, & sapientiam divinæ Majestatis: quod ut liberiùs posset, dotata fuit carne rarâ, fungosâ, & molli. Varro linguam à ligandis cibis, dum illos palato transmittit, & quasi colligat, dictam putat. Brutis præterea ad hauriendam aquam inservit. Tradunt Eruditi, ad radicem linguæ duo esse orificia, salivarum fontes dicta, quorum officium sit, ut receptaculum sint humorum, & lymphæ, quæ ad linguæ humectationem, & irrorationem ejus continuam requiritur. Breviter rationem reddit, cur plus virium in dignoscendis saporibus, quàm in tactu lingua habeat, causamque hanc esse dicit: *Quia gustus exactior est ad pervestigandum, tactus verò cæteris sensibus hebetior, ac materialior; ut interim trito Philosophorum Scholis verbo utar.* Gustui Avicenna inter omnes sensus primatum tribuit, & linguæ: idque hac ratione: *Quæ suos tum longitudinis, tum latitudinis commensus habeat; quæ quia in apice tenuis, & acutior, in radice latior.* Linguæ occasione, mirabilis & curiosus planè casus narratur de quodam Psittaco. Pro hujus pretio Romæ Cardinalis Ascanius, plus quàm centum aureos coronatos persoluit, quod is doctus fuerat, clarissimis, ac distinctissimis vocibus symbolum Apostolorum recitare, quo clariùs à nemine Hominum enuntiari id potuisset.

Ejus derivatio & origo.

Mirabile de Psittaco.

Causam

Dentes ad quid dati.

Causam quærit, cur animatis dentes concessi fuerint; idque trigesimo primo Capite: ne quid intactum relinquat eorum, quæ ad humani corporis structuram pertinent. Nunc eorum distributionem, atque ordinem, & nomina ossiculorum declarat. Quinam Gelasini dicantur? Quid circa gingivas observandum? Duplicem prætèrea Historiolam de Hercule scilicet, & Pyrrho narrat. Dentes ad id creatos esse, ut cibos comminuant, & quasi vivæ machinæ eosdem conterant, cui rei grossiores potissimum, quibus molaribus nomen inditum, dicati sunt. Et hæc prima digestio vocatur, quæ fit dentium auxilio. Docet cum Galeno exquisitissimo sensu eos pollere, quia doloribus sunt obnoxii, neque potest esse dolor, ubi sensus non est. Eorum opinionem refellit, qui dolorem hunc, gingivarum esse passionem, non dentium asserunt. Quæ cum sit quæstio Philosophica & Anatomica, à me, qui brevitati studeo, hic omittitur. Affici illos frigore, & calore ait. Ex iis multa cum Galeno præsagia deducit: dentes breves, & raros, brevitatem vitæ, & status infelicitatem denotare: numerosos, atque densos, longam annorum seriem, & maturitatem portendere. Eorum numerum cum Avicenna statuit esse duorum & triginta. Galenus, & Averrhoës eorum ordines nominatim recensent, quæ à nobis in Anatomia, ubi de dentibus egimus, jam sunt allata Molares alio nomine *Mylos*, seu & *Sophronesteros* cum Cleante appellari. Tum de varietate temporum, quibus maximè soleant erumpere, discurrit. Cum Galeno illorum stupiditatem *Hemodiam* dicit: molarium partem quæ adsidet Gingivis *Momistam*, superiorem verò, quâ cibi conficiuntur, *Trapezam*, id est, *mensam*; eorum verò olentes cavitates *Holmiscos*, id est, *mortariola* appellat, & *Phatnas*, seu *præsepia*. Gingivarum partem imam *Ulam*, internam *Enulam*, spatium intermedium *Narmum*, ordinem & seriem *Phragma*, id est, *sepem* nominat. Pyrrho in locum dentium toto ore unicum os solidum, per circuitum fuisse, & Herculi triplicem dentium seriem, recenset. In jumentis pro illorum ætate dignoscenda dentes *pollini* inspiciuntur.

Dentes brevitatem, aut diuturnitatem vitæ præsagiunt.

Dentium partes varia sortiuntur nomina.

Unum os loco omnium dentium.

Facies in genere.

Multa in genere nunc agit de facie, cum hactenus de partibus illius (ut mox vidimus) pluribus dissieruisset. Eam cum græcis *Prosopon* appellat: tum ad regionem colli progreditur, ubi de spondylis, & aneteris tractat. Succinctè humerorum ossa contingit, & mox reversus ad collum, ejusque affectus, de variis strangulationis speciebus, Anginâ, Synanche, Cynanche, & Metaphrenis disputat. Faciem porro ita describit: Πρόσωπον, *id est, faciem appellant Græci, quod inter collum, & caput Hominis est, ab re Homini impositum; nam quia unus animantium cunctorum erectus Homo est, solus antevertens prospectat, vocemque anteversus emittit.* Modo post plurium nominum Etymologiam, S. Hieronymi Authoritatem adducit; videlicet: *Quam esse speculum mentis dixit Hieronymus, quando & taciti oculi mentis fatentur arcana.* De colli ipsius conformatione ita sermocinatur: *Subest capiti collum, quod nec ipsum Artificis expers providentiæ est: inde describuntur primùm in cervicem, & jugulum; ultima colli vertebra, quâ onus sustineat, nuncupatur Atlas, ut videri debeat caput spinam excipere.* Quantùm in una sola periodo exprimit, quàm eruditè sensum rei extollit! Hanc ille periodum dilatat, subjungendo: *Ut prætexui, appellatur Atlas velut Actophorus, id est, onerum gestator: at Plinius ordine mutato, primum Atlantion statuit, postremum verò Epistropheum.* Quandoquidem Anginæ, & strangulationes ad Medicos pertinent, earumque cognitio illis cumprimis necessaria est, quò affectus illos curare noverint: nostræ autem intentioni supervacaneæ videantur, idcirco visum est illas hic loci omittere, & plura desiderantes ad ipsum fontem relegare: Sed ne hinc omnino vacuis manibus velut jejuni exeamus, inter alia unum hoc perelegans dictum excerpsimus: *Sciendum præfocationem omnem ex angustia procedere; angustiam verò, aut repletâ intermedia regione fieri, quæ inter thoracem est, atque pulmonem; aut pulmonis in cavernis.* Et paulo infra: *Quæ inflammatio fieri item in præjacente spatio potest, quod fauces appellant, & laxius est: gutturis autem affectio est hujusmodi; aspera quidem arteriæ inflammatio difficultatem spirandi efficere potest, strangulationem non potest, ob meatus magnitudinem in ipsa laxiorem, & tunicæ tenuitatem; impossibile siquidem est, corporis adeo tenuis inflammationem perinsignem Canaliculæ laxitatem complere.* Curiosissima, & disertissima est, hæc doctrina, quæ non potest non ad salutem Patientis, & totius reipublicæ Medicæ emolumentum, ac dignitatem emergere.

Manus.

Introducit in trigesimo tertio, cum stupendâ, ac inauditâ Eloquentiâ, summum Magisterium, ac ministerium Manuum, quæ Artificæ Mentis verè sunt famulæ, eruditè ac sapienter à Patre Daniele Bartolo, in libro ejus, quem Recreationes Sapientum compellavit, descriptæ. Cœlius verò noster, hic in laudes scripturæ diffunditur, omniaque ex scriptura emanantia bona ad longum recenset. Tum de brachiis, eorumque diversis nominibus loquitur, terminatque in digitis, manuum terminis, de quibus ego quoque in primò volumine multa passim egi.

Lib. 1. c. 19.

Primùm se excusat, non tantùm sibi Eloquentiæ superesse, quàm conveniebat pro tam condignæ, tamque utilis omnino rei pertractatione, paucis verbis complectendâ. *Mira est,* inquit, *artium numerositas, quam membri hujus adjumento condiscimus, & exercemus.* Exempli loco adducit, Artes fingendi, pingendi, sculpendi, in organo, ac cæteris instrumentis Musicis ludendi; Sublimitatem ædificiorum, urbium structuram; culturam agrorum, & hortorum; artes prætèrea omnes, quæ ad victum, vestitumque hominum comparandum sunt inventæ, ut pannificium, textrina, pistura, ars culinaria, & reliquæ quæ his famulantur. His manibus, inquit, ad intima terræ viscera, pro eruendis metallis penetramus: harum operâ metimur, & sulcamus maria, ipsasque marium abyssos speculamur, & rerum omnium diversas conditiones investigamus. His montium cacumina solo æquamus, & plana in montes erigimus: Verbo, quidquid in universi terrarum orbis vastitate comprehenditur, manuum operâ nostræ voluntati submittitur, & Hominem quasi Dominum suum agnoscit, & veneratur.

Nunc ad ipsam scriptionem, quæ utique manuum ope fit, progreditur, eamque summis ad cœlum laudibus extollit. Quarum ego exiguam

Laus scripturæ.

guam particulam huc transfero, dum liberum studioso Lectori permitto, in ipso prototypo se, cum videbitur, pleniùs exatiandi. Festiviter igitur hanc rem amplificat his verbis: *Quid illa scribendi majestas, quæ tantarum rerum scientiam nobis comparat, vetustatem propagat, nil sinit interire, & quod omne conterit tempus, nostris cogitur manibus succumbere, quid hoc magnificentius? quid æquè admirandum, id esse Homini datum, in quod ne mortis quidem avida rapacitas jus ullum habeat? Quid tot, tantarumque legum contexta volumina, quam demum civilioris vitæ proferunt eminentiam? Quid dictorum, conventorumque publicis tabulis comprehensa fides, adversus ingeniorum pravitatem? Ausim dicere, sejunctis manibus nos fuisse, non inermes modo, sed vel brutis infeliciores: quem enim usum Rationis habeat lumen, illis destitutum?* Hinc non injuriâ manûs quidam Sapientiæ ministras appellârunt. Anaxagoras porro, cum de Aristotele loqueretur, referente aliquoties Plutarcho, ajebat, sibi Hominem sagacissimum videri, quod manibus esset ornatus. Quid enim est, quod hæ non possint? Nunc verò quanto artificio digitorum structura composita est, de quibus nescias, sintne venustatis, an utilitatis majoris? Quæ dignitas in numero, quis decor in serie articulorum, quantâ dexteritate extenduntur, dilatantur, restringuntur, & contrahuntur? Amplius nunc excurrit in declaratione nominum, juxta mentem gravium quorundam Authorum, ut Divi Hieronymi, Diodori, & Alexandri Aphrodisæi. Palmam, seu volam manuum molliorem effectam, ut sensus accuratior, exquisitior, ac promptior esset, & hujus cutem Avicenna tradit temperatiorem esse, quàm in universo reliquo corpore. Unde Galenus palmæ interioris temperiem mediam ponit intercalidum & frigidum, humidum & siccum, durum & molle: estque præterea glabra, seu pilis orba; ne si hirsuta foret, tactûs forte sensatio læderetur. Constat deinde brachium (ut nos quoque monuimus) duobus ossibus. Nunc diversorum nominum declaratione detinetur, qualia sunt, Brachiale, Radius, Cubitus, Carpus, Metacarpus, Thenar, Hypothenar, & complura alia, quò eum, qui eorum forte notitiam appetit, remittimus.

Explicat in trigesimo quarto situm pectoris, costas dinumerat, earumque nomenclaturam exponit. Item quid os sacrum, quid spondyli sint, quid Pleuritis, Arthritis, Nephritis, & alia? Constat pectus ex musculis maximè sensibilibus, ac nervosis, iis maximè, qui intercostales dicuntur. Referunt Galenus, & Avicenna, septem utrimque costas esse, quamvis Medicorum aliqui octo numerent. Sentiunt Aristoteles, itemque Galenus in Isagogicis, thoracis nomine totum id comprehendi, quod à collo ad pudenda usque protenditur; sic alio nomine *Holmos* dicitur, illius os medium, atque inferius sternum dicitur. In hoc mirabilis Dei providentia cognoscitur, quod totam pectoris regionem non ex unico osse, sed pluribus constare voluerit, quò liberior esset transpiratio, & ipsius corporis quaquaversum expeditior inflexio. Jam de Hypocardio, Anticardio, Procardio, atque Pericardio loquitur. Mammillarum apicem papillam vocat, mammillas vero ipsas ex pluribus tubulis undequaque liquorem attrahere, velut fons per plures scaturigines lympham. Earum substantiam laxam & spongiosam esse, jamque non utilitati solùm, sed & decori inservire. Cartilaginem Græci Chondron dicunt, inde Hypochondrion. Xiphoides os, quod ensis manubrium figurâ suâ referat, dictum. Ubi spondyli, seu vertebræ terminantur, os sacrum incipit, in summitate latius, inferiùs in acumen desinit. Inflammatio pleuræ, quæ est membrana succingens costas, pleuritis dicitur, velut articulorum affectûs arthritis, renum vero passiones nephritis appellantur.

Pectus quare apertum.

Mammillæ, earumque substantia.

His, & aliis compluribus vocabulis præcedenti capite explicatis, in subsequenti de ventre demum, ejusque nomenclaturâ fusiùs agit. Multa de passione Colica disserit. Jam de umbilici regione, & subjectis partibus agit: simulque ex præcedentibus, quid per Choleram intelligatur, deducit. Quid in lateribus *Ceneon, Lagon, aut Lapara* quo nomine Hippocrates imum ventrem, umbilicum inter, & pudenda, appellat, quid ea, inquam, significent exponit. Omnis illa regio, à costarum cartilaginibus usquè ad inguina, juxta ejusdem Hippocratis mentem, Hypochondria dicuntur. Infra umbilicum, sedes colicæ passionis est, quæ plerumque aliud nihil est, quàm duritiesalui. Totum id quod circumcirca potissimum verò, quod infra umbilicum est, abdomen dicitur. Membrana ambiens *Gangamon* appellatur, sive omentum, quod est quoddam quasi rete à Natura ad succingenda intestina ordinatum. Umbilicus verò ad id creatus est, ut per illum materno sanguine fœtus in utero nutriatur, & confortetur. Observatione dignum est, quod notat Albumazar, in Umbilico primi infantis prædici ab obstetricibus filiorum numerum posse, quos in universum sit habitura puerpera, inspectione videlicet, & computatione nodorum, qui plerumque in umbilicis recens natorum conspiciuntur. Latera, sive ilia dicitur spatium illud, quod est inter coxas, & inguina, quæ quia cava sunt, & inania, à Græcis Ceneones vocantur, & Lagones, propterea quod flaccida sint, atque vacua. Frequentiores sunt alui perturbationes, cum dejectionibus, atque vomitu, sive ex humorum cruditate, sive ex illorum redundantiâ, per nimiam ciborum ingluviem introductæ.

Ventris imi nomina.

Umbilicus.

In umbilici nodis præsci. tur numerus filiorum.

His succedunt longæ tractationes, seu capita de pube, ac pene, ubi multa aguntur de fascinis pudendorum: de cultu Liberi patris, de Tauro, Datilio, & Copro; de Nanorum præterea, ac Venenis genitalibus. Quæ in reliqua corporis membra dominium exerceant, inquiritur: simulque vocabula, Lanuvinum, Clitoris, Dupondium, Chromaster, Clunes, Entomia, Viduli, Vidulares, Mesosceles, Apocopi, & alia complura examinantur. Neque natium, seu clunium nomina eximuntur; hinc Glutti, & Apoglutti, Aphedron, Hypolispæ. Cur ab Atheniensibus Depyges dictæ? De Thesei lapide. Cur pueri lapides confricent? Cur voces, Callipyga, Catipyga, Pegostulum, Arium, Arioliparum, Anischium, Lispum, & aliæ hujus generis plures.

Quæ insequuntur, considerationes, tametsi tum propter materiam, & ipsius compositi integritatem, tum propter alios respectus, hîc necessariæ videri potuissent: nihilominus, quia his castæ aures offendi poterant, neque ipsum idioma, conditio, aut honestas seu nostra, seu libri hujus, & complures aliæ rationes id permissuræ

vide-

videbantur, ut illæ huc loci traducerentur, idcirco de industria illas omittimus, malumusque nobis hâc de causa exprobrari, Benevole Lector, nos Hominem eviratum, ac debilem, quàm impudentem, sordidum, & impurum exhibuisse. Pergamus igitur inspicere, quantum ille nobis doctrinæ, & eruditionis in sequentibus capitibus reliquerit.

Pedes, & crura. Superfuit ad complementum Hominis, de cruribus, pedibusque aliqua dixisse; quæ ille consuetâ prolixitate in quadragesimo primo capite, atque, ut solet, feliciter expedit. Sunt igitur pedes, juxta Aristotelis sententiam, carnosi, nervosi, ossei, spinosi, & rigidi. Horum omnium una causa fuit, ut Hominem scilicet erectum sustentarent; quò igitur feliciùs carneam hanc molem regerent, opus fuit illis veluti basibus, totiusque ædificii columnis. Latera mollia, & flexibilia, utrimque ilia vocantur, inde ossis ilii denominatio. Hic illæ cotylæ, seu acetabula, quorum amplum pro capite ossis femorum recipiendo in coxendicis, sive ischii osse visitur; ab hoc osse, qui ischiadici vocantur dolores, denominationem habent. Sequuntur femora, pars pedis totius ab osse ischio, usque ad genua. In genu ipsius anteriore parte, os, quod Pausanias *Molam* appellat, cernitur: posterior genu incurvatura Plinio *poples* dicitur. Tibia pars pedis inter genu, & talum, duobus ossibus constat: quorum quod interius est, & majus, totius nomine donatur, & *tibia* dicitur, item paracneme; alterum minus ac tenuius, *fibula* appellatur, quæ supra astragalum, seu talum nonnihil eminent, de cætero sunt æqualia. Pes propriè dicitur à talo, usque ad digitos pedis. Constat ex ossibus, tendinibus, & nervis.

Tarsus est pars pedis calcaneo proxima, tum Metatarsus, & ipsi digiti. Pedis pars superior, pectus; inferior dorsum pedis, & apud Rnasem *Pelmata* appellatur. Cavitatem pedis, plantam dixerunt. Fissuræ in digitis pedum, à frigore ortum ducentes, græco nomine Chimethla, latinè perniones dicuntur, quibus, quod auxiliatur medicamentum, usitato inter Medicos vocabulo, *Marcelion* nuncupatur, quod idem videtur esse, ac digestivum, & emolliens, quale ad plures affectus corporis externos applicatur; fuitque juxta Authoris nostri mentem, primò ad nervorum, qui ex frigore aut contusione passi fuerant, confortationem inventum, Ganglionis posthæc nomine appellatum. Ut verò ad pedem revertamur, hunc non immeritò, corporis humani basim appellari. Sarapoda (ut Græci tradunt) Alcæus Pittacum vocabat, quod latos pedes traheret, item Chirapoda, quod frequenter pedum ulcere attigeretur. Pedes lascivioribus epithetis ab Atheniensibus donabantur, quod essent libidinum incentiva: scilicet à corporis parte imâ, summam animæ pernitiem sibi contrahentes.

Ad demonstrandam correlationem partium inferiorum cum superioribus, ignobilium, cum nobilioribus, ingeniosissimus Author noster, manuum pedumque mutuam proportionem, eorumque cum sublimioribus membris correspondentiam inducit, idque secundo, & quadragesimo capite. Inque hoc composito supremi Creatoris singulare artificium maximè suspicit, aitque: *Singulari est dignus admiratione tanti operis Artifex infinitus; qui, ut superna Mundi minoris affabrè compegit perfectione summâ, ita nec infimo quippiam ejus desiderari est passus; quippe manuum cum pedibus insignis proportio inest; quòd adsint pedibus digiti ad figendum fortius, manui ad apprehendendum. Tanta prominet tamen similitudinis vis: ut quosdam naturâ manibus mutilos, pleraque pedibus exequi, quæ manibus solent alii, maximâ omnium, qui inspectarent, admiratione.* Recordor & ego (quod ut jam dixerim aliàs, non possum non hic loci repetere) vidisse me in Patria mea Bononiæ, quendam brachiis omnino mutilum, qui pedibus fila per acûs foramen trajiciebat, & acu, quidquid occurreret, nebat, sclopetum explodebat, & tantâ quidem dexteritate, ut nec à meta aberraret, aliaque multa faciebat, quæ difficulter alii manibus assequi potuissent. Pergit igitur Cœlius noster, post *admiratione* subjungendo illá, quæ sequuntur; *visos se prodant pedibus scripsisse, ligna concidisse, atque etiam nesse, & id genus multa implesse.* Utraq; porro tam pedes, quàm manus triplicis officii musculos habent, inservientes scilicet erectioni, contractioni, & circumductioni, seu malis dicere, rotationi. Pedes igitur providè circumferunt humani corporis machinam, cui manus fideli ministerio famulantur. Estque illorum inter se tam exacta proportio, & analogia, ut neutrum altero longiùs protendatur. Neque enim si alterutra manuum longior esset, amplexari quidvis liberè possis, neque decenter ambulare alterutro pedum longiore: quare tam Monoscelidum, quàm Sciopodum historia falsitatis damnatur. Quis enim possit unico pede, ut de illis fingitur, ambulare? Digitorum quoque inter se, ut in manibus, certa proportio est, suntque manuum digitis breviores, ob diversam activitatis exigentiam. Neque enim ad utilitatem solum confert, quod breves sunt, sed ad venustatem. Vires ad ambulandum pedibus tribuunt, ad saltum factâ in terram impressione conducunt, & corpus ipsum, firmari cum volunt in terram, firmiter consistere faciunt. Illis vigentibus, corpus viget, & liberè quaquaversum movetur, & quidvis audet. Eàdem occasione sedem caloris non in artubus, sed in ipso corpore locat, aitque fœminas inferiora versùs, viros verò versùs superiora calidiores esse. Et in fœminis quidem in earundem temperamento frigido ac humido causam constituit, quod non patiatur sursum ferri calorem; contrarium in viris evenire, in quibus proinde calor superiorem corporis regionem potissimùm occupet, virosque ad multa agiliores fœminis efficiat. Fœminas tamen ob frigidam illam, humidamque simul temperiem, sæpenumero maribus crassiores evadere. Fœminæ cur viris crassiores? Ii, qui pedibus carent, *apodes* vocantur. Pedum fissuræ à Græcis *Chiræ* dicuntur, inde *Chirapodes*.

Hic famosus ille tractatum suum celeberrimum de partibus, & structurâ Hominis concludit, in quo ego, velut in venerabili quodam sacrario, eas solùm imagines contemplatus sum, quæ cæteris illustriores mihi videbantur; dum interea mihi firmiter persuasum habeo, fore, ut alii me doctiores, exercitatiores, ac diligentiores, oculo magis lynceo, ac perspicaciore visu, meliora detecturi, ac selecturi sint. Qui si talem in externis se exhibuit; æquè versatum, eruditum, & prolixum, in cognitione internorum (quæ sunt ipsa viscera Hominis) se ostendit. Ve-

rùm cum in primo volumine multa passim Anatomica tractaverit, mihi verò animus non sit, quanquam salutaribus alioquin Medicinæ præceptis has paginas complere, dum affatim in hac Appendice, ut mihi quidem videtur, ea jam fuerint pertractata: idcircò neglectis illis, ad ipsum fontem curiosos remitto, eos maximè, qui aliquem ex schola Medicâ profectum haurire satagunt, ut ex hac scientiæ abysso (nec enim dubito hoc nomine profundam ejus doctrinam compellare) tantùm luminis, ac cognitionis eruant, quantùm suæ, aliorumque sanitati conveniens, ac necessarium futurum est. Illic sapienter examinata invenient, quid collum sit, & quæ illius partes, quid venæ jugulares, quid arteriæ Carotides, qui nervi, quæ duplex colli fistula, & alia ad id pertinentia? Tum intestina perscrutatur, earumque partes, officia, connexiones, & sitûs, ut ductus lactei, & choledochi, mesenterium, mesaræum, omentum, & similia. Neque adduci possum, ut elegantem illius expressionem sicco pede pertranseam, ubi ait: *Ab ventriculo excipiuntur intestina, ex quibus pleraque multis implicantur orbibus; ne semper adsit cibi appetentia, neve alimenti inopia famescamus:* & paulo infra, rem duobus verbis declarat: *Ergò ima ventriculi pars paululum in dexteriorem conversa partem, in summum intestinum coarctatur.*

Pulmo quid sit.

De intestinis postea differit, ut tenuibus, cæco, colo, & recto, de peritoneo, & similibus. Quàm ille diserte, de pulmonibus agit, quos vitæ humanæ uberrimos fontes agnoscit; quantâ Naturæ sagacis providentiâ instituti fuerint, ut pro refrigerando cordis excessivo calore, mediante respirationis assiduo motu, quasi gemina ventilabra inservirent, exponit: eâdem occasione de piscibus qui pulmonum loco vesicam habent, de pneumonicis item, seu pulmoniacis, eorumque affectibus ratiocinatur. Pulmonem his Adjunctis, seu Epithetis exornat: *Est aëris receptaculum, & spirandi artifex officina, unde alitur anima, sicuti cibo corpus; naturâ spongiosus, fistulis inanibus cavus, inde spiritûs capax.* Divisus per Mediastinum in lobos dextrum atque sinistrum, flabellum cordis est: cujus rei testes Aristotelem, & Plinium adducit. Utriusque lobi porro, unum idemque esse objectum, ut cordi inserviant; jamque ex Columellæ sententia, culcitras illos cordis appellat.

Cor quomodo formetur.

Nunc in Cor ipsum patefacto aditu, prô! quantâ elegantia de ventriculis illius, ejusdemque in utero conceptione, ac formatione sermocinatur: *Semen maris,* inquit, *in vulva conceptum, resolvitur in spiritum, hîc verò menstruo sese insinuat humori, atque ibi domicilium quodammodo statuit, quod est Cor: est enim Cor tradente Galeno omnium viscerum, & membrorum corporis radix prima.* Et paulò infra: *Sicut in orbe Intelligentia prima est quidem Microcosmi res nobilior.* Jam de structurâ illius differit, & formâ, quæ superiùs lata est, bipertita, cava, & bimembris, in apice verò turbinata. Cor item nervis per substantiam suam disseminatis abundare. Ejus motum, qui fit cum intensione ac remissione organicâ; duplicemque illius ventriculum, in quibus sanguificatio perficitur, venarum præterea, & arteriarum ex illo per corpus distributio explicatur: quæ omnia, nec ab iis, quæ in primo meo volumine sub Anatomia cordis pertractata fuerunt, nec à communi Philosophorum sententiâ discrepant. Atque, nulli illud morbo subjectum, aut obnoxium esse, nec ferre infirmitates, sed ab illis subitò, vel per mortem, vel per celerem reconvalescentiam liberari. Opinionem adducit, quâ Cor quotannis, usque ad quinquagesimum ætatis, ad drachmam unam in pondere augeri creditur: exinde rursum illius ponderi sensim decedere aliquid, donec illius defectu emoriatur Homo, qui ob eam causam non ultra centesimum annum extenderevitam possit. Hujusque opinionis Authorem Plinium facit, in doctrina Ægyptiorum.

Poteris posthæc si libuerit, videre amplam materiam, de Hepate, de Pancreate, & bile, eorumque ductibus: artem revera longam, & vitam Hominum brevem. Quantùm igitur ex doctrina Medicorum deduci potest: duplicem ait esse fontem sanguinis vitalem, Cor scilicet, & hepar. De Galeni sententia refert: *Ex spiritu resoluto ab hepate, in toto fieri corpore appetentiam oblectantium, ferventiumque.* Et paulò ante, cùm de prærogativa, & nobilitate illius differeret, ait: *Jecur autem membrum, ut Plato inquit, nobilissimum, & notissimum, concoctionis cibariæ gratiâ contributum.* Imò si vitam habemus, eamque sanam transigimus, totum id ab hepate proficisci; ita Aristotelem, & Galenum cum universa Medicorum scholâ passim sentire. Inde superstitiosus Gentilium ritus, ut infaustum illud sacrificium, irrita vota, & sinistrum ejus rei exitum, pro qua deprecatus fuisset sacrificans, augurarentur, siquidem jecur victimæ deesset. De felle porro inter cætera sic habet: *Ex inferiori parte assidet fel, cujus folliculus ab Græcis dicitur Choledochus, quod flavum contineat humorem; est autem hoc nihil aliud, quàm purgamentum pessimi sanguinis.* Anaxagoras existimabat, ab eo omnem derivari humorem pravum, infirmitatem præterea, omnemque Naturæ vitiatæ defectum, & morbum: dum ex hujus redundantia (inquit) pulmones, sanguis in venis contentus, & alia vitalia contaminantur. His proinde vitiis & morbis ex animantibus illa carere, quæ felle careant, illaque idcirco vitam longævam ducere: id quod de cervo creditur, & de delphino quidem sine ambiguitate est, qui vitam quàm longissimè protrahit. Quam doctrinam dilucidâ hac expressione illustrat: *Esse namque jecori subjectum fel, ratione fervescentis bilis, perinde atque ignem sub cortina succensum.* Neque tamen usus bilis omnino aspernandus, per ductum enim choledochum ad intestina defertur, ibique stercorationem causat, & acrimoniâ suâ intestina vellicando, fæcum excretionem promovet. Quibus occlusis meatibus, dum bilis per totum corpus dispergitur, icterus, seu morbus regius juxta Peritorum sententiam exoritur, cui præsentaneum remedium in proprio corpore Rhabarbarum expertus sum, cui vel ratione coloris sympathiam cum felle intercedere verosimile est, sympathiam verò hanc signaturam vocant. Dosis hujus pulveris est drachma una, plùs, minùs, pro rei exigentiâ infirmo exhibita.

Diligenti, & exactâ lucubratione, longoque sermone, de Splene, ejusque proprietatibus, Capite octavo, & quadragesimo agit. Causam ait esse risûs immoderati. Medicamentum spleneticum exponit, simulque rationem affert (jam in primo volu-

volumine à nobis adductam) cur Trajanus Imperator lienem Fisco comparaverit. Parenchyma illius (quod est caro uniuscujusque visceris propria) ait esse oblongum, mediocriter, laxum, molle, & spongiæ adinstar porosum, quò faciliùs sangvinem fœculentum, & crassum secernat, atque ita purget, ut reliqua sangvinis pars magis lucida, spirituosa, & efficax evadat. Risum verò juxta Naturæ peritos ad hunc modum producere dicitur, dum sangvis maxime depuratus, spirituum lucidorum copiam exhalat, eorumque claritate Animam exhilarat.

Traditur præterea à Medicis dogmaticis, per succum atrabilarium in vasis Spleneticis contentum ardores Cordis refrigerari nonnihil, & temperari. Eam ob causam sinistrum corporis latus temperatius esse, ac frigidius dextro. Siquando autem lien plus justo frigoris contraxerit, languet corpus, & plus humorum colligit, quàm in sui nutritionem absumere valeat, inde ventris intumescentia, & tandem Hydrops, seu ascites, seu tympanites insequuntur. Meminit civitatis cujusdam maritimæ in Caria è regione Rhodi, cujus incolæ Caunii dicti, hi, cum omnes splenetici essent, ac lienosi, vultu macilento pallebant, eumque colorem in facie exhibebant, qui est foliorum in autumno. Quos cum intuitus esset Stratonicus Citharœdus, homo salibus, ac facetiis plenus, hunc in illos versiculum Homeri protulit.

Civitas Spleneticorum.

Tale quidem genus est hominum, quale est foliorum. 6. Iliad.

Caunii verò, cum hominem incessissent acrius, quod urbem ut morbidam carperet; urbaniùs multò, acriusq;, quàm prius illudens, ait: *ego eam non morbidam dicere ausim, ubi mortui ambulant?* Refert Cœlius prope Cortynam Cretæ urbem, nasci sine splene pecora, quod herbam peculiarem manducent, quæ vires habeat, illud viscus intra corpus exiccandi. Hæc est, de qua Medicamentum spleneticum componitur, Asplenium dicta. Inde piissimus Imperator Trajanus, exactiones Fisci rigorosas, quæstus spleneticos appellabat; ut namque aucto liene, reliquæ corporis partes exiccantur, ac minuuntur, sic ditato nimium Tyranno, civium opes exhauriri: unde doctissimus Alciatus hoc apposuit; *Opulentia Tyranni, paupertas subditorum.* De liene verò ita rem exaggerat: *Splene aucto, tabescunt cæteri corporis artus.* Quæ omnia à me priori volumine, tam in figura, quàm verbis demonstrata fuerunt.

Ab hoc viscere rectà tendit ad Renes Capite quadragesimo & nono. De iis testimonio Celsi ad hunc modum disserit: *Hi lumbis sub imis coxis connectuntur parte resimi, parte globati; Venosi porro sunt, & ventriculos habent, ac convallantur tunicis.* Vult eos in Vesicæ commodum à Natura concessos. Eorum dexter, juxta Avicennam, est sinistro quoad situm altior. Eorum vasa emulgentia dicta, ab Aorta arteria originem trahunt. Renum porro officium est, ex sangvine superfluum humorem serosum percolare, in qua operatione ab hepatis calore adjuvari dicuntur. Caro eorum magis est compacta, solida, & densa, quam cæterorum viscerum, ut nonnisi sangvinis tenuissimum serum exugere possent, neq; enim illorum fuit, seu pituitam, seu atrabilarium humorem secernere. Hæc substantiæ illorum densitas aliud quidpiam emolumenti includit, ne videlicet acres urinarum hypostases, seu mordacia sedimenta tam eos facilè eroderent, atq; ita in operatione sua renes perturbarentur. Profuit tamen illorum quoq; porositas, quò faciliùs potulentorum fæces unà permearent, quorum commixtio turbidas urinas reddit. Renum proinde morbi dolores Nephritici appellantur, dum in illis generantur arenæ, & calculi, seu lapilli, qui non raro vel in ipsis renibus, vel in vesicam prolapsi exitium sic affectis inferunt, & mortem. Urinæ profluvium, dum scilicet intemperantiùs urina effunditur, usitato vocabulo *Diabetes* nuncupatur, quæ infirmitas cum sitim maximam inducat ægrotis, alio nomine Dipsacon vocatur. Eadem occasione de Dipsade hujus nominis viperâ agit, cujus morsu si qui vulnerati fuerint, siti intereunt.

Relictis Ureteribus, vasisque spermaticis, tanquam parum ad rem nostram facientibus, ad ea gradum faciamus, quæ in quinquagesimo primo Capite, magniloque & graviter de præcordiis, eorumque proprietatibus, & situ, de Diaphragmate scilicet, seu Phrene, indeque dictâ Phrenitide ad longum disserit. Tum ad illustrandum Plinii quendam locum sedulò incumbit. Pectus, ait, tanquam principalem Animæ sedem, eâ decuit esse thoracis capacitate dotatum, quæ magnificentiâ suâ Sapientiæ domicilio responderet. Per hujus medium disposita est membrana (seu malis dicere musculus) viscera cordis tanquam iracundiæ, & fortitudinis sedem, in superiori parte à concupiscibili inferius, ab hepate nimirum, quasi interposito quodam pariete dirimens, quæ res illi nomen *septi transversi* peperit. Connectitur costarum cartilaginibus, & spinæ dorsi. Venas quoque sibi peculiares admittit. Septum hoc à Platone, Galeno, & Hippocrate *Phrenes* appellatur. Hoc scilicet fræno iræ, & concupiscentiæ affectûs, tanquam indomiti equi intra rectæ rationis limites continentur. Quæ tametsi verè, & propriè in Phrene non fiunt (seu Phrenibus) submittuntur tamen ipsi organo, quod in corporis affectûs dominationem exercet, Cordi videlicet, quod primarius Animæ thronus, & irriguus facultatum omnium fons est. Cujus operationes quia adjuvantur à Phrenibus, ideo *Præcordiorum* nomine vocantur: de quibus eruditè Plinius: *In præcordiis fuit peculiaris causa vicinitas alvi, ne cibis supprimeretur animus.* Quæ quidem dilucidè commentatur Author noster: *Intellige, ut Animæ sentientis origo inoffensa servetur, nec facilè cibi exhalationibus distringatur, & caloris adventitii copiâ: nam & sic quoq;, ubi ex convicinia attraxerint præcordia humorem calidum, atq; excrementitium; continuò mentem, sensumq; perturbant.* Ex his proinde infert, si præcordia ipsa carnosa omnino fuissent, majorem quoque vaporum humidorum copiam attractura esse.

Ventri cur vicina præcordia.

Hæc pars, ut Aristoteles tradit, calefacta, quàm celerrimè sensum movet, quod vel ex sola titillatione dignoscitur, quæ fit ob cutis laxitatem, & subtilitatem, dum facilè spiritus resoluti intro ad septum transferuntur, in iis qui titillationi sunt obnoxii. Titillatio porro, & risus conjuncta videntur esse, dum cætera animalia, ut titillationis sensu, ita risu quoq; carent. Eadem omnino ratio est, cur ii, qui vulnerati in præcordiis fuerint, *risu* intereant, qui *Sardonicus* dicitur. Hujus doctrinæ meminit Avicenna in Historia animalium libro decimo tertio, sed paulo obscuriùs. Clariùs aliquantò Plinius libro undecimo, qui ait; certissimum, ac omnino manifestum esse, quod vires totius corporis, motus respirationis ad vocis formationem necessarius, & principium uniuscujusq; actus in Homine, ab uno diaphragmate dependeat. Tum experientiâ discimus, quod omnis

Vulnerati in præcordiis risu intereunt.

operatio corporea, quò magis extēditur, eò magis subinde debilitetur; quò magis verò cōtrahitur, & condensatur, eò plus adjuvetur, & confortetur; hunc ergo usum Præcordia in respirationis negotio habent, ut thoracem contrahendo, ejusdem operationes adjuvent. Hæc Galeno digna Observatio, qui & sui ævi, & cæterorum facilè Medicorum est princeps. Hâc aëris reciprocatione, seu *inspiratione* simul & *expiratione*, unà spiritus intromittuntur & emittuntur, cooperante toties diaphragmate, seu pro intromissione aëris relaxato, ac dilatato, seu pro illius expulsione sursum contracto. Tandem docente Galeno: *Terminum, quo thoracis pars inferior finitur, antiquiores Phrenas appellaverunt; sive simpliciter, sive quia eo inflammatione affecto, mens item oblædatur.* Dum igitur à diaphragmate vapores assurgunt, & membranas cerebri feriunt, oriuntur inde deliria, phrenitides, & alia hujus generis symptomata. Porro qui Platonis doctrinam amplexantur, (ut dictum fuit) præcordia circumvallationis, aut sepimenti nomine appellarunt. Et hæc loco omnium dicta sufficiant.

Quemadmodum superiùs tractatum de Vasis spermaticis, tanquam parum ad rem nostram facientibus prætermisimus, ita nunc uterum Muliebrem eâdem censurâ notamus: maximè quod ibi variè, & prolixè differat de causis, & generatione monstrorum, quam materiam jam paulo antè ventilavimus. In Capite igitur quinquagesimo, & quarto, antequam ad finem cœpti operis tendat, curiosam Quæstionem movet de numero Septenario, ejusdemque pro portione ad internas Hominis partes. Primam porro attestationem, ex Macrobii libro primo de Naturalibus desumit; suntque hæc illius verba: *Septena sunt intra Hominem, quæ à Græcis nigra membra vocantur: Lingva, cor, pulmo, jecur, lien, renes duo. Septem item alia cum venis, & meatibus, quæ singulis adjacent, ad cibum, & proportionem adnata, item ad Spiritûs reciprocationem destinata: Guttur, stomachus, alvus, vesica, & intestina Principalia tria, Mesenterium, & Vrachus.* Condignâ attentione observatur nobilis hìc numerus, qui tam eleganti proportione composito humano præest, illi procul dubiò inter cæteros numeros honor, & prærogativa debetur. Septem omnino sunt in Homine, quæ omnes in illo gradus dimensionis explent, altitudinem scilicet, profunditatem, ipsamque superficiem. Sunt autem medulla, os, vena, arteria, nervus, caro, cutis.

Homo interne ex numero Septenario constat.

In aperto sunt septem Hominis partes extrinsecæ: ut caput, pectus, manus, pedes, & pudenda. Septem præterea sunt, quæ quasi quibusdam inter se vinculis colligata sunt: ut humerus, brachia, cubitus, manus, femora, pedes, & digiti. Quandoquidem verò Natura provida sensus in capite, tanquam in spectabili quadam arce collocavit, voluit eorum quoque ministeria, per septena foramina, quasi totidem portas exerceri; ut sunt; oris hiatus, oculorum præterea, nariumque, & aurium bina in singulos foramina. *Quare* (hoc modo in laudes hujus numeri evehitur celebris Author noster) *numerus hìc totius fabricæ dispensator, ac dominus est.* Poterit hìc nonnullus objectare nobis, subjungit idem: *ecquid ista corporis humani structuram faciunt augustiorem?* Et respondet, quin ita est, in eo enim numero, plenitudo, ac perfectio rerum omnium continetur.

Marcus Tullius inquit; *Septenarium esse rerum omnium nodum, quippe geminam vim obtinet vinciendi: quia ambæ partes ejus vincula prima sortita sunt; Ternarius cum una medietate, Quaternarius cum duabus.* Cumque multa insuper disseruisset, concludit tandem, hunc verè perfectum esse numerum, qui ex pari simul, atq; impari concrevit, omnemq; adeo mensuram, & terminum adimplevit. In pari proinde numero fœminam, in impari marem intelligit. Arithmetices studiosi, in pari numero matrem, in dispari genitorem agnoscunt. Posset hìc replicare quispiam, paritatem hanc, & imparitatem in aliis quoq; numeris unita reperiri; cui Author respondet; *inest quidem, sed ut septenarii partibus. Possem* (ita porro concludit) *hoc loco argumentis pervincere, totam in utero infantis fabricam isto dispensari numero, nec non totam Hominis vitam. Sed sufficiant, de hac re pragmatica, quæ modo allata sunt: quæ monstrant, nisi cæcutimus, divinæ Majestatis Sapientiam; à qua tot, tantisq; insigniti bonis sumus, ut in delitiis esse nos fateamur necesse sit; modo succinat unusquisq; sibi: Nosce te ipsum.*

Septenarius est numerus perfectus.

Libri secundi finem gloriosissimo motivo inclytus Author noster coronat, capite quinquagesimo, & quinto. Huic proinde libro millies arrideat echo, applaudat fama, & gloria, eum perennet æternitas. Dignus sane, cui Hymetti apes ambrosium nectar aspergant, & favos: dignus cedri incorruptibilitate: dignus, quem viridantibus palmis stipatum Virtus ipsa manibus complectatur: dignus tandem qui murice, & purpurâ Valoris, Meriti, & Famæ condecoretur. In compendio totum id comprehendit, quod antea dixerat, & quidquid dici in hanc rem potuisset: talia in medium argumenta proferendo, quæ uti sunt abundè ex seipsis probabilia, ita nullius probationis indigent: videlicet summum, & unicum Hominis bonum, non in deliciis, aut vana ostentatione temporalis potentiæ, sed in Deo solo consistere. Eamque captat occasionem, impietatem Hominibus exprobrandi; sic omnia ad Altissimum referens, ad cujus nos fruitionem primùm creati, tandem & redempti fuerimus. Hoc fine omnia illa, quæ hucusque tractaverit, à se producta fuisse demonstrat.

Homo ad fruitionem Dei creatus.

Mihi quidem suggerit animus, quædam hinc inde degustandi, & ex spatioso hoc agro pauca grana frumenti melioris, quæ mihi quidem aptiora videbuntur, in spicis colligendi. Nec tædiosum tibi videatur mi Lector, perlegere omnia, quæ Author vasto volumine comprehendit, aut certè non dedignaberis ea, quæ nos, etsi forsan minùs feliciter, quàm ut possint palato tuo arridere, excerpsimus. Neq; enim nostrarum partium fuit, ea hìc omnia apponere, quæ egregiè, quæ pereleganter dicta sunt ab illo, longè enim ultra institutum nostrum, opus excresceret. Concludit autem Author noster his verbis: *Hæc habui de Hominis præcelsâ naturâ, quæ in literas promerem; quæ labore non parvo, ex diversis congesta, si exactiùs quis paulo humanior vocârit ad libram, fatebitur opinor, quod initio astruximus, Hominem esse miraculum magnum, atq; divinum.* Neque jam miraculum solummodo, sed majus aliquid, quippe qui tantâ curâ, atque providentiâ Divinitatis, in Mundum hunc collocatur, creatus, ornatus, nullo non momento conservatus, nutritus, protectusq; fuerit, quem totis viribus ad vitam verè felicem invitat, & trahit. Quàm porrò indignum, si is, qui ad tantam felicitatem evectus fuerat, sensuum & concupiscen-

piſcentiæ mancipium factus, à prima ſua conditione degeneret, devietq; à fine proprio: ſi concreditum ſibi ſacratiſſimum Animæ numiſma, proſtratum humi peſſundet, & tot ornamentis condecoratam Creatoris effigiem per immania ſcelera coinquinet, & velut in ſterquilinio extinctam ſepeliat. Arbor virens, & fœcunda, plantata in amœnis Paradyſi campis, quàm dolendum, ſi relicto Summo Bono, & delitiis beatæ illius regionis, ſe in cœno terreſtrium voluptatum immergat? Hîc Antheus rebellis, dū fruſtra ſectatur terrena bona, ab æterna morte incautus opprimitur.

Nos igitur à nobismetipſis diverſi, per invios terræ hujus tramites paſſim oberrantes, naturam noſtram ipſi pernegamus, eò proni currimus, requirentes illic, ubi illam amittimus. Nunc fallaciis trahimur, nunc mille illecebris implicamur, & in terram affixi, elevari non poſſumus. Pro his contendimus, & altercamur, & in barbaram feritatem dilabimur, ipſis in Erymantho urſis, atq; leonibus in humanum ſangvinem crudeliores, & ſecundum Marci Catonis dictum; *Succidias humanas facimus.*

Minùs tamen hæc in idiotis, ſimplicibus, & imperitis obſervamus: ſed in iis maximè, quod cauſam illorum aggravat, qui ſibi ſapientes videntur, qui multa de vera felicitate, de bono ſublimiter diſputare norunt, nec tamen illuc reſpiciunt, nec cogitationes illuc intendunt, ubi verè commorantur. Evocant in agrum, vexilla explicant, inſtruunt aciem, occaſionem tamen, & pugnandi tempus non arripiunt, pugnam deſerunt, retroque in fugam ignominioſam convertuntur. Ita porro, tanquam omnes, & ſinguli eodem genio ducamur, à voluptatibus trahimur, iisdemq; tam corpus, quàm animam non immergi tantum, ſed ſubmergi patimur. Jam in bona Proximi inhiamus, & quod ejus ſolius erat, nobis arrogamus. Nunc vanâ gloriâ infeſtamur, eoque adnitimur, ut cæteris præſtare videamur.

Jam infinita hominum multitudo turmatim poſt illecebras voluptatum properat, has ſolas meditatur, in hoc uno cogitationes ſuas defigit, determinatum habens, in harum profundo immergi, & ſuffocari. Dum voluptas invitat, eò laxatis frænis acceleratur; & quemadmodum Seneca de Epicuri Sectatoribus tradit, qui injuriâ Præceptorem ſuum diffamant: *ad nomen voluptatis currunt, ubi audiunt laudari voluptatem; neſcientes, quàm ſicca, & ſobria fuerit Epicuri voluptas.*

Quid porro de indoctis illis, atq; imperitis ſtatuendum? An cum Eudoxio Philoſopho non minùs, quam Aſtronomo celebri, in eos invehimur, qui omnem affectum in ſordidis voluptatibus collocârunt, qui ſolutis frænis eò decurrerunt, ut docerent, in ſenſuali voluptate ſummum & unicum bonum conſiſtere. Hujusmodi erat cum Epicureis omnibus Philoxenus, qui collum ſibi Gruis optabat, quo plus voluptatis in ciborum, potusq; ingurgitatione perciperet. Xerxes, arrogantiâ, & ſuperbiâ tumidus, ingentia præmia propoſuiſſe legitur iis qui novum ſibi quoddam voluptatis genus excogitâſſent; cumq; hæc per decretum Epheſi publicarentur, eique ſe decreto continens Hermodorus oppoſuiſſet, quòd eſſet modeſtiæ, ac frugalitatis amantiſſimus, eum tanquam inutilem Patriæ civem, prius indictâ mulctâ inſuper in exilium turpiter egerunt; quod nollent ex ſuis quempiam eſſe, qui parſimoniam, & frugalitatem doceret; tanta fuit Epheſiorum inſania!

Fuerunt & inter Philoſophos, qui ex voluptate ſibi idolum erigebant, hanc in ſolio locabant, Reginam rerum omnium ſalutabant, & quod turpiſſimum, ac omnino intolerandum erat, virtutem ipſam voluptati ſubmittebant, illamque ab hujus nutibus pendere cupiebant. Quaſi verò ad hunc finem creatus ſit Homo, ut cibis, & muſto innatet, & his denique refertus in nefarias voluptates, atque libidines diſtillet, & diffluat, ut ait Seneca in *Quæſtionibus.* Quin potius revereantur Coætaneum ſibi Philoſophum Antiſthenem, qui quantumvis & ipſe gentilis, ſapientior tamen, & longè modeſtior, docebat: *Inſanire ſe malle, quàm voluptate deliniri.* Et hoc non immeritò, vel propterea, quod inde tot mala emergant, quæ Silius Italicus recenſet.

Quippe nec ira Deûm tantùm, nec tela, nec hoſtes,
Quantum ſola nocet animis illapſa voluptas:
Ebrietas tibi fida comes, tibi luxus, & atris
Circum te ſemper volitans infamia pennis.

Summam alii voluptatem in imperio, & dominatu ponunt, reiterantes illud Liviani dictum: *Regnum eſt inter Deos, & Homines res pulcherrima. Reges putant eſſe Deos terrenos, qui ab exili, tenuiq; initio coorti, ad præcelſæ magnitudinis, & majeſtatis inſtar excreverunt, emicueruntve.* Tum illud Julii Cæſaris, qui cum dominationis ſpiritu agitatus in Alpium tranſitu, aliquamdiu ſubſtitiſſet, in hæc tandem verba prorupit; *mallem hîc eſſe primus, quàm Romæ ſecundus.* Hoc genus felicitatis, ut ſibi populos obedientes nanciſcantur, ut ab iis timeantur, omnem apud eos voluptatem ſupergreditur; hæc ambitio ipſis imperantibus imperat. Quæ, ut abſint curæ, vitia, & paſſiones, quodammodo tolerabilia videri poſſint, intervenit autem Senecæ Authoritas, cujus hæc opinio eſt: *Simul iſta poſuit conditor mundi Deus, Regnum, & odium.* Hinc (ut jam aliàs indicatum eſt) cum diadema humi reperiſſet quidam, diu intra ſe ſuſpenſus ſtetit, an de terra illud levandum eſſet, cum tandem elevâſſet, in hæc verba prorupit: *O nobilem potiùs, quàm felicem pannum! Quid enim, ut inquit Catullus, ſolutis eſt beatius curis?*

Alii ſunt, qui mundo huic valedicentes, & relictis omnibus, ſummam felicitatis, & ſummi boni, in ſtudio, & indagine virtutis ponunt; hanc omnibus viribus indagant, hanc proſequuntur, amplexantur, & fovent: æſtimantes, Sapientem cæteris omnibus præſtare; ut habet verſus:

- - - - *Unoq; minor Jove, dives,*
Liber, honoratus, pulcher, Rex deniq; Regum.

Non dubitandum enim, Virtutem in ſublimi collocatam immensâ luce refulgere; quis verò eſt, qui veſtigia illius aſſecutus ſit, quis clivum illius tranſcendit, quis ad ſummum illius faſtigium eluctatur? Difficile eſt, præcavere, ne huic virtutis deſiderio, ſeſe ingerant ambitio, & faſtus, & quod gravius eſt, ignorantia, & negligentia. Quantùm ſæpenumero mali, in ſtudium virtutis irrepit? Quanta impietas non rarò ſub ſpecie boni, & honeſti latet? En tibi Sapientem faſtuoſum, & arrogantem: ut erectâ cervice, tumido, & inflato collo, rugatâ fronte incedit; quaſi majeſtatem, & reverentiam ſui minaciter hominum animis incuſſurus? Rarò loquitur, niſi circumſpectâ, & rotundâ periodo. Quem ſi ab intro contemplatus fueris, invenias vas inane, & vacuum, cui granum ſalis nullum inſit.

 Quid

Quid negotii nobis cum Platone, & Aristotele? in Lyceis, & Athenæis eorum nomina resonent, quorum Animæ in ultimo fortasse inferni speculo sepultæ, æternis suppliciis addictæ cremantur. O miseram sortem mundanæ felicitatis! O corruptos mores sæculi fugacis, lubrici, & abortivi! Expergiscere infelix Anima, intra temetipsam aliquando revertere, & rigoroso scrutinio inquire, quis status, quæ conditio tua? Cui potissimum rei, tibi Mundus habitandus obtigerit? Te metire, & pondera. Poteris nunc operâ nostrâ teipsam agnoscere, qui tam celebrium Authorum testimonio maximè admiranda, tibi, *eorumq; bonam partem* deteximus, ea nimirum quæ artifex Dei manus in habitaculo corporis tui concinnavit.

Homo igitur, quem Trismegistus *venerandum, & adorandum* proposuit, tantorum honorum, tot nobilium titulorum, tot prærogativarum veluti nauseabundus, obliquas, indirectas, & avias peccati semitas eligis, adeoque formam tuam, quæ erecta, & rationalis in tui Creatione erat, per irrationabilia opera incurvas, & destruis; tuamque naturam antehac perfectam, in brutalem, & ferinam degenerare pateris, ut plus tibi voluptatis afferant vanæ mundi hujus denominationes, & tituli, quàm *Miraculum Altissimi* cognominari.

Quid porro horribilius est, quàm pulcherrimam illam imaginem, divinam, & immortalem, tot luminosis radiis, & splendoribus illustratam, in turpissimo voluptatum sensualium cœno, volutare, inquinare, & contaminare, eamque flagitiis turpiorem, & ipsis brutis animantibus viliorem reddere? Detestabilis hìc abusus jam olim à Venerabili Philosophorum Schola, tametsi non nisi gentilium, damnatus fuit, & reprobatus; cum docerent absurdum esse, *Hominum effigies habere, animos ferarum.*

Quis æquè damnabilis error, & quem magis refugere, ac reformidare oporteat, quàm non agnoscere Creatorem, & Patrem, datorem omnis consolationis, & luminis, quæ in nos affatim effudit, & qui effigiem suam nobis atque imaginem indelebiliter impressit? Quæ indignitas, eum non agnoscere, non intelligere? Quid scelestiùs, quàm vel agnitum, ita ducentibus pravis affectibus, & passionibus nostris, contemnere, & offendere? His caducis fundamentis dum innitimur, à dignitate nostra decidimus, & ab indita natura degeneramus, & nosmetipsos, velut unda maris, redactos in spumam, bullæ adinstar inflatos inani vento cernimus, nihil præter pulverem, & Umbram jam reliqui habentes. Eum qui verè, & realiter semper fuit, & futurus est, derelinquentes, fugitivas, & apparentes imaginum umbras nequicquam manibus prensantes, falli malumus, & post iteratos lapsus interire, quàm cum vitæ largitore veram vitam vivere. Infusa nobis lux quædam vitalis est, ut mediante essentiâ illius verâ, unicâ, & fœcundissimâ, in nobis quoque unum aliquid, & fœcundum oriretur. Quod si terrenorum affectuum fluctibus agitati, divinæ voluntati in omnibus contrariantes (quæ animum nostrum non abjectum, non sordidum produxit) immundarum passionum caligine occæcati, & implicati, cum helluonibus, comessationi, & compotationibus totos nos dedicamus illud statuendo: *quæ supra nos, nihil ad nos:* lumen illud gratiæ, virtutis, & rationis prorsus in nobis hebetatur, & prope extingvitur: ingruunt undique calamitates, & miseriæ, & quidquid à nobis agitur, quidquid operamur, id vanum, irritum, transitorium est, & caducum.

Utinam unigenitus ille Patris æterni Filius, unicum, verum, & summum bonum, qui ineffabili charitate, & pretiosissimo sangvine suo animas nostras à peccati servitute redemit, Salvator, & Redemptor noster, tandem aliquando irradiare, illuminare, & accendere dignetur mentes nostras, ut exuentes veterem Hominem, induamus gratiæ vestimenta, & ea, quæ per peccati atrorem contaminavimus, per pietatem, & innocentiam pristrino candori restituātur, simusq; argenti purissimi adinstar, quod nullam impuritatis labem admittat. In hoc dies, & noctes invigilemus, in hoc vires nostras omnes impendamus, necesse est. Ad hunc modum illustris Author noster tractatui suo finem imponit.

Huc animum reflectat, cui libuerit, & secum reputet, num ei similis sit, qui facundiori eloquentiâ, seu magis Christianâ pietate, & zelo, seu calamo doctiore, concinnare aut periodos meliùs ordinatas, aut materiam magis elaboratam, aut propositiones firmiores possit? Num sermocinari meliùs vel Ethicus quispiam, vel Philosophus, vel Christianus? Dicam quinimo, relucere in eo sublimitatem Augustini, suavitatem Ambrosii, dulcedinem Bernardi, moralitatem Hieronymi, Chrysologi comitatem.

Non nego partialitatem nostram versùs tantum Scriptorem, tum quòd illius dogmata referta sagacissimo, & ingeniosissimo sale passim reperio, tum ut me debito meo quadantenus exolvam, quo illustri Patriæ meæ obligatum me sentio; quod dignata fuerit, ut sæpe aliàs, tum Quadragesimale tempus integrum exiles labores meos benigno animo suscipere; & quod majus est, sepulchralibus urnis reconditos fovere charos cineres dilectissimi, & unici fratris mei, *Julii Scarlatini*, cujus funerales exequias Primores civitatis suâ præsentiâ condecorarunt, eumque non minori studio planxerunt in morte, quàm acceptum, gratumque habuerant in vita.

Hâc igitur tristi & acerbâ fratris memoriâ *Hominem figuratum, & symbolicum* terminamus: cujus facultatibus mihi relictis, id debetur, quod hæc Volumina lucem aspexerint, ita justum fuit, vel gratitudinis titulo, hasce reflexiones piis illius Manibus litâsse.

Finio per memoriam funestam mortis, cujus ferro nodus ille intersecatur, qui Animam cum corpore compingit, cui ab corpore sejunctæ illa demum accedit dignitas, quam describere ut ipse nequeo, ita in Archetypo videre anhelo. Finio inquam per mortem, quæ ut est in Homine ultimum, & finis, ita libri finem, non immerito quis mortem ejus nominarit. Sed ut mors Hominis, alterius vitæ principium est, ita finem principio conjungentes, Deum Optimum Maximum, precamur, tibi vitam tranquillā largiatur, benevole Lector, qui inconcinnas paginas has pervolvere non dedignatus es: Vitam apprecamur Libro, ut de manu in manum transeat: apprecamur & nobismetipsis vitam longiorem, ut utilioribus aliquando lucubrationibus liceat tuis commodis inservire; Siquidem has nostras imperfectiones toleranti animo excipere digneris. Vale.

CONSI.

CONSIDERATIONES PATHETICÆ
De Creatione, & Dignitate Hominis,

Fundatæ in verbis Trismegisti, Platonis, Cœlii, & aliorum Veterum, qui dixerunt: *Hominem esse animal admirandum, venerandum, adorandum, miraculum miraculorum Dei.*

Ex Cœlio Lib. 1. C. 4.

Prosopopœia, ubi inducitur Pater Æternus loquens: porro ex effectibus piè credi potest, in Creationis actu omnia & singula, per infallibilem illius providentiam, eo ordine disposita fuisse, quem attoniti stupemus.

ODE.

TRà un fulgido baleno,
Che a Caratteri d' oro in Ciel s' apriva,
Passeggiava l' Eterno, e in grande Idea
L' alta Mente volgea.
Già al beato suo sguardo il Sole usciva,
A far con bionda luce il dì sereno,
E trà cerulei Abissi
Carolavano gli Astri erranti, e fissi,
Già di feconda Aurora
Spargeansi intorno i rugiadosi umori,
Onde fecondi già 'n colli, e campagne,
Iuano i capri, e l' agne,
Delibando colà dolci i licori:
E Pomona, e Vertunno in seno a Flora,
Trà que' sereni Eoi
Alle piante versaro i doni suoi.
Da i mobili Cristalli
I ricurvi Delfini incontro usciro,
Ad auvisar dello squamoso Armento
Il fluid. elemento:
Si suenò la Murice in sen di Tiro,
E, a fecondar di splendidi Metalli
Le viscere de' Monti,
Ministri hebbe Natura industri, e pronti.
Le lor pompe più avite
Già diffondeano in sù gli aërei campi
Le fiamme, a illuminar vasto Emistero.
Pe 'l lucido sentiero
Vola ogni augello, e non s' accende a i lampi;
Mentre a le belle faci, a lor gradite,
A quel fecondo lume
Ogni cosa mortal fia che s' allume.
Ma de le Gratie eterne
Chi gloria dasse al Facitor sublime,
E condegni Olocausti a lui rendesse
Mancava, e chi godesse
Di tal Retaggio le dovitie opime:
Nè v' era ancor, chi delle Man superne,
Per altri in essercitio,
Riconoscesse l'opra, e il benefitio.
Or via (disse a l' hor Dio)
E del Mondo, e del Ciel l' alta struttura
Non sia a poc' uso, ò ministero vano:
Venga da la mia mano
Più partiale, e nobile fattura.
Sì disse: e a l' hor massa di Creta unio,
E ad impressa stupenda,
Fia che la destra il Creator distenda.
Facciam (disse) facciamo,
(E fatto fù) chi proseguir del Sole
Sappia il gran moto, e ravivarsi al raggio,
L' HUOMO, al di cui servaggio
Sian le fere, e gli augei suddita prole:
Ogni pianta vitale incurvi il ramo,
E di poma non vili
Offra al palato suo doni gentili.
Tutto ciò, che il Ciel copre,
La Terra abbraccia, e l' Ocean racchiude,
Venga del suo voler ligio a gl' imperi:
Da lidi più stranieri
Servo ogni Misto fia di sua virtude,
E del mio gran valor queste bell' Opre
Tributi partiali
Gli mandino ad ogn' or Gratie rivali.
L' HUOM sia questi, al cui nome,
Trà lucidi Zaffiri, il Firmamento
Aprirà a l' uopo suo Porte gemmate:
Quando però dannate
Del senso lusinghier forte al cimento
Haurà da pria le Passioni, e dome,
A l' hor qual Premio al Merto
Non haurà dà Virtude augusto serto:
Se al freno di Ragione
Moderarà, qual dominante Auriga,
Gli sfrenati destrier d' Ira, e di Senso,
Tutto di luce accenso
Meco di Gloria in nobile Quadriga
Tratto sarà, doppo il mortale Agone;
E di queste promesse
Leggera in Carte le membranze espresse.
L' HUOMO, a cui, come a Nume,
Del Tago correran tutti i Tesori,
A suiscerargli i tributari doni,
Di candide Unioni
Ricco Eritra sarà; d' Argenti, e d' Ori
L' Indo, e la Plata: e a ministrargli il lume
Con splendori prestanti
Folgoreran Carbonchi, ed Adamanti.
Ciò, che il Sole diurno,
Da l' Orto circondar sià al nero Occaso,

De la

De la Pupilla sua sara l' ogetto:
Tal' immenso ristretto,
Che sia in breve Epiciclo, hò persuaso:
Il misto di color vario, ed eburno
Di sua pupilla amena
Teatro sia di non mendace scena.
Suiscerata la Terra,
E dal Vomere incisa, oh quai fecondi
Non renderà di Messe i campi adorni;
Faran lieti soggiorni
Tarbe infinite, ove quel Suol s' imbiondi;
E con radici lor, fitte sotterra,
Popol di Piante intorno
Farà di varie frutta il Mondo adorno.
Di liquefatti Argenti
I Fiumi correranno, e lucid' Orme
Per le Rive lasciando, inafi vasti
Daranno al Suol, che basti
In mille guise, e variate forme
Fecondar campi, e abbeverare Armenti:
E in Fonti, ed in Serpilli
Al suo diletto ogn' un fia, che Zampilli.
De Zeusi, e de gl' Apelli
Di lucido Zaffiro entro i sereni,
Vo, che mille color l' Aria dimostri,
Bissi, Porpore, ed Ostri
Di fonderà da luminosi seni,
E su le piume di canori augelli,
Ingegnosa Pittrice
D' Iri i color, vaga Natura elice.
La, infin da Eolii Spechi
Sprigionati a suo prò verramo i Venti
A ministrargli le Stagioni unite;
Questi in sen d' Amfitrite
Alternaran frà lor gare, e cimenti,
E faranno intuonar gl' Antri più ciechi:
Mà, con si dolce inganno
Renderan lieto, e più fecondo l' Anno.
Da i lor Centri nativi
Arderanno ad ogn' or fiamme, e faville,
Che, a illuminar Caligini notturne
Saran faci diurne:
Scintilleran di raggi a mille, a mille
Lucide ruote, e folgoranti rivi
E il Sol di foco tale
Vestir non sdegnarà manto reale.
Del Tempo in su le Ruote
Correrà de suoi Dì l' Ore serene,
E, a essequiarlo con influssi amici,
Verranno Astri felici;
S' apriran questi al suo voler secondi,
Quì Calisto, quì Arturo, e quì Boote,
E dal ceruleo velo
Con lume d' Or riguarderallo il Cielo.
Vivran memorie belle,
E de gl' Eroi le memorande Imprese
Averrà che il Pennello ogn' or ravivi;
E perche vie più quivi
Sian l' Alme al operar pronte, ed accese,
Risplenderan trà fiammeggianti Stelle
Iride, Sole, e Aurora,
Orde il Mondo a suo prò si tinge, e indora.
Quanti l' Arte operosa
Mai saprà rinvenir sforzi, e portenti,
Industri scherzi sian de le sue Mani:
A disuelare arcani
Di Notitie impensate erga strumenti:
E maneggiando de virtude ascosa
Fatti, e Pensieri egregi,
Ascenda insino a coronare i Regi.
Fia che sopponga a questa
La Terra il dorso in sostener le Moli,
Che torreggiano al Ciel gl' alti Edifici:
Vedra il Mar natatrici
Girne le Selue, e a rinvenire i Poli
L' ultime mete aprirsi ogn' onda infesta:
Si, doue troppo lunge
Non arriva il Pensier, l' Arte pur giunge.
Verran de' Sericani
Lucide sete à decorargli il fianco,
E chiuderassi un Verme in carcer d' oro:
Di lanuto Tesoro
Feniceo campo non sarà a lui manco;
E tesserangli ogn' or Belgiche mani
Industriosa Tela,
Che più il seno palesa, a l' hor, che 'l cela.
Ne di ricchezze esterne
Arricchita fia sol la terrea salma,
Ch' a sua mercede la Virtù non vegna
Con più nobile Insegna
Ad arricchirl', e sollevar quell' Alma;
Quando rivolta alle magion superne,
Al desiato acquisto
Scenderà ad humanarsi anco il mio Christo.
Così il Mortal Divino,
E Divino il Mortale in stretti nodi
Verran trà loro immobilmente uniti.
Questi pregi esquisiti
Godrà poi l' HUOMO, ed a maggior sue lodi
Assiso il voglio a quella Mensa insino,
Dove del Figlio mio
Si beve il Sangue, e s' hà per Cibo ei Dio.
Là da più vasti Erari
Tali a suo prò dal sommo Cielo intanto
Pioveranno di Gratie ampie ricchezze,
E in così degne altezze,
Benche recinto di terrestre Manto,
Eletto a passeggiar frà miei più cari;
Se il Verbo fia humanato,
Sara l' HUOMO egli ancor divinizato.
Non hauran per nutrirlo
Così degno licor d' Engadde i Mosti;
O l' Idumeo, di Palme inguiderdone
Così degne Corone;
Se sublimato a più elevati posti
Faro inchinarlo insino, e riverirlo
Da i Ministri più degni,
C' habbin Diademi in sù gli Empirei Regni.
Saran gli Angioli questi,
Gl' Angioli, Spirti mei più puri, e accetti,
De la cui bianca illibatezza al fiore
Cede il Giglio il candore
Questi del Trono mio Ministri eletti,
Con Ali d' Oro a un cenno suo fian presti;
Pronti a le sue difese
Lo guarderan dalle innimiche offese.
Di consimile stato,
Patrocinato da virtù prestante,
Se goderſi saprà l' honor felice,
Gloria haurà per Nodrice,
Pietà per scorta; e di Giustitia amante,
A la immortalità, con più bel fato,
Luminos', e perenne.
De la Fenice ei batterà le penne.
Mà, se al declive sceso,
Del senso lusinghier sù l' Ombre infeste,
D' oscura Colpa avolgerassi in Lezzo:
Cadrà da l' alto prezzo,
E condannato in Region funeste
D' ogni Bruto vivrà più vilipeso:

Provarà

Provarà al suo fallire
De lo sdegno divin condegne l'Ire.
Or qui dunque vi chiamo
Me Compagne Persone, e Spirto, e Verbo;
Voi che qui meco in un essenza unite
A un tal fatto applaudite;
Del sublime Prodigio a Voi riserbo
Porger Alma, e vigor, qui in un facciamo,
Facciam d'ogn' Opra augusta
La più bella, più eccelsa, e più venusta.
Nel Terrestre Giardino
Rimaneggiando il Creator de l'Alme
La nobil Creta, onde creò ben tosto
Il Mortale Composto,
Porgendo in uno a le corporee Salme,
E spirto, e moto, in suo voler divino
Disse, e conforme al detto,
Pari successe al gran voler l'effetto.
Sorge l'HUOMO, e in un punto
Aperti i Rai di più colori ornata
Vede del Mondo la gran Scena, e intende
Qual d'affari, e vicende
Venga a l'essere suo l'Opra assignata,
Che di delitie in Paradiso assunto
Deve senza fatica
Sol coltivar la Collinetta aprica.
Ed oh, rimaso et fosse
Ne lo stato felice, in cui fù messo;
Ne la sola Innocenza essercitato!
Quale gaudio beato
Non hauria seco ogni suo Figlio ammesso?
Ma poiche il Giogo a Ubbidienza ei scosse,
Condannato a cadere,
Perse con la salute ogni piacere.
Del Sellaro giocondo
Sì meditava in sua devota Musa,
Sù le Rive sedendo, il Vecchio ERGASTO;
E del Portento vasto
Col non saper ridir, mentre si scusa,
Il Mistero ineffabile, e profondo:
Da un sopore tenace
Sovrafatto, depon la Cetra, e tace.

HOMO.

Felix, & miser;
Immortalis, caducus,
Gryphus.
Viator siste pedem.
Hoc, quod tibi spectandum exhibeo, neque Vir, neque Fœmina,
Sed utrumque,
Discolor, & concolor, bipes, & quadrupes.
Theatrum habes, ubi Protagonista unus omnia agit,
Hector, & Astyanax:
Per varios portarum transit anfractus,
Et ubi degat nescit.
Trivius, triceps, trianimis, & unus. Alludit ad mores antiquorum.
Nunc Mercurium lapidibus ne impetas, ne teipsum lædas.
Vel moram faciat, vel properet, semper erit in trivio:
Cunctis, quæ in Mundo sunt imperat, cunctis obsequitur.
Idem in sceptro, & ligone, in Purpura, & sacco.
Æquè Gigas, ac Pygmæus.
Audet cum Jove certare, qui parvo Terræ
Obruitur tumulo.
Immensa metitur, non valens ad staturam suam Seneca ad Lucillum Ep. 39.
Adjicere cubitum unum.
Quotidie vivit, & moritur, crescit, & decrescit: Alludit ad dictum: *Homo est arbor inversa.*
Arbor, quæ radicibus in aëra expansis vivit, & movetur.
Ponit pedem in luto; ut videat, si fortè sit spes. Thren. Ieremiæ.
Venenato caducitatis inficitur telo; cui
Æternitatis Elyxir medetur.
De Cœlo factus, de cœno vivit.
Heterogeneum Monstrum, variè efformatum:
Nabuchodonosoris somniatum schema,
Sed opus reali conflatum:
Ex Auro constructum, atque Argento, in extremo
Æreus, ac fictilis.
Ab iis quos pascit, depascitur.
Minoratus paulo minus ab Angelis, Dæmonis
Quandoque evadit mancipium.
Qui fieri nitidior debuerat Sole, Erebi
Interdum obnubilatur Tenebris.
Quasi avis Ephraim, cujus sanitas in pennis ejus, Isaia 58.
Errorum aliquando compedibus irretitur.
Justitiæ fons, iniquitatis scatebra.
Ad summam Veritatem inquirendam delatus;
Versipellis, mendax, inanis.
Cœlesti in sede locandus, fœdioribus (heu miser!)
Latet in scrobibus.
Inter amœna Paradysi figendus, degit cum Feris.
At ex adverso,
Ex Creta conflatus, æthereis decoratur fulgoribus:
Sibimet unus, & plures; idem, ac differens;
Vel sublimi elatus honoris in summo;
Vel inscitiæ detrusus in imo.
Parvus in grandia surgit, magnus detumescit
In minimis.
Non, commentosam Bellerophontis Chimæram si
appellaveris,
Non errabis:
Quinimo, apparentibus magis distinctam signis
videbis;
Aquilam invenies in capite, serpentem in pedibus;
Volatile, & fixum; Vultur, & Bufo;
Dominus, & Servus.
Hæc vel meliora, vel pejora, uno nectuntur
Ligamine.
Disrumpitur Nodus hic inter ægritudines:
Meliori Immortalitatis restituatur ut nexui.
Ex bulla evadit in jubar.
Tanti Ænygmatis solutionem scire si cupis,
Consule Sphyngem.
At Delphicam magis, quam Thessalicam:
Quæ una cum vita discrimine viatoribus dubia
Solvenda proponit, altera solvit.
Dum aureis cælatum literis inspicies lemma legendum:
NOSCE TE IPSUM.

FINIS.

INDEX UNIVERSALIS LIBRI SECUNDI.

Juxta Regulas, & annotationes in Indice Libri primi memoratas.

Affectus

B.

Con-

D.

E.

H.

MORALIA & MYSTICA.

DE

HOMINE.

Hone-

Manus

N.

O.

S.

V.

FINIS INDICIS UNIVERSALIS LIBRI SECUNDI.

